

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB EVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVEROS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CVI.

GREGORIUS IV, SERGIUS II, PONTIFICES ROMANI; JONAS, FRECPHUS, FROTHARIUS, EPISCOPI;
AGNELUS, HILDUINUS, ABBATES, ETC.

TOMUS UNICUS.

EXCEDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

Anal.

SÆCULUM IX.

GREGORII IV, SERGII II,

PONTIFICUM ROMANORUM

JONÆ, FRECULPHI, FROTHARII,

AURELIANENSIS, LEXOVIENSIS ET TULLENSIS EPISCOPORUM

OPERA OMNIA

JUXTA MANSI AMPLISSIMAM COLLECTIONEM ET EDITIONES SURII, MURATORII, UGHELLI,
PEZII, MABILLONII, PERTZII ET BIBLIOTHECAS PATRUM RECUSA.

INTERMISCENTUR :

AGNELLI RAVENNATIS, HILDUINI SANDIONYSIANI, ABBATUM; THEGANI CHOREPISCOPI TREVIRENSIS,
MAXENTII AQUILEIENSIS PATRIARCHE, CANDIDI FULDENSIS MONACHI, BENEDICTI
DIACONI, CHRISTIANI DRUTHMARI CORBEIENSIS MONACHI, JOSEPHI SACERDOTIS, ETC., ETC.,

SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ EXSTANT.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS, EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 8 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTRUGE.

1851

ELENCHUS

AUOTORUM QUI IN HOC TOMO CVI CONTINENTUR

① HILDUINUS, abbas sancti Dionysii.	Col.	9
MAXENTIUS, Aquileiensis patriarcha.		49
① CANDIDUS, Fuldensis monachus.		57
DODANA, sive DUODENA.		109
① JONAS, Aurelianensis episcopus.		117
ARDO, seu SMARAGDUS.		393
BENEDICTUS diaconus.		393
HILDEMARUS et LAMBERTUS.		393
① THEGANUS, Trévirensis chorepiscopus.		401
① AGNELLUS, qui et ANDREAS, abbas sanctæ Mariæ ad Blachernas et sancti Bartholomæi Ravennatis.		429
GREGORIUS IV, pontifex Romanus.		841
FROTHARIUS, Tullensis episcopus.		863
ELDEFONSUS, Hispanus episcopus.		881
JOSEPHUS sacerdos.		889
SERGIUS papa II		903
① FRECULPHUS, Lexoviensis episcopus.		915
① COLUMBANUS, sancti Trudonis abbas.		1257
① CHRISTIANUS DRUTHMARUS, Corbeiensis monachus.		1259
AURELIANUS, Reomensis monachus.		1521

HILDUINUS

ABBAS S. DIONYSII.

NOTITIA HISTORICA IN HILDUINUM

[Gall. Christ., inter

Hilduinus, qui et aliquando Aldoinus, discipulus Alcuini, illustri genere ortus, ut pote qui frater Wigrini comitis Petragoricensis et Engolismensis, Caroli Calvi propinqui, itemque frater Bernardi et Gairoldi comitis, qui in necrologio Sangermanensi memorantur, si minus erat monachus, cum ad S. Dionysii monasterium accessit, in hoc induisse monachum non incongrue colligitur, ex antiquo Argentolii necrologio, atque etiam Dionysiano, ubi ad decimum Kal. Decemb. « beati Dionysii monachus abbas » appellatur. Eligitur abbas anno 814 ex libro primo de Miraculis S. Dionysii, cap. 1, seu 815, secundum hodie inchoandi anni rationem. Sane hoc anno Ludovici Augusti primo, Kalendis Decembris, indictione xiii, regis defensionis duo privilegia obtinuit ab hoc principe, qui et anno circiter 822 præceptum dedit de commutatione quorundam prædiorum Hilduinum abbatem inter et Hidulfum de quibusdam bonis in Alsatia sitis. Hilduino Ludovicus et Lotharius Augusti tribuunt remissionem pensionis annuæ ducentorum vini modiorum, quos quidem primum gratuito Dionysianus abbas occasione cuiusdam vini penurie, ad Vern (Vernvillam) palatium, dein ex quadam consuetudine successores persolvebant, jam vero regii exactores pro lege et debito censu exigebant. Datum est hoc præceptum anno circiter 825, quo jam tempore Hilduinus erat archicapellanus, seu major elemosynarius, abbas S. Medardi Suessionensis et S. Germani a Pratis. Anno sequenti Ludovicus Pius imperator misso Romam Lothario pro sedandis super electione Eugenii II papæ motibus exortis Hilduinum abbatem consiliarium adhibuit. Habetur ad annum 828 Ludovici et Lotharii præceptum pro commutatione quorundam bonorum in pago Andegavensi inter Fulricum et Hilduinum abbatem, qui et memoratur hoc circiter anno in præcepto eorundem imperatorum decernentium ad preces Theodradæ abbatissæ beatæ Mariæ de Argentolice, ut post ejus decessum ad S. Dionysium ista revertatur ecclesia. Circa 830 Rabanus Fuldensis abbas Commentarios suos in librum regum misit ad Hilduinum abbatem et sacri palatii archicapellanum, qui aliquam Rabani scriptionem sibi utilem ab eo petierat, per quemdam Fuldensem monachum, quem Rabanus ad palatium direxerat. Multis laudatur Hilduinus ab omnibus illorum temporum scriptoribus. « Excellentissimum abbatem » vocat Lupus abbas Ferrariensis, quicum in adolescentia vixerat. Idem epistola 110, « nobilitatis, dignitatis et moderationis apice conspicuum » prædicat, nempe ob dignitatem archicapellani qua præditus erat, unde et « ecclesiasticorum magister » ab eodem auctore dicitur. Frotharius episcopus epist. 11 « excellentissimæ virum nobilitatis et gloriosæ dignitatis apice sublimatum, a Deo electum patrem et magistrum ; » et epist. 16 « inclutum et omni nobilitate præclarum, » compellat, qui et in epistola ecclesiæ Senonensis pro electione Jeremie, « sacris negotiis admodum idoneus et laboriosus » appellatur. Quod res ecclesiasticas hic solus, aut certe cum rege moderaretur. Ad hoc Theganus eum recenset inter

magnates imperatoris Ludovici Augusti, qui præsulæ. Walafridus Strabo in capitulis ad eum scriptis tom. sexto Antiquarum Lectionum Canisii vocat « magnum Agobardus Lugdunensis archipresulæ cum sensus probitate compositis et doctrinæ Agobardus Lugdunensis archipresulæ cum « sanctissimum ac beatissimum » vocat in epistola ad proceres palatii, « Walafridum abbatem » Dei adiutorem christianissimum imperatoris Ludovici. » Attamen cum anno 830 una cum Wala Corbeiensi abbatem in Saxonia monasterium misisset, post hincfieri discipuli sui factores principis Hilduinus Dionysianam videlicet ac Germanensem præfecturam recuperavit. Inde contigit, ut liberio factus Hilduinus, quippe qui non jam alienis districtis precibus rebus se totum dederit, quas in ad præterita pabula tenuerit, precibus induxit Ludovicum Pium ad ordinandum monasterium Hilduinum. Hilduinus per episcopos tempore Ludovici in diplomate : « Inter cetera visum est illis (episcopis) quod monasterium Hilduinum conventum agebant ut monasterium præclarissimi et eximii Christi martyris B. Dionysii, sociorumque ejus, quod constat tantorum martyrum nomine dedicatum, et a regibus Francorum, progenitoribusque gloriæ nostræ, amplissimis rebus ditatum, quo in eo monasticus ordo religiose Deo deserviret, magna emendatione et correctione opus haberet. quam causam tam per se quamque et per venerabilem prudentemque virum Hilduinum memorati monasterii religiosum abbatem, nostræ serenitatis auribus intimarunt, uti nostra piissima imperiali potestate per eorum auctoritatem corrigeretur. Data vii Kalend. Septemb. anno, Christo propitio, 19 imp. Ludovici serenissimi imp., indictione 10 (832). Actum monasterio Sancti Dionysii in Dei nomine feliciter, amen. » Ad hoc præceptum Ludovicus alterum accessit ibidem eodemque tempore editum, quo partitionem bonorum monachis ab Hilduino factam confirmavit. Hilduini ea de re litteræ ex authentico instrumento, sed aliquot in locis mutilo a Mabillonio vulgatæ sunt, libro vi de Re Diplomatica pag. 519, et post hunc a Felibiano in Prob. Histor. S. Dionysii n. 72, ubi hanc partitionem Hilduinus « non ambitione vani nominis, aut cupiditate præsentis gloriæ, sed sola futuræ retributionis mercede a se factam dicit cum consilio et consensu Ludovici domini sui, ut ne monasticus ordo in eodem loco unquam deficiat, sicut præteritis temporibus contigit, in tantum ut pastoralis negligentia diuturna, et incuria temporalis subsidii, monachi a majori parte ipsum habitum abjecissent. Ne igitur aliquando ex subsidii temporalis defectu monachi in similem lapsum corruerent, » et a via rectitudinis et regulæ sancti Benedicti institutione, « qualibet cavillatione in futuro aberrarent, aut deviant, statuit Hilduinus, ut dentur eis annis singulis de tritico puro ad eorum et hospitium in refectorium venientium opus modia duo millia centum ; » ad

præbendam famulorum eis servientium (de sigale modia nongenta; de vino puro ad eorumdem monachorum et hospitum usum modia duo millia quingenta, præter cervisiam ad usum famulorum; de legumine modia trecenta; de adipe modia triginta quinque; de butyro sestertia triginta; volatilia in Pascha et Natale Domini, etc.,) quæ omnia (ad centum quinquaginta monachorum numerum assignata,) minui unquam velat a successoribus abbatibus; argeri vero cupit, ut (multiplicatis opibus, accun-
 dentur et servitii divini cultores, etc.) Subscribunt Aldricus Senonensis, Ebo Rhemensis, Otgarius Moguntinus archiepiscopi; Drogo Mettensis episcopus, Witgarius Taurinensis, Erchanradus Parisiacensis, Jonas Aurelianensis, Heribaldus Antistiodorensis, Tractarius episcopus incerti loci. (Actum in monasterio sancti apostolorum principis, excellentissimorumque martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii anno 10 Ludovici serenissimi imperatoris indictione 10. Data xi Kalend. Februarii in Dei nomine feliciter.) Hanc autem Hilduini abbatis constitutionem ratam habuit postea uti supra diximus Ludovicus imperator vii Kalend. Septemb. iisdem anno et indictione, et quidem in monasterio Sancti Dionysii. Ex quo intelligitur, ait Mabillonius, animum decimum nonum imperii Ludovici in prædictis Hilduini litteris expressum, repetendum esse ab eo tempore, quo Ludovicus imperii consors a patre dictus est, non a Caroli parentis obitu, qui tantum v Kalendas Februarii accidit. Hilduinus circa eundem anam exstruxit ecclesiam, seu potius oratorium B. Mariæ, quod hactenus visitur in crypta subterranea ad pedes veteris tumuli sancti Dionysii ejusque sociorum, ut patet ex ipsius litteris nonnihil mutilis, quibus huic oratorio, cuius dedicatio Kalendis Novembris facta dicitur, in dotem assignat (viculum,) qui Emedonis dicitur et mansum in Aqua picta) ad luminaria suppeditanda, præter ea quæ de thesauro ad pedes sanctorum ex antiqua consuetudine, donabantur. Insuper statuit, ut (ex monachis sancte hujus congregationis octo sibi per vices omni tempore in ea capella tam diurnum quam nocturnum more Romano officium faciant.) Et hoc quidem amplius constat ex diplomate Ludovici imperatoris, quo villam pagi Parisiaci vocabulo Mintriacum, *Mitry*, contulit ecclesie, quam (vir venerabilis Hilduinus, abbas religiosus monasterii sancti apostolorum principis, excellentissimorumque martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii,) quos imperator speciales protectores suos vocat, (ante pedes eorumdem beatissimorum martyrum) ad laudem Dei ac Domini Jesu Christi (in honore sancte et inviolate semper virginis cœli, totiusque mundi reginæ, ac sancti præcursoris Christi,) pro imperatoris ejusque conjugis ac proli salute recens edificaverat; ubi (permulta et pretiosissima sanctorum pignora) collocavit. Hæc vero donatio eidem loco facta est ad luminaria et ornamenta ibidem procuranda, eo pacto, ut in purificatione S. Mariæ, ac die martyrii beatissimorum Petri et Pauli, et in solemnitate gloriosissimi martyris Sebastiani, atque in anniversario ipsius imperatoris et dilectæ ejus conjugis Judith, quando ipsi ex hoc mundo decessissent; ex rebus ejus ville monachi ipsius sancti cenobii refectionem habeant, in motis solatiis charitatis, (quæ de rebus ecclesie in solemnitatibus deputatis ex imperiali auctoritate jam habebant, et in iisdem diebus, juxta possibilitatem, pauperum relectio fiat, etc., data xiii Kalendas Februarias anno Christo propitio decimo nono imperii domni Hludovici piissimi Augusti, indictione undecima. Actum Vera Palatio regio.) Hilduinus an. 836 Areopagitica scribere aggressus est (ita nominant lucubraciones quas de gestis B. Dionysii contexit), jussus epistola Ludovici Pii, quæ iisdem Areopageticis prefixa reperitur. Eodem anno, cum nuper apud Corbeiam novam relegatus, quasdam

A sanctorum martyrum reliquias Waringo ejus loci abbati, iisdemque monasterii Resbacensis, pollicitus fuisset, corpus sancti Viti pueri ac martyris Lucani, quod Pippino regnante translatum in Franciam, in quadam Parisiensis agri cella Dionysiana asservatum fuerat, eidem concessit, cum assensu imperatoris, episcopi Parisiensis, et nobilium vicinorum. Nithardus, Historia lib. 1, auctor est Hilduinum una cum Gerardo Parisiæ civitatis comite an. 838 Carolo fidei suam sacramento firmasse, non 828, uti legitur, errore forsitan typographi, tomo primo Historiæ universitatis Parisiensis pag. 604. Eodem anno visum est Hilduino abbati fratribusque Sandionysianis suffragiorum inire societatem cum Remigianis monachis, qui sacre confederationi ultro assenserunt, si non ipsi primi hujus fuerunt auctores. Editæ sunt hæc de re litteræ ex membrana Remigiana tomo IV Spicilegii, pag. 229, et in prob. Histor. sandion., num. 77, in quibus id factum legitur Fulcone Sancti Remigii abbate. Subjiciuntur in veteri membrana nomina monachorum ex monasterio Sancti Dionysii, atque etiam illorum, quibus communio suffragiorum ab iis concessa fuerat, qui fratres conscripti aliis dicebantur. Horum in numero primi recensentur Hludovicus imperator, item Hludovicus rex, tum Hilduinus abbas, item Hludovicus abbas, quorum primus Dionysianus abbas erat, alii duo confederati, et forte ex Dionysianis assumpti: quamquam Ludovicus abbas videtur esse Ludovici Augusti frater, qui Hilduino abbati Dionysiano successit, jam alienorum cœnobiolorum abbas. Hos sequuntur nomina ejusdem loci monachorum numero 123. Mabillonius tomo II *Annal.*, pag. 608, habet centum viginti septem, quos inter memoratur Godoffredus episcopus. Anno 839, quamdam bonorum factam permutationem Hilduinum inter abbatem Sancti Dionysii et Ermentrudem abbatissam beate Mariæ Jotrensium Ludovicus imperator ratam habuit x Kalendas Februarii, indictione secunda, anno imperii 26. Insquenti anno 27, regnante Ludovico serenissimo Augusto, die nono mensis Februarii, duo nobiles conjuges Lanfridus et Teutgildis varia prædia apud Bidolidum sita contulerunt Hilduino abbati sancti Dionysii, qui mortuo Ludovico die Dominica 20 Junii ejusdem anni 840, dum Lotharius ex Italia integrum, si posset, imperium occupaturus Parisios tendit, una cum Gerardo comite Parisiensi, Carolo frustrata fide, Lothario obviam occurrat; eoque tempore dum frater in fratres insurgit, ac Nortmanni occasionem rati contulerunt devastandi oras maritimas, jamjam Rothomagum expillarunt, Hilduinus Sandionysianum thesaurum in abbatiam Ferrariensem deportari voluit; sed cum Lupus Ferrariensis abbas epistola 110 tutum satis non esse locum admonuisset, quo se verterit Hilduinus, incertum. Sane circa hunc annum 840 exstant in Probationibus Historiæ sancti Dionysii, num. 81 et 84, duo pro valle Tillina, *la Valteline*, in Italia, Lotharii imperatoris indulta sancto Dionysio privilegia precibus Hilduini, horum in primo diplomate dicti simpliciter (Venerabilis abbas,) in altero (Venerabilis vocati archiepiscopi, sacrie palatii nostri notarii summi.) De Hilduini obitu anno variant auctores; Mabillonius non ultra annum 840 vitam produxisse videtur, cui concinit auctor Historiæ Genealogicæ magnatum Franciæ tomo VI, pagina 242, cum ipsius mortem consignat anno 840. Fallitur autem Jacobus Brolius, cum uno anno ejus obitum antevertit, Astronomo contra testante. Ludovico mortuo Hilduinum abbatem S. Dionysii una cum Gerardo comite Parisiensi, Lothario Parisios accedenti obviam profectum fuisse. Neque minus a vero abesse tam in anno quam in die videtur scriptor Historiæ universitatis Parisiensis, cum tomo primo, pag. 604, mortuum tradit anno 842, die 30 Octobris. In necrologio Sangermanensi ejus tempore scripto notatur ad x Kalendas Decembris, depositio domni Hilduini abbatis, eodemque in

Dionysiano : *Obijt Hilduinus B. Dionysii monachus et abbas ; futurus omni ex parte gloriosus, si Ludovico imperatori et post eum Carolo ejus filio fidem haud fefellisset, ut Lothario assentaretur. Laudatus Brolius, quem secutus est auctor Historiæ universitatîs Parisiensis tomq I, pag. 604, asserit eum se-*

A pultum fuisse in choro Sancti Medardi Suessionensis e regione præcipui altaris, ubi ante dirutam a Calvinistis ecclesiam visebatur adhuc lapis sepulchralis. Quod si ita est, ait Mabillonius, hunc ad obitum usque ejus loci abbatem perseverasse concedendum est.

AREOPAGITICA

SIVE

SANCTI DIONYSII VITA

Jussu Ludovici Pii ab HILDUINO scripta.

(*Ex Burlo.*)

PROLEGOMENA.

I.

Epistola pretissimi Augusti domini Ludovici, ad Hilduinum venerabilem abbatem monasterii sanctissimorum martyrum Dionysii sociorumque ejus, de colligendis in corpus unius textus his quæ in Græcorum historiis ex pretiosissimi martyris Dionysii notitia passim scripta repererat.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus, Hilduino, etc. (*Haec epistolam require inter opera Ludovici Pii hujusce Patrologiæ tomo CIV, col. 1326.*)

II.

Rescriptum Hilduini abbatis ad serenissimum imperatorem, dominum Ludovicum. Unde et qualiter sumpta sunt ea quæ in corpus unius textus, secundum jussionem ipsius, redegerat ex Græcorum et Latinorum historiis, de notitia excellentissimi martyris Dionysii.

Domino benignitate admirabili et auctoritatis reverentia honorabili, Ludovico Pio semper Augusto, Hilduinus humilis Christi famulus, et domini mei Dionysii pretiosi, ac sociorum ejus matricularius, vestreque Imperiali dominationi in omnibus devotissimus, præsentem in Christo prosperitatem atque æternæ felicitatis benedictionem optat et gloriam.

I. Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum, et gaudebunt labia mea, ut annuntiem præconia domini mei gloriosissimi martyris Dionysii, ab eximio imperatore domino meo jussus, quæ reticere non poteram, etiamsi a quoquam fuisset forte prohibitus, et revera magna mihi est ratio gratulandi, quoniam cumulatius mihi effectum desiderii mei præstare voluit divina dignatio, ut mentis meæ conceptum ei placere cognoscerem, cum quod agere spontaneè disponebat mea humilitas, in agendo data manu auctoritatis, cooperaretur vestra Deo placens sublimitas. Qua de re honorum operum et spiritualium

B omnium studiorum illum auctorem esse non dubium est, qui quorum inelctat mentes, quo sibi placet ingenio adjuvat actiones. Sed et in hoc valde exsultat spiritus meus in Deo salutari meo, quoniam Christianissimus animus vester sic evidentissime erga se divinæ bonitatis beneficia, et sanctorum cognoscit solatia, et tam promptissime se accensum ostendit circa auctoris et reparatoris sui, seu specialium suffragatorum suorum, venerationem atque obsequium. Non enim sic ab intimis pla anima vestra divina consileretur vera et justa iudicia, nisi se ipsam sancto illuminatam cognosceret spiritu: nec ita devotissime amici Dei bene gesta et dicta, maximæ sagacitatis vestræ prudentia perquireret, nisi summum bonum, a quo et per quem omnia sunt bona, diligeret. Cujus amore religiosa devotio vestra accensa esse dignoscitur, ut Christi militum gloriosos triumphos inquireret. Quos cum noverit, per eorum adjutorium robustius contra vitia vitiorumque auctores pugnabit: quatenus martyrum exempla sectando, qui viriliter certavere et fideliter satis vicere, ad palmam, qua illi munerati sunt, et ipse pertingat. Huc accedit ad voti et sollicitudinis vestræ incitamentum, quia Esdras sanctæ Scripturæ reparator, magnum remunerationis donum exinde apud Deum promeruit, et laudabile sibi nomen apud homines acquisivit.

II. Quocirca et vestræ sedulitatis instantia, cum pro magna antiquitate hujus sanctissimi patris nostri, quantum ad generationem terrenam, et conversionem seu obitum attinet, mira sanctitate et miraculorum prodigiis, orbi pene cuncto innotuit: notitia ipsius paucis nostrorum cognita, plurimis adhuc manens incognita, cum per vestrum studium patuerit, et meritum, ut melius ipsi scitis, grande vobis conciliabitur, et memoriale perpetuum acquiretis. Faciat autem Dominus, ut et nos idonei cooperatores inveniamur, ad bonæ voluntatis vestræ perfectionem, qui tanto sine aliqua hæsitacione vestris jus-

tionibus obedimus, quanto illa rogatis seduli exactores, quae exhibemus voluntarii executoribus.

Reliquo quia reperta quaeque, tam in Graecis quam in Latinae codicibus, ex domino et patrono nostro Dionysio, quae hactenus minus cognovimus, vobis prius in unum collecta mittere poscitis, et inco-gruum ducimus, auctoritatis vestrae pio desiderio differri, quod ex debito servitute nostram constat debere largiri, quantum connivet brevis temporis, quidquid ori suggererit memoria citae recordationis, favente Domino, velociter scribentium committentibus notariorum articulis, deprecantes vestram humiliter sapientiam, ut in his, quae reverentia et amore sanctissimi martyris, et propter iussionis vestrae obedientiam scribenda aggredimur, verborum propositatem, aut dictationis leporem, sed purissimae veritatis, sicut ab antiquorum dictis, sumpsimus, quaerere studeatis sinceritatem: nosque reprehendere de casuum, praepositionum atque conjunctionum virtute, seu litterarum in subsequentes inmutatione, vel punctorum secundum artem grammaticam positione, nolite: quia non id studendum, sed nostrae deservitionis obsequium, ac commendationis vestrae officium, accelerandum suscepimus: maxime cum haec, quae ab aliena lingua expressimus, in tenoris serie, sicut de praelo sunt eliquata, lexemus: quae licet in interpretatione non redoleant supparem sermonis odorem, sapidum tamen referant veritatis et intellectus sui saporem. Ordinem igitur historiae, sicut vestra iussit dominatio, in unum congestum, et singulatum postea plenitudinem eius discretam, cunctis legentibus atque audientibus pandemus. Nam divina erit inspirationis et executionis, id quod desideramus fideli animo pro-palare, verum atque probabile demonstrare. Ex quo nos laborandum non magno opere aestimamus, quia quid tenendum de hoc sanctissimo martyre Christi sit, quid credendum, notae et probatissimae personae veracibus dictis declarat.

III. Genere si quidem eum nobilissimum, et philosophiae magisterio insignem apud Athenas claruisse, et aliarum historiarum, et Actuum apostolorum testimonio, saecula prisca seu instantia cognoverunt: maxime autem ex historia Aristarchi Graecorum cronographi, qui in epistola ad Onesiphorum primicerium, de Athenae civitatis, et gestis ibidem apostolorum temporibus scribens, ortum prosapiae, et doctrinam ejus, atque conversationis ordinem, sive aetatis tempus, nec non et ordinationem ipsius, ac praedicationem, subrogationem etiam episcopi loco suo, et adventum illius Romanae, ordinabiliter narrat. Quam epistolam vestrae dominationi dirigimus, et quisque studiosus apud nos praevalet invenire. Curiosus autem ex Graecorum fontibus, unde et nos illam sumpsimus, poterit mutuare. Quod enim ante conversionem suam Heliopolim astrologiae gratia migraverit, ubi et tenebras in crucifixione Salvatoris nostri una cum Apollophanio sodali suo

vidit: et quia tunc viginti et quinque erat annorum, ipse in epistolis, ad Polycarpum Smyrnaeorum episcopum, et ad eundem Apollophanium missis, ostendit. Quia vero cum omni domo et Damari uxore sua crederet, lectio Actuum apostolorum docet, et evidenti dialogus Basilii et Joannis, capitulo 5 libri quarti, demonstrat. Sed et beatus Ambrosius in epistola ad Verceilenses, eandem uxorem ejus ex nomine designans, perspicue manifestat. Beatus denique Paten Augustinus in sermone a pulcherrimo, quae de seminare verbo scripsit: «Apostoli sermone finito, audita, illic resurrectione mortuorum, quae praecipue est fides Christianorum, refert dixisse Athenienses, *Audiamus te de hoc iterum.* Erant enim quidam inter eos irridentes, quidam dubitantes, quidam credentes, atque in eis nominatur quidam Dionysius Areopagita, id est Atheniensium principalis: et mulier quaedam nobilis, nomine Damaris, et alii plures.» Et in eodem sermone, ubi de scandalo Judaeorum, et stultitia gentium scribit, dicens:

«*Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: sed ipsis vocatis Judaeis et Graecis, hoc est ipsi Paulo ex Saulo, et Dionysio Areopagita, his talibus et illis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.*»

IV. Ceterum de notitia librorum ejus, quos patrio sermone conscripsit, et quibus potentibus illos composuit, lectio nobis per Dei gratiam et vestram ordinationem, cujus dispensatione interpretatos scriba nostra potentibus referunt, satisfacit. Authenticos autem eosdem libros Graeca lingua conscriptos, quando ceconomus ecclesiae Constantinopolitanae, et caeteri missi Michaelis legatione publica ad vestram gloriam Compendio functi sunt, in ipsa vigilia solemnitatis sancti Dionysii, promunere magno suscepimus, quod domum devotioni nostrae ac si celitus allatum, adeo divina est gratia prosecuta, ut in eadem nocte decem et novem nominatissimae virtutes in aegrotorum sanatione variarum infirmitatum, ex notissimis et vicinissimi nostrae personis contiguas, ad laudem et gloriam sui nominis, orationibus et meritis excellentissimi sui martyris, Christus Dominus sit operari dignatus.

V. Quoniam autem beatus Clemens huc eum, videlicet in Gallorum gentem, direxerat, et qualiter per martyrii palmam diversissimis et crudelissimis afflictus suppliciiis, ad Christum pervenerit, et quomodo caput proprium, angelico ductu caelestis militiae in celebratione exsequiarum honoratus obsequio, ad locum, ubi nunc requiescit, detulerit, et quo ordine a Catulle quadam matrefamilias sit sepultus, libellus antiquissimus passionis ejusdem exclamat, praecipue tamen conscriptio Nishii quae in tomo satis superque abbas Parisiis divino nutu inventa, inter alia memoranda, sicut in ea legitis, verba Domini nostri Jesu Christi ad eum protata, quando sacra mysteria perageret illi cunctis videntibus apparentis, continere dignoscitur. Cui astipulari videntur antiquissimi, et nimia pene vetustate con-

Hunc sermonem Possidius in indiculo vocat tractatum; et est revera Augustini.

sumpti, missales libri continentes missæ ordinem, more Gallico, qui ab initio receptæ fidei, usque ad hanc Occidentali plaga est habitus; usque ad hanc, quo nunc utitur, Romanum suscepit. In quibus voluminibus habentur duæ missæ, quæ sic inter celebrandum ad provocandam divinæ miserationis clementiam, et corda populi ad devotionis studium excitanda, tormenta martyris sociorumque ejus succincte commemorant, sicut et reliquæ missæ ibidem scriptæ, aliorum Apostolorum vel martyrum, quorum passiones habentur notissimæ, decantant. Quorum missarum cæntus, sensus et verba, adeo passionis eorumdem, quam vobis misimus, serietim concordare videntur, ut nulli sit dubium, a teste illorum martyrii, agones eorum fuisse descriptos, et ex ipsa veraci historia, memoriam tormentorum suorum in præfatis præcibus fuisse mandatam.

VI. Videtur porro in his missarum obsecrationibus non contemnenda auctoritas de memorata passione sanctorum, cum existent apud nos epistola Innocentii, et post eam Gelasii, nec non et modernius beati papæ Gregorii, auctoritatem pontificum ad episcopos urbium Galliarum, et antistitem nostrorum ad ipsos, de more Romano in cæntis ecclesiasticis auctoritatis membris imitando, quibus datur intelligi ab annis pluribus hunc missæ tenorem de Gallica consuetudine recessisse, et hanc passionis martyrum istorum memoriam, longo superiori tempore his Occidentalibus partibus per supplicationum [Fortè supplicationum] postulationes inolevisse: quibus tanto certius fidem accommodamus, quanto in tempore vicino post consummationem eorum, eandem fuisse compositas sine dubitatione concedimus.

VII. Nec tamen quisquam petabit beatum Dionysium ejusque successores, ab institutione apostolica propter hujus modi missæ ordinem, Cathæcis consuetudinibus in primordio traditum, discrepasse, si ei considerit, ipsorum apostolorum et apostolicorum virorum, ipsiusque etiam arbis Romæ sensus proprii notam esse. Nec mirari quis poterit cur hymnum sancti Eugenii Toletani de beato Dionysio habemus, et vicinorum sapientium scriptis, exceptis partibus, videamur carere, cum et hæc, quæ habemus, ut exorata priorum nostrorum venia dicamus, abdita et negligenter relicta reperimus; et alia necdum prolata, quia non quibus sunt ad liquidum enucleata, nos possidere lætamur.

VIII. Cæterum super garrulitate levitatis eorum mirando defecimus; qui contententes hunc Dionysium Areopagitan esse non posse, ad munimentum sui hæc, quæ sequuntur, inaniter contrahunt. Venerabilem videlicet et sanctum Beatum presbyterum, dixisse in tractatu apostolorum Actuum, Areopagitem Dionysium non Athenarum, sed Corinthiorum fuisse episcopum: addentes, eundem inibi diem obiisse. Et quoniam libellas passionis istius testatur, hanc a Clemente pontifice Romano episcopum ordinatum, et in has Galliarum partes fuisse transmissum, quia etiam passiones diversorum sanctorum marty-

A rum, sub variis imperatoribus intersectorum, contineant eosdem cum hoc sanctissimo viro has partes adiesse, quod ipse senatorum manifeste refellit auditus, et quod Gregorius Turonensis, sicut in passione sancti Saturnini legisse se dixerat, sub annotatione memoret, istum ipsum tempore persecutionis Decii sub beato Sixto cum alitis sex episcopis, quorum vite vel passiones nequaquam ejus dictis in ratione temporum consonant, in has regiones fuisse directam.

IX. Ecce omnia minus scientibus, sibi ipsi discordans auctoritas, cui velut ex superfluo propter satisfactionem insipientium respondemus, cum veram ex hoc sancto pontifice et martyre narrationem veracium historiarum præ manibus habeamus: primo quidem petentes, ut in hoc jure contentiosi, ab arrogante contracta arrogantia, ex usurpata sapientia, quia videri se scioli volunt, oculos tergant, quo perspicacia perspicaciter; et vera fidei ter relegant. Et si non nisi unum oculum aperuerunt, quando legerent, quod per subreptionem venerabilis Bedæ presbyteri in præfato opere, secus quam debuit, dixerat, ubi idem se reprehendit, et reprehensorum suorum vocem præveniens, retractationem scripsit: scrobem, in qua oculis alter esse debuerat, aperiant, et in ecclesiastica historia discant, quia Dionysius Corinthiorum episcopus, de Dionysio Athenarum episcopo in epistola sua ad eosdem Athenienses directa, commemoret, ita enim ibi lib. iv, cap.

23, scriptum est: exstat quoque et alia ejus (Dionysii Corinthiorum episcopi) ad Athenienses epistola, in qua ad Evangelii credulitatem eos invitavit, et conicitat segiores, simul et arguit quosdam, velut pene prolapsos a fide, cum episcopis eorum Publius fuisset martyrio consummatus. Sed et Quadrati, qui Publio martyri successerat in sacerdotium, ineminit, simul et memorat, quod labore ejus ac industria redivivis quidam in eis calor fidei reparatus sit: Et illud in eadem designat epistola, quod Dionysius Areopagites, qui ab apostolo Paulo instructus, credidit Christo, secundum ea quæ apostolorum Actibus designantur, primus apud Athenas ab eodem Apostolo episcopus fuerit ordinatus: cujus epistola; sed et aliarum epistolarum ipsius Dionysii Corinthiorum episcopi, et ejus utique, quam ad Soterum episcopum miserat, beatus Hieronymus in libro de Viris illustribus facit apertissime mentionem. Unde quisque videns sub quibus imperatoribus quique eorum fuerint, liquido potest colligere quantæ absurditati ratio sit ista obnixæ, cum inter hos datos Dionysios tam plura discreta sint tempora.

X. Legitur item sed in eadem ecclesiastica historia, cap. 4, lib. vii: Memoratur autem ex comitibus Pauli Crescens quidem ad Galatas esse profectus, Linus vero et Clemens in urbe Roma Ecclesiæ præfuisse, qui comites et adjutores ejus fuisse ab ipso Paulo prohibentur: sed et Dionysium Areopagitem apud Athenas, quem Lucas descripsit, primum Paulo prædicante, credidisse, ac inter socios ejus fuisse.

et Ecclesiae Atheniensium constat sacerdotium suscepisse. De cujus, videlicet Dionysii Areopagita, obitu, nil Graeci scriptores dixerunt, quia propter longinquitatem terrarum, transitus ipsius penitus eis fuit incognitus. Habemus tamen Graecae auctoritatis Martyrologion de tomo chartiscriinijs Constantinopolitanis adeptum, qui tanta vetustate dissolvitur, ut maximam cautelam a se contingentibus exigat: in quo diem natalitii ejus designatam, et quia Atheniensium episcopus fuerit reperimus adnotatum. Quod Martyrologium, ut antiquitas ejus demonstrat, ex eo tempore constare posse non incongrue remur, quo, Constantino jubente, nata occasione martyria Sanctorum Domini de toto orbe collecta, et Caesarea sunt convecta, Sed et usque hodie Graecorum majores, et Athenae iuculae perhibent, historiarum scriptis et successionum traditionibus docti, in eadem civitate Dionysium tum temporis primum fuisse episcopum, quando Timotheus Pauli aequae discipulus Ephesiorum rexit Ecclesiam: ipsumque, subrogato sibi episcopo, Romam adisse, et ut compererunt, apud Gallorum gentem, glorioso martyrio consummatum fuisse. Quod et Tharsasius patriarcha Constantinopolitanus per legatos suos sollicite inquisivit, et ita se rem habere certus, eandem Atheniensium civitatem pallio archiepiscopali, quod jam ex ea diuturno tempore, orta quadam contentione, subtractum fuerat, redonavit, et synodali consensu, Metropolis auctoritate, qua ante functa fuerat, honoravit. Nam a praecedentibus annis usque ad illud tempus, ejusdem civitatis episcopus nec suberat alteri, nisi patriarchae, nec juri ejus debitum sibi episcopi civitatum subdebantur.

XI. Quod autem dicunt, in passione istius beati Dionysii scriptum haberi, quia eum sanctus Clemens episcopum ordinaverit, Galliasque miserit, procul dubio sciant, quod aut praedictam passionem ex veris et emendatioribus exemplaribus non susceperant, aut scriptorum vitio depravatam legerunt, quoniam non ibi scribitur, eum episcopum a beato Clemente consecratum, sed apostolum totius Galliae fuisse ordinatum: de qua ordinatione apostolatus, nisi ad alia se intentio nostra dirigeret, et ex Apostolorum actibus et ipsius Domini actione, auctoritatis exemplum sufficienter in his scriptis possemus inferre. Fieri enim potest, ut diximus, quod textum passionis hujus sancti Dei, ex authenticis scriptis non habeant, et ideo in hoc errent; quia et nos plures codicellos exinde vidimus, qui in quibusdam sensu videbantur concordare, sed litteratura dissonare; in quibusdam autem nec sensu, nec orationis tenore poterant sociari. Quod manifestum est hujus venerabilis et antiquissimi patris vetusta longinquitate, et ignotae atque peregrinae linguae, ubi de ejus notitia maxime scriptum erat, insoepta, seu devotione fidelium accidisse: qui non studere ad priscae historiae pro cognitione ejus recurrere, sed ea quae auditu collegerant, ut Gregorius Turonensis, non votivo errore fallens, videntes insignia magnifica atque

innumerabilia per eum fieri, prout unicuique sensus abundavit, curaverunt scriptis committere. Sic et de sanctorum apostolorum gestis ac passionibus factum legimus, et de alijs quibusque historiis, Ecclesiae necessarijs, manifeste comperimus. Fuerunt siquidem, qui de beatorum apostolorum virtutibus vera dixerunt: sed de eorum doctrina, falsa sunt commentati. De ecclesiasticis itidem historiis, atque ortu, vel actu, vel obitu Patrum, quidam, quantum ad rerum gestarum spectat fidem, veraciam conscripserunt; quantum vero ad temporum vel locorum attinet veritatem, minus caute confinxerunt. Sic profecto, ut notum est, in scripturis canonicis diversorum interpretum varietas existit: in quibus quique [pro quidam] minus dixerunt, alii quaedam addiderunt, quousque earum per beatum Hieronymum lingua nostra meracam veritatem ab ipso fonte suscepit.

XII. Quocirca nulla historia sic probabilis poterit vel debet haberi, quam ea quae de veredictorum, praecipue orthodoxorum, collatione poterit colligi. Et ideo certius tenenda sunt, quae modo de hoc eximio martyre collecta conscribimus, quam illa, quae de quolibet alio sancto sine auctoris nomine passim scripta relegimus: praesertim cum haec, quae scribimus, de Antiquariorum antiqua scriptura sint, velut ex prato non Parisiaco, sed Paradisiaco. Caeterum parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorii Turonensis episcopi, qui multa aliter quam se veritas habent aestimans, non calliditatis astu, sed benignitatis ac simplicitatis voto, litteris commendavit. Patenter et quidem noscere possumus, non adeo quaedam solerter eum investigasse, cum ei contemporaneus existens vir prudens et scholasticissimus Fortunatus, qui plura frequenter ad eum scripserat, hymnum rhythmicae compositionis pulcherrimum, de isto gloriosissimo martyre composuerit: in quo commemorat eum a beato Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit: de ratione autem ejus et ordinatione episcopatus mentionem non facit, quia lingua Graecae penitus expertus fuit.

XIII. Tantis laetis et tam manifestis testimoniorum assertionibus de hoc sanctissimo et antiquissimo Patre, ad liquidum elucubratum et propalatum omnibus scire volentibus veritatem, et ita nescire volentibus ingestam certissimam rationem, ut etiam si velint, quod ex illo verum est, ignorare non possint: cesset, quod idem Areopagites non sit Dionysius, exitabilis et profana nimis contentio: quia qui famam martyris derogare aliquo modo gestit, veritati sine dubio, cui testimonium perhibens, tanta transfretando maria, in tam longinquam regionem exsulari, et pro ea pati sic acerbissime sustulit, detrahere caeca fronte et imbecilli virtute contendit. Nam ut vere implus et perverax judicandus erit, qui post tot ratis sententias, opinionem suam hinc aliquid animo perverso tractandum reliquerit: ita quisquis post veritatem repertam quiddam ex hoc ulterius dubitaverit, quoniam ex studio [pro de industria]

mendacium quærit, comes et discipulus ejus, qui ab initio mendax et pater mendacii exstitit, non immerito rectorum decreto erit.

XIV. Et quanta sit hebetudo stultitronum, pessimi generis hominum, æstimare non valeo, qui cum doctorem egregium et eximium martyrem se habere, si gloriam patriæ suæ, suamque quærerent, contendere debulissent; potius se, cum habeant, non habere immurmurent.

XV. Quanta quoque sit amentium perversitas, dolere, ut res postulat, nequeo: quæ cum votis et laudum præconiis martyrem gloriosum suis iniquitatibus debuissent concillare propitium, detractone et famæ minoratione laborant, quantum ex ipsis est, sibi habere infestum. Sed idem in cælis tallum nec laude crescit, nec derogatione decrescit: qui Salvatori junctus, et conclavis angelorum effectus, de summa cælorum arce singulorum voluntates intendit, et sequens agnum quocunque lerit, corda omnium, divino lumine plenus, perscrutatur et penetrat. In hoc quin etiam sæculo non indiget gloriæ testimonio hujusmodi hominum, si tamen dicendi sunt homines, qui detrahunt etiam in cælis immortaliter regnant, quem adhuc in mortali corpore veneratæ sunt bestię agonizantem. Sufficiens enim est illi suisque comitibus laus illa in sæculo, quam splendidissima eorum monumenta testantur, et celebri adoratione Christianus orbis fere totus proclamatur. Nec mirum, si martyr Domini Jesu istorum sustineat cavillationem, cum idem Deus majestatis, qui resurgens a mortuis, jam non moritur, et in cælis ad dexteram Patris sedet, subjectis sibi principatibus, et omnium angelorum potestatibus (Rom. vi), per tantæ auctoritatis volumina ad hæc ab incredulis indebita patitur præjudicia.

XVI. Hæc interim, donec plura sumatis de cognitione suffragatoris vestri, Auguste serenissime, sumite, et veraciter innotescite omnibus, quia hæc fideliter vestræ dominationi dirigimus, veraciter ex veracibus historiographis et historiarum paginis colligere procuravimus: quoniam veritas, pro qua pretiosum sanguinem hic servus et amicus Domini fuderat, nostro mendacio astipulari non indiget, quæ suo sibi testimonio sufficit, quæque testes veracissimos quos repleverit, testificantes veraciter efficit. Denique quod nos alia multumque anxiantes quæsimus, aliquis alius forte mirabitur, videlicet cur post omnia tormenta novissime, velut ab initio, hi sancti viri nudi publice virgis cæsi, et ex studio hebetatis securibus sint decollati: quod tanto magis potest cogitando mirari, quanto aliis sanctis Dei hoc genus decollationis rarius aut nusquam legitur adhiberi. Qui noverit, uti ex verbis passionis illorum conjicimus, et multa veterum gesta revolventes discimus, antiquitus morem fuisse Romanum, ut quisquis nobilissimorum reus Majestatis, a militia et defensione Reipublicæ alio se conferens, contra senatus votum ageret, vel aliter quam se sententia haberet docere quo modo præsumpsisset, securi

A ignobiliose, flagellis publice cæsus, cum omni deditore interiret. Unde et cælestissima undecima olympiade Romanorum consul Manlius Torquatus filium suum, licet victorem, quod contra imperium in hostes pugnaverit, virgis cæsum, securi percussit. Quapropter ex his vos et quique legentes advertite, quantæ nobilitatis hic sanctus Dionysius secundum terrenam regenerationem fuit in sæculo, quantæ sublimitatis secundum spirituales regenerationem in Domino, quanti fervoris et fidei, tanta terrarum spatia pio zelo veritatis perstrando in christiana religione, quantæ æstimationis etiam apud orbis principem, qui ut trucidaretur, huc Roma apparitores suos direxerit, in nobilitate prosapiæ et fanatici cultus eversione, quantæ fortitudinis in tormentorum perlatone, quam abjectissimæ vilitatis in occisione, quam pretiosissimæ sanctitatis coram Deo in morte, quam excellentissimæ et incogitabilis gloriæ cum Christo in cælo, quam mactæ virtutis sit in adjutorio nostræ fragilitatis, ad hæc laborantium in agone, quam felix cum proprio et beato recepto corpore gaudebit perpetuo cum sociis suis, et omnibus angelicis choris, cunctisque sanctis Domini et electis in æterna felicitate, per eundem Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, verum Deum, Deique et hominis filium, qui in unius substantiæ ac potestatis trinitate perfecta vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

III.

C *Epistola Hilduini abbatis indigni, ad cunctos sancte Catholicæ matris Ecclesiæ filios et fideles, pandens quomodo invenire quisque scire desiderans valeat in epistola, ad Christianissimum imperatorem dominum Ludovicum exinde directa, unde et qualiter sumpta sint ea quæ in corpus unius textus secundum jussionem ipsius redegerat ex Græcorum et Latinorum historiis, de notitia excellentissimi martyris Christi Dionysii.*

Hilduinus humilis Christi servus, et domini mei Dionysii pretiosi, sociorumque ejus matricularius, omni catholicæ dilectioni, quaquaversum Spiritu sancto diffusæ, pacem continuam et gloriam optat æternam.

I. Cum nos Scriptura generali definitione admo-
neat, dicens: *Quodcumque potest manus tua, instantar operare* (Eccl. ix), et pii Augusti simulque plurimorum ad hoc desideria cognoscere anhelare, visum est mihi, etiam in hac parte quiddam sudoris impendere, ut notitiam de ordine conversionis [conversacionis] et predicationis atque adventus Romam, seu triumphalis martyrii beatissimi Dionysii, quæ maxime Græcorum continetur historiis, et quasi sepulta antiquorum scriniis apud Latinos non modica portione servabatur oblecta, in lucem Christo juvante reducerem: quatenus devotis exinde erga Dei et excellentissimi martyris sui cultum devotio cumulata succresceret, et debita servituti nostræ, in domino Domini, quantum ad exiguitatem nostram et ingenio nostri attinet, cyatho gustum fidelibus propinanti, ejusdem amici Dei, cujus id amore studuimus,

interventio gloriosa divinam misericordiam impetra-
ret. Ut enim et ante nos dictum est, gesta bene vi-
ventium, elementa sunt vitam volentium: et exem-
pla martyrum, exhortationes sunt martyriorum.
Quapropter sequentia relegens, poculo debriatus
præclaro, fidem pietatis eructet, et non obsequium
nostrum nomini temeritatis assignet. Quia vero, ut
per quemdam sapientem dicitur, multoties in villi
persona respicitur veritas, cui nihil præferri debuis-
set, suppliciter omnes, in quorum manus hæc vene-
rint, deprecor, ne in his nostræ personæ humili-
tatem et agrestis orationis indisciplinationem atten-
dant, cum personarum acceptatorem in hac dun-
taxat parte non esse Dominum sciant. In qua scilicet
me imperitum sermone, non tamen scientia,
fateor. Quin potius hunc, de quo res agitur, in-
clutam et veram Christi militem ante oculos ponant,
cui humanæ vocis dignitate impar omne erit, quid-
quid in laude ejus aliquis non mortalium dixerit,
quoniam ab eo solo digne potest laudari, a quo et
per quem talis meruit fieri. Vera itaque a veracibus
de eo scripta, et simpliciter in unum collecta fideliter
relegant, et si nostræ imperitiæ fuerint indignati,
ad veterum monumenta requirant: quia nos non
nostra, nec nova credimus, sed antiquorum antiqua
dicta, de abditis admodum tomis eruimus, et veri-
tatis sinceritate servata, paginis manifestioribus
indimus.

II. Cæterum neminem sani capitis hæc minus ac-
ceptare putamus, quia anteriori tempore repetita
non fuerant, cum liquido noscat quod is qui creavit
omnia simul (Ecclesi. xviii), noluit revelari cuncta,
vel cunctis simul: multaque manifesta iterum esse
tempore occultata. Ad mentem enim debet redire,

A quod in litteris divinitus inspiratis legitur (IV Reg.
xxii), de legis libro diu latente, et denuo sub ad-
miratione invento. Et cum Daniel dicat: *Pertransi-
bunt plurimi, et multiplex erit scientia (Daniel. xii)*:
quanto magis nullus abjurare debebit, quod multis
comitibus aliorum intuentibus, segnis quique aut
tardus post gradiens, perditionem in via, quam pro-
cedentes triverant, invenire non possit. Abjecta
denique omni ambiguitate, quod iste ipse Dionysius,
cujus hic gesta scribuntur, non sit Areopagites et
Athenarum episcopus, quid quisque dixerit, veluti
de automatione Gregorii Turonensis episcopi, et
subreptione Bedæ sancti presbyteri, atque aliorum
quorumque sine auctoritate jactatur: qui curiosius
hoc scire voluerit, ut de multis quædam designemus
B, ex nomine, Eusebii Cæsariensis historiam, et Ari-
starchi Græcorum chronographi ad Onesiphorum
primicerium epistolam, et Visbii conscriptionem
perquirat et relegat. Ibiq; discere poterit quis
iste Dionysius fuerit, et qualiter per martyrii pal-
mam ad Christum pervenerit, si hic eis in sui con-
nexionem manus dare fidei detrectaverit. De his
autem et aliis quibusque, unde sumpta sunt
omnia, quæ præ manibus tenentur collecta, si beni-
gnitati legentis commodum ac placitum fuerit, et
alibi ea invenire nequiverit, litterarum nostræ par-
vitas ex hoc ad serenissimum Augustum affatim
illustratione valebit. Nam et si eis credere dignatus
non fuerit, illæ sibi tamen sine quolibet supercilio
prodent, ubi hæc universa, et qualiter et quo ordine
dicta manifeste reperiat, ipsorumque librorum pleni-
tudinem, si indigerit, ab archivo nostræ Ecclesiæ
mutuare quibit. Valeat fidelis et charus frater om-
nis in Domino, cum pietate et gratia memor nostri.

INCIPIT

PASSIO SANCTISSIMI DIONYSII

QUI

A loco AREOPAGITA, et patriotico prænominem IONICUS, Christiano autem agnomine est appel-
latus MACARIUS, a sancto Paulo apostolo Atheniensium ordinatus archiepiscopus, aposto-
lica vero auctoritate beati Clementis papa, totius Galliæ constitutus apostolus: cujus in-
victa pro fide Christi devotio, sub Domitiano Casare, et præfecto Sisinnio apud urbem
Parisiorum post multa certamina, inter quæ ei Dominus noster Jesus Christus apparuit,
coram quamplurimis septimo Idus Octobris martyrium consummavit cum Rustico et
Eleuthero: sanctusque Dionysius cavum suum tulit ubi nunc requiescit.

CAPUT PRIMUM.

Post beatam ac salutiferam Domini nostri Jesu
Christi passionem, et adorandam ejus ab inferis re-
surrectionem, seu in cælos gloriosam ascensionem,
qua se manifestavit divinitate nunquam defuisse, quo
rediit, in universis gentibus apostolorum prædicatio

profutura successit, ita ut fide crescente, multi me-
rentur fieri Christi nominis confessores, quos ca-
tholica postmodum mater Ecclesia, promeruisse
martyres et fidei bellatores, quæ letabatur in apo-
stolis tantos se habere duces et rectores. Qui si
quidem cum imminere suas cernerent passiones,

• Potius sub Trajano aut Adriano.

quæ, Domino Jesu Christo docente, didicerant, repleti Spiritus sancti gratia, docuerunt, ut ad sanctæ confessionis gloriam et præmium transmigrarent. Unde gratias agimus tibi, Domine Jesu Christe, qui infestantis inimici jacula probationem fidelium tuorum præstitisti esse, et non vulnera: sed inter cætera charismatum munera, talem tuis testibus tribuisti pro labore mercedem, ut nullum tuorum fuisse gaudeat hostis imbellem: quinimo perpetuum illis es largitus triumphum, ut Ecclesiæ tuæ semper sint in exemplum. De quorum collegio beatus Paulus apostolus, quem cælo præsidens humanitas et benignitas Salvatoris nostri Dei, compellans Saulum stravit, ac Paulum statuit, eorumque merito ac numero sociavit, replens Christi Evangelio, non solum ab Hierosolymis usque in Myricum, verum et usque ad terminos, quomodo a Deo constitutus magister omnium gentium, peragrans superiores et vicinas civitates, tempore quo princeps Claudius agebat in sceptris devenit Athenas.

CAPUT II.

Quæ una urbium magnarum metropolis in confinio Thraciæ prospiciens Lacedæmoniciæ terminos, posita media inter Achaiam et Macedoniam jacet, qua nihil habuit Græciæ clarius sita terrarum, eminentibus et frequentibus collibus montuosa, antiqua scriptorum sacundia, paterna viscera et materna ubera appellata: Ionici maris faucibus, bithalassi more, interclusa, Ægeum pelagus a læva contingit. Urbs inelyta et antiqua, sola præter externam incrementum gloriosa: cujus civibus non dedit initium collecta nativitas: sed quæ illis sedes, eadem est et origo: terrarum fertilitate opulenta, fandi et eloquentiæ nutritrix, philosophorum et sapientium genitrix, artium liberalium et divitiarum omnium copta præ urbibus cunctis emicuit. Hæc sita est in Attica Helladis provincia, qua Cecrops et Menander, reges generosi, splenduerunt: ubi Apollo et Hippocras ac Aristoteles, cæterisque inventores et propagatores totius peritiæ sunt exorti, et in toto orbe suis præsentia, et temporibus nostris memoria fulgent. In hac summopere urbe temporibus Cecropis et Menandri, regumque succedentium cultus simulacrorum et statuarum adoratio, idolorumque supersticiosa religio primo est reperta, et sanctionibus propagata: hæc quoque in propectu sui est Minervæ sacra, et ipsi ejus de nomine nomen aptatum. Hæc prima cunctarum urbium leges condidit, et aliis jura vel tradidit, vel mutuavit [mutavit].

CAPUT III.

Quinque sane regionibus determinata signatur: Prima regio est, quæ Ægeum mare respicit, in qua situs mons exstat supereminens urbi, ubi Saturni et Priapi aureæ statuæ variarum illusionum colebantur dementis: hæc enim regio Kronos pagos appellatur ex Saturni nomine, qui Græce Kronos vocatur. Secunda regio Athenæ est, quæ respicit Thraciam, ubi terebynthus miræ magnitudinis inerat,

A sub qua Sylvani et Fauni agrestium hominum simulacra statutis diebus a pastoribus venerabantur; quæ regio Pagos appellatur ex nomine Sylvani et Fauni: Græci enim Sylvanum Pan, et Faunos ficarios Panitas vocitant. Tertia regio Possedonos pagos appellatur, quæ intendit portum Neptuni: Possedon namque Græce, Neptunus dicitur, cujus simulacrum et Dianæ effigiem Ægii ibidem colebant: et quo recursus totius populi, luna renascente, in multis functionibus confluebat. Quarta regio in eadem urbe est, ubi idolum Martis et simulacrum Herculis in colle Tritonii montis, in medio urbis positi, steterat, ad colendum multis immolationibus et delationibus Martem et Herculem, quos illi deos maximos et fortissimos adorabant. Ubi etiam exercebantur B judicia et docebantur fora, ingenique omnis solertia, qui locus Areopagus appellatur a Marte: Mars enim Areæ Græce vocatur. Quinta regio civitatis ejusdem versa est ad portam Schæam, Hermis pagus ex nomine Mercurii, qui Hermes Græce dicitur, appellata, in qua staticulum ipsius Mercurii veneratione sui, mente ceperat urbem.

CAPUT IV.

Hæc civitas munitissimis mœnibus, mari florido, mellitis, ut sic dictum sit, rivulis et fluminibus, satis pinguis nemoribus, consitis et aromatibus odoratis, vinetis nectareis et ubertatis copia effluentibus, olivetis abundantissimis, viretis florentibus, pascuis pecoribus sufficientissimis, auri, argenti, cæterorumque metallorum omnium copiis, navium quoque ac vectigalium comœtibus et voluptatum cunctarum affluentis, ultra urbes alias exornata, quondam nobilissime floruit. Sed quæ suo priori sæculo cunctis mundi felicitatibus supererat, modo gentium frequentè et condense impetu oppressa et intercepta dirimitur. Ubi in adventu Pauli quidam vir nobilis erat qui Symmistes, id est, consecratis Apollo Kronospagita, quoniam in eadem urbis regione cæteros præcebat, nominabatur, cujusdam Apollinis nobilissimi Atheniensium principis prosapia derivatus: cujus pater Nicolaus, vir magni ingenii, litterarum studio pollens civis et Argolicæ artis magister fuit. Hujus igitur alius Apollo, dum inter philosophorum scholas clarus haberetur, et authenticas bibliothecas revolveret, deditusque esset philosophiæ, et vanis superstitionibus ritu paganorum, audivit Paulum apostolum nova et inaudita antea dogmata prædicantem: et cum ei resistere non valeret, invenit veram esse doctrinam, quam Paulus apud Athenas docuit. Relinquens ergo dæmoniicas ludificationes et gentilitias adinventiones, provolutus apostoli pedibus, deprecatus est eum, ut illi veram doctrinam et viam salutis ostenderet, seque Christi, et non Saturni, professus est fore discipulum.

CAPUT V.

His ita gestis, cum vocis novitate Athenienses permoti, quadam die Paulum ad Areopagum duxissent, ut ibi examen sua doctrina acciperet, adorsus

est Dionysium, qui ob plenitudinem divinæ superiorum numinum scientiæ, Theosophus, id est Deum sapiens, et a regione urbis, qua sedulo commorabatur, et innatus principabatur, areopagita genuino quasi vocabulo utebatur, altissimo sanguine primi et magni Dionysii, non illius Semelæ vel Deucalionis, sed ejus qui vitis inventor apud Athenas insignis est habitus, longissima et clara propagine propagatus, hic namque annos ætatis quinque et viginti agens, et cunctis pene artibus copiose imbutus, clementi studio excitus, una cum Apolloniano conphilosopho suo astrologicæ disciplinæ voto Ægypti Heliopolim transmigravit. Ubi simul cum eo degeus, quando Deus homo, Dominus noster Jesus Christus pro mundi salutē invidia Judæorum cruci pendit affixus, et sol sui Domini mortem pavescens, lucis suæ radios in lætæ mutavit noctis horrorem, atque orbis climata tenebrarum obtexit caligine, earundem tenebrarum signo antea invisito et inaudito attonitus, ut omnium litterarum disciplinis edoctus, dixit: hæc nox, quam nostris oculis novam descendisse miramur, totius mundi veram lucem adventuram signavit, atque Deum humano generi effulsurum, serena dignatione dictavit.

CAPUT VI.

Unde expletis, pro quibus perrexit, feliciter rediit, archæque totius urbis Athenæ præfat, et curiæ Areopagi præsidens omnium negotiorum civilium publicæ et privatim ut nobilior nobilissimis modamina disponebat, atque inter primos primus sophistica et syllogistica universallium doctrinarum acumina, et strophas, infusus toga philosophica civibus ac undique ad id studium confluentibus profundebat. Hunc si quidem vatem, qui olim paganus adhuc visceribus tanti mysterii quod ventum erat, quasi veneranda valuit reserare, ut pote loci primatam, cum Areopagum adisset, erectis ad verbum omnium auribus, interrogare specialiter cepit Paulus, quid coleret, et quibus numinibus in tam spatio et venerabili loco inserviret. Cui respondit Dionysius: Deos quos colerunt patres nostri, quorum virtute et solertia mater terra continetur, hos colimus et adoramus: aras, quas vides, Martis et Herculis, Mercurii et Priapi nomine et honore sacratæ sunt. Dum vero Paulus singula altaria et simulacra falsorum deorum perlustrasset, inter cæteras aras reperit altare unum, cui erat titulus superscriptus, *Deo ignoto*. Et conversus ad eum Paulus, interrogavit illum dicens: Quis est ille Deus incognitus? Ad quem Dionysius: adhuc, inquit, non est ipse Deus demonstratus inter deos, sed est incognitus nobis, et sæculo futuro venturus. Ipse enim est Deus, qui regnaturus est in cælo et in terra, et regnum ejus non accipiet finem. Subjungens itaque Paulus ait: Quid vobis videtur? homo erit, an spiritus deorum? Respondens Dionysius, dixit: verus Deus et verus homo, et ipse renovaturus est mundum: sed adhuc incognitus est hominibus, quoniam apud Deum in cælo ejus conversatio

est. Et ait Paulus: Illum Deum prædico vobis, quem incognitum appellatis. Natus enim ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato pro salute humana mortuus, resurrexit, cælosque ascendens, sedet in dextera Dei Patris, verus Deus et verus homo, per quem facta sunt omnia, et venturus est in fine sæculi iudex omnium quæ geruntur. Qui *natus est in Judæa Deus, et magnum in Israel, et sanctum nomen ejus (Psal. LXXV)*. Quapropter quem incognitum usque nunc habuistis, modo cognoscite, quia ipse est Deus solus, et præter eum non est alter (*I Reg. II*), qui nos de morte, sanguinis sui pretio reduxit ad vitam, qui cælum et terram, homines scilicet et angelos, in unitate regni sui conjunxit, qui mortificat justus et vivificat pius: *qui claudit, et nemo aperit; aperit, et nemo claudit (Apoç. III)*.

CAPUT VII.

Hæc et alla plura Paulo prædicante et templa singula perlustrante, commendando Christum Jesum Dei Filium et Deum verum esse, quæ amica curiositate Athenienses, propter ipsam novitatem officiosissime acceptabant, Dionysius veram doctrinam et dogma salutis audiens, et nihil esse idola, quibus serviebat, quin magis dæmonia quam deos esse cognoscens, sanctum vero Spiritum et verba vitalia in Pauli doctrina evidentissime sentiens, divino lumine corde tactus, eidem Paulo cessit, et ab illo expetiit, quatenus pro illo ipsius Dei, quem prædicabat, misericordiam deprecaretur, ut illius cultor verus et suas mereretur esse discipulus.

CAPUT VIII.

Postero autem die, cum Paulus ageret iter, cæcus quidam cepit eum obsecrationis vocibus compellere. Sanctus autem apostolus, crucis signum clavis a nativitate ejus oculis imposuit, dicens: Christus Dominus et magister noster, qui oculis lutum imposuit cæci nati, et lumen restituit ei (*Joan. IX*), ipse te potentia sua illuminet. Quem mox videntem his est verbis affatus: vade, inquit ad Dionysium, et dic ei quia Paulus servus Jesu Christi ad te me misit, ut memor sponsionis tuæ, ad eum venire non differas, quo baptismum salutis accipiens, ab omnibus possis absolvi nexibus delictorum. Is autem, qui lumen recepit, obediens verba jubentis implevit, et ad Dionysium properans, Pauli ei verba per ordinem nuntiavit. Dionysius vero, electionis gratia jam præventus, ut cæcum respexit non ante habitis luminibus contuentem, ait ad eum: esne tu ille, quem cæcum natum cuncti cognoverunt affines? Cui ille respondit: Ego nempe sum, cui cæco nato hætenus sol non luxit: sed ipse Paulus, cujus tibi defero mandata salubria, Jesu Christi magistri sui invocata virtute, sanitatis mihi lumen indulsit, qui protinus surgens, cum omni domo et Damari uxore sua quam ut sumeret more terrenæ nobilitatis, propter amorem suscipiendæ charæ sobolis, eum sui coegere parentes, ad mandata properat sancti Pauli. Credensque fideliter, et abnegatis erroribus paganorum, sa-

cri est baptismatis unda respersus : ac sic demum se tradidit ejus magisterio plenius imbuendum, inque sanctæ trinitatis fide, et incarnationis, passionis ac resurrectionis Jesu Christi Domini nostri mysterio, seu cunctis arcanis ecclesiasticæ sanctitatis affatim, ut comes ejus inseparabilis, quocumque gressum moverat, a beato Paulo per triennium institutus.

Thessalonica, magistro obsequendo, revertens, ab eodem beato Paulo apostolo Atheniensium est ordinatus antistes, ac deinde, ipso jubente, Christi Evangelium prædicavit, eademque civitatem et maximam partem patriæ ad fidem veritatis convertit.

CAPUT IX.

Scriptis et per idem tempus ad Timotheum Ephetiorum episcopum, suum autem condiscipulum, divino usus stylo, fulguranti sermone, se ejusdem panis verbo quo vivunt angeli repletum ostendens, de cœlesti principatu, id est de ordinibus angelorum insigni eloquentia, et reverenda profundissimaque intelligentia, sicut revera is qui in cœlo os suum posterat, cum de cœlestibus loquebatur, ubi corde et conversatione degebat. Hæc, inquit, per sequentia capitula sufficientissime disserens. Primo, quia omnis divinus splendor secundum benignitatem varie in providentibus procedens, manet simplex : et non hoc tantum, sed et coadunat illa quæ splendorem accipiunt. Secundo, quia decenter divina et cœlestia, per insimilitudinum symbola, monstrantur. Tertio, quid est hierarchia, id est, sacer principatus, et quis est erga hierarchiam profectus. Quarto, quid significet angelorum cognominatio. Quinto, cur omnes cœlestes substantiæ in commune angeli dicuntur. Sexto, quis est primus cœlestium substantiarum ornatus, quis medius, et quis ultimus. Septimo, de seraphim et cherubim et thronis, et de prima eorum hierarchia, id est, de primo eorum sacro principatu. Octavo, de dominationibus et virtutibus et potestatibus, et de media eorum hierarchia, id est sacro principatu. Nono de principatibus et archangelis, et angelis, et ultima eorum hierarchia, id est, sacro principatu. Decimo, repetitio et congregatio boni et angelici chori [ordinis]. Undecimo, cur omnes cœlestes potestates, communiter virtutes cœlestes vocantur. Duodecimo, cur qui apud homines sunt hierarchi, id est, sacri principes, videlicet sacerdotes, angeli vocantur. Tertio decimo, cur a seraphim dicitur mundari Isaias. Decimo quarto, quid significat traditus angelorum numerus. Decimo quinto, quæ sunt formales angelicarum virtutum imagines et ordines. quid, quod igneum est. Et quid est, quod humana specie angeli apparent? qui sunt illi oculi? quæ illæ nares? quæ sunt illæ aures? quæ illa ora, qui sunt illi tactus? quæ sunt illæ palpebræ? quæ sunt illa supercilia? quis ille auditus? qui sunt illi dentes? qui sunt illi humeri? quæ sunt illa brachia et manus? quod illud os? quæ sunt illa pectora? quæ sunt illa dorsa? qui sunt illi pedes? quæ sunt illæ alæ? quæ est illa nuditas? quis est ille vestitus? quæ est illa splendidissima vestis? quis ille sacerdotalis?

quæ sunt zonæ? quæ sunt illæ virgæ? quæ sunt illæ lanceæ? quæ sunt illæ secures? quis est ille geometricalis funis? qui sunt illi venti? quæ illæ nubes? quod est illud æs? quod est illud electrum? qui sunt colores differentium lapidum? quis visus leoninus? quis visus aquilinus? quis visus vitulinus? qui sunt illi equi? quæ sunt differentia equorum coloratorum? quæ sunt illa flumina? qui sunt curre? quæ sunt rotæ? quid est quod dictum est gaudium angelorum?

CAPUT X.

Ad eundem etiam Timotheum alterum scripsit librum de ecclesiastico sacro principatu, distinctum per capitula, quæ infra sequuntur, elegantissime mysticum sacramentum prius ponens, et sic singulas singulis capitulis mysticorum sacramentorum theorias subjungens. In quibus ostendit cuncta quæ in ecclesiasticis et sacratissimis mysteriorum consecrationibus fiunt, angelico ministerio secundum convenientiam uniuscujusque ordinis, una cum ministris sancti altaris, et præcipue hierarcha, id est sacerdote, qui unus de angelis secundum fas efficitur cœlestis operari : maximo in ministerio sacri sacrificii Dominicæ passionis, sanctissimi principatus militiae cœlestis, cum consortibus suis in proprio ordine et laudis officio semper assistunt, et in consecratione sacratissimi chrismatie, quæ uniformis et uniorde est symbolis sanctissime eucharistie : in qua videlicet chrismatie initiatione, ordinem seraphim, benignum Jesum, qui in omnibus sanctissimus sanctificat seipsum pro nobis, et omni nos sanctificatione replet in ipso perfectos, atque ex Deo natos circumstare, et multauda illa hymnologia, quam propheta seraphim se audisse clamare describit, eundem Dominum nostrum Jesum Christum intelligibiliter laudare : obsequentibus etiam cæteris angelorum choris, et sensualiter Alleluia concinentibus, liquido manifestat : cuius libri est prima ista capitulatio, quæ est ecclesiastice principatus traditio, et quæ est ejus speculatio. De his, quæ in baptismatis illuminatione perficiuntur. De his, quæ in collatione eucharistie perficiuntur. De his quæ in chrismate perficiuntur, et in ipso consecrantur. De sacerdotalibus perfectionibus. De perfectis ordinibus, id est, monachorum et secularium renuntiantium etiam post baptismum. De his quæ in dormientibus perficiuntur.

CAPUT XI.

Tertium quoque ipsi conscripsit tomum de divinis nominibus, quem et appellat de symbolica theologia, exanissimam et orthodoxam, ut sufficit, in eo disputans : primo capitulo, quæ est verbi speculatio, et quæ est de divinis nominibus traditio. De coadunata et discreta theologia et quæ est divina coadunatio, et divina discretio, quæ est orationis virtus, et de beato Hierotheo, et de reverentia et conscriptione theologica : in quo ostendit se apud sanctam civitatem penes sepulchrum Jesu, vite principis, a Jacobo fratre Domini, et Petro

apostolorum principe: nec non et a Theologo Joanne una cum præfato Hierotheo, et sancto Timotheo aliisque quam plurimis sanctis fratribus audisse disputationem, et fidei sacramentum, quomodo ab omnibus tenebatur theologis, de divinitate et humanitate Domini Salvatoris: sed et ex consequentibus, suppresso nomine, beatum Paulum his interfuisse, demonstrat. De benigno, de luce, de bono et cupiditate; et ecstasi, et de zelo, et quia malum nec est, nec de existente, neque in existentibus est. In quo capitulo beati Ignatii cupiditatem, etiam in honore accipi debere asserens, cum venerationis laude commemorat, scribentis in quodam loco sic: *mea cupiditas, inquit, crucifixa est*^a. Dominum Jesum volens intelligi. Sed et capitula suprascripti Hierothei contra philosophos non pauca interserit. In quibus B ita per strophatos syllogismos de malo disputans, constringit eos, ut in neutram partem deflectere, neque post tergum regredi, sed et nec alio seipsum possint dirigere, nisi quo ipse eos cogit impingere. De est, et de paradigmatibus. In quo sensum Clymæ philosophi acute redarguit. De vita, et in hoc amentiam refellit Magi Simonis, et contentiosos ejus sermones a divino choro repellit. De sapientia, de mente, de verbo, de veritate, de fide. De virtute, de justitia, de salute, de redemptione, et de inæqualitate: ubi Elymam Magum (*Act. xvi*) accipiti gladio percussit dicentem: Si omnipotens est Deus, quomodo dicitur quid non posse? Et Paulum calumniantem syllogistico spiculo terebrat, et cor cerebrumque ejus, id est, intellectum et sensum perfodit atque comminuit. De magno et minore, et de idipsum, et de altero, et de simili et insimili, de statu, de motu, et æqualitate: de omnipotente, de antiquo dierum, et de sæculo, et tempore: de pace, et quid vult ipsum, quod ipsum dicitur, et quæ est ipsa vita et ipsa virtus, et quæ sic dicuntur: De sancto sanctorum, Rege regum, Domino dominorum. De Deo deorum: De perfecto, et tmo.

CAPUT XII.

Epitoma quin etiam eidem Timotheo composuit capitulatam, de mystica Theologia per cataphasin, id est affirmationem, et per apophasin, id est negationem, atque per hypotheticos, id est, conditionales syllogismos, omnia sensibilia et intelligibilia, et D quæ in terra sunt, et quæ in cælo, sensu transcendens, ac prout mortali possibile est atque licitum, usque ad ipsius divinitatis sacrarium penetrans. Quapropter a Græcorum sapientibus ex tunc et hodieque Dionysius *κρυπτοῦ τοῦ ὀρατοῦ*, quod Latinus sermo expræat, alæ cæli, vocatur quia illic spiritali intelligentia et reverentissima revelationis gratia evolans, non solum illa multimoda et magnifica et mysteria ac ministeria sanctorum spirituum, verum et sempiternæ Deitatis saporem palato cordis degustans, didicit, unde hæc humanæ notitiæ litteris eructavit. In cujus libri capitulo primo dicit in-

^a Alii vertunt, *meus amor crucifixus est*.

A timatam sibi a beato Bartholomæo apostolo, qualiter theologiam, sanctorumque Evangelium debuerit intelligere: quod et argute cepit, et brevibus, sed profundissimis verbis ejusdem apostoli, scriptis suis ea inferendo, definivit. In secundo autem capitulo tradidit, quomodo oporteat coadunari, et hymnos reponere omnium causæ et super omnia. In tertio vero, quæ sunt kataphaticæ, id est, affirmativæ theologice, et quæ sunt apophaticæ, id est, negativæ. In quarto, quia nihil est sensibile, quod omnis sensibilibus secundam supereminentiam causa. In quinto, quia nihil est intelligibile, quod omnis intelligibilis secundam supereminentiam causa.

CAPUT XIII.

Sed et Gaio scripsit epistolam, per sententias discrepantem, quomodo quadam ignorantia cognoscatur Deus, et quomodo visus sit ab his, qui eum vidisse leguntur: et quod benignifico et deifico munere aliquo modo intelligatur, et quod non solum divinitatis, sed et humanitatis Christi ministerium, et dictu arcanum maneat, et intellectu ignotum: et quomodo Jesus, qui est super omnia, hominibus est substantialiter constitutus, et quod secundum homines, de hominum substantia, substantialiter est substantiatus, sicut ostendit virgo superexcellenter pariens, et aqua instabilis, materialem et terrestrem gravitatem sustinens: et quod non divise secundum Deum tantum divina egit benignus Jesus, neque humana tantum secundum hominem: sed vir Dei factus, novam C quendam Dei virilem operationem nobis percivilavit.

Dorotheo quoque ministro direxit litteras, innotescens quod divina caligo sit lux inaccessibilis, in qua habitare Deus dicitur, et in qua sit omnis qui eum scire et videre dignus in hoc corpore fuerit; Sosipatrem autem sacerdotem brevi diplomate monuit, ne bona sua non manifestata iudicet esse neglecta, et ut careat contentione verborum.

CAPUT XIV.

Polycarpo etiam Smyrneorum episcopo, beati videlicet Joannis apostoli discipulo, epistolam quasi apologeticam misit, inveniens quod pertinaces contradictiones veritatis sapientis correpti aliquantulum sint declinandi: sicut et Græcos accusans, quod per sapientiam a Deo acceptam, non sancte divinis in divina utentes, divinum elicere tentent cultum, et per multam vanam gloriam poetarum, servilitatem inducere studeant creaturæ potius quam Creatori. Unde et Apollophanii sophiste, cultoris scilicet solis, faciens mentionem, et sancto Polycarpo de eo supradens, facti in sole sub Ezechia miraculi recordatur, cui fidem accommodare isdem Apollophanus detractavit; atque ut ei non possit momenti resistere, beatum Polycarpum instruit, et rememorari cum Apollophanio peccati de signo tenebrarum, in Salvatoris crucifixione facti, earundemque tenebrarum accessionem et recessionem ab occidente in orientem existitisse mirabilem. sicut in Heliopoli civitate, pari-

ter constituti viderunt : addens et verba, quæ ei tunc, sæpe factus, Apollophanus dixerat, uti plene in epistola ad ipsum directa infra docebitur : quam, ob pleniorum gestarum rerum cognitionem, hinc subnectere indicavimus, habentem se in hæc verba :

Apollophanio concreto et conphilosopho.

Nunc ad te mihi sermo dirigitur, præcordialis amor, multos tibi sollicitudinum mearum angores de te replicans, teque mihi mente, super vecordi nota tibi frivolitatis diutina pertinacia arguens, et de te fanaticæ illusionum phantasmata insultans, supernaturalæ modificationem benignitatis Dei magnificentissime et diligentissime adorando, tibi bene respicienti, pars animæ meæ, conjubilo, tuisque te despectionibus compellabo, ut illa tibi iterato commendem, quorum pridem contempseras notionem. Frequentissime quidem et diligenter sacris dilucidavi tibi, Moysæ prode, a Domino hominem de limo factum, et transgressionibus ejus cataclysmopiatas. Sequenter quoque eum in amicitia sumptum, multaque in Ægypto et egressionis suæ itinere pro eo, et in eo fecisse magna : atque theologos multimodos effecisse, quorum præsentia Deus humanatus fieri ex Virgine est dignatus. Unde mihi responsalia multoties remisisti non solum te hæc esse vera funditus ignorare, verum et quis idem Moyses fuerit, pernescire ; Evangelicæque Jesu Christi, Dei totius majestatis, quod æterni vocabas, renuere ; Paulum vero hominem, mundi circuitorem, et seminiverbium, de materialibus ad immaterialia non velle suscipere ; imo me refellendo, quoniam paterna religionis jura degenerantem, in sacrilega nefaria me transfuderim ; hortabaris autem ea, quibus innitebar, dediscere, aut his derelictis [deletis], paterer mea mihi sufficere, et non numina divina, seu patrias leges derogarem. Ut autem lux superna paternæ gloriæ splendorem, et tunc mentis tenebras radiare, suo proposito destinavit, penetralibus cordis mei infudit, ut tibi memoriale piissimum recorderer, qualiter in Heliopoli pene coæve [coævum] mihi, ego quinque et viginti annorum fere tempus exsolvens, pariter morabamur, cum feria quodam sexta ferme hora etiam quasi sexta, luna se ei injiciente, sol est horribiliter obscuratus, quia non Deus, sed creatura Dei lucis suæ occubitu lucere nequivit ; questusque sum apud te, quid hinc tibi, prudentissime, videretur ; ex quo prudentia tua respondit, quod adeo tenaciter cordi mentis meæ inhaesit, ut nulla obliteratione abradi, nulla mortis imagine valeat aboleri. Obsisti namque orbe uniformiter tenebrarum caligine tabescente, ut purgatum rediit solis diametrum, regulam Philippi Aridei [Aridae] assumpsimus, cumque reperimus quod et erat notissimum, eo tenus sagitatione bellifica solem pati molestias non debere, et hanc ab oriente solem fulgorem velis Æthiopicis obducen- tem, solere in occidua ora captare perfugia, tunc autem lucigenos thesauros caligines, quas genuerant ;

Adiit ad illud Exodi, qui est, misit me ; itemque,

usque in Iliacos [Italicos] terminos, ut putavimus, proferentes recondere Occidentis, præsertim cum luna decisset, et nec conventus tempus propinquaret, afo ad te peritæ vastæ sacrarium, adhuc nescius tantæ rei mysterium : Quid, inquam, speculum doctrinæ Apollophani, his secretis ascribis ? ad quæ mihi tu iniquens omine divo, et non humani sensus sermone ! Ista, o bone Dionysi, divinarum retributiones sunt rerum. Denique notatum feriæ diem et annum annuntiationi, quam Paulus auribus nostris suspensis insonuit, signis acclamantibus, concordare expertus, dedi veritati manus, et falsitatis sum nexibus absolutus : quam ineffabiliter effero, tibi que infero, quæ est et via ac vita, et verum lumen est, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum (Joan. 1), cui tu tandem, ut vere prudens, cessisti ; cessisti nempe vitæ, cum abdicasti mortem, cuique bene facies inhærendo, cum hinc nobis arctius junctus eris. Is inest illud est, cujus me fulgore obtenebrans, eras solitus hinc inde fucis multicolis et multiplicibus, etiam intra penetralia infuliginare et accumulatis spiculis tenebrare. Quoniam, ut fatebare, illius notitia sapida nosci, ut inhiabas, mentali palato se resultabat, et dediguans, in ventre tuæ notitiæ sedem sumere abnuebat. Sic, si modo cognoscentia et provida corda gerens, suscipe, ne pro his qui non sunt, est verum temetes : et pertinacior ad falsa tentantibus esto, quam ad verum est suggestentibus nostris votis exsisteras. Ita nam in Jesu esse et vita mea, lætus jam moriar, cum ipse in evives.

CAPUT XV.

Demophilum nihilominus de proprio actu horribiliter increpans, quoniam eum, qui a fide apostataverat prohibuit recipi, valde utilem scripsit epistolam, exemplis ac Scripturarum testimoniis in modumserti, de agro pleno sacræ Scripturæ, cui benedixit Dominus, collecti redolentem. In qua ubicunque vocabulo Domini Salvatoris uti illum causa poposcerit, benignum eum appellat, quam etiam si quis intente perlegerit, non mediocriter, cujus benignitatis et misericordiæ sit Jesus Dominus, quantum possibile est homini cognoscere, intuebitur, et qua fiducia post lapsum, si contigerit, ad benignum recurrere quisque debeat, pervidebit. Ministrorum etiam ecclesiasticorum ordinem et excellentiam atque auctoritatem sacerdotum, in ea plenissime satis ostendit. Cui hanc quoque, non dicam fabulam, sed rem spiritalem spiritualiter gestam, subjungit. Quam hic ob utilitatem ista legentium, in quorum manus fortasse plenitudo ipsarum non perveniet litterarum, narrare censuimus. Ait enim post multa et interalia : Non habemus, inquit, pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed ipse innocens et misericors, non erumpet neque clamabit. Mitis enim est, et propitiatio pro peccatis nostris. Quapropter non recipiemus, o Demophile, tuos zelantes impetus, etiam si decies milies resumas Phi-

Ego sum qui sum.

neem et Eniam, cum audierimus illa, quæ placebant et displicebant benigno Jesu a discipulis ejus, qui fuerit in carnis commoratione participes mansueti et benigni ipsius spiritus. Docere enim, non cruciare, oportet ignorantes, sicut et cæcos non cruciamus, sed manu ducimus. Benignus namque errantem inquit, et refugientem vocat, atque vix inventam in humeris tollit. Qui et refugientibus cupide jungitur, et non dedignatur dedignari a se rejicientibus, et sine causa provocantes se tolerat, et ipse excusat. Imò promittit mæderi eos, et appropinquantibus sibi præcurret et obviat, et totos totos complectens deosculatur, et non accusat aut improperat eis priora eorum; sed diligit præsentia, et diem festum agit, et convocat amicos, benignos videlicet angelos, ut sit omnium delectantium habitatio. Quicunque igitur istique agere aut benefacere incipiunt, illos spiritus benignitatis aut malitia sociant, quorum voluntatem facere inchoant. Et hi quidem benignorum angelorum discipuli ac comites, ad semper existens speculum beatas stas delegant terminationes, ubi semper cum Deo erunt: quod est honorum omnium maximum: isti autem et hinc decident a divina simul et perpetua pace, et post mortem cum domesticis suis demonibus erunt. Non ergo oportet nos multa festinatione cum Deo benigno per multam benignitatem et misericordiam fieri, et semper manere, cum eo et segregari de malis injustificantibus nos? atque post pauca: Et si vis, ait, divinam visionem sancti cujusdam viri referam tibi, quam non deridebis: vera enim dicam, cum essem aliquando secus Cretam, hospitio me suscepit S. Carpus, vir et si aliquis alius, per multam mentis munditiam ad Dei visiones divinissimus [dignissimus]. Qui non inchoabat sanctas mysteriorum consecrationes, nisi prius ei ostenderetur de supernis propitia visio, oranti ante oblationem sanctissimi sacrificii. Conferentibus namque nobis quædam ad invicem, retulit mihi idem, se nimis contristatum a quodam infidelium. Causa autem erat ipsius tristitia, quoniam isdem infidelis, dum celebrarentur dies festi eorum, aberrare fecit quemdam fidelem a benigno Jesu Domino nostro. Quem consolans suasi ei opportunum esse, ut pro illis divinam clementiam peteret, et a Deo Salvatore opitulationem acciperet, infidelem quidem converteret, apostatam autem benignitate vinceret, et hortando eos converti, donec est hodie, non defeceret, sicque illos in divinam scientiam duceret. Sed is hoc patenter non suffereus, et nescio quo modo multa quadam infestatione et amaritudine tabescens, dormitum perrexit, ex hoc male habens (vespere enim erat). Circa mediam autem noctem (sollitus namque erat isto in tempore ad divinos hymnos evigilare), surrexit ex somnis, et turbatione nimia anxius, stetit ad orationem, non benedicens. Tristabatur enim et gravabatur ultra modum, dicens non esse justum ut viverent viri, qui erant sine Deo, et pervertebant vias Domini rectas. Et hæc dicens postulavit Domi-

num, ut igne cœlesti ambo simul immisericorditer amitterent vitam. Quod cum dixisset, statim est raptus in spiritu, et visum sibi fuisse dixit, vidisse se repente domum, in qua stabat, concussam, et a culmine per medium in duas partes divisam, et ita se sub dio remansisse. Quemdam etiam rogam multo igne flammantem, usque ad ipsum descendentem; cœlum autem ipsum totum accensum, atque in parte Australi, Jesum benignum in throno sedentem, et astantem ei in hominum speciebus inestimabilem angelorum numerum. Hæc videns desuper, et admirans Carpus, cum se inclinasset deorsum, vidit terram horribili hiatu apertam, et tenebrosam barathrum hiscens, et eosdem viros de quibus tentabatur, ante se in margine lubrico tenebrosissimi barathri, stare trementes et miseros nimis, nondum tamen dejectos ab instabilitate lubricationis in qua vacillantes collabebantur. De deorsum vero barathri, vidit serpentes horribiles repere, et circa pedes eorum se subjicere, atque interdum illos trahere, involventes se eis, simul et cruciantes eos. Aliquando etiam dentibus trahebant, et vellebant iidem serpentes eosdem viros, qui cœlesti igne consumebantur, et conabantur illos trahere in barathrum, unde ipsi exierant. Vidit quoque et esse viros quosdam in medio serpentium, cum tumultu peronantes et percutientes, atque impellentes in barathrum eos qui cruciabantur. Videbatur etiam ei, quosdam alios viros accessisse ad illos; qui volebant, ut ipsi miseri in brevi cruciarentur, et satisfacerent: sed illi qui percutiebant et impellebant eos, nolebant. Cumque his, quæ deorsum conspexerat, Carpus intenderet, et superna, quæ prius viderat, negligeret et tædere cœpisset atque cessari, quia jam rei non caderent in profunditatem voraginis, insuper immisericorditer maledixisset eis, respexit sursum, et vix se videre posse cœlum denuo dixit. Sed Jesum benignum intuitus est, miserantem super peccatores qui torquebantur, et exurgentem illum de cœlesti throno, ac descendentem usque ad illos, et manum benignam in tormentis positus porrexisset: moxque angelorum multitudines, qui cum eo descenderant, coacoperunt illos de utraque parte, in qua stabant, dum torquerentur, quando eis manum porrexit benignus Jesus, et eruerunt illos. Et conversus ad Carpum Jesus dixit ei: Carpe, manu in istos constituta, et non per misericordiam retracta, percutite adversum me, nam paratus sum pro hominibus resalvandis iterum pati, et complaceo super his, quam super aliis hominibus qui non peccaverunt. Verumtamen vide, si sic bene tibi habetur in barathro, cum serpentibus mansiones commutare, sicut mecum ac cum benignis ac humanis angelis esse. Ista sunt, quæ ego audiens, credo vera esse. Hæc ad Demophilum dicta sunt.

CAPUT XVI.

Tito vero interroganti per epistolam, quæ est sapientiæ domus, et quis est crater, et quæ sunt

esse ejus, et qui potas, luculentissime et disertissime satis respondet. Et quamvis brevis, tamen sermonem lepore, sensusque humerabilitate egregia, ad Joannem apostolum et evangelistam in Pathmo insula relegatam, consolatoriam et prophetalem existat ipsius epistola, qua prœdixit ei, sicut ex Deo didicerat, quod adhuc de eodem exilio rediturus, et in Asia Evangelium foret prædicaturus. Quam etiam hic gestorum narrationi inserere dignum duximus, ita exordientem; Joanni Theologo apostolo et evangelistæ, determinato et credito Pathmo insula. Appellans sacram animam, dilectissime, est mihi hoc apud te, apud apostolos præcipuum. Ave vere dilectissime a dilecto et desiderabili, atque charissimo valdeque amantissimo. Quid mirum, si Christus; verum dixit, et iniqui ejus de civitatibus persequuntur discipulos? Digna siquidem eis agunt, cum a sanctis scelerati se segregant. Verum abigentes et nocentes eos, ex visibilibus invisibilium præterdunt imaginem. Neque enim in sæculis venturis erit culpandus Deus de justis segregationibus, cum impij se ipsos fecerint secretos ab illis, et pios jam cum Deo inde videamus effectos. Quoniam veritatis cum sint amatores, a libidine quidem recedunt rerum materialium, ac in omnibus malorum omnium liberi cupiditate, divina honorum omnium pacem diligunt et sanctificationem, et de presenti inchoant vitam futuram, angelice decenterque in medio hominum conversantes, cum omni animæ affectione, et divina nominatione, atque benignitate, seu cæteris bonis. Quapropter non vos hoc conturbet, quasi suspicantes non pati, sed et corporis passiones tantummodo judicare, non autem eas te credo sentire. De his vero qui inique agunt in vos, et determinant vos non recte, Evangelii solem conveniens invoco. His omissis, qui se ipsos agunt in bonum convertere, nobis vos opto adjungere, et luminis participes esse. Nos autem nulla adversitas privabit a Joannis splendidissimo radio. Nunc quidem interpello memoriam, et renovationem tuæ veræ Theologiæ, paulo post, etsi audacter, dico vos ipsos mihi coadunari. Idoneus autem omnino sum prænuntiare tibi, et discens ex Deo, et dicens: quia et Pathmo carcere dimitteris, et in Asiaticam terram revertaris, ibique ages benigni Dei imitationes, et his qui post te futuri sunt eos trades.

CAPUT XVII.

* Multa præterea tam voluminibus, quam differentibus ad diversos epistolis, ut fluvius eloquii mystici edidit, et velut oraculum sancti Spiritus, præcipuo opere et vero ac philosophico magisterio præagivit, ad subvertendos errores et destruendos nodos syllogismorum gentilium, atque evacuandum cultum idolorum, seu commendandam patriæ cœlestis beatitudinem, et æternæ vitæ immortalitatem: quorum magnifica excellentia exquisitatem nostri

* Læge Baronium anno 109.

A sensus videtur excedere. Plura etiam scripsit, quam non est dubium nostram latitiam latere, Paulum autem Romæ, et post primam suam defensionemque in Occidentia partibus, ut sibi ipse prædixerat, Christum testificantem, pretiosus et facundissimus Dionysius, qui a patria Ionicus, Christiano autem agnomine, propter maximam sanctitatem vocabatur Macarius, quod interpretatur beatus, ne post discessum magistri, lupi rapaces et gregi non parcentes, Dominicas oves invaderent, quod institutor suus plantavit, abundantiam sollicitudinis rigorem contempsit. Unde vicinas et longe positas pertransiens civitates prædicando, et ad fidem populos convertendo, fidelesque in verbo confirmando, atque oppressos variis langoribus sanando, usque Troadem secessit Evangelii gratia. Atque in iisdem partibus aliquanto tempore degit. Sed et post aliquot annos cum Pelio Lacedæmoniorum positus, Petrum et Paulum apostolorum capita Romæ tentos, et Petrum ergastulo, Paulum secundo vinculis, pervulgata fama affici comperisset, Athenas rediens, subrogato sibi episcopo plebem tradidit, et per contiguas parochias verbi spargens semina, quatenus Romam perveniret, cum quibusdam officialibus, quos sibi comites sumpserat, gnaviter ministravit: sicque Achivæ alumnus fortunæ, et doctus architectus, Ecclesiæ se Romanæ amplitudini contulit et Græciæ, cui doctrina ac miraculorum memoria manet, nequaquam deseruit. Magno enim apostolorum amore, et martyrii desiderio, festinantæ itineris Romam accelerans insistebat, ut simul cum eis, si ita vellet Christus, occumberet. Sed vota ejus prævenit dispositio divina, et viri diabolici dementissima satis ressanata.

Nam cum implissimus Nero, terra marique imperii sui frena laxasset, et nimix voluptatis successu, inter cætera nequitiarum suarum cumulenta, etiam furor crudelitatis ejus dira rabie in Christi famulos ebullisset, quarto decimo imperii sui anno, antequam beatus Dionysius Romam adiret, sanctos Dei apostolos, alterum per crucis tropæum, alterum autem gladio animadversum, felici cruore perfusus et martyrii gloria dignos transmisit ad superos ^b, seque, vivendi faciens finem obitu nefando, ut fuerat et vita, in brevi destinavit ad inferos.

CAPUT XVIII.

Pretiosus denique Dionysius, cum arcis Romanæ mœnibus sui auspice Christo presentiam intulit, quoniam fidei necessitas, et ad suscipiendum Dei verbum, evidentis in gentibus, quas pertransierat, ostii apertio eum morosius detinuit, beatum Clementem pontificem, sanctæ et summæ sedis apostolicæ jam apicem gubernantem invenit. A quo idem gloriosus Domini Atheniensium archiepiscopus Dionysius mox, ut se potuerunt invicem salutare, digno est cum honore susceptus, ac pro sanctitatis ac eruditionis suæ reverentia seu anterioris fraternitatis

^b Petrum et Paulum anno 45 Neronis, Christi 69, martyrium subisse docet Baronius.

conjunctione loco maxima venerationis est habitus. Cum quo etiam pro mutua collocaione apostolicarum sanctionum, et dulcedine spiritualis dilectionis, aliquandiu familiarissima conuersatus, impudici amoris interque vinculis sese constrinxerunt. Sed cum Deus omnipotens veri Solis, Domini scilicet Iesu Christi, radio splendidissimo, et orientali, id est sanctissimo Dionysio, occidentales tenebras, vellet gratia sua illustrare, et murum validissimum infidelitatis qui totius Gallie et Germanie terminos, pene irremediabiliter occupauerat, proxideret, arripe tali destruere, tantoque peritissima, eloquentia, spiculo gentilitatem perfodi, quo ante, ut munissima defensione erat solita gratulari, atque omnem hanc Galliam ipsius apostolatu disponeret subleuari, quam Mercurio demoniaca seruitute constabat miserabiliter ancillari, beati Clementis cor tetigit, et uolens in illius uerbis pretiosum Dionysium alloqueretur, accendit.

CAPUT XIX.

Vides, inquit sanctus Clemens, mi frater charissime Macari Dionysi, quanta est messis Dominicationis, et quam pauci sunt operarii, quia ergo de omnibus catholice pietatis es sufficienter edoctus, et omni Christiana virtute ac religione admodum roboratus, perge in nomine Domini, partes aggrediens Occidentis, et ut bonus miles Christi preliare prelia Domini Dei tui, atque sicut Dominus Iesus Christus magistro meo Petro tradidit, et ego sancta hereditatis iure suscepi, ut in ligandi solvendique auctoritate tibi semper praeo sit diuina potestas, nostris orationibus comitatus, et sanctorum apostolorum intercessionibus roboratus, in tui apostolatus stirpe apostolica, nostra auctoritate, omnem suscipias Galliam, opus fac euangelista, ministerium tuum imple, ut Christi noticia per te, ubique diffusa, a Domino in diebus retributionis merearis audire: *Euge, serue bone et fidelis, qui super puercam fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*, et ne verearis multitudinem et atrocitatem gentis barbaricae, pro certo scieris quia qui plus laborat, plus mercedem accipiat. Socius quoque ei et coadministratores uerbi plures et probatos viros adhibuit, antequam dixerit: *Sicut fuit Dominus cum dominis et patribus et magistris nostris apostolis suis Petro et Paulo, ita sit tecum in omnibus, quocumque te uerteris. Esto robustus. Amenam maximam et innumerabilem populi multitudinem introduces in ueram reuersionis terram, quoniam Israel. Et dans pacem omnibus, ita hanc uere fraternitatis societatem soluit adire.*

CAPUT XX.

Qui simul properantes, et circumcirca Dominum praedicantes appulerunt portui Arelatensium ciuitatis. Et exinde quibusdam in partes necessarias, prout eis visum fuerat, destinatis, idem Macarius Dionysius, qui sedis apostolice privilegio, tradente sibi beato Clemente Petri apostoli successore, uerbi diuini semina gentibus Gallicis eroganda susceperat, beatis

suorum principis apostolorum et Magistri sui informatus exemplo, qui Romanis erudelitatis se propter Iesu Christi nomen immergerat, quo amplexus apud Gallias gentilitatis fertere cognouit errorem, illic interfidus et calore fidei armatus accessit, ac Lutetiam Parisiorum, Domino ducente, peruenit, doctrinaque proclatus, miraculis horuscans, et uirtutum signis, quae Atheniensium magister Paulus docente didicerat, Gallicis ministravit: non ueritas incredula gentis expetere feritatem, quia uirtutem suam praeteritarum poenarum recordatis roborabat, tormentis expertus nullis, morte tandem assecuturum se uitam, tota nihilominus intentione desiderans, ut qui factus erat perfectus confessor, fessis mortis multatione mereretur et martyro. Tunc memorata Parisiorum ciuitas, ut patet, regio, ab conuento Gallorum ac Germanorum, et nobilitate possidebatur, quia erat salubris aere, iucunda flumine, fecunda terris, arboribus inethorosa, et uicinis uberrima, constipata populis, referta conuertiis ad uariis comestibus, unda fluminis circumfluente. Quae siquidem inter multimoda commoditatum genera, etiam alveo suo insigniam piscium copiam ciuitas ministrabat.

CAPUT XXI.

Hunc ergo locum Dei famulus elegit expetendum. Ad quem cum primo fide armatus et confessionis constantia roboratus accessisset intrepidus, quendam Lisbium, virum honoratissimum ciuitatis Parisiaca, qui eius praedicatione in Dominum Iesum Christum crediderat, et illi fideliter adhaerebat, allocutus est, dicens: Vir illustrissime, quia iam operante gratia Iesu Christi Domini, nostri plurima populi multitudo in credulitate et confessione sui sancti nominis, benedictione baptismatis consecratur, et quotidie fidelium numerus augmentatur, visum est mihi secretarii tui agrum pretio a tua fraternitate suscipere, et domum baptismatis ibi construere, et charismata diuina percipere. Cui Lisbium: Gratis, inquit, cum, pater beatissime, offero per sanctitatem tuam Domino Iesu Christo, Non, ait, beatus Dionysius, ita nobis in huiusmodi negotio est agendum, quia Deus et Dominus noster Iesus Christus pro nostra salute, operante Spiritu sancto, ex beata Maria semper uirgine, cum ipse fecerit mundum, in loco est diuersorio hatus. Quapropter non uidetur aequum, ut gratis accepto agro, praeparem domum, in qua ei filii adoptionis per postrum ministerium resuscantur. Sed et de eius pretio captiuorum est sepultura comparata. Propterea rationale iudicatur, ut pretio sumam locum, ubi illi, qui in commercio sanguinis illius, morte intercedente, de captiuitate diaboli et mortis perpetuae baptizati fuerint, redimantur. Commutationem uero pretii tu Christi pauperibus largieris, qui te illi deuotissime obtulisti.

CAPUT XXII.

His ita expletis, ecclesiam illic, Dei se uoluptatis, semper in omnibus et ubique constanti auxilio

lio, juxta facultatem virium suarum, atque ne quis adhuc advena poterat, in honorem Domini nostri Jesu Christi, quæ necdum locis illis et populis nota erat, construxit, ac officia devote Domino servientium clericorum, ex more constituit, probatasque personas honore secundi ordinis ampliavit, incesanter restituens populos creatori, quos a devoto cultu revocaverat creaturae. Cinctus ergo fide et devotione populi, quam in constructione et reverentibus basilicæ frequentatione, cernebat, admodum roboratus, Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, quem pectore purissimo noverat, et corde ardentissimo diligebat, insinuare gentibus non cessabat; cunctisque misericordiam ejus in hoc tempore, et judicium futurum proponens, paulatim sociabat Deo, quos diabolo subtraheret, atque totis exhortationibus et signorum prodigiis satagebat, quatenus quos abripiebat mundo, dignos faceret cælo. Tantas enim Dominus per illum dignabatur exercere virtutes, ut rebellium corda gentilium non minus miraculis quam prædicationibus obtineret. Et cum sæpissime ab idolorum pontificibus contra eum seditio excitaretur in populis, ita ut plebes innumeras, etiam et de vicinis regionibus cum armis ac bellico apparatu, propter fideles, qui jam per illum in Christum crediderant, ad perdendum eum gregatim, ubi ipsum esse audiebant, concurrerent; mox ut illum cernere poterant, tanta et ita ineffabiliter in eo lux cælestis gratiæ radiabat, ut aut omni ferocitate una cum armis deposita se illi prosternerent: aut qui compuncti Spiritus sancti dono ad credendum non erant, pavore nimio solverentur, et terribi a præsentia ejus aufugerent. Miroque modo inermi viro non valebat plebs armata resistere, sed subdebat se illi potius certatim Gallicanus cothurnus, atque Germanica cervicositas: jugumque Christi suave sibi imponi posebat. Ab ipsis quoque destruebantur idola, quorum sumptu fuerant et studio fabricata: et invento salutis portu, idolorum gaudebant naufragio. Lugebat quoque portio victa diaboli, cum de ea victrix Ecclesiæ legio triumphabat.

CAPUT XXIII.

Tunc hostis antiquus videns sibi perire, quod Domino constabat assidua populorum conversione proficere, totam artificii sui machinam ad impugnanda, quæ fuerant constructa, convertit. Unde partis suæ auctores, deorum suorum flentes exsilia, quos ad impietatem persecutionis in eos armaverat, qui unum et verum Deum, Dominum Jesum Christum cum Patre et Spiritu sancto colendum prædicaverant et timendum, pariterque in eos, qui hanc salutis fidem devoto corde receperant; cum quod male cupierant, perficere propter fidelium multitudinem non valerent, hac calliditate suæ artis instruxit, quo efficerentur compotes voti sui, ut Domitiano, qui post Neronem, perditionis filium, secundam persecutionem in Christianos exercuit, super virtutem et prædicationis præconio sancti viri, quod se jam longe lateque diffuderat, intimerent: quatenus ociosus deo-

PATROL. CVI.

rum suorum venerationi consuleret, quæ jam etiam ab ipsa hominum memoria per Dionysium, ut asserant, quemdam præstigitorem et magum invictissimum, ejusque sequaces abolebatur. Quæ audiens immensissimæ crudelitatis bellia Domitians, in tantam rabiem indignationis exarsit, ut ubicunque per se vel per suos satellites Christianum quempiam reperisset, aut cogeret diis sacrificare incestis, aut diversis poenis indictum, gladio traderet puniendum. Sed et totum per sibi subditum orbem in cunctis civitatibus, oppidis, municipiis quoque et vicis publicum pendit edictum, ut administrationis infulis servientes, omnes Christi nominis amatores exponere diversitati supplicii maturarent, ne superesse posset, qui valeret acquirere, quod peribat.

CAPUT XXIV.

Persecutionis ergo publicata sententia, iniquorum gaudens turba in omnem mundi partem bacchando progreditur, et contra Dominicum populum pugnatura conspirat, non cunctati appetere gladio, quos Dominus suos monstraverat esse signaculo. Quæ de re nulla jam pro Christo certantibus præsentis vitæ indulgebatur tranquillitas, nulla sanctorum martyrum erat excusata libertas; sed cuncti, proh dolor! aut impiis jussionibus obediebant, aut quod statutum a crudelissimo cæsare fuerat, perferebant. Dirigitur proinde præfectus Fescennius Sisinnius, tradita sibi electa apparitione, cum ingenti strepitu ad partes occidentalium regionum, ut sanctum senem, nominatissimamque doctrina virum, et virtutum insignibus præcipuum Macarium Dionysium, ubicunque reperire potuisset, perquirens, aut decreto principis idolis thurificare compelleret, aut tormentis lacertatum immensis et poenis exquisitissimis tormentatum, inter cætera etiam secundum leges Romanas, ut potest eum, qui præstantissima nobilitate terrena floruerat, et contra senatus ac Reipublicæ promulgationes, contraque imperium egerat, nudum, publice virgis cæsum, securi percuteret.

CAPUT XXV.

Itaque cum prædictus Fescennius Sisinnius (sedque commanipularea præceptum principis suscepissent, pro Macarii Dionysii inquisitione Galliarum penetrant spes. Quibus adhuc procul positus, sancti viri celebre nomen innotuit. Unde amplius efferati, cursu velociori, tumetibus animis, vultibus trucissimis, Parisius adiere; ubi beatum Dionysium contra incredulos dimicantem, et prædicatione continua populi multitudinem ad fidem invenit exhortantem. Cum quo etiam beatum virum Rusticum archipresbyterum, et Eleutherium archidiaconum, quos ipse famulus Domini in suis ordinibus consecravit, prædicationis et divini obsequii comministros, persecutorum dirus furor invenit. Hi sancti viri a beatissimi Dionysii nunquam sustinuerunt abesse præsentia: quos divina dignatio aeterni regni jam præsciebat esse consortes, quosque ab invicem ignitæ tempestatis insectatio, per martyrii certamina nullo suæ callidi-

tatis, aut severitatis sua separare prævaluit. Denique adventus præfecti Fescennii Sisinnii, cum Romano-
 rum militum apparitione, in urbe Parisiorum, et per
 omnem regionem subito personatur, et a primoribus
 civitatum Galliarum ei occurritur imperialis
 jussu argens super caput sancti pontificis Macarii
 Dionysii, cum omni imperio divulgatur.

CAPUT XXVI.

Et quia Dominus Jesus Christus esse laboranti semi
 sanctissimo, sudores certaminum suorum decreverat
 proprii sanguinis fonte abluere, quo posset liberius,
 carnis sarcina liberatus, et super nivem deambulus,
 presentie illius astare, et qui semelipsam holocaustum
 odoriferum offerebat, sacrificium laudis Jupiter
 immolare: ab innumerabili pene caterva demoni-
 eorum virorum cernitur, et sanctus Domini capitur,
 illuditur, loris durissimis crudelissime ligatur, tra-
 hitur, et una cum sancto Rustico archipresbytero,
 et Eleuthero archidiacono suo, præfecti presentie
 sistitur. Quem cum nimia severitate præfectus allo-
 quitur, dicens: Tunc es ille infandissimus senex,
 qui diceris Dionysius Ionicus, et agnominaris Maca-
 rius, qui etiam deorum nostrorum culturam evacuas,
 et invicissimum principis statuta contemnis? Cui bea-
 tus Dionysius ait: Senex quidem sum corpore, sed
 fervore devotionis et fidei atque salutari confessione
 Domini et Salvatoris mei Jesu Christi, maneo sem-
 per novus: et novus illi genitos per ministerium
 prædicationis meæ infantes, quos illi fons sacri
 baptismatis parturit, rationabili lacte pascere sine
 dolo non cesso. Sed et illius principis scita, qui vere
 est invictissimus, innocenti opere et mundo corde
 conservo. Cui præfectus: Dic ergo cujus humilis te
 proflitescis esse cultorem, et cujus conditionis te
 asseris? Tunc hi tres beatissimi viri, Dionysius, Rusti-
 cus et Eleutherius, ita dono sancti Spiritus inspirati,
 et zelo fidei inflammati, sono unius vocis eisdemque
 verbis, cum non nisi unus interrogaretur, reddidere
 responsum, ac si unius hominis ore sermo procede-
 ret. In hoc, inquit, manifestum est nos esse veri-
 simos Christianos, cum corde credamus, ore confi-
 temur, et opere pro colamus Patrem, et Filium, et
 Spiritum sanctum, unum Deum ac Dominum, ita ut
 in trinitate perfecta, et plenitudo sit divinitatis, et
 unitas potestatis. Dominum autem nostrum Jesum
 Christum, unam ex eadem sancta Trinitate perso-
 nam, Deum ante tempora secularia, hominem verum
 propter salutem hominum ex beata Maria semper
 virgine in fine temporum factum, passum, mortuum
 et sepultum, et ab inferis resuscitatum, sedere ad
 dexteram paternæ majestatis in excelsis, super
 omnem principatum et potestatem cœlestem, ven-
 turum ad judicandos vivos et mortuos, et seculum
 per ignem, in melius immutandum, fideliter prædi-
 camus. Tunc præfectus dixit: Non mihi jussum est
 de his quiddam vobiscum agere, præsertim cum te
 decrepitæ et pessimæ senectutis nimia eloquentia,
 et profundissimorum verborum tergiversatione, at-
 que ultra naturam humanam in populi seductione,

una cum magicis præstigiis, tibi pene Romano cal-
 lero innotuerit. Ex his enim Roma satis audivi-
 mus; tantum edocito si magni principis Domitiani
 jussis obedire, et immortalium deorum jura venerari
 disponis; sin autem, non verborum, sed verberum
 confictatione vobiscum viriliter decertabo.

CAPUT XXVII.

Conque hæc agerentur, et secum, præfectus scilicet
 et sancti Domini, quærentur, quadam inclytæ fa-
 milie matrona nobilis, multo comitatu stipata, no-
 mine Larcia supervenit, compellens præfectum, a
 Dionysio Ionico, agnomine Macario, virum suum
 Lisium magicis artibus mentem captum, et ejus
 transgressionibus sociatum. Qui statim quæsitus,
 repertus est et adductus, atque in Christi nominis
 confessione, præfecto dietante sententiam mortis
 excipiens, transmissus est vitæ perpetuæ. Sancti
 vero Domini, tortoribus traditi, ad poenalia loca
 ducti sunt, et in conspectu sanctorum Rustici et
 Eleutherii, ut tormentorum ipsius terrore ab inten-
 sione sua respicerent, pretiosus campiductor co-
 rinti, et fortissimus athleta Domini Dionysius expo-
 nitur, et toto corpore nudus, a ternis militum ter-
 ronibus vicissim flagellatur, nec vincitur. Qui inter
 crepitus verberum Dei gloriam collaudare, et com-
 mitiones suos, ut ad hæc se invictos præpararent,
 commoneret: omnesque fideles, ut hinc in Dominica
 fide corroborarentur, non desunt prædicare, dicens:
 Laudem Domini loquetur us meum, et beneficat
 omnis caro nomen sanctum ejus: quoniam stigmata
 passionis Christi perferre dignus habilitas sum pro
 confessione ejus in corpore meo: quod est gloria
 vestra, o viri fideles, et dilectissimi fratres. Ideoque
 videte, ne delicatis in tribulationibus meis, sed magis
 armentur corda vestra, et ad similia propter
 amorem Domini nostri Jesu Christi offerre promptis-
 sime corpora vestra.

CAPUT XXVIII.

Flagellantur etiam Rusticus et Eleutherius satis
 acerrime, et immenso catenarum pondere simul
 sancti Domini onerantur, et in ergastulum tenebro-
 sissimi carceris retruduntur. Indeque ad præfecti
 auditionem reducti, in castas extensi et flagellati,
 Domino gratias referebant. Tunc beatissimus et ac-
 ceptabilis Domino hostia Dionysius, in oculis suorum
 super lectum ferreum, suppositis flammis, nudus
 extensus est et cantabat, dicens: Ignitum eloquium
 tuum, Domine, vehementer, et servus tuus dilexit
 illud. Propterea, Domine Jesu Christe, omnipotentis
 Dei Patris, virtus et sapientia, qui dixit: Cum trans-
 ieris per ignem, flammæ non nocebunt te: et de-
 disti mihi periculosiorem ignem in cupiditatibus
 vincere, fac et ad nominis tui gloriam hanc adustio-
 nem me superare, et sic cum ambusto toto corpore
 fuisset levatus, ad bestias ferocissimas, in rabiem
 multo jejunio excitatas, projectus subrigitur. Quos
 cum impetu validissimo conspexisset accurrere, contra
 eas faciens signum crucis, et suspiciens in cœlum,
 ait: Tu, Domine, qui semper idem es, adesto nunc

mibi, eandem potentiam exereado, quam in lacu A servo tuo Danieli misericorditer contulisti. Perveniens autem ad eum bestiae, mansuetissime prodebat ei. Preparantur quoque ingentia cibaria incendia, et in ea vir Domini S. Dionysius, vexillo sanctae crucis armatus, projicitur, et hic, inquit, mibi non deeris, Domine Jesu Christe, ut illasus haec etiam perpetui tormenti imaginaria concrematione egrediar: roreque tui sancti Spiritus, hos fidei meae sedes rogos, qui rhomphaeam ignitam in custodiam paradisi, cruoris tui lactice, fidelibus tuis ad vitam praebana transitum, extinxisti.

CAPUT XXIX.

Inter haec sancti Domini Rusticus et Eleutherius fentes, et ad poenas similes voto promptissimo proparantes, vincti differuntur, non dimittuntur. Cumque extincto ad orationem ejus fornacis incendio, beatus Domini pontifex Dionysius fuisset splendidior auro eductus, patibulo cruciarii stipitis, tormentalium instrumentorum confixione appenditur. Unde semper Jesum Christum verum Dominum esse cunctis spectantibus praedicans, diutius tortus nec mortuus, deponitur, et in carcere Glaucini, tres simul electi Domini, cum fidelium multitudine recluduntur. Ducebantur sane a delicto obligatis, justis in vinculis, condemnandi a damnatis, et innocentes a nocentibus exponuntur. Ubi cum post multas et pernecessarias populi, qui eum sequendo, carcerem irruperant, exhortationes, et ad absentes directa institutionum praecipua, Dominica missarum solemnia, ut confirmarentur participatione corporis et sanguinis Domini fideles, velut iam in caelis positus celebraret: hora, qua frangebatur panis sanctus, quo ipse et populus communicare debebant, resplenduit hujus modi lux de caelo super eum et omnes qui ibi aderant, qualem nempe eorum antea viderat: in qua veniens apparuit ei Dominus Jesus Christus, etiam cunctis videntibus, quibus est datum videre, cum multitudine angelorum: et accipiens panem sanctum, dedit illi, dicens: Accipe hoc, chare meus, quod mox complebo tibi una cum Patre meo: quoniam mecum est maxima merces tua, et his qui audierint te, salus in regno meo. Nunc facies fortiter, et memoria tua erit in laude. Dilectio autem et benignitas, quam habes semper, pro quibuscumque petierit, impetrabit. Hujus vero terribilis et admirandi spectaculi mysterio, quanquam adhuc pagana curiositate, tamen miraculorum sollicita, praedicta Larcia intererat.

CAPUT XXX.

His quoque explicitis, adsunt carnifices, qui Christi famulos de squalore carceris educentes, praefecti obtutibus iterum praesentantur. Quibus praefectus ait: Si prudenti consilio tandem ad vitam tenditis, immolate diis, et vivite: si vero mori eligitis, mortuorum quos seduxistis, cadavera infeliciter inhumata, et tormentorum adhuc signa servantia, cunctes cernite, et si non respueritis, infelicitatem eorum infelicitate excedite, et infeliciter, ut desideratis, obite. Ad hanc vocem Christi martyres, Dionysius,

Rusticus et Eleutherius, in agonia pari confessione fidei et virtutis constantia roborati, post nimia tormenta gloriosum complere martyrium elegerunt. Et judicis abstracti conspectibus, ac funeribus sibi sanctorum ostensis, divina justa et occulta laudavere iudicia, qui sic eos in praesenti humiliario disponit, quos in coelesti regno tam gloriose exaltari ante omne tempus decrevit. Deinde terrore subjuncto, multisque injuriis et non ante perlatis suppliciis macerati, Christi se famulos magna confessionis voce pronuntiant: lacerabaturque praecipue sanctus Dei sacerdos humana rabie, cui servivit et bestia: qui praecurrebat ad tormenta, ne tarde iret ad gloriam. Provocabat in se poenam, ut major esset victoria. Confligebant inter se, illuc carnifices, hinc palmata vox martyris. Ambiebat supplicia, ut tormento crescente, cresceret et corona. Quapropter iterum, velut ab initio, virgis in conspectu omnes sancti martyres nudi caesi, et suis vestibus reinduti, e regione idoli Mercurii, ad locum constitutum ducti, ad decollationem sunt genua flectere jussi.

CAPUT XXXI.

Tunc beatus antistes Domini Dionysius manus expandens, et oculos ad caelos erigens, ait: Deus, Deus meus, qui creasti me, et gratia tua in vitam hanc induxisti me, qui aeterna sapientia tua docuisti me, et consilia secretorum tuorum non abscondisti a me: sed semper in misericordia et miserationibus multis consolatus es me, et fuisti mecum in omnibus, ad quaecumque perrexi; tibi gratias ago pro cunctis quae fecisti et ostendisti mihi, atque dignatus es operari per me. Maxime quia nunc humilitatem meam visitasti per te, et vocasti senectutem meam, tuo desiderio fatigatam, ad te: sciens quia jam ex multo tempore largius concupivi videre te; nunc jam, Domine, per coronam martyrii cum fratribus meis servis tuis suscipe me: tuosque tuae custodiae commendo, quos ministerio nostro, et tibi tuo sanguine acquisisti: cunctosque etiam, qui te, per nos in nomine tuo petierint, ut pollicitus es, clementer exaudi: quoniam tuum est regnum et potestas cum Patre et sancto Spiritu ante omnia, et in omnia saecula saeculorum. Cumque beatus Rusticus et Eleutherius, cunctique fideles, et multi etiam paganorum, qui eum lamentantes prosequabantur, respondissent, amen: positus genibus, et protensis cervicibus, uno eodemque momento, hebetatis, secundum praecipuum principis, securibus decollati sunt: atque in hac fidei constantia permanentes, reddentes terrae corpora, beatas caelo animas intulere. Tali quoque Dominum meruere professione migrare, ut amputatis capitibus adhuc putaretur lingua palpitans Jesum Christum Dominum confiteri. Quoniam unde mentibus inerat amor, licet praecisis capitibus, quod ore jam sumpserat, sermonibus aestuabat ardor. Vere beata nimium et Deo nostro grata societas, inter quos nec primus alter potuit esse, nec tertius: sed Trinitatem confitentes, trino meruere decorari martyrio, quatenus fide pares, gloria coronaret aequalis.

CAPUT XXXIIII.

Tantaque multitudo fidelium, quæ per eum crediderat, eadem die cum illo, et in circuitu civitatis pro Christi nomine, casa et diversissimis ac antea inauditis suppliciis est affecta, ut Parisiis videretur impletum quod de Hierusalem propheticæ rationis fuerat peroratum: posuerunt mortalia servorum tuorum in circuitu ejus, et non erat qui sepeliret. Namque ad declaranda sancti martyris et Galliarum primi sacerdotis merita gloriosa, ut ubi saluifer primo cœperat fructus oriri, eo amplius gloriæ ipsius pateret triumphus, maximus cunctos honor assistentes, invasit, ac lux ineffabilis cunctis resplendit: et beatissimi Dionysii se cadaver erexit, sanctaque manu, caput a corpore dolabra lictoris truncatum, angelico ductu gressum regente, et luce cœlesti circumfulgente, pendulis cepit brachiis vectitare. Et facta est comes multitudo cœlestis exercitus, exanimi ejus corpori caput proprium, ab ipso monte, ubi fuerat decollatus, per duo fere millia deportanti usque ad locum, in quo nunc Dei dispositione, et sua electione requiescit humatum, sine cessatione, hymnis dulcisonis Deum laudans. Sed et cœlos potentia divinorum spirituum, innumerabilia agmina sunt audita, canore inestimabilis suavitatis modulantiæ. *Gloria tibi, Domine*, adjuncto frequentius, *Alleluia*. Nam prout discerni potuit tantus auditus, velut alternatim chori angelici, hæc et alia, quorum intellectus non potuit percipi, concinebant. Quod videntes et audientes innumeri populi, et multi, etiam persecutores, in Dominum crediderunt. Non credentes autem, in ignis terrore percussi, qui que in suas partes fugerunt.

CAPUT XXXIII. Competens profecto erat dignationi mirificatum sanctum suum in cœlis taliter demonstrare in terris, qui ad ferocissimos populos inclytus nuntius et confessor ipsius pretiosus, succensus igne divini amoris, constanter sustinuit supplicia passionis, et per immanem tormentorum pervenit ad societatem angelorum. Nempe novum, prius et inauditum, miraculum, exanime corpus vivantis currere mors, et hominem jam mortuum recto gressu incedere. Sed quanquam sit mirum, non est tamen difficile præciso capite, sanctissimi viri corpus angelico ministerio in modum viventis ambulare, cum idem Deus sua omnipotentia efflato spiritu, cadaver ejus facile propter fidei suæ commendationem, quam idem suus fidelis servus prædicaverat facile ut iret, potuit regere, qui id ipsum corpus, de pulvere terræ compingens spiritum, quo vegetaretur, dignatus est inspirare: idemque redactum in cinerem dignabitur reparare, et qua vixerat anima, vividum perenniter reddere. Quod stupendum miraculum, cum superius fata Larcin conspexisset, proficit in infidelium turbas, et vociferata est se esse Christi gratia christianam. Quæ mox capta, et in Christi Domini nostri confessione, sanguinis sui fonte ab immunditia

^a *Evespillato*, id est a vespillonibus exportato. Ita erat ad marginem ms. codicis antiqui.

A Idolorum occidit baptizata in remissionem peccatorum. Gujus filius Nisibius, quem ex prescripto Libio vivo, suo susceperat, Romam ductus, Domitiano exespillato a per tres Cæsares militavit, et sub sancto Masso episcopo, qui tertius a beato Dionysio Parisiorum rexit, Ecclesiam reversus, omnibus quæ sunt mundi relictis, baptizatus, et religiosorum, Christianique pauperum numero est sociatus. Ceterum motuentes persecutores et gentilium phalanges, ne conversi populi fidelissima probataque devotio, sanctorum corpora Rustici et Eleutherii, quæ in monte, ubi ipsi una cum beato Dionysio fuerunt martyrisati, jacebant, profutura sibi, ad patrocinium colligerent, et tumarent, invito consilio, eligunt terris Sequanæ profundisque gurgitibus martyrum corpora perdenda

B committere. Quæ imposita navibus, ad provisum gurgitem, ministros jubent demergenda perferre; sed Deus omnipotens præsciens futurorum, qui mutat tempus, et quod prædestinavit non mutat consilium: qui, malum Diopheræis conceptum prudentia benevolentis semina immutavit, iniquorum consilia suæ dispositionis arti, industria qua voluit, servire coegit.

C Nam nobilis quædam mater familias, Catulla nomine, quæ licet paganorum adhuc erroribus necessitate potius quam voluntate, teneretur addicta, converti tamen ad fidem Christi, per exempla martyrum, atque ad baptismi gratiam, pervenire se desiderare, et mente demonstrabat et opere, Dei misericordia inspirata, mæte virtutis consilium appetivit, atque ad convivium venire postulat sanctorum corporum perditores. Et dum eis copiam oblatæ humanitatis expendit, a memoria eorum quæ susceperant agenda, discussit, fidelibusque suis et familiaris voti consicis secreta, ordinatione committit, ut substracto furto pretiosa corpora beatorum diligens laboret occultare provisio. Qui dominæ voluntate et jussione comperta, festinanter, quod eis præceptum fuerat exsequuntur, furtumque laudabile, quod nemini damnum intulit, et omnibus pie credentibus lucrum maximum contulit, sexto a memorata urbe lapide, in sulcis autumnalibus, quos tunc seminibus jacendis, præscripta matrona in abundantia parabat arantium, speciem agricolantium prætententes, velut quiddam ruralis operis laborantes abscondunt: locum etiam certo notamine assignare procurant. Ex quo eadem Dei futura plenius femina, ac sibi college Christiani, inter nocturna secreta silentia, præscripta martyrum corpora tollentes, beati Dionysii, corpori conjunxerunt, et veneratione, qua inter persecutorum rabiem poterant, devotissime frequentabant. Facta demceps satiatione, nec suum seges negavit obsequium, quæ tali est fecundata pinguedine, atque sic se in eam beneficium ubertatis effudit, ut centuplicatos fructus devotissima cultrix acquireret, et patria mereretur salutem.

CAPUT XXXV.

D Prædicata itaque mater familias, cum primum vi-

40. Maxentius, Aquileienseis Patriarcha. — Notitia Historica. 50

in persecutionis tepuisse fervorem, locum tantorum A
 martyrum esse servandum, quod oportuit honorifi-
 centia una eundi sanctis Domini sacerdotibus et hinc
 non turbis reverentissime satis aggreditur, et in-
 comparabilem thesaurum, quem diu sibi et posteris
 profulerunt servavit, omnibus patenter eadem sau-
 cratissima die ministrat, qua beatus Dionysius cum
 sanctis suis triumphans agonem explevit, et coronam
 victoriae accipere de manu Domini meruit, atque
 teste Jesu Domini prestosus sidereum senatum pos-
 edit, ipsaque locum eminentis mausolei amica
 llone signavit. Sanctorum quoque corporibus digna
 renovatione sepulchris, eorum vestimenta, tunica vide-
 re, et cuncta, et caligae Dionysii prestosus, et casula
 sancti Rustici, archiepiscopi, et alique Gallicana
 beati Theodori archidiaconi, exceptis portofortibus
 que pro prelatibus electorum Domini, a fidelium de-
 votione sumptis sunt, usque hodie eodem cultu re-
 verentia conservantur, quorum meritis et precibus
 eadem venerabilis femina, in nomine sanctae Trin-
 itatis ex aqua et Spiritu sancto renata, comita, que
 habere potuit, Dominus Jesu Christo Salvatore nostro,
 atque ipsis martyribus tradidit, et sacras exornas
 apud eorum corpora, quando supervixerat, cele-
 brans, in bona confessione ac conversatione, ad
 Christi et sanctorum martyrum gloriam, ipsis inter-
 cedentibus integrare promeruit.

CAPUT XXXII. Ceterique ceteri

Processu vero temporis, multiplicata fidelium hu-
 miliositate, Christiani et beati Dionysii patrocinitis
 devotissime, basilicam super prestosorum martyrum
 corpora, magno sumptu, eulogio et halo con-
 struxerunt, ubi quotidie, operante Domino nostro
 Jesu Christo, merita eorum virtutum probantur
 et sanctorum in

monstravit frequentia. Quorum miraculorum insignia,
 non solum sermo non prevalet enarrare, verum nec
 ipsis queunt humanis mentibus comprehendi. Unde
 nec dignitas honoris et magnificentia eorum nomi-
 nis cogitari potest augeri. Experitur tamen in
 simili ac quibuscunque anxietatibus afflicti, in eodem
 loco et ubicunque Domini elementum per eorundem
 dem martyrum merito invocantes, quantum Deo sub
 annos conveniat honorari, quorum interventu recipi
 potest cecitas visum, debitas gressum et obstaculo
 aerium Janam recipere merentur auditum. Sed hec
 illud silendum est, quod innumerosum spirituum mi-
 rastatione vexati, dum ad memoratorum Christi
 locum tumulos examinantium virtute divina duentur,
 sanctorum ipsorum coguntur imperio, quo quisque
 B martyrum sui potius loco, designatis humilibus ve-
 dicare. Quorum memoranda et gloriosissima passio
 e regione urbis Parisorum in colle qui antea mons
 Mercurii quoniam inibi idola ipsius principiter
 celebratur a Gallis, nunc vero mons Martium voca-
 tur, sanctorum Domini gratia, qui ibidem effrenate
 martyrium perpestrant, celebrata est in idus
 Octobris, anno ab incarnatione Domini nostri Jesu
 Christi nonagesimo sexto, a passione autem sexa-
 gesimo quarto, etatis vero beatissimi Dionysii
 C eni nonagesimo, imperii quoque Domitiani tercia-
 desimi Cesaris decimo sexto ingruente. Quem inter
 divina, ut et Nerone, ejus nepotio fuerat, post
 necem apostolorum, sine ulla est procastinatione
 secuta, qua percussus, vitam cum tyrannide prin-
 C pate miserabiliter, ut par erat, amiserat regnante
 Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria,
 virtus et imperium cum Patre in unitate Spiritus
 salientis teternis, et nunquam per omnia secula de-
 calorum Amen.

ANNO DOMINI DCCCXL.

MAXENTIUS

AQUILEIENSIS PATRIARCHA.

NOTITIA HISTORICA IN MAXENTIO.

(Ughelli, Italia sacra, IV, p. 58.)

Maxentius, Urbani successor, subscripsit dona-
 tionem Petri, episcopi Veronensis, an. 813 (p. 1) die
 24 Junii, Erulum Mantuanum episcopum, suffraga-
 neum suum consecravit an. 825. De quo Dandulus
 in *Ughelli*. Maxentius patriarcha Aquileiensis,
 barbari regis fuit favore, Gradensem Ecclesiam
 et suffraganeos Istriae, Urbanae civitatis, nec a Grego-
 rio papa admonitus desistere voluit, imo repetito
 seculari subsidio, antedictos episcopos ad sibi reve-
 rentiam et subjectionem metropolitanam debitam ex-
 hibendam in totum coegit. Candidus vero de eo
 sic narrat: Urbano successit Maxentius, ad cujus

subjectionem, durante Lothario, Eugenius II pontifex
 concilium Mantuae statuit, in quo Gradensis (insula
 Aquileiensi Ecclesiae adjudicata est. Veneneco, qui
 falso patriarchatus nomine utebatur, deposito. Hic
 ex templi ruderibus, prisci patris Ben dei, monaste-
 rium San. Benedicti monachis Belinense Aquileie
 extruxit. Quod demum, ob aeris inclementiam pro-
 nus destitutum, Gregorius XI, pontifex, cenobio Uti-
 nati divorum Gervasii et Profasii ejusdem ordinis
 annexit, prout redditusque pari jure concedens
 cuius quidam privilegium postea Urbanus et Boni-
 facius latissime comprobantur: Urbanus et Boni-
 facius

(a) Vel potius 814.

eorum qui republicæ administrationem invaserant, omnia ut pleræque alia inversa sint, sibi ipsis magnam eorum partem impietate solita vindicantibus: reliquum vero, perinde ac neglectum, canonicorum Aquileiensium collegium sibi Nicolai V pontificis collatione asciverit; sic fere raptores publici, dum propriis nimitum invigilant, communita parvifacien-

tes evertunt. Cum autem in patriarchatu annis 15 vixisset, in civitate Austriae moritur. Hæc ille de Maxentio. De obitu Maxentii non constat quo anno ille migraverit. Oporet tamen illum excessisse post concilium Mantuanum, habitum ex auctoritate Eugenii papa II, anno 826.

MAXENTII

EPISTOLA AD CAROLUM MAGNUM IMPERATOREM

DE SIGNIFICATU RITUM BAPTISMI.

(Pez, Thes. Anecd.)

Pfissimo ac Christianissimo, gloriosoque principi, a Deo coronato et conservato, pacifico, victori ac triumphatori serenissimo, et perpetuo Augusto, domno Carolo Magno imperatori, atque Romanum gubernanti imperio, Maxentius, exiguus servorum Domini servus, sanctæ catholicæ Aquileiensis Ecclesiæ humilis episcopus, in Domino æternam salutem.

I. Magnas igitur Domino nostro gratias agimus, quia hæc sanctam Ecclesiam, seu mentillum famulum vestram, ad vestræ celsitudinis memoriam dignati estis reducere. Quia, cum sim minimus omnium decessorum meorum, vestra tamen benigna clementia non est indignata familiari colloquio admonendum per sacras syllabas de singulis quibusque necessitatibus sanctæ Dei Ecclesiæ studiosius perquirendo adhortari. De eo vero quod nos optine, qualiter nos et suffraganei nostri doceamus et instruamus sacerdotes Domini et populum a Deo nobis commissum, de baptismatis sacramentis, juxta tarditatis nostræ intelligentiam, quidquid, Domino opitulante, sentire valemus, ad notitiam excellentiæ vestræ perducere festinamus.

II. Illud etiam quod circa baptizandos sancta Ecclesia uniformiter agit non solum contemplamur intuitu. Cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt quam catechumeni efficiantur. Catechumeni etenim instructi dicuntur, sive subjacentes castigationi, et liberum ad Christum habentes arbitrium: quia principium sanctitatis est Dominum Christum Dei Filium confiteri, secundum quod scriptum est: *Corde creditur ad justitiam, opere autem confessio fit ad salutem.* Confitentium etenim locus est, qui ad Dei gratiam festinantes aliquid amplius, quam fuerunt, esse desiderant. Qui ideo *competentes* dicuntur, id est, poscentes Dei gratiam; ut, priusquam accipiant baptismum, serviant Domino per fidem; et post acceptam fidem Dei dona non perdant, aut iritam faciant gratiam ejus, cui servire voluerunt. Talis autem propterea catechumenis in ministerio datur, ut nos simus sicut Dominus in Evangelio dixit: *vos estis sal terræ*, id est, condimentum sapientiæ; et

sicut in eadem actione dicit *Accipe saltem sapientie propitius tibi in vitam æternam*; quia quod per sacerdotum ministeria agitur, a Domino sanctificatur, et fit accipientibus perfecta medicina, permeans in visceribus eorum. Deinde exorcizantur et exsufflatur, ut spiritus ab eis immundus abjiciatur. Non enim creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur; ut tunc vere appareat, secundum quod scriptum est, quod *princeps hujus mundi mittatur foras*, et quemodo prius alligetur fortis, et deinceps vasa ejus diripiantur in possessione translata victoris. Scrutinium namque est inquisitio vel investigatio, quia opera diaboli et ejus potes, que primum hominem in paradiso per pravam suggestionem mandato Dei separaverant, et vas illud ex limo terra formatum et animatum veneno suæ malitiæ infecerant, per ora sacerdotum et manus impositionem scrutinium atque purgatum, et ejectionem inde spiritum immundum, ex omni parte signatum oleo sanctificato, ad benedictionis gratiam revocatum, et vas fiat Domini, et templum efficiatur Spiritus sancti, sicut dicit Apostolus: *Erit vas in honore sanctificatum, et utile Domino ad omne opus bonum paratum.*

III. Abrenuntiare vero est respuere atque renuere, id est, gentilitatis errore et simulacrorum cultura derelicta, colere Deum Patrem omnipotentem, et Jesum Christum Filium ejus, et Spiritum sanctum, exspolians se *vetem hominem cum actibus suis*, ut ait Apostolus, *et induitur novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.* Post hæc vero ingressi fontem baptismatis, sub *trina mentione* baptizati in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; deinde translati ad gremium matris Ecclesiæ per lavacrum regenerationis, adoptionis filii effecti, scripti in libro vitæ Christi Domini nostri, a cujus sancto nomine *chrisma* nomen accepit, peruncti etiam hujus sacræ unctionis *chrisma salutis*, id est, sancti Spiritus largissima infusione in Christo Jesu, Domino nostro in vitam æternam, regenerati quoque Jesum ducem sequentes, et loti in sanguine Agni, albis induti, id est, nuptiales vestes ad men-

sam cœlestis regni, ad illam veram re-promissionis terram, sacro velamine fidei tecti, accepturi coronas perveniunt.

IV. *Symbolum* autem plurimis ex causis appellatum est. *Symbolum* enim Græcè, Latine autem et *indicium* dici potest, et *collatio*, aut pactum, vel complacitum fidei, quod plures in unum conferunt. *Ratio* igitur *symboli* hujus omni brevitate connexa est: cujus quidem pauca sunt verba, sed magna mysteria. Hic Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti promittitur potestas; hic Unigenitus Dei de Maria virgine et Spiritu sancto secundum carnem natus ostenditur; hic ejusdem crucifixio, et sepultura, ac die tertia resurrectio prædicatur; hic ascensusaper caelos, et concessio in dextera paternæ majestatis agnoscitur, venturusque ad judicandos vivos et mortuos declaratur, hic Spiritus sanctus in eadem, qua Pater et Filius, deitate, indiscretus accipitur; hic postremum Ecclesiæ vocatio, peccatorum remissio, et carnis resurrectio, ac vitæ æternæ prædicatur.

V. De corpore vero et sanguine Domini nostri Jesu Christi nihil aliud quam ipse Dominus in Evangelio dignatus est dicere: *Ego sum panis vivis qui de caelo descendi; et: Qui manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Caro enim meum, inquit, vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Hoc ergo est illam carnem manducare, et illum bibere sanguinem, in Christo manere per fidem, et manentem illam in se habere per

gratiam; quia quod offertur a plurimis, unum Christi corpus sancti Spiritus infusione perficitur; et accipientes singuli corpus, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, fit eis remissio omnium peccatorum.

VI. Hac omnia in chartis bibliothecæ vestræ non dubium scripta esse noscuntur; sed melius credimus, quod in scrinio sacratissimi pectoris vestri, ac in tabulis spiritalibus cordis vestri, qui manu Dei repositus, sacratiusque credimus retineri. Scimus etiam et peritissimos viros coram serenitate vultus vestri assistere, et a vestra sanctorum imbutos doctrina, qui huc plenissime retinere noscuntur. Nos vero tenemus, prædicamus et docemus, secundum quod Deo inspirante, et illius gratia præveniente, juxta quod vires intelligentiæ nostræ suppetunt, quod prædicaverunt apostoli, annuntiaverunt evangelistæ, et etiam, quod in sacris paginis, canoquum bene digesta sanctorum Patrum legimus regula, nec non et sanctæ sedis apostolica venerabilium Romanæ Ecclesiæ catholicorum pontificum decreta, præmissa fidei sinceritate sequimur: sacratissima documenta. His præfatis, optamus imperialem excellentiam vestram sæpè incolemem permanere; optamus longo in tempore jucundam ac tranquillam presentem agere vitam; optamus æternæ gaudia vitæ sine fine cum sanctis omnibus possidere. Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu Domino nostro; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

MAXENTII

COLLECTANEA DE ANTIQUIS RITIBUS BAPTISMI.

(Pez., lib.)

De catechumenis.

I. Catechumeni sunt qui primum de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Christum. Exhortationis præceptum est in Lege: *Audi, Israel; Dominus Deus tuus Deus unus est.* Unde est ut is cui per sacerdotem, quasi per Moysen, Dominus primum loquitur, catechumenus, non est audiens, nominetur; scilicet ut unum agnoscens Dominum, relinquat varios errores idolorum. Puto autem et omnes a Joanne in poenitentiam baptizatos, catechumenorum prætulisse figuram.

II. Exorcizantur autem primum, deinde sal accipiunt et unguuntur oleo sanctificato. Exorcismus autem sermo increpationis est contra immundum spiritum in eurgumenis sive catechumenis factus, per quod ab illis diaboli nequissima virtus, et inveterata malitia, vel violentia, et incursio expulsa fugiatur. Hoc significavit lunaticus ille quem increpavit Dominus Jesus, et exiit ab isto demonium. Po-

estas autem diaboli exorcizatur et insinuat in eis, ut ei renuntient; atque erepta a potestate tenebrarum, in regnum sui Domini, per sacramentum baptismatis, transferantur. Quod etiam parvuli per se renuntiare non possunt, per corda et ora gestantium adimpletur. Sed in ministerio catechumenis dandum a Patribus ideo est institutum, ut ejus gustu condimentum sapientiæ percipiant a sapore Christi, ne et sint fatui, et retro respiciant sicut uxor Lot; ille malum exemplum dantes ipsi remaneant, et alios conterant, quemadmodum illa quæ cum liberaretur a Sodomis, in via postea retro aspexit, ibique remansit facta statua salis; quo signo condrentur hi qui per fidem mundo et actibus, desiderisque ejus renuntiant, ut affectionis pristinae non recordentur, neque ad sæculi illecebras revocent; quia secundum Salvatoris sententiam ponens manum suam super aratrum, et respiciens retro, regno cœlorum aptus esse non potest.

De competentibus.

III. Post catechumenos secundus competentium gradus est. Competentes autem sunt qui jam post doctrinam fidei, post continentiam vite, ad gratiam Christi percipiendam, festinant: ideoque appellantur *competentes*, id est gratiam Christi petentes. Nam catechumeni tantum audiunt, necdum petunt: sunt enim quasi hospites et vicini fidelium; de foris audiunt mysteria, audiunt gratiam, sed adhuc non appellantur fideles. Competentes autem jam petunt, jam accipiunt, jam catechizantur, id est, imbuuntur instructione sacramentorum. Istit enim salutare symbolum traditur, quasi commonitorium fidei, et sancte confessionis indicium, quo instructi agnoscant quales jam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

De Symbolo.

IV. Symbolum autem, quod iidem competentes

accipiunt, vel ratione institutum majores nostri dixerunt. Tradunt enim his verbis, quod post ascensionem Domini et Salvatoris nostri ad Patrem, cum per adventum sancti Spiritus discipuli ejus in flammis linguis omnium gentium loquerentur: quo presagio consecutum est, ut nulla illi gens ex terra, nulla lingua, barbaris inaccessa, aut invia videretur, preceptum eis a Domino datum ad predicandum Dei verbum ad singulas quasque nationes abire. Dissessuri itaque ab invicem, normam prius sibi futuro predicacionis in communi constituerunt, ne localiter ab invicem discedentes diversum aliquid vel dissensuum predicaretur his qui ad fidem Christi invitabantur. Omnes igitur in uno positi, et Spiritu sancto repleti, breve sibi predicacionis indicium conferendum in unum, quod sentiebant componunt, atque hanc credentibus eandem esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et justissimis ex causis appellare voluerunt. Symbolum enim Græce et indicium dici potest collatio, hoc est, quod plures in unum conferunt; id enim fecerunt apostoli, in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. Judicium autem vel signum idcirco dicitur, quia illo in tempore, sicut Apostolus dicit, et in Actibus apostolorum refertur, multi simulabant esse apostolos Christi, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionem lineis nuntiantes. Idcirco ituri istud indicium posuere, per quod agnoscerentur hi qui Christum vere secundum apostolicas regulas predicant. Denique et in his veteribus observari referunt, quoniam et armorum habitus parit sonum vocis, idem et mos est atque eadem instituta bellantis, symbola discreta unusquisque dux suis militibus tradit, quæ Latine ut signa, ut indicia nuncupantur; ut si forte occurreret quis de quo dubietur, interrogatus Symbolum, prodatur si sit hostis an socius. Idcirco autem Patres hoc non scribi in membranis, sed retinere cordibus tradiderunt; ut certum esset neminem hoc ex lectione, quæ interdum pervenire etiam ad infideles solet, vel ex apostolorum traditione didicisse. Dissessuri itaque, ut dictum

A est, ad predicandum stud, unanimitalis et fidei suæ apostoli indicium imposuere.

V. Est autem Symbolum signum per quod agnoscitur Deus, quodque proinde credentes accipiunt, ut memorantur qualiter contra diabolum fidei certamina prepararent: in quo quidem, pauca sunt verba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim Scripturis huc omnia breviam collecta sunt, ab apostolis; ut, quia plures credentium litteras nesciunt, vel qui sciunt, præoccupationibus sæculi, Scripturas legere non possunt, hoc corde retinentes, habeant sufficientem sibi scientiam salutarem. Est enim brevis fidei verbum, et olim a propheta predictum: Verbum breviam faciet Dominus super Aegyptum.

VI. A paganis quis, vel a gentilitate veniens catechumenus sit, habens voluntatem credendi in Deum.

Hic a sacerdote instruitur quomodo credere debeat, et exhortationis præceptum accipit, qualem se ad fidei regulam et ad cultum Dei vivi debeat exhibere. Loquitur ei Dominus per sacerdotem ad instar, ut per Moysen præceptum in lege est: Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Exorcizatur catechumenus, id est conjuratur malignus spiritus, ut exeat et recedat, dans locum Deo vero. Accipit catechumenus salem, ut per hoc primitus pabulum fluxa et putrida peccata ad rudimenta fidei venientis sapientie salis munere expurgentur divino. Catechumeni enim audientes, vel auditores dicuntur; fidelibus tamen interesse nequeunt, mysteria cum celebrantur divina. Et hoc ex antiqua Patrum institutione censitum. Secundus post catechumenos competentium gradus est: catechumeni enim tantum audiunt, necdum petunt; competentes autem post doctrinam petunt, et festinant ad petendam gratiam Christi, et sua coram sacerdote ad Ecclesiam junctas per acolythum nomina dant, verum etiam eorum, a quibus suscipiendi sunt, ex hoc jam catechizantur, id est imbuuntur instructione sacramentorum, et fidei puritate docentur.

VII. In his fiunt scrutinia. Explorantur servi utrum in eadem doctrina fidei consistant qua pridem docti a sacerdotibus fuerant; vel si renuntient maligno spiritui, atque malitiæ, et pompis illius damnosis. Exsufflantur etiam, ut fugato diabolo cui renuntiare admonentur, Christo Domino nostro præparatur introitus. Fides his apostolici Symboli traditur; ut vacua domus, et prisco habitatore derelicta; perfecta fidei ratione ornetur et præparetur habitatio Deo. Unguntur oleo pectora cum expressione sanctæ crucis; ut ex eo diabolo claudatur ingressus. Tanguntur et nares; hoc regere velia, et perficiantur, et illud apostolicum in eis impleatur quod dicitur: Gratias Deo, qui semper triumphare nos facit in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Sive etiam sub hac sponsione, ut quoad spiritum naribus trahant, in ipsa fidei sponsione perdurent; signantur et scapulae, ut undique muniantur; ut in ipsa pectoris et scapulae unctione fidei firmitas et bonorum operum perseverantia designetur. Qui cum ad fontem

57
 veniunt, per sacerdotem explorantur si ex-
 abrenuntiare venint, ut jam videmus. Quibus admo-
 niti. Cumque more solito abrenuntia-
 de fide symboli respondentur, et eum per Jordanem
 dominici respondeant, juxta integrum illius
 de symboli credere, sic in nomine sancte Trinita-
 tis trinitatis hanc rationem hanc rationem. Haec ratio hanc
 qui ad imaginem sancte Trinitatis conditus est, per
 invocationem veram sancte Trinitatis ad eandem
 renovatur imaginem, et qui tertio gradu peccati,
 in est, consensu, cecidit in mortem, tertio elevatus
 de fide per gratiam resurgat ad vitam.

VII. Tunc alibi induuntur vestimenta propter
 gaudium regenerationis, ad praefigurationem vite
 angelicae, ut ejusdem splendore decorentur. Candor
 etenim vestium gaudium commemoratum in illa coe-
 lesi Jerusalem mystice praefiguratur, sicut in sae-
 cultu perhibetur. *Ubi enim habitant, ibi
 habitus laetitiae.* Ad eternam enim beatitudinem

per laudem regnandi emittit, suos particula-
 adhuc, ut queunt, inchoant imitari, quorum in aeter-
 num beato perfrauantur consortio. Tunc sacro chris-
 mate, capita perunguntur, et mystice legitur vela-
 mine, ut intelligant se in matrem regni et in reg-
 noli dignitatem portaturos, talibus enim pariter
 tum abssolum Petrum dicitur. *Corporo denique utraque
 electum, regale sacerdotium.* Corpore denique utraque
 guine Dominico confirmatur, ut illud dicit capitis
 membra, qui pro nobis passus est, et resurrexit:
 manducant enim et bibunt pretium redemptionis
 nostrae. *Empli enim erant, aut predicator egregius,
 pretio magno; glorificate et portate Deum in corpore
 vestro.*

Novissime per impositionem manuum a summo sa-
 cerdote septiformis gratiae Spiritum accipiunt; ut
 roborentur per Spiritum sanctum ad praefigendum
 aliis qui fuerunt in baptismo per gratiam vita do-
 nati eterna.

**CANDIDUS
 FULDENSIS MONACHUS.**

NOTITIA HISTORICA IN CANDIDUM.

(Fabric. Bibl. med. et inf. Lat.)

Candidus Fuldensis, scriptor. Vixit sancti Egidii, C. nulla dicavit circa annum 790. Scripsit etiam
 in Antiquitibus Brower, Fuldensibus etiam obvia, has Fuldenis episcopi de Passione Domini, quod
 monachus erat circa annum 822. Diversus est ab eo, cuius dicitur in Theauri novissimi Aec-
 Candido presbytero in Britannia, cui Aleutius non-

doctorem.

VITA SANCTI EIGILIS

PROSAICA ET METRICA.

Auctore Candido Fuldensi monacho.

(Vide Patrologiae tom. CV, col. 371.)

**CANDIDI
 OPUSCULUM DE PASSIONE DOMINI.**

(Pez, Thesaurus noviss. Anecdotorum.)

PRAEFATIO:

Nolui est, vobis, fratres charissimi, et frequen-
 sarici Evangelii lectione compertum, quod Deus om-
 nipotens pro salute humani generis Filium suum

id dignitatem in hunc mundum dignatus est;
 qui et semper coeternus, et coomnipotens in
 nos respice, dissolvit, cum, humanam naturam induit,
 et ab hominibus vidari potuisset, assumptus. Est

him, fratres, divina natura invisibilis, et incomprehensibilis, et ubique totus. Hoc est ergo quod vobis dicimus: ille in sua natura divina ubique est; dicitur autem venire ad nos in hunc mundum, cum humanam naturam assumpsit, ut videri potuisset. Natus est ergo, ut scitis, ex sancta virgine Maria his proximis temporibus, qui ante secula ex Deo Patre natus, Patri est et Spiritui sancto coaeternus. Natus est, inquit, secundum divinitatem, quidem divinitate semper et Deo natus est. Ad hoc autem natus, ut homines suo exemplo et verbo doceret, et via esset omnibus creditibus ad regnum caelorum. Ita dico vobis, quia sicut per viam, ita nobis per ejus doctrinam et exempla veniendum est ad regnum caelorum. Venit igitur Filius Dei ut doceret; venit, ut, quae docuit, impletet; docuit, ut unusquisque homo diligeret Deum, et diligeret proximum sicut seipsum. Ille semper Deum diligebat, et diligit ille proximos, id est fideles animas, quas sibi proximas fecit; quia humanam animam ad unitatem suae personae assumpsit: dilexit, inquam, proximos ita, ut seipsum pro suis fratribus et proximis ad mortem traderet. Nam aliter humanum genus ab aeterna morte redimi non potuit, nisi ut aliquis innocens pro omnibus moreretur. Sed quia post prevaricationem primorum hominum nullus et viri et femina natus innocens apparuit, ideo Deus Filius Dei ex sola virgine natus innocens et sine peccato in mundo apparuit; ut pro multis peccatoribus unus moreretur non peccator, sed peccatorum redemptor. Hoc ergo sacramentum Domini passionis modo tempus illud agimus, quo factum esse legitur. Sic enim solet sancta Dei Ecclesia omnibus annis memoriam passionis ejusdem, qua mundus ab aeterna morte redemptus est, sollemniter agere, etque bonis operibus, ut ad resurrectionis ejus consortium pervenire mereatur, preparare; quod in omni quidem tempore, sed in hoc devotissime agendum est. Igitur nudiamus, fratres, hinc inde corde et mente devota, quomodo ipse Dominus noster ad hanc pro nostra salute suscipiendam passionem venire dignatus est; et quam patienter sibi illatam toleraret, qualeque exemplum patientiae suis fidelibus praebere (ut eum sequerentur) dignatus est; ut his auditis et memoria commendatis possimus Deo auxiliante ad gaudium ejus resurrectionis parati, et bonis operibus impleti, audendum pervenire. Si enim, ait Apostolus, *compartiamur; et conglorificabimur*. Et, si sequimur vestigia mortis ejus, simul et resurrectionis participes erimus; quia si talia necessitas evenerit, parati esse debemus mori pro Christo, sicut ille pro nobis mortuus est. Attamen, si usque ad mortem nos nempe persequitur, mente tamen debemus parati esse, ut ei commoriamur, ut et convivere mereamur. Agamus semper gratias divinae pietati, qua tantum nos diligere dignata est, et non solum verbis, sed etiam mandatis, quae ipse praecipit, probeamus nos eum diligere qui prius dilexit nos, et tradidit semetipsum pro vobis ad mortem. Ergo quatuor evangelista,

Matthaeus scilicet, et Marcus, et Lucas, et Joannes, historiam vobis Dominice passionis, quo ordine peracta fuisset, enarrant; sed quia longum est unusquisque eorum verba per ordinem omnia vobis explicare, omnium quatuor simul vobis, quasi unius verba, passionem Dominicam enarrare breviterque explanare volumus.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS PASSIONIS DOMINI ORDINABILIS PER QUATUOR EVANGELISTAS.

Sicut igitur evangelistis narrantibus agnovimus, cum consummasset Jesus sermones doctrinae suae omni populo dicendo: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur* (Joan. xiii; Matth. xxv); consummata, ut diximus, doctrina Evangelii, qua totam plebem docere disposuit, praefixit tunc discipulis, quod prope fuisset Pascha, id est: *post biduum*, quod nobis intelligendum reliquit, videlicet post duos dies legis naturalis, et legis litterae. Venit ille, ut nobis quid Pascha fuisset exemplo ostenderet; sciebat enim, inquit evangelista, *quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem* (Joan. xiii). Hoc ipsis discipulis voluit his verbis ostendere; scilicet quod Filius hominis tradendus erat in manus occidentium eum, ut post mortem transiret ad Patrem. Pascha enim *Transitus* interpretatur. Ergo ipse verbis illis ostendit quid esset Pascha, id est, ut Filius hominis traderetur, et crucifigeretur, et a morte transiret ad Patrem, cum quo semper fuit.

Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Galphas, et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Illi principes sacerdotum, et seniores populi Iudaeorum, qui ad hoc constituti sunt ut Regem Dei meditentur, et populo praedicarent, mutaverunt officium suum, et se ad hoc congregabant; ut salutem suam a se auferrent; et quantum ad illos pertinebat, occiderent. Dicebant autem hoc non agendum in die festo, hoc est Pascha, ne tumultus fieret in populo. Magis timebant populum quam Deum: solebat enim ad sollemnitatem Paschae multitudo populi convenire: timebant autem ne eum populus tollerent de manibus eorum. Sed vellent, nolent, tempus illud a Deo et praesentium, et longe ante praefiguratum erat, ut quando agnus paschalis immolari solebat, ipse verus Agnus adveniens pro totius mundi immolaretur salute: ipse enim Agnus Dei, qui tulit peccata mundi, ipse traditus est propter delicta nostra. Traditor autem ejus factus unus ex illis duodecim, quos elegit, discipulis: nam ut Joannes evangelista ait:

CAPUT II.

Ses diebus ante Pascha venit Iesus Bethaniam, ubi erat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus. Et fecerunt ei cenam ibi in domo Simonis cujusdam le-

prosi, et Martha soror Lazari ministrabat, Lazarus vero ipse unus erat ex discumbentibus cum eo. Accepit autem Maria soror ejus altera, et accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit caput et pedes Jesu recumbentis, et extersit capillis suis pedes ejus, et domus impleta est ex odore unguenti (Joan. xii). Fratres mei, ista cœna facta est, sicut dixi, sex diebus ante Pascha: sed ad hoc vobis modo dicitur, ut sciatis quomodo ille nefandus proditor Judas ad hoc venisset, ut Dominum traderet Judæis, sicut modo in sequentibus audietis. Venit ergo Dominus in Bethaniam. Bethania castellum est in Judea, et nomen illud interpretatur domus obedientiæ. Significat autem Ecclesiam istam Christi, quæ non aliter ejus Ecclesia est, nisi domus obedientiæ sit. Qui enim eam primo fundavit Christus Jesus Dominus, ille obediens Deo Patri fuit usque ad mortem: qui ergo ejus Ecclesiæ particeps esse voluerit, per obedientiam hoc se sciat posse mereri. Sed in ista Ecclesia Christi duo genera hominum esse solent: unum eorum, qui prædicant fidem Christi, alterum eorum qui fidei doctrinam a prædicatoribus accipientes, ipsos prædicatores de substantia terrena sustentant, ut opus prædicationis implere valeant. Ista autem cœna facta dicitur in Bethania, quasi in Ecclesia et in domo Simonis leprosi, quasi in populo gentium, qui ante peccatis leprosus a Deo mandatus, dignus factus est ut in ejus domo cœna Domini fieret. Ubi, ut diximus, duo genera hominum sunt qui Christo serviunt: prædicatores et quibus prædicatur. Num et in ista cœna Dominica duæ sorores fuerunt, Martha et Maria: Martha ministrabat, et Maria cum unguento unxit Dominum. Quæ ministrabat, significat homines qui prædicatores suos de sua substantia sustentant et adjuvant ad opus prædicationis; Maria autem ipsos prædicatores designat quæ unxit Dominum, quia qui prædicat Christum verum Deum, ipse caput Domini ungit: et qui eum hominem prædicat, ipse pedes ejus ungit, et extergit pedes Domini capillis. Nam ad hoc parati debent esse prædicatores, ut sicut ipse pro nobis mori dignatus est, ita et illi pro ejus fide semper mori parati sint: *Christus enim passus est pro nobis relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus*. Si ergo tempus tale sit ut pro ipso mortem pati necesse sit, parati simus; sin autem vel capillis tergamus pedes, id est sæculi divitiarum, honores relinquamus pro ejus nominæ; hoc enim significant capilli quibus pedes Domini illa mulier tergebat. *Impleta est, inquit, domus ex odore unguenti*. Diximus ante, domum Simonis leprosi significare populum gentium, qui ante leprosus erat peccatis multis et variis, sed a Domino mandatus per sanguinem passionis suæ; ipse est enim Agnus, qui sulit peccata mundi. In hujus ergo Simonis domo unctus est Dominus unguento; id est, in illo populo gentium prædicatum est Evangelium Christi, et domus ex illo odore impleta est: quia, sicut Dominus præcepit, *gentes docebant omnes gentes*. Et sicut Psalmista ait:

in omnem terram abivit sonus eorum (Psal. cxviii). Videntes autem discipuli indignati sunt, et unus eorum illis Judas Schariotes, qui erat eum traditurus, ait: Ut quid perditio hæc? quid hoc unguentum non veniit trecentis denariis, et datum est egenis? Dixit autem illi, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia sanus erat, et loculos habens, et quia mittebatur exportabat (Joan. xiii). Videtis, fratres, quia Judas iste miser non tunc primo peccavit, quando per avaritiam Dominum vendidit pecunia: sed ante jam fur erat, et ea quæ illis dabantur, portans furatus est. Hujus Judæi similitudinem habent ministri Ecclesiæ qui ad hoc serviunt Ecclesiæ ut pecuniam inde sibi colligant, et turpe lacrum sectantes, utuntur Ecclesiæ sicut tunc Judas Domino utebatur, ut sub ejus nomine colligant sibi pecunias et thesauros. Et hæc, pro dolor! jam in mundo tales Judæi proditores multi sunt. Usque hodie populus Judæorum hoc agit quod tunc Judas fecit, indignans scilicet, quod Ecclesia gentium Deum sua fide et credulitate ungit.

*Dixit ergo Jesus: Sine, ut in diem sepulture mee servet illud. Quid malasti caris, mulieri? Bonum opus operata est in me: semper enim pauperes habebis nobiscum, et cum volueritis poteris illis benefacere: me autem non semper habebitis nobiscum. Nam quod habuit hæc fecit, multum unguentum hoc in sepulchro meo, prævenit ungere illud ad sepeliendum me, faciens. Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicatur, et quod hæc fecit in memoriam ejus (Joan. xii; Matth. xxiii; Marc. xiv). Alii autem discipuli Domini, indignati sunt pro perditio, ut eis videbatur, unguento, quod tantum valuit, trecentos scilicet denarios. Sed illi, patenter pro hoc fecerunt ut argentum illud pauperibus daretur; Judas autem solus, qui fur erat, noluit illud furari. Respondit ergo eis, Jesus, id est, aliis discipulis, non Judæ, et ostendit eis quod hæc fecisset illa mulier. Illo enim unguento unxit corpus Domini, quia post mortem ejus, cum iterum hoc ei factum vellet, ante resurgente Domino, non avaritia jam in sepulchro corpus ejus. Hoc est enim quod Dominus ait: *prævenit ungere corpus meum*. Ideo, *sinis* inquit, *illam, ut in diem sepulture mee servet illud*, id est, hoc mundo faciat quod, si eum invenisset, tunc factura erat. Amen, inquit, dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium: Recordamini modo, fratres, quod supra dixi vobis, scilicet quod hoc unguentum significat Evangelium. Et quod ibi dixit: *domus impleta est ex odore unguenti*, hoc hic dixit: *Prædicabitur Evangelium hoc in toto mundo*. Ex ista ergo causa perdit ut ei videbatur unguenti, quod in tempore laorum mutare voluit, post quatuor dies biduo ante Pascha abiit ille: ipse enim proditor Judas unus ex duodecim, qui dicebatur Judas Schariotes, abiit ad principes sacerdotum, et ait illis: *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? Illi autem gavisi sunt, et dederunt pecuniam illi: daret triginta argenteos; et spondit, et quærebatur opportunam locum, ut traderet illum sine turbe (Matth. xxvi; Luc. xxii).**

Ille dixit: *Quid vultis mihi dare, ut ego vobis eum fradam?* In illo quum in ista oratione posuit: *Dominum* *Prima autem die Azymorum, quando Pascha mense esse erat occidi, accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis, parapsius tibi, capedere Pascha? At Jesus misit Petrum, et Joannem, dicens: Euntes parate vobis Pascha, et ite in civitatem, et occurret vobis homo ampharam aquae portans; sequimini eum in domum in quam intrat, et dicite patrifamiliae: Dominus Magister dicit: Tempus meum prope est: annus scilicet etiam Pascha cum discipulis meis. Ubi est diversarium vobis Pascha manducam? Et ipse vobis ostendet coenaculum magnum stratum, et ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt Pascha (Luc. xxii; Matth. xxv). Duo discipulos misit Dominus, ut sibi transitum pararent, quo transiret ex hoc mundo ad Patrem. Isti duo Petrus et Joannes fuerunt: Petrus significat fidem, Joannes charitatem; per istas namque transit ad incorruptionis gloriam et ad vitam beatam. Fide, qua credimus in Deum Patrem, et in unum Filium ejus, et in Spiritum sanctum. Charitate vero, qua eum, in quem credimus, diligamus. In tali ergo transitu dignatur Dominus accumbere; nam et solemnitas illa apud Judaeos Azyma vocabatur, quod est sine fermento. Et apostolus Paulus, quid hoc esset ostendit ubi ait: *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.* Videte, fratres, quales duo discipuli mittantur ad parandum Pascha, sinceritas et veritas, sinceritas cordis ad charitatem pertinet, veritas ad fidem; nam in veteri lege scriptum est: *Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum.* Remansit ibi fermentum odii et malitiae in corde ejus qui odium habebat inimicum suum. Christus autem vult Pascha sine fermento; ait enim: *Diliges proximum tuum, sicut teipsum, et non dimisit aliquem quem odisses.* *omnes enim, inquit, fratres estis.* Vetus lex vindicare præcepit sanguinem proximi, ibi fermentum ira remansit. Christus autem *Orate, inquit, pro persecutoribus vestrorum, de cordibus vestris.* Vult enim, ut dicitur, ubi ille manere dignatur, mansionem habere sine fermento malitiae. Cor ergo, ubi Christus Pascha vult, manducare, fide sit et charitate paratum, et tunc dignum est ut Christus in eo maneat. *Ille, inquit, ad quemdam.* Non nominavit aliquem, ut liberum unctuique esse signaret, utrum Christum susciperet, an non. *Prope, ait, est tempus meum.* Tempus videlicet quo sciendum erat vetus fermentum non immolaretur Agnitis sine macula pro peccatis hominum; hoc est enim, ut supra diximus, Pascha, quo ille transiit de morte ad vitam aeternam.*

Vespere autem cena facta, cum diabolus jam misisset in corde ut traderet eum Judas Schariotes, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo erat, et non Deum vult (Joan. xiii). Ista coena Dominica sicut bonis et electis discipulis bona fuit,

et multorum mysteriorum revelatio, ac Novi Testamenti initium, sic illi miserò proditori intus plena perditionis fuit. Tunc enim misisset diabolus in cor ejus ut traderet eum Judas. Hæc namque pravorum maxime solet esse perditionis causa, quando pravo corde et iniqua cogitatione plena accedere audent ad sacramenta Dei, et se corpore sanctis jungere, nihil tamen quibus malitia longe est. Cavendum est hoc vobis, fratres, et valde cavendum, ne ad sancta mysteria corpore sanctis accedere presumatis. Quæreniam sibi conscios esse, et in malitia, vel ednocupiscentiæ perpetrate, vel aliorum malorum criminum, et non fecerit de corde expulsi, proque perpetratis peccatis non gesserit, si ad sacramenta divina accesserit, diabolo accessum præbet, quo eduntur: et ad barathrum perditionis, unde non exeat, præcipit. *Alto, fratres, ut Apostolus ait: Mundemur nobis ab omni inquinamento carnis et spiritus. Et, prope se erat quisque, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.*

CAPUT III.
*Sanguis autem aeterna Dominicus, et ponti vestimenta eius, et cum accepisset linteum præcinctus se. Deinde misit aquam in pelvum, et cepit lavare pedes discipulorum, subtrahit (Joan. xiii). Hoc humile ministerium, quod Dominus præbere signatus est discipulis suis, et foris humilitatis nobis magis dat documentum, et intus totum plenum est mysterium salutis et redemptionis nostræ. Humilitatis magnæ, et vere inestimabilis, quod Dominus noster secundum divinitatem Deus, creator omnium, et secundum humanitatem caput nostrum et totus Ecclesiæ, dignatus est pedes lavare discipulorum, exemplumque nobis præbere, quo in vicem et in pedum lavatione, et in omnibus quæcumque evenierint necessitatibus servire cogamus: pedes quippe infima corporis membra, et terræ proxima sunt. Sic, fratres, sic debemus inferioribus membris Christi in necessitatibus suis succurrere, eosque de nostra humilitate et charitate, quantum volumus, curamque illud nobis in hoc mysterio Domini ministerio foris innuitur, sed et magnum intus, hoc facto coniungitur mysterium, surgit quidem a coena Dominus, quando in predicatione sancti Evangelii, exaltatus est pro nobis in cruce, pontificis vestimenta, cum animas, quam pro nobis assumpsit, ad horam corpus descedente mortem gustavit, pro omnibus, in ipsoque mortis momento accepit linteum, et se præcinctus, etiam scilicet carnis passionem sustinens, per quam spiritum reddidit. *Misit aquam in pelvum, quia de latere ejus fluxit sanguis, redemptionis nostræ, et aqua baptismi quod abluuntur peccata fidelium, sanguine quidem quotidie, aqua vero semel, et hoc in pelvi in sola enim Ecclesia baptismi peccatorum remissio igitur. Nam, ut dixi, aqua et sanguis exiit de latere Christi, et aqua semel lavamin, in remissionem peccatorum, sanguine vero, quotidie, ut lavamur, necesse est: hoc est enim quod ait. *Cepit lavare et alligere linteum, quo erat præcinctus.* Nam linteum, ut supra au-**

istis, dolorem duræ passionis designat, quam suscepit pro nobis, qui passione ipse, Christus in dextera Dei Patris, interpellat pro nobis.

Venit ergo ad Simonem Petrum, et dixit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dixit, et Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non laveris te, non habebis partem mecum. Dixit ei Petrus: Non laetum pedes meos, sed et manus et caput (Joan. xiii). Venit Jesus ad Simonem Petrum; ab illo enim primo cepit: ait Petrus, ut pote homo, exavit ad ministerium, cuius nesciebat mysterium. Timuit quippe, quomvis bonus, et super ejus fidem Ecclesia fundanda erat, tamen homo, timuit, inquam, ut a Deo sibi serviretur, sed nesciebat quid hoc significaretur: scilicet

quod Dominus sua passione mundum a peccatis lavaret, et quæcumque post baptismum peccata commisimus, ejus quotidie misericordia, ut mundentur, indigemus. Hoc autem nesciens, adhuc Petros, quod Dominus significare vellet, ait: Non mihi lavabis pedes in æternum. Quod utique omnes dicturi erant, si ejus non terrentur exemplo, et eo quo Dominus ait: Si non laveris te, non habebis partem mecum. Hoc enim timentes, et qualitateque facti illius rationem percipientes, concenserunt, quod nullus consensurus esset, si hæc Petro, dicta non audirent. Respondit Jesus: Si non laveris te, non habebis partem mecum. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Et nisi illi quotidie clamemus: Dimitte nobis debita nostra, non poterimus ad ejus portam, id est regnum cælorum, pervenire. Lavat ergo ille semel in baptismo omnia ante acta peccata, lavat quotidie per doctrinam poenitentiam, quæ committimus peccata.

Dixit ergo ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus, talis. Et vps mundus estis, sed non omnes; sciebat enim ignisnam esse qui traderet eum, propterea dixit: Non estis mundi omnes (Joan. xiii). Qui lotus est, inquit, non indiget nisi ut pedes lavet. Qui in baptismo lotus est, non indiget, imo non debet iterum baptizari; qui enim baptizatur, in morte Christi baptizatur, et scilicet ut omnibus ante actis peccatis, moxiatur. Qui ergo baptizatur in morte Christi, quæ semel fuit, baptizatur, et qui rebaptizari nullo quasi iterum velle Christum mori. Ideo, fratres, dixit: Dominus: Quis lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet. Cum enim post baptismum multa peccata committimus, illa necessitas est, ut quotidie lavemur; per pedes enim significatur ista conversio terrena, quia sicut pedes terram tangentibus adherat pulvis, sic in hoc mundo viventibus vobis adheret etiam sæpe volentibus de mundana occupatione peccatum, quod quotidianam poenitentiam indiget ut lavetur. Et vos, inquit, mandatis, sed non omnes. Id est, per hoc ego quod hoc ministerio significare volo, mundandi estis; et quasi jam mundi, quia a Domino jam factum erat quod hominibus factum erat, nam et illi et omne genus humanum

in morte Christi mundandi erant. Sed si, inquit, ego mundavi vos, qui predestinati estis ad vitam æternam, non tamen licet vobiscum mundentur incedant, et proditores fidei, hæretici scilicet et schismatici, non tamen, inquam, mundi permanebunt, quia post dimissa peccata ad priora mala revertuntur, Ideoque et polleantur a seipsis, qui a me mundati sum. Hoc autem dixit tunc de Juda traditore, qui licet cum apostolis tunc lavaretur, statim tamen post lavacrum introivit in illum Satanas, et illum perdidit. Ille ergo Judas significat eos qui in Ecclesia quidem cum electis baptismum suscipiunt, non tamen cum electis ad vitam æternam perveniunt, quia dimissa peccata repetant, et inique agentes Ecclesie Dei vel publice repugnant, vel, quod gravius est, eam occulte decipiunt.

CAPUT IV.

Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, et cum recubasset iterum, dicit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister et Domine, et benedixistis, sancti etiam. Si ergo ego lavit pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis (Joan. xiii). Postquam lavit pedes discipulorum, accepit vestimenta sua, id est, postquam ipse per suum sanguinem nostra lavit peccata, et mortem pro nobis gustavit indebitam, resurrexit tertia die, et corpore, quod passus est, vivus apparuit discipulis suis. Dixit ergo eis, cum recubisset: Vos scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister et Domine; scitis quæ mandata vobis dedi? Si me Magistrum vocatis, facite quæ doceo; et si Dominum vocatis, servite ut Domino. Sub enim, inquit, Magister qui mandata dedit et Dominus, qui et creavit vos, et perditos redemit. Si ergo lavit vestros pedes Dominus et Magister; si, inquit, ego qui vos redemi, qui vos docui et erudivi, si ego vestra peccata dimisi, cui non habetis quod dimittatis, et vos debetis alter alterius dimittere peccata, quorum unusquisque habet certe quod alter dimittat. Exemplum enim dedi vobis ut quemadmodum ego feci vobis, et vos faciatis. Exemplum nobis dedit Dominus dimittens nostra peccata, et sua nos passione redimens, ut et nos sequamur vestigia ejus quotidie inter nos peccata dimittentes, et si necessitas evenierit, etiam pro Christi nomine mori parati simus, sicut ille pro nobis mori dignatus est.

Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum (Joan. xiii). Vocatis, inquit, me Dominum et Magistrum; ergo si servi estis, sicut vere estis, non estis majores me Domino vestro; et si apostoli mei estis, non estis majores me qui misi vos. Apostolus enim Græce, Latine missus dicitur. Si autem majores non estis, sequimini me majorem vobis; et si ego feci vobis minoribus tanta, quanto magis debetis vos fratribus in necessitatibus succurrere, et sicut ego beneficus vobis fui, vestra non indigens beneficentia, sic et vos fratribus vestris benefici sitis; et, inquit

hoc accipis, beati, critis, si faceritis ea, non scilicet in hoc solo justificati, si scitis, sed si que scitis, feceritis.

Non de omnibus vobis dico, ego quos elegerim: sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum; amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis quia ego sum (Joh. XIII). Non, inquit, de omnibus vobis dico: quod beati sitis, aut facturi sitis ea quae mandavi vobis. Sed ego: quos elegerim. Omnes enim illos duodecim elegit; Judam solum, ut per eum impletur ista Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum. Illos alios elegit ad seminandum semen sancti Evangelii per mundum. Sic, fratres, videtis quotidia in Ecclesia falsos Christianos, qui nobiscum manducant panem, corpori videlicet Christi et sanguini eius communicantes, hos, inquam, videtis levantes contra Ecclesiam calcaneum; quia in fine parebit quid antea fuerunt, cum nobiscum viderentur esse, sed non erant ex nobis: et isti electi sunt, sed ad temptationem Ecclesiae, ut per eos scandala fiant, et Ecclesia per patientiam proficiat. Nam semper necesse est in mundo ut scandala fiant, sed vae illi homini per quem scandala veniant. Ut credatis, ait, quia ego sum, id est, quia ego sum de quo et ista Scriptura et omnes sanctae Scripturae testimonium dant; quidquid enim in veteri lege praedictum fuit, totum in Christo impletum fuit, et quod remansit adimplendum est in secundo eius adventu, cum ille veniens omnibus scandalis finem imponet, et Ecclesiam, ab omni macula et reprobis purgatam, introducet in regnum suum, palcos autem comburet igni inexstinguibili.

Amens dico vobis quis: qui accipit quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit (Joh. XIII). Hoc vobis notum est, fratres, quod in praedicatoribus vris Christus accipitur; sic enim dictus est in hoc mand: Quoties fecistis uni de istis vobis ista, michi fecistis. Et qui Christum accipit, totius sanctae Trinitatis adventu gaudebit.

Cum haec dixisset Jesus turbatus est spiritu, et prostratus est, et dixit: Amen; amen dico vobis quia amicus et contritatus vultu aspicietur in vultu discipuli, hauritantes de quo diceret. Deo cooperante singuli dicere: Nunquid ego sum, Dominus? Illi ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Jesu, quem diligebat Jesus: Inuit ergo huic Simon Petrus; et dixit ei: Quis est, de quo dicit? Itaque vultu recubuit ille super pectus Jesu, dixit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est cui ego intinctam panem porrexero. Et filius quidem hominis cadit, sicut scriptum est: vae autem homini illi per quem filius hominis traderet, bonum erat ei si natus non fuisset homo ille (Joh. XIII; Matth. XXVI). Praedixit Dominus audiente ipso proditore, quod unus ex eis cum traditurus esset, dans locum penitentiae, ut si voluisset, a tam grandi scelere adhuc abstinere potuisset. Cumque nec per haec verba respiceret, addidit adhuc manifestus eum designans:

Cui, inquit, intinctam panem porrexero, ipse est. Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti. Et caenantibus eis dixit Jesus: Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha, antequam patiar, et accipiens panem benedixit ac fregit, deditque discipulis, et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem: et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis quod non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa; et cum intinxisset panem, dedit Judae Scharioti, et post buccellam, tunc introivit in illum Satanas (Matth. xxvi; Luc. xxii). Respondit, inquit, Judas: Nunquid ego sum, Rabbi? Jam non dignatus est cum Dominum vocare sicut caeteri discipuli; hoc enim solet esse perditorum, ut, cum deprehensi in scelere arguuntur, statim irasci et superbia tumere incipiant, quasi per hoc se de peccato excusantes. Et Jesus, tu, inquit, dixisti. Nec aperte revelavit, nec tamen negavit; sed, tu, inquit, dixisti. Eodem modo respondebat Pilato praesidi, qui utique quod interrogabat, non fuit dignus ut sciret.

CAPUT V.

Caenantibus autem eis accepit Jesus panem, et reliqua. Haec sunt, fratres, sacramenta salutis nostrae; hic noster spiritalis victus; haec animarum nostrarum salus; hoc sacramentum quotidie in sancto altari agimus; hoc modo a Domino post vetus Pascha peractum sicut audistis, coepit. Panem ergo accepit: ideo sacramentum hoc in pane voluit agi, quia Ecclesiae suae similitudinem apte panis convenit; panis enim ex multis granis contritis et conjunctis per ignem transit, et aptius efficitur unde vita hominis sustentetur: et Ecclesia ex multis sanctis juncta et multis tribulationibus, vel internis vel externis, quasi contrita per mortem transit ad vitam coelestem. Hunc autem panem accepit Dominus, cum corpus humanum assumpsisset, et accipiendo benedixit; nam primo parenti nostro Adam post transgressionem dictum est: Maledicta terra in opere tuo. Cum ergo Christus de hac terra corpus assumpsisset, de qua et Adam factus est, benedixit illam terram sua assumptione a maledicto eam absolvens, fregitque illam, cum in cruce mori permisisset, deditque discipulis suis, cum eis ministerium praedicationi in gentibus datus, diceret: Ite, docete omnes gentes. Hoc est enim quod hic ait: Accipite et comedite. Id est, gentes, facite meum corpus, quod vos jam estis, istud est corpus quod pro nobis datur. Quod enim ex illa massa generis humani assumpsit, passione fregit et fractum resuscitavit; necesse est enim ut panis per ignem transeat. Quod igitur ex nobis coepit hoc pro nobis tradidit. Et vos comedite, hoc est, corpus illud Ecclesiae perfici-

cho, ut tota perfecta vinctis panis effunderet, quasi unum corpus, cujus caput Christus sit. Et si adhibere comedis panem doleris, tamen tamen Deus dederit dicitur sola post labores somnum. Nunc est hereditas Domini, in qua in eternum manebit.

Accipiens autem et calicem gratias egit (Matth. xxvi). Gratias egit Deo, qui omnia cum Patre dat, ut nobis exemplum daret ut omnia quae habemus a Deo nos accepisse sciamus.

Dedit, inquit, illa dicens: Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus Novi Testamenti. (Matth. xxvi). Unusquisque homo ex duobus constat substantiis, corpore scilicet et anima, ut ergo utrumque salvaretur, utrumque a Domino assumptum est.

Ideoque in nostro sacramento et corporis ejus et sanguinis hic est anima, quam pro nobis tradidit commemoracionem agere jubemus. Hic est, inquit, sanguis Novi Testamenti, in cujus praefigurationem in Veteri Testamento sanguine agui signabantur utriusque partes domorum filiorum Israel, ne percussor angelus introiret. Et ut Apostolus ait: Omnem populum Moyses sanguine aspersit, dicens: Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Et omnia pene in sanguine mundantur secundum legem. Panis ergo corpus est Christi, quod assumpsit ex corpore Ecclesiae suae; sanguis vero animam ejus designat, quam in unitatem suae personae suscepit, et sicut hic audistis Apostolum diceptem: Omnia pene sanguine mundabantur, ita omnia peccata nostra effusa sanguine Christi, id est, emissio spiritus ejus, mundabantur.

Nam et hoc idem Apostolus subiungit: Accedentes, inquit, quia vero corda in plena fide aspergi corda, conscientia bona. Hic enim videtis, fratres, quod sanguis ille animae Christi figuram tenet, cum ait aspergi corda; spiritus enim spiritum homo exemplo aspergere potest, non autem sanguis cor aspergere valet. Panis vero comparatur corpori ejus; ejus autem anima corpus deserente (hoc enim fuit mors ejus), illa, inquam, anima ejus aspersa et sanctificata nostrae animae efficiuntur mundae et immacolatae: et hinc Dominus dixit: Hic est, inquit, sanguis Novi Testamenti. Nam Moyses de illo sanguine vituli, quo populum Israel aspersit, dixit: Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit vobis Dominus. Sed iste Christi sanguis in remissionem emissus est peccatorum, nam ille sanguis Veteris Testamenti nullius peccata dimisit, figuram ipsius tenens, non autem remissionem potens facere peccatorum.

Dico, inquit, vobis, non bibam, ex hoc gemine vitis, donec bibam illud vobiscum nupum in regno Patris mei (Matth. xxvi; Marc. xiv). Hoc de calice, quem tunc discipulis bibendum dedit, dixisse videtur Dominus; quia prope tunc fuit, quod mundum redimens et sua morte vivificans regnum faceret Dei Patris.

Verumtamen, ait, manus tradentis me mecum est in mensa (Luc. xxii). Si ego, inquit, non bibam de hoc gemine vitis, tamen in ista mensa, Ecclesia scilicet praesente, et nunc manus tradentis me mecum est, et sic futuri sunt multi ad partem ejusdem

proditoris pertinentes, qui manum mittent super altare meum, et tamen ad illud regnum Patris mei non pertinent, ad quod ducturus sum illas animas, quibus libitarius sum in regno Patris mei, id est: quas unum in me effecturus sum. Solent enim multi modo in hac Ecclesia manum mittere ad sacramenta Christi, qui tamen ad regnum coeleste vesturi non sunt; quia etsi foris oves appareant, intus tamen sunt lupi rapaces.

Intinxit ergo Dominus panem, et dedit Judae Simonis Schariotes, et post buccellam tunc introivit in eum Satanas (Joan. xiii). Hoc est, fratres mei; hoc est quod agi solet in Ecclesia ista, cum enim praesunt immunda et prava conscientia accedere ad sacramenta Christi, tunc nimirum iudicium tibi manducam et bibunt; scilicet illud iudicium, quo traduntur Satanæ; post enim acceptam buccellam intravit Satanas in Judam. Vos autem probate vos, fratres, et mandate conscientias vestras ab officio, et ab omni malitia, et sic de pane illo edite, et de calice bibite.

Dixit ei Jesus, quod facis, fac citius; hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod diceret ei Jesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum, aut egentis ut aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam exivit continuo; erat autem nox (Joan. xiii). Quod facis, inquit, fac citius, non quod Dominus juberet eum perire; sed quia jam iudicatus est, et voluit ut per illam quod futurum erat impleretur. Fac, inquit, citius, ut implerentur Scripturae, quae de mea traditione et morte praedixerunt: Hoc autem nemo scivit discumbentium; ceteri enim discipuli simpliciter omnia, quae dicebantur, percipiebant, sicut ante de unguento effuso, alii discipuli vere causa pauperum dixerunt: Us quid perditio haec? Potuit enim istud remundari multum, et dari pauperibus. Sic et hic quidam putabant, quod loculos habebat Judas, quod diceret ei Jesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum, aut egentis ut aliquid daret. Solebat forte idem Judas ante, cum pauperibus aliqua danda erant, ea furto subtrahere, et ante jam Dominum oculo vendidit, quod modo aperte perlocit. Cum ergo accepisset Judas buccellam, exiit continuo; non enim poterant tenebrae diutius cum luce manere. Erat autem, inquit, nox. Vere ille erat nox et tenebra, quia jam totus a diabolo possidebatur.

CAPUT VI.

Cum ergo exisset ille, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Filii, adhuc modicum vobiscum sum; quæretis me, et sicut dixi Judaeis: Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, et diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii). Cum exisset Judas, jam nox, et tenebrae factus, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius homi-

nis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Filii, adhuc modicum vobiscum sum; quæretis me, et sicut dixi Judaeis: Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, et diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii). Cum exisset Judas, jam nox, et tenebrae factus, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius homi-

nis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Filii, adhuc modicum vobiscum sum; quæretis me, et sicut dixi Judaeis: Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, et diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii). Cum exisset Judas, jam nox, et tenebrae factus, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius homi-

nis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Filii, adhuc modicum vobiscum sum; quæretis me, et sicut dixi Judaeis: Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, et diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii). Cum exisset Judas, jam nox, et tenebrae factus, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius homi-

nis; nam ille Judas omnium perditorum hominum figuram tenuit ideoque cum ille exisset, dixit Dominus: *Nunc clarificatus est Filius hominis*; cum enim nox exivit, dies solus remansit. Sic fratres, sic futurum est, cum omnes perditum in ignem æternum ibunt, tunc ibunt justi in vitam æternam, tunc Filius Dei clarus fiet, cum in corpore ejus, id est in Ecclesia nihil remanet tenebrosum, sed totum clarum erit. *Et Deus, inquit, clarificatus est in eo*: nam ipse Filius Dei, secundum quod Deus est, semper clarus est et manet: sed in corpore suo, quod est Ecclesia, multæ adhuc tenebræ remanserunt, quæ omnes cum exierint, remanebit Ecclesia Christi sine macula. Si Deus, inquit, clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso; Filius enim in Patre est, et Pater in Filio, secundum illam naturam, quæ ille in Patre est, et Pater in illo semper, ut dixi, clarus est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Sed Deus, inquit, continuo clarificabit eum; futurum est enim, inquit, ut Deus etiam corpus meum, id est, Ecclesiam, clarificet totum, ut et illud clarum sit. Et hoc cito erat futurum, videlicet quod corpus illud, quod pro nobis ex nobis assumpsit, clarificandum erat gloria resurrectionis, et immortalitatis, et ad dexteram Dei Patris collocandum.

Modicum, inquit, vobiscum sum, et quo ego vado, vos non potestis venire (Joan. XIII). Modicum fuit, quod ille tunc cum discipulis mortalibus fuit: et quo ille ibat, id est ad immortalitatis gloriam, non poterant adhuc tunc venire: sed ut scirent, quomodo illuc eundem erat, vobis, inquit, dico modo, *mandatum novum do vobis*, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. *Ista, inquit, est via, qua vobis veniendum est ad immortalitatis gloriam, scilicet, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos.* Supra enim idem Dominus dixit: *Ego sum via et veritas.* Factus est ergo ille discipulis via ad immortalitatem et ad vitam æternam, dicens: Sic diligite invicem, sicut ego dilexi vos. Ac si diceret: Sic illuc ite, sicut me, vidistis euntem. *In hoc, inquit, cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem, et reliqua, quæ multa illis de eadem dilectione Dei et proximi dixerat.* Cum enim exiret Judas ille proditor, remanentibus secum electis discipulis, multa aperuit mysteria quæ ante eis non aperuit, cum ille præsens fuisset, qui periturus erat. *In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, hoc est signum discipulatus Domini.* In hoc, fratres, semper cognoscuntur discipuli Dei, et discipuli diaboli: si videas hominem diligentem fratrem suum, scias quia discipulus Christi est; si autem eum videas odisse fratrem suum, quem videt, scias eum nec Deum diligere, quem non videt; ideoque necesse est ut diaboli sit, qui Dei non est. Semper, fratres mei, ista verba Domini in mente tenete, semper operibus ostendite; quia in hoc cognoscemini, si ad Deum pertineatis, si fratres vestros diligitis. Cum ergo, ut dixi, Dominus multa discipulis suis de

A Dei et proximi dilectione dissereret, sublevatis oculis in cælum dixit:

Pater, venit hora; clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te; sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te salum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam; et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo; tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi abs te sunt; quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti. Ego pro te rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt; et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis. Et jam non sum in mundo et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos. Cum essem cum eis, servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum in semetipsis impletum. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus odit eos habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro his autem rogo tantum; sed et pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu Pater in me, et ego in te: et ut ipsi in nobis unum sint, ut mundus credat quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexi eos, sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum; ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater juste, mundus te non cognovit, ego autem cognovi, et hi cognoverunt quia tu me misisti, et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis (Joan. XVII).

CAPUT VII.

Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti (Matth. XXVI). Postquam hymnum laudis et orationis pro omnibus credentibus Deo offerret (sicut modo audistis, fratres), surgentes tunc ibant in montem Oliveti illo scilicet significans quod per illam orationem qua pro illis oravit in montem misericordiam Dei ascensuri essent; oleum enim, quod in illo monte

abundant, misericordiam in sancta Scriptura significare solet. In montem ergo Olivarum quasi ad altitudinem misericordiae Dei discipuli per viam quae tunc eis ostendebat, pervenerunt. Tunc dixit eis Jesus :

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte ; scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem surrexero, praecedam vos in Galileam (Matth. xxvi). Praedixit Dominus discipulis suis quod eum relicturni fuissent, et hoc in ipsa nocte. Ideo, fratres mei, eis praedicere curavit, ne cum reliquissent et in eo scandalizassent, salutem desperarent : sicut enim eos terreat cum eos negaturos praedixisset, sic eis misericordiam promisit cum se resurrecturum et in Galileam praecessurum eis promitteret, ac si dicat : Vos quidem me negaturi estis ; sed mea tamen misericordia vos non deseret. *Praecedam autem vos in Galileam*, id est, ego illam immortalis, et ad illam gloriam transmigrando praecedam, vosque ne timeatis, quia et illic me sequemini : Galilaea quippe *transmigratio* dicitur interpretata. Cum, inquit, migravero ab hac mortalitate ad immortalitatis gloriam, tunc et vos me praecedentem sequemini.

Respondens autem Petrus ait illi : Etsi omnes scandalizaverint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia hac nocte, antequam galus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus : Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt (Matth. xxvi). Non est hoc, fratres, mendacii aut lemeritatis, quod Petrus et caeteri apostoli promiserunt se tunc etiam cum Domino mortuos, et nunquam illum negaturos ; sed quia ardens erat eorum circa Dominum affectus, sed carnalis : nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus. Habebant quidem Spiritum a Domino datum, sed plenus erant eum post Domini resurrectionem accepturi, ut pro Domino mori non timerent ; quod nunc promittere quidem spiritu prompti non dubitabant, sed carne infirmi perficere non poterant. Permisit ergo Dominus Petrum tunc negare, ut discretet illum carnalem affectum, quem erga eum tunc tenebat, auferendum, et Dei amore Christum diligendum, sicut et postea fecit, et cum hoc fecisset, nulla eum mundi potestas ad negandum cogere potuit. Permisit eum tunc negare, ut postea Ecclesiae princeps futurus delinquentibus ipse dimitteret, cum sibi a Domino dimissum peccatum negationis videret. Et vere quidem beatus apostolus Petrus dixit : Etsi oporteret eum mori, non Dominum se negaturum, sed nondum adhuc tempus illud advenerat. Non enim ille cum Domino mori, sed post Dominum et pro Domino debuit. Prius namque Christus pro Petro et pro omnibus nobis mortuus est, postea Petrus, non cum eo, sed pro eo mortuus est : nullus enim potuit mori cum Domino, quia solus sine culpa mortuus est, hominibus vero caeteris mors peccati poena est. Ille pro nostro peccato, non pro suo mortuus

est, et nos pro nostro peccato, non pro suo morimur.

Tunc venit Jesus cum discipulis suis in villam quam dicitur Gethsemani, ubi erat hortus, in quem introiit ipse et discipuli ejus. Sciebat autem et Judas, qui trahebat eum, locum, quia frequenter Jesus convenerat illic cum discipulis suis, et dixit Dominus discipulis suis : Sedes hic, donec eundem illuc et orabit. De assumpto Petro et duobus filiis Zebedaei cepit contristari et moestus esse (Matth. xxvi ; Marc. xiv). Venit Dominus in locum qui dicitur Gethsemani, illic ubi, ubi eum sciebat traditur suis colere voluisse, ut in eum, cum quassisset, inveniret : non enim fugiebat passionem, ad quam in mundum venit et quam se pro nobis suscepturum toties ante praedixerat. *Assumpsit ergo Petrum et duos filios Zebedaei, cepit contristari et moestus esse.* Ipsos discipulos ad videndam humanitatis suae veritatem assumpsit, quos ante ad videndam claritatem suam in monte, ubi cum eo Moyses et Elias in majestate visi sunt, assumpsit, ut qui fuerant testes gloriae fierent et humanitatis, et qui eum multis indicis edocti Deum non dubitabant, scirent etiam hoc indicio tristitia hominem esse. Contristabatur autem non pro sua morte, ad quam suscipiendam, ut praediximus, in mundum venerat, sed pro illius discipuli sui proditoris perditione, et pro illius populi obcecatione, qui eum ad mortem tradiderat. Nam quare pro se contristaretur morituro, qui ante praedixit discipulis : *Filius, inquit, hominis tradetur ad crucifigendum ? Et hoc saepius discipulis ipse praedicens non se timere ostendit, quod ad perficiendum in hunc mundum venire dignatus est, sed sicut supra dixit : Filius, inquit, hominis vadit, sicut scriptum est, de hoc non est contristatus, sed de eo quod sequitur : *Ve autem homini filii per quem tradetur*, per Judam enim traditus est Judaeis, et per Judaeos gentibus. Pro illorum ergo perditione contristabatur, non pro sua passione, sine qua mundus salvari non potuerat. Ait ergo discipulis :*

Tristis est anima mea usque ad mortem ; sustinete hic et vigilate mecum (Matth. xxvi ; Marc. xiv). Audistis, fratres, quod Dominus ait : *Tristis est anima mea usque ad mortem*, non pro morte, tantum enim prevaluit ei illa passio quantum ille permisit : nam et ideo dixit : *Cepit contristari*. Tantum enim contristabatur quantum ille voluit, et hoc inter illum distabat et caeteros homines, quod omni affectu humano tantum utebatur.

CAPUT VIII.

Et progressus, inquit, pusillum quantum factus est lapidis, procidit in faciem suam orans et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste verumtamen, non sicut ego volo, sed sicut tu vis (Luc. xxii ; Matth. xxvi). Hoc humana natura, quam ex Judaeis assumpserat, precatur, non ut mortem non susciperet, sed ut non ab eis eam, qui secundum carnem propinqui erant, susciperet. *Verumtamen, inquit, non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Non in-

quit, secundum voluntatem humanitatis ex Judæis assumptæ fiat; sed secundum nostram semper unam et æternam voluntatem fiet hoc, et omnia; omnia enim quæcumque voluit Dominus per Filium suum fecit, et una semper Patris et Filii voluntas est. Ad hoc hæc orabat Dominus, ut suam quidem voluntatem esse scirent homines, ut non tantum crimen in eum commisissent ut Dominum gloriæ crucifixissent: ille namque omnes salvos vult fieri, et neminem vult perire.

Apparuit, inquit, illi angelus Domini de cælo confortans eum, et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram (Luc. xxii). Apparuit Domino suus angelus de cælo confortans eum, sicut ante, cum esuriret, accesserunt angeli, et ministrabant ei. Quando ergo ipse voluit, adfuerunt ei cælestes illi angelici spiritus. Et factus in agonia, prolixius orabat. Pro omnibus orabat unus, Dominus pro servis, ut servos suos amicos efficeret, magna enim fuerunt peccata hominum, ideoque Christus omni genere bonitatis eorum salutem operatus est. Ille eis exemplum præbuit baptizatus in Jordane sine culpa semper existens: ille vivendi præcepta dedit; ille corporum sanitatem omni fideliter potenti præbebat; ille orationi frequentius instabat, pernoctans aliquando; ille jejunabat; ad ultimum, sicut modo audistis, tanto pro nobis certamine orabat, ut fieret sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Hæc omnia exempla præbendo nobis fecit, non horum alique indigens ille, sed nobis, quos salvare venerat, exemplum præbens. Sudabat autem ad Adam sudantem liberaret. Ei enim dictum est: *In sudore vultus tui vesceris pane*. At si diceretur: Non ante vesceris pane cælesti quam ex tua carne natus pro te sudet. Et erat, inquit, sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Hoc enim sudore, et hoc sanguine terra, id est humanum genus, lotum est ab illa maledictione, qua primo sudanti dictum est: *Maledicta terra in opere tuo*; et primo sanguinem fundenti: *Maledictus, inquit, eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua*.

Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes. Et dixit Petro: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? Vigilate et orate, ne intratis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (Matth. xxiv; Marc. xiv). Apostoli, nondum Spiritu sancto confortati, sopore oppressi sunt, quibus ait: *Vigilate et orate, ne non intretis in tentationem*. Hoc quotidie Ecclesia facit dicens: *Ne, inquit, nos inducas in tentationem*. Aliud est enim non tentari, quod in hoc sæculo fieri non potest; aliud non induci in tentationem, quod ut fiat, oramus quotidie, scilicet ne nos inducat in tentationem ut cedamus tentati, sed ut tentationem stantes viriliter pugnemus. Unde et apostolus Paulus: *Vigilate, et orate, inquit, in fide, et viriliter agite*. Spiritus, inquit, cæster promptus est, sed caro infirma. Promptus

A ad promittendum, sed carne fragili gravatus non potest implere quæ promisit.

Iterum secunda abiit et oravit dicens: Pater mi, si non potest hic calicis transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes; erant enim oculi eorum gravati, et ignorabant quid responderent ei. Et ipse relicto illis abiit et oravit tertio, eundem sermonem dicens (Matth. xxvi, Marc. xiv). In secunda et tertia oratione ait: *Fiat, Pater mi, voluntas tua*; quasi diceret: Si istum calicem bibiturus sum, fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra; ut per gustum calicis hujus fiat in tota terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et si a Judæis occidendus sum, ip omnibus cæteris gentibus fiat voluntas tua, ut illorum delicto salus sit gentibus. Et hoc tertio oravit, ut iterum plenitudine gentium intrante salvus fiat omnis Israel. Primo petit ut a Judæis calicem mortis non acciperet. Secundo, ut si hoc suo et Patris consilio dispositum mutari non posset, fieret eorum delicto salus gentium. Iterum tertio, ut post salutem gentium fieret etiam salus Judæorum.

Tunc venit ad discipulos suos, et dixit illis: Dormite jam et requiescite: sufficit. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, equus; ecce appropinquavit qui me tradet (Matth. xxvi).

CAPUT IX.

Judas ergo, cum accepisset cohortem et a pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc, et cum eis turba multa cum gladiis, et vestibus, et laternis, et facibus, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi (Joan. xviii). Ideo cum turba multa, et cum armis Judas venit, ne si forte cum turba populi inveniretur Dominus, aut ille comprehenderetur quasi traditor Domini sui, aut Jesus a turba defenderetur. Laternas autem et faces secum tulerunt, quia nox erat. Et apte, ipsi enim in tenebris opera egerunt tenebrarum, et ideo, sicut Joannes evangelista ait: *Tenebræ non comprehenderunt lucem*, ut eis luceret, sed eam quantum in illis erat, occiderunt ut aliis non luceret.

Jesus autem sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit et dixit eis: Quam queritis? Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis; ut ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum et ceciderunt in terram. Videte, fratres, qualis tuit potestas illa tenebrarum contra lucem! Uno verbo, quo eis dixit: *Ego sum*, abierunt omnes retrorsum, et ceciderunt in terram. Talis est potestas hominum contra Deum, et ita solet fieri, ut ubicunque lux venerit, tenebræ quasi retrorsum euntes fugiant. Sed et aliud hoc agendo inquit Dominus; cum enim primo Judæis dixisset quod ipse esset Jesus, non tunc crediderunt Judæi, sed abierunt retrorsum increduli permanentes, et ceciderunt in terrena opera. Sed: Iterum, inquit, interrogavit eos, Quam queritis? Illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum. (Joan. xviii.)

Tunc non ceciderunt, quia qui primo non crediderunt, in fine mundi credituri sunt.

Respondit Jesus: Dixi vobis quia ego sum; si ergo me queritis, sinite hos abire: ut impleretur sermo quem dixit: quia quos dedisti mihi, non peridi ex eis quemquam (Joan. xviii). Cum eos iterum interrogaret quem quærerent: et illi dixissent: *Jesum Nazarenum. Si me, inquit, queritis, sinite hos abire.* Potuit apostolos permittere ire, quandiu Judæi cadentes in terra jacuerunt; potuit et facere, ut cadentes non resurgerent: sed hæc verba ideo dixit, ne si illos non permitteret se comprehendere, non fieret redemptio humani generis, ad quam perficiendam venerat, et si eis non diceret: *Sinite hos abire, comprehenderent simul et discipulos mortique traderent; quia ad hoc fuerant prædestinati, ut per illos gentes crederent.* Sed et aliud potest intelligi his verbis Dominum significasse, ac si aperte diceret eis: *Sinite istos primum ire, et prædicare gentibus, ut postquam intraverit plenitudo gentium, tunc et vos convertamini et salvati sitis, ut ex omnibus quos ei Deus Pater dedit ut corpus ejus fierent, non perderet quemquam, sed salvaret utrosque, scilicet Judæos et gentes.*

Qui autem tradidit eum dedit illis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, ut oscularetur eum, dixit: Ave, Rabbi, et osculatus est eum; dixitque illi Jesus: Amice, ad quid venisti? osculo Filium hominis tradis? (Matth. xxvi; Luc. xxii). Quia nox erat, ut scirent quem comprehenderent, dedit eis ille qui eum cognoverat, signum osculi. Signum pacis fecit signum belli. Quam multi hodie, fratres, labiis tangunt, et mente longe sunt; ore pacem dant, et cor eorum machinatur iniqua! Hic impletum est quod Dominus per prophetam dixit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Dixit ei Jesus: *Amice, ad quid venisti?* Hoc illum nominat quod esse, si vellet, potuerat; nam et ad alios discipulos dixit: *Jam non dicam vos servos, sed amicos.*

Tunc accesserunt et manus iniecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. Videntes hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percussimus in gladio? Et ecce Simon Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servi Malchus. Respondens autem Jesus ait: Sinite usque huc, converte gladium tuum in locum suum; omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum? quomodo ergo implebitur Scriptura? quia sic oportet fieri. Et cum latisset auriculam hominis, sanavit eam (Matth. xxvi; Luc. xxii; Joan. xviii). Petrus et apostoli eo carnis amore quo adhuc Dominum diligebant, hæc faciebant. Sed et hoc aliquid nobis ad intelligendum significare potest: scilicet quia Petrus et

gentibus prædicassent, quasi auriculam dexteram, id est spiritalem legis intelligentiam, abstulerunt; ne audirent quod apostolus Paulus ait: *Littera occidit.* Et hæc omnia in figura contingebant illis, et nescirent quod spiritus vivificat, et scripta sunt ad nostram justificationem. Erat autem nomen servi cujus auricula abscissa est, Malchus; hoc nomen Latine rex interpretatur, quia scilicet regnum, quod Judæi ante habuerunt, transiit ab eis, sicut ipse Dominus: *Auferetur a vobis, inquit, regnum Dei, et tradetur genti facienti fructus ejus.* Omnes, inquit, qui gladium acceperint, gladio peribunt. Omnes qui acceperint gladium illum, de quo Dominus dixit: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium, scilicet verbum dilectionis Dei; hoc qui acceperit, gladio isto visibili peribit.* Non enim prædicator utitur gladio se in adversarium sanguinis effusione vindicans, sed gladio, id est, verbo Dei, ipsi utendum est ut videlicet eo defendat fideles et separet ab eis infideles. Nam cum prædicanti Paulo verbum Dei obstitisset Elhuas magus quidam, dixit ei Paulus: *Inimice, filii diaboli, non deusis subvertere vias Domini rectas? et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus.* Et ipse Petrus alio gladio usus est contra Simonem Magum. Non enim, inquit, est tibi pars, neque sors in sermone hoc, separans eum ab eis quorum pars erat in sermone Evangelii. Tali ergo gladio utendum est prædicatori fidei; nam illo gladio visibili perit, cum opus prædicationis acciperet, sicut et omnibus mundi negotiis moritur, quando Christi solius servitio se dederit. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum?* Non indigeo auxilio duodecim apostolorum; mea est enim omnis terra et plenitudo ejus; nam legio hominum antiqua consuetudine sex milia fuerunt, duodecim ergo legiones septuaginta duo milia sunt, et tot gentium linguæ sunt. Ut quid, inquit, mihi tale vestrum auxilium, ut pro me pugnetis, qui si vellem adunare omnes linguas gentium cum angelis, qui singulis gentibus præsumt, potuissem? Quod et ipse Dominus facturus est in die judicii, quando congregabuntur ad eum omnes gentes et tribus et linguæ. Ac si diceret: *Jam modo potuissem omnes ad me congregare gentes, quod tamen non modo facio, sed judicabor ego prius ab hominibus injuste, ut iterum veniam ut judicem juste ego vivos et mortuos. Quomodo ergo implebuntur Scriptura, quia sic oportet fieri? Scriptura aliter impleri non poterant, nisi se permitteret comprehendi, et flagellari, et occidi, imo totius generis humani salus per ejus passionem perficienda erat. Apprehendens autem Jannis auriculam, sanavit eam. Cum apostoli ad prædicationem irent gentium, tunc ablata est Judæis auricula dextra, id est illi homines qui dextrum intellectum sanctarum Scripturarum habuerunt; cum vero introverit plenitudo gentium, tunc et ipsa auricula dextra eis a Domino restituitur.*

CAPUT X.

In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem exiatis cum gladiis et justibus comprehendere me; quibuscumque apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. Sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. Hoc enim totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt (Matth. xxvi; Luc. xxii). Judæi armati et cum turba exierant ad Jesum, tanquam ad latronem, cum toties antea inter manus illorum fuisset, et non comprehenderunt eum, sicut nec modo fecissent, si noluisset ipse: nam, ut supra audistis, uno istos omnes suo verbo sternebat; et supra sæpius volebant eum comprehendere, sed non potuerunt, quia nondum venerat hora ejus. Nunc autem, inquit Dominus, hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum; tenebræ enim in tenebris ad lucem comprehendendam venerant. Discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. Hoc eis supra dixerat: Omnes, inquit, scandalum patiemini in me in ista nocte. Non enim adhuc fuerant Spiritu confortati, et contra eos adhuc prævalebant tenebræ; tenebræ enim eos tenuerunt, ut fugerent: postea vero, Spiritu sancto accepto, minas principum et sacerdotum contentientes, nec flagellis eorum nec gladiis cessarunt.

Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum, et adduxerunt eum ad Annam primum; erat autem sacerdos Caiphas, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas qui constium dederat Judæis, quia expellit unum hominem mori pro populo (Joan. xviii). Cohors et tribunus Romanorum milites erant, quos cum suis hominibus miserunt Judæi ad comprehendendum Jesum; non enim habuerunt potestatem ut sine Romanis militibus eum comprehendere præsumerent. Ligaverunt ergo Dominum: ad hoc namque venit ille, ut suis vinculis nos a vinculis peccatorum nostrorum solveret. Longe ante fecerunt Judæi spiritu quod tunc corpore fecerunt; ligantes scilicet Jesum, id est, tenentes clavem scientiæ, legis et prophetarum; et nec ipsi intrant, nec alios intrare permiserunt.

Petrus autem sequebatur eum a longe, et alius discipulus; discipulus autem ille erat notus pontifici, et introduxit eum Jesu in atrium principis sacerdotum: Petrus autem stabat ad ostiam foris. Exiit ergo alius discipulus, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ; et introduxit Petram. Ingressus autem intro sedebat cum ministris ut videret finem (Joan. xviii; Matth. xxvi). Petrus sequebatur Dominum a longe cum alio discipulo, scilicet qui negaturus erat Dominum; nam et ille alius discipulus postea relicto eo fugerat. Sed et alius in hoc potest intelligi, quod alii discipuli præ cæteris sequebantur Dominum, Petrus, et, ut testatur, Joannes, quia isti in sancto Evangelio solent totam Ecclesiam designare; Petrus namque fidem Ecclesiæ, Joannes vero charitatem designat: isti ergo sequebantur Dominum,

A quia Ecclesia fidem et charitatem Christi imitatur. Sed de longe, quia Christus sine suo peccato pro Ecclesia mortuus est, Ecclesia autem pro seipsa; et longe interest utrum quis pro se moriatur, an pro alio. Timuit adhuc Petrus homines, simul et amavit Dominum; sed cum venit ei perfecta charitas, foras misit timorem hominum, ut tantummodo amaret Dominum, non autem timeret et minas et terrores.

Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis et doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum, et ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Judæi convenerant. Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid locutus sum tuis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego (Joan. xviii). Non ad hoc eum interrogabat ut veritatem audiret, hanc enim antea sæpius, si voluisset audire, potuisset, sed ut insidiaretur ei, si forte potuisset eum audire verbum aliquod dicentem contra Deum aut contra Cæsarem, ut eum reum mortis judicaret.

Hæc cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cedis (Joan. xviii)? Dominus pontifici dixit: Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt, quia non erat aptum, ut ab eo magisterium veritatis audiret, quem vinculam tenebat; et pro hoc verbo dedit unus ministrorum alapam Jesu. O nefanda manus, et mens iniquorum, recte respondentem ferit! Ecce, fratres, apparet quare Christus agnus dicitur, qui tollit peccata mundi. Creator a creatura percutitur, et sustinet, nihilque aliud nisi justitiæ et modestiæ verba respondit. Si, inquit, male locutus sum, perhibe testimonium; si autem bene, quid me cedis? In lege enim eorum scriptum est: Innocentem et justum ne afflixeris. Ante ergo debuit perhibere testimonium de crimine, et tunc ferire; sed ille non solum non crimen probavit, quod in Domino invenire non potuit, sed etiam pro veritatis verbis percutiebatur. O mira et ineffabilis patientia! Ille, cujus manus fecerunt nos et plasmaverunt, qui terram pagillo continet, et cælam palma ponderat, sustinuit se cædi a servo pontificis Judæorum! Implevit quod ante discipulis præcepit: Si quis, inquit, te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei et alteram. Præbuit enim cum dixit: Si male locutus sum, perhibe testimonium, et percutis, si crimen invenias.

CAPUT XI.

Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem, ubi erant scribæ, et ubi seniores convenerant. Principes autem sacerdotum et omne consilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent; multi enim falsum testimonium dicebant adversus eum, et convenientia testimonia non erant (Joan. xviii; Marc. xiv). Falsum quærebant testimonium, quo reus mortis inveniretur, non enim verum potuerant invenire: nam quomodo inven-

rent verum in eo crimen, qui venit sine peccato, ut mundi tolleret peccata? Illi quærebant falsa testimonia ad eum puniendum; sed, sicut Salomon ait: *Falsus testis non erit impunitus. Et non erant*, inquit, *convenientia testimonia eorum*, quia falsitas in seipsa solet esse divisa.

Et cum multi falsi testes accessissent, novissime venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, et post triduum aliud non manu factum ædificabo. Et non erat convenientia testimonium eorum. Et exurgens princeps sacerdotum in medium, interrogabat eum dicens: Nihil respondes ad ea quæ tibi obijciuntur ab his? Jesus tacebat. Et princeps sacerdotum rursus interrogabat eum dicens: Adjura te per Deum vivum ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei? Dixit illi Jesus: Tu dixisti; verumtamen dico vobis: Ego sum, et videbitis amodo Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Et omnes condemnaverunt eum reum esse mortis (Math. xxvi; Marc. xiv). Novissime, inquit, venerunt duo falsi testes. Falsi testes fuerunt, qui hoc dixerunt, quod Dominum non audierant dicentem; dixit enim Dominus: Solvite templum hoc. Illi referebant eum dixisse: Ego dissolvam templum hoc. Sed Dominus quod futurum erat prædixit. Illi autem contra eum falsum dixerunt testimonium. Dominus dixit Judæis: Vos solvite templum hoc, quia Judæi occisuri erant Dominum, et post triduum, inquit, excitabo illud, non, sicut falsi testes dixerunt: re-ædificabo. Ille autem hoc dicebat de corpore suo, quod, sicut dixi, Judæi occisuri erant, et hoc ille tertia die excitavit. Et princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat; sciebat namque Dominus quod hæc insidiando interrogabat princeps sacerdotum, ut posset illum accusare; ideoque ei non respondit: ad, quid enim ei responderet, quem non crediturum sciebat? Ait autem princeps sacerdotum: Adjuro te per Deum vivum. Adhuc, ut supra dixi, ut ab eo exigeret verbum aliquod, quo eum accusare posset, et morti adjudicare. Sed ipse Dominus tunc ei respondit, et dixit: Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis. Prædixit Dominus suum judicium futurum, quia judicaturus est genus humanum; ac si diceret: Jam quia me adjurasti per illud magnum nomen Patris mei, dico tibi quod, velis nolis, futurum est; visurus enim es eum, quem modo ligatum injuste judicis, sedentem a dextris Patris, et venientem ad judicandum juste qui modo a te injuste judicatur. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua. Moris est Judæorum ut, cum aliquod verbum audierint contra Deum, scindant vestimenta sua, non ferentes blasphemiam. Putavit autem tunc Dominum contra Deum locutum, cum se sedentem a dextris virtutis Dei videndum dixisset;

Sed non hoc contra Deum fuit, vere enim ipse ascendit in cælum, et sedet ad dexteram Dei, indeque venturus est ad judicandos vivos et mortuos. Illi autem condemnaverunt eum reum esse mortis. Ecce, fratres, pro quo peccato Christus judicatus est reus esse mortis, scilicet quia se prædixit sessurum a dextris Dei, et venturum in nubibus cæli.

Tunc viri qui tenebant eum expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ei dederunt; alii velabant faciem ejus, et cadentes dicebant: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? et alia multa blasphemantes dicebant in eum (Math. xxvi). Hæc omnia proborum genera pro nobis sustinuit Dominus, ut nos ab æterno opprobrio liberaret. Velabant faciem ejus, et percutientes, dicebant: Prophetiza, quis te percussit? facilius erat hoc dicere quam quid cogitarent in cordibus; ille tamen, qui omnia potest, et horum utrumque potuit, sed non fuit tunc tempus ostendendi signa incredulis: nam supra in Evangelio legimus ipsum Dominum cogitationes cordis eorum manifestare, cum diceret: Quid cogitatis in cordibus vestris mala? Ille qui cælum et terram implet, facile potuit dicere quis se ex astantibus percussisset; sed tunc fuit tempus quo judicaretur: veniet autem tempus quo judicabit ipse illuminans abscondita tenebrarum, et manifestans consilia cordium, et recipiat unusquisque secundum opera manuum suarum, sive bona, sive mala.

CAPUT XII.

Petrus vero sedebat foris in atrio calefaciens se, quia frigus erat, et accessit ad eum una ancilla, et cum vidisset eum sedentem ad lumen, et fuisset intuita, dixit: Et hic cum Jesu Galilæo erat. At ille negavit eam omnibus, dicens: Nescio quid dicis. Exiit autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, dicens: Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt: Vere tu es illis es; nam et luquela tua manifestum te facit quia Galilæus es. Tunc cepit detestari et jurare quia non novisset hominem. Et continuo adhuc eo loquente gallus cantavit; et conversus Dominus respexit Petrum, et recordatus est. Petrus verbi Domini sicuti dixit: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare (Joan. xviii; Luc. xxii; Math. xxvi). Quod Petrus princeps apostolorum et primus Ecclesie post Dominum pastor constitutus permissus est ut negaret, non frustra actum est, sed ut omnes prædicatores sanctæ Ecclesie et rectores exemplo ejus discerent peccantibus et poenitentibus peccata posse dimitti, cum illi principi Ecclesie tantam negationis crimen fuisset dimissum; et ut omnes discerent homines non in propriis suis confidendum viribus, sed omnia scirent in dono Dei consistere quæ aguntur a nobis bona. Ipse haecque beatissimus apostolus Petrus nondum Spiritus sancti plenum accepit donum, ideoque statim sensit

qui possit humana fragilitas, si nos Dei dono sublevarur. Nam qui tunc timidus et fragilis verba vilis ancillæ expavit, postea Neronis imperatoris totius mundi tunc imperium tenentis minas et verba contempsit, habens plenam Spiritus sancti gratiam, quæ eum intus accensum non sinebat frigore infidelitatis tentari, sicut modo in Evangelio audivistis, quod stans calefaciebat se, quia frigus erat. Vere enim tunc jam in eo impletum est quod Dominus antea futurum prædixerat, quia, abundante iniquitate, refrigeret charitas. Sed qui permissus est ut caderet, statim Deo miserante erectus est; nam cum tertio negasset Petrus, respexit eum Dominus, et recordatus est verbi ejus quo ei prædixerat casum. Et egressus, inquit, foras, flevit amare. Delevit flevendo quod compulsiit in se presumendo. Statim, inquit, gallus cantavit. Postquam enim aliquis peccaverit, necesse est ut statim verbo prædicatoris, quasi galli cantantis voce, ad penitentiam provocetur; gallus enim cantans vicinam lucem prænuntiat, et prædicator per penitentiam ad lucem misericordie Dei reditum paratum esse prædicare debet. Sciendum autem vobis est, fratres, propter hoc quod ille qui Petrum arguebat dixit: Nam loquela manifestum te facit, non alterius sermonis esse Petrum credendum, quam ceteros Judæos, sed, ut ipsi scitis, unaquæque provincia et regio aliquid proprium habet quod loquitur, quasi nativum tenet, et inde conjici solet de qua provincia vel regione sit qui loquitur. Nam et Jesum Galilæum vel Nazarenum dixerunt, quia ibi a parentibus nutritus erat pro timore regis Herodis et Archetæi filii ejus; Nazareth enim civitas in Galilæa est; natus autem in Bethlehém, secundum vaticinia prophetarum, quia et ipsi parentes de domo et familia David erant, cujus progenies et nativitas in Bethlehém fuit. Ergo, fratres, qui negantem principem apostolorum Petrum audivimus, audiamus et agamus quod ipse post negationem fecit. Flevit enim amare; nam si flemus et non amare, non est adhuc plena penitentia; sed amarescant nobis peccata quæ fecimus, et fugiamus ea, quia amara sunt. Et si sic agamus, aderit et nobis Dominus, sicut et ei adfuit, et remittet nos in id quod fuimus, cum bene nobis fuisset.

CAPUT XIII.

Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, et duxerunt illum in conciliium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis, ut eum morti tradere. Et ait illis Jesus: Si vobis dixerò, non credetis mihi; et autem interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Exurgens autem omnis multitudo eorum, vinculum eum adduxerunt et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Ipsi autem non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, sed manducarent Pascha (Matth. xxvii; Luc. xxii; Joan. xviii). Impletum est quod Dominus prædixerat: Oportet, inquit [Filliam hominis], ire Hierosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et postea tradetur

A gentibus ad deludendum, et flagellandum, et cruci-gendum. Sed et ipsi Judæi, et gentes malo animo ista fecissent, Dei tamen dispensatione actum est, scilicet ut hoc designarent quod primi prædicatores ex Judæis tradituri essent fidem Christi gentibus, et ibi exallanda esset gloria ejus super omnem terram. Ipsi autem, inquit, non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur. Videbatur eis contaminatio, si in una domo cum gentibus essent, et non videbant majorem in se contaminationem, quod iniqua cogitatione pleni consilium inierunt quomodo Jesum morti traderent, et hoc per falsorum testimonium testium. Nam et hoc Dominus de eis ante prædixit: Calicem, inquit, expuentes, camelum autem glutientes. Et hoc illi egerunt, cum parvam illam vel nullam contaminationem vitassent, et magnum crimen homicidii incurrebant.

Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videtur. Et projectis argenteis in templo recessit, et abiens laqueo se suspendit (Matth. xxvii). Infructuosa quidem hæc Judæ penitentia fuit, sed ad hoc ideo actum est ut inexcusabiles Judæi fierent, quibus ab ipso traditore Juda dictum est, Dominum innocentem, et sanguinem ejus injuste effusum. Et abiens, inquit, laqueo se suspendit. Non enim dignus erat ut vel oculum tangeret moriens, vel terram; sed inter utraque periit, qui utrorumque Dominum ad mortem tradidit. Sperabat tamen ipse miser proditor quod flagellatum Dominum dimissuri essent; sed cum eum jam gentibus traditum videret, intellexit eum morte damnandum: mors enim erat Judæorum ut quemcumque mortis reum invenissent, præsidi eum puniendum traderent.

Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet mittere eos in corbanam [Vulg., corbonam], quin pretium sanguinis est. Consilio tamen incho, emerunt ad illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum; propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach [Vulg., Moeseldama], hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appropriati, quem apprehaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, quia constituit mihi Dominus. (Matth. xxvii) Corbanam Hebraice, quasi donarium Latine potest dici; ubi dona que Deo offerebantur, a populo mittebantur. Mala hoc voluntate egerunt Judæi, sed nolentibus illis nobis hoc factum illorum prophetia fuit; nam pretio sanguinis Christi comparatus est nobis ager, et est, Ecclesia, in qua viventes peccatis in baptismo sepelimus, ut viventes justitie requiescamus in ea. Ecclesia autem ager est figuli, id est Domini, qui finxit primum hominem de limo terre.

Exiit igitur Pilatus de prætorio ad Judæos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus homi-

nem hunc? Responderunt illi, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum; invenimus eum subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, nihil respondit. Tunc dixit ei Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ultimum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. Dixit autem Pilatus Judæis: Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt Judæi: Nobis non licet interficere quemquam; ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans, quæ esset morte moriturus. (Joan. xviii; Luc. xxiii; Matth. xxvii.) Judæi dixerunt: Nobis non licet interficere quemquam, et Pilatus voluit ut secundum legem suam judicaret eum. Quare non liceret illis eum interficere, si malefactor fuisset, cum in lege eorum scriptum sit: Malefactor ne patiaris vivere? Sed Dominus, qui non malefactor, sed omnium auctor est honorum, prædixit ante se tradendam gentibus ad flagellandum et cruciandum; hoc est enim quod evangelista ait, Significans quæ esset morte moriturus. Necessæ erat impleri quod ipsa de se Veritas implendum prædixit; quod videlicet tradendus erat gentibus, et sicut supra diximus. Nec illud mysterio vacat quod Judæi, licet mala ipsi hoc voluntate fecissent, tradebant Dominum gentibus. Apostoli enim ex Judæis prædicabant Christum gentibus, ubi corpus ejus, id est Ecclesia, multis ex illo tempore usque in hodiernum diem afficitur adversis. Per multas, inquit, Apostolus, tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Ipsa enim Ecclesia, quæ est corpus Christi, semper usque ad finem mundi non desinit persecutionibus laborare, quæ tamen omnes novissimo resurrectionis omnium die finientur, et postea nunquam futura in æternum cessabunt.

CAPUT XIV.

Intravit iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, qui stetit ante eum; et interrogavit eum præses dicens: Tu es rex Judæorum? Dixit illi Jesus: A te ipsis hoc dicitis; an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Judæus sum? Gens tua et pontifices traderunt te mihi. Quid sectari? (Joan. xii.) Stetit Jesus ante præsidem, iudex cælorum justus ante iudicem terræ iniquum: Adam primus homo stetit ante Deum superbus, et extusans se a peccato quod commiserat; Dominus, Redemptor humani generis, non se excusavit, qui sibi nullus unquam peccati conscius erat, quod nullum unquam commiserat. Ut autem nos humilitate sua a nostra superbia liberaret, dignatus est iudicium sustinere iniquorum, qui venturus est iudicare omnes justos et iniquos.

Respondit autem Jesus Pilato: Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei usque decertarent, ut non traderet Judæis: nunc autem regnum meum non est hoc mundo; quia non ex mundi mortalitate, sed ex

Deo Patre accepit ut Rex, et Filius Dei, Deus omnipotens esset. Non cepit ergo ejus regnum ab illa mortalitate quam ex mundo sumpsit; sed ipse semper sine initio Rex et Deus, factus est pro nobis homo mortalis, ut temporaliter regnaret in hoc mundo, sed ut illos propter quos redimendos venerat, regnum suum faceret æternum. Si ex hoc mundo, inquit, essem, ministri mei decertarent ut non traderet Judæis. Si hoc voluisset ille, ut temporaliter regno hominibus præesset mortalis, ministeriis posset ad hoc angelicis uti, qui cum jejunasset quadraginta diebus et noctibus accesserunt et ministrabant ei, nunquam scilicet eum deserentes, quia ei semper præsentibus ministrarent, ut pote, qui cum eo ex Virgine nato de cælis adveniunt, et cum quibus ipse venturus est ad iudicium in gloria Patris sui. Nunquam ergo eidem decerant etiam homini facto angelica ministeria, quibus quidquid vellet, scilicet omnipotens, perficere posset. Non igitur traderetur Judæis, si nollet, cui millia millium astant angelorum. Cum enim Judæis tradi vellet, apparuit, quantum ille tunc valebat, potestas ejus, cum audito uno ejus verbo abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram, quæ eos, si ipse vellet, statim vivos absorbuisset. Sed et hoc de Judæis intelligi potest, quod Dominus ait: Regnum meum non est de hoc mundo. Nam cum Pilatus dixisset, Gens tua et pontifices tui traderunt te mihi; Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo, id est, jam peccatis eorum exigentibus de hoc mundo Judæorum et pontificum eorum non est regnum meum. Ablatum enim erat tunc ab eis regnum Dei, et datum est genti facienti fructus ejus.

Dixit et Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati; omnis enim, qui est ex veritate, audit meam vocem. Dixit et Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos (Joan. xviii). Ego, inquit Dominus, in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Ad hoc natus est Dominus, et ad hoc venit in mundum ut veritatem, quæ ipse Dominus est, mundo ostenderet; veritas est enim ipse, et veritati perhibuit testimonium, quando eam in mundo prædicavit. Verus lex quasi quædam membra futuri adventus Christi erat; Christus autem ipsa veritas est. Omnis, inquit, qui est ex veritate, audit meam vocem; qui enim ex Christo et in Christo est, audit vocem Christi. Nos namque sumus membra ejus, ideoque et vocem ejus audimus, id est, veritati nos docenti credimus.

Iterum ergo exiit Pilatus ad Judæos, et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam. At illi inualescebant dicentes: Commovit populum per universam Judæam docens, et incipiens a Gallæa usque hæc. Pilatus autem audiens Gallæam interrogavit si homo Gallæus esset? Et ut cognovit quod de Herodia potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu gavisus est

valde erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de illo, et sperabat signum aliquod fieri ab eo. Interrogabat autem illum multis sermonibus; at ille nihil respondebat. Stabant autem principes sacerdotum et scribæ constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illussit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum, et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem. (Joan. xvii; Luc. xxiii). Quod a præside Judæorum mittitur Dominus ad regem gentium, licet ipsis nescientibus, signum fuit quod agebant, scilicet, quia a Judæis prædicandus erat Christus, et quasi gentibus mittendus; iterumque a rege gentium ad præsidem remittitur Judæorum, quia in fine mundi, intrante plenitudine gentium, omnis Israel salvus fiet. Et facti sunt, inquit, amici Herodes et Pilatus. Injusta Christi damnatio impiorum regum impia fuit et perfida concordia; sed, ut Psalmista ait, Destruendi sunt, et non ædificandi, inimici veritatis. Pax enim est Christus angelorum et hominum, qui autem paci contrarius est, amicus nec suus potest esse, nec alicujus.

Pilatus autem, convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his in quibus nunc accusatis, sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei; emendatum ergo illum dimittam. Per diem autem solemnem consueverat præses dimittere populo unum vinculum quem voluissent. Habebant autem tunc vinculum insignem, qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosus erat vinculus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cum ascendisset turba, cæpit rogare, sicut semper faciebat illis. Pilatus autem congregatis illis dixit: Est consuetudo, ut unum vobis dimittam in Pascha; quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus? Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum. Pontifices autem, concitaverunt turbam, ut peterent Barabbam, Jesum autem perderent. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam; dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur. (Luc. xxiii; Matth. xxvii; Marc. xv). Quod tanto odio ardebant populus et principes Judæorum contra Jesum, ut eum morti traderent, nihil aliud cause fuit, nisi quia ipsi veritatis inimici veritatem presentem sustinere non potuerunt; sed et ante actis eorum peccatis actum est ut a cordibus eorum omnis Dei et proximi dilectio recederet. Si enim Deum diligerent, eum qui eis Dei mandata quotidie docens in templo prædicabat, nequaquam persequerentur; aut si proximum diligerent, beneficiorum ejus memores, quibus cæcis visum, et elaudis grossum, et ipsis mortuis vitam reddebat amissam, ab ejus persecutione desistere potuissent. Sed quia, ut diximus, Dei et proximi di-

lectione privati [erant], nullum in se benevolentie locum habebant, vel æquitatis, qua scirent benefactorem non esse damnandum. Nam et ipse gentilis præses Pilatus plus æquitati studere videbatur, quoties eum innocentem asserere conabatur. Unde, fratres, quemcunque dilectioni Dei et fraternæ studere videatis, non dubitetis Dei esse templum et quod Spiritus Dei habitat in eo; qui autem charitate vacuus est, nullam unquam veram virtutem habere poterit. Corda ergo Judæorum, charitate vacua, Christum nequaquam amare poterant; ideoque seditiosum latronem sibi dimitti maluerunt, quam pacem, quæ Christus est, tenere, reprobantes eum qui sanitates faciebat in populo, eligentes autem illum qui in seditione homicidium fecerat. Barabbas interpretatur filius magistri eorum; filium magistri sui elegerunt Judæi, id est diaboli; ipse enim, ut Dominus ait, homicida erat ab initio et in veritate non stetit.

CAPUT XV.

Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit, et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, et veste purpurea circumdederunt eum, et veniebant ad eum, et dicebant: Ave, rex Judæorum (Joan. xix). More Romanorum fecit hoc Pilatus, cum Jesum reum æstimaret, voluit flagellis modum culpæ pro qua sibi traderetur, inquirere; sed divina sua dispensante pietate, hoc pro nobis genus supplicii sustinere dignatus est Christus, ut plagas peccatorum, quæ contraximus, suis innocentibus curaret vulneribus. Sed et mystice hoc facto Pilati et militum Romanorum designabatur futurum corpus Christi, id est Ecclesiam, frequentibus gentiliū persecutionibus quasi flagellis esse laniandam; et tamen, eosdem qui persequerentur, postea in eum credituros, regemque gloriæ adoraturos. Potest et per spinicam coronam capiti Christi impositam scelus idololatriæ designari, qua gentes veram ejus deitatem ignorantes variis idolorum figmentis divinum nomen imposuerunt. Veste autem purpurea corpus Christi circumdantes, effusiones sanguinis crebras, imo, continuas a sanguine Abel justī usque ad sanguinem ipsius Domini, et ejus corporis præfigurabant, quibus innoxium sanctorum sanguinem effundentes corpus Christi, id est Ecclesiam, circumdederunt. Exiit ergo iterum Pilatus foras, et dixit Judæis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatur quia in eo nullam causam inveni. Exiit ergo Jesus portans spinicam coronam, et purpureum vestimentum. Et dixit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dixit eis Pilatus: Accipite eum vos et crucifigite; ego enim non inveni in eo causam. Responderunt ei Judæi: Nos habemus legem, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei fecit se (Joan. xix). More suo populus Judæorum legem verbis tenuit, non factis; sed hic falso legem quam susceperant, exposuerunt dicentes, Christum ideo mori debere, quia Filium Dei se fecisset. Nam ipse Dominus in lege: Filios, inquit, genui, et exaltavi. Et, Ego dixi: Dii

etis et filii Excelsi. Et, Filius meus primogenitus Israel. Et: Ex Egypto vocavi filium meum. Et ad ipsum Dominum nostrum Jesum Christum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te, Quomodo ergo secundum legem moreretur, qui Filium Dei se fecisset, cum ipse Deus Pater, toties eum Filium dixisset, et non solum illum, sed et totam illam plebem saepe filiorum nomine appellat? Non igitur pro hoc debuit mori, quia Filium Dei se fecit, quod vere erat.

Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit; et ingressus est praetorium iterum, et dixit ad Jesum. Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei (Joan. xix). Ad caetera verba Pilati Dominus aliquoties respondit; sed cum ab eo interrogaretur unde esset, non ei respondit; quia non eum dignum sciebat quod tantum ei mysterium aperiret. Ille enim a Patre est ipso dicente: Exivi a Patre et veni in mundum; et: Ego ex Deo processi. Hoc ergo Pilato incredulo dicendum non erat, unde esset Dominus.

Dixit ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? Respondit: Non haberes adversum me potestatem ullam, nisi tibi data esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi, majus peccatum habet (Joan. xix). Non haberet Pilatus potestatem adversus Dominum, nisi traderet ipsi Dominus; et qui tradidit eum Pilato, nec ipse potestatem tradendi eum habuit, nisi quantum permiserat Dominus. Traditus est ergo quia voluit, sicut et homo factus est quia voluit. Judaei autem tradiderunt Pilato, et majus peccatum habebant ipsi, qui tradebant eum ad mortem quam illi qui eum crucifixerunt. Unde et evangelista Marcus tunc eum crucifixum refert, id est, hora diei tertia, cum a populo ad crucifigendum peteretur: ut per hoc aperte ostenderet ab eis eum crucifixum, qui sua cum mala voluntate ad mortem tradebant.

Exinde querebat Pilatus dimittere eum, Judaei autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris; omnis enim qui se regem facit, contradicit Caesari (Joan. xix). O perfidia crudelis, et saeva maledicta! Supra dicebant ideo debere quia Pilatum Dei se fecisset, sed in hoc se nihil proficere videntes, vertebant se ad aliud argumentum, dicentes eum esse mortis, quia rebellasset Caesari; sed hoc falso dixerunt, nunquam enim viderunt Christum terreni regni affectasse potentiam, cujus est caelum et terra, et omnis plenitudo eorum: imo censum pro se et discipulis suis solvere non renuit, et in prima descriptione census nasci dignatus, parentes ad professionem census venire voluit.

Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. Erat autem Parasceve Pascha hora quasi sexta; sedente autem illo pro tribunali misit ad eum uxor ejus dicens: Nihil tibi et justo illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Dixit ergo Pilatus Judaeis: Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum! (Joan. xix; Matth. xxvi.) Sedente Pilato pro

tribunali misit ad eum uxor ejus, dicens ut nihil mali fecisset justo illi. Putatur a multis diabolum jam intelligere coepisse profectum passionis Domini, et quid humano generi boni futurum ex ea esset, et suasisse feminae ut impediret utilitatem mortis Christi.

Dixit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem nisi Caesarem. Hoc est quod Dominus supra dixerat: Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo; nam mundus, ille populus videlicet infidelis, regem Christum negantes, subdiderunt se regno Caesaris, ne fierent regnum Dei. Nos autem e contrario, fratres mei, quotidie in oratione precamur ut adveniat regnum ejus, et regnet in nobis ipse, qui nos fecit genus electum, regale sacerdotium. Unde ipse Dominus: Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo, non super eos qui dicebant: Non habemus regem nisi Caesarem, sed super Sion montem sanctum ejus, ut praedicaret praecipuum Domini, Ecclesiam scilicet gentium, imo unam ex utroque populo Judaeorum et gentium.

Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lavit manus coram populo dicens: Innocens ego sum a sanguine justis hujus; vos videritis. Et respondens omnis populus dixit: Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii). Pilatus manus lavans significat populum se baptismate purgantem ab immunditia sanguinis innocentis. Hoc apud veteres moris esse dicitur, cum se quis innocentem ostendere voluisset, ut coram testibus manus aqua lavaret. Unde et Psalmista: Lavabo, inquit, inter innocentes manus meas.

CAPUT XVI.

Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur; tunc praesidis milites suscipientes Jesum in praetorium congregaverunt ad eum universam cohortem, et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dexteram ejus, et genu flexo ante eum, illudebant dicentes: Ave, rex Judaeorum! Et exuentes in eum acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus (Joan. xix; Matth. xxvii). Universa haec probrorum genera pro nobis sustinuit Dominus, ut ab opprobrio diaboli nos liberaret. Sed et singula, ipsis qui haec fecerunt nescientibus, sacramenta Christi et Ecclesiae intelligi possunt.

Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydem, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent (Matth. xxvii). Illatio militum, ut supra diximus, illis nescientibus, nobis tamen intelligentibus, hoc salubre prophetae documentum fuit: nam quod exuerunt eum vestimentis ejus, hoc septus elegit crudelitas hominum, scilicet exstinguere conantes sanctos Dei, quae vestimenta ejus sunt. Et circumdederunt corpus ejus chlamyde coccinea. Crebris sanguinum effusionibus et caedibus sanctorum Ecclesiam Christi cruentabant. Plectentesque coronam, imposuerunt capiti ejus. Cape-

Christi Deus est Pater; illa ergo adoratione qua Deo servendum est, homines vel animalia quæque adorabant. *Dederuntque arundinem in dextera ejus.* Temporale scilicet mundi regnum præferentes dextera, quæ est cœlestis regnum; sinistra namque Domini præsens sæculum in Scripturis solet intelligi, dextera vero æternum sanctorum regnum in cœlis. Datur ergo arundo in dextera Christi, quando hujus sinistra fragilitas præfertur a stultis regno Dei æterno. Quem iterum ipsi accipientes *percutiebant caput ejus.* Hoc solet agere fragilis hujus mundi potestas, non solum videlicet Deo digna servitute se non subiciens, sed etiam ejus nomini persecutiones, quantum in se est, excitans. *Exuebant autem eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus.* Illi enim qui prius eum persequerentur, postea ipsi Dominum **B** *induebant suis vestimentis, imo ipsi persecutores vestimenta Domini facti sunt, credentes in eum quem odio habuerant gratis.*

*Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt, et bajulans sibi crucem exiit. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi. Hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. Et venerunt in eum locum qui dicitur Calvarie locus, Hebraice autem Golgotha, et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum; et cum gustasset, noluit bibere. Et crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc inde, mediam autem Jesum (Joan. xix; Marc. xv; Matth. xxvii). Dominus exiens de prætorio portabat suam crucem; ipse sibi portabat crucem, qui suis ante præcepit: *Si quis, inquit, vult post me venire, tollat crucem suam, et sequatur me.* Præibat ergo ipse, quo ceteri sequerentur. Inventus est autem Simon, et coactus est portare crucem Domini. Simon obediens interpretatur; qui ergo obedire vult præcedentis Domini jussioni, tollit crucem et sequitur Dominum. Videte, fratres, quia Simon iste coactus est portare crucem Domini; ipse autem Dominus sponte portabat; quia nimirum passio Domini spontanea fuit; sanctorum autem martyrum, licet bona, quantum in se erat, voluntate suscepta, pro suis tamen unusquisque peccatis mortuus est. Ipse autem non sibi, sed nobis necessariam mortem suscipere dignatus est. Et nos, fratres, licet non ab aliquo usque ad mortem persecutionem patiamur, possumus tamen et nos crucem Domini portare, videlicet mortificantes membra nostra, id est voluntates illiætas quas sunt super terram, castigantes corpora et in servitatem redigentes, ut corpus sicut ancilla subditum sit animæ quasi domine. Et quando fratres nostri aliquid in nos commiserint, crucem Domini portamus, si dimiserimus commissa eisque benigno corde reddimus bona pro malis. *Dederunt autem ei vinum bibere cum felle mistum.* Judæi, qui cognitionem unius Dei habentes, legem tamen ejus non servabant, quasi vinum cum felle mistum Domino dabant, cum ei, quem sciebant, pravis actibus repugnabant, et scientiam peccatis amaram faciebant. Sed et usque hodie qui Deum bene sciunt, sed mandata ejus contemnunt,*

ut vinum ei felle mistum dant, Crucifixerunt autem Jesum in medio duorum latronum. Quod genus mortis ideo voluit pati, ut genus humanum, quod fructu vetiti ligni perierat, in ligno crucis salvaret. Nam pendente in ligno scientiæ boni et mali fructum interdictum comedit Eva, et mortua est; et pendente in ligno crucis fructum vitæ æternæ genus humanum a morte resuscitatum est. *Qui manducat, inquit, meam carnem, habet vitam æternam.* Sed et ideo Dominus extensus est in cruce, ut significaret suum futurum esse totius mundi regnum; per extensa namque brachia ejus totius mundi latitudinem ad se trahendam monstravit. Si enim, inquit, *exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.* In medio autem latronum crucifixus est, quorum unus infidelis permansit, alter fidelis factus regni cœlorum meruit ingressum; quia videlicet Christus inter duos populos justus est iudex venturus, unum pro malis meritis igni deputans æterno, alterum sua salvans misericordia Patris sui regno remunerabit æterno.

Scriptis et titulum causæ ejus Pilatus, et posuit super caput ejus; erat autem scriptum: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi legunt Judæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus; et erat scriptum Hebraice, Græce et Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: *Noli scribere rex Judæorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Judæorum.* Respondit Pilatus: *Quod scripsi, scripsi (Joan. xix).* Quod Pilatus scribens titulum ait: *Hic est rex Judæorum,* futuram gentium significabat fidem; quod autem Judæi contradicebant scribenti, hoc agebant quod usque hodie gens illa agit, contradicens gentibus credentibus quod Jesus est Christus Filius Dei. Sed velint, nolint, Jesus est rex Judæorum, id est confessorum; qui enim confitetur eum coram hominibus, et ipse confitebitur illum coram angelis Dei. Talius ergo confessorum rex est Dominus: *Ego, inquit, constitutus sum ab eo super Sion montem sanctum ejus.* De hoc titulo cujusdam palmi inscriptione dicitur: *Næ corrumpas tituli inscriptionem.*

Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis, nesciunt enim quid faciunt (Luc. xxiii). Implevit Dominus quod ante discipulis præcepit: *Orate, inquit, pro persecutoribus et calumniatoribus vobis.* Et utique non irrita potuit esse ejus oratio; multi enim Judæorum, pro quibus tunc oravit, nescientes quod Filius Dei erat quem morte damnabant, postea conversi crediderunt, et fidelium numero additi sunt, sicut uno die tria millia, et aliter quinque millia eorum credidisse referuntur.

CAPUT XVII

Milites ergo cum crucifixerant Jesum, acciperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, deasper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindemus eam, sed sortiamur de illa cuius est, ut Scriptura impleveretur: Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem

(Joan. xix). Milites qui Dominum crucifixerunt, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes. Hi quatuor milites quatuor totius orbis plagas designant; ex quibus omnes gentes vestimenta Christi suscipientes, id est, apostolos et predicatores, fidei unam efficiunt Ecclesiam catholicam; que tamen vestimenta in quatuor, ut diximus, orbis plagas divisa, una tamen sunt charitate tunica Christi. Est enim Ecclesia Christi, et locis divisa, et charitatis unitate conjuncta, de qua dicitur: *Erat, inquit, tunica incostitutis, desuper contexta per totum.* Non enim hominis est arte vel ingenio charitas constructa, sed Dei est donum unitas et charitas Ecclesie contexta ex multarum animarum insolubili societate. Non ergo scienda sunt tunica, quia nec charitas scindi potest sanctorum; nec unitas dividi. Timeat igitur facere Christianus quod non ausus est facere paganus. Dixerunt enim milites: *Non scindamus eam, sed dividimus de illa cuius est.* Sors et pars nostra Dominus est; hac sorte possidebimus charitatem. Sive quatuor milites quatuor designant evangelistas, qui illa gesta Domini narranda diviserunt, unam tamen omnes quatuor tunicam, id est, charitatem Christi predicantes. *Omnia enim, ut ait Apostolus, lex uno dilectionis sermone adimpletur.* Cuncta ergo que a quatuor evangelistis gesta Domini narravit, ad unam charitatis finem tendunt, que desuper contexta scindi vel dividi nequit.

Præterentes autem blasphemabant eum, moventes caput sua et dicentes: Vah, qui destruis templum Dei, et in triduo illud reedificas! salva te ipsum: si Filius Dei es, descende de cruce (Matth. xxvii). Verum nescientes dicebant; hoc enim quod nomen Domini est, ad solutionem templi Dei, corporis videlicet sui, pertinebat, quod post triduum resuscitans a mortuis reedificabatur.

Attendentes autem ei, et milites accedentes, et acetum offerentes, illi dicebant: Si tu es rex Judæorum, salva te fac. Similiter et principes sacerdotum illudentes dum verberis et senioribus dicebant: Altes salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei; confidit in Deo, liberet nunc eum; et vult; dixit enim, quia Filius Dei sum (Luc. xxiii; Matth. xxvii). Et hæc principes sacerdotum quodam modo prophetantes dicebant: Altes, inquit, salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere. Gentem enim salvos fecit, Judæi autem, secundum carnem cognati et proximi, infideles permanebunt. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Dominus, quod impossibile videbatur, mortuus surrexit de sepulchro; illi tamen resurgenti non credidit, qui se promiserant credituros, si vivos descendentes de cruce.

Unus autem de his, qui pendebat, latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, salva fac te ipsum et nos. Respondens autem alter increpabat illum dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es; et nos quidem iusto, nam digna castis recipimus, hic autem nihil mali fecit. Et dice-

bat ad Jesum: Domine, memento mei; cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi; hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii). Et hoc justus inter credentem et incredulum latronem; æquitate sue iustitiam ostendit. Unus ex latronibus cum Judæis blasphemabat eum dicens: *Si tu es Christus, salva fac te ipsum et nos.* Iste namque significat corpus illud diaboli quod, incredulum permanens, a veritate Dei alienum est; cuius corporis caput eodem debitationis verbo: *Si tu es, inquit, Filius Dei, dic ut lapides isti panes fiant.* Ille vero alter se quidem cum socio suo iustam professus est suscepisse damnationem eandem, Dominum vero nihil mali agentem pro suis et totius populi Adelie cognovit passum esse peccatis. *Nos, inquit, iuste damnamur, nam digna castis recipimus; hic autem nihil mali fecit.* O magna latronis fides, imo magna in latrone ejusdem Domini et pietate plenam opus! Hominem vidit pendentem in ligno; nam eum vidit cæcos illuminantem, leprosum mundantem, daemones ejicientem, surdis auditum restituentem, mortuos suscitantem, de quinque panibus quinque millia populi satiantem, pedibus super mare ambulantem, sed non tormētis afflictum, Dominum tamen majestatis credidit, regemque cognovit. *Domine, inquit, memento mei, cum veneris in regnum tuum!* Crucifixum vidit, et Dominum appellavit; morturam non dubitavit, post mortem ejus credidit regnum esse futurum. Hoc, fratres, non hominis illius, sed Dei est in corde hominis opus mirabile. De doctrina ejus foris nihil audivit, sed qui docebat intus fuit. Et dixit illi Jesus: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* In ipsa passionis Domini tempore, unus ex illis qui cum Domino crucifixi sunt, latronibus reprobis, alter inventus est electus; ut scilicet nos admoneretur duo esse genera hominum; unum quibus in sinistra ponendis dicitur est ipse Dominus: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum; alterum, cui in dextera glorificandis dicitur se promittit: Venite, benedicti, Patris mei, possidete regnum paratum vobis ab origine mundi.* Nam et hic electus hoc ipsum precatus est, *Domine, inquit, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Regni ipsius aditum postulavit, quod Dominus in fine suis dandam electis promiserat. Videte, fratres, tantum Dei pietatis iudicium uno verbo, et hoc jamjamque moriturus omnia ante actæ vitæ delevit peccata, Dominum confessus est, et illa confessione paradisi meruit ingressum; martyr namque factus est ex latrone. Cum crucem ascendisset, latro erat; cum in cruce penderet, confessor factus est et martyr. Non desperemus, fratres, de peccatis præteritis; non est mora apud dimittentem Dominum, si paratus est animus noster ad confitenda et relinquenda peccata quæ fecimus, semper enim ejus misericordie sinus est paratus. Et videte quod ambo ante erant latrones, quia scilicet omne genus humanum peccatis erat obnoxium; sed pars electorum a peccatis desinens, et ad eandem squersa ingressus est digna paradisi;

pars autem reprobâ, quasi latro infidelis permanens, igne puniendâ est æterno. *Hodie*, inquit, *meum eris in paradiso*. Christus Filius Dei divinitate semper est in paradiso, imo ipse fidelium suorum paradissus, id est deliciae, et felicitas est æterna. Cum Domino ergo in paradiso futurus erat, qui ad ejus divinitatis cognitionem perducendus erat, cujus humanitatem divinitate potentem, etiam in cruce pendentem agnovit: nam anima Christi illo die inferitum despolians electorum suorum animas ad paradisi gaudia produxit; corpus vero in sepulcro positum tertio abhinc die a morte est resuscitatum suscepta pro nobis. Anima ergo latronis cum ipsius Domini anima ad paradisi gaudia ipso die quo hoc Dominus promissit, perducta est. *Mecum*, inquit, *eris in paradiso*, id est, sicut mea anima Dei semper est contemplatione beata, et ab hoc ab omni peccati corruptione et mutabilitate immunis, ita et tua eadem est felicitate, miserante Deo, beata futura. Et bene *hodie*; ad illas enim delicias æternæ vitæ felix illa anima perducenda erat, in qua non nox et dies, sed solus unus dies est æternus.

CAPUT XVIIII.

Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleopha, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem et discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam in sua discipulus (Joan. xix). Pius Dominus pietatis suæ excellens ostendit documentum, matrem scilicet carnis suæ non despiciens, ad divinitatis Patrem transiturus, sed eam dilecto commendans discipulo, evidenter nos instruens parentibus nostris pios exhibendos affectus. Et videte, fratres, quia virginem matrem virgini discipulo commendare dignatus est; ut scilicet maternæ virginitatis custos esset, qui pro ipsius amore suam a carnali inquinamento corpus meruit conservare inviolatum. Sed et tres femine istæ tria Ecclesiæ Christi genera designant, quæ in agro Dominico trinum libertatis fructum afferunt, centesimum, sexagesimum, et trigesimum. Mater enim ejus virgo et soror matris Maria nupta, et Maria Magdalene jam continens. Tota ergo sanctorum Ecclesia hæc tres sunt gradus: virgines, continentes et conjugati, quarum tamen omnium trium non aliud quam Maria nomen est. Ex omnibus enim istis eliguntur, de quibus ipse ait: *Qui fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater, et soror, et mater est. Frater*, ut virgo Joannes; *soror*, virgines generans ut conjugati; *mater* jam carnalibus nuptiis abstinens spiritualiter Christum in corde generans continentia: eo modo quotidie Ecclesiæ efficiuntur filii, quo modo Joannes legitur filius fieri Mariæ. Sed et aliud mysterium hoc loco Dominus designare videtur, scilicet quod sicut hoc prope mortem egit matrem commendans discipulo, sic et prope finem mundi populus Judæorum, ex quo secundum carnem natus est, populo commendandus est credentium; cum enim in-

traverit plenitudo gentium, quæ per Joannem designatur, tunc saluus fiet omnis Israel, qui per Mariam intelligi potest designatus. *Ex illa*, inquit, *hora accepit eam discipulus in sua*. Postquam enim crediderit populus ille Judaicus, tunc ex duobus fiet unum ovile et unus pastor.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad nonam; et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna dicens: Heloi, Eloilamazapactani! Hoc est: Deus meus; Deus meus, utquid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes et audientes dicebant: Eliam vocat iste (Matth. xxvii).

A sexta hora tenebræ factæ sunt usque ad horam nonam. Luminaria quæ posuit Deus ut lucerent in firmamento cæli, creatorem suum non potuerunt videre pendentem in ligno, et eis splendor sui lumen exhibere, quorum corda obtenebrata bonum dicebant malum, et malum dicebant bonum; et tenebras lucem, et lucem tenebras, Barabbam eligentes, et Jesum, ut perderetur, petentes. Sed et aliud in hora tenebrarum potest intelligi secretius mysterium figuratum, scilicet quod post peccatum Adæ ad auram post meridiem factum, tenebræ erant super totam terram, ignorantibus hominibus Deum creatorem suum, usque dum in novissimis temporibus Dominus misertus generis humani carnem sumeret, et crucis pœnam subiret. Et nona hora emittens spiritum mox resurgens mundum sua dignatus est illuminare veritate. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna: *Deus meus, utquid me dereliquisti?* Pro genere humano unde corpus assumpsit Christus oravit; quasi enim se derelictum dixit, cum genus humanum secundum humanitatem sibi propinquum tenebræ obtinerent ignorationis Dei. Hæc sunt ergo tenebræ quæ factæ sunt a sexta hora peccati Adæ usque ad nonam horam mortis Christi, quod homines ignorantes veram lucem, quæ Deus est, tenebris peccatorum tenebantur inclusi. Pro his ergo oravit Dominus, et ut non derelingeretur obtinuit; nam illucescente Dominico surgens a mortuis, *dato est*, inquit, *michi omnis potestas in cælo et in terra*, et ut tenebræ a mundo auferantur. *Ite*, inquit, *in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Deus meus, quare me dereliquisti?* Id est, quare genus humanum a te tam diu derelictum est, ut cui non accipiat cognitionem, quibus tenebris nulla major esse potest caligo? Quidam vero dicebant: *Eliam vocat iste*. Propter aliquantulam similitudinem Dei nominis, quod est *Heloi*, et nominis *Eliæ*, putabant Hebraicæ linguæ ignari Dominum sibi in auxilium Eliam vocasse.

Postea sciens Jesus quia jam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit: Sitio. Vasis ergo positam erat aceto plenum, et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et hyssopo circumponens, obtulit ori ejus. Cæteri vero dicebant: Sine videamus an veniat Elias liberans eum (Matth. xxvii). Dominus, homo factus, humanos affectus sibi cum voluisset, admisit, eisque, prout

voluit, utebatur. Sitire se dixit, utique verum dixit; sitivit ergo quando voluit, et quantum voluit. Ut ergo consummaretur Scriptura, dicit: *Sitio*. Hoc sitivit, ut consummaretur Scriptura quæ ait: *In siti mea potaverunt me aceto*. Sed sitis hæc Domini magnam nobis intuitu suæ bonitatis sacramentum, nam et supra in Evangelio aquam se daturum dixit, quam, qui biberet, non sitiret in æternum, aquam scilicet vivam salientem in vitam æternam. Qui ergo cæteris hæc dare potuit, utique quam habebat, dedit. Aliquid ergo sitivit et esuriit, illud scilicet quod ait: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus*. Sitis Domini et esuries fuit ut perficeretur opus Dei, ut salvum fieret genus humanum; hoc in cruce pendens intelligi voluit, cum sitire se diceret, videlicet, ut perficeretur opus Dei, et morte carnis suæ peracta fieret genus humanum a morte æterna liberatum. Sed cum hoc ipse vellet, Judæi offerebant ei acetum, cum contrarii Dei plæ voluntati existerent, et usque hodie adversarii permaneant. Acetum quoque Domino offerunt, perfidiam scilicet suam et malitiam contra prædicationem evangelicæ doctrinæ, quasi acetum amarissimum ori Domini opponentes; nam cum vinum salubre sit quod Dominus dedit dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. Et diliges proximum tuum sicut te ipsum*, Judæi de hoc saluberrimo potu acetum horrendæ amaritudinis effecerunt, cum et Domini salubria præcepta dantem audire mallent quam docenti obedire, et eundem, Deum jam proximum sibi hominem factum non sicut se ipsos diligerent, sed quasi suæ salutis hostem turpissimo mortis genere condemnarent.

Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: *Consummatum est. Et clamans voce magna ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum; et hæc dicens, inclinatio capite tradidit spiritum* (Joan. xix; Luc. xxiii). Consummatum dixit Vetus Testamentum, quidquid ante ejus mortem consummandum erat; sive consummatum dixit opus salutis humane, de quo, ut supra diximus, ipse Dominus: *Cibus, inquit, meus est, ut faciam voluntatem Patris mei, ut perficiam opus ejus. Et illi: Ego, inquit, te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi*. Hoc ergo opus cum consummasset, inclinatio capite tradidit spiritum; quasi enim quedam inclinatio capitis Christi fuit, quod Deus, qui omnium vita est, corpore mori pro nobis dignaretur; factus ut Apostolus ait, *obediens Patri usque ad mortem*. Inclinatio ergo capitis humilis ejus obedientia est, qua, ut opus quod dedit ei Pater consummaretur, mortuus est, ut nos Deo Patri vivificatos offerret. *Tradidit, inquit, spiritum, quasi potestatem habens ponendi animam suam, et potestatem habens resumendi eam. Tradidit spiritum, dicens: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*. Nullus spiritus a mundi initio traditus fuit in manus Dei, antequam Dominus suum in ejus manus traderet. Cum ergo suum in manus Patris traderet, omnium electorum suorum

A spiritus Deo Patri obtulit, sive præcedentium incarnationem ejus, sive subsequentium; hoc est enim quod Apostolus ait in fine mundi futurum. *Cum, inquit, tradiderit regnum Deo Patri, id est electos suos omnes solum effecerit Dei regnum, nulloque regnante peccato illi in Deo regnabunt, et in illis Deus, dicente ipso: Venite, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*. Suum ergo immaculatum et sine peccato spiritum in manus Patris dedit, et hoc in nobis operatur, ut Ecclesiam suam non habentem maculam neque rugam in ipsius manus tradat cui suum commendavit spiritum.

CAPUT XIX.

Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum; et terra mota est, et petrae scissæ sunt, et monumenta aperta sunt; et multa corpora sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt, et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis (Matth. xix). Moriente Christo velum ante Sancta sanctorum expansum est in duas partes a summo usque deorsum. Fratres mei, mors Christi aperuit nobis secreta cælestium sacramentorum; nobis, qui credimus, aperta sunt ea quæ velantur ab incredulis mysteria divina. Quoad enim populus Judæorum et increduli quique non credunt in Christum, velamen positum est ante oculos eorum, ut non videant gesta illa antiqua novam significasse evangelicæ gratiæ vitam; cum vero Christum credit incarnatum, passum, et a mortuis suscitatum, sedentemque a dextris Dei, velum ei scindetur, aperienturque, quæ ante velata erant, divinæ dispensationis secreta mysteria. Ad hoc quippe pendebat velum in templo Veteris Testamenti, ne populus et intrantes quique indifferenter viderent Sancta sanctorum in quibus erat arca Domini, et super eam duo cherubim, et cætera, quæ non toto populo, sed solum sacerdotibus videnda erant. Cum ergo Christus pro nobis mori dignaretur, aperta sunt, quæ ante velata erant, Veteris Testamenti mysteria. Nam omnia illa hostiarum et sacrificiorum genera, quæ in veteri lege offerri mandata sunt, unam illam sanctam et singularem hostiam Dominicæ passionis prænuntiabant. Cum ergo ipse pro mundi salute Deo super altare crucis crucis suavissimi odoris immo-
 D claretur, tunc apertum erat, quod diu antea celabatur, scilicet quid illa quæ ibi gerebantur, significarent. *Et terra, inquit, mota est*. Terrenæ videlicet promissiones, sicut illud quod eis promittebatur, terra lacte et melle fluens, et filiorum nopotumque multitudo, et cætera, in quibus tunc ille populus detectabatur, promissa. Per mortem ergo Christi ista jam vilescebat cæperunt, meliora sperantibus et firmiter æternæ felicitatis promissa. *Et petra scissæ sunt*. Dura et gravia veteris legis onera ad misericordiam novæ gratiæ transferuntur, ut peccata, quæ tunc sola semper morte plectebantur, poenitentia nunc suavi medicamine delectantur. *Et monumenta aperta sunt*. Prophetarum præsentia veritate appa-

rante penduntur. Nec sine causa, fratres mei, erat, quod, Christo resurgente, malorum etiam corpora exhibant de monumentis, et apparuerunt multis, videlicet, ut sicut primitiæ mortuorum Christus resurrexit a mortuis, ita et nos non dubitemus resurrecturos carne in novissimo die. Solus enim pro omnibus mortuus est, non autem solus resurrexit, mors namque ejus vivificata est mortuorum, quia nemo alter sine mori potuit, ut sua morte mortuos auferret. Solus igitur, ut diximus, ita mortuus est, ut mors ipsa resurrectio fieret mortuorum.

Captus autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terramotum et his quæ fiebant, timuerunt valde, et glorificaverunt. Datum dicentes: Vere Filius Dei erat iste. Et omnis turba eorum, qui simul aderant, ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur (Matth. xxvii; Luc. xxiii). Judæis in incredulitate permanentibus, gentilis centurio et milites Romani, visis mirabilibus quæ fiebant, timentes, Filium Dei confessi sunt: Vere, inquit, Filius Dei erat iste. Mortuum jam videbant, Filium tamen Dei facebantur; et hoc futuram fidem gentium præsignabat. Videte, inquit Dominus, regnantes, quæ albæ sunt jam ad messem. Parata enim jam tunc erant corda gentium ad credendum. Nam isti antequam prædicatoris alicujus vocem audirent, solis signis passionis Domini movebantur ad fidem. Percutientes, inquit, pectora sua. Dolentes scilicet se interesse his quæ a Judæis in Dominum gerebantur.

Erant autem ibi mulieres multæ a longè quæ seculæ erant Jesum a Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et Maria mater filiorum Zebadæi, et aliæ multæ, quæ simul cum ea ascenderant Hierosolimam (Matth. xxiii; Marc. xv). Mulieres istæ opulentæ Christo de suis substantiis ministrabant, ut pote ei qui suum proprium in hoc mundo nihil possidere voluit, cujus tamen proprium tota est terra et plenitudo ejus; sed pauper pro nobis factus est, ut in illo dixites essemus. Eadem erga devotione mortuo ministrare cupiebant, quæ ante viventis serviebat; sed et ubi viporum nullus appropinquare audebat, feminas tamen nullus quin ei astarent prohibebat. Cupiebant quidem corpori et exsequias adhibere, sed præveniit eas gaudium resurrectionis, quod primæ videre meruerunt, ut sexus qui maledictionis et inobedientiæ mundo intulit causam, ipso obedientiæ præmium et resurrectionis gloriam prior mundo quantiarat.

Judæi ergo, quoniam Parasceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum cruce, et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fecerant cruce et altaris qui crucifixus est eum eo; ad Jesum autem eum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non frangerunt ejus cruce, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exiit sanguis et aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus, et ille scit

quia verè dicit, ut et vos credatis. Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleatur: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt (Joan. xix). Parasceve, fratres, apud antiquos dicebatur dies ille quem nos sextam feriam dicimus; dictus est autem Parasceve, id est præparatio, quia in eo, unde sabbato viverent, præparabant: sabbato enim nihil eis operis agere licebat, ideoque sabbatum, id est, requies dies ille dictus est. Sed illi hæc secundum solam litteram intelligentes, quid his divini mysterii contineretur prorsus ignorabant; nobis autem, ut supra diximus, fratres, velo templi scisso, aperta sunt mysteria quæ illis adhuc non credentibus velata sunt. Sexta feria præsentis hujus sæculi, quod sex diebus factum est, figuram tenet, hoc autem sæculum vitæ est nimirum præparatio futuræ: hic namque præparandum est nobis meritum, quo requiem habeamus æternam. Parasceve ergo nostra, id est præparationis dies, præsens est sæculum multis pressurarum angustiis obnoxium; quem diem sequitur sabbatum, id est, requies animarum; post vero sabbatum Dominicus erit dies, quando etiam corporibus susceptis totum hominem gloria suscipiet sempiterna, et sicut Christus sexta feria passus sabbato in sepulcro requiescens, diem Dominicum suæ gloriæ resurrectionis sanctificavit, et surgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, sic et Ecclesia ejus, finitis præsentis sæculi passionibus et ærumnis, requie suscepta felici, in illa resurrectionis corporum præstolatur adventum, ut et ipsa surgens jam non moriatur, nec ei mors ultra dominetur, sed unum habens æternum et infinitum Dominicum, quæ et vesperam non habet, luce perfruatur æterna. Hæc est, fratres, sextæ feriæ, qua passus est Dominus, et sabbati, quo requievit in sepulcro, et diei Dominicæ figura, qua resurrexit a mortuis, præsens scilicet sæculum et requies animarum futura, et resurrectio omnium novissima, in qua recipiuntur merita sine fine beata. Judæi igitur, quasi ne dies sanctus ille sabbati crucifixorum poena sædaretur prævidere volentes, rogaverunt Pilatum ut frangerentur crura et tollerentur; sed eorum providentiæ non eguit Dominus ipse qui crucifixus est, ipse omnium dispensator, et gubernator temporum: cum enim ipse vellet, passus est et mortuus, sicut et cum vellet, mortem vincens a mortuis resurrexit. Ipse qui sexto die hominem plasnavit; sexta eum feria sua mortæ redemit. Ipse, qui consummatis operibus die septimo requievit ab eis, septimo etiam, id est sabbati die, requievit in sepulcro, consummatis scilicet salutis humanæ, ad quæ perficienda venerat, operibus. Nam et in cruce, cum accepisset acetum, dixit et ipse Dominus: Consummatum est, et inclinato capite tradidit spiritum. Hoc ergo opere consummata, requievit Dominus corpore in sepulcro, anima in paradiso triumphante. Ipse, qui prima die Dominica lucem fieri jussit, Dominica mundum suæ luce resurrectionis irradiare dignatus est. Ipse etiam no-

visissimam Dominicam diem resurrectione omnium hominum clarificaturus est, quando omnes resurgemus, et nos immutabimur in gloriam. De qua die Psalmista: *Melior est, inquit, dies una in atriis tuis super milia.* Rogabant Judæi ut frangerentur crura eorum qui crucifixi erant, et tollerentur, sed Domino jam mortuo non frangebantur ejus crura. Fratres mel, quidquid in passione Domini actum est, nobis salutis et exempli salubris causa fuit; nam quod cum inquis crucifixus est, hoc nobis exempli causa fuit, ut non gravemur, licet in istius sæculi tempore transeunte sine inquis hominibus esse non sinamur. Quod caput cœlum versum, terram pedes, significat caput nostrum Christum ad cœlos præisse, nosque, qui pedes sumus, extremi scilicet corporis, ipsum secuturos. Quod manus dextra levæque porrectæ extendebantur, charitatem duplicem, Dei scilicet et proximi, per totam mundi latitudinem prædicandam intelligere possumus. Quod latus lancea perforatur, unde exivit unda et sanguis, significat unum esse Ecclesiæ catholicæ ingressum, aquam scilicet et baptismi, vel baptismum sanguinis. Nisi, inquit, quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Vel aqua igitur, vel sanguine quis baptizetur, baptismus tamen ingressus Ecclesiæ est. Sic et cætera omnia in passione Domini gesta vitæ nostræ salutisque vel documenta vel signa sunt. Ita et quod crura Domini non frangerentur, morte Domini jam peracta, factum est, hoc designat quod columnæ corporis Christi, id est Ecclesiæ pastores, ut nec minis frangantur, nec blandimentis molliantur. Eo actum est, quod Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus; mors enim Christi præ oculis cordis habita confortat corda fidelium, ut pro eo pati non timeant. Facta sunt autem hæc ut Scriptura impleatur: *Os non comminuetur ex eo.* Et alia Scriptura: *Videbunt in quem transfixerunt.* At duo in passione Domini facta dño hæc testimonia sanctæ Scripturæ ponuntur: quod crura non frangebantur, ad hoc pertinet ut os non comminuetur ex eo. Et quod miles lancea latus aperuit, ad hoc respicit quod propheta ait: *Videbunt in quem transfixerunt.* Per Moysen enim Dominus mandavit ut cum agnus paschalis immolaretur, os ejus non comminuetur; ita et quicumque in corpore Domini os est, id est, membrum forte in Ecclesia Christi, nullis terroribus, nullis iniquis frangi potest. Et quod illa altera Scriptura dixit: *Videbunt in quem transfixerunt,* futurum est in judicio novissimo, ut persecutores Christi eum videant cujus corpus modo variis passionum generibus affligunt.

CAPUT XX.

Cum autem sero esset factum, venit quidam homines ab Arimathia, nobilis decurio, qui et ipse erat expectans regnum Dei, et discipulus Jesu, occultus autem propter melius Judæorum; hic non consenserat consilio et actibus eorum, vir bonus et justus, nomine Joseph; et audacter introivit ad Pilatum, et petiit

*corpus Jesu. Phylax autem mirabatur, ut jam obtulisset, et accersito centurione interrogavit eum si jam mortuus esset? Et cum cognovisset a centurione, dedit corpus Jesu. Venit ergo ipse, et intulit corpus; venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum ferens misuram myrrhæ et aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, et mercatus est Joseph sindonem, et ligaverant eam linteis cum aromatis, sicut mos est Judæis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, quod exciderat Joseph in petra, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum, et advolverunt saxum magnum ad ostium monumenti, et abierunt. Erant autem ibi Maria Magdalene, et Maria Joseph sedentes contra sepulcrum; et viderunt quemadmodum positum erat corpus; et revertentes paraverunt aromata et unguenta, ut venientes ungerent eum, et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum (Math. xxvii; Luc. xxiii; Joan. xix; Marc. xv). Homo quidam dives venit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Non enim poterat aliquis pauper accedere ad præsidem, et hoc ab eo impetrare, quod tamen necessario agendum erat: prædixerat enim ipse Dominus corpus suum triduo in terram futurum. Et vide Dominum inter duos Joseph, unum virum Mariæ, testem integritatis ejus; alterum istum, qui in suo monumento, in quo nondum quisquam positus erat, posuit corpus Jesu, ne si in eo alter aliquis antea poneretur, posset dici illum nondum inde resurrexisse. Et vide duos uteros immaculatos; Mariæ, ex qua intemerata Dominus natus est; et sepulcri novi, in quo ante Dominum, vel post eum, nullus hominum positus erat. In terra enim ponendum erat corpus Domini ex homine assumptum, quia ad parentem generis humani primum Adam, ex quo omne corpus humanum seminatum est, post culpam a Domino dictum est: *Terra es, et in terram ibis.* Ad implendum ergo humanæ conditionis debitum, corpus Domini in terram positum est. Fratres, scire debetis quod Filius Dei, ut humanum genus redimeret, mortuus est, non debitor ipsæ mortis, sed sponte, pro ea charitate qua nos dilexit, mortis debitum, quod non debuit, exsolvit. Cum enim primus homo Adam pro inobedientiæ culpa mortis pœna plecteretur, in tota generis humani massa ipsa mortis conditio permansit. Ex uno enim omnes, et in uno omnes peccaverunt, et cum peccatis nati, peccati etiam pœnam omnes luere cogebantur. Non autem potuit ab hujus maledictionis vinculo absolvi genus humanum, antequam veniret aliquis qui sine peccato natus, pœnæ peccati debitor non fieret. Nam ideo cæteris omnibus pœna debebatur, quia cum peccatis omnes nati sunt. Soli ergo non fuit debita pœna ei qui peccatum, pro quo pœna irrogata est, non fecit, quia sine illo et natus est. Venit igitur Filius Dei assumens sine culpa genus humanum; mater enim non concipiscentia viri, sed charitate Spiritus sancti imprægnata est, genuitque Filium sine*

peccato, quomodo sine concepta carnis conceptu. Iste sua
 mortis potentia potuit reddere eob qui mortis do-
 bito et non duntaxat, ceteri tandem in vitiis peccato cogente
 mortui sunt. Ideoque mortui non potuerunt esse re-
 demptores, qui suae erant poenae debitores. Venit; et
 dixit: Filius Dei, quique omnium redemptor, qui
 non pro debito peccati, quod nullum fecit, sed pro
 charitate, qua nos dilexit, mortem suscepit; et hujus
 charitatis mortem suscepit salutem nostram om-
 nium, qui in eum credimus, et eum diligimus sicut

ipse dixit: et nos, et tradidit semetipsum pro vobis obla-
 tionem Deum odorem suavitatis. Haec, fratres, primo
 causa fuit incarnationis Christi. Ad hoc enim natus
 est carne, ut carne moreretur, ad hoc mortuus est
 sponte, ut nos a necessitate mortis aeternae liberaret,
 ad hoc etiam positus in sepulchro, quia sicut primo
 homini dictum est: *Morte morietur*, sic et ei dic-
 tum est: *Terra es, et in terram ibis*. Totum ergo pec-
 catis debitum exsolvit, ut vitam, quam susceperat,
 humanam naturam redimeret.

INCIPIT

EPISTOLA CANDIDI

MONACHI FULDENSIS.

Num. Christus, porro oia oculis Deum videns, putavit.

(Pez., Thes. noviss. Anecd.)

I. Domino in Christo venerabili, summa charitate
 diligendo fratri, presbyter a Candidus salutem.

Non, quomodo ab te agis, qui relativo loco habes
 more loquens, et illum, me autem patrem appellas, qui
 qui tuque Patrem habens in oculis Christum, hujus de
 dignitate et charitate honorandum amplectendumque
 non dubitas, sed tuque Patrem nobis, omnibus commo-
 nens, quod ordinans, speramus te carissimum. Quod
 autem me, patrem vocare velis, ad hoc quod agere
 disposses, non in contentione essent velletur. Nam cum
 in scriptis Scripturis praecipuum sit ut inter magister
 patres, et subditos, et eductores, ut dicuntur, id ille qui
 interrogatur patris est, et presbyter, quod non recte
 patrem appellas, quomodo interrogare non debitas. Sed
 utique tibi si a me tibi ad interrogata de certis rebus de
 sideras, qui meo talem putas, qui tibi vera et charitate
 velis, et scientia valeam, doctore, qui quaevis illi
 autem, quae sit illi, quae tibi, quae tibi, quae tibi, quae tibi
 Quod, Christus Dominus, in seipso, in seipso, in seipso,
 fuit, in seipso, in seipso, in seipso, in seipso, in seipso,
 videns potest? qui quid illi quae sit, qui quid illi
 a sanctis Patribus, in seipso, in seipso, in seipso,
 utrum, vel a te, vel a te, vel a te, vel a te, vel a te,
 habetur, si idem, de quo scripsisti, interrogare desis-
 citus: *videlicet, ab incorporeis et in seipso, in seipso,*
tu, sed si in seipso, in seipso, in seipso, in seipso,
 solutionem expositam, in seipso, in seipso, in seipso,
 inde sentiam, non, et ab hoc, in seipso, in seipso, in seipso.

comparatione, in seipso, in seipso, in seipso, in seipso,
 les, quia, qui est, non, altero, ipso, tamen, mundo,
 qui, sique, deus, est, continentur. Deus autem, in
 mundo, nec, emantia, aliqua, continentur, qui, ab ipso
 continentur, in seipso, in seipso, in seipso, in seipso,
 ergo, hoc, a te, quae, velis, scilicet, utrum, Deus, corpore
 ralibus, oculis, videatur, aut, videretur, haec, videndus
 est, hoc, et, a me, quae, concipit, catholicis, Christianis
 respectum, audias, quod, Deus, spiritus, spiritus, in seipso,
 tur, non, carne, mundo, corde, videtur, ab hominibus,
 non, licet, manifestissimo, corpore, in seipso, in seipso,
 tia, et, certum, et, certum, est, non, autem, carnali
 penam, in seipso, in seipso, in seipso, in seipso,
 III. Si autem, forte, respondet, *Heu, et, dicitur, in*
 hoc, quod, modo, per, corpus, videtur, spiritus, per
 corpus, videtur, et, nobis, videtur, futurum, promissum,
 est, post, iudicium, corporibus, jam, incorruptibilibus,
 Dei, visionem, aeternam, quae, videtur, in seipso, in seipso,
 qui, hoc, dicit, sed, spiritus, idem, modo, per, corpus,
 corpus, videtur, quia, non, aliter, videtur, corpora, valent,
 nisi, per, corpus, nec, in seipso, in seipso, in seipso,
 pus, videri, potest, Nam, si, interrogas, utrum, Christus
 corporalibus, oculis, Deum, videtur? et, ego, interrogo
 utrum, tu, modo, aut, possis, aut, si, possis, vultu, ven-
 tatem, corporalibus, oculis, videre? Et, si, mihi, dixeris,
 nec, ab, hoc, velle, nec, posse, scias, quod, et, Christus
 Deum, nec, hunc, vultu, videre, nisi, scire, videri, pot-
 test, nec, hunc, vultu, aut, vultu, nisi, quod, videri,
 nec, aliquid, potest, nisi, quod, vultu, quia, voluntas, et
 potestas, Dei, ipsa, [Fate, ipse] Deus, sunt, non, aliud
 aliquid. Ideoque, Christus, seipso, quo, spiritus, est, et
 ipso, spiritu, quem, implevit, hominem, assumens, se-
 ipso, inquam, et, ipso, spiritu, quem, implevit, Deum
 vidit, corporalibus, autem, oculis, cernere, oculis, qui
 summus, spiritus, est, ideo, non, fallor, noluit, quia, non

Itaque, Deus, videtur, summus, spiritus, est, sic, et, cum
 incorporatus, est. Hoc, autem, idem, dico, quod, et, angelus
 et, anima, et, quicumque, spiritus, creati, sunt, licet, in
 corporales, et, dicantur, et, sint, deo, tamen, incorpo-
 ralibus, et, ut, ita, dicam, spiritus, in seipso, in seipso,
 corporales, quodam, modo, sunt. Licet, namque, alias,
 forte, in locales, vel, animae, vel, angelus, dei, possint, in-
 corporales, et, dicantur, et, sint, deo, tamen, incorpo-
 ralibus, et, ut, ita, dicam, spiritus, in seipso, in seipso,

non, fallor, noluit, quia, non
 non, fallor, noluit, quia, non

Sic lego. Forte legend. Pat. Cod. habet pr.

potuit; et ideo non potuit, quia noluit. Vult enim A omnia, ut dixi, quæ potest, et potest omnia quæ vult.

IV. Et ut hoc tibi quaptulocunque exemplo manifestus fiat, si tamen potest, imo quia non potest tali rei simile inveniri exemplum, ex parte tamen aliqua simile est quod dicam: ac si media die lucente sole velis lucerna aliqua materiali uti, cum tibi sufficiat undique circumfusus solis splendor. Hoc autem eo solo rei de qua agitur simile est, quod non quærendum erat corpore videre Deum, quem semper spiritu cariebat. Ego de me ipso dico: si mihi corpora ad videndum necessaria non fierent, ego nihil corporeis oculis videre curassem; et hoc forte omnibus est. Nam dic mihi, si litteras aut habere, aut videre curasses, si omnia quæ scire voluisses, sine litteris scires et memoria retineres? Ego certe invitus litteris utor vel ad me admonendum, vel ad alios docendos: qui si oblivisci nihil possem eorum quæ a me scita sunt, vel scire valerem sine litteris ea quæ scienda erant, et eadem indesinenter scire, jam litteris non indigerem, quod ipsum et mihi, et omnibus futurum est, videlicet ut sine litteris et sciant et non obliviscantur ea quæ scitari sunt.

V. Non ergo infirmiore visus genere quærendum erat, ut videretur Deus a Christo, qui firmiore et meliore semper ab isto visus est et videndus. Non hoc autem ita dico quasi patem Deum non potuisse suo corpori concedere ut aliquid excellentius præ cæteris corporibus haberet. Potuit enim, et fecit, concedens scilicet corpori suo quæ concedenda erant, magnam plane ineffabilemque præ cæteris corporibus gratiam; primo, si tamen hoc primum est, ut Dei caro fieret, et ut sine peccato ex hominis, et hoc Virginis, carne fieret caro, et matrem suam non macularet nascendo: quin potius Dei, propter illam diceretur genitrix, et esset, et ut sine peccato viveret, et ut ex fide ipsam tangentes sanarentur; et quod mihi vel maximum videtur, vel non minimum, ut talis fieret quæ pro omnibus humana nature consortibus, et ad salutem prædestinatis victima cunctis corporalibus creaturis Deo Patri acceptabilior fieret, et quod corruptionem mortua non videret, et quod gloria resurrectionis exaltata super cælos celestis fieret sede sine fine beata. Hæc sunt quæ concedenda eidem carni Christi, et concessa non dubitantur. Ut autem corporalibus suis sensibus Patrem suum summum spiritum videret, hoc quid ordini illi summo et intransgressibili conferret, non satis mihi apparet. Nam quia hoc ab humana natura quærebatur, ut quia adhuc tunc spiritu videri non valuit corporaliter, corporalis videretur Deus, ille fragilitati eandem nature consulens, ipse corporalis factus corporis oculis videri voluit et corpore tangi. Et hujus rei causa facta est tota illa singulariter mirabilis et mirabiliter singularis dispensatio incarnationis Christi, scilicet, ut per eum quem mortalem et corporalem viderant, ad ejus visionem perducerentur homines, qui non corpore, sed spiritu videndi sunt.

PATROL. CVI.

VI. Et ergo qui tibi hoc genus questionis proposuit, tu ita responde: Si Deum tu videre desideras, munda cor, et videbis. Nam Christus ita Deum Patrem videre voluit sicut potuit, et ita potuit ut voluit; et quia nos mundis cordibus Deum visurum esse prædixit, non est dubitandum quin ita eum ipse videret, sicut nos ad eum videndum pervenire posse docuit. Nam tria sunt quæ mihi modo occurrunt, ad unum quod Deus a creatis spiritibus mundis videri potest, non quantum se, ipse videt, sed quantum se ipse videri concesserit; et a corporibus, licet mundis, videri non potest Deus ipse in sua natura divina; et ab immundis, et spiritibus, et corporibus non solum non videtur, sed etiam longe ab eorum visione recedit: et quanto ille, ut pote vita et salus, longius ab eis recesserit, tanto illi miseres et infeliciores sunt. Videtur ergo Deus totus a seipso, a spiritu bono creato, quantum ille concesserit, ab homine bono per spiritum: ab immundo, nullo modo. Nam corpora per corpus videt spiritus, et corpus per spiritum creatum videt spiritum non creatum, per se autem, non. O anima, te ipsam fide munda, corpori dominare, et ad bona utere; Deo, ut fruaris, gaude.

VII. De anima autem Christi, utrum isto modo Deum Patrem videat, nullo modo dubitandum est, quin ipsa eum plus omnibus creaturis videat. Nam et nostris, ut supra dictum est, animabus mundatis ejus visio in fine promittitur, quæ illa Christi anima semper munda jam fruitur. Quod autem evangelista dixit: Deum nemo vidit unquam, attende quid dicat nemo, quasi nec homo, nemo; hoc est hominum; nemo Deum in natura divinitatis vidit unquam. Ipse autem unus, qui est Deus homo, suo spiritu flammam videre non dubitatur, nisi ab infidelibus. Et quod dixit: Deum nemo vidit, attende quod dixit præterito tempore, vidit, non autem: Nemo visurus est; quia, ut idem evangelista ait, visuri sumus eum sicuti est, quod Christi anima semper habuit, ex quo ab eo assumpta est et impleta. Nisi forte dicat aliquis quod aliquod tempus ante fuisset illa sancta et vere sanctissima omnium creaturarum anima Christi sine Deo, et postea accessisset illi divinitas. Sed hoc catholicæ fidei contrarium est. Tene ergo illam animam Deo semper plenam, Deum sicuti est semper vidisse. Tene, et non dubites, Christum, ex quo homo esse cepit, suo semper spiritu Deum vidisse, quem et ante assumptionem humanæ nature semper vidit. Nam et angeli nostri vident faciem Patris, qui in cælis est, quanto magis illa anima, quæ omnibus creaturis, et pote Deo plena, excellentior est? Nemo ergo hominum Deum vidit in sua natura, extra illum hominem, qui solus peccator non est. Visuri sunt autem omnes justi, et a peccatis purgati. Nam et unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrabit, attende cui narrabit, videlicet creaturæ: et quali creaturæ narraturus est, si sua anime quam suscepit, non narratur? Narrat itaque, et, ut dixi, eam fecit omnibus

creaturis excellentius et magnificentius Deum videre.

VIII. Si hæc ita se habere, ut dixi, tibi videantur, his contentus sis. Sin autem aliquid extra videris, ignosce, quia homo cum et falli possum; et veritatem tamen amplexor, ideoque et corrigi. Obscuro fraternitatem tuam ut me commilitonibus suis sapius commendare dignetur. Ego certe si quid valeo illis utilitatis conferre, satis desidero, nimirum, quia me debitorem intelligo et illis, et omnibus Ecclesie catholicæ filijs. Admone etiam illos verbis meis et tuis, ut se sobrie, et pie, et juste agant. Et quia magna æstimationis apud homines sunt, curent esse in conspectu Dei quod dicuntur. Dicuntur namque servi Dei, et quid servis Dei opus sit, non dubitant: videlicet, ut serviat Domino suo servus; nam servi estis Dei, non autem sæculi hujus, nec mammonæ. Ei ergo serviendum est volendo, cuius servi sumus, etiamsi nolimus. Fides recta legatur et teneatur; spes indubitata habeatur, et omnia nostra cum charitate incipiant, transeant, finiuntur. Charitas autem nunquam excidat. Ex omnibus virtutibus anima nihil vobis specialius, nihil familiarius, nihil amabilius debet esse charitate; et talis est, que plena ipsa sola sufficiat. Humilitas est conversionis vestræ fundamentum; patientia parietes, fides tectum, spes in Deo culmen; cum charitate autem hæc omnia si sunt, valent; sine illa, horum nihil. Si enim humilis es, et cum non amas cui humiliaris, Deum, falsa est humilitas. Si patientis es, et cum non amas cuius causa pateris, inanis est patientia. Si credis, et non amas Deum, in quem credis, et demones ita agunt. Si speras et cum non amas a quo speras, spem piscis inanem. Ideo omnia cum charitate fiant, primo Dei, et postea proximi, et iterum Dei; ut omnia qua aguntur, Dei amore agantur. Ille sit auctor operis, ille dactor, ille perfectior, ille merces, perfectio operis.

IX. Humiliamini invicem, diligite invicem, patientes estote invicem, diligite invicem. Credite in Deum, et diligite invicem. Sperate in Deum, et diligite invicem. Qui sciat (ita cod.), instruat nescientem; qui noscitur, diligat instrumentem; et ut ambobus diligatur Deus, qui fecit scientem scire, et dedit illum nescienti ut et ipse scire discat. Qui son-

A non inflatur contra nescientem; quia scientia inflat, charitas autem non inflat, sed ædificat. Sciens sciatur se debitorem esse ut ædificet; ideo enim factus est ipse sciens a Deo, ut ædificetur nesciens: quia Deus atroxumque Deus est. Et revera sicut omnes potuit divites facere, si voluisset; voluit autem aliquantos, non omnes; ut divitum misericordia utilis fieret, et inopum humilitas: sic, sic potuit quidem Omnipotens omnes scientes facere, qui vult omnes salvos fieri; sed voluit quosdam per se docere, ut per illos alij docerentur, et charitas inter omnes firma haberetur, sciens diligeret discitentem humilem, et discens diligeret docentem benevolam.

X. Hæc non ideo dico, frater mi in Christo dilectissimo, quasi aliquid de vobis audirem sinistrum, sed vere ab omnibus qui eam sciunt, laudatur vestra sublimis et sancta conversatio: sed quia boni estis et sapientes, libenter etiam me suffertis insipientem, qui hoc, quo nihil ego melius scio, vobis ingero, charitatem scilicet, de qua pauca dixi, de qua nemo tanta dicere valet, quanta illa digna est. Est enim virtus maxima, et Deus est ipse charitas, et quicumque vere Deum et proximum diligit, Deum in se esse non dubitet. Commendo me charitati vestræ omnium patrum ut filius, fratrum ut frater, filiorum ut pater. Omnipotens Deus sua misericordia vps protegat, regat et in se proficientes ad perfectionem sanctitatis perducat. Valetis semper in Christo. Si aliter tibi respondenti quam tua interrogatio flagitasset, forte nimum tuæ charitatis offeudat; scias etiam hujus rei causam hanc fuisse. Cum primo scriberem, non habui in presenti epistolam tuam, et ob hoc non bene recordatus sum quid interrogasti. Sed postquam illam inveni, etiam ad hoc quod interrogasti, respondi. Si autem aliquis adhuc in mente scrupulus remansit; et hoc scriptis innotescat, ut et ille, Deo donante, aperta veritate illuminari valeat. Tempus erit, quando frater cum fratre loquetur. Tempus erit, quando gaudens gaudente fruetur. Omnia tempus habent: charitas sine fine. Valetis.

Pasce jubente pio patres juvenesque novellos Christo, quo valeant dulces gustare loquelas.

Explicit.

D

DODANA SIVE DUODENA**NOTITIA HISTORICA.**

DODANA, sive DUODENA, femina pia, inquit Fabricius (*Bibl. med. et inf. Lat.*), quæ Bernardo duci Septimaniae, comiti Barciponensi, sancti Wilhelmi filio nupsit, anno Christi 814. Ejus *Libellum manualem* ad Wilhelmum filium vulgavit Mabillonius, *sec. IV Act. SS. ord. S. Benedicti*, ex quo illum recudimus cum hiatibus in manuscripto exstantibus. Edit.

IN NOMINE SANGUIS ET INDIVIDUA TRINITATIS.

INCIPIIT

LIBER DODANÆ MANUALIS

Quem ad filium suum direxit WILLELMUM

Cerneps plurimos cum suis in sæculo gaudere proles, et me Dodanam, o fili Willelme, a te elongatam conspiciens procul, ob id quasi anxii et utilitatis desiderio plena, hoc opusculum ex nomine meo scriptum in tua specie teus formam legendam dirigo: gaudens quod, si absens sum corpore, iste præsens libellus tibi ad mentem revocet quid erga me, cum legeris, fieri debeas agere.

PRÆFATIO.

Anno feliciter, Christo propitio, xii domino nostro Ludovico grandiam fulgentis in imperio, concurrentibus viii Kalendarum Julii die, in Aquinensi palatio, ad meum dominum, tumque generosum Bernardum legalis in conjugio accessi, uxore et iterum in xiiii anno regni ejus, iii Kalendarum Decembrium, auxiliante, ut credo, Deo, illa ex me desideratissime filii primogenitæ, in sæculo processit natiuitas. Volente itaque et crescente calamitatis miseria hujus sæculi, inter multas fluctuationes et discordias regni, imperator prædictus viam omnium hinc non dubium est. Nam infra xxviii regni ejus non perveniens ad summum, vitam sæculi debitam finivit. Post mortem quoque ejus in anno sequente natiuitas fratris tui, qui ex meo post te secundus egressus est utero, xi Kalen-

das Aprilis in Uzecia urbe, Deo miserante, exorta est. Etenim parvulum illum, antequam baptismatis accepisset gratiam, dominus et genitor utriusque vestrum B. [Bernardus] una cum Elefanto prædictæ civitatis episcopo, et cum cæteris fidelibus suis, in Aquitanie partibus ad suam fecit adduci præsentiam. Sed cum diu ob absentiam præsentie vestræ, sub jussione senioris mei, in prædicta cum agone illius jam gaudens residerem urbe, ex desiderio utrorumque vestrum hunc codicillum secundum parvitas mee intelligentiam tibi transcribi et dirigere curavi.

ITEM EJUSDEM.

Licet ex multis sim occupata angustiis ut tuum aliquando intueri aspectum, tamen hæc una securum Deum in arbitrio Domini constat priori. Volueram quidem, si daretur mihi virtus de Deo, sed quia longe est a me peccatrice, salus, volo, et in hac voluntate meus marcescit animus. Audivi enim quod genitor tuus Bernardus in manus domini te commendavit Karoli regis. Admoneo te ut hujus negotii dignitatem usque ad perfectum, voluntati operam des. Tamen, ut ait Scriptura, primum in omnibus regnum quære Dei, et tunc adjicientur ea quæ necessaria sunt animæ et corpori tuo fruenda feliciter.

INCIPIUNT

CAPITULA LIBRI SEQUENTIS.

I. De diligendo Deum.
II. De quærendo Deum.
III. De magnitudine Dei.

C IV. De altitudine Dei.
V. Item ejusdem de Deo.
VI. Item moralis ejusdem.

Amn. Admonitio ejusdem.

VIII. De sancta Trinitate.

IX. De fide, spe et charitate.

X. De reverentia orationis.

XI. Item ejusdem.

XII. De reverentia erga genitoriſ tuos.

XIII. Item ejusdem de patre.

XIV. De exemplis Patrum piorum accipiendis.

XV. De senectute tua, alia, alia.

XVI. De consilio accipiendo, alia, alia.

XVII. Item ejusdem de consiliis, alia, alia.

XVIII. Admonitio allegorica ad te revertendam.

XIX. Ad propinquoſ ſeniorum tuorum, alia, alia.

XX. Ad optimatēſ ſuorum ejusdem.

XXI. Ut ſacerdotibꝫ honorēſ impendat.

XXII. Ut animam magnis et minimis ſectas.

XXIII. Ejusdem admonitio ad merēſ corrigendos.

XXIV. Item ejusdem de qua ſupra alia.

XXV. Ut ſuperbiam fugiat.

XXVI. In ſeptemſidit donis ſancti Spiritus dimitte. Item

ejusdem.

XXVII. Admonitio uſiſ ad comprimendam vitia.

XXVIII. Ut contra vitia vitijs opponas.

XXIX. Ut patientiam mentis et corporis teneas.

XXX. Ut ſanctis vitia vincas, ſecōſ hereticitas, lege, et corde retine ſemper.

XXXI. De pauperibus, cum videris, adieſce.

XXXII. De diversis tribulationibus ſi tibi eveniant.

XXXIII. De reconciliandis ſi aliquid deliqueris.

XXXIV. De diversis hereticis, et quibus eveniant.

XXXV. Si tribulatio fuerit.

XXXVI. Si perſecutio fuerit.

XXXVII. Si neceſſitas fuerit.

XXXVIII. Si angustia ingereſ.

XXXIX. Si induritas. Item ejusdem.

XL. Quomodo gloriam dei, et ſuam.

XLI. Nam comparatio ſer, et ſer, beatitudinea virtutum conferentium tibi.

XLII. Ut vir perfectus esse valeas admoſeo.

... quomodo esse possis immaculatus juvenis Deo ostendo.

A. De septem corporibus...

XLIV. De septem corporibus...

XLV. De gemina nativitate scienda.

XLVI. Ut in prima nativitate vigetis optatior...

XLVII. Ut in ſecunda perſeveretis admoſeo.

XLVIII. De prima et ſecunda morte.

XLIX. Ut mortem primam conspiciat denuntioſ...

L. Ut mortem ſecundam fugias certare.

LI. Ut intentione et oratione vigetis admoſeo.

LII. De prophetis, prophetis et futuris.

LIII. Quomodo pro amplius gradibus. Ecclesia, ora...

LIV. Pro episcopis et sacerdotibus.

LV. Pro nobilibꝫ et humilibꝫ.

LVI. Pro ſeniorē tuo.

LVII. Et pro genitore tuo adieſce oſes admoſeo.

LXVIII. Item, pro omnibus, qui conſtantur, conſe...

hoc ubi dicitur: et pro omni populo ſancto Dei.

LXIX. Ut pro omnibus fidelibus defunctis oſes, pro vilitate...

bonis, et pro non vilitate bonis.

LXX. Pro immeritis digna invenies quid agas.

LXXI. Pro defunctis parentibus genitoris tui ora.

LXXII. Pro dormiente heretico quodam, et pro omnibus...

iterum defunctis, ut requiescant in pace.

LXXIII. Item ſpecialiter pro patre.

LXXIV. De articulis, et metrum compositis.

LXXV. De litteris Adam et ejusdem ſenſibus.

LXXVI. De antiquis, et veteris benedictionibus in te...

rentium, et mactationum ſemper.

LXXVII. Item de eadem re, ad eundem.

LXXVIII. De temporibus tuis. Item ejusdem.

LXXIX. De velle et illis compositis.

LXXX. Post verba preſcripta de re publica.

LXXXI. Ut pro me tibi in corpore volente, quam...

poſitupera ſepulcri, preſaluto anime mea, exere, rogo.

LXXXII. Nomen delinquenti ſubitus tranſcripta.

LXXXIII. De epittapho ſepulchri mei, ut ſcribas rogo.

LXXXIV. De epittapho ſepulchri mei, ut ſcribas rogo.

CAPIT. PRIMUM. De diligendo Deum. Diligendus Deus, et que laudandus, non solum a se...

C semper adest, illi; et si defuerim, deficiens quod fu...

XX.

Ad optimates ducum.

Optimates ducum et consiliarios illorum, suisque similibus fideliter servientes, totum in partes, et partes per totum, quisquis ille est, vel sunt fulgentes in aula, ama, dilige, et servi frequenter. Exempla dignitatum illorum perquire humiliter, et tene firmissime. In domo etenim magna, ut est illa, fuitque, et erit post, collationes conferuntur multæ. Unus ibi ab alio potest, si vult, discere humilitatem, charitatem, castitatem, patientiam, mansuetudinem, modestiam, sobrietatem, astutiam, cæterasque cum studio operis boni virtutes. Tu ergo, ut puerulus accrescens, disce a majoribus sensuque capacibus quidquid bonum ab illis auxiliante capi summo poteris almo, ut possis Deo in primis placere, etc.

LX.

Ora pro parentibus genitoris tui, qui illi res suas in legitima dimiserunt hæreditate, qui fuissent, vel quorum nomina in capitulis hujus libelli in fine invenies conscripta. Et licet Scriptura dicat: *In bonis alienis gaudet alius*, tamen eorum, ut prædixi, hæreditates non extranei, sed tuas possidet dominus et pater B. [Bernardus] in tantum quod illi remanserunt, ora hoc possidentes, ora ut eis vivens multo fruaris feliciter tempore. Credo enim quod si digne et humiliter erga eum certaveris, pium tibi ex hoc augebit incrementum frugalitatis dignitatum suarum, sicut cedente prius clementia omnipotentis Dei tuus genitor aliquid exinde tibi jusserit largiri, in quantum valueris per ampliora, ut illi merces accrescat ex eorum animabus, quorum cuncta fuerunt. Ex occupationibus enim multis illi non licet ad tempus. Tu vero dum vales, et licentiam habes, pro animabus eorum jugiter ora. Nec hoc prætereundum est, filii de illo qui te ex meis suscipiens brachiis, per lavacrum regenerationis filium adoptavit in Christo. Nomen autem ejus appellatum est, dum vixit, dominus Theodoricus: nunc vero quondam nutritor etiam atque amator tuus fuerat in cunctis, si ei livisset, Suscepit eum, ut credimus, Abraham sicut te quasi primogenitum parvulum relinquens in sæculo, sua cuncta domno et seniori nostro, ut prodesse tibi valerent, in omnibus remanserunt. Pluriora autem et specialia cum plurimis, in nocturnis, matutinis, vesperinis, cæterisque horis per horarum tempora et spatia, locorum pro ejus delictis, si aliquid injuste egit, et non posuisset, in quantum vales, eam valde bonis pluraliter, in quantum potes per orationes sanctorum sacerdotum, et elemosinas in pauperibus erogando, Domino sacrificium pro eo offerre jobeas frequenter. Cum enim pro eo ad Dominum tuas effuderis preces, dic capitulationes tali modo: *Requiem æternam*, etc. *Anima ejus in bonis dormetur, In memoria æterna erit justa*, vel sicut melius nosti. Cum compleveris hæc, dic orationem: *Collocare dignor, Domine, corpus et animam famuli tui Theo-*

• Theodoricus an frater Heccardi comitis, cujus testamentum apud Perardum, pag. 25.

A dorici in sinibus Abraham, Isaac et Jacob, ut cum dies agnitionis tue venerit, inter sanctos et electos tuos eum resuscitare præcipias, per Dominum.

LXI.

Missarum namque et sacrificiorum solemnia non solum pro eo, verum etiam pro omnibus fidelibus defunctis frequenter facias offerri. Nulla enim oratio in hæc parte melior, quam sacrificiorum libamina. Dicitur de viro fortissimo Juda: *Sancta et salubris est cogitatio orare pro mortuis, et pro eis sacrificium offerre, ut a peccatis solvantur*. Requiescat in pace. Amen.

LXVIII.

Quadrans in quatuor jam habes annos usque perductos. Si proles secundus tot tempus haberet, in sui personam illi alium transcriberem libellum: et si tantum et aliud tantum, et medium diuidii tantum, in annis volvens, ut speciem cernerem tuam, fortiora tibi in verbis prolixis copularem. Sed quia tempus resolutionis non tardat me meum, et ægritudo angustiarum corpus undique costerit, istum tibi et fratri, ut prosit, quod collegi festinans, sciens me ad tempus prædictum pervenire non posse, velut mellifluum potum favumque permistum in cibum oris utile gustes semper adhortor. Tempus namque ex quo ad genitorem tuum perveni, vel tuus ex nobis in sæculo processit status, Kalendis mensuram [Leg., Decembrium] cuncta feruntur in nobis. Ex primo namque hujus versu libelli usque ad ultimam ejusdem syllabam cuncta tibi ad pensum salutis scripta cognosce, et quid ibidem geratur lege capita versorum, ut ad ea quæ subius sequuntur, facilius valeas ingredi.

LXXI.

Ad me recurrens lægeo.

Ex nimii amoris dulcedine et desiderio pulchritudinis tuæ memetipsam quasi oblitam postponeus, jam classis intus interdum ingredi desidero. Sed quia nec digna in numero sum computari præscripto, tamen rogo ut innumeros numerabili affectu pro animæ remedio meæ orare non cesses. W., tibi non latet, qualiter pro infirmitatibus meis assiduis, et pro certis ex causis, secundum cujusdam sermonem qui ait, *periculis ex genere, periculis ex gentibus*, etc. Hæc omnia vel cætera his similia pro meis præpedientibus moribus in meo fragili sustinui corpore. Auxiliante etenim Deo et merito genitoris tui de his omnibus evasi sidenter: sed in hæc ereptiones animus meus reflectitur, et recurruntur tempora multis in laudibus divinis pigra remansit, et quod agere debui per horas septenas, septenas septena desidiosa astuti in cunctis. Idcirco supplicii affectu totis viribus præcor, ut pro meis offensis atque delictis Domini misericordiam jugiter exorare delectet, et me allisam atque gravatam ad superos erigere dignetur. Dum in vitam in seculo conspicis isto, vigil affectu ita certate stude, non solum in vigiliis et orationibus, sed et in elemosynis pauperum, ut ex vinculo peccatorum

meorum corporaliter erepta, a pio Judice pie merear esse in omnibus recepta. Est mihi modo necesse tua vel aliorum frequens oratio : erit postea plus et per amplius, ut credo, citius ita esse ventura. Ex nimio amoris dolore, quid in futuris mihi eveniat, valde in teus undique animus discutitur, et qualiter valeam in sine liberari, incerta sum ex interitis. Quare? quia peccavi in cogitatione et locutione. Ipsa autem locutio irascibilis ad opus pravum usque pervenit. Licet ita sint, de Dei misericordia nunquam desperans ero; nec sum, ero nec unquam; et ut ad recuperationem aliquando pervenire possim, nullum similem tui superstitem relinquo, qui ita certet in me, sicut tu, et multi ex te, nobilis puer, pro utilitatibus domini et senioris mei, ut meum erga illum in marchis, vel in multis locis non vilesceret servitium; nec a te, vel a me, se separasset, sicut mos est, in aliquibus multum me sentio debitis aggravatam. De multis vero necessitatibus, non solum de Christianis, verum etiam de Judæis, multa ex illorum rebus inaniibus meis frequenter recepi : in quantum valuit reddidi, et in quantum potero semper reddam deinceps. Quod si post meum discessum aliquid remanserit ad solvendum, rogo et supplico, ut tu ipse diligenter exquiras qui sint debitores mei : qui cum reperiri fuerint, non solum ex facultatibus meis, si remanserint, verum etiam de tuis quæ habes, et ad hoc Deo adjuvante juste acquisieris, cuncta in omnibus facias persolvi. Quid plura? De fratre tuo minime quid erga illum agere debeas, admonui supra, admonéo deinceps. Hoc rogo, ut si ad id pervenerit tempus, et ipse pro me exorare dignetur. Jam enim

quasi utrosque simul ad meo conjunctos, ut sacrificiorum libamina cum oblationibus hostiarum pro me frequenter offerre dignemini, etc.

Finit hic Liber Manualis. Amen. Deo gratias.

NOMINA DEFUNCTORUM.

Quos de quibusdam prædictis supra prætermisissis personis his breviter agnosce, id sunt Willemus, Cuhgundis, Cariberga, Withbergis, Theodericus Gothzelmus, Gtarnarius, Rodlmuis. Sunt namque ex prædicta genealogia, Deo auxiliante, jungentes in sæculo, quorum vocatio illi manet per cuncta, qui eos creavit, ut voluit. Quid in his agendum est, nisi dicere enim Psalmista : *Nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum.*

ITEM.

Quisquis de tua migraverit stirpe, quod non est aliud nisi in potestate Dei, quando jusserit, ipse similiter et de domino Ariberto a avunculo tuo, rogo tu si superstes fueris, nomen illius cum præscriptis personis supra jube transcribi orando illam.

LXXII.

Cum autem et ego ipsa dies finierim meos, nomen meum cum illorum nominibus jube transcribi defunctum. Quod volo et quasi ad presens totis flagitiosis, ut in loco in quo fuerim sepulta, super ipso tecto sepulcri quod operuerit corpus, hos versiculos jube transcribi firmatum, ut cernentes ipsum epitaphium sepulcri, pro me indigna dignas ad Deum jubeant fundere preces S S S. Sed et istum Manualem quem legis, qui legerit unquam verba quæ sublis sequuntur, meditetur ipse, et me jam quasi intus reclusam Deo commendat solvendam.

a Heriberto, qui cæcatus est anno 850, ex Vita Ludovici Pii.

1771

ANNO DOMINI MCCXXII.

JONAS

AURELIANENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex *Calla Christiana*)

Theodulphi successor Jonas monasticum ordinem, in Miciacensi asceterio a se restitutum, inconvulsam reserpsit duplens, imperiali Ludovici auctoritate communi curavit privilegio dato xiii Kalendas Martii, anno Ludovici 42, indictione 3. Hic est annus 825, quo conventus apud Parisios de cultu Imaginum Kalendis Novembris habito adfuit, cujus ut acta diligenter recenseret, recensitaque Eugenia M. summo pontifici, legenda exhiberet, legatus a Ludovico Augusto cum Jeremia Sesonensi archiepiscopo missus est. Receptus inter episcopos qui alteri synode

Parisensi interfuerunt anno 829. Subscripsit parisiensi benorum sancti Dionysii facte anno 832 ab Hildalno abbate. In synodo Senonensi anno 836, subscripsit privilegio pro monachis Sancti Remigii Senonensis. Synodo Theodoni villa anno 835, et de positioni Ebonis Rhemensis archiepiscopi interfuit. Anno eodem cum Hugone comite a Ludovico Pio delegatus est ix Kalendas Septemb., qui Floriacenses in possessionem mitteret villa Suncanti, quam ab avo suo Pippino iisdem concessam violenter nobiles usurpaverant. Miciacensi monasterio Jonæ ad preces

Ludovicus Augustus aliud concessit privilegium xij Kalendas Maji anni 856. Testamento Aldrici Cenomanensis episcopi subscriptis anno 857, Kalendis Aprilis, in die sancto Pasche, indictione 15. Anno eodem, pridie Kalendas Maias, apud Agisgranum lato in causa Anisolensium monachorum asuitit iudicio, et viii Idus Septembris placito apud Carisiacum eadem de re habito. Exstant apud Baluzium duæ imperatoris ad Jonam epistolæ, utraque obsequæ data, quarum prima hunc et Henricum abbatem committit, ut res ecclesiasticas a monachis Sancti Carileii ablatis restituere faciant; altera, quæ Carisiacum placitum forsan præcessit, eosdem missos suos esse vult, ut monachos et monasterio egressos redire compellant, contumaces vero ad proximum Carisiaci placitum venire. Jonæ cum laude meminit Lupus Ferrariensis abbas, eique scribit epistolas 21, 27 et 28. In priori tamen videtur eum vituperare quod propinqui sui Agii, quem verisimile est ejus fuisse successorem, rapacitatem non compeceret. Adrevaldus Floriacensis de Miraculis sancti Benedicti, lib. 1, cap 25, recitat litem inter advocatos Floriaci et Sancti Dionysii institutam, cujus dirimendæ gratia missi fuere Jonas præsul et Donatus Milevianensis comes, quos iudices legis Salicæ appellat. Scripsit quoque clarus fuit Jonas; nam adversus Claudium episcopum Taurinensem tres libros pro

A defensione sacrarum imaginum, Ludovici Pii jussu, elucubravit, quos Carolo ejus filio nuncupavit anno 840, a quo confirmationem terrarum Ecclesie Aurelianensis obtinuit. Scripsit, ad preces ejusdem Ludovici, librum de Cruce Domini adoranda, quem Claudio Taurinensi episcopo misit, opus idem forte ac prius. Tres item libros de Institutione clericali exaravit, quos primus in lucem edidit D. Lucas Acherius, sicut et alterum opusculum de Institutione regia. Huic quoque Vitam sancti Huberti Leodiensis episcopi tribuit Baluzius in notis ad Capitularia. Obiit Jonas anno 845, post annos 22 in episcopatu exactos. Epitaphii loco sint hi versus Bertoldi, monachi Miciacensis, Jonæ dicantis Vitam sancti Maximini, cujus reliquias e loco sepulchrali elatas ad locum ubi nunc coluntur detulerat Jonas, temporibus Ludovici imperatoris:

Ingenio si quidem cæles, sôphiquæ redundas,
Ambrosio prudens eloquioque nites.
Alter Homerus enim nostro jam dicitis avo,
Est via cui fandi Publius ipse Maro.
Moribus es gratus, nulli pietate secundus,
Et vultu placidus, alloquioque gravis.

IV Ludovicus (Cavalli in Syllabo auctorum quibus usus est in componenda Janua Musarum, ait Varanium scripsisse carmine heroico Vitam Jonæ Aurelianensis.

Jonas episcopus ab an. 821 (a) post Theodulphum, usque ad an. 845, Aurelianensis, variis conciliis et Parisiensi an. 824 interfuit, et an. 840 Carolo regi, Ludovici filio, obtulit libros adversus Claudii episcopi Taurinensis, jam defuncti (b) opus cultui imaginum oppositum, excerpta ejus tantum videri se testatus. Lupi Ferrariensis censuræ opus suum submitit Jonas, qui nihil in illo mutandum esse duxit. Vide Pagium ad an. 825, n. 16; et Baluzii notis ad Lupum, pag. 355, ubi refert manus se suis tractasse vetustissimum et elegantissimum librorum Jonæ exemplar, in quo ipsum nihil nisi quod Carolo Calvo Jonæ oblatum est. Hæc tamen est Jonæ sententia (c), non idololatrias habendos cultores qualescunque imaginum, nam et se illas adorare more ecclesiastico, hoc est eas salutare: aliquem enim honorem et cultum sanctis eorumque memoriæ ac reliquis deferendum; neutrum tamen eas se adorare ut Dominum, sed supersticiosam ac perniciosam imaginum adorationem emendatione ulique indigere: nec adorare se Martiani, sed congruo honore venerari, ejusque intercessionem apud

(a) Albericus ad illum annum, pag. 167; Andrea Süssay Annales Ecclesie Arel. pag. 315; Carolus le Comte, tom. VIII Annals Franc. pag. 615 seq.; Sammarthani, tom. II, pag. 239.

NOTITIA LITTERARIA.

(Apud Fabricium, Biblioth. med. et inf. Lat.)

C Deum flagitare, que uti aliorum sanctorum nec neganda nec parvipendenda sit; nec imagines eorum efficiendas templis, sed ad ornatum ac memoriam et eruditionem fidelium servandas. Proferunt hi libri primum Colon. 1554, deinde in Orthodoxographis utrisque Basil. 1555, pag. 1199; et an. 1569, pag. 1526; tum Antuerpiæ 1565 in-12, emendatiore, apud Christoph. Plantinum: deinde in editionibus Bibliothecæ Patrum omnibus, Parisiensibus, Coloniensi, tomo IX, etiam novissima Lugdunensi, tom. XIV, pag. 167. De aliis duobus Claudii Taurinensis adversariis, Damalo et Theodomiro abbate, sicut de Claudio ipso loquere, dicam alio loco.

Libri in de Institutione laicorum ad Matfredum, Aurelianensem comitem, vulgati ex ms. Corbeiensi a Dacherio, tom. I Spicilegii, p. 1203 (edit. novæ tom. I, pag. 258).

De Institutione regia, ad Pippinum regem liber, cujus magna pars repetitur in concilio sexto Parisiensi an. 829. Integer primum luci datus ab eodem hæreticissimo Dacherio tom. IV Spicileg. pag. 57 (edit. novæ tom. I, pag. 324-355). Etiam carmine

(b) Vide Orthodoxographia, pag. 1199 edit. primæ.
(c) Confer Dacherium de Imaginibus, IV, 5; Frederici Spanhemii Opera, tom. II, pag. 863.

valuisse Jonam patet ex dodecasticho, institutioni A que illustrat Barthius xix, 17, Adversar., Theodul- huic premissis, in quo inter alia :

Qui quondam metris iudeham promptus in odis,
Corpore nunc quasso nil nisi flere lubet.

Sed oda Sapphica sub Jonæ nomine edita a Canisio, atque inde per Andream Rivinum Lips. 1653 in-8. cum Drepanii Flori, et aliorum, carminibus, quæ incipit : *Eu adest Caesar pius et benignus*, quam-

plum Aurelianensem auctorem habet, atque conse- crata ab eo est adventui Ludovici Augusti apud Au- relia nos, Vide Canisii antiquas lectiones editio- vissima: Basnagiana, tom. II. parte II, pag. 75.

Non diversus a Jona nostro est Jonas qui Hubertii Leodiensis, episcopi translationem scripto con- signavit.

NOTITIA LITTERARIA ALTERA.

(Ex Bellarmino, de Script. eccles.)

Jonas, episcopus Aurelianensis imperante Iudovico B vico, scripsit libris tres, qui continent, adversus Claudium episcopum Taurinensem, pro defensione ar- crarum imaginum, etc. Sed hic tamen auctor caute legendus est, quoniam laborat eodem errore quo

Agobardus et reliqui eius ætatis Galli, qui negabant sacris imaginibus ullum deberi cultum religiosum. De qua re vide Anastasium Bibliothecarium, præfatione in septimam synodum.

IN OPUS SUBSEQUENS.

MONITUM

Aureum hoc opus, non a laicis modo, verum ab ipsi potissime qui Christi oves pascunt perpetua manu versandum est, ait Acherius. Eo enim unicus Jonæ scopus, eo tota collinavit industria, ut excerpta divinæ Scripture, sanctorumque Patrum amœnitate præcipua doctrinæ inde Christianæ molitos, speco- more argumentosæ apis exprimeret; per ordinata hu- jus operis partes velut alvearis proprii totidem favos ac cellas distribueret; cordibus humanis in eandem fovendis, porrigeret. Unicum mihi apographum, a quingentis circiter annis exscriptum, veteris Corbeie Bibliotheca suppeditavit. Porro antistes ille episcop- quum quas religiose prædicator, et doctus generat, præfuditque, celebriores inter Gallie præsules, imperante Carolo Calvo, opus hoc tribus libris distin- ctum Mathæo Aurelianensi donavit consecravit: qua vero id mente præstiterit, adhuc incertum est.

propria sua impudenter est quis sine

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

et sancti Dionysii instituta, cuius

JONÆ

DE INSTITUTIONE LAICALI

LIBRI TRES.

JONÆ PREFATIO.

Dilecto in Christo Mathæo Jonæ in Domino per-

Deus, extormentem a commonecisti, ut tibi citis-

septuaginta salutem.

seque et quam brevissime scriberemus qualiter te ca-

The nuper strenuitatis litteras suscepi, quibus

teroque qui uxorio vinculo ligantur, vitam Deo

Extremis, Sic in hunc legi oportere con-

tegebatur, extormentem. In his, cum in qua in cano-

jecerat, sicut editum est. Dulci; sed hic in te ad-

totum hoc restitutum est in codice Classico, et in

-placitam ducere oporteret. Opus nempe mihi charis-
 -sime, quod a me omnium imperitissimo fieri tibi fla-
 -gitas, magnum est, viresque intelligentiae meae prop-
 -sus excedunt, quod etiam non nisi a doctis et elo-
 -quentissimis viris arripiendum est. Cum itaque (in
 -concretis) ad salutem animae tuae pertinentibus lat-
 -millimae petitioni tuae (parere semper optaverim,
 -solummodo huic speciali petitioni tuae) conscius im-
 -becillitatis et imperitiae meae, magis reniti quam
 -obsequi prius statueram; quoniam me ad hoc con-
 -ficiendum imparē antusque idoneus sentio; mag-
 -nam namque petitioni tuae et inertia mea in corde
 -meo conflictationem generaverunt; illa, scilicet, ut
 -[idem opus aggredere] persuadendo; haec autem ne
 -tanti ponderis discrimen subiretur abnuendo.

igitur cum [in] huiusmodi conflictatione animus
 -meus diutissime alternaretur, trutinaque iudicii sui
 -semetipsum subtilissime praeponderans, ad idem
 -opus subeundum modis omnibus impotens agnosce-
 -retur; eoque deliberando ventum est, ut idem
 -opus ommitteretur; sed charitas, quae omnia suffert,
 -omnia sperat, omnia credit, omnia tolerat (I. Cor.
 -XIII, 4), impatiens tantae omissionis, prosilivit in me-
 -dium, propulsans timoris infirmitatem, tribuens ar-
 -ripiendi audaciam, pollicens etiam per eum qui
 -aperit ora mutorum, et linguas infantium facit dis-
 -sertas (Sap. x, 21), possibilitatis copiam; tandem
 -idem opus me aggredi compulit. Fretus quippe ad
 -idem opus subeundum, in eo magna ex parte existi-
 -quod non mei sensus verba stylo eloquentiae, quae
 -nulla mihi inest, exarata, sed sententias ex divinis
 -oraculis promulgatas, et a sanctis Patribus facetis-
 -sime expositas, huic forem innexusus operi. Qua-
 -propter studii mei fuit pro captu ingenii eloquia di-
 -vina, sanctorumque Patrum dicta scrutari; ac veluti
 -ex diversis pratis diversos flosculos carpere, et quasi
 -in quodam cartallo congerere, tuaque pie devotioni,
 -nec non et eorum quibus id forte placuerit, hoc com-
 -mentariolum condere; ut in eo quasi in quodam
 -speculo te assidue contemplari, qualiterque conju-
 -ne eadem saepius repetamus, lectorem seire volumus
 -quidquid ex eo codice adjectum est, nos uncis in-
 -cludi curavisse.

galem vitam honeste illucere debetis, quibus crebra
 -lectione valetis instruere. Quae si illud stultit
 -At si quidquam obijcere voluerit, praeter id ex
 -superfluum, hoc opusculo meam desudasse parvi-
 -tatem, praeterquam cum modis vicia Christianae in le-
 -galibus, prophetice, evangelica, apostolica, constat
 -dictis, perfecteque in sermone Domini in monte ha-
 -bito, ut, beatus ait, Augustinus, idem digestus sit
 -modus: naverit quod prisci Patres sylvam sanctarum
 -Scripturarum penetrantes, diversos atque innumeros
 -suae fidei ex ea ramos praeciderint, e quibus ob
 -multorum utilitatem, et divinae servitutis honorem
 -salutiferas formulas ediderint, e quibus etiam con-
 -sistit Christo quae devote famulatur, canonica atque
 -monastica institutio. Porro laicalis, licet in divinis
 -eloquiis sparsim sit digesta, propter eos tamen qui-
 -bus aut cordi aut posse non est, latos divinarum
 -Scripturarum campos perecurrere, utile dignumque
 -judicatum est, in hoc negotio tuae benevole petitioni
 -assensum praebere, et sententias, ut dictum est, Ve-
 -teris, Novique Testamenti, et sanctorum Patrum
 -dicta excerpere, quibus ad petitionem tuam hoc opus
 -congressi, et tuae devotioni dedicati; imo pro te cae-
 -terisque, quibus studii fuerit, id cum charitate sus-
 -cipere, et pia devotione amplecti.

Et ne ob sui prolixitatem tadio esset legentibus,
 -id tribus libellis a distinxit; videlicet ut, primus et
 -ultimus omnibus generaliter fidelibus, medius autem
 -magna sui ex parte conjugalem vitam ducentibus
 -specialiter conveniret. Monco interea tuam experi-
 -entissimam sagacitatem, et erga Christi famulatum
 -devotionem humillimam, ut hoc crebro legas, aut
 -tibi legi facias; eisque quibus animo est magis aliena
 -carpere, quam fraterno affectu diligere, non facile
 -prodas. Si quid vero in hoc opere secus quam debui
 -congressi, per Dominum mihi humiliter peto ignosci.
 -Si quid autem in eo legentes, sive audientes, sibi
 -profuturum inesse cognoverint, non mihi, sed Deo,
 -mecum gratias agere meminerint.

Id tribus libellis. Sic codex Clar. et editio Duaci
 -Parisiensis habebat id tibi libellis.

LIBER PRIMUS.

CAPITULUM PRIMUM.

Quae generaliter omnes fideles nosse oporteat in quan-
 -tam prolapsum damnationem, propter reatum primi
 -hominis, devenerint.
 -Protoplastus totius humani generis parens mira-
 -biliter a Deo de limo terrae creatus, et in paradisi
 -felicitate collocatus, quia, male suadente uxoris con-
 -silio, acquievit et interdictae arboris fructum co-
 -medit, non solum ipse divini precepti praevicator
 -existit, verum etiam in nos, qui ex illis peccati
 -truduce nascimur, suae praevicationis noxam, et

quod in illo nichil in se reperiret, merito noluit.
 -PRIMUM. Quod si in vobis quidam fuerint, qui
 -juste damnationis poenam transfudit. Liqueat enim
 -quia, illo praevicante, nos etiam cum illo pactura
 -Domini praevicati sumus, unde ait Psalmista
 -Praevicatores reputavi omnes peccatores terrae (Psal.
 -cxviii, 119). Et Apostolus: Per unum, inquit, ho-
 -minem peccatum intravit in mundum, et per peccatum
 -mors; ita et in omnes homines pertransiit, in quo
 -omnes peccaverunt (Rom. v, 12). Ecce qualem heredi-
 -ditatem idem parens noster, cui peccanti dictum est:
 -Terra est, et in senem abie (Genes. iii, 17), nobis di-
 -misit; pro patria, scilicet, exsilium; pro felicitate

miseriam, pro gloria ignobilitatem, et pro immortalitate inflixit nobis corporis et anime mortem. Valde namque cum diabolo miserabile fecit commercium. Diabolus per superbiam de angelica dignitate in apostasiam lapsus, cujus invidia mors intravit in orbem terrarum (Rom. v, 12), felicitati ejus invidens promisit ei divinitatem, et ademit immortalitatem, et de habitatore paradisi fecit exsulem mundi: et non solum eum, sed etiam suam stirpem suo exitabili subjugavit imperio; in quo etatenus miserabiliter et exitabiliter detentus est, donec ille Samaritanus, Dominus videlicet noster Jesus Christus, iter faciens misericordia motus, appropinquans, vulnera ejus alligans, vinum et oleum infundens, eumque in jumentum suum imponens, in stabulum duxerit, altera die stabulario duos denarios ad sancium sanandum protulerit; et id quod supra erogasset sanans se reditorum promiserit (Luc. x, 35). Scribit itaque Augustinus in libro Sermionum ad populum: «Lapsus invidit stanti, eumque defecti, sed Christus descendens jacentem erexit.» Scribit etiam in libro Enchiridion (Cap. xxxiii): «Tenebatur autem justa damnatione genus humanum, et omnes erant filii iræ. De qua ira scriptum est: Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur (Psal. lxxxix, 9). De qua ira dicit etiam Job: Homo natus ex muliere, brevis vitæ et plenus iræ (Job. xiv, 1). De qua ira dicit Dominus Jesus Christus: Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam; qui autem non credit in Filio, non vita, sed ira Dei manet super eum (Joan. iii, 36); non ait veniet, sed manet; cum ea quippe omnis homo nascitur: propter quod dicit Apostolus: Fuimus et nos natura filii iræ, sicut et ceteri (Ephes. ii, 3). In hac quippe cum essent homines per originale peccatum, tanto gravius et perniciosius, quanto majora vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, hoc est reconciliator, qui hanc iram (cujus erant umbræ omnia sacrificia legis et prophetarum) oblatione placaret (Hebr. viii, 6, et ix, 14). Unde dicit Apostolus: Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis nunc reconciliati in sanguine ejus, salvi erimus ab ira per ipsum (Rom. v, 10).

Scribit etiam Prosper: «In Adam omnia bona quæ potuimus habere, perdidimus; in Christo etiam majora, et sine fine habenda recepturi sumus, si perseverantes ejus vestigia teneamus. Adam nos obnoxiiavit malis omnibus per propriam culpam, a quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam. Ille in nos culpam suam transmisit ac poenam; hic qui culpam nostram suscipere, ut pote conceptus et natus sine peccato non potuit, de susceptione poenæ nostræ culpam nostram simul abolevit et poenam; et ut totum dicam, Adam eripuit nobis paradisum, Christus donavit et cælum.» Patet igitur quia idem

Imo Julianus Pomeranus, de Vita contemplat., lib.

De susceptione poenæ. In priori editione, de sus-

originale peccatum, quo genus humanum damnabiliter obstringebatur, non poterat solvi, ac dilui, nisi per eundem mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum: nec aliter per ipsum liberari oportebat, nisi sicut verus homo, verus esset et Deus. Manifestum est ergo quod per gratiam Redemptoris nostri Jesu Christi simus salvati; et per indebitam ejus mortem, quamvis a morte communi non sumus immunes, a debita tamen et perpetua erepti morte; et de filiis tenebrarum filii lucis, et de vasis iræ vasa simus misericordiæ effectivi. Proinde oportet ut unusquisque fidelis agnoscat ubi merito corruerit, et unde per gratuitam Christi pietatem erit us fuerit, et tantum ereptorem et liberatorem toto corde, tota anima, tota virtute diligere satagat, et ab amore illius in nullo tepescat; sed omne tempus vitæ suæ in ejus servitio insumat.

CAPUT II.

Quod in baptismo vetus homo exuatur, et novus induitur, et Christo commoritur, et consepelitur. Exuendum veterem hominem cum actibus suis, et induendum novum Apostolus admonet dicens: «Exuite vos veterem hominem cum actibus suis; et induite novum qui renovatur in agnitionem Dei (Coli. iii, 9). Et idem alibi: Quotquot autem in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. iii, 27). Item: Induite vos Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 14). Item: Induite novum hominem qui secundum Deum creatus est (Ephes. iv, 23). Iste quippe est novus homo, quo universi credentes debemus indui atque vestiri: unde scribitur in Apocalypsi: Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et appareat turpitudine ejus (Apoc. xvi, 15). Et in Ecclesiaste: Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat (Eccles. ix, 8). Hujus nempe novi hominis indumentis vestiti erant, de quibus in eadem Apocalypsi legitur: Habeo pauca nomina in Sarrati, qui non inquinaverunt vestimenta sua, et ambulaverunt mecum in albis. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ (Apoc. iii, 4). Hujus etiam novi hominis indumentis nateant vestiri hypocritæ, et hujusmodi nequam homines. Nam qui ejus vestimentis, id est virtutibus, veraciter fuerit indutus, merito poterit dicere cum Apostolo: Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus (Gal. ii, 20).

Vetus quippe homo quid est, nisi vita prior quam duximus in peccatis? Novus homo quid est, nisi Christus, qui est utique justitia, et veritas, et sanctificatio: cui juxta Apostolum commorimur et consepelimur in baptismo, sicut ipse ait: An ignoratis quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? (Rom. vi, 3). Quæ verba beatus Augustinus ita exponit: «Ut nihil aliud in Christo baptismum intelligamus, nisi mortis Christi similitudinem; nihil autem aliud optione capta, quod ferri non poterat.

Enchirid. cap. 52

mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem, ut quemadmodum, in illo vera mors facta est, sic in nobis fiat vera remissio peccatorum; et quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera justificatio. Et idem post pauca: Mortem, inquit, Christi sic insinuat Apostolus, ut etiam ipsum mortuum esse diceret peccato; cui peccato, nisi carnis in qua erat, non peccatum, sed similitudo carnis peccati, et ideo nomine appellat peccati? Baptizari itaque in morte Christi, in qua non solum majores, verum etiam parvuli baptizantur. Ait: Sic et vos, id est, quemadmodum Christus, sic et vos existimate vos mortuos esse peccato, vivete illi in Christo Jesu (Ibid., 11). Scribit idem Apostolus ad Colossenses: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss., III, 3). Mortui scilicet, quia in morte ipsius baptizati estis; et quoniam *vetus homo noster simul crucifixus est cum eo* (Rom., VI, 6), oportet ut sicut propter nos Christus crucifixus, mortuus, et sepultus est, et resurrexit, nos quoque ad passionis suae similitudinem voluntates et cupiditates nostras crucifigamus, et in baptismo mysterium mortis, sepulturae et resurrectionis ejus imitemur. Item idem: *Si enim mortui sumus in Christo, credimus quia simul vivemus cum eo* (Ibid., 8).

Elaborandum est itaque ut de sordibus veteris hominis nihil remaneat in nobis, Christus autem non ex parte, sed integer, est crucifixus, ut nos ex toto moriamur peccato, et vivamus Deo. Ille vero vivit Deo, qui Christi vestigia humilitate, sanctificatione et pietate sectatur. Ille, inquam, vivit Deo, efficiturque templum ejus, qui praeceptis caelestibus, quae novi hominis ediciunt indumentum, fuerit vestitus; quibus carebat ille qui cum veste sordida convivium intraverat nuptiale. Dicit autem beatus Hieronymus in commentariis: Si quis igitur, in tempore iudicii inventus fuerit sub nomine Christiano non habere vestimentum nuptiale, hoc est vestem supercaelestis hominis; sed vestem pollutam, id est veteris hominis exuvias; hic statim carpitur et dicitur ei: *Amice, quomodo huc intrasti?* (Matth., xxii, 12.) Amicum vocat quod invitatus est ad nuptias, et arguit impudentiae, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. At ille obmutuit. In tempore illo non erit locus impudentiae, nec nequae facultas, cum omnes angeli et mundus intactis sit peccatorum. Proinde scire debet unusquisque fidelis quia nisi hoc novo homine, Domino videlicet Christo Jesu, indutus fuerit, licet in praesenti purpura et bysso, auro et gemmis ornatus incedat, miserabiliter tamen atque sebiliter in oculis divinae majestatis nudus existit; et si in hac nuditate nem clausit extremum, non solum a rege Christo in futuro corripitur, sed etiam a nuptiali, aeternoque convivio excludetur.

At si quispiam quae sint hujus novi hominis indu-

menta, scire voluerit, novit eas indumenta esse innocentiam, patientiam, benignitatem, mansuetudinem, fidem, humilitatem, charitatem, modestiam, castimoniam sine qua nemo videbit Deum, et ceteras virtutes, quas diu persequi longum est. Provideat etiam necesse est ne ad peccatum, epi in baptismo, mortuus est, redeat, quoniam nec baptismus iterari potest, nec Christus pro eo sancti mortuus rursus ad passionem redimus est. De qua Apostolus ait: *Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom., vi, 9).

CAPUT III.

Ua fideles semper meminisse debeant pacti quod cum Deo in baptismo fecerunt.

Duarum pactionum flexibus unusquisque fidelis Deo in baptismo se obligavit: altera qua abrenuntiare diabolo, et omnibus operibus ejus; et omnibus pompis ejus; altera qua se in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum credere professus est, unde et sub ejusdem sanctae Trinitatis invocationem baptismatis gratiam accipere promeruit. Si quis igitur post hujusmodi adrenuntiationem, quibuslibet localibus vitiorum fluctibus, ad ea quibus venustavit, redierit, nec non et post tanta fidelitatem in apostasiam, aut infidelitatem, aut haereticam pravitate, aut fratrum schismatis prolapsus fuerit, procul dubio utriusque pactionis transgressor existit. Quarum altera, quia baptismi iteratione nequit, penitentiae lacrimis, elemosinarum largitionibus, ceterisque bonorum operum executionibus dilui potest. Altera vero, quae praedictae contagionis lepra commaculata fuerit, nisi haec primum per Christi gratiam carnerit, et ad unitatem Ecclesiae redierit, mundari et pristinae fidei colorem, sanitatisque vigorem recuperare non potest. multum obstat quod.

Quia ergo constat quod propter peccatum primi hominis flammis ille gladius, deus obice sancti baptismatis hominibus claudebatur, in sacrosancto baptismatis fonte extinctus est, et eodem jure credentibus patefacta, oportet ut cuncti fideles pactionis et sponsionis, quam cum Deo in baptismo fecerunt, sine semper memores caveantque ne quibuslibet vitiorum sordibus se maculent, non solum etiam dum sibi recoedant ignem, verum etiam tantum dum spiritum a se tempore baptismatis expulsam, cum septenario dæmonum sibi venere addito, ad se redire faciant, flantque illis, et Dominus ait, *Nonis sine peccatis prioribus* (Matth., xii, 3); Et simper ait in eis quod ait beatus Petrus apostolus: *Nonis enim erat illis non cognoscere vitam justitiae, ipsam post agnitivam rationem converti sibi, quod verum dicitur. At illis, sancto mandato. A postuque eis quod idem post pauca ait: *Carnis reversus ad vitam suam, et sus, lota in polycha, ludi* (I. Petr., iii, 21, 22).*

Proinde omnibus Christianis sollicitè studendum est, ut tanta sponsionis, tanque salutiferi pacti memores, idque indiscusse inviolabiliterque antea agebatur locus *ventitiae*, omnino erat incotum.

a Comment. in Matth. cap. xxii, vers. 11.
b Locus impudentiae. Sic optimus codex Clar. quod

servantes, hostemque antiquum, cui abrenuntiave-
 runt cum visibilibus; sicut spiritus sanctus
 civitatis: mysterio sacrorum baptismatis, et Spiritus
 sancti dono, in ore eorum reserata, infatigabiliter
 scandere conestantibus.

CAPUT IV.

Quod in Veteri Testamento diversa fuerint baptismata,
 in Novum autem unum tribus modis conferat remissionem
 peccatorum.

Legimus in Exodo quod Moyses, qui typum Christi
 tenuit, in mari Rubro, quod figurat baptismatis
 geris eorum quod Christi sanguine rubricatum sit, pul-
 verum Dei baptizaverit; Apostolo testante atque di-
 cente: Nota enim vos ignorare, fratres, quoniam
 omnes patres nostri sub nube fuerunt, et omnes mare
 transierunt, et omnes in Moyses baptizati sunt in
 nube, et in mari. (I. Cor. x. 1).

Mare, ut dictum est, baptismi, nubes, Spiritus sancti, manna panis vite
 formam gerebat, Erabant et alia baptismata in Ve-
 teri Testamento, quas dispensatione temporum neci-
 tabantur, sed usque ad Baptistam Joannem us-
 quam baptismus in penitentiam legitur fuisse da-
 tum. Scribit namque Isidorus in illicto Officiorum
 (lib. II. cap. 24): Baptizavit et Joannes, sed non
 ex toto, Julajce. Non enim solum in aqua, nec thap-
 tura, in Spiritu; sed hoc solum addidit quod in po-
 nentia baptizavit, sicut et Paulus in Actibus
 apostolorum: Joannes baptizavit baptismum peniten-
 tiæ populum, dicens, in eum qui peccatus est, post
 ipsum, hoc est in deum, ut crederent in eum. (Act. xxi. 6).

Compat ergo perfectam baptismi in deo: ipse ergo baptizavit primum in Spiritu sancto, sicut
 Joannes dicit: Ego quidem baptizavi vos in aqua, et me-
 dium, quem vos scitis, quem vos vidistis, super vos
 baptizavit in Spiritu sancto et igne. (Joan. I. 26). Hoc
 est perfectio baptismi in deo, est enim qui baptizavit,
 et possit, et qui baptizatur fieri Filius Dei. Hujus
 exemplum, exat baptismum salvare, de quo
 apostolus ait: Unus Dominus, una fides, unum
 baptismum. (Ephes. iv. 5). Quod etiam quatuordecim tri-
 bus modis conferat remissionem peccatorum, unum
 tamen, est, pan quod mundantur peccata. Scribit
 namque presbiter Isidorus in eodem libello tria esse
 baptismata. Primum, dicit, de quo apostolus ait,
 quo cordes peccatorum per regenerationis lavacrum
 abluntur, et in quo, ut beatus Augustinus dicit,
 parvuli, originali, assumunt, moriuntur peccato, ma-
 jores, etiam his omnibus moriuntur peccatis, quod
 caput, male vivendo addiderunt, ad illud quod
 nascendo transierunt. Secundum est baptismus, ut
 presbiter ait, Isidorus, quo quis sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et. Sed usque ad. Sic emendavi, tunc ante legeretur
 et usque ad, infra ubi dicitur in spiritu et
 Acherus recte vidit legi oportere, ut in
 Enchirid. cap. 44.

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

suos filios Zebedæi: Potestis bibere calicem quem
 ego bibiturus sum: et baptizatur quod ego baptizor,
 baptizor (Matth. xx. 22; Marc. x. 38). Itaque aqua
 et sanguis gemini est figura baptismatis: unum
 quo regeneratur, et baptizatur, aliud quo conse-
 cratur in sanguine. Est et verum baptismum lacry-
 marum, quod habitosius transigitur, sicut et ille
 qui per singulas noctes stratum suum rigabat lacry-
 mis (Psalm. vii. 7), vel qui imitantur confessionem
 Manassæ, et humilitatem Nivitarum, per quam
 misericordiam consecuti sunt, et orationem publi-
 canum illius in templo stantis a longe, et percussit
 petrus suum, quique nec ausus erat oculos levare
 ad cælum. Quorum etiam oculi, iuxta prophetam,
 divisiones deducunt aquarum, etc. (Thren. ii. 10).

Isti procul vitio peccata sua baptismum lacrymarum
 mundare noscuntur.

De his tribus baptismis, licet alio quo superius
 dictum sit ordine, Psalmista ait: Beati quorum re-
 missæ sunt iniquitates, et quorum lecta sunt peccata
 (Psalm. xxxi. 1). Id est, in baptismo per confessio-
 nem peccatorum et fluentia lacrymarum. Ratur, ut
 est non impulari Dominus peccatum, nec est in spi-
 ritu ejus dolus (Ibid. 2); per martyrii coronam.
 Quia ergo primum baptismum ob fidem Christi, scienter
 petitur, salubriter percipitur, Secundum, Christo
 pacem Ecclesie sue tribuente, per sanguinem
 martyrii hodie non efficitur, Tertium, valde neces-
 sarium non desidioso, nec cum aliqua deiectione,
 sicut a multis, quod periculosum est, fieri solet,
 sed cum magna acceleratione et animi devotissima
 intentione, dum tempus est acceptabile, et dies, sa-
 lutis, et Dominus inveniri potest, ab omnibus Chri-
 stianis est appetendum et amplectendum.

CAPUT V.

De septem remissionibus peccatorum.

In precedenti capitulo dictum est quod tria sint
 baptismata, per que ablutio et purgatio fit peccato-
 rum. In hoc capitulo demonstrandum est quibus mo-
 dis fiat remissio peccatorum. Scribit namque Orige-
 nes in homilia prima libri Levitici ita: Audi nunc
 quantæ sint remissiones peccatorum. Est ista qua
 baptismum in remissionem peccatorum. Secunda
 est in passione martyrii. Tertia est qua per elemo-
 synam datur, dicit enim Salvator: Veritatem
 date elemosinam, ecce omnia munda sunt vobis (Luc.
 xi. 41). Quarta nobis sit remissio peccatorum, per
 hoc quod et nos remittimus peccata fratribus, non
 sicut, sic enim dicit Dominus ipse Salvator: Quia
 si remiseritis ex corde fratribus vestris peccata, ipse
 remittet et vobis remittet Pater vester peccata vestra.
 Quod si non remiseritis fratribus vestris ex corde,
 nec vobis remittet Pater vester peccata vestra (Matth.
 xviii. 35). Et sicut in oratione nos docere docuit:
 ex aque lavacro. Supra ex codice Clar. restitui ge-
 mini est figura, nam editum erat gemina est, et
 deinde reponendum sit Manassæ ut
 Acherus dicit, ubi videtur nisi confessionis vox
 non male usurpata videtur.

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

et in spiritu, et in aqua, et in sanguine suo per
 martyrium baptizatur, quo baptismus etiam Christus
 baptizatus est, ut et in hoc sensu in ceteris for-
 tam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos

Dimittite nobis debita nostra (Matth. vi. 12). Quinta peccatorum remissio est cum converterit quis peccatorem ab errore viae suae; [ita enim dicit Scriptura divina: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvetur animam ejus a morte, et cooperiet multitudinem peccatorum* (Jac. v. 20)]. Sexta quoque fit remissio peccatorum per abundantiam charitatis, sicut ipse Dominus dicit: *Amen dico tibi, remittuntur ei peccata, quoniam dilexit multum* (Luc. vii. 47). Et Apostolus ait: *Quoniam charitas cooperit multitudinem peccatorum* (I. Patr. iv. 8). Est adhuc et septima, licet laboriosa et dura per penitentiam, remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, sicut ei lacrymae suae panes die ac nocte (Psal. xli. 4). Cum non erubescit accersit Dominum indicare peccatum, ut acquirat medicinam, secundum eum qui ait: *Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitiam meam; et tu remisisti impietatem peccati mei* (Ibid. 5). Et illud: *Convertens sum in ærumna mea, dum configitur spina* (Psal. xli. 4).

Harum itaque remissionum, quæ modo in Ecclesia fiunt, typus erant sacrificia quæ fiebant in lege. Nec enim vacat a mysterio, quod septem dicuntur esse remissiones, quoniam Spiritus sanctus per quem remissio peccatorum confertur, septiformis gratia dicitur. Cujus dona cum de Christo, qui est virga virtutis Domini, Isaias prophetaret, ait: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet; et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientia et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientia et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isai. xi. 4). Non quod diversus sit juxta differentias nominum idem Spiritus sanctus, sed quod unus atque idem cunctarum virtutum fons sit atque principium. Sicut enim, Apostolo testante, Christus dicitur virtus Dei quæ sapientia; et in Proverbis legitur: *Deus in sapientia sua fundavit terram, et pavavit oculos prudentia* (Prov. iii. 19); et quomodo idem sermo vocatur lux, et vita, et resurrectio; sic Spiritus sanctus dicitur spiritus sapientia et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, scientia et pietatis, ac timoris Domini. Continet itaque in eisdem septenarius numerus ternarium et quaternarium numerum. In ternario mysterium sancte Trinitatis, in quaternario Evangelii; sive enim tres per quatuor, sive quatuor per tres multiplicentur, ad duodenarium numerum pervenitur, quia mysterium sancte Trinitatis, et doctrina Evangelii per duodecim apostolos in quatuor mundi plagas porrigitur. Si quis autem plenius et latius de ejusdem septenarii numeri mysterio nosse desiderat, legat librum primum Gregorii papæ in Moralibus, in quo copiosissime de eo disputatum inveniet.

Virga virtutis. Acherius edidit *virga et virtus*, non quidem omnino male, sed magis placuit lectio codicis Char.; sic enim ad illud Psalmi citi respexisse videtur Jonas: *Virgam virtutis tuæ emittet, etc.*

^b Serm. 163, de Tempore.

CAPUT VI.

Quoæ patres spirituales eos quos de sacro fonte suscipiunt, verbis et exemplis ad meliora provocare debeant.

Provocamur Danielis propheta magisterio, ut non modo nos ipsos ad doctrinam salutarem capessendam excitemus, verum etiam alios ad justitiam erudiamus; ait enim: *Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudierint alios, sicut stellæ in perpetuas æternitates* (Dan. xii. 5). Beatus quoque Augustinus in Sermone ad populum ait: *Quicumque igitur viri, vel quæcumque mulieres de sacro fonte filios spiritualiter exceperint, cognoscant se pro ipsis fidejussores apud Deum existisse. Et ideo necesse est, ut semper illis sollicitudinem veræ charitatis impendant,*

admonent et castigant, atque corripiant, ut castitatem custodiant, virginitatem usque ad nuptias servant; a maledicto, vel a perjurio linguam refrænent; cantica turpia vel luxuriosa ex ore non proferrant; non superbiant, non invident, iracundiam vel odium in corde non retineant; auguria non observent, phylacteria vel characteres diabolicos nec sibi, nec suis aliquando suspendant; præcantatores vel ministros diaboli fugiant; fidem catholicam veraciter teneant; ad Ecclesiam frequentius conveniant; contempta verbositate, lectiones divinas attentius aure percipiant. Esurientes pascant, sitientes potent, nudos vestiant, pauperes et peregrinos excipiant, infirmos et in carcere positos visitent, eisque in necessitatibus suis administrare procurent, pacem teneant, et discordes ad concordiam revocare contendant, sacerdotibus honorem impendant. Hæc ergo omnia et his similia si filios et filias vestras admonere confenditis, cum ipsis ad æternam beatitudinem feliciter pervenietis. Nemo se circumveniat, fratres charissimi, nullus homo sibi moritur; sed sicut frequenter suggesti, quantoscunque quilibet exemplo sanctæ vitæ edificaverit, cum tot tantisque, et pro tantis mercedem beate retributionis accipiet. Et qui tantiscunque exemplum male conversationis, etiamsi illi eum non sequantur, præbuerit, pro tantis se malis noverit rationem redditorum. Et ideo, sicut jam supra suggesti, neophytis nostris, auxiliante Domino, exemplum bonæ conversationis quantum possumus ostendere debemus, ut non pro illorum destructione pœnam recipere, sed potius pro edificatione ad indulgentiam peccatorum mereamur pervenire. Et quia vobis quid vitare, vel quid fugere debeatis, frequenter est ostensum; et quid agere, vel expetere debeatis, assidua prædicatione monstratum; sic Deo auxiliante agite, ut vobis admonitio nostra magis ad præmium, quam ad judicium, ante tribunal æterni judicis proficiat.

Et quia vobis. Hæc velut ex sancto Augustino ferri nemo non intelligit, quæ tamen laudato loco non erant. Quod deinde unci inclusum est, totum deerat in priori editione.

[His et hujusmodi doctoris tanti documentis aperte instrumur, quia cum omnes quos possumus, verbis et exemplis ad honestatem vite sancte informare, bonisque operibus insistendum provocare debeamus: potissimum tamen, vigilantiusque erga eos quos de sacro fonte suscepimus, id nobis agendum sit. Multi sane hanc saluiferam susceptionem non illius salutis causa qui suscipitur, sed magis mundi exercere amore. Hi autem utrum merito patres spirituales appellari debeant, ipsi dijudicent. Quicumque igitur spiritualis quilibet in baptisate pater efficitur, elaborare necesse est quantum potest, ut idem quem suscepit spiritualis filius permaneat, ne rursus male vivendo ejus filius fiat, a cujus servitio per gratiam baptismatis ereptus, et per adoptionem filius Dei est effectus.]

CAPUT VII.

Ut ad accipiendum per manus pontificis impositionem Spiritus sancti donum, sollicite et devote concuratur.

Perceptio sancti Spiritus, quæ per manus impositionem ab episcopis tribuitur, a quibusdam congruenter, a quibusdam vero negligenter appetitur. Sunt enim quidam nobiles, quod est laudabile, qui hujusmodi dono se suosque insigniri accelerant ardentem; sunt etiam quidam, quod emendatione dignum est, qui in longum id facere differunt. Porro ignobiles partim incuria, partim ignorantia, in tantum in hac re negligentes existunt, ut etiam quidam illorum, non nisi jam in decrepita ætate, hujus doni consecrationem perecipiant.

Quod vero solius episcopi sit per manus impositionem fidelibus tradere Spiritum sanctum, Acta docent apostolorum, in quibus legitur: *Factum est autem cum Apollo esset Corinthi, et Paulus, peragratis superioribus partibus, venisset Ephesum, ibique eum invenisset quosdam discipulos, dixit ad illos: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus sanctus est audivimus. Dixitque eis: In quo ergo baptizati estis? At illi dixerunt: In Joannis baptisate. At autem Paulus: Joannes baptizavit baptismum penitentiae populum, dicens, in eum qui venturus est post ipsum, hoc est in Jesum, ut crederent in eum. Quod cum audissent, baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manum Paulus, venit Spiritus sanctus super eos; et loquebantur linguis, et propheta-bant. (Act. xix, 4).* Attende, quod post baptismatis perceptionem, illico per impositionem manuum a beato Paulo acceperint Spiritum sanctum. Item alio loco: *Cum audissent apostoli qui erant Jerosolymis quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad illos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Et imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum sanctum. (Act. viii, 16).* Notandum est quod in neminem bap-

^a Innocent. I. epist. 4, cap. 3.

tizatum venerit Spiritus sanctus, nisi per impositionem manuum apostolorum. Credendum vero est quia sicut baptismatis, et corporis, et sanguinis Domini sacramenta, per sacerdotum mysteria visibilia sunt, et per Dominum invisibiliter consecrantur; ita nimirum Spiritus sancti gratia per impositionem manuum, ministerium administratum episcoporum fidelibus invisibiliter tribuitur. Cur autem non a presbyteris, sed ab episcopis, apostolorum successoribus, credentium frontes ob percipiendum sancti Spiritus donum sacrosancto chrismate signentur, sanctus papa Innocentius in Decretalibus suis plenissime scribit: ad quem locum curiose diligenterque scire volentem mitto. ^a Præmissis itaque documentis plenissime prædocetur nequaquam a fidelibus tanti doni perceptio negligenter diffundenda, sed potius remoto torpore negligentia, cum magna animi aviditate et devotione potenda et percipienda; ne [quod absit] sine ipsius doni munere, quis rebus humanis eximatur.

CAPUT VIII.

Quod parvuli instruendi sint, cum ad intelligibilem ætatem venerint et fidei sacramento, et baptismatis mysteria, et septiformis gratia Spiritus dono.

Salutaris disciplina domus est, ut beatus ait Augustinus, Ecclesia Christi, in qua idcirco dicitur bene vivere, ut perveniatur ad semper vivere. Ergo quicumque in schola hujus sunt disciplina, in qua docet summus doctor, et magister Christus, tanti doctoris magisterio humiliter colla submittantur necesse est. In hac quippe multimoda sanctæ fidelis discuntur præcepta; quæ eum multâ sint, et ab uno sapientiæ fonte profluant, et parvulos in apertis, et magnos exercent in obscuris, oportet ut qui necesse est profundiora Christi præcepta discere queunt, humiliora interim discere satagent: donec adjuvante divina misericordia altiora percipere valeant; unde et Dominus in monte discipulos docet, in campis turbas pascit.

Si quis autem forte existit, qui tarditatem et obtusitatem sensus sui ostendat, et dicat: Non possunt discere, quia nec tantæ sum capacitatis, ut tot tantaque Christi præcepta, quæ utique mirabilia et innumerabilia sunt, discere valeam; audiat quid præfatus beatus Augustinus, in libro de Disciplina Christianorum scribat: Præcepta, inquit, multa sunt in lege, quibus ipsa vita bona continetur, imperatur et discitur. Multa omnino præcepta sunt, et innumerabilia sunt. Præceptorum ipsorum paginas vix quisque numerat, quanto magis ipsa? Voluit tamen Dominus propter eos qui se possent excusare, vel quia eis non vacat legere, vel quia non norunt legere, vel quia non possunt facile intelligere, ut excusationem nemo habeat in die judicii; voluit, sicut scriptum est, consummare et brevare verbum super terram, sicut de illo propheta prædixerat: *Verbum enim consummans et brevans faciet Dominus super terram. (Isai. x, 25; Rom. ix,*

^b Serm. de disciplina Christ., cap. 2.

28). Hoc ipsum verbum consummatum et brevium, non obscurum esse Deus voluit. Ideo breve, ut vacaret legere, ideo apertum, ne dicas, non mihi licuit intelligere. Thesaurus ergo est magnus divinarum Scripturarum, habens in se mirabilia et præcepta multa; tanquam multas gemmas, et pretiosa monilia, et vasa ingenia et magni metalli. Sed quis potest scrutari thesaurum istum, et uti eo, et pervenire ad omnia quæ ibi sunt? Quando hanc similitudinem Dominus dedit in Evangelio suo, et dixit: *Simile est regnum cælorum thesauro invento in agro (Matth. XIII, 44)*, ne quis se minus idoneum diceret ad perscrutandum thesaurum, continuo dedit aliam similitudinem: *Simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: qui invenit unam pretiosam margaritam; et vendidit omnia quæ habebat, et emit illam (Ibid., 45)*: ut si piger eras ad perscrutandum thesaurum, non sis piger unam margaritam sub lingua ferre, et quo vis securus ambulare. Quod est ergo verbum consummans et brevians? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua (Matth. XXII, 37)*. Et, *Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ (Ibid., 39)*. Ecce quod discitur in domo disciplinæ: diligere Deum, diligere proximum: Deum tanquam Deum, proximum tanquam te.

In primordio namque sanctæ Dei Ecclesiæ non baptizabantur nisi primum instructi fuissent, et fide sanctæ Trinitatis, et mysterio sacrosancti baptismatis. Nunc autem quia nomen Christi ubique pollet, et parvuli de Christianis parentibus nati, ad percipiendam baptismatis gratiam necdum loquentes incunctanter deportantur: (nec immerito: quippe ut qui alienis peccatis obnoxii sunt, aliorum deportatione et responsione a prævaricatione originalis noxæ absolvantur, quatenus eruti de potestate tenebrarum, in regnum Domini sui transferantur,) summopere procurandum est, sive parentibus, sive his qui eos de sacro fontis lavacro susceperint, ut cum ad intelligibilem ætatem pervenerint, et fidei et baptismatis mysterio instruantur: ut si forte latius, uberiusque in sensu divinarum Scripturarum proficere aut noluerint, aut nequiverint, saltem fide Trinitatis sanctæ et mysterio sacri baptismatis inexcusabiliter existant instructi.

CAPUT IX.

Quod quia baptismus iterari non potest, necessario penitentia secundus sit baptismus.

Propitiatio divina nos per baptismi gratiam a primi hominis reatu absolvit, et de filiis perditionis filios fecit salvationis, et de filiis alienis filios fecit adoptionis, unde etiam superius dictum est. Sed quia post baptismum multa amisimus, et in multis collapsi sumus, et idem baptismus nullo pacto iterari potest, eadem propitiatio divinitas quoddam et saluberrimum penitentia nobis contulit remedium;

* S. Aug. ubi supra, cap. 7.

A ad quod nos per prophetica et evangelica hortatur indifferenter currere admonitionem. Clamat enim Isaias propheta: *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus; et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum (Isai. LV, 6)*. Et per Ezechielem Dominus ait: *Nolo mortem impii; sed ut convertatur impius a via sua, et vivat (Ezech. XXXIII, 11)*. Item: *Convertimini, et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris: et non erit vobis in ruinam iniquitas (Ibid., XVIII, 30)*. Item: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates ejus in oblivione erunt (Ibid., XXXIII, 12)*. Et Salomon: *De perpetrato peccato noli esse sine metu: neque adjicias peccatum super peccatum (Ecclesi. V, 5)*. Item: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem (Ibid., 8)*. Item: *Altissimus odio habet peccatores: et misertus est penitentibus (Ibid. XII, 3)*. Item: *Relinque peccata tua, et converte ad Dominum (Ibid., XVII, 21)*. Item: *Fili, peccasti, ne adjicias iterum: sed et de pristinis deprecare, ut tibi remittantur (Ibid., XXI, 1)*. Et Dominus in Evangelio: *Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum (Matth. III, 2)*. Joannes Baptista: *Facite, inquit, fructus dignos penitentia, Luc. III, 8*. Et Apostolus ait Paulus: *Ecce enim nunc dies salutis (II Cor. VI, 2)*. Et Petrus: *Penitemini igitur et convertimini, ut deleatur peccatu vestra (Act. III, 19)*. Hieronymus in expositione Ecclesiastæ: *Ne impie agas multum, et noli esse stultus, cum morieris in tempore non tuo: cum Dominus loquatur Nolo mortem morientis, sed tantum ut revertatur, et vivat. Semel peccasse sufficiat. Debemus ergo nos erigere post ruinam. Si enim juxta eos qui de physicis disputant, novit hirundo pullos de succo oculare chelidonia, et dictamnum capræ expetunt vulneratæ, cur nos ignoramus medicinam propositam esse peccantibus? Augustinus in libro Sermonum b: « Scio ego, inquit, et mecum omnis homo qui paulo attentius consideraverit, neminem Dominum timentem sub verbis ejus non se corrigere, nisi qui putat quia plus habet vivere. Ipsa res est quæ multos occidit, cum dicunt, Cras, cras; et subito ostium clauditur. Remansit foris cum voce corvina, quia non habuit gemitum columbianum, sed corvi vox est. Geme ut columbus, et tunde pectus; sed plagas tibi dando, cæcus correctus esto. » Et paulo post: « Dic mihi, rogo te. Ecce ego consentio, concedo, et cognosco, quia indulgentiam tibi promisit Deus. Crastinum enim diem quis tibi promisit? Dic mihi ubi legis te indulgentiam accepturum, si te non correxeris? Lege mihi quantum victurus sis. Non lego, inquit. Nescis ergo quantum victurus sis. Correctus esto et semper paratus. Noli timere diem ultimum, tanquam furem, qui te dormiente effodiat parietem; sed vigila et corrige hodie quæ differs in crastinum. »*

b De Verbis Domini serm. 16, cap. 11.

Gregorius in homilia de novem ordinibus angelo-
rum: «*Sinum Dominus sicut pietatis aperit; nos-
que in se recipere per poenitentiam quærit; sed
poenitentiam digne agere non possumus, nisi mo-
dum quoque ejusdem poenitentia cognoscamus. Po-
enitentiam quippe vere agere est, perpetrata mala
plangere, et plangenda non perpetrare. Nam qui
hic alia deplorat, ut tamen alia committat, adhuc
poenitentiam agere, aut dissimulat, aut ignorat.
Quis enim prodest si peccata quis luxurie desinat,
et tamen adhuc avaritie testibus anhelat? Aut quid
prodest si iræ culpas jam fugat, et tamen adhuc
invidia facibus tabescat? Sed minus est valde quod
desinas, ut qui peccata deplorat, ploranda minime
committat; et qui plangit vitia, perpetrare vitia ti-
meat. Nam cogitandum summopere est, ut qui se
illibera meminit commississe, a quibusdam etiam li-
beris sudeat abstinere. » exemplo David nolentis
squam habere cum periculo suorum allatam. Item
idem: «*Facite fructus dignos poenitentia (Luc.
III, 8). In quibus verbis notandum est, quod ami-
cus sponsi non solum fructus poenitentia, sed di-
gnos poenitentia admonet [faciendos. Aliud nam-
que est fructus facere, aliud di nos poenitentia]
facere; ut enim secundum dignos poenitentia fru-
ctus loquamur, sciendum est quia quisquis illicita
nulla commisit, huic iure conceditur ut licitus ut-
atur; sicque pietatis opera faciat, ut tamen si no-
hubit, ea quæ mundi sunt non relinquat. At si quis
in fornicationis culpam, vel fortasse, quod gravius
est, in adultærii lapsus est, tanto a se licita de-
bet abscindere, quanto se meminit et illicita perpe-
trasse. Neque enim par fructus esse boni operis
debet ejus qui minus, et ejus qui amplius deliquit:
aut ejus qui in hominis, et ejus qui in quibusdam sa-
cerdotibus cecidit, et ejus qui in multis est lapsus.
Per hoc ergo quod dicitur: *Facite fructus dignos
poenitentia*; universusque conscientia convenitur,
ut tanto major crescant bonorum operum iura per
poenitentiam, quanto graviora sibi intulit delicta
per culpam. » Item ipse in moralibus: «*Omnis pec-
cator in poenitentia duplicem habere gemitum de-
bet: unum quia et bonum quod potuit, non fe-
cit; et malum quod non debuit, fecit. Cum in bona
opera non assurgimus, necesse est ut nosmetipsos
duplitter debeat; quia et recta non fecimus, et
peccata opera committimus. »***

Quid sequitur et alia divine Scriptura existim
resonantia; quæ nos de perpetratis peccatis absque
illudine conversionem ad Deum facere hortantur,
et per poenitentiam in misericordiam indulgenti-
am nobis promereri posse pollicentur. Non est
ergo parvipendenda poenitentia medicina, quæ dum
parvipenditur, morbus plus invalescens necem
egroti gignere comprobatur.

Homil. 34, post medium.
Homil. 20, ante medium.

Morbus plus invalescens. Sic emendavimus, ex
ingenio. Antea legebatur parvipenditur moribus, plus
invalescens.

CAPIT. X.
Quod poenitentia modus in arbitrio sacerdotum
constituatur.

Quis peccati vultus poenitentia remedio sanari
valeat, ea quæ in precedenti capitulo collecta sunt,
testantur, modus vero ejusdem poenitentia, quibus
ligandi atque solvendi potestas est a Christo collata,
est constitutus. Unde scribit beatus Augustinus in
libro Enchiridii (Cap. 65): «*Certa, inquit, con-
stituantur ab his qui præsumunt in ecclesiis tempora
poenitentia, ut fiat salus etiam Ecclesie, in qua re-
mittuntur ipsa peccata: extra eam quippe non re-
mittuntur. Ipsa namque Spiritum sanctum plenus
acceptit, sine quo non remittuntur ulla peccata. »
ut quibus remittuntur, vitam consequantur æter-
nam. » Ferrari namque sunt hodie in Ecclesia, qui
talem agant poenitentiam, qualem antiquorum Pa-
trum poenitentiam exempla, et auctoritas canonica
sancti. Quis namque criminis reus, qui litte poe-
nitentia publica debuit mulctari, et iugum hæretice
deponit, et a liminibus Ecclesie cæterque fidem
arectur, et a Christi corpore separatur? Quis porro
in cinere, et cinis, more poenitentiam assurgens
lamenta poenitentia suscipit? In domo quodque in
libro Sententiarum. Bene, inquit, in cilio et li-
tere poenitens deplorat peccatum, quoniam in cinis
asperitas et compunctio peccatorum; in cinere
autem pulvis ostenditur mortuorum. Et hoc in
poenitentiam agimus, ut et in punitione
cilio agnoscamus vitia quæ per culpam commis-
mus, et per favillam cineris perpendamus mortis
sententiam, ad quam peccando pervenimus.*

Unde colligitur quæ religionis nostræ præcis tem-
poribus, dum quis secundum constitutum sibi a sa-
cerdote usque ad satisfactionem cilio indutus, et
cinere conspersus, habitus incutus, humique pro-
stratus, lacrymisque profusus videbatur, statim poe-
nitens agnoscebatur, et et a Domino ignoscebatur,
at omnibus deprecabatur. Nunc autem in cætu Chri-
stiano hæretici vix poenitentia agnoscutur, quia pene
nulli homini erga poenitentem agitur. Quapropter ere-
ditur est, ut sicut in multa in religione Christiana
vultus, ita quodque poenitentia poenitentia mo-
dit ab usu, quod fortissimum est, recessit.
Et hæretici a multis diversa flagita perpetrantur
audacter. Verum etiam si quosdam nostri tempo-
ris Christianus hodie aut homicidium, aut aliquid
aliud admisit, quia hæreticorum poenitentia non
plectitur, idcirco eas conventum fidelium irreverenter
se adungere non veretur. Et hæc Ecclesiam, cui
poenitendo satisfacere debuit, scandalizare commi-
sit. Solent enim aut publice, aut tacite, intra se
adversus hujusmodi dicere: o interfectori! o flagi-
tiosè! heri illud et illud admisisti, et hodie collegi
In punitione cilio.

Lib. II Offic., cap. 16.
Acherius ad marginem annotavit in compunctione
cilio, dubitare nemo potest.

nostrò, sanguine proximi a tui cruentatis manibus te impudenter inseris : et, quod majoris est impudentiæ, nobiscum participare non trepidas corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi? Quod dico plus usu quam voto expertus sum.

Cum igitur tempora pœnitentiæ idcirco sint constituta, ut satisfaciat pœnitens Ecclesiæ, quam peccando læsit, nescio utrum ille pœnitentiam digne agat, qui Ecclesiam quam primum peccando læsit, postea tam impudenti consortio in sui murmuratione et detractatione devenire compellit. Hæc non de occultis, sed de manifestis criminibus dicta sunt, quæ dum publice admittuntur, publica pœnitentiæ satisfactione diluantur necesse est.

[Qualiter autem in his Occidentalibus partibus antiquitus erga pœnitentes mos servabatur, in Historia ecclesiastica tripartita Sozomenus transcribit : « Quoniam omnino, inquit, non peccare divinum, et supra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus et pœnitentiam agentibus veniam Dominus præcepit ; qui vero confiteri refugiunt, majus peccatum acquirunt. Propterea visum est antiquis pontificibus, ut velut in teatro sub testimonio ecclesiastico populi delicta pandantur ; et ad hanc causam probum, bonæ conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerunt ; ad quem accedentes hi qui delinquebant, delicta propria fatebantur. At ille secundum uniuscujusque culpam dicebat et mulctam ; quod etiam hactenus diligenter in Occidentalibus servatur ecclesiis, et maxime apud Romam, ubi etiam locus erectus est pœnitentium. Stant enim rei et velut in lamentationibus constituti ; dum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem non percipientes, cum gemitu et lamentatione semetipsos in terram prosternunt, ad quos concurrens episcopus, et ipse cum lacrymis et gemitu spiritali prosternitur, ut omnis ecclesiæ plebs fletibus intendatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, et elevat jacentes a terra. Tunc competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes ; at illi afflictionibus sponte vacantes, aut jejuniis, aut abstinence lavacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis quæ jubentur, expectant commune tempus quod decernit episcopus. Constituto vero tempore velut quoddam delictum exsolventes afflictionem, peccato curati cum populo communionem participantur. » Hæc ergo antiquitus Romani pontifices usque ad nostrum conservaverunt tempus. Qualiter autem et quomodo pœnitentes ad suscipiendam corporis et sanguinis Domini gratiam accedere debeant, Innocentius papa in Decretalibus suis plenissime docet, transcribens : « De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægri tudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo

* Sanguine proximi. Ita optimus codex Clar. Prior editio cum manibus sanguine plenis. Quod sequitur ex Sozomeno et Innocentio papa exscri-

A demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus et lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis in ægri tudinem incidit, atque usque ad desperationem devenit, et est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communionem discedat. »]

Illud etiam minime prætereundum est, quod quidam peccatorum suorum conscii, imperitos animarum suarum medicos expetunt, ut sibi ad votum suum pœnitentiæ tempora imponant ; et peritos idcirco declinant, ne austerius pœnitentiæ eos addicant. Si enim peritus medicus ad morbos corporis pellendos quæritur, quanto magis medicus animæ peritissimus quærendus est? Ut ergo artis medicinæ nescius, dum curare nescit vulnus corporis, non illud minuit, sed magis plerumque incrementum ei addit : ita et imperitus medicus animarum, dum eorum languoribus mederi videri vult, quia his congrua medicamenta nescit adhibere, eosdem languores creditur incrementare. De talibus inquit Dominus per prophetam : *Virificabant animas quæ non vivebant : et mortificabant animas quæ non moriebantur* (*Ezech. xiii, 18*).

Sunt etiam plerique spirituales medici, qui mendendi animarum vulnera habent scientiam, sed aut amoris proprii, aut adulationis causa errata, qui sibi eorum confessionem peccatorum suorum faciunt, saluberrimæ pœnitentiæ rigore ferire refugiunt. De quibus rursus Dominus per prophetam : *Væ, inquit, his qui consuunt pulvillos sub omni cubitu manus : et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas* (*Ibid.*). Hunc locum papa Gregorius in libro Pastoralis ita exponit : « Pulvillus quippe sub omni cubitu manus est ponere, cadentes a sua rectitudine animas, atque in hujusmodi se delectatione reclinantibus blanda adulatione refovere : quasi enim pulvillo cubitus, vel cervicalibus caput ponentis excipitur, cum correptionis duritia peccanti subtrahitur, eique mollities favoris adhibetur, ut in errore molliter jaceat, quem nulla asperitas contradictionis pulsat. » Hi autem qui imperitos adulatores animarum suarum medicos quærent, vana securitate se ipsos decipiunt. Ad hoc nempe tales quærerere solent, ut in pœnitendo pene nihil afflictionis corpus eorum sentiat : præsertim cum præfatus papa Gregorius dicat : « Caro læta nos traxit ad mortem, afflicta reducat ad veniam. »

Porro de abstinence cui quidam pœnitentes discrete et laudabiliter, quidam vero indiscrete et negligenter se subdere solent, Prosperi sententia hæc est ^b : « Membra, inquit, sua, quæ sunt super terram, mortificant, quando insolens corpus jejuniorum continuatione castigant ; quando intra necessarium

ptum est e codice Clarom.

^b Lib. ii de Vita contemp., cap. 22.

modum suum temperant appetitum; quando non solum a delicatioribus cibis moderata restrictione suspendunt, sed etiam in ipsis communibus nihil carni suae pro desiderio, sed pro sustentanda vitae necessitate permittunt: corti quod non delicias qualibet, si absque desiderio percipiuntur, efficiunt; et viles cibi plerumque abstinentiam profectum, si appetenter accipiuntur, impediunt. Hinc est quod sanctus David aquae vitae concupiscentiam castigavit, et eam sibi a suis oblatam, ne desiderio suo ex ea satisfacere videretur, effudit. Et sancto Eliae perceptio carnum, quoniam non concupivit, non nocuit. Unde datur intelligi, quod veraciter abstinentias escarum non naturas, sed concupiscentias damnent, ac voluptates suas desiderati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendae satis esse videtur, indulgeant; nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant; atque eis non saturitatis edendi finem faciat, sed voluntas; quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum animos, quam a nimia perceptione vilium continebunt, qui cibis nec lautioribus volunt, carne luxuriante, dissolvi, nec distentione ventris vilibus onerari; quando abstinentes viri nec delicosi soleant esse, nec avidi. Jam de vino nec delinendo vel percipiendo quid dicam? Unde sanctus Apostolus certam fixit regulam dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v, 18). Quasi diceret: Luxuriam facit et nutrit vini perceptio nimia, non natura; et propterea non vos uti vino, sed inebriari prohibeo. Quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vini confortat, ebrietas animum corpusque debilitat. Denique Timotheo suo discipulo, qui se longa abstinentiae restrictione jam fregerat, et stomachum suum aquae perceptione corruerat, modico vino uti debere praecipit, dicens: *Noli adhuc aquam bibere; sed modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes infirmitates tuas* (1 Tim. v, 25). Ac per hoc nihil contra abstinentiam faciunt, qui vinum non pro ebrietate, sed tantum pro corporis salute percipiunt; nec hoc eis offert voluntas, sed permittit infirmitas: quae si defuerit, a vino abstinendum, ne vini perceptio, quae infirmum sustentat, sanum corpus incendat: quoniam quidem vino uti, et usui habere oleum, nullus dixerit esse peccatum, sed haec ideo non debemus carni deside-

A ranti praestare, ne cum illi licita concedere ceperimus, poscat illicita; et sibi obsequentes in minimis, in flagitia puniendae compellat; ac naturali ordine perturbato, non spiritui corpus, sed spiritus corpori dominantem deseruiat. Et post pauca; « Caeterum si a quadrupedibus abstinentias, phasianis alijibus, capris, atque pavonibus, vel aliis avibus pretiosis, aut piscibus perfruantur, non mihi videntur resecare delectationes sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed velut pro pascio qua immunditia, vel certe, quod verius est, pro stomachi nauseantis teneritudine delicias illas committunt ac viles carnes abijcere, quo possint aliis non solum carnis, sed etiam delicatioribus ac pretiosioribus suis voluptates explorare, cum, sicut supra jam patuit, non aliquarum carnum quae usui humano concessae sunt, nobis naturae damnandae sint, quas Deus instituit; sed carnales concupiscentiae fugiendae, quas sensui carnis diabolus introduxit. Illi autem qui parciores videri volunt, et gloriam sibi velut de abstinentiae restrictione conquirunt, sic ab omnibus animalibus iudicant temperandum, ut peregrinis pomis, ac sorbis poculis delicatis, caeterisque alijs immanem sui corporis impleant appetitum, cum spiritualis abstinentia, non aliquorum ciborum usum, sed desiderium suadeat compescendum. Et illi magis parcimoniae servare censendi sunt, qui sibi non aliquarum rerum perceptiones, sed delectationes corporis interdiciunt. Illi quoque qui, negata sibi vini perceptione, diversorum poculorum potionibus inundantur, nequaquam mihi abstinentiam videntur implere. Qui et ad hoc se fortassis a vino suspendunt, ut mercentur ab hominibus laudem, et interdici sibi vini compensant poculis suavioribus voluptatem. »

Liquet igitur quia ad vana peccatorum sananda, non indocti, et peccatis faventes, sed docti et spirituales medici sint expetendi, et ad eorum arbitrium poenitentiae tempora humiliter subeunda, et de capitalibus manifestisque peccatis publica sit irtractabiliter agenda poenitentia. De mensura vero atque perceptione cibi et potus, poenitentibus, qui rigore abstinentiae corpora sua discrete domare statuunt, supra notata Prosperi sententia consulto est sequenda. Decet quippe ut cum quis poenitentiae mancipatur, ita corpus suum jejuniis continuatione, vigiliarum et orationum assiduitate, caeterarumque sanctarum virtutum exercitatione domare studeat, ut merito cum Psalmista dicere va-

quod non eorum perceptio, sed potius immoderata delectatio sit culpa. Quapropter cum quis vult agere poenitentiam, oportet ut in cibo et potu sumendo supra comprehensum teneat modum. Decet quippe ut qui illicita admisit, licita etiam sibi interdiciat. Castiget etiam membra sua quae sunt super terram, jejuniis, vigiliis, et orationibus; et caeteris salutiferis afflictionibus; ut, juxta Apostolum, hostia viva, sancta, et Domino placens fieri, et cum Psalmista dicere valeat: *Silivit in te anima mea, quam multipliciter et caro mea.* »

^a *Aquae vitae.* Acherius mavult *aquae in se.* Infra quam a nimia perceptione, etc., sic optimus codex Clarom. Prior editio hoc in loco foedum in modum corrupta erat; nam in ea sic legabatur: *quam a perceptione animi continebant vilium.*

^b *Sorbis poculis.* Alias, Acherius, *sorbitionculis.*

^c *Liquet igitur.* Haec reliqua capitis ab his verbis desunt in codice Clarom. et horum loco habentur sequentia verba, quae quidem editis praefero: « Patet igitur quia cibi potusque perceptio abstinentibus non ad voluptatem, sed ad necessarium corporis moderate sit vitanda [*Lego* usitanda], et

lecti. *Stituit in te anima mea, quam multipliciter et a caro mea (Psal. Lxii, 2).*

CAPUT XI.

Quod ad ecclesiam orandi gratia frequenter conveniri debeat.

Quia moderno tempore Christiani populi devotio a devotione plebium fidelium, quæ sub apostolis exstitit, longe sit impar, in ultimo libelli hujus capitulo breviter commemorabitur. Procul nempe quorundam Christianorum devotio, sicut et in nonnullis aliis, ita et in eo quod ad ecclesiam tepide conveniunt, ab illius plebis religiosa devotione distat. Verum sicut sunt plerique, qui pio religiosoque studio orandi gratia ecclesiam sæpissime frequentant, ita e contrario existunt quidam, qui licet e vicino habeant basilicam, id tamen perraro, quod emendatione dignum est, faciunt. Ut ergo templa divinis cultibus mancipata frequenter adiri, ibique Deum constanter et devote oporteat invocari, divinæ Scripturæ testimonia subtus collecta testantur. Legitur itaque in libro Paralipomenon: *Apparuit nocte Dominus Salomoni et ait: Audivi orationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacrificii, etc. (II Paral. xii).* Et paulo post: *Oculi quoque mei erunt aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus qui in loco isto oraverit: elegi enim et sanctificavi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum; et permaneant oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus.* Et in Evangelio Lucæ: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis et serebatur in cælum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno. Et erant semper in templo laudantes, et benedicentes Dominum (Luc. xxiv, 52).* Et in Actibus apostolorum: *Erant autem, inquit, perseverantes in doctrina apostolorum, communicatione fractionis panis, et orationibus (Act. ii, 42).* Et paulo post: *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exsultatione et simplicitate cordis; collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem (Ibid., xlvi).* Item ibi: *Petrus et Joannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam (Ibid., iii, 4).* Origenes quoque in homilia de Rebecca: *Vereor, inquit, ne sitis matri vestræ Ecclesiæ adhuc in tristitia et gemitu, cum non convenitis ad audiendum verbum Dei, et vix festis diebus ad ecclesiam proceditis; et hoc non tam desiderio verbi quam studio solemnitatis, et publicæ quodammodo remissionis obtentu. Quid igitur ego faciam, cui dispensatio verbi credita est? Ubi vel quando vestrum tempus inveniam? Plurimum ex hoc, imo pene totum mundanis occupationibus territis; in foro aliud, et aliud in negotiatione consumitis; aliud litibus vacat, et ad audiendum verbum Dei nemo, aut pauci admodum vacant. Sed quid vos de occupationibus culpo? Quid de absentibus conqueror? Præsentes etiam in ecclesia positi non*

estis intenti; sed communes et ex usu fabulas teritis, et verbo Dei vel lectionibus divinis terga convertitis. Vereor ne et vobis dicatur a Domino: *Converterunt ad me dorsa, et non facies suas (I Jer. xii).* Et post aliqua in eadem: *Dicite mihi, vobis qui tantummodo festis diebus ad ecclesiam convenitis: cæteri dies non sunt festi? Non sunt dies Domini? Judæorum est dies certos et raros observare solemnes, et ideo ad eos dicit Dominus: Quia nomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non sustineo. Jejunium, et serias, et dies festos vestros odit anima mea (Isa. i, 13).* Odit ergo Deus eos qui una die putant esse festum Domini? Quia ergo Christiani instar templi Jerosolymitani, ubi sanguis brutorum animalium effundebatur, basilicas in honore et amore Dei construunt, ubi non jam sanguis taurorum effunditur, sed corpus et sanguis Christi conficitur, et a fidelibus percipitur; et Deus tam evidentibus oraculis loca nomini suo dicata inhabitare, ibique supplicum preces se exaudire polliceri dignatur; et pontifices sub tanta invocatione eas Deo dedicant, ut omnes qui illuc deprecaturi conveniunt, de quacunque tribulatione ad eum clamaverint, consolationis ejus beneficia consequantur: oportet ut fideles, remoto negligentie tepore, hujuscemodi loca ad Deum exorandum, sibi que propitium faciendum, frequenter ac devote adeant, dignosque se aspectibus angelorum, quorum conventus ibi minime adesse dubitatur, exhibeant.

Quod si etiam memoratum templum, in quo pecudes mactabantur, tantæ venerationi habebatur, ut ad illud non solum Judæi divinæ legis notitiam habentes, verum etiam nationes a testamento Dei longe remotæ orandi gratia concurrerent, sicut habetur in Actibus apostolorum de viro Æthiopo euncho, qui venerat adorare in Jerusalem, et revertebatur, et a Philippo catechizatus, et baptizatus est (Act. viii, 26): quanto magis templa Christi, ubi ejus caro et sanguis immolatur, a fidelibus sunt religiosis obsequiis veneranda, et assiduis precibus inexcusabiliter frequentanda. Non igitur sicut se habet quorundam reprehendenda et emendanda consuetudo, propter ædículas quas sibi ad votum suum construunt, ibique Deo sacrificium offerri posse et debere contendunt, templa per sacerdotum ministeria nomini divino dicata penitus sunt negligenda ac relinquenda: præsertim cum Dominus dicat in lege: *Ad locum quem elegerit Dominus Deus de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, et habitet in eo, venietis et offeretis illo loco holocausta ac victimas vestras (Deut. xii, 6).* Et post pauca: *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris; sed in eo quem elegerit Dominus in una tribuum tuarum offeres hostias (Ibid., 13).* Et in sacris capitulis, in concilio scilicet Laodicensi sit institutum (Cap. 58): *Quod non oporteat in domibus oblationes ab episcopis et presbyteris fieri.*

CAPUT XII.

De instantia orationis.

Religiosæ devotioni orationis a multis ut oportet, et ut exempla sanctorum antiquorum Patrum docent, non insistitur; quorumdam etiam orationis intentio terrenarum rerum curis, et illicitis cogitationibus miserabiliter præpeditur. Quod cum ita sit, quanto in oratione acrius adversitatibus mundi concutimur, et cogitationum carnalium graviore tumultus patimur, tanto ardentius orationi et vehementius insistere debemus. Instantia quippe orationis auxilium nobis trihuit in adversis, quoniam ubi non sufficit humanum, necesse est ut impleretur orationibus divinum auxilium.

Quantum autem orationi insistendum sit sequentia docent. Ait enim Psalmista: *[Memor fui nocte nominis tui, Domine (Psal. cxxviii, 55). Item: Media nocte surgebam ad confitendum tibi (Ibid. xii). Item: In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum (Psal. cxxxiii, 2). Item:] Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi, 7).* Existunt et alia ejusdem psalmographi de orationis usu jugiter habendo plura documenta; quæ hic proximitatis causa non ponuntur. Habes et in libro Ecclesiastico: *Ne impediaris, inquit, orare semper: et ne verearis usque ad mortem justificari: quia merces Domini manet in æternum (Eccl. xviii, 22). Ante orationem prepara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum (Ibid. 23). Qui conservat legem, multiplicat orationem. Precationem læsi exaudivit Dominus (Ibid. xxxv, 1). Oratio cum humilitate, super nubes penetrabit (Ibid. xxi).* Dominus quoque in Evangelio ait: *Oportet semper orare, et non deficere (Luc. xviii, 1).* Et alibi: *Petite et dabitur, quærite et invenietis. Pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit; et qui quærit invenit: et pulsanti aperietur (Matth. vii, 7).* Item: *Vigilate itaque omni tempore; ut digni habeamini effugere ista omnia quæ futura sunt, et astare ante filium hominis (Luc. xxi, 26).* Et Apostolus: *Semper gaudete: sine intermissione orate: in omnibus gratias agite (I Thess. v, 17).* Item idem: *Orationi instate, vigilantes in ea (Coloss. iv, 2).* Item idem: *Dominus in proximo est: nihil solliciti sitis: sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestre impotescent apud Deum (Philip. iv, 6).* Et Petrus: *Estate, inquit, prudentes et vigilate in orationibus (I Petr. iv, 7).* Isidorus in libro Sententiarum: *Orationibus mundamur, lectionibus instruimur; utrumque bonum est si liceat; si non liceat, melius est orare quam legere; quia in lectionibus agnoscimus quid facere debeamus, et in orationibus eadem accipimus quæ postulamus.* Hieronymus ad Eustochium a: *Quantquam Aposto-*

lus semper orare nos ubeat, et sanctis etiam ipse somnus oratio sit, tamen divisa orandi horas habere debemus; ut si forte aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat: horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vesperam, nemo est qui nesciat. Nec cibus ante sumatur nisi oratione præmissa; nec recedatur a mensa nisi referantur gratiæ Creatori. [Noctibus] bis terque surgendum: revolvenda de Scripturis quæ memoriter tenemus. Item Isidrus b: *«Sicut enim militi c sine armis ad bellum exire non convenit, ita omni Christiano procedere quolibet sine oratione non expedit. Hoc est remedium ejus qui riliorum temperamentis exæstuat, ut quoties quolibet impugnatur vitio, toties in oratione subdatur; quia frequens oratio vitiorum impugnationem exstinguit. Tam perseveranter intendere oportet animum nostrum orando atque pulsando, quousque importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris subrepunt sensibus, fortissima intentione superemus: ac tandiu insistere, quoad exurgendo vincamus.»* Et paulo post: *«Oratio cordis est, non labiorum; neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacite cor oret, et vox sileat, quamvis hominem lateat, Deum latere non potest, qui conscientiæ præsens est. Melius est cum silentio orare corde sine sono vocis, quam solis verbis, sine intuitu mentis. Nunquam est sine gemitu orandum, nam peccatorum recordatio mœrorem gignit; dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, et magis reos tunc nos esse cognoscimus. Ideoque cum Deo assistimus, gemere et flere debemus; reminiscentes quam gravia sint scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timeamus.»*

Porro sunt nonnulli qui orationi frequenter insistant, et a cæteris bonis operibus vacant: quibus necesse est ut orationi cæterarum quoque virtutum adjungant operationem. Sunt, e contrario, qui aliis bonis operibus inserviunt, et assiduæ orationis usum negligunt: quibus etiam convenit ut bonis operibus orationem quoque assiduam annectant. Ait autem Jeremias propheta: *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum (Thren. ix, 41).* Quod Isidorus ita exponit d: *«Cor, inquit, cum manibus levat, qui orationem cum opere subleat. Nam quisquis orat, et non operatur, cor levat, et manus non levat. Quisquis vero operatur, et non orat, manus levat, et cor non levat. Sed quia operari necesse est et orare, bene juxta utrumque dictum est: Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum.»*

Quia ergo Salvator noster non solum formam orationis, sed instantiam frequentiamque tradidit orandi, oportet ut importunitatem illius viduæ ju-

a Epist. 22.

b Isidor. Sent. lib. iii, cap. 7.

c Sicut enim militi. Hæc usque ad Hoc est remedium, in Isidoro nunc non reperiuntur, ait

Acherius. Idem ubi habetur in oratione subdatur, alias legi monet ad orationem se convertat.

d Ibid. ubi supra.

dicem iniquum crebris vocibus interpellantis, nec oculis intentus, corde tamen et cogitationibus evagatur, aversus est. Quid ergo est conventi? Si his omnibus terga vertitis, et studio ac mentis sollicitudine verbo Dei operam detis, in lege ejus die ac nocte meditemini: hoc est conversum esse ad Dominum. Aliqui vestrum, ut recitari audierint quæ leguntur, statim discedunt; nulla ex his quæ lecta sunt inquisitio adinvicem, nulla collatio, nusquam memoria mandati illius, quo te divina lex commonet: *Interroga patres tuos, et dicent tibi; presbyteros tuos, et annuntiabunt tibi* (Deut. xxxii, 7). Alii ne hoc ipsum quidem patienter exspectant, quod lectiones in ecclesia recitentur. Alii vero nec si recitentur sciunt, sed in remotioribus Dominicæ domus locis, sæcularibus fabulis occupantur. De quibus ego ausus sum dicere, quia cum legitur Moyses, jam non velamen super cor eorum, sed paries quidam et murus est positus.

CAPUT XIII.

Quod in ecclesia Dei non sit otiosis turpibusque fabulis vacandum. Et quod qui hæc faciunt, non solum sibi peccatum non minuunt, sed etiam majora accumulunt.

Multi ecclesiam ingressi, non ad Deum puram simplicemque orationem dirigunt, quoniam quod ore precantur, hoc etiam mente non meditantur. De talibus Beda in homilia 17 Evangelii a. c. Sunt, inquit, qui intrant in ecclesiam, multis psalmodiam vel orationem sermonibus prolongant, sed alibi corde intendendo, nec ipsi quid dicant, recolunt: ore quidem orantes, sed mente foris vagantes, omni se orationis fructu privant; putantes a Deo precem exaudiri, quam nec ipsi qui fundunt, audiunt. Quod antiqui hostis instinctu fieri nemo est qui animadvertere nequeat. Sciens enim utilitatem orandi, et hominibus invidens gratiam impetrandi, immittit orantibus multimoda cogitationum levium, et aliquando etiam turpium nocentiumque phantasmata, quibus orationem impediatur; adeo ut non nunquam tales tantosque discurruntur cogitationum fluctus prostrati in oratione toleremus. Sunt itaque plerique, quibus potius cordi est vanis et obscenis confabulationibus vacare, quam lectionibus divinis aurem accommodare; quibus etiam nusquam tam delectabile videtur esse susurrations aliorum auribus ingerere, cachinnis ora dissolvere, quam in ecclesia Dei, ubi etiam humiliter devoteque debuerunt invocare, et peccata sua deslere: sed et hoc ejusdem hostis antiqui instinctu fieri dubium non est.

Quod autem domus Dei non sit hujuscemodi illicitarum actionum, sed potius orationum, Dominus docet in Evangelio, dicens: *Domus mea, domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum* (Luc. xix, 46). Origenes quoque ubi de velamine Moyses scribit b, ita dicit: c. Dicendam nobis prius est quid sit homo aversus a Domino, ut scire possimus quid sit conversus. Omnis qui, cum recitantur verba legis, communibus fabulis occupatur, aversus est. Omnis qui, cum legitur Moyses, de negotiis sæculi, de pecuniis, de lucris sollicitudinem gerit, aversus est. Omnis qui possessionum curis stringitur, et divitarum cupiditate distenditur, qui gloria tur sæculo, et mundi honoribus studet, aversus est. Sed et alius qui ab his quidem videtur alienus, assistit autem et audit verba legis, et vultu atque

B ausus sum dicere, quia cum legitur Moyses, jam non velamen super cor eorum, sed paries quidam et murus est positus.

Augustinus in homilia d ad populum: e. Quando conventis, inquit, ad ecclesiam, pro peccatis vestris orate; nolite rixas committere, nosse litas et scandala concitare, aut otiosas fabulas dicere. [Qui ad ecclesiam veniens hæc fecerit, ibi se litigando vulnerat, ubi se orando sanare potuerat.] In ecclesia stantes nolite verborum, sed sacras Scripturas patienter audite. Qui enim in ecclesia verba vana locutus fuerit, et pro [se et pro] aliis rationem reddurus est in die iudicii, quia verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit.

C. Plures sunt de quorum perditione nimium contristor; illos dico qui, venientes ad ecclesiam, magis litigare cupiunt quam orare, et quando lectiones divinas debent in ecclesia intentis auribus et tota pietate suscipere, tunc foris causas dicere, et diversis [se] student calumniis impugnare. Aliquando etiam, quod pejus est, aliqui nimium irabundia succendantur, amarissime rixantur, et turpiter sibi convicia, et crimina, et calcibus et pugnis invicem colliduntur. Melius enim fuerat talibus ad ecclesiam non venire, quam tot malis contra se divinum iram provocare. Isti enim etsi cum minoribus peccatis ad ecclesiam venissent, cum multis criminibus de ecclesia revertuntur. Item item: f. Sunt namque aliqui qui in natalitiis sanctorum, aut in quavis festivitate, causas aut dicere, aut audire volunt; et, quod pejus est, non pro veritate, sed pro avaritia et cupiditate. Debent enim causas dicere et cum justitia deliberare; sed aliis diebus, alio tempore, non in sanctorum solemnitate, quando omnes homines magis debent Deo vacare, quam se diversis litibus impugnare. Item item: g. Quando ad ecclesiam convenitis, nolite vos talibus fabulis occupare, unde possitis peccata acquirere. Nolite vos occupare ad litigandum, sed potius ad orandum, ut non rixando Deum offendere, sed supplicando gratiam ipsius possitis acquirere. Beda e in homilia Evangelii

a Dominica secunda in Quadragesima.

b In cap. 34 Exodi, hom. 12.

c Ibid. paulo post.

d De Tempore sermo 214.

e Beda, cap. 2 in Evang. Joannis.

vigilantia : Cum fecisset Dominus quasi flagellum de funibus, omnes eiecit de templo (Joan. II, 15). Quid ergo, fratres mei, quid putatis faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret inretitos, qui hostias quæ sibi immolarentur, ementes in templo [vidit, et] eliminare festinavit? Hæc propter illos diximus, qui ecclesiam ingressi, non solum intentionem orandi negligunt, verum etiam ea pro quibus orare debuerant, augent. Insuper et arguentes se pro hujusmodi stultitia, conviciis odiisque vel detractionibus insequuntur : addentes videlicet peccata peccatis, et quasi funem sibi longissimum incaute eorum augmentationem texentes, nec timentes ex eo districti iudicis examinatione damnari. » Et paulo post : « Unde multum tremenda sunt hæc, dilectissimi, et digno expavescentia timore, sedulaque præcavendum industria, ne veniens improvisus perversum quid immerito, nobis, unde [merito] flagellari ac de ecclesia ejici debeamus, inveniat; et maxime in illa quæ specialiter domus orationis vocatur, observandum ne quid ineptum geramus, ne cum Corinthiis audiamus ab Apostolo : Nunquid domos non habetis ad agenda vel loquenda temporalia, aut ecclesiam Dei contemnitis? (I Cor. XI, 22.) Item idem in eadem : Zelus domus tuæ comedit me (Joan. II, 18). Zelemus et nos, fratres charissimi, domum Dei, quantum possumus, ne quid in ea pravum geratur insistamus; si viderimus fratrem, qui ad domum Dei perlinet, superbia tumidum, si detractionibus assuetum, si ebrietati servientem, si luxuria enervatum, si iracundia turbidum, si alio cuiquam vitio substratum, studeamus in quantum facultas suppetit, castigare, polluta ac perversa corrigere; et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis sustinere dolore; et maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Domini consecratur, ubi angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum, ne quid nostram, sive fraternam orationem impediatur, totis viribus agamus. »

Apostolus namque omnibus Christianis stultitiorum et scurrilitatem penitus cavendam esse decernit; quibus magis convenit lugere quam ridere, juxta illud evangelicum : Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. V, 5). Quapropter summo opere omnibus fidelibus procurandum est, ut nihil in ecclesia inhonestum, aut cogitatione, aut dicto, aut facto gerant; ne forte peccatis, pro quibus absolvendis confluerant, peccata accumulantes, non absolutionem peccatorum acquirant; sed magis funes, quibus quodammodo ligentur, sibi accumulent.

CAPUT XIV.

Quod, et in aliis competentibus locis, si locus basilicæ procul fuerit, oratio ad Deum, et confessio peccatorum fieri possit et debeat

Sicut sunt nonnulli qui orandi gratia ecclesie li-

^a Epist. 22, sub finem.

na frequentare negligunt, ita e contrario existunt plerique, qui pro eo quod basilicam adire nequeunt, et reliquias sanctorum præsto non habent, idcirco vota precum suarum ad Dominum, ut oporteret, supplicii devotione non fundunt : non animadvertentes quod Deus non sit minus in parte quam in toto; sed ubique totus, ubique præsens, ubique mirabilis. Unde ait Psalusta : Quo ibo a spiritu tuo; et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu illis es : si descendero in infernum, ades (Psal. cxxxviii, 7). Item : In omni loco dominationis ejus benedic, anima mea, Domino (Ibid. cii, 22). Legitur itaque in libro Regum : Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos per viam, quocumque miseris eos, erabunt te contra viam civitatis quam elegisti, et contra domum quam edificavi nomini tuo : et exaudies in caelo orationem eorum, et preces eorum, et facies iudicium eorum. Quod si peccaverint, non est enim homo qui non peccet, et iratus tradideris eos inimicis suis, et captivi ducti fuerint in terram inimicorum suorum longe vel prope, et egerint penitentiam in corde suo in loco captivitatis, et concersi deprecatis te fuerint in captivitate sua dicentes : Peccavimus, inique egimus, impie gessimus; et reversi fuerint ad te in universo corde suo et tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quam captivi ducti sunt, et adoraverint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitatis quam elegisti, et templi quod edificavi nomini tuo : exaudies in caelo, in firmamento solii tui orationem eorum et preces; et facies iudicium eorum (III Reg. viii, 44). Et in libro Danielis : Quod cum Daniel comperisset, id est, constitutam legem, ingressus est domum suam, et fenestris apertis in cœnatulo suo contra Jerusalem, tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat; confitebaturque Deo suo, sicut et ante facere consueverat (Dan. vi, 10). Apostolus quoque ait : Volo igitur viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Hieronymus ^a ad Eustochiam : « Egredientes hospitium armet oratio; regredientibus de platea oratio occurrat antequam sessio. Nec prius corpusculum requiescat, quam anima verbo Dei pascatur. Ad omnem actum, ad omnem incensum, manus pingat crucem. »

Joannes Os aureum : « Quando, inquit, accubueris super stratum tuum, et neminem infestum patris, antequam veniat tibi somnus, profer in medio codicem conscientiam tuam, reminiscere peccata tua, si quid in verbo, seu in facto, vel in cogitatione peccasti. Hæc enim dicit Propheta : Irascimini, et nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini (Psal. iv, 5). Per diem non habuisti tempus, sed observasti iudicia tua; et injunctum negotium, et confabulatio amicorum, et domestica necessitas, et filiorum cura, et conjugis sollicitudo, et militiæ timor et mille circumdederunt causæ. Quando in lectulum tuum veneris ut sopori membra concedas,

ad tranquillam portum nemo tibi molestus est; nemo pulsatus; dicitur in corde tuo et anime tua: Expéndis diem, et animam; quid boni fecimus? aut quid mali operati sumus? Et si quid boni fecisti, gratias ago Deo tuo; si quid vero mali, de cetero ne facias: et reminiscens peccatorum tuorum, effunde lacrymas, et poteris in lectulo tuo positus ea delere. Roga Dominum tuum, et sic permittit animam tuam soporare. His et cæteris sanctæ Scripturæ innumeris testimoniis aperte demonstratur, si Basilicæ prope fuerit, et possibilitas permiserit, in Basilicæ, sin autem præcul fuerit, alique Deum pro peccatis exorandum; eique confessionem peccatorum faciendam, supernorumque civium, quorum virtus apud Altissimum magna est, suffragia deprecanda.

CAPUT XV.

Quod confessio peccatorum, excepta ea quæ sacerdotibus ad consilium accipiendum Deumque placandam fit, Deo in oratione sit facienda.

Fideles idcirco peccata sua sacerdotibus confitentur, quoniam illis potestas est a Domino collata ligandi atque solvendi. Ad quorum etiam iudicium, penitentiae tempora subeunt. Quod vero penitentia proficitate temporis non sit pensanda, sed contritione cordis, penitentia David et cæterorum sanctorum penitentium in promptu est. Quanquam autem peccata sua quispiam sacerdoti confiteatur, et ad ejus consilium tempora penitentiae peragat, in oratione tamen Deo, quem sibi peccando iratum fecit, peccata sua confiteri, et ab eo donato corde et lacrymosis suspiriis veniam sibi deponere debet. Tunc enim peccator recte Deo dicere potest: *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* (Psal. l, 41), cum peccata sua penitendo et desilendo coram se ponit, juxta aliud Psalmista: *Et peccatum meum contra me est semper.* (Ibid. v). Et illud: *Convertens sum in verum mecum duxi confitebor spina. Delictum meum cognitum tibi feci, et iniquitates meas non abscondi. Dixi: Confitebor ad verum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei.* (Ibid. xxxi, 4). Et iterum: *Rebelle Domino viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet.* (Ibid. xxxvii, 8). Et Salomon quoque ait: *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confitebitur fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* (Prov. xxviii, 12). Joannes apostolus ait: *Si autem confitemur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni peccato.* (I Joán. i, 9). Joannes Op. aureum: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* (Psal. l, 6). O mentis integritas! Non est oblitus peccati sui et iniquitatis; quamvis concessam sibi fuerit, ille tamen in conscientia sua tanquam in imagine adulterium et homicidium depictum habebat, et per singulos dies videbat putredinem, ideo dicebat: *Et peccatum meum contra me est semper.* Ego illud video, tu Domine, consideras. Ego illud scribo, tu quasi Dominus dele.

Vide enim quid sit: scitu memor sis, Deus non erit memor; si tu ejus oblitus fueris, Deus ejus memorabitur. Nec enim, si non dixeris, ignorat ea Deus. Nunquid a te vult ea cognoscere? cum faciebas ea, præsto erat; cum admitteres, noverat. Peccare non erubuisti, et confiteri erubescis? Dicitur in hac vita, ut in illo requies habeas. Dicitur ingemiscens et lacrymans. In codice scripta sunt peccata tua: spongia peccatorum tuorum lacrymæ tuæ sunt. Grandis enim virtus. Dicam tibi quid valeant lacrymæ. Quid martyribus majus, qui animam suam ponunt pro amico suo? Grandis gloria martyrum. Martyres effundunt sanguinem. Peccatores effundunt lacrymas. Meretrix illa non fudit sanguinem, sed fontes lacrymarum profudit, et delevit peccata sua. Et Biquid dicam de meretrice et immunda muliere? Columna Ecclesie, et fundamentum fidei, primus apostolus Petrus ad ancillulæ vilissimæ mulierculæ interrogationem tertio negavit Deum: nunquid sanguinem fudit? Nonne amare profudit lacrymas, et abstulit peccatum suum, et recepit pristinam dignitatem? Habeto codicem conscientiam tuam, et scribe peccata quotidiana.

Premissa igitur saluberrima testimonia indicant quod, excepta confessione, quæ sacerdotibus absque cunctatione fieri debeat, unicuique in oratione Deo sua jugiter sint confitenda peccata, et gemitibus et lacrymis ablenda. Si quis autem curiose scire vulerit, ubi in Novo Testamento legatur quod peccatores sacerdotibus confessionem peccatorum suorum facere debeant, audiant quod secundum Marci evangelicæ testimonium, qui a Joanne baptisabantur, peccata sua confitebantur (Marc. xv). Audiant autem quod, prædicante Paulo Ephesius, *Multi credentium veniebant, confitentes et annuntiantes actus suos.* (Act. xix, 18). Et in Epistola Joannis apostoli: *Si autem confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata.* (I Joán. i, 9). Item in Epistola Jacobi apostoli: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut saltemini.* (Jac. v, 16).

CAPUT XVI.

De eo quod majora peccata sacerdoti, quotidiana vero et levia alterutrum sint manifestanda.

Moris est Ecclesie de gravioribus peccatis sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, confessionem facere; de quotidianis vero et levibus quibusque peccatis sunt qui invicem confessionem faciant, exoptis monachis, qui id quotidie faciunt. Quod vero de levibus et quotidianis peccatis confessio mutua fieri debeat, sequentiâ manifestant. Jesus filius Sirach dixit: *Non confundaris confiteri peccata tua.* (Eccli. iv, 31). Et alibi: *Justus in principio accusator est sui.* (Prov. xviii, 17). Et Dominus in Evangelio: *Arcta et angusta est via quæ ducit ad vitam.* (Matth. vii, 14): hoc est peccatorum confessio. Jacobus apostolus ait: *Confitemini alterutrum peccata vestra: et orate pro invicem, ut saltemini*

(*Jac. iv, 16*). Hunc locum Bedæ Venerabilis presbyter ita exponit: «In hac sententia illa debet esse discretio, ut quotidiana levique peccata alterutrum œqualibus confiteamur, eorumque quotidiana credamus oratione salvari. Porro gravius lepræ immunditiam, juxta legem, sacerdoti pandamus; atque ad ejus arbitrium, qualiter et quanto tempore jusserit, purificare curemus.» Hieronymus in expositione Ecclesiastæ: «Si quem sane serpens diabolus occulte momorderit, et eum, nullo conscio, peccati veneno infecerit: si taceat qui percussus est, et non egerit poenitentiam, neque vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri, magister et frater qui linguam habent ad curandum, facile ei prodesse non poterunt. Si enim erubescat agrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat.» Item in expositione Proverborum: «*Os impiorum operit iniquitatem* (Prov. x, 41). Impii sunt qui vulnera sua vel proximorum errata, ne ad sanitatem perveniant, defendendo contegunt; quod execrans Propheta Dominum orat, ut non declinet cor suum in verbum malum ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. cix, 4).»

Gregorius in homiliis dicit: «Humilitatis testimonia sunt, et iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire. Usitatum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo proderi; sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiae ducimus: ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Ad hoc primus homo requisitus fuerat, ut peccatum, quod transgrediendo commiserat, confitendo deleret: et interrogatus ubi esset, ut perpetratam culpam confitendo cognosceret, et quam longe a conditoris sui facie abesset.» Indicia veræ confessionis sunt, si quisquisque se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicit. Scriptum est: *Justus in principio accusator est sui* (Prov. xviii, 17). Non magis peccator, sed justus videri appetit, cum peccatorem se quisque nullo arguente confitetur. Et post pauca: «Curandum sumnoperi est, ut mala quæ fecimus, et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non negemus. Superbiæ quippe vitium est, ut quod se fieri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur.» Pignus debitoris est, confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam confessio peccati tenetur. Origenes in Leviticæ libri expositione: «Si peccaverit, inquit, unum aliquid de istis, pronuntiet peccatum suum quod peccavit. Est aliquid in hoc mirabile secretum, quod jubet pronuntiare peccatum; etenim omni genere pronuntianda sunt, et in publicum proferenda cuncta quæ gerimus, si quid in

occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari: proferri autem ab illo, qui et accusator peccati est et incensor. Ipse enim et nos ut peccemus instigat; ipse etiam cum peccaverimus, accusat. Si ergo in hac vita præveniamus eum, et ipsi nostri accusatores simus, nequitias diaboli inimici nostri et accusatoris effugimus: sic enim et alibi propheta dicit: *Dic tu, inquit, iniquitates tuas prior, ut justificaris* (Isa. xliiii). Nonne evidenter, mysterium quod tractamus ostendit, cum dicit: *Dic tu prior?* Ut ostendat tibi quia prævenire illum, debeas, qui paratus est ad accusandum. Tu ergo, inquit, dic prior; ne te ille, præveniat. Quia si prior dixeris, et sacrificium poenitentiae obtuleris, et traxeris carnem tuam in interitum, ut spiritus salvus fiat in diem Domini (I Cor. v, 5), dicetur et tibi, quia recepisti in vita tua mala tua, nunc vero requiesce hic (Luc. xvi, 25). Ille enim qui non sponte compungitur, sed alio arguente convincitur, difficilius remedium consequitur.

His documentis colligi potest, quod sicut quotidie in multis offendimus, ita quotidie de admissis confessionem alterutrum facere, et orationibus, et elemosynis, et humilitate, et contritione cordis et corporis ea debemus pargare.

CAPUT XVII.

De cogitationibus immundis cavendis: et quot modis peccatum in corde, et quot perpetretur in opere.

Sicut sunt plerique qui in turpiloquiis, et scurrilitatibus, conviciisque, atque otiosis sermonibus vacando, ita existunt quamplures, qui dum vanis et immundis cogitationibus delectantur, se minime deliquisse credant. Illa quippe non solum dicentibus, verum etiam aurem libenter accommodantibus peccati maculam ingerunt. Porro cogitationes immundæ plerumque ad grava pertrahunt, juxta illud evangelicum: *Ex corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, et reliquæ* (Matth. xv, 16). Manifestam est autem quia sicut cogitationes sanctæ custodiunt, ita e contrario immundæ dum delectant, inquinant: quæcumque autem (ut Bedæ Venerabilis presbyter scripsit) sæpius agere, loqui, vel audire solemus, eadem necesse est sæpius ad animum quasi solitam propriamque recurrant ad sedem. Et sicut volutabra suæ palustris, columbæ limpida solent frequentare fluentia, ita cogitationes imparam mentem immundæ perturbant, eam spirituales sanctificant. Scribit etiam Isidorus in libro Sententiarum: «Quamvis, inquit, et si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen pravæ cogitationis malitia non erit innocens.» Unde Dominus per Isaiam: *Auferte, inquit, malitiam cogitationum vestrarum ab oculis meis* (Isa. i, 16). Non enim solum factis, sed et cogitationibus.

^a Habetur quid simile in psalmo Poenit. 3, vers. 4.

^b Moral. lib. xxii, cap. 10.

^c Origen. in cap. 3 Levit., homilia 3.

^a In cap. 5 Epist. Jacobi.

^b Hieronymi Comment. in cap. 10, vers. 11.

^c In expos., cap. 10.

delinquamus, si eis illicite occurrentibus delectemur: sicut vipera a filiis in utero positis lacerata perimitur, ita nos cogitationes nostras intra nos a contritis occidimus, et conceptas interius vipereo veneno consumunt, animamque nostram crudeli vulnere perimunt.

Nostræ quippe voluntatis est cogitationes illicitas animo versare, eisque oblectari: demonum vero est eis incitamenta præbere. Non ergo diabolus auctor, sed inceptor est immundarum cogitationum; sicut beatus Hieronymus in commentariis Matthæi evangelistæ dicit ^b: « Arguendi sunt qui cogitationes a diabolo immitti putant, et non ex propria nasci voluntate. Diabolus adjutor esse et inceptor malorum cogitationum potest, auctor esse non potest; sia autem tempor in insidiis possit, * levem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammavit, non debemus opinari eam cordis quoque occulta rimari, sed ex corporis habitu et gestibus æstimare quid versemus intrinsicus. Verbi gratia, si pulchram mulierem nos crebro viderit respicere, intelligit cor amoris jáculo vulneratum. Sunt sane nonnulli qui dum corde peccatum concipiunt, faciendumque delibent, id aut timore omittunt, aut difficultate adimplere nequeunt: hi profecto in domo, id est, in corde moriuntur, ideoque necesse est ut hujusmodi in talibus cogitationibus se deliquisse cognoscant; et per confessionem ad penitentiam lamenta confugiant, sanctorumque intercessionem et auxilia deposcant; quatenus a Domino Jesu Christo, cui omnia vivunt, instar illius filie archisynagoga in domo, id est, in corde, ad vitam resuscitari mereantur.

Oportet itaque ut omnes a suis cordibus noxias cogitationes, veluti muscas immundas, divina opera suffragante, propulsent: ut eam quis a veste sua, si quidpiam sordium in eam eiderit, protinus id abjicit, ita nihilominus cogitationes immundas a corde suo abicere debet: quoniam sicut ignitus carbo cum in aliqua parte corporis lapsus fuerit, nisi illico rejiciatur, exurit, ita et cogitationes sordidæ, quæ se mentibus humanis importune immergunt, nisi a mente cito repellantur, peccati quodammodo vulnus gignunt.

Nosse etenim oportet, quot modis peccatum in corde, et quot perpetretur in opere. Unde beatus Gregorius in Moralibus ^c: « Quatuor, inquit, modis peccatum perpetratur in corde; quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensum, et defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Plerumque culpa, quæ terrere mentem debuit, extollit, et deiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Unde et illam primi

^a Nostræ intra nos. Sic codex Clar. emendate: prior editio nostræ non corrupte. Infra ubi legitur in insidiis possit, Acherius recte movit legendum in insidiis positus.

^b Ex Comment. in Matth. cap. 15.

hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suavit. Eva delectata est, Adam consensus, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Quatuor item modis peccatum consummatur in opere: prius namque intus culpa agitur; postmodum vero etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, dehinc et in consuetudinem ducitur, ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis exaustritur. Hæc quatuor peccata non abs re possunt intelligi quadrigæ Pharaonis, id est, diaboli: proinde accessu est ut ab omnibus caveantur. Cum enim prius suggestioni repugnatur, delectatio non sequitur; si vero delectationi renisum fuerit, consensionis malæ opus non pericitur. At si consensus non repellitur, miserabiliter in defensionis audaciam et desperationis obstinationem labitur, ossaque, id est, virtutes animæ illius, quæ his vitiis mancipata fuerit, juxta illud psalmographi inveterascent; ait enim: *Quoniam tacui, id est, non sum peccata mea confessus, inveteraverunt omnia ossa mea, id est, virtutes animæ meæ. Quod vero subjungit, dum clamarem tota die (Psal. xxxi, 3), idem est ac si diceret: dum defenderem peccata mea: defensio quippe et obstinatio peccatorum in Scripturis sanctis clamor appellatur. Quapropter summo opere perpendendum his est qui noxiis cogitationibus delectantur, in qualem ab his culpa prolabi solent.*

CAPUT XVIII.

Quod quorundam alienorum peccatorum consilii, nisi ea emendationis causa et salutis prodiderint, delinquant.

Confidentes secreta confessione sacerdotibus peccata sua, et ea dignæ penitentiae satisfactione delentes, nequaquam sunt prodendi. De peccatis vero quæ frater in fratrem admiserit, evangelicam documentum prorsus est sequendum. Quod autem ^d consilii quorundam alienorum peccatorum, nisi ea aut correxerint, aut emendationis gratia manifestaverint, in discrimen adlucuntur, ea quæ sequuntur manifestant. Scribit itaque Origenes in homilia ^e libri Levitici: « Videamus, inquit, jam quid ait et ista anima, quæ audit vocem juramenti, et testis est, vel quæ vidit aliquid, et consilia, et non indicat: ex quo accepit etiam ipsa peccatum ejus sine dubio, qui intus aut egit aliquid, aut juravit. Hoc etiam secundum historiam nos edificat, et docet, ne unquam in peccatis alterius posuamus conscientias nostras, nec consensum male agentibus præbeamus. Consensum autem dico, non solum pariter agendo, sed etiam quæ illicite gesta sunt relicto. Vis autem scire quia consentiant hæc etiam evangelicis præceptis? Ipse Dominus dicit: *Si videris fratrem tuum peccare, argue eum inter te et ipsum solum; si*

^e Lib. iv, cap. 25, in cap. 5 Job.

^d Quod autem consilii. Sic edidimus delecto verbulo est post adverbium autem. Acherius, qui autem sunt consilii, quam recte, cui libet patebit.

^e Homil. 5; Levit. cap. 3, vers. 4.

te audierit, lucratus eris fratrem tuum; quod si te non audierit, adhibe tecum alios duos vel tres. Quod si nec ipsos audierit, dic Ecclesiam: Si vero Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 15). Et paulo post: Cum ergo Evangelii tale mandatum sit, et lex præcipiat, quia si tacuerit, accipiet peccatum ejus: sciendum est quod si quis ea quæ videt in delicto proximi sui, vel non indicat secundum regulam superius dictam, vel in testimonium vocatus, non quæ vera sunt, dixerit, peccatum quod commisit ille, quem celat, ipse suscipiet; et poena commissi revolvetur ad conscientiam: Item idem in homilia de Achan furante linguam auream: Si peccaverit, inquit, anima et audierit vocem jurantis, testisque fuerit, quod aut ipse vidit aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam (Levit. v, 1): Item idem in eadem: Sed et illud non otiose transcurrendum est; quod uno peccante ira super omnem populum venit. Hoc quomodo accidit? quando sacerdotes qui populo præsent, ergo delinquentes benigni volunt videri; et præsentem peccantium linguas ne forte male de his loquantur, sacerdotalis severitatis immemores, nolent implere quod scriptum est: Peccantes coram vobis argue, ut ceteri metum habeant (I Tim. v, 20). Et iterum: Auferte malum de vobis ipsis (I Cor. v, 13). Nec zelo Dei succensi imitantur Apostolum dicentem: Tradidi hujusmodi hominem in interitum carnis; ut spiritus salvus fiat (Ibid. 5). Neque illud evangelicum student, ut si viderint peccantem primo secrete conveniant; post etiam duobus vel tribus dicant arbitraris: quod si contempserit, et post Ecclesiam correctionem non fuerit emendatus de Ecclesia, velat gentilem habeat et publicanum. Et dum parvum tui, universæ Ecclesie moluntur interitum. Quæ est ista bonitas? Quæ ista misericordia est? Ubi parere, et omnes in discrimen adducere? Polluitur enim ex uno peccatore populus: sicut una ovis morbida grex universus inficitur, sic etiam uno vel fornicante, vel aliud quodcumque sceleris committente, plebs universa polluitur. Et ideo observemus nos invicem, ut uniuscujusque conversatio nota sit maxime sacerdotibus et ministris. Nec præsentem secrete dicere: Quid hoc ad me spectat, si alius male agit? Hoc est dicere caput ad pedes: Quid ad me pertinet, si dolent, si male habent pedes mei? non mea interest, dummodo caput in sanitate perduret. Aut si dicat: oculus manus, Non indigeo opera tua, quid ad me pertinet a doles, si vulnerata es? Nunquid ego oculus conturbor ex agnitudine tua? Tale ergo est quod agnat hi qui Ecclesiam præsent, non cogitantes quia unum corpus sumus omnes qui credimus, unum Deum habentes, qui nos in unitate constringit et continet.

Et Apostolus: Non solum, inquit, qui faciunt, sed etiam qui consentiant facientibus digni sunt morte (Rom. v, 32). Item idem in epistola ad Corinthios:

^a Homil. 7 in Jesu Nave.

^b Et nullis ex. In cap. 12 Insti. Reg. infra; et nul-

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit; expurgate veteris fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis auguri (I Cor. v, 7). Gregorius in libro Pastoralium: Qui enim, inquit, proximorum mala respiciant, et tamen in silentio linguam pre-muunt, quasi conspectis vulneribus usum medicamentis subtrahant: et eo mortis auctores sunt, quo viris, quod poterant curare, noluerunt. Audiant hoc illi qui propter amorem, aut timorem, aut numeris acceptionem malorum lethalia peccata detegere relugiant: quod nisi ea correctionis et salutis causa prodiderint, similes peccanti fiant; et uno peccante, ceteris tacentibus, et non corripientibus, periculum imminet. Qui enim malum videt, et tacet, non solum in illud psalmistæ labitur dicentis: Si videris furum, currebas cum eo: et cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal. xlix, 18): verum etiam cum Isaiâ, necesse est clamet et dicat: Vae mihi quia tacui: quia vir pollutus labiis ego sum (Isai. vi, 5). Quisquis igitur mala videt, et tacet, procul dubio vir pollutus labiis existit, et peccanti facinus in semetipsum retorquet.

CAPUT XIX.

Quod gravius puniuntur qui fidem Christi percepserunt, et in malis vitam finierunt, quam illi qui sine fide mortui sunt, et tamen bona opera egerunt.

Dicit solet a nonnullis Christianis, quod hi qui in Christo renati sunt, quanquam scelerate vivant, et in malis operibus diem claudant extremam, diuturno atque purgatorio, non tamen perpetuo igni sunt puniendi. Cum multi hoc asserant, et nullis ex divinis oraculis id affirmare verum esse queant, cavendum est illis, ut hoc non solum non credant, verum etiam nec ex ore proferant: ne forte hoc dicendo, et se et alios quodammodo vana securitate deludant. Quod ergo necinim sola fides Christi sine operibus ad regnum provehat æternum; in subsequenti demonstrabitur capitulo. Quod autem qui in flagitiis viventes, et hæc nec poenitentia lamentis nec elemosynarum largitionibus redimantur, sed in eis potius perseverantes diem obeunt, atrociora sint tormenta passuri, quam illi qui, illoque lavacro Christi in Ecclesia nequaquam sunt baptizati, bona tamen opera fecerunt: subitis testimoniis colleta declarant.

Ait itaque Petrus: Melius enim illis fuerat non agnoscere viam justitiæ, quam post agnitionem veritatis retrosum redire ab eo quod traditum est illis, sancto mandato. Conspicit enim eis illud veri proverbii: Cumis reversus ad suum vomitum: et suæ loti, in volaturo tuiti (II Petr. ii, 21). Et Dominus in Evangelio: Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, reputabit malis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, reputabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum queritur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eis id verum esse divinis oraculis observare videtur quod mihi quidem melius videtur.

et (Luc. XII, 47, 48). Item : Cum immundus spiritus egerit ab homine, vadit per lectum arida, et quærit requiem, et non invenit : et ultimo dicit, Revertaris in domum meam, unde exiit. Et si veniens invenierit eam sordidam, mundatam, et ornata, vadit : et adducit septem alios spiritus nequiores se : ut intrant in domum illam, et habitant in ea. Et erunt novissima hominis illius pejora prioribus (Matth. XII, 44). Origenes quoque in homilia de initiis Decalogi : « Habitavit enim in vobis immundus spiritus, antequam crederemur, antequam venissemus ad Christum, cum adhuc fornicaretur anima nostra a Deo, et esset cum amatoribus suis demonibus. Sed posteaquam dixit Revertar ad virum meum priorem, et venit ad Christum, qui eam ab initio ad imaginem suam creavit, necessario locum dedit adultis spiritibus, ubi vadit ad legitimum virum. Suscepit ergo sanas a Christo, et mandata est domus nostra a peccatis prioribus, et ornata est ornamentis sacramentorum fidelium, quæ norunt qui initiati sunt. » Item post pauca : « Non enim domus tantum, sed templum esse debet, in quo habitat Deus. Si ergo acceptam gratiam negligat, et implicet se negotiis secularibus, continuo ille immundus spiritus vadit, et vendicat sibi domum vacantem. Et ne iterum possit expelli, alios secum septem spiritus adhibet nequiores se, et sunt novissima hominis pejora prioribus. » Et Beda in expositione Evangelii Lucæ : « Quocumque enim post baptismum sive pravitas hæretica, seu mundana cupiditas arripuerit, mox omnium prosternet in fundamentorum. Unde peccato nequiores spiritus dicuntur ingressi ; quia non solum habebit illa septem vitia, quæ septem spiritualibus contraria sunt virtutibus, sed et per hypocrisis ipsas se virtutes habere simulabit, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Melius quippe erit ei siam veritatis non cognoscere, quam post agnitionem retrorsum converti (II Petr. II, 21). Quod in Juda traditore, vel Simone Mago, cæterisque talibus specialiter legitimus impletum. »

Augustinus quoque in libro Enchiridii : « Credidit, inquit, a quibusdam etiam illi qui nomen Christi non relinquunt, et ejus lavacro sancto initiantur, nec ab eo ullo schismate vel hæresi præjudicantur, in quancumque sceleribus vivant, quæ nec diluant poenitendo, nec elemosynis redimant ; sed in eis usque ad ultimum hujus vite diem pertinacissime perseverent, salvi futuri per ignem ; licet pro magnitudine facinorum flagitiorumque duntaxat non tamen æterno igne puniri. Sed qui hoc credunt, et tamen catholici sunt, humana quadam benevolentia mihi falli videntur : nam Scriptura divina aliud CONSULTA RESPONDET. » Et paulo post : « Porro autem si homo sceleratus propter solam fidem per ignem

^a Homil. 8 in Exod.

^b In exposit. cap. 11, vers. 26.

^c Enchirid., cap. 67.

^d Breviter concessisse. Potest restitui commostrate, aut aliud quiddam simile ; nec displicet breviter contextu demonstrasse. Statim lego institu-

A salvatur, et sic est accipiendum quod ait beatus Paulus : Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem (I Cor. III, 15) poterit ergo salvare sine operibus fides, et falsum erit quod dixit ejus coepiscopus Jacobus : falsum erit et illud quod idem ipse Paulus dixit : Nolite, inquit, errare ; neque fornicatores, neque idolis servientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (Ibid. VI, 19). Si enim in istis perseverantes criminosi ; tamen propter fidem Christi salvi erunt ; quomodo in regno Dei non erunt ? Si igitur dum juxta evangelicam sententiam post agnitionem Christi quis nequam vivendo spiritum immundum, qui a se tempore baptismatis expulsus est, cum demonum septenario sibi numero addito ad se redire facit, pristinumque domum in se quodammodo vindicare sinit, sunt illi novissima pejora prioribus ; patet profecto, si in eisdem nequitiis vitam finierit, gravius illum quam eos qui licet fidem Christi non perceperint, bonis tamen operibus operam dederunt, puniendum.

Proinde necesse est ut unusquisque fidem Christi quam perceperit, operibus exornet. Et sicut nulli de misericordia Dei desperandum est, ita nemo post hanc vitam judicium Dei, quod nisi justum esse non potest, sibi alitque favorabiliter molliendo temperet, et propter hoc in hac vita bonis operibus deditus esse negligat. Quapropter procurandum est ut dum in hac vita vivitur, bonis operibus insistatur, Domino momento per prophetam : Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos (Jerem. XIII, 16). Et alibi : Quærite Dominum dum inveniri potest ; invocare eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, etc. (Isa. LV, 6, 7). Et Dominus in Evangelio : Vigilate, et orate : quia nescitis diem, neque horam (Matth. XXVI, 41). Item : Dies Domini sicut fur, ita in nocte veniet (II Petr. III, 10). Item : Ambulate dum lucem habetis ; ne tenebræ vos comprehendant (Joan. XII, 35). Et Apostolus : Ecce nunc tempus acceptabile : ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 2). Quibus documentis perdoceam quod in multa tempora poenitentia nequam in vanum deducere, sed potius bonis operibus indesinenter debeamus insistere.

[Hæc usque quid generaliter cunctis fidelibus conveniat, ex divinis oraculis, et sanctorum Patrum sententiis breviter concessisse sufficit : ad hinc omissis ordinibus qui salutiferæ institutionis supposito congruentissimis formulis ad divinæ potentie famulandam constringunt, qualis esse conjugatorum, qualiterque eis vivendum sit, ex præfatis auctoritatibus ostendetur. Primum tamen de proposito Christianitatis, quod operibus a plerisque ut operationis proposito... constringuntur, atque ita intellego omissis quæ pertinent ad ordines clericorum, monachorum, etc., qui ad Deo peculiari quodammodo serviendum ipsa sua conditione astriunguntur. Addendum etiam verbum debeat post vocem conjugatorum censeo.]

let, non exornant, dicendum; postea quod pollicitum est, capitulatim prosequendum.]

CAPUT XX.

Quod multi Christianam professionem verbis teneant, sed operibus negligant.

Si mundanarum legum jura ob jurgiorum forensium negotia dirimenda a mortalibus edita, homines avidissime discere, et intelligere acutissime satagunt, ut his bene notis, quid verum, quid falsum, quid justum, quidve injustum sit in hac terra mortientium liquido discernere queant; quanto magis jura coelestia a summo opifice Deo omnium creatore hominibus promulgata, salubriterque collata, quibus cavendum malum, faciendumque bonum perdocetur; quæ etiam sectatores suos ad terram provehunt viventium, cunctis fidelibus discere et intelligere intentioni esse debet.

Lex itaque Christi non specialiter clericis, sed generaliter cunctis fidelibus observanda, est a Domino attributa. Licet in Evangelio quædam sint præcepta specialia, quæ solummodo contemptoribus mundi et apostolorum sectatoribus conveniant; cætera tamen cunctis fidelibus, unicuique scilicet in ordine quo se Deo deservire devovit, indissimulanter observanda censentur. Multi namque laicorum existunt, qui legem evangelicam et apostolicam sibi datam credunt, et intelligere procurant, et secundum eam vivere pro viribus vigilant. Sunt alii qui eam sibi datam credunt, hanc tamen intelligere, et secundum eam vivere detrectant. De talibus beatus Augustinus in libro Sermonum ad populum: « Homo, inquit, nimium aliquando mente perversa timet intelligere, ne cogatur quod intellexerit facere. Unde ait Psalmista: *Noluit intelligere, ut bene ageret* (Psal. xxxv, 4). Tales vero nisi impræsentiarum se correxerint, quid eis in futurum proveniat si animadvertere curaverint, et in Evangelio et in Apostolo in promptu habent. »

Porro sunt alii tantæ recordiæ, qui eam non ad se, sed solummodo ad clericos pertinere contentant; gloriantes se nomine Christi insignitos, et putantes fide tenus tantum salvari posse; cum Dominus in Evangelio dicat: *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum* (Matth. xii, 21). Et apostolus Jacobus: *Fides, inquit, sine operibus otiosa est* (Jac. ii, 26). Item: *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid fides poterit salvare eum* (Ibid. 14)? Et paulo post: *Fides, inquit, si non habuerit opera, mortua est in semetipso*. Joannes apostolus: *Qui dicit, inquit, se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est; et in eo veritas non est* (I Joah. ii, 4). Paulus: *Confitentur, inquit, se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. i, 16). Item alibi: *Qui autem sunt Christi, carnem suam cruci-*

• De verbis apost. serm. 13.

fixarunt cum vitis et concupiscentiis (Galat. v, 24).

Ait autem beatus Augustinus in præfato libro sermonum: « Dico charitati vestræ, fratres, omnes mali catholici contentantur Christum in carne venisse, factis autem negant. Nolite ergo esse tanquam fide securi; adjungite fidei rectam vitam rectam; ut Christum confiteamini in carne venisse, et verbis vera dicendo, et factis bene vivendo. Nam si contentimini verbis, et factis negetis, fides talitum præpe fides est dæmoniorum. Jacobus itaque apostolus cum de fide et operibus loqueretur adversus eos; qui sibi putabant fidem sufficere, et opera bona habere volebant, ait: *Tu credis quia unus est Deus, bene facis: et dæmones credunt; et contremiscunt* (Jac. ii, 19). Nunquid fidei dæmones ab æterno igne liberabuntur, quia credunt et contremiscunt? Miserabilis plane et valde lamentanda fides; quæ dæmonum fidei comparatur. Apostolus nempe: *Fidem credentium a fide dæmonum distinguens, ait: Fides quæ per dilectionem operatur* (Galat. v, 6). Claret namque quia fides nisi dilexerit quod credit, sequæ bonis operibus exornaverit, meritum fidei amittit. Quam multi hodie in Ecclesia existunt (quod non sine magno animi moerore prosequi potest), qui fidem Christi perceperunt, et opera habere contemnunt, vitis inserviunt, et Christianitatis nomen sibi sufficere putant. Nunquid sola fides superbus, invidus, avarus, adulteros, perjuros, raptores, fornicatores, homicidas, et cæteris innumeris vitis mancipatos; proventura est ad regnum Dei, cum Dominus in Evangelio, et Apostolus dicat, quod hujusmodi regnum Dei non possidebit? Quam multi etiam qui propter mundi amorem, dilectionem sui, parvipendunt Creatorem, cum mundus eadat et concupiscentia ejus, et qui Christo adhaeret, manent in æternum; sicut et Christus manet in æternum, et qui, ipso testante, suam sermonem serbaverit, mortem non videbit in æternum! (Joan. viii, 51). Ait autem Dominus per Prophetam: *Attendite, popule meus, legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei* (Psal. lxxvii, 1). Qui populus Domini est, ejus legem attendere, illiusque verbis aurem accommodare procurat: qui autem facere negligit, populum ejus non esse demonstrat.

Verum sunt nonnulli qui legem divinam non solum opere complere, sed nec audire dignantur. Et quid rogo faciunt de eo quod scriptum est: *Qui obturat aurem suam ne audiat legem, verbum ejus execrabitur erit?* (Prov. xxviii, 9). Quod si oratio legem divinam audire nolentis execratur, nihilominus ejus cor despicitur; si ejus cor despiciatur, Christus in eo habitare dedignatur. Nequaquam igitur ad ejus cor venit qui suas leges odit; quoniam cor hujusmodi subditum peccato tantum hospitem habere non meretur, Scriptura testante, quæ ait: *Spiritus sanctus disciplinae effugiet æternum; nec habitabit in corpore subdito peccatis* (Sap. i, 5). Audiant hoc illi qui dies suos in peccatis ducunt, quod vitis substrati nequa-

• De verbis apost. serm. 31, cap. 9.

quam Spiritum sanctam habitatorem habere possint, et quod nemo peccato Christoque pariter servire possit, Domino in Evangelio dicente: *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. xvi, 24; Luc. vi, 13). Et per Prophetam: *Coangustatum est stratum, breve est pallium: utrumque operire non potest* (Isai. xxvi, 20). Ac si patenter dicat: Nemo me, auctoremque peccati in suæ mentis lecto, pariter recipere potest: *Quæ enim, ut Apostolus ait, conventio Christi ad Beati? Et quæ participatio luci ad tenebras?* (II Cor. vi, 15.)

Negligitur etiam professio Christiana a multis, et in multis, propter delectationes carnales et diversissimas hujus sæculi vanitates; quibus quanto plus justo, imo inaniter inserviunt, tanto minus operibus Christianæ professionis vacare inveniuntur. Quod si Acta apostolorum relegamus, et devotionem Christianæ plebis, quæ sub eisdem apostolis floruit, diligenter animadvertimus, multum nostri sæculi Christiani populi devotionem ab illorum distare reperimus. Et quanto illi ardentius ac devotius eam sunt sectati, tanto nonnulli ab ejus operibus longe sunt disgressi. Proinde sicut tunc initio nascentis Ecclesiæ eadem fides operibus floruit, ita nunc eisdem neglectis, apud quosdam marcescit. Ut enim verbis beati Augustini^a utar, et Christus in nobis est idem, qui et in illis: eadem fides in nobis, sed non eadem devotio. In illis enim major erat fraternitas Christi, quam sanguinis. In illis sicut una fides, ita erat et una substantia; et quibus erat communis Christus, communis fuit et sumptus. Nefas enim putabant eum sibi participem non adsciscere in substantia, qui particeps esset in gratia. Non ergo verebantur ne esurirent, sed potius timebant ne alii esurirent. Nunc autem, ut idem beatus Augustinus ait, ita alter de alterius inopia non cogitat, ut illud sit quod dicit Apostolus: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est* (I Cor. xi, 21). Et paulo post; *Nunc est illud tempus, quod Dominus in Evangelio ait, Abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (Matth. xxiv, 12). Modo enim abundat avaritia et iniquitas, quæ ante largitatis bonitate cessabat, et refrigescit fraternitatis charitas, quæ prius amore Christi fervebat. Tunc enim sub apostolis tanta fraternitatis dilectio fuit, ut in conventu suo non inveniretur indigentia. Tanta autem modo Christianitatis dissimulatio est, ut in cœtu nostro vix invenias locupletem: locupletem autem vix inveniri dico, non facultatibus, sed operibus. Ait autem Apostolus: *Divites sint in operibus bonis* (I Tim. vi, 18). Locupletem enim intellegi voluit in Ecclesia, qui dives in Christo est. Et idem post pauca: *Raro igitur hæc tempore invenimus in Christiano populo locupletem; et si plerique in domibus auro sint divites, in Ecclesia tamen sunt mendici. Dum enim circa pauperes non pro eo quod prævalent operantur, nec hoc est gra-*

tum quod afferunt, nec illud est satiabile quod reservant. Dixit autem Dominus ad Cain cum offerret munera: *Si autem recte offeras, recte autem non divides, peccasti. Quiesce*, sic tu, Christiane, recte non divides, qui de tanto auro tuo majorem partem mammonæ servas, quam Deo largiris.

In primordio igitur sanctæ Dei Ecclesiæ circa credentes ardor fidei ita vigeat, ut perseverarent in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus, et haberent omnia communia; et sumerent cibum cum exultatione, et simplicitate cordis, collaudantes Deum. Nunc autem devotio Christianitatis apud plerosque longe aliter se habet: quoniam a quibusdam^b doctrinæ apostolorum præponitur amor terrenorum negotiorum; communicationi fractionis panis, tenacitas; frigus charitatis, et cupiditas ambiendæ rei alienæ, potius quam propriæ largiendæ; orationibus delectatio carnis, curiositas rerum, sollicitudo mundi, et multimoda mentis in diversa vagatio. Quæ autem illis erant communia, nunc quibusdam ita sunt propria, ut perraro in alterius ex his quidquam retroquoatur usum. Illi sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis, collaudantes Deum; nunc autem vix a quibusdam sumitur cibus sine detractione, sine simulatione, sine insultatione, sine histrionum saltatione, et obscena jocatione, et turpiliquis, et scurrilitatibus, et cæteris innumeris vanitatibus, quæ animum Christianum a vigore sui status emolliunt. Illi in simplicitate cordis, isti autem, e contrario, subdolo et duplici animo, cum Scriptura dicat: *Sentis de Domino in bonitate: et in simplicitate cordis querite illum* (Sap. i, 1). Illi sumentes cibum, Deum collaudabant; isti diversorum ciborum genera ad suum libitum exigentes, erga lautissimos sibi cibos præparatos artem collaudant coquorum: et ideo in comedendo et bibendo nimii existunt, ut Nabuzardan princeps coquorum muros Jerusalem, id est virtutes animarum suarum, subruere videatur. Nec non et illius evangelici ita sunt immemores, quo præcipitur: *Videte ne graventur corda vestra in ebrietate, et crapula, et curis hujus vite* (Luc. xxi, 34), ut deliciosis cibis ventribus distentis, et diversissimis potionibus irrigatis, non ad laudes Dei, sed ad cachinnationes ora dissolvant: non attendentes illud quod Dominus in Evangelio ait: *Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, et flebitis* (Ibid. vi, 25). Et alibi Scriptura dicit: *Risus dolore miscbitur; et extrema gaudii luctus occupat* (Prov. xiv, 13). Et e contrario, de justis: *Beati igitur qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5). Non enim a magno mysterio vacat, quod Dominus noster Jesus Christus flevisse, non risisse, in Evangelio legitur: scilicet ut in hoc, sicut et in cæteris membris suis exemplum daret, quod in hac convalle lacrymarum non propter fumea et fugitiva gaudia ridendum, sed magis pro-

^a Sermo sancti Maximi episcopi de divers. inter Ambrosianos 9.

^b Quoniam a quibusdam. Hunc locum fœdis men-

pter amissam nostram æternæ patriæ hæreditatem, a qua diu exsulamus, nobis esset deffendum.

Terrendi sunt ergo epulis multiloquioque vacantes damnatione illius purpurati divitis, qui micæ Lazaro indigenti dare noluit (*Luc. xxvi, 24*); et ideo, ut beatus Gregorius ait, usque ad minima petenda pervenit; qui idcirco linguam sibi refrigerari poposcit, quia loquacitati, quæ inter epulas maxime fieri solet, insolenter inservivit. Mulcendi sunt vero, atque ad opus misericordiæ provocandi, exemplo beati Job dicentis: *Si negavi, quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci: si comedi buccellam meam solus, et non comedit ex ea pusillus* (*Job. xxxi, 16*). Igitur ne multiloquio impune se vacare posse quis putet, audiat quod Psalmista canit: *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum. Divertat a malo et faciat bonum* (*Psal. xxxiii, 13*). Multi nempe propter dies malos, quos fallente mundi amore putant esse bonos, perdunt dies bonos æternos, ubi est summa felicitas, et perpetui gaudii inenarrabilis beatitudo.

Est et aliud in Christiana religione magna admiratione dignum, eo quod leges humanæ, quæ plerumque peccare volentibus terrorem potius quam Christi præcepta incutiunt, majorem vim quam divinæ habere videantur, cum utique illæ sibi parentes, a temporalibus hæc quoque ab æterna liberent pœna. Cum enim quispiam regiæ aut imperialis dignitatis apicem tenens, mortalibus temporaliter imperans, aliquid edictum proponit, quod a sibi subditis et audiri diligenter, et impleri fideliter sagaciterque velit; quis, rogo, subditorum non inhiante id audire, illiusque jussionibus fideliter accelerat obtemperare? Quis in tantam vero audaciam prorumpere audeat? Quis id nisi ad sui discrimen contemnere præsumat? Cum hæc quippe dico, stupor et ineffabilis admiratio gignitur in animo meo: homines condunt leges, et a subditis custodiuntur: Deus creator omnium æternaliter imperans, qui nostro augmento non crescit, nec nostro detrimento decrescit, in cujus manu ita sumus quasi lutum in manu figuli, dedit ob salutem animarum capescendam legem, et audire contemnitur; et si aure corporis auditur, aure cordis non percipitur, opere non adimpletur. Quid autem excusationis Christiani Domino afferre poterunt, qui mundanæ legis censuram ob mundialem metum suscipiunt; et jugo Christi, quod leve et suave est, et ad vitam ducit æternam, colla submittere rennunt. Dominus dicit: *Venite ad me, qui laboratis et onerati estis:*

et ego reficiam vos. Et idem alibi: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris: jugum enim meum suave est et onus meum leve* (*Matth. xi, 28-30*). Et venire ad talem tantumque vocantem, et ab eo humilitatem, et mansuetudinem discere, ejusque jugum suscipere recusatur: Hoc qui faciunt, quid aliud faciunt; nisi a salute propria deficiunt? Quod quam miserabile et exitiale sit explicari non potest.

Providendum est ergo omnibus fidelibus, ut divinis legibus humanas, et divino amori mundi non præponant amorem. Amatoribus namque munda lata et spatiosa via est, quæ ducit ad mortem; amatoribus vero Christi, arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam. Majoris quippe numeri sunt hodie in Ecclesia, quod valde lugubre est, qui per latam et spatiosam viam, quæ ducit ad mortem, ambulant, quam qui per arctam et angustam viam, quæ ducit ad vitam, contendunt intrare. Et hoc idcirco fit, quia videtur illud impletum esse quod Apostolus ad Timotheum scribit: *Hoc autem scio, inquit, quod in diebus novissimis instabunt tempora periculosa; et erunt homines seipsos amantes, et cætera quæ in eadem prosequitur Epistola* (*II Tim. iii, 2*). Et idem alibi: *Omnes enim sua quarunt, non quæ Jesu Christi* (*Phil. ii, 22*). Perspicue sane animadverti, quod professio Christiana modernis temporibus a plerisque non sic devote ac religiose colitur, sicut a patribus colebatur Christianis.

Hanc itaque fidei regulam (de qua superius breviter, et in memoratis Actibus apostolorum plenissime dictum est) apostoli, imo per apostolos Christus tenendam fidelibus censuit. Si igitur hanc Christus docuit, imo quia docuit, ut quid tot tantisque consuetudinibus ad votum quorundam repertis contemnitur? Quæ quamvis, Deo annuente, veraciter percipiatur, operibus tamen a nonnullis diversissimis negligitur modis. Et hoc idcirco accidisse reor, quia irrepsit inter quosdam laicos nimium deploranda consuetudo: qui utique legibus divinis, quibus se per fidem subdiderunt, non ut oportet animadversis, non solum quod libet et licitum non est, sed et id quod licet, non tamen expedit, legem sibi faciunt; et secundum id quod tamen libitum fuerit, vivere se posse inculpabiliter credunt: quod quia hic per singula ex oraculis divinis, et sanctorum Patrum sententiis ostendere magnæ est prolixitatis, in sequentibus, prout Deus posse dederit, demonstrabitur capitalis.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod conjugium a Deo sit institutum; et non est appetendum causa luxuria; sed liberorum procreandorum.

Gum Deus summus bonus, cuncta que fecit, bona sint valde, dicitur Scriptura: *Et vidit Deus cuncta que fecit, et erant valde bona* (Gen. 1, 31); plerique quibusdam bonis a Deo bono creatis, quibus male utuntur, in malum sibi eadem bona convertere noscuntur. Innumerabilia quippe sunt, et ineffabilia ejus bona, inter que bonum esse conjugium, et in exordio creationis humane a Deo esse institutum, cum liber demonstrat Genesios, in quo legitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suae; et erunt duo in carne una* (Ibid. 2, 24). Item ibi: *Et facit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum; masculinum, et feminam creavit eos, et benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini, et replete terram* (Ibid. 1, 27). Et Salomon a Deo, inquit, preparatur viro uxor (Prov. xix, 14). Et in Evangelio: *Non legis, quia qui creavit ab initio masculinum et feminam creavit eos? Quod ergo Deus conjunxit, homo non separat* (Math. xix, 6). Et Paulus ad Corinthios: *Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nuperit virgo, non peccavit* (I Cor. vii, 28). Item idem ad cbræos: *Honorabiles, inquit, nuptie, et cubile immaculatum* (Hebr. xiii, 4). Quod autem si causa libidinis, et non potius fructu propaginis appetatur, tantum bonum in culpam convertatur, habes in libro beati Augustini de Bono conjugali (Cap. 19): *Bonum ergo, inquit, sunt nuptie, in quibus tanto meliores sunt conjugati, quanto castiores ac fideliores, si Deum timent, maxime si filios, quos carnaliter desiderant, etiam spiritualiter meritant.* Item idem in eodem (Cap. 9): *Sane videndum est alia bona nobis Deum dare, que propter seipsa expetenda sunt, sicut sapientia, salus, amicitia; alia que propter aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, albas, potus, somnus, conjugium, concubitus. Horum enim quedam sunt necessaria propter sapientiam, sicut doctrina; quedam propter salutem, sicut cibus, potus, somnus; quedam propter amicitiam, sicut nuptie, vel concubitus. Hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amicitie magnam bonam est. His itaque bonis, que propter alia necessaria sunt, qui non ad hoc utitur, propter quod insistentia sunt, peccat alias venialiter, alias damnabiliter. Quisquis vero eis propter hoc utitur, propter quod data sunt, beneficit. Chi ergo non sunt necessaria, si non eis utitur, melius facti.* Item idem in eodem (Cap. 3): *Liberorum procreatione. Ut in indice capitulum illud in codice Clar. videtur, et non bonorum conjugiarum vita per Job esse significati, quod in prior editione haud mirum est defuisse: quippe que adnotata est ad hunc codicem, in quo desiderabatur quicquid de Jobo exscripturi sumus ex codice Clarom.*

Uud nunc dicimus secundum istam conditionem nascendi et moriendi quam novimus, et in qua creati sumus, aliquid boni esse conjugium masculi et femine; cuius se detractionem bita divina Scriptura commendat, ut nec dimissa a viro nubere liceat alteri, quandiu vir ejus vivit, nec dimisso ab uxore liceat alteram ducere, nisi mortua fuerit que recessit. Bonum ergo conjugium, quod etiam Dominus in Evangelio confirmavit, non solum quia prohibuit dimittere uxorem nisi excepta causa fornicationis, sed etiam quia invitatus ad nuptias venit. Item idem in eodem: *Cur sit bonum conjugium merito quaeritur. Quod mihi non videtur propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diverso sexu societatem. Alioquin non jam diceretur conjugium in senibus, praesertim si vel amisissent filios, vel minime genuissent. Nunc vero in bono, licet annoso conjugio, etsi emarceat ardor castitatis inter masculum et feminam, viget tamen ordo charitatis inter virum et uxorem: quia quanto meliores sunt, tanto maturius a commistione carnis suae pari consensu se continere ceperunt; non ut necessitatis esset postea non posse quod velent, sed ut laudis esset prius noluisse quod possent.* Scribit etiam idem beatus Augustinus ad Valerium comitem: *Copulatio maris et femine generandi causa bonum est naturale nuptiarum; sed isto bono male utitur, qui bestialiter utitur, ut sit ejus intentio in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis.* Et paulo post: *Verum quod dixi ad naturam pertinere nuptiarum, ut masculus, et femina generandi societate jungantur, et ita invicem non fraudent, sicut omnis societas fraudulentum socium naturaliter pati non vult: hoc tam evidens bonum, cum infideles habent, quia infideliter utuntur, in malum peccatumque convertunt.* Idem post pauca (Cap. 7): *Proinde nuptie quia etiam de illo malo aliquid boni faciunt, gloriantur; quia vero sine illo fieri non potest, erubescunt; tanquam si quispiam pede vitiatoad aliquid bonum etiam claudicando perveniat; nec propter claudicationis qualium mala est illa perventio, nec propter perventionis bonum, bona est claudicatio. Ita nec propter libidinis malum, nuptias condemnare; nec propter nuptiarum bonum, libidinem laudare debemus.* Isidorus in libro de Officiis: *Illæ sunt inquit, certe nuptie, que in conjugio non libidinem, sed prolem requirunt; neque enim sic institute sunt, ut carnis voluptatibus serviant, sed tantum ut fructum propaginis quaerant. Nam ut ipse doctus tabulae indicant, causa procreandorum liberorum Cujus se detractionem. Acherius hoc loco legit optere censet, cuius considerationem: quod quidem non displicet, modo scribatur quodcum.*

e De Nupt. et Concup. cap. 4.
 d Lib. II, cap. 19.

ducitur uxor. Quando ergo quisque luxuriose vivit amplius, quam necessitas procreandorum liberorum cogit, jam peccatum est. » Bona igitur sunt conjugia, sed bono virginali et continentiae viduali non sunt coequanda. Ait autem Isidorus in eodem libello : « Conjugia tantum per se bona sunt, per ea vero quae circa ea sunt, mala fiunt. Per id namque mala sunt, per id quod dicit Apostolus : *Qui autem cum uxore est, cogitat ea quae sunt mundi.* Et iterum : *Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat (I Cor. vii, 34).* Quod autem non unus et multae, sed unus et una copulantur, ipsa primum divinitus facta conjunctio in exemplum est. Nam cum Dominus hominem figurasset, eique parem necessariam prospexisset, unam de costis ejus mutuatus, unam illi feminam sinxit. Sicque Adam et mulier Eva inter se nuptiis functi, formam hominibus de originis auctoritate, et prima Dei voluntate sanxerunt. »

Præfatus quoque Augustinus in libro sermonum ita scribit de laude conjugatorum : « Est, inquit, conjugalis vita laudabilis, et habet in corpore Christi locum suum. » Et paulo post : « Novimus membra Christi esse quae conjugalem agunt vitam; si membra Christi sunt, id est, si fideles sunt. » Item idem : « Audeo, inquit, dicere conjugalem agentes vitam, si tenent humilitatem, superbis castis meliores esse. »

His et cæteris innumeris documentis manifestatur conjugium, de quo sancta et humilis nascitur virginitas, bonum esse et honestum, si tamen caste utatur. Et quisquis illud pro eo quod institutum est, appetit, bono bene utitur; quisquis eo male utitur, procul dubio bonum sibi in peccatum convertere probatur. Ac per hoc oportet ut conjugati hujusmodi admissum intelligant, caveantque ne id quod licitum est, causa libidinis sibi in peccatum convertant. Qui autem thori conjugalis pudicitiam hujusmodi incontinentiae navis fuscaverint, id necesse est quotidianis eleemosynarum largitionibus, orationum jugibus precibus, poenitentiae lacrymis, et cæteris bonis operibus diluere satagant.

[Illud namque non incongrue in hoc capitulo subjungendum fuit, quod Ezechiel propheta tres liberatos viros se audisse asserit, Noe scilicet, Danielem et Job. Et cum per Noe..... præpositorum ordo, per Job quoque honorum conjugum vita signatur, restat ut conjugati tantæ prohibitatis, tot tantisque sacrarum virtutum præconiis a Domino laudati viri vitam actusque pro viribus, suffragante divina gratia, imitentur, ut ejus collegio merito adscisci mereantur. Nam ut in domo nuptiarum, quæ est Ecclesia Christi, triplinum esse describitur, qui nimirum tres sunt in Ecclesia ordines fidelium, doctorum, abstinentium, et conjugatorum. Et alibi in Evangelio iidem tres ordines fidelium ita distinguuntur, ut in duobus in lecto continentium, in duobus

in agro præpositorum. In duobus vero molentibus in unum conjugatorum vita demonstratur. De tertio itaque ordine ita Venerabilis Beda præbyter scribit : « Erunt, inquit, duæ molentes in unum. Molentes appellat eos, qui in plebibus constituti reguntur a doctoribus, agentes ea quæ sunt sæculi, quos et seminarum nomine significavit, quia consiliis, ut dixi, peritorum regi eos expedit; et molentes dixit propter temporarium negotiorum orbem atque circuitum; quas tamen in unum molentes dixit, in quantum de ipsis rebus et negotiis suis præbetur usibus Ecclesiae. Unaquæque enim hujus mundi actio mola est, quæ dum multas aras congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit, atque ex se velut farinas projicit, quia inquieto cordi semper minutissimas cogitationes gignit. *Una assumetur, et altera relinquetur.* Assumetur ea pars quæ connubii tantum propter amorem generis exercuerit, terrenamque substantiam ob acquirenda cœlestia dispensaverit : relinquetur autem quæ... conjugii ob illecebras carnis servierit : terrena vero si qua Ecclesiae vel pauperibus tribuerit, ideo fecerit quasi redempto Domino his amplius abundat. » Liqueat igitur quia juxta Ezechielis prophetae vaticinium et evangelicum documentum tres sunt in Ecclesia ordines ac distinctiones fidelium. Unde, quia de ordine conjugatorum hic agitur, summopere eis prævidendum est, ut sic ea quæ mundi sunt agant, quatenus conditori suo minime displiceant. Caveant ergo relictionem, quæ a Domino terribiliter interminatur, et amplectantur assumptionem, quæ ab eodem Domino pronuntiando feliciter promittitur, ut ab eorum consortio qui relinquendi sunt (non) adnumerentur. Ut ergo dictis beati Gregorii utar in homilia Ezechielis prophetae octava, « ita honorum conjugatorum vita in castris Domini moderanda est, quatenus viventes concorditer in amore omnipotentis Domini, sic vicissim sibi carnis debitum solvant, et tamen quid Domino de bonis operibus debeant, nullatenus obliviscantur, sed et si qua ut homines delinquant, hæc incessanter piis actibus redimant. »

CAPUT II.

Ut qui uxores ducere voluerint, sicut eas castas et incorruptas cupiunt invenire, sic ad eas casti et incorrupti studeant accedere.

Quidam laicorum amore libidinis superati, quidam vero ambiendi honoris terreni cupiditate ducti, imò præstolandi tempus, quo honores mundi nancisci valeant, interim in cœno luxuriæ se volutantes, antequam ad copulam connubii accedant, diversissimis modis se corrumpant, et virginalia decus, quod usque ad tempus legitimæ uxoris accipiendæ conservare debuerant, amittunt, nec non et benedictione, qua Deus copulæ primorum hominum benedixit, et ea quæ nunc in Ecclesia per sacerdotum ministeria secundum canonicam auctoritatem, et sanctæ Romanæ Ecclesiae morem nupturis exhibentur, conjectura quidem, sed quæ fallere nequeat : antea legebatur *mysteria*.

^a De Verbis Domini, serm, 53, cap. 4.

^b Sacerdotum ministeria. Ita emendavimus : ex

ur, se prirent. Unde etiam demanda consuetudo inolevit, ut parræ sponsus et sponsa in missarum celebratione, secundum præmissum ordinem, benedicantur. Nam et filii, qui ex tali concubitu generati sunt, licet uterque parens liberæ sit conditionis, in hæreditate tamen cum fratribus ex legitimo matrimonio natis, quod delendum est, minime juxta mundanæ legis censuram, succedere valent. De qua re beatus Ambrosius in libro primo, cujus titulus est De Abraham, ita scribit: « Discant ergo homines conjugia non spernare, nec sibi sociare impares, ne hujusmodi suscipiant liberos, quos hæredes habere non possint; ut vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris moventur, digno studeant matrimonio. » Audiant igitur qui uxores ducere cupiunt, qualiter angelus Raphael, Tobiam de uxore sibi conjungenda instruxerit: *Hi namque, inquit, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulas, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmon super eos. Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab ea; nihil aliud nisi orationi vacabis cum ea. Ipsa autem nocte, incenso fœore piscis; sugabitur dæmon. Secunda vero nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admittaris. Tertia autem nocte benedictionem consequeris, ut filii ex vobis incolumem procreantur. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quam libidinis ductus, ut in semine Abraham benedictionem in filiis consequaris (Tob. vi, 16).* Si qui forte sunt qui in accipiendis caste uxoribus sacerdotalem parvipendere voluerint admonitionem, prorsus necesse est ut angelicam magnipendant instructionem.

Qui autem impuri et non casti, castas et puras volunt ducere uxores, audiant quid beatus Augustinus in libro Sermonum a dicat: « Vos qui ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris. Quales eas vultis invenire, tales vos debent et ipsæ invenire. Quis juvenis est qui non castam velit ducere uxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desiderat? Intactam queris, intactus esto. Puram queris, noli esse impurus. Non enim illa potest, et tu non potes. Si fieri non possit, nec illa posset. Quia vero illa potest, doceat te quia fieri potest. Et ut illa possit, Deus regit. Sed tu gloriosior eris, si feceris. Quare gloriosior? Illam premit parentum custodia, refrœnat infirmitatis sexus ipsa verecundia. Postremo leges times, quas tu non times. Ideo gloriosior eris si feceris; quia tu si feceris, Deum times. Habet illa multa quæ timet præter Deum, tu solum Deum times. Sed tu quem times, major est omnibus (Cap. 3). Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Præcedis, videris; intras, videris; lucerna ardet, videt te; lucerna extincta est, videt te; in cubiculum intras, videt te; in corde versaris, videt te. Ipsum time, illum cui cura est ut videat te, et vel timendo castus esto. Aut si peccare vis, quære

^a De Verbis Dom. serm. 46, cap. 2.

ubi te non videat, et fac quod vis. » Item idem in sermone ad populum, cujus titulus est de decem chordis (Cap. 20): « Noli, inquit, dicere tibi, quando forte luxurianter aliquid vis agere: Adhuc uxorem non habeo, facio quod volo; non enim post uxorem meam pecco. Jam nosti, pretium tuum; jam, nosti quo accedis, quid manduces, quid bibas. Abstine te a fornicationibus: ne forte dicas mihi: Ad fornicem vado, ad meretricem pergō, ad prostitutam eo; nec illud præceptum violo quod dictum est: *Non macchaberis (Exod. xi, 14)*, quia uxorem nondum habeo, nec post illam aliquid facio; nec illud præceptum violo, ubi dictum est: *Non concupisces uxorem proximi tui (Ibid., 17)*, quia ad publicam vado; in quod præceptum incorro? Non invenimus chordam quam tangamus. Quo nervo ligemus fugitivum istum? Non fugiat, habet unde ligetur. Decem enim præcepta ad duo illa referantur, sicut audivimus, ut diligamus Deum et proximum. Et duo illa, ad unum illud: Unum est autem: *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris (Math. vii, 12)*. Intellegat sanctitas vestra. Eventum quod fieri tibi non vis, alii ne feceris, ad duo præcepta pertinet. Si homini non feceris quod pati non vis ab homino, ad proximi præceptum pertinet. Si autem quod non vis pati ab homine, ipsi Deo vis facere, nonne tuis alteri quod pati non vis? Chârier tibi factus est homo quam Deus. Ergo quomodo ipsi facio, inquit, Deo? Corruptis teipsum. Et unde injuriam Deo facio, quia corrumpto meipsum? Apostolum audi: *Ne quis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis? (I Cor. iii, 16)*. Hoc dicit Christianis, hoc dicit fidelibus: *Si quis templum Dei corripit, corripet illum Deus (Ibid., 17)*. Videtis quomodo minatur? Non vis corrumpi domum tuam, quare corrumpis domum Dei? Certe facis alicui quod pati non vis. Non est ergo quo evadatur. Tenetur ille qui se teneri non putabat.

His igitur quæ prædicta sunt diligenter perspectis, summopere studendum est conjugii copulam adjuvantibus, ut nec clanculo cum meretricibus, nec palam cum ancillis, antequam nuptio vinculo se junctant, corrumpanitur: ut scilicet quæ centesimam virginitatis nequeunt, saltem caste copulati tricesimam fractum a Domino percipere valeant.

CAPUT III.

Quod conjugatis carnali copula indifferenti servare non conveniat.

Sunt plerique conjugalem ducentes vitam, qui tempora cocunt et non cocunt cum uxoribus pudicissimè discernere student; sunt etiam qui hujus discretionis modum non solum habere renuunt, quin potius se castigantibus et redarguentibus impudentè obijcere solent. Uxores, inquit, nostræ nobis lege conjunctæ sunt; si pro libitu nostro eis quando et qualiter volumus, utimur, non peccamus. Majoris autem eriminis rei efficiamur, si ab uxorum amplexibus abstinemus, et filios, quos generare debuimus, non generamus. Quod dico, sæpissime mihi objectum

est; quorum impudentissima assertio, imo fibri-
tose voluntati, quam sibi hujuscemodi facere legem
gestiunt, renititur Ecclesiastes dicens: *Tempus am-
plexandi, et tempus longe fieri a complexibus* (Eccl. 3,
5). Et Apostolus: *Tempus inquit, breve est; reli-
quum est, et qui habent uxores, tanquam non habentes
sint; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non
utantur; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et
qui emunt, tanquam non possidentes. Præterit enim
figura hujus mundi* (I Cor. VII, 30).

[Scribit itaque Hieronymus in Expositione Eze-
chielis propheta: « Præcipitur ergo, inquit, viris,
ut non solum in alienis mulieribus, sed in suis quo-
que, quibus videntur legē conjugii Scriptura dicente: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram* (Gen. 1,
28), carna concubitus norint seipora, quando coeun-
dum, quandoque ab uxoribus suis abstinendum. Quod
quidem et Ecclesiastes sonat: *Tempus, inquit, am-
plexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus* (Eccl. 3,
5). Caveat ergo uxor, ne forte victa desiderio
conjugii, calet virum, et maritus ne vim faciat
uxori, putans omni tempore subjectam sibi debere
esse conjugii voluptatem. »]

Papa enim Gregorius in libro Pastoralium (Part. III,
cap. 28): « Admonendi namque sunt conjugii obli-
gati, ut cum vicissim quæ sunt alterius cogitant, sic
etiam quæque student placere conjugii, ut non dis-
plicent conditori: sic ea quæ hujus mundi sunt, agant,
ut tamen appetere quæ Dei sunt, non omittant. Sic
de bonis presentibus gaudeant, ut tamen intentione
sollicita mala æterna pertimescant. Sic de malis
temporalibus lugeant, ut tamen consolatione integra
spem in bonis futura signant: quatenus dum in
transitu cognoscunt esse quod agunt, in mansione
quod appetunt, nec mala mundi con- fringant,
cum spes honorum celestium roborat; nec bona
presentis vite decipiant, cum suspecta subsequentis
iudicii mala contristant. Itaque animus Christiano-
rum conjugum et infans et fidelis, qui et plene
temporalia despiciere non valet, et tamen se contin-
gere per desiderium valet, quamvis in delectatione
carnis interim jaceat, supernæ spei refectione con-
sulescat. Et si habet quæ mundi sunt in usu itineris,
servet quæ Dei sunt in finem perventionis. Nec to-
tum se in hoc quod agit impertat, nec ab eo quod ro-
buste sperare debuit, funditus cadat: quod bene et
breviter Paulus exprimit, dicens: *Qui habent uxores,
tanquam non habentes sint; et qui sunt, tanquam non
sint; et qui gaudent, tanquam non gaudentes* (I Cor.
VII, 30). Uxorem, quippe quasi non habendo habet,

Ut virum. In his emendandis etsi haud admo-
dum utilem operam nostram intelligamus, propterea
quod inter lectores paucissimi erunt quos talia tan-
gant; quia tamen nihil, cui quidem medelam afferre
possimus, corruptum relinquere animus est, ex
improbissima sententia idoneam efficit posse monemus
quibus, veli mutatione; nam si legatur *ego virum*,
apparet ex mente scriptoris parem esse mariti et
uxoris conditionem quantum ad id quod Paulo au-
ctore matrimonii debitum vocant, ac neutri licere
id ab altero, certis quidem temporibus, importuni-

qui sic per vitam carnali consolatione utitur, ut ta-
men nunquam in prava opera a mellioris intentionis
rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non
habendo habet, qui transitoria cuncta esse conspi-
ciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna
gaudia spiritus ex desiderio expectat. Non flendo
 flere est, sic exteriora adversa plangere, ut tamen
noverit æternæ spei consolatione gaudere. Et rursus
non gaudento gaudere est, sic de infimis animum at-
tollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare.
Ubi apte quoque paulo post subdit: *Præterit enim
figura hujus mundi* (Ibid., 31); ac si aperte diceret:
Nolite constanter mundam diligere, quando et ipse
non potest, quem dicitis, stare. Incassum ergo cor
quasi manens figitis, dum fugit ipse quem amatis.
Admonendi sunt conjuges, ut ea in quibus sibi ali-
quando displicent, et patienter invicem tolerant, et
exhortantes invicem satvent. Scriptum namque est:
*Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem
Christi* (Gal. VI, 2). Lex quippe Christi charitas est:
quia ex illo nobis et largienter sua bona contulit, et
æquanimitè mala nostra portavit. Tunc ergo legem
Christi et ejus mandata imitando complemus, quando
et nostra bona benigne conferimus, et nostrorum
mala pie sustinemus.

His ergo quæ supra memorata sunt auditis, dili-
genterque perspectis, omittant impudici conjugati
voluptuosam libitum suum sibi facere legem; et
discant ex præmissis auctoritatibus, quod eos non
oporteat suis immoderate uti debere uxoribus.

CAPUT IV.

*De conservanda fide inter virum et uxorem: et quod non
liceat [neque pellicem, neque] concubinam habere.*

Non convenit Christianæ religioni ut unus multas,
aut una diversos in uno corpore societ. Apud Ju-
dæos nempe et quosdam alios incredulos hæc impu-
dica consuetudo perdurat. Non enim fas est, neque
debet Christianum, relicta conjugalis thori fide, per
diversa seorta vagari. Quod etiam ea quæ sequuntur,
fieri non debere demonstrant. Ait autem Dominus
per Malachiam: *Hoc rursus fecistis. Operiebatis la-
terymis altare Domini, fletu et genuitu; ita ut non re-
spiciam ad sacrificium, nec accipiam placabile quid
de manu vestra. Et dixistis: Quam ob causam? Quia
Dominus testificatus est inter te et uxorem pubertatis
tuæ, quam tu despexisti. Et hæc particeps tua, et uxor
fœderis tui. Nonne unus fecit, et residuum ejus spi-
ritus? Et quid unusquisque querit, nisi semen Dei?
Custodite spiritum vestrum, et uxorem adolescentiæ
tuæ noli despiciere* (Malac. II, 13). Et Apostolus:
tate, vel per vim corpori illatam exigere. Infra c. 10,
ubi idem eloquium exscribitur, monet Acherius alias
legi, *illiciat virum, quod non displicet.*

In bonis futuris. Alia, ait Acherius, in bonis
perennibus; quod magis placet. Statim voculam se
expansimus post verbum *cognoscunt*. Haud ita multo
post, ubi *se contingere* habetur, haud paulo mellor
lectio erat in margine *æternis se conjungere*; item
infra, quo loco *servet quæ Dei sunt*; nam illic verbum
speret, quod alias reperi monuit Acherius, tam aptum
est quam hoc *servet* ineptum.

Uxor, inquit, vir debitum reddat: similiter et uxor
 (1 Cor. vii, 3). Et paulo post dicitur: Inquit,
 studere videtur: ut forte et verbensu ad sententiam
 de betulle dicitur: Et iterum revertitur in dicitur
 ne rēret vobis Sathanā, propter invidiam hanc vobis rān
 (1 Cor. vii, 3). Item idem: Mulier, inquit, non habet a
 corporis potestatem, sed vir. Et vir non habet a
 potestatem: sed mulier (Ibid., 4).
 Augustinus in libro de bono conjugali (Cap. 11) dicit:
 Decus ergo conjugalis est castitas procreandi, et
 reddendi carnalis debiti fidem; nec est opus nuptiarum,
 nec ab omni crimine defendit. Apostolus dicit
 dicitur: Dixit: accipis uxorem, non peccabis; et ut
 nuptiarum virgo; non peccabis; et quod vult sciat, non
 peccabis; et rubat (1 Cor. vii, 28). Exigendi autem debiti
 ab alterutro sexu immoderatio progressio, propter illa
 que supra diximus, secundum veniam conceditur.
 Item idem in eodem (Cap. 25) dicit: Ad castitatem
 namque pertinet non fornicari, non concubari, nulli
 illicito concubitu manuari; que tunc non observant,
 contra preceptum Domini faciunt, et ob hoc extor-
 res sunt a virtute obedientie. Item (Cap. 6) dicit:
 Debent ergo tibi conjugati non solum quibus deus
 committendi fidei liberorum procreandorum causa;
 que prima est humani generis in ista mortalitate
 societate verum etiam infirmitatis laticem extor-
 piendis, ad illicitos concubitus vitandos; immo
 quodammodo servitatem; ut et si alteri eorum per-
 petua continentia placeat, nisi ex alterius consensu
 non possit. Item ad hoc omnia uxor non habet potestatem
 ad optorem nisi, sed viri. Item idem in eodem
 (Cap. 3) dicit: Si ergo servitorem fides honestas, et obse-
 quium inique concubitus ab alterutro sexu, etiam
 si illa quascunq; est, et prope cadaveribus utriusque
 concubitus, animam tandem vite conjugatorum, tanto
 sincerior quanto potentior, et tanto securior, quanto
 placidior, castitas perseveret. Item idem in libro
 de decem mandatis (Cap. 8) dicit: Intemini sermone
 Dei. Non concubaris (Exod. xx, 17). Nolite pro-
 chari post uxores vestras, quia non nullis im-
 chentur, post vos uxores vestras. Nolite ira nos que
 sequi, non nullis. Sine causa vos excusare non amini,
 quando dicitis; Nunquid ad uxorem alienam? Ad
 ancillam vestram ea. Nisi ut dicat uxor tua tibi; Nun-
 quid ea ad virum alienum, ad servum meum eo?
 Dixit: Non est uxor aliena, ad quam rādo. Absit ut
 dicat hoc illa; melius enim ut doleat de te, quam
 impletur te. Illa enim casta et sancta femina, et vere
 Christiana est, que dolet fornicationem virum, et non
 dicit propter carnem, sed propter charitatem dolet.
 Non ideo non vult ut facias, quia et ipsa non facit,
 sed quia illa non expedit; nam si propterea non
 facit ut non facias, si feceris, faciet. Si autem Deo
 illud debeat, si Christo illud debeat, quod tu exigit,
 et ideo reddit, quia jubet ille, etsi fornicatur vir,
 castitatem illa Deo exhibet. Christus enim loquitur
 in cordibus bonarum seminarum; loquitur inus hu-
 jusmodi verbis; De injuriis viri tui torqueris; quod

libi enim facit, dole, sed ipsum noli imitari, ut male
 facias, sed ipse te imitetur in bono. Nam in eo quod
 male facit, noli eum putare caput tuum, sed me.
 Nam si in eo quod male facit, caput est, secutum
 est corpus caput suum; eunt ambo in preceptum. Ut
 autem non sequatur malum caput suum, debet se
 ad caput Ecclesie Christum. Hinc debet charitatem
 stant, hinc deserit honorem suum. Absens sit vir,
 presens sit vir, non peccat illa, quia nunquam est
 absens, cui debet ut non peccet.
 Item idem in libro de adulterio conjugali (27.
 cap. 6). Illi, inquit, quibus displicet, ut inter
 virum et uxorem pudicitie forma servetur, et
 potius eligunt maximeque in hac causa mitti legi-
 bus subditi esse quam Christi, regant quid impera-
 tor Antonus, non utique Christianus, de hac re
 constituerit. Alii enim inter reliqua: Persequamur
 enim mihi videtur esse; ut pudicitiam vir ab
 uxore exigat, quam ipse non exhibet; que res
 potest et virum damnare, et ob confessionem ma-
 culam criminis rem inter utrumque componere, vel
 causam facti tollere. Si hanc observanda sunt
 propter decus terrene civitatis, quanto castiores
 querit ecclesie patria et societas angelorum.
 Beda in Expositione Proverborum: Clerus charis-
 simus, et gloriosissimus mundus (Prov. vi, 19). Illa, in-
 quit, sit tibi semper honoratissima conjugum, que sicut
 cervæ serpentes, ita persequatur sobria, et suis effu-
 get ad sedibus. Hieronymus in Epistola de morte
 Fabiola (Epist. 50) dicit: Quidquid inquit, viris sub-
 tulerit, hoc consequenter pedandas ad feminas. Neque
 enim adultera uxor dimittenda est; et vir nec otus
 tenendus, nisi quis imperitici iungitur, cum corpus
 facit. Ergo, quæ socratori, impuroque sociatur;
 unum cum eo corpus efficitur. Alia sunt leges Canoni-
 rum, alia sunt. Christiani. Aliud Papinianus, aliud
 Paulus noster precipit. Apud illos viris pudicitiam
 fræna laxantur; et solo stuprum atque adulterio con-
 demnato, passim per lupanaria, et ancillales, libidinis
 permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non vo-
 luptas. Apud nos, quod non licet feminis, æque non
 licet viris; eadem servitium pari conditione consuetur.
 Scribit autem et Lactantius dicit: Cum quis habet
 uxorem, neque servam, neque liberam habere po-
 terit, ut matrimonium fidem seruet. Neque quum ut
 viris publicatio, est, sola mulier adultera, est, que
 virum habens ab altero polluitur; dum divina lex
 ita, duos in unum matrimonii corpore conjunxerit,
 ut adulter sit quisquis conjugem corporis in diversa
 detraxerit. Iniquum est enim, ut vir id exigat ab
 uxore, quod prestare non possit. Ambrosius in
 libro de Abraham (Lib. 3, cap. 3) dicit: Impituntur ergo
 Abraham, ut heredes simus terra per justitiam fidei,
 per quam ille mundi heres factus est. Sed fortasse
 dicat aliquis: Quomodo Abraham nobis imitandum
 proponis, cum de ancilla suscepisti filium? Aut quid
 tibi hoc vult, ut tantus vir huic errori fuerit ob-
 noxiis, cuius tanta opera miramur? Sed considerare

Ed. Lactantius. Hab. sane Lactantius, de vero Cultu, lib. vi, cap. 23, sed non eisdem verbis.

mus primum, quia Abraham ante legem Moysi, et ante Evangelium fuit; nondum interdictum adulterium videbatur. Poena criminis ex tempore legis est que crimen inhibuit; nec ante legem illa est rei damnatio, sed ex lege Deus in paradiso legit conjugium laudaverit, non adulterium damnaverat. Habes unam Abraham defensionem. Secunda illa est, quod non ardore aliquo, vagis succensus, libidinis, non petulantis formae captus, decone ancillae conu- beratio conjugalem posthabuit toram, sed studio posteritatis, et propagandae sobolis. Adhuc post dilu- vium raritas erat generis humani. Erat etiam reli- gionis, ne quis non reddidisse videretur debitu- m naturae.

Vox ergo moneta vini maxima, qui ad gratiam Domini tepidus, non conjugii adulterio corporis, qui epim se, meretrici conjungit, unum tempus est. Nec dare haec occasioem, ditioni mulieribus. Ne- mo sibi blanditur, de legitima hominum concupis- centia adulterium est, nec vix licet quid mulieri non legit. Eadem a viro que ab uxore debetur, ea stimonia. Quidquid in ea non sit legitime uxori commissum fuerit, adulterio damnatur arimiae. Ergo advertitis, quid debeatis cavere, ne quia sacramen- tis se impignam prebeat. Accipite etiam illud, quia hujusmodi intemperantia solvit charitatem conjugii, superbas ancillas facit, incedas matronas, discor- dias, contumaces, concubinas, proceces, invere- cun- dos maritos. Simul ut de domino conceperit, ancilla sperat dominam suam, aequas, di- pro partu, de- maina, se despici, dolet, maritum auctorem injus- ticiae suam arguit. Patet nemp quod intervirum et uxorem pap pudicitiae forma, et conjugalis soli- fides sit observanda; neque fas sit viro; aut causa probris, ad causa fiduciae cum altera; neque mulieri cum altero vinculum conjugale dissolvere, non admi- nitur.

CAPUT VII.

Quod viri in castitate uxores suas diligere, etque ut possint nisi infirmari spemque debeant impedire.

In precedenti capitulo de fide conservanda inter virum et uxorem breviter collectum; in hoc quoque sequenti de diligendis a viris uxoribus amore casto restat colligendum. Legitur in Proverbis: *Servum tuum benedictum, et letare cum muliere adolescentia tate. Cerva castissima, et gratissimus hinnulus, ubera ejus inebriant te omni tempore, et in umbra illius delictare fulget* (Prov. v, 18, 19). Et in Eccle- siaste: *Perfuerit virum uxorem quam diligit, cum- cis dicitur vult instabilitatis aere, qui autem dicitur sub sole, omni tempore vanitatis tate* (Eccl. ix, 9). Petrus vero apostolus ait: *Viri similiter ut abhan- tes obsequium ostendam, quasi imperatori vasi mulie- ribus imperibiles honorem; sanguine conheredibus gra- tiae vestris, ut non impellantur irrationes, vestre* (I Petr. iii, 7). Paulus quoque: *Viri, inquit, diligite uxores vestras, sicut et Christus Ecclesiam* (Coloss. iii, 10). Item: *Idem. Nemo enim sanguinem carnem suam odio habuit, sed mater nec fovet eam, s. ita ut*

A viri debent diligere uxores suas, sicut corpore suo (Ephes. v, 29). Augustinus quoque in libro ad Na- lanium contra Religium etc. Pubertati non potest, na- turali ordine viros potius feminis quam viros femi- nas principari. Quod servans apostolus ait: *Conat mulieria vis. Et Mulieres, subditae, astote, vira, vestra* (Coloss. iii, 18). Et apostolus Petrus: *Quomodo inquit, Sara quae quaequebatur Abraham, dominum cum vocavit* (I Petr. iii, 6). Quod licet ista, se habeat, ut natura principiorum, ameti singularitatem, ista illa tamen pluralitatem videmus in subditis, tamen plu- res, servans, uni vno nunquam licite jungantur, nisi ex hoc plures filii nascerentur. Unde si una concup- bat cum pluribus, quia non est, ei hinc multiplicatio prolis, sed frequentatio libidinis, conjux non potest esse, sed meretrix (Cap. 10). Quoniam sane non tan- tum fecunditas, cujus fructus in prole est, nec tam- tati pudicitia, cujus vinculum est fides, necque quiam quoddam sacramentum nuptiarum commendat ut fide- libus conjugatis. Unde dicit apostolus: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus Ecclesiam* (Coloss. iii, 19). Hujus procul dubio sacramentum regit, ut masculina et femina concubio copulati, quandim vi- vunt, inseparabiliter perseverent, nec licet, excepta causa fornicationis, a non jure conjugem dirimant. Hieronymus in libro contra Jovinianum (Lib. ii) q. 1. *Sic inquit, Christus sancte, nisi castel, nisi absequ- ula macula Ecclesiam diligit, viti quoque in casti- tate uxores suas diligit, et sicut unusquisque suum vas possideret, in sanctificatione et honore* (I Thess. iv, 2). Ambrosius in libro primo, ejus titulos est. De Abraham ubi de ejusdem Abraham hospitalitate, quam angelis exhibuit, describit (Gen. xviii, 17). Ita dicit (Lib. i, cap. 5): *Et dicit Sara: Festinavit et cenapege vestras, mensuras similaginis, et fac subme- ritia. Bonus maritus ex sortem religiosi muneri esse non patitur uxorem, nec avaro sibi totum manus usurpat. Recte igitur et pietatis et verecundiae causa servatur. Quod pietatis est, vult esse commune; quod pudoris est, integrum manet Sara. Ante ta- benesentem vir hospitem explorat advenitum; intra tabernaculum Sara tuetur, feminae verecundiam, et opera muliebria toto exercet pudore. Fortis maritus invitat, intus Sara adorna convivium, nec solum ipso festinat Abraham, sed etiam festinantur illi uxori, sociam devotionis ostendens, nec fide disparem.*

Qui ergo magis potestudinem corporis, et desi- derium voluptatis quam decorem mentis in uxori- bus diligit, nullant quid praefatus Ambrosius in memorato primo libro dicit (Lib. i, cap. 2): *Decetur, quisque non magis opere decorem querendam conju- gis, qui viro plerumque necem gignere solet. Non enim tam pulchritudo mulieris quam virtus ejus, et gravitas delectat virum. Qui stavitalem querit conjugii, non superiorem censu ambiat quam neces- sitates non teneant maritales; non monilibus orna- tam, sed moribus. Augustinus in libro de Sermone Domini in monte (Cap. 15) et Inveniunt, inquit, bo-*

De Nupt. et Concup., cap. 9.

nus Christianus diligere in una femina creaturam Dei, quam renovari et reformari desiderat; odissæ autem conjunctionem copulationemque corruptibilem atque mortalem, hoc est diligere in ea quod homo est, odissæ quod uxor est. Et paulo post. Potest igitur Christianus cum conjugæ concorditer vivere: sive indulgentiam carnalem cum ea supplens, quod secundum veniam, non secundum debitum, dicit Apostolus: sive filiorum propagationem, quod jam nonnullo gradu potest esse laudabile; sive fraternam societatem sine ulla corporum commistione; habens uxorem tanquam non habens, quod est in conjugio Christianorum excellentissimum atque sublime: ut tamen oderit in ea nomen temporalis necessitatis, et diligat sempiternæ beatitudinis. Scribit etiam idem ad Valerium comitem: Absit ergo ut fidelis homo, cum audit ab Apostolo, *Diligite uxores vestras (Coloss. iii, 19)*; concupiscentiam carnis diligat in uxore, quam nec in seipso debet diligere, audiens alterum Apostolum: *Nolite diligere mundum, et nec ea quæ in mundo sunt (I Joan. ii, 15)*.

Perpendant itaque conjugati, quod sicut præmissa documenta declarant, exterior pulchritudo, et carnalis uxorū delectatio, earum interiori casto amori nullatenus sit præferenda. Non sunt igitur in uxoribus divitiarum tantum et pulchritudo, sed potius pudicitia, et morum probitas querenda.

CAPUT VI.

Quod cum uxoribus carnis commistio, gratia fieri debeat prolis, non voluptatis.

Audiant hoc fideles conjugati, apud quos in explenda cum uxoribus carnali voluptate, pene quidlibet est, licitum putatur: quod non expediat eis secundum ritum gentium quæ ignorant Deum, in morbo desiderii vasa sua, id est conjuges suas, sed in sanctificatione et honore possidere, sicut plenissime sanctorum Patrum documenta subnexa declarant. Hieronymus in expositione Ecclesiastæ (Cap. iii, 5): *« Nolite fraudare, inquit, invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi (I Cor. vii, 5). Liberis scilicet dandam operam, et rursus continentiam. »* Item idem in expositione Epistolæ ad Galatas, immunditiam et luxuriam tractans, ita dicit: *« Sequitur enim immunditiam comes luxuria. Quomodo enim in veteri lege de nefandis criminibus, quæ in occulto fiunt, et ea nominare turpissimum est, ne et dicentis os et aures audientium polluerentur, generaliter Scriptura complexa est dicens: *Verecundos, vel reverentes fuisse filios Israel ab omni immunditia: sic in hoc loco ceteras extraordinarias voluptates, ipsarum quoque operum nuptiarum, si non verecunde et cum honestate quasi sub oculis Dei fiunt, et tantum liberis serviatur, immunditiam, et luxuriam nominavit. »* Notandum quod coitus cum uxore, nisi causa prolis fiat, immunditia et luxuria ab Apostolo nominetur. Beatus*

^a De Nupt. et Concup., cap. 18.

^b De Nuptiis et Concup., cap. 8.

quoque Augustinus in libro ^a, quem ad Valerium comitem scribit, exponens sententiam Pauli: *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra, abstinere vos a fornicatione, ut sciatis unusquisque vestrum suam vas possidere in sanctificatione et honore, non in morbo desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum (I Thes. iv, 5)*. Ità dicit: Non solum igitur conjugatus fidelis vas non utitur alieno, quod faciunt à quibus uxores appetuntur alienæ; sed nec ipsum proprium in concupiscentiæ carnalis morbo possidendam sciatur. Quod non sic accipiendum est, tanquam prohibuerit Apostolus conjugalem, hoc est fœdum honestumque concubitus; sed ut iste concubitus, qui nihil morbidiæ libidinis haberet adjunctum, si non præcedente peccato in eo periisset libertatis arbitrium; quod nunc ideo habet adjunctum, ut non sit causa voluptatis, sed necessitatis, sine qua tamen in procreandis filiis ad fructum perveniri non potest ipsius voluntatis: quæ voluptas in concubitu fidelium, non eo fine determinatur, ut transiituri filii nascentur in sæculo isto, sed ut permansuri renascantur in Christo. Quod si provenit, merces erit de conjugio plenæ fidelitatis; si autem non provenit, pax erit conjugibus bonæ voluntatis. Hæc intentione cordis qui suum vas possidet, id est conjugem suam, procul dubio non possidet in morbo desiderii sicut gentes, quæ ignorant Deum, sed in sanctificatione et honore, sicut fideles, qui sperant in Deum. Illo quippe concupiscentiæ malo utitur homo, non vincitur, quando eam inordinatis atque indecoris motibus æstuantem frenat et cohibet; nec nisi propagati consules relaxat atque adhibet, ut spiritaliter generandos carnaliter gignat, non ut spiritum carni sordida servitute subiciat.

Item idem in libro de Bono conjugali (Cap. 10): *« Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis, et solus ipse nuptialis. Ille autem qui ultra istam necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur. »* Item idem in eodem: *« Nuptiarum quippe usus ita se habet, ut si quid in eis per carnis commistionem quod excedat generandi necessitatem, quamvis venialiter factum fuerit, contaminatio sit. »* Et paulo post (Cap. 6): *« Conjugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satienda, sed cum conjugæ propter thori fidem, venialem habet culpam, adulterium vero, sive fornicatio, lethalem habet culpam. Ac per hoc melior quidem ab omni concubitu continentia, quam vel ipse matrimonialis concubitus, qui sit causa gignendi (Cap. 7). Sed quia illa continentia meriti amplioris est, reddere vero debitum conjugale nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpa venialis fornicari porro, vel mœchari, puniendi criminis cavere debet chara castitas, ne dum sibi querit unde amplius honoretur, conjugis faciat unde damnetur. »* *Quæ voluptas.* Lege, ut in margine prioris editionis legendum monerat Acherius, *quæ voluntas.*

Item idem in eodem (Cap. 16): Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis: et utrumque non est sine delectatione carnali. Quae tamen modificata, et temperantia refrenante in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentando victu illicitus cibus, hoc est in concubenda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria ventris et gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine nullam prolem quaerente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito immoderatio appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est mori fame quam idolythytis vesci, ita satius est defungi sine liberis quam ex illicito concubitu stirpem quaerere. Undecunque autem nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, et Deum recte colant, honesti et salvi erunt: semen enim hominis ex qualicumque homine Dei creatura est; et eo male utentibus, male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filii boni adulterorum nulla defensio est adulteriorum, sic mali filii conjugatorum, nullum crimen est nuptiarum. Item idem in libro de Doctrina Christiana (Lib. III, cap. 18): « Nam si multis uxoribus castè uti quisquam pro tempore potuit, potest alius una libidinosè. Magis enim probò multarum fecunditate utentem propter aliud quam unus carnis fruentem propter ipsam. Ibi enim quaeritur utilitas temporum opportunitatibus congrua, hic satiatur cupiditas temporalibus voluptatibus implicata; inferiorisque gradus ad Deum sunt, quibus secundum veniam concedit Apostolus carnalem cum singulis conjugibus consuetudinem propter intemperantiam eorum, quam illi qui plures singuli cum haberent, sicut sapiens in cibo et potu non nisi salutem corporis, sic in concubitu non nisi procreationem filiorum intuebantur. »

Gregorius in libro Pastoralis (Part. III, cap. 28): « Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendae prolis se meminerint causa conjunctos, et cum immoderate admistioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant, ut per hoc, quod licet extra non exeant, in ipso tamen conjugio, et conjugii jura transcendant. Unde necesse est, ut crebris exortationibus desistant, quod pulchram copulae speciem admistis voluptatibus sedant; hinc est enim quod peritus medicinae caelestis Apostolus, non tam sanos instituit, quam infirmis medicamenta monstravit, dicens: *De quibus scripsistis mihi, bonum est nomini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat; et unaquaeque suum virum habeat* (I Cor. VII, 1). Qui enim fornicationis metum permisit, profecto non stantibus præceptum contulit; sed ne fortasse in terram ruerent, lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subit: *Uxori vir debitum reddat: sicut et vobis et vobis debetis* (Ibid., 3). Quibus dum

Metum permisit. Acherius in margine monet alias legi præmissi, quæ quidem tam bona est, quam hæc

in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur, paulo post adjuvit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam; non secundum imperium* (Ibid., 5). Culpa quippe esse innuitur; quod indulgere prohibetur. Sed quæ tantè citius relaxetur, quanto non per hæc illicitum quid agatur; sed hoc quod est licitum, sub moderamine non tenetur. Exemplum Loth, qui ne cum Sodomis quasi in incendio libidinis deperiret, non ad montem castitatis conscendit, sed in Segor mansit conjugii (Gen. XIX). Legitur etiam in historia Anglorum, ita beatum Gregorium ad consola Augustini scripsisse: « Oportet itaque legitima carnis copula ut causa sit prolis, non voluptatis; et carnis commistio, procreandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Cum vero non amor procreandae sobolis, sed voluptas dominatur in opere commistionis, habeat conjuges etiam de sua commistione quod desistant. »

Quod quia desendum esse tot tantaque documenta perhibent, caveri prorsus oportet. Quapropter attendant conjugati quod ipse coitus cum uxore, si non amore suscipiendae prolis, sed causa libidinis existit, sicut opus habeat.

CAPUT VII.

Contra eos qui a coitu uxorum prægnantium se minus abstinere debere contendunt.

Si causa prolis uxor ducitur, et commistio maris et feminae amore filiorum, non ardore libidinis debet exerceri, postquam fructum orituræ prolis tumefactus uxoris venter indicaverit, quid coitus cum uxore, jam nisi restam libidinis demonstrat? Nonne ad hujusmodi coitu abstinere volenti quodammodo dixit Dominus: « Si causa liberorum uxorem duxeris, jam me operante adeptus es quod voluisti; et quid operi meo morbida libidinis quidquam superaddideris præsumpti. Hi autem qui cum prægnantibus uxoribus licenter coire posse contendunt, legunt beatum [Ambrosium in Expositione Actæ evangelistæ ita scribentem: « Quid mirum, inquit, de animalibus, si pecudes quoque merito quodam opere loquantur, generandi sibi studium, non desiderium esse coeundi. Siquidem ubi semel gravem alvum sibi senserint, et genitali alve semen percipiunt, jam nec concubitus indulgent, nec lasciviam amant, sed caram patientiam assument. At vero homines nec conceptis, nec Domino parant: illos contaminant, hunc exasperant. Præquam, inquit, te formatam in utero, navis te, et in vulva sanctificavi te (Jer. XV). Ad colubendam petulantiam tuam manus quondam tui auctoris in utero hominem formantis advertis? Illo operatur, et tu uteri secretum incestas libidine: vel pecudes intuleris, vel hominum (reverere). Quid de pecudibus loquitur? terra ipsa a generandi opere sæpe requiescit, et si impatienti hominum desiderio jactatis frequenter seminibus occupetur, imprudentiam mulat. cta agricolæ, fecunditatem sterilitate commutat. »

Beda Hist. Angl. lib. I, cap. 27. et Greg. epist. 31, lib. XII.

Ita quidem in ipsis elementis, nec pecudibus ab usu non cessare generandi naturæ pudor est. Legant etiam in beatissimi Augustini a in libro de Bono conjugali ita scribentem: «Sunt item viri usque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant. Quidquid ergo inter se conjugati, immodestum, inaverecundum, sordidumque gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum. Est etiam et cujusdam septentis sententia, a beato Hieronymo approbata, hunc habens modum: «Adulter est, inquit, in suam uxorem amator ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis, in sua nimius. Sapiens vir iudicio debet amare conjugem, non affectu: regit impetus voluntatis, nec præceps fertur in coitum. Nichil est foedius quam uxorem, amare quasi adulterant. Certe qui dicunt se causa reipublicæ, et generis humani uxoribus jungi, et liberos tollere, impienter saltem pecudes. Et postquam uxorem amantes intumescunt, non perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant, sed maritos.

Liquido igitur scietur, quoniam sicut clarissimorum doctorum diota sanciant, et antiqui conjugati Patres in exemplum sunt, prorsus a coitu uxorum prægnantium sit abstinendum. At si quispiam contendere voluerit, se aut nolle, aut non posse, aut certe non debere huiusmodi coitu abstinere, non poterit quod culpa non careat concubitus cum uxore, quando non proles, sed causa exercetur libidinis.

De incestis.

Quæ omnis illicitus concubitus incestus sit, multo magis concubitus, cum propinquis Deoque dicatis demeritis, habetur incestus: qui enim vel cum virginibus Deo astrictis, vel sanguine propinquis miscetur incesti, id est, incesti iudicantur. Tandem vero, ut Christiana religio, et auctoritas sanctæ Ecclesiæ sancit, conjugia, inter propinquos vitanda sunt, quando necessitudinum nomina perseverant. Quoniam nunquam Christianis convenit, ut duæ aut tres necessitudines, at beatus ait Augustinus, in homine uno fiant. Auctoritate quippe sanctæ Dei Ecclesiæ, quam apostolis sibi traditam creditur observare, chi refutari fas non est, et mundanæ legis censura, nec non et ipsius naturæ honestissimo ordine perdocetur, propinquitatis conjugia usque in septimum gradum differenda, et tunc, (ut idem beatus Augustinus in libro de Civitate Dei dicit) ne ipsa propinquitatis longius abeat, et esse desinat, hæc matrimonii vinculo rursus colligari, et quodammodo fugientem revocari.

Isidorus itaque de consanguinitate sic loquitur: «In comment. Ezech., cap. xviii, vers. 6. Ex. Kisti Pythagorici sent., in Biblioth. Patrum, 222.

Liquido igitur. Horum verborum loco sequentia leguntur in codice Clarom. quæ magis placent: Perpendant igitur conjugati, quod, juxta dignitatis humanæ rationem, tantorumque clarissimorum Patrum saluberrimam instructionem, a coitu prægnantium uxorem usquequaque eis, spuerit abstinere, Et quod cum super huiusmodi concubitu admonen-

«Cujus series septem gradibus dirigitur, hæc modo: filius et filia, nepos et neptis, pronepos, et proneptis, abnepos et abneptis, adnepos, et adneptis, trinepos et trinepotis, trinepotis filius, et trinepotis filia. Hæc consanguinitas dem paulatim, propagulum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum sese subtraherit, et propinquitas esse desinat, eam rursus lex matrimonii repetit, et quodammodo, revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum gradum generis consanguinitas constituta est, ut propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

Item papa Gregorius Junior in decretalibus suis, inter cætera eos qui de propria cognatione uxores ducunt, apostolice anathemate percussit, dicens: «Si quis fratris uxorem dixerit in conjugio anathema sit et responderunt omnes iten, Anathema sit. Si quis nuptam dixerit in conjugio, anathema sit: et responderunt omnes, Anathema sit. Si quis novercam aut matrem suam duxerit in conjugio, anathema sit: et responderunt omnes iten, Anathema sit. Si quis consobrinam dixerit in conjugio, anathema sit: et responderunt ter omnes, Anathema sit. Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit: et responderunt ter omnes, Anathema sit. At si quis obijcere voluerit aliter beatum papam Gregorium de gradibus propinquitatis Augustino Anglorum episcopo scripisse, noverit item non ut auctoritati Ecclesiæ contraierit, sed potius ut eidem rudi populo consuleret, id fecisse.

Quia ergo Christianis incesta conjugia omnino sint vitanda, aperte demonstratur. Ut quid igitur appetitur tale conjugium, ubi et culpa innuitur, et mundanæ dignitatis nobilitas infamæ denotatur? Denotatur dico, quia qui tali conjugio miscetur, denobilitatur, et filii qui ex tali conjugio nascuntur, in hereditatem secundum humanæ legis censuram non admittuntur. Porro inde necesse est, ut unusquisque fidelis huiusmodi incesta conjugia caveat; ne id quod licite, et inculpabiliter potest cum aliis, id illicite, et culpabiliter gerendo cum propinquis, et peccati lapsum incurrat, et apostolice anathemate percellatur.

CAPUT IX.

Contra imprudens qui dicunt, cum genitalia a sapientissima creatore Domino sint creata, cur mutuos patiat ardor, et non potius pro uniuscujusque libidinis libido exerceatur.

Non desunt suæ libidini vacare volentes, qui dicant: Genitalia membra idem a summo vixit Deo in utroque sexu creata sunt, ut pariter commisceantur, non ad cachinnationem ora dissolvere, sed magis ad correctionem, et ad contritionem et penitentiam cordis se debent convertere.

De Civitate Dei lib. xv, cap. 16.
• Item papa, etc. Sic codex Clarom. In priori editione: Beatus quoque papa Gregor. in, quasi hæc Magni Greg. essent.
• Greg. II Concil. Rom. 1, cap. 1 et seq.
• Lib. xii, epist. 31, resp. 7.

CAPUT X.

Quid ergo delinquimus, si pro libitu nostro
 concubimus exerceamus? Quod qui dicunt, perpendant
 necesse est, quod non solum genitalia, verum etiam
 et cetera corporis membra ideo Deus creaverit, ut
 his licet, non illicita agantur. Membris igitur suis
 quodammodo ordinabiliter, et sua lege utitur, pro-
 cal. Dubio bonis bene utitur, et si ea in illicitis, et
 Extrabonarios usus, converterit, bona quibus bene
 uti debuit, in sui perniciem vertit. Scribit itaque
 beatus Hieronymus contra obiecta Ioviniani (Lib. 1)
 dicentis: Cui, inquit, creata sunt genitalia, et sic a
 conditore sapientissimè creati, sumus, ut mutuum
 vestri patiamur ardorem, et gaudemus in naturalem
 copulam? Ita periclitamur, respiciendis, verecundia,
 et quasi inter duos scopulos, et quasi in necessitate
 et pudicitia, et pudicitiam, hinc, atque inde, vel
 pudoris vel causae naufragium, sustinemus. Poteram
 quidem dicere, quomodo posterior pars corporis et
 membra, per quam animi, si eorum egerintur, relegatus
 est ab oculis, et quasi post tergum positus, ita et
 hinc qui sub ventre est, ad digerendos humores, po-
 situs, quibus vasa corporis irrigantur. De concu-
 bitu est. Compellam aliquid loqui, et incipiens feri,
 sed res me ut loqui audeam coegit. Dominus no-
 ten atque Salvator, cum in forma Dei esset, for-
 mam servi dignatus est accipere; factus obediens
 usque ad mortem, et mortem crucis (Phil. 2); quid
 necesse erat, ut cum his membris nasceretur, quibus
 carnalis non erat animus, certe ut sexum ostenderet
 etiam circumcisus est? Cur Joannem apostolum et
 baptizant, sua dilectio, quos viros nasci
 fecerat? Qui in Christum credimus, Christi sectemur
 et imitamur. Si si doveramus eum secundum carnem;
 sed iam nunc non novimus eum. Item idem in ex-
 positione libri Ecclesiastae (Cap. xii. v. 11). Uni-
 versa enim bona fecit Dominus in tempore suo:
 bonum est vigilare atque dormire; nec tamen semper
 vigilare atque dormire bonum est; quia vicissim
 juxta dispositionem Dei, bonum est unumquodque,
 cum opus est. In quibus non ut quidam aestimant, ad luxuriam
 et ad delicias instat animalium provocantur. Ait et
 Psalmographus: Nolite fieri sicut equus et mulus,
 quibus non est intellectus. Item: Homo cum in honore
 esset, non intellexit; comparatus est jumentis insu-
 mentibus, et similitis factus est illis: (Psal. cxviii.) Et
 in libro quoque Tobiae: Hi namque, in-
 quit, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a sua
 mente excludant, et sua libidini ita vacent sicut equus
 et mulus, habet potestatem daemon super eos (Tob. vi,
 16). His enim testimoniis tante impudentiae asserto-
 res convicti, intelligant, quod membris genitalibus a
 Deo non creatis, non liceat ad immensusque libi-
 tum, sed ad ea pro quibus a Deo ordinabiliter instituta
 sunt, secundum eius voluntatem, tempora, et ordina-

Quo tempore mentis omnino abstinentiam
 non quod est dignitas humanae conditionis post primi pa-
 rentis lapsum propter Christi gratiam maruerit, ut
 per munditiam honorum operum ad societatem, ra-
 teat pervenire supernorum civium, cavendum est, ut
 inopere conjugatis est; ne quibuslibet immundis
 mancipando, eorum consorcio se quodammodo, indi-
 gnos faciant, quoniam sicut ad eorum societatem
 per munditiam pervenitur, ita ab ea per immunditiam
 receditur. Sunt enim plerique, qui ut ait beatus
 Hieronymus, putant omni tempore subjectam sibi
 debere esse conjugii voluptatem, et non discernant
 certa concubitus tempora, quando oportet, quan-
 doque ab uxoribus sit abstinendum, et ideo dicitur
 pregnantibus non parant, ita etiam ab his, quae
 menstrua patiuntur, minime se abstinere. Sicut enim
 qui id nec sciunt, et sunt qui solent agere, quod
 quantum sit obnoxio Domino praecipiente cavendum,
 subter oracula divina collecta declinant. Prox. 92
 Ezechiel propheta, cum bona viri iustitiae enu-
 meraret, sexto loco ita ait: Ad mulierem men-
 struatam non accesserit (Ezech. xviii, 6). Quae locum
 ita beatus Hieronymus exponit: De singulis,
 inquit, menses gravia atque turpenta in herbam cor-
 pora, immundi sanguinis effusione relaxantur. Quo
 tempore si vir coierit cum muliere, diopnim con-
 cepti fetus virum seminis trahere, ita ut leprosi et
 elephantiosi ex hac conceptione nascantur, et foeda
 in utroque sexu corpora parvitate vel enormitate
 membrorum sanies corrupta degenerare incipitur
 ergo viri ut non solent in alienis moribus, sed in
 suis quoque, quibus videtur lege conjugii. Scri-
 ptura inquit: Christus de multiplicandis, et deplete
 telam (Gen. v, 8), certa concubitus morum tem-
 pora, quando coeundum, quindoque ab uxoribus sit
 abstinendum. Quod quidem et apostolus in eccle-
 siastes sonant: Tempus inquit, complexandis, et tem-
 pus longe fieri a complexibus (I Cor. vii, 5, 9). Caveat ergo et uxor ne contenta desiderio
 coeundi celestis virum, et puritatis ne non faciat
 uxori, putans omni tempore subjectam sibi debere
 esse conjugii voluptatem. Unde et Paulus: id no-
 verit, inquit, utriusque vultu suum possidens, in san-
 ctificatione et iustitia. (I Thess. iv, 5). Augustinus in
 libro sermone ad populum: Quibuscunque, in-
 quit, dies Dominicus venerit, aut festivitas, nullus
 uxorem suam cognoscat. Quoties sanguinis fluxum
 patiuntur mulieres, similiter observandum est, quia
 qui tunc concepti fuerint, aut demoniaci, aut curvi,
 aut epilectici erant. Et ab animalia ista. Intellectu
 non se conjugant, nisi certo et legitimo tempore,
 quanto magis homines, qui ad imaginem et similitu-
 dinem Dei creati sunt, debent se observare.
 Scribitur etiam in Levitico: Mulier hinc redeunte
 mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separa-
 gar, et illicita. De Tempore serm. 3, post medium.

In commentis in Ezech. ad eumdem versum.
 Celestis virum. Supra monuit legi oportere

Vir. Omnis qui tetigerit eam, immundus erit usque ad vesperam, sicut in quo dormierit, vel sederit in diebus separationis suæ, polluetur. Qui tetigerit, lectum ejus lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua immundus erit usque ad vesperam. Omne vas super quod illa sederit, quisquis tetigerit, lavabit vestimenta sua; et lotus aqua pollutus erit usque ad vesperam. Si coierit vir cum ea tempore menstruali, immundus erit septem diebus; et omne stratum in quo dormierit, polluetur. Mulier quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quando huic subjacet passio, immunda erit quasi in tempore menstruo; omne stratum in quo dormierit, et vas in quo sederit, pollutum erit. Quicumque tetigerit eam, lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua immundus erit usque ad vesperam. Docetibus ergo filios Israel ut caveant immunditias, et non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum quod est inter eos. Item ibi: Ad mulierem quæ menstrua patitur, non accedes; nec revelabis secretum ejus. Item ibi: Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, et revelaverit turpitudinem ejus, ipsa peribit quia aperuit fontem sanguinis sui, interficientur umbra de medio populi sui (Lev. xv. 19).

Cum enim Apostolus dicat: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt (Rom. xv. 4)*; et lex spiritalis sit, et spiritaliter intelligi debeat, in hoc loco sicut præmissa sanctorum Patrum documenta declarant, et superficies literæ demonstrat, salvo spiritali intellectu, viris omnino ab uxoribus menstruum patientibus est abstinendum.

CAPUT XI.

Post quot dies a partu mulier ecclesiam ingredi, et post quantum temporis in carnis copulatione cum viro suo conjungi; et quod vir conjugii sui permissus, non nisi primo aqua lotus ecclesiam debeat intrare.

Quamquam populus fidei ab oneribus legis, quibus adhuc propter incredulitatem suam Judaicus deprimitur populus, per gratiam Christi sit immunis; quoniam spiritalis est, et spiritaliter legem intelligit et didicital, sunt tamen quadam quæ mos Christianus salvo mystico intellectu, ob honestatem munditiæque corporis, juxta legem hactenus servat. Sicut est de mulieribus parturientibus ab ingressu templi se prohibentibus, similiter et de his quæ menstruum fluxumque sanguinis patiuntur, apud plerasque

^a *Post quot dies.* Titulum hunc e codice Clarom. repositum loco ejus quem Acherius ediderat, supra monimus in Indice capitum.
^b *Quod præmissum est.* Ita edidi, cum in prioribus editionibus legeretur quod permissum est.
 Lib. xii, epist. 12; et Beda Hist. Angl. lib. 1, cap. 27.
^c *Debeat abstinere.* In codice Clarom. hoc loco describitur continenter quod sequitur in Gregorii epistola ad hæc verba, *Prava autem.*
^d *Hic contra illos.* Hæc et pluribus verbis, et melius descripta habentur in cõf. Cl. Si qui forte incontinentes existant, quia ante ablaetationem illius qui gignitur, ad concubitum uxoris accedere, et post

provincias propter immunditiam carnis ab ædibus semihilominus basilicæ arcentibus. Et sic hæc, in beatus papa Gregorius docet, spiritaliter sine infirmitate non est tamen incoetens, nec inhoneſtati, nec spiritali intellectui contrarium, sicut prædictum Christianorum usum ad litteram, propter id quod præmissum est, observentur.

Scribit ergo idem papa Gregorius consentienti Augustino Anglorum episcopo: Cum enim fuerit mulier, post quot dies ecclesiam intrare debeat, Testamenti Veteris præceptione distincti, ut pro masculo diebus triginta tribus, pro femina autem diebus sexaginta sex, debeat abstinere. Et paulo post: Prava autem, inquit, in conjugatorum moribus consuetudo obrepit, ut contemnant eos lactare quos gignant, aliorum mulieribus ad nutriendum tradant; quod videlicet et sola causa incontinentiæ videtur inventum; quia dum continere se nolunt, despiciunt lactare quos gignant. (Ibid., paulo post.) Vir autem cum propria conjugio dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiam non debet; sed neque lotus intrare statim debet; lex autem veteri populo præcepit, ut mistus vir molliet, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare. Quod tamen intelligi spiritaliter potest; quia mulier viri miscetur, quando illicita concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur; quia nisi prius ignis concupiscentiæ a mente deferreat, magna se congregationi fratrum estimare non debet, qui se gravari per inquisitionem prave voluptatis videt. Quamvis de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alia custodire videantur: Romanorum tamen semper antiquioribus usus fuit, post admissionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem querere, et ab ingressu ecclesiæ paulatim reverenterque abstinere. Hic contra illos agitur, qui a conjugum uxorum surgentes, irreverenter ecclesiam ingressi, non solum ad sacrosanctum altare sed et creta accedunt, verum etiam corpus et sanguinem Domini indifferenter accipiunt. Intellegant ergo, quod ecclesiam Christi ingressi, corpus et sanguinem ejus non nisi mundo corpore, puroque corde percipere debeant.

CAPUT XII.

Quod nisi causa fornicationis, ut Dominus ait, non sit uxor dimittenda, sed potius sustinenda.

Varias ob causas quidam suas diribere solent uxores. Quatuor quippe sunt, quibus femine vitæ admissionem propriæ conjugis ante lavacri purificationem irreverenter ecclesiam intrare posse et debere contendunt, sollicite perpendant quantum hujusmodi incontinentiæ orapula divina, et tanti egregii doctoris documenta inhibeant. Sunt igitur nonnulli, quod emendatione dignum est, qui a conjugum uxorum surgentes, postposita lavacri purificatione, irreverenter ecclesiam ingrediuntur, et non solum ad sacrosanctum altare accedunt indiscrete, verum etiam corpus et sanguinem Domini indifferenter accipiunt. Quapropter intelligant necesse est, quod in ecclesiam Christi reverenter oporteat ingredi, ejusque corpus et sanguis non nisi mundo corpore puroque corde salubriter debeat percipi.

appetibiles sunt, genus, prudentia, divites, et pulchritudo. Sunt namque nonnulli qui, dum libere condisipiunt, sortitos se putant esse uxores, si aliqua occasione postea servituti subacti fuerint, illico eas a iure conjugii sciunt: et hoc lege mundi faciunt, non lege Christi. Sunt etiam alii qui dum prudentes, et formosas, et divites sortiuntur, in conjugium, si postea qui mente capte, aut aliqua alia incommoditate corporis correptae, aut earum patrimonio, prodiga effusione consumpto in paupertatem fuerint redactae, impudenter eas dimittunt, prudentibus, et pulchrioribus ac dioribus delectantes. Quod ne fiat Domini sententia prohibetur, dicens in Evangelio, quod qui uxorem suam, excepta causa fornicationis, dimiserit, machetur: et qui dimissam duxerit, simili modo machetur (Matth. xix). Sunt enim plerique laicorum, qui huius sententiae, imo legi Christi resultantes, libitum carni suae sibi legem facere non verentur. Quod quantum nefas sit, et a religione Christiana remotum, ea quae sequuntur indicant.

Scribitur enim in Genesi: Quamobrem relinquet homo patrem suam, et matrem suam, et adheret uxori suae: et erunt duo in carne una. (Gen. 2: 24). Et in Evangelio: Quod Deus conjunxit, homo non separat. (Matth. xix, 6). Et Apostolus: His usque inquit, qui matrimonio iuncti sunt, praecipit non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere in nuptiis, aut viro suo reconciliari: et vir uxorem non dimittat. (I Cor. vii, 10). Et paulo post: Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet: sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisa aliquis vocatus est: non inducat praeputium: In praeputio aliquis vocatus est: non circumcietur. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque enim in qua vocatione vocatus est, in ea permanent. (Ibid., 17).

Augustinus in libro de sermone Domini in monte (Lib. III, cap. 14): Dicitur est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, et alii libellum repudii (Matth. v, 31). Haec iustitia minor est Phariseorum, cui non est contrarium quod dicit Dominus: Ego autem dico vobis, quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, machetur: et qui solutam a viro duxerit, machetur. (Ibid., xix, 7). Non enim qui praecipit dari libellum repudii, hoc praecipit, ut uxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det illi libellum repudii: ut incantiam temerariam proleptis uxorem, libelli cogitatio temperaret. Qui ergo dimittendi moram quaesivit, significavit quantum potuit ducit hominibus, se non esse dissiduum. Et ideo ipse Dominus alio loco interrogatus, ita respondit: Haec Moyses propter duritiam cordis vestri fecit. (Ibid.). Quantumvis enim durus esset qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudii dato jam sine periculo eam posse alteri nubere, facile placaretur. Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxori dimittatur, solam causam fornicationis exceptit: ceteras vero universas molestias, si quae existerint, jubet pro fide conjugali, et pro castitate for-

nicata sustineri, et mactatum debet etiam uxorem, qui eam dimisit, quae soluta est a viro. Et paulo post (Cap. 16): Nihil enim melius quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et ipse convincatur fornicari. Occurrit enim illud: In quo enim alterum iudicet, seipsum condemnat; eadem enim agit qui iudicet. (Rom. xii, 1). Quapropter quisquis fornicationis causa vult abdicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus; quod similiter etiam de femina dicitur.

Hieronymus in commentariis Matthaei evangelistae (In cap. xix, v. 1): Interrogatus Dominus dixit: Non legis quid qui fecit, ab initio masculum et feminam fecit eos? Hoc in exordio Genesios scriptum est. Dicendo autem masculum et feminam, ostendit secunda vitanda conjugia. Non enim ait masculum et feminam fecit, quod ex priorum repudio quaerebatur; sed masculum et feminam, ut unius conjugis consortio necteretur. Propter hoc dimittet homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suae (Matth. xix, 5). Similiter ait: Et adheret uxori suae, non uxoriibus. Et erunt duo in carne una. Praemium nuptiarum est e duabus unam carnem fieri. Castitas juncta spiritui, unus elicitur spiritus. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separat. Deus conjunxit unam faciendo carnem viri et feminae, hanc homo non potest separare, nisi forsitan Deus solus. Homo separat, quando propter desiderium secundae uxoris primam dimittit. Deus separat, qui et conjunxerat, quando ex consensu propter servitatem Dei, et quod tempus in arcto sit, sic habemus uxores quasi non habentes. Dicunt illi, Quid ergo mandavit Moyses dari libellum repudii, et dimittere (Ibid., 7)? Aperit calumniam quam paraverant. Et certe Dominus non propriam sententiam protulerat, sed veteris historiae, et mandatorum fuerat recordatus Dei: Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam carnis vestrae permisit vobis dimittere uxores vestras ab initio autem non fuit sic (Ibid., 8). Quod dicitur modum esse. Nunquid potest Dominus sibi esse contrarius, et aliud ante iusserit, et sententiam suam novo frangat imperio? Non ita sentiendum est: sed Moyses cum videret propter desiderium secundarum conjugum, quae vel ditiores vel iuniores, vel pulchiores essent, alibi indulgere primas uxores, aut interibi, aut malam vitam ducere: male intercedere discordiam, quam odia et homicidia persequere. Et paulo post: Dicunt ei discipuli: Si ita est, cur homo cum uxore non expedit nubere. Grave pondus est uxorum, si, excepta causa fornicationis, eas non licet dimittere. Quid enim si temptata fuerit, si invidiosa, si malis moribus, si luxuriosa, si gulosa, si vaga, si iurgatrix, et maledica, istiusmodi tenenda erit? velimus nolimus, sustinenda est.

Ex evidentissimis iudiciis comprobatum est uxores, nisi causa fornicationis interveniente, penitus dimitti nec posse, nec debere. Sicut enim viri nulla adversitate fracti, nulla adversitate corporis corru-

pti, ad uxores suis se patiuntur dimitti, aut negligi; ita nihilominus propter quasdam adversitates et calamitates, nisi, ut præmissum est, causa fornicationis, viri uxores suas dimittere, aut negligere sine periculo animæ suæ non possunt. Et sicut pudicis et honestis feminis moris est, virorum suorum infirmantium, et longa ægritudine tabescentium leclitibus jugiter assidere, eisque famulari, et pro viribus optulari, et in nullo a conjugalis thori fide deficere; ita prorsus decet, et Christianæ professioni congruit, ut viri eandem vicem uxoris suis rependant.

CAPUT XIII.

Quod hi qui causa fornicationis, dimissis uxoris suis, alias ducunt, Domini sententia adulteri esse involantur.

Quod qui uxorem suam, excepta causa fornicationis, dimiserit, et aliam duxerit, mœchus sit: et qui dimissam duxerit, simili modo mœchus sit, et superius ex Domini sententia declaratum, et in hoc capitulo non ex superfluo est replicandum. Apostolus quoque ait: *Quod si discesserit mulier, manens in nuptam, qui viro suo reconciliari.* (I Cor. vii). Hieronymus etiam in Commentariis Matthæi evangelistæ (Cap. 19): « Quia poterat, inquit, accedere ut aliquis calumpniam faceret innocenti, et ab secundam copulam nuptiarum veteri crimine impingeret, si priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam prima vivente non habeat. Quod enim dicit, tale est: Si non propter libidinem, sed propter injuriam dimittis uxorem, quare expertus infelices priores nuptias, novarum te immittis periculo? Nec non quia poterat evenire, ut juxta eandem legem prior, quæ quæ marito daret repudium: eadem cautela præcipitur, ne secundum accipiat virum. Et quia meretrix, et quæ semel fuerat adulterata, opprobrium non timebat, secundo præcipitur viro, quod si talem duxerit, sub adulterii crimine sit. » Augustinus in libro ad Valerium contra Pelagium: « Hoc anim custoditur in Christo et in Ecclesia, ut vivens cum vivente in æternum nullo divortio separetur: cujus sacramenti tanta observatio est in civitate Dei nostri in monte sancto ejus, hoc est in Ecclesia Christi, quibusque fidelibus conjugatis, qui sine dubio membra sunt Christi, ut cum filiorum præcreandum causa vel nubant semper, vel ducantur uxores, nec sterilem conjugem fas sit relinquere, ut alia secunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege hujus sæculi, ubi interveniente repudio sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia: quod etiam secundum Moysen Dominus propter duritiam cordis illorum Israelitis permisisse testatur: sed lege Evangelii reus est adulterii; sicut etiam ipsa, si alteri nupserit, et usque adeo manent inter viventes semel inita nuptiarum, ut potius sint inter se conjuges, qui ab alterutro separati sunt, quam cum his, quibus aliis adhaeserunt. Cum aliis quippe adulteri non essent, nisi ad alterutrum conjuges perman-

a De Nupt. et Concup., cap. 10.

nerent. Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium potest cum quo prius adulterium fuit. Ita manet inter viventes quoddam vinculum conjugale, quod nec separatio, nec cum adultero copulatio possit auferre. Item idem de Sermone Domini in monte (Lib. 1, cap. 14): Mœchum dicit virum, qui eam duxerit, quæ soluta est a viro. Cui rei Apostolus terminum ostendit, quia tandiu dicit, observandum, quandiu vir ejus vivit: illo autem mortuo, dat nubendi licentiam.

Hoc igitur tantum nefas contra præceptum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, de dimittendis uxoris, et aliis ducendis, ideo inolevisse dubium non est; quoniam nefandi tanti criminis operatores severissima canonica censura, ut oportet, non percelluntur. De qua re ita Innocentius papa in decretalibus b scribit: « De his etiam, inquit, requisivit dilectio tua, qui interveniente repudio aliis se matrimonio copularunt; quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel vivente uxore, quamvis dissociatam videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri; in tantum ut etiam hæ personæ, quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legitur in Evangelio: *Et qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mœchatur; similiter qui dimissam duxerit, mœchatur.* (Matth. v, 32). Et ideo omnes a communionem fidelium abstinendos.

CAPUT XIV.

Ut parentes liberos suos diligenter in timore Dei erudiant, docentes eos qualiter caste vivere, Deumque colere, et parentibus honorem debeant impendere. Et quæ periculum eis imminet, qui id facere negligunt.

Sunt multi qui liberos suos plus spiritu, quam carne, et sunt qui plus carne quam spiritu diligunt. Sunt item alii qui plus eos legem cæli quam mundi, et sunt e contrario qui plus leges mundi quam cæli, discere suadent. Sunt etiam qui plus cœlestibus quam terrenis, et sunt e contrario qui plus terrenis quam cœlestibus, eos imbare doceant. Audiant igitur, qui carnaliter filios suos diligunt, et legibus mundi potius quam cœlestibus eos instruere satagunt, quid Dominus in Deuteronomia dicat: *Et erunt, inquit, verba mea hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo; et docebit ea filia tuos, et meditaberis ea sedens in domo tua.* (Deut. vi, 6). Item post pauca: *Quia hæc verba mea in cordibus, et in animis vestris, et suspendite ea pro signo in manibus, et inter vestros oculos collocata. Docete filios vestros, et illa meditentur.* Imitentur ergo beatum Job, cujus studium circa filios erudiendos tale existit, ut non solum eos exterius perfectos opere et sermone efficeret; verum eorum etiam corda sacrificii oblatione mœdaret. Scribit enim beatus Gregorius in Moralibus (Lib. 1, cap. 4): *Quia in orbem transissent dies convivia, mittabat Job, et sanctificabat illos, surgensque diluculo, offe-*

b Innocent. I, epist. 3, cap. 6

rebat holocausta per singulos. Cum dicitur mittebat, et sacrificabat illos, aperte monstratur quid districe erga filios præsens ageret, quibus absens sollicitudine non deesset. Item idem post pauca: « Sed quia beati Job filii tanta fuerant disciplina bonæ accincti institutionis, ut neque per facta in conviviis, neque per verba delinquerent, aperte monstratur tum subditur: *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis* (Job. 1, 5). Perfectos quippe in opere esse et sermone docuerat; pro quibus de sola pariter cogitatione mettebat. Et post pauca (Ibid., cap. 5): « Sed in hac re solenter invidiosum est, quanta pater potuit severitate filiorum opera corrigere, et quanta sollicitudine studuit corda mundare.

Attendant etiam et David Instruentem Salomonem filium suum. De quo ita in primo libro Malachie legitur: *Ego ingredior viam universæ terre. Confortare et esto vir fortis, et observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, et custodias caeremonias ejus, et judicia ejus, et præcepta et testimonia* (III Reg. ii, 2): sicut scriptum est in lege Moysi, et in libro Paralipomenon: *Tu autem, Salomon fili mi, scito Deum patris tui, et servi ei corde perfecto, et animo voluntario. Omnia enim corda scrutatur, et universas mentium cogitationes intelligit. Si quaesieris eum, invenies: si autem derelliqueris ipsum, proficiet te in æternum* (I Paral. xxviii, 9).

Attendant et Tobiam; de quo ita legitur, quod cum factus esset vir, accepit uxorem Annam ex tribu sua; et genuit ex ea filium, nomenque suum imponens ei. *Quem ab infantia qua timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato* (Tob. i, 9). Item idem post pauca filium suum Tobiam alloquens ait: *Audi, fili mi, verba oris mei, et ea in corde tuo quasi fundamentum construe. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli, et honorem habebis matris tue omnibus diebus vite ejus. Memor enim esse debes que et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Cum autem ipse complerentur tempus vite sue, sepelies eam circum me. Omnibus autem diebus vite sue habebit Deum in mente: et bene ne aliquando peccato consentias, et præteritis præcepta Dei nostri. Ex substantia sua fac elemosynam, et non avertere faciem tuam ab ullo paupere. Ita enim fiet ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo porceris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impertire stude. Præmium enim tibi bonum thesaurizas in die necessitatis: quoniam elemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus qui faciunt eam. Attende tibi, fili, ab omni fornicatione, et prius uxorem tuam nunquam patiaris crimine scire. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas, in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercedem apud te omnino non maneat.*

Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne aliquando tu alteri facias. Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam iusti constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. Consilium semper a sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant. Item idem: *Audite ergo, filii mei, patrem vestrum; servite Domina in veritate, et inquirete ut faciatis quæ sunt placita ejus. Et filii vestri mandate ut faciant iustitias et elemosynas, ut sint memores Dei, et benedicant eum in omni tempore in veritate, et in tota virtute sua* (Ibid. xiv, 10).

Legitur et in Proverbiis: *Eruat filium tuum, ne desperes: ad interfectionem autem ejus ne veniam tuam* (Prov. xix, 18). *Ne subtrahas a puero disciplinam; et si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percussies eum, et unguentum ejus de inferno liberabis* (Prov. xxiii, 13, 14). *Eruat filium tuum, et refrigerabit te, et habet delicias anime tuæ* (Ibid. xxix, 17). *Qui parcat virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit* (Ibid. xiii, 24). *Jesus filius Sirach: Filii, inquit, tibi sunt, eradi filios, et turba illos a pueritia illorum. Filii tibi sunt, serua corpus illorum, et non ostendas harem faciem tuam ad illas* (Eccli. vii, 25, 26). *Apostolus quoque ait: Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in doctrina et correctione Domini* (Ephes. vi, 4). *Item idem: Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant* (Coloss. iii, 21). *Hieronymus ad Letaniam* (Epist. 7): « Si perfecta ætas et sui juris impotatur parentibus, quanto magis lactans et fragilis, et quæ juxta sententiam Domini ignorat dexteram et sinistram (Joan. vii), id est boni et mali, nescit differentiam? Si sollicita provides, ne illa percutiatur a vipera, cur non eadem cura provideas ne feriatur a malleo universæ terræ; ne bibat de aureo calice Babylonis (Jer. l, 51); ne egrediat cum Dina, et velit videre filias regionis alienæ (Gen. xxxiv); ne ludat pedibus; ne trahat tunicas? Venena non dantur nisi melle circumlita. Et vitia non decipiunt nisi sub specie umbræque virtutum. Et infra: « Qui autem parvulus est, dei sapit ut parvulus, donec ad annos sapientiæ veniat, et Pythagoræ Y littera eum perducatur ad bivium, tam bona ejus quam mala parentibus imputantur: nisi forte existimes Christianorum filios, si baptisma non receperint, ipsos tantum reos esse peccati; et non etiam scelus referri ad eos qui dare noluertint, maxime eo tempore quo contradicere non poterant, quæ accepturi erant: sicut e regione salus infantum, majorum lucrum est. »

Ambrosius in libro de Joseph (Cap. 2): « Instruuntur igitur qualis esse debeat affectus parentum, filiorumque gratia; sed frequenter amor ipse patrius nisi moderationem teneat, nocet liberis, si aut nimia indulgentia delictum resolvat, aut prælatio unius

interior ab affectione gratiaque avertat. Plus acquiritur filio, cui fratrum acquiritur amor. Hæc præclarior munificentia patrum, hæc ditior hereditas filiorum. Jungat filios æquales gratia, quos junxit equalis natura. Insuper pietas necesse pecuniam, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris, si propter fundum aut domum oriuntur inter fratres jurgia, quando propter univiam inter Jacob sancti filios exarsit invidia? Quid ergo reprehendendus est Jacob, qui præferbat unum cæteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant quos plus credant mereri, nec filijs rescare studium debemus plus placendi. Denique et Jacob plus illum amabat in quo majora virtutum insignia prævidebat.

Quidam autem sunt qui filios suos blandis tantum hortantur sermonibus, et non deterrentur exemplo Heli sacerdotis, qui filios suos verbis tantum coercuit, et severissima districtione ferire detrectavit (1. Reg. ii). Porro sunt plerique parentes, qui filios suos dum lubricæ ætatis existunt, verberibus ad bene agendum corrigere negligunt: qui cum ad intelligibilem ætatem pervenerint, et malis operibus deservire cœperint, non facile a malo cohiberi parentum castigatione possunt; quorum peccata parentibus, qui eos in tenera ætate castigare noluerunt, imputari dubium non est.

CAPUT XV.

Quod filii debitum honorem parentibus impendere debeant.

[Sicut sunt qui parentibus honorem digne reverenterque impendunt, ita sunt e contrario qui id facere negligunt; non animadvertentes, aut certe animadvertere nolentes, quod qui parentes dehonorent Deo, qui omnium creator verusque pater est, injuriam faciant, et quod Dominus injurias parentum nisi digna poenitentia subsequuta fuerit, minime impune remanere patitur. Quanta igitur sit damnationis, quantumque ab humana dignitate remotum parentes venerabiliter non agnoscere, quantæque sit remunerationis eis debitum honorem obedienter impendere, subter testimonia breviter collecta demonstrans.]

Ait Deus in lege: *Honora patrem tuum et matrem* (nam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi (Exod. xx, 12). Item ibi: *Qui maledixerit patri et matri, morte moriatur* (Ibid. xxi, 17). Salomon: *Deulus, inquit, qui subvertat patrem, et despiciat partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant illum filii aquilæ* (Prov. xxx, 17). Item: *Stultus irridet disciplinam patris sui, qui autem custodit increpationes, astutior fiet* (Ibid. xv, 5). Item: *Filius sapiens laticificat patrem, et stultus despiciat matrem suam* (Ibid. ii, 20). Item: *Qui affigit patrem et fugit matrem, ignominiosus est et infelix*. Item: *Qui maledixerit patri suo et matri, extinguetur lucerna ejus in me-*

diis tenebris. Et Apostolus: *Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim est justum, et honorem patrem tuum, et matrem tuam* (quod est mandatum primum in promissione), *ut bene sit tibi, et longævus sis super terram* (Ephas. vi, 1). Et Tobias filium suum instruens ait: *Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et honorem habebis matris tuæ omnibus diebus vitæ ejus. Memor enim esse debes quam et quanta pericula passa sit propter te in utero matris. Cum autem et ipsa compleverit tempus vitæ suæ, sepelies eam circa me* (Tob. ix, 3).

Augustinus in decem præceptarum expositionibus ita scribit: *Quartum præceptum est: Honora patrem tuum, et matrem tuam*. Huic contraria in quinta Ægyptiorum plaga cynomia est. Quid est cynomia? Musca canina, græcum vocabulum est. Caninum est parentes non agnoscere. Nihil tam caninum quam cum illi qui genuerunt, non agnoscuntur. Merito ergo et catuli capum cæci nascuntur. Hieronymus in Epistola ad Furiam (Epist. 10): *Bonum est quidem post Deum amari parentes a filiis; sed si necessitas venerit, ut amor parentum et filiorum Dei amore comparetur, et non possit utrumque servari, tunc odium in propinquis, pietas in Deo est. Honora patrem tuam* (Exod. xx); sed si te a vero patre non separat, Tandiu scite sanguinis copulam, quando ille suum noverit creatorem. Ambrosius in libro cuius titulus est De Joseph: *Primum omnium quantum discimus parentibus deferre reverentiam, cum legimus, quoniam qui benedicebatur a patre, benedictus erat; et qui maledicebatur, maledictus erat? Ideo hæc parentibus gratiam donavit Deus, ut filiorum pietas provocaretur. Prærogativa parentum, disciplina est filiorum. Honora ergo patrem, ut benedicat te; honoret patrem pius propter gratiam, ingratus propter timorem. Etsi pauper est pater, et non habet divitiarum copias, quas relinquit filijs, habet tamen ultimæ benedictionis hereditatem, quas sanctificationis opes successoribus largiatur. Et merito plus est beatum quam divitem fieri. Sicut nempe perversæ voluntatis filii, qui honorem parentibus impendendum male intelligentes, cum in eo solo constare dissimulant, quod parentes recognoscunt, eisque se corpore non animo humiliant; et ea quibus indigent, eis administrare refugiunt. Animadvertant ergo, quod honor in Scripturis, ut beatus Hieronymus ait, non tantum in salutationum officijs deferendis, quantum in elemosynis, ac munerum oblatione sentitur. Et idem post pauca: Præcepit, inquit, Dominus vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum considerans, ut filii honorarent, etiam in vitæ necessariis ministrandis, parentes suos.*

Restat igitur tunc filios digne honorem impendere debitum parentibus, cum eos suos generatores humiliter veneranterque recognoscere, eisque necessaria procuraverint administrare.

^a Hieronymus. Hæc ille quidem scripsit laudato loco, sed non iisdem plane verbis.

^b De Benedict. patriarch., cap. 1.

^c Ex comment. in Matth. cap. iv, vers. 4.

adhibere quilibet. CAPUT XVIII.

Ubi conjugati in domibus suis pastorale de nocentibus
 auctoritate debent ministrare.

Extant in utroque sexu, qui in sibi subjectis plus
 satiarum horum, quam commotum terrenum quaerunt:
 sunt etiam e contrario normali potentes, et
 quaedam nobiles matrone, qui ab eis questum tan-
 tum terrenum avaro exigunt, et saluationem animarum
 innotent aut dissimulant, aut certe penitus parvipendunt:
 potentes se nullum in horum lapsibus periculum subituros,
 nullamque pro eis Deo rationem reddituros; quibus ne illud propheticum
 quoque modo aptari possit, verendum est, in quo loquitur:
*Lac comedebatis, et lanis operiebamini; et quod crassum erat, occidebatis; gregem autem vestrum non pascebatis, et caetera quae de pastoribus prophetice
 sermo exsequitur (Ezech. xxiv, 3). Si languente capite, ut beatus ait Gregorius, membra incassum vigent, languentibus utique membris, caput aut languidum, aut languori vicinum sit, necesse est.*

Qualem autem sollicitudinem et curam erga subjectam sibi domum huiuscemodi exhibere debeant, sequentia docent. Ait Salomon in Proverbiis: *Diligenter attende vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Item: Ubi non est gubernator, populus corrumpit. In doctrina noscitur vir: cor sapientis quaerit doctrinam (Prov. xxvii, 23; xi, 14; xii, 8; xv, 14). Beda in homilia de pastoribus: Non solum, inquit, pastores episcopi et presbyteri, et diaconi, vel etiam rectores monasteriorum, sed et omnes fideles, qui parvula ante domus custodiam gerunt, pastores recte vocantur, in quantum eidem suae domui sollicita vigilantia praesent. Et quicumque vestrum saltem uni aut duabus fratribus quotidiano regimine praest, pastorem eidem debet officium implere; quia in quantum sufficit, pascere hos verbi dapibus iubetur. Item unusquisque vestrum, fratres, qui etiam private vivere creditur, pastorem officium tenet, et spiritalem pacis gregem, vigilansque noctis custodit super illum; si bonorum actuum, cogitationumque mundanum sibi aggregans multitudinem, hunc justo moderamine gubernare, et celestibus Scripturarum pascentis nutrire, et vigili solertia contra immundorum spirituum insidias servare contendit. Gregorius in homilia Evangelii: Utinam, fratres charissimi, non ad iudicium nostrum dicamus, quia omnes qui sacerdotii nomine censentur, angeli vocantur, propheta attestante, qui ait: *Labia sacerdotum custodient scientiam, et legem requirunt ex ore eius, quid angelus Domini exercituum est (Malac. ii, 7). Sed ejus altitudinem nominis etiam vos, si vultis, potestis mereri: nam unusquisque vestrum in tantum sufficit, in quantum gratiam supernae aspirationis accepit, si a sua pravitate proximum revocat, si exhortari ad bene operandum curat, si aeternum re-**

agnum vel supplicium errantem denotatis. Cum verba sanctae annuntiationis impendit, profecto angelus existit. Et nemo dicat: Admonere non sufficit, exhortari idoneas non sum. Quantum potes exhas, ne male servatum, quod accepit, in tormentis exigaris. Neque enim plus quam unum talentum acceperat, qui hoc abscondere magis studuit quam erogare. Et scimus quod in tabernaculo Dei non solum phialae, sed praecipiente Domino etiam cyathi facti sunt. Per phialas quippe doctrina exuberans; per cyathos vero parva atque angusta scientia designatur. Alius doctrina veritatis plenus, audientium mentes inebriat: per hoc ergo quod dicit, profecto phialam porrigit. Alius experire quod sentit, non valet; sed quia hoc utinque denuntiat, profecto per cyathum gustum praebet. In Dei ergo tabernaculo, id est, in sancta Ecclesia positi, si per doctrinam sapientiam ministrare phialas minime potestis, in quantum pro divina largitate sufficitis, proxima vestris Domini verbi cyathos date. In quantum vos perfectis existimatis, etiam alios trahite, in via Dei habere socios desiderate. Si quis vestrum, fratres, ad forum aut fortasse ad balneum pergat, quem otiosum esse considerat, ut secum veniat, invitat. Ipsa ergo terrena vetit vos vestra conveniat, et si ad Deum tenditis, curate ne ad eum soli ventatis. Hinc enim scriptum: *Qui audit, dicat veni (Apo. xii, 17).* Item idem in homilia de horem ordinibus angelorum: *Nata sunt plerique qui parva capiunt, sed tamen haec eadem parva ple antiantie fratibus non desunt. Ita itaque in angelorum numero discurrunt.*

Augustinus in sermone ad populum: *Filios, inquit, et omnes familias vestras admonete, ut caste, et juste, et sobrie vivant, et ad bonum exemplum et bona opera provocate.* Item idem in libro sermonum: *A malis corde semper disjungimini; ad tempus caute corpore copulamini; nec tamen negligentes sitis in corrigendis vestris, ad curam scilicet vestram quoquomodo pertinentibus, monendo, hortando, docendo, terrendo, quibuscumque modis potestis, agite. Nec cum invenitis in Scripturis, et in exemplis sanctorum, sive qui ante, sive qui post Domini adventum in hac vita fuerunt, quod mali bonos in unitate non maculant, efficiamini pigri ad corrigendos malos.* Clamat enim Isaias propheta: *Recedite, exite inde, pollutum nolite tangere (Isai. xy, 11). Quod idem beatus Augustinus ita exponit (Cap. 20): Quid est enim, inquit, tangere immundum, nisi consentire peccatis? Quid est autem, exire inde, nisi facere quod perinet ad correctionem malorum, quantum pro uniuscujusque gradu atque persona, salva pace, fieri potest? Displicuit tibi, quod quisque peccavit, non tetigisti immundum. Redarguisti, corripuisti, monuisti, adhibuisti etiam, si res exigit, congruam, et quae unitatem non violet*

^a Pastoralis curae part. ii, cap. 7.

^b Ex homil. in aurora Natalis Domini, Luc. ii, inter hom. hiales de sanctis.

^c Homil. 6.

^d Homil. 34.

^e De Verbis Domini, serm. 18, cap. 18.

disciplinam, existi inde. » Multi nempe sunt, qui hanc recessionem, et hunc exitum facere, et hoc immundum non tangere parvipendunt. Dum enim in domibus suis rapinas, oppressiones pauperum, furta, adulteria, et cætera innumera mala fieri sinunt, et talium obsequiis delinuti, societate delectati, eis corde junguntur, procul dubio non inde recedere comprobantur. Cum vero talibus peccantibus consentiunt, ab eorum consortio non exeunt. Cum igitur erga hujusmodi delinquentes congruam disciplinam non exhibent. pollutum, et immundum minime tangere cavent. Videant itaque hujusmodi prælati, qualem erga male agentes rigorem disciplinæ, et erga oppressos opera misericordiæ beatus Job impendebat. Ait namque : *Auris audiens beatificabat me : et oculus videns testimonium reddebat mihi, quod liberasset pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri supra me veniebat ; et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento et diademate judicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudus : pater eram pauperum ; et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam (Job. xxix, 11 et seq.).* Item idem post pauca : *Cumque sederem quasi rex circumstante exercitu ; eram tamen mærentium consolator (Ibid., 25).*

Videant etiam qualem sollicitudinem domus suæ beatus Tobias cæcus corpore, videns corde, gerebat, qui cum hædi balantis vocem audisset, ait : *Videte ne forte furtivus sit : reddite eum dominis suis : quia non licet nobis ex furto aliquid aut edere aut contingere (Tob. 11, 21).* Quibus verbis innuitur, quod sicut a furto, ita quoque a cæteris vitiis domum suam pervigili sollicitudine immunem efficiebat. Summopere igitur his qui præsent procurandum est, ut providam sollicitudinem domui suæ indesinenter gerant, ne, quod absit, quispiam subjectorum suorum instinctu hostis antiqui decipiatur ; et eis dissimulantibus, aut consentientibus, aut non redarguentibus, in peccatum convertatur.

CAPUT XVII.

Quod peccata prius fratribus sint remittenda ; et tunc munus Deo offerendum.

Sunt quam plures qui frigido corde, nullo scilicet charitatis ardore succenso, Deo et munus ad altare offerunt, et orationes et eleemosynas frequentare non cessant, putantes ista sine charitate Deo placere ; præsertim cum nulla bona sine charitate, cum charitate autem ei omnia placeant. Tunc enim Deo exteriora gratis dari, et offerri possunt, cum interior homo charitatis ardore succenditur, et templum sancti Spiritus efficitur.

Qualiter vero munus Deo offerri debeat, Dominus docet in Evangelio dicens : *Si offers munus tuum ad altare, et illic recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare ; et vade prius reconciliari fratri tuo : et tunc ve-*

niens offeres munus tuum (Matth. v, 23). Et alibi in Evangelio : *Accedens, inquit, Petrus ad Jesum dixit : Domine, quoties peccaverit in me frater meus, dimittam usque septies ? Cui respondit Dominus : non usque septies ; sed usque septuagies septies (Ibid. xviii, 21).* Et post aliqua : *Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris (Ibid. xxxv).* Quod ita beatus edisserit Hieronymus : « Formidolosa, inquit, sententia, si juxta nostram mentem sententia Dei flectitur, atque mutatur. Si parva fratribus non dimittimus, majora nobis a Deo non dimittuntur. Et quia potest unusquisque dicere, nihil habeo contra eum, ipse novit : habet Deum judicem, non est mihi curæ quid velit agere, ego ignovi ei : confirmat sententiam suam et omnem simulationem fictæ pacis evertit, dicens : *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris (Ibid. xxxv).* »

Augustinus in libro de Sermone Domini in monte (Lib. 1, cap. 10) : « Jubemur ergo illaturi munus in altare, si recordati fuerimus aliquid adversum nos habere fratrem, munus ante altare relinquere, et pergere, ac reconciliari fratri ; deinde venire, et munus offerre. Quod si accipiatur ad litteram, fortassis aliquis credit ita fieri oportere, si præsens sit frater : non enim diutius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare jubearis. Si ergo de absente, et quod fieri potest etiam trans mare constituto, aliquid tale veniat in mentem, absurdum est credere ante altare munus tuum relinquendum, quod post terras, et maria pererrata offeras Deo. Et ideo prorsus intro ad spiritalia refugere cogimur, ut hoc quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Altare itaque spiritaliter, in interiore Dei templo ipsam fidem accipere possumus, cujus signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus Deo, sive prophetiam, sive doctrinam, sive orationem, sive hymnum, sive psalmum, et si quid tale aliud spiritalium donorum animo occurrit, acceptum esse non potest Deo, nisi fidei sinceritate fulciatur.

Gregorius in Moralibus (Lib. xxii, cap. 8) : « Ab omnipotente, inquit, Deo munus ex manu non accipitur, quod corde obligato in malitia perfertur. Mundari etenim debet prius animus, qui munus offerre vult Deo ; quia omne quod datur Deo, ex dantis mente pensatur. Omnis malitiæ macula ab interiore nostro homine, cogitationis immutatione tergenda est : quia iram judicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis, sicut in libro Genesis scriptum est : *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus ; ad Cain autem, et ad munera ejus non respexit (Gen. iv, 4).* Neque etenim sacrum eloquium dicit : *Respexit ad munera Abel, et ad Cain munera non respexit ;* sed prius ait : *quia respexit Dominus ad Abel, deinde subjunxit : et ad munera ejus.* Et rursus dicit : *quia non respexit ad Cain ;* ac deinde subdit : *nec ad munera ejus.* Ex dantis

* Lib. iii in Matth., cap. 18.

namque corde id quod fit, accipitur : idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum legitur Dominum respexisse, qui dabat, quam ad illa, quæ dabat. » Ut auditio scilicet hujus ordine narrationis, discamus quia exteriora munera ex interna cordis munditia condiuntur, ut virtus hujus discretionis unumquemque nostrum doceat, qualis apud se esse debeat, cum exteriora bona non solum Deo per oblationis votum, sed etiam proximis subministrat. A discordantibus Deus accipere non vult sacrificium, holocaustum suscipere recusat. Hinc ergo perpendi debet quantum sit malum discordiæ, propter quod illud abjicitur, per quod culpa laxatur. In libro Ecclesiastico scriptum est : *Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui (Eccli. xxxiv, 24)*. Quid namque esse intolerabilis potest, quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque sacrificium, quanta ira aspiciatur, ostenditur, cum orbatu patris dolori comparatur. Aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare : quæ jam nec misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit, quæ per virus pestiferæ radicis amarescit.

Improbiorum hominum sacrificia per prophetam Dominus reprobatur dicens : *Ego Dominus diligens judicium : et odio habens rapinam in holocausto (Isa. lxi, 8)*. Plerique etenim indigentibus subtrahunt, quæ Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione reuatur Dominus, demonstrat, dicens : *Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere (Prov. xxi, 27)*. Plerumque homines pessimi quanta per oblationem Deo tribuant, pensant, quanta autem rapiant, dissimulant considerare, quasi mercedem operum numerant, et perpendere scelerum culpas recusant. Item idem in libro pastorali : *Si offers munus tuum ad altare, et cætera (Matth. xv, 23)*. « Ex qua scilicet perceptione pensandum est, quorum hostia repellitur, quam intolerabilis culpa monstratur. Nam cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pensemus quanta sint mala discordiæ, quæ nisi extincta fuerint funditus, bonum subsequi non permittunt. »

His itaque prælibatis sentiis, affatim instrui-mur, tunc nos exterius hostiam mundam Deo offerre posse, cum a corde nostro omne nubilum discordiæ deterserimus : et, juxta Apostolum, *hostiam vivam, sanctam, Deo placentem (Rom. xii, 1)*, ante divinæ majestatis oculos nos exhibuerimus.

CAPUT XVIII.

Quod ad perceptionem Domini corporis et sanguinis frequenter et discrete sit accedendum

Sacrosanctum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, ubi et redemptio totius salutis, et mysterium fidei nostræ consistit, quidam reverenter et salubriter, quidam indiscrete et indigne perci-

piunt. Sunt etiam nonnulli, qui tanti sacramenti participatione ob reatum suorum obligationem, sacerdotis judicio, merito privantur. Sunt item plerique (quod valde periculosum et congrua emendatione dignum est) qui ab hoc sacramento partim incuria, partim desidia adeo se subtrahunt, ut vix in anno, nisi sub tribus tantum festis præclaris [ex consuetudine ^b] potius quam ex devotione faciant ; nescientes aut scire nolentes, quod sicut corpus sine cibo et potu, ita et anima sine spiritali cibo moritur.

Quanti autem sit discriminis, nisi accipiatur, et quanti, si indiscrete sumatur, subito breviter collecta evangelica et apostolica testimonia, et sanctorum Patrum dicta demonstrant. Ait autem Dominus in Evangelio : *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (Joan. vi, 57)*. Et alibi : *Amen dico vobis : nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam : et ego resuscitabo eum in novissimo die (Ibid. 54, 55)*. Paulus ad Corinthios : *Calix, inquit, cui benedicimus : nonne communicatio sanguinis Christi est ? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est ? (I Cor. x, 16)*. Item : *Itaque quicumque manducaverit panem, et biberit calicem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit, non discernens corpus Domini (Ibid. xi, 27)*.

Hieronymus in libro adversus Jovinianum (*Lib. 1*) : « Omnis populus accessurus ad montem Sina, et Dei auditurus eloquium, tribus diebus sanctificari jussus est, et se ab uxoribus abstinere. Quod quidem scimus etiam et ad David fugientem ab Abimelec sacerdote dictum : *Si mundi sunt pueri ab uxoribus ? Et ille respondit : Ab heri et nudius tertius (I Reg. xxi, 4)*. Panes enim propositionis, quasi corpus Christi, de uxorum cubilibus consurgentes edere non poterant. Et in transitu contemplandum quod dixerat : *si mundi sunt pueri ab uxoribus ?* videlicet quod ad munditias corporis Christi omnis coitus sit immundus. » Gregorius in libro *Moralium* : « Quis namque sit sanguis Christi non jam audiendo, sed bibendo discimus : qui sanguis super utrumque posteni juxta exemplum antiqui populi ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur : in utroque etenim poste agni sanguis est positus, quando sacramentum passionis Christi, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Quasi in nocte agni carnes comedimus, cum in sacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad invicem nostras conscientias non videmus. Nam nihil prodest corpus et sanguinem Christi Jesu ore percipere, et ei perversis moribus contraire. Qui scelerate vivunt in Ecclesia, et communicare non desinunt ; et putant se tali communionem mundari, discant nihil ad

^a Ex Greg. ubi supra, cap. 23.

^b Ex consuetudine. Hæc quæ omnino necessaria erant adiecit.

emundationem proficere sibi, dicente propheta : *Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit sceleris multa? Nunquid carnes sanctæ quferent a te malitias tuas? (Jerem. xi, 15.)* Et Apostolus : *Qui enim hæc accipit, indigne, judicium sibi manducat et bibit (I. Cor. xi, 29).*

Isidorus in libro Officiorum (Lib. i, cap. 18) : « Dicunt, inquit, aliqui, nisi aliquo interveniente peccato, eucharistiam quotidie nobis, jubente Domino, postulamus, dicentes : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (Luc. xi, 3)*; quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, et devotione, et humilitate suscipiunt; ne confidendo de justitia, superba præsumptione id faciant. Cæterum si talia sunt peccata, quæ quasi mortuum ab altari removeant, prius agenda poenitentia est, ac sic deinde salutiferum medicamentum suscipiendum; quia dicit Apostolus : *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit (I. Cor. xi, 29)*. Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debeat agere poenitentiam. Cæterum si tanta non sunt peccata, ut non excommunicatus quisque judicetur, non se debet a medicina Domini corporis separare; ne dum forte diu abstinere prohibetur, a Christi corpore separetur. Manifestum est enim eos vivere qui corpus ejus attingunt. Unde timendum est, ne dum diu quisque separatur a Christi corpore, alienus remaneat a salute, ipso docente : *Nisi comederitis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 54)*. Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat. Conjugatis autem abstinendum est a coitu, plurimisque diebus orationi vacare, et sic deinde ad Christi corpus accedere. » Et paulo post : « Quapropter eligendi sunt aliqui dies, quibus prius homo continentius vivat, quo ad tantum sacramentum dignus accedere possit. »

Item idem, in libello • qui Synonyma inscribitur : « Quotidie, inquit, eucharistiæ communionem percipere nec modo nec vituperò : omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor : si tamen mens in affectu peccandi non sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, gravari magis dico eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamvis quis peccato morderatur, peccandi cæterum non habeat voluntatem, et communicaturus satisfaciat lacrymis, et orationibus, et confidens de Domini miseratione, qui peccata pice confessioni donare consuevit, accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia et mortalia peccata non gravant. Nam quem mortalia post baptismum crimina commissa premunt, hortor prius publica poenitentia satisfacere, et ita sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad judicium et condemnationem sui eucharistiam accipere.

Cum igitur conventus Christianorum ad ecclesiam ideo præcipue institutus sit, ut inter hymnorum et

^a Est S. Aug. c. 53, de ecclesiast. Dogmat.

A laudum solemnia participatio corporis et sanguinis Domini celebretur, satis mirari non potest unde usus valde reprehensibilis irrepserit, ut quidam tanto sacramento se privari non pertimescant; et si contingerit ut aliquo interveniente peccato ab eo separantur, nec dolore nec contritione cordis conterantur. Porro idem reprehensibilis usus in tantum inolitus est, ut quasi pro lege haberi, et tanto sacramento non participantibus quamdam impunitatem promittere videatur. Proinde necesse est, ut unusquisque fidelis sibi hinc inde pericula imminere cognoscat; scilicet quia nisi manducaverit et biberit, vitam in se non habebit : si indigne manducat et bibit, judicium sibi manducat et bibit. Præparet ergo se, ut mundo pectore et corpore redemptionis suæ munus et frequenter et discrete accipere valeat; ut Christum in præsentī secum habere et ab eo in futuro ad vitam resuscitari mereatur.

CAPUT XIX.

De decimis fidelium.

Cum oblationes et decimæ fidelium solius Dei causa dari debeant, multifaria distributione, emendatione valde indigente, a plerisque dari solent; quoniam sicut sunt nonnulli qui Deo devote, ita existunt quamplures, qui eas non honoris divini, sed quæstus sui causa, sacerdotibus distribuunt, eosque quibus præsumunt, distribuere compellunt : scilicet ut id quod datum fuerit, aut totum, aut pene totum in suos suorumque retorqueatur usus; hi namque licet ab hominibus honoratores Dei videri velint, dehonoroatores tamen, imo divini dati subreptores, ad sui perniciem existunt.

Porro sunt plerique qui possessionum limitibus coangustati, et re ditibus carentes, aut in juris sui proprio, aut certe ex munere alicujus potentis habent basilicas, ad quas religiosa devotio fidelium oblationum et decimarum magnam conferre solet copiam. Super qua hujuscemodi cupiditate dacti solent dicere : Ille presbyter multa de mea acquirit ecclesia, quapropter volo, ut de eo quod de meo acquirit, ad votum meum mihi serviat, sin alias, meam ultra non habebit ecclesiam. Sed et in talibus basilicis constitui non sinunt presbyteros, nisi ab eis munus quod optant, accipiant.

Sunt etiam plerique potentes, qui oblii ordinis et ministerii sui, hujuscemodi basilicas possidentes, rebus tenues, fidelium vero largissimis decimis abundantes, contra fas suis aut clericis aut laicis beneficiario munere conferunt, ut de hujuscemodi oblationibus et decimis sibi serviant : quod quam sit extraordinarium, et religioni Christianæ incongruum, nec non et facientibus periculosum, qui antheadvertit, intelligit. Non enim ad laicorum, sed ad pontificum ministerium, per quos basilicæ Deo dedicantur, pertinet, qualiter oblationes et decimæ fidelium Deo oblatae dispensentur, ordinare. Pontificum sane ministerium est, quantum ex eisdem fidelium oblationibus in fabricis applicetur ecclesiæ, quantum in

luminaribus concinnandis, quantum in hospitibus colligendis, et pauperibus recreandis, quantumque in presbyterorum eorumque qui secum militiam Christi gerunt necessitatibus sublevandis expensetur, disponere; non laicorum, ut in suos suorumque ex his quidquam retorqueatur usus, exigere. Hoc nempe genus avaritiæ in tantum quosdam obligaverat laicos, ut hoc se iuste et rationabiliter, imo inculpabiliter sectari posse putarent, donec gloriosus orthodoxus dominus Ludovicus imperator, inter cætera pietatis suæ beneficia, quæ honore et amore Domini nostri Jesu Christi sanctæ contulit Ecclesiæ, ab hoc quoque eam immunem effecerit. Caveant ergo se laici necesse est, ab appetitu decimarum et oblationum fidelium; nec quidquam sibi ex his per vim, nisi ad periculum suum, vendicare posse sciant, suoque contenti sint ministerio; ne dum alterius usurpant, suo, quo contenti esse debent, ministerio, quodammodo se indignos faciant; et aliorum quoque piæ votæ sibi in peccatum convertant, et sacrilegii notam incurrant, Ozias itaque rex quia temerario ausu sacerdotale ministerium arripuit, illico immundiſſa lepræ mulctatus est. Balthazar quoque rex, quia vasa divinis usibus consecrata in suos usus contra fas convertit, vita cum regno caruit.

Quisquis ergo de hoc genere avaritiæ sibi impunitatem promittit, audiat quid sacri canones in concilio Gangrensi de hac re decernant: « Si quis oblationes ecclesiæ extra ecclesiam accipere vel dare volnerit, præter consensum episcopi vel ejus cui hujuscemodi officia commissa sunt, nec cum ejus volnerit agere consilio, anathema sit. » Scribit quoque Hieronymus in epistola ad Nepotianum (*Epist. 2*): « Ecclesiam fraudare sacrilegium est. » Et infra: « Atque quod apertissimi sceleris est, exinde aliquid subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. » Scribit etiam in Commentariis Matthæi evangelistæ: « Omnes igitur qui stipe templi, et his quæ conferantur ad usus ecclesiæ, abutuntur, in aliis rebus quibus suam expleant voluntatem, similes sunt scribis et sacerdotibus redimentibus mendacium et Salvatoris sanguinem. »

Quod autem decimæ sacerdotibus, imo in sacerdotibus Deo dari debeant, subtus testimonia collecta declarant: Scribitur in Genesi: *Et dedit ei, id est, Abraham Melchisedech, decimas ex omnibus (Gen. xiv)*. Item: *Votum vorit Jacob dicens: Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in via per quam ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestem ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste quem erexi, in titulum vocabitur domus Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi (Ibid. xxviii, 20)*. Et in Exodo: *Decimas tuas et primitias non tardabis offerre (Exod. xxii, 29)*. In Levitico: *Omnes decimæ terræ, sive de frugibus,*

sive de pomis arborum, Domini sunt: et illi sanctificant (Levit. xxvii, 30). Item: *Omnes decimæ bovum et ovium, et omne quodcumque transit sub virga, id est numerum decimum quodcumque evenerit, sanctificatum erit Domino. Non mutabis illum bonum malo, neque malum bono (Num. xv, 17)*. In libro quoque Numerorum: *Separabitis primitias Domino de cibis vestris, sive de areis primitias separabitis; ita et de pulmentis dabitis primitias Domino*. Item: *Omniem medullam vini, olei ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi (Ibid., xviii, 12)*. Item: *Dixitque Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil possidebis; nec habebis partem inter eos: Ego pars et hæreditas tua in medio filiorum Israel. Filii autem Levi dedit omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis*. In Deuteronomio: *In loco quem elegerit Dominus Deus vester, ut sit nomen ejus in eo: illuc omnia quæ præcipio conseretis holocausta et hostias, ac victimas; decimas ac primitias manuum vestrarum, et quidquid præcipuum est in muneribus quæ vovistis Domino (Deut. xii, 11)*. Item: *Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis, quæ nascuntur in terra per annos singulos: et comedes eam in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit; ut in eo nomen illius invocetur. Decimam frumenti tui, et vini, et olei, et primogenita de armentis, et ovis tuis; ut discas timere Dominum Deum tuum omni tempore (Ibid., xiv, 22)*. In libro Tobiæ: *Hic solus fugiebat consortia omnium; et pergebat ad Jerusalem, ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum suum Israel: omnia primitiva sua et decimas suas fideliter offerens (Tob. i, 6)*. In Malachiæ: *Inferre omnem decimam in horreum meum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dicit Dominus. Si non aperuero vobis catarractas cæli, et effundero vobis benedictionem usque ad abundantiam; et increpabo pro vobis devorantem, et non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes gentes (Malac. iii, 10)*. Jesus filius Sirach: *In omni dato hilarum fac vultum tuum: in exultatione sanctifica decimas tuas (Eccli. xxxv, 11)*. Paulus: *Equidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est, a*

fratribus suis (Hebr. vii, 5).

Augustinus in sermone ad populum: « Propitio Christo gratias agite, fratres charissimi: jam prope sunt dies in quibus fructum telluris, et messes colligere debemus: et ideo gratias agentes Deo qui dedit, de offerendis, imo de reddendis decimis cogitemus. Deus enim noster qui dignatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non sibi, sed vobis sine dubio profuturam. Sic enim ipse per prophetam promittit, dicens: *Inferre, inquit, omnem decimam in horrea mea: et sit cibus in domo mea; et probate me in his, dicit Dominus, si*

^a Ludov. Pius Capit. Hb. v, cap. 23.

^b Cap. 7. Ex interp. Dionysii Exigui.

^c De Tempore serm. 119.

Non aperuero vobis cataractas cæli, et dederò vobis fructus usque ad abundantiam (Malac. iii, 10). Ecce probavimus quomodo decimæ magis nobis quam Deo proficiant. O homines stulti; quid mali imperat Deus, ut non mereatur audiri? Sic enim dicit: Primitias aræ tuæ et torcularis tui offerre mihi non tardabis (Num. xviii, 30). Si tardius dare peccatum est, quanto pejus est non dedisse? et iterum dicit: Honora Dominum Deum tuum de tuis justis laboribus, deliba ei de fructibus justitiæ tuæ, ut repleantur horrea tua frumento, vinoque torcularia redundabunt (Prov. iii, 10). Non præstas hoc gratis, quod cito recipies cum magno fenore. Quæris forte cui proficiat quod Deus accipiat redditurus? Quæris iterum cui proficiat, quod pauperibus datur? Si credis, tibi proficit: si dubitas, perdidisti. Decimæ enim, fratres charissimi, tributa sunt egentium animarum. Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina sacerdotibus. Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, ut agricola; quodcumque te parascit ingenium Dei est, inde decimas expetit, unde vivis: de militia, de negotio, de artificio tuo redde decimas. Aliud enim pro terra dependimus: aliud pro usu vitæ pensamus. Redde ergo, homo, quia possides; redde, quia nasci meruisti; sic enim dicit Dominus. Dabunt singuli redemptionem animarum suarum, et non erunt in eis morbus neque casus. Ecce habes in Scripturis sanctis cautionem Domini tui, per quam tibi promisit, quod si decimas dederis, non solum abundantiam fructuum recipies, sed etiam sanitatem corporis consequeris. Replebuntur, inquit, aræ tuæ frumento: vino quoque torcularia redundabunt: et non erunt in eis morbi neque casus (Ibid., 3). Cum enim decimas dando, terrena et cælestia possis munera promereri, quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas? Audi ergo indévota mortalitas: Nosti, quia Dei sunt cuncta quæ percipis, et de suo non commodas rerum omnium creatori? Non eget Dominus, non præmium postulat, sed honorem, de tuo aliquid exigit, quod refundat. Primitias rerum et decimas petit, et negas avare. Quid faceres, si novem partibus sibi sumptis, tibi decimam reliquisset? Quod certe jam factum est, cum messis tua, pluviarum benedictione subtracta, jejuna defecit, et vindemiam tuam aut grandio percussit, aut pruina decoxit. Quid est avidè quod supputatur? Novem tibi partes retractæ sunt, quia decimam dare noluisti. Constat quidem, quod ipse non dederis, sed tamen Deus exegit. Hæc est enim Domini justissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revoceris. Scriptura est enim, quia decimæ agri tui, et primitiæ terræ vobiscum sunt. Video vos, et fallere me existimastis: intus in thesauris vestris et in domibus vestris erit directio. Dabis impio militi quod non vis dare sacerdoti. Quid diceret Dominus? Nempe, meus est

Utique quia honoratur. Ex hoc loco nullus idoneus sensus elici potest, nisi legatur, utique ab eo dehonoratur, aut aliud quiddam simile: malo tamen

A homo quem feci, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, meæ sunt pluvie et fimbres, ventorum flamina mea sunt, meus solis calor, et cum omnia mea sint elementa, tu qui manus tantum accommodas, solam decimam merebaris. Qui ergo aut præmium comparare, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri, reddat decimas, etiam de novem partibus, studeat eleemosynam dare; ita tamen ut quidquid, excepto victu mediocri et vestitu rationabili, superferit, non luxuriæ reservetur, sed in thesauro cælesti per eleemosynam pauperum reponatur. Quidquid enim nobis Deus plusquam opus est, dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos aliis erogandum transmisit; si non dederimus, res alienas invasimus.

Evidentibus itaque indicibus declaratum est, qualiter decimæ Deo dari debeant. Si igitur, Scriptura monente, decimis, et primitiis, et cæteris terrenorum fructibus Deus honoratur, atque quia honoratur; procul dubio qui hæc Deo dare negligit; et si ille in non dando Deum dehonorat, multo magis ille Deum dehonorat, qui suis militibus Deo oblata contra fas usurpat. Propter hanc nempe avaritiam quæ sacerdotes Domini exinanivit, et ad paupertatem perduxit, exstant hodie nonnullæ basilicæ ita cariosæ, culminibusque egentes, et, quod majus est, paupertate præpediente pene ad solum usque collapsæ, ut in his Christo famulari, ejusque corpus et sanguis confici digne nequeat. Quas etiam dum pagani, et increduli conspiciunt, nomen Christianorum blasphemant, dicentes: Ecce qualia templa Christiani Christo Deo suo fabricant; et impletur illud Apostoli: Nomen Domini per vos blasphematur in gentibus (Rom. ii, 24). Sicut enim priscorum Christianorum devotio circa basilicas Christi fabricandas, et diversis donariis cumulandas, earumque sacerdotes venerandos flagrabat, ita nunc perversis et inordinatis consuetudinibus emergentibus, multorum, quod emendatione dignum est, in his expoliandis et dehonorandis avaritia æstuat. Quisquis vero in eorumdem Christianorum numero a Christo Domino connumerari desiderat, eorum exempla sequi non negligat, ac seipsum filium, non prædonem Ecclesie efficiat.

CAPUT XX.

Quod sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, honor debitus sit exhibendus.

Cum igitur sacerdotes, mediatores videlicet inter Dominum et populum, ob amorem et honorem illius cujus ministerium gerunt, congruo honore, remota personarum et divitiarum acceptione, sint venerandi, multi in eis non ministerium Christi, sed quod fas non est, divitias et honores venerantur mundi. Et quanto potentiores et ditiores existunt, tanto majoris honoris et venerationis ab eis

hæc verba servari, et addi Deum dehonorat. Infra inepte editum est suis militibus Deo oblata: non displiceret suis ministris a Deo data.

habentur. Sunt etiam quidam sacerdotes divitiis et honoribus mundi carentes, qui adeo contemptui a quibusdam laicis habentur, ut eos non solum administratores et procuratores rerum suarum faciant; sed etiam sibi more laicorum servire compellant, eosque convivas mensæ suæ habere dedignentur: qui videlicet habere sacerdotes nomine tenus sibi videri gestiunt, re autem ipsa propter quam habendi sunt, nolunt, talesque intercessores apud Deum habere volunt, quales esse prorsus despiciunt. Hoc quam sit periculosum, ac reprehensibile, et religioni Christianæ incongruum, et inhonestum, verbis explicari fas non est: hoc nempe non solum propter quorundam negligentiam sacerdotum, verum etiam propter quorundam superbiam et ignorantiam laicorum accidere dubium non est.

Quantæ autem sint venerationi habendi, et legalia, et evangelica, et apostolica instituta, et sanctorum Patrum dicta breviter subtile collecta sanciant: scribitur enim in Deuteronomio: *Dis non detrahes; et principi populi tui non maledices (Exod. xxii, 28)*. Item: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et non lepram; et iudicii intra portas suas videris variari verba; surge, et ascende in locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem qui fuerit in illo tempore, quæresque ab eis: qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsumt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te: juxta legem ejus sequeris sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram vel ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministraverit Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille; et auferes malum de medio Israel, cunctusque populus audiens pertimescat, ut nullus deinceps intumescat superbia (Deut. xvii, 8 et seq.)*. Et in Ecclesiaste: *In tota anima tua time Dominum: et sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute dilige eum qui fecit te: et ministros ejus non derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua; et honorifica sacerdotes ejus. Item: Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium: et in proverbii illorum conversare. Ab ipsis enim disces doctrinam et intellectum, et servare mandatis sine querela (Eccles. vii, 30 et seq.)*. Et in Evangelio: *Qui vos recipit, me recipit. Item idem: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet. Item: In quamcumque civitatem, aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit; et ibi manete donec exeatis. Et infra: Quicumque enim non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati (Matth. x, 40 et seq.)*. Paulus: *Obedite, inquit, præpositis vestris; et obtemperate eis. Ipsi enim*

pervigilant quasi pro animabus vestris rationem reddituri; ut cum gaudio hoc faciant et non gementes (Hebr. xiii, 17). Paulus iterum: *Qui bene præsumt presbyteri, inquit, duplici honore habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina (I Tim. v, 17)*. Hieronymus ad Heliodorum (Epist. 1): *« Absit, inquit, ut quidquam de his sinistram loquar, qui apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt: per quos et nos Christiani sumus; qui claves regni cælorum habentes (Matth. xvi, 18), quodammodo ante iudicii diem judicant, qui sponsam Domini sobria castitate conservant. Clerici oves pascant, ego pascor. »* Joannes Constantinopolitanus: *« Sicut corpus coherere necessarium est capiti, ita et Ecclesiam sacerdoti, et principi populi; utque virgulta radicibus et fontibus fluvii, ita et filii patri, et magistro discipuli. Obedientia discipulorum clarescat in vobis, et quantum affectum patri deferatis appareat. Adornate me, filii, et imponite mihi obedientiæ vestræ coronam; facite me apud omnes beatum judicari, et doctrinam meam magnificate per obedientiam vestram, secundum Apostoli verba dicentis: Obedite prepositis vestris, et obtemperate eis: quia ipsi pervigilant pro vobis, quasi pro animabus vestris rationem reddituri (Hebr. xiii, 17)*. Hoc ergo præmoneo, ne quis pro parvo habeat commotionem nostram. Pater enim sum, et necesse est me filiis consilium suadere: quod enim in carnalibus patribus natura carnis, hoc in nobis gratia spiritus agit. »

Ex Historia ecclesiastica Eusebii allocutio Constantini ad episcopos: *« Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi: et ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari: propter quod Dei solius inter vos exspectate iudicium, ut vestra iurgia quæcumque sunt, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis a Deo dati estis dii, et conveniens non est ut homo iudicet Deos, sed ille solus, de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos dijudicat (Psalm. lxxxii, 1)*. » Sicut in nonnullis aliis, ita et in eo formæ vitæ Christianæ fuscatur: eo quod quidam laicorum sacerdotes Domini debito honore non venerantur. Gregorius quippe ait in libro Pastoralis: *« Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda iudicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem penitentiae cor prematur, quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se iudicium, a quo sibi prælata est potestas, perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordinationi, qui eos nobis prætulit, obviamus. »* Scribit et Isidorus in libro Sententiarum (Lib. iii, cap. 39): *« Rectores itaque a Deo iudicandi sunt, a suis autem subditis nequaquam sunt iudicandi. »* Et paulo post: *« Quod si a fide exorbitaverit rector, tunc erit arguendus a*

• Homil. de recipio. Severiano.

• Rufini lib. i, cap. 5.

sabbitis. Pro minoribus vero reprobis, tolerandus magis quam distringendus a plebe est. Non ergo propter quosdam sacerdotes negligenter viventes, recte agentes contemptui habendi sunt. Bene itaque agentes non solum venerandi, sed etiam imitandi sunt: male vero agentes venerandi quidem sunt propter ministerium Christi, non tamen imitandi. Unde Dominus ait in Evangelio: *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. xxiii, 5).

Quapropter cavendum est quibusdam laicis, ne sacerdotes Domini tanto despectui habeant, ne eos opprimentes exspolient, nec jure fori constringant, atque diversissimis injuriis, sicuti facere solent, afficiant: quoniam cum eos quibuslibet modis dehonoraunt, Christum, cujus ministri sunt, dehonoraunt, dicentem in Evangelio: *Qui vos spernit, me spernit: et qui vos recipit, me recipit* (Luc. x, 16). Quod beatus Augustinus ita in libro sermonum^a edisserit: « Si solis, inquit, Apostolis dixit, *qui vos spernit, me spernit*, spernite et nos. Si autem sermo ejus pervenit ad nos, et vocavit nos, et in eorum loco nos constituit, videte ne spernatis nos, et ad illum perveniat injuria, quam nobis feceritis. Si enim nos non timetis, timete illum qui dixit: *Qui vos spernit, me spernit*. Imitentur ergo in venerandis et obtemperandis sacerdotibus potentia, et copiosissimis honoribus sublimatum Theodosium orthodoxum imperatorem, quam humiliter reverenterque beati Ambrosii memorabilis viri monitis, et increpationibus, atque excommunicationibus paruerit. Sciebat nempe potestatem imperialem, qua insignitus erat, ab illius pendere potestate, cujus famulus et minister Ambrosius erat. Hoc qui plenus nosse voluerit, librum historiae tripartitæ nonum, sub titulo tricesimo legat (Lib. ix, cap. 50).

CAPUT XXI.

Quod nosse oporteat laicos, sacerdotibus ligandi atque solvendi potestatem a Domino esse collatam. Et quod eorum monitis libenter parere, atque excommunicationibus humiliter debeant succumbere.

Quidam laicorum tantæ temeritatis existunt, ut monita, et oburgationes, atque excommunicationes sacerdotum nihili ducant: quod quantum a Christiana professione abhorreat, qui animadvertit, intelligit. Is namque usus valde reprehensibilis et execrabilis adeo apud quosdam excrevit, et ut ita dixerim, in legem devenit, ut jussionem sacerdotis, et excommunicationem æque ut cujusdam laici ducant; quos suadeo ut paulo perpendant ea quæ subjecta sunt.

Ait autem Dominus in Evangelio specialiter Ecclesie principi beato Petro apostolo: *Tibi dabo claves regni cælorum; et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Matth. xvi, 19). Ait etiam generaliter omnibus discipulis: *Amen dico vobis: quæcunque alligaveritis super terram, erunt li-*

^a De verbis Domini, serm. 24, cap. 4.

gata et in cælo: et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. Hunc locum ita beatus Hieronymus in Commentariis exponit (Cap. 18): « Quia dixerat, inquit, *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et Publicanus*: et poterat contemptoris fratris hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio: si me despicias, et ego te despicio: si tu me condemnas, et mea sententia condemnaris: potestatem tribuit Apostolis, ut sciant qui a talibus condemnantur divina sententia roborari, et quodcunque ligatum fuerit in terra, ligari pariter in cælo. » Item Dominus in Evangelio: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt* (Joan. xx, 23). Quæ verba ita beatus Gregorius exponit^b: « Libet intueri, illi discipuli ad onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ sint perducti: Ecce non solum de semetipsis securi fiunt, sed etiam alienæ obligationis potestatem relaxationis accipiunt; principatum superni judicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic eos a Deo decebat erigi, qui tantum pro Deo consenserant humiliari. Ecce qui districtum Dei judicium metuent, animarum judices fiunt; et alios damnant, vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent: ligandi ac solvendi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. (Et vobis multa ibid.) Sub magno ergo moderamine pastores Ecclesie vel solvere studeant, vel ligare. Sed utrum juste, vel injuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est: ne is qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat, vel ligare; is autem, qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel juste, vel injuste, nec pastoris sui judicium temere reprehendat: ne etsi injuste ligatus est, ex ipsius tumidæ reprehensionis superbia, culpa, quæ non erat, fiat. » Hieronymus ad Heliodorum (Epist. 1): « Clerici, inquit, de altari vivunt: mihi quasi infructuosa arbori securis ponitur ad radicem. Si munus ad altare non defero, nec possum obtendere paupertatem, cum in Evangelio viduam duo quæ sola sibi supererant æra mittentem laudet Dominus. Mihi ante presbyterum sedere non licet. Illi, si peccavero, licet tradere me Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in diem Domini Jesu. Et in veteri quidem lege, quicumque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus, lapidabatur a populo, aut gladio cervicæ subjecta, contemptum expiabat cruore. Nunc vero inobediens spiritali mucrone truncatur, aut ejectus de Ecclesia rabido demonum ore discerpitur. »

^b Homil. 26.

superbissime, imo periculosissime reniti convincitur. A

CAPUT XXII.

De his qui propter honores terrenos et caducos, adeo extolluntur, ut pauperes, natura sibi similes, non recognoscant.

Cavendum his qui præsumunt, ne sibi subjectos, sicut ordine, ita natura inferiores se esse putent: provida namque dispensatione divina actum est, ut mortalis a mortali, non natura, sed quædam mundana dignitate inferior, ut pote imbecillis a valido pia prælatione et gubernatione tueretur; ita tamen ut natura semper æqualis agnosceretur. Quod cum ita sit, multi rebus perituris, et cito præterlabentibus tumentes, tam eos, quibus præsumunt, quam etiam eos, quos potentia et honoribus, et divitiis præcedunt, sibi natura æquales non recognoscunt; et si verbis agnoscent, affectione tamen non agnoscent. Quod vitium ex fonte superbiæ emanare manifestum est. Cur enim dominus et servus, dives et pauper, natura non sunt æquales, qui unum Deum non acceptorem personarum habent in cælis?

Quod ergo Domini id quod æquum et justum est servis præstare debeant, Paulus docet dicens: Domini quod justum est et æquum servis præstare; scientes quod vester et illorum Dominus sit in cælo (Coloss. iv, 1). De qua etiam re ita ait beatus Gregorius: « Potentibus viris magna est virtus humilitatis, considerata æqualitas conditionis, Omnes namque homines natura æquales sumus; sed accessit dispensatorio ordine, ut quibusdam prælati videamur. Si igitur hoc a mente deprimumus quod temporaliter accessit, invenimus citius quod naturaliter sumus. Plurimque enim se animo accepta potestas objicit, eumque tumidis cogitationibus fallit. Manu ergo humillimæ considerationis deprimendus est tumor elationis. Si enim apud semetipsam mens descendit de vertice culminis, citius planitiem invenit naturalis æqualitatis. Nam, ut præfati sumus, omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine, alios aliis dispensatio occulta postponit. Ipsa autem diversitas, quæ accessit ex vitio, recte est divinis judiciis ordinata; ut quia omnis homo iter vitæ æque non graditur, alter ab altero regatur. Sancti autem viri cum præsumunt, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attendunt; nec præresse gaudent hominibus, sed prodesse: sciunt enim quod antiqui patres nostri, non tam hominum reges, quam pastores pecorum fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiisque ejus diceret: Crescite et multiplicamini, et replete terram; subdidit: Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ (Gen. ix, 2). Non enim ait, sit super homines qui futuri sunt; sed, sit super cuncta animalia terræ: homo quippe animalibus irrationabilibus, non autem cæteris hominibus natura prælatus est, et ideo ei dicitur, ut ab animalibus, non ab homine timeatur: quia contra naturam superbiere est, ab æquali velle similes. »

^a Moral. in Job lib. xxi, cap. 10.

Augustinus in sermone ad populum: « Nonnulli autem divinarum præceptorum immemores, ita circa servos suos et subditos sibi potestatem dominationis exercent, ut in diebus jejunii non dubitent flagellis eos cedere, poenis afficere, compedibus præpedire. Et si forte cum ad reficiendum venitur, tardius minister adfuerit, statim cum verberibus laniare, et prius se sature servuli sanguine, quam convivii voluptate. Horum tale jejunium est; quod ideo jejunatum est, non ut divinitatis misericordiam provocaret, sed ut clamorem familiæ ingemiscentis effunderet. Quisquis autem cupit Dei misericordiam promereri, ipse debet esse prior misericors: scriptum est enim: In qua mensura mensi fueritis, eadem mensura remetietur vobis (Matth. vii, 2). Et quod magis dolendum est, Christianus dominus Christiano in his diebus servo non parcat, minime respiciens, quod si servus est conditione, gratia tamen frater est. Etenim similiter Christum induit, iisdem participat sacramentis, eodem quo et tu utitur Deo Patre, cur te non utatur ut fratre. » Item idem in libro sermonum ^b: « Mendici Dei sumus: ut agnoscat ille mendicos suos, agnoscamus nos nostros. Sed et etiam ibi cogitemus, quando petitur a nobis, qui petunt, a quibus petunt, quid petunt: Qui petunt? homines. A quibus petunt? ab hominibus. Qui petunt? mortales. A quibus petunt? a mortalibus. Qui petunt? fragiles. A quibus petunt? a fragilibus. Qui petunt? miseri. A quibus? a miseris. Excepta substantia facultatum, tales sunt qui petunt, quales sunt a quibus petunt. Quam frontem habes petendo ad Dominum tuum, qui non agnoscis fratrem tuum? Non sum, inquit, talis: absit a me ut talis sim. Inñatus, obsecratus ista loquitur de panno. Sed ego nudos interrogo: non interrogo in vestibus quales sitis, sed quales nati fueritis. Ambo nudi, ambo infirmi, ambo miseram vitam inchoantes, ideo ambo plorantes. Ecce recole dives primordia tua, vide utrum huc aliquid attuleris. Jam venisti, et tanta invenisti (Cap. 8). Dic, rogo te, quid attulisti? Dic quid attuleris? Aut si dicere ardescis, Apostolum audi: Nihil intulimus in hunc mundum (I Tim. vi, 7). Sed forte quia nihil attulisti, et hic multa invenisti, aliquid hinc tecum ablaturus es? Et hoc fortasse amore divitiarum trepidus confiteri. Audi, et hoc Apostolus dicat, qui te non palpat: Nihil intulimus in hunc mundum (Ibid.): utique quando nati sumus, sed nec auferre aliquid possumus, utique quando de corpore eximus. Nihil attulisti, nihil hinc auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascuntur infantes, recedant de medio parentes, servi, clientes, recedant de medio turbæ obsequentes, et agnoscantur pueri divites fientes. Pariant simul dives et pauper; pariant simul mulier dives et mulier pauper; non attendant quod pariant: discedant paululum, recedant et cognoscant. Ecce dives, nihil attulisti in hunc mundum; sed nec auferre hinc aliquid potes. » Item in sermone ad populum: « Quare pauper tecum non accipit cibum, qui

^b De verbis Domini serm. 3, cap. 7.

tecum accipiaras est regnum. Quare pauper non accipit veterem tunicam tuam, qui tecum accepturas est immortalitatis stolam? Quare pauper non meretur accipere panem tuum, qui tecum meruit accipere baptismi sacramentum? Cur indignus est accipere vel reliquias ciborum tuorum, qui tecum venturus est ad convivium angelorum?

Hic et ceterorum divinarum eloquiorum sententiis, potentes et divites edocti, agnoscant et servos suos, et pauperes sibi natura æquales. Si igitur servi Dominis natura æquales sunt, utique quia sunt, non se putent impune domini laturos, dam turbida indignatione, et concitanti animi furore adversus errata servorum inflammati, circa eos aut in sævissimis verberibus cædendo, aut in membrorum amputatione debilitando, nimii existunt, quoniam unum Deum habent in oculis. Eos vero quos in hoc sæculo infirmos abjectosque cultu, et cute, et opibus se impares conspicunt, natura pares, et æquales sibi esse prorsus agnoscant.

CAPUT XXIII.

De his qui propter venationes et amorem canum, causam pauperum negligunt.

Cum causam pauperam Christi, quidam fastu potentie timēfacti, quidam diuturna requie delectati, quidam etiam corporales delicias, in quibus nimium metas discretionis excedentes resolvuntur, amplexati, non magnopere ducere soleant, existunt nihilominus quamplures qui ob amorem canum et diversissimas venationes, quibus miserabiliter insistant, et se, et pauperum curas quodammodo negligunt. Miserabilis plane et valde deplenda res est, quando pro feris, quas cura hominum non aluit, sed Deus in obituante mortalibus ad utendum concessit, pauperes a potentioribus spoliantur, flagellantur, ergastulis detruduntur, et multa alia patiuntur. Hoc enim qui faciunt, lege mundi se id facere juste posse contendunt: quos convenio ut justo libramine decernant, utrum lex mundi legem evacuare Christi debeat, nec hæc qui profecto, sicut fideles respondere oportet, legi Christi legem mundi præponi nequaquam debere respondebunt. Christus enim docet in Evangelio, ut si quis nostram abstulerit, non repetamus ea. Et Apostolus: *Jam quidem omnino delictum est quia iudicia habetis vobiscum; quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudamini? (I Cor. vi, 7.)* Et enim ille qui sua ablata repetit, contra Evangelium facit, multo magis ille in auctorem Evangelii delinquit, qui ea quæ sua non fuerunt, violentè exigit. Quis igitur neget contra regulam Christianitatis fieri, cum propter unius hominis detritas, tot pauperes Christi diversissimis injuriis afficiantur; quod ita multifarie fit, ut vix explicari queat. Palpent vero et promittant talia facientibus impunitatem, qui volunt et audent: ego vero neminem palpere, imo securum super hæc re reddere audeo, quod hæc impune ullo pacto facere possit. Quisquis vero in hoc facto sibi impunitatem promittit, perpendat in meo, quid in tremendi iudicii die

legem Christi sectantes, mercedis, quidve a lege Christi propter legem mundi exorbitantes damnationis percipiunt. Nam et hoc summæ est demeritæ, cum propter venationes quis dominicis et aliis festis diebus a solempnibus missarum celebrationibus et divinis laudibus vacat; et propter hujusmodi venationes salutem animæ suæ, eorumque quibus præest, et prodesse debuit, negligit: hi namque plus delectantur latratibus canum, quam melodiis interesse hymnorum cœlestium.

Beatus itaque Augustinus in homiliis ad populum, venationi immoderate incumbentes ita alloquitur: «An putatis illum jejunare, fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca perquirat, sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, silvasque perlustrat. Servulos, inquam, secum pertrahit (fortasse magis ad ecclesiam festinantem) et voluptatibus suis peccata accumulata aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione servorum. Tota igitur die venatibus immoratur, tunc clamorem immoderatum offerens, tunc silentium latenter indicans; lætus si aliquid ceperit, iratus si id quod non habebat, dimisit, et tanto studio gerit, ut venetur. In his ergo luxuriis, fratres, dicite, quis cultus sit Dei, quæ mentis possit esse devotio. Qui propterea jejunat, non ut Deo aut orationibus vacet, sed ut tota die otiosus et liber propriam exercent voluntatem. Quamvis igitur qui hujusmodi es, frater, vespere ad domum redeas; quamvis declinante jam sole manduces, potes videri voluptatem tuam exercens, fecisse Domini voluntatem? Hæc enim voluntas est Domini, ut jejunemus a cibis pariter et a peccatis: abstinentiam indicamus corpori, et a vitiis magis animæ abstinere possimus: frenam enim quoddam est luxuriantis animæ, corpus exhaustum; quisquis autem jejunat et peccat, lucrum escarum fecisse videtur, non salutis; et parcendo copiis replese cellarium, non mentem saginasse virtutibus. Sunt enim plerique qui de venatibus redeuntes, magis canum quam servorum curam gerunt, et satiant eos juxta se vel dormire vel recumbere, quotidianam illis cibam in sui præsentia ministrantes: qui utrum servus ejus fame moriatur, ignorant; et quod gravius est, si diligentè his præparatum non fuerit, pro cane servus occiditur. Vides enim in nonnullorum domibus mitidos, et crasses canes discurrere; homines autem pallentes, et titubantes incedere. Isti ergo non miserentur aliquando pauperibus, qui minime suis famulis miserentur.

Item idem in expositione Psalmi centesimi secundum dicit: «Paululum, inquit, attendat charitas vestra, donec evolvatur res, etiam exemplis, multum utilis ad intelligendum. Hoc dixit cum esurierit neccio quis, si habes unde da, da; si vides dandum esse ad subveniendum, da. Ne pigrescant in te viscera misericordie, quia tibi peccator occurrit. Occurrit enim tibi peccator homo: cum dico occurrit tibi peccator homo, duo nomina dixi: hæc nomina non superflua

sunt. Deo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator: quod homo, opus est Dei; quod peccator, opus hominis est. Da operi Dei; noli operi hominis. Et quomodo, inquis, me prohibes dare operi hominis? Quid est dare operi hominis? Peccatori dare propter peccatum; placenti tibi propter peccatum. Et quis hoc faciet, inquis? Quis hoc faciet? Utinam nemo, utinam pauci, utinam non publice. Qui venatoribus donant, quare donant? Dicant mihi, quare donant venatoribus? Hoc in illo amat; in quo nequissimus est; hoc in illo parcat, hoc in illo vestit, ipsam nequitiam publicam spectaculis omnium. Qui donat histrionibus, qui donat auguribus, qui donat meretricibus; quare donat? Non tamen ibi attendit naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honoras in venatore, quando illum vestis? Dicatur tibi, sis talis; amas illum, gaudes ad illum, vis quodammodo spoliare te et illum vestire. Noli cum injuria accipere, si tibi dicatur de meretricibus: tales sunt illae tuae. Injuria est, inquit: quare injuria est, nisi quia illa iniquitas? Quare injuria est; nisi quia illa turpitudine? Non ergo donas cum donas fortitudini, sed turpitudini. Quomodo ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimae. Nam si homo tantum esset, et venator non esset, non donares. Honoras in eo vitium, non naturam. Sic contra, si des justo, si des prophetae, si des discipulo Christi aliquid ejus indiget, et non ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister est Dei. Perpendant itaque qui venationibus insistent, quod magis sibi debeant consulere, quam his inservire; magisque debeant pauperum, suorumque servorum coram, quam canum gerere. Nequaquam igitur fidelibus Christi cura canum curae hominis ad imaginem Dei conditi tibi pacto anteponenda est.

His ita dictis, restat de aleatoribus necessario dicendum. Sciant praeterea aleatores, quia, ut beatus Cyprianus eximius martyr scribit, dum aliis inserviant, delinquant; qui adeo illud opus execratur, et detestatur, ut laqueum diaboli esse protestetur; quod etiam ab omnibus fidelibus, modis omnibus vitandum esse denuntiat: cum etiam multa de aleatoribus granditer scriberet, ad extremum hoc intulit: « Alea ne lisenis; ubi lusus nocivus est, et crimen mortale; ubi dementia sine consideratione; ubi nulla veritas, sed mendaciorum mandra. Abscinde inde manum tuam, et averte inde cor tuum. Abstrahere caliginem inimiciorum ab oculis tuis. » Et infra: « Esto tibi, et vitae tuae in operationibus justus et providus. Fuge diabolum persequentem te, et fuge aleam inimicam retum tuarum; studium sit tibi sapientiae; evangelicis monitis erudire; puras mentes ad Christum extende; ut promereri Dominum possis, aleam noli aspiciere. » De hac re qui plenius nosse vult, legat ejusdem sancti viri ex asse allocutionem, quam inde fecit: ubi profecto inveniet, quantum illud opus trivialeque Christiano respondendum sit.

Scio namque quid amatores aleas dicant. Quid mali

facimus quidve delinquimus, si aleis ludimus? Quibus respondendum est, quod multis modis in eodem lusu delinquitur. Primo quia vix sine mendacio, aut perjurio, aut ira, aut discordia peragitur: quod si forte in nullo horum delinquatur, in eo solo procul dubio peccatur, quia otiositati, quae inimica est animae, inservitur. Noveris ergo quicumque es, o aleator, quia de singulis diebus et horis, quas aleis inseriendo insumis, Deo es rationem redditurus. Ad hoc etiam scio multos turbida indignatione responsuros. Quid, inquit, saeculari homini prodest mundus iste, si his et aliis diversissimis jocos ad votum suum repertis non perfruitur? Cui verbis Domini respondeo: *Quid prodest homini si totum mundum lucretur; animae vero suae detrimentum patiatur* (Matth. xvi, 26)? Manifestum est autem quia dum aleis inservitur, nullam exinde animae luerum acquiritur. Audiant etiam hujusmodi Joannem apostolum momentem atque dicentem: *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt: si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in eo: quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum est, et superbia vitae, quae non ex Patre sed ex mundo est: et mundus transit et concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum* (I Joan. ii, 15-18). Audiant et Jacobum: *Quicumque, inquit, voluerit amicus esse saeculi, hujus, inimicus Dei constituetur* (Jac. iv, 4). Cum ergo dilectio mundi ita ab apostolis inhibeatur, ut quid caduca et fumea tam casso amore diliguntur? Ut quid mundus tantum diligitur, qui diu non tenebitur? Ut quid ejus transitoria dilectio aeterni regali dilectioni praepositur? Sic igitur a Christiano diligendus est mundus, ut eo cadente non cadat Christianus.

CAPUT XXIV.

Juste judicandum et munerum acceptionem vitandam.

Sunt qui bonis bene, et sunt e contrario qui bonis male utantur. Quisquis Dei donis non ad Dei voluntatem, sed ad suam cupiditatem utitur, Deo ingratus existens bonis male uti probatur. Scientiam porro recte judicandi a Deo mortalibus conferri dubium non est, apostolo Jacobo testante et dicente: *Omnia datum optimum, et omne donum perfectum deorsum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i, 17). Ac per hoc qui a tramite justitiae, quae sua unicuique tribuit, aut timore, aut cupiditate, aut odio, aut amore reflectitur, Christam utique, qui justitia est, dehonoreare convincitur. Sicut enim aequum est ut qui recte sapit, recte agat, ita iniquum est recte sapere et non recte agere. Per justitiam quippe stabilitur regnum, et per injustitiam eventitur: unde et multa regna jam per injustitiam eversa, in exemplum sunt. Cum igitur et legalia, et evangelica doceant documenta Deum inter illos habitare, qui ejus monitis parentes a calle justitiae non deviant; cur homines, quos ipse ad suam imaginem creavit, et nobilitate ditavit, et scientia recte judicandi sublimavit, in non

recte judicando a medio sui eum repellunt? Quem procul dubio qui a se prave judicando repellunt, inimicum suæ salutis in medio sui constituunt; quoniam sicut illi qui iustitiæ et veritati student, Christo adherent, ita illi qui pro justo injuste, et pro vero falso judicant, illi absque dubio qui mendax est, et pater ejus, se quodammodo manciant. Quid, inquam, iniquius, Deoque pòbilius potest esse, quando in foro plus sectatur amor nummi, quam Christi? Qui enim pro recte judicando nummos accipiunt, more Judæ Christum, qui utique justitia est, accepta pecunia vendunt. Nam et ille qui alieujus rei gratia falso judicat, et qui veritatem occultat, utique abominabilis est apud Deum, et pene æquali crimine apud eum detinetur. Quapropter his qui judiciaria potestate præditi sunt, magna circumspectio, et vigilantia necessaria est; ne ab eis, vel coram eis judicium rectum in aliquo pervertatur. Quoniam si propter suam incuriam, et diurnam quietem, diversasque delicias, quibus dum plus justo incumbunt, pauperum causa contempitur, et sæpe æquitas judicii violatur, pravum, iniquumque quid gestum fuerit, in eos procul dubio id retorquetur.

Quod autem remota personarum et munerum acceptione recte judicandum sit, sequentia indicant. Legitur in Exodo: *Non declinabis in judicio pauperis. Mendacium fugies. Insonitem et justum non occides: quia aversor impij; nec accipies munera quæ occæcant etiam prudentes, et subvertunt verba justorum* (Exod. xxvi, 3). Item idem in eodem: *Non contemnas pauperem in judicio.* In Levitico: *Non facies quod iniquum est: nec injuste judicabis; nec consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: juste judica proximo tuo* (Levit. xix, 15). Item ibi: *Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura; statera justa et æqua sint pondera: justus modius, æquusque sextarius; Ego Dominus Deus tuus.* In Deuteronomio: *Dixit itaque Moyses: Præcipe eis (hæud dubium quin judicibus) dicens: Audite illos, et quod justum est judicate, siue civis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum: ita parvum audietis, ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, quia judicium Dei est* (Deut. 1, 17). Item: *Judices et magistras constitue in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas: ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent. Non accipient personam, nec munera: quia munera obtæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum. Juste quod justum est persequeris.* Item idem in eodem: *Malodictus qui pervertit judicium advenæ* (Ibid., xxvii, 19). In Paralipomenon libro secundo: *Constituitque judices Josaphat terre in cunctis civitatibus mansis, per loca singula, et præcipiens judicibus: Videte, ait, quid facitis. Non enim hominis judicium exercetis, sed Domini: et quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum; et cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum*

acceptio, nec cupido munerum (II Paral. xix, 17). In Psalmo: *Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate, filii hominum* (Psal. lvn, 1). Item: *Judicate egeno et pupillo: humilem et pauperem justificare* (Ibid., lxxxii, 3). In Proverbiis: *Misericordia et veritas non te deserant* (Prov. iii, 3 et seq.). Item in eodem: *Munera de sinu impij accipit, ut pervertat semitas judicii.* Item ibi: *Qui cognoscit in judicio faciem, non facit bene.* Item ibi: *Facere misericordiam et judicium, magis placent Domino quam victimæ.* Item ibi: *Accipere personam impij, non est bonum in judicio.* Item: *Qui iustificat impij, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.* Item: *Novi justus causam pauperis: impij ignorat scientiam.* In Isaia: *Væ qui justificatis impij pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo: væ qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitias scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei: ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis et calamitatis? (Isa. v, 23, et seq.)* Item: *Hæc dicit Dominus: Custodite judicium, et facite justitiam: quia juxta est salus mea, ut veniat; et justitia mea, ut reveletur. Beatus vir qui facit hoc, et filius hominis qui apprehendit istud: custodiens sabbatum, ne polluat illud: custodiens manus suas ne faciat omne malum.* In Zacharia: *Hæc sunt, inquit, verba quæ facietis, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, veritatem et judicium pacis judicate in portis vestris. Et unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris; et juramentum mendax ne diligatis: omnia enim hæc sunt quæ odi, dicit Dominus* (Zac. viii, 16). Scribit itaque in Job: *Congregatio hypocritæ sterilis, et ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt* (Job. xv, 34). In Evangelio: *Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini* (Matth. vii, 2). Joannes in Epistola sua: *Nolite, inquit, judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate* (I Joan. vii, 24).

Gregorius in Moralibus: « Judices sæculi hujus pro terrenis lucris multas injurias tolerant, et pro cælesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant. Terreno judicio tota etiam die insistere iudices fortes sunt, in oratione vero coram Domino ad unius horæ momentum lassantur. Plerumque nonnulli iudices terrena præmia appetunt, et justitiam defendunt, seque innocentes æstimant, et esse defensores rectitudinis exsultant; quibus si spes nummi subtrahitur, a defensione protinus justitiæ cessatur; et tamen defensores se justitiæ cogitant, sibi que rectores asserunt, qui nequaquam rectitudinem, sed nummos querunt. Isidorus in libro Sententiarum (Lib. iii, cap. 54): « Ad delictum, inquit, pertinet principum, qui praves iudices contra voluntatem Dei populi fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt, sic principis est peccatum, quando iudices iniqui

existunt. » Item idem (Cap. 55) : « Gravius lacerantur pauperes a pravis iudicibus, quam a cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tam cupidus est in alienis, quam iudex iniquus in suis. » Et paulo post : « Sæpe iudices ipsam justitiam, quam ad obtinendam salutem æternam suscipiunt, muneribus acceptis destruant ; et cum de justo iudicio temporalia lucra conquirunt, præmio æterno privantur. » Item idem (Cap. 38) : « Qui recte iudicat, et præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deo perpetrat : quia justitiam, quam gratis impertire debuit, acceptione pecuniæ vendit. » Et paulo post : « Tres sunt, inquit, munerum acceptiones, quibus contra justitiam humana vanitas militat, id est, favor amicitiarum, adulatio laudis, et corporalis acceptione muneris. » Item idem post pauca : « Quatuor modis iudicium humanum pervertitur ; timore, cupiditate, odio, amore. Timore, dum metu potestatis alicujus veritatem loqui pavescimus ; cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpimur ; odio, dum contra quemlibet adversa molimur ; amore, dum amico et propinquis præstare contendimus. His enim quatuor modis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur. »

Plura quidem et alia exstant divinæ auctoritatis præcepta de sectanda justitia, et munerum acceptione cavenda, quæ necesse est ut unusquisque, qui officium recte iudicandi suscepit, diligenter perpendat et tractet : et secundum ea et recte vivere, et recte iudicare satagat. Caveat ergo ne accepta pecunia Christum vendat ; ne pro lucro terreno æterna remuneratione se privet : Deique iudicia ante oculos semper præponat, timens tremensque ne de justitiæ tramite devians cadat, et unde justificari debuit, inde condempnetur.

CAPUT XXV.

De vitanda iuratione.

Cum in multis omnibus, apostolo Jacobo teste, offendamus, apud utrumque ordinem, clericalem videlicet et laicalem, imo apud utrumque sexum, in incauta iuratione valde et miserabiliter delinquitur. Putatur enim a quibusdam quod solummodo ille qui falsitatem super ossa alicujus sancti viri, aut super reliquias, aut super altare, aut Evangelia jurat, perjurii crimine teneatur obnoxius : ille vero qui pro qualibet re magna, aut parva Deum testem invocat, et per sanctam Trinitatem, supernosque cives jurare non trepidat, immunis habeatur a perjurio ; præsertim cum omnis qui testem adhibet Deum, jurare comprobetur, sicut beatus Augustinus in libro sermonum ait ^a. Dominus quoque ait in lege : *Non assumas nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim Dominus eum habebit insonsem, qui assumpserit nomen Dei sui frustra* (Exod. xx, 7). Et Zacharias propheta : *Juramentum mendax ne diligatis* (Zac. viii, 17). Et Salomon : *Jurationi non assuescat os tuum* (Eccli. xxiii, 9). Item : *Qui multum jurat, non effugiet peccatum*. Item : *Vir multum jurans, replebitur*

^a Sermo de Decollat. sancti Joan. cap. 3.

iniquitate, et non discedit de domo illius plaga (Ibid., 12). Et in Evangelio : *Audistis quia dictum est antiquis, redde Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia sedes Dei est : neque per terram, quia scabellum est pedum ejus : neque per caput tuum, quia non potes facere unum capillum album, aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est ; non, non : quod autem amplius est, a malo est* (Matth. v, 33, 34).

Augustinus de sermone Domini in monte (Lib. i, cap. 17) : « Ita, inquit, intelligitur præcepisse Dominum ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum ; et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem dilabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis iurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum, quod eis utile est credere, nisi iuratione firmetur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur : *Sit autem sermo vester, est, est ; non, non, hoc bonum est et appetendum : Quod autem amplius est, a malo est* (Matth. v, 37) : Id est, si jurare cogaris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Quæ infirmitas utique malum est : unde nos quotidie liberari deprecamur, cum dicimus : *Libera nos a malo* (Ibid. vi, 13). Itaque dixit : *Quod autem amplius est, a malo est* (Luc. xi, 4). Tu autem non malum facis, qui bene uteris iuratione : quæ etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas, quod utiliter suades : sed a malo est illius, cujus infirmitate jurare cogaris. Sed nemo novit, nisi qui expertus est, quam sit difficile et consuetudinem jurandi extinguere, et nunquam temere facere, quod nonnunquam facere necessitas cogit. Quæri autem potest cum diceretur : *Ego autem dico vobis non jurare omnino* : cur additum sit : *Neque per cælum, quia thronus Dei est, et cætera usque ad id quod dictum est, neque per caput tuum* (Matth. v, 34). Credo propterea, quia non putabant se Jewishi teneri jurejurando, si per ista juravissent : et quoniam audierant : *Reddes autem Domino usque jusjurandum tuum* (Ibid., 33), non se putabant Domino debere jusjurandum, si per cælum, ut terram, aut Jerosolymam, aut per caput suum jurarent : quod non vitio præcipientis, sed male intelligentis est factum. Itaque Dominus docet, nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque perjurandum arbitretur : quando a summis ad infima divina providentia creata regerentur, incipiens a throno Dei usque ad capillum album aut nigrum. *Neque per cælum, inquit, quia thronus Dei est : neque per terram, quæ scabellum est pedum ejus* (Ibid., 36).

Item idem in libro Sermonum ^b : « Plura sunt, inquit, plerumque juramenta, quam verba. Si discipulatus homo quoties juret per totum diem, quoties se vulneret, quoties gladio linguam feriat, et transigat, quis in illo locus invenitur sanus ? Quia ergo grave peccatum est perjurare, compendium tibi dedit

^b De verbis Apost. serm. 28, cap. 2.

Scriptura : *Noli jurare* (Jac. v, 12). » Item : « Vis ergo longe esse a perjurio? Jurare noli : qui enim jurat, aliquando verum jurare potest : qui autem non jurat, mendacium jurare nunquam potest. Juret ergo Deus, qui jurat securus, quem nihil fallit, quem nihil latet, qui omnino fallere ignorat; quia nec falli potest. Cum enim jurat, se adhibet testem. Quomodo tu cum juras Deum adhibes testem : sic ipse cum jurat, se testem adhibet. Tu quando illum adhibes testem, forte supra mendacium tuum accipis in vanum nomen Domini Dei tui. Ne mendacium jures, ergo jurare noli. Ipsa est angustia : perjurium præcipitum est : qui jurat, juxta est; qui non jurat, longe est. Peccat et graviter, qui falsum jurat : non peccat, qui verum jurat; sed nec ille peccat qui omnino non jurat, sed qui non jurat, et non peccat, et longe est a peccato; qui autem verum jurat, non peccat; sed prope est a peccato ad peccatum. » Item (Cap. 6) : Intendite, quæso, et advertite : Non vos fallant qui nescio quomodo volentes ipsas jurationes discernere, vel potius non intelligere, dicunt non esse jurationem, quando dicit homo : *Scit Deus, testis est Deus, invocò Deum supra animam meam* verum medicere. Invocavit, inquit, Deum, testem fecit Deum; nunquid juravit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi invocato Deo testem mentiri. Itane vero quis es pravi et perversi cordis, si dicas, *Per Deum, juras*; si dicas, *Testis est Deus, non juras*? Quid est enim *Per Deum*, nisi. *Testis est Deus*? Aut quid est, *testis est Deus*, nisi *per Deum*? » Item : « Sed si aliquid teste filio tuo faceres, et amico vel proximo tuo, vel cuilibet homini diceres : Non feci, et tangeres filio tuo caput, quo teste fecisti, et diceres : *Per hujus salutem quia non feci*; exclamaret forte filius tuus sub paterna manu tremens, nec tamen paternam manum, sed divinam tremens : *Noli pater, non tibi sit vilis salus mea*; Deum super me invocasti, ego te vidi, fecisti, noli perjurare; te quidem habeo genitorem, sed plus et meum et tuum timeo creatorem (Cap. vi). Sed quia Deus, quando per eum juras, non tibi dicit : *Ego te vidi, fecisti, noli jurare*; sed times ne te iste occidat, tu te ante occidis : quia ergo non dicit, ego te vidi, putas quia non vidit. Et ubi est quando dicit : *Tacui, tacui, nunquid semper tacebo*? » Item (Cap. viii) : « Breviter audite, fratres mei, concludam sermonem, ligens in cordibus vestris curam salubrem, ante omnia nolite jurare. » Item (Cap. x) : « Tene ergo linguam et consuetudinem, quantum potes : non quomodo quidam, quando illis dicitur, verum dicis, non credo, non fecisti, non credo, Deus judicet, jura mihi. Et ipse qui exigit jurationem, multum interest, si nescit illum falsum juraturum, an scit; si enim nescit, et ideo dicit, jura mihi, ut fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum; tamen humana tentatio est. Si autem scit eum fecisse, novit fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, hominida est.

* In expos. Epist. Jac. cap. 5, v. 12.

Ille enim perjurio suo se perimit : sed iste manum interficientis et expressit et pressit. » Item (Cap. xi) : « Nam tantum mali habet juratio, ut qui lapides colunt, timeant falsum jurare per lapides; tu non times Deum præsentem, Deum viventem, Deum scientem, Deum manentem, Deum in contemptore vindicantem? Claudit ille templum super lapidem, et vadit ad domum suam ipse; super domum suam claudit, et tamen quando illi dicitur, jura per Jovem, præsentis oculos timet. (Cap. xii.) Et ecce dico charitati vestræ, et qui per lapidem falsum jurat, perjurus est. Unde hoc dico? quia multi et in hoc falluntur, et putant quia nihil est per quod jurant, non se crimine teneri perjurii. Prorsus perjurus es, qui per id quod sanctum putas, falsum juras. Sed ego illud sanctum non puto. Sanctum putas cui juras, non enim quando juras, tibi juras, aut lapidi juras, non, sed proximo juras. Homini juras ante lapidem; sed nunquid ante Deum? Non te audit lapis loquentem, sed punit te Deus fallentem.

Beda in expositione Epistolarum canonicorum : « Qui detrahere, inquit, ad alterum, qui judicare proximum interdixit, qui in adversitatibus ad alterutrum ingemiscere prohibuit, quæ sunt aperta peccata, addidit etiam hoc, quod quibusdam leve videtur, ut jûris quoque jurandi consuetudinem tollat. Nam hoc quoque illis parvipendendum nequaquam patenter apparet, qui illam Domini sententiam sollicite considerant, qua dicitur : *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (Matth. xii, 36) : ut non sub judicio incidatis. Ideo, inquit, vos a jurationis culpa pempesco, ne frequenter vera jurando etiam in perjurium decidatis, sed eo longius a perjurandi vitio stetis, quo nec verum jurare nisi proxima necessitate velitis. » Isidorus in libro Sententiarum (Lib. ii, c. xxxi) : « Cavendam igitur esse jurationem dicimus, nec ea utendum, nisi in sola necessitate : non est contra Dei præceptum facere; sed dum usum jurandi facimus, perjurii crimen incurrimus. Nunquam ergo juret, qui perjurare timet. Multi dum loquuntur, jurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore : *Est, est; Non, non* : *Amplius enim quam Est et Non, a malo est* (Matth. v, 37). Multi enim ut fallant, perjurant; ut per fidem sacramenti, fidem faciant verbi : sicque fallendo dum perjurant, et mentiuntur, hominem incautum decipiunt. Interdum et falsis lacrymis decipimur, et creditur dum plorant, quibus credendum non erat. Plerumque sine juramento loqui disponimus; sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus, jurare compellimur, talique jurandi necessitate, consuetudinem facimus. Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi. Graviter autem delinquant, qui sibi loquentes jurare cogunt. Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit. Dupliciter autem reus fit, qui et

Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit. Non est conservandum sacramentum quod malum incaute promittit, veluti si quispiam adulteræ perpetuum cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilis est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio. »

Perspicuis itaque testimoniis astruitur nequaquam passim, ut a multis fieri solet, acquiescere debere jurationi : nec ea etiam, quæ peccato caret, utendum nisi in sola necessitate; ne scilicet dum nimum in usu habetur, in perjurii crimen labatur.

CAPUT XXVI.

De falso testimonio.

Inter decem præcepta quæ Dominus in monte Sina per famulum suum Moysen Israelitico populo dedit, falsum testimonium specialiter prohibuit : *Non falsum, iniquis, testimonium dices* (Luc. xviii, 20). Justus itaque Dominus justitiam diligendam monuit, et falsitatem promendam inhibuit. Attende quis, quale edictum mortalibus servandum proposuerit, rex scilicet regum, et Dominus Dominantium, omniumque creator, inter flammam ignium, et fulgura micantia, fragorem quoque tonitruorum, et clangorem buccinæ, hanc legem terribiliter promulgavit, qua malum vetatur, et bonum jubetur, qua etiam veritas sectanda, et falsitas cavenda censetur; et quod valde tremendum, et expavescendum est, contemnitur : quoniam in tantum transgressio hujus Domini præcepti in usum quibusdam devenit, ut pene illud, ut pote legem frequentent, et cum illud proferunt, aut nihil, aut pene nihil se delinquere credant, nisi id quod falso protulerint, verum esse jurejurando confirmant. Hi certe vana spe semetipsos decipiunt. Videant ergo quod Dominus in sancta sua lege specialiter falsum testimonium, specialiter perjurium, specialiter quoque mendacium prohibuerit : quicumque igitur unum ex his transgressus fuerit, Domini præcepti prævaricator sine dubio existit. Hi namque qui contra justitiam falsitatem opponunt, similes sunt falsis testibus qui in passione Christi falsum contra eum dixerunt testimonium.

Luctuosa nempe nimium res est, eo quod nonnulli nihil vilius, imo nihil venalius in hac mortalitate ducunt, quam animas suas : cum enim diversas pecunias accipiunt, et crapula, et ebrietate usque ad vomitum se ingurgitant ut falsitatem proferant, quid aliud nisi animas suas venales faciunt? Hi namque vili pretio magnam rem vendunt; quod accipiunt, fumeum et momentaneum; quod amittunt, æternum, et sine fine mansurum est. Miserabilis plane mercatio; quando quis pro alterius nummis, et cibo, et potu, animam suam tradidit diabolo; sed et ille, qui ne juste superetur, et id quod injuste retinet amittat, et pudorem publicum incurrat, parvamque legis jacturam subeat, diversis munusculis hujuscemodi testes corrumpit, insuper etiam,

* *Mendacium ad munera.* Sic emendare libuit; nam quod antea legebatur *admunerat omnino* erat ineptum.

sicuti fieri assolet, in perjurium impelli, nullatenus de eorum perditione securus existat, sed pro certo sciat quod omnium animarum, quos aut in falsitatem, aut perjurium perduxit, reus apud Dominum tenebitur. Proinde censoribus diligens ac subtilissima indagatio necessaria est, ut falsos testes, more Danielis prophetæ, separatim examinent, ut quid jus, quid verum, quid falsum sit agnoscere valeant.

Falsi quoque testes diligentissime perscrutari in libro Deuteronomii jubentur : *Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis : stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum, et judicum qui fuerint in diebus illis. Cumque diligentissime perscrutantes invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddant ei sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui; ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere, et non misereberis ei* (Deut. xix, 18). De falsis quoque testibus Salomon ait : *Testis falsus non erit impunitus* (Prov. xix, 5, 9). Et alibi se Deus odisse dicit testem fallacem, et proferentem mendacium ad munera (*Ibid.*, vi, 19). » * Beda quoque in expositione Lucæ (Cap. xxii, v. 5) : « Multi, inquit, hodie Judæ scelus, quod Dominum ac magistrum Deumque suum vendiderit, veluti immane et nefarium exhorrent, nec tamen cavent; nam cum pro muneribus falsum contra quemlibet testimonium dicunt, profecto quia veritatem pro justitia negant, Deum pecunia vendunt. Ipse enim dixit : *Ego sum veritas* (Joan. xiv, 6). Qui etiam si nullus pecuniam det, Dominum argenteis vendunt : quia principis sæculi imaginem, id est, exempla hostis antiqui, neglecta conditoris, ad quam creati sunt, imagine sumunt. Nam sicut Joannes Baptista, qui non pro Christi confessione, sed pro defensione veritatis occubuit, ideo tamen pro Christo, quia pro veritate, martyrium suscepit; ita e contrario qui charitatis et veritatis jura spernit, Christum utique, qui est veritas, et charitas, prodit : maxime cum non infirmitatis causa, vel ignorantia subripiente peccat, sed in similitudinem Judæ quærit opportunitatem : ut arbitris absentibus veritatem mendacio, virtutem crimine mutet. » Isidorus in libro Sententiarum (*Lib. iii, c. 59*) : « Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primum Deo, quem perjurando contemnit; sequenter judici, quem mentiendo fallit; postremo innocenti, quem falso testimonio lædit. Testibus falsis convictis, tarde mendacii falsitas reperitur; quod si separati fuerint, examine judicantis cito manifestatur. »

Ecce quam abominabile, Deoque odibile falsum sit testimonium, breviter collectum est. Sollicite itaque vigilanterque studendum est judicibus, ut judicii causas patienter audiant, diligentique examinent, et justo libramine decernant; ne ab eis, vel coram eis quispiam aut libertate, aut quibuslibet re-

būs injuste privetur. Hi autem qui munerum accep-
tione, aut cujuslibet alterius rei gratia, injusto judi-
cando, et falsum testimonium proferendo, quoslibet
ad servitute[m] addicunt, aut rebus injuste carere faci-
unt, magnum sibi damnationis cumulum acqui-
runt : quoniam non solum præsentibus obsunt, sed
etiam in futuram eorum posteritatem eandem inju-
riam transmittunt.

CAPUT XXVII

De mendacio.

Omne mendacium Veteris Novique Testamenti
series demonstrat esse vitandum. Cui plerique
coacte, multi vero sponte flebiliter implicantur, et
se delinquere non suspicantur, cum Scriptura di-
cat : *Os qui mentitur, occidit animam* (Sap. 1, 11).
Et alibi : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*
(Psal. v, 7). Et in lege Dominus vetat : *Non men-
tiemini, inquit, nec decipiet unusquisque proximum
suum* (Levit. xix, 14). Et Salomon : *Qui autem men-
titur, testis est fraudulentus : qui autem testis est
repentinus, concinnat linguam mendacii* (Prov. xii,
17). *Abominatio est lingua mendacii* (Ibid., 19). *Liberat
animus testis fidelis : profert mendacium versipellis*
(Prov. xiv, 25). *Testis fidelis non mentietur : profert
mendacium testis dolosus* (Ibid., 5). *Jesus filius Si-
rach : Nolite mentiri omne mendacium . assiduitas
enim illius non bona* (Eccl. vii, 14). In Evangelio :
Omne mendacium a diabolo est. Et Apostolus : *De-
ponentes, inquit, mendacium, loquimini veritatem
unusquisque cum proximo suo* (Ephes. iv, 25). Item :
Nolite mentiri invicem (Coloss. iii, 9).

Augustinus in libro contra mendacium (Cap. 14) :
Primum est capitale mendacium longeque fugien-
dum, quod sit in doctrina religionis; ad quod men-
dacium nulla conditione quisquam debet adduci.
Secundum, ut aliquem lædat injuste, quod tale est,
ut et nulli prosit, et obsit alicui. Tertium, quod ita
prodest alteri, ut obsit alteri quamvis non ad im-
munditiam obsit corporalem. Quartum, sola men-
tendi faciendique libidine; quod verum mendacium
est. Quintum, quod sit placendi cupiditate, de suavi
eloquio. His omnibus penitus evitatis, atque rejectis,
sequitur sextum genus, quod et nulli obest, et pro-
dest alicui, velut si quisquam pecuniam alicujus in-
juste tollendam, sciens ubi sit, nescire se mentia-
tur. Septimum, quod et nulli obest, et prodest alicui,
velut si volens hominem ad mortem quaesitam
prodere, mentiatur, non solum justum atque inno-
centem, sed et reum, quia Christianæ disciplinæ,
est, ut neque de cujusdam correctione desperetur,
neque cuiquam poenitendi aditus intercludatur. De
quibus duobus generibus, quæ solent habere ma-
gnam controversiam, satis tractavimus, et quid
nobis placeret ostendimus, ut suscipiendis incom-
moditatibus, quæ honeste ac fortiter tolerantur, hæc
quoque genera devitentur a fortibus, et fidelibus, et
veracibus viris et feminis. Non ergo mentiendum
quaerenti ubi sit, qui se fidei cujusquam commiserit :
sed potius respondendum : (Cap. 13) Nec pro-

dam, nec mentiar : fecit hoc episcopus quondam
Tagastensis ecclesiæ, Firmus nomine, firmiter vo-
luntate. Nam cum ab eo quaereretur homo jussu im-
peratoris per apparitores ab eo missos, quem ad se
confugientem diligentia quanta poterat, occultabat,
respondit quaerentibus, nec mentiri se posse, nec
hominem prodere, passusque est tam multa tor-
menta corporis (nondum enim erant imperatores
Christiani), permansit in sententia. Deinde ad im-
peratorem ductus, usque adeo mirabilis apparuit, ut
ipse homini quem servabat indulgentiam sine ulla
difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius
atque constantius? (Cap. 14.) Octavum est genus
mendacii, quod et nulli obest, et ad hoc prodest ut
ab immunditia corporali quemquam tueatur. Non
igitur est mentiendum in doctrina pietatis. Magnum
enim scelus est, et primum genus detestabilis men-
dacii. (Cap. 21.) Non mentiendum secundo genere,
quia nulli est faciendæ injuria. Non est mentien-
dum tertio genere, quia nulli cum alterius injuria
consulendum est. Non est mentiendum quarto ge-
nere, propter mendacii libidinem, quæ per semet-
ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto ge-
nere, quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus
enuntianda est; quanto magis mendacium, quod per
semetipsum quia mendacium est, utique turpe est!
Non est mentiendum sexto genere : neque enim
recte etiam testimonii veritas, pro cujusquam tem-
porali commodo ac salute corrumpitur. Ad sempi-
ternam vero salutem nullus ducendus est, opitulante
mendacio; nemo enim malis convertentium mori-
bus ad bonos mores convertendus est; quia quod
erga illum faciendum est, debet etiam ipse conver-
sus facere erga alios. Atque ita non ad bonos, sed
malos mores convertetur; cum hoc ei præbetur imi-
tandum converso, quod ei præstitum est converten-
do. Neque septimo genere mentiendum est : non
enim cujusquam commoditas, aut salus temporalis
perficiendæ fidei præferenda est. Nec si quisquam
pro recte factis nostris tam male movetur, ut fiat
etiam animo deterior, longeque a pietate remotior,
propterea recta facta deserenda sunt; cum id nobis
præcipue referendum sit, quo vocare atque invitare
debemus, quos sicut nosmetipsos diligamus; fortis-
simoque animo bibenda est illa sententia Apostolica :
*Aliis quidem sumus odor vite in vitam, aliis odor
mortis in mortem* (II Cor. ii, 2). Et ad hæc quis
idoneus? Nec octavo genere mentiendum est; quia
et in bonis castitas animi pudicitia corporis; et in
malis id quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus,
majus est. In his autem octo generibus, tanto quisque
minus peccat cum mentiatur, quanto emergit ad
octavum : tanto amplius, quanto emergit ad pri-
mum. Quisquis autem esse aliquid genus menda-
cii, quod peccatum non sit, putaverit, decipiet
seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem ar-
bitratur aliorum.

Isidorus in libro Sententiarum (Lib. ii, c. 3) :
Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur :

reddit enim sæpe hominem multa falsitas, etiam in veritate suspectum. Sæpe vera præmittit, qui falsa dicturus est; ut cum primum acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat. Multis videatur vera esse, quæ falsa sunt; et ideo non ex Deo, sed ex suo mandacio loquuntur. Nonnunquam falsitas veriloquio adjungitur, et plerumque a veritate incipit, qui falsa confingit. Ideo post pauca: « Seminopere cavendum est omne mandacium; quantumvis nunquam sit aliquid mendacii genus culpæ levioris, si quoquam pro salute hominum caventur; sed quia scriptum est: *Os qui manitur, occidit animam* (Sap. 1, 11). Et, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (Psal. 7, 7): hoc quoque mendacii genus perfecti viri seminopere fugiant, ut nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur; nec suæ animæ nocent, dum præstare aliæ carni nituntur; quanquam hoc ipsam peccati genus facillimè credamus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quam merces ipsa comitatur!»

Quod ergo mendacium omnino cavendum sit, late patet: proinde necesse est ut unusquisque hoc vitium cavere studeat: quisquis huic mancipatur, hoc penitus relinquens, ad poenitentiae lamenta recurat, et de eo inter cætera alia peccata quæ admisit, Deo et sacerdoti confessionem facere non negligat.

CAPUT XXVIII.

De curiositate.

Multi scienter, multi nescienter in curiositatis labantur vitium: cui dum quis inservit, semetipsum debiliter negligit. Nostra quippe quæ mala gessimus, sunt defendenda, non aliorum errata (quæ nec emendare nolumus, nec possumus) curiosè inquirenda, morsuque detractionis carpenda. Sunt itaque quorundam pia facta, quæ nobis diligenter sunt scrutanda, et ad exemplum bonæ actionis sumenda. Sunt item quorundam quedam facta, quæ nobis nescientibus nihil periculi, scientibus nihil momenti afferunt: sed dum curiosè in his scrutandis dies insumimus, procul dubio delinquimus; quo vitio multi canonicorum et monachorum suum negligentes propositum, laborant. Nam et sunt plerique laici, qui in hujuscemodi curiositate pene a mane usque ad vespeream delectabiliter versantur, et se delinquere, aut non intelligunt, aut intelligere recusant: hi necesse est ut perpendant factum Dinæ filię Jacob, quæ dum curiositate ducta egreditur, ut mulieres extraneæ regionis videat, a Sichem filio Emmor adamatur, et rapitur, et vi oppressa violatur, ejusque detestabili sociatur (Gen. xxxiv, 1). «Dina quippe, ut beatus Gregorius in libro Pastoralis scribit (Part. III, cap. 30), ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra anabitam, at-

que extra ordinem proprium vagatur. Quam Sichem Princeps terræ opprimit; quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit.

Plura siquidem et alia exstant divinarum scripturarum documenta, quæ vitium curiositatis vitandum esse demonstrant, e quibus quedam breviter subnotantur. Ait enim Jesus filius Sirach: *In supervacua robus noli scrutari, ne multiplicentur* (Ecclesi. iii, 24). *Non est tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis* (Ecclesi. iii, 25); *De re autem quæ te non molestat, ne cõtes* (Ibid. xi, 9). In libro autem Ecclesi. Sed et cunctis, inquit, sermonibus qui dicuntur ne accomodes cor tuum, ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi: scit enim tua conscientia quia crebro maledixisti aliis (Ecclesi. vii, 22). Et Prosper: « Tandem enim quis peccata sua, quæ nosse et desistere debet, ignorat, quandiu curiosè aliena considerat. Quod si mores suos ad seipsum reversus aspiciat, non requirat quid in aliis specialiter reprehendat, sed in seipso quod lugeat. Proinde fratrum nostrorum vitia non facile debemus accusare, sed genere: ut huicem onera nostra portantem, legem Christi possimus implere. » Gregorius c in expositione Evangelii: « Alter dixit: *Juga boum emi quinque, et eo probare illa, rogo te, habe me excusatum* (Luc. xiv, 19). Quid in quinque jugis boum, nisi quinque sensus corporis accipimus? qui recte quoque juga vocati sunt; quia in utroque sexu gemantur: qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, et deserentes intima, ea quæ extra sunt, tangunt, recte per eos curiositas designatur, quæ dum alienam quærit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare. Grave namque curiositatis est vitium, quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exteriùs ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciens, se nesciat. Et curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto sit ignarus sui. Propter hoc namque de eisdem quinque jugis boum dicitur: *eo probare illa, rogo te habe me excusatum*. Ipsa enim excusantis verba a vitii sui significatione non discrepant, dum dicitur, *eo probare illa*; quia videlicet aliquando pertinere probatio ad curiositatem solè. » Habes et in libello qui dicitur Synonyma d: « Quod ad te quoque non pertinet, noli quærere: quod inter se loquantur homines, cognoscere nunquam desideres. Noli quærere quod quisque dicat, vel faciat: evita curiositatem: omittè eorum quæ ad causam tuam non pertinet. Curiositas periculosa præsumptio est. Multi aliorum vitia discernunt, sua non aspiciunt. »

Patet igitur quod curiositatis vitium omnibus Christianis seminopere sit cavendum. Quia ergo de singulis temporibus, quæ loqui et agere debuimus, fructum bonæ operationis Dominus a nobis est exarturus, oportet ut unusquisque fidelis ab hujuscemodi curio-

^a Ejus aetestabili. Deest, ait Acherius, aut copula, aut commercio: prius præfero.

^b Seu Julian. Pomer. de Vita contemplat. c. 6.

^c Homil. 36.

^d Lib. II Synon., cap. 15 de curiositate, sed verbis diversis.

sialibus et supervacuis rebus serotandis, prorsus se alienum efficiat.

CAPUT XXIX.

De sectanda hospitalitate.

Quoniam hospitalitas intra sex opera misericordiae breviter in Evangelio commemorata sit, necessario tamen in hoc capitulo propter quosdam quae eam negligunt, prolixiora testimonia colligenda restant. Inter caetera quippe Christianae religioni contraria, quorundam libitu in consuetudinem eoque deducta, ut his pro lege videantur insistere, hospitalitas quoque, quae est apud Christianos insigne atque excellentissimum opus misericordiae, ita a plurimis negligitur, ut et in hoc, sicut et in nonnullis aliis, Christianitatis decus magna ex parte fuscetur; quoniam in tantum a quibusdam parvipenditur, ut cum amplas et spatiosas domos habeant, vix dignentur sub tecum saum recipere peregrinum, imo in peregrino Christum, dicentem in Evang. Hospes fui, et collegistis me (Matth. xxv, 35). Sed neque advenientes hospito carentes, in domos suas alter recipiunt, nisi prius pari conventione stantur, quid pro solo, quid pro singulis vasis, quid pro igno accenso, et caeteris innumeris rebus, quibus usi fuerint, dare debeant. Verum si contigerit ut sine hac praefactione eos primum blande ac simulate charitatis officio suscipere videantur, tanto tandem postea eos afficiunt, ut nullatenus quiescant, donec id quod avare ab eis exigunt, eos dare compellant. Quod factum a Christiana religione ita abhorret, ut quisquis huic vitio succumbit, licet nomine, non tamen opere discipulus Christi existat. Hic autem ab eodem Christo in tremendi examinis die (nisi se antequam diem claudat extremum, correxerit) benedictus vocari non merebitur, eodem dicente in Evangelio: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum: quia hospes fui, et collegistis me, et caetera (Ibid., xxxiv). Cum quae ergo fiducia diem expectat iudicii, qui Christum in hospitibus renuit suscipere? Inhumani itaque circa hospitalitatem audituri sunt: Recedite in ignem aeternum (Ibid., xli). Humani vero et benevoli: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Ibid., xxxiv). Ecce qualem benedictionem hospitalitatem sectantes percipiunt: sunt ad hoc nempè Christiani vocati sumus, Ut, testante beato Petro apostolo, eandem benedictionem haereditate possideamus (I Petr. iii, 9).

Quisquis illa se privati finit, necesse est ut in hac peregrinatione hospitalitati studeat. Qualiter autem sectanda sit, ea quae sequuntur breviter insinuant. Ait enim Isaias propheta: Peregrinos vagosque induc in domum tuam (Isai. lviii, 7). Job: Foris non mansit peregrinus: ostium meum viatori patuit (Job xxi, 32). Et in Evangelio Hospes fui, et collegistis me (Matth. ii, 35). Petrus: Hospitalitatem, inquit, sectantes. Paulus: Caritas fraternitatis maneat in vobis (Rom. xii, 13). Et, hospitalitatem, nolite obli-

De verbis Domini serm. 32.

viset (Hebr. xiiii, 1). Ambrosius in libro de Abr- ham primo (Lib. v) sic dicit: quam impiger bene do- beas ut possis praeveneri hospitalitatem, quae quia praevenerit, et de bono numeris defraudabitur copia: quia non satis est recte facere, nisi etiam mature quid- fatias superiores enim fructus habet oborata devo- tio. Bona est hospitalitas: habet mercedem suam, primum humanae gratiae, deinde quod magis est, te- mnerationis divinae. Omnes in hoc incolas hospi- tes sumus: ad tempus enim habitandi habemus hospitium. Emigramus propere; caveamus ne si nos duri aut negligentes in recipiendis fuerimus hospi- bus, etiam nobis post vitae ipsius cursum sanctorum hospitia denegentur. Sed, gannepriam praetendis, non opes a te hospes requirit, sed gratiam: non ornatum convivium, sed cibum obvium. Haec grata homini- bus, accepta Deo. Unde Dominus Jesus in Evange- lio, eum qui unquam dederit hospiti potum aquae frigi- dae, celestium asserit praemiorum non exortem futurum (Matth. x, 42). Aug. in lib. Sermorum 9: Cogimur, inquit, loqui vobis quod non debuimus; invenire enim in vobis debuimus quod laudaremus, non querere quod admoneremus. Ecce tamen bre- viter dico, non timoror, Agnoscite hospitalita- tem, per hanc portum est ad Deum; suspicis ho- spitem, cuius et tu es comes in via: quia omnes peregrini sumus. Ipse est Christianus, qui et in domo sua et in patria sua peregrinum se esse cogno- scit. Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus: nam unusquisque hic et in domo sua hospes est, sed dimittet illam domum filiis suis, hospes hospitibus. Quare? Et in stabulo si esses, nonne alio veniente discordes? Hoc facis et in domo tua. Ces- sit tibi locum pater tuus, cessurus es filiis tuis, nec mansurus manes, nec massurus relinques. Si omnes transimus, aliquid quod transire non potest, opera- mur, ut cum transferimus, et illuc venerimus, unde non transeamus, opera nostra bona ibi inveniamus. Custos est Christus, quid times ne perdas quod ero- gas?

Gregorius in Moralibus: Hospitalitatem fraterni- tatis amore, charitatis opera diligere, nobis valde necessarium est; unde egregius Praedicator nobis utraque commendans ait: Caritas fraternitatis maneat in vobis. Et, hospitalitatem nolite oblivisci (Hebr. xiii, 1). Beatus princeps apostolorum huius hospita- litatis gratiam cum benignitate fratribus habendam nobis commendat dicens: Hospitales invicem sinei marmuratione (I Petr. iv, 9). Hinc ipsa Veritas dicit: Hospes fui, et susceptis me (Matth. xxv, 35). Mira pietate Redemptor noster loquitur ex suorum com- passione membrorum, dicens: Quodcumque uni est minimis meis fecistis, mihi fecistis (Ibid., 40). Ipsa igitur nos per hoc [qui] caput nostrum est, adjuvat, qui per nostra bona opera in suis membris adjuvat. Pensandum est nobis quantum hospitalitas fraternae compassionis valeat, quantum nos omni- potenti Domino misericordiae viscera conjungant

Inde enim et qui est super omnia appropriamus, unde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus. In rebus corporalibus nemo alia tangit, nisi qui sceditur. In rebus vero spiritalibus, certum est quia quanto plus per compassionem attrahimur, tanto alius et verius propinquamus.

Plura itaque sanctorum Patrum existant documenta, quae hic ob brevitatem non ponuntur. Opor-

et ergo ut unusquisque fidelis regulam Christianitatis in sectanda hospitalitate custodiat, eaque Christi amore, non mercedis temporalis retributione sectetur. Nemo quidem paupertatem obtendat, dicendo: Non possum hospites suscipere, quoniam non habeo unde illis necessaria ministrem: quia Dominus Jesus Christus, ut hanc occasionem tolleret, etiam de calice aquae frigidae sitiienti porrecto se mercedem pollicitus est redditurum.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De charitate.

Ille charitatem habet, qui et Deum plus quam se, et proximum tanquam se, diligit: *In his duobus praeceptis tota lex pendet, et prophetae (Matth. xxii, 40)*. Porro Christianorum proprium est et amicum diligere in Deo, et inimicum propter Deum. Unde dicitur in psalmo: *Latum mandatum tuum nimis (Psalm. cxviii, 96)*. Ideo latum dicitur mandatum, quia et amicum et inimicum pari dilectione complectitur. Judaeis nempe moris est amicum diligere, et inimicum odii execrabilibus insectari. Christianis vero uterque, Domino præcipiente in Evangelio, aeque diligendus est: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, etc. (Matth. v, 43 seq.)*. Et alibi: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis. In hoc cognoscent omnes quod mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii, 34)*. In hac quippe præceptione non solum amicum, verum etiam inimicum continetur dilectio: nec quisquam gloriari potest veraciter se Deum diligere, si ab inimico exorbitaverit dilectione. Dominus enim in Evangelio ait: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester caelestis peccata vestra. Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi, 14)*. Ad tam magnum tonitruum, ut beatus Augustinus ait, quis non expergiscitur? qui non dormit, sed mortuus est: sed tamen potens est Dominus etiam mortuos suscitare.

De charitate autem Salomon ita dicit: *Odium suscitabit rixas, et universa delicta operit charitas (Prov. x, 12)*. Petrus: *Ante omnia, inquit, in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum (I Petr. iv, 8)*. Paulus: *Charitas patiens est, benigna est, et reliqua (I Cor. xiii, 4)*. Joannes: *Deus, inquit, charitas est: et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo (I Joan. iv, 8)*. Gregorius in Libro Pastoralibus: *c Virtus*

^a Ab inimici. Ita sane scripsit Jonas; nihilque erat ab ejus mente alienum magis quam quod Ache-

itaque est coram hominibus, adversarios tolerare; sed virtus coram Deo, diligere; quia hoc solum Deus, sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari, boni operis flamma charitatis incendit. Item idem: *c Cum cuncta sacra eloquia Dominicis plena sunt praeceptis, quid est quod de dilectione, quasi de singulari mandato, Dominus dicit: Hoc est praeceptum meum ut diligatis invicem (Joan. xv, 12)? nisi quia omne mandatum de sola dilectione est, et omnia, unum praeceptum sunt. Quia quicquid præcipitur, in sola charitate solidatur. Ut enim multi arboris rami, ex una radice prodeunt, sic multae virtutes ex una charitate generantur: nec habet aliquid viriditatis, ramus boni operis, si non remaneat in radice charitatis. Præcepta ergo Dominica et multa sunt, et unum: multa per diversitatem operis, unum in radice dilectionis. Qualiter autem ista dilectio sit tenenda ipse insinuat, qui in plerisque Scripturae suae sententiis et amicum jubet diligi in se, et inimicos propter se. Ille enim veraciter charitatem habet, qui et amicum diligit in Deo, et inimicum diligit propter Deum. Item idem: *Omni enim habenti dabitur et abundabit: ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo (Matth. xiii, 12)*; habenti namque dabitur et abundabit; quia quisquis charitatem habet etiam dona alia percipit; quia quisquis charitatem non habet, etiam dona quae percepisse videbatur, amittit.*

[Cum enim Apostolo testante, plenitudo legis sit dilectio, sciendum est quia nemo proximum sine Dei, nec Deum sine proximi dilectione diligere valet. Unde quia] de charitate, quae Deus est, pauca hic collecta sunt, quisquis ad eum pervenire desiderat, qui charitas est, oportet ut Dei et proximi dilectione veraciter ignitus existat.

CAPUT II.

De humilitate.

Sicut superbia de angelis demones, ita humilitas de hominibus angelorum efficit civis. Diabolus itaque per superbiam corruens de caelo, hominum primum stravit et de paradiso expulit. Christus autem Dei filius ad redimendum genus humanum humilis venit in mundum. Unde ait Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem*

rius ediderat, ab amici.

^b Homil. 35.

Dei, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Phil. II, 6). Et infra: Humiliavit seipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (Ibid. v. 8). De humilitate autem ait Dominus per Prophetam: Super quem requiescat Spiritus meus nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos (Isa. LXVI, 2)? Salomon: Ubi erit superbia, ibi et contumelia. Ubi autem humilitas, ibi et sapientia. Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritum suscipiet gloria. Priusquam conteratur, exaltatur cor hominis: et antequam glorificetur, humiliatur (Prov. XI, 2; XVIII, 12; XX, 23; XXIX, 25). Et in Evangelio: Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno cælorum (Matth. XVIII, 14). Petrus in Epistola prima: Omnes autem invicem humilitatem insinuate: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (I Petr. V, 5). Et, Humilianini in conspectu Domini, et exaltabit vos (Jac. IV, 10). Jesus filius Sirach: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam (Eccli. III, 20).

Gregorius in Moralibus^a: Ad hoc ergo unigenitus Dei Filius formam humilitatis suscepit: ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, irrisionum probra passionumque tormenta toleravit, ut superbum hominem non esse doceret humilis Deus. Quanta ergo humilitatis virtus est, quamque sublimis celsitudo, propter quam solam veraciter edocendam is, qui sine estimatione magnus est, veniens ad passionem factus est parvus. Quia originem perditionis nostræ se præbuit superbia diaboli; instrumentam redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hominis noster magnus inter omnia conditus, videri super omnia voluit elatus. Redemptor autem noster magnus manens super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Et humilitas magistra est omnium, materque virtutum, sicut Veritas ait: Discite a me quia mitis sum et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris (Matth. XI, 29). Quia dum se humiles dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendant. Quid igitur humilitate sublimius? Quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa se conjungit.

Cæsarius episcopus in homiliis^b: Humilitatem ergo, fratres dilectissimi, ante omnia teneamus; non illam quæ aliquoties foris tantum ostenditur, sed illam quæ in conscientia retinetur. Sunt enim aliqui, qui quando aliqua tranquillitas fuerit, humilitatem et in ore et in corpore solent ostendere: et si aliqua, ut assolet, tribulatio, vel scandali procella surrexerit, effrenato ore, erecta cervice, superbia, quæ in corde tegebatur, multis conviciis profertur ex ore. Quare hoc factum est, fratres? quia fundamentam veræ humilitatis non habuit; quia humilitatem, quam prius promittebat in corpore, non habebat in corde. Et humiles ergo simes, fratres charissimi, non solum senioribus, sed etiam coæqualibus, et junioribus

^a Lib. XXXIV in c. XLII Job, c. 18.

^b Homil. 18.

nostris, ne Deus superbis resistat, ne se exaltantes humiliet, ne inflati per viam angustam transire non possimus.

Ecce quantum humilitati studendum est, breviter demonstratur. Proinde necesse est ut superbia cum auctore suo diabolo vigilanter caveatur, et humilitas Christi obedienter amplectatur, quoniam sicut illa se imitantes ad ima prosternit, ita ista se amplectentes ad summa erigit.

CAPUT III.

De patientia.

Patientia quæ Christi amore suffertur, laudanda et prædicanda est: quando autem amore terrenorum fit, non est virtus patientiæ dicenda, quæ nulla est, sed, ut beatus Augustinus scribit^c, miranda duritia, prædicanda patientia. Patientia ergo tunc est laudanda et virtus prædicanda, cum ob Christi amorem non solum in accidentibus exteriorum rerum adversitatibus habetur, sed etiam in corde potissimum retinetur. Nec enim prodest exterius demonstrari patientiam, et interius bella dissensionum, et cæterorum fomenta retineri vitiorum. Quando igitur foris prætenditur sapientia, et interius regnant bella vitiorum, non est hujusmodi patientiæ virtus, sed virtutis simulatio æstimanda. Exstat igitur beatus Job exterioris interiorisque exemplum patientiæ: qui non solum exteriorum damna rerum, et orbitates filiorum, et injurias illatas amicorum, verum etiam flagellum sui corporis patienter sustinuit, et inter tot adversa non ad murmurationem, sed ad Dei laudem erupit dicens: Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus (Job. II, 10)? Item: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job. I, 21). De patientia autem ait Salomon: Qui patiens est, multa gubernat prudentia; qui autem impatiens, exaltat stultitiam suam (Prov. XIV, 29). Item: Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium (Prov. XVI, 32). Item: Doctrina viri per patientiam noscitur (Prov. XIX, 11). Dominus in Evangelio: Beati, inquit, pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. V, 9). Item: In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. XXI, 19). Paulus: Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete (Rom. XII, 18). Item: Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem (Hebr. X, 36). Item: Pacem sequimini in omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. XII, 41). De his autem qui propter honores terrenos nascendos, et diversas cupiditates explendas, jocosque et multimodas delectationes, et vanitates insectandas, multa dura et acerba patientissime, et molestissime, ac periculosissime tolerant, cum loqueretur beatus Augustinus in libro de Bono patientiæ (capp. 5-10), ita ad extremum intulit: In his, inquit, hominibus miranda est potius quam laudanda patientia, imo nec miranda

^c De Patientia cap. 2.

nec laudanda, quæ nulla est, sed miranda duritia, negantia patientia. Nihil autem illic jure laudandum, nihil utiliter admirandum. Tantoque rectius majore supplicio dignum judicabis animum, quanto magis vilis subdit instrumenta virtutum. Patientia comes est sapientiæ, non famula concupiscentiæ. Patientia amica est conscientiæ bonæ, non inimica innocentie. Cum ergo videris quemquam patienter aliquid pati, noli continuo laudare patientiam, quam non ostendit nisi causa patiendi. Quando illa bona est, tunc ista vera est: quando illa non polluitur cupiditate, tunc a falsitate distinguitur. Cum vero illa tenetur in crimine, tunc hujus multum erratur in nomine. Non enim sicut homines qui sciunt, sunt participes scientiæ, ita omnes qui patiuntur sunt participes patientiæ: sed qui passione recte utuntur, in patientiæ veritate laudantur, hi patientiæ munere coronantur. Verumtamen cum pro libidinibus, vel etiam sceleribus; cum denique pro ista temporali vita ac salute multa homines horrenda mirabiliter sufferunt, satis nos admonent quanta sufferenda sunt pro vita bona, ut et possit esse æterna, et sine ullo temporis termino, sine utilitatis ullius detrimento, vera felicitate secunda. Unde Dominus ait: *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. XXI, 19)*. Non ait villas vestras, laudes vestras, luxurias vestras, sed *animas vestras*. Si ergo tanta suffert anima ut possideat, unde pereat; quanta debet sufferre ne pereat? Et paulo post: *Quamvis autem patientia virtus sit animi, partim tamen ea utitur animus in seipso, partim vero in corpore suo. In seipso utitur patientia, quando illeso et intacto corpore aliquid quod non expedit, vel quod non deceat, facere aut dicere, quibuslibet adversitatibus aut fœditatibus rerum, seu verborum stimulis incitatus, et patienter mala omnia tolerat, nec ipse mali aliquid opere vel ore committit. Per hanc patientiam sustinemus etiam cum corpore sani sumus, quod inter hujus sæculi scandala beatitudo nostra differtur.* Item post quædam: *Hæc omnia, et si qua sunt alia, quæ commemorare longum est, ad eum patientiæ modum pertinent, quo animus non sua peccata, sed quæcunque extrinsecus mala patienter sustinet in seipso, suo prorsus corpore illeso. Alius autem patientiæ modus est, quod idem ipse animus quæcunque molesta et gravia in sui corporis passionibus perfert, non sicut stulti vel maligni homines propter adipiscenda vana, vel scelera perpetranda, sed sicut a Domino definitum est propter justitiam (Matth. v, 10). Utroque sancti martyres modo certaverunt. Nam et impiorum . . . saturati sunt, ubi animus corpore intacto quasdam veluti plagas suas integer sustinet, et in corporibus vincti sunt, inclusi sunt, fame ac siti affecti sunt, torti sunt, secti sunt, dilaniati sunt, incensi sunt, trucidati sunt, et pietate immobili subdiderunt Deo mentem, cum paterentur in carne, quidquid exquerenti crudelitati venit in mente.*

Gregorius in homiliis Evangelii a: *Sciendum*

• Homil. 35.

A præterea est, quod tribus modis patientia exerceri solet. Alia namque sunt quæ a Deo, alia quæ ab adversario, alia quæ a proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna et contumelias, ab adversario tentamenta, a Deo autem flagella toleramus. Sed in omnibus tribus his modis vigilantem oculo semetipsam debet mens circumspicere; ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali; ne contra tentamenta adversarii seducatur ad delectationem, vel consensum delicti; ne contra flagella opilicis ad excessum proruat murmurationis. Perfectè enim adversarius vincitur, quando mens nostra et inter tentamenta ejus a delectatione, atque consensu omnimodis refrænatur, et inter contumelias proximi custoditur ab odio; et inter flagella Dei compscitur a murmuratione. Nec hæc agentes, retribui nobis præsentia bona requiramus. Nam pro labore patientiæ bona speranda sunt sequentis vite, ut præmium nostri laboris incipiat, quando jam omnibus labor funditus cessat. Item idem: *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. XXI, 19)*. Idcirco possessio animæ in virtute patientiæ ponitur; quia radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam vero possidemus animas nostras; quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Patientia vera est, aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic mala proximi portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis quaerat, patientiam non exhibet, sed ostentat. Scriptum quippe est: *Charitas benigna est, patiens est (I Cor. XIII, 14)*. Patiens namque est, ut aliena mala toleret, benigna vero est, ut ipsos etiam quos portat amet. Hinc namque per semetipsam Veritas dicit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Orate pro persequentibus et calumniantibus vos (Matth. v, 44)*. Virtus itaque est coram hominibus adversarios tolerare, sed virtus coram Deo diligere: quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit. Sciendum vero est, quod plerumque patientes videmur, quia retribuere mala non possumus; sed qui idcirco malum non retribuit, quia nequaquam valet, procul dubio, ut diximus, patiens non est: quia patientia non in ostensione acquiritur, sed in corde.

Hæc quippe et his similia eximia ac saluberrima testimonia nos ad patientiæ virtutem informant. Et quia sine charitate in nobis non potest vera esse patientia, imitemur ejus exemplum, qui propter nos flagella, et ludibria, et crucis patibulum patienter sustinuit, ut exterius interiusque ejus amore virtutem patientiæ exhibentes, illo quo ille præcessit, post mortem pervenire valeamus.

CAPUT IV.

De superbia.

Aliquando propter donum alicujus virtutis, aliquando propter mundi honores, aliquando vero

propter carnis fragilitatem labitur in superbiam, quod totius peccati initium est: Unde scriptum est: *Belisim omnis peccator superbus* (Ecdi. x, 15). Hæc idem angelis dramones socii humilitas autem homines equales angelis reddidit. De superbia namque ait Psalmista: *Populum humilem saluum facies* et oratus *superborum humilia* (Psal. lxxvii, 28). Item: *Superbi inique legebantur* et *aque quaque a lege autem tua non desolantur* (Psal. cxviii, 51). Item: *In ore pastri superbas, inaledicti qui declinant a mandatis tuis* (Ibid., 52). Item: *Non habitabit in metris domus mansueti facit superbiam* (Psal. c, 7). In Proverbis: *Domos superborum demolitur Dominus* (Prov. xv, 25). In Ecclesiaste: *Quid superbis terra et cinis?* (Ecdi. x, 9). In Actibus: *Juravit Dominus in anima sua, ut si Dominus benevoluum: Detestor ego superbium Jacob, et odiosus ejus odi* (Amos vi, 8). Tobias adloquens sibi inquit: *Superbum, inquit, nunquam in domo venio, aut in domo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumptus omniis perditio* (Tob. iv, 14). Et Solomonus: *Ubi inquit, fuerit superbia, ibi erit et contumelia* (Prov. xi, 2). Item: *Mentis est humilitas cum iudicibus, quando aliter spolia cum superbis* (Prov. xv, 49). Jesus illis Sacerdotibus dicebat: *Deus et dominus superborum: Præsumit superbia hominis, apostatare a Deo: Invidiam peccati est omnis superbia. Qui se superbi peccat, inquit, labitur ab eo: et quæ enim munditatis superborum inibi sunt superbia* (Ecdi. x, 7 seq.; xv, 17). Et Dominus in Evangelio: *Omnis, inquit, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xvi, 14). Petrus: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (I Petr. v, 5). Paulus: *Non altam sapere, sed time* (Rom. xi, 20).

Augustinus in libro sermonum: *Sola, inquit, diaboli superbia, et invidia mittit in ignem æternum. Non potest superbus esse non invidus: invidia superbia illi est. Sed ista mater superbia nescit esse sterilis: ubi fuerit, continuo parit: Et paulo post: Prior est invidiis superbia, deinde invidia. Non enim invidia peperit superbia, sed superbia invidiam. Non enim invidet, nisi amor excellentiæ. Amor excellentiæ superbia vocatur. Gregorius in Moraliis super Occasio perditionis nostræ facta est superbia diaboli et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Quid elatione dejectus? quæ cum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur: Initium omnis peccati, superbia est. Qui est apertæ superbia, nisi perverse celsitudinis appetitus? Perversa etenim est celsitudo, cum de se, ubi debet animus inherere, principio, sibi quodammodo fieri vult, atque esse principium. Marti saepe superbia luxuriæ seminariū fuit; quia dum eos spiritus quasi in altum erexit, caro in infimis mersit. Qui superbia in secreto cordis prius elevatur, postea publice corrumpit: quia dum occultis inflatescent motibus cordis, aperti cadunt lapsibus iniquæ obediuntur.*

De verbis Domini, serm. 53, c. 4 et 5.
Lib. xxiv, c. 18.

corporis. Unde per Osee prophetam contra Israelitas dicitur: *Spiritus iudicantis in mentibus eorum: et Dominum non cognoverunt* (Osee iv, 1). Qui ut ostenderet, quod causa iudicantis ex culpa propehi iudicantis, mox subdit: *Et respondit arroganti Israel in faciem ejus* (Ibid. v, 5). Si auctorem suum homo superbiendo contempsit, iure et a subiecta carne præsum suscipit: unde et ille primus inobediens mox ut superbiendo peccavit, pudenda contextit: quia enim calumniam spiritus Dei inobediens, mox calumniam carnis invenit. Et paulo post: *Superbi quippe eo ipso quo videntur alti appetunt, vera essentia Dei longe per elationem sunt: subsistere etenim nequeunt qui ab æternæ essentia soliditate dividuntur, sicut per Psalmistam dicitur: Defecisti eos dum alleverantur* (Psal. lxxii, 18). Qui eo intrinsicus corrumpunt, quo male intrinsicus surgunt. Sic aurarum flatus in altum stipula rapitur; sed casu concito ad ima revocatur. Sic ad nubila fumus tollitur; sed repente in nihilum tumescendo dissipatur. Sic ab infimis nebula deorsum se erigit, sed exortus solis ratiis ac si non fuerit, abstergit: ac in herbarum superficie nocturnis horis humor aspergitur, sed diuturni luminis subito calore siccat: sic spumose aquarum bulæ inchoantibus pluviis exitate ab intus certatim procedunt, sed eo celerius disruptæ obpereunt, quo inflatæ citius exceduntur: eundemque exorescant et appareant, crescendo peragunt, ne subsistant. Scriptum est: *in octidiebus suis impius superbit. Solent etiam oculi in quibusdam suis cogitationibus, utque oculibus superbit, sed quia electi sunt, cunctis diebus superbit non possunt; quia prius quam vitam finiant, ad humilitatis metum ab elatione corda commutant.* *Caesarius Massiliensis episcopus: in homiliis (Homil. 18): Duo, inquit, edificia, et duæ civitates a mundi initio construantur: unam edificat Christus, alteram diabolus: unam humilis, alteram superbus. Attendat ergo unusquisque conscientiam suam, et si in se viderit dominari superbiam, in civitate diaboli se infeliciter edificare, imo precipitare non dubitet ad vulnam. Non enim discernitur filii Dei et filii diaboli, nisi humilitate atque superbia. Quemcumque esse superbum videris, diaboli esse filium non dubites. Quemcumque esse humilem conspexeris, Dei filium esse veraciter credere debeas. Et ut hoc verum esse cognoscas, audi Scripturam dicentem: Initium apostature a Deo omnis superbia (Ecdi. x, 14). De superbia namque nascitur contemptus mandatorum Dei, et de bonis quæ aguntur vanæ laudis appetitus. Hæc Caesarius dixerit: Fit vero et in eo superbia, quando quis aut pro virtutibus, aut pro divitiis mundi aliis meliorem se aestimat: cum utique in eo pejor sit, quo se meliorem aliis arbitratur. Nascitur etiam ex superbia contumacia, inobediencia, contentiones, hereses et luit, quod Acherius recte monuit. In eo pejor sit. Antea legebatur in eo prior falsus et contra mentem auctoris.*

capite innuera vitia, quae omnia humilitate per-
facile famulus Dei superare potest. Putantur autem
nonnulli propter cultum et splendorum vestium, su-
perbia tumescere, quod dum plerumque ex fonte
superbia solet emanare, plures tamen sunt qui ex-
terius his ornantur, et interius humilitate pollent.

De talibus erat ille purpuratus, et regio diademate
insignitus, qui dicebat: *Vide humilitatem meam, et
spem meam. Iam legem tuam non habeo. (Psal. cxviii,
155).* Item: *Vide humilitatem meam, et laborem
meum: et dimite unquam delicia mea (Psal. cxv,
18).* Quia igitur per superbiam parentis nostrae Ade
cecidimus, et per humilitatem Christi resurreximus,

quod in prelio nobis procurandum est, ut superbi-
am ut post veniam diaboli cavemus, et humili-
tatem Christi semper adhaeramus, qui dicit in Evan-
gelio: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde,
et inveniatis requiem animabus vestris. (Matth. 23,
39).* Quisquis igitur superbia vitio inserviit, necesse est
ut de eo sicut et de ceteris vitiis, sacerdoti confes-
sionem faciat, Deumque supplicet, ut sibi ignoscere
dignetur.

¶ De odio dicitur in libro Sapientiae: *Et interitus invidiosus
ut morsis aspidis, et invidia ut mors. (Sap. 10,
22).* Invidiosus dicitur quia invidiam in se ipso
et in aliis gerit, et morsiva quia invidia per
sepe corrumpit et destruit.

Sicut per concordiam parva res crescit, ita in-
vidiosa per edium et discidium magna debeat
Quidam enim et invidia, multos miserabiliter ad ipse
dites afficit, haec quoque duo pestifera peccata quante
concordia, tanto perniciosa sunt. Per invidia
perire nonne morbus cum auditorum mentes ita infestat,
ut nonnulli tamen per quaedam exteriora invidia
et interius eodem merito laborare possunt, quia sic
delinet, huiusmodi sectator cum in odio et invidia
ad nonnulli respondere alet, et non possunt hinc tam
libera, corda esse vellem, qui chiro pro quo admovet,
militat iniquitate et invidia inhi malum inhi. Faciat
Deus quod vult, non quiescant tunc ex eo utrum
capiam. De invidia autem cavenda est charitate ab
invidia de, cum ad mentis. Et in hoc huiusmodi
respondere solet: *Illum et illum non decebat habere
superbia de, et invidia, et invidia, et invidia, et invidia,
ut hoc non desit. Iniquitas. Sicut etiam in subjugatis
Ego qui inpariendo plurimas inhi laboris consuetudo
Dei agros, non perueni ad honorem, et ille qui parvo
et in deo pullo, et vixit, tempore, me in honore equit
Benedic praeceat. Hoc nampe vitium invidiam et in
invidia, et in invidia et invidia. Verum si de
quilibet invidiosus invidia et honestate vixit ager
tur, et id quod dicitur, verum esse asseratur, huius
modi invidia tabescentes cuncta falsa esse qui
dicitur, contendunt. Fiant et alia multa iudicia,
quibus odientes et invidi se provide solent, et fors-
sint quantum in hac re delinquant, ignorant. Con-
sistat itaque capitula gratia, peccati sunt quod
valde periculosum est, qui in deo et sacramento
confessionem faciant, et per poenitentiae satisfacio-
nem hac diluere procurent. Sed dum secundum le-
gem multum, non secundum legem Christi, malum*

A. pro malo reddant, eosque in quibus invidiam de-
cipere, concipere et diversissimis contumeliis sed-
gant, et erant. Athale in promptu ait, potius ubi
fortis, quam erubescens, et poenitentis nomen ha-
bere diligunt. Hae igitur vitia, quae vigilantissimo cavenda,
oracula divina subus collecta docent. Habet enim ve-
teri lege: *Ne odieris fratrem tuum in corda tua, sed
publice argue illum, et habere superbia superbia peccatum
(Levit. xix, 17).* In Salomone: *Vide invidiam in
corda tua, et non odieris fratrem tuum. (Prov. xix, 3).* Iam
Vtrum stultum interficit invidiam, et quod invidiam occi-
dit invidia. (Job. vi, 9). Iesus filius Simeonis: *Pat in-
vidiam diaboli morantem in corda invidiosorum. (Sap.
14, 2).* Joannes apostolus: *Qui odit fratrem suum, non
vidit eum. (I Joann. 1, 15).* Item idem: *Quid dicit ad
in lucra esse, et fratrem tuum odere, sicut in tenebris equit
in tenebris ambulat, et nescit quod eat, quoniam tenebrae
obscaverunt oculos eius. (I Joann. 1, 16).* In invidiam
autem ita scribit Augustinus in libro de doctrina
Christiana: *Invidia ab omni hominum anima
Deum pestem invidia ab omni hominum anima
redum Christianorum invidiam esse diaboli, quia
lum, diabolus seus est, et invidia invidiosorum. Non
enim dicitur diabolus, et damneris ad delictum: compo-
misisti, furtum fecisti, et illam aliam rapuisti, sed
bonum stanti lapsus invidia. Invidia diabolus
vitiis esse sed habet matrem suam. Superbia vocan-
tur mater invidia, Superbia invidiam facit, superbia
vitiis, et non vitiis, illa invidiam humilitatem, docuit.*

Christus. Nam non ego loquor invidiam, sed bona opor-
tibus loquor. Illis loquor qui optant bene, invidia
habent tantum quantum habent et invidiam.

¶ Scribit etiam et Proverbs: *Invidiosus est invidiosus
qui alienum bonum suum facit, invidiosus supplicet
quod nulla videtur invidiam, sed invidiam in
Proverbs: *post invidiam invidiosus invidiosus
subtiliter et invidiam invidiam invidiam invidiam
invidia, invidia, invidiam invidiam invidiam invidiam
invidia, invidia, invidiam invidiam invidiam invidiam
invidia, invidia, invidiam invidiam invidiam invidiam
invidia, invidia, invidiam invidiam invidiam invidiam**

¶ Amari homo debet, etiam pro sui meritis, quod dicitur
Tales invidiosus habet pro sua iustitia, quod dicitur
invidiosus habuerit laudatores. Si quidem invidiosus
facti, excellentia, meriti invidiam peccata peccata, nec
ei ad honorem potest adhiberi, neminem, cuius est
vultus, invidiam.

Gregorius in Moralibus (lib. 24, c. 34) dicitur
non possumus, nisi quia quos nobis in aliquo
liores putamus. Parvulus ex parte qui in
occiditur, quia in se sibi testimonium perhibet, quod
ea minor sit, cuius invidia, quae invidiam, hinc est, quod
hostis callidus primo homini invidioso subripuit,
quia amissa beatitudine, invidiosum se invidiosum
illius agnovit, Cain, ad perpetrandum invidiosum

• De Vita contemp., c. 5.

corrui, quia despecto suo sacrificio, prælatum sibi infremuit, cuius Deus hostiam accepit; et quem meliorem se esse exhorruit; ne utrumque esset, amputavit. Beati ad persecutionem hæc de se fratris exarsit, qui primogenitorum benedictione perditâ, quam tamen Esau iocundula ipse vendiderat, in honorem se eo, quem nascendo præbat, ingemuit. Joseph sanctum fratres sui Ismaëlitis transeuntibus ideo vendiderunt; quia cognitio revelationis mysterio, ne eis melior fieret; hujus profectibus obviari conati sunt. Sciendum summopere est quia quamvis per omne vitium, quod perpetratur, humano cordi antiqui hostis virus infundatur, in hac tamen nequitia tota sua viscera serpens conceatit, et imprimendæ malitiæ pestem vomit. Per invidiam color pallor afficitur, et oculi deprimuntur, mens accenditur; membra frigescent, fit in cogitatione rantes, in dentibus stridor.

Isidorus in libro Sententiarum (Lib. III, c. 25): « Invidus membrum est diaboli, cuius invidia mors introivit in orbem terrarum. Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium invidiæ malum: sed sola miseria caret invidia: quia nemo invidet misero. » Et post pauca: « Hoc omnis invidet alienis virtutibus præstat, quod beato Job Satan præstitit. Nam dum æmulari prosperitatibus, commovet adversa. » Non homines, sed vitia odio habenda sunt. Flebiter deplorandi sunt qui odio in fratrem tabescant, et contra alios perniciosum animæ dolum servant; a regno enim Dei se separant, qui semetipsos a charitate dissociant. Beda in expositione Joannis Epistolæ (Cap. II, v. 9; cap. III, v. 15): « Dominus, inquit, præcipit in Evangelio diligere inimicos. Qui ergo dicit se esse Christianum, et fratrem suum odit, in peccatis est usque adhuc; bene addidit usque adhuc, quia nimirum omnes homines in tenebris nascuntur vitiorum. In tenebris manent homines, donec gratia baptismi per Christum illuminentur. Sed is qui cum odio fratris accedit ad fontem vitæ, quo renascatur, ad potum sanguinis pretiosum, quo redimatur, etsi se illuminatum a Domino æstimet, in tenebris est usque adhuc: neque ultra ratione peccatorum tenebras exuere potuit; qui vitæ scera charitatis induere non curavit. » Item idem: « Omnis, inquit, qui odit fratrem suum homicida est. Si contemnebat quisque odium fratrum, nunquid et homicidium in corde suo contemneretur? Non movit manus ad occidendum hominem; homicidium jam tenetur a Deo. Vivit ille, et isto jam interfecto judicatur: Et scitis quoniam omnis homicidium non habet vitam æternam in se manentem. Et si hic per fidem inter sanctos vivere cernitur, non habet in se perpetuam vitam manentem. Nam ubi retributionis tempus advenerit, cum Cain, qui ex maligno erat, damnabitur: etiam qui hoc homicidium genere tenetur, ut discordet, et dissideat, et pacem cum fratribus non habeat. Notandum est quod non ait absolute, homicidium non habet vitam in se manentem, sed, omnis, inquit, homicida, scilicet non solum

ille qui ferro, verum et ille qui odio fratrem interficitur.

His et aliis similibus divine Scripturæ auctoritatibus percontetur et ostenditur, quod seculares suos spiritibus necat, eandem, et invidiam, quæ rubiginem suam invidiorum mentes consumit, vitandam. Constat enim mens his malis infecta fuerit, lemptam sancti Spiritus esse non merebitur, nisi his caruerit.

CAPUT VI.

De octo vitiis principalibus.

Quid longum est octo vitiis principalia capitulatum enumerare, utile judicatum est ea sub unius capituli adnotationem congerere. Horum primum est superbia, de qua superius dictum est. Secundum gula, in quod vitium cum multi labuntur, impunitatem sibi promittunt dicentes: Quid desinquimus si potum et cibum, quæ Deus ad utendum hominibus tribuit, ad libitum nostrum percipimus? Quæ dum aut ante tempus, aut in tempore ultra mensuræ modum indiscretè percipiunt, præcul dubio delinquant. Quibus perpendendum illud est, quod Deus in Evangelio ait: Videte ne graventur corda vestra in ebrietate, et crapula, et curis hujus vite (Luc. XXI, 34). Et Apostolus: Esca et potus non commendant Deo (I Cor. VII, 9). Et Isaias: Vite qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendum ebrietatem (Isai. V, 22). Item: Ecce gaudium et lætitia occidere vitulos, jugulare artes, comedere carnes, et bibere vinum. Vno ego, ultis Dominus, si remittetur vobis iniquitas hæc, donec moriamini (Isai. XXII, 13). Et Salomon: Luxuriosa res ebrietas, et turba ebrietas: quicunque enim his delectatur, non erit sapiens (Prov. XX, 1). Item: Ne intuearis vinum quando fueris, cum dilexerit in vitro colere ejus: ingreditur blandus, sed in novissimo mortebit ut coluber; et sicut regulus venena diffundet. Nullum secretum est tibi regni ebrietas (Prov. XXIII, 31). Item: Potentes trucidati si sunt, vinum non bibunt, nec cum bibent oblitescunt sapientiam (Prov. XXXI, 4). Joel propheta: Exsperscintilli, ebrii, et steti, stultit, omnes qui bibitis vinum in dilectione (Joel I, 5). Job: Cum convivatis fuerit, aretabitur, et omnia color irruet in eum (Job: XX, 22). Jesus filius Sirach: Operarius ebrius non deceptabitur. Vinum et mulieres apostatæ faciunt stultos, et arguunt sensatos. Vinum potatum multum irrationem, et iram, et insaniam vitiosum facit (Eccl. XIX, 1; XXXI, 28). Ex gula quippe nascitur inepta lætitia, scurrilitas, levitas, vaniloquium, immunditia corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido; ut enim beatus Hieronymus ait, ventrem cibo distentum et diversis potionibus irrigatum statim voluptas genitalis sequitur.

Tertium vitium fornicatio dicitur; quæ non solum per corpus, sed etiam per mentem fieri solet. Per corpus quidem fit, per comixtionem carnis cum femina qualibet, vel etiam alia quacunque immunditia ad explendum libidinis ardorem. Per mentem vero, cum anima relicto conubio legitimi viri sui, et

est Christi, aut per idololatriam, aut per quodlibet aliud peccatum connubio adulterino, imo exitiabili, antiqui hostis se copulat. De hac quippe fornicatione dicit Psalmista: *Perdes omnes, qui fornicantur abs te (Psal. lxxii, 27)*. Nascitur vero, ex fornicatione cæcitas mentis, inconstantia oculorum, vel totius corporis, amor immoderatus, sæpe periculum vitæ, lascivia, joca, petulantia, et omnia incontinentia; odium mandatorum Dei, mentis enervatio, et injustæ cupiditates, negligentia vitæ futuræ, et presentis delectatio.

Quartum vitium est avaritia, de qua scribit Salomon: *Avarus non impletur pecunia (Eccli. v, 9)*. Quæ a Deo in Evangelio hydrofici morbo comparatur, qui quanto plus bibit, tanto amplius sitit; ac et avarus quanto plus habet, tanto amplius habere desiderat, et dum modum discretionis in habendo non tenet, eum in nimium concupiscendo amittit. De avaris autem tremenda sententia a Domino in Evangelio, et ab Apostolo deprompta est, quod avari regnum Dei non possidebunt. De arbore autem avaritiæ prodeunt pestiferi ramusculi, invidiæ scilicet, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, perjuria, rapinæ, violentiæ, inquietudo, injusta judicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis oblitio, obduratio cordis, quæ contraria est operibus misericordiæ.

Quintum vitium est ira: de qua ait Salomon: *Vir iracundus provocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas (Prov. v, 18)*. Item: *Ne valox sis ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit (Eccli. vii, 10)*. *Semper jurgia querit malus; angelus autem credulis mittetur contra eum. Spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere? (Prov. xxvii, 11; xxviii, 14)*. Item: *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; et impetum concitatus ferre quis poterit? (Prov. xxvii, 4)*. Jesus filius Sirach: *Cum iracundo non facias rixas (Eccli. viii, 19)*. Item: *Homo iracundus incendit ignem, Zelus et ira minuent dies, et ante tempus ad senectutem perducent (Eccli. xxviii, 11; xx, 26)*. Et in Evangelio: *Omnia qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio (Math. v, 22)*. Paulus: *Sol non occidat super iracundiam vestram (Ephes. iv, 26)*. Jacobus: *Ira enim viri justitiam non operatur (Jac. i, 20)*. Quisquis namque motum animi sui ratione non regit, facile in furorem incidit, et cuncta quæ agit, precipitanter agere comprobatur; quoniam hujusmodi vitio captus, et maturitatem consilii, et modum rectæ discretionis, et honestatem piæ actionis facile amittit. Nam et de iracundia tumor mentis, rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemia, sanguinis effusio, homicidia, ulciscendi cupiditas, injuriarum memoria, et alia quamplurima.

Sextum vitium acedia, id est otiositas, de qua ait Salomon: *Otiositas inimica est animæ (Prov. xx, 4)*. Item: *Propter frigus piger arare noluit: mendicabit æstate, et non dabitur ei. Otiosus vero Dominus arguit in Evangelio dicens: Quid hic statis tota die*

otiosi? ite is vineam meam (Math. xx, 7). Qua postea multi clericorum et laicorum laborant, et se delinquere minime intelligunt. Sicut enim exercitum boni operis animus hilarescit, et ad melius semper agendum ignescit.... De qua nascitur somnolentia, pigritia operis boni, instabilitas loci, pervagatio de loco in locum, tepiditas laborandi, tedium cordis, murmurationis et inaniloquia.

Septimum vitium est tristitia. Tristitia itaque cum duobus modis fiat, id est aliquando salubriter, aliquando lethaliter: quando salubriter fit, non est vitium computanda, sed virtus: salubriter quippe fit, quando quis longa inedia et alia quælibet castigatione corporali decoctus, multis sanctarum virtutum certaminibus exercitatus, a dulcedine æternæ patriæ se diu exsulari tristatur. De talibus dicit in Evangelio Dominus: *Tristitia vestra convertetur in gaudium (Joan. xvi, 20)*. Lethaliter autem tristitia fit, quando quis de amissione terrenarum rerum, illatisque sibi ab aliis injuriis ita tristatur, ut nihil boni operis eum agere delectet; quoniam dum hæc ei accidunt, ita animus ejus perturbare solent, ut non solum a bonis eum retrahant, verum etiam in precipitium desperationis ire compellant. Quisquis igitur tali absorbetur tristitia, patet quod in fundamento mentis suæ amorem terrenam amoris præposuit Christi. Quod autem tristantes non ad murmurationem, sed potius ad orationem, et ad Dei lationem se convertere debeant, Jacobus apostolus docet, dicens: *Tristatur aliquis vestrum, ore æquo animus et pallat (Jac. v, 13)*. Quæ verba ita venerabilis Beda presbyter exponit: *Si quis, inquit, velisquam aliqua tristitia deprimatur, vel ab aliis hominibus illata forte injuria ingruerit, vel culpa accedente, vel domestico damno preoccupante, vel alia qualibet vos ratione contristari contigerit, nequam illa hora ad invicem murmurationi, et de Dei judicis querelaturi convulsistis, sed potius ad Ecclesiam concurrentes sexis genibus Dominum orate, et consolationis suæ gratiam militet, ne vos tristitia sancti, que mortem operatur, absorbeat. Ipsi quoque crebra psalmodiæ dulcedine noxiam tristitiæ potens vestro de corde pellite.*

Octavum est vanitas, id est vana gloria, quod proprie arrogantiam et vane laudis amorem est. De hac enim ait Dominus in Evangelio: *Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus (Math. xxiii, 5)*. Item: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Arrogantium quippe quatuor sunt species, cum bonum aut a semetipsis habere æstimant, aut sibi datum desuper pro eis se accepisse meritis putant; aut certe cum jactant se habere quod non habent, aut despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod non habent. Docet namque Apostolus, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. i, 31)*. Et Dominus in Evangelio discipulis suis ait: *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5)*. Cum igitur bona quis agit, nequaquam laudem ab hominibus captare, sed retributionem æternam a Deo de-

bet de peccatis. **A**lecinus dicitur a octo totius impietatis, duces cum exteris vitiis, et fortissimi contra humanum genus diabólica fraudis bellatores, qui Deo auxiliante, facillime vincuntur a bellatoribus Christi per virtutes sanctas. Prima, scilicet superbia, per humilitatem; gula per abstinenciam; fornicatio per castitatem; iracundia per largitatem; ira per patientiam; accidia per instantiam boni operis; tristitia mala per laetitiam spiritalem; vana gloria per charitatem Dei.

His plane octo vitibus principalibus multi intelligendo multi non intelligendo, subvertebantur. Quae adeo in usum devenerunt, ut a quibusdam aut nulla, aut bene nulla peccata esse arbitrentur. De quibus nulla hic sanctorum Patrum dicta, aggregari poterant, quae ob proximitatem vitandam praetermissa sunt. Ceterum oportet unumquemque, ut haec, divina ope suffragante, caveat, et si forte his tandem inlitteratus factus, Deo et sacerdoti, inde puram humilitate confessionem facere non negligat.

CAPUT VII.
De detractone.

Detractionibus inservire non debere patenter divina indicat Scriptura. Legitur itaque in libro Numerorum: **D**escendit Boninus in optimum caelis, et stetit super tabernaculum, vocatus Aaron et Maria. **E**x istis: **Q**uapropter non simulatis detrahere verbo meo Moysi? **I**tem quod contra eos abiit, habes quoque reversi, quae erat super tabernaculum, et ecce Maria apparuit dicens septa, quosi nix. **H**abes et in psalmo: **D**etractentem secreto proximo suo, perhibebit. **P**aulus: **E**t Salomon: **R**emove ab impietate os pravum, et detrahentia labia, sicut procul a te. **Q**ui detrahit a fratre suo, ipse se in futurum obligat: qui autem timet preceptum, in pace versatur. **C**um detractoribus ne commiscearis, quoniam repente consilium perditio eorum, et ruinam utriusque quis habet? **P**rov. xiv, 21; xxiii, 13; xxiv, 21. **J**acobus: **S**i quis putat se religiosum esse, non reprehensum inquam suum, sed seducens eorum suum, huius est vitio religio. **J**acobi 28. **H**unc locum Beda Venetianus presbyter ita exponit: **M**ulierat, inquit, supra verbum Dei non solum audire, sed et facere. **N**unc addit, quia et si mandata, quis Domini, quae didicit, factis exercere videtur, si non etiam linguam a detractonebus, invidiis, blasphemis, et illis vitio, ab ipso etiam multiloquio, castis que quibus peccari solet, refrenaverit, frustra se de operum justitia jactat. **I**tem: **N**olite detrahere in ultimum, fratres mei. **Q**ui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem. **J**acobi iv, 11.

Hieronymus ad Nepotianum (Epist. 11): **C**ave ne aut linguam, aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios detrahentes audias. **S**edens, inquit, adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuae ponebas scandalum. **H**aec

A fecisti, et tacui. **E**xistimasti inique quod ego tui similia, arguam te et statuam contra faciem tuam? **P**sal. xlii, 26, subauditur sermones tuos, et cuncta quae de aliis es locutus, ut tua sententia iudiceres, in his ipsis deprehensus, quae in aliis arguebas. **N**equè vero illa iusta excusatio: referentibus aliis injuriam fallere non possum, **N**emo invito auditori libenter refert. **S**agitta in lapide nonnunquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. **D**iscat detractor dum te videt non libenter audire, non facile detrahere. **C**um detractoribus, ait Salomon, ne commiscearis: quoniam repente veniet perditio eorum: et ruinam utriusque quis novit? **P**rov. xxiv, 21. **T**am videlicet ejus qui detrahit, quam illius qui aurem accommodat detrahenti. **G**regorius in Moralibus: **Q**ui aliena vita detractone pascuntur, alienis procul dubio carnibus satiantur, sicut scriptum est: **N**e comedas cum eis, qui carnes ad vescendum conferunt. **P**rov. xiii, 20. **C**arnes quippe ad vescendum conferre est in locutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere. **D**e detractoribus recte per Salomonem dicitur: **Q**uia vacantes potibus et dantes symbola consumerunt, et vestietur pannis dormitatio. **I**bid. v. 21. **P**otibus vacant, qui de opprobrio alienae vitae se inebriant. **S**ymbola vero dare est, sicut unusquisque solet de parte sua cilios ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre. **V**acantes, inquit, potibus et dantes symbola, consumerunt, quia (sicut scriptum est): **Q**ui detrahit eradicabitur. **M**ulti nempe in populo Christiano dum hoc vitio laborant, quantum a propria salute deficient, ignorant. **S**aepe enim detractores pia acta proximorum perversa voluntate mala esse protestantur: saepe etiam eorum errata non studio corrigendi, aut amore compatiendi, sed sola curiositate nosse desiderant, ut scilicet eorum detractonebus pascantur. **I**lli procul dubio aliena peccata per detractorem sua faciunt, quoniam qui hoc faciunt, charitatis viscera se non habere demonstrant. **E**t congratulandum quippe est proximis recte viventibus, et recte agentibus non detrahendum. **C**ondolendum est etiam his et compatiendum qui a semetipsis rectitudinis exorbitant, non insultandum.

CAPUT VIII.

De convitiis, et otiosis sermonibus, et maledictionibus cavendis.

Quesdam sunt peccata, ut beatus ait Gregorius, quae dum in usum venerint, aut levia aut nulla esse putantur; e quibus sunt convicia, et otiosi sermones, et maledictiones. **C**onvicia enim in aliis gerere, et otiosos sermones proferre, necnon maledictionibus execrabilibus aliorum vitam insectari, innotus usus jam pene culpa carere falso promittit. **H**aec enim vitia perfecti viri summopere student cavere. **P**orro nonnulli imbecilles et infirmi sensu et actu periculosissime his insistent, et se, quod pejus est, in his peccare non recognoscunt. **A**it enim Salomon: **P**ropter peccata labiorum ruina proximal malo. **P**rov. xii, 13. **E**t Dominus in Evangelio: **D**ico au-

• Lib. de Virtutibus et Vitiis, cap. 34.

tem, quia de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, rationem reddent de eo in die iudicii (Matth. xii, 36). Unusquisque enim aut ex verbis suis iustificabitur, aut ex verbis suis condemnabitur. Paulus apostolus: *Ineptas et inanes fabulas deicit* (I. Tim. iv, 7). Item in Evangelio: *Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit gehennæ ignis* (Matth. v, 22). Hieronymus in Commentariis Matthei (In 58): *Racha enim dicitur inanis et vacuus, quem nos possumus vulgata injuria absque cerebro nuncupare. Si de otioso sermone reddituri sumus rationem, quanto magis de contumelia? Sed et signanter additur: Qui dixerit fratri suo, Racha. Frater enim noster nullus est, nisi ille qui eundem nobiscum habet et patrem. Cum ergo similiter credat in Deum, et Christum Dei noverit sapientiam, qua ratione stultitiæ elogio denotari potest?*

Augustinus in libro de Sermonibus Domini in monte (Lib. 1, c. 9): *Gradus ilaque sunt in istis peccatis; ut primo quisque irascatur, et eum motum refineat corde, mente conceptum. Jam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio non significantem aliquid; sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille, cui irascitur, plus est utique, quam si surgens ira silentio premeretur. Si vero non solum vox indignantis audiatur, sed etiam verbum quod iam certam ejus vituperationem, in quem profertur, designet et notet, quis dubitet amplius hoc esse, quam si solus indignationis sonus ederetur? Itaque in primo unum est, id est ira sola; in secundo duo, et ira et vox que iram significat; in tertio tria, et ira et vox que iram significat, et in voce ipsa certa vituperationis expressio. Unde hinc etiam tres reatus iudicii, concilii et gehennæ ignis. Gregorius in homiliis Evangelii: *Mecum vos admonet. Ab otioso sermone parcamus, inutiliter loqui declinamus, in quantum refrænare linguam prævalemus; in ventum verba non defluant, cum iudex dicat: Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii* (Matth. xii, 36). Otiosum verbum quippe est, quod aut inutilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret.*

De maledictione autem vitanda sic Dominus in lege: *Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum* (Levit. xix, 14). Et Salomon: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio matris eradicat fundamenta* (Ecclesi. xxvii, 16). Utique igitur sexus, qui maledictionibus inservire solet, attendat quid beatus Augustinus, in libro de Civitate Dei, de quadam femina dicat, quæ instinctu hostis antiqui liberis suis maledixit, quam poenam eadem maledictione subierint, vel quid postremo illa perpessa fuerit. Nam dum et illi totis membrorum compagibus quaterentur, illa pro eisdem cruciatibus dolore commota laqueo se suspendit. Qui vero ad plerius nosse desiderat, legat sermonem beati Augustini de hac re habitum ad populum. Quapropter necesse est, ut omnes ab hujuscemodi maledictionibus se

compeſcant, attendentes beatum Paulum apostolum dicentem: *Negus maledicti regni Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10). At autem et Jacobus apostolus: *Lingua autem hominum nihil domare potest; iniquitum matrem, plana veneno mortifero. In ipso benedictimus Dominum et patrem, et in ipso maledictimus homines qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt. Et ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Numquid sors de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam?* (Jac. iii, 8-11.) Quod ita Beda exponit: *Sicut dulcis et amara aqua non possunt simul de una vena fontis ebullire, sed et si misceantur in vase vel cisterna, deflets quidem mox amarescit ad amaram, amara autem et admixtione dulcedinis in dulcedinem nescit immutari; ita benedictio et maledictio in uno ore nullatenus possunt convenire; sed quicumque sic Deum benedictore orando, vel verbum ejus predicando consuevit, ut etiam maledicere homines non omiserit, constat quia dulcedinem benedictionis ejus amaritudo maledictionis consumit, quoniam juxta apostolum modicum fermentum totam massam corrumpit, et non est pulchra in ore peccatoris laudatio.*

CAPUT IX.
De turpiloquio, et scurrilitate.

Non solum qui turpiloquio et scurrilitati, verum etiam in his quæ necessaria esse videmus, superflue vacat, delinquere comprobatur. Turpiloquium quippe et scurrilitas ab Apostolo inhibetur. De multiloquio namque Salomon ait: *In multiloquio non deerit peccatum* (Prov. x, 19). Porro Jacobus ait: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* (Jac. iii, 2). Illo videlicet verbo, ut Beda exponit, cujus offensionem humana potest vitare fragilitas, ut est verbum doli, detractionis, maledictionis, superbiæ, jaectantiæ, excusationis in peccatis, emulationis, dissensionis, hæresis, mendacii, perjurii, sed et otiosæ locutionis, nec non etiam superflue locutionis in his quæ necessaria videntur. In quo nimiam verbo, quisquis se sine offensione custodit, hic perfectus est vir; *Qui enim custodit os suum et linguam suam, custodit ab inquinamentis animam suam* (Prov. xxi, 23). Paulus: *Fornicatio, inquit, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet canatas, aut turpilitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio* (Ephes. v, 3). Hieronymus in expositione Epistolæ ad Ephesios: *Stultiloquium esse æstimo non solum eorum, qui aliqua narrant turpia, ut risum moveant, et lascivitate simulata magis illudant eis quibus placere desiderant; sed etiam eorum qui sapientes sæculi putantur, et de rebus physicis disputantes dicunt se arenas littorum, guttas oceani, celorum spatia, terræque punctum liquido comprehendisse. Inter stultiloquium et scurrilitatem hoc interest, quod stultiloquium in de nihil sapienter habet, scurrilitas vero de prudenti mente decernit, et consulto appetit*

quædam urbana verba, vel rustica, vel faceta, quam nos jocunditatem possemus alio verbo appellare, ut risum moveat audientibus. Verum et hæc a sanctis viris penitus propellenda, quibus magis convenit lugere: *Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolantur* (Matth. v, 5).

Augustinus in libro Sermorum ad populum (serm. 215): « Ante omnia ubicunque fueritis, sive in domo, sive in itinere, sive in convivio, sive in consessu, verba turpia et luxuriosa nolite ex ore proferre, sed semper quod bonum est et honestum loqui studete. » Anadverti sane et evidenter potest, quod nec in domo interioris, nec aliquo membro exterioris hominis aliquem locum peccato Deus inesse, sed potius et exteriora ejus. et exteriora sibi, non peccato, famulari voluerit.

CAPUT X.

De operibus misericordie, et quod unusquisque a seipso eleemosynam incipere debeat.

Quisquis in tremendi examinis die auditum malum exhorrescit, et se benedictum Patris a Christo optat vocari, operibus misericordie in Evangelio ab eodem Domino nostro Jesu Christo promulgatis studeat deditus esse. Ille quippe digne his valet insistere, qui a se ipso primum eleemosynam incipit facere. De misericordia namque ait Dominus per prophetam: *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Matth. ix, 13). Et Job: *Ab infantia, inquit, crevit mecum miseria, et de utero matris meae egressa est mecum* (Job. xxxi, 18). Salomon: *Misericordia et veritas non te deserant* (Prov. vi, 3). Item idem: *Benefecit animæ suæ ut misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abjicit. Facere misericordiam et judicium magis placent Deo, quam victimæ* (Prov. xi, 17; xxi, 3). Jesus filius Sirach: *Fili, miserere animæ tuæ, placens Deo* (Eccli. xxx, 14). Et Dominus in Evangelio: *Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est* (Luc. vi, 36). Item: *Beati misericordes, quoniam ipsorum miseretur Deus* (Matth. v, 7). Paulus: *Estote, inquit, in invicem benigni et misericordes* (Ephes. iv, 32). *Induite vos sicut electi Dei, viscera misericordie* (Coloss. iii, 12).

Augustinus in libro de Sermonibus Domini in monte (cap. 2): « Beatos, inquit, esse dicit qui subveniunt miseris, quoniam ita eis rependitur, ut de miseria liberentur. » Et paulo post (cap. iv): « Misericordibus, misericordia tanquam vero et optimo consilio utentibus, ut hoc eis exhibeatur a potentiore quod invalidioribus exhibent. » Cyprianus in Expositione orationis Dominicæ: « Neque, inquit, mereri Dei misericordiam poterit, qui misericors ipse non fuerit, neque enim impetrabit a divina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. » Isidorus in libro Sententiarum (Lib. iii, c. 64): « Verum est quod peccata omnia misericordie operibus expurgentur, sed si jam caveat peccare qui misericordiam impertit. Cæterum nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, ut eam

• In libro de Opere et eleemosynis.

A sequantur peccata. Dum enim causa iactantia pauper pascitur, etiam ipsum misericordie opus in peccatum convertitur. In tantum misericordie opera peccata extinguunt, ut etiam iudex celestis in futuro iudicio veniens in dexteram consistentibus dicat: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim et dedistis mihi manducare; sitiivi et dedistis mihi bibere: hospes eram et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me, in carcere eram, et venistis ad me* (Matth. xxv, 34).

Quod autem nemo eadem opera misericordie alius, si sibi crudelis est, digne exhibere possit, Dominus docet in Evangelio; qui cum increpasset Phariseos, quod forinsecus se lavabant, intus autem rapina et iniquitate pleni erant, admonens quendam eleemosyna, quam sibi homo debet primitus dare, interiora mundari: *Verumtamen, inquit, quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41). Quod etiam post paulo apertius exsequitur dicens: *Mundate quæ intus sunt, et quæ foris sunt munda erunt*. Ait itaque beatus Augustinus in libro Enchiridii (cap. 75): « Qui sceleratissime vivant, nec curant talem vitam moresque corrigere, et inter ipsa facinora et flagitia sua, eleemosynas frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur, quoniam Dominus ait: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. » Et paulo post (Cap. 76): « Qui enim vult ordinate dare eleemosynam, a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus misericordie, verissimeque dictum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx, 24). » In eodem post pauca (Cap. 77): « Non ergo se fallant, qui per eleemosynas quaslibet largissimas fructuum suorum, vel cujuscunque pecunie, impunitatem se emere existimant, in facinorum suorum immanitate ac flagitiorum nequitia permittendi; nec solum hæc faciunt, sed ita diligunt, ut in eis semper optent, tantum si possint impune, versari. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psal. v, 6); et qui odit animam suam, non est misericors, sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum seculum, odit eam secundum Deum: si ergo vellet ei dare eleemosynam, per quam illi essent munda omnia, odisset eam secundum seculum et diligeret secundum Deum. » Item idem in eodem (Cap. 70): « Sane cavendum est ne quisquam existimet nefanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, et eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, et per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendatus quodammodo, ut semper liceat impune committere. Nemini enim sedit laxamentum peccandi, quamvis miserando delectat jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. » Et post pauca (Cap. 71 et 72): « Eleemosyna est, inquit, veniam petenti ignoscere. Ac per hoc ad omnia quæ utili miseri-

cordia sunt, valet quod Dominus ait : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41)*. Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudò vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægro vel incluso visitationem, captivo redemptionem, debili subvectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non saho medellam, erranti viam, deliberanti consilium, et quodcumque necessarium indigenti ; verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat ; et qui emendat verbere, in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, et tamen peccatum suum, quò ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum etiam in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit, et alia emendatoria poena plectit, eleemosynam dat, quia misericordiam præstat. »

Greg. in libro *Moralium (Lib. xxix, c. 14)* : « Qui indigenti proximo exteriorem substantiam præbet, sed vitam suam a nequitia non custodit, rem suam Deo tribuit, et se peccato. Hoc quod minus est, obtulit auctori, et quod majus est, servavit iniquitati. » Et paulo post (*Lib. xii, c. 23*) : « Nam, qui et semper peccare vult, et quasi semper eleemosynam largiri, frustra pretium tribuit, quia non redimit animam, quam a vitis non compescit. » Item idem : « Qui vero escam atque vestimentam pauperibus largitur, sed tamen animæ vel corporis iniquitate polluitur, quod minus est, justitiæ obtinet, et quod majus est, præbuit culpæ : sua enim Deo dedit, et se diabolo præparavit. »

Ecce sicut oracula divina et clarissimorum doctorum eximia documenta ostendunt, nemo et flagitiis inservire, et operibus misericordiæ valet recte incumbere. Multi nempe sunt, sicut superius dictum est, qui scelerate vivunt, et id quod admittunt, profusis eleemosynarum largitionibus se redimere posse putant. Unde etiam quamplures vana, imo perversa fiducia decepti, adulteria, homicidia, falsa testimonia, perjuria et cætera alia multa audacter admittunt. Solet enim quilibet hujusmodi, cum arguitur, obficere : si me de injuriis tibi illatis vitus fuero ; et illud, vel illud quod animo mihi sedet, perpetravero ; laudo Deum : habeo multa quibus tale admittam facillime redimere possum ; quasi Deum mercedè conducere possit, ut sibi sibi suo liceat, quod Dei sancta lege inhibetur ne fiat. Non est itaque Deus ut peccemus mercedè conducendus, sed ne peccemus, et a peccatis præteritis absolvamur, rogandus. Quisquis vero fastu potentis elatus, divitiarumque copiis confusus, tale quid admisit, non facile hujusmodi divitiis illud exptari posse credat. Sed potius necesse est, et ad penitentiam lamenta se toto corde convertat, et contritione corporis id quod nequiter admisit, diluere satagat.

CAPUT XI.

De tenacia.

Pleraque sunt quæ levia putantur, et non sunt,

• *Lib. Past. parte iii, cap. 21.*

A sicut est tenacia, et prodiga effusio, et multa his similia. Sicut enim rapina Deo est abominabilis, ita et tenacia reprobabilis. De qua cavenda ait Dominus in lege : *Si unus de fratribus tuis qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem venerit ; non obdurabis cor tuum, nec contrahas manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum quo eum indidere perspexeris. Cave ne forte subripiat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo, appropinquat septimus annus remissionis : et avertas oculos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare, ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum, sed dabis ei, nec agas quidpiam callide in ejus necessitatibus sublevandis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Idcirco ego præcipio tibi ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versantur in terra (Deut. xv, 7, seq.).* Et Dominus ait in Evangelio : *Videte et cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his quæ possidet (Luc. xii, 15)*. Et cum præmississet similitudinem de quodam divite, cujus ager uberes fructus auulerat, ad extremum intulit a Deo eidem diviti dictum : *Stulte, hac nocte animam tuam repetemus a te : quæ autem præparasti, cujus erunt ? Sic est, inquit, qui sibi thesaurizat, et non est in Deo dives (Ibid. v, 20)*.

De ejusdem namque divitis tenacitate beatus Augustinus in libro *Sermonum* ait (*Serm. 19, cap. 2*) : « Quando mihi audet dicere Christianus, bonum esse rapere res alienas ? quandoquidem non audet dicere bonum esse servare tenaciter res suas. Nunquid dives ille, cui successerat rogatio, et non iaveniebat ubi poneret fructus suos, et se consilium invenisse gaudebat destruendi veteres apothecas, et construendi novas ampliores, ut impletet eas, et diceret animæ suæ : Anima, habes multa bona in multum tempus, lætare, jucundare, satiare. Nunquid id iste dives aliena quærebat ? Non de cujusdam vicini agri limite perturbato, non spoliato paupere, non circumvento simplice, tantummodo de suis colligendis cogitabat. Audite quid audierit, qui tenaciter sua servabat ; et hinc intelligite quid expectant qui rapiunt aliena. Cum ergo se prudentissimum consilium invenisse arbitraretur de apothecis veteribus angustis dejiciendis, et amplioribus novis edificandis, et in iis omnibus fructibus colligendis et recordandis, non alienis concupiendis atque rapiendis ; ait illi Dominus : stulte, ubi tibi sapiens videris, ibi stultus es. *Stulte, inquit, hac nocte repetem a te animam tuam ; ea quæ præparasti, cujus erunt ? (Luc. xii, 21)*. Si servaveris, tua non erunt ; si erogaveris, tua erunt. » Item idem in homilia in die judicii : « Attendite, fratres, et videte quia non dicit Dominus, *Discedite a me, maledicti, quia furtum fecistis, quia falsum testimonium dixistis, quia homicidium et adulterium commisistis, quod gravius est, non*

huc dixit, sed ait: *Esuri enim, et non dedistis mihi manducare (Math. xxy, 55)*. Non dixit: *Discedite a me quia res alienas tulistis, quod magis iniquum est; sed ait, quia de substantia vestra pauperibus non sedistis. Non quia mala opera fecistis, sed quia bona facere nolistis. At sicut illos qui in dextra sunt, sola misericordia liberabit, ita et illos qui in sinistra sunt, sola tenacia condemnabit. In ista enim sententia Domini, qua dixit, quia qui esurientem non pavit, et nudum non vestivit, mittetur in ignem aeternam, possumus evidenter agnoscere, fratres, quali tormento vel quali poena damnandi sunt illi qui mala faciunt, quando illi in ignem mittuntur qui bona non faciunt. Si enim cum diabolo condemnatur, qui pauperibus non dedit panem suum, ubi damnandus est ille qui tulit alienum? si in ignem mittitur, qui nudum non vestivit, putas ubi damnandus est ille, qui expoliavit?*

Gregorius in homilia de divite et Lazaro: *Non enim dicitur quod dives quempiam vi oppressit, sed quia in acceptis rebus se extulit. Hinc ergo summo perere colligendum est quia poena mulctandus sit qui aliena diripit, si inferni damnatione percutitur qui propria non largitur. Nemo itaque securum se existimet, dicens: Ecce aliena non rapio, sed concessis licite rebus fruor; quia dives iste non idcirco punitus est, quoniam aliena abstulit, sed quia in acceptis rebus semetipsum male dereliquit. Hocque fuit quod hunc in inferno tradidit, qui in sua felicitate timidus non fuit; quia percepta dona ad usum arrogantiæ inflexit, quia viscera pietatis igoravit, quia peccata sua redimere, etiam dum sibi abundaret pretium, noluit.*

Vitium ergo tenacitatis quam sit pestiferum et detestabile patenter innuitur, quod valde omnibus convenit fidelibus cavere, ne, quod absit, illud sectantes aut cum divite sua tenaciter recondere cogitante, stultitiæ elogio denotari, aut cum altero divite, qui aliena non rapuit, sed sua erogare neglexit, damnari contingat. Tribuant ergo pauperi, si nolunt flammis exuri; dent in terra Christo, quod eis reddat in caelo.

CAPUT XII.

Quod mors ante oculos semper sit constituenda.

Qui ultimam vitæ suæ horam, qua ex hoc luteo habitaculo eximendus est, ante oculos ponit, sequæ vas fragile, citoque conterendum, et in pulvere redigendum gestare meminit, penasque impiorum, et gloriam sanctorum, sedula meditatione tractat, aut vix aut raro peccat. Quia ergo nos horum, ut oportet, non remissimur, idcirco in multa offensionum abrupta labimur. Paratos autem nos esse debere in occursum Domini, utriusque Testamenti paginae copiosissime instruunt. Oportet ergo ut tot tantisque saluberrimis admonitionibus et exhortationibus obtemperantes, mortem quotidie ante oculos nostros constituamus, talesque nos præparemus, ut cum Dominus venerit, et pulsaverit, confestim ei aperiamus, et impleatur in nobis illud Evangelicum:

Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenit vigilantes (Luc. xii, 37); et accipere mereamur illud quod sequitur: Vere dico vobis, quia super omnis bona sua, conatinet eum (Ibid. p. 44). Quod vero in omnibus actibus nostris novissimorum nostrorum memores esse debeamus, protestatur Salomon dicens: *In omnibus operibus tuis memorare novissimam tuam, et in aeternum non peccabis (Ecclesi. vii, 40).*

Et Dominus in Evangelio: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam (Matth. xxv, 13).* Quod beatus Gregorius in homilia suis ita exponit (*Homil. 12*): *Quia, inquit, post peccata Dominus penitentiam suscipit, si scirat quisque de presenti saeculo quo tempore exiret, aliud tempus voluptatibus, atque aliud penitentiae aptare potuisset, sed qui penitentiam veniam spondit, peccanti diem crastinum non promisit. Semper, ergo diem extremum debemus mittere, quem nunquam possumus prævidere. Ecce nunc ipsum diem, in quo loquimur, ad inducias conversionis accipimus, et tamen mala quæ fecimus, flere recusamus. Nos omissa non solum non plangimus, sed etiam quæ descantur, augemus. At si aliqua nos aegritudo corripiat, si signa aegritudinis vicinam mortem, dequantent, inducias vivendi quaerimus, ut peccata nostra desleamos, et eas cum magno aestu desiderii petamus, quas acceptas modo penitendo nihil habemus.* Et post pauco: *Nos ergo, fratres, nos sollicite ista cogitemus, ne nobis in vacuum tempora pereant, et tunc quaramus ad bene agendum vivere, cum jam compellimur de corpore eicere.*

Memento quid Veritas dicat: *Orate ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato (Matth. xxiv, 20).* Per legis quippe mandatum ambulare longius in sabbato non licet, Hiems quippe ad ambulandum impedimenta est, quia gressus ambulantium torpor frigoris astringit. Ait ergo, *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato.* Ac si aperte dicat: *Videte, ne tunc quaratis peccata vestra fugere, quando jam non licet ambulare.* Illud ergo tempus quo fugere non licet, modo debet cogitari dum licet. Illa hora est nostri exitus semper intendenda, ista Redemptoris admonitio ante mentis oculos semper ponenda, qui ait: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam (Ibid. xxv, 13).* Item idem (*Homil. 13*): *Horam vero, inquit, ultimam Dominus noster idcirco nobis voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Proinde, fratres mei, in conditione mortalitatis vestrae mentis oculos agite, venienti vos iudicii per fletus quotidie et lamenta præparate. Et cum certa mors maneat omnibus, nolite de temporalis vite providentia incerta cogitare. Terrenarum rerum vos cum non aggravet; quantislibet enim argenti et auri molibus circumdetur; quibuslibet pretiosis vestibus, induatur caro; quid est aliud quam caro? Nolite ergo attendere, quid habetis, sed quid estis. Vultis audire quid estis? Propheta indicat dicens: *Vere fenum est populus (Isa. xl, 7);* si enim fenum populus non est, ubi sunt illi qui ea quæ hodie colimus vobiscum,*

transacto anno beate Felicitatis natalitia celebrave-
 runt. Quis autem quanta de presentis vite provi-
 dentia cogitabat? sed sustinente mortis ardentis
 repente se habi, quos providere non dabatur. Presenti sunt,
 et cuncta simul temporalia, quae tractata quis sta-
 bilitior habere videbantur, amiserunt. Sed ergo trans-
 aeta multitudine generis humani per haereticam vitam
 in carne, per mortem arati in pulvere, videlicet
 fenum fuit. Quis igitur momentis suis non fugiunt,
 agite ergo fratres charissimi, et in bonis operibus mer-
 tedo tendantur. Adhuc quoque sapiens Salomon dicit:
 Quodcumque potest mirari non scire, instanti opere-
 rare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia
 erant apud inferos, quod tu properas. (Eccle.
 xiv. 10.) Quia ergo advenit nobis tempus igno-
 rantiam, et post mortem operari non possumus, su-
 perest ut ante mortem tempora indulta rapiamus.
 Sic enim mors ipsa cum venerit, vincetur, si prius
 quam veniat, timestur. *De vicia*
 Si ergo, inquit, tempore, quo quis pec-
 care debet, sana mente consideret, quae pena
 eas potest in suis facinoribus ac flagitiis deprehendi-
 mos, quod supplicium convictos exerceat, qui tri-
 stior aqua, pallor, ora perfundat, quantum de-
 moneat, homines, et execrabiles omnibus reddat,
 etiam ipsam sordidam opinionem opprobrii, nescio
 an possit, quibuslibet vitis accommodare conse-
 sumus. *De vicia*
 Existant et alia innumerabilia documenta de horum
 diei malis, iugiter cogitanda, et ante oculos po-
 nenda. His igitur diligenter animadversis, dum pos-
 sumus, et tempus habemus, bona indelicenter ope-
 ramur, sicut illud Apostolus dicit: Bonum, inquit, facientes
 non desistamus, tempore enim habemus non de-
 stentis. (Gal. vi. 10.) In presenti enim vita est tem-
 pus operandi, id est, bonae operationis. Fructum
 recipiendi. Quam regem nemo potest metere de-
 sicientis. Qui enim perseveraverit, dicit Dominus, us-
 que ad finem, hic salvus erit. (Matth. x. 1.)

CAPUT XIII.

Quod de singulis temporibus, quicquid boni loqui aut
 agere debemus, fructum a nobis Dominus sit ex-
 spectans: et quod custodiam angelorum
 vineam, quae tropologicè animam nostram signi-
 ficat, quam Dominus de tenebrosa huius mundi
 Aegypto liberavit, et per mare rubrum, id est, ba-
 ptismam, transivit, adque ad aeternum subarra-
 vit, et in specula sua cogitationis et visionis consti-
 tuit, sanctorum operum continentis cultionibus ne-
 cesse est extolamus, ut cum venerit eis Dominus,
 de singulis temporibus dignos ei fructus donorum
 operum reddere valeamus, sicut beatus Hierony-
 mus in Commentariis Matthaei evangelistae scribit:
 Cum ergo venerit, inquit, dominus vnae, quid faciet
 colonus illis, et reliqua. (Matth. xxi, 19; Luc.
 xiii, 10.) Interrogat, inquit, eos dominus non quod
 ignoret quid responsuri sint, sed ut propria respon-
 deant. *De vicia*
 De vicia contemp., lib. III, c. 11, in med.

stione damnentur. Locata est autem nobis vinea, et
 locata est ea conditio, ut reddamus Domino fru-
 ctum temporibus suis, et sciamus quoquoque tem-
 pore quid oportet nos loqui vel facere. Nota quod
 de singulis temporibus Domino fructus bonae locu-
 tionis, vel bonae actionis reddentur sunt. Excedunt
 tunc ergo tempora detrahendi, perfrandi, mensurandi,
 falsum testimonium proferendi, turpilogo, et scurril-
 litate, et convicia, et omnes sermonibus, et ca-
 jaris, quampluribus vanitatibus volandi, et jubentur
 nobis tempora vite nostrae in bene loquendo, et sa-
 cendo, et haec interruptione materiae actionum
 de actionum detrahi.

Quod autem inquit ob sui custodiam angelus
 sit deputatus, praefatus Hieronymus in eodem Com-
 mentario scribit: Amen dico vobis quia angelico-
 rum semper vident faciem patris. Magna dignitas
 animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis
 in custodiam sui angelum delegatum. Unde legimus
 in Apocalypsi Joannis: angelo Ephesi, Thyatire, et
 angelo Philadelphiae, et angelis quatuor reliquarum
 Ecclesiarum scribe haec: Beda igitur in Expositi-
 one Actuum apostolorum ita scribit: Nunc scio
 vere quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me
 de manu Herodis, et reliqua. (Act. xi, 12.) Quod
 unusquisque nostrum habeat angelos et in Libro
 Pastoris, et in multis sanctae Scripturae locis inven-
 iuntur. Nam et Dominus de parvulis: Angeli, inquit,
 eorum semper vident faciem Patris mei. (Matth. xviii,
 10.) Et Jacob de se loquitur, Angelus qui eruit me
 de cunctis malis. (Gen. xlviii, 16.) Et hi discipuli an-
 gelum apostoli Petri venire credebant.

Quia ergo constat nos angelorum praesidio mu-
 niri, dignum et necessarium est ut eorum aspectu
 neque in cogitatione, neque in locutione, neque in
 opere nos quodammodo indignos faciamus. Quanto
 autem magis illicitis cogitationibus, et locutionibus,
 et pravis operibus insistimus, tanto a nobis longius
 recedunt, et hostes animarum nostrarum appropin-
 quant. Cum vero bene loquendo, et bene operando,
 nos festivos mundosque elicimus, non solum eorum
 praesidio, verum etiam eorum conspectu grati
 existimus, ut merito cum Psalmista dicere valeam-
 us: In conspectu angelorum psallam tibi, Deus meus
 (Psal. cxxxvii, 1). Si vero tales existerimus, ut in
 conspectu angelorum psallere Deo nostro digne pos-
 simus, et in hac vita eorum custodia muniri, et cum
 ex hac migraverimus, spretis inimicorum nostrorum
 irrisionibus (de quibus Psalmista ait: Deus meus, in
 te confido, non erubescam: neque irideant me ini-
 mici mei [Psal. xxv, 2]), ad eorum consortium felici-
 ter transire merebimur.

CAPUT XIV.

De infirmis visitandis oleoque sancto perungendis.
 Sicut tuba evangelica terribiliter pronuntiat:
 Cum sederis filius hominis in sede maiestatis suae
 (Matth. xix, 28); Idcirco malos ad sinistram positu-
 ros est, quia in sex operibus misericordiae sterile-

fuerunt, ad dextram ad dexteram, quia his de-
 didi fuerunt; de quibus unum est, *infirmos visitare*,
 sicut ipse in eodem pavendi examinis die dicturus
 est: *Infirmus fui, et visitastis me* (Matth. xxv, 35).
 Cum ille ergo non sit personarum acceptor, qui in
 infirmis visitari se voluit, quidam, quod Christianis
 non convenit, hoc præceptum personaliter et favo-
 rabilitate adimplere videntur. Potentes quippe et di-
 vites cum infirmantur, non a pauperibus, quorum
 persona ad tales visitandos non admittitur, sed a
 suis similibus visitantur; ut scilicet sibi in talibus
 vicem rependant: pauperes vero vix a potentibus
 visitari solent. Sicut enim omnes conditione naturæ
 æquales existunt, ita æqualiter cum infirmantur,
 postposita personarum acceptione, visitandi sunt.
 Non solum autem infirmus cum visitatur, ut in fla-
 gellis Dei nequaquam murmuret, sed potius propter
 peccata sua se flagellari recognoscat, Creatorique suo
 gratias referat, est admonendus: verum etiam his
 quibus indiget, adminiculandus.

Ut autem superbia eorum confunderetur, qui fasti
 potentie et divitiis tumefacti, potentes solum-
 modo et divites visitant, et ad pauperes ire despi-
 ciunt, ideo Dominus ad filium reguli ire noluit,
 et ad servum centurionis se iturum promisit, sicut
 beatus papa Gregorius in homilia ejusdem Evangelii
 (Homil. 28): « Quid est, inquit, quod eum regulus
 rogat, ut ad ejus filium veniat, et tamen ire corpo-
 raliter recusat; ad servum centurionis non invita-
 tur, et tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli
 filio per corporalem præsentiam non dignatur ad-
 esse, centurionis servo non indignatur occurrere.
 Quid est hoc? nisi quod superbia nostra retunditur,
 qui in hominibus non naturam, qua ad imaginem
 Dei facti sumus, sed honores et divitias veneramus:
 cumque pensamus quæ circa eos sunt, profecto in-
 teriora minime prævidemus, dum ea consideramus
 quæ in corporibus despecta sunt. Redemptor vero
 noster, ut ostenderet, quia quæ alta sunt homini-
 bus, sanctis despicienda sunt, et quæ despecta sunt
 hominibus, despicienda non sunt; ad filium reguli
 ire noluit filius Dei, ad servum centurionis ire para-
 tus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ
 nescit pensare homines propter homines, sola, ut di-
 ximus, quæ circumstant hominibus, pensat, naturam
 non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnos-
 cit. Ecce ire non vult Filius Dei ad filium reguli,
 et tamen venire paratus est ad salutem servi. Certe
 si nos cujuscumque servus rogaret ut ad eum ire de-
 beremus, protinus nobis nostra superbia in cogita-
 tione tacita responderet dicens: Non eas, quia tem-
 metipsum degeneras, honor tuus despicitur, locus
 vilescit. Ecce de cælo venit, qui servo occurrere in
 terra non despicit; et tamen humiliari in terra con-
 temnitus, qui de terra sumus. Quid vero apud Deum
 vilius, quid esse despectus potest, quam servare ho-
 norem apud homines, et interni testis oculos non
 timere? »

• In Epist. beati Jacobi, c. v.

A/ Sunt etiam plerique et sublimioris et senioris
 ordinis homines, qui infirmitate mentis præpetente
 infirmos visitare refugiunt, verentes ne aliquid con-
 tagiam ex ipsa visitatione trahant, quasi mors non
 possit eos invenire, nisi in infirmorum visitatione,
 et ipsi mortem possint subterfugere, quam nolla-
 tenus ullus mortalem potest vitare. Unde ait qui-
 dam :

Quis non a timido avari contagia vitat,
 Vicinum metuens ne trahat inde malum?

B Sunt item plerique qui dum infirmantur aut ipsi,
 aut eorum parentes et propinqui, non sibi presby-
 teros Ecclesiæ induci, seque sanctificato oleo se-
 cundum traditionem apostolicam, et sanctæ Eccle-
 siæ morem perungi; sed magis divinos et divina-
 trices, imo in illis diabolium consulere expetunt, si-
 bique divinari quo casu morbum infirmitatis incur-
 rerint, et utrum eandem infirmitatem evadere pos-
 sint, necne. Quod qui faciunt, exemplum Ochozæ
 profani regis imitantur, qui pro eo quod Deum Is-
 rael dereliquit, et Beelzebub deum Acheron per nun-
 tios consuluit, merito a Domino per Eliam prophe-
 tam auditus: *De lectulo super quem ascendisti, non
 descendes, sed morte morieris* (IV Reg. 1, 4). Saul
 quoque rex propter inobedientiam derelictus a Do-
 mino, quia divinari sibi a pythionissa postulavit, id-
 circo audire promeruit: *Dabit Deus etiam tecum Is-
 rael in manus Philistinorum. Cras enim, inquit, tu
 et filii tui mecum eritis* (I Reg. xxviii, 19).

C Quod vero hujuscemodi divinationes ab omnibus
 prorsus vitandæ sint, et unctio sanctificati olei ex-
 petenda, Marcus evangelista indicat: *Et exeuntes,
 inquit, prædicabant ut penitentiam agerent, et da-
 monia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægro-
 tos, et sanabant* (Marc. vi, 13). Unde patet, ut Beda
 scribit a, hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse tradi-
 tum, ut energumini, vel alii quilibet ægroti, ungan-
 tur oleo pontificali benedictione consecrato. Docet
 quoque Jacobus apostolus dicens: *Infirmatur quis
 in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, ut orent su-
 per eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et
 oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Do-
 minus: et si in peccatis sit, dimittentur ei* (Jac. v,
 14). Quod etiam præfatus Beda ita exponit: « Sicut
 dederat, inquit, contristato, sic dat et infirmanti
 consilium, qualiter se a murmurationis stultitia
 tutetur, juxtaque modum vulneris, modum ponit et
 medelæ, tristato præcipiens, ut ipse pro se oret et
 psallat; infirmanti autem vel corpore, vel fide man-
 dans, ut qui majorem sustinuit plagam, plurimorum
 se adiutorio, et hoc seniorum, curari meminerit;
 neque ad juniores minusque doctos curam suæ im-
 becillitatis referat, ne forte quid per eos allocutio-
 nis aut consilii nocentis accipiat. *Et orent super eum
 ungentes eum oleo in nomine Domini* (Ibid., v. 14).
 Hoc et apostoli in Evangelio leguntur fecisse, et
 nunc Ecclesiæ consuetudo tenet, ut infirmi oleo con-

secrate unguatur a presbyteris, et oratione commu-

Non solum presbyteris, sed, ut Innocentius papa
scripsit, etiam omnibus Christianis uti licitum est
in eodem loco, in sua aut suorum necessitate un-
gendi. Quod tamen oleum non nisi ab episcopis li-
cet confici. Nam quod ait, oleo in nomine Domini
consecrato, vel certe quia etiam cum unguunt infir-
mum, nomen Domini super eum invocare pariter
debent, et si in peccatis sit, dimittentur ei. Multi pro-
pter peccata in animo facta, infirmitate, aut etiam
morte plectuntur corporis. Unde et Apostolus Corin-
thiis, quia corpus Domini indigne percipere erant
soliti: ideo, inquit, inter vos multi infirmi et imbe-
cilles, et dormiunt multi (I Cor. xi, 30). Si ergo in-
firmi in peccatis sint, et hæc presbyteris Ecclesie
confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere
atque emendare sategerint, dimittentur eis. Neque
enim sine confessione emendationis, peccata queunt
dimitti. Multis namque propter ignorantiam, multis
propter incuriam, hæc olei unctio ab usu recessit.
Quibus autem in usu non est, necesse est ut in
usu veniat. Unde oportet ut quando quis infirma-
tur, non a divinis et divinatricibus, quæ utique ha-
bitationes sunt demonum, sed ab Ecclesia, ejus-
que sacerdotibus, et unctione sanctificati olei,
sibi remedium non solum in corpore, sed etiam
in anima a Domino Jesu Christo postulet adfu-
torum.

CAPUT XV.

De mortuis sepeliendis, et cura pro eorum animabus
gerenda.

In sepeliendis cadaveribus, non solum affectus
circa charos, sed etiam humanitas generaliter im-
pendenda est circa omnes defunctos. In Vetere
quippe et in Novo Testamento magnis laudibus præ-
dicantur illi qui erga mortuos sepeliendis devotis-
simam exhibuerint humanitatem. In Vetere nam-
que, sicut habes de Tobia: Esurientes, inquit, ale-
bat, nudis vestimenta præbebat (Tob. i, 20). Et post
pauca: Cumque abiisset, reversus nuntiavit unum ex
filiis Israel jugulatum jacere in platea, statimque ex-
siliens de accubitu suo, relinquens prandium jejunos
pervenit ad corpus, et tollens illud, portavit in domum
suam occulte, ut dum sol occubuisset, caute sepeliret
eum (Tob. ii, 5). Et post quædam, angelus ad To-
biam: Quando, inquit, orabas cum lacrymis, et se-
peliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum,
et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte
sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino
(Tob. xii, 12). Habes etiam et alia multa exempla
in eodem Testamento de his qui circa sepulturam
regum, et prophetarum, et cæterorum sanctorum
virorum liberalissimi ac devotissimi extiterunt. In
Novo autem Testamento, non solum Joseph, qui
corpus Christi involvit in sindone, et in monumento
suo novo sepelivit, verum etiam alii innumerabiles
sunt sancti viri tibi in exemplum, qui non solum in

A sanctorum martyrum, sed etiam in aliorum quorum-
libet cadaveribus sepeliendis devotam humanitatem
præbuerunt.

Quæ cum ita sint, multi hodie sunt Christiano-
rum, qui hujus muneris solatium pauperum fone-
ribus subtrahunt, et solummodo divitum, potentum,
suorumque carorum, id spectabiliter atque ambi-
tiose, cum omni ambitio, ut beatus ait Hieronymus,
in morte cessare debeat, impendunt. Ut enim dives
et pauper æque ab omnibus Christianis sunt visi-
tandi, ita nihilominus ab omnibus sunt sepeliendi;
quoniam quicumque ex massa peccati Adæ nascun-
tur, necesse est moriantur. Hoc nempe debitum ita
est inevitabile atque ineluctabile, ut nullus filio-
rum Adam ab eo immunis esse possit; Christi enim
sanguis a perpetua, non a communi nos morte liberat.
In Adam juxta Apostolum omnes morimur;
sed in Christo vivificamur. In Adam igitur ruimus,
sed in Christo resurreximus. Ergo melius post rui-
nam crevimus. Sed quia terra sumus, et in terram
redigendi, resurrectionisque tempore in melius re-
parandi, debet Christiana pietas spe resurrectionis
erecta in sepeliendis mortuis, curaque pro animabus
eorum gerenda, devotissimam habere misericordie
diligentiam. Unde ait beatus Augustinus in libro
sexaguum^b: Sit pro viribus cura sepeliendi, et
sepulera construendi, quia et hæc in Scripturis sanc-
tis inter bona opera deputata sunt. Nec solum in
corporibus patriarcharum, aliorumque sanctorum
et humanis cadaveribus quorumque jacentium, ve-
rum etiam in ipsius Domini corpore prædicati at-
que laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant hæc
homines erga suos officia postremi muneris, et sui
humani lamenta mæroris. Contristamur itaque
amissione carorum nostrorum, et erigimur spe futu-
ræ immortalitatis, donoque resurrectionis hilare-
scimus et consolamur. Admonet quippe nos Apo-
stolus, ut de dormientibus, hoc est mortuis, non con-
tristemur, sicut cæteri, qui spem non habent (I Thess.
iv, 13). Spem scilicet resurrectionis et incorruptio-
nis æternæ. Quos autem dormientes appellat, et vi-
gilaturos tandem demonstrat.

Item Augustinus in eodem libro (cap. 1, 2): Con-
tristamur, inquit, nos in nostrorum mortibus neces-
sitate amittendi, sed cum spe recipendi. Inde an-
gimur, hinc consolamur. Inde infirmitas afficit, hinc
fides reficit. Inde dolet humana conditio, hinc sanat
divina promissio. Proinde pompa funeris, agmina
exsequiarum, sumptuosa diligentia sepulture, monu-
mentorum opulenta constructio, vivorum sunt qua-
liacunque solatia, non adjutoria mortuorum. Ora-
tionibus vero sanctæ Ecclesie, et sacrificio salutari,
et elemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur,
non est dubitandum mortuos adjuvari sed talibus
qui ita vixerunt ante mortem, ut possint eis hæc utilia
esse post mortem. Non ergo mortuis nova merita
comparantur, cum pro eis boni aliquid agitur, sed
eorum præcedentibus meritis consequentia ista red-

^a Epist. i, c. 8; et Beda ubi supra.

^b De verbis apost., sermo. 32, c. 3.

duntur. Patet namque quia in humanis corporibus humanis opus misericordiæ exercendum est. Quod si illis hæc humanitas ad animæ remedium nanciscendum non proficit, nobis utique proficit; et si facientibus proficit, nec facientibus officit. Igitur si pium est mortuos sepelire, impium et inhumanum est non sepelire.

Quid porro de illis putandum est, qui mortuos in agris suis nec sepeliunt, nec sepelire sinunt, sine et alicujus muneris pecunia? Imitantur quippe hi, qui gratis in agris suis mortuos sepeliunt, Joseph, qui corpus Domini in sepulcro suo sepelivit. Illi vero qui astuantes avaritiâ mortuos in agris suis absque pecuniæ pretio sepelire non sinunt, videntur imitari Ephron, qui a famulo Dei Abraham pecuniâ postulavit et accepit, et agrum ubi mortuum suum sepeliret, vendidit.

Hi vero qui cadavera mortuorum in basilicis sepeliri, et sepultis fructuosum esse didicant, legant librum Dialogorum, et inveniunt quibus prosit sepeliri in ecclesia, et quibus obsit. Sunt namque nonnulli qui propter domos sibi pulchras ædificandas, sepulcra mortuorum effodere non trepidant, ossaque et cineres eorum ad solem projiciunt: et hæc consuetudo in tantum quibusdam irrepsit, ut se in hoc facto peccare non intelligant, dicentes nihil obesse illis, quorum ossa impiant; cum utique si illis non obsit, plurimum sibi tamen noceat. Nihil enim nocuit martyribus cum eorum corpora bestiis et avibus dilanianda projecta fuerunt; illis qui projecerunt plurimum obfuisse dubium non est. Inhumanum nempe est mortuorum corpora effodere, et ad solem projicere, et humanum piumque ea terræ mandare. Quicumque igitur sepulcra mortuorum absque inevitabili necessitate pietatisque honore violant et effodiunt, merito Assyriis comparantur, qui juxta olim præmissam Domini comminationem, projecerunt ossa regum, et prophetarum, et eorum qui habitaverunt in Hierusalem, de sepulcris suis, et ad solem projecerunt. Quæ impietas inter cætera quæ populo Dei, ob eorum peccata intulerunt, quantum Assyriis obfuerit, rei eventus probavit. Desinant ergo homines impiare ossa mortuorum, et sinant ea in urnis suis diem resurrectionis expectare: exhibeantque potius pietatis opus erga mortuos sepellendos.

De qua re ita Lactantius in libro de Opificio Dei scribit: « Non ergo, inquit, patiamur figuram et signum Dei feris ac volucribus in prædam jacere, sed reddamus id terræ unde ortum est. Et quamvis in homine ignoto necessarium manus implevimus; in quorum locum, quia desunt, succedat humanitas, et ubicunque homo desiderabitur, ibi exigi officium nostrum putabimus. In quo autem magis justitiæ ratio consistit, quam in eo, ut quod præstamus nostris per affectum, præstamus alienis per humanitatem, quæ est certior multo justiorque; cum jam non homini præstamus qui nihil sentit,

A sed Deo soli, cui charissimum sacrificium est, opus justum. »

Oportet nempe ut cum cœlestis origo materiam carnis, quam eatenus inhabitavit et rexit, reliquerit, pietas humana eandem non a feris et avibus dilacerari sinat, sed terræ mandare vigilantibus cura studeat. Officium namque Christianorum est, ut non solum defunctorum corpora sollicitè ac devotè sepeliant, quin potius eorum spiritibus, orationibus et elemosynis opem ferant. Verum licet desint parentes, propinqui et amici, qui specialiter ista gerant pro mortuis, generaliter tamen hæc pro illis facere non cessat mater Ecclesia, quæ eos spiritualiter genuit; unde sicut in libro sermonum beatus ait Augustinus: A sanctis Patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communiōne defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oratur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Nullatenus itaque audiendi sunt illi, qui dicunt quod nullæ aliæ elemosynæ optulari possint defunctis, nisi solummodo quæ sacerdotibus dantur, et sacrificia quæ per eos Deo offeruntur. Hoc qui credunt et dicunt, aut ignorantia, aut certe aliorum persuasione falluntur. Credibile sane est quod hæc persuasio, quæ simpliciter id credere et dicere videntur, ex fonte avaritiæ processerit. sancta quippe et mater Ecclesia pro defunctis suis non solum sacrificia altaris, sed etiam quascunque alias elemosynas offerre consuevit. Unde et quotidie pro eorum spiritibus, qui res suas Deo obtulerunt, offeruntur Deo sacrificia, et multifariæ supplicationes atque orationes, hospitum receptiones, et pauperum recreationes, captivorum redemptiones, et alia innumera adjumenta; sed tamen illis prosunt qui ita vixerunt, ut possint etiam ista eis prodesse post mortem, sicut beatus Augustinus in libro Enchiridii (Cap. 109, 110): « Tempus autem, inquit, quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet; sicut unaquæque digna est vel requiæ vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne cum viveret. Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel elemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed hæc eis prosunt, qui cum viverent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem: est vero talis in bono, ut non requirat ista: est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum hæc vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quæpiam, vel gravari. Nemo autem se speret quod hic neglexit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, quæ dictum est: *Omnes enim astabimus ante*

* B. Gregorius, Dialog. lib. iv, cap. 50 seq.

b De Vera cultu. lib. vi. 12.

Videtur Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum (Rom. xiv, 10); quia etiam hoc meritum sibi quisque cum in corpore viveret, comparavit, ut ei possint ista prodesse. Non enim omnibus possunt. Et quare non omnibus possunt, nisi propter differentiam vite quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcunque elemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offerantur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis, etiamsi nulla sunt adjuncta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, non ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Si quis igitur de hac re plenius et copiosius nosse desiderat, legat librum ejusdem beati Augustini de Cura gerenda pro mortuis.

CAPUT XVI.

Quod de resurrectione mortuorum, fidelibus minime sit dubitandum.

Quamquam igitur conditione illatae mortis afficiamur, spe tamen futuræ resurrectionis erigimur. Quia ergo a quibusdam de resurrectione mortuorum, infirmitate mentis præpediente, ambigitur, necesse est ut quod de ea minime sit ambigendum, utriusque Testamenti paginis et sanctorum Patrum sententiis demonstretur.

At nempe Dominus in lege: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum (Marc. xii, 27; Luc. xx, 38).* Et Job, Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, et non alius: et oculi mei conspexerunt eum, et reposita est hæc spes mea in sinu meo (Job xix, 27). Item: *Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea (Job xiv, 14).* Ezechiel: *Ossa, inquit, arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his: Ecce ego immittam in vos spiritum, et vivetis; et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et dabo spiritum, et scietis, quia ego Dominus, etc. (Ezech. xxxvii, 1, seq.).* In Evangelio: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificavit, sic et Filius, quos vult vivificavit (Joan. v, 11).* Item: *Hæc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omnia quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die (Joan. vi, 39).* Item: *Qui manducant carnem meam, et bibunt sanguinem meum, habent vitam æternam: et ego resuscitabo eum in novissimo die. (Ibid. v, 55).* Paulus ad Thessalonicenses: *Si enim, inquit, credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit; ita et Deus eps, qui dormierunt per Jesum adducet cum eo (I Thess. iv, 15).* Item idem ad Corinthios: *Si autem, inquit, Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est? Si enim resurrectio*

mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Inanis enim est prædicatio nostra: inanis ergo et fides vestra. Invenimur enim et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non surrexerit, vana est fides vestra: adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium; quoniam per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquis-

que autem in suo ordine, primitiæ Christi: deinde qui sunt Christi in adventu ejus: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri. Item in eadem: Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? Quali autem corpore veniunt? Insuper, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur, et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum. Et infra: Sed alia quidem caelestium gloria, alia autem terrestrium; alia claritas solis, alia lune, alia claritas stellarum. Stella enim ab stella differt in gloria: sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale (I Cor. xv, 12, seq.).

Augustinus in libro Enchiridii (Cap. 84). Jam vero, inquit, de resurrectione carnis, non sicut quidam resurrexerunt, iterumque sunt mortui, sed in æternam vitam sicut Christi ipsius caro resurrexit, quemadmodum possum breviter disputare, et omnibus questionibus, quæ de hac re moveri assolent, satisfacere, non invenio. Resurrecturam tamen carnem, qui nati sunt hominum, aut accipiuntur, mortui sunt atque morientur, nullo modo debet dubitare Christianus. Et paulo post (Cap. 86): Ex quo autem, inquit, incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest. Mortuus vero, abique illi mors poterit evenire, quomodo, ad resurrectionem, non pertineat mortuorum, reperire non possum. Et paulo post (Cap. 88). Non autem operis Deo terrena materies, de qua mortaliū creatur caro, sed in quantilibet pulverem cinerumque solvatur, in quoslibet alius aurasque diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur; illi anima humana in puncto temporis reddit, qui illam primitas, ut homo serot, cresceret, viveret, animavit. (Cap. 89.) Ipsa itaque terrena materies, quæ discedens anima fit cadaver, non ita resurrectione separabitur ut ea quæ dilabuntur, et in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quavis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad eandem quo-

que corporis partes, ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si in capillis redit quod tam crebro tonsura detraxit, si unguibus quod toties dempsit exsectio, immoderata et indecens cogitantibus et ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit infirmitas. Sed quemadmodum si statua cujuslibet solubilis metalli aut igne liquesceret, aut contereretur in pulverem, aut confunderetur in massam, et eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparari, nihil interesset ad ejus integritatem quæ particula materiæ cuique membro statuae redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, resumeretur: ita Deus, mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili atque ineffabili celeritate restituet. Nec aliquid atinebit ad ejus redintegrationem utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues, an quidquid eorum perierat mutetur in carne, et ad partes alias corporis revocetur, curante artificis prudentia ne quid indecens fiat. (Cap. 90.) Nec illud est consequens ut ideo diversa statura sit reviviscientium singulorum, quia fuerat diversa viventium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reviviscant. Sed si hoc est in consilio Creatoris, ut in effigie sua cujusque proprietates et discernibilis similitudo servetur, in cæteris autem corporibus bonis æqualia cuncta reddantur, ita mundificabitur in illa in unoquoque materies, ut nec aliquid ex ea pereat, et quod alicui defuerit, ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationalis inæqualitas erit, sicut est vocum cum quibus impletur cantus: hoc fiet unicuique de materia corporis sui, quod et hominem reddat angelicis cætitibus, et nihil inconueniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit, sed quidquid futurum est, hoc decebit, quia nec futurum est, si non decebat. (Cap. 91.) Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. Propter quod et spiritalia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut tunc corpus animale dicitur, quod tamen corpus, non anima est; ita nunc spiritale corpus, tamen non spiritus erit. Proinde quantum attinet ad corruptionem, quæ nunc aggravat animam, et vitia quibus caro adversus spiritum concupiscit, tunc non erit caro, sed corpus, quia et cælestia corpora perhibentur.

* Gregorius in Moralibus: «Sunt nonnulli qui de resurrectione carnis incerti sunt, et dum carnem in putredinem ossaque in pulverem redigi per sepulcra conspiciunt, reparari ex pulvere carnem et ossa diffidunt; sicque apud se quasi ratiocinantes dicunt: Quando ex pulvere homo reducitur, quomodo agitur ut cinis animetur? Longe minus est Deo reparare quod fuit, quam creasse quod non fuerit.

* Ex diversis tract. sumpta sunt quæ sequuntur: Moral. in Job, lib. xiv, c. 28: item lib. ii in Ezech., homil. 20; et homil. 27 in Evang.

A Aut quid mirum si hominem ex pulvere resuscitet, qui simul omnia ex nihilo creavit? Mirabilis est Deo cælum ac terram ex nullis existentibus condidisse, quam ipsum hominem ex terra reparare. Quid mirum est si ossa, nervos, carnem capillosque Deus reducat ex pulvere, qui lignum, fructus, folia in magna mole arboris ex parvo quotidie semine restauret? Cum ergo dubitans animus de resurrectionis potentia rationem quærit, earundem ei rerum quæstiones infereudæ sunt, quæ et incessanter fiunt, et tamen ratione exprimi nequaquam possunt; ut dum non valet ex visione rei penetrare quod conspicit, de promissione divinæ potentiæ credat quod audit. Sæpe infidi homines dum pulverem putrescentis carnis aspiciunt, dicunt: Unde ossa et medullæ, unde caro et capilli poterunt in resurrectione reparari? Hæc itaque requirentes parva semina ingentium arborum videant, atque, si possunt, dicant ubi in eis latet tanta moles roboris, tanta diversitas ramorum, tanta multitudo ac viriditas foliorum, tanta species florum, tanta ubertas saporum atque odor fructuum? Nunquidnam semina arborum odorem vel sorem habeat quem ipse post arbores in suis fructibus proferunt? Si non potes resurrectionis effectum ratione comprehendere, perpende quam multa sunt, quæ non intelligis, qualiter sint, et tamen esse non dubitas. Resurrectio plane mortuorum his et aliis quamplurimis exemplis, et potissimum ipsius capitis nostri Domini nostri Jesu Christi resurrectione, in quo omnes resurreximus et convivificamur, astrui veraciter fideliterque potest. Quid enim congruentius sanæ fidei, quidve credibilis, quam ut membra caput sequantur? Quo illud igitur præcessit, membra sequantur necesse est.

Quod vero resurrectio aliis ad vitam, aliis sit ad penam, testatur Daniel propheta: *Multi, inquit, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium* (Dan. xii, 2). In libro secundo Machabæorum: *Tu quidem, scelestissime, in præsentis vitæ nos perdis: sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit* (II Mach. vii, 9). Item: *Potius est ab hominibus morti datos spem expectare Dei, iterum ab ipso resuscitandos, tibi enim resurrectio ad vitam non erit* (Ibid. v. 14). Et Dominus in Evangelio: *Nolite mirari quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* (Joan. v, 28). Item: *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*. Et apostolus Paulus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51). Resurgent quidem omnes et justi et injusti, sed justi ut immutentur, id est, de corruptione ad incorruptionem; injusti autem de corruptione ad perpetuam et ineffabilem corruptionem.

De quibus per prophetam dicitur: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Isa. LXVI, 24). Proinde omnibus satagendum est ut resurrectio nobis ad gloriam, non ad opprobrium; ad incorruptionem, non ad corruptionem, proveniat.

CAPUT XVII.

De die iudicii.

In tremendi iudicii die nullius fere conscientia secreta esse potest, praesertim cum non solum de opere, verum etiam de otioso sermone ibi Deo rationes sint reddendae. A nobis autem quibus delectatur mundus, et concupiscentia ejus, qui in studio illius currentes et in agone certantes, de percipienda corona immortalitatis adhuc incerti insistimus, qui etiam in multis offendimus, et quotidianis peccatorum remissionibus indigemus, merito eadem dies tremenda timetur et expavescitur. Cum enim juxta Apostolum, *Omnes ante tribunal Christi astabimus* (Rom. XIV, 10) reddituri rationem de his quae per corpus gessimus, sive bonum, sive malum, patet profecto quod nemo mortalium in transitoriis et cito perlabentibus rebus amorem intentionis suae, sed potius in caelestibus, totis nisibus debeat figere, et ita se ad conventum talem tantumque praeparet, et coram Christo Deo iudice taliter rationes valeat deducere, ut non de malis damnari, sed magis de bonis mereatur remunerari. Ab illis autem quibus carca iste mundus, et non pro patria, sed pro peregrinatione habeatur, quibus autem ipsum vivere laevo est; quorum scilicet conversatio in caelis est; de quibus erat ille qui dicebat (Phil. I, 23): *Cupio dissolvi et esse cum Christo*; et idem alibi: (II Tim. IV, 7): *Bonum, inquit, certamen certavi; cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in die illa iustus iudex: non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus*; non tantum quantum a nobis, qui longe inferioris meriti sumus, ille pertimescitur dies. Credibile est igitur quod a sanctorum spiritibus, quibus est sabbatum perpetuae requiescentis, exspectantibus corporum suorum resurrectionem quaeritur vera circumcisio verusque iudicium, quando revertentur ad antiquam possessionem, acceptari, juxta Apocalypsim, binas stolas, et implebitur in eis illud propheticum: *Sancti in terra sua duplicia possidebunt* (Isa. LXI, 7); memorata nobis tremenda dies inexplicabiliter diligitur, et ut veniat desideratur.

Quod autem eadem dies cunctis mortalibus ante oculos sit ponenda, et die noctaque tractanda, et timenda atque expavescenda, testimonia subter collecta laevant. De hac quippe die ait Dominus per prophetam: *Iusta est, inquit, dies Domini magna et amara nimis. Vox diei Domini amara valde, tribulabitur ibi fortis; dies irae, dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies tene-*

brarum et caliginis, dies nebulae et turbis, dies tubae et clangoris (Soph. I, 14). De hac enim die iterum per prophetam dicitur: *Adhuc semel et ego movebo; non solum terram, sed etiam caelum* (Jer. XII, 26). Item: *Utulate, quia prope est dies Domini* (Isa. XLII, 6). Et Dominus in Evangelio: *Filius enim, inquit, hominis venturus est in gloria Patris cum angelis suis; et tunc reddet unicuique secundum opus ejus* (Matth. XXIV, 44). Et alibi: *Sicut enim fulgur exit ab oriente, et paret usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis. Ubiunque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum; et stellae cadent de caelo, et virtutes caelorum commovebuntur; et tunc parebit signum filii hominis in caelo, et tunc plangent se omnes tribus terrae, et videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute magna, et majestate: et mittet angelos suos cum tuba et voce magna; et congregabunt electos ejus a quatuor venis, a summis caelorum usque ad terminos eorum* (Ibid. v. 27, seq.).

Et Apostolus: *Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam semper crescit fides vestra; et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem, ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra, et fide, in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus quas sustinetis in exemplum justii iudicii Dei, ut digni habeantur in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Dominum retribuere retributionem his qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini requiem robiscum, in revelationem Domini nostri Jesu Christi de caelo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam de his qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. Qui poenas dabunt in interitum aeternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificare in sanctis ejus, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt* (I Thess. I, 5). Petrus: *Adveniet dies Domini ut fur, in quo caeli magno impetu transient; elementa vero calore solventur* (II Petr. III, 10). In Apocalypsi: *Tumidis autem et incredulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatriis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda* (Apoc. XXII, 8).

Prosper b: *Age jam, inquit, cum ad illud ultimum iudicium venerimus, ab eo iudice iudicandi qui nec falli occultatione criminum potest, nec ad impunitatem promerendam alicujus oblatione corrumpi, cum coeperint omnium secreta revelari, et non solum actus ac verba, sed etiam ipsae cogitationes ostendi. Quid faciemus sub tanti iudicis maiestate? Quid excusationis obtendere poterimus? Quae nos defensionis arte purgabimus? Quae nobis subventura est poenitentia, quam in hac carne contemptissimus? Quae nos defensura sunt opera bona,*

mescitur reposui, ubi id est pertimescitur antea editum erat.

^b De vita contemp. lib. III, cap. 42.

CAPUT XIX.

De æternis suppliciis reprobatorum.

Quod præmia justorum sint ineffabilia testatur evangelista dicens : *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit que præparavit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9)*. Unde etiam credibile est, quod sicut, præmia justorum sunt mortalibus incomprehensibilia, ita etiam tormenta impiorum sint ineffabilia. Quia igitur utraque existunt incomprehensibilia, necesse est ut ferventer ad justorum præmia capienda tendamus; et reprobatorum supplicia, dum possumus et tempus habemus, bene agendo caveamus. De suppliciis autem reprobatorum ait Isaias propheta : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (Isa. LXVI, 24)*. Et Dominus in Evangelio : *Mittite eum, inquit, in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. XXII, 13)*. Item : *Sicut ergo colliguntur zizania et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium.*

Gregorius * : « Omnipotentis Dei justitia, futurorum præscia, ab ipsa mundi origine gehennæ ignem creavit, qui in pœna reprobatorum esse semel inciperet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiret. Sciendum est quod omnes reprobi, quia ex anima simul et carne peccaverunt, in æterno supplicio in anima pariter et carne cruciabuntur. Unde per Daniele prophetam recte dicitur : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui (Psal. XX, 10)*. Clibanus namque intrinsecus ardet, is vero qui ab igne devoratur, ab exteriori parte incipit concremari : ut sacra eloquia ardere et exterius et interiorius reprobos demonstrent, eos et ab igne devorari, et sicut clibanus poni testantur, ut per ignem crucientur in corpore, et per dolorem ardeant in mente. » In tempore vultus Domini iniusti omnes ut clibanus ponuntur et ab igne devorantur, quia apparente iudice cum visione illius eorum multitudo repellitur, et intus per desiderium ardet in conscientia, et foris carnem cruciat gehenna. Isaias propheta ait : *Propterea dilatavit animam suam infernus, et aperuit os suum absque ullo termino (Isa. V, 14)*. Sicut enim infernus dilatatus dicitur sine termino, quia ad se plurimos trahit, ita sine fundo altus non incongrue vocatur, quia eos quos in se suscipit, quasi in quadam abyso suæ immensitatis absorbet. Infernus namque recte fundum non habere creditur, quia quisquis ab illo rapitur quasi in immenso devoratur. Quæ scilicet gehenna quamvis cunctis una sit, non tamen una eademque qualitate succenditur : sicut plerumque uno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo uno ordine omnes æstuamur, quia juxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris ; sic damnatos et una est gehenna quæ afficit, et ta-

* Moral. in Job, lib. xxv, c. 17.

† S. Greg., Dialog. lib. IV, cap. 44.

men non una omnes qualitate comouit, quæ a quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritòrum.

In libro Dialogorum **Petrus** : « Nonquidnam, quæso te, dicimus eos qui illic semel mersi fuerint semper aruros? **Gregorius** : Constat nimirum, et incunctanter verum est, quia sicut finis non est gaudiorum bonorum, ita finis non erit tormentorum malorum. **Petrus** : Scire velim quomodo justam sit ut culpa quæ cum fine perpetrata est sine fine puniatur. **Gregorius** : Hoc recte diceretur, si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iuqui enim ideo cum fine deliquerant, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique si potuissent sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiant, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam vindictam pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. »

Prosper : « Fletus, inquit, et stridor dentium acerrimos eorum dolores ostendunt qui, supplicio æternæ mortis addicti, non videndi sensum habituri sunt, sed dolendi. Quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus, pœnalis sensus torquent animos, nec extorquent, puniunt corpora damnata, nec finiunt. Quos ideo sibi deputatos ignis inextinguibilis non exstinguitur, ut permanente sentiendi vita, pœna permaneat, et ad dolendum magis, quam ad videndum æternis corporibus competitos habeat, quod in flammis vivacibus immortalitatis secunde mortis occidat. Jam vero quod dicit : *Vermis eorum non morietur et ignis eorum non exstinguetur (Isa. LXVI, 24)*, ad totam refertur damnati hominis pœnam, quem inefficacis penitentiae ignis exurit, et consumentis conscientiae vermis immortaliter rōdit. Proindeque omnes qui in gehenna dicuntur occidi, non id cum illis agitur, ut maximis consumpti doloribus aliquando deficiant, sed ut in illis pœnaliter vivant. »

Hæc et his similia libenter audire vel legere, jugiter ante oculos mentis adducere, futura credere, sine ulla perturbatione, et vere cogitare quale malum sit ab illo gaudio divitiæ contemplationis excludi, beatissima sanctorum omnium societate privari, fieri patriæ cœlestis extorres, mori vitæ beatæ, morti vivere sempiternæ, in æternum ignem eum diabolo et angelis ejus expelli : ubi sit mors secunda damnatis exsilium, vita, supplicium; non sentire in illo igne quod illuminat, sentire quod cruciat : exundantis incendii terribiles strepitus pati, barathri fumantis amara caligine oculos cæcari, profundo gehennæ fluctuantis immergi, edacissimis in æternum dilaniari vermibus, nec finire; hæc et multa his similia cogitare, nihil est aliud quam vitis omnibus repudium dare, omnia blandimenta carnalia refrenare. Quis tam stolidæ mentis, tamque ferrei pectoris

* De Vita contemp., l. III, c. 12.

existit, quem ista non terreant? Miserabilis plane et valde lugubris humana conditio, quæ in hac mortalitate nunquam sine labore vivit. Quid, inquam, miserabilius et infelicius esse potest, si de labore præsentis ad laborem æternum et nullum finem habiturum pervenitur? Nonne satius fuerat eum non nasci, quam natum, et fidei sacramentis imbutum, et periculis hujus vitæ exutum, propter scelorum immanitatem æternis mancipari suppliciis? Proinde necesse est ut hoc parvo temporis spatio sic ab omnibus vivere studeatur, ut quando ex hoc exitum fuerit, æterna supplicia evadantur, et perpetuæ vitæ præmia nanciscantur.

CAPUT XX.

De electorum sempiterna retributione.

Quid majoris remunerationis post resurrectionem consequi poterunt sancti, quam perpetim esse cum Domino suo? Unde Christus ad Patrem: *Volo, inquit, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (Joan. xvii, 14). Ipse quippe caput nostrum est, et quo ille ascendit, nos procul dubio ascensuri sumus, et percepturi illud. Unde Psalmista inhiante aiebat: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te* (Psal. xxx, 20), etc. Item: *Dominus regit me et nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit* (Psal. xxii, 1). Item: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi* (Psal. li, 10). Item: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13). In libro Sapientiæ: *Justus quacunque morte præoccupatus fuerit, anima illius in refrigerio erit* (Sap. iv, 7). Item: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Dominus diligentibus se* (Jac. i, 12). Item: *Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio eorum apud Altissimum; ideo accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini* (Sap. v, 10). Daniel propheta: *Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuis æternitates* (Dan. xii, 3). In Evangelio: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxiv, 34). Item: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (Matth. xiii, 41). Paulus: *Cum Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc et apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. iii, 4). Item: *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex, non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus* (II Tim. iv, 7). In Apocalypsi: *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas in sanguine agni; ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus, et qui sedet in throno habitabit super eos. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus; quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos et deducet eos ad vitæ fontes*

^a Gregor., Moral. lib. viii, c. 4.

aquarum: et absterget Dominus omnem lacrymam ab oculis eorum (Apoc. vii, 14). In libro Enchiridii (Cap. 94): *Remaneantibus itaque angelis et hominibus reprobis in æterna pœna, tunc sancti scient plenius quid boni eis contulerit, gratia. Tunc rebus ipsis evidentibus apparebit quod in psalmo scriptum est: Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (Psal. c, 1). Gregorius in Moralibus (Lib. xxxv, cap. 9, init. aliis verbis): *Sancta Ecclesia post finem hujus sæculi duplicia recipit. Unde bene per prophetam dicitur: In terra sua duplicia possidebunt* (Isa. lxi, 7). Sancti quippe in terra viventium duplicia possident, qui nimirum beatitudine mentis simul et corporis gaudent, Joannes in Apocalypsi, qui resurrectionem corporum clamantes sanctorum animas vidit, accepisse eas stolas singulas aspexit, dicens: *Et datae sunt eis stolæ singulæ albae, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum* (Apoc. vi, 11). Ante resurrectionem sancti stolas singulas accepisse ficti sunt, quia sola adhuc mentis beatitudine perfruuntur. Binas ergo accepturi sunt, quando cum animarum perfectio gaudio, etiam corporum incorruptione vestientur; tunc enim vera in nobis libertas erit, cum ad gloriam filiorum Dei adoptio nostra pervenerit. Multitudo electorum nunc ad fidem per sanctos doctores trahitur, sed quandoque ad cœlestem patriam congregatur, ut ibi omnes electi sine fine laudent, cum viderint sine fine quem laudent. In æterna vita perfecte corpus Redemptoris efficitur omnis multitudo sanctorum, eique ita tunc inhaerent, ut eis de corruptione, quæ per resurrectionem vincitur, jam nihil in suo sancto amore contradicat, sed unita gloriæ sui Redemptoris fiat. Egregius predicator ait: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertate gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 21). Electos enim nunc pœna corruptionis aggravat, sed tunc incorruptionis gloriæ exultat. Et quantum ad præsentis necessitatis pondera, nunc in Dei filiis de libertate nihil ostenditur, tantum ad subsequenti libertatis gloriam, tunc in Dei famulis de servitute nihil apparebit. Creatura ergo a servitute corruptionis exuta, et libertatis dignitate accepta, in filiorum Dei gloriam vestitur; quia unita Deo per spiritum, quasi hanc ipsam, quod creatura est, transisse ac subegisse declaratur. Hinc Psalmista ait: *In loco pascuæ ibi me collocavit* (Psal. xxii, 1). Pascua etenim Scriptura sacra, illa viriditatis æternæ pabula vocat, ubi jam nostra reflectio nullius defectus ariditate marcescit. De quo pastore rursus ait: *Nus autem populus ejus, et oves pascuæ ejus. Unde per semetipsam Veritas ait: Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* (Joan. x). Justi cum iniquos omnes extrema ultione percussit conspiciant, ipsi de gloria dignæ retributionis hilarescunt, nec damnatis jam tunc ex humanitate compatiuntur, quia divinæ justitiæ per

speciem inherentes, inconcusso distinctionis intimæ vigore solidantur. Erectas in claritate suprema rectitudinis electorum mentes nulla miseria afficit, quia eas a miseriis altitudo beatitudinis alienas reddit. Bene per Psalmistam dicitur: *Videbunt justi et timebunt, et super eam ridebunt, et dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum (Psal. LI, 8)*. Iniquos enim justi nunc vident et metuant; tunc visuri sunt et ridebunt: quia enim modo ad eorum labi imitationem possunt, hi habent formidinem: quia vero damnatis tunc prodesse nequeunt, illic ne habeant passionem, æternis suppliciis deditis non esse miserendum, in ipsa qua beati sunt justitia judicantis legunt.

Prosper * : (Hæc est, inquit, vita beata, ad quam qui honorum operum consummatione pervenerint, beatis angelis similes erunt, et simul cum Deo suo sine fine regnabunt. Quod hic crediderant, ibi videbunt, sui creatoris substantiam mundis cordibus contemplantes, æterna exultatione gaudebunt, divina ac mutua dilectione possessi, Deo suo in æternum et invicem sibi feliciter adhærebunt. Receptis cum incorruptione atque immortalitate corporibus, municipatum patriæ celestis accipient, atque ejus in æternum cives effecti, promissa præmia reportabunt. Ibi eis exuberabit tanta lætitia, tanta cœlestium gratia gaudiorum, ut et remuneratori suo

* De Vita contemp., lib. 1, cap. 4.

b Vivere debeant. In codice quo Acherius usus est, hoc additur: *Obsecro te, lector, memento Herberti*

A pro tantis muneribus gratias agant, et nullum fastidium ex ipsa affluentium bonorum perceptione sustineant. Ibi ita patebunt singulorum singulis mentes, sicut corporalibus oculis subjacent facies corporales; quia humanorum peccatorum tanta ibi erit et tam perfecta munditia, ut habeant unde mundatori suo Deo gratias agant, non unde offensi aliquibus sordibus erubescant; quia ibi nulla peccata nec peccatores erunt, et qui ibi fuerint, jam peccare non poterunt. Nec latebit jam perfecte beatos aliquid secretorum, qui, quod est longe præstantius, ipsum visuri sunt mundis cordibus Deum. »

Ecce qualis gloria nobis promittitur; ad quam ut infatigabiliter tendamus a Domino hortamur, atque ut eam tandem consequi mereamur, ab eodem hortatore adjuvamur. Ut quid pigri sumus? Ut quid bona operari negligimus? Ut quid tantæ gloriæ, tantæque remunerationis datorem audire contempnimus? Non enim debemus cunctari quin talem vocantem sequamur, ejusque monitis obtemperemus, ut ab eo tantam gloriam adipisci valeamus. Ad hoc nempe nascimur, ut Christo renascamur. Ad hoc etiam renascimur, ut cum eodem Christo Domino sine fine in æternum vivamus.

Explicit Liber domni Jonæ, quomodo laici vivere debeant b.

Dursensis, qui pro amore Dei et utilitate legentium librum istum renovari fecit.

MONITUM IN OPUSCULUM SUBSEQUENS.

Hoc opusculum conscripsit Jonas Aurelianensis episcopus eodem stylo eademque methodo quibus laicalem Institutionem, imo vero quinque capita repperit ejusdem Institutionis. Unde si Jonas hujus auctorasserat, illius quoque assari necessum est. Cui opusculo, cum nullam præferret inscriptionem, nos de Institutione regia titulum ascripsimus, ut secundæ partis instar fieret Institutionis moralis sive laicalis.

Ceterum eo pluris faciendum est hoc Jonæ opusculum, quod integrum, præter Præfationem et duo extrema capita, in concilio Parisiensi VI, quod anno Christi 829 celebratum est, habeatur. Aut enim Patres concilii Ludovico Pio et Lothario, imperatoribus admonitiones, quas isti postularant, subministrare cupientes, consultum fore censuerunt Aurelianensis opusculum innectere decretis: aut sane dixerim Jonæ, qui concilio interfuit, ab iismet Patribus fuisse demandatum ut Acta concilii in ordinem redigeret; atque ea propter cum lucubrations, quas paulo ante prodixerat, ad propositum accelerent concilii, duxisse pretium operæ si ea regis adhortationibus insereret. Utrumlibet elegeris, lector, sentias tamen oportet, antequam concilium celebraretur, Jonam suum Pippinò nuncupasse opusculum.

En itaque, opinor, vera sententia: Conscripsum est illud opusculum priusquam haberetur concilium illud Parisiense, et necdum adversus Ludovicum imperatorem Pippinum quidquam una cum fratribus et aliis molitus fuisset, quin potius cum adhuc perseveraret parenti pie obsecundare: id est, post

C clandestinas factiones, tumultus, barbarorum irruptiones, cladesque diversas, regno victoriis pacato; videlicet an. 828. Nec longe mihi quærenda est sententiæ hujusce probatio, cum ex ipsis Jonæ verbis in Præfatione Pippinum sic alloquentis ad manum habeatur: *Quia igitur quantum orthodoxum virum, etc. Ac præterea ex illis quibus calamitates ante annum 828 exhaustas describit: Quid enim dispendii, etc.*

Iis porro Jonæ verbis suffragatur epistola Ludovici et Lotharii imperatorum, qua jubent apud Moguntiam, Lutetiam, Lugdunum et Tolosam concilia celebrari. Ista inter alia advertere est: « Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere, et in eo de communi correctione agere. Et ita Deo miserante fieret, nisi commotio inimicorum, sicut nostis, præpedisset. » Infra: « Nec illud etiam dubitamus ea justa vindicta illius evenire; quod sæpe scandala per tyrannos in hoc regno exsurgunt, qui pacem populi et unitatem imperii sua pravitate nituntur scindere: nam et illud nihilominus peccatis nostris deputandum est, quod inimici Christiani nominis præterito anno in hoc regnum ingressi, depredationes, et incendia ecclesiarum, et captivitates Christianorum, et interfeciones servorum Dei, evidenter et impune, imo et crudeliter fecerunt. »

Vis, lector, advocem scriptores qui non ante, neque multo post an. 828 commonstrent Pippinum esse abalienato animo sæpe subduxisse a paterna reverentia, atque omnium quæ Augusto inflictæ sunt injuriarum, miseriarumque, ac precipue captivitatis

et abdicationis conscriptum existisset? Ad sunt Egriharidus, Theganus, scriptor Vita Ludovici Pii, Annales Kuldenses, San-Bertiniani et Metenses. Annos hic non attexo, verba non refero; scribo eruditus. Consulunt vel qui non legere, vel qui fidem non adhibent.

Porro advertit, lector erudite, rationes et argumenta superius a me prolata evidentissime convincere voces illas, ejusque dehonorationem egregie rursus, dum Pippinum Jonas allocuitur, haudquaquam de exauctoratione Caesaris esse intelligendas, sed de probis ac dedecore ante an. 828 imperatori illatis cum Pippinus ipse fidele obsequium præstaret, impense diligeret? Ei in omnibus fideliter et humiliter subiecti fueritis, aiebat Jonas. A verò enim proorsus alienum est ex omnibus quæ supra memoravimus, scribuntque auctores tum pares, tum supares, post imperatoris abdicationem, Aquitanicum regem exhibuisse fidem et obedientiam. At contra exauctorationi semel et iterum sua ob privata commoda consensit. Neque alio postea ductus spiritu Pii stetit partibus, ut perspicue docet Nithardus, ea quæ acta sunt annis 829, 830, 831, etc., describens.

His ex abundantia accedunt aliæ rationes ad epocham opusculi de Institutione regia altius figendam: 1. Si jam id editum a synodo Parisiensi Jonas Pippino post aliquot annos obtulisset, qua fronte assus est initio cap. ultimi regem ita contestari: Hoc opusculum, optime rex, ob amorem salutis vestræ digessimus, humiliter deprecantes ut illud libenter

legere et audire dignemini. Nonne auctoritas Pippini nam Pippinus objicere potuisset, ea quæ præscripta fuerant tribus abhinc annis in concilio Paris. ac patri et fratri dicata, iterum sibi offerendo? 2. Solum ipse indignare locos unde summa mutata est doctrinam, ita ut auctoribus accurate citandis sibi placere videatur, sicut evolventi planum fiet. Audiamus illum ingenue ista protestentem in Præfatione ad Institutionem laicalem: «Fætas quippe ad idem opus subeundum, in eo magna ex parte exstiti, quod non mei sensus verba stylo eloquentiæ, quæ nulla mihi inest, exarata, sed sententiis ex divitis oraculis promulgatas, et a sanctis Patribus facientissime expositas, hæc forum innoxius operi, etc. Qui amabo fieri potest, si episcopus Aurelianensis hoc opusculum sumpsit ex concilio Paris., ut ne verbulo quidem id indicaverit, qui tam religiose cetera adnotavit? Facile mihi id persuaserit nomen. Sicut igitur isthæc sententia, regum Jonæ opusculum fuisse conscriptum an. 828. Qua de re plus satis: discutiant oculatiore, ipsis relicto iudicium.

Hæc Acherius decisissime. Idem præterea monet hoc opusculum erutum esse ab uno e sodalibus suis D. Arnaldo Boisserie et tabulario canonicorum ecclesiæ S. Petri Romæ. Alterum deinde eodem Avellæ reperit Baluzius, ex quo cum variis lectionibus nec paucas nec contemnendas, descripsisset, ex nobis ad purgandum textum adjumento fuere non mediocri.

JONÆ

OPUSCULUM DE INSTITUTIONE REGIA.

EPISTOLA EJUSDEM AD PIPPINUM REGEM.

Domino nobilissimo prospecta, pulchritudine, atque sapientia præstantissimo, PIPPINO regi gloriosissimo, JONAS minimus famulorum Christi famulus, presentis futuræque vitæ optans beatitudinem.

Quod tantum temporis efflavit ex quo ignarus exstiti tantæ prudentiæ vestræ erga regum honorem, tantæ devotionis erga divinum cultum, tantæ voluntatis erga divinum timorem et amorem, tantæ etiam humilitatis erga sacerdotale ministerium, quam vobis nuper gratia administrante inesse didici, alii nisi meæ ascribo hebetudini. Næc immerito; quippe cum vestræ potestati, in cujus regno ortus et altus, litterisque admodum imbutus, comaque capitis deposita Christi militiæ sum mancipatus, jure fideliterque debui obsecundare ei quoquo modo; ut pote verendo et delitescendo potiusque subterfugiendo propter blasphemias, et opprobria, atque mendacia quorumdam pravorum hominum, qui meam extremitatem apud serenitatem vestram astu diabolico, odio et invidia pleho persæpe diffamaverunt; me corpore, non animo subtraxerim, non attendens illud quod Dominus in consolatione eorum quorum vita malevolorum ore disserpitur, per

C Isaiam prophetam loquitur, dicens: Ne timeatis opprobria hominum, et blasphemias eorum intueamini, quoniam sicut ignis, sic devorabit eos vermis; et sicut vestimentum, sic comedet eos tinea. Salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea in generationes generationum (Isa. 64, 7). Non igitur præsumerem vestræ quidpiam celsitudini admonitionis gratia scribere, nisi fretus exstitissem de vestra cernua sublimitate, et experimento didicissem ea quæ ad amorem et timorem Dei animarumque salutem pertinent, vos serveryenter velle discere, et libenter audire. Quoniam memores illius sententiæ, quæ dicitur: Qui obturat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus execrabilis erit (Prov. XXI, 13), regum fastum deponitis, Creatorique nostro famulatum exhibetis, et ad ejus salutifera præcepta aurem cordis et corporis supponitis. Licet enim donante a quo est omnia datum optimum et omne donum perfectum, quid vobis agendum, quidve cavendum sit apprimè noveritis, et ad id exsequendum plurimos famulatores Christi consultores in promptu habeatis; tamen quia pars illorum fidelissima ex isto et illorum collegio me ascisco, et deinceps totis nisi

bus acies et opes, non absurdum debet videri, nec subsicivum haberi exiguum alimonitionis munusculum, quod ex modico pectoris mei thesauro, vobis dominus in eo porrigere præsumo. Proinde, mi domine rex serenissime, officii memor et salutis vestræ, quam plurimum cupio, fidelis atque indissimulatus debitor existens, moneo humiliter celsitudinem vestram ut secundo perpendatis quæritur tempora mundi, perpete cursu præterlabantur, et quod ejus gaudia omnibus mortalibus luctu finiuntur, seu quod honor, et amor, illius pompa atque dulcedo, quibus amaritudinem generet; nec non et illud, quod omnis filius Adam vermis sit et pulredo: et quod secundum illud quod voce Dominica primo parenti nostro dicitur, quod pulvis sit et in pulverem cito redigatur. Unde scribit quidam:

Brachia non retrahunt fortes, nec purpura reges:
Sed quicumque venit pulvere, pulvis erit.

Quia ergo constat tam labilem, tam fragilem existere hanc vitam, morborum diversorum generibus, et multifariam calamitatum miseris pœnanimortalibus attributam, debet unusquisque, dum ei vivere conceditur, attendere ne, aliquo torpore depresso, aut qualibet incuria, aut securitate illectus, tempora indulta pœnitentiæ in vacuum deducat, sed magis propheticis, et evangelicis, atque apostolicis salutariter provocatus eloquiis, Creatorem suum, a quo peccando recessit, pœnitendo requirere studeat, eumque per dignam pœnitentiæ satisfactionem, et eleemosynarum largitionem, sibi propitium facere sataget, juxta illud propheticum: *Quærite Deum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserabitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum (Isa. LV, 6). Et illud: Date Domino vestro gloriam, antequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos (Jer. xiii, 16). Et illud evangelicum: Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant (Joan. xii, 35). Et illud: Vigilate, quia nescitis diem neque horam (Matth. xxv, 12). Et illud: Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis (II Cor. iv). Et multa his similia quæ latius prophetice et evangelice et apostolicæ exsequitur stylus.*

His itaque salutiferis exhortationibus quisque fidei admonitus, et de imis ad superna erectus, totaque fiducia et spe in Creatorem suum suspensus, procul dubio cavet ne non modo mente ruat, sed potius Christo Redemptori suo, qui ruere nescit, totis visceribus adhæret, dicens gratulabundus eum Psalmo-grapho: *Mihi autem adhærere Deo bonum est: pœnere in Domino Deo spem meam (Psal. lxxvii, 18).* Sed et hoc nihilominus unicuique vitandum est ne terram diligat plus quam cælum; sed neque hanc peregrinationem ærumnis oppletam pro patria diligat, sciatque se hic peregrinum et advenam, alibi civem et domesticum futurum esse debere. Unde propheta David: *Quoniam advena ego sum apud te,*

et peregrinus, sicut omnes patres mei (Psal. viii, 13). Et Apostolus: *Sciatis enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus, domum non manufactam, æternam in cælis (II Cor. v, 1).* Igitur quia uniuscujusque fragile hincque habitaculum, quo peregrinatur, cito est dissolvendum, summopere cavendam est ne propter illius amorem et incentiva desideria, vanasque ac noxias delectationes, anima, quæ est cælestis origo, pereat in æternum; sed ita exterior homo obnoxius corruptioni subjiciatur servituti, ut interior de die in diem renovatus ad æternam gloriam feliciter capessendam præparetur. Satis quippe unicuique mortaliura superat non subsistere, quam propter delectationes carnales, et fœnea caducaque gaudia mundi, a felicitate paradisi sanctorum angelorum et hominum consortio extorrem fieri. Verum quia conditio humana, et cursus istius mundi ita se habet, oportet ut idem mundus, ejusque divitiæ non in desiderio, sed in usu teneantur, juxta illud Apostoli: *Qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur (I Cor. vii, 31);* sciaturque quod amicitia illius, teste apostolo Jacobo, inimica sit Dei, dicente: *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur (Jac. iv, 4).* Quibus verbis liquido colligitur quod nulli amico Dei amicitia hujus mundi amplectenda sit, et quod semper amicis Dei inimicus fuerit. Miserabilis plane et valde dolenda res est, quando quis inimici sui amicitia jungitur, et pro noxia mortiferaque amicitia, æternum et immortalium amicum, Creatorem videlicet suum, amittit.

Quapropter summopere omnibus qui Christiana professione censentur, vigilandum et procurandum est ne differant de die in diem ad Deum conversionem facere; neque vana se spe deludant, promittentes sibi aut propter juventutem, aut propter sanitatem corporis longinquam vitam, scientes quod mors nullo ætati parcoat, et quod omnibus suis diei sui incerta sit. Ergo spræto antiquo hoste, sprætoque mundo, qui in maligno positus est, sprætoque ejus divitiis atque calcatis, quotidie de vitiis ad virtutes, de visibilibus ad invisibilia, de transitoriis ad æterna salutiferum transitum faciant, quatenus, finito labentis hujus vitæ excursu, ad eum perveniant a quo, cum non essent, sunt creati, cum perissent, sunt recreati ejusque fide salutariter insigniti, et ab eo percipiant ea quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9).*

His ita por antecessum exsecutis, ad te, rex bone, rex pulcherrime, specialiter sermo mediocritatis mee rursus dirigitur. Obsecro itaque et per Dominum supplico, ut ea quæ paulo supra generaliter dicta sunt, vestra excellentia specialiter sibi assumere dignetur. Humiliter etiam vestræ mansuetudini suggero, ut Dominum Deum tuum, sicut se diligendum cultoribus suis præcepit, ex toto videlicet corde, ex tota anima et ex tota virtute semper diligas (Levit. vi, 5), ejusque amoris nihil præponas.

Porro quod proximum vestrum sicut vosmetipsos diligere debeatis, admonitione mea non indigetis. Quia igitur quantum orthodoxum virum pianeque Cæsarem, dominum nostrum, genitorem vestrum dilexeritis, eique in omnibus fideliter et humiliter subjecti fueritis, dehonorationem ægre toleratis, omnibus nobiliter, imo memorabiliter, manifestastis: internis enim precibus Dominum exoro, vosque humiliter admoñeo, ut semper in eadem dilectione sincerissime, Domino vobis opem ferente, permaneat, et nullatenus vos qualibet occasione, aut cuiuslibet hortatu, ab ejus amore disjungatis, neque eum in aliquo contristetis; quia testante Scriptura divina, inter cætera quibus de patre diligendo et amando filium instruit, hoc jubet ut filius non contristet patrem in vita sua. Quantum denique pater a filio diligi et honorari debeat, Dominus specialiter demonstrat, cum in prima tabula de cultu et dilectione sua mandata dedisset, in secunda primum præceptum de patre honorando dedit, ita inquit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut eis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi* (Ibid.). Multa quidem sunt legalia, et evangelica, atque apostolica a Domino promulgata præcepta, quibus pater a filio diligi et honorari præcipitur; quæ quia vestræ sapientiæ nota sunt, idcirco omittuntur hic. Pro certo autem sciendum est quia quisquis patrem honorat, Deum, qui omnium pater est, honorat; et qui eum dehonorat, illi procul dubio injuriam ingerit; quia omnium pater est, et a filiis patrem honorandum sancit. Quid enim dependit, quid matrum, quid mororum, quid oppressionis, quidve miseriarum simulantes et discordias, quæ præterito anno, sicut vestra excellentia novit, emergerunt, populo Dei infixerunt, regnum hoc miserabiliter expertum est, et tripudium diabolo suisque membris magnum factum est. Sed quia, ut credo, Dominus servorum suorum precibus pulsatus, et patri vestro propter sua pia religiosaque facta, vobisque et fratribus vestris dominis nostris propter mutuam dilectionem firmendam evidenter propitiis factus, ne sanguis populi Christiani vobis commissi, quem diabolus plurimum sitiabat, civiliter et plus quam civiliter funderetur, bellum quod astu diabolico intentabatur avertit; oportet, imo necesse est, ut vos et fratres vestri, heriles nostri, in mutua dilectione indissolubiliter consistatis, patrique vestro juxta paternam reverentiam, et divinam ordinationem atque præceptionem, unanimiter congruam subjectionem impendatis, et debitum honorem conservetis, et indissimulatum honorem exhibeatis; qualiter illo temporaliter principante, vobisque ei parentibus, et populus vobis commissus quiete et pacifice vivere, et vos pro officio vobis a Deo commisso strenue fideliterque administrato, cum Christo in perpetuum feliciter mereamini regnare.

Quatuor itaque exstant, domine mi rex, quæ dicta brevia, actu vero, Christi gratia adjuvante, facta, et observantibus valde proficua, quæ a vestra

solertia; et libenter audiri, et inhumaner cupio adimpleri: Primum, ut quotidie unusquisque potius animæ quam corpori consulat, animæ suæ quiddam magnum peculiare acquirat, quod in æternum possideat: quoniam sicut evangelico instrumur oraculo, de omnibus vitæ nostræ temporibus, annis videlicet, mensibus, diebusque atque horis, ex quo Deus discretionem boni et mali nobis tribuit, bonæ operationis fructum a vinea nostra, id est anima, exacturus est.

Secundum, ut quotidie, excepta illa quam sacerdotibus ad consilium salutis suæ capiendam, Deumque sibi propitiandum facit, de omnibus peccatis suis Creatori suo confessionem faciat, et peccata sua ante se constituat, dicens cum Propheta: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper* (Psal. L, 4). Cum nunc quis peccata sua Deo confitendo coram se ponit, tunc salubriter atque veraciter illum versiculum Deo decantat, quo dicitur: *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele* (Ibid. v. 12). Et multa quæ de hac confessione in divinis eloquiis continentur.

Tertium, ut diem mortis suæ quotidie ante oculos sibi ponat, ut anima sua irrisorem inimicorum suorum, quando pulsata fuerit ut a corpore egrediat, non erubescat; sed bonis operibus ditata, illud in ea adimpleatur quod dicitur: *Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta* (Psal. cxxvi, 5). Quantum nunc illa dies, et illa hora tremenda sit, die ac nocte vigilanter perpendendum est. Propter hoc monet Scriptura: *Fili, in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (Eccli. vii, 4). Verum si eandem horam sedula meditatione studuissemus, et quia inevitabilis et ineluctabilis est, quantum sit tremenda perpendere curassemus, aut raro aut nunquam peccare præsumeremus.

Quartum, ut diem tremendi examinis, quæ a propheta dicitur: *Dies iræ, dies tribulationis et angustiarum, dies calamitatis et miseriarum, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubæ et clangoris* (Soph. i, 16), et cætera quæ de ea prolixius in divinis eloquiis scribuntur; quando astabimus ante tribunal Christi, et reddituri sumus rationem de his quæ per corpus gessimus, sive bona, sive mala; remota omni mortifera securitate, et corporis qualibet delectatione, semper præ oculis habeamus, et mente tractemus, et ita nos Domino adjuvante præparemus, ut cum illo ventum fuerit, non cum reprobis damnari in æternum, sed potius cum electis benedicti in perpetuum, regnum cum eis mereamur sortiri.

Restant præterea plura quæ vestræ celsitudini charitate dictantē scribenda forent, ni veritus fuisset et modum epistolarem excedere, et vestræ dignationi quoquo modo oneri esse: quæ quia hic prætermittuntur, in sequentibus ex oraculis divinis et sanctorum Patrum dictis congesta capitulatum ponuntur. Quæ si legere, aut ab alio vobis admittente,

quam profutura sint satis dici non potest. Sancta et individua Trinitas, te, bone rex, interiori exteriorisque custodiat, et ab hostium visibilium et invisibilium insidiis muniat atque defendat, et post hanc peregrinationem sanctorum regum consortem efficiat.

INCIPUNT

VERSUS BREVITER DIGESTI

[et]

Ad dominum Pippinum regem fideliter directi.
Rex pie, summe precor munus quod defero parvum,
Ut tibi saepe libens munera grata feram.

Verum si vestris fuerit conspectibus aptum,
Aptius et propere nostra Thalia dabit.
Nam potiora ferunt docti satis arte Maronis,
His quia cura manet, ars quibus ampla cluit.
Qui quondam metricis ludebam promptus in odis,
Corpore nunc quasso nihil nisi flere lubet.
Sit Deus ipso tibi tutor fautorque per avum;
Per omem regnare te tuus omnis amat.
Culmina regnandi teneas sic cautus in arvis,
Ut eis, post mortem mansor in arce poli.

SEQUITUR OPUSCULUM

SCRIPTIS PERMODICUM,

Oraculis tamen divinis pergravidum, suisque sectatoribus profuturum.

CAPUT PRIMUM

B

CAPUT II.

Quod Ecclesia corpus Christi sit, et in ea duæ sint principaliter eximiae personæ; et quod pro regibus sacerdotes Deo sint rationem reddituri.

Sciendum omnibus fidelibus est quia universalis Ecclesia corpus est Christi, et ejus caput idem est Christus, et in ea duæ principaliter exstant eximiae personæ, a sacerdotalis videlicet et regalis, tantoque est præstantior sacerdotalis, quanto pro ipsis regibus Deo est rationem redditura. Unde Gelasius Romanæ Ecclesiæ venerabilis pontifex ad Anastasium imperatorem scribens (*Epist.* 8): « Duo quippe sunt, imperator Auguste, quibus principaliter hic regitur mundus, auctoritas sacra pontificum, et regalis potestas: in quibus tanto est gravius pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis, regibus hominum in divino sunt examine rationem reddituri. » Fulgentius quoque in libro de Veritate prædestinationis et gratiæ (*Lib.* II) ita scribit: « Quantum attinet ad hujus temporis vitam, in Ecclesia nemo pontifice potior, et in sæculo Christiano imperator nemo celsior invenitur. » Ergo quia tantæ auctoritatis, imo tanti discriminis est ministerium sacerdotum, ut de ipsis etiam regibus Deo sint rationem reddituri, oportet et valde necesse est, ut de vestra salute semper simul solliciti, vosque ne a voluntate Dei, quod absit, aut a ministerio quod vobis commissis, erretis, vigilantè admonemus, et si, quod absit, ab eo aliquo modo exorbitaveritis, pontificali studio humiliter admonendo, et salubriter procurando, opportunum consultum salutem vestram conferamus, ut non de silentio taciturnitatis nostræ damnemur, sed magis de solertissima cura et admonitione salutifera remunerari a Christo mereamur.

* Sacerdotalis videlicet. Totum hoc usque dum repetitur vox sacerdotalis, cum in priori editione deesset, restitutum est ex codice Aurelianensi,

De potestate et auctoritate sacerdotali.
Quod potestas et auctoritas absolvendi et ligandi sacerdotibus, illi est successibus apostolorum, a Christo sit attributa, evangelica patenter declarat lectis, quod et vestræ sapientiæ non ignorat plenitudo. Unde excellentiam vestram suppliciter convenimus ut per vos procæres, ceterique fideles vestri, nomen, potestatem, vigorem, et auctoritatem, atque dignitatem sacerdotalem cognoscant; ne eam ignorantibus animarum quoque modo suarum periculum subeant. Qualls igitur sit potestas et auctoritas sacerdotalis ex verbis Domini facile advertitur, quibus beato Petro, cuius vicem indigne gerimus, ait: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis* (*Matth.* xvi, 19). Et alibi discipulis generaliter dicitur: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelis* (*Matth.* xviii, 18). Et alibi: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittantur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (*Joan.* xx, 23). Et nulla his similia que textus evangelicus ubertus evidenter depromit. Illud quoque ad memoriam, imò ad exemplum reducendum est, quod in ecclesiastica historia Constantinus imperator episcopis ait: « Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem dedit de nobis quoque judicandi, et ideo nos a vobis recte judicamur: vos autem non potestis ab hominibus judicari; propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, ut vestra jurgia, quæcumque sunt, ad illud divinum reserventur examen: vos enim nobis a Deo dati estis dii, et conveniens non est ut homo iudicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: *Deus vetit in synagoga deorum; in medio autem deos dijudicat* (*Psal.* lxxxi, 4). »

ex quo etiam infra edidimus et valde necesse, ubi erat imò necesse, moxque aut a ministerio, ubi legatur in ministerio,

Licet enim sacerdotes modeste tempore in multis *condidit vidit terrarum. Non habebit uxores plurimas, quæ, alliciant animum ejus, neque argenti et aurum immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vite suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et caeremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt. Nec eleuetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse et filii ejus super Israel (Deut. xvii. 17, seq.). Attende quod timor Dei, et custodia præceptorum ejus, et humilitas, quæ non patitur eum extollere super fratres suos, et justitiæ rectitudo, non solum regem, sed et filios ejus longo faciat regnare tempore. Ut ergo princeps extollentiam cavere debeat, Ecclesiastica admonens ait: *Principem te posuerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex ipsis* (Eccli. xxxii. 1). In Proverbiis: *Rex qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur* (Prov. xxix. 14). Item: *Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus* (Prov. xx. 28).*

CAPUT III.

Quid sit rex, quid esse, quid cavere debeat.

Rex à recte regendo vocatur; si enim pie, et juste, et misericorditer regit, merito rex appellatur: si his caruerit, nomen regis amittit. Antiqui autem omnes reges tyrannos vocabant; sed postea pie, et juste, et misericorditer regentes regis nomen sunt adepti: impie vel injuste, crudeliterque principantibus, non regis sed tyrannicum aptatum est nomen. Quia ergo rex à recte agendo dicitur, primo ei studendum est ut semetipsum suamque domum, Christi adjuvante gratia, ab operibus nequam emaculet, bonisque operibus exuberare faciat, ut ab ea cæteri subjecti bonum exemplum semper capiant; ipse etiam salutiferis Christi præceptis fideliter atque obedienter obsecundet, et recte agendo eos, quibus temporaliter imperat, in pace et concordia atque charitate, cæterorumque honorum operum exhibitione, quantum sibi divinitus datur, consistere faciat, et dictis atque exemplis ad opus pietatis et justitiæ et misericordiæ solenter excitet, attendens quod pro iis Deo rationem reddatur sit: quatenus ita agendo sanctorum regum, qui Deo sincere serviendo placuerunt, post hanc peregrinationem consors efficiatur.

De rege autem qualis esse, vel quid cavere debeat, ita in Deuteronomio legitur: *Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possideris eam, habitaverisque in illa, et dixeris: Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes; eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit, de numero fratrum tuorum: non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque constitutus fuerit, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus; præsertim cum Dominus præceperit vobis, ut nequaquam amplius per*

Verum quia sanctorum qui cum Domino regnant, documenta sancti Spiritus munere prolata, in cordibus auditorum plus valere, quam nostræ exiguitatis verba non dubitamus, ideo pauca de verbis beati Cypriani martyris Christi huic opusculo paritatis nostræ quædam inseruimus, quæ vestræ serenitati præ manibus habenda, et sæpe legenda, atque tractanda offerimus; quatenus in ejus verbis, quasi in quodam speculo, quid esse, quid agere, quid cavere debeatis, jugiter vos contemplantini; cuius verba sunt hæc: *Nonus, inquit, abusionis gradus est rex iniquus: etenim regem non iniquum, sed iniquorum correctorem esse oportet; unde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet: nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit? Quoniam justitia regis exaltatur solium ejus, et veritate solidantur gubernacula populorum. Justitia vero regis est neminem injuste per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter virum et proximum suum judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse; furta cohibere, adulteria punire; iniquos non exaltare, impudicos et histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas et perjurantes vivere non sinere; Ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super negotia regni constituere; senes et sapientes, et sobrios consiliarios habere, magerum et hariolorum, pythonissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter et juste contra adversarios defendere; per omnia in*

^a Cujus ministerium. Sic codex Aurel., emendate; prior editio, *cujus mysterium*, corrupte. Alia sunt quæ emendavimus ex eod. cod. Aurel., sed leviora.

^b Cyprian. sive alius, cap. de duodecim Abusibus sæculi.

Deo vivere; prosperitatibus non elevare animum, in Deo habere; filios suos non sine impie agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas non gustare cibum. *Ve enim terre cujus rax est puer, et cujus principes mane comedunt (Eccli. x, 16).* Hæc regni prosperitatem in præsentem faciunt, et regem ad cœlestia regna meliora perducunt. Qui verò secundum hanc legem non dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerat. Idcirco enim sæpe pax populorum rumpitur, et offendentia etiam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuitur, et servitia populorum præpediuntur. Multi etiam dolores prosperitatem regni inficiunt, charorum et liberorum mortes tristitiam conferunt; hostium incursum provincias undique vastant, bestie armentorum et pecorum greges dilacerant, tempestates veris et hiemis terrarum fecunditatem et maris ministeria prohibent, et aliquando fulminum ictus segetes, et arborum flores, et pampinos exurunt. Super omnia vero regis injustitia non solum præsentis imperii faciem fuscant, sed etiam filios suos et nepotes, ne post se regni hæreditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum ejus dispersit, et propter meritum David regis lucernam de semine ejus semper in Hierusalem reliquit, Ecce quantum justitia regis sæculo valeat, inventibus perspicue patet: pax populorum est, tutamentum patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, curam languorem, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fecunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorum, et sibi metipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat quod sicut in throno hominum primus constitutus est, sic et in pœnis, si justitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscunque peccatores sub se in præsentem habuit, supra se in illa futura pœna habebit.

Fulgentius in libro de Veritate prædestinationis et gratiæ: « Clementissimus, inquit, imperator, non ideo est vas misericordiæ præparatum in gloriam, quia apicem terreni principatus accepit; sed si imperiali culmine recta fide vivat, et vera cordis humilitate præditus, culmen regniæ dignitatis sanctæ religioni subiciat: si magis in timore servire Deo quam in timore dominari populo delectetur; si in eo lenitas iracundiam mitiget, ornet benignitas potestatem; si se magis diligendum quam metuendum cunctis exhibeat; si subjectis salubriter consulat; si justitiam sic teneat, ut misericordiam non relinquat; si præ omnibus ita se sanctæ matris Ecclesiæ catholice meminerit filium, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse suum faciat principatum. Magis enim Christianum regitur ac propagatur imperium dum ecclesiastico statui per

omniam terram consiliatur, quam cum in parte quacunque terrarum pro temporali securitate pugnantur.

Isidorus: « Qui recte utitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, ut quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet, proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter se dejiciens dixit: *Vilius incedam, et vilis apparebo ante Dominum qui elegit me (II Reg. vi, 22).* » Item Isidorus: « Qui intra sæculum bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat, et de gloria hujus sæculi ad æternam transmeat gloriam. Qui vero græve regnum exerceat, post vestem fulgentem et lumina lapillo-rum, audi et miserum ad inferna torquendi descen-

dent. Reges a recte agendo vocati sunt, ideo quia recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. » Gregorius in Moralibus: « Nam et viros sanctos proinde reges vocari, in sacris eloquiis novimus, eo quod recte agant, sensusque proprios bene regant, et motus resistentes sibi rationabili discretionem componant. Recte igitur illi reges vocantur, qui tam semetipsos quam subjectos bene regendo pacificare noverunt. Quidam ipsum nomen regimius ad immanitatem transvertunt crudelitatis, dumque ad culmen potestatis venerunt, in apostasiam confestim labuntur, tantoque se tumore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque quibus præesse contigit, non agnoscant. » Et paulo post: « Dum mundi reges sublimiores se cæteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscant, nec regni gloriam, qua in sæculo sublimantur, aspiciant, sed opus quod secum deportant, intendant. » Item non post multa: « Reges quando boni sunt, muneris est Dei; quando vero mali, sceleris est populi. Secundum enim plebium meritum disponitur vita rectorum, testante Job: *Qui regnare facit hypocritam, propter peccata populi (Job. xxxiv, 30).* Irascente enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebis etiam reges mutantur; et qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui. »

His ita præmissis, studendum est regi ut non solum in se, verum etiam in sibi subjectis regis nomen impleat, provideatque ut populus sibi subjectus, pietate, pace, charitate, justitia, et misericordia atque concordia et unanimitate, cæterisque bonis exuberet operibus; ut hæc habentes Deum secum habere mereantur; sciatque certissime quod non solum de se, verum etiam de ipsis Dominus ab eo fructum bonum bonæ operationis exacturus est.

CAPUT IV.

Quid sit proprie ministerium regis.

Regale ministerium specialiter est populum Dei

Sive Isidorus, lib. ii Sentent., cap. 48.

« Pacificare. In priori editione, *modificare*; eadem statim habebat *immunitatem*.

^a *Temporali securitate.* Optima lectio codicis Aureliani. Acherius ediderat *templi securitate*, qui error ortus erat ex compendio scribendi.

^b Lib. ii Sentent., cap. 49, 48.

gubernare et regere cum æquitate et justitia, et ut pacem et concordiam habeant studere. Ipse enim debet primo defensor esse Ecclesiarum et servorum Dei. Ipsorum etiam officium est saluti et ministerio sacerdotum solerter prospicere, eorumque armis et protectione Ecclesia Christi debet tueri: viduarum, orphanorum, caeterorumque pauperum, nec non et omnium indigentium inopia defendi. Ipsius enim terror ac studium hujuscemodi, in quantum possibile est, esse debet: primo ut, nulla injustitia fiat; deinde, si evenerit, ut nullo modo eam subsistere permittat, nec spem delitescendi, sive audaciam male agendi cuiquam relinquat; sed sciant omnes quoniam si ad ipsius notitiam pervenerit quidpiam mali quod admisissent, nequaquam incorruptum, aut inultum remanebit; sed, juxta facti qualitatem erit et modus justæ correctionis. Quapropter hoc in throno regiminis positus est, ad judicia recta peragenda, ut ipse per se, provideat et perquirat, ne in judicio aliquis, a veritate et æquitate declinet. Scire etiam debet quod causa, quam juxta ministerium sibi commissum administrat, non hominum sed Dei causa existit, cui pro ministerio quod suscepit, in examinis tremendi die rationem redditurus est. Et ideo oportet ut ipse, qui Judex est judicum, causam pauperum ad se ingredi faciat, et diligenter inquirat, ne forte illi qui ab eo constituti sunt, et vicem ejus agere debent in populo, injuste aut negligenter pauperes oppressiones pati permittant.

De ministerio autem regis ita Job loquitur: *Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mærentium consolator. Auris audiens beatificabat me, et oculos videns testimonium reddebat mihi, quod liberasset pauperem vociferantem, et periculum cui non erat adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivit me sicut vestimento et diademate judicium meum. Oculus fuit cæco et pes clauda. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius aufereram prædam (Job. xxix, 25).* Salomon: *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum in intuitu suo (Prov. xx, 8).* Item: *Dissipat impios rex sapiens, et curvat super eos fornicem. (Ibid. v, 26).* Item: *Judex sapiens judicabit populum suum, et principatus senatus stabilis erit (Eccli. x, 1).* Item: *Rex justus erigit terram, et vir avarus destruit eam (Prov. xxix, 4).* In libro Sapientie: *Diligite justitiam qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum (Sap. i, 4).* Item ibi: *Audite ergo, reges, et intelligite; discite, iudices finium terræ. Præbete*

^a Ipsorum etiam. Hæc usque ad verbum tueri, adjecta sunt e codice Aurelian., ex quo etiam infra addidimus inopia defendi. Statim ille codex habet ut nullam injustitiam faciat, quod non displicet.

^b Nequaquam incorruptum. Hic etiam codice Aurelian. usi priorem editionem emendavimus; nam antea legebatur, neque incorrectum: idem error infra justæ correctionis, eadem ope sublatus est.

^c Pauperes oppressiones. Antea editum erat pau-

peres. vos qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicatis, nec custodistis legem justitiam, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis, quoniam judicium durissimum his qui præsumi, fiet. Ex quo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus; fortioribus autem fortior instat cruciatio (Sap. vi, 2, seq.).

^d Isidorus: *Principes sæculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi ut, quod prævalet sacerdos efficere per doctrinam sermonem, potestas hoc impeteret per disciplinam terrorem. Sæpe per regnum terrenum cœlestis regnum proficit; ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem et disciplinam Ecclesiam agunt, rigore principum conterantur; ipsamque disciplinam quam Ecclesie utilitas exercere non prævalet, cervicibus superborum potestas principalis imponat; et ut venerationem mereatur, virtutem potestas imperti. Cognoscant principes sæculi Deo se debere reddere rationem, propter Ecclesiam quam a Christo tuncdam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina Ecclesie per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exigat, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.*

Sunt et alia utriusque Testamenti oracula copiosa, quibus affatim æstruitur quod rex ministerium suum sibi commissum secundum voluntatem Dei exercere et adimplere debet, quæ hic ob prolixitatem vitandam prætermittuntur.

CAPUT V.

De periculo regis, et quod bene agentes remunerare, male vero agentes sua auctoritate comprimere, causamque pauperum ad se ingredi debeat facere.

Ad peccatum regis pertinet, quando iudicibus ministrisque iniquis ministerium suum implendum committit, neque enim ministerium suum per alios tantum administrare, et se ab eo debet alienare. Non ergo dicimus ut solus jurgia et querimonias populi audiat et investiget, et definiat, quoniam nequaquam ad hæc sufficere potest; sed magis tales sub se tentes, et avaritiam edientes constituant, per quos Regem regum non offendat. Quales autem constituerim: infra quod ex libro Job hic vides, desinebat in illis verbis mærentium consolator.

^d Sapiens judicabit. In codice Aurelian. vindicabit, quod eo minus est contemnendum, quo magis constat ex mente auctoris ita eum scribere debuisse.

^e Isidor., lib. iii Sentent., cap. 51.

^f Affatim æstruitur. In codice Aurelian., affatim instrumur: utrum legas, perinde est. Sequens caput in laudato codice non exstat.

tuendi sint; liber Deuteronomii manifeste demonstrat, in quo legitur: *Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederis tibi, per singulas tribus tuas; ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent* (Deut. xvi, 18). Item idem: *Disique vobis illo in tempore: Non possum solas sustinere vos; quia Dominus Deus vester multiplicavit vos, et estis hodie sicut stellæ cæli, plurimi. (Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, et benedicat vobis sicut locutus est) non valeo solus negotiâ vestra sustinere et pondus ac jurgid. Date ex vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris* (Deut. i, 9). Job: *Quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant cathedram mihi. Videbant me juvenes, et abscondebantur; et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, et superponebant digitum ori suo* (Job. xxvii, 9).

Cum quibus etiam rex pondus regiminis sui pariri debeat, liber Exodi demonstrat, in quo legitur: *Provide autem de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderunt avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones, et quinquagenarios et decanos, qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent: leviusque sit tibi paritio in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, et præcepta ejus poteris sustentare; et omnis hic populus revertetur ad loca sua cum pace* (Exod. xviii, 21). Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ ille suggererat: et electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos et centuriones, et quinquagenarios et decanos, qui judicabant plebem omni tempore: quidquid autem gravius erat, referebant ad eum.

Quod vero rex causam pauperum ad se ingredi facere, et diligenter debeat inquirere, dat intelligi illud quod legimus, antiquitus iudices idcirco in porta ad judicandum sedisse, ut nullus accedendi difficultatem, aut quispiam civium vim aut calumniam necesse haberet sustinere. Ideo et Hierusalem civitas justi vocata est, quandiu in ea exercebantur judicia, quod non permittebatur in ea rectoribus permanere. Quod vero rex bonos sublimare, quod malos debeat comprimere, apostolus Petrus docet dicens: *Subditi igitur estote omni humanæ creature propter Dominum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum* (I Petr. ii, 13). Quæ verba ita Beda exponit: *Non quod omnes qui a regibus mittuntur duces, vel malefacientes punire, vel benefacientes laudare noverint: sed quæ debeat esse actio boni ducis simpliciter narratur, hoc est ut malefacientes coerceat, et bene agentes remuneret. Hinc in historia gentili refertur moris fuisse Romanis,*

Parcere subjectis, et debellare superbos.

Quod quando pravi iudices populo Dei præferuntur, ad delictum illius pertinet a quo constituuntur, dicit Isidori manifestant, quibus ait: *Ad delictum pertinet principum, qui prava iudices contra voluntatem Dei populi fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt; sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt. Bonus iudex sicut civibus nocere nescit, ita prodesse omnibus novit. Alios vero præstat censura justitiæ, alios bonitate iudicis sine personarum acceptione suscipi. Non infirmat justitiâ avaritiæ flamma, nec studet auferre alteri quod capiat sibi. Boni iudices justitiâ ad solam obtinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt; ut dum de justo iudicio temporalia lutra non appetunt, præmio æternò dilentur. His quæ præmissa sunt declaratur quod hi qui post regem populum Dei regere debent, id est duces et comites, necesse est ut tales ad constituendum provideantur, qui sine periculo ejus, a quo constituuntur, constitui possint, scientes se ad hoc positos esse ut plebem Christi sibi natura æqualem recognoscant, eamque clementer salvent, et iuste regant, non ut dominantur et affligant, neque ut populum suum æstiment, aut ad suam gloriam sibi illum subjiciant; quod non pertinet ad justitiâ, sed potius ad tyrannidem et iniquam potestatem. Valde enim exigit necessitas ut quia ipse procul dubio rex æquissimo iudici de commisso sibi ministerio rationem redditurus est, ut etiam singuli qui sub eo constituti sunt ministri diligentissime ab eo inquirantur, ne ipse pro eis iudicium incurrat divinum. Ipsi etiam ministris denuntiandum est quod quidquid judicaverint in eos redundabit, juxta illud quod in libro Paralipomenon legitur: *Habitabit ergo Josaphat in Hierusalem; rursusque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. Constituitque iudices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca, et præcipiens iudicibus: Videte, ait, quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, et quodcunque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum* (II Par. xix, 4). Hæc, et his similia quæ prelibata sunt, rex ejusque ministri non desidiose, sed diligenter debent perpendere, et studium de ministerio sibi commisso tale adhibere, ut non pro eo æternaliter damnari, sed potius a Domino mereantur feliciter remunerari.*

CAPUT VI.

Quod æquitas iudicii, stabilimentum regni, et iniustitia sit ejus eversio.

Quod per justitiâ stet regnum, Salomon in Proverbiis astruit, ita inquit: *Justitia elevat gentem,*

^a Beda, in expos. ejusdem Epistolæ.

^b Virgil., vi. Æneid.

^c Isidor., lib. iii Sent., cap. 52.

miseros autem populos facit peccatum (Prov. xiv, 34). Item: *Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur justitia thronus ejus* (Prov. xx, 28). Item: *Aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur justitia thronus ejus* (Prov. xxv, 5). Item: *Facere misericordiam et judicium magis placet Domino, quam victimæ* (Prov. xxi, 3). Et infra: *Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere judicium* (Ibid. v. 7). Item ibidem: *Qui sequitur justitiam et misericordiam, inveniet vitam, justitiam et gloriam* (Ibid. v. 21).

Quod vero per injustitiam cadat, Isaias demonstrat: *Tu enim, inquit, terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti: non vocabitur in æternum semen pessimorum. Præparate filios ejus occisioni in iniquitate patrum suorum: non consurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum* (Isa. xiv, 20). In Amos: *Eccæ oculi Domini super regnum peccans, et conteram illud a facie terræ, dicit Dominus* (Amos. ix, 8). Daniel loquitur ad Balthasar: *O rex, Deus altissimus regnum et magnificentiam et gloriam et honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo: et propter magnificentiam quam dederat ei, universi populi, tribus et lingue tremebant et metuebant eum; quos volebat, interficiebat, et quos volebat, percutiebat; quos volebat, exaltabat, et quos volebat, humiliabat. Quando autem elevatum est cor ejus, et spiritus ejus obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, et gloria ejus ablata est: et a filiis hominum ejectus, sed et cor ejus cum bestiis vositum est* (Dan. v, 18). In libro Sapientie: *Sedes ducum superborum destravit Deus, et sedere fecit mites pro eis* (Eccli. x, 17). Item: *Radices gentium superbarum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus* (Ibid. v. 18). Item: *Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias et contumelias et diversos dolos* (Ibid. v. 8).

Quibus verbis liquido claret quod pietas, justitia et misericordia stabiliant regnum; et læsiones viduarum et pupillarum, calumniæque miserorum, violentaque judicia, et perversio justitiæ evidenter illud evertant. Unde et multorum regnorum collapsio, quia pietatis, justitiæ et misericordiæ non habuerunt stabilimentum, his quæ præmissa sunt patenter a fidei attribuit.

CAPUT VII.

Quod regnum non ab hominibus, sed a Deo, in cujus manu omnia regna consistunt, detur.

Nemo regum a progenitoribus regnum sibi administrari, sed a Deo veraciter atque humiliter credere debet dari, qui dicit: *Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* (Prov. xviii, 14). Quod non ab hominibus, sed a Deo regnum terrenum tribuatur, Daniel propheta testatur, dicens: *In sententia vigilum decretum est,*

a fidei attribuit. Quæ sequuntur non exstant in codice Aurelian., sed horum loco, ut quidem scribit Baluzius, habentur Capitula diversarum sen-

et sermo sanctorum, et petitio, donec cognoscat reventes quoniam dominatur. Excelesus in regno domini, et cuicumque volueris, dabis illud; et humiliasti hominem constitues super illud (Dan. iv, 14). Item loquens de Nabuchodonosor ad Balthasar: *Donec cognosceret, inquit, quod potestatem haberet Altissimus in regno hominum: et quemcumque voluerit, suscitabit super illud* (Dan. v, 21). Et per Jeremiam: *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Hæc dicetis ad dominos vestros: Ego feci terram et homines, et jumenta quæ sunt super faciem terræ, in fortitudine mea magna, et in brachio meo extendo: et dedi eam ei qui placuit in oculis meis* (Jer. xxvii, 5). Hi vero qui a progenitoribus sibi succedere regnum terrenum, et non potius a Domino dari putant, illis aptantur quæ Dominus per prophetam improbat, dicens: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi* (Ose. viii, 4). Ignorare quippe Dei procul dubio reprobare est.

Quapropter quisquis cæteris mortalibus temporaliter imperat, non ab hominibus, sed a Deo sibi regnum commissum credat. Multi namque munere divino, multi etiam Dei permissu regnant. Qui pie et juste et misericorditer regnant, sine dubio per Deum regnant; qui vero secus, non ejus munere, sed permissu tantum regnant. De talibus Dominus per prophetam: *Dabo, inquit, tibi regem in furore meo* (Ose. xiii, 10). Et Job: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi* (Job xxxiv, 3). Ut enim Isidorus exponit: *« Irascente Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. »* Constat ergo quia non astu, non voto, neque brachio fortitudinis humanæ, sed virtute, imo occulto judicio dispensationis divinæ, regnum confertur terrenum, et ideo cuicumque ab eo committitur, ita illud secundum ejus voluntatem disponere et gubernare procuret, quatenus cum eo, a quo illud suscepit, feliciter in perpetuum regnare valeat, quoniam nihil prodest cuiquam terreno regno principari, si (quod absit) contigerit eum æterno extorrem fieri.

CAPUT VIII.

Quod potestati regali, quæ non nisi a Deo ordinata est, humiliter atque fideliter cuncti parere debeant.

Constat regalem potestatem omnibus sibi subjectis secundum æquitatis ordinem consultum ferre debere; et ideo oportet ut omnes subjecti fideliter, et utiliter, atque obedienter eidem parent potestati; quoniam qui potestati a Deo ordinatæ resistit, Dei utique ordinationi, juxta Apostoli documentum, resistit. Sicut enim subjecti a rege sibi volunt pie et juste opitulari, ita specialiter ei primum ad salutem animæ suæ procurandam, deinde generaliter ad honestatem et utilitatem regni secundum Dei voluntatem disponendam atque adm-

mentiarum pro negotiis rei publicæ consulendis.

b Lib. iii Sent., cap. 48.

nistrandam, indissimulante atque irretrectabiliter solatium opportunum debent exhibere. Quod, cum faciunt, et divinum præceptum adimplere, et fidem regi debitam evidenter probantur conservare. Huiusmodi ergo obsequium a subjectis, regis potestati impendi debere, et legalia præcepta aperte testantur, et Dominus in Evangelio admonet, dicens: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo* (Matth. xxi, 21). Petrus quoque ait: *Subjecti igitur estote omni creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis* (I Petr. ii, 13). Et non post multa: *Deum timete, regem honorificate* (Ibid., v. 17). Paulus etiam apostolus in idipsum concordans ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit* (Rom. xiii, 1), et cætera, quæ de huiusmodi potestate apostolicus sermo exsequitur. Idem etiam scribit ad Titum: *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse* (Tit. iii, 1). Item ad Timotheum, quanti pendat causam et salutem regis, demonstrat ita scribendo: *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii, 1). Si enim Jeremias propheta Dei pro vita idololatæ regis Nabuchodonosor orare admonet, quanto magis pro salute Christianorum regum ab omnibus ordinibus Deo est humiliter supplicandum! Qualiter igitur regis potestati parendum, qualiter ejus saluti consulendum est, breviter ex auctoritatibus divinis dictum sit. Quapropter necesse est ut unusquisque fidelis tantæ potestati ad salutem propriam, et ad honorem regni secundum Dei voluntatem, ut pote membrum capiti, opem congruam ferat; plusque in illo generalem profectum, et utilitatem, atque honorem regni, quam lucra quærat mundi; quatenus his saluberrimis opulationibus sibi vicissim suffragantes, æterno regno pariter mereantur perfrui felices.

CAPUT IX.

Quod ubi charitas non est, nulla bona inesse possunt.

Magnum in utroque ordine, clericali videlicet et laicali, periculum esse cognoscimus, quod charitas, quæ Deus est ac decus Christianitatis, et in qua summa totius fidei nostræ consistit, in multis utriusque ordinis (quod non sine magno animi dolore dicimus) non regnare convincitur. Quæ virtus charitas sit, et evangelica et apostolica lectio, et sanctorum Patrum expositiones plenissime docent. Expressissime namque Joannes apostolus ait quod Deus charitas est: *In hoc apparuit charitas Dei in*

^a *Qui vero desides. Hæc profecto eum præcedentibus non coherent. An legendum qui vero dissidii auctores? Sane quiddam huiusmodi requiritur.*

nobis: quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere: Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis; et nos vidimus et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus et credidimus charitati quam habet Deus in nobis. Deus, charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo (I Joan. iv, 6 seq.). Perpendat quisque si in charitate, manet, Deum manere in se; si charitatem non habet, non Deum, sed hostem animæ suæ habitare in se. Cum charitate quippe cuncta bona, sine charitate vero nulla haberi possunt, neque etiam digne angelicum hymnum charitate carens Domino decantare valet. Sed quæritur quare? Attende quare: quia non est bonæ voluntatis; definitio quippe charitas est (ut doctores nostri tradunt) bona voluntas. Ergo quicumque bonam voluntatem non habet, charitatem non habere comprobatur: et ideo pacem, qui Christus est, qui bonæ voluntatis non est habere non meretur. *Gloria, inquit multitudo cælestis exercitus, in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14).

Miserabiliter plane decipiuntur plerique, qui sine charitate aut Deo placere, aut ad eum sine illa se putant pervenire. Verum si in nobis charitas non est, sed odium, et invidia, et avaritia, et discordia, et simulatio, et luxuria, et cætera mala regnant, quæ omnia a Christianitatis proposito abhorrent; mirum non est si animadversiones divinæ nos interioriusque diversissimis malis feriant, et impetum inimicorum adversum nos commoveant. Quapropter si pacis tempora quiete et tranquille ducere volumus, pacis et charitatis amatorem diligamus et timeamus, ejusque præceptis humiliter colla submittamus. Hi autem qui palatinis honoribus fulciuntur, sive clerici sint, sive laici, dignum est ut vinculo charitatis connectantur; nec alterutrus injuriam aut dehonorationem contra fas meditentur; ne desides aut dolosi ad invicem existant, ne forte qui dolosi sunt incidant in illud Psalmistæ dicentis: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Da illis, Domine, secundum opera eorum, et secundum nequitiam adventionum eorum, etc.* (Psal. xxvii, 3).^a Qui vero desides existunt, patenter ab unanimitate, quam in Christo Paulus habitare docet, scinduntur, caveantque hypocrisin Judæ proditoris Domini. Sunt et alia

huic rei convenientia, quæ longum est numerare. A regnum interiisse propter unius peccatum, vel inobedientiam, sive prelati, sive subjecti, longum est enumerare; sicuti contigit in Saul, pro cuius inobedientia regnum ab eo ablatum, alterique datum legimus. Nam, et filius ejus Jonathas, in cuius fidei fortitudinis victoria data est de adversariis, postea sanctificationis votum transgressus, licet ignarus concupivit, et victoriam letius populi perturbavit. Sed et Heli, de ordine sacerdotali, quia filios suos non satis corripuit, decidit; imo filiis suis merito suæ iniquitatis convenientibus corruit, sacerdotumque de progenie ejus sublata est; quorum negligentia et iniquitate populus in bello fugatus ac cæsus est, et gloria cum area Dei de Israel translata est, simul et locus eorum dissipatus est. Achan vero propter concupiscentiam inobedientiam factam, totum populum perturbavit. Pœnea quippe de multis proculi sumus, ut diligenter animadvertatur, si tot divinis ultionibus, totque periculis, tot etiam damnationibus subjacerent contemptores mandatorum Dei, quorum infinitus est numerus, et non solum illi qui præcepta suscepimus, verum etiam qui naturalem legem corruerunt, quanto potius reati subjacebunt gratiæ Christi redempti, et ab eodem Domino in viam justitiæ educti et instructi, si præceptis ejus obedire contempserint. Proinde necesse est ut unusquisque in ordine suo pro viribus studeat, et quantum Deum amaverit, quæ jussit adimpleat, et quæ vetuit caveat: ut non cum contemptoribus damnari, sed potius cum executoribus divinarum præceptorum valeat remunerari, quoniam non est dubium quin propter inobedientiam et contemptum præceptorum Dei, regni periclitatio et animarum proveniat damnatio.

CAPUT X.

De transgressoribus mandatorum Dei.

Mala quibus Deus offenditur vel periclitatur regnum, si quis liquido vult cognoscere, divinam, id est, legalem, propheticam et evangelicam, atque apostolicam perspiciat auctoritatem, ubi plene inveniet omnia mandata atque præcepta quibus Dei adimpletur voluntas: ibi etiam inveniet quæ Deus fieri prohibuit; pro quibus ad omnem ordinem diviniæ comminationes multæ sunt, et in quibusdam qui audire contempserunt, altio divina completa est. Prius quippe homo propter transgressionem divini præcepti de paradiso ejectus, et exilio damnatus, et morte multatus est, quod malum adhuc hodie genus humanum quasi natura sibi insertam experitur, Inde facta est alia generalis damnatio in diluvio, quæ multiplicatis vitiis et diversis malis, naturali lege corrupta, evenisse manifesta probatur. Quam sit etiam præsumptio gravis et periculosa quæ ex contemptu præceptorum Dei nascitur, ædificatio turris, et confusio linguarum prodit. Sodoma autem et Gomorpha et similes civitates, quibus flagitiis deletæ, et quomodo æterna damnatione in exemplum humani generis sint perditæ manifestum est; et tamen in comparatione earum Hierusalem duplam malum fecisse legitur, eo quod potitiam et præceptum Dei habuerit, et servare contempserit, secuta propria voluntate. Nam iniquitas sodomitica juxta prophetam fuit superbia, sateritas et abundantia, et otium, et quod ego et pauperi manus non porrigebant; unde recessit oblitio Dei, et operati sunt adhuc abominations. Obduratio quoque Ægyptiorum, qui nullis signis nec prodigiis, sed neque flagellis corrigi potuerunt, ad quem finem pervenerit notum est: nam Dathan et Abiron atque Core cum sociis eorum qui cum iis perierunt, quam horribili terræ hiatu, propter contemptum et inobedientiam contra Deum consumpti sunt, manifestum est. Quomodo etiam multitudo populi Dei perierit in deserto propter concupiscentiam et contemptum et perversas consuetudines a Deo illis prohibitas, donec diversis cladibus consumerentur, ita ut nullus eorum ad terram pervenerit repromissionis præter duos tantum obedientis voci Domini, omnibus perspicuum est.

Quoties autem acciderit populum corruisse, vel

^a Est et aliud. Hæc quidem etiam habentur laudato capite 20, sed aliis plerumque verbis.

regnum interiisse propter unius peccatum, vel inobedientiam, sive prelati, sive subjecti, longum est enumerare; sicuti contigit in Saul, pro cuius inobedientia regnum ab eo ablatum, alterique datum legimus. Nam, et filius ejus Jonathas, in cuius fidei fortitudinis victoria data est de adversariis, postea sanctificationis votum transgressus, licet ignarus concupivit, et victoriam letius populi perturbavit. Sed et Heli, de ordine sacerdotali, quia filios suos non satis corripuit, decidit; imo filiis suis merito suæ iniquitatis convenientibus corruit, sacerdotumque de progenie ejus sublata est; quorum negligentia et iniquitate populus in bello fugatus ac cæsus est, et gloria cum area Dei de Israel translata est, simul et locus eorum dissipatus est. Achan vero propter concupiscentiam inobedientiam factam, totum populum perturbavit. Pœnea quippe de multis proculi sumus, ut diligenter animadvertatur, si tot divinis ultionibus, totque periculis, tot etiam damnationibus subjacerent contemptores mandatorum Dei, quorum infinitus est numerus, et non solum illi qui præcepta suscepimus, verum etiam qui naturalem legem corruerunt, quanto potius reati subjacebunt gratiæ Christi redempti, et ab eodem Domino in viam justitiæ educti et instructi, si præceptis ejus obedire contempserint. Proinde necesse est ut unusquisque in ordine suo pro viribus studeat, et quantum Deum amaverit, quæ jussit adimpleat, et quæ vetuit caveat: ut non cum contemptoribus damnari, sed potius cum executoribus divinarum præceptorum valeat remunerari, quoniam non est dubium quin propter inobedientiam et contemptum præceptorum Dei, regni periclitatio et animarum proveniat damnatio.

CAPUT XI.

Quod multi professionem Christianam verbis tantum teneant, sed operibus negligant.

Et mandatorum legum jura oburgatorum forsitan negotia dirimenda a mortalibus edita, homines avidissime discere et intelligere acutissime satagunt, et cætera ut cap. 20 libri I de Inst. latæ usque ad indissimulenter observanda censetur.

Quod vero fides sola neminem ad regnum provehat coelorum, jam in superioribus capitulis demonstratum est. Verum professio Christiana a multis et in multis propter delectationes carnales, et propter diversissimas hujus sæculi vanitates, et perversissimas consuetudines, miserabiliter negligitur; quibus quanto plus inaniter inserviunt, tanto minus operibus Christianæ professionis vacant. Quod si Acta, et cætera ut in eodem cap. 20 libri I usque ad erga lautissimos sibi cibos præparatos artem collaudant coquorum.

Est et aliud in Christiana religione magna admiratione dignum; eo quod leges humanæ, quæ plerumque peccare volentibus terrorem potius quam Christi præcepta incutiunt, majorem vim quam divini habere videantur; cum utique ille sibi parentes

a temporali, hæc quoque ab æterna liberent pena. Cum nunc quispiam regiæ aut imperialis dignitatis apicem tenens, cæteris mortalibus temporaliter imperans, aliquod edictum proponit, quod a sibi subditis et audiri diligenter, et impleri fideliter sagaciterque velit; quis, røgo, subditorum abnihiliter obaudit, illiusque jussionibus obtemperare salagit? Quis vero in tantam audaciam prorumpere audeat, qui id nisi ad suum discrimen contemnere præsumat? Unde satis mirari non potest cur homines tanta cæcitate percussi existunt, ut Creatoris sui legem tam temerario ausu postponant. Homines condunt leges, et a subditis custodiuntur; Deus creator omnium æternaliter imperans, qui nostro augmento non crescit, in cujus manu ita sumus sicut lutum in manu figuli, dedit legem ob salutem animarum capessendam, et audiri contemnitur; et si aure corporis audiat, aure cordis non percipitur; et si aure cordis percipitur, opere non impletur. Quid autem excusationis Christiani Domino afferre poterunt, qui mundatæ legis censuram ob mundalem metum suscipiant, et Jugo Christi, quod suave et leve est, et ad vitam ducit æternam, colla submittere reduunt? Dominus dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati esitis, et ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth. xi, 28).* Et venire ad talem tantumque vocantem, et ab eo humilitatem et mansuetudinem discere, ejusque jugum suscipere recusatur. Hoc

qui faciunt, quid aliud faciunt, nisi a salute propria deficiunt? Quod quam miserabile et exitiale sit explicari non potest. Perspicue sanè animadverti potest quod professio Christiana modernis temporibus a plerisque non sic devote ac religiose colitur, sicut a præcis colebatur Christianis.

Hanc itaque fidei regulam, de qua superius breviter, et in memoratis Actis apostolorum plenissime dictum est, apostoli, in dō per apostolos Christus tenendam fidelibus censuit. Si igitur hæc Christus docuit, ut quid ut tantisque perversis consuetudinibus ad votum quorundam repertis contemnitur? Quæ quamvis Deo annuente veraciter percipiatur, operibus tamen a nonnullis diversis negligitur modis, et idcirco accidisse cognoscimus, quia irrepsit inter quosdam nimium defendenda consuetudo, quæ utique legibus divinis quibus se per fidem subdiderunt non ut oportet animadversis, quod libet et licitum non est, sed et quod licet, non tamen expedit, legem sibi faciunt, et secundum id quod libitum fuerit, vivere se posse inculpabiliter credunt. His ita præmissis, necesse est ut unusquisque fidelis penetralia cordis sui rimetur, et si fidem Christi quam percipit, operibus non exornat, pacti quod cum Deo in baptismate fecit se prævaricatorem esse cognoscat. Dum ergo tempus habet, Christi adjuvante gratia, viam salutis non verbis tantum, sed operibus repe-

tal. Non ergo mirum est si mæro divinis grassentur, ubi fides Christi non veraciter, sed simulantur tenetur. Semper enim dicimus nos Deum velle querere, et de præteritis admissis ab eo veniam postulare, et mentimur; quia quod dicimus, adimplere differimus. Quotidie etiam dicimus viam Dei, a qua peccando exorbitavimus, nos querere velle; perquam ad Deum revertamur, et Deus stravit eam in conspectu oculorum nostrorum, et per eam ingredi contemnimus. Quis ratione utens ignorat nos debere semper potius eligere, et vitiosa contemnere? Diversis divinæ ultionis cladibus merito nostræ iniquitatis atterimur, et ad eum a quo percitimur reverti contemnimus, adimplentes illud propheticum: *Et populus non est reversus ad perturbentem se, et Dominum exercituum non exquisierunt (Isa. ix, 45).* Verendum porro satis est, ne nobis toties a Domino per legales et propheticas, atque evangelicas et apostolicas demeritationes sive comminationes, admonitis et flagellatis, et ad Deum veraciter redire contemnentibus, illud tandem proveniat quod Israelitico populo prophetis Domini insultanti, et ad Deum reverti contemnenti, provenit; quorum iniquitates Dominus diu patienter pertulit, et ad extremum iis propitiari noletis, eos in Assyriorum captivitatem migrare permisit. Assyrii namque significant et interpretantur captivantes. Unde satis vigilanter providendum est ne sicut isti corporaliter, ita nos, quod absit, spiritualiter in eorum deveniamus captivitatem.

CAPUT XII.

Quod gravius puniantur qui fidem Christi perceperunt, et in malis vitam finierunt, quam illi qui sine fide mortui sunt, et tamen bona operi egerunt.

Dici solet a nonnullis Christianis quod hi qui in Christo renati sunt, quanquam scelerate vivant, et in malis operibus diem extremum claudant, diuturno, et cætera ut in lib. 1, cap. 19, de Instit. laic., usque ad, quam post agnitionem retrorsum converti.

Quapropter procurandum est ut dum in hac vita vivitur, bonis operibus insistatur. Admonet quippe Dominus in Evangelio: *Vigilate et orate, quia nescitis diem neque horam (Matth. xxv, 13).* Item: *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet (II Petr. iii, 10).* Item: *Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant (Joan. xii, 35).* Et Apostolus: *Eccœ nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi).* His documentis perdocemur quod indulta tempora penitentiae in vanum non sint deducenda, et quod fides Christi bonis semper operibus sit exornanda.

CAPUT XIII.

Quod ad ecclesiam orandi gratia frequenter conveniri debeat.

Quia moderno tempore Christiani populi devotio a devotione plebium fidelium, quæ sub apostolis existit, longe sit impar, in præcedentibus jam con-

* Namque significant. Editum erat namque Dominus sianificant.

memoratum est, et cætera ut in lib. 1 cap. 11 de Insti-
t. laic.

CAPUT XIV.
Quod in ecclesia Christi non sit otiosis turbis que
labulis, vacandum; et quod qui hoc faciunt, non
solum sibi peccata non minuunt, sed et majora ac-
cumulant.

Multum ecclesiam ingressi, non ad Deum puram
simplicemque orationem dirigunt, quoniam quod
ore precantur, hoc etiam mente non meditantur, et
cætera ut in lib. 1 cap. 13 Instit. laic.

CAPUT XV.
Quod et in aliis competentibus locis, si locus basilicæ
procul fuerit, oratio ad Deum et confessio peccato-
rum fieri possit et debeat.

Sicut sunt nonnulli, qui orandi gratia ecclesie
limina frequentare negligunt, ita e contrario existi-
tunt plerique, qui pro eo quod basilicas adi-
queunt, et reliquias sanctorum præsto non habent.
idcirco vota precum suarum ad Dominum, ut oportet,
supplici devotione non fundunt, non animadver-
tentes quod Deus non sit ubique præsentis, sed ubique
totus, sed ubique presens, ubique mirabilis. Unde ait Psalmista: Quo ibo a spiritu tuo,
et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum,
tu illic es; si descendero in infernum, ades (Psal.
CXXXVIII, 7). In omni loco dominationis ejus, bened-
dic, anima mea, Domino (Psal. CII, 22). Legitur ita-
que in libro Regum: Si egressus fuerit populus tuus
ad bellum contra adversarios suos, per viam in qua
miseris eos, adorabunt te contra viam in qua civitas
hæc est quam elegisti, et domus quam edificavi nomi-
mini tuo, tu exaudies de caelo preces eorum, et obse-
rationem, et ulcisceris. Si autem peccaverint tibi
(iniquitatem enim non homo qui non peccet) et iratus fueris
eis, et tradideris eos in manus hostium, et captivos duxerint eos in
terram longinquam, vel certe quæ juxta est, et con-
vertentur ad te, et revertentur ad te, et dixerint: Misere-
re nobis, et miseris erimus, et adorabunt te contra viam
in qua miseris eos, et domus quam edificavi nomini tuo,
tu exaudies de caelo, hoc est, de firmo habitaculo tuo
preces eorum, et facies judicium eorum (III Reg. VII,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100).

CAPUT XVII.
Qui imperatorum vel regum veraciter felices dici pos-
sunt et debeant.

Hoc opusculum, optime rex, ob gratiam salutis
vestræ digessimus, humiliter deprecantes ut illud
sicut jam in præcedentibus dictum est, libenter le-
gere et audire dignemini, quatenus libentius atque
frequentiùs deinceps serenitatis vestræ ea qua ad
salutem animæ vestræ et honorem regni pervenire
cogovero, alacri animo scribam. Quod tamen opus-
culum non meis, sed beati Augustini doctoris scri-
miti verbis finiendum ratum dignumque duxi, ut
eis perspicue cognoscatis qui imperatores, qui
reges felices dici possunt et debeant. Scribit autem
in libro de Civitate Dei (Cap. 24), inter cetera
ita: Neque nunc nos Christianos, quosdam impe-
ratores ideo felices dicimus, quia, vel divitius impe-
rarunt, vel imperatores filios morte placida relique-
runt, vel hostes reipublicæ domaverunt, vel inimicos
cives adversus se insurgentes et cavere, et oppri-
mere potuerunt. Hæc enim et alia vicia hujus æra-
nosæ vel munera vel solatia quidam etiam ceteros
demonum accipere meruerunt, qui non pertinent ad
regnum Dei, quo pertinent isti; et hoc ipsius mi-
sericordia factum est, ne ab illo ista, qui in eum con-
derent, velut summa bona desiderarent: sed felices
mus, quod in illis quæ hic exseribit Jonas ex libro
tertio Regum, occurrunt varise lectiones non parva.

Sicut sunt nonnulli, Hoc quidem caput inte-
gram reperitur supra, in cap. 14 libri de Instit.
laicæ, sed idcirco iterum edi oportere arbitrati su-
mus.

DE CULTU IMAGINUM. — PRAEFATIO.

dicimus, si iuste imperant, si inter linguas sublimiter honorantium, et obsequia, nihil humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerunt: si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilandum, majestati eius famulam faciunt; si Deum timent, diligunt, colunt, si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes, si tardius vindicant, facile ignoscunt; si eandem vindictam pro necessitate regenda, tunc quoque republice, non pro saturandis inimicitiarum odia, exerunt; si eandem veniam, non ad impunitam iniquitatis, sed ad spem correctionis, indulgent; si

A quod aspere plerumque coguntur decernere, misericordie lenitate, et beneficiorum largitate contempserint: si luxuria tanto eis est castigatio, quanto possit esse liberior: si maluit cupiditatibus, pravis, quam quibuslibet propter ardorem inanis gloriae, sed propter charitatem felicitatis aeternae; si pro suis peccatis, humilitatis, et miserationis, et orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales Christianos imperatores dicimus esse felices, interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus advenit. Deo gratias.

JONÆ

DE CULTU IMAGINUM

LIBRI TRES.

Quos, imperatoris Ludovici Cesare, edidit adversus blasphemias Claudii Taurinensis Ecclesiae episcopi.

(Ex Bibliotheca veterum Patrum, see. II.)

JONÆ PRAEFATIO.

Ipse sequens opusculum Carolo regi porrectum.

Dilecto Carolo, inclity regi, Jonas, minimus famulus Christi famulus, geminam optat salutem. Quamvis dominus noster gloriosissimus genitor vester, Deo affectissimus, Ludovicus Caesar religiosissimus, hi fidei sinceritate totius bonitatis virtute, probitate morum claritudine, sapientiae ac sanctitatis doctae, divinae amoris ac timoris fervore existorit, et in ecclesiasticis negotiis, Domino administrante, ad honorem et cultum divinum pertinentibus augmentandis et gubernandis emicuerit; quantumque imperium paternum (quia sic Deus voluit) jure acquisitissimo sortitus, rectissimo justitiae libramine teneret, rexitque, et contra hostium impetus militatim tenuerit, et Ecclesiam Christi pretioso sanguine redemptam, suoque regimini divinitus commissam, moram patris tui, videlicet pii et honorantissimi Caroli nobilissimi Augusti, imitans, imo supergrediens, disciplinis liberalium artium educavit, et utriusque Testamenti sancti paginis atque eximiorum Patrum dictis, ad propellenda haereticorum cogitata venenata, et instruxerit et instrui fecerit, ut omnis catholicae apostolicaeque fidei filius percepturum esse non ambigitur, quoniam revera id quod dicitur in promptu esse carnatur. Is namque Deus dilectissimus princeps, inter cetera bonitatis suae studia, erga divinum cultum amplificandum multiplici modo ferventia, quemdam presbyterum

natione Hispanum, nomine Claudium, qui alicujus temporis in palatio suo in presbyteratus militaverat honore, cui in explanandis sanctorum Evangeliorum lectionibus quantalacumque notitia inesse videbatur, ut Italicae plebis, quae magna ex parte a sanctorum evangelistarum sensibus procul aberat, sacrae doctrinae consulum ferret, Taurinensi praesulem subrogari fecit, Ecclesiam. Sed quam pestiferum dogma et ab Ecclesia auctoritate abhorrens, in plebem sibi transfuderit commisitque libellis, quos ad Theodemigum venerabilem abbatem, seipsum etiam imperante, corrigentem et a superstitiosa doctrina avertere volentem, scripsit, eundem legere et nosse volentibus pateat demonstrat. Memoratus denique libellis eidem domino nostro, genitori vestro, sincerissima ac religiosissima orthodoxam fidem consenti, ab defensionem sanctae matris Ecclesiae, quae ab eodem Claudio, sicuti textus ipsarum litterarum prodit, hostiliter impugnabatur, delatus est. Qui ab eo suique palatii praeceptissimis viris examinatus, iusto iudicio repudiatus. Quem licet ego nec legero, nec viderim, quoddam tamen ex eo excerptum, eodem genitore vestro mittente, suscepisse praecipiens et monens [Forte, praecipiebat et monebat] memoratus Deo charus Caesar, ut ad repellenda et improbanda ejusdem Claudii, quae in eodem excerpto perversissima continebantur, dicta, et in blasphemiam vituperationemque sanctae Dei Ecclesiae irreverentem

erant jaculata, secundum tenuitatem sensus mei, quantum Deus annuisset, nullatenus rescribere omitterem. Cujus jussioni libentissime parens, prout Deus posse dedit, et facultas temporis sivit, quoddam opusculum dirigere coeperam et magna ex parte digesseram. Sed audiens eundem Claudium juxta humanam conditionem ultimum clausisse diem, ab eodem opere perficiendo stylum meum ferendum statui. Rebar enim quod illo moriente pariter ejus error nusquam comparuisset, secundum Domini sententiam dicentis: *Delebo memoriam Amalec sub caelo* (*Exod. xvii*), nihilominus memoria illius perverse doctrinae deleta fuisset in omnium virorum prudentiam pectore. Sed quia, ut relatione veridica didici, non modo error de quo agitur in discipulorum suorum mentibus reviviscit, quin potius, eo dicente, haeresis Ariana pullulare deprehenditur, de qua fertur quaedam monumenta librorum congestisse, et ad simplicitatem et puritatem fidei catholicae et apostolicae oppugnandum in armario episcopi sui clandestina calliditate reliquisse; non sum ausus quin, monitu et hortatu ffrorum sanctae Dei Ecclesiae, opus quod praetermiseram enucleatim discutendum repeterem; et singulis quae supererant perverse objectis rationalibus atque pmissis antithetis ad liquidum obviarem. Quod ergo pro viribus executus, idem opusculum juxta imperitum patris vestri, ob capacitatem meae sensus digerens, vobis offerendum merito judicavi; ut quod patri vestro imperanti reddere non quivi, id vobis et illi pariter reddam. Sufficere namque Claudio poterat ad cumulum miseriarum suarum error quem secutus est, duorum scilicet haereticorum, Eustathii et Vigil-

* Excerptum cujus meminit hic desideratur; neque vero eo magno opere opus est, cum singula ejus excerpti verba impugnet auctor in sequentibus, et

ill. Sed his geminis pestibus minime contentus, altiori perditionis suae barathro sese precipitem dedidit, dum infestissimi hostis sanctae Dei Ecclesiae Arii se sectatorem discipulumque et in vita et in morte extitisse monstravit: in vita quidem, docendo et praedicando; in morte quoque, in nefandis codicibus suis eundem errorem a se scriptum relinquendo. Secta quippe ejusdem Arii, olim a sanctis Patribus damnata catholicoque mucrone sub perpetuo anathemate confossa, quae ab eodem Claudio dicitur resuscitata, necesse est ut sagacissimo quaesitu et diligentissimo scrutamine exstet inventa et in lucem praefenda [*Forte, proferenda*], et cum resuscitatore suo ab ecclesiasticis viris rursus sanctarum Scripturarum telis ferienda atque frustranda; ne, quod absit, si defuerit, simplicium mentibus in processu temporis virus mortiferum propinet, et in perpetuam damnationem inducat. Humiliter igitur flagito clementiam serenitatis vestrae, rex prudentissime, ut si quid in eodem opusculo utilitatis inveneris, grater suscipiatis, eamque habeatis et haberi faciatis, vosque legatis et vobis legi jubeatis. Excerptam porro mihi missam ideo inter hanc praefationem et opusculum subsequens interserui, ut quisquis idem legere et scrutari voluerit, primum, rogo, hac praefatione lecta, idem excerptum legat et examine. Et tunc demum ad memoratum opusculum aut probandum aut improbandum manum mittat. Et quidquid minus responsum minusque praemissis pravis objectis contraitum repererit, suae sanioris uberiorisque intelligentiae scriptis et dictis, ob honorem et defensionem sanctae Dei Ecclesiae, suppleat.

praeterea reperitur infra ante librum responsionum Dungalii adversus eundem Claudium (*Patrologiae tom. CV, col. 459*).

LIBER PRIMUS.

Disertissimos viros et eloquentissimos, atque catholicam et apostolicam fidei invictissimos defensores, Hispaniam protulisse manifestum est. Quorum imitanda exempla et documenta sequenda quia in promptu habentur, et Ecclesiae amplectuntur, ab eis, Christo favente, non ab jure [*Forta abire*] sancta salubriter instruitur et fovetur Ecclesia. Sed quoniam saepissime et haereticarchas simplicitatem catholicae fidei perversis dogmatibus commaculare conantes, et multifariis superstitionibus auctoritati sanctae Dei Ecclesiae contrayentes, creavit, et hactenus creare non cessat, cunctis valde fidelibus dolendum est. Ut igitur caeteros omittam, emersit ex eadem Hispania, tempore sanctae memoriae Caroli piissimi atque invictissimi Augusti, quidam Felix nomine, actu infelix, Urgelitanensis civitatis epi-

scopus, qui, juncto suo sceleratissimo errori Eliphanto Toletanae urbis episcopo, secundum humanitatem non esse proprium filium Dei, sed adoptivum praedicare ausus est, et hac virulenta doctrina uterque Hispaniam magna ex parte infecit. Deinde apostolorum Christi actus imitari videri volentes, cum ipsi non apostoli Christi, sed praecones essent hostis antiqui, unusquisque separatim diversas provincias, eadem sua insana doctrina impuendas, appetivere. Eliphantus scilicet Asturias et Galliciam, cujus discipulos apud Astures me aliquando vidisse memini, quos et catholicorum virorum regionis illius, qui eorum vesanae doctrinae secundum sanam doctrinam rationabiliter rehibebantur, relatu, perspicuitatisque meae probatu, secundum eorum actum et habitum, certissimos antichristos esse liquido

deprehendi, manifeste cernens in illis illud beati Ambrosii compleri: *Habitus mentis in corporis statu cernitur. Et illud cujusdam:*

*Proas hominis propriae mentis depromit amictum,
Qualis vultus erit, talia corda gerit.*

Quibus verissime et apertissime cognitis, et quia jam secundum apostolicum præceptum, ut ab eadem sua erronea prædicatione desisterent admoniti fuerant, et tamen in eodem errore permanebant, ut hæreticos devitari. Porro idem Felix, cum multis apud Septimaniam eundem haustum pestiferum propinaverit, eum tamen Gallia Germanique, quantum in illo fuit, propinare voluit. Sed, divina gratia adminiculante, nullam apud Galliam Germanique ejus error locum invenire quivit, quoniam non solum apud Germaniam studium litterarum et amor sanctarum Scripturarum, verum etiam apud eandem Galliam (quæ sola, teste Hieronymo, monstra non habuit, sed viris semper fortibus et eloquentissimis abundavit), ejusdem memorabilis viri solertissimo studio et ferventissimo desiderio actum est ut, Domino opem ferente, in sibi commissæ Ecclesiæ filiis et liberalium artium apprime disciplina et divinarum Scripturarum perfecte polleret intelligentia; quibus milites Christi, ut pote invictissimis armis muniti, ejus vesanam doctrinam propulsaverunt. Eiusdem namque principis iussu in unum coacti, adhibita etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritate, eundem Felicem damnaverunt, imo eum auctore sui erroris, Nestorio, quem imitatus est, perpetuo anathemati mancipaverunt. Memorato autem orthodoxo principe Carolo rebus humanis exempto, gloriosus filius ejus Ludovicus, pietate, sapientia et fortitudine, tanto non impar genitoris, paternum (quia sic Deus voluit) triumphaliter sortitus est imperium. Quo feliciter imperante, idem Felix in quodam discipulo suo nomine Claudio, ut pote (ut verbis beati Hieronymi utar) Euphorbus in Pythagora, renascitur: utique, etsi non ut pridem fidei catholice regulam, ecclesiasticas tamen traditiones quam venenatis telis per eundem discipulum suum jaculari nisus sit, breviter memorandum est. Antiquus etenim hostis, inimicus generis humani, ecclesiasticæ quietis impatiens, qui non cessat lolum malitiæ suæ, quantum sibi divinitus permittitur, in agrum sanctæ Dei Ecclesiæ jugiter speressere, exagitavit memoratum Claudium quibusdam insidiarum suarum furis, et in tantam audaciam prorumpere suasit, ut contra Ecclesiæ auctoritatem nonnulla frivola et inepta scripturavit, quæ in subsequentiis demonstrabuntur. Reor igitur eum optatum quod obeunte piæ memoriæ pio principe Carolo, adeo in Ecclesia, quam sanctis præcedentibus meritis idem inclytus filius ejus, nutu divino, regendam tuendamque suscepit, cognitionem divinarum Scripturarum labefactaverit, ut eam suæ ve-

doctrinæ arietibus conquare et ad sibi dedendum passim convertere posset; sed, quantum hac opinione seipsum irriserit, liquido claret. Quoniam ejusdem piissimi principis solertissimo studio, ita quotidie, Domino opitulante, ad meliora succrescit, ut omnibus sanæ fidei perspicuum sit, eam, et in fidei sinceritate salubriter roborari, et in cognitione divinarum Scripturarum, sapienter dilari et spiritaliter fructificari. Quæ etiam ita super firmis- simam petram fundata consistit, ut nec portæ inferi ei prævalere (*Matth. xvi*), nec vis fluminum, nec flatus ventorum a suo eam fundamento possint quoquo modo amovere. Unde non inconvenienter de illa illud decantatur evangelium: *Venerunt flumina, flaverunt venti, et non potuerunt eam movere, fundata enim erat supra petram (*Matth. vii; Luc. vi*).* Quia igitur idem charissimus Deo princeps, divinoque plenius amore succensus, et cœlesti gratia adjutus, eandem Ecclesiam sibi creditam instanter erudit, armisque spiritalibus munit, et dictis et exemplis incessanter ad alta sus tollit, dignum est ut, sicut pater illius magistri ejusdem Claudii, adhibita sanctarum Scripturarum auctoritate, damnavit errorem, ita nihilominus isto gloriosus filius ejus, nulli pietate, sapientia et fortitudine secundus, discipuli ejusdem Felicis vesanas damnæ blasphemias, divinarumque Scripturarum telia confodit, Ecclesiamque commissam, Christo seorsum pugnasse, ab his et hujusmodi erroribus immunam liberamque reddat. Quod quidem qualiter ejus pio sagacissimoque studio actum sit, in processu hujus operis, Deo annuente, patebit. Ita itaque de quo agitur, exortus ex eadem Hispania, ejusdemque Felicis discipulatus ab incerta ætate inherens, per aliquod tempus in palatio memorati gloriosissimi ac serenissimi, Deoque amabilis Augusti, in officio presbyteratus militavit. Sed ut aliquam utilitati doctrina prædicationis evangelicæ, quæ illi admodum inesse videbatur consuleret, ipsius piissimi principis elementia præsul Taurinensis subrogatus est Ecclesiæ. Qui dum super gregem sibi creditum pro viribus superintenderet, eumque prædicationis suæ instantia ad amorem cœlestis patriæ, quantum videbatur, accendere satageret, vidit eum inter cætera quæ emendatione digna gerebat, superstitiosas, imo perniciosas, imaginum adorationi, quæ plurimum nonnulli illarum partium laborant, ex inobstante consuetudine deditum esse. Unde immoderato et indiscreto zelo succensus, non solum picturas sanctarum rerum gestarum, quæ non ad adorandum, sed solummodo (teste beato Gregorio) ad instruendum novitiam mentes, in ecclesiis suis antiquitus fieri permixtæ sunt, verum etiam cruces materiales, quibus ob honorem et recordationem redemptionis suæ sancta consuevit uti Ecclesia, a cancellis parochiæ suæ basilicis dicitur deletisse, evertisse et penitus est ut scripserit libellum illum impium, qui ex hæreticorum officina prodit illius nomine contra imagines, anno 1549.

* Ambros. in Epist. I ad Timotheum.

† Carolus Magnus damnavit errorem Claudii iconomachi, ex Scripturarum auctoritate; tantum ab-

abdicasse: sed quia errorem gregis sui ratione corrigere neglecti, et eorum animum scandalum generavit, et in sui detestationem eos quodammodo præsumptere coegit. Nam si beati Gregorii dictis ad Serenium Massiliensem episcopum scribentis obedienter parere, nec non et apostoli Pauli salubria facta sequi, voluisset, nequaquam tam irrationabili facto se precipitem dedisset. Sicut enim ex libro Actuum apostolorum (Cap. xvii) didicimus, atque Historiæ tripartitæ auctoritate astipulante cognoscimus, cum venisset idem beatus Paulus Athenas, et civitatem replētā idollis conspexisset, aras ab illis honoratas non destruxit, sed ratione ignorantiam redarguit, veritatis jura monstravit. Dicitur etiam Claudium eundem adversus reliquias sanctorum non contemnendas (ut poterunt mors pretiosa in conspectu Domini, eorumque sepulcra, ut a sanctis Patribus traditum est, honoranda) quædam nefanda dogmatizasse, et usque hinc dogmatizare. Quæ licet series litterarum suarum manifeste non indicet, ex his tamen quæ inhiit, et ex veridica quorundam fideium relatione, ita se rem habere liquido claret. Quapropter verisimile videtur hujus novitii sanctæ Ecclesiæ hostis animam ex duorum animabus priscorum compactam, atque uno corpori indeptam, Vigilanti videlicet et Eustathii, qui, ut verbis Sedulii utamur, ambo errore pares, quanquam sunt diversa secuti. Licet enim in plurimis ab alterutro desciverint, in contemnendis tamen sanctorum martyrum reliquiis eorumque sepulcris dehonorendis, et nonnullis ecclesiasticis traditionibus reprehendis, unum perversissime senserunt. Quorum alterius error a beato Hieronymo, sanctæ Dei Ecclesiæ eximio doctore, veritatisque fidelissimo assertore, et vesani erroris experientissimo execratore, strenue superatus; alterius vero in Gangrensi concilio perpetuo anathemate a sanctis Patribus est destructus. Necessè est ergo ut quicunque hujusmodi damnatorum errores imitatur, et canonica auctoritate percellatur, et eorum perpetuo anathemati societur. Is quippe de quo agimus, quia non simpliciter graditur, sed a recto tramite aberrans, sanctorum Patrum terminos jactanter transgreditur, non frustra, sed quodam, ut creditur, vaticinio, Claudii sortitus est nomen. Quoniam, quanquam magistri sui (quod qui nos regit longè faciat!) non videatur aperte sequi errorem, in eo tamen quod ecclesiasticæ auctoritati claudicando contraire nititur, non immerito nomen Claudii sortitur, eorumque numero jure asciscitur de quibus Psalmista: *Filii, inquit, alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semilibus suis (Pshl. xvii)*. Quidam sane sanctæ religionis proposito venerandus, et honestate vitæ imitandus, debitoque honore nominandus, Theodemirus Pater monachorum, nunc jam rebus humanis exemptus, cum jam longè lateque fama crebrescente, ab eodem Claudii talia geri et predicari contra auctoritatem ecclesiasticam didicisset, charitatis officio ductus, et unice gentis

A amore provocatus, eodem Claudio, ut ab his se que reprehensibiliter agebat et docebat componeret, literis charitate refertis mandari curavit. Ille e contra, fraternæ admonitionis impatiens, turbidaque indignatione permotus, non solum in illam justè se redarguentem, verum etiam in omnes sanctæ catholice et apostolice Ecclesiæ sincerissimos cultores, Galliam Germaniamque incolentes, Christoque Domino devotissime militantés, et ab imaginum superstitione immunes, diversarum reprehensionum ac vituperationum jacula intorsit, eosque et idololatriæ abominatione, et falsæ religionis superstitione, et innumeris aliis sceleribus irretitos, sicut textus suarum litterarum demonstrat, appellare non erubuit. Unde mirari satis hominem nequeo, ut qui disciplinam recte loquendi nescit, non solum docere, verum etiam alios reprehendere, et, quod his inepitius est, in reprehensionum peritorum virorum librum præsumperit evomere. Verum nisi ob ejus errorem vanissimum refelendum, et quorundam simplicium deceptionem cavendam, videbatur ne illis pestifera doctrina eorum quoquomodo miserabilis fieret ruina, nequaquam illius imperata scripta in manibus forent sumenda. Quoniam si ab his qui litteraria arte imbuti sunt vel tenuiter discuntur, pene nihil in eis reperitur quo res recte loquendi et scribendi non offendatur, exceptis his quæ de aliorum opusculis furtim subripuit, et quibusdam subtractis atque mutatis, compilatoris usus officio, ut sua, suo inseruit operi. Fertur interea in suggestionem ejusdem abbatis totiusque Gallicanæ Ecclesiæ, tantæ proficitatis evomuisse libellum, ut magnitudinè suâ quinquagenis psalmis Davidicum superaverit Psalterium, de quo non nisi quoddam excerptum in manus parvitas nostræ est perlatum, cujus hæc est exordium: *TITULUS LIBRI. Apologeticum atque Rescriptum Claudii episcopi adversus Theodemirum abbatem.*

Quam absurdissima et ridiculosa, quamque aribus virorum peritorum tituli istius sit fastidiosa constructio, ipsorum puerorum qui adhuc liberalibus initiantur disciplinis, facile aperteque potest probari iudicio. Sed idcirco certæ personæ ejusdem tituli rusticitatem patenter non adscribimus, quia incertum habetur utrum dictatori an scriptori, vel certe exceptori, ascribenda sit. Ad sequentia ergo, quæ propria tua, o Claudii, esse non ambigimus, apostrophem facimus, et non de his quæ in eodem opere tuo perverse scripsisti cum aliis, sed magis tecum manum volumus conserere. His namque contra memoratum Theodemirum venerabilem abbatem:

Epistolam tuam, cum adjunctis super capitulis, plenam garrulitate atque stoliditate, per quemdam accèpi rusticum portitorem, in quibus capitulis deunias te turbatum, ita inquit, eo quod remor abierit ex Italia de me per omnes Gallias, usque ad finem Hispaniæ, quasi ego sectam quamdam novam prædicaverim contra regulam fidei catholice, quod omnino falsissimum est. Est hæc

apologice Theodemiro abbati scripseris, cur a caeterorum lesione, intemperantior insontes navis inficis falsitatis? Nam si diligenter eadem scripta tua animadversa fuerint, procul dubio non solum in eundem Theodemirum abbatem, sed etiam in Italos, et Gallos, atque Germanos, venenum quod lethaliter potasti, utique lethaliter eructasse reperieris. Enimvero si per singula monstruosorum verborum tuorum constructiones reprehendendo discutere cœperimus, magis erit operis exsecutio, opportunitque temporis supervacua impensio, quas lectoris prudentissimo iudicio tempore suo reprehendendas relinquentes, quem sensum textus litterarum tuarum contineat, pro captu intelligentiæ nostræ scrutari nitamur. Videris itaque primum in earundem litterarum tuarum exordio impatientiæ et levitatis atque iracundiæ arguendus, eo quod fraternæ dilectionis immemor, postposita moderata dictione et gravitate sacerdotali, tibi amicabilem familiariterque scribentem, garrulitatis et stoliditatis elogio denotaveris. Ais etiam post pauca :

« Nec mirum est si de me ista dixere diaboli membra, qui ipsum caput nostrum et seductorem et dæmoniacum proclamaverunt. » Quos itaque hoc loco diaboli membra, qui ipsa caput nostrum et seductorem et dæmoniacum proclamaverint, solius moderationis habenis, vocitas, nisi Gallos, ad quos superius tuum rumorem pervenisse, et in subsequentiis ora sua ad te blasphemandum aperire scripsisti? Unde patienter te interrogo quinam potius diaboli membra vocandi sint, utrumque illi qui nec hæresi, nec schismate, nec alio quolibet errore ab ecclesiastica auctoritate scinduntur, an illi qui, superbiæ fastu elati, ei quodammodo resultare præsumunt. Qui cum responderis : Insultatores, imo impugnatores, merito diaboli membra appellari, alteri huiusmodi erroribus subactæ, non Gallicanæ Ecclesiæ, tam funestum nomen poterat aptari, quæ caput suum Christum non, more infidelium Judæorum, dæmoniacum, quod utique illorum proprium est, eorumque qui spiritu agitantur immundo, sed in Spiritu sancto dæmonum ejectorem et fideliter credit et veraciter prædicat. Seductorem porro, quem stylo inertis in malam absolute posuisti partem, demonstras te in hoc dicto, sicut et in aliis multis, inscium ecclesiasticæ traditionis fore, quæ seductorem, juxta documenta sanctorum Patrum, et in bonam et in malam accipit partem. Patet enim te dicta beati Augustini in Expositione Evangelii Joannis Evangelistæ (Tract. vii), de cujus dictis nihil te latere jacitabas, penitus ignorasse, quæ ita se habent : Alii dicebant : Bonus est, alii autem non, sed seducit turbas (Joan. vii). Dictum est enim hoc ad eorum solatium, qui postea prædicantes verbum Dei futuri erant ut seductores et veraces : si enim seducere de albere est, nec Christus, nec apostoli ejus, nec quisquam seductor debet esse Christianus; si autem seducere, aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, querendum unde et quo : si a malo ad bo-

num, bonus seductor est; si a bono ad malum, malus seductor est. Si tanti viri, o Claudi, dicta nota tibi fuissent, non tam præcipitanter, aperto ore spumosisque labiis seductorem solummodo in malam partem posuisses. Quapropter quia constat nos veraciter caput nostrum Christum, non ut membra diaboli, sicut scripsisti, sed eum magis, ut illius fidelia membra, bonum seductorem credere, et proclamare, et prædicare : procul dubio æquissimum est quod tam detestabile vitium non exsecranti, sed potius infideliter jaculanti, ascribendum sit. Sequitur in eodem opere tuo :

« Ego enim, inquis, non sectam doceo, qui unitatem teneo, et veritatem proclamo, sed sectas, et schismata, et superstitiones, atque hæreses in quantum valui compressi, contrivi, expugnaui, et expugnare in quantum valeo, prorsus Deo auxiliante, non cesso. » Mirari satis nequeo, quanquam artis grammaticæ ignarum, utcumque tamen exercitatum in divinis Scripturis sensum habentem, tanta oblivione captum, ut te neges sectam docere et unitatem profiteris tenere, et veritatem proclamare : cum utique prædicator Christi et sectam docere et unitatem catholicæ fidei tenere et veritatem possit prædicare. Illam sectam dicimus, quæ finem boni sectatur. Unde ait beatus Augustinus in libro de Civitate Dei (Lib. ix, cap. 1) : Nulla est igitur causa philosophandi, nisi finis boni. Quamobrem, quæ nullum boni finem sectatur, nulla philosophiæ secta dicenda est. Item idem paulo post : Proinde quoniam Marcus Varro, has quatuor adhibens differentias, id est, ex vita sociali, ex academicis novis, ex Cynicis, ex isto vitæ genere tripartito, ad sectas ducentas octoginta octo pervenit, et quæ alix possunt similiter adjici his omnibus, quoniam de sectando summo bono nullam inferunt questionem, et ideo sectæ non sunt nec vocandæ sunt, etc. Hæc beatus Augustinus de secta quæ solummodo summum bonum sectatur, adversus philosophos dixerit. Cæterum, quod secta et in bonam et malam accipitur partem, apostolico instrumur documento : in bonam siquidem, sicut habes in Epistola ad Timotheum : *Sectare vero justitiam, veram fidem, charitatem, pacem cum his qui invocant Dominum de corde puro* (II Tim. ii); in malam autem, sicut habes in Epistola ejusdem apostoli ad Galatas (Cap. v) : qui inter cætera opera carnis sectas quoque duodecimo ponit loco. Sectæ igitur Latine, Græcè dicuntur hæreses : a sectando quippe sectæ nominantur. Quod autem aiste et schismata et superstitiones pro viribus compressisse, videris procul dubio tibi contrarius existere. Ille namque qui irrationabiliter subjectarum sibi plebium mentes scandalizare traditionesque ecclesiasticas tam impudenter reprehendere, et tot tantisque sanæ fidei sincerissimis cultoribus abominationum nomina non metuit ascribere, nequaquam compressor, sed potius erector et auctor schismatum ac superstitionum judicandus est. Quod vero dicis sectas et hæreses te contrivisse et expugnasse,

magna tibi fallaciter promittis. Si contritæ sunt, cur instinctu diabolico rursus emergunt? Si expugnatæ, cur redeunt, et ecclesiasticæ auctoritatis pacem jaculantur? Verum si catalogus illustrium virorum qui in procinctu fidei viriliter decertavere, et hæretica ægmina catervatim subruere, exacte recensentur, nequaquam tuum nomen in ea reperietur. Hæreses porro quas adhuc, ut dicis, expugnare non cessas, cum nusquam in tota mundi latitudine a se expugnari aut sciantur, aut audiantur, nullos compendiosius quam auditores tuos opinari possis, quos, forte, quia schismati tuo socios facere nequis, ideoque ut hæreticos te expugnare scribis. Sequitur: Hæc autem, inquis, idcirco provenit, quia postquam coactus suscepi sarcinam pastoralis officii, missus a pio principe, sanctæ Dei Ecclesiæ filio, Ludovico, veni in Italiam, civitatem Taurinam, in qua veni omnes basilicas (contra ordinem veritatis) sordibus, anathematum et imaginibus plenas. Horum verborum valde informem constructionem, barbarismis ac solæcismis appletam, aperiendo optinimus, sensum ut possumus indagantes. Verum est, inquam, quod intulisti quod a pio principe, sanctæ Dei Ecclesiæ filio, domino Ludovico Taurinensi Ecclesiæ prelatum sis: utrum coacte, ut asseris, an sponte, soli Deo relicto: In eo vero quod inerti constructione prosequeris, ita inquis: « Inveni omnes basilicas sordibus anathematum et imaginibus plenas, calumniarum prædecessores tuos easdem basilicas, non servitate divina, sed anathematibus replevisse, et non solum illos, verum etiam plebem illius parochiæ in ejusdem basilicæ anathematibus, non cultibus divinis catenus deseruisse. Quod si verum est et episcopalis clericalis ordo parochiæ tuæ, relicto cultu divino, pro Deo sordes anathematum colat et adoret, largissimis fidelium lacrymis lugendum et plorandum est; Deique immensa misericordia suppliciter exoranda; ut hujusmodi a salute propriæ aberrantes cito respiciant, et ad viam veritatis redeant, cumque qui jure colendas et adorandas est, colant et adorent. Sed credibile est quod, habet et in cultu et adoratione imaginum, ignorantia fallentis, aliquid temporis insumpsit, nullo tamen peccato abunitate fidei catholicæ defecisse et ad idola conversi esse credendi sunt. Unde constat quod hujusmodi errorem non tam granditer et indiscrete sordibus anathematum comparare, sed magis temperato usus verbitione, ignorantia debueris deputare. Porro si quippiam prædecessores tui, salva fide Christi, simpliciter tenuerint, nequaquam decuerat eos, jam in cœlestis Patris familias domo quiescentes, a successore suo tam arroganter longe lateque diffamari et elegio anathematibus denotari, præsertim cum nihil obesset sibi doctrinæ præsentium simplicitas in curia priscorum. Quamvis autem sit delicti, quanteve arrogantia, qui, ut sua laudabiliter statuat, aliorum errata indiscrete et irrationabiliter reprehendit, non est meum dicere. Sanctorum inde Patrum documenta affatim præ manibus habentur: legantur, destruan-

te, idcircoque dictis, ne in talibus delinquatur; subreptim obediatur. Ror itaque, si coram adfocis, Claudii, te forte responsurum: Idcirco imagines anathemata appellasse, eo quod se ea adoratione adorantes, quæ soli Deo debetur, anathema efficiunt. Bene quidem responderes, quia nobiscum, imò cum omni catholica Ecclesia, in hac sententiâ solite concordares. Quis quippe res divinitus prohibita, etsi non natura sui, eadem tamen prohibitione qua prohibita est, sese contra fas appetentem, colentem, adorantem, in exitum anathematis demergat necesse est. Unde est illud in libro Josue: *Anathema in medio tui, Iargel (Josue vii)*. Ob cuius reatum Achan, Dominici præcepti transgressor, gradine lapidum occubuit. De qua re multa alia in divinis eloquiis exempla reperiri possunt. Verum, quanquam hec ita se habeant, in vituperationem tamen ac reprehensionem prædecessorum tuorum, et in eo quod eundem errorem discrete, rationaliter ac patienter corrigere detrectasti, quam proacriter ac culpabiliter egeris, nemo nisi qui sanum non sapit ignorat. Subactis post hæc in prosecutione tua:

« Et quia quid homines colebant, ego destrui [destruere] solus coepi. » Veritus es forsitan ne asinos putareris dicere, ideo voluisti homines nescio quid colentes ex superfluo ponere: et quanquam conjici datur quod subaudiri voluisti, aut imagines, aut cruces, aut reliquias sanctorum martyrum, aut certe pretiosa corpora eorum: sed quid horum subaudiri vobis ignorantes. Hoc nobiscum te scire scimus, quod cultus adversarum rerum sit, præcipue rationalium creaturarum. Bruta vero et irrationalia animalia non colunt, sed coluntur: idcirco quam superfluo homines posueris, ipse videto. Si igitur a cultu superstitionarum rerum homines rationaliter (ut decuerat) aversissis, laudabiliter utique egisses, et reprehensione indiscrete actionis caruisses. Sed quia hoc facere nequisti, reprehensione dignus existis. Quod vero ais: Ego destrui solus coepi, cum definitionem tuam forsitan, eadem quod vocatur *destruere* ornare voluisti, in vitium solæcismi incidisti. Jam itaque quem litteræ tuæ sensum contineant, discutiamus. In eo quod ais: « Ego destrui [destruere] solus coepi, » videamus an forte spiritus prophetiæ afflatus, ad ruinam tuam tam in compositæ distinctionis hæc texueris: sed in eo quod te solum destruire dixisti, præcul dubio veritati contrastis, quoniam non tu solus, sed alii quilibet in suis frivolis et ineptis dictionibus destruedi suat, et non solum in hujusmodi dictionibus, verum etiam in his quæ male et perverse sentiunt. Discutiamus etiam secundum modum quem te dicere voluisse arbitramur, quoniam alio propositum tunc atque materia tendit, alio dictatio decurrit. Ut enim artis grammaticæ nescius, pro infinito activæ significationis, quod est, *destruere*, posuisti infinitum passivæ, quod est *destrui*. *Struere* quippe verbum, habet contrarium, *destruere*; quapropter quoniam structuram cultus, quem te destruxisse gloriaris, non permi-

« nisi iuciter valde imperite atque inconvenienter destruere verbum posuisti. Nam et in eo quod te solum destructorem dixisti, utramque donarum an eerte sinistratum te prædices rerum eversorem, anticipiti nutare quisque poterat sententia, nisi forte in eo eam absolvens nitaris, quo verbis sancti Eliæ prophete videris abuti, ita dicentis: *Domine, altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt, et remansi ego solus, et quaerunt animam meam* (III Reg. xix).

Sed quid Elias a Domino audierit, optime nobiscum nosi. Quætam vero, dum tibi soli tanta attribuis, eximio doctoribus sanctæ Dei Ecclesiæ injuriam ingeras, tibi consulendo necesse est perpendas: si tu solus, o Claudi, destructores perversorum dogmatum, rerumque superstitosarum, ergo excipiuntur omnes doctores qui pro sola catholica Ecclesia fortiter agonizaverunt, et agonis sui bravium jam feliciter adipiscuntur. Et si cæteros excepisti, beatum Augustinum, quem constat inter omnes Latinos doctores disertissimum existisse doctorem, sanctæque Dei Ecclesiæ fortissimum defensorem et propugnatores, excipere nullatenus debueras. Iste enim, etsi non solus, divina tamen sibi suffragante gratia, aliis facundius copiosiusque diversarum hæresum et schismaticorum perversa statuta fortiter rationabiliterque evertit, destruxit atque substravit. Quæ, quia ejus salutiferis doctrinis jugi meditatione associatus, inter cæteros, magnarum laudum præconiis merito efferre solitus eras, nullo pacto excipere debueras. Verum si ejus documentis contentus esse voluisses, nunquam te solum male structarum rerum destructorem gloriaris frisses: et si illum saltem tibi socium asciscere dignatus esses, destructio tua, quia illius doctrina duce rationabilis foret, tanta utique haberi potuisset. Igitur quia non solum beato Augustino, sed etiam aliis eximio doctoribus, te superchie prætulisti, merito solitaria destructionis tæe gloriatio, in immensum sese extendens, iam irritum deducitur. Væ namque eidem gloriationi tuæ (juxta illud Ecclesiasticis) imminet, quia non habens fotum ex consortio aliorum, frigore solitario torpet, et cum ceciderit, non habebat sublevantem. Quod vero subnectis:

« Idcirco aperuerunt omnes ora sua ad blasphemandum me, et nisi adjuvisset me Dominus, forsitan vivum deglutissent me. » Id nulli nisi tibi imputandum est. Debueras siquidem cayere ne sectatores Christi tam infauste reprehenderes, eisque sacrilegii notam inureres, traditionesque quas sibi a sanctis Patribus traditas sancta simpliciter tenet Ecclesia, etsi non voto tuo, saltem silentio, gravitate magistra comprobare. Oportet namque ut unusquisque fidelis injuriam sibi imatam æquanimitè ob Dei amorem ferat. Ecclesiasticæ vero auctoritatis vituperationem ac reprehensionem, sanctorumque Dei contemptum, patienter quis ferre potest? Restat igitur te auctorem esse hujus delicti, qui in suggestionem auctoritatis ecclesiasticæ ejusque devotorum famulorum tam blasphema verba evomuisti,

A non eos, quos propter hæc ad te (ut astruis) blasphemandum, tuisque nentis rationabiliter resistendum, sua ora aperire compulisti. Sequitur paulo post in eisdem scriptis tuis:

« Cum enim distincte dicatur non faciendam similitudinem omnium quæ in celo sunt, aut quæ in terra (Exod. xx), non de solis similitudinibus alienorum deorum intelligitur dictum, sed et de celestibus creaturis. » Hæc itaque et nostra sententia est. Verum est, inquam, sanæque fidei congruentissimum, nullam prorsus similitudinem omnium quæ in celo, vel quæ in terra, vel quæ subter terram sunt, faciendam, cui cultus aut adoratio, quæ soli Deo debetur, quodammodo exhibeatur. Quia igitur Deus ubique est omniaque continet, et nusquam continetur, estque invisibilis, teste Apostolo (I Tim. i et vi), omni creaturæ ejus, idcirco, ne corporeas credatur, et horum quæ diæta sunt similitudinem nobis facere inhihetur. Sed cum hujusce sententiæ manifestus sit sensus, qui utique a sanctis Patribus nobis copiosissime constat expositus, et non satis ad rem de qua agitur pertineat, intreaditum est de forte similitudinis nomine, imagines sanctorum et historias rerum gestarum in ecclesiis ob pulchritudinem et recordationem depictas, volueris contumebere. Quod si ita est, quare abs te cur præcipiente Domino, Moyses duos cherubim aureos et cætera quæ in Exodo (Cap. xxxvii) leguntur in tabernaculo Domini fecerit, et Salomon in domo Domini similitudines boum et leonum expresserit?

C (III Reg. vii.) Quod cum responderis, sicut te responsurum credimus, hæc in mysteriosam figuram præcessisse, nullatenus tamen negare poteris quin similitudines celestium terrestriumque creaturarum extiterint. Et si illa non a Deo ad adorationem, sed ut typos futurorum prætenderent, in tabernaculo in domo Domini sunt facta, sinatur a te imagines sanctorum et historias quæque sanctorum, non ut adorentur, sed potius ut quamdam pulchritudinem reddant, et quarundam præclararum rerum memoriam sensibus imperitorum ingerant, in ecclesiis depingi. Creaturam vero adorari, eique aliquid divinæ servitutis impendi, nefas ducimus, hujusque secularis patratores detestandum et anathematizandum libera voce proclamamus, isque quantæ sit punitionis Dominus terribiliter intonat, dicens: *Sacrificans, nisi Domino soli, prædicabitur* (Exod. xxii). Quod vero subjungis, ita inquis:

« Aut quæ in honore Creatoris humanus sensus ponit excogitare; quo sensu accipi queat, non satis elucet. Nihil autem de Deo sibi corporatum, ut videris voluisse intelligi, humanus sensus cogitando permittitur imaginari. Illud quoque satis mirari non possum, cum de omni similitudine non faciende, secundum Decalogi præceptum, assumpseris quamdam lasciviam, agilitate præcipitatus, conclusionem ejusdem præcepti, quam prætermisisti, exponere tentaveris, quæ hujusmodi est: *Non adorabis ea, neque coles, ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes*

(Erod. xi), et caetera quae sequuntur. Liqueat igitur, ut pace tua dixerim, in eodem facto te minus perinde egisse, quod enim adorationem et cultum multiplicibus et incongruentibus verbis exponere voluisti, et rectam rectae locutionis offendisti, et ad sensum quem expleri voluisti, non plene pervenisti. Debetis siquidem sanctorum Patrum in eisdem verbis explendis expositionem, non tuam propterea sequi, quod quia facere renuisti, ut dictum est, vim proprietatemque eorundem verborum non satis expresse declarasti. Alia quippe est adoratio quae non nisi soli Deo debetur, alia quae a mortalibus, humilitatis et subiectionis gratia, aequae mortalibus exhibetur. Rursus alius est cultus quo non nisi divinae potentiae famulandum est, et alius est qui non solum rationalibus, verum etiam irrationalibus creaturis iuxta modum proprium impenditur. De diversitate itaque cultus habes una nobiscum beatus Augustinus in libro de Civitate Dei decimo (Cap. 4) plenissime docentem: Hic est enim, inquit, divinitas, vel, si expressius dicendum, deitati debitas cultus, propter quem uno verbo significandum quoniam nihil satis idoneum non occurrit Latinum Graeco (ubi necesse est) insinuo quid velim dicere. *κτετα* quippe nostri, ubicunque sanctarum Scripturarum positum est, interpretati sunt servitum. Sed ea servitus quae debetur hominibus, secundum quam precepit Apostolus servos dominis suis subditos esse debere (Ephes. vi), alio nomine Graece nuncupari solet. *Ακροια* vero, secundum consuetudinem qua locuti sunt qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter ut pene semper, ea dicitur servitus quae pertinet ad colendam Deum. Proinde si tantummodo cultus ipse dicitur, non solum Deo deberi videtur. Dicimur enim colere etiam homines, quos honorifica vel recordatione vel praesentia frequentamus. Nec solum ea quibus nos religiosa humanitate subicimus, sed quaedam etiam quae subiecta sunt nobis perhibentur coliti. Nam ex hoc verbo, et agricolae, et coloni, et incolae dicuntur, et ipsos illos non ob aliud appellat eccolitas, nisi quod caelum colant, non utique venerando, sed inhabitando; tanquam caeli quosdam colonos; non sicut appellantur coloni qui conditionem debent genitrali solo, propter agriculturam, sub dominio possessore, sed sicut aut quidam Latini eloqui magnus auctor (Virg., *Aenid.* l. 1, v. 12):

om Urbs antiqua fuit, Tyrus tenuere coloni.

Ab inobolendo enim colonos vocavit, non ab agricultura. Hinc et civitates a majoribus civitatibus, vel populorum examinibus, conditae, coloniae nuncupantur, et per hoc cultum quidem non deberi nisi Deo, propria quadam ratione verbi huius, omnino verissimum est, sed quae et altarium verum dicitur cultus, ideo Latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest. Nam et ipsa religio quamvis distinctius non quemlibet, sed Dei cultum significare videatur; unde isto nomine interpretati sunt nostri eam quae

scilicet *θουσια*.

A Graece *θουσια* dicitur; tamen quia Latine loquentium consuetudine, non imperitorum, verum etiam doctissimorum, et cognationibus humanis atque affinitatibus, et quibuslibet necessitudinibus dicitur exhibenda religio non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu Divinitatis vertitur quasi, ut dicitur dicere valeamus religionem non esse nisi cultum Dei; quoniam videtur hoc verbum a significanda observantia propinquitatis humanae insolenter adferri, Pietas quoque proprie Dei cultus intelligi solet, quem Graeci *εὐσεβειαν* vocant. Haec tamen etiam parentes officiose haberi dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus misericordiae frequentatur: quod ideo arbitror evenisse, quia haec fieri praecipue mandat Deus, eaque sibi, vel pro sacrificiis, vel pro sacrificiis placere testatur. Ex qua loquendi consuetudine factum est ut et Deus ipse dicitur pius: quem sane Graeci nullo suo sermone usu *εὐσεβειαν* vocant, quamvis *εὐσεβειαν* pro misericordia illorum etiam vulgus usurpet. Unde in quibusdam Scripturarum locis, ut distinctio certior appareret, non *εὐσεβειαν*, quod ex homo cultu, sed *θεοσεβειαν*, quod ex Dei cultu compositum resonare dicitur maluerunt. Utrumvis autem horum nos pro verbo enuntiare non possumus. Quae itaque Latine Graece nuncupatur, et Latine interpretatur servitus; sed ea qua colimus Deum, vel quae *θουσια* Graece Latine autem religio dicitur; sed ea qua nobis est erga Deum vel quam illi *εὐσεβειαν*, nos vera non uno verbo exprimere sed Dei cultum possumus appellare: hanc ei tantum Deo deberi dicimus, qui verus est Deus, facitque suos cultores deos. Quoniamque igitur sunt in caelestibus habitationibus imperiales et beati, si nos non amant nec beatos esse non volunt, colendi utique non sunt. Si autem amant et beatos volunt, profecto inde volunt, unde et ipsi sunt. Satis igitur abundeque sufficiunt, lectoris prudentiae de diversitate cultus haec quae a beato Augustino dicta protulimus. Porro de adoratione quae mortalibus humilitatis et subiectionis gratia aequae mortalibus exhibetur, multa in divinis eloquiis exempla reperiuntur, e quibus illud est in libro Genesios: Surrexit inquit, Abraham, et adoravit coram domino in terra, filius videlicet, Nath (Gen. xxii). Et in eodem libro: Cumque adorasset Joseph fratrem suum, et cognovisset eos, quasi ad alienos, ducuntur loquebatur. Et paulo post: Igitur ingressus est Moyses in domum suam, attuleruntque ei munera, tenentes in manibus, et adoraverunt prae in terram (Gen. xxxv). Et in libro Melachim: Inclinavit, inquit, rex Balthazar, et adoravit regem (III Reg. i). Et paulo post: Nuntiaveruntque regi, dicentes: Adest Nathan propheta; cumque intrasset ante conspectum regis, adorasset eum pronus in terram, dixit Nathan: Haec quae ibi sequuntur. Haec paucis dicta sunt. Caeterum cui cordi fuerit divinarum Scripturarum pagina diligenter legere, huiusmodi adorationis uberiora potest per facile testimonia reperire. De ad

ratione vero quæ soli Deo debetur, multa et innu-
merabilia in utroque Testamento existant salutifera
documenta. Quæ cum plurima et innumera sint,
ad id ut non facile etiam ab ipsis peritissimis et elo-
quentissimis viris explicari queant, restat ut exposi-
tiones eorum quæ a sanctis Patribus sancto Spiritu
assistens digestæ sunt et ad nostram notitiam perlatæ,
paucis de multis, breviter studentes, huic operi
subnectamus. Scribit utique Origenes in Expositione
Epistolæ ad Romanos (Lib. 1): Cum possept, in-
quit, homines Deum agnoscere, ab ejus cultu decli-
nantes, ad imagines hominum adorandas et anima-
rum se diverterunt. Ut enim breviter et omnia in
unum collecta definitione hincinus, adorare alium
preter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum,
impietatis est crimen. Item item in eodem opere:
Ego sic arbitrator accipiendum quod, verbi causa, si
quis in quolibet metallo, aurei, vel argentei, vel li-
gni, vel lapidis, facit speciem quadrupedis alicujus,
vel serpentis, vel avis, et statuum illam, non idolum,
sed similitudinem fecit, vel etiam si picturas ad hoc
ipsam statuat, nihilominus similitudinem fecisse di-
cendus est. Sermo Dei universa complectens, simul
adjurat et adjicit, et non solum idolum fieri velat,
sed et similitudinem omnium quæ in terra sunt, et
in aquis, et in cælo; addit autem et dicit: Non
adoratis ea, neque colas (Exod. xx). Aliud est colere,
aliud adorare. Potest quis interdum et invitus ad-
orare, sicut hominuli regibus adulantes, cum eos in
hujusmodi studia defitos viderint, adorare se simi-
lant idola, cum in corde ipsorum certum sit quia ni-
hil sit idolum. Colere vero est toto hinc affectu et
studio transcipari. Utrumque ergo resecat sermo di-
vinitus, ut neque affectu colas, neque specie adores.
Hieronymus in expositione Danielis prophete: No-
tum lib. viii, inquit, rex, quia deos tuos non colimus,
et statuum auream quam erexit, non adoramus
(Dan. iii). Sive statuum, ut Symmachus, sive im-
aginum auream, ut cæteri transtulerunt, voluerimus
legere, ventores Dei eam adorare non debent. Ergo
judices et principes sæculi, qui imperatorum statuas
adorant et imagines, hoc se facere intelligant quod
tres pueri facere nolentes placuerunt Deo. Et no-
tando proprietates: deos coli, imaginem adorari dicunt,
quod utrumque servis Dei non convenit. Item item
in Expositione Ezechielis prophete: Et septuaginta
viri de senioribus domus Israel, et Jezonias filius Sa-
pham, stabat in medio eorum stantium ante picturas,
et unusquisque habebat thuribulum in manu sua, et
vapores nebule de thure consurgebat (Ezech. viii).
Quando diei septuaginta viros fuisse de senioribus
domus Israel, qui tenebant thuribula manibus,
ostendit multos alios fuisse presbyteros qui hoc non
facebant, sed forsitan peccatis aliis tenebantur:
unumque nomine Jezoniam filium Saphan stetit
in medio eorum quasi principem sceleris atque sa-
cilegii eorum qui, ommissa religione Dei, colebant
idola, et in templo non adorabant Deum, cujus erat
et templum, sed picturas parietum. Sanctus Augu-

stinus in libro septimo de Civitate Dei: Insuper ve-
rum Deum, id est omnis animæ corporisque creator
rem, colere quisque contendat. Non ideo peccat quia
non est colendus quem colit, sed quia colendum, non
ut colendus est, colit. Qui vero et rebus talibus, id
est turpibus et scelestis, et non Deum verum, id est
animæ corporisque factorem, sed creaturam quæ
vis non vitiosam colit, sive illa sit anima, sive cor-
pus, sive anima simul et corpus, his peccat, in Deum
quod et pro ipso colit quod non est ipse, et talibus
rebus colit qualibus nec ipse colendus est. Item item
in libro x de Civitate Dei: Multa denique de culis
divino usurpata sunt quæ honoribus deferrentur hu-
manis, sive humilitate nimia, sive adulatione pesti-
fera, ita tamen ut quibus ea deferrentur, homines
haberentur, qui dicuntur colendi et venerandi; et
autem multum eis additur et adorandi; quis vero
sacrificandum censuit, nisi ei quem deum aut servum
aut putavit, aut dixit? Item item in eodem opere
lib. x: Putaverunt quidam angelis deferendum hono-
rem (vel adorando vel sacrificando) qui debetur Deo,
et eorum sunt admonitione prohibiti, usque
hæc ei deferre cui uni fas esse viderent. Imitati
sunt angelos sanctos etiam sancti homines Dei. Nam
Paulus et Barnabas in Lycaonia facti quodam mi-
raculo sanitatis putati dii, eisque Lycaonibus pietas
mas immolare voluerunt, quod a se humili pietate
removentes, eis in quem crederent annuntiarunt
Deum (Act. xiv, 4). Et post pauca (Cap. 14): Quæ-
cunque igitur immortalis potestas, quæ talibus viri-
tute prædita, si eos diligit, sicut seipsum, ei nulli esse
subditos, ut beati simus, cui et ipsa subdita, beatus
est. Si ergo non colit Deum, misera est, quia privatur
Deo; si autem colit Deum, non vult se coli pro
Deo: illi enim potius divina sententia suffragatur,
et dilectionis viribus favet, quia scriptum est:
Sacrificans diis eradicabitur, nisi sps Deo (Exod. xxi).
Nam ut alia nunc faciam, quæ pertinent ad
religionis obsequium, quo colitur Deus, sacrificium
certe nullus hominum est, qui audeat dicere deberi
nisi Deo soli. Item item in eodem opere libro x (Cap. 26):
Non itaque debemus metuere, ne immortales et
beatos uni Deo subditos non eis sacrificando offen-
damus. Quod enim non nisi uni vero Deo ætati deberi
sciunt, cui et ipsi adherendo beati sunt, pro
cui dubio neque per ullam significantem signantem,
neque per ipsam rem quæ sacramentis significa-
tur, sibi exhiberi volunt. Deponum est hæc arro-
gantia superbiorum atque miserarum, a quibus longe
diversa pietas subditorum Deo. Item item in eodem
opere (Lib. ult. c. 10): Nos autem, martyribus
stris non templa, sicut diis, sed memorias sicut homi-
nibus mortuis, quorum apud Deum vitam spirituum
fabricamus. Nec ibi erigimus altaria, in quibus
sacrificemus martyribus, sed uni Deo, et martyrum
et nostro, sacrificium immolantes, ad quod sacrifi-
cium sicut homines Dei, qui mundum in ejus con-
fessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur,
non tamen a sacerdote qui sacrificat invocantur.

Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsam verum sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt et ipsi. Item idem in libro *Questionum Veteris ac Novi Testamenti*: Christiani, inquit, ut pote pauperes quos sanctos vocant, unum Deum colunt in mysterio, ex quo sunt omnia, nec aliquid quod ab eo conditum est venerantur. Ipsam enim solum sufficere sibi et abundare sciunt ad salutem. Item idem post pauca: Non ergo nobis videtur ut quod homo facit adorari debeat. Factor enim a factura, non factura a factore adorari judicatur. Item idem in *Expositione psalmi cxxi*: Noli ergo adire manus hominum, ut ex eodem metallo quod fecit verus Deus, velis facere falsum deum, imo falsum hominem, quem pro vero venereris Deo, quem quisquis pro vero Deo in veram amicitiam recipere, insanos: dicit enim et affectu quoddam infirmitate rapit infirma corda mortalium formae similitudo, et membrorum imitata compago. Item idem in eodem opere, psalmo cxxv: Homines autem in sanctos attendite, qui sunt similes angelis. Cum inveneritis hominem aliquem sanctum servum Dei, si volueritis illum colere, et adorare pro Deo, prohibet te, non vult sibi arrogare honorem Dei, non vult tibi esse pro Deo, sed te dicit esse sub Deo. Et post pauca: Sic et sancti angelus gloriam quaerunt quem diligunt, ad eius cultum, ad eius adorationem, ad eius contemplationem omnes quos diligunt rapere et inflammare student, ipsam illis annuntiant, non se, quoniam angelus sunt, et quia milites sunt, non norunt gloriam quaerere, nisi imperatoris sui. Item post pauca: Nemo dicat: Timeo ne irascatur mihi angelus, si non illum colo pro Deo meo. Tunc enim tibi irascetur, quando ipsam colere volueris; bonus est enim, et Deum amat. Quomodo demones irascuntur si non colantur, sic angeli indignantur, si pro Deo colantur. Item idem in epistola ad Maximinum grammaticum: Scias, inquit, a Christianis catholicis quorum in vestro oppido etiam Ecclesia constituta est, nullam colunt eorum, nihil denique adorari quod sit factum et conditum a Deo, sed unum ipsum Deum, qui fecit et condidit omnia. Item idem in libro de vera Religione inter cetera ita dicit (*Cap. 3*): Ad percipiendam veritatem nihil magis impedit quam vitam libidinibus deditam, et falsas imagines rerum sensibilibus, quae nobis ab hoc sensibili mundo per corpus impressae, varias opiniones erroresque generant: nec errorem in religione esse potuisse, si anima pro Deo suo non coleret animam aut corpus, aut phantasmata sua, quae nihil sunt aliud quam de specie corporis corporeo sensu attracta signata. Item in eodem: Non sit nobis religio humanorum operum cultus, meliores enim sunt ipsi artifices qui talia fabricantur, quos tamen colere non debemus. Non sit nobis religio in phantasma-

tibus nostris, melius est enim quaelibet verum, quam omne quicquid pro arbitrio fingi potest: et tamen animam ipsam, quamvis anima vera sit, cum falsa imaginatur, colere non debemus. Melior est vera stipula quam lux inani cogitatione pro sospicantis voluntate formata, et tamen stipulam quam sentimus et tangimus dementis est credere colendam. Item idem in sermone evangelico de potestate data demonibus ut abirent in porcos: Noli, inquit, inclinari angelis, ut eis sacrificandum putes, nolunt enim quando facis, non intelligunt, differt si cum eis adores quem adorant. Item idem in libro de Quantitate animae: Homo autem quilibet alius, quamquam sapientissimus et perfectissimus, vel prorsus quaelibet altissima rationis compis atque beatissima, amanda tantummodo et imitanda est, eique, pro merito et ordine, quod ei congruit referendum, nam *Domini Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Deut. vi*). Item idem in libro de vera Religione (*Cap. 53*): Non nobis religio corporum aethereorum atque caelestium cultus, sed ejus cuius contemplatione beati sunt. Neque enim et nos videndo angelum beati sumus, sed videndo Veritatem, qua etiam ipsos diligimus angelos et his congratulamur. Nec videmus quod eo paratiores et nullis molestiis interpedientibus perfruatur, sed magis eos diligimus, quoniam et nos tale aliquid sperare a communi Domino iusti sumus. Quare honoramus eos charitate, non servitute. Nec eis templa [construimus], nolunt enim se sit honorari a nobis, quia nos ipsos, cum boni sumus, templa summi Dei esse noverunt. Fulgentius, in libro de Fide ad Donatum: Quia ipse Deus sibi soli praeceptis tantummodo serviendum, seque iubens a fidelibus adorandum, prorsus interdixit ne quis audeat creaturam adorare creaturamque servite: propterea in fine illius praecepti, de omnibus quae creavit ita loquitur: *Noli adorare ea, nec servare ea*. Et post pauca: Vera enim religio in diffusis constituta Dei servitio. Item idem post pauca: Si veraciter unum Deum cum Patre Filium vera fides adorat, quae sit Deo novit a creaturis omnibus serviendum, ut noverit creatura non debere divinae servitutis obsequium. Firmilianus Eusebiius lib. ii de falsa Religione: Duplex ratio, inquit, peccatur ab insipientibus: Primum quod elementa, id est, Des opera Deo praefertunt; deinde quod elementorum figura humana specie comprehensa colunt. Item ipse: Nihil aliud adoremus, nihil colamus, nisi solius artificis parentisque nostri unicum nomen. Item: Super ergo, non infra est Deus, nec in ima, sed in summo potius religione quaerendus est. Et infra: Nihil colendum est quod oculis mortalibus cernitur. Poterat scilicet de cultu et adoratione, quae soli Deo debetur, obvia sanctorum Patrum dicta sufficienter proferri, nisi ob profectum vitandam praefertentur. Sequitur ex opere Claudii:

^a Scilicet ex servitute, non autem ex charitate, sic enim paulo infra exprimit quod latrariam et dolum appellat.

Dicunt isti, inquis, contra quos, Ecclesiam defendendam suscepimus. » Optima et egregia gloria tua. Supra dixisti, magna tibi tribuendo, te seclerum et schismatum superstitionumque atque haeresum compressorem et contritorem existere; et nunc infens et contra imaginum adoratores Ecclesiam Dei defendendam te suscepisse. Pluraliter scilicet eorum personam assumens, ita inquis: « Dicunt isti contra quos, Ecclesiam Dei defendendam suscepimus, » et singulariter eis, respondens, paulo post subiicis: « Cui respondemus. » Omittimus itaque hanc dictionem vitiosam tuam, quae apud grammaticos solocismus per numeros vocatur, eamque ceteris vitiosis et incompositis tuis dictionibus sociandam relinquimus, intellectum tantummodo ejus qui vitiosus vitiose prolatus est rimantes. Beatus igitur Augustinus contra paganos agens, Ecclesiam Dei defendendam se suscepisse non immerito scribit, quorum infidelitatem potenter rationabiliterque redarguit, sanctamque Ecclesiam ad eorum infidelitatem refellendam ac superandam, saluberrimis monitis instruit, imo armis spiritualibus affatim munit; tu vero nihil tale usquam legeris fecisse. Unde mirari non satis, possum cur glorius fueris te Ecclesiam Dei defendendam solum suscepisse. Sed quoniam ejusdem doctoris verbis abutens, imaginum adoratores parochiae tuae tanta invectione percellendos iudicasti, cultores tamen sincerissimos sanctae Dei Ecclesiae Galliam incolentes, et ab hac superstitione immunnes (quos tam in precedentibus quam in subsequentibus scriptis tuis falsae religionis atque superstitionis cultores vocitas), in eadem persecutione tua minime videris excepisse. Illud quod imaginum adoratores, tibi, ad suum errorem munieudum, respondisse scripsisti, ita inquis:

« Non putamus imagini quam adoramus aliquid inesse divinum, sed tantummodo pro honore, cujus effigies est, tali eam veneratione adoramus. » Una autem reprehendimus ac detestamur, quia cum eorum scientiam non subterfugit, imaginibus nil inesse divini, majori digni sunt invectione, eo quod debitum honorem Divinitati impenderit infirmo et egeno simulacro. Quantumque hujusce erroris sectatores ac defensores a vera exprobrant religione, non opus est per singula mea declarare narratione. Id ipsum etiam nonnulli Orientalium, qui eodem sceleratissimo mancipantur errori, se objungantibus respondere solent. Tribuat Dominus sua gratuita pietate ut tandem aliquando et isti et illi ab eadem erentur superstitione, et apostolicis disciplinis salubriter instructi, traditioni reverentur ecclesiasticae. Illud autem quod adnectis:

« Quia si sanctorum imagines in daemonum cultum venerantur, non idola reliquerunt, sed nomina mutaverunt. » Et continuo subjungis: « Si scribas in pariete, vel pingas imagines Petri et Pauli, Jovis et Saturni, sive Mercurii, nec isti sunt dii, nec illi apostoli; nec isti, nec illi homines, ac per hoc nomen mutatur, error tamen et

tunc et nunc idem ipse permanet semper. » Quis non intueatur in hac prosecutione tua, levitatis et indiscretionis plena, sicut et in ceteris fecisti, Galliam te quoque complexura? Quae utique imagines sanctorum ob praemissas causas et habet et habere sinit: eas vero adorari, et in daemonum cultum venerari, magnae detestationi et abominationi habet. Non igitur, ut asseris, colit idola, et nomen mutavit, quia reliquit diabolum, et secuta est Christum, ac de infideli facta est fidelis. Porro imagines sanctorum, ut dictum est, habet, non tamen eas in daemonum cultum veneratur. Nam et illi qui nullo et indiscreto amore, ob honorem sanctorum eorum imaginibus supplicant, nescio an temere idololatras sint vocandi. Videntur sane potius ab hac superstitione, adhibito rationali moderamine, revocandi, quam idololatras, cum utique sanctae Trinitatis fidem veraciter credant et praedicent, nuncupandi. Cetera vero in eadem assertionem tuam faciunt nobiscum, excepto eo quod in ea ultimam posuisti, ita inquis: « Ac per hoc nomen mutatur, error tamen et tunc et nunc idem ipse permanet semper. » Quod superioribus, ubi dixisti: « Non idola reliquerunt, sed nomina mutaverunt, » non inconvenienter aptari potest. Item ais:

« Certe si adorandi fuissent, vivi potius quam mortui, et tu posuisti, adorandi esse debuerunt. » Ut ponere debueras, adorandi fuissent, aut certe adorari debuerant.

« Id est, ubi similitudinem Dei habent. » In his verbis nobiscum sobrie sentis: de qua re sufficientia divinae Scripturae testimonia habentur, quae hic brevitatis causa non ponuntur. Quod autem illico subnectis:

« Non ubi pecorum, vel, quod verius est, lapidum, sive lignorum vita, sensu et ratione, ut tu posuisti, carentem. » Ut ponere debueras, « carentium similitudinem habent. »

Quantum ab his qui sanam sapientiam perverse dissentias res ipsa liquido profit, plena quippe sunt blasphemiae verba quae in contemptum sanctorum impudenti ore protulisti. Nimum ergo et infeliciter errando a sensu cunctorum fidelium discrepasti, quando sanctorum pretiosa corpora quae Deo dedicaverunt, et in quibus officiosissime ei servierunt, quae utique organum sancti Spiritus existerent, pecoribus et, ut verius te scripsisse dixisti, lapidibus et lignis coaequasti. Hac quippe prosecutione tua, quae sanctorum corpora despectui habere manifestas, errorem Eustathii et Vigilantii omnino sequi conviceris. Uterque igitur, sicut jam praemissum est, reliquias sanctorum contempnas et alia multa contra statuta ecclesiastica insaniendo dogmatizavit, et idcirco merito sub perpetuo anathemate haereticorum collegio datus est. Si igitur, ut astruisti, sanctorum corpora similitudinem pecorum habent, ergo non more humano terrae mandanda sunt, sed juxta cujusdam erroneum dogma (Diogenem scilicet Cynicum dico) feris avibusque proficiantur, aut certe

quaquaversum, velut lapis inutilis et lignum infructuosum, dispergantur. Quis catholicorum, rogo te, tam impia tamque blasphema verba patienter vel legere, vel audire possit? Quis, inquam, nisi mentis inops tam profana non exsecretur dicta? An nescis paganis moris fuisse ossa martyrum, quos diversissimis generibus mortium necabant, ne a Christianis honorabiliter sepelirentur, diversissimis modis oculuisse, aut igni concremasse, aut certe feris avibusque exposuisse? Hoc videlicet per hos, quantum eis possibile fuit, caventibus impuris spiritibus, ne per cineres sanctorum augmentarentur beneficia mortalium, confunderetur pertinacia infidelium, et detegeretur dolositas ipsorum. Ad sanctorum quippe cineres, ut beatus Hieronymus adversus Vigilantium scribit, dæmones rugiunt, et de obsessis corporibus aufugiunt, et alia multa innumera, eorum interventu suffragante, et Christi gratia cooperante, fiunt. Ad pecorum vero cadavera, et ad lapides, et ad ligna nil tale fieri haud dubium est. Scribit itaque beatus Augustinus in libro Civitatis Dei octavo: Nempe, inquit, spiritus fallax, cujus instinctu Hermes ista dicebat, per eum ipsum coactus est confiteri, jam tunc illam terram sepulcrorum mortuorum, quos pro diis colebant, fuisse plenissimam, sed dolor dæmonum per eum loquebatur, qui suas futuras penas apud sanctorum martyrum memorias imminere mœrebant. In multis enim talibus locis torquentur et confitentur, et de possessis hominum corporibus ejiciuntur. Joannes Chrysostomus in homilia de Natali Machabæorum: Quam speciosa, inquit, et grata festività nobis enituit, et totius anni diebus splendidior dies hodierna præfulget? Non densatis solis radiis illuminata præclarior, sed de lumine martyrum supra coruscum fulguris micantem illustrata sublimis, multis enim solibus illustriores sunt martyres et magnis luminaribus clariores; propterea hodie, si dici potest, cælo ipso ornatio terra lætatur. Sed in hac comparatione non attendas cinerem sanctorum corporum, nec favillam reliquiarum carnis, omniaque ossa consumpta temporibus, sed aperi oculos fidei, et vide eos divina virtute et gratia Spiritus sancti amictos, et divini luminis claritate radiantem. Hi ergo ipsi de superno Solis circulo in terram radii, Christo emittente, jaciuntur, et a corporibus suis prosilientes corusca luce fulgoris, sicut speciem Ecclesiæ gaudentis illustrant, ita faciem diaboli invidentis obcæcant. Nam ut audaces latronum duces, sive impii sepulcrorum effossore, si forte dum prædas agunt, aut spolia capienda conquirit, in arma vel ornamenta imperatoris incurrint, quamlibet cupidi prædarum, tamen agnitis regis insignibus deterrentur ut fugiant, neque cominus accedere vel attingere audeant, unde sibi non compendium procedere, sed periculum prævident imminere, si quid inde audeant usurpare. Ita profecto et dæmones, qui vere latronum et principes et magistri sunt, ubi coronatorum martyrum corpora viderint posita, longe illico a conspectu eorum pavidi

fugiunt et absiliunt. Non enim naturam eorum attendunt, sed in arcanam dignitatem et gloriam Christi, qui in agone certaminum induta corpora martyrum suorum sicut arma portavit. Hujusmodi enim arma non angelus, non archangelus, non ulla alia creaturæ virtus induta est, sed ipse Dominus virtutum et angelorum, sicut Paulus clamat, II Corinth. XIII dicens: *Si experimentum quæritis præliantis in me Christi.* Pretiosa enim sunt martyrum corpora, quoniam plagas pro Domino susceperunt, et quia stigmata propter Christum membris suis impressa ferunt; et sicut corona regalis, undique decorata, fulgores varios emittit, ita et sanctorum martyrum corpora, sicut pretiosis lapidibus, exceptis pro Christo vulneribus distincta, omni regum diademate pretiosiora et spectabiliora redduntur. Hæc ille. Quia igitur his et innumeris aliis sanctorum Patrum documentis declaratur quod sanctorum corpora pretiosa sint, et a cunctis fidelibus veneranda et honoranda, liquet profecto quia infidelium est ea contemnere, et fidelium ea humaniter terræ mandare, et ob eum amorem pro cujus nomine passi sunt, honorare. Quorum alterum impietatis est quidem, alterum vero pietatis constat esse indicium. Quapropter quisquis ea contemnenda judicat, aut corporibus pecorum, vel lapidibus, aut certe lignis simillima esse contendit, non Christianus, sed Eustathianus et Vigilantianus, et, quod verius ferendum est, infidelis habendus est. Quod si (ut perversissime sentis) pretiosa corpora sanctorum, pecorum, vel lapidum, et lignorum similitudinem habent, quid dicturus es de miraculis quæ, Christi potentia operante, apud eorum memorias mirabiliter fiunt? Manifestum est enim cunctis fidelibus eorundem sanctorum corpora multis magnisque miraculis divinitus honorari, nec immerito? Æquum quippe est ut qui corpora sua membra justitiæ utiliter exhibuerunt et in eis diabolum triumpharunt, tam evidentibus coruscant miraculis, quatenus præclaris divinæ remunerationis appareat indicium quam pretiosa sit mors in conspectu Domini, et quod magna sit eorum virtus apud Altissimum (*Psal. xxv*). At si nunc corpora sanctorum in pulverem cineremve jam pene redacta, tantis divina pietate munerantur miraculis, quantis putas resurrectionis tempore perpetuis donabuntur præmiis? Quod autem corpora defunctorum, maxime justorum, non sint abjicienda, sed potius terræ mandanda, docet beatus Augustinus in libro de Civitate Dei primo: Nec contemnenda sunt, inquit, et abjicienda corpora defunctorum, maximeque justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis ad omnia bona opera sanctus Spiritus usus est. Si enim paterna vestis et annulus, ac si quid hujusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes major exstat affectus: nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius quam quælibet indumenta gestamus. Quod vero corpora sanctorum sint a fidelibus honoranda, scribit beatus Hieronymus ad Riparium con-

tra Vigilantiæ. Honoramus, inquit, reliquias martyrum, ut enim, cuius martyres sunt, adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui vos suscipit, etc.* (Math. x). Tantorum autem doctorum salutiferis declaratur documentis, quod sanctorum corpora non sint, (secundum ænias et ineptias tuas) pecoribus, vel lapidibus et lignis cœquanda, sed magis a cunctis fidelibus pio amore amplectenda et honoranda. Quia ergo liquet te negare non posse quod sanctorum corpora non sint his rebus, quas scripsisti comparanda, sed magis ab Ecclesiæ catholice filiis honoranda, et quod ob meritorum prærogativam tot tantisque rutilantibus miraculis, necesse est, ut, omni obstinatione remota, humiliter confitearis te errasse quando ea pecorum et lapidum, et lignorum similitudinem habere dixisti: et licet pertinaciter deditas hoc facere contempseris, merita tamen et ratione evidenter errasse convinceris. Utrum autem ipsi exanimis corporibus suis præsto sint, cum beneficia præstantur mortalibus, necesse, beati Augustini salutiferis documentis, scribentis in libris de Civitate Dei et in libro de Cura agenda pro mortuis, nec non beati Gregorii libro Dialogorum, plenissime instrumery, ad quorum lectionem diligentem, curiosamque ratiunus lectorem. Sequitur in eodem opere tuo:

« Ex qua re, inquit, summopere pensandum est, quis si opera manuum Dei non sunt adoranda et colenda, quanto magis opera manuum hominum adoranda et colenda non sunt? Prorsus nec in honore eorum quorum similitudines esse dicuntur. In huius sententiæ sensu nobiscum sobrie sapis. Verum est, inquam, quia neque opera manuum hominum sunt adoranda et colenda, illo videlicet cultu et adoratione qui solius Divinitatis est. Opus namque manuum Dei corpora sanctorum præcedentia opusculi tui te dixisse produnt, quæ non adoranda adoratione Divinitati debita, sed pio sunt amore amplectenda et honoranda, ut pote sancti Spiritus templi sacrata. Sed et illud quod subiungis:

« Quia si imago, quam adoras, Deus non est, nequaquam veneranda est honore sanctorum, qui nequaquam divinos sibi arrogant honores; omnino approbamus congruamque fidei catholice esse iudicamus. Item paulo post:

« Et ideo, inquit, sciendum summopere est quia non solum qui visibilia figmenta atque imagines colit, sed etiam quamlibet, sive cœlestem, sive terrenam, sive spiritalem, sive corpoream creaturam, vice nominis Dei colit, et salutem animæ suæ quæ a Deo solo est, ab illis sperat, de illis est, de quibus dicit Apostolus: *Et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori* (Rom. i). His tuis verbis breviter respondemus: Nos figmenta et imagines non colimus. Imagines tamen et habemus, et habentibus non præiudicamus. Quisquis vero visibilia figmenta atque imagines, et sive cœlestem, sive

A ferream, sive spiritualem, sive corpoream creaturam pro Deo colit, creaturæ non Creatori servire vincitur. Salutem sane animæ nostræ a solo Deo dari fideliter credimus; sed quia, meritis nostris præpedientibus, eam ab eo nancisci non inermur, si suffragiis cœlestium, sive spiritualium creaturarum illius nos compotes fore veraciter confidimus, nequaquam creaturæ, ut scripsisti, sed potius Creatori servire comprobamur. At si per sanctorum suffragia salutis animarum non acquiritur, ut quid eorum intercessio in missarum celebrationibus et cæteris humillimis supplicationibus apud divinam maiestatem flagitatur? Salutis igitur animæ, scimus quia non nisi a Deo datur, sed fideliter credimus quod per eorum interventum nobis immeritis ab eo largiatur, et pro eo quod id credimus et speramus, non creaturæ, sed Creatori nostro servimus. Item ais:

« Quid te ad falsas imagines humilias et inclinas? Quid ante inepta simulacra, et figmenta terrena, captiva, corpore incurvas? Rectum te Deus fecit, et cum cætera animalia prona et ad terram, situ argente, depressa sint, tibi sublimis status, et ad cœlum, atque ad Dominum, vultus, rectus est. Illuc intue, illic oculos tuos erige, in superis. Deum quære: ut carere inferis possis, ad alta et cœlestia suspensum, pectus attolle. Quid te in lapsum, mortis, cum insensata imagine, quam colis, sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsa et cum ipsa cadis? sublimitatem serva qua natus es; persevera talis qualis a Deo factus es. Hæc non tua, Claudii, sed beati Cypriani sunt martyris verba, quibus quædam subtraxisti, quædam immutasti, et tua propria posuisti. Scribit itaque idem eximius doctor ad Demetrianum, idololatriæ cultui deditum hæc verba, ita inquit: Quid te ad falsos deos humilias et inclinas? Quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te fecit Deus: et cum cætera animalia, prona et ad terram situ vergente, depressa sint, tibi sublimis status, et ad cœlum atque Deum, tunc vultus erectus est: illic intue, illic oculos tuos erige, in superis. Deum quære, ut carere inferis possis. Ad alta et cœlestia suspensum, pectus attolle. Quid te in lapsum, mortis, cum serpente (quem colis) sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsum, et cum ipso cadis? sublimitatem serva qua natus es; persevera talis qualis a Deo factus es: cum staba oris et corporis, animum tuum statue; ut cognoscere Deum possis, te ante cognosce. Mirari neque satis quod tam circulo alterius verba furari volueris, et quod idem fortum alios latere posse ratus sis. Nescisne quid Dominus de furantibus verba sua per prophetam dicat? (Jer. xxiii.) Credo etiam te legisse Cassiodorum, qui quale officium sit compilatorum in explanatione plenissime exsequitur Psalmorum. Constat igitur te in hoc facto imperite, et reprehensibiliter egisse, et ideo necesse est et ingenuè fatearis te in eodem facto errasse. Verum quicumque sua errata

confiteri detrectat, aliorum procul dubio libera fronte nec reprehendere nec corrigere valet, audiens a Domino : *Quare tu enarras justitias meas, et assumis Testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projectisti sermones meos retrorsum* (Psal. xlix). Et in Evangelio : *Quid ergo vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo tuo non consideras?* et reliqua. (Matth. vii, Luc. vi.) Quia ergo certum est alterius verba tua propria fecisse violenter, quæro ab te cur in loco ubi beatus Cyprianus posuit : « Quid te ad falsos deos humillas et inclinas? » Tu « falsas imagines » scripseris? Ille falsos deos dixit, quia veri non sunt : imagines porro, si imagines sunt aut hominum, aut quarumlibet aliarum rerum, quomodo falsum sit eas imagines non esse, non satis video. Quod si responderis eas falsas esse idcirco quia nihil veritatis in se habent, quoniam cum habeant similitudines humanorum corporum, non tamen vera sunt corpora, idcirco eas merito falsas appellari : imagines tamen in veritate eas esse nullatenus negare poteris. Quod cum non possis, justa reprehensione supervacue falsas eas posuisse denotaris. Nam et in eo quod paulo post posuisti : « Quid te ante inepta simulacra et signenta terrena captiva, corpore ineurvâs? » utquid signenta terrena captiva ducere volueris, necesse est ut exponas. Quid signenta terrena sint, non ignoramus; captiva vero quomodo dici possint, merito quaeritur. Si captiva sunt, a quo in hujusmodi captivitatem devenerunt? Quod cum tua expositione non egeat, quia ipso dictu absurdum est, constat te tam vesano furore correptum, ut prorsus nescias quid dictis. Exstant et alia quæ de verbis ejusdem sanctissimi viri furtim usurpasti, et non eo ordine verborum quo ab ipso posita, vel eo sensu quo dicta sunt, sed ad peregrinum quendam intellectum violenter pro libitu tuo retorsisti *. Quæ si, ut a te immutata et posita sunt, lectoris prudentia discuti et examinari coperint, quantæ absurditatis, quantæve reprehensionis sint; et quam coacte fluentia, quæ limpida hausisti, pede pravi intellectus turbaveris, liquido patebit. Item his :

« Sed dicunt isti falsæ religionis atque superstitionis cultores : Nos ob recordationem Salvatoris nostri crucem pictam atque in ejus honorem imaginatam colimus, veneramus atque adoramus. » Quos supra membra diaboli, hos hic infausto et impudenti ore falsæ religionis atque superstitionis cultores appellas, causamque protinus reddere videri vis, cur falsæ religionis atque superstitionis cultores appellantur, eo quod solite ob memoriam passionis Christi crucem pictam atque in ejus honorem imaginatam colant, venerentur atque adorent. Quod ergo ob recordationem redemptionis suæ sancta Ecclesia ex sanctorum Patrum traditione oracem Christi veneretur, adoret, colat, non culta et adoratione quæ solius Divinitatis est, sed eo potius unde [de quo] satis abundeque supra dictum est,

* Sic solent hæretici.

A nemo tibi qui ab ecclesiastica traditione discit, ignorat. Unde ob recordationem salutiferæ passionis Dominicæ annuatim in sanctissimo die Parasceves, secundum traditionem ecclesiasticam, oracem Christi adorat, id est, supplicando salutat, quæ etiam totum diffusa per orbem in Christi laudem prorumpens gratulabunda canit : *Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam resurrectionem tuam laudamus et glorificamus*. Et iterum : *Ece lignum crucis, in quo salus mundi pependit; venite, adoremus*. Et beatus Gregorius, de ejus diebus nemo nisi immemor salutis suæ ambigit, in libro Sacramentorum ita meminit : *Deus, qui unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi pretioso sanguine humanum genus redimere dignatus es, concede propitius ut qui ad adorandam vivificam crucem adveniunt, à peccatorum eorum nexibus liberentur*. Quæro abs te, Claudii, si aliquando hanc orationem Domino decantasti, cum a te ventum fuit ad locum adorandæ crucis, quid tibi dixeris : sed reor te imitatum Judæos, quos Apostolus fiendo inimicos crucis Christi (Phil. iii) dicit, adeo ejusdem crucis inimicum factum, ut verbum adorandæ crucis aut penitus præterieris, aut certe immutando juxta familiarissimum tibi modum aliud pro alio dixeris, sicut in verbis beati Cypriani martyris convinceris fecisse. Quapropter, sicut in evertendis imaginibus sanctorum et ab ecclesiis penitus pellendis, beati et excellentissimi doctoris Gregorii scribentis ad Serenum Massiliensem episcopum, saluberrimis dictis contumaciter contraisti : ita nihilominus in abdicandis ab ecclesia Christi crucibus et despectui habendis, ejusdem doctoris factis et dictis irreverenter imprudenterque comprobaris obviasse. Scribit itaque idem doctor ad Januarium episcopum, ita inquit : *Judæi, de civitate vestra huc venientes, questi nobis sunt quod synagogam eorum quæ Caralis sita est, Petrus qui ex errorum superstitione ad Christianæ fidei cultum, Deo volente, perductus est, adhibitis sibi quibusdam indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est, Dominicæ [in] ipsa festivitate Paschali, cum gravi scandalo sine vestra occupaverit voluntate, atque imaginem illie genitricis Dei, Dominique nostri, et venerandam cruceem, vel pyrthum albam qua de fronte surgens indutus fuerat, apposuisset. Et paulo post : Considerantes, inquit, hæc de re vestre voluntatis intentum ac magis judicium, his hortamur affatibus, ut, sublata exinde, cum ea qua dignum est veneratione, imagine atque cruce, debeatis quod violenter ablatum est, reformare. Item idem ad Recharedum regem Wisigothorum scribit inter cætera ita : *Crucem quoque lateri presentium dedimus vobis offerendam; in qua lignum Dominicæ crucis inest, et capilli beati Joannis Baptistæ, ex qua semper solatium nostri Salvatoris per intercessionem præcursoris Domini habeatis*. Scribit etiam Beda venerabilis presbyter, modernique temporis hujus peritissimus ac præclarissimus doctor, in Historia*

Anglorum, qualiter eodem beato Gregorio dirigente salubriterque docente, Augustinus episcopus cum sociis suis Britanniam venerit, regemque Anglorum adfert, ita dicens: Post dies ergo aliquot venit ad insulam rex, et residens sub dio, jussit Augustinum cum sociis ad eum ibidem advenire colloquium. Caverat enim ne in aliquam domum ad se introirent, veteri usui augurio, ne superventu suo si quid malefice artis habuissent, eam superando deciperent. At illi non dæmoniacæ, sed divina præditi virtute veniebant, crucem pro vexillo ferentes argentæam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, litaniaeque canentis, pro sua simul et eorum propter quos venerant salute æterna Domino supplicabant. Et post pauca: Fertur autem quia appropinquantes civitati, more suo cum cruce sancta et imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi hanc litaniam consona voce modularentur: *Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus, et ira tua a civitate ista, et de domo sancta tua, quoniam peccavimus, alleluia.* Attendite, hortor te, Claudii, patienter, quantus qualisque doctor, et superius crucem juxta præmissum modum adorandam, et in scriptis crucem venerandam astruat, venerationisque causa ad benedictionis, Recharedo regi crucem miserit, quantaque doctrina discipulum suum Augustinum sociosque ejus imbuerit, ut crucem et imaginem Dei nostri Jesu Christi ad fera corda gentilium domanda et prædicanda, et ad fidem Christi convertenda, secum ferret: et perpende quia sanæ sobriæque ejus doctrinæ tua insanæ et inepta resultat doctrina. Quoniam quod ille de cruce et imaginibus sanctorum disertissima assertionem et cautissima institutione tenendum docuit, homo tu portentuosis disputationibus labefactandum oblatras. Scito ergo quia nisi tua errata humiliter confiteri et corrigere præpropere studearis, procul dubio ad periculum salutis tuæ et ad ruinam gradus tui, tanti doctoris excellentissimis dictis et discretissimis institutionibus contraria dogmatizasti: Ut quid, rogo te, tam vesano furore raperis, ut Julianum Apostatam imitatus, crucem imaginem Christi gestantem ab ecclesia abstuleris, ac ne a fidelibus, juxta traditionem ecclesiasticam, in basilicis Christi haberetur inhiberis? Ut quid etiam vexillum crucis exhorrescis? Nescisne quia dæmonum est ejusdem crucis vexillum exhorrescere? Quid, rogo, sorduit tibi tantum crux Christi? Puto sane quia si te cruce Christi redemptam fideliter credidisses, nunquam te infestum ejus inimicum et exsecratorem atque abdicatorem constituisses. Per crucem namque mortis auctor superatus est, et mortalibus vita reddita est. Et nemo fidelium nisi spiritaliter cruce Christi vetus, mare hujus sæculi transire et ad portum salutis æternæ valet pervenire. An ignoras quia arma fidelium est crux Christi? Hoc vexillo frontes fidelium muniuntur. Hoc quippe vexillo hostes invisibiles pelluntur. Per hoc signum cuncta nobis sancti-

tionem Evangelii Joannis, homilia sexagesima quarta. Quid est, inquit, quod omnes noverunt signum Christi? quod signum nisi adhibeatur sive in frontibus fidelium, sive ipsi aquæ ex qua regeherentur, sive oleo quo chrismate unguuntur, sive sacrificio quo aluntur, nihil horum rite perficitur. Sed tunc interim de mysterio crucis, quod apostolicus sermo exsequitur, et beati Augustini copiosissima, immo salutifera expositione, scribentis in libro de Doctrina Christiana, nec non et in paulo ante memorata homilia Evangelii Joannis, plenissima instrumur: Non est nostri propositi ut aliquid hic disputetur. Quantæ vexillum crucis virtutis, quantæve laudis sit, quia me imparem materiæ tantæ presentio ad intelligendum, et elinguem ad proferendum, satius ratus sum interim meis temperate verbis. Attamen cum ad eum locum ventum fuerit ubi, in dehonorationem crucis, asinum adorandum docuisti, et multa, ut mentis inops, deliramenta subtexisti, quid inde sancti et eximii doctores exponendo dixerint, ad tua inconcinna dicta refutanda, prout Deus annuerit, breviter subdendum est. Constat igitur et evidenti ratione declaratur, non illos qui crucem Christi juxta superius præmissum modum venerantur et adorant, sed te potius ejus exsecratorem, falsæ religionis et superstitionis cultorem existerè. Quia ergo pauca per excessum diximus, necessario ad locum litterarum tuarum unde digressi sumus redire cogimur. Ubi inquis:

Quibus nihil aliud placet in Salvatore nostro, nisi quod et impis placuit, opprobrium passionis et irrisio mortis: hoc de illo credunt quod et impii homines, sive Judæi, sive pagani, qui eum resurrexisse diffidunt, et non noverunt de illo aliud cogitare, nisi cum totum et mortuum, et semper in passione positum in corde suo credunt et retinent, et non attendunt, neque intelligunt quod ait Apostolus: *Et noveramus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus (II Cor. v.)* Poterat, o Claudii, si tibi cordi fuisset, jam stylas tuas imperitus et incultus feriari, sæque immoderate et intemperatæ dictioni limitem quodammodo figere, qui neque submisso neque temperato dicendi genere contentus, sed semper granditer loquens et sine lege furens, nullumque Italum, neque Gallum, neque Germanum catholicum excipit, quin in omnes, amissis rationis et discretionis habenis, se præcipitem hinc, diversarumque superstitionum atque abominatonum tale nequidquam intorqueat. Poterant etiam tibi affatim ad rabiem furoris tui satiantiam tot tantaque opprobriorum et irrisionum præcedentia verba, quæ in nos injustè jaculatus es, sufficere. Quanta autem sit impietatis quantæque falsitatis commentum quod imperitis, imo virulentis sermonibus, eructas, quantumque a Christiana abhorreat religione quod loqueris, omnis qui recte credit recteque intelligit facile animadvertit. Si nihil aliud nobis placet in Salvatore nostro (ut fallaciter argumentaris) nisi quod et impis placuit, opprobrium scilicet

ruendum erroris tui dogma perversissimum, divini verbi sagittas acutas eligere, sanctorumque Patrum sententias congerere, hisque, ut pote siliceis ictibus, os tuum blasphemum oppilando conterere. Patenter ergo tua propria tela quæ in nos jaculari nisus es, viriliter in te vibrando, versa vice retorquemus, et his ut David superbissimum Goliath te tuo lethifero dogmate trucidamus, Rursum prophético ex parte abutens alloquio, ita inquis : « *Redite prævaricatores ad cor (Isa. xlvj), qui recessistis a veritate, et diligitis vanitatem, et estis vani facti.* » Et illico apostoli Pauli scribentis ad Hebræos subnectis documentum, ita subinserens : « *Qui rursus crucifigitis Filium Dei, et ostentui habetis (Hebr. vi).* » Deinde quia non alienis, sed tuis propriis uteris verbis, inertem atque inæcompositam dictionem subin-

fers, ita subnectens :
 « *Et per hoc catervatim animas miserorum socias factas dæmonum habetis, alienando eas per nefanda sacrilegia simulacrorum a creatore suo, habetis eas dejectas et projectas in damnationem perpetuam.* » Ubi-
 cunque in opusculo tuo quod discutimus alienis uteris verbis, constructio dictionis litterariam vim quam a conditore suo accepit, retinet; sensum tamen proprium, ut pote couponis pravitate corruptum, hæu, proh dolor! amittit: quoniam non eo modo quo posita, vel eo sensu quo dicta vel intellecta sunt, a te ponuntur vel intelliguntur. Ubi-
 cunque vero tuis propriis verbis aliquam niteris construere dictionem, quia litura artis grammaticæ, quam contemptui habere diceris, non levigatur, quam fragilis sit quamque ruinæ vicina illico agnoscitur. Merito quippe absque paleis linitur ruina, et olim a propheta prædicitur (*Ezech. xiii*). Verum, quam locutem ignarus, quia assiduitate tamen lectionis admodum detritus es, divinorum eloquiorum paginas, et non solum sanctorum Patrum, verum etiam gentilium philosophorum accurata dicta enucleatim scrutare, et nequaquam in eis constructionum tuarum exempla valebis reperire. Unde magnæ admirationi haberis, et cum recte loqui nescias, te quoque nescire non intelligas, nec tacere stultitia impellente queas, secundum prudentissimi viri consilium : *Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur; et si compresserit labia sua, intelligens (Prov. xvii)*. Quapropter necesse est ut tibi prospicias, et ab hujusmodi constructionibus, quibus extraordinarie uteris, te cohibeas; scilicet ut ea quæ non didicisti non doceas, et libros condere nequaquam præsumas, quoniam cum in manus peritorum devenerint, minime morsu reprehensionis ac vituperationis carebunt. Recurramus igitur ad id quod intulisti, ubi cum Propheta ais : *Redite prævaricatores ad cor. (Isa. xlvj)*. Sæpiissime namque Dominus hunc sermonem per Prophetam inculcat et replicat, meritoque populum suum prævaricatorem appellat, eo quod a cultu legis divinæ aversus, ad idola se convertit, eumque, ut ad cor redeat, admonet, scilicet, ut relicta idololatriæ superstitione, ad Deum ex toto corde redeat. Quo-

A modo autem hic sermo propheticus nobis fidem catholicam et apostolicam inconcussam tenentibus, traditionesque ecclesiasticas, quas a sanctis Patribus accepimus, incorrupte servantibus conveniat, cum nullis iudiciis nullisque documentis approbare valeas, restat profecto ut non nos, sed te potius prævaricatorem, qui statuta ecclesiastica ausu temerario convellere conaris, intelligas: et ad cor, id est, ad sensum ecclesiasticæ traditioni congruentem quantum redire festines, sciens quoniam impune non cedit omni ab eo aliorum peregrinanti, et cum extraneo fornicanti. Quod agens, probabis non nos, sicut scripsisti, sed te magis a veritate recedere, et vanitatem diligere, et vanum factum esse, sicut tua inepta scripta demonstrant. Repetamus etiam apostolicum sermonem, quem ut tuum proprium posuisti, quo ais : « *Qui rursus crucifigitis filium Dei et ostentui habetis (Hebr. vi).* » Idcirco enim nos apostolico sermone percellere putatis, rursusque crucifigere Filium Dei, et ostentui habere calumniatis, eo quod ob memoriam passionis Dominicæ imaginem crucifixi Christi in auro argenteve exprimimus, aut certe in tabulis diversorum colorum fucis depingimus. Quod si ita est, quantum a sensu apostolico sensus ista abhorreat, quisquis scrupulosissime præcedentia et sequentia Epistolæ ejusdem apostoli legerit, perspicue animadvertet. Apostolus quippe his qui per gratiam baptismi semel fuerant illuminati, et cætera quæ enumerat sancti Spiritus dona consecuti, hæc loquitur. Hi namque qui peccata quæ post baptismum admiserant, non nisi baptismatis iteratione dilui posse putabant, merito ab eodem apostolo arguuntur, eo quod rursus sibi metipsi crucifixerunt Filium Dei et ostentui haberent, quod omnino impossibile esse affirmat. Ille enim qui secundo se baptizari posse putat, rursus Christum (sicut a Patribus traditum accepimus) sibi metipsi crucifigit et ostentui habet. Sicut igitur impossibile est rursus crucifigi Christum, hoc est, ostentui eum habere, quoniam, ut Apostolus ait : *Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur (Rom. vi)*; ita nimirum impossibile est peccata quæ post baptismum admittuntur baptismatis iteratione purgari. Quia sicut Christus semel mortuus est carne in cruce, sic et nos semel morimur in baptismo, non carne, sed peccato. Ac per hoc sicut ille rursus crucifigi non potest, ita et nos rursus baptizari nequimus. Peccata porro quæ post baptismum committuntur, poenitentia lacrymis et elemosynarum largitionibus diluuntur. Quia igitur ita tenemus et credimus, nequaquam, ut mendaciter astruis, rursus Filium Dei nobis crucifigimus et ostentui habemus. Ac per hoc in hac prosecutione tua, sicut et in cæteris, te delirasse evidentibus iudiciis declaratur. Telum vero ridiculose constructionis tuæ, quod ex tuo sensu fabricatus es, quo ais : « *Et per hoc catervatim animas miserorum socias factas dæmonum habetis, alienando eas per nefanda sacrilegia simulacrorum a creatore suo, habetis eas dejectas et projectas in perpetuam*

damnationem, > quia in nos frustra jaculatur, jure A obtundatur, meritoque in auctoris sui caput exactum retorquetur. Dignum namque est ut quia in nobis nihil quod feriret invenit, ad eum a quo frustra directum est, redeat atque confluat. Quoniam non nos animas miserorum socias fecimus demonum, easque per nefanda sacrilegia simulacrorum a creatore suo avertimus, et in damnationem perpetuam dejecimus: sed ille potius demonibus eas sociavit atque in perpetuam damnationem dejecit, qui cor-

pura sanctorum contemptui haberi, et vexillum erucis abominari, ceterasque ecclesiasticas traditiones contra fas sperni, et asinum eos desuit adorare. Cogimur aptis congruaque responsionibus varias et ineptas refellere objectiones, quod quia per singula prolixitate vitanda in hoc libello facere omittimus, tandem ei hic finem imponimus. Et ne quippiam tantarum aeniarum indiscussam praeteriisse videamur, ea quae restant, in sequenti libello discutienda distulimus.

LIBRI SECUNDI PRÆFATIO.

In præcedenti libello, o Claudi, portentuosae ne- B stræque religioni indecentibus objectionibus tuis, quantum divinitus datum, ex parte refragatum esse constat; nam et quod asinus salutiferæ crucis venerationi et adorationi non sit coequandus, evidenti ratione breviter probatum et adhuc prolixius probandum est. Restat igitur ut ea quae hæc memorata, indiscussa tamen, omissa, et ad hoc opus usque sunt dilata, quæ scilicet, in dehonorationem crucis, æque ut cruce adoranda docuisti, enucleatim discutiantur. Per singula ergo quæ causa annullandæ crucis æquiparare conatus es, ventilatio discussionis nostræ percurrat, et quid tnumquodque ineptiarum contineat, ad liquidum disquirat, et quare Ecclesie filiis, his posthabitis, crux venerationi habeatur, simplicibus contemplerur obtutibus. Videamus tamen primum qualiter doctor gentium in cruce gloriari, adque ejus mysterium comprehendendum nos salutariter instruat (*Gal. 12*), per quam magnam divinæ pietatis dignatio armaturam sæ fortitudinis nobis subministravit, quæ etiam eum de persecutore prædicatorem, et de vase iniquitatis vas nobis tribuit electionis, quique raptus usque ad tertium cælum, audivit arcana verba, quæ nec homini loqui licet. Qui etiam cælesti revelatione eductus, et sancti Spiritus gratia inebriatus, inter cætera prædicationis suæ documenta, non in asino, sed in cruce ad instar sui nos gloriari perdocuit, dicens: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*II Cor. 12*). Et ad Ephesios scribens, non aut caudam, aut latera tui comprehendendi hortatur aselli, sed flo-

itaque tuus, Claudi, rudis fame, aut lupi terrore stimulates; crux Christi purpureo pretiosoque sanguine ejus rubet: in qua vitis vera pependit, ex cujus botro stirps crucis coruscæ rutilat, quadratumque orbem suis sacratis quatuor cornibus circumfovet, et fidelium frontibus defixæ procul ab eis propellit demonum præstigias. Nam si Isaac non asinum ad Jugulandum, futurus ipse hostiæ, sed ligna portavit (*Gen. 22*); nec utique verus Isaac noster asellum tuum, sed cruce bajulavit, futurus illa salutifera hostia Patris. In Evangelio quoque secundum Matthæum: *Et nunc parebit, inquit, signum filii hominis in cælum* (*Matth. 24*), non dixit asinus Claudi, sed *signum filii hominis*. Nullo præterea et eo amplius invenitur, tam in Veteri Testamento, salutiferæ crucis in typum præcedentia, quam in Novo, honore jam ejusdem longo lateque [diffuso], in quatuor scilicet plagas mundi, quæ etiam quatuor cornibus ejusdem crucis aptari non inconvenienter possunt. Postremo multa sunt quæ nos sanctæ Ecclesie, sicut a majoribus tradita sunt et derelicta, quadam insita atque nativa celebratione frequentat. Neque enim nostro tempore usus irrepsit figuram crucis in basilicis sanctorum statui, sed nos antiquæ observationis legitimus id instituit, ut cunctis, sapientibus et rusticis, non solum memoria spiritalam reformet quamdam imagine crucis figuram, sed etiam corporalis ipsius intuitus crebram menti præstet Dominicæ passionis victoriam. Si enim quantitas tantæ venerabilis ligni, in quo Dominus et Salvator noster pependit, foret, ut ex eo minutatim diviso cuncta Deo dicata templa possent imaginem crucis habere, nullatenus ex aliis lignis ejusdem formam in basilicis locaremus. Nec tamen ideo cracem ut Dominum adoramus, sed magis eum qui per cruce mortis destruxit imperium, cuique chyrographum peccati nostri affixit, pacificans in ea sanguine suo sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt. Porro etsi oscula infingimus, non utique causa ligni, sed potius amore illius id a nobis agitur, qui in ea veteris ligni damna restauravit (*Col. 1*). Miror si unquam legi Dei, quæ utique pellibus et atramento digesta habetur, caput supposuisti et oculum dedisti, forte respondebis, si tamen veritatem profiteris, multoties te id egisse: volo ergo ut mihi respondeas cujus causa caput inclinasti, pellium, vel

atramenti, an Dei auctoris legis ejusdem. Nam sacrae religionis usus in sancta Ecclesia adhuc servatur, si tamen apud te, ut perfecta sacri Evangelii lectione, ab episcopo vel presbyteris, cæterisque sacri ordinis religiosi, codex in quo Evangelii lectio recitata est multiplicibus oculis veneretur: sed hoc cujus causa, nisi illius, cujus esse verba creduntur, agimus? Ac per hoc quidquid cruci exhibemus, ob honorem et amorem illius ac venerationem qui in ea pendit totum agimus, atque utinam tanto quanto deceret te honore veneremur. Desine itaque a seplasiariorum pigmentulis potionari, ut non talia ganniendo, mansuetis incutias terrorem volucris, quæ necdum fortiori peuna robuste aera sudum transcendere potue-

* Utitur hac voce Lampridius in Heliogabalo pro unguento.

A runt, illud applicans ex latere tibi, quia qui scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum (Math. xi). Nam quod majores scandalizare nequeas manifestissimum est, cum nec litterarum te eruditio adhuc imbuerit, nec sanctorum paginæ doctorum usque adeo instruxerint, ut jure id facere queas. Caute ergo de te sentiri oportet a te, ne dum terminos Patrum transgredi niteris priorum, ad terminum usque venire non possis, unde fessus in via tempestatum imbris obruaris, non perueniens ad domum quæ est supra firmam petram immobiliter constructa (Luc. vi).

LIBER SECUNDUS.

Ecce jam tempus exigit et locus congruit ut, sicut paulo superius polliciti sumus, de laude et virtute crucis pauca de pluribus sanctorum Patrum dicta adnectamus. Scribit itaque Origenes in Expositione Epistolæ Pauli ad Romanos, lib. vi: Est enim, inquit, tanta vis crucis Christi, ut si ante oculos ponatur et in mente fideliter retineatur, ita ut in ipsam mortem Christi intentis oculis mentis aspiciatur, nulla concupiscentia, nulla libido, nulla superare possit invidia, sed continuo ad ejus præsentiam, totus ille, quem supra enumeravimus, peccati et carnis fugatur exercitus. Scribit Joannes Chrysostomus in homilia de cruce et latrone: Hodierna, inquit, die noster Dominus pependit in cruce, et nos festivitatem ejus eximiam nimia lætitia celebremus, ut discamus crucem totius spiritualis gratulationis esse substantiam. Et enim ante ipsam vocabulum crucis pœna fuit, sed nunc ad gloriam nuncupatur. Antea condemnationis ferebat horrorem, nunc salutis indicium est. Crux enim nobis totius beatitudinis causa est. Hæc nos a cæcitate liberavit erroris, hæc ex tenebris reddidit luci, hæc debellatos quieti sociavit, hæc alienatos Deo conjunxit, longe constitutos proximos præsentavit; hæc peregrinantes cives ostendit, hæc discordiæ amputatio est, hæc pacis firmamentum, hæc honorum omnium abunda largitio. Et post pauca: Volo et alia ratione cognoscas. Crucem non solam reliquit in terra, sed secum eam levavit ad cœlum. Sed ais: Hoc unde demonstratur? Et ideo audi quod cum ipsa veniet, cum ipsa secundam gloriosam suam præsentiam faciet, ideo gloriosam crucem nuncupavi. Item post pauca: *Et tunc signum videbitur filii hominis in cælo* (Eph. vi). Vidisti gloriam signi, id est, crucis, solis lumen reddetur obscurum, lunæ non dabitur gratia, sed illud lumen radiabit et lucebit. Et sicut imperatorem regalis pompa præcedit, et militaris ordo præeundo vexilla humeris portare consueverat, et ejus declaratur [declarabitur] adventus: sic Domino de cœlo veniente angelorum cœtus et archan-

B gelorum multitudo illud signum humeris portabant excelsis, et regalem nobis adventum annuntiabant. Sola enim Christi crux est quæ dissolvit tenebras, et regnum dæmonum dissipavit, et omnem terrorem malignantium abstulit. Crux sanctitatem providit, crux nobis sol justitiæ facta est, ut illuminati misericordia ejus, glorificemus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in sæcula sæculorum. Amen. Item idem in homilia de cruce Dominica: Etsi nosse desideras, charissime, virtutem crucis, et quanta possum ad ejus laudem dicere, audi: crux spes Christianorum, crux resurrectio mortuorum, crux cæcorum dux, crux desperatorum via, crux claudorum bæculus, crux consolatio pauperum, crux refrenatio divitum, crux destructio superbiorum, crux male viventium pœna, crux adversus dæmonas triumphus, crux devictio diaboli, crux adolescentum pædagogus, crux sustentatio inopum, crux spes desperatorum, crux navigantium gubernatio, crux periclitantium portus, crux obsessorum murus, crux pater orphanorum, crux defensor viduarum, crux judex injustorum, crux justo consiliarius, crux tribulorum requies, crux parvulorum custos, crux virorum caput, crux senum finis, crux lumen in tenebris sedentium, crux regum magnificentia, crux scutum perpetuum, crux insensatorum sapientia, crux libertas servorum, crux imperatorum philosophia, crux lex impiorum, crux prophetarum præconizatio, crux annuntiatio apostolorum, crux martyrum gloriatio, crux monachorum abstinencia, crux virginum castitas, crux gaudium sacerdotum, crux Ecclesiæ fundamentum, crux orbis terræ cautela [tutela], crux templorum destructio, crux idolorum repulsio, crux scandalum Judæorum, crux perditio impiorum, crux invalidorum virtus, crux ægrotantium medicus, crux emundatio leproso- rum, crux prædicatorum [paralyticorum] requies, crux esurientium panis, crux sitiensium fons, crux nudorum protectio. Nuditatem autem cum dixero, non corpoream æstimes, sed infidelitatis pœnam,

com autem in Christum crediderit, vestitus invenietur. Perpende, quæso, Claudî, rogo te, quam mirabilis quamque eximius doctor, cujus saluberrimam doctrinam sancta veneranter recipit Ecclesia, præconando asseveret quod in secundo adventu æterni iudicis angeli atque archangeli in humeris excelsis crucem, non asinum, gestaturi sint, et quod per crucem, non per asinum, diversa nobis virtutum charismata quæ idem doctor enumerat conferantur. Et erubescere quod vesano furore correptus crucem asino æquiparaveris. Audi etiam quod Eusebius in historia Ecclesiastica, inter cætera quæ de actibus Constantini imperatoris laudabiliter refert, ac de cruce scribit. Erat quidem, inquit, jam nunc Christianæ religionis fautor, Deique veri venerator, nondum tamen ut solemne, nostris initiatus, signum Dominicæ passionis acceperat. Cum igitur anxius, et multa secum de imminentis belli necessitate pervolvens iter ageret, atque ad cælum sæpius oculos elevaret, et inde sibi divinum precaretur auxilium, vidit per soporem ad Orientis partem in cælo signum crucis igneo fulgore rutilare. Cumque tanto visu fuisset exterritus, ac novo turbaretur aspectu, astare sibi vidit angelos, dicentes: Constantine, in hoc vince. Tunc vero lætus redditus, et de victoria jam securus, signum crucis quod in cælo viderat, in sua fronte designat, et ita cælitus ad fidem invitatus, non mihi videtur illo inferior cui de cælo similiter dictum est: *Saule, Saule, quid me persequeris? Ego sum Jesus Nazareus (Act. ix)*, nisi quia hic non adhuc persequens, sed jam consequens invitatur. Exinde signum quod de cælo sibi fuerat demonstratum, in militaria vexilla transformat, ac labarum, quem dicunt draconem in speciem crucis Dominicæ exaptat, et ita armis vexillisque religionis instructus, adversum impiorum arma profisciscitur. Sed in dextra sua nihilominus crucis ex auro fabrefactum signum habuisse perhibetur. Scribitur etiam in historia tripartita, lib. 1: In his igitur sollicitudinibus constitutus, in somno vidit crucis signum cælo splendide collocatum, mirantique visionem aslitterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc vince. Fertur autem et ipsum Christum apparuisse ei, signum crucis monstrasse, ac præcepisse ut figuram similem faceret, et in præliis hoc auxilium haberet, quo victoriæ jura conquereret. Eusebius itaque Pamphili, cum jurejurando, ipsum imperatorem dicentem audisse se refert, quia circa meridiem declinante jam sole crucis signum ex lumine factum, et scripturam consertam ei dicentem: In hoc vince, vidisset ipse et milites qui eum eo tunc essent. Pergenti namque aliquo cum exercitu per iter, hoc, inquit, ei miraculum est ostensum. Dumque cogitaret quid esset, supervenit nox, dormienti Christus apparuit eum signo quod in cælo vidit, jussitque ut fieret ejus significatio, quæ foret auxilium in congressionibus præliorum. Item idem in eodem: Hoc enim signum bellicum inter alia pretiosius erat eo quod imperatorem præcedere, et adorari id a militibus moris esset. Unde præcipue

A Constantinum reor nobilissimum decus imperii Romani in signum mutasse crucis, ut frequenti visione atque cura desuescerent a priore more subjecti, et eum solum arbitrarentur Deum quem coleret imperator, vel quo duce atque auxiliatore uteretur adversus hostes. Semper enim hoc signum proponebatur ante ordines universos, quod maxime laborantibus faciebatur in præliis adesse præcipiebat. Constituit itaque certos signiferos qui in eo laborarent quorum opus erat ut vicibus humeris eum veherent, et omnes acies translustrarent. Fertur enim quidam eo quod aliquando ferens hoc signum repente hostibus invadentibus expavisset, dedissetque illud alteri vehendum, cumque se de prælio subtraxisset et jacula declinasset, subito peroussus interiisse. Ille vero qui sacrum suscepit tropæum, multis se jaculantibus permansit illæsus. Mirabiliter enim divina regente virtute, sagittæ hostium fugebant in signo, et a signifero inter pericula protinus evolabant. Dicitur autem neque alium unquam hujus signi ministrum (ut solet) in bello vulnere mortuum aut cladem captivitatis perpassum. Idem libro secundo operis ejusdem: Audivi et Probianum virum in palatio habentem militiam medicorum, crudeli podagræ passione detentum, ibi doloribus liberatum, eique apparuisse sanctam mirabiliter visionem. Cum enim dudum paganus esset, factus postea Christianus, aliquatenus dogma sequebatur. Totius vero salutis causam, id est, sacratissimam crucem nolebant adorare. Hanc habenti sententiam divina virtus apparens, signum monstravit crucis quod erat positum in altari ejusdem Ecclesiæ, et aperte palam fecit, quia ex quo Christus est crucifixus, omnia quæ ad utilitatem humani generis facta sunt, quolibet modo (præter virtutem crucis adorandæ) gesta non essent, neque ab angelis sanctis, neque ab hominibus. Item in eodem opere libro nono. Eadem siquidem tempestate plurimi inter episcopos effulgebant, sicut Donatus Hiperi, de quo dum provinciales miracula multa testentur, maximum tamen est, quod de dracone gessit. Is enim circa pontem in via publica jacens, cibum habebat, oves, capras, equos, boves, homines arripiens devorabat. Ad quam bestiam Donatus sine gladio, sine quolibet jaculo veniens dum illa levasset caput, quasi voratura virum, tum ille vexillum crucis ante faciem ejus, digito designans in aere in os ejus expuit. Bestia vero sputum in ore suo suscipiens expiravit. Scribit etiam beatus Augustinus in libro Civitatis Dei xxii (Cap. 8): In Carthagine Innocentia religiosissima de primariis ipsius civitatis in mammilla cancerum habebat, rem, sicut medici dicunt, nullis medicamentis sanabilem. Aut ergo præscindi solet, et a corpore separari membrum ubi nascitur; aut, ut aliquanto homo quietius vivat, fomentis est pestis mitiganda frequentibus. Nam ut inde mortem quantumlibet tardius adfuturam confidamus, secundum Hippocratis (ut fertur) sententiam, omnis est omitenda curatio. Hoc illa a perito medico acceperat, et suæ domui familiarissimo, et ad solum Deum se

ganter insiare, sed potius communis fragilitatis, imo A fraternæ charitatis memor, nobis quodammodo compati debueras. At si te putas in habitaculo hujus mortalitatis adeo soliditate virtutum roboratum, ut ruinam humanam nullatenus pertimescas, frustra blandiris, non attendens illud propheticum: *Maledictus vir, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor illius (Jerem. xvi)*; et illud Apostoli: *Qui se putat stare, videat ne cadat (I Cor. x)*; Et illud B. Hieronymi in expositione Ezechielis prophetæ ita scribentis (*Tom. V*): Semper timendum est et cavendum ne veterem gloriam et solidam firmitatem unius horæ procella subvertat. De qua re plura et innumera poterant testimonia aggregari, quæ ob prolixitatem vitandam prætermittimus. Subjungis etiam paulo post:

« Deus jussit crucem portare (*Luc. xiv*), non ad-
« rare; isti volunt adorare, quia nolunt nec spirita-
« liter nec corporaliter secum portare. » Quod Deus
Dei Filius suis sequacibus crucem portare jussit,
nec quempiam sine illius gestamine et bajulatione
suo discipulatu posse adhærere, seque dignum exi-
stere docuerit, sanctorum evangelistarum paginis
plenissime instrumur, eximiorumque Patrum copio-
sissimis ac facundissimis utimur expositionibus.
Quapropter prolixitatem caventes, imo brevitati stu-
dentes, evangelica testimonia et sanctorum Patrum
dicta omittimus hic inserere. De gestamine tamen
cruccis, quomodo a nobis et corporaliter et spirita-
liter teneatur, satis dictum sit. Porro de adoratione
ejus non illa quæ solius divinitatis est, sed illa po-
tius unde satis abundeque in præcedentibus dictum
est, et in subsequentibus restat dicendum, superse-
dendum ducimus hoc in loco frivole objectioni quid-
piam respondere. Duorum vero quæ conjunctim
paulo post subnectis, ita inquis: Isti volunt ado-
rare, quia nolunt nec spiritaliter, nec corporaliter
portare secum, in altero verum loqui tu probaris,
in altero autem mendacii et falsitatis argueris. Vol-
lumus siquidem more ecclesiastico ob recordationem
passionis Dominicæ juxta superius præmissum
modum crucem adorare, id est, salutare. Apostolico
vero documento edocti, stigmata Jesu in corpore
nostro circumferentes (*Gal. vi*), crucem ejus et spiri-
tally et corporaliter, prout ipse qui jubet annue-
rit nobiscum portare, et desiderabiliter optamus, et
optabiliter desideramus. Quod autem duobus modis
cruccis Christi portanda sit, nec nostra indiget expo-
sitione, nec tua ullo modo opus habebit portentosa
ostensione. Beatus quippe Gregorius, doctor exi-
mius, qualiter et corporaliter et spiritaliter portan-
da sit, plenissime in expositionibus exsequitur Evan-
gelicis. Illud autem subtilius discutiendum est, quod
turbidus oris tui fonticulus ebullit: nos scilicet cru-
cem Christi nec spiritaliter, nec corporaliter, velle
portare. In eo igitur quod nos generaliter neutro
modo illam portare velle scripsisti, te utique singu-
lariter, imo jactanter præ cunctis mortalibus utroque

modo eam portare jactitasti: prospice ergo tibi,
moneo te, et perpende, quam superciliose, quamque
arroganter cæteris mortalibus te his verbis prætuleris.
Videor itaque mihi videre te ad instar Pharisæi
superbi tumore arrogantiae inflatum, in Ecclesia
Christi stantem, despectisque aliis sanctorum ope-
rum merita tibi singulariter tribuentem ac dicen-
tem: *Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut
ceteri hominum (Luc. xviii)*, Galliam scilicet Germa-
niamque incolentium, crucemque Christi, quam ego
et spiritaliter et corporaliter portare nolentium: et
ob id jure illis præferor qui mihi in portandæ cru-
cis virtute et sanctitate æquiparari non merentur.
O cavendum detestandumque singularis justitiæ tuæ
tumorem. Liquet enim nullique dubium exstat, quin
hujuscemodi arrogantiae morbo laborans, a propria
salute deficiat, quia dum mentiri se nescit, aliisque
præferri gestit, poena elationis subvectus, eo usque
in alta se subripit, donec in foveam miseræ humi-
liationis corruat, Domino attestante atque dicente:
Omnis qui se exaltat, humiliabitur. Rursus paulo
post inquis:

« Taliter Deum colere, ab illo recedere est. » Hic
etiam commenti tui prosecutio, quem cultum dicat,
quo Deus colatur, et ab illo recedatur, non satis
perspicue claret. Sed ex præcedentibus et subse-
quentibus operis tui stolidissimis assertionibus con-
jici datur, quod eumdem cultum in crucis venera-
tione et adoratione subintelligi volueris, et pro eo
quod nos crucem Christi veneramus, et juxta mo-
dum superius comprehensum adoramus, id est, salu-
tamus, a Deo recedamus, o lingua non loquens
veritatem, sed concinnans mendacium, o guttur se-
pulcrum patens, o linguam dolose agentem, o labia
venenum aspidum distillantia (*Psal. iii*), o linguam,
inquam, juxta documentum beati Hieronymi præci-
piendam, et particulatim feris avibusque ad devoran-
dum exponendam! Quis catholicorum auctorem talia
loquentem non exhorreat? Quis talium dictorum
perpetuo anathemate dignum non judicet? Non igitur
nos crucem Christi venerantes et adorantes, ut fal-
laciter astruis, a Deo recedimus, sed tu potius, ut-
pote arreptitius, mentisque inops, qui in dehonora-
tionem ejusdem crucis, tot tantaque inepta scripti-
tasti, recedere convinceris. Porro testimonio Evan-
gelico quod posuisti, ita subinferens:

« Ille enim dixit: *Qui vult post me venire, abne-
get seipsum, et tollat crucem suam, et sequatur
me (Matth. xvi)*. » Videris astipulari voluisse, nos
ideo post Dominum non venire, nosmetipsos non ne-
gare, crucemque ejus non portare, eumque nolle
sequi, quia videlicet ejus crucem, nec spiritaliter,
nec corporaliter nobiscum volumus portare. Quid,
inquam, est aliud nos crucem Christi nec spirita-
liter nec corporaliter nobiscum portare, nisi aperte
dicere nos post eum venire, nosmetipsos abnegare,
ejus crucem portare, eumque sequi contemnere?
Luce clarius igitur patet quia nemo nisi gestator et
bajulator crucis Christi, ejus sequax, imo discipulus

esse meretur. Quia enim a nobis nihil bonæ voluntatis nobis inesse, nihilque virium nos habere posse scimus, quoniam *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix), sed ab illo potius cui inniti, cuique adhærere bonum est (*Psal. LXXII*), a quo etiam et velle nostrum et posse existit; ab eo, inquam, nobis tanti roboris vires administrari non diffidimus, quibus exhilarati et confortati, post Dominum venire, nosmetipsos abnegare, crucemque ejus tollere, eum sequi valeamus, quatenus illo digni esse mereamur. Tu vero stolidissime mortalium, nullatenus te Christum sequi existimes, quandiu tanto inanis jactantiæ morbo vexaris. Ad instar enim illius, cui dictum est: *Nunquid tu sapientior es Daniele* (*Ezech. xxviii*)? adeo superbix fastu raperis, ut te solum Christum sequi glorieris, et contra disciplinam Christianorum, ecclesiasticæ auctoritati impudenter contraire nitaris. Audi ergo beatum Augustinum, in libro de Sermone Domini in monte, ita scribentem (*Cap. 9*): Non enim Christum sequitur, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam Christianus vocatur. Quanquam ergo aperte veram catholicamque fidem impugnare non videaris, in eo tamen quod contra disciplinam Christianorum ecclesiastica statuta convellere moliris, Christum sequi contemnere comprobaris. Hæc itaque quæ paulo post subnexuisti et non satis convenienter præcedentibus aptasti, et solito more, compilatoris usus officio, ut tua posuisti, quæ ita se habent:

« Quia videlicet, nisi quis a semetipso deficiat ad eum qui super ipsum est non appropinquat, nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est. » Quia stylo et sensu nullo modo tibi congruunt, quoniam B. Gregorii propria noscuntur, omnino approbamus, laudumque præconiis ad alta sustollimus. Post adorationem quippe asini quem cruci adorandæ et venerandæ malesana mente cœquasti, prima, ut tibi videtur, syllogistica tua conclusio ita se habet:

« Si adoratur crux, adorentur puellæ virgines (et illico reddidisti causam), eo quod scilicet virgo peperit Christum. » Quid, rogo te, hac conclusione absurdius, quidve ineptius esse potest? Si adoratur, inquis, crux, adorentur et puellæ virgines, quia virgo peperit Christum. Crux itaque juxta præmissum modum adorando salutatur. Virginem porro quæ peperit Christum, non adoramus, sed sanctam Dei genitricem congruo honore veneramus, ejusque intercessionem apud divinam majestatem humiliter flagitamus. Nec immerito, quippe, quoniam per eam auctorem vitæ suscipere meruimus, et pro eo quod eadem sancta et intemerata virgo Maria utique Deum et hominem nobis edidit, Dominum videlicet Jesum, a cunctis fidelibus pio colitur amore, et debito veneratur honore; ut autem puellis virginibus adorationem, sicut stertendo prædicas, impendamus, ineptissimum ducimus, imo perversissimum judicamus. Libet igitur de hac absurdissima, quam

A prædicas, adoratione adhuc subtilius loqui: norunt quippe unius virginis, videlicet sanctæ Ecclesiæ, filii semper virginem auctorem vitæ suscepisse, et sine crucis ascensione, ejusdem virginis partum sibi non fuisse profuturum. Meminerunt etiam antiquæ virginis suasionem, in exilium, a quo per crucem redempti sunt, se devenisse, ideoque virgini cuiquam adorationem non rependunt, quia ab altera earum mortem, et altera vero gustavere salutem. At vero detrimenta quæ virginis primæ sensere suasionem, sciunt et credunt per crucem se recuperasse, inimicumque qui semet in duræ captivitatis vincula conjecerat, ejus virtute perculsum, nec non cœlestis sibi patriæ aditum patefactum. Norunt etiam fide armati hoc vexillo crucis omnia nequissimi inimici B propulsare tela, et idcirco tantum ac tale regis sui tropæum (quod vident mortalium captivitatem solvisse, paradisi damna reparasse, inferna damnasse, inimici virtutem contrivisse, primæ virginis delictum non tam per secundæ virginis partum, quam delevisse per crucis mortem), jure omissa adoratione quarumcunque puellarum virginum, decernunt venerandum. Inter hæc considerandum videtur, quanta perspicuitate novicios venerandæ crucis hostes jamdudum Apostolus sacer præviderit, eorumque lethiferam doctrinam, Spiritu sancto calamum verbi regente, depinxit. Ait namque: *Observate eos qui ita ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt* (*Phil. iii*). Quam bene, quamque eleganter crucis Christi inimicos, deum ventrem, et gloriam dixit in confusione habere! quia videlicet venter distentus superfluis epulis eructat spumam libidinis, cui est puella familiaris, quoniam (ut verbis beati Hieronymi utar) ventrem cibo distentum et diversis passionibus irrigatum, statim voluptas sequitur genitalis. Hi ergo, inimicos crucis Christi dico, antequam nascerentur, notati sunt, qui nunc diabolo auctore pullulant, virtutemque crucis puellis confusione, id est, libidini, amicissimis æquiparant. At contra de amatoribus Christi ita idem Apostolus: *Qui autem, inquit, sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis suis et concupiscentiis*. Perpende, quæso, Claudii, quantum hæc comparatio inepta a crucis virtute sejungatur, cum Apostolus dicat unamquemque eorum, qui Christi est, membra sua crucifixisse, et intellige quia Christi non esse convincitur, qui crucifixionem membrorum abhorret, et puellas adorare suadet; nemo enim potest et in confusione sua, et in cruce gloriari. Quod si ut crucem puellas præcipis adorare, debes eas nobis ostendere quæ a nobis tanto donentur honore, quæ fortassis alicubi hactenus delitescunt, et, ad instar Montani, a te loco Maximillæ et Prisæ pro vatibus habentur. Sed sit cui placet, crucis inimico, deus venter, et, ut gloria ei in confusione esse possit, puella sit adorati. Nos qui Christi esse optamus, membra nostra crucifigimus,

ruum sanctæ Ecclesiæ subdit, de quo et de quibus A dicitur per Nahum: *Leo cepit sufficienter catulis suis (Nahum II)*, modis omnibus abhorremus, et ut eos vitare possimus, crucem tanquam fortissimum propugnaculum et mente tenemus, et corpori imprimimus. Post hæc addis:

« Adorentur et petræ, quia quando de cruce depositus est, in saxo sepulcro est positus, » et reliqua. Si aliquid sapiens aut sapientiæ contiguum verba tua continerent, juste utcumque audiretis, ut pote in cuius quisquiliis aliquid sanum sapientis perciperet auditus. Nunc vero quia penitus inepta proponis, et argento sordido, ut Sapientiæ liber ait, ornare cupis vas fictile (*Prov. XVI*), verendum tibi est, ne inter eos connumereris qui in convivio Balthasar regis deos lapideos inter cæteros laudabant (*Dan. V*). Sed reor te hoc muneri petris rependisse, ut cruci eas æquiparares, dum cordi tuo stoliditatem earum inesse sentires. Sed orandus est ille qui voluntatis suæ nutu cuncta peragit, de quo dicitur per prophetam: *Indignatio ejus effusa est ut ignis, et petræ dissolutæ sunt ab eo (Nahum I)*, ut hanc tuam duritiam et stoliditatem igne suæ misericordiæ dissolvat, ut intelligere possis quare Dominus, qui pro nostra salute disposuerat mori, oblatam a Judæis lapidum mortem sese abscondendo distulerit (*Joan. VIII, XI*), atque cum ad crucifigendum peteretur, ultro se obtulerit, dicens ad discipulos: *Surgite, eamus hinc (Joan. XIV)*. Nos ergo petris cæmenta murorum et domorum nostrarum, necnon et ecclesiarum construimus, crucis autem, vel ad memoriam Dominicæ passionis cum honore congruo in ecclesiis stabilimus, vel juxta quod in Ezechiele propheta didicimus (*Ezech. IX*), foribus nostris, id est, frontibus, atque quinque corporis sensibus ob tutelam nostram præfigimus. Deinde ais:

« Adorentur et spinæ ruborum, quia exinde spineæ corona tempore passionis capiti ejus imposita est. » Quam bene quamque eleganter atque urbane comparisonem et hanc sicut cæteras contexueris, videat qui sanum sapit. A turbido enim arrogantia tuæ fonticulo, et clarissimis artis grammaticæ fluentis prorsus alieno, sicut aliæ naniarum tuarum comparationes, ita et hæc tam indecens rationeque carens emanavit comparatio, quæ procaldubio et absona et falsa esse comprobatur. Absona quidem, quia spinæ nullo modo cruci sunt conferendæ, sicut in sequentibus, Domino largiente, demonstrabitur. Falsa vero, quia in trium evangelistarum, Matthæi videlicet, Marci et Joannis, scriptis (*Matth. XXVII*; *Marc. XV*; *Joan. XIX*), quibus salutariter utimur, et in quibus anchoram fidei nostræ firmiter stabilimus, qui utique mentionem spineæ coronæ capiti Dominico impositæ faciunt, minime reperiri potest quod eadem corona, sicut tu commentatus es, ex spinis ruborum compacta fuerit, sed simpliciter eam memorati sancti evangelistæ spineam coronam capiti ejus a militibus illusionis gratia impositam fuisse commemorant. Patet ergo nullique dubium est, quin hostis antiquus

in corde tuo sibi fecerit sedem, et ad tam execrabile mendacium proferendum, os tuum aperuerit. Ille, inquam, qui ab initio in veritate non stetit, et est mendax, et pater ejus, cujus agitatu evangelicæ veritati (totius nævi mendacio carenti) idem mendacium ausu temerario atque præcipiti asserere præsumpsisti. Verum cum diversa sint mendaciorum genera, et in hac mortalitate vix mendacio carere possimus (*Joan. I*), a cujus lapsu qui pene nobis quotidianus est, divinæ pietatis remissione quotidiana indigemus, qua nobis venialiter indulgeri confidimus, illud tamen mendacium quod ejus veritati resultat, omnibus modis detestamur, et divina adminiculante gratia cavere gestimus, teque in illud corruisse, charitate imperante condolendo dessemus, imitantes illud Apostoli: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror (I Cor. XII)?* Nemo quippe evangelicis paginis Spiritus sancti calavo digesus, ubi, ut dictum est, fides nostra consistit, quidpiam superaddere, aut subtrahere, aut immutare, ad dehonorationem illius de quo scripta sunt, et fidei nostræ insultationem, et animæ suæ perditionem, potest. Quapropter necesse est tibi consulas, et quantum per hujusmodi mendosam adjectionem, id est, ruborum spinis coronam contextam capiti Domini impositam asseverando, oberraveris, attendas. Nescio itaque utrum sciens, an nesciens, te immaniter in vinculum excommunicationis canonicæ conjecisti, eo quod fidei evangelicæ de tuo aliquid superaddere præsumperis. Definitio quippe sanctorum patrum in concilio Chalcedonensi super his qui fidei evangelicæ et apostolicæ quidpiam superaddere præsumunt, hujusmodi est (*Act. XV*): Statuit sancta et universalis synodus alteram fidem nulli licere proferre vel conscribere, aut componere, aut sentire, aut docere aliter. Eos autem qui ausi sunt componere fidem alteram, aut proferre, aut docere aut tradere alterum symbolum volentibus converti, vel ex gentilibus ad cognitionem veritatis venire, vel ex Judæis, vel hæresi quacunque, hos si episcopi fuerint aut clerici, alienos esse ab episcopatu et episcopos a clero; si vero monachi, aut laici fuerint, anathematizari decernimus. Quia ergo evidenter sanctorum Patrum anathemate percelleris, quibus a Domino ligandi solvendi que est attributa potestas (*Matth. XVI*), si vis salvus fieri, redi ad illud penitentia, in cuius verbis errasti, ut ab hac percussione, illius munere qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, salubriter merearis sanari. Scimus autem et flebiliter fatemur, justissime a Deo illatum homini peccanti pro pœna, ut terra ejus spinas et tribulos germinaret ei, ut qui noluit subditus esse Deo, et in patria feliciter, et absque labore consistere, projectus in exilium, coereretur punctiones spinarum perferre. Ab hac ergo peregrinatione Salvator eum misericorditer volens liberare, crucem dignatus est conscendere, et in ea inimicum triumphare. Equum est ergo ut pœna exsillii similiter sit ad patriam redeunti? Et, ut quod

dico clarius sit. Nunquid fieri potest ut eo amore complectatur quis spinam tribulantem quo amplectitur se a diabolo liberantem, et coelestis regni aditum aperientem? Crux namque fixa est ut spinæ incolatus nostri consumerentur. Nam vis certius id nosse? Cum angelus in persona Domini ad Moisen pro educatione populi loqueretur (*Exod. iii*), cui legem daturus erat, et plurima alia beneficia collaturus, visum est Moysi rubum ardere, nec tamen consumi, hoc jam tum rebus clamantibus, quia populi peccata lex quidem per ostensionem atque reprehensionem erat inflammatura, nec tamen combustura. Satius ergo crux veneratur quam spina, quia hæc captivum et exsulem eruciat, crux autem et captivitatem eripit, et spinam tribulantem comburit. Post hæc addis :

« Adorentur et arundines, quia ab eis colaphis a militibus caput ejus cæsum est. » Cætera quidem vel risui movendo apta sunt, vel quia arrident alicui Dominicæ significationi, possunt utcunque audiri. Porro arundinum et crucis comparatio tam longe secernitur, ut putetur nequaquam vel a vigilante, vel a sana mente profecta, sed potius ab eo qui impos mentis funibus Hippocratis vincendus traditur. Legimus namque in figura Dominicæ crucis amaras aquas eremiticas per ligni immisionem insipidos olim deposuisse saporis (*Exod. xv*). Nunquid non aliter nequivit virtus Omnipotentis earum dulcorare gustum, nisi eas attingisset per lignum? Sed sicut poscebat tempus, variis figurarum umbris et allego-riarum figuris utilitatem ligni victoriosissimi adumbrabat, cujus actu legis litera, dudum, amaritudine impediens, impossibilis, nunc ejus contactu facta est potu habilis. Legimus etiam de cruce prædictum : *Et erit* (haud dubium quin sive beatus vir a quo beatitudinem adipiscuntur omnes qui beati sunt, sive quilibet membrorum ejus) *tanquam lignum quod plantatum secus decursus aquarum* (*Psal. i*). Nunquidnam dicitur? Et erit tanquam arundo secus ripas fluviorum palustrium? Scio certe, scio quid in his tibi velis. Recoluisti fortassis siccitatem Ægyptio calamo a Domino comminari, id est, sermone vacuo et nihil in se solidum habenti, dum de eo dicitur : *Attenuantur et siccabuntur rivi aggerum, calamus et juncus marcescet* (*Isa. xix*). Ideoque calamum tuum, vacuum prorsus ratione, hoc consolari voluisti modo, ut conareris eum similem cruci ostendere; et pari modo, ut crux a fidelibus adoratur, tu quoque calamum tuum eos cogeres adorare. Ad ultimum, quasi tuarum palmarum nænarum, adjungis :

« Adorentur et lanceæ, quia unus militum in cruce « latus ejus aperuit, unde fluxit sanguis et aqua, sacramenta unde formatur Ecclesia. » Jam dudum in tui admiratione attonito, constricto guttore, præ multo stupore verba deficiunt, et solummodo tanta rei novitate permotus hæsito : quidnam illud fuerit quod lanceæ Dominicæ passionis faciens mentionem non recoluisti quid Dominus de gladio suo tempore

PATROL. CVI.

passionis beato Petro dixerit : *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt* (*Matth. xvi*); si enim æqua lance pensandæ essent crux et lancea, sicut Dominus dixit : *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*, ita subinferret : *Omnes qui acceperint crucem, cruce et peribunt*; itemque, cum discipulis diceret : *Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*; et : *Qui non bajulat crucem suam, et sequitur me, non est me dignus* (*Luc. xiv*), eo modo diceret : *Qui vult post me venire, accipiat lanceam suam in manu, et sequatur me*. Et qui lanceam suam non portat in manu, non est me dignus. Nam Petrus increpatus est cum gladium accepisset, et admonitus ut crucem ferret, quando dictum est ei : *Sequere me*. In quo autem eum sequi

deberet, manifeste Dominus ei ostendit, cum dicit : *Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas, etc.* (*Joan. xxi*). Et ne dubia sententia in hac re animus noster duceretur, evangelista subsecutus est : *Hoc autem, inquit, dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum* (*Ibid.*). Adoret ergo hæreticus quilibet lanceam, dogmatis videlicet sui nequitiam, admistisque agminibus Gog et Magog, qui interpretantur *tectum*, vel *de tecto*, contra sanctam Ecclesiam magno cum supercilio et pompa armorum bellaturus, pauperina [*Forte pauperrima*] ejus arma contemnens procedat. Ejus autem erit de fortitudine regis sui confidere, et crucis vexillo sese munire, atque eis expugnatis, eorum arma per septem annos igni succendere, id est, in septenario numero Spiritus sancti donis sacro atque perfecto, armaturas eorum omnes comburere, contos, et lanceas, et baculos, manus, sicut scriptum est : *Arcum conteret et confringet arma, et scuta comburet igni* (*Psal. xlv*); eodem etiam non momentaneo, sed æterno, armaturæ perversæ doctrinæ comburenda sunt igni. Hactenus stylo prosecutionis nostræ ex auctoritate divina et sanctorum Patrum doctrina, et ex his quæ Dominus sobrie subministrare dignatus est, tuis, o Claudi, ineptis et stolidissimis oppositionibus rationabiliter obviasse sufficiat. Nunc autem quia liquet ob prædicationem adorandorum asinorum et cæterarum insensatarum rerum, quas æque ut venerandam crucem adorandas vecorditer dogmatizasti, tuam doctrinam nullo pacto conferri posse ulli sanæ veræque fidei doctrinæ, quærendum nobis videtur cujus comparari possit falsæ doctrinæ. Et quia catholica fidei doctoribus cœquari et in nullo assimilari potest, merito eorum qui extra Ecclesiam sunt dictis et factis applicanda est. Quia ergo compellimur genilium factis et dictis prædicationis tuæ assimilare documenta, nullius aptius congruentiusque dicto et facto adæquari potest quam Sileni vatis tenulenti, simillimi tui, de quo scribit Naso :

Ebrius ecce senex pando Silenus asello
Vix sedet, et pressas continet arte comas.

De quo ita Maro (*Eclog. vi, xiii*) :

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasyllus in antro,
Silenum pueri somno videre jacentem,

Infidium nosterho venas, ut semper, iaccho :
Serta procal tantum aspili delapsa jacebant,
Et gravis atrita pendebat cantharus ansa.

Et post pauca :

Solvite me, piteri : satis est potuisse videri.
Carmina quæ vultis cognoscite, carmina vobis

Cogimur variis vana; ineptis inepta, falsis oppo-
nere falsa. Quoniam uterque poeta eandem Silenum
ebrium vanitate descripserit poetica : alter enim,
scilicet pandò asello sedentem, et præ nimia ebrietate
vix sedentem, et anisissis habenis quibus idem fuerat
moderandus asellus, solummodo arte imbecilli, pres-
sis ejusdem comis aselli, se ne laboretur continen-
tem; alter vero, ut conjici potest, jam eum modo
eodem asello lapsum; et ut ei moris erat hesterno
iaccho venas lullatum, mortuo simillimum jacentem, et
ejus nimia potatione ansam illius gravis canthari
fractam, sartaque capitis ejus procul delapsa jacen-
tia, et duorum puerorum fraude circumventum,
suorumque sertorum restibus ab eis vinctum, et ad
nimio mero vacantibus atque stertentibus a lascivis
pueris fieri assolet illudum, eademque illusionem exci-
tatum, pollicitumque eisdem pueris carmina quæ vel-
lent se facturum, quæ utique, sicut sequentia illius
libri testantur, fecit : non abs re tamen ejus facti
similitudo, quamdam, ut quidam volunt, in persona
Sileni allegorice Virgilius alterius personam subin-
telligi voluerit, tibi non ab jure, Claudii, aptari pos-
test. Videris itaque ad instar ejusdem simillimi tui
Sileni pandò sedere asello, et adeo nimio mero in-
dulxisse, ingentique potatione mentem tuam he-
betasse, et habenas moderationis et discretionis
amisisse, et cætera quæ de eo idem Naso exsequi-
tur, exegisse, quando asinum æque ut cruceam ad-
orandum docuisti. Eundem porro asellum cui sede-
bas, non alios, ad adorandum proponere nobis de-
bueras; sed reor, quia pandus erat, tua sessione
dignum : nostra vero adoratione non pandos, sed
generosos magnorumque corporum asinos, beneque
auritos et turrita cervice incidentes, caputque in
altum subrigentes, optime judicaveris dignos. Verum,
secundum Virgilium, ejusdem Sileni similitudinem
habuisse comprobatis, quia nisi multo madefactus
fisses vino; non illo utique de quo Psalmista ait :
Vinam latificat cor hominis (Psal. ciii), neque de
illo de quo in libro Judicum, quod *Deum latificat* D

et homines (Judic. vi), sed illo potius de quo in can-
tice Moysi legitur : *Fel draconum vinum asinet, et
venenum aspidum insanabile* (Deut. xxxii), nunquam
ab ecclesiasticis traditionibus te avertisses, et asi-
nos et cætera inepta quæ scripsisti adoranda pro-
posuisses. Pueros namque qui te eodem fellito vino
inflatum, et ad similitudinem mortui jacentem re-
pererunt, tuisque propriis restibus devinxerunt,
nullos melius quam spiritum tuum, qui, secundum
Apostolum (Ephes. iv) renovari, et novum hominem,
Christum videlicet Dominum nostrum, induere, et
intellectum, qui sanam doctrinam proferre debuerat,
accipere possumus. Eisdem igitur pueris adeo ludi-
brio et irrisioni fuisi, ut sicut a Sileno memorati
pueri carmina inepta sibi fieri extorserunt, ita et tui
pueri, spiritus videlicet tuus parvusque intellectus
in tanta præsumptionis et præcipitationis horatium
te demerserunt, ut eorum persuasionem et argensione,
imo subripiente atque prævalente antiquo hoste, ea
prædicares quibus te et captum mente et rationis
impotem ostenderes. Catalogo filiorum Ecclesie ex-
torrem te intenciter emceres, quia tua plena erroris
blasphemiarumque dogmata una tecum floccipendunt,
et rudibus socianda decernunt. Tuum porro can-
tharum cum ansa fracta, de quo, ut pole calice Ba-
bylonio, potum mortiferum hausisti, et quem usque
ad faeces potasti, merito, quia nullo usu humano
aptum norunt, abijciunt; et ne ex eo quisquam sanæ
mentis haustum sumat, sub perpetua contritione
inutilem et inhabilem subsistere judicant. Sane si
sobria ecclesiasticæque dignitati convenientia præ-
dicasses, jure in capite tuo sertum, id est, corona
mansisset sacerdotalis. Sed quia contra auctori-
tatem religionemque sanctæ Dei Ecclesie scribere
præsumpsisti, ideo ad ignominiam debonorationemque
tuam præsulatus tui coronam a capite tuo
procul delapsam, tibi valde indecenter abesse fecisti.
Hanc ergo similitudinem ex fabulis poetarum sum-
ptam, tibi non inconvenienter aptatum, o Claudii,
agnosce, et ne ulterius sanctam Dei Ecclesiam tuis
virulentis objectionibus lacessere præsumas, cave.
At vero ne hæc libelli extensio et immoderata pro-
lixitas legentibus generet tedium, cursus sui hic
sortiatur terminum : reliqua vero operistui, o Claudii,
in tertio hunc sequenti, Domino auxiliante, exami-
nabantur libello.

LIBRI TERTII PRÆFATIO.

In duobus qui hunc præcedunt exactis libellis, non
ex asse, tuis, o Claudii, refragatum est absurdissimis
et inhonestissimis propositionibus. Attamen ad ea
refellenda et improbanda quæ æque ut venerandam
cruceam adoranda prædicare non erubuisti, satis
abundeque, quantum Deus annuit, ut reor, stylo
obviationis nostræ prosecutum est. Restant igitur ea
orbibus limpidissimis ac simplicibus contuenda at-

que rimanda, et ad liquidum sano sobrioque intel-
lectu discutienda, ac telis sanctarum Scripturarum
et paginis eximiorum doctorum petimenda, quæ
immemor reverentiæ sacerdotalis fraternitæque dif-
fectionis existens, adversus jam sæpe memoratum
venerabilem virum Theodemirum abbatem, te, im-
perante charitate, monentem, et a superstitionibus
tuis, quibus inutiliter inserviebas et miserabiliter

irretiebaris, provocare volentem, absque ullo discretionis et moderatiōnis obstaculo, et, ut verius dicam, impudentissimo ore specialiter eructasti. Si igitur tot tantisque nugarum tuarum nœnulis quæ supradicto continentur excerpto, non nisi tribus libellis, propter enormitatem inconcinnarum et vitiosarum dictionum tuarum resultatam est, quantæ potas prolixitatis, quantæ magnitudinis libri necessario congerendi et exarandi erunt, cum integer totus hujusce inepti et exsecrabilis operis tui codex, quem contra auctoritatem et simplicitatem ecclesiasticæ disciplinæ digessisti, et jam fato venerabili viro Theodemiro abbati misisti, in manus peritorum virorum deveneris? Sicut enim ea testantur, et cernentibus atque legentibus fidem attribuunt, quæ a te in eodem excerpto scripta leguntur multo sceleratiora et detestabiliora in eodem perversissimo codice tuo repe-

rientur, quæ adversus sanctam matrem et altricem nostram catholicam apostolicam Ecclesiam vituperationis et insultationis gratia scriptastasi. Quapropter necesse est ut si adhuc in tenebris involutus delitescit, in lucem proferatur, ut videatur, legatur, examinetur, et quidquid erroris et blasphemiarum contra nos a te jaculatarum continet, sciatur, eisque ecclesiasticis allegationibus juste rationabiliterque refragetur. Quoniam nisi moderno tempore, maturoque quæsitu inventus et in medium prolatus, solertique studio examinatus et repudiatus, ignique traditus fuerit, verendum est ne si futuris temporibus ad notitiam simplicium fratrum delatus fuerit, tæxus illius exitiabilis ab eis lectus atque præcognitus, mortifero sui erroris morbo eos contaminet saucioque efficiat; et pestiferam perniciem animabus eorum debiliter infundat.

LIBER TERTIUS.

Ecce jam tempus instat et ordo rei de qua agitur exposcit ut tandem veniamus ad ea quæ specialiter memorato Theodemiro venerabili abbati, o Claudi, objectisti, et per eum eadem in nos callide retorquenda præparasti, quia dum missili tuo alium te ferre simulasti, eodem nos aperte fraudulentè lanceare voluisti: nam et cum multis aliis insani dogmatis tui nœniis nos inficere tentaveris, adeo te etiam Inimicum adversariumque sanctæ Dei Ecclesiæ constituisti, ut divini cultus honorem, quem religiosi tenemus et veneramus, annullare, et sacrorum Dei intercessionem penitus et parvipendendam inveteranda fronte præsumeres dogmatizare. Proinde scriptis tuis sensim legendo peragratis et animadversis, contra singula tua falso objecta, et pro nobis, et pro eodem venerabili abbate, imo pro defensione sanctæ matris Ecclesiæ nostræ catholicæ, incongrua veritateque referta responsa, et lima sancti Spiritus arma apostolica exacuta, in hoc libello contra ponenda statuimus. Processus sane prosecutionis tuæ qua te totum in jam dictum venerabilem abbatem Theodemirum effreniter ac præcipitanter invehis, ita se habet:

« Quod vero ais quod ego prohibeam homines pœnitentiæ causa pergere Romam, falsum tu loqueris. » Valde, nec tamen scio si digne, admiror, adeo te mente captum, aut certe ita hebetasse tibi mentem oblivione, ut hæc præmittens nequaquam in præcedentibus eorum memineras. Inveniris namque in posterioribus tuis dictis, non modo iter illud, quantum in te fuit, prohibuisse, sed etiam Romam pergentes, et per illud iter apostolicam intercessionem quærentes, ruptis moderatiōnis habenis, toto suffusus felle, in eorum contumeliam debacchasse, insipientiæque atque stultitiæ notam eis impigisse. Sed agit hoc lymphatica et inanis stabilitatisque ne scia levitas, quæ quod radicatus tanquam arbor sapientiæ aquis non irrigatur divinis, veluti pulvis

pertenuis, et flatu levitatis raptabilis, quaquaversum visum fuerit incaute inscienterque discurrit. Unde et notam falsitatis, quam fratri tuo invehere conaris, ex verbis tuis incurrisse convinceris, et eundem venerabilem virum effugisse, quantum ad præsentem rationem attinet, testaris. Et ipse enim alienus a falsitate exstitit, quia quod tu in dictando detestaris, te prohibuisse dixit: et teipsum falsarium comprobas, quia quod hic prohibuisse te negas, in sequentibus detestando et insultando, quid de hac re sentias, aperte demonstras. Quod autem quasi rationem redditorum subnectis:

« Ego enim iter illud non approbo. » Et veluti exponens quare dixeris, infers:

« Quia scio quod nec omnibus obest, nec omnibus prodest, nec omnibus proficit, nec omnibus officit. » Quid his verbis stolidius reperiri possit, non facile invenerim. Quid enim? Nunquid ea quæ media in vitæ nostræ actibus dicuntur, id est, quæ in bonam malamve partem a sese utentibus inflecti queunt, nequaquam sunt approbanda; nunquidnam, ut multa præteriens de aliquibus breviter perstringam, abjicienda sunt jejunia, corporisque extenuati abstinentiæ, quia aliis quidem gloriam præparant futuram æternamque satietatem, dicente iudice: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi; esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc.*; alios autem per inanem ostentationem, et propter auræ popularis appetitum peracta, vacuos mercede detrudant se sectantes in pœnam gehennalem, dicente cordis inspectore: *Amen, dico vobis, recepistis mercedem vestram.* Nunquid castitas reprobat, quæ sectatores suos non solum in futura beatitudine angelis coæquabit, sed etiam in mortalibus adhuc corporibus imitationem angelicam videre contendit, dicente Domino: *Quia filii resurrectionis non nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlis (Matth. xxv),* propterea quia

multi, cum non appropinquent corporibus mulierum, pudor tamen in eis patitur naufragium, aut per inmundum appetitum, aut certe per jactantiam : forte elemosynarum largitio hac occasione annullabitur, de qua Scriptura dicit quod resistat peccatis, sicut aqua exstinguitur igni (*Ecclesi. iii*), quia data pecunia alii ad tenuem sustentandam vitam abutuntur, forsitan per ejus liberalitatem ad res obscenas delabuntur : sed et dantium alii futurum expectant præmium, alii favorem, pro his requirentes humanum fructum, non requirunt divinum. Satis itaque erat de hoc opus ex mentis pensasse judicio : et sicut alia media bona, ita et hoc quoque, aut cordis devotione judicasse utile, vel certe ob indevotionem minus profuturum sanxisset. Si enim cuilibet proficit, alii autem officit, non istud ex natura procedit operis, sed ex qualitate operantis, qui hoc quod sibi profuturum erat in ramis operis, læsit in radice intentionis, et quia non habuit purum oculum intentionis, ideo totum corpus tenebras perpassum est operationis. Novimus certe quosdam id studii habuisse ut sanctorum limina adirent apostolorum, et eorum intercessionem humiliter quaerent, ac non modo a sanctis viris laudatos esse, sed ut ab hac intentione non desinerent admonitos divinitus fuisse, sicut de quodam scribit beatus Gregorius in libro Dialogorum, qui cum id haberet studii inter cætera honorum actuum exercitia, ut singulis annis reliquias apostolorum aciret, admonitus est ut ageret quod agebat, manus et pes ejus nequaquam cessaret, et natali apostolorum, quorum erat assiduus visitator, meritum suorum mercedem recepturus esset. Neque enim novitia res est loca quædam intuitu orationis conventibus frequentari humanis, sed potius auctoritate patrum priscorum et divinatorum ad id agendum provocamur auctoritate eloquiorum. Licet namque Deus ubique præsens sit et omnia loca manus ejus fundaverint, tamen beati Abraham fidem probaturus, non in quocunque loco, sed in monte quo sibi placuit, filium offerri præcepit, et trium dierum spatio ad eundem locum supradictum virum ire voluit. Eundem autem locum postea ob id fuisse clarum atque insignem traditur, atque a multis frequentatum, unde et nomine, *In mente Domini videtur*, est insignitus. Beatus idem Moyses, qui populum Israel docuerat Domini esse terram et multitudinem ejus cælum et caelos cælorum, tamen præcepit eis ne in omni loco quem vidissent, id est, in qui eis placuisset, victimas et hostias offerrent ; sed locum quem Dominus Deus eorum elegisset, ascendere eos jussit, et ibi immolare hostias (*Deut. xxxii*). Ubi quanquam subtiliori intellectu sanctæ Ecclesiæ unitatem per unius loci voluerit significare positionem, attamen Deus, pensans humani generis mentem, nequaquam cultum suum per multorum voluit vilescere ac tepescere multitudinem locorum, sed potius commendabilem reddere per unius loci conventum celeberrimam. Si enim locus retinens arcam insensibili ligno

A compactam, et a foris intusque deauratam, continentem urnam manna plenam, et virgam unam tabulasque lapideas, meruit nobilitari, tantaque frequentia populû honorari (*Exod. xxiv*; *Hebr. ix*) : cujus putandus est ille religionis, qui complectitur corpus Apostoli, tanquam cælestis thesauri arcam, corpore et animo virtute conspicuam, intus tegentem vas animæ splendentium sapientiæ dulcedine referentem, legemque spiritalem non in tabulis lapideis, sed tabulis cordis carnalibus (*I Cor. v*) exaratum, insuper et virgam pastoralis auctoritatis, qua possit parcere piis et debellare superbos? Longum est etiam enumerare quomodo sparsim in sanctis Scripturis hujusce rei, tanquam flosculi purpureo atque roseo vernantes fulgore, reperiantur testimonia. Quomodo scilicet David a Domino præceptum acceperit, ut in area Areuna placandum offerret sacrificium (*II Reg. xxiv*). Et Salomon prius dicens Domino : *Si enim cælum et cæli cælorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc quam ædificavi* (*II Par. vii*)? posthæc orans ut in loco eorum oculi Domini aperti essent atque aures intentæ, devotissime precatur, et ipsius Domini testimonio exauditum esse refertur, tam pro indigenis ibidem exorantibus, quam undequaque confluentibus, seu de ultimis terræ finibus oratum eundem locum adeuntibus. Quomodo beatus Elias non novum altare constituerit, sed antiquum aliens curaverit, qualiter montem Carmelum orationis gratia frequenter inviserit (*III Reg. xviii*). Quibus omnibus docemur non improbandos nec more tuo stultos insipientesque appellandos eos qui, devotionis augmentandæ gratia intercessionisque per suffragia quærendæ, apostolorum adeunt limina : quia credimus quod per hæc non solummodo eorum mentibus adolescat amor circa divini cultus servitutem, sed etiam laboris sui atque itineris, quæ subire volunt intentione divini amoris, mercede donentur. Sane est etiam proprium humanæ menti non adeo compungi ex auditis sicut ex visis. Sicut enim, teste beato Hieronymo, melius Scripturas divinas intelligit, qui nomina locorum atque civitatum peragrandocircuit : ita credendum est eos amplioris posse fieri devotionis, qui loca apostolorum adeunt, et in alio quidem audiunt unumquemque eorum, in alio autem tortum, in alio decollatum, aut certe crucifixum, alibi vero terræ mandatum, oculis etiam corporeis perlustrant. Unde beatus Hieronymus lapsam cujusdam demicans, qui intra concepta spelunca in qua Dei Filius ortus est, tractat de stupro, stupore afficitur quare a facinore concepto nec locorum deterratur visione sanctorum, dicens : infelicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei Filius natus est et Veritas de terra orta, et terra dedit fructum suum, de stupro conducturus ingrederis ; non times ne de præsepio infans vagiat, ne puerpera virgo te videat, ne mater Domini contempletur? Angeli clauant, pastores currunt, stella desuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Hierosolyma

conturbatur, et tu in cubiculum Virginis, virginem A
decepturus irrepis? Et post pauca: Deinde curris ad
pastorem locum, et angelorum desuper strepitu concinente, in eadem verba testaris. Itemque post non
multa: Jam iter depositum, decreta navigia, con-
dicta dies, fuga animo pertractata. Et ecce angelus
ille cubiculi Mariæ janitor, cunarum Domini custos,
et infantis Christi gerulus, coram quo tanta facie-
bas, ipse te prodidit. Certe ut ad apostolos venia-
mus, noyimus eos, quandiu Hierosolymiticum tem-
plum stetit, crebro illic orandi gratia convenisse,
unde et in Actibus apostolorum leguntur omni die
in templo et circa domos docuisse, et in panis fra-
ctione mysteria corporis Domini celebrasse, et po-
pulis sumenda tradidisse. Inde est quod nona hora,
ut se habet mos ecclesiasticus, templum adoraturi
Petrus et Joannes adeunt, claudum ad limina domus
Domini jacentem imperiosa auctoritate divinis vin-
ctum vinculis absolvunt (Act. ix). Hinc est quod
Paulus magnopere exoptat, et toto nisu festinat, ut
diem Pentecostes Hierosolymis faciat. Dum ergo ita
se habeant, facessat, ut ita dicam, tandem tua irra-
tionabilis ratio, qua muliercularum sensibus persua-
dere niteris, et scorpionis more, ore palpando, clan-
culo cauda venenum infundere conaris, ut ab amore
sanctorum locorum atque apostolorum animos fide-
lium avertere possis. Posthac quasi cornutum per-
plectens syllogismum, eumdem venerabilem virum
te, quantum in tali actu intelligi decet, charitatis
officio corripientem, involvere conaris hoc modo:

Te ipsum primum interrogare volo: Si pœnitentiam agere esse Romam pergere nosti, cur tu tanto tempore tantas animas perdidisti, quas in monasterio retinuisti, et pœnitentiæ causa in monasterio recepisti, et non eas Romam misisti, sed potius tibi servire fecisti? Omnis qui sano intellectus cerebro sanctæ Ecclesiæ gremio continetur, variis professionum ordinibus, non diversa fide, distant tamen conversatione, eam consistere novit: aliosque esse qui conjugio operam dent, alios qui celibatui vacent, alios qui obedientiam prælatis exhibeant, alios autem qui subditos sibi greges sub norma divinitus tradita constringant, alios qui libertate generali quaquaversum pro libertate suo per diversa orbis climata discurrunt, atque alios qui fren-
regulari atque canonico coerciti, nullum quo pedem ferant referantque sibi reliquerunt aditum, per majorum ac sibi prælatorum jussum. His ita se habentibus, voce ejusdem venerabilis abbatis respondemus: Ideo, o Claudii, tanto tempore tot animas non perdidisti, quas in monasterio retinui, quia patris nostri præcepta secutus, videlicet beati Benedicti, officinam ubi instrumenta honorum exerceantur, claustra monasterii, et stabilitatem in congregatione novi. Sed et sententiam canonum, quam tu periculo animæ tuæ nescire probaris, huic sententiæ concordantem retineo, quæ in synodo Chalcedonensi, act., ita legitur: Monachos per unamquamque civitatem

aut regionem placet subjectos esse episcopo, et quæ-
tem diligere, et intentos esse tantummodo jejuniis et orationibus, in locis quibus rennntaverint sæculo permanentes: nec ecclesiasticis vero, nec secularibus negotiis communicent, vel alicui sint molesti, propria deserentes monasteria, nisi forte eis præcipiatur propter opus necessarium ab episcopo civitatis. Et post non multa: Transgredientem vero hanc nostram definitionem excommunicatum esse decrevimus, ne nomen Dei blasphemetur. Hi namque qui hac professione non arcentur, si ob amorem celestis patriæ tantorum itinerum subeunt laboriosa discrimina, et quia necdum spiritibus eorum jungi queunt, terunt tamen apostolorum basilicas, et humiliter ipsorum expetunt suffragia, laude dignis duco. Quia et si Apostolus dicit: *Volo vos viris orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et discrepatione (I Tim. ii)*, propter eos dictum accipio qui nesciunt orare, nisi ubi viderint erectum altare aut certe sanctorum reliquias adesse. Quam autem opinionem hujusce rei habuerit ipse testis est, qui templum adoraturus adit, in quo et comprehensus est, ad quod ut diem Pentecostem inibi faceret, festinabat (Act. xx). Hi autem qui ut securi ab externis tumultibus esse queant monasterii secretum petunt, si causa vagationis extrinsecæ sæcularia negotia adire tentaverint, improbo, reprehendo et ad perditionem animarum illorum pertinere non ambigo, quia magistri mei dicentis sententiam recolo, ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum. Quod autem dicis eos mihi servire fecisse, quanquam me ab hac re iunctum non judicem, ut pote cui multæ sunt deformitates morum quibus serviat in supportando devotio pla fratrum, tamen auctoritatem diviniam in hac re sequi conor ita dicentis: Qui vult inter vos esse major, sit vester minimus; et: Qui præcessor est, sicut ministrator. Est etiam nobis reciproca servitus, de qua institutionis nostræ præcepta continent ita: *Fratres invicem sibi serviant; et alibi: Infirmi- tates suas, sive corporum, sive morum, patientissime tolerant. Itemque obedientiam sibi certatim impendant. Sed et Apostolus: Per charitatem, inquit, spiritus servite invicem (Gal. v)*. Hac ergo excepta, privatam me servitatem, nec imponere subditis debere scio, nec imposuisse recolo, sed voce Gedeonis circa subditos utor: *Non dominabor ego vestri; nec dominabitur in vobis filius meus, sed dominabitur Dominus. Vereor namque ne mihi cum superbis infidelibusque pastoribus pars ponatur, et a pastorum pastore in terribili examine, cum eis dicatur: Cum auctoritate imperabatis eis et cum potentia. Imo, si voluntatis effectus non negetur, opto eam Apostolo veraciter dicere: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? (II Cor. xi)*. Itemque: *Factus sum parvulus in medio vestrum: tanquam si materiam favent aliorum ruas (II Thess. ii)*. Sed et sapientissimi viri salubre consilium audi dicentis: *Rectorem te constituerunt? noli extolli, sed*

vero, qui in me credunt, ab omnium evangelistarum dictatione alienissimus admodum reperiri et sensu. Cesset ergo jam tandem tua compilatio, quæ et secundum sæculi litteras arguitur ignorantia; et juxta ecclesiasticam disciplinam, aut vecordia; aut certe insania. Neque enim sani capitis est tanto ausu Scripturarum divinarum mutilare sententias. Quod autem ad ultimum dicis:

« Nullum scandalum majus esse quam hominem illam prohibere pergere viam per quam possit ad gaudia pergere sempiterna, » purus videretur flueris locutionis, nisi corrupta sentiretur vena intentionis. A contrario enim mihi succenses quod te corripuerim prohibuisse comiteantes Romam pergere, quæsi qui aliud faciam, et idipsum facientem te corripiam; sed ego scio non esse quidem summam perfectionis in itinere quo Romam pergitur. Novi etiam quod devote illuc properantes plurimum juvantur, quibus professio non reluctatur: atque ideo missile tuæ redargutionis cum levitate insultationis in caput revertitur proprium sui jaculatoris: quia obstruere conaris ora infirmorum, ne petant eorum intercessionem qui, devicto sæculo, Domini conspectu fruuntur securi: cum eos adhuc deprimens terrena inhabitatio cogat multa cogitare eorum quæ sunt sæculi perituri. His de apologia Theodemiri explicata verbis, videamus et cætera quæ sequuntur

« Scimus enim quod non intellecta evangelica verba Domini Salvatoris, ubi ait beato Petro apostolo: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni cælorum* (Matth. xvi). Propter ista jam dicta Domini verba imperitum hominum genus, pro acquirenda vita æterna, postposita omni spiritali intelligentia, voluit pergere Romam. » Fuisse statuta ecclesiastica convellere nitentium, ea semper quæ infirmiora sunt in medium adducere, ut per hæc intentionem majorum quasi quibusdam machinarum suarum arietibus valeant labefactare, nemo dubitat, qui hæreticorum meminitur vel temporum vel actuum. Ideoque non miramur te, imperitorum et inscientium imperitia in medium adducta, eorum etiam devotionem lacerare conari qui cæteris præstare videntur. Novimus namque et ab initio nascentis Ecclesiæ, et usque ad ejus terminum perseverantium non dubitamus, ut paucos habeat qui doctrina præfulgeant, plures autem qui simplicitate contenti, ea quæ operanda agnoscunt, sibi sufficere ad salutem, solummodo heredant. Quorum simplicitas hostium sanctæ Ecclesiæ semper patet derisioni, ut quia minoris fortitudinis ad repugnandum creduntur, primum in eis veluti fragilia proterantur antemuralia, ut liberior pateat via ad concutienda sanctæ civitatis Ecclesiæ mœnia. Ideoque tu, o Claudii, tanquam hostis reliquiarum apostolicarum, primum ab earum dilectione revocare animos quæris simplicium, ut, paulatim cessante inruditorum frequentia, veneni tui frigus extinguere queat ignem amoris in eorum etiam cor-

« Fallitur Jonas, cum illa verba qui in me credunt, diserte habeat Mattheus, cap. xviii.

A dibus qui cæteris præstare videntur. Hæc est enim quod agere conaris, dicens cum arrogantia fastu, imperitum hominum genus pro acquirenda vita æterna postponere omnem spiritalem intelligentiam verbis Dominicis, et velle pergere Romam. Multi namque et penè omnes petram super quam edificatur Ecclesia fidem intelligunt beati Petri, quæ communis est totius sanctæ Ecclesiæ, videlicet eam quæ paulo ante promissionem hanc præcesserat, id est: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xviii), et huic petræ superædificandam Ecclesiam suam Dominum promississet. Quis est enim, vel exigit intellectus, qui hæc fidem non teneat et dicat: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus!* Claves vero regni cælorum, potestatem ligandi atque solvendi, quanquam non omnes, ut se res habet, intelligant, tamen imperitia nescientium non præjudicat scientiæ dignoscentium. Ideoque frustra non quasi singularem tibi scientiæ tribolis palmam, dum quantum ad verba tua attinet, omnes tenebris ignorantia; obvolvère niteris. Quid est enim: genus hominum imperitum nisi omnes homines imperiti? Si enim hominum imperitorum dixisses, utcumque aliquos exceperisses: nunc vero dum generaliter cunctos imperitiæ arguis, nec te exceperisse videris, nisi forsitan ab hominum genere dividere te nitaris. Ego sapientium virorum in sanctæ Ecclesiæ gremio consistentium est, dicta Salvatoris intelligere, et pro absolutione animæ suæ beatum Petrum cæterosque sanctos non quasi Deum, sed quasi familiares Dei exorare, eorumque confessionis ac sepulture loca amore dictante visitare; simplicium autem majorum suorum vestigia imitari, et quatenus valeant in corpore sanctæ Ecclesiæ uniri: tuum vero tunc sequacium ac prædecessorum contra matrem suam quasi de singulari se factare scientia, et ejus despiciere membra humilia, atque in præsentem aliquando palam superbia duce, ab ejus corpore abscindi, et a futura ejus beatitudine, in qua concordet et unanimes lætabuntur, mereamini secerni: quando rex ejus atque sponsus a superbis per semetipsum recedet, dicendo: *Recedite à me*: humiles autem perpetua donabit beatitudine, addendo: *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxvi), etc. His ita dictis, transeamus ad reliqua.

D « Qui hoc modo, ut supra dictum est, claves regni cælorum intelligit, intercessionem beati Petri locum caliter non requirit. » In tantum verba tua stultitiæ plena et socordia; noscuntur, ut solummodo admirationis sit, si te hæc loquentem vel ipse intellexeris. Quid enim si, ut supra dictum est, claves regni cælorum quasi eminentissimo sanctæ Ecclesiæ membro intelligo traditas, beato videlicet Petro, ut per illum ad cæteros hæc dignitas transeat? Num idcirco mens mea ab ejus amore tepescet, quem plures videam a Domino honorari? Postior namque in ejus devotione amoris concalescit ignis, qui adeo inter reliquos constituitur insignis, ut quod omnium est

commune, ipse quodammodo accepisse videatur singulari. Localiter autem non ita ejus intercessionem requirimus, quasi qui non ejus aspectui pateamus, nisi in eo loco quo exuvias ejus venerari scimus: firmiter tenentes quod illi omnis creatura sit angusta, qui videntem omnia videt, continenti omnia inhaeret. Sed devotioni satisfacimus animi, qui ea quae sibi amare suam opere persuasit, etiam continere omnimodo, quantum sibi posse datur, satagit: talemque devotionis ardorem cum remunerare credimus, qui se usque ad mortem diligentes dilexit, sepulcrum suum adeuntes et oratio visitantes mulieres ultra sexum suum proxit, et apostolorum, ut ita dicam, praedicatorum constituit, primisque mortalium se resurrexisse innotuit. Audi denique beatum Augustinum in libro de Civitate Dei primo (cap. 13), quanti habeat corpora sanctorum: Non contemnenda sunt, inquit, et abjicienda corpora defunctorum maximeque justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis ad omnia bona opera sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis, vel annulus, ac si quid hujusmodi tanto charius est posteris quanto erga parentes major exstat affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quae utique multo familiarius atque conjunctius quam quaelibet indumenta gestamus. Haec itaque venerabilis viri verba vel admonitus percipe, et ab amore sanctorum corporum mentes fidelium revocare desinere. Refert idem sanctissimus atque catholice defensor fidei in ejusdem libris plura quae facta sunt apud sanctorum reliquias miracula, inter quae addit corpora beatorum sanctorum martyrum Gervasii atque Protasii, cum laterent, et penitus nescirentur, episcopo Ambrosio per somnium revelata, reperta sunt, ubi caecus, depulsis veteribus tenebris, diem vidit. Quid, rogo te, tantopere, Claudii, Dominus sanctorum suorum per venerabilem episcopum Ambrosium voluit revelari corpora, nisi sciret ea mortalibus profutura? Interea refert idem fortissimus sanctae Ecclesiae murus, et aliud miraculum hujusmodi inter caetera, libro vigesimo secundo Civitatis Dei, ita dicens: Habet Hesperius in territorio Fussalensi fundum Cubedi appellatum, ubi cum afflictione animalium et servorum suorum domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset, rogavit nostros, me absente, presbyteros, et eorum aliquis illo pergeret: cujus orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit ut cessaret illa vexatio: Deo protinus miserante, cessavit. Acceperat autem ab amico suo terram sanctam, de Hierosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit, eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At ubi domus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentiae causa habere volebat. Forte accidit ut ego et collega tunc meus episcopus Sinnitensis Ecclesiae Maximus in proximo essemus: ut venirem rogavit,

A et venimus. Cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda quae Dei sunt congregari. Non restitimus, factum est. Perpende, quae te, Claudii, beatum Augustinum tanti habuisse pulverem ex Hierosolymis delatum, ut illum alicubi abscondi praeciperet, quo orationum loca fierent, ubi etiam ad celebranda quae Dei sunt posset congregari fidelium multitudo. Quae ideo tanti meruit honorari praerogativo miraculi, quid in ea verba auctor ejus passus est, resurrexit et caetera redemptionis nostrae mysteria exhibuit, cum ipse pulvis nihil eorum ut pote insensibilis, conscius fuerit. Et vide quanto majoris sit meriti corpus apostoli et potentioris auctoritatis ad propellenda noxia, et impetranda profutura, quod et habitaculum Dei existit et vestigia Dominicae passionis per seipsum experiendo consummavit. Jam vero quid ais:

« Quia si proprietatem verborum Domini subtiliter consideremus, non est ei dictum: Et quodcumque ligaveris, erit ligatum super terram, et quodcumque solveris in caelo, erit solutum et in terra. » Quis non videat stultissimos tergiversationis tuae anfractus? Repente namque ab intercessione sanctorum transis ad judicariam dignitatem apostolorum. Et ut stultorum mentibus illudas, et intercessionis spem adimas, astruere conaris non eos pro nobis intercedere, eo quod non morentur in corruptibili corpore. Et sicut non videtur Petrus sedere in cathedra Romanae urbis, ita non habeat eum cura ecclesiasticae defensionis: quasi non multo magis et familiarius pro nobis intervenire possit liber a mortalitatis vanitate, quam olim depressus terrena inhabitatione. Sed audi quid contra haec beatus Augustinus in libro de Civitate Dei vigesimo secundo dicat. Post enumerationem enim miraculorum quae apud memoriam sanctorum patrata sunt, subsequitur: Cui, nisi huic fidei, attestantur ista miracula, in qua praedicator Christus resurrexisse in carne, et in caelum ascendisse cum carne? Nam et ipsi martyres huic fidei martyres, id est, hujus fidei testes fuerunt, huic fidei testimonium perhibentes, mundum inimicissimum et crudelissimum portulerunt, eumque non repugnando, sed moriendo vicerunt. Pro ista fide mortui sunt, qui haec a Domino impetrare possunt, propter cuius nomen occisi sunt: Pro hac fide praecessit eorum mira patientia ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur. Hieronymus adversus Vigilantium: Dicis in libello tuo quod dum vivimus mutuo pro nobis orare possumus; postquam autem mortui fuerimus, nullus sit pro alio exaudienda oratio, praesertim cum martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare non quiverint. Si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt pro caeteris orare quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias et triumphos? Unus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo ve-

miam, et Stephanus imitator Domini sui, et primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur: et postquam cum Christo esse coeperint, minus valebunt? Paulus apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas, et postquam resolutus esse coeperit cum Christo, tunc ora clausurus est, proque his qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorque erit Vigilans canis vivens, quam ille leo mortuus? Recte hoc de Ecclesiaste proponerem, si Paulum in spiritu mortuorum confiterer. Denique sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Unde et Lazarus, qui resurrecturus erat, dormisse perhibetur. Et Apostolus vetat Thessalonicenses de dormientibus contristari. Joannes Chrysostomus in homilia de psalmo quinquagesimo : Videtis, charissimi, quanta est poenitentiae virtus, et conversionis ad Deum ab operibus malis : hic enim sanctus David, non solum cum in corpore esset, placuit Deo, sed et post mortem suam vivis invenitur praestitisse grande solatium. Contigit namque temporibus Ezechiae regis, Allophylos, inimicas Judaeorum gentes, circumvallasse civitatem Hierosolymam. Et cum esset Ezechias justus vir, rogavit Dominum, et prostratus lacrymis deprecabatur, ultionem de adversariis postulans. Venit ad eum Isaias et dicit, ne putaret ille quia justitia sua exauditus est (et certe jam defecerat David, et habebat multos annos requiescens); quid ergo dicit ei : *Protegam civitatem hanc, propter me, et propter David servum meum (III Reg. xix)*. David mortuus est, et merita ejus vivunt : o rem admirandam! o ineffabilem clementiam Dei, homo mortuus vivo patrocinatur! o justorum, et post consummationem inexpugnabilis pugna virorum! Quod vero quasi expositurus subtilitatem tuae considerationis addis, ita dicens :

Ac per hoc sciendum est quod tandiu antistitibus Ecclesiae istud ministerium concessum est, usque dum ipsi peregrinantur in hoc mortali corpore : cum vero debitum mortis exsolverint, alii succedunt loco ipsorum, qui eandem obtinent jurisdictionem potestatem, et adjungis etiam exemplum beati David : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram. (Psal. xlii)*. Verum quidem est sanctis apostolorumque successoribus, illis decedentibus, alios eorum loco subrogari, ut quia labili excessu et mortalibus inevitabili debito praesentem deserunt lucem, alii eorum vice substituuntur, a quibus sancta Ecclesia pastorali auctoritate gubernetur : nec tamen credendum est vel istos percipere praedecessorum dignitatem, nisi in quantum aequitatis libramen te-

Duo hic affirmat Jonas a sinceræ doctrinae sensu aliena, primum injustos sacerdotes carere dignitate et potestate sanctis praelatis attributa; alterum praelatos justos eandem potestatem jurisdictionis quam dum viverent habebant, retinere quoque post mortem. Primum est haeresis Hussitarum, damnata in concilio Constantiensi, sess. 15, in art. 22 et 50, et Jo. Hus., et in concilio Tridentino, sess. 4, sub Julio III, canone 10. Vide Thomam Waldensem, tom. I

si fuerint; nec illos amittere jura jurisdictionis, cum hominem exuentes ad vitam transseant potestatem. Quia enim injusti sacerdotes careant potestate sanctis pastoribus attributa, si amiserint jura, testis est beatus Gregorius ita dicendo : Unde fit et ipsi hac ligandi et solvendi potestate se privati qui hanc pro suis voluptatibus, et non pro subjectorum moribus, exereat. Quod autem sanctis exuvias animae suae terrae linquentibus, integra maneat iudicandi prerogativa, Paulus testatur de se suisque similibus. *An nescitis, inquit, quia angelos judicamus, quanto magis secularia (I Cor. vi)?* Hinc Isaias ait : *Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui (Isa. iii)*. Hinc Salomon de Domino assertit dicens : *Nobilis in portis vir ejus (haud dubium quin sanctae Ecclesiae) cum sederit cum senatoribus terrae (Prov. xxxi)*. Sed et Dominus in Evangelio : *Amen dico vobis quod vos qui reliquistis omnia, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix)*. Parce ergo jam tam invide lacerare sanctorum requiem, eorumque, quantum in te est, annullare potestatem, ne invenias contra te severos, quos despicias quasi nullius momenti aestimandos. Interea ab infreni levitatisque plena injuriosaque jactantia, qua diu lacesivit superos, redit ad mortalem lacerationem, et verbis fellitis omnium impetit fidelium sanctae Ecclesiae castra dicendo :

Redite, caeci, ad lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quod lumen in tenebris laeet, et tenebrae eum non comprehenderunt (Joan. i), qui istud lumen non aspiciendo in tenebris estis, et in tenebris ambulatis, et nescitis quo cati, quia tenebrae obceverunt oculos vestros (I Joan. ii). Quos, rogo te, caecos vocas, nisi forte veneratores reliquiarum beatorum apostolorum; nec diffitemur. Nos enim qui eorum cineres pio aniore complectimur, submissa devotione veneramur, eorum praedicatione a caecitate nostri cordis ad lumen veritatis adducti cognoscimur, teste Isaia, qui de nobis olim dixit : *Tunc aperientur oculi caecorum (Isa. xxxv)*. Sed, quæso te, nunquid ideo caeci sumus, quoniam circa sanctorum cineres corporum affectu ducimur benigno, quos Dei Filius in tantum se dilexisse probat, ut eorum ne quod minimum est in vanum cadere sinat, dicendo : *Et capillus de capite vestro non peribit (Luc. xxi)*. An forte, quod verius est, invenimus velle vocari lumen verum, et secundum Manichæum, in te descendisse asseris Paraclitum? Neque enim tam detestanda jactares, nisi inania, aut certe ei simillima laborares. Sed puto magis tibi complacebit in Eunomio, cujus lib. iii, can. 81 et seq., et Alphonsum de Castro, lib. xii, adversus haereses, cap. *Potestas*. Secundum vero pugnat cum placitis theologorum, qui docent potestatem ordinis, id est characterem manere in beatis, non tamen potestatem jurisdictionis quam hic in vita habebant. Juridicaria enim potestas quae apostolis in universali iudicio tribuetur, nova erit et alterius rationis ab illa quam dum viverent

et sectator p[er]ne o vestigio probaris : qui libros in quibus venena suae malitiae evomuit, majoris quam Evangelia auctoritatis esse voluit. Te ergo asseris fortassis tamen in amandam hanc venisec, nec mirum, Apostolo dicente : *Ipsae enim Satanas transfiguravit se in angelum lucis (II Cor. xi)*. Tu lumen, tu lux in tenebris lucet ! In tenebris tuae perversitatis jacens, tibi videris lucere, cum palam sit magis merito tuae perversitatis te tenebrescere. Tenebrae autem te non comprehendunt, quia hi qui humiliter dicunt : *Habitavi cum habitantibus Cedar (Psal. cxix)*, quod interpretatur tenebrae. Et item cum Job : *Nos quippe obsoleimus tenebris (Job xxxvi)*, lumen tuum dedignamur comprehendere. Istud lumen non aspiciendo, in tenebris adhuc versantur humilitatis, et angustiis vitae praesentis, et nesciunt quo eant, quia tenebrae excacaverunt oculos eorum, quando se in praesenti Domini potentiae et dispositioni non submittant, et incerti exitus sui sponsura trepida expectatione sustinent quando revertatur a nuptiis. Haec a te more phrenetico in nostram contumeliam debacchata, taliter a nobis sunt intellecta. Moris quippe est Ecclesia: filii etiam hostium dictis abuti ad intellectum propriae utilitatis. Post haec vero :

« Promittenti, inquis, Deo debet fidelis quisque credere, quanto magis juranti? » Omnes qui sanum sapiunt, et Deum sicuti credendus est credunt, sicuti ei fidem accommodant promittenti, ita et juranti : neque enim Deus idcirco jurat et a mutabilitate sententiae eum deterreat vinculum sacramenti, sicut mortales, qui ne a promissis deficiant, sacramentis obligentur ; sed jurare Dei est stabiliter atque incommutabiliter promittere. Quid est enim dicere : *Vivo ego*, nisi *Ego dico*, cujus sententia non aliorum se flectendo mutatur, atpote qui nescio temerari? Cum haec ergo ita se habeant, nescio quos gradus inter promissionem Dei et juramentum facere velis, nisi forte Anthropomorphitarum lapsus in errorem, sicut Deo lineamenta corporis, sic humanas passiones attribuis, et Deum secundum te pensas, qui promissiones tuas nescis adimplere, nisi eas te contingat juramento affirmare. A nobis autem sicut Deo creditur promittenti, ita et juranti. Et quia per semetipsum jurat, intelligitur non affirmare juramento quae statuit, sed commendare incircumscrip[ta] et incomprehensibilem sui naturam, dum, sicut Apostolus dicit : Non habet per quem se majorem jurare possit (*Hebr. vi*). Deinde addis :

« Quid est dicere : Si fuerint in medio ejus Noe, et Daniel, et Job (*Ezech. xiv*), id est, si tanta sanctitatis, tanta justitiae, tantique meriti sint, quantae illi fuerunt, non liberabunt filium neque filiam? » Haec dicendo nobiscum facis. Eadem etenim credimus, non tuis scriptis edocti, sed auctoritate divini eloquii instructi, dicentis per legislatorem : *Non morietur pater pro filiis, nec pro patribus filii (IV Reg. xiv)*. Itemque per prophetam : *Anima quae peccaverit, ipsa morietur. Pater non portabit iniquitatem filii, nec filius portabit iniquitatem patris. Justitia*

A justus super eum erit, et impietas impii erit super eum (Ezech. xviii). Sed cernere est te testudineo gradientem incessu, ut natura esse traditur scorpi, blandiri quidem ore, et innocuum quasi appetere dente, in posterioribus autem tuis arcuato vulnere per fistulam veneno oppletam diabolico in corde te audientium velle virus infundere. His enim statim addis, quasi exponens sententiam propheticam : « *Haec idcirco dico, ut nemo de merito vel intermissione sanctorum confidat, »*

Jam quidem in superioribus, prout occurrunt, testimoniis ab ecclesiasticis viris sumptis, approbavimus, falso te toties prosequutum, quod sancti viri pro viventibus non exorent. Sed quare tanta rabio inflammeris, ut apostolorum martyrumque reliquis honorem potentiamque a Divinitate collatam annihilare coneris, quia a nobis forsitan audire dignaris, verbis sanctorum doctorum necesse est percellaris. Beatus enim Augustinus in libro de Civitate Dei octavo (*cap. 26*) quemdam Hermen dicit dolendo praedixisse quod sui temporis celebrata templa fierent postmodum martyrum sepulera, in haec verba : Tunc terra ista sanctissima sedes delubrorum atque templorum, sepulcrorum erit mortuorumque plenissima, et contra haec tam illi, quam tibi paria dolenti, ita respondet. Nempe spiritus fallax cujus instinctu Hermes ista dicebat, per eum ipsum coactus est confiteri jam nunc terram illam, sepulcrorum et mortuorum quos pro diis colebant esse plenissimam. Sed dolor daemonum per eum loquebatur, qui suas futuras poenas apud sanctorum martyrum memorias imminere merebant. In multis enim talibus locis torquentur, et confitentur, et de possessis hominum corporibus ejiciuntur. Et Hieronymus adversus Vigilantium : Sed responde, quomodo in vilissimo pulvere et favilla nescio quae tanta sit signorum virtutumque praesentia. Sentio, sentio, infelicissime mortalium, quid doleas, quid timeas? Spiritus iste immundus, qui haec te cogit scribere, saepe vilissimo hoc tortus est pulvere, imo hodieque torquetur, et qui in te plagas dissimulat, in caeteris confitetur, nisi forte in morem gentilium impiorum Porphyrii et Eunonii has praestigias daemonum esse confingis, et non vere clamare daemones, sed sua dissimulare tormenta. Si quid tibi agendum sit talibus irretito, modernorum virorum consiliis acquiescere detrectas : saltem praedicti reverendi doctoris oportet ut consiliis pareas. Do consilium, ingrediere basilicas martyrum et aliquando purgaberis. Invenies ibi multos socios tuos, et nequaquam cereis martyrum qui tibi displicent, sed flammis invisibilibus comburere, et tunc fateberis quod nunc negas, et tuum nomen, qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis te esse aut Mercurium, propter numerorum cupiditatem, aut Nocturnium juxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente, in Alcmenae adulterio duas noctes Jupiter copulavit, ut magnae fortitudinis Hercules nasceretur ; aut certe Liberum Patrem pro ebrietate, et cantharo ex humeris dependente, et

semper rubente facie, et spumantibus labris, effrenatisque conviciis. Sane id quod adjungis :

Quia nisi eandem fidem, justitiam et veritatem teneat, quam illi tenuerunt, per quam placuerunt Deo, salvus esse non poterit, scimus quidem quia sine fide impossibile est placere Deo (*Hebr. xi*), et eo quisque longe a salute est, quò a fide procul. Sed si justitiam, quæ generale nomen est totius corporis bonarum virtutum, veritatemque teneat quam sancti tenuerunt, et per hæc placeat Deo sicut illi placuerunt, quomodo indigeat eorum intercessionè quorum par est merito, non satis video. Sed scio et veraciter cognosco quod fides quidem, nisi immutata in quolibet perduraverit, eum a celestis regni aditu infidelitas secerit. Si autem in injustitiam aut certe in aliquam falsitatem incurrerit, et secundum Apostolum (*I Cor. iii*), super fundamentum fidei ligna, fenum stipulamque ædificaverit, id est, solubilia et levia peccata commiserit, hæc necesse erit igne tribulationis decoqui, et ut citius ab his absolvi possit, sanctorum intercessionibus sublevari. Si enim credimus mutuis nos intercessionum suspiriis a peccatis purgari, apostolo dicente : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (Jac. v)*; quanto magis credibile est eorum nos citissime posse veniam promereri precibus, qui Deo junguntur familiarius, si tamen cor nostrum poenitentiae conteratur cruciatibus? Perpende ergo te minus caute in hoc quoque locutum, et ut deinceps tam lethiferam doctrinam caveas memento. Post hæc subsequeris :

Audite hoc, insipientes in populo, et stulti aliquando sapite, qui intercessionem apostoli Romam pergendo queritis, quid contra vos dicat sæpe dictus beatus Augustinus. Debuerat jam tandem os tuum impurum, et si non honestati parendo, saltem pudori cedendo, ab injuriis membrorum Christi feriatum obtundi, et quæ pœna contumeliosos maneat reminisci. Nam cum Dominus terribiliter dicat : *Quicumque dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis (Matth. v)*, quod tibi confugium arbitraris, ne tali sententia plectaris, quin fratribus tuis insipientiæ et stultitiæ sine causa elogium objicis? Beatus namque David his verbis jure abusus est contra eos qui putabant Deum oculos aliis dedisse : et ipsum, ea quæ gererentur a mortalibus, non videre; auditum aliis tribuisse, et ipsum auditu carere, et cætera ita dicendo : *Audite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet; et qui finxit oculum non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?* Et quid contra hæc ipse sentiat, eorum errore damnans subjungendo manifestat : *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.* Patet ergo te hoc testimonio, non modo inepte, sed et callide abusum. Inepte quidem, ut pote qui tot tantisque viris qui modo in sanctæ Ecclesiæ florent studiis, voluisti illudere. Quantum autem tibi visum est callide, qui ea quæ alterius intellectus sunt, pro

alio ponens, ut aliquos tui sensus complices habere possis, quasi de divinis Scripturis eum roborare conatus es. Quod autem contra eos qui Romam ortum pergunt, beatum Augustinum hæc verba ejus dixisse prosecutus es, nequaquam veritati ullo modo concordat. Item namque venerabilis Pater cum in libro quem ipse notasti, id est, octavo de Trinitate, conaretur mentes hominum ab eorum quæ legunt vel audiunt in sanctis Scripturis imaginibus revocare, ut scilicet nullus legentium de Deo aliquam sibi phantasticam imaginationem confingere audeat, adducit in exemplum non solum beatum Paulum, sed et beatam virginem Mariam, et ipsam Domini nostri Jesu Christi vultum, et ratione ostendit quia, sicut vultum eorum aut effigies nequaquam sicut fuerunt vere aliquis imaginatur, aut certe credere debeat quod ita fuerit sicut eis mens effigiat, ita eos homines vere fuisse nullo modo dubitare debeat. Inter cætera ergo sic dicit : Redi ergo mecum, ad eam scilicet rationem, unde ad momentum discesserat; ostendere enim cœperat quod effigiem quidem Apostoli quisque de ejus vultu conceptam corde abolere deberet : quod autem homo fuerit, nequaquam dubitare, et admonerat istum eum fuisse non solum credere, sed et amare unumquemque debere. Consideremus, inquit, cur diligamus Apostolum. Nunquidnam propter humanam speciem, quam notissimam habemus, eo quod credimus eum hominem fuisse? Non utique. Alioquin nunc non est quem diligamus, quandoquidem homo ille jam non est : anima enim ejus a corpore separata est. Sed id quod in illo amamus, etiam nunc vivere credimus. Quid ergo contra eos faciat hic sermo venerabilis Augustini qui suffragia expetunt apostolica non video. Dicit enim quod non propter humanam speciem diligat Apostolum, quod nec aliquis agit fidelium. Neque enim vel minuit dilectionem nostram, sive fuerit prolixioris corporis, sive brevioris; neque interest nostra utrum (sicut habet rumor) calvities frontem ejus nudaverit, an capillorum densitas texerit. Sed neque propterea quod homo fuerit, sed quia justus fuerit, amatur. Quod autem subjungit, Nunc non est quem diligamus, quandoquidem homo ille jam non est, subjungendo exponit : Anima enim ejus a corpore separata est, liquido ostendens de vultus ejus se dixisse effigie, quam utique non possunt servare artus ejus in pulverem reflecti. Non ergo eum propter illa lineamenta corporis aliquis fidelium dixerit, aut tumultum ejus aliquando visitavit, quæ utique, sicut ipse dixit, jam non sunt : sed ideo quia justus fuerit, et meritis exigentibus apud Deum vivat et intercessio ejus plurimum valeat. Igitur non contra nos, ut falso, Claudi, asseris, hæc verba beati Augustini faciunt, sed pro nobis, qui ideo sancti Apostoli reliquias veneratione dignas ducimus eo quod eum vivere, justitiæ facientibus meritis, scimus, et charitate exigente cineres illos qui in justitiæ operibus exercendis animo paruerunt justo visitamus. *Ultimam tuam*

responsionem discutiamus ex his duntaxat tuis licetis quæ in nostras devenerunt manus quæ hujusmodi est, respondens supradicto abbati : « Quinta tua in me objectio est, et displicere tibi dicis, eo quod dominus apostolicus indignatus sit mihi. » Quantum ex verbis tuis cognoscimus, magnus charitatis erga te iste venerabilis vite abbas existit, quæ te vana docentem benigne corripuit, et salubri consilio ut te ab his compesceres admonuit, et quia Romanæ Ecclesiæ præsul tibi indignatus fuerit indoluit. Sed quo animo hæc ejus a te accepta sit castigatio, audiamus.

« Hoc dixisti, inquis, de Paschali Ecclesiæ Romanæ episcopo, qui præsentem jam corruit vita. » Quid enim? Nunquid si Paschalis decessit, nullus erit qui tuis vel levitatis actibus, vel improbis verbis resistere possit? Sed improbitas hominum habet proprium, ex eo sibi scelerum promittere impunitatem, si eos contingat evadere judicii humani severitatem : ideoque cum debueris ad temetipsum vel admonitus reverti, et ne quid tibi succenseri possit sinistri, caute cavere, ex obliquo ejusdem Paschalis vitam morsu oblocutionis cerneris impetere, cum addis : « Apostolicus autem dicitur quasi apostoli custos. » Quod abhorret a ratione. Qua enim de causa Apostolicus dicitur apostoli custos, cum non apostoli tanquam pædagogus vel certe ædituus adhibeatur, sed tanquam vicarius apostolo substituitur? Unde et sequens tua interpretatio, quanquam vitiose posita juxta structuram verborum, proxima tamen invenitur juxta veritatis intelligentiam. Cum dicere debueris : Apostoli fungens officio, accusativum casum pro ablativo vitiose posuisti. Apostolicus namque dicitur apostoli similis ; unde et aspectum angelicum dicimus, quasi angelorum similem : urbicum jus, simile eorum qui urbibus continentur. Quia autem hæc tua interpretatio ad carpendam supradicti viri tendat vitam, subjuncta manifestat persecutio tua, ita dicendo :

« Certe non ille dicendus est Apostolicus, qui in cathedra sedet apostoli, sed qui apostolicum implet officium. » Verum quidem esse fatemur non aliquem sedili apostolico ad apostolorum sublevari dignitatem, nisi eum constiterit implere apostolicam operationem. Sed cavere te decuerat, ne incaute eum reprehensione tua laderes, quem tibi prælatum nesses, juxta consilium Sapientis : *Fili, ne contemnas patris tui senectam, et si defecerit sensu, veniam da (Eccli. iii)*. Quomodo namque ejus onus charitate duce supportasses, si eum exorbitare a veritatis itinere vidisses, quem portare nequisti, dum tuarum reprehensionem nugarum sensitisti? Audi denique quid beatus Gregorius de incautis reprehensoribus dicat in homilia sancti Evangelii vicesima sexta : *Is autem qui sub manu pastoris est, ligari timeat, vel injuste : nec pastoris sui judicium temere reprehendat, ne, et si injuste ligatus est, ex ipsa tumida reprehensionis superbia, culpa quæ non*

erat, fiat. Debuerat etiam te beati David commovere exemplum. Qui cum sciret se, reprobo Saul, electum esse in regnum, et eum cerneret sæpe maligni spiritus furis agitatam, et se perciperet ejus persecutionibus valde gravari, non modò se ab ejus læsione temperavit, sed ne comitum quisquam suorum in eum insurgeret inhibuit, dicendo : *Quis enim mittet manum suam in Christum Dominum, et innoxius erit (I Reg. xxvi)*? Ad postremum evangelicum exemplum quasi eo confirmans tuam sententiam annexis subdens :

« De illis qui eum locum tenent, et non implent officium, Dominus dicit : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei : omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite ; secundum opera vero eorum nolite facere (Matth. xxiv)*. » Hæc quidem verba veritatis plenitudine gaudent, ut potè ab eo prolata cujus sententia non incurrit in aliquam falsitatis decipulam. Sed sciendum est tunc bona bene dici, cum bono animo proferuntur, tunc autem etiam bene dicta, quantum ad dicentem pertinet, perdere vim bonitatis, cum non procedunt ex fonte dilectionis. Lege dicta amicorum sancti Job, qui multa bona et salubria suis dictis inseruerunt, sed sententia judicis, animum potius quam verba pensantis, reprehendi meruerunt, ita dicentis : *Non estis coram me recte locuti, sicut servus meus Job (Job. xlii)*. Pharisei ergo a Domino juste reprehendi potuerunt, et tali notari correptione, tanquam a cordis inspectore, et qui immunis perseveraret ab omni contagione. Attamen quia prælati erant, et sibi sacerdotii honorem vindicabant, cum fecisset quod suum erat, id est, horum tortuosos actus correctione dignos demonstrasset, quid nobis reverentia talibus impendendum sit subsequenti sermone nos instruit. Hortatur enim ut subjiciamur eis, non opera sed doctrinam considerantes. Recordare percussio- nis Ozæ (*II Reg. vi ; I Par. xiii*), qui quoniam arcam Dei præsumptuose sustentare voluit, sententiam mortis illico experiri meruit. Tangit namque hoc exemplum eos qui incaute prælatos sibi indigne reprehendendo et despiciendo, quasi casuram eorum vitam manu reprehensionis sustentare nituntur, et Deum offendunt cujus hi qui præsumunt in prælatione vice funguntur. Disca item vel apostolo Paulo (*Rom. xi*) credens alienum servum suo domino stantem aut cadentem non judicare, et deinceps a tam superflua levitatisque plena reprehensione animum atque ora compesce. Navis interea hujus operis per æquoris mundialis scilicet pelagi discrimina discurrens, gubernante Christo Spirituque sancto flante, et a ventis contrariis, impuris videlicet spiritibus, sese muniende, suaque carbasa prospere in directum extendente, tandem hic tuto optatoque potitur littore. At si quispiam lectorum aut auditorum hoc reprehensione dignum judicaverit, pro eo quod modicis brevibusque objectis plus justo longa et grandia sicut contra objecta, ideo merito sit repudiandum, quæ-

suppliciter et per Dominum obsecro, ut ipse secundum capacitatem perfectioreque suæ scientiæ censuram, et supra memorata obiecta frustranda quæ utique adversus religionem Christianam sunt jacu-

lata, brevis strictiusque condantur opus; et illud ad manus legere, et audire, vel habere voluntiam, sinat proferrî placet.

HISTORIA

TRANSLATIONIS S. HUCBERTI EPISCOPI TUNGRENSIS

IN MONASTERIUM ANDAGINENSE.

Ab *JONA* tum vivente scripta.

(Anod Mabill. Acta SS. ordinis S. Benedicti, tom. V, p. 395.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. HUCBERTUS, seu HUCBERTUS, recentioribus *Hucbertus*, Tungrensis post sanctum Ladebertum episcopus ab anno 709, ad superos migravit anno 728, Leodii sepultus in oratorio Sancti Petri, quod ipse construxerat. Corpus ejus tumulo compositum est cum iis ornamentis quibus et indui solitus erat divino altari assistens, subneula scilicet lineæ atque planeta. Anno autem sexto decimo felicissimi ejus excessus, qui annus *Karlomani regis*, id est ducis seu majoris-domus, tertius erat, Christi 744, ipsius corpus e tumulo levatum, repertumque integrum est. Sacræ pompæ interfuit *Karlomannus*, qui cum optinatis et proceribus sui palatii sanctissimi viri membra sustulit ex vase sepulcri, loculo imposuit, et detulit ante sanctum altare; ibidemque maxima ei munera devovit atque attribuit, vasa scilicet argentea, et pallia peregrino opere elaborata, necnon fondos fundorumque redditus, itemque servos prædiorum.

2. Quia vero ecclesia Sancti Petri humilis et modica erat, *Walcandus* Leodicensis episcopus, qui recens Andaginense monasterium instauraverat, eo transtulit corpus sancti *Hucberti*, qua de translatione hic agimus. Rei gestæ historiam *Walcandi* rogatu in litteras retulit *Jonas* episcopus, haud dubie *Aurelianensis*, et epistolam nuncupatoriam præfixit libro de *Vita sancti Hucberti*, quem librum ipsius *Hucberti* discipulus condiderat. Exstat utriusque lucubratiō apud *Joannem Roberti* societatis *Jesu* in historia *sancti Hucberti*, una cum libro de *Miraculis ejusdem sancti*, quem librum post sequentem translationis historiam referemus.

3. Andaginense seu Andainense monasterium, a præterlabente amne *Andagina* sic dictum, postea *Sancti Hucberti*, in saltu *Arduennensi* et *Leodicensi* diocesi situm est. Monasterii auctor et abbas primus fuit sanctus *Beregisus*, in *Sancti Trudonis* cœnobio educatus, qui in loco *Andagino* canonicos rexisse perhibetur. Id factum eo tempore quo *Pippinus Heristallensis* domum regiam moderabatur. Dein rebus in pejus abundantibus, ad paucos clericos reductum est istud collegium, dum *Walcandus* *Leodicensis* episcopus collabentia instauravit ædificia, quæ monachis ordinis nostri attribuit. Postea ad augendam loci religionem sancti *Hucberti* corpus eo transferri jussit: quod ex tempore istæ monastica disciplina hæcenus perseveravit. Locum rexit sæculo XI *sanctus Theodorici* abbas, de quo agendum suo loco. Interim quædam de sancto *Beregisio* hic præmittenda et de cultu sancti *Hucberti*.

4. Libellum de *Vita sancti Beregisi* abbatis anonymus quidam monachus *Andaginensis* scripsit cæcundo anno *Ottone* filio *Henrici Saxonum* sive *Au-*

B strasiorum rege super *Austrasios* agente, qui est ab incarnatione Domini nongentesimus tricesimus septimus, ut ipse tempus signavit. Conqueritur in prologo quod « scriptorum ignavia » sancti *Beregisi* res gestæ in tenebris eatenus latuerint: testatur vero id operis se suscepisse (desiderantibus fratribus) suis, et quæ refert se didicisse potissimum a senioribus monachis *Otherto*, *Wiberto* et *Beregrino*. Primum tempus quo vixit *Beregisus* præmittit, nempe sub *Pippino* majore-domus *Franciae*, cujus *Pippini* *Beregisus* capellanus fuit. Cum de stabilendo *Beregisi* tempore sollicitus esset auctor, contigit charitatem reperiri, quæ sub custodia ecclesiæ reservata reposita. Hæc namque sub ipsius venerabilis abbatis tempore ipsius nomini data est a quodam illius temporis comite, nomine *Grimberto*, et per ipsam donatio vinearum *Treviris*, quæ adhuc in jure monasterii retinetur, facta. Cum ergo, inquit, hæc discuterem, et pro difficultate barbaricæ scripturæ non facile penetrarem, adverti tandem in ultimo quod ipsa proponebat, in quinto anno *Theodorici* regis editam fuisse. Inde recurrens ad volumina ubi regum supradictorum gesta describuntur, reperi sub *Theodorico* rege *Francorum* *Pippinum* cognomento *Minorem*, filium *Ausegisili*, *Austrasii* cum quodam *Martino* ducatum præbuisse. His de tempore præstitutis auctor *Vitam* aggreditur, cujus hæc summa. « *Beregisus* ex *Condustro* pago *Austrasiorum*, ex vico qui vocatur *Spongus*, ortus fuit, parentibus non quidem quantum ad sæculum *Ingensis*, sed tamen secundum natales locupletibus ac religiosis. Patris nomine a memoria avulso, matrem serunt *Berillam* vocitatum fuisse: ipsum *Hasbanio* intra monasterium *Sancti Trudonis* parentum traditione sub religionis habitu educatum, litterarumque eruditione simulque divina lege imbutum adeo salubribus incrementis profecisse, ut pontificali auctoritate sacris ordinibus initiaretur, et reverendo sacerdotii gradu sublimaretur. Tum *Pippinus* *Ausegisili* filius eum ad se ascivit: ut præcipuum sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdidit. Sed vir prudens non immemor quo fluctibus naufragos sæculi se committere impellebatur, eo fidei gubernaculo navis mentis viriliter retorquens, ad portum quietis constantiter relabi nitebatur. Pippini indignationem incurrit, eo quod cum quondam in ecclesiâ solus crinarii ornamentum gestaret, nec deponere vellet *Pippinus*, ipsum ad osculum admittere noluit. Post hæc *Beregisus* in saltu *Arduennensi* aliquando cum *Plectrude* *Pippini* conjuge perambulans, locum *Andaginum* sibi divinitus ad habitandum concessum esse intelligit, eamque obtinet a *Pippino*. Ibi cœ monasterium statuit, basilicam constructam beati principis apostolorum nomine et reliquiis consecrat, clericorum officia de-

C quod ipsa proponebat, in quinto anno *Theodorici* regis editam fuisse. Inde recurrens ad volumina ubi regum supradictorum gesta describuntur, reperi sub *Theodorico* rege *Francorum* *Pippinum* cognomento *Minorem*, filium *Ausegisili*, *Austrasii* cum quodam *Martino* ducatum præbuisse. His de tempore præstitutis auctor *Vitam* aggreditur, cujus hæc summa. « *Beregisus* ex *Condustro* pago *Austrasiorum*, ex vico qui vocatur *Spongus*, ortus fuit, parentibus non quidem quantum ad sæculum *Ingensis*, sed tamen secundum natales locupletibus ac religiosis. Patris nomine a memoria avulso, matrem serunt *Berillam* vocitatum fuisse: ipsum *Hasbanio* intra monasterium *Sancti Trudonis* parentum traditione sub religionis habitu educatum, litterarumque eruditione simulque divina lege imbutum adeo salubribus incrementis profecisse, ut pontificali auctoritate sacris ordinibus initiaretur, et reverendo sacerdotii gradu sublimaretur. Tum *Pippinus* *Ausegisili* filius eum ad se ascivit: ut præcipuum sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdidit. Sed vir prudens non immemor quo fluctibus naufragos sæculi se committere impellebatur, eo fidei gubernaculo navis mentis viriliter retorquens, ad portum quietis constantiter relabi nitebatur. Pippini indignationem incurrit, eo quod cum quondam in ecclesiâ solus crinarii ornamentum gestaret, nec deponere vellet *Pippinus*, ipsum ad osculum admittere noluit. Post hæc *Beregisus* in saltu *Arduennensi* aliquando cum *Plectrude* *Pippini* conjuge perambulans, locum *Andaginum* sibi divinitus ad habitandum concessum esse intelligit, eamque obtinet a *Pippino*. Ibi cœ monasterium statuit, basilicam constructam beati principis apostolorum nomine et reliquiis consecrat, clericorum officia de-

legas: quibus clericis canonico ordine militantibus ipse Pater in eodem habitu sociatus est. » Eius corpus post obitum « in ipsa sede terræ mandatum miraculorum ostensione est glorificatum. » Eius « depositio colitur sexto Nonas mensis Octobris. »

Hæc carptim ex prædicti auctoris anonymi libello.

5. Ex his intelligimus primo Andagiuense monasterium « anno quinto Theodorici regis » conditum jam fuisse, quod de Theodotio Kälensi interpretor, non de Theodorico Chlodovei minoris filio: « ejus Theodorici anno quinto nondum Pippinus princeps, Heristallensis dicitur, major domus erat, certe vixit edificatum sub Trudoniano episcopo, in quo Berregis educatus est. Secundo, Andagiuense monasterium pro canonicis conditum ab initio fuisse, et Berregisum « in habitu canonico » eis præfuisse; quod etiam in subjecto libro attestatur Jonas scribens, « cellam Andagium olim inhabitatoribus habitus canonici floruisse. » Hinc arguat aliquis Sancti Trudonis monasterium, in quo Berregisum « sub religionis habitu educatus » fuisse dicitur, eisdem normæ addictum fuisse. At responderi potest ipsum

A quidem « sub religionis habitu » istic educatum, non tamen professum esse monasticæ votæ, quæ eo in loco ab aliis servabantur. Walcardus Andaginensis monasterii instaurator Leodicensem inivit sedem anno 810, postea « commutato ordine clericali anno Domini octingentesimo decimo septimo, Idæ Augusti, in die sancti Laurentii martyris, cum consilio papæ Leonis et Ludovici imperatoris, monachorum ibi religionem constituit, dispositis eis possessionibus, quæ sufficerent ibi Deo servientibus, » ut Aegidius Aureæ-Vallis monachus scribit Altheus seu Alyeus abbas prius monachis præfuit.

6. Hactenus celebre est Sancti Hucberti Andaginense monasterium, confluentiam populorum frequentia illustre, eorum maxime qui raptosorum eorum morsu contacti sunt. Antiquam ejus rei fuisse religionem constat ex libro de Miraculis ejusdem sancti, præcipue ex capitibus 21 et 22, ubi etiam mentio fit incisionis et particulæ ex stola sancti Hucberti decissæ, quæ contactorum fronti inseri solet.

INCIPIT

HISTORIA TRANSLATIONIS

SANCTI HUCBERTI.

1. Anno siquidem octingentesimo tertio decimo felicissimæ incarnationis Domini nostri Jesu Christi, exemplo rebus humanis famosissimo imperatore Carolo victoriosissimo piissimo Augusto, qui regni Francorum spatia longe lateque dilatavit, et Christi gloriam suis in sinibus ampliavit; insuper et multarum gentium cæcitatem quanta potuit virtute percussit, ereptasque profundis tenebris lucis claritate conspicuas reddidit; Ludovicus gloriosus filius ejus sceptrâ imperialia sibi debita atque a Deo tradita post eum feliciter rexit. Decebat quippe Christum talem ac tantum imperio suo præficere principem, in quo non modo aviti specimen eluceret imperii, sed et qui mentis nobilitate insignis, prudentia singularis, moribusque innocuus, cunctis sibi subjectis fieret tot virtutum excellentia imitabilis. Hic ergo imperii sui primordia talibus tantisque dedicare instituit auspiciis, ut incorrecta corrigerentur, bona collapsa erigerentur, et stantia solidarentur. Et quisque ordo in regno sibi tradito non passim levitate jactatus a propria regula exorbitaret, sed laicus ordo justitiæ deserviret, atque armis pacem sanctæ Ecclesiæ defenderet; monasticus ordo quietem diligeret, orationi vacaret; et qui se sæculi actibus secrevisset, eisdem iterum nec voluntate, nec necessitate semet subderet. Episcopalis autem ordo ut his omnibus superintenderet, scilicet ut si qui ab iis aut voluntate, aut necessitate deviant, eorum solerti judicio prudentique consilio ad lineam rectitudinis correcli redirent.

2. In quibus, ut rerera docet, cum multi imitatione dignissimam talibus ejus monitis præberent obtemperantiam, pars horum non minima exstitit Walcardus venerandus episcopus. Is enim partim

Divinitatis instinctu et mercedis intuitu, partim verohujus sacratissimi principis talibus monitionibus incitatus, studebat magnopere plebem sibi a Domino traditam bonorum operum exercitiis nobilitare, et de bonis ad meliora semper evehere: ac si quid in episcopio suo resedisset emendatione dignum, totis nisibus in meliorem statum recuperare. Unde inter cætera quæ emendationem postulabant, obtulit se ejus munificentia cella quadam, antiquo nomine vocata Andagium, quæ olim quidem inhabitatoribus habitus canonici floruit; sed per excessum temporis vetustate nimia collapsa, et deficientibus habitatoribus pene fuerat annullata. Hæc ergo se materiam quamdam obtulit ejus munificentia, in qua liberalitatis suæ laxatis habenis quam vacuus tenacitatis esset non inanibus verbis, sed executione ostendit operis. Namque hanc pene a fundamentis restauratam in melioremque statum denuo renovatam, posthabita avaritia nobiliter ejus statum composuit, ædificiis honestis nobilitavit, et exceptis prædiis quæ olim religiosorum virorum largitate possedit, alia de episcopio suo superaddidit, incolasque illius monachos esse voluit. Qui ut nullius rei inopes indigentia manus darent, atque a proposito sancto deficerent, ut dictum est, strenue prævidit, et nobiliter ordinavit. Egit namque ut sicut quæ forent necessaria ministraret, ipsi quoque quæ divinitus forent grata voluntati, peragere; et quantum sibi posse Divinitas conferret, nequaquam ab ea declinarent. Adductis namque regularis vitæ optimis præceptoribus monasticæ ordinem vitæ eos edocuit, et bonorum operum exercitiis operam dare tam voce propria quam et rectione divina suavit. Unde et actum est ut ejus studium non inani labore

castaretur, sed super optimam terram facto verbi seminie ciliis centuplicato verbi fenore fructus multiplicaretur.

3. Cœperunt igitur undequaque in eundem locum religiositatis cultores confluere, et maxime nobiles viri ex monasterio Sancti Lamberti ^a, qui apostolicæ vitæ desiderio accensi erant, viriliterque ejusdem ordinis vitam morum actuumque probitate tenere. Qui postquam detrita sanctæ conversationis vitæ, quæ olim sibi fuerant aspera, Christo ductore cœperunt fieri levia; augmenta suæ perfectionis et devotionis requirentes, adierunt præfatam venerabilem ac devotum antistitem Walcandum, uti beatissimi Hucberti præsulis ossa eis a loco ejus sepulturæ permitteret transferre, et in cellam suæ habitationis ob sui consolationem et confessoris Domini amplio rem honorem transportare. Qui vocis eorum petitionem ut pius Pater clementer audivit, indignumque locum quo sancta membra jacebant, tanto confessore judicavit. Sed et piam petitionem eorum impleri posse atque debere non abnuvit. Attamen ne incaute ac passim levitatis errore dictante id fecisse videretur, ferme tribus annis eorum petitionem distulit. Sed cum ab ipsis venerandis viris magno opere ut id eis concederet exigeretur, prudenti consilio cuncta peragens, Adabaldum ^b venerabilem virum metropolitum suum super hac re consuluit, qui et ipse in tanta re consilium suum, ut decebat, summæ humilitatis virum reputans, minimum ratum duxit, ut una Christianissimum atque orthodoxum principem Ludovicum imperatorem adirent, et quæ eos pulsa ret fratrum petitio, pariter edicerent. Qui et ipse gloriosus atque invictus Augustus considerans rem pergrandem, atque paucorum vires magnitudine sui transcendente, ad concilium ^c venerabile episcoporum, quod tunc temporis apud Aquasgrani congregatum erat, statuit conferendum, et quid de iis esset gerendum a sententia sancti conventus magno opere flagitandum. Isdem autem venerabilis ac prorsus Deo amabilis conventus, consideratis undique partibus, scilicet qui et quam rem peterent, sed et reverentia Domini confessoris, sanxerunt tot religiosorum virorum voto sancti viri ossa committi, et in monasterio supradicto, ubi religiosius honorarentur, collocari. Quorum sententia sæpe dictus pontifex obedientiam præbuit, consilio assensit, et petentibus jam dictis venerandis viris sanctissimi viri Hucberti corpus attribuit.

4. Nam anno ordinationis ipsius sexto decimo,

^a Sic vocatur ecclesia cathedralis urbis Leodii, cujus ecclesiæ canonici ad monasterium Andaginense plurimi receperunt sese. Nam eo tempore monasterii nomen etiam ecclesiis cathedralibus tribuebatur. Lege Egidium Aureæ-Vallis monachum in cap. 34, de Walcando.

^b Adabaldus seu Hadabaldus in sedem Coloniensem successit Hildebaldo archicapellano circiter annum 817, idemque concilio apud Teodonis villam interfuit anno 821, et Moguntino anno 828.

^c Nota hic ad reliquiarum translationem requiri consensum metropolitani regis et synodi. Nempe id

qui est incarnationis Dominicæ octingentesimus vicesimus quintus, undecimo Kalendas Octobris, ad beatissimi confessoris ventum est urnam, atque a sacerdotibus cum maxima reverentia a loco sepulturæ ejus effossa, indidemque cum religiosi populi gradusque ecclesiastici frequentia in beati Lamberti ecclesiam sancti ossa sunt transvecta, ubi triduo orationibus et vigiliis prosecuta, pridie Kalendas Octobris ad memoratum monasterium cum loculo suo sunt perlatæ, indidemque, Christo ~~anteferre~~, at tanto confessori competebat, sunt mirifice condita.

5. Sed quoniam insignia Christi miracula quibus multifarie sanctos suos glorificat, nullo modo sunt occulenda, sed magis magisque, quantum fari mortalibus datur, ob ejusdem laudem et gloriam propagandam fideliter præconanda, valde indecens indignumque judicavimus, ut ejus magnificentiam, quæ nostro seculo circa memorati sancti viri cadaver mirabiliter effulsit, silentio tegamus. Verum sicut sæpe fati venerabilis antistitis Walcandi et quorundam aliorum religiosorum virorum veraci relatu didicimus, prorsus ab illa corruptione quæ ob prævaricationem primi parentis justissime naturæ humanæ pœnaliter inflicta est, ejusdem beatissimi viri corporis totius compago ita aliena immunisque est reperta, quemadmodum tempore Carolomanni regis ^d legitur fuisse inventa et terræ mandata. Quod quantum sub ipsius principis tempore erga præfati sancti viri corpus per tot elapsa sæcula ^e incorrupte servatum virtus divina claruerit, si quis plene nosse desiderat, seriè hujus libelli paulo superius repetendo perspicaciter legat: ibique quanto honore, quantare illatione et incorruptione protectio divina illud donaverit, rationabiliter comprehensa fideliterque annotata perfacile colligere quibit. Cum igitur nil detrimenti nilque corruptionis in corporis ejusdem sancti viri prima translatione, quæ facta est sub memorato principe, compertum fuisse didicerit; nullo modo quod in hac secunda, quæ facta est a Walcando præsule sub piissimo Deoque amabili Ludovico Cæsare, sæpe dicti sancti viri corpus solidum illæsumque eadem Christi gratia protegente inveniri quiverit, dubitabit, ac per hoc totius ambiguitatis nullo exutus, veritatisque perspicue luce ~~perstratus~~, nil nisi quod miretur, et unde divinæ potentiae multiplices grates digne persolvat inveniens, Deum procul dubio mirabilem gloriosumque, sicut in cæteris sanctis suis, ita quoque in hujus fidelissimi servuli sui corpore tot tantorumque donorum prærogativis legina-

statutum fuerat in concilii Moguntianensis cap. 50, anno 813. Concilium istud Aquisgranense videtur fuisse aliud ab eo quod anno 817 celebratum est. Cur enim dilata fuisset translatio in annum 825?

^d Id est majoris-domus, cujus anno tertio elevato corporis sancti Hucberti facta est, ut superius observatum, id est anno 744, tertio scilicet anno ab obitu patris Caroli Martelli.

^e Videtur Jonas hic sæculorum nomine annos intelligere. Nondum enim duo sæcula ab Hucberti morte tum effluxerant.

lura vim inferentibus honorato, et glorificato, toto A
adnisu prædicandum cernuis vocibus exclamabit.

6. Interfluxit autem spatium temporis a priua
usque ad secundam translationem annorum circiter
septuaginta quinque*, regnante Domino nostro Je-
su Christo et pollicente suis se usque ad consumma-

tionem sæculi adfuturum fidelibus, eorumque ago-
nibus misericorditer opitulante, triumphosque fide-
liter atque feliciter, ineffabiliterque remunerante,
qui vivit cum Deo Patre et regnat, Deus in unitate
Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum,
Amen.

* Imò octoginta et unius annorum; tot enim numerantur anni ab anno 744 ad 825.

ANNO DOMINI DCCCXLIII.

ARDO SEU SMARAGDUS

VITA

S. BENEDICTI ANIANENSIS.

(Vide Patrologiæ tom. CIII, col. 351.)

ANNO DOMINI DCCCXLIII.

BENEDICTUS

DIACONUS.

CAPITULARIUM COLLECTIO.

(Vide Patrologiæ tom. XCVII, col. 697.)

ANNO DOMINI DCCCXLIII.

HILDEMARUS ET LAMBERTUS

NOTITIA HISTORICA.

(Apud Fabricium, Bibliotheca med. et inf. Lat.)

Hildemarum monachus ex Franciæ partibus in Italia cum Leutgario vocatus Mediolanum (a) sæculo fere medio nono, scripsit Expositionem in Regulam S. Benedicti, quam Paulo Diacono præter rem tribuerunt Leo Marsicanus et Petrus Diaconus; Basilio abbati, nescio cui, codex monasterii Augiensis quem

B Mabillonius (b) inspexit. Sed in codice monasterii S. Bonigni Divionensis, qui hodie exstat in bibliotheca S. Germani Parisi, num. 667, (c) hoc titulo legitur: *Incipit traditio super Regulam S. Benedicti quam magister Hildemarum monachus tradidit, et docuit discipulis suis. Quocirca obsecro, cum aliquid*

(a) Rampertus, Brixiensis episcopus, apud Mabillonium, tom. II Analect., p. 84 (editionis novæ pag. 418).

(b) Id., tom. IV Analect., p. 658 (editionis novæ) pag. 20.

(c) Ondineus tom. II, pag. 47.

incompositum aut inhoneſtum ibi inventum fuerit, non magiſtro ſed diſcipulis imputetur. Hæc expositio Hildemari allegatur a Guidone in *Disciplina monastica* Farrenſi qua nuper prodijt in *Sylogæ ſcriptorum de veteri diſciplina monaſtica*, Paris. 1726, in-4°, pag. 48; ad quem locum adnotat eruditus editor (a), pag. 48, ſe illam Hildemari Expositiõnem vulgaturam in *Catena commentariorum in Regulam S. Benedicti*. Etiam Mabillonius hunc commentarium cum alijs ſujs daturum ſe receperat tom. II *Analect.*, p. 86 (editiõnis novæ p. 418), ubi notat in capite illius 14 exſtare Hildemari epistolam ad Urſum, Beneventanum episcopum.

Commentariorum Hildemari monachi in capitula 38 Regulæ S. Benedicti opus in ms. codice bibliothecæ Medicenſis exſtare lego in Catalogo ejus-

(a) In Catalogo bibliothecæ illuſtris D. Zachariæ Conradi ad Uffenbach an. 1735, parte II, pag. 250,

dem bibliothecæ, non ante multos annos videri edito. Exſtat ibi pariter ſine auctoris nomine episto-
la ad Urſum prædeſtinatum, atque electarum episcopum Beneventanum de ratione legendi, quæ episto-
la quidem intra commentarium inſerta eſt, ſed præſata legitur tractatui de ratione legendi et pronunciandi voces collectas tam ex traditione modernorum magiſtrorum, quam ex auctoritate B. Auguſtini et cæterorum doctorum, inter quos laudatur tractatus Hildemari in Lucam. Si episto-
la hæc poſtrema auctorem habet Hildemari, ut ex codice apud Mabillonium colligi non immerito poſſet, certo iudicio aſſequimur, quoniam anno Hildemarus ſcribebat; nam Urſum circa annum 835 aſſumpſiſſe clavum Beneventanæ Eccleſiæ Ughellius notat.

num. 59, editor præſatæ hujus Sylogæ appellatur B Marquard Herrgot

HILDEMARI

EPISTOLA AD URSUM BENEVENTANUM EPISCOPUM

DE RECTA LEGENDI RATIONE.

Ut magis magisque pateſcat, epistolam quam Hildemarus magiſter Urſo prædeſtinato atque electo episcopo ſanctæ Beneventanæ Eccleſiæ de ratione bene legendi ſcripſit, prius ſubjungere curamus. Deinde cætera quæ ad lectionem pertinent, tam ex traditione quorundam modernorum magiſtrorum, quam ex auctoritate Auguſtini et cæterorum doctorum inferius ſubnectemus. Hæc eſt præſata episto-
la:

Suo ſanctiſſimo domino Urſo, Hildemarus inutilis ſervus ſalutem.

Noverit denique veſtra, o dulciſſime Pater, ſancta hæc ſententia, nullum plus me mortalem quam vos diligere: unde quia modo alio vobis prodeſſe nequeo, divinam clementiam ſuper veſtræ ſalvatione in-
deſinenter expoſco animæ: quatenus ipſius piæ miſerationis reſpectu a cunctis verſatiliſſe antiqui hoſtis erui, et hic multarum ubertate virtutum frui, et poſt hujus mortalitatis vitæ curſum ſupernorum collegio civium potiri mereamini. Ego quippe miſerrimorum cunctorum ſatis quoque miſeror, ſtudio hic conſiſtens quietis, difficile abſque cordis anxietate quæ mandatis ſcribere poſſem: præſertim cum vobis plura ſcientibus hæc non ſint neceſſaria, niſi divina charitatis beneficiorum veſtrorum, veſtra quæ lata clementia magnopere vobis impendere ſtudet, memor clementer. Veſtræ igitur dilectionis causa, ſcientiæ obſequio meo modum excedens, veſtro parere curabo præcepto. Quamvis itaque ars diſtincte legendi poſſit in poſitarum in poſitarum conſtat, ſunt tamen et illi accentus hæc diſtincte lectoribus aliquo modo utiles, quos Donatus enumerat. Nullus nempe ignorat quod

pars illa, cujus titulus eſt de Accentibus, ob eautionem ſyllabarum præcipue fuerit edita: quoniam quidem per accentuum vim ratio ſonandi in ſermonibus demonſtratur. Nescimus enim quomodo ſonare debeamus ſyllabas longam vel brevem, utrum circumflexo an gravi, niſi per accentum, ut Iſidorus dicit. Accentus autem dictus, quaſi ad cantus, quod juxta cantum ſit. Et quamvis Pompeius dicat duos tantum accentus neceſſarios apud Latinos, id eſt acutum et circumflexum, Sergius tamen dicit: Sunt omnes accentus Latini octo, ſcilicet acutus, gravis, circumflexus, longus, yſen, diſtacta, apoſtrophus, hic adduntur dactylus, et pœon, id eſt, aſpirationis et ſiccitas. Et quia horum accentuum virtus vobis manifeſta eſt, pauca de poſituris loquar, maxime quia artem diſtincte legendi episto-
la veſtra pandere conaverit, id eſt ſigna, per quæ poſſit lector episto-
la et comata atque periodos neſſe. Horum quippe poſitura in partiçula, cujus titulus eſt de Poſituris, plenus continetur. Tres quippe ſunt poſiturae, ut Donatus ait: id eſt diſtinctio, ubi finitur plena ſententia; hujus punctum ad ſummam litteram ponimus. Subdiſtinctio, ubi non multum ſuper eſt de ſententia; hujus punctum ad imam litteram ponimus. Media diſtinctio eſt, ubi ſera tantum de ſententia ſuper eſt quantum jam diximus; hujus punctum ad mediam litteram ponimus. Diſtinctio, ut Iſidorus dicit, poſitura eſt figuræ ad diſtinguendos ſenſus per cola et commata et periodos, qua dum ordine ſuo ponitur, ſenſum nobis lectionis oſtendit. Sergius dicit colon eſſe ubi duo liberi pedes ſunt, ut terruit urbes; comma vero quando poſt duos vel tres

* Ex Hildemari Commentario ms. in Regulam ſancti Benedicti.

pedes sequitur præsyllaba, quæ partem terminat orationis, ut est in primo versu primo libro Anek-
dos:

Arma virumque cauo, Trojæ qui primus ab oris.

Sed hæc in metro. Nam prosa his tribus punctis hoc modo distinguitur: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra peccatorum non sedit.* Non ergo miremini quod in medio sensu notam apti accentus locetis, quam, ut ab eruditiss. didici vire, his tribus punctis tres aptantur accentus, id est usque ad medium totius sententiæ sensum, gravis; in medio quoque tantummodo sensu, acutus; deindeque usque ad plenum sensum, circumflexus. Ita ut nec ante acutum sit circumflexus, nec post acutum sit ullo modo gravis. Hoc autem omnino a lectore observandum est, ut in medio solummodo totius dictionis sensu, vocis paulo eminentius elevetur, et ante elevationem per singula subdistinctionis puncta gravetur, atque post prædictam elevationem per singula puncta circumflectatur, hinc illo sensu quem Donatus tractat in accentuum ratione. Aut enim inter cætera monosyllaba, quæ correptam vocalem habent, acuto accentu pronuntiandas, ut *fax, pax, nic, nec*; quæ vero productam vocalem habebunt, circumflexo accentu pronuntiabimus, ut *res, dos, spes*. In medio quoque dictionis sensu non ultimam syllabam acuendam, quod ars non nisi in paucis discretionis causa sinit, sed totam illam partem orationis, quæ ultima fuerit, alius enuntiandam vel gravandam vel circumflectendam dicimus, salvo utriusque parti et præsyllabæ sue naturali sono. In interrogationibus autem atque percontationibus vox legentis necesse est acuat, sed paulo vehementius quam in acuto acentu. Hæc nota interrogandi? hæc percontandi? hæc negandi? Inter percontationem autem et interrogationem hoc veteres, Augustino teste, interesse dixerunt, quod ad percontationem multa responderi possunt, ad interrogationem autem, sicut *non*, aut *etiam*. Verbi gratia,

A percontando legimus: *Quia accusabis adversus aeternam Dei?* Aliudque quod sequitur sono interrogantis pronuntiat, *Deus qui justificat? ut tacite responderetur, non.* Itemque percontando; *Quis est qui condemnet?* Interrogando quod sequitur, *Christus Jesus, et cætera usque pro nobis sicut responderetur, non.* Dicitur autem positura; vel quæ punctis postea adnotatur, vel quia ubi vox propter huiusmodi distinctionis deponendo vel gravatur, vel elevatur, vel circumflectitur; nota vero cuius vocabulum est. Verba necesse est iungat male disjuncta, ut *antitullii*. Apostrophos autem separat male conjuncta, ut *conspicitur sus*. Sed et hoc non est prætermittendum, quod propter inertes lectores inveniuntur aliquando syllabæ, aliquando pedes in prosa notati, ut *edômô, edôcôr, sâtôrô, imôr, ut ceter, quannô, Hôrêmias, Isâias, trâcidô, addicit, revera, padicus, Hôrô, Hôrô*. Hæc vero annotatio rarissime in libris invenitur veteribus. O domine mi, ecce quod rogastis, nec brevius, nec apertius scribere potui; videntur videri mihi rustici et insipienti, quod quantum ad peritiam legendi attinet, sufficienti hæc: tantum sonus vocis deest, qui in variis punctis et notis varius esse debet, idcirco quod scripti non valet. Sanè oculis sanæ et individuaque Trinitatis solummodo patet, quod Almitati vestræ pleniter literaliter indagare pandere non valeo, vel quantum precibus in vestris confido, vel quantum ego ipse vestrum memor existo, et patri commendo Leoni, ceterisque qui sunt apud vos fratribus, deprecans per communem Redemptorem, ut vel mei semel sint memores Deum orando. Mementote nihilominus flagito omnium fratrum hic degentium, ut orationibus vestris a malis omnibus tueantur, in bonâ devotione consolidentur, et spei fideique atque charitatis gemmis ornentur. Concedat vobis pia Omnipotentis miseratio cunctos subripiendum delictorum laqueos evadere, et per viam salutis mentem devota currere, consummatoque cursu tramite recto ad celestia regna transire.

EPISTOLA

LAMBERTI PULTARIENSIS MONACHI

AD ALBERICUM ABBATEM

De recta legendi ratione.

Domno abbati Alberico et fratribus qui secum sunt, frater Lambertus Sancti Petri Pultariensis, salutem.

Quod ad me misistis, ut præter spem vestram a rudi erudiremini, nisi quia et vita vestra, et conversatio cultus justitiæ videretur, quasi ironia fuisse, non indigentia scientiæ. Nam misistis, ut vulgo dicitur, ovem ad capram mutuare lanam, ut ego scilicet iam desipiens, iam delirus senex, iam lethargia

obsitus, ore balbutienti, ut potero edentulus, ipsam docerem Minervam. Sed tamen ne forte opinaremini me non ex veritate ignorantia, non ex paupertate intellectus, sed potius ex ignavia vel contemptu vestram repudiasse petitionem, ex his, quæ vel a magistris didici, et vix recolligere potui, vel ex longo usu retinui, quædam pavida manu temerarius scriptor sicut in Psalterio, subnotare studui, vos amicos nostros insipientiæ supportatores arbitratus, non

THEGANUS

TREVIRENSIS ECCLESIE CHOREPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Agud. Palatium, Biblioth. med. et inf. Lelipolitan.)

Theganus, Trevirensis Ecclesie chorepiscopus sec. IX scripsit librum de *Gestis Ludovici Pii* usque ad annum 857, vere magis, ut Miræus iudicat, quam *ordite*. *Editus est cum aliis Franciarum rerum scriptoribus a Petro Pithæo, nec non in Scriptoriis rerum German., qui Culpish, vel etiam Schilleri* *nomini præferunt, pag. 69.*

Exemplum multo auctius Pithæo asservat bibl. vindedonensis, teste Lambecio tom. II, pag. 391. Scripsi quoque epistolam ad Hattohelm in Est. Lem. Megastinum, cum in libris Alcuini de Trinitate mitteret, editam in Collectione amplissima Edm. Martene et Ursini Durand, tom. I, pag. 84.

THEGANI

VITA LUDOVICI IMPERATORIS.

(Pertz, Mon. Germ.)

PERTZII MONITUM PRÆVIUM.

Auctorem operis subsequenti clericum fuisse, et nobilitate ejustam familie filium, cum ex opo. opere, tum ex capitibus 3, 20 et 50, cognoscimus; Theganum, natione Francum et chorepiscopum Trevirensis Ecclesie præfixa eidem Walafridi Strabonis præfatio nominat. Exstat ejusdem ad Hattohelm, cum ei librum Alcuini de Trinitate mitteret, epistola, et Walafridi Strabonis versus ad eum ex persona Tattonis, magistri sui Augiensis, quorum hos ex Canisii Lectionibus antiquis, tom. VI, pag. 645, Häm ex Amplissima Martenii et Durandi Collectione, tom. I, pag. 84, hic iterum præferimus.

Hic tibi versiculis doctor sanctissime Degan
Tatto humilis mittit verba salutis qvans.
Ator in ambiguis variè moderantibus rebus,
Utrum pauca loquar, an potius silam.
Scribere, cogit enim dilectio nutua memet,
Sed vereor ne non dem tibi digna, Pater, titula.
Nullus inferno, quamvis repedaverit imo
Exerat aut magnus ora faceta Plato.
Litus aut Titus secum ferat ipse Catonem,
Vel linguam teretem Sapho loquax terebret,
Non poterunt unquam laudum miranda tuarum
Digne proferri, sunt quia multa satis.
Miramur merito sapientis munera mentis,
Doctrinam, mores, carmina, dicta, animum.
Nec minus exterius miramur sancta staturæ
Incrementa tuæ, membra, manus, faciem.
Nos parvos, humiles, murem si forma subegit,
Vosque gigantum esse gloria molis habet.
His sed sepositis tota virtute precamur
Ne laceres versus, præsul amate, datos.
Sed potius scriptis recinentia scripta ministros,
Quis nos correptos admoveas, petimus.
Quin etiam dabimus puerorum pauca legenda
Hinc joca nostrorum, ut vitiosa seces.
Verum de reliquo si quid mandare velitis,
Mente sumus parti, sic tua jussa sequi.

Quæsimos obare, nos ne traudeatis amatis
Westro doctores velle in vobis
Sic equidem vobis, variis an lebrim, tota
Dona salutis item mittere suppliciter.
Majestas vestra tibi potest condita in dicit,
Et facta iam regna poli, capere, optulo
Nunc valeas, vigeas meritis per sæcula pollens
Sicque memores nostri, nosque tuosque
Hæc tibi dandem.
Suscipe parva tui, præsul sanctissime Degan
Magna Strabonis, que tibi mittit, amica
Sic memos in præfatis, reddis dum, tota
Strabonis, memor est semper et ipse tui.
Carmina pygmæ mittim, simul alique præsul
Dum sacra, tuentibus, memoresque, precantur
Amen.

Theganus Hattohel.
Domino venerabili et in Christo Patri Hattohel
nobilissimo duci ac consuli Theganus peccator
Hæc antistes, in Domino vobis Christo dicit salutem.

Cum mihi diu cogitanti quid ex paupertate mea vestræ serenæ presentie præsentare potuissem, propter immensam benignitatem vestram, quam assidue, non meis meritis exigentibus, ostendere dignati fuistis, et ut nominis mei memoriam vestre pietati commendarem, nihil aliud ad mentem currit, nisi ut aliquod opusculum sanctorum Patrum vobis dirigerem, in quo sanctum ingenium vestrum exercere potuissetis, et ideo istud volumen vobis transmisi, quod sanctus Alcuinus summus scholasticus ex variis libris sancti Augustini congregavit in unum, quod peritissimo ac nobilissimo imperatori Carolo tradidit, sicut prologus istius libri indicat, ubi inveniri potest, sicut maxima necessitas est

mortuam, de divina natura ac de essentia, de aeterna gignente Dei Patris, de aeterna nativitate Filii Dei, de aeterna processione Spiritus sancti, de incarnatione Jesu Christi Filii Dei, quomodo sit unus Deus trinus, et trinus unus, sicut vera fides credere jubet, et qui sic non credit, alienum a Christo est. Et alia manu: Inclyta gloria Christi in hoc saeculo custodire et protegere dignetur, et post haec mortalia tempora ad illam beatitudinem perducatur, cui finis appropinquare non potest. Valete.

Salve, magne parens, felix sis semper in aevum.
Dona suprema Deus addat ubique tibi.

Sic Theganus orat, sic semper postulat ipse;
Auctor Dominus sit quoque celsissimus.

Vitam Ludovici anno 835 scripsisse putandus est, namque capite 55 de amicorum Lutharii obitu qui anni 836 autumnum contigit, et capite 57 de Ludovici regis rebellione anno demum 838 incepta leguntur, opere jam absoluto adjecta videri possunt. Appendix annorum 836 et 837 si non a Thegano, a Trevirensi certe clerico et illati archiepiscopi familiari, adjecta est. Annum a die natali Domini inchoat (cap. 56). Na opere ipso cum Walafridus justum jam iudicium tulisset, non est quod multa addamus, nec tamen possumus, quin, quae annum 850 praecedunt, maximam partem multo ampliora in Eginhardi Annalibus reperiri, monemus, cujus et vitam in describendis imperatoris moribus et habitu ante oculos habuisse censendus est. Scribendi genus non eximium animi cultum prodit.

Primum operis editor Petrus Pithœus in 98. coetaneis XII, pag. 291-321, ut ipse refert, codice chartaceo, recentioris igitur aetatis, in quo Thegano Caroli Magni charta divisionis imperii subjecta esset, usus est; cujus quidem vestigia, nullis aliis subsidiis adhibitis, Kulpisius pag. 67, Chesninus tom. II, pag. 273, et Bouquetus tom. VI, pag. 72, secuti, nihil praeter Christophori Broweri, recentis scriptoris, de Thegano testimonium una cum Walafridi versibus, adnotationibus paucis et annorum 836 et 837 appendice a Lambecio in Commentariis de bibl. Caesarea Vindobon., tom. II, pag. 341 (Kolarii Anal. tom. I, pag. 595), luci data, adiecerunt. Bouquetus adnotationibus aliquot bene meruit. Nostrae editionis subsidia fuerunt.

1) Codex bibliothecae Caesareae Vindobonensis in Catalogo historiae profanae num. 333 signatus, olim monasterii celeberrimi Admontensis, membranaceus, saeculo undecimo vel initio duodecimi duabus per paginam columnis exaratus, qui et Reginonis Chronicon continet. Omnium qui hucusque innotuerunt solus appendicem exhibet, in cuius fine eadem manu versus adjecti, codicem Joannis sive Jordani principis jussu a Gauzbaldo conscriptum esse, docent:

Hanc genealogiam praecipit fieri princeps.
Johannes praefatus est quondam Jordanis.
A jussione domini Gauspaldus has litteras imprimi.
Ille qui sedet in altithrono conservet uterque.
Inclytus Johannes sive salvus ductusque in arbo.
Impiet domumque suam: et vultu quippe patris illos.
Retribuet et Dominus hic et in futuro.
Conservet Dominus nec non et filios ejus
Una cum patre simul custodiat hic et in aeternum.
Parvos istos constitui ex aeterno versiculos.
Ad honorem illi qui scribere haec jussit.

De utriusque persona ambigi potest; et barbara in primis scribendi ratio a Langobardica ejus avi minime absona, et princeps vocabulum ducibus et comitibus Salernitanis, Beneventanis et Capuanis quasi proprium, quibus et familiare eis Jordanis nomen, in Germania haud frequenter obvium, congruit, tum codicis aetas, et Joannem illum sive Jordanem i Jordanum I annis 1058 et 1078-1090 Capuae principem, Richardum et Jordani II patrem, fuisse, facile mihi persuadeant; Gauzbaldu tamen, cum Beneventana manu non utatur, pro alienigena habeo.

Nec ita prorsus singulare, Thegani opus Capuam usque pervenisse, cum et Gasinate optimos Gregorii Turonensis et Widukindi Corbeiensis codices manu Beneventana saeculo XI vel duodecimo ineunte exaratos hodieque possideant. Codice anno 1820 Vindobonae usus sum.

2) Codex bibliothecae ecclesiasticae Scahusanae a beatae memoriae viro H. Hlnero Dumigio nostro transmissus et ab eo cum editis collatus, saeculo decimo vel undecimo tribuitur, et in capite 43 vocibus omnes erim desinit.

3) Codex olim Prumiensis jam Trevirensis, membranaceus, anno 1084 ab Arnoldo scholari praecipiente Wolfstanno, Prumiensis coenobii abbate, scriptus, a V. cl. Wytenbachio in rem nostram cum editis collatus est.

4) Editio Bouquetiana, vel potius Pithœana, a Bouqueto repetita.

5) Codex bibliothecae regiae Hannoveranae chartaceus in 4o saeculo decimo quarto exeunte scriptus, qui excerpta totius operis, ipsius verbis quantum fieri potuit adhibitis, continet.

6) Codex bibliothecae Steinwehrianae quae modo Wratislaviae exstat, chartaceus, saeculi XVI, ut videtur (Cf. Brodow über Karl d. Grossen 1814, pag. 180) cujus lectione eminentissimi V. cl. Steazl, egregio patriae historiae promotori, et professori publico Wratislaviensi, debemus.

Quibus omnibus inter se et cum Thegani fragmento, quod annalibus Metensibus saeculo decimo exeunte vel undecimo scriptis ad an. 838 inseritur, collatis, efficitur:

a. Editionem Bouquetianam cum omnibus codicibus et cum annalista Metensi pugnare hos vero inter se convenire;

b. Codicem Vindobonensem, Metensi ad verbum fere congruum, caeteros praecellere;

c. Scahusanum et Trevirensium, grammaticae ratione habita et singulas voces et syntaxin Thegano propriam innovasse, et Scahusanum quidem ea in re haud raro longius ab auctore nostro recessisse, et semel tantum, quoad verborum ordinem, Metensi testimonio confirmari;

d. Hannoveranum in vocibus scribendis et collandis Vindobonensi praecipue inhaerere;

e. Proximum eis Wratislaviensem accedere;

f. Pithœum in Thegano, Chesnium in Annalibus Metensibus edendis grammaticae suae regulis quibusdam tribuisse. Ita, capite 19, tenuis in tenuibus, gracilis in gracilibus, femoralia in femoralia mutaverunt, quae tamen omnes pariter codices respuant; Pithœus voces pro libitu inseruit (E. g., coronam auream anno fulgentem) et amisit, substantivorum numerum et casus, verborum tempora et modos corrigere et meliorem vocabulorum ordinem inducere sibi visus est.

Editionis igitur nostrae consilium fuit, ut codicis Vindobonensis (1) lectione, ubicunque vel Scahusani (2) vel Trevirensis (3) vel alterutrinus auctoritate firmaretur, in textu recepta, errores scribae ejus imperito debitos reliquorum auxilio tollerem, quod praecipue in littera una duabusve vel tribus omissis et ex Scahusano facile restituendis locum habuit. Scriptionem quoque Vindobonensem praecipue teneamus, et alia hujusmodi, sequi non placuit, quod in eo solo obtineat, nec saeculo nono recepta fuerit. In reliquorum lectionibus referendis omnia quae non nisi in uno codice occurrunt et nullius plane momenti sunt, sed scribae negligentiae debentur, ut verborum transpositiones, omittenda duxi. Distributionem operis in capita a Walafrido institutam, quamvis non nisi in codicibus Pithœi et Hannoverano recepta sit, lectorum commodis provisurus retinui. Adnotationibus paucis opus fuit; nam Eginhardi Annales usque ad an. 838 amplissimi commentarii loco sunt, quorum etiam ope nonnulli margini adjecti, et a Bouqueto adjectos servavi.

WALAFRIDI STRABONIS PRÆFATIO

Hoc opusculum in morem annalium Thagan, natione Francus, Treviransis Ecclesie chorepiscopus, breviter quidem, et vere potius quam lepide, composuit. In cuius quibusdam sententiis quod effusior et ardentior in loquendo videatur, ut vir nobilis et acris animi, quod de indignitate vilium personarum dolor suggestit, tacere non potuit. Præterea nimis amor iustitie et executoris ejus Christianissimi imperatoris, zeli naturalis exaggeravit dolorem. Unde quantum sit opus, ejus pro bona voluntate, non fastidium pro quantalacunque rusticitate. Novimus et nos virtum multa lectione instructum, sed prædicationis et correctionis studiis occupatum. Hæc opusculo ego Strabo quasdam insertiones et capita inserui, quia sanctæ memoriæ Ludovici imperatoris gesta et laudes sapius audire cupio vel proferre, ut facilius volentibus scire singula pateant titulorum compendio.

1. Series regii generis Francorum a beato Arnulfo usque ad Carolum Magnum, et ejus consecratio.
2. De Hiligarda et filiis ejus tribus.
3. De Ludovico juniore et de bonitate ejus, cum exemplis antiquorum.
4. De Irmingarda regina et filiis ex ea natis.
5. Mors Pippini et Caroli, filiorum imperatoris Caroli.
6. Qualiter Carolus imperator Ludovico cum consensu Francorum regni summam commisit.
7. Quid circa ultima tempora idem imperator fecerit, et mors ac sepultura ejus.
8. Ludovicus patri succedens qualiter res paternas distribuit.
9. Legatos diversos, et maxime Græcorum, suscepit et absolvit.
10. Quomodo decreta patrum suorum roboraverit.
11. Beneventanorum legatio censum professa.
12. Bernhardus, Pippini filius, patre se subdidit.
13. Quomodo legatis in totum regnum directis, quæque emendanda didicit et correxit.
14. Habito in Saxonia placito, Danorum legatos et Bernhardum suscepit et remisit.
15. Contra Selavos exercitum misit, et vicit.
16. Qualiter Stephanus papa Leoni succedens in Franciam venit, et Rhemis regi occurrit.
17. Quomodo idem papa cum imperatore concesserit, et mutuis donis se honorarunt.
18. Mortuo Stephano Paschalis successit.
19. De moribus pii imperatoris, et quotidiano usu et multiplici laude ejus.
20. De incongrua ignobilium ad ecclesiasticas dignitates promotione et vitiiis.
21. Lotharium patrem imperatorem designavit.
22. Conjuratio Bernardi contra imperatorem detecta atque devicta.

- A 23. Peccitudo imperatoris pro morte Bernardi.
24. Imperator fratres suos, habitum mutare fecit.
25. Murmannus Britto occiditur, et Irmingardis maritur.
26. Judith in regnum assumpta.
27. Exercitus contra Liduit missus.
28. Quando Lotharius Irmingardam accepit uxorem.
29. Lotbarius Italiam missus.
30. Purgatio Paschalis papæ de objectis coram legatis imperatoris: quo mortuo successit Eugenius papa.
31. Imperator rursus Britanniam vastavit.
32. Legati Bulgarum suscepti et remissi.
33. Heroldus Nortmannus cum suis Christianus effectus.
34. Exercitus obviani Saracenis missus.
35. Imperator Carolo filio suo Alamanniam et Rethiam dedit.
36. Quam vim Pippinus cum perdidit primoribus patri intulit, et dehonestatio Judith ac fratrum ejus.
- B 37. Quæ auctoritate imperator inimicos devicit, et reginam accepit.
38. Ubi se Bernhardus purgavit de objectis.
39. Prima eruptio Ludovici contra patrem, quæ reconciliatione sanata est.
40. Lotharius ab hujus eruptionis consilio se immunem voluit approbare.
41. Quando Pippinus a patre jussus ire in Franciam, fuga relapsus est.
42. Quæ gesta sunt apud Campam Mendach.
43. Quam gravia sustinuit pissimus imperator, maxime ad Compendium.
44. Invecto in Hebonem et similes.
45. Legati Ludovici ad Lotharium pro patre mittuntur.
46. Collocutio eorum apud Moguntiam.
47. Legati Ludovici ad patrem veniunt.
48. Qualiter liberatus est a Lothario imperator, et Hebo comprehensus.
- C 49. De indulgentia pii imperatoris et patientia.
50. De ignobilibus consiliariis vitandis vel suppri-mendis.
51. Revocatio Judith Imperatricis de Italia.
52. Gesta apud civitatem Cavallonum a Lothario.
53. Admōitio patris ad Lotharium per legatos directa.
54. Quomodo ad patrem Lotharius reverti consensit.
55. Quibus pactis ab invicem discesserunt, et quæ poena perditorum.
56. Hebo a gradu episcopali dejectus.
57. Mittuntur legati imperatoris a Lugduno ad Lotharium.
- U 58. Mors Berengarii, et conclusio libelli.

(a) Præfationem et capitulum argumenta ex editione Pithœi recepi; cõfices nec filii nec hæc agnoscunt.

INCIPIT VITA.

Regnante domino nostro Iesu Christo in perpetuum. Anno incarnationis eius octingentesimo tredecimo, qui est annus regni gloriosi et orthodoxi imperatoris Karoli quadragesimus quintus, filius Karoli qui de prosapia sancti Arnulfi, pontificis Christi, ortus est, sicut paterno relatu didicimus, et

VARIANTES LECTIONES.

Inscriptio codicis B: VITA HEROLDUS IMPERATORIS QUI MORTUUS ET Pius; codicis E: THEGARDUS CON-EPISCOPUS TREBERENSIS IN GESTA LUDOVICI PII; reliqui nullam præferunt. in perpetuum deest S. 4. Ari-wolfi 3.

multae testantur historiae. Sanctus Arnulfus cum esset in iuventute dux, genuit Ansgisum ducem; Ansgisus dux genuit Pippinum seniorem et ducem; Pippinus senior et dux genuit Karolum seniorem et ducem; Karolus senior et dux genuit Pippinum, quem Stephanus Romanus pontifex consecravit et unxit in regem: Pippinus senior et rex genuit Karolum, quem Leo Romanus pontifex consecravit et unxit ad imperatorem in ecclesia ubi beatissimum corpus apostolorum principis Petri requiescit, die natalis Domini nostri Iesu Christi.

2. Qui cum in iuventute erat, supradictus imperator desponsavit sibi nobilissimi generis Suavorum puellam, nomine Hildigardam, quae erat de cognatione Gotefridi ducis Alamannorum. Gotefridus dux genuit Huochingum; Huochingus genuit Nebi, Nebe genuit Immam; Imma vero genuit Hildigardam beatissimam reginam. Postquam autem eam supradictus imperator in matrimonium assumpsit, genuit ex ea tres filios, quorum unus vocabatur nomine patris sui Karolus, alter vero Pippinus, qui erat rex super Italiam, tertius vero vocabatur Hludowicus, qui erat rex super Aquitaniam. Diu vivebat pater eorum cum eis feliciter, et utiliter instruebat eos liberalibus disciplinis et mundanis legibus.

3. Sed ille qui iunior natus erat, semper ab infantia sua timere Deum et amare didicerat, et quicquid sibi habebat, propter nomen Domini pauperibus distribuere. Erat enim optimus filiorum eius, sicut ab exordio mundi frequenter iunior frater seniore fratrem meritis praecedebat. In filiis primi parentis generis humani primo declaratum est, quem Dominus in evangelio suo Abel iustum nominat. Abraham duos filios habuit, sed iunior melior seniori effectus est. Isaac duos filios habuit, sed iunior electus est. Iesse multos filios habuit, sed novissimus, qui erat pastor ovium, ad regni gubernacula super omnem Israel Deo iubente in regem electus et unctus est. Cuius de semine olim Christus promissus incarnari di-

gnatus est. Talia et similia enumerare proficuum est.

4. Supradictus vero Hludowicus postquam ad aetatem pervenit, desponsavit sibi filiam nobilissimi ducis Ingorammi, qui erat filius fratris Hruotgangi, sancti pontificis. Supradicta vero virgo Irmingarda vocabatur, quam cum consilio et consensu patris reginam constituit, atque ex ea tres filios habuit adhuc viventem patre, quorum unus vocabatur Hlutharius, alter Pippinus, tertius aequivocus eius Hludowicus.

5. Imperator autem magnus Karolus bene et utiliter regebat et diligebat regnum suum. Anno regni eius quadragesimo secundo (810) obiit Pippinus filius eius, anno aetatis suae 33. Sequenti vero anno (811) Karolus, primogenitus filius eius ex regina supradicta Hildigarda, obiit. Solus Hludowicus ad regni gubernacula remansit.

6. Supradictus vero imperator cum iam intellexit adpropinquare sibi diem obitus sui, (813) — senuerat enim valde, — vocavit filium suum Hludowicum ad se cum omni exercitu, episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, locopositis: habuit generale colloquium cum eis Aquisgrani palatio pacifice et honeste, ammonens ut fidem erga filium suum ostenderent, interrogans omnes a maximo usque ad minimum, si eis placuisset, ut nomen suum, id est imperatoris, filio suo Hludowico tradidisset. Illi omnes exultando responderunt, Dei ammonitionem esse illius regi. Quod factum, in proxima die dominica ornavit se cultu regio, et coronam capiti suo imposuit; incedebat clare decoratus et ornatus, sicut ei decuerat. Perrexit ad ecclesiam, quam ipse a fundamento construxerat, pervenit ante altare quod erat in eminentiori loco constructum caeteris altaribus, et consecratum in honore domini nostri Iesu Christi; super quod coronam auream, aliam quam ille gestabat in capite suo, fussit inponi. Postquam diu oraverunt ipse et filius eius, locutus est ad filium suum coram omni multitudine pontificum et opti-

VARIANTES LECTIONES.

1. Arnulfus 5. 2. Romanus deest 4. 3. unxit 2—4. ita deinceps. 4. senior et deest 2—4. 5. papa romanus 4. 6. p. a. 3. 4. 7. in die 2. 8. christi deest 3. 9. imp. sibi iunxit 4. 10. suavorum 4. 11. hildigardam 2. hiltgardam 4. hiltigarda 5. 12. godefridi 2. 3. gothefridi 4. godafredi 5. 13. alamannorum 1. alemannorum 2. 14. godefridus 2. 3. gothefridus 4. 15. huochingum—houchingus 4. 16. nebi autem g. 2—4. 17. peperit 2—4. 18. hildigardam 2. 19. deest 2—4. 20. matrimonio 4. 21. tertius 1. 22. ludewicus. 4. ita sapius. 23. deest 3. 24. dum 2—4. 25. qui natu minor 3. 26. quicquid super se 2—4. 6. quicquid sui 1. 27. iunior frater fr meritis 1. 28. quod 3. 4. 29. nominavit 2—4. 30. habraham 3. 31. seniore 4. 32. Isaac... est deest 4. 33. domino 4. 34. i. rex 2. 35. de cuius 2. 4. 36. incarnatus est 3. 37. suprafatus 2—4. 38. ingrammi 1. ingerrani 2. ingorammi 3. ingorammi 4. ingorammi 5. 39. ruotgangisim pontificis 1. ruthganga s. p. 4. 40. irmigarda 3. irmincarta 4. irmingarta 5. 41. cum deest 3. 4. 42. consensu 1. 43. p. v. 2. 4. 44. lutharius 2. lutharius 3. lotharius 4. hloharius 5. 45. filius deest 2. 4. 46. eius obiit 3. 47. et 4. 48. hildigarda 2. hiltgarda 3. hiltgarda 4. 49. intellexisset 2—4. 50. grande 4. 51. pacifice et h. a. 4. 52. deest 2. 4. 53. esse a. 4. 54. huius 2. 55. rei 2—4. 56. prima 4. 57. regis 4. 58. incedebatque c. vestitus 4. 59. eum 2. 4. 60. decebat 2. 61. fundamentis 4. 62. pervenitque 4. 63. ad 3. 64. quod erat deest 4. quod ipse construxerat in 3. 65. honorem 3. 4. 66. alia inquam 1. 67. ipse 4. ille deest 2. 68. poni 2—4.

NOTÆ

• Sequentia ex Genealogia regum Francorum desumpta sunt
b Vicariis.

d Id est, rei; forma regi saepius in noni seculi monumentis occurrit

matrem suorum, ammonens eum inprimis omnipotentem Deum diligere hac ¹ a timere, eius praecepta servare, ² in omnibus, aecclesias Dei gubernare et defendere ³ a pravis hominibus. Sororibus suis et fratribus qui erant natu iuniores, et nepotibus et omnibus propinquis suis inefficentem ⁴ misericordiam semper ostendere praecepit. Deinde sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios, superbos et nequissimos homines in viam salutis coactos dirigere, coenobiorum consolator fuisse ⁵ et pauperum pater ⁶. Fideles ministros et ⁷ Deum timentes constitueret, qui munera iniusta odio haberent. Nullum ab honore suo sine causa discretionis eiecisset ⁸, et ⁹ semetipsum omni tempore coram Deo et omni populo inreprehensibilem demonstrare ¹⁰. Postquam haec verba et alia multa coram multitudine filio suo ostenderet ¹¹, interrogavit eum ¹², si obediens ¹³ voluisset esse praeceptis suis. At ille respondit, libenter obedire, et cum Dei adiutorio omnia praecepta, quae mandaverat ei pater, custodire. Tunc iussit eum pater, ut propriis manibus elevarisset ¹⁴ coronam, quae erat super altare, et capiti suo imponeret ob recordationem omnium praeceptorum, quae mandaverat ei pater. At ille iussionem patris implevit. Quod factum ¹⁵, audientes missarum sollempnia ¹⁶ ibant ad palatium. Sustinuit enim filius patrem eundo et redeundo, quamdiu cum eo erat ¹⁷ filius ¹⁸. Non post multos dies magnificis donis et innumeris ¹⁹ honoravit eum pater suus, et dimisit eum ire Aquitaniam ²⁰. Antequam divisi fuissent ²¹, amplexantes enim ²² se et osculantes, propter gaudium amoris flere coeperunt. Ille perrexit in Aquitaniam, et dominus ²³ imperator tenuit regnum et nomen suum honorifice, sicut dignum erat.

7. Postquam divisi fuerant, dominus imperator nihil aliud coepit agere ²⁴, nisi in orationibus et elemosinis ²⁵ vacare, et libros corrigere. Et ²⁶ quatuor evangelia Christi, quae praetitulatur ²⁷ nomine Mathaei ²⁸, Marci, Lucae et Iohannis, in ultimo ante ²⁹ obitus sua diem cum Graecis et Siris ³⁰ optime correxerat. Sequenti vero anno, qui est annus regni eius 46 (814), mense Ianuario accepit dominum imperatorem post balneum febris ³¹. Cumque per singulos dies languor ³² ingravesceret, nihil comedens

A neque bibens, nisi modicum aquae ³³ ad recreationem corporis, septimo die postquam laborare nimis secum ³⁴ coepit, iussit familiarissimum pontificem suum Hildibaldum ³⁵ venire ad se, ut ei sacramenta Domini corporis et sanguinis tribueret, ut ³⁶ exitum suum confirmaret. Quod factum ³⁷, laboravit in infirmitate diem illum et noctem sequentem. In crastinum vero, luce adveniente, sciens quod facturus ³⁸ erat, extensa manu dextera, virtute qua poterat, signum sanctae crucis fronti inprimens, et super pectus et omne corpus consignavit. Novissime autem colligens pedes suos, extendens brachia ³⁹ et manus super corpus, clausit oculos suos ⁴⁰ psallens hunc versum leniter: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum* ⁴¹. Statim post haec in senectute bona plenus dierum perrexit in pace: ipso eodemque ⁴² die humatum est corpus eius in ecclesia, quam ipse construxerat ⁴³ Aquisgrani palatio, anno aetatis suae 72, indictione septima.

8. Post obitum gloriosissimi supradicti ⁴⁴ imperatoris Karoli perrexit ⁴⁵ filius eius ⁴⁶ Ludovicus de partibus Aquitaniae, venit ⁴⁷ Aquisgrani palatium, et suscipit ⁴⁸ omnia regna quae tradidit Deus patri suo sine ulla contradictione ⁴⁹. Qui est annus incarnationis Domini octingentesimus decimus quartus, qui est primus annus regni eius. Post patrem sedit in supradicto palatio, et inprimis cum maxima ⁵⁰ festinatione iussit ostendere sibi omnes thesauros patris in auro, in argento, in gemmis praeciosissimis, et in omni suppellectili. Dedit sororibus suis partem earum ⁵¹ legalem ⁵², et quicquid remanserat, dedit pro anima patris. Maximam partem thesauri misit Romam temporibus beati Leonis papae, et quicquid super hoc remanserat, sacerdotibus et pauperibus, advenis, viduis, orphanis ⁵³, omnia distribuit, nihil sibi reservans praeter mensam unam argenteam, quae triformis est, in modum ⁵⁴ quasi tres clipei in unum coniuncti; ipsam sibi retinuit ob amorem patris, et tamen eam alio praecio redemit quod pro patre tradidit.

9. Hoc facto ⁵⁵, legati venerunt ad eum ex omnibus regnis et provinciis, exteris ⁵⁶ nationibus, et omnes qui sub ditione erant patris sui, nunciantes pacem et fidem erga eum observare, et spontaneum obsequium non coacti obtulerunt ⁵⁷. Inter quos ⁵⁸ vene-

VARIANTES LECTIONES.

¹ ac 2. 3. et 4. ² praeceptis servare 1. ³ defendere 2—4. ⁴ inefficientem 2—4. ⁵ esset 3. ⁶ deest 2. 4. ⁶ et pauperum esse. Fideles 4. ⁷ ut 1. ⁸ eiceret 2—4. ⁹ deest 2. 4. ¹⁰ custodire 2. demonstraret 3. 4. ¹¹ ostenderet 2—4. ¹² deest 4. ¹³ ei 3. ¹⁴ elevaret 2. 4. ¹⁵ quo facto 4. ¹⁶ sollempnia 2. 3. sollempnia 4. ¹⁷ fuerat 5. 4. ¹⁸ quamdiu c. e. e. filius deest 2. ¹⁹ et innumeris deest 4. ²⁰ in aquitaniam 2—4. ²¹ essent 4. ²² deest 2. 4. ²³ dominus 4. sapius. ²⁴ cogitare cepit nisi orationibus 2. ²⁵ elemosinis 2—4. ²⁶ nam et 2. nam 4. ²⁷ intitulatur 2. 4. ²⁸ mathaei 2—4. ²⁹ ante deest 1. ³⁰ syris 2—4. ³¹ i. p. b. 4. ³² laboribus 4. ³³ atque 1. ³⁴ n. s. deest 2—4. ³⁵ hildibaldum 2. 3. hiltibaldum 4. ³⁶ et 2. ³⁷ quo facto 3. 4. ³⁸ futurus 3. ³⁹ brachia sua 2. ⁴⁰ deest 1. 2. 4. ⁴¹ deest 4. ⁴² ipsoque die 4. ⁴³ deest 1. ⁴⁴ deest 3. 4. ⁴⁵ venit 2. ⁴⁶ f. eius deest 4. ⁴⁷ deest 2. et venit 4. veniensque 3. ⁴⁸ suscepit 2—4. ⁴⁹ contradictione 1. ⁵⁰ magna 3. magna corr. maxima 2. ⁵¹ deest 1. ⁵² regalem 3. ⁵³ et orphanis 3. orphanisque 4. ⁵⁴ in medio 2. 4. ⁵⁵ factum 2. ⁵⁶ et ceteris 5. et ex ceteris 2. 4. ⁵⁷ qui fuerant sub patris ditione pacem nunciantes et fidem erga eum observantes spontaneum obsequium obtulerunt non coacti 2. ⁵⁸ eos 2. 4.

NOTÆ.

^a Id est, ac.

^b Coloniense.

D ^c Lucæ xxiii, 46; et Psalm. xxxi, 6.

runt legati Graecorum cum Amalharo¹ Treverensi² episcopo, qui erat legatus piae³ memoriae Karoli ad principem Constantinopolitanum, cuius nomen⁴ modo memoriae⁵ non occurrit⁶. Illi venientes, in solio patris collocatum dominum Hludowicum invenerunt, quae sic Dominus⁷ ordinavit. Ille eos benigne⁸ suscipiens, et dona eorum cum gratiarum actione suscepit⁹, et colloquium familiare interim quousque cum eo erant, habebat. Non post multos¹⁰ dies magnis honoribus decoravit eos, et dimisit ire ad propria, et ante eos misit missos¹¹ suos, praeparare eis quicquid desiderabant ad opus eorum¹², quousque fuissent¹³ in regno eius¹⁴.

10. Eodem anno iussit supradictus princeps renovare omnia praecipua, quae sub temporibus patrum suorum gesta erant ecclesiis Dei, et ipse manu propria ea cum subscriptione¹⁵ b roboravit¹⁶.

11. Interim venerunt legati Beneventorum¹⁷, qui omnem terram Beneventi suae potestati tradiderunt, et multa¹⁸ milia aureorum per annos singulos ad censum tradere promiserunt: quod ita perfecerunt¹⁹ usque in hodiernum diem.

12. Eodem tempore venit Bernhardus, filius fratris sui Pippini, et tradidit semetipsum ei²⁰ ad procerem²¹, et fidelitatem²² cum iuramento promisit. Suscepit eum libenter dominus Hludowicus, et magnis donis ac honorificis honoravit eum²³; permisit eum iterum ire in Italiam²⁴.

13. Eodem tempore supradictus princeps misit legatos suos super²⁵ omnia regna²⁶ sua inquirere et²⁷ investigare, si alicui aliqua iniustitia perpetrata fuisset²⁸, et si²⁹ aliquem invenissent qui haec³⁰ dicere voluisset, et cum verissimis testibus³¹ hoc comprobare³² potuisset, statim cum eis in praesentiam³³ eius venire praecipit. Qui egressi, invenerunt innumeram multitudinem oppressorum aut ablatione patrimonii, aut expoliatione libertatis; quod iniqui ministri, comites, et locopositi³⁴ per malum ingenium exercebant. Haec³⁵ omnia supradictus princeps destruere iussit acta, quae impie in diebus patris sui per iniquorum³⁶ ministrorum manus³⁷ facta fuerant. Patrimonia oppressis reddidit, iniuste

A ad servitium inclinetos absolvit, et omnibus praecipua facere iussit, et manu propria cum conscriptione³⁸ confirmavit. Fecit enim³⁹ hoc die temporis⁴⁰.

14. Alio anno regni sui habuit generale placitum suum in partibus Saxoniae (815), et ibi multa bona constituit, et legatio Danavorum⁴¹ c ad eum venit postulans pacem; et omnes qui in circuitu erant paganorum⁴² nationum⁴³ ad eum venerunt; et supradictus Bernhardus⁴⁴ ibi ad eum venit, quem dimisit ire iterum in Italiam. Dominus Hludowicus, postquam confirmavit confinia regni sui illis partibus⁴⁵, rediit⁴⁶ ad sedem suam Aquisgranum palacio, ibique⁴⁷ hiemem transegit.

15. Anno sequenti (816) direxit⁴⁸ exercitum suum contra Sclavos⁴⁹ in oriente positos; qui valde oppresserunt eos, et victores Deo donante extiterunt. Hoc facto, unus quisque rediit ad propria.

16. Eodem anno Leo papa Romanus obiit, et Stephanus post eum successit⁵⁰. Qui statim postquam pontificatum suscepit, iussit omnem populum Romanum fidelitatem cum iuramento promittere Hludowico⁵¹; et dirigens legatos suos ad supradictum principem, nunciavit⁵² ei, ut libenter eum videre voluisset in loco ubicumque ei⁵³ placuisset. Quod audiens⁵⁴, magno tripudio repletus coepit gaudere, et statim⁵⁵ iussit missos suos obviam ire sancto pontifici cum salutationibus magnis⁵⁶, et servitia praeparare. Perrexit post missos dominus Hludowicus obviam supradicto pontifici, obviantes sibi⁵⁷ in campo magno Remensium, descendit uterque de equo suo, et princeps prosternens se cum⁵⁸ omni corpore in terra⁵⁹ tribus vicibus ante pedes tanti pontificis, et tertia vice erectus salutavit pontificem istis verbis dicens: *Benedictus qui venit in nomine Domini. Deus dominus, et inluxit nobis*⁶⁰. Et respondit pontifex: *Benedictus sit*⁶¹ dominus Deus noster, qui tribuit oculis nostris videre secundum David regem. Amplexantes enim⁶² se et osculantes pacifice⁶³, perrexerunt ad ecclesiam; qui cum diu orarent⁶⁴, erexit se pontifex, et excelsa voce cum clero suo fecit ei laudes regales.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Amalharo 2. 3. ² Treverensi 4. ³ bonae 2. 3. 5. ⁴ deest 4. 6. ⁵ ad... occurrit deest 4. ⁶ deest 4. ⁷ bene 1. ⁸ accipiens 2. 4. ⁹ m. autem dies 2—4. ¹⁰ nuncios 3. ¹¹ eis quicquid necessarium erat eis, quousque venirent in regione sua 2. eis necessaria quaeque, quousque essent in regno eius 3. ¹² forent 4. ¹³ deest 4. ¹⁴ cum conscriptione 3. ¹⁵ hoc caput in codice 5 caput undecimum sequitur. ¹⁶ beneventanorum 4. ¹⁷ multa corr. septem 5. cf. Ann. Eginhardi. ¹⁸ fecerunt 2, 3. ¹⁹ sibi 3. ²⁰ ad obsequium 2. ²¹ f. ei cum 2—4. ²² eum et p. 3. 4. ²³ deest 2. 4. ²⁴ supra 2. 4. ²⁵ deest 2. ²⁶ i. et deest 2. ²⁷ esset 4. ²⁸ aliqua i. p. f. et si deest 4. ²⁹ hoc 2. 4. ³⁰ iurissimis vestibus 1. ³¹ probare 4. ³² provinciam 4. ³³ compositi 1. locispositi 3. ³⁴ deest 3. 4. ³⁵ impiorum 3. ³⁶ ingenia 3. 4. ³⁷ subscriptione 2. 4. ³⁸ deest 4. ³⁹ tempore 3. 4. hoc longo tempore 2. ⁴⁰ danorum 2—4. ⁴¹ paganorum 3. 4. ⁴² nationes 2. ⁴³ herardus 2. ⁴⁴ illis in p. 4. in illis p. 2. ⁴⁵ redit 2. 3. ⁴⁶ aquis ibique 2—4. ⁴⁷ misit 4. ⁴⁸ suavos 2. ⁴⁹ et stephanus p. e. successit deest 1. ⁵⁰ ludowica 1. ita sapius. regi hludowico 2. ⁵¹ mandat 2. nuntiat 3. nunciavit 4. ⁵² sibi 2. 4. ⁵³ audiens dominus hludowicus 2. ⁵⁴ confestim 4. ⁵⁵ maximis 2—4. ⁵⁶ obvians ei 4. qui cum obviasset sibi 2. ⁵⁷ deest 4. ⁵⁸ toto 2. ⁵⁹ terram 3. 4. ⁶⁰ deest 2. 3. ⁶¹ ergo 2. ⁶² osculantes, p. p. 4. ⁶³ orassent 2. oraverunt 4.

NOTAE.

^a Ad Michaellem directi erant. Cf. Eginhardi Annales. D
^b In authenticis Ludovici chartis linea litterae H transversa in monogrammate manu imperatoria ducta est.

^c Dani infra cap. 33, et in codice 2 *Dani* vocantur, doctrina eadem inani, qua posterioribus saeculis vel in scriptis publicis *Daci* audierunt.

^d Psalm. cxviii, 26.

17. Postea pontifex honoravit eum magnis honoribus et multis, et reginam Irmingardam¹, et omnes optimates et ministros eius. Et in proxima die dominica in ecclesia ante missarum sollempnia coram clero et omni populo consecravit eum, et unxit eum² ad imperatorem, et coronam auream mirae pulchritudinis cum³ praetiosissimis gemmis ornata, quam secum adportaverat⁴, posuit super⁵ caput eius. Et Irmingardam⁶ reginam appellavit Augustam, et posuit coronam auream super caput eius. Quamdiu ibi erat⁷ beatissimus papa, cottidie⁸ colloquium habebant de utilitate sanctae Dei ecclesiae. Postquam⁹ dominus imperator eum honoravit magnis et innumeris donis, tripliciter et amplius quam suscepisset ab eo, sicut semper solebat agere, magis dare quam accipere, dimisit eum ire Romam cum legatis suis, quibus praecepit ubique in itinere suo honestum servitium exhibere.

18. Postquam Romam venit, non post multos dies supradictus papa obiit (817). Postmodum¹⁰ claruit Dei manifestatione in nonnullis miraculis, quod ipse erat vivens verus Dei cultor. Post eum successit Paschalis papa¹¹.

19. Inde revertens dominus imperator venit Aquigrani palatium ad sedem suam. Pollebat enim de die in diem in¹² virtutibus sacris, quod prolixum est enumerare. Erat¹³ enim statura mediocri, oculis magnis et claris, vultu lucido, naso longo et recto, labiis¹⁴ non nimis densis nec nimis tenuis¹⁵, forti pectore, scapulis latis, brachiis fortissimis, ita ut nullus ei in arcu vel lancea sagittando¹⁶ aequiparare¹⁷ poterat¹⁸: manibus longis, digitis rectis, tibiis longis et ad mensuram graciles¹⁹, pedibus longis, voce virili, Lingua graeca et latina valde eruditus, sed graecam melius²⁰ intellegere²¹ poterat quam loqui; latinam²² vero sicut naturalem aequaliter loqui poterat²³. Sensum vero in omnibus scripturis spiritalem et moralem, nec non et anagogam²⁴ optime noverat²⁵. Poetica carmina gentilia quae in iuventute didicerat, respuit, nec legere, nec audire, nec docere²⁶ voluit. Erat²⁷ fortis in membris suis, agilis et impiger²⁸, tardus ad irascendum et²⁹ facilis ad miserandum. Quotiens mane in cottidianis diebus

ad ecclesiam perregerat causa orationis, flexis genibus fronte tetigit pavementum, humiliter diu orans, aliquando cum lacrimis; et omnibus moribus bonis semper ornatus. In tantum largus, ut, antea nec in antiquis libris nec³⁰ modernis temporibus auditum est, ut villas regias, quae erant patriae³¹ ani et ani et tritavi, fidelibus suis tradidit eas in possessionem sempiternam³², et praecepta constituit³³, et aequi sui impressione cum consubscriptione³⁴ manu propria roboravit. Fecerat³⁵ enim hoc diu temporis³⁶. Erat enim³⁷ in cibo potuque sobrius, et in³⁸ indumentis suis moderabilis. Nunquam aureo resplenduit vestimento³⁹, nisi tantum in summis festivitibus, sicut patres eius solebant agere. Tunc⁴⁰ nihil⁴¹ in⁴² illis diebus se induit praeter camisiam⁴³ et femoralia⁴⁴ nisi cum auro texta, lembo⁴⁵ aureo, haltheo⁴⁶ aureo⁴⁷ praecinctus et anse auro⁴⁸ fulgente, ocreas aureas et clamidem cum⁴⁹ auro textam, et coronam auream⁵⁰ in capite gestans, et baculum aureum in manu tenens. Nunquam in risum⁵¹ exaltavit vocem suam, nec quando in summis⁵² festivitibus ad laetitiam populi procedebant themelici⁵³ c, securri⁵⁴ et mimi cum choraulis⁵⁵ et citharistis ad mensam coram eo, tunc ad mensuram ridebat populus coram eo, ille nunquam nec⁵⁶ dentes candidos suos in risu ostendit. Cottidie ante cibum aelemosinarum largitionem⁵⁷ pauperibus⁵⁸ exhibuit, et ubicumque erat, xenodochia⁵⁹ secum habebat. In mense autem Augusto, quando cervi pingulissimi sunt, venatione⁶⁰ vacabat, usque dum aprorum tempus advenerat.

20. Omnia prudenter et caute agens, nihil indiscrete faciens⁶¹ praeter quod consiliariis suis magis⁶² credidit quam opus esset; quod ei fecit occupatio psalmodiae et lectio quae assiduitas⁶³, et aliud, quod ille non incipiebat. Quia iam dudum illa pessima et consuetudo erat, ut ex vilissimis servis, fiebant⁶⁴ summi pontifices⁶⁵: hoc non prohibuit⁶⁶; tamen maximum malum est in populo christiano, sicut testantur⁶⁷ Regum historiae de Hieroboam filio Nabad⁶⁸, qui erat servus regis Salomonis, et post⁶⁹ eum principatum habebat super decem tribus filiorum Israel. Refert enim scriptura de eo⁷⁰: Post

VARIANTES LECTIONES.

¹ ermengardam 2. ² deest 2. — 4. ³ deest 2. 4. ⁴ asportare fecit 2. asportaverat 3. asportaverat 4. ⁵ supra 3. 4. ⁶ ermengardam 2. ⁷ mansit, ⁸ quotidie 4. ⁹ Ergo postquam 2. post quod 3. 4. ¹⁰ dies supra modum 4. ¹¹ media desunt. ¹² deest 2—4. ¹³ hinc inde Annales Metenses nostrum exscribunt, quorum majoris momenti lectiones numero 9 signata referentur. ¹⁴ et labris 4. ¹⁵ tenuibus 4. 9. longis 3. ¹⁶ deest 2. ¹⁷ aequiparare 3. aequiparari 2. 4. 9. ¹⁸ posset 2. 9. potuisset 3. ¹⁹ gracilibus 4. 9. spissis 2. ²⁰ magis 4. ²¹ intelligere 2—4. 9. ²² latine vero ac si naturali aequaliter loquebatur 9. ²³ loquebatur 2. ²⁴ anagogem 4. anagogium 3. ²⁵ spiritalem et intelligibilem habebat 2. ²⁶ discere alterius v. 2. ²⁷ erat enim 1. 9. ²⁸ imiger 1. ²⁹ deest 4. ³⁰ nec in 2—4. ³¹ deest 4. ³² possessiones sempiternas 4. ³³ siu naret 1. construit 3. construxit 4. 9. ³⁴ conscriptione 2. 3. subscriptione 4. 9. ³⁵ fecit 4. ³⁶ tempore 2—4. 9. ³⁷ deest 3. 4. ³⁸ deest 3. 4. ³⁹ indumento 4. ⁴⁰ deest 4. 9. ⁴¹ deest 1. ⁴² deest 2. 3. 4. ⁴³ camisam 9. ⁴⁴ femoralia f. feminalia 4. 9. ⁴⁵ balteo 2. 3. 9. ⁴⁶ aureo 1. ⁴⁷ deest 2. 3. 4. ⁴⁸ auream auro fulgentem 4. ⁴⁹ risu 2—4. 9. ⁵⁰ deest 4. ⁵¹ themelici 2. 3. 4. 9. ⁵² scurrae 4. 9. ⁵³ choraulis 2—4. 9. ⁵⁴ vel 4. ⁵⁵ largitionem 1. ⁵⁶ deest 4. ⁵⁷ xenodochia 1. ⁵⁸ venationi 4. 9. ⁵⁹ faciebat praeterquam quod 4. ⁶⁰ mais 1. ⁶¹ hic annalista Metensis nostrum missum facit. ⁶² ferent 2. ⁶³ et hoc 4. ⁶⁴ quod tamen 4. ⁶⁵ testatur v. historia 2—4. ⁶⁶ nadab 1. 3. nabath 2. 4. 6. ⁶⁷ deest 1.

NOTAE.

^a Cf. Eginhardi Vitam Caroli, cap. 22 sqq.

^b Id est, limbo, tunica militari.

^c Id est, thymelici, musici sceculi. Isidori Orig.

D lib. xviii, c. 47.

^d Cf. Monachum Sangall. de Gestis Caroli 1, 3.

^e 1 Regum xiii, 33.

haec verba non est reversus. Hieroboam de via sua pessima, sed, e contrario, fecit de nonissimis populi sacerdotes excelsorum. Quodcumque volebat implebat manum suam, et fiebat sacerdos excelsorum. Et propter hanc causam peccavit domus Hieroboam, et versa est, et deleta de superficie terrae. Postquam illi tales culmen regiminis arripunt, nunquam sunt antea tam mansueti et sic domestici, ut non statim incipiant esse iracundi, rixosi, maliloqui, obstinati, iniuriosi, et minas omnibus subiectis promittentes, et per huiusmodi negotia cupiunt ab omnibus timeri ac laudari. Turpissimam cognationem eorum a iugo debite servitutis nituntur eripere, et libertatem imponi. Tunc aliquos eorum liberalibus studiis instrunt, alios nobilibus feminis coniungunt, et propinquas eorum filios nobilium in coniugium compellunt accipere. Nullus enim cum eis aequanimiter vivere potest, nisi hi soli qui talem coniunctionem cum eis habent; ceteri vero cura maxima tristitia, gemendo et flendo, ducunt die suos. Propinqui vero supradictorum, postquam aliquid intellegunt, senes nobiles derident atque despiciunt, sunt elati, instabiles, incontinentes, impudici, inverecundi: unicuique tamen parvum bonum remanet. Postquam autem a se sanctam verecundiam proiciunt Domini eorum, nolunt intellegere scripturam canonicam, quod apostolorum concilium nominatur; ibi enim praecepit dicens: Quod si episcopus pauperes parentes habuerit, tribuat eis quasi pauperibus, ut non res ecclesiastica pereat. Librum sancti Gregorii qui praetitulatur Pastoralis, nolunt accipere. Nullus enim credi potest quomodo se continent, nisi hi soli qui hoc malum sine ulla intermissione patiuntur. Propinqui vero eorum, postquam aliquid intellegunt, quod maximum periculum est dantibus et accipientibus, ad sacrum ordinem pertrahuntur. Et licet sint aliquid perili, tamen superat eorum doctrinam criminum multitudo. Fit plerumque, ut pastor in ecclesia aliquos negligentes noxios ausus non est canonicam iustitia provocare propter crimina propinquorum; illud sacrum ministerium plerumque a nonnullis valde despicitur, propter quod a talibus exhibetur. Et ideo omnipotens Deus cum regibus et principibus

A hanc pessimam consuetudinem, amodo, et deinceps eradicare et suffocare dignetur, ut, amplius non fiat in populo christiano. Amen.

21. (817.) Supradictus vero imperator denominavit filium suum Iltharium, ut post obitum suum omnia regna quae tradidit ei Deus per manum patris susciperet, atque nomen haberet et imperium patris; ceteri filii ob hoc indignati sunt.

22. Ipso eodemque anno Bernhardus, filius Pippini ex concubina natus, per exhortationem maiorum hominum extollens se adversus patrem suum, voluit eum a regno expellere. Habebat enim impios, consiliarios hinc inde. Quod audiens dominus imperator, perrexit de Aquisgran palatio, pervenit Cavillonis civitatem, ubi obviam ei venit Bernhardus cum consiliariis suis impiis, et sese repraesentabant et commendati sunt. Imperator vero celebravit illum natalem Domini. Inde revertens venit ad sedem suam Aquisgran, et post pascha (818) habuit conventum magnum populorum, et omnes investigavit infidelium nequissimas conspirationes huius rei. Inveniunt autem nonnulli in hac seditione esse lapsos ex utrisque Francorum et Langobardorum, qui omnes iudicati sunt ad mortem, praeter episcopos, qui postmodum depositi in confessione eorum facti sunt. Hoc fuit Anselmus Mediolanensis, et Thedulfus Aurelianensis, et Wolvodus Cremonensis. Illud iudicium mortale, quod ceteris factum fuerat, imperator exercere noluit; sed consilarii Bernhardum luminibus privarunt, similiter et exhortatores suos Egittheum, Reginhardum, et Reginarium, qui erat filius filiae Hardrade, qui erat, dux Austriae infidelissimus, qui iam dudum insurgere in domum Karolum voluit et ei regnum minuere, qui eodem supplicio ipse deputatus est, sicut filiae suae filius sustinuit cum consentaneis suis.

23. Tertio die post amissionem luminum Bernhardus obiit. Quod audiens imperator, magno cum dolore flevit multis temporibus, et confessionem dedit coram omnibus episcopis suis, et iudicio eorum poenitentiam suscepit propter hoc tantum, qui non prohibuit consiliariis suis hanc debilitatem agere. Ob hanc causam multa dedit

VARIANTES LECTIONES.

de eo in haec verba: Non est 4. reversus 1. quicumque 2. 3. sacerdos 2. 3. Quodcumque... excelsorum deest 4. domus 1. deest 2. 4. deest 4. accipiunt 4. sunt sicut a. 2. 4. sidomestici 4. huiusmodi 2. 4. et 2. 4. imponere 4. in c. deest 4. cogunt 4. deest 2. 4. deest 4. deest 2-4. autem 2. 4. deest 4. deest 2-4. proiciunt 2. 3. proiecit 4. d. e. deest 3. praecipit 2-4. tribuatur 2-4. gregorii papae 2. credere 3. 4. aliqui sint 4. plerum 1. negligentes 2-4. et illud 4. r. suis et 2-4. hlutarium 2. lotharium 3. 4. hludharum 5. manus patris sui s. 2-4. 6. et ob hoc c. f. 4. et ex 4. exhortationem 1. patruhelm 3. patrum 4. habebatque 4. Habebat... inde deest 1. deest 4. et pervenit 2. 4. cavillonis 3. deest 4. deest 4. et sese repraesentabant deest 2-4. et c. sunt deest 1. et inde 4. aquis 2-4. seductione 4. lapsi 2. 4. utraque parte 2-4. atque 2-4. longobardorum 1. 3. 4. anselmus 2. thedulfus 1. thiedolfus 3. wolvodus 4. et w. c. et th. aurelianensis 2-4. est 4. exortatores 1. eggitheum 2. 3. egittheum 4. reginardum 2. reinhardum 4. et r. deest 3. hardardi 2. hardati 3. 4. deest 4. cum 4. multo tempore 2. 4. deest 4. debilitatem 2. 3. 5. crudelitatem 1. 4. facere 3.

NOTAE.

^a Id est, in regibus et principibus; cum hic Germanicum *bei* significat.

^b Id est, *patrum*.

pauperibus propter purgationem animae suae.

24. Eodem tempore iussit fratres suos tonsurari, Drogonem, Hugonem et Theodoricum, discordiam ad mitigandam, et liberatis disciplinis iussit instrui, quos postmodum honorifice constituit, Drogoni episcopatum dedit, et Hugoni coenobium, monasteria.

25. Tunc perrexit dominus imperator partibus Britaniae cum exercitu, et ibi Murcomannus dux eorum interfectus est, et omnem terram istam suae ditioni subegit. Inde regrediens invenit Irmingardam reginam febricitantem, quae non post multos dies obiit in pace.

26. Sequenti vero anno (819) accepit filiam Hwelfi ducis sui, qui erat de nobilissima progenie Bawariorum, et nomen virginis Iudith, quae erat ex parte matris, cuius nomen Eigilwi, nobilissimi generis Saxonici, eamque reginam constituit. Erat enim pulchra valde. Eodem anno Ingilheim in villa regia generale placitum suum habuit.

27. Sequenti anno (820) exercitum suum insit adversus orientales Sclavos, quorum dux nominabatur Liduit, quem in fuga verterunt et terram istam vastaverunt. Inde regredientes venerunt domum.

28. Sequenti anno (821) habuit placitum suum generale, et ibi Hlutharius, filius suus primogenitus ex regina, suscepit in coniugium filiam Hugonis comitis, qui erat de stirpe cuiusdam ducis nomine Eih, qui erat timidus super omnes homines. Sic enim becilerunt ei domestici sui, ut aliquando pedem foris sepe ponere ausus non fuisset. Iam tunc imminabat ei infidelitas, quam per suggestionem supradicti sacerdotis sui et aliorum iniquorum multorum ostendit in patrem. Inde regrediens Hlutharius venit Wormaciam cum uxore.

29. Sequenti anno (822) habuit generale placitum suum Attinaco palatio. Inde direxit filium suum Hlutharium cum coniuge Irmingarda in Italiam. Dominus vero imperator perrexit inde, venit Francofurtum, ibique natalem Domini celebravit.

VARIANTES LECTIONES.

1 tonsurari 2-4. 2 drogonem 4. 3 hugonem 2-4. 4 theodoricum 1. theocerium 2. 5 instruit 1. 6 drogoni 5. 4. 7 cenobialia 3. 4. 8 multa 2. 9 in partes 4. 10 britanniae 2-4. britanniae 3. 11 murmannus 4. 12 requievit 2. 13 huuelmi 1. welli 4. 14 deest 4. 15 stirpe 4. 16 baioariorum 2. 3. bavariorum 4. 17 c. n. eigilwi deest 2. 3. 4. 5. 18 ingilheim 1. inguleheim 2. ingulenheim 4. 19 deest 4. 20 deest 2-4. 21 transmisit 3. 4. 22 liudewit 3. 23 fugam 2-4. 24 et t. i. v. deest 1. 25 ex r. deest 3. 26 deest 1. 27 hugonis 3. 4. 28 edic 2. edig 3. edith 4. edit 5. 29 sepem 4. deest 2. 30 sacerdotis sui 1. 31 patre 2-4. 32 inde . . . uxore deest 3. 33 attinaco 1. 34 irmingard 2. irmingardam italiam 1. 35 et venit 2-4. 36 francofurtum 3. francoford 2. francofurt. 4. 37 reddicam 1. cf. cap. 35. rethiam 4. 38 in p. 4. 39 romanorum 2. 4. 40 paschalem 2-4. 41 britanniam 2-4. 42 aquisgranum 2-4. 43 ferentes 4. 44 bulgariorum 1. vulgarorum 5. 45 regio 2. 3. 5. 46 ingilheim 1. inguleheim 2. ingulenheim 4. ita saepius. 47 eriolt 4. 48 danis 3. 4. 49 deest 4. 50 eius deest 1. 51 frisonum 4. 52 in 4. 53 deest 4. 54 vero 2-4. 55 et post 4. 56 commerciacum 4. 57 deest 1. 58 deest 1. 59 alamanicam 1. alemannicam 2. 60 rethiciam 4. rheciam 5. 61 suo lodewico 4. 62 deest 1. 63 deest 4. 64 et pervenit 2. 4.

NOTAE.

^a Aliis *Murmannus*.

^b Rhaetiam sive ducatum Curiensem. Cf. Eginhardi Annales.

^c Commercy ad Mosam.

^d Rhaetiam Curiensem.

30. Postea (825) misit legatos suos, Adalungum venerabilem abbatem et presbyterum, et Hunfridum qui erat dux super Redicam partibus Romae, propter quandam insolentiam quam Romanus populus super Romanum pontificem Pascalem dixit, imputantes ei, quod nonnullorum homicida fuisset. Qui supradictus pontifex cum iuramento purificavit se in Lateranensi patriarchio coram supradictis legatis et populo Romano, cum episcopis, et presbyteris et diaconibus quinque (824). Illis missis abeuntibus, statim supradictus papa obiit, cuius funus Romanus populus in ecclesia beati Petri apostoli humari noluit, antequam Eugenius papa post eum successit, et ipse iussit sepelire corpus eius in loco quem ipse vivus construxerat.

31. Anno sequenti imperator perrexit alia vice in Britanniam, et omnem terram istam magna plaga vastavit propter infidelitatem eorum.

32. Alio anno (825) erat Aquis palatio cum magno exercitu, et ibi venerunt legati Bulgarorum portantes dona: quos benignè suscipiens, dimisit ire ad propria.

33. Sequenti vero anno (826) erat in palatio regio Ingilheim, et ibi ad eum venit Heriolt de Danais, quem dominus imperator elevavit de sacro fonte baptismatis, et uxorem eius elevavit de fonte domnia Iudith augusta. Tunc dominus imperator magnam partem Fresonum dedit ei, et honorificis donis ornavit eum, et cum legatis suis dimisit eum ire cum pace.

34. Alio anno (827) direxit exercitum suum obviani Sarracenis. Sequenti anno (828) perrexit de Ingilheim, post generale placitum suum pervenit ad Commarciacum.

35. Alio anno (829) venit Wormaciam, ubi et Karolo filio suo, qui erat ex Iudith augusta natus, terram Alamannicam, et Redicam, et partem aliquam Burgundiae, coram filiis suis Hluthario et aequivoco suo tradidit, et illi inde indignati sunt, ma cum Pippino germano eorum.

36. Alio vero anno (830) perrexit dominus imperator de Aquisgram palatio, pervenit ad Compen-

domi, ibique venit obviam ei Pippinus filius eius cum magnatis primis patris sui, Hildavino archicappellano, et Iesse Ambianensi episcopo, Hugone et Matfrido, Elisachar abbate, Godefrido, et multis aliis perfidis, et voluerunt dominum imperatorem de regno expellere; quod prohibuit dilectus aequivocus filius eius. Supradicti impii obsecrantes ei multa contraria, quod impium est fieri vel credi. Dixerunt Judith reginam violatam esse a quodam duce Bernhardo, qui erat de stirpe regali, et domni imperatoris ex sacro fonte baptismatis filius, mentientes omnia; suscipientes reginam Judith, eamque vi velantes et in monasterium mittentes, et fratres eius Chouonradum et Ruodolfum tendentes et in monasterio mittentes.

37. Ipso eodemque anno pervenit dominus imperator ad Niwimagan castrum, quod situm est super fluvium quod dicitur Walum; et multitudo hominum ex omnibus regnis suis venit ad eum, inter quos venerunt supradicti adversarii eius, et superaverat eos dominus imperator, et divisit eos atque commendavit. Et Hlutharius filius eius cum iuramento fidelitatem promisit, ut post hoc nunquam talla committere debuisset. Et ibi Iesse iusto iudicio episcoporum depositus est. Ibi fuit aequivocus filius eius, qui in omnibus laboribus patris adiutor eius extitit. Inde venit dominus imperator Aquis ad sedem suam, et supradicta coniux venit ibi obviam ei, quam honorifice suscepit, iubente Gregorio Romano pontifice cum aliorum episcoporum iusto iudicio.

38. Sequenti vero anno (831) imperator in palatio Theodoni erat cum filiis suis Hluthario et Hludowico; et ibi supradictus dux venit Bernhards, et purificavit se de supradicto stupro, postquam nullus inventus est, qui ausus fuisset eum armis supradictam rem ei imponere.

39. Alio vero anno (832) post pascha auditum est, quod aequivocus filius eius cum consilio Hlutharii voluisset visitare patrem in hoste, et venit usque ad monasterium sancti Nazarii, et modico tempore

ibi residens, usque dum pater eius Magontiam veniens, et coadunato exercitu secutus est eum. Filius vero eius supradictus revertens domum, et expectavit adventum patris, et voluit se defendere. Pater vero veniens, iussit eum venire ad se; quem benigne suscipiens, habuerunt colloquium pacificum, et non post multos dies cum magno amore diviserunt se. Filius domi sedebat, et pater reversus est in Franciam.

40. Cum ergo venit ad palatium Francofurti, ibi obviam ei venit Hlutharius filius eius, postulans patrem, ut semetipsum purificare licuisset, quod nec per voluntatem eius, nec per exhortationem eius frater ullam molestiam patri fecisset; et quam verum hoc sit, nonnullis est cognitum.

41. Interim quo rex ibidem manebat, auditum est, quod Pippinus filius eius commotionem patri facere voluisset. Qui concite perrexit Limodiam civitatem obviam eius, iussit ire filium cum uxore et liberis in Franciam. In primis audient imperium patris, incipiebat ire usque ad Theotwadum palatium; inde revertens perrexit in Aquitaniam (833); imperator inde revertens, venit Aquis ad sedem suam, et fuit ibi non multum tempus. Inde regrediens, venit Wormaciam civitatem ante sanctum tempus quadragesimae.

42. Post pascha audivit, ut iterum filii sui ad eum venire voluissent non pacifice; qui congregavit exercitum, perrexit obviam eis usque in magnum campum qui est inter Argentoriam et Basileam, qui usque hodie nominatur Campus-mendacii, ubi plurimorum fidelitas extincta est. Filii autem eius perrexerunt obviam ei cum Gregorio papa Romano; et quicquid postulabant, nihil eis pater consentiens. Non post multos dies venerunt ad colloquium imperator et supradictus pontifex; qui non diu loquentes, honoravit eum pontifex imprimis magnis et innumeris donis. Postquam uterque rediit ad tabernaculum, misit imperator dona regalia per Adalungum venerabilem abbatem atque presbyterum supradicto pontifici. Tunc consilium sunt

VARIANTES LECTIONES.

¹ magnatibus 3. 4. ² hilduino 2. 4. hilduwino 3. ³ scribendum archicappellano pro more qui saeculi. ⁴ ambianensi f. ⁵ hugo 2. hugone 3. 4. ⁶ mathfrido 2. 4. ⁷ Elisachar abbate godefrido ⁸ deest 4. ⁹ godefrido 2. 3. ¹⁰ quod i. e. f. v. credi ¹¹ deest 2. 4. ¹² deest 1. ¹³ eunradum 2. conradum 3. ¹⁴ conradum 4. 5. ¹⁵ ruodolfum 2. ruodolfum 4. 5. ¹⁶ monasterium 2-5. ¹⁷ miserunt 2. 3. mittentes etc. 4. ¹⁸ deest 4. ¹⁹ niwimagan 1. novium magnum 2. noviomagan 5. 4. ²⁰ q. si. e. deest 3. ²¹ valum 2. 4. wal. 3. ²² postquam superavit, divisit eos 2. superavit 3. 4. ²³ dimisit 4. ²⁴ post haec 2. posthac 4. ²⁵ deest 3. ²⁶ deest 4. ²⁷ deest 4. ²⁸ deest 4. ²⁹ de obiecto 4. ³⁰ iam dictam 4. ³¹ deest 4. ³² cum gaudio magno amore 4. ³³ ullas molestias 4. ³⁴ sed quod 4. ³⁵ verum est m. c. 2. ³⁶ ibi 2. 4. ³⁷ eius aliquam 2-4. ³⁸ lemovicam 4. ³⁹ et 2-4. ⁴⁰ et iussit 2. iussitque 4. ⁴¹ theotwadum 2. theotwadum 4. ⁴² et imp. 4. ⁴³ deest 4. ⁴⁴ rediens 4. ⁴⁵ ad aquis. ⁴⁶ egrediens 3. digrediens 4. ⁴⁷ deest 4. ⁴⁸ quadragesimale 4. ⁴⁹ quod 2. 4. ⁵⁰ et perrexit 2-4. ⁵¹ argentoriam 2. 4. argentoratum 5. ⁵² basileam 4. ⁵³ eo quod ibi 4. ⁵⁴ sit 4. ⁵⁵ papa 2. 3. romano pontifice 4. ⁵⁶ nihil erat eis 3. 4. ⁵⁷ consentit 2. ⁵⁸ iamdictus 4. ⁵⁹ deest 3. et 4.

NOTÆ.

^a Filio S. Willehelmi, ducis et monachi Gello-D ^b Id est, custodiendos distribuit. nensis. BOUQUET.

nali, ut imperatorem desererent, et ad filios eius pervenerunt, imprimis ¹ qui cum antea offenderant ²; ceterisque ³ sequentibus, quadam nocte pars maxima dimisit eum, et tentoria eorum relinquentes ⁴, pervenerunt ad filios. In crastinum ⁵ aliqui qui remanserant, veniunt ad imperatorem, quibus praecepit dicens: *Ita, viri, ad filios meos. Noto ut vltas propter me vitam vestram membra dimittat.* Ad ⁶ illi infusi lacrimis recedebant ab eo. Iam tunc separatam habebant uxorem suam ⁷ ab eo, eam iuramento confirmantes ⁸, ut nec ad mortem nec ad debilitationem ⁹ eam habere desiderarent. Qui ¹⁰ statim miserunt partibus Italiae in civitatem Tarrusnam ¹¹, ibi eam habentes. Non multo tempore postea susceperunt ¹² patrem, et duxerunt eum cum illis ¹³, quod ¹⁴ facte ¹⁵, diviserunt se ibi; Pippinus perrexit in Aquitaniam, Hincovicus in Bavariam.

45. Hlotharius ¹⁶ vero duxit secum patrem ad Compendium palatium, et ibi valde ¹⁷ adflixit eum eam episcopis et ceteris nonnullis. Iusserunt eum, ut ¹⁸ in monasterium iret ¹⁹, et ibi fuisset ²⁰ omnibus dictus ²¹ vitae suae. Quod ille renuens, non concessit voluntati ²² eorum. Omnes enim ²³ episcopi molesti fuerunt ei, et maxime hi, qui ²⁴ ex villissima ²⁵ servili conditione honore habebat, cum his qui ex barbaris nationibus ad hoc fastigium perducti sunt.

46. Eligerunt tunc unum impudicum et crudelissimum, qui dicebatur Ebo ²⁶, Remensis episcopus, qui erat ex originarium servorum stirpe, ut eum inmaniter adflixisset eam confractionibus ceterorum. Inaudita locuti sunt, inaudita fecerunt, ostidio improperantes ei. Abstulerunt ei gladium a ²⁷ femore suo, iudicio servorum suorum induentes eum cilicio. Tunc impletum ²⁸ epilogium ²⁹ Hieremiae prophetae dicentis: *Servi dominati sunt nostri*. O qualem remunerationem reddidisti ei! Fecit ³⁰ te liberum, non nobilem, quod impossibile est ³¹. Post libertatem vestivit ³² te purpura et palle; ³³ tu eum induisti cilicio. Ille te pertraxit in carcerem ad culina pontificale; tu eum falso iudicio voluisti expellere a

a solo patrum suorum. Crudelis, cur non intellexisti praecepta Dominica ³⁴. *Non est servus supra dominum* ³⁵. Quomobrem contempsisti praecepta apostolica ³⁶ illius, qui usque ³⁷ ad tertium coelum raptus erat, ut inter angelos disceret, quid ³⁸ hominibus imperaret ³⁹? Ille ⁴⁰ sic praecepit dicens: *Omni- bus potentibus sublimioribus subiecti estote. Non est enim ⁴¹ potestas nisi a Domino* ⁴². Et iterum alius ⁴³ dicit: *Deum time, regem honorifica.* *Servi subditi estote in omni timore domini* ⁴⁴, non tantum bonis et modestis, sed etiam discoloris: haec ⁴⁵ est enim gratia. Tu vero Deum non timeasti, nec regem honorasti. Si unusquisque gratiam Dei adipisci poterit talia faciendo, prosequite iram Dei habebit talia contempnendo. Crudelis, quis consiliarius tuus fuit, aut ductor ⁴⁶ tuus? Nonne ille, qui est rex super omnes filios superbiae? qui dicebat ⁴⁷ Deo ⁴⁸ creatori suo: *Haec omnia tibi dabo, si praesidens adoraveris me* ⁴⁹. O Domine Iesu Christo ⁵⁰, ubi erat angelus tuus; qui omnia primogenita Aegypti una nocte facile ⁵¹ delevit? et ille qui in castris Assyriorum sub Sennacherib, rege inique, nocte una ⁵² centum octuaginta quinque milia perdidit: extulit, testante ⁵³ Esaya propheta? Aut ille qui Herodem iuniorum ⁵⁴ concionantem ⁵⁵ percussit, ut ⁵⁶ statim scatore coepit veribus? Et tu, terra, quae eum sustulisti ⁵⁷ illo in tempore, quare non aperuisti os tuum, ut devotares eum, sicut iam olim fecisti Bathan et Abiron? Tu non intellexisti trifurcamentum legem tuam quae dicit: *Cebaria et vinga et homo* ⁵⁸. *asinus, panis et disciplina et opus servo.* Tibi ratiocinavit Zacharias propheta, dicens ⁵⁹: *Non vides, quia mendacium locutus es in nomine Domini.* Deus manifestavit malitiam tuam, et conservavit ⁶⁰ illi regnum et gloriam suam. Propter ⁶¹ cupiditatem et mendacium magna te ⁶² impietate perdidisti. Corrae tuae in obprobrium omnibus diebus vitae tuae. Per praecepta ⁶³ cupiditatis et falsitatis ⁶⁴ crescit ignominia tua de die in diem, sicut ⁶⁵ numerus parvus per artem arithmetica surgit in maximum. Crudelis, adhuc imperfectum est canonicum iudi-

VARIANTES LECTIONES.

lli qui 2-4. ² offenderant 4. ³ ceteris 2-4. ⁴ derelinquentes 4. ⁵ c. vero a. 4. ⁶ deest 2. 4. ⁷ iam t. s. h. u. suam deest 1. ⁸ confirmans 4. ⁹ debilitatem 2 — 4. ¹⁰ quam 2 — 4. ¹¹ dantonam 4. ¹² habentes u. m. t. Postea 1. habentes. Non post multos dies susceperunt 3. ¹³ duxerunt secum 2. 3. ¹⁴ quo 3. 4. ¹⁵ factum 2. ¹⁶ Hlotharus 1. ¹⁷ valde deest 1. ¹⁸ i. enim eam hie in 4. iusserunt enim ut 3. ¹⁹ deest 4. ²⁰ esse 4. ²¹ deest 1. ²² voluptati 1. ²³ in hac voce desinit codex 2. ²⁴ quos 3. 4. ²⁵ deest 4. ²⁶ hebo 4. ²⁷ de 3. 4. ²⁸ i. est 3. ²⁹ epilongium 1. epylogium 3. elogium 4. ³⁰ fecit te 1. ³¹ est post libertatem. Vestivit 4. ³² vestivi te 1. ³³ et tu 4. ³⁴ domini 4. ³⁵ d. suum 3. 4. ³⁶ apostolice 1. ³⁷ deest 4. ³⁸ quod hominibus ille sic praeceperet. Omnibus 4. ³⁹ impararet 3. ⁴⁰ i. enim sic praecepit: omnibus 3. ⁴¹ deest 4. ⁴² deo 3. 4. ⁴³ alibi 3. ⁴⁴ deest 4. ⁴⁵ hoc 4. ⁴⁶ aut d. t. deest 3. ⁴⁷ dicit 1. ⁴⁸ deest 3. 4. ⁴⁹ adoraveris 3. 4. ⁵⁰ deest 4. ⁵¹ deest 1. ⁵² n. u. deest 4. ⁵³ iuvenem 4. ⁵⁴ concionantem 1. ⁵⁵ et 3. 4. ⁵⁶ sustinisti 3. 4. ⁵⁷ bonus corr. onus 1. onus 3. 4. ⁵⁸ deest 4. ⁵⁹ consecravit 1. ⁶⁰ Propter... surgit in maximum haec omnia desunt in codice 4. ⁶¹ magne ate 1. ⁶² praecepta 1. ⁶³ et f. deest 1. ⁶⁴ sic 2.

NOTAE.

D tantur.

⁵ Isa. xxxvii, 36.

⁶ Eadem certe significatione ae *sustinisti*

⁷ Eccl. xxxiii, 25.

⁸ Id est, onus.

⁹ Zach. xiii, 3.

^a Thren. v, 8.

^b Matth. x, 24.

^c Rom. xiii, 1.

^d 1 Petr. ii, 17.

^e Matth. iv, 9.

^f Id est, adoraveris; v et b invicem commu-

cium tuum. Necesse est enim, ut perfectum fiat iudicium ad maiorem ignominiam tuam. Patres tui erant ¹ pastores caprarum, non consiliiarii principum. Tu cum ceterorum iudicio lesse a sacerdotio deposuisti; nunc iterum revocasti eum ² in gradum pristinum. Aut tunc, aut nunc falsum iudicium exhibuisti; imitator ³ eius fuisti, de quo poeta in libro sexto Aeneidos ⁴ canit ⁵ :

Infelix Theseus, Flegiasque ⁶ miserrimus omnes
Ammonet ⁶, et magna testatur voce per umbras:
Discite iustitiam moniti et non tempore Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Inposuit, fixit leges pretio atque rediit.

Quid possum tibi amplius dicere? Nisi ⁷ linguam habuissem ferream et labia ⁸ aenea, omnes nequities tuas explanare ⁹ nec enumerare potuissem. Sed si aliquis fuisset, qui ¹⁰ poetico carmine omnia ¹¹ B facinora tua rimari voluisset, forsitan Smirnamum ¹² vatem, vetustum Homerum, Mincianumque ¹³ Maronem cum Ovidio superare potuisset. Sed temptatio piissimi principis, quam pertulit a nequissimis, nihil ob aliud fuisse creditur, nisi ut probaretur eius bonitas, sicut et patientia beati Iob. Sed magna discrepatio ¹⁴ erat inter ¹⁵ persecutoribus utriusque. Qui beato ¹⁶ Iob insultabant, reges fuisse leguntur in libro beati Tobiae ¹⁷: qui istum vero maxime ¹⁸ affligebant, legales servi eius fuerunt ¹⁹ ac patrum suorum.

45. De Compendio postea duxerunt piissimum principem ad Aquisgrani palatium. Hoc audiens aequivocus eius filius, recessit a Bawaria ²⁰ magno dolore compulsus ob iniuriam patris. Qui veniens ad palatium Franconovurt, statim inde ²¹ direxit legatos suos Gozaldum abbatem ²² et presbyterum ²³ et Morhardum palatinum comitem, postulans et imperans, ut erga patrem humaniorem exhibere ²⁴ sententiam. Quod frater eius ²⁵ Hlutharius benigne non susceperat ²⁶. Postquam illi legati ²⁷ reversi sunt, statim alios destinavit ad patrem, qui prohibiti sunt ne eum viderent.

46. Postea perrexit Hlutharius de Aquisgrani palatio, ²⁸ pervenit Magontiam, ubi obviam venit ei frater, et colloquium inaequale habuerunt ibi propter hoc, quia omnes quos Hlutharius habebat secum,

A adversarii erant patris sui iniuste; quos autem Hludovicus habebat secum, fideles erant patri suo ac sibi. Inde revertens Hlutharius venit Aquis palatium, celebravitque ²⁹ natalem Domini adhuc clauso patre.

47. Post sanctum diem epiphaniae (834) iterum Hludovicus misit legatos suos ad patrem, Grimaldum ³⁰ venerabilem abbatem ³¹ atque presbyterum ³² et Gebardum ³³ nobilissimum atque fidelissimum ³⁴ ducem. Qui venientes Aquis, consensit eis Hlutharius, ut viderent patrem cum insidiatoribus, quorum unus vocabatur Othogarius ³⁵ episcopus ³⁶, alter vero Righordus ³⁷ perfidus. Venientes legati ad conspectum principis, ³⁸ humiliter prosternentes se pedibus eius ³⁹. Posthac ⁴⁰ salutaverunt eum ab aequivoco filio suo. Secreta vero verba ⁴¹ noluerunt ei indicare propter insidiatores praesentes, sed aliquo motu signorum fecerunt eum intelligi ⁴², ut ⁴³ aequivocus ⁴⁴ eius hoc ⁴⁵ consentire noluisse ⁴⁶ supplicium patris.

48. Illis missis abeuntibus, statim Hlutharius compellens ⁴⁷ patrem, ut cum eo ⁴⁸ iret iterum ⁴⁹ ad Compendium, qui consentiens filio perrexit cum eo. Hoc audiens aequivocus filius eius ⁵⁰, coadunata multitudine secutus est eos; qui cum non longe esset ⁵¹ ab eis, Hlutharius dimisit patrem, et recessit ab eo cum consiliariis suis impiis. Aequivocus ⁵² vero filius eius pervenit ad eum, et honorifice ⁵³ suscepit eum, et reduxit iterum ad Aquis ad sedem suam, et Deo iubente restituit eum in regnum et in ⁵⁴ locum suum. Et ibi pariter ⁵⁵ sanctum pascha Domini celebraverunt. ⁵⁶ Hoc audiens Ebo ⁵⁷, statim fugam iniiit; qui ⁵⁸ comprehensus, coactus perductus est ad praesentiam principis ⁵⁹, qui commendavit eum ad custodiendum ⁶⁰.

Eodem anno, qui est annus regni eius 21, omnibus indulgentiam praestitit; qui eum coacti reliquerunt ⁶¹. Et hoc non fuit ⁶² ei et ⁶³ honorosum ⁶⁴ vel ⁶⁵ grave, qui est piissimus imperatorum, quod antea ⁶⁶ pepercit ⁶⁷ inimicis suis, implens illud ⁶⁸ evangelicum praeceptum, quo dictum ⁶⁹ est ⁷⁰ : *Dimittite, et dimittetur vobis*. Praemium bonum et magnum praeparat ei ⁷¹, qui hoc praeceptum constituit ⁷² :

VARIANTES LECTIONES

¹ fuerunt 4. ² r. eum *deest* 1. ³ imitator 1. ⁴ aeneidorum 4. ⁵ fegasque 3. ⁶ agrasque 4. ⁶ admonet 3. ⁷ dicere. Nam si 3. 4. ⁸ labra 4. ⁹ explicare 3. 4. ¹⁰ f. qui *deest* 3. ¹¹ *deest* 4. ¹² smirmanum 1. 3. smyrnaeum 4. ¹³ minciarumque 1. ¹⁴ discretio 3. 4. ¹⁵ in 3. 4. ¹⁶ beatum 3. ¹⁷ thobiae 4. in l. b. tobiae *deest* 3. ¹⁸ *deest* 4. ¹⁹ erant 4. ²⁰ baioria 3. ²¹ *deest* 3. ²² et p. *deest* 3. 4. ²³ exhiberet 3. 4. ²⁴ suus 3. ²⁵ susceptus 3. 4. ²⁶ *deest* 3. ²⁷ et pervenit 3. 4. ²⁸ c. ibi 3. 4. ²⁹ grimoldum 3. 4. ³⁰ atque p. *deest* 3. ³¹ gebahardum 3. gebhardum 4. ³² a. f. *deest* 1. ³³ othogarus 3. 4. ³⁴ richardus 3. 4. ³⁵ et humiliter 3. 4. ³⁶ suis 3. 4. ³⁷ *deest* 4. ³⁸ *deest* 4. ³⁹ intelligere 4. ⁴⁰ quod 4. ⁴¹ aequivocus filius eius 6. ⁴² hoc essentire voluisset 1. ⁴³ noluisse scilicet s. p. 4. ⁴⁴ compulsi 4. ⁴⁵ eo veniret ad 4. ⁴⁶ *deest* 3. ⁴⁷ audiens lodewicus 4. ⁴⁸ abesset ab 4. ⁴⁹ lodewicus 4. ⁵⁰ honeste susceptus et 4. ⁵¹ *deest* 4. ⁵² simul 4. ⁵³ celebraverunt 4. ⁵⁴ hebo 4. ⁵⁵ iniiit sed c. 4. ⁵⁶ imperatoris 3. ⁵⁷ Deo gratias 3. ⁵⁸ reliquerunt 3. 4. ⁵⁹ non sit ei 1. ⁶⁰ *deest* 3. 4. ⁶¹ ornerosum 3. 4. ⁶² *deest*. ⁶³ nec *Wratislav*. ⁶⁴ antea 1. ⁶⁵ praecepit 1. ⁶⁶ *deest* 3. 4. ⁶⁷ quod dictum 1. ⁶⁸ ei deus 4. ⁶⁹ implet 3.

NOTÆ.

^a Vers 617-621.

^b Altahe inferioris, et archicappellanum. c. Ec-cardi Franc. Orient. II, 246.

^c Weissemburgensem. Eccard. I. c. II, 198.

D ^d Moguntiensis
^e Luc. VI, 37.
^f Hebr. XII, 6.

Quem enim diligit Dominus ¹ corripit; flagellat autem ² omnem filium quem recipit; et qui sponte correptiones Domini ³ non suscipit, filius eius fieri non poterit ⁴.

50. Sed summopere praecavendum ⁵ est, ne amplius fiat, ut servi sint consilarii sui; quia si possunt, hoc maxime construunt, ut nobiles opprimant, et eos ⁶ cum vilissima propinquitate eorum exaltare studeant. Hoc non concedet sanctae dignitati suae ⁷, hoc raro contigerat temporibus sanctae memoriae genitoris sui, ut aliquis de talibus ad honorem conscendit. Hunc maxima disciplina perducit ⁸, ne superbire inciperet. Hoc exemplum nunc exercere maximum ⁹ opus est. Quando in temptatione sua ¹⁰ erat mitissimus principum, hi ¹¹ tales tam molesti ei fuerunt, qui eis inmeritis omnem benignitatem exhibuit ¹². Quid subiectis faciant, nulli interrogandum ¹³ opus est.

51. Postquam praevaluit imperator, misit fideles legatos suos partibus Italiae, ut reducerent coniugem suam saepe mendaciis ¹⁴ afflictam. Qui venientes susceperunt eam honorifice, et perduxerunt eam cum iocunditate et laetitia ad praesentiam principis, qui erat tunc temporis in ¹⁵ Aquisgrani palatio.

52. Hlutharius vero residens in civitate Cavillonum ¹⁶, ubi ¹⁷ multa mala commiserat, expoliando aecclesias Dei, fideles patris sui, ubicumque eos ¹⁸ comprehendere potuerat, praeter legatos tantum, martires ¹⁹ exhibuit. Insuper et sanctimonialis ²⁰ feminam, quae erat soror ducis Bernhardi, nomine Gerbirch ²¹, iussit in vase vinatico claudere, et proicere in flumen Ararim, de quo poeta canit ²²:

Aut Ararim Parthus ²³ bibet ²⁴ aut Germania Tygrim ²⁵.
Ibi eam diu affligens, quousque extinxit eam ²⁶ indicio coniugum impiorum consiliorum eius ²⁷, implens psalmodicam prophetiam ²⁸ c. *Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perversus* ²⁹.

53. Post hoc misit legatos suos imperator ac illum ³⁰, Marachwardum ³¹ venerabilem ³² abbatem ³³, cum ceteris fidelibus suis, cum epistolis exhortatoriis, quibus ammonuit eum inprimis ut recordatus fuisset ³⁴ omnipotentis Dei et mandatorum eius,

ut averteret se a via sua prava, ut ³⁵ intellegeret quam districtum iudicium esset Dominum ³⁶ contempnere in praeceptis suis. Dicit enim Deus inter alia praecepta ³⁷: *Honora patrem et matrem*, et: *Qui maledixerit ³⁸ patri vel matri, morte moriatur*. Hoc praeceptum non per prophetas mandavit neque per apostolos, sed ipse Deus scribendo observare praecepit, et quam grave sit hoc praetermittere, in libro Deuteronomio ³⁹ postmodum ostendit dicens: *Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, et coercitus oboedire contempserit, adprahendent eum, et ducent ad seniores civitatis illius et ad portam iudicii, dicentque ad eos: Filius iste noster protervus et contumax est, monita nostra audire temnit ⁴⁰, commessionibus vacat et luxuriae atque convivis ⁴¹: lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut ⁴² auferatis ⁴³ malum de medio vestri. Et ⁴⁴ universus Israel audiens pertimescat ⁴⁵*.

54. Postquam Hlutharius locutus fuisset cum supradictis missis, legationem eorum grave ⁴⁶ ac dure ⁴⁷ suscepit, et minas eis promisit, quod adhuc non est impletum, neque postmodum fiet ⁴⁸. Illi revertentes ⁴⁹ ab eo, venerunt ad imperatorem, nuntiantes ei omnia quae audierant ⁵⁰. Inde pater eius ingemiscens, congregavit multitudinem copiosam, et perrexit post eum ubi audierat eum esse. Venerunt filii eius obviam ei, Pippinus ab occidente et aequivocus eius ⁵¹ ab oriente ⁵², uterque cum magna multitudine ad obsequium patris. Cumque properarent ⁵³ Aurelianensium civitati ⁵⁴, ubi erat Hlutharius prope cum seductoribus suis impiis, de quibus superius mentio facta est, noluit quiescere ⁵⁵ exhortationibus patris; sed quadam nocte elongavit se ab eo quasi fugiendo. Tunc imperator misit legatos suos post illum ⁵⁶, Badaradum ⁵⁷ episcopum Saxonicum ⁵⁸, et Gerhardum ⁵⁹ nobilissimum ac fidelissimum ⁶⁰ ducem, et Berengarium sapientem, propinquum suum. Qui venientes ad eum, statim supradictus ⁶¹ episcopus praecepit ⁶² ei cum edicto ⁶³ omnipotentis Dei sanctorumque omnium eius ⁶⁴, ut se ⁶⁵ alienaret a societate impiorum seductorum eius, ut licuisset

VARIANTES LECTIONES.

¹ deest 4. ² et flagellat o. 4. ³ eius 4. ⁴ potest 3. 4. ⁵ cavendum 4. ⁶ quando hoc 3. quoniam hoc 4. ⁷ conscenderet; quin eum maxima cum disciplina regebat ne 3—4. ⁸ deest 4. ⁹ deest 4. ¹⁰ si 4. ¹¹ exhibuit 3. 4. ¹² interrogare 4. ¹³ mendiciis 1. ¹⁴ deest 3. 4. ¹⁵ cabillionum 4. ¹⁶ ibi 3. ¹⁷ deest 3. 4. ¹⁸ t. in deest 3. ¹⁹ sanctimonialem 3. 4. ²⁰ gerbire 3. gerberg 5. ²¹ pardus Pith. partus Chesn. ²² bibat Pith. Chesn. ²³ tygrim 3. 4. ²⁴ deest 3. ²⁵ voces quousque, eam, coniugum, eius desunt 4. ²⁶ psalmiotam 3. ²⁷ perverteris 3. 4. ²⁸ ad lotharium 4. ²⁹ marcwardum 3. marcwardum 4. ³⁰ deest 3. ³¹ recordaretur 4. ³² et 3. 4. ³³ deum 4. ³⁴ maledicit 3. 4. ³⁵ deuteronomii 4. ³⁶ contemnit 3. 4. ³⁷ convivio 4. ³⁸ et 3. ³⁹ auferetis 3. auferatur 4. ⁴⁰ Et... pertimescat deest 4. ⁴¹ pertimescet 3. ⁴² graviter 4. ⁴³ ac d. deest 3. ⁴⁴ quae non sunt impletae neque postmodum factae 1. ⁴⁵ redeuntes 4. ⁴⁶ audierant et viderant 3. viderant et audiverant 4. ⁴⁷ et lodewicus 3. ⁴⁸ et a. c. a. oriente deest 1. ⁴⁹ appropinquarent ad a. 4. ⁵⁰ civitatem 3. 4. ⁵¹ acquiescere 3. 4. ⁵² eum 3. 4. ⁵³ badaradum 5. 4. baduradum 6. ⁵⁴ gebelardum 3. 4. ⁵⁵ ac f. deest 3. 4. ⁵⁶ iam dictus 4. ⁵⁷ praecipit 4. ⁵⁸ edicto 4. ⁵⁹ et sanctorum eius 4. ⁶⁰ deest 3. 4.

NOTÆ.

^a Id est, se.

^b Virgilii Ecl. 1, 63.

^c Psalmi. xviii, 27.

^d Prumiensem.

D ^e Exod. xx, 12; xxi, 17.

^f xxi, 18-21.

^g Paderbornensem.

fideles imperatoris ostendere, si voluntas Dei esset, ut discordia eorum permaneret, an non. Post legationem episcopi supra nominati duces protulerunt quod eis imperatum fuerat. Quos statim rogavit ad modicum tempus egredi foras, et statim iterum revocavit, deprecans eos, ut ei consilium dedissent de omnibus actis suis. At illi instruxerunt eum, ut veniret ad misericordiam patris cum ceteris seductoribus, promittentes pacem. Et ille cum eis promisit venire. Inde regredientes legati venerunt ad principem, nuntiantes ei quae gesta erant.

55. Post eos venit Hlutharius ubi erat imperator, pater eius, sedens in papillione suo, quod erat extensum in altum valde in campo magno, ubi eum exercitus omnis contemplari potuit, et filii eius fideles steterunt iuxta eum. Tunc veniens Hlutharius cecidit ad pedes patris, et post eum socer eius Hug timidus. Tunc Matfridus et ceteri omnes qui primi erant in facinore illo, postquam surrexerunt de terra, confessi sunt se valde deliquisse. Post haec iuravit Hlutharius patri suo fidelitatem, ut omnibus imperiis suis obedire debuisset, et ut iret in Italiam et ibi maneret, et inde non exiret nisi per iussionem patris. Tunc iuraverunt et ceteri. Post haec piissimus princeps indulgentiam dedit eis, si hoc iuramentum conservarent. Dimisit eos habere patrimonia et omnia quae habebant, praeter quod ipse manu propria tradidit eis. Diviserunt se ibi, et Hlutharius perrexit in Italiam cum consentaneis suis pessimis, et statim Matfridus, qui erat maximus incensor omnium illorum malorum, mortuus est et ceteri nonnulli. Illi vero qui remanserant, febre correpti sunt.

56. Imperator vero, inde regrediens, venit ad palatium Theodonis, et ibi totam hiemem peregit. Post natalem Domini altero anno (835) habuit conventum magnum populorum, et ibi Ebo episcopi firmiter movere non ausi sunt, timentes ut eorum proditor existere debuisset. Et ideo suaserunt eum, ut se concederet ministerium sacerdotale minime habere posse; quod et ita fecit, et ideo sic

plane dimissus est. Quod adhuc omnino emendare opus est, quia mellor est iustum iudicium sanctorum patrum exercere in eo, quam falsam pietatem sub obtentu religionis demonstrare.

57. Ipso eodemque anno perrexit imperator partibus Lugdunensium, ubi obviam ei venerunt filii sui Pippinus et aequivocus filius eius qui adhuc imitator filiorum est supradictorum qui natum iuniores fuerunt. Ibi sedebat imperator cum filiis suis, quousque legati in Italiam venerunt ad Hlutharium, et inde reverentes perrexit ad eum. Inde reversus est imperator, venit Aquis ad sedem suam, et Pippinus reversus est in Aquitaniam, et aequivocus imperatoris perrexit partibus Austriae.

58. Eodem anno ipso in itinere obiit Berengarius, dux fidelis et sapiens, quem imperator cum filiis suis luxit multo tempore. Iste est annus vicesimus secundus a regni domini Ludovici piissimi imperatoris, quem conservare et protegere diu in hoc saeculo dignetur feliciter commorantem, et post haec discententia tempora perducere concedat societatem omnium sanctorum eius, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

In codice bibliotheca Caesarea Vindobonensis

Anno vero regni sui 23 (836) habuit imperator colloquium cum fidelibus suis in praedio regali Theodonis mense Maio. Et ibi venerant legati Hlutharii a partibus Italiae, Wulac qui erat abbas, et Rihhardus perfidus, et Eburhardus dignus cum ceteris nonnullis, nunciantes eum libenter venire ad patrem, si pacifice potuisset. Tunc aliqui episcopi et ceteri optimates promiserunt ei sedem cum iuramento, si infirmitas non prohibuisset. Tunc praenunciavit dominus imperator generale concilium sub nomine Wormiacensi civitatem habere, et iussit ut Hlutharius ibi oviam venisset mediante mense Septembrio. Cunique die statuto imperator Wormaciam deveniret cum magna multitudine, et filii sui Pippinus et Ludovicus cum exercitu eorum, ibi iterum venientes legati Hlutharii, et nunciaverunt

VARIANTES LECTIONES.

¹ fidelitates 3. ² an no 4. *italico.* ³ supradicti. 3. 4. ⁴ rogavit ad m. t. c. f. et statim *deest* 1. ⁵ *deest* 4. ⁶ darent 4. ⁷ actibus 3. 4. ⁸ praesentiam 3. 4. ⁹ s. suis 3. 4. ¹⁰ illis 5. 4. ¹¹ revertentes 4. ¹² ei quicquid gestum erat 4. ¹³ postea 2. postquam 4. ¹⁴ qui erat extensus 3. 4. ¹⁵ contemplabatur 4. ¹⁶ eius 3. ¹⁷ hugo 3. 4. ¹⁸ macfridus 3. mathfridus 4. ¹⁹ et ut 3. 4. ²⁰ voluisset 4. ²¹ nisi permissione 3. 4. ²² servarent 3. ²³ *deest* 4. ²⁴ intencor 4. ²⁵ heno 4. ²⁶ alii 3. 4. ²⁷ amovere 3. 4. ²⁸ quod 4. ²⁹ ei 3. 4. ³⁰ sibi 3. 4. ³¹ ostenderet 4. ³² *deest* 4. ³³ melius 3. 4. ³⁴ esset 3. ³⁵ *deest* 4. ³⁶ ad partes 4. ³⁷ imitator 1. imitator est supradictorum qui natu iuniores erant 6. ³⁸ natu 3. ³⁹ pippinus est lodewicus qui natu iuniores erant 4. *media desunt.* ⁴⁰ quoadusque 4. ⁴¹ l. sui in 4. ⁴² veniret 4. ⁴³ et inde r. p. ad eum inde *deest* 4. ⁴⁴ et venit 3. 4. ⁴⁵ aquitaniam; lodewicus p. ad partes 4. aquitaniam et ludovicus perrexit austrie. 6. ⁴⁶ austrae 3. ⁴⁷ bergarius 1. ⁴⁸ XXV. 3. XXIII. 4. ⁴⁹ *deest* 3. 4. ⁵⁰ dignetur 3. 4. ⁵¹ est benedictus deus 3. est deus b. 3. 4. ⁵² *deest* 3. 4. ⁵³ o codes. ⁵⁴ sic.

NOTAE.

^a Iterum Germanum audis; *das Zeit* apud nos generis neutrius est.

^b Anni 836 autumnno. Cf. Ann. Bert., Fuld. et Vita Ludovici.

^c Haec fortasse opere absoluto, cum Ludovicus

D postea rebellasset, adjecta sunt.
^a Supra vidimus Theganum annos imperatoris ab anno 814 computare, quare annus 835 vicesimus secundus ejus dicatur necesse est.

Hlutharium in febre bis ^a interea valde laborare, et minime venire potuisse. Eodem anno supradictus Walah mortuus est, et ceteri nonnulli infidelium. Eodem anno Hetti beatus Treverensis archiepiscopus ^a, divino iussu instinctus, asportavit corpus sancti Castoris de loco in quo antea requiescebat, qui vocabatur Caradona ^b ad locum qui vocatur Confluentes, ubi Mosella in Renum intrat, ad monasterium quod ipse supradictus archiepiscopus a fundamento construxerat, sicut ei in visu praecepit sanctus Maternus, qui erat tercius Treverensis archiepiscopus. Et in festivitate sancti Martini venit sanctum corpus ad Confluentes cum magno honore; et in crastina die Dominico consecravit supradictus pontifex illam ecclesiam in honore sancti Castoris et omnium sanctorum confessorum. Et post consecrationem suscepit sanctum corpus, et collocavit illud in ecclesia honorifice, sicut dignum erat. Octavo vero die post consecrationem, quod est 14. Kal. Decemb. die Dominico, venit dominus imperator cum coniuge et

liberis, et post missarum sollempnia obtulit ibi maximam dona in auro et argento, et mansit ibi duos dies et ~~in eadem nocte~~, et honoravit eum supradictus pontifex cum coniuge et liberis et omni cum familia sua donis innumeris. Dominus imperator rediit Aquas ad sedem suam, et ibi totam hiemem permansit.

Anno vero 24 (837) praenunciavit imperator, ut cum omni exercitu voluisset ire Romam cum filiis suis et Hludowico, et statuit seditiones ^c in nonnullis locis contra Danaos. Illi vero Danai venientes ad unam seditionem, et interfecerunt ibi innumerabilem multitudinem Christianorum; et ibi cecidit Hemminch qui erat ex stirpe Danorum (sic); dux Christianissimus, et Eccihardus alius dux, et multi optimates imperatoris; et aliqui comprehensi sunt et postea redempti. Hoc audiens imperator, dimisit iter, quod praenunciatum habebat, et revertens ad praedium Gundulfi, cum omni exercitu venit Novomagus castrum, quod situm est super fluvium Valvum.

Explicit origo Regum atque Acta.

VARIANTES LECTIONES.

^a In febribus interea?

NOTÆ.

^a Obiit an. 847. Regino.

^c Stationes militum vel pagensium

^b Carden ad Mosellam, in pago olim Meguensi.

ANNO DOMINI DCCCXLII

AGNELLUS ⁹ QUI ET ANDREAS

ABBAS S. MARIE AD BLACHERNAS ET S. BARTHOLOMÆI
RAVENNATIS.

NOTITIA HISTORICA IN AGNELLO.

(Apud Fabricium, Bibl. med: et inf. Lat.)

Agnellus, qui et Andreas, abbas S. Mariæ ad Blachernas et S. Bartholomæi Ravennæ circa annum Christi 842, scripsit Librum Pontificalem, sive Vitas episcoporum Ravennatum, a sancto Apollinari usque ad Petroniacum, et, qui ei circa annum 856 successit, Georgium. Primus ex codice bibliothecæ Estensis edidit, dissertationibusque observationibus et appendice monumentorum veterum illustravit Benedictus Bacchiolus, abbas S. Mariæ de Laeroma ordinis

S. Benedicti congregationis Casinensis, Mutinae, 1708, in 4°; et tomo II Scriptorum rerum Italicarum, eruditissimi Muratorii, Mediolani 1725, in-fol. Confer *Journal des savants* 1710, nov., pag. 563; *Neven Bucher-Saal*, tom. I, pag. 216; *Acta eruditorum*, anno 1710, pag. 550, et an. 1724, pag. 49, etc. Vitam sancti Apollinaris exhibent etiam *Acta sanctorum*, tom. V Julii, pag. 350.

AGNELLIUS, ABBAS S. MARIE AD BLACHERNAS, ETC.

AGNELLI QUI ET ANDREAS

ABBATIS S. MARIE AD BLACHERNAS ET S. BARTHOLOMÆI RAVENNÆ

LIBER PONTIFICALIS

VITÆ PONTIFICUM RAVENNATUM,

Quas D. BENEDICTUS BACCHINIUS, abbas S. Mariæ de Lacerona ordinis S. Benedicti congregationis Cassinensis, ex bibliotheca Estensi eruit, dissertationibus et observationibus nec non appendice monumentorum illustravit et auxit

Omnia in presentis editione cum ms. codice Estensi rursus collata, emendatiora et auctiora sunt.
(Ex Muratorio, Script. Res. Ital., tom. II.)

L. A. MURATORII PRÆFATIO.

Vitas, seu Historiam episcoporum Metensium con- A bis : « Iste monasterium S. Mariæ, quod vocatur ad
scripsit magni nominis vir Paulus Diaconus circiter B. Blachernas, ad Andream largivit presbyterum, erat
annum Christi 784, et quâquam primus ille hon- que adhuc puer. » Hoc idem confirmat in Vita Petri
fuerit qui ejusmodi genus historiarum litteris consi- archiepiscopi decimi septimi scribens : « Dum in
gnare cœperit, attântem Italici ingenii illius exem- monasterio meo beate et semper virginis Mariæ, que
plum ad paria elucubranda stimuli loco fuisse mihi vocatur ad Blachernas, residerem, » Quibus ex ver-
persuadeo. Et quidem paucis annis post mortem- bis, uti et ex aliis ejusdem Agnelli discipulis, præter
Pauli natus Agnellus, Ravennatium archiepiscopo- monachos etiam clericos seculares abbatibus donatis,
rum Vitas sibi contendas suscepit, quas iterum aut secularium ecclesiis monasterii nomen tributum,
prelo in commodum eruditorum subjicimus. De earum fortasse quod olim monachis inserirent ; ac propter
auctore hæc habeto. Agnellus, Andreas quoque ap- ea monachorum in album non esse statim referen-
pellatus, Ravennas, natus videtur circiter annum dos, qui olim abbatibus titulum gerebant. Tandem au-
Christi 805 ; sunt enim ejus verba in Vita Aureliani : ctior, qui Agnellus noster in Vita Sergii, et avum patris
« Hodie sex gero lustra, duobus insuper annis, et his sui, a quod in nepem Pauli Romani pontificis con-
quinqs menses. » Cum vero, ut infra videbimus, as- sensisse crederetur, una cum aliquot aliis nobilibus
firmet ille sibi conscriptum fuisse Pontificale anno B. Ravennatibus Romam advocatum, et ibique omnes
839, propterea natalem annum illius intelligimus. tandi coarctatos, quousque mortui sunt.
Ex illustri genere ipsum descendisse satis idem pro- Quo vero potissimum tempore floruerit Agnellus,
dit, cum inter majores suos ex parte proavie enu- et quo anno hic ei labor fuerit susceptus, ab ipso non
meret Joannicium, celebrem olim scribam impera- uno in loco proditum est. In Vita sancti Maximiani
toris Constantinopolitani : « Joannicis Agnem genuit, archiepiscopi narrat ille, « quinto decimo anno Pe-
Agnes Andream procreavit. Ex Andrea Basilius ge- tronacis archiepiscopi, et nostris temporibus » trans-
nuit Andream presbyterum editorem hujus Pontifi- latum fuisse corpus ejusdem Maximiani. Cum vero
calis. » Clericatus institutum secutus Agnellus, et in- circa effoderetur, Petronax « dixit decimo Presbytero
ter presbyterus cooptatus ; ex ecclesiasticis proven- in ordine sedis suæ nomine Agnellus, qui Andreas
tibus et ipse commoda sensit ; quippe in ea urbe vocabatur (erat autem ille illo tempore artificiorum
abbas S. Bartholomæi fuit, ut ipse testatur in Vita omnium ingenii plenus) : esto hic prope, præcipue
Ursicini. Monasterio huic præfuerat olim Felix an- artificibus quomodo facere debeant, » etc. Nescio
chiepiscopus Ravennas trigessimus octavus, cujus ipse Agnellus se ipsum, an alius quisquam nota
tribulationes recensens Agnellus in ejus Vita hæc addita cum laudavit. Quod si Rubeo acquirescens
subdit : « Sic et mihi de prædicto monasterio con- C. est, Petronax anno 817 archiepiscopatu Ravennate
ligit. A Georgio pontifice per pauca annorum curri- est auctus. Saltem hoc illi munus delatum anno 819
cula sine causa privatus de hoc monasterio sui. » avincere videtur, diploma Paschalis papæ eidem indi-
Tum in Vita Martini archiepiscopi quadragesimi ctione 12 concessum, et a Rubeo memoratum, ita ut
quinti alteri monasterio se præfuisse scribit his ver- ignorem cur Bacchinius infra labantibus ejus conse-

orationem anno tantum 821 tribuat. Ergo Petroniacis annus 15 in annum epochæ vulgaris 852 aut 854 cadit, quo Agnellus memoratæ translationi interfuit. Rursus in Vita sancti Mauri scribit: « Nunc pene anni 38 cum Karolus rex Francorum omnia subjugasset regna, et Romanorum-percepisset a Leone III papa imperium, postquam ad corpus beati Petri sacramentum præbuit; revertens in Franciam, Ravennam ingressus, videns pulcherrimam imaginem, quam hucusque in Italia non visam esse vidit, in Franciam deportare fecit. » Anno 807 Carolus Magnus, Romanorum imperator renuntiatus, in Franciam reversus est. Ergo anno 859 Agnellus hæc scribebat. Rursus in Vita Mauri archiepiscopi de miro lapide porphyretico Ravennæ posito narrat: « Sed pene annis 12 cum tempore Petronacis pontificis Lotharius Augustus tollere jussit, et Franciam deportavit. » Cum Lotharius anno 825 urbem imperii Romæ precepit, consequens est hæc ab Agnello scripta circiter annum 856. Discrepant hæc aliquantulum a supputatione præmissa, sed non uno tantum anno Agnellus suum opus abolverit. In Vita quoque Georgii prælium interrimum peractum anno 841 inter Lotharium et reliquos Ludovici Pii filios. Quare vides quousque suum laborem produxerit Agnellus.

Ab auctore ad librum ipsam descendamus. Prima fronte contemnas, cum inibi tot barbarismos ac solecismos offendas, quorum partem ut ut rejicere in descriptorem ineptum velis, potior certe Agnello ipsi tribuenda videtur, parum in Priscianæ schola versato. Tum intolerabiles anachronismi se offerant, et famula bella, quas facile ætas illa amplectebatur, nos autem aut ridemus, aut difficile excipimus. Ad hæc ubi navigare amplius nequit, eum aqua deficiente, adhuc subsidere nequit, hoc est insulis conclusionibus lectorem delinet, et phaleris loca vacua implet, ne jejuna nimis nonnullorum archiepiscoporum Vitis appareant. Quid? quod in episcopos sui temporis male animatum se non uno in loco prodit, cum contra sancti titulos nonnullos ex Ravennatibus præsulibus donet, quos aut tentatum schisma, aut perditæ mores interfecerunt. Imo illorum ausibus interdum ita placuit, ut in ipsos Romanos pontifices, eorumque antiquissima jura, scriptor hic maledico deinde insultat. Verum hæc minime absterruerunt clarissimum virum Benedictum Bacchinium, quo minus librum hunc, nonquam antea editum, nostris diebus publica luce donaret. Nam sequens certum est, Agnellum, ut ut scriptorem velis rudem, barbarum, et dicas etiam, triobolarem, multa tamen nobis, eaque magni facienda, ex antiquitate servasse, non ad celeberrimæ tantum Ravennatis Ecclesiæ exornandam historiam plurimum opportuna, sed et ad mores antiquorum temporum, ipsiusque sæcularis historiæ acta quædam in majori lumine collocanda, non exiguo adjumento futura. Audiendus solum Agnellus ipse, qui de suo opere hæc in Vita Exuperantii archiepiscopi decimi noni habet: « Prædictum

Pontificis Agnellus, qui et Andreas, exiguus sanctæ mee hujus Ravennatis Ecclesiæ presbyter, rogatus et coactus a fratribus ipsius sedis, composui, et ubi videret quid in vestris fuerunt, vestris aspectibus allatâ sunt. Et ubi historiam non inveni, aut qualiter eorum vita fuisset, neque per annos et vetustos homines neque per ædificationem, neque per quantitate auctoritatem, ne intervallum sanctorum pontificum fieret, illorum Vitam composui, etc. » Quam in tam puro modum seculorum, historicos ostendere Italia potest, et auctores ulnis excipiendus sit iste, et gratulandum nobis quod nondum totus periret.

Et quidem in gravi discrimine is fuit. Ipso ad contextendum historiæ suæ Ravennatis opus egregium usus est Hieronymus Rubeus; attamen lib. v, pag. 238, de ipso Agnello, in hæc verba scribit: « Qui his non solum interfuit, sed præfuit, summaque doctrina gravissime scripturæ reliquit. Quod cum in archiepiscopatus bibliotheca fuisset, superioribus annis, cum multis aliis sublatum, nullibi invenitur, magna quidem certe jactura. » Ita Rubeus. Proinde actum de Agnello erat, nisi Estensis bibliotheca unum nobis codicem servasset membranaceum, et circiter annum Christi 1340 manu exaratum. Eruditorum intererat hunc librum vulgari, et eum re ipsa laudatus nuper P. D. Benedictus Bacchinus Benedictinus abbas, vir solidæ et exquisitæ eruditionis, primus omnium edidit Mutinæ, anno 1708, typis Antonij Capponii, simulque dixit, serenissimo Raynardo Estensi Mutinæ, etc., quæ, At ne sic quidem notus Agnellus; ideoque repetitam illius editionem posebat. Collectio nostra. Ex ergo, illam et quidem integram, qualem Bacchinus dedit, hæc est una cum dissertationibus et appendice documentorum, quibus Agnellum ipse eruditissimus vir, correxit, illustravit ac ornavit. Ego vero, ut nostra hæc editio eruditæ gentis gratiam novis titulis, inquit, rursus cum eodem codice ms. bibliothecæ Estensis, Bacchinianam editionem contuli, multaque apprehendi aut non satis accurate descripta, aut ex festinatione prætermissa: quam culpam non in Bacchinium, hominem veteris scripturæ peritissimum, sed in descriptorem quo ipse fuerit usus rejiciendam puto. Hæc omnia in calcem cujusque pagellæ adnotata reperies (a). Eo vero libentius laboravi hunc iterum aggressus sum, ut eruditus viris suspicionem eriperem mutilati ab ipso Bacchinio Agnelli. Certe in editione Bacchiniana non pauca loca occurrunt, et præsertim in postremis archiepiscoporum Vitis, in quibus tamen curiosus lector ab Agnello teste oculato plura expectabat. At nunc vadem me præsto, nihil in textu Agnelli immutatum, nihil additum, aut demptum. Quæ in codice Estensi invenit Bacchinus, integra ea evulgavit, ac propterea antiquioribus temporibus laqueus illæ tribuendæ. Serius autem didicimus, in Vaticana quoque bibliotheca alterum Agnelli codicem esse asservari. Sitne

(a) Non inter uncas, pro more nostro, textui inseruimus. Erit.

186 recentis manus, an Estensi vetustior, ignotum mihi, Dominus, ut hoc etiam notandum, Visum sancti Bartholomaei ex catalogo Ravennate Lectionario editi Bacchini in Appendice. Mirari subit, cur non et officem ipsum Agnelli in Estensi bibliotheca existentem laudaret, ubi post ejus Pontificale eadem Vita una

A cum aliis priorum presulum Ravennatum legitur, et quidem emendatior, quam eadem ex codice Ravennate. Has ego emendationes adjunxi. Sed jam addiatur Bacchini ipso, de Agnello, cujus erroribus-fusius agens.

EPISTOLA DEBICATORIA

Reverendissimi P. abbatis BACCHINI serenissimo RAYNALDO ESTENSI Mutina, Regii, duci.

SERENISSIME DUX,

Decimus tandem effluit sera annus ex quo dum perscrutarer absolute bibliotheca tuae codices, serenissime Dux, et offensus Agnelli Ravennatis Opus Pontificale, animum statim adieci ut quae ab eo auctore quondam tradita fuerant, quantum pro merito meo poterat, illustrata in lucem proferrentur. Non est hic locus rationes illas enarrandi quibus adductus sum ut id agerem; illud modo tantum recolendum, plura videlicet hoc diutino temporis spatio accidisse, quae et meam operam, et libri editionem retardaverunt. Scilicet felicissimum tempus expectandum erat quo, ab externo milite redditis ditiois tuae urbibus, ac in primis Mutinensi, tibi revertenti laureatis hinc literis gratulari concederetur. Faustum enisvero labori huic meo omen, quo augurari liceat serius hunc in auras proditisse, ut celebritati ac immortalitati gloriae tuae cultor accedens, felicius e typothetarum latebris evaderet, quam fuerit ad eas subleundas per me comparatus. Plane vix fieri poterit, ut dum amplissimo tropeo, quem bene parva crexere tibi insident ad throni gradus provoluta sacra Philologia, librae porrigit, coronis quibus te redimit Victoria, haud obumbraretur. Verumtamen quandoquidem, studiorum nostrorum ratio ea est qua religionem probitatemque solide colamus, virtutes et quibus partas victorias debes, quaeque lateri tuo nunquam recessurae assistunt, operi huic nomini tuo sacro opinione famamque comparabunt, qua animi legentium ad fidei sanctitatem morumque disciplinam in adversis servandam erudiantur. Et haec quidem ex historiae sacrae meditationibus est haud spernenda merces quae reportatur; at insignia constantiae in adversis, strenuitatis, justitiae et prudentiae exempla, quae difficillimis temporibus hinc praebuiti, luculentissime historiae loco et nobis praesent, et oerbis subditorum tuorum negotiis sunt profutura. Habebunt quo erudiantur operis hujus Lectores, dum in ipsa libri fronte serenissimi Raynaldi Atestini nomen legent,

ejus videlicet qui religione ac probitate hactenus plura obtinuit consecutque quam aliis armis bellis, ostenditque factis immortalitatem promeritis, breviteram utioremque in arduis ad veram gloriam viam eam esse quam virtus praemonstrat. Et haec quidem ob argumenti necessitatem, qua consilio adnectitur meo, dicta, ut nequi doneque consulas suppliciter deprecor, qui bene novi quantum laudari merearis, et quantum laudari nolis.

Ceterum ut ad Agnellianum opus revertar, hoc ipsum quod nescipim inveniebatur ab eruditissimis titum, quippe illi quotquot de Ravennatis ecclesiae historia scripsero superstruxerunt, servare serenissimi praedecessores tui, qui pro insito Atestinigeni in bonas litteras amore, codicem cum pluribus aliis, tam Graecis, cum Latinis, ex temporum rerumque vicibus incolam ad nos transpulerunt. Tu, serenissime Dux, non modo summa, quae prohas elementa, ut per me illustraretur ac ederet concessisti, sed quo factis promptissimum opus illustratum prodiret, spem nec rogatus liberalissimum editionis sumptus jussisti sufficiens. Quidni tibi tibi per me redderet quod tot nominibus tantum erat? Verumtamen tanti non modo Agnelli Ravennatis Pontificale, sed tua est mea, qualisemque Romana ea sit opella Agnello illustrando adhibita; nam quod incredibilla in me conuleris beneficia, tui tui ipse sim totus, tua sint etiam oportet me auctore gignuntur. Haec vernularum loco domi tuae nata tui debentur; inde et ipsi ac ipsorum parenti praebuit accessit, quo alias privarentur. Utinam id septis te sospite ad Nestores annos experiri contingeret, quoniam serenissime proli tu; virtutum omnium exemplar ac praemonstrator diu superstes, qui in hunc diem absolutam Christiani principis institutionem actibus tuis exhibuisti. Et enixe tui atque etiam humillime a D. O. M. precor ipse, qui in signum obsequientissimi animi procerbens, subscribor.

Tui, serenissime Dux, humillimus, addictissimus, obsequientissimus cliens, D. BENEDICTUS BACCHINUS.

BACCHINI PRÆFATIO.

1. Solemne est his qui inedita in lucem proferunt, ea summis laudibus celebrare. Mirabere proinde, lector, me alia omnino via statim peregere, qui Agnellum nunc primum prodeuntem, qualis est, describere aggrediar; horridum videlicet, squallentem, barbarum. Quidni tamen id agam, cum ex ipsa libri lectione auctoris hujusce illiberale ingenium tandem quisquis, licet non admodum eruditus, agnoscat? Plane ita esse, Agnellus ipse totus quantum est testatur, qui nullas grammaticae leges observat, et undique inficetastribilligine obductus est. Perenda tamen esset in scriptore non saeculi, quamvis ab ineunte aetate in

D Ursiana Ecclesia enutrito, sermonis barbarus, et in ceteris incredibili rerum, tum sacramentorum, profanarum ignorantia laboraret. Nimis, sum, omnia hic enumerem loca in quibus absurde peccat. Tempora, res personaeque confundit, inutilia, inanis, inverisimilia commiscet, sui imperit repugnantia narrat, et ineptissime ocreas capiti jungit, et quaedrata rotundis. Quae legerat, viderat, audierat congerit absque delectu, iuaneque plebeculae rursus oculos veris miscet. Cum nil, vel pauca de Ravennate episcopo, quod narret, rescivit, ut aequalitotius scripti partes singulas efficiat, ineptis mediis

tionibus vacat, ex quibus difficilius est aliquid boni excipere, quam laticeam ex silice derivare. Videas scilicet hominem nonnulla Scripturæ loca explicare contempserit, ridiculis, maleque digestis vocibus ea implicantem adeo, ut risum vix tenere potis sit, gravissimus lector. Interim tamen in suorum temporum præsules bile tumet, quorum, et simoniacam labem, et vitia adeo insectatur, ut qui legit, vix credat tot sceleribus ejus ætatis episcopos infames fuisse, et potius de scribentis fide aliunde in similibus suspecta dubitet. Se vero data occasione, a generis nobilitate, a muneribus delata, ab artium peritia, gloria vitiosus, nec semel commendat, laboratque insano philantire morbo, et cum compositis ad modestam verbis semet demittere simulat.

II. De his primo loco te monuisse operæ pretium erat, ut parato animo aliud in primis detestabile Agnelli hujus vitium intelligeres, sciresque quam fidem mereatur hujusmodi scriptor, cum sanctissimos Romano sedis pontifices insectatur, et ea tradit quæ primæ sedis in Ravennates episcopos jura in dubium revocent, et in Augustos desolvant. Hoc saxum uris, movereque insus estis, et quæ perniciosa schismatis quod processerat, venenum adhuc corde fovebat, et quod in Romano Pontifice vindictæ stimulis agebat, quia avi sui pater cum aliis Ravennatum proceribus, qui infanda in Paulum pontificem Maximum machinati fuerant, Romam abductus in carcere obierat. Narcat id ille in Sergii Ravennatis archiepiscopi Actis, laudatque indeque factum ut homo, alias ex sui iudicii vulgare labello in populo schismatis tempore natus, et illam præcipue de Ravennatis metropolis ærectione per Valentinianum III, traditque tum ab initio, cum alias per Augustos pallio, decantet, laudato de ea re diplomate, inde avocatoque iniquum mysterium, ejusque auctorem Maurum laudat, eo ob id etiam suspicari admodum licet factum, quod Ravennatis præsules, qui erga Romanum pontificem, ut decebat, bene affecti fuere, et Theodorum, qui tandem finem schismati imposuit, injuriis traducat, seditiosorum rumores augens, et præsulem ob hæc sanctæque factum acrius insectatur. Verum hæc tanti sunt, ut remedium satis in tuto positam existimem, nisi, cum nonnulla præmiseram, expresse ostendere conar, antequam Agnelli ipsius lectionem aggrediaris, nec cujusvis laicæ potestatis, nec Augustorum fuisse, vel metropoles ecclesiasticas occupaveris, vel pallio ornatum et jura tradere, unde omnino injuste ab Occidentis patriarchæ metropolitæ tentatum, ut autocephalus fieret.

III. Verumtamen, tu qui hæc legis, in me convexus, Tantane ergo, ais, molis erat scriptorem hujusmodi in lucem non modo proferre, sed labore haud exiguo exornare? Nunc satis fuisse, vel illum lineis et pulveri commendandum relinquere, vel obtenta a religiosissimo principe, cujus juris est, venia, manuscriptum codicem flammis et oblivioni damnare? Premitt nos, heu nimis librorum ineptorum copia, postquam typographiæ ars facilem nimis multiplicandi scripta viam aperuit; at huc, ineptis pen modo, sed impiis etiam, et sanctissimæ Petri sedi ejusque juribus injuriis, ac ideo pluribus ex capiti- bus proscribendis. Nonne ridendus audies, qui, dissertationibus notisque adjectis, typorum ope in lucem publicam profert scriptorem quem tumet prolixo sermone damnas, ineptumque, fide indignum et inipium pronuntias? Siste paululum, benevole lector, sunt enim, quæ pro me afferam, quibus quod primo intuitu ferocis videtur, te iudice tandem probetur. Lecto codice animo quidem statim occurrere quæ ab Agnelli editione mentem absterrebant; at re melius perpensa, adhibito amicorum consilio, in contrariam sententiam descendi. Rationum momenta quæ me permoverunt, interquamque rem accipe.

IV. Ea est Ravennatis urbis dignitas, ut minime

A hic a me commendari egeat, illud tamen liceat fieri, ejus vicibus Italia non modo, sed Europæ, imo et Orientis fata nexu quodam per plura temporis spatia ita colligata fuisse, ut urbis unius historia plurimum regnorum et dissitarum provinciarum res amplectatur. Cum primum enim Augustus in Occidente sedem habere placuit, Ravennæ regnatum est, indeque per Africam, Hispanias, Gallias, Germaniam, tanquam a metropoli jura data legesque præscriptæ sunt. Gothorum regum majestas inde radiavit, hisque per Constantinopolitanos Cæsares exactis, receptaque Italia, exarchorum sedes Ravenna excelluit, nec subsecutus sequioris ævi calamitatibus vexata, veterem gloriam amisit; sed et cum eclipses pati visa est, omnium in se oculos traxit, nominisque celebritatem ipsis periculis auxit. Porro quandoquidem ecclesiastica res ab ipso apostolorum principe, Apollinari episcopo ordinato, faustissimis omnibus est constituta, celeberrimorum præsulum continua serie ad Honorii ævum excrevit; in tantam amplitudinem postmodum, et potentiam devenit, ut Ravennatum antistitum nonnulli veritatis passi a Romanis pontificibus coerceri mererint.

V. Inter hæc tamen, quod sane mirum, rara admodum Ravennatis historiæ monumenta, et si ulla veniunt Agnelliano libro præfixorum auctori fides, omnium primus Agnellus ipse, qui et Andreas, sæculo rudi ac barbaro pontificum Ravennatum Acta ausus est scribere. Nemo deinde eorum qui eandem spartam sibi ornandam assumere id aggressus est, quin Agnello, quousque ejus opus præ manibus habere licuit, usus sit. Id non modo egerunt patrunt nostrorum memoria, Ferretus, Spretus, et Rubens, de quo mox, sed veteres quoquoque vel Ravennatum rerum Chronica, vel sanctorum præsulum Ravennatis Ecclesiæ Vitas sermonesve scripsere. Id ex narratis laudatisve in documentis, quæ appendicis loco ad totius operis finem exhibeo, videre est; et facile fortassis esset sanctiores antiquas de sanctis Ravennatibus præsulibus narrationes et post Agnellum conscriptas, et ex Agnelli pontificali descriptas præbare.

C Id enim vero propterea factum est quod nullus aptior vel sincerior rerum Ravennatum scriptor, sed hic videlicet solus, haberetur; et cum Agnellus ipse exstabat, periculum omne abesset deceptionis: ea enim quæ frequentissimè scriptorem inficiunt vitia, facillime a cordatis viris agnoscebantur. Periculum omne cepit esse tum cum, Agnello depardito, recentiorum scripta apparuerunt, in quibus hi Agnello laudato tanquam fide dignissimo doctissimoque, ea eodem vade narratur quæ nec scite nec vere ab illo conscripta fuerant, sed et plura quæ, veluti gemina, ex luto exprimi possunt antiquitatis illustrandæ gratiâ, contra veritatem, et Agnello ipso adversante, narrata, fidem invenerunt.

D VI. Peccavit peccatum hocce præ omnibus clarissimi nominis scriptor Hieronymus Rubens, licet ea felicitate Ravennatem historiam scripserit, ut omnium doctorum calculo laudatus sit. Fecit id ille sane summa Latini sermonis puritate, eoque accurato scribendi genere, quo Livii gloriæ æmulus audit; at quod pertinet ad chronologiam, rerumque et scriptorum crism, plura (quod ea tempora ferebant) ex arbitrio scripsit, et sapius veritatem ita parergis ornavit, ut, simplicitate adempta, fucum obruserit. Verum, quod pluris est, spretis veris Agnello narratis, falsa nonnulla, quæ talia lectoribus deprehendi facile fuisset, si Agnellus ipse legeretur, ita interseruit, ut Agnello tanquam gravi auctore laudato, et ejus, et vera esse, ullus vix inficiari posset. In hujusmodi errorum censu locum principem tenet celebre commentum de prædito per Valentinianum III privilegio, quo scribitur, Augustum Ravennat Ecclesiæ, duodecim episcopos subjecisse, et præterea pallio uti in sacris dedisse. At quidem pallium a Valentiniano concessum non illud fuisse quod pon-

lites maximus; e D. Petri corpore sumptum præbere consuevit, sed quoddam quasi paludamentum, etc.; sed merito apud doctissimum Baronium ob id vapulat, et, rejecto apocrypho documento, castigatur. Quanto facilius validiusque tamen eminentissimus Annalium pater narrationem omnem evertisset Agnello viso, ex quo illam Rubeus non modo, sed Blondus et Sabellicus mutati fuerant? Ostensa ejus fabellæ prima origine, eaque nullius sibi digna, validissimas alias rationibus momentum insigne addidisset. Verum cum id fieri non potuerit delitescente Agnelli libro, narratio hujusmodi apud plures ex eo credita est, quod Rubeus cæterique Agnellum ipsum, per quem se profecisse sæpius latentur, tanquam auctorem fide dignum commendent. Quidni autem commendarent et cæteri, enixisque votis expellerent, quem Rubeus libro quinto plurimis laudat? « Hæc, » inquit ille, « ex Andrea Agnello descriptissimus, qui his non solum interfuit, sed præfuit, summaque doctrina eruditus de Ravennatis archiepiscopi volumem gravissime scriptum reliquit, quod cum diu in archiepiscopatus bibliotheca fuisset, superioribus annis cum multis aliis sublatum, nullibi inventum, magna quidem certe jactura. » Ex his factum est quod documentum a Rubeo exhibitum, cum ipsa se prodatur falsitas, tanquam omnino supposititum agnoscat, sicut autem qui narratis, Agnello non lecto, sed a Rubeo eximie laudato, fidem habeant. Ob id de ea re agens Petrus de Marca, Concordiæ lib. vi, cap. 6, num. 44, Baronio ultro concedit diploma prædictum omnino « supposititum, et egregie confutatum ab illustrissimo cardinali; in eo tamen ait, cogor a Baronio dissentiri, quod enixe contendat pallium episcopo tribui non posse ab imperatore, eo quod instrumentum sit ecclesiasticum. » Ex eo etiam quod Agnellianum fontem ignoraverint, ex quo fabulam ebit Rubeus, non dubitaverunt asserere plerique scriptores, quod Baronius refutaverat, pallium videlicet dignitatis signum a Valentiniano collatum. Eam in rem transcribere sufficit locum ex Marci Pauli Leonis Romani societatis Jesu libro de auctoritate, et usu Pallii pontificii, Romæ edito typis Ludovici Gignani, 1649, in-4, ex cap. 4, n. 12: « Quod pallium, » inquit is, « prout est dignitatis signum et ornamentum comprehendat etiam ornamenta profana, observavit Greiserus ad Codinam ex Turcogræcia, dum asserit pallium fuisse concessum patriarchis et episcopis, ut de Antimo Constantinopolitane Ecclesie Patriarcha affirmat Liberatus in suo Breviario, cap. 21; et Valentinianum III adinstar imperatoris concessisse pallium Ravennati archiepiscopo, asserit Carolus a sancto Paulo abbas Fuliensis in sua Geographia sacra, lib. ix, de Patriarchatu Constantinopolitano. » His adficiendus est Ferdinandus Ughellus in episcopis Ravennæ, ad S. Joannem cognomento Angelopetrum; ante enim et post supposititum Valentiniani diploma, eadem que Rubeus dixerat, recantat.

VII. Intererat itaque ut Agnellus egeretur, deleta etenim testibus hujusmodi ea, quam contra veritatem Rubeus obtruserat, opinione, hæc via futurum erat ut cognosceretur narrationem, a sua primæva origine, nisi fluxu imbecillique fundamento, ortam insuper schismatis tempore, et relatum in scriptis a solo auctore noni sæculi, Romana dignitatis hoste, et rerum hujusmodi incompetenti iudice, nec antiquiori teste tradi admodum illo. Editio Agnello, ex ipso mali fonte futurum erat ut remedia validissima hæreticus. Auctor idem quod protulit de collato pallio per Valentinianum Augustum, et metropolitani erectione, subjectis duodecim episcopis, Joanni Angelopetrio, commentum evertit. Verum si quidem nullo modo esse potest id quod de his scripsit ille, si componatur eum narratis in Vita sancti Petri Chrysologi, Joannis prædicti immediati successoris, qui nutu divino a pontifice Romano Ravennæ episcopus consecratus sit, reluctantis licet

Ravennatum proceribus, qui alterum elegerant, editoque electionis decreto, Romam venerant, confirmationem et electi consecrationem petentibus. Nihil hic Agnellus de Valentiniani auctoritate, qui si recens metropolitani fundasset, et pallium Joanni tradidisset, aliquid etiam juris vindicasset, sibi in tuenda priori electione, et in independenti Petri Chrysologi per pontificem facta, in vitis Ravennatibus, consecratione, sibi jus questitum assomisset, intercedendo palliumque novo electo tradendo. Neque ea loco tantum Agnellus Ravennatis metropolitani Romano pontifici subjectionem testatur, sed et alibi præclarissime; in primis vero in Ecclesie archiepiscopi Vita, ubi cum dissidium exposuit, inter præulem et clerum oborta, ea auctoritate Romani pontificis composita non modo ait, sed et insigne ejus rei documentum antea ineditum nobis exhibet, literas videlicet Felicis papæ ejus nominis IV. Aliam lenem, validiora haberi possunt argumenta, quibus et faba evincantur tradita de metropolitani Ravennatis juris initiis, et iniquam prorsus Mauri schismatici tentatam, imperatoris et archiepi operam, « *evangelicam?* » Agnellus proinde e tenebris vindicandus erat, ob id maxime quod quæ cum falso tradita fuissent a recentioribus adoptata ipso laudato, sed deperdita, alicujus momenti habebantur; sed et ob ea que non spernenda veritatis et historici bono, cum præjudicata opinione tradidit, pluribus in locis habet, ac demum etiam ob ea que non habet, sed magno verborum apparatu a recentioribus orbi obtruduntur.

VIII. Porro si veritatem amamus, licet barbarus, rerum et temporum ignarus ac indiligens sit Agnellus, negari tamen nequit plura ex ejus opere, nunciari licere, quæ sacra profanamque historiam juvent. Omittit in superioribus laudata, quæ hominem schismaticum et Romani sanctissimi juris impatientem dixisse, prodigio simile est; dixit tamen, quantum partibus studens, et magno veritatis bope dixit.

Verum in plerisque, que nullo modo dolorem quo testa imbuebat, sapiebant, cur fides ei non adhibetur et si adhibetur, cur non utile quod, pene deperditum opus edatur? Si quid in chronologia Ravennatum pontificum, quam Dissertationibus ornare conatus sum, non adinvenis, si quid tibi præcipitur, erudite lector, facere præcelsi Agnellus, quibus diptychis perspectis, inscriptionibus, descriptis, basilicarum, musivis, relatis, digestis etiam, quam vis absque delecto, que sibi seniores retulerant. Antistitum Ravennatum sanctitatem, eorum præcipue quos patris votis catholica veneratur Ecclesia, primis omnium laudavit, effectoque ut eorumdem Acta nosceremus, que alias perissent; in primis vero sanctorum Apollinaris, et Severi, quos, qui ex posteris encomiis venerati sunt, Agnellum præcettorem habuisse, nullis inficiatis ibi. Ede, sacras et eorum ornatus descriptis, adeoque quis auctor, quando primitim constructa, quibus expensis, emblemata quoque et epigraphias sæpius verbatim addidit, que alias ignorarentur; veterem etiam sacrorum rituum, et liturgica plerima sui et præcedentium tenentur, non nisi ferè ignota servavit. Novius, ut nonnulla singillatim attingam, D. Petri Chrysologi versus in oratorio S. Andreae positus, qui a regularis Exomologesis præxim prebent; novius integram ejusdem sancti præsulis epistolam ad Eutychem datam, quam in recentioribus Vaticane bibliothecæ codicibus doctus decurtatam vidit Gerhardus Vossius, unde recentiores critici ansam accipere, postrema verba Romani pontificis definiens inaffabilitatem asserentia, tanquam recenti mango nio adjecta, accusandi; novius clerici Ravennatis formam tum ex Felicis IV prælaudatis, litteris, tum sæpius alibi, et redditum distribuentorum, rationem, nec non insigniorum clericorum officia et munera. Hæc et plura alia ex Agnello novius, quæ, licet absque ordine ineptaque tradita sint, non ideo

apud veteres viros vili loco haberi debent. Absque litterariis vel censoriis, ut vetera sequor, non documenta respiciunt, quod iniqua ad crisis et praesentia leges conscripta sunt, ut quod hanc vitam scriptorem habuerit. Desiderium, si delictum adeo sint, plurimum notiarum iure, quo utque in praesentia dicitur, et in sanctorum Actis, et Miscellaneorum Amalactorum, Bibliothecarum, et antiquarum lectionem edita per doctissimos viros voluminibus. Sed omnino melius est etiam in commendatis notioribus frui, quam penitus carere, verissime inquit Fabrotus in Praefatione ad amplissimum Anastasii Bibliothecarii editionem,

IX. Satis, seu puto, momenta rationum deduxi, quibus Agnellum non modo posse, sed debere a me esse existimavi. Nunc ergo tandem nonnulla de libri auctore, praeter iam dicta, praemittenda esse censeo. Is itaque officii nomine vocatur, Agnelli videlicet et Andreae Sancti Felicis episcopi vitam scribens, a quo de patris mansuetudine sua gentes nos docet, etque Ravennae honesto loco natum ostendit.

Urbis huius Ecclesiam in gremio a teneris annis nutritum, illi se dicit Petronasici aevi inter Ravennates presbyteros decimo loco sedisse, et abbas, alioque adolevens fuit S. Mariae de Blachernis, et S. Bartholomaei. Errant itaque qui hunc cum Agnello archiepiscopo postremi Justiniani aevi florentem, confundunt. Erat magni nominis scriptor Gerhardus Johannes Vossius, cum de Historicis Latinis lib. III, cap. 4, habet haec verba: Andreas Agnellus, temporibus Ludovici Pii Ravennatis Ecclesiae archiepiscopus fuit, ordine in ea sede decimus, virtute praestantissimus, acque hanc in omnibus rebus ingenio praestans, ut de eo Hieronymus Rubens lib. 5 Historiae Ravennatis tradidit. Haui, mirum, Vossium a Rubeni deceptum in his quae ad Agnelli ingenium spectant, mirum quomodo clarissimus, vir ex Rubeni, cui nulli id datum, exculpavit Agnellum Ravennae archiepiscopum temporibus Ludovici Pii, et quae mirandi ratione eundem decimo loco sedisse, videtur, cum ad ea tempora, ex Rubeni ipso, constat Ravennates episcopos quadraginta, quippe ad numerum processisse Rubens Agnellum in ordine sedis suae sacerdotum decimum, non archiepiscopum dixit. Quae apud Vossium sequuntur, haec sunt: Mentio nem, inquit, leges quoque semel iterumque facit illi, ut est in Joannes Petrus Ferretus ad verbum sum exercebere amat, ut idem auctor est. Mentio nem Barones, tom. IX, ad annum 824, sed ex Rubeni, quod indicat est, in Vaticanis, quidem Bibliotheca superesse, illis addendum, quod supra indicavi existisse Agnelli episcopi Blondi aetate, eo tamen auctor Decan, lib. IV, lib. VII, VII, et Decan, lib. II, et alibi.

X. Ecclesiam S. Mariae de Blachernis extra Ravennae palatium sita, ubi cum palatium non admodum ingens Odoacris regis exsistisset, Palatium vocabulum usque in recentiora tempora perduravit. Ex veteris illius palatii nuderibus, materiam nactus est Agnellus quibus domum Ravennae sibi edificavit in fundo paterno S. Mariae de Palatium seculo decimo, in iuris ablati, et in clivis monasterii S. Pauli de Urbe, ut ex insigni tabulario ejusdem nobilitatis constat. Nunc omnia in vulvis intra pinetum, quod monachorum nostrorum S. Vitalis iuris est. De altera S. Bartholomaei ecclesia, cuius Agnellus fuit abbas, fuit, videtur, Faber, ex quo duplicem sub ejusdem aevi nomine fuisse, quarum una in altera extra urbem exsisterit, observavit Lubinus in Notitia abbatiarum Italiae, Agnellum abbatem S. Bartholomaei extra Ravennae, plura pontificalis huiusmodi evocant.

XI. Quid ipse Agnellum editurus mihi praestandum, ex illis facile intelligere potes, et ut illeceat. Eo animo comparatus rem aggressus sum, quo solens venator, praedae avidus, iustria dumque ingredi, pergit, potiusquam, videri.

A jucunde sequantur, aperit. Frequenter indicanda fuerit, ut evitentur, loca periculo plena, quorum tamen insigniora aperta aucto multisque damis obsita erant, ut et ceteris ab ipsis se praecavere posset. Indicare tamen et haec placuit. Operosus tibi cubi sistentium fuit, ubi trames minime celeberris nonnihil aprici promittens, in truci velhae cubile ducere suspicatus sum. Haec diligenti circumspectione adhibita, visum est mihi haud irritum labore plura non spernenda in hac consita adeo impeditaque silva adjuvuisse. Pallor fortassis, at hunc veniam demus petimusque vicissim. Erant qui potius verba. Ex diligenti temporum collatione, et ex characteribus Agnello, seu potius a monumentis ipsi indicatis, agnovi Ravennatum praesalum chronologiam, propterea Rubeni (quem ceteri fere secuti sunt) traditu est, in plurimis a vero aberrare; hinc ante omnia illam pro virili ad criticum et ad calculos retocandam credidi. Id egi septem Dissertationibus, quas certis antiquitatum Vitae praemisi, et ad sequentem historiam lector paratus accederet. Opus totum in duas partes secrevi. Prior eorum pontificum Vitae complectitur qui a D. Apollinari ad Ecclesiam fluere; altera illorum qui ab Ecclesia ad Georgium, in quo Agnellus desinit. Stigilorum pontificum Vitae in capita distinxit, et singulis capitibus argumenta praemisi. Tandem Vitae ejusque praesulis observationes meas adieci, in quibus, quae officiosa sunt, explicavi, quae perverse dicta emendavi, quae utilia adnotavi. Codex ab indocto Amanenti ex hypographo alicubi multo circa initia saeculi xv descriptus fuit. Is Agnellam strillicitem suis errorum portentis mirum in modum obscuriorem reddidit. Quae proinde barbata scripta fuerant, corruptissime descripta inveni. In scriptoris itaque erroribus sanandis ingratissimum, quamvis necessarium, laborem impendi; agebatur enim non de villis utnunque delendis, sed id ita fieri debebat, ut omnia in pristina deformitate conformarentur. Si quando dubitavi, me asphaltum assecutus essem, retenta leotide, ad marginem adnotavi quod fortassis ab auctore scriptum vel mente intellectum fuisse divini. Descriptoris, ut potest, sunt notulae quaedam in marginem conjunctae. Haec absque jactura omitti poterant; at erunt fortassis quibus et illa usul sint, haec insulse, jejune et erratis scitantes. Tandem nonnulla vetera monumenta appendicis hinc adieci, de quibus suo loco.

XII. Hic enim vero tandem themam, quam huius Praefationis num. 2 obligavi, liberandi reus sum, et duo, quae tamen in idem recidunt, ostendere teneor, videlicet primo, nullius laeae potestatis unquam fuisse praesalum Ecclesiarum praesulibus conferre, sive in primaeve metropolim institutione, sive cum subsequenti metropolitae ordinati sunt; secundo quod Augustorum, vel regum eoque suae potestatis amplificatae studium et assiduo, ut Ecclesiarum iura mutarent metropoles ecclesiasticas constituendo. Quibus praesalibus contra Agnellum probatis, tertium consurget, contra jus fasque a Ravennate metropoli Macro tentatum, ut ad verba de secret, qui tot ex capitibus Romano pontifici subbatur.

XIII. Porro quod ad palii collationem spectat, cum res a foecissimis viris mirum in modum sit illustrata, difficile omnino est actum non agere; quare supervacaneo labore me rem tandem clarissimum persequi ingenue fateor. At cum nunc demum in idem protent auctor hic, qui unus inter veteres, et Valentianum III et Justinianum, expresse tradit, palium archiepiscopo Ravennati concessisse, et hinc (quamvis ipse se uti schismaticarum partium testem repellendum exhibeat) fortassis ansam arripere valeant, qui Marei Antonii de Dominis perversum et impium systema sequi non erubuerunt, somnia sua minus cauti altius insinuandi; visum est officii mei esse ostendere falsum omnino et toti antiquitatis repugnans esse quod Agnellus tradit. Iane tamen ac superfluum existimavi cum ab ovo, ut aiunt, incipere,

et eorum que doctissime scripta sunt, servilem et invidiosam rhapsodiam adernare. Ideo mihi facies eos prescripsi, quibus Agnellum vnum refutare, et rationes in medium proferrem que precise ad Ravennatum presulum, a Joanne Angelopto ad Maximianum, tempora spectant. Plane Agnellus ipse traditam, de Valentiniano III. pallium Joanni Angelopto concedente et episcopo Ecclesie Ravennati subijciento, fabulam jugulat statim, ut supra annotavi, qui Chrysologi electionem narrat, qua de re satis dictum. Maximiani ab Justino ad Ravennatensibus infusus promoti historiam, schismaticorum quisquibus infectam, Agnellus ipse nolens fatetur, qui quod vulgo ferebatur de thesauro invento caeterisque Maximiani sanctitatis repugnantibus, se referre testatur, ineptique certa dicit, publice patefaciam, inquit, sicut a narrantibus per curricula temporum longa audivi. At, o bone, quis suspecta nimis tempora, quibus veritas in mendacium deformata est, non agnoscat? Quis optimum sanctumque divinum, quem inter cunctos catholica veneratur Ecclesia credit, invento thesauro, ut ejus insigni portione tuto potuerit, imperatoris jure fraudato, ad telmas conjugisse, et equivoca loquendi ratione usum, ad archiepiscopatus apicem sibi his artibus ex humilimo loco viam stravisse? Erunt perversi adeo judicij quisquam, qui ubi de veritate eorum que in Chrysologi electione evenere dubitare audeat, ut Dupius, hinc adeo crassa et inepta devoret, ut hiipereverum etiam possit asserere que ab Agnello interseruntur de Ravennatibus Constantiopolitani protectis, pallium pro novo eligendo petituris, et de hocce dato a Justiniano Maximiano illi qui sibi inventum aurum obtulerat? Nil ipse horum credam, quam quod Maximiani sanctitatem decet, et quod eorum temporum certa monumenta me docent, de quibus in observationibus ad ejusdem Maximiani vitam.

XIV. Agnellus itaque satis bene Agnellum refellit. At res quantis aliunde certissimis argumentis patet? Eorum certiora mihi erigenda censeo, ne nimium patientia tua abutar, serudite lector. Porro ne a Justiniani avo discedamus, perspectis omnibus sexti seculi, que exstant, queque clare loquuntur indubitata fidei documentis, certum est a Magni Gregorii etate retrocedendo, summos pontifices metropolitani pallium tradidisse. Plane nullas inficias habito id prestitum per Gregorium ipsam, sed et Ravennate presulibus, qui sanctissimi ejus pontificis litteras legerit. Verum et illud idem per predecessores Gregorii factum asserit Joannes ipse Ravennas archiepiscopus epistola in Gregorii Regesto lib. II, cap. 55, ad finem, his verbis: « Quia ergo universa privilegia que sancte Ravennati Ecclesie a predecessoribus vestris indulta sunt, pro majori satisfactione subijci, ea in scriniis venerabilis secundum consecrationis decessorum meorum temporum fidem nihilominus reperietis. » Perspicue hic et decessorum suos a Romanis pontificibus consecratos, et consecrationis occasione pallium collatum ab eisdem, asserit Joannes. Precedens Magni Gregorii Epistola, que ejusdem libri est 54, manifesto hujus que 55, numeratur, responsiva est, et ex eo maxime quod asserit Gregorius missa a Joanne privilegia per predecessores summos pontifices Ravennatibus presulibus olim concessa. Et quod, inquit, bene hanc consuetudinem generalis Ecclesie noveritis, vestris nobis manifestissime significastis epistolis, quibus preceptum bonae memoriae decessoris nostri Joannis pape nobis in subditis transmisistis annexum, continens omnes consuetudines ex privilegio predecessorum nostrorum concessas vobis, et Ecclesia vestra debere servari. Joannis pape privilegium, quod miserat Joannes Ravennas, datum fuerat Petro cognomento Seniore, Joannis predecessori, qui Justiniano calculos a me suo loco inops, ordinatus fuit anno 568, Justino Juniore imperante. Ex manuscripto eo-

A dice S. Remigii Rhemensis, in quo post Joannis Ravennatis laudatam epistolam scripta erat, eadem illam Baluzius Miscell. lib. V, ipse autem cum re presentem sit, hic transcribendam existimo, et ita habet:

Exemplum precepti.

« Difectissimo fratri, Joannes. Convenire novimus rationi ut eos amictu pallii decernimus quos in illis civitatibus, divina inspirante misericordia, sacerdotum honor illuminat, in quibus hoc etiam illis qui preteritis temporibus fuisse pontifices, ab apostolica sede esse constat indultum. Ideoque charitatis tue usum pallii, sicut decessores tui habuisse noscuntur, presenti auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegium volumus permanere, que anterioribus temporibus Ecclesie tue constat observata, ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. Et subscriptio Domini pape. Deus te iumentum custodiat. X Kal. Octobris imperante domino Justiniano [lege Justino] Augusto. Juxta calculos predictos data hinc est quinto die post Petri archiepiscopi consecrationem.

XV. Tabulis itaque exhibitis constat Justiniani etate pallium traditum metropolitani a Romano pontifice, ac inter caeteros, Ravennate episcopis. Aliorum, qui precesserant, pontificum privilegia misisse Joannem Magno Gregorio, ex pralaudatis epistolis manifestum est. Alunde pallium missum usque anno 501 a Symmacho Theodoro Laureacensi episcopo ex hujus pontificis epistola novimus, sicut a Casario Arelatensi concessum ab eodem pontifice testatur Vigilius, idem iustitens Auxario, litteris datis anno 545; que quidem notavit Garnerius ad titulum tertium Diurni Romanorum pontificum, ubi littera mittendi formula pallii eadem fere est ac Symmachii epistola laudata. Medio tempore quod inter Symmachum et Magnium Gregorium intercessit, certum proinde ac evidens est pallium a Romano pontifice concessum fuisse, non a Justiniano, sed Augusto quoptiam. Hunc enim Symmachus temporis precessit, qui tradidit, Vigilius synchronus tradidit, hinc successit posterior tempore Joannes ejus nominis III qui tradidit. Suptiles simus, nisi certo certius teneamus et medios pontifices tradidisse. Quia contra hec momenti habeat quod Vigilius semel viderit pro pallio mittendo Arelatensi episcopo Justiniani consensum expectaverit? Id porro hand confici pallii concessionem ad Augustos spectasse, sed tantum tempora difficillima id exegisse dispensationis, ut pius aequae ac prudens pontifex sibi Ecclesieque prospiceret, caveatque ne diffidentiae notam incurreret apud imperatorem tum temporis Romae dominum, cum et barbari Italia occupabant, et inter Augustum regemque Francorum pax minime firma esset, sed dissidiorum bellique causa gliscabant; quod eruitur ex epistola ipsa Vigili pape, que est tom. VI Concilii Labbei, col. 550. At quid agent adversarie opinionis patroni de tot documentis indubitata fidei, ex quibus evidenter conficitur pontifices Romanos, nullo Augusti consensu expellere pallium concessisse? Leve certo, ut modesto verbo mutar, ad donativis Constantiniane documentum recurrere, ut argumentum longe minus petium pallii Romano pontifici ab Augustis concessi nanciscantur. Nos certis iustitimus, non suppositis, erise que Oedipum, ut intelligantur, requirunt.

XVI. Ut autem in viam revertamur, Joannis littera ad Petrum Seniore, cum ad annum 568 spectent, et cum Justinus imperare coepit Novembri eadente anno 565, paulo ante Justinianus ergo decesserat, quod si inique factum est, eo iure pallii metropolitani dandi uso, ut successor statim assumptus mira ac liberalitate a dando pallio cessaverit? Preterea quomodo Joannes Petro Ravennati pallium concedens scripsisset convenire id illis, quibus preteritis temporibus ab apostolica sede constat esse conce-

sum, Si Vigilus, pene Joannis immediatus predecessor Maximiano pallium non dedisset? Ruit itaque undique Agnelli assertum posteriori, trahiturque inque sua, et alterum prius de pallio a Valentiniano III. primo Ravennae metropolitae concessio.

XVII. Notanda in eam rem sunt, uti a Garnerio notantur, formulae ejus quae ad Symmachum aetatem pertinet, seu potius epistolae ipsius Symmachiana, verba illa: *More majorum, et secundum morem tuae Ecclesiae*; quae ostendunt non omnium pontificum primum exstitisse Symmachum qui pallium Occidentis metropolitae tradiderit, quod tamen nonnulli voluerunt ex male intellectis Vigilii ad Auxaniam litteris. Quidni autem, quod *more majorum* fieri ait pontifex, antiquitatem dividi saltem saeculi non importet? Plane ita esse ac ita significari, pontifici, controversiarum quae nostro aeo exoriri debebant haud praescio, cujus legitimum documentum habemus, credendum potius est quam Agnello schismatico, longe post illa tempora scribenti, cum jam in Ravennate Ecclesia obtinuisse de jure veteri minime veri rumores. Certe, sepositis partium studiis, qui conferret utriusque sententiae momenta, Symmacho credit, non Agnello.

XVIII. Quandoquidem vero pallii dati questio, idea momentum habet, quia necessario quodam nexu potestatem per pallium significatam importat, exigua jactura erit, quod antiquioribus documentis distinguatur, quae pallium datum nos doceant a pontifice, dummodo certi sinus de potestate tributa et metropolitibus per eodem constitutis. De ea autem ne adeo evidenter liquet, ut a nulla veritate avante in dubium id veri possit. Unus omnium ex veteribus rei clarissima nubem obduxit Agnellus; cui Rubens nunquam credens effecit ut his, qui postum in scirpo quarunt videretur satis sibi praesidii esse quo rem totam antiquitati ignotam orbem obtuderent, pallium videlicet per Augustos metropolitibus traditum, et cum pallio metropolitica potestatem. Porro in ea rem mirari sibi Ruben judicium, qui cum de pallio agens ea sibi cautione utendum censuerit, ut pallium traditum dixerit, non illud quidem quod a summo pontifice metropolitibus traditur, sed quoddam imperiale, indumentum, absolute et absque distinctione ulla, et ab Agnello acceptum, et posteris tradiderit, Valentinianum Ravennati archiepiscopatu duodecim vel quatuordecim episcopos, subiecisse. Rem, avide arripuit fabulae usus est Marcus Antonius de Dominis de Reipub. Eccl. lib. vi, num. 156, haec scribens; Metropoliticum jus Ecclesiis aliis auferre, aut saltem imminuere, et dioceses dividere, ampliare et coarctare fuit etiam in imperatorum potestate, Ravennatem Ecclesiam Valentinianus imperator voluit esse archiepiscopalem, ac totius Aemiliae metropoliticanam. Privilegium recen. et Rubens, quod tamen Baronius plurimum conatur elevare, et arguere imposturam. Oppositiones autem ipsius et Rubenii titubatio circa pallii concessionem non sunt, magni momenti. Post haec ex communi systemate a me in Dissertatione ab Hierarch. Origin. impugnat, de metropolitibus ab initio juxta imperii formam constitutis, praesidium quaerens, haec adjicit: « Consequenter Valentinianus statuit suo privilegio ut Ravennas archiepiscopus et pallio uteretur et plena haberet aliorum metropolitano privilegio. » Haec ille, quae magno religionis suspensio catholicorum nonnulli aliquantulum amolita tradere non erubuerunt. Interim apostata ille Spalatensis veritatis fiducialis totus in sine ejus periculis dicta satis recantat, ut intelligamus sibi non constare, quod catholici auctores minime agunt. Habet autem: « Si tamen pallium quum ex parte sit ecclesiasticum, intelligere debemus Valentinianum in hoc Ravennateni privilegio velle et praecipere, ut Ravennas archiepiscopus a suo patriarcha pallium acciperet, reliquam haberet ab Ecclesia potestatem, ille tamen sic jubente et ordinante. »

A. XIX. Verum bis adversatur omnino totius Ecclesiae non modo, sed et imperatorum ejus aevi, universalis et perspicuus consensus, non solum pro Ecclesia Occidentali et Latina ad jus patriarchae Romani spectante, sed etiam pro Orientali, Chalcedonensis synodi Acta, quippe quae eorum fere temporum sint, quibus, Augusti auctoritate, Ravennati Ecclesiae duodecim episcopi subjecti dicuntur, id apertissime docent. Post pacem Ecclesia reddita a Magno Constantino, nova imperii forma inducta est, Episcopi, concilii Niceni canone perperam intellecto, cum civiles metropoles ab Augustis de novo dicebantur, sibi inde ex canonibus titulum fieri praetendebant quo abstractas a veteri metropolitae parochias sibi asciscerent. Bene tamen facta sunt distinguenda, nec enim Augustorum ea mens fuit ut Ecclesiarum statum mutarent, vel jurisdictionem episcopis darent, sed quod suae potestatis fines haud excedebat, imperii civilem typum constituere, habita ratione earum urbium quae frequentia et splendore crevisset, quaeve sua in eis mora illustres fieri contigisset. Nec episcopi eo usque processere, ut existimarent quidquam juris ab imperatore sibi tradi posse, sed omne sibi jus, metropoli civili constituta, censuerunt ex canonibus derivari. Id praefert canon nonus concilii Antiocheni, ita explicans canonem apostolicum et Nicenum. Inde nihilominus et canones et veterum metropolitano jura violantur; quare et Orientalium abusu et resistere Romani pontifices, ac inter ceteros Innocentius I, epist. 18, ad Antiochenum scribens, et Africana Ecclesia, ut ab eo maxime sibi caveret, antiquo mori institi, quo nulli certe urbi metropolitani affixi essent. Ex laudata autem Chalcedonensi synodo duo evidentissime patent. Primum, summum Romanum pontificem id vehementer curasse, ut qui irreperant ex civili urbium gloria abusus, tollerentur. Apostolici legati constanter canonem 28 resistentes, quod a Leone Magno pontifice Romano in mandatis acceperant, ex scheda legerunt, cujus tenor talis erat: « Sanctorum quoque Patrum constitutionem prolatam nulla patiamini temeritate violari vel immitti, servantes omnimodis personae nostrae in vobis, quos vice nostra transmissimus, dignitatem, ac si qui forte civitatum suarum *ἐπιτάξει* (potentia) confisi, aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc, quae dignum est, constantia retundatis. » Secundo, quod licet ejus concilii Patres canone illo 28 Constantino-politani episcopi ambitioni abjecti nimis obsecundaverint, abusus tamen qui nimis excreverant ab novis metropoles civiles, quarum episcopi aliena jura violaverant, tollere decrevere. In questione de metropolitano jure, quod Beryti episcopus Eustachius sibi asseruerat, obtento quod Phoenicia, quae omnis obederat Tyrio metropolitae, in duas a Theodosio Juniore dissecaretur, res in pristinum restituta est, et acclamatum: « Contra regulas pragmatica nihil valeant, regulae Patrum teneant, et universa pragmatica cessabunt, regulae teneant. » Tandem vero canone 12, expresse decretum est in haec verba: « Pervenit ad nos quod quidam praeter ritus ecclesiasticos ad potentatus accessissent, per pragmaticas unquam provinciam in duas dividerent, ut ex eo duo essent metropolitani in eadem provincia. Statuit ergo sacra synodus ne episcopus deinceps tale quid audeat, quoniam is qui hoc aggreditur, a suo gradu excidit. Quaecumque autem civitates per litteras imperatorias metropolis nomine honoratae sunt, solo honore fruantur, et qui ejus Ecclesiam administrat episcopus, servato scilicet vera metropoli suo jure. » Observari etiam meretur quod cum actionis 6 sine Marciano Augustus Chalcedonem urbem nomine tantum metropolim declarasset, salva Nicomediensis propria dignitate, acclamantur Patres iustum iudicium imperatoris, et quod tantum esset ne quid Nicomediae dignitati decederet, adfuisse: « *παρρησιας τῶν ἐπισκοπῶν οὐκ ἐκώλυται* (cir-

conventiones episcoporum vos abegistis; nec quidquam in canonibus de ea re decretum est. **XXI.** Hæc enim vena doctissimi Thomassini, de nova et vet. Disc. part. III. lib. II. cap. 39. mentis aciem mirari subit, qui in his Chalcedonensis synodi Actis ejusdem motui honoris vices videt, quo se imperator et Patres prosecuti sunt. (Exclamant, inquit, illi: concilii Patres, exerte liberrimeque: Contra regulas pragmaticas nihil valeant, regula Patrum taceant; Verum id tunc, demum, aut, ut, ubi iudices imperatorii votis permiserunt, concilii, canonicus, an legibus lites ecclesiasticæ: istæ dirimendæ essent, et in votis, esse imperatori ipsi certiores Patres facissent, ut omnia, ex præscripto canonum terminarentur.) Emollivit scilicet solertissimus scriptor, qui diutius affluerat Spalatensis loco supra citato, n. 137, Patres videlicet recantasse quod imperator delinierat. Id enim vero (ipso præde) non ausissent, nisi Augustus jussisset. Profecto nobis non hec, esse tam acutos, qui ea videamus quæ istius oculatissimi vident. Prior qui de discrimine utriusque, criterii ad litem dirimendam, verba fecerit, Eustachius fuit, rei partes agens, qui, lecto Photii libello, cum iudices interrogavissent, « Quid ad hæc allegat, reverendissimus episcopus Berytiorum Eustathius? » respondit: « Jubete, cum dicere, utrum secundum canones moxeat, an secundum leges. » Ob hæc Photius, antequam, quidquam, adlingeret iudices, statim instavit se, velle, juxta Patrum regulas, rem decerni, et a Patribus concilii desiniri. « Quod, » inquit, « velustum morem, studuerit, evertere Eustathius, reverendissimus, episcopus, interrogentur domini et sanctissimi episcopi; ego enim a regulis non discado, nec volo typos Patrum evertere, sed postulo, ne illa jura evertantur. » Inter actoris itaque, et rei instantias, petunt iudices, ut Patres decernant, an juxta leges, vel juxta canones, lis dirimenda esset. **Monent** quidem, quod, prius dixerat Photius, principis, sententiam esse, quæ, canonicis, saveat; at quid aule? Pietatem Augusti commendant, non definitum potestatem circumscribunt, in Patribus. Excipiente, quoque, et contradicente, actore, de articulo, incidente, decernerent, debebant Patres. Iudices, insinuant, de quo ante omnia sententia ferri debebat. Nec id est, de quo, verba data, alias, et, verba data, quod præcipuum, agebatur, definitum, quis, credat, cum iudices, fidem, dixerint, act. 5. « Dioscorus, dicebat, quod ex duabus, materis, est, suscipio, duas, non, suscipio; sanctissimus, autem, archiepiscopus, Leo, duas, naturas, dicit, esse, in, Christo, unitas, inconfuse, inconvertibilis, et, indivisibiliter, in, uno, unigenito, Filio, Salvatore, nostro. Quem, igitur, sequimur? sanctissimum, Leonem, aut, Dioscorum? » Plane, cum, nituis, lycei, videri, amamus, ecclesiis.

XXI. Ipse autem ejusdem concilii canon 28. quod regimus præclare demonstrat, Augustos videlicet minime, assensisse, sui, juris, esse, episcoporum, jurisdictionem, decernere. Constantinopolitana synodus, canon, 5. ejusdem, urbis, episcopo, deceverat, et, præcæta, præcæta, hinc, prædicto, canon, id, ita, intellegendum, est, ut, voluerit, Constantinopolitanam, secundum, a Romano, patriarcha, locum, tenere. De prioris, synodi, canon, immerito, dubitari, a, Binio, et, a, doctissimo, Baronio, cum, de, eo, testetur, canon, Chalcedonensis, observavit, Holstenius, in, notis, ad, concilium, Romanum, Bonifacii, pape, H. Quod, antea, vero, minores, episcopi, sibi, vindicaverant, ex, urbis, splendore, id, sibi, asserendum, censuit, nova, Romæ, episcopus, Constantinopolis, Augustorum, sedes, ad, quam, ex, toto, orbe, causæ, deferebantur. Urbis, æque, episcopus, ad, patriarcham, Occidentis, minime, spectabat, sed, nec, ad, Alexandrinum, vel, Antiochenum, quare, nullo, modo, patriarchale, Romani, episcopi, jus, habebatur. Gloriam, Constantinopolitanæ, Ecclesiæ, optavere, Valentinianus, et, Marcianus, Augusti. Videri, tamen, quia, pergant. Nil, sibi, juris, in, ea, re, decernenda, competere, existimant; sed, nec, concilii, decretum, suffi-

cere, nisi Leonis, consensu, accederet. Id, ex, eorumdem, litteris, ad, Magnum, Leonem, datus, ad, annum, 451, spectantibus, relatisque, in, Constantiano, Romano, Bonifacii, concilio. Petentes, ut, Constantinopolitanus, episcopus, secundum, a Romano, patriarcha, locum, ad, imperialis, auctoritatis, heri, non, posse, cognoscunt, proferuntque, utriusque, documentæ, synodi, decreta, quibus, petitionem, suam, fulcunt, orantque, enixe, ut, quod, decretum, fuerat, Romanus, pontifex, confirmet. « Quoniam, » vero, in, inquit, et, hoc, statutum, est, ut, ea, quæ, centum, annorum, antequam, sanctissimi, episcopi, sub, D. Theodosio, Majore, de, honore, venerabilis, Ecclesiæ, Constantinopolitane, stantur, et, quæ, nunc, a, sancta, synodo, de, eadem, re, statuta, sunt, firma, serventur. » Scilicet, ut, post, eadem, apostolicam, Constantinopolitanam, sedis, antistes, secundum, obtineat, locum, quoniam, et, eadem, splendidissima, civitas, junior, Romæ, nuncupatur, dignetur, sanctitas, tua, etiam, huic, parti, prolium, adhibere, consensum. Restitit, enim, vero, Leo, sanctissimus, veteris, Romæ, episcopus, et, piissimus, Augustus, qui, sua, potestatis, fines, optime, novavit, ita, a, capitis, destituit, ut, Anatonius, Constantinopolitanus, episcopus, factum, in, Chalcedonensis, synodo, sibi, minime, imputandum, scripserit, Leoni, sed, Ecclesiæ, sibi, clerico. Quod, itaque, Valentinianus, sibi, minime, heræ, censuit, extra, Romani, patriarchatus, fines, etiam, de, Constantinopolitana, sede, ageretur, et, licet, in, ipsam, per, oecumenicam, synodum, decretum, fuisset, perisse, intra, Romani, patriarchæ, titulum, ecclesiasticum, imo, intra, Romani, metropolitæ, diocesium, et, ita, duplici, ex, capite, jus, sacrosanctum, Romane, sedis, violasse, id, enim, vero, ab, omni, credibilitate, distat.

XXII. Ut, nil, omnitanus, quo, cognoscimus, eorum, temporum, opinionem, circa, ea, quæ, spectant, ad, potestatem, conferendi, jus, metropoliticum, dissimulari, haud, potest, aliquando, irrepisse, et, in, Occidentali, Ecclesiæ, Orientalis, abusus. Unum, tamen, ejus, rei, exemplum, habemus, sed, et, non, minus, nova, metropolis, constituenda, ex, civis, urbis, gloria, rationem, minime, pontifici, Romano, probant. Tralichar, ad, se, Arelatensis, presul, ordinationes, episcoporum, provincie, Viennensis, eo, prætextu, ut, creditur, quod, antea, decore, ob, principum, moram, Arelatensis, urbis, metropolis, effecta, sit, qualis, erui, posse, existimat, Petrus, de, Marca, seu, Baluzius, ex, Honorii, Constitutio, relata, a, Sirmondo, in, notis, ad, Sidonijum. Et, opinio, quod, metropolium, civilium, episcopi, metropolitano, ecclesiasticorum, juribus, gauderent, insitit, Taurinensis, synodus, anni, 597; at, diluavit, quædam, metropolis, esset, civilis, Arelatum, videlicet, an, Vienna, et, decrevit, ut, qui, ex, eis, episcopi, videlicet, approbaverit, suam, civitatem, esse, metropolitam, is, totius, provincie, honorem, primatus, obtineat. Verum, alia, via, ut, quod, semel, arripuerat, retineret, Patroclus, Arelatensis, existimavit, sibi, persequendum, cum, apud, Romanum, pontificem, cui, nil, de, civitatis, gloria, tuto, diei, possit, noverat, causam, et, ac, ita, so-

Alius, antiquitatis, ecclesiasticæ, momento, se, tueri, voluit, ob, quam, a, Zosimo, pontifice, obtinuit, sibi, consecrationem, confirmari, episcoporum, provinciarum, Viennensis, et, Narbonensis. Quoniam, inquit, pontifex, epist. 70. Trophimus, sacerdos, quondam, Arelatensi, urbi, ab, apostolica, se, le, transmissus, ad, illas, regiones, tanti, nominis, reverentias, primus, extulit. Regulis, eisdem, insistentem, pontifices, subsecuti, censuræ, cum, de, eadem, re, questiones, inderunt. Hilarius, papa, circa, annum, 462, episcopis, diversarum, provinciarum, Gallie, rescripsit, epist. 8. cum, Leonius, Arelatensis, lamentaretur, parochias, suæ, Ecclesiæ, a, prædecessore, Hilario, in, alios, quos, non, venerat, fuisse, translatis, episcopis, in, quibus, remittens, ut, quæ, ecclesiasticis, regulis, decernerentur. Epistola, vero, sequenti, Namertum, Viennensem, qui, quidam, episcopo, ordinaverat, diserte, asserti, quod, Romanus, pontifex, in, rebus, hujusmodi, de-

recessisset. Fratri enim nostro Leonto, inquit pontifex, nihil constituti a sanctae memoriae decessore meo potuit abrogari, nihil valuit, quod honori ejus deberet, auferri, quia Christianorum quoque principum lege decretum est, ut quidquid Ecclesiarum eorumque rectoribus pro quiete omnium Domini sacerdotum, atque ipsius observantia disciplinae in auferendis confusionibus apostolicae sedis antistes suo pronuntiasset examine, veneranter accipi, tenaciterque servari cum suis plebibus, charitas vestra cognosceret.

XXIII. Quae omnia sufficienter ostendunt opinionem quae Valentiano imperante obtinebat in Occidentali certe, sed etiam in Orientali Ecclesia, non modo apud episcopos, sed et apud principes, et Valentianum ipsum, eam fuisse qua crederent potestatis ecclesiasticae, non vero Augustalis esse, jura metropolitano immutare, novos metropolitans constituit, illis pallium praebere, et cetera ejusmodi praestare. Id insuper in primis viguisse favore jurium patriarchalium et metropolitanorum pontificis Romani, strenui contra abusus qui irreperant jurium hujusmodi assertoris. Quod si ex Valentiano beneficio Ravennas episcopus metropolitanum jus et pallium haluisset, Chalcedonensis synodi can. 12 vigore, retinisset tantum *κα προβια τῶν τῶν*, ut a Patribus cautum fuerat, ac certissimo constat, et post Chalcedonensem synodum episcopum Ravennatem metropolitans iuribus gavium. Non itaque vel ob civitatis splendorem, vel Valentiani beneficio, sed ex Romani pontificis liberalitate fuerat ille et jus et pallium metropolitani assecutus.

XXIV. Sunt etiam quae clarissime et presse id probent. Exercitium plenissima jurisdictionis, comminatio poenarum, ac praecipue auferendi metropolitica potestatem interminatio, ejus sunt certe qui metropolitica potestatem concessit et pallium, per quod potestas ipsa significatur. Haec autem clare disertisque verbis enuntiata habemus in epistola Simplicii summi pontificis, quae ad annum 482 pertinet, contra Joannem Ravennatem episcopum, immediatum, ut quidem puto, Petri Chrysologi successorem, qui Gregorium quendam invitum, episcopum Mutinensem ordinaverat. Perpendantur ea praecipue ejus epistola: « nam privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. » Et in fine: Denuntiamus autem quod si posthac quidquam tale praesumpseris, et aliquem sive episcopum, sive presbyterum, sive diaconum invitum, forte facere credideris, ordinationes tibi Ravennatis Ecclesiae vel Amiliensis noveris auferendas. Ita qui in predecessoribus suis dederat, minari poterat se ablatum, metropolitica potestatem; ceterum vanum terribilamentum fuisse haec minari, si quod auferret pontifex, laica potestas restituere potuisset. Certe evidens praesentia a pontifice Romano metropolitica potestatis Ravennatibus argumentum habemus ex celeberrima illa Gelasii I ad episcopos Dardaniae epistola, quae in Labbeana collectione est 13. spectatque ad annum 495. « Risinus, » ait Gelasius, quod praerogativa volunt Acaecio comparari, quia episcopus fuerit regiae civitatis. Nunquid apud Ravennam, apud Mediolanum, Sirmium, apud Treviros multis temporibus non constitit imperator? nunquidnam harum ubi sunt sacerdotes ultra mensuram sibi met antiquitus deputatam quippiam suis dignitatibus usurparunt? nam, ut infra idem pontifex, et alia potestas est rei secularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum. Haec sanctissimi pontificis verba brevissima sunt perpendenda. Certam est Ravennatum antistitam Petrum Chrysologum omnium primum jura metropolitanorum exercuisse. Sit tamen, ut quidem puto, postremis ejus vitae annis id Joanni Anselmo Petri predecessori collatum. Ab eo tempore disiecit Gelasius annis vix quinquaginta quinque. Si Valentianus Galie Placidia filius Ravennati praesuli duodecim civitatum episcopos subjecisset, tra-

dito pallio, nec id ab ejus temporis pontifice Romano obtentum fuisset, non ignoravisset Gelasius: Haec itaque quae magna laudi Ravennatibus eorum temporum praesulibus sunt, scripta a Gelasio non dissident, et exemplo Ravennatum fieri se potuisset Acaecius, seu Acaei memoriam defendere potuissent, qui ejus defuncti partibus adhaerebant. Metropolitani civilem in novam formam Valentianus constituit Ravennam, id enim poterat, oraverit etiam pontificem ut metropolitani jura et pallium conferret, privilegia etiam et favores concesserit; id poterat, et fecisse non invidemus; at subdicere episcopos, qui ad episcopi vel Romani, vel Mediolanensis, diocesim, et ad Occidentis patriarchatum spectabant, et spirituales potestatem requirebant, imperatoris minime erat. Alia, rursus incutiiri debet, et potestas est rei secularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum. Nullus sane mentis plus fidei adhibebit Agnello schismati addicto, scriptori noni saeculi inepto, quam summo pontifici, canonum et rerum peritissimo, et Valentiani temporibus admodum proximo.

XXV. Superfluum, his omnibus probatis, erit quidquam addere contra Mauri temeritatem, qui in Occidente, et intra ipsos fere Romanae dioceseos fines, *αποστασιας* tentare non erubuit, eo tempore cum et ipsi Orientalis Ecclesiae exarchae, qui a primis apostolorum temporibus tales fuerant, jam demum alteri parebant. Quid, quod omnium praedecessorum suorum obedientia erga Romanum pontificem, quaeque Patrum suorum memoria Ravennates episcopi subjectionis omnimoda, et eam consecrarent, et eam pallium reciperent, et etiam ad synodum vocarentur, argumenta nota erant, ac in primis Gregorii Magi Acta, cujus nobis longius ab ea aetate dissitis in ejus rei testimonium epistola superstites leguntur? Nec ipse demum ignoraverat se suamque Ecclesiam Romano pontifici subijci: qui ab eo ordinatus, pallio ornatus, exhibita, quae tunc invaluerat cautionis, ut vocabant, formula, et ejus rei pateus argumentum dederat, occasione Monothetarum haeresis. At superbus homo et subjectionis impatiens, nactus tempora difficillima, et imperatorem et exarcham omnium bipedum sceleratissimos, artibus illis quae ejus moribus respondebant, contra jus fasque se subducere tentavit a sui patriarchae ditione, indeque in horrendum schismatis crimen praecipit. Ad unum ab Agnello in Mauri Vita rite praestitum, ut ejusdem vafritem et avaritiam, seu patrioniam Siciliensis dilapidationem, non obscure indicaverit. At juvat concludere Bertherii doctissimis verbis Pithanon Diatrib. II: « Taceo (ut verbum Anastasii in Domino usurpavi) autocephalam indignum herede facinus, et silencio aeterno obruendum. »

XXVI. His in antecessum praemissis, salebrosa Agnelliani libri spatia tuto percurvet quisque. Tibi porro, erudite lector, ea minime scandala fuissent; mei tamen officii esse censui non modo superiora praefari, sed et ubi aliquid minime pium cubat, periculum judicare. Tu interim laborum meum requi tonique consule, et antequam ad Agnellum accedas, seriem accipe chronologicam Ravennatum pontificum, quorum Acta Agnellus scripsit, uti a me in Dissertationibus restitui debere visum est. Vale.

SERIES PONTIFICUM

S. Ravennatis Ecclesiae, quorum Vita, ab Agnello narratur.

Sanctus Apollinaris, ordinatus anno 50, die 19 Junii. Martyrio coronatus anno 78, Kalis Julii, postquam sedii annos 28, mens. 6, diebus 4.

- Aderitus.
- Elencadius.
- Martianus.
- Calocerus.
- Procius.
- Probus.

Dathus.
 Liberius.
 Agapetus.
 Marcellinus.
 Severus cœpit sedere circa annum 346, obiit circa 391.
 Liberius II.
 Probus II.
 Florentius.
 Liberius III.
 Ursus, creatus circa annum 400; obiit anno 412; die 13 Aprilis ad vesperam.
 Petrus, eo anno creatus, obiit anno 425.
 Noo, eodem anno successit, obiit circa annum 430, in Idus Februarii.
 Exuperantius, obiit anno 439, iv Kal. Junii.
 Joannes Angeloptes, eodem anno creatus, obiit circa annum 439.
 Petrus (Chrysologus, ordinatus circa annum 439; obiit circa annum 450.
 Joannes II, eo anno ordinatus; obiit, circa annum 496.
 Petrus III, circa annum illud creatus, floruit Symmachi summi pontificis tempore.
 Aurelianus Petro successit, obiit circa annum 523.
 Ecclestus, circa initia anni 524 creatus, circa Junium mensis anni 534 obiit.
 Ursicinus, eodem anno circa Augustum ordinatur, moritur circa Aprilem anni 538.
 Victor, ordinatus die 4 Martii anni 540; moritur xiv Kal. Martii, anni 546.
 Maximianus, ordinatur a Vigilio papa Patris in Achaia, pridie Id. Octobris anni 546; obiit anno 552, viii Kal. Martii.
 Agnellus, ordinatur anno 555, die 22 Januarii; obiit anno 566, Kal. Augusti.
 Petrus IV, Senior dicitur, electus anno 567, die 28 Maii; ordinatus anno 568, 15 Septembris; obiit anno 575, die 16 Augusti.

A Joannes III, ordinatus anno 575 die 23 Novembris, obiit anno 595 die 2 Januarii.
 Marthianus, ordinatus ante diem 5 Julii 595; obiit 23 Octobris 604.
 Joannes IV, ordinatus circa initia anni 605; obiit circa Septembr. anni 610.
 Joannes V, ordinatus circa finem anni 610; obiit circa annum 629.
 Bonus, ordinatus circa annum 630; obiit anno 642, die 25 Augusti.
 Maurus, ordinatus mense Septembris anni 642; obiit circa Julium anni 671.
 Reparatus, ordinatus die 4 Octobris 671; obiit die 30 Julii 677.
 Theodorus ordinatus die 29 Septembris anni 677; obiit 18 Januarii 691.
 Damianus, ordinatus die 21 Decembris anni 691; obiit die 12 Martii anni 708.
 Felix, ordinatus die 4 Aprilis anni 708; obiit anno 740, die 25 Novembris.
 Joannes VI, obiit circa annum 752.
 Sergius, circa annum 752 ordinatus, obiit circa finem anni 769 vel initia 770.
 Leo, per id tempus ordinatus, mortuus est circa annum 779.
 Joannes VII, sedere cœpit circa annum 779; obiit anno 786, post festum S. Apollinaris, Sedi annis 7 mens. 1, dieb. 3.
 Gracianus, ordinatus anno 786; obiit circa annum 794, die 23 Februarii.
 Sanctus Valerius, circa annum 794 ordinatus; obiit circa annum 809.
 Martinus, sedere cœpit circa annum 810; obiit circa 816.
 Petronacius, post annum 821 ordinatus, obiit ante annum 857.
 Georgius, post annum predictum ordinatus; vitam produxit post annum 841.

OBSERVATIONES

IN

Versiculos quosdam AGNELLI Libro Pontificali præfixos.

PRÆFATIUNCULA.

Tanta est versuum qui Agnelliano operi præmittuntur barbaries, ut de illis omitendis cætera descripturus, cogitaverim. Cum nullæ grammaticæ leges in ipsis sint observatæ, ac proinde recte syntaxis ordo passim perturbatus (omissa syllabarum et versus quantitatem neglectam), vix quidquam boni elici posse videbatur; quinimo minime sperabam alicubi me ineptissimi scholastici versificatoris sensum assecuturam, cum temere tempus prætereire, modum pro modo, casum pro casu assumpserit ille, unde æpicholos et insipicantissimus Œdipum potius quam Ægyptum petat. Et profecto quævis seculi noni barbaries aliunde sit cognita, ut minus mirari liceat si summam Latini sermonis corruptellam in his quæ supersunt eorum temporum scriptis deprehendamus, quæ etiam eorumdem sinceritatem, et authenticam, commendat; tanta nihilominus horum versuum est deformitas et strabiligo, ut vix inveniri posse crediderim in ejus et sequentis sæculi scriptoribus, amplius ejusmodi characteris argumentum; tale sane quod, scripti sinceritatem aperiens, scribentis mentem abscondit. Hoc tamen non obstante, nil omissum volui, et integre quidquid ad Agnelli opus spectat publici juris faciendum existimavi, ne inde, quidquam ab eruditissimis desideraretur, quod ex Estensi Codice suggeri posset. Descripsi itaque ineptissimam versuum seriem, eamque attentius contemplatus, nonnulla eruisse mihi visum sum

C quæ Libri Pontificalis opus et scriptoris Agnelli vitam illustrent. Hinc versus ipsos præponendos statui, interfectis observationibus istis: Aliqua non intellecta libens fateor, quæ proinde satius duxi intacta relinquere, ne divinando, arbitraria potius quam probanda lectori obtraderem. Versibus talis præfigitur titulus.

Incipiunt versiculi cujusdam minimi scholasticorum titulantes opus libri sequentis.

OBSERVATIO PRIMA

Scholasticum (ut aliquid de hac re senentem) se dicit in titulo, versicalorum huiusmodi auctor. Intellegit autem eo nomine litteratam prout opponitur idiote. Quamvis enim multiplicem acceptationem sortita sit hæc vox apud scriptores, mediæ et infimæ Latinitatis, ut docemur ab eruditissimo Ducaugio in Glossario, nulla tamen aptior commodiorve temporis et occasionis visa est. Sic Amalarius Treviræ apud Brouerum a laudato Ducaugio relatum: Quisque futurus sis, sive potens in seculo, sive pauper, sive scolasticus, sive idiota. Novi equidem scholastici nomen officium significasse in Ecclesiis ejus qui scholæ præponebatur, ut dirigeret, ac doceret, vel linguae tantum, et humaniores litteras, vel has simul cum Theologia, spectantibusque ad rem liturgicam et divinam. At hæc temporibus Carolo Calvo posterioribus conveniunt. Præterea is unus erat qui cujuslibet Ecclesiæ scholæ præferebatur, cui subsequenter recitatibus

eculis theologale munus successit, de quo vide doctissimum Thomassinum in veteri novaque disciplina de Beneficiis. Auctor autem horum versicularum se unum ex pluribus eodem titulo seu munere gaudentibus scholasticum dicit, dum se minimum scholasticorum vocat. Ordinem igitur virorum Ravennae vigentem saeculo nono precedente mihi videor videre, qui in maxima alias bonarum artium castigne nonnihil in dicendi arte linguaque latina usu profecisse videbantur supra ceteros, et scholastici vocabantur, quo nomine et is qui talis habebatur atque iactantia vitio uti potuerit, quod servata proportione praeluserit recentiori magistri doctorisve elogio. Scholasticorum huiusmodi ordinem potuit Ravenna ex Graecis accepisse, qui titulo eodem honoris causa distinxere viros eloquentes, quod bene actum est cum Zacharia scholastici cognomine, decorato Justiniani ayo, ut sentit Tacinus in notis ad Zachariae Dialogum de mundi opificio contra Gensbrardi mentem. Scholasticum etiam Ravennae vicum ex magistratu illustrem fuisse Gregorii Magni ayo, indicant hujus pontificis epistola. An hic scholasticorum minimus ecclesiasticus fuerit, necne, definiendo argumenta desunt; verumtamen si quis illum, quod huic operi illustrando manum admoeyerit, ecclesiasticae vitae addictum velit, non abnuo.

A quod alii fecerant praestare, et pontificum suorum, qui Ecclesiae per spatium 800 circiter annorum praefuerant, vitas et acta oblivioni traditas reliquisse.

Vespere quanquam etenim, tamen orsa fidesque, [manusque]

Scribere feliciter nostratum Pontificale
 Agnelli lepidi patriarcharum • istud opusculum
 Tempore apostolicus Gregorius alta sapibus
 Solvendi et contra, almifici, quo mœnera Petri
 Compte habet, et sceptrâ imperii Augustos tenet

[almus]
 Armipotens satus magno Karolo, Ludovicus,
 Pacificus, natusque suis Lotharius aere [acer]
 Belfiger Italiae [italâ] régula tenens, Romaque pontan

B Regibus, et populis lectus solio imperiali,
 Archiepiscopus almîs [almus] ovans Petronacia

[agiturque]
 Tuoque [tumque] Ravennatis cleram Ecclesie, popul
 [tumque]

Alterum ab undecimo, quem presbyterumque honoris
 Summus is antistes merito sede urbis optina

OBSERVATIO QUARTA.

Adjicit tandem licet vespere, id est sero, Agnellum presbyterum huic optato operi praestando se adixisse, et tempus ipsum quo id factum fuit multifarie exprimit, Gregorio videlicet IV summo pontifice Petri iura solvendi atque ligandi tenente, imperantibus Ludovico Caroli Magni filio, ac Lothario, moderante autem Ravennatum Ecclesiam Petronase archiepiscopo, quem summus pontifex consecravit undecimo loco postquam a Theodori tempore Ecclesia ipsa Ravennas respiciens, Romani praesulis obedientia se submitit. Quae quidem merentur ut aliquanto diligentius in temporum designatorum examine immoremur.

Porro manifestum est characteres temporis significanto quo Agnellus librum hunc pontificalem scripsit a scholastico versificatore adhibitos non subsistere, nisi intelligantur de illo spatio tempore quo Agnellus scriptionem intermissam aggressus est. Etenim ex Agnello ipso constat majoris operis partem non in toto post Petronacis, sed et post Georgii episcopatum scriptam. Georgii ipsius vitam postremito loco consignatam legimus, sed et de eodem agit in Vita Felieis, agiturque tanquam de archiepiscopo minime inter vivos degente, ait enim: « Sed et mihi de praedicto monasterio S. Bartholomaei contigit. A Georgio pontifice per pauca annorum curricula sine causa privatus sum. Nam antequam ad tale culmen ascendisset, sic eramus adinvicem quasi ex uno duove germani, et postquam accepit archieraticam dignitatem, Deum offendit, et omnes sacerdotes demolivit, cuncta occupans monasteria, totasque gazas Ecclesiae, quas praecessores sui adquisierant, pro reatu sui corporis expendit. »

Georgii autem obitus, ut ex ejus Vita apparet, accidit post aliquot annos a victoria Caroli Calvi de Lothario reportata Fontanis, qua quidem incidit in vii Kal. Julii anni 841. Hinc deprehenditur et alium characterem ex imperio Ludovici et Lotharii non subsistere; Ludovicus enim defunctus fuerat anno 840, et vix sustineri potest haec scripta Gregorio IV sedente, cum is diem obiit anno 843. Sed et Maximiani archiepiscopi Vita scripta fuit post Petronacis obitum; in ea siquidem narrat Agnellus quintodecimo Petronacis archiepiscopi

In Patris, aetique, et sapoti nomine Flatus,
 Cum certum propter seculi infidelium stultissimam
 Atque Redemptoris hominum natalis Jesus
 Regum et pontificum multi scripsisse magistr
 Quod quisquis tempus sedisset, imperiali
 Rector, et egregius pastor quod pontificali
 Sede. Augustorum scripserunt ferrea regna,
 Imperium quorum tandem seu claruit altum
 Partibus occiduis, laticum qua copia surgit;
 Et sanctae vitae, cœu tempus apostolorum
 Quoquo modo insignes radiarunt ore, manaque.

OBSERVATIO SECUNDA.

Ut autem ad versus ipsos accedam, et eorundem sensum, quantum licuerit, commodum eliciam, ita undecim priores supra descriptos intelligo, ut Paraphrasticae in hunc modum exponi possint, quod scilicet, praemissa invocatione sanctissimae Trinitatis, dicat auctor multos magistros, doctos videlicet viros, cogitasse de scribendis historiis a Redemptoris ortu auspicientes, propter clarum iudicium seculi, id est ad posteriorum notitiam, ac eruditionem, tum regum, tum pontificum, ac praecipue quo quisque tempore vel imperator imperiali, vel pontifex pontificali sede, sedisset; inventos praeterea fuisse qui utrorumque acta scriberent, et imperatorum quidem eorum etiam, qui claruere laticum qua copia surgit, Ravennae videlicet, et pontificum, qui sermone, et operibus exempla apostolorum sunt æmulati. Laudis vero argumentum ex eo sumptum, quo Ravennae urbs commendaretur, quod aquae omnes regionis univrsae eis et trans Padum sitae, ab ejusdem fluminis origine usque ad celebriora ostia quibus in Adriaticum mare se exonerant, sed et ex Flaminiae confertinis montibus defluentes, circa Ravennam confluerent; quod novimus ex aliis libri hujus Pontificalis locis. Caepiam semel versarum explanationem prosequatur.

Scriptoribusque Ravennatum per circiter annos
 Penna sua segnis neglexit, centies octo
 Almae summorum moderamina clara per orbem
 Pontificum Vita, passim narrasse suorum.

OBSERVATIO TERTIA.

Hic ait Ravennatum pennas neglexisse in ipsum
 a luepte patriarchas vocat, qui metropolitam tantum fuerat. BACCHINIUS.

anno elevatum Maximiani corpus, presbyteria id aenixe curantibus, sequæ ex pontificis astantis iussione rem ipsam agente. Demum Petronacis mortem ante plures annos accidisse ostendit in Vita Mauri archiepiscopi, memorans lapidem pellucidum sepulcri ejus ante duodecim annos Petronacis tempore a Ludovico imperatore in Gallias translatum.

Verum ex Petri Senioris cognomento episcopi Vita quid distinctius argumento illustrando evincitur. Ibi siquidem auctor narrans equum æreum Ravennæ quondam exstantem translata a Carolo imperatore, hæc ait : « Et nunc pene ann. 38 cum Carolus rex Francorum omnia subjugasset regna, et Romanum percepisset a Leone III papa imperium, postquam ad corpus B. Petri sacramentum præbuit, revertens Franciam, Ravennam ingressus, videns pulcherrimam imaginem, quam nunquam similem, ut ipse testatus est, vidit, Franciam deportare fecit, atque in suo eam firmare palatio, quod Aquisgranis vocatur. »

Carolus ex Annalibus Francorum a Baronio relatâ circa initium Junii anni 804 Roma reversus, Ravennæ per aliquot substituit dies, quare cum allata scribebat Agnellus, annus currebat 839, et paulo ante Maximiani archiepiscopi Vitam scripserat, Petronax autem archiepiscopus et corpus laudati Maximiani elevaverat anno sui archiepiscopatus quinto-decimo, et ipse e vivis abierat, ut ex modo prædicta narrandi manifesto indicat auctor. Porro descriptor codicis hujus, qui ex apographo se id fecisse ait, tam Petronacis Vitam deesse comperisset, suppleas ex aliis Chronicis, et eandem interjiciens, narrat eum jurasse honorem Carolo imperatori, quod nullo modo temporum ratio consentit, etenim Carolus obiit anno 814, cum adhuc in vivis esset Leo III pontifex, qui non nisi anno 816 defunctus est, cui successit Stephanus V, dictus IV, quo ex Gallis Romam redeunte, et Ravennæ missas celebrante, Martinus Petronacis prædecessor sedem tenebat, ut in ejus Vita narrat Agnellus. Cujus quidem Vitæ cum plura desint, consentaneum est credere Martinum vitam produxisse aliquot annis post Stephani obitum, qui septem tantum mensibus sedem tenuit, eamque Paschali successoris suo reliquit anno 807^a. Consecratio tamen Petronacis non potest differri ultra annum tertium Eugenii, Christi 826, quo ipse prior subscripsit in concilio Romæ habito sexaginta-trinum episcoporum. Quare ejus episcopatus initia recidunt in posteriores annos Paschalis, qui sedit post Stephanum, et ante Eugenium septem annis, et aliquot mensibus, proindeque circa 822 collocanda, et hac temporum ratione firmata, elevatio corporis Maximiani ad 837 referenda est, de qua scribebat Agnellus circa annum 839, sicut et de Petri Senioris episcopum Ravennatem fuerat consecratus. Verum quæ præcedunt Vitæ scripta necessario sunt ante aliquot annos. Id ex eo agnosco, quod in Vita Aureliani, ubi se improbe vexatum multis lamentatur a consacerdotibus auctor, ut Pontificale jam ceptum fluiret, inter cætera hæc de sua ætate dicit : « Hodie denique sex gero lustra duobus insuper annis, et bis quinos menses, ex quo lumen recepi, de vulva Maris meæ egressus. » Hæc autem aptari nequeunt anno memorato 839, etenim in Vita Martini ait eum sibi dedisse monasterium S. Mariæ in Blachernis; nec enim consentaneum est ejus narrationi, postremis Martini annis id factum fuisse, cum post earum rerum seriem mortem Pippini Longobardorum regis, et Caroli Magni, ac cætera ad Martini Vitam spectantia, plura addat soli Leonis pontificatus aptabilia. Cum autem Leo anno 816 obierit, Agnellus S. Mariæ ad Blachernas Ecclesiam obtinisset ætatis suæ annum agens vix septimum. Si autem circa annum

812 statuamus Agnellum agentem annum tere quatuordecimum (cum se ipse adhuc puerum dicat) Ecclesiam laudatam obtinuisse, consequens fit ut Aureliani Vitam scriberet circa annum Domini 839, agens ætatis suæ annum trigesimum tertium, decimo ejusdem mense corrente. Hinc anno conveniunt characteres omnes a scholastico designati, etenim Gregorius IV Romanus pontifex sedebat, imperabant Ludovicus et Lotharius, ac Petronax archiepiscopus Ravennatem agebat. Eo ipso tempore consequens est versus hosce exaratos fuisse, quibus opus tantum ceptum, nec finiendum, nisi post plures annos laudaretur, addendi gratia auctori summo segnius quam compresbyteri voluissent procedenti. Versus illos

Alterum ab undecimo, quem presbyterumque beavit Summus is antistes merito sede urbis opimæ,

Ita intellexi, ut ad Petronacem referrem, undecimum Ravennæ episcopum, numerando a Theodoro, qui post Ecclesiæ illius schisma, Romano pontifici se submitisit; at, ut fatear quod est, in hujusmodi explanatione minime quiesco, alter enim ab undecimo non est undecimus. Nullus tamen commodior intellectus suppetit.

Quis [quæ] cunctis sancto [sanctæ] sapientior iste [[iste], sacerdos

Claruit ingenio, et natura? nomine dictus

A puero Agnellus fuit, Andreasque juventa

Euge satus, cretusque nimis de stirpe superba,

Euge. Ravenna dedit quantum, nullique secundam,

Formosum facie, verbo rutilum, ore loquacem,

Corporis exiguum membris, sed mente capacem

Quem magnum sensum, quanquam de corpore Paulum

OBSERVATIO QUINTA.

Laudatur hic Agnellus a sacerdotio, ab ingenio, naturaque nomini respondente, a stirpis et parca generositate, qui Paulo comparatur, corpore quidem exiguo, sed mente grandi :

Qualis inest cantilla canens Philomela suave

Florigeris verno sylvis, cum gutture flexo

Vociferans cælum complet clamoribus altum,

Stirpe sedens viridi; subter solio moderatrix [moderatrix] [dulatrix]

Sub dio enim modulatur ovans; audire viator,

Pastor, eques vigilans, cupientes dulcia cujus

Carmina gratis ubique optant, et sedula curant,

Quam nequeunt unquam longo ullæ vincere cantu.

Talis et iste sedens tectis nimiumque superbis

Quæ genitor procerus cessit sibi jure paterno

Sede suburbanis Ravennæ, quæ vocitatur

Antiquo Blacherna locis de nomine structa;

In Genitricis honore Dei, Dominique Mariæ,

Qua lepidus scriptor præfatus Pontificalis,

Neglectoque diu suspirans æstua tangens

Moliturque hians gratis tantæ dare sese

Moli operis.

OBSERVATIO SEXTA.

Descripta illud ferunt, quod sicut Philomela in silvis verno tempore dulces melos canens occipit viridi sub dio sedens, mulcet aures, animumque viatoris, pastoris, equitisque pertranseuntium gratia, cantus eo genere quod dulcedine minime loqui possit: ita Agnellus sedens sub tectis nimiumque superbis, id est admodum elegantibus, quæ genitor

^a Lege 817.

proferens, generosus, cessit sibi iure paterno in sub-
 urbanis locis Ravennae, ubi ecclesie S. Martini
 antiqua de nomine ad Blachernas vocitata gratia me-
 diatur, expectantem volis satisficere, textens vices
 captus, historiam neglectam diu pontificum Raven-
 natum, Quae ad genus et vitam Agnellii de ec-
 clesia sanctae Mariae ad Blachernas diebida hic
 sent, praemisi, in libri totius praefatione, minime
 proinde repetenda

recolens monumenta patrumque, sermone
 haud surdis natum auditor, sed mente volente

Dicentis solers Mosis praeccepta sequutus

Posce tuos patres tibi nam erant [nuntii erunt] se-

Te multum, semperque petentem gesta priorum
 Atque Del Dominique tur mitraeula prisea

Et visu, audique monentur vera dicentes,

Tum patriarcharum simul aggerat aeta priorum,

Edidit istud opus tempus quorum, quia mure

Depictum nomen, seriemque excerptis eorum

Et vite partem [partim] lecta moderamili partem

Colligit aure sua, biblis glomerare suetus.
 Aderiti capite scripsit, calce, et Petronacis

Utriusq; medio componens corpus opusci,

Quatuor undecies patriarcharum sapienter

Exarans cuiusque munus [manus] linguae, modera-

Magnificum, regulans auditaque, lectaque, certa

Obtutu vigili [vigilans] studioque incerta reliquit.

Instar agens cupidi quereatis litora, curvo

Terrigeri Padi refluxentis, fulva metalli

Acresibi, qui delecta concolat arenam

Quorundam, nigrum lundens, chartaque liquorem,

Sancta beatorum pandens miracula vulgo

Nobiliter sermone locavit arundo sonora

Multiplici cujus quantum fuit aure relatu

Veridico plenus, quam sed titubans aliorum

Maluit is compto brevisser sermone monere

Sicut ovans sedens transtris, et pocula sumens

Lancibus adlatis, fartis, et carmina ructans

Suspiciens placidum caelum, nauta ore sereno

Aequora tonsilis certatim vela secundis

Flaminibus tribuit decurrens vitrea rura

Quando timore caret scopuli, nec conspicit arva

Nec tangit demissa tenax alto anchora Syrtis.

At moestus densis caelum cum nubibus atrum

Per vacuum quoniam cursantes undique ventos

Conspicit, aut scopulum spectat, vel cominus esse,

Tum remis cursum trahens, et vela deorsum

Et navim timidus neclitque rudentibus agens,

Demissoque [demissisque] mari plumbo uno resti-

Exoptat multum cupiens statione potiri.

Cum suis [conscius] haud secus, is, voluit, sermone

Multiplici uberius passu [passim] contempsit lo-

Magnifico aditu [latus], fama que priorum,

Alloquitur laxis, qui gloriis oris habentis

Inscius auditus, aptavit paulula verba

A Deposito fastu, fandi studio, loquaci
 Veridico breviter, sermoneque promore coram
 Pontificali libri, comendati ratione, ab Agnello obser-
 vatum in medium afferant. Primo scilicet loco fontes
 ex quibus historiae materiam, et bibi paperii, schola-
 sticus, qui fere fuerint, sepior
 Mosis monitum, Deut. xxxii
 Interroga patrem
 tuum, et nuntiabit tibi, majores tuos, et dicent
 tibi, quae quidem explicare, conatur prioribus ver-
 bis; picture, et musiva, qua sedulus exquisivit,
 et ex illis non modo antistitum colligies, sed max
 depictum nomen, aeneaque, ex ce
 moti libri. Id fere, prosequitur usque ad versum
 sexagesimum quintum. Quatuor proxime sequen-
 tibus totius libri contenta brevi sermone concludit
 dicens in Aderito ceptum, sinendum in Petronace,
 corpusque medium quatuor undecies pontificum Vitas
 complectur; pontifices etiam, medii inter Aderitum
 ac Petronacem ipsum, quadragessimum quartum con-
 stant numerum. Ac ita, quidem scholasticus iste
 futurum fore credebat; verum, Agnellus et Petronacis
 Vita successoris, eisdem, Georgii aliam, adiecit,
 quasi Petronacis Vita deper-
 ditae, injuria, sorvatum habemus, jactura, a-
 tuncque compensata Vitarum, non modo laudati Pe-
 tronacis, sed et Valerii, nec non ex parte, Sergii,
 Leonis, Joannis, ac Martini, quas vel accephalas, vel
 apocryphas, dolemus. Si autem, numero allato quadra-
 ginta quatuor ex undecim, per quatuor ducto resul-
 tans, addas utrosque terminos, Aderitum videlicet,
 ac Petronacem, ac praeterea cum postremo Georgio
 Ibinium primum, sanctissimum apostolicum virum
 Christique martyrem Apollinarem, licet integer, quin-
 timum Ravenatum antistitem numerus, quorum
 Vitas Agnellus scripsit, xviii. Qui sequuntur versus
 ad Agnellii fidem judicium, que commendandum spe-
 ctant, modico tamen iudicio, usus, est Agnellus, et
 cum scripsit de his, quae ad Romanam, sedem spe-
 ctant, sepius, haud bona, fide scripsit. Duplex autem
 similis assumpto, explicat quod, dixerat, scholasticus;
 ac primo sane, Capldi, quereatis litore, curvo

OBSERVATIO SEPTIMA.

Capldi, quereatis litore, curvo
 Terrigeri Padi refluxentis, fulva metalli

Hinc Pado laus data, quod non modo pieis copiam,
 ex Metrodori fide, ad fontem, ob arborem, qua Pades
 gallice vocata, unde Padio nomen, quod Plinius
 tradit lib. iii, cap. 16, ferat, sed et quod pari scop-
 hem aquis turbidus secum vehat, quon refluxens arena
 limoque mixtam in litore deponat. Id Agnellus vero
 circa Ravennam factum, versus allati, exineunt, quod
 nostris temporibus, vel desit, dudum, vel fieri igno-
 ratum. Arguetur certe Pades, fluminibus, his quorum
 aquae id sunt praestando, ut enim de caeteris, sciam,
 quae ex Mutinensis et Regiensis Ditionis montibus
 descendunt, metallorum et auri, etiam serobe ditari
 probant circumsedentium diversis in locis fodinarum
 non spernenda indicia, nostris etiam temporibus
 tentatam. Secundum simile nautam, exhibet, qui
 cum placidum est caelum, et omnia tuta circumspi-
 ciantur, reus relinquens vela secundis ventis, resi-
 det; at cum turbatur mare, vel scopuli latentis
 timor obrepit, contrahit vela, regit remos, et fan-
 dum plumbum tentatum anchora tenere curat, et in
 tuto figi. Sic et Pontificali, hujus auctorem egisse
 ait scholasticus, nam cum plura eaque certa suppe-
 tebant, multiplici uberius sermone vela quodammodo
 omnia expandit, at eam haerebat, ut in proverbio
 est, aqua, aptavit paulula verba, et strictiore locutus
 verosimilia saltem dicere sancte est professus.

Capldi, quereatis litore, curvo
 Terrigeri Padi refluxentis, fulva metalli

Hinc Pado laus data, quod non modo pieis copiam,
 ex Metrodori fide, ad fontem, ob arborem, qua Pades
 gallice vocata, unde Padio nomen, quod Plinius
 tradit lib. iii, cap. 16, ferat, sed et quod pari scop-
 hem aquis turbidus secum vehat, quon refluxens arena
 limoque mixtam in litore deponat. Id Agnellus vero
 circa Ravennam factum, versus allati, exineunt, quod
 nostris temporibus, vel desit, dudum, vel fieri igno-
 ratum. Arguetur certe Pades, fluminibus, his quorum
 aquae id sunt praestando, ut enim de caeteris, sciam,
 quae ex Mutinensis et Regiensis Ditionis montibus
 descendunt, metallorum et auri, etiam serobe ditari
 probant circumsedentium diversis in locis fodinarum
 non spernenda indicia, nostris etiam temporibus
 tentatam. Secundum simile nautam, exhibet, qui
 cum placidum est caelum, et omnia tuta circumspi-
 ciantur, reus relinquens vela secundis ventis, resi-
 det; at cum turbatur mare, vel scopuli latentis
 timor obrepit, contrahit vela, regit remos, et fan-
 dum plumbum tentatum anchora tenere curat, et in
 tuto figi. Sic et Pontificali, hujus auctorem egisse
 ait scholasticus, nam cum plura eaque certa suppe-
 tebant, multiplici uberius sermone vela quodammodo
 omnia expandit, at eam haerebat, ut in proverbio
 est, aqua, aptavit paulula verba, et strictiore locutus
 verosimilia saltem dicere sancte est professus.

OBSERVATIO UNICULA.

Ad versiculos prioribus adjectos in eodem codice.
 Versiculorum subsequenitum argumentum, inge-

Ad versiculos prioribus adjectos in eodem codice.
 Versiculorum subsequenitum argumentum, inge-

Ad versiculos prioribus adjectos in eodem codice.
 Versiculorum subsequenitum argumentum, inge-

Ad versiculos prioribus adjectos in eodem codice.
 Versiculorum subsequenitum argumentum, inge-

niumve, si ex titulo præfixo intelligere quis curet, profecto volum operamque perdet. Satis itaque est lectori dimittere, et titulum, et versus, qui ita sunt comparati, ut dialogum exhibeant inter clerum Ravennatem rogantem et Agnellum primo se modeste excusantem, inde orus in se recipientem scribendi Pontificalis libri Codicem. Daetylii qui sequuntur versus quem sensum habeant divinare minime valet, nec tanti id est, ut me ab opere ipso demum considerando remoretur. Sufficit itaque versus ipsos exhibere cum suo titulo.

Incipit carmen daetylicum senarium penthicon, id est missam, sed primum detrahetum, dehinc distichon monasticum, quæ intentiones magnas.

Fortuito quondam venisse presbyterorum
Turba Ravennatum simul, inter quos fuit unus
Andreas dictus, fratres quem voce precari
Demissa scripsisse sut; quo pontificalem;
Tum respondit ei humilis, sed voce sagaci.

Agnellus :

Qui mihi sensus inest, aut est quæ lectio, possim
Tantillo sensu comprehendere centies octo
Annorum cursus vita (vitam), vel gesta priorum?
Talia dum fallens promiscuis fronte dueli
Assolutus jugiter, quia nobis intima quæque.

A Clausa videntur in auditu nudare petendo (patendo)

Presbyteri :

Tristamur nimium quantum crudelis amice!

Agnellus :

Tum quoniam victus rogo vos orate Tonantem
Sydera qui torquet, latice resrenatque marinos
Vita præcipite cursum converjat in ortum,
Et sensum tribuat scribendi Pontificalem.

Presbyteri :

Sic nimirum [nimium] cupidi faciemus, cumque
[precanem]

Sit firmus, opus verbis respondeat usque,
Hic quanquam durus tamen laborat tamen ultrò.

Agnellus :

Actus Pontificum referam, nomenque priorum

Presbyteri :

Agnellus quondam, nunc Andreas jure salve.

Agnellus :

Salvete sacerdotes per sæcula cuncta.

Clare fidelis Carmina parva

Edita vobis Suggere tu, qui

Musa regalis Erga fidelis

Dicere laudes Semper amicis.

AGNELLI LIBER PONTIFICALIS.

PARS PRIMA,

Completens Vitae eorum qui florere a sancti APOLLINARIS tempore usque ad Eugenium.

PROLOGUS INCIPIT.

Historia scribenda fontes aperti, eisdem fides, operis difficultatem exaggerat; Numinis opam implorat auctor.

Vobis rogantibus ordinatum libellum de Ordine pontificalis successionis pontificum, qui sedem sancti Apollinaris nutriverunt, sicut veritas et argumentatio vestri Agnelli, qui est Andreas, ipsius orthodoxæ sedis Ravenna, potuit reperire et cognoscere; gratias vobis necesse est agere Deo Patri, et Filio ejus, simulque Spiritui sancto, trina majestati, usque potestati, quod me pollutis labiis redusit, et linguam aridam, in quantum illi placuit, disertam fecit. Confido etenim orationibus vestris gratiam fandi, meis sermonibus Deum donare, ut sanctorum prædecessorum sedis antistitem Patrum Ravennatis Ecclesia, qualiter unusquisque suis temporibus facta peregit, pro eo quod vos me sermonibus cœlestis, in quantum potuerò, ad memoriam revocare; non solum quod eorum facta perspexi, verum etiam ex audita, quæ mihi seniores nostri retulerunt, vestris auribus patefaciam. Moyses enim præcellentissimus vir, inspirante Deo, Genesis librum descripsit. Ipse enim ait: *Interroga patres tuos. et*

nuntiabunt tibi; seniores tuos, et dicent tibi; et Job: Interroga generationes pristinas, et diligenter investiga patrum memorias. Ex stirpe enim Abraham Moyses descendit, et antequam Abraham nasceretur lotius hujus mundi fabrica a Deo facta fuisse memoratur. Marcus etiam Petri apostoli discipulus et in baptismo filius, non corporaliter Domini secutus fuit vestigia, neque ulla miracula ab eo facta vidit, sed Petro enarrante Evangelium exaravit. Lucas vero Petri [Pauli] apostoli ministrator imbutus ab eo doctrina, Evangelii aperuit fontem. Multi etiam alii ex auditu volumina condiderunt; sicut in Vitae Patrum legitur: « Narravit mihi quidam senex, etc. Nonne Gregorius sedis Romanæ Ecclesiæ antistes in plurimis locis libri Dialogorum retulit dicens: « Narravit mihi ille et ille homo? » et reliqua. Sed minime me fieri possum similem illis. Nam confiteor quippe, sicut modica scintilla posita in aspectu solis obumbratur, et ejus non apparet lumen, sic et mea ante conspectum tantorum philosophorum extinguitur

pagina. Quantum est hoc, possum alia et his similia protelare sermone, chartas et atramentum expendo. Similis enim sum illis qui in silvis vel in eremis positi sunt, et videntur densas erga se arbores, opaca, et obscura loca, atque intranscendibilia veprium multarum, et nescientes partem qua petant vel incendant, nisi tota via facta fuerit et incultum exierint; sic et ego propterea relationem sanctorum pontificum sedis Ravennatis hujus ingressus sum, quasi in discrimina maris et quasi procellas, tempestas adversum me conluctaret totius gurgitis, vel tumultus undarum iudata me sectiret a caerulearum. Tamen non

a Forte, in me saviret, Bacch.

A trepido, quia obsecrationibus vestris bene litatus sum, et Dominus mecum est, qui est benedictus in saecula. Charitate vestra transeam ad superius altitudinem, quod vobis urgentibus semel incampi. Dudum enim auribus vestris iatimavi, quod de superaddita sede aliquid facere debeam, quod mihi narratum fuit. Fortasse si sefelli, indulgete. Exactor non molestus debet esse, quando debitor est redditurus. Sed in his omnibus benedicamus Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Explicit, prologus.

b Forte, ubi sit, id est, periculi. Bacca.

DISSERTATIO PRIMA

CHRONOLOGICO HISTORICA

De aetate priorum duodecim episcoporum, praecipue vero de tempore sedis AGAPITI, MARCELLINI ET SEVERI, ac de eorumdem successione.

Nil difficilius in re ecclesiastica quam temporum eorum digestio quae prioribus saeculis deliniuntur. Hinc uniuscujusque Ecclesiae ea est conditio, ut veterum episcoporum aetas vix certis terminis assignetur, acta ignota sint, successio saepe perturbata. Clarissima et antiquissima Ravennas Ecclesia testatur felicis aliquanto secum rem actam. De ejus prioribus episcopis Agnellus nominat, saepe tamen eius successione ordinem ex seniorum aetate testatur; catholice tanquam incomperta silentio tegit. Inveniuntur autem recentiores clarissimi viri, qui (praeter plura Agnello ignota scriptis consignata, de quibus fallax cujuslibet episcopi annos certis numeris concludere voluerunt, sed et numerum seriemque antiquissimorum Pontificum alibi augere et immutare. Id vetustissimum aetas et successio Agapiti, Marcellini, et Severi passa est; quare operae pretium futurum fore credidi, ex Agnelliano labore et caeteris prospectae veritatis documentis Ravennatum pontificum chronologiam illustrare, et decernere quae meritis quaeve probabilibus, si non certis, sint accensenda. Id seinel praestitum vires animosae faciet ut reliquam Ravennatis Ecclesiae chronologiam successive pro viribus restituerere aggrediar, dispositis suis quibusque locis similibus dissertationibus illud, cuius hic semel praemissum accipitur velim, tanquam ubique repetitum, quod scilicet cum aliorum cogar, dicta vel cogitata negare, et argumentis impugnare, id a me fiet, salvo obsequio quod ex corde proficor erga scriptores eximios quorum scripta ad causam revocare res ipsa coget. Vix alias de Agnello edendo cogitasset, nisi liinc lumen novum historiae accedere posse cognovissem. Hoc autem vix fieri potest, quia saepius in ludem a recentioribus prolata ad trutinam revocatur. Utor jure quo quisque scribens gaudet aliena legens ea probandi, vel rejiciendi, utantur et caeteri jure suo mea legentes, et, siquidem solo veritatis intuitu id faciant, gratias agam.

CAPUT PRIMUM.

Hieronymi Rubi et Baranii circa questionem dissidium. Utriusque rationes exponuntur. Bollandi et sociorum sententiae. Dictorum epitome.

I. Rubens in priori Historia Ravennatis editione, narrato Agapiti episcopi obitu circa initia imperii Alexandri Severi xviii Kal. Aprilis, addiderat: Quidam ceusent, Constantino et Constante imperantibus,

bus, circiter annum Domini trecentisimum quadragimum primum, Agapitum sub Julio I Romano pontifice fuisse, et in concilio Romano sedisse; verum ob Liberios archiepiscopos, qui plures fuerunt, sunt decepti. Nunc Marcellinum suffecerat circa trigessimum annum supra ducentisimum ab ortu Christi, Urbano adhuc Romano pontifice sedente, eumque fixa septem et quadraginta annis Ravennati Ecclesiae praesente, mortuum proinde circa tempora quibus Aurelianus ad imperium evectus in Christianos sevirae coeperat. Hinc nactus initia episcopatus Severi, ejusdem mortem consignaverat circa primordia imperii Constantini, Constantis et Constantii, subrogato Liberio quidem, sed additis quae sequuntur. Sunt tamen qui post Severum, Agapitum alium archiepiscopum constituent, huncque aiunt concilio Romano a Julio I pontifice maximo celebrato; synodum Benedicto Aquileiensi, Rufo Carthaginensi, Julio Mediolanensi, Luciano Mauritanorum antecessibus, et reliquis alitis centum sexdecim episcopis interfuisse. Alii hunc Agapitum post Liberium ponunt. Sed quocumque loco collocatur, constat et eo interfuisse concilio, et parum admodum in archiepiscopatu vixisse, quemadmodum et Liberius, qui cum decessisset, etc. Probum successorem accepit. Haec quidem Rubens scripserat, cum Baronius edens in Romanum Martyrologium Notas, tempus assertum pontificatus Severi confutandum assumens, ad item primam Februarii his fere argumentis laudatum scriptorem aggressus fuit. Cum reperiat Severus episcopus Ravennas interfuisse et subscripsisse concilio Sardicensi, habito Rufino et Eusebio coess., ex Actis ejusdem concilii et ex Apologia secunda Athanasii, si Severi episcopatus coepit temporibus Aureliani et Gaii, conciliis vixisse in episcopatu annos, ad minus, sexaginta quatuor. Gaius enim papa creatur anno 285, concilium autem Sardicense celebratur anno 347. Tempus autem sedis Severi, his terminis conclusum; nimis dioturnum videtur, cum maxime includat persecutionum pericula. Inde ex eo inficitur Severum Marcellino successisse, quod ex Actis synodice constat Agapitum sedisse in concilio Romano sub Julio papa anno quarto Constantii et Constantis, septem annis ante Sardicense concilium, quod fieri non potuit, si Severus sedere coepit Aureliani imperatoris et Gaii pontificis Romani temporibus. Addit quod licet ex his clare constet quo tempore sederit Severus, et

cui, episcopo immediate precedenti suffectus sit, talia adhuc aliquid firmitatis nanciscuntur ex Vita Severi, quam Mombritius recitat, in qua Severus ipse creatus ponitur Constantio IV. et Constante III. coss. Demum decernit, si nihilominus contendatur Severum successisse Marcellino, necesse esse ut alter agnoscat. ab isto ejusdem nominis, vel post Agapitum, alium sedisse Marcellinum dicatur, quod nec prioris sententiae assertores autumat admis-

suros. Rubens in hunc modum a Baronio vexatus, parata Historiæ suæ Ravennatis nova editione, quam supra dimidium auctam Venetis typis Francisci Francisci Senensis, anno 1590, in publicum produxit, sibi priori sententiæ insistendum mordicus existimavit, eamque ut fulciret et opposita tela retunderet, statuit aperte Severum reversum a Sardi-

censi concilio diem obisse, et successive Agapitum ejus nominis secundum; et hoc in scenam producto, obiecto de Romano concilio satisfaciendi gratia, concilium ipsum celebratum asseruit post Sardicense. Hinc sententiæ se adactum multiplex ex eapite ait; ac primo quod omnium Ravennatum scriptorum consensu, et etiam ex picturis Ursianæ ecclesiæ, ac templi nunc temporis Spiritui sancto dicenti, constet Marcellinum archiepiscopum, Severum proximo antecessisse, satisque diu vixisse: quare non Agapitus, sed Marcellinus concilio Romano interfuisse. Præterea, cum concilium illud, cui Agapitus interfuisse memoratur, numeraverit 121 episcopos, arguit diversum existisse ab eo quod Sardicense præcessit, quodque solis quinquaginta episcopis constasse dicit. Hinc ad characteres chronologicos ejusdem concilii, cui Agapitus interfuit, convertitur, et innititur indictioni in Actis, que exstant sextæ, que soli anno 548 convenit, atque certiorum omnium numerandi modum in publicorum Actuum conscriptione eum esse qui ex indictione desuntur, quem proinde præcepit concilii Nicæni canon observari, et habitum usu non modo a D. Gregorio, sed ab eo qui eum longe antecessit Casiodoro, imo ab Athanasio, in consignando conciliorum sui ævi tempore. Marcellinum etiam comitem, licet consules scribat, primo tamen loco indictionem signare, et hujusmodi characterem rem certius apparere dicit, cum anni imperatorum et consulum passim contoverantur. Ad aliud præterea argumenti genus convertitur, desumptum ex serie archiepiscoporum Mediolanensium, quam dicit a viris doctissimis et in omni antiquitate bene peritis digestam, in qua ponitur Protasium ante Julium sedisse: id autem mirum in modum ejus hypothèsim confirmare videtur, cum constet Protasium interfuisse Sardicense concilio cum Severo, Julium vero cum Agapito Romano concilio post Sardicense habito. Censet proinde quod sicut Silvester subito convocato Romæ concilio Acta Nicæna confirmavit, ita Julius Romanam synodum coegerit ad confirmandam Sardicensia paulo ante celebrata, quibus quidem Athanasius est

absolutus. Ita adjicit et Damasum postea fecisse post synodum Constantinopolitanam, et Julium ipsum hujusmodi hunc Ecclesiæ Romanæ morem in epistola ad Orientales, apud Athanasium inscripta, cui rei alludere censet Julii verba de Athanasio, quibus inquit: Non a nobis factum, sed a cuncta synodo receptum est. Cui autem antea adverserit Rubens sibi opponi posse in Sardicensi concilio memoratos Fortunatianum Aquileiensem, et Gratum Carthaginiensem antistes, quos deinde pluribus annis Sardicensi illi supervixisse constat, quique proinde debuissent intervenire, et Romano asserto concilio pro Grato ac Benedicto ibidem expresse recensitis, occurrit dicens Gratum in concilio Romano nominari tantum episcopum, unde alterius Ecclesiæ potuit esse pontifex a Carthaginiensi; Fortunatianum vero Aquileiensem fuisse duos, quorum medius Benedictus sederit, præterquamquod in aliquot vetu-

stis et manuscriptis codicibus asserit non Fortunatianum, sed Fortunatum legi; et præterea novum non esse ait duos ejusdem nominis episcopos invicem in eadem sede successisse, exempla afferens ex serie pontificum Romanæ et aliarum Ecclesiarum, episcoporum diversorum, qui ob nominis similitudinem ex pluribus in unum conflati sunt. Nec, ait, in concilio Romano mentionem fieri de Sardicensi, sicut fit de Nicæno, tum quia eo loco necessarium id non erat, tum quia ea de quibus actum fuerat in Sardicensi, ex Nicæna synodo sumpta fuerant. Quod spectat ad Severi ætatem, que producta plus quam par sit videatur, reponit id mirum non debere videri ei qui ætates ampliores admittit in plurimis aliis diversarum sedium episcopis. Eos autem qui initia episcopatus Severi consignat Constantio IV. et Constante III. coss., nec verum, ait, nec verosimile faci, quandoquidem ea re admissa Severus in Ravennati sede vixisset annum vix unum, cum ex Pavinio sentiat Augustos laudatos ingressi consolatium prædictum eo anno qui præcessit Sardicense concilium, circa anni ejusdem medium. Hinc censet duos fuisse Agapitos, unum, qui Marcellinum præcessit, alterum, qui Severo suffectus sit, et hunc ait, sicut et Liberium successorem ejus, brevissime sedisse, ac mortuos dum in vivis esset adhuc Julius, in exilium, ait, a Constantio Cesare missus.

III. His Rubei argumentis nihil permissus Baronius edens Romæ anno 1594 Annalium suorum to-

lum tertium ad annum 537, cui alligavit concilium Romanum sub Julio, de quo controversia erat; Rubem ipsum, quem dicit debuisse amice adjoinitum emendare que scripserat in priori suæ Ravennatis Historiæ editione, majori quam antea consue aggrederetur. Censet igitur concilio illi qui interfuerunt ex centum sexdecim episcopis recenseri Benedictum Aquileiensem, qui præcessit Fortunatianum; Rufum Carthaginiensem, qui successit Cæciliano et præcessit Gratum; Agapitum Ravennatem, qui præcessit Severum; Julium Mediolanensem, qui, post Eustorgium, habuit Protasium successorem. Id probare nititur ex eo quod successores nominati laudatorum pontificum qui interfuere concilio Romano, noscuntur plerique subscripsisse Sardicensi, et Gratum Carthaginiensi, que postmodum sunt celebrata, conciliis; et ex eo etiam quod indictio sexta semel tantum consignata fuerit Julio Romano pontifice sedente, eodem anno quo Sardicense concilium celebratum fuit. Arguit autem severe Rubem qui indictioni sextæ fuit, quia indictio hujusmodi incidit in annum (quod Rubens ipse concesserat) 538, et indictio eadem anno præcedenti coepit a Septembri, ut in indictionibus solemne esse nullus inficiatur; quare cum concilium illud Romanum ceptum dicatur viii. Kal. Octobris, consequens fit ut Rubens vel synodum illam celebratam dicat indictione 7, vel si id factum indictione sexta pergit defendere, concedat id actum indictione sexta anno præcedenti 547. Si autem primum asserat, recedat oportet a characteribus chronologicis sibi probato, qui suæ sententiæ principale est fundamentum; si vero secundum dicat, admittat Agapitum, quem anno ipso 548 subrogatum Severo dicit, interfuisse Romano concilio anno præcedenti 547. Quo eodem anno item cogitur concedere Sardicensem et Romanas synodos factas, in quibus diversorum nominum, earundem tamen sedium episcopi simul pene ac eodem tempore convenirent. Male insuper, alii dubitatum esse de Grati sede, cum ex Actis Sardicensibus constet illi subjectos fuisse Africanos episcopos, et eundem anno sequenti præfuisse Carthaginiensi synodo, in qua canone quinto de Sardicensi mentio habetur. Adjicit Protasium Mediolanensem perperam collocatum a Pavinio ante Julium, repugnantibus Actis Sardicensis concilii. Denysium sedisse eo tempore ponat, quem præcessit Eustorgius successor Materni, cujus prædecessor

III. His Rubei argumentis nihil permissus Baronius edens Romæ anno 1594 Annalium suorum to-

Proximus Diocletiani temporibus vixerit. Fortunatum denique male Fortunatum dici ait, ex alijs iudicijs, cum si mendorum sit habenda ratio, tot episcopos eodem tempore secuisse fiet, quot mendis ab imperiis exscriptoribus vtri episcopi nomen vexatum fuerit. Hæc fere Baronius, cui an quidquam reposuerit Rubeus, ignoro.

IV. Funi eidem trahendo pro suo instituto manum laicæ admovere in insigni ac celeberrimo suo opere Bollandus et socii, Acta sanctorum sincera a non sincera discernentes, et incredibilem ecclesiasticæ eruditionis epiam orbi Christiano exhibentes. Questionem diversis in locis tractant, at præcipue id primam ipsam diem, Februarii, quæ sancti Severi Natali consecratur, nec non sanctiorum Vincentiæ eius uxoris, et Innocentiæ filie. Laudato ex manuscriptis martyrologiis sancti Severi cultu, adveniunt in sibi visis antiquis Kalendaris, memoriam sancti Severi episcopi, consiguri die prima Januarii, et alibi illud legi: *Sancti Severi cum sociis suis*. Arguunt itaque id factum fuisse confuso Severo episcopo cum altero ejusdem nominis martyre laudato, de quo Rubeus ipse libro secundo, ubi nunc passum dicit sub Maximiano Heracleo, ac ejus corpus servari in Orbito, quem Herbanum veteris etque creditum dicit, ibique Maurulycum accusat, qui Severam hunc martyrem, episcopum etiam lixerit, et Ferretum, qui eundem cum altero, qui ut Ecclesiæ archiepiscopi ex fratre nepos. Hinc Bollandus ait: « An non suspicari fas sit episcopum hunc fuisse, sed cum ejus Acta laterant, posterioris severi confessoris celebratorem conservatam memoriam? At, severe pronuntiat, Ughellus tomo secundo talis Sacra, mendacium esse asserere plures Severos. Non asserimus quidem, sed quo argumento everam quam cesuram firmet vir doctissimus, non atis perspicimus. Fuisse certe celebrem jam olim pationem de sancto Severo episcopo Ravennate martyre, patet inferius ex Vita per Luidolphum, ut cap. 2, num. 5, ita Ravennas monachus respon-

det: « Severus, cujus tu Vitam scire desideras, non fuit martyr, sed confessor. » Ergo de episcopo la peronatus erat Luidolphus, ut martyrem eum existimaret, siquidem quadret interrogationi responsio, « Etatem vero Severi episcopi, de quo nunc disserimus, diffiniri posse credunt socii doctissimi sequenti modo: creatum episcopum, ut in altera ex ejus Vitis quam exhibent, et scriptam cent septuaginta decimo vel undecimo, cap. 2, num. 6, constantia IV, et Constante III. AA. cons., siye anno Christi 346, consecratum Romæ a sancto Julio papa, ejus is decimus erat annus; anno sequenti intervisse concilio Sardicensi, Rufino et Eusebio cons., ut ex subscriptionibus patet. Demum adfuisse fueri sancti Geminiani Mutinensis episcopi multis post annis, quandoquidem tempore Siricii papæ, ut anno 385 ad pontificatum evectus est, adhuc in vivis fuit Geminianus, ut ostenderant ad diem trigessimam primam Januarii. Recte igitur aiunt conjesse Hæreum circa annum Christi 390 decessisse Severum.

Y. His statutis, expresse impugnant Rubei argumenta ex eo quod cum tribus characteribus chronologicis affixis consignentur Acta asserti concilii Romani, cui interfuisse Agapitus dicitur, duo contrahunt Rubei sententiæ; nam annus imperii Augustini convenit anno Christi 340, consules conveniunt nno 357. Pleraque a Rubeo absque auctore asserta ueruntur. Quod autem successisse Marcellino Severum illè asseruerat, non inde aiunt consequens eri Agapitum minime interfuisse synodo Romanæ, ut Marcellinum eidem interesse debuisse: « Unde nini » querunt, « constat, Marcellinum, quod critibi Rubeus, satis diu vixisse in episcopatu? Potuit sane post primam illam sub Julio Romanam synodam, obiisse Agapitus, atque ipse quoque haud nullo post ejus successor Marcellinus. » Alia in

hanc rem congrunt, addentes potuisse esse antequam Marcellinum, ubi successerit alter Severus aliquis, et forte Severus martyr, de quo supra, quod tamen necessarium non arbitrantur ad sancti Severi stabilendam ætatem.

VI. Eadem fere aiunt ad diem sextam decimam Martii de sancto Agapito agentes, et Rubeum accutunt ob multiplicatos gratis Agapitos, deoriturque temporum spatii quibus episcopi Ravennas sederunt, absque ullo teste; quæ quidem incerta fatura fore asserunt, quosque Rubeus, vel, quem dicit materiam soppeditasse, Ferreres, ejus rei deonamenta in medium proferat, excipientes contra repertiorum Catalogos, et Fabros accusantes, qui eadem cum Rubeo senserit. Valentur tamen magnum apud se auctoritatis esse Ursinæ ecclesiæ nostrivam opus, ubi Marcellinus post Agapitum, et post Marcellinum Severus ponitur. Id autem consistere aiunt licet Marcellini episcopatus ad plures menses esse contrahendus, qui alias extendi potest, solis Romanæ concilio, cui Agapitus interfuerit anni 353 usque ad quinquennium, sexennium, septennium, quibus Marcellinus alicui synodo subscripserit.

VII. Ad idem argumentum etiam pertinet quod habent ad diem trigessimam primam Januarii, de sancto Geminiano episcopo Mutinensi tractantes. Aiunt enim quod, si vera sunt quæ de sancto Geminiano narrantur ad Atilium miliculum spectantia, necesse est duos fuisse Geminianos, quos scriptor Vitæ quam exhibent in manu conhaerent. Primum, inquit, eis esse videtur qui Ambrosio episcopi Mediolanensis, Bassiani, Laudensis, et ceterorum episcoporum Modiolani in synodo congregatorum adversus Jovinianum sectatoresque hæreticos ad Siricium papam epistolæ, quæ septuaginta libri primi epistoliarum sancti Ambrosii, ita subscripisse per presbyterum reperitur: *Ex iussu dani Geminiani episcopi ipso presentia Aperi presbyter ambrosii psi*. Atque hujus funeri interfuisse sanctus Severus Ravennas potuit, quod et hic et in ipsius Severi Vita prima Februarii refertur. Rubeum arguunt quod male constituerit initia episcopatus sancti Severi remissive. Vitam autem sancti Geminiani exhibent, quam scriptam conjiciunt post tempora Luitprandi ex verbis: *Sed vel tibi, Ravenna, missa, curia, destructe classi*. At hæc ipsa, conficiunt, Scriptorem illius vitæ post Agapiti nostri tempora vixisse, et enim non modo verba illa, sed tota narratio de sancto Severo, sancti Geminiani funus curante, de verbo ad verbum ex Agniello, ipso descriptis, prout utraque conferenti constabit.

VIII. Hæc omnia simul de simplicitate, hæc, quæ ratione scripta erudito alias docti, exponere visum est, ut facilius rationum momenta conjecurarumque argumenta perpendantur, et nullo veluti conspectu quidquid doctus de Ravennatum presulum antiquis simis temporibus, et successione, in hæc usque diem prolatum est, cognoscatur. Quandoquidem autem, et mihi pro suscepta provincia onus incumbit, quid sentio in medium exponere, id pergam agere, et quidem methodo, ut manusque ex allata sententiis ita perpendam hypotheseum, ut eorum incommoda minime dissimulem, ob quæ ab illis recedere cogor; hinc progrediendo ostendendum esse unum, quod sane considerari debuerat, nec consideratum est, licet in eo sitis sit locus fere negotii, erudo; denum exponam quæ mihi necessaria conjectura dicenda videbuntur. Interim paucis hic opere præstatum esse reor complecti Rubei, Baronii, et Bollandi, sociorumque sententiæ, quæ in hunc fere modum in epitomem redigi posse conseo.

IX. Rubeus, diffinita certis terminis singularum episcoporum ætate, Agapito defuncto circa tempora Alexandri Severi successorem dicit Marcellinum, qui sedem tenuerit usque ad initia Adriani imperatoris et Gaii pontificis, unde cepit episcopatus Severi paulo post Sardicense concilium, defuncti anni 348,

Severo subrogat Agapitum II, et Agapito Liberium, qui vivente Julio pontifice defuncti sint.

Concilium Romanum, alias anno 537 consignatum, celebratum dicit anno 548, cui adfuerit Agapitus II.

Baronius ante Severum tenet immediate sedisse Agapitum; Severum probabiliter episcopatum cepisse Constantio IV et Constante III coss.

Concilium Romanum, cui Agapitus interfuit, anno 537 celebratum.

Bollandus et socii conveniunt cum Baronio circa initia episcopatus Severi et tempus concilii Romani cui Agapitus interfuerit.

Sentiant Severo præcessisse Marcellinum, Marcellino Agapitum.

Severum circa annum 590 obiisse.

Potuisse ante tempora Agapiti, et Marcellini Severum alterum sedisse, illum videlicet quem uti martyrem Ecclesia Ravennas veneratur, qui alteri antiquiori item Marcellino successerit.

CAPUT SECUNDUM.

Incommoda uniuscujusque ex allatis sententiis. Træs solum episcopus spatio 142 annorum implendo non sufficere. Acta veterum episcoporum antiquis scriptoribus fere ignota. Ecclesie sanctis dicata, conventusque frequentissimi Christianorum au Aureliani tempore? Agapitus II ignotus omnibus aut Rubeum scribentibus. Concilium Romanum peperam id annum 548 dilatam. Marcellinus inter Agapitum et Severum sedil. Idem incommodum in Bollandi sententia, Marcellinum satis diu vixisse Agnellus asserit.

I. Sententia Rubei plura sane incommoda patitur; etenim nisi ejus rei testes antiquissimos proferat, vix obtinebit a cordato lectore ut credat spatium fere 142 annorum a solis tribus episcopis Agapito, Marcellino et Severo, occupatum fuisse, ejus quidem temporis major pars sævas persecutiones, ac inter alias Diocletianeam, diuturniorem crudelioremque cæteris, sit perpessa. Quod si de aliis sanctis longævis sane similia narrantur, id creditur, cum testes rem talem astruendo idonei proferantur, alias minime. Verum qui fieri potuit ut Rubeo sæculo sexto decimo scribenti notum fuerit tempus quo quisque Ravennas episcopus antiquus sederit, cum id ignoraverit Agnellus sæculo nono scribens, qui proinde solius sancti Apollinaris tempus apponit, et paucorum insuper eorum a quorum ætate minus absuit? Longævus quidem nonnullos indicat, sed a decerendo annorum, mensium, dierum numero, fere ubique absinet. At id quidem Agnelli ævo ignoratum illud conficit quod omnia quæ is de Severo narrat, non lecta, sed a senioribus sibi relata dicit, unde agnoscitur, nec prædecessorum, nec Severi Acta scripta tunc adhuc existisse, et illud unum ex tabulis probari potuisse, quod scilicet certa serie unus alteri successisset, Severumque Sardicensi concilio subscripsisse.

II. Illud etiam incommodi accedit quod facilius multo enunciationis naris eruditi solemnitatem electionis, et loci qualitatem, ubi sit facta, descriptas ab Agnello, et ex Agnello a Rubeo initio libri secundi, acquiescent, ut credant, si hujusmodi historia evenisse dicatur temporibus filiorum Constantini, quam si accidisse parretur Aureliano, seu, ut ibidem. Probò, vel Caro cum filiis Carino et Numeriano imperantibus. Templum tribus munitum portis D. Theodoro dicatum erectumque vix credent (quorum tamen sententiam non probò) qui tenent ante Constantini tempora, etiam cum Ecclesia persecutionibus respirabat, loca Christianos habuisse quidem, ubi ad synaxes congregabantur, sed ea in domibus privatorum, et in sublimioribus adibus collocata, quæ non alio quam domini lotius domus nomine, vocabantur. Ibidem autem, aiunt, conventus factos ea frequentia, quam aedes hujusmodi non satis magnæ patiebantur, et ea prudenti cautela, ne conveniendi modus gentilium animos religionemque moveret;

A quare in episcoporum electionibus convenisse quidem par est cum clero populum, sed admissis tantum proceribus, qui testimonium grave de eligendi merito præbuerint craderentur. Quod pertinet ad templorum seu ecclesiarum formam et publicitatem, probantes sancti alicujus nomine vocatam nulli sacra aedem fuisse, multa congerent ex veteri ecclesiastica historia, ac maxime Titulos in Urbe Equitii, Pammachii, Callisti, Pastorii, quibus sicut indicabantur fidelium patrimonia, ita loca ipsa ad quæ conventus fiebant, significabantur, quare monent diserte a Nicolao I. episc. 7, ad Michaelen imperatorem scriptum: « Ecclesia Salvatoris, quæ auctore vocabatur Constantiniana, prima que in tota terrarum orbe constructa est. Videantur eruditissime deducta in hanc rem a Daniele Papebrochio in responsionibus ad exhibitiones errorum per P. Sebastianum a Sancto Paulo, parte II.

III. Agapitum secundum etiam gratis invenit quisquis judicabit, qui noverit ignotum omnino qui ante Rubeum scripserunt, nec de eo scripta memoratumve quidquam a majoribus, licet Rubei phrasi sibi familiari in priori historiae suæ editione scribat, esse aliquos qui Agapitum illum Severo successisse dicant, nonnullos Liberio; potest enim si ex aliquibus illis unus fide dignus proferatur, quem protulisse debuerat in secunda historiae suæ editione, Baronianæ crisi respondens, cum denum ejus quam protulisset opinioni subscribere decreverat.

IV. Vix præterea intelligent quomodo Rubeus puterit concilium Romanum post Sardicense ad annum 548 differre, cum nullus ex characteribus chronologicis anno illi respondeat ex productis supra a Baronio et Bollando, ex his videlicet quibus concilium illud consignatum ferunt Acta quæ circumferuntur, quæque nil habent spectans ad Sardicense concilium, vel ad Athanasii absolutionem, sed bene nonnulla ad Nicænæ synodi confirmationem pertinentia. Et hoc quidem tanti est momenti, ut ab illa tota Rubei ratiocinatio, ingeniose planè excogitata, ruat.

V. Baronii sententia de Severo immediate Agapito subsecuto vix videtur sustineri posse, cum medium inter Agapitum et Severum Marcellinum existisse probent picture Ravennates, et ipsum Agnelli Pontificale. Præterea si Severus anno ab ipso assignato sedere cepit, et immediatum prædecessorem habuit Agapitum, necessario episcopi prædecessoribus tempus profectum nimis episcopatus tribuet, et sic culpa illa peccabit cujus accusat Rubeum. Quod apprimè in ejus asserto accidit, qui ad annum septuagesimum quintum dixerat Eleucadium illis Vespasiani temporibus in episcopatum Aderit successisse, etenim ab anno 81, Vespasiani postremo, ad annum 537, quo electum contendit Severum, anni intercedunt omnino 256, qui numerus, si per 9 dividatur, totidem enim ab Eleucadio ad Agapitum intercessere episcopi Ravennates, resultabunt anni 28, menses 5, dies 10, quos æquata ratione uniusquisque prædecessorum Severi vixisse conficitur. Id autem videbitur æque saltem improbalile per ea tempora persecutionum plena, ac tempus episcopatus a Rubeo Marcellino et Severo tributum.

VI. Idem fere incommodum sequitur in sententia Bollandi, quandoquidem Marcellino sedem ultra septennium ægre protrahendam cognoscunt. Id tantum evitaretur, si constaret Severum illum, Ravennatum martyrem, episcopum etiam sedisse, et alterum Marcellinum prædecessorem habuisse; at hæc nullo idoneo teste fulciuntur, fides enim Martyrologiorum allatorum vix sufficit ad inanem conjecturam fundandam. Illud etiam accedit quod de diuturno Marcellini sede vix videtur dubitari posse, ac de eæ re testem optimum habuit Rubeus, licet neglexerit asserre, Agnellum videlicet, quem modo illustramus ac e tenebris vindicamus, qui Marcellinum laudans concludit in hæc verba; « transactaque plurima

sive plurium] annorum curricula spatii, pontifica-
unt antea et vitam. Hæc enim non dicentur de
o qui septennium in pontificatu expresset.

CAPUT TERTIUM.

*Concilia Romana sub Julio plura. De illorum nu-
mero, occasione ac tempore controversie. Acta Ro-
manæ synodi prioris supposititia Pagio, Labbeo,
criticis. Series episcoporum Mediolanensium. Julius
Firmicus Maternus minime Mediolanensis antistes.
Loca ex opere de mysteriis profanarum religionum
illustrata.*

I. Baronius tria agnoscit concilia Romana sub Ju-
lio pontifice celebrata. Primum hoc, de quo nunc
paterimus, quod a Julio ait convocatum, ut statim
pontificatus sui initio Nicænum confirmaret, celebra-
tione ipso, quo magnus Constantinus decessit,
anno Christi 337. Secundum, anno 340, in causa
Athanasii, qui diu exspectaverat sibi iudicium epi-
scoporum, quique post concilium Alexandriam statim
regressus est. Tertium anno 342, post cladem
Alexandrinam, intrinsumque in illam sedem Grego-
rium, ob quæ denuo Athanasius Romam reversus
est. Petrus de Marca aliud concilium Romanum
agnoscit ex sancti Hilarii fragmentis, et ex epistola
Jui ad Constantium, quod celebratum dicit biennio
post Mediolanense anni 347, id est anno 349, in quo
innatus Photius Sirmiensi episcopus fuit. In eo
concilio Ursacius et Valens, quod in Mediolanensi
iecerant, et penitentia libello consubstantiali assen-
tiantur, ac litteris ad Athanasium missis, de cætero
cum illo communicatos fatentur, ut Socrates
lib. II, cap. 19, licet Sozomenes lib. III, cap. 22, li-
bellum ipsum exhibens, ante scriptas Athanasio lita-
teras illum ab Ursacio et Valente predictis datum
dicat, cum hi simul cum Theognide in Marcotem
proficiscerentur. Libellum eundem affert Athanasius
apolog. II. De hoc tertio asserto Romano concilio
nihil in rem presentem agere opera est pretium.
Vide, si lubet, Baluzium in nova Collectione concil.,
pag. 27. Secundum concilium a Baronio assertum in
controversiam vertitur ab eruditissimis, qui negant Atha-
nasium Romam venisse bis, ut contendit Baronius,
et semel tantum id factum admittunt, cum subau-
disset Arianos, decreta ejus expulsionem, Gregorium
subintrusisse. Vide rem totam diffuse tractatam ex
Valesio ad annum 342 a Pagio in Critica historico-
chronologica Baronii. In eo tamen falli Valesium te-
nent alii, quod synodum Romanam, de qua ulla
controversia minime haberi potest, celebratam as-
serit anno 342, cum certæ videantur rationes
instruentes habitam fuisse vergente ad finem anno
341, ex eo quod Julius papa aperte testetur episco-
pos adfuisse indicta die, legatosque ab Arianis de-
tentes tandem, quoad regressi sint multo post quam
synodus indicta fuerat. Quod si Athanasius apologia
secunda ait: « Hæc cum Romæ synodus per Julium
Romanum episcopum scripsisset, » etc., et epistola
psa scripta est post legatorum reditum, dicunt tamen
synodum commississe Julio provinciam scribendi quæ
a synodo acta erant, et respondendi prioribus
litteris; quod postea præstans Julius, reversus le-
gatis prioribus simul et posterioribus, Arianorum
litteris respondisse. Alias enim improbabile ad-
dunt, episcopos indicta die convenientes exspe-
ctasse sequentem annum, quo demum synodum ce-
lebrarent post legatorum adventum. At, ut verum
dicar, res est implicatissima: cum enim adventum
Romam Athanasii differant, quousque jam Gregorius
designatus fuerat ab Arianis Alexandriæ episcopus,
et constet ex Julii litteris, Athanasium, qui idem
noscitur de se, Romæ exspectasse annum totum et
integrum sex menses, videtur synodum citius non
fuisse celebratam quam postremis anni 342 mensibus.
scio eam esse nonnullorum sententiam, ut credant
ea non aliud quod ad Athanasium spectaret, factum,
quam decernere eundem ad communionem rite re-

cipiendum; at Julium ante hujusmodi consensum cum
Athanasio communicasse, latere debent, si negant
priorem synodum actam fuisse; Ariani enim de nullo
magis in epistola Julio scripta conquesti sunt, quam
de Athanasio in communionem recepto; quod probat
Pagius ex Valesio loco laudato. At de ea questione
aliorum esto iudicium. Hæc pauca summam mihi
delibanda sumpsit, ut appareat quam controversa
sint concilia Romana sub Julio Romæ habita, ex
quibus proinde certum vix sperari possit ad statuen-
dam anni cujuslibet historiam.

II. Nunc, quod præcipuum in hac re est, agen-
dum de priori Romana synodo quæ Baroniana sen-
tentia de tempore quo Agapitus episcopus sedit, fun-
damentum est, et a qua cum se premi Rubeus senti-
ret, nil aptius invenit quam ab anno 337, quo illam
celebratam fuisse asserit idem Baronius, ad 348
transferre. Baronio in hac parte adhæresere Boltan-
dus sociique, nec exquirendum censuere de ejusdem
synodi veritate. Mihi vero rem serio perpendenti
visum est, quidquid sit de ea synodo, quam cele-
bratam fuisse negare nolim, scio etenim per ea tem-
pora frequentissime concilia celebrata fuisse, sed et
bis singulis annis juxta Nicænos canones. Acta ta-
men quæ ejus esse dicuntur, supposititia esse et fide
indigna. Farragineum esse hinc inde collectam ab
eodem qui binas Julio epistolas affixit, Isidoro, actio-
nem illam quæ Baronio imposita, quidam dicunt
apud Labbeum in marginali nota ascripta eidem in
Collectione Conciliorum tom. II, pag. 327; et Pa-
gus in Critica supra citata, ad annum Christi 337,
§ 8, hæc scribit: « Synodus Romana sub Julio papa
aliud non est quam farrago quadam ab Isidoro Mer-
catore collecta ex tripartita aliisque, et in formam
concilii redacta. Certe nulla ejus in libello synodico
mentio. » Hinc est quod ejus nullam rationem tra-
heant recentiores critici, inter quos laudari me-
retur Daviatus in opere optime Prænotionum cano-
nicarum.

III. Porro si a doctorum virorum auctoritate ad
rem ipsam transeamus, illud mihi evidens videtur
quod si error in assignandis consulibus signum tale
suppositionis habitum est a Bino, ut ex solo hoc
capite illegitimas merito censuerit epistolas Julio
ascriptas, quæ habentur in Labbeana Collectione,
pag. 475 et 485 tom. secundi, fieri non possit quod
si cætera dicenda deessent, hinc saltem et hujus
concilii Acta supposita non judicentur. Etenim eun-
dem omnino errorem erravit ille qui epistolas me-
moratas tanquam ex synodi decreto emanatas inten-
dens propinare ex mendoso Anastasio, eisdem con-
sulis signavit Acta synodi et epistolas. Pell-
ciano videlicet, « et Maximiano viris clarissimis
coss. » At si ex hoc capite epistolæ Julio ascripte
fictitæ existimantur, quanto magis Acta synodi
ipsa, quæ nullo caractere nuntiantur probabiliter.
Collegium enim consulum memoratum nullibi in tota
Fastorum serie invenitur, quod proinde æque inap-
tum fuerat ad Baronii fundandam sententiam, allig-
andumque consilium anno 337, sicut indictio a
Rubeo assumpta, ut illud ipsum in annum 348 trans-
ferret. Hæc autem, ut bene advertit Baronius, inop-
tissime concilium efficeret celebratum anno ipso
Sardicensis concilii 347, et inde monstrum ingens
oriretur, quod eodem anno eadem sedes diversos
habuissent episcopos duobus conciliis subscribentes.
Annus etiam inuperit Constantii et Constantis Augu-
storum IV non subsistit, cum character hujusmodi
anno 340 ineunte cæperit, quo quidem concilium
indictum novimus in causa Athanasii, sed non cele-
bratum, ut supra dictum est. Qui igitur fieri pos-
test ut Acta hujusmodi legitima dicamus, quæ
nullo modo annis quibus Julius sedit sunt applica-
bilia?

IV. Verum conferenti cætera eorum temporum
monumenta cum isthac farragine, deprehensaque
horrida sensuum stylique barbarie, quibus a prin-

capio ad finem sciet, evidenter apparebit nil ibi sincerum esse. Narratur Julium pontificem dixisse sancte Dei et apostolicæ synodo, et Dei voluntate et gratia in indivisa communione sancti Spiritus in hac consensanter et unanimiter congregatæ antiqua alia urbe Roma ad confirmationem sacram et correctionem fidei nostræ et Christianorum immaculatæ discipline. Quid horridius hoc legi potest? quid commoventius importat correctio fidei nostræ, et immaculatæ Christianorum discipline? Post Synbolum ex Nicæno concilio subdit consecrator: « De quibus et affirmamus ita habere, et ita sapere, sicut etiam dudum sic habuisse, et ita sapuisse, et usque ad mortem pro hac stare fide, anathematizantes omnem sine Deo hæresim. » Et infra damnantur qui « pro arbitrio, malitiæ atque virtutis capabilem Filium Dei dicunt. » At omne describere inapti hominis opus operæ pretium esset, si barbara omnia quæ ei insunt exponere conduceret. Nunc ad concilii hujusmodi causam respiciendum est, quæ duplex esse significatur, una confirmandi videlicet diffinita a synodo Nicæna de consubstantialitate Filii altera supplicis ferendi fratribus oppressis. Primum autem inapte satis præstatur, de altero hæc paucula verba in fine habentur, quibus tota fabula clauditur: « Simul et pro notis omnibus, et reliquis oppressis fratribus, ut ipsi eriantur illæsi, et serventur immaculati, ut quæ bene placuerunt firma permaneat per Dominum nostrum Jesum Christum secundum bonam voluntatem facta, sicut credimus Dei et Patris in Spiritu sancto, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Hæcne supplicis decreta pro fratribus oppressis?

V. Priori assertæ concilii cogendi occasione iudicatur Baronius, confirmandi videlicet Nicænae synodi Acta, quod sibi oneris incubuisse Julius pontifex Romanus crediderit in ipso pontificatus sui limine. Sint hæc porro uti doctissimo Amalium patri placet, consueverint scilicet pontifices Romani, coacta in urbe synodo, concilia, quibus longe positi per legatos tantum interfuerant, coram confirmare; Julius etiam id egerit, et egerit eo, de quo quæstio est, tempore; at cardo rei in eo versatur, an Acta ejus concilii legitima existent. Non exstare autem, et quæ hucusque deduximus, et quæ adjungemus ostendunt. Actis autem hujusmodi cadentibus, ruet præcipua ferè ratio cui innititur Baronii censura in Rubeum, quæ istè per ea tempora quibus synodus hujusmodi celebrata dicitur, asseruerit Agapitum Ravennæ episcopum se fuisse; et ex ea quidem ob auctoritatem Baronii præconcepit opinione, panicus timor incusus est omnibus qui usque in hanc diem de successione Ravennatum episcoporum scripsere, ut Agapitum prædecessorem Severi omnino vixisse anno 337 stauerint, cui rei stabilienæ varias inierint vias. Inter eos tamen nullus longius aberravit, nec quidem judicio, quam Ughellus, qui ubi Rubeus ex uno dupos fecit Agapitos, tres multiplicavit, hoc pacto seriem disponens.

- Agapitus, electus an. 206, mortuus 237.
- Marcellinus, mortuus 258.
- Agapitus secundus, qui interfuit concilio Romano, ann. 337.
- Severus, mortuus 348.
- Agapitus tertius, mortuus 349.

Ita, qui scrupulo tenebatur ne Severos multiplicaret, quod quæ faceret mendacem dictatorie pronuntiativæ, non timuit mendaciam accusari, Agapitos multiplicans contra fidem antiquissimæ traditionis Ecclesiæ Ravennatis et ejus monumentorum.

VI. Remanet demum ut Actorum usque modo excussorum suppositionem ex eo etiam ostendam, quod nomina quinque episcoporum ex assertis centum sexdecim in illis recensita dolum prodant. Etenim esto quod honoris causa seligerentur nominandi celeberrimarum Italiæ Ecclesiarum episcopi, Ravennæ,

videlicet, Aquileiæ, Mediolani, licet id in aliis Romanis synodis factum non constet, et cum episcopi subscribunt recentioribus sæculis, primo fere loco id agat Ravennas, ut alibi videbimus, esto quod concilio huic Carthaginensi Rufus interfuerit; at cur reconsetur Lucianus ille Maurianensis, sive Mauritanensis, cujus sedes, ut inveniretur, vexanda ecclesiastica geographia fuerit frustra, et legendum vel *Mariensis*, vel *Maranensis*? nec enim adhuc de sede ejus nominis constat, quæ aliis quatuor comparari possit; quamvis hæc de sancto Joanne Maurianæ in Sabaudia intelligi posse crederemus. Benedictus præterea Aquileiensis nullo alio documento subsistit, quam desumpto ex conficto concilio. Ughellus aliud non produxit, nec producendum didicit a Dandalo, quem citat, a quo se male etiam edoctum ostendit, cum Benedictum episcopum creatum dicit anno 332, et rexisse Ecclesiam annis 20, et statim Fortunatianum subjicit anno 347 Sardicensi concilio interfuisse. Si Benedictus, sedis annos auspiciatus ab anno 332 sedit annos 20, consequens est ut obierit anno saltem 351: anno itaque 347 vel non sedebat Fortunatianus, vel duo simul in eadem sede sedebant episcopi. Agapitum sedisse Ravennæ, ut vult consecrator asserti concilii, res est adeo dubia, ut nullo certo argumento firmetur, et fortassis ut episcoporum numerus temporis æquetur quod intercessit inter sancti Apollinians et sancti Severi sedem, necesse sit annos episcopatus Marcellini (quem Agnellus picturæque Ravennates male a Baronio negatum conficiunt) amplioribus mensuris dimetiri quam dimensi sint Bollandus et socii. Lucius Maurianensis omnino cum sua sede vel incognitus est, vel obscurus, et licet alius selesatis sit celebris, Mediolanum videlicet, episcopus tamen a tota antiquitate ignoratur.

VII. Papebrochius accuratissime, ut solet, examini subjecit antiquam episcoporum Mediolanensium catalogum, quem cum observationibus doctissimis tomo primo Mail præfixit, post examea secessionis episcoporum Tungrensium. In eo item et quidem in parte priori antiquior series episcoporum ita disponitur pro tempore converso:

- Maternus, ab anno 282 ad 303.
- Myrocles, ad annum 315.
- Eustorgius, ad annum 331.
- Protasius, ad annum 352.
- Dionysius, ad annum 362, computatis exsilii annis.

Evidentibus autem rationibus laudatus doctissimus auctor ostendit seriem perturbatam in hunc modum restitui debere.

- Myrocles sedit annis 22.
- Maternus sedit annis 12.
- Protasius sedit annis 22.
- Eustorgius sedit annis 17.
- Dionysius sedit annis 14, seu 4 ante exilium.

Porro, ut vides, lector, nihil territum est Papebrochius Baronii censura, qua ad annum laudatum 337 ait, « Miramur profecto hunc ipsum (Julium videlicet) ab eodem auctore (Pansino) prætermissum nam si alicujus Ecclesiæ antiqui quærat episcopi, illi certiores erunt quos veterum conciliorum Acta suppeditant. » Ita quidem si vere ejus concilii Acta legitima exstarent, at secus, cum ea conficta fuisse deprehendantur. Novi autem Baronium in eam inclinasse sententiam, ut crederet Julium Mediolanensium episcopum Maternum cognominatum fuisse, et illum ipsum, cujus insigne opus habemus de Mysteriis profanarum religionum sub nomine Julii Firmici Materni V. E. At præterquam quod id nullo apto teste probatur, ex opere ipso apparet Commentarii auctorem diversum esse a Materno Mediolanensi episcopo, cui propterea Julii nomen alterum affigi nequeat. Etenim depreca-

ere poterat, ex ipsis quæ descripsit locis ex opere Auctorem anno saltem Sardicensis concilii crispissæ, quo Protasius certissime sedebat. Refertur cætera ex cap. 20 illa, quibus auctor Constantium et Constantem alloquitur: « Hieme (quod nec actum est aliquando, nec fiet) lumentes ac sævientes undas calcastis Oceani sub remis vestris. Inogniti jam nobis peno maris unda contremuit, et nesperatam imperatoris faciem Britannus expavit. » His addit, ex cap. 30 alia: « Missi sunt superbi subugum populi, et Persica vota collapsa sunt, nec tate diu contra vos potuit malis suis armata crudelitas, Dei virtutem atrique diverso sensitis eventum, » etc., quæ quidem debuisse referri, ait, Baronius, eo quod in ipsis victorias memorari dicat, quam nulla mentio apud scriptores habeatur, quas quidem (cum sentiat opus huiusmodi scriptum subnitium imperii Constantini minoris et Constantis, quod re vera scriptum fuit Constantio et Constante imperantibus) contigisse arbitratur, Constantino patre adhuc vivente, ac in ejus rei argumentum numisma Constantini Junioris victoriam Alamannicam præferens exhibet, quod certe nil habet quod ad Britannos Persasque referri possit.

VIII. Porro non ad Constantini Junioris victoriam quamlibet addit Maternus, sed ad Constantis Britannicam, ipsa rigente hieme confectam anno 345, et Persicam Constantii, quam alii anno 348, ex Hieronymi et Idatii Chronico, alii 346, ex Juliani oratione prima ad Constantium, habitam tenent. Priori huius nummos exhibet testes Mediobarbus ex Constantinopoli Christiana Ducangiu, auream unam, creum alterum. Eorum hic in ejus aversa parte rireris cum remigibus in mediis fluctibus, in cuius orora Victoria dextra lauream, sinistra palmam, in puppi duo signa militaria, in medio navis imperatoris aleatus dextera hastam, sinistra olypetum, et in mediis fluctibus figura nuda epigraphem habet *ROMA OCEANI*. Ammianum istam eandem inuere ib. xxvii sentit Pagius in Critica historico-chronologica ad hunc annum, et Ducangiu in opere laudato eandem illustrat. Quod spectat ad prælium ipud Singaram nocturnum, victoriamque de Persis reportatam, Julianus loco citato rem pluribus narrat; at cum subsequatur Magnentii cadem *ἔκρον ἐπὶ τὸν πόλεμον ἔτος* accidisse, et hæc constat referenda ad annum 350, signatum cons. Sergii et Nigriniano ex Idatii Chronico, hinc Jacobus Gothofredus in Chronolog. Cod. Theodos., et in notis ad eundem Codicem ad leg. v, argumentum sumpsit recedendi ab Hieronymi et Idatii Chronicis, et prælium illud ascribendi anno 345, quo Nisibi legem eam datam fuisse constat, cujus sententia adhaerere Harduini ad orationem primam Themistii, et Pagius in critica ad annum 345. Ezechiel Spanhemius tamen ad orationem primam Juliani, de his omnibus eruditissime lectorum monens, sincere notat sententia Petavii ac Valesii (et hic quidem Juliano mendum subesse existimat, et pro *ἔκρον ἔτος* legendum *ἔτητος*) suffragari Libanium, qui in Basilico de ea re ita loquitur, ut recentissime prælium commissum, Parthorumque sive Persarum fugam subsequens innotuit; quare prælium huiusmodi videri posse commissum, vel anno 348 juxta Idacium, vel etiam 349, juxta Hieronymum, quo anno scriptum Basilicon statuerat Gothofredus in Chronologia Cod. Theodosiani, et leg. II cod. ejusdem, *de Raptu virginum*, et alia addit quæ hinc sententia favere videntur.

IX. Ex his omnibus Julii Firmici Materni loca allata mirifice illustrantur, constatque verba; *Dei virtutem utrique diverso sensitis eventum*, referenda esse ad Constantium quidem ob Persas apud Singaram in fugam versos, ad Constantem vero, ob Britannicam reportatam victoriam. Sicut autem apparet opus illud a Materno scriptam ante annum 350, quo Con-

stantius occisus est in Galliis, ita constat vel post annum 348, vel saltem post 345, quibus prælium illud et Persarum fuga evenit, Constante bellum gerente, exaratum. Cum vero de victoriis huiusmodi ita loquatur auctor, ut (quod sane probabile unice videtur) aliquid ante tempus eas reportatas ostendat, vix fieri potest ut Commentarium exaraverit ante annum 348, quo Protasius Mediolanensis episcopus in Sardicensi concilio subscripsit. Maternus itaque Commentarii ejus auctor differt a Materno, juxta Papebrochii sententiam, episcopo Mediolanensi, prædecessore Protasii, cui Julii nomen convenire nullo modo constat; ac proinde ex hoc etiam capite ruunt asserti Romani concilii Acta, argumentumque ex eo sumptum pro Agapito Ravennati episcopo, anno 357, ut præterdit Baronius, immediate ante Severum, sedente.

CAPUT QUARTUM.

B *Severi ætas ex Geminiani Vita probatur. Nulla Agapitos Severosve multiplicandi necessitas. Episcoporum Ravennatum successio certa, cætera obscura. Agnelli fides et sinceritas.*

I. Illud in primis censeo nullo modo dubitari posse de Severi ætate, ex Actis enim constat sancti Geminiani Mutinensis morti supervixisse. Licet enim jure dicendum sit Geminiani ejusdem ad superos jam translati intercessionibus, alterius Geminiani tempore Attilæ Mutina pertranseuntis oculos sic perstrictos, ut quo loci esset non viderit, quod factum perperam, et reclamante temporum ratione, Geminiano ipsi priori viventi tributum est; nulla tamen ratio suppetit qua dubitari possit de sancti Severi, funus sancti Geminiani curantis, historia. Hanc Agnellus ex majorum traditione diserite tradit, hanc ex Agnello ad verbum descripsit, qui sancti Geminiani Vitam compinxit, nec est unde inficias ire quis possit, nisi ex præconcepta Rubei sententia. Severus itaque ex productis supra cap. 3, n. 6, Vitam produxit ad annum 390.

C II. Hinc anno 346, quod sensere laudati Bollandus et socii, coepisse episcopum agere, consentaneum videtur; alias, qui anno prædicto 390 obiit, vitam et sedem plusquam credibile sit protraxisset.

III. Verum apparet nulla nos cogi necessitate seu Agapitos multiplicandi, ut facit Rubeus, et Ughellus, aliique eos secuti, sive Marcellini sedem ad quinquennium, sexennium septenniumve contrahendi, quem Agnellus, ut ostendimus, post plurima temporum curricula defunctum dicit, sive Severos alios Marcellinosve multiplicandi. Ac porro certissima in hac re fidei, non modo Ursianæ basilicæ musiva opera, sed maxime Agnelli Pontificalis Liber esse debet. Novimus enim veteribus pontificum seriem et nomina nota satis fuisse ex diptycis, quibus inter missarum solemniam per ordinem recitabantur, ex quibus pontificum Ravennatum seriem collectam ab Agnello, vel a senioribus, qui notitias suffecerat, sive ex Ursiana ecclesia, in qua alibi se nutritum ab ineunte ætate dicit, consentaneum est. Ab Agnello itaque recedere periculosissimum arbitror, et in eam se necessitatem conjicere dicendi ea quibus probandis omnino argumenta desint.

D IV. Sicuti autem de pontificum Ravennatum serie arbitror satis superque constare, ita video nulla argumenta suppetere quibus eorum qui ante Severum sedere tempus probabilibus limitibus statuatur. Cum enim in diptycis purum putum nomen apponeretur, eorum etiam qui martyrio coronati fuerant, sic nil de eorum Actis, nil de eorum ætate ad Agnelli notitiam pervenit. Elogia quibus uniuscujusque Vitam definiunt, ex meris probabilibus ut plurimum contextuit, quod ipse sincere fatetur infra in Vita sancti Exuperantii XIX credens tamen se minime id agens mentium fuisse, quia, ait, et episcopi illi, de quibus nihil invenit, hortatores sacre, castique et elemosynarii, et Deo animas hominum adquirentes. Nec proinde men-

ti sunt qui elogia eadem ex Agnello describere; ab historia tamen hinc recessere annos uniuscuiusque, quibus episcopatus duravit, statuentes, quod Agnellus non fecit. Et hæc quidem sunt quæ adnotanda

A disserendaque censui, ut præconcepta opinio de Actis synodi Romanæ tollatur, ubi quæ serlem pontificum Ravennatum susdeque invertere voluerunt, riri alias eruditissimi.

MONITIUNCULA

Ad versus Vitæ sancti Apollinaris præfixos.

Et hos versus minime omittendos putavi. Alienus ubi Agnelli stylo deprehendet qui tantum leget, ejusdem tamen, vel paulo recentioris ætatis ostendunt Latinitas corrupta et mirabilia in syntaxi hyperbata. Illud etiam addendum est quod Bonifacii Classensis lumen oculorum receptum D. Apollinaris ope recitenti, de quo nihil Agnellus. Tecla etiam prioribus versibus morbo liberata dicitur, Agnello omissa, qui ejus loco Herenei filium anonymum cæcum illuminatum affirmat. Quid sibi velit prius septimi hexametri verbum *Plamone*, obscurum. Cui tamen integritati versus syllaba desit, et alias noverimus Lamone fluvium non longe a civitate Ravennæ fluxisse in Padusam, videtur exscriptori littera *P.* solitarie ponenda, quæ prius transversa linea signata præpositionem *post* pro seculi genio tempus significantem compendiose exprimeret, ita quod sensus esset *post hæc Lamone*, id est ad Lamone fluvium D. Apollinarem martyrio coronatum fuisse: Sequenti versu hexametro eodem sensu exhibetur eadem particula *post*. Hinc autem conficeretur ex mente auctoris horum versuum, locum ubi diem obiit D. Apollinaris, quem alii communiter extra Classem, vicinam versus Leprosorum cognomento dictum, statuunt, ad Lamone fluvium fuisse.

Incipit [Incipiunt] versus metri [metrici], et pronomen beati Apollinaris hoc legitur pariter.

Almus [Almus Bacch.] apostolus, et solidus princeps

[aliorum,
Quem sanctis monitis discipulum docuit,

Postificum summam sedem dans enique, Ravennam,
Et populum misit recte vocare Dei.

Orbati lumen dedit, Teclamque levavit

Quæque tero membris ægra diu jacuit.

B Lætus et [ut id.] advenit capitolia summa, cæteras
Nomine, dæmonicas subruit, in Domini.

Allidens cupidi lethi retinacula, satana

Ad vitam Rufi per Dominum reulit.

Lumen per Deum [Domini] munus lingua reparavit
Classensi, nomen cui Bonifacius est.

Plamone coronatus eum martyrioq. fit.

Ante flagellorum vulnera plura tulit.

Læge poli revocante potit post spiritus ejus

Cæli concessus, angelicosque choros.

Ille nequit quicumque capax elumptendens mortem
[metrum].

Non id displiceat, suppliciter rogito.

Sed sumens itiner per set [iter prenset Bacch.] per
[pervia gressus

Dirigat, et mecum pacem servatur [pace feraturid.]

[ovans.

C Finit metrum pentametrum, et hexametrum; quicumque
[que non capit, convertatur ad prosam.

VITA S. APOLLINARIS.

CAPUT PRIMUM.

Sancti Apollinaris patria, cultus et ordinatio. Ravennam venit, Christi fidem prædicat, miracula patrat. Rufi patricii conversio, ejusdemque sepulcrum.

Sanctus Apollinarius, natione Antiochenus, Græcis et Latinis litteris eruditus, apostoli Petri discipulus, et cum eo in urbem Romanam pervenit. Qui post plurimum tempus eum pontificem ordinavit atque per impositionem manus Spiritum sanctum tribuit, et oculum illi dedit, et ab urbe Roma quasi terdenos milliarios communiter cum eo venit. In quo situm est monasterium beati Petri, qui vocatur ad Januiculum, ubi Christum apostolus oravit, et ubi genu posuit, lapis mollis apparuit, ut cera ab igne, et in modum ejus, lapis genu concavus est. Et ad aliud monasterium ipsius apostoli, quod vocatur ad Ulmum, in ipsa nocte pariter sopiti sunt, et apparent fossæ in illo lapide, ubi caput, vel terga, atque nates, et crura tenerunt, usque in hunc diem. Et post Ravennam eum direxit, et ipse beatissimus antequam in urbem Ravennam ingrederetur, Herenei

filium cæcam illuminavit. Hereneus quippe pacificus intelligitur, et forinsecus [intrinsicus] hujus civitatis plurimas perogit virtutes. Tempia doctum subvertit, et simulacra comminuit, presbyteros et diaconos ordinavit, infirmos sanavit, dæmones effugavit, leprosos mundavit, in Bedente fluxio et in mara multos baptizavit. In basilica beate Euphemiæ, quæ vocatur ad Arietem, primitus baptismum fecit, et ubi pedibus stetit, liquefactus est ille lapis, et vestigia quasi signum impressa sunt. Filiam quoque Rufi patricii mortuam suscitavit, et filius illi patricii domo episcopium Bononiensis ecclesiæ usque in presentem cernimus diem. Sic autem domum illam integratam, et incolumem sit, quomodo antiquitas. Et nonne pene annos quinque Theodoricus Bononiensis antistes saxeam arcem, ubi Rufus patricius sua cum filia positus fuit, abstulit, et ad suam ecclesiam Bononiensem deportavit, ut postquam defunctus, ibidem sepultus fuisset. Sed quid ei profuit, qui alios exinde expulit, et ille non in illa positus est, nam segnius ipse fecit eam stabilire.

CAPUT II.

Sancti Apollinaris carcer, exsilium, et post reditum Acta et martyrium.

Igitur beatissimus Apollinaris eum ingenti pondere ferri in carcerem missus est non longe ad Capitolium istius Ravennae civitatis. In quo custodibus circumspicientibus angeli victum caelestem ministrant ei. Iterumque eum coegerunt, et ab urbe proceperunt non longe ab hac milliario vi, ubi ecclesia beati Demetrii antiqua structa est. Post haec ad partes Illyricae captivus ductus est. Deinde per Salonam, Pannoniam quoque, per Danubii ripam, Thraciamque, et ibidem, atque in littore Corinthi multa per sum mirabilia intulit Dominus. Reversus [Rursus] post tres Ravennam annos remeavit, et a fidelibus suis filii sacerdotibusque cum magna laetitia susceptus est. Quam sevientem pagani post diu casum, pedibus super prunas stare fecerunt, et alia multa tormenta in eum exerceverunt. Templum Apollinis, quod ante portam qua vocatur Aurea juxta amphitheatrum, suis orationibus demolivit. Cujus antea beatitudo fuit, et mansuetudo, ut nunquam, lum pateretur, alicui injuriam fecisset, aut eum inrepasset, nisi dum fortiter torqueretur, ait ad vicarium: Impiissime, quare non credis in Filium Dei, et evadas tormenta aeterna? Pro nimia dierum plenitudine curvus effectus est. Temporibus Vespasiani Caesaris martyrio coronatus est. Vixit autem in pontificale solo, annos 28, mensem 1, dies 4.

res, ac inter ceteros Maximianus archiepiscopus, ex ejus Historiis Agnellus acta hujusmodi admodum illustra hausisset. Ut autem reliqua omittam, quae hujusmodi technas destruunt, ridere libet Bivarii lepidum argumentum, ut Apollinarem probet profectum cum Petro primum Hierosolymam, inde in Hispanias, assumptum ex eo quod, secundum a Metaphraste narrata, Petrus Roma discesserit ut Hierosolymam pergeret, quasi itineri illi perficiendo Ravennam pertransire debuerit, qua occasione data, Apollinarem socium assumeret. Porro si diceret Ravennam potius venisse, ut Apollinarem sibi sociaret, quid itineris rationi minus repugnans diceret. At cur non potius vocasset, ut Roma simul discederent, vel maritimo itinere ad Ostias, Antii, Tarracinaeque portu solvendo, vel eadem, qua venerant, via, per Appiam Puteolos usque abeuntes? Ita quidem Metaphrastes apud Surlin, quo abutitur Bivarius, ait: Cum autem non diu mansisset apud Romanos, venit Tarracinam.... venit Sirmium civitatem Hispaniae.... Carthaginam civitatem Africae.... in Aegyptum.... rursus Hierosolymam, etc. Iter prius ad Bivariano diversum. Undique commentum se prodit. Agnellus tradit Petrum Romam venientem Antiochia Apollinarem secum duxisse, et quem post plurimum tempus pontificem ordinavit. Ravennamque direxit; sentit itaque Petrum id egisse non statim ac Romae degit, quod fieri necesse fuisset, si non diu Romae moratus iter Hierosolymam capiens, pertransiensque Ravennam, Apollinarem jam ordinatum missumque, socium itineris assumpsisset. Semel igitur iuvitus ab Ecclesia Ravennati expulsus absuit, ut infra.

II. Alcuini Roma Apollinari narrat se socium ad junxisse Petrum per fere xxx milliaria, qua in via notat terminum unde discessere, Janiculum videlicet, et alium, ubi per noctem cubaverit, quem ad Ulmum dicit, et utrobique impressa in silice, et Petri orantia et utrorumque dormitacium vestigia recenset, ac in principis apostolorum cultum ibidem per protapsin dedicata postmodum monasteria, quorum nomine, quod sibi familiare est, oratoria privata intelligit. Ac ita quidem haec Agnelli narratio intelligenda est. Porro sicut Petrum Romae ad Janiculum constitisse et orasse, ibidemque basilicas, pace Ecclesiae data, eidem dedicatas fuisse, nullus ambigat, ita difficillime stationem ad Ulmum triginta milliariibus Roma distantem ex itinerariis tabulisque quis expiscabitur, licet et scribentis tempore ibidem ecclesiam divo Petro dicatam fuisse ejusdem Agnelli testimonium probet. Quod si via Flaminia, ut patet, processere, mansionem hujusmodi et ecclesiam circa Oericulum exstitisse milliario rum ratio suadere poterit.

III. Heronci filio esse lumen redditum narrat, Teclam a morbo liberatam sicut, tribusque ad Christi fidem conversum, quod receptiones Agnellus affirmant. Credi potest haec et alia signa clausula illa significasse: plurimas fecit virtutes, etc. Sic et altera: presbyteros et diaconos ordinavit, intelligit, quod deinde narrabit in Vitis saecularum pontificum. Porro quod ait: In Bedente fluvio et in mare multos baptizavit, ostendit eodem nomine fluvium unum vocitatum. Montonem recentiores vocant, sicut eundem Arietis nomine nuncupatum observavit Rubeus mox laudandus, quod fere cum Montonis Italica significatione, et arietis, et bedentis, seu bidentis vocabula convenient. Fabras, et Verrecia nomine dictum testatur fluvium eundem, parte prima, de ecclesia S. Euphemiae agens. Rubeus edit. 1590, Bidentem ab incolis dictum testatur alteram fluvium Ronchi nomine alias indigitatum, qui Vitis Antiquorum creditur. Hae autem Rubeus libri I: Primum baptismatis fontem in ea urbis parte constitutum ferunt, quae ad Arietem dicebatur, a fluvio cui proxime accedit, nomen sortita, quem nunc fluvium vulgari vocabulo Montonem appella-

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI APOLLINARIS.

Pseudo-Dexter et Bivarius confutati. Ecclesia per prolepsin memorata. Bidens fluvius. Ecclesiarum certo sancto dedicationes Apollinaris awo recentiores. Rufus patricius Ravennas diversus ab episcopo, et martyre Capuano synonymo. Capitolium Ravennae. Recentiorum commenta explosa. Sanctus Apollinaris quo tempore sit martyrio coronatus. Ejusdem ex veteri martyrologia concinnum.

I. Quod primo observatione dignum occurrit, est, inter caetera quae Agnellus nec legit nec a senioribus addidit illud quidem esse, quod Bivarius, Pseudo-Dextrinorum commentorum propugnator et Commentator, ad annum I ex Metaphraste nititur corroborare. Petrus ait, cum non diu mansisset apud Romanos, scilicet tres tantum vel quatuor annos, et annum episcopum ordinasset, sibi scilicet suffraganeum vel coepiscopum, ut, etc., anno quadragesimo septimo, vel initio quadragesimi, Roma viit versus Hierosolymam, comitibus Marco, Marcello, Eugenio, Epaphrodito, Epeneto, Rufe, Crescente et alijs. His igitur comitibus Petrus Ravennam transiens assumpsit secum Apollinarem, et inde pervenit Hierosolymam, ubi eo anno interit Assumptioni Virginis, et sequenti concilium celebravit de legalibus non observandis a conversis a entitate. Et haec quidem cum his quae sequuntur, ut, si Deo placet, fulciat fabulas Pseudo-Dextri d annum I scribentis: Petrus ut Christi vicarius Hispanias adiit, imagines Antiochia delatas affert, paretum Sexifriini in Baetica reliquit, episcopis nullis eum comitantibus, Marco, Marcello, Eugenio, pollinare Ravennate, quem redeuntem ad Italiam consequitur Calocorus, Barnabas, Judasque; hinc Africam et Aegyptum migrat. Haec sane ignoravit Agnellus, ignoravere Ravennates Agnello senio-

... in ipsius tribum domo; quam templum fecit ac consecravit. Quod spectat ad postremum Rubei assertum; Agnellus hæc habet: « In basilica beate Euphemie; quæ vocatur ad Arietem; primitus baptismum fecit. » Rubeus post reditum; D. Euphemie idem, quod prius templum fecerat; dedicasse Apollinarem dicit, cum virginis et martyris paulo ante passæ cultum et sacra ipsa ab Hermacora Aquileie episcopo et D. Marci discipulo dicitur et reportasset. Hæc Rubeus ex Actis sanctæ Hermacora; ex quibus Petrus in Catalogo, lib. viii, cap. 28, ut observat Baronius ad diem 5 Septembris, et ex Rubeo Fabrus agens de sanctæ Euphemie ecclesiis: Ut ut autem ex omni parte Acta illa subsistant, et D. Apollinaris Ravennam attulerit ejusdem sanctæ virginis et martyris corpus, nullus adducit ut credam per ea tempora templum aut basilicam constructam fuisse, cum latere Apollinarem aliunde oportuisse notum sit, ac in tuguris privatisque domibus sacra facere. Agnellus autem locum ubi primum fideles baptizati sunt, exprimit, ecclesiam quod solet, post evoluta tempora ibi erectam indicare intendit; et nil præterea.

17. Quod sequitur de Rufo patricio maxime notandum est: constat enim, nunc tandem e tenebris vindicato Agnellò, Rufum patricium Ravennæ decedisse, ibidemque sepultum fuisse cum filia, quondam ab Apollinare a mortuis revocata, in arca marmorea, quam, deturbatis Rufo illaque, Theodorici episcopus Bononiensis, ipso vidente ac vivente Agnello, Bononiam deportavit, ut ea aptata sibi sepulcrum pararet. Consequens igitur sit Rufum hunc diversum esse a Rufo qui usque in hanc diem creditus est idem et quem apostolorum princeps Petrus episcopum Capuanum consecrasset ferunt, quique per ea tempora martyrio coronatus Capuæ obiit. Rufus Capuæ episcopus non patricius Romanus, sed forte ille ipse quem Baronius inter septuaginta Christi discipulos ab Epiphonio numeratum observat, quemque ad annum quadragessimam quartum inter socios recenset Petri venientis Romam, et tunc eundem jam Capuæ factum episcopum dicit, licet Apollinaris ejusdem itineris socius a Petro non in Ravennam episcopus missus fuisset. Quod sane mirum est Baronio res hujusmodi erudite perpendenti minime perspectam, ita ut confusionem obnoxiis similitudinem Rufi latius cum illo; in Martyrologio ad vi Kal. Septembris non emendaverit. Excusetur tamen et cuique Baronius, cui faculam in re hujusmodi non exhibuit Agnellus; nulla excusatione dignus est Rubens, qui Agnellum evoluit, melioraque in istam Historiam transtulit; ac nihilominus Rufum dicit non modo ad fidem et gentilitate conversum, sed, quod sane inauditam vivente Petro; *Chpæ episcopum ab eodem Apollinari creatum, et infra narrato Apollinaris martyrio adjungit, id factum esse a paulo postquam Rufus ejus discipulus Capuæ, cujus urbis orat antistes, ab Messalino ob Christi religionem interficeretur.* Baronius supra laudatus in notis ad Martyrolog., die 27 Augusti, ait: « Agitur de eo in Actis sancti Apollinaris, quæ recitat Surius tom. IV, die 25 Julii, unde et cæteri acceperunt, ut Petrus in Catal.; lib. vii, cap. 119; Meron. Rubi, Hist. Raven., lib. 1, et alii. » At apud Surium nil de episcopatu Capuano, nil de Rufi martyrio; hæc quisque prior unum cum altero confudit, ad nomen tantum et ad synchronologiam spectavit, non Surium ejus rei auctorem habuit. Faber in sacris Memoriis Ravennæ tertium dicit fuisse episcopum Capuanum Rufum, qui Ravennæ ad fidem conversus est; quod si verum esset, non is Rufus quem ex Orientis partibus Petrus in Italiam perduxit Capuæque primum episcopum fecit, qua in re Ughellum non omnino assertorem habet; collocat enim is quidem primo loco Riccom, secundo Simonem, addit tamen de eo nihil reperiri in antiquis diptycis, sed primum omnium Michaelen monachum ex quodam Capuano

... id asseruisse. Loquens deinde tertio loco de Rufo, eum secundum rexisse dicere affirmat. Innachus ipse, ut idem observat Ughellus, duos Rufos cognoscit, et alterum dicit episcopum Thebanum, aliorum Capuanum. Sint hæc ut lubet; hæc ex Agnello apparet Rufum sive tertium, sive secundum Capuæ episcopum, toto cælo diversum a Rufo patricio Ravennæ cum illa in eadem arca sepulto; cuius domus Agnellus temporibus perstitit, qua tanquam episcopo utebantur Bononienses episcopi, cum Ravennæ apud suum metropolitam degentant. Martyrologia antiquissima a Papebrochio publicata, de quibus infra, habent vi Kal. Septembris. In Capua natae sancti Rufi martyris. At hic Ughellus etiam emendandus venit in episcopis Bononiensibus; ubi enim trigesimo octavo loco Theodorum nominat, qui vixit anno 855, præmisso Christophoro, interponi necesse est Theodorici, qui ex hoc Agnellus loci distinctus sit circa annum 825 ex dictis supra ad versus operi huic præfixos.

V. Ravennæ Capitollum memoratur ab omnibus qui sancti Apollinaris Acta scripserunt. Agnellus tamen Apollinarem minime dicit ductam a pontificibus in Capitollum ut Jovi sacrificaret, quod Rubens libro eodem, sed tantum in carcerem non longe a Capitollio missum. Carceres autem ad Capitollum sibi, sicut et Capitollum ipsum, milliariis circum et alla Ravennam ostendunt Romanæ magnitudinis æmulam. Solemne tamen et celebrissimum in urbe Capitollum habere notavit Ricquius in Comment. de Capit. Rom., cap. 47, per totum; qui cap. 45 e Baronio disputaverat de vero loco, carceris. Memorant et Tulliani, quorum alterutrum carcer Ravennas imitabatur.

VI. De sancti Demetrii ecclesia vi ab urbe milliaria aliam apud Ravennatam rerum scriptores silentium. Hanc Agnellus ævo superstitem conditam credo post Ecclesie post Constantinum data eo loci, unde Apollinaris a gentilibus est deturbatus. Addit Agnellus eundem ad partes Illyricas captivum ductum, indeque per Danubii ripam, Pannoniam Thraciamque peragrasset, signisque illustrasse; cætera recentioribus asserta omittit, vel clausula generali concludit. Nullus tamen credo intelligi hoc debere de seditione illa quam recentiores affirmant motam a Christianis contra Messalinum et gentiles, in qua istorum ducentos ab illis interfectos recensuerit, merito a Rubeo reprobata; repugnat enim veterum Christianorum mansuetudini, unde jure merito, et ex hæc capite, et ob similem rationem argumentum nactus est præter alia eruditissimus Papebrochius reprobanti Martyrologii Britensis recentia inventa.

VII. Martyrii gonis quo demum coronatus obiit Agnellus non exprimit, sicut nec auctor versuum Vite præfixorum. Nil de Tauri conversione et patricio Apollinari præstito, cui in suburbano prædio asyllum præbuerit Designat tamen martyrio coronatum Vespasiani Caesaris temporibus, et tempus quo sedit annorum 28, mens. 1, dies. 4, quod recentioribus numero pleno complectuntur annorum 29, ac cum Rubeo libro primo mortuum asserunt anno reparatæ salutis 80, x Kal. Sextil. Baronius ad annum 75, agens de successione Eleucadii post Aderitum, narrat verbis D. Petri Damiani, quibus martyrium sive se bene 29 annorum spatio metitur, compendiose quod Rubens recitaverat de extortis a Vespasiano rescriptis contra Apollinarem, replicat. A Rubeo tamen recedat necesse est, quoad martyrii annum, quem saltem, Aderiti pontificatum anno uno assignato, conseruet anno 74, uti divinando Baronio ad hærens Fabrus fecit. Quantum ab his diversa Rubens, qui Aderiti pontificatum ad annum 100. differit. Obscura hæc omnia; opinio tamen mortem Apollinaris anno 74. genti nullatenus suffragatur Agnellus, qui tradit Apollinarem cum Petro apostolo Romam venturum, et post plurimum tempus ordinatum episcopum et Ravennam missum. Petrus Romam venerit anno æræ vulgaris

15, si Apollinaris obierit, anno 74, missus fuerit ne-
 cesse est anno secundo pontificatus Petri. Id autem
 non consentit Agnello, qui post plurimum tempus a
 Petri adventu Romam missum dicit. Diuturniorem
 certe Apollinaris sedem illud innuit quod e pro
 nina, diem plenitudine curvus, incederet martyrio
 proximus. Cum autem ex severioribus tabulis Vespasianum
 sciamus mortuum anno Christi vulgari 79,
 martyrium Apollinaris, ultra illum annum, differre
 nefas, uti facit Rubeus, potiusque rectius statui D.
 Apollinaris obitum circa annum mortis Vespasiani,
 qui tamen cum defunctus fuerit ex Suetonio vii
 cal. Julii, mors Apollinaris non potuit accidisse nisi
 anno precedenti. Quia chronologica ratione admissa,
 initium pontificatus Apollinaris retrocedendo affige-
 tur, servata die qua natale ejusdem in omnibus, et
 antiquissimis Martyrologiis signatur 25 Julii, anno
 vulgaris aera 50, diei vero 19 Junii. Cum au-
 tem semel Martyrologiorum incidere mentio, juvat
 hic demum pro dictorum coronide ea afferre quae de
 sancto Apollinari habet vetustissimum Bedae aseritum,
 allatum a c. v. Daniele Papebrochio prior
 nensis Martii tomō praefixum, simul cum adjectionis
 successive a diversis factis ex celeberrimarum
 bibliothecarum latebris erulis, ex quo apparebit
 quantum antiqua monumenta conveniant cum Agnelli
 implicitate, et cum ex omnibus constet, sub Vespasianō
 Apollinarem martyrio coronatum, summa ta-
 men diversitate pugnare vetera hujusmodi documenta
 in assignandis sedis ejus annis. Martyrologium itaque
 laudatum haec habet ad x Kal. Augusti : « Natale

A sancti Apollinaris, episcopi in Ravenna, qui Romae
 ordinatus est ab apostolo Petro, et illic missus est,
 qui etiam in Emilia praedicavit, et in partibus Car-
 nithorum, et in Mysia, et in ripa Danubii, et in
 partibus Thraciae, in quibus locis exsilio relegatus
 est. Et ubicunque potuit innumeras virtutes fecit, et
 passiones sustinuit, nam nimia cum caele mactatus
 est, et rursus diutius fustibus super prunas imposi-
 tus, et equuleo appensus, teusus est, et saxo os ejus
 contusum est, et cum gravissimo ferri pondere, in-
 clusus carcere horribili, atque in digno, extensus est
 (ubi hominibus quidem neglectus, sed ab angelo pu-
 blice pastus est), deinde, catenatus, et in exsilium
 directus est (in quo rursus diutius fustibus casus,
 et rursus in Ravenna ligatus, a paganis caesus, et
 vulneratus, et rursus in carcerem missus, et casus),
 sic martyrium consummavit sub Vespasiano Caesare,
 Demosthene patricio. Rexit Ecclesiam annis viginti,
 diebus octo, et Ita D. ms., ast Barbarinianum, S.
 Cyriaci, Atrabatense, et Tornacense, annis viginti
 octo, et dies quatuor; Vaticanum, annis triginta, et
 octo; Letiense, annis decem et octo, et diebus qua-
 tuor. In allata annorum mensura diverse a diversis
 codicibus evantia, vides tamen a pluribus Agnelli
 assertum confirmari, quare sicut Vaticani exscriptior
 facile potuit pro viginti triginta expressisse, ita D.
 ms., et Letiense vix debent attendi, cum caetera re-
 pugnent, et Agnellus potuerit certioribus uti docu-
 mentis, quam qui Ravenna dissili Martyrologia scri-
 psere. Praeterea ex Letiensi facile potuit nota x ex-
 cidisse.

« D., Thorthiorum; forte, Carinthiorum. Bacca.

« T. L.; Thracia, Tornac, Letiense. Bacca.

VITA S. ADERITI.

OBSERVATIONES

CAPUT UNICUM.
Aderiti ordinatio, et praedicatio. Sepulcrum ejusdem dubium.
 Aderitus I, vir sanctus, et timoratus a beatis-
 simo Apollinare presbyter ordinatus est; et ut sa-
 pientis architectus supra fundamentum sui magistri,
 et doctoris aedificavit. Pro suis ovibus incessanter
 Deum deprecabatur, ut a cultura Idolorum discede-
 rent, et Deum vivum Patrem, et Filium, et Spi-
 ritum sanctum confiterentur; et multi in ejus
 temporibus post tempestatem persecutionis bap-
 tismam susceperunt. Deinde multos ad Deum socia-
 vit. Defunctus est in civitate Classis, sicut asserunt,
 ultimo Kal. Octobris; quidam. In basilica beati
 Probi sepultus est non longe ab Ecclesia B. Apo-
 llinaris quasi stadio uno. Sedit annos..... mens..... dies.....

AD VITAM SANCTI ADERITI.
 Aderiti sedem usque ad annum vulgarem centesi-
 mum extendunt cum Rubeo caeteri. Illud argumento
 esse potest, Aderitum ad Trajani tempora vitam
 protraxisse, quod hic ait illum post tempestatem per-
 secutionis multos baptismate initiasse; id enim in-
 telligi debet de tempore subsequuto persecutionis Do-
 mitiani, cui proinde aliquot annis supervixerit Ade-
 ritus. Domitiano, itaque obiente anno 96, minime
 abhuc Aderitum, durante Nervae pacatissimi impe-
 ratoris brevi satis regimine, gentilium conversioni
 operam sedulam navasse, et sub initiali Trajani
 circa centesimum Christi annum, ad meliorem vi-
 tam transisse, cum sedem Ravennatensem ultra vi-
 gesimum annum tenuisset. Quae ad subsequentes
 Vitas adnotabuntur, Aderiti Actis illustrandis non
 nihil proderunt.

VITA S. ELEUCADII.

CAPUT UNICUM.

Sancti Eleucadii nomen, ordinatio, sapientia, scripta. Hujusdem sepulcrum.
 Eleucadius II, cui nomen Latine Candidus intelli-
 gitur. Hic mitis, et prudens fuit, et cum sanctissi-
 mus Apollinaris diaconem saoravit. Cujus tanta fuit

philosophia, ita ut plurimos de Novo et Veteri Te-
 stamento libros conderet, et de incarnatione Do-
 mini nostri Jesu Christi, atque illius passione volu-
 mina exaravit; unde et in passione Apollinaris ath-
 letae Christi legitur, Eleucadium, philosophum, dia-
 conum fecit. Iste vere gentibus praedicavit, et in sua

Ecclesia oleo pietatis perunctus quasi lucernæ lumen effulsit. Defunctus est autem xvi Kal. Martii, et sepultus est extra muros Classis, ubi usque hodie ad laudem est nominis ejus ecclesia ædificata, et Deo consecrata, Sedit autem annos..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI ELEUCADII.

Sancti Apollinaris Acta Agnelli tempore exaltata. Sancti Eleucadii corpus Papiam minime translatum. Inter scriptores ecclesiasticos apostolicos sanctum Eleucadium referendum.

I. Quod illi primis notandum illud videtur, exstasse mirum Agnelli tempore Acta passionis sancti Apollinaris, ex quibus assumpserit is quæ de eo supra narravit, plura dicturus si plura legisset. Nullus autem dubitandi locus remanet, quin narrata ab Agnello certa fide nitantur: Eleucadium in primis ex gentili philosopho ad Christi fidem conversum diaconatus officio insignitum ab Apollinari fuisse. Sanctus Petrus Damianus in sermone de sancto hocce Eleucadio ea tantum habet quæ ex Agnello didicerat, ut sermonem totum legenti manifestum sit; cætera recentiorum sunt.

II. Palmare autem illud est, quod Rubeus tradit ex fide ejusdem libri Ecclesiæ D. Michaelis Ticinensis, in quo hæc legi affirmat: «A parte dextera in cornu ipsius templi est corpus S. Eleucadii archiepiscopi Ravennatis, qui dum ob philosophiam, ejus erat peritissimus, fidem Christi studiosissime impugnet, tandem superatus et conversus est a B. Apollinari discipulo principis apostolorum et cælestis clavigeri Petri, qui post ejusdem conversionem de fide Christi mirabiliter scripsit, et disputavit, adeo ut tempore suo appellaretur hæreticorum metus, et primus in Italia ordinavit officium nocturnum pariter, et diurnum, solemniter distinguendo libros Novi et Veteris Testamenti, ut hodie per totam Ecclesiam leguntur in matutinis, et Ravennatum hæc translatum fuit per Christianissimum imperatorem Constantinum natum sanctæ Helenæ, qui hæc basilicam fundavit anno Nativitatis Domini 325, propter gloriosum triumphum, quem tunc obtinuit contra Gallicos imperium non verentes, præcibus signiferi sancti Michaelis. » Hæc ex Rubeo referunt etiam Bollandus, et Henschenius ad diem 14 Februarii, et rem perpendentes addunt verba Caroli Sigonii de Occidentali imperio, lib. III, ad ann. 314, de templo S. Michaelis Ticinense a Constantino ædificato, et de S. Eleucadio corpore illic translato; præterea adjiciunt eadem cum Sigonio tradita a Stephano Breventano, lib. IV Historiæ Ticinensis, qui tamen pro 314 annum exprimit 325. His adjungunt Speltam in Thoma episcopo Ticinense XI, confirmantem dicta de æde a Constantino extracta, et Sacconi illud solum affirmantem, templum videlicet constare ædificatum ante Gothorum incolarum, ac denique Gualam in Sanctuario Papiensi, lib. IV, cap. primo, qui templum illud non a primo Constantino ædificatum dicit, sed a recentiori Italiane principe translatum asserit S. Eleucadii corpus, idque constare ex monumentis Ticinensibus. His narratis laudati Bollandus, et Henschenius desiderant distinctius nosse monumenta hujusmodi, si quæ sunt, præter allatum a Rubeo id Constantino Helenæ filio tribuens; inde modeste ex Rubeo quærum qui sint qui sentiant sacrum Eleucadii corpus ab Aistulpho rege translatum, qui regnavit seculo octavo temporibus Pippini, et Caroli; Rubeus enim, qui in priori editione Historiæ suæ rem absolute tradiderat, in posteriori per

hæc verba moderatius dixit « plerosque opinatos corpus ab Aistulpho translatum. » Ita quidem non modo doctissimi collectores, sed et Rubeus ipse ostenderunt se de rei veritate dubitasse.

III. Ego sane ex D. Petri Damiani, ac in primis ex Agnelli silentio, de ea re quam maxime dubito. Qui enim fieri potuit ut qui absque hæsitacione (quod alias consuevit) scripsit Eleucadium sepultum extra muros Classis, ubi usque ad sua tempora ad laudem sui nominis ejus Ecclesia ædificata fuerit, quæ etiam Petri Damiani ævo exstabat, nil addiderit de translatione ejusdem Ticinum a Constantino facta? Quod si id tribuatur Aistulpho, ut contendit Rubeus, vel Liutprando, ut Fabrua peperam in id citans scriptores supra laudatos, crescent argumenti vires; etenim incredibile mihi est Agnellum rem tacuisse suis fere temporibus actam. Nil autem hic, nil in Vita Sergii episcopi, ubi multa de Aistulpho, qui ibi dicitur chalyndem qua erat indutus super sanctum aliam Ursulanæ ecclesiæ posuisse, et cogitasse de ædificanda Petriana ecclesia, quæ funditus eversa fuerat, loca ob rem vias id non præciterit. De Ecclesia etiam S. Michaelis Ticinensis Agnellus loquitur, in Via Georgii episcopi, et nullibi de translatione asserta ulum habet verbum.

IV. Præter hæc, ut dubitem de hujus translationis veritate, facit inconstantia qua rem tantam tradunt auctores memorati; quorum duos testes, etiam testes idem tradentes, non habemus, quæ ex eorum dictis quid verum sit elici nequæ. Unum monumentum, quod Rubeus affert, multis ex capitibus laborat. Primo etenim ex libro quodam illud sumptum se dicit, ubi de reliquiis divorum quæ ibidem loca sunt fit mentio, et nil præterea quod libri antiquitatem et authenticam commendet; quinimo Rubeus ipse de monumenti hujusmodi fide dubitans reprehenditur, ubi ab ejusdem asserto recedit, affirmans ab Aistulpho Longobardorum rege factum illud ipsum, quod a documento Constantino Helenæ filio tribuitur.

C. At librum illum scriptoribus rerum Ticinensium ignotum recentioris æditi ejusdem fuisse ostendunt quæ ibidem leguntur de lectionibus Veteris et Novi Testamenti dispositis, si Deo placet, a S. Eleucadio pro matutini officii precibus, quales scribentis tempore recitabantur; constat enim certas hujusmodi lectiones non fuisse dispositas nisi post seculum saltem undecimum, cum, antea pro superioribus in choro nutu legerentur. Nec officii, ut vocant, dispositio una tota per totam Ecclesiam, quod tradit libri ejus auctor, nisi recentioribus sæculis. Quinam vero triumphus ille gloriosus, quem tunc, id est anno 525 obtinuisse dicitur Constantinus contra Gallicos imperium non verentes, ex ejus occasione S. Michaelis templum Ticini extruxerit? Nullum novius bellum contra Gallicos, seu Gallos, Constantini tempore peractum, quinimo circa illa tempora Constantinum agentem in Gallis faustis actionibus exceptam exhibent Cœciles Theodos., lib. II, de veteranis, et Justin. I, prima de veteranis, ubi edictum de immunitate veteranorum dedit, de quo Baronius ad annum 520. Nutat itaque assertæ translationis historia, quousque legitima monumenta proferantur, licet alterius sancti ejusdem nominis corpus Ticini servari libenter credam.

V. Ex Agnelli demum, veterum etiam aliorum Agnello cognitorum, sicut et recentiorum testimonio constat, Eleucadium inter ecclesiasticos scriptores, et quidem apostolicos, adnumerandum esse, quavis omissem ab omnibus ejus argumenti auctoribus, qui Bibliothecas conscripserunt. Magna sane jactura opera ejusdem interioret. Scripsit autem: In Veteris ac Novum Testamentum libros plures.

De Incarnatione et Passione Domini

VITA S. MARTIANI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Martiani genus, ordinatio, vita et obitus.

Martianus III, antistes præclarus, ex nobili ortus est progenie. In sancta, secundus Spiritu sancto, permansit Ecclesia. Hic clericus ampliavit sacro dogmate eruditus, atque diaconos, presbyterosque consecravit plurimos. A beatissimo Apollinare una cum prudentissimo Eleucadio diaconis ordinatus est, sicut in passione ipsius ordinatoris reperitur, ubi ait: **Martianum nobilissimum virum, Eleucadium diacones consecravit. Post plurâ miracula in pace Deo creatori animam reddidit, Unde arbitratus sum quod in ecclesia beati Eleucadii sepultus sit. Sedit autem annos..... mens..... dies...**

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI MARTIANI.

Martianus Ravennas perperam vni Dertonensi confusus. Rubens in secundis curis emendatus.

Fabrus in sacris Ravennæ Monumentis, quosdam ait, Martianum archiepiscopum Ravennatem confundere cum Martino episcopo Dertonensi et martyre, quos recte corrigiit. Henschenius in Actis sanctorum, ad diem 22 Maii hæc de ea re habet: « Hieronymus Rubens diligens alias et accuratus Scriptor, deceptus nominis similitudine aut identitate, ex quibusdam apocryphis manuscriptis utrumque Martianum in unum conflagit lip. primo Historiæ

A Ravennatum, pag. 55, » quasi S. Martiani episcopus Ravennatum Dertonæ ob Christianam fidem martyrium subiisset, et sanctum ejus corpus Ravennam ad suam ecclesiam fuisset reductum. « Verum constat corpus S. Martiani episcopi Dertonensis et martyris in sua ecclesia detineri, et ibi eum ut martyrem coli, e contra S. Martiani episcopi corpus ad suos fuisse sepultum, etiamque supra ostendimus (ex officii videlicet et missæ rita) non martyrem, sed confessorem haberi. » Et sequitur laudans Fabrum, et describens ex eodem loca SS. Petri Chrysologi ac Damiani, quæ hoc ipsam probant. Rubens de S. Martino in priori Historiæ Ravennatis editione Aldina 1572 hæc tantum scripserat: « Sullicitur Eleucadio in Ravennati archiepiscopatu Martianus a Deo demissa columba electus, natus sublimi loco, vir in primis pie, juste ac temperanter vitam degens, tanto concitus ardore animi, ut Christum prædicans in animis Ravennatum ardentem amorem excitaret omnium virtutum, multique nullis rerum adversarum ictibus frangi, neque oppugnationibus nefariorum de gradu pietatis deieci potuerint, sed calamitates omnes, tandemque necem pro Christo libenter pertulerint. Plurimum sacris iniitavit, cumque rerum admirabilium gloria clarissimus esset, coelestem in patriam abiit x Kal. Junii, atque, uti in vetustissimis scriptis collegimus, in D. Eleucadii sepultura traditus anno Domini septimo, et trigesimo supra centesimum, dum Aelius Hadrianus imperaret. » Hæc tantum scripserat Agnello sacre fidei eruditissimus auctor; at secundis curis ab Agnello recedens, admisit quod merito et Fabrus, et Henschenius, cæterique scriptores resellerant.

VITA S. CALOCERI.

CAPUT UNICUM.

Nominis etymon, Caloceri prædicatio, obitus.

Calocerus IV bonum tempus interpretatur, et si forte G in I vertatur et ieros dicatur, senior intelligitur, vel sacerdos, sive dominus. Iste enim provecata ætate vir grandævus fuit. Sub illius temporibus multas gratias et magna mirabilia per eum Dominus in populo exercuit. Cujus tanta prædicatio fuit, ac talis [talem] curam gessit pastoris, ut non solum adque robore demonis animas evellet, et ad sacrum fontem baptismatis coelesti Domino recrearet. Defunctus et sepultus est, sicut aiunt quidam, 3 Februarii in basilica B. Probi confessoris. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI CALOCERI.

Calocerus cufas fuerit. An præcedentium episcoporum vicarius. Tamius de Salazar, et Pseudo-Dextri fragmenta refutata.

I. Bollandus et Henschenius ad diem 11 Februarii subdubitant an Calocerus Græcus fuerit, quod ab aliis solius nominis argumento affirmatur. Ex Pontificali Agnelliano manifestum fit id sibi persuasisse

C etiam veteres, quare Agnellus ipse infra in Vita S. Petri ait: « A tempore B. Apollinaris una cum isto viro prædecessores sui Syriæ fuerunt. » Syriæ nomine Orientis partes intelligit. Assertioni hujusmodi tamen plurimum antistitum, qui Petrum præcessere, nomina mære Latina videntur obstare, quod in Calocero non efficit.

II. Addunt recentiores ex S. Apollinaris Actis elici Calocerum prædecessorum suorum vicariam operam egisse, cum quomodocumque abesse contingebat. Probabilis multo videtur S. Apollinare vivente id præstitum a quatuor viris, qui in pontificati sede post ipsum successive sederunt. Nil de his tamen Agnellus.

III. Tamius de Salazar in Martyrologio Hispanico commenta referunt laudati collectores, quæ ipse obi propinavit juxta Pseudo-Dextri assertum Chronicon, quæque omnia in suam lucubrationem assumpsit Fabrus. Ex autem sicut Martiane prius, ita sibi suspecta dicunt. Ego nullam fidem mereri statu, cum de ea re nil apud veteres quos audivit legitve Agnellus inventum fuerit. Fragmentum Flavio Marco Dextro ascriptam, quo fruimur, editum in sine Bibliotheca veteris Hispanie doctissimi quondam viri Nicolæ Antonii ex humanitate et bonarum litterarum amore eruditissimi, piissimique cardinalis de Aguirre, qui opus insigne posthumum publici juris fecit; fragmentum, inquam, illud adventum D. Jacobi in Hispaniam in hunc modum consignat: « Jacobus ad Hispaniam venit xxxvi. » Si itaque sustineatur, notas huic brevi narrationi affixas significare annum

ab ortu Salvatoris 36 (de qua re aliorum esto iudicium) quomodo credemus Pseudo-Dextro Calocerum ex Syria cum D. Jacobo ad Hispanias navigasse, ibidem prædicasse, indeque postquam diutius episcopatum Ravennatum tenuit, centenario licet majori, ad cælum migrasse anno 130. Sed neque sustinetur Calocerum ad eam ætatem pervenisse. Cum Rubeus Agnellum legisset scribentem: « iste Calocerus etenim provecata ætate vir grandævus fuit, » credidit sibi licere ætatem ampliori regula dimetiri, dixitque. « Calocerum cum annum ætatis centesimum viridi senectæ superasset, mortem cum vita commutavisse. » Hæc assumens Pseudo-Dexter B. guerrianus, ea in suam rem inepte tradidit, non animadvertens multis porro annis Calocerum centenario majorem obiisse, si socius D. Jacobi in Hispanias venit. Quæ quidem mirum est non advertebat Fabrum, qui profitebatur Baronio adherere, et accurate perpendere debuerat ea quæ gravissime Baronius ipse ad diem 25 Julii in Martyrologium addiderat de tempore quo D. Jacobus in Hispaniam venire potuit, ac de iis quæ ibidem gessisse ipsum consentaneum est sacrarum Scripturarum et veterum scriptorum testimonio.

VITA S. PROCULI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Proculi mores et obitus, sepulcrum dubium.

Proculus. V. Hic pius fuit, velut pater in filios, et plures ad ecclesiastica crebro viscera complectebat, et suæ prædicationis dulcedine velut mellitus se se populo tribuebat, et sicut lactis sitientibus pocula ministrabat. In senectute positus capitis canitie gratia repletus sacerdotium cum vita finivit, et ubi ejus sit sepulcrum ignoro. Ambiguitas est mihi, utrum in basilica B. Probi sit conditus, an in sancti Eleucadii confessoris ^a. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

^a Gloss., prima die Decembris. BACCH.

B

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI PROCULI.

Dies emortualis sancti Proculi incerta.

Agnellus nil de anno dieve quibus cepit ~~scribere~~ pontificatum Proculi rescribit, et quod in margine Codicis de prima die Decembris adnotatum est, recentioris manus est parergon. Rubeus tamen testatus et ipse sepulturæ incertitudinem addit: « Id constat obiisse sub id fere tempus quo Hyginus, qui Telesphoro in pontificatu successerat, obtruncatus est, eique successor datus Pius Aquileiensis, quemadmodum Proculo apud Ravennates Probus. » Unde autem id constet, minime dicit; Fabrus vero, part. II, hæc habet Latino sermone reddita: Proculus post decem in pontificali numero exactos annos, ætate demum habente, vitam cum morte commutavit anno centesimo quadragesimo secundo, sedente in pontificali Romana sede Telesphoro eodem anno successore Xysto hujus nominis primo, ac imperante Antonino Pio, prima Decembris die. Unde hæc sumpserit, nec iste docet. Incerta proinde omnia.

C

VITA S. PROBI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Probi miracula, mors et sepultura. Ecclesia speciali cultu habita.

Probus VI mitis et pius, clarus in specie, fulgidus in opere, sapiens eloquiis, prudens corde, plenus gratia Spiritus sancti. Quicumque languidus ad eum venire potuisset, suis orationibus salvus revertebatur, quæcumque fuisset infirmitate detentus, et spiritus immundos expulit, atque ^a catervarum corpora sauciata vel dissoluta solidabat. Postquam sua ad occasum vita angelica conspexit agmina, statim sancta elapsa est de corpore anima quarto Idus Novembris. Deinde cunctus lugendo populus cum nimia corporis ejus reverentia sepelivit, et sepulcrum ipsius apud nos veneratur usque in præsentem diem, et illius ecclesia sita est in partibus Orientis. Et in nullis ecclesiis ^b infra civitatem Ravennæ, Classisve, missa super populum celebratur, nisi in ista sola. Edificata est jam dicta basilica juxta ardicam beatæ Euphemie, quæ vocatur ad Mare, quam nunc de-

^a Forte catervatim. BACCH.

molitam esse videmus. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI PROBI.

D Chronicon Pseudo-Dextri confutatum. Rubeus multario impugnatus. Quid missa super populum?

I. Et hic quam maxime fabularum monstra profiganda sunt. Paulum apostolum, quod promissum ad Rom. xv scribens, in Hispanias venisse, licet videatur Gelasius negare, affirmant tamen plurimi veteres, gravissimique viri, quos Baronius ad annum Christi 61 collegit. Metaphrastes, apud Surium, ad diem 25 Junii tanquam ab Eusebio, secundo libro Historiæ Ecclesiasticæ relata, addit quæ sequuntur: Xantippem Probi Neroni noti, et in Hispaniis de gentis, uxorem, viso in fronte Pauli scripto *Paulus Christi preco*, ad fidem conversam, ac deinde similiter Probum ipsum cum Philotheo præfecto, ac omnibus qui illam habitabant regionem, in Christum credidisse. Notat autem Surius non modo quod Probi nomen alias Proculus scribatur, sed quod observare-

^b Id est intra; et ita passim in toto opere. BACCH.

et Baronius, cum nusquam Eusebius hæc scripsisse inveniat, cætera quoque in suspitionem adduci posse. His omnibus auctor Chronici Pseudo-Dextrini lia superstruxit, parergis Probi nomen ornavit, Lucium Sabinum Probum vocans, et Ravennatem pontificem faciens. Tamaius de Salazar, ad diem 10 Iovembris ex Dextro suam in Hispano Martyrologio ibulam texuit his verbis: « Laminii apud Lybisonem in Hispania S. Probi, qui adhuc sæcularis gubernationis ministerium in agro Laminitano feliciter exercuit, ubi Xantippem sanctissimam feminam uxorem duxit, cum qua a S. Paulo gentium apostolo idem fidem catholicam suscepit, postea Italiam reversus Ravennatum episcopus factus, ibi miraculis doctrinis clarus, in cælum confessor clarus miravit. » Reliqua exhibet ad diem 23 Septembris, apud sane epigramma adiciens tanquam compositum ab Eugenio Xantippis fratre, in quo exposita et Probo narrantur. Fabrus hæc omnia sciens volens suum opus transtulit, illud palmare sane et omnino dictis repugnans adiciens, Probum videlicet, ost triginta trium annorum sedem, obiisse anno ulgaris æræ centesimo septuagesimo quinto, Sotere summo pontifice, et M. Aurelio Antonino regnante. Porro quomodo hæc fieri potuerunt, quin Probus tantum triginta et amplius annis vixerit? Etenim ut Baronii chronologiam sequitur non potuit conersionem probi ultra annum LXVII differre, cum aulus statuatur anno sequenti Romam reversus. Uerit sane tunc Probus Neroni notus uxore Xantippe dudum ducta, et Laminitani agri gubernator unorum saltem triginta, conficietur quod annorum 7, anno Christi 142, episcopus sit creatus, et annorum cxxxviii decesserit, qui mortuus dicitur anno Christi 175. Quis talia credet? Nec minori incommodo urgeretur, si fideret chronologiæ Pseudo-Dextrini, Tamaii, Bivarri, cæterorumque earum rerum assertorum, quandoquidem anticipato adventu Probi Ravennam, et tempore ejus pontificatus, et mortis, et aliquis ex præcedentibus episcopis e diptychis eradendus esset, vel implendo spatio temporis subsecuto alii essent subrogandi. Verum narrato fabularum hujuscemodi progressu, visoque quibus substru-

tionibus plane ficulneis, ut eas per allusionem ad auctoris nomen vocat laudatus Nicolaus Antonius, fabulæ ipsæ ruunt.

II. Rubeus sepultum dicit « Probum in eo templo, quod a se conditum in Classensi oppido fuerat. . . . a mari haud procul. » Agnellus autem indicat sepulchrum ubi postmodum adificata illius ecclesia fuit, nec enim ipse sibi ecclesiam adificaverit. Adificata autem fuit in Classe, quam urbis partem intelligit nomine *partium Orientis*, juxta *ardicam*, porticum videlicet ecclesiæ beate Euphemie ad mare, quam scribentis tempore demolitam ipse testatur.

III. Addit Rubeus quod Probus « eorum antistitum, » Aderiti videlicet et Calocerii, « cadavera cum honeste collocasset, instituit ut ibi assidue fieret res divina. » Agnellus nil de antistitum laudatorum cadaveribus ibidem collocatis, at de sacris mysteriis illud ait: « Et in nullis Ecclesiis infra (*intellige* intra) civitatem Ravennæ, Classisve, missa super populum celebratur, nisi in ista sola. » Missam autem intelligit solemnem, cui populus omnis aderat, et archiepiscopus cum omni clero sacra agens diebus maxime celebrioribus in ea populo bene precabatur. Id in Ursiana ecclesia peractum ostendit infra Agnellus in Vita Theodori, a quo cum secessionem fecisset omnis clerus, et perrexisset ad ecclesiam S. Apollinaris, archiepiscopus omnem movit lapidem ut redirent presbyteri et diaconi, ac demum re composita in ipsa Ursiana ecclesia, inclinata jam die, missa celebrata fuit. Id ipsum innuunt ad S. Apollinaris congregati presbyteri et clerus clamantes: « Surge, sancte Apollinaris, celebra nobis missam in die Nativitatis Domini. » Hinc expectante plebe in ecclesia Ursiana, composito per exarcham dissidio, demum presbyteri, diaconi et clerici venerunt, « ac missas et vesperum una hora celebraverunt. » In aliis ecclesiis missæ private tantum agebantur intra civitatem Ravennæ, et Classis, in D. vero Probi etiam solemnibus, seu super populum. Eadem hæc quæ alias missa publica dicitur apud auctores inferioris ævi, et in Diplomatum Pontificiis. De eadem D. Probi ecclesia infra agendi occasio se præbebit.

VITA S. DATHI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Dathi pietas et obitus.

Dathus VII. Hic namque vir religiosus, et nimis pius, vigilansque fuit nocturnis orationibus, atque præcipuus animarum adquisitor, hominum, ac genis crebro prædicator, et velut speculum clarius vultus super cunctos emicuit, nam quando is ad gratiam supernam vocatus est, sancta ipsius anima a corpore cessit. Et, ut asserunt quidam, in ecclesia B. Probi sepultus est. Sedit autem annos dies dies dies

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI DATHI.

Sancti Dathi ætas incerta.

Rubeus Probum floruisse dicit M. Aelii Aurelii Antonini temporibus, pontificatu Pii, Aniceti, Soteris ac Eleutherii, ad annum ab ortu Christi circiter 175. Dathum vero novem annos cum administrasset Ecclesiam, obiisse quinto Nonas Quintiles. Fabrus, rem certius definiens, Probum defunctum dicit anno 175, Dathum autem, assignatis a Rubeo pontificatus annis novem, anno 175. Uterque id asserit nullo teste, nullaque ratione exhibitâ.

VITA S. LIBERII.

CAPUT UNICUM.

Sancti Liberii pietas, sapientia, obitus.

Liberius VIII. Magnus homo charitate plenus, ir-

riguus fons, fide præcipuus, mente benignus, suis temporibus Ecclesiam omni honore adauxit. Immensa humilitate propriæ suæ vitæ animam custo-

divit, omnique philosophia tenuit principatum. Post hæc autem obiit, et sepultus est, sicut quidam suspicantur, cum prædecessore suo. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI LIBERII.

Liberii philosophia quæ? Subsequentium duorum episcoporum Vitæ observata in precedenti dissertatione.

Agnellus de sancto Liberio ait, eundem philoso-

phice tenuisse principatum. Robens inde sibi asserendam credit hunc episcopum » Philosophum maximum, Græco Latineque doctissimum. » Ceterum, quæ tam de hoc cum de sequentibus duobus episcopis observanda erant, dicta sunt in precedenti dissertatione historico-chronologica, quæ proinde hic minime sunt repetenda; alia quæque vel ab Agnello, vel a Recentioribus, tradita tenebris obsita sunt, ac omnino ignota, quare cum nil addendum veniat, ea intacta lectori proponenda censui.

VITA S. AGAPITI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Agapiti liberalitas, obitus, sepulcrum.
Agapitus IX, cujus nomen Latina lingua vertitur charitatus. Hic agapee cum peregrinis quotidie faciebat. Iste etenim assidue munuscula pauperibus tribuebat, et infra sui corporis templum bonitatem

B ad aram cordis suam animam coram omnipotenti Domino velut hostia quotidie triverat. Ad quod postmodum divinum superveniens mandatum, sancta anima a carne soluta est. Sepultus est, et suspicatur, cum superius nominatis aliis. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

VITA S. MARCELLINI.

CAPUT UNICUM.

Sancti Marcellini vigil cura gregis. Ætas gravis. De-cura sepulcri.

Marcellinus X, justus et timoratus, suis orationibus demonum castra prostravit, et oves quæ a Bonamocini tradite fuerant, impiger custodivit, ne ille immanissimus lupus, qui quotidie sævit et furiat, castra eius Ecclesiam lanare potuisset, et ex eius ovibus prædam evelleret, ut non Christianorum animas,

quas sanctus vir omnipotenti Domino adquisierat, soluto guttate devoraret, ne infernalibus comens gehennæ vinculis diffione manciparet. Transactoque plurimo annorum curriculo spatium pontificatum amisit, et vitam; cujus tanta corporis odoremata flagavit, ut pretiosissima mirtillæ, incensi, odoramenta sepellientium nares sentirent. Sepultus est, ut fateatur aliis, in basilica B. Probi. Sedit autem annos..... mens..... dies.....

VITA S. SEVERI.

CAPUT PRIMUM.

Electio per columbæ apparitionem indicatur. Sardiniensi concilio subscribitur. Sancti Geminiani Mutinensis episcopi funus curat.

Severus XI, cujus nomen intelligitur in compositione Sævus verus. Hoc non ad sævitiam pertinet, sed ad fortitudinem. Sævus, id est fortis, verus pontifex maximus; cujus sacerdotium ab omnipotente Domino tantum prædestinatum fuit, ut in illius electione Spiritus sanctus missus fuisset in specie columbæ, quam omnis populus viderunt corporalibus oculis, et super ejus caput requievit; unde in proverbium usque hodie dicitur a singulis gentibus: *Beata terra illa, ubi in electione pontificis Spiritus sanctus descendit in columbæ similitudinem, et ordinatur super caput, ejus requiescit.* Sed vae tibi, Ravenna misera, vicina destructæ Classis, quia nunc cum nimia altercatione et controversia pontifex in

te ordinatur, vae tibi, Ravenna misera. In Sardicense concilio cum legatis Romanæ Ecclesie vir sanctus interfuit. Hic Severus beatus superius nominatus dum missam celebraret, et cum suis diaconis in pulpitem ascendisset, et beati Pauli apostoli Epistolam legeret, ut populorum conventus spiritalibus verbis resiceret; subito sanctus vir in ecstasim factus est, velut sopore detineretur, nec pleniter dormiens aut vigilans. Estimantes eum sui quod somno arreptus fuisset, ceperunt latera ejus pulsare. Ille autem quasi de gravissimo somno erigit se sursum, et tristi animo dicit illis: Oh! quid fecistis! Quare inquietastis me? Quamvis a vobis hic viderer, in alio loco eram. At illi perseverabant interrogantes eum, et dicentes; Dic nobis ubi fuisti, Pater? Quibus ille ait: Indulgeat vobis Dominus, dilectissimi filii, pro eo quod expergefatum fecistis me, quia in sancta Mutinense ecclesia eram, et ibidem fratris

et episcopi mei Geminiani ipsius antistitis ecclesie omnipotenti Domino animam commendavi, et ibidem steti, quousque predictum sanctum corpus sepulcro poneretur. Propter hanc igitur causam, ut veritas probaretur, cives Ravennates et cives Classeenses equites miserunt ad superius jam dictam urbem Mutinensem, ut sancti viri eloquia comprobarent. Quod dum requisitus fuisset dies vel hora qua sancta anima beati Geminiani migrasset ad Dominum, dixeruntque: Nonne domipus Severus pontifex vester ei animam commendavit, et tandiu hic stetit quousque corpus ejus sepulcro clauderetur, quo clauso ab oculis nostris repente evasit? Qui reversi nuntiaverunt per ordinem civibus suis, ut eis narratum fuerat. Ex illo jam die coeperunt sanctitatem ejus amplius venerari.

CAPUT II.

Sancti Severi conjux defuncta eo jubente in latus alterum vertitur; ut filia spatium sepulchri præbeat. Ipse inter conjugem et filiam orans diem obiit.

Cujus beata Vita viri apud nos non reperitur descripta historia; sed dicunt quidam quod multa mirabilia prodigiaque per eum Dominus exercuit in populo, quæ non valuit patefacere styli posteritas. Tanta autem illius sanctitas fuisse asserit, ut ejus defuncta conjux post plurima tempora, evoluta esset in latus. Dum filia beatissimi confessoris Christi Severi, innocentia nomine, vitales auras amisisset, venerunt omnes ut infra sepulcrum genitricis Vicentia corpusculum ponerent, viderunt sepulcrum minimum, dixeruntque: Non possunt hic duo requiescere corpora, quia modicum est vas. Cum statuque domus ait Severus: Oh mulier, cur mihi molesta es? Quare non præbes locum filiae tuæ? Suscipe quam portasti, ex tua sumpta est causa, nec debites recipere. Ecce tibi trado quod mihi dedisti, ne torpeas, unde fuit reversa est. Locum tribue sepeliendi, noli me contristare. Ad cujus vocem sub tanta velocitate suæ conjugis ossa ad semetipsa in partem aliam remota sunt, quanta ea vix animata corpora hominum sic citius movere [moveri] potuissent, et filiae suæ spatium tribuit ad sepeliendum. Factum est autem post hæc ut sancta anima, quam homines diligebant in terra, divino Jussu a sanctis angelis esset susceptura amœno in loco. Sicut enim narrare audivi de transitu beati viri, ita vestris auribus intimum. Quod cum quadam die missam celebrasset, et sacrum Dominici corporis et sanguinem percepisset, stola pontificale indutus suum jussit aperiri sepulcrum, quod vivus ingressus, inter conjugem et filiam jacens se jussit claudi, ubi denique orans preciosam Deo animam reddidit. In tali pace et tranquillitate defunctus est sub die Kalendarum Februariarum. Et multa mirabilia ad sepulcrum Dominus ostendit in ipsius ecclesia, quæ sita est in civitate dudum Classis, non longe a regione quæ dicitur Salaris usque in præsentem diem.

CAPUT III.

Puer infirmus ad sancti Severi sepulcrum sanitati restituitur.

Et iterum narrabo vobis quæ nostris temporibus facta conspeximus. Ad memoriam revoco, ut recordemini. Vir autem unus, qui hodie animatum vivit corpus, cum parvulus esset, et infirmitate corporis cum sua matre ad sepulcrum beati Christi confessoris Severi prostravisset, somnoque omnes arrepti fuissent, solus ille infirmus puer intempestivum noctis expavit, et vocem emisit, cunctos excitavit. Viderunt, quæ ante candela extinctæ fuerant, congrepro lumine, fulgorem micantes. Et cum vidissent cuncti immensum lumen, territi mente dederunt gloriam Deo et Severo confessori ejus. Puer autem cum in medio eorum deductus fuisset, coepit mater ejus interrogare eum: Quid tibi contigit, fili? At ille coram omnibus dixit: Vidi ex hoc sepulcro egredientem virum episcopali habitu, capite capitis decoratus, angelico vultu; tetigit me, et expavi. Infirmitas vero pueri statim recessit ab eo, et non ultra febricitavit. Hæc nostris temporibus facta sunt, non solum hoc, sed et alia multa.

CAPUT IV.

Sancti Severi electio ad episcopatum per columba speciem.

De electione sancti istius viri, qui superius incoepi, quod mihi narratum fuit a multis senioribus explicam. Quadam die lanisterii opere pragravatus cum esset ipse cum conjuge sua, lanisterium, ut dixi, nearent officium, ait ad conjugem: Vadam, et videbo vicentiam mirabilem, quomodo de alto caelo columba venisset, et super electi caput conscendat. Conjux vero ejus coepit eum subsonare, et increpare dicens: Sede hic, labora, noli otiosus esse; sive ieris, sive non ieris, te pontificem populus non ordinabit, revertere ad opus. Ille autem dixit illi: Sine me ut vadam; et illa: Vade, quia qua hora ieris pontifex confestim ordinaris. Ille autem surgens perrexit ubi erat cæcus populi cum sacerdotibus, et pro vestium deformitate, quia qualis indumentis indutus erat, abscondit se post januam ipsius loci, ubi erant omnes congregati, orantes, et post orationem, expletam extemplo venit a caelis columba nive candidior, et requievit super caput beati Severi confessoris Christi post valvas latitantis. Ille autem dum a se eam compulisset, volitansque per aerem, iterum requievit super eum secundo et tertio. Stupefactus omnis pontemplatus [potentatus], qui presentes stabant, maxime Deo gratias agentes ordinatus est pontifex. Quo audito conjux ejus, quæ nuper deriserat, postea super eum gratulabatur. Tunc impletus est evangelicus sermo qui scriptus est: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibile sunt* et juxta Pauli vocem: *Infirmi mundi elegit Deus, et confundat fortia*. Et, ut aiunt quidam, beatus Ercellianus Pensaurensis civitatis episcopus hujus confessoris Severi fuisse discipulum, et ab eo eruditius sacra doctrina episcopalem tenuit sedem. Sufficiat

volis nunc, obsecro, que de beati Severi Vita au-
 alisticis, ut de reliquorum gestis, Deo suffragante, feri-
 rafeamus, et ut vos cum desiderio magis quam com-
 ludio legatis, et immensas Deo gratias agatis, qui est
 benedictus in secula. Sedit autem annos . . .
 menses . . . dies . . .

CAPUT V.

Auctoris in vitam sancti Severi meditationes.

Sed quæso, dilectissimi, ut curiosius intendatis
 quantas omnipotens Deus virtutes suis fidelibus
 tribuit, ut non solum vivi de carne, sed etiam
 mortali de ossibus obedirent, quia ipsa Veritas ait:
 Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis
 huic arbori moto, erigatur, et transire in mare,
 obediens tibi. Cur inter ceteras herbas granum
 solum sinapis interposuit? Granum igitur sinapis
 nisi leratur, illius virtus non agnoscitur: cum terri-
 tum fuerit, statim ex eo, fortitudo et dulcedo procedit.
 Sic et sancti cum ad martyrium pervenerunt,
 prudentia et humilitas tortia tormenta sustentanda,
 et verba, vel prælia carnicum non timendo, vel fa-
 cendo (aliqua desunt). In mansuetudine omnes filios
 vocaret, quos et idolorum cultu pertraxerit. Do-
 mino est genus martyrii, non tantumdem esse vide-
 aur? Aliud palam omnibus, aliud in occulto. In pu-
 blico martyrium est, ante præsidem deducitur,
 trahitur, caditur, vulneratur, irridetur, subsanna-
 tur, vinculis astringitur, vestibulo carceris traditur,
 et post hæc omnia capite necatur. Et martyr ille
 Christi nomen non negat. Occultum martyrium ho-
 minis in semetipsum, abstinere, jejunare, vigilare, a
 malis vitis cavere, carnalia desideria renuciare,
 quod sibi non vult fieri alteri non facere, nullam
 concupiscentiam sæculi delinere, ex suis juxta ope-
 ribus pauperum turbis olimoxinas erigere, ad inere-
 dulos et infideles instantem prædicare, et a cæco er-
 rone eripere, et illis viam veritatis et luminis de-
 monstrare, juxta quod scriptum est: *Estote prudentes
 in bono, et simplices in malo.* Rursus scriptum est:
*Exote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut
 columbe, et si serpens prudens est, cui ipsa Veritas
 per Salomnem dicit: Non est caput nequius super
 caput colubri, et si prudens est, cur ergo scriptum est:
 Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ? et
 est prudens, cur maledictus adeo est inter omnia ani-
 mantia terræ? Super pectus et ventrem tuum
 gradiaris, et terram comedes cunctis diebus vite
 tue? Quare hoc? Quia subduxit hominem de pro-
 hibito pomo, cum mandare fecit. Ingressus est
 diabolus in venenosum serpentis gutture, et protopla-
 sitem de paradiso expulsi. Quare non super caudam,
 aut cum alio loco traderetur, nisi supra pectus et
 ventrem gradietur, et terram comedes cunctis die-
 bus vite tue? Hoc est, non ad cœlestia elevas, sed
 ideo sanctos prudentes, et sapientes Dominus docet
 esse, quia serpens quando ab aliquo percuitur, cor-
 pus tradit ad flagellandum, solummodo caput abs-*

condit, sic et sancti flagellantur corpore, et caput
 quantum nostrum, quod est Christus, circumdatur
 sub velamento cordis et orationis. *Et simplices sicut
 columbe.* Cum ceteræ herbes vel habent, vel non
 aliæ est, omni amaritudine, sed dulce animal,
 mansueti et in columba nomen interpretatur
 plantæ altarum, unde percussio altarum apud Græcos
 παρὰ τὸν ὄψον dicitur. Latine columba interpreta-
 tur, *malis desunt.*

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI SEVERI

De columbae apparitione in electione sanctorum
 Severi, qui Severum præcesserat, Agnelli, tamen
 sancti Severi Acta desiderantur, Translatio san-
 ctorum sanctorum Severi, Vincentii, et Innocentii
 Agnelli.

Nota sunt in primis, que de sancto Severi
 prodigiosa electione tradit Agnellus, quod est præ-
 dique cuius sacerdotium ab omnipotenti Domino
 tanquam prædestinatum fuit, et in illius electione Spi-
 ritus sanctus missus fuit, in specie columbae;
 quam omnis populus viderant corporaliter, oculis,
 et super eius caput, requievit, ubi et in præse-
 ntia, et in cœlo. Quis quidem abusu videtur sub-
 rimere hoc narrando intendere speciale exemplum di-
 vine providentiæ modum, quo per columbae speciem
 electionem Severi sibi gratiam de se demonstravit.
 Eandem fuisse mentem apparent Ludolphus, qui ex-
 hibuit in Actis Sanctorum Hollandianis ad diem pri-
 mam Februarii, Monachum Ravennatem de sancto
 Severo ita loquentem inducit: *Orante abterit
 populo cœli subito columba, quedam desuper volans
 super caput ipsius, cœlestis, quæstibus cœlestis,
 quod quidem pro signo accipientes, cum sacerdoti
 dignum iudicabant, alii vero indigno ferentes, quod
 tantilibus vestimentis indutus inter principes civi-
 tatis stare presumpsisset, cum infantes quidam
 aion exire optateret, da ecclesia erigo compelli-
 runt. Altera autem die in ecclesia laudare volens
 etiam per columbae prodigium sollicitat, cordis in-
 tuentium. Tertia vero die, tum in ecclesia postea
 quod signum præstolarantur, ille, quia non in facie,
 sed in corde videt, et iudicat, quæstibus illorum
 increpare, cum sicut prius per columbae sacerdoti
 dignum palam omnibus demonstravit. Vires de-
 scriptam cœlestis decissimi collectores, post annum
 846, quo Agarenorum insulas, Classi occidere jura
 Baboum, ac protide post scriptum ab Agnelli, M-
 brum Bonifacium, hæc autem videntur omnibus
 notis sacule ad finem procedente in ipse videtur
 Ravenna ascriptum sancto Severo, quod posterioribus
 temporibus cœlestis creditum est, omnia eorum
 qui post Apollinarem Severum præcesserunt, et
 videri videntur, tam Agnelli de cœli silentium, illum
 narrationis modus, quo in primam accidit in
 Clarius Ludolphus non nihil loquitur, contra commu-
 nem sensum, narrans, descendente columba super
 caput Severi, aliquos cum dignum sacerdoti ha-
 buisse, alios secus, qui etiam illum eorum ecclesiam
 expulerint, nec descensu secundo columbae obedi-
 erint, sed expectaverint signum demonstrari. Quo-
 modo quæ hæc illa accidere potuissent, si apud Ra-
 vennates compertum ex prædecessorum pontificum
 electionibus fuisset, virum a Deo pontificem desi-
 gnari, super cuius caput columba apparebat?*

II. Agnellus tamen ipse videtur rem consuetam
 indicare, quod columba visibiliter super caput ei-
 gendi descenderet, cum Severum uxori in hæc verba
 loquentem inducit: *Vadam, et video visionem
 mirabilem, quomodo de alto caelo columba veniet,*

1 Forte, truncatur. BACCH.

super eccia caput descendit. Quae quidem
 nisi prophetico spiritu de propria electione
 lieta a Severo Agnellus voluit intelligenda sunt
 le, re dudum in electionibus pontificum accidere
 consuevit. Saltem haec sufficere credi possunt, ut
 a praesentibus in praesentibus omnibus ad Aede ad
 severum possidit in Ravennates indicio columbae
 lectos fuisse. Inter antiquiora eius rei documenta
 recensendum est Ursiana ecclesiae musivum opus
 opulenter in priori Dissertatione, quod, ut ibi
 diximus, vetustatis venerabile testimonium est
 Ienschenio et Papebrochio; illud tamen non nisi
 anno 1112, curante Hieremia eius temporis episcopo,
 iovinus conditur. **E**iusdem aedis Vita sancti Se-
 veri, descripta in veteri Lectionario, cuius priores
 anctorum Vitae antiquiori manu, seculi videlicet
 undecimi, scriptae sunt, quod humilissime commo-
 dante habuit ab illustrissimo et reverendissimo Do-
 mino Cavallo Majoris ecclesiae Ravennatis archidia-
 cono, curante Domino Francisco Nigri, quod quidem
 antimonialium Sancti Andreae ejusdem civitatis
 arie est. **C**olendum quatenus Vitae sancti Severi folum
 esse. Antiquior his omnibus est antiochia Petrus
 Damiani Alstedii attente considerandam est, sanctum
 hunc accipitorem nihil fere amplius de columbae appari-
 tione habere quam Agnellus habet, quinimo ipsi-
 ma ex Agnellus verba descripsisse, ubi et ipse sanctum
 severum uxori dicentem inducit: «Madam et vi-
 lio visio non mirabilem videlicet quomodo colu-
 mbae de coelo veniat, et super oleati vas, solito
 non confideat. » Vides in Agnellus Historia verba
 desiderari, quae notam tangunt, sed ita more. Ea
 i. Petrus Damiani supplevit argumentum suum in e-
 quidulista sententia, ut crederet sancti Severi pra-
 excessores pontifices columbae indicio electos fuisse.
 Ante duodecimum saeculo traditionem illam commu-
 tatis fuisse ostendit Vita sancti Severi a Bollandis ex-
 hibita post alteram prelaudatam antiquiorem Lui-
 dolphi, et huiusmodi ecclesiae nostrorum opus, quae res
 eptiones mirabili consensu assertores habet, Ba-
 ronius silentio Faber concessit ea omnia quae Hist-
 oriam huiusmodi fulcire possunt, in opere supra-
 citato, et saepius adhuc laudando, de serie Ravennatis
 ecclesiae Monumentis, pag. 346. Porro, quod ad me
 certinet, pulchre a pix Ecclesiae Ravennatis traditione
 non esse recedendum, illi tamen assentiri nequeo in
 illa, quae ibidem tradit eum a Rubico circa tempora
 constructae ecclesiae prius, quae nunc Sancti Spiritus
 titulo commemoratur. De eo etiam quod Severus in an-
 tistimonio consecratis, et confestum, (quod tradit Ru-
 beus lib. II) et in alium mutatus, et quidem miraculo
 umnae praeditus, sapientiae constanti suggestu con-
 tinento episcopo cum habuerit pietatis doctrinaeque plene
 desiderium, in qua praedixit ne amplius divinitus
 columbae ministerium expectaretur in creandis Ra-
 vennatis episcopis; nil habet Agnellus, nil an-
 tiquiora documenta, nil Vita sancti Severi in supra-
 citato codice descripta, nec monumentum, quod
 III. Damiano infra ex Agnellus discimus priorem
 modum ecclesiae tempore sancti Severi Acta non fue-
 rint conscripta, sed omnia traditione seniorum ni-
 spantibus, et enim de eius beata Vita viri apud nos
 non reperitur descripta historia. Quare Agnellus
 de omnino primus praestitit. Secundum Severum
 huiusmodi Acta, sed non tenuisse, cum ex oritur sa-
 crilectas, filiae etiam servas et post plurima tempora
 straverit, quae tamen miraculose, pontifice jubente,
 et colligenti in sarcophago adiunxit.

IV. Severi et sanctorum Vincentii et Innocentii
 corpora surrepta per clericum quondam Foliceum
 nomine ex Ravennati sacrario, et Ticinum portata,
 indeque Moguntiam ab Othgario archiepiscopo, qui
 eadem post aliquot tempus Ervardum transiit,
 narrat Ludolphus in superioribus laudatus. Nemini
 autem negotium creet Agnellus de re tam insigni si-
 lentium, qui non modo id narrare neglexerit, sed
 ita de sancto Severo egerit ac si nullus dubitaverit
 corpus ejusdem Ravenna se scribente servatum,
 cum narrat prodigium sum aetate ad ejusdem sancti
 sepulchrum accidisse. Haec, inquam, Historia Lui-
 dolphiana minime officunt; nam licet Agnellus Pon-
 tificalis sui ultimas Vitae scripserit circa annum vul-
 garis aerae 480, priores tamen, usque ad Aurelianum
 exaravit ante annum 829, uti probat in Observatio-
 nibus ad versus operi praefixos, Observat. IV, in line.
 Eo autem tempore nondum Othgarius in Italiam
 venerat a Ludovico imperatore missus ad filium Lo-
 tharium pro pace firmanda, cuius occasione sancto-
 rum corpora habuit in Germaniam mox transferenda.
 Baronius equidem Sigeberto Gemblacensi credidit,
 translationem huiusmodi assignanti anno 824, et
 conjectatus est Othgarium Romam venisse cum
 Lothario ex patris mandato ad Eugenium pontificem
 se tunc conferente; verum haec ea ratione ruunt,
 quod anno illo Othgarius nondum archiepiscopus
 Moguntinus erit, vivente adhuc Aistulpho, qui anno
 sequenti decessit. Praeterea Ludolphus discrete tra-
 dit translata sacra corpora ab Othgario, cum is a
 Ludovico una cum Hildi Virdunense antistite, et Oth-
 gario ac Adalgiso comitibus missus fuit ad Lotharium
 Ticini in Italia morantem, pro pace, et amicitias
 inter eos reparandis. Missio huiusmodi ex Annali-
 bus Bertiniani spectat ad annum 836, qui praede-
 centium annorum dissidia inter Lotharium et Lu-
 dovicum componi posse visa sunt, quae quidem
 coepit ab anno 830, anno 835 in luctuosa bella
 eruperunt, de quibus non est nisi plura congre-
 rant, cum in eorum temporum historiam narrata pre-
 sent. Anno igitur 836 translata sunt corpora san-
 ctorum Severi, Vincentii et Innocentii, consentien-
 tibus Lamberto Schafneburgensi, et Sifrido presby-
 tero, ac proinde septem vel octo ante minus annis
 post Agnellus Vitam sancti Severi scribentis tempus.
 Nil itaque ejusdem silentium veritati officit.
V. Proferant tandem ad finem operis Agnel-
 liani editione opportune intelligo reverendissimum
 P. D. Petrum Cannetum Classensis monasterii ab-
 batem pietate, eruditione ac humanitate spectatissi-
 mum, mihi quae multis annis amicitiarum iure con-
 junctum obtinuisse ab eminentissimo et reverendis-
 simo archiepiscopo ac electore Moguntino insignem
 corporis sancti Severi partem, quae quidem sanctis-
 simus Ravennatis Ecclesiae praesul post tot saecula
 reveri videtur ad suos. Nequeo equidem quin hic
 gratuler viro amicitissimo pro obtento huiusmodi
 thesauro, Ravennatique Ecclesiae reddito; nec video
 quid benefici insignis potuisset Ecclesiae illi cele-
 berrime fieri, apud quam ejus rei memoria aeternum
 duraturam servandam iri certissime auguror.
VI. Digressio quae ad Vitam sancti Severi sequi-
 tor non habet quod observetur, licet barbarum
 undique sonet. Sequentium item trium episcoporum
 Vita nil observatione dignum continet, praeter ea
 quae ad chronologiam spectant. Sit itaque.

Indubitanter ad hunc usque saeculo septimum
 huiusmodi Vita, quae in supra citato codice
 descripta est, non fuit conscripta, sed omnia
 traditione seniorum nisphantibus, et enim de
 eius beata Vita viri apud nos non reperitur
 descripta historia. Quare Agnellus de omnino
 primus praestitit. Secundum Severum huius-
 modi Acta, sed non tenuisse, cum ex oritur
 sacrilectas, filiae etiam servas et post plurima
 tempora straverit, quae tamen miraculose,
 pontifice jubente, et colligenti in sarcophago
 adiunxit.

DISSERTATIO SECUNDA

CHRONOLOGICO-HISTORICA

De vitæ episcoporum Ravennatum, qui florere a Severo ad Petrum

CAPUT UNICUM.

Rubeus et Fabri sententia de Liberio II, Probo, Florentio ac Liberio III. Urbi episcopi, vitæ apud Agnellum delitescens. Rubeus multifarie emendatus.

I. Rubeus post Agapitam illum quem in scenam produxit, ut scilicet Romano concilio subscribentem ejus nominis episcopum Ravennatem haberet, Liberium sufficit, qui revera Severo successit, de eo autem hæc pauca habet: Cujus (Agapiti videlicet) cognomen (imo nulla apud probatos) sit mentio, parum admodum in archiepiscopatu vixerit, quædammodum et Liberius II illi successit, qui optime de Ecclesia Ravennati meritus, numerisque perfunctus que ad egregium antistitem spectare videntur, cum decessisset pridie Idus Quintiles, sepultus est in divorum Petri et Pauli templo. Probum successorem accepit, senem omni virtutum genere cumulatissimum. Infra vero de Probo: Ravenna sub id tempus Probus archiepiscopus decessit pridie Nonas Martii, sepulturaque traditus in monumento Liberii. Florentius successit per idem fere tempus, quo Julianus Cæsarsolus... Regno potitus, etc. Ab hoc Florentio episcopo Damasus pontifex narrat potuisse sanctorum reliquias, quas Romæ honesto loco collocaret, versibus exornaret. Hunc ait defunctum Damasi pontificatu, Flaviis Valentinianis, Valente et Gratiano imperatoribus, sextodecimo Kal. Decembris, sepultumque in diva Petronilla templo ad divorum Petri et Pauli, cujus tumulo inscriptum fuerit Liberius Florentius, et conjecturas nonnullas adjicit. Demum aliter Florentio in archiepiscopatu Ravennati Liberius III successor est datus, quem plerique Liberium, Olympium alii appellant, summa vir sanctitate, orationis fluxum fundens, cum ad populum concionaturus. De morte Liberii hæc habet: Fuit autem id (Theodosi videlicet in imperii consortium cooptato) non multo postquam Ravennatum archiepiscopus Liberius vita decessit tertio Kal. Januarii in divi Pullionis, quod suo tempore fuerat exedificatum, sepultura locum habuit. Illi subrogatur Ursus. Narravit autem Liberii tempore Valentinianum obiisse, Gratiano succedente, et ubi Liberii mortem exhibet, margini ascribit annum 378.

II. Fabius Liberium II eum esse ait quem divoroth cultu Ecclesia Ravennas veneratur, quemque dicit biennio sedem tenuisse, mortuum anno 351, die duodecima Augusti, sepultumque in ecclesia Sanctorum Petri et Pauli. Adjicit quotannis festum ejus celebrari tertio Kal. Januarii, licet ejus mors notata fuerit die quartadeima Julii ex illius confessione esse Liberio ejus nominis tertio, qui vere obiit supra dicta die trigesima Decembris. Probum ait decessit annis sedisse, ac obiisse anno 351, die sexta Masi, sepultumque cum prædecessore suo, ex quo cum Liberii corpus elevaretur, cinis in eodem sarcophago inventus, Probi hujus creditus est. Florentium tradit obiisse die sextodecima Novembris anno 374, sepultumque in Diva Petronilla, et epitaphium exhibet, Liberius Florentius, de quo Rubeus laudatus. Liberio III quatuor annorum sedem concedit, eumque obiisse ait anno 377, die trigesima Decembris, sepultumque in divi Pullionis, unde Ferretus translatum dicit in S. Petri Majoris ecclesiam, et prædecessoris sepulcro conditum.

III. Temporum rationem minime constare, non

A est cur ulteriori sermone probemus, quæ S. Severi initia et sedis finem expendimus; cum enim ad annum 391 ejusdem vitam productam post Mediolanense concilium, in quo Geminianus Mutinensis subscripsit, ostenderit, consequitur post id temporis laudatos episcopos sedisse. Quanto autem tempore sederat, incertum est, nec legitima documentis probari potest. Illud argumento rite esse queat, longiori sedisse Liberium III, quod Liberii et Probi ac Florentii nil fere habuerit memorie mandatum Agnellus; que enim Rubeus de Sanctorum reliquiis a Damaso Romano pontifice petitis narra, nullo modo probantur, cum Romæ effossis concernis habuerit Damasus sacrarum reliquiarum copiam, qua et pietatem exerceret, et sacre poesi indulgeret. De prioribus duobus Agnellus nec diem obitus, nec sepulture locum novit. Id me cogit ut existimem, contra Fabri sententiam, Liberium, quem ut sanctum Ravennas Ecclesia veneratur, non ejus nominis eundem, sed tertium potius esse, quod ab antiquissimis temporibus dies ei festus tertio Kal. Januarii decretus sit; uti notarum marginalium ad Agnellum textum auctor admonet, et quod Agnellus ipse notat sibi et Ravennatibus Liberii III sepulcrum dicit. Littere præterea tumulo Florentii inscripta, Liberius Florentius, indicant eodem sepulcro duos tantulato episcopos, et nisi obstaret diversitas locorum, Agnello asserta, conjici possent cineres inventas in eadem Liberii arca, non Probi, sed Florentii fuisse, cujus, posterioribus sæculis, sicut et Liberii III corpora eodem sarcophago condita, et in sanctorum Petri et Pauli templum translata sint. Nec Rubeus, nec alii epigraphis supradictæ sensum explicant, nec forte integrum epigraphem dedere; nec altera similiter explicatur, quam Fabrus veteri Liberii II sepulcro sculptam tradit D. N. LIVERIUS A. R. S. Liverii nomen pro Liberio III, videtur litem diripersi is, ut Rubeus, Fabrusque tradunt, Liverius etiam dicitur fuit. Verum si litteris A. R. S., ut quidem arbitror, interpretari velimus archiepiscopus Ravennas sepultus, recentioris ævi inscriptionem esse constabit cum laudatorum episcoporum sæculo, episcopi non archiepiscopi, diceantur antistites Ravennates.

IV. Illud mirari subit, quod merito Rubeus ipse miratus est, Liberii III videlicet tempore, traditum apud Ravennates, Valentinianum Majorem Augustum Ravennæ obruncatum fuisse, ac ob id se ingentem in populo exortam; Valentinianum senioris, seu Majoris, ut cum Paulo Diacono Jornandæque loqui inquit Agnellus, mortem alibi, et accidisse; communi veterum scriptorum constat. Rubeus id nominis assertit fuisse Ravennati, qui Liberii hujus ævo per eum occisus sit, cui Felix successerit eodem fato et defunctus anno 450, licet ibi eundem dicat præcedenti Placidia patricius honore auctum credere renuo, cum de Felicis successione ipsi minime constet, et spatium assertum a Valentiniani patricii obitu circa annum 377 consignato ab obitu Felicis, anno 450 narratum, annorum LXXIII enorme videatur, cum munus hujusmodi viri probatissimis et rerum experientia clarissimis mandaretur. Quod si constaret patricium ejus nominis Ravennæ existisse Felicis prædecessorem, apud ad initia quinti sæculi, imperantibus Arcadio, et Honorio, spectare decesseretur, quo tempore, et

etis et mox dicendis, sedisse Liberium III, sentio. Anno 406 in Siffichonis eadem nonnulli seditionis Ravennae tentatum per ejus servos sanffiaresse, auctor est Rubens ipse, testaturque id adere. Verum quid haec seditio ad narrata ab gnello?

V. Ea in re nihil probabilius occurrit, quam errore Liberium III, Probum ac Florentium, potuisse revi paucorum mensium spatio anno 391 sedisse, a ut Liberius III circa initia anni 392 episcopus sit mentiatas, quare dem Valentianus Valentiniensis oratoris et Justiniani filius ab Arbogaste apud Viennam in Gallias occisus interit, Ravennae populi tumultus aliquis factus sit, ex quibus rebus conflictu occorrit traditio per *notapex poveriorum* varia, diversoque tempore ac loco acta in unum conflans, et Valentiano Juniori Majoris nomen affigens, quod etiam Valentiano III datum videtur in privilegio, recentiori apostataria hypothese, Ecclesiae Ravennatis, de quo in his, de Hierarch. Eccl. Orig., part. III. Huiusmodi Theodosii Senioris tempore Liberium haec illuise, uel Christianorum ras auctas et Gentilium numerum imminutum tradit Agnellus, id enim apprimè iissimi illius imperatoris ayo quadrat.

VI. Quod ad sancti Ursi aetatem spectat, illud rimo loco stabilienda Ravennatum episcoporum successioni tricas injicit, quod, cum Agnellus diserte radat Ursum vitam cum morte commutavisse Idibus Aprilis ipso sanctae Resurrectionis die, quo olim templum a se edificatum dedicaverat, cum nullo ex annis Paschatis componi potest dies tertiadecima Aprilis qui numerantur ab 396 usque ad 469. Sicut utem Ursi mors differri nequit usque ad hunc annum, ita contingere non potuit priori; licet enim brevissime sedisse diceremus Liberium III quem egre- tium electum anno 392 ex conjecturis supra sustineri posse cognovimus, adhuc breve nimis Ursi tempus fuisset, nec sufficiens insigni templo construendo, dedicandoque, cuius etiam dedicationi per annum ad minus supervenisset, ut reverente sancto Paschalis die vitam cum morte commutaverit. Cum tamen videret me rationes compulerint, prout in superioribus ostensum est, ad sancti Severi vitam post annum 390 producendam, nullo modo a priori sententia recedendum arbitror, nec assentiri ideo, possum Rubens, Cajetanove, quorum prior, lib. II Hist. Ravenn., altero primo de Sanctis Siculis, Ursi mortem anno 385, cyclo lunae 6, solis 2, littera Dominicali E assignat. Sed nec doctissimus Henschenio, Papebrochioque, qui immerito subdubitant an obisse potuerit anno 396, cyclo lunae 47, solis 15, litteris Dominicalibus FE ad diem 13 Aprilis, cum meminerit debuisse dictorum ad diem primam Februarii de sancto Severo agendo, cuius obitum accidisse sentiant circa annum 390 cum Hæreo sibi laudato; ex enim annorum spatium sufficere non potest quatuor episcoporum sedi, quorum postrema ea praeterea quibus hujusmodi spatium vix sufficisset.

VII. Quo igitur omnia sibi rite consent, videntur est an ullo modo intelligi possint Agnelli verba, quo minime cogamur Acta S. Severi, et S. Gemilianus invertere, unde omnia in dubium vocentur. Latras enim videri debet aliquo modo a verborum ignore recedere scriptoris quidem pro aequo ingenio barbari, quam a tradita chronotaxi abudere, praeculentium et subsequentium ratione aperte repugnantia. Cum itaque videam anno 412 Paschatis festum incidisse in diem 14 Aprilis, cyclo solis 14, lunae 14, litteris Dominicalibus G F, crediderim eo anno decessisse Ursum episcopum, die videlicet 13, quo Paschale festum incipiebat, et sub ejusdem noctis initium, in qua sanctae Resurrectionis mysteria celebrabantur; constat enim aliud Paschalis nomine minime intelligi apud Patres, et concilia, quam Sabbati sancti dies, cum de Baptismatis collatione agitur, quod tamen in Paschate faciendum cavent. Sic inter ceteros, quos longum esset referre, Tertullia-

nus, lib. de Baptismo, Siricius, epist. cap. 2. Gelasius primus, epist. 9, Leo, epist. 4, ad episcopos Siciliae. Gregorius Magnus saepius, apud quos etiam baptismus ipsorum; baptismus paschalis vocatur, Paschalis itaque dies, sive Resurrectionis, incipiebat ecclesiastico more Sabbati sancti hora tertia, qua benedictio fontis et initiatio competentium fiebat, cum ceteris, quae ita protraherentur, ut nocte demum subsequente cerei benedictio et missarum solemnia fierent. Ita Ordines Romani antiquissimi, quos publici juris fecerunt Menardus, Thomasius, Mabillonius, aliique. Quae quidem antiquissimi ritus esse in Ecclesia ostendit Ennodius, cuius exstant hinc cerei paschalis benedictiones, quarum de eo minime locutum Prudentium in hymno noscitur eruditi. Sic Sabbatum sanctum Sabbatum Pascha dicitur in veteri libro Sacramentorum manuscripto in eminentissimi Othoboni bibliotheca, in quo ante baptizandum rux exercisium haec habetur: O ratio in Sabbato Paschae ad reddentes. Dicit Dominus papa post pistensis: Item ad catechizandum infantes: *Nec talat Satanas*, etc. Quod ex nigris astruit Ursum die sancto Resurrectionis obisse, licet ad vespere Sabbati decesserit, cum vespere demum solemnia ipsa Resurrectionis inciperent, id enim plerumque missa ejus et caeremoniarum clamant, quibus trijuvat addere ex veteri Codice manuscripto monasterii Neapolitani Olivetanorum, benedictionem, qua pontifex ante communionem benedicebat populo, ex iis que quilibet anni festo assignat in eodem Codice descriptae sunt, de quarum benedictionum usu Cardinalis Bona, lib. II Rerum Liturgic., et de agit. Benedictio autem illa cum titulo talis est: *Sancto Sabbato Sancto: Deus, qui de Ecclesia tua in tenebrato utere novos populos producat, ex tui viginti- tate manentem nova semper prole fecundat, fidei, spoi, et caritatis vos numero replet, et tuae votis benedictionis dona infundat. Amen.* Et qui haud sacratissimam noctem Resurrectionis noctis Resurrexione voluit illustrare, tenebras vestris peccatorum tenebris mundatas, virtutum radiis faciat conuscare. Amen. Quo eorum qui modo renati sunt imponentiam invideri castetis, et vascula mentium vestrum exempli presentium tumorem illustratis, ut eorum horrorem operum lampadibus ad eas Sponsi thalamum, eius Resurrectionem celebratis, cum prudentibus virtutibus intrare possitis. Amen. Quod ipse, etc. At in re-olerissima me tuam exquirere video: Leo enim Magnus, qui post ea tempora floruit, dubitum omniae tollit, ubi de sacris Paschae ordinationibus, epist. 89, haec habet: *Non pascha, sed die legitimo ordinatio celebratur, nec sibi constare status sui novari. Firmatatem, qui sabbati vespere, quod vocatur in prima Sabbati, vel ipso Dominico die non fuerit ordinatos.* Ex veteri igitur Ecclesiae ritu, utraque vespere Dominicae cuiuslibet, ac proinde Paschalis etiam, diem ecclesiasticum cludebant. Ita intelligitur, quid in subsequentibus veteri Resurrectionis Dominicae diem eo honore dignum ex Patrum sensu asserens. Plura in re satis aperta addenda suppeterent, sed haec sufficere credidimus. Itaque igitur Ursum anno praedicto 412, die 13 Aprilis obiisse ad vespere.

VIII. Quod si constaret Ecclesiae Ursum die benedictionem factam die 13 Aprilis, sicut constat eadem nocte Resurrectionis die celebratam ex Agnello, haberemus argumentum quo sere ad annum regrederemur pontificatus Ursiani proximum primo Pascha enim eodem die 14 Aprilis celebratum est anno 407, cyclo solis 24, lunae 9, littera Dominicali F, quare Liberii III sedem ad annum 400 finisse intelligentes, Ursumque circa ea tempora electum, ecclesiae Ursiana non modo iuniri, sed et copiose edificari potuisset, et demum dedicari eodem festo Paschae, ac eodem die ecclesiastico, repeterent, quoniam dem Ursus ex hac vita migravit. In eodem Codice, ex quo Agnellum descripsi, scriptus est autem Cu-

dex ex apographo antiquiori circa tempora Constantiensis concilii habetur indiculus dierum, quibus, ex antiquo Ecclesie Ravennatis more, cujuslibet ecclesie urbis minus celebratur dedicationis memoria, in quo dedicatio majoris ecclesie consignatur, ut nunc, die ipsa 13 Aprilis. Ex eo apparet, veterem esse traditionem de die ipsa 13 mensis ejusdem, qua recurrente Paschali solemnitate, et Ursus obiit, et basilica est dedicata. Id autem commodius obtineri non potest, ut factum credamus, quam, si, ad Pascha quartadecima die celebratum Aprilis convertatur, qua obiisse nocte antecedenti diei 13 subsecuta, cum præcedenti 107 eodem Resurrectionis Sabbato dedicata fuisset, ne, si Pascha celebratum quæramus die 13 Aprilis, cogamur longius regredi ab Ursi ætate. Tunc temporis edificatum insigne templum ita habebimus, quo Honorius imperator Ravennæ assidue degens, ut apparet ex Codicibus Theodosiano, Justinianoque, et legibus ibidem datis, quas Rubeus diligentissime annis suis consignavit, opus ipsum imperiali munificentia promovere potuit; id enim probabilius existimo, quam quod sine teste asseritur, Ursum videlicet ex opulentissimo Siculo patrimonio, cujus decedens Ursianam ecclesiam heredem instituit, templum hujusmodi edificasse. Solemnis enim Augustorum mos, ecclesiam urbis ornandi, ditandique, ubi debeant, cum alia etiam rationum momenta spectant, ut Honorium potius credam, et Siculos redditis Ursianæ ecclesie, legasse, et sumptus ipsos erogasse, quibus templum insigne conderetur et dedicaretur.

Vix autem divinare possum quid in causa fuerit cur Rubeus, qui cum cæteris quibusque, ante eandem Spartam, ornandam, nactus, ex Agnello totius, fere, Historie Ravennatis seriem sumpsit, Agnellum sæpius neglexerit. Porro legerat Ursum obiisse die 13 Aprilis, i. e. sancto Resurrectionis Dominicæ, quo olim Ursianam ecclesiam, dedicaverat, quam proinde *ἀγία ἀνάστασις* nominandam censuerit. Qui igitur Ursum eundem obiisse fieri potuit, ut Rubeus tradit, post sedem viginti annorum ab anno 378, quo fuerat, ipso auctore, electus, anno videlicet 398, quo Pascha die 21 Martii celebratum fuit, cyclo solis 15, lunæ 19, littera Dominicali C? Fabrus ex Rubeo errorem hausit, et auxit asserens ecclesiam Ursianam anno 384 die Aprilis 13, dedicatam, et quo die, ait, incidit eo anno Paschæ sollemnitas. Anno tamen illo haud assero die, sed longè

alio Paschæ celebratum est, videlicet 24 Martii, cyclo solis 1, lunæ 5, litteris Dominicalibus C F. Octavius Cajetanus, Rubeum et Fabrum secutus, hoc eodem errore errat, et ab illis recedens in alios incidit crisi notatos ab eruditissimis Actorum Sanctorum collectoribus, ubi exhibent Vitam ab eodem confirmatam, ex Rubeo et ex quodam Ravennate monumento. Ita in Historiarum negotio error semel admissus, quocumque augetur. Nullus sane video cur Rubeus, qui ex arbitrio episcoporum Ravennatum Vitas sedesque ampliat, et contrahit, ut Agnelli characterem Paschatis servaret, saltem non protraheret Ursi Vitam, neque ad annum 398, quo protulisset, Ursianam ecclesiam dedicatam, tradere ante undecim annos, anno videlicet 385, septimo ab ejus electionis anno, siquidem Rubeus eundem electum tradit anno 378. Id certe ipse libentissime admissem, nisi obstassent quæ in Superioribus dictum est et infra dicentur obstat.

X. At rursus a Rubeo propinatarum, quæ sustineri nequeunt, nondum finis. Tradit (et ex eo Fabrus, Cajetanus, cæterique) Bassianum Syracusanum Romæ coelitus monitum Ravennam ad Ursum episcopum affinem suum, venisse, qui postmodum, ab Exuperantio Ravennatum archiepiscopo, sive ab hoc Urso, ut alii arbitrantur (sic sæpius loquitur amat Rubeus) Laudis Pompeiæ episcopus factus est, etc. Qui Rubeus Capuanum episcopum, ab Apollinari creatum, dixerat, potuit Bassianum episcopum Laudis Pompeiæ ad Mediolanensem Ecclesiam spectantis, a Ravennate item episcopo ordinatum tradere. At hæc quomodo libet fuerint, dudum ex Actis sanctorum Bassiani ad diem 19 Januarii, a Bollandi traditis, observaverunt ad diem 13 Aprilis Henschepius sociique chronologiæ rationem minime subsistere. Omissis enim quod Bassianus dicitur quidem Ravennate fuisse in ejus Actis, sed nulla de Urso episcopo, nulla de Bassiani, cum Urso affinitate mentio habeatur, cum etiam narretur Bassianus Laude obiisse nonagenarius anno 411, vel 413, postquam sedisset annis XIII, vel ante Ursum biennio, vel eodem saltem anno quo Ursus episcopus est renuntiatus, Bassianum episcopum consecratum fuisse, si quidem, ut Rubeo placet, Ursus ipse anno 378 sedere coepit. Hæc fere ad Vitas quatuor laudatorum pontificum ad chronologiam spectantia adnotanda erant; in cæteris vix quidquam observari dignum occurrit.

VITA S. LIBERII II.

CAPUT UNICUM.

Liberii elogium. Omnia incerta.

Liberius XII, præcipuus vir, orphanorum pater largus elemosynis pontificatum in pace rexit. Evangelicam prædicationem verissime custodivit, juxta quod scriptum est: *In patientia vestra possidebitis animas*

D'estrus. Nil alterius quidpiam subripuit, vel occupavit, ex suis justis laboribus Deum honoravit. Post obitum suæ vitæ officiosissime sepultus est, et æternam requiem possidet. Nam de supradicta Vita Liberii, quantum retinui, vobis disserui. Sed et hæc hic beatissimus annos. . . . mens. . . . dies. . . .

VITA S. PROBI II.

CAPUT UNICUM.

Sancti Probi elogium et obitus.

Probus XIII, pinguis divina gratia, et speciosus forma, decrepitu ætate, gravis corpore, hilaris vultu, celesti perfusus gratia, roboratus Deum sem-

per quæsiit. Iste non cessavit suas admonere oves, sed ingens prædicator exstitit. Tanta autem excellentia divinitatis fuit in eo, ut eruditos sapientia spiritali superaret, et ineruditos gratia Spiritus sancti reficeret. Qui circa vicinam mortem positus, ac-

gelorum contemplatus agrina lactis, et exultans lactissimus, ut suspicatus sum, cum prædecessore suo. Sedit autem annos mens dies

VITA S. FLORENTII.

CAPUT UNICUM.

Sancti Florentii elogium, obitus et sepulcrum.

Florentius XIV, justus homo, pater pauperum, et rector viduarum, magnus prædicator, humilis, mansuetus et pius, exhortans quotidie oves suas, ut

ad portum salutis et poenitentiae fractus citius, confluerent. Sepultus est hic sanctus vir in monasterio sanctae Petronillae, hærens muris ecclesiae Apostolorum. Rexit Ecclesiam suam annis..... mensibus..... diebus.....

VITA S. LIBERII III.

CAPUT UNICUM.

Sancti Liberii pastoralis cura. Valentiniæ mori asserta. Pontificis sepulcrum.

Liberius XV, vir sanctus, pulcher fuit in forma, clarior in sensu. Latiffuam [Lactiffuam] habuit eloquentiam, fuit enim verus Dei cultor, paganorum in bonis seductor, idolorum destructor, sub cuius temporibus cepit pars paganorum mittere, et sancta Ecclesia ex Christiano populo populari. Cujus tanta mansuetudo fuit, ut non dominus a suis sacerdotibus vocaretur, sed quasi unus ex ipsis sacerdotibus cognominaretur. Solummodo inter eos pontificalis tituli solio præcedebat. Exhortabatur iste quotidie

erabescentes poenitentiam, ut cum fiducia deberent accedere. Istius denique temporibus occisus est Valentinianus Augustus Major extra portam Armetetoris, non longe ad stadium Tabulae prope campum Corinthi, et seditio maxima in populo fuit, et multi vulnerati in loco qui dicitur Portus Benedictus, missusque extra Ravennae moenia Augustus, interfectorum manibus finivit vitam. Sepultus est in monasterio sancti Pullionis, quod suis temporibus aedificatum est, non longe a porta quae vocatur Nova, cujus sepulcrum nobis cognitum est. Sedit autem prædictus antistes annos..... mens..... dies.....

Not., marg., in Kal. Januarii celebratur. Bacch.

VITA SANCTI URSI.

CAPUT UNICUM.

Ecclesiae Ursianae constructio. Sancti Ursi obitus, sepulcrum, imago.

Ursus XVI, castissimus corpore, sanctissimus in opere, tensam et pulchram habuit faciem, modice capillus fuit. Iste primus hic iniitavit templum construere Dei, ut plebes Christianorum, quae in singulis tugariis vagabant in unum ovile, piissimus colligeret pastor. Numquam suam ecclesiam polluit, nec Spiritum sanctum vendidit, nec de impositionis manu aliqua afferendo munera suam dexteram porrexit. Igitur aedificavit iste beatissimus praesul infra hanc civitatem Ravennam sanctam catholicam ecclesiam, quo omnes assidue currimus, quam de suo nomine Ursianam nominavit. Ipse eam suis temporibus fundavit, et, Deo juvante, usque ad effectum perduxit. Lapidibus pretiosissimis parietes circumdedit, super totius templi testudinem tessellis variis diversas figuras composuit. Omnis autem populus, quasi vir unus spontaneus animus laborabat lactus, et gaudens, et de caelis Deum cumlaudabat,

qui [quia] prosperabatur salus in manibus eorum per intercessionem sui sacerdotis et confessoris. Qui Cuserius [Euserius Bacch.] et Paulus unam parietem exornaverunt parte mulierum juxta altare [altarium] sanctae Anastasiae, quod fecit Agatho. Ipsa est paries, ubi columbae sunt positae in ordinem usque ad numerum de positis [postis] majorem. Aliam vero parietem parte virorum comptitaverunt Janus [Sattius Bacch.] et Stephanus usque ad prædictam januam, et hinc atque illic gypseis metallis diversa hominum, animaliumque, et quadrupedum aenigmata inciserunt, et valde optime composuerunt. Sita est jam dicta ecclesia in regione Herculana. Ideo Herculana dicitur, quia ab Hercule consecrata fuit non longe a posterula Vinceleonis, eo quod Vincilius ipsam aedificavit. Habitabat autem sanctissimus vir infra episcopium, qui est positus juxta fossam amnis, quae egreditur de loco qui vocatur Organaria, emanans sub ponte Pistorum; mira magnitudine, et tota aedificata machina [madico id.] constructa, ubi nunc destructum stabulum esse videtur. Post hæc vero

omnia consummata, et ædificia pleniter constructa, infirmitatem modicam sensit corporis, et quasi crucians reddidit spiritum. Idus Aprilis. In tali pace et tranquillitate vitam finivit in die sancto Resurrectionis; et in tali vero die ab eo dedicata et ipsa ecclesia, et vocata ANASTASIS. Sepultusque, ut asserunt quidam, in jam dicta ecclesia Ursiana, quæ est Anastasis, quam ipse construxit, ante altare subtitis porphyreticum lapidem, ubi pontifex stat quando missam canit. Quamobrem non post multum tempus ejus sanctitas claruit, et in musivo cæteræ tribuæ beati Apollinaris nomen illius una cum sua imagine S. Ursus descriptus est. Sedit annos 26, menses..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI URSI.

Ecclesie an Ravennæ existierint ante sancti Ursi ætatem. Sanctus Ursus prior ex effigie cognitus. Cujus fuerit. Descriptoris sphalma.

I. Adnotandum in hac sancti Ursi Vita quod Agnellus dicat usque ad sancti Ursi tempora « plebem Christianorum in singulis viguriis » orationis causa « vagasse, » eumque episcopum « primum fuisse qui initiaverit templum construere Dei. » Quæ quidem ita intelligenda sunt, ut prænaratis in sancti Severi Vita minime obstant, in qua et ecclesia Ravennæ fuisse dicitur, et in ea plebs congregata asseritur, ubi sacra synaxis peragebatur, ac pro novo pontifice eligendo congregabatur cætus episcoporum et populi. Id itaque eo solum tendit, ut eccle-

siarum Ravennatum rude et inelegans opus ostendatur, earum videlicet quæ constructæ fuerant Ravennæ ante tempora sancti Ursi, quæ omnium primus de templo eleganti excitando cogitavit. Artificum qui templi parietes exornare nomina, probabiliter corrupta, textus exhibet. Rejeci vocem ignotæ significationis *madicho*, et suo loco repositi *machina*.

H. Omnium episcoporum primus hic est, quorum faciem Agnellus ex veteri Musivo exhibet. Cum antiquissima illa manufacta perierit, plurimis sane faciendum est, quod eorum rudis licet delineatio ab auctore, qui eam vidit, expressa remanserit. Cujas autem fuerit Ursus incertum manet, nec Cajetani, aliorumve sententiæ astruendæ quidquam suppetit; quinimo si fides Agnello habenda est, ex Syriæ partibus venisse affirmandum est Ursum, etenim auctor, ut alias adnotavi, infra in Vita Petri expresse ait: « A tempore beati Apollinaris una cum isto viro (Petro videlicet) prædecessores sui Syriæ fuerunt. »

B Sicuti autem reor ex Honorii Augusti liberalitate Siciliæ ditiones Ursiano templo accessisse, quæ sanctæ Ravennatis ecclesie patrimonio sunt dictæ, ita et ob id credo sanctorum siculorum Agathæ, Lucie, Eupulicæ cultum haberi cœpisse Ravennæ.

III. Non est ut quidquam nos remoretur, vel negotium faciat nota ascripta annorum 26, cum ex dictis supra in dissertatione manifeste appareat spatium temporis hujusmodi sancti Ursi sedis minime posse tribui. Sphalma igitur descriptoris illud esse consequens est, de quo emendando facile cogitare poterit, qui pertractata perpendet, et præcedentium ac subsequutorum episcoporum seriem considerabit. Porro illud extra omnem dubii aleam positum censeo, quod sancti Ursi episcopi tempus vix duodecim annorum circulo impletum sit, nec ultra annum 413 progressum.

DISSERTATIO TERTIA

HISTORICO-CHRONOLOGICA

De ætate episcoporum Ravennatum qui florere a Petro ejus nominis primo ad Ecclesiam.

PARS PRIOR.

Exponuntur tricæ quæ ex Agnello et aliis documentis historiam et chronologiam impediunt.

I. Ad implicatissima Agnelli loca pervenimus, in quibus temporum rationem apte disponere, nisi ex conjecturis fiat, vix sperandum. Usque in hanc diem siderant eruditi quotquot de Ravennatis Ecclesie episcopis scripsere Hieronymi Rubei Historiam, qui licet ex fide documentorum omnia se digessisse assereret, apparet tamen sæpius conjecturis tantum edificasse quod necessitas ipsa suadebat. Ipse cum nominis eodem medio salebras superare cogar, ut qui conatus meos legerint, æqui bonique consulant, tricas omnes in unum exponendas primum duxi, quatenus ex rei difficultate censoros eorum quæ ad modum implicatissimum dissolveadum adjiciam, benigniores efficiam.

II. Agnellus hoc ordine episcopos Ravennates recenset. Petrus, Neo, Exuperantius, Joannes, Petrus cognomento Chrysologus, Aurelianus, Ecclesius. Petrum ejus nominis priorem tradit celebris templi ab ejus nomine Petriani dicti conditorem, licet eumdem dicat successori reliquisse finiendum. De ejus mortis tempore hæc habet: « Cum vero cœpisset Valentinianus imperare, in ipso introitu imperii ejus beatus iste Petrus vita expoliatus vitam finivit. » Valentinianus autem tertius, cui soli hæc applicabilia sunt, imperare cœpit anno æræ vulgaris 425,

Cum Theodosio Juniore, qui imperii sui annum decimum octavum agebat. Hinc ait, « istius temporibus Gallam Placidiam Augustam multa dona in ecclesia Ravennæ obtulisse. » Galla Placidia, Valentiniani laudati mater, extincto Joanne tyranno cum filio anno eodem in Italia regnare cœpit. Defunctum Petrum tradit pridie Kal. Augusti. Neomem Petro successorem adiit, « qui, » ait, « ædificator fuit suprascriptæ ecclesie Petriane, cujus funditus aliquam partem antecessor construxerat; » quibus consummatis eandem mortuum dicit tertio Idus Februarii. Exuperantii tempore cum retulisset Felicem patricium occisum mense Maii, addit: « et facta est Domina Eudoxia Augusta Ravennæ octavo Idus Augusti. » Valentinianus Eudoxiam Theodosii uxorem accepit circa annum 436, quam, cum apud Aquileiam hiemasset, Ravennam duxisse refert anno post nuptias sequenti Marcellinus in Chronico, cujus rei Socrates meminit lib. vii, cap. 45, diversis tamen signatis conscribit. Exuperantius mortuus traditur tertio Kal. Junii.

III. Hucusque omnia commode procederent, nisi illud unum obstaret, inveniri inter Leonis cognomento Magni pontificis epistolas, illam quæ quondam in prioribus editionibus numerabatur trigesima septima, nunc vero in Quesnellii editione centesima trigesimo quinto loco est posita, quam dudum Martiani consulatu signatam, scriptam credidit Barro-nius anno 451, Quesnellius vero existimat pro Mar-

tiano *Majoranum* reponendum, et ad annum 458 referendam. Ejus epistolæ titulus scriptam præfert Leoni Ravennati episcopo; Baronius autem, et cæteri Baronium secuti, mendum inesse in episcopi nomine arbitrantur, et Leonis loco legendum esse *Neoni* vel *Neone*. Hinc Rubens Neonem loco movit, ac Petro Chrysologo successorem dedit lib. II, pag. 109, et Baronii conjecturæ, ut quidem arbitror, prælusit.

IV. Verum salebras mirum in modum auget Agnellus in Vita sancti Joannis cognomento Angeloptis. Ac primo quidem illud mirabile offendes, quod cum narraverit a Lauricio ex pietatis instinctu Honorio imperatori illudente, cujus erat major cubiculi, et quo julente regia domus ædificanda commissa fuerat, ecclesiam S. Laurentii constructam, ac Lauricium ipsum dixerit defunctum nonagenario majorem « ipsius imperatoris temporibus, » cujus funus curaverit Augustus ipse « cum militibus lugentibus; » adjicit tamen ex musivo inscriptionem hujusmodi, ex qua ecclesiam sanctorum Gervasii et Protasii a Lauricio ipso post Honorii mortem conditam novimus. Inscriptio hæc est: *Stephano, Protasio, Gervasio, B. Martyrio, et sibi memoriæ æternæ Lauricius dedicavit sub die III Kal. Octobris, Theodosio XV et Placido Valentiniano.....* Ita sane in codice Estensi legitur, licet Rubens, lib. II, pag. 94, legat: *Stephano, Protasio, Gervasio, B. Martyrio, et sibi memoriæ Lauricius dedicavit sub die III Kal. Octobris, Theodosio XI et Placido Valentiniano cons.* Ita quidem Rubens, qui tamen, mutato etiam consularu Theodosii XV in XI, difficultatem non tollit; constat enim consularum XI anno ipsi convenire quo primo Valentinianus Augustus est renunciatus ex Socrate, Prospero, Marcellino, quare Honorius decesserat Mariniano et Asclepiodoro cons., nec inficiatur Rubens ipse, qui Honorii mortem anno 425 consignat. Quæ autem Lauricio accidisse narrat Agnellus ob ecclesie S. Laurentii constructionem, ea temporis quo Joannes sedit deputat, licet antea tradiderit Petrum episcopum eo ipso anno decessisse quo Valentinianus imperare cepit.

V. At implicatissima sunt quæ sequuntur: Joannem etenim eundem Attile Ravennæ incumbenti occurrisse tradit, et quod mirabilis est, postquam Pons Apollinaris Ravennæ arserat nocte in Paschate quarto Nonas Aprilis, Theodorico, qui Odoacrem devicerat, Ravennam intranti, Joannem ipsum portas aperuisse et obviam ivisse cum crucibus, et thuribus, ac sanctis Evangelii. Attila autem non nisi circa annum 452 Ravennam venisse potuit, qui paulo post occubuit; Theodorico vero ad annum 493 Ravennam, Odoacre profligato, obtinuit. His recensitis Agnellus denuo discrete narrat Joannem a Valentiniano dilectum, et ab eodem Augusto amplissimum Ravennati Ecclesie privilegium tributum, cum constet Valentinianum anno 455 obiisse. Adjicit insuper a Galla Placidia Singlediaque constructas munificentissime ecclesias. Hinc Aquileiam captam memorat, ac demum defunctum Joannem dicit Nonis Junii, ascripto tempore episcopatus annorum 16, mensium 10, dierum 18, cum tamen, si omnium memoratorum ratio habenda esset, oporteret Joannem ipsum plusquam septuaginta annis in episcopatu sedisse.

VI. His non obstantibus Joanni Petrum cognomento Chrysologum succedit, quem a Sixto ejus nominis tertio, mirabili visione intercedente, electum memorat. Sixtus autem sedere cepit anno 452 seditque usque ad 450. Petri epistolam ad Eutychem datam ex parte refert, et eam cum Galla Placidia ait curasse funus sancti Barbatiani, quem obiisse dicit tertio Nonas Decembris.

VII. Aurelianum Petri successorem facit, de quo tamen nil habens quod tradat, multis conqueritur de onere sibi a fratribus imposito, episcoporum videlicet Ravennatum Vitas scribendi, cui

A ferendo se imparem dicit, et verba ex verbis necit.

VIII. Ecclesiam denique tunc temporis episcopum Ravennatum fuisse ostendit, cum Theodorico jubente Joannes Romanus pontifex Constantinopolim profectus est; ait enim: « Inchoatio vero ædificationis ecclesie S. Vitalis parata est a Juliano postquam reversus est prædictus Ecclesius pontifex cum Joanne papa Romano de Constantinopoli cum cæteris episcopis missis a Theodorico in legationem, sicut superius audistis. » Egerat autem de perfectione illa Joannis Romani pontificis, Ecclesie et aliorum episcoporum, sicut et de aliis ad Theodoricum spectantibus in Vita sancti Joannis cognomento Angeloptis. Hinc loquitur de dissidio inter episcopum et clericos Ravennatis Ecclesie transactione dirempto, quam calculo suo litterisque firmavit Felix Romanus pontifex, qui anno 530 sedere cepit. Concludit universa assignato Ecclesie episcopatus spatio annorum 10, mensium 5, dierum 7. Successoris Ursicini tempore subdit Athalaricum regem mortuum Ravennæ sexto Nonas Octobris, quod non nisi anno 505 accidisse constat.

IX. Noto implicando accedunt, tricusque quas sibimetipsi necit Agnellus, non modo ea quæ de sancti Petri Chrysologi ætate controvertuntur, cum annotante Dominico Mita, qui ejusdem sermones illustravit vitamque scripsit, existimaverint docti viri Petrum usque ad Symmachi pontificis tempora vitam produxisse, antequam Rubens Historiam scriberet, cum observasset duobus in conciliis sub eo pontifice Actis Petrum subscripsisse. Sed et Simplicii item papæ celebris epistola secundo loco inter cæteras collocata, dieque 29 Junii anni 482 conscripta est, qua Joannem episcopum Ravennatem severe arguit quod Gregorium irritum episcopum ordinaverit; ex qua nullus dubitandi locus relinquitur quin Simplicii tempore eoque anno Joannes Ravennæ episcopus sederit. Hæc tere sunt quæ Historiam Ravennatis Ecclesie et chronologiam ad integrum sæculum spectantem ita turbant, ut vix sperare liceat ex tot ambagibus ac parachronismatum tenebris evadere.

PARS ALTERA.

Quæritur probabilis modus episcoporum seriem disponendi. Rubei anomalie referuntur. Agnelli probabilia ab improbabilibus discernuntur. Neoni locus restitutus. Reliqua series disposita.

I. Primum itaque censeo ex relatis ab Agnello tenenda esse, quæ commode sustineri possunt; nec enim præstat integrum corpus perdere, quia pars ejusdem ulcus patitur. Id fecisse videtur Rubens, qui seriem recensitorum episcoporum in hunc modum disponit: Ursi episcopi initia anno 398 consignat, ejusdemque obitum anno 398. Eo anno Exuperantium sedisse ait ac obiisse 418; hinc Joannis angelum videntis initia sumit, cujus obitum ad annum 432 profert, quo Petrum Chrysologum episcopatum ætatem exhibet, quem obiisse dicit 430. Inde Neonem episcopum cognoscit, cujus obitum alligat anno 454. Eo ipso Joannis alterius episcopi initia signat, quem obiisse ait 494. Sequenti anno Petri alterius, quem Juniores dicit, initia laudat, et obitum illius anno 505 consignat. Eodem anno Aurelianum sedere cepisse tradit, qui obiit 514, quo electus Ecclesius usque ad annum 542 vitam et episcopatum protrahit. Disposita serie Ursum defunctum eo anno quo Pascha nullo modo ad diem 13 Aprilis pertinet, consignat, quod supra adnotavimus in secunda dissertatione cum cæteris ad eam rem spectantibus. Exuperantio, quem multorum annorum episcopum facit, negligit Eudoxie Valentiniani sponsæ adventum synchronum facere, de qua re agit sub Joanne Angelopte ad annum 424, ejusque tempore dedicatum ait sacellam a Lauricio ædificatum, et addit: « neque enim de toto eo D. Laurentii tempore intel-

Agri hac demerito potest, eo quod tempora non consentiant; neque enim Honorius, cuius tempore demeritum est, ad hanc diem vixit. In inscriptionem recedit anno consulatus Theodosii, diverso ab eo qui in nostro codice legitur, ut supra visum est, dissimulataque, quod Agnellus tradiderat, mortuum videlicet Lauricum Honorio superstito. Privilegium Joanni a Valentiniano datum exhibet. Felicit eadem, quam Agnellus sub Exuperantio accidisse tradiderat, ad Joannis tempora trahit, et tunc obisse ait Nontis Quintibus. Adhuc aliquid ex altero Joannis Vita, quae circumferantur de Joanne hocce, ac inter cetera miraculum de infante vita reddito, quia defunctis fuerat ante christum sacri unctorem, ut mater ejusdem anxie optaverat, quod Agnellus de Damiano episcopo infra narrat. Petro sedente, Eudoxiam Valentianam uxorem Ravennam deductam. An. 458. Agnelo credit asserit D. Barbatianni defuncti tumis a Galla Placidia et a Petro Chrysologo curatum. Ulterius a Leone Neoni scriptas asserit anno 452, Neonemque tradit D. Petri templum majus edificasse; et addit. Sunt tamen qui scribant D. Petri Majoris templum a Petro Chrysologo inceptum Neonem absolvisse. D. Joannis insuper ad Fontem et Tricollis a Petro redicari cepti ex parte consuetudinem dicit, licet eidem breve aliquid sedis spatium tribuat. Joanni II ascribit ea quae Agnellus Angelopti tribuerat, ad Attilam et Theodoricum spectantia; eidemque a Simplicio Romano pontifice epistolam scriptam ait. Concilium Ravennae in causa schismatis sub Symmacho celebratum tradit Petro sedente, quem etiam interfuisse synodis Romanis asserit. Ad hoc narrat templum Petriatum in Classe exemptum, illique affigit quae Agnellus Petro Neonis praedecessor ascripserat, sicut et quod narraverat de corpore ejusdem a se invento et recognito. Pauca Aureliano ascribit. De Ecclesia ea refert quae Agnellus, si annorum quibus ille eundem sedisse tradit, spatium excipias. Qui post Rubeum scripsere, Rubeum secuti sunt.

II. Ex his omnibus ea retinenda arbitror quae testibus ac documentis legitimis commendantur, cetera ita emendanda, ut quantum fieri potest, Agnelo fides servetur; cuius si caecata invertantur, fiet omnia in Historia Ravennae universa, quae de Agnelo auctori nititur, in dubium revocetur. Solide itaque constare arbitror Symmachi tempore Petrum Ravennae sedisse, cuius ejus rei certitudinem efficiant legitima eorum, quibus interfuit, conciliorum Acta. Certum etiam statuo Petrum Chrysologum a laudato diversum Eutychetis haeretici et Leonis pontificis tempore. Id enim astruunt illius haeresis historia; Chrysologi sermones nonnulli, inter quos Antonianus quadragesimus, quintus, et ejusdem epistola, de qua sup loco, quem etiam ad Petri alterius dies pertinere non potuisse ex eo conficitur, quod Simplicio sedente Joannes Ravennae episcopus floruerit; Neonem vero contra Agneli fidem post Petrum Chrysologum sedisse non videtur. Concludentur probari ex asserta Joannis epistola. Quesnelliones argunt mendosam esse consulis ascripti notam, quidquid in contrarium regerat C.V. Pagnus Dissert. Hypat. part. III. cap. p. num. 6. et seqq.; cum enim ceterae omnes Leonis epistolae anno 451, Martiano et Adelfio cons., Adelfium tantum exprimentur pro more scribentis, qui, cum alterum ex consulibus nominat, Occidentalem Orientalem omisso eligit, hac Orientalem Occidentalem neglecto adnotat. Praeterea ascribendi consulis modus diversus est a Leonis more, qui solet sibi consalata, ut ibi, sed consule, vel consulis scribere. Demum epistola scripta est, ex occasione redeuntium a barbarorum captivitate, de baptismo quorum dubitabatur, cum tamen eo anno nondum barbari circa Aemiliae Plaviniaeve regiones occasionem quaestioni dedissent. His admissis, si cum Quesnellio Majoranum pro Martiano scribendum contendamus, manifesto ap-

paret anno 458 scriptam epistolam Joanne Ravennae sedente, qui Attilae occurrerat, cum Attilae eadem obitus ultra annum 454 ulliteri non possit, Ravennam accedere non potuerit post annum 451. Inde patet non potuisse Neonem obisse an. 451, quod ait Rubeus, quinimo vis inter Petrum Chrysologum et Joannem locum esse ubi collocetur Neo a Baronio asserentium asserenti epistolam ad Eutychetem scriptam anno 449, Attilanique a Leone Magno regressi coactum anno 452, quare Joannes necessario electus fuisset anno 451, iussu Martiani consulato; quae quidem cum ita sint, et cum epistola illius Nilus meodosus sit deprehensus, qui Leonis scriptam praeferebat, existimo mendosam eam denominationem Ravennatis Leonis illi, seu Neoni affictam, vel corruptam ex altera simili voce Joanni Ravenni episcopi Arelatensis nomen corruptum sibi cubet, ad quem alias epistolae a Leone Pontifice, datas per ea tempora novimus, quibus Galla misere ab Attila vastata tradunt scriptores. Quae quid tamen de hac emendandi ratione sit, illud constare arbitror inscriptionem hujusmodi mendosam esse insufficientem quo Leonis Ravennae episcopi tempus stabilatur, adeo ut, si quidem commode fieri potest, locus eidem Agnelo tribuitur servari debeat.

III. Joannem itaque ad Angelopte diversum immediate post Petrum Chrysologum sedisse arbitror, qui sibi sedem tenuerit, cujus propterea iudicium usque ad Agneli aetatem remanserit. Cum autem inter Joannem priorem et secundum solus Petrus Chrysologus sederit, uterque sanctitate floruerit, Valentiniano Placidiaeque Augusta charus, inde ortum credo ut ambo simul in unum confusa sint et confuse tradita. Nec ut Joannes ille cui Simplicius papa scripsit diversis creditor a Joanne qui Attilam placavit, potest sufficere quod hujus mores abhorreere videantur ab alterius moribus, viroque opinione sanctitatis claro indignum existimetur quod invitum episcopum ordinaverit, et ob eam rem acri reprehensione a Romano pontifice corrigi mererit. Porro ex eadem Simplicii epistola apparet praedecessorem Joannis illius, cui scribitur, similem errorem admisisse, qui invitum ordinaverit sacerdotem; quare vel novum, vel altarium Joanni illi qui opinione sanctitatis floruit, ascribendum est. Tunc itaque Joannem eundem circa annum 450 electum, ad annum 496 obisse, cui Petrus alter successerit, qui Symmachii tempore floruerit, cui Attilianus successit sit Honorius de quo defunctus Ecclesiae succedente, quae sane mirum in modum confirmantur et verbis infra apud Agnellum legendis in Vita Maximiani episcopi.

IV. Reliqua, quibus reprobandis argumentis et synchronis testibus legitimisque documentis minime suppetunt, et ab Agnelo sunt tradita, ita tenenda existimo, ut quae inter se repugnant, salva episcopo- rum serie emendantur, ut, quantum licuerit, ostendendum reor, ex eo quod illam Agnelo notam ad diptychis credam, et videam potuisse quidem accedere ut eadem nomina in unum conlata sint, sed minime sit probabile seriem ipsam nominum in solo diversorum inversam esse. Petrum, qui Symmachi temporibus floruit, haud fortasse Agnelo omnissum arbitror, sed Vitam ejus deperditam credo. Regulam itaque praemissam sequens, Agnelo fidem habendam existimo, asserenti Petrum episcopum Ursi successorem diem eo anno obisse quo Valentinianus Augustus est renuntiatus, anno videlicet 425, eumque a fundamenta Petriani templi fecisse, mirum per circuitum edificandi, sed non in unum implendo, ut ipsius Agneli verbis utar, An corpus ab auctore inventum in ecclesia S. Jacobi ad Fontem Petriani templi, fuerit Petri filius primi, vel secundi, necne, ambigo; nullus autem dubio quin: magis quam Galla Placidia fieri jussit, et tessellis ornari in pariete ecclesiae S. Joannis evangelistae, imago

uerit Petri eius nominis primi, cum secundus multo post Gallie obitum decesserit. Dona ab eadem Deo licata spectare non ad ecclesiam Petrianam, sed d' Ursianam; ait enim Agnellus: Istius Petri temporibus Gallia Placidia Augusta multa dona in ecclesia Ravennae obtulit.

V. Petro suffectum Neonem eodem anno 425 exitimo, qui tandiu vixerit quandiu, Valentiniano et Gallia Placidia iuvenibus, Petrianam ecclesiam pericere, fontes Ursianae ecclesiae ornare, eiusdem caneras musivo opere decorare, domum quoque Dagularum construere, et reliqua ad affectum, perdicere ut Agnellus narrat, potuerit. Quare existimo illum circa annum 430 obiisse, tertio Idus Februarii. Eodem anno Exuperantium electus est, cuius Acta obscura efficiunt ut credam brevi sedisse. Potuit tamen eius temporibus B. Agnetis ecclesia construi a temello subdiacono et rectore Siciliae, quam tamen ost eius obitum consummaverit. Potuit et Felix patricius ad gradus ecclesiae Ursianae irucidari. Hunc facinus in Chronico eodem anno patricium ordinatum dicit quo Valentinianus Caesar est factus; Marcellinus autem Ravennae occisum tradit Theodoli XIII et Valentiniano III coss., quod evincit anno 50 Exuperantium sedisse. At nullo modo protrahi potest eius sedes usque ad annum 437, quo Eudoxia Valentiniani, uxor Ravennam venit. Quod ait, Exuperantium civitatem argenteam in processu constructis, sensum ambiguum habet; quae enim praedictae et subsequuntur indicant potius id intelligi debere de donario quopiam beate Agneti oblato, quam de Argentea loco edificato, quod voluere reuolutores, cum notarum marginalium auctore. Cetero igitur quarto Kal. Junii anni 452 obiisse Exuperantium, subrogatumque Joannem Angeloptis comonento celebrem, qui sacellum divis Stephano, Gervasio et Protasio dicaverit, a Lauricio construo superat.

atum, Theodosio XV, et Valentiniano IV coss., cum templum D. Laurentio erectum fuisset ante viginti et plures annos. Constat ex D. Augustini testimonio, scribentis circa annum 515 libros de Civitate Dei, Memoriam D. Laurentio positam Ravennae; quare diverso admodum tempore templum D. Laurentii, et sacellum dyorum Stephani, Gervasii et Protasii edificata fuisse, et illud quidem Honorio Augusto in vivis adhuc agente, quod quidem historiam ab Agnello traditam confirmat, sed caeteris ad tempus quo Lauricius obiit spectantibus nullam fidem astruit. In eo enim falli Agnellum necesse est, quod Honorii tempore defunctum Lauricium dicit, cum Honorius anno 425 decesserit, Lauricius autem, ut ex inscriptione apparet, anno 435 sacellum dedicaverit. Quod sequitur non ad sacellum, sed ad D. Laurentii adem pertinere videtur, quod scilicet in arcu maioris tribune scriptum legeretur in quatuor annis, et sex mensibus dedicationem consummatam fuisse; incredibile enim est tantum temporis insumptum condendo soli sacello.

VI. Petro inde suffecto Chrysologi cognomento omnibus noto, ea omnia conveniunt quae de ipso ab Agnello narrantur. Electus enim postremo Sixti III anno, sedem tenuit usque ad tempora Attilae Ravennae imminenti. Et in hunc quidem modum Acta et chronologica series Ravennatum episcoporum restitui posse visum est, servata, quantum licuit, Agnelli fide, cui, cum caetera non repugnant, magis credendum duxi quam recensionibus, qui vix historiam Ravennatis Ecclesiae scribere ausissent, nisi Agnelli Liber Pontificalis ordinem et materiam sufficisset; quod tamen in plurimis repugnantia tradiderit excusatum minime velim: vera tantum ex collatione cum veris agnita e medio repugnantium, non contemnenda, contendo.

capitulum superius dicitur simile de antichristo et de

capitulum superius dicitur simile de antichristo et de

VITA S. PETRI.

CAPUT PRIMUM.

Petri praedecessorum patria: Petriana ecclesia fundata. Subtoris imago laudata. Eremita dijudicatus ad eam recessus et obitus.

Petrus, antistes XVII, sanctissimus vir, tenui corpore, procebra statura, maolentis affigidi, prolixam habens barbam. A tempore beati Apollinaris una cum isto viro omnes praedecessores sui Syriae fuerunt. Fundator ecclesiae Petrianae muros per circuitum edificans, sed nondam omnia complens. Nulla ecclesia in edificio maior fuit similis illi, neque in longitudine, neque in altitudine, et valde exornata fuit de pretiosis lapidibus, et tessellis variis decorata, et valde locupletata in auro, et argento, et vasculis sacris, quibus ipse fieri iussit. Ibi asserunt affuisse imaginem Salvatoris depictam, quam nonquam similem in picturis homo videre potuisset, super regiam, tam speciosissima, et assimilata fuit, qualem ipse Filius Dei in carne non fastidivit, quando gentibus praedicavit. Sed tamen volo, ut vobis notum sit quod de suprascripta Domini nostri sancta effigie a singulis audivi senioribus, tam popularibus quam sacerdotibus, sicut ipsi traditum habuerunt ab antecessoribus suis. Non solum mihi intimatum est, qui

VITA S. PETRI.

CAPUT PRIMUM.

C volo hunc ascribere

coetens meis condiscipulis et fratribus, qui hntit in gremio sanctae Ursianae ecclesiae fuimus; quod fuisset quidam spiritualis Pater in eremo, qui postulabat quotidie a Domino ut ostenderet ei formam incarnationis suae. Qui dum post multa tempora in tali oratione suae animae tadio lassaretur, astitit ei nocte vir in candidis vestimentis angelico habitu indutus, dixitque illi: Ecce exaudita est oratio tua, et laborem tuum aspexi. Surge, vade in civitatem quae vocatur Classis, et quare ibi ecclesiam Petrianam, et cum ingressus ibidem fueris, aspice super valvas ejusdem ecclesiae infra ardicam; ibi me videbis depictum in parietis calce, qualis ego fui in mundo in carne. Deinde ipse gaudio magno repletus, verbo audito letus et ovans eremum reliquit, comitabanturque cum eo duo leones, et surgens per longinqua terrena itinera ad civitatem Classem pervenit, et cum ingressus fuisset in praefatam ecclesiam una cum ipsis feonibus ditissime plorans, et orans per parietes sanctam effigiem querere coepit. Qui cum non invenisset, venit ad locum qui dormienti revelatus fuerat, ipsa esse depicta effigies, et videns eam cecidit pronus in terram, lacrymosus [lacrymans], adoravit, et agens

Not. marg. Ecclesia Petriana, et ipsius fundator. Nulla ecclesia similis illi in edificio, ubi dicitur fuisse coc altaria. BACCHI.

Nulla ecclesia similis illi in edificio, ubi dicitur fuisse coc altaria. BACCHI.

quæ hæc dedicatio potest, eo quod tempora non consentiunt; neque enim Honorius, cuius tempore decessit, est, ad hanc diem vixit. Inscrptionem referit anno consulari Theodosii, diverso ab eo qui in nostro codice legitur, ut supra visum est, dissimulatque, quod Agnellus tradiderat, nonnumquam videlicet Eudricium Honorio superasse. Privilegium Joanni a Valentiniano datum exhibet. Felicis eadem, quam Agnellus sub Exuperantio accidisse tradiderat, ad Juliani tempora trahit, et tunc obisse ait Nouis Quintibus; Adhuc aliquid ex altera Joannis Vita, quæ circumferuntur de Joanne hocce, ac inter cetera miraculum de infante vite reddito, quia defunctus fuerat ante christi natalis sacri unctionem, ut mater ejusdem anxie oraverat, quod Agnellus de Damiano episcopo infra narrat. Petro sedente, Eudoxiam Valentinianæ uxorem Ravennam dederat. An. 458. Agnello credit asserenti D. Barbariani defuncti funus a Galla Placidia et a Petro Chrysologo curatum. Literas a Leone Neomi scriptas asserit anno 452; Neonemque tradit D. Petri templum majus ædificasse, et addit: Sunt tamen qui scribant D. Petri Majoris templum a Petro Chrysologo inceptum Neonem absolvisse. D. Joannis insuper ad Pontem et Trivium a Petro edificari cepti ex parte eandem dicit; licet eadem breve admodum spatium tribuat. Joanni II ascribit ea quæ Agnellus Angelopi tribuerat, ad Attiliam et Theodosianam spectantia, eisdemque a Simplicio Romano pontifice epistolam scriptam ait. Concilium Ravennæ in causâ schismatis sub Symmacho celebratum tradit Petro sedente, quem etiam interfuisse synodis Romanis asserit. Ad hoc narrat templum Petriani in Classe ædificatum, illique affligit quæ Agnellus Petro Neomis præbesset ascripserat, sicut et quod narraverat de corpore ejusdem a se invento et recognito. Pauca Aureliano ascribit. De Ecclesio ea refert quæ Agnellus, si annorum quibus ille eundem sedisse tradit, spatium excipias. Qui post Rubeum scripsere, Rubeum secuti sunt.

II. Ex his omnibus ea retinenda arbitror quæ testibus ac documentis legitimis commendantur, cætera ita emendanda, ut quantum fieri potest, Agnello fides servetur; cuius si cuncta invertantur, fiet omnia in Historia Ravennæ universa, quæ fere Agnello auctor nuntur, in dubium revocetur. Solide itaque constare arbitror Symmachi tempore Petrum Ravennæ sedisse; cum ejus rei certitudinem efficiant legitima eorum, quibus interuit, conciliorum Acta. Certum etiam statuo Petrum Chrysologum a laudato diversum Eutychetis hæretici, et Leonis pontificis tempore. Id enim astruunt illius hæresis historia, Chrysologi sermones nonnulli, inter quos recentissimus quadragesimus quintus, et ejusdem epistola, de qua suo loco, quem etiam ad Petri alterius dies pertingere non potuisse ex eo conficitur, quod Simplicio sedente Joannes Ravennæ episcopus floruit. Neonem vero contra Agnellum solum post Petrum Chrysologum sedisse non videtur concludenter probari ex asserta Joannis epistola. Quesnelli rationes urgent mendosam esse consulis ascripti notam, quidquid in contrarium reperat C. V. Papius Dissert. Hypat. part. III, cap. p., num. 6. et seqq.; cum enim cætera omnes Leonis epistolæ anno 451, Martiano et Adelfio coss., Adelfium tantum exprimentem pro more scribentis, qui, cum alterum ex consulis nominat, Occidentalem Orientalem omisso eligit, hæc Orientalem Occidentalem neglecto adnotat. Præterea ascribendi consulis modus diversus est a Leonis more, qui solet non consulari, ut ibi, sed consule, vel consulis scribere. Demum epistola scripta est, ex occasione redeuntium a barbarorum captivitate, de baptismo quorum dubitabatur, cum tamen eo anno nondum barbari circa Emilia Flaminia ve regiones occasionem questionem dedissent. His admissis, si cum Quesnello Majoranum pro Martiano scribendum contendamus, manifesto ap-

A paret anno 458 scriptam epistolam Joannis Ravennæ sedente, qui Attilia occurrerat, cum Attilia eundem obitus ultra annum 454 illius non possit Ravennam accedere non potuerit post annum 454. Inde patet non potuisse Neonem obisse an. 451, quod ait Rubeus, quinimo vix inter Petrum Chrysologum et Joannem Joannem esse ubi consuetor Neo, a Baronio assentiatur asserenti epistolam ad Eutychetem scriptam anno 449. Atque a Leone magno regressi coactum anno 452, quare Joannes necessario electus fuisset anno 451, ipso Martiano consulato; quæ quidem cum ita sint, et cum epistola filius vitulus mendosus sit deprehensus, qui hanc scriptam præferbat, existimo mendosam eam denominationem Ravennatis Leonis III, seu Neomi afflictam, vel corruptam ex altera simili voce. Quæ Ravennæ episcopi, Arelatensis nomen corruptam sibi cubet, ad quam alias epistolæ a Leone pontifice, datas per ea tempora novimus, quibus Galles miseræ ab Attilia vastata tradunt scripturas. Quæ quid tamen de hac emendandi ratione sit, illud constare arbitror inscriptionem ipsiusmodi titulum esse insufficientem quo Leonis Ravennæ episcopi tempus stabilietur, adeo ut, si quidem commode fieri potest, locus eidem Agnello tributus servari debeat.

III. Joannem itaque ad Angelopole diversum immediate post Petrum Chrysologum sedisse arbitror, qui diu sedem tenuit, cujus propterea memoria usque ad Agnellum statem remanserit. Cum quæ inter Joannem priorem et secundum solus Petrus Chrysologus sederit, uterque sanctitate floruerit Valentiniano Placidieque Augusta clarus, ipse ortum credo ut antipolitan Acta in unum confusa sint et confuse tradita. Nec ut Joannes ille cui Simplicius papa scripsit, diversis credatur a Joanne qui Attiliam placavit, potest sufficere quod hujus mores abhorreere videantur ab alterius moribus, viroque opinione sanctitatis claro indignum existimetur quod invivum episcopum ordinaverit, et ob eam rem acri reprehensione a Romano pontifice corrigi mererit. Porro ex eadem Simplicii epistola apparet prædesorem Joannis illius, cui scribitur, similem errorem admisisse, qui invivum ordinaverit sacerdotem; quare vel eorum, vel alterum Joanni illi qui opinione sanctitatis floruit, ascribendum est. Teneo itaque Joannem eundem circa annum 450 electum, ad annum 496 obisse, cui Petrus alter successit post Symmachii tempore floruerit, cui Arelatensis affectus sit Honoris ævo defunctus, Ecclesie succedente, quæ sæpe mirum in modum confirmantur et verbis infra apud Agnellum legendis in Vita Maximiani episcopi.

IV. Reliqua, quibus reprobandis argumenta et synchronis testibus legitimisque documentis minime suppetunt, et ab Agnello sunt tradita, ita teneo existimo, ut quæ inter se repugnant, salva episcoporum serie emendantur, cui, quantum liceret, standum reor, ex ea quod illa Agnello notata ad diptychis credam, et videam potuisse quidem accipere ut eadem nomina in unum confata sint, sed minime sit probabile seriem ipsam honoribus in celo diversorum inversam esse. Petrum qui Symmachi temporibus floruit, haud fortasse Agnello omnium arbitror, sed vitam ejus deperditam credo. Regulam itaque præmissam sequens, Agnello fidem habendam existimo; asserenti Petrum episcopum Ursi successorem diem eo anno obisse quo Valentinianus Augustus est renuntiatus, anno videlicet 425, eumque fundamenta Petriani templi jecisse, nam per circuitum ædificandis, sed non omnino complendo, ut ipsius Agneli verbis utar. An corpus ab auctore inventum in ecclesia S. Jacobi ad Fontem Petriani templi, fuerit Petri illius primi, vel secundi, necne, ambigo; pulvis autem dubito quia magis quam Galla Placidia fieri jussit; et tesselle ornari in pariete ecclesie S. Joannis evangelistæ, imago

uerit Petri ejus nominis primi, cum secundus multo post Gallie obitum decesserit. Dona ab eadem Deo licita, spectare non ad ecclesiam Petrianam, sed ad Ursianam; ait enim Agnellus: Istius Petri temporibus Gallia Placidia Augusta multa dona in ecclesia Ravennae obtulit.

V. Petro susceptum Neonem eodem anno 425 extimo, qui laudiu vixerit quandiu, Valentiniano et Gallia Placidia iuuantibus, Petrianam ecclesiam pericere, fontes Ursiana ecclesiae ornare, ejusdem caperas musivo opere decorare, domum quinque Dagularum construere, et reliqua ad effectum, perducere usque Agnellus narrat, potuerit. Quare existimo illum circa annum 450 obiisse, tertio Idus Februarii. Eodem anno Exuperantius electus est, ejus Acta bespra efficiunt ut credam brevi sedisse. Potuit tamen ejus temporibus B. Agnetis ecclesia construi a comello subdiacono et rectore Siciliae, quam tamen post ejus obitum consummaverit. Potuit et Felix parietus ad gradus ecclesiae Ursiana trucidari. Hunc datus in Chronico eodem anno patricium ordinatum dicit quo Valentinianus Caesar est factus; Marcellinus autem Ravennae occisum tradit Theodolo XIII et Valentiniano III coss., quod evincit anno 50 Exuperantium sedisse. At nullo modo protrahi potest ejus sedes usque ad annum 457, quo Eudoxia Valentiniana, uxor Ravennam venit. Quod ait, Exuperantium civitatem argenteam in processu contraxisse, sensum ambiguum habet; quae enim praedunt et subsequuntur indicant potius id intelligi lehere de donario quopiam beate Agneti oblato, quam de Argentea loco aedificato, quod voluere reuiores, cum notarum marginalium auctore. Cetero igitur quarto Kal. Junii anni 452 obiisse Exuperantium, subrogatumque Joannem Angeloptis comento celebrem, qui sacellum divis Stephano, Gervasio et Protasio dicaverit, a Lauricio constru-

atum Theodosio XV, et Valentiniano IV coss., cum templum D. Laurentio erectum fuisset ante viginti et plures annos. Constat ex D. Augustini testimonio, scribentis circa annum 515 libros de Civitate Dei, Memoriam D. Laurentio positam Ravennae; quare diverso admodum tempore templum D. Laurentii, et sacellum divorum Stephani, Gervasii et Protasii aedificata fuisse, et illud quidem Honorio Augusto in vivis adhuc agente, quod quidem historiam ab Agnello traditam confirmat, sed caeteris ad tempus quo Lauricius obiit spectantibus nullam fidem astruit. In eo enim falli Agnellum necesse est, quod Honorii tempore defunctum Lauricium dicit, cum Honorius anno 425 decesserit, Lauricius autem, ut ex inscriptione apparet, anno 458 sacellum dedicaverit. Quod sequitur non ad sacellum, sed ad D. Laurentii adem pertinere videtur, quod scilicet in arca majoris tribunae scriptum legeretur in quatuor annis, et sex mensibus aedificationem consummatam fuisse; incredibile enim est tantum temporis insumptum contendo soli sacello.

VI. Petro inde suscepto Chryso logi cognomento omnibus noto, ea omnia conveniunt quae de ipso ab Agnello narrantur. Electus enim postremo Sixti III anno, sedem tenuit usque ad tempora Attilae Ravennae imminenti. Et in hunc quidem modum Acta et chronologica series Ravennatum episcoporum restitui posse visum est, servata, quantum licuit, Agnelli fide, cui, cum caetera non repugnant, magis credendum duxi quam recentioribus, qui vix historiam Ravennatis Ecclesiae scribere ausissent, nisi Agnelli Liber Pontificalis ordinem et materiam sufficisset; quod tamen in plurimis repugnantia tradiderit excusatum minime velim: vera tantum ex collatione cum veris agnita e medio repugnantium, non contemnenda, contendo.

capitulum superius adnotatum de fundatore ecclesiae

capitulum superius adnotatum de fundatore ecclesiae

VITA S. PETRI.

CAPUT PRIMUM.

Petrus praedecessorum patria. Petriana ecclesia fundata. Subtororis imago laudata. Eremitae cujusdam ad eam recessus et obitus.

Petrus, apostolus XVII, sanctissimus vir, tenui corpore, proceera statura, macilentus affigil, prolixam habens barbam, a tempore beati Apollinaris una cum isto viro omnes praedecessores sui, Syriae fuerant, Fundator ecclesiae Petrianae munus per circuitum adificans, sed nondum omnia complens. Nulla ecclesia in aedificio major fuit similis illi, neque in longitudine, neque in altitudine, et valde exornata fuit de pretiosis lapidibus, et tessellis varis decorata, et valde locupletata in auro, et argento, et vasculis sacris, quibus ipse fieri jussit. Ibi asserunt fuisse imaginem Salvatoris depictam, quam nonquam similem in picturis homo videre potuisset, super regiam, tam speciosissima, et assimilata fuit, qualem ipse Filius Dei in carne non fastidivit, quando gentibus praedicavit. Sed tamen volo, ut vobis notum sit quod de suprascripta Domini nostri sancta effigie a singulari audivi senioribus, tam popularibus quam sacerdotibus, sicut ipsi traditum habuerunt ab antecessoribus suis. Non solum mihi intinatum est, qui

C volo hunc ascribere pontificalem, verum, etiam et ceteris meis condiscipulis et fratribus, qui nutriti in gremio sanctae Ursianae ecclesiae fuimus; quod fuisset quidam spiritualis Pater in eremo, qui postulabat quotidie a Domino ut ostenderet ei formam incarnationis suae. Qui dum post multa tempora in tali oratione suae animae tedio lassaretur, astitit ei nocte vir in candidis vestimentis angelico habitu indutus, dixitque illi: Ecce exaudita est oratio tua, et laborem tuum aspexi. Surge, vade in civitatem quae vocatur Classis, et quare ibi ecclesiam Petrianam, et cum ingressus ibidem fueris, aspice super valvas ejusdem ecclesiae infra ardicam; ibi me videbis depictum in parietis calce, qualis ego fui in mundo in carne. Deinde ipse gaudio magno repletus, verbo audito letus et ovans eremum reliquit, comitabanturque cum eo duo leones, et surgens per longinqua terrena itinera ad civitatem Classem pervenit, et cum ingressus fuisset in praefatam ecclesiam una cum ipsis leonibus diutissime plorans, et orans per parietes sanctam effigiem querere coepit. Qui cum non invenisset, venit ad locum qui dormienti revelatus fuerat, ipsa esse depicta effigies, et videns eam cecidit pronus in terram, lacrymosus [lacrymans] adoravit, et agens

Not. marg. Ecclesia Petriana, et ipsius fundator. Nulla ecclesia similis illi in aedificio, ubi dicuntur fuisse coc altaria. BAECH.

Nulla ecclesia similis illi in aedificio, ubi dicuntur fuisse coc altaria. BAECH.

gratias; quia sic viderat, veluti ei fuerat in somnis A
revelatum. Et intuens in illam diutissime dixit: gra-
tiam tibi ago, exauditor omnium Deus, qui non sper-
nis quærentes te, nec desideras peccatorum mortem,
sed invocanti te præsto es, apud quem mediator, nec
nunciatus, nec intramissor necesse est, apud quem
non est mora deprecantium fidelium, juxta quod
nobis per prophetas pollicitus es: *Adhuc loquente te
ecce adsum.* Ecce non secundum mea merita, sed
secundum tuam misericordiam desiderium meum
quodimpletum est. Jam satiatas sum de sanctis divitiis
tuis, jam de thesauro cœlesti locupletatus sum. Sus-
cipe animam meam in aula sancta tua, ut invitatus
ad cœnam Agni merear ingredi in regno tuo, et se-
dere ad mensam tuam. Et his dictis diutissime orans
et gaudens, inter duosque leones circa eum rugien- B
tes reddidit spiritum. Quod dehinc capientes popu-
lum concurrerunt apprehendentes terram fossoriam
cum nimio timore et veneratione, lambentes leones
ejus membra atque vestigia, et lacrymas fundentes,
cum iagentis luctu sepelierunt eum. Tunc leones unus
ad caput ejus prostratus est, et alius ad pedes, ru-
gitus magnos inter se dantes, concurrentes hinc et
inde juxta sancti viri corpus, magnis vocibus per-
streperentes, atque sua colla sub ejus tumulo cupien-
tes submittere (amarissime populus cum ipsis leoni-
bus flebat), amba interierunt. Ipse vero populus in
fovea ex utraque parte in terra juxta sancti viri cor-
pus sepelivit illos hinc et inde. Cum nimio autem
metu territus populus in viam suam reversus est, et
narrabat mirabilia quæ Dominus in hominibus et
bestiis exercuerat.

CAPUT II.

*Sancti Petri obitus, et sepulcrum indicatur. Ejusdem
corpus ab Agnello repertum.*

Fuit autem in Valentiniiani temporibus; cum enim
cœpisset Valentinianus imperare, in ipso introitu
imperii ejus beatus iste Petrus vita exspoliatus astra
petivit. Ut aient quidam, sepultus fuit in sua fundata
ecclesia Petriana. Certissime enim sciatis, verita-
tem vobis dicam, non ullum mendacium. Dum in
monasterio meo beatæ et semper virginis Mariæ,
quæ vocatur ad Blanchernas, residerem, quod est
fundatum non longe a Guandelaria, dum vellem
persecutare omnium Vitas pontificum Ravennatum,
hesitator eram animæ meæ de hujus sancti viri
tumulo. Quod dum ita cogitarem, unus ex pueris,
qui quotidie aspectibus meis consistebat, nunciavit
mihi Georgium presbyterum Classensis ecclesiæ ad-
venisse. Ille vero illo tempore regebat curam eccle-
siæ sancti Severi confessoris Christi, vir valde ven-
erabilis, constans in omnibus, firmus absque imbeci-
llitate. Qui cum fuisset ad me ingressus, postquam
sedisset, statim sciscitare eum cœpi, forsitan, aut
per antiquos homines in auditu, aut visu aliquid de
beati hujus pontificis glosiochonio scissæt. Ille autem
hilari vultu dixit mihi: [Ven] ostendam tibi, quod
maxime cupis, ubi protiossimus requiescit thesaurus.
Qui cum ascendissemus equos, properavimus Clas-

sem, et jussi meis hominibus, qui nobiscum comi-
tabantur, longius recedere, quasi stadio medio, et
ingressi sumus infra monasterium Sancti Jacobi,
quod est fundatum infra superscripte ecclesiæ fa-
te. Vidimus sepulcrum ex lapide proconiso pretioso,
et elevavimus duriter, atque modice cooperculum.
Invenimus infra ipsam arcam capsam cypressiam,
cumque sublevassemus ejus tegumen, vidimus nos
ambo sanctum corpus jacens quasi ipsa hora sepi-
tus fuisset, longam habens staturam, cœtensque pal-
lore præditam, et omnia integra membra, pectus et
ventrem integrum, nulla pars deerat, nisi pulvillus
capitis minuerat. Tantum autem odorem manavit,
ac si incensum flagrantes mixturarum myrrha, ba-
samoque sentivimus. Irruit super nos terror horri-
bilis ac vehementissimus, et tanta tristitia, ut quod
antea alacriter aperimus, vix etiam sum suspiris
et gemitibus claudere potuimus. Odor denique nos
superabat in omnibus, et sic fuit ut amplius quam
unam hebdomadam odor ex nostris naticibus nunquam
recessit. Et desuper ipsam arcam illius imaginem
mire depictam continebatur litteris: *Donus [Don-
nus] Petrus archiepiscopus.*

CAPUT III.

*Galla Placidia curante sancti Petri effigies dedicata
Ejusdem Placidia donaria. Alia per sanctum
Petrum præstita.*

Et infra ecclesiam B. Joannis Evangelistæ juxta
Galla Placidia pro illius sanctitate ejus effigiem tes-
sellis exornari in pariete tribunali post longam peti-
tione supra sedem ubi pontifex sedet. Quæ effigies
ita est facta, prolixam habens barbam, extensis ma-
nibus, quasi missas canit, et hostia veluti super
altare posita est, et ecce angelus Domini in aspectu
altaris illius orationes suscipiens est depictus. In
temporibus Galla Placidia Augusta multa dona in
Ecclesia Ravennæ obtulit, et lucernam eum cœro-
tolum ex auro primo fecit, neppantes, ut dicunt
quidam, pondere publico libras septem, una cum
suâ effigie scenofactoriæ artis factam, infra orbem
et per ip gyro legentem: *Parabo lucernam Christi
meo.* Et hic beatissimus alapas evangeliorum ex au-
ro optimo et gemmis lucidissimis fecit, et effigies
illius ibidem facta est, quæ permanent usque in
præsentem diem, litteræ hoc ostendentes desuper
capitis illius scriptæ sunt: *Domnus Petrus anticus
ob diem ordinationis suæ sanctæ ecclesiæ sic obit.*
Defunctus est pridie Kal. Augusti. Sedit annos.....
mensis..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI PETRI.

*Petri episcopi, ejus nominis primi, veritas avertit. An
corpus ab Agnello inventum ejus fuerit, vel Pe-
tri III, dubitatur. Alapa Evangeliorum quid? Salva-
toris imago antiquissima. Templorum Regiæ. Ter-
mita, an Ægyptiæ? Classensis ecclesiæ, et clera.*

I. Petrum hunc contra Rubeum et Rubeum se-
cutos admittere, ne pontificum Ravennatum seriem
ab Agnello traditam inverterem, suaserunt argu-
menta in præcedenti Dissertatione explicata: nunc

adhuc placet quae ex ejusdem Vita suggeruntur. Primo itaque inverisimile est Agnellum deceptum fuisse a senioribus retrahendo ad initia ferme quinti saeculi Petrum, qui Symmachi tempore floruit, cum manifesta ea narrentur de Petro antiquiori, quae nec Chrysologo nec Juniori illi competere possunt. Ex Syria partibus hunc venisse cum ceteris praedecessoribus suis aperte tradit noster. Id autem falso diceretur vel de Petro Chrysologo, quem Italum fuisse nullus in hanc diem dubitavit, vel de Petro posteriori, qui aliquos praedecessores Italos habuit. Barba etiam prolixior argumentum suggerit, quo alterum ab altero distinguamus, inde enim Petrum per ea tempora floruisse apparet, quibus maxime Ravennas Ecclesiae graecizare visa est, cum scilicet residentibus ibidem Augustis, ad Graecae Ecclesiae mores in plurimis se componebant ecclesiastici. Exciso autem Occidentali imperio, Gothisque rerum Ravennaeque potitis, barbarum rarisae episcopos Ravennates, argumento esse potest antiquissima sancti Ecclesii effigies, quam exhibet vetus Ravennae musivum. Rei huiusmodi arbitror certitudinis gradum conferre, quod in Graecae Vita narratur, pro ejusdem videlicet sanctitate Gallam Placidiam jussisse ejus effigiem in S. Joannis Evangelistae basilica tessellis fingi, cuius effigiei locus assignatur, et partes describuntur ita destitute, ut minime verisimile sit Agnellum decipi potuisse, nec distinxisse inter Petri prioris et Petri Chrysologi effigiem; nam illam ad Petrum III pertinere non potuisse, barba ipsa clamat et ratio temporis loquitur, nec enim Gallae Placidiae jussu potuit Petri III effigies fieri. Illud autem omnino me coegit ut priorem hunc Petrum agnoscerem, quod alias argumenta desint (si meam traditionem excipias) quibus Petrum III inter sanctos cultum probemus; Petri autem prioris sanctitatem usque a Gallae Placidiae aetate ex hoc Agnelli loco cognoscimus. Petrus itaque episcopus, quem Ecclesia Ravennas ut sanctum colit, non tertius, sed prior hic est. De tertio illud tantum novimus, Symmachi Romani pontificis aetate Romae in pluribus conciliis sedisse, quod per parachronismum, usque ad Agnelli aetatem Petro alteri senioris cognomine vocato, licet tribus prioribus posteriori, tributum est, ut Agnellus ipse tribuit.

II. In praemissa dissertatione dubitavi an reperiuntur ab Agnello corpus esset Petri prioris, an tertii. De ea re et nunc dubito. Inscriptio in qua Petro ipsi titulus archiepiscopi ascribitur, dubium auget,

A cum recentius saeculum sonet, et locus ipse tumuli reclamet, cum oratorium S. Jacobi post Petri aetatem sit conditum. Potuit tamen fieri ut et corpus a veteri ecclesia Petriana, ubi prius sepultum plurimum credidere, ad oratorium S. Jacobi transferretur recentiori aetate, et tunc archiepiscopi elogium adderetur. Evangeliorum alapis epigraphes signata Petri aetate optime congruit. Alaparum autem nomine barbaro, glossariorum scriptoribus ignoto, tabulas exteriores intelligi quibus Evangeliorum liber compactus fuerat, non videtur in dubium verti posse. Rubens lib. III, pag. 135, ubi donarium hujusmodi Petro III (quem ipse secundum dicit) ascribit, Agnellum explicat, quod Petrus divinae novae legis ab Christo Deo tradita libros tabulis exaratos, aureis praestantissimis gemmis ornaverit.

III. Domini nostri Salvatoris imaginem ad valvas majores Petriani templi, quas regiae nomine, corruptae Latinitatis vocabulo similibus scriptoribus familiari, significari, ex contextu etiam patet, multis hic commendat Agnellus. Popularem traditionem exhibet de imagine eadem mirum in modum prototypum suam representante, ac de viro eremiticae vite cultore natu divino ad eam accedente, ibique cum duobus leonibus sibi sociis demortuo. Leonum societas, ut quidem reor effecit ut Rubens traditis ab Agnello, qui eum *terrestri itinere* advenisse ait, adjiceret virum illum ex Aegypti solitudinibus venisse. Sicuti autem in hujus rei historia plura esse censeo saeculi ejus, quo Agnellus floruit, credulitatem praeserentia, ita nullus dubito quin antiquissima fuerit imago illa Salvatoris, qua dudum exciderat ipso Agnelli et seniorum ecclesiae Ursianae clericorum aetate, posita ab initio non solum ad ornamentum, sed ad cultum, ad adorationem, ad προσκύνησιν.

IV. Ex hac Petri Vita cognoscimus Agnellum in ecclesiae Ursianae canone scriptum, ibidemque nutritum ab inente aetate, et eundem ecclesiae Sanctae Mariae ad Blachernas abbatem, de quibus alibi. Novimus etiam eo tempore non modo Ursianam ecclesiam, sed et Classensem suos ecclesiastici ordinis viros habuisse, ex quibus Georgius presbyter regabat ecclesiam Sancti Severi item Classensem. Unde cognoscimus distinctum veluti ab Ravennate clero Classensem clerum, qua de re iudicia apparent ex Felicis papae litteris in Ecclesiae episcopi Vita legitis.

VITA S. NEONIS.

CAPUT PRIMUM.

Neonis aedificia in ecclesia Ravennati constructa.

Neon XVIII. Iste pulchrum aspectum, sanctissimam et spiritualementem habuit vitam. Aedificator autem fuit suprascriptae ecclesiae Petrianae, ejus funditus aliquam partem antecessor construxerat, unde necesse erat successor antecessoris opus implere. Dehinc fuerant omnia postquam constructa aedificia, et sartatecta templi innovata sunt, variis coloribus depingere fecit. Fontes Ursianae ecclesiae pulcherrime decoravit. Musivo et auratis tessellis apostolorum imagines et nomina camerae circumpinxit, parietes promiscuis lapidibus cinxit. Nomen ipsius lapideis descriptum est elementis.

Cede vetus nomen, novitati cede vetustas, Pulchrius ecce nitet renovata gloria fontis. Magnanimus hunc, namque Neon, summiusque sacerdos Exsolvit pulchro componens omnia cultu.

Demum infra episcopatum Ursianae ecclesiae, quae vocatur quinque Dagubitas, a fundamentis construxit, et usque ad effectum perduxit. Ex utraque parte trichinii fenestras mirificas struxit, ibique pavimenta trichinii diversis lapidibus ornari praecipit. Historiam psalmi, quem quotidie cantamus, id est, *Laudate Dominum de caelis*, una cum cataclysmo in pariete, parte ecclesiae, pingere jussit, et in alio pariete super annum posito, exornare coloribus fecit historiam Domini nostri Jesu Christi, quando de quinque panibus, et duobus piscibus tot miffa legitimus hominum satiavit. Ex una autem parte frontis inferius triclinii mundi fabricam comptitavit, in qua versus descriptos hexametros, quotidie legimus, ita :

Principium nitidi prima sub origine mundi
Cum mare, tellurem, caeli cum lucida regna
Virtus celsa Patris, Natique potentia fecit ;
Cumque novus sol, luna, dies, aurora micavit,

Et illo astrigerum radiavit lumine cœlum,
Unus in orbe novo vir terra virgine factus
Rex ait hunc, in hac tua corpore sedeo.
Ista Dei necuit vocitari solus imago
Namque sui similem hominem produxit in orbe
Superi Genitoris amor, Dominique fovare,
Hunc Sator omnipotens rerum dulcissimus ipse
Multifidis opibus longum ditavit in ævum.
Isti conota simul sylvarum præmia cessit.
Jussit materos folius producere terram,
Hujus oves niveæ nitida per gramina voce,
Hæus, et silvæcomus sonipes, fulvique leones,
Lujas erant passim ramosi in cornua cervi,
Pennatæ greges avium, piscesque per undas,
Omnia namque Deus homini quæcumque paravit
Tradidit, et verbo pariter servire coegit.
Hunc tamen in primis monitis celestibus olim
Observare suam legem, et vitæ jussit
Præcepta, et vitæ auderet na mandere poma.
Præceptum spernens, sic perdidit omnia secum.

Et in alia fronte depicta historia Petri apostoli,
subscriptique sunt versus metrici.

Accipe, sancte, libens, parvum ne despice carmen,
Pauca tuis laudi nostris dicenda loquens.
Ecce, Simon Petre, commissum tibi suscipe munus
[En quod] sumere te voluit Rex magnus ab alto
Basileus de cœlo pendenti. Intea plena
Missa Petre tibi, quæ diversa animalia portant,
Hæc mactare Deus te mox, et mandere jussit.
In nullo [votis] debitare licet, quæ manda creavit
Omnipotens Geulor, rerum cui summa potestas.
Ecce, Simon Petre, quem gaudet [mens aurea] Christi
Eumen apostolicum cunctos ornare per annos.
In te sancta Dei pollens Ecclesia fulget,
In te firma suæ domus fundamenta locavit
Præcepta ætheri thori per sæcula nœas.
Cunctis clara tibi est virtus, censura, fidesque.
Bis senos inter fratres in principe sistis
Ipse loco, legesque novæ tibi dantur ab alto,
Qui fera corda domas hominum, qui pectora mulces
Christicolæ doces [tu] omnes esse per orbem
[Urberem],
Jamque tuis meritis Christi parat gloria regnum.

CAPUT II.

*Neanis mora, et translatio corporis. Brachium Fortis
quid?*

Post hæc autem omnibus consummatis, tertio Idus
Februarii obiit s. Sepultus olim in basilica Apostolorum
ante altare beati apostoli Petri subtus porphyre-
ticam lapidem, quem nunc nos inde trahentes, juxta
illius basilicæ sedem sepelivimus, traductusque est
per locum qui dicitur ad *Brachium Fortis*. Sed ubi
Brachium Fortis dicitur, aut pro qua dictum sit causa,
ignoratis. Et quia pauci sunt veterari qui sciunt,
ideo volo vos scire ubi dictum sit, et pro qua dictum
sit causa. Cum ieritis ad regionem Apostolorum non
longe a macerie Ovilionis, introeuntes vos infra Ar-
dicam beati Petri apostoli, ubi imago Domini nostri
Jesu Christi depicta est extenso brachio, et hinc ex
una parte effigies vasæ electionis Pauli, et.....
et ipsæ depictæ sunt. Dixi ubi dictum sit, dicam pro
qua causa sit. Duo viri cupientes fœdus inter se
iungi, dixit unus ad alterum habentem sobolem: Pe-
titionem parvam deprecor tibi, rogo, ut non in va-
cuum revertatur obsecratio mea. Cui ille alter: Non
gravabo te, quod tibi placet, fiat. Dixitque: Da mihi
filium tuum ut sim ei pater de sancto baptismo, et
aspiciam ego eum de fonte sanctificato. Simus
communiter patres, tu carnalis, ego autem spiritualis.

A At ille ait: In nomine Domini nostri Jesu Christi
fiat sic. Factumque est ita, et ex illa die postquam
baptizatus est infans, fuerunt communiter patres, et
dilectionem habuerunt in vicem in Spiritu sancto,
et osculo pacis, quia et sic concedet fieri, qui inter
se talia faciunt, eo quod non homines, sed Spiritum
sanctum inter se mediatorem ponunt, et ut sciat
major est spiritualis pater quam sit carnalis, quia
ille ex peccato procreavit filium, et in peccato natus
est ei filius, et ipse in peccato moratur filius. Hic
autem spiritualis pater postquam, ex unda baptis-
mi eum recepit, ablato diabolo et pompis ejus, genera-
tur filius spiritualis ex sancto fonte, sanctificatum
recipit filium denovo natum per aquam, et Spiritum
sanctum ^b. Contigit autem eo tempore unus ex his

B suprascriptis compatribus alteri compatri suo mu-
tuasse solidos trecentos, et cum devenit essent in
loco ubi superius audistis ad *Brachium Fortis*, di-
xit unus ad alterum: Mutua mihi, obsecro, occulte
solidos aureos trecentos. Cui ille respondens dixit:
Cras mane hic conveniamus, et deferam inter me et
te. Cumque inluxisset dies crastina, venerunt in lo-
cum ubi condixerant sibi, et numerata pecunia dixit
ille fœnerator ad compatrem suum: Ecce, compater,
accipe quod petisti; tantum provide inter me et te
quomodo mihi debeas reddere. Non vis mihi fidejus-
sorem dare? Non vis mediatores advocare? Non vis
pignus dare? Sed neque vis ut quis sciat propter vi-
superium, et hæc omnia tibi consentio. Cui deinde
respondit, et dixit: Talis terminus inter me et te
firmatus est, quem transgredi non possumus. Da
mihi tantum hanc mutuo nomine pecuniam: nihil
perdes. In conspectu Dei tibi dico; ubi sto, tibi red-
dam. Et respondens fœnerator ait compatri suo:
Compatere sit inter nos mediator Deus omnipotens,
cujus effigies hic depicta est, et iste ut *brachium*
Salvatoris fortis, et terribilis ipse sit fidejussor, et
isti duo magni principes apostolique, Petrus scilicet
et Paulus, testes sint inter me et te. Ista dextera
quæ eduxit filios Israel de terra Egypti, et hoc bra-
chium forte mihi hodie fidejussor existit, quia red-
dam tibi pecuniam tuam. Igitur numeratos ccc soli-
dos respiciens ad vultum Salvatoris ait: Domine
Deus omnipotens, in ipsis verbis quæ locuti sumus
huic compatri meo de solidos istos in sis fidejus-
sor; per tuum sanctum brachium eos trade, ut sis
in constitutum: si mihi eos non reddiderit, tu mihi
redde. Placuit illi, hos sermones posito constituto
armaverunt inter se fidejussorem fortem, brachium
Salvatoris, et recepta pecunia profectus est statim
ad negotiandum, et cum cœpisset hinc illucque ne-
gotiari, invenit quadruplum, ingressusque est Con-
stantinopolitanam urbem, et videns quia multiplicabatur
pecunia in manibus ejus, volebat Ravennam
reverti, et ecce tempus constitutum advenerat ad
reddendum pretium, et ipse minime venit. Venit

peccato, multo magis postea sanctificatum per Spi-
ritum sanctum

^a Not. marg., Hic fuit tempore orthodoxiæ matris
Gallæ Placidie. BACCH.

^b Not. marg., Quomodo antea natum peccatum de

autem compater ille, qui coneraverat, ad effigiem Salvatoris dicens: Domine Deus, æternus jam præterit dies constituti, unde tu mihi fidejussor fuisti de compatre meo, vigila causam meam, ne damnum habeam, redde mihi solidos meos, quos per tuum forte brachium dedi. In ipsa nocte apparuit illi debitori in somnis ipsum brachium Salvatoris dicens ad illum: Vade, redde pecuniam compatri tuo, quam accepisti, unde tibi ego fidejussor sum, quia quotidie molestus est mihi, quod cum non venisset, ivit ille etenim [iterum] ad ipsam Salvatoris effigiem, et calumpniavit ut supra. Et apparuit in ipsa nocte sanctum brachium illi, protestavit, ut nuper audistis. Contigit quadam die, venit ille qui pretium dederat, voces increpationis cœpit dicere ad sanctam Domini nostri effigiem; o Domine, quare non reddis justitiam meam? Fidejussor meus es. Per tuum forte brachium dedi, cœlestia regis, terrena moderas, mari imperas, et unum non coarctas hominem? Tu mihi dedisti pretium illud, et si tollere vis, quis te prohibet? Nullus, quia omnia tuæ subjacent potestati. Si terrenus homo mihi fidejussor fuisset, coegissem eum per iudicem, aut Civem Fecicum [ei vim fecissem] aut sic, aut sic recepissem pretium meum. Tu qui cœli et terræ Dominus es, nisi jusseris reddere, quid faciam? quando cœli ante te mundi non sunt, et sol, et luna non splendent, et angeli et archangeli tremunt, et terra liquescit, montes defluunt, elementa omnia deficiunt, ego qui sum ut tibi audeam loqui? Tantum misericordia tua super me sit, et causam meam defende, et redde, quia ecce duo testes ambo ad te apostoli electi. In eorum præsentia mihi fidejussor [tuum] forte brachium existit, et si aliter dico ipsi testimonium reddam, quia verissimi sunt, et linguas eorum claves cœli fecisti. Et his dictis ingemuit et recessit. In ipsa denique nocte apparuit ad ipsum compatrem suum debitorem Salvatoris nostri effigies in somnis dicens: Revertere citus Ravennam, et redde solidos compatri tuo, unde hoc meum brachium fidejussor existit, quia increpavit me, et calumpniam ipsius sustinere non possum, et scias si citus non ieris, et ille [mihi] plus molestaveris, perdes hic omnia quæ adquisisti, et corpus tuum flagellis tradam, et eris in tribulatione maxima omnibus diebus vite tuæ, et ibi deficiēs, D) Ego vero de meis thesauris reddo solidos duplum compatri tuo. Tunc surgens diluculo negotiavit, ut potuit, ipsa die navem ascendit, et Ravennam reversus est. Quo audito compater ejus, qui pretium dederat, gaudio plenus ivit ad domum ejus, quasi ad visitandum eum. Inter cætera verba cœpit sciscitari ab eo de pecunia mutuata. Cui ille respondit, omne negotium suum esse perfectum, et solidos quadruplicatos. At creditor dixit compatri suo: Si ita est, benedictus Deus, redde mihi solidos meos. At ille respondens dixit ei: Gratanter faciam, non hodie, quia sero est. Cras mane eamus ante fidejussorem in eum, id est, brachium forte, quod me valde istis diebus impulit. Ibi tibi reddam, et in conspectu

A duobus principibus testibus nostris. Altera vero die detulit ille debitor quadringentos aureos. Ierunt ad locum, ubi ipse mutuavit, et ille dedit, et numeratos denuo quadringentos solidos dixit debitor, ad comparem creditorem suum: Bene mihi fecisti, quia de paupertate me sublevasti, et benedixit omnipotens Deus negotium meum, quadruplicavit pecuniam. Tolle modo trecentos solidos, quos mihi mutuasti in conspectu fidejussori meo, et duobus testibus nostris, et insuper centum alios servo tibi, ut, si innocens, eo quod in constituto die paratus non fui, vel ut etiam pro exenio. Et respondens ille compatri suo dixit: Absit hoc ut plus recipiam, nisi quantum tribui. Non permittat hoc forte brachium, quod inter me et te mediator est, ut usuras accipiam usque ad corrigiam calcamenti. Et respondens ille debitor dixit: Juro tibi per hoc brachium forte, [et veritatem manifesto] quia quomodo multiplicabatur in meis manibus pecunie, nisi hoc brachium coegisset me tribus vicibus, non hoc anno Ravennam reneassem, sed illis noctibus, et illis quæ succedunt diebus veniebat ad me in somnis, et protestabatur dicens: Vade, redde creditori tuo pecuniam quam mutuisti, quia molestus est mihi compater tuus, me fidejussor tuus hodie inquietavit. Sic ammonuit me per duas vicēs. Mensis vero istius die quadam venit ad me nocte ista sancta Domini nostri effigies, cœpitque increpare dicens: Quare non revertis reddere pecuniam creditori, tuoque compatri, quam per hoc brachium meum spondidisti reddere. Satis mihi hodie homo ille molestus fuit, et ploravit coram me, insuper dixit mihi quia si terrenum hominem fidejussorem habuissem, jam restituisset mihi. Surge celeriter, vade, redde, quia alias lamentationes non sustineo: dure mihi sunt, ne forte per duritiam blasphemet, et non solum pro pecunia, sed pro rationem reddas. Non moreris, sed surge, vade. Scias si tardaveris, ego dabo solidos de gazophylacio meo, et tu hic ista forma omnia perdes, insuper corpori tuo noxam tradam. Alia vero die eundem [eundem] ingressus propitiis ventis properavi ad istam servitiam a Deo civitatem Ravennæ reddere tibi omnia, sicut et feci, et nunc posco, ut tollas centum istos aureos, quia fecisti tibi, ut non aliqua nociva mihi causa teneatur astricta. Cui alter respondens dixit: Juravi tibi per Dominum et per hoc brachium forte, quod redexit te huc, quia non accipiam usque ad pugillum pulveris, nisi sola tua dilectio, quam quotidie teneo. Et ut scias ad ista tua eloquia, sicut tu facis, quando in nocte compellabat hoc brachium de me [mea] justitia, ego interpellabam super te, et benedictus Deus, qui te salvum et incolumem reduxit ad propria tua. Et nunc innocens sis de hac causa in conspectu Dei æterni et a me, et nostram charitatem permittat ipse omnipotens Deus, quomodo hic firmata est, sic permaneat usque in æternum. Videamus, et caute agamus, ut non nos unus alterum fraudemur, quia hoc brachium forte mediatorem inter nos constituimus. Et hoc diebus præ

gaudio flebant, et osculabant se invicem. Ierunt in pace, et ex illo die pro hac causa vocatus est locus ille Brachium Forte usque in hodiernum diem; sed pauci sunt qui sciunt. Inde transductum est corpus beati Neonis archiepiscopi, et sepultum est, ut superius notavimus. Domum quam ædificavit vidistis, et in ipsa domo, ubi imagines apostolorum Petri et Pauli tessellis factæ sunt hinc et inde iuxta crucem conspexistis, et unam lineam versiculi, in qua continetur: *Domnus Neon episcopus senescat nobis, legistis. Sedit annos menses dies*

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI NEONIS.

Quinque Dagubita, et triclinium quid? Compatri vocabulum, et ejus significatio, Mutui contrahendi solemnitates, Civis Fecicus quid? Cumbum, cumbæ, cymba.

I. Inter aedes quas Neon ædificandas curavit, speciali observatione digna videtur, quam noster vocatam ait *quinque Dagubita*, cujus partem *triclinium* videlicet accurate satis describit. Dagubita idem fore, ut arbitrator, significat ac *accubita* scriptoribus corruptæ Latinitatis, et ἀκούβητον apud auctores corruptæ Græcitatatis. Anastasius in Gregorio III: « Item *accubita*, quæ sunt ad B. Petrum in ruinis posita a fundamentis noviter restauravit atque depinxit. » Vide Ducangium in utroque Glossario. Distinguit autem Agnellus ædem *quinque Dagubitas* a triclinio tanquam totum a parte, et ædem quasi διὰ πέντε τὰ ἀκούβητα propter quinque accubita a triclinio, singulari videlicet loco, ubi convivii episcopus cum præcipuis clericorum et laicorum, certis solemnitatibus, accubebat. De hujusmodi locis petit laudatus Ducangius, ut suam videas Constantinopolim Christianam lib. II, cap. 6, ubi de tribunali IX Accubitum, quæ quidem illustrare possunt hunc Agnelli locum. *Τραβουδάριον* XIX ἀκούβητοι: cum silentiario seu secretario idem esse sentiunt etiam eruditi: Ibi conveniebant *συμβούλοι*, qui videlicet silentio obligati aliquid agebant: quare apud Theophanem *Σύνοδος ἐκράσιον* interpretantur, *synodum*, sive *consultationem celebravit*. Ea de re videtis laudatum Ducangium in utroque Glossario. Quod spectat ad *accubita* convivii ecclesiasticorum destinata; in basilica Leoniana Romæ summi pontifices hujusmodi locum habebant prope Lateranas aedes, ubi in festo Paschatis ac solemnioribus aliis certis caeremoniis convivio excipiebant clerum, et cum aderant, reges et principes Romæ degentes, quem et in hunc diem musivo opere eleganter ornatum vidi. In Ordine Romano Benedicti S. Petri canonici, quem tomò secundo Musei Italici edidit Mabillonius noster, scripto, ut ipse conjicit, ante Cælestini secundi pontificatum, ritus describitur quo pontifex convivio excipiebat cardinales in die Paschatis, qui cum cubitus, sive accubitus, et cubitorium, sive cubitorium distinguit, et convivii pompam exponat, hic loci describi meretur: « Judices autem ducunt eum (papam) illa die in basilicam magnam Leonianam, in cameram ubi sunt preparata XI scannia et unum subsellium circa mensam domini pontificis, et lectus ejus bene præparatus, in figura XII apostolorum circa mensam Christi, quando comederunt pascha. Ibi jacent in cubitis quinque cardinales, et quinque diaconi, et primicerius ad prandium, dato prius presbyterio in camera cum manibus, sicut in die Natalis Domini. Surgit inde, et venit ad locum qui dicitur Cubitorium, ubi agnus assus benedicitur, quem benedicit

et redit ad præparatum lectum mensæ. Tunc dominus pontifex tollit panem de agno, et prius porrigit priori basilicario dicens: Quod facis, fac citius; sicut ille recepit ad damnationem, tu accipe ad remissionem. Et mittit in os ejus, qui accipit et comedit. Reliquum agni dat XI discumbentibus, et aliis, quibus placet, et sic omnes comedunt. Ad dimidium vero convivium ex præcepto archidiaconi surgit quidam diaconus, et legit lectionem. Cantores autem ex præcepto domini pontificis cantant sequentiam quæ sit conveniens Paschæ modulatis organis, eaque finita, eunt, et osculantur pedes pontificis, qui dat eis coppam plenam potione, et accipiunt a sacellario unum byzantium. » Ita Ordo laudatus num. 48, et fere eadem habentur in Ordine Romano Centii Camerarii, num. 35, ubi correctus pro τὸ *Cubitorum*, legitur *Cubitorium*.

Versus ascriptos triclinio satis elegantes vides, quique auctorem suum commendent. Sphalmata plura emendavi, quæ exscriptoribus imputari debent; nonnulla tamen, in quibus commode divinare non potui quid mendii cubaret, reliqui corrigenda lectori.

III. Adnotato Neonis obitu, indicat translationem corporis ejus suo tempore factam, et ex hoc etiam capite commendat quæcumque de eo tradiderat. Subsequitur narrans rationem ob quam imago illa Salvatoris ad Brachium Forte diceretur. De ea forte imagine intelligenda sunt quæ leguntur ipitio synodi celebratæ per Gerbertum archiepiscopum anno secundo imperii Othonis III, indictione undecima *sub imagine Salvatoris infra valvas majoris ecclesie Ravennatensis*: quam synodum ex manuscripto codice Vaticanæ bibliothecæ edidit Ughellus in *episcopis Ravennatibus*, tom. II, pag. 351. In ea narratione Agnelli vides primo quo vinculo fœderaque conjunguntur pater et susceptor baptizati. Hinc compatri nomen summe necessitudinis signum habitum est, non modo inter susceptorem et susceptum, sed etiam susceptorem et suscepti parentes, ex quo cognationis spiritualis canonicum vinculum ortum est, de quo canones, ac postremo conc. trid., sess. 24, *de Reform.* cap. 2. Id vocabuli usurpatum aliquando videtur ad significandam amicitie excellentiam. Sic monet Ducangius inter epistolas Stephani III extare unam cum hac inscriptione: *Pippino regi et nostro spirituali compatri*. At fortassis ea compellatione intendebat pontifex Pippinum ad Ecclesiæ tutelam excitare, patrem secum eundem vocitans respectu ejusdem Ecclesiæ. *Amicitie fœdus et compaternitatis necessitudinem* habes apud Petrum Damianum, lib. II, epist. 17.

IV. Habes contrahendi mutui solemnitates et personas. Fidejussor adhibetur, qui etiam *Mediator* dicitur, et testes; tempus vero statutum quo mutuatarius mutuum reddere promittit *constitutum* vocatur. De his omnibus suis erudite locis laudatus Ducangius in Glossario Latinitatis, quæ exscribere renuo, ne aliena explare videar. Difficilis est divinare qui *Civis Fecici* nomine veniat, ubi eum qui mutuum dederat in hunc modum Salvatoris effugie loquentem Agnellus inducit: « Si terrenus homo mihi fidejussor fuisset, coegissem eum per judicem, aut Civem Fecicum, aut sic, aut sic recepissem pretium meum. » Ex contextu apparet civem significari, qui vel ex officio, vel ob opinionem apud cives partam in hujusmodi negotiis debitorem, vel fidejussorem ad reddendum adigere poterat. Ceterum hæret aqua. *Cumbum* alibi navis genus memorat mutuatarius, qua Constantinopoli Ravennam reversus est: *cumbam* alii quasi *cymbam*. Vide laudatum sepens Ducangium. Aliæ clara sunt, nec majori examine indigent.

VITA S. EXUPERANTII.

CAPUT PRIMUM.

Ecclesia B. Agnetis edificata. Civitas Argentea in processu constructa. Felix patricius occiditur. Eudoxie adventus. Tricolos edificatur.

Exuperantius XIX, vir grandævus, humilis et talis, prudens in operibus bonis. Quod sui antecessores edificaverunt, iste incolumis tenuit. Illius temporibus ecclesia B. Agnetis a Gemello subdiacono istius S. Ravennæ ecclesiæ, et rectore Sicilia constructa est, et multum eam ditavit in auro, argentoque, et palliis sacris, et civitatem Argenteam in processu construxit natalis ipsius martyris, et usque nostris temporibus perduravit. In diebus ejus occisus est Felix patricius ad gradus ecclesiæ Ursianæ mense Maii, et facta est domina Eudoxia Augusta Ravennæ VIII. Idus Augusti. Nihil amplius seniores nostri, et longævi mihi de ejus Vita retulerunt. Non memorabilem habet historiam. Edificator Tricoli, sed non consummavit.

CAPUT II.

Historia ratio redditur. Sancti Exuperantii obitus, et sepulcrum.

Et si aliqua hæsitatio vobis hunc Pontificalem legentibus fuerit, et volueritis inquirere dicentes, cur non istius facta pontificis narravit, sicut de cæteris predecessoribus, audite, ob hanc causam. Nunç prædictum pontificalem a tempore B. Apollinaris post ejus decessum pene annos 800, et amplius, ego Agnellus, qui et Andreas exiguus sanctæ meæ hujus Ravennatis ecclesiæ præbyter rogatus, et coactus a fratribus ipsius sedis composui, et ubi iavens quid illi certius fecerant, vestris aspectibus aliata sunt, et quod per seniores et longævos aucti, vestris oculis non defraudavi. Ubi [Et ubi] historiam non inveni, aut qualiter eorum Vita fuisset, nec per annosos et vetustos homines, neque per ædificationem, neque per quamlibet auctoritatem, ne intervallum sanctorum pontificum fieret, secundum ordinem, quomodo unus post alium hanc sedem obtinuerunt, vestris orationibus me Deo adjuvante, illorum vitam composui, et credo non mentitum esse, quia et oratores fuerunt, castique et eleemosynarum et Deo animas [animarum] hominum acquirentes. De vero illorum effigie si forte cogitator fuerit inter vos, quomodo scire potui; sciatis, quod me pictura docuit, quia semper stebant imagines suis temporibus ad illorum similitudinem. Et si alteratio ex peccatis fuerit, quod adfirmare eorum effigies non debuissem, Ambrosius Mediolanensis antistes in passione beatorum martyrum Gervasii et Protasii, de B. Pauli apostoli effigie cecinit dicens; *cujus vultum me pictura docuerat*. Qui jussu divino pontificatum finivit, et vitam IV Kal. Junii, sepultusque est in jam dicta basilica S. Agnetis Martyris ante altare sub porphyretico lapide. Alii ajunt post altare

A subtus porphyretico lapide. Sedit annos, menses dies

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI EXUPERANTII.

Civitas Argentea quid, quidve processus? Agnelli fides. Cætera, quæ de Exuperantio narrantur, Agnello ignota.

I. Pauca in superioris dissertationis parte secunda, num. 6, aliud agens præmisi, quæ tamen possint satis lectorem docere quid sentiam de communi sententia eorum, qui recentioribus sæculis de Ravennæ rebus scripsere, quique ex hoc Agnelli loco se sufficiens documentum habere crediderunt; quod scriberent Exuperantium Ravennæ episcopum Argenteæ oppidum struxisse. Nunc res paulo attentius est examinanda. Verba Agnelli sunt hæc: « Illius (Exuperantii) temporibus Ecclesia B. Agnetis a Gemello subdiacono istius sanctæ Ravennæ Ecclesiæ, et rectore Sicilia constructa est, et multum eam ditavit in auro argentoque, et palliis sacris, et civitatem Argenteam in processu construxit natalis ipsius martyris, et usque nostris temporibus perduravit. » Fætor me hic nil solidum videre, cui superstruat assorta Argenteæ edificatio. Etiam ex quo altero scriptore antiquo, recentiorive oppidum illud civitatis nomine nuncupatum agnoscere possumus? Agnellus ipse infra in Vita Agnelli episcopi Argentam ipsam Rus vocat, ita enim habet: « Atquisivitque Rura in Ecclesia Ravennæ Argentea, quæ dicitur, et infra ipsius Ruris monasterium B. Georgii a fundamentis edificavit. » Qui fieri potuit, ut idem, qui antea Argentam civitatem dixerat, postmodum Rus diceret? Præterea ea verba, quæ certe ad civitatem Argenteam referuntur, et quibus constructa dicitur « in processu natalis ipsius martyris, » et quæ sequuntur « usque nostris temporibus perduravit, » satis, ut patet, clara sunt, et videamus nullo modo referri posse ad civitatem seu oppidum Argenteæ. Posteriora etiam significarent scribentis tempore Argenteæ oppidum periisse, id enim verba ipsa sonant, et in similibus eadem frasi utitur Agnellus loquens de his, quæ se vivente persumptum ierant. Sic infra in Vita Maximiani « Et prædicta episcopia (arianorum) usque ad nostra tempora permanserunt, » et alibi eodem modo loqui amat. At quid est, civitatem Argenteam constructam in processu natalis Martyris? Dicam quod sentio. Sermo hic de donariis a Gemello subdiacono rectore Sicilia oblati Ecclesiæ sanctæ Agnetis a se ipso edificatæ. Inter eam civitatem Argenteam fuit, quæ usui erat in processu fieri solito recurrente die natali sanctæ Agnetis sacro; quod quidem donarium perierat Agnelli tempore recentiorum episcoporum, de quibus suo loco, prodigalitate. Hoc modo explicata ritè sibi constat oratio. Verum cum variis antiquis processus essent, de processu hic agi, qui martyris ad cultum spectaret, nullo ambigo. Ἰσοκράτης sive Ἰσοκράτης Ἰχθυῶν, seu novit dicebantur Byzantini imperatores, cum solemnè pompa adhibita ad palatia Constantinopoli proxima procedebant, vel ibidem morabantur, quæ de re eruditissimo Ducangius in Constantinopoli sacra, lib. IV, sect. 11, num. 2, et in Glossario Græcitatibus. Ex his tamen, quæ in eam rem congesti laudatus scriptor, apparet eodem nomine vocatum ritum ecclesiasticum procedendi, quo episcopi cum clero et populo certis solemnitatibus procedebant, quod ex eo fortasse, quia et ipse imperator cum pompa, et apparatu esse solet, πρόκτερον fieri dictum fuit. Id astruit conc. Constantinop. sub Mena Actor. III, ubi dicitur: « Ev

συναξει της δεσποινης ημων της θεοτοκου, και αγιας Μα-
 ριας, της θεομητορος εν Βλαχέρναις, προκειμένου εντός Πα-
 τριάρχου. In synaxi reginae nostrae Matris Dei, et
 sanctae Mariae, quae est in Blachernis, cum habebatur
 processus imperialis. De processibus autem hujus-
 modi, quos ex imperatoris interventu ita specialiter
 vocatos conjici posse videtur, loqui existimo Anastasi-
 um in Agathone, ubi narrat, instante pontifice, epi-
 scopo cuidam ab imperatore interdictum, ne ad pro-
 cessum veniret. Processus hujusmodi cum imperatoris
 interventu, et pompa, Exuperantia, et successorum
 aliquot tempore Ravennae habitos, suadet Valenti-
 niani ibidem mora, et conjectura locum faciunt, mo-
 tes et ritus Constantinopolitanis in multis ab Ecclesia
 Ravennate affectatis. Sic Ecclesiae eadem appellatione
 vocata, quae celeberrimae Constantinopoli, ut sanctae
 Mariae in Blachernis, cuius operis scriptor Agnellus
 abbas fuit.

II. In his autem processibus celebritatem et læti-
 tiam in notale martyrum intentam potius crederem,
 quam penitentiam, seu expiationem, quae ceterum
 in litaniis, processionibus et rogationibus primario
 intendebantur; ac de hujusmodi processibus frequen-
 tia populi celebratis loqui arbitror Hieronymum ad
 Anastochium epist. 22, illam a processibus removens:
 Martyres tibi quaerantur in cubiculo tuo, nunquam
 causa deerit procedendi, si semper, quando necesse
 nest, progressura sis. Idem suadet epist. 12, ad Gau-
 dentium, et epist. 7, ad Laetam. Ad processus revo-
 candam censeo pompam, qua festivis diebus per an-
 num episcopus, seu Romanus pontifex ad missarum
 mysteria procedebat, de quibus in Ordinibus Romanis,
 qui dum agebantur a pontifice procedente dirimeban-
 tur lites, et causae, ut apparet ex Ordine primo a
 Mabillonio edito num. 2, ubi Mabillonius ipse adno-
 tat. Sic causae nunquam in ipso processu frile-
 bantur, unde processus vocabulum lingua nostra
 Gallica (imo et Italica) pro lite fluxisse, quidam viri
 docti opinantur. Porro distinctionem processuum
 liturae, et celebritatis causa habitorum ab his qui
 expiationis et penitentiae causa fiebant, apparet ex
 ipso ritu, etenim in his collecta in una Ecclesia ha-
 bebatur, statio in altera, in illis vero procedebat
 absque collectis. Vide Indicem Stationum ab ipso
 Mabillonio editum tom. II. Musei Italici, ubi collectae
 adnotantur singulis diebus per Quadragesimam, mi-
 nime autem in aliis. Novi oppositum quodammodo
 fecerit Mabillonium ipsum, cuius auctoritate deter-
 mitis, fere ab aliis scribendis recesseram Stationes,
 quas collecta procedebat, solemnes, alias privatas

vocat ipse in Commentario praevio, num. 5. At die-
 rum et occasionum distinctio quibus fiebant, a nos
 suadere videtur. Hinc et modo oratio illa quae colle-
 cta improprie vocatur expiationis causa semper ad-
 jungitur orationibus diei. Praeterea utraque solem-
 nes fuisse, vix dubitari posse reor ex Ordinum re-
 ctione, in quibus describitur pompa solennis pro-
 cediendi. Sic in Ordine primo, num. 2, et alibi.

III. Quae vero donarii species civitas Argentea?
 Profecto nisi mendum descriptoris visio cubet (quod
 valde suspicari) arguerem licet, civitatis Argenteae offi-
 cium in tabula expressam, argenteis videlicet hircis
 obductam, quae in solemnioribus processibus, et po-
 tissimum in die natali sanctae Agnetis ornatus grala
 exponeretur; nam ceterum in processibus quae dese-
 rebantur, ad missa exuperantiae pertinebant. Illud
 demum evincit hic de Argenta oppido minime Agnel-
 lum loqui, quod civitas illa vocaretur, quae episcopo
 gaudebat, caetera loca dicebantur. Vide et
 rei argumenta apud Ducangium verbo Castrum, et in
 appendice primi tomii, verbo Civitas. Id etiam Gi-
 talis Argenteae edificationem, sive constructionem
 tribui potius Gemelto quam Exuperantio, efficit, ut
 mirum sit bello adeo hinc Argenteae oppidi imita-
 tellecta, et Exuperantio attributa.

IV. Verba illa aedificator Tricoli, sed non consum-
 mator, videntur hic irrepsisse altunde, cum infra
 eadem illam a Petro Chrysologo fundatum narrat
 Agnellus, et versus adjecti id ipsum probent. Hoc
 ipsum, quae immediate procedunt et subsequuntur,
 vix alias separabilia, legenti suadent.

V. Quae sequuntur astruenda Agnello fidei appri-
 me faciunt; sincere enim fatetur se cum vel ex docu-
 mentis, vel ex aedificiis, vel ex majorum traditione
 episcoporum gesta actaque intellexit, ea scriptis
 mandasse, dum vero omnia deerrant, ne seriem po-
 tificum interrumpere, et dixisse quae sibi probata
 conjectura vera videbantur. Perperam igitur ex elo-
 gis generalia tantum tradentibus, argumentum suffi-
 ciens visi sibi habere plerique certa nonnullis
 episcopis ascribendi. Verum multo magis refellitur
 fabula pseudo-dextrina a Fabro laudata, et
 refellitur conjectura de epistola Hieronymi huc
 Exuperantio scripta; haec enim omnia Agnellus igno-
 ravit, et ignorare Ravennates Agnello seniores;
 utinam autem, quam hic Agnellus in scribendo fidei
 factat, et in antiquioribus narrandis utcumque ser-
 vasse fateatur, ubique, et in recentioribus custodi-
 set, minusque suorum contraneorum fabulis, su-
 que in Romanam sedem aversioni indulisisset!

VITA S. JOANNIS

ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΗΤΟΥ

CAPUT PRIMUM.

Breve Joannis elogium. Basilicae S. Laurentii et sa-
 celli S. Stephani aedificatio. Lauricii Acta.

Joannes XX [primus Bacch.] virtute valde vene-
 rabilis, pauperum nutritor, pudicitia ornatus, amator
 castimoniae, ad cujus orationem angelica agmina de-
 scendebant. Mediocris corpore, tenuis facie, mace-
 ratus jejuniis, egenorum alimonia tributor. Ipsius
 temporibus Ecclesia B. Laurentii martyris, quae sita
 est in Caesarea, constructa ab Lauricio majore cubi-
 culi Honorii Imperatoris, cum summa diligentia com-
 pta esse cernimus mirae magnitudinis aedificiorum.
 Sed tamen de jam dicta Ecclesia non sileam, quo-
 modo auctori a narrantibus. Idem Honorius Caesar
 jussit huc Lauricio ut in Caesarea ei palatium aedifi-
 caret. Qui sumpta pecunia in Caesaream pervenit,

ibique jam dictam basilicam beati martyris aedifi-
 avit. Quae cum omnibus consummata fuisset, reveras
 ad suum dominum, ut ei expletam aulam comais-
 sam narraret; moxque eum turbatum invenit, et
 sedens imperiali habitu, ita architectum Lauricium
 in ira interrogare cepit, si tota regalis aula, quam
 fabricare jusserat, perfecta in suis operibus fuisset.
 Invidiosa et prisca fraus malivolos homines aures
 imperatoris temptaverant, quod beatus Lauricius non
 aedes imperiales, sed ecclesiam aedificasset. Qui re-
 spondens ait, magnam aulam honorifice servasse,
 atria, excelsas arces et cubilia promiscua, ad ipsius
 domus latera suffulsiisse. Imperatoris ira quievi, qui
 dum ex longinquo itinere Honorius Augustus ad Ca-
 saream pervenisset, vidensque sublimia aedificia,
 placuit valde sibi, qui cum intus fuisset ingressus,

veloci cursu Lauricius fugiens post sanctam aram, ut evadere potuisset. Quem cum jussisset Honorius comprehendere, cecidit in faciem suam pronus in terram, et factus in estasi, pretiosissima gemma, quam in corona capitis habebat, infixæ est in uno ex lapidibus, suumque caput sursum erigens post nebulatis oculis, visumque receptum, vidit post ipsum Altare beati Laurentii, quod beatissimus papa consecraverat Johannes, stantem prædictum Lauricium, et athleta Christi Laurentius manum super Lauricii colla asperentem. Tunc imperator Lauricium justiorum se judicavit, et relictæ iracundia, ac si patrem, eum venerare cepit, et secundum inseret omnes in palatio habuit. Vixit autem in mundi ipsius [istius] luce annos xcvi. Ipsius imperatoris temporibus defunctus, est in senectute bona. Sequēbatur rex cum militibus iugentibus feretrum, sepultusque est in monasterio sanctorum Gervasii et Protasii, juxta prædictam ecclesiam mirabiliter decoratam musiva aurea, et diversorum lapidum genera, singulaque metalla parietibus juncta. Arca vero illa, ubi præstantissimum corpus requiescit, tanta perlucida, ut quidam asserunt, fuit, ut a prætereuntibus infra pium corpus videretur, et cur non hodie apparet, ut prisca apparebat tempore, ut nuper dicam, didici. Nescio nomen quis ille, imperator voluit ad suam abstrahere utilitatem. Nocte quadam assitit beatus Lauricius custodiæ spoliarum, et dixit: Affer cinerem et aquam, et hinc sepulcrum meum, et postmodum diligenter lava. Quo facto candor evanuit. Alia vero die, cum veniens cementarii ad tollendum, viderunt detariorem, nunciaverunt præposito, qui super vectigalia erat, deinde nunciantes in atria principis dimiserunt. Lisque adhuc, et ipsam arcam non terra sustentat, neque lapis, et antequam in cubiculum arce ingredaris, manu dextera aspexeris juxta quod effigies trium puerorum musivo depictæ sunt. Ibi litteras aureas invenies continentes ita: *Stefano; Protasio [Gervasio], B. Marturio, et sibi memoria æterna Lauricius hujus dedicavit sub die III Kal. Octobris, Theodosio xv, et Placido Valentiniano a* Et in arcu majoris tribunæ in quantum valuimus legere ex parte, invenimus continentia ita; quod in quatuor annis et sex mensibus ædificationem consummassent, et omnia sunt omnia, et in ingressu ecclesiæ reperimus scriptum, quod Opilius multum eam ornavit in argenteo et auro [ipsam exornasset frontem, qui ipse Opilius]. Et si diligentius inquiras, multus ornatus Paralitiis b majorum vasculorum, tam coronæ, quamque et calices appensorii c, quos in ornamentis certissime habere Ursianam ecclesiam ex ipsa martyris basilica sublatis fuerunt. Et ipse sepultus est Opilius parte mulierum circa mediam subditam. Gemma vero illa, unde superius memoravimus, tam præstantior gemmis fuit, ut ad illius lumen noctu po-

tuisset homo per ipsam Ecclesiam gradere. Etiam, aiunt quidam, extrinsecus fulgebat, et apparet signum lapidis, ubi infixæ fuit usque in præsentem diem.

CAPUT II.

Adventus Attilæ. Joannis occursus. Atilla placatur d.

Eo namque tempore, cum episcopalem cathedram Ravennatis Ecclesiæ beatus jam dictus obtineret Joannes, contigit ut Atilla rex Hunnorum fines Italorum vastaret, atque suis mucronibus populorum corpora jugularet. Cum ad oram Ravennatam properasset, ut eam eversam, et ejus habitatores telis interemisset, atque illius hostes, ut multitudo locustarum per sablonosa loca fusa jacerent, die uno, et altero Ravennam properaverunt cum thoracibus et clypeis. Ipse vero rex lorica indutus, et circumfusus armis bellicis, pectusque suam umbone tegebat, cristatus capite cum exercitu gradiebat. Quem ut sanctissimus presul sensit Joannes, totus se cum magnis lamentis, et largissimis votibus in orationem omnipotentis Domino pronus in faciem stravit, pelivique mortem animæ suæ, ut non suos filios, vel filias, Ravennatesque cives in exterminium aut in consummationem videret evelli, vel dissipari, et nec sua Ecclesiæ contaminata esset ab iniquis, et crudelissimis hominibus, et non videret excidium civitatis in direptionem prædantium; et animas illas quas ipse e supersitiosa gentilitate soli Deo adquisierat, paganorum non subjugatis [subjugatas] manibus videret, et ne iterum ad errorem gentilitatis redirent, et ne animas illas fallacissimus diabolus suis ditionibus manciparet. Igitur dum sanctus in [vir] tota nocte pervigilans sisteret, et pro suis oculibus incessabiliter Dominum deprecaretur, fixis in terra genibus, iunsoque pectore colaphis, expansis manibus Deum talibus vocibus deprecabatur: *Omnipotens Deus, cujus mirabilia inenarrabilia sunt, exaudi me servum tuum humilem, et peccatorem; suscipe orationem meam, piissime Pater; perveniant lacrymæ meæ ante conspectum misericordiæ tuæ. Adesto mihi Deus [meus], qui ex nihilo fecisti cælum, verboque solidasti terram, qui super molem statuisti cacumina montium, qui formasti hominem ex liquido elemento, in cujus factura delectatus es, et præcepisti ei te solum timere. Sub tuo, Domine, imperio omnia contremiscunt, ante tuum conspectum fugient [fugiunt] cæli, tremant terra [terra], montes commovebuntur, fluentia quassantur, tremant angeli, metuent [metuunt] archangeli, trepidant dominationes, principatus, et potestates currunt [corruunt], nubes et ara disperguuntur, sol obscurat radios, luna obtenebrescit, caliginem claritatem astrorum minuitur. Miserere nobis, formator humani generis, libera nos in manu fortis et iracundus ab ipsa ecclesiâ Ursiana, quo deportatus est.*

^a Not. marg., Hic Theodosius fuit filius Arcadii filii Theodosii I. Hic Valentinianus fuit gener hujus Theodosii II, et filius Placidii et Constantii, qui requisitus Ravennæ. BACCA.

^b Paralitiis. Legendum reor foralitiis, id est ex-

^c Calices appensorii idem fuere ac ansati.

^d Hæc ad Joannem Chrysologum successorem spectant.

brachio excelso; salva nos per tuam sanctam victri-
 cem dexteram. Tu es, Deus, in caelo sursum et in
 terra deorsum, qui Pharaonem cum curribus et
 exercitibus suis in profundum pelagi demersisti, et
 Israelitica castra protexisti; qui Amalech evertisti
 et Amorrhæos contrivisti; qui castra Assyriorum
 per angelum tuum sanctum centum quadraginta
 quinque millia prostravisti. Supplico, omnipotens
 Deus, ut tribuas nobis adiutoriam de sanctis coelis;
 tuis, quia tu conteres bella. Dominus nomen est illi
 per Dominum nostrum Jesum Christum Filium
 tuum, qui tecum vivit, et regnat Deus in unitate
 Spiritus sancti, per omnia secula seculorum.
 Amen. » Post vero, consummata oratione, surrexit
 de loco lacrymis ore pleno [plenus]. Alia vero die
 de loco diluculo processit beatissimus quasi ad so-
 lemnia missarum, indutusque schemata angelica
 (Id est, ornamenta, Baech.) cum sacerdotibus, et
 clericis, et cum thurribulis ante illos iacensa offeren-
 tes, cum ingenti lumine canendo, et Deo psallendo
 simul ad prædictum regem Attilam properaverunt.
 Tanta etenim divina pietas iestitit, ut car regis non
 solum ferocis lenocinia viderentur, sive corruscantia
 vestimenta viderentur esse deposita, verum
 etiam pro sanctissimo viro rex cum suis exercitibus
 adversus alium, si necesse fuisset, dimicaret regem,
 et quos nuper venerat perdere, postmodum defen-
 saret. Igitur sedente rege in regali solio, vestimenta
 auro textilis, purpurea indutus, videns eum a longe
 venientem ad se cum suis psallentem sacerdotibus,
 ad suos ait: « Unde sunt viri isti candidissimi psal-
 lentes, vel unde venerunt, aut quid volunt? Ego
 enim tales homines nunquam meis visibus vidi, nive
 candidiores, præ omnibus pulchriores, et valde electi.
 Et iste, qui prævius eorum est, quasi angelus Dei? »
 Hi qui aderant respondentes dixerunt regi: « Do-
 mine invictissime, rex triumphator, virum istum
 quem in medio candidorum stantem et plorantem
 ceras, supplicare tuum potentem brachium, at par-
 cas, venit, misericordiam petit, pietatem tuam pos-
 tulat. » Rex autem ad illos: « Ob quam causam? »
 Dixeruntque: « Ne floridam Ravennam in exter-
 minio tradas, ut ad lætitia [lætitiā] cives civita-
 tis restituas. » Iterum rex interrogans ait: « Et
 unde est ille? » Et dixerunt: « Etiam ipsius epi-
 scopati sedem ipse regit: » et ait rex: « Interro-
 gate eum, quid sibi vult, aut quale solatium illi
 impendet, vel pro qua causa ille nostris aspectibus
 stravit; » et respondentes regi dixerunt: « Audien-
 tes omnes virtutem tuam magnam, et manum tuam
 validam, et tuum esse potentissimum brachium,
 phalangesque tuas robustas; ideo hic vir venit ad
 te, et pro suis filiis cupit animam suam morti tra-
 dere, ne suæ subversionem videat civitatis, quia fa-
 ma tua victoriosa in omnem terram crevit, et ma-
 xime divulgata est. » Dixitque ad illos rex: « Quid
 dicitis inauditam rem? Vestris sermonibus asperse
 aures meas tentastis. Nonne mundana lex censuit
 ut quicumque regis aures inutilia nunciaverit, gla-
 dium jubet demoliri? Dicite mihi, o vos omnes qui
 hæc causam nostis, et diligentius curiose audiam;
 quomodo potuit hic unicus homo tantos filios pro-
 creare? » Et respondentes de astantibus regi cum
 mirro metu et veneratione, timore terrili dixerunt:
 « Non est ita ut noster arbitratur dominus; tamen
 si vultis audire quomodo sui filii sunt, veris asser-
 tionibus et certissimis eloquiis manifestemus. Non
 ex conceptu carnis, aut ex pollutione libidinis, sed
 spirituales filii sunt, quos ipse omnipotenti Deo ad-
 quisivit, et ex paganorum cultu pertraxit. Pro ipsis
 desiderat mori, pro ipsis se sacrificium offert, ut
 antequam vel unus ex suis ovis extinctus sit,
 antea se cupit tuo vibrante brachio gladio jugu-
 lari? » Audiens itaque rex hujusmodi verba per-
 unam scilicet horam in semetipsum contremuit, et
 facies ejus immutata est, vultus ipsius erat pallore
 præditus, corque ejus maxima tempestas [tempe-
 state] quatiebatur, et cogitationes invicem varia
 succedebant. Mens illius vagabat, consilia ejus in
 diversa raptia sunt, toto obstupuit corpore, in esta-
 sim factus est, et quod coram illo astaret talis sancti-
 simus vir qui angelicam faciem contemplare me-
 ruit, quem quotidie ad cœlestia colebat [extolleba-
 tur] mente, cui sanctissime ad sydera resonabant
 laudes, qui sanctis prophetis assimilatus est, et san-
 ctorum apostolorum imitatus est præconia, etiam
 Dominum imitavit Christum, qui se pro suis tradi-
 dit ovis. Sed Christus Deus Dei Filius pro nobis
 miseris in fixura crucis ex corpore animam produxit,
 et de fauce Draconis hominem quem ex limbo dudum
 considerat, iterum reparavit, et postmodum rediit
 ad sedem supernam. His itaque gestis sensus regis
 ad eum reversus est, et quasi nuper mente captus
 esse ab hominibus videbatur, sancti viri interces-
 sionibus ad propriam [suam] redditus est intelligen-
 tiam. Exclamavit autem dicens: « O bonus Pater,
 qui pro suis filiis se obtulit morti! O inenarrabilis
 mansuetudo! O beata tolerantia [amplissimaque
 sapientia]! Iste se pro omnibus tradidit, et talem
 Dominus sui fidelitatem incorruptam bajulat, ut mori-
 riatur ille antequam commissis ovis quisquam
 vincens educatur. Bonus pastor sanctissimus vir, di-
 gnus, Deo suo fide probatus. » Et ait rex beato papa
 Joanni: « Tibi, Pater, omnia concessa sunt. Ecce
 in hoc levabo lanceam meam super plebem tuam, nec
 vibrantem frameam mittam, nec lituus militiæ mee
 sonabit ultra auribus vestris. Unum est tantum,
 quod facere vobis oportet. Cives autem [enim] tui
 valde ingeniosi et solertissimi sunt, ne dicant illi de
 me, quia expulimus eum fraude deceptus, postea-
 quam tam mihi quamque meis exercitibus vitio-
 rium adhærescat [ad crescat]. Tuam [Tua] denique
 sanctitatem [sanctitas] mollior cor meum. Ita cele-
 riter, et portas vestras in terram strate, et quadrato
 muri foramine reserate, et transeam per median-
 civitatem. Equorum meorum ungulae conculcent por-
 tas vestras, nihil nocemus culpam, nec ulla mol-
 minus insidias, neque aliam injuriam possitis. Ideo

hæc facite, ne alii de alia oppida dicant: Ravennam demolire, neque subjugare potuit; ubi [ibi] contritus est ipse cum exercitu suo, terga dedit, in fugam versus est, et fiant viribus meis verecundia pejora quam in cæteris regibus prædecessoribus meis, qui longinquo tempore præserant. Nunc in extremis est dies, et hox sidus perducante hic pernoctabo, vespere vero prima lux diei insurgente ex vestris finibus proficiscar. » Tunc sanctissimus Joannes ad suam urbem cum nimia celeritate se recepit, et excussæ de cardinibus portæ civitatis in terra projectæ spat, et patefacta hostia superliminaria nuda permanserunt, hostesque illius per totam noctem Ravennenses plateas circummontes, una ex altera parte civitas transseavit. Alia vero die valde dilucula sol cum rutilo procedente Attila rex Ravennam ingressus est, et ædema in velocissimum animal cornipedem prædictæ civitatis hostia calcans, vectes cum clavibus et serris ante eum allatae sunt, et nihil exinde aliquid subripere voluit. Caves vero formidabant magno timore perculti, et extemplo illorum omnia ferocitate corporum revoluta sunt, imbecilles facti, tremantes gementesque cum magnis suspiriis caelestem Dominum invocantes. Igitur egressus extra civitatem magnis laudibus ante illum præibant, ornatasque cunctis plateis, diversisque foribus civitas decorata, sit postmodum ingens alacritas, et majores, nec non posilli, et mediocres immensa lætitia, quia quod rex suis oculis magna civitati contempserat, de coelo illius furia mitigata, illasam Ravennam post tergum reliquit. Ex illo denique die non in tanta crudelitate perseveravit, et sine bello commisso ad proprium reversus est regnum, et non tantum viribus fortior fuit, sed ingeniose præliabat, unde de eo in proverbis dicitur: « Attila rex, priusquam arma sumeret, arte pugnabat, et post hæc omnia a vilissima muliere cultro defossus, mortuus est. » Sufficiat nunc vobis hodie de viri sancti ignis vita audire. Tempus enim prope est, jamque sol duplicat umbras, et obtenebrescit dies, deficit hora. Tamen qui me curiosius vult cogere, unde scripsi supra, quemodo vis iste sanctus mortali corpore positus angelicam spirituales contemplasset effigiem, si post triduum imbecillis non fuero, divina potante auxilio, antiqua verba, quæ olim meis auribus insonuerunt, velut diversa olera calathis posita maximis characteribus literarum stylo exaratis, vestris foram conspectibus.

CAPUT III.

Odoacer a Theodorico devinctus, qui Ravenna potitur. Joannes regem placat, propitiisque Ravennatibus reddit. Alia de Theodorico.

Externa denique die modica molestia corporis coarctatus non vobis omnia valui prædicti sancti viri miracula narrare; sed tamen divina miserante elementis orationibus vestris. quæ ex grandævus viris narrantibus audivi, si verba meminero

A hodie explicabo. Cum istis temporibus, postquam pons Apollenaris Ravennæ concrematus est nocte in Pascha quarto Nonas Aprilis, juxta Strovilla Peucodis, non longe ab urbe Ravenna applicuit Theudericus fuisse cum hostibus suis in campo qui vocatur Candiani, postquam duabus vicibus Odoacrum superavit, qui illo tempore regnum Ravennæ obtinebat. Tunc exiit Odoacer ad prædictum campum cum exercitu suo, et superatus est tertio, et ante faciem Theuderici terga dedit, et infra civitatem se clausit, et abiit ad Ariminum, et venit exinde cum Dromonibus in portu Lione, ubi postea palatium modicum ædificare jussit in insula non longe a litore maris, ubi nunc monasterium Sanctæ Mariæ esse videtur infra balneum non longe ab Ravenna milliario vi. Et nunc in nostris temporibus prædictum palatium servos meos demolire jussi, et Ravennam perduxi in ædificio domus meæ, quam a fundamentis ædificavi jure materno, quæ vocatur domus presbyteralis in regione quæ dicitur ad Nymphæos, juxta ecclesiam sanctæ Agnetis martyris, et ab alia parte numero Bando primo non longe a Milliario aereo. Tandem [Tandemque] exercitus Theuderici fame [fantis] percontuit, quomodo coria, vel alia immunda et horrida urgebantur comedere, et multa corpora, quæ servata sunt a gladio, fames peremit. Et factus est terræmotus magnus valde gallorum cantu septimo Kal. Januarii. Et dedit Odoacer Theuderico fiffum obsidem quinto Kal., et post quatuor menses est civitate Classe ingressus.

C Post hæc autem vir beatissimus Joannes archiepiscopus aperuit portas civitatis, quas Odoacer cluserat, et exiit foras cum crucibus, et thuribulis, et sanctis Evangelis, pacem petens cum sacerdotibus et clericis, passendo in terram prostratis. Obtinuit quæ petebat. Invitat novum regem de Oriente vententem, et pax illi [illa] ab eo concessa est, non solum Ravennensis civis [Ravennensibus civibus], sed etiam omnibus Romanis, pro quibus beatus postulavit Joannes. Et subito Ravennam tertio Nonas Martias. Post paucos dies occidit Odoacrum rex in palatio in Lavo cum comitibus suis. Postquam jubente Theoderico interfectus est Odoacer, solus et securus regnavit Romanorum more. Omnes adversarios devictos trigesimo regni sui anno Ravennanum exercitum in Siciliam misit, depopulavit, et suis ditionibus mancipavit. Et ipse temporibus a parte aquilonis ab omnibus visum est eelum ardere: Symmachus et Boetius patricii, Theoderico jubente, carne propinquæ, et vestibus Romanis cum securibus capibus amputati sunt; et Joannes papa Romanus post legationem de Oriente cum Ecclesio episcopo Ravennæ jussu regis Ravennam ductus ab Theoderico coarctatus est, et tandiu detentus est, quandiu mortuus, et infra carcere publico in arca marmorea sepultus est. Et supradicti patricii in alia arca sepulti [sepulti], quæ permanet usque in præsentem diem. Theodericus au-

^a Id est lætitia; sic passim alibi. Bacch.

^b Hæc partiter ad alterum Joannem spectant.

Te circum stant, dicentes, *Sanctus et Amen*.
 Algeri testes, quos tua dextra regit.
 Te coram fœcil currant per sæcula fusi
 Tigris, et Euphrates, Phison et ipse Gæon.
 Te vincente, tuis pedibus calcata per ævum
 Germanæ mortis circumstantia læcili.

Et dicunt quidam quod ipsa Galla Placidia Augusta super quatuor rotas rubeas marmoreas, quæ sunt ante nominatas regias, jubebat ponere cereos statos cum manualia ad mensuram, et iactabat se noctu in medio pavimento Deo fundere preces, et tandiu pernoctabat in lacrymis orans, quandiu ipsa lumina perdurabant. Et si vultis inquirere annologiam Maximiani archiepiscopi, Chronicam legitis. Ibi plura de ea et de multis imperatoribus et regibus invenietis. Ipsa quoque Augusta, postquam a quodam Atholpho relicta est, ab Honorio imperatore Constantio conjuncti in matrimonium data est, et postea quasi successorem imperator reliquit. Unoque anno Constantius post mortem Honorii gentibus imperavit, morbo correptus vitales auras amisit, et reliquit filium modicum Gallam, Valentinianum nominatum. Cum hæc ternos annos, et quatuor tempora anni Valentinianus esset, divo Honorio, patre suo in imperium successit, qui triginta et unam annis in imperio durans, Romæ occisus est in loco qui vocatur ad Lanram.

CAPUT VI.

Galla Placidia obitus, Aquileia capta ab Hunnis, Basilica sancti Joannis Evangelistæ edificatur.
 Galla vero non vidit necem filii, quia antea Romæ obiit 7 Kal. Decembris. Apparuit post hæc stella in celo ardens per dies triginta, et capta et fracta est Aquileia ab Hunnis. Arsit Ravenna Idibus Martii, et multæ opes ab igne cremate sunt. Sepulta est Galla Placidia in monasterio sancti Nazarii, ut aiunt multi, ante altarium infra cancellos, qui fuerunt ærei, et qui nunc lapidei esse videntur, ædificavitque ecclesiam sancti Joannis Evangelistæ. Cum esset angustiosa per discrimina maris gradientis, orta procella, carina quassante [quassata Bacch.] a fluctibus putans mergi in profundum, Deo votum votivæ de apostoli ecclesia. Liberata est a furia maris. Et infra tribunal ipsius ecclesiæ super capita imperatorum et augustarum legitur ita: *Confirma hæc, Deus, quod operatus es in vobis: a templo tuo Hierusalem tibi offerent reges munera.* Et desuper alium versum inveniens sic legentem: *Sancto ac beatissimo apostolo Joanni Evangelistæ Galla Placidia Augusta cum filio suo Placido Valentiniano Augusta, et filia sua Justa Grata Honoria Augusta, liberationis periculum maris votum solventes.* Iterumque ædificavit ecclesiam sancti Stephani in Arimino. Quid adhuc? Melius est mihi tacendo præterire, quam per arva et antiqua discurrere. Redeamus ad prædictum stadium, et de nostris pontificibus sine mora loquamur, dignus est enim

Regle, roga, de quibus passim Anastasius, et Ordines ecclesiastici. Bacch.

Not. marg., Valentinianus successor Constantii in imperio; et ut hic apparet, tunc Valentinianus fuit

Jam suus successor introducti. Sed tua fœta, o R. Petre Chrysologe, quis sufficiat narrare? Etiam vox mea excreverit adamantina, et streum pecus, et centeni mel versus in ligariis faciunt, sic nec omnium facta vestrorum narrare possum.

CAPUT VII.

Sanctus Joannes inter missarum solemnium angelum, et videt. Eiusdem obitus et sepulchrum.

Igitur beatissimos papa, qui Ravennæ præsul superius nominatus Joannes in basilica beate Agathæ missarum solemnium canens, cum omnia explet, juxta ritum sanctorum pontificum, post lectionem Evangelii, post protestationem, catechumeni videntur mirabilia quibus datum fuit videre. Cum autem beatissimus inciperet canonica verba cum supplicationibus Deo dare, et super hostiam signum crucis imprimere, subito angelus de celo venit, et stetit ex altera parte altaris in conspectu ipsius pontificis, et post expletam sanctificationem, cum corpus Domini percipisset, voluit diaconus adimplere servitium ministerium. Non viderat quod erat calcem porrigere. Sicut amotus ab angelo est, et cæcitate calicem angelus pontifici porrexit. Tunc universi sacerdotes cum populo ceperant timere, et horrere, videntes sanctum calicem a semetipso inclinatam ab ore pontificis, et iterum in aere se super sanctum altare recipi. Intentio magna valde in populo aderevit. Alii dicebant, non levita dignus; alii affirmabant, non, sed visitatio celestis. Et tam dulcissime angelus juxta sanctum virum stetit, quosque expletum fuissent solemnium missarum. Non post multam temporis, benedixit [benedixit] filiis suis, Ravennatibus civibus, cum alacritate, quasi ad dapes invitatos [invitatos], alteri vultu dicit, cum vita [vita] Noni Junii. Sepultus est in prædicta sancta martyris basilica post altare, in quo loco ubi angelum stantem vidit, effigiemque ejus super sedilia depictam quotidie conspicimus; apparetque fuisse tenui formam, et nigri capilli, paucos canos, sed sanolitate ætatem superavit, quia celestis Dominus plus meritis quam ætates comprehendit. In sensibus fides geritur, non in oculis. Et ad pñs effigiem infra orbitam intus in ecclesia Ursiana per omnem noctam, usque quo suffixa ecclesia renovata est, clari luminis candela fulgebat. Ego enim, fratres, sicut promissum in quantum valui, favente Deo, istius Vitam Flavii Medo sanctam Petrum Chrysologum ipsius successorum introductam.

CAPUT VIII.

Auctoritas ad vitam sancti Joannis meditationem.
 Tamen cum assimulare possumus beatissimi Vitam Joannis si requirimus, cum multis Patribus. Si vestris placet obtulibus non respicite [respicite], et si forte fefellerit, indulgete; hæc enim dico ad vestri ædificationem animi. Homines sumus, et humanis mortuus Ravennæ. Legendum Romæ. Bacch.

Not. marg., Obiit circa annos Domini DLXIX. Bacch.

ocibus subjacemus. Prophetæ ergo videns nos carne
 mactatos fragili in noxâ istius gurgitis volitari, ex-
 clamans ait: *Omnis homo mendax.* Sed palam [om-
 nibus] vobis veniam peto, non parvitate [proturba-
 tate] tumida, sed humilitate plena. Nunc enim virtum
 forsitan cum Jacob patriarcha simillare potero?
 Quando Jacob angelum tenuit, et non ire sibi visis,
 dixit illi Angelus: *Dimitte me, aurora est.* Qui re-
 spondit: *Non dimittam, nisi benedixeris me; et in
 eodem loco angelus benedixit sum.* Hæc enim non
 benedixit angelus, sed corpus Domini eam sanguine
 dedit. Oh! mihi in parte ultima vitæ, quis tale
 sanctificatum corpus et sanguinem Christi dedisset,
 ut quod meritis non sum accipere in vita, utinam
 in egressione antea fulsem? Impletur vir iste
 David [sicut audiri estis. Cum vidisset autem
 David] angelum eadem populum extendisse manus
 super Hierusalem ait: *Obsecro, Domine, vertatur
 manus tua super me.* Et iste a rege, cum requisitus
 fuisset quid vellet, manifestatus est, et pro suis
 oculis desiderat mortem. Tunc rex pacem quam
 pontifex petierat largivit; David propter sua peccata,
 quia presumpsit numerum obtinere quem Deus ut
 arena multiplicaverat maris. Hic autem rex
 expugnatorus erat civitatem propter peccata populi,
 quia aliquantî tepidi erant fidei; sed sancti viri ora-
 tionibus istius, et regem mitigavit, et Dei miseri-
 cordiam ad se inclinavit. Alio assimilabitur viro
 Tobitæ nomine, ad cuius nuptias Raphael ange-
 lus missus est, et ut imitaret patrem et visum red-
 deret. latam. venit et visitavit, et sui ministri vicem
 peregit. Zacharias denique ille magnus sacerdos,
 cuius filius in adventu Domini nostri Jesu Christi
 non solum æquiparavit prophetas, sed omnibus
 processit, quoniam ante Deum sanctum Evangelium
 justum commemorat, angelum intuens natus effectus
 est. Iste angelicam contemplatus effigiem hilaris et
 lætus permanet. Quare hoc? Quia Zacharias du-
 bitavit se creditur habere filium, eo quod frigerat
 sanguis, et processerat in diebus multis. Et si dubius
 fuit de celesti nuncio, quomodo enim evangelista
 justum commemorat? ait enim de Zacharia et Eli-
 sabeth: *Erant ambo justii ante Deum.* Quid est hoc?
 Quomodo potest fieri? Dicit David: *Non justifican-
 bitur in conspectu tuo omnis vivens.* Audi et Job:
*Eccæ enim cæli non splendent, et stellæ non sunt
 munda: in conspectu ejus.* Quanto magis homo patre-
 do, et filius hominis vermis? Petrus autem, cui in
 celo et in terra potestas solvendi et ligandi data
 est, et claves regni cælorum traditæ sunt, dicit:
Esi a me, quia homo peccator sum. Et si apostolorum
 princeps se peccatorem compertit [conspicit], quo-
 modo evangelista commisit dictum, [sacerdotem
 conspiciens junctum] justum commemorat ante Deum
 esse? Veritas Manasses, dicit cum evangelista, Abra-
 ham, Isaac et Jacob [et semini eorum, justum Abra-
 ham, Isaac et Jacob], qui non peccaverant tibi. In

A hoc loco ideo semini dicit, id est Christo, non semi-
 nibus, juxta quod dictum est Abraham: *in semine tuo
 benedicentur omnes tribus terræ.* Semini in unum,
 seminibus in multis. Ante Dei namque oculos nullus
 liber invenitur, sicut ait Salomon; non solum est
 homo super terram, qui faciat bonum et non peccet.
 Ante conspectum divina majestatis terribiles visi-
 ones sunt; ibi enim angeli tremunt, archangeli tre-
 muunt, pavent throni, terrentur dominationes, runt
 potestates, formidant principatus, commoveatur
 virtutes cælorum, pertimescunt justii, terra fugit
 elementa quassantur. Et homo, qui ex inquinamen-
 tis natus, insuper peccati servus, quomodo justifi-
 catur? Audi Job: *Quis potest ante eum apparere mundus
 natus de muliere?* Charitati vestræ peto mihi
 B Indulgentiam, vel etiam veniam vestram concedite,
 quia hodie fatigatus ex humanis negotiis, sed gra-
 vatus somno, non corpus refocillavi. Non vobis gra-
 vis appareat de istis questionibus, quia, largiente
 Domino, si vita comes fuerit, crastina explicabo. Et
 si aliqua intercesserit dilatio, et citius nodum que-
 stionis non solvero, sanctum imitami Evangelium,
 sicut ait: *Patientiam habeam in me, et omnia reddam
 tibi.* Non me judicate ut inscium; nisi dilator. Sed
 Zacharias quomodo justus? Aut quomodo David
 eructans: *Nullus vivens ante Deum justificatur?* Aut
 quomodo Manasses dicens: *Abraham et ceteri, qui
 non peccaverunt tibi, Domine?* Aut quomodo Moyses
 intonans ait: *Dominator Domine, Deus misericordie et
 clemens, nullusque apud te per se innocens est.* In posi-
 C tis verbis explicabo: quid multifaria necesse est; quoniam
 istius qui ex Ægypto plebem duxit, qui mare tumi-
 dum ut molera stare fecit, qui manna populum in
 eremo cibavit, qui de caute aquam produxit, cuius
 manus gravis Amalech interfecit, qui Chanaanorum
 regem contrivit; qui Ethan fluvia siccat; qui hæ-
 cem potus amarum, et indictam per lignum possibi-
 lem fecit; qui in Sina verba legis in duobus lapideis
 tabulis accepit; cuius facies solis rutilum superavit,
 qui areum serpentem pro plaga Israelitica in eremo
 exaltavit; cuius inimicos terra absorbit; qui vitu-
 lum aureum confregit; qui cum Deo, quasi cum
 amico, facie ad faciem locutus est; qui per columnam
 nava tabis diei et noctis igneam Israeliticum proce-
 gebat exercitum; cuius super hæc omnia angelus in
 D ministerium datus est, dicente Domino: *Eccæ mitto
 angelum meum, qui præcedat te et custodiat semper.*
 Ita huic viro sancto Joanni custodem corporis et
 cælis angelum misit; sed ista omnia, quæ superius
 nodis alligata enixius reliqui, quomodo justificetur
 homo, aut quomodo in peccatis moretur vel con-
 demnetur, in sequenti sermone, ut fastidium non
 creetur, in Vita sancti alterius viri, domine Domine,
 gratanter annelabo. Rexit autem beatissimus iste
 Joannes Ecclesiam sanctæ anno * XVI, menses . . .
 dies XVIII.

* Vide præcedentem dissertationem. BACCH.

OBSERVATIONES

Ad Vitus

SANCTI JOANNIS ANGELOPTI ET JOANNIS II.

Chronologica recapitulatio. Cubiculariorum officium. Subdita in basilicis locus. Monasterii nomine apud Agnellum quid veniat? Mortuorum corpora an intra basilicas sepelirentur? Nonnulla ad chronologiam spectantia pra Atilia et Theodorici aetate. Eorundem Acta illustrata. Valentiniani privilegium pro Renate Ecclesia suppositum. Gallae Placidiae Stemmata, paternum ac maternum. Liturgica nonnulla.

I. Ex allatis supra in dissertatione postrema apparet huc in unum duorum saltem episcoporum ejusdem nominis Acta confluisse. Porro facili negotio ea quae ad Angeloptem spectant discernuntur, ac ea fere sunt quae Valentiniano ascribuntur, nonnulla vero ex his quae Gallae Placidiae Augustae. Dedicatio sacelli a Lauricio constructi nullo modo ad Honorii tempora spectare potest ex consulari nota Theodosii, de qua suo loco. Observandum etiam est plura hic tradi a nostro de Theodorico, et aliis, quae sunt per *περὸν* anticipata.

II. Duorum clarissimorum virorum labore templum D. Laurentio dicatum a fundamentis aedificatum, ornatumque exhibet Agnellus; prior Lauricius, secundus Opilio fuit. Lauricium majorem cubiculi imperatoris primo vocat, postmodum architetum. De Opilione tradit ornasse eundem templi faciem, et basilicæ pretiosa donaria obtulisse. Quod spectat ad Lauricium vix alias inter officia domus Augustae imperatorum, sive Orientalium, sive Occidentalium mentio occurrit majoris cubiculi. Forte tamen minus hoc idem est ac prepositus sacri cubiculi, de quo in Cod. Theod. lib. vi tit. 8, et lege penult., c. de Præposit. sac. cubic., anno ccccxxii, Honorio xii et Theodosio x. Macrobius virum illustrem ad ejus muneris honorem provecum ostendit laudata Codicis Theod. lex, vivente adhuc Lauricio, qui proinde dignitatem antea gesserat. Quo autem gradu essent ex ejus legis Decreto, qui præpositi muneris functi fuerant, ostendit lex ipsa: « Qui sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse cœperunt, vel quos postea sors ad ascendendum hujus gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur, quæ sunt præditi qui eminentissimam prætorianam et urbana meruerint præfecturam, aut certe militarem magistratam potestatem, ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio. » Cubicularii etiam nomine *κατ' ἄρχην* præpositum vocatum indicant acta in concilio Ephesino contra sanctum Cyrillum, ubi *κοινοβούλιος* honoris causa dicitur *μεγαλοπρεπείτατος, καὶ φιλόχριστος*. Epistola comitis Irenæi ad Orientales: *Τὸν μὲν μεγαλοπρεπείτατον, καὶ φιλόχριστον κοινοβούλιον Σχολαστικόν, ἀπεισοδιώμαθον μόνον*, quæ ad Lauricii tempora spectant, et ad ejus dignitatem discernendam. Ita eunuchis qui cubiculariorum gregem constituabant, ad summos honores via patebat, ex quibus Lauricium unum fuisse consequens sit. Architectum autem illum vocat noster, quod ædi struendæ præfuerit, et rationem præscripsit. Nec aliud de Opilione statuendum censeo, qui ornandam curaverit basilicæ faciem, et pretiosa donaria religionis causa eidem basilicæ contulerit, sequè ibidem post fata tumultuandum voluerit.

III. Sepulcri hujus locum designat noster, sed vocabuli barbarie tenebras affundit, quæ efficiunt, ut ab eo explicata ulteriori explanatione indigeant: « Et ipse, inquit, sepultus est Opilius parte mulierum circa mediam Subditam, quæ in basilicis esset pars mulierum satis superque constat, nec plura addere vacat in re competissimum. Quæ vero ex basilicæ ædibus Subdita nuncuparetur, non licuit usque in hanc diem cognoscere. Cum Christianorum veteres basilicæ tum Græca cum Latine in partes

A interiores ac exteriores distinguenter, ut saltem dignoscatur an pars illa quæ Subdita apud Agnellum audit, ad interiores vel ad exteriores pertineret, pendere videtur a celebri questione illa, quæ plures exeront scribentes, utrum videlicet intra basilicæ sepelirentur defunctorum fidelium cadavera, quo de argumento affirmativam sustinens, novissime egit eruditus, mihi quæ arcto amicitie vinculo charus Ludovicus Muratorius, dissert. 7; ad clarissimum virum Joannem Ciampiniam in primo Anekdotorum suorum volumine nuper edito. Quæ in re plurimum interem ex Agnelli opere affulgere mihi videor. Solemne enim illi est distinguere inter basilicæ seu ecclesiæ, et monasteria. Basilicarum non tantum vocabulo intelligit quod voces ipsæ sonant, nec ulteriori explanatione indiget. Monasteria vero ea vocat quæ quidem divino cultui dicata erant, sed privatorum, quodammodo *maui inserviebant* ne publicis utriusque sexus Christianorum conventionibus patebant, quod basilicarum juris erat; oratoria, seu sacella alii dixerunt. Distinctio inter basilicam, et monasterium passim in toto opere videre est. Locus tamen insignis occurrit infra in Vita sancti Maximiani ubi loquens de basilica sancti Stephani hæc habet: « Ad latera vero ipsius basilicæ monasteria parva, subjuncta, quæ omnia novis tessellis auratis, simulque promiscuis aliis cæci infixis mirabiliter apparent, super capitaque omnium columnarum ipsius Maximiani nomen sculptum est; monasteria vero parte virorum, etc. » Monasteria autem, seu oratoria, hujusmodi, licet etiam longiora basilicæ construere, primitus tamen non nisi circa basilicæ aedificata facile demonstrari possent. Quod quidem passim factum, exemplo sit non modo Vaticana veteris basilicæ, quæ exhibent inter ceteros eruditissimus Ciampinus in Opere de Antiquis Constantinis Aedificiis, et novissime Bonanus in lib. de summorum pontificum Namismatibus prodromi loco exhibeo ad celebratissimum toto orbe Vaticanum templum spectante, sed et in præcæti S. Felicis in Piacis prope Nolam basilicæ facies. Imo et id recentius apud monachos consuevisse, probatur ex Cavensis monasterii ecclesiæ, in qua corpori medio, quod capsum Gregorii Thronensis vocabulo appetere liceat, circumposita sacella apparent parietibus ipsius capsi adherentia; inter quæ illud ex Odæi partem situm est, in quo antiquissimum ejusdem monasterii Patrum sacra Hispana conduntur; adestque facta aliquorum graduum descensus alterum, ubi ex antiquissimo more defunctorum corpora sepeliuntur ostibus proinde schælaris quæ referunt. Ejus rei originem ad eo petere debemus, quod cum minime liceret intra basilicæ mortuorum corpora sepelire, circa easdem tamen cœmeteria fieri fas erat, ubi paulatim, vel singulorum id ferente ingenio, vel præsumptæ effluente religione, sacella, quæ Agnello monasteria dicuntur, saltu condita: hinc audivit a circumpositis sacellis basilicæ ipsas ex martyris nomine, cui dedicate erant, cœmeterii quandoque vocabulo nuncupatas. Sic Innocentius papa, epist. prima ad Decentium: « Non longe portanda sunt sacramenta, nec nos per diversa cœmeteria constitutis presbyteris destinamus. » Quare et laudata Nolanæ S. Felicis basilicæ cœmeterii nomine, ob circumpositas minores ecclesiæ, fidelium sepulturae dicatas (in quibus et modo arcæ, et sarophaga spectantur, et præterea ingens ossium multitudo collecta visitur) vocabatur, quod proinde in corruptam *ciampini* vocem tandem abiit. Locum Paulinus, epist. 42, ad Severum, a Muratorio relatus, expressatissimum, sed eo sermonis genere quod et quæ basilicæ ipsius situm et circumposita cubacula non vidit facile imponere potuerit; etenim cubacula non eo pacto quod recentiorum basilicarum sacella; sive, ut vocantur, capelle, ita inserta erant, ut basilicæ facerent partem, sed parietibus tanquam septa a basilicæ corpore separabantur, de quorum uno loqui-

Paulinus versibus illis, qui Muratorio disserendi occasione præbuere.

Collata de multis, que per littera vndique magis appositè lectis præsent secura sepulchris.

Hospitiæ in basilica media eadem faciebant, circumpositis murorum septis munitis, quibus egredi cogitaverat, mane facto furdo quo Paulinus a Harum una sibi abdatur, atque ubi mane Claustra patere videt, reserata prosilit aula Aulam universam sedem intelligit. Ita porro sepeliebantur, quod optaverant fideles, apud sanctorum martyrum memorias, ac ita Cynegii adolescentis corpus in beatissimi Felicis basilica positum fuit a Paulino, qui de re Augustinus, lib. 11. Retract., cap. 64. a Muratorio relatus.

IV. Episcopis, quavis a communi more recedere diceret, quorum proinde aliquos legitimos intra basilicam septa ac ad altare ipsam sepultos fuisse, novimus tamen eorum plures, vel in aliquo ex circumpositis sacellis, vel in quadriportici parte ecclesie adhaerente, quam noster ardicam (vocabulo apud alios scriptores ignoto) dicit sepultos fuisse. Florentius in monasterio S. Petronille hærens maris ecclesia Apostolorum sepultus est; Liberius in monasterio S. Pullionis; Petrus in monasterio S. Jacobi ad fontem ecclesie Petrianae. Post hunc qui sequenter episcopos in basilicis locum habuisse narrat Agnellus, præter Chysotogum, qui cum sibi sepulchri locum vivens designavisset, post sedem pontificis et post diman tempore S. Cassiani Forocornellensis sepultus fuit; Joannes autem circa Gregorii Magni temporalis in monasterio sanctorum Marci, Marcellini et Felicitæ, quod ipse a fundamentis ædificavit, apud ecclesiam B. Apollinaris civitatis Classis; Marinianus in ardicæ B. Apollinaris; Joannes in ardicæ B. Apollinaris. Ita et ejus successor synonymus, quod et factum de subsecutis arbitrò, licet sæpius basilicæ nomen usurpetur.

V. Laicorum autem nobiliores, qui martyris aliquis devotione afficiebantur, ut post fata, quantum licebat, ipsius basilicæ sacrisque cineribus corpore vicini essent, sibi cellulas hujusmodi, sive, ut noster loquitur, monasteria parietibus basilicæ adhaerentia construere curabant, illaque pecunia erogata ornabant, ac donariis amplissimis dabant. Sic Lauricius, constructa S. Laurentii basilica, apud eam sacellum SS. Stephani, Gervasii et Protasii adjecit, ubi conderebatur, et arcam in id ex pellucido lapide præparavit. Singleida Gallæ Placidie heptis S. Zachariæ sacellum non longe a S. Crucis ecclesia construxit, ubi et sepulta fuit, ac Gallæ ipsa Placidia Augusta ad ipsam S. Crucis basilicam sibi sacellum SS. Nazarii et Celsi magnifico sumptu sepulture causa construxit. Ex quibus omnibus tandem conficitur, partem eam quam subditum Agnellus vocat, extra basilicam fuisse, ubi Opilio sepeliretur, ac fortasse ex ea quadriporticus parte que ad anteriorem mulierum partem pertinebat. Hæc in re satis obscura disseruisse sufficiat.

VI. Attilæ adventum Ravennam, de quo hic noster, Joannis τοῦ Ἀγγελῶντος tempore accidere non potuisse, supra adnotavimus, et ipse Agnellus satis indicat postremis ejus vitæ annis accidisse, ubi ait: Ex illo demique die non in tanta crudelitate perseceravit, et sine bello commisso ad proprium reversus est regnum, et post pauca. Et post hæc quædam vilissima muliere cultro defossus, mortuus est. Paulus Diaconus ad Eutropium, lib. xv, ait ab Attila Aquileia subacta, igneque multata, exinde per universas Venetie urbes, hoc est Vincentiam, Veronam, Brixiam, Bergomum, cetera reliquas, nullo resistente Hunni bacchabantur, Mediolanum Ticinamque patri sortem diripiunt, ab igne tamen abstinentes et ferri. Deinde Emilia civitatibus similiter expoliatis, novissime eo loco quo Mincius fluvius in Pa-

lum confluit castrametati sunt; et sequitur Leonis papæ legationem, et tertium Attilam narrans, regredientemque Emilia itaque civitatibus devastatis, et Flaminia limitibus superatis Ravennam accessisse consequitur, unde recedens mitigato animo, quod Agnellus tradit, fluctansque an Romam accederet, quod ejusdem direptioni Alaricus non diu superavisset, Leonis sanctissimi pontificis legatione demum territus in Pannonias remeavit. Hæc autem non nisi ad annum 452 fieri poterant, quo Joannes alter ab Angelopte floruisse evictum est supra. Jornandes lamen de regno. Success. lib. 1. Attilam multo antea tempore accessisse Ravennam innuere videtur, cum, narrata Joannis invasoris depressione, et Valentianam Ravennæ imperantis felicitate, addit: Cujus (Valentianus) Germana Honorio, dum ad aule decus virginitatem suam cogereur custodire, clam missis clientulo Attilam Hunnorum regem legavit in Italiam, cumque veniente Attila votum suum nequiret explere, facinus, quod cum Attila non fecerat, cum Eugenio procuratore suo commisit. Hinc narrat Valentianum Constantinopolim profectum ob suscipiendam in matrimonium Eudoxiam Theodosii filiam. Stuprum Honorie Marcellinus, Romano assentiente, consignat Theodosio xv et Valentiano ix, coss., id est 455, quæ si vera essent, quod ait Jornandes, Attila ab Honorio invitatus Ravennam venisset, conficeret de Joanne Angelopte ab Agnello narrata in hac parte veritati consentire. At Honorie stuprum ut ut eo tempore acciderit, negari sustineri tunc Attilam invitatum Ravennam venisse. De ea re acta tempore a Jornande indicato aliam apud ceteros omnes silentium, et repugnat, eo quod summa quiete degere tunc ac eo anno Valentianus Ravennæ, nec Attila Italiam vexaverit, nisi multo post quam solus regnare cepit, Bleda fratre occiso, quod accidit Theodosio xviii et Albino coss. juxta Cassiodori Chronicon. Paulus Diaconus laudans narrat Leonis Magni legatione, Attilæque regressa addit: Igitur Attila tali modo a sua servitia repressus, relicta Italia, Pannonias repetit, ad quam Honorio Valentianus principis Germani, dum a fratre ob decus pudicitie districtè servaretur, suum eunuchum dirigit, quatenus eam sibi a fratre in matrimonium extorqueret, et narrat ab Attila Valentiano mandatum ut Honoriam cum parte regni sibi daret, additis minis de peioribus mox hæc inferendis, nisi morem gereret, qui deinde eam puellam alteram adjunxisset ceteris uxoribus, fœste occubuerit. Quæ quidem acta sunt postquam Valentianus annis, Theodosio prædefuncto. Quod si post admissum facinus Honorio missa est Constantinopolim custodienda, oportet ut multo antea se parari se passa sit, hinc Ravennam reversa Attilam in Pannonias revertentem revocare studuerit, quod diversis temporibus acta Jornandes in unum contrahit. Manceat igitur Attilam Ravennam afflicturnam semel venisse, cum Aquileia subacta, Venetæ urbes, Liguriaque ac Emiliae regiones devastari, et Flaminia imminens Ravennam imperatoris in Occidente sedem tentandam decrevit, unde repressus a Mincii ostia primum inde in Pannonias reversus est, ac proinde hæc ad alterius Joannis tempora pertinere. Ceterum de Attilæ interitu Marcellinus Agnello consentit, aliis sanguinis vomitu occulose narrantibus, eodem Marcellino testante.

VII. Ab Attila ad Theodoricum ingenti sæpe transeundum est, ut præter nostrum sequatur. Incendium pontis Ravennatis in Paschate, et Nonis Aprilis concremati prælodum affertur Theodosio advenientis, Pascha die 2 Aprilis celebratum, et anno 489, cyclo solis 22, luna xv, littera Dominica A. Eo ipso anno Eusebio et Probino coss. Marcellinus hæc habet: Theodoricus rex Gothorum quædam occupavit Italiam. Odoacer idem rex Gothorum meum Theodorici perterritus Ravennam ingressus est. Porro ab eodem Theodorico perjuris illatus, interfectus est. Conspicitur autem diversorum an-

orum gesta in unum, quæ Cassiodorus suis tem-
 oribus consignat, eoque anno Theodoricum narrat
 d'Isontium et Veronæ Odoacrem superasse, sequenti
 austo Juniore cois. ad Addnam dento cohituisse,
 Ravennam obsēdisse, altero Olybriō Juniore cois.
 d Pontem Candidum devicisse, ac tandem anno 494,
 (libro v. c. cois. Ravennam ingressum, Odoacrem
 volentem sibi insidias interemisse. Baronius con-
 ulatum Fausti omittit, et duorum annorum gesta
 n unum contrahit. Cassiodoro testi eorum tempus
 standum est, et Agnellus ita explicandus, ut
 anno 489, in Paschate Pontem Ravennæ flamma con-
 umpserit, sequenti Odoacre Ravennæ se recipiens
 obsessus sit, anno 491 quo et eorum in p'uplio ad-
 idit, Theodoricus vicerit. Quod sequitur, et et abijt
 d Ariminum, etc., ad Theodorici spectat, qui
 um perrexisset Ariminum (Rubeus civitates Flami-
 nie subegisse ait) cum dromonibus in Portum Leo-
 nem reversus est, ubi postea (palatium) modicum) con-
 truxit sexto ab urbe Ravenna milliario ad D. Maria
 edem, quod Agnellus ipse sui turis tandem fuisse
 ostendit, quare ex ejusdem rudibus domum sibi in
 undō materno Ravennæ edificavit. Loci facies adeo
 immutata est, ut difficillime conjici possit, ubi pa-
 latium Theodorici, Portusve Leonis, fuerit, Verum
 acuti Candiani Campi, ubi tertio devictum Odoac-
 rem noster dicit, nomen ipsum adhuc superest, sic
 Palatium vocabulum ad nostram ætatem perseverasse
 iovimus. Rubeus ex veteri Chronico sibi nota certa
 oca ubi Theodoricus castrametatus sit recenset,
 Palatium, Pontem Candidum, et Pihetum, quorum
 nostrorum, et Pautus Diaconus memorat, qui re-
 ragatur tamen Rubeo narranti Theodoricum terrum
 in conficiit, qd Pontem Candidum facti, cum
 id castra fingeret, a matre repulsus; assertit enim
 matrem Ticini relictam. Postremis anni 493 diebus
 Ravennam terremotu concussam narrat obster,
 quod alii silent, eodemque tempore datum obsidem
 ub Odoacre, qui post quantum mensem Ravennam
 Theodorico dedit. Hæc adnotare visum est, cum
 vucisque ex editis frustra petantur. Porro episco-
 pum Ravennatem cum clerico a Theodorico pacis con-
 ditiones obtinuisse, quod narrat noster, assertorem
 habet Procopium de Bello Gothico lib. 1, qui et in cæ-
 leris de cæde Odoacris ex perfurio patrat, convivii
 occasione, suffragatur. Quod semel accepit,
 Theodorici acta prosequitur usque ad ejus obitum,
 et sepulcrum insigne laudat, quod usque adhuc
 superest, arca ex porphyreico lapide ad divo-
 ram Apostolorum translata, de quibus consulte,
 si idher, Rubeum, Fabrumque. Horum prior,
 cum ad annum 1509 narrat porphyreicam Theodo-
 ricel urnam ex mirabili sane S. Maria Rotunde in-
 marcio fonte bombardæ ictu defectam, ab Agnelli
 Historia recedit, qui disertè tradit, suo tempore Ar-
 cam cadaverē vacuam ante monasteriū, sive sacelli,
 illius aditum projectam jacuisse, quod idem recentior
 Chronice auctor testatur. Quod autem Theodoricus
 trigesimo regni sui anno i in Siciliam exercitum
 miserit, quam depopulaverit, et suis ditionibus
 mancipaverit, ut tradit noster, apud neminem me
 egisse auctor; quibus Cassiodoro potius consilia,
 quam armorum ope Siciliam subactam ipsis regi
 Theodoriciani intus, aliunde constat. Narrata Sym-
 nachii et Boetii cæde, nec non Joannis papæ obitu
 imposito sermoris genere, ac si hæc omnia Ravennæ
 acta fuissent, cum tamen notum sit, Boetium Ticini
 obtruncatum, quæ sequuntur de eorum sepulcris,
 nettigerida sunt juxta ea quæ aliunde sunt certa;
 obellum videlicet Ticini conditum, ubi et hodie tan-
 quam martyr colitur, Joannis vero papæ corpus
 comam translatum.

A convenire possunt quam priori...
 B...
 C...
 D...

Vide Congestis in unum pluribus ad Theodorici
 ritam et mortem spectantibus, ad Joannem rever-
 titur, traditque his que nulli ejus hominis alibi
 Vide prefationem, nom. 10. Bactr.

usos antiquissimis temporibus Romanos et Ravennates episcopos, et diutius perseverasse morem huiusmodi quam vulgo creditur, D. Abbas Dominicus Passioneus et eruditione et morum suavitate spectabilis, cui quantum debeant hæc studia mea non est huius loci explicare, ostendit mihi descriptionem accuratam sacelli ejus, quod olim a S. Paulo I pontifice, octavo sacello constructum ad crepidinem Palatini montis, tribus fere ab hinc annis, fortuito repertum est. In eo autem figura nonnulla visuntur

A cum pallio ejus forma, quæ in superioribus Ravennatum episcoporum iconibus visitur. Multiplex a omophorio Græcorum cruces, et conversus ferè Latino deferendi motus conspicitur; ex laterali sinistro sinistroque humero circa collum conflatum ad humerum dextram vertitur, et sine ulla sterni regionem reflexum, ad sinistram rursus humerum reflectitur, et post tergum demittitur, hæc pars anterior dependet fere per medium caput, ut in apposita tabella B ex Ducangio desumpta.

S. MAXIMIANVS

His autem, quæ a plurimis de pallii usu conscripta sunt, illud demum addere placet, videlicet, quod quamvis pallii seu omophorii ornatus ex picturis, scriptoribus et ordinibus ecclesiasticis non nisi supra castalam, seu, si de Græcis loquamur, supra phœnion, sive polystaurion, adhibitus videatur, credendum tamen est, ab illis quibus id licebat, antistitibus, alia etiam supra sacra indumenta delatum fuisse. Gregorius Magnus, epist. 54, lib. iv, prohibet Joanni Ravennati episcopo, et ut in plateis pallium ferre non presumat. Casulam vero in plateis non crediderim delatam. In veteri musivo Lateranensis basilicæ adesse inter cætera S. Silvestri Constantinum baptizantia effigiem, qua pontifex exprimitur quadrato longoque indumento vestitus, cum pallio huic superposito, testis est V. C. Ciampini in opere de Constantini Magi Aedificiis inscripto. Præterea ad eandem Lateranensem basilicam in D. Nicolai sacello, inter plures pontifices saccis et omophoriis indutos, medius D. ipse Nicolaus visitur cum pluviali, quod recentius Latinorum sacrum est indumentum, et recentiori etiam Latino pallio. Ejus autem monumenti iconem vide si lubet apud Papebrochium in

S. ECCLESIVS

B Proprietate parte secunda, cum præfixo commentario ad pallii argumentum spectante.

IX. Narratis quæ Valentinianus Ravennate contulerit commodi, quæ sequuntur Galkæ Placidie Augustæ, ejusque actibus, generi pietatique commendatis, scripta sunt. Porro Singleide notitiam ex nobis Agnello hausere. Rubens ceterisque scriptores, qui eam laudaverunt. Cass. Gallæ Placidie eandem Singleide amita vocetur, consequens sit Arcadii, perierum feminarum parentis, filiam fuisse, cum hæc Honorii uxores Stilichonis filias narrentur Jornandæ et Paulo Diacone defunctæ absque liberis, Mariæ videlicet, et Thermantia, seu Hermantia. At proinde ad Valentinianum Augusti chronologiam Agnello tradita, vel explicanda sunt, vel corrigenda. At ille: « Cum inter nos annos et quatuor temporum anni Valentinianus esset, divo Honorio patruo suo in imperium successit, qui, triginta et unum annis in imperio durans, Romæ occisus est in loco qui vocatur ad Lanrum. » Valentinianum Constantii et Placidie filium natum Honorio Aug. XII et Theodosio Aug. VIIII coss., anno videlicet 418, vi Nonas Julii tradit Proesper; Marcellinus autem v Nonas Julii, anno sequent.

Monaxio et Plinta coss. Honorius Valentiniani Patris xviii Kal. Septembris Ravennæ obiit, Asclepiodoto et Mariniano coss., anno videlicet 425, ex Idatio et Socrate. Theophanes ejusdem obitum v Non. Septembris consignat, Olympiodorus vi Kal. Septembris. Hoc diligentissimo ejus ætatis scriptore, uti eminentissimo Norisio laudatur Hist. Pelagianæ lib. II, cap. 15, docemur, et superstitie etiam tum Honorio Valentinianum nobilissimum dictum. At Cæsar non nisi post Honorii mortem est renuntiatus, anno scilicet sequenti 424. Prima constitutionum eo Cæsare datarum diem præfert xvii Kal. Novembris, et est in Codic. Theodos. lib. 14, de Murilegis; postrema data est anno sequenti 425, xv Kal. Decembris, estque l. ultima de Palatinis S. L. Priors autem, in quibus Augustus vocatur, datæ sunt iii Non. Januarii, suntque l. 3. de Coact. Dom. Aug. l. 25 de petitionibus, l. 14 de senat. et gleb. Mortuum eundem anno 425, Kal. Aprilis, communis chronologorum sententia fert. Ex his manifestum sit Agnellum imperii nomine Cæsaram dignitatem intellexisse, ubi Valentinianum ait et triginta et unum annos in imperio durasse, inæante enim anno trigesimo primo, collecto ab anno 424, quo ante 16 Octobris Cæsar renuntiatus fuerat, vere diem obiit. Cum autem ei collatum dicit infanti annorum sex et quatuor mensium, Prosperi Chronologia consonat, natumque indicat anno 418; Placidia enim Kal. Januarii anni 417 potuit nupti Constantio tradita, decem et octo mensium spatio (quot intercedunt inter prædictam diem et secundam Julii 418, Valentiniani natalem) Honoriam primo, inde Valentinianum ipsum parere; nec inde argumentum satis firmum erui posse videtur, quo Marcellino asserenti annum 419, Prosperi 418, præferatur; et magis quia si septennis Augustus vocatus est post xv Kal. Decembris anni 425, et si natus fuisset secunda Julii anni 419, septimus annus ab ætate tantum mensibus accepisset; verum cum septennis dicatur, de completo aptius septimo anno id videtur intelligendum. Ita conficitur Valentinianum mortuum ætatis suæ anno 37, a præcedenti Julio fluente, cum ab ipsa Cæsarea dignitate abissent anni triginta, cum fere septem mensibus. C. V. Pagius, in dissert. Hypat. ad annum 424, hæc habet: « Natus erat Valentinianus Constantio et Galla Placidia matre v Non. Julias, Monaxio et Plinta coss., inquit idem Marcellinus, anno nempe 419, quare vix septennis hoc anno obiit. » Qui si anno 419 natus, anno 424 vix septennis? vix quinquennis fuisset, complexset enim annum quintum die secunda Julii. Veriori proinde calculo, cum Agnello et Prospero, sentio natum secunda Julii anno 418, post sex annos, quartoque insuper fluente mense, Valentinianum Cæsarea veste indutum. Illud etiam observare juvat, quod quamvis ex Prosperi Chronico Galla Placidia obitus alligetur anno 450, ex nimmo tamen Baronio ad annum 425, n. 4, exhibitio, videatur illam diutius vitam protraxisse; cum etenim in adversa parte circa ejusdem Placidia effugiem epigraphes legatur VOTIS XXX. MULT. XXXX., argumento id est Vota tricennalia ab ea cum filio a Cæsarea dignitate colligenda, celebrasse. Laudatus Pagius in progomenis ad dissert. Hypaticam, n. 30, nummum agnoscit in prædictis tricennalibus eusum, et nihilominus Placidiam obiisse tradit anno 450, cum tamen part. II ejusdem dissert., cap. 14, tricennalia imperii Cæsarea Valentiniani assignat anno 453, Vincomalo et Opilione coss. Planè utrumque verum esse nequit, quod scilicet Placidia obiierit anno 450, et quod 453 tricennalia cum Filio celebraverit. Agnellus de die mortis scribit, mortuam videlicet v Kal. Decembris; de anno autem silet. Insanabili autem errore errat noster ubi ait: « Unoque anno Constantius post mortem Honorii gentibus imperavit, morbo correptus vitales auras amisit, et reliquit filium modicum Gallæ Valentinianum nomine. »

A Constantius et nec dum septem mensibus evolutis, ut scribit Paulus diaconus lib. xv, ex hac loco subtractus est, Eustachio et Agricola coss., anno videlicet 421. Honorius obiit Asclepiodoto, et Mariniano coss., anno 425.

X. Valentinianum Romæ in Campo Martio, occisum fraude Maximi patricii, tradunt Jornandes lib. I, Cassiodorus et Marcellinus in Chronicis, in Victoris Chronico pro Campo Martio, Campus Maximus mendose scribitur. Noster interceptum ait in loco qui vocatur ad Laurum, de quo licet sileant qui Urbem describere, Campi Martii partem quamdam fuisse crediderim. Quæ sequuntur de Aquileiæ excidio præcessere Valentiniani adeoque Placidia decessum. Cometen apparuisse Marcellinus tradit eodem anno quo Bleda et Avila Illyricum Thraciamque depopulati sunt Eudoxio et Dioscoro coss., anno videlicet 442. De Ravennæ memorabili incendio nil legitur apud quemquam scriptorum legere, quare quo anno ciades hujusmodi acciderit, incertum. Verum et hæc et quæ sequuntur diversorum annorum gesta in unum fascem temere colligavit Agnellus, temporum ratione neglecta. Quod pertinet ad Ecclesias et sacella, sive, ut noster loquitur, monasteria a Galla Placidia magnificentissime constructa ac dedicata, difficillimum est tempora quibus id factum sit definire, licet id agat Rubeus; quod si C. V. Pagii consulatum Cæsareum regulas sequi luberet, et annis consiguere, quibus vel Valentinianus consulatus inivit, vel simul cum matre tricennalia, decennalia, vel quinquennalia habuit, aliquid lucis in re obscurissima nacti essemus; verum incerta incertis illustrare haud valet.

XI. Illud pro integrâ familiarum Theodosii Constantiique notitia observari meretur, quod Agnellus narrat de inscriptione in templi S. Joan. evangelistæ, quam vocat, tribuna, Galla Placidia curavit, posita, quamque eidem rei illustrandæ ex Agnello sumpsero viri antiquitatis cultores. Inscriptio hæc est: « Sancto ac beatissimo apostolo Joanni Evangelistæ Galla Placidia Augusta, cum filio suo Placido Valentiniano Augusto, et filia sua Justa Grata Honoria Augusta Theodosii periculo maris votum solvit. » Filios hic Galla Placidia vides Valentinianum et Honoriam; neminem præter eos, qui proinde Honorium ex Honoria passim factum ex prava veterum lectione, ab his, qui, cum postremo imperii sui anno Honorium Augustum dicit, et suspicionem in Galla Placidiam præcepit, eandem Constantinopolim ad Theodosium misisse cum filijs, horum nomina recensentes ex librario vitio Honorium pro Honoria et Valentinianum laudant. Id quamvis Rubeus initio lib. III adnotaverit, neminem tamen novi qui id curaverit ante eminentissimum Norisium, qui ex hac inscriptione a Rubeo accepta, et ex Olympiodoro eruditiorum scriptorum sphalma emendat. Pluribus hinc novimus nominibus Honorium vocatum, quæ Placidia ejusdem mater in una filia collegit, ut geminae Avie memoriam servaret, Justa videlicet, et Grata, Galla matris suæ sororum ex seniore Valentiniano progenitarum, quas ex Justina cum altero Valentiniano et Gratiano susceperat. Ea in re agnovi C. V. et dum videret amicissimi comitis Francisci Mediobarbi erratum, qui Oceonis numismata recolligens, et augens, Galla Valentiniani senioris filiam cum Galla Placidia ejusdem Galla filia, Valentinianique tertii matre, confuderit, seu eam filia nomine vocaverit, ascribens eidem numismata filia. Eorum quidem omnia cum præferant Placidia cognomen, huic non Galla ascribenda erant. Tertium autem quammaxime præ cæteris doctissimum collectorem ea de re nonere poterat, in cuius adversa parte signatur « Vota XX. multiplicata XXX. R. V. CONOB. » (Pagius, dissert. Hypat. part. II, pag. 285, ex Jacobo Chiffletio legit R. M.) Id enim de Galla Theodosii senioris uxore secunda, quæ brevi post

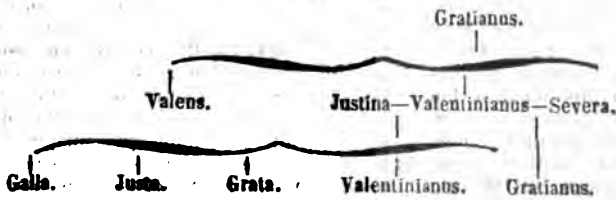
nuptias in puerperio decedens, nec sua, nec viri potuit decennalia celebrare, seu tricennalia multiplicare, verificari haud potest. Postremum in aversa epigraphem habens (VICTORIA. AUGGG. R. V.) ad annum ipsum, quo Galla Placidia Constantium, cui nupserat, ab Honorio in imperii societatem assumptum vidit, referendum autumo, et ejusdem Constantii multiplices triumphos indicari. Sic eodem anno Eustachio et Agricola coss. quatuor in Codice Theodosiano observavit constitutiones Pagius, dissert. Hypat. part. II, pag. 28, quæ trium Augustorum nomina præferunt (Imppp. Honor., et Theod., et Constant. A. A. A.,) quare Constantium anno 421 Augustum renuntiatum conficit, corrigens Baronium, cæterosque, qui id anno 419, vel 420, consignant. Hæc autem nummi epigraphes in mentem revocat sermonem 130 D. Petri Chrysologi habitum coram Augustis, ipso suæ consecrationis die recurrente, ubi de Galla Placidia loquens, hæc habet : « Adest etiam ipsa mater Christiani, perennis et fidelis imperii, quæ dum fide, opere misericordie, sanctitate, in honorem Trinitatis beatam sectator et imitatur Ecclesiam, procreare, amplecti, possidere augustam meruit Trinitatem. » Dominicus Mita hæc ita intelligit, ut trinitatem Augustorum, quam procreavit Galla Placidia, compleverit Constantius, quod is ob Gallæ connubium Augustus sit renuntiat, Valentinianus, quem ex Constantio genuit, et eadem Galla, quam Augustam Honorius declaraverit, « ne sororem, ait, præter dignitatem Constantio collocasse videretur. » Verum non ob Gallæ Placidie merita Constantius Augustus creatus est, sed ob propria. Sozomen. lib. IX, cap. 16 : « Constantium imperator præmii loco tum sorore, tum corona, tum purpura, tum imperii consortio honoravit ; » quare hunc Augustum non potuit dici Galla procreasse. Sed nec ipsa Augusta renuntiat est, nisi cum Valentinianus declaratus est Cæsar. Igitur Chrysologus juxta verborum quibus utitur proprietatem, intelligendus est ; triplici enim modo ad Augustalem dignitatem referuntur quam Galla procreavit, Valentinianum pariens, amplexata est Constantii nuptiis, possedit Augustæ honores assecuta.

XII. Notari autem debet hic D. Petri Chrysologi locus, cum nil habeat, quod ad Honorie decus referri possit, quæ quodammodo Augustam quaternitatem complexset ; etenim Augustæ honore ornatam dubitare haud sinunt allata, et præcipue nummi a

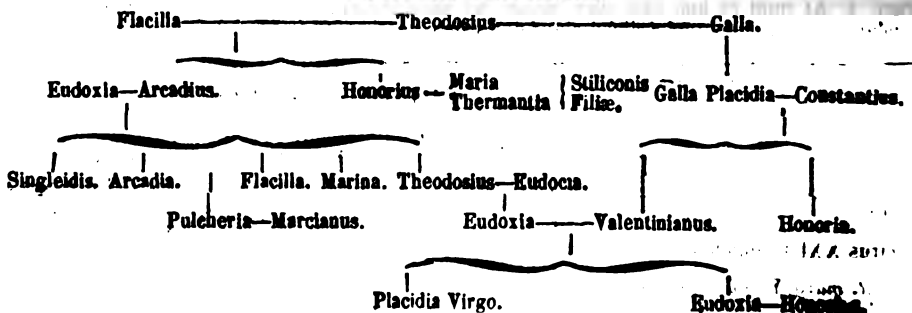
Ducangio in Familiis Byzantinis, et a Mediobardo relati. Id puto ex eo evenisse, quod detrectaverit Petrus Honoriam, post stuprum ab ea admissum, aminare piissimæ matri, taleque infortunium minime promerita. Quare et templum D. Joan. evangelizæ dicatum sentio circa initia Joannis Angeloptis, et hæc Honorie stuprum uterum gerentis consignari ante 454. Erravit ergo Rubeus, qui templum illud Petri Chrysologo sedente dedicatum narrat ; etenim Petrus a Sixto III electus ordinatusque fuit, nec certe primo pontificatus sui anno, qui fuit 452, quare necesse fere fuerit eodem anno basilicam dedicari, Petrus ordinari, Honorieque stuprum agnosci.

XIII. In ejusdem basilicæ testudine narrat Rubens icones fuisse Augustorum ad dexteram quinque, Constantini videlicet, Theodosii, Arcadii, Honorii et Theodosii Nep., ad sinistram quinque, Valentiniani, Gratiani, Constantii, Gratiani Nep., et Joannis Nep. Circa subsellia vero ad dexteram Theodosii et Eudoxie, ad sinistram Arcadii et Eudoxie. Unde hæc hauserit Rubeus non docet. Agnellus hæc tantum habet : « et infra tribunam ecclesie super capite imperatorum et Augustarum legitur : *Confirma hoc, Domine, etc.* » Porro quid ad Gallam attinerit Constantius non video ; Joannis etiam Nep. mentio nulla in Gallæ vel hujus matris familia, invenire est. De relictis atque a Rubeo dubitare licet. Placet autem duplex stemma apponere harum rerum occasione, quorum uno familia Gallæ, Galla Placidia familia altera agnoscat. Jornandes, lib. primo : « Gratianum filium suum Valentinianus Ambianis imperatorem constituit, quem habuit de Severa priori jugali ; » et paulo infra : « Decepta ergo Justina, Valentinianus edidit ex ipsa quatuor filios, Valentinianum imperatorem, Gratam, Justamque, et Gallam, de qua Galla dehinc Theodosius imperator, Flaccilla defuncta quæ Arcadium Honoriumque pepererat, Placidiam generavit, quæ mater fuit moderni Valentiniani junioris imperatoris. » Paulus Diaconus, lib. II, *Vandalorum* senioris et Valentis patrem dicit « Gratianum adiciendi stirpe ortum apud Cibales. » Hæc ad matrem Placidie genus spectantia certa sunt, et quæ nota ; ea tamen adnotare placuit, cum et stirpem patris et agnatorum cognatorumque stemmati inserviant, nullibi autem Constantii, Joannisve nomina leguntur. Singleidam Gallæ Placidie ex fratre nepem ex Agnello cognoscimus, reliquas Arcadii filias et Marcellini Chronico cæterisque.

STEMMA GALLÆ.

FAMILIA GALLÆ PLACIDIE.

XIV. Quae apud nostrum spectant ad S. Joannis ecclesiam, cujus causa 700. An. 700. cognomentum promeruit, exhibent nonnullas sacrae synaxis partes. Hae autem recensentur: Lectio Evangelii et protestatio catechumeni; ante angeli apparitionem, inde canonica verba, cum supplicationibus et signo crucis super hostiam, sanctificatio corporis Christi, perceptio corporis Domini, calicis per diaconum pontifici porrectio, quam angelus diaconi vice praestitit. Haec omnia cum ceteris ad veterem Missam spectantibus satis superque illustravit vir olim doctissimus et pius cardinalis Bona: Illustrare etiam ordinum editores Menardus, Pamelius, Thomasius, Mabilionius. Speciale videtur calicem a diacono porrectum, ex quo pontifex sanguinem Domini sumebat, sic quidem, non fistula, ut alibi, Romae praesertim; quare sacerdotes cum populo coeperunt timere, et horrere, videntes sanctum calicem a semetipso inlinatum ab ore pontificis, et iterum in aere se super sanctum altare recipi. Micrologus, cap. 19: Ipse pontifex confirmatur ab archidiacono in calice sancto. Ita porro etiam respectu episcopi, diaconi erat dispensare sancta: sicut enim, ait Rabanus in libro Institut. Cleric., cap. 7, in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est. Ille oblata sanctificat, iste sanctificata dispensat. Quae de solitis calicis dispensatione, seu distributione accipienda sunt, cum aliunde constet episcopum, vel sacerdotes ministrantes, corpus Domini dispensasse: Id in Romana Ecclesia agebant episcopi papae assistentes. Cardinalis Bona laudatus, rerum Liturg. libr. II, cap. 17, num. 8, rem universam his explicat: Ordo communionis hic erat, ut primo quidem celebrans seipsum communicaret, leinde episcopos, si qui aderant, vel presbyteros similiter cum eo synaxim agentes, tum diaconos, subdiaconos et clericos, monachos, diaconissas, et sacras virgines, novissime populum, adjuvantibus presbyteris, primum viros, deinde mulieres. Idem in calicis distributione servabatur, nisi quod presbyteri per se illum sumebant, diaconi a presbyteris, reliqui a diaconis, ut ex ordine Romano et ex Graecorum sacrologio constat. Non juvat hic in Graecorum usum inquirere; ut in Latina Ecclesia, ut ut distributione panis ita se habuerit, uti doctissimus cardinalis tradit, certe Ordines Romani alique ferunt diaconi munus existisse ipsum celebrantem calice confirmare. In primo Ordine Romano ab eruditissimo Mabillonio vulgato haec habentur, n. 20, pag. 4: Qui (pontifex) dum communicaverit de ipsa aneta, quam momorderit, ponit in manus archidiaconi, dicendo in calice: Fiat commistio, et consecratio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi accipientibus nobis in vitam aeternam. Amen. Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Et confirmatur ab archidiacono. Quae postrema verba his illustrat laudatus Mabillonius; in comment. praevio, cap. 8, l. 11: Deinde in primo Ordine pontifex confirmatur ab archidiacono, accipiendo scilicet sanguinem pro complemento communionis, uti Micrologus loquitur. Eadem repetit in notulis Ordini ipsi subjectis: praeclearum, adjicit, hoc sane specimen communionis generalis etiam sacerdotum et episcoporum. At quid ex hoc loco elici possit ad asruendam communionem generalem, plane non video,

A cum hic de solo episcopo celebrante agatur. Diversum tradere videtur Ordo secundus, in quo, num. 13, exhibita pene eisdem verbis immixtione particulae sanctae, quam episcopus momorderit, in calicem, desunt verba, et confirmatur ab archidiacono. Infra vero post unius speciei narrationem sumptionem, haec sequuntur: Episcopus primus accipit calicem de manu archidiaconi, et stat in cornu altaris, ut confirmet sequentes ordines, deinde archidiaconus, accepto de manu illius calice, refundit in scypho, quem supra diximus, et tradit calicem subdiacono regionario, qui tradit et pugillarem, cum quo confirmet populum, etc. Pro temporum diversitate diverso modo haec acta sunt, quod ex Ordinibus ipsis a se editis elicit laudatus Mabillonius in comment. praevio, cap. 8, num. 15. In Ordine tertio ex codice Colbertino octingentesimo fere annorum ante ad rem nostram haec habentur: Sed ipse pontifex confirmatur ab archidiacono in calice sancto, de quo parum refundit archidiaconus in majorem calicem, sive scyphum, quem tenet acolythus, ut ex eodem sacro vase confirmetur populus. Calicem sanctum noster vocat, in quo facta fuerat consecratio ad differentiam calicem, sive scyphorum ministerialium, in quibus vino consecrato cum non consecrato ab archidiacono et confirmabantur omnes sanguine Domini, quos communicaverat pontifex corpore Domini, ut habetur in Ordine mox laudato. Sic et in tertii recentioris Ordinis fragmento dicitur, quod Dominus apostolicus confirmatur de calice, tenente calicem archidiaconus, etc. In sequenti Sangallensi: Susceptumque diaconus ab acolytho calicem, porrigat episcopo, et confirmet. In altero similiter subsequente: Ipse autem diaconus, tenens calicem et fistulam, stet ante episcopum usque dum ex sanguine et corpore Christi, quantum voluerit, somat. Verba illa et corpore Christi, in locum non suum irrepsisse videntur. Singularis ritus describitur in alio Ordine decimo loco exhibitio, quem Mabillonius conjicit saeculo undecimo conscriptum, pro missa pontificis ad ecclesiam Lateranensem quinta feria in Coena Domini, ubi haec habentur: Confecito itaque sacrificio, pontifex solus communicat super altare sine ministris, et non cum calamo, sed cum calice tantum se confirmet illo die, et sexta feria. Haec diaconi officio in hac parte illustrando ex Ordinibus a viro doctissimo, mihi quae in primis colendo publici juris factis abata, sufficiant.

XV. Confirmant non posse eadem locum episcopo convenire universa, tanquam ejusdem episcopi, gesta ab Agnello tradita, quae idem de Angeloptis etate et effigie subjicit, narrato loco dieque ejus depositionis: Apparetque, inquit, fuisse tenui forma, et nigri capilli, paucos canos, sed sanctitate etatem superavit, quia caelestis Dominus plus mentes, quam etates comprobat. Cultum antiquissimum eidem episcopo in ecclesia Ravennate praestitum astruit, quod ante ejus imaginem in Ursiana basilica exstantem, diutius singulis noctibus candela arserit. At quidni Agnellus unius effigiem Joannis pro alterius acceperit? Quae sequuntur nil habent quod observari mereatur. Poterant absque jactura ommissa plures fierent, quam debeat.

VITA S. PETRI CHRYSOLOGI.

CAPUT PRIMUM.

Petri natale solum et ecclesia. Eutychetis haresis. Chrysologi epistola ea occasione conscripta.

ma. Ante eum nullus pontifex sapientia similis illi, et post eum non surrexit. Marmorum librorum et voluminum conditor, et velut irriguus fons ita in eum divina Sapientia quotidie emanabat; unde pro

Petrus XXI*, pulcher aspectu, delectabilis for-

* Not. marg. Electus fuit circa annum Domini 429. BACCH.

*PATROL. CVI.

suis eum eloquiis Chrysologum vocavit, id est aureus A
sermoneinor. Natus est [natione] Corneliense terri-
torio, nutritus, et doctus a Cornelio illius sedis an-
ticipa, et pro sui nutritoris amore Petrus ipse [Deest
ipse] iste beatus, qui [quod] dudum Imolam præ-
dictum vocabat [vocabatur] territorium, ab illo jam
tempore Corneliense nominavit : sed aiunt alii ideo
Corneliense eo quod Corneli Fori fuerit. Iste
temporibus primi Leonis sanctissimi pape Ravennatis
Ecclesie cathedram regebat. In ipsis diebus sævis-
simus Eutyches presbyter maligno spiritu instiga-
tur, et circa sanctam et individvam fidem catholi-
cam suis pessimis cogitationibus, malignam cepit
heresim excitare. Quem sanctissimus Leo per suam
epistolam in conspectu sanctorum maiorum De-
episcoporum ammonivit. Nunquam potuit ejus super-
stitionem credulitatem ad bonam revocare proposi-
tionem. Sanctus igitur Leo ad beatum Petrum hujus
Ravennatis [Suppl. urbis. Bach.] pontificem res-
notis celebriter fecit, qui scribens epistolam ad ipsam
heresim dixerit, per quam in Chalcedonense sy-
nodo non consensus, demersus est. Sed ipse sanctis-
simus Leo multas vices per sua epigrammata Con-
stantinopolitanam urbem visis, non solum ad Gal-
lam Placidiam, verum etiam ad Valentinianum, et
Honorium, et ad ceteros alios fidei robustos, simul-
que ad divum Gratianum [Martianum], et Eudoxiam
sequestratam, contra predictum Eutychem presbyte-
rum diversas, ut diximus, epistolas; et tanto in
tempore prolata fuit, usque ad tempora Martiani
imperatoris. Igitur, ut diximus, cum multa altera-
tio de sancta Interemera fide catholica facta fuisset
multis diebus, contigit, ut cum episcoporum concilio
fuerit illius predictus hereticus, coram omnibus
sacerdotibus Theodorus episcopus cum eo certare
cepit, ostendens singula volumina de sanctis Scri-
pturis, et divinis testimoniis, quod sancta indivisa
sit Trinitas, et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus,
unus esset Deus, coequalis a ex duabus manent
materis Dei et hominis. Non convenit. Tunc austeri-
tate apostolica demonstrata non respuit. Ostendit
signe est beati Petri Chrysologi epistola, in qua ex
parte continetur ita : *Humane leges intra xxx
annos inter nos omnes Religiosas inseruntur qua-
stiones, et tu circa quingentes annos cur tanta
presumis in Christum conviciare sermone? Vere
oportet te humiliari ad sanctam Romanam pontifi-
cem, et diligenter ejus præcepta custodire. Et non
aliter æstimes nisi quod [ipse] beatus Petrus aposto-
lus vivus sit, et apostolatus cathedræ Romanæ se-
dis in carne teneat principatum.* Post hæc autem
ipse Eutyches sævisimus in ipso cecidit concilio;
sacerdotum vero ceteri post solutum concilium
una cum plebe omnium Christianorum Deo im-
mensas gratias agentes, et maximas laudes impera-
tori catholicam, et certam [rectam] fidem observan-
tis [observantibus] valedicentes abierunt lætantes.

* Hæc de Christo Domino apte intelligenda. BACH.

Petri Chrysologi ordinatio cætus imperatoris.
Igitur, charissimè, illud quod residuum est
Chrysologi vita in medium proferamus, et inquiri-
mus quomodo aut qualiter in tali orthodoxa
non ex propriis oculis, sed a subiecta Corneliense
Ecclesia, Ravennenses cives pontificem ordinave-
runt. Tempore namque illo, postquam defunctus est
beatissimus ante nominatus presul Johannes, conve-
nerunt universus cætus populi, una eam sacerdoti-
bus, sicut mos est Ecclesie ritu, et elegerunt sibi
pastorem; cumque [omnes cum] eo properantes Ro-
mam venerunt ad sanctum papam apostolice sedis
ut eorum ordinaret electum, ne talis Ecclesia vidua
esset pontifice tantis diebus. Die vero crastina erant
omnes parati, ut eum [virum] quem elegerat
sanctis apostolicis presentarent aspectibus. Igitur
nocte eadem apparuit ad sanctum Sixtum urbis
Romæ episcopum per visionem B. apostolus Christi
claviger Petrus, una eum Apollinare discipulo suo,
et inter ambos stans B. Petrus Chrysologus, et pa-
rum B. apostolus Petrus gradum figens, dixit ad
sanctum papam Sixtum: Vide hæc virum, quem
elegimus nos, qui stat in medium nostrorum [no-
strum], ipsum consecra, non alium. Idcirco exper-
factus papa jussit valde introduci diluculo plebes
universam et virum qui ordinandus erat. Intuitus
est enim diutissime sanctus papa, et ait: He, tolle
eum de medio, hunc non cognosco. Nisi adduxeris
mibi, qui ostensus est, alium non ordinabo. At
ceperunt inquirere inter se mutuo, quæ esset ha-
jusmodi res, cæcisque omnibus foras, contracti
sunt. Alia vero die jussit, ut papulus cum omnibus
electis [clericis], maximis, et mediocribus, et
lis, ante se introducti fuisset et cum non
formam viri quæ illi ostensa fuerat, ait: Requiritur
ex vobis, forsitan non omnes venistis, et complures
estis. At illi dixerunt: Non ex nobis quempiam in-
venies, Domine papa, he, et egredimini foras; ne-
quæ electus videat. Tertia die denique iterum ap-
peruit ad eundem papam, nec vigilans pleniter, nec
pleniter dormiens apostolorum princeps cum disci-
pulo suo, sicut et prius, et sanctissimum Petrum
Chrysologum inter se tenentes, dicentes IHT: Dicitur
jam tibi, ne super alium manus imponas, nisi
super hanc virum, quia multis temporibus hæc
Ecclesia, sicut pinguedo olei lucerne illuminant,
cum ab igne fuerit applicata, ita illius pinguedo et
illuminabitur doctrina. Aliena die introductus
omnes, et non invenitur. Tunc beatus Petrus
Romane dixit ad Corneliensem episcopum, qui in
illo tempore cum Ravennensibus civibus Roman
ferat: Introduc omnes sacerdotes et clericos tuos,
forte tibi inveniam virum qui tibi ostensus est. Quæ
ille cum supplicatione respondit, dicens: Non habeo
talem virum, nisi unum diaconum, qui præest omni-
bus rebus meis, super cujus manus ego servus tuus
incumbo. Si jubes ut in medium veniat, deferatur.

Cui beatissimus papa: Veniat non solum ille, sed A et cæteri omnes, et si videro quem cupio, gratanter suscipio. At ubi ingressi sunt omnes, statim ut vidit sanctus papa virum qui sibi per visionem ostensus fuerat, conspexit eum, ut gemmam fulgentem, et hinc atque illinc per spiritum cognoscens vultum B. apostoli Petri, et Apollinaris pontificis, Chrysologi, Petri dexteram sinistramque tenentes, et ut hæc omnia sanctus papa conspexit, statim de sede surgens, et obviam illi quasi medium atrium ivit, libenti animo alterutrum se salutaverunt usque ad genua. At ubi subtrahere se S. Petrus Chrysologus papa voluit, beatissimus papa non sinuit. Statim cepit fremitum dare populus inter se, et maximum clamorem ad cælum. Alii dicebant: Quia neophytum non recipimus; non ex nostro fuit ovile, sed subito B. invadit cathedram episcopalem, quasi latro. Tollite, tollite eum de medio, non recipimus, quia de subiecta Ecclesia non licet ad [in] majorem transferre. Alii contra aiebant: Justus est hic homo, non recte fecistis, suscipiamus eam, ut bene nostræ sit civitati, quia prudentissimus est, et castissimus, et doctor bonus, omnique gloria dignus; ex nostra cognatione est, nihil in eum mali sentimus, timore Domini plenus; sine causa eum perdere vultis. Sanctus vero Sixtus III, sedis Romanæ in tali altercatione populum hæc illuc divisum conspiciens, palam omnibus tetulit visum, ut superius diximus, quomodo per impositionem apostolicam eum consecrare debuisset. Et si istum non vultis Patrem, a me recedite, et sancta catholica Romana Ecclesia alienati vos invnes. Tunc illi quasi ex una voce cæperunt clamare, et dicere: Ordinètur, ordinètur. Conscripserunt celeriter decretum, et per impositionem manus recepit Spiritum sanctum, ordinatusque est in pontificem, et cum gloria ad Ravennam sedem reversus est. Ex illo jam die cæperunt eum omnes venerari quasi angelum Dei.

CAPUT III.

Edes Petro curante constructæ. Eiusdem cum Projecto Corneliense synchronologia. Sancti Barbariani funus.

Ædificavit hic beatissimus fontem in civitate Clasis iuxta ecclesiam quæ vocatur Petriana, quam Petrus magister fundavit. Qui fons miræ magnitudinis duplicibus muris et altis muribus structus amphitheatricè antiterumque fundavit domum infra episcopium Ravennæ sedis, quæ dicitur Tricoli, eo quod tria cola continet; iuxta [Edes. Bacch.] ædificia nimis ingeniosa inferius structa est. Fecitque non longe ab eadem domo monasterium S. Andree apostoli; suaque effigies super valvas ejusdem monasterii est inferius tessellis sepicta. Foris vero parietes proconnis marmoribus lecoravit, et in ingressu januæ extrinsecus super iocinase versus metricos continentes ita [videlicet].

Aut lux hic nato est, aut capta hic libera regnat.
Lux est ante venit cæli decus unde moderum,
Aut privata diem pepererunt tecta nitentem,
Inclusumve jubar secluso fulget Olympo.
Marmora cum radiis vernantia cerne serenis,
Cunctaque sereno (sidereo) percussa in murice saxa.

Auctoris pretio splendent mitnera Petri.
Hic honor hinc virtutis tribuit sic comæ parva;
Ite valeant, spem amplum superare opactis,
Nil modicum Christo est. Arcas hæc possidet ædes,
Cujus in limato consistunt pectore templa.
Fontanes Petrus, Petrus fudator, et aula.
Quod domus hoc Dominus, quod factum factor et fidem
Mortibus atque opere. Cælestis possessor habetur,
Qui duo consocians mediator reddidit, et unum.
Huc veniens fundat partituros gaudia fetus,
Contrita solidans percussit in pectore mentem.
Ne jaceat, s; sternat homi, morbosque latentes
Ante pedes medici cura properante recludat;
Sæpe metus mortis vitæ fit cæsa beata.

Multa condidit volumina, et valde sapientissimus fuit. Iste una cum Projecto a beato Cornelio Imolenis Ecclesie una hora in diaconos ambo consecrati sunt. Post vero divina providentia ambo solum episcopate tenuerunt. Petrus Ravennæ Ecclesie; Projectus servatus est Imolensi. Postquam hic pontifex ordinatus est, postmodum ab ipso, iste alter episcopus Ecclesie Corneliensis [in ecclesia Corneliensis] consecratus est; temporibus Gallæ Placidie, Augustæ; sicut scriptam reperimus. Corpus beati Barbariani idem Petrus Chrysologus cum prædicta Augustæ aromatibus considerant, et cum magno honore sepelierunt non longe ad Posterulam Ovilionis; consecravitque ecclesiam S. Joannis Baptistæ, quam Baduarius ædificavit.

CAPUT IV.

Petrus mortem suam prævidet, prædicitque. Forum Corneli pergit, ibique decedit. Locus sepulcri.

Cognovit autem post hæc hic beatissimus Petrus per spiritum finem vitæ suæ. Ivit ad Corneliensem ecclesiam, et ingressus infra basilicam B. Cassiani obtulit manora, id est craterem aureum unum, et patenam argenteam alteram, et diademata aurea magna preciosissimis gemmis ornata. Hæc ornata sancti Cassiani corpore imbut, positaque super aram ipsius ecclesie, et stans super crepidinam juxta altare expansis manibus benedixit cunctam plebem, sacerdotem et populos, ac oravit dicens: Tu dediisti, Domine Deus, animam in corpore isto; tu iterum misericors, suscipe eam, quæ tua sum creatura. Non occurrat mihi impiissimus diabolus, sed angelus tuus sanctos suscipiat eam, et collocare jubeas in sinibus patriarcharum, ubi lux permanet, et gaudium immensum est. Et nunc, Domine, te confiteor labijs [et] corde; te quæ cæca patrasit ex nihilo, qui solus nosti prisca, presentia et futura: da populo hæc docibile, ut timeant te, et agnoscat quia tu es Deus in celo sursum, et in terra deorsum, qui per sanctum Filium tuum totius generis humani salutem recuperasti, in quem credimus Deum, et Dominum angelorum, qui es benedictus in sæcula sæculorum. Mitte illis, Domine Deus, verum pastorem, qui tuas congreget oves, non disperdendo, sed ad caulas Ecclesie congregando. Non sicut ut mercenarius, non sit ut alienæ ovis custos, sed verus pastor, qui oves cum agnis commissas, immaculatas tuo aspectui representet; ne ille ferox imma-

nissimus lupus, qui prædam rapere querit a te, pastoris corda excita, rapida voluptas depellatur, velle-
 ra fidei non ovium non diripiat, ne sancta Ecclesia
 vocis halatibus genuat. Tu, bonum pastorem. [bo-
 nus pastor] tribue huic populo; mitte pastorem non
 percussorem, sed nutritorem, non ut allidat, sed defen-
 dat, non spernentem, sed revocantem; non raptorem,
 sed largiorem; non ut læcet, sed comescat; non
 cupidum, sed tributorem; non blatum, sed humilem;
 non sævum, sed blandum. Custodi eos, populus tuus est,
 et oves manuum tuarum, qui es benedictus in sæcula.
 Ad legentem populum ait: Filii charissimi, audite me.
 Ego vado, et ingredior viam universæ terræ, ubi
 constituta est domus omnis viventis. Nunc, filii, con-
 fertamini, et estote viri prudentes. Dabit vobis Domi-
 nus Deus pastorem et rectorem sicut scriptum est: *Non
 repellet Dominus plebem suam in senem, et hæ-
 reditatem suam non derelinquet.* ipsum audite. Ille
 docebit vos: ille vos per amœna pascua docet, ille
 suis verbis pabulo vobis reficit; ipsum audite, non con-
 turbemini. Et vos viscera mea non contra eum in
 iure cordis elevetis; non contumeliam et iurgium
 pastorem elligatis; non patrem hujus patriæ pro
 pecunia hanc obtineat sedem; sed hoc [hunc] dili-
 gite quem Dominus elegerit. Estote perfecti filii;
 ab omni heresi servate vos. Cavete ab Ariano do-
 gmate. Sanctam et incontaminatam catholicam fidem
 tenete. Corpora vestra servate absque pollutione, quia
 templum Dei animata sunt. Hæc custodite, et agite ut
 mereatis vos cum vestro pastore in universorum placito-
 rum cœlestium Domino viam parare. Præcepta ejus satia
 custodite, obedite ei ut ille pro vobis a oret, quia omni-
 potentis Deus non vult fallere, sed cor contritum susci-
 pit, et humilitatum spiritum. Sit benedictio Domini Dei
 omnipotentis super vos et super filios vestros in genera-
 tionibus et progenie, nunc et semper, et in sæcula sæculo-
 rum. Cunctique omnes respondissent Amen, conversus
 ad aram B. Cassiani, ait: Deprecor te, beate Cassiane,
 intercede pro me. Tux domui quasi vernaculus fui a
 Cornelio Istrus sedis in Ecclesiæ gremio nutritus: Ie-
 rimum ad te reversus, animam nunc Deo omnipotenti tra-
 do. Corpus autem meum tibi commendo. Hæc et his
 salutem dum diceret, quasi qui eructans, ovis et ex-
 sultans, stans cunctis qui aderant, reddidit spiritum
 in Non. Decembris. Cæmentarii vero post sedem
 ipsius ecclesiæ paraverunt eslerit sepulcrum in lo-
 co ubi ipse præcepit, et ibidem sanctum corpus recep-
 tum est, et permanet usque in hunc diem. Sedit
 autem annos . . . menses . . . dies . . .

A. An scripserit postremas illius periodos. Edes Te-
 coli an a Chrysologo excitata. Petriana ecclesia.
 Sacellum S. Andreæ an a Chrysologo constructum?
 Mithra Corintheni ecclesiæ tributa.

I. Divi Petri Chrysologi ætatem in postremo Dis-
 sertatione indicavimus, quantum quidem suffere
 poterat ad tollendam temporum confusionem; hinc
 expresse, quantum liceret, de ea decernendum est.
 Et pro episcopatus ejusdem initiis in ea sententia
 persevero, ut vel anno 440, qui Sixti III summi ponti-
 ficis postremus fuit, vel præcedenti 439, ordinatum sit.
 Annus ejusdem emortualis nec ante 448 collocari
 nec post 481 differri potest. Posterioris asserti veritas
 excoipat quod Emiliæ civitatis clades et direpsio
 Attila late furente, anno 452 est illata; eoque Ra-
 vennam prosperante Joannes sedebat episcopus, nec
 fortassis is ejus sedis annus prior erat, sed præ-
 cedenti 451 coeperat. Prior autem assertio ex Actis
 sancti Germani Antissiodorensis, a Constantio Bæne-
 ter et accuratè conscripitis evincitur, cum ex ista
 carta demonstratione elicerit eminentissimus car-
 dinalis Norisius Germanum Ravennæ obisse an-
 no eodem 448, diè 31 Julii, Hist. Pelagiana lib. II,
 cap. 42. Constat autem Petrum Chrysologum episcopum
 sancti Junus curasse. Idem eminentissimus et eru-
 ditissimus cardinalis de Petri Chrysologi emortualis
 anno hæc habet: Petrum Chrysologum a eo anno
 (450) vel superioris, forte decessisse 27 Decembris,
 qua die ejus memoria recolitur; patet ex epistola
 Leonis 35, ad Leonem Ravennatam, data diè 24 Octo-
 bris, Marbiano ops., hoc est anno 457; nam anno
 448 idem Chrysologus litteras ad Eutychem, non
 jam ob hæresim audientem, dedit, Eutyches vero in
 Italia eo ipso anno ad Kal. Junias inter catholice
 habebatur ex litteris Leonis ad ipsum eadem diè ac-
 tia, in quibus Eutychetis zelum laudas, quod contra
 Nestorianos depugnabat; ea est epistola sexta. Hæc
 inserenda putavi, ut eos corrigerem qui Petrum
 Chrysologum circa annum 440 obisse scribunt, qui
 fuit Hieronymi Rubei et communis scriptorum Ra-
 vennatum sententia, quæ si vera esset, eodem
 annum 440 Germanus Antissiodorensis Ravennæ
 Chrysologo præsule diem obisset; Rabous Petri
 Chrysologi obitum non anno 440, sed 430, consensit,
 Hist. Raven. lib. II, unde immerito refellit. Porro
 cum ad Kal. Junias anni 448 Eutyches in Italia hæc
 adiret, non potuit eo anno a Petro Eutychei epi-
 stola quæ exstat, conscribi, cum enim conscribitur
 est, Eutyches in Italia male audiebat, ut ex ejusdem
 epistole tenore constat; quare epistola Chrysologi
 non potuit ante annum 449 conscribi. Epistola sac-
 ci Leonis, quæ Leoni seu Neoni dicitur scripta et
 dictis supra in dissertatione, non probat sententiam,
 licet cum Pagio. Questellum ad annum 451
 retrahatur, ac propter conjecturam, quæ in dis-
 sertatione exhibui de Ravennii nomine in inscrip-
 tionis ejus mendo forte cubante, adjicere placet, An-
 ni fortasse scriptam fuisse, qui exscriptorum viis
 in Leonem mutatus sit. Id tamen si admittatur, ad
 argumentum juvat, cum Quenelli argumenta cogant
 eandem epistolam ad annum 458 transferre, et in
 primis quæstio de redeuntibus a barbarorum capti-
 vitate, quæ referri nequit ad extorres illos quibus
 Geisericus persecutionem solum vertere coacti sunt,
 quandoquidem illi non redibant a barbaris, quod
 quæstio ipsa supponit. Quod probat Joannem ante
 annum 452 sedisse, est Attilæ insensio, quæ anno
 eodem evenit, cui Joannes ipse occurrit, et noster
 noster. His omnibus perspectis, efficitur Petrum
 Chrysologum anno 430 vel 451 obisse, eodemque
 Joannem suffectum, neu Neoni inter hæc locum esse,
 qui ob multa præclare gesta, quæ in ejus Vita nar-
 rantur, pluribus annis sederit oportet.

C. Petrus Chrysologus circa annum 440 obisse scribunt, qui
 fuit Hieronymi Rubei et communis scriptorum Ra-
 vennatum sententia, quæ si vera esset, eodem
 annum 440 Germanus Antissiodorensis Ravennæ
 Chrysologo præsule diem obisset; Rabous Petri
 Chrysologi obitum non anno 440, sed 430, consensit,
 Hist. Raven. lib. II, unde immerito refellit. Porro
 cum ad Kal. Junias anni 448 Eutyches in Italia hæc
 adiret, non potuit eo anno a Petro Eutychei epi-
 stola quæ exstat, conscribi, cum enim conscribitur
 est, Eutyches in Italia male audiebat, ut ex ejusdem
 epistole tenore constat; quare epistola Chrysologi
 non potuit ante annum 449 conscribi. Epistola sac-
 ci Leonis, quæ Leoni seu Neoni dicitur scripta et
 dictis supra in dissertatione, non probat sententiam,
 licet cum Pagio. Questellum ad annum 451
 retrahatur, ac propter conjecturam, quæ in dis-
 sertatione exhibui de Ravennii nomine in inscrip-
 tionis ejus mendo forte cubante, adjicere placet, An-
 ni fortasse scriptam fuisse, qui exscriptorum viis
 in Leonem mutatus sit. Id tamen si admittatur, ad
 argumentum juvat, cum Quenelli argumenta cogant
 eandem epistolam ad annum 458 transferre, et in
 primis quæstio de redeuntibus a barbarorum capti-
 vitate, quæ referri nequit ad extorres illos quibus
 Geisericus persecutionem solum vertere coacti sunt,
 quandoquidem illi non redibant a barbaris, quod
 quæstio ipsa supponit. Quod probat Joannem ante
 annum 452 sedisse, est Attilæ insensio, quæ anno
 eodem evenit, cui Joannes ipse occurrit, et noster
 noster. His omnibus perspectis, efficitur Petrum
 Chrysologum anno 430 vel 451 obisse, eodemque
 Joannem suffectum, neu Neoni inter hæc locum esse,
 qui ob multa præclare gesta, quæ in ejus Vita nar-
 rantur, pluribus annis sederit oportet.
 II. Ut autem ordo temporum servetur ab Agnel-
 lo, Petri ætas expansa. Narratio de ejusdem electione divi-
 na impulsu facta contra Dupinium aseritur. Agnellus
 Ravennatam Ecclesiam Romanæ subditam agnoscit.
 Petri Epistola ad Eutychem. An etiam scripserit.

OBSERVATIONES
 AD VITAM SANCTI PETRI CHRYSOLOGI.

Petri ætas expansa. Narratio de ejusdem electione divi-
 na impulsu facta contra Dupinium aseritur. Agnellus
 Ravennatam Ecclesiam Romanæ subditam agnoscit.
 Petri Epistola ad Eutychem. An etiam scripserit.

la neglecta, observanda est Petri electio ad episcopatum Numinis nutu, et sanctorum Petri ac Apollinaris apparitione peracta. Rem omnium primus ex nostro in publicam lucem produxit Ferrutus (inde diserte, ut solet, in sua Historia narravit Rubens, ex eo Baronius, cæterique. Verum, quod fluminem aqua accidit, qui pro soli unde fluat, natura vario impuuntur, sapore, ita quod demum non sint quales a fonte manarunt, id narrationi huic accidisse facile deprehendet, quæ Agnelli fontes gustaverit, quævis rei substantia servata sit. Verum mirari subit hominum plures ita comparatos, ut facile nimis omnia credant; alios autem, e contra, ut omnia in dubium vertant. Dupinius in Bibliotheca Auctorum ecclesiasticorum de hæcæ historia hæc ex Gallico in Latinum versa habet: « At nequit historiae hujusmodi narrationi credi, etenim illam nullus fide dignus auctor exhibet. Agnellus tandem in lucem prodicens an dupinio auctor fide dignus futurus sit ignoro. Hæc aio hinc agnoscitur ejus historice traditionem, prout ab Agnello narratur, antiquitate eximia commendari.

III. Notari meretur privilegia a Valentiniano Ravennati Ecclesie tributa, si qua fuerit, quæ quidem Joannes Petri immediatus prædecessor nactus sit, Agnello ipso teste, licet alias primatus Romani imperante, nullo modo episcopus ipso a Romani pontificis jure exemptis; etenim si quando id exemptionis efficere valuissent, tum id ipsam fieri debebat, cum ipso Valentiniano imperante, qui privilegium paulo ante tribuerat, novam episcopum ordinandum esse, mors illius, cui privilegium tributum fuerat, effluebat. Qui itaque narrat populum et sacerdotes (quorum nomine intelligendos etiam puto episcopos provinciales) facto de certi viri electione decreto, cum eo Romam properasse ad Sixtum sanctum apostolicæ sedis papam, eum eorum ordinari electum; i quibus in subsequentibus adjicit dissidente et tumultum agente Ravennatum plebe, Sixtum visione narrata dixisse: « Et si istum non vultis Patrem, a me recedite, et a sancta catholica Romana Ecclesia alienati vos omnes; » quare cuncti una voce clamaverunt: « Ordinetur, » et conscripto celeriter decreto per impositionem manus recepit (Petrus) Spiritum sanctum, ordinatusque est in pontifice; manifeste ostendit Valentinianum privilegium dedisse; si quod unquam dedit (potuit enim nobis ignota dedisse) quod nullo modo sanctæ sedis jura et Ecclesiæ canones violaret; nec inde factum ut Ravennates episcopi autonomi quodammodo essent. Hæc et similia, quæ suis locis pro opportunitate observabimus, ab Agnello narrata, effluunt ut satis mirari nequeam, quid rei fuerit ut ipse, qui alicubi Pontificale suum scribens erga Romanæ sedis primatum se rite recteque affectum ostendit, a hinc in partide commento præmissis, schismaticarum partium sectatorem se prodât. At ea mendacit et male causæ conditio est ut suo se gladio perimat.

IV. Repediendum modo ad ea quæ Agnellus de sancto Petro priori loco narrat, licet postremis ejusdem annis evenerint, quæque pertinent ad Eutychem abbatis Constantinopolitani hæresim. Ea verò tanta sermone scribilitate rerumque confusione infecti sunt, ut divinandum sit quid mente tenuerit. Actorem in causa Eutychem hic ratio habenda est, ut suis apte temporibus restituatur vera, si quæ ex Agnelli Historia elici poterunt; id etiam ei, quod numero primo diximus ad postremos Chrysologi annos spectanti, lucem affundet. Damnata itaque Nestorii hæresi in Ephesina generali synodo, partium studia effecere; ut qui quammaxime ab ea discedere vovero, in oppositam æque impiam dilaberentur. Eutyches omnium absurdus peccavit, qui in Christo naturarum distinctionem pertinax negavit, et oppositum sentientes Nestorianismum accusavit, datis Leoni summo pontifici litteris, quibus Leo ipse respondit prima Junii anni 448. Anno eodem in concilio Constantinopoli Novembri mense habito a Fla-

viano ejusdem urbis episcopo, accusante Eusebio Dorileense, Eutyches sepe citatus, ac tandem compavens, asserensque protelive hæresim damnatur. Hinc a vestigio Leoni dampno scribit, deque per nefas damnatum lamentatur, agitque apud imperatorem ut concilium generale cogatur, qui interim conventum Constantinopoli triginta episcoporum habito prima Aprilis die anni 449 rem majoribus trilevis impulerit. Leo die 18 Februarii Flaviano scripsit ac Theodosio, inquirens causas ob quas Eutyches damnatus fuerat, quibus a Flaviano intellectis ejusdem zelum pietatemque commendavit epistola data die 21 Maii anni ejusdem. Ante hanc diem non potuit a Chrysologo Eutychem epistola scribi, in qua disertis verbis hæresim suggillat, alias, quod summus pontifex nesciverat, ipse agnovisset. Ephesi inde coacta nova synodo, Leo ipse sanctæ sedis legatos misit, eosdemque litemis datis munivit, inter quos omnium laudibus communique Ecclesiæ consensu ea laudatur quæ in editione Quesnelliana est num. 24, data 13 Junii ad Flavianum, in qua incarnationis mysterium ea elegantia, puritate ac claritate explicatur, ut in tota antiquitate monumentum illustrius ad rectum dogma firmandum invenire sit. Synodus Ephesi coacta est in die 8 Augusti ejusdem anni 449 quæ ob in ea per nefas gesta prædatoria postmodum dicta est catholicamque fidem in summum discrimen conjecit, Eutychem absolute, et Flaviano damnato, qui paulo post ærumnis injuriisque affectus, dum in exilium ducebat, evivis excessit. Ob hæc Leo pontifex pluribus epistolis egit apud Theodosium, ut concilio generali res catholica restitueretur. Exstant epistolæ ad Augustum binæ sub die 13 et 15 Octobris, alique ad alios. Egit etiam ea de re cum Valentiniano, Placidia Eudoxiaque, et legatos Constantinopolim misit. Nil tamen in re gravissima a Theodosio obtinuit. At eo defuncto, substitutoque Mariano, Pulcheria hujus uxore agente, concilium primo Constantinopoli ab Anastasio habitum est, cui interfuerunt apostolicæ sedis legati, in quo lecta Leonis epistola ad Flavianum, et episcoporum subscriptionibus signata, Nestorius æque ac Eutyches damnati sunt, deinde in Chalcedonensi generali concilio, cepto celebrari die octava Octobris ejusdem anni, epistola eadem magno Leonis regula fuit, qua firmatum est dogma de duobus in Christo naturis contra Eutychem hæresim, illique actionibus secunda et quarta concilium lecta subscripsit.

V. His ex Eutychem hæresis historia delibatis, ad Agnelli tricas revertamur. Primo itaque ait Eutychem a sanctissimo Leone per epistolam monitum minime respicisse, atque epistolam in conventu multorum episcoporum lectam. Leonis epistola nulla ad Eutychem data in concilio ullo lecta est; quinimo in nullo ex precedentibus Constantinopoliannæ sub Anastasio lecta est epistola celeberrima ad Flavianum, de qua in superioribus. De hac legitur et loquatur reliquum est; ad illi concilio Eutyches non adfuit, nec res amplius integra erat. Subjicit paragræphum omnium implicatissimum: « Sanctus Igitur, inquit, Leo ad beatum Petrum hujus Ravennatis urbis pontificem res notas celeriter fecit, qui scribens epistolam ad ipsum hæreticum direxit, per quam in Chalcedonense synodo non consentit, demersus est. » Ex his, ut puto, argumentum nonnulli habere credidere, quo dicerent Petri Chrysologi epistolam in Chalcedonensi concilio lectam fuisse, quod tamen repugnat Actibus ejusdem concilii, in quibus nil de ea re, nec potuit fieri, ut episcopi Ravennatis pro regula fidei epistola legatur apud eos qui primum sentiebant solummodo insistendum Symbolis conciliorum Nicæni, Constantinopolitani, et Ephesani, admissis secunda sancti Cyrilli ad Nestorium epistola, et altera ejusdem ad Joannem Antiochenum, et eo nomine laudatam sancti Leonis epistolam ad Flavianum recepere, quod a dictorum sensu minime ablanderet, explicaretque dilucide quid de Eutychem

haerere sentiendum. Dominicus Mita rem in hunc modum dirimi posse censet in Responsionibus ad opposita Vitis Chrysologi a se conscripta, n. 5, 6, 7 et 8, ut sanctus Leo, intellecta a Flaviano Eutycheis haeresi et causa, Romam vocaverit Petrum, qui pontifice jubente, epistolam illam omnium celeberrimam conscripserit pontificis ipsius nomine ad Flavianum, quae primum in Constantinopolitana sub Anatolio, deinde in generali Chalcedonense synodo credendorum regula contra Nestorium aequae ac Eutychem, lecta fuit. Ut autem effugiat, quod contra regeri ex styli diversitate ab aliis Petri monumentis potest, conjecturam ita circumscribit, ut sentiat Leonem conscriptam a Petro epistolam a proprio transcripserit stylo, et aliqua suo Marte ascripserit. Id omne ex sermone 78 Chrysologi confirmari nititur, ubi se ex itinere Ravennam quadragesimali tempore reverentem, ac properea fessum admodum dicit; Conjectura se veritatem assecutum credidisset fortassis Mita si nostrum legisset, cum ex allato loco astrui videatur Petrum a Leone vocatum epistolam scripserit, quae in Chalcedonensi concilio Eutycheis haeresim jugulaverit. At ex subsequentibus agnoscitur Agnellum de epistola a Petro omnibus consentientibus scripta locutum; ait enim ostensam beati Petri Chrysologi epistolam, cuius etiam partem exhibet, de qua statim Mita itaque conjectura hinc nullo modo fulciri potest, quae aliunde etiam delitescit ruitque; etenim post quadragesimam anni 449 scripta est epistola Leonis, de qua fit quaestio, die videlicet 13 Junii, eum praecedens ad eundem Flavianum data fuerit etiam post quadragesimam, die videlicet 21 Maii. At qui de ea re dubitari possit, cum stylus ac verba ipsa Leonem sonent?

VI. Sequuntur apud Agnellum quae spectant ad alias Leonis epistolas, ob impetrandum Augustorum auxilium, quo res catholica in pseudo-synodo Nicæna male habita, novo generali concilio restitueretur. Foede labitur, nisi, exscriptorum vitio, Augustorum et Augustarum nomina sint mutata, Honorum memorans ac Gratianum, qui e vivis dudum ante Eutychem haeresis tempora abierant. Honorii loco cogitaveram an Honoria substitui posset; at cum nulla exstet Leonis epistola ad eandem, pessima etiam ob stupram famam laborantem, emendationem hujusmodi sustineri non posse cognosco. Martiani etiam loco, facili lapsu; Gratianum intrusum suspicabar; at illud obstat quod eadem periodo rem usque ad Martinum praelatum dicit. Theodorum insuper, quem in sancto concilio ait cum Eutyche certasse, et ostensam sanctae Scripturae voluminibus sanctorumque Patrum testimonio catholica eadem de duabus naturis stabilivisse, tota veterum Aetorum concilia a Flaviano coacti (in quo tantum Eutycheis auditus est Eusebio Dorileense, et Flaviano ipso haereticum urgentibus) series ignorat. Omnia itaque hic apud nostrum a veritate abeant.

VII. Illud e re esse inficiabitur nemo, quod ad epistolam, de qua in superioribus sermo fuit, integritatem pertinet, quam ex hoc Agnelli loco uberrime probatam habemus contra nonnullos, qui contendunt postrema verba ad summi pontificis in fidei dogmatibus supremam auctoritatem spectantia, Chrysologi non esse, sed recentius addita a Romanae sedis studioso aequae addito. Gerardi Vossii haec auctoritate nituntur, qui epistolam Chrysologi Graeco Latinam edidit, cum aliis nonnullis subjunctis Gregorii Thaumaturgi operibus impressis Moguntiae anno 1604, monuitque in duplici Vaticano codice postrema illa verba deesse. Inde Dupinius praeslaudatus in Bibliotheca haec, quae Latinae vernae exhibeo, habet: « Porro littera finiri videtur ante ea verba, et quod sequitur additum est ad sanctae sedis auctoritatem commendandam. » At Agnello, ut adnotavimus, et suis locis constabit erga sanctam sedem non bene affecto, et nihilominus verba ex epistola, seu sensum eorumdem referenti, nullas sane crisis studiosos refragabitur.

A. Constat profecto usque ad Agnelli tempora in Ravennatis Ecclesiae, licet longo schismate afflictæ, codicibus integram Chrysologi exstasse epistolam, quam postmodum decuraverint, qui sanctae sedis auctoritatem in rebus fidei diffinendis impugnare, idque potissimum impertandum iis qui Graeca fide in Graecam linguam Latinam epistolam transalere. Haec opera pretium esse cogitavi Latinam ipsam vulgata apud Baronium aliosque, et e regione textum ejusdem, qualem in codice Estensi reperi, describere, adjectis suo loco periodicis Agnello rebus, a lector quid in hujusmodi re sentiendum sit adjuvat.

Latina epistola divi Petri Chrysologi vulgata.

Dilectissimo et merito honoratissimo filio Eutychei presbytero, Petrus episcopus Ravennæ.

B. Tristes legi tristes litteras tuas, et scripta mesta morore et luctu percurrere, quia sicut nos pax sacerdotum, sacerdotum concordia, tranquillitas plebis gaudere facit gaudio celesti, ita nos affligit, et deficit fraterna dissensio, praesertim cum talibus oriatur ex causis. Triginta annis humanae leges humanas adimunt quaestiones; et Christi generatio, quae divina lege scribitur inenarrabilis, post tot saecula disputatione temeraria ventilatur? Quid Origenes praecipiorum scrutator invenit, quomodo Nestorius lapsus sit disputans de naturis, non latet prudentiam tuam. Magi Jesum in cubilibus Deum mysticis muneribus confitebantur, et sacerdotes quid sit, qui virginali parte Spiritu sancto natus est, dolenda interrogatio discurrunt? Cum vagitus daret Jesus in cunis, gloria in excelsis Deo celestis clamant exercitus; et modo, quando in nomine Jesu omne genuflectitur caelestium, terrestrium, et infernorum, originis ejus quaestio commovetur? Nos, frater, cum Paulo dicimus: *Etsi noniam secundum carnem*, sed nunc jam non vivimus, nec possumus curiose replicare, qui jubemur honorem dare, et timorem reddere, et expectare, non discutere quem Judicem confitemur. Haec breviter respondit litteris tuis plura rescripturas; si ad te frater et coepiscopus noster Flavianus aliqua de hac causa scripta misisset, si enim tibi displicet, quod quidem scribis, tibi ipsi electum Judicium, nos quomodo de his judicare poterimus, quos neque vidimus propter absentiam, et quod intellexerant eorum tui

Eadem ex codice Estensi.

Dilectissimo et merito honorabili filio Eutychei presbytero, Petrus episcopus.

Tristes legi tristes litteras, scripta mesta morore et luctu percurrere, quia sicut nos pax sacerdotum, tranquillitas plebis, gaudere facit gaudio celesti, ita nos affligit, et deficit fraterna dissensio, praesertim cum talibus oriatur ex causis. Triginta annis humanae leges humanas adimunt quaestiones; et Christi generatio, quae divina lege scribitur inenarrabilis, post tot saecula disputatione temeraria ventilatur? Quid Origenes praecipiorum scrutator invenit, quomodo Nestorius lapsus sit disputans de naturis, non latet prudentiam tuam. Magi Jesum in cubilibus Deum mysticis muneribus confitebantur, et sacerdotes quid sit, qui virginali parte Spiritu sancto natus est, dolenda interrogatio discurrunt? Cum vagitus daret Jesus in cunis, gloria in excelsis Deo celestis clamant exercitus; et modo, quando in nomine Jesu omne genuflectitur caelestium, terrestrium, et infernorum, originis ejus quaestio commovetur? Nos, frater, cum Paulo dicimus: *Etsi noniam secundum carnem*, sed nunc jam non vivimus, nec possumus curiose replicare, qui jubemur honorem dare, et timorem reddere, et expectare, non discutere quem Judicem confitemur. His omnibus respondi, frater, litteris tuis. *Cetera desunt.*

Digitized by Google

tarnitate nescimus? Justus mediator, non est, qui sibi unam partem audit, ut nihil alteri parti reservet. In omnibus autem beatorum frater honorabilis, et his quae a beatissimo papa Romanae civitatis scripta sunt obedienter attendas, quoniam beatus Petrus, qui in propria sede vivit et praesidet, praestat quere- rentibus fidei veritatem. Nos enim pro studio pacis et fidei extra consensum Romanae civitatis episcopi causas audire non possumus, locutionem tuam dilectionem Dominus tempore longissimo conservare dignetur, charissime et honoratissime fili.

VIII. Cum diversissimis verbis idem sensus exprimentur in vulgatis, et apud Agnellum in his quae ipsi referre placuit, argumento id est illum ex Chrysologo epistola sensum sumpsisse, non verba, quae etiam Agnelliana stribilligine vitata nemo non videt. Quod spectat ad priora, ubi ex praescriptione sanctorum triginta ab humana lege inducta argumentum desumitur contra Eutychetum, accepta ea sunt (vel ab eodem Chrysologo utrobique usitata) a sermone 145, num. 45: «Humanæ leges intra triginta annos litigiosas omnes interimunt questiones, et Christus circa quingentos annos nativitatis suae causas praestat, ortus sui lites palatur, status sui sustinet questiones? Haereticæ, desine judicare judicium tuum, et auctora in oculis Domini, quem «Deum... adoravit in Terris.» Licet autem post legem a Valentiniano latam Acturo et Protogene cons. xv Kal. Julii de triginta sanctorum praescriptione sermo ille a Chrysologo sit recitatus, et circa Adventus Domini festa anni 449, attente tamen legenti apparet Nestorii haeresim ibi praecipue impugnari, illosque qui «Graeco eurbine Latinam mobilare nisi sunt puritatem adpascendo, et periculis, et certamine tollerant blasphemantes.» Ex quo argumentum minime leve desumitur productæ post annum praedictum Vitæ, et epistole a Chrysologo scriptæ serius quam vulgo patitur.

IX. Inter opera magnifico sumptu Chrysologo operante excitata secundo loco recensetur domus intra episcopium Ravennatis Ecclesiae, quam dixerit Tricoli, eo quod, inquit noster, tria eodem contineret, quia videlicet in tria insignia membra distinguebatur, quae Graeci τὰ τρία dixerit, unde τριμύδων quod tria membra habet. Audiri ergo non mereatur, qui ideo eodem illam Tricoli dictam volunt, quod ad speciem trium collium representandam accederet. At Agnellum Chrysologo Petro tribuisse quod Petro ejus nominis tertio tribuendum erat, evidenter agnoscitur ex verbis quos Agnellus ipse testatur factos in eodem Tricoli a Maximiano episcopo consummata, in quibus pontificum Ravennatum series exponitur qui Tricoli construendo operam impenderunt, et Petrus cognomen Junior, ut distinguatur a Seniori et a Chrysologo, fundator dicitur ejus aedis, quos juxta ex parte a suo in presentem locum transferre.

Hic Petrus Junior Christi concepta secutus
 Ut docuit, sacris moribus exposita
 Haec quoque fundavit mirandis molibus aedem,
 Nominis ipse sui haec monumenta dedit,
 Hujus post obitum Aurelianus gessit honores,
 Post hunc antistes exstitit Ecclesius.

Petrus itaque, qui Tricoli fundamenta jecit, is fuit qui Aurelianum praecessit, non Chrysologus, qui Joannes alter successit, ac Agnellum ita Agnellus emendat, qui fortasse hinc errandi ansam habuit, et Petrum cognomen Chrysologum ponendi immediate ante Aurelianum, quamvis dimidio quasi saeculo, ille hunc praecesserit.

X. Primo tamen loco bene Chrysologo inter ceteras aedes tribuitur fons baptismalis mirae magnitudinis, duplicibus et altis muris conclusus. Cum autem Agnellus discrete tradat fontem hunc «juxta ecclesiam quae vocatur Petriana, quam Petrus antistes

« Agnelli paraphrasis. Vere oportet te humiliari ad sanctum Romanum pontificem, et diligenter ejus praecipia custodire, et non aliter aestimes nisi quod

fundavit, et constructam, nec hujus operis notitiam: Rubens aliunde haurire poterit quam ex hoc Agnelli loco, mirum est Chrysologo quidem fuisse ascripsisse structuram, pag. 105, ad deleto ex Ravennatibus diptychis priori Petro; Petriana basilicam Petro illi tribuisse, qui Symmacho pontificis tempore floruit, et Aurelianum in Ravennati sede praecessit. Ex hoc itaque loco aperte constat ante Petrum Chrysologum Petram aedem sedisse, quandoquidem fontem qui eidem Chrysologo tribuitur cogitur basilicæ Petrianae additum agnoscere, cui primitus fons erat adjunctus cum exiguo sacello S. Jacobi, Agnelli ætate superstitis, in quo Petri episcopi corpus repertum, quod senioris esse Agnellus idem censuit. Altera aedes Chrysologo tributa est monasterium, sive sacellum S. Andreae apostoli, non longe a dome Tricoli, in qua et Petri effigiem, et versus conscriptos fuisse Agnellus asserit. Haec tabula subdubito Chrysologone, an Petro juniore sint ascribenda, cum videatur domus ipsius Tricoli commisso ædificata, et versus ipsi nec Chrysologi stylo, nec ejusdem ætatem sapere videantur, sed recentius quid sonet. Vox postrema secundi versus, «moderatum, Cassiodori ætatem sapit, et phrasin ipsa a Cassiodori phrasia minime abindit. Rubens loco impræcitate sacellum hoc elegans quidem dicit, «sed diligens columnis suffutum.» Versus ascripti nihil tale astruunt, sed breve quidem sacellum describunt, ex fenestris angustis diu lumini unanime pervium, sed profusis marmoribus aurice opusculo splandidum, excluso externo lumine, sunque lucens, ut sonant priores versus, «aut lux nata est, aut capta hic libera regnat,» cum cæteris quæ sequuntur. Postremi versus expiationem peccatorum per secretam exomologesim factam ostendunt, quod merito adnotavit Rubens. Cum vero scripti sint hæc versus post Nectarii Constantinopolitani patriarchæ tempora, et videns sit nil a celebri controveticoque in Historiis ejus patriarchæ factis habere heterodoxes quæ sub hac arriolanem confessionem existant, quinimo proxima et post Nectarium perseverasse manifestum hinc efficitur. Edigiam etiam quam super valvas tessellis expressam Agnellus Chrysologi fuisse credit, cum primo Juniori Retro potius, sicut et sacellum, ascribendam esse.

XI. Quæ sequuntur de sancto Projecto Corne-liense peregrina sunt, sicut et illa de ecclesia S. Joannis, quam S. Barbatianus Placidius chorus tenuit, et Baduarius edificaverat, ex S. Barbatiani Aetis lumen mutuatur. Clara etiam sunt quæ de obitu S. Petri Chrysologi tradit noster, nec quidem habent quod legentem remorentur. Illud ad-dendum videtur, ex numeribus quæ Chrysologus ad Corne-liensem Ecclesiam accedens obtulit, pateram argenteam summa veneratione servari, cujus etiam-plum vero sculptum tradidit Dominicus Mita ante suam Sermonum D. Petri editionem, ad cujus eram versus recentioris modi sum sculpti, quos ascribendos puto, et sunt qui sequuntur

Quem plebs tunc clara crucis Agnus fixit in ara,
 Hostia fit geatis, primi pro labe parentis.

Idem Mita veram, ut sibi quidem suadet, Petri Chrysologi effigiem libro praefixit, ex ea quam opere missivo elaboratam existare ait Ravennae in testamento chori metropolitane ecclesiae. Ille tamen non nisi post undecimum a Christo nato saeculum fieri potuit, ut et post illud tempus templi pars illa restituta est; sed et pallii forma recentior est. De patera praedicta expectari ab erudito viro D. abbate Passirio doctam incubrationem audio, Eam fortassis legere dabitur antequam hæc mea in hanc edantur. At hæc ad Chrysologi Vitam sufficient.

ipse beatus Petrus apostolus vivus sit, ac apostolatus cathedra Romanae sedis in carne teneat principatum.

VITA S. AURELIANI.

CAPUT UNICUM.

Pauca de Aureliano. Quærelæ in urgentes opus. Interpretatio versiculi ex psal. Tu dirupisti, etc. Mors Aureliani, et ejusdem sepulcrum.

Aurelianus XXII. Insignis vir, ætate juvenis, senior sensu, et omni elegantior gratia, ab omni opere malo suspensus; mitis in populo, in omnibus mansuetus. Auxit ipse supra fundamentum domum, quam beatissimus Petrus fundavit jam dicta Tricoli, sed nec ipse eam complens. Et ut sciatis, dilectissimi, maxima gravamina meam super imposuistis cervicem. De hoc denique viro non polui aliqua facta reperire, nisi tantum res, quas [detinet] Ursiana ecclesia in territorio Comaclense in loco qui dicitur *Ignis et Bajæ*, idem idolorum nomina, non longe ubi ecclesia B. Mariæ in Pado veterè sita est, ipse adquisivit. Et ipsius temporibus predictum ædificatum est monasterium. Sed propter vestram orationem, ne ipsius historia brevis appareat, quid valde humanus sensus ex coeli auxilio scientiam nostram vos orantes inspirante Domino, sine qualibet trepidatione narremus. Ille plasmator et amator hominum, qui spiraculum vitæ tribuit, et spiritum in visceribus meis confirmavit, sensus, et argumenta, et corda docilia dedit, et suam dilexit facturam, atque nobis talem intellectum, ut nos vestram possimus postulationem implere, et vos suscipiatis, ut magis cum desiderio legatis, et amore, quam cum fastidio, vel negligentia. Nunc replicatis volumus. Sed ego, protinus infirmus ex corporis parte, vix hodie explere queo; [tamen], in quantum valeo Creatore omnium adjuvante incipiamus. Nolite facere sicut exterio fecistis die. *Satis me impavit vestram eloquium. Videte ne multum gravetis me, quia juxta Salomonis verba: Qui vehementer premit verba, excutit sanguinem.* Sic de me vestra consideret prudentia. Hoc cogitate; non meum, sed Omnipotentis donum est. Oh miser ego, qui sic duris questionibus quotidie a vobis flagellor! non ita facite. Tamen si vultis me plus sermonibus infringere, ut coactus hunc Pontificalem citius expleam, et vestris manibus tradam, considerate prius vestram fragilitatem, et postmodum meam cognoscite. Hodie denique sexgero iustria, duobus, insuper annis, et his quinque mensibus. Ex quo lumen recepi, et de vulva matris meæ egressus sum, nunquam tanta flagella passus sum, nunquam sic coarctatus, quomodo exterio a vobis fui die. Et si tanta etiam delectatio est me vobis cedere, et auribus hoc illuc attractare, et manibus post terga religatis vinculum ducere, insuper dorsum peccisque flagellare, et meis scapulis plagas superimponere consentiam. Facite quod vultis, et post hæc omnia, simile me; et a me cessate, patientiam tribuite, et alienate vos a me, et quantum de

A Pontificibus [pontificam vitæ] scriptum est redde; nihil a me amplius audietis. Istius [Sed istius] Vitæ Aureliani expleam, et postea sileam. Aliud quidam plus, nisi sola patientia, quid prodest? quid me arguimus? nisi Dominus mihi dederit linguam eruditionis; quomodo isti placet de me stat. Per Ezechielam intonans ait: *Linguam tuam adhaerere [adhærentem] faciliam palato tuo, et eris mutus; et ad Moysen; Qui fecit os hominibus? Nonne ego? et David Filius: Omnis sapientia a Domino Deo est; et David: Impium regnum, et sapientia, et fortitudo.* Ecce vos quæ sævistis? Quantum permittet mihi ille opifex, qui me ex luto suis finxit manibus, tantum loquar; non aliter possum. [Hæc] omnia vobis insinuare [insinuavi]. Vos condita mente tenete. Scire igitur vos volo, quod veniet tempus, et tunc Pontificalem propter vestram lacerationem relinquero, cum legeritis, et dimidium usque hic inventeris, recordabilis postea cum gemitu ea quæ a me vobis dicta sunt. Sed rei nihil proderit; et si volueris me postmodum postulare, ut expleam, non exaudiam. Ego desidero, ut per Dei Omnipotentis dispensationem labor meus ad effectum pervehat; vos propterea celeritate vultis ut relinquam. Non facio. Quia memini verba, dilectissimi, eo quod in Vita beati Joannis vestrorum debitor me esse professus sum, et callide fugiens [vestris] coram stantibus [stantibus] luminibus occultavi, et quia statim invenistis me, occultare non me possum, et si mea ignoratis debita, postquam me coegistis, antequam examinetis, verissime manifestem. Debitor sum vobis hanc questionem de fluvio Ethan. Scriptum est enim: *Tu dirupisti fontes, et torrentes; tu siccasti fluvios [fluvium] hic et infra] Ethan.* Ecce actum meum. Sed quare siccasti fluvios Ethan videamus. Audite per prophetam fidentem: *Ecce ego feci rivum, dicit Dominus, in deserto Ethan; et in aquis flumina, et si Dominus omnia flumina, etiam et maria fecit, cur ergo solus Ethan fluvium siccasti dicente propheta: Tu dirupisti fontes, et torrentes, tu siccasti fluvios Ethan.* Denique allegorice intellexit voluit alius fluvius Ethan, stirpem Esau, eo quod non propagavit sobolem in filiis Jacob, dicente Israhel patre eorum ad Jacob: *Creasce in mille vallibus, et multipliceris, ut arena maris, et astra cæli, et vasa pulvis terræ, germines, ut herbarum viventes, dilataberis ad Orientem, et Occidentem, et ad Septentrionem, et Meridiem.* Ad Esau autem: *Quid tibi factum, fili mi? quia dominum tuum illum constitui. Vires gladii, et fratri tuo servies.* Sed tamen querendum nobis est valde historice, qualis iste fluvius Ethan siccastus Legimus in Exodo quando transducti sunt filii Israel per mare Rubrum, non post multos dies venerunt in locum, qui dicitur *Mora [Mara]*. Ibi enim aquæ

amara salsu erant. Mora [Mara] vero amara interpretatur. Pro nimia autem amaritudine non ex ea populus potabat. Sed arefacti a siti inveniunt summen Ethan, et hausta aqua biberunt, corporaque eorum in tumorem versa sunt, atque Ethan aquæ aiunt quidam, non solum amara erant, sed etiam bibentes in tumorem vertebant, et dirumpabant viscera eorum. Tunc vociferati sunt ad Moysen, et Moyses oravit cum ipsis ad Dominum, et siccavit Dominus fluvium Ethan. Potest et aliud intelligi. Ethan fluvius intelligitur diabolus, qui verum venenum et in asperbia tumida colla extollit. Ipse sagitta plena toxicis succis servos [conservos] Dei semper sagittat stimulis [incontinentiæ]. Sed veniens per Virginem Christus Verbum, siccavit fluvium Ethan, hoc est religavit diabolum principem mortis, restauravit mundum, et miseratus est humano generi. Et si Deus hominem fecit, secundum quod legimus, et mundum totum fabricatus est solus, cur ergo necesse fuit homini subvenire, et mundum iterum restaurare? Primum ex limo terræ fecit hominem in carnem, et dedit illi spiraculum; post multa tempora regeneravit per gratiam. Non quia non potuit Deus hominem educere de laqueo mortis, nisi sumptisset virginem carnem. Potuit, et sine dubio, credo, potuit, et cur non fecit? Superius jam audistis: Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliaris eius fuit? Sed in quantum valeo dicam veraciter cum magno timore. Erat homo extra [ex terra] terrenus, carnali positus in paradiso, subjecta sub eo omnia, et princeps omnis creaturæ. Videns spiritualis, diabolus tantas divitias ei traditas, tumidus superbia, accensus furore, ac si diceret: ex celo projectus sum, dignitatem perdidit angelicam, et quamvis spiritualis sum, amissus cœlestia externa delectamenta, nihil habeo. Iste modo statim ut creatus est omnia bona tradita illi sunt, insuper gaudia paradisi. Ego quid faciam? Hac insvidia, charissimi, quotidie diabolus contra protoplastem inardescibat. Igitur excogitata malitia ingressus est in serpentis belvino gutture, et per gulam suasit hominem, et postquam spernit præceptum Adam, omnes secum perdidit; et diabolus non solum exultavit, sed etiam delusit. Ecce transgressio mortis in Adam. Si consideretis prudentia magna coram vobis, quæ apposta est questio; sed juvante Domino soluturus ero. Vicerat diabolus filium terræ virginis, necesse erat ut a Filio vinceretur Mariæ Virginis. Ex limo et substantia terræ factus est homo carnalis terrenus. Ex Verbo Dei et virgineo Verbo factus est homo carnalis et spiritualis. Tentaverat diabolus terrenum, et seduxerat [seduxit]; tentavit cœlestem, et confusus abiit. Ideo necesse erat ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur; ut Virgo iterum repararet, quem antea per Deum generaverat Virgo. Quare non per angelos, aut per aliquam cœli militiam, sed per semetipsam principem demonum prostravit? Diabolus non spiritualem formam inspexit in Adam, sed carnalem. Ideo Christus carnalis se per-

misit tentari, ut non callidus diceret seductor aliam formam habuit Adam, aliam Christus. Videns formam Christi, cogitavit Adæ. Æqualis forma, sed non æquales virtutes [æqualis virtute]. Hominis Christus forma, sed deifica virtus. In multis possumus reperire locis in sancta Scriptura. Ubi Adam peccavit, Christus recuperavit. Adam per gulam peccavit, Christus per abstinentiam diabolum superavit. Adam de virgine terra, Christus de virgine Maria. Terra dicta est a pedibus terendo; Maria interpretatur domina, sive stella maris, sive illuminatrix; et si forte [alio modo] Maria produxerit, id est breviteris, Maria dixeris, et plenitudo intelligitur. Adam suam [suasus] per mulierem... Christus restaurans Ecclesiam natus de muliere. Adam deceptus per lignum, Christus restauravit mundum per lignum. Adam projectus de paradiso, Christus in cruce Latronem introduxit in paradisum. Adam projectus in infernum, Christus retrahens eum de inferno. Ecce inter utrumque qualis similitudo. Homo semetipsum perdidit, et Filius Dei omnes liberavit, qui est benedictus in sæcula. Vir autem iste Aurelianus post pauca annorum curricula defunctus est in pace VII. Kal. Junii, Observans beati Petri Chrysologi præcepta, non declinavit ex eis. Edificia vero domus inconsummata reliquit. Sepultus est in ecclesia Apostolorum juxta ambonem non longe a tumulo ubi beatus requiescit Neon, antequam a nobis Neonis corpus ad sedem translatum fuisset. Sedit autem annos..... menses..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI AURELIANI.

Pomposiani monasterii initia an hic indicentur. *Ætas Agnelli hæc scribentis, et in aliud tempus reliqua differentis. Aurelianus Hormisdæ synchronus.*

I. Pauca de Aureliano Petri Junioris successore tradit hic noster, pauca etiam habent recentiores. Habemus tamen unum quod historiam juvat, initia videlicet celeberrimi Pomposiani monasterii, ut sentit notarum auctor. Monasterium nihilominus Aureliani tempore constructum affirmare certo non audeo, qui sciam monasterii nomine ab Agnello ædem paræciam non habentem intelligi, ex dictis alibi. Ædem potius tunc ædificatam censeo, cui postmodum monasterium accreverit post D. Benedicti ætatem. Ambiguum etiam est, an Agnollos de Territorio Comacensi loquatur, quali suo tempore, an prout Aureliani ævo fuerat, in quo Bajarum et Ignis loca. Porro Padum veterem vocat, quem Volanæ dicunt. Comaclum, Cymaclum dicit Rubens, urbemque antiquissimam laudat a Pelasgis conditam. Ignis et Bajas idolorum esse nomina notat Agnellus, at idola hujusmodi aliunde mihi ignota. De Pomposiano monasterio infra ad Agnelli continuationem nonnulla adiciuntur.

II. Ex iis quæ de ætate sua habet noster agnovi supra, in observationibus ad carmina operi præfixa, circa annum 839 Aureliani Vitam cum præcedentibus consignasse. Reliqua in tempus posterius distulit, ut ex ibi adnotatis constat; et quod instantiis compresbyterorum pressus minatus fuerat fecit, reliquit videlicet opus imperfectum. Interim ne Aureliani Vita cæteris brevior videretur adiecit prælixam satis rædemque exegesis ad psalmi versiculum; *Tu siccasti fluvios Ethan.*

14. Quod ad Aureliani ætatem pertinet, Hormisdæ summi pontificis tempore is sedit. Reliqua incerta sunt, quæ tamen ex parte dicendis in subsequentibus non parum illustrabuntur.

AGNELLI LIBER PONTIFICALIS.

PARS SECUNDA

Complectens Vitas eorum qui florere ab Ecclesii tempore usque ad Georgium.

DISSERTATIO CHRONOLOGICO-HISTORICA

De Ecclesii, Ursicini, Victoris, Maximiani et Agnelli temporibus.

Chronologia Rubeo tradita. Quo ex Agnello ad temporum rationem spectant perpetua: Ordinetur Chronologia: Sicuti ac Vigilii Acta et tempora examinata. Series annorum exorta.

It, quod in precedentibus præstiti, chronologiam Reverentium pontificum pro viribus illustrare, hæc ad sequentes quinque episcopos dissertatio est præmittenda. Rubeco, quem secuti sunt qui recentius scripserunt, neglectis ex parte iis quæ Agnellus tradit ad prædictorum tempora decernenda spectantibus, in hunc modum uniuscujusque præsulis sedem definiunt, Aurelianum anno 510, vii Kal. Junii mortuum statuit, ac ab eodem anno Ecclesii episcopi initia auspicatur: Ecclesii obitum anno 542 consignant, et Ursicinum subrogat, quem; Agnellum secutus, tribus annis sedisse ait, defunctumque anno 545. Hoc eodem anno Victorem sufficit, quem etiam anno sequenti 546, xv Kal. Martii obiisse ait, creatumque Maximianum, cujus vitam decessisse sentit anno 556, viii Kal. Martii ex ejusdem pontificis Vita manuscriptorum ad divi Andreæ sanctimoniales Ravennæ servata. Tandem de ordinatione Agnelli lotutes ad annum 558, pag. sequenti, licet eadem det episcopatus annos tresdecim, diem tamen obiisse ait, « anno a parte Virginis quingentesimo sexagesimo sexto. » In nonnullis Agnelle consonat, in aliis ab eodem recedit: Infrascripta ex nostro notanda sunt. Quod ad Ecclesium pertinet, ait ecclesiam S. Mariæ, quam Majorum dicit, ab eodem inchoatam, « postquam reversus est cum Joanne papa Romanæ de Constantinopoli, cum cæteris episcopis missis a Theodoro in legationem; » quæ quidem confluit ante legationem illam Ecclesiam sedere cepisse. Vitam claudens addens sedisse Ecclesiam annis x, mensibus v, diebus viii. De Ursicino narrat sedisse eum tum, cum Atharivius rex defunctus est Ravennæ vi Non. Octobris, et alia die elevatus est Theodahatus, » et pontificem egisse annis iii, mensibus vi, diebus xi. Victorem quamvis dicat modico tempore Ecclesiam tenuisse, narrat nihilominus plura ingenia et magnifica opera excitasse, ac tandem cum sedisset « annis vi, mens. xi, diebus xi, » obiisse xv Kalend. Martii. » Maximianum ait « a Vigilio papa in civitate Patras apud Achaiam, pr. Id. Octobris, ind. 10, quinquagesimo P. C. (septis descriptor interpretatus fuerat pacifici) Basili Junioris, anno Nativitatis suæ 48, episcopatum consecratum. Refert inscriptionem in basilica S. Stephani positam hujusmodi: « In honorem sancti et beatissimi primi martyris Stephani, servus Christi Maximianus episcopus hanc basilicam ipso adjuvante a fundamentis construxit, et dedicavit die in Id. Decembris, ind. 14, novies P. C. Basili Junioris. » Alteram exhibet ex basilica

S. Apollinaris: « B. Apollinaris sacerdotis mandante vico beatissimo Ursicino episcopo a fundamentis Julianus Argentarius edificavit, ornavit atque dedicavit, consecrante vero beato Maximiano episcopo die 9 Maiarum, ind. 12, octies P. C. Basili. » Alteram ex andica S. Vitalis: « B. martyris Vitalis basilica mandante Ecclesii viro beatissimo episcopo a fundamentis Julianus Argentarius edificavit, ornavitque atque dedicavit, consecrante vero reverendissimo Maximiano episcopo sub die 15. sexies P. C. Basili Junioris. » Diem qua is obiit signat viii Kal. Martii, at sedis ejus tempus aiet, quod maxime dici oportuerat, propterea que sequentis episcopi retate agnoscendi sen exquirendi necessitates efficit. Agnelli itaque episcopi epiphium a nostro exhibitum, quale in Codice quo noster exstat, hic describendum venit: « Hic requiescit in pace Agnellus archiepiscopus, qui sedit annos xiii, mens. i, dies viii, qui vixit annos lxxxiii, depositus est sub die Kal. Augi, ind. 3. »

II. Singula suis annis consignare ex Agnelli episcopi tumulo facillimum esset, nisi turbaret ætas ejusdem a Rubeco exhibitus, qui est hujusmodi: « Hic requiescit in pace Agnellus episcopus, qui sedit annis xiii, mens. i, dies viii. Vixit annis lxxxiv, depositus est sub die Kal. Augusti, indictione quartadecima » Laetio Codicis quo utro sustineri nequit, et vitiosa est et recentiori excerptore, qui minime contentus archiepiscopum pro episcopo scripsisse Agnellum, indictionem falsam 3 pro vera 4 videlicet obtulit. Etenim non posse Agnelli episcopi vitam producti usque ad annum 570, quo indictio 3 mense Augusto currebat, constabit ex dictendis infra in dissertatione chronologica de ætate episcoporum Agnelle subsequutorum. Admittenda itaque est indictio 4 Rubeco laudata; et in eo tantum dubii nonnulli esse mihi fateor, quod fortassis pro 14, sequens 15 fuerit notata, spectato dianteriori duorum annorum interpontificio, quod servata 14 indictione admitti debet inter Agnellum et Petrum. Fortassis etiam Agnelli annis unum x ab excerptore Rubeco lecto additum est, cum ætas lxxxi annorum, qua episcopus est recensitata, nimis gravis videri possit. His non obstantibus tepeamus indictionem 14, quæ aliis ex capitibus commendatur, ut ex dictendis patebit. Obierit itaque Agnellus episcopus Kal. Augusti anni 558 quo currebat indictio 14, retrocedendo per annos xiii, mense i, diebus viii, inveniatur annus quo sedere

cepit 553, die videlicet 22 Junii Dominica, currente cyclo solis 2, lunae 3, littera Dominicali B. Eodem autem anno obiit Maximianus, ex Codice monialium S. Andreae Rubeo laudato, viii Kal. Martii. Codicis auctoritas diem certum reddit, ab eo non est. Crediderim obisse anno praedicto 553, die 22 solis 1, lunae 2, lit. Dom. G, F, duo ob argumenta. Primum est, quod Vigilio pontifice per ea tempora Constantinopoli ob trium Capitoliorum questionem varie vexato, et imperatore invito, disturbiori tempore opus fuit quo novus episcopus ordinaretur. Alterum est, quod cum videam ix Kal. Martii in Martyrologio Maximiani obitum signatum, ex annis bissextillis Februarii evenisse credo ut dies una exresceret apud Martyrologorum scriptores, et pro viii Kal. 9 Martii signatus sit dies Maximiani emortualis. Porro libentissime Rubeo assentire ejusdem obitum in annum 556 differendo, spectatis ingentibus aedibus, caeterisque magnifice a Maximiano peractis, itinerisque ejusdem Constantinopolim habitis, ac denique spectata etiam Rubei ipsius auctoritate; at tumuli Agnelliani characteres efficiunt ut id sustineri nequeat, quare Rubeus ipse inconsequenter loquitur; et incompensabilia narrat; qui enim mortuum Agnellum tradit anno 566, quo indictio 14 currebat, et admittit sedisse eum annos XIII, mens. v, dies viii, non debuerat eundem ordinatum asserere anno 536, etenim spatium temporis sedis fulset tantum annorum decem, et mens. i, eum diebus viii. Calculis itaque rite adhibitis, Agnelli ordinatio ad annum 85 est retrahenda.

III. Indictio 10, quinquages. P. C. Basilii / Octobri mense anni 566 decurabat, cum, ut noster tradit, prid. Idus Maximianus ordinatus est a Vigilio apud Patras Achaiae urbem: Omnia inter se probe respondent, etenim eo anno, cyclo solis 23, lit. dominicalis G, ipsa die ordinationis ejus quarta decima Octobris, occurrit, quae mirum in modum rem firmat. Vixit itaque in pontificatu Maximianus annis quinque, mensibus sex, diebus octo. Obiit autem eodem anno Victor xv Kal. Martii: Is autem cum dicitur sedisse annis vi, mensibus xi, diebus xi, indicatur consecratus anno 539, die 4 Martii. At dies 4 Martii eo anno erat feria 6, inepta videlicet episcoporum ordinationibus: Consequitur itaque in numeris allatis sphalma irrepsisse, et vel diem deesse, et pro xi scribendum xii, vel et diem deesse, et annum abundare, scribendumque sedisse Annis vii, mens. xi, diebus xii, et ordinatum die 4 Martii anni 540 bissextilli, currente cyclo solis 17, lit. dom. A, G, ipsa videlicet die Dominica. De Ursicini, qui Victorium praecessit, statu illud tantum habemus, sedisse videlicet annis iii, mensibus vi, diebus ix, et sedere coepisse antequam Athalaricus obiret, quod accidit anno 534, Nonas Octobris. Ordinatus itaque fuit paucis diebus ante Athalarici mortem, postremis Septembris diebus, desit in vivis esse anno 538 circa Aprilem. Longus itaque interpontificium qui revolet admittere inter Ursicini mortem et Victoris consecrationem; ordinatum hunc asserat anno 559, die quata Martii, ad vesperam videlicet Sabbati. Longum sane plurimum mensium saltem spatium intercessisse nemo dubitabit, qui animadvertat apostolicae sedis vicea, quas passa est eodem anno 538, quo et Ursicinus mortuus est, et Silverius summus pontifex deturbatus, intruso per Belisarium Vigilio. Obiit itaque anno praedicto 534 Ecclesius, cum sederit ex nostro annis x, mens. v, diebus v, consequatur circa initia anni 524 eundem ordinatum fuisse, quare anno subsequente 525 eam Joanne pontifice Romano, a quoque episcopis, potuit Constantinopolim pergere, quod Agnellus ipse tradit.

IV. Temporibus in hunc modum dispositis, ut quod nostro Agnello duce assertum est. Annus stabilatur, necessario ad ea sermo vertendus est quae ad acta pontificum Romanorum spectant, ac in primis Silverii ac Vigilli, quibuscum ordinationes Ra-

vennatum episcoporum, ac in primis Maximiani, necessario nexu connectuntur. Ea vero multa caligine obsusa in hanc diem fatelicior, quoque rem paulo accuratius consideravit. Anastasius, qui in huiusmodi negotio magno subsidio esse solet, turpeliciteque rem tradit. Baronius ex eo, et ex Liberato, Victore Tunonensi, epistolisque Silverii, Vigiliisque, actisque conciliorum, historiam distribuit; chronologice curavit; eruditiorum tamen opinionem visum est Baronium quae majoris momenti erant certis sibi anni consignasse, adhibitis solis documentis suspectae fidei; Anastasium praeterea rejectum, quod systemati semel praconcepto non suffragaretur, ex Liberati et Procopii silentio, qui quod Anastasio narratur silent, tunc extra argumenti eorumdem orbitam existat. Porro ea ratione Silverii mortem in annum 540 transfert, quod fidem adhaeat epistola Silverii a scripte ad Vigiliam, in qua pontifex scribens dicitur haec: Meque repulso, qui favente Domino tribus iam jugiter emensis temporibus et (Apostolice scilicet sedi) praesideo, tempora mea niteris invadere. Epistola autem data dicitur viii Kal. Julii. Hinc cum Silverius Anastasio tradatur obisse, et depositus dicitur xii Kal. Junii, concludit Baronius non nisi anno 540 decessisse, cum quartum pontificatus annum inchoasset. Verum cum epistola illa communiter eruditorum calculo suppositiva censatur, nil adjuvanti rei depernente afferre potest. Nec certe inchoasset tantum, sed complexisset fere quartum pontificatus annum; si enim quod Baronius ipse ait, epistola laudata scripta a Silverio fuit tempore exacto sedis suae anno, et eadem data est vii Kal. Julii, anno sequenti 540, die 21 Maii, pauci dies potuissent deesse ad quartum sedis annum compleendum, quandoquidem ordinationis dies adeo Baronio ipsi, incognita consignanda esset post diem 21 Maii, et ante 25 Junii anni 536. Praeterea si totus epistola, ejusdem tenor perpendatur, probat quod nollet van praclarissimus; cum enim videatur scripta epistola contra Vigiliam tunc recens Romanam sedem invadentem, condicit Vigiliam diu passasse quarto pontificatus Silverii anno labente. Id efficiunt ea in superioribus descripta: Meque repulso, qui favente Domino tribus iam jugiter emensis temporibus ei praesideo, tempora mea niteris invadere. Baronius tamen ipse, qui epistolam Vigili ad Eulherium data vii Kal. Martii Joanne et Volusiano cons. admittit, Vigiliam intrusum ait ante Martium anni praecedentis 538. Observandum itaque epistolae hujus characteres vitiatos, etenim in ea a Vigilio dicitur Pascha proximum celebratam iri xi Kal. Maii. Verum anno 538, quo Joannis consulatus signatus (Volusianum meliores chronologi ignoramus) Pascha celebratum est die 4 Aprilis, cyclo solis 15, lunae 7, lit. Dom. G. Nec potest ulli ex vicinis annis epistolam illam assignari posse, praeterquam anno 562, dum modo addita unitate legatur xii Kal. Maii, in eam enim diem incidit illius anni Pascha, quae currebat. cyclo solis 19, lunae 11, lit. Dom. E. Ex huiusmodi itaque epistolis nullam praesidium haberi potest ad Silverii dejectionem Vigilique intrusionem certo tempore assignandam.

V. Anastasius tradit ordinato Silverio, post menses duos nulli divino extinctum Theodahatum tyrannum; et i Vitigem elevarum. Ex Victoris Tunonensis Chronico nil boni ad haec elici potest, quia annis non suis cuncta tradantur. Marcellinus, quia pro more indict. 14, P. C. Belisarii V. C. praest. anni 536, congerit. Inter caetera huius anni propria sequentia, quae congruunt traditioni ab Anastasio habet: Agapito Constantinopoli defuncto, Theodahatus rex Silverium in episcopatum subrogat, qui que residens dirigit Ravennam. Vitiges Theodahatum occidit in loco, qui dicitur Quinque iuxta fluvium Salernum, et ipse subsequitur per Tusciam omnes opes Theodahati diripiens, quae in insula vel in urbe

Vocata congregaverat. Ravennam ingressus Metasintham neptem Theodahati regno pulsam sibi sociam copulavit; quamobrem Belisarius, Domino favente, Romam ingreditur. Evagrins, lib. IV, cap. 48, ex Procopii Historia Gothica tradit Belisarum Silverii opera, qui ob eam rem Fidelium curatorem Athlarij ad eum miserat, Romam intrasse, et que deinde Romanis subiecta post annos sexaginta, quibus a Gothis occupata fuisset, nono die Apellei, hoc est, ad v Idus Decembris, undecimo anno imperii Justiniani. Baronius advertit eadem tradi a Nicephoro, licet Anastasius Belisarium dicat Roma potitum IV Idus Decembris. Annus undecimus imperii Justiniani, cepit Kalendis Aprilis anni 537, cum in imperii consortium ascitus fuisset ipsius Kal. Aprilis a Justino, solusque regnare cepisset defuncto Justino Kal. Augusti ejusdem anni Mavortio solo eos, ut item Marcellinus tradit, nec de hac re dubitandi locus relinquatur; existat enim Justiniani Constitutio edita Kal. Septemb., P. G. Belisarii anno secundo, quam exhibet Baronius ad annum 527. Hæc simul collata videntur non coherere. Etenim Silverii pontificatus initia ante diem vi Idus Augusti anni 536 consignari nequeunt; acta enim concilii Constantinopolitani, sub Menna, et Justiniani Constitutio, quorum illa nonnisi Julio mense finierunt, et hæc data legitur et vi Idus Augustus Constantinopoli P. G. Belisarii viri clarissimi, et Theophanis et Pelagii diaconorum Agapeti mentionem habent, nullam autem successoris Silverii, qui proinde nondum creatus fuerat. Theodahati itaque mors; si post duos menses a Silverii ordinatione est patrata, nonnisi vixegente ad unam anno accidit, et fortassis ipso Decembris mense, ut habet Agnellus in Vita Ursicini. Operet igitur, si sexagesimo anno, ex quo capta fuerat, Roma recepta sit v vel iv Idus Decembris, Belisarium eam intrasse eodem fere tempore quo Vitiges regnare cepit, anno 536. Quod confirmari videtur epist. prædicti Vitigis ad Justinianum, quæ est, lib. 2 Variarum Cassiodori, si ea, et ne præ parvitate sua negligi potuisset, non in provinciis tantum, sed in ipso rerum capite, probatur inflictum, ad Romam a Belisario receptam referri debeant, ut sentit Baronius; etenim ante Decembrem anni 537, imo paulo post adeptam regiam dignitatem, epistolam scriptam facile est conjicere. Verum si id admittatur, Roma non undecimo, sed decimo habente Justiniani anno recepta fuerit, quandoquidem undecimus a Kal. Aprilis anni 537 numerandus est, ut calculus subducentis ab anno 526 patebit, eo enim anno Kal. Aprilis in consortium imperii a Justino assumptus fuerat Justinianus. Alterum itaque recipiendum est, vel enim Belisarius Romam recepit Decembris 536, sexagesimo anno ex quo a Gothis occupata fuerat, et hoc admissio, nondum undecimus Justiniani annus coepit, vel si decembris 537, undecimo hoc habente id accidit, Roma recepta haud est sexagesimo anno a Gothorum occupatione collecta.

VI. Hæc inter angustias, quamvis (ne sexagesimum a Barbarorum in eandem ingressu annum transiliat) prudenter sententia sit Belisarium Romam potitum Decembris mense anni 536, nihil tamen probabilius aridet id factum Decembris 537, currente undecimo Justiniani imperantis anno, sexagesimo primo ab Herulorum in eam ingressu, quod tempus scriptores reputando sexaginta annorum numero enuntiant, uti in plurimis hujusmodi sæpius factum norunt docti. Plane id creditibilis, quam quod decimi loco undecimus Justiniani annus positus sit. Porro omnia Marcellino relata in Chronico, loco supra citato, vix paucorum dierum brevissimo spatio intelligi possunt facta, quæ tamen his limitibus arctari necesse sit, si Theodahatus a Vitige occisus sit post duos menses a Silverii electione, et circa Decembris initium, et Belisarius Roma sit potitus ejusdem Decembris iv vel v Idus anni 536. Quod eo

A improbabilis efficitur, quia, uti Evagrins et Procopio laudatis traditur, Belisarius Romam ingressus est Silverii opera; quandoquidem ex Marcellino constat a Theodahato Silverium Ravennam missum, ubi eundem degisse quandiu Theodahatus vixit, tam verosimile est, quam quod similimum. Plura itaque, imo omnia (si Silverii electionem et Theodahati mortem excipias) eorum quæ Marcellinus ind. 14, id est anno 536, consignat, ad annum sequentem 537 sunt consignanda, uti quod Vitiges in Tusciam regressus, inde Venetias abiens, quæ ibi divitias congregaverat prædecessor diripuerit; postmodum Ravennam ingressus Metasintham uxorem acceperit, quibus addeendum quod Justiniano scripserit pacem procurans, exspectaveritque Bartram subsistens epistolam responsam; incertum enim omnino an ad Urbis res, et statum verba illa referenda sint de quibus in præcedenti paragrapho, et tunc illud observari meretur, indictionem 16, item Theodahatus occisus est, in 15 transisse, hæc enim a Sept. anni 536 jam numerari coepit, et si 14 occisus fuisset circa Decembrem, annus 536 natari deberet. At hæc postremis 536 diebus capta transferunt in Decemb. anni sequentis 537 Belisarium in Romanam urbem ingressum.

B VII. Cum autem nonnisi iv vel v Idus Decembris Belisarius anno 537 ingressus sit Romam, Urbis item obsidio a Vitige præcisa, non est ante ix Kal. Martias, ut ait Anastasius, et inquit Procopius catalogum quoddam Sybllinum exhibens lib. primo Belisarii Gothici, cap. 24. Ab imminente obsidione occasio arrepta inducendi in Silverium falsos testes; quæ Procopio laudato his indicatur: Cum autem esset suspicio Silverium Urbis antistitem cum Gothis proditorem moliri, eum quidem in Græciam misit Justinianus, alterum autem pontificem paulo post Vigilium nomine creari fecit. Silverius igitur in hunc modum a sede sua dejectus est, circa vigesimum diem Februarii anni 538, et statim in Græciam deportatus, unde brevi Justiniano jubente, Romam versus in suam sedem restituendus migrare iussus. Roma ipsa obsidione cincta, agenteque apud Belisarium Vigilio, in Palmariam insulam veniens ibi post quatuor menses, die videlicet 20 Junii ad superos evolvit. Hæc autem aptissima sunt conciliandis meliorum catalogorum characteribus, quorum plerique Silverio assignant pontificatus annum unum, menses alii quidem quinque, ad vigesimum videlicet Februarii, quæ a sua sede pulsus est; alii novem, ad vigesimum scilicet Junii, quæ obit; tempus omne numerantes. Videantur catalogi ipsi apud G. V. Papebrochium, in Propylæa, quorum alter secundus vocatus, sicuti et tertius Palatino-Vaticano Silverio tribuit annum 1, menses v, dies ix, in veteri autem membrana a laudato Papebrochio cum gemino Corbeiensi manuscripto collata, ad annum 1, menses vi, dies xi, ejusdem pontificatus sedes extenditur. Agente itaque Theodahato Silverius pontificatus se gessit die nona Septembris anni 536, licet, consentiente indictione, nonnisi sequenti Dominico die sit ordinatus. Ad id temporis spectant quæ Liberatus habet de Theodora ac Vigilio post Agapeti mortem Constantinopoli degente: Theodora Augusta vocata Vigilium Agapeti diaconum profiteri sibi secreto, etc. Libenter ergo suscepit Vigilium promissum, etc. et facta professione Romam profectus est, ubi ventus invenit Silverium papam ordinatum, quin et Ravennæ (Neapoli legendum) Belisarium. Ad sequentem autem annum pertinent quæ Anastasio recententur: Theodora usa consilio cum Nigilio diacono misit epistolam Romam ad Silverium papam, rogans et obsecrans: Ne pigriteria ad nos venire, aut certe revoca Anthimus in locum suum. Hæc cum legit set beatus Silverius in genuit, et dixit: Modo scio quia causa hæc linea vite meæ adducit. Sed beatissimus Silverius fiduciam habens in Domino et beato Petro, rescripsit dicens: Domina Augusta, ego rem

stam nunquam ero facturus, ut revocem hominem hereticum in sua nequitia damnatum. Tunc indignata Augusta misit jussiones suas ad Belisarium patricium per Vigilium diaconum ita continentes: Vide hinc occasiones in Silverio papa, et deponere illum a episcopatu, aut festinus certe transmittit eum ad nos; ecce ibi habes Vigilium archidiaconum, et apocrisiarium nostrum charissimum, qui nobis pollicitus est revocare Anthimum patriarcham. Ut autem Vigilium, qui Silverio Petri sedem tenente Romam venerat, inde Neapolim perrexit, rursus Romam, inde Constantinopolim, cum apocrisiarii munere accessit, manserit a Theodora ad Silverium epistolis responsisque operiretur habitisque cum imperatricis literis ad Belisarium regrederetur, plurium mensium lapsu id omne factum fuisse oportuit, ita quod ingruente tandem Urbis obsidione a Belisario Silverius a pontificia sede pulsus sit, et subintrusus Vigilium.

VIII. Ursicino itaque Ravennati episcopo circa septimum anni praedicti 538 defuncto, impedienda non modo Silverii legitimi pontificis exsilium, sed et Romanam urbem obsequio, quae non nisi sequenti anno 539 soluta esset, ne novus Ravennatis praesul in demortui locum ordinaretur. Sed et rebus Ecclesiae Romanae iondum compositis, arbitrari dilatam Victoris ordinationem ad idem quartam Martii anni 540, cum tandem Vigilium se non modo, sed recte fidei dogmata Ecclesiae Romanae privilegia tueri voluit, ejusque a pontificem agentis testem habeamus epistolam iustitiano datam, alteram item Mennae xv Kal. Octobris. Qui autem fieri poterit ut Theodora, impotentis animi et furoris femina, distulerit de Vigilio, qui remissus de restituendo Anthimo, nihilime steterat, indictam agere, sunt inter rerum ecclesiasticarum scriptores qui haud se intelligere asseverant, ac proinde agere ejusdem pontificis a Romana urbe abductionem ad subsequentes annos referunt, quae tamen citius quam anno 545 fieri non potuit. C. V. Papebrochius, parte prima Conatus Chronico-historici ad Catalogum summorum pontificum, tomo illo qui Propylaei nomen habet, et alias pontificum chronologiae est, utilissimus, modestissime conjecturam aert, quae credi possit duplex Vigilii Constantinopolim profectio, prior scilicet statim post denegatam ipsam promiserat Anthimi restitutionem, et post Silverii obitum, quem et ipse anno 538 consignat, cum adhuc recentissima ob patris fugit Romanis esset in visum, accusatus propterea apud Augustam diversorum criminum, ut Anastasio narratur. Altera anno 546 ob trium Capitoliorum quaesitionem. Priori scilicet praeter alia per summam nefas in eam admissa, Theodora jubente eundem exsilio afflictum sentit, eundem vero secus alicubi sibi latitarent in haesitiam aucta Euphemiae confugisse noverimus. Quare priorem arumham ab anno 538 ad finem vergente ad novum 540 producit, distinctam ab illis quae rursus Constantinopoli gesta sunt, anno post priorem reditum septimo. Haec C. V. conjectura sicuti plures historiarum aetate componeret, ita Victoris ordinationem lutiis transferendam suaderet; verum sunt quae me cogunt a laudata eruditissimi viri sententia recedere. Primo etenim nec ex tota Vigilii epistola ad iustitianum scripta, missaque per Flavium Domitianum exconsulens et patricium, sicut nec ex altera fennae data xv Kalend. Octobris Justitio eos, anno videlicet 540, nullam eorum quae Papebrochius conicit iudicium apparat; quinimo dum Vigilium se urgeat a maligni cujusdam calumnia, rationemque reddat cur a sascepso pontificatu in eam diem cribere distulerit, ostendit se antea nec Constantinopoli fuisse, nec inde alio exsilii causa mirasse. Praeterea ex chronologia annorum belli Gothici a doctissimo cardinali Norisio in dissert. de quatuor synodo, cap. 6, emendata, unde agnoscitur quo vere anno Belisarius Constantinopolim cum

Vigilium devicto perrexit, argumentum eruitur, quo Papebrochii conjectura evolvitur. Narrat Anastasio, cum Belisarius Constantinopolim venisset, eundem ab imperatore interrogatum, et quomodo se haberet cum Romanis, vel quomodo in loco Silverii staret, set Vigilium, et dato ei responso gratias egisse imperatorem et Augustam. Cuius itaque Belisarius Constantinopolim venit, Vigilium illic minime perrexit, de cuius rebus Belisarium interrogabat Augustus. At Belisarius eo ipso anno quo inde Romam rediisse Vigilium conjicit Papebrochius, Constantinopolim cum Vigilio venerat, quingentesimo videlicet quadragesimo; non fuerat itaque ante hoc tempus Constantinopoli Vigilium. Brocopius quidem Belisarii profectioem illam anno Belli Gothici quinto consignat; at sexto deputanda est, quandoquidem laudatus cardinalis nos docuit Procopium secundi et tertii Belli Gothici annos pro uno numerasse, unde continua annorum proleptis, quae doctissimos scriptores in transversum egit. Cardinalis Baronius rite anno 540 Ravennam captam Vitigemque devictum tradit; inde adjicit: Porro quantum annum Belli Gothici eundem esse imperatoris decimum quartum, ex eo certa scies, de quo, dum idem auctor undecimo anno ejusdem imperatoris secundum Belli Gothici annum statuit. Undecimus Justiniani annus non secundus Belli Gothici, sed tertius est, et secundus idem est ac tertius Procopio.

IX. Haec illustranda erant, ut agnosceretur Vigilium Romae, degente Victorem Ravennatem episcopum die 4 Martii ordinari potuisse anni 540, ante quae Vigilium sunt reliqua, pespendere cogor, ut Maximianum quartadecima Octobris anni 540 initium statuisse, De loco et tempore hujusmodi Agnellus nos dubitare non sinit, cujus proinde verba hic debito describi oportet: Justinianus, inquit, ex cogitato consilio jussit consecrari beatum Maximianum Polensem diaconum, episcopum a Vigilio papa in civitate Patras apud Achaiam, prid. Idus Octobris, ind. 15 P. C. Basilli junioris, anno nativitatis aetate 48, et dato pallio Ravennam misit. Rubens, Agnellianis vestigiis insistent, lib. III, pag. 583, haec habet: Quocirca Ravennatibus pallium ab Caesare per legatos petentibus jussit Maximianum in eorum archiepiscopum ab Vigilio pontifice Maximo consecrari. In tum pontifex apud Patras Achaiae urbem exsulebat Theodora uxoris Justiniani jussu. Archiepiscopus itaque Ravennatum sacratum a Vigilio Maximianus, pr. Idus Octobris, Basilli junioris, quibus P. C., ind. 10, quod incidit in annum a parte Virginis 546, cum annuam aetatis ageret botavum, et quadragesimum. Rite, apteque omnia, si ex illius haud ex Agnelli fide, Vigilium Theodora jussu, ut ait, procuratum, excipias. Cuncta enim quae eorum temporum monumenta, supponunt de Vigilii exilio silent, Anastasio excepto; nec excusare potuit, nisi brevi illo temporis spatio quod inter quintae synodi Aetiae, quibus damnata sunt tria Capitula, et synodi ejusdem confirmationem, per Vigilium ipsum praestitam intercessit, a die videlicet v Non. Julii ad diem vi Idus Decembris anni 535. Eo enim tempore data est collatio viii synodi, et epistola Vigilii, quam ex codicibus regis edidit celebris Petrus de Marca cum Latina interpretatione doctissimae Dissertatione. Tunc autem defuncta jam erat Theodora, et de Anthimi restitutione cessaverant quaestiones. Quamvis tamen anno illo non exsulerit Vigilium, Patris nihilominus pr. Idus Octobris debebat, nec communis sententia ea sit eundem non nisi die sanctae Ceciliae sacro ejusdem anni Roma abductum fuisse. Hi abductionis hujusmodi diem consignantes Anastasio credunt tradenti Vigilium, in ecclesia S. Ceciliae x Kal. Decembris, cujus dies natalis erat tradentem populo, detentum Tiberique impositum, in nave Roma abductum; qui ingressus Siciliam in civitate Catanensi permissus est facere ordinationem per mensem Decembris; ab Anastasio vero paulo in-

fra narrante eundem Constantinopolim pervenisse in pervigilio Nativitatis Domini populo canente : *Ecce advenit dominator Dominus*, unanimi consensu recedunt, quod navigationi Catana Constantinopolim hiberna illa tempestate non potuerit sufficere brevissimum patetorum dierum spatium, quod fluxit a sabbato ordinationibus dicato ad Natalis Domini pervigilium, quod eo anno 546 incidit in feriam secundam, cyclo solis 25, lit. Dom. G; quare Marcellino potius adherendum existimant, qui Vigiliam Constantinopolim appulisse habet viii Kal. Februarii anni proxime sequentis 547.

X. At nec ita quidem res probabilis evadit, quandoquidem mensis unius spatium, nec tale est, quod diuturnioris temporis nomen mereatur, nec tantum, ut potuerint ea omnia per Vigiliam præstari, quæ synchronis scriptoribus narrantur. Procopius de Bello Gothico lib. iii, cap. 16 et Vigiliam autem Romanam antistes ab imperatore ex Sicilia evocatus Byzantium venit, *ἐπύρασε γὰρ πόλιν τινὰ χρόνον διὰ τοῦτο ἐν Σικελίᾳ τρεῖς ἔχων*, et nam, ut eo contenderet diuturnam ea in insula hic traxerat moram. Idem diutius in Sicilia moratum Vigiliam innotuit, eundem memorans ex Sicilia frumentum comparatum misisse Romam a Totila obsessam, fameque laborantem, quod Gothi intercepere. Vigiliam item litteris ex itinere ad Mennam datis, inquit Petrus de Marea in laudata Dissertatione, et damnationem trium Capitulorum reprehendit, et legatis ad Justinianum missis petivit ut pateretur eam rescindi, quæ ex Facundo lib. iv, cap. 4, descripta sunt. Reliqua in hanc rem videsis apud cardinalem Norisium Dissert. de quinta synodo, cap. 4, ubi suo more, doctissime videlicet, celeberrimi viri Caroli Sigonii lib. xix de Imperio Occidentali, sententiam confirmat, discessisse videlicet Vigiliam Roma anno 545 contra Holstenium, Sirmundum, aliosque clarissimos viros. Verum is in omnibus ab Anastasio sibi recedendum putans, et Vigiliam Roma discessisse ait initio anni predicti 545, nec Constantinopolim pervenisse nisi Januarii die 25 anni 547. Asserti prioris rationem ex Vigiliæ encyclica Nonis Februarii anni 552 desumit, quod in ea pontifex dicit se Roma egressum ante septem annos, septimum autem vix ceptus a duobus mensibus fuisset, si Roma abisset die 22 Novembris anni 545. Item idem astruitur ex Victore Tunonensi, ex quo ostenditur anno 544 a Justiniano Vigiliam Constantinopolim vocatum. Adjicit etiam idem probari ex clericali litteris, seu libello supplicii ad Francorum regis legatos, anno 551 scripto, in quo dicitur Vigiliam Roma discessisse ante sex annos. At nullo modo Anastasio refellendo hæc apta videntur. Libellus supplex eleri Italie scriptus fuit, ut ipse doctissimus cardinalis fatetur, exeunte anno 551, sex itaque anni effluerant a die 22 Novembris anni 545. Quod Justinianus Vigiliam vocaverit anno 544, non efficit Vigiliam itinere se commisisse initio anni 545, quinimo eundem moras traxisse consentaneum est, qui eum tandem Roma abiit, abiit invitus, et prope violentè deductus, ut clerici Italie testatus est, et consonat Anastasius. Septimum autem annum non completum, sed per duos menses inchoatum indicari in Vigiliæ encyclica, hæc adeo inverisimile est, ut cogamur ab Anastasio recedere. Solemne est in chronologicis questionum tricas ejusmodi remedio componere, quo cur in hac re uti non liceat, minime video. Vigiliam Constantinopolim advenisse die 25 Januarii P. C. Basilii VI, id est anno 547 traditur in Auctuario Marcellini, cui adheret eminentissimus cardinalis; at quidni pro viii Kal. Januarii,

irreperit viii Kal. Februarii? Porro Anastasio tradite circumstantiæ pro pervigilio Natalis faciunt. Gregorius cognomento Magnus lib. ii, epist. 36, ad episcopos per Hiberniam, seu per Istriam, compenit quidem Vigiliæ sententiam contra Acephalos, a Romanæ urbis a Totila capte calamitatem; at præterquamquod unius mensis discrimen tantum non est, ut pro Januarii anni 547 concludat, ex ipso Marcellini Auctuario, si fidamus indictioni 10, videtur erui Totilam xvi Kal. Januarii anni 546 Roma potitum; etenim a præcedenti Decembri indictione 10 curbat. Certe P. C. Basilii VI non bene indictione 10 Decembri mense anni 547 colligatur, cum tunc undecima decurrere cœpisset. Id si admittatur, Totilam videlicet Roma potitum anno 546, Decembri mense, et eodem tempore in pervigilio Natalis Domini Vigiliam Constantinopolim intrasse, ubi statim decretum contra Acephalos dederit, aptius Gregorius Magnus scripsit ritumque eodem tempore evenisse, quam si dicamus Vigiliam Constantinopolim accessisse 25 Januarii, Romamque captam die 17 Decembris anni 547.

XI. At quæ qualive die Constantinopolim venerit Vigiliam ad præsens argumentum minus spectat. Illud Agnelliana chronologiæ consonat, quod anno 545 Roma abductus fuerit, quare sequentis anni Octobri mense apud Patras Achæis urbem degens Maximianum Ravennatem episcopum ordinaverit. Verum cum ex hac temporis nota agnoscamus pontificem incipiente Octobri mense patris regisse, unde terrestri itinere per Achaiam progressurus Constantinopolim petere decreverat, longius differri videtur itineris hujusmodi finis, si post ejusdem anni Dominicum Natalem præcepit, quandoquidem tres sæpe menses ab Maximiani ordinatione ad ejusdem anni Natalem adfluxerunt. Agnellus porro cum diligentius in Maximiani Vita annos, diesque, ac menses rebus gestis apponat, quam in aliis solet, manifesto ostendit se ex legitimis Ecclesiæ Ravennatis documentis pleraque sumpsisse, et fortassis ex ipsius Maximiani, quam laudat, Analogia; quare Actorum Vigiliæ pontificis chronologiæ disponenda non spernando subsidio is est. Cæterum Patras urbs celeberrima Peloponnesi Straboni lib. vii laudata, sed et apud Pausaniam in Achaicis multis nominibus illustris, et præcipue quod solis Patrumque inter Achæos Augustus autonomiam concesserit. Nunc etiam flores apud Rhinam pronoterium.

XII. Tandem de tempore tantum quo Agnellus Ravennas ordinatus sit agendum remonet; et præter res expedienda est. Cum enim viderimus cæcis adhibitis non posse ejus ordinationem transferri post anni 583 diem 22 Junii, non est cur hic paragrapho secundo dicta repetamus. Turbaret eadem totam partem seriem Vigiliæ exilium in Proconnesum, magni nominis scriptoribus assertum; verum certis adeo argumentis doctissimus cardinalis Norisius in Dissert. de quinta synodo, cap. 8, ostendit pontificem nullo modo in exilium missum, ut plura veteri sententiæ confirmandæ adjicere, etiam in eadem ligna conferre. Constantinopoli itaque novus episcopus ordinatus est die predicta, cum duæ vix hebdomadae a synodi fine effluiscent. Pro cetero Dissertationis hujus visum est distincta annorum serie disponere tribus in laterculis singulis annis respondentia, quæ ad sæcularem, quæ ad Romanam, quæque ad Ravennatum episcoporum rem pertinent, et una veluti intuitu, quæcumque usque modo dispositæ sunt conspiciantur.

Ind.	Coss.	An. Chr.	Sæculari.	Romana.	Ravenna.
XV.	Symmachus, Boetius	532.			
I.	Maximus	535.			
				Joannes papa die 27 Maii creatur.	

Ind.	Coss.	An. Chr.	Seculariu.	Romana.	Ravenna.
II.	Justus Aug. II. Opt.	524.			Ecclesius circa anst. instituit eligitur et ordinatur
	M. Probus Jun. Philom.	525.		Joannes papa Constantino-	Ecclesius cum Joanne Con-
IV.	Qlybrius	526.	Theodoricus moritur 6 Julii. Athalaricus sub Amalasuenthæ tutela regnat.	Joannes Ravennæ conleitur in carcerem 23 Februarii, moritur 18. Martii. Felix ordinatur 12 Julii.	Ecclesius Ravennæ.
V.	Mavortius	527.	Justinianus Kal. Aprilis in consortium imperii assumitur a Justino, quo Kal. Augusti, moritur, solus imperat.		
VI.	Justinianus A. II.	528.			Circa hæc tempora Ecclesius contendit cum clero, et res a Felice componitur.
VII.	Decius	529.			
VIII.	Lampadius, Orestes	530.		Felix moritur 23 Septembris. Bonifacius eligitur 27 Sept. Consensus regis accedit 10 Novemb.	
IX.	P. C. Lamp. et Orestes	531.		Bonifacius moritur 24 Octobris. Joannes II ordinatur 19 Decembris.	
XI.	Justinianus Aug. III	533.			Ecclesius circa Julii mensem moritur, Ursignus circa Augustum ordinatur.
XII.	Justinianus Aug. IV. Decius, Theod. Paulinus	534.	Athalaricus vi Non. Octobris moritur; altera die Theodahatus regnat.	Joannes moritur 21 Aprilis. Agapetus ordinatur 29 Aprilis.	
XIII.	Belisarius	535.	Amalasuentha in exsilium mittitur pr. Kal. Martias, occiditur. Belisarius Sicilia potitur. Annus primus Belli Gothici a voce incipit.	Synodus sub Menna. Agapetus moritur Constanti-nopoli 17 Aprilis. Silverius Theodabato agente fit pontifex 9 Sept. et Ravennam mittitur.	
XIV.	P. C. Belisarii	536.	Theodahatus circa Decembrem occiditur. Vitiges regnat. Belisarius Neapoli potitur.		
XV.	P. C. Belisarii	537.	Vitiges in Etruria, inde Venetias pergit, tandem Ravennam Metesvintham uxorem ducit. Belisarius Romam potitur et id Deo.	Silverius detruditur a sua sede 20 Febr. Vigilius intruditur 28. Silverius statim in Græciam mittitur, inde in Palmarium, ubi moritur 20 Junii.	Ursicinus moritur circa Aprilem.
I.	Joannes	538.	Vitiges Romam obsidere incipit ix Kal. Martias.		
III.	Appo.	539.	Roma ab obsidione liberatur.	Vigilius Justiniano et Men-na scribit xx Kal. Octobris.	Victor ordinatur die 4 Martii.
V.	Justinus Junior	540.	Belisarius Ravennam obtinet, et Vitigem captum Constantiopolim ducit.		
VII.	Basilius Junior	541.	Theodibade et Aracico paucorum mensium regibus occisis, Totilas regnat.		
IX.	P. C. Basilli	542.			
XI.	P. C. Basilli	543.			
XIII.	P. C. Basilli	544.	Justinianus edictum contra tria Capitula ad patriarchas scribit, vocatque Vigilium ex Victore Lunensium.	Vigilius scribit ad Auxanium Arelatensem, et episcopos Gallie xi Kal. Junii. Die 22 Novemb. abluetur Roma a Scribone, et in Sicilia subsistit, habetque ordinationes Decemb. mense.	Ecclesia S. Michaelis inter a Bachauda et Juliano Nonis Martii. Victor Eudothim offert die Pasche, videlicet 16 Aprilis.
XV.	P. C. Basilli	545.			

Ind.	Coss.	An. Chr.	Sæcularia.	Romana.	Ravennæ.
IX. V.	P. C. Basilii	546.	Roma circa æstatem obsidetur a Totila, et Decembri mense capitur. Belisarius in Dalmatia. Justinianus cogit episcopos edicto contraria Capitula subscribere.	Vigilius in Illyrico. Patris in Achaia mense Octobris. Constantinopolim intrat in pervigilio Natalis Domini.	Victor xiv Kal. Martii moritur. Maximianus ordinatur a Vigilio. Patris in Achaia prid. Id. Octobris.
X. VI.	P. C. Basilii	547.		Vigilius male habetur Constantinopoli a Justiniano, et Theodora.	Maximianus consecrat Basilicam S. Vitalis 13 Aprilis. Constantinopolim pergit.
XI. VII.	P. C. Basilii	548.	Belisarius Urbem recipit.	Vigilius Judicatum scribit contra tria Capitula.	
XII. VIII.	P. C. Basilii	549.	Theodora Augusta moritur die 27 Julii, expletis in Imperio annis 21, m. 3.		Maximianus consecrat Ravennæ ecclesiam S. Apollinaris 9 Maii. Novembri mense incipit comiti S. Stephani ecclesia.
XIII. IX.	P. C. Basilii	550.	Totilas iterum Romam capit.		Maximianus consecrat ecclesiam S. Stephani.
XIV. X.	P. C. Basilii	551.		Constituto Justiniani resistit Vigilius. Fugit ad ecclesiam S. Petri in Hormisda.	
XV. XI.	P. C. Basilii	552.	Narses in Italia, et Ravennæ Julio mense quinta feria.	Vigilius fugit Chalcedonem. Encyclicam scribit Non. Febr.	Maximianus moritur vii Kal. Martii.
I. XII.	P. C. Basilii	553.	Totilas occiditur.	Synodus v incipit iv Non. Maii, finit iv Non. Junii. Vigilius synodum confirmat iv Idus Decembris.	Agnellus ordinatur xii Junii
II. XIII.	P. C. Basilii	554.			
III. XIV.	P. C. Basilii	555.		Vigilius in Sicilia ex calculo moritur 17 Maii.	

VITA S. ECCLESII.

CAPUT PRIMUM.

B. Virginis ecclesia et imago. Ecclesii tempora. Sancti Vitalis basilica laudatur. Ecclesii obitus et sepulcrum.

Ecclesius XXIII. Sanctum vas. Æqualis statura, nec longam attulit, nec brevem avertit. Plenum capillis habens caput, hirsutumque, super aurem [supercilium] modica canities, decorusque forma. Ipsius temporibus ecclesia B. Vitalis martyris a Juliano argentario, una cum ipso præsule fundata est. Et hic pontifex in suo proprietatis jure ædificavit ecclesiam sanctæ et semper virginis intemeratæ Mariæ, quam cernitis, mira magnitudine, et cameram tribunalis in camera [et frontem ex auro ornatam, et in ipsa tribunali camera] effliges S. Dei Genitricis, cui similem nunquam potuit humanus oculus conspiceri. Si quis vir ausus est diutissime intueri imaginem illam continentem, ita versus metricos sub suis pedibus, videlicet :

*Virginis aula miscet, Christum quæ cepit ab astra,
Nuntius e coelis angelus ante fuit.
Mysterium! Verbi genitrix, et virgo perennis
Auctrixque sui facta parens Douinal.
Vera magi, claudi, cæci, mors, vita fatentur.
Culina sacra Deo dedicat Ecclesius.*

Not. marg. c xxvi millia solidorum aureorum expensa circa ecclesiam S. Vitalis. Nulla in Italia ecclesia similis. Quia in ipso monasterio S. Vitalis, in capella quæ dicitur Sancta sanctorum, est quædam arca, scriptæque sunt quædam litteræ Græcæ, quarum sensus communiter ignoratur; idcirco quia ipsas declaratas inveni, ipsas ponere disposui, et ipsarum sensus, et declaratio est; *hic jacet Stratigus Romam custodiens illam, et occidentem. Conquisitor dominorum Gallico-*

A Inchoatio vero ædificationis ecclesiæ parata est ab Juliano postquam reversus est prædictus Ecclesius pontifex cum Joanne papa Romam de Constantinopoli cum cæteris episcopis, missi a [rege] Theodrico in legationem, sicut superius audistis. *Ædificavit Tricolim [Tricollem], sed inconsummata reliquit. Heu vobis gregibus, quales erant pastores! quantum mutati estis ab illis! Vera lucerna in Ecclesia fuerunt, quorum lumen lucernæ quotidie fugebat his qui in domo Dei erant, sicut dicit Dominus: Lucerna corporis tui est oculus tuus; si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; et aliter, Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosus erit. Sufficiant ista hodie, ut isto amoto, alium pontificem introducamus. Sed sicut superius dixi in tempore ipsius [istius] ecclesia B. Vitalis martyris a Juliano argentario constructa est. Nulla in Italia ecclesia similis est in ædificiis et in mechanicis operibus. Expensas vero in prædicti martyris Vitalis ecclesia sicut in elogio sanctæ recordationis et memoriæ Juliani fundatoris invenimus xvi millia aureorum expensa sunt solidorum *. Igitur iste beatissimus obiit, et sepultus est in ecclesia B.*

rum, et Ysaac, qui erat impugnator imperii, et Armeniæ magni mundi regis Armeniæ. Erat enim iste dominus illustris, quem hic condidit pie plangens conjugis ejus Susanna, ac annis tricenorum modo sæpe suspirans viro privata apud viri sepulcrum Deo, operi suo benigne, qui benedicitur in ortu solis, et in occasu, militare enim cepit in Occidentem procedens ad Orientem. » BACCH.

Vitalis martyris infra monasterium S. Nazarii ante altarium in medio loco juxta corpus hinc B. Ursicipi antistitis, et inde B. Victoris, in medio autem iste

CAPUT SECUNDUM.

Turbæ inter clerum Ravennatem et episcopum componantur. Felicis papæ litteræ. Rursus de Ecclesii obitu nonnulla.

Contigit eo tempore, ut inter beatum Ecclesium pontificem et sacerdotes de singulis rebus ecclesiæ contentio adrevisset. Ierunt ad sanctum papam Felicem urbis Romæ, ut inter eos *justa moderamina sanciret*; qui accessit Ravennatem pontificem cum clero universo, mox inter eos decretum statuit, atque firmavit continentem ita :

LITTERÆ FELICIS PAPÆ.

Felix [IV] episcopus urbis Romæ. Laudanda est decessorum nostrorum sollicitudo de pace, et quiete ecclesiastica, quia pastor, qui advigilans continere debet contentiones, aut damnat, aut corrigit. Oportet in hunc ipsum tramitem nobis ambulantibus similis cum eis conspici, quia quorum per Dei misericordiam locum gerimus, ipsorum sequi nos decet exempla. Ex invidia sacerdotibus ecclesiæ Ravennatis talia contingerunt, quæ [quod] omnium Catholicorum animos contristasse noscuntur, altercationes, seditiones, pravitates, quæ omnem disciplinam ecclesiasticam dirumpere nitentur. Ista nos iterum... verum Dei timorem ante oculos habentes, ut nec illicitis audaciam demus excessibus, et non abiciamus.... per Constitutum nostrum ordinare, quod justum est secundum Salomonem dicentem : *Non dures [dare] transitum aquæ.* Ergo recensentes capitulis a fratre nostro [Deest nostro] Ecclesio, et a presbyteris, et diaconibus, et clericis [clero], et notariis ecclesiæ Ravennatis nobis oblati, presentibus fratre et consacerdote nostro Ecclesio, et ejus clericis inferius designatis, quod rationi vidimus convenire, censemus eos clericatus officium debere suscipere, quorum vitam et conversationem sacrorum canonum non possit impugnare auctoritas. Clericos vero secundum sanctorum Patrum regulas volentes duntaxat et denunciatos; quantum ad presbyteros et diaconos pertinet, statutis jubemus temporibus solemniter promoveri. De vero Ravennatum et Clasicanorum ecclesia, antiqua consuetudo servetur. Clerici vero vel monachi ad indebitum obtinendum ordinem, vel locum, potentium patrocinia non requirant, per quæ aut non faciendo ingratus, aut faciendo injustus videatur episcopus. Quarta patrimonii Ravennatensis ecclesiæ, hoc est tria millia solidorum, solius erogationibus clericis omnibus, vel quibus erogari est solitum, compleatur. Si quid tamen ex pensionibus vel hæreditatibus crescere, Domino nostro volente, contigerit, eodem Domino mediante, etiam quartæ portioni adiciantur [proficiat]; sic tamen et brevibus ordinatis, quod singulis distribuitur latere non possit.... secundum merita, secundum loca, quia omnia Deus secundum justitiam et mensuram constituit.... ita ut unusquisque, extra necessi-

tatem infirmitatis aut causam idoneam altaris, omnia in suo officio vigilanter observet. Redditi [excepta] vero prædiorum, sive accessiones propter rei familiaris expensas, vel exenia, quæ diversis offeruntur, et convivia quæ eis exhibere, vel pro loci sui, vel merito, vel pro advenientium susceptione, necesse est, episcopo constituimus debere proficere. Nullam conjugationem, nullum conventiculum, quod vel apud laicos esse non potest impunitum in Ecclesia Dei, ullus facere tentet, ex clero. Nam sicut nos optamus ne superna misericordia patiatur admitti, sic si quis contaverit, sentiat auctoritatem canonum, et ecclesiasticam disciplinam, secundum Apostolum dicentem : *Excedentes in conspectu omnium corrige, ut residui timorem habeant.* Mereantur boni laudem, qui in operibus Dei vigilant; sentiant affectum proprii sacerdotis, qui per obedientiam *suum* videntur ornare propositum; glorientur de sui amore pontificis, qui in suis officiis ab operibus Deo placitis, cum ejus obsequiis non desistant; sicut divina loquuntur eloquia : *Dignus est operarius mercede sua.* Ad patrimonium vero Ecclesiæ ex eorum episcopi iudicio.... ex clero personæ electæ cum solatiis quæ pro notitia deputaverit episcopus sub idonea fide jussione mittantur, quorum fides fuerit et industria comprobata, ut et alimonia pauperum fraudem non patiatur, et quantitas patrimonii ecclesiæ latere non possit, et unusquisque clericus sub timore Dei et proprii sacerdotis de his quæ sibi commissa fuerint exponat fideliter rationes. Illud vero, quod omnino ac religioso debet execrari proposito, nos nec oportebat loqui, nec verbis exponere. Pervenit ad nos aliquos de clero spectaculo interesse, quæ res ita crudelis est, ut animas Catholicorum pro sui execratione conturbet, ut quos in domo Dei divina eloquia recitantes audivit, eosdem contra mandata in spectaculis aspiciat convenire. In his disciplina confunditur, divina præcepta calcantur. Unde oportet episcopum et de hac parte sollicitudinem gerere, ut si non faciunt, non faciant in futuro, et si faciunt, juxta disciplinam ecclesiasticam corrigantur. Si qui vero de clero prædia urbana, vel rustica, ad ecclesiam pertinentia detinent, eisdem libellis sub justa pensionis æstimatione factis statuimus collocanda, hac ratione [ut exinde], quod in quo modis suis solent accipere, ipsi retineant, quod superest ecclesiasticis inferant compendiis profuturum. Circa prædia urbana, vel rustica, cæteraque mobilia pro animæ suæ mercede a fidelibus nominatim diversis basilicis derelicta, vetus consuetudo servetur. Notarii vero juxta ordinem matricule, primicerii, secundicerii, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, suo periculo in conspectu presbyterorum et diaconorum documenta ecclesiastica sub fidelium brevium descriptione suscipiant, ut quoties exegerit causa, fideliter proferantur, contradant atque recipiant. Omnia tamen cum jussione et ordinatione episcopi sui eosdem jubemus efficere. Ideo enim universa describenda sunt ecclesiastica documenta, ne ullo modo, aut suscepta por-

cant, aut tempore quo sunt necessaria utilitatibus ecclesiasticis exhiberi non possint. Qui tamen notarii in officio suo observantes, strenui, consequantur sine imminutione commoda sibi vel prioribus suis antiquitas deputata. Ipsi etiam, sicut exigit ratio, et antiquitas ordinavit, libellos et securitates totius patrimonii ecclesiastici quorum interest subscriptos episcopi manu contradant. Quibus vero cum sæcularis conversationis hominibus nullam necessitatem rei familiaris tolerantibus, ecclesiastici juris prædia, vel urbana, vel rustica, data sunt, episcopi sollicitudine, per eos quibus jusserit clericos, ad dominium revocet ecclesiæ, nec deinceps, præter causam superius comprehensam, dare præsumat. Mastalo vero, archidiaconus ecclesiæ Ravennatis, commoda ejusdem [eidem] loco juxta antiquam consuetudinem deputata sine imminutione percipiat, sicut eos qui ante eum fuerunt claruerit consecutos. Monasteria vero virorum sive ancillarum Dei ab episcopo ordinentur, ut omnibus ratio, justitia, pax et disciplina servetur. A nobis hæc loci nostri exigit ratio non tacere [tacere], fratri nostro Ecclesio ea imminet custodire, quia pacem generat cum canonibus servata justitia. De justitia charitas procedit, per quam Deum videmus, et per cujus gratiam hæc possumus præcepta servare. In nullo ergo esse convenit negligentes, sed vigilantes ad omnia, ut talentum, quod nobis est creditum, cum boni operis augmento [augmento] ipsi omnium honorum datori reddamus. Recognovimus. Cœlius. »

Felix episcopus Ecclesiæ catholicæ urbis Romæ huic constituto inter partes subscripsi. »

Nomina presbyterorum, diaconorum, vel clericorum Ravennatis ecclesiæ, qui Romam venerunt cum episcopo.

Patritius presbyter.
 Stephanus presbyter.
 Constantinus presbyter.
 Servandus presbyter.
 [Honorius presbyter.]
 Exuperantius presbyter.
 Clemens diaconus.
 Ursus diaconus.
 Felicissimus diaconus.
 Vigilus diaconus.
 Neon diaconus.
 Johannes diaconus.
 Stephanus diaconus.
 Gerontius subdiaconus.
 Honorius subdiaconus.
 Petrus subdiaconus.
 Vitalis subdiaconus.
 Julianus acolythus.
 Faustinus acolythus.
 Romanus acolythus.
 Severinus acolythus.
 [Andreas acolythus].
 Petrus lector.
 Marcus lector.

Asterius lector.
 Petrus alter lector.
 Andreas lector.
 Marinus defensor.
 Majoranus notarius defensor.
 Hermolaus primicerius defensor.
 Honorius cantor.
 Tranquillus cantor.
 Antonius cantor
 Melitus cantor.

Nomina presbyterorum, diaconorum, qui Romam venerunt cum Victore presbytero et Mastalone diacono

Laurentius presbyter.
 Rusticus presbyter.
 Victor presbyter.
 Thomas presbyter.
 Mastalus diaconus.
 Magnus diaconus.
 Paulus diaconus.
 Agnellus diaconus.
 Maurus subdiaconus.
 Stephanus acolythus.
 Vincemachus acolythus.
 Thomas lector.
 Laurentius lector
 Fibros lector.
 Reparatus lector.
 Lumitrosus lector.
 Calumnitis lector.
 Ysaac lector.
 Eurentius horrearius
 Petrus decanus
 Stephanus decanus.
 Vendemius acolythus.
 Colos acolythus.
 Cassianus acolythus.
 Eurentius acolythus
 Stephanus acolythus.

Resipuit autem Deatus post hæc Ecclesiis, et sic fuit ovis velut pater cum filiis, et largivit omnia clericis suis, ut correptus fuit a Romano pontifice, immo et amplius largus factus est, et post hæc rexit Ecclesiam suam in pace, et nullum verbum mormurationis, nisi laudes a suis audivit clericis, et hæc statuta permansit suis posteris multis temporibus. Sepultus est, ut diximus, in ecclesia S. Vitalis. Et in atrio ipsius fontis [fontis] aulae versus metricos jussit tessellis argenteis scribi continentes ita:

Ardua consurgunt venerando culmine templa
 Nomine Vitalis sanctificata Deo.
 Gerensiusque tenet simul hæc Protasius arcem,
 Quos genus, atque fides, templaque coarctant.
 His genitor natis fugiens contagia mundi
 Exemplum dedit martyriæ fuit.
 Tradidit hanc primus Juliano Locustius arcem,
 Qui sibi commissum mire peregit opus.
 Hoc quoque perpetuo mandavit legere tenendum,
 His nulli liceat condere membra locis.
 Sed quod pontificum constant monumenta priorum
 Fas ibi sit tantum ponere, sed stultes.

Sedit autem annos x, mens. v, dies vii.

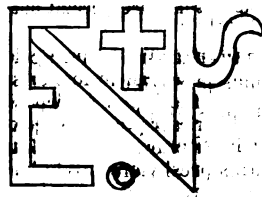
OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI ECCLESIE.

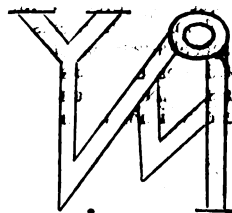
Basilica S. Vitalis an Justiniani ære constructa? Dedicatio ejusdem non interfuit Augustus. Monogramma hæc ad Narsesem pertinens. Julianus Argentarius officio, non cognomine. Ysaaci Strategæ inscriptio. In Felicia Constitutionem analysia.

I. Primo ingens Ecclesie et Juliani argentarii sese offert opus; basilica videlicet S. Vitalis, ob cujus egregiam miramque structuram sæculo non admodum culto, afflictaque incredibilibus calamitatibus Italia, fabula, quam Rubeus merito refutat, meretur nonnihil minus severæ crisi: etenim vix alias credibile privatum hominem episcopumve urbis Arrianis regibus parentis, impensis suffecisse, quas ad xxvi millium solidorum aureorum ascendisse noster testatur. A Valentiniæ et Valentis temporibus, cum antea 84 aurei solidi auri libram conflarent, et septem singulas uncias, aucta solidi extrinseca æstimatione, decretum est ut sex solidi unciam, 72 libram nam auri valerent, quæ libra *Occidua* dicta fuit. Ea de re habemus eruditissimæ summæque utilitatis Dissertationem Jacobi Gothofredi ad Cod. Theodos. lib. 1, de Oblat. votorum, tit. xxiv, quæ et illustratur Cod. Just., lib. II de veteris numismatis potestate. Naque xxvi millia aureorum solidorum æstimabantur quatuor millia trecentum triginta tribus uncias auri cum tertia uncia parte, quæ sere respondeant triginta quatuor millibus sexcentis sexaginta quatuor nostris scutis aureis, quorum octo pro uncia una auri computantur. Porro cui condita basilicæ gloria maneat ex Agnello constat, nec pluribus fabula confutari meretur, quam tamen vulgus in hanc diem mordicus tueri non desinit, ac si ædis dignitas pereat, nisi, commento accedente, ab Augusto condita decernatur. Admonet autem Agnellus opportune « inchoationem ædificationis Ecclesie » (intellige non modo de ecclesia S. Mariæ Majoris, sed et de S. Vitalis) « peractam fuisse ab Juliano postquam reversus est predictus Ecclesie pontifex cum Joanne papa Romanæ de Constantinopoli cum cæteris episcopis missis a Theodorico in legationem, » nec enim fringente Ariano rege contra catholicos, imo et minante catholicorum ecclesias subvertere, liberum fuisset de ea re cogitare. Verum sub Amalasuenthæ regimine fieri id potuisse nullus mirabitur, qui noverit semine optimæ sanæ consilia, ejusque cum Justiniano concordiam. Nec templum Ecclesie vivente est absolutum, sed Maximiano demum sedente postquam Theodahati Vitigisque conatibus exactis, Ravenna ab Justiniano recepta est. Tunc et coronis imposita, et musivis operibus memoriæ mandatus Augusti, favor ei rei impensus, et munera eidem collata expressa sunt, quæ significari puto musivis illis adhuc superstitibus, quæ Rubeus hinc, Alamanus in notis, ad Procopium ex parte, Octavius Ferrarius de Restiaria, Ducangius in Familiis Byzantinis, ære sculpta publicæ luci dedere, sed et Ciampinius in antiquis Musivis, tomo secundo. Nec enim credo dedicationis ejusdem ecclesie pompam per ea exprimi, cum nil cæremoniis ei congruentibus consonet, et cum nec Justinianus, nec Theodora Ravennæ unquam fuerint. Oblata proinde munera templo finiendæ distandove significantur, ubi eorum uterque exhibet urnam calathumve, vel quid simile oblationis indicans. Hinc liceat et id laudis insigni basilicæ a struere, ut Justinianus Augusti munificentia accedente, quod Ecclesie et Julianus cœperant finitum auctumque sit, ablegatis ad fabulas his quæ sustineri nequeunt, universa eorum temporum historia repugnante. Ita utrumque verum erit quod summus noster eruditiorum apex Mabillonius sub distinctione in Itinere Italico scripsit: « Non alia, » inquit, « apud Ravennates majoris est dignitatis basilica quam S. Vitalis, monasterio Casinensium nostrorum insignis. Opus est sive Justiniani imperatoris, ut recentioribus placet, seu Julia-

A ni argentarii ex mandato Ecclesie episcopi, quod ex vetusta inscriptione Rubeus probat. » Rubeus, lib. III, pag. 452, hæc habet: « Interea Ravennæ ædificari ceptum est beati Vitalis martyris templum ab Juliano argentario, Justiniano, ut aiunt, Cæsare jubente, qui tribus jam annis Constantinopoli D. Sophiæ ædem sacram summa impensa atque arte exstruxerat ac dedicaverat. » Pag. autem 360, eleganter descripto templo, adnotatisque ædificiis nostrorum cura in præsentem elegantiam ornatis, adjicit versus ex Agnello descriptos, et inscriptionem integram, quam in codice Estensi ex parte mutilam, in Maximiani Vita habemus, quamque proinde hic dandam censeo, quæ talis est: « Beati Vitalis basilicam mandato Ecclesie episcopi Julianus argentarius ædificavit, consecrante vero reverendissimo Maximiano episcopo sub die xiv Kalend. Maii sexies P. C. Basilii Junioris V. C., ind. 40; quo loco, sequitur Rubeus, cum nulla fiat mentio Justiniani, neque Procopius rhetor, eorum temporum æqualis, libello quem edidit de Justiniani ædificiis, ubi omnia vel minima diligentissime prosequitur, quidquam de his Ravennatibus afferat, ego nihil certi, quod scribam, habeo. Fides esto apud horum auctores qui consecratum Templum Justinianum, ac Theodoram egregiis muneribus exornavisse. . . . tractant. » Antea autem dixerat quod cum consecraretur basilica interfuissent Justinianus et Theodora; at id sustineri posse negavit Alamanus in notis ad arcanam Historiam Procopii, cap. 9. Narsesem etiam templo S. Vitalis construendo operam pecuniamque contulisse dixerunt nonnulli, nec ob aliud argumentum quam quod in inscriptum columnarum capitibus monogramma inspicitur et literis his complicatis compositum, quæ Narses nomen componere videntur; alii tamen credunt Justiniani nomen exsculpi posse. Mihi neutram agnoscitur. Certe antequam Narses pro Justiniano in Italia rerum curam ageret, S. Vitalis basilica non modo absoluta, sed et dedicata erat, ut ex superiori Dissertatione patet. Noster doctissimus Montfauconius in tomo priori recens edito, in quo iter suum Rubeus describit, sentit monogramma illud ædificiis nomen importare, quod *Nepos* vocaretur. Monogramma est hujusmodi:

Est et in ejusdem basilicæ columnarum quarundam capitulis ascriptum monogramma, quo Juliani nomen videtur compendiosè scriptum. Hinc mihi admodum credibile alterum monogramma cum crucis signo Ecclesie episcopi nomen complicatum exhibere.

II. Duo sunt quæ speciali disquisitione digna videntur: unum est an Julianus cognomine, vel potius

ministerio argentarius dicitur; alterum ædificandæ basilicæ quid ipse contulerit. Plura addere, ut demonstraretur cognominum familiæ gentive distinguendæ causa usum recentiorum multo esse, quam quod Juliani hujus, sed nec Agnelli scribentibus temporibus aptari possit, bonas horas rei clarissimæ astruendæ, perdere esset; licet non desint qui opinionibus præconcepis mordicus et in hæc diem adherere velint. Officii itaque nomen est, quo Julianus iste distinguitur, vir alias apud Ravennates magis nominis, cuique Bacauda gener erat, quem laudans Agnellus sanctæ recordationis virum appellat. Porro argentarios illos fuisse, apud quos fenebris pecunia reponebatur, quique pecuniam ipsam commutabant, lotum est, qui et numularii, trapezite, ἀργυρομοίβοι vocabuntur. Is talis est qui

Facti mercator per utrinque metalli.
Alterum, et alterius semper mutabit in usus.

ut habent Manili versiculi emendati per Salsasium in Exercitationibus Plinianis. Horum collegium rationesque contrahendi pro ævo Ecclesie Ravennatis episcopi discere possumus ex novella Justiniani constitutione 136, Περὶ ἀργυροπρατικῶν συναλλαγμάτων data 4 Kal. Aprilis D. N. Justin. P. P. Aug. Basilio V. C. Coss. Ravennæ argentarium Joannem quemdam ætate D. Gregorii Magi novimus, qui cum fidejussor accessisset eidem Importuno palatino Romam venerat, et diutius in ecclesia resederat accusatus, quod fidejussisset sui compendii, lœri videlicet, causa, qua de re se purgavit ad sacratissimum corpus beati apostolorum principis; quare pro eo patronum agit D. Gregorius apud exarchum, epist. 23, lib. ix, ad Joannem Ravennatem, mense Januario, ind. 4. At quid ministerium hujusmodi commune habuit cum ecclesie redditibus? Videtur dubitari non posse S. Vitalis ecclesiam episcopi pecuniis constructam fuisse, Julianum autem argentarium sive trapezitam illis rite erogandis basilicæque extruendæ præfuisse, qua altera questio proposita est. Id mihi significatur verbis illis exhibitæ inscriptionis, « mandante Ecclesie episcopo, Julianus ædificavit, » et versibus qui in atrio ecclesie legebantur:

Tradidit hæc primus Juliano Ecclesie arcem
Qui sibi commissum mire peregit opus.

Crediderim itaque Julianum istum Ecclesie Ravennatis argentarium fuisse, cui id muneris commissum ut ecclesiasticos redditus apud se depositos haberet, qui juxta episcopi præscriptum, vel juxta conventa cum clero, ut mox dicetur, illo, adhibitis rationum calculis, caret archipresbytero, archidiacono primicerioque distribuendos. Thesauri episcopalis custodem inter ecclesiastica officia numeratum constat, quem saccellarium dixere a thesauro, quem saccum vocabant. Ita Joannes Diaconus in Vita sancti Gregorii, lib. ii, cap. 23, saccellarium laudat, cui ex consuetudine « sanctus pontifex præceperat ut duodecim peregrinos ad prandium invitaret, » Gregorius ipse lib. iv, epist. 34, de ingentibus erogationibus que per ea Longobardorum tempora in Ecclesia Romana fiebant, loquens: « Sicut, » inquit, « in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italia saccellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita et in hac urbe in causis talibus eorum saccellarius ego sum: » At hic saccellarii nomine non ecclesiasticæ of-

ficii hominem, sed munus intelligit cujuslibet, qui publicæ pecuniæ curam habeat, sicut et fiscus sacris publicis nuncupatur. Saccellarius tamen erat etiam ecclesie minister, cui ecclesie saccus, sive thesaurus committebatur, quamvis toto, ut aiunt, celo diversus a thesaurario. Hujus officium describit Isidorus: « Ad thesaurarium, » inquit, « pertinet ostiarii basilicarum ordinatio » (quos inter laicos recessitos sicut basilicarios existimat Thomasinus in vet. ac nova Eccl. Disciplina, part. i, lib. ii, cap. 105), « incensi præparatio, cura chrismatum conficiendi, (curam videlicet ea parandi quæ ad chrisma conficiendum requiruntur), « cura baptisterii ordinandi, præparatio luminarium in sacro et in sacrificiis. » Quare ecclesie Ravennatis saccellarium fuisse Julianum arbitror, qui et argentarius, seu argentophilax sit dictus, ejus partes in construenda S. Vitalis basilica, aliisque mandante episcopo fuerint, pecunias recipere, et ex ecclesia sacco sive thesauro suggerere, operisque curam habuerit.

III. Ineptus notarum marginalium auctor, qui corruptam hic Ysaaci Strategi veterem inscriptionem protulit, cogit me Græcam cum Latina versione denique recudere, quamvis et olim Rubens, lib. iv, et novissime doctissimus noster Monifaucionius a se Ravennæ descriptam dederit in supra laudato priori de suo Italico itinere volumine. Ea Græce ita se habet:

Ἐναυθα κείται ὁ στρατηγίστας καλῶς
Ύμνου φύλαξας ἀβλαβῶ, καὶ τὴν δύσιν
Τοῖς γαλλοῖσι τρεῖς δεσπότης εἶ ἐν αὐτοῖς
Ἰσαάκιος, τῶν βασιλέων ὁ σύμμαχος.
Ὁ τῆς ἀπάσης Ἀρμενίας κόσμος μέγας,
Ἀρμένιος γὰρ ἦν αὐτός ἐκ λαμπροῦ γένους.
Τοῦτου θανόντος εὐκλείης, ἡ σύμβε
Σώσανα σόφρων, τρυφῶνος τρόπος στανῆς,
Πικρῶς στενάξει τοῦ ἀνδρός ἐστερημένῃ.
Ἀνδρὸς λαζαντος ἐκ καμάτων εὐδοξίας
Ἐν ταῖς ἀνατολαῖς ἤλιον, καὶ τῇ δύσει
Στρατοῦ γὰρ ἤρξε τῆς δύσεως, καὶ τῆς Ἑσ.

Hic jacet, qui rei bellicæ ducem egit recte
Romam incolumem tutatus, et Occidentem
Tranquillis principibus ter sex annis
Ysaacius regum commilito.
Omnis Armenia ornamentum magnum,
Armenius enim erat hic ex illustri genere.
Hoc mortuo gloriose, contubernalis
Susanna prudens more castæ turturis
Assidue gemit viro privata;
Viro, qui sortitus est ex laboribus gloriam
In oriente sole et occidente;
Exercitum enim auxit Orientis et Occidentis.

Ysaaci hujus Ravennæ exarchi Rubens Acta suis locis erudite tradit apud ipsum legenda. Juvat addere fragmentum ineditæ inscriptionis, apud Maclacium effossæ, quod Ravennæ in civis cujusdam domo servatur; in ea enim filius Ysaaci hujus defunctus laudatur, ut in tabula signata A.

ΑΥ ΕΝ ΣΩΜΑ ΚΕΥΠΤΕΤΑΙ ΚΑΥ
 ΟΣ ΤΟ ΘΕΙΟΝ Η ΨΥΧΗ ΜΕΤ
 ΩΣ ΑΦΘΑΡΤΟΝ Ο ΤΡΑΝΟΣ Β
 ΟΣ ΦΥΤΟΥΣΑ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑ
 ΥΤΟΣ ΗΝ ΕΤΩΝ ΩΣ ΕΝΔΕ
 ΟΣ ΜΠΛΟΥΣ ΕΥΕΝ ΗΣΙΛΥΚΥΣΑ
 ΟΝ ΙΣΑΑΚΙΟΣ ΟΣΤΙΩ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΕΤΑ
 ΕΡΤΟΙΣ ΕΔΕΙΧΘΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥ
 ΕΚΛΑΥΣΕ ΠΙΚΡΩΣ ΕΚ ΒΑΘΟΥΣ ΤΙΣ ΚΑΡΔΙΑΣ
 ΩΣ ΠΡΟΣ ΠΑΤΡΟΣ ΜΕΝ ΘΕΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΤΥΤΚΑΝ
 ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΝ ΣΠΛΑΤΧΝΑ
 ΠΑΤΡΙΚΟΥ ΠΟΘ

IV. Exorta in Ravennati clero discordia, Felix ejus nominis IV constitutionem edidit, quam, magno ecclesiastica eruditionis bono ab Agnello nostro conservatam, nunc primam publici juris facimus. Dolendum tamen exscriptorum inscitia alicubi ita corruptam truncatamque, ut cum desperaverim apte emendare, satius duxerim et sphalmata ipsa, licet sensum omnem perimentia, ut exstabant, describere. Id incommodi imprimis sub ejusdem initium offenditur. In progressu cuncta satis bene coherent. Inscribebatur autem: *Felix IV episcopus, etc.*; et notam numeralem, uti ex arbitrio ab exscriptore appositam, expunxi. Id monuisse satis. An alias hujus pontificis constitutiones habeamus incertum; ex tribus enim quæ sub ejus nomine circumferuntur, duæ prioris ex aliorum pontificum epistolis sunt ab impostore consarcinatae; tertia, quamvis ob consularis notam a Sirmundo huic sit asserta, olim tamen Felicis ejus nominis tertii esse credebatur, ad Casarium Arelatensem. Ideo hujus pretium ex raritate commendatur; sed et plura sunt ob quæ utilitas ejus agnoscitur. Primo etenim Agnello alibi indicata contra Romanæ sedis auctoritatem, hinc facile dilantur; fatetur enim ipse quod episcopus cterusque dissidentes venerunt ad sanctum papam Felicem Urbis Romæ, ut inter eos justa moderamina sanciret, et tabulas exhibet ex quibus constat ab episcopo Ravennate cleroque agnatum Romanum pontificem et Ravennatis Ecclesiæ judicem et ejusdem legitimum moderatorem. Habetur secundo ex decreto priore rebusque in eo statutis contentionsis præcedentis nodum in eo stetisse, ut dissensio esset in his rebus ad ordinationes sacrarum ministrorum, ad ream distributionem reddituum ecclesiæ, eorum maxime qui ex fidelium pietate extra ordinem accedunt, ad redditionem rationum per œconomos, notarios, ceterosque hujusmodi præstandam pertinere, ejusque contentionsis auctores præcipuos existisse Victorem archipresbyterum, et Mastalonem archidiaconum; ac ex adjecta cleri serie innotescit qui episcopo, quive Victori Mastalonique adhære-

rant. Porro cum tria millia solidorum, quartam reddituum ecclesiasticorum ecclesiæ Ravennatis partem conficerent Ecclesiæ episcopi ætate, sequitur duodecim millia solidorum effecisse reddituum Ravennatis ecclesiæ integram summam, quæ juxta superioris dicta æstimatione respondebant sexdecim millibus ex nostris aureis scutis, quorum octo unciam auri efficiunt. Majores accrevisse redditus ecclesiæ Ravennati subsecutis temporibus constat, Maximiano in primis et Agnello sedentibus, quibus, Justiniano jubente, Arianorum episcoporum et Gothorum ecclesiæ accessere. Benedictus diaconus, Mauri episcopi ætate, ex solo Sicilia patrimonio præter quinquaginta millia modiorum tritici sine quibusvis aliis aristas, aut leguminibus, pelles arictum rubricatas, et hyacinthinas, casulas, pluviales sericis exornatas, et cætera indumenta, vasa de aurichalco et argenteo, excepisse dicitur solidorum aureorum xxxi millia, ex quibus quindecim millia in palatio Constantinopolitano, et sedecim millia in archivo ecclesiæ deponavit. Hæc tamen non unius, sed plurium annorum redditus fuisse, credo.

V. Hinc etiam ecclesiæ Ravennatis clerum agnoscimus constantem ex novem presbyteris, diaconibus undecim, subdiaconibus quinque, acolythis undecim, lectoribus duodecim, cantoribus quatuor, decanis duobus, defensore uno, notario defensore uno, primicerio defensore uno, et horreario uno. Licet autem credam non omnes qui in canone descripti fuerant Romam ivisse, et consequenter agnoscam præter hos et alios existisse plures, cuiuslibet tamen ordinis profectos existimo. Notarios plures fuisse ex ipsa Felicis constitutione manifestum sit, qui ex eo quod diversis temporibus descripti fuissent in cera, sive matricula, primicerius dicebantur, secundicerius, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus. Hos ad laicorum ecclesiæ inservientium classem spectasse et alias constat (qua de re videndum Thomasinus loco laudato) et aperte colligitur ex hoc eodem decreto, ubi cavetur ne relinquatur bona ecclesiastica in manibus hominum *secularis conversationis*,

postquam datum est notariis hujusmodi exhiberi
 « sine imminutione commoda sibi, vel prioribus suis
 antiquitus deputata. » Ex clericorum tamen ordine
 habemus notarium Majoranum, qui et defensor di-
 citur, et in Romana Ecclesia, sicut et alibi, ex cle-
 ricis notarios assumptos sentit Duongius in Glo-
 sario Latinitatis. Idem erudite explicat defensorum
 munus, quorum hic tres habemus, inter quos anti-
 quior, sive primicerius. Decanos hic binos in inferiori
 clero, et tertio postremo loco recensitos legimus. Offi-
 cium itaque decani toto isto toto saeculo diversum fuit
 a posteriorum saeculorum munere decani, qui in ca-
 nonicis seu collegiatis ecclesiis id fuit quod prior in
 monasteriis. Ea de re Duongius idem, qui in Glo-
 sario Græcitatibus ex codice Alatiiano agnoscit deca-
 nos inter minores officiales Ecclesie, quorum mu-
 nus sic describitur: « Ο δεκανός τράσσει τούς ἱερείς ἐν
 τοῖς ἐρημιακοῖς ἀγρῶν δεκαήμερον » et rursus: « Ο δεκανός
 ἔνα κἀλὴ τοὺς ἱερείς ἐς τὰ αὐτῶν δικαιοῦματα καὶ προ-
 φηρήματα. Addit doctissimus auctor: « Illius igitur,
 decani videlicet, « munus est ut sacerdotes nomina-
 tim advocet, cum parva seu sportulas suas accepturi
 sunt; » et hoc ipsum munus fuisse decanorum in
 ecclesia Ravennati arbitror, quod infimo hic loco in
 canone recensentur. Ita Ravennas ecclesia in pluri-
 bus græcizasse videtur. Ante decanos horrearius
 etiam locum habet, de quo nullibi quiddam me legi-
 disse memini. Ex nomine autem videtur innui hu-
 jusmodi viro publici alimentum curam tractantem, quod
 et clero et pauperibus divideretur aut divideretur.
 Hoc officium Ravennatis ecclesie peculiare fortasse
 fuit, quod ingens frumenti vis ex Sicilia laudis capie-
 batur, de qua nonnihil infra ex Mauri archiepis-
 copi Vita delibabimus. Ex tota autem cleri Raven-
 natis serie hic descripta apparet presbyteri, diaconi,
 subdiaconi, acolythi lectorisque nomina dignitatis
 esse, cætera vero officium quoddam significare.

VI. Quod spectat ad redditum ex Ravennatis
 ecclesie patrimonio quartam partem, quam ponti-
 fex decernit « solitis erogationibus clericis omnibus,
 vel quibus erogari erat solitum, compleri; » id
 factum juxta Gelasii Romani pontificis epistolam ad
 episcopos Lucanie, in qua præscribitur universos
 Ecclesie redditus in quatuor dividi partes, « quarum
 unam episcopus sibi retinebat, alteram clerici pro
 officiorum suorum sedulitate obtinebant, tertia fabri-
 cis, quarta pauperibus et peregrinis erogabatur. » Dis-
 tinguunt hic autem Felix tria aliorum reddituum ec-
 clesiasticorum genera, unum eorum quæ « pensio-
 nibus, et hereditatibus » accedebant supra consu-
 los, et hæc quartæ clericorum adjuvanda jubet, et
 distribuenda juxta uniuscujusque meritum ac labo-
 rem; secundum eorum quæ ex prædiis de novo ec-
 clesie acquisitis trahi contingebat, et hæc decernit
 futura episcopi, quibus is uteretur in familiaribus
 expensis, vel in exœnis convivisque hospitibus præ-
 standis pro loci sui dignitate, et eorum quibus hæc
 parabantur merito ac qualitate; tertiam denique
 complectebatur « prædia urbana, vel rustica, vel
 mobilia » pro animæ suæ mercede a fidelibus et nomi-
 natim diversis basilicis derelicta; « circa quæ nil
 novi statuit, sed servandam antiquam consuetudi-
 nem decernit, accedebant enim reliqua ecclesie pa-
 trimonio. Ex his autem et ex mox dicendis patet
 manifestum fieri jam tum, cum hæc agebantur, re-
 cessum a veteri discipline rigore, quem servatum
 voluerit Ecclesius, et cum olim cuncta episcopi nuda
 fierent, qui ex Ecclesie redditibus presbyteris, dia-
 conibus, et clero communi mensa domoque utenti-
 bus, quod necessarium decensque erat per archi-
 presbyterum et archidiaconum erogabat, paulatim
 irrepserit ut certa pecunie rerumque portio per
 eodem singulis pro merito, pro officii gradu, cæteris-
 que circumstantiis, eisdem daretur, cui Gelasius pon-
 tificæ certum modum præscripsit, juxta quem Felix
 IV. Ravennatis cleri iiles composuerit. Hinc hanc
 una ecclesiarum omnium consuetudo, licet commu-

rior fuerit Gelasiana, quam alii a Silvestri
 tempore trahunt; etenim dimidium reddituum ep-
 scopo, dimidium clero tribuitur a concilio Aureli-
 nensi, relato a Gratiano 10, q. 1, Antiquos canones.
 Concilium Emeritense, can. 14, tertium episcopo,
 tertium presbyteris et diaconibus assignat. « Tertia
 autem, » inquit, « subdiaconibus et clericis tribu-
 tur, ut a primicerio, juxta quod in officio eos præ-
 scribere infertur, ita singulis dispensetur. » Quod
 indicat non vitæ communis rigorem servatum, sed a
 singulis rem privatam curatam fuisse, quamvis red-
 ditus omnes primo in unum saccum confluerent.
 Erogationes hæc dictæ etiam clericorum sportulæ, et
 clericorum stipendia in synodis Hispaniæ sexti sæ-
 culi, unde paulatim strata via est ad fundorum ec-
 clesiasticorum divisionem, quorum singuli singulis
 clericis pro dignitatibus et officii gradu in beneficium
 sunt dati ab episcopo, cujus rei in Ecclesia Rave-
 nati initia ex hac ipsa Felicitis IV epistola seu constitu-
 tione videre est, ubi statuit: « Si quis vero de
 clero prædia urbana vel rustica ad ecclesiam periti-
 entia delinet, eidem, libellis sub justa pensionis
 æstimatione factis, statuimus collocanda, hæc ra-
 tione, quod in quo modis suis volent accipere, ipsi
 retineant, quod superest, ecclesiasticis infertur com-
 pendii profuturum. » Cooperant itaque jam tum non-
 nulli ex clero prædia ecclesie detinere. Ea in re id
 cavet pontifex, quod non modo libelli nomine detine-
 rent certo canone soluta, sed et quod sibi ex annuis
 redditibus retento, quod sibi alias pro sui ordinis et
 officii modo erogatum fuisset, reliquum in commu-
 nem saccum reponeretur. Res postmodum longius
 et tandem in jus abiit, quod ab initio contra jus fieri
 certum erat. Theodorus archiepiscopus conatus est
 veterem consuetudinem revocare, sed cleri Ravenna-
 tis odium in se concitavit. Coegit archidiaconum,
 archipresbyterum et clerum quartæ renuntiare, et
 se providentiæ episcopi committere. Id summa cum
 indignatione narrat Agnellus infra, ubi præmisit
 quod in summa frumenti caritate is monopolio om-
 nem regionem frumento spoliavit, adjicit: « Cum
 autem sacerdotes non inventirent unde emerent,
 ierunt ad illum supplicantes, ut auxilium tribueret
 illis. Ille autem accersitum archidiaconum nomine
 Theodorum, etc., dixit ad eos: Dicite sacerdotibus
 ecclesie, et clero universo: Quare vos inopia fami-
 consumiti? Si dimittitis omnem quartam ecclesie, et
 tantum per anni circulum pro quarta donum acci-
 piatis, secundum providentiam pontificis, modo re-
 velabo inopiam vestram. Qui diu castigati, grave-
 scente fame, consenserunt, et ab illo tempore quarta
 a clericis istius ecclesie sublata est usque in præse-
 tem diem. Consuetudinem vero Ecclesie, quæ in sin-
 gulis voluminibus per unumquodque officium ex-
 scripta, abstulit, et igne consumpsit. »

VII. Ex hac Felicitis constitutione deinde apparet
 Ravennæ habita frequenter spectacula, quibus clero
 interesse contra Ecclesie canones solebant, quæ
 de re pontifex gravam adjicit querelam, statuen-
 te in posterum id fiat, præcipiens in transgressum
 pena animadverti. Indicari hæc a Salviano concen-
 sa, quam de spectaculorum vanitate habuit, pluri-
 mos narrans Romam, Ravennamque adire solitas
 rum videndorum causa, observavit Rufinus ad Theo-
 dori regis tempora, pag. 154. Ea tamen dictum do-
 minicus fieri vetitum novimus a Leone Augusto ap-
 1. ultima c. de feriis, et Theodoricus ipse cuncta in
 primis, quæque hominibus cum bestis paganis
 paragebantur, toleravit potius quam prohibuit; et
 constat ex epistola ad Maximum consulem 42, The-
 odorum apud Cassiodorum lib. v. Et hæc quidem
 Felicitis IV constitutionem nunc primam in locum
 proleptem adaptanda erant.

VIII. In versibus ab Ecclesia...
 S. Vitalis conscriptis, egregium argumentum habet
 mus ejus de quo alias disseruimus non recte se vi-

delicet intra basilicas fidelium corpora sepeliri, A id pontificum cadaveribus indultum, quae an ea in quod et hic prohibet Ecclesius, monens tamen jam pontificibus seu in ardicis sepulta adnotavimus.

VITA S. URSICINI.

CAPUT PRIMUM.

Saecularis historiae analysis. Ecclesia sancti Apollinaris per Julianum argentarium finita.

Ursicinus XXIV. Humilis vir, rubicundam habens faciem, oculosque grandes, procer statura, tenui corpore, sanctus de opere sancto. Aedificator Tricoli, sed non explevit. Denique ipsius pontificis temporibus defunctus est Athalaricus rex Ravennae in Non. Octobris, et illa die elevatus est Deodatus, et deposuit Malasvintam reginam de regno, et misit eam Deodatus in exilium in Valsenio [Valsenis] Prid. Kal. Maias, et, ut alunt quidam, domus tibi aedificatum est monasterium S. Petri, quod vocatur Orphanum trophium, ipsa aedificari iussit proprio jure. Non post multos dies ivit rex Deodatus Romam, et revertente occisus est a Gothis quintodecimo milliaro de Ravenna mense Decembris. Et in mense Medio ipso anno ingressus est Belisarius patricius in civitate Classis, et ingressus est Ravennam. Dehinc reversus est ad Siciliam, depopulavit eam. Defuncta est Theodora Augusta Constantinopoli die 27 mensis Julio. Et ingressus est Narses chartularius Ravennam cum exercitu magno in praedicto mense, feria 5, et pugnavit cum Totilano rege, et mortuus est, et multitudine exercitus ejus occiderunt gladio, et reliqui vulnerati abierunt. Et levaverunt super se Gothi regem nomine Teja in Ticiano, et fuit medica quies. Sufficiant nunc ista hodie, tempus est jam ut idem [in aedem] revertamur, et vitam pontificis explicemus [expleamus], et quod residuum fuerit, cum otium fuerit, constanter enarremus. Jussitque et ammonuit hic sanctus vir ut ecclesia S. Apollinaris ab Juliano argentario fundata, et consummata fuisset. Qui jussa mox adimplens, Deo volente, structa ab eo sancto est viro in lapidibus Italiae partibus pretiosis. Nulla ecclesia similis isti, eo quod in nocte ut in die luce scandeat [scandeat]. Aigitur iste sanctus vir quotidie sacrum Agni corpus super aram dominicam manibus disceperat, et peccata populi lacrymis exprimebat.

CAPUT II.

Agnelli meditationes in sacram synaxim. Ursicini mors et sepulcrum.

Sed quia hodie in domum meam vestra nobilitate vestristis declinare, quid faciam cum sim custos pauperum domus, et indige [indigus] sum victu [victus]? Non mea mensa talis est, neque cordis cellarium, ut possit corpora vestra reficere. Sed tamen pinguisimum habeo Agnum, cujus comestam corpus nunquam minuit, sed semper integer permanet. Turpe est enim ut postquam aditum monasterii mei domus Be. Bartheolomei intrastis, quod non ex ipso apostolo

benefactionem percipiatis, et jejuni rogetis. Descendunt quatuor pedes, et ponite mensam desuper. Quatuor stabiles pedes quatuor evangeliste sunt, qui totum quadratum suis praedicationibus continent mundum. Mensa vero desuper est sancta ara, ad eam crux ubi occubuit Christus, et oblatus est pro salute mundi. Sicut quatuor pedes ita quatuor cornua mensae. Discubistis? Comedite panem. Ipse panis hic appositus est, qui dixit: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi.* Vestimini non carnales cibos, sed caelestes; non terrenum panem, sed angelicum. Ille panis, de quo David canebat: *Panem caeli dedit eis, panem angelorum manducavit homo.* Quomodo angeli comedent, qui incorporei sunt? nunquid carne induti sunt? non comedunt morsibus, sed de plenitudine divinitatis nutrantur, quae est panis vivus in saecula saeculorum. Veniat hic Agnus super discam positus, involutus sicut positus fuit in sancto sepulcro, ad ignem applicatus, sed non combustus. Idem ad inferos descendit, extinxit gehennae flammam, destruxit mortem, occidit leonem, confregit tartara, abstulit justos, destruit [contrivit] areas portas, et vectes adamantium dejecit, juxta illud propheta: *Ero mors tua, o mors; ero mors tua, o inferne.* Resurrexit de sepulcro, nobis reliquit carnem suam; ambulans super pennas ventorum calcavit capita nubium, receptos est in oculis, sedet ad dexteram Patris. Ipsa ex carne comedite immaculati Agni. Si comederitis eius carnem, et biberitis eius sanguinem, in eo manebitis, et ipse in vobis, sicut ipse ait: *Qui manducavit carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo.* Nunquid non lex, quae per Moysen data est praecipit ut nullus animalis sanguis commestus sit, quia ipsius anima est? Praecipit, et vere praecipit. Sed hic agnus nihil communis, nihil terrenus, sed ipse solus, solus immaculatus, solus de solo, verus de vero; qui sua non habet nostra dona. Sic et Hebraeorum populus, quando egressus est de Aegypto postes sanguine agni lividi, ut a percussente angelo non esset interemptus, et ubi non erat cruor sanguinis agni, percussa est domus, quia Dominus transiens per medium Aegyptum invisit electos a reprobis. Ecce carnem quam tota die comedimus Agni, et nihil minuitur, immo magis crevit, et se comedentibus vitam largitur aeternam. Tunc post cibum subsequatur potus. Hinc, in discum vinum ex ravite, quae dixit: *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est.* Hoc vinum venit cum canticis, et organis, cum cytharis, choris, cantibus, et psalteriis, cornibus, et cymbalis, et symphonis, cum honore magno, et majestate honestate multa,

quia dignum est. Cantica ista, laudatio spiritualis, A organa vero fauces nostræ sunt, cythara autem pectus humanum, quod quotidie coram Deo percutimus, quia sicut cordis cythara, ita pectora nostra cordis pulsu percutimus. Chorus vero, sacerdotam acies demonstrantur. Tuba autem vox nostra est, quia in ipsa laudes reddimus Patri. Psalterium a psalmodum cantu, qui totam Trinitatem et unitatem inseparabilem tenet figuram. Cymbala vero, et symphoniam, vox psallentes [psallentium] in choro in magno sonitu, per quam in tota Ecclesia lectiones concrepant, et die noctuque Deum invocare non cessant. Hæc in suis temporibus beatus iste Ursicinus peragens, jussu divino separata est ipsius a corpore anima. Ivit corpus in propria, sepultumque est in basilica B. Vitalis martyris ante altarium S. Nazarii. Sedit autem annos III. menses VI, dies IX

OBSERVATIONES

DE VITAM SANCTI URSICINI.

Agnelli historica emendantur, vel explicantur.

1. Pauca hic denuo ad chronologiam spectantia observanda sunt. Illud nullo modo sustineri potest, quod scilicet Theodahatus (non post multos dies) a cæde Amalaventhæ Romam iverit, unde dum revertitur sit truncatus, cum ex Procopio constat Ravennam Constantinopoli missum Petrum, qui ibidem egit cum Theodahato de pace, remque eo deduxit, ut Theodahatus ipse de se a regno abdicando promiserit, ac de ea re ad Justinianum scripserit, quibus tractandis per legatos hinc inde missos pauci dies non sufficere, nec Theodahatus Romam perrexit, antequam de pace desperaverit. Hæc referenda puto ad mensem Maii anni 536 quo primum Belisarius Ravennam tentasse potuit, quod tradit noster, sicut Procopio cæterisque, inde Neapolim pergere, quod Agnellus indicat, Siciliam scribens a Belisario

devastatam. Hinc fortassis Liberati assertio, quam omnes emendandam censuere, sustineri potest, quæ tradit Vigilium a Theodora venientem invenisse Belisarium Ravennæ degentem, quo cum inde in Siciliam perrexit, indeque solus Romam Septembri mense ingressus Silverium ordinatum invenit. Licet enim Liberatus ipse videatur innuere Vigilium Romam venisse, qui Silverium ordinatum reperit antequam ad Belisarium accesserit, puto id minime factum, nam antequam Romam proficisceretur Vigilium cum Belisario, ex Theodoræ præscripto agere debebat. Intellectum hujusmodi facile patitur Liberati verba, quibus ait « Vigilium Romam venientem invenisse Silverium papam ordinatum, quin et Ravennæ Belisarium. » Ita sane probabilior ratio emergit moræ qua Vigilium serius quam oportuisset Romam venerit, quia scilicet cum Belisario res agi debebat, qui aliquo modo Vigilium electionem promoveret, cum interim Theodahatus, vi adhibita, Vigilium et Belisarii studia prævenit, Silverii electionem et ordinationem maturari cogens. Quæ sequuntur per prolepsin narrantur, Theodoram eam obiisse tradit Procopius anno vigesimo secundo imperii Justiniani, qui anno Christi 549 respondet. Ex Agnello alligatur ejusdem obitus diei 24 scilicet mensis Julii, ex quo, cum idem Procopius tradat eam imperasse annum unum et viginti, mensibusque tribus, conficitur a Justiniano in uxorem acceptam ante diem 27 Aprilis anni 528. Similiter ex Marcellini appendice apparet nonnisi anno 552 Narsesem in Italiam venisse, quare non potuit eodem mense, quo Theodora obiit, Ravennæ degere. Totilas probabiliori calculo anno sequenti 553 occisus est, cum juxta S. P. Benedicti vaticinium regnasset annis decem completis, undecimo cæpto, quod idem Procopius tradit.

II. Quæ hic adduntur de imperata ab Ursicino episcopo Juliano argentario basilicæ S. Apollinaris consummatione, confirmant ea quæ supra de Juliano munere adnotata sunt; quibus plura addere esset in re, ut mihi quidem videtur, clarissima lumen querere. Reliqua de sanctissimo Eucharistiæ sacramento ab Agnello pie tractata, haud omnino inutilia ad sacram synaxim pro eâ ætate illustrandam lectori erunt.

VITA S. VICTORIS.

CAPUT PRIMUM.

Ciborium argenteum ecclesiæ Ursianæ. Endothis oblata. Balineæ constructæ pro clero.

Victor XXV. Victor quid est? Ex optatione parentum sibi divinitus fuerat cognomen; ex suo vero proprio actu et nomen [agnomen,] eo quod castra diaboli orando jejunandoque per multas virtutes særissimè vicit. Iste pulchra fuit facie, et alacri vultu. Edificator Tricoli, sed non explevit. Fecit autem et ciborium de argento super altarium S. ecclesiæ Ursianæ, quæ a nomine edificatoris vocatur, miro opere. Alii aiunt una cum plebe, et alii dicunt quod temporibus Justiniani orthodoxi senioris imperatoris per suggestionem sibi postulasset, quod tale opus facere voluisset, ut auxillum præberet; qui misericordia motus omnem censum istius Italiæ in ipso anno beato Victori largivit, quam cum accepisset construxit, ut cernitis, opus, quod dehinc, sublato ligneo vetusto, centies viginti librarum argenti justo

pondere structum est. Et super arces [arcos] ciborii versus conscripti hi sunt

Hoc votum Christo solvit cum plebe sacerdos
Victor, qui populis auxit amore fidem.
Pontifici Christo solventi vota ministrat
Alligerum cingens hæc loca sancta manus.
Egregium miratur opus sublata vetustas,
Quæ melior cultu nobilitate redit.
Catholicæ legis venit. . . . si quis amator
Mox reparatus abit corpora, Christe, tuo.

Reliquo vero quod remansit diversa vascula ad mensam pontificis extruxit, de quibus ex parte aliqua permanent usque in præsentem diem. Fecitque endothim super S. ecclesiæ altarium Ursianæ et auro puro cum staminibus sericis ponderosa nimis mediam habens coccam; et inter quinque imagines suam ibidem cernimus, et subtus figuratos pedes Salvatoris gratia [Id est scriptura, Bacch.] contexta est purpurata: Victor episcopus. Dei famulus, hæc ornatum ob diem Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi anno 5 ordinationis sue obtrahit. Reflectite

balneum juxta domum ecclesiae hærens parietibus A
muri episcopi, ubi residebat, quo usque hodiè miri-
fice lavatur, et pretiosissimis marmoribus parietes
junxit, et diversas figuras, tessellis aureis, varias-
que composuit, et tabulam descripsit literis aureis
tessellatis, in qua laboriose legere curavimus, et ita
hos exametros catalecticos versus in eadem conscrip-
tos invenimus:

Victor apostolica tutus virtute sacerdos
Balnea parva prius prisco vetusta labore
Deponens, mirasque tamen novitate refecit,
Pulchrior ut cultus, majorque resurgat ab imo.
Hoc quoque perpetuo decrevit more tenendum,
Ut biduo gratis clerici lavet ipsius urbis,
Tertia cui cessum (cessa) est, et feria sexta lavanti.

CAPUT II.

Fontis ad Petrianam ecclesiam ornatus. Insectatio B
vitiarum. Victoris mors et sepulcrum.

Modicum tempus regit Ecclesiam suam, sed in
quanto sedem tenuit ex ejus laboribus, magnus la-
bor apparet. Fontem vero tetragonum, quem bea-
tissimus Petrus Chrysologus ædificavit in civitatem
[civitate] Classis juxta ecclesiam Petrianam, iste
ornavit, et in medio cameras parte virorum sub-
arcum orbita modica, in qua usque hodie continetur
ta : *Salvo Domino*; ex alia vero parte mulierum
allam orbitellam, ut supra, ex auratis litteris invi-
cem ex parte se respicientes a legentibus invenitur
sic: *Papa Victore*. Hæc ut dixi valde comptavit [*Id
est ornavit, Bacch.*], sed nunc a malignis hominibus
lestruitur, quia in tantum coartat diabolus corda
eorum, ut templum Dei, quod a sanctis sacerdotibus
et fidelissimis Christianis constructum est, a falsis
Christianis destruat. Quare hoc? Quia prope est
inis, prope est terminus, et destructio mundi. Sed
uxta Apostolum sunt tempora periculosa, et sunt
romines seipso amantes. Mundus in malis finitur.
Quanta alacritas in initio mundi fuit, multo magis
moratus sit in consummatione mundi. Antequam
consummetur mundus juxta Evangelium, pestilentia,
et fames, terroresque de cælo, ira, rixæ, dissensio-
nes et gladii erunt. Elevabitur gens in gentem, et
regnum fremescet contra regnum, et antecedit Juve-
nis senem, et subsequentes nullum honorem priori-
us reddent, sed et filii despicient patres, et non
solum derident, sed etiam subjugabunt. Hæc juxta
sanctum Evangelium: *Veh nobis [vobis] miseris!* D
Omnia conspeximus. Sed tu immortalis Deus excelsus,
et terribilis, magna potentia tua salva nos. Omnia
ræc perspeximus, et terræ motus per loca, et signa
n sole et luna. Sed quia dicit ipsam consummatio-
nem et horam, quæ sanctis angelis non revelata est
nescimus, sed scimus quod prope est, atque intelli-
gimus, quia vetus homo propinque moriturus est,
et signum mortis in eo cernimus. Nescimus qua die
vel hora iturus est; sic et omnia signa quæ prædixit
Veritas, eveniunt, dies vel hora abscondita est no-
bis. Sed tibi cognitor peccatorum [pectorum] et
scrutator cordium omnia cognita, et possibilia sunt.
Hic postquam beatissimus vitam finivit xv Kal. Mar-
ti. Noli, marce. Obiit Victor archiepiscopus circa an.

lij, honorifice in feretrum deductus est, et deinde
scissa sindone sepultus est in ecclesia S. Vitalis infra
monasterium S. Nazarii, juxta prædecessorem suum.
Sedit annis vi, mensibus xi, diebus xii.

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI VICTORIS.

*Rubeus volens sciensque errat. Ciborii usus. Endothim,
quid? Fontis Petriani ædes.*

I. Mirari hic statim subit Rubeum lib. iii, pag. 157,
scientem volentemque errasse, brevissimam paucor-
um mensium sedem Victori tribuendo; cum Ag-
nellus ipse licet « modico tempore » dixerit a Victo-
re Ravennatem Ecclesiam rectam, testetur nihilo-
minus sedisse eundem annis vi, mens. xi, dieb. xi.
Narrat Rubeus ipse inter cetera Victore curante ad
ecclesiam ornatum factum endothim ex auro sericoque
contextam, « inscriptis, » eodem Victore volente,
« circa endothim litteris, quibus suum id esse mun-
us testabatur; » at a referendo litterarum seu in-
scriptionis tenore abstinere, quod in ea annis quinto
Victoris sedentis enuntietur, unde male compara-
te chronologiae reus comparuisset. Nec paucorum
certe mensium spatium sufficere poterat his præ-
standis quæ ad ecclesiam ornatum et commodum
Victor contulit, Rubeo ipso scribente. Illud etiam
agnoscere poterat eruditus scriptor, quod si con-
struendo argenteo ciborio Justinianus omnem Italiae
censum unius anni tribuit, fieri non potuit quin sal-
tem annus ille elaboretur, cujus censum donaverat
imperator. Id factum fuisse est consentaneum anno
ipso, quo Victor est ordinatus 540: Ravenna per
Belisarium recepta, Vitigeque Constantinopolim
perducto, ob quæ potuit Augustus, Numini obsequens
ob recens partam victoriam, anni illius censum, pi-
gratque animi argumentum ecclesie Ravennati con-
cedere. Censum omnem centies viginti librarum
fuisse argenti asserit ex Agnello erui Rubeus, verum
alia Agnelli mens tradentis ciborium, « sublatio li-
gneo vetusto, centies viginti librarum argenti justo
pondere structum fuisse, » et insuper addentis « ex
eo quod remansit diversa vascula ad mensam
pontificis exstructa. » Puto ego pro centies vi-
ginti, scribendum centum viginti, nec ista ad Italiae
censum referri posse. Agnellus rufinorum nonnullor-
um memoria proditum refert, cui tamen se nimi-
me accedere stans innuit de unius anni censo ab
Augusto donato. Porro inscriptio a Victore posita,
votum a pontifice, et a plebe positum dicit, quod
satis ostendit nil ei rei a Justiniano collatum.

II. Ciborium porro quid esset, si aliunde satis su-
perque non constaret, haberetur ex versibus laudatis,
et in primis ex duobus postremis, qui non modo ost-
endunt tegendo altari inservisse, quare testudinis
vocem Rubeus substituit, sed præcipue, ob id factum
fuisse, ut in eo sacra eucharistia mysteria pro usu
reconderentur, ad alium enim sensum trahi non
possunt ea:

Catholice legis venit. . . si quis amator
Mox reparatus abit corpore, Christe, tuo.

De ciboriis plura Ducangius in utroque Glossario,
et in descriptione S. Sophiae ad Paulum Silentiarium
n. 57, ubi de ciboriis eorumque forma et usu.

III. Idem Ducangius de endothi loquens offert
loca Rubei, in quibus hujusmodi ornamenta a Maxi-
miano oblata ex antiquis monumentis, præcipue ex
Agnello, in quorum una expressa videbatur omnis
Christi historia, in altero episcoporum Ravennatum
series cum eorumdem effigibus, monique rixos
doctos censere aut legi, aut intelligi debere,
cum et Græci eo nomine vocent mappam altaris
majorem, uti Goarus ad Eucharologium Græcorum
sentit. Adhuc tamen, quod certum videtur, ex ma-
Dom. 563. Bacch.

tertia, qua Ravennatis ecclesie endethis constabat, significari potius velum quo altaris pars anterior ornaretur. Monet etiam se de eodem argumento agere in descriptione S. Sophiæ, n. 65, et ἐνδύτην masculino genere constructi. Porro et Græcos in huiusmodi instratis, seu auleis expressisse acu sacras historias apparet ex auctore inerto post Theophanem, pag. 439, relato ab eodem Ducangio in Glossario Græcitatæ, hæc habente: καὶ προσεκύνησαν τὴν εὐδύτην τὴν ἐξ αὐτοῦ τῆν ἁγίαν γένησαν τοῦ αὐτοῦ. Idem astruunt, et plura loca Anastasii. Endothis porro, de quo hic auster, ex auro puro fuisse dicitur serico stamine textus, in quo quinque imagines expressæ, unaque Victorem representans, qui infima parte sub pedibus Salvatoris votivam inscriptionem adiecit, ex quo dignoscimus oblatum munus ipso S. Paschatis die, qui anno 545, quinto videlicet ab ætus ordinatione, ut in superiori dissertatione ostensum est, incidit in 16 Aprilis, cyclo solis 22, littera Dominiicali A, cycloque lunæ 14. Quid significent illa, (medianam habens coccam,) fateor me nescire, aliisque libenter reliquo divinandum veteris ætatis studiosis. Balnei a Victore constructi fabrica, cum decreto, quod gratis in perpetuum clapi lavarentur tertia, sextaque feria, quamvis utilem notitiam ferat, ulteriori tamen disquisitione non indiget.

IV. Obscurius nonnihil habent tradita de fonte Classico baptisinali; distinguere enim videtur noster fontem ipsum, quæra tetragonum designat a canora, ade videlicet fontem ipsum circumambientem, in cuius aroa seu altiori fastigio testudinis hinc inde

A in orbibus disposita legebantur verba: « Salvo deo papa Victore. » In Camera eadem partem xiræa mulierumque distinguit, quas ex ordine legendi sinistra ad dexteram cognoscimus dispositas et in basilicis. Fontem autem auro sup circumdatum tetragono in media camera ex Petri Chrysologi Tu agnoscimus, ubi dicitur fons ipse « mira magnitudinis duplicibus muris et altis mœnibus » ædificatus. Fontis nomine totam ædem intelligit, mœri ad laterem medium tetragonum, incenia ad cameram circumambientem referuntur. Quod pertinet ad ædes huiusmodi fontis nomine ab antiquioribus, baptiserii vero ab infimæ ætatis scriptoribus vocitatas, plur erudite de more Ducangius in Glossario utroque et in descriptione ædis S. Sophiæ, n. 82, 85. Patrum nostrorum recentioribus sæculis fontes, seu ædes huiusmodi constructas, ubi omnes baptizarentur, u laudet citatus clarissimus scriptor, merito commendat egregiam S. Joannis Baptistæ ædem Florenti apud cathedralem ecclesiam sitam. Mibi patris B amori obsequenti liceat Parmæ insigne baptisterium laudare constructum labente tertio decimo sæculo. Constat universum ex ingentibus marmoribus mire compactis, figura rotunda, quam ingens testudo finit. In medio grandis lapis fornicibus impositus, in quos aqua derivabatur post celebratum baptismum, quod factum per immersionem res ipsa ostendit. Nunc in ædis angulo ad portam quæ Occidentem spectat, pro recentiori more fastigiatum vas aquæ capit, qua per aspersionem infantes totius civitatis baptizantur.

VITA S. MAXIMIANI.

CAPUT PRIMUM.

Maximiani patria. Thesaurus inventus, cuius portio Justiniano exhibetur, altera sagaci consilio occultatur. Ordinatur episcopus. Ravennates in se aversos morum et actuum lenitate conciliat.

Maximianus XXVI, longæva statura, tenui corpore, macilentus in facie, calvus capite, modicos habuit capillos, oculos glaucos, et omni gratia decoratus. Hic non ex hoc fuit ovile, sed aliena ovis ex Polense Ecclesia diaconus a suo antistite decoratus ordinatus est. Sed cur alienigena pontificatum istius urbis tenuit? Indicabo, non abscondam, sed publice patefaciam sicut a narrantibus per curricula temporum longa audivi, et veritas est absque ulla dubitatione. Quadam vero die dum terram foderet, ut semina jaceret, primum tonsa cesalis [Forte, cerealis, Bacch.] statim invenit vas magnum auro plenum, et alias multas devitiarum species. Qui excogitato a semetipso consilio, quod jam non poterat latere, jussit bovem magnum deferri, et occidi, et ventrem ejus parvacuatum stercoreare [stercore], jussit ex numismate auro [ex numismatis auri] impleri. Similiter accersivit sutores calceamentorum, præcepit illis ut magnas zanchas ex hircorum pellibus operarent, qui et ipsas ex ædibus aureis replevit. Reliquum vero, quod remansit, cum in Constantinopolitanam urbem

Et hic caute lege, pie lector, schismatica fuligine infecta. Pallium non ab imperatore, sed a pontifice petebatur, cuius etiam erat episcopi electionem

C profectus fuisset, secum detulit. Justinianoque imperatori obtulit, quod, ut vidit Augustus, post gratiarum actionem, diligenter eum interrogavit, si plus fuisset. At ille jurandum respondet imperatori per salutem tuam, Domine, et per salutem animæ vestræ, quia non amplius iade habeo, nisi quantum in vestram, et in zanchas expendi. Ille cogitavit quod de viotu dixisset corporis, et de calceamentis pedum; ille autem dicebat de eo quod occultum habebat. Justinianus autem cogitabat qualem retributionem ei dedisset pro tali fide, quam ipse sibi detulerat. Contigit eo tempore ut moreretur Victor episcopus hujus civitatis Ravennæ, et cunctes cives Ravennates sacerdotes cum universa plebe ad imperatorem pallium postulantes ad electionem. Post præcepit Augustus petitoribus moras habere. Qui excogitato consilio jussit consecrari B. Maximianum Polensem diaconum episcopum a Vigilio papa in civitate Patras apud Achaïam Prid. Idus Octobris, ind. 10, quinquies P. C. Basilii junioris, [anno] nativitatæ suæ 48, et dato pallio Ravennam misit. Qui cum nolissent eum sic citius Ravennates cives recipere, morabatur extra portam S. Victoris non longe a fluvio qui vocatur Fossa Scontii in basilica B. Eusebii in episcopio quod Livimpundus episcopus temporibus Theodorici prædicavit. Similiter et in episcopio [ecclesiæ] & probare, electumque ordinare. Vide Partitionem BACCH.

Georgii, quod Arianorum temporibus edificatum est, A et prædicta episcopia usque ad nostra tempora permanserunt, penesque annos xxvi demolita sunt jubente Valerio præsule, ex quibus domum quæ nunc nova, atque potius Valeriana nuncupatur, construi fecit [jussit]. Plebs igitur, ut diximus, cum noluisse eum recipere, voluerunt viri ex parte pontificis, ut mitterent legatos ad ipsam nuntiantes, quod profana ejus fuisset jussa, et in atroce[m] superbiam Ravennates perdurantes noluerunt [nolissent] ordinatum recipere pontificem, et viduata Ecclesia hæc illuc græx vagabat [greges vagarent]. Quibus vero beatissimus Maximianus non consensit, sed confregit eos sermonibus, dicens: Cessate, fratres, nolite alios accusare, nolite lætari in alterius ruina [ruinam.] Qualis ergo pastor sum si ovibus meis non peperero? Vultis ut lanien eos? Non hoc bonum consilium. Sinite illos non per me ulla molestia erit. Voluntas Domini fiat. Obsecro vos modicis diebus illis inducias dare. Non post multos dies misit fidelem nuntium ex suis hominibus, vocavit unum de sacerdotibus, et primatibus urbis. Rogavit eos secum prædere. Cum vero venissent, lætificavit se cum illis, et post cibum et potum obtulit dona ex auro, quod dudum invenerat. Pacificatus cum illis cum benedictione remisit infra hanc civitatem Ravennæ, et postulavit ab eis ut frequenter visitareat eum. Die vero crastina misit, et rogavit alios primates, et fecit sicut prius, similiter et tertia vice. Tunc retulerunt inter se invicem huiusmodi res, et dixerunt: Quid est, quod facere volumus [volumus]? Vir iste bonus est, prudens est. Nos cogitavimus contra eum nociva, ille noluit nobis manum pro malo reddere. Non possumus sine pontifice et patre esse. Ecce sacerdotes vagant, populus claudicat, Ecclesia decrescit. Surgamus diluculo, intronittamus eum in civitatem, et adoremus vestigia ejus. Tunc surgente aurora ierunt unanimes omnes, quasi vir unus, et aperientes portas civitatis cum orationibus, et signis, et bandis, et laudibus introduxerunt eum honorifice infra hanc civitatem Ravennæ, et osculaverunt pedes ejus, et ornaverunt plateas civitatis, decorantes diversis ornamentis. Omnesque conantur ædes, fiebat militanibus lætitia, privatis claritas, et pusilli, et magni exantes, et mediocres lætificantes. Et sedere rogaverunt eum in sede Ecclesie, et missas audierunt ab eo, et agebat illum diem solemnitatis cum gaudio magno, et lætitia sempiterna.

CAPUT II.

Ecclesia S. Stephani edificatur. Monasteria sive ædificata ad basilicæ latera. Materie noctis unius spatio prodigiöse parata.

Post hæc autem fuit cum ovibus, quasi pater cum

^a Nat. marg. *Monasterium S. Stephani, quia hic Ravennæ in civitate non est nisi unum monasterium S. Stephani in quo stant moniales, et per ea quæ videri possunt non apparet de tanta ædificiorum, et rerum pretiosarum eruditione quod monasterium est prope ecclesiam S. Andree Gothorum, quæ vulgariter dicitur ecclesia Gothica, credo quod istud monasterium, de quo hic in ista historia fit mentio, fuit prope ecclesiam S. Barba-*

filii. Edificavitque ecclesiam beati Stephani hic Ravennæ levitæ et martyris ^a non longe a posterula ovilionis, a fundamentis, mira magnitudine decoravit, pulcherrimeque ornavit, et in cameris tribunæ sua effigies tessellis variis infixæ est, et in giro mirifice opere vitreo constructa est, multasque reliquias illidem condidit de sanctorum corporibus, quorum nomina ita exarata invenietis: *In honorem sancti ac beatissimi primi martyris Stephani, servus Christi Maximianus episcopus hanc basilicam ipso adjuvante a fundamentis construxit, et dedicavit die tertio Idus Decembris, ind. 14, novies P. C. Basilii Junioris.* Et gavisus est in Domino, qui ei tanta præstitit bona, quanta nullus hominum digne enarrare valeat. Collocavit autem hic merita apostolorum et martyrum, id est S. Petri, S. Pauli, S. Andreae, S. Zacchariæ, S. Joannis Baptistæ, S. Joannis evangelistæ, S. Jacobi, S. Thomæ, S. Matthæi, S. Stephani, S. Vincentii, S. Laurentii, S. Quirini, S. Floriani, S. Emiliani, S. Apollinaris, S. Agathæ, S. Euphimiæ, S. Agnetis, S. Eugenii, qui orant pro nobis, et in supercilio arcus tribunæ invenietis versus metricos, continentes ita:

Templa micant Stephani meritis et nomine sacra,

Qui primus (prius) exitium martyris egit opus.

Omnibus una datur sacro pro sanguine palatia,

Plus tamen hic fruitur, tempore quo prior est.

Ipsæ fidem votumque tuum nunc, magne sacerdos

Maximiane juvans, hoc opus explicuit.

Nam talem subito fundatis motibus aulam

Sola manus hominum non poterat facere:

Undecimum fulgens renovat dum luna recursum,

Et cœpta, et pulchro condita sine nitat.

Ad latera vero ipsius basilicæ monasteria parva subjunxit, quæ omnia novis tessellis auratis, simulque promiscuis aliis calcis infixis mirabiliter apparent, super capitaque omnium columnarum ipsius Maximiani nomen sculptum est. Monasterio vero parte visorum sex litteras distobstratas invenietis; ignonantes ad errorem perducuntur, cum sciant ibidem esse scripta MU. SI. VA esse intelligant. Auferunt nonnulli, quod quadam die accessit archiepiscopus ^b, ac [id est] principem operis pontifex interrogavit, et cur ædificium prædictæ ecclesiæ non perficeret. At ille respondit dicens: Eo quod tu, domine mester, navigasses in partibus Constantinopolis, exitum, et latercula defecerunt, neque tantos habemus lapides, ut laborare potuissemus. Tunc jussu pontificis nocte una tanta allata sunt omnia paramenta, calceæ, et latercula, petras et hisios, lapides et ligna, columnas et lastræ, arenam et sabulos in una nocte, ut dixi præparaverunt vectores, quanta vix in undecim diebus [lunæ, Baach.] laborare poterant.

tiani, quæ est non longe a monasterio, et ecclesiæ S. Zacchariæ, prout vidi et videri potest in quodam instrumento publico manus Morandi natani, quod est in ejus protocollis in 1296, die... mens... a fol... et est in chartulario dominorum cardinalium ecclesiæ Ravennatis. Bacc.

^b Cavit eorum qui operas urgent. Ip.

CAPUT III.

Sylva in Histria ecclesie Ravennati asserta. Tricoli ad coronis imponitur.

Domque in temporibus istius sanctissimi pontificis orta esset contentio de silva, quæ cognominatur Vistrum, sila Istricatis partibus, bis in Constantinopolim se detulit, ut talem Justiniani Augusti presentia consumeret contentionem. Ambo canitie in eodem tempore exornati, quantum recolerent se a juventute disjuncti [in senectute conjuncti] amantissime pariterque cœperunt lugere. Dehinc vero pius imperator Justinianus Augustus præceptum sibi ex eadem silva condidit perpetue, legaliterque in sancta Ravennati ecclesia esse, quam juste, ac rationabiliter sibi pertinere cognoverat. Iste Tricoli [Tricoliti] suis temporibus omnia ædificia complevit, et ubi ipse cum suis antecessoribus depictus est, si legere vultis aspicientes, ita scriptum invenietis :

Hic Petrus Junior Christi præcepta (concepta) secutus
 Ut docuit (Rub., deculi) sacris moribus exhibuit.
 Hinc (Rub., hic) quoque fundavit mirandis molibus
 arcem,
 Nominis ipse sui hæc monumenta dedit.
 Hujus post obitum Aurelianus gessit honores,
 Post hunc antistes exstitit Ecclesius.
 Hinc fuit Ursicius, sequitur post ordine Victor
 Temporibus tandem Maximianus adest.
 Is Polensis erat Christi levita profundus,
 Lège Dei, miserans, et pietate bonus.
 Quem Deus ipse virum decoravit culmine sacra,
 Ecclesieque suæ pontificem statuit.
 Ipse autem factis propriis scit (Rub., se) non meruisse
 Culmen apostolicum, sed pietate Dei.

CAPUT IV.

Ecclesia B. Mariæ Polensis. Ecclesia S. Andreæ resecta. Corpus S. Andreæ Constantinopoli. Ejusdem apostoli barba. Ædium diversarum coronis et dedicatio

Ædificavitque ecclesiam B. Mariæ in Pola, quæ vocatur Formosa, unde diaconus fuit, mira pulchritudine, et diversis ornavit lapidibus. Domum vero, ubi rector istius Ecclesiæ in ipsa civitate habitat, ipse ædificavit, et omnes opes suas Ravennati ecclesiæ tradidit, quas usque hodie possidemus. Ecclesiam vero B. Andreæ apostoli hic Ravennæ cum omni diligentia non longe à regione Herculæana [Herculana] columnis marmoreis suffulsi, ablatisque vetustis ligneis de nucibus, proconisis decoravit. Tunc ablatum corpus ipsius apostoli Ravennam ducere cœnabatur. Dum hoc persensisset imperator Constantinopolitanus, jussit beatum Maximianum Constantinopolim venire, et piæ apostoli corpus secum deferre. Quo gavisus imperator, ait ad eum : Non sit tibi grave, Pater, quod prima unum tenet Roma fratrem, istum vero secunda teneat. Ambæ sorores, et hi ambo germani. Nolo tibi eum dare, quia et ubi sedes imperialis est, expedit et ibi corpus esse apostoli. At beatissimus Maximianus dixit : Fac quomodo jubes ; tantum postulo, ut in hac nocte cum meis sacerdotibus ad hoc sanctum corpus psalmodiam peragamus. Imperator moxque concessit. Tunc

Votum schismaticum, quod in observationibus decidetur. BACCH.

A tota nocte pervigiles exstiterunt, et post exp. et a nia, arripiens gladium, oratione facta, abscedit barbam apostoli usque ad mentum, et ex reliquiis aliorum sanctorum multorum reliquias detulit cum Augusti alacritate ; dehinc quoque ad propriam reversus est sedem. Et revera fratres, quod si corpus [beati] Andreæ germani Petri principis hic humasset, nequaquam nos Romani pontifices sic subjugasset. Consecravit ecclesiam B. Apollinaris pontificis in Classe sitam, et B. Vitalis martyris in Ravenna, et B. archangeli Michaelis hic Ravennæ, quam Bachauda cum sanctæ recordationis memoria Juliano argentario ædificavit in regione quæ dicitur ad Frigida. Ibi que invenietis in camera tribunæ ita legentem : Consecuti beneficia archangeli Michaelis Bachauda et B. Julianus a fundamentis fecerunt, et dedicaverunt in die Non. Maii quater P. C. Basilii Junioris viri clarissimi eos., ind. 8. Et, ut asserunt quidam, hic Bachauda gener prædicti Juliani fuisse, et in ara saxea non longe ab ipsa archangeli ecclesia infra turrem Bachauda requiescit. Et in tribuna B. Vitalis ejusdem Maximiani effigies, atque Augusti et Augustæ tessellis valde computatæ [Forte, comp. Bacch.] sunt. Quamvis possumus de hoc sancto vir tantam bonitatem referre desit mihi tempus narrationis. Iste plus omnibus laboravit quam ceteri pontifices prædecessores sui. Illius temporibus ædificatus est numerus vicinus domui meæ, qui dicitur banchus [Leg. bandus, Bacch.] primus non longe a Milliario aureo, et illius nomen etiam in tegulis et aratum invenimus ita : Maximianus episcopus Ravennæ, quod ego vidi, et legi. In ardicæque B. Apollinaris et Vitalis tabulas descriptas invenietis magnis litteris continentes ita : B. Apollinaris sacerdoti [basilicam] mandante viro beatissimo Ursicio episcopo a fundamentis Julianus argentarius edificavit, ornavit, atque dedicavit, consecrante vero B. Maximiano episcopo, die 9 Maiarum, ind. 12, octies P. C. Basilii. In ardicæ B. Vitalis ita invenietis : B. martyris Vitalis basilica [basilicam] mandante Ecclesie viro beatissimo episcopo a fundamentis Julianus argentarius edificavit, ornavit, atque dedicavit, consecrante vero reverendissimo Maximiano episcopo in die 13, sexties P. C. Basilii Junioris. Corpus vero B. Probi cum cæteris sanctorum pontificum corporibus iste sanctus vir aromatibus condidit, et bene locavit, et in fronte ipsius ecclesie B. Probi, et Eleuchadi, et Caloceri effigies [tessellis] variis decoravit, et sub pedibus eorum invenietis b.....

CAPUT V.

Maximiani scripta cum fragmento ex ejus Analogie Historiæ Secularis quedam.

Navigaverat jam hic beatissimus antea partibus Orientalibus, sicut ipse in suis voluminibus loquitur dicens : « In Alexandria vero nulla extrinsecus causa, sed quod genus hominum ferox, seditionum, semper inquietum est, civile inter se motum est be-

b Deest inscriptio. Id.

um, non virtutis merito, neque ob defensionem, sed ob necem atque interitum civium. Commoti universi præfectum suum intra ecclesiam occiderunt, quod am antea aliquanti similiter episcopum suum accuantes hæreticum interfecerant. Quo comperto imerator in iram versus funditus civitatem jussit verti. Denique misso alio præfecto nomine Laudio intra ipsam civitatem xl viros per singulas regiones in ligno suspendit. Sed tunc allaboravit bioscurus ejusdem urbis episcopus, et manifeste posuit animam suam pro ovibus suis; electique ex remote monachi apud imperatorem properant, atque excessui civium veniam exorant. Tunc imperator cessit sacerdotibus, et deinceps caveri a talibus mandavit. Huic episcopo apud Alexandriam Timotheus accessit, quem ego navigans in Orientem in sua civitate bene administrantem vidi. Sed ante pauca: Nazarba civitas Ciliciæ terræmotu facto concidit, in qua periisse ferunt amplius xxx millia hominum. Hæc pontificis verba sunt. Post B. Hieronymum, et Orosium, vel alios historiographos, iste in Chronicis laboravit, et ipsos secutus per diversos libros nobiliorum principum, non solam priorum ipsorum imperatorum, sed et regum et præfectorum suam propriam chronicam exaravit. Istius vero temporibus pugna facta est inter Gothos et milites. Exierat Narsis in Kal. Octobris in Campania, et cæsi sunt Gothi, et corpora hominum Gothorum multa mortua sunt, et occisus est Theja rex Gothorum a Narsi, et reversus est in pace, et venit Lucam, et expulit inde Gothos mense Septembris. Et restituta est civitas Fori Corneli ab Antiocho præfecto, et iterum venit Ravennam prædictus Narsis cum victoria magna, deinde venit Romam, et perrexit in Campaniam in castrum Cumas, et ibi moratus est. Post hæc autem Manichæorum hæresis exorta est in civitate Ravenna, quam orthodoxi Christiani convincientes ejecerunt extra civitatem, in loco qui dicitur Fossa-Sconii, juxta fluviam lapidibus obruerunt, et mortui sunt in peccatis suis, et ablata sunt mala a Ravenna. Post tertium vero annum signum ruboris apparuit in cælo die 11 mensis Novembris, mortuusque est papa Pelagius die 3 mensis Martii. Tunc Narsis Patricius cum exercitu suo Romam perrexit, et in ipso tempore multa signa et prodigia facta sunt circa Ravennam, ita ut multi signarent res suas, et domos, et vasa, ut agnoscerentur, et multis apparebant visiones in die quasi homines secum loquentes facie ad faciem. Et pugnaverunt contra Veronenses cives, et capta est Verona civitas a militibus 20 die mensis Julii. Et visum est aliud signum magnum, et terribile, et ecce in aere quasi hominum pugna inter se dimicantium veluti in prælio vii Kal. Augusti hora diei tertia, secunda feria, et exinde terræ motus multi. Hora est iam claudendi hanc lectionem, ut quod sequitur, exacte audiamus.

CAPUT VI

Vascula chrismataria, endothes plures. Crux aurea. Libri ecclesiastici a Maximiano emendati. Insectatio vitiorum.

Fecitque duo chrismataria vascula, quorum unus libras habuit quatuordecim mirifice anagrifa [anaglyphica, Bacch.] operatione, sed ante hoc tempus nuper periit, Petronacis archiepiscopi temporibus, aliud [vero] permanet in præsentis pulcherrime operationum, in quo legitur: *Servus Christi Maximianus archiepiscopus hoc chrismatarium ad usus fidelium fecit fieri.* Jussit ipse endothiun byssinam pretiosissimam, cui similem nunquam videre potuimus, aculig [Forte, aciculis] factam, omnem Salvatoris nostri historiam continentem. In sancto die Epiphaniæ super altarium Ursianæ ecclesiæ ponitur, sed non totam complevit. Successor ipsius explevit unam partem. Quis similem videre potuit? Non potest aliter æstimare ipsas imagines, aut bestias, aut volucres, quæ ibi factæ sunt, nisi quod in carne omnes vivæ sint. Et ipsius Maximiani effigies in duobus locis præclare factæ sunt, una major, et altera minor, sed nulla inter majorem et minorem distantia est. In minore habet literas exaratas continentibus ita: *Magnificate Dominum mecum, qui me de stercore exaltavit.* Fecitque aliam endothim ex auro ubi sunt omnes prædecessores sui; auro textile [textiles] imagines fieri jussit. Fecitque tertiam et quartam cum margaritis, in qua legitur: *Parce, Domine, populo tuo, et memento mei peccatoris, quem de stercore exaltasti in regno tuo.* Crucem vero auream majorem ipse fieri jussit, et pretiosissimis gemmis, et margaritis ornavit hyacinthos, et amethystos, et sardios, et smaragdos, et infra aurum medio loco de ligno sanctæ redemptionis nostræ crucis, ubi corpus Domini pendit, occultavit. Est autem aurum maximum pondus. Fecitque omnes ecclesiasticos libros, id est septuaginta duo, optime scribere, quos diu, et cautissimo legit, absque reprehensione nobis reliquit, quibus usque hodie utimur, et ultimo loco Evangeliorum et apostolorum epistolarum. Si requirere vultis ipsius literas, invenietis ita moventis [moneutes]: *Emendari cautissime cum his quæ Augustinus, et secundum Evangelia quæ beatus Hieronymus Romam misit, et [parentibus] suis direxit, tantum ne ab idiotis, vel malis scriptoribus vitentur.* Edidit namque Misales per totum circulum anni, et sanctorum omnium; quotidianis namque et quadragesimalibus temporibus, vel quidquid ad Ecclesiæ ritum pertinet, omnia ibi sine dubio invenietis. Grande volumen mire exaratum. Modicum de illis habemus, dictaque [illius habemus dictis quæ] Romam transmeata sunt, et quantum ibidem cogniti sunt Romulides, qui viderunt xii libros sub uno volumine exaratos. Pauca de multis diximus, plura de eo invenietis, quam hic legis. Nunquam suas lapsavit oves, nunquam mordit, nunquam percussit, sed refoxit eloquiis, nutrit alimentis, movit, vagos, revocavit errantes, collegit dispersos, ministravit inopi, condoluit con-

doluit] tribulanti. Mirum [miror modo] quod iste, A
qui ex alterius fuit sede, sic se cum suis disposuit
ovibus, quod nullum contra eum sermonem unquam
mutilaverint. Modo ex nobis ipsis pastorem habentes,
postquam sedem adipiscuntur, dentibus devorare
volunt, et ullam nesciunt habere misericordiam;
plus sublimitatem seculi quam cœlestem gloriam
quærunt. Non participant cum ovibus, sed res
Ecclesiæ soli deglutunt, et tales ex ipsis ovibus
nutriti fiunt, quod nec Ecclesiæ serviunt, sed magis
depopulantur, neque pro dimissoris a anima preces
Deo fundunt. Tunc ipsæ oves quotidie mœrendo
clamant ad Dominum dicentes: Erue nos, Domine,
de captione dentium pastoris nostri, quia non mer-
cenarii locum, sed crudelitatem lupi tenet, omnes
nos in sua extollentia consumit. Hic vero beatissi-
mus Maximianus nunquam talia peregit, sed cum
mansuetudine inimicorum suorum corda humiliavit,
ut adimpleretur quod scriptum est: *Noli vinci a
malo, sed vince in bono malum*; et alibi: *In patientia
vestra possidebitis animas vestras.*

CAPUT VII.

Sancti Maximiani obitus, et sepulcrum ejus: Lipsanorum translatio.

VIII Kal. Martii obiit, sepultusque est in basilica
S. Andreae apostoli juxta altarium ubi barbaram præ-
dicti apostoli condidit; sed modo nostris temporibus
juxta ipsius ecclesiæ apostoli sedes sepultus est.
Quinto decimo anno Petronacis archiepiscopi, dum
singuli eum hortaremur verbis, quod prædictum
corpus beati Maximiani de sub terra traheret, et in
sublimem poneret locum, die quadam ad semet-
ipsum rediens, jussit nos omnes sacerdotes una secum
ad ecclesiam B. Andreae properare, qui in cordibus
nostris oratione facta jussit camentariis plathoniam
super levare. Sed incaute agendo fracta est. Iratus
modicum pontifex cepit comminare camentariis.
Tunc dixit decimo presbytero in ordine sedis, suo
nomine Agnellus, qui Andreas vocabatur (erat autem
ille illo tempore artificiorum omnium ingenio
plenus): Esto hic prope, præcipe artificibus quo-
modo facere debeant, ne arca, aut lapis, quæ ei
superposita est, frangatur. Quo deposito artifices
paraverunt omnia juxta præceptum presbyteri, et
elevatus lapis cum quo clausa erat arca, apparuerunt
ossa B. Maximiani subter aquam, vas autem
aqua plenum erat; et ut vidimus, coepimus plorare
fertiter, una cum nostro præsule, plorantesque dice-
hamus ad invicem: Ubi sunt, pastor Maximiane,
oves tuæ, ubi grex tuus, ubi populus tuus, quem
Domino adquisivisti, ubi monita, ubi dulcior eloquia,
ubi sancta prædicatio, ubi tua doctrina? Si dixerimus
tu noster Pastor, istum presentem quomodo
abjiciamus? Ecce ambo pastores in uno esus, et tu
qui taces [jaces] exanimis, et hic qui plorat, cui nos
obedire oportet. Viscera nostra exemplum tuum
constringit. Ecce nos tu requirimus, et diligimus;
quanto magis amabilis fuisti illis omnibus, qui te
a Dimissor, qui bona ecclesiæ legavit. BACCH.

noverunt? Postquam omnes diutissime, et amarissime
flevimus, satiati luctu, allatum est nobis æreum
vasculum, quod vulgo siclum vocamus; et projecti
sunt sicli pleni aqua, quæ erat infra arcam super
ossa beati Maximiani numero cxv, quos ego ipse
palam omnibus ore proprio numeravi. Allata [Abbat]
vero omnia ossa voluta sunt in syndone, quæ erat
super altarium B. Andreae apostoli, et ligata syndone
sigillum ex latere suo pontifex annulo signavit. Post
hæc vero arca excussa est absque ulla læsione, et
levatam diligenter sursum locavimus. Quæ vero ossa
omnia integra invenimus tenuia erant, sed proæta
et sic ordinata ad juncturas suas, quasi pene nullo
uno exempta carne fuissent; nulla minutitas, nisi
dens unius dexteræ parti deerat. Igitur lavata ossa
cum vino electo, condita aromatum ordinabiliter
cum psallentium præsentia, et præsulis, omnia in
eadem arca posita sunt, et cum ingenti luctu ambili-
ter sepulcro clausa sunt. Nos qui vidimus per
multos dies fuit talis timor et tremor, velut ipse B.
Maximianus conspectui nostro staret. Sedis annus
..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES.

AD VITAM SANCTI MAXIMIANI.

*Pallium ab imperatore pontificatum: qui fove potuit
S. Stephani ecclesia quæ? Maximianus post sedem
deceptam semel Constantinopolim venit. D. Andrea
ædes oratorum, an ecclesia? Quisnam Vitalis, id
est Venantii Fortunati carminum? D. Andrea
psana quando Constantinopolis? Boninus quid?
Alexandria Ecclesiæ turbæ a Maximiano narrat.
Secularis historia quædam. Christmasia quid?
Liber pro vita Ecclesiæ Missula.*

I. Rubens ex Agnello Maximiani electionem referens
ait, mortuo Victore, Ravennates a pallio ab
Cesare per legatos petiisse. Monochellius in notis
ad caput primum Vitæ ex Rubens desumpsit, hoc
habet: «Solum id voluit fortassis, aut debuit scri-
ptor dicere, quia Ravennæ sedes erat exarchatus,
quos terras Italiae præficebat imperator, hinc met-
tiam esse mortem episcopi, si quid juris forte ad
nominandum successorem, arrogare is sibi solent,
ut etiam in Romani pontificis confirmationem ar-
rogasse ostendit Baronius ad annum 554, num. 1 et
2; et circa pallii ab imperatore dati qualitate et
usum pro episcopis Ravennatibus, citat Baronius
disputantem contra apocryphum Valentiniani privi-
legium, de quo suo loco. Gibert hæc ab Henschenio
adnotata, illud primo observandum, puto, in elec-
tione episcopi Ravennatis sibi Justinianum arrogasse
potuisse Vigili pontificis temporibus exarchatus
causa, cum præfectura hujusmodi in Italia tunc non
esset, nec esse coepit ante Longobardorum adventum,
cum jam Justinianus diem obierat. Arrogasse autem
non modo ad Ravennatis episcopi electionem concessam
prestare, sed et ad Romani pontificis, nihil
dubito, cum id sibi arrogaverint et Gethorum regis
Electoris temporum rerumque calamitas turbata
erit. Vigili pontificem pro suo jure pallium is
quos decebat concessisse certum est, at ex Justiniani
consensu. Exstant quoque id probare videntur quædam
pontificis epistolæ ad Auxentium et Aurelium Bre-
latenses episcopos. In ea quæ data est x Kal. Sep-
tembris quinquies P. C. Basilii, ait pontifex Bel-
sarium homini misso a laborem ad clementissimum
orincioem transeundi abstulisse, sed mox ut respo-

sum recepit, sibi suis litteris indicasse. » Mitebatur A. itaque, ut videtur, ad imperatorem pro consensu obtinendo; ut pallium a pontifice reciperetur. Ex his quæ facti sunt acres circa jus questiones exortas novimus inter nostræ ætatis doctissimos viros; ea de re vide Petram de Marca, Christianum Lupum, Thomassinum, aliosque. Illud breviter adnotare placeat, vix prædicta duo exempla haberi consensus a Vigilio expetiti, quæ ætate id datum a pontifice, quod de pallio mittendo in eam provinciam agebatur, in quam per ea tempora credebant Constantinopolitani imperatores sibi aliquid juris competere. Ea, quam status rationem vocant, in fieri posse suadebat; ceterum nil juris sibi competere crediderat Augusti, quo pallium tribuerent, qua de re vide præfationem nostram, ubi Agnellum refellimus.

R. Ecclesiam S. Stephani a Maximiano constructam hæc esse quam in Olivis dictam vetera Ravennatis Ecclesie monumenta testantur, ubi dudum sicut et iodie incoluerunt sanctimoniales, sentit Faber part. II. operis sæpius laudatæ. Id negat notarum marginalium auctor, eo ductus argumento, quod monasterium ecclesie suo tempore, ad ævum videlicet Constantiensis synodi generalis, ejus elegantie non esset quam Agnellus laudat, et alteram credit intelligi de ere sua ætate superstitam ad ecclesiam S. Bartholomæi, et monasterium, sive oratorium S. Zacharie. Id probat ex veteri documento notarii Morandi anni 1206, in Cartulario canonicorum Ravennatum existente. Agnellus ædificatam dicit non longe a posterula ovillonis. Primum versuum, qui inscribebantur supercellis arcus tribune corrupte expressit Rubeus, et ex Rubeo Faber, Henschenius mendum correxit ad Maximiani Vitam, tom. III. Febr., pag. 195, in notis ad cap. 5. Vita. Itaque legendum, ut in Codice Estensi pro: « martyr, meritis: »

Templa micant Stephani meritis, et nomine sacra.

Et merita hic sancti reliquias significari, prolantur hæc hujus Vitæ ab Agnello scriptæ loca. Inscriptio istam in nonnullis diversa est a nostri Codicis lectione. Ex his vero quæ noster adficit constat Maximianum semel Constantinopolim perrexisse circa annum 548, ut infra dicitur, dum D. Stephani basilica onderetur; ob id enim evenit ut deessent lateres, tæmentum, ac opus interruptum sit, cuius more lamnum S. episcopus prodigio reparavit, nocte una a parans quæ multorum dierum labori sufficerent. Fuit autem Justiniani ætas erat fere ætatis 68, Maximiani vero quasi 56. Bene itaque inter se collati potuere de ætate satis grandis, quod ab nostro Nicolii ædem tandem Maximianum complevit. Versus appositi id præstunt, ut de plurimorum episcoporum successione ambigendi posteris locum admerit.

Hi. D. Andree sacra ædes, quæ primum a D. Petro Chrysologo constructa oratorium fuit, a D. Maximiano refecta ecclesia evasit. Hæc nullam difficultatem habent. Illud sustineri nequit, quod de S. Andree postoli reliquiis narrat noster, ut Rubeus, et Henschenius adnotavere. Verum in ampliore formam editam D. Andree ædem a Maximiano, et eam illas in eadem S. apostoli reliquias, ana cum aliis auctorum lipsanis, non potest in dubium verti, sicut et de ejus temporis Ravennæ episcopis, quos omnes robe novimus. Exstant nihilominus Venantii Fortunati carmina ad quemdam Vitalem episcopum Ravennatem aliunde omnino ignotum, quibus hæc ædem Vitali tribuuntur. Plura de hæc re Rubeus lib. III, pag. 172. Versus ipsos hic ascribi haud inutile erit ad notum, si fieri possit, solvendum.

AD VITALEM EPISCOPUM RAVENNATEM.

Antistes Domini meritis in sæcula vivens,
Gaudia qui Christi de grege pastor habes;
Cum te Vitalem voluit vocitare vetustas,
Noverat æternum te meruisse diem,
Dignus apostolica præfalgens mente sacerdos,

Qui sacer Andree tam pia membra locas.
Quam bene pro meritis, Domini concessit in aula
Per quem digna Deo est ædificata domus!
Sumpsisti a Domino culmen, cui culmina condidit,
Qui tibi digna dedit, reddis honore vicem.
Erricat aula potens solido perfecta metallo,
Quo sine, nocte manet continuata dies.
Invitat locus ipse Deum: sobri luce perenni,
Gressibus ut placidis intret amando lares
Qui loca das populis, Dominum quo semper adorent,
Ut capiant ventam, tu facis ipse viam.
Gratia, meus, animus, bonitas, dilectio plebsi,
Et gradus, et pietas et dedit esse patrem.
Prosperitas se vestra prebuit, quæ gaudia supplens
Inlulit egregios ad tua vota viros.
Dux nitet hic armis, præfectus legibus illis,
Venerunt, per quos crescere festa solent.
Næ tibi desit honor, populum Deus auxit optimum,
Qui vidit sensum hoc voluisse tutum.
Mysterium fides complevit vota petenti.
Felix cui Dominus quæ capis, ipse voluit
Plurima divino celebrare solemnibus donis,
Atque Dei florens templi locanda colas.

De templo D. Andree quod ædificavit Vitalis episcopus Ravennas [AL., Ravennensis, Bacch.].

Quisquis adhuc sancti concurrat limina templi,
Si venias supplex, hic prece sumis opem;
Quam sacer antistes Vitalis condidit arcem
Culmine, quæ celo est tempore ducta brevi.
Fundavit, struxit, dotavit, deinde dicitur,
Et meruit templi solvere vota sui.
Quo veneranda pili respiciunt viscera Petri,
Qui meruit solus clave ligare poles.
Paulus apostolica simul hac ratineatur in aula,
Seductor quondam, qui modo doctor orat.
Hæc sacer Andreas propriam sibi vindicat arcem,
Et cum fratre pio participata regit.
Hæc sua tecta replet Laurentius ignis sereno,
Cui pia flamma dedit lucæ perenne diem
Vitali domus ista placet, qui vivis ætatis
Defossus meruit perdere mortis iter.
Sunt loca Maruni, qui tenuit vesta Tonantem,
Næ magis algerat, se spoliare: dedit.
Ecce Vigili arx est, quem rustica turba peremit,
Unde mori voluit, mors magis ipsa fugit.
Incolit hæc pariter Martyrtus, æque Sisenus,
Quos genus, atque fides, et tenet una salus.
Sanctus Alexander, felixque Coedite: pollut,
Quos meritis omnes una corona mecat.
Hæc bonus antistes, Vitali urgente, Joannes
Condidit egregio viscera sancta loco.
Quo nimium felix, æternum in lumen iture,
Cujus Vita suo proficit ista Deo [AL., in sanctis, Bacch.].

V. Ex his nonnulla certe sunt quæ notum implicant; unum certum, quod videtur notum ipsum solvere. Quæ implicant sunt: Vitalem hanc, de quo Venantius loquitur, episcopum fuisse; episcopi hujus nomen non posse in dubium verti; templum Andree sacrum brevi tempore fuisse constructum; adfuisse dedicationi exercitus duces et provincie præfectum; plerasque ex reliquiis convenire cum recensitis a nostro: Ex his concludit videtur Vitalem Ravennatem episcopum ex omnia præstitisse quæ de Maximiano narrantur. Quod notum solvere videtur illud est, quod Vitalis iste episcopus quidem fuit, sed sub metropolitico, qui proinde inducitur eadem sacra lipsana urgente Vitali. Episcopus is Joannes nominatur illis versibus:

Hæc bonus antistes, Vitali urgente, Joannes
Condidit egregio viscera sancta loca:

Ambitor itaque Vitalem Ravennatem patria, et episcopum cuiuspiam ex diocesis Ravennati metropolitico subjectis, qui et ipse D. Andree ædem egregiam condidit, dedicavitque, et a metropolitico obtulerit reliquias caratas, earumque solemnem in suis loculos translationem, intervenientibus Ravennatis populi processibus, magnaque firmiterum frequentia Joannes Ravennas episcopus, quo sedente hæc acta sunt, is fuit qui post Petrum Sciorum proxime floruit, de quo infra. Illud etiam observandum est, sanctorum reliquias Agnello laudatas in

templo S. Stephani repositas fuisse, illas vero de quibus loquitur Venantius in æde S. Andree a Vitali constructa. At hæc pro re præsentis sufficiant.

V. De apostoli Andree corpore illud adnotare placet, Justinianum ædem divo illi quondam a Constantino dicatam, quod Eusebius tradit in Vita Constantini lib. iv, cap. 50 et 60, Socrates lib. i, cap. 72 et 26, reedificasse, ut narrat Procopius lib. i de Justiniani Aedificiis. Id cum fieret, et latoni artificesque invenerunt ligneas arcas tres insculptis litteris, indicantes trium scilicet apostolorum esse corpora Andree, Lucæ, et Timothei. Sanctas hujusmodi reliquias in Apostolorum templum delatas solemniter anno 532, vigesima nona Junii, tradit Baronius ex Nicephoro, lib. xvii, cap. 26. At Pagius in dissert. Hypat., part. ii, cap. ultimo, pag. 303, contendit encænâ dedicationis basilicæ et solemnem translationem reliquiarum peractam die 28 Julii, feria 3, anni 548, ex Theophane, qui narrat Circensibus, April. mense celebratis, addit: « Julii mensis die vigesimo octavo tertia feria Sanctorum Apostolorum ædis facta est consecratio, et sanctorum reliquiarum Andree, Lucæ et Timothei, qui sancti apostoli, depositio. Episcopus vero Mennas una cum sanctis reliquiis progressus est vehiculo aureo imperatorio gemmis exornato vectus, tres autem SS. apostolorum gestabat loculos supra genus; atque ita dedicationem celebravit. » Hinc annus eruitur quo Maximianus Constantinopolim venit, ipso videlicet 548, ubi cum repperit corpus beati Andree ab imperatore non obtineret, quod forte alias habere curaverat, impetravit ut saltem cum suis clericis ad sacrum corpus vigilare liceat, qua opportunitate arrepta, sancti barbam rescivit, quam postmodum, cum aliis reliquiis Ravennam detulit. Hæc ita conciliari posse crediderim. Ceterum SS. Andree et Lucæ reliquias ante multum tempus Constantinopolim certum est ex Achæia fuisse translatas, licet dubitetur an id factum sub Magnò Constantino, an sub Constantio, qua de re agit Baronius in notis ad Martyrologium ad diem 7 Maii, Schismaticæ fuliginis horrorem spirant ea: « Et vera, fratres, quod si corpus B. Andree Germani Petri principis hic humasset, nequaquam nos Romani pontifices ita subjungissent. » At quid novi juris Ravennati Ecclesiæ cum corpore S. Andree accessisset, ut inde a Romani pontificis auctoritate eximeretur? Et ipsa Constantinopolitana Ecclesia, quæ alias sub Heracleensi fuit, ut aliquo colore recentiores conatus liniret, seque ab initio Romanæ saltem æqualis vendicaret, aliquando ob Andree corpus apud se servatum, se, ob id ab initio per eundem Petri apostoli fratrem conditam dicere non dubitavit. Id Ravennati Ecclesiæ præsidii accessurum sensit noster

VI. S. Michaelis ecclesia, quo anno a Maximiano fuerit consecrata, non exprimit Agnellus; finitam dicatamque ostendit inscriptio Nonis Maii anno 545, at Maximianus nonnisi anni sequentis Octobri sedere cepit, quare ecclesiæ encænâ minime celebrari potuerunt ante Maium anni 547. Ita ædificatio, et dedicatio distinguuntur a consecratione in inscriptione basilicæ S. Vitalis. Bachaudæ, Julianique genus, affinitas, et pietas hinc illustrantur.

VII. Aedificatus dicitur Maximiani ævo « numerus » vicinus Agnelli scribentis domui, qui dicebatur bandus primus (bandum pro bancho, ut corrupte legebatur, posui) non longe a milliario aureo, in cujus tegulis legisse se ait scriptum Maximiani nomen, additæ episcopi Ravennatis elogio. Sibi constat, narratisque consonat in Vita S. Joannis cognomento Angeloptis, ubi memorat ex rudibus veteris palatii à Theodorico ædificati, sibi Ravennæ domum ædificasse in fundo juris materni, quæ vocabatur domus presbyterialis in regione quæ dicitur ad Nymphæos juxta ecclesiam S. Agnetis martyris, et ab alia parte numero bando primo non longe a Millia-

rio aureo. In confine itaque regionis ad Nymphæos, et milliarii aurei sita erat domus Agnelli. Sancta Agnetis basilicam in Herculanæa regione sitam fecerunt Rabæus et Faber; illa tamen Ravennam in septem regiones dispersit: Asianam, sive Asianam, Herculanam, Milliariam auream, Suttinam vicinam, Forum Hypodromi, Martiam, ad Vervesem; hæc autem in quatuordecim. Porro militare quid esset numeri et bandi nomina cum infra in Vita Felici temporibus distillimis, civium ad patriæ defensionem paratorum exercitum, a Georgio Joannicis filio, in supremum ducem electo, distributis hoc esse pacto intra urbem tradit: « divisit populum civitatis in undecim partes, duodecima vero pars ecclesiæ reservata; unusquisque milites secundum suam militiam et numerum incedat, id est Ravennam, bando primus, bando secundus, bando novus servatis Constantinopolitanus, Firmans, Lætus, Mediolanensis, Veronensis, Classensis, partes pontificis cum clericis, cum honore dignis, et familiaribus, et stratiabus, vel aliis subiacentibus ecclesiis. Et hæc constitutio permanet usque in præsentem diem. » Bandi itaque nomine intelligebantur, uti et nunc in hinc Italiæ nostræ urbibus, civium turmæ sub certo dno collectæ, quæ bande dicitur, fortè a cuiusque turmæ vexillo, quod bandum dixerit, et nos bandum. Porro ædes cuique numero, sive bando, constructa erat, ubi turmatim milites certo numero, cum opus erat excubias habebant, vel ejusdem ducis rebus pertractandis conveniebant, quod ex hoc loco agnoscimus, sicuti et numeri, sive bande primi dno, earumque situm. Ut quid autem in eas tegulis Maximiani episcopi nomen inscriptum? Arbitror et id hujusmodi publica opera magnificentiam suam extensis Maximianum.

VIII. Et hinc fabella de S. Eleucadii corpore a Constantino Magno Ticinum ad D. Michaelis translato diffilata, cum Maximiano lædetur quod « Corpus B. Probi cum cæteris sanctorum pontificum corporibus aromatibus condiderit, et bene locaverit, et Calcei fronte ipsius ecclesiæ B. Probi, et Eleucadii, et Calcei effigies » apposerit. Agnello ignota quævis in Eleucadii translatio, etiam Constantini ætate posterior, de qua si rescivisset, minime omisisset hæc loqui. Vide quæ suo loco observavi.

IX. Servavit Agnellus ex opere historico Maximiani fragmentum, quo non modo novimus eundem inter ecclesiasticos scriptores numerandum, sed et illud agnoscimus eum florente ætate Alexandrinæ navigasse, cum Timotheus Dioscori successor eundem illam occupabat, quod cepit fieri secundum Baronii calculum anno 519. Itaque tum Maximianus viginti primum ætatis suæ annum agebat, natus anno 498, qui cum ordinaretur, anno 546, erat annorum XLVIII. Civile Alexandrinorum bellum, de quo hic Maximianus, motum est ex occasione Dioscori quo nominis secundi, Anastasii imperatoris jussu, Joanni prædefuncto successit, quem ex eo conabantur excludere, quod nec Alexandrinus, nec juxta canones a clero Alexandrino electus fuisset, quare eo res processit, ut tumultu facto Theodosius filius Calliopii Augustalis sit interceptus. Imperator ob id iratus. Acacius magister militum quotquot capere potuit interfecit. Hæc ex Anastasio Baronius ad annum 516, ubi etiam dicitur Dioscorum apud imperatorem furentem intercessisse pro Alexandrinis. Ex Maximiani autem fragmento habemus Anastasium missum prefecto Laudicio ex singulis regionibus Alexandrinæ urbis, quadraginta viros in ligno suspendisse, et cum Dioscoro monachos ex eremo Constantinopolim venisse veniam exorantes. Dioscorum et Timotheum alias hæreticos laudat Maximianus ob ea quæ in quolibet homine laude digna erant, nec enim ea quæ ad dogmata minime spectant, in heterodoxis cæteroquin sana, suo honore fraudari debent, si de his scribendi occasio non studio exquisita, sed ut tronea se præbeat. Episcopus ante id temporis ab

Alexandrinis occisus Proterius fuit, de quo vide A Baronium ad annum 457. Anazarbus minoris Ciliciæ rbs primaria quater terræmotu diversis annis con- rbsa narratur ab Evagrio lib. iv, cap. 8, Justino regnante quassatam Augustus ipse restituit, et Justio- polim appellavit. Cæterum historiam a Maximiano onscriptam, quam hic noster ex Hieronymo, Orosio, iisque scriptoribus collectam fuisse tradit, varios- que in libros dispertitam, alibi sub Analogiæ no- mine laudat, eaque potissimum utitur, sicut et Paulo Diacono, cum de spectantibus ad profanam histo- riam scribit. Hic eandem Chronicon fuisse dicit non modo imperatorum, sed et regum et præfe- ctorum.

X. Ex his quæ subsequuntur ad sæcularem histo- riam, sed et ad ecclesiasticam spectantibus, aliqua id Maximiani ætatem pertinent, alia pro more *προ- πορτικῆς* sunt dicta. Ex Agathæ Historia, lib. 1, pe- enda quæ ad Narsis victorias hic indicatas spe- tant post Thejæ mortem, Cumarum videlicet ob- idio, Luca recepta, reliqui de Gothis Francisque triumphi. Ea autem omnia quæ ab Agnello de Nar- sete narrantur, post Maximiani obitum evenerunt, ex quo Fori Cornelli restitutam civitatem per Antiochum præfectum Agathæ laudatum, discimus. Maximiano id meliora translato, accidisse puto quæ de Mani- chæorum Ravennæ cognita suppressaque hæresi sic dicuntur. Pelagii I pontificis mors non nisi post Maximiani ætatem Agnello episcopo sedente accidit, V. C. Papebrochius in Conatu tradit eundem, post- quam sedisset annos iv, menses x, dies xviii, a priori qualicunque electione anno 11 mortuum, sci- licet 561, die 2 Martii. Noster diem ejusdem emor- tualem signat tertium. Ait vero hanc evenisse post res annos a Manichæorum cæde, quare illi multati fuerant circa annum 557. Agnelli episcopi quarto, prodigium enim ruboris in cælo apparentis ad unde- cimam Novembris anni 560 spectat. Aliud prodigium vereum ex charactere feriæ secundæ cum die 25 Julii concurrente anno 567 deputandum est, cyclo solis 16, litt. Dom. B, Veronam a Narsis exercitu occupatam cum Brixia memorat Theophanes indict. 11, id est ad annum 563, his : « Eodem etiam anno, nense. Victorix triumphales nuntii Roma Constantinopolim delati pervenerunt Narsetem vide- licet patricium duas urbes munitissimas Veronam et Brixiam a Gothis recepisse. »

XI. Chrismataria duo a Maximiano ecclesiæ do- nata, majoris certe molis quam vascula sacro chris- mati servando quæ hodie adhibentur, ostendit pondus alterius, quatuordecim videlicet librarum. Inscriptio uni apposita probat tantum « ad usus fi- delium » facta, at quisnam usus is esset, vix divi- nare liceat. Ducangius ex Rubeo, in Glossario Lati- nitatis, vasis nomen adnotavit, sed nil præterea de usu. Anne in baptismo extremaque fidelium un-

ctione amplior quam modo chrismatis usus? Reliqua dona ecclesiæ collata a Maximiano ejusdem magni- ficentiam commendant, epigraphes vero inscriptæ humilitatem animique moderationem ostendunt, qui se ubique a Domino de stercore elevatum proficitur. Quo loco Polæ natus sit ignoratur, at liberaliorem educationem ejus acta et scripta testantur. Quæ de thesauro invento a Maximiano et ex parte Justiniano oblato narrantur, infelicissime a Ravennatibus schi- smate infectis conficta arbitrator. Indigna ea sunt quæ narrantur de sanctissimo episcopo, quem inter cœlites relatum catholica Ecclesia veneratur. Porro ejus fabulæ finis, ut pallium ab imperatore per Ravennates petiitum et ab eodem collatum narraretur. Vide quæ in præfatione adnotavimus. De èdo- thibus satis supra ad S. Victoris vitam. Libros ad ecclesiasticam liturgiam et psalmodiam, quibus per ea tempora Ravennas utebatur ex hoc loco novimus, videlicet Veteris Testamenti, quæ Septua- ginta verterunt, et Novum ex Hieronymi versione, adhibitis Augustini lucubrationibus, Missalia (quorum hic nomen antiquissimum, quod legerim) per totum anni circulum. In his ritus missarum, et ita fere usque ad undecimum seculum Missalia non Evangeliorum et Epistolarum lectiones, ut postmo- dum, continebant, sed missæ ritum cuique diei pro- prium, quod observarunt viri docti, et docet vetus Missale in Cassinensi bibliotheca servatum. Ita et antiqui Codices, in quibus Gelasianus Ordo, quos ex reginæ Christinæ bibliotheca publici juris fecit do- ctissimus P. Thomasius, quique modo asservantur in Vaticana, ubi eosdem humanissime exhibuit mihi evolvendos D. Zaccagnius ejusdem bibliothecæ modo custos. Volumen aliud ingens ex duodecim libris compositum, quod Romam asportatum lamentatur Agnellus, minime arbitrator ecclesiasticis officiis depu- tatum, sed aliud insigne quodpiam Maximiani opus fuisse indicari videtur, ex eo quod in libros distin- gueretur.

XII. Ex Maximiani probitate, occasione arrepta, suorum temporum corruptos mores insectando ad Petronacis ætatem transit, ut S. episcopi ossa ex humili loco in digniorem translata enarret. Ex hoc autem et ex aliis hujus operis locis apparet post Pe- tronacis Ravennatis episcopi tempora, hæc ab Ag- nello conscripta fuisse, quod notavimus in observa- tionibus ad carmina operi toti præfixa, n. 5, ubi et de ejus translationis tempore. Porro hic se, et de- cimo loco inter Ravennatis Ecclesiæ sacerdotes se- disse, et architectonicæ peritum satis commendat ejus translationis narrandæ occasione. *Sicli* vox ad significandam lagenam, sive urceum aquæ extra- hendæ adhiberi solitum, adhuc apud nos perseverat in *secchio* immutata. Gothicæ hinc originis eam di- cere pronum est.

VITA S. AGNELLI.

CAPUT PRIMUM.

Agnellus primum conjugatus et miles, inde diaconus. Moriens neptem hæredem scribit.

Agnellus XXVII rubicundam habuit faciem, ple- nam formam, modicos in superciliis pilos, rubeam capitis cutem, erectos oculos, duplicem sub barba habuit mentum. Hic vero æqualis statura, pulcher in corpore, perfectus in opere, sed post amissam conjugem relicto militare [militiæ] cingulo, se to- tum Deo obtulit, atque donavit. Temporibus Eccle- siii episcopi [archiepiscopi] diaconus consecratus est,

PATROL. CVI.

D servivit in ecclesia B. Agathæ, unde levita fuit, et ipsam ecclesiam in titulo habuit, domusque ejus hæ- rebat suprascriptæ ecclesiæ muro, quam nos cogno- vimus usque in præsentem diem. Ex nobili ortus prole, diversis possessionibus et animalibus locu- ples, abundans opibus. Hic ad finem vitæ cum circa vicinam esset mortem, neptam suam [filiam] filix suæ post funus matris hæredem reliquit, quam in- ter cæteras divitias quinque ornamenta mensæ vas- culorum argentea relinquens, et multa alia quæ no- bis per diversa discurrere opus non est divitiis [*Fortè*

20

diutius, *id est serius, Baech.*] mors intervenit. Sed querendum nobis est cur iste conjugatus talem egregiam obtinuit sedem. Si intelligatis auctorem Apostolum dicentem unius uxoris virum, et alios habentem; episcopus ordinari: Recta providentia, cum et hoc canones præcipiant. Sed redeamus ad ordinem, et de mulieribus postea disputemus.

CAPUT II.

Gothorum ecclesie et res a Justiniano Ravennati Ecclesie donantur. Plures eorum recensentur. Singularia de ecclesia S. Martini. Pictura in ea extantis mystica interpretata.

Temporibus istius Justiniani, recte fidei Augustus, omnēs Gothorum substantiās hinc ecclesie et B. Agnello episcopo habere concessit, non solum in urbibus, sed in suburbanis villis, et viculis etiam, et templa, et aras, servos, et ancillas, quidquid ad eorum jus, vel ritum Paganorum pertinere potuit, omnia hinc condonavit, et concessit, et per privilegia confirmavit, et corporaliter per epistolam tradi fecit, ex parte ita continentem: *S. Mater Ecclesia Ravennate vere mater, vere orthodoxa, nam ceteræ multæ Ecclesiæ falsam propter metum et terrores principum superinduxerunt doctrinam. Hæc vero et veram et unicum sanctam catholicam tenuit fidem, nunquam mutavit, vel fluctuationes sustinuit, a tempestate quasi immobilis permansit.* Igitur iste beatissimus omnes Gothorum Ecclesias reconciliavit, quæ Gothorum temporibus vel regis Theodorici constructæ sunt, quæ Ariana perfidia et hæreticorum secta [*Forse, sæva, id.*] doctrina, et credulitate tenebantur. Reconciliavit ecclesiam S. Eusebii sacerdotis et martyris, quæ sita est non longe a campo Coriandri extra urbem Id. Novembris, quam ædificavit Unimundus episcopus anno 23 Theodorici regis, absque fundamentis. Similiter et ecclesiam B. Georgii reconciliavit temporibus Basilli Junioris, sicut in ipso relegitur tribunali. Reconciliavit ecclesiam B. Sergii, quæ sita est in civitate Classis iuxta viridarium, et B. Zenonis in Cæsarea. Infrà urbem vero Ravennam ecclesiam S. Theodori non longe a domo Draconis, quæ domus una cum balneo, et sancti Apollinaris monasterio, quod in superiora domus structum episcopium ipsius ecclesie fuit. Et ubi nunc est monasterium sancte et semper virginis intercratae Mariæ, fontes prædictæ matricis ecclesie fuerunt. Sed de hoc sero [*Id est sentio, id.*] nomine *Comedim* quod Latinum sit (unde non solum Latini, sed et Græci aliquantas alterationes inter se habuerunt), nam sine omni reprehensione *cosmos*, id est ornatus, unde et mundus apud Græcos *cosmos* appellatur. Igitur reconciliavit beatissimus Agnellus pontifex infra hanc urbem ecclesiam S. Martini confessoris, quam Theodorici rex fundavit, quæ vocatur Cœlium æreum, tribunal, et utrasque parietes de imaginibus martyrum virginumque incedentium tessellis decoravit, suffixa vero metalla gypso aurea super infixit, lapidibus vero diversis parietibus adhaesit, et pavementum lythostratis mire composuit.

In ipsius fronte intrinsecus si aspereritis Justiniani Augusti effigiem, reperietis et Agnelli pontificis aratis decoratam tessellis. Nulla ecclesia vel domus similis in laquearibus vel intrabibus isti. Et postquam consecravit, in ipsius confessoris episcopi [ibidem] epulatus est. In tribunali vero si diligenter inquisieritis, supra fenestras invenietis ex lapide literis exaratum ita: *Theodericus rex hanc ecclesiam a fundamentis in nomine Domini nostri Jesu Christi fecit.* De prædicta vero ecclesia, cur hæc stratis sic communita sit, sicut audivimus, noncimus. Erat quidam illo tempore non perfecte orthodoxus rex Vandalorum tempore, qui ex ipsa tolisset ecclesia pavementa orare, et ad suam propriam deportare sedent. Nam quidam dicit omnia parva ad evellendum lastris fuisse, subito tunc dies tenebrosus fuit, nocte vero ipsius subsequenti die ventus validus per ipsam Ecclesiam discurrebat, mugitus ferens beatorum virgibus. Somitus factus est regens per totam ipsius ecclesiam. Tunc vero omnes exinde concroperunt marmores ac si in millepartibus fractes ac comminatos fuissent; tamen hoc intideri potestis in parte. Ibi vero, ut dixi, hæc factæ sunt civitates. Ex Ravenna egrediuntur martyres parte virorum ad Christum venientes; ex Classe virgines procedunt ad sanctam Virginem virginum precedentes, et magi antecedentes munera offerentes. Sed tamen cum viris resurgentibus, et non osthes tantum indumentum habuissent depreta sunt, idcirco quia ipse divinam pictor secutus est Scripturam. Nam Gaspar aurum obtulit in vestimento brachialino, et in ipso vestimento configitur signatur, Balthasar stus obtulit in vestimento flavo, et in ipso vestimento virginitatem significat. Melchior mirram obtulit in vestimento vario, et in ipso vestimento penitentiam significat. Ipse qui pater erat purpurato sago indutus, et per eundem significat ipsam Regem navem, et passum Qui totum in vario sago mundi nato obtulit, significat in ecclesia omnes languidos Christum curare, et variis infirmitatibus, et diversis Judæorum verbis sagellari. Scriptum de isto est: *Ipse infirmitates nostras sustulit, et languores portavit, et pulavimus eum tanquam leprosum [etc.]; et post: Vulneratus est propter peccata nostra, affixus est propter scelera nostra.* Qui vero in candida munus obtulit, significat eum post resurrectionem in claritate esse divina, sicut enim illa tria præfiosa munera divina in se mysteria continent, id est per aurum opes regales, per thus sacerdotis figuram, per mirram mors intelligitur, ut per omnia hæc ostenderent eum esse, qui infirmitates hominum suscepit, id est Christum; sic et in sagis eorum, ut diximus, tria hæc dona continentur. Quare non quatuor, aut non sex, aut non duo, nisi tantum tres ab Oriente venerunt? Ut significaret totius Trinitatis perfectam plenitudinem, ex quorum amore iste beatissimus Agnellus partem endothys byssinæ [endothym byssinam], unde superius fecimus mentionem, quam Maximianus præcessor

ipsum ubi et plebs inter magorum historiam perfecte ornavit, et sua effigies mechanico opere oculis insorta est.

CAPUT III.

Fons ad B. Martini reconciliatus et ornatus. Crux argentea. Rus Argentæ acquisita, Ecclesia sancti Georgii fundata. Secularia quedam. Agnelli obitus. Epitaphium.

Fontesque in beati Martini ecclesia ipse reconciliavit, et tessellis decoravit; sed tribus ipsius ecclesiam, nimio terramota exagitatum, Joannis archiepiscopi temporibus quinti junioris confractum ruit. Post ædificia cameram coloribus ornavit. Fecit beatissimus Agnellus crucem magnam de argento in Ursiana ecclesia super sedem post tergum pontificis, in qua sua effigies manibus expansis orat. Adquisivitque rura in Ecclesia Ravennæ Argentea, quæ dicitur, et infra ipsius ruris monasterium beati Georgii a fundamentis ædificavit. Sed in senectute positus, et sua effigies in tabula depicta est, et ante introitum ipsius monasterii versus metretes, quos non potui clare videre. In diebus istius expulsi sunt Franci de Italia per Narselem patricium. Et post hæc apparuit stella comis mense Augusto usque in Kal. Octobris. Et mortuus est Justinianus Augustus Constantinopoli quadragesimo anno imperii sui, et luctus ingens ubique fuit, et moeror nimis de tali orthodoxo viro. Et apparuerunt signa rubra in celo, et civitas Fano igne concremata est, et multitudo hominum flamma consumpta est, castrumque Cesenate incendio devoratum est. Tertio vero anno Justiniani Minoris imperatoris Narsis patricius de Ravenna evocatus, egressus est cum divitiis omnibus Italiæ, et fuit rector XVI annis, et vicit duos reges Gothorum, et duces Francorum jugulavit gladio. Sub istius præsulis temporibus abundantia fuit magna, et ordinatio in populo Italia. Monasteria vero in civitate Classis, quæ lateribus fontique ecclesia Petriane juncta sunt S. Matthæi apostoli, et Jacobi, ipse tessellis ornari jussit. Et invenietis in camera tribune apostoli Matthæi continente ita: *Salvo domino papa Agnello. De donis Dei et servorum ejus, quæ obtulerunt ad honorem et ornatum SS. apostolorum, et reliqua pars de summa cervorum qui perierunt, et Deo auctore inventi sunt. Hæc absida musivo et ornata est. Tempus est claudendi os, et opillari series. Cruce claves signemus, ne fur veniat, aperta inveniat januam, in imo cordis zizaniam non seminet, derideat, et perdat. Ideo Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostia circumstantia (ab his meis), non declines cor meum in verbo malitiæ [malo], sed adjuva me, ut possim ipsius Agnelli Vitam finire, qui obiit die primo Kal. Augusti, et sepultus est in ecclesia S. Agathæ martyris ante altarium, et literis marmore exaratis epitaphium super corpus ejus sic invenies:*

Pontificis regnum cælesti munere. . . .
Agnellus virtute Dei non perdidit illam,
Qui optatam meruit lucis cognoscere pacem,

Not. marg., *Sepulcrum Agnelli archiepiscopi Ravennæ, obiit circa annum Domini 566. Bæcch.*

Corporis ipse aut templum servatum est auct.
Justus cum Sanctis Christo mediante (medicante) resurgit,
Sic quoque pro meritis gaudet qui talia gessit.

Hic requiescit in pace Agnellus archiepiscopus [Leg. episcopus; Bæcch.] qui sedit annos 15, mens. 1, dies 8; qui cecit annos 83 [Rub. 94]; depositus est sub die Kal. Augusti, ind. 3 [Leg. indict. 14, Bæcch.], sedit an. xiii, mens. 1, dieb. viii.

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI AGNELLI.

Agnelli episcopi ætas. Hujus epistola ad Armenium. Titulus ordinati. A Fano ad Fivum transfertur. Ecclesie Arianorum. Fano baptismalis Arianorum Ravennæ duplex. Inscriptio apud Rubem ab Agnelliana diversa. Secularia ad sequentis dissertationis examen referenda.

I. De Agnelli episcopi cæte plura in præcedenti dissertatione, ubi epitaphium juxta Rubeo descriptam lectionem emendandum diximus. Dubitavi tamen an ætatis anni sincerius in nostro Codice descripti essent, et an retinendi anni LXXIII pro XCV. Si placeat annorum LXXIII defunctum, fiet in diaconum ordinatum, cum excessisset annum quadragesimum secundum; etenim anno 524, quo Ecclesius episcopus factus est, annum agebat quadragesimum primum. In serie cleri Felicis papæ constitutioni subjuncta, inter diaconos qui Mastaloni adhererant postremo loco recensetur. Itaque circa annum 527, relicto militari cingulo, et conjugæ prædefunctæ, inter clericos ascriptus fuerat, et diaconatus ordine insignitus. Juxta hæc hypothesim annum agens ætatis suæ septuagesimum episcopus est factus, anno 553, vegetus adhuc, sanusque, ut ex ejus effigie a nostro descripta evincitur.

II. Exstat in Bibliotheca Patrum, tom. VI, epistola ad Armenium de ratione fidei Agnelli hujus. Certum est eos falli qui Agnellum episcopum cum Agnello quem nunc illustramus confundunt. Cæterum Agnellum episcopum Ravennatem discimus olim ab Ecclesia ordinatum diaconum et servisse in ecclesia B. Agathæ, unde levita fuit, et ipsam ecclesiam in titulo habuisse. Rubens (præfectum) Agnellum tradit (Ecclesie S. Agathæ.) Faber Italico sermone idem importat, illum ejus ecclesie custodem adhibitu dicens. Sane (in titulo ecclesiam habere) idem est ac ad ejus ecclesie titulum ordinari; minime tamen qui ad titulum alioquin ecclesie ordinabantur ejus ecclesie præfecti seu custodes ob id fiebant; ordinabantur enim ad certæ ecclesie titulum non modo diaconi et subdiaconi, sed et inferiores clerici, acolythi, lectores, cantores. In veteri Codice bibliothecæ Casinensis, n. 451, legi ea forma: Hitorpius publici juris fecit ad sacros ritus spectantia. In ordine qualiter in Romana Ecclesia presbyteri, diaconi, subdiaconi eligendi sunt, ante antiphonam ad introitum, et annuntiat pontifex in populo dicens: Auxiliante Domino, Deo ac Salvatore nostro Jesu Christo, eligimus in ordine subdiaconi, diaconi, seu presbyteri, acolythum, subdiaconum, diaconum, de titulo illo, ad titulum S. Mariæ illum, ad ecclesiam quæ est in pago illo, vel monasterium illud. Si quis autem, etc. Alligabantur itaque ordinati omnes certis ecclesiis, quibus servirent, sed earumdem singulis Presbyter prædicabatur, qui res sacras ageret, et plebem instrueret inferiorum ordinum ministerio adjutus. Diaconi autem, subdiaconi, acolythi, cæterique ad superiorem ordinem promoti a titulo ad titulum transferbantur.

III. Gothis subactis Arianos cum suis episcopis Ravenna abuisse patet, quorum bona et ecclesie Justiniano jubente Ravennatis episcopi juri accessere.

Imperatoris divali, ut dicebatur, epistola id actum est, ex qua verba nonnulla noster excerptis, quibus Ravennas Ecclesia a Catholica fidei sinceritate sub Ariano rege servata laudatur: ex nostra eadem describere Spretus, Blondus et Rubens, at in nonnullis diversa. Sanctorum, quorum nominibus ecclesiae, quae quondam Arianorum fuerant, dicuntur non recensentur, cultus in earum reconciliatione habitus significatur; alias qui credi potest Arianos, vel divi Martini Turonensis, vel S. Eusebii sacerdotis et martyris, sive Samosatensis, sive Veredleensis is fuerit, nominibus ecclesias suas Deo dicasse? Ecclesias huiusmodi destructas dicit Faber, exceptis S. Mariae in Cosmedin, ac S. Martini in Coslo aureo, qui priorem describit, de altera autem silet. Rubens huius musiva jam tunc sua aetate decidentia, et ad breve tempus duratura describat. Quae hic noster narrat, de rege Wandalorum non perfecte orthodoxo, qui strata pavimenti marmorea asportanda curaverit, et miraculo sit impeditus, non videtur esse retati sint aptabilia, et quantum veritati nitantur. Duplicem baptismatis fontem Ravenna habuisse Arianos hinc patet, unum ad S. Theodori, ubi decessit Driedonis, pro episcopo fuit, cum baptes, ubi postmodum oratoria S. Apollinaris et S. Mariae in Cos-

medin edificata fuerunt, alterum ad S. Mariani, quem Agnellus episcopus reconciliavit, et tessellam ornavit, cuiusque tribunal, sive tribunal, sedes Joanne ejus nominis V. terramotibus conlapsa fuit. Magnifica domus Ursinae ecclesiae tributa, et abbas vatis ad S. Maximiani vitam lumen martemur. Per rare argenteo actum in Vita S. Exuperantii. Hinc tera fontis ecclesiae Petrianae duo sacella, sive, et is ait, monasteria musicis ornata narrantur, disceptae unum S. Jacobi, alterum S. Mathaei nomine. Huius inscriptio postremis verbis quid significet divinare vix liceat, forte bona aedesque post Arianos electos receptae ex quibus cultus Deo accessit, indicantur. Inscriptionem hanc descripsit Rubens, sed diminutam, et alicubi diversam, ut ubi habet, et hinc ab abside in ossibus exornata est, proinde quod in nostro Codice legitur: « Haec absida musivo exornata est. »

IV. Quae spectant ad saecularem historiam in hac Agnellii Vita relata, in sequenti dissertatione examinanda sunt. Illud peculiare habent, quod ex scriptoris mente videatur omnia Agnelle episcopo sedes accidisse; id important illa: « In diebus istis, sub fastiis praesulis temporibus, » et similia. Id quod verum sit, ex dicendis patet.

Exstant adhuc. Vide Ciampinum in Musivis, p. 2.

Agnellus. In Vita S. Mariani, ubi dicitur, quod in hinc

DISSERTATIO CHRONOLOGICO-HISTORICA

De aetate PETRI SENIORIS, JOANNIS, MARINIANI et JOANNIS VIRTUSQUE.

CAPUT PRIMUM.

Rubeus in Agnelle diverse credita laudatorum episcoporum aetates. Id certa capita argumentum dividi et pertractari debet.

I. Rubei, ut et hic fiat quod in precedentibus dissertationibus factum est, sententia tradenda, a quo recentiores recedere nefas duxere. Is haec Agnellum episcopum mortuum anno 606, Kal. Augusti, cum tradidisset, Petram electum ait anno 598, xvii Kal. Octobris. Hunc vero tradit obiisse circa annum 575, xxi Kal. Septembris. De tempore, quo sequentes episcopi sunt ordinati nil certi afferens, obitus tantum eorumdem designat, Joannis videlicet anno 595, vi Idus Januarii, Mariniani anno 606, x Kal. Novembrii, Joannis (utrumque enim unum fuisse arbitrat) aetate usque ad annum 630 promove.

Quae de his noster exhibet haec sunt: Agnellum depositum Kal. Augusti, ind. 3, quod corrigendum ostendimus, et reponendum ind. 14, anni 606. Petram secunda indictione consecratum Romae absque jejunio, xvii Kal. Octobris, obiisse xvii Kal. Septembris, et sedisse annis xvi, mens. ii, dieb. xix. Joannem defunctum die 11 Januarii, postquam episcopatus insulas gessisset annis xvi, mens. iii, dieb. xix. Marinianum decessisse x Kal. Novembrii, Joannem Mariniani successorem sedisse annis v, mensib. x, dieb. xviii. Joannem vero alterum annis xviii, mens. vii, dieb. viii. Singulorum veroniam plura adhaec ad saecularem historiam spectantia ex Pauli Diaconi libris, quos de Langobardorum gestis habemus, sero descripta. De his, ut quantum fieri potest, chronologiam ad hosce episcopos spectantem digeramus, agendum est; et enim alias plura satis implexa extricare vix sperandum, nam et Agnellus sua haec in quibus implectatur, vel decipitur, et in numeralibus notis multa ex scriptoris vitio insanabiliter laborent. In eo utriusque laborum hic Agnellum ante omnia lubet adnotare,

quod Petram hunc cum Petro Symmachio Romano pontifici coevo confundens, cum in urbis sedes sedisse tradit. Ut autem reliqua clare, quae fieri poterit, ordine aliquo digeramus, de singulorum episcoporum aetate distincte et per capita agendum erit.

CAPUT II.

Petri senioris ordinatio ab ejusdem electione distinguenda. Diuturnioris interpontificum caeteros. Joannis episcopi initia. S. Severi basilica restituta. Inscriptio ad eam rem spectans. Joannis obitus centenario assignatus.

I. Certis alio characteribus Petri senioris ordinatio explicatur, ut de eadem dubitari nequeat. Ista, inquit noster, secunda indictione consecratus est Romae absque jejunio xvii Kal. Octobris. Indictio secunda a die prima Septembris anni 606 decurrere coepit, et dies 15 ejusdem mensis Sabbatum fuit, cyclo solis xvii, littera Dominicali A. G. Ordinatus dicitur absque jejunio, id est ante jejunium septimi mensis, quod sequentis sed intra hebdomada diebus futurum erat. Ad vesperam itaque ejus Sabbati ordinatus est Petrus, jam enim invaluisse crediderim morem de quo vetus Ordo Romanus a Mahillonio editus de Gradibus Romane Ecclesiae, ut episcopi nocturno tempore benedicerentur, nocte videlicet Dominicali diem precedente. At de hac re aptius nonnulla adnotabimus infra ad Petri hujus vitam. Cum autem ordinatus Petri diem, mensem, annumque certum habeamus, et praedecessorem obiisse statutum sit anno 595, longos interpontificum duorum annorum, et mensis unius eum dimidio admittere cogitur, inde adigimur perscrutari qui potuerit is annis, vii mens. ii, et diebus xix, sedere, quod scribit noster. Fundavit idem ecclesiam B. Severi confessoris Christi, sed mors sibi interveniens reliquit. In Vita Agnellus. Item in Vita successoris: Post B. Petri admissionem opus inconsummatum quod reliquum

Al est ecclesiam B. Severi, ista consummavit, et usque ad effectum perduxit. Porro Rubens veterem inscriptionem exhibet, quae olim exstabat, quaeque hic describenda est; annum enim exprimit quo ecclesiae illi coronis est imposita.

- Malorum facens divino fabrica cultu
- Ease sacerdotem, se manifestat opus.
- Ceperat egregius hoc Petrus condere pastor,
- In quo nescit eum mors retinere vitam.
- Sed quae tecta sanæ nec dum perfecta reliquit,
- Romæ vix natus hocca peregit opus.
- Successor prudens Petri, pastorque Joannes,
- Qui, quod inest tablo, tulit honore decus.
- Ipse Pater populi veniens Romanus ab arce,
- Digna suis meritis hæc incrementa dedit.
- Hæc est, præca domus sancto renovata Severo,
- Cujus honore Deo psallunt cantica vero.
- Quingentis Domini sub deus septuages annis
- Antipius his quinque, bone lector, in ordine junge
- Virgidis a partu, quæ peperit absque reatu
- Officium retinente secundo Justiniano
- Annis undecim regnando vivas in orbe.

¶ Placet hic illud animadvertere non unam inscriptionem hanc esse, sed in uno lapide duas, quarum secunda recentior admodum priori est. Id evincit Leonini nonnihil in ea resonans, modus numerandi a partu Virginis, et strililigo inpersa, qua ut versus sibi constet, Justinus inter cætera Justinianus dicitur. His tamen non obstantibus, quæ ad chronologiam pertinent, cuncta invicem congruere arbitror, etiam in vestigiis demonstravit C.V. Pagnus disser. Hyrat. part. III, n. 1 et seqq., Justini imperantis initia ad Novembris finientis dies anni 568 spectare. Post diem itaque quartam decimam Novembris anni 575, numerari ceperat ejus imperii undecimus. Igitur postremis anni illius diebus basilica S. Severi aërita fuerat a Joanne, qui proinde jam pontifex sedebat, Petro ad meliora translato, mortuum proinde arbitror eundem ipso anno 575, xvi Kal. Septembris. Ut autem anni, quibus ex Agnello sedisse dicitur, subsistant, electio ab ordinatione distinguenda est. Ita electus anno 567, die 28 Maii, ordinatus anno 568, die 15 Septembris, mortuus die 16 Augusti anni 575, sederit ab electione quidem, ut Agnellus numerat, annis viii, mensibus ix, diebus xix, ab ordinatione vero annis vi, mensibus xxi. Causa, cur ab electione ad ordinationem sexdecim fore mensium mora interfuxerit ex eo petenda est, quod Petri electio et Agnelli prædecessoris mors tunc accidit, cum mox omnium exarcharum primus Longinus anno ipso 575 Ravennam mitti debebat. Facta electione mittebatur de ea re Constantinopolim nuntius, et expectanda erat principis jussio, ex quo admodum huius, sed et præcedentium interpontificiorum mora longior est, quam in subsequentibus. Etenim constituta exarcharum Ravennæ consistentium sede, non ab Constantinopoli expectandus erat imperatoris consensus, sed ab ipso exarcha preestabatur. Id et in summorum pontificum chronotaxi observatum virtis doctus, licet serius ab exarchis Ravennatibus expulsum consensus probent, quæ de magni Gregorii electione narrantur in ejus Vita a Joanne Diacono, et ejusdem pontificis epist. 4 libri primi ad Joannem Constantinopolitanum episcopum, aliisque in Regesto legenda. In Ravennat. autem Ecclesie jussio principis ab exarcha præstita est statim ac exarchia cedere Ravennæ degere, quod primum factum est obeunte Petro in Joannis electione. Obtinuisse autem jam tunc non modo in Ravennatis episcopi, sed et in Romani pontificis ordinatione, ut expectaretur principis jussio, constat ex Anastasio, qui in Pelagio II notat eum pontificem et ordinatum absque jussione principis, eo quod Longobardi obsiderent civitatem Romanam. Hæc enim vero ferenda erant per ea tempora quibus Italia a Langobardis occupari cepta efficiebat, ut de suo jure admodum sollicitus esset imperator. Petro itaque electo, misso

A de ea re nuntio Constantinopolim, data est ordinatio ejusdem, quousque ingrauentibus circum circa Langobardis, Longinus primus exarcha curæ opportuna auctoritate missus, ipso anno 568 veniens, assensu imperatoris nomine præstito Petrus Romæ est consecratus.

¶ III. Joannis, qui Petro seniori successit, initio ad diem certam constituendis, nulla aptior, probabiliorve via haberi potest, quam in anni diebus quo obit inquisitionem incumbendo. Diem ex Agnello habemus, undecimam videlicet Januarii; annum Magni Gregorii epistole indicant. Etenim certo certius constat obisse illum indiet. 13, in cujus Febuario data habemus epistolas: 64 Joanni episcopo Squillacino, et 65 clero, ordini et plebi consistentibus Ravennæ. In hæc enim infra scripta legitur: « Vestræ antistitibus obitum cognoscentes, curæ nobis fuit visitationem destitute Ecclesie fratri et coepiscopo nostro Severo Paulino solemniter delegare, cui dedimus in mandatis ut vobis de profectionibus electionem, redditis orationibus a quoquam usurpatis, redditis. Igitur die undecima præcedentis Januarii anni 565, quo indiet. 13 correbat, Joannes defunctus fuerat. His habitis, ad tempus sedis idem ab Agnello tributum convertendus est sermo, cujus characteres facile ab exscriptoribus corrupti deprehenduntur. Anni enim non XVI, sed XIX, numerantur a 575 ad Januarium 595. Retentis itaque diebus XIX, et mense uno, assumptisque, non antequam in Januarii XIX, retrocedendo ab eorumque Joannis die undecima Januarii anni 595, eaque non computata, devenitur ad diem 23 Novembris anni prædicti 575, aptam episcoporum ordinationibus, Sabbati videlicet, cyclo solis 24, littera Dom. F. Basilica itaque D. Severi pene refici finierat, cum Joannes ordinatus, et intra mensis spatium ante anni finem, juxta præmissæ inscriptionis tenorem, est completus. Hæc autem ex secularium rerum Agnello in cujusque episcopi Vita narratarum examine manifestam lucem accipiunt.

CAPUT III.

Langobardorum in Italiam ingressus. Narses mors. Epocha regni Langobardici diversa ab epocha eorum eundem in Italiam ingredientium. Sigonius a Carulli Peregrini censura vindictus.

¶ Ad Petri Senioris ætatem hæc ab Agnello narrantur spectantia. Anno quo ille ordinatus est Venetas a Langobardis invasas et occupatas. Anno Justiniani quinti boum interitum, Tuscani armis obtentam, Ticinum obeditione cunctum, et a Longino exarcha Casarem patris montium Narsetem Romæ obtinisse. Alboinum uxoris dolo interemptum. In hæc omnia inquirendum. Ingressum Langobardorum in Italiam narrat Paulus Warnefridi e mense Aprili, ind. 4, alio die post Pascha, cujus festivitas eo anno juxta calculi rationem ipsis Kal. Aprilis subit, eumque jam a Domini incarnatione anni 568 essent evolutum. Constat hæc omnia anno 568 vulgaris epochæ a Christi sti Natiivitate convenire, quo ind. prima Pascha Kal. Aprilis celebratum est, cyclo lunæ 16, solis 17, illud Dom. A. G. Respondent etiam calculi a Rubens et Basilio initi ex epistolis Gregorii ad Constantinianum Augustam et ad Photam imperatorem. At Agnellus repugnat quod Rubens inquit Longinus videlicet ad excipiendos ac impediendos potius Langobardorum impetus priore anno in Italiam exarchum venisse. Agnellus siquidem in præcedenti Vita narrat, Longino Ravennam veniente, Narsetem ea erebent sum tertio Justiniani anno decepto a Novembri 569, et consentaneum rerum ordinem est, adveniente Longino, et Petrum episcopum ordinatum, ut in superioribus observavimus. Anno quinto Justiniani, tradit mysterio a Langobardis Tuscanam devastatam, eoque obsidione Ticinum. Annus quibus Justiniani captus est Novembri mense anni 569. Paulus Warnefridi lib. II, cap. 25 habet, Alboinum Liguriam introentem

¶ Hic versus a postremo loco in hunc restitutus est. Bacch.

indict. 3, tertio Non. Septembris, et statim, cap. 26: « Ticinensis, » inquit, « eo tempore civitas ultra tres annos obsidionem perferens se fortiter continuit, Langobardorum exercitu non procul juxta eam ab Occidentali parte se continente. Interea Alboin electis militibus invasit omnia usque ad Tusciam, præter Romam et Ravennam, vel aliqua castella, quæ erant in littore maris constructa. » Indictio tertia coepit Septembri illo cuius in Nonas Langobardi Liguriam ingressi sunt, quare Novembri proximo Justinianus imperantis annus quintus coepit, cuius Decembri anni ejusdem 569 Ticinus obsideri coepit. Obsidione autem coepit, annoque 370, currente adhuc Justiniano quinto, Alboinus usque in Tusciam excurrit, lateque regionem depopulatus est. Addit Paulus, cap. 27: « At vero Ticinensis civitas post tres annos et aliquot menses obsidionem perferens, tandem se Alboino et Langobardis obsidentibus tradidit; » et cap. 28: « Qui rex, postquam in Italia tres annos et sex menses regnavit, insidiis confugis interemptus est. » Infra vero, cap. 31, Clepham ait regnasse anno uno, et sex mensibus, et tandem, cap. 32, hæc habet: « Per hos Langobardorum duces septimo anno ab adventu Alboin, et totius gentis, spoliatis ecclesiis, sacerdotibus interfectis, civitatibus subrutis, populisque, qui more segetum exereverant, extinctis, exceptis his regionibus quas Alboin coeperat, Italia maxima ex parte capta, et a Langobardis subjugata est. » Ex his omnibus fit Ticinum circa priores menses anni 575 a Langobardis captum. Ait noster Alboinum Verone trucidatum uxoris opera, iv Kal. Julias, et consentit Paulus, qui Alboinum regnasse ait in Italia tribus annis et sex mensibus. Computantur itaque regni anni ab initiis Ticini obsessi die 29 Decembris anni 569. Verum annorum Justiniani character apud Agnellum corruptus est, et pro vi scribi debet viii, qui decurrere coeperat anno precedenti 572, Alboino extincto statim Clephis rex dicitur est, qui cum regnasset anno uno cum dimidio, obiit circa finem anni sequentis 574. Anno autem 575, quo postridie Kal. Aprilis complebatur septimus annus ab ingressu Langobardorum in Italiam, per duces Italia ipsa late devastata est, ejusque mense Junio sextadecima die Benedictus pontifex Romanus ordinatus est. Inducantur hæc ab Agnello, cum tradit, post fundamenta ecclesie (S. Severi videlicet, a Petro episcopo) posita, totam Italiam vexatione maxima exagitata fuisse, et Longinam exareatum palis in modum muri suffixis, Casaream, munisse. Itaque ante initia anni 575, Clepho regnante, fundamenta ecclesie S. Severi posita sunt, et primis 575 mensibus exierunt Langobardi, inquit noster, et transierunt Tusciam, usque Romam, et ponentes ignem, Petram pertusam incendio concremaverunt, et construxerunt prædicti Langobardi Forum Cornelii, et consummata est civitas ab eis.

II. Narsetes mortem consignat noster circa annum 574, quem Romæ obiisse tradit in palatio, nonagesimo quinto ætatis sue anno, et consonat Anastasio, qui eodem anno mortuum Narsetem dicit quo et Joannes papa obiit. De ea re plura adjici possent contra Baronii sententiam ad annum 567 et 568, at procul nimis ab instituto evagaremur. Illud tamen obiter adnotandum, quod si, cura Narses defunctus est, annum agebat nonagesimum quintum, non potuit idem esse cum eo qui militia clarus sub Mauricio vivebat. Corripo poeta Narses laudatur, qui anno 566 et sequentibus Constantinopoli degebat, diversus ab altero qui eodem tempore senior in Italia clarus habebatur. Uterque tamen pro uno acceptus est a sequentis ævi Grecis scriptoribus. Agnellus nil de Langobardis a Narsete vocatis; illud tamen ejusdem glorie minime favens, quod Romanorum inde decora deleta et divitiæ direptæ dicuntur. At de his ex occasione satis.

III. Ex dictis constare puto de duplici epochæ continuende necessitate, una quidem ab ingressu Lan-

gobardorum in Italiam, altera ab Alboini in Italia regnantis initiis, quarum prima diei secundæ Aprilis anni 568, secunda diei 29 Decembris anni 569 assignatur. Alias confuse omnia tradentur. Nec enim exempli gratia mirum, quod ea epocharum distinctione neglecta, Baronius ad annum 571 Alboini mortem referat, licet ibidem ex Pauli Diaconi testi agnoscat trucidatum illum postquam Ticinam receptum fuerat, elapsis obsidionis tribus annis, et aliquot mensibus, et regnantis Alboini tribus annis cum dimidio, ac precedenti anno Alboinum et Langobardos in Non. Septembris ind. 3 in Liguriam ingressos. Vindicandus tamen hic celeberrimus Mathematicorum lumen Carolus Sigonius, cui, ob laudatam epocharum distinctionem, diem dicit aller doctissimus scriptor Camillus Perergrinus, Baronii calculos secuti in comparatione annorum ducam Beneventanorum, a Zottono omnium primo ad Archim ejus nomine secundum, pag. 202, Sigonium is ait in Regno Italia tradentem, Ancharit regem salutatum anno 585, accipi, quoniam Paulum, laudatumque a se Langolphum prave interpretatus, Alboini annos tres cum dimidio ab anno ducentos putavit 570, qui computandi fuerant ab anno 568. At clara advenit in superioribus adductivimus de tempore quo Alboinus in Liguriam ingressus a Paulo dicitur, et Ticinensi urbe obsessa per annos tres et aliquot menses, et de Alboini morte, que acciderit Ticino occupata exactisque in regno annis tribus cum dimidio, a assensum etiam ab invito extorquere possim, ostendantque perspicue epocham regni plane diversam ab epocha ingressus Langobardorum in Italiam, et ficiantque proinde Sigonium optime Paulum interpretatum, quem iam merito cum Paulo ipso censura vitæ Perergrinus. Constat præterea Ancharit anno 591 obiisse, ex magni Gregorii epistolâ, ind. 9, quæ res illi annum sextum in regno compleverat, teneri coepit 585, ut Paulus tradiderat. Hinc rationibus innotuit initium regni ab Alboino primam suscepti, deinde retrocedendo ad postremos Decembris dies anni 569, quibus coepit est Ticinum obsidione vallari. Cum Paulus itaque probe cum magno Gregorio synchronus conveniat, non est cur a traditis per eundem recedatur. Agilulphum etiam regem creatum dicit eodem anno quo Ancharit mortuus est, mense videlicet Novembris, et in Paschate sequentis anni confirmatum. Idem ex Gregorio elicitur, qui ep. 17, lib. prim. data Decembri mense; Ancharit mortuum dicit, quod Paulus Nonis Septembris consignavit. Ipse magis Gregorius, ep. 52, lib. iii, ad Joannem Ravennensem episcopum, ind. 10, Julio mense, anno videlicet 582, Agilulphum regem Neapoli imminenter innotuit in Aroge, Aroges rex, Agilulphus, Arnolphus corrupti ibidem scripti, ut viris doctis compertum.

IV. At epochas hujusmodi omnino distinguendæ esse perspicue demonstrandum iri censeo si ratio Peregrinus inita in disponendis ducum Beneventanorum annis consideretur, quandoquidem non distinctæ regum epocha ab altera ingressus in Italiam, insensibile est, servatis annorum spatiis cuique regi a Paulo assignatis, ad annum 565, quo regnare coepit Grimoaldum Peregrinus statuit, devenire. Id, post patet ex infra scripta collatione Pauli, prout a eo intelligitur, et ejusdem, prout a Peregrino intellegi debet, confusis epochis in unam.

Statuta regni Langobardi epocha ad finem anni 569, seu initium 570, quod vult Sigonius. Statuta regni Langobardi epocha ad finem anni 568 cum primam in Italia ingressi sunt, vult Peregrinus.

Ancharit circa Aprilis anni 585 regnum capessit. Mortuus Non. Septemb. anni 590. Ancharit circa Aprilis anni 585 regnum innotuit Non. Septemb. anni 588.

Theodelinda in regem erigit Agilulphum Septembris mense ejusdem anni. Agilulphus eodem anno fit rex mense Septembris.

Agilulphus in Paschate sequentis anni 591 Mediolani confirmatur, die videlicet 15 Aprilis, cyclo lunae 5, solis 12, lit. Domin. G.

Mense Aprili confirmatur in regem a Langobardis.

Paulus Diaconus, lib. III, cap. 36.

lib. III, cap. 36.

Agilulphus post annos regni xiv mense Septembri finitio moritur anno 615.

Agilulphus post xxv annos mense Septembris finitio moritur anno 615.

Paulus, lib. IV, cap. 43.

lib. IV, cap. 43.

Adoaldus admodum puer cum Theodelinda matre eodem anno 615 statim a morte Agilulphi regnat.

Adoaldus regnare incipit cum matre eodem anno 615.

Adoaldus, cum insaniret, postquam cum matre regnaverat annis decem, ejectus est, et Arioaldus substitutus circa Octobrem anni 625, capto videlicet Adoaldi undecimo.

Adoaldus ejicitur anno 625, capto anno undecimo regni sui circa Octobrem.

Paulus, lib. IV, cap. 43, videtur annos Adoaldi decem solidos numerare, sicut et duodecim sequentes Arioaldi, nec alias chronotaxis statat cum sequentibus, max. dicendis. At calculum turbaret Honorii pontificis summi ordinatio, si ea dies 28 Septembris alliganda esset anni 526, ut contendit V. C. Papabrogibus in Conatu, etenim de ejectione Adoaldi, et Arioaldi electione exstat ejusdem pontificis epistola ad Isaacium archiepiscopus. Apud itaque Sigonius haec ad annum 625 referat, in cuius Septembris Honorius electus, seu ordinatus sit, quod evincitur ex ejusdem Honorii epistola altera ad episcopos Epiae data Idibus Decembris ind. 14. Praeter pontificis ordinatio nullo modo ad Septembrem anni 625 retrahi potest, quod oporteret, si anni regum Langobardorum numerari deberent ab anno 568.

Adoaldi undecimo.

Arioaldus itaque rex creatur circa Octobrem anni 625.

Arioaldus creatur anno 625.

Post duodecim annos completos, vel saltem mox complendos, moritur Octobri mense anni 637.

Moritur anno 637.

Paulus, lib. IV, cap. 44.

lib. IV, cap. 44.

Rothari, circa Octobris finem anni 637 regnat.

Rothari regnat anno 637.

Edictum proferi Novemb. mense anni 644.

Moritur completis annis xvi, mensibus iv sub Martii initium ad. 652.

Moritur completis annis xvi et mensibus iv sub Martii initium anni 654. Rodoaldus pena eodem tempore maritur, cum regnaverat simul cum patre annis v, dies vii. Succedit Aripertus, eodem anno.

Paulus, lib. IV, cap. 44, scribit Rotharium Codicem, quem edictum vocavit, edidisse anno septuagesimo septimo, ex quo Langobardi in Italiam venissent, currente videlicet a precedenti Aprili. Edicti characteres Peregrinus ipse profert hujusmodi: in anno regni sui, ind. 12 (legendum est procul dubio secunda), mense Novembri (producta videlicet usque ad Kal. Januarii, ut alias saepe), atque anno 77 post adventum regis Alboini. Consensit idem designari hic Novembrem anni 644. At ex precedentibus, etiam Rotharis annus captus fuisse Novembri anni precedentis 642 moreque Rotharis ad annum pertinere, 652 nam fatente Peregrino regnavit annis xvi, mensibus iv. Sigonius in definitis annis regni Rodoaldi et Ariperti a Paulo recedit, et exhibet edictum Rotharis cum characteribus Pauli Historiae

repugnantibus. Id adnotare placuit, ne partium studiis teneri videamur. Ratio dicendorum efficit ut nullo modo Rodoaldi regnum a Patris regno distingui possit; eo proinde regnante ea acciderunt quae Paulus tradit, quaeque alias videri possent evenisse post Rotharis obitum. Aliquot tamen menses post Patrem regnasse credo tum cum uxorem accepit Gondibergam, quae, adulterii accusata, Carelli monomachia absoluta est, et viro occiso, edificavit basilicam Ticiensem S. Joan. Baptiste. Itaque Rodoaldus oblitus intelligendus est circa Septembrem anni ejusdem 634.

Aripertus anno 654 circa Septembrem regnare incipit.

Haec omnia probe suis annis a Peregrino consignata; at si, confusa epocha ingressus Langobardorum in Italiam, cum altera regni, calculos adhibuisset, anno uno saltem cuncta anticipasset; etcum.

Moritur anno 661 ad finem vergente, anno regni ejus octavo currente.

Aripertus regnare cepisset mensibus postremis anno 654.

Bertaridus et Gadebertus filii succedunt eodem tempore.

Mortuus esset anno 659. Grimoaldus regnare cepisset primis mensibus anni 662.

Post annum unum menses tres a morte Ariperti, Grimoaldus dux Beneventanus regnum occupat, primis nempe mensibus anni 665.

Edictum supplevisset anno 667.

Grimoaldus anno sexto regni sui mense Julio, ind. 11 augeat edictum Rotharis, anno videlicet 668. Moritur anno 671.

Mortuus fuisse circa annum 669.

De anno quo Grimoaldus regnare cepit duplicari nequit, cum Peregrinus ipse Rotharis edictum supplementum agnoscat anno 668, ex notis inscriptis legibus Langobardorum editionis Basiliensis anni 1527, anno videlicet Grimoaldi 6, mense Julio, ind. 11.

V. Haec observare placuit, ut agnosceretur optime Paulum a Sigonio intellectum, et rite duplicem epocham constitutam, qua distinctione neglecta, ut rite constituantur anni Rotharis et Grimoaldi, de quibus dubitari nequit ob exstantes in Langobardorum legibus characteres, spatia a Paulo indicata, quibus praecedentes reges florere, amplianda sunt, a quibus tamen se haud recedere velle dixerat Peregrinus. Certe Landolphus aliter intelligi nequit quam constituta admissaque duplici epocha ubi ait: Langobardos anno 568, iud. prima Kal. Aprilis, de Pannonia egressos, secunda in Italia praedari coepisse, Italia dominatum instituisse. Haec ad ea fere quae noster ex saeculari Historia in Vita Petri Senioris narrat observare placuit. In Joannis Vita, cujus sedentis initia, et finem jam in superioribus assecuti sumus, nihil horum miscuit. Spectant tamen ad Joannis aetatem, quae infra in Vita Mariani commemoratur de Casinensi monasterio a Langobardis destructo de re nonnulla paulo infra adiciemus.

CAPUT IV.

Marinianus sedet in Romano concilio anni 596. Annus mortis Magni Gregorii. Rubens emendatus.

I. Petri Senioris et Joannis Ravennatum episcoporum aetate comperta, nunc Mariani sedentis tempora illustrari debent. Die undecima Januarii anni 596, postquam cometes diutius visus esset, ut noster tradit, ex Paulo, lib. IV, cap. 11, Joannes mortuus est. Qua die electus, sive ordinatus sit Marianus, quo obierit, quove tempore episcopatum tenuerit, sicut obique Agnellus. Huius tantum tradit, x Kal. Novembriis et vivis adhuc. Constat tamen Marianum quinta die mensis Julii episcopatum sedisse eodem anno 596, in Synodo Romae habita a Magni Gregorii, nam primus omnium episcoporum subscribit. Exstat autem haec temporis nota: c. Regnante in perpetua Domino nostro Jesu Christo temporibus plissimorum

et serenissimorum dominorum Mauriti, Tiberii et Theodosii Augustorum, ejusdem domini imperatoris. Mauriti anno tertio decimo, ind. 13, quinto die mensis Julii, Gregorius papa, etc. A die autem emortuali Joannis ad Mariniani consecrationem aliquid non modicum tempus fluxisse ex eo agnoscimus, quod bis electio variata sit, licet principis jussio haberetur ab exarcho Ravennae degente, ut ostendit Gregorii ep. 89, lib. iv, ad Andream scholasticum. In ea etenim pontifex jubente exarcho Donatum dicit archidiaconum exhibitum et ordinaretur, inde Joannem presbyterum, quorum priorem se recusasse ait consecrare, quod multa in ejus aetate reprehensibilia invenisset, alterum quia psalmodia nesciebat. Inde communi concordique suffragio Ravennates Marinianum olim in monasterio diu cura Gregorio ipso conversatum et presbyterum, elegere, qui reluctans licet ordinatus est. Igitur cum laudata epistola in Regesto immediate post synodum sit posita, consequi videtur statim ac ordinatus est in synodo sedisse, ac propterea ordinationem ejus ad priores Julii dies spectare. Quod pertinet ad ejusdem Mariniani obitum, videtur Agnellus eum consignare eodem anno, quo magni Gregorii obitus occidit, narrata enim hujus morte, immediato subdit: «igitur, ut diximus, mortuus est hic beatissimus die x. Kal. Novembris. Nisi in precedentibus de Mariniani obitu dixerat, itaque non dixerim idem significat ad, anno quo diximus. Magni Gregorii mortem eisdem pene verbis enarrat, quibus eandem Paulus, lib. xv, cap. 30, anno videlicet secundo Phoca: imp., ind. 8, sexcentesimo videlicet quinto. Verum si secundus Phoca: haec correat, cum D. Gregorius obiit, et si obiit die 12 Martii, indictio non 8, sed 7 decurabat, et Joannes Diaconus et Beda, quod merito in Paulo castigavit Baronius ad annum, 604, Mariavianus eisdem mortuus fuerit ind. 8, fluente jam a praecedenti Septembris eodem anno 604, secundo adhuc durante Phoca: anno, nec finiende nisi 25. proximi Novembris, ceteris, inquam, die 23 Octobris, quod tradit noster.

II. Rubeus, qui Mariniani obitum anno 606 ascribit, nihil habet quo mea sententia removeat, ac nec debet, nec veritati consentit, cum huic tradidisse lempus undecim, et mense unum, mortuumque, ut Agnellus habet, x. Kal. Novembris, siquidem his admissis Mariniani consecratio caderet in diem 23. Septembris, feria 6, cyclo solis currente 26, lit. Dom. Co. tribus fere mensibus post synodum Romanam, cui Marinianum subscripisse Rubeus ipse notaverat pag. 129. Praeterea constant epistolae, lib. iv, 89, Andream Scholasticum, et 98, Mariniano ipsi, quae cum data sint indict. 13, probant nullo modo ejus consecrationem ad Septembrem transferri, quo indictio 14 coepit. Remanet igitur tempora episcopatus Mariniani omnia a Rubeo supputata, et nullam causam esse qua a supra discussis recedam. Postremae Magni Gregorii iustitiae ad Marinianum sputo sanguinis laborantem, videtur ind. 6. Paucis itaque mensibus superstitem Gregorio fuisse, et ind. 8 mortuum, rationi consentaneum videtur. Sederit itaque annis novem et fere mensibus quatuor.

CAPUT V.

Lues inguinaria. Rursus de epocha Alboini. Pugna inter Francorum reges. Cassinensis monasterii destructio quando acciderit. Agilulphi regis filia a Calinico capta. Reddita inde circa tempus quo Marinianus obiit.

Plura hic complectitur Agnellus ad secularem historiam spectantia a Paulo fere desumpta, de quibus videndum est, an omnia ad Mariniani aetatem referenda sint. Lues itaque inguinaria, quae Romam prius, cum, ob eandem Pelagii extinctio, Gregorius sedere cepit, inde Italiam, Gallias, Hispanias quibus late implevit, Mariniano ordinato Ravennam, et maritima loca, inde Veronam afflixit. Sic et

Paulus Warnefridi lib. iv, cap. 45, narrata praedenti capite undecimo Joannis episcopi Ravennatis morte, ait: «Subsequentem tempore rursus Ravennam et eos qui circa oram maris erant, pestis gravissima vastavit. Sequenti quoque anno mortalitas tanta populos Veronensem attrivit. Baronius ad annum 590, de peste hujusmodi loquens, et Antharit mortem ad ejusdem anni Septembrem consignans, suam sententiam de morte Alboini anno 574 assignanda evit, cum enim constet ex Paulo post Alboinum Clotharium regnasse anno uno cum dimidio, decemque annis sub ducibus Langobardos fuisse, et tunc Antharit sex annis dominatum, si annorum summa colligatur, hinc anni xvii, menses vi, qui additi anni lxxxi, conficiunt Antharit mortuum post Paschae festum, seu Septembris mense anni 588, cum tunc Baronius ipse tradat obiisse anno praedicto 590.

Al. Post aliquot a Mariniani ordinatione annos bellum est inter Francorum reges Theodepertum et Theodoricum fratres, ac Clotharium patruem, at poster hic de precedenti certamine loquitur inter Theodepertum et Clotharium patruem, de quo Paulus, lib. iv, cap. 4, eaque occasione, ut noster, meteorum phaenomena memorat, quae appendix ad Gregorium Turonensem cap. 19 et 20, et Rhegino, lib. iii, cap. 87 et 88, comparant cum subsequenti certaminibus inter duos fratres, et patruem, quem male Paulus patrem vocat. Haec notaverat Camillus Peregrinus in Chronologia ductum Betieventanorum, quae lumen huic Agnellii loco afferunt. Altonius etiam, de Gestis Francorum lib. iii, cap. 87, post hoc bellum narrat, et refertur temporibus supputatis a anno 603, qui eum praecessit quo Marinianus obiit.

III. Celebris est doctorum scriptorum bonitas, a Paulum Warnefridi cum Leone Ostiensi, et Ostiensem ipsum cum Ostiensi componant, ubi de monasterio Casinensis per Langobardos eversione, et temporis spatio quod inter ejus desolationem et Petronacis opera factam restitutionem effluxit. Post noster, qui Paulum exscribit, Paulum secutus est, et circa postremum Mariniani annum ejus monasterii eversionem factam videtur ostendere. Verum in controversiam minime verti posse credo, Pelagii summo pontifice sedente, monasterii Casinensis monachos Romam migrasse, et apud Lateranensem monasterium obtinuisse, id enim et Leo Ostiensis in Chronico Casin., lib. p., cap. 2, et Anastasius Bibliothecarius in Pelagii Vita. Leonis haec verba sunt: «Frater Romam profecti sunt, atque ex concessione Romani pontificis Pelagii, qui tunc sedis apostolicae praerat juxta Lateranensem monasterium construxerunt, ibique per certum a triginta annos, quod Casinense monasterium destructum permansit, habitaverunt. Anastasius: «Pegientes, inquit, ex coenobio fratres Romam profecti sunt, atque ex concessione S. Pelagii papae Secundi, et Tiberii Mauriti imperatoris juxta Lateranensem patriarchium monasterium construxerunt. Camillus Peregrinus saepius adductus omnifariam prae ostendit Petronacem Casini in monasterio residisse anno 720, ex S. Willibaldi itinerario: tuque restitutum monasterium est paulo post Gregorii II papae ordinationem, qui sedere coepit anno 714. Haec clara sunt. At qui factum est ut Leo, qui loco laudato ab eversione ad restitutionem monasterii numerat annos cxxx, in praefatione Chronici Pauli sententiae adhaerere videatur, annos tantum ex computans? Breviorem etiam annorum desolationis numerum amplexi sunt Adevaldes Floriacensis de miraculis S. Benedicti, lib. i, cap. 115, et abbas Urspergensis in Chronico. Vir eruditus natus Camillus Peregrinus laudatus in serie abbatum Casinensium existimat numerum variatum non Ostiensi imputandum, sed vel Petro Diacono, vel alteri qui aliis alias numerum ex in praefatione ex Paulo Diacono substituerit. Angelus de Nuce in dissertatione ad cap. II Chronici Leonis, et Bollandus in Actis S.

id 13 Febr., pag. 695 et sequentibus, Peregrini ve-
 ligitia relegunt. Bollandus tamen serius transfert
 s. Willibaldi ad Gregorium III pontificem adventum.
 tucius firmat Gregorio II sedente monasterium re-
 arari ceptum circa annum 718, et desolationis au-
 tos retrogrediendo numerandos, quo ad annum ever-
 tonis 688, vel 689, devenitur. Leonem constanter
 mos desolationis cxxx scripsisse, uti ex contesti-
 nis locis ejusdem Clironici apparere existimat, sed

Petro Diacono, Pauli computum secuto, pro cxxx
 ubstituta ex in praefatione. Et haec quidem rito
 onstituta arbitror. At Paulus Diaconus aetate illi
 roximus a vero desolationis spatio tradendo viginti
 ere annorum parachronismo peccavit? Ita commu-
 iter creditur. Liceat tamen observare Paulum an-
 us ex qua a monasterii eversione computare, sed
 b eo tempore quo locus ille habitatione hominum
 restitui coepit, quae ejus sunt verba, lib. vi, cap. 40.
 destructio itaque monasterii et expulatio anno 689
 venerit, cujus causa fugerit monachi, at forte post
 quam alterumve annum eorum nonnulli regredien-
 es ibi habitaverint, qui demum circa annum 604
 unino abire coacti sint, quare evoluit fuerint fere
 x anni, cum Gregorii II tempore per Petronacem
 onasterium est restitutum. At, ut quod sentio fac-
 ear, his minime acquiesco, Paulus enim ipse eo
 euporis spatio intermedio agnoscit Casinū c aliquos
 mplices viros resedisse, quos adveniens Petros
 ax reperit, quare habitationis hominum nomine
 onasterium ipsum intelligit, quod eversum expul-
 umque a Langobardis, monachis indemnibus juxta
 i. Patris praedictionem, fugientibus, testatur Ma-
 us Gregorius Dial. lib. II, cap. 17: « Cujus vocem,
 equi S. pontifex, tunc Theopropus audivit, nos
 utera cernimus, qui destructum modo a Langobar-
 orum gente ejus monasterium scimus, cum his,
 quae sequuntur, ex quibus clare evincitur circa po-
 timum Pelagii pontificis annum monasterium ever-
 uo fuisse.

IV. Quae sequuntur de Agilulphi regis filia a Gal-
 lino exarcho belli inducias rumpente Parmae capta,
 lavenamque abducta, Sigonius refert ad annum
 601. Paulus, lib. iv, cap. 21, ait: « His diebus capta
 st filia regis Agilulphi, cum viro suo Godeschalco
 omine de civitate Parmensi ab exercitu Gallinici
 alicii, et ad urbem Ravennatum sunt deducti. »
 remonari ob id, Mantuam, Pataviumque, et alia
 oca expugnata, narrat cap. 29, quod noster ad Phocae
 nitia spectare innuit, dum adhuc in vivis agerent
 s. Gregorius et Marinianus. Smaragdus exarchatu
 hierat anno 597, succedente Gallinico, quo ejecto,
 t noster habet, seu revocato ab Augusto ob teme-
 rarium facinus quo Langobardos importune excita-
 erat, ut sentit Sigonius, Smaragdus denuo exarchus
 flocus est. Sub eo, defuncto magno Gregorio, eo-
 lemque mense quo Marinius obiit, filia regi red-
 ita est, induciaeque in proximum Aprilem factae
 unt. Id ex Paulo constat, qui lib. iv, cap. 29, haec
 abet: « Reddita est filia regis a Smaragdo, et facta
 st pax mense 10 (Novembrem intelligo) usque ad
 alend. Aprilis, indict. 8. Pax haec, seu induciae, ad
 v. regnum anni 604 spectant.

CAPUT VI.

Joannis ejus nominis duo. Utriusque episcopi anni.
 Agnellus ex Paulo suppletur. Saecularia Agnello
 narrata dependuntur.

I. Occurrunt post Marinianum Ravennates epi-
 copi duo ejusdem nominis, quos proinde Rubens in
 nam confundendi sensit. Nil tamen eorum quae Ru-
 sum innoxerunt me ab illis distinguendis retrahit.
 lures ejusdem nominis in unum abli conflatos fa-
 ile credam, unum in plures distinctum difficilius.
 Agnellus unum ab altero distinguit, et, utriusque se-
 lie tempus certis annis, mensibus et diebus definit;
 uereditio est id ex arbitrio factum, hic, a scriptore,
 ai alias tempora hujusmodi silet. In Vita secundi

A Joannis tempora quidem confundit, et pleraque, quae
 prioris aetate consignanda fuissent, referi, at id eius
 momenti non est, ut a sententia sua recedendum, cum
 chronologiam in his passim negligat, nec hic tantum
 sed alibi saepe in unius Vita narret, quae ad alterum
 episcopi vitam spectant.

II. Prioris itaque Joannis sedes durasse dicitur
 annis v, mens. x, diebus xviii. Is autem cum ordi-
 nari non potuerit nisi circa initia anni 615, cum
 Marinianum obiisse, statuerimus die 25 Octobris
 praecedentis anni 604, mortuus itaque fuerit circa
 Septembrem anni 610. Alter sedisse dicitur anni
 xviii, mens. vi, dieb. viii, quare circa Julium delun-
 etas credi potest anni 629 vel 630. Carolus Sig-
 onius dissentit, dum Joannem alterum prioris succes-
 sisse tradit anno 618, de Regno Italiae lib. II, at ab
 Agnelli sensu mihi recedere nefas est, ab quo, ut
 quoris testis suffragio, cum Sigonius ipse, in alio-
 rum episcoporum Ravennae temporibus designandis
 saepius labatur.

III. Ut autem quae in posterioris Joannis vita nar-
 rantur ad calculos revocemus, illud primo animae
 vertendum, quod hic relata paucis mutatis a Paulo
 Warnefridi descripsit Agnellus, quae tamen, duplici
 leco ab Amanuensi sunt detruncata, quaeque ex Pauli
 lib. iv, cap. 37, suppleri debent. Prior locus est, ubi
 narrantur nonnulla ad Phocae imperium, assecuti
 avum spectantia, deest enim annorum quibus re-
 gnavit numerus, ac proinde ita sanari debet: « Igitur,
 ut diximus, Phocas, exstincto Mauricio, ejusque
 filii, Romanorum invadens regnum, per octo annorum
 curricula principatum tenuit. » Secundus locus
 mutilatus est, ubi narratis Prasinorum et Veneto-
 rum tumultibus, deest, quod rem a re, et Persae a
 Prasini et Venetis distinguit. In hunc itaque mo-
 dum suppletis ex Paulo quae desunt verba, integer
 sensus restitui debet: « Interea exagitatum est bel-
 lum in Orientis partibus et Aegyptiorum, Prasini et
 Veneti inter se civili certamine gravissimae strages
 mactantes, se mutua caede prosternunt. Persae quo-
 que adversus rompublicam gravissima bella gerentes,
 multas Romanorum provincias, etiam ipsam
 Hierosolymam, etc. »

IV. Agnello suppleto, videndum est eodem narrata
 convenienter tempore prioris an secundi Joannis
 episcopi Paulus, narrata s. Gregorii morte, et quod
 ejusdem anni aetate, mense Julio, Adonillus in praesentia
 Agilulphi patris Mediolani in Circo rex est
 salutat, ipsique regis Theudeberti filia desponsata,
 pax cum Franchis firmata est, et caeteris minime
 multis adjectis subiungit: « Sequenti denique mense
 Novembris rex Agilulphus pacem fecit cum Smaragdo
 patricio in annum unum, accipiens a Romanis
 quoddecim milia solidorum. » At si, quod supra ob-
 servatum est Novembri 604 induciae factae sunt in
 proximum Pascha, vel paulo post, eadem prorogatae
 sunt in annum unum, vel haec posteriores induciae
 pacta pecunia Novemb. sequenti anni 605 factae sunt.
 Hoc posterius fortassis verius, nam anno sequenti
 post inducias, videlicet ad Pascha proximum, balneum
 regis, et tibus vetris a Langobardis invasus est. Verum
 Aprilis Maioque subsecuto iterum pax est sancita inter
 Langobardos et Romanos ad tres annos annos.
 Haec porro ad prioris Joannis aetatem pertinent.
 Joannis Consini, in Neapolim irruptio spectat ad He-
 raelii tempora, Lucem his afferet Anastasius, qui in
 Vita Deusdedit pontificis haec habet: « Eodem tem-
 pore veniens Eleutherius patricius et cubicularius
 Ravennam, occidit omnes, qui in nece Joannis exar-
 chi et iudicis alii ex iudicibus reipublicae fuerant
 amici. Ille venit Romam, et susceptus est a sanctis-
 simo Deusdedit papa optime [atque optimo] qui egres-
 sus de Roma venit Neapolim, quae tenebatur a Joanne
 Composino [seu Consipio] infanta [Porte aetata],
 qui Eleutherius patricius pugnando [in]gressus est
 Neapolim, et interfecit tyrannum, reversusque est
 Ravennam, et data roga militibus, pax facta est in

jota Italia.) Rursus in Vita Bonifacii : « Eodem tempore ante dies ordinationis ejus Eleutherius patriarchus et annuchus exarchus, intrata assumpsit regnum, et veniente eo ad civitatem Romanam in castris quod dicitur Luceolis, ibidem a militibus Ravennaticis interfectus est, cujus caput ductum est Constantinopolim ad piissimum principem. » Probabiliores calculi deusdedit initia ad primos Januarii dies anni 616, Bonifacii V ordinationem ad Aprilem anni 620, referunt. Sequitur ex his necem Joannis exarchii patratam anno 615, Eleutherium anno sequenti 616 Ravennam in Joannis occisores animadvertisse, inde post aliquot menses Roma Neapolim visse, ubi Joannis Consini tyrannidem exstinxit; tandem ante Aprilem anni 620, eundem ad Castrum Luceolos exstinctum. Pertinent itaque hæc omnia ad posterioris Joannis ætatem. Quæ sequuntur apud Paulum et Agnellum manifeste ad prioris tempora spectant, imo nonnulla Gregorio, et Mariniano superstitibus acta sunt, uti Mauricli Illorumque ejus progenia, initiaque Phocæ. Illud notandum est eidem Bonifacii triphui, quod statutum fuerit Ecclesiam Romanam tanquam omnium Ecclesiarum caput honorandam, et obtentum quod vetus Romanorum Pantheon ad honorem B. Virginis et omnium martyrum

Deo dicaretur; constat tamen ex Anastasio, primo sub Bonifacio III autem fuisse, secundum Bonifacio IV concessum. Reliqua facile suis temporibus assignantur. Unum est quod ignoro cui anno consignandum sit, Joannis scilicet posterioris ineliam Crinus, quod scilicet « civitatem Classis ab hostiis populo ope multa Ecclesie tribus vicibus emerit, et non solum civitatem, sed et habitantes in ea, cum suburbanis suis omnibus, et factum suum redemerit. » Rubeus a Saracenorum incursionibus urbem liberatam ait, at eo tempore nondum Saraceni Ravennam fitura atigerant. Tributum potius Langobardis solum rerum Ecclesie opibus erogatis, cum aliunde notum sit gentem illam pecunia placari solitam, ut ostendunt Gregorii Magni epistolæ phres, et constet non modo ab exarcho solum ingentem auri vim, sed et pro exercitu Ravennæ degente sacellarios existisse, qui expensis extra ordinem præstandis paratam servabant pecuniam. Vide Gregorii epist. 34, ind. 15. Redemptam itaque arbitror, quod aiunt, vexationem Ecclesie pecuniis tribus vicibus, cum res et salus civium in discrimine essent, opera Joannis episcopi, comparandi ob id cum Magno Gregorio, summaque laude dignissimi.

VITA PETRI SENIORIS.

CAPUT PRIMUM.

Basilica S. Severi reparari coepit. Petrus Romæ ordinatus, Ordinato Ravennates cum acclamationibus obviam veniunt.

Petrus Senior XXVIII. Iste grandævus tetate fuit. Senior sensu, et corpore, capite [capitis] canitia decoratus, sanctam et mansuetam vitam duxit. Vere Petrus, quia supra firmam petram templum corporis sui edificavit. Temporibus Symmachi prope Romanam in concilio sedit, et fundavitque ecclesiam B. Severi confessoris Christi in regione quæ vocatur Vico Salutaris. Iste secunda indictione consecratus est Romæ absque jejuniis xv. Kal. Octobris, et repositus in pace cum nimia alacritate cives Ravennates eum susceperunt. Classis vero occurrit ei obviam ad Nonum. Tunc omnes lætantes dicebant laudes: Deus te nobis dedim, Divinitas te conservet. Tunc pueri ante eum cum laudibus præbant, ut non solum majores essent amabiles, sed etiam et pusilli.

CAPUT II.

Langobardorum in Italiam ingressus. Ticinum obsesum. Theodorici statua quæ Ravennæ fuerat describitur. A Carolo Magno Aquisgravae asportatur.

Eo anno occupata Venetia a Langobardis est, et invasa, absque bello expulsi sunt. Anno quinto Justiniani M imperatoris pestilentia hominum et interitus ubique fuit; post vero depredata a Langobardis Thracia, obsederunt Ticinum, quæ civitas Pavia dicitur, ubi Theodorici palatium stuxit, et ejus imaginem sedentem super equum in tribunalis cameris tessellis ornatis bene conspexi. Hic autem similis fuit in isto

palatio, quod ipse edificavit in tribunale triclinii, quod vocatur ad mare super portam, et in fronte regie, quæ dicitur ad Caleli istius civitatis, ubi prima porta palatii fuit in loco qui vocatur Sirestum, ubi ecclesia Salvatoris esse videtur. In pinaculo ipsius loci fuit Theodorici effigies, mitre tessellis ornata, dextera manu lanceam tenentis [tenens], sinistra clypeum; lorica indutus. Circa clypeum Roma tessellis ornata astabat eum hasta et galea, unde vero telum tenens fuit, Ravenna tessellis tetra pedem dexterum super mare, sinistram super terram ad regem properans. Misera? undique ludiam passa. Cives ipse se maximo zelo in aspectu ipsorum pyramis tetragonis lapidibus, et bisalis in altitudinem quasi cubitorum sex. Desuper autem equus ex ære auro fulvo perfusus, ascensorque ejus Theodoricus rex scutum sinistro gerbat humero, dextero vero brachio erecto lanceam tenens. Ex naribus vero equi patulis, et ore volucres exhibant, in alvoque ejus nidus edificabant. Quis enim talem videre potuit, qualis ille? Qui non crederet Francie iter, et eum aspiciet. Alii aiunt quod supradictus equus pro amore Zenonis imperatoris factus fuisset; qui Zeno natione Isauricus, et pro nimia alacritate [velocitate] pedum eum Leo imperator generum sumpsit, et maximum apud imperatorem honorem accepit. Hic vero patellas geniculorum non habuit, et sic currebat fortiter, ut arripere cursu quadrigas pedibus jungeret. Post mortem vero filii sui, qui avo Leoni successerat in regno, hic Zeno imperator factus est. Sexdecim annis genibus imperavit. Pro isto equus ille præstantissimus et

Not. marg., Fundavit ecclesiam B. Severi circa ann. 518, BACCH.

Not. marg., (sed morte sibi interveniente reliquit)

in civitate dudum Classis.

c Hic desunt nonnulla. BACCH.

ere factas auro ornatus est; sed Theodoricus suo nomine degravavit; et nunc pene anni xxxviii. cum Karolus rex Francorum omnia subjugasset regna, et Romanorum percepisset a Leone III. papa imperium, postquam ad corpus beati Petri sacramentum præbuit, revertens in Franciam, Ravennam ingressus, videns pulcherrimam imaginem, quam nusquam similem, ut ipse testatus est, vidit, in Franciam deportare fecit, atque in suo eam firmavit palatio qui Aquigranis vocatur.

CAPUT III.

Italia vastatur. Ravenna trepidatum. Narces delato Romanorum decore moritur.

Redeamus ad antiquam historiam, quæ in tempore istius Petri pontificis, ut aiunt quidam, facta. Eo namque tempore post fundamentum ecclesie positum, tota Italia vexatione maxima exagitata est. Tunc illis temporibus in Caesarea juxta Ravennam a Longino præfecto palocopiam [Al., palorum copia] in modum muri propter metum gentis exstructa est; deinde paulatim Romanus defecti senatus, et post Romanorum libertas cum triumpho sublata est. A Basilio namque tempore consulatum agonis usque ad Narsetem patricium provinciales Romani usque ad nihilum redacti sunt. Post hæc vero exierunt Langobardi, et transierunt Tusciam usque ad Romam, et ponentes ignem petram portusam incendio concremaverunt. Et construxerunt prædicti Langobardi Forum Cornelii, et consummata est civitas ab eis. In diebus illis excitata est gens Avarorum, in Pannonia deveniunt; Narsisque patricius obiit Romæ, postquam gessit multas victorias in Italia cum denudatione omnium Romanorum, Italice in palatio quievit; nonagesimo quinto vite sue anno mortuus est.

CAPUT IV.

Alboini obruncatio Rosmunda uxoris opera. Rosmunda Ravennæ a Longino cum honore recipitur. Ibidem ex veneno moritur. Patri. episcopi mors at sepulcrum.

igitur, imperante Justino II, anno 6., nepote Justiniani, Alboinus, rex Langobardorum, a suis occisus est in palatio suo jussu uxoris sue Rosmunde, iv. Kal. Julias. Causam vero interfectionis sue, quam scimus, non præmittam, sed alacriter in medio proferam, ut caveatis. Quadam vero die, dum lætus duoceret prandii horam, et cibus regius sibi allatus fuisset, et crapula vini subsecuta esset, inter cætera pocula jussit deferri caput soceri sui, Rosmundæ patris; quod adductum jussit eum impleri baccho usque ad summum, et sic eum totum ebibit. Biberunt omnes simul vino lactificati. Tunc præcepit rex pincernæ implere caput usque ad summum, et Rosmundæ uxori suæ dari; quod caput erat ex apro ligatum optimo, margaritisque et diversis pretiosissimis gemmis infixum. Quo porrecto, ait rex: Bibe totum. Illa mox, ut accepit, ingemuit, sed fronte serena dixit: Jussa Domini mei alacriter expleam. Postquam bibit reddidit

A pincernæ, dolorem geminavit in corde, duritiam in pectore servans. Non vagamus per multa, interfectionem prodamus. Vir autem in illis diebus in ipso erat, regis palatio fortis nomine Helmegeis, qui veteraria regina concubitu fruebatur, quem regina accersitum hortabatur ut regem exstingueret. Cujus ille renuens voluntati, dixit, absit me, ut manum meam contra dominum meum regem levem. Tu es quia vir fortissimus est, et non queo eum superare. Et illa: Quamvis non facias, nesciat quis. Et ille: Certe nunquam hic sermo de ore meo egrediatur. Alium adhibe interfectorem; ego non facio. Quando hoc facere voluisti, non debuisti [te] cum eo sociari [sociare], sed postquam regina effecta es, fidem serva. Tunc recepit se foribundam in cubiculum suum, et cogitare cepit quomodo maritum posset exstinguere. Quo excogitato consilio vocavit veterariam suam, et ait ad eam: Jura mihi quod non prodas me, neque denudes consilium meum, et quæcunque dixerò tibi, facito. Postquam pollicita est, ut audistis, ait regina: Animus meus quotidie tecum expugnat in amore istius juvenis, qui tecum concubuit. Pone ei decretum in occultum locum, quando tecum dormire debet, et libito ei: Repente fruito [fruere] concubitu, quia festinans ego non possum morari, et induam ego vestimenta tua posita in abdito, ut non cognoscar. Quocumque die ille cum vellet cum veteraria dormire, sicut solitus erat, illa monita dixit: Nisi veneris illa et illa hora in tale abdito loco non possumus amplexibus constringi, quia frequenter vocata non possum ab aspectu reginæ abesse. Ille autem consentiens, Sic fiat, inquit. Fecit illa ut ammonita fuerat, et omnia verba hæc retulit reginæ. Hora autem facta tenebrosa induit se Rosmunda vestimenta mancipis suæ, et stans in loco ubi constaminanda iniquitas fieri deberet, tunc ille veniens, cum cepisset obscari, subita et levi voce dixit ad eum: Hora est jam, revertar ad dominam meam, ne forte quæsitæ tribulatio mihi accrescat. Tunc ille mansit cum ea in eodem loco; illa se prosternente: post quod expleto scelere dixit ad eum: Quis ego sum? Ille inquit: Veteraria reginæ. Cui illa subjunxit: Nunquid non Rosmunda regina ego sum? Nonne dixi tibi, quod sponte facere voluisti, cogam invite? Ille vero cum agnovisset quia regina esset, cepit plorare et dicere: Heu mihi, ut quid induxisti super me hoc peccatum? Quare sine omni occidisti me gladio? Quis horam regis aliquando maculavit, aut reginam oppressit, sicut ego miser? Tunc illa consolatoria cepit verba proferre et dicere: Tace; hæc ad salutem facta sunt; tamen talis inter te et Albuinum regem lis nata [Cod., miscuata, Bacch.] est, ut tu illum punieris, aut ille suo te gladio truneabit. Antequam hæc divulgata sint primis irruerit in eum, et cum dies fuerit aptus militiam ad te; tu vero veni ad locum paratum, interfice eum. Die vero quadam paratum regale prandium jucundatus est rex protelante convivio, et bibit tantum vinum, quantum nunquam plurimo diberat tempore, hor-

tante amore sua. Et postquam se in strato suo recepit, Rosmunda ingressa, cepit capitis regis capillos, huc illic dividere, et cutem unguibus atrectare, quasi pro delectamento ei fuisset. Qui subito somno arreptus, vino compertus, tetigit bis et ter, ut probaret forte non [num] sopore gravi depressus esset, et quasi vocare sceleris sui socium, ut citius veniret. Tunc illa abstulit gladium ancipitem, qui erat ad caput ejus quo utebatur lateris regis, quem spatha vocant, et alligavit juxta capitalia leoni fortiter cum ipso loro quo regi praecingebatur humbos, qui in ipsa infixus erat vagina. Interfector vero cum venisset, volens a tali evadere scelere, ut in eum manum non mitteret, illa contra exprobrabat enim; si proferas quod infirmus sis viribus, et non valeas eum interimere, ego meam manum extendam. Dic tantum quod inbecillus sis virtute, modo conspicias quid fragilis facias sexus. Hæc contentio inter eos pene adcrevit hinc inde, cumque molesta ei esset, et vim faciente ut regem occideret, subjunxit, dicens: Gladium [gladius] ejus quem expavescis maxime involutas et fortiter hævatus est. Et ille: Tu nosti quia vir præliator es, et fortis viribus [est], et validissimus manibus. Multa visit bella, plurimos subjugavit, inimicorum castra prostravit, depopulatisque hostibus, alterius oppida termino suo junxit. Et qui hæc sine alterius motu omnia quassavit, quomodo eum solus ego possum junquare? At illa cum tristitia dixit illi: Nustum mihi impingere crimen aliquod potes; recordare scelus quod fecisti, quia si nudatus fuerit, morieris: nonne enim propter regem me diligit. Si hoc quis sceleris factus, occidite interficere te faciam. Ad hæc verba ille aporiat, ingressus est cubiculum ubi rex ex parte viuo digesto jacebat, et accessit in stratum regis, eduxit gladium, ut interficeret eum. Ille vero sentiens, vigilans [evigilans], de somno surrexit. Voluit gladium evaginare, quod non valuit, quia colligatus uxoris manibus fortiter fuerat. Tunc accipiens scabellum, ubi pedes ponere solitus erat, pro scuto usus est, seque modice defendit, vociferansque, nullus erat qui audiret, eo quod jussu uxoris suæ, quasi regis quies, omnes januæ palatii clausæ erant. Superatusque rex interfectus est. Volverunt Langobardi hunc interimere homicidam, et reginam cum eo, sed notum consilium, venit Veronam donec furor populi conquiesceret. Sed junctantes fortiter Langobardi contra eam, depopulato palatio, cum multitudine Gebedorum, et Langobardorum mense Augusto Ravennam venit, et honorifica a Longino præfecto suscepta est cum omni ope regia. Post aliquantos autem dies misit ad eam præfatus, dicens: si charitati meæ copulata fuerit, et si lateri meo adherere voluerit, et connubio se junxerit, amplius erit [post] quam modo regina est. Nonne ei melius est, ut regnum et principatum totius Italiae teneat, quam hoc perdat, et regnum amittat? Illa autem mandavit ei, dicens: Si ille vult, infra paucos dies fieri potest. Die vero quadam dum balneum

Not. marg., Ammonitiones auctoris.

A parari jussisset, et vir qui maritum occiderat dancrum ingrederetur, postquam egressus de balneo, in ipso fervore corporis, quo calor obsederat, attulit Rosmunda calicem, potione plenum, quasi ad regis opus; erat enim veneno mixta. Tunc ille sumens de manu ejus vasculum, cepit bibere. At ubi intellegens potum esse mortis, submovit ori suo poculum, et dedit reginæ dicens: bibe et tu mecum. Illa vero noluit, evaginatoque gladio stetit super eam, et dixit: Si non biberis de hoc, te percuciam. Volens, nolens, bibit, et ea hora mortui sunt. Tunc Longinus præfectus abstulit omnes Langobardorum thesauros, et cunctas opes regias, quas Rosmunda de Langobardorum regno attulerat, una eum Rosmunda et Alboini regis filia ad Justinum Imperatorem Constantinopolim transmisit; et gavissus est imperator, et auxit præfecto plurimam. Ideoque vixi quicunque conjugati estis, blandite uxores vestras, ne injuria patiamini quam hic. Mitigate illarum furias, et litigium vos silete. Sunt qui dicunt: Quod ego præcepere erit stabile, quod tu dixeris non fiet. Si inflammaveris, in teipsum vertes. Nullam inde habere curam. Non tibi credere potero, quod talem non gestasses calicem, sed propter turpitudinem et veritatem condiam tacuisti, et ab alio verecundabaris. Profer statim: Illa uxor mea, pro qua me derides, unde unde subsannas, non daturum meos cupit domui, bene res meas servat, dispositio ejus placet illi. Aliter non potes dicere, nisi verbis pacatis. Quod non si audierit conjux, inflammatus, diuque fatigans maritus aporiat, hæc illic vagans conjugis ubi dicit. Istæ, qui obtinuit regnum, qui attraxit inimicos, qui prælia vigat, qui urbes depopulavit, qui sanguinem effudit, qui civitates evertit, qui hostes humilia, videte quomodo blande interfectus est, et plerique corpus percussum est? Quis vir in malum potest habere consilium pestiferum, quomodo iste intelligens sensus? Sunt enim nonnulli qui etiam amicum vel proximum, sine conjugis voluntate in eam non recepit domum, quia uxor super virum præmatum tenet; volentes, nolentes, mulieris voluntati obtemperant. In crimine considerate Ægyptiam, in falsitate Jezabel, in seditione Dattia, in morte Jael, in aspernantia viri Vasthi, in hilaritate Herodiadem, in furore Sannanitem, in ira ancillam principis ostiarum. Hoc vobis dico, quia multos tales invenimus, et maxime derisimus, et dolimus, fratres homines sumus, sicut fœnum decidimus, sed si possumus, antequam veniat mors, nulla in vobis mala sint fama, quia et sic docuerunt S. predicatores vestri, et hoc vult ipsis magnus Petrus pontifex, sub cujus temporibus hæc peracta sunt. Mortuus est autem in sepulchro bona die xvi Kal. Septembris, et sepultus est, ut essent quidam, in ardua B. Probi confessoris, in civitate dudum Classis. In arca magna saxea ibidem positus fuit juxta ecclesiam B. Euphemie, quam vocatur ad Mare, quam Maximianus pontifex tessellis variis mire ornavit, quæ nunc demolita est. Exiit

ipsa arca evulsa est, et in alio loco posita. Sedit ann. **VIII. mens. II. dieb. XIX.** **OBSERVATIONES** AD VITAM PETRI SENIORIS.

Oratio Petri Senioris absque jejunio. Statue Theodorico posita. Venetiarum nomine quid veniat. Historia Alhoini occisi in nonnullis diversa a Paulo narrata.

I. Notavimus supra ordinationem Petri, quæ Agnello absque jejunio facta dicitur; intelligi debere factam ante septimi mensis terminem jejunium. Dnos Ordines Romanos, post Marinum, Meandrum et alios, publici juris fecit noster celeberrimus Mabillonius ad sacras ordinationes spectantes, in quibus plura ad materiam pertinentia contineri ait idem harum rerum optimus judex. In priori autem notabile est episcoporum ordinationem ad diem Dominicam referri per eam; et alia vero die, quod est Dominica, etc. in secundo petrahi ad noctem præcedentem, etiam extra inferiorum ordinarum tempora, per eam; Episcopi autem omni tempore benedicantur, nunc vero mos est ut nocturno tempore benedicantur. Ex his nescio an bene argui debeat posteriorem Ordinem, priori reordinationem esse, an potius diversitate actum in ordinationibus episcoporum, servata traditione, de qua Leo Magnus, ut Sabbati vesperi, quod lucebat in prima Sabbati, vel ipso Dominico die, ordinationes fierent. Constat saltem Leonis etiam tempore episcoporum ordinationes nocte, quæ Dominicam diem præcedit, factas. Jejunii Sabbati, quod in Ecclesia Romana antiquissimum fuisse aliunde constat, rationem habendam in ordinationibus Leo ipse ostendit epiat. 12 editionis Quasnellianæ, loco a Mabillonio laudato in commentario, cap. 16. Verum hoc in primis ad cæterorum ordinationes referendum deo, quæ jejuniorum temporibus fiebant, episcopos ordinationes, vel vesperi Sabbati, vel mane sequentis Dominice, etiam cum Sabbato minime jejunabant. Id obtinuisse certe Petri hujus temporibus, hic Agnelli locis ostendit.

II. Statuas Theodorico regi Ticini et Ravennæ positas, postea laudat, narratque quæ de Zenone imperatore vulgo ferebantur, cui primum Rayenna statuas æquestris honor tributus sit. Suidas Leonis, qui Maroiano successit, tempore, ait Indacum quemdam flouisse ea pedum pernitate pollentem, quæ brevissimo horarum spatio longiorem viam cursu metebatur ab eo præcipiti, ut per abrupta montium citissimè ascenderet, descenderetque. Inde ortum puto vulgarem rumorem, quod ipsum Zenoni laudaretur, quem propterea sibi generum assumperit. Leocuitius genicularum patella (ut ait noster) dees-

sent. Lepida sane cursus velocissimi ratio, quam cum risu ineptiores etiam ossologi admittunt, quæ doquidem si ossa illa desint, cursu ineptus homo efficiatur. Ablatam a Carolo Magno Ravennatem, statuas, postquam iste Roma a Leone III pontifice novus imperator inauguratus fuerat, ante ambos xxxviii quam hæc scriberentur, adjicit hic, ex quibus Agnelli scribentis tempora observari in præmissis ad carmina operi toti præfixa.

III. Quod ait de Venetia a Langobardis occupata et invasa, intelligendum est non de inclita Venetorum urbe, sed de Venetorum regione. Id aliunde quam ex Paulo Warnefrido Agnellus haud accipit. Is autem, lib. II, cap. 14; Igitur, inquit, Alboini Vincentiam, Veronamque, et reliquas Veneticas civitates, exceptis Patavio et Monsileis, et Mantua cepit. Venetia enim non solum in parvis insulis, quas nunc Venetias dicimus, constat; sed ejus terminus a Paannoniæ finibus, neque ad Adduam fluvium protelatur. Probatur hoc annalibus libris, in quibus Pergamus civitas esse legitur Venetiarum. Nam, et de lacu Benaco in historiis ita legitur: Benacus lacus Venetiarum, de quo Mancius fluvius egreditur, Venetiæ igitur nomine regio, non urbs, intelligitur. Hæc autem in æstuaris posita facilis quam Patavium, et Monsilex, ac Mantua, primum Langobardorum impetum sustinere potuit. Quod sequitur: Absque bello expulsi sunt, in nullo modo historia congruit, nisi aptetur regionis Venetæ urbibus illis, quæ a Langobardorum incuribus liberæ a Paulo dicuntur.

IV. De Alboino uxoris deo necato historiam narrat noster diversam nonnulli ab ea quam Paulus memoriam commendavit, lib. II, cap. 28, ubi narratur Rosmundam de rege opprimendo consilium inmissa cum Helmige regis schilpore, seu armigerò, qui auctor fuit ut Rosmundam adam. Perideum virum ferrem huic facinori patrandò adhiberet. Id cum regina curasset, adjicitur Perideum negasse se tantum nefas admissurum, quare illa furtim vestiarie loco cum Perideo concubuit, eumque per id ad necem regis patrandam adegit. Hinc Paulus ipse iradit Helmingem se uti Rosmundæ marito egisse, usque dum uterque Ravennæ veneno sumpto occuberit. Omnia noster de Helmige narrat, nec de Perideo habet quidpiam; et sane mirum si Perideus, qui cum regina concubuerat, quique facinus ingens ob id patrat, patienter toleravit ut sibi Helmiges preferretur. Illud ea in re mihi certum est facti hujus historiam aliunde, quam a Paulo Agnello descriptam, quæ etiam Alboini necem certo die consignat, videlicet Kal. Julias, et Rosmundam cum Helmige Rayennam appellisse tradit Augusto mense, quod Paulus silet, licet stabilendo tempore quo primum Alboianus regnare cepit admodum inserviat.

VITA JOANNIS ROMANI.

CAPUT UNICUM.

Joannis Patria. Basilica S. Severi finita, ac S. Severi corpus translatum. Ejusdem obitus. Sepulcrum et epitaphium ad oratorium SS. Marci, Marcellini et Feliciani.

Joannes Romanus XXIX. Joannes gratia Dei interpretatur. Iste non de ovibus istis, sed Romana fuit natione. Hic mediocri statura, nec satis longam habuit, nec brevem tenuit. Optimus corpore, nec macilentus, nec nullum pinguis Crispum [Crispus] capillis capitis, crinitis mixtis. Post B. Petri amissionem, opus incostitutum, quod reliquerat, id

est ecclesiam B. Severi confessoris iste consummavit, et usque ad effectum perduxit, et corpus B. Severi confessoris in medio dedicavit templo, mira magnitudine visibus ornavit. Sublatum est ab eo sanctum corpus de monasterio sancti Rophili, quod ad ipsius ecclesie latus suffultum est virorum parte, et in media ecclesia collocavit. Temporibusque istius mense Januario apparuit stella cometae, et vesperere, et in ipso mense prædictus defunctus est pontifex, et sydus recessit. Iste, ut dixi, Roma natus, ab ipsa sede, hic missus doctrinam apostoli instanter prædicabat, et ut omnes a peccato se averterent.

Postquam autem obiit hic beatissimus Joannes die 11 mensis Januarii, sepultus est in ecclesia B. Apollinaris civitatis Classis extra muros in monasterio SS. Marti, Marcelli et Felice, quod ipse a fundamentis edificavit, et tessellis decoravit, et omnia consummavit; et super valvas dicti monasterii versus metricos invenietis, continentes ita:

Inclita præfulgent sanctorum limina templi
 Marci Marcelli, Feliceque simul.
 Pontifex hos Romæ crevit, hæc martyr habetur,
 Florum Gregorius dat papa reliquias;
 Quos petit antistes meritis, animoque Joannes
 Parvum pro summis reddere dona, parat
 Oraculum statuit tanta virtute repletus.
 Cujus ab auspiciis gratia constat (Rub., et exstat,
 | opus.
 Qui his septemdo sacri fademat's anno
 Tractat vigilis, quo regit Ecclesiam?
 Hanc quoque regem venerandi (reverendi) colmi-
 nis arcem
 Flixit, et eventum traxit ad arbitrium.
 Miracula subito, suspendens arte cacumina,
 Inflexum reparat, parte ab utraque latus.
 Additur his meritis felix Smaragdus in ævum,
 Cujus in his titulis participatur opus.
 Sedis annos XVI, mens. 1, dies XIX.

OBSERVATIONES

AD VITAM JOANNIS ROMANI.

De Pallii usu nonnulla. Mappulae quid? Andreas, ad quem, S. Gregorii epistola, minime episcopus. Monachi Ravennae frequentes. Apocrisarius Romanae sedis. Ravennae. Joannes episcopus vindicatur a nimia schismatis, contra Rubicum, Blondum, Sigonium. Annus, quo ades SS. Marci, Marcelli et Felice consecrata est.

I. Plura sunt quae Joannis hujus nomen celebre effecere, quae omnia diligenter et præclare collegit Rubens. Mirum fere omnia Agnello omissa. Nil is de necessitudine, nil de quaestionibus super Pallii usum, quae cum inter et Magnum Gregorium intercessere. De hac re nonnulla in dissertatione de ecclesiastica hierarchia Orig., et supra in Vita Joannis Angeloptis et Maximiani; at plura ex professo in prefatione. Id omne ex Regesto epistolarum S. Gregorii discitur, unde recentiores scribendi materiam sumpsere de usu pallii, prout quisque eorum causam semel electam patrocinari voluit. Itad ego crediderim, quod cum Joannis et Mariniani pietas satis comperta sit ex ipsis D. Gregorii litteris, et Mariniani cum maxime, quem idem S. pontifex ex monacho invitum Ravennatim Ecclesiae praefecit, quandoquidem et cum eo quaestio eadem viguit, facile existimo verè a praedecessoribus episcopis pallium adhibitum in Litanis, seu cum ad Ravennae ecclesias clero populoque sociati procederent orationis causa, unde religione ea ducti, qua quisque honestus vir sui muneris decora tuetur, conati sint, quantum quidem licebat, pallii laudatum usum retinere. S. Gregorius autem, qui difficillimis licet temporibus Romanae Ecclesiae supremam auctoritatem tuebatur, et id agebat, ut una ecclesiastica disciplina regula per totum orbem vigeret, nec in scriptis ejus rei asserenda documenta inveniebatur, monebatur autem id nequaquam consuevisse a S. sedis responsalibus, impediendum censuit. At ne jus alteri quaesitum kederetur, multa gravique moderatione idem Gregorius egit. Etenim Joanni huic, lib. IV, ep. 11, indiget, ut donec subtilius versusque aliquid cognoscatur in Litanis solemnibus, id est die Natalitio B. Joan. Baptistae, et B. Petri apostoli, et B. Apollinaris martyris, atque in ordinationis episcopi celebratione Pallio utatur. Reliquis festis cultui praescribit, ut in secretario, secundum morem primum, susceptis ac dimissis Ecclesiae filiis, induere

A pallium debeat. Denique juramenti per laicos praestandi, quo veritas elucesceret, formulam praemisit epist. ea lib. V, quae est 53, et inscribitur: « Ad Castorium notarium, de usu pallii secundum morem antiquum Andreae Ravennati episcopo restituendo. » Inepte Andreae Ravennati huic episcopi titulus affigitur, qui nulli ejus nominis in Ravennati Ecclesia tributus fuit. In epistola textu, quae Mariniano sedente data est, Andreas a Magno Gregorio Magnifico et Domini titulo ornatur. Hæc autem virum illustrem exhibent, sed laicum, qui pro usu Pallii restituendo onix apud Gregorium oraverat. Altera etiam quaestio acta fuit de mappulis, quas cum passim adhiberent Ravennatis clerici, Romani, qui id sibi tantum licere contendebant, egerunt, ut eorum usus Ravennae clero interdiceretur. Sanctissimus tamen pontifex concessit ut Ravennatis episcopi diaconi mappulis uterentur, quando cum episcopo procedebant, et ejus obsequii gratia, non alias. Mappulae autem hujusmodi strata equorum fuisse, quibus pontifice procedente clerici Romani insidebant; monet Lantmeterus lib. p. de Veste clericali, cap. 18, et Ducangius confirmat in Glossar. Latini. ex Anastase in Constantino.

B II. Amicitias quas inter Joannem et Gregorium intercessisse diximus commendat reliquiarum SS. Marci, Marcelli et Felice inventus, quae de re plura Rubens, lib. IV qui ex Agnello versus descripsit super Oratorii valvas positus, quæ Joannes ipse construxerat a fundamentis, quodque monasterii nomine vocatur. Huic monasterium monasterium astitisse constat ex lib. X, ep. 9, ad Castorium notarium supra laudata. Castorio ea committitur, quæ ad quendam ex legato seu testamento eidem monasterio relicta pertinebant. Monachorum itaque certum oratorio illi a Joanne additum videtur, cum epistola illa data sit ind. 8, anno videlicet 602, Mariniانو sedente. Frequentes autem Joannis et Mariniani ævo Ravennae monachos fuisse et plura monasteria in Classe, ex diversis Gregorii epistolis, in eorumdem indemnitate ac disciplina dactis, constat. Qua prout in re duo mirari subit, episcopos videlicet piissimos, quorum alter monachus et monachorum pater fuerat, in eisdem non admittitiam benevolos existuisse, ita ut non semel monendi fuerint a sanctissimo pontifice, et continendi; prout omnia Agnellum nostrum de monachis Ravennatibus ad Classensibus scripsisse aspiciam in toto Pontificatu.

C III. Cum antea notabilia plura ex Magni Gregorii epistolis adnotaverit Rubens ad Ravennatim, etiam spectantia, illud mihi non omittendum censui, Ravennae videlicet S. sedis Romanae apocrisarius degisse. Constat id quam maxime ex laudata ad Castorium epistola, cum in juramenti formula hæc habeantur: « Sed hoc scio, et per memetipsum cognovi, quia ante tempora Joannis quondam episcopi, Ravennas episcopus, praesente apocrisario sedis apostolicae illo, atque illo, illo atque illis diebus consuetudinem utendi pallio habuit, et non cognovi, quia hoc latenter, vel absente apocrisario, usurpasset. » Porro sub Gregorii pontificatu Castorium primum, Joannem deinde subdiaconum eo munere functos, ex diversis ejusdem pontificis epistolis novimus. Conjeceram ceptum Ravennam mitti apocrisarium S. sedis Romanae, cum primum exarchi delegati veluti imperatoris potestate Ravennae fuere, at cum hic de veteris consuetudinis testimonio ferendo agatur, et non modo quaeratur an pallio usus sit Joannes, vel praedecessor ejus Petrus, sed episcopi Ravennates antiquiores, Ravennae existente « illo, vel illo, » apocrisario, sequitur Magni Gregorii testimonio, ex veteri more qui ante exarchos obtinuerat id urbi illi datum, ut apocrisarius in ea resideret. Quidni a Gothorum regum tempore id inoleverit?

D IV. Operæ autem pretium hic est Joannis hujus fama a quacunque suspicione eximende gratia, clarissimi Ravennatum scriptoris, sed et Caroli Sigonii

de Regno Italia lib. 1, cui in hac parte minimum fuisse videtur, hallucinationem exponere, revincere. Quod Paulus, lib. III, cap. 27, et ex Paulo Blondus narrat, is porperam intellectum obtrudit lib. IV, pag. 180, et ex Paulo, qui nil tale docuerat, ait Ravennatum episcoporum, qui fastu insolentibus avarerunt, Joannem hunc autesignatum fuisse. Quisimo non Pauli tantum, sed plerorumque sententia se refert, qui senserint hunc primum omnium Ravennatum episcoporum, qui defecerit a subjectione Romano pontifici debita, et qui palam id tentaverit, multis Italicarum civitatum episcopis suam in sententiam adductis. Dum autem (ait idem) id in Severo Aquileiensi antistite experitur, spemque non dubiam gerit facile omnia ab illo, quod civis suus esset, et patriæ dignitatem cupere existimaret, se impetraturum, contra reperit quam putarat Severum omnino renitentem, qui nec ullis rationibus adduci posset, ut contra divinum jus, ipsamque Ecclesiam Romanam omnium Ecclesiarum matrem ac magistram, adeo impium facinus perpetraret. Hinc ait, vi per Smaragdum adhibita, Severum Ravennam pertractum cum alia tribus episcopis, coactum cum Joanne communicare, quos regressos ad propria, conprovinciales dubitantes in in communionem recipere deberent, expectandam duxere Romani pontificis sententiam, et cujus est de hæreticis judicare, qua habita, coacta decem episcoporum synodo, Severus et tres reliqui episcopi, abjurata hæresi, in suas sedes restituti sunt. Gregorio deinde pontifice creato, inquit, Joannes archiepiscopus visus est respicuisse, tribusque Chalcedonensis concilii capitibus, a quibus antea abhorruerat, assensisse. Sequitur, asseritque Blondum narrare rem contra se habuisse, Severumque hæreticum, effectum, conversumque Gregorii et Joannis opera, denuo in hæresim recidisse, et addit se Blondo quam Paulo superiori scribenti libentius assentiri. Mirum quam multimodis in his erret Rubens deceptus, quod Paulum Aquileiensem diaconum non agnovit trium capitulorum defensoribus adductum, proindeque rem invidiosius narrantem, favereque Severo non quidem hæretico, sed schismatico. Qui tamen fieri potuit ut Paulum ipsum non audiret expresse narrantem Joannem trium capitulorum damnatorem fuisse? Quis vero unquam scripsit Joannem Ravennatem episcopum primum qui tentaverit se a Romana sedis auctoritate subducere, et Italicarum civitatum episcopos in suam sententiam adducere, ut hi magno numero esse Rubens indicaret, plerosque id affirmare asseverans? Paulus

Wataefridi nil de his habet, vel de expectato pontificis responso, antequam synodus cogeretur, sed contra tradit Severum, qui Ravennam Joanni communicaverat, et damnationi trium capitulorum assenserat, revertentem ad eos, cum Joanne Particino, Severo altero, Vindemioque episcopis, ac Antonio defensore, a synodo in Mariano collecta, ubi ipse dedit libellum, inquit Paulus, erroris sui, quia trium capitulorum damnationibus communicaverat Ravennæ, receptum esse. Id ipsum narrant schismatici episcopi in libello ad Mauritium imperatorem misso, cum ad Romanam synodum a Magno Gregorio vocarentur, et venire recusarent, quem Baronius exhibet ad annum 590, a Nicolao Fubro communicatum ex bibliotheca, ut putat, Pitheana, ex quo sequentia describenda in hac rem dicit: Post hoc, ordinato in sancta Aquileiensi Ecclesia beatissimo archiepiscopo nostro Severo, qua contumelia allata sint, et quibus injuriis ac cade corporali fustium, et qua violentia ad Ravennatem civitatem fuerit perductus atque redactus in custodiam, quibusque necessitatibus oppressus, atque contritus fuerit, potuit ad Domini nostri piis aures sine dubio pervenire. Ruit itaque funditus et plerumque, qui tamen nulli inveniuntur, sententia nimis Joanni calumniosa, et constat eundem pro schismaticis ad unitatem reducendis cum Smaragdo exarcho laborasse, et nil antiquius habuisse quam Romanæ sedi subjici, quod Rubens ipse agnoscat, vigente etiam de Pallii et mappularum usu cum Romano pontifice controversia. Errat autem toto, ut aiunt, celo Rubens, cum Joannem dicit desipuisse a tribus capitulis abhorrens, respicisse verò, cum ipsis assensum præbuit, nec satis novissè videtur trium capitulorum historiam aliunde tritam; nam cum Romana Ecclesia trium capitulorum damnationi, demum Vigilio quintam synodum approbante, calculum adiecisset, sapiebat, qui a tribus capitulis abhorrebat, desipiebat inter schismaticos, qui assentiebatur eisdem.

V. Anno 589 quo Joannes episcopatus sui quartumdecimum agebat, SS. Marci, Marcelli et Felicæ eadem sanctam dedicantemque novimus ea non vana ex appositis ad ejusdem præsulis vitam Antea duo annos tamen magna ex parte adilectam fuisse arbitror, cum Smaragdu exarchus dicitur postremos ejus operis sumptos pro parte effecisse; Smaragdu enim anno 587 Romano novo exarcho locum reliquerat. Hæc autem, qua fere ad rem chronologicam spectant, ex his quo in superiori dissertatione dicta sunt illustrantur.

VITA MARINIANI.

CAPUT PRIMUM.

Mariniani genus et patria. S. Gregorii Pastoralis liber. In episcopos simoniacos insectatio.

Marinianus XXX. Iste Romana natione, rubea in se fuerat forma, tænsa et longa facies, glavaneò fulgebatur vultu, et in omnibus valde decorus, nepos prædicti Joannis prædecessoris sui fuit. A beatissimo Gregorio Romæ consecratus, et ab eo hic missus est, et cum voluisset ex hac cathedra evadere, ne pontifex esset, dicebat se tanti honoris pondera implere non posse. Tunc beatissimus papa Gregorius cepit consolatoria verba reficere dicens: Ego propter te unum parvum

lum librum faciam. Tene eum quotidie præ manibus tuis; semper in ipsum intende; observa verba illius libri, et esto securus ab omni formidine. Et scribens librum Pastorem misit ei dicens: Frater charissime, propter te hunc feci librum, serva diligenter, sic edoce gregem tuum, sicut hic continetur. Sic cum sacerdotibus tuis et cum universa plebe, ut securus possis dicere in examinis die: Ecce ego, Domine, et plebs mea mecum. Et accipiens B. Marinianus erat quotidie legens in eo, et observans. Non fuit iste, ut cæteri, qui res Ecclesiæ devorant pro episcopatus honore. Etiam alterius sumunt munera,

* Not. marg., Iste fuit consecratus a beato Gregorio papa circa annum Domini 518. Bacch.

† Hic enimvero sui temporis clericos et coisconos

insectatur Agnellus. Lege itaque ea cautione quam doceris in præfatione, § I. Bacch.

et debiliores fiunt, et si contigerit orta intentio de duabus personis, sic mercantur sui honoris dignitatem, quomodo aliquem venundent. Et mittunt inter se exploratores, quantam ille largire pecuniam vult. Et cum renunciatur fortasse quingentos solidos, ille et deridet, quia pauci sunt. Ego, inquit, mille dabo. Interrogo: dicente Domino ordinatori meo..... melius est illi mille solidos accipere, quam illi pauci. Nesciunt miseri, quia simoniacam heresim sectantur. Et quomodo nesciunt, quando protestatur pontifex dicens: *Vide ne per dationem, aut repromissionem, quia simoniacus es?* Et ille vetat; non utrorumque suorum malorum consensum? Occulte tribuunt, et accipiunt, et palam omnibus negant. Cur non recordamini, miseri? Quod coram hominibus negatis, pateflet coram divinis oculis, coram angelis, et archangelis, et coram principibus, et potestatibus, coram thronis, et dominationibus, coram cœlestibus exercitiis et virtutibus omnia occulta secreta ibidem publicabuntur. Vis pervenire ad culmen dignitatis? Conspecte labores certaminis. Quid tibi prodest vestem induere pretiosam, cum anima sit diaboli laqueo capta? Num parum tibi videtur Ecclesiæ tenere regimen? Si considerare vultis, episcopus plus est quam rex. Rex purpuratus, et auratus sedens in throno regali semper de morte cogitat, gladii conscius, semper ut effundat sanguinem, pensat. Episcopus vero de salvatione animæ, de impiorum pœna sollicitus, et de paradisi gaudio. Videte quales inter utrumque, rex, ut demolitur corpora, episcopus, ut coronetur anima. Rex, ut captivos ducat rebelles, episcopus, ut emat captivos, redimat et absolvat. Iste, ut quieta nocte somnum ducat, ille nocte tota in laudibus persistat divinis. Et quid plura? Etiam et ipse rex episcopum, ut pro eo Deum deprecetur, rogat. Sufficiant ista; satis de vobis dixi. Non monendum, sed ad memoriam revocandum. Iste qui non ex nostro fuit ovili videte quomodo [pie] tenuit archieraticam sedem, monitus apostolico dogmate.

CAPUT II.

Synchrona ex historia Mariniano. Ejas mors et epitaphium.

Istius igitur temporibus circa commorantes marina litora, maximeque in hac civitate Ravennæ, gravissima peste vastati sunt, et volutato anni circulo Veronenses cives valida mors consumpsit. Post hoc visum est terribile in cœlo signum, et velut hostes sanguinei per totam noctem dimicantes, et lux clarissima lustrata est. Et ipso anno Theodepertus rex Francorum cum Lothario patruale suo bellum commisit, ejusque exercitus vehementer a tritus est. Post aliqua evoluta tempora Benedicti Patris cœnobium, quod situm est in castro Casino, nocte a Langobardis prædatum est tempore Bonifacii [*Ley Boniti, Bacch.*] abbatis. Capta est inter hæc Agilulphi regis filia cum Gudeschalcho viro suo ab exercitu Callinici patricii de civitate Parmense, et in hanc urbem Ravennæ capti ducti sunt. Hic quoque

A antea privatus Smaragdus patricius ordinatus est, qui postea ab honore patriciatus a Callinico abjectus est, et ipse sibi dignitatem assumpsit. Tunc Ravennenses cives indignati, projecto Callinico temerario, Smaragdum in locum pristinum restituerunt, Mauritius vero Augustus post 21 annum imperium tenuit cum suis filiis Theodosio, et Tiberio, et Constantino, a Phoca ipsius stratore, qui fuit Prisci patricii, occiditur. Igitur, ut diximus, semper bellum fuit inter Ravennenses et Langobardos, et discordia grandis propter filiam suam, quæ capta a Ravennatibus fuerat. Et propter ipsam iram civitas Crenoa a prædicto capta, et destructa est rege, et Mantua nimis vexata est, et disrupta. Regnante Phoca anno secundo indict. 8, beatus Gregorius migravit ad Dominum, successitque ei Savinianus; fuitque in ipso tempore validum frigus; messes vero vastate a muribus sunt, et aliæ percussæ uredine; et in eodem anno in populo fames valida, quia frugalitas omnis parva et rara inveniebatur, sicut nunc est temporibus nostris. Idcirco hoc factum est, ut indicium amissæ prædicationis de morte B. Gregorii Deo per ipsam famem validam ostenderetur, quia cibus animæ prædicationis divina est, corporis vero omnis frugalitas. Igitur, ut diximus, mortuus est hic beatissimus die x Kal. Novembris, et sepultus est in ardua B. Apollinaris extra muros Classis cum multis lamentationibus, et est ibi epitaphium exaratum ita:

Santificus semper monitis, memorande sacerdos,
Hoc positus tumulo, Mariniane, jaces.
Corpore defunctus, tamen est tua fama superstes,
Artus obit terris, lux tua facta tenet.
Mœnibus hic veniens Romana antistes ab urbe,
Totata est precibus sancta Ravenna tuis.
Cuncta saluifero disponens tempore secla,
Te plus in populo Christe rogante dedit.
Quod tamen his templis meruisti sumere busta,
Te placuisse Deo, tanta sepulcra probant.
Utque vices Christi gessisti rite sacerdos;
Ipsius inque locis sit tibi sancta quies.

Sedit ann..... mens..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM MARINIANI.

Marinianus monachus et presbyter. An abbas cellæ fratrum? Liber Pastoralis Joanni, non Mariniano scriptus. Qua occasione scriptus. Argumenta epistolarum omnium D. Gregorii ad Joannem et Marinianum scriptarum.

I. Agnellus Marinianum Joannis prædecessoris nepotem dicit, quod aliunde ignoratur, tacet monachum cum D. Gregorio, quod ex S. pontificis testimonio certum est. Lib. iv, epist. 45, ad Andrean scholasticum, monachus dicitur, ex monacho presbyter, et munus episcopi refugiens. « Tandem, » inquit Magnus Gregorius, « his improbat, » Donato videlicet, et Joanne, « venerabilem virum, fratrem presbyterumque Marinianum, quem diu mecum dicitur in monasterio conversatum..... petiverunt; cui refugienti diversis modis vix aliquando potuit suaderi, ut eorum præberet petitioni consensum, » et sequuntur multa ad Marinianum commendationem exarata. Cogitavi aliquando an hic Marinianus idem fuerit, qui nominatur cellæ fratrum Romæ præpositus, de quo Gregorius ipse lib. i, epist. 54, ad Petrum subdiaconum; at diversus visus est, siquidem ille qui abbas, sive præpositus, cellæ prædictæ fuit, ille ipse videtur cui Gregorius scribit de ecclesia S.

Gregorii restauranda. Porro quod noster tradit D. Gregorium, ut Mariniani animum erigeret, librum Pastoralis scripsisse, non potest approbari, cum liber in editis ac ineditis Joanni episcopo inscribatur, et in præfatione scribendi inde occasio nata dicatur, quod Joannes Gregorium reprehenderit, quia delitescendo a Pastoralis onere se subducere fuga studuerat. Porro Gregorius librum a se ob id scriptum ait, ut qui oneribus dignitatum caret, ea ne incautus expetat, qui incautus expetiit adeptum se esse timeat; argumentum plane aptius, quod ambientem retrahat, quam quod Marinianum oneri subeundo alliceret. Noster itaque hic se prodit, et in libri ejus lectione omnino hospitem, et a vulgi rumoribus deceptum.

II. Plura ad Mariniani Vitam illustrandam ex epistolarum Magni Gregorii Regesto congressit Rubens lib. IV, plura et Carolus Sigonius in eximio illo de Regno Italiae opere. Ipse ad Joannis et Mariniani Vitae absoluti commentarii loco esse posse reor, si compendiose epistolarum earum quas utrique conscripsit Magnus ille pontifex breviarium hic subiiciatur. Id eo opportunius fiet quo in horum episcoporum Vitae conscribendis negligentius se gessit noster, qui alias plura posteris commendanda ex his epistolis desumere debebat.

Series epistolarum D. Gregorii Magni ad Joannem et Marinianum Ravennates episcopos, et earum quæ quovis modo ad eorumdem Acta pertinent.

Ex lib. I, ep. 35, ind. 9 post mensem Martium anni 591.

Maurilio gloriosus vir, et expræfectus innocens, ob calumnias illatas intra septa ecclesiastica morabatur. Gregorius eundem Joanni episcopo plurimum commendat, ut absque oppressionis periculo apud Georgium præfectum rationes reddere queat.

Ex lib. II, ep. 22, ind. 10, mense Julio anni 592.

Laudatur Joannes episcopus, quia Castorium Ariminensem præsullem infirmum non modo visitaverat, sed intra Ravennatensem urbem susceperat. Illud obtentum importunitatem a se ordinatum dicit pontifex. Præcipit ut, si fieri potest, Romam mittatur. Episcopos ad suam metropolim pertinentes, non valentes ob impedita itinera ad se venire, Ravennati episcopo commendat, ita tamen, ut Ravennam pro eorum causis minime evocentur, ne difficillimis temporibus vexatio augeatur. Si sint tamen, quæ reprehendi mereantur, illos hujusmodi moneat Ravennas episcopus; graviora vero ad se referantur.

Ex lib. II, ep. 28, ind. eadem.

Litteris his ad Joannem datis quæstionem inter Viulandum et Gavimianum diaconum vertentem brevi manu expediendam præcipit.

Ex lib. eodem, ep. 32, ind. eadem.

Gregorius ob id se Joannis litteris non respondisse ait, quia Agilulphi, quem Arnulphum dicit, Langobardorum regis hostilis in Romanos furor, se ea mortis affecerit, ob quam in colicam incidit. Agnoscit Ravennatis episcopi erga se amorem, succurrere cupientis, sed minime valentis. Laudat acta scriptaque contra schismaticos Histriae episcopos, sequæ Mauritio jubenti, ut a prædictis compellendis cessaret, libertate apostolica scripsisse ait. Romanum patricium ferendum suadet, et agendum, ut ad breve saltem tempus induciæ cum Agilulpho fiant, id paucitate militum suadente. Monet ordinatum semel rursus ordinari non debere, sicut nec baptismum baptizari; sed si quis cum levi culpa ad sacerdotium venit, poenitentia imposita, debere in ordine collato permanere. Agilulphum cum Aroge Neapoli imminere ait. Eleemosynam Severo schismatico, cujus civitas incensa fuerat, minime mittendam dicit, quod ille muneribus rem suam apud imperatorem tueatur; potius Fanensi civitati succurrendum misso

PATROL. CVI.

A Claudio abbate cum pecuniis, quarum summam Joanni decernendam relinquit. Natalem episcopum respicuisse lætatur, Malchum item episcopum rationes reddere jubet, antequam profisciscatur.

Ex lib. II, ep. 54, ind. 11 mense maio anni 593.

Joannes a Castorio Ravennam veniente Romanæ Ecclesiæ notario monitus de pallio non nisi certis diebus ferendo, id ægre tolerat. Gregorius ob id eundem rursus per epistolas monet, ac præcipit pluribus, ut mos aliorum metropolitanorum observetur, nisi privilegium singulare a Romana Ecclesia obtentum exhibeatur. Moderati animi rationes inculcat. Ait se privilegium hujusmodi in scriniis quæsitum minime reperisse, at potius exstare nonnulla, quæ obstant; sed nec consuetudine probari ait. Prohibet ne pallium in publicis Litanis ferat, sive ante fratrum dimissionem eo in secretario utatur. Sacerdotum criminorum causas, vel Ravennæ a Joanne finiendas, vel sacerdotes eosdem compellendos, interdicto sacri ordinis exercitio, ut Romam veniant. Circa mappularum usum, indulget ut diaconi episcopo procedenti obsequentes easdem adhibeant.

Ex lib. II, ep. 55, ind. eadem.

Joannis episcopi Ravennatis epistola, qua summa animi moderatione se tuetur, qui non superbiæ fastu, sed suæ Ecclesiæ zelo, pallii usum pro suorum prædecessorum more sibi debere crediderat. Cæterum se erga Romanam sedem summo, ut par erat, obsequio duci ait, in cuius sinu enutritus fuerat, et pro qua multorum invidiam ac indignationem offenderat. Se nil novi ausum fuisse, sed illud egisse, cujus consuetudo Ravennatum omnium testimonio commendabatur. Queritur, et peccatorum suorum causa accidisse lamentatur, quod post tot labores et angustias, quas intus forisq. pro Ecclesia Romana sustinuerat, tales vices rependantur. Sperat tamen futurum fore ut pontifex patris more post correptionem acrius adhibitam, blandiatur, et privilegia non modo confirmet, sed augeat. Romæ etiam Ravennates clericos mappulis usus adjicit, quæ de Romanos ipsos testes appellat. Orat denuo ut privilegia Ravennatis Ecclesiæ serventur, quæ Romam misit; interim se ab usu pallii abstinere, quousque quid super his pontifex decernendum censeat, intellexerit.

Ex lib. III, ep. 37, ind. 12, mense Julio, anno 594.

Ad Constantium episcopum Mediolanensem hæc scripta est epistola. in qua, prætor alta, cum plurimis admirationi seu scandalo esset, quod Constantius inter missarum solemnias Joannis Ravennatis nomen recitaret, is ne id agat admonetur, quandoquidem nec Ravennas episcopus Mediolanensem nominat, et illud absque nonnullorum scandalo fieri minime potest.

Ex lib. IV, ep. 1, ind. 13, ante Januar., anno 594.

Cum in monachorum monasteria clerici, et laici nonnulli eo ductu spiritu venirent, ut cæteris præficerentur, pontifex hac ad Joannem epistolam cavet ne id fiat, et quod factum est emendetur.

Ex lib. IV, ep. 11, ind. eadem, mense Octobri, anno 594.

Joannem ob usum pallii in Litanis inhibitum dolentem, petentibus exarcho et Ravennæ proceribus, consolatur Gregorius, indulgetque ut juxta Adeodati diaconi exhibitum testimonium, illo interim utatur in die Natalitio B. Joan. Baptistæ, B. Petri apostoli, ac B. Apollinaris, et in solemnitate ordinationis suæ; in secretario vero, dimissis Ecclesiæ filiis.

Ex lib. eodem, ep. 15, ind. eadem.

Joannem reprehendit, quod aliud loquatur, aliud scribat, servis suis imponat, et calumnietur, non incumbat disciplinæ ecclesiasticæ promovendæ, pallio extra ecclesiam uti præsumat. Addit se Ravennatem

Ecclesiam fovere, qui discono Ravennati locam au-
xerit, et Constantinopolim scripsisse, ut circa pallii
usum quid ceteri metropolitæ consueverint edoceat-
ur. Monet iterum.

*Ex lib. eodem, ep. 18, ind. eadem, mense Decembri,
anno eodem.*

Speciosus presbyter a Joanne episcopo in mona-
sterium relegatus, resistebat fretus exarchi potentia.
Exarchum monet Gregorius, ut episcopo liberum
sit uti jure suo, et ne auxilium præstet sanctimonia-
libus ad sæculum reversis.

*Ex lib. eodem, ep. 20, indict. eadem, mense Februa-
rio, anno 595.*

Obitum Joannis episcopi sibi per relationem signi-
ficatum pontifex dicit; Severo proinde Ficoclensi
Ravennatis Ecclesiæ visitationem delegat, quam agat
ita, ut nil eidem vel clero detrahatur.

Ex lib. eod., ep. 22, ind. ead.

Ad Ravennates data est, ejusdem argumenti, ac B
superior.

Ex lib. eod., ep. 23, ind. ead.

Castorium monet, ne post obitum Joannis, de quo
dolet, novi episcopi electio ob pecuniam fiat, sed
meritis inspectis. Sive autem unus, sive duo electi
fuerint, quinque de prioribus presbyteris, et quin-
que de diaconibus simul Romam ad se venire ju-
bet; de clericis vero præter eos qui venire delibe-
rant, si quos alios Castorius necessarios existimet,
transmittat.

*Ex lib. eod., ep. 44, die 5, mensis Junii, indict.
eadem.*

Acta synodi Romanæ, in qua subscribit statim
post Gregorium Marinianus episcopus civitatis Ra-
vennæ.

Ex lib. eod., ep. 45, ind. ead.

Andreas scholastico narrat pontifex exarchum
commendasse Donatum archidiaconum, Joannem
vero presbyterum electum, se utrumque rejecisse,
priorem ob acta non probanda, alterum quia Psal-
terium nesciebat; Marinianum presbyterum sibi
quondam in monachatu socium petiit, sed refugien-
tem se probasse, et episcopum Ravennæ, ordinatum
plurimum commendat.

Ex lib. eod., ep. 54, indict. ead., mense Augusto

Mariniano pallium concedit ea ratione, ut eo utat-
ur in ecclesia sua, dimissis filiis, a saluatorio
procedens ad missarum solemnitas, peractis vero
missis in saluatorio pallium deponat. Extra ces-
lesiam id indulget pro quatuor anni diebus, ut
Joanni concesserat. Confirmat privilegia Ravennatis
Ecclesiæ.

Ex lib. v. ep. p., maict. 14, anno 595.

Clerus Ravennas, testamento condito, Joannem
ecclesiæ eidem officisse, questus fuerat. Licet igitur
repudiata hæreditate præjudicium omne ablatum
fuisse, decernit nihilominus ut quæ ad ecclesiam
pertinent, quæque in episcopatu adeptus fuerat tes-
tator, ecclesiæ tribuantur; quæ vero ante episcopatu-
m possederat, eorum censeantur quibus legata
fuerant. Mariniano scripta est epistola. Adjicit suum
effectum sortiri debere legatum monasterio S. Apol-
linaris a Joanne constructo, quod vivens confirman-
dum petierat.

Ex lib. eod., ep. 2, ind. ead.

Ravennatibus asserit Marinianum pro S. Chal-
cedonensi synodo stare, et præcedentes œcumenicas
venerari.

Ex lib. eod., ep. 24, ind. ead. Novembri.

Conquerbantur clerici Ravennates causam verten-
tem inter Ecclesiam et Claudium abbatem, Romam
delatum. Gregorius id jure factum censet, quod

Claudius se a Joanne Mariniani prædecessore la-
sum diceret, riteque ad Romanam sedem quæsi-
tionem deductam. Ita et in civitate regia Joannem pres-
byterum contra Joannem Constantinopolis episco-
pum secundum canones ad Romanam sedem re-
currisse, Romæque in causa judicatum. Marinianum
monet ut spatham quam Petrus Diaconus Ravennæ
reliquerat per Secundinum et Castorium Romam
mittat.

*Ex lib. eod., ep. 28, indict. ead., mense Martii, anno
596.*

Mariniano roganti quæ monachorum monasterii
præjudicium inferebant, negat petita, eumque mo-
net ut eadem foveat, defendatque, nec sinat a
clericis laicisve in ullo molestia affici. Indulget
ut Romanum et Dominicum clericos, qui sine be-
nedictione ausi fuerant Roma discedere, relaxare
possit.

Ex lib. eod., ep. 29, ind. ead., Aprili mense.

Secundino de pace Agilulphi scribens, jubet Ma-
rinianum increpet cum elemosynas minime præ-
beat, queriturque eundem suis litteris minime re-
spondisse.

Ex lib. eod., ep. 30, ind. eadem.

Ad Ravennates data. Excommunicatione innoda-
tur, qui nocte furtim libellos contestatorios contra
Castorium posuerat.

Ex lib. eod., ep. 33, ind. ead.

Andreas, qui Magnificet et Domini titulis decoratur,
instaverat ut juxta veterem consuetudinem episcopus
Ravennas in Litanis publicis usum pallii haberet. De-
cernit pontifex ut Castorius testes juratos ad corpus
B. Apollinaris super ea re audiat, et formulam juri-
menti prescribit.

Ex lib. vii, ep. 39, ind. 15, mense Julio, anno 597

Marinianum monet ut episcopum ordinet in Co-
neliensi Ecclesia in locum lapsi.

Ex lib. eod., ep. 40, ind. ead.

Præcipit ne clerici quovis prætextu in monasterii
degant, et si monachus ad clericatum, vel ad ordi-
nem sacrum promoveatur, nullam exinde in mo-
nasterio habeat potestatem. Petit qui Romam veniat,
cuique monachos tradat in monasteriis Ravennæ
mansuros.

Ex lib. vii, ep. 48, ind. 1, mense Aprili anni 599.

Ad Marinianum, ut supra relata data est, continet
que privilegia pro monasterio SS. Joannis et Ste-
phani in Classe.

Ex lib. eod., ep. 49, ind. ead.

Eidem Claudium abbatem commendat

Ex lib. eod., ep. 21, ind. ead.

Eidem uxorem Joannis commendat, quæ in con-
troversiam suæ conditionis vocabatur.

Ex lib. vii, ep. 9, ind. 2, post Septemb., anno 599.

Callinico exarcho scribit se Mariniano significasse
quid de Capritana insula statutum sit.

Ex lib. eod., ep. 10, ind. ead.

Joannes quidam veniens de Panonia in castris
Novas, cui insula Capritana quasi per diocesim cre-
jungebatur, fuerat ordinatus, qui tamen ab Histrio
episcopo violenter expulsus a sede, alio ordinato,
permissus est in insula degere. Is nolens schismati
adhærere, petierat eum sua plebe untri catholice Ec-
clesiæ, et postmodum resilierat perseverante plebe
in sua petitione. Jubet Gregorius ut Marinianum vi-
deat an episcopus ad unitatem redire velit; si nolit
redire, ordinet alium, et insulam in sua diocesi ha-
beat, usque dum Histriæ episcopi schismati abre-
nuntient. Agat etiam ut Callinicus hæc imperatori
referenda curet, quod se egisse ait per Anatolium.

Demandat Maximi causam, et, si ita res exigat, Constantium Mediolanensem secum in iudicem asciscat, ut cognoscatur an ille rite sit ordinatus, vel in simoniacam hæresim lapsus.

Ex lib. eod., ep. 50 seu 84, ind. ead. post Januarium, anno 599.

Imminente electione Ariminensis episcopi, Marignano committitur, ut in electi merita et in electionem inquirat.

Ex lib. eod., ep. 51, alias 85, ind. ead.

Clero plebique Ariminensi præcipit ob episcopi infirmitatem, alterum eligi debere, electumque Ravennam perducere ad Marinianum, qui testimonium pro electo, Romam et ipse veniens, perhibeat.

Ex lib. eod., ep. 69, alias 103, ind. ead.

Constantio episcopo Mediolanensi Maximi Salonitani episcopi causam demandat, quam Mariniano commiserat.

Ex lib. eod., ep. 77, alias 111, ind. ead.

Florentius Ravennas diaconus testatus fuerat episcopos Ravennæ consuevisse pallio uti in omnibus Litanis; Gregorius hæc ad Castorium data ait se oppositum intellexisse, ac id ipsum elici ex Joannis quondam episcopi litteris, in quibus dicitur ex prisca consuetudine Ravennatis metropolitans pallium induisse in Litanis solemnioribus, et Adeodatum diaconum dixisse id factum in quatuor vel quinque solemnibus Litanis. Sibi itaque perscribi vult quot Litanis solemnes consueverint celebrari, quæ majores vocabantur. Castorium tamen monet, ne id exquirat a clericis, sed ab aliis nulli parti addictis, ut veritate comperta Mariniani animum consoletur.

Ex lib. eod., ep. 80, alias 114, ind. ead.

Marignano, qui id per Castorium petierat, committitur, ut si Maximus Salonitanus episcopus ad corpus S. Apollinaris se purgaverit a reatu simoniacæ labis, et aliorum, præstito sacramento, impositaque penitentia, si opus sit, absolvatur. Ait pontifex se ratum habiturum quod illi in rebus Marignano decreverit. Sequentes binæ epistolæ ad Castorium, et Maximum ejusdem sunt argumenti.

Ex lib. eod., ep. 99, alias 133, ind. ead.

Marignano commendantur schismatici ad unitatem Ecclesiæ revocari.

Ex lib. eod., ep. 100, alias 134, ind. ead.

Incolis Capræ, sive Capritanæ insulæ significat se Marignano demandasse quid facto opus sit, si eorum episcopus schismaticus ad unitatem venire renuat. Hæc cum ejusdem sit argumenti ac 10 ind. 1, vel hæc ad præcedentem annum, vel illa ad hunc spectat.

Ex lib. eod., ep. 130, alias 164, ind. ead.

Maximo Salonitano, qui se plene purgaverat ab oppositis, pallium mittit.

Ex lib. viii, ep. 8, ind. 3, anno 600.

Marignano Joannem prefectum, hujusque uxorem, quæ Romam perducatur, commendat.

Ex lib. eod., ep. 9, ind. ead.

Petrus quidam nequam sanctimonialiam a monasterio abstraxerat, quam apud se retinebat. Urget pontifex Marinianum ut facinus puniat, promittens se auxilio adfuturum et, si opus sit, Constantinopolim scripturum.

Ex lib. ix, ep. 2, ind. 4, anno prædicto, ante Decembrem.

Florentium, sive Florentinum, diaconum miserat Marinianus Constantinopolim, ut patrimonium Ecclesiæ Ravennatis in Sicilia summo detrimento affectum restitueret. Gregorius Marinianum monet se Anatolio commendaturum Florentium. Indulget ut quemdam ad sacrum ordinem promoveat. Indicat aliquid a se commissum, quod Marinianus neglexerit.

Ex eod. lib., ep. 3, ind. ead.

Anatolio Florentium diaconum commendat.

Ex lib. eod., ep. 4, ind. ead.

Alexandro presbytero patrimonium Siciliense Ecclesiæ Ravennatis, cui restituendo in Siciliam Joannem Diaconum miserat, plurimum commendat.

Ex lib. eod., ep. 28, ind. ead., ann. 601.

Marinianum vomitu sanguinis laborantem, Gregorius epistola amoris et existimationis argumentis referta hortatur, ut, disposita Ecclesia, Romam veniat, ubi ab ægrotudine curetur; interim a jejunis, vigiliis, aliisque hujusmodi absteineat.

Ex lib. x, ep. 5, ind. 6, anno 602.

Marignano Maurentii homines commendat. Sequens ejusdem argumenti epistola ad Theodorum curatorem.

Ex lib. eod., ep. 9, ind. ead.

Castorio mandat ut, si quædam monasterio SS. Marci, Marcellini et Felicite donata fuerunt, donatio teneat.

Ex lib. eod., ep. 22, ind. ead.

Defuncto Claudio abbate, agebatur de alterius electione. Præcipit itaque Gregorius Joanni subdiacono, ut Optimus probetur, et a Marignano ordinetur, cui id oneris incumbat e monasterio peculiaritatis vitium extirpandi.

Ex lib. xi, ep. 27, ind. 6, mense Febr. anni 603.

Præcipit ut Bonifacius ad se Joannem Ravennatem clericum mittendum curet.

Ex lib. eod., ep. 34, ind. ead., Martio.

Præcipit Marignano ut sibi in phthisi consulat, et cum noverit se convaluisse, indulget ut semel vel bis in hebdomada jejnet. Monet tamen ne nimis valetudini fidat, prævidetque morbum sopitum, non curatum.

Ex lib. xii, ep. 1, ind. 7, Octobri mense, anno eodem.

Fortunatus ordinatus fuerat abbas SS. Laurentii et Zenonis in Cærenati castro a Natali quondam episcopo. Is a Natalis successore Concordio, nulla causa existente, remotus ab officio fuerat. Jubet pontifex, re perspecta, in pristinam dignitatem a Marignano restituatur.

Præter hæc commodi gratia hic ex Regesto Magni Gregorii collecta, exstat concilium Romanum, sive Lateranense tertium in conciliorum collectionibus, in quo constitutum habetur pro monachis datum Non. Aprilis, ind. 3, alibi 4, in quo ex Codice manuscripto cœnobii Flaviniacensis in Burgundiæ ducatu, « Marinianus Ravennas episcopus » subscribit. In eo constituto tamen eadem fere continentur quæ leguntur supra, ep. 18, lib. xvii, ind. 1. Cæterum Marinianum Romæ fuisse ind. 3, vel 4, vel toto fere tempore quo sedit, inverisimile fit ex superiorum epistolarum serie.

VITA JOANNIS.

CAPUT UNICUM.

Perpetua in sui temporis vitia insectatio est. Joannis sepulcrum indicatur, et sedis tempus.

Joannes [tertius] XXXI. Hic plenus corpore, pulcher forma, pinguis facie, magnos habens oculos, alacri vultu, decorus aspectu. ^a Iste non ut dominus, sed ut pius pater omnium fuit, mansuete cum eis vixit, ab omnibus dilectus, irreprehensibilis vir, pater orphanorum, viduarum lacrymis consolator, pupillorum defensor, egenorum tributor, elisorum erector, compeditorum absolutor, et omnium bonorum sectator, magis in Dei laudibus gloriosus. O qualis iste! et quales modo sunt! Non laniavit oves, sed de fructu gregis semper erat sua refecta mensa, et comedebat in lætitia exultans cum sacerdotibus, et universa plebe. ^b Sed tales hodie non sunt. Ergo quales sunt? Nonne sunt episcopi, ut illi, et accipientes Spiritum sanctum in hora ordinationis, sicut et ipsi, et sunt episcopi similiter sanctificati? Sed multo magis dissimiles ab illis, quia illi pro ipsorum animabus partem rerum maximam suarum Ecclesiis obtulerunt, et Ecclesias inelayerunt; quotidie cum lamentationibus preces Deo dabant, et captivos redimebant, et pro talibus beneficiis peccata expiabantur, et quotidie in orationibus misericordem Dominum deprecabantur. Modo vero non sunt tales isti, ut illi. Sunt nonnulli qui tali dono quondam Ecclesie concessio canes nutriunt, pauperes projiciunt, aucupes gubernant, accipitres fovent, et scurribus delectantur, [scurriles delectantur cantus], sacerdotes projiciunt, officiales ecclesie repellunt, et omnes suffocant ecclesie cœtus, et, quod pejus est, venundant frumentum ecclesie, et oleum, et humida [legumina et] vina, et faciunt ex illis pondera argenti, et auri, dabuntque principibus, ut potestatibus, ut demergant sacerdotes suos, etiam plebem universam. Illi, ut superius audistis, tribuebant ad redimendum, isti nunc modo ad interimendum. Non sunt memores sermonis illius prophete, qui ait: *Principes tui in medio tui sicut leones rugientes, atque animas comedentes per potentiam.* Qui sunt isti principes nisi miseri episcopi, qui res Ecclesie deglutiant, et sacerdotes suos spernunt, per occasiones res eorum auferunt, et nulla illis solatia impendunt, sed etiam quod illorum est auferunt. [ex ope] Ecclesia non participant, sed sua perdunt? Adhuc improprium vestrum, Salomonis verba: *Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps superbus super populum humilem.* Cur non recordamini, inspectores episcopi, Ecclesie præsules, quod in Evangelio dicitur, *quia qua hora nescitis Dominus vester venturus est?* Cur non pie vivitis, et datis exemplum videntibus [viventibus],

^a Not. marg., *Floruit circa annos Domini 568, temp. Phoca imp. BACCH.*

^b In suæ ætatis episcopos acerbè nimis hic in-

A ut ex vobis doctrinam sumant, et pie in Christo vivant? Si autem aliquem corripere volumus, statim impropert nobis vocem derisionis plenam: Tu quis es? Melior es illo et illo episcopo? Ego vidi illum talem inspectorem dantem de sua mensa panem canibus; vidi talem currentem cum equo secus canes et lepores; vidi illum manibus suis tenentem accipitrem; et tu mihi præficas? Ecce cum talia et his similia audimus, confusi ab ipsis restamus. Dicitè mihi, inspectores, unde divitias habetis? Nunquid ex vestris parentibus? Non; sed ex dimissione hominum mortuorum Ecclesie ditatæ sunt. Pro qua igitur causa ipsi dimissionem fecerunt, nisi ut eorum animæ [animas] per vestras intercessionem mundaret et ablueret Deus. Quare sanctorum Patrum regulam transgredimini, et relinquitis quæ præceperunt, dicentes: *Episcopi rebus Ecclesie tanquam commendatis, non ut propriis, utantur.* Dicitè mihi, cum egressi fueritis de corporibus vestris, si non ipsi querelaverint adversum vos, et dimiserint vobis Deus hoc peccatum? Estiam si illi dederitis eleemosynam ex ipsis rebus, quam mercedem habebitis? Non ex vestra substantia, sed de prædecessorum anima. Sicut enim dominus qui vocat villicum suum, et jubet illi ut dispendio familie suæ det centum modia tritici, et ille aliquantum teneat sibi, et non omnia expendat, et qui sunt extrinsecus annuencient domino suo, de eo quod non tribuit totum, sed fraudulenter tenuit, flagellatus a domino, qui removeat eum a villicatu, aut foras projiciat, aut quod omissione non explevit, mittatur in carcerem; ita et de vobis talem protulit evangelista sententiam dicens: *Quod si dixerit servus ille in corde suo: Non faciet dominus mori contra, et ceperit percutere pueros, et ancillas, edere, et bibere, et inebriari; reus dominus servi illius in die qua non sperat, et non quam nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.* Miseri de vobis dicta sunt, qui Ecclesie regimen suscepistis, qui irreprehensibiles esse debetis absque ulla macula; et cum rapti fueritis a morte in tali negligentia, qualis perditio est cum episcopus rapitur ad supplicium, et populares invitantur ad regnum? Sed, patres mei, carissimi, quia dies Domini veniet sicut fur. In vice apostolorum stitis, illorum tenetis cathedras, per illorum discurrite vias, ut in eorum ordine continueretis. Sed hic beatissimus Joannes, qui pontificatum humiliter rexit, omnes vite suæ lætos doctè dicit: *Rexit in pace Ecclesiam suam divina implens mandata.* **Obiit** corpore, et sepultus est, ut testimo, in urbe **B. Apollinaris.** Sedis ann. v. mens. x. dies xviii.

vellitur Agnellus. An vera que insectatur vita. prædens lector, aliunde perpende, et vide quæ in Prefatione, § 1.

VITA JOANNIS.

CAPUT PRIMUM.

Classis opibus Ecclesie redempta tribus vicibus. Moralia rursus ad episcopos.

Joannes [quartus] XXXII mansuetus, et humilis vir, sapiens corde, prudens in verbis, pulchra habuit eloquia, honestam duxit vitam, moresque bonos de mellito sermone. Prædecessorum suorum ammonitiones, in læsas, et incolumes custodivit. Hic autem, aiunt quidam cives, civitatem a Classis ab hostili populo ope multa Ecclesie tribus vicibus emit; non solum civitatem, sed et habitantes in ea, cum suburbanis suis omnibus, ut factum suum emit. Nam observans evangelicæ verba, quotidie intendebat quod dicitur; *Discite quod est, Misericordiam volo, et non sacrificium.* Audite igitur per prophetam: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Audite [Audi et] alium prophetam Isaiam filium Amos: *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis preces, non audiam.* Quare? Ubi est gloria Domini? Invocabis [Ergo David. Invoca] me in die tribulationis tuæ, eripiam te, et magnificabis me. Certe et alter propheta: *In die tribulationis clamabunt, et exaudiam.* Modò quid? Ubi ergo Isaiæ vaticinium, quod dixisti: *Hæc dicit Dominus: Cum deprecatus eum fueris, adhuc te loquente dicet: Ecce adsum?* E [Et e] contrario dicit: *Avertam oculos meos a vobis.* Una vox lætificat nos, alia contristat. Et quare nos non exaudiet Dominus [Deus] invocantes se? Immo exaudiet, sed moriemur. Audi: *Quare manus vestre sanguine plene sunt? Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; quaerite iudicium, subvenite oppresso, defendite viduas, et conite, et arquite me, dicit Dominus.* Et iterum: *Veh qui justificatis impium, et pro munere condemnatis justum. Veh qui dicitis bonum esse malum, et malum bonum dicitis, quia non est impiis gaudere, dicit Dominus. Sed si auferas a te omne vinculum iniquitatis, et verbum murmurationis; et da esurienti panem tuum ex anima, et animam humiliatam satiabis.* Et Isaias dicit: *Erit Deus tuus tecum semper, et non declinabit a te. Tunc clamabis, et Dominus exaudiet te; adhuc te loquente, dicet: Ecce adsum.* Videtò quomodo cito exaudiet Deus observantes præcepta sua? De justis audi iterum David: *Junior fui, et senui, et non vidi justum derelictum, neque semen ejus quaerens panem.* De peccatoribus autem, quid scriptum est? Peccatori autem dicit Deus: *Quare tu enarras justitiam meam, et sumis testamentum meum per os tuum, et cætera usque: intelligite, qui abliniscimini Deum, ne quando rapiat,*

A et non sit qui eripiat. O carissimi, hic sermo ante oculos vestros quotidie stare debet, ut quantum solliciti sumus de timore, nobis proficiat ad salutem. Væ animæ illi quæ sic rapitur quomodo accipiter aves. Hora egressionis animæ nihil nobiscum tollimus, nisi peccata quæ gessimus. Subsannamur a malignis spiritibus, deridemur ab ipsis, et coarctamur sine misericordia. Cum male attractamur, dicunt: Iste Christianus mentitus, Christi opéra in eo non invenimus. ^b Ecce iste iudex captus est, en iste rex lapsus est, non quoniam una obnoxia persona, sic iste sacerdos in profundum præcipitatus est. Ante humanos oculos quietum jacet corpus, sed non videtur, qualiter a malignis spiritibus trahitur anima ipsius ad pœnam. Et non solum inspectores Ecclesie pro se examinantur, sed pro ovibus suis, et pro omni populo qui sibi commissus est. Populatis homo fortasse pro anima sua patietur pœnam, inspectores pro toto grege. Si in tenebras exteriores immittendus est, qui animam non ad Christum attraxit, ubi mittendus est ille qui Christianas animas perdidit? Non prædicasti, tacuisti, non acquisisti; adquisitas, et quæ Deo serviebant, quare vexasti, aut quare adflixisti? Quare in iudicio, ubi sedebas, perjurii conscius fuisti? Quare criminis auctor? Quare homicidii conscius? Nonne canonicè præcipit ut episcopus nullam curam secularium per semetipsum sumat, nil nisi lectioni incunibat, Evangelium assidue legat et doceat? Si hoc non vis sectari, imitare istum sanctum virum, æquipara beatum istum Joannem, redime captivos, erue, juxta prophetam, eos qui ducuntur ad mortem, prædica, doce, releva laborantem ovem, non te sinas separari a fratribus tuis, ut una cum ipsis beatus sis, et grætia Dei in nobis vacua non sit.

CAPUT II.

Bella inductæque inter Langobardos et Romanos. Joannis et Eleutherii morus, et fata: Phocas imperat. Ecclesia Romana omnium Ecclesiarum mater. Pantheon dedicatur. Bella in Oriente. Heraclii Augusti initia. Joannis mors et sepulcrum.

In hujus igitur temporibus Agilulphus, rex Langobardorum, pace cum Smaragdo patricio facta per annum unum stabilis fuit; post namque annum expletum balneum regis, et civitas Tusciæ, quæ cognominatur Orbevetus, ab exercitu invasæ sunt Langobardorum. Et in mense Aprilis et Maii stella comis in cælo apparuit, et iterum fecerunt Romani pacem cum predicto rege tribus annis. Post hæc autem invasæ est Neapolis a Joanne, et eum post dies aliquos Eleutherius, postquam expulsi, interfecit eum. Et dum cum victoria revertetur, patri-
ur; eodem itaque animo, eademque cantata; et hæc lege, qua superioris episcopi Vitam legendam monui. Id.

^a Not. marg. *Classis civitas empti a Joan. archiep. Ravenn., quæ fuit destructa a Liutprando rege Langobardorum proditioe civium.* Baccii.

^b Et hic Agnellus sui temporis episcopus insecta-

clatus dedignatus est fasces; et quamvis Eunuchus fuisset, imperii jura suscepit. Qui egressus de Ravenna Romam volens ire, a militibus in castris Laecolis gladio peremptus est; cujus caput conditum saeco Constantinopolim imperatori delatum est. Eo quoque tempore predictus rex Agilulphus notarium suum Stabillanum ad Phocacem imperatorem legatum misit, deinde cum legatis imperatoris revertens, pax inter utrumque facta. Aliquantis annis quieti fuit Italia. Igitur, ut diximus, Phocas extincto Mauritio, ejusque filiis, Romanorum invadens regnum per octo annorum curricula principatum tenuit. Postulante B. Bonifacio papa, statuit ut Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum et caput esset, et sedes, quod antea Constantinopolitana Ecclesia prima vocaretur. ^a Iterumque petiit ab eo praedictus papa ut in veteri fano, quod Romani Pantheon vocabant, destructa idolorum sorde, ecclesia sancta et intemerata virginis Mariae, et omnium sanctorum Dei martyrum, vel confessorum, fieret atque firmaretur, ubi

^a Ex schismatico animo haec perverse dicta animadvertit. Notae sunt, quae inter Magnum Gregorium, et Constantinopolitanum episcopum intercessere quaestiones, ut quae constantia pontifex ejus patriarchae temeritatem represserit. Phocas id egit,

omnium conventus demonum congregabantur [congregabantur], ut ibi omnium sanctorum et Dei electorum memoria veneretur. Interea exagitatum est bellum in Orientis partibus et Aegyptiorum. Prasini, et Veneti inter se civili certamine gravissimas strages mactantes ^b se mutuo caede prosternunt. Persae quoque adversus rempublicam gravissima bella gerentes multas Romanorum provincias, etiam ipsam Hierosolymam captaverunt, et ecclesias depraedantes ad nihilum redegerunt, et opes ecclesiae, organataque detulerunt, et ipsum vexillum, per quod [sacrum quo] redempti sumus, crucis auferentes depulaverunt, et secum detulerunt. Heraclianus vero, qui in illis diebus Africa regerat, contra hunc Phocacem rebellavit, atque veniens cum exercitu, privavit eum regno et vita. Heraclius, ejusque filium rem Romanam publicam regendam suscepit. His itaque transactis defunctus est hic beatissimus, et sepultus est, ut suspicatus sum, in ardua B. Apollinaris. Sedit ann. xviii, mens. vi, dies viii.

ut ille a coeptis desisteret, Romanumque primatum assereret. Mendax Agnellus, qui id a Phoca concessum, cum antea Constantinopolitana sedes prima vocaretur, effutire audet. Bacca.

^b Vide dissertationem praecedentem, cap. 6. fo.

DISSERTATIO CHRONOLOGICO-HISTORICA

De aetate sequentium pontificum Ravennatum BONI, MAURI, REPARATI, THEODORI, DAMIANI, et FELICIS.

PARS PRIMA.

Rubei syntaxis exponitur. Plura in ea absque teste relata nequeunt sustineri. Agnellus cum Anastasio confertur. Sedes chronologicae disponuntur.

I. Cum nil in postremis duorum episcoporum Vitis observatione dignum invenierim, ad sequentium chronologiam transire operae pretium putavi. Igitur pro more Rubei clarissimi Ravennatum scriptoris chronologicae syntaxis exponenda est. Ille horum omnium pontificum acta et res memoriae mandavit lib. iv Historiae suae. Mortem Boni contigisse ait paulo ante praedium ad Scultennam commissum, in quo Theodorus exarchus a Langobardis est superatus, amissis septem millibus Ravennatum, quod praedium incidisse tradit in annum 650. Decessisse autem ait laudatum pontificem anno praecedenti 648, vii Kal. Septembris. De Mauro, relatis quae ad synodum Romanam sub Martino pertinent, scribit sedisse eum annos ferme xxiv, obiisse circa annum ab ortu Christi 672. Reparatum asserit decessisse in Non. Sextiles, cum praefuisset annos v, mens. viii, dies xxvi, dono Romano Pontifice, et Theodoro Exarcho. Theodorum Ravennatem narrat ad Agathonem pontificem Maximum accessisse anno 680, ex actis concilii Romani, et sexta synodo: « Conone autem, ait, adhuc pontifice, cui cum annus pontifex non perfecisset, Theodorus exarchus moritur, eodem fere tempore quo et Theodorus archiepiscopus, cum undecimum jam annum Ravennati Ecclesiae praesisset, » etc. Damianum scribit, cum sedisset annos xvi, mens. ii, dies x i, iii Id. Martias obiisse, et post ejus mortem subrogatum Felicem anno a partu Virginis 702. Demum de Felice ipso haec ha-

C bet: « Felix archiepiscopus, cum divinis insignis muneribus maximum specimen sanctitatis praebuisset, tandem vii Kal. Decembris ex hoc lacrymabili hospitio caelestem in patriam profectus est, in numerum sanctorum ascitus, » etc. « Praefuit Ecclesiae annos circiter xviii. » Haec Rubeus, qui ab Agnello recedens absque validiori teste, alias rem definiendi locum relinquit. Sunt etiam ob quae ab ejus syntaxi recedendum esse snademur. Etiam cum diserte dicat Damianum sedisse annos xvi, mens. ii, dies xxi, et iii Id. Martias decessisse, quod idem tradit Agnellus, et similiter tradat Felicem anno a partu Virginis 702 subrogatum Damiano demortuo, consequens fit Damianum ordinatum Decembri mense ad linea vergente anni 685, die videlicet 27 praedicti mensis, feria 5, cyclo nempe solis 12, lit. Dom. G. At si Theodorus praedecessor Damiani eodem fere tempore mortuus est quo Conon summus pontifex, Conon autem, secundum Baronium, qui Rubeo praet. moritur anno 667 die 13 Octobris, consequitur Damianum ordinatum uno saltem anno et mensibus ante Theodori mortem, cum maxime juxta Baronii computum Conon nomen anno 686 ordinatus fuit. Haec autem molestus Rubei assertum inficiabuntur, si spectentur rationes quae C. V. Papebrochium coegerunt serius Cononis tempora consignare, ita quod ordinatus fuerit die 8 Septemb. anni 687, et obiit 30 Augusti anni 688. Inde enim fieret Damianum ordinatum tribus fere annis ante Theodori obitum, vel Theodorum obiisse non circa Cononis, sed circa Leonis (servato calculo Papebrochiano) morientis tempus. Initia Damiani episcopi sedentis anno praedicto 685 expresse designat Ughellus; at, quod absurdus est, errorem non agnoscit, quamvis ex Ana-

stasio differit eundem a Sergio pontifice consecratum, nec vidit id haud potuisse fieri anno 685, quo secundum Baronium Romæ se sedebat Joannes V, vel, ut Papebrochius computat, Benedictus II ordinatus fuit die 14 Martii, eodem videlicet anno et mense quo Ughellus consecratum Damianum tradit a Sergio. Nec aptius ejusdem Damiani obitum consignat anno 707, tum ob dicenda, cum quod, Rubeum in hac parte secutus, dicat eum sedisse annos xvi, menses ii, dies xvi. Si enim, neglectis mensibus et diebus, subtrahantur anni xvi ab annis dccvii, regrediemur ad annum 691, non ad 685, inter quem et annum 707 intercurret anni xii.

II. Præterea apertissime constat ex Anastasio in Vita Constantini papæ non nisi eo pontifice Felicem Damiani successorem ordinatum fuisse, de hac enim re plura exhibet, quæ non dissimulat Rubeus, quamvis pontificis nomen supprimat, ne male compactæ chronologiæ ictus prodatur. Porro ex mente Baronii Constantinus non nisi septima die Martii creatus fuit pontifex anno 708; non potuit itaque Felix consecrari episcopus anno 707, quod ait Ughellus, et multo minus anno 702, quod tradit Rubeus. Cum autem is scribat Felicem presulsem Ecclesiæ Ravennatæ annos circiter xix, si isti numerentur ab anno 702, quo creatus dicitur, fiet vitam produxisse fere usque ad annum 720; non potuit itaque decessisse ante annum 718, quo consignare videtur Joannis subsequenti creationem, dum margini numeros ascribit, ex quibus Ughellus rem negligentius considerans errandi ansam accepit, et Felicem vii Kal. Decembris mortuum dixit anno 717. Quæ quidem contra Rubeum ex Rubeo ipso nascuntur. Is autem plurimis aliis difficultatibus implicabitur, si eorum quæ Agnellus narrat rationem habendam censeat, quorum hic chronologia dispendenda est.

III. Characteres nonnullos exhibet noster, ex quibus Temporum ordinandorum ratio pendet, quique propterea expendendi sunt, et conferendi cum Anastasio. Felicis episcopi omnium postremi creatio et erumnæ id in primis præstant quod in præsentis argumento usul sit; etenim ex Agnello et ex Anastasio habemus Felicem Ravenna Constantinopolim fraude abductum, Justiniano Constantino Pogonato successore jubente; itemque ab Anastasio docemur eundem a prædicto Constantino pontifice ordinatum: «Hic,» ait Anastasius, «ordinavit Felicem archiepiscopum Ravennatensem, qui secundum priorum suorum solitas in scrinio noluit facere cautiones.» Consentient chronologi in anno quo Constantinus pontifex creatus est, quamvis in die dissentiant, idque consignat anno 708. Non potuit itaque consecrari nisi Martio anni prædicti, quo pontificem electum hæcunt, vel quarta, vel septima ejusdem mensis. Consentient etiam Baronius, et Pagius, ille tomo VII, hic in dissert. Hypat., pag. 355, Justinianum, cum post reditum ad imperium ex Theophane annis sex imperasset, anno 711 exente, trucidatum a Philippico, cum Tiberio filio. Igitur Felix ante hunc annum certis ipe est ordinatus. Cum autem plura Agnello narrata Justiniano post reditum imperante acta sint, quæ spatium temporis haud exiguum requirunt, conficitur Felicis ordinationem ad priora Constantini pontificis acta spectare. Felicis abductio, tortura, excecatio ab Agnello postremis Justiniani annis evenisse indicatur, qui Justinianum jugulatum narrat altera die a Joannicij dira immanique mactatione. Porro in ipsa Felicis ordinatione urbæ triceque illæ evenerunt quas Anastasius narrat, post quas pacifice sedit toto eo tempore quod exigebant opera ipso episcopo jubente a Joannicio præstita, de quibus hæc Agnellus: «Sapientissimus Joannicius istius in temporibus claruit, et rogatus a pontifice ut omnes antiphonas, quas canimus modo Dominicis diebus ad crucem, sive sanctorum apostolorum, aut martyrum, sive confessorum, necnon et virginum, ipse exponeret, non solum Latinis elo-

A quis, sed etiam Græcis verbis, quia in utraque lingua fuit maximus orator.» Hæc quidem exegisse videntur duorum saltem annorum spatium, post quos Ravennæ clades, pontificis et Joannicij ærumnæ cœperunt anno 710, sinierintque anno 712, trucidato circa finem 711 Justiniano. Consequitur ex his Felicem ordinatum anno ipso 708, statim post Constantini summi pontificis consecrationem. Rubeus licet in annorum numero quibus Felix sedit ab Agnello discordet, retinet tamen diem emortualem ejusdem, vigesimam quintam Novembris. Cum itaque noster, a quo non est quod recedamus, nisi modico dierum augmento, dicat sedisse Felicem annis viii, mens. vii, dieb. xix, fiet ordinationem ejusdem cum vigesima quinta Novembris collatam incidisse in diem sextam Aprilis. Hæc autem cum inepta fuerit ordinationibus episcoporum anno 708, quo habebatur cycl. solis 15, et lit. Dom. C, efficitur pro diebus xix scribendum xxi, et ordinationem ejusdem retrahendam ad diem quartam ejusdem Aprilis anni prædicti 708. Inde fiet Felicem obiisse anno 716, die prædicta 25 Novembris. Decem anni vite, annis Agnello notatis, a Rubeo additi, præterquam quod nullo teste firmantur, non videntur Felici tribui posse anteaactis ærumnis attrito. Quod Agnellus ait, eum cum ab exsili calamitatibus in suam sedem rediisset, «post annos tres ædificasse domum infra episcopulum, quam de suo nomine domum Felicis nominavit,» eo sensu intelligendum est, quod domus illa tertio a reditu anno finita sit.

IV. Felicis episcopi sedentis et occumbentis ætate adinventæ, lux clarior affulget, ut præcedentia prodeant. Agnellus Damianum ait sedisse annos xvi, mens. ii, dies xvi, mortuumque iii Idus Maias. Consentit Rubeus, tantum loco Maii Martium reponit, et bene, ut ex dicendis constabit. Itaque die 12 Martii ejusdem anni 708 Damianus decessit, qui ante annos xvi, mens. ii, et dies xvi, ordinatus fuerat, die videlicet 27 Decembris anni 691. Cum tamen eo anno curreret cycl. sol. 28, lit. Dom. A, festique Natalis dies essent tum sabbati, tum Dominicæ dies, puto et hic errorem in dierum numero irrepisse, et pro diebus xvi dies xix reponi debere, quare ordinationem ad 24 retrahendam. Ordinatus autem est a Sergio summo pontifice, teste Anastasio in hujus Vita. Theodorus Damiani prædecessor obierat initio anni, die videlicet 18 Januarii, completis in episcopatu annis xiii, mens. iii, diebus xx, ut Agnellus tradit, licet, quod supra observavimus, Rubeus episcopatum ejus undecim tantum annorum spatio concludat. Juxta tradita tamen ab Agnello, a die 18 Januarii anni 691 retrocedendo per annos, menses, diesque adnotatos, Theodori ordinatio recidet ad diem 29 Septembris anni 677. Verum cum eo anno cycl. solis esset 14, lit. Dom. D, numero dierum addendi sunt duo dies, scribendumque xxii pro xx, et ordinatio ad diem 27 spectabit. Reparatus itaque obierat iii Kal. Augusti, id est die 30 Julii ejusdem anni, cum episcopatum tenuisset annis v, mens. ix; quibus omnibus consentit Rubeus, suppletque dies 26 ab exscriptore nostri Codicis omissos. Ordinatus itaque fuerat quarta Octobris, Sabbato anni 671, cycl. sol. 8, lit. Dom. E. Mauri episcopi schismatis infamia notissimi dies emortualis minime consignatur, nec de eo quidquam Rubeus ipse tradit, qui alias ut dies et momenta definit diligentissime agit. Spectato tamen eorum temporum statu, quo, juxta obita ab imperatore per Maurum præcepta, imperatoris ipsius nutu pallium induere debebat novus episcopus, qui a tribus suffraganeis suis ordinaretur, trium saltem mensium spatium intercessisse reor inter Mauri mortem et Reparati schismaticam ordinationem, quibus Constantinopolim missum arbitror, qui pallium expeteret, et rediisse; et amplior diuturniorque mora etiam exigentem pontificis conatus suum jus defendentis, nisi ejusdem mors eodem fere tempore accidisset, quæ potuit Ravennatibus

favere, ut male causam victoriam reportarent. Id omnino Mauro curante statutum novimus, tam ex ejusdem præcepto infra describendo ad Mauri Vitam, tum ex Agnello, qui ait obtentum, « ut futurus pastor Ravennensis Ecclesiæ..... hic (Ravennæ videlicet) consecraretur suus electus a tribus suis episcopis, palliumque ex Imperatore Constantinopolitano deferret. » Arbitror itaque circa Julium Maurum obiisse eodem illo anno 671, ex eo etiam quod inquirendo ex calculis Agnello traditis ordinationis ejus tempus, subtractisque annis xxviii, mens. x, diebus xviii, quibus sedit ab annis dcccxxx, devenimus ad mensem Septembris anni 642, excludimusque a Mauri ætate diem 25 Augusti, quam Boni prædecessoris emortualet Agnellus consignat. Hinc autem obicitur Bonum, quem noster in senectute bona obitus tradit, ab anno 630 ad Augustum 642 sedem tenuisse.

PARS SECUNDA.

Statuta turbantur a pontificum Romanorum chronologia Papebrochiana. Ea ad examen revocatur.

I. Tradita ex parte turbare videntur pontificum Romanorum chronologia a cl. viro Papebrochio ordinata, ubi in primis Doni summi pontificis, qui Adeodato successit, ætatem stabilire nititur. Sentit vir præstantissimus Adeodatum, qui Vitaliano successit, ordinatum die 14 Martii anni 672, sedisse annis quinquæ, mensibus duobus, diebus quinque, obiisse anno 677, die 18 Maii. Donum autem ordinatum quarta Octobris ejusdem anni, sedisse anno uno, mensibus quinque, diebus decem, obiisse die 13 Martii anni 679. His autem admissis, sequeretur in explicata Ravennatum episcoporum syntaxi, male Reparati episcopi mortem anno ipso 677, die 30 Julii consignatam, duobus videlicet mensibus et quatuor hisuper diebus ante Doni pontificis ordinationem. Atqui Anastasius in ejusdem Doni Vita hæc explicite tradit: « Hujus temporibus Ecclesia Ravennatum, quæ se ab Ecclesia Romana segregaverat causa autocephalie, denuo se pristinae sedi apostolicæ subjugavit; cujus Ecclesiæ præsul nomine Reparatus e vestigio, in Deo placuit, vitam finivit. » Oporteret itaque Reparati mortem in annum sequentem differre, et totam simul sedium Ravennatibus episcopis tribuendam rationem in vitis Agnelli calculis invertere, vel Felicis episcopi creationem similiter postponere, repugnantibus his quæ supra præsertim ejusdem ordinationem anno 708 tribuere. Cogunt igitur hæc laudatorum Romanorum pontificum ætatem et ipsius Papebrochii mentem intimius perscrutari. Fatetur is omnia Anastasii exemplaria, et auctores Anastasium secutos, Adeodato annos tantum quatuor tribuere, quinimo ipsium tradi in catalogo descripto annis circiter lxxx post Adeodati mortem, quem exhibet ipso Propylæi tono, pag. 72, cuique Anastasium fuisse autumari vir clarissimus. Cum tamen vel in hoc, vel in subsequitis duobus pontificibus erratum fuisse credat, Dono enim sesquiannos tantum, Agathonii biennium et semis datur, et nihilominus Agatho ipse exsistimetur ad finem anni 681 superstes, extendendam censet Adeodati sedem ultra quadriennii spatium. Verum cum postremi hujus pontificis acta, Agathonis videlicet, obtinuerint ut septem annorum sedem Baronius eidem tribueret, Papebrochius satius existimavit, reflecto Agathonii anno uno, septem annos Adeodato a Baronio tributos ad quinque contrahere, ea tamen, inquit, lege, ut si decessoribus ejus alteri possit annus unus addi supra numerum annorum qui eidem in ipsomet Anastasio assignantur, Vitaliano scilicet tredecim, et duo Eugenio, possit Adeodatus annis quatuor manere contentus; et tunc ordinatus hic fuisset anno 673, 8 Martii, Dominica tertia Quadragesimæ, obiissetque 17 Maii, et cessavisset episcopatum menses iv, dies xvii. Interim, ut jam dixit, apparet necessitas evidens hoc circiter tempore addendi annum saltem unum per conjectu-

ram, quod alias haud libenter sic facio, ut salta habeatur reliqua ex catalogo et Anastasio chronologia. Hinc autem chronologia pontificum inveniatur rationi, ob quam Donum obiisse die 13 Martii anni 679 consequitur; et Agathonem subrogatum 22 Maii, repugnare videbatur « divalis sacra » concilio vœcumenico præfixa « directa ad Donum sanctissimum papam Senioris Romæ, contradita vero Agathonii papæ sanctissimo, ac beatissimo ejusdem antiquæ Romæ; eo quod idem Donus de presenti vita decessisset, » quæ scribitur data « pr. Id. Augusti, Constantinop. » ind. 6 » id est anno 678. Facitur vir ingenuus id sicuti Baronium, ita et se movisse, ut uno anno Doni mortem anticiparet, et Agathonis successorem, « quamvis, inquit, in nomine mensis appareret vitium; quocunque enim die anni mors statuatur, præcesserit tamen Idus Augusti mensibus ut minimam quatuor; per quos eam ignoratam fuisse Constantinopoli tam est impossibile, quam incredibile quod Agatho absque jussione et scita exarchi imperialis fuerit ordinatus. » Addit, postmodum se agnovisse verba ista « data, etc. » nullam mereri fidem, cum nec in Græco habeantur, nec in Latina veteri Parisina editione anni 1524, ex Codice Bellovacensi antiquissimo, quare censet divalem istam datam anno 679, ind. 7, in confinio Februarii et Martii.

II. His tamen non obstantibus, mihi arridet Adeodati, Doni, Agathonisque tempora diversa ratione, ac Papebrochius censet, disponere, et Adeodato quidem, ad fidem omnium Codicum Anastasii et antiquissimi catalogi Papebrochii laudati, quatuor tantum annos pontificatus tribuere, quos interit a die ordinationis sue 14 Martii anni 672, finierit anno 676, pontificatum protrahens usque ad 18 Maii; Dono autem, ordinato quinta Octobris ejusdem anni, annum unum, menses quinque, dies decem, usque videlicet ad 14 Martii anni 678, Agathonem vero pontificatum eodem anno « coepisse die ordinationis sue 30 Maii, tribusque annis sedisse, mensibus sex, diebus tribus, mortuumque die 3 Decembris. In hac computandi ratione, retentis pro ordinationibus Dominicis diebus, et retento pro Eugenio et Vitaliano Papebrochii calculo, additur tantum / annus unus Agathonii, tresque sunt qui apud Anastasium duo dicuntur, cogentibus sextæ synodi actis, hisque quæ in eam rem hic subjicere juvat. Exstat in Collectione conciliorum Labbeana concilium Romæ sub Agathone habitum, pag. 579 tom. vi, quod quidem hujusmodi initium præfert: « In Nomine Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis Constantino majore imperatore, anno vigesimo sexto, post consulatum ejus anno decimo, sed et Heraclio, atque Tiberio novis Augustis ejus fratribus vicesimo secundo, indictione septima, mense Octobris, presidente Agathone sanctissimo, atque ter beatissimo apostolico universali papa. » Indictio 7 Octobris mense corrente nulli anno convenit, præter 678. Constantinus itaque Pogonatus mense Octobri anni prædicti agebat imperii sui, seu consulatus, annum decimum, cum Constantino ejus pater anno 668, non modo post 16 Septembris, quod observavit Pagius dissert. Hypat. part. iii, cap. 5, pag. 348, sed nonnisi post Octobrem Syracusis occisus sit. Puto autem hinc aperte constare eo anno 678, mense Octobri, Agathonem pontificem sedisse, et male concilii titulum in eadem editione competitum, quo dicitur concilium hujusmodi in basilica Salvatoris nostri Constantiniana hæcæpata habitum anno Christi 680, vel, ut alii volunt, præcedenti, hoc est mense Octobri, indictione 7. Indictio enim septima solè Octobri anni 678 convenit, non autem 679, vel 680, quibus nec annus imperii Constantini decimus convenire potest, qui Acti primæ sextæ synodi 7 Novembris mensis, ind. 8, anni videlicet 680, imperii, seu consulatus, sui annum 15 numerabat, ut constat ex ejusdem actionis characteribus. chrono-

ologice, qui fortassis diem ipsam signant imperii a
 ruendam cepti, cum voluerit synodum aperiri. Per-
 terram equidem quo indictione 7 et anno 10 post
 consulatum Constantini colligatur annus imperii ejus
 6, et 22 Heraclii et Tiberii, et cum character im-
 perii Constantiani, neque juvet sententiam anno
 80 concilium illud deputantem, crediderim, ex
 unanimum errore sphalma irrepsisse, et ad ra-
 tionem duorum characterum inter se congruentium
 indictionis et postconsulatus reponendum Constans-
 ini imperatoris anno 25, Heraclii et Tiberii 20. Fra-
 gmentum ejusdem concilii additur juxta Malmsburi-
 nsem, ex quo colligitur in eadem synodo Wilfridum
 absolutum, quod Baronius factum fuisse arbi-
 trario anno sequenti 679, qua de re mox. Baronius
 dem tradit Joannem in Britanniam missum, ut inter
 cetera Theodorum ad Romanam synodum convoca-
 ret. Joannes potius missus est ut quæ statuta Romæ
 uerant, prescriberetque Theodoro synodum in Bri-
 tannia cogendam, quæ de Monothelitarum hæresi
 nit, ut docet Beda lib. iv, cap. 18. Consequitur itaque
 Theodorum Romam vocatum (quod aiunt Pa-
 tres concilii Romani in epistola quæ habetur act. 4
 sextæ synodi) statim ac accepta ab Agathone divali,
 præ Dono prædefuncto missa fuerat, cogitatum est
 in synodo Romana cogenda, ac intellectus statim
 Britannicæ dissidiis satius judicatum, est Theodorum
 in sua diocesi permanere, ibidemque omnium Bri-
 tannorum episcoporum synodum congregari.

III. Ex toto itaque horum contextu apparet ponti-
 ficatum Agathonis, qui duobus annis tantum apud
 Anastasium circumscribitur, annum unum addi de-
 bere, et Doni pontificatum anno similiter uno anti-
 cipari, citius illum consignando, ac C. V. Papebrochius
 consuevit. Ita optime pontificum Ravennatum
 chronologia constabit; et quamvis in mense fortas-
 sis erratum sit in divali sacra sextæ synodo præ-
 fixa; indictionem tamen 6 tenendam esse, qua anno
 678 data intelligatur. Id autem, quamvis a Latino
 quopiam additum fuerit Græco textui, quod ex mar-
 gine in textum irreperit, reprobari tamen minime
 debet, cum aliunde certis argumentis confirmetur.
 Ea quidem Augustus mensis pro alio ab hujusmodi
 additionis auctore scribi potuit, ut epistolam Aga-
 thonis pontificatus aptaret, et reddite tempus signa-
 ret; non autem scriptæ. Ea autem dum Constantino-
 poli Romam mitti debebat, Agatho jussionem ab
 exarcho obtinuisse potuit, nuntiumque de morte
 Doni ad imperatorem pervenire, ac simul de Aga-
 thonis electione, hæcque epistola quæ Dono inscrip-
 ta fuerat in Regestis Agathoni inseribi, dataque
 mensis mutari. At quidquid de his sit, nil arbitror
 opponi posse argumento ex allata Romana sub Aga-
 thone synodo ante Britannicæ Ecclesiæ dissidia ce-
 lebrata; quæ manifeste ostendit Agathonem sedisse
 Octobri mense anni 678, quo a precedenti Septembri
 indictione 7 currere coeperat. Ita bene Dono Romano
 pontifice sedente, Reparatus Ravennas cogitare po-
 tuit de sua Ecclesiæ apostolicæ Romanæ subjicienda,
 juxta tradita ab Anastasio. Donus etiam sedere coepit
 quinta Octobris anni 676. Reparatus obiit in Kal.
 Augusti anni sequentis 677. Accedit rei ejusdem con-
 firmanda excusatio; Agathonis in epistola synodi
 occasione data, in synodi totius nomine repetita
 in altera ejusdem argumenti, eademque occasione
 scripta; quæ cum priori actione quarta sextæ synodi
 habetur; ea enim studiosissima collecta argumenta
 exhibentur Augusto, quibus ostendatur longiorem
 moram disponendi ea quæ pro mittenda ad laudatam
 sextam synodum legationem necessaria fuerant excu-
 sandam, quod prolixiori tempore opus fuerit ut
 episcoporum Occidentalium sententiæ in synodis præ-
 ventibus præstante haberentur, expectarique de-
 berent ab ultimis Britannicæ responsa, præter alias
 ejusdem motæ causas ab Agathone expositas, agri-
 tudines videlicet suas, et doctorum virorum rari-
 tatem, de qua etiam Patres concilii nomine scribentes.
 Quæ quidem longioris temporis moram probant, in-
 tercessisse, ultra anni spatium extensam, ut ipse C.
 V. Papebrochius agnoscit in dissert. 15, de Pontifi-
 catu Agathonis; et fortassis ultra biennium, ut tot
 excusationum argumentis purgari debere.

IV. Negat ibidem vir doctissimus fidem adhiberi
 posse verbis quæ deesse testatur in Græca et veteri
 Latina editione, additis divali alteri post legatorum
 adventum Constantinopolim scriptæ ac Georgium
 Constantinopolitanum episcopum. Sunt autem quæ
 sequuntur: «Data quarto Idus Septembris Con-
 stantinopoli, imperante domino piissimo perpetuo
 Augusto Constantino imperatore anno 28, et post
 consulatum ejus 12. Cum enim, inquit, synodus co-
 pta sit imperantibus a Deo cononatis serenissimis
 dominis Flaviis Constantino quidem piissimo, et a
 Deo decreto magno principe perpetuo Augusto impe-
 ratore anno 27, et post consulatum ejus a Deo in-
 structæ mansuetudinibus anno 13, Heraclio vero et
 Tiberio a Deo consecrandis ejus fratribus anno 22,
 die 7 mensis Novembris, indict. 9, et hæc ratione
 consequenter notentur omnes synodi actiones, ne-
 cesse est ei qui divali prædictæ addidit datam erro-
 rem obrepisse in componendis annis imperii et post-
 consulatus. Male propterea dici ait legatos Con-
 stantinopolim venisse anno uno citius, quam synodus
 ipsa fieret, et dilatam synodi ejusdem indictionem
 ad menses fere sex. Notat etiam quod in toto con-
 cilio nil mutatur in designandis tot epocharum annis,
 quarum prima et secunda sit imperii per Constantem
 patrem Constantino primogenito sub annum 654, et
 quinquennio post duobus aliis filiis communicati,
 tertiam vero sumi post consulatum perpetuum de-
 positum patre moriente xv Julii, anno 668, adeo, in-
 quit, ut videatur imperator commodi majoris causa
 ad unam communem epocham mensi Octobri alixam
 revocasse omnes illas æras, ne multiplicitas pareret
 confusionem in actis publicis. Fatetur tamen se causam
 ignorare cur October electus sit, nisi ea dicatur,
 quod eo mense coeperint ex decreto paterno imperii
 ejus anni scribi, omissis annis consulatus. Agnoscit
 tandem versionem Latinam act. 9, die 8 Martii inci-
 pientem, notare annum Constantini 28, et sic dein-
 ceptis prosequentem, quo epochæ distinguantur; sed
 diligentiam hujusmodi sibi suspectam dicit, quod
 nihil mutet in fratrum Augustorum imperio, nil in
 annis postconsulatus, cum sentiat annum postcon-
 sulatus debuisse mutari in actione 16, quæ fuit 10
 die Augusti celebrata, et factum bene ait, quod ob-
 servata sit mutatio indict. 9 in 10, actione 17, die
 41 Septembris, quæ fiat ut prioribus illis non ege-
 amus.

V. Ex uniformitate tamen, qua postconsulatus anni
 in Constantino Pogonato Constantis filio signantur,
 arguit vir doctissimus Pagius, dissert. Hyp., part. iii,
 cap. 4, n. 2, pag. 351, minime, ut in præcedentibus,
 intelligendam formulam postconsulatum signantem,
 ita quod excludatur annus consulatus, et a Constantino
 ipso novam numerandi formam introductam, qua
 consulatus adinstar tribunitiæ potestatis esset, unde annos
 post consulatum numerare idem est ac numerare im-
 perii annos. Hæc observatione adhibita distantur omnes
 Papebrochii conjecturæ, et rite intelliguntur charac-
 teres supra notati, et agnoscitur eosdem aptissime
 inter se coherere. Annus enim æræ Imperii Con-
 stantini est ipse 654, quo a patre Augustus renun-
 tiatus est ante diem 26 Aprilis, quod indicatur ab
 actione 15 sextæ synodi, in qua annus imperii ex 27
 mutatur in 28, ut sentit laudatus Pagius; at si La-
 tina versio teneat, mutatio illa fit act. 9, die octava
 Martii, et cogimur a Pagio in hæc parte abire, et
 Constantiani imperii iuria ante diem illam collo-
 care, et præcise die septima, qua actio 8 habita est.
 Illud tamen notari debet pro vigesimo octavo in La-
 tinis scripto, in Græcis scribi $\xi\tau\omicron\upsilon\varsigma \epsilon\iota\kappa\omicron\tau\omicron\upsilon \iota\epsilon\delta\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$,
 anno vigesimo septimo, ob quam rem actionis hujus

9 nullam rationem habendam pro multiplicandis imperii annis existimavit laudatus Pagius, sicut nec de reliquis usque ad 15, 26 Aprilis anni 681. Quod autem nec in ea actione, nec in subsequentibus usque ad 16, mutetur annus imperii Heraclii et Tiberii, ex eo est, quod diverso et quidem posteriori mense in imperium asciti sint, sive Cæsares declarati, anno 659. Cum demum act. 16 die 9 Augusti habita, eorundem annus 22 in 23 multiplicetur, manifestum sit ante eam diem Cæsares declaratos, ut Pagius observavit: postconsulatus etiam anni perseverant, quia cum tribunitiæ potestatis adinstar notent ipsum annum imperii, ex quo Constantinus imperare solus coepit, indicant die 16 Septembris, quo postrema actio habita est, nondum completum fuisse annum 13, qui coeperat ante diem decimam Novembris precedentis anni 680, quo prima concilii actio celebrata est; indeque conficitur Constantinum patri successisse serius, ac C. V. Papebrochius censuit anno 688, ut supra, Pagio facem præferente, observatum est contra Anastasium, qui Constantis mortem diei 15 mensis Julii assignat. Divales tamen Georgio Constantinopolitano datae characteres corruptos video, signantes Imperii annum 28 cum postconsulatus anno 12 iv Id. Septembris, nec sustineri posse cognosco ex mox dicentis.

VI. Dum hæc scribo opportune C. V. Pagius illustrissimo Maglabequio, cui bonarum litterarum cultores quantum debeant nemò ignorat, curante, dono mittit doctissimam epistolam abbati Nicasio, Divionensi canonico Gallico, jilidmate conscriptam, qua dum selectiora nonnulla ex criticæ suæ chronologicae ad Baronianos Annales posterioribus tomis, anxie ab eruditissimis expectatis, et propediem edendis, exponit, situm totius operis gustandi auget. Porro ejus epistolæ pag. 5, post medium, sentit Wilfridum electum quidem ad Eboracensem episcopatum anno 664, sed minime ordinatum ante sequentem 665, unde bene auctor catalogi episcoporum Eboracensium, a Labbeo editi tom. I Bibliot., ait Wilfridum ab episcopatu pulsum anno 677, sui episcopatus duodecimo, quod traditis per Bedam congruere censet. Ait itaque Wilfridum anno sequenti Romam perrexisse, quo in itinere hiemasse anno 678 in Frisia ad paganorum conversionem intentum, Romanæque venientiam ante mensem Octobris interfuisse concilio habito, inquit, eodem anno, minime autem sequenti, cui ascribitur in omnibus conciliorum collectionibus. In eo autem Wilfridus suo episcopatu est restitutus, et in Angliam reversus est anno sequenti 679. Est in hac postrema assertione quod me a C. V. dissentire cogit. Concilium illud, in quo absolutum dicit Wilfridum, esse intelligit de quo supra egimus, annoque 678 ex certis notis assignavimus, qua in re assentientem eruditissimum virum gaudeo invenisse; at non video quomodo concilium hujusmodi illud sit in quo sit absolutus simul, et in quo inter Patres sederit, cum ex absolute in una synodo percepta factum sit ut sederit in altera Romana, nec dubitare possimus de ea, cum esset in eadem, cujus epistola legitur act. 4 sextæ synodi, Wilfridi ipsius subscripto hujusmodi: « Wilfridus humilis episcopus S. Ecclesiæ Eboracensæ insulæ Britannicæ, legatus vene-

rabilis synodi per Britanniam constituta, in hac suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi. » Optime igitur utrasque synodos Romanas distinxit Malmesburiensis his verbis: « His decretis gloriabundus episcopus etiam jussu papæ jussus est residere in numero sanctorum episcoporum et, qui agitabat concillium contra illos qui unam operationem prædicabant in duabus naturis Domini nostri Jesu Christi. » Manifestum autem est synodum hanc Romanam, in qua Wilfridus resedit, cuique tanquam legatus a synodo Britannica deputatus subscripsit, non potuisse haberi ante initium anni 680, cum synodus Hedfeldensis, præside te Theodoro archiepiscopo, habita contra Eutychetis, et Monothellitarum hæreses, cujus nutu Wilfridus legatus in Romana subscripsit, habita dicatur « Egfrido rege Humbroecisium, anno decimo regni ejus, sub die quinta decima Kal. Octobris, indict. 8, et Edilredo rege Merciorum, anno sexto regni ejus, et Adulfo rege Eastanglorum, anno decimo septimo regni ejus, et Lodthario rege Cantuariorum, regni ejus anno septimo. » Coepit itaque est synodus illa die 13 Septembris anni 679, cum indictio 8 fluere coeperat, nec nisi post aliquot menses quid ibi decretum, Wilfridus legatus declaratus Romæ audiri potuit; quorum vigore is ejusdem Britannicæ synodi legatus in Romana anno 680 sedit, qua absoluta in Angliam remeavit. Observare autem lubet synodum Britannicam diutius prorogata post Wilfridum legatum designatum, ita quod Patres synodi Romanæ in synodica ad Constantinum imperatorem innuant eam nondum dimissam; excusationem enim diuturnioris moræ exponentes, inter cætera hæc habent: « Sperabamus deinde de Britannia Theodorum coepiscopum atque coepiscopum nostrum magnæ insulæ Britannicæ archiepiscopum, et philosophum, cum aliis qui ibidem usque hætenus demorantur, exinde ad nostram humilitatem conjungere, etc. » Fit igitur ad initia anni 680 synodum secundam Romanam referendam esse, in qua Wilfridus tanquam Britannicæ legatus sedit. Ad hanc item referendum est Theodori Ravennatis episcopi et suffraganeorum episcoporum sanum consilium, quo se, quod prædecessor morte præventus complere non potuerat, Ecclesiamque suam unioni catholicæ restituit, eoque honore inter cæteros metropolitans gavisus sit, ut solus Constantinopolitanae suæ Ecclesiæ legatus miserit, qui sextæ synodo interfuit, seditque immediate post synodi Romanæ legatus, ut ex ejusdem Constantinopolitanæ synodi actis probatur. Hæc ad Reparati et Theodori aetatem stabilendam diligentius examinanda erant; hoc enim chronologicis, modo soluto cætera nullam difficultatem habent, sed rite invicem coherent. Pro horum omnium et dissertationis totius coronide, examini hic subjicere cogitaveram præceptum a Constante Constantini Rogonati patre editum favorem Mauri episcopii; ejusque characteres ad crisis revocare; at hæc aptius reservanda existimo, quæ prætractentur in observationibus ad ejusdem Mauri vitam subjungendis, ubi et ejusdem præcepti tenor dabitur.

VITA BONI.

CAPUT UNICUM.

Episcopus Ravennatis icones posticæ. Rursus ad episcopos Pariensis. Boni mors, et sepulcrum.

Bonus XXXIII. Iste nomine, et operibus simul, macilenta et rubea effigie, plano capillis capite, canitie ornatus, et omni gratia plenus. Et si fortasse

quis secum cogitans dicat, aut alios interroget, quomodo iste, vel unde scire poterat horum sanctorum effigies quales fuerint, si macilenti, si pingues, ulla dubitatio inde aderescat, quia pictura insinuat vultu illorum vultus. Ab istius tempore vexationes gentium coeperunt crescere, et fluctus illidere; sed iste de

oratione assuetus non cessabat preces assidue Deo dare. Pro fidelibus orabat, ut persisterent, pro infidelibus, ut ad gratiam pervenirent, quia antequam destrueretur mundus, omnes ad Christum concurrent. Audi David: *Reminiscentur et convertantur ad Dominum omnes tribus terræ, et adorabunt ante conspectum gentium. Videte quomodo ante iudicii diem omnis mundus post Christum ibit, et adorabunt solum Deum viventem in sæcula sæculorum. Dic et cætera, o rex: Et adorabunt eum omnes reges terræ, et omnes reges servient ei. Et Paulus apostolus clamat: Donec plenitudo gentium introierit, et sic omnis Israel salvus fiet. Et quare non credunt modo? Quia eorum obduratora sunt corda, et clausa sunt viscera. Illud velamen, quod Moyses habuit in facie, illorum inflexum est cordibus. Et si velatum cor habent, quomodo ergo Ezechiel clamat: *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et scietis quia ego Dominus? Data sunt illis carnea corda, sed duritia illa semper in eis aderescit. Audi Apostolum: Secundam duritiam autem tuam et impænitentem cor thesaurizas tibi tram in die iræ, et indignationem iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. De eorum duritia audi ipsam Veritatem: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Apud Deum omnia possible sunt. Et quare non suscitavit? Si voluit, quis contradixit ei? Cum solus omnium donator [dominator] suscitavit sanctos apostolos, qui ex Abraham propagine fuerunt, cuius vos imitatores estis, et eorum gestatis figuram. Recordamini sollicitè, rogo, sanctæ Ecclesiæ inspectores, quantum sublimem tenetis sedem, tamen mortales estis, semper solliciti, semper pavidum. Audite per prophetam: *Vos sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. Et sicut prædixit propheta: Beatus homo, qui semper est pavidus; qui vero malis est durus, corrumpet in malum. Obiit autem hic beatissimus præsul die vii Kal. Septembris in***

A senectute bona, sepultusque est in pace in basilica S. Apollinaris sacerdotis et martyris in Classe. Sedit autem annos..... menses..... dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM BONI.

Episcoporum effigies in ecclesia apponi solitæ. Item Augustorum. Saracenorum cepte incursionses.

I. In hujus pontificis Vita nil fere observatione dignum. Noster cum nil de Bono narrandum habeat, pro suo more convertitur ad suorum temporum vitia. Illud auctoris fidem utique commendat, quod ne quis dubitaret de cuiusque episcopi corporis habitu, quem describere solet, id se ait ex eorum imaginibus pictura expressis didicisse. Licet autem (quod ex hoc Agnelli Libro Pontificali innotescit) ut minimum a Valentiniano Martiani prædecessoris ætate viderent in basilicis earumque porticibus honoris causa episcoporum imagines pingi, id tamen solemnius obtinuisse circa hæc Boni tempora videtur, quibus orthodoxi episcopi, sicut in diptychis scribebantur, sic in sacris ædibus picti locum habebant. Hinc Anastasius in Agathonis Vita ait, quod in sexta synodo Patres, Monothelitis damnatis, et abstulerunt de diptychis Ecclesiarum nomina patriarcharum, vel de picturis ecclesiæ figuras eorum, aut in foribus, ubi illæ esse poterant auferentes, id est Cyri, Sergii, Pauli, Pyrrhi, Petri, per quos error orthodoxæ fidei usque nunc pullulavit. De Joanne etiam VII hæc habet: « Fecit vero et imagines per diversas ecclesias, quas quicumque nosse desiderat, in eis vultum depictum reperiet. » Id etiam honoris tributum Augustis utriusque sexus, tum aliis, cum Ravennæ plura ostendunt ex passim relatis in hoc Pontificali, usque a Valentiniano Placidiaque temporibus, et infra, ex Damiani episcopi actis. Facile et hæc illustrantur ex historia hæresis Iconoclastarum, quæ octavo sæculo Ecclesiam turbavit.

II. Quod ait noster, « ab istius » episcopi « tempore » vexationes gentium esse cœpisse, manifesto ex his quæ subsequuntur apparet ad Mahometanam sectam, Arabumque in Romanum Imperium, et in Hispaniæ Italiaque perniciem armatorum, initia spectare. Serius tamen hæc Ravennam afflixerunt. Vide Baronium, ad annum 650 et seq.

VITA MAURI SCHISMATIGI.

CAPUT PRIMUM.

Maurus diaconus et abbas S. Bartholomæi. Episcopus factus contendit cum Romano pontifice.

Maurus XXXIV. Iste fortis fuit viribus. Diaconus hujus Ecclesiæ fuit, et Yconomus, et abbas monasterii S. Bartholomæi extitit, ubi nunc, sicut conspiciatis, ego sum, Deo favente, ex dimissione Sergii diaconi patris mei. Hic prædictus, ut dixi, pontifex multas vexationes cum Romano pontifice habuit, multa certamina, multos turbines, multas altercationes. Multis vicibus Constantinopolim attigit, ut Ecclesiam suam ab iugo vel conditione Roma-

a Hic enim vero, pie lector, infandam Ravennatis episcopi facinorositatem, quo nil iniquius in historia ecclesiastica invenire est. Verum et Agnelli perversam mentem vide, qui eo sermonis genere hæc memorat, unde et ipse se schismaticum et in Roma-

norum averteret. Factumque est ita; et subtracta est Ravennatis Ecclesiæ, ne nunquam deinceps pontifices Ravennæ sedis ad consecrationes Romanæ irent. Futurus pastor Ravennatis Ecclesiæ nec illud regimen super se haberet, nec sub illius Romani pontificis ditione foret aliquando, sed hic consecrasset suum electum a tribus suis episcopis, palliumque ex imperatore Constantinopolitano deferrebat. Si nos discurreremus per multa, et longinqua itinera per ordinem narrare [potui] quomodo hoc factum est, aut pro qua causa, vel quibus ingeniis; si hoc facere voluerimus, ut per omnia discurramus, charissimam sedem infensum ostendat. Hinc discite quid fidei mereatur hic, sive cum Maurum laudat, sive cum infra Theodorum læcessit ac insectatur, et sanctissimos pontifices calumniis petit. Id te paucis monuisse proderit. BACCH.

tas et atramentum expendo, et vos expectantes tar-
dabit. Diaconus et vicedominus istius Ecclesie
fuit; monasterium B. Bartholomaei apostoli, ubi ego
abbas esse videor, ipse tenuit.

CAPUT II.

*Benedictus diaconus Siciliae rector. Siculi patrimonii
ad Ravennatem Ecclesiam spectantis divitiis. Mani-
pularius iterum in Siciliam missus dives rever-
titur.*

Igitur misit ad rectorem sanctae Siciliae nomine Be-
nedictum diaconum, qui illo tempore gerebat curam
de causis ac rebus Ravennatis Ecclesie, manipula-
rium suum, et voluit ipsum rectorem Siciliae con-
stittere per epistolam dicens: *Satis nobis servitium
placuit. Senxisti; revertere ad sanctam matrem Ec-
clesiam, ubi nutritus fuisti. Tempus est jam ut vi-
deam te, et istum nostrum Manipularium constituere
rectorem post te. Si fieri potest, non sit tibi gravis
haec nostra admonitio; quod si tibi gravis est hoc hu-
jus, vide quomodo eum ad nos remittas.* Ille autem
sciens voluntatem pontificis, honoravit eum diversis
exeniis, et donis, auro, argentoque, vasis concupi-
scibilibus, atque promiscuis aliis. Cum vero deductus
fuissent ad navem, obsecrati sunt se invicem, et va-
ledicentes dedit illi trecentos aureos, et misit illum
optimum ad pontificem suum. Tunc praedictus Be-
nedictus diaconus venit iterum in Siciliam, exinde
oneratis dromonibus quinquaginta millia modiorum
tritici, sine quibusvis aliis arstis, aut leguminibus,
pelles arletem rubricatas, et hyacinthinas casulas,
et pluviales sericis exornatas, lanas, et caetera in-
dumenta, vasa de auricalca et argento, solido-
rum auroorum triginta, unum milia. Ex his quindecim
millia in palatio Constantinopolitano, et sedecim
millia in archivo ecclesiae deportavit. Haec pensio
omni anno solvebatur, triticum vero semper ad
mensam inde pontifex vescebatur. Reversus vero
manipularius pontifici narravit omnia quae gesta
sunt, et indicavit de donis quae sibi largitus est, et
egit gratias absentis viro. Post tertium annum iterum
misit eum, qui antea fuerat, in Siciliam ad praedi-
ctum diaconum, occasione data pro hortu, quem
tenebat, accessionem faceret, ut iterum muneraret
eum; et misit, ut si non posset definire causam,
ne quis invadat, etiam Constantinopolim pergite,
et imperatori supplicate. Ille vero postquam legit
missam sibi epistolam, suscepit eum honorifice, et
dixit illi: Hortum, de quo agitur, hic domino meo,
nos habemus. Cras maneamus illuc, et causam, pro
qua tu missus es, sic faciam quod tu nunquam ad
Siciliam desideres venire. Qui tribuit ei argentum
multum, ponderaque auri plurima, et ultra non fuit
ei, postquam Ravennam attigit, necesse ad Siciliam
remigare.

CAPUT III.

*Maurus Romam a pontifice vocatus pergere renuit.
Anathemate punitus, anathema in Romanum pon-
tificem dicere audet. Mors utriusque.*

Contigit eo tempore, ut papa Romanus mitteret

a Vide observationes. Bacch.

ad eum legationem, ut Romam pergeret, volens
eum subjugare suae ditioni. Qui accepta epistola le-
git, et complicit diceus ad legatos, apostolice se-
dis: Quid est hoc, quod facere nitimini? Nonne in-
ter nos statutum est [et] sacramento confirmatum,
ut nec ille adversus me, vel meam Ecclesiam, neque
sui posteri successores meos inquietent? Meum chi-
rographum apud se habet, et ego illius detineo post
omnia inter nos conscripta, et sacerdotum meorum,
et illius manibus roborata. In ipsius manibus pre-
cepta pagina confirmata sunt. Etiam vos ipsi ibidem
litteras exarastis. His jussis non consentio. Reverti-
mini ad eum qui vos misit, et quod audistis nati-
ate. Qui reversi nuntiaverunt per ordinem gesta.
Tunc indignatus papa jussit scribere epistolam obli-
gationis anathematis vinculis innodatam, et ipse
manu propria subscribens, ut si non ad apostolicam
sedem Maurus archiepiscopus veniret, non habere
licentiam missas canere, nec ullus homo ad eja
communicationem accederet, neque quicumque de-
ricus se illi adhaereret, nec ad sacrosanctum altare
cum ipso accederet, nec ullam oblationem cum eo,
vel pro eo offerret. Quicumque autem temerarius
fuisset, et non observasset, Judaicis esset vinculis
alligatus, et a regno Dei alienus fuisset. Haec omnia
inserta in epistola deferunt legati Romanae sedis, et
pontifici Mauro Ravennensis civitatis obtulerunt.
Quas accipiens Maurus antistes tristissimas legit li-
teras. Qui et iste ira repletus, non [Forte in Bacch.]
specie furiae, sed quasi furor irrevocabilis scribens
et ipse epistolam similiter obligationis ex anathe-
mate commissa, ut nec [ille] papa licentiam habere
missas canendi, sicut nec iste. Ad instar Romanae
epistolam suam scribere jussit, misitque Romanam
ad praedictum papam, quam lectam projecit a se.
Iterumque jussit colligi. Post haec voluit dirigere
legatos Constantinopolim ad imperatorem, ut et
coerceret Maurum archiepiscopum ad concilium Ro-
manum ire; et quomodo ausus fuisset magistrum suae
obligationis epistolam mittere. In tali vero obli-
gatione mortui sunt ambo. Ex illa vero die nec Romae
oblaciones pro eo offerunt, nec hic pro isto; sed
tantum omni hebdomada die quinta feria post re-
spertinum officium expletum conveniunt presbyteri,
diacones, subdiacones, clerici, et ingrediuntur in
secretarium, et dividunt inter se bucellam panis, et
botulos singulos, cyathum vini; et dicit presbyter,
vel quicumque in ordine prior est: *Requiem aeternam
donet Dominus Deus animae illius, in cujus commemo-
rationem haec sumptimus; et caeteri dicant: Ite-
beat Deus.* Et his dictis recedunt. Aiunt alii quod
post mortem ipsorum post plura tempora Romae in
concilio haec causa discussa fuisset; qui providentia
episcoporum quasi pro depositione illorum incidere-
runt summitatem culpae pedis dexteri. Sic isti,
sic isti. In hora autem mortis suae vocavit omnes sa-
cerdotes suos plorans coram eis, petens veniam, et
dixit ad eos: Ego ingrediar viam mortis, contestor,

et moneo vos, non vos tradatis sub Romanorum jugo. Eligite ex vobis pastorem, et consecratur a suis episcopis. Pallium ab imperatore petite, quacumque enim die Romæ subjugati fueritis, non eritis integri. Et his dictis obiit, sepultusque est in ardua B. Apollinari.

CAPUT IV.

Sepulcri lapis. Hunc Lotharius Augustus in Gallias abstulit. Corpus B. Apollinaris ex ardua in mediam basilicam translatum. Mauri epitaphium.

Miræ sepulture ibi fuit lapis porphyreticus ante prædictam arcam pretiosissimus, et valde lucidissimus in modum vitri. Et apertis januis, quæ respiciunt ad ecclesiam B. Severi, qui intuisset illum lapidem sicut in speculum, tam homines, quamque animalia, sive volatilia, vel qualescunque res inde transissent, quasi ænigma in speculum viderè potuissent. Sed pene annos XII tempore Petronacis pontificis Lotharius Augustus tollere jussit, et in capsam ligneam super lanam inclusit, et Franciam deportavit, et super altarium. Sancti Sebastiani mensa ut esset, posuit. Præceptum mihi a pontifice fuit ut ego illuc issem, ne cæmentarii incaute agendo frangeretur; sed corde dolore pleno in partem aliam recessi. Iste corpus B. Apollinaris, qui dudum in ardua ipsius conditum a Maximiano præsule, cum Juliano argentario fuit, exinde tulit, et in medio templi collocavit, et ipsius martyris historiam laminis argenteis infixit. Epitaphium vero desuper invenietis scriptum continens ita:

Prima fides nostrisque pater promiserat olim
 Perspicendum oculis, et legis vorè vocandum,
 Christum conuerterans Christum sonat, omnia Christum.
 O, nomen prædulce Mauri pontificis, lux et decus,
 Præsidiumque nostrum, requies o certa laborum
 Blandus in ore sapor, fragrans odor, irriguus fons
 Castus amor, pulchra species, sincera voluptas (vq
 huntas).
 Si gens surda neget tibi tibi præconia, de te
 Tam uulgas rerum, voces elementaque (talia)
 Viisistis (vidisti) angelicis comitatum coetibus alte
 Ultima qua spodium non mensurabile tendit;
 Currus nauqua... gradibus regemque sedentem,
 Præmia digna ferens; quæ te tam læta tulerunt
 Eloqua merito primi sequaces desisti.
 Tam generis tibi celsus apex, quam gloria sandi,
 Inviolatus amor, castæ præconia vita.
 Ore decens, bonis ingenio, lævudus et ore,
 Vota probata Deo, meritique, sapentia sanctis
 Omnia quæ voluisti prospera quæ..... et idem.
 Optasti quidquid... contigit, ut voluisti,
 Creditus et vitas hominum ratione, med...
 Inde et perfunctæ manet hæc reverentia vite.
 Virtutibus tuis ad ethera tuam relevisti setem
 Serta teneustapos, alica ad jura propria, collocasti.
 Nunc etiam manes placidis pia cura retractus,
 Et in te perpetuo sentris sui honore sepelch
 Corruptela patris uscantiam turbida carnis
 Progenies Christum invenies de corde parentem.

Et, ante ipsam arcam invenies in pavimento tessellis exaratum continentem ita: *Hic requiescit in pace Maurus archiepiscopus, qui vixit annos P. M. a lxxvii, qui tempore Domini Constantini imperatoris liberavit Ecclesiam suam de jugo Romanorum servitutis. Sedit ann. xxviii, mens. x, dies xviii.*

OBSERVATIONES

AD VITAM MAURI SCRIBATIT.

Œconomus ecclesie, Latini vicedomini. Abbates in clero. S. Bartholomæi Ravennatis abbas. Sedes episcoporum Ravennatum in synodis Constantini præceptum a Mauro obtentum. Emendatur chronologica, series exarchorum ex eo suppleta. Agnolcephalia exorta in schisma abijt. Agnellus confutatus.

I. Maurus, quem vasserimi ingenii hominem fuisse Agnellus ipse, licet Romanæ auctoritatis satis impatient, non obsæure indicat, œconomus ante episcopatum Ecclesie Ravennatis fuerat. Œconomum Græci, vicedomini Latini dicere virum, qui ecclesiasticos redditis procurandos, et juxta canonem dispensandos, episcopo cleroque demandante, assumebatur, de quibus rationes reddere tenebatur. Constat id muneris institutum, cum demum ecclesie, præter fidelium oblationes, latifundia bonaque immobilia habere cœperunt, quorum redditus vix videbatur clericos curare posse, absque eo quod a rerum divinarum ministeriis distraherentur, quare statutum est plarium conciliorum decretis, quorum antiquus est Chalcedonense, can. 25, 26, ut id muneris in singulis ecclesiis laico demandaretur, a clero eligendo, qui postmodum ab episcopo constitutus est. De his Jacobus Gothofred. ad Tit. de bonis clericis. Cod. Theodos. ubi lex ea Theodosii et Valentiani data, xiii kal. Januarii, Arioivindio et Aspare coss. œconomos ecclesiarum nominat, quare officium hujusmodi, dum lex illa ferebatur, anno videlicet 434, jam in usu erat. A tempore autem Ecclesie episcopi in Ravennati Ecclesia œconomi munus in plures ex clero jam dispertierat, quibus id ab episcopo demandatum ostendunt littere Felicis papæ; eorum autem officium per hæc explicatur.

Ad patrimonium vero ecclesie ex eorum episcopi judicio, ex clero persone electæ cum solatiis, quæ pro notitia deputaverit episcopus, sub idonea fidejussione mittantur, quorum fides fuerit, et industria comprobata; ut et alimonia pauperum fraudem non patiantur, et quantitas patrimonii ecclesie latere non possit, et unusquisque clericus sub timore Dei et proprii sacerdotis de his quæ sibi commissa fuerint exponat fideliter rationes.

II. Maurus non modo œconomus Ravennatis Ecclesie, sed et abbas S. Bartholomæi, existit, quo munere Agnellus ipse ex patris resignatione ornatus fuit, ut ex hoc loco cognoscimus. Porro notius est quam quod huic probando operam impenderet Saxeus in conspectu Italico de vita communi clericorum inscripto, nomen videlicet abbatis non semper indicium esset nobilibus monachorutiq; et plures ecclesie abbaciali titulo gauderent, quæ ab initio clericorum fuerant. Moneat nos ea de re plura sequioris ævi monumenta, sed et illud notivius non modo a monachis ad clericos, verum et ad laicos multis

farie migrasse nomen abbatis; videatur Dupangius in Glossario Latinitatis. Cæterum hæc S. Bartholomæi, sicut et altera S. Mariæ ad Blachernas, cui Agnellus idem præfuit, abbatia, clericos, non monachos habuisse censeo, licet vocetur nomine monasterii, etiam jam adnotatum est, quid apud nostrum monasterii vocabulum ferat. Ravennatum rerum scriptores nil de S. Bartholomæi abbatia, nil de ejus titulo Mauro huic Agnelloque nostro tributo. Fabras in sacris Ravennæ monumentis induit, dups Rayvenne ecclesias invocato S. Bartholomæi nonniquè consecratas, quarum una adhuc superstes non magni nominis, quamvis ab anno 1262 nota, quo ab Urbano ejus nominis quarto canonicis Ravennatis diplomate asseritur, et eorundem in illam jus confirmatur. S. Mariæ ad Blachernas, cujus abbas Agnellus, illa fuit quemmodo S. Mariæ de Palatiolo,

* P. M. Id est, plus minus. BACCH.

nostrorum S. Vitalis Casinensium monasterio unita, A haud magno spatio Ravenna distans, uti haud obscure ex Joannis Angeloptis Vita indicat Agnellus ipse, cap. 5. Altera S. Bartholomæi ecclesia ibi fuit, ubi nunc templum elegans S. Romualdi nomine Deo dicatum, cum insigni Camaldulensium cœnobarum monasterio. Utra ex his duabus S. Bartholomæi ecclesiis Mauro, Agnelloque abbatibus laudanda sit, ægè definiti potest. Libentius suffragio meo priori accederem, quod extra pomerium milliario fere a civitate distet, nec enim puto abbates hujusmodi ecclesiarum intra urbem curam gessisse per ea tempora Ravennæ; et eam ad canonicorum Jus antiquitas etiam spectasse. Ad de his satis, de quibus etiam egimus in præfatione.

III. Priora in episcopatu Mauro laudabiliter gesta mirum est ab Agnello omissa; at scriptor, qui episcopum ex eo laude dignum censuit, quo omnium oſium apud posteros promeruit, ob autocephalam videlicet tentatam, minime posterioribus priora congruere vidit, nec ista illis respondere, cum antea Ecclesiam suam Romanæ subditam agnoverit Maurus, qui sciens volensque independens fieri tentavit. Præclaram sane operam a Mauro præstitam conscientia Monothellitaram hæresis in Lateranensi concilio sub Martino sanctissimo pontifice per Maurum Cesenatem episcopum et Deusdedit Ravennatis Ecclesiæ presbyterum, testantur ejusdem concilli acta, de quibus late Rubens lib. iv, ad annum 649. Ex priori laudatæ synodi secretario constat in episcoporum serie Mauri legatos tertio loco nomenclatos, videlicet post Maximum Aquileiensem, et Deusdedit Calaritanum episcopos; verum in sententia dicenda primo omnium loco loquentes. Nullus autem non videt potiori ratione argumentum præcedentiæ ex loco quo quisque sententiam dixit sumi, qui ex actis superstiliibus certus sit, quam ex episcoporum subscribentium serie, quæ descriptorum vitio variari potuit. Rem discrete eruditque tractat Rubens in Historia Ravennati, lib. v, pag. 283 et 284, ad annum 1040, ubi refert Clementem II celebre Romæ concilium habuisse, cujus tamen acta exciderunt, in quo de Patrum consilio in contradictorio, ut aiunt, judicio contra Aquileiensem et Mediolanensem episcopos statutum est Ravennatem episcopum absente Augusto ad pontificis dexteram, præsentem vero eodem, ad sinistram sedere, ex veteris Ravennatis Ecclesiæ jure, cui minime officisset quod Petrus quondam episcopus, Symmachi pontificis ævo, in Romanis synodis post Mediolanensem sedisset, quod id ex Petri moderatione factum, Joannes item pontifex Symmachi successor litteris suis testatum reliquit. Rubens Clementis diploma se vidisse in S. Vitalis Ravennati archivio ait. Illud Ughellus ex Ravennati tabulario exhibet, et ex eo nonnulla cardinalis Noris in dissert. de quinta synodo. Exstat et in Codice Estensi, in quo Agnelli liber, apographum diplomatis, cui infrascripta notariorum testimonia subjunguntur.

« Ego Ubalduſ Ravennas tabellio, et notarius S. Ravennatis ecclesiæ, ut in authentico vidi, et legi, ita scripsi.

« Ego Artusinus, et Bartolinus, et Camelius de Artusinis, vidimus authenticum privilegium bullatum cum bulla D. Clementis pape.

« Et ego Paulus Scordili de Candia doctor decretorum, præpositus, S. Ravennatis ecclesiæ illud privilegium in authentico vidi, et legi, et bullatum bulla plumbea apostolica, sed non more aliarum apostolicarum bullarum.»

Paulus Scordili is est cui nonnullorum Ravennatam episcoporum Vitæ debemus, in appendicæ adjielendas: De diversa bullarum plumbearum forma vide Mabillonium, de Re Diplom. lib. ii, cap. 14, n. 40.

« Deest aliquid

IV. At ut ad nostrum revertamur, is relatis meritis a Mauro ante episcopatum gestis transi statim ad similitates quas cum Romano pontifice habuit, quem licet non laudet, ex temporum tamen calculis Vitalianum fuisse agnoscimus. Plurimum anorum spatium his gerendis procurandisque episcopum impendisse ostendit, qui imperatorum Constantem impium sibi que simillimum nactus, quem que post patrata recens in S. Martinum pontificem Romani in multis ex prudentiæ legibus tolerabat, quod animo foverat de suæ Ecclesiæ autocephalia, complendum curavit, votique tandem compos effectus est in propriam et suorum perniciem. In eodem Estensi Codice, qui Agnelli librum continet, exstat Constantis præceptum, ut vocabant, ipsum, cujus hic tenorem describendum operæ pretium arbitror, cum ex eo lux haud spernenda Ravennati schismati intelligendo, Agnelloque illustrando affluat. Dolendum Exscriptoris vitio in plurimis deformatum ita, ut alicubi vix commodè sensus elici possit, et corrupta omnia restituere desperaverim. En ipsum prout exstat.

Privilegium Constantini [Constantis, Bæcob.] Ermi [et Heraclii id.] imperatorum ad Maurum episcopum Ravennatem.

« Preceptum [perspectum, id.] atque fidelem animi sanctitatis vestræ, quod circa nostrum piis imperium a quæ hactenus exhibuit ipsius profecto operis nostram sepe demonstrat [demeruit, id.] pietatem, et quod propositum suum erga nostrum servitium amplius quam amplius [prius, id.] vivaciter exerceat, non solum suggestio gloriosi exarchi nostri, unde præstita sibi indicat solatia, verum et suæ relatio sanctitatis per Reparatum Deo amabilem presbyterum et vicedominum missa, per quam etiam in multo amplius protectores existere debeamus Christo dilectæ nostræ Italiæ provinciæ, vel sanctæ ejus Ravennati Ecclesiæ; et ideo boni pastoris pro commissi ovilis curam gerentis opus est pro quo et congruam dispositionem pro salute vestræ Christo dilectæ Italiæ provinciæ agendam præcepimus per nostram piam jussionem Gregorio exarcho nostro, et hortamur sanctitatem vestram in omnibus pro nostro servitio habere. Quia autem et pro suæ postulavit protectione Ecclesiæ, credimus eam jam satisfactam esse, qui nihil neglectum est, quod ad salutem, stabilitatem, vel honoris argumentum vestrum vestræque Ecclesiæ pertinet, privilegiis eam munientes, quibus ab omni majoris sedis ditione exui, et suis esse juris eam sanctamque ejus post eam Ecclesiam, sancimus, et firmam, stabilem, atque inconvulsam manere jussimus perpetuo. Sed et nunc pro ampliori alacritate [claritate, id.] mentis ejus per præsentem nostram piam jussionem sancimus amplius securam atque liberam ab omni superiori episcopali conditione manere, et solum orationi vacare pro nostro D exorando imperio, et non subjacere pro quolibet modo patriarchæ anti quæ urbis Romæ, sed manere eam Autocephalou [αὐτοκεφαλῶν, id.], et sanctam ejus post eam Ecclesiam, cum omnibus sibi pertinentibus per diocesis, et parochiis ordinariis, sicut reliqui metropolitæ pro diversis reipublicæ manentes provinciis, qui et a propriis consecratis episcopis, vestris videlicet, et decore palei, sicut nostræ divinitatis sanctione, superna inspiratione perlargitum est. Oportet namque nos eximia devotione honorare eos qui se nostro servitio toto mentis intuitu instanter devoverunt. Quod vero amplius est honorabile, quam ea quæ ita a nobis pie tractata sunt, pertinencia ad honorem sacerdotis devoti, atque sinceri nobis nimium apparentis [parentis, id.]. Provide hortamur paternam beatitudinem vestram Omnipotentem Dominum incessanter orare pro dilatanda credita

nobis ab ejus majestate Romana republica. Fiat, A littere imperatoris. Datum Kal. Martias Syracusa; imperantibus dominiis nostris piissimis perpetuis Augustis Constantino [Constante, id.] majore imp. anno 25, et post consulatum ejus ann. 14, atque novo Constantino Heradio, [Heraclio id.] et Tiberio a Deo conservati filii; Constantini quidem ann. 14 Heraclio autem, et Tiberio ann. 7.)

V. Quod in primis in allato documento corrigi lehuat, fuit multiplex chronologicus character corruptus a descriptore. Syracusis cum datum dicatur, spectat ad unum ex tribus annis qui fluxere inter 664 et 668, quibus Constans in Sicilia moratus est. Novimus enim eum ingressum Siciliam per ind. 7.) Syracusis degisse ex Paulo Diacono, lib. v, cap. 11, icet Theophanes computans tempus, quo in Italia contra Langobardos rem gessit, Romæque fuit, dicit eum sex annis in Sicilia moratum, qui etiam causam docet cur Constantinopoli discesserit, quod scilicet sibi metuens cogitaverit imperii sedem Romanam transferre. Paulus ibidem tradit eundem Syracusis degisse usque ad indictionem 12, quod verum est, nam occisus est circa Novembrem anni 668, ann indictionis 12 jam coepisset numerari, nec id repugnat Anastasio, vel Theophani, ut visum fuit Baronio. Anastasius etenim indictionem 11 prorogat usque ad Kal. Januarii proximas, et bene substituit eum indict. 12 annus imperii 27 Theophani signatus. Arbitror autem diploma ad annum 666 spectare, cum ex quatuor signatis characteribus duo anno illi conveniant, juxta quos duo reliqui sunt emendandi. Conveniunt autem annus imperii Constantis 25, et annus imperii Heraclii et Tiberii 7, quare annus postconsularis emendandus est 25, et pro Constantini anno 14 reponendus annus 12 adhuc fluens, inveniendus tamen sequenti mense. Rationes calculi in hunc modum initi petendæ ex præcedenti dissertatione. Mendose Constantis nomen in Constantini mutatur, quod familiare sphalma est in eorum temporum documentis, ut apparet ex conciliorum collectione Labbaeana.

VI. Ex hoc autem diplomate Gregorium anno laudato 666 Ravennæ exarchum fuisse novimus, et Theodori Calliopæ magistratum cessasse. Stupebamus utem hujus exarchi tempus durasse ab anno 650 usque ad 686, annis videlicet 36. Ut horum temporum veliamur observari debet, innui in hoc diplomate factum imperatori sibi demerendo studuisse, illudque curasse, ut sibi exarchum benevolam redderet, arreptis quæ ea tempora suppeditabant occasionibus, inter has autem nullus dubito opportunissimam affuisse Romanorum in Constantem odium ob impiam i. Martini abductionem, ac deportationem, quare obtinuit Maurus ea agere quæ amplissimæ suæ Ravennati diocesi in officio continendæ plurimum conferrebant. Verosimile autem est Constantem, qui d facti invidiam avertendam Vitaliani, qui post Eugenium Martino successit, non modo electionem atam habuit, sed, quod tradit Anastasius, renovavit privilegia, legatosque officiose habitos remisit, simulque ad S. Petrum numeris loco ferenda voluit.

Evangelia aurea cum gemmis albis miræ magnitudinis in circuito ornata,) verosimile, inquam, est Theodorum Calliopam, de quo nulla amplius mentio, ab exarchatu removisse, et Gregorium suffecisse, hoc factum, ex conjectura, Eugenio sedente, cum satis sibi infensus exarchoque Romanos agnosceret, ex unanimi horum constantia in reprobanda Petri Constantinopolitani Patriarchæ synodica,) quæ cum majori strepitu,) inquit Anastasius in Eugenio,) est a sancta Dei Ecclesia projecta,) nec permiserit pontificem missas celebrare in basilica B. Virginis, antequam sponderit se minime eandem aliquando suscepturum. Itaque circa annum 658 Calliopam revocatum reor, et Gregorium suffectum, quem statim Maurus duxerit ad sua vota præparandum, occasione imperatoris in Romanos pontifices infensi, et de Lan-

gobardorum potentia meticulosi, ac ob id cogitantis in Italiam cum exercitu transmitters. Post hunc Gregorium Theodorus, alter a Calliopa, subrogatus est, qui et Theodoro episcopo sedente, Ravennæ erat, ut infra patebit, et usque ad annum 686 in magistratu perseveravit. Novum exarchum post Constantis obitum missum, illud facit ut credam, quod ut plurimum Augustum cum soli imperare coepissent, revocato qui sub prædecessore administraverat, alterum in provinciam mittebant. Ita a Mauritio Smaragdus, a Phoca Smaragdus iterum, ab Heraclio Joannes Demiges, seu Romiges, et a Constante Theodorus Calliopas missi sunt. Sunt ob quæ credam Theodorum hunc juniorem Calliopa et Gregorio meliora consilia fovisse, quippe eo magistratum gerente Ravennæ Ecclesia Romani pontificis jus passa est, et ad ejus unitatem rediit.

VII. Officium mei hic est in primis Agnello narrata uti veritati contraria refellere, ubi falso insuit chirographum olim inter Maurum et sanctissimum Romanum pontificem firmatum.) Nonne (Maurum loquentem inducit apostolica sedis legatis statutum, et sacramento firmatum, ut nec ille adversus me, vel meam Ecclesiam, neque sui posteri successoresque meos inquietent?) Porro Vitalianus is fuit qui inter sanctos in ecclesiasticis tabulis scribi meruit, quique ea proinde in tuendis Ecclesiæ Romanæ juribus constantia fuisse certum est quæ opinioni hujusmodi responderit, quam non nisi impius iudicetur. Virtutis hujusmodi argumentum sane præclarum habemus ex ejusdem epist. 1 ad Paulum Cretensem archiepiscopum, quem ibi revere arguit, quod Joannem Lappæ episcopum ad se appellarent, contra canones cohibere tentasset. Hunc et in synodo Romæ coacta a metropolitano prædicto injuria affectum absolvit. Non potuit itaque ejus virtutis et sanctitatis pontifex, qui appellationum jus contra Orientalis Ecclesiæ metropolitani præclare tueri voluit, quique eo nomine ab Anastasio laudatur, quod) regulam ecclesiasticam atque rigorem, ut mos erat, omnino conservavit,) eum in Ravennatem episcopum, jus negligere, et, quod indignum fide, in suæ Ecclesiæ detrimentum pactis hujusmodi consentire. Restitit enimvero, et excommunicationis mucrone Mauri jugulo adacto, autocephalia per nefas a Constante Augusto statuta initia tollere ingenti animo curavit, quod et Agnellus ipse testatur. Constans, quamvis omnium consensu impius Monothelita, quod eorum temporum et Italiæ vices exigebant, Catholicam se demerendo pontifici simulabat, et licet ob eandem causam Gregorii exarchæ opera, ut sibi archiepiscopum Ravennatem devincere autocephalia præceptum concesserit, minime tamen Vitalianum ad consensum adigere tentaverit, quem ob id alieno a se animo futurum timebat. Ex ipso quod dedimus Constantis præcepto id haberi puto, quod laud dari oportuisset, si Vitalianus in propria causa suo juri chirographo et sacramento cessisset, vel si post cessionem pontificis nihilominus id ipsum suo edicto firmandum existimasset, id agens, de pontificis consensu meminisset. Præceptum autem hujusmodi typi nominis apud Anastasium indicari puto in Leone II quod Pogonato imperante tandem) ad amputanda scandala sedis apostolicæ restitutum est; cum (videlicet) percurrente divali jussione clementissimi principis restituta est Ecclesia Ravennatis sub ordinatione sedis apostolicæ.) Nique ex eo confirmatur quod typi vocabulum significantis imperatorum constitutionibus passim usurpatum novimus, quam in reu Ducangius in Glossario hunc ipsum Anastasii locum affert. Ex hoc aliisque Anastasii assertis, quid Maurus ausus sit, quid et a quo obtinuerit autocephalam videlicet, intelligimus, quam non pontifex, sed Constans concessit, quaque non eximeretur a jure illo quo pontifex toti Ecclesiæ præest, sed a patriarchico, seu veteri metropolitano quo ab initio Ecclesiæ unus fuit in Occidente metropolitano, ut in dissert. de Lie-

rar. Origin. satis probatum puto. Sæcularis potentie viribus se voti compotem existimavit Maurus, et eadem via posse se tueri sperans, pontificem statim ultorem sensit, cum anathematis interminatione ad obedientiam est vocatus; at homo superbus et perversa horribili temeritate ausus in pontificem ipsum anathema dicere, et in schisma dilapsus est. A schismate Ecclesiam Ravennatem Theodorus omnino vindicavit, et sub Leone II autocephalia prætextus omnis ablatas est, cum typus, præceptum videlicet Constantis, restitutus.

VIII. Verum in Ravennati Ecclesia veteris pervicacitæ id remansit, quod crediderint clerici rationem haberi debere anathematis per summum nefas a Mauro in Romanum pontificem intoriti. Ob id in sacrificio ad altare haud crediderit Vitaliani nomen recitandum. Ejus rei jure Agnellus narrat, in secretario, a omni hebdomada die quinta ferie post vespertinum officium expletum, convenisse clerum, et accepta buccella panis, botulis singulis, et cyatho vini, requiem æternam a Domino animæ illius bene precatum. Video sane in his quod cum horrore detester, neque enim censeo absque errore creditum

A pontificem Romanum per quemlibet cujusvis dignitatis præselem anathemate potuisse feriri. Cæterum hæc in spreto pontificia dignitatis facta aliunde quam ex prædicto capite si quis videat, habebit profecto causam ob quam mecum Ravennatis cleri temeritatem vituperet. Si quis vero censeat et hæc falso ad ex perversorum rumoribus Agnello narrata, libentissime in ejus sententiam me ire cupientem habebit, qui nobilissimæ Ravennatum Ecclesie firmam unde naque a similibus vindicari posse optarem. Quod autem rumore ferebatur in concilio quodam decretum circa censuras hujusmodi utriusque licet dispari effectu latas, huiusque significet et compadi-pedis dextri incisa, sicut me non intelligere lubens volensque fateor, ita inter aniles fabulas vulgique perversos rumores computandum crediderim. Epitaphium in sine Vitæ descriptum cum emendare desperaverim, ut jacebat in Ms. descripsi. Cætera clarissimis sunt, ac ea in primis quæ spectant ad patrimonium Siciliense. Optandum scire quo nomine passio ingens Constantinopolitana aule solveretur quod annis quindecim millia aureorum.

VITA REPARATI.

CAPUT UNICUM.

Reparati munera. Multa is ab imperatore obtinet. Cautum na electus episcopus Ravennas Romæ ultra octo dies moratur. Reparati, et Augustorum icones. In sui temporis episcopos querela.

Reparatus XXXV. Iste jam senior ætate, et ejus macilentæ offigies erant in Ecclesia B. Petri. Hic Ravennate episcopus a tribus suis suffraganeis ordinatus est, ut mos est Romanis pontifex consecrari. In monasterio S. Apollinaris quæsitus est hic Ravennæ non longe a postetula ovilionis, in loco qui vocatur Moneta publica. Exinde abba fuit. Et istius ecclesie vicedominus fuit, post pontificem similior tenuit principatum temporibus Constantinii majoris fratris Heraclii et Tiberii. Constantinopolim perrexit, et quidquid imperatori postulavit, obtinuit. Inter cætera confirmationis exarare jusserunt tale præceptum, ut nullus sacerdos, vel quicumque clericus quemlibet censum in publicum dedisset, non ripatione, neque portatione, vel siliquario, aut teloneum nullus exigere ab eis potuisset [debbisset]. Et iterum statuit atque decrevit, sive ecclesia, sive ex monasterio, vel conditor [commendati] ipsius ecclesie, aut structores, vel staurophori, a quocumque iudice, aut exactore aut qualibet potestate essent subjecti, nisi tantummodo pontifici aut rectori ecclesie; et hoc decrevit, ut in tempore consecrationis non plusquam octo dies Romæ electus moram vertat [invectat]. Et jussit ut eorum effigies et suam in tribunali cameris B. Apollinaris depingi, et variis tessellis decorari, ac subter pedibus eorum binos versus metricos describi continentes ita :

Is igitur socius meritis Reparatus ut esset, Aula novos habitus fecit flagrare per ævum. Et super caput imperatoris invenies ita : Constantinus major imperator Heraclii, et Tiberii.... Impe-

Vide observationes, § 2. Bacca.

reparati. Verus pastor pie, cum ovibus vixit. Non sub Romana se subjugavit sede. Soblevavit ex paupertate sacerdotes, ditavit, et ampliavit clerum, non eorum abstulit, ut modo faciunt, sed ex ecclesia minoribus tribuebat, majoribus augmentabat. Quis gaudebat ecclesie, pullulabat doctrina; per diem ac noctem vigilabat. Non fuit cupiditate plenus, non timidus, non elatus, non invidus, non gastroragiam amator, non repletus philargyria, xenodoxiam [xenodoxiam], recusabat. Fugiebat accidiam, spreto superbia. Tals fuit, sicut dixit Dominus, verus levita, in quo dolus non fuit. Quomodo recordamur seniores dicere de bonitate pontificum, et modo mala in oia mala conspiciamus? Ipsi, qui vas fractum et nare debuerunt, sanam [ipsi] confringunt. Quæ quanta nos cooperiant lamento! quando nos lacus, et quantis impedimus lacrymis, fleibusque, et singultibus? Et qui in simplicitate cordis Deum deprecari debent, maxime blasphemant, et ommissis peccatis, ut liberentur a malis pastoribus deposcunt. Hæc oratio in peccatis est, juxta illud : *Ubi oratio ejus fuit in peccatum.* Sed melius est a Deo quotidie clamando liberari, quam tacendo sub impiorum manibus redigi. Scriptum namque est : *In tribulatione invocavi me, et liberavi te;* et alibi : *Invoca me in die tribulationis tuæ, et eripiam te, et magnificabis me.* Hæc promissa firmiter teneamus, quia exaudit et liberat Deus petentes se in tempore angustie. Moises clamando liberatus est de manu Pharaonis. Ezechias clamando e caelis angelum promeruit, qui pro centum et octuaginta [quinque] millia ex Assyriorum castris prostravit. Petrus orando ereptus est de manu Herodis. Quis deprecatus est Deum non dissimulans, sed ex totis viribus, et non est ereptus de manibus inimici? Audi Dominum in Evangelio dicentem : *Judeus erat in civitate, qui Deum non timebat, nec ho-*

minam verobatur. Vidua quaedam molesta erat ei quotidie dicens: *Vindica me de adversario meo, etc.* Ait autem ipse Dominus: *Deus tamen [autem] non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte.* Ideo oportet semper orare, et non deficere, sicut ipse S. pontifex orationibus omnia obtinebat magis quam pretio. Mortuus igitur et sepultus est in ecclesia B. Appollenaris. Epitaphium ipsius deletum est. Obiit, ut diximus, III Kal. Augusti. Sedit ann. v, mens. ix, dies.....

OBSERVATIONES

AD VITAM REPARATI.

Reparatus sub Mauro autocephaliam obtinendam procuravit. Ex monasterio assumptus. Monasterium, ex quo questus, quodnam? Prælegium a Pogonato obtinet, concordiam potius quam autocephaliam juvenans.

I. Prima itaque ex autocephalia ordinatione Reparatus Ravennas episcopus a tribus suffraganeis est consecratus, receptumque non a pontifice Romano, sed ab imperatore pallium. Nullus in Ravennati clero erat Reparato aptior qui Mauro subrogaretur ceptamque restem produceret, quippe is eandem replicandam manum Mauro fuerat. Legatum sub Constante pro episcopo egerat, ut autocephalia divalissione confirmaretur, ejus enim rei testis Augustus ipse accedit in exhibitio documento. « Ex monasterio S. Apollinaris (primum) questus est, » ut oquitur noster, nec monasterii nomine quod alias solet hic intelligi, sed monachorum cœnobium. Dubium autem remanet an ex S. Apollinaris monasterio Classensi assumptus fuerit, cum ex Rubei mente monachi ibidem locati sint demum circa annum 755. Iepesius tamen, tom. p., ad annum 595, sentit Magni Gregorii ævo monachis per Marinianum eandem illam datam, quod si certis documentis constaret, Reparatum ibidem ab initio monachum vigisse verosissimum fieret. Dubium, inquam, an ex altero assumptus S. Apollinaris monasterio quod ut Ravennæ, ad insignem illam basilicam quæ, a Theodorico constructa, et ab Agnello episcopo reconciliata, divo Martino dedicata erat, describiturque nostro in Agnelli episcopi Vita, et Blondo Dec. lib. iv. At non videtur basilica hæc S. Apollinaris nomine vocata, nisi tandem, cum circa annum 166 in eam ex Classensi basilica corpus S. Apollinaris translatum est. Monachos tamen a tempore cuius non exstat memoria, ibi degisse testis est Faber, et noster indicare videtur de quoniam cœnobio loquatur per ea: « Ravennæ non longe a posterula ovionis, loco qui dicitur Moneta publica, » quibus basilica intra Ravennam existens significari videtur. Eisdem gradibus ac prædecessor ad episcopatum ascendit, abbas videlicet in clero et ecclesiæ Ravennatis œconomi. Ita publicorum reddituum et ecclesiasticæ pecuniæ administratio facilem ad majora

ascensum præstabat. Episcopus factus est Constantino Pogonato imperante, quem, cum corrupte in Agnelli Codice pater Heraclii et Tiberii scriberetur, fratrem scribendum censui, quandoquidem extra controversiam est Vitalianum pontificem Romanum, et ideo Maurum Pogonato imperantem demortuus.

II. Summa Reparatum opinione apud imperatorem commendatum fuisse tradit Agnellus, qui omnia quæ peteret impetraret, et ex Agnello Rubens ceterisque. Inter alia autem obtinuisse ait Rubens et dominatum Romani pontificis Ravennates archiepiscopos liberari, et ejus imaginem atque Constantini Cæsaris librum eorum privilegiorum Reparato porrigentis in S. Apollinaris templi Classensis testudine vermifalato opere conspici. » Hæc ille lib. iv, pag. 207. Ex ejus fide Baronius, ad annum 669, eadem tradit, et ex utroque Ughellus et Faber. Verum diversa toto cœlo narrat noster. Privilegium a Constantino concessum immunitatis amplissimæ fuit a vestigialibus, et a laicali foro pro episcopo et Ravennatis Ecclesiæ clericis, inter quos Staurophorus, sive Crucem præferens, expresse numeratur. Illud observari meretur, statutum imperatoris decreto, ne Ravennæ episcopus electus, consecrationis tempore, ultra octo dies Romæ moram traheret. Actum itaque de restituendo in pristinum Romani pontificis in Ravennates episcopos consecrationis jure, ea conditione, ne ultra octavam ab adventu electi Romam, exhibitioneque decreti electionis differri posset ejusdem consecratio, quam ob rem obtentum, ut ad certum dierum numerum per imperatorem moræ tempus coarctaretur.

III. Porro quidquid sit de traditis ab Agnello, certum est ex Anastasio, Reparato sedente, Ravennatem Ecclesiam Romanæ sedi redditam; hæc enim in Dono leguntur: « hujus temporibus Ecclesia Ravennatum, quæ se ab Ecclesia Romana segregaverat causa autocephaliæ, denuo se pristinae sedi apostolicæ subjugavit; ejus Ecclesiæ præsul Reparatus o vestigio, ut Deo placuit, vitam finivit. » Male tamen Agnellus, quod fortassis pontifex clementer concessit, ut videlicet electus Ravennas non plusquam octo diebus ordinationis causa Romæ moraretur, scripsit, decretum ab imperatore. Aptius infra in Theodori Vita hoc idem inter Romanum pontificem et Ravennatem episcopum conventum narrat, pontificem certe ex summa liberalitate annuente, nulla imperatoris mentione facta. At si res ita ex Anastasio se habuit, quid significant ea Agnelli ejusdem de Reparato: « verus pastor pie cum ovibus suis vixit, non sub Romana se subjugavit sede? » Indulgens nimium erga Agnellum videat, si, ut narrata coherent, ex scriptoris vitio factum dixerit, ut cum nam scriptum fuerit, descriptum sit non; ideo si illi quibus id minime placeat Agnellum aperte sibi contradicentem et repugnantem tradentem arguant, nullus ipse repugnabo. Licet autem Reparatus ad obedientiam et ad cor redierit, nihilominus successor Theodorus autocephaliæ prætextu a tribus suffraganeis ordinari voluit; at idem tandem omnino se suamque Ecclesiam pontifici romano submitit; quæ in re Agnellus convenit cum Anastasio in Agathone.

VITA THEODORI.

CAPUT PRIMUM.

Quarta ecclesiastica clero dari solita tollitur. Documenta clero favorabilia collecta, igneque consumpta.

Theodorus XXXVI. Iste juvenis ætate, terribilis

• Hic enimvero omnem in Theodorum urbem

forma, horridus aspectu, et omni fallacitate plenus. In ecclesia Apostolorum hic Ravennæ a suis episcopis consecratus fuit. Plures malitias de eo seniores nostri retulerunt. Mirer quomodo die uno in suis malis actionibus sedem obtinere valeit! Usque ad exerit Agnellus. Causam ejus novis, reditum vide.

actus ingressum civitate Eadlesi, que in tempore
 Felici papa inter sacerdotes et clericum facta sunt
 permixtum. Gradatim ipsas in medium pre-
 ferant. Quarta a clericis surripit. Scripta sta-
 tuta Ecclesie, que continebantur, rogo precepit con-
 servant. Pondera panum constituit, vini munit
 mureburd. Deinceps multa et alia addidit gravamina,
 quae tunc, dum ad caetera ire conor, lacrymante ca-
 pite, indignare non valebo in diebus igitur illis fa-
 ctus est famens valida in tota terra geta, et ipse degra-
 di vitatibus regionis frumentum. Cum vero sacerdotes
 non invenirent upde temperant, ierunt ad illum sup-
 plicantes ut auxilium tribueret illis. Ille autem so-
 cidensitum archidiaconum nomine Theodorum, et ar-
 chiepiscopum similiter nomine Theodorum, dicit
 ad eos: Dicitis sacerdotibus Ecclesie, et clero uni-
 versario? Quare vos inopia famis consensit? Si dicitis
 tituli omnem quartam ecclesie, et tantum per anni
 circulum pro quarta donum accipitis secundum pre-
 cedentiam pontificis, modo roborabo inopiam ve-
 stram. Qui diu castigati, gravescente fame, consen-
 serunt, et ab illo tempore quarda a clericis istius ec-
 clesie sublata est, usque in presentem diem. Colo-
 ceta dicitur vero Ecclesie, que in singulis volumini-
 bus per unumquodque officium erat scripta, abscidit,
 et igne consumpsit. Quadam die sedens in cathedra
 dignitatis, dum mazarum sacerdotum et clericorum
 esset adversum eum de consuetudine Ecclesie, quomodo
 unus ex officio habere potuisset, videns se ca-
 peratum, palam omnibus dicit: Creditis mihi, filii,
 quia ego in omnibus vestram consuetudinem non
 usurpo, sed magis augmento; et data obligatione
 in ecclesia eorum, ut quicumque ex illis consuetudi-
 nes ubique scriptas reperisset, ante eum allata sol-
 vent. Quod, cum multe schedule ante eum allata
 fuissent, in machinatione cordis amata, placuit illi.
 Ille vero quasi eum gaudio acceperat, serena fronte
 coram omnibus, sed in peccato vultus saevissimum
 erat, dixit iterum illis: Enquirete etiam adhuc, ut
 inveniat, et fiat confirmatio talis inter me, et vos,
 ut nunquam inter nos [vos], et meos posteros lites
 addeant. Illi iterum abierunt, et scrutati sunt dili-
 genter, quas non, ut invenire poterunt, adduxerunt
 ad illum. Ille vero fraudulenter simulabat omnes sch-
 dulas, et ait ad illos: Ita modo, ut mecum voluistis
 qualiter confirmem, ut nunquam causatio iteretur;
 et accepta omnia coarctans in volumina singula, in
 fornace istius balnei [igae] concremavit. Talia iste
 cum suis ovibus egit perjeria pontifex, et sedu-
 ctione mala decipit. Utinam quod non cathedram
 pastoris, vel etiam loco mercenarii tenuisset! Iste
 in sua sede, ut lupus in grege, leo inter quadruped-
 ia, generis inter volatilia, procehla in maturis fru-
 ctibus. Quid illi profuit pontificium, qui etiam usque
 hodie, quando sepulcrum ejus clerici mentuntur,
 qui etiam post curricula annorum fortasse clxxx

corpus ejus ubi hinc tam et destructum requiescit
 maledictionem et convitia dicunt. Etiam caeteri,
 qui ignorant, irascentes dicunt: Insinuate vobis ut
 requiescit ille iniquissimus presens.

CAPUT II.

Monasterium, sive oratorium B. Theodori a Theodoro
 exarcho constructum. Ejusdem exarchi vita.
 Joannicus floret. Plura de eo.

Tempore namque isto edificatum est monasterium
 B. Theodori diaceni a Theodoro patricio, non longe a
 loco qui vocatur Calchi, juxta ecclesiam B. Marti
 confessoris, qui vocatur Coctum aureum, quam
 Theodoricus edificavit rex, sed sub potestate
 istius pontificis relata [...]. Fecit supra dictus pa-
 tricius et exarchus calices aureos tres in la-
 vatera Ravennate ecclesia, qui sunt in presen-
 tiam, quodlibetque concederet ad monasterium
 S. Marti, quod vocatur ad Blachernas, ubi de-
 volente ego abbas existo; et ibidem requiescit cum
 Agatha conjugis sua. Et fecit thecam super ipse
 altare virginis ex blacta althima pretiosissima, et
 bentem historiam, quomodo Deus fecit eorum, a
 terram, et creaturas mundi, et Adam, et progen-
 titus. Quis vultum conspexit? Deo favente, usque
 hodie permanet. Ecclesiam vero B. Pauli apostoli
 positam prope Wandalariam ipse cum isto pontifice
 exaltaverunt, et adduxerunt, quae antea synagoga
 Judaeorum describebatur. Istius patricii tempore
 cepit Joannicus nomine in ejus palatio hic Ravenna
 sapientia pululare. Causa [Causam] vero pro qua
 in medio profertur, non tanta in eo habitandi reli-
 quamus. Contigit eo tempore quod notarius pre-
 cti exarchi divino jussu mortuus est, pro quo lamen-
 tabatur patricius, non solum pro morte ejus, sed
 plus, quia non habebat similem virum sapientia-
 rum, qui potuisset epistolae imperiales componere,
 vel caeteras scripturas chartulis quas habere erat in
 palatio perficere. Cum autem ille subitum tristi-
 tiam indicasset, dixerunt ad illum: Nullam causa-
 tionem dominus noster ex hac habet causa: est
 adolescens unus Joannicus nomine, scriba permis-
 mus, in Scripturis doctus, in sapientia facundus, in
 consilio providus, in sermone verax, caeteris obsequio,
 omnique attentis plenus, nobilissimis ortus in palatio.
 Si mox fuisset venire, et ante tuum conspectum
 adstare, tunc placebit tibi, Graecis et Latinis literis
 qua eruditus est. Quo audito verbo, quod dicebatur,
 exhilaratus precepit eum venire. Et stetit ante eum,
 despectusque eum in corde suo, eo quod brevis era-
 forma, et indecorus aspectu. Horravit visibilia, dilex-
 postmodum invisibilia. Infirmam muti elegit Deus,
 ut confundat fortia. Patricius autem conversus ad
 optimates hujus civitatis dixit: Putatis quod per
 hoc palatium per vultum scientiam tueri poterit? Non
 puto. Et dixerunt ei: Jubeat dominus noster inter-
 rogari eum, quod si non valet, recedat. Jussitque
 itaque Theodorum commendare decessit ex iisdem ca-
 pitibus, ob quae, rinoente invidia, ab Agnello calau-
 nis vexatur.

deferri epistolam, quæ ad se de imperatore venerat. Græce scriptam, dixitque ei patricius: Lege. At ille prostratus, ante pedes ejus, surrexit, explicuitque, et ait: jubes, domine mihi, ut Græce legam, an exarata est, an per Latinam, verba? Quia Græce et Latine utebatur, et Latinam at Græcam tenebat. Tunc admiratus patricius, una cum majoribus et cæto populi, jussit deferri præceptum Latinis literis exaratum, et præcipiens, ei dixit: Tolle, hoc præceptum in manum tuam, et lege idem Græcis, verbis. Accipiens, vero ille legit Græce per totum. Tunc placuit patricio, sententia ejusdem Joannicii, et glorificavit Deum, qui abstulit animam, et animatum restituit corpus; jussitque nisi pro sua scientia extra palatium, nullatenus moveret pedes, sed quotidie ante ejus staret aspectum. His itaque gestis, post tertium vero annum imperator Constantinopolitanus, jussit exarari epistolam ad hunc patricium, continentem ita: Mitte id me virum illum, qui tales compositiones, quas id me misisti, et carmina fingit. Qui onerata roboreâ navî diversa necessitate, misit eum in Constantinopolim, et cum eum intuitus fuisset imperator, incredibilis fuit de ejus scientia. Post dies vero laucos ejus claruit doctrina, et inter primates evan-

CAPUT III.

Therms a Theodora secedit in Nativitate Domini. Dissidium per exarchum componitur. Clerus in aristinum restituitur.

Igitur Theodorus istius civitatis pontifex non re-
debat a nequitia infinita, qua [quam] coepert. Quando amplectebatur presbyteros, omnes diaconos epellebat; post vindictam exercitam iterum diligenter diaconos, et presbyteros abiciebat. Tales dissectiones ante eos nequissimus serbat sator, et ubique quemque judificabat. Post vero omnes in paupertatem redegit, et penuria nimis afflixit. Pro grandi necessitate omnes indigni sunt maxima ira. In die iamque vigiliæ Nativitatis Domini ierunt sacerdotes unanimiter ad Theodorum archipresbyterum, et ad Theodorum archidiaconum, et dixerunt, eis: Dic domino nostro pontifici: Male contra nos agit, satis nos opprimit, siye stimulat, multa gravamina super nos imponit, quæ tolerare minime possumus. Quas nobis per occasiones abstulit, statuta apostolica confregit, consuetudines ecclesiæ incendiis, matricibus demit, a gremio nos Ecclesiæ repellit, Evangelia lissimulat, corpora alligit, substantias diripit, facultates tollit, censuales nos esse nititur. Iram illius olerare non possumus. Illi autem aures narraverunt clericorum verba in aures pontificis. Ille omnino verbis auditis, quasi missile suscipiens, telum, statim in iram versus, ait eis: Vos irritatis clericos, vos hæc verba in ore eorum ponitis. Certe qui hoc lixerunt nunquam in melius proficient. Et conver-
sus ad archipresbyterum dixit: Tu es hujus verborum sceleris auctor, tu sacerdotum seditionis caput, tu plenissime acerrimus hostis, tu concitator plebis; infestissimus undique adversarius es. Faciam post

A. hæc festivitatem, ut nunquam, aliam, voca, lacessas. In ipsa vero, ira perrexerunt omnes ad ecclesiam beate Mariæ, semper Virginis celebrare vigiliam, et post vero expletam, officium resulerunt, verba pontificis ad clerum, universum, et indignati sunt, consiliaantesque, mutuo, abierunt, singuli, in locum suum. Tunc Theodorus archipresbyter, ixit ad Theodorum archidiaconum suum consobrinum, in monasterio S. Andreae apostoli, quod est fundatum, non longe ab ecclesia Gothorum, prope domum, qua vocatur Mariniana. Pulsante, eorum ostium janua, venerunt famuli domus, percussorem ligati inquirere, quis esset. At ille dedit notitiam, quia ego sum. Illi autem citius abeuntes, narraverunt, dicentes: Theodorus archipresbyter ostium pulsat, vult ad te ingredi. Rapidissimus alius venit, et dixit quia in monasterio erat. Et archidiaconus ait: Quid prodest, quod loquimur, quia ad effectum non pervenimus? Dixerunt ei docti-ctici ejus: Quid est, quod irascaris? Care, tua proxi-
ma, consobrinus, tuus est, loquere cum eo, non separemeni. Quod si pontifex contra te sciverit, ille pro te, quomodo verba proferat? Et ingressus in prædicto monasterio locuti sunt inter se mutuo, et antequam separarentur dixerunt inter se: Quomodo hæc consilia nostra, stabilia erunt, quæ locuti sumus? Archipresbyter dixit: Deus omnipotens sit inter nos mediator, et iste apostolus ejus, et in die iudicii inter me et te; qui transgressus fuerit, requirat Deum causam fallacia. Archidiaconus respondit: Fiat, sic fiat. Talis terminus inter nos firmatus est, quæ transgradere non possumus. Omnes presbyteri istius ecclis ad me concurrunt, et convocant diaconos omnes, et ceteros ecclesiæ. Eamus ad ecclesiam B. Apollinaris, et intrantes domum Antiocheni viri stematis, ibique missas audiamus. Nullus cum eo hodie ministrat. Repellamus eum, quod non sit pastor noster. His dictis abscedit. Nocte vero eadem ierunt omnes ad ecclesiam B. Virginis Mariæ celebrare missarum solemniam, et locuti clam cum singulis officii [officiis] libus, consenserunt, et dixerunt: Utinam ante factum fuisset, et non in talem devenissemus penuriam! Expleta vero missa in ecclesia Apostolorum insurgente aurora, cum Phœbea lamina terram illustrassent, perrexerunt omnes unanimiter ad ecclesiam B. Apollinaris, quæ sita est in civitate dudum Classis, et exclamantes ploraverunt amaro animo. Factum est autem postquam radius solis in orbe emittit, misit predictus pontifex notarium iuxta consuetudinem, ut vocaret sacerdotes, et procederent in ecclesia, et missam celebrarent: qui cum venisset, nulla ex eis invenit, et reversus nuntiavit ei: At ille ait: Fortasse dormiunt, pro eo quod in hac nocte fatigati fuerunt, ideo corpore depresso sunt. Expectante autem eo quasi una hora diei, ibertim misit notarium, et non invenit aliquos eorum, nuntiavitque ei quia omnes deunt. Et ait ille: Quid est hæc? Qualis jam hora est? Si non omnes venerunt, vel etiam quancumque sunt veniant. Respondens autem de circumstantibus dicit ei: Non restimet domi-

huc noster nisi quod ego dico. Nullum hodie ex tuis sacerdotibus reperies, qui tecum ad altare in hac solemnitate accedat. Dixitque illis: Quare? Et ait illerum: Quia omnes transieerunt Cesaream [Nepos. Classen, *Bacch.*], tales ad S. ierunt Apollenarem, et ibidem missam celebrant presbyteri, diacones, subdiacones, acolythi, ostiarii, lectores, cantoresque cum universo clero illic ambulaverunt: non est relictus ex eis neque unus: sola ecclesia est, non est hinc custos. Asserebant se valde afflictos esse, migraverunt. Tunc surrexit de sua sella, ubi sedebat, dedit sibi alapam in fronte dicens: heu! victus sum. Ab alto trahens sospirans pectore seipsum lamentans, cubiculum introiit. Plebs autem in ecclesia mirabatur, ignorans huiusmodi causam. His ita peractis, statim pontifex misit nobiles viros, cum velocissimis equis, ut satisfactionibus ad ecclesiam revocarent. Illi vero, cum vidissent eos ad se venientes, mox levaverunt se omnes submissi humo vultibus, et magna voce, antequam legati pontificis locuti fuissent, dixerunt: Recedite, quia non habemus pontificem [pastorem], sed interfectorem. Quando in hoc ingressus est ovile, non talem, ut facit dedit promissum: Surge, S. Apollenaris, celebra nobis missam die Nativitatis Domini. Te nobis dedit S. Petrus pastorem. Ideo tuque omnes oves. Ad te concurrimus, salva nos. Non hic consecrationem accepisti, sed ipse apostolus suis te beavit manibus, et Spiritum sanctum tribuit, ad nos dixit, et nos tuam recepimus predicationem. Ad gubernandum missus es, non ad delendum. Tu ante requisitum iudicem stas, certa pro nobis, confringe ora onera lupi, ut nos deducere valeas per amena pascua Christi. Quod si non surrexeris, et hodie in hac Nativitate missas celebraveris, omnes unanimiter statim ex domo tua egrediemur, et proficissemur Romam ad B. Petrum magistrum tuum, et cum lamentationibus ante eum prosternemur, et cum ingenti luctu, immensoque metu, magnoque cum suspensibus dicemus: Formis aut discipulum tuum presulem nostram, et predicatorum, quem nobis dedisti, et noluit missas in tali precipuo die Nativitatis Domini celebrare. Aut vindica nos de eo, aut da nobis novum pastorem, qui nos defendat de ore draconis, qui infra nostra moenia cubat, et nostras condoleat afflictiones. Ecce tu ipse, pastor bone, nosti quia multe ex tuis ovibus abierunt per nimiam gravamina et famis penuriam, recesseruntque a sancto mandato, et a doctrina tua, nequissimo presule suffocante. Quod si non nos audierit, exinde pergenus [vidimus] Constantinopolim ad imperatorem, et quaeremus ibi patrem et pastorem. In his autem dictis talis lamentatio duotasque ingens ex utrisque partibus fuit, ut illi qui ad pontificem reversi sunt pro intemperatis lacrymis atque murmuracionibus omnium illorum clericorum, vix verba dare valuerunt, atque legationem explere nequiverunt. Tunc Theodorus archiepiscopus, metuens hoc, tristis ad palatium cum magna festinatione profectus est, et omnia quae accide-

^a Id est, laborem; inde Italicum *fatica*. BACCH.

runt sibi reddidit patricio cum moerore dicens: Dereliquerunt me oves meae, expoliatus sum patrici honore, et repulsus spectaque. **G**ros. Domini mihi commissus querit sibi pastorem affirma: proparaverunt Classen, et ingressi in ecclesiam B. Apollenaris accusant me apud Deum, et derident me. Patricius vero subito misit nobiles viros, ut revocarent universos clericos, et eorum omnes conditiones in pristinum restitueret. Illi autem indigni coeperunt flere, et dixerunt: Si Constantinopolim attingemus, etiam et super exarchum hinc querelabimus, quia antea corrigere eum noluit. Nos venimus [venimus], sed usque horam non tam expectabimus hunc B. Apollenarem pontificem nostrum; qui si moras fecerit, Romam gradiemur. Et reverentibus B. gas fundentes lacrymas nunciaverunt pontifici, a patricio, ut audierant et laborabantur. Audierunt, quod talis luctus magitusque infra ipsam resona ecclesiam, qualis nunquam nec auditus nec vista a tota Classe fuit. Etiam et audientes illorum interitium voces, cum ipsis amare flevit. Tunc archiepiscopus, moerore valde afflictus, voluit se patricii prosternere; at enim ingenti luctu: **C**oncedo tuam clementiam, non vos pigeat illud meum fatigium: pro me habere, ut spondeas pro me. **G**nia factarum polidere, juxta quod illis placet, et a rebus ecclesiae non amplius, nisi et unis et illis, particeps sum. Tunc patricius feras equo superponi iussit, ascendit de super, venit ad predictum martyris sepulchrum, et convocans omnes ad se, fuit locutio verba pacificaque, et secum redierunt, promittentes omnia emendare, sicut nuper audistis. Et veniunt, et missas et vespertinae hora celebraverunt cum mansueti pontifice, vespertine die. **S**ib vero die venit exarchus ad domum ecclesiae, et cum archiepiscopo, et cunctis presbyteris, et clericorum diaconi stantes, una cum omni clero ecclesiae steterunt in conflictu. Cum multa controversa et alterna verba inter eos essent, convictus est pontifex, et statim restaurati sunt omnes de honore et dignitatibus, et sortiti sunt opes ecclesiae, et non fuit ex eis aliquis qui quamdam [*Fortis, quartam, Bacch.*] partem ecclesiae non haberet etiam, et subditos actores, et praetias ab huius ecclesiae familiares, et perrexerunt omnes lati ad monasteria sua, et benedicebant Deum. Quibusdam [quibus], antea solus pontifex utebatur, postea omnes sortiti sunt, et ex illo die tale foedus inter pontificem et sacerdotibus statutum est, antequam consecraretur per representationem, ut familiares ecclesiae auctoriam curatorem habeant.

CAPUT IV.

Theodorus pontifici Romano submittitur. Statuta ad Agathonem Leo II confirmat, ceteris conditionibus admittit. Theodori obitus, sedisque tempus.

Igitur post paululum tempus ipse presul dolorem in pectore servans nocendi suis sacerdotibus, recordatusque malum quod in eum exercuerant, et qua

minima poterat, ut volebat, suos parentes de rebus ditare Ecclesia, occulta suggestione Romanam mittens ad Agathonem papam, quasi pro causa sanctarum Dei ecclesiarum in fide catholica eum contractaturus, illuc eam juberet venire. Qui mox scripsit epistolam, ut Theodorus presul pro sancto et intemperate fide catholica Romanam properaret. Qui ostensa coram omnibus suis sacerdotibus legens replicuit, dixitque ad illos: Quid vobis videtur? Ecce apostolicam epistolam vidistis, et quod in ea continetur scitis; quid vobis videtur? Extra vestram non facere voluntatem. Unum habemus consilium, fratres, una voluntas, unus animus sit, eathus, in eesemus. Illi vero in simplicitate respondentes, necientes occultum consilium, dixerunt: Oportet nos in fide orthodoxa et sancta Dei Ecclesia mortis subiacere periculo. Cum autem pervenisset Romanam, subjugavit se, suamque Ecclesiam sub Romano pontifice. Romanus gavisus pontifex, qui adquisierat, quod predecessores sui perdidierant, gratulante suscepit eum, et consensit ei quicquid postulavit, et quod petiit largitus est voluntati ejus. Mortuo vero Agathone papa, cum successore Leone summa placita adimplevit, statutaque inter se fuerunt, ut qualem electum hic ex Ravennae sacerdotes Romanam deportassent, ipsum consecrasset; non similis in tempore consecrationis Roma maneret nisi octo diebus, ultra jam illuc non veniret. Nisi in die natalis apostolorum, legatum ex sacerdotibus mitteret, Ravennensis pontifex esset quietus, et alia multa capitula, quae non possumus exarare, confirmata per ipsum Leonis cum presbyteris. Igitor obiit iste epocissimus die xviii. mensis Januarii, cum multa laetitia sacerdotum, et omnium gratulatione hunc submeruas est, in ardua B. Apollenaris subitus accit. Epitaphium vero ejus clare legere non potuit, jedit annos xiii, menses iii, et dies xxi.

OBSERVATIONES

AD VITAM THEODORI.

Theodorus ab Agnelli calumniis vindicatus. Theodorus archiepiscopus Calliope diversus. Nonnulla indicata ad disciplinam spectantia, et ad Ravennatis episcopi autocephaliam.

I. Quae Agnellus in hac Theodori episcopi Vita posterius mandavit, refert summam Rubens lib. iv, pag. 208, inde subiicit: Hanc historiam ex Villis Ravennatum archiepiscoporum a nobis descriptam facile conjici potest, tum ex his quae ceteri omnes recentissimi auctores tradiderunt, cum ex ipso rei veritate, a vero longius aberrare, ab ejusque saeculi hominibus descriptam, qui arrogantia adversus Romanam Ecclesiam elati, eam subjectionem aegre ferebant. Nam Theodorus fertur summa pietate fuisse, et in pauperes munificentissimus, quicquid sacerdotum Ravennatum mores in tanta reform omnium icentia in deterioribus labentes, ac corruptos justis se-

veritate correxerit. Illos ex pluribus extirpare placuit, Agnelloque narratis adicere, ut quod Theodori famam juvare potest, maledictis, probrisque opponeretur. Licet Agnellus praeterea totus sit in Theodori memoriam diris insectando, non sillet tamen quaedam in ejusdem episcopi laudem cedentia, qualia sunt quae pertinent ad constructam seu in meliorem amplioreque formam redactam eadem S. Pauli, in Vandalisra munitam, quae anteaetis temporibus vel synagoga fuerat Judaeorum, vel uti synagoga despectui habita, ambigua enim mihi phrasis est qua id nostro narratur.

II. Ea occasione quae in primis Theodori exarchi pietatem commendant, laudantur, qui beate Theodoro diacono oratorium edificavit, calices aureos tres ecclesiae Ravennati et thecam pretiosam obtulit, huiusque quotidie S. Mariae ad Blachernas eadem extra Ravennae pomitorium sitam frequentis colebas, ubi et cum conjugis sua Agatha sepeliri mandavit. Haec autem a Theodoro Calliope moribus admodum abundunt, ostenduntque hunc ab illo diversum quod supra in Mauri episcopi Vita innotatum est. Mitis etiam legentium virum hunc ostendunt, quae in hujus episcopi Vita referuntur, qui dissidium cleri, prudentissimo composuerit, et abstinerit ab emendando clero (quod verum cum Rubens existimo) refractario, episcopique animo, vi adhibita, componendo, omneque iudicium, uti canones ferebant, Ecclesia relinquere. Nullus etiam dubito eumdem consilium opero juisse, quo Reparatus tractatu Theodorus effectum Romano pontifici Ravennatem Ecclesiam restituit, quae nullo modo Calliope moribus ingenuoque congruo potuisse palam est. Referens noster oratorium beati Theodori ab exarcho constructum, meminit ecclesiae S. Martini in Caelo aureo; ex quo conjectura infirmatur, quae suspicatus sum Reparatum ibidem monachum egisse, nisi in illius episcopi Vita S. Apollinaris nomine eadem basilica vocetur, quae hic veteri S. Martini vocabulo laudatur, cui repugnans Agnellus, qui S. Martini semper vocat. Item eam itaque incertam agnosco, huiusque fiteor, quod alias semper, apud nostrum monasterium nomine oratorium intelligi posse, apud quem Reparatus ministraverit, unde ad episcopatum assumptus fuerit.

III. Plura ex hac Theodori Vita excerpent, lectores ad disciplinae mores spectantia, veluti rationem reddituam ecclesiasticorum erogandorum, officia archiepiscopi, archidiaconi, notarii, et solemnium missarum in principis anni festis indicandarum, et peragendarum methodum, et plura his similia quae enarrare superfluum est. In Joannibii etiam historia publicis exarchatus notariis, quo munere illustris esset, reprehenditur. Caeterum de eodem viro agit Agnellus infra in Vita Felicis, addetque quae ad eius cognationem, genus obituque spectant. Nihil observari meretur praeter ceteris Ravennatem clerum assensum praestasse, ut cum ageretur de controversia fidei, quae monothelitarum haeresi nondum praestrata, in discrimen vocabatur, episcopus Romanae synodo vocatus adesset, quod ipsum profecto erat ratione synodi autocephaliae abrenuntiatum. Verum potuit fieri, ut episcopus se vocari diceret, vel extra synodum Romanam, vel in generali concumenicacque cogenda res ageretur, utroque enim modo potuisset adesse, non ut Romano metropolitae patriarchove subditus, sed ut acephalus. His assentiente clero, Theodorus se Ecclesiamque suam, quod clerus noluisse, Romano pontifici, et ordinatibus et synodi ratione, submisit, et autocephalia nuper a Matro per fraudem obtenta renuntiavit.

VITA DAMIANI.

CAPUT PRIMUM.

Præ ad niscum revocatur, qui chrismate consignatus domo abijt. Iohannicus Ravennam revertitur.

Damianus XXXVII. Brevis corpore, non satis pinguis, ex isto ovili, consecratus Romæ, humilis homo, abusus, et pius. Eo regente cathedram, magna quies in sacerdotibus et populo fuit, sicut nobis relationes naterunt. Auditis. Contigit eo tempore, sicut narrare audivi, venit quædam mulier cum infante parvulo, ut pontifex Spiritum sanctum per manuum impositionem et unctionem chrismatis daret; ille vero tondebatur. Manipulum namque ejus dixerunt mulieri: Expecta donec tondeatur. Illa autem vociferabatur dicens: Oh! quanta insania, viri! Puer moritur, et non vultis subvenire anime procedenti, neque nunciare, et ego taceo? Currite, dicite domino pontifici, ut consignet hunc parvulum, quia in extrema est, antequam moriatur, ne post facta pueri noxia sentiamini. Illis autem abeuntibus, et moram facientibus, mortuus est puer. Tunc mulier, cepit vociferare, et magis vocibus clamare, theatrumque excitare, et plangorem tabicium spergebat in vulgus. Audiens hæc pontifex cepit interrogare quid hoc esset? Et filii velabant obtigere. Illi facta rei, evortere pontificem ab ira; et non poterant. Mulier vero exclamavit: Ecce multis hinc morata sum horis, et nullus nunciare voluit ex quibus ut consignares puerum; modo vero animam non est in eo. Corpus mortuum quomodo potest parvulum suscipere Spiritum sanctum? Tu videris, optime pater. Tunc accipiens pontifex in sinu suo valde gemens, et sensu ingressus est post absidam ecclesie, prostratusque se cum eo prorsus in terra dedit, et orans divissimè et celestem Dominum invocando. Eo autem orante revorta est anima pueri in viscera ejus, et consignatus eum emisit spiritum. Eo namque tempore reversus est predictus Iohannicus Constantiam. Et veniens, et elatus est ejus sapientia in tota Italia.

CAPUT II.

Ravennamque circumveniente, inter de prædatori. Factioni qh, urbis partis nomen mutatum. Capta ingens hominum, inde plures proditorie et oleum occisi. Indicta publica proce sceleris auctoritas inveni, et penna multati.

Nos vero, fratres, semper in excubiis sumus sicut milites in proclinetu; et quando omnipotentis Dei nostri miracula audimus, gratulamur, quia dignatus est labentes ad regnum erigere. Et quando audimus diabolum aliquem ledere, et suis laqueis irretire, tristamur, quia captus ille non certavit fortiter contra invisibilem hostem. Sed tamen nullus adversus eum dimicare poterit, nisi celesti fuerit clypeo munus. Ille tergiversator, ut qui se altissimus esse voluit, et Filium Dei derisit. Si non vos stare piget, audietis qualia sue calliditatis opera in istius præ-

A suis temporibus in hac seminavit civitate. In primis ergo temporibus consuetudo orta fuit, usque nunc talis horrenda, et cavenda, et detrahenda iniquitas fuit, et permanet usque nunc. Die omni Dominica, vel apostolorum die, Ravennenses cives non solum illustres, sed homines diverse ætatis juvenes, et æphœbi, mediocres, et parvuli, promiscuæ sexus, ut diximus, post refectionem per diversas portas aggregatim egredientes ad pugnam procedunt. Belli et insani! quando sine causa se morti subiciunt. Contigit eo, ut diximus, tempore, ut Tiguriensis porta iniret certamen cum Pusterula, quæ vocatur summus Vicus, juxta fossam Lamesem. Qui ingressi in prima fronte a fundibulariis insecuti, terga Pusterulenses dederunt. Tigurientes vero eos insequentes, multa straverunt corpora humo, et venerunt ad predictam Pusterulam, minaverunt residuum infra, et confregunt molches, et serras, et cum victoria in suas reversi sunt domos. Et post dies octo, die Dominico et utraque egressi sunt porta, et parvuli cum modico orbitella, sicut mos erat illorum, relicto ludo, irruentes inter se cum baculis quæ capita frægerunt; alii vero se interficiebant procul manibus, et missi saxo; alii mugitu rumbolorum, territi per diversa fugebant loca; alii vero hinc et inde induti juvenilibus armis contra suos strages mittebant coarctati, et non erat ulla requies, undique vulgo cadentium gladio ex Pusterulæ parte mortui sunt; alii namque semivivi relicti, et calidas fluebat sanguineus de pectore rivus; et alii erant, quorum ore aperto manabat rosæus sanguis; multique ex corporis plagi largissimum fundebant cruorem, oreque terram mordente, spiritum exhalabant. Quicumque vero suis hostibus petebat vitam, dicens: Heu anima, anima mea! cessabat ictus, et non occidebatur. In et hinc, qui se confidit non mori, et vitam animæ postulat, sinunt cum vivere, et ultra non penitent. Factaque est plaga magna in regione ista; quæ non fuit aliquando a prædicto tempore, quam seniores nostri memorare potuissent. Ecce perditio prima in regione illa, et luctus, et va. Secunda vero perditio, et interemptio, maxima lamentatio est. Hæc itaque gestis post hæc strages modica quies fuit. Diabolus vero perniciosissimus, et invisibilis bestia invidus generi humano stimulavit Pusterulenses ad corda, et quasi quis ostium pulsans, sic eorum quotidie præcordia urebantur, irritoque omnes consilio qualiter possent Tigurienses viros morti subiciant, et funditus eradicare. Tunc unusquisque dixit ad compatrem suum et contubernalem amicum: Quid [Quid] adhuc nobis vita? Ecce omnes socios nostros Tigurienses interfecerunt, vivos et nos Dominico die. moliantur. Natos relinquimus urphanos, nescimus cui servituri sunt; uxores nostras

remanebunt viduæ; omnem censum nostrum in-
 ter nostrum degredient. Ut quid nobis adhuc vita
 Simus fortissima pectora in bello. Et elevata voce
 omnes flevant. Post depositum luctum dixerunt
 venite, insidiamur illis. Occulte aptemus contra
 eos dolosa mendacia, et improba fingamus verba,
 et decipiamus eos in falsa humilitate. Subsequente
 die Dominico infra Ursianam ecclesiam rogaverunt
 clam Pusterulenses viri ut, Tigurienses pranderent
 cum illis, et petierunt ne quis sciret. Expletis vero
 divinis eloquiis, abiit unusquisque ad potiorum
 suum, et per mansiones singulas dispersi, diversis
 dapibus propinnaverunt mortem. Alii vero pugione
 percussit humo commendati sunt, alii vero securi-
 bus cerebro illisi in stabulo sub stercore equorum
 sepulti sunt, ne signa interfectionis invenirentur.
 nonnulli vero missili per femur transfixi sunt telo
 afflicti. In pabulis exiti in cloaca profecti sunt; alii
 rinaque chelidonio mucronis irruentes dies fuderunt
 et vitam; multi vero percussit volatili ferro in can-
 eulum projecti, hinc obiecti sunt; Tigurienses miser-
 a Pusterulensibus diversis poenis sunt interempti;
 et sic pecunia factum est, ut nec interfectionis, nec
 sepulturæ signum; neque amicorum quis scire pos-
 trisset. Alia vero die fit luctus ingens, in morte tur-
 dique tota in luctu civitas morabatur. Clausa sunt
 balnea, cessaverunt spectacula publica, mercatores
 relexerunt pedes, oppilaverunt caupones tabernas;
 nuntiatores reliquerunt negotia, sacerdotes gemen-
 bant in ecclesiis, seniores lugebant, omnes juvenes
 in plateis erant mœrentes, omnis maritus suspens
 lamentum, matronæque a thoro maritali mœrebant.
 vidua induta sunt veste lugubri, speciositas virgi-
 num immutata est, parvuli singulibus nuntium qua-
 riebantur, in amaritudine animæ omnes inflicti
 erant. Alii plorabant patrum ignotæ mortis, alii
 exspectabant filios, nescientes si essent fugitivi,
 alii spolum ignorantos periculant, alii viros exspect-
 cantes, nec quid certius sciebant; unusquisque diu
 versas illuc atque illuc accedebat vias querentes,
 et animæ eos inveniebant. Verba vero mœrentium
 hæc erant: Si vere terra eos absorbit, forte aliquis
 eos vidisset, si in profundo pelagi demersi essent,
 fructus nobis eorum corpora reddidisset, si bestie
 depræssent, ossa non deglutissent. Si quis ipso
 gladio interfecisset, cruxq; mortem eorum nobis
 ostenderet. Et multa alia opinabantur. legentes po-
 peti, submissi humo, capillos, et barbas extrahen-
 tes, unguibus ora fœdantes, vestes ac pectora [a pe-
 ctore] sciadentes, fratres et cognatos, filios et ne-
 potes plorantes, amissos consanguineos requirentes,
 totam civem finierunt hebdomadam in lamento. Tunc
 sanctus vir Damianus, videns hanc civitatem in
 tanto luctu morantem, ipse se in maximis dedit la-
 crymis. Die Dominico prædicavit jejunium, ut ab-
 cunda, tertia et quarta feria incessanter Deum de-
 precaretur, ut de celo auxilio divino munit, alioquin
 hoc excidium revelaretur. Præcipit vero præcepit

A populo ut gregatim incederet. Ipse cum clericis et
 monachis in unam partem, laici vero senes, adole-
 scentes, et pueri, unus præcepit ut esset chorus.
 Nuptæ vero mulieres et innuptæ, viduæ et puellæ in
 alteram partem, turba vero pauperum separavit.
 Non omnes in unam incedebant sed separatim,
 quasi medio iacto lapidis. Sacerdotes vero, vestibus
 depositis vestibus, sacros induti sunt, asperso in ca-
 pitibus cinere, et pedibus nudis incedebant. Omnes
 nobiles et ignobiles cilicis se operierunt, incedunt
 capita, squallidaque barba mœrendo incedebant.
 Matronæ, depositis vestibus iuocunditatis, lugubrem
 induta sunt vestem. Omnes decalabant vestes
 suos, et outem nudebant. Speciositas virginum sub-
 lecta est. Abstulerunt a se mutatorias vestes, et
 pallia, præceterunt a se iunures, et anulos, et den-
 taria, et perastillas, et manilla, et olfactoria, et
 acus, et specula, et lunulas, et filicis, præcidit ab
 laudosias, et omnia jucunda, et concupiscibilia pro-
 jecerunt, carmen lamentationis imibant. Inflicti
 sunt. Parvuli ab uberibus matris suspensi sunt,
 ploratus hominum, vagitus parvulorum, fletus ritus
 trum, mugitus bovum, hinnitus equorum, balatus
 pecorum, cæterorumque animalium, tota civitas
 conclamabat. Expletis tribus diebus afflictionis,
 ante solis occasum Omnipotens Deus, qui revelat
 profunda de tenebris, et abscondita producit in
 cellis, fecit mirabilia, qualia nunquam in gentibus
 audita sunt. Ab Amphibeduro, quod fuit pascuis
 temporibus iuxta portam que vocatur Area, usque
 ad jam dictam Pusterulam, factus est quasi crepitus,
 et sonitus ingens, et elevatus est fumus quasi non
 bala, et hiens terra omnes mortuos, quos infra se
 clausos habuit, quos Pusterulenses demortui sunt
 cum nimio futuro, in sinu suo ostendit. Tunc pa-
 puli audito sonitu ad fœderem currentes invenit
 singuli mortuos suos per singulas casas, infra plures
 gas vermes nutrientes. Tunc apprehenderunt hunc
 cidas, judicaverunt eis digna factis, et regionem
 ipsam cum ædificiis subvertorunt, et hæc regionem
 digerunt, et vocaverunt illam regionem Latronum
 usque in presentem diem. Non solum ipsi, sed ex-
 conjuges, et filii eorum diversos modos plerumque
 perpassi sunt. De rebus vero eorum nihil aliquis
 contingere voluit, sed pyræ traditæ sunt ad pon-
 tem, qui vocatur Mitvius, qui nuper diruptus est,
 et item in ipsa regione fuit Latronum iuxta tribu-
 nam monasterii B. confessoris Christi Severini. [Hostia,
 Severi, Bacch.].

CAPUT III.

Anonymi cujusdam Damiani ævo viventi, nonnullam
 referuntur. Damianus ipse laudatur.
 Igitur fuit in hac civitate Ravennæ vis religiosus
 simus, et bonæ famæ, et quando ad Ursianam eccle-
 siam veniebat ejus superiori columna campis
 parte vitorum scapula adhererebat. Anno introitum
 missarum psalmos cantabat cum nullo homine
 quando ibidem colloquio habebat, et post introitum
 BACCH.

Not. marg. Pusterula sive regio latronum.

missarum semper in faciem pontificis intuebatur. Quadam vero die jussit eum pontifex ad benedictionem S. Apollinaris, ut esset particeps pontificie mensæ. Post extensum dapibus ventrem, et fibræ pectoris repletæ essent musto, sed tamen sobria mente, interrogavit eum pontifex, quid hoc esset, quod in ecclesia semper in ejus aspiciēbat vultum. At ille respondens dixit: Non te intueor, optime præsul, tantum, quantum illum qui post tergum tuum stat, cujus pulchritudinem non plenter tolerare possum. Et cum sanctificaris [sanctificas] juxta te stat vultus ejus. Modo non est ipse, qui tunc est semper tecum ad missarum solœmia, et nunquam te deserit. Post aliquot vero dies secessit in pace; et audierunt eum quidam dicentem ante tempus obitus sui, quod quadam Dominica die, dum nocte antiphonam ad benedictiones cantarent omnes, et dicerent: *Montes et colles cantabunt coram Deo laudes*, testificabat hic quod etiam ipsi lapides ecclesiæ, columnæ et lastæ, atque lateres, tegulæ, nec non etiam omnia metalla, prædictam antiphonam simul cum omnibus cantabant. Post igitur virum istum humatum jussit pontifex ad prædictam columnam cancellos modicos fieri, ne quis basi columnæ ubi sancti steterunt pedes, indignis pedibus adhæreret, et modicam crucem infigi jussit pro memoriale sempiterno, quod permanet usque in præsentem diem.

CAPUT IV.

Joannes S. Joannis trans Cæsaream abbas. Constantinopolim rem suam. Ecclesiæ agit. Una nocte demonum ope Ravennam venit. Facti poenitet.

Sed et de Joanne abbate monasterii S. Joannis trans Cæsaream sit in dudum Classis, quod vocatur ad Titum, non prætermittamus. Fuit iste temporibus hujus Damiani antistitis presbyter nomine Joannes abbas monasterii S. Joannis, qui vocatur ad Titum, quod rustici needientes vocant, eum ad Pinum. Cum prædictus presbyter multas alterationes et judicia de rebus sui monasterii B. Joannis cum singulis hominibus haberet, et nullatenus finis impositus fuisset, sed maxime volebant multi prædia monasterii injuste deglutire, attingit Constantinopolim, et moratus igitur ibidem multis diebus, faciem imperatoris non vidit. Qui infra semetipsum varia consilia volvens, die quadam stetit deorsum juxta murum cubiculi, ubi imperator sedebat, versum [sursum] istius vocatoris de adventu Domini dicens: *Qui venturus est veniet, et non tardabit, regnum in manu eius, et potestas, et imperium.* Imperator audiens hæc delectabatur, auscultans. Iuque vero unus [Coad., tironos, Bacch], voluit eum amovere de eo loco, et jussit imperator desuper, ne quis ei esset molestus, donec expleret, finitoque toto iavitatione vocavit eum sursum, stetitque ante imperatorem, et suam pro qua venerat causam ordinabiliter cognitam fecit. Jussitque imperator tale exarari

A præceptum, ut ipsa res ea eorum monasterio in populum esset, et ut ipsum monium pro sumptibus lege fuisset. Post hæc autem prostravit se pedibus diu prædictus presbyter Joannes fœns atque: Jubeat mihi dominus meus exarari epistolam ad exarchum, ut non obligata fidejussor meus tollat, quia crastina dies erit constitutum placitum, ut eum cum adversario meo in conflictu stare debeam. Paruit autem imperator postulationibus ejus, et jussit scribi epistolam ad exarchum, ut nullam distinctionem de hæc feret causa, neque in iudicio cui quis dederet, nec obligata fidejussor tolleret, nec ullo modo eum molestaret. Scripta vero epistola, quali mense, quali die, vel hora, munita sigillo datæ manibus suis, secessit, et venit resperascente die ad portam ipsius Constantinopolitane civitatis, et fore usum navis discurrentis Ravennam eum ad Siciliam invenire potuisset; et requisitis omnibus carabibus, et celandriis, atque dromonibus, non invenit. Ille autem juxta litus maris arripit iter. Nox illi nigra expandens alas infimicillam præstitit. Quædam illi tenebræ offensa fuerunt, tantum Solem et suos sparsos radios ei beneficium præstitit, et quantum altius in sublimitate se erigebat, tantum ebriv terra apparebat. Dum autem spatia in litore, et cogitaret quid ageret, apparuerunt ante oculos ejus tres viri in nigra veste, eique dixerunt: *Quid turbata mente, abba Joannes, in hoc litore versaris?* At ille respondens dixit: *Omnia quæcumque ab imperatore petivi obtinui, multo tempore commertus sum. Navis debet, ut Ravennam revertar, sed mihi tristitia undique est. Dixerunt ei improbi viri: Si ea, quæ dixerimus tibi, facies, crastina die eris in domo tua infra domesticos tuos. At ille dixit eis: *Facio quod vultis. Et illi: Accipe virgam in manu tua, et designa in hoc sabulo havem, deinde vela, scaphas, scaphas, nautasque.* Fecit ita, ut sibi imperatum fuerat. Iterum dixerunt ad illum: *Jace in catalecta navis infra sentinam juxta carinam. Audies mugitus ventorum postquam ingressus pelagus, audies voces periclitantium, audies tempestates, et horreas, audies sonitus aquarum intundantium, et sic oppila os tuum, et nec etiam signum crucis manus tua exprimat. Qui jacuit in terra prospiciens juxta se maria. Ecce undique factus est repente sonitus quasi fragor nubium, et velut procellosa tempestas. Dabat ventus mugitus, ipsas suas verberabat pelagus undas. Fraguntur remi, inciduntur antennæ, solvantur scaphæ, dabant nautæ ingorimi, teterrimique factus, et ipse sic se coegit abba, ut nec statim illius quis audire potuisset. Ad pullorum vero cantus inventus est super tectum monasterii sui, et videns se solem, exclamavit voce magna ad suos, ut eum desuper de tectis deponerent. Illi denique putantes eum phantasma esse, nolentibus parere præceptis deherant. Tunc ille clamabat voce majori nominatum undique quemque eorum, aens: *Deponite me, et cognoscite***

a Not. marg. *Id est Canticum trium puerorum. Bacch.*

b Id est, *Id est, Bacch.*

epistola egerit. Non acitis aqua in Constantinopolim
 sui civitatem pro utilitatibus iatis monasterii, et
 modo venia, et ut non parvatis scilicet, quia validis
 ventis huc projectus sum. Illi, his verbis auditis, ci-
 tius posuerunt scalas, et descendit. Agnitus est a
 suis, osculatusque [osculatisque] per ordinem uni-
 versis, iussit pulsare tabulam diceas, jara matutini
 hora est, et post opus Dei [expletam] eum peit
 quiete. Alia autem die lustrata Caesarea egressus est,
 et a Nandalaria porta, quae est vicina portae Caesa-
 reae, recessit Laurenti palatio, Theodoricanum in-
 gressus est, jubetque se exarcho presentari. Ille
 lecto animo suscipiens eum, et iussit egere praeeptum,
 et complicatum reddidit presbytero offerenti
 tibi, dixitque ad eum: Hoc praeeptum in perpetuum
 tibi tuisque posteris tutameatum sit. Sponsio-
 nem fidejussori tuo tollam, quia negligens fuisti cum
 adversario agere tuo. Ad haec ille respondens, dixit:
 Dominus noster imperator suum praeeptum per epi-
 stolam dedit, ut omnia obligata mea facta sint in
 iudicio invalida. Denique in iram versus patricius
 accepit epistolam de manu presbyteri, legensque
 invenit exaratam secundum quod superius diximus,
 et retinens epistolam in achemeniam versus irruit,
 dicens: Dic, falsitatis auctor, quando haec exarata fuit
 epistola? Joannes presbyter respondit: Heri, hora
 nona. Patricius dixit: Et quomodo tam cito venire
 potuisti? Eo quod nullus est qui in tribus mensibus
 Constantinopolim ire et reverti possit. Quomodo ego
 reversus sum, presbyter ait, pontifici meo indi-
 cabo. Negotia mea, et mea poenitentia patere in nie-
 hoc maneat. Tamen si me falsitatis urges causa,
 mitte mecum legatos tuos, et pergamus illuc. Si haec
 falsa inventa fuerunt secundum paternos a audire
 defuitum. Tunc inde removens pedem venit ad
 episcopium istius ecclesiae, et ingressus ad Damia-
 num papam, prostravit se ad vestigia pedum eius,
 et narravit ei omnia facta rei: indicavit quomodo
 eum phantasma per discrimina maris duxissent, et
 super lectum sui monasterii posuissent, et solum
 ibidem reliquissent. Exhortatione autem pontificis
 egit veram poenitentiam, et finiit dies suos in

CAPUT V.

Judaei ejuandam conversio. Damiani patrie, educatio.
 Archim. Ravennatis incendium. Pontificis obitus.
 Epitaphium.

Obsecro vos, fratres, stare non pigeat vos; adhuc
 spiritum restat miraculum. Quodam die Dominico post
 solitam orationem Dominicam, corpus Domini praedi-
 catus pontifex, cum sacerdotibus, frangeret, sicut
 soliti sumus, Judaeus unus, qui solitus erat stare ad
 virginem in loco qui dicitur Ermolas, cucurrit citius
 ad sanctum propeans altarium, et ait pontifici: Ob-
 secro te, optime presul, da mihi partem ex corpore
 Agni, qui nunc manibus vestris discerpitur. Qui
 suscepimus sacerdos: Non est tibi licitum corpori so-

ciari Domini, quia sancto baptismo lotus non es.
 Iterumque Judaeus: Non [tibi] panem sanctum quaero,
 Pater, sed carnem Agni, quam manibus vestris
 discerpitis, quem ego super hanc aram vos adtre-
 ctantantes humanis video oculis meis. Ex Agno,
 quem video, quero; non panem cupio, quem non
 video. Ad hoc sanctus vir respondens dixit: Non
 possumus Sanctum immundis dare, donec qui in-
 quinquatus aqua sancta mundetur. Accipe signum
 Agni, et ex eo Agno vescere nobiscum. Statimque
 ipse videns, dedit nomen suum, et instructus a pon-
 tifice, accepit baptismum immortale, et ex infideli
 factus est fidelis. Hic vero presul ex Dalmatarum
 fuit partibus, sed obtulerunt eum huic sui parentes
 Ecclesiae, et iste sacris literis eruditus, ad hunc

B Ecclesiae apicem pervenit. Eo tempore archiepis
 ecclesiae istius ab igne concrematus est, et ibidem
 multa monumenta flamma consumpsit, et multa a
 malignis hominibus rapta sunt et absconsa. Tunc
 congregatis omnibus sacerdotibus sedit cum eis pon-
 tifex praedictus in propina, deditque anathemata
 maledictionis unicuique, qui ex praedictis ha-
 beret munimibus, et non redderet, illi anathema
 esset, et quicumque redderet, innocens esse a
 culpa. Obiit hic beatissimus vir in Idus Maii. Epi-
 taphium invenietis super sepulcrum eius, continen-
 tem ita:

Sanctificis semper meritis, memoranda sacerdos.
 Hoc positus tumulo, tu Damiane, jaces.
 Corpore defunctus, tamen est tua fama superstes;
 Actus obiit terris, lux tua facta tenet.
 Dalmatia veniens antistes beatus a rure,
 Tutata est precibus sancta Ravenna tuis.
 Concta salustifero deponens tempore,
 Te pius in populo Christo rogante (Christus orante)
 Quod tamen hic templi meruisti sumere busta,
 Te placuisse Deo tanta sepulcra probant;
 Utique vices ejus gessisti rite sacerdos,
 Ipsius inque locis sit tibi sancta quies.
 Haec infra ecclesiam B. Apollonensis scripta super se-
 pulcrum ipsius invenimus. Sedit annos xvi, mens.
 vi, dies xvi.

OBSERVATIONES

De vita et miraculis Damiani. Quae de vultu vitae restat. Aed. narrantur, alibi et
 aliter habeo narrata. Consignandi ritus illustratur
 ex quibusdam ineditis. Pugnae civilis abusus Parme
 ante paucos annos cessasse. Damiano ascriptum
 perperim quod de altero dictum est. Kobalosum
 quoad de Joanne abbas narrantur. Et monachis
 mutuatus ritus. Saeculi illius barbaries ex epita-
 phio.

I. Quod primum in hac Damiani Vita occurrit,
 est pater ante confirmationem acceptam demortuus
 vitae restitutus, qui statim a confirmatione recepta
 versus obierit. De ea re Rubens, lib. iv, pag. 212,
 haec paucula habet: « hominem vita jam functum
 ad vitam revocavisse, fuisse ad Deum praedictus, fe-
 runt. » Idem ad Joannis cognomen Angeloptis Vi-
 olem, lib. ii, pag. 99, similem historiam narraverat.
 Haec autem praemisera: « Omittendum hoc loco
 minime putaverim, quod de Joanne Ravennatum an-
 tiquo, sed non equo, episcopo, dicitur in eodem loco.

b Not. marg. Fuit enim temporibus Constantini imperatoris.

a Forte, pacta inter nos audiam. BACON.

tistite scribitur, qui tamen cum alius fuerit ab eo, A
 cuius nunc meminimus, quo loco reponendus sit,
 cum multi hujus nominis archiepiscopi sint insecuti,
 adhuc clari me est. Addiderat autem refertur, quod
 cum Joannes in S. Vitalis templo pueros sacro chris-
 mate inungeret, vidua quedam pre turba accedere
 nequivit, ut puer ad mortem languens, quem in sinu
 ferebat, sacro chrismate inungeretur. Illa itaque
 episcopum domum revertentem prosecuta, januis
 exclusa, dum querit ut aliquis ad presulem sibi
 aditum pareat, vidit puerum obiisse. Quare dum eju-
 latibus pueri ante confirmationem sibi precepti ja-
 cturam lamentaretur, episcopus accurrens, et in se
 culpam transferens ejus quod evenerat, precibus
 puerum ad Deum fuis ad vitam revocat, consigna-
 tumque matri reddidit. Ejus prodigii memoriam in
 sacello domus archiepiscopalis exstantem laudat
 Rubens. His ait addi, quod cum ob miraculi pa-
 trati famam Joannes ille celebrior in dies haberetur,
 subduxit se ab omnium oculis, et in Prebimiani
 Caprasiique montis Alpes contrusit. Historiam suo
 loco motam fabulisque varie infartam nemo non
 videt; memoria proinde illa que in archiepiscopali
 domo exstare dicitur, si solam infantis ad vitam
 revocati et ab episcopo confirmati seriem preferat,
 ad Damianum episcopum, non ad Joannem quem-
 cumque referenda est. Cetera absona, nec rebus
 aut temporibus congruentia, ut Rubens ipse scite
 notat.

II. Illud mirari subit, qui potnerit puer baptizatus
 a Damiano non sacro chrismate consignatus relin-
 qui, cum recessu baptizati statim consignari solerent,
 inde sacre synaxis communione munirentur, seu
 communicarent de corpore Domini, ut habent Al-
 cianus de officio Sabbati Pasche, Rhabanus de in-
 stitutione clericorum, aliique passim. Dilatum alicubi
 in Galliis confirmationis sacramentum ex Jona Au-
 reliani conficitur, lib. 1 de Institut. Laicali, cap.
 7, qui dilacionem hujusmodi sugillat; verum illud
 statim post baptismum in Italiae ecclesiis admini-
 strari solitum, plura probant jam edita. Ex ipeditis
 hęc habeo. In Codice Sacramentario eminentissimi
 Quoboni seculo undecimo primum descripto, po-
 strima que in sacramenti baptismatis collatione
 prescribuntur sunt: «Baptizat, et linat eum presby-
 ter de chrismate in cerebro, et dicit, Deus Omnipotens,
 etc. Oratio ad infantes consignandos: «Omni-
 potens, sempiternus Deus, qui regenerare dignatus es
 hos infanos et famulas tuas ex aqua et Spiritu
 sancto, quique dedisti eis remissionem omnium pec-
 catorum, mitte in eis Spiritum tuum sanctum para-
 ractum de caelis, spiritum sapientie et intellectus,
 spiritum consilii et fortitudinis, spiritum acipientis
 et pietatis: adimple illos spiritu timoris tui, et con-
 signa eos signo crucis Christi in vitam propitiatus
 eternam. Porro, etc. Exstant inter preteritoria
 eminentissimi Casanovi, cujus memoria nunquam
 intermoritur est apud pios et sacrarum litterarum
 cultores, duo egregia volumina ex pergamento, que
 ille dum anno 1698 Romę essent, propriis manibus
 e, scriptis accepta mihi exhibuit, et humanissime ea
 describendi copiam fecit. In eorum uno describuntur
 ritus benedicendi fontis, et baptismatis admini-
 strandi, in altero sacramentum ordinationis cere-
 monia et preces. Figuris pluribus ornatur utrumque
 volumen pro sæculi genio non speranda arte de-
 pictis, que ritus ipsos et mysteria ob oculos ponunt.
 Notas etiam cantus videre est, verbis alicubi ad-
 jectis. Litanie adjiciuntur in eo quod baptismi ritus
 exhibet, in quibus S. Benedictus, et S. ejus soror
 Scholasitica invocantur. Scripta omnia characterem
 Langobardico, et spectasse ad Ecclesiam Beneven-
 tanam, seculumque undecimum, probant postremi
 ex adjectis versibus ex eodem volumine hęc tran-
 scriptis:

Auricomas species cernis quas... lector
 Æthereis rutilare modis, bracteisque coruscis,

Intus se respicias, candescunt lumine membra,
 Tramite si recto caute descendas ad ima.
 Plura datur nobis animis, que gaudet amare
 Lilia cum violis, cæcis cum flore, et amoni
 Cuncta simul species perpulchre mista decorant.
 Fors et auctorem queris, qui compece jussit
 Carmina, si legeris uouem... domadai, issa
 Egredius præsul Landolphus sanctior alter,
 Tempore sub capis ditata est Virginis aula,
 Pro ejus laude omnes nos expressimus ipsi
 Virginius ut Prolem votivo corde rages
 Splendida quo loca sanctorum mereatur habere.

Pro presentis autem argumento notanda sunt que
 de confirmatione et communione post baptismum
 administrandis in eodem volumine habentur. Expo-
 sito enim baptismatis ritu, hæc sequuntur: «Tunc
 extrahatur foris cubela (id est egrediantur e fonte,
 qui baptizati sunt) et permaneant in ecclesia usque-
 dum missa celebratur, et Dominici sacramentis con-
 firmetur, et ante perceptionem corporis Domini di-
 cantur istæ orationes, etc. Post orationes tandem
 his omnia concluduntur: «Tunc detur Eucharistia
 his verbis: Corpus Domini nostri Jesu Christi cu-
 stodiat te in vitam æternam. Amen. Hoc autem om-
 nino præcavendum est, ut non negligatur, quia tunc
 omne baptismum legitimum Christianitatis nomine
 confirmatur. At hæc ex occasione descripta suffi-
 ciant.

III. Capite secundo et quarto narrata plura Ra-
 vennatis urbis veterem faciem exhibent, portas,
 vias, factiosum pugne genus, ex quo occasio
 horribilis et clandestine stragis a Pusterodensibus
 in Tuguriensibus patrata, perdarasse æque ad ea
 tempora Agnellus ipse testatur. Illud sane observa-
 dum, vix modo desisse apud Parmenses. Id ipsum
 palam est ante paucos annos fieri consuevisse, que
 hic describitur inter conterminarum urbis postea
 civis (infimæ tamen plebis) ut scilicet festis diebus
 post prandium, turba fundis et saxis armata inter
 se extra pomerium concurreret, sæpius eorum
 pluribus capita saxis excussis contracta referentibus.
 Cum demum res eo devenisset, ut non modo saxis,
 sed gladiis, fustibus, tormentis, pugnari coepim
 esset, ex quo plures cedes fierent, quod sæpius inter-
 tentatum fuerat, tandem pennis præscriptis, iudi-
 cisque serenissimi Francisci ducis pietate confi-
 catio hujusmodi videtur omnino sublata, dum præ-
 sentium per Italiæ bellorum occasione militis ad
 urbis presidium conscripti opera facite plebis re-
 ventis in propriam necem conatus impediti possent.
 Scilicet abusus semel admissi per plura secula per-
 durant, hæc nisi ægre summaque cum difficultate
 tolluntur.

IV. Inter ea que hic nostro narratur de Ravenna-
 ti anonymo Damiani ætate sanctitate celebri, non
 est quod rerum Ravennatum scriptores Damiano
 ipsi tribuant. Quod scilicet antequam dicitur obferri
 cuidam narraverit sipl vsum, ut cum antiphona
 quedam canebatur, ædes tota laudes Deo caneret.
 Porro id perperam intellectum Agnellus ipse ostendit,
 qui demortuo viro illi hddit statim ab episcopo id
 datum, ut crata ferrea locus muniretur, ubi divina
 officia audiens consistere consueverat. Benedic-
 tionum nomine canticum trium puerorum intelligitur,
 quo etiam vocatur in S. P. Benedicti regula, cap. 12.

V. Quod sequitur de Joanne abbate monasterii
 S. Joannis Constantinopoli Ravennam ope detra-
 tum brevi unius noctis spatio nec integro rever-
 omissum est a Rubeo cæterisque qui post Ruben-
 scripsere, ob eam forte rationem, quod existimave-
 runt narrata fide prorsus indigna. Ipse et in eadem
 sententia sum, qui scio plebecula hæc somnia esse
 luisse Joannem Constantinopolim, suæ Ecclesie
 jura vindicasse, refutisse eum de ejus reditu minime
 cogitabatur existimo; reliqua ad vulgi somnia ab-
 ganda ceusep. Porro non assequaque speranda
 hæc narratio fuerat. Situs Casareæ, qua hæc Ra-
 vennæ amebatur, exponitur, et agnosciunt abbates

in huiusmodi monasteriis degisse cum clericis suis, qui statis horis diurnis non modo, sed et nocturnis, divinas psalmodias penam solvebant. Tabula lignea signum dabatur, quo ad matutinas horas ad galli cantum surgeretur. Id nullus dubito quin ex monachorum ritibus promanaverit. *Σπιρίου ἐπιγραφικὸν* tabulam illam Palladio dictam in Historia Lausaca, cap. 104, notavit Ducangius in Glos. Latinitatis, qui alia in eam rem addit apud eundem legenda.

VI. Historia de Judæo converso Ravennatum scriptorum in libris ex Agnello ritè descripta est; non est itaque cur in ea illustranda inmeremur. Illud in his quæ subsequuntur mirum, tantam videlicet fuisse sæculi ejus barbariem, ut cum censuerint clerici

A Damiani optimi præsulis memoriæ epitaphium scribendum, paucis mutatis illud transcripserint quod Mariniano olim positum fuerat, et pauca quæ mutata sunt sphalmata admiserint, ut illa:

Dalmatium vestiens antistes beatus a raro Agnellus, et Marinianus, et Damiani epitaphium fore idem, uti a se lectum, descripsit. Quid quod Joannicius ille, qui Constantinopoli Ravennam ante Damiani mortem redierat, Græce Latineque doctus, minime scribendo episcopi epitaphio adhibuit esse? Exstat adhuc in basilica S. Apollinaris Classensi hæc brevis inscriptio:

D. N. DAMIANUS ARCHIEP. FECIT.

VITA S. FELICIS.

CAPUT PRIMUM.

Feliciæ facies, mores, scripta. Abbas idem et œconomus. Nonnulla de Georgio episcopo.

Felix XXXVIII^a. Iste brevi corpore, tenuis facie, modicis oculis, macilentæ effigie, spiritu sapientiæ plenus fuit, et fons irriguus, optimus pater, egregius predicator, multorum conditor voluminum, in sua sancta fecundus Ecclesia; expositionemque, quam usque nunc habemus de die iudicii, ubi ait in Evangelio: *Cum videritis abominationem*, ipse dictavit. Et solus iste a sacerdotibus liberatus, nam reliqua omnia volumina manibus suis igne concremavit. Iste monasterium S. Bartholomæi ubi ego Deo favente abbas, præfuit, et vicodominalia gubernacula suscepta luculentissimus tenuit; sed tamen post multas tribulationes, quas in Constantinopoli sustulit, ut audiri estis, cum corona victoriæ ad propriam eum Domianus revocavit sedem. Sic et mihi de prædicto monasterio contigit. A Georgio pontifice per pauca annorum circicula sine causa privatus sum, et ad hoc monasterium fui [privatus de hoc monasterio]. Nam antequam ad tale culmen ascendisset, sic eramus ad iavicom quasi ex uno die regemanni; et postquam accepit archieraticam dignitatem, Deum offendit, et omnes sacerdotes demulvit, cuncta occupans monasteria, totasque partes ecclesiarum, quas prædecessores sui adquisierant, pro reatu sui corporis expendit.

CAPUT II.

Justinianus, qui hic Constantinus dicitur, naves et auribus abscissis, pellitur. Ad imperium redit. De Ravennatibus vindicta. Felix captus, et excecatus.

Igitur istis temporibus Constantini [Æg. Justiniani] imperatoris a suis militibus cum aliquibus civibus Ravennæ nares et aures abscissæ fuerunt. De præstantissimo demissum reddiderunt corpus, et de navi expulsus, projectus est in litore, cupientes eum trucidare. At ille post debilitatâ membra vitam præcabatur, asserens se totum imperium esse oblitum. His itaque gestis dum æger spatibatur in litore, consilio inito cum Bulgaris, in sua restauratus est sede, et potitus imperio nares sibi et aures ex-

B obrizo fecit. Recolens populorum iram, jubet truncari proceres ferro. Fit ingens clamor gravatorum, seleta juvenæ, et multi ad linauna plectebant capita sua; alii transfossi capulum stridens præcordia [textâ], nonnulli culeo in pelagus jactati in altum consumpti, multi pyris flamma intensi medullas. Infelices alii prandia interanea dissoluti petebant, nonnulli plumbeas pœnas tyrannicum; ex ipsis multos recepit inops, consumptæque iudique urbes. Ad Ravennam corda revolvens retorsit, et per noctem plurima volvens, infra se taliter aiens: Heu! quid agam, et contra Ravennam quæ exordia sumam? Et videns animam, per multa consilia vagans, hæc alternatim infra se, mens rapitur in diversa. Mox straticum fidelem suum tacito vocat, ut aperit falem, et socios in litore ducat, expensas parat, et quæ sit res omnibus ignorat. Dissimulare jubet sese quotiescunque tempore fuit apto [fuerit aperto]. Tunc sic alloquitur illum, et talia verba jubet: Esto constantis moris parere præceptis, firmiterque age, et meus nutellus ibis, et loquere Ravennensibus, et mea dicta celerius refer. Ipsa gens inimica mihi per fraudulenta consilia nares mihi absciderunt et aures. Pone papilionem tuum super ripam Eridani, et compone blanda verba, et iram serena tege fronte, et pro me illis salutatoria verba profer. Dona, tribue, et invita eos ad solemata mensæ. In oculis eorum esto iucundus, in corde sis hostis. Qui egressus ex urbe attingit ratem, iussitque ventis vela dari, consedit arastrum, sulcabatque undas salsas carina. Lustrato Drapani portu, venit Pachinum delatus Siculi ora. Deseyienta pelago nigra super æquora dube, acquosus Triom [Orion], inretractabile cœlum. Invitus loco mortuus est. Placidum fructum, et mare videns tranquillum, Adriaticum penetrans sinum prospexit gaudens Ravennam, et fallax dolo vox prorupit dicens: O infanda, improba, crudelis Ravenna, quæ rura extrinsecus, acerrimum intus latet venenum! Aqualis solo videris, sed capite nubila tangia. Inter hæc verba navis vicina facta est litore, et expansis remis Eridani ripam sulcavit, et cum populi gloria omnes exierunt. Cum ex urbe venissent [venisset], ministra-

^a Not. marg. Hic fuit archiepiscopus circa annum 693. ΒΑCCH.

deus. Graiorum in agroga antea jussit parari sedilia super viridissimum gramen, et omnes majores natu ad se invitans [in ostensu] hominis libenti animo suscepit. Alia vero die jussit diversa pallia et cortinas ex utraque parte extendere, non minus quasi stadia uno, et invitavit proceres omnes, qui ad Michiam veniebant duo, et duo a se invitati [duos et duos ad se introduci], et comprehensis, mittebat uncas [cunas] lignas in ora eorum, et ligabantur post tergum, capita, et projiciebantur sub cathalecta navis: Ita tali vero dolo sunt omnes nobiles capti. Ibi et Felix pontifex istius urbis deceptus est, ibi Joannicois sapientissimus captus est, ibi et mediocres amplius juncti sunt, et nullus ex civibus hanc fraudem prius agnosceret, sed postquam intralibus ruborum capis ingressi sunt, et fugam petierunt, sic danna, sic eorum fraus manifestata est. Tunc residui introqueas infra [intra] moenia muri, suboperantur civibus ignem: Tumulus erant populis, et dabant fremitum usque ad caelum. Planctus undique ingens. Prostrati omnes in terra. Non similes maris fluctus dat sonitus, nec tonitrus arbes, nec equa magna cadit moles ex Alpium lucis, nec cum impagno vento quassantur in montosa sylvia cypressi. Tubicines per plateas eunt, maximas dant voces, et resonabat terra. Lacrymis salsis fuderunt metus de presenti metus nimius, consolatio nulla, nec reparatio vitae. Undique clamor, undique suspiria, et jam terra mugillus ad sonitus eorum dedit. Quadam vero die dum praedones ex exules quinquies deni per vitrea discurrerent rura post excidium urbis, dixit Joannico ad fratrem suum: Deser chartam, et nigrum liquorem, et scribe, quia hodie hora tertia cognata tua, ukor mea mortua est, et ego illa vindicor, tanque revelleris cum maximis opibus. Igitur ingressi Constantinopolim invenerunt imperatorem Justinianum in smaragda aurea sedentem, et in hoc cinotum capiti, quem illi sua ex atro et margaritis disoreverat regia conjux, et jussit omnes poni in custodia, quousque eos possit diversa expendere pecunia. Omnes sedatores graviores interempti et delosissimi, astringitque se jusjurando, quod pontificand interimeret. Nocte vero eadem, pro quo vites vanisset, antequam Oceanum auroram [aurora] dedisset, et Phoebea lampas [lampades] illustrasset, dum caperet divus Augustus pectore placidum somnium, astitit ante eum nobilissimus juvenis omni gloria decoratus, una cum Felice pontifice, et ait ad eum: Parce unice gladio viro. Et statim evanuit. Iterum in somnis respiciens vidit super caput ejusdem antistitis quasi dexteram hominis hinc et inde fulgore micantem. Expergesfactus autem imperator revertit suis, et propter jusjurandum quod juraverat, ne mentitus esset, et urbici eam non interficerent, jussit deferri ferulum magnum in [falso] et mundissimo argyrio, et missus in ingentem rogam post nimium calefactum, acetum acerrimum super illud

A jussit fundi; et coactis pontifex Michiam diabolice intueri, amissis amborum lamina oclorum: *705*

CAPUT III.

Novum Advendibus asserim. Georgius Joannicois filius duo cum omnia potestate electus: Disposita omnia ad bellum extra et intra civitatem. *705*
 Interea Ravennenses, qui et Melisenses, ibat in coorti de suis junctis, inter se varios sermones creabant, et moesti ex die nefanda, valde in facta morabantur. Die vero quadam perveniente effugio, tanquam alas raperet, quadriga submoti, hinc ducunt, dum armati pelagus specularentur, proceres in pontu intuentes, ecce maxima navis discurrens per vitrea rura, fortiterque sulcabat vitreos campos. Cubito ter vero postquam aspexit munita urbis, contraria elevum, et capiti navis circumfletere cursum, praeritit portum adhaerens. Eridani litus. Tunc adventu viri quanes exierunt ex urbe armatis manibus, inde corpora ferros. Corda pavore pulsant, pallidos omnes colore ad agnoscant captos, lacrymas ceperunt inter se fundere. Et interrogaverunt ex eis virum, qui praemantibus erat, dixerantque ad eum: Testatur capitulum antea quoquam, ni non mendacia singulis, quia hinc est in tempore: nec lata fides, sed frads, perperamque in hoc praesenti saeculo regnant. Tunc ille tendens ad sidera palmas, ad caelumque summa torquens, vocem cum mugro genui dedit: Testor caelum et terram per intempera fidem et inviolabile coherere rogam, mendacia non fingam, falsa, vel haecia mendicam: mendax et improbus mendacia digne sustinet. Dixerat, et omnes identem contulerant, super eum erant pendentia ora, et conspicientes eum omnia signina circum exposuit eis, quae viderent. Omnia letialia verba, et elevata voce ferverant: ferrens albea clamor, genuitque terra, et miscebant mones. Tunc elegerunt sibi Ravennenses praesistente nomine [praesentantorem] virum. Hymenaeus Joannicois filium nomine Georgium, qui illo tempore prudens in verbis, providens in consilio, verax in sermonibus, et omni elegantior gratia, et devorantque se universi pariter preceptis ejus, et quiquis esset inobediens vindicaretur. Ille vero maris sedens sompente, extrinsecus illustra Italia, scita reversus est hora et ait ad socios: Demus excubitis istis, quo peragravimus civitatibus [civitates]. Pateat ex ore serpentis, qui ex Byzantii ponto huc delatus est, cuncti ex eo unum bibimus venerum, et cuncta corde bona. Danaus terga non demus. Estote firmes, pro Penate necessus est animus pugnae. Tunc robustissima pectora ac ferrea; adhibite socios, et terribili clangite tuba. Itte velocius, supponite civibus noctem [nigrantem], federati viri de montibus veniant locis. Toxos adhibete in armis, contortum cervinum tendite nervum, ut segetes spicula jacite, et volatile ingnum. Prima pubes castra moveat cum juvenilibus armis, sonent arma, humeris clarescat splendentia scota, lanceas exacuite [foderis], rad-

d Forte legendum, in trabibus roborum cavis. Bacchi.

lent aquora maris. Sinite vestrorum parentum ma-
tura corpora, et velorum miseriam senescite.
Copia sit illis ecclesia penes quadi; cum sacerdoti-
bus eant, celeste auxilium querant, et ad aram
thura crement, et hostiam sanote altari ferant. In
propugnacula per diem nobis igniformis contrarius
sistit, purpureus nasci, sed postquam in æthere
ventus Oceanum relinquens, cum se abderit pelo
ignees exulans radios, humo quadrigas reddiderit,
querite populeas, et nudo mergite (incidite) ferro,
nam ulli hippocnias sumant, intonsa serrate viburna,
textisq; abustis virgas, et miscite quoquo. Scanofo-
cæonis operam data; capita ab ardore defendite
vestra. Nullus sit ignavus, ubi primum audierit si-
gnum, nulli eum metus, nullaque sententia tradet.
Omnes Ravennæ cœtus, omnesque certamina pe-
nent; qui valet pedum cursu, et qui viribus pectore
audax, dignum non sustineat, sed jaculo tepente
agitas. Hoc videntes socii præparant casimos
hygæ. Non pavatis, amicos vestra defendite dex-
tra; socii jungentur, vobis ex suburbano undique,
qui nostram defendant, arceam, et civitatem salvant.
Sint illa litora, et per omnes vigilas postus. Sar-
xana exebet, Corvia æquozia ad nemas Papia armis
flavia, lasica, que curva vocatur, Cesæna. Populien-
ses viri adhaerent. Sapis portus juxta consedunt
fluctus, marinos. Coloni decumani speculantur, juxta
portus Condiani, Livinenses, accolle insistent, in litore
curo. Redempto vetere amæ castra Faventia, acru-
tantur, post Lachernum portum, et Eridani ora.
Cornelienis acies lustret, Goriandri campos, et loca
omnia circa phalanges armatas, Bodonenses trans-
missæ, Eridano parte lionis servient. His igitur
acis, amues, voces ad sidera, mittebant, benedi-
centias, cœlum, et terra laudibus resonabant. Tunc
imperat, Georgius manu, jubet, validas rantescere
voces. Post hæc, autem, rogaverunt, eum, viri reli-
giosi, Melisenses, ut, sicut est, vallata civitas, in au-
bitu corpora, ita, intrinsecus, excipiam, pœneret. Ac,
quævisque petitioni, potum, et divisit, populum, civi-
tatis, in undecimque partes. Quædecima, vero, pars, Eo-
clæna, est, reservata. Unusquisque miles, secundum
suum, militiam, et numerum, succedat, id est, Ravennæ,
bandus, primus, bandus, secundus, bandus, novus,
inriquis, Constantinopolitanus, Arrmans, lætus, Me-
diolanensis, Veronensis, Classensis, partes, pontifi-
cis, cum clericis, cum honore dignis, et familia, et
stratoribus, vel aliis subfacentibus Ecclesiis. Et hæc
ordinatio, permanet usque, in presentem diem.

CAPUT IV.

Joannicio per saxam lanienam illata mors. Justinia-
nus occiditur. Joannicii soror, viso Justiniani capite
quod oplaverat, occumbit.

Deflectamus ad aliam urbem stylium, et de amissis
nostris civibus per ordinem enarremus. Igitur Jus-
tinianus in achemeniam versus jussit deferri ante
conspicuum suum Joannicum, et quasi nescius in
illusionem interrogans de eo, et dicens: Nunquid

A iste est Joannicus scorta? Et ubi respondit, est de
eo quia ipse est, surtegit, avius divalls, fra. A rudi-
nam deferri jubet, et sub unguis omnibus illis di-
gitorum in furore præcepit usque ad secundum
anticum Chartam, calamanque dari imperat, et
scribat; quam cum accepisset, inter dubs digitos
calamum coegit. Noluit cum liquoze, sed cum san-
guine, qui fluxat ex digitis iteras extrare cont-
nentes ita: Deus, in adiutorium meum intende; Do-
mine, ad adjuvandum me festina. Liber me de mani-
cis meis, Deus meus, et de manu iniqui imperatoris
istius. Et projecit ipsam chartalam in faciem ipsius
imperatoris in exdra sedentis, dicens: Accipe, ini-
quissimo, et satia te sanguine meo. Et minatur illi
[dixit] dicens: Quid, morituro, agis? Periet a dacti-
tea. Jussitque apparitoribus ut ducerent eum ad lo-
cum vita puniendum, et præconem clamare fossit:
Joannicus Ravennianus ille faovitus poeta, qui in-
sictias imp Augusto contrarius fuit, interdus fortices
marina morte vita privetur. Elcet sibi septenarii cer-
vicam vestes mittentes in amulos ferreos, levaver-
unt, dariter, desuper lapidem ille autem flammantia
lumina ad cœlum restorsit, eum orientis extendens
cruentas, ad sidera palmas. Expleta oratione dixit
interfectoris suis: Cras eadem, ipse ut nunc est,
hora, interfectis imperatorem vestrum, et erit
mecum ante requisitum Judicium. Sic dicetis illi.
Et extenqum desuper lapidem usque, et atiam pla-
thomam desuper, [viventes], colla, omisso, fregit
corpus ejus, et reliquerunt eum mortuum. In cast-
imento, et martyrio vitam, suavit. Alia vero, die,
hora, qua, prædixerat, ille, armatus, super imperato-
rem, non, assistentes, populi, ejus, malignitatem, oc-
cidit eum. Alii, laus inter, et ille lanceas, signa,
alii, telo, transfodiunt, inguina; Rencs, vomerant
caput, et, sporis, crinibus, aulam, dignis, stoppa,
pedibus, per olivam, tractus, ad, ima, lacratum, frigid-
dum, corpus, irruit, mors, obscura, [tenebræ]. Diversis
circumspicientibus, unus, ens, arreptus, comam, con-
cludens, manu, caput, axalium, divale, stupens, mi-
cans, ferro, trajecit, corpore, humo, Consilioque, inite-
inter, se, condiderunt, illud, sacro, et, miseram, per-
totam, Italiam. Sonor, vero, prædicti, Joannici, hoc,
audiens, cum, lectu, cœlestem, Dominum, rogabat, ut
videret, Justiniani, ablatum, caput, sicut, rumor, erat,
et statim, occumberet, morte. Factum, est, autem, cum,
per, singulas, plateas, duceretur, jam, dictum, caput, im-
summitate, lanceæ, fixum, nunciatum, est, ad, præfa-
tam, foeminam, quod, truncatum, caput, inde, sit, fer-
rendum. Quæ, subito, in, superiora, ascendit, domus,
per, fenestras, respiciens, stare, illum, portatorem, ro-
gavit, et cum, diutissime, idem, intueretur, lacrymis,
obortis, pectus, replevit, agens, gratias, Deo, quia,
quod, desideravit, conspexit; et dum, vellet, se, a, fe-
nestra, deflectere, cecidit, retro, et, quassata, mortua,
est.

Philippicus Felicem liberat, donatque multis. Reversurus hic Ravennam miraculis claret. Ob hæc ab imperatore honoribus et privilegiis cumulatus in suam sedem restituitur. Domum ædificat, quam Felice dixerit.

Post mortem vero Justiniani levaverunt super se Pelagium Philippicum novam imperatorem, et contulerunt eum dominum universæ terre, ac imperium confirmatum fuit in manu ejus. Dixit ad Felicem pontificem: Revertere in terram tuam, et in sedem tuam: Cui pontifex respondens, dixit: Quo revertar? Aut quo vadam? Et imperator ad eum: Quare non? Pro qua causa? Respondit pontifex: Luna oculorum amissa habeo; omnes fortunæ meæ Ecclesiæ hic consumptæ sunt, et quas antecessores tui pater principes in ornamenta Ecclesiæ desiderant, detulerunt, et in hac deportata sunt civitate, et nihil remansit nisi ambitus murorum. Dixit autem ad eum imperator: Et qui eas abstulerunt? Si tua tibi non sunt, vel etiam ex nostris tolle. Illi quoque ad eum Felix antistes: Sufficiunt tibi illi, et reddere jubes, quid diversi diversa celebrant? Tunc imperator miserecordia motus jussit præconem per totam clamare urbem, ut quicumque ex Ravennæ ecclesiâ aliquid haberet, velocius ad palatium deferret. Et allata sunt vasa, et pallia, et omnia ornamenta ecclesiæ pontifex suscepit. Non perdidit ex eis nisi candelabrum unum. Post hæc autem rogavit imperator pontificem, ut ex palatio ejus aliquam benedictionem acciperet. Qui respondens ad eum inquit: Sufficit mihi tantummodo gratia tua. Tamen si pro remedio animæ tuæ, meæ ecclesiæ vis dona offerre, habes gemmas crystallinas in illo et in illo loco infra hujus gazam palatii, que possunt ad ornatum ecclesiæ mirifico et optime decorari. Quo audito, imperator misit fidelissimos viros ex miracidibus, ut comprobarat in loco illo, et essent, et pontifex dixit, et inventa sunt. Jussit deferri et dari ei omnia vasa que ibidem inventa sunt. Descriptio facta. Cratærem unum crystallinum grandis ex auro, et gemmis ornatum, et alios crateres duos ex gemma onychina, et ipsi ex auro et gemmis. Canistrum unum magnum, in quo erant imagines hominum, et diversa volatilia ex vitro mundo simile crystallo. Amas una, et ipsa bene sculpta. Urceus ad aquam manu similis, et ipse aquimanile desupra ex argento investito talis, qualis visus hominis in hoc tempore nullo modo videri potest. Trullas duas ex crystallo. Corona ex medico auro una, sed tamen habens pretiosissimas gemmas, ita ut temporibus nostris interrogatus Judæus negotians a Karolo imperatore, quo pretio vendari posset, adjecit, quod omnes istius ecclesiæ, et omnia ornamenta etiam, et tegmina si venduntur, non possunt eam explere. A tempore Georgii non comparuit. His itaque gestis, dum vellet ex urbe egredere, unus ad portæ aditum simulans se claudum, et omnia debilia habere membra, ut munera acciperet, exclamavit dicens: Fortunata Felix, adjuva

A invalidum corpus. Stans autem beatissimus papa dixit ad eum: Fili, quare te esse simulas quod non es? Quare mihi illudis? Quamvis exterioribus humanis privatus sum, interiora tamen fulgida per gratiam Christi intus patescunt; et adprehensum manum [adprehensa manu] ejus, dixit: Surge, leva, vade, et servos Dei noli iterum subsannare. Viri autem civitatis, qui erant cum eo juxta portam, coeperunt signare facies suas, et territi dixerunt intra se quia hic homo justus est. Egressus vero illius ex muribus urbis, dum a rēibus longius modicam eam, expectabant eum dromidas, ut acciperent aliquid ab eo, intoque inter se pessimo consilio, dixerunt: Dicunt quod iste vates Ravennitatus vir elemosynarius sit, et ad tribuendam largas manus habeat; probemus si veritas est in eo. Unus ex nobis sub falsa morte in humo jaceat, et queramus pro sepultura munera, et quidquid nobis dederit, sortiamur: Quo factis, transeunte pontifice levaverunt ulnatus, voces stellas, lacrymas mentientes, et dicentes: Adjuva nos, pastor bonus; tribue nobis, ut sepeliatur mortuum nostrum. At ille exiit se chlamidem que indutus erat, tribuit illis dicens: Tollite si vere mortuum habetis, sepelite eum. Illi autem fiete plorantes, vere plusquam orantes acceperant. Cum autem pontifex paululum discessisset, putaverunt predicti dromida collegam suum sub falsa morte in terram jaceret. Dixerunt si hominem jacentem exanimem: Surge, leva, ecce habemus pontificis chlamidem. Illi mors, quam ad e deridendo et simulando invitaverat, propria venit. Decidentes latera hinc et inde, sed nullus ille invenitur; stibus falsis, nec respicit lacrymas; volunt eum; immotus manet. Hæc fama velocius inplevit regiam urbem. Audiens autem divus jussit reverti beatum Felicem a nave, et suscepit eum in domum mirifico marmore factam, et postulat ab eo benedictionem, et obtulit ei multa dona, id est duos magnos discos ex crystallo, et cannatas ex eo, et alia vascula in ornamentum ecclesiæ; et jussit exarari privilegia omnia secundum petitionem pontificis, et quidquid ab eo postulavit, obtinuit, et artes preparare divus imperat, et omnia necessariis, et concupiscibilia onerari, et osculans eum, validens ei, percepta ab eo benedictione recessit, et privilegia, ut sibi placuit, exarari jussit, et exaravit eum multo magis ac antea fuerat; lætusque et gaudens ad propriam suam sedem eum remisit. Inter ea relicta regia urbe jussit ventis dari vela, et remes expandere alas sulcantes pelagus. Queritur falsa carina: Drapani lustrat portus, Siculas attingit ens. Aliquantis hic moratus diebus proprias res ecclesiæ suæ disponens, susceptus Panormi, paucis ibidem moratus [est diebus], parvanis Tindarides; ensis transgressus, ad Pachinia devenit litora, et dum ad novos spargit radiis in terras, æquatas jubet procedere classes, relicto sine remige portu deseruerunt litora, torquebantur spumæ, et corula iverunt discurrentes vitrea rura. Blanda respirante aura trans-

misso Adriaticè sinu Eridani attingit portus, regressusque urbem, ipsa sedes alteriter (clamans) suam suscepit aessorum. Post vero annos tres edificavit forum infra episcopium, quam de suo nomine donavit Felice nominavit.

CAPUT VI.

Joannicus ante prænarratam cladem officia sacra disposueral. Hujus genealogia. Eiusdem pietas miracula probat. Cetera ad id spectantia.

Igitur antequam hujusmodi strages et perniciës facta fuisset, sapientissimus Joannicus istius in temporibus clarus et rogatus a pontifice ut omnes antiphonas, quas canimus modo Domini diebus ad crucem, sive sanctorum apostolorum, aut martyrum sive confessorum, nec non et virginum, impendat non solum Latinis eloquiis sed etiam Grecis verbis, quia in utraque lingua fuit maximus orator. Ex ipsa autem arbore, et ea sejus generositate habemus ramulos, et pronepotes. Joannicus Agnam genuit, Agnes Andream procreavit. Ex Andrea Basilides natus est, Basilidesque genuit Andream presbyterum editorem hujus Pontificalis. Sed quæ ejus notarius, qui postea hujus sanctæ ecclesie ab eo eruditus seminarius fuit nomine Hilarius ad ejus nepotem filium filie sue, Andream ut diximus nomine, avum meum patrem matris meæ [patris mei] de eo retulit, in medium proferamus. Cum per singulas noctes per sanctorum Dei ecclesias graderetur, et tardius ad suam diverteret domum, notarius ejus quem superius nominavimus, volens illicita penetrare, quæ posse ei non fuerat, in silentio noctis contigit hora surgens de mollibus stratis, ad ecclesiam B. Joannis evangelistæ itor arripuit. Notarius vero ejus factus est cum eo, ut videret quid ageret. Dicebat enim intra se: Video si homo iste nocte clam: cum exarcho inest consilium; aut forte cum meretricibus delectatur; aut pro qua causa soles gratulor. Quinque pervenisset prædictus Joannicus ante ejusdem ipsam [id est portam, Bacta] ecclesiam, statim patefactæ sunt janua, et vectes, et terra in aliam tacite evulsæ sunt partem. Et oras nullissime nocte conspectum Salvatoris, in ardida ecclesie ipsius apostoli ingressus est, et patefactis omnibus claustris, pronus in terra oravit. Post orationem recessit, et januæ clausæ sunt, omnia illorum arcamenta discurrerunt, utaqueque in locum suum. Videns hæc omnia Hilarius obmutuit amens. Et abiecit se in angulo ipsius introiti, ubi corpus eum sine anima pro ipso testimonio poni iussu marmore jussit. Et cum pervenisset ad locum, leniter amicus vocem, dicens: Hilare, cur te propripis, et vis latere? Quod vidisti, quousque ego vivo, remitti dicas. Quod si me vivente dixeris, statim invadens a morte. Testificabatur et alia de eo, quia in quocumque loco hyemis tempore aspicebat in die pauperem, et ubi infirmos videbat, jubebat sibi preparari eonam; et cum ante eum attulissent, ut gustaret, simulabat gravitudinem, et jubebat integram

reponi usque ad crastinum. Nocte vero visitabat infirmos [infirmum], deserebat comam quam deponebat imperaverat, tribuebat infirmo, et postquam recipiebat infirmus vires, per ecclesias Dei abscondite gradiebatur, in sua se modo postmodum recipiebat. Monasterium S. Andreae apostoli, quod vocatur Jerichonioque sua ipsius fuit domus. Quingenta pondera librarum ærearum vascula ibidem reliquit in usum ipsius monasterii, et suspendi altarium, ubi corona dependebat per catenulis æreas, dependebat et filum ex auro, quo nobilissimas videntur virgines Ravennanae. In fronte posuit. Et ubi corona pendebat, per catenulas æreas dependebant, quæ aureæ amuliches, et suspendi præcepit. Dicendo de viro isto (non tantum pro gloria prolixæ, sed et illius manifestatæ opera) per multa longasque itinera a pontifice vagati sumus; sed quod semel copiamus relinquere non possumus, donec expleamus. De illius tamulo requisivi; Gemitus et cæcitas invenit, sicut mihi Maurus diaconus pene dies xxx retulit, quod ex Constantinopoli rediens dixit; ad portam, quæ vocatur Aerea ibidem ipsius modica ecclesia est, ibique fuit, et in eodem templo præces omnipotenti Deo fudit.

CAPUT VII.

Felices opera. Ab eo reliquias sanctorum conditæ. Rogat, ut a se scripta igni consumantur. Colligit S. Petri Chrysostofi sermones. Hujus mors, sepulcrum et epitaphium.

Igitur beatissimus hic Felix post aditam ecclesiam multas reliquias condidit; et paginas ex argento extruxit, et supercilia arcum [vorsus] continentantes ita. Multasque ibidem sanctorum reliquias condidit, et capsam in altari expressino facta fuit; atque usque ad Petronacis pontificis tempus, quam postmodum Sergius diaconus abba monasterii S. Bartholomæi apostoli, ubi prædictus pontifex abba et diaconus, et istius ædis œconomus fuit, et ubi Deo jurante post prædictum Sergium diaconum ex ejus largitate nunc archiepus abba existo, prædictam altarium renovit ex proconiso lapide, cum diversis marmoribus ornatis mirifice, inter quos et ego opera decoravimus. Fecit hic beatissimus Felix saluatorium, unde procedunt usque hodie pontifices ad introitum missarum, palam populi videntibus; et super ipsius regias invenit scriptum continentem ita.

Forma loci dactyl. Squalida sed tantum parva plebis arce. Postquam pontificis meritis juvenescere visa est. Vinea Ecclesie concipit inde diem. Turba sacerdotum melius hinc pergit in autam. Oblitum nescit linquere pastorem (pontificem). Per medios gradens populus reverentia crescit. Cum super altaris cognatæ verba Deo. Hunc ritum servet veniens quicumque sacerdos. (Nam via, quæ media est, ita iterare solet. Hæparat hæc mensis solis, dignusque sacerdos.) Nec finem teneat pontificalis apex. Fama loquax tantos nunquam relinquit honores. Nam...

Quæ cum prope esset vicinis monti adjuvavit sacerdotes et clericos, ut quicumque ex illis habuisset

* Not. marg., Nam antea de vespertino saluatoria erat egressio.

homemis aut quæcumque dicta, ante eum attulissent. Quæ cum omnia ante se allata fuissent, statim jussit præparari pyram, et omnes incendio concremavit. Qui cum interrogatus a sacerdotibus fuisset quare hoc fecisset, dixit: Ego orbatus de meis luminibus nihil videre possum, aut retractare, quos edidi libros. Fortasse ego superposui, aut scriba fefellit, ne quis post me veniat, et vitia ex meis proferat verbis. Habetis libros Chrysologi Petri, quos videtis, et inveni [invenietis], et luculentissime scripsit, ipsum tenete, utimini, ut vobis placet. His autem expletis defunctus est die 25 mensis Novembris, sepultusque est in ecclesia B. Apollinaris, non longe a monasterio S. Feliculæ; epitaphiumque ipsius invenietis continentem ita:

Inter almas laudes, virtutumque triumphos,
Quibus coronantur præsulis digni Deo,
Summæ patientiæ Felix amator fuit;
Moribus præcipuis vitam digessit honestam.

Pastorali culmine magnanime floruit.
Uno cunctas animo respectat pontifex plebes,
Nec tristem quemquam tolerat conspiciere.
Subtilis ingenio, acutus, prudens, et gravis,
Præcessorum compar.

Culmen apostolicum colere summe novit,
Cujus ope fretus profana dogmata polet (pellit):
Facundus eloquio, ditantia (F. dictare, Bacch.) co-
(pia solens,
Doctus, eruditus color (F. cultus, id.) memorabilis di-
(cta videt.

Pertulit pro patria nimias præsul ærumnas,
Exul damna, famem, nuditatem, cædem, pericla
Contemptus, exilia, terrores, vincula, fustes.
Summusque pontifici sufferre ludibria honor.
Fruibus, ademptis propria de sede, privatus.
Lumine carens corporis divina ornatus est luce.

Arto in telluris scopulo Ponti portatur.
Ubi victus deerat, sed panis aderat Christus,
In quo toto corpore, atque virtute sepultus.
Gratia summa Dei est consolatus antistes,
Eretusque gravi de clauastro, insula Ponti.
Cælum (F. cæcus, id.) ad dilectæ vectus (est,) patriæ
(portum.
Extractus (F., et natus, Bacch.) omnia pristina sede
(ornatur.

Ubi corde puro hostias Domino libans,
Lustra (F., lustrum, id.) super terram, geminos simul
(prorogat annos.

Hic itaque sacro conditus (sacer conditur) funere
(jussu (F., justo, Bacch.)
Planctus cujus casibus non memoretur donis.

Sedit annos VIII, mens. VII, dies XIX.

OBSERVATIONES

AD VITAM SANCTI FELICIS.

Agnellus Felicis cum Romano pontifice dissidia silet. Recentiores minime vera tradunt. Irarum Justiniani in Ravennate causæ. Alia Agnello omissa. Nonnulla Agnello narrata Rubeus neglexit. Agnelli genealogia ex Joannicio. Felix inter sanctos. Scriptior ecclesiasticus.

I. De præstantissimo alias episcopo Agnellus silenda censuit, quæ famæ quoquo modo ejus apud posteros officere posse prævidebat. Silet proinde quæ cum Romano pontifice intercesserunt dissidia. Laudat itaque Felicem, quod, ut postremi prædecessorum et sequentium plures, S. Bartholomæi abbas fuerit et Ecclesiæ Ravennatis œconomus; sed quæ spectabant ad ejus consecrationem Romæ a pontifice peractam, omnino omittit. Anastasius hæc de his habet in Constantino: « Hic ordinavit Felicem archiepiscopum Ravennatem, qui, secundum usum priorum suorum, solitas in scrinio noluit facere cautiones, sed per potentiam judicum exposuit, ut ipaluit. Cujus cautio in sacratissima con-

fessione B. Petri Apostoli posita post multos dies tetra et quasi igne combusta inventa est. » Idem de Felicis reditu: « Eodem tempore Felix archiepiscopus Ravennæ ab exilio remotus, poenitentia motus, licet oculorum lumine privatus, ad propriam tamen rediit sedem, et solita quæ ab universis in scrinio episcoporum fiunt indicula, et fidei expositiones, et hic confessus est, sicque reconciliatiois promeruit absolutionem. » Idem in Nicolao, de Joanne archiepiscopo Ravennate tradit, quod « cautiones et indiculos quæ solita sunt ab archiepiscopis Ravennatibus in scrinio fieri initio consecrationis suæ, more felicis decessoris sui, falsavit, et quædam barbara scripta, quædam vero falsa composuit. » His ab Anastasio traditis multa superstruxerunt recentiores, Anastasio ipsi, ut quidem puto, ignota. Platina in summorum pontificum Vitæ inter cætera argumenta, quibus probet Justinianum post imperium receptum summa erga pontificem Constantium veneratione, et addictissimo obsequio fuisse, ibid affert, quod, cum Felix in sua ordinatione cogere scripto de more obedientiam et cautionem de pecunia Romam mittenda promittere præstareque, idque præ arrogantia facere detrectaret, Justinianus cognio episcopi rebeli in pontificem animo, Theodorum patricium miserit Ravennam cum classe, qui, Ravennatibus superatis, Felicem catenis devinctum Constantinopolim abduxit, abi imperatoris jussu excæcatus, in Pontum relegatus sit: « nequaquam tamen, » adjicit Platina, « hanc sævitiam Constantinus probavit; redigere enim hominem ad sanitatem volebat, non tantis malis affici. » Infra vero de Felicis reditu: « Felix vero (quem diximus in Pontum a Justiniano relegatum) a pristina hæresi discedens in patriam revertitur, ac sedem, unde pulsus fuerat, repetit. » Ex Platina Rubeus, lib. iv, pag. 213 et 214, historiam luculentissimam, et pro suo more ornatissimam, texit, qua Felicem ait « potentia Romanorum judicum nixum, » scripta suæ fidei ratione pro suo arbitrato, Ravennam reversum « pecuniæ pensionem, » denegasse, « quæ more majorum veterique instituto, et recenti superiorum archiepiscoporum testimonio, » debebatur. Eundem tradit Ravennates convocasse, et hortatum, ut a Romani præsulis obedientia resilirent, et tributum pendere solitum minime redderent. Constantinum proinde, cum paterne Ravennates monisset, nil proficientem, de his omnibus certiorum fecisse Justinianum, qui classe immissa, et Ravennate clade affecto, et Felicem abductum excæcavit, exilioque multavit. Verum ex his plura ex arbitrio conficta veritati minime niti mihi certum est. Imperatoris Constantinopolitani juris Ravennam fuisse, cum Felix ordinatus est, quis in dubium vertat? Tributum proinde a Ravennatibus pontifici Romano pendere solitum non credam, quousque idoneo teste id probetur. Cautionum vocem apud Anastasium male acceptam omnia clamant; nec enim significat promissionem de solvenda certa pecunia, sed assertam certis verborum formulis sinceram fidem, qua etiam ordinatus jurabat se velle subesse, et obsequio illo generali, quo omnes episcopi, et speciali, quo metropolitæ Ravennates Romano episcopo subjiciebantur. Difficile omnino sit « more majorum, veterique instituto, et recenti superiorum archiepiscoporum testimonio, » ostendere solutam pontifici ullam pecuniæ quantitatem Felicis hujus ævo. Judices, quibus fretus cautionem fecit Felix pro arbitrato, set quod ait Anastasius, « ut maluit, » non Romani, sed exarchatus, et si Romæ, imperatoris nomine jus dicentes, et ab ejus nutu pendentes; quare in eos primum, non in episcopum, et si in episcopum, non in Ravennates accendi ob id debuisset imperator.

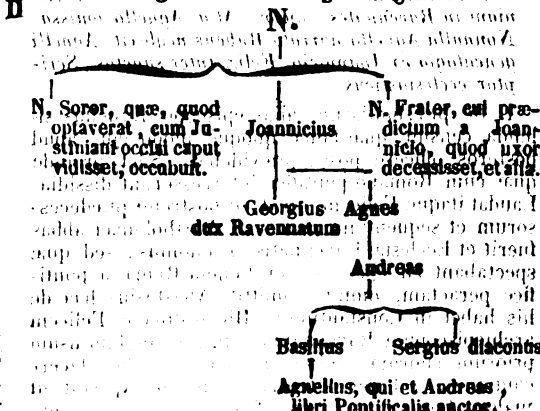
II. Censeo itaque Felicem archiepiscopum Ravennatem in eo peccasse, quod præstare noluerit solitas cautiones sedi apostolicæ cujusmodi sunt illæ.

quæ habentur in Libro diurno, quibus fortasse Felix aliquid addere, vel deterrere volebat in favorem Ecclesie suæ, pontificem vero jure expetivisse formula utendum, quæ cæteri episcopi et metropolitæ, quique in primis, ab ineuntis Ecclesie ævo, et synodo, et ordinatione immediate Romano pontifici paruerant, utebantur; Felicem etiam exarchi auctoritate fretum, scriptum, « uti maluit, » fecisse, pontifice ægre id ferente, remque Deo divique Petri patrocinio committente. Porro ut Felix adigeretur ad præstandum, quod debebat, Romano pontificem Justiniani favorem implorasse, qui ob id Ravennam evertendam, et Felicem abduccendum jussisset, veritati minime congruit, cum ex Agnello constet aliam toto cælo diversam eam imperandi causam habuisse. Justiniani furor, nisi in cæteros, qui quoquo modo crediti sunt in suæ exauctorationis et mutilationis crimen cooperasse, exarsit, quos dire obrunnasse, demersisse, inactasse, tum Constantinopoli, tum alibi, scriptores eorum temporum unanimi testimonio ferunt; sic et in Ravennates accensum est, qui dicuntur cum militibus conjurasse in Justiniani necem, quos imperator vocabat « gentem sibi inimicam, quæ per fraudulenta consilia nares sibi abscessisset et aures. » Inter eos præ omnibus Joannicius magnæ auctoritatis virum oleum igni superfundisse creditur imperator, qui proinde atrocem de eo vindictam sumpsit, præconè præcincte Joannicius Ravennatem, faciendum illum poetam, quia invictissimo Augusto contrarius fuit, inter duas ornices murina morte vita privari. « Episcopus nale habitus est non ob dissidia cum Romano pontifice, sed quod in capitis injuria acrior fieret de Ravennatibus quæ sumebatur vindicta. Hæc ex toto contestu Agnellianæ narrationis minime in hac parte inspectæ facile colliguntur, unde cætera recentioribus repetita fides non merentur. Cæterum qui ultra legere cupit de Justiniani furore in patricios, in Constantinopolitanum episcopum, in amicos etiam, suorum favore imperium recuperaverat, sed et de jus cæde, et de ipsius reciso capite in Italiae urbibus publice contumeliose exposito, quod noster in casu sororis occisi Joannicii factum narrat, consulat Theophanem, Cedrenum, Anastasium, cæterosque.

III. Præter ea quæ ad Felicis ordinationem pertinebant, alia etiam Agnello prætermissa sunt, uti quod in Pontum relegatus sit, quod quidem Agnellus ignorare non potuit, cum id in epitaphio expresse memoraretur. Nomen etiam strategæ, seu ministratitæ, et illum vocat, qui Ravennatibus et Felicis calamitatem inferendæ adhibitus fuit, Theodorum appellatum scribit Anastasius, « primumque exercitibus Siciliae præpositum. » Sic de Justiniani in Chersonesus uora, postquam a throno deturbatus, auribus nasone multatus fuit, ab anno videlicet 693 ad 705. illet etiam Joanni cognomento Rizocopo mortem Ravennæ illatam, de qua hæc Anastasius in Constantino. « Veniens igitur Neapoli Constantinus papa, hic cum reperit Joannes patricius et exarchus cognomento Rizocopus, qui veniens Romam regnavit Paulum diaconum, et vicedominum Petrum arearium, Sergium abbatem presbyterum, et Sergium ordinariorum, pergensque Ravennam, pro his nefandissimis factis judicio Dei ille turpissima morte occubuit. » Cum tamen certum mihi sit Agnellum mutilum esse, narrata ignoti ejusdem in Ravennæ litus excensione, non modo ejus nomen, sed et officium finisque ob quem armatum militem exposuerat excidit, arbitrari ibi et de Rizocopi morte aliquid scriptum fuisse, cum electio in duce Georgii et cætera ibi descripta ostendant Ravennates, excusso exarchi jugo, sibi jus dixisse contra quoscunque, quæ quidem sub Justiniani jugulati tempora evenisse ex eo probatur, quod Rizocopus occisus sit Ravennæ post papæ reditum, et post tres menses ab hujusmodi reditu Romæ nuntium allatum sit de imperatoris nece, ut tradit laudatus Anastasius.

sus. Philippico autem rerum potito, res cum Ravennatibus compositæ sunt, missusque est non modo exarchus, sed episcopus suæ restitutus sedi. Petrus tamen, qui, ut exarchi non modo, sed et ducis officio in Italia fungeretur, missus fuerat, Ravennam non venit; sed nec scholasticum exarchum ab Artemio, qui et Anastasius, missum, Ravennæ dimissus degisse facile demonstrabitur.

IV. Mirum vice versa plura, quæ in hac Felicia Vita Agnello narrantur, a Ravennatum rerum scriptore disertissimo, qui Agnellum legerat, vel neglecta, vel seque admodum narrata; uti Justinianum ob id in Ravennates exarsisse, quod in ejus exauctorationem et mutilationem, vel cooperati sint, vel cooperatos fuisse crediti; illum, cum jurasset Felicem morti tradendum, nocturna visione deterritum ab occidendo abstinuisse, excecere contumantem Georgium Joannicis, filium ducem electum, qui et Ravennæ, et in exarchatu certa ratione exercitum conscripserit, excubiasque limitaneas disposuerit; aliaque minoris momenti. At illa minime omitti debebant ingentia sane, et mira; quæ de Joannicio narrat noster. Ea omnia Rubens hæc brevè clausula complectitur lib. xv, pag. 216: « Hoc tempore Joannicius Ravennas claruit, qui sacros ritus, antiphonas ritusque omnes distinxit, quibus Ecclesia Ravennas in peragendis sacris, utitur, de quo in Annalibus nostris mira quedam habebantur. » Hæc saltem posteris tradenda erant, quod Theodoro eedente notarius exarchi creatus sit, postmodum ab imperatore Constantinopolim vocatus, Damiano sedente, post Justinianum a Throno deturbatum, Ravennam redierit, et eo in regnum restituto cum Felice episcopo et Ravennatum optimatibus Constantinopolim abductus, carceri mancipatus fuerit, donec die illa, qua Justiniani necem præcessit, crudeli morte, quam invicto animo tulit, inactatus est, et in quadam ecclesia ad portam Auream humatus. Dies porro qua Justinianus occisus interiit, incerta est; at ex Anastasio Baronius evicit ad finem anni 711 consignandam; eodem itaque tempore Joannicius periit, quo sequenti die futurum ab imperatore jugularetur moriens prædixit. Cum autem a Constantino pontifice, qui sedere cepit anno 708, Felix episcopus sit consecratus, isque cum Joannicio officia ecclesiastica ordinaverit, cui rei perficiendis plurimum mensium spatium necessarium fuit, conficitur Justinianum de clade Ravennatibus inferenda cogitasse eodem fere tempore, quo in Chersonesia incolas exarsit, vertente videlicet anno 710. At quæ ad Joannicis posteros spectant, minime omittenda erant, cum ob viri insignem virtutem, tum quod inter eos Agnellus hujus Pontificalis libri auctor numeretur. Dandum scilicet hoc erat grati animi signum auctoris, licet alias minime pii, et inepti, manibus, cui antiquiora Historiæ suæ accepta referre debet Rubens, et cum Rubens quisquis Ravennatum res memorie mandandas vel illustrandas, assumit. En ex traditis ab Agnello collectum genealogicam stemma.

Ex dispositis porro per Georgium in limitibus excubiis fortassis agnoscere poterant qui per ea tempora essent exarchatus fines, a Sarcina videlicet Bononiensium usque. Faciem præterea circumpositi Ravennatis agri agnoscere proclive, et Eridanum non longe ab urbe fluxisse intermedio campo, quem Coriandri vocabant, ad cujus fluminis ostia portum existitisse, tibi merces, militesque exponi solebant.

V. Felicem inter sanctos numerari longo tempore et hominum consensu Baronius cum cæteris docet ad annum 711 qui ex Rubeo inscriptionem tumuli describit hujusmodi: « Hic tumulus clausum servat corpus domini Felicis sanctissimi, ac ter beatissimi archiepiscopi. » Exstat adhuc in basilica S. Apollinaris Classensi recentior altera in marmoreo suggestu S. Marlæ Majoris, quam exhibet idem Rubeus. Faber in sacris Ravennæ monumentis alteram exhibet ex Coniacensis cathedralis campanaria turri, quæ est hujusmodi :

✠ TEM. DN. FELI. TR. B. ARCP. SCR.
 EOC. RAV. F. D. F. VINCENTIUS
 RENU. EP. G. EOC. SCI. CASSIANI. EI. GUM. PRIMI.
 EDIFIC. P. IND. VI.
 ✠ FELICIT.

Spectat hæc ad annum 708, quo primum Felix ordinatus est. Ecclesiasticorum autem scriptorum albo inserendum Felicem hunc probant, quæ hic de ejus scriptis narratur, quamvis non modo ea quæ vivens igni tradenda jussit, sed quæ Agnelli aëvo superstes erat homilia, omnino perierint. Illud moderati animi ingenium commendat, quod cum cæcæ sua recognoscere, emendare et retractare nequiret, timeretque excidisse fortassis suo vel amæusium vitio, quæ obsessi lectoribus possent, ma-

luit omnia incendio consumere, quam cum aliorum periculo servari. Habemus ejus opera, et labore Petri Chrysologi sermones, quibus a se inventis, collectis, digestisque componendam scriptorum suorum jacturam edixit.

VI. Pro harum ad Felicis vitam observationum coronide juvat chronologicarum rerum peritis hic exhibere characteres, quibus obseignatura legitur Joannis, ut quidem puto, VII Romani pontificis diploma in celeberrimo egregioque Farfensis monasterii Codice. Datum dicitur. i P. K. Julii, imperante D. N. piissimo imp. Augusto Tiberio anno 8, principatus ejus anno 6, sed et Theodosio atque Constantino. Video ad annum 705 diploma spectare, et prid. Kal. Julii ann. Tiberii Abelmari octavum decurrere coeptum: Septem itaque anni, quibus Theophanes Tiberium imperasse tradit, completi intelligi debent, nec nisi post Junium mensem ejus anni Justinianus in thronum restitutus est. Hæc clara, nec dubium patiuntur. Illud ignotum, quid significet principatus ejusdem epocha ab anno 700 ineunda, ab epocha imperii diversa. An hæc consuetudo ab eo initi post duos ab arrepto imperio annos significat? Theodosius atque Constantianus in consortium imperii asciti quinam? Hæc certe aliunde incognita. Videant ac decernant eruditissimi nostri ævi chronologi. Diploma Thomæ Farfensi abbati inscribitur, ac in eo monasterii ejus origo et facta narratur, Thomas autem ab anno 680 ad 745 tenuit, et iv Id. Decembris obiit, ut ex eodem Codice facile dignoscitur, et ex indice ducum Spelatiorum, quem ex laudato Farfensi archivo editit Mabillonius in Itinerario Italico, adjectis monumentis.

EXCURSUS CHRONOLOGICUS.

Ad ætatem reliquorum Ravennatum pontificum de quibus Agnellus.

Mutilæ et jejuna sequentium episcoporum Vitæ. Rubens et Ughellus quæ tradant. Liutprandi, Aldeprandi, Ratchi et Aistulphi tempora. Commutata apud Agnellum Stephani et Pauli pontificum nomina. Alia ad Ravennatum pontificum ætatem spectantia.

I. Nonnullorum, qui sequuntur, pontificum Vitæ omnino desunt, alia pleræque mutilæ, et admodum jejuna. Præterea Agnello narrata ubique fere scriptoris incertitia, et livore inficiuntur; incertitia quidem, cum rerum gestarum et temporum ratio confundatur; livore autem, cum ex vulgi rumoribus fabulas schismatis tempore natas posteris propinet. Verum de veritate narratorum hic nil tuti lectori pronittere ausim, ubi multa aperte falsa sunt; de chronologia paucula expiscari licuit. Hoc itaque brevi chronologico excursu censui nonnulla tantum adnotare, quæ ad eorumdem pontificum tempora aliquo modo cognoscenda conducunt, et nonnullam chronologia lucem afferunt. Rubeus ut plurimum initia et fines sedium hic non decernit, sed adhibita particula, *circiter*, vel *circa*, rem prudentissime indecisam relinquit. Ughellus unuscujusque episcopi tempora definit hoc modo: Felicem aut mortuum vi Kal. Aprilis anni 717, Joannem consecratam anno 718, mortuum 718, Sergium ordinatum eodem anno, obiisse viii Kal. Septembris anni 770, Leonem a Stephano consecratum anno prædicto, decessisse xvi Kal. Martii anni 777, Joannem alterum suffectum anno 777, septem annis sedisse, et obiisse anno 784, Gratiosum ipso anno consecratum, mortuum 788, vii Kal. Martii. Post Gratiosum Joannem alterum addunt Rubeus et Ughellus, quem decessisse aiunt anno 807, vel 809. Hic vero, cum et Agnello, et ei qui Agnelli Codicem recognovit, ignotus fuerit, in serie Ravennatum episcoporum mea quidem sententia locum non habet. S. itaque Valerium Ughello traditur anno 809

ordinatum fuisse, et Id. Maii 812 e vivis abiisse, quo Martinus electus est. Hoc autem decedente Id. Septembris, Petronacium anno 817 ordinatum, qui decesserit vi Id. Martii anni 835, cum tandem Georgius est consecratus, sedens deinde usque ad unam Id. Hæc, quibus rationibus fulvus Ughellus tradiderit, minime docet; ipse certiora his quæ mox afferam non habeo.

II. Porro Joannes, qui Felicem excepit, omnium diutius vitam produxit. Agnellus, eo sedente, Ravennam a Liutprando civium prodicione captam tradit. Cum Venetorum auxiliis auctus exarchus eum recepisset, post aliquot annos illam tentatam, Joanne ipso Ravennate archiepiscopo, cum exarcho, populoque a Romano pontifice supplicias petente, actor est Anastasius in Zacharia. Capta a Liutprando Ravenna est circa annum 725. De ea re Gregorius II. in epistola priori ad Leonem Isauricum pro sanctorum Imaginum cultu, hæc habet: « Langobardi miseram Decapolim incurrationibus infestaverunt, ipsaque metropolim Ravennam occuparunt, et quos magistratibus suis proprios constituere magistratus, et vicinas nobis sedes regias, ipsamque Romam, tractare statuerunt, cum tu nos defendere vixisses; » quæ quidem indicant a Liutprando per aliquot non breve tempus Ravennam occupatam, antequam illam exarchus reciperet. Ravennam tunc trepidatum esse Joanne archiepiscopo adhuc existente, cum Liutprandus in eam movit, tradit Anastasius loco supralaudato: « Indictione undecima, inquit, dum nimium opprimeret predictus rex pro-

vinciam Ravennatim, fuissetque preparatus ad motionem faciendam et obsidendam Ravennatium urbem, cognoscens motionem ejusdem regis Eutyechius excellentissimus patricius et exarchus una cum Joanne archiepiscopo ecclesie Ravennatis atque universo populo, etc. Indictio undecima ad annum 743 pertinet, quo hæc evenerunt. Vitam Joannem hunc prorogasse post Liutprandi mortem certum fere est, at cum haud annus certus indicetur, hæret aqua. Conjecturæ loco esse possit illum ad Aistulphi ætatem pervenisse, quod noster relata Sergii ordinatione Romæ peracta, statim adjiciat: « Hæc autem civitas vexabatur a Longobardis et Veneticis, » quandoquidem motus Langobardorum in Ravennates nulli sub Rachi, qui post breve Ildeprandi regnum Liutprando successit. Aistulphus quidem non irrita conatu Ravennam vexavit, imo vi cepit statim ac Rachi monachum induentem rex factus est. At, ut pro viribus ad annum accedamus quo Sergius sedere cepit, Ravennæ Aistulpho captæ tempus agnoscere operæ pretium est, id enim ex eo etiam magni esse momenti inficiari nequit, quod tunc, Eutychio in Græciam fugiente, exarchatus defecerit. Aistulphi initia Baronius anno 750 consignat; Rubeus ait regem electum statim in Ravennam movisse, eamque cepisse circiter annum 752. Exstat in laudatissimo Farfensi Codice, de quo supra, Aistulphi regis confirmatio bonorum et privilegiorum ejusdem monasterii. « Data Ravennæ in palatio, quarto die mensis Julii, anno felicissimi regni nostri tertio, per indict. 4. » Indictio quarta currebat Julio anni 751. Ante Julium itaque ejus anni Aistulphus Ravennam occupaverat, et ante Julium anni 749 regnare cœperat. Hinc optime ad Rachis initia retroceditur. Ante Julium prædictum is monachus induerat; cum autem regnaverat annis quinque, et mensibus sex, quod tradit Ostiensis Chron. Casin. lib. 1, cap. 8, fiet quod regnare cœperit circa finem anni 743, et ante sex menses Ildeprando tribuendos, Liutprandus obiit, contra communem sententiam, quæ ejusdem mortem anno 744 consignat. Porro indictione undecima, quod ait Anastasius, Ravennam a Liutprando tentatam, referendum puto ad postremos anni 742 menses quibus indictio illa currere a Septembri cœperat.

III. Verum hæc omnia, si, quod Ughellus ait, Joannes anno 748 obiisset, efficerent Rachi adhuc regnante Sergium ordinatum; cum autem certum sit Rachim Zacharia sedente monachum effectum, consequeretur Sergium etiam ab eodem Zacharia ordinatum, qua de re sunt ob quæ vehementer dubito. Agnelli historia examini hic serio subjicienda est. In hujus Sergii Vita, si cum præmiserit tum Aistulphum jam Ravennæ degisse, narrat, quod Paulo papæ in Franciam pergenti cum Sergius obviam venire neglexisset, ille a Francia rediens Vallem Galliatæ a jure Ravennatis archiepiscopi avulsit, Sergiumque ipsum Romam deductum voluit dignitate spoliare. Cum autem objiceret Romanus episcopus irritam Sergii ordinationem, quod contra canones uxoratus ad episcopatum ille transisset: « Ad hæc, » inquit noster, « Ravennæ pontifex atebat: Et non mea præsumptione, sed elegerunt me clerus et plebs universa. Interrogasti per ordinem canonico more, et de his omnia vobis patefacta sunt, quomodo laicus fui, et spotisam habui, et ad clericatum perveni, et cognitum vobis factum est, et dixistis, nullum obstaculum mihi esse potest. Postquam talia de me sensit, cur me consecrasti? » Paulo autem infra adjicit quod cum Sergius in magno animi mœnore esset, nocte eadem pontifex decessit, et Stephanus præmortui frater, qui eidem in pontificatu successit, libertatem Sergio promisit. Stephanum inde hunc ait in Franciam euntem Ravennæ substituisse, unde plura asportaverit, cum cæteris ibi relatis, quæ an fide digna sint non est hujus loci exquirere. Hic quæ chronologiam tangunt ad incudem sunt revocanda.

IV. Paulum pontificem fratri successisse, qui Stephani III nomine in serie summorum præsulum scribitur, non e converso, certissimum est. Qui Paulo successit pontifex Romanus, Stephanus quidem dictus est, sed nil ad prædecessorem Paulum pertinuit. Præterea Paulo decedente per annum et mensem Constantinus intrusus Romanæ sedi incubavit, antequam Stephanus ejus nominis IV consecraretur. Hæc autem minime Sergii historia congruunt. Is in sua causa pontifici respondet, se ab eo ordinatum, et juxta canones de suo statu interrogatum ab eodem qui tunc criminebatur, et se episcopatu spoliare minabatur. Licet autem potuerit Sergius a Stephano III ordinari, non potuit certe a Paulo. Anno 759 restitutum Sergio Galliatense monasterium a Paulo, diploma testatur, in quo illud ablatum dicitur per prædecessorem suum Stephanum; ubi e contra Agnello monasterio illo Sergium privatam a Paulo fuisse dicitur. Paulus præterea nunquam in Franciam perrexit, qua occasione in Sergium obviam sibi minime procedentem subirasci potuerit, ut tradit noster. Hæc omnia ponderata efficiunt Agnellum non modo in historia, sed in re etiam chronologica omnia susdeque permiscuisse, et, ut puto, cum quædam Ravennati Ecclesie sinistre sub Stephano IV evenerit, de quibus observationibus, eaque ex cleri livore pontifici tributa sint, nominum similitudine factum ut Stephano III tributa sint, confusis, ut somniantium mos est, pluribus veris in unum solemne et putidissimum mendacium. Inde commutata duorum pontificum tempora, et perperam Paulo successor datus Stephanus, cum tamen Paulus Stephano successerit. His animadversis utcumque Ravennatis Ecclesie chronologia veluti e densis tenebris elucet, et consequitur Sergium a Stephano III ordinatum, cum accusaretur de statu ex quo ad episcopatum assumptus fuerat, rite excepisse, se eidem pontifici, qui de se in ordinem redigendo cogitabat, juxta canones in sua consecratione interroganti omnia narrasse de statu laicali, et uxorati, quæ, ne ordinareretur, minime ejusdem papæ iudicio offererant. Sic circa annum 752, cum jam Aistulphus Ravennam occupaverat, Sergius ordinatus fuit; anno 757, Romæ sibi univit, cum Stephanus obiit vi Kal. Martii; Paulo sedente Galliatæ monasterium recepit anno 759. De ejus mortis anno paulo post: nunc duæ Pauli pontificis epistolæ hic considerationi subjiciendæ, quæ certam fere efficiunt seriem temporum usque modo ordinatam. Indicem argumentorum hujusmodi ex Panvino, cum frustra epistolæ quævisisset, dedit Baronius ad annum 767, dederant Centuriatores Magdeburgenses, cent. 8, pag. 725. Gretserus epistolarum volumen collectum primum jubente Carolo Magno, ex manuscriptis edidit, recudit vero Franciscus Duchesne in Scriptoribus Historiæ Francorum, tom. III. Argumentum ejus, quæ 29, et Gretsero 27, utrobique idem est, et in postremis habet, Paulum « laborare ut Sergius in suam sedem restitueretur. » At argumentum et epistola, Baronio 14, Gretsero 28, aliud præferunt quam quod argumentum Baronio allatum præferbat. Baronio ita scribitur: « Litteras proditoris Sergii Ravennatis episcopi mittit, et petit auxilium. » Gretserianum vero argumentum et epistola affert, pontificem Pippino litteras a Sergio Ravennate episcopo scriptas mittere, quibus orat ut pontifex a Desiderio, quo cum pax composita fuerat, auxilia petat pro tuenda Ravenna, ac Pentapoli. Emendato per Gretserum ejus epistolæ argumento, exhibitaque epistola ipsa, ex utriusque tenore, et ex restituito per eundem pontificem Galliatense monasterio, cuius rei Rubeus documentum exhibet, luce meridiana clarius apparet Paulum non modo nunquam Sergio iratum fuisse, sed eximie hunc amasse, et fovisse, quem aliquando a sua sede deturbatum pro virili restituendum curaverit. Hinc palam fit errorem communem emendandum, quo, cum apud Agnellum

non animadverterit Rubeus Paulo tributum, quod Stephanus III tribui debebat, et vice versa, et ipse, et ex ipso Baronius, Faber, Ughellus, cæterique dixerint Sergium sub Paulo male habitum, cum id sub Stephano Pauli prædecessore acciderit, Sergiusque Paulum semper erga se bene affectum senserit.

V. Sergii obitum, et Leonis initia schismate lutooso funestata narrat Anastasius in Stephano ejus nominis IV. Licet ea certo anno consignari nequeant, certum tamen est evenisse post aliquod tempus a synodo Romana in causa præcedentis Pseudopontificis Constantini celebrata mense Aprili indict. 7, anno videlicet 769. Cum itaque Sergii Ravennatis archiepiscopi obitum et Leonis ordinationem narraturus Anastasius hæc habeat: « His autem peractis synodaliibus gestis, contigit post aliquantum temporis de hac vita migrasse Sergium archiepiscopum civitatis Ravennatium, » etc., consequitur Sergium obiisse circa finem anni prædicti, vel circa initium subsequents 770, nec potuit post annum 771 differri Leonis pacifica sedes, extincto per Stephanum Michaelis schismate, cum Stephanus ipse Kal. Februarii defunctus sit anno 772. Quod ad ejusdem Leonis obitum pertinet, ex Ughelli computis is Kal. Martii anni 777 decessit, illique subrogatus est Joannes, quem ejus nominis sextum dicunt. Idem fere tradiderat Rubeus, margini, ubi hæc consignat annum prædictum 777 ascribens. Inter Adriani pontificis epistolæ sunt quarum argumenta afferunt Baronius, et Centuriatores, et ad Ravennatum res pertinent.

Quinta, qua Carolo regi indicat jussisse se, ut Veneti Ravenna, sive Pentapoli, expellerentur, Germanum ducem res ac possessiones Ravennatis Ecclesiæ invasisse exponit.

Duodecima Carolo regi musiva, et marmora urbis Ravennæ tam in templis, quam in parietibus, et stratis sita donat.

Vigesima octava propter inobedientiam Leonem Ravennatem episcopum accusat.

Vigesima nona indicat se mittere epistolam Grædensis patriarchæ. Hanc a Leone archiepiscopo Ravennate prius apertam, et lectam fuisse queritur. Idem Leonem iterum accusat.

Trigesima. De Leone archiepiscopo Ravennate, indicat gratum sibi esse quod ad Carolum profectus sit.

Trigesima prima. Iterum vehementer Leonem Ravennatem archiepiscopum accusat, quod inobediens, ac protervus factus si ab illo tempore quo a Carolo rediit, et Carolum orat, ne S. Petro auferri patiat, quæ ab ipso, et Pipino patre ejus ipsi B. Petro oblata sunt.

Trigesima nona. Ipsum mendacii arguit, et objurgat quod Ravennam ad electionem novi pontificis legatos suos direxerit.

In Codice autem Carolino infra scriptæ epistolæ ad Ravennatem historiam pertinentes exstant, quarum argumenta exhibemus.

Ep. 50. Pontifex Carolo scribit Langobardos, et Ravennates, pro eo quod rex missum retinisset, dicere, nullo modo regem ipsum in apostolica permanere charitate. Petit itaque remitti.

Epist. 51. in embolo. Accusat Leonem Ravennatem, quod, postquam a Carolo reversus fuerat, obedire nolebat, sed detinebat Imolam, atque Bononiam. Præterea quia missum pontificis Dominicum directo exercitu victum Ravennam deduxisset, nec permitteret quemquam ad pontificem venire de civitatibus Amiliæ, quæ numerantur Faventia, ducatus Ferrariæ, Comiaco [Leg. Comacio, Bacch.], Foro Livii, Foro Populi, Casena, et Bobio, seu tribunatu decimo, petit, ut in ordinem redigatur.

Ep. 52. in embolo. In ea fere de Leone habentur ac in antecedenti.

Ep. 53 Leonem Ravennatem, sibi haud ingratum ad Carolum ivisse ait.

Ep. 54. Denuo pontifex Leonem accusat ob earrata in superioribus ep. 51 et 52. Notabilia autem ea sunt quibus dicitur, quod Leo retinens urbes Amiliæ exemplo Sergii se tuebatur; ait enim a Stephano pontifice Sergium exarchatum regimine privatum, « dum contra ejus voluntatem agere spiritu superbiæ nitebatur. » Ex quo agnoscimus Sergium a Stephani favore excidisse.

Ep. 67. Concedit pontifex Carolo musiva et marmora palatii Ravennatis.

Ep. 71. Significat quomodo fiat electio episcopi Ravennatis, et ait quod quando Sergius obiit, res cum dissidio processit ob schisma Michaelis. Addit electionem novi archiepiscopi fieri cum beneplacito apostolicæ sedis a clero, et plebe, nec missum a regibus directum, vel in electione Joannis, vel in altera Gratosi.

Ep. 82, memoratur Joannes monachus et abbas Ravennas missus a pontifice ad Carolum.

Ep. 84, significat pontifex Carolo se jussisse ut mercatores Veneti ex Ravennati urbe et Pentapoli ejicerentur. Orat ut coerceatur dux Gerannensis, qui occupaverat quasdam terras ad Ecclesiam Ravennatem spectantes.

VI. Ex præmissis epistolis, ea, quæ numero 71 designatur lumen præbet pro chronologia disponenda; novimus enim non modo Leonis electionem factam Stephani sedentis tempore, sed et ante Adriani obitum decessisse Leonem, Joannem, et demum Gratosum, et in ea agi de successoris electione, qui Valerius exstitit. Cum vero Gratosus, ex nostro, sederit eo tempore quo Carolus Adriano superstiti Ravennam venit, necessario consequitur anno 786 jam episcopum ordinatum; Carolus enim tunc hyemis tempore contra Beneventanos venit, et Florentiæ Natalem Domini celebravit, ut Eginhardus narrat. Joannes autem Gratosi prædecessor potius obiisse paulo ante ex morbo quem contraxerat paulo postquam juveni maledixit circa festum S. Apollinaris, 23 Junii. Hic autem, si, quod Agnellus habet, sedit annos vii, mens. i, dies iii, circa annum 776, quo Leo coepit, decesserat. At Gratosi episcopi vita nequit protrahi ultra annum 795, qui Adriano sui emortualis. Cum epistolæ Adriani, absque chronologico ordine collectæ sint, nulla lux inde affulget, ut putem ad postremos Adriani annos Gratosum pervenisse, ex eo quod ex omnibus Adriani epistolis nulla quidquam habet de Ravennæ episcopo Gratosi successore.

VII. S. itaque Valerius ab Adriano circa annum 794 ordinatus est. De Martino, qui Valerio successus fuit, hæc Agnellus in ejus Vita, « et pene annos lxx istius adeptus est sedis, consecratus Romæ per manus Leonis III papæ. » Numerus lxxx ad Martinum ætatem referendus est, cum episcopum ordinatus fuit, dum autem a Leone III consecratus dicitur, sit eundem ante annum 816 sedere coepisse, eo enim Leo III e vivis abiit. Sed et ante annum 814 consecratus est Martinus; ait enim in ejus Vita nosse: « Mortuus est istius temporibus Pippinus Langobardorum rex, et voluto tempore obiit Carolus imperator die trigesima mensis Januarii. » Pippinus paulo post quam bellum cum Venetis confecerat, quod ad annum 810 refertur, diem obiit, Carolus vero anno 814. Verum et ante annum prædictum 811 sedere coepisse Martinum, sunt quæ suadeant, plura videlicet quæ Leone III vivente evenerunt, quasque plurium annorum spatium exegisse videri possunt: reparatum videlicet sancti Apollinaris Classense templum Romani pontificis liberalitate, et controversiæ, inter Martinum ipsum ac Leonem. Hinc sancti Valerii ætas fere concluditur inter annos 794 et 809. Martinum præterea Stephani papæ ætatem superasse fore certum est, nam Stephanum ipsum Ravennam venientem excepit, ut ex nostro intelligimus, qui plura præter ea quæ exstant de Martino scripserat, quæ simul cum integra Petronacis episcopi Vita excide-

runt. Itaque pontificem hunc prioribus Paschalis papæ annis nonagenario majorem obiisse, fere certum fit. Erravit igitur, qui Petronacis Vitam supplevit, cum scripsit hunc Carolo imperatori honorem jurasse, quandoquidem plures ante annos Carolus decesserat, cum Petronacius sedere cœpit. His addenda sunt quæ ad Agnelli ætatem investigandam adnotavi in observationibus ad versus libro Pontificali præfixos, observatione quarta. Paschalis papæ initia ad diem 28 Januarii anni 817 alligat Baronius, et Petronacii initia ante annum 819 collocanda concluditur ex ejusdem Paschalis privilegio dato mense Ju-

lio, Ind. 12, apud Rubeum legendo, qui ex autographo illud descripsit, in arboris cortice, ut ipse alii verius in charta Ægyptia, exarato. Petronacius anno 826 in Romano concilio sub Engenio subscripsit, pervenitque usque ad Gregorii IV ætatem, a quo ejus successor Georgius ordinatus est, quod tradit noster. Gregorius autem sedere cœpit circa annum 827. Georgius ætatem produxit ultra annum 841, quo quidem ad vii Kal. Julii Carolus Calvus de Lothario Fontanis victoriam reportavit. Plura de horum pontificum chronologia addere, somnias indulgere esset.

VITA JOANNIS

CAPUT PRIMUM.

Ravenna a Liutprando civium prodicione capta. Joannes exsulat. Epiphanius scriiniario curante restituitur. Idem Epiphanius de Joannis hostibus vindictas sumit.

Joannes [quintus] XXXIX. Hic patientissimus fuit, humilis, et mansuetus. Istius temporibus ecclesia Petriana cecidit terræmotu post completa solennia missarum die Dominico. Et Liutprandi regis regnum Langobardorum regens [regentis], ab ipsius exercitu prædicta civitas corona cincta, et devastata est, a suis decepta civibus simulata fraude a porta quæ dicitur Vicus Salutaris, quæ erat juxta fluvium Pantheum. Omnes cives concurrerunt [cucurrerunt] illuc; unus autem ex illis infensus suis civibus, promissa pecunia, allatis clavibus, subductis modis portæ quæ pergit ad Vicum Leprosum, ubi est pons ex basibus factivis [factus] raseratis claustris, omnibusque patefactis portis, inimici ingressi civitatem, et eam subverterunt *. Nam judicio Dei ipse, qui insidiator suorum civium fuit, et pilæ [Id est portæ Bacch.] claustra aperuit, quamprimum ligni [tigni] stipite perforatus interiit, promissam pecuniam non accepit, sed ante omnes suum sanguinem dedit, nec terræ commendatus est. Igitur irati Ravennenses cives contra pontificem hunc, in Venetiarum partibus eum exilio relegaverunt, et fuit exul per annum unum. Tunc Epiphanius scriiniarius videns excidium [sanctæ] istius ecclesiæ, et patrem patriæ in angustia, et matura detineri afflictione, eum per hujus civitatis exarchum ad hanc propriam revocavit sedem. Post autem in pontificali solio restitutus quadam die prædictus Epiphanius scriiniarius ait ad eum: Domine Pater, non te pigeat in palatium ad exarchum ire, et offerre illi ex argyrio palvitam [palaream] magnam, et postula ab eo ut coarctet viros illos ad judicium, qui te in exilium miserunt, et vindicemus nosmet de illis, et hoc, quod das, decuplum ex eis restituam. Tu pontificales tene mores, ego cum eis litigabo, et scio juvante Domino de hostibus deportabo triumphum. Factumque est ut superius audistis, et ut mox recepit [se] prædictus Joannes pontifex infra maternam Ecclesiæ sinum; alia vero die auctor consilii idem Epiphanius scriiniarius cum singulis

hominiibus in conflictu stans, ita aiebat: Præceptum ex rebus exaratum habes, ut nunquam contra sanctam hanc Ecclesiam, aut contra hujus sedis pontificem de quacunque causa agas, aut ore mussites. Dic qualis ovis tu es, quæ pastorem tuum, dum ille te foveret, et per gramineos duceret campos, tu cornu percussisti, et contra eum chirographa conscripsisti? Convicti in judicio jugies collegit, quæ ex archa dedit. His itaque gestis venerunt humiliter omnes unanimes ad eum, petentes misericordiam, et nullus eum postmodum in amaritudinem deduxit.

CAPUT II.

Pugna inter Ravennates et Græcum ministraticum cum prodigio. Dies SS. Joannis et Pauli ob id festus. Joannis mors

Temporibus Joannis venit iterum ministrategus [ministraticus] Ravennæ, ut eam depopularet, putans se, ut antea, evadere. Quo cognito Ravenniani egressi sunt ad eum more præliandi in campum Coriandri. Qui simulata fuga terga dantes, cum pervenissent ad stadium Tabulæ, ubi pro signo terminus lapideus fixus est, reversi ad Græcorum frontem cœperunt fortiter dimicare, et non erat requies undique cædentium, gladio strages maximas Græcorum peremptas. Sacerdotes vero una cum pontifice et senioribus prostrati humo, cilicium induti, asperso in capitis eorum cinere, omnipotentem Deum deprecabantur. Seniores vero saccis sunt cooperti, inculti capitis, et squallidi, lacrymosis oculis, in cælum clamabant. Similiter et omnes qui infra urbem relictii sunt masculi, et feminae Omnipotentis auxilium expectabant. Reliqui vero accincti ferro, sumptis juvenilibus armis cædebant hostes sine intermissione. Tunc, sicut a narrantibus audivimus, apparuit inter utrosque exercitus quasi effigies magni tauri, et cœpit contra Græcorum exercitum pedibus pulverem spargere, et vox mox insonuit (unde venisset, aut cujus fuisset, nullus agnovit) in auribus omnium increpuit, dicens: Eia, Ravenniani, fortiter pugnate; victoria vestra erit hodie. Videntes autem Pelasgi cornu suum esse confractum cœperunt fugere, infra dromonibus putantes se liberare. Tunc Melisenses, id est Ravenniani cives, circumdederunt

* Not. marg. *Ista videtur fuisse civitas Classis. Bacch.*

eos cum cymbis, et carâbis, et irruentes super Byzantios, omnes interfecerunt, et corpora eorum in Eridanum præcipitaverunt; et sic fuit, sicut per annos vi ex Patheremo [Pathereno] nullus inde unquam pisces comederet. Hoc autem factum est in die sanctorum Joannis et Pauli, et cœperunt agere diem istum quasi diem festum Paschæ, ornantes plateas civitatis cum diversis palliis [palliis], et leaniis ad eorum ecclesiam gradientes, benedictentes Deum in secula seculorum. Amen. Mortuus, et sepultus est in basilica B. Apollinaris. Epitaphium inveniens super eum continens ita a sedit an. viii, mens. dies.

OBSERVATIONES

AD VITAM JOANNIS.

Joannes hic ejus nominis sextus. Cur quintus dictus sit? Peculiaris de capta per Liutprandi exercitum Ravenna. Classis diruta. Joannes exsulat haud ob Iconoclastarum causam. Scriptoriorum munus. Quæ ad Ravennatum victoriam narrantur incerti temporis. Flumen Pantheum, sive Pateremum, quodnam.

I. Joannis hujus liberalitatem commendantes publicas tabulas marmoris incisas affert Rubeus, ex quibus dignoscitur plura ab eo donata circa annum 751 monachis ad S. Apollinaris in Classe degentibus. Dicitur autem is « Joannes almus pontifex junior in nomine quintus; » unde sibi certum putat laudatus Ravennatum rerum scriptor, duos illos Mariniano successores Joannes, de quibus Agnellus, unum censeri debere. « Hinc illud est, inquit, quod dicebamus Joannes illos duos archiepiscopos, qui sibi nullo modo successerunt, scribente Agnello, et qui eum secuti sunt posterioribus, unum fuisse quantum hoc nomine; hunc vero quintum. » Argumentum Rubeo peremptorium visum, minime tamen tale est. Eadem quæ Agnello per ea tempora quibus monumentum illud positum est Ravennatum sententia erat, unum videlicet ejusdem sedis Joannem et Angeloptis cognomine decoratum, et qui Atticæ Italiam invadenti occurrit, ac Theodorico rerum potito convixerit. Ipsi proinde distinguebantur Joannes illi duo, qui Mariniano successerunt; alius hic non quintus, sed quartus fuisset. Ob hæc, et ob ea quæ suo loco adnotavi, ab Agnelli sententia de duobus episcopis ejusdem nominis minime recedendum censui, cum maxime viderem gratis a Rubeo, et sine testibus, Joannem alterum additum post Gratiosi episcopi sedem, et suspicaret id actum, quod ex sequentium pontificum Ravennatum serie, et eorum qui Joannis nomine vocati sunt, numeris in publicis documentis additis, viderit Rubeus Joanne hocce quinti numero distincto, unum ad seriem continuandam necessarium defuisse. Hic itaque Joannes ejus nominis sextus est, licet quintus dictus sit, septimus qui Gratiosum præcessit, octavus, qui post Deusdedit Georgii successorem sedit.

II. Captam a Liutprandi exercitu Ravennam prioribus Joannis hujus episcopi annis certum est, rem tamen recentiores tradentes inter se discrepant. Noster in peculiari narrat civis ejusdam conditione rem actam, qui cum civium ad portam Vicus Salutaris concursus esset, cui in primis ex composito hostis imminerebat, alteram portam ad Vicum Leprosorum tradidit indefensam, unde Langobardi irruerunt. Dubitavit notarum marginalium auctor, an hæc intelligi deberent de civitate Classis, quæ per eam occasionem subversa sit; ob id fortassis, quod porta Vicus Leprosi ad Classensem urbem ingressum præberet; ipse certo video Ravennam a Langobardo

A Liutprandi milite captam, licet potuerit Classis primum occupari, cui plurimum damni illatum sit. Agnello proinde scribente Classem in ruinis fere jacuisse, argumento est, quod is Classem nominans adjecta dudum voce, innuat suo tempore vix existasse. Classe tamen a Faroaldo Spoletanorum duce occupatam, antequam a Liutprandi milite Ravenna caperetur, scribunt alii, qua de re nil habet noster.

III. Ravenna capta, neceque ejus qui patriam proderat narratis, ad Joannem episcopum apud Venetos exsulantem, qui Epiphanius scribarii opera restitutus est, transit. Id Ravennæ a Langobardis occupatæ occasione factum conjicio. « Exsiliū causam, » inquit Rubeus, non adhibent; existimatur tamen a plerisque Paulum id exarchum fecisse, cum archiepiscopus hæresi Iconoclastarum non assentiret. Cum Agnello narrata aliud ferant, non credo. Epiphanius, ope exarchi revocatus pontifice, qui civium odio et calumniis in exsilium pulsus fuerat, calumniarum auctores in jus vocatos ad palinodiam bene multatos canendam adegit, quod fieri potuisset, si Joannes ob id Paulo efficiente exsulasset, quod hæresim Iconoclastarum suo dissensu improbasset. Probabilis mihi est, Paulo ipso apud Venetos degente, postquam Ravenna a Langobardis capta aufugerat, apud novos dominos Joannem calumniis impotium, et in suspicionem vocatum, urbe pulsus; qui rebus compositis, receptaque Venetorum et Romani pontificis opera Ravenna, ab exarcho facile in suam sedem sit restitutus.

IV. Epiphanium hunc de Joanne bene merium qui eundem in suam sedem revocandum curavit, quique in judicio cum episcopi calumniatoribus stetit laicum ex eo cognosco, quod præsulī suggererit in calumniarum se actorem agere velle, dum pontifex « pontificis mores teneret, » ab accusandis videlicet civibus abstineret, scribarius itaque is exarchi erat, non episcopi, multo minus quæstor, ut aliis visum est. Scriptoria erant, ubi publica reipublicæ documenta certo ordine reposita servabantur; quique documentis illis describendis, reponendisque operam dabant, scribarii dicebantur. In ecclesia tamen Ravennati scribarium fuisse, sicut et Ecclesia Romana scribarios habebat, constat ex Anastasio in Stephano IV, qui « scribarium Ecclesiæ Ravennatis » laudat. Scribariorum hujusmodi officium fuisse inter cætera litteras, quas pontifex mittebat, conscribere, tum ex pontificum monumentis constat, tum ex Nicolai I epistola 27, in qua pontifex dicit, se more solito litteras scribere non fecisse, quia « ob festa Paschalia, scribarios suos, eo quod debitis vacabant occupationibus, habere, ut debuisset, non valuerat. » Eodem munere functos Ecclesiæ Ravennatis scribarios verisimile est.

V. Admodum difficile est discernere quo tempore Ravennam tentaverit ministratus ille, ut Agnello vocatur, quo devicto Ravennates victoriæ anniversariam recurrentem diem festivis honoribus celebraverint. Græcum illum et Byzantio milite stipatum aperte narrat Agnellus, eundemque antea, sub Felice nempe episcopo, in urbis necem venisse, cladeque per fraudes illata, evasisse. At qui fieri potuit ut, exarcho imperatoris nomine Ravennæ degente, Ravennates in Classis duces exsurgerent, eique venientis armati occurrerent, et, eo devicto, victoriæ memoriam quotannis agerent? Novi, Joanne hocce sedente, Ravennatum animos in diversa studia scissos, imo Paulum exarchum ejusque filios neci per tumultum traditos, cum Constantinopolitano imperator ob Iconoclastarum hæresim in pontificem et in Catholicos fureret. Ea occasione mitti cum Classe potuit ille idem, qui Ravennæ sub Felice episcopo excidium pene intulerat, quem oppresserint Ravennates. Rebus tamen dissidiusque compositis, Eutychio Ravennæ degente, vi-

* Hic deest epitaphium, quod non inveni in originali. Bacca

otioris ejus singulis annis memoriam summa pompa A celebrari potuisse absque ejusdem exarchi indignatione, vix est credibile. Flavius, qui hic non longe a Paduæ ostiis fluxit indicatur, primum quidem Pantheon corrupte, secundo Pateremus dicitur, Fossam fuisse censeo ex vicino Padusæ stagno fluentem, quæ piscosa Ravennatibus uti Padusa ipsa, de qua Virgilius.

Piscosove anne Padusæ,

Ecclesiam Petrianam post celebrata missarum solemnium die Dominico terræmotu repente concidisse traditur ante cætera hujus Joannis Vitæ. Conjecturæ id loco sit prioribus hujus episcopi annis Ravennatibus eladem hanc evenisse.

VITA SERGII ^a.

CAPUT PRIMUM.

Sergius ex laico et uxorato episcopus. Ejus uxor Euphemia diaconissa effecta est. Clerus episcopo infensus. B Episcopus novos sacerdotes creat et diaconos. Compositis rebus, hi diverso habitu et in inferiori ordine ministrant.

Sergius XL. Juvenis ætate, brevis corpore, ridens facie, decorus forma, glaucis oculis, nobilissimis ortus natalibus. Iste laicus fuit, et sponsam habuit, quam, postquam regimen Ecclesiæ suscepit, eam Euphimiæ sponsam suam, diaconissam consecravit et in eodem habitu permansit. Quis in tempore istius zelum sacerdotibus, et verum non [virginum] habentibus, non unitis animo scissa est multitudo, et postquam Romæ consecratus fuit, spreverunt eum sacerdotes, separaverunt se ab eo ministri, et nullus erat qui cum eo ad sanctam accederet aram. Hæc autem civitas vexabatur a Langobardis et Veneticis. Non possumus per tanta discurrere, quia olescit; tamen compendii proferimus causa [proferamus causam]. Pontifex vero misit ad diaconos, et ad reliquos ministros Ecclesiæ, ut se omnes in græmulum conglobarent Ecclesiæ; at illi in ipso perdurantes doloris stimulo renuerunt. Tunc excogitato consilio, consecravit presbyteros, et diaconos. Illi vero duri corde hæc audientes venerunt, et die Dominico cum eo ad solemnium missarum processerunt: novellæ vero oves, quæ se putaverant sublimiter stare, a veteribus sacerdotibus repulsi sunt, et vercundatim opplaverunt ora. Tunc pontifex blande et leniter priores refovens sacerdotes, blanda circa eos eloquia fundens, quousque ab ira eos in mansuetudinem revocavit. Tunc inter se multa volentes post fœdus pacis statuerunt de novella consecratione, ut diacones dalmatica superhumerali imponerent more Græcorum, et circa altare assisterent; et ex illo die cœperunt levitæ multiplicare, nam canones prohibent apostolica auctoritate muniente.

CAPUT II.

Zachariæ pontificis, qui Pipinum regem unxerat, adventus Ravennam. Missam celebrat, et endothim donat. Aistulphus et Romæ et Ravennæ dona offert. Petrianam ecclesiam restaurat. Alia de eodem.

Eo namque tempore Zacharias papa Romanus

^a Rumoribus schismaticorum conspurcatam sequentem Sergii Vitam agnosce, lector. Agnellum etiam habes, qui, vindictæ stimulis actus, indigna de Romano pontifice narrat. Fidem proinde nullam in

egressus de Roma, oras attigit Franciæ postulans tamina, atque præsidia ad expellendos Langobardos a Romanorum finibus, quia Aistulphus rex Italiam duriter opprimebat. Sed, ejecto a solio Francorum altero rege, Pipinus sceptrum regni accepit, et papæ manibus benedictus est [atque] chrismate sacro perunctus est, Romamque reversus est. Et antequam reverteretur Romam, in ecclesia beati Apollenaris missam celebravit, et endothim ex blatta alithena cum margaritis mirifice ornatam obtulit, et suum nomen ibidem exaratum est. At ut vidit Aistulphus rex, quia undique super se ingravata essent mala, dextera Italiam petit, quia tempus eum non adjuvabat, et ivit ad limina B. Petri principis, et obtulit dona, et exenia multa; deinde Ravennam reversus chlamidem ex auro pictam, qua erat indutus, super sanctum altarium Ursianæ ecclesiæ posuit. Ecclesiam Petrianam, quæ funditus eversa est per terræmotum, sponte ædificare voluit, et pyramides per gyrum erexit, columnas statuit, quæ manent usque nunc, sed non consummavit. De prædicto rege [qui], nomine Aistulphus [rex] vocatus est. Eloquar, an aileam? Tamen narrabo. Quinque in una hora, in uno partu, ex uno ventre parvulos sua peperit mater. Quod cum nunciatum regi fuisset, et inpotuisset admiranda res, novo inito consilio, jussit eos apte se deferri in unum maximum calathum; et videns eos, noluit eos projicere in sterquilium. Horrebant esse pater, qui fuerat genitor. Præcepit deferri regalamentum, dicens suis: Quicumque ex eis manu contum adstrinxerit, hic vivat. Statim ut in medio contus positus est, inter cæteros fratres iste contum tenuit extenso brachio. Tunc vocavit eum pater D. Aistulphus. Revertamur ad superiora eloquia.

CAPUT III.

Sergius a Romano pontifice, uti contra canones ordinatus, judicio sistitur. Novus pontifex Sergium suæ sedi restituit. Hic D. Nicolao gratias agit.

Vir autem iste Sergius præsul, cum Paulus [Stephanus] papa Romanus iter per Franciam [Franciæ iter per Tusciam] pergeret, non si obvius fuit, et indignatus papa, de valle quæ dicitur Valle Collata, quæ rustico more Galliatæ dicitur, cum ira magna eum exiit [exiit del. eum], Lustrato Langobardis meretur auctor, qui et in historiæ veritate fœde labitur, ut suis locis notatum est. Vide infra in Observationibus.

rum regno, calcata præexcelsa munia, Jovis montis pertransiit jugum; deinde Franciæ arripuit iter, et quidquid ad Pipinum postulavit regem, obtinuit: deinde reversus, Sergium archiepiscopum vexare coepit. Ille autem fiduciam habens in rege, ut [rex] adminiculum ei præberet, et fefellit illum; et deductus est Romam a suis civibus, atque fraude deceptus. Et congregatis episcopis jubente papa, voluerunt eum honore privare, et de gradu pontificali projicere. Apostolicus talem contra eum proferebat sententiam: Neophitus es; non ex ovili fuisti, nec secundum canones in Ravenensi Ecclesia militasti, sed subito invasisti cathedram, quasi latro, et sacerdotes tuos, qui digni de his Ecclesiæ perfrui, repulisti, et per secularium favorem, potenter tamen, sedem obtinisti. Ad hæc Ravennæ pontifex aiebat: Et non mea præsumptione, sed elegerunt me clerus, et plebs universa. Interrogasti per ordinem canonico more, et de me omnia vobis patefacta sunt, quomodo laicus fui, et sponsam habui, et ad clericatum perveni, et cognitum vobis factum est, et dixistis, nullum obstaculum mihi esse potest. Postquam talia de me sensisti, cur me consecrasti? Diversas autem sententias inter se episcopi ferebant, et infra unumquodque cubiculum cordis magna quatiebatur tempestas. Dicebant enim omnes: Quomodo possumus, cum simus discipuli, magistrum judicare? Hæc audiens papa, in furore versus asseruit se die crastino manibus suis orarium a collo ejus evelleret. Tunc Sergius antistes Ravenensis nocte eadem cum lacrymis projecit se ad altarium B. Nicolai, et se totum in magnis lamentis dedit. Prostrato corpore tandiu lacrymas fudit, quod locum ubi mœrebat valde roravit, et rivulos produxit. Judicio Dei nocte illa mortuus est Paulus [Stephanus] papa repente raptus est subito, quievit, et tenuerunt eum sui occulte usque mane. Insurgente vero aurora diei, antequam ex eo radius solis splenderet, et terram Phœbeo perlustraret radio, venit ad eum Stephanus [Paulus Bacch.] urbis Romæ diaconus, germanus prædicti papæ, in ipsa custodia ubi Sergius pontifex erat. Ait ad eum: Quid mihi daturus es, si reversus fueris cum pace ad domum tuam, et omni honore et dignitate ampliatas? His auditis præsal, quasi de laqueo ereptus, et egressus, ait: Non parva tibi statuo dare munera, nisi quod audis, facio. ^a Veni tu ipse Ravennam, et ingredere

ejus obsculans eum, et jussit deferri sedem illis juxta sedem suam, et locuti sunt inter se pacifica, et dulcia verba, et permisit eum redire ad sedem suam cum gaudio magno et alacritate. Post tertium annum Ravennam ingressus est, quem suscipientibus cum [eum] suis modica gratulatio fuit, et modica quies. Ivit Sergius pontifex ad monasterium B. virginis Mariæ, quæ vocatur Cosmedim. Post missam celebratam prostravit se ante altarium B. Nicolai, oras diutissime, et lacrymas fundens, quæ apparent usque in præsentem diem.

CAPUT IV.

Pontifex Ravennam venit. Clerus in eum infanda machinatur. Uviliaris diaconi sanius consilium. Plura pontifex asportat. Sergius uti exarchus regioni imminet. In pontificem rei Romam abducti. Alia ad Sergium spectantia. Alia desunt. Omnia caute legenda.

Eo namque tempore exiens Stephanus [Paulus Bacch. hic et infra] papa Romanus Roma, Franciæ arripuit iter, properans hinc Ravennam, infra episcopium ejus applicitus est. Scientes autem et videntes sacerdotes quod ipse scrutaretur gazas, atque omnes opes ecclesiæ deglutire deberet, erant inter eos incommoda verba. Alii dicebant, Suffocemus eum; alii, Non, serventur ecclesiæ fortunæ. Erant dispares voces in vulgo. Tunc Leo diaconus, et ipsius domini vicedominus sacerdotibus dixit: Cum ceperit depopulare omnia [vocemus eum occulte] quasi aliquid ad ostendendum ei, et præcitemus eum, ut demersus in profundum aquæ nunquam compareat. Hoc erat inter eos consilium, et verba incommoda, ut [et] commoda agebantur, ut [et] conclusa; alii cum quasi facta fuissent, remotionem criminis meditabantur. Audiens hoc Uviliaris archidiaconus istius sedis Ravennæ de monasterio S. Bartholomæi, qui illo tempore ibidem sistebat abba, ubi, Deo favente, post ipsum quartus ego sum modo, ad episcopium ecclesiæ cum summa velocitate occurrit, et vidit omnes sacerdotes in talibus machinamentis sermocinationum sistere, et diversa inter se consilia volvere, agnosceus suum in contraria ceptum, complosis manibus contra eos vocem misit: O quanta insaniam, fratres, si ista meditati estis! dirimere pontificem? Non æqua consilia in pectoribus vestris gestatis. Adquiescite mihi, ut papa honorifice hinc abscedat, manusque vestras servate innoxias, et sacramentum presulis nostri servemus illæsum. Cum incumbere ceperit atra nox, et Romanorum cum fuerint corpora ex dapibus, et lucidissimo lyæo plena, prima quies, quasi sepulti jacent, cuncta atrii lychnia extinguantur, ne illis flammæ candellarum nocte solatia præstent, et quod possumus occulte abdicare, omnia impustellentur [in cryptis celentur], ignorante pontifice nostro. Apertis locis divitiarum, quas papa Romanus invenerit, tollat. Placuitque omnibus hoc consilium, et decreverunt quia hæc Uviliaris melior est quam cæterorum sententia prolata mente [et] ingressi sacerdotes infra singula loca vazarum, abscon-

^a Caute lege, et notas consule. Bacca.

derunt quantum valuerunt. Intemptivo vero noctis venit predictus papa Stephanus. Allatae sunt ante eum omnes claves a vestiariis ecclesiae, et reseratae sunt ei omnia ostia. Abstulit reliquias quas non poterunt sic citius occultare, ex auro [plenas] balantias novem, vascula argentea plurima, et coclearia argentea tractoria, quaternaria una, et diversas alias aureas, et argenteas species, et sic in Franciam perrexit una [unam vero cum cloaribus Romam transmisit]. Tunc cognitum Ravennensibus civibus, postquam papa egressus est, depopulationem ecclesiae, voluerunt prosequi plaustrum, quod argentum vegetat [vehebat], sed timidi, vehiculatores in Ariminum delati sunt, et Ravennenses ad suam reversi sunt civitatem. Igitur iudicavit iste a finibus Perticae totam Pentapolim, et usque ad Tusciam, et usque ad mensam Uvalani, veluti exarchus, sic omnia disponebat, ut soliti sunt modo Romani facere. Reversus vero papa Stephanus ex Francia Romam, inito antea cum archiepiscopo consilio per nimia blandimenta et pacificas epistolas ad aliquantos nobiles Ravennenses iudices misit orantes [hortantes], ut Romam pergerent illi qui in necem pontificis consenserant. Inter quos etiam avus patris mei fuit, et tandiu Romae sunt coarctati, quousque omnes ibi mortui sunt. Et post haec conjunxit foedus pontifex cum Veneticis, ut ne deterius quid ei contingeret, et postmodum eveniret, quia fefellit eum Langobardorum rex, et ultra non fuit credulus illi, et distributa pecunia juvenibus [Forti, juvantibus, Bacch.], vii balantias per nobilissimos viros aurum expendit. Aedificavit iste cellam B. Apollinaris de parte virorum, ubi et monachos statuit, et reliquit ibidem multas possessiones.....^a.

OBSERVATIONES.

AD VITAM SERGII.

De veritate narratorum in Vita Sergii ad Romanos pontifices spectantium. Novus clerus a Sergio ordinatus. Superhumeralia diaconorum. Monasterium sancti Hilari Galatæ. Tempus quo Sergius Romae detentus est. Ditionis Ravennatis fines. Descriptio hujus Codicis inepta supplementa.

I. Hic enim vero Agnellus, quod vulgo apud Ravennates irreligiose aequae ac inepte ferebatur, irreligiosus et ineptus conscripsit. Acta diversorum, quaeque alio ac alio tempore evenere, commutatis

^a Haec in margine adnotantur: *De Sergio archiepiscopo taliter invenio de ejus morte. His vero peractis contigit post aliquantum tempus de hac vita migrasset beatus Stephanus papa Sergium archiepiscopum Ravennatem, et continuo surgens Micheliu scribiniarius ipsius ecclesiae, qui nullo sacerdotali fungebatur honore, profectus Ariminum ad Mauritium ducem Ariminensem, et congregans ipse nefandissimus Mauritius exercitum una cum praesidio regis Langobardorum properavit: et ingressus Ravennam, et brachio forti elegit Michelum predictum, et in episcopio Ravennatis ecclesiae introduxit, et Leonem archidiaconum, qui electus erat in episcopio, Ariminum deportans, ibique in arcta custodia idem Mauritius detineri fecit. Siquae predictus Leo in monasterio S. Aghatae deductus ibidem per triduum ob dolorem oculorum suorum effoditionem vitam finivit. Sergius vero in monasterio Clivo Scauri deportatus est, et postmodum in*

A personis, ac temporibus, eo contorserunt Ravennates, quo sanctissimos duos Romanos pontifices Stephanum III et Paulum I, quorum hic, et in Martyrologio Romano, et apud Petrum de Natalibus inter divos numeratur ad 28 Junii, invidiose traducerent. Scilicet nec Ravennas schismaticum virus plane evomerat, nec vulgus ferox dominatum Romani pontificis patiens ferebat. Vera hic nonnulla indicanda sunt brevissime, ex quibus puto mendacia narrata conflata fuisse, et apud Ravennates invaluisse, quae Agnellus libenter uti sua, pro ea qua laborabat rerum ignorance, et erga Romanam majestatem aversione, descripsit. Primo igitur constat Stephanum III difficillimis temporibus sedisse, cum Aistulphus Langobardorum rex dire Romanam Ecclesiam vexabat, et Ravennam cum exarchatu occupabat. Constat etiam pium strenuumque pontificem in Gallias ad Pippinum ivisse, cujus ope Aistulphus coactus est Ravennam ac exarchatum reddere, quod actum ind. 9, id est anno 756. Mortuo ind. 10, vi Kal. Maii Stephano, post xxxii dies ejus frater S. Paulus I electus est pontifex, cui Stephanus ejus nominis IV post luctuosum Constantini schisma successit anno 768. Porro hoc Stephano sedente Ravennas etiam Ecclesia post Sergii archiepiscopi mortem schismate laboravit, intruso Michaelio ejus Ecclesiae scriniario, Mauriti Ariminensis ducis Langobardi potentia freti. Tentata est summi pontificis constantia munerum copiosa promissione, ut Michaelium consecraret; at frustra: ille enim sui officii memor intrusum repulit, et Leonem legitimum electum defendit. Haec fere ex Anastasio, cujus ea adnotari debent ad Ravennatis ecclesiae expilationem spectantia: « nullo modo (Michaelius intrusus) apostolicis admonitionibus acquiescere voluit, dansque plurima munera Desiderio Langobardorum regi, et cyrilla, et ornatus ipsius ecclesiae, cum aliis diversis speciebus, brachio forti per unius anni curriculum et eo amplius ipsius episcopium invasum detinuit, denudans atque in magnam paupertatem redigens. » His observatis materias habemus, quibus perperam collocatis, Agnellianae narrationis portentum compactum est. Cum haec Ravennatis Ecclesiae spoliatio Stephano IV Romano pontifice sedente facta sit, Stephano est tributa, et quod Michaelius intrusus Desiderio dedit, et Stephano refutanti obtulerat, Stephano datum a Sergio confluxere. Id autem ea occasione factum comminisci placuit, qua cum Sergius idem dicere causam debuisset, quod ex laico ad archiepiscopatum transierat, quod quidem sub Stephano III evenit, ab ejus successore sancto Paulo est absolutus. Verum cum Pauli nomen repugnaret, et sub pontifice Stephano Ravennas ecclesia a Michaelio expilata sit, commutata sunt tempora et nomina, diversaque virorum et rerum phantasmata in unum quasi insomnium conflata sunt. Nullam itaque fidem hic meretur Agnellus, nec ulla inde nobis utilitas provenit, praeter eam qua agnoscimus quibus opinionibus per ea tempora clerus et plebs Ravennatis Ecclesiae labo-

Lateranis deductus illic usque ad transitum praedicti pontificis exstitit. Quia prima noctis hora veniens Calventinus cubicularius cum Rusione presbytero, et Leonatio tribuno habitatoribus civitatis Anagninae, ipse eundem Sergium abstulit vivente domno Stephano papa ante octo dies, quam de hac luce migrasset, et praefatis Campaninis illum tradidit ex praeepto sibi facto a Paulo cubiculario cognominato Africa, alias Arsiaca, et Gregorio defensore Regionario, et Joanne duce germano domni Stephani papae, atque Calvillo cubiculario sibi hoc fuisse praeeptum; et illis praeeptum fuisse praenominatum Sergium ad tollendum ac interficiendum. Protinus direxit Campaninis videlicet Anagninis suos fidelissimos ministros, et intersecto sepelierunt dictum Sergium cum fune gutturi ejus constricto, atque ictibus corpus ejus vulneratum. Et hoc sufficit de Sergio archiepiscopo Ravennate.

raret, quod minime historiae inutile censeri debet; **A** juvat enim apprime veritatis dignoscendae opiniones populorum et sensa pro certis temporibus recta aequae ac perversa perfecta habere; quam in rem plura afferri possent, si id argumenti praesentis esset, quod olim fortassis praestare operae pretium erit. Certe utile admodum esset historiam opinionum praedictarum pro regionum ac temporum diversitate exarare; inde enim optimum subsidium haberemus, quo de plurimis quibus in veterum lectione intelligendis torquemur judicarem. Unum hic ad Paulum I sanctissimum pontificem spectans adnotare placet. Sanctitatem ejus, quae publicis Ecclesiae tabulis test consignata, in dubium revocare nefas. Qui tamen forte apud quempiam eorum temporum scriptorem legeret quae quomodolibet ejus famae officere viderentur, in transversum agi posset, ignorans pontificem, illum, licet sanctissimum in Romani tamen populi perversa opinione fuisse, cum Constantianis in Romana synodo sub Stephano IV professus sit, esse vim a populo per tulisse, et per brachium populi fuisse electum, atque coactum, in Lateranensem patriarchium deductum, propter gravamina et praedicta illa quae Romano populo ingesserat dominus Paulus papa. Scilicet S. viri ex eo etiam capite in divorum albo conscribi meruerunt, quod apud saepe aetatis hominis male audierint, odiosaque habuit; et haec agnoscere certisquae documentis percipere, sanctitatis opinioni, quam apud posteros obtinuerunt, augenda stabilien daeque optime prodest. Et haec quidem animadvertare placuit, ut quae Agnellus hic narrata sunt, si cui S. Paulum quomodolibet tangere videantur, sanctis simi ejus pontificis virtuti et constantia astruenda inservant, qui sanctorum et Christi etiam conditionem passus est, odio habitus a perversis, calum niisque vexatus.

B II. Recensantibus presbyteris et diaconibus Ra venatis Ecclesiae, ob similitates ad dissidia, quae unde nata fuerint ignoratur, cum episcopo ad sacra missarum sollemnia ministrare, Sergius aliis pluribus et inopinato ordinatis officit ut qui ex perversa dis sidio ministrare renuerant, et invidia vitio, quo recens ordinatos excluderent, tanquam sibi jure delictum ministrandi officium peterent. Turbis ea conditione concessit dicitur, « ut novi diaconi reliqua dalmaticae superhumerali imponerent more Graecorum, et circa altare assisterent. » Dalmaticis uti proprio habitu diaconos Romanae Ecclesiae usos, alias autem nobiliorum Ecclesiarum, ex Romanae concessionem, observaverunt eruditi. Ex itaque Ra venatum diaconorum praerogativa ab his qui anti que ordinationis jure se tuebantur, relicta est; re cens ordinati dalmaticis uti vetiti sunt, et dalmaticae loco superhumerali, quo more Graecorum uterentur, concessum. Superhumerali hoc loco, non quod solot, sed quod Graecis *ὑπερῶν* dicitur, intelligi debere existimo, fasciam videlicet longam a sinistro humero utrinque dependentem. At hac eadem supra dalmati cam usos Latinae Ecclesiae diaconos constat ex ve teribus monumentis. In eo Graecorum et Latinorum discrimen fuisse autumo, quod Latini orarium supra talarem longamque tunicam deferrent, uti videre est in tabula 10 ex exhibitis Ducangio ante Glossarium Graecitatis. Diaconi itaque Ravennates recenter ordinati, exuta dalmatica, orarium immediate supra albam deferre debere statutum est. Ita multiplicati diaconi, factique duplicis generis, quorum alii dal maticis deferebant, alii sine dalmaticis procedebant. Id etiam cautum, ne episcopo celebranti propius assisterent novi diaconi, sed circa altare longius stan rent, nec sacra, ut priores, attingerent, Agnellus, qui de his agens orarium superhumeralis nomine vocat, in hac eadem Vita superhumerali orarii voca bulo significat, ubi ait papam « assensisse se de crastino manibus suis orarium a collo ejus evellere. » Pal lium intelligit praecipuum metropolitae ornamentum.

C III. Quae de Zacharia summo pontifice Ravennate veniente scribuntur, loco non suo narravit Agnellus cum, ut in superioribus ostensum est, a Stephano I Sergius sit ordinatus. Stephano eodem agente Aistul phus adactus est Ravennam et Pentapolim dimittere. Hunc ad limina apostolorum cum muneribus quae obtulit venisse ait noster. Id factum fuerit oportet, cum Stephanus in Gallias Pippinum vocaturo abante, Langobardorum rex sibi timere potuit. Ravennae etiam ob id Petrianae ecclesiae reparandae manus admoverit. Quod Stephani iram incurrerit Sergius, quia venienti pontifici minime obviam accesserit, quare a Galliis ille regressus, monasterium Gali tense abstulerit, falso tradit Agnellus; veram enim causam docemur a S. Paulo in diplomate quo mona sterium idem Sergio restituit. « Contigit, inquit, eo (Stephano scilicet) reverente suum peragrari iter per monasterium B. Hilari situm in territorio Papiensi. Cessante amulorum sevitia gravissime atque cum maxima honoris humilitate susceptus est ab Anscaso quondam Papiensi episcopo, et abate ipsius venerabilis monasterii. » Hinc officii hujus modi permotus dicitur, quod « vicissitudinem pre pensu beneficii eidem Anscaso episcopo irrogans, praedictum monasterium diebus vitae suae fructibus illi concessit. » Lubinus in notitia abbatiarum Italiae, lit. G, ait in Codice taxarum camerae monasterium hoc modo S. Hilarii, modo S. Ellarii de Galea vocari, constructumque a S. Hilario ad fluvium Bode se, et praedicti locupletatum ab Olibrio, quon S. Hilarius sanaverat. Addit in illud introductiones monachos Camaldulenses anno 1448, et monasterium in excelso monte situm, unde utrumque mare conspi citur. Itinere igitur admodum difficili usus est pon tificex, cum ex Galliis Romam reversus est. Potuit igitur idem Pippino de quo itinere praescribere veris sima: « Tradidimus enim corpus et animam nostram in magnis laboribus, viam spatiosam et longinquam provinciam valde sibi in vestra fide, per Dei nomen illic profecti sumus afflicti nive et frigore, **C** et a aquarum inundatione, atque valdis fluminibus, et atrocissimi montibus, seu diversis periculis. » Per Gallias fortassis montes tutius a Langobardis post fex in Tusciam transiit, quam Emiliae Flaminiae procedens.

D IV. Tribus annis Romae inter reos Sergius degit, qui moriente Stephano, Pauloque sedente, ad pro pria rediit. Stephanus obiit vi Kal. Maii et circa Junii iustia Paulus est ordinatus anno 757. Per aliquot itaque menses Romae moratus est post Pauli assum ptionem, et anno 757 cadente, statim ac Stephanus a Galliis rediit, civium suorum fraude Romam de ductus est. Furebat tum Aistulphus non modo ditio nis occupatae restitutionem quam promiserat dege ans, sed comparato exercitu Romae imminens. A rege itaque sibi contra pontificem praesidium protra xisse Sergium, et fortassis populi vota favore regi ceptasse, creolo, ob quae recepta Ravenna a pontifice multari meruerit. Aistulphus mox Ravennam cum Pentapoli dimittere coactus est. Recenset Anastasius urbes quas Fulradus abbas Pippini nomine a Deside rio accepit, divoque Petro obtulit: « Ravennam, Ariminum, Pisaurum, atque Fanum, Caesenam, Scar gallias, Esium, Forum Pompilii, Forum Livii, cum Castro Sussubio, Montem Feretrum, Acerragium, Montem Lucari, Serram, castellum S. Marini, Bobium, Urbinum, Callium, Luccolum, Esgubium, Comaclum. » Civitatem Narniensem duces Spoletani invaserant, quae hac occasione cum superioribus ab Aistulpho dimissis est reddita. Sergius, Paulus sibi addictissimo sedente, Inte, ut Agnellus inquit, domi natus est, et judicavit a sibus Perticae totam Pen tapolim, et usque ad Mensam Walani, veluti exar chus, sic omnia disponebat, ut soliti sunt modo Ro mani facere. » Id ab initio indulgente Romano pon tifice factum non dubito, et Pippino consensum pre bente, quare sub Adriano venit, ut Leo, qui Sergio

successit invito pontifice, pluribus civitatibus dominari ausert, ex concessione, ut jactabat, Caroli regis, ut ex pluribus epistolarum Adriani argumentis manifestè apparet. Porro fines ditionis totius Ravennatis, cui Sergius dominatus dicitur, ita intelligo. Ab Oriente fines Pertusæ, quæ modo Pergola dicitur,

A. ab Occidente Mensa, id est, ditio ad Mentum, sive jus spectans Ravennatis Ecclesiæ, Walani, ubi nunc Portus quem Volanæ dicunt, a Meridie Tuscia, a septentrione mare. Hæc cum superiore Anastasii loco collata lucam accipiunt redduntque.

VITA LEONIS.

CAPUT UNICUM.

Carolus in Italiam allicit, et per Martinum iter ostendit, Desiderius capitur. Adelgisus fugit.

Leo XLI. late ex isto fuit ovilli, non multum proceræ statura, nimis macilentus, sed fortis viribus. Hic primus Francis Italiam iter ostendit per Martinum diaconum suum, qui post eum quartus Ecclesiæ regimen tenuit, et ab eo Karolus rex invitatus Italiam venit, regnum Langobardorum depopulavit, et rex eorum Desiderius socius suus in Franciam captivus portatus est. Adelgisus filius prædicti regis una cum exercitu suo ante eum terga dedit, et in partes Chaonides fugit, et per aliquantos dies Salerni commoratus, exinde cum Karolus Romam venisset, timidus cum suis aliquantis fidelibus Constantinopolim perrexit... *Cetera desunt.*

OBSERVATIONES

AD VITAM LEONIS.

Leo satis improbi ingenii vir deprehenditur. Quomodo primus iter ostenderit Francis in Italiam venientibus. Nullus inter Gratosum et Valerium episcopum medius.

I. Magna historiæ ecclesiasticæ jactura excidit hujus episcopi Vita; plura enim ejus tempore summi momenti accidisse, et quæ cognoscere opere pretium fuisset, facile conjicitur, ex his quæ vix indicantur in Adriani summi pontificis epistolis in superiori chronologico Excursu relatis, et in Adriani Vita ab Anastasio descripta. Interim si qua fides Agnello præstanda esset, qui prorsus nullam mere-

B. tur, ingenii ejusdem Leonis improbi crudele specimen haberemus in superiori Sergii Vita. Ipse enim diaconi munere fungens, clero Ravennati auctor fuisse dicitur perdendi pontificem, et ex præcipiti loco in subjectura flumen dejiciens. At falsa omnia judicare præstat. In schismate Michaelii, qui Langobardorum potentia fretus ex laico sedem invaserat, clectus fuit, inde dejecto pseudoepiscopo rite et canonice ordinatus est a Stephano IV, qui nullis vel minis vel promissis ad Michaelium ordinandum se adduci passus fuerat. Ita bonum pro malo redditum est ab apostolica sede: Leo vero ordinatus malum pro bono reddidit. Sub Adriano ditionem late occupatam, et suas ad Gradensem patriarcham apertas lectasque epistolas, questus est apud Carolum regem idem pontifex. Pluribus ex aliis capitibus in Adrianum peccasse Leonem, ex his tam certum fit, quam quod certissimum, licet pleraque ignorentur.

C. II. Ostendisse hunc Carolo in Italiam venienti iter per Martinum diaconum suum, et Carolum ipsum contra Langobardos invitasse, tradit noster. Quod ad iter ostensum pertinet, primus dicitur qui illud docuerit, quæ de primo Francorum ingressu, quo illi Italiam petentes ibi deinceps dominati sunt, intelligenda esse observaverunt qui ex Agnello hæc describere. Ad Carolum, Desiderium, Adelgisum spectantia obvia sunt. Illud protest episcoporum Ravennatum scribi disponendæ, quod Martinus sub Leone diaconus, quique episcopo jubente venienti Carolo iter monstravit, dicitur ab hoc quartus Ravennæ episcopus sedisse. Post Leonem Joannes sedit, post Joannem Gratosus, post Gratosum Valerius, inde quarto loco Martinus. Nullus itaque Joannes inter Gratosum et Valerium admitti potest, quod placuit Rubeo. Agnellus certe, qui Martino sedente vivebat, nullum medium pontificem cognovit, nullum ipse agnosco.

VITA JOANNIS.

CAPUT PRIMUM.

Vita atephala. Dissidorum cum episcopo quidpiam. Joannes abbas ecclasiæ.

Joannes [æxtus] XLII Junior... Hæc audita pontifex aspera verba immutavit faciem suam, et factum est cor ejus ut fremitus leonis; et ait ad archidiaconum suum: O quantam insaniam in corpore vegetas! auxiliare ei, si potes. Tunc ira contra fram insurgente, veluti nebula in altum se erigens, aut tumidas undas elevatas in præexcelso, et verberat litus, sic sacerdotum corda diversa pulsabantur. Post hæc autem dixit archidiaconus ad archipresbyterum: Vis ut eamus et excutiamus eum foras? Et dixerunt ad reliquos sacerdotes: Eamus, fratres, visitemus fratrem nostrum, tribulemur eum eo. Membrum

D nostrum et caro nostra est, ex uno sumus ovilli: unum patrem habemus, et incorruptam matrem, in uno fonte loti. Et ierunt omnes ad januam Cathina, et ambo erecto poplite archidiaconus [unus] eum archipresbytero fregerunt januam ipsius excubiti calce percussi, et extraxerunt eum foras, et ierunt omnes in ecclesia cum eo, et sederunt in sacrario, usque dum nuncius desursum venit, rogans ut omnes ascenderent, ut mos est. Et invenerunt litigantem pontificem, et magnis vocibus perstreperantem, sed non sunt sacerdotes ejus territi minis. Igitur quadam die dum prædictus pontifex post tribunal ecclesiæ resideret cum sacerdotibus, et multi ex plebe, subito Joannes abba monasterii S. Donati, qui vocatur in Montorio extra portam S. Laurentii juxta Vanda-

quam, non longe a monasterio S. Mariæ, quæ vocatur ad Blachernas, ubi Deo volente ego abba existo, protinus in terram cecidit, et factus in ecstasi est, et aspectus ejus evanescere, et reversus ad proprium sensum, interrogatus a circumstantibus quæ causa contigisset, ille erectus dixit eis: Si dixerò vobis, mors me consumet. Tunc palam omnibus eum pontifex interrogavit, ejus quæ causa accidit tibi. Et ille respondens dixit: Mortuus est Leopatus statim, et vidi animam ejus in linteo lucidissimo ab angelo in cælum deferri alacri vultu. Stupefacti omnes præsentés adstantes mirabantur; et ut veritas probaretur, statim misit unum ex cubiculariis pontifex, ut veritas probaretur, et invenit eum ipsa hora mortuum. Abba vero ille post octo obiit dies.

CAPUT II.

Injustæ maledictionis in insontem factæ funesti effectus. Infelix Joannis obitus.

De morte vero pontificis vobis insinuare festino. Sate, et videte divina, et justa judicia Dei. Erat in hac civitate nobilissimi filius viri, qui post mortem patris tenebat possessionem monasterii S. Martini, qui [quæ] vocatur in Aqua Longa, avunculus matris meæ. Quotidie pontifex insidiabatur ut prædictum monasterium invadere posset, et quia vini ei inferre non poterat propter nobilitatem parentum, maledictione et blasphemia, linguæ eum gladio occidit. Die vero natalis S. Apollinaris, obtulit ei ipse, quem maledicebat, puer, oblationem quam renuit prædictus pontifex, sed maledixit eum, dicens: Post maledictionem videam mortem tuam, et statim moriar. Ibat ille repulsus, et scandalizatus plorans. Ille vero post expleta missarum solemnia ivit ad viduam mariti matrem, et retulit ei omnia plorans, et ita denunciavit: Quod etiam corpus Domini mihi tradere noluit. Factum est autem post hæc divina jussione ut Deus dedit infirmitate stomachi detritus, mortuus est in villa quæ dicitur Aureliacus, longe ab urbe milliario XII, juxta aquæductus prope Herculem. Turbata tota ejus domus, et postquam laverunt corpus ejus, posuerunt super plaustrum, ibique tumulatus jacebat examine. Multis [multis] orbatu impleri sunt lacrymis. Humo [prostrata humo] diurna mater jacebat, alii tundebant pectora, alii ora ungibus sædabant, alii salicem vimine intexebant crates, alii tundebant salicem ramos, qui operiebant glosobromum; alii lustrabant desuper virentes herbas, alii evehebant ebullios fagineos [fagineos], adhærebant saxos, velocius, ut discurrerent rotas, alii undique præcedebant diversis salicum virgis, alii stimulo boves exagitabant, nonnulli vero gramineos substernebant corpori flores, Herculeses antecederant onerosa animalia; canarini, qui et lecticarii, virgis costas agitant taurorum, et ibant cum naribus patulis per viam Aquæductus [lacteaque cornua aquæducti] juvenes, et pervenerunt usque ad pontem Oulonis. Tunc Andreas cognatus ipsius defuncti viri stare imperavit corpus, et puberes per in gyro figere gradus jubet; ornaveruntque diversis palliis

examine corpus et tumbum [hoibum]: a barba usque ad caput innodatus erat quod illi sua ex auro Basilii miserat mater. Tunc exeuntes omnes de civitate a magno usque ad parvum, nobiles et ignobiles, ænes et ianæ puellæ, et erat maximus planctus, et luctus undique, et non solum lugebant tumulatum corpus, sed orbitam de filio matrem. Tunc collo levatus virorum, perductus in monasterio S. Euphemine et S. Galinico, ibi sepelierunt eum. Tunc ingressa in civitatem turba plorante dederunt optabiles voces in aures pontificis. Et interrogavit quid hoc esset; et dixit ei nuncius qui viderat: Deus dedit filium Petri Tribuni mortuus est. Iterum misit alium pocium ut certius sciret, et venit, dicens similiter, et dum sederet ad mensam post tribunal ecclesie super vivarium, elevatis sursum manibus respiciens ad vultum Salvatoris dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, et tibi B. Apollinaris, qui exaudisti me. Hunc diem semper desideravi. Et dixit pincernæ suo: Misce, quia, Deo gratias, exaudisti sum. Tunc pincerna accipiens ex calicodimia [Leg. calicotheca] impleta mero porrexit pontifici. Quem ille accipiens, ebibit usque ad dimidium poculum, et subito in latere sinistro percussus celeriter calicem ministro dedit, et jussit remove mensam, et gaudia dapium in tristitia versa sunt, et dedit se in lectum; septimo die post excessum juvenis mortuus est. Et jucundabatur mater orbata libero, sicut et ille gavisus de morte adolescentis fuerat. Ecce vindicta divina! Sepultus est in basilica B. Apollinaris confessoris. Epiphium super sepulcrum ejus invenietis exaratum. Sedit ann. VII, mens. I, dies III.

OBSERVATIONES

AD VITAM JOANNIS.

Dissidium inter episcopum et clericos indicatum. Quæ de Joanne Rubeo narrentur. Calicodimia quid?

I. Priora hujus Vitæ dissidium quoddam inter clericum et episcopum indicant, quo quidam ex clericis carceri traditus per archidiaconum et archiepiscopum, vi portis illata, liberatus est. Quæ hic narrentur reliqua Rubeo lib. V, pag. 229, breviter et, ut consuevit, eleganter complexus est Joannis S. Donati abbatis sanctitate laudata, de Leopati morte nil habet. Monasterium cui Pontificalis hujus libri auctor abbas præcedit, vocat S. Mariæ ad Blacharras; at in codice quo utitur, constantissime ubique ad Blachernas scribitur. Joannem episcopum ex eo commendat, quod Ursini templi maximam testudinem plumbeis laminis, quibus ejus rei memoria litteris indita sit, contextur. et S. Apollinaris in Classe aram maximam ex argento, atque auro, ac testudine pyramidis instar ornaverit, et coronas metallicas ingentes eidem basilicæ donaverit. Ex Deodati affinibus hujus Agnelli Basilium patrem suum, et Andream arum, qui defuncti cognatus dicitur, ejus uxor Basilii mater, et, ut reor, Deodati soror, limbum seu fasciam auream miserat, qua defuncti facies obdigaretur, postremum amoris erga fratrem monumentum. Sepultus dicitur Deodatus non in basilica, sed in oratorio, quod de more monasterii vocat noster; ceteris enim hæc superstructa abili demonstravimus.

II. Inter vocabula barbara quibus utitur noster, A plenum pontifici porrexit. Scriptum fuisse puto occurrit hic *calicodimia*, et satis intelligitur locum *calicotheca*. At hæc tanti non sunt ut diutius immoremur.

VITA GRATIOSI.

CAPUT PRIMUM.

Carolus rex Ravennæ. Cum episcopo epulatur. Gratosi simplicitas, ob quam laudatur a Carolo.

Gratosus XLIII^a. Iste humilis, et mansuetus, pæleher aspectu, modice recalvatus, extenso in quantitate gutture, oculos grandes, decora forma et dulcia eloquia. Ex monasterio B. Apollenaris abba fuit, quod est fundatum non longe ab ecclesia sanctæ redemptricis Crucis ad Monetam veterem, unde sanctissimus Reparatus fuit^b. Istius temporibus apparuit signum terribile mortiferæ cladis, ut in cujus apparebat vestimentis, aut in quolibet indumento, vel cherumanica, sive calciamento tres guttas venetas [*Forte venenatas*], in tertio die rapiebatur morte, et erant strata corpora humo, quæ vix vivi tradere sepulture valebant. Et venit in illis diebus Karolus rex Francorum Ravennæ, et invitatus, ut ibidem epularet, gratanter venit. Dixerunt enim sacerdotes suo pontifici: Domine, retine simplicitatem tuam, et cave ne aliqua loquaris quæ apta non sint. Quibus ille respondit: Non, filii, non, sed oppilo os. Cumque comederent et biberent, cepit pontifex rogare regem dicens: Pappa, Domine mi rex, pappa; et admiratus est rex, et interrogavit dicens: Quis est hic sermo quem vates loquitur, Pappa, pappa? Tunc de circumstantibus sacerdotibus dixerunt ei: Non attendat Dominus noster rex quod aliqua injuria aut illusionis sint verba, sed suasionis. Vir iste servus et orator vester magnæ simplicitatis est; sed sicut mater quæ blandit filios suos, et præ nimio amore suadet ut aliquid comedant, ita et iste magna clementia postulatus est vestram clementiam ut comedatis et jucundemini. Tunc rex palam omnibus imperat silentium, vocem erupit, dicens: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Post hæc autem quidquid imperavit ab eo præsul, obtinuit. Alium autem exponam horribilem quod factam est in æthere signum. Tempore^d illo quo Karolus Langobardiam accepit, visum est multis hominibus post solis obitum in cælo, qui [æqui] cum ascensoribus suis inter se invicem decertantes, et erat motus ubique.

CAPUT II.

Prophetia auctoris, quæ Gratosio tribuitur. Gratosi mors et sepulcrum.

^c Igitur charissimi, non sitis segnes, sed state, et audite quid Dominus per me vrit locutus; ut sciatis quæ ventura sunt. Ego propheta non sum; sed ipse Spiritus qui locutus est in prophetis, potest

similiter in nostra se effundere corda. Ipse Spiritus sanctus per Johel clamat: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*; et ad Hieremiam ait: *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Et Jacob patriarcha dicit: *Congregamini, filii Jacob, audite, Israel, Patrem vestrum, unde annunciet vobis quæ ventura sunt.* Et ipse Filius æterni Patris ait: *Ego dabo vobis os et sapientiam.* Quid mirum si ante Incarnationem Spiritus sanctus prophetarum corda replebat, ut prænunciarent ventura, et nunc postquam nostræ socius est carnis effectus, totam verbo suo largitus est gratiæ plenitudinem, dicente evangelista: *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus?* Si ergo idem Spiritus per gentium et infidelium os, sicut per tyrannum crudelem Nabuchodonosor regem, et gentilem poetam Virgilium, et per vatem sibyllam locutus, et futura prædixit; quare ergo modo ipsa divina majestas per Christianum hominem et sanguine redemptum non loquatur? Si enim in fragili sexu, Anna scilicet, et sibylla, ipse habitavit Spiritus; ergo non dubii sitis evangelica verba; dicentia: *Spiritus ubi vult, spirat.* Sed ego vobis dico, fratres mei, commilitones mei, Ravennenses cives, quia veniet tempus in eo, quale nullus ibidem commorantium memorare poterit. Et erit ex suis omnibus minorata donis, et a suis civibus maxime consummabitur; et erunt inter se bella et diversas lites inter se invidentes, maligna cogitantes, ex ore pacifica verba loquentes, gladium in corde habentes. Caput omnium est in obsidione, et conculcabunt eam inimici sui; undique erit in ea vastitas, et insurgent contra hostes suos, et territi vententur [et videntes eos territi reverterentur]. Et adsument spolia vicinarum civitatum, et conculcabunt sanctorum ecclesias, et apostolorum deprædabuntur. Et venient ex occiduis partibus rasi barbas pro defensione ejus, sed ipsi maxime lædent. Eritque in tempore illo maxima fames, perditio multa. Eruntque circa marina litora pestilentie graves, pelagusque tumidas undas fortiter suos vorabit litus, et juvabit mare contra creaturam suam; quos tunc gratanter invenerit in æquora suos projiciet pisces. Omne genus corrumpet semen suum. Etiam ipsum cælum serenitatem obscurabit, et opportunitatis tempore rorem retinebit, et nubes sua temperantia pluviam stringent, sed recollecta radia tenebrosam diem ostendent. Veniet prophetia illa, quæ scripta est: *Occidit illis sol in meridie*; quasi ex sole justitiæ dixisset Christus, qui medio die crucem ascendit.

fusus istas sedes archidiatonus fuit.

^a Not. marg., Fuit circa ann. 810, qui in eodem tempore prophetavit. BACCH.

^c Not. marg., Vaticinat Gratosius archiepiscopus Ravennæ, non auctor istius operis. BACCH.

^b Not. marg., Vere Gratosus, quia gratia Dei per-

Tamen, et spiritaliter, et carnaliter intelligitur. Et luna minuetur lumine, id est doctrina sancta mea Ecclesie per malos et inscios sacerdotes minuetur. Quia veniet tempus nequissimum in hac Ecclesia; antecedent juvenes senes, et doctrinam seniorum, et sanctam derident Ecclesiam. Dicentes se sapientes esse, stulti erunt, et juxta Apostoli verba, *semper discentes, nunquam ad scientiam veritatis perventures*. Hi sunt idiotæ, et maxime pravi, et duri corde, qui talia agunt. Lac ecclesiasticum nullo modo sugere valent. Hi non proprii sunt filii, sed privigni. Ravenna paulatim paulatimque contrarietur. Non inveniuntur in ea viri quatuor unam voluntatem habentes, et tres in una si inventi fuerint domo, invicem se zelantes mordebunt; et erit in hominibus et in creaturis sævum et pessimum vulnus. Et terra non dabit fructum suum, et ipsa mater omnium matertera efficietur. Et desiderabilia deficient poma, et omnia gaudia in rictore vertentur. Et quod nunc est Romanorum imperium desolabitur, et super Augustale solium reges sedebunt. Et erunt Christiani censuales aliis Christianis, et unusquisque misericordiam contra proximum suum non habebit. Hoc erit initium signorum, cum sacerdotes elati et cupiduli esse ceperint, et honorem nullam antecedentibus repræsentabunt. Per malos pontifices Ecclesia Ravennatis dehiscens, pro suo honore thesauros Ecclesie tribuunt, et munera spargunt, et postquam omnia consumpserint ornamenta Ecclesie, prædia tribuunt. Et veniet tempus ut ad ecclesie mensam cum vasculis lignis ministrarent, et interficerent pastores oves suas, non adtondent. Quæ Dei sunt, sed seculum diligent plus. Et venient circa litora maris gentes ignotæ, dum et interficerent Christianos, et prædabantur regiones eorum, et qui residui fuerint, erunt eis tributarii. Et insurgent Christiani contra Christianos, et pessime oppriment eos, et res illorum diripient, et corpora illorum affligent, et pro nimia debilitate blasphemabunt in cælum. Unversus contra se excitatur invicem mundus. Et Agarenorum gens ab oriente insurget, et prædabunt civitates in marinis litoribus sitas, et non erit qui eruat. Nam in cunctis regionibus terræ erunt inopes reges, et diligentes munera, et oppriment populos sibi subiectos, et peribit Romanum Francorum imperium, et sedebunt reges super Augustale solium et minuentur omnia, et præcellent servi dominum suum, et his mugiet terra, et elementa dehiscunt, et confidet unusquisque in gladio suo, et omnia terræ corda fremebunt, et deficient seniores et juvenes exaltabuntur, et non recordabuntur antiqua præcepta, sed unusquisque in sua pravitate ambulabit via, et commovebuntur ex cælo astra, et percussio erit in herbæ, et in pecoribus, et in jumentis, et gemitibus multi nimiam penuriam sustinentes, multorumque deficient corpora propter penuriam famis, et vadent nobiles Romani in aliena terra captivi. Propter omnes divitias depopulabitur a sua Roma, et concremata in incendio erit. Et omnis terra sterilis, et fructus non erit in ea, et quicumque pacem et auctoritatem dilexerit, abominabilis erit. Justitia autem non memorabitur, et erunt perversa judicia, et munera excæcabant oculos eorum, et suffocabant pauperum causas, et super viduas jucundabantur. Et erunt monasteria disrupta, et ecclesie exterminabuntur, et in tantum exagitat diabolus in sanctas ecclesias, quas a fidelibus Christianis demolitur, et erit tenebrosa domus Dei, et ministri antesthura a sancto altario, et non ministrabant, et vexabantur sacrificia multa, quia sacerdotes non honorabantur ab hominibus, sed cum aliquem cepit admonere, deridentur ab eis. Sacrificium autem non Deo placabile erit, si perfecte hujus seculi cupiditas [Forte, a sacerdotibus] non abjiciatur; si autem in ab animo non amoverit, munus immaculatum non erit. Et erit in diebus suprascriptis, nubent veri cum filiabus domini sui, et ignobiles cum nobilibus, et procreabunt filios et filias ex stupro, et erunt nascentibus iudices, et duces, et subvertent terram. Et multi non ferentes opprobrium exhibunt de civitatibus suis, et de locis suis, et commorabuntur in terra aliena, et erunt Ecclesie castra subversa, et sacerdotes dispersi etiam, et sanctimonialia oppressa a singulis hominibus vitæ, et invitæ, alienæque partus suos necantes, ne ventris fructus et testis et proditor fiat. Hæc, fratres, de profundis pauca haurivi, quia a dolore capitis consumo; sed tamen juxta beati Job eloquia, *conceptum sermonem tenere quis possit? State prudentissimi, et dimicite cum periculosissimo hoste, ne caput doleat, ne oculi caligent, ne aures surdescant, ne os taceat, ne lingua silet, ne animus a signo crucis quiescat, ne brachia ardescant, ne cor tumescat, ne fibræ pectoris animo extendantur, ne venter a cibo extendatur, ne genæ rigescant, non incurvata dorsa, non inflexo poplite, nec pigro pede, sed totum stabile sit corpus. Estote, Deo volente, perfecti, sicut hic beatissimus Gratosus fuit omnibus diebus vitæ suæ. Obiit autem die xxiii mensis Februarii, et sepultus est in ecclesia B. Appollenaris sacerdotis et martyris Christi, in civitate Classis. Sedit autem ann. iii mes. [Suppl. x Bacch.], dies xi.*

OBSERVATIONES

AD VITAM GRATIOSI.

Monasterium S. Apollinaris in Veclo. Prodigia hic indicata non spectant ad Gratosi ætatem. Quæ Agnellus Gratosi Vitæ subjicit, perperam Gratosi tribuuntur.

Quæ ad Vitam Reparati episcopi narrantur et monasterio S. Apollinaris, hinc lumen accipiunt, quandoquidem et hic ejusdem loci abbas fuit. Dicitur autem situm non longe ab ecclesia S. Crucis. Si S. Crucis ecclesia ea fuerit quæ a Placidia Augusta erecta et dedicata est, ea ad Fabri mentem est, quæ modo parochialis ad jus nostrorum S. Vitalis Cassensium spectat. De hoc S. Apollinaris monasterio agit idem Faber, testaturque eodem nomine vocatum in bullis Alexandri III et Urbani IV, sicut et ab Agnello in Vita Reparati vocatur, monasterium videlicet S. Apollinaris, quod situm est prope Puste-

rum Opilionis. Nunc ecclesia parochialis S. Apollinaris in Veclo vocatur recentiori denominatione, ut distinguitur a basilica S. Martini in Caelo aureo, postquam hæc Sancti Apollinaris novi vulgo diei cepit. Pusterula itaque Opilionis, seu Ovilionis, ad Ravennæ mœnia regioni urbis nomen dedit, ubi et S. Apollinaris et S. Crocis ecclesia fuerant.

H. Prodigia quæ hic narrantur, et quorum alia dicuntur visa cum Carolus Langobardiam accipit, quasi per paregon dicta sunt, nec ad tempora Gratosi pertinere mihi certum est, sed potius ad præcedentia Leonis. Non est itaque ut hinc quis dubitet de statutis circa pontificum horum chronologiam. Agnellus ipse satis ostendit se alieni temporis res narrare, cum ait « tempore quo Carolus Langobardiam accepit; » tempora enim illa a Gratosi temporibus distinguit.

III. Mirum profecto ex inepta farragine Vitæ Gratosi ab Agnello subijuncta, ansam arripuisse Ravennates Gratosum ipsum inter prophetas numerandi. Porro auctor notarum id his lectori inculcat, et quotquot de Ravennatum rerum historia scripsere, id ipsum scripsere. At quis non videat hæc Agnello tribuenda, qui cum pauca ex pontificia aliquibus gestis suppetebant, ne breviorum Vitam scriberet, similia adijcere consuevit? Gratosium satis descripsit Agnellus ipse, qui tamen nil de ejusdem prophetico spiritu dicit. Vates vocatur « Carolo, ubi interrogat: « Quis est hic sermo, quem vates loquitur? » At vates hic idem est ac præsul, senex, vel quid simile. Certe quæ hic Gratosi Vitæ adijciuntur, sive Agnellum, sive Gratosium auctorem habeant, nil habent quod prophetiæ charismata redolant; imo potius ad schismaticum et seditiosum Agnelli animum referenda, qui, indirecte et quasi aliud agens, Romanæ sedis temporale et ecclesiasticum jus Ravennatibus exitiosum fore (falsus equidem propheta) omnatur

Subsequentis pontificis Vita deest, cujus loco hæc habet codicis descriptor:

Hic et Valerii archiepiscopi historia deberet esse, sed deest; et ista pauca de illo scripta hic, non sunt de dicto Agnello, sed inveni in aliis chronicis, unde hic posui.

DE S. VALERIO XLIV.

Valerius XLIV. Quatuor Kal. Februarii in Classis ecclesia celebratur festum.

Rubeus lib. v, pag. 235, ex varis fere Agnelli locis S. Valerii Vitam hoc modo supplet:

« Valerius nactus Pippinum religioni Christianæ addictissimum, divinum cultum plurimum instauravit, templaque ornavit, ut monumenta testantur in D. Apollinaris Classensis, præsertim ad gradus marmoreos aræ maximæ, et ara D. Eleocadio archiepiscopo ad sinistram, juxta sacram Turrim, dicata, Petro sacerdote rem potissimum jurante. Demoliendas etiam curavit basilicas divorum Georgii, et Eusebii, Arianorum ætate, uti scripsimus, ex ædificatas extra D. Victoris portam. Ex iis autem omnibus eversis templis, egregias ædes, Agnello teste, exstruxit, cognomento Valerianas, ubi archiepiscopus Valerius abacum ex argento, platani specie, multaque alla argentea vasa cum Ravennati ecclesia dono dedisset, moritur, et in Classensi D. Apollinaris æde sepulture traditur Idibus Martij. »

Idem Rubeus, lib. vi, narrat anno 1222, die Marti nona, Simeone archiepiscopo curante, D. Valerii ossa ex æde Classensi, solenni indicta episcoporum Populiensis, Cæsenaensis, et Ficoclenensis supplicatione, Ursianam in ædem translata fuisse. Cultus itaque antiquissimus hujus episcopi ex allatis satis probatur, quamvis injuria temporum ejusdem gestorum memoria exciderit.

VITA MARTINI.

CAPUT PRIMUM.

Martini ætas cum a Leone III est ordinatus. Forma corporis proceræ. Auctori monasterium S. Martiæ ad Blachernas confert. S. Euphemiæ eodem munit. Moritur Pippinus et Carolus, Romani pontificis expensis reparatur S. Apollinaris Classensis basilica. Martinus ab eodem offenso Romam vocatur. Joannes Arelatensis Ravennæ maneribus donatur.

Martinus XLV. Iste longa statura, grande caput, calvumque, omni densitate corpore plenus, de monasterio B. Andreae, quod situm est non longe ab ecclesia Gothorum, archidiaconus hujus sedis fuit, et pene annos LXXX istius adeptus est sedis, consecratus Romæ per manus Leonis III papæ. Qui cum ex Roma reversus fuisset, misit missos suos in Franciam ad Carolum imperatorem, et jucundatus exinde Augustus est. Iste monasterium S. Martiæ, quod vocatur ad Blachernas, ad Andream largivit presbyterum, eratque adhuc puer, et accepit ab eo prædictus pontifex solidos aureos octo pro utilitate suæ ecclesie, et fecit exinde ambulam auream adhibens plus aurum, in similitudinem cocule marinhæ, et est ad utilitatem christi usque in presentem diem. Legitur talis fuit in suo corpore, ut dixi, vastus,

C ut prædictos octo aureos, quos ego et in gemella [gommella] porrexi, in soka conclusis lava; et admirati sunt proceres istius Melisensis [Melisenses, id est, Ravennates] urbis, ubi cum sacerdotibus hæc videntibus. Munit hic antistes ecclesiam B. Euphemiæ, quæ vocatur ad Arletem, quam olim aqua dominabatur. Mortuus est istius temporibus Pippinus Langobardorum rex, et voluit tempore obit Carolus imperator die xxx mensis Januarii, et suscepit imperium Ludovicus filius ejus pro eo. Eo namque tempore Leo Romanæ ecclesie et urbis antistes misit cubicularium suum nomine Chrysaphum, et reliquos cæmentarios, restauravit tecta B. Apollinaris. Omnia ex trabibus et laquearibus abiignis, et omnia illius martyris tegumenta uno cum suo dispendit. Omnes suburbane civitates veniebant, omnia decuria, et subtegulata, et omnia ligna abiigna, et quæ necessaria erant, Ravennenses cives volentes in angaria cum finibus, et ingemas cætera. Cæmentariis que ordinabant trabes super parietes, et perfecta sunt omnia; solaque hypocæstos hic pontifex infringere [Infigere] præcepit. Non post multum tempus iratus Leo papa cum Martino antistite, [contra Martinum antistitem] misit legatum suum in Fran-

ciam ad Ludovicum imperatorem, volens contra A prædictum Martinum agere pontificem. Tunc Ludovicus imperator consensit voluntati ejus, et misit Joannem Arelatensem episcopum, præcipiens illi ut iret cum Martino pontifice Romam, et ageret cum Leone papa. Qui prædictus Joannes Arelatensis sedis antistes veniens Ravennam, et inito cum archiepiscopo consilio, coegit eum, per silejussorem ut jam dictus Ravennensis sedulus Romam iret, et silejusserunt eum viri per solidos aureos duo millia, excepta infirmitate corporis. Post x vero dies de sua egressus sede ibat, ut properaret Romam, et veniens non longe a Ravenna quasi milliarios xv ad Novas, ubi olim fuit civitas nunc dirupta, infra ecclesiam B. Stephani per dies xv ibi commoratus est. Et misit legatum suum Romam, qui diceret quia egressus de civitate venire voluit, et infirmavit. Ille autem equitare non valebat, quia minus erat corpus. Ex parte simulabat infirmitatem. Quo audito Romanus pontifex tristatus est valde, quia eum ad se accersire non potuit, ut valide eum coartaret. Tunc finivit eum, et jussit reverti una cum legato imperatoris ad propriam sedem. Post hæc autem expleta legatione Arelatensis sacerdos ingressus est Ravennam, et suscepit eum Martinus pontifex cum gaudio magno et alacritate multa, et præ dapibus repleti Ravenna sedulus vascula argentea tota expleta mensa [facta] in modum platani, quam ex dimissione Valerii archiepiscopi in suo palatio erat, quam sedis in temporibus fecit, et alapas Evangeliorum aureas parum mechanicis factas operibus.

CAPUT II.

Moritur Leo III, Stephanus succedit, qui Ravennæ missas celebrat, ostendens sandalia Salvatoris. Ludovicus imperator offert ecclesiæ Ravennati mensam argenteam.

Eo tempore defunctus est Leo papa, cujus Stephanus succedit in sede. Et hic prædictus in Franciam papa ad Ludovicum imperatorem quiddam postulavit ab eo, obtinuit: et venit Ravennam, et osculati sunt ambo pontifices Romanus et Ravennianus. Et celebravit Romanus antistes missas in ecclesia Ursiana, et ostendit sandalia [sandalias] Salvatoris, quas omnis populus vidit. Et lætus cum [de] civitate egressus, ad propriam reversus est sedem. Igitur istius Martini temporibus misit Ludovicus imperator ex dimissione sui genitoris Caroli ad Martinum pontificem hujus Ravennatis sedis mensam argenteam unam absque ligno, habentem infra se anaglyphite totam Romam, una cum tetragonis argenteis pedibus, et diversa vascula argentea, seu et cuppam auream unam, quæ cuppa hæc sita in cratere aureo sancto, quo quotidie utimur... *Cætera desunt.*

DESCRIPTOR.

Hic mutum deest de isto Martino. Et post istum sequitur Petronacius archiepiscopus, sed deest, nec in originali reperi. Sed ista pauca de illo Petronacio archiepiscopo secuto hinc, non est de dicto Agnello, sed inveni in aliis chronicis, unde hic vosui.

OBSERVATIONES

AD VITAM MARTINI.

Martini ætas et acta nonnulla. Joannis Arelatensis tempora. Mensa argentea a Carolo Ravennati ecclesie legata. Sandalia Salvatoris.

I. Qui anno 775 Carolo in Italiam venienti anorum fere 44 iter ostendit Martinus in episcopatu Ravennati circa annum 811 Valerio successit, cum esset anorum 80, et uti Ferretus in Manuscriptis, Fabro referente, tradidit, ex ejusdem Valerii designatione. Gratam Carolo imperatori Martini consecrationem scribit Agnellus: ob ea quæ sibi in Italiam venienti præstiterat antistes. id sibi placere ostendisse Carolum, consentaneum est credere. Collatum inde monasterium S. Mariæ ad Blachernas Agnello nostro admodum tunc juveni peripimus, qua de re actum est in Observationibus ad versus operi præmissos. Vastitas corporis præcælis hujus ex eo designatur quod oblatos ducentum solidos aureos in læva conclusit. De S. Euphemie ecclesia, quam antistes hic reparaverit, plura Rubens et Faber, apud ipsos legenda. Illud ex nostro discimus antiquitus aquis circumfusus inædificatam quæ Martini ævo in sicco erat, quod jam tum ex alluvionibus exrescente solo mare distaret. Leone summo pontifice agente, expensasque sufficienter reparatam S. Apollinaris in Classe basilicam, Anastasius etiam tradidit, quod referens noster rem universam barbaro scriptionis genere involvit. Illud satis intelligimus urbes Ravennæ subtilitas operis præstitisse ædi reparandæ, ducendisque abietibus per angariam addictas.

II. Quæ autem de Leone Romano pontifice in Martinum subirato, qui per legatum apud Ludovicum egerit ut is Romam deduceretur multandus, et de cæteris subsecutis ad Martinum et ad Joannem Arelatensem spectantibus, narrantur, ommissa sunt a Rubeo cæterisque Ravennatum rerum scriptoribus. Hæc evenisse circa vitæ Leonis finem, cum in eum atrox Romanorum conspiratio facta est, ex vitæ contextu apparet. Putaverim dimissum ad suam sedem Ravennatem pontificem, cum gliscere cepit in Leonem conjuratio. Causam ob quam Ravennatis archiepiscopus Leonis iram meruerit, ignoramus. Illud hic ad Valerium Martini prædecessorem spectans, nactus est Rubens, constructam mira arte mensam ad similitudinem platani, quæ an Joanni donata sit, vel tantum adhibita, cum antistes ille a Martino convivio exceptus est, vix ex corrupto hocce Agnelli loco est intelligere. Porro Martini ævo et prioribus Ludovici imperantis annis Joannem in Arelatensis Ecclesiæ cathedra sedisse hinc agnoscimus, cum aliunde constet eundem Joannem et Nebridium Narbonensem archiepiscopum, ex imperatoris Caroli, adhuc superstitis, jussu in concilio Arelatensi anni 813 curasse ut Patres qui convenerant rem et disciplinam ecclesiasticam restituerent, ejusdem enim concilii acta adhuc exstant. Joanni Theodulphus successit, in eorum temporum monumentis notissimus.

III. De mensa argentea Ravennati ecclesiæ a Ludovico ex Caroli testamento oblata, plura Eginhardus, et ex eo recentiores. Item iidem plura de Stephani summi pontificis itinere in Gallias. Inde idem pontifex rediens Ravennam venit, et missas in Ursiana basilica celebrans, Salvatoris sandalia populo ostendit. Quid hæc essent, non indicat Agnellus, nec de iis usquam alias meminit in toto opere Anastasius in Nicolao tradit Joannem archiepiscopum Ravennatem, cum ad bonam frugem restitisset, cautiones et scripturas super vivificam crucem Domini nostri Jesu Christi atque sandalia ejus posuisse.

VITÆ PETRONACII

Nonnulla a Descriptore collecta

Petronacius XLVI, qui juravit honorem Carolo imperatori. Hujus tempore Andreas, qui et Agnellus, abba S. Mariæ ad Blachernas et S. Bartholomæi, hunc codicem Pontificalem composuit, ut patet supra in principio hujus libri in versu quod incipit: *In Patris et Nati*. Item et istius tempore repertum est corpus beatissimi Maximiani archiepiscopi Ravennatis, ut hic [habes] supra in capitulo *Maximianus*, et iste Agnellus Andreas Ravennatis Ecclesiæ fuit presbyter cardinalis.

OBSERVATIONES

AD SUPERIORA DE PETRONACIO.

Non potuit is honorem Carolo jurare. Agnellus Petronacio sedente librum ex parte scripsit. Cardinalis presbyteri appellatio in Ravennati Ecclesia Agnello recentior. Paralipomena quædam.

I. Jam supra in Excursu chronologico observatum est non potuisse Petronacium Carolo imperatori fidelitatem, sive honorem jurare, cum pluribus annis post Caroli mortem is sederit. Vel itaque id omnino falsum est, vel pro Carolo Ludovicus scribi debebat. At cætera satis ostendunt descriptorem admodum in historia ineptum, cuique proinde fidere haud tutum. De tempore etiam scripti hujus ab Agnello libri quæ traduntur, ex parte tantum vera sunt, uti observavimus ad versus quos hic citat. Idem

A Agnellum presbyterum cardinalem nuncupat pro sui potius quam Agnelli more, nam Agnelli ætate Ravennæ ita notari solitos presbyteros ejus Ecclesiæ principes, seu in cardine, ut vocabant, positos, ex Agnello ipso minime constat. Ipse se, cum Petronacius Maximiani corpus transferre aggressus est, inter presbyteros decimo loco fuisse ait; se, quoties per occasionem licet, et presbyterum, et abbatem appellat, nunquam vero cardinalem. In Ecclesia itaque Ravennati id Agnello recentius existimo. Rubens contendit a Magno Gregorio in diplomate quod exhibet lib. iv, pag. 189, Mariniano dato, appellationem hujusmodi adhibitam; at præterquam quod nullibi in eo cardinalium Ravennatum mentio expressa habetur, diploma vel spurium, vel certe nil ad Gregorium Magnum, vel ad Marinianum spectans, facile ex plurimis demonstrari posset, inter quæ illud palmare quod a Gregorio confirmantur privilegia Ravennati Ecclesiæ a Langobardorum regibus concessa. Per ea enim tempora Langobardos reges Ravennatibus episcopis privilegia concessisse omni probabilitate caret.

II. Quæ ad Petronacium spectant, descriptori ineptissimo omissa sunt, anno 819 a Paschali summo pontifice confirmata archiepiscopo huic Ecclesiæque Ravennati privilegia, a prædecessoribus concessa, per diploma ex archivo Ursiano Rubeo relatum, lib. v, pag. 236, et quod ex Rubeo exscripsit Ughellus; Eugenio autem ejus nominis secundo sedente, Petronacium primo post Romanum pontificem loco subscripsisse in concilio Romano sexaginta trium episcoporum anni 826.

VITA GEORGII.

CAPUT PRIMUM.

Gregorius IV Georgium consecrat. Gazas ecclesiæ is expilat. Papiæ Lotharii filiam e sacro fonte levat. Prodigia. Ludovici Pii mors. Bella inter ejusdem filios.

Georgius XLVII. Iste juvenis ætate, capillo crispato capitis, grandes oculos. Ab Gregorio IV Romæ [papa Romano] consecratus fuit; sed postquam sacramentum a corpore beati Petri præbuit, egressus Roma, statim contrarius ordinatori suo exstitit. Illic postquam accepit regimen, omnes gazas ecclesiæ confregit, et cryptas disruptit, et thesauros prædecessorum pontificum extraxit, et ut filiam Lotharii de fonte levaret, magnas opes exinde expendit. Eo anno ivit Papiam, et post omnia exenia Augustali tributa, emit ex palatio ejusdem imperatoris vestimenta baptismalia quingentos aureos, ex auro ornata hyssina alba, et suscepit filiam prædicti Augusti, nomine Rotrudam, quam mihi porrexit, et manibus meis vestivi, et calciamenta in pedibus decoravi auro et hyacintho ornata, et postmodum missas ad Augustum celebravit. Pariet Ermengarda Augusta stipata puellis, induta clara veste, aureo circumdata limbo, colligata crines vittis hyacinthinis, gemmis proso... [proso] velata facies, stolata, sarduisque sinaragdus auro....., et ante introitum missarum fatebat se exardescere siti, et bibit occulte plenam phialam vini peregrini, et post hæc cœlestem

PATROL. CVI.

C [cœlesti] participavit mensam [mensæ] infra palatium ejusdem civitatis in monasterio S. Michaelis. Igitur tempore illo die vii mensis Madii dedicatio basilicæ S. Michaelis, hic Ravennæ pluit sanguinem, indictione ii, viii ejusdem mensis in vigilia noctis apparuit in cœlo signum mirabile discurrentium inter se stellas ab oriente in occidentem: et iterum alia ab oriente in occidentem velocissimum cum luna xx. Item die quinta mensis Madii, indict. iii, factus est meridie sol tenebrosus nimis per universum mundum usque ad horam nonam. Et apparuit in cœlo stella ardens tanquam facula superans virtutem solis, et aliqua modica sub ipsius, quasi passus duos, ibant ab oriente in occidentem, et post virtutem radii solis iterum candor earum in ipsis erat stellis. D Mortuusque est Ludovicus imperator, ut aiunt quidam, ipsa die. Et successit Lotharius filius ejus post eum. Et antequam hic moreretur Augustus, divisit imperium suum inter reges filios suos. Lotharius Augustus maxima pars; Pippinus Aquitanicæ regnum; Ludovicus Bajoariæ. Hi Ermengardæ filii. Ad Carolum vero plus fertilem et opimam largivit partem, et Giselam filiam suam tradidit marito Curado nomine. Piissimus homo. Hunc et hanc Judith Augusta parturit. Mortuo autem Ludovico semper bellum inter germanos fuit, eratque pax, sed instabilis.

CAPUT II.

Georgius obtinet se cum legatis a pontifice pro pace in Gallias mitti. Pompei et prodigalitas qua perrexit. Prælium Fontanis. Capitulum Georgius, et probris afficitur. Pro eo Caroli uxor intercedit. Revertens in sacerdotes suos crudelis. Moritur.

His itaque gestis sensit Georgius archiepiscopus quod legati sedis apostolicæ Franciam ire deberent, ad impetrandam inter fratres pacem; misit missos suos ad Lotharium Augustum, ut peteret ad Gregorium papam quatenus ipse cum legatis Romanis Franciam pergeret. Factumque est ita; et ivit cum maledictione apostolica. Et putans se ipse Georgius vicem apostolicam tenere, ivit cum equis ccc, qui diversa portabant onera, et sumpsit secum aurum multum et argentum, depopulata gaza ecclesiæ, et coronas aureas, quas beatus Petrus antistes fecit, et calices, et patenas aureas, et diversa vascula argentea et aurea, et gemmas de cruce, et coronis, quas demolivit, secum detulit, ut ad omnes larga manu largiretur. Cogitansque quod per eam posset subvertere imperatoris corda ut exiret de sub potestate Romani pontificis, et privilegia quæ Maurus et cæteri pontifices Ravenniani meruerunt a sacris principibus omnia deportabat. Et pervenit cum legatis Romanis usque ad imperatorem, et invenerunt eum in campo prælii in loco qui dicitur Fontaneam [Fontaneum], contra Carolum dimicantem. Tantaque plenitudo exercitus Lotharii erat, ut aiunt, ut nulla quadripedia aut minuta volatilia evadere vel transvolare potuissent. Igitur inito certamine die sabbato post externo die S. Joannis Baptistæ diversa inter se miscebant lucida tela. Sonant arma, humeris ventilantur splendida scuta, tremebant milites animo, et terga dabant, pavida corda, et gemitus immensos, cadebant corpora ferro. Lotharius armatus sese medius mersit in hostes, videns victos suos fugientes passim undique, nec erat quies. Secantur gladiis membra. In medio inimicorum, ut dixi, arma deventus, non ejus latere, qui possent auxilium erant præbere [lateri erat, qui posset auxilium præbere], sed solus acer multa demolivit cadavera. Hasta bella solus vicit, sed sui [omnes] terga dederunt. Crinito sedens sonipede pictas ornatus phalcras, rostro, cælcæ equum percutit, inimicos morsibus vastans. Qualis in hoste solus decem sicut ille fuissent, imperium divisum non esset, nec tantos in sedilia reges. Interea versa est victoria in manus Caroli. Adjuyabat eum Ludovicus frater suus Bajoariorum rex. Sed postquam venit Pippinus filius Pippini Lotharii nepos rex Aquitaniz, confortatus exercitus Lotharii, iterum commissum est prælium [bellum], et aliquanti ex parte Caroli ceciderunt, quia erant vagi per loca; qui colligentes se inito certamine, ex parte Lotharii et Pippini ceciderunt amplius quam xl milia hominum. Captus est ibi Georgius archiepiscopus, deposueruntque eum de equo invito, et abstrulerunt pluviale quod erat cooperitus, et compellebant eum ire hostes sui ante equum suum, quasi alium

A ex pecudibus; et cum non valeat gressu pedum incedere, percutiebant eum lancea, hasta. Tunc unus ex illis posuit eum per subsannationem in jumentum dorso disruptum, sine stramento, aures et cauda abscissa, valdeque deformis, et ibat mœrens. Iterumque alius venit, deposuit eum exinde, et sedere fecit illum super alium jumentum strata vita; fascones, et sitacium [sitarcium] ad sellam ligatum, et perduxerunt eum ad Carolum regem, et jussit eum excubias detinere per tres dies. Sacerdotes vero ejus omnes dispersi sunt, et opes ecclesiæ distractæ sunt per manus prædantium. Legati vero Romani episcopi, qui fuerunt tres, fuga arrepta, iverunt in civitatem Antissiodorum.] Tunc Carolus, misericordia motus, jussit ut ubi inventi fuerint sacerdotes Ecclesiæ Ravennensis vel clerici, illasi [et] incolumes, honorificeque ante eum allati fuissent. Judith vero Caroli mater dedit eisdem sacerdotibus tribilium [tribilion] argenteum modicum unum, asserens se non plus habere, dicens: Tollite hunc feculum, refocillate penuriam vestram. Carolus vero et Ludovicus germani ex uno patre nati, audientes de malignitate Georgii, eo quod sævus et pessimus esset, voluerunt eum in irrevocabile exsilium mittere; sed diu, quamvis malus fuisset, pro eo sui sacerdotes deprecantes cum vidit Augusta Caroli mater ad misericordiam adcomodans nimium, cito postulavit filium, et privignum suum, ut ad suam Georgium remitterent sedem. Tunc jussit eum Carolus ante se venire, prostratus humo ejus pedibus se advolvens. Stans autem rex indutus juvenilibus armis, indutus purpurea, succinctusque aurea fibula, veste; ex sinistro latere obriziaca pendentia bulla connexa smaragdus, et hyacinthinis fulgens gemmis, clypeo tectus humero, lorica indutus, hastam tenens manibus, et juncta lancea ferro; stans acer in armis, cristatum [cristatus] in agmine caput, emissam palam omnibus erumpens de pectore vocem: Oh tu pastor, si juste [in te] istud permanet nomen, cur reliquisti Ecclesiam tibi commissam, et plebem tuam [quam] affixisti, non recuperasti? Si pro longinquo itinere, ut videres prælium, venisti, quid [tibi] necesse fuit tuam depopulare Ecclesiam, et quod a Christianis principibus vel imperatoribus illatum fuit, et a tuis prædecessoribus acquisitum, una omisisti hora? Etiam si centum vivas annos, non recuperabis. Tunc Georgius vates gemens, audiens imperium tale, devexit [deflexit] transversa lumina in terram, et statim obmutuit amens, et stabat apriorius præ confusione, nec valebat respondere purpurato regi, submissoque in terra vultu, aiebat cum largissimis fletibus: Nos pacem postulare venimus, non contra vos arma parare. Ad hæc superjussit Carolus dicens: Ut video inreverens et infirmus es. Dic modo fronte duelli; nonne externa cum esset die, in tua dicebas tentoria, quia cum vicisset fuerit Carolus et innodatus loris brachia, post extillas palmas, ego cum clericabo, et ad meam deportabo parrochiam? Quare propria dicta negabis? Ecce

duo mala, una Inexpedibilia, quia dixisti, altera A propter metus hominis inhonoras Deum, et provocas Deum viventem in caelo, qui te ex nostris liberavit manibus. Cum venerit, secundum tua propria reddet tibi. Ecce, sicut mea præcepit genitrix, solvam. Revertere ad propriam sedem. Tunc jussu regum allatæ sunt sanctorum reliquiæ, et sanctum lignum crucis Domini, sanctaque Evangelia, et ejectis omnibus foris, introducti sunt postea viri non multo maturi corpore, et præbuit sacramentum Georgius Ravennæ sedis episcopus juxta quod sibi fuerat imperatum, et statim dimisit eum. Et ubicunque de rebus Ecclesiæ apud eum inventæ sunt, statim reddere jussit. Evangelia vero habentia alapas aureas unus ex clericis in superiori sinu habens, dolorem simulans, pronus super eum recubans per quinque dies noctesque, hæc liberavit. Privilegia antiqua, cum quibus se fidebat ex potestate Romani papæ subtrahere, in loto projecta sunt, et ab hastis lancea [lancæ] comminuta. Corona vero aurea de ecclesia beatorum martyrum Joannis et Pauli ibidem capta fuit habens pretiosissimas gemmas, similiter et canistrum aurum, et calices gemmis infixis, et multæ species ibi sublatae sunt. Sacerdotes vero et alii populares, qui non sunt inventi in manu Caroli, nimia ab hostibus afflictione, omnia perdiderunt; tantum in linea veste dimissi sunt, et qui antea ascensores erant [equorum], postea pedestres effecti sunt, et veluti peregrini, omnes eleemosynas petebant per vias. Hora vero eadem cum sero incepisset, suis promittens fortiter coram inopibus C sacerdotibus in conspectu divino omnia emendare, et rescipiscere a malis, quæ antea perpetravit. Et cum aliquantos solidos ab his qui fuga lapsi sunt, inventi fuissent, et se cibo potuque refocillasset, reversus a mala conscientia, postquam Jovis montem obtectum nube istis partibus calcatas vias remeantes mentitus est omnia quæ dixit, et non recordatus jusjurandum quod Domino pollicitus est. Sacerdotes vero adnihilati, et fame confecti dixerunt ei: Mutua nobis aliquantam pecuniam, unde vivamus. Ibisus Ravennam, duplum exige. Qui noluit adquiescere petitioni eorum, sed amplius in crudelitate sua permansit. Istiusque temporibus [die Dominico] crepavit panis in furno cujusdam judicis, et inventi sunt omnes panes lutum, et omnes oblatas nigras sicut fuliginem. Similiter in furno ipsius episcopi. Multique proceres mutuaverunt ad vicinos panes, et facta est lamentatio in civitate ista. Sed hæc, fratres, quid aliud in hoc ostenditur, nisi tenebrosa sacerdotis opera, ut manifestaretur qualis ille fuisset, et quale sacrificium offerre deberet? Adprobant [adprobat] hoc, quamvis de sua malitia oves suæ dicere contra pastorem suum non ausissent, oblationes, quas discerpere segnius solebat, ipsæ contra eum clamabant et a se suum repellebant sacrificatorem. Miranda talia sunt signa et lacrymanda, fratres mei, quando creatura in variam per nostra facinora mutatur figuram. Cum enim non convertimur ut emen-

demus, nec sanctam adquiescimus nobis protestantem Scripturam, neque evangelico præcepto, per creaturam nobis cominatur, ut rescipiscere debeamus. Interea infirmavit pessima infirmitate, et dicunt quidam quod male tradidisset animam suam, quod nobis [nihil] necesse dicere non est; quia melius est maligni facta præterire, quam laus justi tacere. Mortuus est die xx mensis Januarii, et nunc est sepultus, sicut mos est, a suis sacerdotibus, sed cum deducebatur.....

Explicit Pontificalis Ecclesiæ Ravennatis, edito ab Andrea dicto Agnello abbas Ecclesiæ S. Mariæ ad Blachernas, continens Vitam, et fines istis sanctissimis oraculis. Amen.

OBSERVATIONES.

AD VITAM GEORGII.

Rubeo multa de Georgio dicta haud vera. Lotharii filia Rotrudis, non Geltrudi vocata. Irmingardis ejus mater. Prodigia ad chronologiam pensata. Illud de pane et oblatis, quid singulare probet.

I. Plura falsa veris miscet Rubeus in hujus pontificis Vita, quæ Faber exscripsit. Missum a Gregorio IV Gallias legatum in Gallias pro pace inter Ludovici filios procuranda scribit Rubeus; Agnellus permissum potius ire cum legatis ab invito pontifice, quod ille apud Lotharium agens eam sibi provinciam procurasset. Is Rubeo scribitur a prælio ad Fontanas fuga elapsus, inde saniori consilio pacem felici exitu procurasse, et cum Ludovico Lotharii filio in Italiam veniens in suam sedem, Ravennatibus licet repugnantibus, restitutus: Agnellus, qui quod viderat memoriæ mandavit, Georgium tradit probris affectum, et, intercedente Juditha Caroli regis matre, permissum ad sua redire. Agnello hic potius quam Rubeo credendum. De anno autem quo memorabile Fontanicum bellum evenit, nullum dubium esse potest, et anno 841 assignatur bene, quamvis Eginhardus anno 842 illud tradat; at dies sabbati immediate festum sancti Joannis Baptistæ subsecuta priori anno convenit 841, quo currente cyclo solis x, littera Dominicalis fuit B. Imminente prælio scribunt Lotharius moras necentem, iniectis pacis tractatibus, expectasse Pippini nepotis copias, quæ cum venissent pugnam cum fratribus commeruisse. Agnellus vero tradit prælium ante Pippini adventum confertum, et cum male Lothario res cessisset, denuo veniente Pippino renovatum. Hic etiam ex Lotharii et Pippini militibus narrat plusquam quadraginta hominum millia occubuisse. Cæteri computata utriusque exercitus clade, centum hominum millia cecidisse aiunt.

II. Rubeus Lotharii Italiæ tum regis filiam, quam Papiæ Georgius ex sacro baptisate suscepit, Geltrudem vocat; noster, Rotrudem Irmingardæ filiam. Irmingardem Lotharius a patre uxorem acceperat Hugonis comitis filiam anno 821, uti Eginhardus alique tradunt, ex qua Lotharius non modo Rotrudem, sed filios Lotharium, Ludovicum et Carolum suscepit. Rotrudem post annum 830 baptizatam, ex ratione temporum quibus Georgius sedere cepit, in proclivi est conjicere. Irmingardis Rotrudis mater obiit anno 850, ex Chronographo Saxone, a doctissimo Leibnitio edito. Quod ad solis eclipsim pertinet, quam noster factam ait die quinta Maii, ind. iii, Eginhardo idem traditur, ubi id evenisse dicitur tertia die Litaniarum majorum. Tertia hujusmodi dies in quintam Maii incidit anno 840, cyclo solis ix, littera Dominicali D, C, cyclo autem lunæ V, et Pascha celebratum est die 28 Martii. Eginhardus tamen male hæc ad annum 841 refert. Cætera prodigia a pluribus eorum temporum scriptoribus com-

memorantur. Illud peculiare pluisse sanguinem Ravennæ indiet. n., anno videlicet 839, circa quem videtur collocari baptisma Botrudæ.

III. Aliud ingens et Ravennæ visum prodigium narrat noster, quod sane observari meretur; Panes videlicet in furnis in lutum versos, et *Oblatas* fuliginè tinctas, et id præcipue in furnis episcopi accidisse. Oblatarum nomine nullus inficiabitur ab Agnello intelligi hostias, quas vocamus, pro missæ sacrificio paratas; easdem enim oblationum nomine vocat, easque quas *discerpere*, id est in sacra liturgia frangere sibi et populo pontifex debebat, « contra pontificem » ipsum « clamasse, et a se suum repulisse sacrificatorem ». In furno itaque Ravennæ coquebantur oblate. Duo hinc evinci posse crediderim. Primum oblatas pro sacrificio missæ diversæ formæ fuisse et differentis artificii a communi pane; Agnellus enim inter utrumque distinguit. Secundo

A oblatas easdem, licet ex azymis confectas, ad placentarum modum crassiores exstitisse nostris azymis, quæ ferrea forma non furno coquantur. Ad hanc rem spectant quæ habet Hincmarus Rhemensis in Capitulis ad presbyteros suæ Diocesis, anno 852 datis, ubi art. 7 statuit, « ut de oblatas quæ offeruntur a populo et consecrationi supersunt, vel de panibus quos deferunt fideles ad ecclesiam, vel certe de suis, presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido et convenienti, ut post missarum solemnias, qui communicare non fuerint parati, eologias omni die Dominico et in diebus festis exiæ accipiant. » Sic et quod legitur in Ritu monasterii Athanacensis, relato a Martene nostro in Tract. de Antiq. Eccl. Discip., etc., « finita videlicet missa in cœna Domini dandi pauperibus hostias non consecratas, sed benedictas in loco panis benedicti. » hæc in præsentem re doctiores perpendant.

APPENDIX

AD

AGNELLI PONTIFICALE.

LECTORI MONITUM.

In eodem Estensis bibliothecæ Codice, ex quo Agnelli librum Pontificalem descripsi, legebatur adita infrascripta brevis omnium Ravennatum episcoporum series per anonymum usque ad Opizonem Sanvitalium deducta, et inde copiosius a Paulo Scordilla Ravennatis Ecclesiæ præposito usque ad sua tempora continuata. Eam Agnello adijcere visum est, licet ex parte admodum jejuna, quod et illa scriptoribus Ravennatibus usui fuerit, Pauli autem continuatio plura non contemnenda contineat. Suis præterea locis nonnulla ex manuscriptis interijcere visum est, quæ plenior rerum et episcoporum Ravennatum historia læmen afferent. Eorum itaque omnium tenor est, qui sequitur.

INCIPIT CHRONICA.

Reverendi Patres, et præsules archiepiscopi Ecclesiæ Ravennatis [seriatim] sub compendio missi. Usque ad 1286 fuit opus unius, et usque in præsentem diem opera alius.

INCIPIT FELICITER.

Isti sunt reverendi Patres domini archipræsules Ravennates qui fuerunt a tempore apostolorum B Petri principis et Apollinaris ejus discipuli, qui fuit primus hujus sedis archiepiscopus, usque in præsentem diem, quo præest venerabilis Pater dominus Opizo de sancto Vitali de Parma, Dei et apostolica gratia sanctæ prædictæ sedis archiepiscopus, quo tempore currebant anni Domini quinquagesimus primus, nunc autem 1286, indictione nona, inter quos prædictos XII hujus Ecclesiæ præfuerunt instar XII apostolorum per varia tempora, non humana electi industria, sed potius superna adsciti clementia, super quorum capita cœlitus emissa requievit columba.

DE SANCTO APOLLINARI,

Archiepiscopo primo.

Apollinaris primus patria [natione] Antiochenus Græcis et Latinis litteris eruditus, apostoli Petri et

B ipsius Domini discipulus. Ab [Atque ab] ipso pontifex ordinatus, et Spiritum sanctum recipiens, osculo ab eo recepto missus est Ravennam, et ab urbe Roma quasi terdenis milliariis communiter cum eo ipso venit, ibique prædictus sanctam Ecclesiam Ravennæ, et ipsam urbem martyrio dedicavit. Vixit autem in pontificale solio annos XXVIII, mens. I, dies IV.

DE SANCTO ADERITO,

Archiepiscopo II.

Aderitus secundus, vir sanctus et timoratus a beatissimo Apollinare est presbyter ordinatus, et electione Columbæ in archiepiscopum consecratus. Defunctus autem et sepultus est in civitate Classis v Kal. Octobris.

DE SANCTO ELEUCADIO,

Archiepiscopo III.

Eleucadius tertius a beatissimo Apollinare diaconus consecratus, et ipse tanquam philosophus Græcis et Latinis litteris eruditus, multa volumina estruit. Defunctus et sepultus XVI Kal. Martii extra muros Classis, cujus doctrina floret officio sancta Ravennensis mater Ecclesia. Corpus istius hodie requiescit in civitate Papiensi.

DE SANCTO MARTIANO,

Archiepiscopo IV.

Martianus quartus a beatissimo Apollinare diaconus ordinatus, et simul cum prædicto [sancto] Eleucadio sepultus in prædicti beati Eleucadii ecclesia.

DE SANCTO CALOCERO,

Archiepiscopo V.

Calocerus V. Per eum Dominus magna mirabilia fecit, ejusque prædicatio utilis et magna fuit. Defunctus est et sepultus in basilica B. Probi confessoris, III Idus Februarii.

DE SANCTO PROCULO,

Archiepiscopo VI.

Proculus VI, qui suæ prædicationis dulcedine velut mellis esum populis tribuebat. Mortuus est autem et sepultus in basilica B. Probi, vel dicti Eleucadii, B prima die Decembris.

DE SANCTO PROBO,

Archiepiscopo VII.

Probus VII, a quo quicumque languidus ad eum venire potuisset, suis orationibus sanus revertebatur. Sepultus in ecclesia per eum condita infra civitatem Classensem, III Idus Novembris.

DE SANCTO DATHO,

Archiepiscopo VIII.

Dathus VIII, præcipuus animarum adquisitor, mortuus autem et sepultus, ut dicunt quidam, in ecclesia B. Probi.

DE SANCTO LIBERIO,

Archiepiscopo IX.

Liberius IX, charitate plenus, fons irriguus, omnisque philosophiæ tenuit principatum, sepultus, ut quidam dicunt, cum prædecessore suo.

DE SANCTO AGAPITO,

Archiepiscopo X.

Agapitus X, manuscula præbens pauperibus, divino superveniente mandato, sancta anima a carne soluta est, sepultus cum superius nominatis.

DE SANCTO MARCELLINO,

Archiepiscopo XI.

Marcellinus XI, justus et timoratus, cujus tanta corporis ordinamenta flagrarunt, ut pretiosissimæ myrrhæ incensum sepelientium nares sentirent. Sepultus est in basilica sancti Probi.

DE SANCTO SEVERO,

Archiepiscopo XII.

Severus XII, vir miræ simplicitatis. Defunctus est sub die Kal. Februarii, et sepultus est in ecclesia quæ sita est in civitate dudum Classis, non longe a regione quæ dicitur Salutaris. Omnes prædicti supra per Spiritum sanctum electi fuerunt mirabiliter.

A dreæ illius urbis sanetimonialibus. Folium in autographo deerat, facile tamen historica omnia eruuntur ex allegoricis et moralibus quæ vitæ auctor pro sæculi genio adjecit.

INCIPIT

VITA SANCTI SEVERI

ARCHIEPISCOPI RAVENNÆ.

Quotiescumque virorum gesta fortium, eorumque laudabiles provectus in ecclesiis recitantur, qui desiderio cœlestium flagrantes præmiorum infirmioribus proximis planiorem viam fidei reliquerunt, ob id procul dubio actitari creditur, quatenus ille divini amoris ardor, qui quotidie abundante iniquitate etiam in sanctis viris flatu quodam sinistro agente torpescere solet, iterum quasi gravissimo hausto flamine reaccendatur. Unde Ecclesia in Canticis : Surge, inquit, Aquilo, et veni, Auster. Hinc est quod nos pene idiotæ atque inertes pretiosissimi lili Christi beati Severi archipræsulis vitam, ordinationem, nec non et obitum sacratissimum qualicumque stylo palificare gestientes, simpliciter ea quæ de tanto viro ad nostræ parvitatæ notitiam pervolare potuerunt auribus fidelium intimare proposuimus, plus prospicientes illorum ædificationi et saluti, quam curiosorum pompaticæ urbanitati. Qui enim juxta Salomonem sophisticæ loquitur, Deo per omnia odibilis invenitur, quia et semetipsum jactantiæ spiculo interimit, et insuper auditorum infirmitati minime consulit. Sed quia rei gestæ fidei anchoram annectere opus est more historiographi solito, tria in fronte narrationis instrumenti gratia ponimus, quibus ad contexendum propositum opus congruenter utendum est, id est personam, patriam, ac conditionem. Nam, ut de persona ejus paucis vera perstringamus, non sine divino quodam auspicio Severus est a parentibus vocitatus. Non enim si propensius inspicere etymologiam nitimur, severitatem, vel sævitiam sonat, sed potius paternam gravitatem, de qua Psalmista : In populo, inquit, gravi laudabo te. Nec immerito, quia futurus profecto erat et vitiorum extirpator austerrimus et virtutum corrasor avidissimus. Patria vero ejus satis omnibus in promptu habetur, quia civis Ravennas extitit, et sicut de Be papa Gregorio dictum est, Unde genus duxit, summum conscendit honorem. Cujus autem conditionis fuerit, sanctissimæ ejus Vitæ summa comprobatur, quia vere Christianus erat, et columbinam vitam in simplicitate cordis agebat. Pauperem quidem vitam, cum Tobia gessit, quia divinam præsentiam timuit, et circumspectionem Omnipotentis semper cogitavit, quia omnia bona possedit, quia charitatem, quæ Deus est, omnimode habuit. Quantum enim ad sæculi luxuriam pertinet, pauperem vitam duxit, quia, ut veracissimè fertur relatoribus, viri dum conjuge, quæ sibi jam dudum castissimo copulabat matrimonio, non nisi lanificio opere sumptus quotidianos carpebat, hanc ut pote religiosus et orthodoxus Catholicus de labore manuum cum Apostolo vivebat, nullique hominum

AD SEQUEM
SANCTI SEVERI VITAM
MONITIUNCULA
Vitam adicere hic operæ pretium visum est, a nonacho circa B. Petri Damiani ætatem conscriptam, ex hæctionario antiquo Ravennati: Commodatum hoc habui opera illustrissimi ac reverendissimi domini Cavalli Ravennatis Ecclesiæ archidiaconi, ab S. An-

vim vel fraudem inferebat, neque enim surda aure præterit Psalmistam intonantem: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.* In hoc loco, si quis superciliosus, eruginata mente et insulsa objectione beato viro detrahat, quod uxorus ad archisterium Ravennæ accesserit, audiat Apostolum pro illo respondentem quia *omnia munda mundis.* Sicut enim ciborum edulio non polluitur homo, nisi insidiatrix concupiscentia præcedat, sic quippe legali conjugio non inquinatur Christianus, qui se nullatenus vel virginitatis, vel continentiae voto alligavit, nisi illum prius corrumpat obscœni amoris fermento ipsa deceptrix libido. Cæterum si quis voto constringitur, reddere cogitur, quia scriptum est: *Vovete et reddite.* Sed quia tantisper pro assertionem veritatis quasi per excessum diximus, ad cœpta redeamus. Igitur postquam præminentissimus athleta veritatis Apollenaris, sicuti ante sæcula divina prædestinavit Providentia, ab apostolorum principe ordinatus est pontifex ad prædicandum ubique verbum Domini, et claves regni cœlorum idoneus et per omnia probatissimus vicarius accepit, mox nobilissimam Italiæ civitatem, et multarum metropolim urbium, ac si secundam Romam, sibi in apostolatam ascivit; nam sic quidem urbem meritis præcipuis ejusdem sui triumphatoris adeo clemens et pius rex præ cæteris decorando insignivit, ut postquam ille miles felix laureatus corona martyrum intravit in gaudium Domini sui, instar duodeni apostolorum apicis, duodecim illi successores per varia annorum curricula suppleret, non humana electos industria, sed potius divina accitis, clementia, et super quorum capita cœlius emissa requievit columba. Ætate quippe beati jam dicti semperque dicendi Severi, contigit Ravennatam Ecclesiam proprio pastore viduari. Cumque multi episcoporum convenirent, finitimi videlicet, atque remotiores, quatenus tantæ civitati pontificem more solito ordinarent, finitioque oramine, omnes in commune lætabile opperirentur spectaculum, aliquem scilicet per columbam cœlitus assignari, idem vir Dei B. Severus forte operi suo domi instans, ut erat simplex et columbæ amicus, his verbis suam affatur conjugem. Vadam, si placet ocus, et video visionem mirabilem, quomodo divinitus e cœlo columba veniat, et super caput electi consedeat. Ad quem illa: Sede, inquit, hic, et labora, noli otio vacare, quia non expedit nobis, sive enim pergas, sive in loco subsistas, te pontificem populus non ordinabit. Ad hæc ille: Sine me, inquit, et vadam; et illa: Vade, si placet, quia quacunque hora intraveris, episcopus ordinaberis; talia uxore ironica sermone prosequente, illico surrexit, ecclesiam concitus adijt, ubi erat populus cum sacerdotibus congregatus, et ob vestimentorum vililitatem, quia squalido amictus erat indumento, occultabat se post januas templi; et expleta oratione confestim descendit de cœlo columba nive candidior, et sedit super caput beati Severi latitare cupientis. Ille autem dum a se columbam repelleret, et illa hac illac

A volitaret, iterum iterumque revisit dilectum sibi caput ejusdem beati viri, ac si Spiritus sanctus specie tenus, quod in re erat, proderet, dicens: *Super quem requiescam, nisi super humilem, et quietum, et timentem verba mea?* Et iterum: *Ego diligentes me diligo* Unde et hoc venerabile proverbium jamdudum vulgatum est per universi orbis circulum: *Beata, inquit, civitas illa, ubi in electione pontificis Spiritus sanctus descendit in columbæ similitudinem, et ordinatur ille, super cujus caput requiescit.* Sapefactus super hoc omnis potentatus et clerus, et omnis qui huic divino spectaculo intererat, omnium bonorum ac dignitatum largitori Deo gratias egerunt. Tali namque modo ordinatus est beatus Severus Ravennatis Ecclesiæ episcopus, unctusque est oleo exultationis, et unguento sacri chrismatis juxta morem pontificis. Tunc adimpletum est in illo quod Dominus dixit in Evangelio: *Apud homines hoc impossibile est, apud Dominum autem omnia possible sunt;* et juxta Pauli vocem: *Infirmi mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Ecce est quod Petrus apostolus: *Quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Dominum, et operatur justitiam, acceptus est illi.* Sed oh mutatio temporis, et oh nefas negotiationis! Redemptor itaque noster, ut ostenderet fidelibus suis quam sit damnabile officium negociationis, ingressus in templum omnes vendentes et ementes in illo vehemens ejecit, et facto de resticulis flagello, eos potentissime qui columbas vendebant de templo eliminavit. Antiquus autem humani generis inimicus, qui jam juxta apostolum in membris suis mysterium operatur iniquitatis, qui que sedet cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem, iterum cum felle amaritudinis per Simonem suum venalem facit columbam, nec desinit per suos trapezitas emulare nummos iniquitatis, quo eos valeat profundius mergere in puteum perditionis. Ecce nemo jam nunc usquam episcopus eligitur, quia nec Ecclesiis permittitur, sed quod horribilius est omnibus monstris, et deterrima adulterii species, quæ primum locum obtinet. In pejus adhuc vivente aliquis civitatis episcopo, ab aliquo indocto et depravato honor ejus concupiscitur, petitur, promittitur, sacramento spes solidatur, pecunia impudenter datur, ut postmodum deterius vendatur, quod tam nefario ausu comparatur. Sed quia se hujus rei ratio consequenter per columbam ingressit ecclesiasticæ vigoris gratia, venditores ejus male meritos ut cupimus persequamur. Vides ne ut Simoni primo hæresiarchæ, cujus inter ipsa lactantis Ecclesiæ conabula apostolico mucrone triste caput amputatum est, ac deinde tot justitiæ faventibus Patribus apud ecclesiastica concilia perpetuo anathemate sepultum, alia rursus, quasi hydræ capita succrescant? Inde necesse est ut nostri nunc temporis episcopi apud omnipotentem Dominum, aut rari adsint, aut nulli. Hinc enim et propheta dicit: *Principes extiterunt, et non per me; ipsi regnaverunt, et non cognovi.* Quid ad hæc mussitant novelli et indocti quidam

quidem quomodo sciunt, sed minime sapiunt? Monachi, inquit, non habent licentiam prædicandi, tametsi sint auctoritate divina plenissimi, sed non est mirum, quia caro nescit spiritum. Veritas quippe amara est, et qui illam docere nituntur, amaritudine replentur. Ecce B. Severus propemodum idiota, et absque literis Spiritu veritatis affectus, efficitur doctor uberrimus, et monachus, qui ab incunabilis divinis literis studuit, tacere habet. Paulus apostolus hoc specialiter privilegii nactus est, ut quia ad pedes Gamaliel sacras literas didicit, Vas electionis et appellari et esse promeruit; unde et Doctor totius orbis specialis dicitur.....

Hic folium integrum deest.

suum, quem longe ante per revelationem Spiritus sancti præcivit, saluberrima sacramentorum perceptione muniret, convocato ad se totius urbis clero, nec non utriusque sexus populo juxta morem ecclesiasticum de integritate catholice fidei, deque unanimitate atque fraterna caritate obtinenda, prolixius secundum sibi datam sapientiam sermonem protulit. Quo finito firmata pace atque benedictione, stola ut erat pontificali trabeatus, populique frequentia hinc inde vallatus, proprium sibi jussit aperiri sepulcrum, quod videlicet vivus ingressus inter conjugem et filiam mira auctoritate se medium collocans, voce sonora, vultuque vigorabili valde, ultimum dormiturus in Domino se dedit, suaviterque se obcludi marmore jussit. Ibi quippe aliquandiu orans, pretiosam Deo animam atque in Ecclesie nido perfectam lætus reddidit, sicque sarcina carnis exutus, cœlestis regni Capitolium est inceptus. Tali namque modo in pace Ecclesie defunctus est plenus dierum sub die Kalendarum Februariarum. Ex eo tempore usque in præsentiarum pius ac misericors Christus Redemptor noster ad ostendenda confessoris sui singularia merita, apud tumulum ejus innumera atque humanum modum excedentia operatur miracula, ubi nunc habetur in ejus honorem basilica, marmoreo tabulatu decenter ornata in civitate quæ dudum vocabatur Classis, haud longe a regione, quæ dicitur Salutaris, usque in præsens. De innumeris autem beneficiorum signis quæ Deus omnipotens per dilectum suum beatum Severum erga infirmos popalare dignatus est, unum, quod nostris solibus emicuit, fideli cautione depromimus, quatenus per hoc cætera commendentur, quæ nostræ pusillitati ignota habentur. Mulier quædam Ravennas, cujus nos vocabulum fugit, parvulum habens filium quotidiano febrium typo plus æquo laborantem, quem decrevit ob nimietatem continui doloris, citius recuperandæ salutis gratia Deo offerendum apud sepulcrum beati Severi archiepiscopi et confessoris. Quo dum amicorum adminiculo comitata pervenisset cum filio, prostraverat se suppliciter Deo, sanctoque suo Severo, attentius pro salute parvuli orantes. Cumquæ spe bona incitati pernoctare in ecclesia deliberarent, partim prolixitate noctis, partim constanti orationis, omnes lassitudine victi obdormierunt. Intempesta au-

tem noctis hora, cunctis inerti somno depressis, solus ille puer infirmus in stuporem versus vocem flebilem emisit, et cunctos excitavit. Qui circumspicientes, viderunt lampades, quæ antea extinctæ erant, congruo fulgoris lumine resplendere. Et cum cognovissent miraculum cœlitus emissi luminis, consternati mente, dederunt gloriam Deo et sancto Severo. Puer autem, cum in medio deductus fuisset, cœpit mater ejus interrogare eum, dicens, Quid tibi contigit, fili? At ille coram omnibus dixit: Vidi ex hoc sepulcro egredientem quendam gerontam apostolici habitu, niveo capillo decoratum, angelicam habentem vultum, qui tetigit me, et expavi. Infirmitas vero illa confestim recessit a puero, et ammodo febrium torris extinctus est in eo. Sed quorsum isthæc? Quia dubitari nequit quia omnia quæ ab omnipotenti Deo petere voluerit, dubio præcui absque mora consequitur. Hæc interim de tanto Ecclesie præsule dicta sufficiant cujus..... historix, ut eruditus, nullus sufficit stylus, etiamsi accedat Tullianus. Ecce, uti promisimus, novorum verborum phœnax evitavimus, quamquam et alia quatenus suppeterent, si non magis intendere placuisset benevolentie quam jactantia. Parvuli quippe parvulis scripsimus, legimus enim quia parvum parva decent. Cæterum docet nos Apostolus non alta sapere, sed humilibus consentire debere; et certe lex prohibet ne quis cæcram cæco offendiculum ponat. Non est utique regnum Dei in sermone, sed in virtute. Sed quia jam Favonio historiae stagnum salvis mercibus utendum enatavimus, libet paulisper intueri si qua in eadem historia quasi in concha lateat pretiosa allegorice margarita. An putandum est columbam facile et absque magna auctoritate de supero cardine ad terram usque delapsam? Non utique. Nusquam legitur columbæ adventus, nisi ob testificationem præsentie sancti Spiritus. Nullus quippe hæreticis relinquendus locus objurgationis, quæ sanctum Dominum Severum ad Ecclesie dedecus putant esse conjugio Argonni, quique suæ cœnositatis facibus obvoluti, ignavi sunt omnimodis gratiæ S. Spiritus. Si quis legitur molle gustum nunquam probavit, cujus saporis sit, non est mirum si nescit; at contra qui solo absinthio cæteris neglectis herbis omni tempore utuntur, his nimirum dulce amarum videtur, et cæteras herbas ejusdem putant esse amaritudinis, propter mixturam ejusdem saporis. De talibus namque scriptum est: *Væ his qui dicunt bonum malum et malum bonum.* Si cui ergo malum aliquid esse videtur, ipse sibi testis est, quia malus est, et quod ipse effectus est per privantiam, omnes indifferenter putat habere per naturam; qui autem omnia simpliciter intuetur, et incorruptis oculis omnem creaturam Dei bonam esse credit, ipse sibi testis est quia bonus est. Bonus ergo gaudet se a Deo creatum, malus vero sciat se sine Creatore esse, et ob hoc nihil. Nihil enim, excepto Domino, non erant unquam. Si ergo malus aliquid esset, quid rogo nisi bonum esset? Et videtur Deum, inquit Scriptura, unum esse quæ

fecit, et erant non solum bona, sed etiam valde bona. A Hinc definire licet ea quæ sunt, bona esse, neque omnino esse si bona non sunt. Omnia igitur bona, non etiam justa. Beatus itaque Severus columbinis oculis omnia opera Domini inspexit, conjugium valde esse bonum, si quis eo legitime utatur, quia si bonum non esset, nequaquam mulier protoplasto in adiutorium creata etiam etiamque fuisset. Oculos quippe columbæ habuit filius columbæ, per quam significatur Spiritus sanctus; non quod aliquis fidelium jure dici queat filius Spiritus sancti, sed plane Dei Patris et matris Ecclesiæ per adoptionis gratiam. Unde Sponsus in canticis Sponsam alloquitur, *Oculi tui*, inquit, *columbarum*. Hos quidem oculos primi parentes nostri perdidit, quando exigente prævaricatione a Deo sunt derelicti, et aperti sunt amorum oculi. Postquam autem oculos columbarum perdidit, justo Dei judicio confestim se erubescunt, quia jam mors intravit per fenestram carnalium oculorum. Verbi gratia, quandiu puer non contristavit Spiritum sanctum, columbæ oculos habere perhibetur, quia omnia quæ in mundo versantur, simpliciter intuetur; non enim membra sua erubescit, nemini irascitur, nulli machinatur dolos, nil impudicum cogitat, nulla illicita concupiscit, quia inhabitator Spiritus, qui illum incorrupta mente custodit, nihil horum novit. Si autem per divortia vitiorum ad concupiscentiam carnis vitæ exul prolabitur, jure jam erubescit, quia impletum est in illo quod Psalmista ait: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Spiritus enim adoptionis, quem beatus Severus in sacra renascentia suscepit, quasi columba in caverna maceriæ, sic virtutum pullos in cordis ejus nidulo nutrit, nec ab eo recessit, donec in electione pontificis, quoniam mansitaret, hominibus innotesceret. Ecce qualiter homines christiani vitam postponunt cœlestem, postquam ab alto innocentie culmine, corrupta conscientia, incidunt in terrestrem et pecualem. Habuit ergo vir simplex et rectus beatus Severus conjugem, habuit et filiam, sed ante episcopatum. Numquid nam propterea episcopatu indignus extitit, quia uxorem habuit? Absit. Numquid, ut supra cervicem loquamur, beatus apostolorum princeps legali jure conjugium non habuit? Habuit plane, sed ante vocationem. Eadem denique ratione beatus Severus, Evangelii jam passim coruscante novitate, conjugio copulatus fuit, quia continentie votum non habuit, neque doctor orbis Paulus illum prohibuit, sed potius assensum dedit. Ecce Petrus ad apostolatam vocatus, et electus circumducit uxorem, sed non utitur, uxor quippe in sororem conversa est, quia vero oriente mundo Sole ordo temporum mutatus est. Ipse enim, qui dudum per legem mandavit eos qui sine semine remanerent in populo Israel, nunc jam terribiliter per Evangelium suum intonat: *Sint lumbi vestri præcincti.* Beatus quoque Severus, in episcopatum per columbam electus, uxorem cum ma-

gistro Petro simpliciter circumduxit, filiam virginem nutrit; nullo modo tamen uxore posthac usus est, quia Ecclesiæ Christi pastor et vicarius constitutus est. Recedant eminus malorum inventores, qui non intelligunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Quod autem vir sanctus de lanificii opere victum sibi quotidianum quæritabat, simplicitatem ejus sanctam commendat, quia nimirum decebat ut ovis Domini rationis, quæ illius Agni qui tollit peccata mundi erat vellere encœniata, non aliunde quam de ovium, mundorum videlicet animalium, tegmine suam suorumque sustentaret vitam. Erat quippe una ex his, nec qualiscumque, quas verus et æternus pastor Christus his verbis in Evangelio commendans, ait: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis; et iterum: Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient.* Est quippe, ut fertur, ovis naturaliter præ omnibus animalium mundissimum, et mansuetum, nec non et simplicitati deditum. Si enim aliqua est rationalis et irrationalis significativa collatio, quæ per accidens fit, jure in talibus similia similibus comparamus. Non enim vir tantus talentum vitam casu fortuito sortiri credendum est, sed futuri ejus officii certi videtur esse causa indicii, quippe cui deleganda erat cura pastoralis, qua et agnoscere cum Petro pascere evangelica obedientia deberet, et oves. Sic et in apostolorum Actibus legimus quod totius Ecclesiæ magister Paulus de labore manuum suarum vixerit, ut nulli auditorum suorum oneri esset. Erat autem scænofactoriæ artis. Numquid nam Paulus aliunde victitare non poterat, qui omnibus artibus plenus erat? Poterat utique; sed certi causa mysterii credimus actitari, ut quia prædicator egregius officia quæ fidelibus prædicavit, ne ipse reprobis efficeretur, operibus commendavit, modis omnibus oportebat, ut et manuum ejus labores vite et prædicationi ejus testimonium darent; et quia opus ipsum unde vivebat commigrantibus et peregrinantibus necessarium erat, hoc, quod ipse contemptum mundi persuadens scripturus erat, dicens: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus;* jam tunc quadam præsaga lingua officii sui æquum fuit ut significative loqueretur, ac si humana ratione ipsa obumbracula aperte se utentibus dicerent: Videte, o nautæ et viatores peregrini, instrumentum et vitem materiam teguriorum vestrorum, et ex ratione nostræ vobis cognitæ naturæ pendite celsitudinem dignitatis vestræ, quam opus noster atque consorter Paulus sine cessatione vos docet. Nos originem de aquis sumpsimus, et in ripis stagnorum nascimur, et tantæ levitatis atque expeditionis sumus, ut et facile a conviantibus asportari possimus, et tamen per nostrum ministerium optatum habeant obumbraculum. Vos autem, qui ratione uti potestis, et de aqua, et Spiritu sancto remanite per terrena oblectamenta, et mundi illecebras ves ondstare, quatenus liberati atque expediti sit

ven hujus peregrinationis viam percurrere, et ad æternam patriam quantocius remeantem pervenire. Ecce qualibus verbis opus Apostoli possessores suos alloquitur, unde vitam præsentis exilii transigere.... Eadem quippe licet de opere domestico beati Severi conducibiliter sentire, quatenus per ovina vellera suos ammoneant asseclas mansueta et simplicia gerere corda. Jam vero expositionis ordo rogat ut et hoc quoque lynceis oculis penetrare conemur, quidnam sibi velit, quod in hora divini officii in Spiritu rapitur, et funeri beati sacerdotis Geminiani interesse perhibetur. In hoc denique specialis domini miraculo æstimare non immerito possumus sanctum Domini Severum archiepiscopum per omnia beato Ambrosio æquiparandum, quia sicut ille beatissimus hierarcha sancti et gloriosi Martini episcopi natalitio deservivit, sic et iste beati Geminiani. Quod si quis amico conflictu obtendere velit, ob hoc dissimile aliquo modo haberi miraculum, quod inter Mediolanum et Turoniam laxiora terrarum spatia habeantur, noverit pro certo quod omnipotens Deus, qui in omnibus locis sine loco habetur, nec in maximis ampliatur, nec in minimis angustatur, quia centrum cœli, quod est, terra non est regnum ejus, qui difficile invenitur ubi sit, difficilius ubi non sit. Sed quia certum esse tempus in beato Severo scriptorum agente neglecto, non habemus quis eorum altero prior fuerit ætate, obvium nobis non est, tamen unum, idemque per omnia donum utrisque collatum esse, nullus, qui sano cerebro utitur, ambigere permittitur. Objicitur autem nobis fortassis hoc modo: Et qui, inquit, fieri potest ut aliquis de sacerdotum globo collibretur Ecclesiæ doctore Ambrosio? Quam utique objectiunculam, veluti quamdam novæ calumpniæ ansam citius solvimus, si sancti Spiritus morale laudem subtilius intueri curamus. Scriptum quippe de Spiritu sancto constat, quod sit multiplex et unicus. Multiplex ergo est propter multiformem gratiam, quæ omnibus dispensatur fidelibus, simplex autem ob indigregabilem divinæ essentia unitatem. Invenitur enim multiplex Spiritus sanctus, ob multiformis scientiæ donum in Ambrosio, qui post Vas electionis primatum obtinuit dominici sermonis; non tamen minoris auctoritatis invenitur in beato Severo unitatis simplicitate contento, quia unus atque idem est Spiritus, qui operatur omnia in omnibus. Unius quoque ejusdemque meriti exitisse gloriosos Patres Ambrosium, atque Severum, testatur in hoc facto simile donum. Sed et hoc quoque intueri libet quænam causa sit tantæ auctoritatis, quod vir Domini in filia sepultura corpus longe ante defunctæ conjugis corpusculum in latus mutari jussit. Sicut enim idem miraculum raro usitatum invenitur, ita non sine difficultate a nobis exponitur. At tamen quidquid illud est, quod interinet intellectibus nostris nequaquam silentio occultare integrum judicamus. Videtur quoque nostræ imperitiæ intelligendum, per omnia fore, hunc sanctum virum nequaquam impari esse ad resuscitandum conjugis corpus, qui hoc apud

A omnipotentem Dominum obtinere potuit, ut solo jussu tam cito se in latus versaret. Est nempe et aliud, quod intelligi utile videtur. Superius namque satis superque contra hæreticos atque Ecclesiæ æmulos lunato ense certavimus, qui ipsa conjugis infamia, ad nullam rem sanctum Domini desudaverit, ideoque necesse fuit ut et diabolus per suos complices, ut pote versipellis vafer, in propatulo confunderetur, et sancta ubique terrarum Ecclesia in tanto..... divini præconce gloriam, consequeretur. Ut enim verum fateamur cujus castitatis et continentia ante episcopatum extiterit, ipse evidenter Spiritus sanctus in electione ejus per columbam monstravit, qui tot secularis ordinis supervolitavit personas, et dilectum, sibi penetrale assignando revisit. Et notandum quod Spiritus sanctus, qui duodenarii amicus est numeri, in beato Severo corporalis præsentia modum fecit, quia juxta catalogum Ravennatis Ecclesiæ est quod decimus a sancto prædecessore suo Apollinare. Ut autem nihil in viscera apud nos remaneat, unde falsi homines occasionem clamitandi nancisci queant, videtur sacratissimus pontifex Ecclesiæ sue lateriter satisfacere pro dudum copulata sibi conjugis opinione. Quod enim prius flere dicitur quam miraculum perpetraret, recordari eum vite pristinae commendandum est, quoniam christiana licentia conjugali catena ligatus legitur. Quod autem tam imperiosa auctoritate mandatum dedit, ut corpus ipsum tam celeriter se declinaret in latus, liquido ostendit quam immunis extitisset a contractu illius, ex quo effectus est episcopus. Novissime transitum ejus considerare eamus, et quam plenus esset virtutibus vir sanctissimus, aquilinis, ut sic dictum sit, oculis videamus. Descendit, inquit, vivus in defossam sepulchri locum, in qua sancta dudum conjux una requievit cum filia, ibique se medium colloçans, obdormivit in pace. Quem namque vir iste quem in obitu suo est imitatus, nisi splendidissimum radium, Joannem Theologum, qui denique, ut ecclesiastica testatur historia, simili modo requievit in ultimo senio? Joanni quippe neminem possumus post coepostolos ejus comparare, quia totus mundus reclamare compellitur, sed tamen in hac mira virtute asserimus hunc virum cum Joanne habere participium. Beatus, et speciali prærogativa a Domina electus, et dilectus Joannes assumptus esse creditur; vir autem Domini Severus apud nos plenius in proprio titulo habetur. Habetur ergo in terris synecdochice; præsolatur quietus e cœlis tempus generalis anastaseos. Qua de re omni devotionis instantia tantum ac talem studeamus venerari Patrem ac patronum, et quasi adhuc in carne nobiscum degentem, ita intueamur ejus absentiam præsentem, quia ut veritas pateat, præsentior nobis ad stare creditur, quam si vivus in carne haberetur. Enim vero summo et eterno Soli, qui lucem habitat inaccessibilem junctus in cœlis, nihil in creaturis agitur, quod oculis ejus nudum non appareat. Quapropter gaudeamus. Gaudeamus, inquam, et extitemus, et lætemur in Domino, quia hodie alternan-

tibus hymnodicis angelorum choris intravit pascua A
 æternæ hæreditatis, ubi una societas omnium bea-
 torum, ubi post labores et ærumpnas sæculi hujus,
 felix et suavis refectio est animarum sanctarum.
 Gaudeamus omnes, gaudeamus singuli, quia hiero-
 præses noster beatus Severus de sua jam securus
 immarcessibili gloria, ad cœli palatium hodie usque
 pervenit. Habemus in illo patronum dulcissimum,
 defensorem clementissimum, qui vota nostra et pre-
 ces qualescumque summo pontifici Christo Jesu Do-
 mino quotidie offerat, et ut pius advocatus se pro
 clientibus suis fidedicendo interponat. Illi modis om-
 nibus conscientiæ nostræ secreta pandamus, ut in
 illo die tremendi examinis sub suæ paternitatis nos
 parma defendat, et ad Judicis dexteram collocare
 contendat. Laus illi, et gratiarum actio, qui eum B
 ante sæcula in regnum prædestinavit, et in libro
 vitæ conscripsit, et per columbam Spiritus sancti
 animal in episcopatum elegit, in pace assumpsit,
 et in æternæ Hierusalem municipio perpetuo gratulan-
 dum introduxit; qui vivit, et regnat in trinitatis nomi-
 ne, unitatisque numine in sæcula sempiterna. Amen.

Sequitur Chronica.

DE LIBERIO,

Archiepiscopo XIII.

Liberius XIII. Orphanorum pastor præcipuus,
 largus eleemosynis, post obitum suæ vitæ officiosis C
 sime sepultus est.

DE PROBO,

Archiepiscopo XIV.

Probus XIV, pinguis divina gratia, et speciosus
 forma. Circa ultimam mortem positus, Angelorum
 contemplatus agmina, letus, exultans tendit ad si-
 dera, sepultus cum prædecessore suo.

DE FLORIANO,

Archiepiscopo XV.

Florianus XV. Justus homo, pater pauperum, tu-
 tor viduarum, magnus prædicator. Sepultus est in
 monasterio beatæ Petronillæ juxta muros Aposto-
 lorum.

DE LIBERIO,

Archiepiscopo XVI.

Liberius XVI, vir sanctus, lactifluam habens elo-
 quentiam. Suo tempore occisus est Valentinianus
 Augustus, et multi vulnerati. Sepultus est in mona-
 sterio sancti Puffionis; III Kal. Januarii celebratur.

DE URSO,

Archiepiscopo XVII.

Ursus XVII, qui fundavit ecclesiam quæ dicitur
 Ursiana, et in die Resurrectionis vitam finivit Idi-
 bus Aprilis, et in tali die ab eo dedicata est, et vocata
 Anastasis, et in ea sepultus est subius porphyre-
 ticum lapidem, ubi stat pontifex, quando missam
 canit. Sedit annos xxvi.

DE PETRO,

Archiepiscopo XVIII.

Petrus XVIII. Antistes fundator ecclesiæ Petriaræ,
 sed non consummator. Nulla ecclesia similis illi in
 ædificio, ubi dicuntur fuisse ccc altaria. Defunctus
 est pr. Kal. Augusti.

DE NEOM,

Archiepiscopo XIX.

Neom XIX. Fundator ecclesiæ S. Petri Majoris,
 et fundator Tricolis, sed non consummator. Illic fuit
 tempore orthodoxæ matris Gallæ Placidie. Obiit
 III Id. Februarii. Sepultus olim in basilica Apostolo-
 rum ante altare S. Petri apostoli.

DE EXUPERANTIO,

Archiepiscopo XX.

Exuperantius XX, vir grandævus, humilis et mitis.
 Ipsius tempore ædificata est ecclesia S. Agnetis.
 Obiit III Kal. Julii. Sepultus est in antedicta basilica
 ante altare sub porphyretico lapide.

DE JOANNE,

Archiepiscopo XXI.

Joannes primus XXI. Sanctissimus, qui vidit an-
 gelum. Hic quatuordecim civitates in archieratica
 potestate a Valentiniano catholico rege huic Eccle-
 siæ acquisivit. Obiit nonis Junii, sepultus est in ec-
 lesia S. Agathæ Ravennæ nonis Junii. Sedit annos
 xvi, menses x, dies xviii.

DE PETRO RAVENNATE,

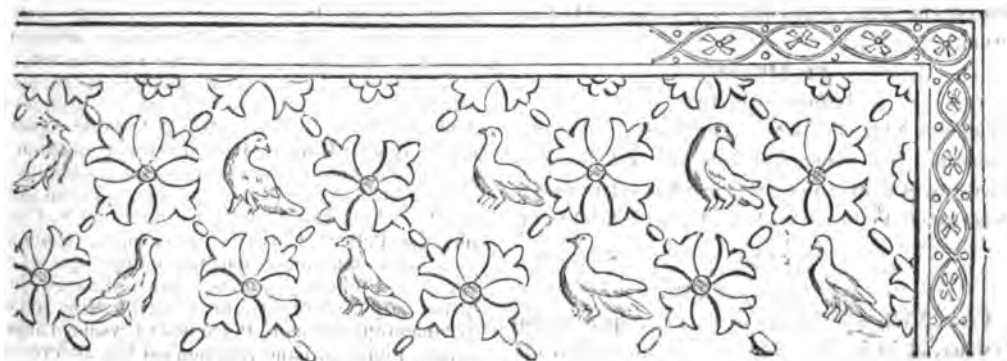
Archiepiscopo XXII.

Petrus XXII. Ravennas antistes, qui et Chryso-
 logus dictus. Ante eum nullus in pontificibus sa-
 pientia sibi similis fuit, et post eum non surrexit.
 Corpus ejus sepultum est Imolæ in majori ecclesia.
 III Non. Decembris celebratur festum. Qui electus
 fuit, et confirmatus in archiepiscopo circa annos
 Domini 429.

ADNOTATIO.

Est sacellum in superiori archiepiscopali palatio
 antiquo, musivo opere eleganter ornatum, quod ex
 monogrammate Petri nomen exprimente communis
 existimatione a D. Petro Chrysologo ædificatum
 creditur. Nonnullis in locis musiva exciderunt, ma-
 xime autem supra altare, ubi pictoris opera scripti
 sunt versus, quos lectos quondam in oratorio S.
 Andreæ a Chrysologo constructo testatur Agnellus,
 et ex Agnello Rubeus. Bene Lectori consultum pe-
 tavi, si ædiculæ ornamenta tribus ærcis tabulis in-
 sculpta hic darentur. Inter sanctos, quorum imagi-
 nes testudinis latera quatuor ornant, est S. Cassia-
 nus, cui Petrum Chrysologum devotione quam ma-
 xime addictum fuisse constat, quippe qui ad ejus
 ecclesiæ titulum diaconus olim ordinatus, juxta
 ipsius corpus obire demum voluerit. Hinc solidum
 argumentum pro opere Petro ipsi Chrysologo adju-
 dicando. Plura in banc rem non est hic addere, cum
 pluribus opus illud illustret eruditus ac doctus ami-
 cus dominus abbas Ferrus Foro-Corneliensis patri-
 cius in suo opere ad patriæ illustrationem egregie
 exarato, et propediem edendo. Tabulæ hic loci con-
 pingendæ signantur litteris A, B, C.

TAB. A.

AD SEQUEM

S. BARBATIANI VITAM.

MONITUM.

Sequentem Vitam sancti Barbatiani ex antiquo Ravennati Lectionario descriptam hic inserendam censeo, cum in editis desideretur. Sunt quædam quibus temporum ratio repugnat, uti Bonifacii et Eulalii schisma compositum cum Valentiniani Placidie filii adventu Romam; hic enim, cum schisma illud abortum est, fortassis nondum natus erat. Rubeus, ad annum 425, Placidie et Valentiniani Romæ degentium pietatem laudat, qui Barbatianum inviserint, Romæque Ravennam cum honore deduxerint. Hæc autem, ut puto, ex conjectura narravit. Cæterum omnia quæ de sancto Barbatiano Rubeo eidem luculento sermone illustrantur, ex hocce veteri Vita desumpta fuisse nullus dubito. Notari meretur frequens oblationum mentio ad missam sancti Barbatiani delatarum, eisque privatis votis satisfactum quod alias recentioris ætatis ea qua sanctus iste sernit quis suspicetur. S. Petrus Chrysologus Librifici adjuncto laudatur. At de his satis.

INCIPIIT

VITA S. BARBATIANI

CONFESSORIS

Iustum quidem arbitror miraculorum narrationem aggressus in primis quæ domestica sunt Augustarum civitatum exponere, in quibus sanctorum ammirabile certamen exactum est, et veneranda eorum mirabilia exorta sunt, et ut miracula quæ narrationis tenent exordium tante plebi talique magnæ civitati vera hæc [fuisse] in diebus nostris testificati sunt, etiam his præbeant fidem quæ subsequenda dicenda sunt. Quamobrem, cum Zosimus papa urbis Romæ jussu Dei suæ vitæ cessasset episcopatum, facta est dissensio in clero sedis apostolicæ, et elegerunt duos episcopos, unum nomine Bonifacium, et alium [alterum] Eulalium. Bonifacium vero ordinaverunt in basilica Constantiniana. Audiens hoc Galla Placidia Augusta cum filio suo Valentiniano Augusto, dum sederent Ravennæ, retulerunt Honorio Augusto Mediolani sedenti, qui ambo [continuo] Augusti missa auctoritate hoc præceperunt, ut ambo de urbe Roma exirent. Qui ambo expulsi, veniens in proximo sanctus dies Paschæ [Quibus expulsus veniente in proximo sancto die Paschæ], tunc Eulalius præsumpta audacia introivit in urbem Romam, et baptizavit, celebravitque Pascha in basilica Constantiniana. Quo audito Augusti miserunt et respuerunt [expulerunt Eulalium de urbe Roma et miserunt] eum in Campaniam, ibidemque vitam finivit. Bonifacium vero revocaverunt, et constituerunt eum pontificem. Eodem tempore Galla Placidia Augusta una cum Honorio et Valentiniano Augustis venientibus [veniens] Romam apud [ad] limina sanctorum apostolorum, ubi et multa dona obtulerunt. Tunc diffamatum est apud eos quia ab Antiochia adventi sunt duo viri in urbem Romam, unus nomine Timotheus, et alius [alter] nomine Barbatianus, presbyterii honore fungentes, timorati Deo, facientes mirabilia, et ægroti [ægrotes] per sacras suas præces salvificabantur [salvificantes], unde speciales ab omnibus hominibus attendebantur,

A et dum ab ipsa Augusta requisiti fuissent, jam sanctissimus. Timotheus presbyter migraverat ad Dominum ante quartum inquisitionis suæ diem. Cujus corpus a quadam nobilissima fœmina vidua sepultum fuerat, conditum aromatibus, et diligenter dispositum cum magno gaudio et honore, ut sanctis concederet fieri in Vaticano monte, qui dicitur Aureus, ad cujus sepulcrum male habentes homines salvi facti sunt, et dæmones fugati sunt. Et multa mirabilia ad laudem et honorem Domini nostri Jesu Christi ibidem quotidie operantur.

Sanctissimus vero Barbatianus presbyter, et confessor Christi, adplicuit se in cimiterio Callixti, et ibi occulte demorabatur, et facta inquisitione ab Augusta propter sanctissimum virum, eo quod nolebat se principibus ostendere, invenerunt eum clam latentem in sua cellula, et cum magno honore perduxerunt eum ad Augustam. Et dum ipsa eum intuita fuisset, agens gratias [Quo viso Augusta congaudens egit gratias] Deo, quia meruisset eum invenire. Cui sanctissimus vir Barbatianus talem dedit salutationem. Pax tibi, Galla Placidia Augusta, famula Christi, et victoria filio tuo Augusto [filiis tuis Augustis]. At ubi responderunt omnes, amen, accedentibus Augustis ad invicem se salutaverunt, et dum requisissent ab eo, a qua patria Romam venisset, tunc ipse confessor Christi ab Antiochia cum Timotheo viro sanctissimo asseruit advenisse. Et data oratione tunc postulata est eum [asserit se venisse. Igitur data oratione postulabat] Augusta, ut manipulam suam, quæ dolore pessimo oculorum urgebatur, suo adjutorio eam adjuvaret, non tantum in hoc, sed [ob hoc quantum] ut ejus comprobaret opinionem, quæ sonuerat. Ille vero nihil aliud asseruit, nisi quæ bona sunt, ut proficiant in oculis ejus. Et dum ab ipsa recessisset, ad cellulam pervenit [perveniens], qui prostratus in oratione oravit ad Dominum. Et elevans se, faciale suum, quod habebat, cum aquarum humore infusum, puellæ direxit, ut oculos suos extingeret. Quæ dum mandatum adimplens suos extersit oculos, omnis tumor sanguinis, et caligo, cunctis videntibus, qui ibidem fuerunt, demonstratum est, ita ut [fuerant, cessarit, et ipsa statim sane facta est, ac si] nunquam in suis oculis aliquam maculam habuisset, et hymnis, atque laudibus assidue Domino nostro Jesu Christo gratias referre nullo modo cessabat. Sed [et] de reliquis mirabilibus, quæ idem sanctissimus vir gessit ad illustranda corda omnium credentium in Dominum [Domino] referimus.

Fuit vir unus nomine Gallogenis natione Græcus, quidam ab Augusto Valentiniano jussus fuisset festinus per scalam descendere, compeditus est, et desuper terram cecidit, pedeque contrito periclitabatur pedibus, et tibiis, et ossibus diminutis. Qui dum medicorum præsidia conspexisset ad succurrendum invalida, dumque fere jam ipsius pedes, et tibie ossa paulatim cadendum diffluerent, carnibusque cum affluenti sane liquefactis, ad sanctissimum virum Barbatianum deportatus confugit, ut de hoc sanitatem

supplicans inveniret. Qui dum intuitus eum [Quem dum] conspexisset sanctissimus Christi confessor, aspiciens in cœlum, et prostratus cum lacrymis oravit Dominum. Et elevans se ab oratione, jussit ad se claudum deportari, et dans orationem super eum, signum sanctæ crucis [ante] faciens, redintegrata sunt damnata ossa dilapsorum [et illa hora sanus factus est]. Et post actam admirabilis sanitatis ægritudinem, fuit vir unus nomine Isidorus, qui de pulmone fuerat graviter cruciatus, pro qua ægritudine nullus medicorum poterat ei remedium sanitatis præstare, sed omnia, quæ illi faciebant, contraria existebant, et cum jam putrefactus fuisset, paulatim expuebat in flegma, atque in sanguinem resolutus, finem vitæ ex hoc expectabat sibi venire. Et dum in hoc [propter hoc] Isidorus se ipsum despicens et cognoscens, quod nullam sanitatis spem [ab hominibus] accepisset, abiit ad beatum Barbatianum silentio mane, ut de ejus manibus benedictionem perciperet, et salutis sibi recuperaret remedium. Quem dum sanctissimus vir exquisisset, in lacrymas vultus ejus deventus est [inquisisset, et infirmitatem ab eo indicatam audisset, lacrymatus est diutissime], et humo prostratus Dominum deprecabatur, ut illi salutem sui corporis pristinam redonaret. Qui surgens ab oratione, modicam citri petiam ei porrexit. Qui ipse ægrotus, quod ab eo acceperat [quam ægritum], grate suscepit, et libenter comedit. Qui cum adhuc extremum citri, quem comedebat, manderet [Quumque adhuc extremam partem citri manderet], illico in vomitum motus est, et turbatus est, et una cum cibo vermem, qui ejus pulmonem vel viscera comedebat, abjecit. Qui eum eiciens, pariter et ægritudinem abstulit, et sanitatis firmitatem continuo recepit.

Post ammirabilem vero curationem Isidorii, Minatis infirmitatem in medium proferamus, ut vestris auribus audientes Dominum nostrum Jesum Christum laudibus et hymnis glorificetis. Hic autem Minas, quem memoravimus, infirmatus est graviter, eratque ejus infirmitas febris vehemens, quæ intestanter [instanter] eum atque flagranter aggressa est, et fere omne corpus ejus humore extinguens ad empsicheam emensitatem desiccationemque produxit. Ad quam ventris desiccationem discipuli medicorum deferebant antidota et cibos qui ventrem solverent, et nihil ei quæ dederant profuerant, sed deterius habebat, et graviter ei nocuerunt. Qui dum per bis septem dies perpressus periculum, ut [et] ultra ferre non valens, ad sanctissimum virum Barbatianum in cellulam, ubi se applicuerat, confugit, et eidem vitam mortemque committens, [et] quando ad eum venit, non pedibus, neque furibō venit, in quo deportantur ægroti, [quia] nec sedere poterat, nec ambulare, sed in lectulo jacens a sedecim hominibus vice [per vices] portatus est. Qui venientes ad ipsum sanctissimum virum Barbatianum, humo prostrati portitores postulantes [postulaverunt], ut eum salvum faceret. Qui confestim [Christi vero confessor] ut vidit eum, misertus est ei, et oculos suos

ad cœlum levans, oravit diutissime; et post orationem expletam, tollens unam caricam, et signum sanctæ crucis desuper fecit, et detulit illi ægroti, ut comederet. Qui dum confestim cum magno gaudio recepisset et comedisset, de præsentī sanitatem adeptus est, et perfectam salutem potitus est. Et fidei præco ab ipso missus gratiam sanctissimi viri colaudabat, et in suis humeris lectulum sumens, in quo ad veniendum subvectus est, deportabat. Et in hoc imitans illum opere, qui in Probatice piscina languens jacuerat, quem Christus post triginta et octo annos salvificans, ait: *Tolle grabatum tuum, et ambula*. Ipse jusserat ineffabilem virtutem et opus ammirabile, quod in eo pertulerat [tollere grabatum suum, et ambulare ipsum miserat, ineffabilem virtutem, et opus B-admirabile, quod ei sanctus præstiterat, patefaciens].

Eodem tempore fuit vir quidam nomine Geddes, qui habebat in inguine fistulam. Ad hoc spectaculum [hoc spectaculum] ad sui considerationem nos attraxit [attrahit]. Passio vero languoris fistula, quam habens [habebat] in inguine ex eo gignitur [nata est], quod flagella perpressus, et humoris effluatibus guttis, et ibidem ex toto corpore collectis, et hoc supplicio impeditus salutem [humoresque confluentibus guttis ibidem ex toto corpore collecti sunt. Ex hoc supplicio eximi penitus] cupiens medicorum adhærebat vestibulo frequenter, et jugiter procedens ad eos deducebatur. Dum vero omnium experientiam accepisset, omniaque impendens, et non fuisset liberatus a fistula, ad sanctissimum virum Barbatianum veniens noctu, non habens medicum qui ei continuisset [continuasset] curam, et aurum habens, neque argentum, sed ad ipsum virum, qui non indigens [indigebat] mercedibus, sed magis inopes nutrit, et infirmis præstat beneficia, pervenit. Qui dum advenisset [ad quem dum venisset], vulnus suum illi [illico] sanctissimo Patri ostendit, et in oratione prostratus Dominum deprecatus est. Qui elevans se ab oratione, porrexit eidem de manu sua confectum cataplasma, quod accepit, tam ad eradicandum fistulam quamque ad complendum ipsam vulnus. Quo vero superposito, et fistula siccata est, et cavitas statim repleta est, et ad honorem et laudem sancti Christi confessoris sanus effectus est.

Sed alia miracula, quæ per sanctissimum confesorem Christi Barbatianum Dominus operatus est, in medium proferamus, et divini medici disciplinam, et virtutis gratiam, quæ ei a Deo concessa est colaudantes ad Minantem lordum [loripedem] transibimus. Hic canendi Barbatiani martyrio faciente velox pedibus erat Minas [hanc in laude Barbatianam materiam habentes. Velox pedibus erat minas] tanquam si una caprea in agro juxta sanctam Scripturam dicentem; Asahel illum, qui per velocitatem pedum in Scripturis esset ammirabilis. Qui deo velocissimus cursibus uteretur, lorpes conversus est de eripede [longam incurrerat ægritudinem, in qua loripes factus est de eripede], et de longa tandem vix exiliens ægritudine non tamen evasit ejus perni-

ciem, sed immobilis permansit lectulo, etiam non erectus de ægrimonia. Medicis vero longam quidem infirmitatem prædicentibus, et desperantibus eum ægritudine, quæ ex morbo illo progenita fuerat, in somnis apparuit ei visio [deest visio] sanctissimi viri Barbatiani orationibus liberari. Et subito vigilans, aliorum pedibus ad ejus cellulam deportatus est nocturnis horis. Qui dum confidenter perrexisset, videns eum confessor Christi oravit ad Dominum, et nervam [Forte, herniam, Bacch., forte, ignaviam] illam abjecit, et velocitatem pristinam recepit in Christo Jesu Domino nostro.

Sed et post hoc miraculum sanitas Theodori accedat in medium, qui ipse Theodorus ægrotans oculo- rum corporis orbitate. His quidem dolens Theodorus, et non inveniens diligentiam competentem [dolore, et non inveniens diligentiam competentem], in utrisque oculis induit tenebrosas [tenebrositas] cicatrices. Qui dum abiisset ad medicos, et esse insanabiles didicisset, ad sanctum Barbatianum se portare jussit, unam spem credulitatis affatur, quia si apud eum jungi potuero. Sed dum ad ejus cellulam properasset, obsecrans sanctissimum [in via sibi spem credulitatis affatus, quia si ei jungi potuero salvus ero. Dum autem ad ejus cellulam pervenisset, obsecratus est] virum, ut aliquantos dies in ejusdem demoraretur cellula. Quem sanctissimus Pater refutare noluit, sed ibidem idem orans gratissimum fructum adeptus est. Post hæc sanctissimus [demoraretur cellula cui sanctissimus Pater annuit, sicque ibidem idem infirmus orans in brevi fructum salutis taliter adeptus est. Sanctissimus] confessor Christi Barbatianus præcepit ei ut ad fontem egrederetur, aquam in situla efferendum [afferri ad eundem]; cui respondit: Cæcus sum, videre non valeo, et quomodo ire possum ad aquam hauriendam? Cui respondit B. Barbatianus: Vade tantummodo. Qui dum egressus fuisset, tamen non aspiciebat quæ pergeret. Ipse vero sanctissimus confessor Christi in orationem prostratus, pro eodem viro Dominum deprecabatur, ut lumen oculorum suorum reciperet. Sed ejus misericordia, qui eum inspiraverat [et] ad veniendum edocuerat, impletam situlam aqua attulit ei, qui benedicens, et dans ei, faciem ejus jussit lavari, qui dum lavisset, statim sicut squammæ piscium, tales [deest tales] ab ejus oculis ablatae sunt. Et elevavit vocem maximam cum lacrymis, agens gratias Deo, qui per orationem sanctissimi viri inluminatus est. Et hoc personatur [et hæc personuerunt] in omni regione urbis Romæ ad honorem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor, et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Eodem tempore Galla Placidia Augusta cum filio suo Valentiniano Augusto Ravennam perrexerunt; Barbatianum vero sanctissimum presbyterum cum magno honore secum detulerunt. Honorius vero Augustus, rediit Mediolanum. Qui cum ingressus fuisset civitatem Ravennatensem, palatium, istam contulit, ipsi venerabili viro orationem suam, in quo

ipse Dei famulus a fundamentis una construxit [et in honore beati Joannis Baptistæ sanxit], in quo et monachorum regulam confirmavit, cum quibus die noctuque jejuniis et orationibus Domino serviendo minime cessabat. His itaque gestis fuit vir unus nomine Julianus de nobili genere ortus, quia audiens quod vir sanctissimus præstaret singulis beneficia, perrexit cum oblationibus obtinendum, ut missarum sibi solemnia celebraret ad liberandum ejus filium suis sanctis orationibus, quia ejus guttur scrupulæ circumdederant, et maximas cutes habens, minime valebat suam cervicem erigere, intantum, ut jam ulcera foris apparent, et sanies putredinem emanaret. Qui dum completam missarum [completum missarum solemnium] orationem fecisset, prostravit se ad pedes sanctissimi viri Barbatiani, et cum lacrymis eum rogare cœpit, ut suo filio curam sanitatis adhiberet, quia per nullius artis medicinam vel aliis dictantibus valuisset eum liberare. Ad hæc beatissimus vir elevatis oculis ad cœlum, et data oratione ingressus est suam cellulam, qui sumens unum emplastrum [emplastrum hic et infra] in manu cum cera, et diminutum panem mistum cum oleo, jussit ejus filium adduci. Et facto signaculo crucis super emplastrum, posuit super durissima vulnera, statimque crepuerunt, et coram omnibus [omnibus astantibus] qui ibidem fuerunt ceciderunt plusquam sexaginta septem vermiculi, sicut annuerantibus [a numerantibus] eos dicebatur. Et collecti sunt oranes ab ejus genitore, et per multos dies suspende- runt, eos demonstrantes cunctis pro credulitate, quod factum fuerat ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, quod per istum sanctissimum virum mirabilia facta sunt.

Per idem tempus, dum divina inspiratione a Galla Placidia Augusta crecta fuisset ecclesia B. Joannis evangelistæ Christo dilecti discipuli, in nimia cogitatione devenit Augusta, cum suo filio, pro eo quod nullæ reliquæ ipsius apostoli corporis inveniebantur. Tunc accersitum pariter sanctissimum confes- sorem Christi Barbatianum, inuito consilio, ut vigiliis et orationibus Dominum obtinendum ipsius Christi sancti discipuli reliquæ demonstrarent [demonstrarentur]. Quod factum est [Quo facto] assiduis pernoctationibus Dominum deprecandum minime discesserunt. Qui, dum oratio expleta fuisset, abierunt paululum requiescere, dum et tanquam sopore [et dum tanquam sopor] somni ad sanctissimum confessorem Christi accessit, qui nec fortiter dormiens, nec vigilans plenus, vidit hominem in veste præclara ambulantem vultu angelico, et thurribulum in manu gestantem incensum Domino mittendum, et expergefactus existimabat se visum vidisse. Qui cum apertis oculis eum alacriter [clariter] intuitus fuisset, silenter perrexit, ubi Augusta dormiebat, et ipse eam contingens, ut vigilaret. Quæ dum evigilata fuisset, digito suo ipse sanctissimus Barbatianus virum illum quem viderat eidem Augustæ demonstravit, quia ipse [quæ et ipsa] fervens animo

erat in Domino. Erecta est de loco illo, ubi jacebat, et adcurrentes [ad eum] cum magno gaudio, ad pedes ejus provoluta eum tenere volebat. Qui subito ab oculis ejus sublatus est, et sandaliam, quam in dextero pede habuerat, in ejus manibus reliquit. Quæ ut vidit hoc ammirabile mysterium Augusta, cum magno gaudio elevans vocem, conlaudans Dominum Jesum Christum, qui Sanctus (*sic*) in mirabilibus sancti sui apostoli operatus est. Unde miro [nimio] gaudio repletus [est] Augustus ejus filius, vel cuncti audientes, qui in hoc [hac] Deo amabili Ravennatum mysterii [Deest mysterii] civitate manebant. Et post hoc sacramentum mysterii consecrata est ipsa sancta ecclesia, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, in honore [honorem] beatissimi Joannis evangelistæ. Sanctissimus vero Barbatianus amplius a cunctis venerabatur hominibus, et cuncta quæ facta fuerant per ipsum confessorum Christi omnibus per se ipsa Augusta enarrabat miraculum. Qui ipse venerabilis vir ad suam reversus est cellulam.

Post non multum tempus, dum ipse Dei famulus in suo demoraretur monasterio, fuit quædam mulier nobilissima intra hanc Ravennatum urbem nomine Theodora, quæ nimia perpessa infirmitate devenit [per quam in magnam defectionem venit], habens sanguinis fluxum, cui medici et singuli homines curationes facientes nihil ei ad adjutorium fuerant [adjutorium profuerat], sed omnia ei contraria extiterant, in tantum, ut minime se valeret sursum erigere, vel ambulare. Quæ ut audivit de mirabilibus sanctissimi viri Barbatiani, quod multi per eam salvi facti fuerant, posuit spem suam atque confidentiam in Domino, et ait intra se, Quid faciam? Credo omnipotenti Deo, si abiero ad eum, salva ero. Unde suos vocavit parentes, ut ad januam cellulæ monasterii B. Barbatiani eam perducerent. Quæ dura abiisset, notum factum est beatissimo viro Barbatiano de adventu mulieris ægrotae, et elevat [elevans] se ab oratione, pergens [pergit] ad januam monasterii cum cæteris deservientibus ipsius venerabilis loci, et dum intuitus eam fuisset, dans orationem, ait mulieri: Dominus noster Jesus Christus, qui sanitatem a Veronicæ mulieri præbuit, et eam a fluxu sanguinis liberavit, in ipsius nomine et fiducia tibi dico surge, et vade in domum tuam. Quod dum in auribus ejus continuo personatum fuisset, sana effecta est, et abiit in domum suam sanissima, tanquam si nullam habuisset malitiam [maculam], et benedicens Dominum, qui sic per sanctissimum virum mirabilia operatus est.

Quod audientes populi, magnam admirationem in Dei famulo habebant; unde ab eodem die Theodora assidue cum oblationibus veniebat, obsecrans missarum sibi celebrare [celebrari] solemniam, petens benedictionem sanctissimi viri. Et dum ipsa diutius ipsum dignum opus adimplens minime discedebat, vir ejus nomine Ursicius protervus atque malignus,

* Hæc antiquior, quam viderim, Veronicæ mentio matronæ. BACCH.

diabolico spiritu instigatus, zelo ductus de ipsa sua conjugem. Et dum matutinis horis ad ecclesiam [Beati Joannis Baptistæ] pergeret, et eleemosynas, quas ab Augusta acceperat, pauperibus erogaret, et non longe a fluminis ponte appropinquaret, obceclatus adstitit juxta parietem domus post columnam saxeam, ut sanctum virum transeuntem evaginato gladio percuteret. Qui erecto brachio, nec percutere valuit, nec deponere, sed arefacto brachio, et manum rigidam detinebat, et mens illius mutata est. Qui beatissimus vir pertransiit adimplens quæ cœperat. Mane vero primo diluculo venientes populi invenerunt pertinacem illum virum, tanquam mutum, et brachium ejus rigidum tenentem, et in manu sua tenentem [habentem] gladium. Mirabantur tamen omnes, et nullus agnovit pro quo ei contigisset. Qui, dum hora diei tertia jam præterisset, et ad ecclesiam reverterentur, [reverteretur] Christi Dei famulus, dum hoc factum cognovisset, elevatis oculis sursum ad cœlum cum lacrymis ingemuit, et dans orationem, statim in se reversus est, et lingua resoluta est, statimque cecidit ad pedes sanctissimi viri Barbatiani, deposcens ut ei hoc peccatum dimitteretur. Cui sanctus vir dans benedictionem, perrexit ad suam cellulam. Qui ipse Ursicius omnia innouit in populo de malo quod gesserat, et cunctus populus reddebat Deo laudem, qui sic in servo Dei operatus est mirabilia. Unde recurrit hoc nuncium in palatium, nunciatum est Gallæ Placidie Augustæ, et filio ejus Valentiniano Augusto, qui et ipsi gratias Deo dederunt. Ab eo dein [eodem] die amplius cellulam sui monasterii minime est egressus, sed in suo sancto ipso monasterio demorabatur [demoratus] vigiliis et orationibus Domino referre gratias minime cessabat, et multi, qui [ad eum] occurrere veniebant, beneficia sanitatisque gratiam recipiebant. Quo tempore cupiens Augusta habere ejus benedictionem, quotidie ipsius viri sanctificatione participabat benedictionem.

Et dum ecclesia B. Stephani primi martyris in mœnibus post muros civitatis Ariminensis ab ipsa Augusta construeretur, et ipsa illic ad supplendam eam cum suo filio Augusto demoraretur, sanctissimus vir et confessor Christi nocturnis horis dum evigilasset, in ipsis vigiliis infirmatus est. Qui Domini Dei omnipotentis jussu cum finis vitæ ejus appropinquaret [quum finem ejus appropinquare videret], nunciatur sanctissimo Patri Librifico Petro Ravennati episcopo, dum esset ipse in suis vigiliis intra sanctam ecclesiam, quod idem sanctissimus confessor Christi Barbatianus migravit [migraret] ad Dominum. Qui sub omni celeritate misit nuncium ad Augustum [Augustam] ut ei indicaret finem rei. Quæ ipsa Augusta cum filio suo quantocius properantes venerunt, et introeuntes cellulam in qua ipse Dei famulus, et confessor Christi jacebat. Ipse vero sanctus vir dum intuitus eos fuisset, dans orationem, et benedictionem pro eis et pro omnibus cre-

dentibus in Domino, ut potuerat, tanquam eructans per tres vices, migravit ad Dominum. Qui sanctissimus Pater Petrus episcopus lavit corpus ejus, et condivit aromatibus inæstimabilibus cum omni diligentia, sicut mos antiquitus sancti condiebantur, una cum Galla Placidia Augusta, et filio ejus Valentiniano Augusto. Qui in optimo loco sepelierunt eum in monumento novo, quod noviter in saxo marmoreo mirifice incidi præceperat, juxta altarium beatissimi Baptistæ Joannis. Sepelierunt eum sub die secundo Kalendarum Januariarum, ubi multi nobiles et ignobiles advenerunt, et multi ægroti sanitatem pro ejus sacris precibus adepti sunt. Ipsa vero Dei famula Galla Placidia Augusta, una cum filio suo Augusto egressi [reversi] sunt ad opus ecclesie sanctæ perstruendum, quod se Domino nove-

rant [voverant] esse adimpletuos, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui cum Deo Patre regnat in cœlis in unitate Spiritus sancti modo, et semper, et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ADNOTATIO.

Celebris est apud Ravennates memoria consecrationis ecclesie S. Joannis evangelistæ, quæ narratur in hæc S. Barbatiani Vita. Ejus rei historia exstat adhuc expressa in marmore opere anaglyptico supra portam majorem frontis ejusdem basilicæ. Reverendissimus P. Thomasius, quem hic cum omni honoris obsequio ob pietatem ac sacram in primis eruditionem, et eo in me collata amoris signa, laudatum volo, dono humanissime dedit ejus operis delineationem, quam hic ære incisam duabus tabulis adjicere placet. Porro ex duplici alterius tabulæ typo eidem Reverendissimo Patri Ravenna transmissa, secundum accuratorem seligere placuit hic exhibendum.

ADMONITIO IN SEQUENTIA DOCUMENTA.

Ad hæc eadem tempora spectat infrascriptam A præmissimum monumentum, cui lubet nonnulla præmittere. Exemplum hoc ex autographo in papyro Ægyptiaca descripto mihi paravi, quod ut viderem humanissime curavit eximius vir illustrissimus dominus Joannes Gallianus de Coccapanis serenissimi Mutinæ ducis a secretis, exhibuitque dominus comes Andreas Sora ex cymeliis generosissimæ gentis Sanbonifacianæ. Papyrus, in qua documentum conscriptum est, ejus est structuræ quæ narratur Allatio in Animadvers., num. 66, ejusque speciei, quæ Plinio teste amphitheatrica dicebatur, lib. XIII, cap. 12.

Cum papyrus mutila sit, et plurimis in locis corrosa, vix assequi potui documentorum sensum. Illud agnovi, agi in eis de fundis, eorumque redditibus in Sicilia per tribunum et conductores diversos administrari solitis, quorum cura committitur Sisinnio cuiuspiam post Pyrrhi tribunum recessum. Epistola prior Sisinnio ipsi scripta videtur. Secunda hominibus in fundis illis degentibus. Tertia Eleutherioni et Zosimo præcipuis conductoribus, quibus omnibus in-jungitur ut Sisinnio obediant, et ratio datur mittendorum reddituum Ravennam.

Mutilum est scribentis nomen, præfixum tertio documento. Ex historia Ravennate Lauricium novi-

mus celebrem Theodosii Augusti ævo, quem majorem domus imperatoris vocat Agnellus noster. For- an igitur is est, qui hæc scripserit? Tribuni officina Siciliae redditibus præpositum videtur adstruere re- augustinam hic actam; at aliunde constat per ea tem- pora Ecclesiam Ravennatem ampla latifundia in Si- cilia habuisse, quæ per rectorem administrabantur.

Notæ consulares, quibus nomina debitorum et ra- tiones consignantur, spectant ad annos æræ vulga- ris 443 et 444. Quare hæc sunt antiquissima doc-umenta, quæ in papyro Ægyptiaca supersint, quæque observaverint in hanc diem doctissimi harum rerum scrutatores, inter quos videatur Mabillonius de Re Diplom. lib. I, cap. 8.

Forma characterum est eadem cum testamento (ut vocant) Julii Cæsaris, de qua vide laudatum c. v. pag. 344 et 460.

Dum hæc scriberem, edidit doctissimus Mabil- lonius hæc eadem documenta in appendice aurei ope- ris de Re Diplomatica. Cogitabam itaque de his omittendis; at cum ex collatione mei autographi, quod ipse ex apographo descripsi, facta cum editis a Mabillio, viderim nonnulla in Mabillonianis deesse, obtenta a viro humanissimo per epistolam recudendi venia, utraque hic dare operæ pretium duxi.

EXEMPLUM

DOCUMENTORUM RAVENNATUM

PRO FUNDIS SICILIENSIBUS.

Desunt in principio aliqua.

..... et conductores, vel homines no- stri..... vena..... feliciter..... Siciliam perveneris duodecimæ, et tertiadecimæ indictionis..... mas- sæ Fidilianæ, quam ille..... profligavit discussis omnibus..... undecima indictione..... ecies rationes, ut quidquid per illius negligentiam perditum, vel corruptum, est tua industria corrigatur, atque nobis reformetur, nihilominus..... profic..... aut..... ipsa ra..... dem relictis scire possimus si... d..... a pro- cur..... ut dum a nobis alius fuerit directus fide in- dustriæ tuæ..... nostræ..... Ante omnia de fundo Pacilaico, quem Tranquillus in temp..... jori quondam sub certa depactione fiducia nexu obliga- verat juxta cautionem, quam tecum portaveras, quam ipsi Pyrrho refudisti, qui a proxime..... cio quibusque eorum personam ignoramus dicitur occupa- tus, et licet auct..... ut domus nostræ reformetur, vel cer..... nis quis tibi ci..... functi satis..... a debito, ut in hac parte prudentiam tuam ostend..... profligaveris, quoniam cautionem ipse tecum habes majorem..... quam tibi acquiras, quos solidos cum pensione quartadecimæ indictionis de præteritis temporibus quidquid sollicitudine tua exactum fuerit..... e deferas, vel certe..... periculo..... di..... idoneos..... bus..... omnia documenta, quæ Pyrrus egerat diriges debet..... rigoris servata justitia exiges, ut cum nobis satisfactum fuerit de..... nu ejus habita moder- atione judicare possimus, quæque tamen..... sol- lertia, ut omnia requirantur, ne in aliquo nobis, aut secundæ sententiæ..... dispendium adferatur. Simili modo..... de peculi..... a Clodian..... nandum esse jubemus ad conductores etiam, vel actores, et simul..... stri literas dedimus, ut admonitione no-

C *Ex Mabilloniano exemplo.*

Commonitorium Theodosii Junioris pro Sisinnia, cui res a Tranquillo extortæ fuerant, sed per Pyrrum tribunum jussu imperatoris restituta. Datum consulatu Theodosii Junioris, et Albini

..... dem relictis scire possemus..... ut dum a nobis alius fuerit directus, fidei, industriæque..... noster..... Ante omnia de fundo Pacilaico, quam Tran- quillum in temp..... ori quondam sub depactione fi- duciae nexu obligaverat juxta..... nem, quam te- cum paraveras, quam ipsi Pyrrho refudisti, qui proximo... nescio quibus, quorum personam igno- ramus, dicitur occupatum elic. auct..... ut de- mui nostræ reformetur, vel cer..... quis vel obi- facti satisfacit debito: ut in hac parte prudentiam tuam osten..... profligaveras, quoniam cautionem ipse tecum habes majorem.... tibi acquiras, quos solidos cum pensiones quartadecimæ indictionis presentis temporibus quidquid sollicitudine tua exactum fuerit.... e deferas, vel certe fide, et peri- culo..... di... bus cum omnia documenta, quæ Pyrrus egerit, dirigas debita..... rigoris servata justitia exige; ut cum nobis satisfactum fuerit di..... ejus habeat moderationem judicare possimus

quæque men..... Ille jura omnia requirantur, ne in aliquo nobis, aut secundæ sententiæ..... dispen- dium adferatur. Simili modo peculia Clodiana..... andum esse jubemus. Ad conductores etiam, vel actores et..... nostri literas dedimus, ut admoni-

tione nostra pro utilitate nostri..... obsecundent jussionibus. Vide ergo rursus, aut traditas, aut desideria..... desideria intercedat, et novi ante nos excogitare ipse facias spec..... domui nostræ necessaria, si novis fuerit..... enta, quæ..... dra..... cum feliciter opportuno tempore disponat transmittit..... nias, qui Ravennæ ad urbem mittatur, et in horreo nostro..... tur. Et manu Domini subscriptio. Opto multos annos bene valeatis.

Astra pro utilitate nostri..... s obsecundent jussionibus. Vide ergo ne rursus..... desideria..... intercedat, et novitate nos..... ipse facias..... pec..... domui nostræ necessaria..... si navis fuerit inventa, quæ ad Ravennatem portum feliciter opportuno tempore disponat transmittit..... nias, qui Ravennæ veniat ad urbem mitti curet in horreo nostro..... ur..... domini subscriptio. Opto multos annos bene valea...

Aliud rescriptum ejusdem argumenti.

..... jus vir in Ast.....

..... s ur..... it.....

de nostra incolumitate gaudere. Illud etiam admonemus, ut Sisinnio conducta..... diliana mari..... dispositione conductorum vestrorum ejus jussionibus co..... indetis, cui post egressum Pyrrhi tribuni ad omnia, quæ minime..... procurant..... monitorio nominis nostri curam and..... mus, et nemo vestrum rebellis con..... ne in exemplo disciplinæ ultione prosternatur..... quidquid enim nemo..... jus pro nostris commodis egerit, ex lectione commonitorii nostri grav..... esse scibitis. Opto bene valeatis,

..... no de nostra incolumitate gaudere, illud etiam admonemus, ut Sisinnio conductori..... diliana manente dispositione conductorum vestrorum ejus jussionibus..... indetis, cui post egressum Pyrrhi tribuni ad omnia, quæ minime egit procuranda commonitorio nominis nostri curam mandavimus, ut nemo vestrum rebellis con..... ne in exemplo disciplinæ ultione prosternatur, quidquid enim nemo..... jus pro nostris commodis egerit, ex lectione commonitorii nostri gratum..... esse scibitis. Opto bene valeatis.

Item aliud.

..... jus vir in Eleutherioni et Zosimo cond..... dissentientibus utilitates nostras ab initio lacessiri non habetur ambiguum..... cessionis coegit, ut Pyrrum tribunum in tempore ad Siciliam miserem..... triennium reversus, diverso tempore corporali tædio detentus edocuit..... omnimodis prodesse minime potuisse. Et quia Sisinnium qui adversus eundem..... illa deposuerat, et occasionem adventus ejus præsentem invenit, necesse fuit..... omnia agenda et corrigenda injungeremus, ut universa exacta, remota fraude..... quartædecimæ indictionis ad nos pensiones, aut ipse feliciter deferret..... transmittat. Quid igitur illi a nobis injunctum sit, lecto commonitorio nostro..... Videte ergo memores salutis vestra, ut pro nostri utilitate obsecundetis..... jussionibus de fundo Pacilaico nihilominus actionem memorato Sisinnio manda..... jus. Participato itaque consilio, et solatio agite, ut omnium rerum indemnitas..... is. Item subscriptio. Opto bene valeatis.

..... ricus v. c. Eleutherioni et Zosimo conductoribus..... dissentientibus, utilitates nostras ab initio lacessiri non habentur ambiguum..... cessionis..... coegit, ut Pyrrum tribunum in tempore ad Siciliam miserimus..... triennium reversus diverso tempore corporali tædio detentus edocuit se..... comodis prodesse minime potuisse, et quia Sisinnium, qui adversus eundem..... illa deposuerat occasione adventus ejus præsentem invenit, necesse fuit..... omnia agenda et corrigenda injungeremus, ut universa exacte, remota fraude..... igeret quartædecimæ indictionis ad nos pensiones, aut ipse feliciter deferret..... transmittet. Quid igitur illi a nobis injunctum sit, lecto commonitorio nostro agnoscetis. Videte ergo memores salutis vestra, ut pro nostri utilitatibus..... obsecundetis jussionibus. De fundo Pacilaico nihilominus actionem memorato Sisinnio mandamus. Participato itaque consilio, et solatio agite, ut omnium rerum indemnitas..... r..... It subscriptio B. V.

Fragmenta de executione commonitorii imperialis.

..... ni Siciliensis..... Ind. XII, cons. Maximia. reg. patri V. V. C. C., et Bonifacio..... præsentem relegi Pyrrum..... cessa Emporitana per Zosimum, et Cuprionem sol. n. DCCLVI.....

..... dus Ariniara sive murus per supra scriptos — sol. n. CXLVII..... one tritici, sive hordei, quod aut barbarico fisco præstare — sol. n. LXXV.....

XIII, consulatu D. N. Theodosi Aug. XVIII, et Albini v. c. inferendi per suprascriptum Pyrrum — solid. n. CLXXV.

et de reliqua Zosimi juxta relationes epistolæ tribuni Pyrrhi — solid. VIII.

..... ni Siciliensis, qui damn..... ab ind. XII, cons. Maximi ter..... Paterni v. v. c. c. conlo..... Bonifacio præsentem..... ibus..... singulis..... dare debent.

D Ita.massa Emporitana, per Zosimum et Euphriorem — solid. n. DCCLVI..... fundus Annianus sive..... rus per ss — sol. n. CXLVII.

..... on tritici, sive hordei, quod ante barbarico fisco præst — sol. n. LXXV..... fundi operæ per ss — sol. n. LII..... cullius conlocante Sisinnio sol. n. CCXLV sufradilianensis per Sisinnium sol. n. CCXLV sucassitoria per Eleutherionem, Zosimum et Ebandum — sol. n. n..... ss qui de ind. XII inferendi sunt solidi CCLXXV.

..... XIII cons. D. N. Theodosi Aug. XVIII, et Albini v. c. inferendi per ss. Pyrrum — sol. n. CLXXV.

..... faciunt omnes qui de indictione XII et XIII per tribunalum Pyrrum inferendi sunt auri sol. IIIICVL, et de reliqua Zosimi jux lationis epistolæ trib. Pyrr:

— — sol. m̄ccc. faciunt tanq̄ de pensionibus ind. A
 XII et XIII, quam de reliqua Zosimi, qui tribu-
 num Pyrrum inferendi debent rationibus D. N.
 v. c. Laurici solid. n̄ vi. cx. Rave-
 nnae — solidi m̄xxxvi.
 tiendus — solidi M. Gratiano Cassio na.
 m̄pōri ind. XII et XIII.
 n̄ de — solid. m̄xxxvii, untes
 ind. — — sol. n̄ D
 cum sportula et interpondiis tuor intulit, vel
 erogavit tribunus Pyrrus solid. m̄xxxvi. ent,
 quos inferre debet tribunus Pyrrus de — sol. n̄. vi. cl.
 Sol. n̄ m̄ccccxxxiiii. creto debebit
 Eleutherionis — sol. n̄ m̄clxxxiii. requirendum.
 opera sua egerit, vel detulerit.
 vero Tranquilli, qui Sisinnio cessit de
 — sol. m̄ccccxl.
 Const. us l parte solidos acceptos Sisin-
 nius dine conductoribus testimoniis adpro-
 bav. —

Sequitur Chronica.

DE AURELIANO,

Archiepiscopo XXIII.

Aurelianus XXIII, insignis vir, ætate juvenis, se-
 nior sensu, et omni gratia elegantior, post pauca an-
 norum curricula defunctus est in pace viii [vii] Kal.
 Junii. Sepultus est in ecclesia Apostolorum juxta
 ambonem in loco ubi beatus requievit Neon.

DE ECCLESIO,

Archiepiscopo XXIV.

Ecclesius XXIV: Secundum varios ædificator ec-
 clesie sancte Marie Majoris, ejusque tempore con-
 structa est ecclesia sancti Vitalis martyris a Juliano
 argentario Nulla ecclesia in Italia similis. Expensa
 sunt in ea xxvi milia aureorum solidorum. Sedit an-
 nos III, mens. vi, dies viii. Jacet in ecclesia sancti
 Vitalis. Obiit annos vite LXII [anno DLXII].

DE URSICINO,

Archiepiscopo XXV.

Ursicinus XXV, humilis vir, ejus tempore con-
 structa fuit ecclesia S. Apollinaris a Juliano argen-
 tario. Nulla ecclesia similis illi, eo quod in nocte
 pene, ut in die, coruscat. Sepultus est in basilica
 beati Vitalis [martyris], ante altarium sancti Nazarii.
 Sedit annis III, mens. vi, dieb. viii.

DE VICTORE,

Archiepiscopo XXVI.

Victor XXVI, pulchra facie et alacri vultu. Ædifi-
 cator Tricolis, et non consummator. Fecit autem et
 civorium ex argento supra altario sancte ecclesie
 Ursiane, et census totius Italie propter hoc largitus
 est, quod scriptum est centies viginti librarum ar-
 genti justo pondere. ^a Obiit xv Kal. Maii [Martii]
 circa annum Domini v. c. lxxviii [dlxxviii]. Sepultus est
 in ecclesia predicta S. Vitalis infra monasterium
 sancti Nazarii. Sedit annos vi, mens. xi, dies xi.

DE MAXIMIANO,

Archiepiscopo XXVII.

Maximianus XXVII, longinqua [longæva] statura,
 calvus capite. Ædificator multarum ecclesiarum,
 quas longum esset enarrare. Consecravit ecclesiam
 Classensem. Obiit viii Kal. Maii [Martii]. Requiescit
 in monasterio S. Andree apostoli.

^a Recentiori manu. Bacca.

^b Recentiori manu. Ib.

^c Recentiori manu. Ib.

^d Recentiori manu. Ib.

^e Recentiori manu. Ib.

vero Tranquilli, qui res Sisinnii exorsit, de solidis a.
 DCCCL. constectus legentium solidos acceptos
 Sisinnius vidisse conductoribus Ecclesie Rav.
 testimoniis approbavit. —

DE AGNELLO,

Archiepiscopo XXVIII.

Agnellus XXVIII, rubicundus facie. Aquisviva
 archiepiscopus argentam ecclesie Ravenna. Edi-
 ficavit monasterium sancti Georgii ibidem. Quo tra-
 pore expulsi sunt Franci de Italia, et mortuus Jus-
 tinianus Augustus Constantinopoli. ^b Obiit p. Kal. Aug.
 v. c. lxxvi [dlxxvi]. Sedit ann. xiii, mens. i, dies viii.
 Sepultus est predictus Agnellus in ecclesia S. Ag-
 the majoris, ac [alias] martyris.

DE PETRO SENIORE,

Archiepiscopo XXVIII.

Petrus senior XXVIII, grandævus ætate, fuit se-
 nior sensu et corpore. Fundavit ecclesiam beati Se-
 veri confessoris, sed non consummavit, circa an.
 Domini v. c. lxxviii [dlxxviii]. Eo tempore occupata
 fuit Venetia a Langobardis, et absque bello capti
 sunt. ^c Obiit die xvi Kal. Septembris. Sepultus est in
 civitate Classensi in arca magna saxea in eccle-
 S. Probi. Sedit autem annos viii, mens. ii, dies viii.

DE JOANNE ROMANO,

Archiepiscopo XXX.

Joannes [II Romanus] XXX, consummator et con-
 secrator ecclesie sancti Severi. Sedit annos xii,
 mens., dies xviii.

DE MAURITIO,

Archiepiscopo XXXI.

Mauritius XXXI, ^d al. Marinianus. Natus est [Ra-
 tione] Romanus, in omnibus valde decorus. Sedi-
 predicti Joannis predecessoris sui. Ipsius tempore
 visum est terribile signum in cælo, et Theodoricus
 rex Francorum cum Lothario patruale suo bellum
 commisit. ^e Obiit die x Kal. Novembris. Sepultus est
 in arca [Leg. ardea] beati Apollinaris extra muros
 D Classis, qui consecratus fuit a B. Gregorio papa circa
 annum v. c. lxxxvii [dlxxxvii].

DE JOANNE.

Archiepiscopo XXXII.

Joannes Classensis XXXII. ^f Joannes terrus. Hic
 plenus corpore, pulchra [pulcher] forma, et omnium
 bonorum sectator. Sepultus est in ardea beati Apol-
 linaris. ^g Hic sedit annis Domini vi. c. v, tempore
 Phocæ imperatoris ^b.

^f Recentiori manu. In.

^g Recentiori manu. In.

^b Not. marg., Hic sedit annis v, mens. x, diebus
 xviii. Floruit Joannes Classensis circa annum Domini
 606.

DE JOANNE,

Archiepiscopo XXXIII.

Joannes III, XXXIII. Sepultus est in ardua beati Apollinaris. Iste fuit tempore Bonifacii papae, et usque ad ipsius tempora et Phocae imperatoris Constantinopolitana Ecclesia prima erat. ^a Tunc currebant anni Domini vi. c [dc] nonaginta tres. Sedit ann. xviii, mens. vi, dies viii.

DE BONO,

Archiepiscopo XXXIV.

Bonus XXXIV. Iste Bonus nomine, et operibus fuit. ^b Obiit die vii Kal. Septembris. Sepultus est in basilica B. Apollinaris martyris in Classe.

DE MAURO,

Archiepiscopo XXXV.

Maurus XXXV, qui excommunicavit papam. ^c Iste tempore Constantini imperatoris liberavit Ecclesiam suam de jugo Romanorum servitutis. ^d Maurus fuit circa annos Domini vi. c lxxviii [dclxxviii]. Hic sedit annis xxviii, mens. x, diebus xviii. Sepultus est in ardua beati Apollinaris.

DE REPARATO,

Archiepiscopo XXXVI.

Reparatus XXXVI. Senior aetate. ^e Iste non sub Romana se subjugavit sede. Sublevavit in paupertate sacerdotes. Mortuus est igitur iii Kal. Augusti, et sepultus in ecclesia beati Apollinaris. Sedit ann. v, mens. viii.

DE THEODORO,

Archiepiscopo XXXVII.

Theodorus XXXVII. ^f Iste juvenis aetate, terribilis forma, horridus aspectu, et omni fallacia plenus. Obiit iste ferocissimus cum multa aлаcricitate sacerdotibus 18 mensis Januarii. Sepultus est in ardua beati Apollinaris. Sedit ann. xiii, mens. iii, dies xx.

DE DAMIANO,

Archiepiscopo XXXVIII.

Damianus XXXVIII, Qui suscitavit mortuum. Obiit [m] Idus Maii. Sepultus est in ecclesia beati Apollinaris. Sedit ann. xvi, mens. ii, dies xvii.

DE FELICE,

Archiepiscopo XXXIX.

Felix XXXIX. Iste fuit fons irriguus, Pater optimus, predicator egregius, multorum voluminum confitor. ^g Obiit 25 mensis Novembris circa annum Domini vii. c lxxxiiii [dccc]. Sepultus est in ecclesia beati Apollinaris. Sedit ann. xvi, mens. viii, dies lxxv.

DE JOANNE,

Archiepiscopo XL.

Joannes, ^h *gignatus*, XL. Hic sapientissimus fuit, humilis et mansuetus. Ipsius temporibus ecclesia Petriana tremotum cecidit circa annum Domini viii. c [dccc] expletis missarum solenniis. Sepultus est in Ecclesia beati Apollinaris. Sedit ann. viii, mens. diebus

^a Id impie et falso scriptum ab Agnello suo loco notavimus. Id. — Recentiori manu. Id.
^b Recentiori manu. Id.
^c Haec schismatica ex Agnello descripta sunt. Id.
^d Recentiori manu. Id.
^e Haec ex Agnello. Id.
^f Haec Agnelli sunt. Id.
^g Recentiori manu. Id.
^h Recentiori manu. Id.
ⁱ Falsus hic est vel ineptissimus. Sergius uxoratus

A

DE SERGIO,

Archiepiscopo XLI.

Sergius XLI. Juvenis aetate, decorus forma. Iste hinc fuit, et sponsam habuit, quam post regimen Ecclesiae suscepit ⁱ. Tempore ipsius Zacharias papa ivit in Franciam, petens praesidia a rege Francorum, ad expellendum Langobardos, quia Austolphus rex Italiam duriter opprimebat. Qui Sergius invasor Ecclesiae fuit, et ab omni populo Ravennate depositus est. ^j Alii dicunt de Sergio, videlicet: *His vero peractis contigit post aliquantum tempus, Sergium archiepiscopum Ravennatem de hac vita migrasset, et statim surgens Michaelis scribarius ipsius ecclesiae, qui nullo sacerdote ali fungebatur honore, profectus est Ariminum ad Mauritium, et congregans ipse nefandissimus Mauritius exercitum, et una cum praesidio Desiderii regis Langobardorum properavit, et ingressus est Ravennam, et brachio forti elegit praedictum Michaelium, et in episcopo Ravennanum introduxit Ecclesiae, et Leonem archidiaconum, qui electus erat in episcopo, Ariminum deportans, ibique in arcto custodia mansuetum idem Mauritium detinere fecit.* ^k Sicque praedictus Leo in monasterio S. Agathae martyris postea adductus ibidem post triduum ob dolorem oculorum suorum effoditionem vitam finivit.

DE LEONE,

Archiepiscopo XLII.

Leo XLII. Iste ex isto fuit ovili, non multum procerata statura. Sepultus fuit in

DE JOANNE,

Archiepiscopo XLIII.

Joannes, ^l sextus, XLIII. Sepultus est in ardua beati Apollinaris. Qui sedit annis vii, mens. i, et diebus iii.

DE GRATIOSO,

Archiepiscopo XLIV.

Gratiosus XLIV. Israelita humilis et mansuetus. Suo tempore Carolus Francorum rex venit Ravennam invitatus ab ipso ad prandium, et celebravit prandium cum eo. Iste ^m prophetavit circa annos Domini viii. c x [dccc] de his quae accidere debebant civitati Ravennae. Obiit die 23 mensis Februarii. Sepultus est in ecclesia beati Apollinaris. Sedit annos iii, dies xi.

DE JOANNE XLV.

Joannes, ⁿ septimus, XLV.

DE VALERIO,

Archiepiscopo XLVI.

Valerius XLVI. Quatuor [quarto] Kal. Februarii in Classensi civitate celebratur festum.

DE MARTINO,

Archiepiscopo XLVII.

Martinus XLVII. Iste longam staturam et grande caput habebat. Mortuus est Pipinus Langobardorum rex. Istius etiam tempore Stephanus papa veniens Ravennam celebravit in ecclesia Ursiana, et ostendit sandalia Salvatoris, quae omnis populus vidit.

DE PETRONACIO,

Archiepiscopo XLVIII.

Petronacius XLVIII. Qui juravit honorem Caroli

fuit ante regimen Ecclesiae, nec illud suscepit, nisi uxore dimissa. Id. ex ipso Agnello perspectissimum est. Id.

^j Recentiori manu. Id.
^k Hoc postremum perperam de Leone Ravennate narratum. Vide Anastasium. Id.
^l Recentiori manu. Id.
^m Recentiori manu. Id.
ⁿ Agnello ignotus. Id.

imperatoris. Hujus tempore Andreas, qui et Agnellus A abbas sanctæ Mariæ ad Blachernas, et sancti Bartholomæi floruit, qui composuit Codicem Pontificalem (^a qui fuit *Ecclesiæ Ravennatis presbyter cardinalis*). Item istius tempore repertum est corpus beatissimi Maximiani archiepiscopi Ravennatis Ecclesiæ.

DE GEORGIO,

Archiepiscopo XLIX.

Georgius XLIX. Populares Gazas omnes ecclesiasticas confregit, cryptas dirupit, et thesauros prædecessorum suorum extraxit. Et ut siliam Lotharii de fonte levaret, magnas opes exinde expendit. Ejus tempore factus est meridie sol tenebrosus nimis per universoni mundum usque ad horam nonam. Obiit die 24 Januarii.

DE DEODATO,

Archiepiscopo L.

Deusedit quinquagesimus.

DE JOANNE

Archiepiscopo LI.

Joannes VIII. Hic fecit deferri corpus S. Apollinaris ad ecclesiam sancti Martini in Cælo Aureo timore Agarenorum, qui asportaverant civorium argenteum de ecclesia Classensi.

ACTA CONCILII ROMANI.

MONITUM.

Cum ex cathedralis Mutinensis insigni tabulario nactus essem acta hujus concilii, et hæc in editis conciliorum collectionibus vix indicentur, bene posse hic edi existimavi. Exemplar hoc est seu summarium eorum quæ pro episcoporum Ravennati metropoli subditorum indemnitate in concilio illo acta fuerant contra Joannem Ravennatem episcopum. Plura hujus apographa ex concilii præscripto facta hinc videre est, quorum singula singulis episcopis missa sunt, ut decretorum memoria ad posterum transmitteretur. Hæc autem cum editis collata plurimum lucis eorum temporum disciplinæ affundent. Ea sunt quæ sequuntur.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Pontificatus Domini Nicholai summi pontificis, et universalis papæ anno 4, imperii piissimi Augusti Lodovici anno 11, die octavodecimo mense Novembris, ind. 10. Capitula quæ in sancto concilio a beatissimo Domino Nicholao papa Romæ collecto statuta atque canonicè firmata sunt contra Joannem Ravennatem archiepiscopum.

Caput primum. Episcopos per Æmiliam non consecres, nisi post electionem cleri et populi.

Caput secundum. Eosdem quoties ad apostolicam sedem venire voluerint, nequaquam prohibeas. Sed et nullam dationem contra canonicam auctoritatem ab eis exigas.

Caput tertium. Prædia, quæ præceptis dirruptis a jure sancti Petri ad jus S. Apollinaris transtulisti, et per emphyteosim vel libellum ea singulis hominibus contulisti, diligenter exquire, et inventis ipsis emphyteosim vel libellum dirrumpe, et ad jura S. Petri cujus fuerunt restitue, et talem ultra facere nunquam præsumas.

Solicitudinem omnium Ecclesiarum Dei circumferentes convenit nos universorum necessitatibus con-

^a Recentiori manu. BACCH.

solvere, et omnibus vulneribus salubria conferre remedia; Dominicarum quippe ovium pastores sumus. Sed tanto nobis præ cæteris specialiter præsens cura major incumbit, quanto vicem illius gerimus, cui divino oraculo ipsæ oves specialiter commendantur, cui et præcipiens ait: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Et ideo sanctitas vestra (vobis episcopis in Æmilia commorantibus) a Joanne archiepiscopo Ravennate multis impulsionibus queritur agitari. Debemus manum apostolatus nostri vobis quantocius porrigere, et quia vos ex illis fratribus estis quos sanctus Petrus conversus est confirmare, necesse est ut a tantis ejus impulsionibus vestram fraternitatem eruentes, in petra quam ipse confessus est, ne ulterius valeatis, statu-

B mus. Constat autem sanctitatem vestram, una cum fratribus et coepiscopis Æmiliæ regionis pontificio nostro lamentabiles querelas flebili voce coram synodo, quam Romæ celebravimus, exposuisse, cui cum numero, Campaniæ videlicet, Tusciæ, et Pentapoleos, et aliarum regionum sanctissimorum episcoporum cœtu, et ipsum Joannem archiepiscopum interfuisse dignoscitur. Oppressio vero injuriarum, quibus a præfato archiepiscopo vos querebamini affectos, prima fuit, quam perhibuistis, eundem Joannem archiepiscopum Ravennatem per binos annos semel episcopia vestra circuere, et tandiu per singula residere, quousque ipsa paupertas, quæ ad utilitatem episcopii et sustentationem clericorum, et pauperum, et gubernationem familiarum, ac susceptionem peregrinorum, atque restaurationem basilicarum, vel episcopii, hinc inde separatur, cum suis hominibus illam consumat, et non antea inde recedere, quam ab episcopo loci illius ad archiepiscopum et familiares ejus quæ non debentur dona non modica tribuantur. Insuper omni anno, quod in toto mundo minime invenitur, colonicio more, herbices et oblatas, vinum et pullos, et ova archiepiscopo, et ad suum archiepiscopii similiter, et ad archidiaconum, et ad vicedominum, et ad arcarium, et ad majorem cubuli, et ad cartularium, et ad scrinarium, et ad defensores, et ad cubicularium, et ad majorem domus tribus pro omnibus his supradictis omne annualiter sine intermissione ad unumquemque supradictum redditum, sicut tributarii facere. Plebes quoque vestras, et titulos, ac curtes, atque monasteria episcopii vestri pertinentia ad gubernationem vestram, alienare et sibi subjicere, et delere. Aliud autem non minori querimonia asseruistis, vos compelli ab eo episcopia vestra deserere, et more populorum, Ravennæ per singulos menses alternis vel mutatis vicibus ministrare, et infantuli parochiæ vestræ illis diebus sine chrismate obire. Clericos præterea quos cumque novatur alicujus utilitatis existere, pro suo libitu asseverastis ad vestram subjectionem et disciplinam eum esse subtrahere solitum. Nec minus magno clamore firmastis quod idem archiepiscopus vos non dimittat, quoties ad limina apostolorum ample-

ctenda vel ad sedem venire vultis. Quas nimirum querulas voces et inauditas assertiones reverendissimi episcopi, qui in eodem residebant sancto concilio audientes, omnes pariter clamaverunt hæc præter canones fieri, et ut in perpetuum prohibuissemus præsulatum nostrum supplices postulare. Quapropter tam pernicioso gravamina, et tam mala consuetudo in Ecclesia Dei tyrannice cum pullulasset, dolentes maxime cum contra omnes sanctorum Patrum regulas, et contra omnem Ecclesiarum Dei morem, in sola Ravennate metropoli a præsumptoribus sint temere usurpata, ne aliis metropolitanis episcopis talia præsumendi occasio remaneret, et Ecclesie Dei tali inficerentur exemplo; statuimus una cum omni sancto concilio hoc vobis et vestris successoribus, imo a vestris sanctis Ecclesiis penitus rescandam. Unde coram eodem reverendo concilio, ipsi Joanni archiepiscopo, et omnibus suis successoribus interdiximus, et de unaquaque præsumptione pronuntiatis capitulis, promulgatisque sententiis, apostolica auctoritate præcipimus, videlicet ut tale quid ulterius nequaquam nec ipse, nec ejus successores agere præsumant, quæ scilicet capitula apud nos retinentes, exemplaria eorum vobis pro futuris temporibus retinenda mandavimus. Sed quoniam fraternitas vestra apostolatam nostrum pro futura cautela, et propter omnimodam securitatem suam, præceptum auctoritatis nostræ vobis specialiter vestrisque successoribus episcopis in perpetuum mittendum obnixè poposcit; inclinati precibus vestris per hujus præcepti seriem præcipimus expresse, jubemus atque omni interdictione prohibemus, ut nullus ammodo, et deinceps archiepiscopus Ravennæ ad vestra episcopia sine voluntate vestra accedere temptet, vel aliquam pecuniam a vobis exigere, vel res ecclesie vestræ, aut monasteria vestra, sive plebes, aut titulos, sive prædia per quodvis ingenium diripere audeat, neque vocare Ravennam præter tempora a Patribus definita, quibus concilia episcoporum bis in anno celebranda sanxerunt, vos ullo modo præsumant. Hoc præ cæteris suppressimus, ut illud quod trigesimo dicunt, Ravennæ ullo modo vos facere, aut cogere audeant. Itaque nec dationem aliquam archiepiscopis Ravennatibus sit licentia a vobis, vestrisque successoribus episcopis ammodo, et deinceps, id est in perpetuum exquirendi, nec non et vobis licentiam tribuimus, ut quoties pro beatorum apostolorum amore, vel pro visitatione apostolicæ sedis præsulum more decessorum vestrorum Romam occurrere vultis, nullum impedimentum vobis archiepiscopus Ravennæ, nec palam, nec occulte, facere præsumat, sed Deo comite vobis occurrere liceat. Sed et hoc decernimus, ac diffinimus, ut cum statutis temporibus archiepiscopus Ravennas vos ad concilia convocaverit, nullo modo vos diutius retinendi licentiam habeat, ita ut ultra xv dies pro gravi necessitate Ravennæ nullo modo remoremmini. Secundum saluberrimum S. Leonis papæ decretum nec licentiam habeat clericos matricis ecclesie vestræ, vel diocæ-

seos, absque vestra voluntate a vestra disciplina et subjectione subtrahere. Sed neque ecclesias, neque plebes, neque titulos, nec monasteria episcopo vestro pertinentia a vestro regimine, et ditione, ac ordinatione, eis licitum sit auferre. Siquidem vobis vestrisque successoribus episcopis manere decernimus, tam quidem clericos, quam omnia Ecclesie vestræ regendi, fruendi ac ordinandi licentiam. Archiepiscopo vero Ravennati nullam volumus habere super vos valitudinem, vel facultatem, præter quam sacri canones præcipiunt. Sane si in aliquo tempore quilibet Ravennas archiepiscopus prænotata gravamina super vos renovare, vel reducere temptans per longa jam tempora, hæc vos solvisse affirmare conatus fuerit, et tale jus in vos habuisse Ravennatem archiepiscopum ante multa tempora probare nisus extiterit, nulla talis assertio vires obtineat, nec possit longitudo temporis suffragari, quod constat præter justitiæ regulam perniciosè diu fuisse præsumptum; præcipue cum sacri canones doceant non minus malam consuetudinem quam perniciosam corruptelam esse vitandam. Proinde decernimus ut nihil exhibeatis archiepiscopo Ravennati, qui per singula tempora fuerit, nisi quod canones sancti præcipiunt, quodque cæteri episcopi per Liguriam et Venetiam, atque Istriam, suis metropolitanis exhibere probantur. Archiepiscopum autem Ravennatem nihil a vobis exigere debere censuimus, nec in vos aliquid jus exercere diffinimus, nisi ut superius libavimus. Si quis autem archiepiscopus Ravennas ammodo et deinceps contra nostræ apostolicæ auctoritatis præceptum, vel contra hujus decreti tenorem in toto vel in parte venire temptaverit, et vobis vestrisque successoribus episcopis superius prohibita injunxerit, vel tulerit, vobisque aliquid de præsignatis oneribus imposuerit, et non in omnibus hujus pagine textui obedierit, sit sententia Dei omnipotentis, beati que Petri, et Pauli apostolorum principum, et apostolica auctoritate anathematis innodatus vinculis, et tanquam contumax sacrorum canonum, et apostolicarum violator institutionum, ab omni sacerdotali alienus in perpetuum existat officio. Hæc vero, quæ superius scripta continentur, in perpetuum confirmamus, ac roboramus, salvo duntaxat honore, et subjectione sanctæ Romanæ Ecclesie, atque docibili reverentia, et congruo pontificum apostolicæ sedis obsequio.

Cujus præcepti tenori scripto per manus Leonis scrinarii indictione subscripsit decima.

Nomina autem episcoporum qui huic sancto concilio intersuerunt, consenserunt et subscripserunt, hi sunt, videlicet:

Ildebrandus Verulinus.
 Joannes Velitri.
 Petrus Gabo.
 Magister Porti.
 Arsenius Ortano.
 Petronacius Albano.
 Liutprandus Clusinus.

Petrus Aretinus.
 Geremias Sabroni.
 Rago Niarasis.
 Robertus Nocerinus.
 Arigisus Fulinatus.
 Joannes Foreboninus.
 Leodrosius Marsicanus.
 Colo Reatinus.
 Arnulphus Bellue.
 Osipus Pestorensis.
 Anselmus Camortinus.
 Lanstriensis Petrosinus.
 Dominicus Eugubinus.
 Justinus Gallicanus.
 Silianus de Humana.
 Articularius Sinogallia.
 Joannes Faestriensis.
 Raguel Pensauriensis.
 Joannes Ficoclenensis.
 Dominicus Callisinus.
 Joannes Falaritanus.
 Martinus Narniensis.
 Leo Amerinus.
 Aldericus Tibertinus.
 Dominicus Centuncufensis.
 Andreas Nepesinus.
 Paulus Corninus.
 Otto Rosselanus.
 Stephanus Montefeletanus.
 Petrus presbyter Viceagens *Romanæ Ecclesiæ.*
 Joannes archidiaconus Romæ.
 Adrianus presbyter Rom.
 Leo presbyter Rom.
 Romanus presbyter Rom.
 Petrus presbyter Rom.
 Lunicius diaconus Rom.
 Joannes diaconus Rom.
 David subdiaconus Rom.
 Benedictus subdiaconus Rom.
 Salomon subdiaconus Rom.

Nomina quæ sequuntur erant in latere sinistro pagellæ Bacchinianæ e regione eorum quæ supra.

Leo Sylvæ Candidæ.
 Sergius Balnearicius.
 Landulphus Capuanus.
 Petrus Spolitinus.
 Donatus Fesulanus.
 Petrus Florentinus.
 Joannes Tuscanensis.
 Rastaldus Suanensis.
 Bonifacius Bilarinus.
 Martinus Priverinus.
 Joannes Subtrinus.
 Sergius Abinensis.
 Leo Gajetanus.
 Leo Tiburtinus.
 Petrus Urbanus.
 Joannes Terracinus.
 Petrus Ferentinatus.

A Joannes Ariminensis.
 Joannes Signinus.
 Georgius Trajectanus
 Rodericus Castello-felicitatis.
 Lepardus Ancona.
 Dominicus Trive.
 Neo Aratinus.
 Constantinus Ferrariensis.
 Apollinaris Bobiensis.
 Romanus Faventia.
 Petrus Imolensis.
 Leopertus Aforiensis.
 Florus Cæsenatis.
 Joannes Forumpopuliensis.
 Apollinaris Livienis.
B Leo Orbertano.
 Aldualdus Balneregiensis.
 Paulus subdiaconus Rom.
 Benedictus subdiaconus Rom.
 Martinus subdiaconus Rom.
 Donatus subdiaconus Rom.
 Georgius subdiaconus Rom.
 Petrus subdiaconus Rom.
 Romanus subdiaconus Rom.
 Leoninus subdiaconus Rom.
 Stephanus subdiaconus Rom.
 Elia olacionarius Rom.
 Joseph primiscrinus Romanus.

Sequitur Chronica.

DE ROMANO,
Archiepiscopo LII.

Romanus de Calcinarina nuncius LII.

DE DOMINICO,
Archiepiscopo LIII.

Dominicus LIII. Ublatella.

DE JOANNE,
Archiepiscopo LIV.

Joannes IX. LIV.

DE JOANNE
Archiepiscopo LV.

Joannes X. LV. qui fuit papa nonus. Hic convocavit Ravennæ synodum LXXIV episcoporum, ubi [Stephani] Stephani papæ contra Formosum reperta [ca] fuit, et [ut] habemus in Chronica Marticap. Joannes nonus papa.

ANOTATIO.

Liutprando Ticinensi inter Joannem IX et X sunt recentiores Petrum paucorum mensium episcopum. Synodus Ravennæ coacta est a Joanne Romano pontifice, qui Stephano successit, a Joanne qui Marotie opera ad summum pontificatum ascendit. Sedebat autem tunc Ravennæ archiepiscopus Joannes IX, cui Petrus successit.

DE CONSTANTINO,
Archiepiscopo LVI.

Constantinus LVI.

DE PETRO ,

Archiepiscopo LVII.

Petrus Bononiensis LVII, qui rexit Ecclesiam quadraginta sex annis.

DE HONESTO ,

Archiepiscopo LVIII.

Honestus LVIII. Hujus tempore gloriosum corpus B. Ursicini martyris translatum est ad ecclesiam Ursianam, cujus Honestus antistes, et hujus sanctitate portæ Classensis ecclesiæ miraculose aperiebantur.

DE JOANNE PAPIENSE ,

Archiepiscopo LIX.

Joannes XI. Papiensis LIX.

DE HERBERTO ,

Archiepiscopo LX.

Herbertus sexagesimus antistes.

MONITUM

AD

SEQUENTEM CONSTITUTIONEM.

Celebris hic est Gerbertus ex monacho Floriacensi archiepiscopus primum Rhemensis, postea Ravenas, inde Romanus pontifex Silvestri II nomine. Plura de ipso scripta sunt. Placet hic ex Farfensi laudatissimo Codice exhibere Othonis III constitutionem contra alienantes bona Ecclesiarum, quam a Gerberto dictatam ex inscriptione facile credo. Notabile ex inscriptione eadem illud est, habitam Romæ synodum anno ibidem indicato 998, Septembri mense, et in ea actum esse de Arnulpho Mediolanensi archiepiscopo, qua de re nil alibi memini me legisse. Notandum hic etiam est Chronicæ hujus auctorem, qui pro Gerberto Herbertum scripsit, infra fabulam Gerberto afflictam Giberto tribuere. Inscriptio autem, et constitutio, de qua supra, est quæ sequitur.

Incipit constitutio sacræ legis domini Othonis imperatoris data xii Kal. Octobris, ind. 12, anno 3 pontificatus domini Gregorii V papæ, promulgata per manus Gerberti S. Ravennatis Ecclesiæ archiepiscopi in ea synodo in qua Mediolanensi episcopo Arnulpho nomine papatum ablatum est in basilica B. Petri, quæ vocatur ad Ccllam Auream, et subscriperunt omnes qui adfuerunt episcopi.

Otho Dei gratia Romanorum imperator Augustus cos. S. P. Q. R. Archiepiscopis, abbatibus, marchionibus, comitibus, et cunctis iudicibus in Italia constitutis in perpetuum. Comperimus quod episcopi et abbates Ecclesiarum possessionibus abutantur, et per scripta quibuscumque personis attribuant, et hoc non ad utilitatem Ecclesiarum, sed pecuniæ, affinitatis et amicitiae causa. Dumque eorum successores, pro domorum Dei restauratione ac reipublicæ officio, nostroque obsequio, commonentur, suarum Ecclesiarum prædia ab aliis detineri causantur, sequæ imperata non posse perficere revera demonstrant. Proinde quia status Ecclesiarum Dei annullatur, nostraque imperialis majestas non minus patitur detrimentum, dum subditi nobis debita non possunt exhibere obsequia, constituimus, et imperiali edicto firmamus, ut omnia scripta, sive libelli nomine, sive emphyteusi prolata fuerint quid de Ecclesiis Dei, sive aliquo modo, effici non possit. Obcunte actore,

A obeat, solusque detrimentum habeat, qui se eo scripto obligavit, atque vinxit, nec omnino ad eum superscripti damna pertineant, qui ei in regimine successit; sed sit ei libera facultas, omnia quæ per libellos vel alia qualibet scriptura abalienata fuerint, in proprium jus Ecclesiæ revocare, et ita ordinare, ut Deo et nobis debitum obsequium valeat exhibere. Nam cum regibus et imperatoribus ea quæ regni et imperii sunt, nisi se viventibus dare non liceat, exceptis Ecclesiis, quomodo abbatibus, et episcopis res Ecclesiarum per tempora suorum successorum distribuere liceat? Omne quippe jus, sive lex, sive quodlibet scriptum, vel quælibet consuetudo, si contra Ecclesiæ utilitatem fuerit, in irritum deducenda sunt: nec nostra auctoritate debent firmari, quæ contra imperii auctorem et propagatorem probantur inferri. Hoc ergo solum scriptum pro lege in talibus causis habeatur, quod Ecclesiæ Dei prosit, et nullo modo obesse possit. Quod si aliquis contra hanc constitutionem nostram ire tentaverit, tanquam rebellis iudicetur, et sit ei anathema, maranatha, nisi resipiscat, ab universis episcopis, qui huic imperii nostri edicto subscriperunt, vel assensum præbuerunt, sive præbituri sunt. Amen.

Sequitur Chronica.

DE NEOMUTO,
Archiepiscopo LXI.

Neomutus LXI. Antistes.

DE FEDERICO,
Archiepiscopo LXII.

Federicus LXII. In eo anno, in quo mortuus est, rex Henricus rex maximus primus venit in Italiam.

DE ARNALDO,
Archiepiscopo LXIII.

Arnaldus LXIII. Antistes.

DE ERIBERTO,
Archiepiscopo LXIV.

Eribertus LXIV. Antistes.

DE GEBEARDO,
Archiepiscopo LXV.

Gebeardus LXV. Hujus electio præsentata fuit Corrado imperatori anno Domini 1026, et a suffraganeis, clero et populo Ravennati subscripta. Iste ædificavit ecclesiam beati Andreæ apostoli in Ravenna, ut habetur in aliis Chronicis, et multa alia bona fecit. Obiit prædictus Gebeardus archiepiscopus Ravennatis anno Domini 1044, qui jacet in monasterio sanctæ Mariæ de Pomposia in Pado veteri diocesis Comaclensis in capitulo fratrum sub lapide marmoreo opere musaico, impressis his versibus, videlicet

Pontificis magni corpus jacet hic Gebeardi,
Per quem sancta domus crevit, et iste locus.
Plurima donavit, quæ tali lege legavit;
Quæ patitur Judas, raptor ut ipse luat.
Christo funde preces, lector, dic miserere.
Obiit anno Domini mxxiv.

et nota, quod multum ampliavit dictum monasterium Pomposianum, ut habetur in Chronicis suis.

DE HIMFRIDO,

Archiepiscopo LXVI.

Himfridus LXVI. Antistes.

DE HENRICO,

Archiepiscopo LXVII.

Henricus LXVII. Antistes.

DE GIBERTO

Archiepiscopo LXVIII.

Gibertus LXVIII. Hic primo fuit archiepiscopus Rhemensis deinde Ravennas, postmodum papa nominatus Silvester III. Homagium diabolo fecit, et male finivit, ut totum habes in Gibronica Martiniana [in capitulo Sylvestri II]. Post hæc heus sequentia adduntur per modum notula; non quod iste non fuit, de quo facta est mentio. Guibertus vero de Parma ex cancellario imperatoris in regno Italico, defuncto Ravennate archiepiscopo per [inclimentum] imperatricis electus est. In ipsa Ecclesia postmodum ab Alexandro papa, licet invidio, multorum instantia consecrationem obtinuit. Cui postquam consecrationis manum imponeret propheticus repletus spiritu idem pontifex sic fertur dixisse: Ego quidem jam delibor, et tempus resolutionis meae instat. Tu vero hujus sacrosanctæ Ecclesie totam [acerbam] senties ultionem de cætero.

[NOTATION]

Interseruntur hic a Rubeo Ricardus, Otho, Hieremias, quorum prior legitime a Gregorio VII consecratus dicitur, et Ricardus ex conjectura vocatur, quod in quibusdam Gregorii pontificis litteris capitali littera R. indicatur. Ob id apud Ughellum Ricardus nuncupatur, Otho ac Hieremias subintrusi creduntur. Hieremia Rubeus Gualterium sufficit; Ughellus vero Philippum ex eiusdem chartæ fide archiepiscopum interjicit. « Hanc canonicè electum haud leve argumentum » esse ait, quod asserit Mathildæ reginæ, « quando credibile non est catholicæ sedis feminam studiosissimam in sui consortium vitio electum schismaticumque admittere voluisse. Verum unde noverimus Mathildem illam catholicæ sedis feminam studiosissimam fuisse? Cave enim ne tibi nominum similitudo imponat. Charta anno 1118 data dicitur. Mathildæ vero Bonifacii filia catholica sedis studiosissima obiit anno præcedenti 1115. Cum igitur et hic ab hujus Chronicæ auctore sit omissus, facile credo ipsum inter intrusos numerandum. Id aperte ex Gelasii litteris Rubeo relatis ad Gualterium datis comprobatur.

DE GUALTERIO,

Archiepiscopo LXIX.

Gualterius LXIX. Vir religiosus atque eloquentissimus, qui Ecclesiam rexit Ravennæ xxiv annis, mensibus vi, diebus viii. Obiit autem in Idibus Februarii anno Dominicæ incarnationis 1144.

DE MOISE,

Archiepiscopo LXX.

Moises LXX. Vercellensis, vir optime literatus, bonus Ecclesie rector, qui rexit Ecclesiam Raven-

• Et fallitur barbarus chronice scriptor, Gibertum cum Gerberto confundens, et vulgares indignosque de Silvestro secundo rumores sequitur. Fama docti piique pontificis in tuto posita ab eminentissimo Baronio, a Ciaconio, et novissime a reverendissimo P. ac abbate Andrea Rainerio in sua S. Anselmi eruditâ Panegyri historica, non indiget ut plura hic

A natem annis x, mensib. iii, diebus xxiv. Obiit autem vii Kal. Novembris, feria quarta, anno Dominicæ incarnationis 1154, tempore Anastasii papæ quarti, anno secundo Federici regis mensis 3, quando primo venit in Italiam. ^b Nullus in pontificibus nostris literatior eo; fuit instructus legibus, tam divinis, quam humanis, multisque aliis scientiis decoratus. Plurima bona huic Ecclesie contulit. Viic libras in expignorando possessiones Ravennatis Ecclesie expendit. De isto archiepiscopo reperi in quodam instrumento antiquo sic: « Anno Dominicæ incarnationis 1144, tempore Lucii papæ II [Lucii III]; et Conradi regis, indictione 7, ingressus est Moises electus archiepiscopus civitatis Ravennæ in die prima mensis Junii, quæ tunc fuit quinta feria. Susceptus est ab omnibus cum honore maximo. Sequenti vero mense consecratus est in civitate Faentina [Ferentina] a prædicto apostolico in die SS. Processi et Martiniani, quorum festum tunc fuit die Dominica. » Et denique istud erat in quodam scrineo ecclesie Ravennatis. De isto archiepiscopo ita reperio, quod hic pon-

Litteræ Eugenii papæ ad electum Placentinum.

Eugenius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Joanni Placentino electo salutem et apostolicam benedictionem. Nobis non exstat incognitum, et tua [et a tua] non credimus, excidisse memoria, quod tam per litteras nostras Placentinæ Ecclesie, quam viva voce te præserte dedimus in mandatis, ut proxime præterita S. Lucæ festivitate nostro te conspectui præsentari, ven. fratri Moysi Ravennati archiepiscopo respondero, et quod diceret justitia exsequi, præpara... [preparata]. Verum quia, præfato termino ad nostram venire præsentiam, vel responsales litteras transmittere, quæ aliquam rationabilem causam ostenderent, subterfugisti, prædecessorum nostrorum privilegiis, et scriptis, eorum, et nostris diligenter inspectis, communicato fratrum nostrorum consilio, judicavimus, ut tu, et successores tui Placentini electi a Ravennate archiepiscopo tanquam metropolitano proprio consecrationem sine contradictione suscipiant, et ei obedientiam et reverentiam sine molestia difficultatis exhibeant. Per presentiam itaque [a nobis] scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus usque ad octavas Epiphaniæ præfatum fratrem Ravennatè archiepiscopum adeas, et ab eo tanquam metropolitano proprio consecrationem accipias; quod si non feceris ex nunc te ab administratione Ecclesie Placentinæ suspendimus. Datum Pisis v Idus Novembris.

Alia littera ejusdem Eugenii ad clerum et populum Placentinum c.

Eugenius episcopus servus servorum Dei dilectis adjiciam. BACCH.

^b Not. marg. De isto Moise archiepiscopo tali invenio in aliis chronicis. Circa annos Domini 1184. Lucius III papa natione Tuscus Moysen Vercellensem in archiepiscopum Ravennæ confirmavit, cujus corpus requiescit in ecclesia Ursiana Ravennæ. BACCH. Ecclesia Placentina subest Ravennati.

filiis, clero et populo Placentino salutem et apostolicam benedictionem. Sicut obediens per obedientiam virtutum custodiam tenet; ita inobediens per inobedientiam peccatorum cumulum introducit. Est enim quasi peccatum ariolandi, repugnare, et velut scelus idololatriæ est nolle aquiescere. Per præsentia itaque scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus ven. fratri nostro Ravennati archiepiscopo, tanquam metropolitano vestro, obedientiam et reverentiam deferatis, ne super vos [irata] querela ad nostras aures pervenire debeat, et nos inobedientiam vestram punire districtius compellamur. Datum Pisis v Idus Novembris.

DE ANSELMO,
Archiepiscopo LXXI.

Anselmus LXXI. Hamelburgensis episcopus. Huic successit, et ea die, qua Fridericus ab Adriano IV coronatus est in ecclesia S. Petri, pallium suscepit. Mortuus est in principio obsidionis Mediolani secunda feria, scilicet secunda die post festum beati Laurentii sub annis Domini 1227.

DE GUIDO,
Archiepiscopo LXXII.

Guido LXXII. Præsul.

DE GERARDO,
Archiepiscopo LXXIII.

Gerardus LXXIII. Hujus tempore repertum fuit corpus beatissimi Christi martyris Apollinaris ab Ildebrando cardinali et legato apostolico, ut habemus in legenda translationis B. Apollinaris.

DE GUIELMO,
Archiepiscopo LXXIV.

Guielmus LXXIV ^a.

DE GUIDOTO,
Archiepiscopo LXXV.

Guidotus LXXV ^b.

DE GUGLIELMO [GUGELMO],
Archiepiscopo LXXVI.

Guglielmus LXXVI.

DE ALBRETO [ALBERTO],
Archiepiscopo LXXVII.

Albretus [Albertus] LXXVII.

DE ÆGIDIO,
Archiepiscopo LXXVIII.

Ægidus LXXVIII.

DE UBALDO,
Archiepiscopo LXXIX.

Ubaldu LXXIX ^c.

DE SIMEONE,
Archiepiscopo LXXX.

Simeon LXXX. Obiit sub anno Domini 1227.

DE THEODORICO,
Archiepiscopo LXXXI.

Theodoricus LXXXI. Vir corpore et animo pulcher, fuit tempore Friderici Secundi imperatoris. Iste accepit investituram archiepiscopatus a Friderico Se-

^a Hic Rubeo et Ughello omittitur. BACCH.

^b Rubeus hunc Gherardum vocat, Ughellus Uvidonem, de quo plura ex S. Antonino et Bellova-

A cundo imperatore. Obiit anno Domini 1250, die lunæ 5, exeunte Decembri, apud Forbivium, cujus corpus delatum est Ravennam, et sepultum juxta magnas portas ecclesiæ in arcâ in qua Moyses bonæ memoriæ archiepiscopus extitit tumulatus anno Domini 1248, die octavo, intrante Junio. Rediit Dominus Theodoricus archiepiscopus Ravennæ [Ravennam] cum omnibus civibus Ravennæ, qui erant exteri sui [extrinseci], et reversa est Ravennæ ad fidelitatem Ecclesiæ.

DE PHILIPPO,
Archiepiscopo LXXXII.

Philippus LXXXII. Electus Ecclesiæ Ferrariensis. Vir strenuus et sapientia multiplici decoratus. Qui propter ipsam strenuitatem legatione multoties functus est pro Ecclesia Romana. Quo officio utens inter cæteras probitates Paduam cepit cum exercitu suo, quem habebat, de manu Ezelini de Romano perfidi tyranni in Marchia trivisana. Circa annos Domini 1256 dictus archiepiscopus legatus Brixie capitur et traditur Ezelino, quem carcere tenuit. Hic ordinavit portari arca [arcam] sanctorum quæ est in ecclesia Ursiana. Obiit circa annos Domini 1270; iste fuit de domo de illis de la Fontana civium Ferrariæ.

DE BONIFACIO,
Archiepiscopo LXXXIII.

Bonifacius LXXXIII, de ordine Predicatorum, ampliatus honorum Ecclesiæ, valde diligens, de natione de Lavania, pulcher orator, per bonæ memoriæ Gregorium papam X, nuncius fuit ad regem Francorum Philippum IX, et postea per eundem papam in concilio Lugdunensi de eo fuit hujus Ecclesiæ legatus. Et fuit in Francia [provisum huic ecclesiæ. Legatus etiam fuit in Francia], in Guasconia una cum archiepiscopo Montisregalis, qui postea fuit Capuanus, et demum Aquileiensis patriarcha, pro procuranda relaxatione illustris memoriæ Caroli principis Tarentini, qui postea fuit Hierusalem, et Siciliæ rex, qui detinebatur a rege Arragoniæ carceratus. Bona temporalia Ecclesiæ multum auxit. Sedit in archiepiscopatu xxii annis, vel circa. Mortuus in vigilia natiuitatis domini Orioli 1295 [die 25 decembris]. In habitu ordinis Prædicatorum usque prope Ravennam per homines in grabato portatus, sepultusest in ecclesia Ursiana juxta altare B. Mariæ Magdalenzæ, quod fundari fecit in mausoleo pulcherrimo, quem [quam] vivens fecit asportari de S. Laurentio extra muros Ravennæ. Qui Bonifacius archiepiscopus fecit concilium in Ravenna super factis civitatis Acri, quæ capta fuerat a Saracenis, quæ dicitur Acon.

DE OPIZO,
Archiepiscopo LXXXIV.

Opizo LXXXIV, de Parma de prosapia de sancto Vitali. Hic antea fuerat Parmensis episcopus; bonus

censi. Id.

^c Post hunc Rubeus et Ughellus Picinimum archiepiscopum laudant. Id.

curialis, et largus, latus corpore, et pinguis; filius A militis, mater vero natione Januensis, soror bonæ memoriæ Innocentii IV papæ. Hic literatus diversis scientiis, et in agendis expertus. Magnanimus fuit multam, et magnos bonorum temporalium distributor, pius ad pauperes fuit. Prius Ecclesiæ Parmensis canonicus extitit, ac deinde Tripolitanae Ecclesiæ per v annos electus præfuit. Per prædictum patrum suum Innocentium IV, ad Ecclesiam Parmensem est translatus, ubi præfuit per XLIV annos per [cum magna seculari potentia, ac fama. Et deum post quadraginta quatuor annos per] Bonifacium papam VIII, ad sedem Ravennatem translatus est anno Domini 1296.

Usque huc facit memoria ista Chronica de istis archiepiscopis, videlicet usque ad Opizo de sancto B, Vitali archiepiscopum, qui fuit circa annos 1286 [1296], ut apparet in exordio istius operis.

CONTINUATIO

PAULI SCORDILLÆ.

Reliqua de Opizone.

In qua (sedē videlicet Ravennati) cum confectus esset senio, et debitis aggravatus potissime servitio, per eum Ecclesiæ Romanæ præstito, non profuit, immo tradidit argentam Azzoni Marchioni Estensi, quam postmodum nullatenus recuperare potuit, et de qua multum redarguebatur a Romana sede, et ob hoc in curia Romana citatus, variis tribulationibus anxius et infirmitatibus aggravatus pauperrimus in urbe veteri vitam finivit anno Domini 1500, indictione 3, 12 die Septembris, et sepultus est in ecclesia Fratrum Minorum juxta altare majus.

DE RAYNALDO,

Archiepiscopo LXXXV.

Raynaldus LXXXV, de Mediolano de domo de Corrigio [Al. de Concoregio, Bacch.]. Hic, antea fuit episcopus Vicentinus homo sanctæ et honestæ vite, qui multa miracula fecit. Circa annos Domini 1514 de mense Augusti, tempore Domini Raynaldi archiepiscopi, constructa est de novo tota navis ecclesiæ Ursianæ. Eius tempore balena Ravennæ reperta est in ripa maris. Obiit anno Domini 1521, die 18 Augusti. Sepultus est in ecclesia majori de Ravenna in arca juxta altare S. Mariæ in medio ecclesiæ.

DE RAYNALDO,

Archiepiscopo LXXXVI.

Raynaldus LXXXVI, de Polenta. Iste fuit per Ostasium ejus consanguineum interfectus.

DE AIMERICO,

Archiepiscopo LXXXVII.

Aimericus LXXXVII, de castro Luci, capollanus domini papæ, fuit comes Romanus, qui translatus est ad episcopatum Carnotensem, et subsequenter cardinalis S. Rom. Ecclesiæ.

• Alii 1503, die S. Agnæ, in mense Januarii. Bacch.

DE GUIDO,

Archiepiscopo LXXXVIII.

Guido de Tripoli de Reggio. Vir literatus, modicum vixit, qui sepultus est Bononiæ in ecclesia Fratrum Minorum ante cancellos, anno Domini 1355, in mense Septembris.

DE FRANCISCO,

Archiepiscopo LXXXIX.

Franciscus LXXXIX, de Venetiis, de domo de Ca Michele, postea translatus ad archiepiscopatum Candiæ in insula Cretensi.

DE NICOLAO.

Archiepiscopo XC.

Nicolaus XC, de Canale de Pergamo, translatus postmodum ad archiepiscopatum Patrensem.

DE FORTUNATO,

Archiepiscopo XCI.

Fortunatus XCI, de ordine Fratrum minorum, natione Caturcensis, tenuit sedem archiepiscopalem fere annos VII, et mense IV, postmodum patriarcha Gradensis Ecclesiæ, et Ravennæ administrator, et subsequenter cardinalis S. Rom. Ecclesiæ.

DE PETROCINO,

Archiepiscopo XCII.

Petrocinus XCII, Ferrariensis, doctor magnus et profundus, orator magnus et consiliarius [consiliator] bonus, magnæ justitiæ et veritatis. Iste fuit monachus in monasterio S. Bartol prope Ferrariam, de vili satis genitus progenie, deinde postmodum abbas S. Cypriani de Torcello prope Venetias, postmodum assumptus in episcopum Torcellanum, deinde in archiepiscopum Ravennatem electus, et consecratus tempore Urbani [papæ] V. Iste, ut audivi, de quadam arca, quæ est prope campanile ecclesiæ S. Joannis Baptistæ in ingressu ecclesiæ ad manum sinistram, extrahi fecit quædam ossa mortuorum, quæ vulgo reliquias sanctorum putabantur, et quia in jam dicta scriptura reperta non fuerat [fuit], quemdam ejus compatriam nomine Joannem de Porcellinis defunctorum intus poni fecit. Post quæ, omni nocte in dicta ecclesia rumores maximi et clamores audiri sinit, et fertur, imago diaboli, prout depergitur quædam moniali Virginula, quæ sæpius ecclesias visitabat, pluribus et diversis vicibus, desuper jam dictam arcam visa est; ita ut, necessario suavis dicti Joannis ac ejus ossa, exinde sunt ablata, et ossa priora, velut erant primitus, in dicta arca fuerunt detecta. Iste Petrocinus reformavit constitutionem capitulorum cardinalium, et cantorum, quæ semper reformationes in contemptum abierunt, et nullatenus observantur, et quatuor beneficia, quæ mansueti inuocantur, in ecclesiâ Ursiana posuit, quarum mansueti missas diebus non festinis alternis hebdomadis cantant, quod opus peroptimum fuit. Pro Ecclesia Romana in Romandiole rector fuit, quæ rectoria vulgariter comitatus Romandiole nominatur, et diu in dicta rectoria stetit, et dum ad caritativum fastidium aspi-

raret, consultum fuit ei per Curiales Romanæ curiæ, de quibus confidebat, qui tamen aulico more eisdem non offensum invidabant, quod rectoriæ Romandiolæ renunciaret, ut papa facilius ipsum ad cardinalatus dignitatem promoveret, quod et ipse fecit. Dumque summus pontifex disposuisset dominum Petrocinum in cardinalem assumere, amici tandem ipsius astitere, dicentes: Quomodo sufficiens erit ad regendum in Ecclesia Romana, cum rectoriam Romandiolæ renunciaverit, se insufficientem reputans. Quod audiens papa distulit, ipsi quoque in cardinalem non promovit. Iste tamen videre voluisset corpus Elisei prophete, quod in monasterio S. Laurentii in Casarea requiescit, una cum aliquibus discretis clericis et laicis, cæmentariis et miratoribus, arcam dicti Elisei aperiri fecit. Quod videri non bene audi, nisi quod a domino Petro de Zabaronibus legista sensi, dictum Petrocinum videri corpus dicti Elisei indutum stola candida, in manu sceptrum tenens, et caput ornatum tæara rotunda, faciem habens barbaram barba longa satis alba. Postquam aperturam Petrocinus archiepiscopus cum aliis, qui eidem astiterunt, non diu vixit, præter unum cæmentarium nomine Rehesium, quem vidi, et in ejus operibus habui, et doleo quod inmemor ipsum de prædicti beati Elisei corpore aliusque non interrogavi. Sedit autem hic Petrocinus annis vir mensibus v, dieb. xxi, sepultusque est in ecclesia Ursiana in arca magna, et artificiose incisa, ubi corpus optimi Bonifacii de Lavania archiepiscopi requiescit, quæ est juxta altare B. Apollinaris martyris.

DE PILEO.

Archiepiscopo LXXXIII.

Pileus LXXXIII, natione nobilis de Foro Julii ex progenie nobilium de Prata de castro Prate oriundus. Vir grammaticus satis, sed in alia liberali scientia nullatenus fuit eruditus, vel juris canonici, vel civilis, vir mendax, [et omni fallacia plenus, expensor, et] consumptor maximus. Hic prius Paduanæ Ecclesiæ fuit episcopus, postmodum ad Ravennatem sanctam translatus Ecclesiam, et demum per Gregorium XI papam in ecclesia Romana in cardinalem assumptus. Iste rogatus Jacopi de Alpinis de Parma Ravennatis Ecclesiæ archidiaconi, et aliorum, nostræ Ecclesiæ Ravennatis officium vetustissimum removit, nullo tamen clerico refragante saltem publice, officiumque Romanæ curiæ primus introduxit, quo et hodie utimur. Qui Jacopus archidiaconus in divinis prædictæ Ecclesiæ solicitator optimus fuit, morbo podagrace, quo premebatur, nullatenus obsistente, quam plus [foerit] in ejus juventute. Senio tamen gravatus archiepiscopo deserente prælibato [archiepiscopum deserens prælibatum] in ecclesia Ursiana pro eodem vicarius et negotiorum gestor fuit, et apud ipsam resedit in regione Gazzii juxta plateam ecclesiæ quæ vulgariter forum Boum nominatur. Tandem finivit vitam anno Dominicæ Nativitatis 1412, quo et valida fuit ubique pestilentia, sepultusque est in pace ante frontem Ursianæ ecclesiæ in loco ubi

A dicitur *le Laste* in quadam arca saxea. Pileus iste domesticus primo fuit, et vole *Domini Guidonis*, quondam domini, Bernardini de Polenta Ravennæ domini, et vicarii generalis pro Romana Ecclesia in eadem civitate, ejusque districti; demum jus nomine Ravennatis Ecclesiæ et dignitatis archiepiscopalis in eadem civitate prætendens, in inimicitiam priorem amicitiam convertit. Et dum de castro Luci veniens Ravennæ civitatem ingredi voluit, intrare per custodes portæ Adriane non est permissus, sibi que dictum fuit, ut expectaret tantum, quod licentia dicti domini Guidonis impetraretur. Quo verbo admirans archiepiscopus cum prius et sine licentia civitatem ingrederetur, indignatusque, equorum frenâ revolvens Lucum reversus est, et nusquam apud sponsam ejus Ursianam Ecclesiam resedit, quam tamen pauca quidem residentiæ consolatione visitavit. Dum autem iste pecuniis indigeret, misit nuncios ad dictum dominum Guidonem, ut ei mille ducatos mutuaret, eique castrum Luci pro pigore spondit; quo Guidone nuncios archiepiscopi in idagium ducente per verba, idem Pileus ad dominum Nicolaum marchionem Estensem sapientia, virtutibus et potentia virura illustrissimum nuncios pro eodem negotio destinavit. Quod audiens marchio prælibatus ei dictam pecuniam celeriter mutuavit, et Luci castrum in pigore accepit, quod postmodum Ravennas Ecclesia nunquam habuit, sed per dictos marchiones detentum fuit usque ad tempus Nicolai Junioris marchionis Estensis, ejus gubernatores incante perdidit, ut infra legatur in Historia Cosmatis archiepiscopi. Similem et aliam alienationem idem archiepiscopus fecit de castro Ariolfi in Sinibaldum militem de Ordelaffis Foroliviensis civitatis dominum, et de aliis castris Ecclesiæ Ravennatis multas barattarias fecit, quibus non dubium animam ipsius in districti Judicis examine fuisse punitam. Cumque, mortuo Gregorio papa XI, iste Pileus presbyter cardinalis titulo S. Praxedis adversus Urbanum VI papam cum aliis cardinalibus conspirasset, Urbanus septem ex ipsis capiens, ligatosque secum ducens, Januæ nimio ferri et lapidum pondere in stabulo quodam interemit, et alios archiepiscopos et prelatos conspiracy prædictæ conscios trucidari et diversis penarum generibus occidi jussit, quod idem de Pileo et aliis cardinalibus fecisset, si eos capere potuisset. Pileus vero Ravennatam ecclesiam desolatam relinquens, et libros, et jocalia multa dictæ ecclesiæ secum portans, una cum aliis cardinalibus Romanæ Ecclesiæ Anagninam fugit, et demum in civitatem Fundorum appellentes, ibi consilio et suggestionem Nicolæ de Neapoli in utroque jure doctoris famosissimi advocati consistorialis viri nefandissimi, Robertum XII apostolorum presbyterum cardinalem Geben. in antipapam eligunt, et cum eodem electo se in Avenionensem civitatem omnes transtulere; propter quod idem Pileus, et alii cardinales dignitate cardinalatus omnibusque beneficiis eorum a dicto Urbano privantur, uno solo restituto, videlicet Bartholomæo de

Mezzavachis de Bononia cardinale Reating, quem A tamen in conspectu omnium publice dehonestavit, turpiter ipsum in sessionibus omnium etiam infimorum ultimum colloquendo, quod idem Bartholomæus pacifice semper tulit, nullum verbum effundens malum, nec quidquam profani auditum est ex ore ejus. Schisma jam dictum in Ecclesia Dei antiquatum per triginta tres annos et ultra, duravit, et adhuc viget. Causa tanti schismatis, ut audivi, fuit quia idem Urbanus, dum fuisset electus, conditionaliter, ut renuntiare deberet, dum a cardinalibus incitaretur, idem cepit eos, male tractare, quosdam beneficiis spoliare, quibusdam penam metam in equis et familiaribus; propter quod indignati cardinales de ipsius Urbani morte tractare coeperunt; propter quod ad jam dictam, eorum privationem et antipapæ electionem devenit, est. Ut tamen legentibus non desit veritas, Gregorii XI tempore, qui Avanione morabatur, ecclesia Romana in Italia partibus agitata, et omnes ipsius civitates et castra peribante, Gregorius Romanus devenit, omnia reformare desiderans, et credens, ibidem diem extremum claudit; quo mortuo Romanus populus armata manu volens amplius papatus dignitatem in manus transire Francigenarum clamant, papam Italianum petentes, et ad sancti Petri palatium eurrunt. Cardinales in papam cardinali sancti Petri eligant, qui trihus in sede papali stans nunquam acceptare voluit, iustitiamque Romano populo, cardines Urbanus, qui tunc Bartholomæus de Brignano nomine vocabatur, archiepiscopusque Barensis erat, Romanæ Ecclesiæ cancellariam regens, ad conditione prædicta, quod cessante populi funere renunciat, id papam eligunt, et acceptant, et inthronizant, sibi quoque postmodum velut papæ supplicat, et rarentiano omnimodam exhibent.

... ..

Resoluitur hæc ex codice Estensi: Urbanus vero, si verum diceret, hæc est, «obtentio papam in nullam conversionem, et multa et multa regina Apulie Joannæ infert, omnibusque ipsius regine petitionibus assensum denegat. Cardinales male tractat, et omnes terrales, quæ omnia schismatis horrendæ causa fuerunt impulsiva, de quibus aliqua sub breviloquio transire nolui, sed narabo. Cardinali predicto S. Petri in prandio jecur cum pulmone edi cum foenitillis conditum pro exenit fecit, dicendo quod quilibet bene videt, papa sibi foenitillum destinat, hoc iam admissum optinam. Cui cardinalis responsum exhibet: « Non bene video, verum dicit; et pejus est, quia papatum non tenui, quod si fecissem Urbanus p. pa non esset. » Cardinali autem duodecim apostolorum Gebennensi pullum sine alis truncatis tamen exeniat, dicens: « Amputabimus et alas ipsi, sociisque suis. » Cui responsum præbet cardinalis: « Alas habemus ego et socii, et volabimus non tantum per hanc urbem, sed per totam mundum, si erit necessarium. » Nicolaum vero de Neapoli, qui ad mensam positus fuerat, et supra Octonem de Brusvich militem predictæ Joannæ Apulie reginæ maritum publice reprehendit, dicens: « Domine Nicolae de Spinellis, non vides tu, dominum Octonem maritum reginæ dominum tuum sedere sub te? Surge in mala hora. » Et similiter edent Nicolae ter de aliis viris nobilibus fecit. Nicola vero in prandio illo bolum non comedit, co-

Revertamur ad Pileum nostrum. Pileus diu cum Roberto, qui se Clementem VII nominabat, stetit. Demum Robertus ipsum legatum Romam mittit post mortem Urbani pape, ut pro Ecclesia contra Bonifacium substitutum Urbano acquisitionem faciat. Qui Pileus magnas pecuniarum quantitates expendit suo more solito, et demum post multa per ipsum et suos peracta mala cum Bonifacio papa VIII, Urbano substituto concordat, qui Bonifacius ipsum ad cardinalatus honorem restituit, et uti prius presbyter cardinalis S. Praxedis (nunc episcopus Tusculanus nuncupatur.) Tandem senio jam affectus moritur, vidique ipsius sepulcrum in Urbe in ecclesia S. Mariæ Novæ, cum duobus aliis cardinalibus ibi sepultis. Fertur modo mihi ipsius ossa ad ecclesiam Patavinam translata, ipsiusque funus ibidem esse honorabiliter tumulatum.

DE COSMATE,

Archiepiscopo XCIV.

Cosmas XCIV, natione Sulmonensis, de vili conceptus prosapia, de progenie de Melioratis, satis decora forma, calvus in sincipite, alacri vultu, doctor decretorum, et in civili sapientia peritus, licet non magistratus, et rerum experientia doctus, homo boni consilii. Tempore quo fuit in minoribus Bononiæ studens, fuit tempore Joannis de Lignano utriusque juris, et septem liberalium artium doctoris famosissimi. Hic, dum Joannes de Lignano fuisse ad Urbanum papam VI orator transmissus pro communitate Bononiæ, cum dicto Joanne Romanam profectus est ad Curiam, quem Joannes de Lignano cordialiter præfato summo pontifici commendavit. Quod Urbanus audiens secum Cosmatum retinuit, et processu temporis ad partes Angliæ collectorem apostolicum destinavit; qui, persecutione schismatis ad-

gitans et inter arcana mentis iracundiæ revolvens, qualiter de Urbano vindictam sumeret, quod et fecit. Nam cardinalibus consuluit, ut alium eligerent in papam, quod et fecerunt, ut supra dixi. Sed vae tibi, Nicola! cur Dei tunicam inconsutilem lacerasti! non pœnas evades: indubie anima tua denique cruciabitur in profundum inferni, et in extremum infra, si dici permittitur. Fratri Thomæ de Ghifono generali ministro ordinis Fratris Minorum ad dictum Urbanum oratorem per Joannam reginam prælibatam decretum, et cum pompa multa et familiarium et equitum, aliud agit non honestum. Interrogat enim fratrem Thomam fingens: « Quis es tu? » et ille: « Beatissime Pater, frater Thomas de Ghifono sum generalis Minorum, orator filie vestræ Joannæ Apulie reginæ. » Cui Urbanus: « Non decet cordonem beati Francisci cum tali transire pompa. Per... per... clamat Urbanus publice, « ego humiliabo te. Quid petis? » At ille prudentem ambasciatam exponit reginæ dominæ suæ, orans ut coronare dignetur dominum Octonem ipsius maritum reginæ in Apulie Regem. Cui Papa. « Quid, diabole, vult ista femina? Ego nolo, nec quod petis habebit. » Revertamur, etc.

Paulus iste Scordilla, qui hæc vigente adhuc schismate scripsisse proficitur, nimis Urbano pontifici max. infensus, vel ob exauctoratum sacerdotio, et cardinalitia dignitate Pileum archiepiscopum suum, vel animo ad schismaticos inclinato, multa ex factiosus fortasse ingenio miscet, quæ caute legenda.

versus Urbanum invalescente, de qua supra dixi in
 precedentis historia pontificis, sæpissime papam
 per litteras [et pecuniis] visitavit, quod Urbanus
 gratissimum habens cogitabat intra se qualiter Cos-
 matum aliquo retributionis beneficio decoraret. Va-
 cante [Vacanteque] sancta matre nostra Ravennate
 Ecclesia, quæ agia nominatur Anasiasis, ob priva-
 tionem Pilei supranominati, Cosmatum ad ipsum
 regimen promovit, ceteras possessiones hinc Ravennate
 habere non potuit, quoniam Guilo de Polenta miles
 et dominus civitatis Ravennæ, prefato Roberto
 Chrismatice adhererat, et cum quodam Lambico
 dicitur Andegavensi, qui cum quadraginta quinque
 militibus armatorum venerat tempore Pilei, ut se
 Apulie regem faceret, concors erat. Qui tamen Lu-
 dovicus ad petitionem regina Apulie per Ravennæ
 partes transitum faciens, dictum Guidonem in ejus
 opinionem reduxit. Ob hoc quædam orta est discor-
 dia maxima inter Galeottum de Malatestis militem
 dominum Arimini, et dominum Guidonem, et sub
 velamine Romane Ecclesie, et Urbani papæ nomi-
 ne civitatem Cervensem, eastrum Potentæ, et Gu-
 gliamelli, quæ dicitur Guidonis ditione et imperio re-
 gebantur, sursum et vi aufert a dicto Guidone, et
 hinc civitati Ravennæ multa mala intulit. Dumque
 noctis tempore cogitabat per scalarum aditum Ra-
 vennæ civitatem invadere, totus populus morbosus
 febrium febribus percussus jacebat. Multi tamen sub-
 dit Galeotti predicti moros civitatis ascendentes
 civitatem ingressi sunt. Quod audiens dominus Gui-
 do de Polenta Bernardinum ejus filium primogeni-
 tum ad civitatis defensionem destinavit. Pavore vero
 Bernardinus non modico territus fugit, ejusque pa-
 tri civitatem hostes ingressos nunciavit [denuntiavit].
 Guido autem turbatus filium baculo verberat, et
 cum quibus valuit genibus hostes aggreditur, eos-
 que de civitate repellit, quorum repulsioni viriliter
 insistunt in turri Presbyterorum Leonardus de
 Fossola prepositus, et Laurentius de Ludonaro
 cardinalis hujus Ecclesie. Quinque tandem ex ho-
 stibus capti, qui sub questionum examine positi,
 et cur eorum propositum non adimplevissent, inter-
 rogati, responsum dederunt: Audivimus civitatem
 agritudinum morbo sepastam, sed dum per scalarum
 ingressum faceremus, vidimus armatorum millia
 intra civitatem Ravennæ cum vexillis albis, et si-
 gno crucis ruberæ signatis, unde distulimus, timen-
 tes non modicum. Qui demum quinque laqueo prope
 turrin Presbyterorum, ubi antiquitus fuit arx, sive
 castrum Romanum Ecclesie, et ubi fecerant aditum,
 suspensi sunt. Dominus Galeottus autem de
 Malatestis predictus castrametatus, una cum ejus
 exercitu nedum in monasterio, sed in ecclesia S.
 Laurentii in Casarea, morbo corripitur, et inde
 discedens, versusque Ariminum tendens diem ex-
 tremum claudit, unde illud evangelicum venit super
 eum: *Ut quid templum meum fecistis speluncam la-
 tronum.* Non tangerent igitur laici christos Domini,
 licet mos sit Ravennatibus in contrarium in ejus-

dem civitatis ecclesiis operari. Hujus Cosmati tem-
 pore Urbanus in urbe moritur, et Petrus de Toma-
 cellis de Neapoli in Bonifacium IX ordinatur. Qui
 paucis diebus elapsis Cosmatum in presbyterum
 cardinalem assumit Sanctæ Crucis in Hierusalem,
 et ei Ravennatem commendat Ecclesiam, qui do-
 mino Guidone de Polenta de domino civitatis Ra-
 vennæ deposito nunciis pro tenuta mittit. Filii vero
 domini Guidonis predicti, qui paulo ante dicte ci-
 vitatis vicariatum intervenerat domini Alberti mar-
 chionis Estensis eorum avunculæ Bonifacio impe-
 traverant, per decem menses duravit possessionem
 Ecclesie manuteneri permittunt [Ravennatis man-
 tenere promittunt]. Cosmatum vero ad paucos dies
 Barnabam de Leonessa decretorum doctorem vica-
 rium Ravennæ destinavit, virum utique sensu et
 corporis audacia, nec non et armorum pericia con-
 spicuum. Qui Bonifacius castra Ravennatis Ecclesie
 de manibus Ubaldini, et Antonii de Ubaldinis, et
 Astorgi de Manfredis viriliter manu armata occu-
 porat, auxilio tamen Caroli, et Malatestæ fratrum
 de Malatestis, quorum Cosmatum satis domesticus
 fuit. Quorum tamen Barnabam ad petitionem com-
 munitatis quorundam et in armorum brevis manduca-
 tum, et hinc vitarat, et vicariatus dicto-
 rum castrorum removerat, tamen in eo fuit. Barna-
 bas autem discedere non disposuit, sed quendam
 ejus impudum abbatem Antonium de Boragine cano-
 nicum Captivum ejus detraherem inhumaniter tor-
 quet et cruciat, et per testiculos appendit. Qui tan-
 dem Barnabas cum dicto Cosmato in arbitrio com-
 proquavit, qui cardinalis per sententiam in magnis
 pecuniarum quantitatibus condemnatum. Demum
 Barnabas, hinc dicitur, Caroli ad Malatesto con-
 silis Romani prospera, ibique carere traditur. Mi-
 jus exempli memoriam, quæso, qui doctorum ser-
 vituti insistunt. Amor enim domini, vinumque yasi
 [yasi] serotinus, optimum usque mane dimissa,
 turpiter exarescunt. Hujus Cosmati tempore defun-
 cto domino Alberto Estensi Marchione, Azd Esten-
 sis marchio hostiliter Mutinense territorium inva-
 dit, indeque discedens, se ad Barnabam castrum Ro-
 manum aditum tunc Joannis comitis de Cujus
 personaliter transfert. Timores autem domini Phi-
 lippi de Robertis, et Joannes a Sale, Azonis mar-
 chionis adventum, oratore quendam Joannem de
 S. Georgio ad dictum Joannem comitem destinavit
 [destinavit], prout, ut Azonem predictum, velit in-
 terficere, vel ejus neci consentire, quod si facere
 velit ipsi castrum Luci et Consiliis promittunt.
 Joannes autem id promittit, Azonem tamen hujus
 rei consensum facit, et quædam familiarem dicti
 Azonis Theotonium nomine occidit, vestibus dicti
 Azonis indutum, et ei similes non modicum. Qui
 Joannes dicta castra [Luci], et Consiliis di-
 cto Joanni comiti tradit. Negotio vero discompro-
 Joannes de S. Georgio capitur, et omnes stipendia-
 rij Nicolai junioris marchionis armis et bonis omni-
 bus hostiliter spoliatur. Sed quid ad laceratam

Ravennatē Ecclesiam, cujus bona unusquisque, A prout potest, invadit? Inde ad dies Cosmatus Ecclesie Ravennati renuntiat, et Joannem ejus nepotem per Bonifacium ordinari sollicitat, et procurat, qui forte filius ejus fuit. Mortuoque Bonifacio in papam Innocentius VII eligitur. Ante ejus electionem Romanus populus dominium urbis de manu Innocentii violenter accepit, et populariter regunt. Post paucos vero dies dum cives Romani XIII numero Pontemollem a papa instanter petierunt, Ludovicus ejus nepos omnes tredecim trucidavit, et mactavit, et de fenestris domorum sancti spiritus de urbe ad terram deiecit; unde commotus populus omnes aulicos spoliavit, papa vero Viterbum fugit, et demum rediit in sedem, et dominium urbis, et Campaniam Ladislao regi Apulie sponte relaxat, et in ejus potestatem B dimittit. Ipse ad paucos dies moritur, sepultusque est in quadam capella [capellula] prope capellam auditorum in ecclesia S. Petri in Vaticano ad manum dexteram ingressus dicte capelle, cujus corpus terra tegitur, et similiter Bonifacii VIII [IX] ejus predecessoris.

DE JOANNE,
Archiepiscopo XCV.

Joannes XCV, [natione] Sulmonensis nepos Cosmati predecessoris proxime nominati. Statura pusillus, oculos habens parvos, magnum os, et maguos dentes habens, variolosus in facie, albi coloris, doctor legum, videt earum medicam habuerit notitiam, simplex simplicitate non tamen colom-bina, sed ultra, et taliter, quod potius vitium quam virtus potuerit appellari, expensor maximus bonorum Ecclesie, potius incuria servientium ei, suaque, quam prodigalitate [imminente] vitio. Hic velut ejus avunculus, seu patruus, Ecclesiam suam personaliter nunquam visitavit, sed aut Ferrarie, aut Bononie, aut Romę moram traxit. Tempore hujus maxima est orta contentio inter cantores et cardinales Ecclesie Ravennę, asseverantibus cantoribus se ita sicut cardinales ad altare argenteum, ubi est civorium Victoris archiepiscopi, ubi requiescit corpus C archiepiscopi debere, et posse celebrare; cujus ritus seminator fuit Servideus primo cantor [hujus ecclesie], nunc vero abbas monasterii sancte Marie in Cosmedin, cognominis vocatus et Bagatella, propter ejus cavillatiles ambra-tilas, et pueriles, vel quod illam artem noverit bagatandi. Qui Servideus ad dictam Joannem archiepiscopum Bononię accedens privilegium pro cantoribus impetrat, ut ita sicut cardinales celebrare valeant. Quos audientes cardinales Bononiam properant, quos audiens archiepiscopus privilegium prius concessum revocat, mandaturque cantoribus, quod de capere huius celebratio non audeant, quod mandatum facit Lucas de Cantarellis de Reggio dicti Joannis vicarius, Furiala potius mente, quam solebri habita deliberatione. Servideus impetratus omnium risui patet omnibus. Postquam autem abbas efficitur, cujus promotionis ego Paulus Scordilli

doctor decretorum, prepositus hujus almę Anastasis, pars magna fui, ecce retributionem quam ille gratissimus per antiphrasim Bagatella prabet. Altera die post ejus benedictionem novum zizania seminat in me, et cantores, quorum fuerat [confirmatus], et cum canonicis provocat abbates, ut eam moveant adversus cantores dicendo, quod in processionibus cantores prosequi debeant abbates, deinde cardinales. Quo facto cantores condolent, cum semper mixtim cum cardinalibus sint ire soliti. Quam rem dicitur Joannes archiepiscopus Angele-rio de Monte Fano doctor decretorum ejus vicario audiendam remittit, qui aliquibus testium veterorum receptis [testimoniis] per ejus literas cantores in quasi possessione sequendi abbates fore pronun- tiat; unde enjuscunq; ut prius, Servideus, alias Bagatella risui patet. Alia quidem postea seminat, et in omnibus velut ignis, et imperitus cadit, atque succumbit. Demum Joannes in cardinalem presbyterum Sanctę Crucis in Hierusalem per ejus avunculum vel patruum assumitur, et a vinculo, quo Ravennati Ecclesie tenebatur, absolvitur. Cle- rus denique populusque Ravennas hoc audientes Bertrandum de Anasiano decretorum doctorem, eminentis scientię, sacri palatii apostolici auditorem, in archiepiscopum eligunt, qui fuerat hujus Ecclesie Ravennatis presbyter cardinalis, cujus electiohem Innocentius carnalitate motus confirmare distulit, distulitque Bertrandum, ut silendi materiam haberet, subdiaconum ejus fecit, et multa eide[m] beneficia contulit. Hic Joannes molitus est Argentam castrum de manibus domini Nicolai marchionis Estensis, et Lucet castrum de manibus Ludovici et Manfredi committit de Cunico per litigium capere [seripere], sed tandem opera ejus redierunt in nihilum, postquam [post que] ad Romanam curiam se transtulit; ibique usque ad mortem Innocentii resedit. Mortuo autem Innocentio substituitur Gregorius XII, qui prius presbyter cardinalis Sancti Marci fuerat [nomine Angelo Correrio de Venetia], qui ceteris promisit, et vovit cardinalibus et Beo, quod renuntiaret papati, unde exinde antio sequeretur, multosque ad Benedictum antipapam [XII], nomine vero Petrum de Luna solenniter invitavit, et quantum foris videri potuit unioni in pelliculo operam dedit, renuntiare paratus in civitate Sabone, que [quod] ex antipapa facere paratus erat. Tandem ostata [hortatur] attentum suorum Antonii Correrii et Gabrielis Condulmerii, et Joannes Dominici de ordine Predicatorum, suggestionibusque ipsorum seductus eosdem Gabrielem et Joannem Dominicum, et Jacobum de Utino, contra formam voti, promissionis et juramenti, cardinales creat et facit, et a tanto sancto opere unionis discedit, in libere dictam prophetam palmigraphi mortuiter patefecit: Si michi non fuerint dominasi, tunc immaculatus ero, et exandaban a delicto meo. Propter quam novorum cardinalium creationem factam, ceteri cardinales in civitate Lucana a

Gregorio fugiunt, et ab eodem appellant ad Christum, et ad futurum concilium, ac ad papam novum futurum, de novo eligendum, et a papa male informato ad ipsum melius informandum. Cui appellationi Gregorius non defert, quinimo omnes secrete privat præter Antonium Tudertinum cardinalem presbyterum Sanctæ Prædixedis, qui solus cum dicto Gregorio remansit. Gregorius vero Senas properat, de Senis Ariminum. Audiens clericus popularisque Ravennas. Joannis commendatarii Ravennatis ecclesiæ prius tamen archiepiscopi, me Paulum Scordilli doctorem decretorum, præpositum hujus ecclesiæ, rogatu tamen magnifici domini Opizonis de Polenta, in archiepiscopum Ravennatis Ecclesiæ unanimiter, et nemine discrepante ipsorum, eligunt. Quam electionem Gregorio Ariminum missam sub procuratore Joannis de Refellis legum doctoris [Gregorius] confirmare distulit, negligentia tamen dicti Joannis, qui abbatiam monasterii Classensis pro Benedicto ejus filio perquisivit, memor illius: *Agris propriis sitientibus, alieni irrigandi non sunt.* Gregorius autem de Arimino discedens Utinum properat, contra quem Antonius patriarcha Aquileiensis guerram ingentem et validam facit. Gregorius inde discedens, Cajetam properat. Cardinales, cum quibus et Antonius Tudertinus cardinalis Sanctæ Prædixedis contra Gregorium convocato concilio, et citato Gregorio, et antipapa Benedicto, ipsos et ipsorum quemlibet privatos denunciant, et Pisis Alexandrum V, prius Petrum XII, Apostolorum presbyterum cardinalem eligunt, qui Alexander Cretensis natione fuit ex progenie de Filardis, et de ordine Minorum. Qui Alexander veniens Bononiam parvo tempore papatu gaudens Bononiæ diem extremum claudit, et in Minorum ecclesia Sancti Francisci tumulatur usque in hodiernum diem. Post hæc cardinales se in conclavi includentes Baldassarem Cossam de Neapoli diaconum cardinalem Sancti Eustachii in Joannem papam XXIII eligunt. Post cujus electionem Joannes cardinalis noster commendatarius, primo tamen archiepiscopus, vitam est universæ carnis ingressus, et in sacristia majoris ecclesiæ Bononiensis [nova] sepelitur, vilissimis satis pro ipsius animæ commendatione paratis [peractis] exequiis. Post ejus decessum Malatesta de Malatestis Cæsenam dominans castrum Ripæ Urriani [Ursianæ], et Trideroni, et Surcinolæ [Tuderani, et Surivolæ], et alia subripit, exinde ammoto vicecomite Ravennatis Ecclesiæ. Profecit autem iste Joannes, ejusque avunculus, vel patruus Cosmatus [modicissimum] hujus Ecclesiæ, fructusque [tantum] permaximos habuerunt, aliter tamen quam nunc ante districtum judicem de administratione reddunt rationem. Verumtamen opto ipsorum animas, et aliorum defunctorum more Christiano ad cœlestem Hierusalem evolare. Hujus Joannis tempore Apollinaris de Gracchis [Gnacobis] abbas monasterii Sancti Apollinaris Novi, inspiratus, ut idem

PATROL. CVI.

A asseruit, in somnis a B. Apollinari martyre Christi gloriosissimo, ut corpus ejus effoderet et notum faceret, sub altari majori dicti monasterii fregit, et quoddam foramen fecit, et ibi quandam arcam ligneam reperit, in qua corpus, sive cadaver quoddam repertum est habens occiput capitis confractum, et totum corpus sindone quadam coopertum erat, et sub capite dicti cadaveris erat quædam lamina plumbea visu vetustissima, in qua tales litteræ intus sculptæ, et cavatæ erant artificiose, videlicet: *In hoc sarcophago requiescit corpus sanctissimi ac beatissimi martyris Christi Apollinaris depositum a Joanne archiepiscopo.* Quod negotium tactum est supra in historia translationis ipsius beatissimi Apollinaris. Nunciatum istud fratri Gualterio de Galeata ordinis Eremitarum episcopo Bononiensi ac vicario generali dicti Joannis, negotium vidit. Cum quo ego Paulus Scordilli doctor decretorum, præpositus dictæ ecclesiæ Ravennatis fui, et multi alii quamplures clerici. Frater Gualterius rem Joanni domini suo nunciat; Joannes vero se provisurum optime per literas pollicetur. Tandem nihil agit, et sic negotium mansit infectum.

De Thoma archiepiscopo XCVI.

Pro Appendicis hujus eponide apponere hic tandem volui quatuor æreis laminis descriptam sedem pontificum Ravennatum, quam vidi in archivo archiepiscopalis ecclesiæ. Ea ligneæ est imaginibus anaglyphicis opere ornata ejus materie, quæ facile ebur imitetur albicans. Imagines lemniscis concluduntur variis animalium aviumque figuris circumdatæ.

Tabula prima signata E integram sedem cum suis dimensionibus representat.

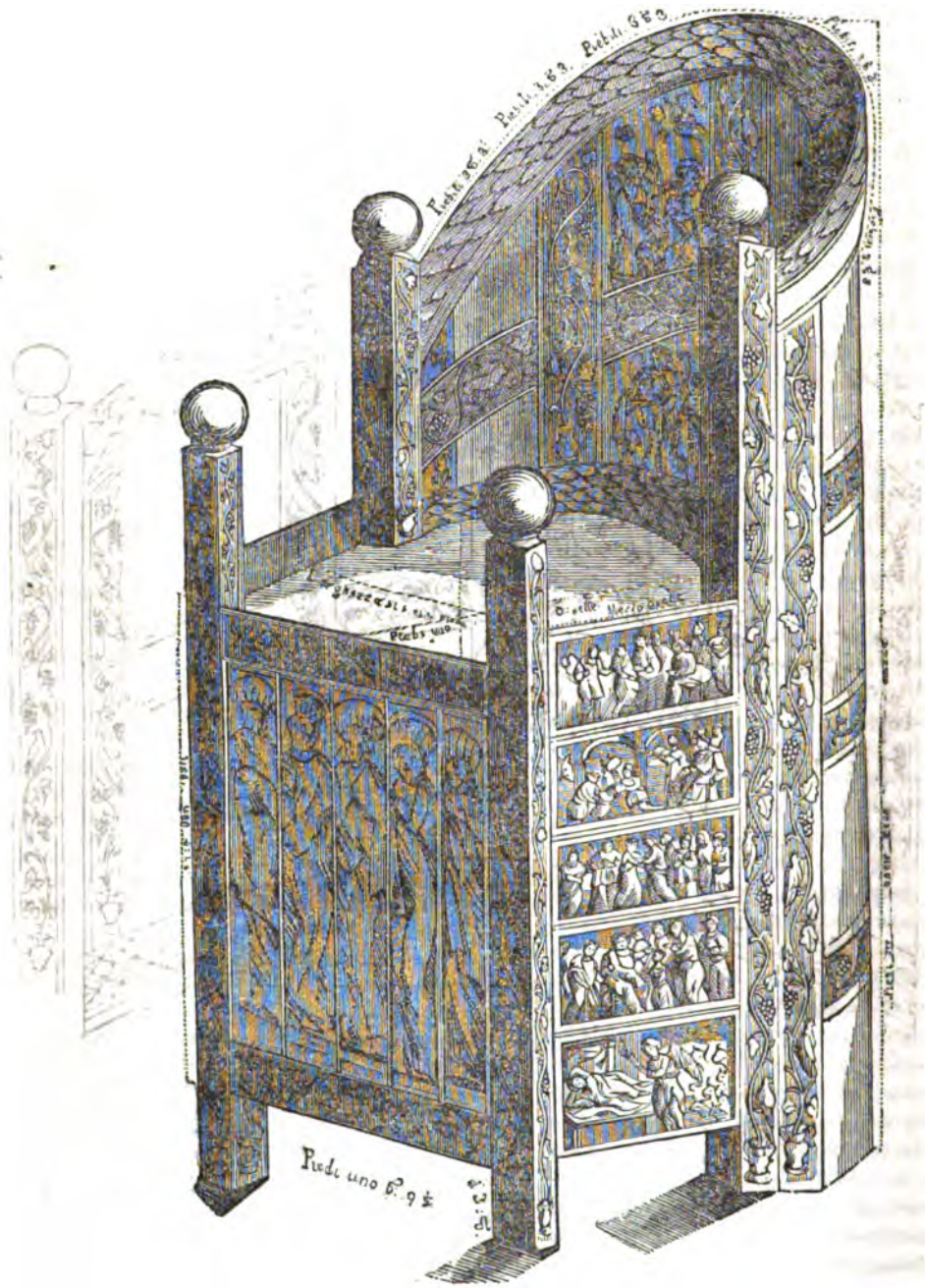
Tabula secunda signata F partem convexam exteriorem exhibet. Ex imaginibus superius, quo tribus alveolis continentur. In superiori Christus a Joanne baptizatur in Jordane; in aliis duobus idem panes piscesque multiplicat, et post resurrectionem cum discipulis manucuet. Conjector in ea sedis parte Christi Domini vitam expressam, cujus catena excidere.

Tabula tertia signata G continet bina latera sedis, in quibus Josephi historia per partes expressa est.

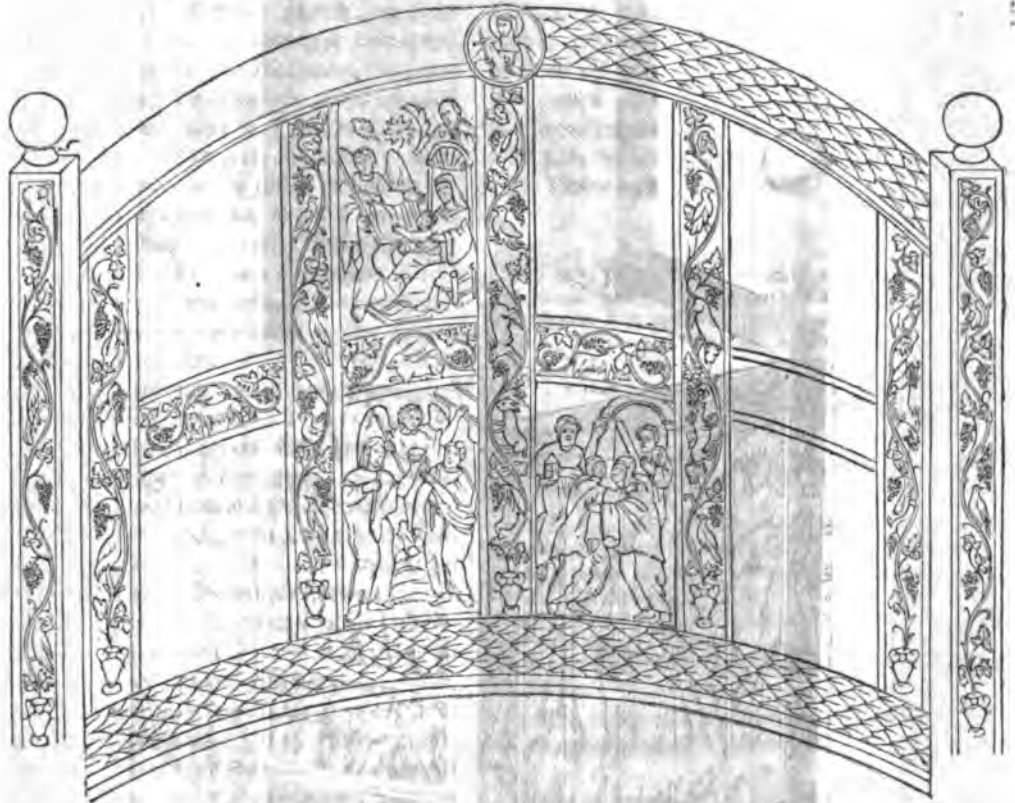
Tabula quarta signata H habet partem inferiorem sedis, et in medio Christum Dominum, qui dextera benedicit, sinistra vero orbiculum tenet, in quo ovicula. Præfert autem pastoris et sacerdotis figuram. Ad ejus latera duo hinc, duoque inde evangelistæ. Supra Salvatoris caput est monogramma, ex quo mihi videor videre facile exculpi posse litteras quæ conficiant MAXIMIANUS EPISCOPUS. Operis totius ingenium si periti ad ejus episcopi aetatem referri posse crediderint, gratulabor mihi ipsi, qui rem acu tetigerim.

Pars intima satis conspicua est in priori tabula, qua patet figuras perisse, et quæ remanent ad Christi nativitatem referenda. Et hæc brevi manu notanda eruditus salivam movere poterunt, ut intus in tempus inquirent quo sedes hujusmodi parata fuit.

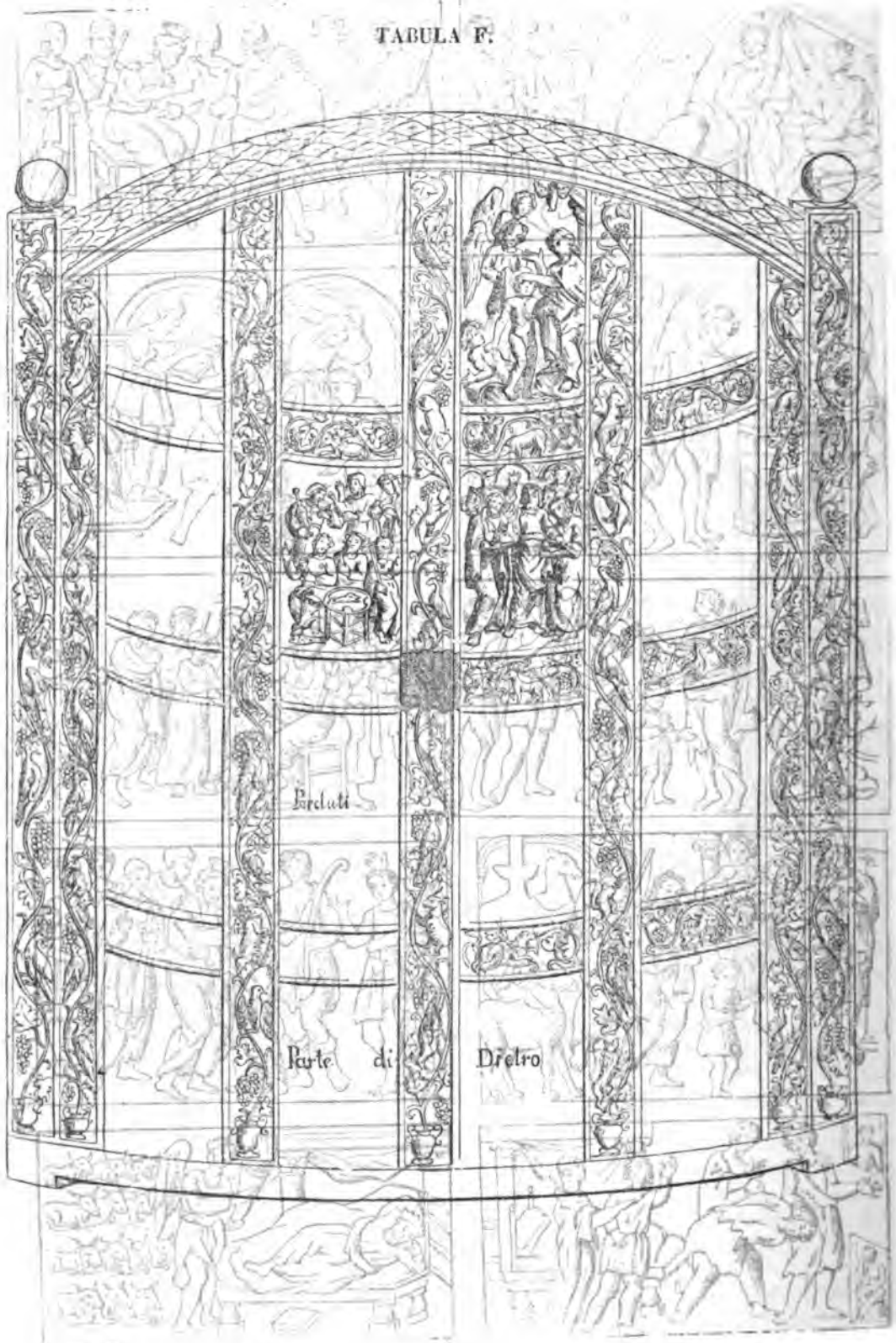
TABULA E.

pars intima

TABULA F.

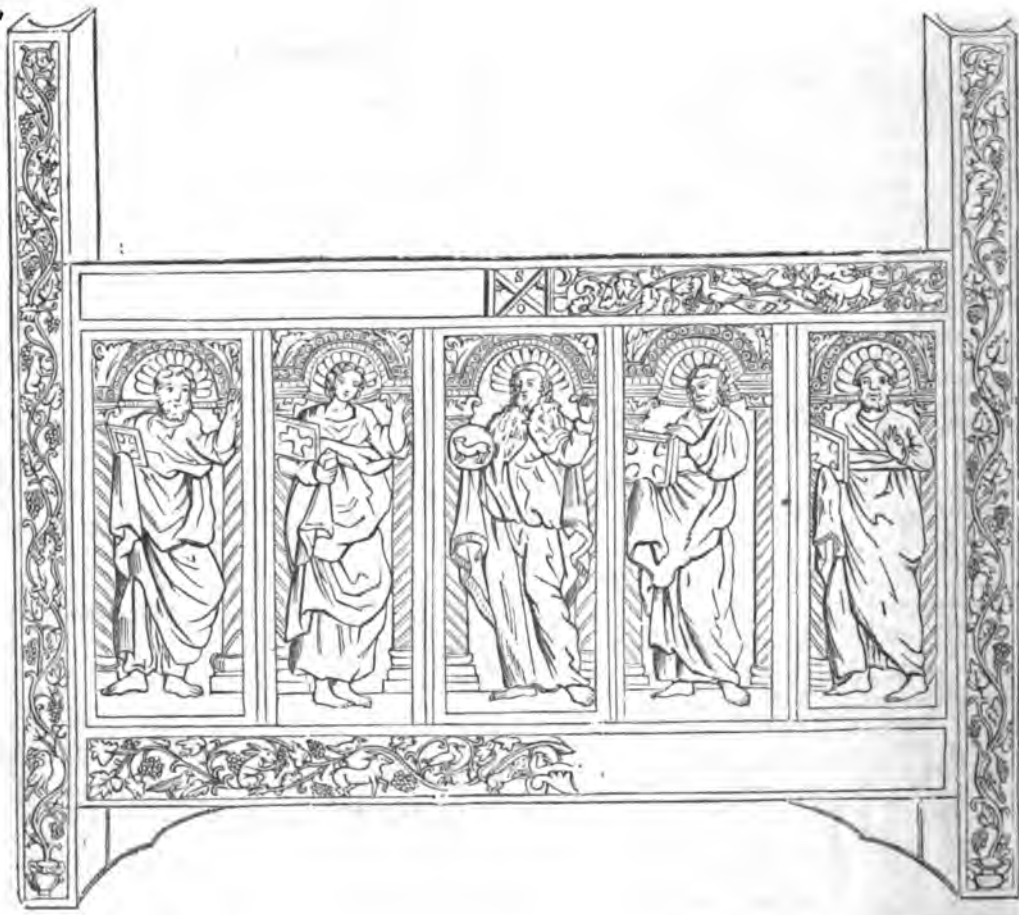

TABULA G.

TABULA H.

1. S. Petrus
2. S. Paulus
3. S. Petrus
4. S. Paulus
5. S. Petrus

Calendarium Ecclesie Mutinensis.

MONITUM.

Exstat in insigni Tabulario Mutinensis Cathedralis Codex membranaceus, in quo descriptæ sunt caractere Langobardico leges Salicæ, Langobardicæ, Romanæ, cum quibusdam Capitularibus. In fine ejusdem Codicis legitur Calendarium pro divinis officiis, et regulæ quædam pro anni temporibus, quibus ex Computistarum rationibus ea disponebantur. Cum autem Mutinensis Ecclesia Ravennati tanquam Metropoli subderetur, visum est pergratum Lectori futurum, si Calendarium idem apponeretur, ex quo apparetur quænam sanctorum officia celebrari consueverint in Ecclesiis Ravennati subjectis. Ad initia autem sæculi xi Calendarium hocce spectare arbitror. Alia fortassis haud inutilia hinc habebit Lector eruditus.

JAN. DIES XXXI, LUN. XXX.		
a	A	Kal. Jan. Circumcisio Christi.
b	B	iiii Non. Dies Ægypt.
c	C	iii
d	D	Prid.
e	E	Non.
f	F	viii Id. Epiphania Domini.
g	G	vii
h	A	vi
i	B	v Pauli Anachoritæ.
k	C	iiii
l	D	iii S. Leucii confess.
m	E	Pr. Id.
n	F	Idib.
o	G	xix Kal. Feb. S. Felicis in Pincis.
p	A	xviii
q	B	xvii S. Marcelli PP.
r	C	xvi S. Antonii Monachi.
s	D	xv S. Priscæ.
t	E	xiiii
u	F	xiii S. Sebastiani.
a	G	xii S. Agnetis.
b	A	xi S. Vincentii.
c	B	x
d	C	viii
e	D	viii Conversio S. Pauli.
f	E	vii
g	F	vi
h	G	v Octava sanctæ Agnetis.
i	A	iiii
k	B	iii
l	C	Prid. S. Geminiani episcopi.
FEB. DIES XXVIII, LUN. XXVIII.		
m	D	Kal. Feb. S. Severi episcopi.
n	E	iiii Non. Purificatio S. Marie.
o	F	iii
p	G	Prid. Dies Ægypt.
q	A	Non. S. Agathæ.
r	B	viii Id.
s	C	vii
t	D	vi
u	E	v
a	F	iiii S. Scholasticæ.
b	G	iii
c	A	Prid.
d	B	Id.
e	C	xvi Kal. Mar. S. Valentini.
f	D	xv S. Faustini et Jovite.
g	E	xiiii
h	F	xiii
i	G	xii
k	A	xi
l	B	x
m	C	viii
n	D	viii Cathedra S. Petri : vernus
o	E	vii dies xii.

A	p	F	vi	
q	G	v		
r	A	iiii		Dies Ægypt.
s	B	iii		
t	C	Prid.		
MAR. DIES XXXI LUN., XXX.				
a	D	Kal. Mar.		Dies Ægypt.
b	E	vi Non.		
c	F	v		
d	G	iiii		
e	A	iii		
f	B	Prid.		
g	C	Non.		
h	D	viii Id.		
i	E	vii		
k	F	vi		
l	G	v		
m	A	iiii		S. Gregorii PP.
n	B	iii		
o	C	Prid.		
p	D	Id.		
q	E	xvii Kal. Apr.		
r	F	xvi		
s	G	xv		
t	A	xiiii		
u	B	xiii		
a	C	xii		S. Benedicti abbatis.
b	D	xi		
c	E	x		
d	F	viii		
e	G	viii		Adnunciatio S. Marie.
f	A	vii		
g	B	vi		
h	C	v		
i	D	iiii		Dies Ægypt.
k	E	iii		
l	F	Prid.		
APRIL. DIES XXI, LUN. XXVIII.				
C	m	G	Kal. April.	
n	o	A	iiii Non.	
o	b	B	iii	
p	c	C	Prid.	
q	d	D	Non.	
r	e	E	viii Id.	
s	f	F	vii	
t	g	G	vi	
u	a	A	v	
a	b	B	iiii	Dies Ægypt.
b	c	C	iii	
c	d	D	Prid.	
d	e	E	Id.	
e	f	F	xviii Kal. Mai.	S. Tiburtii, et Valeriani.
f	g	G	xvii	
g	a	A	xvi	
h	b	B	xv	
i	c	C	xiiii	

k	D	xiii	
l	E	xii	
m	F	xi	
n	G	x	
o	A	viii	S. Adelberti episc. et mart.
p	B	viii	S. Georgii.
q	C	vii	S. Marci evangeliste
r	D	vi	
s	E	v	
t	F	iiii	S. Vitalis.
a	G	iiii	
b	A	Prid.	

MAL. DIES XXXI, LUN. XXX.

c	B	Kal. Mai.	S. apostolorum Philippi, et Jacobi.
d	C	vi Non.	
e	D	v	Inventio S. crucis, Alexandri, Eventii, et Theoduli.
f	E	iiii	Dies Egypt.
g	F	iiii	
h	G	Prid.	S. Joannis ante Portam Latinam.
i	A	Non.	
k	B	viii Id.	S. Michaelis, et Victoris.
l	C	vii	
m	D	vi	S. Gordiani, et Epimachi, et Christianæ.
n	E	v	
o	F	iiii	S. Pancratii, Nerei, et Achiliei.
p	G	iiii	S. Mariæ ad Martyres.
q	A	Prid.	
r	B	Id.	
s	C	xvii Kal. Jun.	S. Possidonii, et S. Syri.
t	D	xvi	
u	E	xv	
a	F	xiiii	S. Pudencianæ.
b	G	xiii	
c	A	xii	S. Senesii, et Theoponti.
d	B	xi	
e	C	x	
f	D	ix	
g	E	viii	S. Urbani. Dies Egypt.
h	F	vii	
i	G	vi	
k	A	v	
l	B	iiii	
m	C	iiii	
n	D	Prid.	

JUN. DIES XXX, LUN. XXVIII.

o	E	Kal. Jun.	S. Nicomedis.
p	F	iiii Non.	Sanctorum Petri, et Marcelini.
q	G	iiii	
r	A	Prid.	
s	B	Non.	
t	C	viii Id.	
u	D	viii Id.	S. Primi, et Feliciani.
a	E	vii	Dies Egypt.
b	F	v	
c	G	iiii	S. Barnabæ apostoli.
d	A	Prid.	
e	B	Prid.	
f	C	Id.	
g	D	xviii Kal. Jul.	
h	E	xviii Kal. Jul.	S. Viti, et Modesti, atque Crescentiæ.
i	F	xvi	Dies Egypt.
k	G	xv	
l	A	xiiii	S. Marci, et Marcelliani.
m	B	xiii	S. Gervasii, et Protasii.
n	C	xii	
o	D	xi	
p	E	x	
q	F	viii	Vig. S. Joann. Baptistæ.
r	G	viii	Nat. S. Joann. Baptistæ.
s	A	vii	
t	B	vi	S. Joannis, et Pauli.
a	C	v	

A	b	D	iiii	S. Leonis P., et vig. apost. Petri et Pauli.
c	E	iiii		Nat. corundem.
d	F	Prid.		Sanctor. Cantianorum.

JUL. DIES XXX, LUN. XXX.

e	G	Kal. Jul.	
f	A	vi Non.	S. Processi, et Martiniani.
g	B	v	
h	C	iiii	
i	D	iiii	S. Margaritæ.
k	E	Prid.	Oct. apostolorum.
l	F	Non.	
m	G	viii Id.	
n	A	vii	
o	B	vi	vii Fratrum S. Felicitatis.
p	C	v	
q	D	iiii	S. Naboris, et Ermargoræ.
r	E	iiii	Dies Egypt.
s	F	Prid.	
t	G	Id.	S. Quirici, et Julitæ.
u	A	xvii Kal. Aug.	
a	B	xvi	
b	C	xv	
c	D	xiiii	
d	E	xiii	
e	F	xii	S. Praxedis.
f	G	xi	S. Mariæ Magd. Dies Egypt.
g	A	x	S. Apollenaris.
h	B	viii	S. Christianæ.
i	C	viii	S. Jacobi apostoli fratris Joannis evangelistæ.
k	D	vii	
l	E	vi	
m	F	v	S. Nazarii, et Celsi.
n	G	iiii	S. Feliciss., Simplicii, Faustini, et Beatrix.
o	A	iiii	S. Abdon, et Sennen.
p	B	Prid.	

AUG. DIES XXX, LUN. XXIX.

q	C	Kal. Aug.	vii Fratrum Machabæorum Dies Egypt.
r	D	iv Non.	S. Stephani pontificis.
s	E	iiii	
t	F	Prid.	
u	G	Non.	
a	A	viii Id.	S. Sixti Felicissimi, et Agapiti.
b	B	vii	S. Donati episcopi.
c	C	vi	S. Cyriaci.
d	D	v	Vig. S. Laurentii.
e	E	iv	S. Laurentii.
f	F	iiii	S. Tiburtii.
g	G	Prid.	
h	A	Id.	S. Hippolyti, et Cassiani.
i	B	xix Kal. Sept.	S. Eusebii.
k	C	xviii	Assumptio S. Mariæ.
l	D	xviii	
m	E	xvi	
n	F	xv	S. Agapiti.
o	G	xiv	
p	A	xiii	
q	B	xii	
r	C	xi	S. Hippolyti, et Timothei.
s	D	x	
t	E	ix	
a	F	viii	S. Bartholomæi apost. Autumn. dies xci.
b	G	vii	
c	A	vi	S. Hermetis, et Aug.
d	B	v	Décollat. S. Joannis Baptistæ, et Savinæ.
e	C	iv	
f	D	iiii	S. Felicis, et Adaudi. Dies Egypt.
g	E	Prid.	
h	F	Kal. Sept.	S. Prisci
i	G	iv Non.	

k	A	iii	Dies Ægypt.
l	B	Prid.	
m	C	Non.	
n	D	viii Id.	
o	E	vii	
p	F	vi	Nat. S. Mariæ.
q	G	v	S. Gorgoni.
r	A	iv	
s	B	iii	S. Proti, et Hyacinthi.
t	C	Prid.	
u	D	Id.	
a	E	xviii Kal. Octob.	
b	F	xvii	Exalt. S. Crucis, Cornelii, et Cipriani.
c	G	xvi	S. Nicomedis.
d	A	xv	S. Euphemie.
e	B	xiv	
f	C	xiii	
g	D	xii	Vig. S. Matthæi apost.
h	E	xi	Nat. S. Matthæi apost. Ægypt.
i	F	x	
k	G	ix	
l	A	viii	Conceptio S. Joannis Baptistæ.
m	B	vii	
n	C	vi	
o	D	v	S. Cosmæ et Damiani.
p	E	iv	
q	F	iii	Bedfc. S. Angeli.
r	G	Prid.	S. Hieronymi.
OCTOB. DIES XXXI, LUN. XXVIII.			
s	A	Kal. Octob.	
t	B	vi Non.	S. Thomæ apostoli. Dies Ægypt.
u	C	v	
a	D	iiii	
b	E	iii	
c	F	Prid.	
d	G	Non.	
e	A	viii Id.	
f	B	vii	S. Domnini, Dionisii, Rustici, et Eleutherii.
g	C	vi	
h	D	v	
i	E	iiii	
k	F	iii	
l	G	Prid.	S. Callisti P.
m	A	Id.	
n	B	xvii Kal. Nov.	S. Galli abbatis.
o	C	xvi	
p	D	xv	S. Lucæ evangelistæ.
q	E	xiiii	
r	F	xiii	
s	G	xii	
t	A	xi	Dies Ægypt.
a	B	x	
b	C	viii Id.	
c	D	viii	
d	E	vii	
e	F	vi	Vigilia apostolorum Simonis, et Judæ.
f	G	v	Nat. eorundem.
g	A	iiii	
h	B	iii	
i	C	Prid.	S. Perpetuæ.
NOVEMB. DIES XXX, LUN. XXX.			
k	D	Kal. Nov.	Festa omnium sanctorum, et

A	E	iiii Non.	Cæsarii diac.
m	F	iii	
n	G	Prid.	S. Vitalis, et Agricole.
o	A	Non.	Dies Ægypt.
p	B	viii Id.	
q	C	vii	
r	D	vi	Quatuor Coronatorum.
s	E	v	S. Theodori.
t	F	iiii	
u	G	iii	S. Martini, et Mennæ.
a	A	Prid.	
b	B	Id.	S. Bricii confessoris.
c	C	xviii Kal. Dec.	
d	D	xvii	
e	E	xvi	Initium Quadragesimæ.
f	F	xv	
g	G	xiiii	
h	A	xiii	
i	B	xii	
k	C	xi	S. Cæcilie.
l	D	x	S. Clementis.
m	E	viii Id.	S. Prosperi. Hiemps incipit.
n	F	viii	dies xc.
o	G	vii	
p	A	vi	
q	B	v	
r	C	iiii	Vig. S. Andreae, et S. Saturnini.
s	D	iii	S. Andreae apostoli.
t	E	Prid.	
DECEMB. DIES XXXI, LUN. XXXI.			
u	F	Kal. Decemb.	
a	G	iv Non.	
b	A	iii	
c	B	Prid.	
d	C	Non.	
e	D	viii Id.	
f	E	vii	S. Ambrosii et Saxini.
g	F	vi Id.	S. Dalmatii et Zephorii.
h	G	v	
i	A	iv	
k	B	iii	S. Damasus P.
l	C	Prid.	Dies Ægypt.
m	D	Id.	S. Lucie virginis.
n	E	xix Kal. Jan.	
o	F	xviii	
p	G	xvii	
q	A	xvi	
r	B	xv	S. Ignatii.
s	C	xiv	
t	D	xiii	S. Hilarii.
a	E	xii	S. Thomæ apostoli.
b	F	xi	
c	G	x	
d	A	ix	Vig. Nat. Domini.
e	B	viii	Nat. Domini nostri Jesu Christi.
f	C	vii	S. Stephani.
g	D	vi	S. Joannis evangelistæ.
h	E	v	Nat. Innocentium.
i	F	iiii	
k	G	iii	
l	A	Prid.	S. Silvestri papæ.

Anni Domini.	
D III.	E. DCCCCXCI.
E V.	G. DCCCCXCII.
F VI.	A. DCCCCXCIII.
G VII.	B. DCCCCXCIII.
H VIII.	C. DCCCCXCIV.
I VIII.	E. DCCCCXCVI.
K X.	F. DCCCCXCVII.
L XI.	G. DCCCCXCVIII.

Anni Domini.	
M XII.	A. DCCCCXCVIII.
N XIII.	C. I.
O XIII.	D. I.
P XV.	E. I.
Q XVI.	F. I.
R XVII.	A. I.
S XVIII.	B. I.
T XVIII.	C. I.

Regule ad Kalend. inveniendum.

Jan. Aug., et Decemb. unam regulam habent, hoc est dies xxxi, iiii Non., viii Id., xviii Kal.

Mar., Maius, Jul. et Octob. unam regulam habent, hoc est dies xxxi, vi Non., viii Id., xvii Kal.

April., Jun., Sept. et Novemb. unam regulam habent, hoc est dies xxx, iiii Non., viii Id., xviii Kal.

Febr. suam propriam regulam habet, hoc est dies xxviii, iiii Non., viii Id., xvi Kal.

Quando vero bissextus evenerit xxviii diebus calculabitur.

Regulares Kalend.

Mar.	V.
Apr.	I.
Mai.	III.
Jun.	VI.
Jul.	I.
Aug.	III.
Sept.	VII.
Octob.	II.
Novemb.	V.
Decemb.	VII.
Jan.	III.
Feb.	VI.

Concurrentes.

B.	I.	II.	III.	III.
B.	VI.	VII.	I.	II.
B.	III.	V.	VI.	VII.
B.	II.	III.	III.	V.
B.	VII.	I.	II.	III.
B.	V.	VI.	VII.	I.
B.	III.	III.	V.	VI.

Hæ sunt concurrentes
Kalendarum.

A

Argumentum ad Kalend. inveniendum.

Si vis scire qualiter Kalendarum dies inveniendus, sume concurrentes ejusdem anni, et junge regularibus Kalendarum ejusvis mensis, partire per vii, et quot fuerint infra vii vel supra, ipse est dies Kalendarum.

Cap. ad lunam inveniendam.

Si nosse vis quota sit luna in Kalendis, sume epacta ejusdem anni, et adde regularibus lunarum ejusvis mensis, et quot fuerint infra xxx vel supra, ipsa luna erit in Kalendis.

Reg. Lunarum.

Sept.	V.
Octob.	V.
Nov.	VII.
Decemb.	VII.
Jan.	VIII.
Feb.	X.
Mar.	VIII.
Apr.	X.
Mai.	XI.
Jun.	XII.
Jul.	XIII.
Aug.	XIII.

Epacta Lunarum.

Nullæ XI.	XXII.		
III.	XIII.	XXV.	
VI.	XVII.	XXVII.	
VIII.	XX.	I.	XII.
XXIII.	III.	XV.	
XXVI.	VII.	XVIII.	

Hæ sunt Epactæ
Lunarum.

Argum. ad terminum Septuag., et Quadrag., et Paschæ, et Rogat. inveniendum.

Jan. habet reg. xxxii ad septuagesimum inquirendum. Ideo subtraha ex ipsis xxxii regularibus epactæ, quæ in illo anno discurrit. Et si xvii, vel amplius remanserint, talem diem infra Jan. habebis terminum septuag., et si minus quam decem et septem remanserint, non erit in mense Jan. terminus lxxmæ, sed in Feb.

Item unde supra.

Feb. ad lxxmam inquirendum habet reg. xxxi, et ex ipsis subtraha epactas ex ipso anno, unde inquiris; et quanti remanserint, tantos dies in mense Feb. erit terminus lxxmæ. Vide non obliviscaris anno bissextili unum addere tam in Jan. quam in Febr. ✕

Alia.

Ad ipsos dies septuagesimales adde xxi, et ex hac summa, quando in Jan. fuerit lxxma, abstrahas dies mensis Jan., et quando in Feb. fuerit lxxma, abstraha dies mensis Feb., et invenies initium xlmæ; et si in Feb. evenerit ut sint et lxxmæ, et initium xlmæ, non remanebunt tanti ut mensem integrum abstrahere possis. Ideo tantos dies intra mensem Feb., quantos inveneris, erit initium xlmæ.

Alia.

Ad dies Quadragesimales adde xlii, et ex hac summa, si in Feb. fuerit initium xlmæ, abstraha dies mensis Feb., et si in Mar. fuerit initium xlmæ abstraha dies martii; et si sic prope fine Feb. fuerit initium xlmæ, ut dies Feb., et dies Mar. id est sine bissexto lviii, cum bissexto lx recedere possit. Tantos dies, quanti superfuerint, erit Pascha in mense Aprili. Et si in Martio fuerit initium xlmæ, abstrahas dies Martii; quanti remanserint, tantos dies in Aprile erit Pascha.

Alia unde supra.

Ad dies paschales Martii adde v, et si minus xxx, vel æqualiter xxx fuerint, tantos dies in Aprile erunt Rogationes. Et si plus xxx fuerint, abstractis xxx, quanti remanserint, tantos dies in mense Maii erunt Rogationes.

B

Caput de Paschate.

Ad dies paschales April. adde vi, et quanti fuerint, tantos dies in Maio erunt Rogationes.

Caput de Pent.

Ad dies Rogationes adde xiii, et si minus xxxi, vel æqualiter xxxi fuerint, tantos dies in Maio erit Pent., et si plus xxxi fuerint, abstractis xxxi, quanti remanserint, tantos dies in mense Junii erunt Pent.

Cap. Lunæ.

De luna septuagesimæ tolle viii, et quando bissextus est, tolle viiii, et invenies qualis sit luna initio xlmæ.

Alia.

Ad lunam quadragesimalem adde xii, et invenies lunam paschalem.

Ad lunam paschalem adde vii, et invenies lunam Rogationum.

Argumentum ad solam xlmam inveniendam.

Feb. ad xlmam inquirendam habet reg. xxxii; et scito quota luna fuerit in Kal. Feb., tantos tolle de illis regularibus. Et si septem vel amplius quam septem remanserint, tantos dies intrante Feb. erit terminus xlmæ, et si minus quam vii remanserint, non erit in Feb. terminus xlmæ, anno tamen bissextili unum addere non obliviscaris.

D

Term. Quad.

Mar. ad xlmam inquirendam habet reg. xxxiii, ex quibus epacta illius anni, unde inquiris, recede, et invenies, quantos dies intrante Mar. erit terminus xlmæ, terminus vero xlmæ nullatenus sit ante viii Id. Feb., nec Prid. Non. Mar. Et quantos dies ante Prid. Id. April. habueris Pascha, tantos dies ante Kal. Mar. habebis initium xlmæ, et quantos dies Prid. Id. April. habueris Pascha, tantos dies post p. Kal. Mar. habebis initium xlmæ, et si Prid. Id. April. habueris Pascha, tantos dies post Kal. Mar. habebis initium xlmæ, et si Id. April. habueris Pascha, Kal. Mar. habebis initium xlmæ.

Mar. habet regulam xxxvi ad xiiii Lunam inveniendam: ideo subtraha ex ipsis xxxvi reg. epactæ, quæ in ipso anno discurrit, et si xxxi, vel amplius remanserint talem diem de mense Mar. habebis lunam xiiii, et si minus xxi remanserint, non erit de mense Mar. luna Paschalis, sed de Aprili.

PALATINI SOCI

In bullam Paschalis papæ I ad Petronacium Ravennæ archiepiscopum.

Cum inter plura venerandæ antiquitatis monumenta, quæ colendæ memoriæ Federicus cardinalis Bonromæus congresserat ad ornatum suæ bibliothecæ, quam avita familiæ *humilitate* Ambrosianam appellari maluit, offenderimus exemplum bullæ Paschalis pontificis ad Petronacium Ravennæ archiepiscopum, de qua in præfatione ad Pontificale Ravennæ meminit vir clar. Ludovicus Antonius Muratorius, et præcedenti pag. 184 (*Hujus volum. col. 745*) D. Benedictus Bacchinius, non ingratum eruditus fore putavimus, si eam, prout in nostro exemplo legitur, hic ederemus. Hoc autem eo libentius aggredimur, quod animadvertimus a Hieronymo Rubeo, qui eam exhibet *Histor. Ravenn. pag. 237*, et Ughello *Italiæ Sacræ tom. V*, cæterisque omnibus qui a Rubeo integram exscripserunt, eam adeo erroribus depravatam tradi, ut lector locutionis ejus sæculi gnarus non semel atque iterum verborum insueta novitate percussus hæreat.

Autographum arboris cortici, seu, quod verosimilius est, ut etiam Bacchinius præcedenti p. 170 (*Col. 721*) observavit, Ægyptiacæ papyro inscriptum fuisse ex præfato Rubeo discimus, qui loco supra citato, post recensitum bullæ contextum: « Hæ litteræ, » ait, « in bibliotheca archiepiscopatus Ravennatis adhuc exstant in arboris cortice, cujus est longitudo duorum cubitorum, unius latitudo, exarata characterè Longobardo omnium, quæ ibidem sunt tabularum (multæ autem sunt) pulcherrimo, lineis inter se duobus transversis digitis distantibus. Cum autem pluribus exesæ sint locis. Julius Ruverus cardinalis et archiepiscopus, antiquitatis studiosus, ne tam vetustum monumentum periret (putatur enim *απόγραφο*), tenui subjectæ telæ agglutinandum duxit. Ex his potest cognosci archiepiscopum Ravennatem apud imperatores suum etiam habere internum, apocrisarium, ut diximus vocatum, consuevisse. Sunt hæ datæ litteræ anno a partu Virginis octingentesimo decimo nono. » Hactenus Rubeus, qui eadem pagina Petronacii electionem in annum 817 rejicit. Clariss. vero Bacchinius præcedenti pag. 16 (*Col. 451*) Martinum Petronacii prædecessorem obiisse circa ann. 819, et Petronacium post annum 821 ordinatum asserit, pag. vero 19 (*Col. 455*) circiter annum 822 collocandam censet, re tamen melius perpensa ab hac sententia infra discedit; pag. etenim 170 (*Col. 421*): « Paschalis, ait, papæ initia ad diem 28 Januarii anni 817 alligat Baronius; et Petronacii initia ante annum 819 collocanda concludit ex ejusdem Paschalis privilegio dato mense Julio indictione XII. » Quod etiam rursus pagina 184 (*Col. 745*) confirmat. Nos vero præfato Rubeo accuratissimo scriptori acquiescere non dubitamus.

Quod ad rem diplomaticam spectat, characteres ejusdem prorsus notæ sunt atque illi quibus Benedicti papæ III et Nicolai I bullæ conscriptæ fuerunt, quarum specimina exhibet Mabillon. de *Re Diplomatica* tabula XLVII, typographi errore signata XLVIII, et seqq. XLVIII et XLIX, ex quo discimus nono præcipue sæculo id scripturæ genus a Romana curia usurpatum. Quo vero tempore initium habuerit et cessaverit non satis constat: certe Joannis V et Sergii I diplomata, primum anno 685, secundum anno 697 conscripta, etsi nonnullorum characterum forma convenient, plerumque tamen adeo differunt, ut alterius scripturæ genus videatur esse, unde nostræ initium octavi sæculi principium non superare putamus. Decimo autem sæculo circa finem jam de-

Asiisse Joannis papæ XIII bulla. data anno 972, argumento est; eam autem, uti et præcedentes, apud laudatum Mabillonium, tab. XLVI et L, videre licet.

Formula in *perpetuum*, quam nostra habet, frequentissima est in bullis pontificiis noni ac decimi sæculi, quamvis et ante nonum et etiam undecimo sæpe occurrat, ut in bullario Cluniacensi, Cassinensi, Romano, et alibi passim reperitur. Aliam etiam ejusdem Paschalis I bullam ad Ingoaldum Farfensem abbatem habet Bullar. Cassinense, tom. II, cum eadem formula in *perpetuum*; ea tamen non omnes ejus ævi pontifices constanter usi sunt, quinimo ipsam adhibuisse pontifices nonnullos credimus in bullis tantum majoris momenti, et quæ in longum tempus extendebantur, reservata altera *Salutem et apostolicam benedictionem* ad minora rescripta, quæ in præsens erant exsequenda, ut ex bullis Gregorii VII et Urbani II liquet.

Salutatio expressa his verbis *Bene valete* in bullis noni et decimi sæculi plerumque occurrit; sæculo autem undecimo Leo papa IX eadem verba in monogramma redegit, ut Mabillonius de *Re Diplomatica* pluries animadvertit.

Notæ chronologicæ duplici ordine adhibebantur ante Leonem IX: prima etenim *scripti*, secunda *dati* diplomatis tempus designabat, interposita inter illas prædicta salutatione *Bene valete*.

Prima chronologica nota mensem et indictionem continebat, nunquam autem, quod viderimus, diem. (De bullis loquimur quarum inscriptio clauditur his verbis in *perpetuum*; posteriorum etenim, in quarum fronte legitur *Salutem et apostolicam benedictionem*, dispar est ratio.) Secunda, diem mensis, annos imperatoris, cum iterata indictione, interdum etiam, sed non semper, ut in nostra bulla vides, annos pontificis assignabat, quod apud citatos auctores passim invenies. Hoc etiam cum doctissimo Mabillonio de *Re Diplomatica* « advertendum est » (sunt ejus verba, lib. II, cap. 25, n. 2) « in bullis quæ *scriptum* et *datum* habent, *datum* non raro alia manu, aut certe alio characterè exaratum esse, et quidem nonnunquam aliquot diebus post contextum, ut probat atramenti diversitas; nimirum *scriptum* denotat tempus scripti a notario instrumenti: *datum* exprimit tempus quo diploma impetranti traditum est a bibliothecario seu cancellario, cujus notarius *scriptum* confecerat. » Quod in nostro exemplo optime apparet. *Datum* enim non solum diversa characteris forma, sed etiam gracilioribus litteris a contextu notabiliter differt.

Cæterum, quod materiam respicit, nostrum exemplum vulgari charta ex linteorum fragminibus constat, quæ postmodum oleo delibuta fuit, quo facilius autographo superposita characteres, servata sua magnitudine ac forma, exscriberentur. Quod et præstitum est eruditi alicujus viri opera, qui deperiens in dies autographum hoc modo quasi renovare sat egit. Ejusdem amplitudine assertam a Rubeo mensuram exæquat, nunc tamen in novem aequalia frustra transversim recisum, et in libri commodiorem usum alligatum asservatur inter mss. codices in fol., lit. E, num. 106. De ipsius antiquitate nil certi definimus, cum nulla in eo temporis nota reperiatur; antiquum tamen esse vel ex hoc ipso apparet quod in eo nonnulla legantur quæ Rubeus, autographi ante annum 1571 inspector, tanquam obliterata omisit; idque manifestius etiam fit quod nostrum exemplum, quamvis summa cura servatum, plures characteres,

non deus ac eukro exteros, a trahentis a credine cor-
roga exhibeat, quod procul dubio magna antiquita-
tis indicium esse, veterum codicum peritis. Viris per-
suasum iam est.

Quod ultimum remanet, lectores monitos volumus,
lacunas, quas in nostro exemplo offendimus, quas
que ab autographo jam tunc oblitterato exscribi non
potuisse credibile est, a nobis restitutas fuisse, ad-
hibito tamen alterius formae caractere, ne lectoribus
suspensum facere viderentur. Hoc maxime necessarium
fuit, circa finem bullae, in secunda chronologica nota,
quae incipit *Datum*; ea etenim, ut pote, graciliori
quod supra inhiuimus, caractere scripta, majorem
temporis injuriam perpassa est, ac ut plurimum adeo
attenuata, ut oculos fugiat: ne tamen absque ratio-
ne nos eam restituisse credamur, litterisque ac sig-
illis non veram, sed ad ingenit nostri placitum effor-
matam significationem tribuisse, consule bullas eor-
dem sacro, et, praecedentibus, datas, in primis Be-
nedicti papa III, apud Mabillon, part. II, pag. IV Act. SS.
Benedict., quam iterum exhibet in libro de Re-
diplomatica, pag. 459, in qua invenies: *Datum No-*
nnae Octobris, per mandatum Theophylacti, sancti ecclesie
sanctae sedis, apostolicae, imperante A. nostro piissimo
perpetuo Augusto Hohario, a Dep. coronato magno
imperatore anno trigesimo nono, et post consulatum
ejus, anno trigesimo nono, sed et, in duodecimo nono in-
peratore eius, filio anno, septimo, indictione quarta.
Vide et aliam Honorii papa I, ad cognomen

summ Dorubernensem episcopum, apud Bedam lib.
II, cap. 10, quam ex correctione Chiffletii et Mabillonii sic legas: *Datum die quartae Idus Junias, impe-*
rantibus dominis nostris piissimis Augustis Heraclio
anno vigesimo quarto, post consulatum ejusdem anno
vigesimo tertio, atque Constantino filio ipsius anno
vigesimo tertio, et consulatum ejus anno tertio, sed et
Heraclio felicissimo Caesare, id est filio ejus anno
tertio, indictione septima. Ubi advertite clausulam id
esse filio ejus forte la Beche interpositam fuisse. Vide
et unam ejusdem Paschalis I PP. ad Bernardum
Viennensem antistitem, apud Mabillonium, sec. IV
Act. SS. Benedict., part. II, pag. 567, quam de Re-
diplomat., pag. 183, sic corrigit: *Datum imperante*
quinto nostro perpetuo Augusto Ludovico a Deo coro-
nato magno, et, pia imperatore, anno quarto, et post
consulatum ejus anno quarto. Vide et alias in bulla-
ris supra recensitis, et apud Sirmundum, Ughel-
lum, Debecum, Baluzium, et ceteros, quas si cum
nostra correctione conferas, nullus probo dubita-
tioni locus remanebit. Sed quid diutius moramur, in
re tam clara, et ne his quidem ignota qui eruditio-
nem vel a primo lumine salutarum? Age ergo, ad
bullam ipsam veniamus, quam ita imprimi curavi-
mus, ut e nostri textus regione Rubri textus appo-
situs sit, quo facilius utriusque discrimen cognosca-
tur: Orthographiam vero Alabrosiani exempli quam-
vis minus accuratam, et omnino retinendam, putavi-
mus.

PASCHALIS PP. I

AD PETRONAGIUM BAYRNNE, ARCHIEPISCOPUM

Paschalis episcopus servus servorum Dei reve-
rendo et sanctissimo patri Petronacio archiepiscopo
sanctae Havennatis Ecclesiae et per te in eadem
Ecclesia in perpetuum

Paschalis episcopus servus servorum Dei, rev-
erendissimo patri Petronacio archiepiscopo S. Raven-
Ecclesiae, et per te in eadem Ecclesia in perpetuum.

Cum piae desiderii voluntate et laudande devo-
tionis intentio apostolicis sit semper studiis adjuvan-
da, cura est sollicitudinis adhibenda, ut ea, quae leg-
aliter geruntur, et equitatis personae conveniant,
nulla valeat refragatione perturbare, sed inrefraga-
vile jura Deo valeat perducere et ob hoc apostolicis
promulgatis sanctionibus propria quae rationis sup-
petunt fas exigit possidenda confirmari. Igitur quon-
iam quibund fraterna sanctitas tua direxit nobis per
Sergium religiosum diaconem sanctitatis tuae Raven-
natis Ecclesiae privilegia Domini Adriani quondam
papae praedecessoris nostri, in quo confirmabit
privilegia Leonis quondam imperatoris facta ab Epi-
phanio quondam religioso notario, et scriuario,
et apocrisario sanctae Ravennatis Ecclesiae, qui

Cum pia desiderii voluntates, et laudanda devo-
tionis intentio, apostolicis sit semper studiis adju-
vanda, cura est sollicitudinis adhibenda, ut ea quae
legaliter geruntur, et aequitati persona conveniunt,
nulla valeat refragatione perturbari sed inrefraga-
bile jure de eo, et permanere, et ob hoc apo-
stolicis promulgatis sanctionibus propria quae ratio-
nis supplicunt, fas exigit possidenda confir-
mari. Legitur quoniam quidem fraterna sanctitas tua
direxit nobis per Sergium religiosum diaconem san-
ctae tuae Ravennatis Ecclesiae, et eundem, Adria-
ni quod papa praedecessoris nostri, in quo confir-
mabit privilegia Leonis, quod imp. facta ab Epipha-
nio, quod religioso notario, et scriuario, et apocri-
sario Ravennatis Ecclesiae, qui inseruit ab ho-
memoria Damiano archiepiscopo, et tunc confirmate

a Confirmatio pro confirmatio in data... in b. ut
infra primam verbo post ad h. quod legendum post-
lavia. Contra in illis verbis illud in b. et leg-
mus inrefragabile pro inrefragabile perturbare pro
perturbare, et in b. a. pro corroboratis, venera-
vitis pro venerabilis, jurem pro jurem, etc. quod
eo sacro sequentibus in b.

b Notarium variis factis dignitas pro vario tem-
porum dolo etiam innotuit. Notarii vero episco-
porum etiam eorum deservit, qui ut plurimum ex ele-
ctorum ordine assumebantur, eos alia etiam munia
in Ecclesiis obtinere colliguntur ex libro Sacramento-
rum D. Gregorii. Et tunc illuminantur duo cerei,

quos tenent duo notarii, etc. De us. vide Ducan-
gium in Glossario Mabilloniano, et cetera. Et
scriuarii erant antiqui scriptum operam suam im-
cabant, et scribitorum vestes agebant. Vide Ma-
cium, Godefroidum, et alios. Scribae erant antiqui
notarii scriptorum, publicorum, ut apud Schollas-
Julianum Anteres. Cod. Theol. et usum, etc. 17.
d Apocrisarius, seu apocrisarius, non unius quili-
nomen est. Interdum sumitur pro cancellario, ut
sigillum principis servat, et diplomata regis signat,
ut apud Joan. de Janua. Apocrisarius, secreta-
rius, consularius, vel etiam dicitur cancellarius, qua
ipse est secretarius regis, vel imperatoris, et ejus

directus est a venerandae memoriae Damiano archiepiscopo, ut confirmatae sacrae essent praecedentes formulas ab ipso Leone imperatore tam divinae memoriae prisci Justiniani quamque ceteris piissimis imperatoribus privilegia sanctae vestrae Ecclesiae praerogata in quibus et aliis piis capitulis et ut sine sacrilegio vel feritis rapinae ejus fines praerogatae sunt et promulgationes postulabit quoque nobis tua auctoritas eadem ipsa per nostros apostolicos apices firmitatem accipere. Unde annuentes praeparatis sancimus et confirmamus omnia quaecumque sunt privilegia edita in sancta vestra Ravennatis Ecclesia tam praedecessorum nostrorum pontificum scilicet sanctae recordationis Hadriani et Leonis seu praedecessorum illorum quamque imperatorum vel dona regum aut a Christianis hominibus per donationibus vel venditionibus seu testamentis oblata juxta ordinem generaliter et specialiter omnium sanctae tuae Ecclesiae largitatem corroboratis firmitatem in perpetuum habere praecipimus et confirmamus ut nullum locum aut jus subjacentem sub ditione sanctae tuae Ecclesiae per quolibet adventionis argumento potentia quoquomodo audente judicari suffultum civili aut militari praecincto usurpari vel subtrahere aut violare vel novatione edificationis inducere, sed si quis corutum aut cadentem templum renovare aut edificare temptaverit non habere licentiam ante hoc agere nisi prius per solitam benedictionem paterna sanctitati vestrae sanctae et venerabilis curiae ibi figuratur neque qui ex alio episcopatu ditione aut civitatis ibidem venientes et commorantes Deo amabiles clericos praesumere in subjacentibus vobis Ecclesiis sine praerogatione vestram sacerdotalem agere ministerium, magis autem et omnes advenarum religiosissimos clericos nites, ut ne actiones vestram sanctitatem obaudire, ac definire, et secundum divinarum legum, et sacratissimarum regularum tenore effectum in eis inferre Monasterio vero sancti primi martiris Stephani qui sic nominatur fundamenta et rejacet juxta palatium cum omnibus eidem pertinentibus religiosis monachis omnia veneranda oracula vel monasteria, et ceteros venerandos locos sub parochia existentes sanctitati vestrae sub ditione et potestate sanctitati vestrae subjaceant, et per te sanctae tuae Ecclesiae et quaecumque sacris eis privilegiis in integro observandis super his nec nullum molestia aut angarias aut gravamina aut

sacrae essent praecedentes formulas ab pio Leone imp. tam divinae memoriae prisci Justiniani, quamque ceteris piissimis imperatoribus privilegia sanctae vestrae Ecclesiae praerogata, in quibus et aliis piis capitulis: et ut sine sacrilegio vel feritis rapinae ejus fines praerogatae sunt, et promulgationes postulabit quoque tua auctoritas, eadem, praesens, nostros apostolicos apices firmitatem accipere; unde annuentes praeparatis sancimus, et confirmamus omnia quaecumque sunt privilegia edita in sancta vestra Ravennatis Ecclesia, tam praedecessorum nostrorum pontificum; scilicet sanctae recordationis Hadriani, et Leonis sui praedecessorum quamque imp. vel dona regum, aut a Christianis hominibus perdonationibus, vel venditionibus, seu testamentis oblata, juxta ordinem generaliter, et specialiter omnium sanctae tuae Ecclesiae largitatem corroboratis firmitatem in perpetuum habere praecipimus, et confirmamus, ut nullum locum, aut jus sui jacentem sub ditione sanctae tuae Ecclesiae pro quolibet adventionis argumento potentia quoquomodo judicari suffultum civili, aut militari praecinas usurpari vel subtrahere, aut violare h. innovatione edificationis inducere. Sed si quis. aut cadentem templum renovare, aut edificare temptaverit, non habere licentiam ante hoc agere, nisi prius per solitam benedictionem paterna sanctitati vestrae sanctae, et venerabilis coram ibi figuratur, ne q. . . . que ex alio episcopatu ditione, aut civitatis ibidem venientes, et commorantes Deo amabiles clericos praesumere in subjacentibus nobis Ecclesiis sine praerogationem nostram, sacerdotalem agere ministerium magis autem, et omnes advenarum religiosissimos clericos nites, ut ne actiones vestram sanctitatem obaudire, ac definire, et nec secundum divinarum legum, et sacratissimarum regularum tenore effectum in eis inferre. Monasterio vero sancti primi martiris Stephani, qui sic nominatur fundamenta et se jacet juxta palatium, et omnibus eidem pertinentibus religiosis monachis omnia veneranda oracula vel monasteria, et ceteros venerandos locos sub parochia existentes sanctitati vestrae sub ditione et potestate sanctitati vestrae subjaceant, et per te sanctae tuae Ecclesiae. Et quaecumque sunt eis privilegia legis in integro observandis super his nec nullum molestia, aut angarias, aut gravamina aut excubis quilibet inferre parti sanctae tuae Ecclesiae nec non

secreta scilicet. Pro referendario etiam, ut continetur Carolus Dufresne in Glossario. Hoc tamen loco intelligendus est pro internuntio archiepiscopi Ravennatis apud Orientem imp. Leonem, quod maxime pontificibus et patriarchis tunc temporis in usu fuit. Eorum in numeris erat, ut res Ecclesiarum suarum peragerent, et de his ad principem referrent, si aliqua emergeret difficultas in rebus ecclesiasticis ad politiam pertinentibus, quae a principe censuri deberet. Vide Justin. novel. 6. c. 2 et 3. D. Gregor. M. lib. in Dial. c. 56. Fuit etiam nomen dignitatis in aula regum et imperat. cuius erat munus circa res ecclesiasticas, unde et responsalis negotiorum ecclesiasticorum dicitur ab Hincmaro lib. de Ord. Palatii cap. 15. Idque officii gerentem, quod Con-

stantinopoli apocrisarius Romanae Ecclesiae, cuius instar erat, neque tamen a sede apostolica deligebatur, sed a rege. Adm. cap. 16. c. Apocrisarius, quem nostrates capellanum vel palatii custodem appellabant, omnem clerum sub cura et dispositione sua regerat. Cui sociabatur summus cancellarius, qui cum secretis olim appellatur, et antequam illi subjecti praesententur, et intelligentes, ac fideles viri, qui praecipua regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, et secreta illius custodirent. Angariae, quas nunc pro justis exactionibus, pro coactionibus, ac compulsionibus vulgus accipit, apud veteres erant servitia, quae quis vel in persona, vel in re, facere tenebatur. Opera autem vocarimus; quoti autem, et cuius generis, fuerint longum esset assi-

excuvias ^a quilibet inferre parti sanctae tuae Ecclesiae, necnon colonos aut *partiaros* ^b et servos subiacentes parti sanctae vestrae Ecclesiae a quolibet omnium ad militandum *subtrahere*, sed si militati fuerint eos discingi et desmilitari juvemus vestrae venerandae *redituros* parti, ut si quis talia temeranter praevicari temptaverit de his quae a nobis piae *sancita* sunt et juste a nobis petistis et per praesentem nostram apostolicam continetur *formula* non solum nihil praevalet, sed etiam pro talem atrocem audaciam et *omnium* suarum facultatum amissione faciantur necnon et animarum adversiois periculum minime declinare poterint sufficientibus omnibus in ostensione sola hujus apostolicae nostrae exarationis. Si quis vero contra hoc nostrum apostolicum praeceptum egerit componat auri obriti ^c libras quinque insuper et anathematis vinculis sit *innodatus* et perpetuae condemnationis *summissus*. Quod praeceptum confirmationis a nobis factum scribendum praecepimus Timotheo notario et scriniario sedis nostrae in mense Julio indictione duodecima ✕ Bene valete ✕.

Datum v Idus Julias per manum Sergii bibliothecarii sanctae sedis apostolicae imperante domino nostro *perpetuo* Augusto Hludovico a Deo coronato magno *pacifico* imperatore anno sexto ^d et post con-

gnare; nam diversae pro diversis temporibus, et pro varia principum avaritia, vel clementia. Plerumque tamen hoc nomine veniunt servitia quae cum plaustris, equis, mulis, asinis, ac personis quisque prestare tenebatur in transitu regum et Caesarum, tum praecipue exercituum, ac bellici apparatus transvectione. Plura videbis in Capitularibus Caroli Magni, lib. 1, cap. 81; lib. vii, cap. 367. Capit. Caroli Calvi, tit. xxiii, cap. 14; apud Goldastum Cart. Aleman. cap. 42; Cod. Theodos. de cursu pub. in leg. Visigoth. lib. v, tit. 5, § 3, et alibi passim. Angariarum etiam meminit Guntherus Liguini, lib. ii:

Hujus ab antiquo Comitatum in finibus urbis
Solut ab angariis Itatorum pene solutus
P. asidio Liguini Guido Blandratensis habebat.

^a *Excuvias* pro *excubiis*, quod hic non pro custodum vigiliis, ut vox sonat, sed pro quovis injusto gravamine, molestia, servitio intelligendum est, ut optime advertit Ducangius, et noscitur ex Leg. Langobard. lib. iii, tit. 9.52, in qua de illis hominibus qui res suas alienaverunt: « Ubicumque super eas resident, distringat eos comes per excubias publicas, sicut lex continet. » Ubi Glossa: « Id est servitium ad pontes restaurandos. »

^b *Partiarum*, servorum genus, de quibus fusius alibi.

^c *Obriti*, seu *obrizi*, quod purum, optimum, et probatum significat. Ducangius ad verbum *Obrizum* habet sequentia: « Auribricum corrupte etiam in diplomate Longobardico Paschalis I PP. pro Ecclesia Ravennensi. » Si de nostra Lulla loquitur, unde hanc lectionem desumpsit, nobis non constat. Rubeus, qui primus eam vulgavit, in editione Veneta anni 1589, habet *auribrizi*, in praecedenti pariter Veneta anni 1572 nulla est huius mentio, imo plurima desunt, quae postea vel addiit, vel correxit, ut inter caetera, Petronacis electionem, quam, Paschale PP. jam mortuo, accidisse dixerat. Ughellus tamen in editione Romana, quam in recenti Veneta habet *auri boni*, corrupte quidem, ut in caeteris etiam diplomatibus, quae amanuensium errore plerumque vitata,

A colonas, aut pa. . . . res vos subjacentes parti sanctae vestrae Ecclesiae, a quolibet omnium ad militandum subtrahere, sed si militati fuerint, eos discingi, et desmilitari jubemus nostrae venerandae *redituros* parti, ut si quis talia temerantes *prevertere* tentaverit, de his quae a nobis pie sancita sunt, et *juxta* a nobis petistis, ut per praesentem nostrarum apostolicam continetur formula, non solum nihil praevalet, sed etiam pro tale matricem audaciam, et omnia suarum facultatum amissione faciantur, nec non, et animarum adversioes periculo minime declinare poterint sufficientibus omnibus in concessione sola hujus apostolicae nostrae exarationis. Si quis vero contra hoc nostrum apostolicum praeceptum . . . egerit, componat auri brici libras quinque ^B quae insuper, et anathematis vinculis sit *innodatus*, et perpetuae condemnationi *summissus*. Quod praeceptum confirmationis a nobis factum, rescribendum praecepimus Timotheo notario, et scriniario sedis nostrae in mense Julio indictio xii. Bene valete. Guidus Julius per manum regi. . . . biblio. . . . sedis apostolicae imp. Augustinus Hludovic. . . . bondo.

autographa consulentes invenimus. In nostro certe exemplo *auri obriti* lectio perspicua est. Auri obriti mentionem habet, ut edita omittamus, diploma Berengarii favore Ticinensis Parthenonis sanctae Mariae Theodotae (nunc vulgo indigitatur ad Pusterulam, ea fortasse de causa quod juxta antiqua Urbis moenia, et prope unam ex minoribus seu posterioribus portis, quas tunc temporis pusterulas vel posterolas vocabantur, edificatus sit) dat. v Idus Martii (anno Incarnationis Domini 899, anno vero domini Berengarii gloriosissimi regis 13, per indictionem 3.)

Et alterum Ludovici imperatoris Bosonis provinciae regis filii pro eodem Parthenone, datum Papiae (v Idus Martii anno Incarnationis Domini 981, anno vero domini Hludovici gloriosissimi imperatoris 4, per indictionem 4.) Caterum frequens in diplomatibus, praecipue Caesareis, haec vox, ut frequentior etiam *auri cocti*, *auri puri*, *auri purissimi*, *auri perfectissimi*, *auri probatissimi*, et *auri optimi*. Illud interim notandum est, multam pecuniariam contra transgressores, quae in Caesarum et regum Italiae diplomatibus nono et sequentibus saeculis frequentissima est, in bullis pontificiis, caeterisque ecclesiasticis monumentis, rarius occurrere, et fortasse tantummodo in illis quae intra sanctae sedis dominium exsequenda erant, uti nostra haec Paschalis I et in concilio Romano sub Silvestro PP. in quo caenobii Perusini asseritur immunitas, et statuitur « Ut quicumque Perusinae Ecclesiae episcopus hanc definitam litem renovare tentaverit, decem libras purissimi auri Lateranensi palatio componat » apud Labbe Concil. tom. IX, col. 1247. Plerumque tamen pontifices solas imprecationes adhibere contra infractores, iis autem qui eorum mandata servarent vitam aeternam a Domino deprecantes. Harum vero exempla, quae passim apud auctores invenies, ne longiores simus, consulto omittimus.

^d Ludovici annus imperii sextus mense Julio, annus est Domini decimus nonus supra octingentesimum; cum enim a Carolo patre in conjugentum Aquisgrani habito Casareo diademate insignitum fuisse, et imperii consortem declaratum anno 815,

sulatum ejus anno sexto a sed et Hlothario novo A imperatore ejus filio anno b indictione xii.

auctores admittunt, solum de mense certant. Chronographus Moissiacensis Septembri id factum recitat: « Mandavit (nempe Carolus) ut qui quid in unamquamque synodum definissent, ad placitum constituti imperatoris renuntiassent, quod ita factum est, et in ipso anno mense Septembri jam dictus Carolus fecit conventum magnum populi apud Aquis palatium de omni regno, vel imperio suo, et conveniunt episcopi, abbates, et comites, et senatus Francorum ad imperatorem in Aquis, et ibidem constituit capitula numero XLVI (Pagius in Critica ad Annales Baronii legendum censet numero XXVI) de causis, quæ erant necessariae Ecclesie Dei, et Christiano populo. Post hæc habuit consilium cum præfatis episcopis, et abbatibus, et comitibus, et majoribus natu Francorum, ut constituerent filium suum Ludovicum regem et imperatorem. Qui omnes pater consenserunt, etc. » Annalista Cæsareus, a Lambecio editus, ad annum 45 Caroli regis, Ludovicum mense Augusto imperatorem renuntiatum asserit hisce verbis: « Richulfus archiepiscopus Moguntiacensis Ecclesie defunctus est v Idus Augusti, et placitum magnum in mense Augusto ad Aquis factum est, et Karlus imperator constituit Hlodoveum (idem est ac Ludovicus) filium suum simul imperare cum eo, imponens diadema capiti ejus, etc. » Pagius in Critica Historico-Chronologica in Annales cardinalis Baronii Ludovicum mense Novembri inauguratum fuisse contendit: « Ludovici et Bernardi inauguratio (sunt ejus verba ad ann. 815, num. 15) mense Novembri peracta, ut ex dicendis de morte Bernardi anno 817, num. 15 patebit. » Ad annum autem 817 hæc habet: « Bernardus sepultus fuit Mediolani in ecclesia sancti Ambrosii, ubi exstat inscriptio a Baronio num. 48 recitata, in qua legitur: Regnavit annos quatuor, menses quinque, obiit xv Kalend. Maii, indictione 11, » ideoque sequenti Christi anno (hoc est 818), et regnum inierat mense Novembri anni 815, ut hæc verba demonstrant. » Jam vides quibus argumentis Pagius Ludovicum ad imperii consortium a patre accersitum fuisse, non mense Septembri, ut refert chronographus Moissiacensis, non mense Augusto, ut habet annalista Cæsareus, sed mense Novembri, probare nitatur; cum enim viderit uno eodemque tempore, scilicet in conventu Aquisgrani habito, Ludovicum ad imperium ascitum, ac Bernardum Italico regno præfectum fuisse, Bernardum vero e vivis migrasse xv Kalend. Maii, postquam regnaverat annos quatuor, et menses quinque, invito calculo, ac detractis a die xv ante Kal. Maii annis quatuor et mensibus quinque, utriusque electionem in mensem Novembris anni 815 incidere animadvertit, ideoque non nisi ab eo mense eorum inaugurationem repetendam putavit. Cæterum Pagius hanc sententiam ex Carolo Sigonio, de Regno Italiae lib. iv, accepit, Sigonius autem Bernardi regis inscriptionem mutuatus est a Tristano Chalco, lib. v, qui lapidem effossum fuisse circa annum 1498 innuere videtur, eo scilicet tempore quo Ludovicus Sfortia Mediolani dux magnificentissimi monasterii ad basilicam S. Ambrosii, quale in præsentem conspicitur, fundamenta jecit. Ipsam vero inscriptionem, quæ in præfata basilica adhuc asservatur, hic dare placet ea potissimum de causa, quod Baronius, sicut et Sigonius ad annum 818, et Pagius ad annum 817, indict. numerent undecimam, cum tabulam ipsam marmoream, hodie etiam, indict. tantummodo decima signatam videre quilibet possit; hæc autem, et si vulgari calculo minus conveniat quam undecima, non ideo contra tot auctorum mentem Bernardi obitum ad annum 817 retrahendum putamus, aut lapicidam erroris insimulandum, sed potius ab hoc derivasse credimus, quod Mediolani apud ejus ævi ecclesiasticos peculiaris in usu fuerit indictio, ut Puricellus in Monumentis basilicæ Am-

brosianæ animadvertit, et hæc non semper constans, quod nos fortasse alibi ostendemus. Inscriptio sic se habet:

BERNARDUS
CIVILITATE MIRABILIS
CETERISQ. PIIS VIRTUTIBUS INCLYTUS REX
IHC REQUIESCIT
REG. AN. IIII. M. V. OBIIT. XV. KL. MAI IND. X.
FILIIUS PLE. M. PIPINI.

Hæc ergo inscriptione quantum temporis Bernardus regnaverit, ac quando diem clauserit extremum, cognoscimus; an vero regnum ab ea die auspiciatus sit qua in conventu Aquisgrani habito, a Carolo imperatore Italiae rex fuit renuntiatus; an ab ea qua Moloetice Italici regni coronam obtinuit, nonnisi divinando assequi possumus. Dubium igitur adhuc erit utra, mense Novembri, vel ejus inauguratio, vel ejus coronatio, acciderit; quanquam de coronatione potius intelligendum illud nos persuadet, quod Pagius ipse habet ad prædictum annum 815, num. 17: « Auctor Vitæ Ludovici Pii refert, tota ætate in patris comitatu fuisse, deinde imperii diademate coronatum, ac mense tandem Novembri, in Aquitaniam reversum esse. » Quapropter si Ludovici et Bernardi inauguratio uno eodemque tempore contigit, et Ludovicus ante mensem Novembris jam coronatus erat, etiam Bernardum ante hoc tempus regem dictum fuisse credere licet. Hoc fusius aliquanto prosequi non abs re fore putavimus; cæterum mense Julio anni 819, non alium certe quam sextum imperii Ludovici numerare quis potest, utrumque illius initium a mense Augusto, Septembri, et vel ab ipso Novembri, deducat.

Utrum vero ipse annos imperii solum a morte patris, hoc est a v Kal. Februarii anni 814 numeraverit, an etiam ab ea die qua imperii consors dictus fuit, dubium adhuc est. Pagius loco nuper citato utramque epocham ab eo usurpatam fuisse asserit: « Ludovicus in diplomatibus plerumque quidem annos ab obitu patris, sed quandoque etiam ab eo die quo consors imperialis nominis dictus est, deducit, ideoque hæc duæ epochæ non confundendæ. » Cujus rei etsi vir doctissimus nulla ibi referat exempla quibus ejus sententia firmetur, aliqua tamen ei non defuisse credimus, cum nos etiam nonnulla offenderimus Ludovici diplomata a scriptoribus edita, quorum notæ ad illud tempus quo patri in imperium successit nequaquam referri poterant; quod autem in eorum numericis notis error semper irrepperit, nec asserere, nec negare audeamus; id tamen sæpius occurrere, præcipue in iis libris qui pluries recusi fuerant, cuilibet autographa consulenti, vel diplomata ipsa attentius consideranti, facile liquebit. Du Chesnii habet diploma Ludovici Pii favore Christianorum qui ex Hispania in Galliam, Saracenorum tyrannidem fugientes, sese receperant, ejus hæc est subscriptio: « Datum Kalend. Januariis, anno, Christo propitio, secundo imperii domni Hlodovici piissimi Augusti, indictione 2. Actum Aquisgrani palatio regio. » Indictio octava non competit nisi Kalendis Januarii anni 815, ergo annus imperii secundus non potest deduci a morte Caroli; ipse enim, ut supra diximus, obiit v Kalend. Februarii anni 814, ideoque annus imperii primus nondum expletus erat: ab ipsius igitur inauguratione secundum imperii annum numerandum esse aliquis pro certo putabit. Verum si alterum ejusdem Ludovici præceptum pro cænobio Dionysiano, quod habet Mabillon. de Re diplomat., pag. 594, ejus characterum etiam specimen exhibet tabul. 26, cum prædicto conferas, errorem in ejus nota numerica annum imperii designante latere invenies. Præceptum enim Dionysianum

a Annus post consulatum Ludovici restituendus

non sic se habet: «Data Kalend. Decemb. anno, proprio Christo, primo imperii domni Hludovici serenissimi angusti indictione 8. Jam vides Kalend. Decemb. indictione 8 incidere in ultimum mensem anni 815, ideoque hoc preceptum unico mense supradictum antevertere, et tamen anno primo imperii insignitum esse; ut quid ergo Ludovicum Kal. Decembris ab ejus inauguratione imperium auspicari, Kal. vero Januarii proxime sequentibus, a morte patris annos numerare, credamus? Certe hoc brevi temporis intervallo nihil evenit quod variande epochae causa foret; errorem tamen viderunt etiam Baluzius t. I Capitul. Reg. Franc., et Pagius ad annum 815, num. 4, eumque emendaverunt, annum imperii primum pro secundo reponentes, plurimae hujus notae diplomata eodem modo emendatos fuisse facile credimus, ubi vel autographa inspicere, vel cum aliis eodem seu proximo tempore datis conferre licuisset. Nos equidem quotquot adhuc Ludovici autographa vidimus a v Kalend. Februarii anni 814, imperii annos constanter numerum animadvertimus. Ejus tamen quinque status distinguendi sunt, quippe vivente patre fuit primum Aquitaniae rex, tum, eo mortuo, imperator solus, dein cum Lothario, sed postmodum ab eo divisus, ac demum post exactionem in thronum restitutus.

¶ Anus etiam imperii Lotharii restituendus foret; secundus certe, aut tertius repouit debet, ipsum enim a Ludovico patre ad imperii consortium accessum fuisse in conventu Aquisgranensi in aestate anno Domini 817, omnibus notum est. Scriptorum tamen sententiae differunt circa mensem; annalista enim Caesaris a Lambecio citatus mense Junio id accidisse refert: «Anno quarto (scilicet Ludovici Augusti) conventum suum habuit Hludovicus imperator cum Francis in Aquisgranensi mense Junio, et indicto (Addé ex chronographo Hildensheimensi) Junio ordinatus est filius ejus Hludarius in imperatorem, ut consors regni fieret cum patre. Eo autem Stephanus papa decessit, cui successit Paschalis in pontificatu, &c. Annalista Moissiacensis non indicat mensem, quavis cetera exactissime

¶ Anus etiam imperii Lotharii restituendus foret; secundus certe, aut tertius repouit debet, ipsum enim a Ludovico patre ad imperii consortium accessum fuisse in conventu Aquisgranensi in aestate anno Domini 817, omnibus notum est. Scriptorum tamen sententiae differunt circa mensem; annalista enim Caesaris a Lambecio citatus mense Junio id accidisse refert: «Anno quarto (scilicet Ludovici Augusti) conventum suum habuit Hludovicus imperator cum Francis in Aquisgranensi mense Junio, et indicto (Addé ex chronographo Hildensheimensi) Junio ordinatus est filius ejus Hludarius in imperatorem, ut consors regni fieret cum patre. Eo autem Stephanus papa decessit, cui successit Paschalis in pontificatu, &c. Annalista Moissiacensis non indicat mensem, quavis cetera exactissime

describat his verbis: «Ludovicus imperator apud Aquis palatium celebravit Pascha. Et in ipsa aetate (forsan aestate) jussit esse ibi conventum populi de omni regno, vel imperio suo apud Aquis sedem regiam, id est, episcopos, abbates, sive comites, et majores nata Francorum, manifestavit eis mysterium consilii sui, quod cogitaverat ut constitueret unum de filiis suis imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore Hermengarda regina. Nomen uni Clotarius, nomen secundi Pippinus, et nomen tertii Ludovicus. Tunc omni populo placuit, ut ipse, se vivente, constitueret unum ex filiis suis imperare, sicut Karolus pater ejus fecerat ipsum. Tunc tribus diebus jejunatum est ab omni populo, ac letantiae factae. Post hoc jam dictus imperator Clotarium, qui erat major natus, imperatorem elegit, ac per coronam auream tradidit ei imperium, populis acclamantibus et dicentibus: Vivat imperator Clotarius! Facta est autem letitia magna in populo die illo. Et ipse imperator benedixit Dominum, dicens: (Benedictus es Dominus Deus noster, qui dedisti hodie ex semine meo sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.) Audiens autem Bernardus filius Pippini regis rex Italiae quod factum erat, cogitavit consilium pessimum, voluitque in imperatorem et in filios suos insurgere, et per tyrannidem imperium usurpare.

¶ Baluzius, in notis ad Agobardum (*), Lotharium tertio Kalend. Augusti imperatorem dictum fuisse, ex auctore incognito Annalium Auiacensium, affirmat, Pagius vero etsi ex die, quae anno 817 incidit, inferiam quintam, renuntiatum fuisse imperatorem non inficietur, eadem tamen coronatum non fuisse affirmat, quod per ea tempora mos invaluerit, ut hujusmodi ceremoniae Dominicis tantum diebus, aut festis solemnibus, praeerantur. Cum igitur nostra bulla data sit v Idus Julias anni 819, si Lotharii annos imperii a mense Junio numeres, secundus jam expletus erat, et ceperat tertius; si vero a iii Kalend. Augusti exordium facias, secundus adhuc imperii annus curchebat. Sed his dictis non immeritumur. Praestat hac occasione ceteras ejus epochas breviter attingere, quae, ommissa ea regni Bajorici, haec sunt, videlicet: ab ejus confirmatione in imperium in conventu Noviomagensi facta, hoc est a mense Maio anni 821; a conventu Attiniacensi, in quo missus fuit in Italiae regnum, anno scilicet 822, mense Augusto, ut Eginhardo placet; a die v Aprilis anni 825, quo Paschalis solemniter sacra iura, qua a Paschale papa Romae regi Italici atque imperii coronam accepit; ac demum a morte Ludovici ejusdem patris, quo xv Kalend. Julii anni 840 accidit, ut Nithardus, annalista Metensis et Fuldensis, ceterique consentiant. Mortuo tamen patre duas epochas usurpare coepit, primam a die 20 mensis Junii, quae, ut nuper diximus, Ludovici exortibus fuit, ab eaque imperii in Francia annos numeravit, alteram ab anno 820 deductionem asserit. Mabillonius de Re Diplomatica lib. II, cap. 26, num. 15, ubi plura exempla in medium proferi, quibus probat annos imperii Italici in Lothario semper precedere Francicos annis viginti. Qua ratione vero Lotharius exordium Italici imperii mortuo patre petierit ab anno 820, se nondum assequi potuisse ingenue fatetur vir doctus loco citato, tantummodo dubitat vel a Bernardi morte repetendum, si haec usque ad finem anni 819 protrahi posset, vel forsam ab ejus confirmatione in imperium, quam mense Maio anni 821 in conventu Noviomagensi factam jam diximus. Quod ad Bernardi mortem spectat, eam precedenti nota d' xv Kalend. Maii, ex sepulchrali ejusdem inscriptione accidisse probavimus; quod vero confirmationem respicit, id ex istis diplomatum subscriptionibus quas ipse loco supra citato adducit ad pro-

¶ Anus etiam imperii Lotharii restituendus foret; secundus certe, aut tertius repouit debet, ipsum enim a Ludovico patre ad imperii consortium accessum fuisse in conventu Aquisgranensi in aestate anno Domini 817, omnibus notum est. Scriptorum tamen sententiae differunt circa mensem; annalista enim Caesaris a Lambecio citatus mense Junio id accidisse refert: «Anno quarto (scilicet Ludovici Augusti) conventum suum habuit Hludovicus imperator cum Francis in Aquisgranensi mense Junio, et indicto (Addé ex chronographo Hildensheimensi) Junio ordinatus est filius ejus Hludarius in imperatorem, ut consors regni fieret cum patre. Eo autem Stephanus papa decessit, cui successit Paschalis in pontificatu, &c. Annalista Moissiacensis non indicat mensem, quavis cetera exactissime

(*) Patrologiae tom. CIV.

GREGORIUS IV

PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN GREGORIUM IV.

(Mansi, ampl. Concil. Collect. tom. XIV pag. 363.)

(a) Gregorius IV, natione Romanus, ex patre Joanne, sedit annos sexdecim. Vir strenuus ac benignissimus, hanc epocham in diplomate suo annis viginti differre, veritati repugnare, sic ostendit. Inter cetera diplomata, quae Mabillonius addidit, datum est vi Idus Octob. anno, Christo propitio, imperii domni Hlotharii pii imperatoris, in Italia 20 et in Francia 4, indic. 3v. Hanc formulam ipse refert ad annum 840, sed si convenit Noviomagensis peractus est mense Maio anno 824, aut ipse ceterique consentiunt, vi Idus Octob. anni 840 primus imperii Francici epocham incipit, ut ait Italicis vero non vigesimus primus, sed vigesimus tantum. Datum xv Kalend. Novemb. anni, Christo propitio, imperii domni Hlotharii pii imperatoris in Francia 10 et in Italia 50, indic. 13, quod refert ad annum 830, sed xv Kalend. Novembris trigesimus imperii in Italia in cursu quidem erat, Francici vero antedecimus jam inciperat a die vigesima mensis Junii. Ceteras formulas, quas loci citato producit, omittimus, sed ex illis idem, quod ex praecedentibus, clare evincitur, quapropter Lotharii imperium in Italia, neque a morte Bernardi regis, neque a conventu Noviomagensi, deducti potest, sed certe ab anno 820. Pagius ad annum 821, num. 2, hanc epocham ante diem ultimum mensis Maii anni 820 jam inchoatam fuisse dedit ex parte secunda Bullae Cassinensis, constitut. 30, in qua legitur: Actum anno Dominice incarnationis 841, anno imperii Christianissimi Hlotharii imperatoris 22, in dictione 4, bridle, Kalendas mensis Junii. Unico tamen exemplo, ac perito a Bulla Cassinensi, in quo typographi seu scribarum oscitantia tot in numericis notis inserunt errores, haud multum fidendum credimus, ad quod etiam addendum est eam constitutionem non Lotharii diploma, sed Rati perii Britanniensis episcopi donationem nonnullorum monasterii favore monasterii SS. Faustini et Jovite continere, atque datum esse ante mortem Lotharii, ut ex ipsa formula apparet, quapropter an imperii Italici annos aspicitur ab eadem epocha, quam solum post patris mortem Lotharius adhibuit, aliquis fortasse dubitaverit. Pagius loco jam citato praeter has epochas aliam etiam assignat, quam ab anno 838, quo Ludovicus Augustus novam partitionem fecit inter Lotharium et Carolum filios, proficisci astruit, eam autem unico exemplo firmat, nimirum confirmatione donationis factae cenobio Grandivallis, quam Mabillonius de Re Diplomatica lib. II, cap. 26, n. 15, ex Spicillegio Acheriano, tomo VII, pag. 184, sic refert: s. 1111 Kalend. Septemb. anno imperii domni Hlotharii 12, (lege pii) imperatoris in Italia 50 et in Francia 10, indic. 12. Eam autem Mabillonius anno 849 alligat, ubi et Pagius, qui tamen Lotharii annum 12 a praedicta epocha anni 838 deducit, cum Mabillonius notas numericas XII cognoverit erratum esse librarii, qui litteram r in Autographo oblittera-

mas, sanctitate atque pietate repletus, ornatus scientia, verbo jucundus, modestus praeter omnes sermone, tam pro decernendis nota x legi, itaque correxerit, addito inter parentheses lege pii. Quidquid tamen de hac epocha credendum sit, certe in tot Lotharii diplomatum post annum 838 datus, quae videmus, nusquam ejusdem aliquam rationem habitam fuisse cognoscere licet, imo nunquam ejus diplomata triplici, praeter indicationem, epocha signata invenimus. Illud interim observatione dignum, doctissimos etiam viros in interpretandis Lotharianorum diplomatum chronici notis saepius erravisse, hoc autem ea potissimum de causa accidisse arbitramur, quod varias epochas quibus ipse usus est, non satis perspectas habuerint. Piricellus Hoster in monumentis basilicae Ambrosianae duo refert Lotharii diplomata, quorum primum, pag. 182, habet: Data tertio Nonas Maii anno Christo propitio imperii domni Hlotharii imperatoris decimo octavo, in dictione decima, tertia. Actum Papae palatio regio in Dei nomine feliciter, amen, alterum vero, pag. 185: Data octavo Idus Maii, anno, Christo propitio, imperii domni Hlotharii pii imperatoris decimo octavo, in dictione decima tertia. Actum Papae palatio regio in Dei nomine feliciter, amen, quas notas refert ad annum 841, sed perperam, cum anno 835 conveniant, desumpta epocha ab anno 817, prout clare ostendit indicio, cujus tamen vir doctissimus, ac maxima in ceteris diligentiae, nullam ibi rationem habuisse candide profitetur, cum tamen illa neglecta, in eorum Caesarum diplom. qui varias epochas adhibuerunt, vix unquam temporis rationem inveneris. Sed cuncta hujusmodi nunc prosequi non vacat; hoc enim non omittimus Cornetium Margarinum Bullarii Cassinensis, t. II, constit. 32, Lotharii confirmationem Bonorum pro monasterio Bobiensi afferre sub his chronici notis: Anno, Christo propitio, imperii domni Hlotharii imperatoris in Italia 28, et in Francia 17. Actum Gandulli villa in palatio regio in Dei nomine feliciter amen. Eam autem nos ipsi in instructissimo Bobiensi monasterii tabulario, nuper vidimus, atque animadvertimus Italicis regi annum praeserere 27, non 28. Francici vero, non 17, quod epocha post patris obitum ab eo sursum jam diximus, adamussim convenit.

(A) Gregorius, vigesima quarta Septembris, anno 827, Gregorius, omnium virtutum corona decoratus, instinctu Spiritus sancti, unanimi consensu totius populi et universi cleri electus est in pontificatu successor Valentini. A translatione sancti Gregorii pontificatum, quem frustra subterfugere conabatur, inchoavit, ut sanctissimi patris intercessionem munus, munus pontificale onerosissimum, extra dispendium propriae salutis, et damnum universi gregis Dominici, ad finem usque humeris suis perferre posset. Michael ex morbo dysenteriae defuncto, succedit in Oriente Theophilus Iconoclasta crudelissi-

firmissimus fide catholica, justus operibus et litterarum divinarum solertissimus inquisitor; ecclesiarum quoque sanctorum infatigabilis visitator, pater pauperum, et alitor omnium viduarum; terrenum nil appetens, mundana hujus vite presentis lucra deserens, aeterna praemia in caelis dignis sibi meritis acquisivit.

Hic a Deo beatissimus pontifex, genere clarus, sed magis clarior sanctitate, forma pulcher, fide pulchrior. Quae scilicet universa laudum praecordia non solum pontificatus sui tempore claruerunt, sed etiam cum adhuc juvenilibus annis polleret, tanta peragere indeficiens satagebat. Quae res Romanis omnibus non diu occulta permansit, sicut scriptum est: *Quia nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt* (Matth. v); cepit sancta eius operatio de die in diem per totam Romanam pleniter resonare, evangelico sermone docente: *Nihil opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur* (Matth. x).

Pro quibus denique innumerabilibus bonis a sanctissimo hujus sacrae sedis domino Paschali papa, non solum subdiaconus, sed etiam sacerdos (a) effectus est. Permansit vero in sacerdotii sui habitu constitutus caste ac pudice, recolens illud quod Scriptura sacra commemorat, dicens: *Sacerdotes Dei induantur iustitia* (Psal. cxxxi), id est, non in aliis vacent, nisi oratione, lectione et jejunio. Cumque in his intentis insisteret, humano more jam dictus Paschalis pontifex ex hac luce subductus, et Eugenius a Deo electus antistes sacri apicis adeptus est dignitatem. Permansit autem in hac per modicum tempus vita, et ipse pariter defunctus est. Post hunc Valentinus alendorum gregum presulatus culmen sortitus, sub maxima celeritate ex hac praesenti vita substractus est.

Coeperant denique Romani pariter omnes non solum de pontificibus tam subito perditis, verum etiam de futuro arcibus cogitare, ut quem sancti Spiritus gratia perlustratum agnoscere potuissent, sub hujus doctrina atque imperio cuncta senatorum nobilitas rite degere potuisset. Quorum videlicet universorum procerum corda adjuvor in opportunitatibus, in tribulatione, creator omnium Deus inextinguibili suo sancto lumine succendit, et mentes eorum ad beatissimi Gregorii IV pia facta convertit.

Consenseruntque omnes in eodem spiritu et anima una, electus autem ab eis patriarcho Lateranensi inductus est, abstrahentes quidem illum ex basilica

sedis. Ad componendas seditiones inter Ludovicum imperatorem; jusque filios exortas, de quibus infra, venit in Germaniam pontifex pacis et concordiae amantissimus; nihil vero apud sceleratos filios effectit aliud, quam quod eosdem sibi et universae Ecclesiae Romanae infensores redderit, cum impiissimorum filiorum conatibus adversus patrem agitata consensus praebere recusaret. Qua occasione Ludovicus imperio exutus paulo post ejusdem sceptrum receperit, dicam infra in potis concilli apud Compendium habiti. Ludovicum imperio restitutum, teste Sigeberto, monuit Gregorius, ut in Gallia atque Germania festivas omnium sanctorum Kalendis Novembris celebraretur, quam hactenus Romani ex instituto Bonifacii papae celebrare consueverant. Munitis Gregorii papae cum Ludovico omnes Francia Germaniaeque episcopi mira consensione obtemperarunt. De quibus Alcuinus (*), hujus saeculi scriptor celeberrimus, in commentariis de divinis officiis haec ait: « Constitutum est ut plures universa per totum orbem in Kalendis Novembris, sicut in die natalis Domini, ad ecclesiam in honorem omnium sanctorum ad missarum solemniam convenire studeat, ut quicquid fragilitas humana per ignorantiam aut negligentiam in solemnitatibus sanctorum minus plene peregrisset, in hac sancta observatione solveretur. » Anno pontificatus Gregorii undecimo Pippinus rex

A beatorum martyrum Cosmae et Damiani per vim, dicebat enim se ad tale ministerium inutilem fore. Sed quoniam tam immensa multitudinem resistere non valuit, ad locum jam ante praedictum cum hymnis et canticis spiritualibus deduxerunt.

Verum quia investigare cuncta quae gessit ceteri sermone non possumus, ea, licet breviter, ad notitiam omnium perducamus, quae sacris ac venerabilissimis mente integra et pia devotione obtulit locis. Praeterea post electionem simul et consecrationem presulatus sui cepit per maximum studium habere de sanctis et de eorum ecclesiis, quatenus ad statum pristinum novo cultu eas, protegente Domino, citius revocaret; quod factum est, nam eo tempore ecclesiam beati Saturnini martyris foris portam Salariam constitutam, quae vetustate imitia et longo jam senio a fundamentis ceciderat, inovis fabricis edificari fecit, et picturis variis decoravit. Ubi etiam obtulit vestem de fundatis unam. Perficiente vero illo haec quae superius dicta sunt, ad alia tunc pontificalis ejus animus sanctorum opuscula summo opere cepit attendere. Et quoniam tunc divino ignis amore succensus corpus beati Gregorii, hujus universalis Ecclesiae praesulis, per quem sancti Spiritus gratia toto orbe terrarum inextinguibile sapientiae munus induxit, ex loco, sepultus quo prius fuerat, tolli, et non longe ab eo in alium noviter constructam infra ecclesiam beati Petri apostoli summo honore perduxit. Ejusque sacrum altare argenteis tabulis nudique perforavit, et oratorium suo sancto nomine titulavit. Absidamque ejusdem super aurato musivo depinxit. In quo scilicet oratorio sanctorum corpora beatorum martyrum Sebastiani (b), Gorgonii ac Tiburtii, ex coemeteriis in quibus ante jacebant, perduxit. Et unumquodque eorum separatis altaribus collocavit, pro quibus denique pontificatus sui tempore decrevit ut monachi qui ad officium persolvendum in ecclesia beati Petri apostoli sunt constituti, omnibus diebus huiusmodi laudes omnipotenti Domino canere non desistant. Obtulit autem in eodem oratorio vela majora vel modica serica decem et octo. Vestes super altare sub quo sanctissimi Gregorii papae corpus quiescit, tres. Unam cum chrysoelavo, habentem historiam . . . et super unumquodque altare praedictorum martyrum vestem de fundato unam. Imagines denique desuper deargentatas, nec non auro perlusas tres habentes Ysaiam Domini, et eorum depictos, quorum specialia videntur

B

C

Aquitaniam moritur, ejus regnum a Ludovico in filium Lotharium, quem in gratiam receperat, et Carolo posterioris matrimonii divisum, novis illorum regibus genuit. Hujus enim gratia Ludovicus rex praedictus contra patrem arma, quae semel deponere coactus fuerat, resamens, parvuli huiusmodi habundantiam peperit, quae illi moriem conciliarunt, anno imperii vigesimo septimo. Successit patri in imperio Lotharius, qui cum monarchiam cupidus esset, adversus fratres bella movit, non sine magna rerum suarum detractura. Quem enim Ludovicus et Carolus crebris legationibus ad pacem et concordiam invitantes inducere non poterant, cruento tandem certamine iustitia comite, victam atque fugam, iusto iudicio episcoporum regno Francia exuerunt, ibidemque teste Nithardo nobilissimo Franco, et Caroli imperatoris nepote ex Berta filia, inter se diviserunt; postea vero quam supplex peteret sibi regnum restitutum consilio episcoporum ad partem regni captendam et gratia admissus fuit. Post obitum Theophili imperatoris, opera Michaelis et Theodora Augustae, haereticis iconoclastarum in Oriente penitus est dissoluta, et orthodoxa religio per Methodium Constantinopolitanum catholicum antistitem restituta. *Ser. Bis.*

(a) Presbyter scilicet cardinalis. MANSI.

(b) Sebastiani. Partem corporis sancti Sebastiani, opera Hildrini ab Urbe evectam, delatam esse in Gallias, reconditamque in monasterio sancti Medardi, testatur Ado Vienneensis in chronico. *Ser. Bis.*

(*) Obierat jam ab an. 804. MANSI.

corpora humata miraculis ac virtutibus pollent. His igitur perfectis operibus, ad alia repente venerabilis pontifex animam et mentem convertit. (a) Nam ecclesiam tunc B. Marci confessoris atque pontificis, quam tempore sacerdotii sui regendam susceperat, et usquequo ad pontificatus pervenit gratiam, in suo jure ac ditione permansit, que ob nimiam vetustatem crebro casura esse videbatur, cum omnipotentis Dei opitulatione a fundamentis prius ejecit, et postmodum novis fabricis totam ad meliorem cultum atque decorem perduxit, absidamque ipsius prænominatæ basilicæ musivo, aureis superinducto coloribus cum summa gratulatione depinxit. Fecit vero sarta tecta eius omnia nova, et quicquid in ea ante xile cognoverat, pretiosum postea esse maluit. Igitur consummatis omnibus his pro remedio et futura retributione anime sue, obtulit in jam sepe nominata ecclesia futuris temporibus permanentia hæc. Regnum aureum unum, quod usque hodie super altare dependet, cum gemmis valde optimis, habens in medio auream crucem cum gemmis pariter pretiosis. Item gabathas ex auro purissimo tres pendentes ante prænominatum altare. Et gabathas interrasiles de argento, duodecim angelorum opere constructas. Et alias gabathas interrasiles quinque cum pedibus suis. Item ubi supra obtulit thymiamateria auro colore perlusa tria, sinistra de argento duodecim. Coronas argenteas majores et minores novem. Cruces de argento tres, et unaqueque habet libram unam. Cerostatas desuper argentatas quatuor. Fecit et ciborium ad laudem atque decorem confessoris jam sapius dicti ex argento purissimo pensans libras mille. Altare quoque ejusdem argenteis similiter tabulis exornavit, cupiens per rerum temporalium exercitia æterna celo premia adipisci. Prædictus etiam venerabilis pontifex obtulit, ubi supra, vestem de fundato unam habentem mucrones per circuitum. Fecit et aliam vestem de olovero, [holoserico] unam, habentem in medio gemmas, et mala aurea, et per circuitum zonam de chrysoclavo. Imo vero obtulit sanctissimus præsul vestem de olovero cum gryphis et unicornibus. Vestem quoque aliam cum chrysoclavo per circuitum habentem in medio resurrectionem Domini nostri Jesu Christi. Sepe jam dictus venerabilis papa obtulit in prænominate ecclesia vestem cum gryphis et chrysoclavo per circuitum, habentem in medio natiuitatem Domini nostri Jesu Christi. Item vestem aliam cum chrysoclavo habentem per medium rotas de chrysoclavo quatuor, et natiuitatem atque baptismum Domini nostri Jesu Christi. Obtulit vero prænominate pontifex vestem aliam cum leonibus, habentem resurrectionem Domini de chrysoclavo. Vestes de fundato minores octo, que altaribus superponuntur, que per circuitum ejusdem ecclesie esse noscuntur. Vela alba serica quatuor, unum habens undique Tyrium, et in medio crucem et gammadias de chrysoclavo. Aliam de stauraci habens in medio crucem de olovero, et gammadias de olovero Tyrio, tertiam et quartam similiter. Vela de rodino quatuor, que sacrum altare circumdant, ex quibus unum habet crucem de chrysoclavo, Vela de fundato viginti sex, et linea similiter, que pendent per arcus ecclesie. Vela Alexandina tria, ante portas majores pendentia, habentia homines et caballos. Cortinam Alexandrinam unam, vela alia habentia mucrones de fundato quatuor. Velum de octapulo unum. Vela alia de fundato octo habentia per circuitum periclysis de blattia. Et alia vela sex cum aquilis habentia per circuitum periclysis de Tyrio. Vela simulque alia de fundato quinque habentia leones et periclysis de Tyrio. Vela alia Alexandrina, ex quibus unum habens rotas et rosas in medio, et aliud arbores et rotas, pendentia ante

A valvas ipsius ecclesie. Item velum modicum de olovero habens in medio hominem cum caballo. Vela cum argento spanisco quatuordecim. Vela modica ubi supra de olovero, decem habens unumquodque eorum anates. Hic divina inspiratione protectus obtulit in jam dicta basilica aquamanile de argento unum.

Verum etiam fecit in ecclesia beatorum Cosme et Damiani martyrum vestem de fundato unam habentem in medio historiam depictam cum chrysoclavo. In ecclesia beati Abbacyri [abba Cyril], atque archangeli ad Alefantum. Hic a Deo electus et præclarus antistes obtulit in basilica beati Eustachii martyris vestem de fundato unam habentem in medio historiam de chrysoclavo.

Fecit jam sepius nominatus præsul aliam vestem in ecclesia beatorum martyrum Sergii et Bacchi de fundato unam. Pari modo vero fecit et aliam vestem de fundato in ecclesia sancti Silvestri posita in monte Soracti.

B Post completa vero hæc omnia et diligenter peracta, fecit in ecclesia beati Petri apostoli vela cum chrysoclavo numero quatuordecim habentia diversas historias Evangeliorum, et passiones beati Petri ac Pauli, nec non Andreæ apostoli, que dependent inter imagines auro argenteoque fusas in trabe desuper argentata, antequam ad eas sacram confessionem, speciosa valde visibus humanis, atque præcipua.

Fecit autem et in ecclesia beati Christi martyris Georgii magnificus præsul hinc inde porticus, quas etiam ad decessorem ipsius basilica variis ornavit picturis. Absidam vero ejusdem diaconie a fundamentis auxiliante Domino cum summo studio compisit. Hic adeo amabilis pontifex dum diligenter cerneret quod ejusdem venerabilis diaconie secretarium prænitia temporum vetustate marcesceret, noviter pro ipsius amore vel gratia aliorum ad meliorem erexit honorem. Obtulit itaque sanctissimus papa, ubi supra, hæc dona.

C Vestem de fundato unam cum chrysoclavo habentem imaginem Salvatoris et martyris Sebastiani, atque Georgii. Vela de fundato majora duo, minora decem et octo. Fecit autem in confessione ipsius basilicæ rugas de argento ex auro perfusas. Pari modo vero sarta tecta basilicæ beati Adriani martyris posita in via Sacra, que prænitia vetustate marcescunt, noviter restauravit. Verum etiam fecit in patriarchio Lateranensi triclinium miræ magnitudinis decoratum cum absida de musivo. Sed et alias absidas duas dextra levæque positas infra paracellarium variis historiis depictas. Fecit etiam sanctissimus papa et in ecclesia beati Clementis confessoris vestes de fundato cum leonibus, et periclysis de octapulo.

Simili modo et in diaconia beati Theodori martyris vestem de fundato leones habentem cum periclysis de octapulo. Fecit autem in ecclesia beati Christi martyris Laurentii, que ponitur foris muros, vestem chrysoclavam habentem historiam Zachari. Fecit et aliam vestem fundatam cum gryphis in honorem sancte Dei genitricis Ad Martyres. Nec non et in beati Stephani protomartyris in Cælio monte vestem de fundato cum gammadiis. Verum etiam et in diaconia beate Dei genitricis in via Lata fecit vestem de stauraci cum periclysis de blattia.

Simili modo et in ecclesia beate Dei genitricis semperque virginis Mariæ domine nostre Ad Præsepe fecit vestem auro textilem habentem natiuitatem, baptismum, presentationem et resurrectionem habentem in capite ipsius historie gemmas albas trecentas et octuaginta, hyacinthinas quinquaginta, prasinas viginti duas, et in circuitu oliviviras legente de nomine domni Gregorii IV papæ.

Quibus vero miraculis ejusdem martyris articulus in Galliam translatus fuerit, refert Eginhardus lib. iv, cap. 24. Sæc. Ius. de hisq. lib. 30 (*)

(a) Nam ecclesiam tunc beati confessoris. In hunc sancti Marci titulum Gregorius a se nobilissima structura exornatum intulit corpus sancti Hermetis

Item fecit et in diaconia beati Adriani martyris in Tribus Fatibus vestem de fundato. Fecit autem praefatus praesul in ecclesia beatorum apostolorum Ad Vincula vestem de fundato habentem leones cum gryphis. Fecit et aliam vestem de fundato in ecclesia beati Martini confessoris atque pontificis habentem leones cum arboribus.

Nec non et in basilica beati Eusebii martyris vestem de olivero habentem aquilas cum periclysi de quadrapulo. Obtulit etiam praedictus praesul in basilica beatae Dei genitricis Mariae trans Tiberim vestem de Tyrio habentem historiam Dominicae natiuitatis atque resurrectionis Domini nostri Jesu Christi. Imo et in diaconia quae vocatur Cyro, simili modo obtulit vestem de fundato. Imo et in diaconia beatae Mariae in via lata eodem modo vestem de fundato obtulit. Hic praclarus et venerabilis pontifex divina inspiratione fretus fecit in ecclesia beati Marci confessoris Christi atque pontificis patenam octogoni exauratam habentem in medio vultum Domini nostri, et ad duobus lateribus vultum ipsius beati Marci, atque ejusdem praesulis pensantem libras sex. Simili modo et calicem octogoni fundatum cum Iohannis exauratam ibidem obtulit pensantem libras sex. Seyphium quoque argenteum illic offerri curavit pensantem libras sex. Obtulit etiam ipse praenominatus pontifex castru-ennefodia duo pensantia insimul libras quatuordecim. Verum enim vero in ecclesia doctoris genitium beati Pauli apostoli obtulit sepdedecus pontifex vestem de chrysodavo habentem historiam Domini Dei nostri, et in ejus obsequio a dextris vel sinistris archangelorum seu apostolorum, inuidabili numero mira magnitudinis atque potestitudinis diversis lapidibus vel margaritis ornatum pulcherrimeque contextam.

Hic benignissimus et praclarus pontifex, dum bonus et verus pastor pro sanctae Dei Ecclesiae statu maximam iudicque curam ac vigilantiam gereret, considerans Romanorum penuriam, quod ubi triticum ad edendum molerent nullo modo haberent, divino fretus auxilio formam quae Sabastiana nuncupatur, quae jam plurimos annos constructa atque disrupta esse videbatur, dato operis studio, sicut a priscis fuerat edificata temporibus, in quoque eam praesagus antistes noviter edificare atque construere misit. Hinc etiam ad ecclesiam beati Petri apostoli, atque ad Janiculum, sicut praesul, ita et nunc indifloentem decoravit. Fecit etiam in diaconia beatae semper virginis Mariae in Cosmedin vestem de Tyrio habentem historiam Dominicae natiuitatis atque resurrectionis Christi veri Dei nostri. Ad honorem et gloriam beatae Dei virginis Susanna obtulit sanctissimus praesul in ejusdem ecclesia vestem fundatam cum periclysi de Tyrio.

Fecit autem in ecclesia beati Cyriaci martyris atque diaconi vestem de fundato habentem periclysin de stauraci. Pari modo, et in ecclesia beatae Hadentianae virginis vestem de fundato cum periclysi ad quadrapulo. Obtulit beato Vitali martyri vestem de fundato habentem aquilas, et periclysin de quadrapulo.

Praefatus vero pontifex fecit in ecclesia beatae Anastasiae martyris vestem de fundato habentem aquilas et periclysin de olivero. Hinc vero obtulit jam diutius praesul in basilica beatae Luciae martyris quam vocant Orlea, vestem de fundato cum periclysi de octapulo. Sanctissimus denique pontifex fecit in titulo beati Chrysogoni martyris vestem de Tyrio habentem historiam Danielis cum periclysi de stauraci. Obtulit vero beatissimus papa in titulo Pauli apostoli vestem de stauraci cum periclysi de quadrapulo. Verum etiam fecit et in ecclesia beatae Ceciliae martyris vestem de fundato habentem aquilas et gryphos cum periclysi de olivero.

(a) Lotus mendosissimus.

Pari modo et titulo Emilianae obtulit vestem de fundato habentem aquilas et periclysin de blatta Byzantia. Similique et in ecclesia beati Sixti martyris atque pontificis fecit vestem de Tyrio habentem historiam Danielis cum periclysi de olivero.

Fecit in basilica beatae Balbinae martyris vestem de fundato cum periclysi de olivero.

Fecit autem in titulo Damasi vestem de stauraci habentem periclysin de blatta Byzantia.

Fecit etiam in ecclesia apostolorum Jacobi et Philippi vestem de fundato. Item in ecclesia beati Marcelli confessoris atque pontificis vestem de fundato.

Pari modo in basilica beati Laurentii in Lucina fecit vestem de stauraci. Item in ecclesia sancti Valentini fecit vestem de fundato, et gammadias de octapulo.

Cumque haec omnia, quae superius inserta leguntur, a quarto hujus intereate sedis papa Gregorio Deo favente liberius consummata fuissent atque perfecta, piger esse nullatenus volens, cepit indifferenter post curam gregum de cultura sive meliorationibus venerabilium tractare locorum, ut suis temporibus novo culturae formata consolidata essent. Quod intercedente apostolorum principe Petro juxta votum sui desiderii factum est. Ideo cum talia praesulatus sui animo volveret, et hasitans cogitaret, repente ad memoriam sui recurrunt, quod iustam non esset, si amplius ecclesia sanctae Dei genitricis, quae more veterum nunc usque Callisti trans Tiberim dicitur, sine monachorum officio consisteret, maxime cum in ea signorum non minima frequenter fiant miracula, et virtutes diversae, ac demum divinitus compunctus corde et Dei omnipotentis roboratus ac fretus iuveniae, juxta latus praenominatae basilicae monasterium a fundamentis statuit, et novis fabricis decoravit. In quo etiam monachos canonicos aggregavit, qui inibi officium facerent, et omnipotenti Domino grates et laudes dicentes singulis et noctibus prosecutis intimo cordis spiramine decantarent, quae sicut impressarium ceruimus, magno certamine magnoque studio pastor eximus hoc opus valde firmissimum amplavit. Nam ubi ante nulla erat cultura praecipua, modo Deo dispensante pulchra sunt habitacula monachorum, et loca quae nuper ab hominibus videbantur veribus vel immunditibus plena, nunc in eis cellule constructae sunt, quibus oves Christi cum suis simul utilitatis et post laudum officia largissime cohabitant et formant. Eo tunc tempore praedicta ecclesia quibus am per circuitum locis longo senio erat praerupta, ad eam firmissimis undique munitioribus restauravit. Et in ea sanctum fecit praeseptum ad similitudinem praesepti sanctae Dei genitricis, quae appellatur Majoris, quod videlicet laminis aureis et argenteis adornavit. In quo pro remedio ac venia delictorum haec obtulit dona: imaginem auream habentem historiam dominae nostrae cum diversis et pretiosis geminis, hyacinthos majores numero tredecim, prasinas decem, albas majores numero viginti et novem, almandinas majores numero viginti, albas modicas habentes circum capitis coronam diverse filio paras.

Cerecili parva duo habet gemmas pretiosissimas albas numero decem et octo, prasinas octo, hyacinthinas quatuor. Item in eadem imagine habet murenas prasinales pretiosissimas duas, ex quibus habet pendulas numero undecim. Item murenam trifilem auream, quae habet gemmas diversas albas numero septuaginta tres, et butulas triginta tres. Murenam in qua pendunt gemmae hyacinthinae tredecim, digitis aureae novem pendunt in filo aureo. Item Murenam filatam, ex qua gemmae pendunt hyacinthinae quatuordecim. Signum Christi habet navicellas duas, et murenas tres. Omnes murenas cum petinante eorum. Gabathas aureas purissimas.

(b) Cerecili parva duo habet gemmas pretiosissimas albas numero decem et octo, prasinas octo, hyacinthinas quatuor. Item in eadem imagine habet murenas prasinales pretiosissimas duas, ex quibus habet pendulas numero undecim. Item murenam trifilem auream, quae habet gemmas diversas albas numero septuaginta tres, et butulas triginta tres. Murenam in qua pendunt gemmae hyacinthinae tredecim, digitis aureae novem pendunt in filo aureo. Item Murenam filatam, ex qua gemmae pendunt hyacinthinae quatuordecim. Signum Christi habet navicellas duas, et murenas tres. Omnes murenas cum petinante eorum. Gabathas aureas purissimas.

849 NOTITIA HISTORICA
 interrasiles philopares. Signum Christi pendentem in catenulis tribus lilio, et unc... legente de donis Dei, et sancta Mariae, quod vocatur Præsepe trans Tiberim, domi Gregorii papa IV, qui puro corde obtulit tres gabathas saxiscas. Signum Christi habet historiam in modum leonis incapillatam cum diversis operibus purissimis aureis pendentibus in catenulis quatuor et uncino uno. Item gabatham saxiscam habet in modum Leonis IV, cum diversis historiis serpentium, et in medio stantem pineam, et quatuor leuculis exauratam, qui pendet in catenulis tribus et uncino uno. Item gabathas saxiscas. Ex quibus habet singulis operibus exauratis pendentes in catenulis tribus, et uncinos quatuor, ex quibus habet unam gemmis vitreis. Quæ dominus item Gregorius IV pontifex libenti obtulit animo.

Imo vero obtulit jam dictus præsul in ecclesia doctoris gentium beati Pauli apostoli cortinam fundatam pendentem in arco triumphalem, habentem in medio annuntiationem et nativitatem Domini nostri Jesu Christi. Item velum olovero unum pendens in regularem sibi imaginem argenteam habens historiam imperatoris. Ibi ipse fecit et alia duo modica vela fundata, quæ pendet in circuitu altaris, habentque lora viginti quinque. Vela quæ pendet in presbyterio numero viginti quatuor. Vela fundata, quæ pendet ad arcus majores, numero quadraginta. In ciborium ipsius ecclesie fecit vela quatuor. Pari modo et in ecclesia beati Christi martyris Georgii fecit vela de fundato sex habentia in circuitu gammatas de octapulo.

Ipsè vero a Deo protectus et præclarus pontifex fecit in monasterio sancti Salæ vestem de olovero cum leonibus habentem periclysin de octapulo.

Verum etiam et in monasterio sancti Anastasii martyris eodem modo fecit vestem de stauraci cum periclysi de quadrapulo; simulque et in monasterio sancti Andreae, quod appellatur in Clivo Scauri fecit vestem de stauraci cum periclysi de octapulo unam, sed in monasterio sanctæ Agathæ martyris, quæ ponitur super Suburram, fecit vestem de olovero cum periclysi de octapulo unam.

Nec non et in monasterio sancti Erasmi fecit vestem de stauraci cum periclysi de octapulo unam.

Enim vero et in diaconia sanctæ Lucie, quæ ponitur in septem vias, fecit vestem de olovero cum periclysi de octapulo unam.

Fecit autem in oratorio sanctæ Lucie, quæ ponitur in monasterio de Serenati vestem de olovero cum leonibus, habentem periclysin de octapulo. Simili modo et in monasterio sancti Silvestri fecit vestem de olovero cum periclysi de octapulo unam. Ibi ipse fecit vestem de fundato cum gryphis habentem periclysin de blattin.

Pari modo et in monasterio sanctæ Prædix fecit vestem de olovero cum periclysi de stauraci unam.

Ipsè vero a Deo protectus et præclarus pontifex fecit in basilica doctoris mundi beati Pauli apostoli vela de chrysoclavo per arcus presbyterii habentia historiam ipsius beati Pauli apostoli, et in circuitu histam cum auro, numero viginti et septem. Hic a Deo electus et præclarus anastes obtulit in ecclesia beatae Dei genitricis semperque virginis Mariæ dominæ nostræ, quam vocamus Callisti et Corneli, coronas argenteas duas, per unamquamque delphinos duodecim, pensantes insimul libras duodecim.

Simulque et in diaconia beati Christi martyris Gregorii fecit coronam de argento unam cum delphinis duodecim pensantem libras sex. Ipsè vero a Deo protectus et præclarus pontifex fecit in basilica beatae Dei genitricis semperque virginis Mariæ dominæ nostræ, quam dicimus Callisti et Corneli, canistra argentea quatuor legente sancta Dei genitricis, Gregorii IV papæ pensantia libras viginti et quatuor.

Et in altari quoque ejusdem tabulas de argento pensantes libras centum et tredecim. Fecit idem ve-

A perabilis papa, in eodem sancto loco, intra ambitum ipsius ecclesie operosam decoratque resurgentidnem. Nam prius altare, in humili loco, situm fuerat pene in media testudine, circa quod plura iustiusque sexus conveniens, pontifex cum clero plebi confusè immixto sacra mysteria celebrabat. In 19 non 997.

Sed et sancta corpora beatorum Callisti et Corneli et Calepodii in mediana plaga ecclesie ambitum post legum populi jacentia non condigne honorificabantur. Quod religiosissimus idem papa non leve tulit, sed solerti solitoque studio cum intima industria operam adhibens, mirificum opus inchoavit optime consummavit. Nam effosso rotundissimo antro summa cum reverentia præfata sancta corpora elevans in occidentali plaga ejusdem ecclesie, hoc est in ambitu absidæ, honorifice collocando, et cultu, circa quoque maxime molis aggregans, compertis ministris lapidibus tribunal erigens decoravit. Superque confessionem respicientem ad orientem solis in ista odoris celataras ornata compagine coaptavit. Infra consurgentem siquidem basin altaris, antri metris ornatus modico ex argento perspicue in holocausta sancta Dei genitricis semperque virginis Mariæ, et lata scilicet priori, erexit inter consurgentes pulpchri operis gradus. Ante quam presbyterii in stupa operosi operis funditus construxit. Cuius in septentrionali plaga lapidibus circa septem matronam apposuit. Sed et decorem altari addens, et matrem Domini, meritis honorans, muneribus, et fecit ibidem vestem chrysoclavam cum blatta Byzantina, habentem historiam nativitatis et resurrectionis Domini nostri Jesu Christi. Et insuper imaginem beate Dei genitricis Mariæ refoveam imaginem oblatoris, qui...

Ipsè vero a Deo protectus et præclarus pontifex fecit amas argenteas sex, quæ præcedunt per omnes stationes, pensantes libras tredecim. Syphos duosque pensantes singulos libras decem. Gemmillos octo pensantes singulos libras duas.

Hæc denique postquam omnia, a Deo favente, non sæpe dicto pontifice decenter expleta sunt, et quæ in ecclesia beati Petri apostoli foris minus longe jam senio cassata videbantur, ad pristinum statum, quibus tumque perduxit.

Nam penè totam porticum suppon oratorium sanctæ Dei genitricis Mariæ, quæ Mediana dicitur, novitatem ex trabibus cæterisque lignis ob decorum basilicæ decoravit. Imo et adiam similiter porticum ante, et in vas argenteas novo opere cultuque præcipuo perfecit. Nec non et in fronte paradisi, jam factæ ecclesie principali musivo cueta quæ a prisca temporibus in eodem pariete erant diruta, velocitate nimia pingente ac restaurare deerevit.

Renovavit simul et porticum ejusdem basilicæ, quæ super gradus ejus esse perspicitur, per quos populus orationis voto indifferenter habet ascensum. Fecit etiam juxta acoliti pro quiete pontificis, ubi post orationes matutinales, vel missarum officia, ejus rotundum membra soporari, et hospitium parvum, sed honestè constructum, et pioturis decoravit animis. Item, inter cætera bonæ operationis exempla fecit, et in patriarchio Lateranensi pro utilitate ejusdem pontificis, prope oratorium sancti Christi martyris Laurentii, habitaculum, satis idoneum, ubi, et quies est optima, et cum clericis suis pontifex, inde egrediens, omnipotenti Domino debitas potest laudes perhibere.

Igitur post hæc omnia, quæ superius edidit, leguntur de ædificiis jam, dixit, et, pro magnitudine temporum, pene casuris, quæ intra palatium ab antiquis patribus videbantur esse constructa, beatus mus, jam sæpius nominatus papa Gregorius, novam cultu, et opere a fundamentis erexit, atque compertusuit. Nam descensum qui parcellarum respiciunt, quem antea homines veluti in nocte ascendebant vel descendebant, ita noviter reformavit, et multa inde transeunt deinceps, ut ante, obscuritas valeat præpedire, a quo videlicet loco usque ad oratorium

sancti Laurentii cuncta quae erant vetera restauravit. Et alia nova adiecit, in quibus tres caminatas fieri iussit.

Renovavit imò et balneum quod juxta paracellarium situm est a fundamentis per totam, et marmoribus caeterisque placabilibus operibus decoravit. Nam prius vetustatis longitudine casurum esse videbatur, nisi mens vel optimum tanti pontificis studium illud ad priorem statum reducere decrevisset. Pari modo et in ecclesia Salvatoris, quae appellatur Constantiana, fecit vestem auritextilem habentem historiam palmarum, et eorum Domini.

Item in venerabili monasterio sanctae Dei genitricis semperque virginis Mariae, et sancti Cornelii et Callisti, quam vocant Trans Tiberim, fecit canistra numero sex, quae pensant insimul libras decem et octo. Scyphum unum pensantem libras octo et uncias quatuor. Canthara cum thymiamaterio pensantia libras tres. Siclonem unum pensantem libras tres.

Perfectis autem his omnibus atque examussim patris, quoniam jam, sicut saepedictum est, ejus sancta, veneranda ac recolenda simplicitas, utque in Dei erat omnipotentis semper intenta servitio, ita quoque de populi futura salute et liberatione patriae indifferenter erat sollicita, ne ab hostibus Deo non permittente quomodo caperentur (a). Et quoniam hujus sacratissimi patris ab papae temporibus impia atque nefaria, et Deo odibilis Agarenorum gens a finibus suis consurgens pene omnes insulas et omnium regiones terrarum circumiens, depredationes hominum et locorum desolationes atrociter faciebat, easque haecenus facere nullatenus cessat, de quibus quoque insolitis atque cavendis periculis, misericordissimus praesul magnam habens timorem, ne populus a Deo sibi et beato Petro commissis apostolo, qui in Portuensi vel Ostiensi civitatibus habitavit, a Saracenis nefandissimis tribulationis ac depredationis sentirent jacuriam, intimo trahens ex corde suspiria, cepit prudenter inquirere quomodo civitatem Ostiensem adjuvare ac liberare potuisset. In ejus statum omnipotens Deus hoc dedit corde consilium, ut civitatem ibidem qua populum salvare vellet a fundamentis noviter construere debuisset, quoniam ea quae priori tempore adificata fuerat longo quassata senio nunc videretur esse diruta. Fecit autem juxta quod ei fuerat divinitus inspiratum; in praedicta enim civitate Ostiensi civitatem aliam a solo valde fortissimam muris quoque altioribus, portis simul, ac seris, et cataractis, eam undique perimivit, et desuper ad inimicos, si venerint, expugnandos petriarum nobili arte composuit, et a foris non longe ab eisdem muris ipsam civitatem altiori fossato circumcinxit, ne facilius muros isti contingere valerent.

Quando autem saepedicta civitas nova fabricae initium meruit, ipse ibidem sanctissimus papa per se multis residens diebus partem quamdam murorum non modicam, cum suis hominibus quasi in sortem percipiens a fundamentis erexit.

De qua donec, Deo prosperante, crebro dicta civitas

(a) Quoniam hujus sanctissimi papae temporibus, eadem ex causa Gregorius, teste Sieberto, alterius novae civitatis fundamenta jecit, ut basilicam sancti Petri extra urbem positam tutam redderet. Addit Leoninam esse dictam, ideo quod coeptam a Gregorio, Leo IV perfecit. Verba Sieberti haec sunt: Gregorius papa dolens crebris Saracenorum incur-

tas ad legitimum totius fabricae finem perducta est, multos exinde labores in suo sancto pectore vel certamina indesinenter sustulit. Cui etiam noviter civitati constructae hoc nomen in sempiternum statuit permanendum, scilicet ut ab omnibus sive Romanis, sive aliis nationibus, a proprio quod ei erat nomine, id est Gregoriopolis, vocaretur. Et revera merito hoc a conditoris sui nomine vocabulum sumpsit, quia, quod nullum legimus fecisse pontificem, iste Dei omnipotentis auxilio, simulque virtute munitus, pro populo ac liberatione patriae ante jam nominatum opus mirabili decore fabricae construxit atque composuit.

His itaque in suis locis manentibus fecit ideam coangelicus atque eximus praesul in basilica Salvatoris Domini nostri Jesu Christi juxta patriarchium Lateranense vestem cum chrysoclavo habentem in fronte altaris historiam beatissimum Baptistae atque evangelistae Joannis. Et per altaris circuitum similiter suo corpore coherentiam, quasi vela similiter de chrysoclavo, et quasdam picturas habentium in modum gryphorum cornua in frontibus picta. Fecit etiam in monasterio beatissimi martyris Christi Laurentii, quod dicitur Pallacris, canistra de argento sex, et cerostata duo inducta, scyphum unum argenteum, et amam similiter de argento.

Fecit etiam in oratorio sanctissimi papae Gregorii, sito infra ecclesiam beati Petri apostoli, columnellas argenteas quatuor habentes libras argenti numero quadraginta.

Post haec autem omnia ipse venerabilis pontifex in curte quae cognominatur Draconis, domum satis dignam undique portibus ac solaris circumdatam a solo noviter fieri statuit, in qua tam ipse, quamque etiam futuri pontifices cum omnibus qui eis obsequantur, quamdiu eis placeat, ibidem spatiose immorari valeant. Fecit autem similiter et in curte alia, quae Galeria vocatur, domum aliam largam ac spatiosam, satisque praecipuam ad opus atque utilitatem pontificum, ubi obediens opportunum fuerit, ut eum omnibus qui eis famulantur amplissime hospitentur. Item saepedictus idem alius pontifex atque praeclearus superno amore, exardescens fecit in basilica sancta intactaeque virginis Dei genitricis dominae nostrae Mariae, quae cognominatur Ad Martyres, ciborium ex argento purissimo, pensans simul libras quadringentas. Simul et coronam ex argento purissimo unam pensantem libras decem et semis.

Similiter autem fecit in basilica beati Marcelli confessoris atque pontificis coronas ex argento purissimo tres pensantes simul libras. Imo vero et in diaconia beati Georgii martyris fecit velum Alexandrinum, habens phasianos duodecim, et vela ante januas lineum plumatum unum. Qui beatissimus pontifex postquam sedem Romanam et apostolicam annos sexdecim gloriosissime rexit, ex hac luce subtraesus ad aeternam migravit requiem. Fecit ordinationes quoque per mensem Martium et Decembrem, sed diversa loca numero cxxxv. Secutus vero in basilica beati Petri apostoli.

tionibus vexari et vastari suburbium urbis Romanae circa ecclesiam beati Petri apostolorum principis, intendit illi urbem novam aedificare; ad quod consilio et auxilio imperatoris animatus, novam fabricam fecit, sed non perfecit; Leo enim ejus nominis quartus coeptum opus absolvit. Haec Siebertus. Sev. Bis.

GREGORII PAPÆ IV EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

De Aldrico Cenomanensi episcopo non alibi quam apud sedem apostolicam accusando, et de Romani pontificis potestate.

Dilectissimis fratribus universis cœpiscopis per Galliam, Germaniam, Europam, et per universas provincias constantis, Gregorius [Edit. Rom. addit. episcopus] servus servorum Dei.

Divinis præceptis et apostolicis saluberrimis incantatur monitis, ut pro omnium Ecclesiarum statu impigro [Edit. Rom. om. impigro] vigilemus affectu. Et quia cunctarum divina dispensatione Ecclesiarum curam gerimus, omnibus nostra poscentibus suffragia apostolica auctoritate subvenire optamus. Quoniam divine virtutis ac infirmitatis humanæ sanctio est, ut omnium Ecclesiarum negotia ad nostræ reparationis tendant affectum. Quapropter has ad vos litteras destinamus, quibus decreto nostro vestram rogantes charitatem mandamus, ut si aliquis, quod non optamus, suorum sanctorum Aldricum Cenomanensium Ecclesie episcopum accusare damnabiliter attentaverit, ut honoretur beati Petri apostolorum principis memoria, Ecclesieque Romanæ cui præcedit privilegium, et nostri nominis auctoritas, licet illi post additionem primatum dioceses, si necesse fuerit, nos appellare, et nostra auctoritate, aut ante nos, aut ante legatos nostros, et latere missos, juxta Patrum decreta suas exercere atque finire actiones, tribuitque illi ante hæc iudicet, aut iudicare præsumat. Sed si quid, quod absit, grave intolerant damne et objectum fuerit, nostra erit expectanda cuncta, ut nihil prius de eo qui ad sinum sanctæ Ecclesie Romanæ confugit, ejusque impiora sanctorum decernatur, quam ab ejusdem Ecclesie auctoritate fuerit præceptum: quæ sic vices suas aliis imperitijs Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde illorum vestrorum, quorum devotione gaudemus, iungat curam suam dispositionibus nostris, et dei operam, ut non cujusquam presumptione circa memoratum fratrem, vestra provisione, vel successorum vestrorum, si ipse superstes fuerit, aliter quam hic insertum est, nullo modo decernatur, sed hæc quæ ad ejus tuitionem atque defensionem prædicta hæc auctoritate suggesta sunt, ac salubriter ordinata, absque ulla apologia pleniter implentur. Si autem, quod non arbitramur, a quoquam secus præsumptum fuerit, et ab officio clerici submotus, et injuriarum reus ab omnibus iudicetur; ne lupi, qui sub specie ovium subintrant, bestiali sævitia quosque audeant dila-

A. cedere, et quod sibi fieri dolens, aliis inferre presumant. Nec quisquam frivols aut contestiosus, sive contumax, hæc nos irrationabiliter præcipere contendat, cum et auctoritate canonum, et predecessorum nostrorum decretis sanctum sit ut episcopus accusatus, si voluerit, appellet Romanam pontificem, et ad eum, si libuerit, confugiat, non ab eo ejus audiat causa, nec ipse a latere suo legatos qui eam audiant mittat, qui iuste cum omnibus episcopis, comprovincialibus ejus auctoritate judicent. Quæ omnia hic necesse non est inserere, ne proditores magis quam præceptores esse videantur. Et sanctæ recordationis Innocentius, antecessor noster inter cetera sic ait: Si majoris causæ hinc medio fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, ut in cæna synodus definit, et inveterata consuetudine exigit, referant. Et multa alia, quæ in suis auctoritatibus pleniter inventiuntur. Nec aliquid fratri hæc prævia aut in illa videri debent: quoniam sicut prædicto fratri sancti Petri, et nostræ sedis auctoritati accurrimus, ita omnibus quibus necesse fuerit et debemus subvenire, impigre volumus. Et sicut quæquam sibi subvenire cupit, ita et aliam adjuvare debet, et non ejus auxilium molesto ferre, cum apostolus monuit omnes cavere cum gaudentibus, nec cum senibus (Rom. xii). Nos vero ad hæc sine ulla suspensa nostram effectum curamque dirigimus, ut quod ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesie, et quod ad custodiam et profectum pertinet, sacerdotum, nulla dissensione violenter, nulla desidia negligenter. Super quibus si quis arguere [Edit. Rom. addit. nos] voluerit, aut extra auctoritatem facere contiderit, veniat ad sedem apostolicam, quo omnium ecclesiasticorum negotiorum de quibus questio habetur, condigne jussa sunt, ut ibi ante confessionem sancti Petri necum iusto deceretur, quatenus in his annis vobis sententiam suscipiat eam. Vos fratres, hortamur et monemus, ut quæ a nobis pie vobis circa prædictum fratrem mandata sunt, ejusque pro simplicitatis defensione ambriter ordinatæ atque injunctæ, nulla concertatione turbentur, quoniam non intervenit temeritas presumptionis, ubi est diligentia. Nemo vestrum quod subra est querat, sed quod alterius est, et quod apostolus inquit: *Disturbare proximo tuo placeat in bonum, et reliqua (Rom. xv).* Præceptis ergo apostolicis non danda superbia resistatur, sed per obedientiam quæ vobis sanctæ Romanæ [Edit. Rom. addit. Ecclesie] et apostolicæ auctoritatis jussa sunt salutifere implentur, si ejusdem sanctæ Dei [Edit. Rom. om. Dei] Ecclesie, quæ est caput vestrum, communionem habere desideratis.

a 2, qu. 6, *Decr. nostro*; Ivo, part. v, cap. 349.

b *Ibid.*, cap. 11.

c *Ibid.*, § Si autem.

d 2, qu. 7, *Si quis arguere.*

e Dist. 12, *Præceptis apostolicis.*

Qui autem se sciunt quibusdam esse prepositos, non ferant moleste aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam quam exigunt etiam ipsi defendant [Edit. Rom., dependant]. Unde liquet quod omni studio devotionis unanimes divinis et apostolicis præceptionibus parere debeatis, et in nullo inobedientes, quod absit, effici. ^a Nam licet plerumque accidant in sacerdotibus quæ sunt reprehendenda, plus tamen erga corrigendos agat benevolentia quam severitas, plus cohortatio quam comminatio [Edit. Rom., commotio], plus charitas quam potestas, cum nemo nostrum sine reprehensione aut sine peccato vivat. ^b Nam si Dominus statim post trinam negationem beatum Petrum apostolum præceptorem nostrum judicasset, non tantum ex eo fructum, sicut fecit, recepisset. Expectandi ergo atque corrigendi magis sunt rectores Ecclesiæ, quam statim et absque nostro consulto judicandi, cum majora negotia, et difficiliore causarum exitus, sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditi, et totius mundi reverentia consecrati [Edit. Rom., conservati], jubeant sub nostræ sententiæ expectatione suspendi, nostroque moderamine finiri. Unde necesse est hæc et alia ecclesiastica quæque negotia, post multarum experimenta causarum, sollicitius prospici, et diligentius præcaveri, quatenus per spiritum charitatis et pacis omnis materies scandalorum, et præsumptio invidorum, atque oppressio simplicium [Edit. Rom., simplicium fratrum] de Ecclesiis Domini auferantur. Et sicut non vult quisquam fratrum se aliorum iudicio prægravari, ita non audeat aliis inferre quod sibi non vult fieri, reminiscens præceptum Domini Salvatoris, qui ait: *Nolite judicare, et non judicabimini* [Edit. Rom., *ut non judicemini*]; *in quo enim iudicio judicaveritis, judicabimini* (Matth. vii) et reliqua. Nihil ergo per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudici derogare debemus, cum illa sint rata quæ pia, quæ vera, quæ iusta sunt; et aliter necessitatis, aliter tractanda est ratio voluntatis. Nullum enim inmeritum reliquit inimicus, idcirco succurrendum est irretitis; contentendus ergo est venientis laqueus, ut fugatis lamentationibus, tam in justo moderamine, quam compunctione pietatis, apostolica auctoritate sol justitiæ in oculis splendeat cœruentium. ^c Nec pigeat forsitan aut pudeat nostris obedire mandatis, aut apostolicæ sedis observare præcepta, quia humilibus dat gratiam, non superbis: ^d nam nulli fas est vel velle vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta, nec nostræ dispositionis ministerium, quod vestram sequi oportet charitatem. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto ministerio fiat, nec de ejus iudicio quisquam postea curam habeat, quoniam jam damnatus a sancta et apostolica Ecclesiâ hæc auctoritate, sua de inobedientia atque presumptione a

A quoquam esse non dubitatur: quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus, cui sanctæ Ecclesiæ commissa fuerit disciplina, qui non solum præfate sanctæ Ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam aliis ne præterirent insinuare, sitque alienus a divinis et pontificalibus officis qui noluit præceptis apostolicis obtemperare. Maneat itaque memoratus Aldricus hac apostolica auctoritate usque ad præsentiam sedis apostolicæ semper episcopus, nec, antequam huc veniat, talium aut aliorum verbis intendant nocivis, neque eorum succumbat iudicio, aut ullam sevam suscipiat sententiam, nec nobis sicut illi, quod minime arbitramur, inobediens existat. Prædictæ apostolicæ sedis sanctæ, si voluerit et necesse fuerit, appellet antistitem et ad eum libere absque ullius pergat impedimento. Et cum nec colligari, nec judicari, nec damnari a quibusdam possint episcopis, qui apostolicis fuerint fulti auctoritatibus; quanto minus ab illis si factum, quod fieri non credimus, fuerit, qui eorum inobedientia atque protervia facta jam sunt damnati auctoritate? Quia non aliter persecutores fratrum, quam sedis sanctæ jussionibus, cui omnis orbis caput inclinat, inobedientes corrigere seu regere juxta præcedentium Patrum exempla possumus, nisi eos zelo fidei Dominicæ persequamur, et a sanis mentibus, ne pestis hæc latius divulgetur, in severitate qua possumus abscondamus. Quisquis namque conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram sedis apostolicæ minime defuturam. Et qui monitis noluerit obedire apostolicis, necesse est ut severitatis regula vindicetur, ne aliquis hoc faciat, aut fieri sinat, unde alium vel capiendo decipiat, sibi que causas generet, quibus reus constitutus decretalibus fiat. Cavete, fratres, negligere præfata, cavete tentare prohibita, ne prædictis involvamini retinaculis. Nolite sæpeditum fratrem absque nostra, ut prædictum est, presentia aut auctoritate judicare, vel condemnare, aut gravare. Sed, sicut apostolicis est munitus præsidis, ita vestris fulciatur auxiliis, sitque ab omni sacerdotalis catalogi laqueo, aut oppressione, vel iudicio humano, intactus et liber usque ad nostrum, ut præfatum est, iudicium, qui beati principis apostolorum Petri meruit adipisci auxilium. Contra caput ergo nolite vos extollere. ^d Nolite beati clavigeri Petri, cujus vice legatione pro Christo fungimur, sedem, ejusque sedis auctoritatem spernere, ne ejus patrum offensioem, aut scandalum Ecclesiæ generetis, sed magis solliciti pro fratrum salute et liberatione estote, et pro sanctæ Dei Ecclesiæ salute summopere laborate. Armanini charitate, non severitate, omnibus vobis ac sigillatim occurrat charitas, et vinculis, quæ mille modis a Christo solvantur, vobiscum pariter in perpetuum conexa lætetur in Domino. Cæterum insectatores fratrum ecclesiastica disciplina committite et erudite debetis, qui statim [Edit. Rom.,

^a Dist. 45; *Licet plerumque*.

^b Ivo, part. v, cap. 568.

^c *Ibid.*, cap. 44.

^d Dist. 49; *Nulli fas est*.

statuta] majorum non tenentes, Dei sacerdotes atque sanctam Ecclesiam, quæ in sacerdotibus maxime constat, principum et populorum favorem sequentes, et Dei iudicium non timentes, sua violare persæpe nituntur præsumptione. His ergo nec factis, nec consiliis, nec manifestis, nec occultis, vos oportet præbere consensum, dicente Domino: *Videbas furem, et currebas cum eo (Psal. XLIX)*. Non tantum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, rei tenentur. Illud duntaxat debet mentem vestram vehementius excitare, ut ab omni labe sæculi istius immunes ante Dei conspectum et securi inveniamini: ut charitatem non amittentes, et sustentatores fratrum existatis, quatenus juxta Apostolum, unanimis, unum sectantes, permaneat in Christo, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam vindicantes, non hominibus, sed Deo salvatori nostro per omnia placentes (*Philipp. II*). Hac ergo charitatis glutinatione compescite, quæso, a memorato fratre: si quorumcumque cognoveritis aut insidias, aut emulationem, eis dare quoquo modo nolite consensum, quod omnibus durius [*Edit. Rom.*, duris rebus durius] arbitramur. Si quo pacto conversationes non habet amabiles, habendus tamen pro reverentia sancti Petri, cujus est munitus auctoritate, dilectus. Non novum aliquid præsentis jussione præcipimus, sed illa quæ olim videntur indulta firmamus, cum nulli dubium sit quod non solum pontificalis causatio, sed omnis sanctæ religionis relatio, ad sedem apostolicam, quasi ad caput Ecclesiarum, debet referri, et inde normam sumere unde sumpsit exordium, ne capit institutionis videtur omitti, cujus auctoritatis sanctionem omnes teneant sacerdotes, qui nolunt ab apostolica petra, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate divelli. Si quis hæc apostolicæ sedis præcepta non observaverit, percepti honoris hostis esse non dubietur. Sed forte vos vestrique prædecessores in hodiernum non relatuæ sunt. Et ne quando contingat ut reluctentur, idcirco denuo repetentes sæpius admonemus, ut videntur qui injusmodi fratres turbare nituntur, et prohibeantur aliud quam ille noster jussit agricola seminare. Nam qualiter nos qui nequidem volumus perire contristent, qui electorum percellunt amicos, Dominicus in Evangelio sermo testatur: ait enim Salvator ipse quod expediat scandalizanti de pusillis aliquem in maris profundo demergi, et cætera quæ ad hunc sensum pertinent (*Matth. XVIII*). A quibus non sacerdotes, sed et omnes Christiani se cavere debent, quoniam sacerdotes, qui throni Dei vocantur, quieti ab omnibus perturbationibus esse debent. Nec ab ipse Salvator vendentes columbas et nummulariorum mensas proprio flagello evertit, et projecit e templo (*Matth. XXI*). Unde liquet summus sacerdos ipsius

A expectare iudicium. Ad cujus rei confirmationem plurimum valet quod alibi inquit: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos* [*Edit. Rom.*, Dominus] discernat (*Psal. LXXXI*), et reliqua talia, quæ in suis inveniuntur auctoribus. Illos ergo qui non speculatores esse volunt, excusare non possumus, si fratres, quos tueri et adjuvare pro viribus debemus, improba fedari contagione permittamus. Unde hortamur dilectionem vestram, obtestamur, et monemus, ut qua debetis [*Edit. Rom.*, debetis et potestis] sollicitudine super his vigiletis, quia in specula esse debetis, ne qua infestantium prorumpat audacia. His ergo pro viribus resistite, quia nefas est prægravari [*Edit. Rom.*, prædicare] religiosos, pati fratres, quorum afflictione, quia membra sunt nostra, nos quoque convenit macerari, crucemque juxta Domini salvatoris vocem ferre, qui ait: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me (Matth. XVI)*. Quamquam maneat his beatitudo promissa quicumque probantur persecutionem propter justitiam suslinere. Quibus quid promittat ipse Salvator in futurum sequens sermo declarat. Intelligamus hæc ipsa vobis quæ nobis non placent displicere. Quod ita demum probare poterimus, si quibus manum porrigimus, vos nobiscum porrigatis, ut cui et vos manum porrigetis, vobiscum porrigamus, quia non aliter unus grex et unus pastor sumus, nisi quemadmodum Apostulus docet, dicens: *Idipsum dicamus omnes, simulque perfecti in eodem sensu et in eadem sententia (I Cor. I)*. Deus vos incolumes memores nostri custodiat, fratres charissimi.

EPISTOLA VII. AD EPISCOPOS ET ORTHODOXOS FIDELIS.

AD EPISCOPOS ET ORTHODOXOS FIDELIS.
 Ebonem archiepiscopum Rhemensem depositum
 in pristinum gradum restituit.

Gregorius episcopus servus servorum Dei reverentissimis in Christo sanctissimisque fratribus coepiscopis, cunctis quoque principibus orthodoxis, et universis catholice Ecclesiæ fidelibus.

Cum divina instigatione solliciti circa gregem dominicam diligentis cura semper invigilare debeamus in prosperis, quanto magis in adversis omnia quæ pro peccatis contigerunt nunc in diebus nostris? sicut dolendi sunt illi, qui inter flagella Dei maligna semper intentione perseverando percunt, ita et congratulandi, non abijciendi sunt, qui correpti tanta castigatione corde contrito et humiliato se corrigibiles reddunt: super omnia etiam magnificandi sunt, qui in pressuris corde perfecto et optimo probati, salutaribus exemplis fructum vite inviti minoribus conferunt. Gratias igitur immensas Domino Deo nostro merito agimus, charissimi, pro tanto triumpho vestro, qui inter medias mundanas acies, et nimias imperio est depulsus, et Ebo, post restitutionem ipsius imperatoris suo et episcopali iudicio est depositus, et a Sergio successore Gregorii sub laica tantum communione est condemnatus.

Dist. 12, præceptis apostol. § Non novam.
 b. Codex Landunensis: Hæc compilata epistola ex parte Gregorii quam sit mendax, ipsa evidens ratio monstrat: quia tempore Gregorii, ex cuius nomine ista conscribitur, imperator Hludovicus ab

temptationes diabolicas, vos examinando probavit, atque sibi servavit illas; ita ut neque in dexteram, neque in sinistram declinantes, offensionem Dei vitando, cautissima subtilitate, mundana pericula superastis; sicut et inter multa alia magna certamina vestra non fuisse [*Farte non fuit, Hard.*] minima fratris nostri, Ebonis, archiepiscopi causa, ut et per nullos relatores fideles saepe comperimus, quod nec canonice vocatus, sed violenter ab Ecclesia raptus, diversaque exsilia passus, arcta quoque sub custodia trusus, nullo certo crimine convictus, nec sponte confessus, quia absente Ecclesia sua alterius sub potestate erat constrictus, et sic a mundana potentia vobis adductus est, discutiendus, vel deponendus. Quam ergo vulgo natam irrationabilem vim compatiendo mirabili circumspectione placatis, cum supersequentium humili satisfactione ejus sic mitigastis; quatenus divinam vel humanam offensionem pariter evaderetis; sicque fratrem illaenam aptiori tempore provida industria reparandam servastis, sicut et de veris Christi membris legitur: *Compatiuntur unum membrum, compatiuntur cetera membra* (1 Cor. xii). Claruit etiam haec benigna intentio vestra, dum quantumcumque vobis ecclesiasticae pacis, mox imperiali, episcopali quoque auctoritate in sede restitutos debita, eni facta fuerat direptio violenta, ibique publico ex consensu pontificale, ut debuit, recepit et gessit solitum officium, donec succensus iterum litibus principum, pro pacificanda dira seditione cum ceteris regni fidelibus se obtulit. Quam mitigata, protinus repentina imperiali jussione, pro concordia et unitate Christiani populi, partibus orientis directus, praecceptoribus suis libenter pro viribus obedivit. Quibus autem omnibus sic laudabiliter actis, votam visitationis, quod in angustiis suis Domino, vel beato Petro principi apostolorum vocis, multis laboribus fessus ad sedem apostolicam tendens promissa fideliter implevit. Qui et sancti principis apostolorum suffragis fidus, cui figandi solvendique divinitus erat data potestas, sicut eum a corporalibus eripuit periculis, ita et propitius a cunctis peccatorum absolveret vinetis. Quapropter et nos haec omnia diligenter considerata, ipsam confessionem, quam secrete vobiscum egit, nobiscum et per omnia contulit. Subscriptionem etiam, quam perterritus ut evaderet composuit, similiter et sanctae Romanae Ecclesiae ostendendo satisfecit. In quibus vero omnibus, quia certam depositionis aut legitime absolutionis crimen nullum reperimus, ideo inviolabili charitati vestrae fidenter ipsum committimus; quia, si absque crudeli persecutione ejus possibile est, una vobiscum illum debita sedi restituendum cupimus, alioquin tamen non oportet episcopos divinitus sibi consortem negligere episcopum, cui non solum similiter, sed etiam per poenitentiam innovatum sanctum ipsius dignitatis cognovimus spiritum Davidica recuperatione; qui poenitens Spiritu sancto recto, sive principali, innovatus atque con-

firmatus, summa cum fiducia etiam et impios postea docendos et revocandos pro Domino Deo suo spondit, perpetuisque benignitatis exemplis exsolvere fideliter procuravit. Nam et summus apostolorum, cuius vicem indigni gerimus, si discipulatum in periculis negavit, non tamen abjectus, sed pie revocatus, pristinam dignitatem obtinuit, et quomodo aliis miserandum esset in semetipso didicit. Pater insuper ille evangelicas larga pietate prodigum filium non repulit, sed perditum gavisus recepit, honoratumque statui pristino reparavit. Ipse etiam veris sectatoribus suis instituit, dicens: *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est* (Luc. vi; Matth. ix). Quia et beatus esse misericors in cunctis mundi partibus copiosus in misericordiis idem Dominus dominantium declaravit. His etenim multiplicibusque Veteris ac Novi Testamenti documentis instructi, evangelicam atque ecclesiasticam dispositionem fideliter agimus, si persecutionem passis et ad aliam civitatem confugientibus episcopis proficiendi in locis vacantibus liberam annuimus facultatem. Quanto magis huic praefato fratri nostro, qui quondam ex gloriosi Caesaris totiusque imperii consensu nobis conjunctus, et apostolicis privilegiis insolubili charitatis vinculo sanctae Romanae Ecclesiae confirmatus, ubi et evangelizandi legatione percepta, quocumque melius poterit proficere loco, pro viribus ita semper insistat, ut a divino cepto negotio luerandique silentio nequaquam deficiat, quia sicut de neglecto tanto officio illi divinam offensionem, ita et impediuntibus coelestem indicimus ultionem; et sicut adiutoribus ejus divinam imploramus gratiam, ita et nocentibus, quam non optamus, terribilem damnationis denuntiamus vindictam. Qua denique summa auctoritate unumquemque more praedecessorum nostrorum, ipsum sacro ordini nostro merito ascribimus, vel omni pristino episcopali officio decoratum esse praefigimus, sive scriptis his publicis digne permanendam inviolabili confirmatione, sicut in privilegiis ejus prioribus continetur, jure apostolico roboramus.

EPISTOLA III.

AD EPISCOPOS REGNI FRANCORUM.

(Hanc epistolam vide inter sancti Agobardi Opera, hujusce Patrologiae tomus CIV, col. 297.)

EPISTOLA IV.

AD RABANUM MAURUM.

Gregorius papa servus servorum Dei dilectissimo in Domino filio Rabano pio et venerabili abbati.

Pontifici nostri cura nos urget sanctarum omnium Dei Ecclesiarum utilitatibus favere, ac secundum quod unaquaqueque in proprio statu mansura sit, congruum eis impertiri suffragium. Ex hoc enim lucri potissimum praemium a conditore omnium Deo procul dubio promeremur, si venerabilia loca opportune ordinata ad meliorem fuerint sine dubio statum perducta. Igitur quia postulatis a nobis, decernimus nostra apostolica praecipione reconcedere et recon-

* Exstat in Cod. Udelrici, num. 15, apud Eccardum, Corp. Historiae, tom. XI, pag. 31.

firmare potestatisque vestrisque successoribus A
 monasterium Fuldense, quod S. Bonifacii vocabulo
 riget, situm in loco qui vocatur Bochnia juxta ri-
 pam fluminis quod dicitur Fulda, cum omnibus cel-
 dis, curiis, districtionibus, seu omnibus rebus
 mobilibus sibi pertinentibus quas nunc habet, et in
 futuro, Deo auxiliante, habebit. Concedimus etiam
 atque donamus vobis, charissime ac dilectissime illi,
 vestrisque successoribus abbatibus in perpetuum,
 pro magno nostro amore nimisque dilectione, quam
 circa vos habemus, et deinceps habere cupimus,
 monasterium S. Andree apostoli, quod vocatur Ex-
 jaluma, situm Romæ juxta ecclesiam sanctæ Dei gé-
 mitricis Mariæ semper virginis, quæ vocatur ad Præ-
 sepe, cum omnibus mansionibus, caminis, cellis,
 vineis et coquina, cum vineis, hortis, diversisque
 generibus pondrum cum curte et puteo et introitu
 per portam majorem a via publica, et cum omnibus
 ad idem monasterium pertinentibus, tam intra quam
 extra urbem sitis, quæ ei juste ac recte pertinere
 dignoscuntur. Nullus etiam episcoporum, archiepi-
 scoporum, patriarcharum, vel quoquo modo in clero
 constitutus temere aut proterve, nisi a vobis accepta
 licentia, super principale altare vestri monasterii
 missarum solemnia celebrare præsumat, aut quam-
 libet dictionem vel auctoritatem habere in idem vo-
 strum Fuldense monasterium præter nostram apo-
 stolicam sedem specialiter episcopus, in cuius diocesi
 constitutum esse videtur, ita ut nisi ab abbate
 monasterii fuerit invitatus, nec ibidem missarum
 solemnia celebrare præsumat. Dona vero et oblatio-
 nes decimasque fidelium absque ullius personæ con-
 trarietate firmitate perpetua ipsi monasterio vestro
 secundum prædecessorum vestrorum privilegia con-
 firmamus et corroboramus. Decernimus etiam ne
 alicui personæ magne vel parvæ liceat aliquam vim
 vel controversiam inferre eidem monasterio in rebus
 et familiis ejus, neque totum neque partem ipsius
 mortali alicui ulla ratione subdere, vel sub bene-
 fici nomine dare præsumat, sed omni tempore soli
 nostræ sanctæ Romanæ Ecclesiæ libera securaque
 deserviat. Eligendi quoque sibi abbatem, quando
 opus fuerit, fratres inter se potestatem habeant,
 secundum regulam S. Benedicti, sine ullius personæ
 contradictione. Cæterum vero hæc deliberantes de-
 cernimus, ut congruis temporibus nostræ sollicitu-
 dini ecclesiasticæ imitemur, qualiter religio mon-
 astica regulari habitu dirigatur, concordiaque conveni-
 nenti ecclesiastico studio mancipetur, ne forte,
 quod absit, sub hujus privilegii obtentu animus
 gressusque rectitudinis nostræ a norma justitiæ ali-

quando retorqueretur. Concedimus etiam illi quem
 bene eruditum et bene eloquentem virum esse novi-
 mus, dulcissime illi, prædicare verbum Dei, aucto-
 ritate S. Petri apostoli et nostra ejus indigni vicarii,
 et si tam vos quam successores vestri ante omnes ab-
 bates totius Galliæ seu Germaniæ primatum sedendi
 in omni loco conventuque sive judiciali sententiæ,
 seu in omnibus conciliis ac ordinibus nostra aposto-
 lica auctoritate obtineatis. Abbas vero non nisi a
 vestra apostolica sede benedicatur, a qua benedi-
 cetur, nec utquam ad aliquid episcopo consecratio-
 nem expectat, nisi a Romano pontifice, nec conse-
 cratus ad aliud monasterium in Fuldensi introducatur,
 vel proponatur monasterium. Usum quoque dalmaticæ,
 caligarum et sandalorum, secundum quod
 ab antecessoribus nostris cohesum est, vobis con-
 cedimus. Ac ne femina unquam illud ingredi præsumat,
 nostræ apostolicæ auctoritatis interdictum, et
 ne quis unquam placitum ibi habeat, vel in ceteris
 ejus locis, nec servos nec colonos ad aliquod servi-
 tium constringat, nisi cui abbas ad utilitatem suam
 necessitatis assensum præbuerit. Igitur generaliter
 addendum dignum duximus, ut quidquid auctoritate
 antecessorum quorumlibet nostrorum, regum et imperatorum,
 ipsi Fuldensi monasterio constat fuisse concessum,
 et nostra apostolica auctoritate per
 hoc nostrum privilegium confirmatum atque corrobora-
 tum, statentes apostolica censura, sub divini
 iudicii obtestatione, ne quis unquam nostrorum
 postdecessorum pontificum Romanorum, regum, imperatorum,
 ducum, marchionum, comitum et prætorum,
 archiepiscoporum, patriarcharum, aut cuiuslibet
 dignitatis vel conditionis hominum contra hoc
 nostrum privilegium quidquam audeat attentare.
 Quicumque ergo hujus nostri privilegii observantiam
 exstiterit, et pro intuitu custodierit, et non aliquis
 infringatur, a se observaverit, omni benedictione
 repletus, et peccatorum suorum absolutio, a neque
 tributore, omnium honorum, Deo consequi mereatur,
 ut in celesti sede glorietur. Qui autem, quod absit,
 hæc nostram præceptionem violare præsumserit,
 nisi resipiscat, individua Trinitatis iram incurset,
 et a ceteris omnium sanctorum astoris existat. S. Petri
 apostolorum principis malédictione, redmandque
 ceterum Patrum sanctæque condicio damnatum, utique
 quo in extrema die iudicii amonetha anathemate
 perditus, hanc a ritumina respiciat, sed exteriora
 tanbras cum diabolo ac consantia eius perper
 upliler gemat. Amen. Data per manum Benedicti
 notarii ac scribari R. E. Idibus Maii, indict. 4ta
 (Anno 836).

Frotharius episcopus Dei episcopus...

ANNO DOMINI DCCCXLIV.

FROTHARIUS

TULLENSIS EPISCOPO

NOTITIA HISTORICA IN FROTHARIUM

(Fabricii, Bibliotheca med. et inf. Latinitatis.)

Frotharius ex abate S. Apri episcopus ab anno 813 Tullensis in Gallia...

Ad Hetti archiepiscopum, Histonem episcopum, Hilduinum patrem et magistrum, Hugonem...

FROTHARI EPISTOLÆ

(Apud dom. Bouquet. tom. IV, Recueil des historiens.)

EPISTOLA PRIMA

Egregio viro et pura simplici venerabilis nominis...

B tam pia divina servitatis obsequia mandata...

EPISTOLA II

Illustrissimo viro et toto affectu colendo...

Frotharii epistolas ex antiquis membranis Carnotensibus...

FROTHARIUS gratia Dei episcopus æternam in Christo salutem.

Vestræ prosperitatis vestrique profectus semper sumus memores. Et idcirco divinam misericordiam sæpius pro vestra salute imploramus, ut vos ad sua mandata perficienda jugiter accendat, et a multorum profectum longævo tempore conseveret: sic pie, sobrie et juste viventem præsentis naufragii pelagus transmeare adminiculo faciat, ut post ad portum quietis æternæ perductum perenni retributione feliciter coronet. Scitis igitur nos in hujusmodi intentione assidue manere, et his diebus pro vita et sanitate vestra missas lautas et psalteria tanta fratres nostros decantasse. Scitis denique nos domno imperatori litteras per præsentem missum nostrum dirigere, unde petimus ut si domnus Hildobanus deest, ante dominum imperatorem vos eum mittatis. Valete in Domino semper, et nostri memor estote.

EPISTOLA III.

AD LUDOVICUM IMPERATOREM.

Ad aures misericordiæ vestræ reducimus, piissime imperator, ego FROTHARIUS episcopus, et Smaragdus abbas, quod tempore Fortunati Mediolanensis monasterii abbatis, per jussionem vestram Smaragdus ipsius monasterii monachis portionem de abbacia dedit, ut regulariter viverent. Et idcirco bene et secundum regulam vixerunt, quousque Fortunatus recessit. Sed cum suscepisset Hismardus ipsam monasterium, recepit illorum portionem, et promisit se eis omnia necessaria regulariter administraturum. Quod postea sæpius aliter illi evenisse testantur. Unde et nunc venerunt ad nos, reclamantes et dicentes se nec regulariter vivere interius, nec regulariter alimenta corporis sumere exterius. Venimus itaque ad partem illuc, et ita esse invenimus, et cognovimus ex parte negligentium ipsorum monachorum, ex parte negligentiaque abbatis eorum. Promisit ergo iterum se per omnia emendare velle quidquid hæcenus negligenter ex sua parte fuerat actum. Cui rei et nos consensimus, et ut illi monachi assensum præberent laboravimus. Sed illi timentes ne, sicut sæpius evenerat, aut per eum, aut per ejus ministros illius promissio frustraretur, nec ejus promissionem labant veteres Franci: quod officium *adaltorum* nomine apud antiquos Romanos censebatur, teste monacho S. Galli in lib. 1. de Gestis Caroli Magni: Erat ostiarius palatii primus, inter ministeriales palatinos, qui majoribus ministris suberant, ut docet Hincmarus de Ordine palatii, cap. 7. Gerungus anno 822, ut testatur Eginhardus in Annalibus, factus est administer Lotharii Italiae regis: postea monachus fuit Præmientis: eum clarissimum virum olim palatii ædilem, nunc monachum, dicit Wandabertus in libro quem de Miraculis sancti Goaris scripsit an. 839.

Corrigendum, *Medianensis*: hoc si quidem monasterium, vulgo dictum *Meyen-moutier*, in Vosgo situm, attinebat ad parochiam Frotharii episcopi Tullensis, a qua longe aberat monasterium Mediolanense, *Medeloc* seu *Mihlac*, in diocesi Trevirensi, Madalvino Mediani monasterii abbate mortuo, monachi de eligendo sibi successore inter se disside-

recipere posse dixerunt, nisi illis portio redderetur, sicut dudum illis dare jussistis. Quod quia ipse sine vestra jussione nullatenus se facturum dixit, ideo illi omnes pariter communi intentione communique pace ostendimus, ut illis licentiam darem ad vestra palatii præsentiam securrendi, et vestram misericordiam implorandi: dicentes se magis velle de eodem monasterio expelli, et in peregrinatione et mendicitate vivere, quam falsis promissionibus ulterius credere, et sub falso monachorum nomine militare. Quamobrem dedimus eis licentiam ad vos veniendi. Hæc autem vestræ sapientiæ innotuimus ut priusquam ad vos veniant, causas acclamationis eorum dignoscatis.

EPISTOLA IV.

AD N. N.

Excellentissimo ac nobilissimo viro celsoque honore dignissimo N., summo sacri palatii ostiario, FROTHARIUS humilis episcopus, et omnis Tullensis Ecclesia, canonicorum videlicet et monachorum, virginum, caterorumque fidelium caterva, æternam in Christo optamus salutem.

Memores vestri in sacris orationibus sumus, et Deum cœli ac terræ pro sospitate corporis et animæ vestræ sæpius deprecamur, scilicet ut vos et in hac vita ad profectum nostrum aliorumque fidelium diutius conservet incolumem, et post obitum vitæ æternæ tribuat feliciter esse participem. Sciat igitur sublimitas vestra quod postquam conperit ad vos direxi missam nostram, synodum parochias nostras plene convocavi, et pro salute vestra missas et psalteria decantari feci: quod et sæpius agere ob vestri prosperitatem et debemus et cupimus. Vos vero nostri semper remississimi, et pro necessitatibus atque profectibus Ecclesie nostre laborare ne pigrescimus, videlicet de illa ratione, pro qua ad vos Callanensis [Catalanensis] vassallum nostrum direxi, et nunc domno N. exinde litteras dirigimus vestram que benivolentiam precamur, ut cum illo pariter ex hoc decertetis, N. id ipsum suadecalis ut vobis de hujusmodi causa consentiat, quia ad ejus ministerium eadem possessio pertinet. Taliter hinc rursus ad quorum componendos animos a Carolo Magno missus est Fortunatus, quem monachi abbatem elegerunt. Fortunatus Gradensis est ille patriarcha qui, a ducebus Venetis exagitatus, in Franciam ad Carolum confugit anno 805. Ineunte principatu Ludovici Pii, inter Fortunatum et monachos similitas orta est de portione que utrisque competere debebat, Fortunatus summo jure totius substantie administrationem sibi vindicabat: Monachi vero, ut ille erat alieni gregis et instituti, certam sibi portionem assignandam esse contendebant. Re ad Ludovicum delata, hujus negotii curam commisit Smaragdo abbati S. Michaelis ad Mosam, qui a monachis portionem de abbacia dedit, ut regulariter viverent.

Id factum vel anno 821, cum Fortunatus Constantinopolim se recepit, aut anno 825, cum Romanam ex illa urbe profecturus in Francia recessit. Forte Gerungum, ut supra.

vestra sollicitudo vestris, qualiter in vobis fideles
vestri confidimus. Valete semper in Christo.

EPISTOLA V.

Nobilissimo viro, et cum omni honore nominando
N. Frotharius episcopus returnat in Domino opto
salutem.

Notum sit dilectioni vestrae, quia semper vestri
memores subus in sacris orationibus, et vestram sa-
nitatem jugiter manere desideramus. Uede et modo
pro vobis decantari feci missas et psalteria. Nos
quoque nostri semper remittimus, et quidquid
vobis iste missus noster significaverit, facere stu-
deat. Valete in Domino ter, quater et centies.

EPISTOLA VI.

Nobilissimo viro, et maxime dilectionis affectu co-
lendo. Sic ut divina provisione venerabili ma-
gistro Frothario episcopus basilianum et presen-
tis et perpetuae felicitatis in Domino opto salutem.

Quantum vestrae celestianis spaua omnigenis
opibus jugiter florere, et omnibus prosperis ubique
exuberare desideramus, et divina cogitatione nova
intuitus, et mox ut occasio veniens servandi, vestras
cognoscere poterit industrie sensus. Quod et nunc
quidem veraciter, ut credimus, agnoscit, quia pro-
dentem intelligit christitatem quibuslibet praeputam
obstaculis, et in corde fortissimè teneri, et in
operis exercitiis plerumque non exhiberi. Sed si
quid hactenus de vestris obsequiis nunc agimus,
vestra nos jussio deinceps admonet, et dicit de-
guam est, vobis solate servitute familiarum. Cate-
rora obsecramus vestre pietatis clementiam, et
hanc puerum familiam vestram Haudoif comitis fi-
liam, ante conloras nostram dominum Lotharium
introducat, et causas necessitatis ei, quos vobis
intuere, apud eum digna impetratione obtineatis:
et quemadmodum de multis aliis, ita et de isto ve-
stra amplifictur elemosyna et merces, et in pre-
senti tempore de nobis et de ipso habeatis servi-
tium, et a Deo sempiternae recompensationis accipite
praesidium.

EPISTOLA VII.

Innotescet clementia vestrae, serenissima impera-
trix, ego Frotharius humilis episcopus, quod quas-
dam injustitias fecerant in nostra parochia missi
vestri, id est nomen illis, quia alias ecclesias, a no-
bis secundum ecclesiasticam dispositionem ordina-
tas, aliter ordinaverunt, et abstulerunt de quibus-
dam ecclesiis hoc quod ad illas iuste et rationabiliter
pertinebat. Sed et de ecclesia istius presbyteri ve-
stri tulerunt dimidium mansum, et dimidium suam
decimam, et dederunt hominibus facere contra canonica
statuta, et contra ministerium ac voluntatem no-
stram. Nos autem scimus quod vestra jussio et ve-
stra voluntas fuit, ut rectitudinem et justitiam face-

^a Sichardus anno 829 Acutiani seu Farfensis ma-
nasterii abbas electus, obiit anno 843.

rent, et contra ministerium eorum nihil mutaverunt.
Quamobrem si vestra voluntas est, et aucto-
rari, mandate nobis, et nos secundum vestram pra-
ceptam haec omnia ita emendabimus ut vestra exinde
orescat elemosyna, et merces, et argentum, et eterna
Semper Ecclesiam Dei defendite, et ecclesiasticam
legem exaltate, ut vos omnipotens Dominus ab omni
male defendat, et ad exaltationem apostolicae regni for-
litter perducatur. Amen.

EPISTOLA VIII.

AD DRAGONEM METENSEM EPISCOPUM.
Nobilissimo viro et toto mihi affectu colendo Dro-
gona gratia cooperante divina Metensis sedis antio-
chiti, perpetua in Christo opto salutem.

Desiderabilem tuae dignitatis personam opto
contemplari proficuo aspectu desidero, et de utilibus
quibusque ac nostro ministerio congruentibus rebus
secum salutifera collatione sermocinari. Pro-
fecto enim in verbis tuis, ut pote gratiosis atque dul-
coratis, invenietur amici gratia, et summae jucundita-
tis in labiis tuis resonabit suavitas, quibus et sa-
lutare audientis visceribus potulum, et vitale tribu-
tur alimentum. Sed hujus desiderii mei atque vo-
luntatis paulo post, si vita comes fuerit, obtinebo
effectum, tunc videlicet cum pro denuntiata militia
Hesperiam proficisci coeperimus: ad eam peractis
militari certamine ad conventum generalem pariter
confluxerimus. His explicitis, tuae intotesimus di-
lectioni, Leufredum hujus epistolae geritum nos
adisse, poscentem ut de sui communi, quod intel-
nos asseveratur exercuisse, tibi significemus. Pano-
neni. Cujus rei ad praesens investigare ad liquidum
aequivimus certitudinem quam vobis significan-
tius, cum ad praedictum devenimus palatium, in-
timare poterimus. Valere te in Christo feliciter
opto.

EPISTOLA IX.

Excelsentissime nobilitatis viro, et cum summa
veneratione nominando Huberto a Deo electo Patri
et magistro, Frotharius episcoporum humilissimus et
omnis Tullensis Ecclesiae, canonicorum videlicet, et
monachorum, virginum caeterorumque fidem et
eterna sempiternae felicitatis in Christo salutem.

Perspicuum nobis est, paternitatem vestram ad
utilitatem profectumque sanctae Ecclesiae natu ordi-
nante divino cultus ordinatam, videlicet ut vestro
patrimonio mali et temporaliter et spiritualiter so-
veantur, et in sancta religione diutissime conserven-
tur. Quamobrem diversas hominum vos consisti sus-
cipere causas, et susceptas ad vires deferre impu-
riales, ut ob hujusmodi laborem et studium sempi-
terna vobis augeat merces et praemium. Quocirca
et nos quoque suppliciter flagitamus ut diutius ad
ornamentum sanctae Ecclesiae conservemini, et fami-
liae Christianae proficuum jugiter prebeat gaudium.
Sciat itaque celsitudo vestra, nos his diebus conci-

^b Drogo Caroli Magni filius, factus est episcopus
Metensis anno 825. Mortuus est anno 867.

hom. subditorum nostrorum convocasse, et pro salute cordis ac corporis vestri missas et psalteria decantari fecisse, quod et crebrius agere ob felicitatem vestri et debentis et cupimus. Vos autem nostri solita pietate remittiscamini, et causam necessitudinis atque utilitatis Ecclesie nostrae, quae vobis nuper significata est, si competens adfrerit locus, domo imperatori significare non delignemini, scilicet de duobus mansis ad basilicam beati N... pertinentibus, et quendam de possessione beati Stephani subtractis: quos ille tenet, qui imbecillitate corporis praevalente nec ad militiam valet egredi, nec ad palatium quoque deservire. Quae possessiuncula, si vestrae clementiae libet ut in jus debitum reddatur, secundum constitutionem vestram, ejusdem praefato possessori vel per praestariam, vel per beneficium valet restitui. Tandem ut domus Dei non amittat quod ei juste debetur et competit. Sunt quoque et alio loco sex mansi aliae basilicae in honore beati N... constructae adjacentes, sed et alii quadraginta ecclesiae beati N... pertinentes, eodem modo de jure ecclesiae nostrae dudum subtracti, de quibus dissitudine [desuetudine] priscae constitutionis inolescente, nec census solvitur ullus. Hinc igitur vestra vigilet pia sollicitudo, ut quod olim juri ecclesiastico iuste mancipatum est, per vestram providentiam illuc tempore congruo redhibeatur perpetuo possidendum, ita duntaxat ut nec ecclesia rebus debitis defraudetur, nec possessores earum eadem possessione priventur. Nunc tamen ne nostrae parvilitatis petitio vestrae celsitudinis auribus operi existat, tantum de praedictis duobus mansis modo laborare dignemini. De reliquis, cum ad vestram sublimitatem devenero, et eorumdem seriem testamentorum vestrae industriae liquidius propalavero, hinc inde qualiter visum vestrae serenitati fuerit, agere quibus. Sed et cum de hisdem aliquid loqui vobis placuerit, si illum fidelem vestrum, amicum nostrum, vobiscum assumpseritis, per omnia vestris ex hoc obsecundabit obsequiis. Taliter hinc vestra agat prudentia, qualiter in vestra tuitione filii vestri confidimus. Paternitatem vestram nostris jugiter suffragantem profectibus caelestis protectio usquequaque muniendo gubernet, et sempiterno vigore prospere valere concedat.

EPISTOLA X.

AD DRAGONEM METENSEM EPISCOPUM.

Nobilissimae dignitatis viro, et celsio honore dignissimo, DRAGONI, divina favente gratia, Ecclesiae Metensis episcopo, FROTARIUS exiguus item episcopus perpetuam in Christo opto salutem.

Amorem et dilectionem vestri pio cultu conservans felicem vitam longaevis annorum curriculae vos iducere gratulamur, et id vultu concedi superno sedulo flagitamus. A vobis quoque ejusdem mihi charitatis jura rependi, et inviolabiliter conservari sup-

^a Erlefredus praerat abbatia Senonicensi (Senone apud Vosgo). Hujus coenobii abbates ab episcopo Metensi temporalia, a Tullensi vero spiritualia recipiebant, teste Bicherio monacho in Chronico Senonicensi, apud Acherium, tom. III Spicil., pag. 363.

placiter expeto, ut hoc spiritualiter gaudino vobis connexus et vestris colloquiis recreer, et salutiferis studiis atque exemplis prosequi informet. Caterum, sciat vestra dilectio mihi oppido displicere de quibusdam monachis coenobii vestri, cui Erlefredus a rector esse videtur. Cum enim nostrae parochiae idem adiaceat locus, et habitatores ejus nostro munimine Deo adveniente protegi debeant, egrediuntur, quidam eorum parochiam nostram absque nostro permissu et licentia, quasi ob quasdam reclamationes, et querelant penitus ignoro. Porro si ad vos veniunt, aut molestiam vestris auribus inferant, ordo canonicus erga nos debuerat conservari, ut mihi illorum querela paterent, et nostro pari consilio correctio eis congrua daretur. Quod quia hactenus negligenter omissum est, vestra id deinceps industria digna emendatione corrigi debeat: ut nec vestra aures ulterius haec in re molestantur, nec nobis jus canonicum et reverentia debita auferatur. Est praeterea alia vestrae dominationis cella sita in Warengissi villa (Warengenville), quam etiam monachi sine mea licentia inhabitare noscuntur. Sed quia inter eos constat adolevisse, in coenobio videlicet Gorpensi, haec utcumque mea parvitas tolerat. Denique illud vestra paternitati non sileo, quod quaedam vestri juris basilicae in providentia nostra consistunt, quae nec mansorum subjectione sulciuntur, nec sacerdotum praesentia custodiuntur. Pro quibus omnibus vestra ordinatio legatum ad nos mittat, quo instante haec emendantur. Antequam enim in praefatis oculis vel ecclesiis congrua emendatio fiat, nihil nobis de eorum ordinationibus vel dispositionibus ecclesiasticis praesumendum est. Nam et in praefato monasterio Vosgensi, quidam vestri missi ob rectitudinem faciendam illuc directi, nihil utilitatis, ni fallor, ibi gesserunt: sed magis discordiam multiplicantes, eosdem fratres deteriores per omnia reddiderunt. Deceat vero ut et in monasteriis, et in ecclesiis, et in omnibus quae vestrae ditioni subdita sunt, talis ordinatio et rectitudo servetur, quatenus et vos et universi finissimi vestri vestris exemplis inatruamur, et per vos ad verae religionis studium utique perducamur, veluti per summum pastorem ac rectorem nobilissimum plebis. Valeat paternitas vestra prolixo tempore feliciter in Christo. Amen.

EPISTOLA XI.

AD HILDUINUM.

Excellentissimae nobilitatis viro, et gloriose dignitatis apice sublimato, HILDUINO, a Deo electo Patris et magistro, FROTARIUS episcoporum extimus, et universa Ecclesia Leucorum civitatis perennem in Christo suppliciter optamus salutem.

Ut longaevis temporibus vestra felici vigore et prospero cursu valeat paternitas, creberrimis precum supplicationibus divinam clementiam et ore et corde

bant, teste Bicherio monacho in Chronico Senonicensi, apud Acherium, tom. III Spicil., pag. 363.

deposcimus. Dum enim vestri regimini tutelam nobis solito Dei gratia præesse annuerit, cœlestis protectionis munimen nostris adesse profectibus veraci experimento dignoscimus. Nunc itaque vestra misericordia, quemadmodum semper consuevit, pro nostra laborare dignetur necessitudine, quia servitium nobis valde onerosum iungitur, quod absque difficultate nequaquam vires nostræ peragere possunt. Præcipitur enim ut in Aquis palatio operemur, et laboribus ibidem peragendis insudemus. Sed ab hoc opere alia servitia et necessitates nos revocant, et si vestræ pietati libet, etiam opportunitatem satis excusationem præterdunt. Recordari siquidem vestra paternitas valet quod cum in palatio Gundumvillæ^a dominus imperator hoc anno staret, vestram continens manum, jussit ut in fronte ipsius palatii solarium opus construerem, de quo in capellam veniretur. Adjecit quoque quod quempiam illic plerumque manere sivist, vestri personam tacite innotescens. Præcepit nihilominus ut in pariete ipsius domus ligneo, alterum operis lapidei parietem superadjicerem, et quamlibet hujusmodi opera sint festinanter explenda. Et tamen adhuc tertius labor nostræ cœptæ basilicæ adhibendus, de qua nihil postquam hinc recessistis egimus: quia impediti sunt hactenus homunculi propter tempus hiemis, et tempus sationis. Istiusmodi laboribus addita est nobis nolentibus necessitudo, et miseræ infelicitatis adversitas. Quidam namque servus peccati ac noster, invidens sodali suo cellarario nostro, ob quod ei in ministerio præferretur, horreo, quo ruri segetes erant redactæ, quarum esu nos sustentari usque tempus messis credebamus, pestiferum latenter ignem supposuit, et mox universa quæ illic habebantur consumpsit: servus infelix, servus ingratus, et sævo anathemate permultandus, qui tantæ vitæ subsidiis sub momento privavit. Denique familiam sancti Stephani adeo præteritorum annorum fames adnihilavit, et ad tantæ perduxit paupertatis miseriam, ut vix sumptibus fragilis vitæ sustentari ullatenus valeant. Unde nec census ab eis debitum exigere possum, nisi ex opere manuum, pro quo rursus a me pascuntur, et nec sic recuperari utiliter queunt. Hæc et supradicta pia consideratione perpendere dignamini, et a prædicto servitio nos liberare ne pigeatis. Alioquin per me ipsum ad præsentiam domni imperatoris, et vestram præsentiam suppliciter obsecro, ut hoc onus curæ pastoralis a me submoveatis, quia illud mea parvitas taliter ferre non valet; et valde utilius est me ab istiusmodi cura submoveri, quam per meæ auctoritatis fiduciam tot oves Domini exitio discriminis interire. Agat ergo Dominus meus ex hac petitione erga me, ut bene semper egit, et valeat per multa annorum curricula feliciter in Christo. Amen.

^a Corrig. *Gundulfi-Villæ*, cujus situm in loco ubi etiam nunc superest oppidum vulgo *Gondreville* appellatum, una leuca infra Tullum-Leucorum, repouit dominus Michael Germanus in lib. iv de Re Diplom., pag. 285.

EPISTOLA XII.

WICARDI AD FROTHARIUM.

Reverendo, omnique honore dignissimo domino et Patri FROTHARIO præsulum benignissimo, VICARDUS^b, minimus abbatum, cum fratribus meis peregrinis gloriæ opto salutem.

Quam gratiarum actionem de beneficiis quæ solo mercedis cœlestis intuitu parvitati nostræ impenditis, virorum optime, vobis rependemus, qui non solum pastorali cura intima nostra, verum pia quoque sollicitudine exteriora nostræ substantiæ procurare dignamini? Insuper ad cumulum vestræ charitatis circa nos demonstrandum, quod nobis auro ditius esse potest, sancti Apri reliquias, nec non et beatæ suæ conversationis actus humilitati nostræ nunc inittere estis dignati. Sed pro his omnibus, pro cuius amore hoc geritis, prorsus vobis ipse manentis retributionis fructum restituere non obliviscetur. Quod tamen possumus, minimas preces nostras supernæ majestati vestræ salutis causa offerre meminerimus: et in temporalibus ubicunque nobis dignatio vestra imperare voluerit, devotissimi paratissimi que fore studebimus. Agat itaque benignitas vestra, ut benigne cœpit, non solum de rebus et hominibus super ipsas commorantibus quæ in promptu nobis sunt, sed et de illis quas iidem ipsi homines nostri, qui passim et libere habitare videntur, emerunt: ut videlicet semper Domini Salvatoris respectui sint mancipatæ, cum illis ipsis qui eas possident. Qualiter autem super hoc agendum sit, vestræ prudentiæ manifestius liquet. Videtur tamen nobis, si vos utile judicaveritis, ut quicumque de ipsis mancipiis sunt qui se subtrahere de nostra dominatione moliantur, servitutem suam coram vobis rewadiare faciatis, ut deinceps per justitiam subacti hanc fraudem perpetrare nequeant. Mittimus dignationi vestræ donationem illarum rerum exemplatam, pariter cum ipsa et domni imperatoris exemplationis chartam, quam nostro monasterio de teloneo, ut nusquam in toto suo regno a nobis exigeretur, fecit, emunitatem etiam similiter exemplatam. Valere vos multum optamus, domine et Pater, feliciter in Christo.

EPISTOLA XIII.

ALDRICI AD FROTHARIUM.

Eximio mihi que per dilecto FROTHARIO episcopo ALDRICUS sempiternam salutem.

(*Vide infra, inter Opera Aldrici Cenomanensis.*)

EPISTOLA XIV.

AD HILDUINUM.

Excellentissimo atque summo honore dignissimo HILDUINO a Deo electo Patri et magistro, FROTHARIUS episcoporum humillimus, et universa Tullensis Ecclesiæ caterva perpetuæ benedictionis in Christo opto salutem.

De omnibus necessitatibus atque indigentis no-

^b Cui monasterio præfuerit Wicardus, non liquet: ejus monasterium a Bonna oppido non longe abfuisse, colligitur ex epistola 19. Erat tunc temporis in monasterio Indensi prope Aquisgranum abbas Wicardus nomine.

stris ad vos semper recurrimus, ut pote patrem unicum et defensorem piissimum, cujus patrocinio assidue indigemus, cujus adminiculo sæpius sublevamur. Constat quippe protectionem vestram januam adesse salutis, vestrumque regimen portum solidissimæ quietis. Subveniat itaque solito nobis clementia vestra, et paterno succurrat affectu. Importuni vobis crebrius supplicando existimus, sed vestræ celsitudinis serenitas nullatenus nos ob eandem importunitatem aspneretur: verum ingruentis necessitudinis indigentiam considerare dignetur. Dominus enim imperator suggestionem meam quamdam villam basilicæ Sancti Apri reddidit (*an.* 836), quam Pippinus avus ipsius eidem donavit. Hanc vero per beneficium nostrum quidam Hispanus, nomine Joseph, hæcenus tenuit, eamque dum adhuc viveret desertam fecit et ad nihilum deduxit: et ipsius loci servientes opprimendo destruxit. Ipse autem nunc de hac vita migravit, et residua est illi conjux ipsius cum filio parvulo, qui sunt ex familia domni imperatoris: sed et ipsa causa charitatis et dilectionis, vel per eleemosynam domni imperatoris, de eodem beneficio decem mansos et vineam quadraginta modios vini fere valentem dare volui; reliquos vero viginti mansos ad opus fratrum prædictæ ecclesiæ restituere curavi. Prædicta autem mulier datum meum dispexit, et nunc ad palatium veniens totum ipsum beneficium furtim et absque nostra nititur præripere voluntate. Vestra vero prudentia id agere nunc secundum pristinæ pietatis consuetudinem dignetur, ut prædictæ res in possessione S. Apri permaneant, et ipsorum fratrum usibus debita victualia præbeant: quatenus et S. Apri merita, et ipsorum fratrum piæ postulationes vobis proficiant in vitam æternam. Valere vos semper optamus, sancte ac reverentissime Pater.

EPISTOLA XV.

AD EUMDEM.

* Excellentissimæ venerationis honore dignissimo HILDUINO domino vere sanctissimo Sennocæ [Senonicæ] plebis humillima devotio æternæ prosperitatis in Domino salutem.

Quia divina inspirante misericordia fastidiosæ importunitatis nostræ clamoribus, mi domine, sæpe compati dignati estis: idcirco etiamnum nimia compulsu necessitate, vestræ celsitudinis aures inquietare præsumpsimus. Novimus etenim, reverentissime domine, quomodo prioribus petitionibus nostris benigne et misericorditer assistere dignati estis, quomodo etiam a nullis nostris meritis, et quod nunquam futurum sperabamus, alteram nobis electionem impetrare ac concedere studuistis. Sed quoniam peccatis nostris, ut credimus, exigentibus, vota et desideria, quibus sanctitatem vestram toties pulsare ausi sumus, plurimum impedita ad effectum perve-

* Ex hac epistola et duabus sequentibus patet post Jeremiæ obitum, qui contigit incunte anno 828 vacasse aliquantum tempus sedem Senoacensem.

PATROL. CVL

A nire non meruerunt, idcirco et hac vice ad vos causas miseræ nostræ referre compulsi sumus. Fecimus, domine mi, et nunc secundam electionem, et invenimus hominem ^b ex nostris a puero nobis bene notum, genere et moribus non infamem, docilem ætate, huic officio congruum, litteratoriæ professionis non usquequaque ignarum, divinæ quoque scientiæ non penitus expertem, quarumdam etiam aliarum artium portionem habentem. Quem cum obtulissemus, nullatenus putantes rejiciendum, ipsis missis dominicis impediens, quod optavimus non meruimus adipisci. Propterea vestræ pietatis vestigiis animo provoluti flebiliter postulamus ut tandiu rem suspendere dignemini, quousque cum scripto homine ad vestram celsitudinem properantes, ipsi vobis melius nostram pandamus memoriam. Etsi quidem ad hoc onus ferendum persona quam dicimus sufficere minusve poterit, dignationis vestræ iudicio aut suscipiatur aut reprobetur. Dum amplius nec nos acquisitis occasionibus quidam sic crucient, nec a nobis abjectissimis vestra mansuetissima sublimitas diutius inquietetur. His itaque clementiæ vestræ suggestis, atque utinam impetratis, oramus supernam misericordiam ut multimoda vos prosperitate valere concedat et æternæ beatitudinis gaudia consequi quandoque permittat.

Eximio domino et vere sanctissimo Hilduino sacris negotiis a Deo prælato Senonicæ urbis abjecta [abjectæ et humilis] humilis Ecclesiæ perpetuam salutem.

EPISTOLA XVI.

AD EGINHARDUM.

Inclyto et omni nobilitate præclaro EGINHARDO domino sanctissimo Senonicæ Ecclesiæ humillima devotio.

Præsumpsimus, mi domine, auribus clementiæ vestræ necessitatis nostræ causas humiliter innotescere, ut per vestram pietatem de his celeriter mereamur consolationem recipere. Notum vobis esse credimus quod nobis indignissimis a domno imperatore concessum fuerat ut ex nobis ipsis electionem faciendi haberemus licentiam. Sed cum illum quem scitis elegissemus, et a serenitate domni imperatoris non pleniter fuisset receptus, permissum nobis iterum est ut alium, si potuissemus, ex nobis huic officio congruum inveniremus. Sed cum esset inventus, ut credimus, in Dei et domni imperatoris servitio habilis, nescimus ob quam causam a missis dominicis non est plena benevolentia susceptus. Unde vestram oramus benignitatem ut ex nobis in adiutorium esse dignemini; quatenus ipsum de quo dicimus ad præsentiam domni imperatoris nos ipsi deducamus, et qualiter jusserit discutiatur, et probetur si nobis prodesse valeat, et in servitio Dei aptus esse possit, an minus. Optamus vos divinis semper muniri præ-

^b Homo ille Aldricus est, vel alius, in cujus locum electus est Aldricus.

aidiis, et immortalitatis corona quandoque gloriari, A
piissime et reverentissime domine.

*Sanctissimo et piissimo domino Eginhardo merito
venerabili Senonicæ urbis vilis et abjecta congregatio.*

EPISTOLA XVII.

AD JUDITH IMPERATRICEM.

Inclite et omni nobilitate clarissima JUDITH, glo-
riosa imperatrici, Senonicæ Ecclesiæ humillima de-
votio.

Præsumpsimus, mi domina, auribus clementiæ
vestræ necessitatis nostræ causas humiliter innotescere,
ut per vestram pietatem de his celeriter mereamur
consolationem recipere. Notam vobis esse credimus
quod nobis indignissimis a domno imperatore concessum
fuerit ut ex nobis ipsis electionem faciendi haberemus
licentiam. Sed cum illum quem acitis elegissemus, et a
serenitate domni imperatoris non plene fuisset
receptus, permissum nobis est iterum ut alium, si
potuissemus, ex nobis huic officio congruum invenire-
mus. Sed cum esset inventus, ut credimus, in Dei et
vestro servitio habilis, nescimus ob quam causam a
missis dominicis non est plena benevolentia susceptus.
Unde vestram oramus benignitatem ut ex hoc nobis
in adiutorium esse dignemini: quatenus causa
suspendatur, donec ipsum de quo dicimus ad præsentiam
domni imperatoris et vestram nos ipsi deducamus,
et qualiter jusseritis discutiatur, et probetur si nobis
prodesse valeat, et in servitio vestro aptus esse possit,
an minus. Optamus vos divinis semper muniri præsidiiis,
et immortalitatis corona quandoque gloriari, piissima
et serenissima domina.

*Excellentissimæ et omni nobilitate clarissimæ
Judith imperatrici plebis Senonicæ humillima devotio.*

EPISTOLA XVIII.

AD HETTI ARCHIEPISCOPUM TREVIRENSEM.

Domino beatissimo et unice dilectionis affectu
colendo HETTI, supra largiente providentia, Trevi-
rorum Ecclesiæ archiepiscopo, FROTHARIUS episcoporum
extimus in Christo salutem.

Tanto ardore æstuo vestræ paternitatis sublimi-
tatem intuendi atque affandi, ac si multorum jam
temporum labantur volumina, quibus vestro aspectu
vel vestris colloquiis perfrui nequiverim. Nam et inde
me usquequaque fatcor anxari, quod nuper mihi de
palatio regredienti defuit facultas vobiscum loquendi.
Unde et inexplabilibus desideriis ora dulcedudinis
vestræ his in partibus citius invisore opto. Quapropter
vestris litteris mihi significari expeto, quando huc pro
legatione vobis injuncta venire, vel quando synodale
concilium juxta moderatam constitutionem debeatis
convocare. De his ob id præcipue sollicitus maneo,
quia et ipse secundum imperiale præceptum ad
providendas mansiones, in quibus legati suscipi
debent, scilicet a Monte Jovis usque palatium Aquis
ire debeo, et infra mensem Octobrem egrediens ante
solemnitatem beati An-

dree domum regredi cupio. Sed si vos infra eundem
mensem has in partes proficisci cognovero, præseis
adesse curabo, ut vestri famulari et adiutori in
omnibus existens, a vobis furtus et in spiritalibus
rebus congruum supplementum recipere mereat. Nostri
in omnibus reminiscendum vos in Christo bene opto
valere.

EPISTOLA XIX.

AD WIGARDUM ABBATEM INDENSEM.

FROTHARIUS, misericordia Dei episcopus, WIGARDO
merito et sanctitate venerabili abbati, et universæ
congregationi salutem.

De profectu atque utilitate vestra sollicitudinem
et curam me assidue sciatis habere, et de his quæ
nuper significastis, seu de clerici vestri ordinatione,
quidquid rationabiliter et idonee possumus, adimplere
velle. Cæterum peto ut vestro adminiculo tria carra
vini de Bonna faciatis nobis perducere ad palatium
Aquis, et quidquid iterum vobis de nostro servitio
competit remandate. Valet in Domino semper.

EPISTOLA XX.

AD AGLEMARUM ABBATEM.

FROTHARIUS, gratia Dei episcopus Tullensis Ecclesiæ,
AGLEMARO venerabili abbati perpetuam in Christo
opto salutem.

Noverit me dilectio tua corporis incolumitate
utcumque vigerè, et pro sospitate cordis ac corporis
vel supernæ pietatis clementiam sæpius flagitare.
Cupio enim te longæva felicitate potiri, et post
hujus vitæ calcem supernæ quietis charismate
perenniter recreari. Cæterum sciat me fraternitas
vestra in novis ecclesiæ nostræ ædificiis vestro
suffragio indigere. Unde peto ut nobis mittas ad
decorandos parietes colores diversos, qui ad manum
habentur, videlicet auri pigmentum, solum Indicum,
minium, lazur, atque prusinum, et de vivo argento
juxta facultatem. Hæc nobis dirigit, et a nobis
debitum servitium iterum exigito. Charitatis enim
indissolubili nexu astricti vicissim nobis famulari,
et fraterna obsequia reddere compellimur. Valet in
Domino semper.

Vestræ dudum largissima a Deo data providentia
omne sanctæ Ecclesiæ ita manibus meis commisit, ut
irruentium luporum morsus contraherem, eosque
pariter quanta voluissem virtute comprimerem atque
necearem. Sed quia adhuc de eodem certamine
tempus rationem reddendi non est, referam tamen
interim vestræ industriæ in nece luporum corporali-
um qualiter decertavi. Postquam enim illud episcopium
mihi commendastis, interfeci in vestris forestibus
impos cœli; interfeci dico, quia me jubente et
ingenuante capti fuerunt. Explicit. Amen.

EPISTOLA XXI.

AD HUGONEM.

FROTHARIUS gratia Dei humilis episcopus, amice

* Hetti ex abbate Mediolacensi factus est archiepiscopus Trevirensis anno 814.

dilectionis affectu colendo **HUGONI** ^a famulo Christi **A** ostiario, Frotharius humilis episcopus, et omnis devotissimo æternam in Domino salutem.

Quia vos sanum ac sospitem fore per instantem vestræ celsitudinis nuntium cognoscere merui, summa quidem cordis alacritate gavisus sum. Felicitatem enim vobis corde et corpore inesse semper desidero, et id omnibus votis exposco. Sed inde minus gratulatus sum, quod tam cito vestræ dignitatis præsentia ad tempus privamur. Putabamus siquidem hactenus, atque desiderabamus, ut de tam pia celsoque progénie duæ saltem lucernæ ^b nobis remanerent, quarum splendore et meritis nos et vicinos nostros illuminare, atque in meliorem gauderemus. Cæterum ex hoc non modice contristor, quia nec adhuc vobis, prout debueram, servitium impendi, nec modo, ut oportuerit, diversis curis ingruentibus, ^B famulari sufficio. Nam ad horum itinerum incommoda, quæ vel nunc egimus, vel acturi sumus, seu ad dona regalia, quæ ad palatium dirigimus, pene quidquid ex optimis equis habuimus, distribuere compulsi sumus. Pauci qui remanent hucusque equabus progignendi causa in hæserunt. Unde et nunc carnibus consumpti cum decore ad solita obsequia mancipari nequeunt. Proinde quia ad præsens talem non habuimus, qui ad subvectionem vestram dignus existeret, sciat vestra benevolentia quod, cum regressus, Deo adjuvante, de prædicto itinere fuero, talem præparabo qui vel vobis has in partes repedanti, vel vestro misso sine rubore dari possit. Illud autem quod vestræ industriæ charitas et ditius fuit, reliquias videlicet sancti Apri confessoris Christi, vobis dirigimus. Sancti Apri subsidium implorantes, ut huc cum incolumitate festine redeatis, et a nostra devotione digni servitii commoda capiatis. Valere vos in Christo feliciter optamus.

EPISTOLA XXII.

AD ...

FROTHARIUS, gratia Dei episcopus, reverentissimo ac tota devotione colendo *illo* venerabili abbati, et universæ congregationi sub regimine vestro Deo militanti, in Domino opto salutem

Noverit dilectio vestra me corpore utcumque vigere, vestræque salutis cupidum fore. Cæterum immensas vestræ dilectioni rependimus gratias, quia fidelem virum et sacris artificiis idoneum nobis ^B direxistis. Cujus quidem industria artis admodum placet, ejusque religionis dignitas grata spectantibus existit. Quem peracto obedientiæ suæ officio ad vos remittimus, ex illa rem, Domini annuente gratia, vestris conspectibus representamus. Valeat vestra dignitas in Domino.

EPISTOLA XXIII.

AD GERUNGUM SUMMUM SACRI PALATII OSTIARIUM.

Excellentissimo ac nobilissimo viro, celsoque honore dignissimo, **GERUNGO**, summo sacri palatii

^a Hugo Caroli Magni filius, Ludovici Pii et Drogonis Metensis episcopi frater, Sithiensis et Quintilianus abbas fuit, archicancellarii munus obiit sub Ludovico Pio; ^b obsidione Tolosana occisus est

^c ostiario, **FROTHARIUS** humilis episcopus, et omnis Tullensis Ecclesiæ, canonicorum videlicet; monachorum, virginum cæterorumque fidelium cæterva, æternam in Christo optamus salutem.

Memores vestri in sacris orationibus sumus, et Deum cæli ac terræ pro sospitate corporis et animæ vestræ sæpius deprecamur, scilicet ut vos et in hac vita ad profectum nostrum aliorumque fidelium diutius conservet incolumem, et post obitum vitæ æternæ tribuat feliciter esse participem. Cæterum, noverit celsitudo vestra me oratorem vestrum multis necessitatibus urgeri; quibus compellor ad præsentiam domni imperatoris venire, ejusque pedibus suppliciter provolvi: quatenus ejus misericordia per vestrum adjutorium, et de ingruentibus modo necessitatibus solatium ^c. Quapropter deprecor magnitudinem clementiæ vestræ ut mihi secreta per vestras litteras, vel per præsentem missum nostrum remanere dignemini, quo tempore venire possim ad vos, et per vestrum consilium atque auxilium illi necessitates meas valeam significare. Valere vos opto in Christo.

EPISTOLA XXIV.

AD EUNDEM.

Nobilissimo viro, et cum omni honore nominando, **GERUNGO**, **FROTHARIUS** gratia Dei episcopus æternam in Domino salutem.

Semper vestri in sacris orationibus memores sumus, petentes ut vobis longæ vitæ sanitas in hostem prædonetur, et post æterna requies tribuatur. ^C Sciat igitur quod, postquam nuper vobiscum in palatio locutus sum, missas ^c et psalteria ^L pro vestra salute decantari fecerimus. Vos autem precamur ut more solito mei memores sitis, et si in partes Hispaniæ propter custodiam et sollicitudinem me senior noster isto hieme futuro destinare voluerit, vos ab illo servitio excusare me dignemini. Nostis enim quia ipse dominus imperator sequenti anno locum nostrum vult visitare, et tunc illi servire non potero sicut cupio, nisi a prædicto servitio per vos fuero absolutus. Vale multum in Domino.

EPISTOLA XXV.

HETTI AD FROTHARIUM.

In nomine Domini nostri Jesu Christi, **HETTI** misericordia Dei archiepiscopus dioceseos Trevirensis, nec non et legatus Ludovico serenissimo imperatori, venerabili fratri **FROTHARIO** Tullensi episcopo æternam salutem.

Notum sit tibi quia terribile imperium ad nos pervenit domni imperatoris, ut omnibus notum faceremus qui in nostra legatione manere videntur, quatenus universi se præparent, qualiter proficisci valeant ad bellum in Italiam, quoniam insidiantem Satana Bernardus rex ^d disponit rebellare illi. Propterea tibi mandamus atque præcipimus de verbo domni imperatoris ut solerti sagacitate studeas cum anno 844.

^b Hugonem et Drogonem intelligit.

^c Locus mutilus.

^d Bernardus rex Italiæ, Pippino majore Caroli

stimam festinatione omnibus abbatibus, abbatissis, A
comitibus, rassis dominicis, vel cuncto populo paro-
chiarum, quibus convenit militiam regie potestati
exhibere, quatenus omnes preparati sint: et si
vespere eis annuntiatum fuerit, mane; et si mane,
vesperi, absque ulla tarditate proficiantur in partes
Italice, quia dominus imperator suum iter preparat, ut
quando citius poterit in partes illas una cum fidelibus
suis pergat.

EPISTOLA XXVI.

FROTHARII AD THEODERICUM.

I. FROTHARIUM, gratia Dei Ecclesie Tullensis antistes,
THEODERICUM, et RAGENARDO venerabilibus viris,
cum universo grege vobis commisso, perpetuæ beati-
tudinis in Domino opto salutem.

II. Quoties vestre dignitatis personam cum his qui B
vobis sub nostro regimine subditi sunt, bene ac salu-
briter videro, cognosco, divinæ pietati uberius
gratias refero. Quoties vero vel vos ac plebem ve-
stram ad diocesim nostram pertinentem utcumque
infamari vel periclitari audio, ingenti moerore ac
doloris anxietate afficior, et veluti pro filiis charis-
simis atque ovibus propriis undique contristor. Quod
his diebus fateor accidisse, cum scilicet mortiferam
pestem acerrime grassatam me contigit agnovisse.
Siquidem significatum mihi est, devastatione lupo-
rum quosdam vestrorum hominum superatos, et rui-
tibus subitis funditis ab hac vita esse extinctos. Quam
quidem plagam per fraudem diabolicam, divino judi-
cio permittente, in omnibus factam esse non ambigo.
Siquidem peccatis nostris exigentibus multi adversa C
permittente Deo, patimur, quæ minime nobis acci-
derent; si ei ut dignum fuerat tota mente quotidie
famularemur. Quod enim cum gravi gemitu dicen-
dum est, abundat iniquitas, refrigescit charitas
multorum. Ob hoc tot plagas cœlesti censura dispo-

nente ingruentes, tot adversitates dæmonicæ insti-
gationis miseria nostra tolerat generi humano infes-
tas. Siquidem cum his præteritis annis inopiam famis
multimodam ob ariditatem segetum vel grandinis
irruptionem, perpassi fuimus; præsentis anno
fertilitatem messium atque ubertatem vinearum ma-
rimum devastatione consumptam conspicimus. Ad
extremum quod cum locuti sumus, librum
rabida infestatione animas hominum Christianas
subito necari videmus. Quæ facta cur nostræ præ-

sentie non dilite significaveris, usquequaque mi-
hi ror. Venissem quippe ad vos, et tam per verbi
predicationem, quam per manus impositionem ac
confirmationem, pectora fluctantium hominum cor-
roborare satagerem, quod, quia adhuc non in proxi-
mia diebus, si vita comes fuerit, acturus sum. Nunc
autem moneo ut præcipiatis omnes presbyteros in illis
locis commanentes ad vestra monasteria pariter con-
venire, et per triduum jejuniis et letaniis insistere,
Magni illius nativitas, instigantibus proceribus, Ludovico
Pio, si qua posset, imperatam, quod sibi paterno jure
deberi crederet, erepturus; dolorem motus est
anno 817. De conjugationis consensu ubi sequenti
supplicium sumpsit Ludovicus.

cilicio et sacco obvolvi, cinere conspergi, et com-
muni supplicatione Domini clementiam obnixè de-
precari: ut ejus exuberans misericordia non secun-
dum merita nos dijudicet, nec secundum iniquitatum
nostrarum scelera ultionem ex nobis capiat; quin
potius propitiatus expectet, et ad penitentiam re-
currentes misericorditer suscipere dignetur. Omnem
itaque populum ad confessionem et penitentiam pro-
peccatis suis sacerdotes provocent, et quæ ignoranter
a plebe commissa sunt digna emendatione solvantur:
ne subito nos exitialis morbus absorbeat, et inferni
voracitas pereuniter cruciandus absorbeat. Et si mens
nostra charitatis amore Dei conspectibus renuit fam-
ulari, saltem mortis formidine a malis retracta in
salutiferis actibus convalescat.

EPISTOLA XXVII.

JEREMIAE AD FROTHARIUM.

Jeremias Christi famulus, etc. *Reliqua vide Patro-
logiæ tomo CV, col. 753, inter Jeremias Opera.*

EPISTOLA XXVIII.

HETTI AD FROTHARIUM.

HETTI, gratia Dei archiepiscopus, venerabili in
Christo et cum summa reverentia nominando Fro-
thario episcopo Tullensi saluberrimam implorat in
Domino salutem.

Meminisse volumus sagacitatem vestram monitio-
nis quam instanti anno simillimis apicibus susce-
pistis expressam. Non nescitis enim cum qua cautela
hoc mandatum suscepimus domni imperatoris, nos
in diocesi nostra, et episcopi singuli in parochiis
suis, id est de regula augendæ religionis, et dein
ministratoriis canonicorum officinis: ut si quibus
in locis bene comptæ essent, deinceps cum summa
diligentia ornarentur. Nunc autem in proximo est
placitum, quo sine dubio sciscitabitur de obtempe-
ratione mandati sui Dominus mandati. Quapropter
scrutemini diligenter in parochia vestra, in vestris
aliotumque monasteriis, si præfata regula digne per
omnia conservetur. Et si officinæ juxta ipsius decreta
constructæ atque impvatæ contineantur: ut cum im-
periali solertia præsentabimur, dejecta procul molim-
enta aborum una nobiscum ex omnibus illi a nobis
veritas nuntiatur. Per triumnum enim hæc monitio
facta est. Idcirco nulla jurest inveniri occasio.
Ideoque quanto cuique fuerit imperfectior, tanto et
fragilior. Valet in Domino, et parvitas nostræ
notiæ oblivisci. Deo pacis et dilectionis sit vobis-
cum. Amen.

EPISTOLA XXIX.

LINGONENSIS EPISCOPI AD FROTHARIUM.

Reverentissimo ac desiderantissimo domino Patri
ac fratri Frothario Ecclesie Tullensis episcopo
permissione atque ordinatione divina Lingonensis
episcopus sempiternam in Domino Jesu Christo opto
salutem.

Theodericus creditur fuisse Senonensis abbas.
Ragenardus, seu Reginardus post Ismundum Be-
diano monasterio præfuit.

Iste Lingonensis episcopus Albericus erat, nec se
ipsum nominat in epistola sequenti.

Necessarium et consequens esse putamus de his quibus nos dispensatio divina præesse voluit, debitam semper curam et sollicitudinem gerere: ut illa scilicet quæ illis necessaria et utilis esse videntur, nostris valeant vel precibus vel obsequiis adipisci. Unde et clericum nostrum Bertigango nomine dignationi ac devotioni vestræ direximus: ut, sicut vobis moris et consuetudinis est, ad officium sacerdotii ordinare eum non dedignemini. Imo quia sic de humanitate ac benignitate vestra confidimus, dignamini tamen libenter audire. Et si vos in aliquo impedit, ut eum ordinare non conveniat, opuscula vestra nobis libertatem concedat, ut eum ordinare licentiam habeamus. Nos autem, sive quod ad Deum pertinet famulatu, sive omnibus officiis, quibus tam sublimis persona honorari debet, promptos semper ac devotissimos nullatenus dubitetis. Optime semper in Domino valeatis, reverentissime ac desiderantissime Pater, domine et frater.

EPISTOLA XXX.

ALBERICUS AD FROTHARIUM.

Unicæ dilectionis affectu colendo domino, Patri et coepiscopo, FROTHARIO ALBERICUS indignus et mutilis nomine tenus tantum episcopus imprecatur felicitatem.

Si secundo in omnibus utimini eventu, estis ut jugi optamus voto. De cætero, lithotesimus dilectioni vestræ quia quendam vicum habemus in vestra parochia, qui dicitur Bosonis monasterium, Sed nunc et nomen pariter cum privilegio ac censu perdit, propter Teuderici scilicet a vobis dedicatas novas capellas. Unde tuam fraternam deprecor dilectionem ut secundum sinceritatem episcopalem ac

* Hutto seu Hetto, vel Heyto, episcopus fuit Basileensis et Augiensis abbas. Obiit anno 836.

ecclesiasticam sanctionem agatis, ne propter novas capellas antiquissima quod per tot annos tenuit perdat Ecclesia, et mihi non sit necesse pro hoc episcopalem pulsare conventum, quia vos non absque culpa, et ego reus esse patero, si per nos amittit quod semper tenuit. Sed de hoc quidquam degerit vestra paternitas, nobis recipite per hacum gerulum litterarum. Opto vestram sanctitatem a Domino gubernari, mei meminisse.

EPISTOLA XXXI.

FROTHARIUS AD HITTONEM.

Reverentissimo ac tota dilectione colendo Hittoni gratia Dei episcopo, FROTHARIUS humilis Tullensis episcopus æternam opto salutem.

Vestra paternitatis statim feliciter ubique vigere, et in omnibus prospere agere desideramus. Quam obrem et divinam sæpius clementiam omni intentione impforamus, omni prece deposcimus, toto nisu, toto animo obsecramus, ut vestræ bonæ devotionis profectum semper adaugeat, vestræ remunerationis fructu salubriter reservato. In labentis temporis cursu cum multa vos sospitate diutius conservet, ut et hic multorum oribus gloria filiorum, et in caelis plurimorum sociis contubernio sanctorum. Vos quoque vestroque regimini subditos obsecramus fideles, ut nostri reminiscentes in aëris orationibus vicem rependant, nostramque fragilitatem orando munire atque tueri non desinant. His ita omissis, vestræ dilectioni innotescimus intuitum nobis esse quod inter vos et Bertarium fidelem vassallum nostram quædam contentio sit aperta, pro eo quod illius servus vestram ancillam furto subductam aliquandiu elaverit, et in sua potestate retinuerit. Cætera desideramus.

ANNO DOMINI DCCCXLV.

ELDEFONSUS

HISPANUS EPISCOPUS.

MONITUM IN SEQUENS ELDEFONSI OPUSCULUM.

(Aplud Mabill. Vet. Applæct., Append., pag. 348.)

Etsi non dubito quin parum fidei apud nonnullos habitura sint Revelationis nomen ac modus tractandi rudis et mysticus quibus auctor usus est in opusculo sequenti, non tamen visum est penitus rejiciendum, tum ob auctoris antiquitatem; tum ob quasdam res singulares quæ in eo explicantur, tum denique ob opinionem veterum auctorum qui de hoc argumento scripserint.

Antiquitatem probat annus incarnationis 845, quo Revelatio contigisse perhibetur. Confirmaturque celebrandi missas tres in Paschate, Pentecoste et Transfiguratione; ac modus explicandi libræ pondus per viginti et quinque solidos, qui mos ævo Caroli Magni apud Francos maxime usitatus erat. Auctoris verba sunt in fine opusculi: « Et trecenti tales nummi antiquam per viginti et quinque solidos efficiunt libram. » Huic expendendæ libræ rationi consonat id

quod in Synodo Aquisgranensi anni 817 statutum est, capite 57, *De libra panis, ut triginta solidos penset anequam coquantur*; sic enim præfert capituli inscriptio. Tum sequitur contextus: *De libra panis viginti solidis per duodecim denarios metiatur*. Nempe uti libra numerica etiam nunc apud nostrates, ita olim ponderalis viginti assibus constabat. At vero quia propensam crudi panis libram synodus Aquisgranensis definiit ad mentem Regule sanctorum Benedicti, hinc factum est ut triginta solidos ad libram exigeret. Cur vero Eldefonsus viginti quinque solidos ad libram antiquam exigat, illud forsitan in causa est quod libra tum Hispanica quindecim unciis constaret. Ex hac, inquam, computanda per asses libræ ratione colligitur, Eldefonsum eo vixisse tempore, quod ipse designavit. Denique annos, fere quingentos præfert membranæ codex bibliothecæ Vati-

canæ ex quo sequens opusculum exscribi curavit eminentissimus cardinalis Bona, mihiq̄ue liberaliter transmisit.

Cujus loci episcopus fuerit Eldefonsus, mihi est incomperum. Ducentis ferme annis vixit post magnum Ildefonsum pontificem Toletanum. Vacui sunt Hispaniensium episcoporum indices apud Tamaium medio sæculo nono, quo Eldefonsus vixit, grassante nimirum vexatione Maurorum. Plurimos recenset Rudericus Toletanus episcopus in Historia lib. iv, cap. 18, qui post medium sæculum nonum dedicationi ecclesiæ Ovetensis interfuerunt: at nullus inter eos Eldefonsus. Hæc de auctore.

Septem omnino sunt res quæ in hoc opusculo explicantur, nempe hostiarum inscriptio, quantitas, numerus, pondus, rotunda figura, azymi qualitas et coctio intra ferrum. Quatuor priores conditiones sub revelationem cadere videntur; non vero tres posteriores. Ex quo intelligitur revelationem non eo spectare ut induceretur azymorum usus, sed ut jam receptus, certis titulis, quantitate, numero ac pondere, definiretur.

De hostiarum pondere: ait auctor in fine opusculi sui, atque majorem hostiam adhuc crudam, tantum pondus habere quantum tres nummi appensi in statera; et igne decoctam minui parte sexta; minorem vero hostiam, non amplius quam unius nummi pondus habere; deinde trecentos nummos unam libram efflicere. Adeo ut quælibet libra viginti quinque solidis constaret; solidus duodecim nummis, sicut apud Francos etiam veteres duodecim denariis. Ex quibus tria colligo: primum est, sacerdotum majores hostias, communicantium minores, uti modo, etiam tum fuisse. Alterum est, hostias crudas appendi ac ponderari potuisse; ac proinde ex solida massa tum fuisse confectas, tametsi intra ferrum coquerentur. Sic apud Cluniacenses unus farinam conspergebat, et vehementissime compingebat super tabulam nitidissimam, habentem linbum in circuitu aliquantulum superflicie altiore, ne aqua effluere posset, ex libri Consuetudinum Cluniacensium, cap. 15. Tertium, ex una libra centum majores hostias crudas confici potuisse, a quo pondere non parum differunt hostiæ nostræ majores. Cujus rei experimentum facturum, appendi majores hostias nostras triginta coctas, qua-

rum pondus solida uncia constare deprehendi. Auge quater hunc hostiarum numerum atque pondus, habebis hostias centum viginti, earumque pondus quatuor unciarum. Detrahe sextam partem hostiarum pro rata coctionis, remanebunt hostiæ centum, quæ crudæ uncias quatuor appendent, cum Eldefonsi hostiæ centum unam libram, id est uncias duodecim, aut forsau quindecim appenderent. Ex quibus intelligas, pondus hostiarum nostrarum duabus minimum tertiis partibus ab eo tempore decrevisse, si non fallit calculus Eldefonsi.

De quantitate seu magnitudine hostiarum, illud nobis ex Eldefonso constat, una ferri majoris impressione formatas fuisse hostias quinque, unam scilicet majorem, et quatuor minores. Et majorem quidem habuisse mensuram trium digitorum anguli in rotundum panis azymi, hoc est (si bene capio) trium digitorum a centro in orbem, cum hostiæ nostræ majores, quibus Parisiis utimur, vix constant uno digito et decem lineis, uti experimento didici. Unde patet quantum etiam in hac parte decreverint hostiæ nostræ recentiores. Porro apud Cluniacenses in ferramento simul hostiæ sex poni poterant sæculo undecimo, teste Udalrico superius laudato.

Ad numerum hostiarum quod attinet, Eldefonso varius est pro ratione solemnitatum. Quinque nimirum in Dominicis et festis diebus, in Paschate quadraginta quinque ad singulas tres missas, totidem quo in Pentecoste; at in singulis tribus missis Natalis et Transfigurationis Domini, ac in Ascensione decem et septem; in ferialibus unica. Hoc loco dubitatio animum pulsat an iste ritus Eldefonsi alius fuerit a ritu Mozarabum, ex cuius præscripto hostia consecrata dividitur in novem portiones, quæ vocantur Corporatio, Nativitas, Circumcisio, Apparitio, Passio, Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum; quæ omnes a sacerdote sumuntur, hinc, quæ Gloria et Regnum appellantur, in calicem missis.

Cæterum in hostiis representandis habita est ratio, non tam proportionum geometricarum, quæ in ms. codice non sunt accuratæ, quam figurarum quæ hostias expriment. Hæc monuisse sufficiat de presenti opusculo, cuius inscriptio in ms. Vaticano se habet, ut sequitur.

REVELATIO

QUE OSTENSA EST VENERABILI VIRO HISPANIENSI ELDEFONSO EPISCOPO, IN SPIRITU SANCTO, MENSE SEPTIMO.

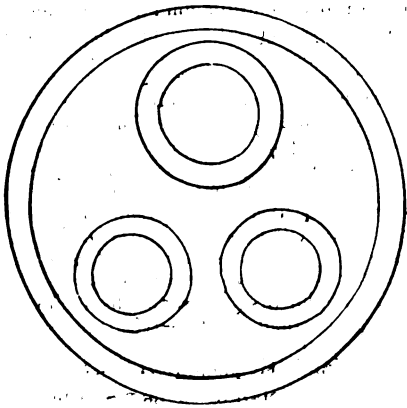
Anno octingentesimo quadragesimo quinto incarnationis Domini nostri Jesu Christi, calculus iste, id est mensura trium digitorum anguli, in rotundum panis azymi sic composita est, scripta sub quantitate ista, per revelationem Dei summi, in mense x, feria vi diluoula, jam opere consueto expleto, in visu apparuit mihi.

Igitur istæ duæ rotæ duobus ferris incisæ ad unum panem pertinent semper, inter utramque partem factæ. Si valens ubique discurrit moneta terreni regis, cur non melius prævalens semper discurrat ubique moneta cœlestis Regis? Ecce puncta quæ in rotis sunt picta retru quinque acta, et rotæ, et puncta ostendunt, quod nec initium nec finem habet Deus in medio consistens, sicut nec puncta nec rota per gyrum. Intuemini juxta fluvium Chobar Ezechielem prophetam colluctantem et colloquentem apud quinque rotas et quatuor animalia. Unumquodque animal habens per quadrum quatuor facies in unoquoque capite, dum esset rota in rotis consistens loco medio. Infra tria etenim puncta, infra quæ sunt duæ quasi præ omnibus rebus columnæ, est Trinitas infra se habens omnia, quanquam in medio sedeat, dum om-

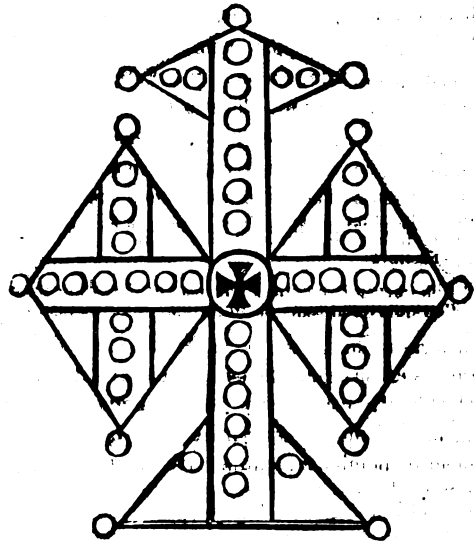

• In textu, decimo

nes in circuitu sunt offerentes munera. Si est via pedum in terris, est veritas capitis in cœlis, vita pectoris est in medio manens reddenda sanctis. Reminiscamur paulisper quid in pectore Aaron superius quæsimus, dum azmos panes effectos esse vitæ sempiternæ affirmavimus. Si fuerint Andreas et Jacobus socii in terris, et sunt consociati, sicut sunt Petrus et Paulus cum altissimo Deo omnipotenti et sancti omnes in cœlis. Quatuor evangelistæ dant testimonia Jesu cum omnibus sanctis undique. Sicut enim pollex hominis totum debet nummum operire, sic tres nummi, hac Trinitate Deo regente, invicem se tangentes, tot tres sic triangulati, debent totam panis hostiam infra se ita cooperire, ut nec ullum nummum ex toto possit ulla tribus ex aliis partibus discooperitis capere in se, in tantum, ut nec angustior sit panis infra, nec latior extra, tantum, quantum est albus hominis unguis circulus.

A sicut millenarius. Hoc ipsum decimo mense Natalis Domini significante, in quo Deo Christo et homine corporaliter est non habitans, sed semper manens omnis divinitatis plenitudo, testante id ipsum apostolo Paulo. In Pascha scilicet Dominica Resurrectionis, de qua fit sermonis ratio, centum triginta et quinque panes sunt offerendi in crucis modum per trium missarum officia, videlicet quadraginta et quinque in unaquaque missa, ita :

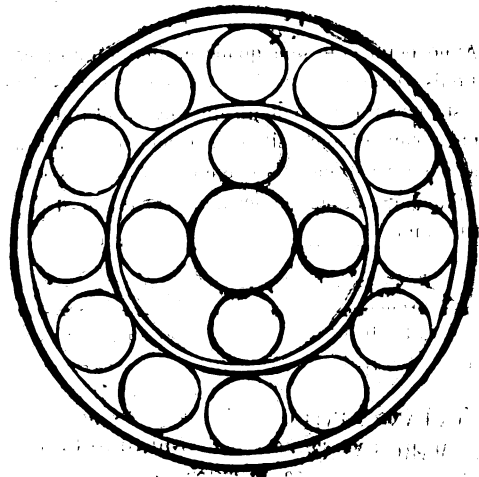

C

In Domini Jesu Christi Ascensione, et ipsius manifesta quibusdam discipulis in monte excelso Transfiguratione, quæ fuit a sexto. Kal. Augustas quinto in mense, ita sunt uno eodemque numero et figura panes offerendi. Similiter omnino et in Natale Domini, ut ostenditur.

Et quid plura? Qui me erubuerit et meas sermones, dicit Dominus, hunc Filius hominis erubescet, subauditur tribulantem audire, aspiceret, adjuvaret, cum venerit in majestate sua, et Patris et sanctorum angelorum. Et qui vos spernit, me spernit; et qui vos audit, me audit: et si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. Et ego voluntatem patrum ac tutamentum me faciam. Redeamus jam ad ordinem. In Natale vero Domini, in prima missa et secunda ac tertia, offerendi sunt panes æquali numero et figura, semper duodecim per gyrum, hoc est in rotundum, ad significandum angelicam chorum; et in medio

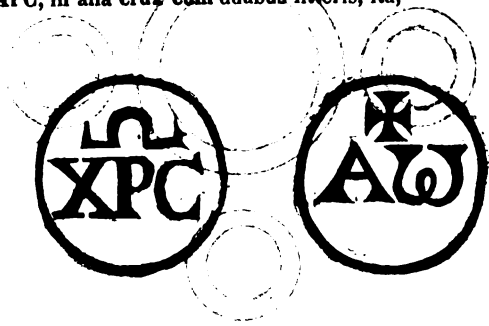
D

Intuentes mente consideremus de significatione facta in piscibus centum quinquaginta tribus. Vel

Et tamen modo celebratur octavo Idus Augusti, qui mensis antiquis dictus est Sextilis, seu sextus.

aliis pluribus cætera pone nomina, sicut mihi revelatum est per Spiritum sanctum, non debent in Hostiis scribi, nisi unum ex his tribus, quale vis, aut XPC, aut IHC, aut DS. Non DNS, non REX, non PAX, non OMNIPOTENS, non VITA, non PANIS, ut quidam apocryphi putant; nisi tantum in una parte XPC, in alia crux cum duabus literis, ita,

In uno nempe ferro, tamen magno, possunt quinque simul hostiæ formari tali modo, ut major sit media, quæ primo est superius scripta; et quatuor aliæ minores, partem ejus tertiam quippe habentes, per quatuor angulos ipsius ferri: ita ut in uno habeat scriptum XPC, sursum, in altero IHC deorsum, et ad lævam REX. Sed nunquam est solus offerendus absque ullo maximo, aut sine ullo ex aliis tribus, et in quarto loco ad meridiem DS.

Ut autem scire possis, Dei fidelis, certam hostiarum talium mensuram, quæ te non sinat ullatenus errare: audi cujus sit ponderis ostensus panis primo superius in rotis majoribus, audi, et in minoribus perspice; prout revelante ac regente individua simul sancta Trinitate in Spiritu didici verissime. Tres nummi moderni tantum pondus habent, quantum clivii maxima cærulei grana quod triticum dicitur: et major illa hostia adhuc cruda tantum pondus habet quantum tres nummi appeusi in statera; et igne decocta, minuitur pondus parte sexta. Minor etiam hostia non amplius quam unius nummi ha-

beat pondus, id est unius nummi uniusque sint tres hostiæ, aut trium nummorum tres simul ponderere, hoc scriptum non sine magno mysterio sancta Trinitate regente. Cum enim considero de numero ipsarum; centum videlicet quinquaginta trium, et de hoc similiter granis tritici in pondere datis in tribus nummis, et de hostia panis, quæ non est major, nec minor, si fuerit justissime ponderata, nisi (prout scriptum est) mensura trium longis digitorum; ut numerorum trium spatium superius est ostensum; admiror stupescens nimis vere deificam dispensationem et præordinationem et dispositionem. Hoc enim non sit alicui dubium quod hostiæ, quamvis habeant diverse et dissimiles in libro formas, id est illic major, istic minor, cum fuerit parte uniuscujusque ponderis in ferris expressa, absque ambiguitate statim cognoscetur in gyro certissima forma. Dicamus de pondere. Et ecce tres tales nummi, quorum pondus non amplius nec minus quam major continet hostia, si justissimo fuerit pondere factum, nec plus, nec minus, secundum consuetudinem antiquam, suscipiunt pondus, nisi quantum habent in se centum quinquaginta tres magnitudinem tritici majoris. Et trecenti tales nummi antiquam per viginti et quinque solidos efficiunt libram: et duodecim tales librae, quæ sunt per tria millia sexcentos nummos, sextarium tritici efficiunt unum; in quo septem panes formari possunt, de quibus per totam hebdomadam homo vivere unus potest; aut septem in una die. Etenim modius æquus et justus debet esse per decem et septem tales sextarios æquos, qui potest in una Domino protegente, centum decem et novem homines die pastui conductos sustentare.

Hactenus de pondere, et forma, et mensura, adjuvante Christo et operante, disputavimus et, sicut auditum est superius, prout potuimus, scribendo definivimus.

Explicit.

ANNO DOMINI DCCCLVI.

JOSEPHUS SACERDOS.

NOTITIA HISTORICA.

(Apud Fabricium, Biblioth. med. et inf. Latinitatis.)

Josephus sacerdos, cujus *Historia translationis corporum SS. Ragnoberti et Zenonis* anno Christi 846 facta in lucem data a Dacherio tom. III *Splælogii*, p. 600 (edit. novæ in fol. tom. II, pag. 127, 153). * Eandem *Historiam translationis corporum*, etc., ex duplici ms. codice dederunt PP. Bollandistæ tom. XIV, pag. 618, sed passim ab alio interpolatam. Opusculum huiusmodi in Bibliotheca Regia Parisiensi non

nantur vero illi auctorem ejusdem *Historiæ*, non quidem Josephum existisse, sed Erveum, cujus sæpe in eadem *Historia* nunquam sine laude sit mentione. Scriptores tamen *Historiæ* litterariæ Gallicæ eidem Josepho merito vindicant. Vide eandem *Historiam*, tom. V, pag. 91.

HISTORIA TRANSLATIONIS CORPORUM SS. RAGNOBERTI ET ZENONIS,

AUCTORE JOSEPHO SACERDOTE.

Ex cancellario regis Aquitanorum, præceptore regis Ludovici.

(Apud Acherium, Spicileg. tom. II, pag. 127.)

Incipit de Translatione corporum beatorum RAGNOBERTI et ZENONIS, et de virtutibus quas Dominus per illos ostendere dignatus est.

CAPUT PRIMUM.

De admonitione sive translatione corporis.

Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi 846, indictione vero x, anno vii, regnante Carolo rege, scilicet filio Illudvici imperatoris, Sergio Romanam Ecclesiam gubernante (apostolatus honorem sortitus est anno primo, quo sub tempore capta est ecclesia beati Petri principis apostolorum), Balfrido venerabili episcopo Bajocensium Ecclesiam regente, apparuit beatissimus Bajocensium Ecclesie Ragnobertus pontifex in visu cuidam venerabili viro Herveo nomine, blandisque eum alloquitur sermonibus : Surge, vir Dei, vade ad Bajocas civitatem, et ascepe locum qui vocatur Montem Ecclesie, ubi quondam episcoporum ipsius civitatis corpora sepeliebantur : invenies ibi basilicam in honore beati Exsuperii primi ejusdem sedis episcopi fuisse constructam ; sed jam a suis pene ornatum avulsam, ut nil decoris habeat, nec etiam ullum ibidem divinum persolvatur officium ; sed quassa atque derelicta solitaria, vel ruinam sui casus præterdens ; in qua beatorum confessorum Ragnoberti pontificis atque ministri sui Zenonis corpora inculte requiescunt, sine ullius dignitatis aut honoris reverentia : ideoque præcipio in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut inde eis cum summæ religionis reverentia effosis, perducere eos asportando facias ad propria tui honoris loca, custosque eorum omni tempore fias, atque prævideas ad eorum humanda corpora loca suis vitioribus apta, ubi honorifice permanere valeant. Quo dicto mox evanuerunt. Qui consurgens, reducta quam viderat visione ad memoriam, consternatus animo incredibilem exhorruit visum. Nam credidit phantasmatica illusionem se delusum, et ob id nulli indicavit, sed per omnia oblivioni tradidit. Consideravit autem ponderibus multorum criminum se illatum, ac sæculi scilicet laicalibus negotiis implicatum, visionibus nullo modo se credens cælestibus perfrui, nec sanctorum corpora de eorum sepulcris sublevare, neque audere ad propria loca asportare.

Peracto itaque quodam spatio temporis, secunda vice adfuit isdem venerabilis vir jacenti Herveo super latus sinistrum ; visum est ei per soporem noctis, ut dextro in latere pugno idem sanctus percuteret eum ; increpans dure ; quare prætermittet pri-

^a *Illatum, Lege, illigatum.*

ris visionis jussioem, quam Dominus per servos suos ei dignatus fuerat ostendere : qui ob hoc febre correptus, trium mensium cruciamenta vexatus est ; quæ secundi ordinis visio viii Kal. Julii illi ostensa est, quam velut priorem penitus ob suæ fragilitatis considerationem incredibiliter siluit.

CAPUT II.

De aspectu terribilium, et de vestimentis beati Ragnoberti, quæ in translatione ejus illa appaerunt.

Appropinquante autem Nativitatis Domini nostri Jesu Christi celebritate, eadem solemnissima nocte post pullorum cantum venerunt ad præfatum Herveum duo viri visibiliter, quorum unus vestibus videbatur indutus esse episcopalibus : planta ^b autem desuper qua utebatur erexerat rutilabat aspectu, qua etiam cum in sui translatione corporis vidimus obvolutum, hodieque in sepulcro cum ipso corpore permanere firmamus. Erat enim isdem venerabilis aspectu terribilis, statura sublimis, compta capitis cæspicie quantitas resplendebat, rubicunda quidem facie ac nimio candore suffusa : qui ante eum astans, ipsum terribilibus verbis alloquitur dicens : Ego sum Ragnobertus pariter cum Zenone meo socio, et sumus jussu omnipotentis Dei missi, quos misit Jesus Christus ad te tertio, et ostendit per nos secretum misericordie suæ tibi : sed tu inobediens, suis jussionibus parere nullo modo voluisti, contumax etiam præceptorum suorum jussa implere renuisti : et quia hæc quæ tertio tibi nuntiavimus parvipendens, non oblivioni tantum tradidisti, non attendens cælitus tibi secretorum arcana revelari ; sed quia hæc intra te penetrare noluisti, spernens legationis nostræ imperium, ecce complebitur super te quod Propheta Dominus voce loquitur, dicens : *Qui noluit benedictionem, prolapsum ab eo, et induit maledictionem sicut vestimentum, etc.* (Psalm. ciii, 16, 17.) Scias autem te, quoniam ab isto die præceptorum jussa perficere conatus non fueris, propter quod inobediens tanti temporis spatio exististi, languore plurimo tempore consumi, ac tale tui corporis lære detrimentum, ut præter servum Dei Job nullus hominum ad vitalia rediens dona fuisset, quantas sui corporis persolvisset pœnas. Ac per hoc castigatus, ne amplius, tanti divini muneris persuasionibus perfunctus, sic incredibilia arbitreris donarum secreta. Id est, si etiam adhuc contumacissimo elationis animo differre tentaveris, ac Dei omnipotentis jussa implere recusaveris, sit tibi morbo ^c morbo ^d elephantino, atque toto lepra interitis corpore percus-

^b *Planta, Acherius emendat, planeta.*

so : sanies autem uicerum scaturiet per munitissimas usque ad exterminationem tui corporis metas, ut vix quilibet charorum sufferre pessime putentis corporis valeat cicatrices, ac tali perfunctus funere, damnabilis in inferno eris sopitus. Ut enim hæc mente pertractans utrum agendi concedatur tibi potestas a Domino, aut ut accepisti perfaciter perficere possis, quindecim dierum spatium tibi attribuitur.

Sanctus autem Zenon, qui cum beato aderat Ragnoberto confessore (obtectus vestibus præalbis diaconi videbatur, quæ in translatione sui corporis nusquam, sicut beati Ragnoberti vestes, comparuerunt ^a), his dictis ab aspectu viri discesserunt. Age nunc, vir Dei, recordare, et illatam cœlitus tibi visionem mente pertracta : et quia duo tibi oblata videntur quæ potius sunt sanitatis tuæ remedia, exsequenda ne negligas statuere, quoniam iudicio divino aut pœnas præsentis vitæ persolves, aut futuras æternaliter.

At subito perterritus evigilans, de stratu quo jacebat surrexit, et quæ viderat ratione mentis cum terrore penetravit, et ad ecclesiam ad quam vespere venit ob Nativitatem Domini nostri Jesu Christi celebrandam, convolvit : ac peracto in Dei laudibus festivæ noctis officio, etiam diurno, sacratissimi diei ministerium audiendo persolvit.

Itaque eodem Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, qua die eandem civitatem territus perrexit, cupiens præfato Balfrido proprio urbis episcopo patefacere nominata. Sed cum nullomodo eum ibidem reperisset, Lindis ^b quam celerrime civitate rediit ; ibique Freculfo ipsius civitatis venerabili episcopo invento per omnia quæ viderat indicavit. Præsul autem hæc audiens, ad hæc eum persciendum corroborari studuit, dicens : Si enim quæ asseris vera tibi nuntiata videntur, age, vir Dei, quantocius, ut perficias quod tibi annuente Domino injunctum est. Dominus enim qui tibi hæc jussit nuntiare, erit in comitatu tuo, ipsumque habebis fortissimum tui operis adiutorem, et diriget pacis suæ angelum tecum, qui te custodiat, et per viam salutis gressus incedere faciat tuos, ut juxta imperium Domini omnia satagere queas. Sin autem illusionem deceptus quadam, more somniantis phantasiarum caperis, hoc nisus et hoc conatus fueris temerarius agere, procul dubio præsentis vitæ periculum animæ rerumque tuarum incurres, atque pœna plecteris æterna.

Præterea instructus religiosissimi præsulis Freculfi consilio Herveus, assumptis duobus secum venerabilibus presbyteris, Guinemarum nec non Harduinum, festine Baiocas civitatem, ubi sanctorum requiescebant corpora, perrexit : tamen

^a Comparuerunt. Vel legendum computruerunt, vel addenda vox, putrefacta.

^b Lindis, id est, Lexovium, ait Acherius.

^c Obiit. Fœde quidem corrupta est pluribus in locis hæc narratio, sed ut non omnes, ita quotquot

A clam eandem civitatem propter Brittonum devastationem, qui eodem tempore eandem terram occupaverant, et multa clade regionem deprimebant, aggressus est.

CAPUT III.

De introitu ecclesie quando monumenta eorum translata sunt, et de nebula quæ in crastino per universam illam regionem fuit.

Introivit autem ejusdem civitatis ecclesiam, et accensis luminaribus Domini auxilium ibidem deprecabatur. Advesperascente siquidem die ut signum ad completorii sonuit officium, intravit cum Dei sacerdotibus ecclesiam in qua erant sanctorum corpora confessorum. Cœperunt fodere sepulcrum beati confessoris Ragnoberti, et inde devote cum divini muneri protectione, gaudio magno repletis collegerrunt præfati venerabiles sacerdotes ossa beati Ragnoberti pontificis, elevantesque de sepulcro cum tota devotionis reverentia, astrinxerunt eum pallio, et novo in vase posuerunt. Post hæc ad Zenonis ejus quondam discipuli diverterunt sepulcrum ; quò manus injicientes, tulerunt eum de tumulo quo jacebat, et in alio vase concluserunt. Illucescente denique die sanctorum corpora cum hymnis et laudibus divinis deportantes, civitatem exierunt. Fuit autem eo die circa omnem regionem tam densa aeris nebula, ut vix alterutrum conspicerent, quò ad viæ subsidium Domino annuente plurimum profuit.

Eodem tempore Balfridus ipsius civitatis præerat episcopus, qui crimine fuerat nefando apud gloriosum regem Carolum accusatus, et obiit, ^c quia ad sanctam synodum ab eo congregatam convolaverat, defuit civitati, in synodo ad officium quo corruerat, quia ab eo suspensus fuerat, recepit, etiam et donis adornatus plurimis. Interea pergentes præfati viri cum sanctorum corporibus, vespertina facta diverterunt ad quietem in villam quæ vocatur Nogerolis ; ibidem nocte illa quiescentes in divinis officiis noctem pervigilem duxerunt.

CAPUT IV.

De cæca a nativitate quæ lumen recepit ; et de lumine quòd ante illas ferebatur inexstinguibili.

Mane autem factò levantes hæreris suis sanctorum corpora, iter quòd Domino favente inchoaverant, carpere cœperunt. Venit in occursum eorum plurima jam turba populi, ac circumquaque religiosi sacerdotes Dei : et dum secundo die pergerent jam cum multa populi turba, accidit ut pervenirent in locum ubi quidam sceleratorum hominem eadem nocte interemerant. Ac dum sepulturæ corpus ejus darent, ob eleemosynam suam cepit Herveus denuntiare populo, ut ejus pro animâ Domini misericordiam implorarent.

Factum est ut veniret ibidem cæca quædam a nativitate sua, nomine Bedenigga, et lumen quò poterimus maculas eluere animus est, ut hoc loco quòd ita ut exstat intelligi non potest, at certissima quadam ratione restitui potest, nempe si legatur, et ob id, quia, in synodo autem officium, etc.

semper carerat accepit, ubi Domino miserante ante sanctorum exsequias sanitatem promeruit. Quod v Idus Jan. actum est. Eorum enim lumina (etsi soleant illo tempore dies nimis imbribus ac pluvius abundare) nunquam deluerunt, sed continuo inextinguibilia permanserunt. Levantes autem sanctorum corpora de loco quo substituerant paululum, ubi et cæca a nativitate lumen receperat, pervenerunt ad basilicam in honore beati Victorii consecratam, quæ in proprio genitricis videlicet ipsius Hervei est constructa: ibidem deposuerunt sanctorum corpora super aram in eadem basilica fabricatam. Aurora siquidem diei surgente, dum confessorum fama in regione percuberat, venit quidam homo manum habens aridam, quæ nullo usui erat apta, quam etiam ad os suum nullo modo ducere poterat, et sanitati restituta est.

CAPUT V.

De femina quæ quatruiduanis febribus vexabatur, liberata, et de aliorum multis, et de doloris dentium sanitate multorum.

Octavo denique die quædam femina, Savenfidis nomine, ad sepulcra sanctorum confessorum quatruiduanis febribus vexata convolsit, et mox sanitatis gratiam promeruit, et a suo quo tenebatur languore liberata est. Multi vero illis correpti febribus ex vicinis circumquaque regionibus ad præfatorum corpora beatorum cum devotionis suæ votis convenere, et effectum petitionis suæ meruerunt. Diversis nec non infirmitatibus variisque corporum languoribus exercitati, vota sua deferentes advenere, qui Domino propitiante ab omnibus in eodem loco curati redierunt.

Neque enim silendum puto quæ Dominus miracula per servos suos operare dignatus est. Nam hæc audientes et infirmi reformantur ad fidem atque sani corroborantur ad potiora; dum enim acta studiosi viri sanctorum litteris alligantur, et in memoria per tempora habeantur, ad magnam suæ devotionis certamen provocant audientes: quorum dum sanctorum conspiciunt bona actionis studia, ubi se in meliora extendere debeant agnoscunt. Considerant autem se quasi in quodam visionis suæ speculo, et quid deforme visum fuerit, eum Dei intuitu expurgare contendunt. Videt enim inibi quisque qualiter debeat Christum imitari in variis sui corporis afflictionibus, et presentia mundi despiciere, atque ad æternam felicitatem quanto citius festinare. Cum enim tormentis persecutionis, verbera et iniuria jejuna sanctorum recitantur, bonæ voluntatis viri comptinguntur, divino munere illustrati ad pugnam agerent, ut eandem quam consecuti sunt gratiam sancti Spiritus per certamen laboris, consequantur et ipsi per devotionis obsequium: eoque fit ut imitando per diversa passionum tormenta eos, palmam quam victores adepti sunt, et ipsi qui eos devote imitantur in æterna felicitate regnaturi percipiant. Præmium enim supernæ remunerationis in perseverantibus fit, atque ideo perseverantes mercedem laboris prose-

quantur. Bene enim expectat promissionem Dei, qui mandatum ejus exsequitur, cujus iudicium de nostro examine pendet. Quod serimus, metimus, quod damus, accipimus: dum enim videmus mala mundi diu tolerasse sanctos, eorumque exempla ad membra reducimus, fortiores ad toleranda passionum genera reddimus, quoniam eos præceperat vidimus jam cum Domino triumphantes. Et si in hisdem infatigabiles angustiis pro nomine Domini nostri Jesu Christi steterimus, et ipsi gloriam perpetuitatis vitæ consequi merebimur. Multum enim sanctorum exempla prosunt, maxime imitantibus ea. Plurima sanctorum bona sunt communia multis, atque ideo ea delectantes liberius animum in laboribus, in vigiliis, et orationibus, et jeuniis, sublevant, et ad meliorem vitæ certamina tota intentione perficienda coguntur. Si qui autem, aliquid hujusmodi virus in penetralia irrepserit, mentis inescatis medullis, habet medicamenta castissima quo currendum festine est, ut antequam ad cicatricis putredinem perducatur, vulnus curetur sanctorum precibus et exemplis.

Nolentes siquidem attingere sanctorum vestigia, per abrupta viarum gradientes duplici teruntur constrictione, ac in futuro duplici teruntur damnatione. quia bona quæ agere poterant non egerunt, et mala quæ agere non debuerant fecerunt; quapropter acta sanctorum et etiam miracula eorum quæ Dominus noster Jesus Christus, per eos, operari dignatur, ad profectus nostri usum sunt trahenda, et memorie commendanda, et semper meditanda; quoniam qualiter Deo placuerunt et servierunt ibi plener invenitur. Sed quoniam paululum digressi sumus, ad superiora revertamur exsequenda: stylum enim quasi ad alia movimus scribenda: tamen inibi permansimus, quia de eis asserimus.

Præterea sub eodem tempore cæcus quidam Capomanica regionis, erat nomine Hildegarius, qui per sporem noctis admonitus est ut pergeret ad sanctorum corpora ob luminis sui receptionem. Qui mox manibus cujusdam famuli sustentatus, perducus ab eo venit ad eorum monumenta, ubi gratia Domini luminis officium quod diu perdiderat recepit, et pristinam sanitatem promeruit.

CAPUT VI.

De paralytica curata, et de ecclesie constructione admonitio.

Neo illud prætereundum est quod paralytica quædam, nomine Gisildis, per annos quinque corporis dissolutione jacebat, nec ullam membrum ad sui vigoris officium vel obsequium habere poterat; quæ dum manibus famularum suarum allata deportaretur, ante sanctorum corpora prostrata requievit, cui beatissimus Ragnolbertus pontifex, et Zanon ejus socius appaeruerunt in excessu mentis, et dixerunt ei: Surgens vade ad Herveum, et diu ei ut construat ecclesiam in honore sancti Salvatoris in loco mundo, et incontaminato; quoniam nullo modo vult Deus ut in hoc loco quiescamus, et ibi sepeliatur.

Sic est semper consuetudo sanctorum. mundi-
tiam mentis et corporis querentes, mundum Deum
videre merentur. Procul dubio quisquis Deum xi-
dere contendit, munditiam mentis ac corporis nito-
rem querere studeat, quia nullis ab aliis censatur
Deus, nisi mundis corde, sicut ipse dicit: *Beati
mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v,
8), et alibi quidam:

Qui cupis esse bonus et vitam queris honestam,
Dilige munditiam corporis atque animæ
Munda domus mundum Dominum retinere valebit.
Nam talis semper hospitis hospes eris.

Si enim locus corpori mundus ad sepeliendum
queritur, quanto magis puritas cum munditiæ ni-
tore tenenda est? Nihil enim proficit mundam loto
corpus tenere vestibis præclaris, animam infe-
rius suis sordibus delictorum fœdatam habere, sed
nihil officit corpus exterius quibusdam quietiorum
vulneribus obvolvi, intèrius mentem sanitatis in vi-
gore tenere.

Præfata femina dum monita audivit, ad hæc verba
respondit: Quæ sum ego ut hæc dum nuntiavero
credi valeamus? Nam nullo modo creditura sum.
Cui beatus confessor Ragnobertus respondit: Fac
sicut tibi impero, et faciam in te eruditatis si-
gnum, per quod omnino dictis credent tuis. Surge,
ait, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et sis ab
hæc qua teneris soluta infirmitate; accipias caro
sanitatem suam, ut per hæc quæcumque dixeris fide
astruas. Verum est adhuc aliud indicium rei ve-
ritatis ordinem pandens: nam ab hæc præsentis die
usque translationem corporis nostri, nullum Domi-
nus Jesus Christus per nos servos ostendere digni-
bitur miraculi signum, quantum in hac ecclesia eri-
mus ubi corpora defunctorum tumulata jacent, quo-
rum spiritus in inferno cruciatur; nullo modo enim
huc accedere possumus. Quid nobis in cœlesti Hie-
rusalem, in patria vitæ cum Domino, cum illis qui
claustris infernalibus obserati torquentur? Fuit
autem in hac peregrinatione qua elisit iustus pariter
et injustus licet enim conversatio sanctorum
in hac vita semper sit in cœlis ob exhibitio-
nem operum bonorum, tamen corporum conditione
æquali sociantur via; post quam recedentes de hac
flebili captivitate, dividuntur altrinsecus, quoniam
iusti pergunt ad felicitatis patriam, ubi solius De-
visione fruuntur cum angelicis choris; impii et pec-
catores ducentur ad sæva tartarorum tormenta, ubi
cum diabolo et angelis ejus cruciantur. Et hæc est
summæ infelicitatis miseria, in hoc mundo pariter
convivere, et vita hæc pariter frui, sed non æquali-
ter vivere: pro quo nos huc advenire jam non pos-
sumus, cum nostra revisimus corpora; ideo eligat
nobis novus ad humandum locus, quo corpora nostra
quiescant, ubi etiam angelorum gloriosus fiat con-
cursus, et vota placabilia ibidem offerantur, quoti-
dianæ laudes Domino cum divinis die noctuque offi-

ciis, quo etiam concurrentes veniam peccaminum
impetrare valeant, et variis sanari languoribus, ad
quam superna illustratione clementi vultu et sereno
respiciat sempiternè Dominus. His diebus nusquam
comparuerunt. Illa autem statim de stratu quo ja-
cebat sana consurgens, nuntiavit Herveo quæ vide-
rat et audierat, et quæ imperata fuerant.

CAPUT VII.

*De dedicatione ecclesie, et de virtutibus quas Dominus
ipso die per suos servos ostendit.*

Hæc religiosus vir Herveus audiens, cepit mente
tractare quo loco, et unde, quibusque ex sumptibus
ecclesiam in honore sancti Salvatoris fundaret. Re-
perit siquidem, Domino annuente, locum Deo dignis-
simum ob præclara sanctorum merita: et propriis
de sumptibus, non ut voluerat atque optaverat, ta-
men ut potuit, ecclesiam in honore Domini nostri
Jesu Christi fundavit, et exigua paupertatis inopia
culminibus erexit, atque variis adornavit speciebus,
ut potuit: sicque totum ad perfectum Domino
gubernante, perduxit opus. Jamque advenerat ejus-
dem ecclesie dedicationis tempus, et beatorum cor-
porum translationis festiva dies, in qua aderant ve-
nerabiles, præclari meritum præsules, id est ejus-
dem regionis Freulfus Lixogensis episcopus, nec
non Balfridus Baiocensis civitatis præsul, atque
Abrincatensis Ecclesie Ansegaudus pontifex: qui
vocati ab Herveo x Kalend. Aprilis Suiaçum villam
advenere, pariterque convenientes ad divini mune-
ris laudes celebrandas populorum turbas monue-
runt, ac totius noctis vigiliis congruis officiis so-
lemniter consummarunt. Et aurora die surgentes
induunt se vestes sanctas cum multitudine ipsius
ordinis sacerdotum, ad sanctorum transferenda cor-
pora, et locum mundissimum in quo eos ponerent
præparaverunt, in quo totius fere provincie aderat
fere frequentia populi, laudes debitas Deo persol-
ventes, et omnis venerabilium sacerdotum ordo, ad
eum festivissimum diem confluxerat. Cum quo etiam
inaumerabilem populorum vulgus unius Dei laudes
ac vota exultabili lætitia referentes, exultabant
omni gaudio repleti, expectantes dici festivam so-
lemnitatem.

Jamque ipse dies quasi hora tertia compleverat,
præfati præsules ecclesiam beati Victoris, ubi cor-
pora beatorum confessorum erant, intraverunt.
Levantes autem beatorum confessorum corpora cum
hymnis et divinis laudibus ad nove edificatam do-
mum deportaverunt, in quas tres Dei omnipotentis
arca erant constructæ, quarum in medio præpa-
ratus ad sanctorum corpora sepelienda, cernebatur
locus; quorum unus ad dexteram parietem, sepeli-
tur, id est sanctus Ragnobertus, pontifex, alius ad
sinistrum humo conditur, ubi usque hodie veneran-
tur sanctam inhabitantes domum. Antequam a præ-
fatis præsulis deportarentur, per sanctificationis
gratiam consecratur domus Dei intèrius et exterius.

Victoris. Supra capite legitur Victorii. Haud
ita multo post, pro arca restituendum præ-

Lixogensis. Aclerios emendat, Lixovensis.

Etenim tria ibidem altaria trium præsulum consecrationibus sanctificantur; quorum primum in honore Domini nostri Jesu Christi venerabilis Freculfus Lixogensis episcopus consecravit, medium Balfridus antistes Baiocensis Ecclesie in honore sancti Ragnoberti et omnium sanctorum cum Zenonis sanctificavit, quod ad capita confessorum videbatur esse fundatum: tertium enim pontifex Abrincatensis urbis Ansegardus in veneratione sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Joannis Baptistæ benedixit.

His ita rite ex more compositis, tumulantur beatorum corpora confessorum; tumulumque in suis locis cum laudibus et divinis honoribus, Domino gubernante, considerunt. Fit gaudium totius urbis, ac exultationis intonant voce laudes, et usque hodie perpes inenarrabilis ibidem permanet lætitia. Quantus monachorum alterat ordo, canonicorum quam plurima turba! Videlicet ex vicinis regionibus fere ibidem confluerat omnis populi multitudo: et quousque sepulturae traditi sunt, prosequuntur cum hymnis et laudibus, sive quantislibet spiritalibus exultationibus. Quid autem eodem die gaudii actum est, silentium nullomodo videtur. Pluvia enim omnem illius regionis terram occupaverat, ad instar fluviorum cuncta irrigaverat; sed in eodem loco quo populus ad celebrandam festivitatis diem convenerat, nihil omnino pluit, miro modo aliunde venientibus eis aquosus huiusmodi defecerat, ibidem vero diem festum agentes eos nihil roris attigerat. Sicque Dei sacerdotes qui vestes sacerdotales induti conveniant ad corporum exsequias beatorum cum omni populo, absque pluviarum imbribus, quousque sepulturae commendati sunt, etiam gaudentes ad propria pergere ceperunt.

Præterea quæ omnipotens Deus eodem translationis ecclesieque dedicationis die per servorum suorum merita agere dignatus est, futuris temporibus ad multorum profectam memorie commendandum est. Mita quælibet, Hildeburgis nomine, a natiuitate, locuta est. Quia enim novæ translationis novæque consecrationis ecclesie dies illuxerat, novo miraculorum signo diem illustrare voluit Dominus suo, ostendens plurima illis temporibus fieri signa. Aliud vero vidimus eodem die miraculum quod nec reticendum est. Quædam femina, Bertinda nomine, demonio vexata ibi eadem die liberata est. Præterea cæca quædam ad sanctorum corpora loco ubi prius ante translationem requieverat residens, misericordie Domini postulans dona, ipso festivitatis die illuminata est. His enim tribus Domini signis dies ista cernitur illustrata. Et quoniam tria intus ædificata sunt altaria, trium miraculorum ibidem effecta sunt signa. Siquidem celebratur hæc festivitas solemnissima die via Kalendas Aprilis.

CAPUT VIII.

De cæco a natiuitate illuminato.

Quidam etiam cæcus, Hermericus nomine, ab ipso matris utero, adveniens visum quo semper caruit recepit, et in pristinam meruit reformari san-

tatem: sicque luminis sui recepta claritate ad propria gaudenter remeavit.

CAPUT IX.

De elatione sacerdotis et crure fracto.

Dum autem repletus gaudio viam qua venerat ad suam reverteretur Deo gratias referens, obviam quidam sacerdoti equo sedenti nomine Gulsoido, isque dixit ei: Unde venis et quo vadis? nonne tu ille es qui dudum amisso lumine cum ductore per plana viarum incedebas? Cui cæcus respondit: Ego sum qui nunquam aspectum cœli videre præter hodie merui, sed semper aliorum manibus ductus, vias per quas ire cum ductore habui, perrexi. At, inquit sacerdos, cujus tibi videtur meriti hoc factum esse, ut amissum acciperes lumen? Qui respondit: Sanctorum confessorum virtutibus liberatus sum, et admodum sanus effectus. Tunc præfatus irridens sacerdos virga quam manu gestabat crus percutiens suum, inquit: Ita enimvero egit, ut jactaris, Dominus per hos servos hoc miraculum, veluti ego modo frangam hæc mea propria crura. Et dum percussit virga crura, talibus dictis continuo crure dolor prosequitur, et terram equo decidens, crus fractum apparuit. Quo indicio manifestatur, et cæcus liberatus est per sanctorum merita, et sacerdotis crus ob incredibilem Dei omnipotentis circa servos suos pietatem suam propria culpa fractum. Pervenit autem sermo in omnem illam regionem, et nusquam erat locus quo nomen Domini non invocaretur, et sanctorum Ragnoberti confessoris nec non Zenonis ejus socii præclara merita non venerando memorarentur.

CAPUT X.

De muliere a fluxu sanguinis liberata, savente Domino.

Fuit autem ex Baliola villa femina quædam orta, quæ fluxum sanguinis patiebatur multo tempore: quæ etiam ad sanctorum corpora sua vota detulit veniens, ab hac quidem liberata est ibi infirmitate, et sanitate percepta ad propria reversa est. Sed quia præcedunt plurima signorum miracula quæ Dominus per servorum suorum merita operare dignatus est, quique etiam ad hunc deferri locum eos præcepit, et multa subsequuntur in eodem loco facta, dignum judicamus ex plurimis pauca inserere. Quis enim enumerare valeat quanti infirmi quotidie ibidem Domino annuente a variis languoribus curantur? Nullus æger causa suæ ægritudinis devote ad curandum veniens, ut ibi non mereatur exaudiri atque curari. Quocirca hinc inde diversis vexati veniunt infirmitatibus, semper Domino nostro Jesu Christo propitio sanari merentur. Unde manifeste colligitur dum exterius visibiliter sanantur, intus per omnipotentis Domini occultissimam pietatem a multis peccatorum nexibus solvuntur, sublevantur delicta, crimina abluuntur, et diversa peccaminum genera Spiritus sancti gratia illustrati misedunt. Quapropter cum diversis languentibus ad eundem sanctam locum ob sanitatis remedia festinantibus,

CAPUT XI.

De lumine cæco restituto.

Venit etiam cæcus quidam ex villa præfata Balio-
las, de qua femina venerat quæ fluxum sanguinis
patiebatur, nomine Odricus; et dum ad beatorum
confessorum corpora pervenit, facta oratione lumi-
nis sui claritatem recipere meruit, et qui cæcus
fuerat veniens, videns gaudio repletus reversus
est.

CAPUT XII.

*Item de filia cæca a natiuitate quæ non habuit lumen,
et lumen accepit.*

Cujus etiam filia cæcitate suis carens quondam,
quam habere non potuit, in die festivitatis ipsorum
Domino miserante habere meruit, et velut pater re-
cepto suæ claritatis visum, inde exsultanter ad propria
reiecit.

CAPUT XIII.

De clauda sanata.

Venit præterea quælibet clauda, Regnoara nomine,
aliorum manibus deportata ad curationis locum;
ubi membrorum suorum debilitum recepit sanitatem,
et propriis gressibus absque cujuslibet suffragio, Do-
mino gubernante, revertitur.

CAPUT XIV.

De obedientia Hervei, et de infirmitate illius.

Illud inserere placuit quod beatus confessor Her-
veo inobedienti suis monitis ventura prædixit. Tertio
namque visionis suæ ordine objurgando prædixit
multa eum adversa passurum, eo quod suis monitis
non crediderit, et jussa Domini incredulus non ex-
pleverit, sed oblivioni cuncta tradens, et sanctorum
præcepta non attendens: ideoque impletur sanctorum
sermo: licet sero venit super Herveum plaga
dicta, intolerabilis tribulatio cordis, membrorum
omnium dissolutio, in tantum ut per decem et octo
menses continuos cordis et corporis sequeretur dol-
lor. Jamque pene carne defectus, ut vix nisi Do-
mino sustentante vivere in tanta corporis debilitate
quis valeat, admodum cruciamenta tolerare, et quæ
dici nec possunt, nec etiam credi; denique refrige-
rium neque die, sed neque nocte corporis sensit.
Cibus et potus tantummodo aqua fuit. Qui nec in
partem alteram declinare poterat, nec manum ad os
ducere: sique talibus consumptis cruciamentis, per
præfatum diutissime tempus vexatus est. Sed cum
jam tempus misericordiæ Domini immineret, ut ex
tanto dolore quolibet modo reciperet suffragium, re-
cordatus præconcessam sibi licentiam a Domino
nostro Jesu Christo sanctorum meritis; ad sancto-
rum igitur sepulcra delatus est, ibidem Domino fa-
vente sanitatis auxilium meruit, et incolumitatis suæ
recepit salutem. O ineffabilis divina pietas, et mise-
ricordia clemens, quam ideo in præsentis vita pmixi
facis peccatores, ut in futura vita puriores habeas;
et negligentes tua miseratione castigas, ac quælibet
diversaque irrogas flagella, ne teneantur vinculis
peccatorum astricti; resipiscentes pravorum actuum
mala, operare studeant suæ conversationis bona, per

A quæ ad patriam vitæ valeant largiente Christo perve-
nire.

CAPUT XV.

De uxore illius a febris liberata.

Denique uxor illius, Milesendis nomine, bonæ
religionis femina, a febris vexata tripuanis, lo-
cum sanctum adiens curatur, atque a sua vexatione
medetur. Dæmoniaci quamplurimi ibidem adducti,
per eorum merita quotidie curantur. Dentium autem
a doloribus ad sancti Zenonis sepulcrum plurimi ve-
nientes, et vota persolventes liberantur. Quibus-
cunque enim variis excruciat tormentorum dolori-
bus, ante beatorum confessorum tumulos veniam
postulantes, merentur accipere corporum sanitates
atque animarum.

CAPUT XVI.

De incauta rapinarum præsumptione.

Enim vero scribere non pudet quid de incauta ra-
pinarum præsumptione acciderit cullibet infelicis-
simo, quantæque miseriarum clades eum subsequuta
fuerint, et cum quo mortis suæ tormento vitam mi-
serabiliter amisit, dignam ultionis suæ pœnam in-
currens. Erat quidam miserorum crudelitatem rapi-
narum more bestiarum exercens, unus tyrannorum
ex sociis cujuslibet infelicissimi Martini, qui secun-
dum suæ voluntatis consuetudinem sanctum locum
impudenter aggrediens, manipulos segetum quos-
cunque ligamine astringens cœpit rapere, ac de
eodem sancto loco deferre. Quæ cum quidam servo-
rum Dei, Gothardus nomine, cellam egrediens ita
agentem cerneret, blandis eum verbis alloquitur,
dicens: Cur, frater, locum sanctum tam irreverenter
intrasti? et quare spicarum congeriem, de quibus
hujus loci fratres vivere debent, tecum niteris aspor-
tare? Isdem ad cumulandum malitiæ suæ votum
plenus spiritu immundo inquit: Et si Ragnobertus
spicarum foret manipulus, utique equo meo ad co-
medendum dedissem. Hæc audiens frater Gothardus
cellulam festinus rediit, et clauso ostio Domini mi-
sericordiam implorare cœpit, atque sanctorum me-
rita invocare. Tunc præfatus vir cum segetum garbis
ad villam Promerendum nomine perrexit, ubi dum
quamdam domum intraret, equo manipulos ad come-
dendum dedit, et homini cujus erat domus indicavit
quo loco garbas invenerat, et qualiter vi acceperat,
quodque cum famulo Dei fuerat locutus indicavit.
Cui homo inquit: Contra animam tuam, miser, fe-
cisse te pœniteat: vade revertens ad sanctum locum,
et reporta quæ præsumptive hinc detulisti, ac pœni-
tentia ductus humilia te in conspectu Dei ac sancto-
rum suorum; ne veniat super te furor Domini et
indignatio, et consumptus a dæmonio intereas. At
ille respondens aiebat: Nequaquam ita per salutem
meam faciam, et si idem sanctus garba esset, utique
meo caballo ad comedendum tribuerem. Concidens
autem cecidit equus, et mortuus est. Tunc arreptus
a dæmonio miser, misit digitos in oculum suum, et
evulso priore ait: Accipe, sancte Ragnoberte, oculum
michi sublatum pro garbis tuis. Similiter ut evulsiit

alterum, isque intulit: Accipe etiam istum in mea crudelitatis miseriam pro manipulis tuis. Rediit etiam ad linguam, et dentibus propriis incisam manū ab ore suo partem linguæ quam inciderat cum sanguine traxit, sicque trium gaudiorum proprii corporis leges datas^a, etiam trium garbarum persolvit vindictam: postremo miserabiliter capillos capitis rumpendo, mox vitam finivit.

Quin nulli dubium est, redere eum infernalibus tormentis, qui nec expavit dicere sanctum velle dare ad comedendum equo. Sancti etenim cum reverentia sunt tractandi, honorandi et cunctis venerandi. Nam quantis tormentorum terrentur afflictionibus hi qui rapinarum inhiant prædis, cum etiam perplexis quatiuntur doloribus, et ad infernorum claustra torquendi perpetuo descendunt, ubi sine ullo respectu et termino pœnaliter cruciantur, ubi vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur, sed sempiterna corrosione quisquis crematus luct pœnas æternas. Tu autem quicumque hæc legeris, legentem audieris, recole ista, et ad memoriam sedula meditatione reduce, ut in talibus cavenda attendas, ac si venenum fugias, ne talium imitator actuum ad eandem pervenias pœnas. Sufficiat tibi de propriis tuis vivere, aut ingenio bono aut arte victum quaerere, ut ab his vitam perficias istam.

CAPUT XVII.

Item adhuc simile miraculum.

Addendum præterea videtur adhuc simile miraculorum signum, videlicet cujusdam sceleratorum, qui ob suæ presumptionis execrabilia acta dignum ultionis suæ adeptus meritum, et improbitatis probatur audacia, etiam eum damnationis subsequitur vindicta. Etenim quidam servorum nomine Modingus, servus tamen fratris Hervei, cui nomen Crelion: hic stimulatus a diabolo, accessit audacter ad quamdam domum segetibus plenam latrocinii causa: et quia ostii clavim non invenit, pede ter aut quater percussit, atque in tres partes ostium domus fregit. Exin trium modiorum marsupio pleno latenter fraude sustulit, cui ipsi tertio die pœnæ vindicta mors subsequuta est. Nam corpus ejus in tribus partibus est divisum; et quia ostium domus per tres partes divisit, tres etiam annonæ modios furto asportavit, trium partium sectione corpus illius truncatum est: et sic tali morte dignus vitam finivit. Pro quo quisque auditor paveat, et terreat locum hunc ubi sanctorum corpora confessorum venerantur accedere, nisi humiliter, conversari nisi reverenter, aut agere nisi quæ honesta et pudica sunt, et ad loci utilitatem proficit, aut loco sanctæ religionis decenter congruit; quoniam si aliter fecerit, aut ibi circumquaque operatus fuerit quæ non expediunt, nullo modo permanebit: quia vindicta mox suæ damnationis eum sequetur. Tu autem, homo, attende hujus sanctissimæ religionis conversationem, et quæ sequuntur pietatis bona amplectere.

^a *Leges datas. Forte, pœnis datis, ait Acherius; mihi nihil hic emendandum videtur.*

CAPUT XVIII.

De dolore dentium Karoli regis, et de dono quod sanctis largitus fuit.

Karolus denique rex Franciæ, Aquitanie, Niustrie gloriosissimus, dolore dentium tactus, vota ad beatorum corpora confessorum misit, statim reverentem adeptus est: cui nobilissima conjux Hermentrudis venerabilis regina ob munificentie suæ pietatis meritum petiti præfati magnificentissimi Karoli regis magnificentiam, ut aliquid proprii largiri dignaretur sanctis confessoribus. Cujus petitioni favente Deo annuit, ac suæ pietatis donum ob suæ venerabilissimæ conjugis meritum eisdem beatis confessoribus largitus est, atque per auctoritatis suæ præceptum ibidem res cum omni integritate quas in juris beneficio habere visus fuit, perpetue habendum tenendumque confirmavit. Fuit autem isdem magnificus rex Karolus circa loca divini cultui mancipata devotissimus, ut nullus prædecessorum suorum imperatorum videlicet et parentum aut regum fuerit, qui tantis munificiarum suarum rebus exornando ecclesiis Dei contulerit veluti ipse. Quapropter villam quæ vocatur Veteradomus veniens, venit ad eum ibi Brittonum Hillispogius princeps, cum filio præfati sublimissimi Karoli regis Hludovico nomine, ibidemque Hillispogius consilio cum proceribus Francorum nobilibus, Hludovico filio suo regnum Niustrie dedit, et in hac regni parte eum regnandum constituit, et in eodem placito ob maximæ suæ conjugis nobilissimæ Hermentrudis devotionisque petitionem beatis confessoribus, veluti aliis plurimis sanctorum locis, largitus est ad servorum Dei ibidem Deo famulantium stipendia. Unde largiente Deo cum aliis quibuslibet rebus quas ibidem Deo timentes contulerunt, ejusdem ecclesiæ fratres vivere queant. Maxima autem reginarum Hermentrudis non solum regem ad hoc agendum provocavit, sed etiam palliam ad beatorum corpora confessorum misit, dicens: Ex rebus impetratis meorum peccaminum veniam ad vitam æternam adipisci merear, et pallio misso pectoris mei infatigabilem dolorem sentire presentiaffer quære: Quod ita fidei ipsius comperimus fuisse, qui nec jam in primo gloriosi regis Hludovici anno, scilicet filii magni regis Karoli et Hermentrudis nobilissimæ conjugis ejus gloriosæque reginæ, pro amore Dei omnipotentis et beatorum Ragnoberti confessoris atque pontificis, sociique sui sancti Zenonis confessoris veneratione contulerunt.

Ego Joseph peccator, sacerdos omniumque servorum Christi ultimus, quondam autem Aquitano regis cancellarius, nunc inclyti regis Ludovici liberalium litterarum, etsi immeritus, præceptor, atque ejusdem sacri palatii cancellariorum ministerio functus, olim studiis litterarum Turonis sub eruditione Amalrici Turonensis archiepiscopi cum Paulo Rothomagensi archiepiscopo, cæjus ego Joseph peccator sacerdos indignus, quando ad hoc scribendum provocatus stylum admovi, utique hi

prælibati pontifices unoquoque quasi mente præ-
senti corpore vita, non ut debuissent scribere cu-
rari, cum nec idoneus vetustatis eloquentiæ fu-
rim, sed rusticitatis insipientiæ errore perlasus.

Unde proclutus ad cunctorum fidelium pedes ia-
cens, humiliter postulo ne meis sermonibus indigne-
miam.

ANNO DOMINI DCCXXLVII.

SERGIUS PAPA II.

NOTITIA HISTORICA.

(Mansi, Concillorum amplissima Collectio.)

Sergius (a) natione Romanus, ex patre Sergio B
regionis quartæ, sedit annos tres.

Hinc cum illustri editus a matre fuisset, castis
nutrimentis, eum erudire ingenti cœpit cum studio,
ut nihil obscenarum vel libidinis ab eo quisquam audi-
re aut videre posset : puerilia, oblectamenta contem-
nere non verebatur : ita ut actibus pollere videretur
piis ab omnibus, et moribus clarescere majorum
cœperit nobilitatem, puris munitus instructusque ma-
ternis monitis.

Igitur mater exsultabat quotidie, et omnipotenti
Deo gratias referebat alacriter, qui talem sibi su-
perno prolem concessisset auxilio. Duodecimo qui-
dem ætatis suæ anno obiit mater ejus, migravitque
ad Dominum : qui relictus a matre (pater jam olim
luce carnerat) cum suis morabatur in parentum æde
fratribus.

Eodem tempore urbis Romæ primatum gerebat
ecclesiæ Leo III papa benedictus atque præcipuus,
qui generositatem hujus præclari pueri reminiscens,
ac parentum ejus nobilitatem recolens, ad suam
eum jussit magno cum amore duci præsentiam. Ita-
que cum adductus fuisset, hilari vultu eum sere-
naque mente contemplari cœpit, et suo supra mo-
dum placuit animo. Tunc præsul eum scholæ can-
torum ad erudiendum communibus tradidit litteris,
et ut mellifluis instrueretur cantilenæ melodiis.

Insignis idem et solertissimus puer celeriter omne
literalis disciplinæ sumpsit ingenium, ut omnes
ipsi præcelleret scholæ puerulos. His optimus au-
ditis pontifex inexplebili replebatur quotidie gau-
dio pro pueritiæ ejus benignis profectibus. Tunc

(a) *Sergius*. Post obitum Gregorii IV, Joannes dia-
conus violenter sedem occuparat, sed cum schisma-
ticum ab ea legitime deposuissent, communi consensu
electus est Sergius, ejus nominis secundus, quarto
idus Februarii, anno Domini 844. Nomen quod habuit
ante pontificatum, nequaquam, ut fabulantur recen-
tiores historici, immutavit. Accidit in Sergio tertio
quod per calumniam huic pontifici impingunt. Ille
enim vocabatur Petrus, et postea se Sergium II
nominavit, non ob aliquam nominis turpitudinem,
sed reverentiæ causa. Putabat enim indignum se
vocari illo nomine quo Christus primum apostolicæ
sedis pontificem principem apostolorum ex Simone

acolythum in sancta constituit Romana Ecclesiâ. Vi-
cesimo autem pontificatus sui anno cum decessisset
officio, Romanæ sacerdotium Stephanus suscepit
Ecclesiæ, quem etiam ipse amplo tum cordis diffi-
gebat affectu. Et cum eum strenui in divinis Scri-
pturis nobiliter contemplaretur velocem, protinus
illi subdiaconatus concessit officium. Parvoque tem-
pore post episcopatus sui administratum regimen,
Ecclesiæ gubernacula Paschalis suscepit. A quo
idem vir per omnia prudentissimus, vita certifi-
tione, moribusque adornatus, tituli beati Silvestri
confessoris atque pontificis presbyter consecratur ;
qui super omnes misericordia, studio, vigilantia
atque omnibus optimis institutionibus claruit. Pa-
schale vero defuncto præsulatus culmen accepit
Eugenius. Igitur in pontificio cum tribus perdurasset
ipse Eugenius annis, Valentinus sedis ipsius ponti-
fex consecratur : cujus post castam Ecclesiæ apicem
suscepit Gregorius. A quo cum diligentius prædi-
ctus vir amaretur, archipresbyterum eum in sancta
ordinavit Ecclesia.

Qui vero cum per sexdecim solertissime guber-
nasset Ecclesiam annos, ad extrema ductus occu-
bit. Tunc vero, cum proceres, et Romanæ urbis
optimates, universusque Ecclesiæ populus pro eli-
gendo pontifice in unum coissent, atque alius de
alio, ut fieri solet in talibus, conclamaret, subito
per Dei providentiæ divino nutu compuncti, de
antefati Sergii archipresbyteri religione diligentius
confabulari cœperunt, ut omnes conclamarent quia
dignus esset pontificatus adipisci regimen.

Firmatoque in eundem virum consilio unusquis-
que Petrum nominavit. Primus post Petrum apostolorum
sibi nomen immutavit quidem Octavianus Alberici
patriæ filius, qui vocatus est Joannes XI. Unde
commentum esse patet, quod alunt recentiores histo-
rici, Sergium prius Os porci appellatum, ob nominis
turpitudinem primum se aliter appellari voluisse,
nomenque aliud imposuisse. Hujus temporibus con-
tingit admiranda in omnium scriptorum genere cele-
brata victoria contra sacrilegos et impudicos Sara-
cenos, infame tributum exigentes, obienta auxilio
sancti Jacobi, qui omnibus perspicuus, ut regi per
visionem pollicitus erat, ante aciem adversus barba-
ros dimicare est visus. Sey. Bin.

que in sua reversus est. Tunc repente diaconus A. quidam ipsius Ecclesie Joannes in tantum amentie rupit atque insanix, ut, persuaso quodam satis imperito et agresti populo, collecta turbulentorum et seditionum manu, in patriarchium Lateranense, per vim fractis januis, cum bellicis telis ingrederetur, legis et ordinis traditionem transgressus. Quo ex facto omnes qui intra patriarchii moenia aderant stupore et metu repleti sunt, Igitur cum per unius horae momentum cum eo illa perdurasset ignobilis populi coitio, timore correpta, eo relicto, nusquam comparuit. Quibus ita gestis omnes Quirium principes indignati sunt, et communi consilio universi pariter in basilica beati Martini confessoris atque pontificis celeri cursu magnoque equitatu sunt congregati, et eundem archipresbyterum Sergium in omnibus probatissimum virtutibus virum, de quo superius memoriam fecimus, extrahentes de ecclesia, magno cum honore magnaque populi comitante caterva, amplisque resonantibus laudibus cum hymnis et canticis spiritualibus in patriarchium Lateranense electus atque perductus est. Eodem vero die tanta nix in urbe effusa est, ut omnibus candidata carneretur. Quod multi gaudii dicebant et claritatis esse indicium.

Prædictum vero Joannem diaconum de patriarchio magna cum turpitudine hujus Romane urbis principes expulerunt, et arcibus in claustra sub cautela trudi præceperunt, pro ipsius tanta temeritate, et impia, et dira presumptione, quam sæpe fatus Joannes diaconus ausus est perpetrare. Quæ etiam concilio antistitum principes damnare, suoque voluerunt privari honore. Nec non et alii ensibus membratim eum dilaniare ac interimere voluerunt. Sed hoc fieri benignus et solertissimus Sergius præsul prohibuit, nolens malum pro malo secundum evangelicam cuiquam reddere vocem (Rom. xii).

Tunc demum exsultantibus omnibus sacerdotibus, proceribus et optimatibus, omnibusque Ecclesie populis, idem sanctissimus vir in apostolica beati Petri sacratissima sede ordinatus consecratusque est pontifex.

Erat enim origine insignis, fide purus, prædicatione liberior, Deo humilis, hominibus clarus, vultu alacris, mente alacrior, ecclesiarum gubernator, plebium cultor, pauperum fautor, viduarum tegmen et consolator, indigentium largitor, dispersorum congregator et conservator, inanium sæculariumque rerum contemptor, solius sapientiæ divitiarum avidus et amator. Hujus sacratissimæ consecrationis cum ad aures invictissimi Augusti Lotharii rumor pervenisset imperatoris, Drogonem videlicet Metensis Ecclesie archiepiscopum cum excellentissimo

(a) Lotharius Drogonem cum filio Ludovico Romam misit. Qua de causa illud factum fuerit, Addo Vienensis anno 841 his verbis enarrat: « Lotharius filium suum Ludovicum, quem in Italia regem fecerat, ut imperatoris nomen sortiretur, per Drogonem patrum Romam misit. Cui Sergius, jam tunc pontifex, coronam imposuit, et acclamante universo popu-

Ludovico filio suo, magno eam Francorum extendit: Romam direxit (a): cum quibus etiam archiepiscopos pluresque episcopos, abbates et comites proficisci præcepit. Ipsi vero a quo, in oras Bononie civitatis, cum belligeris, suis exercitibus sunt ingressi, tantas cedes tantasque strages in populo peregerunt, ut qui per urbes et agros erant, tyrannica crudelitate perterriti, relictis propriis locis, per loca abdita et latobras se absconderent. Cum vero hæc per omnem locum, singulasque per turbes, atque vicos et agros sæva, operarentur nequitia, ad portem pervenerunt Capellæ. Tantaque erat tunc coeli serenitas, ut toto in aere nubes aut pluvie signum quisquam videre non potuisset: subito vero atrarum non modica densitas nubium facta est, nimbosque procellis et coruscationibus circumdati, quidam de primariis Drogonis consiliariis fulminis actu percussi ac interempti sunt.

Hoc videntes horribile signum, nimio omnes timore Franci correpti sunt. Sed nullatenus mentis ferocitatem deponentes, atroci voluntate ad Urbem velociter properabant.

Quorum adventum antedictus beatissimus papa Sergius fieri propius cum cognovisset, in eius excellentissimi Ludovici regis occursum universos iudices ad fere novem millia ab hac Romana urbe direxit.

Quem cum signis et magnis resonantibus laudibus susceperunt. Et dum Urbi pene unius miliarii spatio appropinquasset, universas militiae scholas una eum patronis direxit, dignas nobilissimo regi laudes omnes canentes, aliosque militiae doctissimos Græcos imperatorias laudes decantantes, cum dulcisonis eandem laudem, vocibus ipsam regem gloriose susceperunt.

Obviam illi ejus Sapientis dirigens veneranda cruce, item signa, sicut mos est imperatorum aut regum suscipere, ita eum cum ingenti honore suscipi fecit. Ipse vero Ludovicus rex qua hora sibi sacratissimas cruce ac signa obviam advenisse conspexit, alegris factus valde lætatus est. Tunc suo universo cum populo omnibus Romanis iudicibus, ac scholis antecedentibus, ad beatum Petrum studuit properare.

Quem ante dictus almicus pontifex, in gradibus ipsius apostolicæ aulae eundem regem in ipso die Dominico post Pentecosten suo cum clero expectavit. Conjungente vero eodem rege, universaque gradus ejusdem sacratissimæ beati Petri ecclesie ascendente, ad prænominatum propinquavit pontificem, qui in atrio super gradus juxta fores ecclesie cum universo clero et populo Romano assistebat. Tunc mutuo sese complectentes tenuit idem

lo, imperator et Augustus est salutatus. Ex quibus impudentia Sigeberti schismatici redarguitur, dum in gratiam imperatoris schismatici, cui inhaerit, pro libitu animi sui, scribit Ludovicum a Lothario Romam missum fuisse ad confirmandum electionem pontificis Sergii. Sev. Bin.

Ludovicus rex dextram antedicti pontificis, et in interioribus ingressi atrium ad portas pervenerunt argenteas. In quo atrio unus de exercitu a dæmonio arreptus in conspectu Francorum omnium valde vexatus est. Tunc almicus præsul claudi faciens omnes januas beati Petri, atque serari præcepit, et regi sancto Spiritu admonente sic dixit: Si pura mente et sincera voluntate, et pro salute reipublicæ, ac totius orbis, hujusque Ecclesiæ, huc advenisti, has mea ingredi januas jussione: sin aliter nec per me, nec per meam concessionem istæ tibi portæ aperientur.

Statim rex illi respondens dixit, quod nullo maligno animo aut aliqua pravitare, vel malo ingenio advenisset. Tunc eodem præsule præcipiente, appositis manibus prædictas januas patefecerunt. Et ita in eandem venerandam aulam beati Petri ingressi sunt laudem Deo, et ejus excellentiæ decantantes, universus clerus, et cuncti religiosi Dei famuli extensa voce acclamantes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, et cætera. Sicque cum eodem pontifice ipse rex simulque omnes episcopi, abbates et judices, et universi Franci qui cum eo advenierant, ad confessionem beati Petri appropinquant, seseque pronos ibidem prosternentes, Deo nostro omnipotenti et eidem apostolorum principi gratias reddiderunt. Et data a prædicto almo pontifice super populum oratione, ab ecclesia pariter omnes egressi sunt. Postea vero continuis diebus sequentibus omnia suburbana pestifera devastatione compresserunt, agrosque, et segetes, atque prata quasi fulmineo impetu, decerpserunt. Dum hæc gerebantur, ipse a Deo protectus pontifex a quibusdam audivit quod in hanc famosissimam urbem hospitalitatis causa introire voluissent, sed manibus clausisque portis ut fieret minime concessit.

Domini vero die sequente in eadem principis apostolorum basilica omnes archiepiscopi, et cuncti abbates, et omnes qui cum eo venerant Franci sunt congregati, omnesque pariter Romanorum nobiles et præclari. Tunc almicus pontifex manibus suis ipsam (a) Ludovicum Lotharii imperatoris filium oleo sancto perungens; regali ac pretiosissima coronavit corona, regemque Longobardis præfecit. Cui regalem tribuens gladium, illic eo subcingi jussit. Deinde missarum celebritate finita, ab ecclesia omnes cum rege latentes regressi sunt. Deinceps vero per dies singulos conflictum novi certaminis cum sanctissimo præstole, omnibusque episcopis, et optimatibus nostris, atque proceribus ipse Drogo archiepiscopus Metensis Ecclesiæ, de quo superius

(a) Ludovicum oleo sancto perungens, regali coronavit corona; regemque Longobardis præfecit. Ludovicum non regem Longobardorum, sed imperatorem Romæ creatum et coronatum esse, plurium scriptorum testimonio constat. Hoc unicum controversitur, an petenti coronam imperii Sergius, vel potius Leo IV, imposuerit. Leo Ostiensis in Chronico, Ado Viennensis loco supradicto, et diplomata quædam apud Sigonium, de Regno Italiæ libro primo, annum primum Ludovici imperatoris referunt ad tempora Sergii pa-

memoriam fecimus, commovebat, tam ipse quam omnes archiepiscopi et episcopi, qui cum eo contra hanc universalem et caput cunctarum Ecclesiarum Dei sine metropolitani concessionem atque vocationem convenerunt, id est Gregorius archiepiscopus Ecclesiæ Ravennensis, et Angilbertus archiepiscopus Ecclesiæ Mediolanensis, Joseph episcopus Ecclesiæ Eporediensis, Agnus episcopus Ecclesiæ Veronensis, Almaricus Ecclesiæ Camensis episcopus, Northaudus episcopus Ecclesiæ Vercellensis, Sigfridus episcopus Ecclesiæ Regiensis, Toringanus episcopus Ecclesiæ Concordiensis, Odelbertus episcopus Ecclesiæ Aquensis, Ambrosius episcopus Ecclesiæ Lucensis, Joannes episcopus Ecclesiæ Pisensis, Petrus episcopus Ecclesiæ Volaterrensis, Gausprandus episcopus Ecclesiæ Pistoriensis, Lantio episcopus Ecclesiæ Senensis, Lupus episcopus Ecclesiæ Tentinæ, Sigismundus episcopus Ecclesiæ Aprutinis, Ricco episcopus Ecclesiæ Asculanensis, Fratellus episcopus Ecclesiæ Camerinensis, Giso episcopus Ecclesiæ Firmanæ, Racipertus episcopus Ecclesiæ Nucerinensis, Amadeus episcopus Ecclesiæ Pinnensis, Donatus episcopus Ecclesiæ Fesolanæ, et cæteri.

Cum quibus etiam Boso comes, Adalgisus comes, Joannes comes, Vuldo comes, Vernandus comes, Winfridus comes, atque Maurinus comes, et cæteri pariter contendebant.

Sed, divina gratia inspirante, nec sermones ipsius almi pontificis, neque prudentiam superare valuerunt. Tantaque ei superna aderat virtus, ut nullo sermone eam concludere vel constringere potuissent.

Et ab eo superati pudore et operati confusione discesserunt. Quod videntes omnem iram atque ferocitatem, quam in mentibus observabant, omnimodo deposuerunt. His igitur peractis, a prædicto postulaverunt pontifice, ut omnes primates Romani fidelitatem ipsi Ludovico regi per sacramentum promitterent. Quod prudentissimus pontifex fieri nequaquam concessit, sed sic orsus est illis: Quia, si vultis domino Lothario magno imperatori hoc sacramentum, ut faciant solummodo consentio atque permitto. Nam Ludovico ejus filio ut hoc peragatur, nec ego nec omnis Romanorum nobilitas consentit.

Tunc demum in eadem ecclesia sedentes pariter tam beatissimus pontifex, quam magnus rex, et omnes archiepiscopi atque episcopi, stantibus reliquis sacerdotibus, et Romanorum ac Francorum optimatibus, fidelitatem Lothario magno imperatori

pæ, et ad annum Domini 844. Acta vero Romani concilii initium imperii Ludovici referunt ad annum secundum Leonis IV, qui est Redemptoris nostri 843. Idque ideo quod allegatis Actis concilii Romani quintus annus imperatoris conjungitur cum anno septimo Leonis quarti, et 853 Christi Redemptoris. In re nimis dubia iudicium meum suspendo. De epitaphio Sergii papæ Junioris recens invento vide Annales cardinalis Baronii anno 847, numero sexto. Sav. Biv.

semper Augusto promiserunt. Post hæc vero Eddo quidam et Bartholomæus archiepiscopi, qui pro erimilitatis suis privati honore ab Ecclesia fuerant ex- pulsî, a sanctissimo pontifice postulabant ut eos Ecclesie reconciliare ac pællum eis tribuere dignarentur. Quos olim idem præsul nec communio- nem fidei eorum dignos esse suscipere dicebat, sed inter communem populum communicandi licentiam tantummodo haberent. (a) Per idem tempus cum rex ipse Ludovicus Romæ degeret, Siconulfus Beneventanorum princeps magno cum exercitu Romam venit. Quem cum prædictus rex honorifice suscepisset, omnia pro quibus venerat ipsi indicavit. Cui rex grâtiâ animo quicquid petierat tribuit atque concessit. Et cum simul Franci et Longobardi, ac Beneventani congregati fuissent, facta est ingens populî multitudo, ita ut ex omni parte Roma cir- cundata videretur: quorum multitudinè omnia sata deleta sunt. Ipse vero Siconulfus ardenti pectore præcipuum desiderabat videre pontificem, et ab eo benedictionem recipere. Quem præsul cum suscepisset, solo prostratus, pretiosos ipsius pedes humiliter osculatus est, et ab eo benedictione suscepta, ad regis conspectum acriter Deo gratias referens regressus est.

His omnibus factis, ipse excellentissimus rex Ludovicus amplâ cum felicitâ Papiam reversus est, ubi ab exordio principatus sui calicem regebat. Tunc vero ceteri omnes cum conjugibus ac liberis, beatissimis populisque Romanis tam ingenti peste libe- rati, et a jugo tyrannicæ inhumanitatis redempti, sanctissimum Sergium præsulenti vetu- saltilis doctorem ac restitutorem pacis venerabantur. Ille tamèn non sua virtuti rem gestam, sed divino muneri deputabat.

Jam quid lingua cuncta que gessit per ordinem explicare non poterat, transeamus ad ea que in sanctis locis obtulit, et breviter enarrare incou- mus. In primo quidem pontificatus sui exordio sep- terno amore exardescens in basilica Salvatoris, quæ Constantiniana vocatur, miræ pulchritudinis opus explevit. Nam annitum sacri altaris, qui strictim in ea fuerat olim constructus, longiorem proprio digito designans a fundamentis perfecti, pulchrisque columnis cum marmoribus desuper in gyro sculptis splendide decoravit. Ubi nunc sacra plebs in admi- nistratione sacri largiter consistit.

Quo expleto, ipse aluificus pontifex pro decore atque ornatu hujus præclari operis in eadem basi- lica obtulit vela alba holoserica viginti ornata in circuitu de fundato. Similiter et alia vela de fun- dato valde optima viginti ornata in circuitu de fun- dato. Ubi etiam confessionem mirificam Christo co- nsecratam construxit, et argenteis tabulis auroque perfusa fulgide composuit, quas propriis manibus consecrans, in ea reliquias posuit. Et aliud quidem opus ante fores hujus veneranda basilicæ valde optatum peregit. Quia sacra pridem, quæ latebant

A populis, limina summo studio omnibus manifesta constitit, cum pulchri decoris arces ibidem in fun- damentis construeret, quos etiam variis picturis ni- dè decoravit.

Ipse vero Deo protectus et pæchabus pontifex pro remedio et sanpæ anime sue retributione socii cameram præsepti Domini nostri Jesu Christi, quæ basilicæ beatæ Dei genitricis dominæ nostræ con- nectitur, quæ Major ab omnibus nuncupatur, argen- teis tabulis ac decoratis, habentibus historiam bea- tæ Dei genitricis Mariæ, magnifice atque præcipue perornavit, quod nullus pontificum per tot annorum curricula ad tanti decoris speciem perducere arbi- tratus est.

Hic vero præsul cum de omnibus ecclesiis solli- cito curam gereret, etiam basilicam S. Archangeli, quæ in cacumine Fajani (Fome, Gargani) montis est constituta, largiorem quam pridem fuerat in fun- damentis perfecit, ac radiantibus picturis taculente pingi fassit, ac sarta tecta ejus noviter restauravit. Ubi et obtulit vestes de misilo quatuor. Similiter et veki quatuor. Ipse vero aluificus et beatissimus papa scholam cantorum quæ pridem orphanotro- phiam vocabatur, et præ nimia vetustate pens in ruinam portâ atque confractâ videretur, Dei an- nuente clementia, a fundamentis in meliorem quam olim fuerat statum noviter restauravit. Nam et ba- silicam beati Romani martyris, quæ non longè ab urbe foris portans Salariam sita est, a fundamentis perfecit, quare etiam titulo sanctorum Silvestri et Martini parthenium esse decrevit. Fecit autem et ba- silicam sancti Theodori martyris, quæ in Cortanis videtur finibus postea milliario ab urbe Romæ tri- gesimo, quam etiam splendide picturis fulgentibus decoravit.

Fecit autem in basilica beati Petri apostoli ve- stem de chrysoelavo, habentem in medio Salvatoris effigiem, et dextra levæque ejus omnium sancto- rum apostolorum resplentes figuras, quibus etiam pretiosissimis gemmis præclaris et hyacinthinis per- ornavit. Insignitum summo opere continuatis, ipse a Deo protectus et beatissimus papa, pia devotione sollicitus pro desiderabili dilectione sanctorum Silvestri et Martini, ecclesiam quæ usque ad hanc fuerat nomini consecrata, quam ab exordio sacer-

dotii sui, usquequo ad pontificatus culmen deductus est, strenue gubernavit, et per olitena tempora de- lecta vetustate marcuera, ruinisque confracta di- cina antiquitate lacerata manebat, Dei annuente clementia, in meliorem pulchrioremque statum a fundamentis perfecit. Absidem quoque ipsius, aureis musive perfuso coloribus ingenti amore depinxit. Et ad honorem omnipotentis Dei, ejusdemque be- tissimi Silvestri præsulis corpus cum beatissimo Fabiano atque Stephano, et Sotere, martyribus ac pontificibus, simulque Asterio, martyre cum sacra- tissima filia ejus, sanctoque Cyrillio, et Mauro, Largo et Smaragdo, atque Anastasio, et Innocentio

(a) Pletina in Sergio

pontificibus, una cum sacro Quirino ac Leone episcopis pariter Artemio, Nipando, et Crescenciano martyribus, cum quibus beata Soteris, atque Paulina, nec non Memmia, Juliana et I. Quirilla, Theopiste et Sophia virginibus atque martyribus, et beata Cyrica vidua cum aliis multis quorum nomina Deo soli sunt cognita, utroque sub sacro altari medicans collocavit. In die rogationum in his igne magnifico peractis, gratanti animo mentaque sollicito obtulit in eadem ecclesia ista perenniter permanenda regnum aurum valde pretiosissimum cum gemmis prasinis, et hyacinthinis, et albis, quod nunc usque super altare cernitur pendens, habens in medio crucem de auro purissimo cum gemmis similiter pretiosis. Item gabathas ex argento purissimo atque perfusas quatuor, pendentes ante vestibulum sacri altaris, atque gabathas interasiles deauratas cum bullis duabus, Crucem auream cum gemmis valde optimis duabus. Et aliam similiter rotundam de argento unam. Obtulit in eadem basilica alysiu materia auro superinducta colore tria, patenas de argento purissimo, ac deauratas duas. Cointoriqua de argento quo in sacro utantur officio, deauratum unum. Regnum de argento cum turinnabulis, habens in medio crucem cum columba, unum.

Nam et confessionem sacri altaris argenteis tabulis, atque perfusa pensantem libras magnifice ornavit, ut per sacras eorum intercessionem aetherei regni gaudia possideret.

Hic misericordissimus et benignissimus pontifex obtulit ubi supra imagines de argento atque perfusas tres, quarum una habet effigiem Domini nostri Jesu Christi. Aliae vero duae sanctorum Silvestri et Martini, sedentes [sedentium] super vestibulum sacri altaris.

Obtulit vero in iam superius dicta basilica vestem de chrysoclavo, habentem historiam resurrectionis Domini nostri Jesu Christi cum gemmis prasinis, hyacinthinis, et albis: fecit etiam et aliam vestem de fundato valde pretiosam cum chrysoclavo, habentem in medio effigiem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, dextra laevaue eius effigies sanctorum Silvestri ac Martini: similiter cum gemmis prasinis, hyacinthinis et albis. Imo vero obtulit sanctissimus presul cortinas Alexandrinas pretiosissimo opere contextas tres. Vela de fundato ornata in circuitu de blattin, quae pendunt in arcu ipsius basilicae viginti quatuor. Vela alia de fundato cum periclysi de blattin quindecim. Vela alba holoserica, ex quibus sacrum circumdatur altare, quatuor, nam ex eis habens in medio crucem et gammadias de chrysoclavo, et alia ornamenta in circuitu de blattin.

Hic insignis et beatissimus papa, divina inspiratione protectus, juxta laus ipsius basilice ad laudem Creatoris monasterium in honore beati Petri ac Pauli apostolorum Sergii et Bacchi, sanctorumque Silvestri et Martini a fundamentis construxit. In quo monachorum Deo servientium congregationem pro quotidianis laudibus in predicta ecclesia die noctuque Domino Deo nostro deprecantes constituit.

Qui beatissimus pontifex, postquam sedem Romanam et apostolicam annis tribus gloriosissime rexit, hac luce subtractus ad aeternam migravit requiem. Fecit autem ordinationem unam in mense Martio, presbyteros octo, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero viginti et tres. Sepultus vero est in basilica beati Petri apostoli.

EPISTOLA SERGII PAPAE II

AD EPISCOPOS TRANSALPINOS

De pralatione Drogonis vicarii sedis apostolicae.

Optaveram equidem, fratres charissimi, tam glorioso certamine nostram corporalem exhibere presentiam, et pro recuperanda tam excellentis ordinis gloria modis omnibus desiderare. Sed quia nos cunctarum sollicitudo angit Ecclesiarum, ubi ipsi esse non

possimus, more praecedentium nostrorum sacerdotum nostris vicariis damus. Ad nostram igitur humilitatis vicem, cum etis provinciae trans Alpes constitutis, Drogonem archiepiscopum Melanensem, gloriosum quondam Caroli Imperatoris filium, cujus beatissimi scribit epistola 6. Adeptum autem anno 844 interregni licet ex cap. 11 synodi Vernensis. Jac. Sicut

Epistola Sergii pape. Ut Sergio II ascriberemus, erat enim *ἀντίπαππος*, fecit auctoritas Hincmari, qui Drogonem a Sergio pralationem istam obtinuisse

moderatoris industria Romanorum Francorumque A
 concorporavit imperium, cauta deliberatione consti-
 tuimus. Ut quia serenissimi atque piissimi filii nostri
 magni imperatoris Lotharii, ejusque fratrum dilectis-
 simorum filiorum nostrorum Ludovici et Caroli regum
 avunculus est, inasper sanctitate doctrinaque conspi-
 cendus, ab hac sede sanctissima apostolorum principis
 auctoritate percepta, vestris necessitatibus vice nostra
 idoneus ubique minister existat. Et quia omnium
 vestrorum sollicitudinem illi gerere præcepimus,
 omnium volumus obedientia comitari. Decet sane,
 fratres, ut qui pro omnibus laborat, cunctorum sub-
 sidio fulciatur. Huic ergo in congregandis generalibus
 synodis, in omnibus supradictarum regionum parti-
 bus nostram commodamus auctoritatem, et quidquid
 provinciali synodo fuerit definitum, ad ejus absque
 dilatione statuimus notitiam perducendum. Si cui
 autem ab illis partibus hanc sanctam sedem appel-
 lare opus fuerit, et in nostra audientia se audiri po-
 poscerit, hunc commoneamus ut ad ejus primum au-
 dientiam se submittat, et ecclesiasticorum gestorum
 in sua regione rationabili digestionem prolata, si
 episcoporum de eo qui forte criminibus impetitur,
 sententia discordaverit, ut ab aliis reus, innocens
 judicetur ab aliis; tunc ipsis gestis ad nos delatis,
 litteris etiam præfati fratris nostri, cui vicem nostram
 concessimus, commendatus, sive ad nos, sive ad
 beatissimi Petri sedem securus accedat, nullaque
 eum in veniendo mora præpediat. Quam etiam con-
 dicto fratri nostro Drogoni archiepiscopo in exami-
 nandis ac perquirendis episcopis et abbatibus sub
 hoc tenore hanc nostram licentiam et auctoritatem
 concessimus, salvo in omnibus hujus universalis Ro-
 manæ sedis primatu, nostrique præsulatus honore,
 vigoreque et exaltatione charissimi ac spiritualis filii
 nostri domni Lotharii magni imperatoris. Nam nobis
 valde placuit, propter diversas Ecclesiarum Dei per-
 turbationes, hoc necessarium satisque dignum opus
 explere. Si vero, hac admonitione contempta, sola
 improbitate se criminibus exuendum existimaverit,

A noverit a nostra mansuetudine nequaquam se te-
 neriariam absolutionem adepturum, nisi primum pro-
 vinciali synodo, et postmodum generali, prædicti
 fratris nostri audientia ejus fuerit actio vestigata.
 Hic enim causa subtiliter examinatur, ubi perpe-
 trata dignoscitur. Tamen si se ad nos venire popose-
 rit, ut ante prædiximus, non teneatur. Si autem vel
 sui metropolitani provincialem synodum evocatus
 adire noluerit, vel ad generalem præfati vicarii lega-
 litique nostri conventum venire contempserit, cum
 hæc nostris apostolicis auribus per suas litteras inti-
 mare decreverit, nostra et totius Ecclesiæ catholice
 se noverit auctoritate judicandum. Quod si violentiam
 sibi a religiosis filiis nostris regibus quilibet episco-
 porum, quominus canonum statuta custodiat, queri-
 tur irrogatam, nos hoc suffugium, annuente Domino,
 litteris ad eos missis credimus amputandum. Nequa-
 quam enim auditu tolerabile est, ut germanorum
 fratrum in fide Trinitatis terna societas a sui dile-
 ctione et communi juris æquitate dissiliat. Quod si
 eorum quilibet post discordiæ principem abire ma-
 luerit, nec catholica fuerit pæce contentus; hæc,
 merito Deo auxiliante, canonicis auctoritatibus, prout
 melius possumus, castigare studemus. Cæterum,
 fratres, tanquam sub uno charitatis globo consti-
 tam vestram alloquor sanctitatem, ut idipsum omnes
 sentiatis, et non sint in vobis schismata, neque per
 aliquos inanum argumentationum cuniculos, vel
 vobis ipsis, vel populo vobis commisso, veritatem
 subducatis, quæ absque refragationis diverticulo vera
 C prosequitur, dicens: *Beati pacifici, quoniam filii Dei
 vocabuntur (Matth. v).* At contra qui bella volunt,
 quia diaboli filii sint, palam datur intelligi. Sed nos
 in eo qui vincit mundum, beato Petro apostolo inter-
 cedente, confidimus, quod nullo typho secularis ra-
 daciæ vestra succumbit auctoritas: tamen etsi ad
 tempus prævaluerint, quia in æternum damnabuntur
 ambiguum non est. Vos autem etsi persecutionem
 patimini propter justitiam, beati. Deus vos incolentes
 custodiat, fratres. Amen.

ANNO DOMINI DCCCL.

FRECULPHUS

LEXOVIENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN FRECULPHUM.

(Fabric., *Bibl. med. et inf. Lat.*)

Freculphus, ex monacho ordinis Benedictini et D quorum (a) prior, in septem tributus libros, in *Elia-*
 abbate Fuldensi episcopus ab anno 825 ad 851 in *charum*, præceptorem suum, quem *venerandum* *sq-*
 Gallia Lexoviensis, scripsit *tomos duos Chronicorum*: *cerdotem* (b) appellat, a conditione primi hominis

(a) Solum priorem tomum inspexit Sigebertus, cap. 90, et Trithemius, cap. 259.

(b) In carmine hexametro, quod ad eundem *Elia-*
 sacharum præmittitur.

usque ad Christi natiuitatem Domini, sive annum mundi 5429. Tomus posterior dicitur Judithæ, Ludouici Pii secundæ coniugi, libris quinque a Christi servatoris natiuitate ad Bonifacium III, qui papatum gessit ab anno 607. Qui exstant Chronici Freculphiani libri duodecim prodire Colonia 1539, fol. ex Egenolphi officina, et emendatiores ex Commeliniana 1597, 8°, nec non in Bibliotheca Patrum Auctario Parisiensi 1639, et in Bibliotheca Patrum Coloniensis tome IX, et Lugdunensis tome XIV, pag. 1061. Anonymo Mellicensi, cap. 64, 4. Hic est Fri-

cholphtis episcopus, scientia doctrinaque præcipuus, quem præter veteres historias ab æordio mundi usque ad tempora Nortmannorum, ait scripsisse Explanations in Genesin. Sed Rabanus Maurum quidem hortatus Freculphus fuit, ut explanationes in Genesin componeret, sicut ex epistola Freculphi ad Rabanum constat, quæ in tome secundo Rabani Operum præmittitur libris quatuor hujus Enarrationum in Genesin, quos, præmissa epistola, Freculpho relegendos et examinandos Rabanius misit et deli-

FRECVLPHI

EPISCOPI LEXOVIENSIS

CHRONICORUM TOMI DUO

QUORUM PRIOR AB INITIO MUNDI USQUE AD OCTAVIANI CÆSARIS TEMPORA, ET SERVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI NATIUITATEM; POSTERIOR DEHINC USQUE AD FRANCORUM ET LONGOBARDORUM REGNA RERUM GESTARUM HISTORIAM CONTINET.

(Ex Bibliotheca veterum Patrum.)

PRÆFATIO

In priorem hujus operis tomum auctoris ipsius ad ELISACHARUM suum præceptorem.

Cum torpentia quorundam ingenia industria prudentium excitare soleat, ne, ignavia depressa soperore, otio languenti inutiliter contabescant, sed caligine detersa semper vigilantia expurgentur, ut quibus prodesse potuerint scribendo vel docendo, accurate hoc agere studeant; ne de talento male defosso terribilem Domini promulgatam audiant quandoque sententiam: tu quidem, mi dilectissime Elisachare, et amore insatiabilis sophiæ venerande præceptor, post cæteros quos stimulis instanter charitatis agitare soles, ut vigilantes fideles ea quæ eis credita sunt domini sui famulis tempore distribuere opportuno, tandem meam agressus parvitatē, jussisti ut perscrutando diligenter volumina antiquorum seu hagiographorum, sive etiam gentilium scriptorum, quæcunque pertinent ad historię veritatem, breuiter ac lucide colligere desudarem, a conditione quidem primi hominis usque ad Christi natiuitatem Domini: eo scilicet modo, ut quidquid de primo sæculo quod ante generalem fuerat cataclysmum, sive de secundo quod fuit post diluuium usque ad natiuitatem Abrahamæ, et regis Assyriorum Nini regnum, nostri sive gentiles senserunt scriptores, prætere diligentius curarem. Quæstiones etiam difficiles, quæ per hæc tempora in scriptis habentur legislatoris, enodare non negligere, quantum attinet ad historię veritatem. Inde autem per reges Assyriorum, Medorum atque Persarum, sive Græcorum, et usque ad Octaviani Cæsaris monarchiam, ad quas gentes Assyriorum derivando re-

gnatum per succedentia peruenit tempora: in populo autem Dei per patriarchas, iudices, reges ac sacerdotes, iterumque reges, numerum custodire annorum cultus observarem, et ea quæ gesta in sæculis mundi partibus, et memoria sunt digna, adnotarem, ut quæque immortaliter per singula frequentantur tempora, quando vel ubi fuerint, qui tunc etiam imperatorum in ambrosioribus regnatis, vel qui populo Dei præfuerint, ostenderem: insuper a destructione templi Hierosolymitani usque ad Domini natiuitatem Christi, quæque in populo gesta sunt Judæorum, quoniam confusa propter calamitates quæ eis acciderunt esse videntur, ordinando summatim colligere instigasti. Hæc quidem omnia ceu picta breui in tabula meæ ostendens parvitati, nullam excusationis occasionem reliquisti, sed potius operam dare imperasti. Agitur auxilio Dei adjutus, qui facit mutos loqui, non temeritate, sed obedientiæ gratia, hoc tam ingens parua cum cymba ignarus nauta pelagus navigare cepti. Sed si maris se immutaverit serenitas, fluctusque intumuerint, tu qui jussisti naufrago porrigere manum. Quamvis enim ecclesiasticis alligatus a sæculis negotiis, lingua præpeditus, sensu obtusus, hoc tam magnum ineruditus tiro arripui opus, quod sapientibus erat committendum: tamen quia tuæ hoc non potui negare benevolentia, tibi examinandum mitto, et si utile adidicaveris fore, non magis acceptum feretur scribenti quam censori. Porro nomina auctorum ex quibus ea collegi quæ in septem libris conclusi, idcirco non

919
 ubique inserui (ut praeinhuisti), quoniam in his in quibus concordare videbantur, sensum eorum quae elegeram compendiose complexus sub brevitare dicere studui. Eorum autem nomina adnotare decrevi, siye nostrorum, siye gentilium, sententiasque illorum assumpsi, ut in suis haberentur libris, qui variando a ceteris exorbitare videntur. Obsecro itaque

920
 A candidum lectorum ne presumptioni tribuat meae imbecillitatis si quid in his ei displicuerit libris, sed obedientiae. Nec temere reprehendat, antequam diligentius eos legerit auctores ex quibus nos haec decerpimus, et ad quos eorundem quoque fidem referimus.

EJUSDEM AD EUMDEM CARMEN HEXAMETRUM.

Te doce, Christe, via facilis nos ire per omnes,
 Quod natura negat, varios fessosque labores,
 Das qui quae fragili, das grandia vincere posse,
 Parvula mens trepidat hominum, quae tangere dura,
 Miratur letigisse quidem, gaudet superasse.
 Si quid enim fuerit dignum laude et memorandum,
 Nec sibi, sed Domipo, tribuat quae gesta videntur:
 Qui dedit ingenium stolido, qui cuncta gubernat,
 In caelis, terris, porque omnia saecula semper:
 Cujus ego auxilio jutus, non viribus aequis,

Arripui celsos saeculi transcendere colles.
 Quae ut fuerint calamo pingam per tempora prisca.
 B Eternos replicare dies ingentia regum
 Tempore quo fuerint, ubi talia facta per orbem,
 Quae viri fortes, portenta, fames, mala mundi,
 Quas dederint clades populis civilia bella.
 Triverit externas gentes infanda cupido:
 Quos casus tribuit regnis improvida cura.
 Haec decini breviter memorans, venerande sacros,
 Non ignota canens veterum, sed dicta priorum.

INCIPI

CHRONICORUM TOMUS PRIOR,

Continens ab exordio mundi usque ad Nativitatem Servatoris nostri Jesu Christi rerum gestarum historiam.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De eo quod pene omnes historiographi texere suas ceperint historias a Nino Assyriorum rege.

Dum aliquam temporum seriem commutatio sermone ex nobilium studiis, tam divinarum scripturarum historiarum, quam saecularium, et ex pluribus eorum paucos libando flosculos libris, seu ex diversorum vernantium pratorum floribus perstringere curarem, ut lector animadvertere facile valeret quid ex celebrioribus factis in singulis tam regum quam regnorum sit gestum temporibus, offendit meae imbecillitatis parvitas, omnes pene historiographos, maxime autem Graecorum, atque Latinorum, a Nino Beli filio, rege gentium multarum, scilicet, primo suas gestorum inchoasse narrationes, praecipue videlicet bellorum casus, regum regionumque destitutiones, atque hominum miserias, et ut eorum instruemur assertionibus, nihil aliud esse bella, nisi ad alterum vergentia mala, quae studiosissimo descriperunt. Transacta autem retro saecula, ac si sine vitio forent (ut quibusdam illorum placuit) et homines ritu pecorum irrationabilium prius vixissent, intacta reliquerunt. Igitur auxilio omnipotentis Dei fultus, atque auctoritate divinae Scripturae fretus, ab ipso protoplasto exordium meae narrationis sumere curavi:

C qui primus parens auctorque mortalium hominum ultimus in fabrica Dei conditus est, sexta scilicet die. Post ejus namque conditionem Dominum cessasse a nova operatione, non autem a gubernatione creaturarum haud dubium est. Qua de re Scriptura commemorat Dominum requievisse die septimo ab omnibus operibus suis.

CAPUT II.

Cur homo novissimus in creaturis conditus sit. Quae tamen potest cur homo in conditione ultimus creatus sit, sexto scilicet die, cum constet propter intelligentiam nobiliores esse hominem ceteris creaturis, quae in praecedentibus factae commemorantur diebus, nisi ut prius conderetur mundus quasi domus, et sic demum introduceretur dominus, id est habitator domus.

CAPUT III.

Quomodo ad imaginem et similitudinem Dei homo sit conditus. Qui etiam ad imaginem et similitudinem Dei est conditus, quam videlicet imaginem atque similitudinem in rationalis animae intellectu, non in corporis forma esse novimus, juxta quod ait Apostolus: Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est. Et alibi;

Eruentes vos, inquit, veterem hominem, induite novam, qui retribuitur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum. Quamvis et ipsum corpus nostrum ita sit fabricatum, ut ostendat nos meliores esse quam reliqua animalia. Illa enim omnia inclinata sunt ad terram; hominis autem corpus erectum est, ut manifestet animam nostram in supernis ad spiritualia debere semper esse erectam. Igitur inter imaginem et similitudinem hoc distat, quod imago Dei in immortalitate animæ est. Unde etiam anima peccatrix imago Dei esse non desistit: similitudo in moribus constat. Quam ob rem non nisi anima sancta similitudinem Dei habet, in eo enim suo creatori similis est, in quo angelis sanctis erit æqualis.

CAPUT IV.

De obedientia homini a Deo data.

dem etiam sator hominum colonus paradisi constituitur, ut in eo feliciter, si præceptum mandati obediendo servaret, absque ullis calamitatibus, aut metu mortis, æternis fruendo gaudiis viveret; sin autem inobediens existeret, privatus æterna felicitate, miseris subjaceret mortis: quas est expertus, dum vitium contigit lignum, de quo inhibitus fuerat ne illud tangeret. Sic ergo primus parens a paradisi amentate depulsus est, cum sua conjuge, quam Apostolus diabolica fraude deceptam dicit, ipsum vero Adami non deceptam, sed causa suæ sociæ fuisse transgressum.

CAPUT V.

De ligno scientiæ boni et mali in paradiso, et de ligno vitæ.

Erat utique in paradiso corporaliter lignum, quod nuncupatur lignum vitæ, sicut et petra quæ percussa aquas præbuit in eremo populo Dei, quamvis significarent mysticè Christum. Quod propterea lignum vitæ dictum est, quoniam dum illi homines inde gustarent, nec morbo nec senectute deficerent. In cæteris enim erat alimentum, in isto sacramentum, lignumque scientiæ boni et mali, non quod ipsum in sua natura lignum esset rationale, vel scientiam boni et mali habuisset, sed propterea appellatum est boni et mali scientiæ, quia homo per experimentum ab ipso didicit quod esset inobediens malum. Si quis verò de his plenius scire voluerit, patris Augustini libros de Civitate Dei legat.

CAPUT VI.

De Abel a fratre suo Cain occiso, et de vindictis quas Cain perdidit.

Ergo Adæ nati sunt filii masculi duo, in regione ad quam transmigravit eum Deus a paradiso, post sciam prævaricationem. Quorum prior appellatur Cain, secundus autem Abel. Germani scilicet, sed diversis lætabantur studiis. Abel quidem junior, justitiam colebat, et in omnibus quæcumque gererat Dominum putabat esse presentem: curas erat conversatio pastoralis. Cain autem erat quidem circa alia pessimus, et ad lucra sollicitudo semper intentus: terram verò primus arare cepit. Fratrem quippe hu-

jusmodi causa peremit. Nam cum eis Deo sacrificare placuisset, de frugibus quidem terræ munera Cain obtulit, Abel autem de primogenitis agnorum et lac. Deus enim hoc potius sacrificio delectatus est, quod spontaneæ et naturaliter ortum fuerat, et non in illo, quod ex inventione hominis avari natum videbatur. Quapropter Cain indignatus eo quod Abel fuisset a Deo præpositus: et hoc ita novit, ignis enim Dei sacrificium fratris consumpsit, et ejus intactum relinquit; quo stimulatus livore, fratrem suum Abel interemit.

CAPUT VII.

De exordio duarum civitatum.

Qua de re Dominus ad Cain ait: *Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio.* Dominus non tanquam ignarus interrogat, sed tanquam iudex rectum, quem puniat. Putans enim Cain Deum latere quæ gesserat, respondit: *Nescio.* Cui Deus ait: *Arbitraris me quod gessisti nescire, qui cogitationem tuam, quam impie conceperas, inspiciens, ne opere consummares ante præmohui? Sed ne causeris injuste me adversum te proferre sententiam, ego tibi accusationem non infero, sed est testis qui te accusat, vix videlicet sanguinis fratris tui: qui clamat ad me de terra.* Responditque Cain ad Dominum: *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Intellexit enim ex furia mentis, et ex tremore corporis quo agitabatur, se dignum interfici, et ait: *Ecce ejectionis me hodie a facie tua, et a facie terræ abscondar, et ero gemens super terram et omnis qui invenerit me, occidet me.* Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradi pœnæ, qua se ipse damnaverat, ait: *Non sic, id est, non ut tu æstimas morieris et mortem pro remedio accipies, verum vives usque ad septimam generationem, et conscientiæ tuæ igne torqueris, ita ut quicumque te occiderit, secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione aut magno te liberabit cruciatus, non quod ipse qui percusserit Cain, septem ultionibus subjiendus sit, sed quod septem vindictas, quæ in Cain tanto tempore occurrerunt, solvat interfecto, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam.* Ut autem quod dicimus manifestius fiat, quotidiana consuetudinis ponamus exemplum. Loquitur inter verbera servus ad dominum: *Quia incendi domum tuam et universam substantiam dissipavi, interfice me.* Dominusque respondeat: *Non ut vis morieris, et finies morte supplicia, verum longo tempore custodieris ad vitam, et tam intellexeris in hac luce versaberis, ut quicumque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum tam multis te liberaverit cruciatibus?*

CAPUT VIII.

Quomodo Deus primis hominibus loqueretur, et de eo quod scriptum est: Nonne si recte offeras, recte autem non divides, peccasti.

Quomodo Deus primis hominibus loqueretur, quæri solet, scilicet per creaturam subjectam veli eorum socius forma congrua loquebatur cum eis. Sed quid

proluit Cain? Nonne conceptum, scelus in necando fratre, etiam post verbum divinum implevit? Illud vero quod dictum est: *Nonne si recte quidem offeras, recte autem non divides, peccasti?* quia non licet cur vel unde sit dictum, multos sensus peperit ejus obscuritas, cum divinarum Scripturarum quisque tractator secundum fidei regulam id conatur exponere. *Recte quidem offertur sacrificium, eam offertur Deo vero, cui tunc tantummodo sacrificandum est.* Non autem recte dividitur, dum non discernuntur recte vel loca, vel tempora, vel res ipsæ quæ offeruntur, vel qui offert, et cui offertur, vel hi quibus ad vescendum distribuitur quod oblatum est, ut divisionem hic discretionem intelligamus. Sive cum offertur ubi non oportet, aut quod non ibi, sed alibi oportet, sive cum offertur quando non oportet, sive cum id offertur quod nunquam penitus debuit, sive cum electiora sibi ejusdem generis retinet homo quam sunt ea quæ offert Deo, sive ejus rei quæ oblata est participes profanus, aut quilibet, quod fas non est fieri; in quo autem horum, displicuerit Cain, facile non potest inveniri. Sed quoniam sicut Joannes ait, *ex maligno erat, et ex invidentia occidit fratrem suum, fratris autem illius opera bona erant, datur intelligi, propterea Dominum non respexisse in munera ejus, quia hoc ipse male dividebat, dans Deo aliquid de suo, sibi autem seipsum.* Quod omnes faciunt qui non Dei, sed suam sectantur voluntatem, non recte dividendo, hoc est, non recte vivendo. Dominus enim dans ei mandatum justum et bonum, dixit: *Quiesce, ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius.* Nunquid fratris? Absit. Cujus igitur, nisi peccati? Dixerat enim, *Peccasti.* Tum deinde addidit, *Quiesce: ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius.* Potest quidem sic intelligi, ad ipsum hominum conversionem esse debere peccati, ut nulli alii quam sibi sciat tribuere quod peccat. Hæc enim est salubris penitentiae medicina, et veniæ petitio congrua. At ubi ait, *ad te enim conversio ejus, non subaudiatur erit, sed sit præcipientis videlicet, non prædicentis modo.* Tunc enim dominabitur quisque peccato, si se sibi non defendendo præposuerit, sed penitendo subjecerit.

CAPUT IX.

De eo quod scriptum est: Cognovit Cain uxorem suam, et peperit ei Enoch, ex cujus nomine nuncupavit civitatem quam edificaverat, et hoc qualiter consentiat, ut tres homines, qui tunc tantum erant, civitatem edificarent.

Sequitur: *Cognovit Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et edificavit civitatem, et vocavit nomen ejus Enocha, ex nomine filii sui Enoch.* Unde quæri potest, dum non plures eo tempore quam viri quatuor, vel potius tres postea, quia fratrem frater occidit, fuisse viderentur in terra, quomodo Cain solus civitatem edificasse dicitur. Sed quos hoc movet parum considerant, non omnes homines, qui tunc esse poterant scriptorem sacre hujus historiae necesse habuisse nominare, sed eos

A solos quos operis suscepti ratio postulabat: illos videlicet per quos ad Noe, ac deinde ad Abraham, genealogia texendo perduceretur. Nec enim consequens est, ut istum primum filium genuisse credatur Cain, quia dictum est, *cognovit uxorem suam*, quasi tunc primitus ei commiscuisset. Nam de ipso Adam hoc dictum est, non solum quando conceptus est Cain primogenitus, verum etiam posterius: *Cognovit, inquit, Adam Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit filium, et nominavit eum Seth.* Unde intelligitur ita solere illam Scripturam loqui, quamvis non semper. Potuit enim fieri ut licet alios haberet filios, hunc tamen, propter aliquam causam, plus cæteris dilexerit. Non enim Judas primogenitus Jacob, ex quo Judea dicta, et Judæi sunt nuncupati. Ergo si Cain primogenitus Enoch, non ideo putandus est confestim filio nato ex ejus nomine civitati nomen dedisse, quia nec constitui tunc ab uno poterat. Aliud enim civitas non est quam hominum multitudo societasque. Sed cum illius hominis tanta cresceret numerositate familia, ut quantitatem populi jam haberet, tunc potuit fieri ut et civitas conderetur, et ex nomine primogeniti nuncuparetur. Ergo si attendat tunc temporis tam longævos fuisse homines, ut qui minime vixerant septingentos quinquaginta vixisse reperiantur annos, nec eos solummodo habuisse filios quos Scriptura commemorat, cum subditur, *genuit filios et filias*, unde eis secundissimam prolem fuisse datur intelligi. Ex quo conjici potest, quod si a nepote Abraham, Jacob videlicet, tanta multitudo hominum multiplicari potuit in Ægypto intra annos trecentos, ut sexcenta millia fuissent, quando ascenderunt ex Ægypto, quid mirum homines, multam potuisse condere familiam, per spatium nongentorum annorum aut eo amplius, qui civitates ædificarent plurimas? Sed hanc civitatem Cain propter terrenam civitatem commemoratam fuisse, credibile est, quæ ab ipso constitutionis conditore initium sumpsit. Hinc jam civitates quæ exortæ sunt, impiorum scilicet atque justorum. Justorum quidem fundamentum peregrinationis suscepit in Abel, ac deinde in Seth, et in posteritate ejus, ac sic laborando, peregrinatur usque ad præsens tempus. Ergo in prioribus sæculis, quamvis usque ad septimam progeniem in filiis Seth multipliciter fecundaretur civitas Dei, tamen iam paucis edificata est ad comparisonem iniquorum, quoadusque Dominus Christus, Deique Filius Deus ante sæcula, homo in nostro tempore ex utero virginis Mariæ sacratissimæ procederet: qui verus Deus, verusque homo, ex duabus substantiis et una persona, novum lumen mundo resplenduit, ac deinceps per universum orbem in membris ejus hæc civitas sancta secundus ædificatur, et ad cives suos, angelos scilicet Dei, quotidie colligitur, quorum præsidii in hac peregrinatione jugiter suffragatur. In Cain vero atque ejus cognatione latissime impiorum civitas fabricata est. Refert quidem de eo ille antiquitatum scriptor Josephus, quod postquam signum acceperat ut non

terficeretur a quibuscunque inveniretur bestiis, sed sine formidine per omnem terram, signo ei imposto quo notus fieret, vagus et profugus abiret, ab ea dejectus regione, in qua fratrem occiderat, et in qua cum patre habitaverat, multam peragrans terram cum sua uxore, tandem devenit in locum, qui Naida nuncupatur, ibique moratus est, in quo etiam illi nati sunt. At vero poenam illam non habuit pro emendatione, sed ad incrementum et ad libidinem suo potius nutrit in corpore, licet cum injuria secum commorantium hanc haberet, augeus donum multitudine pecuniarum, ex rapinis et violentia congestarum, ad luxuriam quoque et latrocinia suos invitans familiares, quorum doctor in scelestis studiis erat. Et simplicitatem quidem cum qua prius vivebant homines, ad inventionem mensurarum et ponderum permutavit, integramque earum vitam ex earum rerum ignorantia ad calliditatem corruptionemque perduxit. Terminos terræ primus posuit, civitatesque constituit, murisque munivit, illicque suos coegit convenire domesticos. Hanc vero civitatem ab Enoch seniore filio suo Enocham appellavit, ut prædiximus.

CAPUT X.

Quod aliter sentiant philosophi Græcorum et Latinorum de primo sæculo quam Hebræorum.

Igitur philosophi Græcorum atque Latinorum longe aliter senserunt de primo sæculo quam Josephus referat, qui aurea prima nuncupant sæcula, et tunc homines solo vacasse otio, et his tantummodo frugibus fuisse contentos, quas terra sponte protulerat, et simplici aqua eos, esse potatos, nec ullius carnis esum attigisse, autumant. Secundum quorum opinionem quidam ex nostris suum ita composuit carmen, quod huic nostro opusculo inserere libuit:

Felix novum prior ætas,
Contenta fidelibus arvis
Nec inerti perditæ luxa:
Facili quæ sera solebat
Jejunia solverè glande.
Non Bacchica monera norant,
Liquido confundere melle,
Nec lucida vellera Serum
Tyrio miscere veneno.
Somnos dabat herba salubres,
Potum quoque lubricis amnis,
Umbras altissima pinus.
Nocturnum maris alta secabant,
Nec mercibus undique lectis,
Nova littora viderat hospes,
Tunc classica sæva tacebant,
Odis neque fusus acerbis,
Cruor horrida tinxerat arva.
Quid enim furor hosticus ulla
Vellet prior arma movere,
Cum vulnera sæva viderent,
Nec præmia sanguinis ulla?
Utinam modo nostra redirent
In miores tempora prisca!
Sed sævior ignibus Æthiæ
Fervens amor ardet habendi.
Heu! primus quis fuit ille
Auri qui pondera tecti,
Gemmasque latere volentes,
Pretiosa pericula fodit?

Salustius enim collaudans breviter antiquiora tempora ait: Quando vita hominum sine cupiditate agebatur, et sua cuique satis placebant. Postea vero,

A inquit, quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonii et Athenienses cœpere urbes atque nationes subigere, libidinem dominandi causam belli habuere, maximam gloriam, in maximo imperio putare, et cætera, quæ ipse instituerat.

CAPUT XI.

De Seth filio Adam, qui placuit Deo, ejusque filii ac nepotibus, qui usque ad septimam generationem mirabiliter sapientiam adinvenerunt, et demum in columnis scripserunt.

Igitur Adam, qui primus e terra factus est, post Abel quoque necem filii sui, et Cain depulsionem, cum ducentorum triginta esset annorum, genuit Seth. Qui adultus, virtuti studuit, et nomen Domini invocare cœpit; et cum esset vir egregius, imitatores sui filios reliquit. Ex ejus namque prosapia civitas Dei crevit. Refert enim Josephus de ejus filiis in hunc modum: Illi autem omnes cum boni fuissent orti in eadem terra, sine aliqua vexatione viventes, felicissime commorati sunt, nihilque eis usque ad vitæ terminum crudele provenit. Disciplinam vero rerum cœlestium, et ornatus earum primitus invenerunt. Jobal autem consanguineus eorum existens, musicam adinvenit et psalterium citharamque laudavit. Et ne dilaberentur ab hominibus quæ ab eo inventa videbantur, aut antequam venirent ad cognitionem deperirent, cum prædixisset Adam exterminationem rerum omnium, unam ignis virtute, alteram vero aquarum vi ac multitudine fore venturam, duas facientes columnas, unam quidem ex lateribus, alteram vero ex lapidibus, in ambabus quæ invenerant conscripserunt, ut et si constructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens, præberet hominibus scripta cognoscere: quæ tamen lapidea permanet hactenus in terra Syria. Ergo Seth cum ducentorum quinque esset annorum, genuit Enos. Enos autem vixit annis centum nonaginta, et genuit Cainan. Cainan autem vixit centum septuaginta, et genuit Malalehel. Malalehel vixit annis centum sexaginta quinque, et genuit Jarech. Jarech vero vixit annis centum sexaginta duo, et genuit Enoch.

CAPUT XII.

De Enoch qui translatus est, qui etiam suas prophetias scriptas reliquit.

Enoch autem vixit annis centum quinquaginta quinque, et genuit Matusalam, et post hæc annos trecentos, ambulavit cum Deo; unde et non comparuit, quia Deus eum tulit. Qui etiam aliqua scripsit, Jude teste apostolo. Ait enim; *Prophetavit septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios*, etc. Liquido, namque claret, ab ipso exordium litterarum primo homine cœpisse, qui adhuc supererat, quando filii ac nepotes sui in studio sapientiæ fervebant. Unde etiam filii Seth cum Jobal consanguineo in columnis ea quæ sapienter de disciplina cœlestium rerum adinvenerunt, cum reli-

quis artibus conscripserunt, sicut superius ex verbis Josephi declaratum est.

CAPUT XIII.
De filiis Seth, qui post septimam generationem Deo displicuerunt.

Filii namque Seth in septem generationibus permanserunt, Dominum iudicantes dominum omnium, et ad virtutem semper inspicientes, ut Josephi utitur verbis. Deinde tempore procedente, de paternis solemnitatibus ad mala progressi sunt, neque legimus honores ulterius Deo prebentes, neque circa homines iustitiam facientes, sed zelum, quem prius habuerant, in duplicem malitiam per ea quae gerebant postea demonstrabant. Ob hoc itaque contra se Dominum irritaverunt.

CAPUT XIV.
De filiis Dei, qui filias hominum acceperunt uxores.

Sequitur: Dicit enim Moyses: *Videntes filii Dei filias hominum, eo quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.* Ergo iidem dicti sunt angeli Dei. Unde multi illos putant non homines fuisse, sed angelos, quod tamen angelos sanctos illos tempore sic sibi potuisse, nullo modo credibile putatur, nec de his dixisse Petrum apostolum, quod angelis peccantibus non peperit, sed de illis qui cum principe eorum diabolo ceciderunt. Angeli enim in sacro eloquio homines sunt, ut de Joanne scriptum est: *Eccc vido angelum meum ante faciem meam.* Et Malachias propheta proprie dictus est angelus. Igitur ut omittamus multorum opiniones, filios Dei hic filios Seth intelligimus, filias vero hominum Cain utique filias, ex quibus nati gigantes referantur, quos et ante esse historia declarat, cum dixit: *Gigantes erant in illis diebus.* Fuisse etiam post diluvium quosdam, sed plures antea, historia traditione deprehendimus, sicut Nembroth, et alii de progenie Noe exorti sunt, qui omne bonum despicientes propter confortiam fortitudinis, et pulchritudinem corporis, Dominum irritantes, perierunt.

CAPUT XV.
Utrum homines primi occulti sine conjugibus per tot curricula annorum fuerint, ut legimus post plures annos filios genuisse.

Vixit autem Matusalam 187 annis, et genuit Lamech, et post haec annis 782. Hic namque queri potest si homines tunc temporis per tot curricula annorum uxoris vacabant, aut si eas prius ducebant, quoniam causa erat ut absque liberis tandiu manerent? Haec autem questio duplici solvitur modo. Aut enim homines qui tanta prolixitatis habebant aetatem, diutius a vinculo conjugii vacabant, aut quod verissimum est, hi tantum assumuntur a veridico Mose historiographo, ex quibus Noe cum filiis ducebat originem, per quem et mundus post caeterorum hominum perditionem in diluvio, erat restaurandus. Sic namque Matthaeus non primogenitos tantum assumens in catalogo generationis Christi, sed eos ex quibus nativitas Domini secundum carnem ducebatur, non enim Abrahae primogenitus fuit Isaac,

sed Ismael. Nec Judas primogenitus Jacob, sed Ruben, neque David Isai.

CAPUT XVI.

De Matusala, utrum quatuordecim annos post diluvium vixerit, ut in Genesi contineri videtur.

Vixit itaque Lamech 182 annis, et genuit filium, nunciatum nomen eius Noe. Noe ergo cum sexcentorum esset annorum, venit diluvium super universam terram, omne genus humanum delens, praeter Noe, eiusque filios, cum uxoribus, quos Dominus in arca servavit ad genus restaurandum hominum. Nunc autem famosissima hic nascitur questio de Matusala, et in Ecclesiis saepissime ventilata, quod iuxta diligentem fertur supputationem 14. annis post diluvium vixisse. Cum autem supra 969. annis sit dictam exstitisse, quomodo verum est quod octo tantum anime in arca salvae factae sint, si hic post diluvium vixit? Restat igitur quod quomodoque in plerisque aliis, ita et in hoc sit error in numero. Siquidem et in Hebraeis et Samaritanorum libris ita scriptum reperitur. Et vixit Matusalam 187 annis, et genuit Lamech. Et vixit Matusalam postquam genuit Lamech, 782. annis. Et fuerunt omnes dies Matusalae anni 969. Et vixit Lamech centum octoginta quibus annis, et genuit Noe. A die ergo natiuitatis Matusala, usque ad diem ortus Noe, sunt anni 369. His adde 600 annos Noe, qui in sexcentesimo vitae ejus anno diluvium factum est. Atque ita fit ut nongentesimo sexagesimo nono anno vitae suae Matusalam mortuus sit eo anno quo coepit esse diluvium.

CAPUT XVII.

De hoc quod dicitur: Ultio dabitur de Cain septuplum, de Lamech vero septuagies septies.

Dixit quoque Lamech, uxoris suis Adae et Suae: *Audite vocem meam, uxores Lamech, auculatae sequentem meum, quoniam occidi virum in vulnere meo, et adolescentulum in linorem meum.* Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. Lamech itaque qui se homicidium uxoris suis sceleris perpetrasset, septimus erat ab Adam. In tribus enim homicida filiis, septem Cain vindictae aquis diluvii soluta sunt, quoniam omnis progenies Cain in eo deleta est. Dira namque mors atque humanorum scelerum vindex, inter reliquos perituros ipsum homicidam Lamech reperisse credibile est. De Lamech vero septuagies septies. Igitur superius partim retulimus quae ad hujus questionis pertinebant solutionem. Secundum historiae tamen veritatem, quod Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes interveniunt, in quibus peccatum Lamech, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione, solutum est. Siquidem et in populo Judaeorum propter interfectionem Christi septuaginta septem vindictae sunt statuae, juxta illud Evangelium, in quo dictum est Petro apostolo: *Non solum septies, sed etiam septuagies septies, si poenituerit, fratri remittendam Judaeorum scilicet revertentem, per septuaginta septem vindictas statuas, recipiendum ad indulgentiam Christi.*

CAPUT XVIII.

De ira Dei, et de eo quod scriptum est in Genesi: Poenitet me hominem fecisse, cum in Deo nulla sit poenitentia, in quo est certa præsentia.

Videns, inquit Dominus Deus, quia multiplicati sunt malitiae hominum super terram, dixit: Delebo hominem quem feci a facie terre ab homine usque ad pecus, et a reptilibus usque ad volatiles caeli, quia iratus sum quoniam feci eos. Ita Dei non perturbatio animi ejus est, sed iudicium, in quo irrogatur poena peccatori. Cogitatio vero ejus et recogitatio malitiarum rerum est immutabilis ratio. Neque enim sicut hominem, ita Dominum onusquam facti poenitet sui, ejus est de omnibus poenitio rebus tam certa sententia, quam certa præsentia. Sed si non estatur Scriptura talibus verbis, non se quodammodo familiaribus insinuat omni generi hominum, quibus vult esse consultum.

CAPUT XIX.

De eo quod dixit Deus: Erunt dies eorum centum viginti annorum.

Quod autem dixit Deus: Erunt dies eorum centum viginti annorum, non sic accipiendum est, quasi præsentia sit post hæc homines centum viginti annos vivendo non transgredi, cum et post diluivum etiam quingentos quosdam excessisse inveniamus, sed intelligendum est hoc Dominum dixisse, cum arca finem quingentorum annorum esset Noë, id est, quæ quingentos octoginta vitæ annos ægeret, quos tempore suo Scriptura quingentos vocat, nomen totius summæ per maximam partem plerumque significans. Sexcentesimo quippe anno vitæ Noë secundo mense factum est diluivum, ac sic 120 anni prædicti sunt futuræ vitæ hominum periturorum, quibus transactis, diluivo dolerentur. Hieronymus autem sic ex Hebræo verbis: Non judicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quoniam caro san: hoc est, quia fragile est in homine conditio, non eos ad æternos servanda servaturos, sed hic illis restituam quod merentur: Ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Domini sonat, dum peccator hoc pro suo scelere visitatur. Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum poenitentiae non dedisset, adjecit: Sed erunt dies eorum centum viginti annorum, hoc est, habebunt 120 annos ad agenda presentiam. Non ergo humana vita, ut multi existimant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad poenitentiam dabantur. Si quidem invenimus quod post diluivum Abraham vixerit annis centum septuaginta quinque. Dominus autem noluit tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatium amputatis, induxit diluivum anno centesimo agenda poenitentia destinato.

CAPUT XX.

De Noë quomodo decimus ab Adam princeps sub-

Noë vero principatum tenens, quem per successiones patres ejus habuerant, scilicet per generationes decens, id est, a Noë usque ad primum parentem,

filiis patribus succedentes, dum esset ab Adam decimus, graviter ferens actus humanum, et habens eorum consilia nimis ingrata, satagebat ut ad meliorem mentem eorum actusque transiret. Cum autem videret quod non acquiescerent ad talia, sed vehementer malorum libidine delinquerent, metuens ne ipsum quoque cum uxore et filiis suis interficerent, discessit ab ea terra. Deus itaque Noë quidem justitiam dilexit, condemnavit autem non solum illorum malitiam, sed omne genus humanum. Quod cum ei disperdere placuisset et aliud constituere genus, malignitate privatum, Noë præcepit ut arcam fabricaret quatuor cameras habentem, et longitudinem cubitorum 300, latitudinem vero 50 et altitudinem 30: qua protectos cum filiis et uxore remansit ex hominibus solus post diluivum cum domo sua, ut præmisimus. Hæc, juxta intelligentiam Josephi, de Noë actibus sufficiant.

CAPUT XXI.

De magnitudine arce et cameris ejus.

Ergo fuerunt nonnulli impossibile putantes aut toti genera animalium, reptantium, hæc arca capere potuisset, et ea quæ sibi pro solatio vitæ forent necessaria, per tantum temporis spatium. Qui non attendunt Moysi in omni Egyptiaca eruditum sapientia, et cubitum geometricæ disciplinæ quo utantur Egyptii, tantum valere, quantum sex cubiti quibus non utimur. Qui autem dicunt tanto molis fabricam humano fieri non posse ingenio, spatium 100 annorum considerent, quod constructionis gratia acceperat Noë, hominumque fortitudinem, qui primo vigebant sæculo, cum scienti immensas urbes fuisse constructas, nisi forte lapis lapidi adherere potest, sola talis conjunctus, ut maris per tot millia circumagatur, et lignum signo cementatem, clavibus solidatum, gluten bituminis non potest connectere ut fabricetur arca, non curvis sed rectis lineis longe lateque porrecta, quam nullus in mare mittat conatus hominum, sed leve unda cum venerit, naturali ordine ponderum, magisque diutina habitantia, quam humana prudentia. Legitur etiam hæc habuisse arcam comacina et tritega, quod alia translatio bicamerata et tricamerata voluit nominare, ita ut quinque habitationes distinctas in ea esse advertamus: inferiora loca stercoribus esse deputata et contigua bicamerata, quæ conservarent pabula animalium. In hos ergo usus tradunt fuisse inferiores partes distinctas, superiores vero partes quæ tricamerata dicuntur, primo ad habitaculum destinatum, vel immitium animalium serpentiumque: hinc contigua in superioribus loca mitioribus animalibus stabula fuisse, supra omnia vero in excelso avibus et hominibus sedem locatam, ut potest sicut honore et sapientia homo antecedit omnia, ita et loco cuncta præcelleret animalia, et sic quinque mansiones in eadem arca fuisse intelliguntur. Prima stercoraria, secunda apothecaria, tertia feris alimentibus, quarta mansuetis, quinta hominibus.

CAPUT XXIII.

Quod de immundis animalibus bina, de mundis septena in arca fuisse legitur.

Quod etiam de immundis animalibus bina introducantur et bina de mundis vero septena et septena, his tradunt esse causas, ut quæ hominibus profutura essent, de his plura conservarentur in arca, et ut haberet Noe post egressum arce adeo gratificus Botino offerret hostias.

CAPUT XXIII.

De minutissimis bestiolis et inutilibus, utrum fuerint in arca.

Quod autem scrupulosissime quæri solet et de minutissimis bestiolis, non solum quales sunt mures et sterciones, verum etiam quales locustæ, scarabæi, muscæ denique, et polices, utrum non amplioris numeri in arca illa fuerint quam est definitus cum hoc imperaret Deus, prius admonemur sunt quod hæc movent, sic accipiendum esse quod dictum est, quæ reptant super terram, et necesse non fuerit conservari in arca quæ possunt in aquis vivere, non solum mersa sicut pisces, verum etiam supernatantia sicut volucres alites. Deinde quod dicitur *Muscus et femina erunt*, profecto intelligitur ad reparandum genus fieri, ac per hoc nec illa necesse fuerant ibi esse, quæ possunt sine concubita de quibusque rebus vel rerum corruptionibus nasci, vel si fuerint, quæ in demum esse consueverunt, ne ulla numeri definitione esse possint. Aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tantæ rei figura etiam veritate facti, aliter non possent impleri, nisi ut omnia ibi certo isto numero essent, quæ vivere in aquis natura prohibente non possunt, non fuit ista cura illius hominis, vel illorum hominum, sed divina. Non enim ea Noe capta intrantibus, sed venientia, et intrare volentibus, permissit. Ad hoc enim valet quod dictum est: *Intrabant ad te*, non scilicet hominis actu, sed natu; ita sane ut non illic fuisse credenda sint quæ sexu careat, vel ea etiam quæ ex diversis generibus procedunt, ut mali.

CAPUT XXIV.

Quomodo in arca vixerint animalia quæ non sine carnibus vesci putantur.

Solet etiam movere nonnullos quæ genera escarum illis habere poterant animalia quæ non nisi carnibus vesci putantur, utrum præter numerum ibi fuerint animalia sine transgressione mandati, quæ aliorum alendorum necessitas illic coegisset includi; an vero, quod potius est credendum, præter carnes aliqua alimenta ibi fuisse, quæ omnibus convenirent. Novimus enim quam multa animalia, quibus caro cibus est, fragibus, pomisque vescantur, et maxime sic atque castaneis. Quid ergo mirum, si vir ille sapiens et justus, etiam divinitus admonitus, sine carnibus apta unicuique generi alimentam præparavit et condidit? Quid est autem quo vesci non cogeret famem? aut quid non suave ac salubre facere posset Deus, qui etiam potuit ut sine cibo viverent divinis facultate?

CAPUT XXV.

De ingressu Noe in arcam, et ubi resideret arca post diluvtam, et numero annorum ab Adam usque ad Noe, vel quid de arca gentium philosophi senserint.

Igitur Noe sexcentorum erat annorum, quando cepit esse diluvium super terram. Inde autem usque ad primi hominis conditionem erant anni transacti duo millia ducenti quadraginta duo. Ergo et quædam præstinximus libando, ita primum se habuit sæculum. Noe vero cum filiis Sem, Cham et Jafeth, uxoribusque eorum ingressus in arcam mense secundo, septima decima die mensis, impetu violentiæ aquarum in sublime sublatus est. Arca autem residente in vertice montis Armenia, egressus est, Domino monente, ex ea, mense secundo septima et vicecima die mensis. Quem locum egressoriam Armenii vocant, illic enim arces solite reliquias provinciales ostendunt. Hujus enim diluvii indicium hætenus videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis et ostris scabros etiam sæpe cavatos aquis visere solemus. Attamen quid de hac arca atque hoc diluvio gentium historiographi sapientisque eorum scripserint, paucis referre curabo. Quorum unus Berossus Chaldeus, narrans de diluvio, taliter est editus: Dicitur autem et navis quæ, quæ in Armeniam venit, circa montem Cardicum, et adhuc aliqua pars est, et quosdam bitumen exinde tollere, quo maxime homines ad expiationes utuntur. Meminit autem horum et Hieronymus Ægyptius, qui antiquitatem Phœnicæ noscitur conscripsisse. Sed et Manasseus Damascenus in nonagesimo sexto historiarum libro ita de hoc diluvio dicit: Est et super montem excelsus mons in Armenia, qui Baris appellatur, in quo multos fugientes sermo est diluvii tempore liberatos, et quosdam simul in arca delectatos, in Siciliae montis venisse summitatem, lignorumque reliquias multo tempore ibi conservatas ferunt. Fuit autem ista arca quam etiam Moyses Judæorum legislator scripsit.

CAPUT XXVI.

De eo quod quibusdam hominibus impossibile videtur homines nongentos annos vixisse.

Vixit autem Noe post diluvium annos trecentos quinquaginta. Et facti sunt omnes dies Noe anni nongenti quinquaginta. Ergo si cuilibet incredibile videtur tantæ diurnitatis vitam antiquorum hominum fuisse, Josephi assertionem animadvertat. Dicit enim: Nullus autem ad vitam modernam, et annorum brevilitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa quæ de illis sunt dicta, et eo quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat neque illos ad vitæ illius longitudinem pervenisse. Illi namque cum essent religiosi, et ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniora ad majus tempus existerent præparata, tantorum annorum circulis rite vivebant. Deinde propter virtutes et gloriosas utilitates, quas jugiter perscrutabantur, id est, astrologiam, et geometriam, Deus eis ampliora vivendi spatia condona vit, quæ haud edisserere potuissent, nisi sexcentis viverent annis. Per tot enim annorum curricula magnus

annus impletur. Testes autem isti sunt omnes, qui antiquitatem apud Græcos et barbaros conscribere malarunt. Nam et Manetho, qui descriptionem fecit Ægyptiorum, et Berous, qui Chaldaica defloravit, et Mocho, et Aelius, ad hæc et Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicam disposuit, concordant cum eis dictis. Hædalus quoque et Agathæus, et Heslanius, et Acstræus, et inter hos Ephærus, et Nicolaus, in historijs suis memoriam faciunt antiquorum annis mille vicesimum.

CAPUT XXVII.

Quomodo ex tribus filiis Noe omne genus hominum sit propagatum, et quas orbis partes obtinuerint.

Filii autem Noe fuerunt Sem, Cham et Jafeth. Ex his enim post diluuium disseminatae sunt gentes per uniuersas terras, atque insulas maris. Sed quas unusquisque condiderit gentes, et quas partes obtinuerit orbis, ex Josephi atque Hieronymi libris decerpente libuit. Fuerunt autem filijs Noe filij, quorum propter honorem gentibus quas condiderunt imposuerunt nomina, et terris quas apprehendere poterant. Jafeth ergo Noe filius habuit filios septem. Habitauerunt isti regionem a Tauro et Amano montibus incipientem, et pertingentem in Asiam usque ad flumen Tanaim. In Europa vero terra Gazzimorum, cum nullus eorum qui supradicti sunt ibidem habitator existeret, gentes ejus diuersis se nominibus appellabant, qui nunc a Græcis Galatæ nuncupantur, olim vero dicti sunt Gomanicæ, quos Gomer instituit. Magog vero Magogas a se nominatos instituit. Isti a Græcis Scythiæ sunt appellati. Item filiorum Jafeth. Madæus et Janæ fuerunt; et ex Madæo quidem sunt gentes, quæ a Græcis Mædi vocantur; a Janæ vero omnes Ionij. Hælladicque descendant, qui et Græci: unde et mare Ionium appellatur. Condidit autem Jobel Jobelos, qui nostris temporibus Hyberæ, qui et Hispani; a quibus postea Celtiberi nuncupati sunt. Moga vero primam dicebatur, quæ postea Cappadocia, nunc autem Cæsarea a Romanis hoc vocabulum sortitur, id est, a Cæsare. Moiseini vero a Mochochum plantati sunt, qui nunc Cappadoces nuncupantur. Quorum antiquæ appellationis signum ostenditur; nam civitas est apud eos quæ hactenus Moscha dicitur, ostendens intelligere valentibus, eo quod aliquando omnes gentes regionis ipsius ita vocatæ sunt. Thyras autem Thyrenses appellavit suos, quorum princeps fuit, quibus Græci Trachium nomen commutauerunt. Tantæ siquidem gentes per Jafeth filios institutæ sunt. Gomer autem habens tres filios. Astinegas quidem Astinegas instituit, qui nunc Regini vocantur a Græcis. Riphath autem Riphæos, qui dicuntur Paphlagonès. Tygram vero Tygraneos, qui Phryges a Græcis sunt nuncupati. A Janæ autem Jafeth filio, et ipso tres habente filios: Helisas quidem Helisæos vocavit eos, quorum princeps fuit, qui nunc Aeolici. Tharsis vero Thyrsos, sic enim antiquitus Cilicia vocabatur; Tharsus enim apud eos maxima civitatum metropolis appellatur, tau littera, pro theta mutata. Cylthim autem

A Cylthimam insulam habuit, quæ nunc dicitur Cyprus, et ab ea omnes insulæ et maritima loca, Cylthim, Hebraice nominantur. Testis enim sermionis mei una, in Cypro civitatum, quæ antiquam appellationem valuit retinere. Cylthis enim ab his qui ei Græcum nomen imposuerunt vocatur, neque sic fugiens Cylthi nomen. Jafeth itaque filij seu nepotes hæc habuerunt gentes, et quæ forsitan nunc ignorantur. Omnes tamen pene insulas et totius orbis littora terrasque mari vicinas legimus Græcis œcolis occupatas, qui, ut supra diximus, ab Amano et Tauro montibus omnia maritima loca usque ad Oceanum possederunt Britannicum. Filij Cham, Chus et Mesraim, Futh et Chanaan. Chus hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Mesraim Ægyptus, Futh Libyæ, a quo et Mauritanicæ fluxius, usque in præsens Futh dicitur, omnisque circa eam regio Futhæsis nuncupatur. Modo tamen in una tantum climatis ejus parte antiquum Libya nomen residet, et reliqua terra vocatur Aphrica. Porro Chanaan obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt. Ejectis Chanaanæis filij Chus Saba et Eyla, Sabatha et Regina. Sabatacha, id est, Saba, a quo Sabæi, Eyla Getuli, in parte remotioris Aphricæ eremo coherentes. Sabatha, a quo Sabatheni, quod nunc Astavari nuncupantur. Regina vero et Sabatha paulatim antiqua vocabula perdidit, quæ nunc pro veteribus habeantur ignoratur. Filij Regina et Saba Dadan, a quo hic Saba per sin litteram scribitur, supra vero per samech, diximus appellatos Sabæos. Interpretatur nunc ergo C Saba Arabia, Nam in septuagesimo primo psalmo, ubi habemus: *Reges Arabum et Saba munera offerunt*, in Hebræo scriptum est reges Saba. Dadan genus est Æthiopiæ, in Occidentali plaga. At vero Mesraim genuit Ludim et Ananim, et Laabim, Neptuim, et Petrusim, et Cesluim. De quibus egressi sunt Philistiim, et Chapturim, exceptis Labaim, a quibus Libyæ postea nominati sunt, qui prius Putei vocabantur, et Casloim, qui deinceps Philistiim appellati sunt, quos non corrupte Palæstinos dicimus. Cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia bello Æthiopico subversæ, usque ad oblivionem præteritorum nominum pervenerunt. Possederunt autem terram Agazi usque ad extremos fines Ægypti. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, et Ethæam Jebusæam et Amorrhæam, Gergesæam et Eyaum, et Arachæum, Simeum et Aradium Samarithen et Mathæum. De Chanaan primus natus est Sidon, a quo urbs in Phœnice Sidon vocatur. Arachæus, qui Archas condidit oppidum, in radicibus Libani situm. Aradii sunt qui Aradam insulam possederunt, angusto freto Phœnicis littore separatam. Samaria emissa nobilis Syriæ Coeles civitas, hæc Macedones, qui post Alexandri mortem regnaverunt, Epiphaniam nuncupaverunt. Et fuit terminus Chanaanæorum a Sidone, donec veniatur in Gerara, et usque ad Gazam pergentibus Sodemam et Gomorrham, et Adamam, et Seboim, usque Letzem, quia cæteræ civitates, Sidon videlicet,

et Gerara, et Sodoma, et Gomorrha, et Adama, et Seboim notæ sunt nominibus suis. Fiunt itaque omnes filii Cham, hoc est, medii filii Noe quatuor, et nepotes quinque, ex uno ejus filio pronepotes duo, ex nepote uno fit eorum summa undecim. Quibus enumeratis, hic reditur ad alium Cham, qui vocabatur Mesraim : et commemorantur quos genuit, non tanquam singuli homines, sed nationes septem, et de sexta, velut de sexto filio, gens commemoratur exisse, quæ appellatur Philistiim : unde fiunt octo. Inde iterum ad Chanaan reditur ; in quo filio maledictus est Cham, et quos genuit undecim nominantur. Deinde usque ad quos fines pervenerint commemoratis quibusdam civitatibus dicitur ac per hoc in filiis nepotibusque computatis, de progenie Cham triginta unus geniti referuntur. Sem vero tertio Noe filio quinque fuerunt nati, qui usque ad Oceanum seorsum habitant Asiam, ab Eufrate facientes initium. Helam siquidem Helamitas, qui Persarum sunt principes, reliquit. Assur autem Ninum instituit civitatem, qui nunc Chaldæi vocantur. Arfaxat autem Arfaxateos nominavit, cum princeps eorum esset. Aram vero Aram eos instituit quos Græci Siros appellant. Quos autem nunc Lidos vocant, Luth, tunc Ludas, nominavit. Aram vero filii quatuor existentibus, his quidem instituit Traconitidem et Damascum, quæ est Media Palæstinæ Syriæque conjuncta. Armeniam vero Otrus, Geter Bactrianos, Mes autem Mesaneos, quæ nunc Arax vocatur ab omnibus. Arfaxat autem filius fuit Sala, de quo natus est Heber, a quo Judæos prius Hebræos vocaverunt. Heber autem Jectan genuit, et Falech ; Jecta vero, qui filius fuit Heber, habuit filios Helmodat, Saleth, Asormoth, Jare, Aduram, Usal, Deda, Ebal, Abimael, Sapha, et Ophir, et Ebila, et Jobab. Isti a flumine Cophenæ Indiæ, posita circa Syriæ loca quædam inhabitant. Hæ namque generationes Sem. Sem vero cum centum esset annorum genuit Arfaxat, biennio post diluvium. Arfaxat vixit triginta quinque annis et genuit Sale ; Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Falech.

CAPUT XXVIII:

De eo quod Falech divisio interpretatur, quia in diebus ejus divisio linguarum facta est, ut de ædificatione turris, et de ejus Nembroth, seu quid de ea gentium sapientes senserint.

Iste autem Falech dictus est, quoniam secundum divisionem nationum natus est : Falech autem Hebræi divisionem vocant, quoniam dum unum hucusque esset labium hominis, divisum est in plures scilicet linguas, et quæ hactenus vocabatur humana, deinceps, exigente superbia, diversa promeruit vocabula. Deo autem jubente ut crescerent et multiplicarentur post diluvium filii Noe, et ut, diversam colentes faciem terrarum, abundantia fructuum potirentur ; qui cum essent ineruditi, et ideo inobedientes fuerint, in calamitatibus incidentes, sua

graviter peccata senserunt. Et qui juventutis multitudine fervebant, et propria fortitudine, non Dei propitiatione, se bona habere credebant, apposuerunt ut voluntati Dei inobedientes fierent. Fecit autem eos elatos esse ad injuriam Dei atque contemptum Nembroth filius Chus, qui fuit filius Cham, filii Noe. Qui cum esset audacior et manu fortissimus, suadebat eis ut non Domino ascriberent, quia felicitas hominibus eveniret, sed hæc propria hominum virtute præberetur, solus ipse præsumens homines a Dei timore revocare, et spem suam in propria virtute reponere. Ob quam rem turrim ædificandam altiore suadebat, ubi aqua non posset ascendere, quæ etiam cælum pertingeret. Multitudo autem prona erat ut Nembroth præceptionibus obediret, putantes grave servitium obsequi Deo, et turrim ædificabant, in nullo sua studia deserentes. Sumebat ergo altitudo facilitatem, et plusquam sperare quis possit. Multis itaque manibus fabricata, crescebat. Unde et legislator testatur Dominum descendisse ad videndam turrim quam ædificabant filii Adam, dicens : *Ecce unus populus et unum labium omnibus, cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui : atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras. Et cessaverunt ædificare civitatem, et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ.* Inde autem migrationes ubique agentes, et terram apprehendentes unusquisque felicem quam Deus unicuique distribuit : et ita omnis terra per eos completa est, mediterranea simul atque maritima. Quidam etiam navibus transeuntes, insulas habitaverunt. Unde aliquæ gentes ab institutoribus positas appellationes hucusque servant, sicuti superius declaratum est. Quædam vero placita sibi nomina immutaverunt. Divisiones autem linguarum septuaginta duas fuisse historia declarat, non ut solummodo tot homines tunc fuissent, et non plures, sed tot jam principes familiarum ex filiis Noe procreatos ostendit, qui populos et gentes condiderunt. Ait enim Scriptura : *Hæc familia Noe juxta populos et nationes suas, ab hisque divisæ sunt gentes in terra post diluvium.* De hac vero turri diversisque vocibus hominum meminit et Sibylla dicens : Cum omnes homines unius vocis existerent, quidam turrim ædificaverunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cælum. Dii vero ventos immitentes everterunt turrim, et vocem propriam unicuique partiti sunt, et propterea Babyloniam vocari contigit civitatem. De campo vero qui vocatur Sennaar in regione Babylonis, meminit Aetius ita dicens : Qui vero de sacerdotibus sunt erepti, Jovis sacra sumentes, in Sennaar Babylonis venerunt. Igitur Nembroth filius Chus nepos Noe, de quo jam mentionem fecimus, ipse cœpit potens esse in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exivit proverbium : Quasi Nembroth robustus venator coram Domino. Quod sic intelligendum est, gigantem istum

contra Dominum fuisse. Quod significatur eo nomine, quod dicitur venator, quasi animarum deceptor hominumque oppressor, et pro eo quod homines a cultu Dei abstraheret, sic nominatus est. Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Aracha, Achat, et Calenne in terra Sennaar. Aracha autem hæc est Edisse civitas. Achat, quæ nunc dicitur Nisibin, Calenne, postea verso nomine, a Seleuco rege, dicta est Seleucia. Hic autem Nembroth arripuit tyrannidem insustam, prior in populis regnavit et in Babylone. Apparet namque hunc tyrannum fortissimum in eo regnasse loco, ubi linguæ ad confusionem humanæ superbiæ divise sunt. Hunc etiam scripsisse astrologiam atque geometriam, divisiones orbis fecisse Syri tradunt.

CAPUT XXIX.

De eo quod dictum est de terra Sennaar exisse Assur, et edificasse Niniven.

Quod vero dictum est, de terra Sennaar, quæ pertinebat ad regnum Nembroth, exisse Assur et edificasse Niniven, et alias quas contexit civitates legislator, longe postea factum est. Quod ex hac occasione perstrinxit, propter nobilitatem regni Assyriorum, quod mirabiliter dilatavit Ninus Beli filius, conditor Nivivis civitatis magnæ, cujus civitatis nomen ex illius nomine derivatum est, ut a Nino Nivive vocaretur. Assur autem, unde Assyrii, non fuit in filiis Cham, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noe maximus filius. Unde apparet de progenie Sem exortus fuisse, qui postea regnum gigantis illius obtineret, et inde procederent atque alias conderent civitates.

CAPUT XXX.

Quid est quod, peccante Cham, filius ejus Chanaan sententiam ultionis accepit.

Quid est quod peccavit Cham, filius ejus Chanaan sententiam ultionis accepit? Quid est quod non in eo, sed in posteritate percutitur, nisi quod reproborum aequitas, hic quidem multas proficiunt, sed in posterum feriuntur? Seu quia prophetavit terram Chanaan ejectis inde Chanaanis et debellatis, accepturas fuisse filios Israel, qui venerunt de semine Sem, intuens et prævidens quod longe fuerat post futurum.

CAPUT XXXI.

Quomodo intelligendam sit: Dilatet Deus Jafeth, et inhabitet in tabernaculis Sem.

Dilatet Deus Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem. Quanquam enim sit Deus omnium gentium, quodammodo tamen proprio vocabulo et in ipsis jam gentibus dicitur Deus Israel. Et hoc undè factum est, nisi ex benedictione Jafeth. In populo enim gentium totum orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prorsus pronuntiabatur, cum diceretur: *Dilatet Deus Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem.* Sem quippe, de cujus semine incarnatus est Christus, interpretatur nominator. Quid autem nominatus Christo est, cujus nomen ubique jam flagrat, ita ut per Caesica

PATROL. CVI.

anticiporum etiam in se precedente prophetia, quanto comparatur effuso? In cujus domibus, id est ecclesiis, habitat gentium latitudo, nam Jafeth latitudo interpretatur. Ecce quomodo, *Deus dilatet Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem*, id est, in ecclesiis quas filii prophetarum apostoli construxerunt, secundum quod Paulus apostolus fidelibus ex gentibus ait: Qui eratis illo tempore, sine Christo, alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, et promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Per hæc verba ostenditur, quod nondum habitat Jafeth in domibus Sem. Sed paulo post quædam admodum concludat advertamus. *Igitur iam, inquit, non estis hospites et peregrini, sed estis cives, sanctorum et domestici Dei, superadificati supra fundamentum apostolorum, et prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu.*

CAPUT XXXII.

De eo quod scriptum est: De Sem nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Jafeth majore.

De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Jafeth majore. Hinc jam cœpi tætere progeniem Sem, majoris filii Noe; quoniam a minore inchoaverat Jafeth, ac sic demum pervenerat ad Sem. Habetur enim aliquid difficultatis in ipso narrationis exordio, cum dicit: *De Sem autem nati sunt, patre omnium Heber, fratre Jafeth majore.* Orbis verborum est: Ex Sem natus est Heber, qui Sem pater est omnium filiorum Sem. Sem ergo patriarcham intelligi voluit omnium qui de stirpe ejus exorti sunt, quos commemoraturus est, sive sint filii, sive nepotes, seu pronepotes. Scimus namque Heber non filium fuisse Sem, sed abnepotem ejus. Nec enim sine causa, prætermittis filii, introducitur Heber abnepos ejus: nisi quod in progenie filiorum Noe hic reperitur, placens Deo, qui non cum filiis superbie conspiraverat ad edificandam turrin ob injuriam Dei, pertinentium ad civitatem impiorum, qui merito injuriam confusionis suæ passi sunt in perditione lingue propriæ. Ob quam causam per universum dispersi sunt orbem, relicto opere quod summo studio accelerare festinabant. In hujus autem Heber domo, quoniam immunis a pœna terrigenarum superbitium exstitit, præca remansit lingua, quæ prius humana, quia omnibus erat communis, postea vero ab ejus nomine nuncupata est Hebræa ad distinctionem cæterarum. Quæ per successiones pervenit ad Abraham, ac sic per patriarchas, qui ex stirpe Abraham sunt propagati, profusa est in populum Dei. Aramæi nec Heber, nec ipse pater Abraham, in omnem progeniem suam hanc diffundere valuerunt, sed in eos qui ad civitatem Dei pertinere videbantur, de quibus secundum carnem natus est Christus.

CAPUT XXXIII.

Cum non fiat commemoratio in Genesi a Noe usque ad Abraham, utrum aliquis justorum fuerit.

Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque uno in medio eorum maledicto, deinceps usque ad Abra-

ham de justorum aliquorum, qui pie Dominum cole-
rent, commemoratone silentium est. Verumtamen,
utrum civitas piorum non fuerit, an latuerit, an po-
tius, permanserit in duobus filiis Noe qui benedicti
sunt eorumque posteris, impia vero in eo qui maledic-
tus est atque ejus progenie, ubi etiam exortus est
gigas venator, contra Dominum, non est dijudicatio
facilis. Fortasse enim, quod profecto est credibilis,
et in filiis duorum illorum jam tunc antequam Ba-
bylonia cœpisset institui, fuerunt contemptores Dei;
et in filiis Cham cultores Dei. Utrumque tamen ho-
minum genus terris nunquam defuisse credendum
est. Quamobrem sicut lingua una cum esset omnium,
non ideo filii pestilentiae defuerunt, nam et ante di-
luvium una erat lingua, et tamen omnes, præter
unam Noe justi domum, deleri diluvio meruerunt: ita
post diluvium, nec justos defuisse crediderim. Sed si
omnes commemorarentur, nimis longum fere-
ret, et esset hæc historica magis diligentia quam
prophetica providentia. Illa itaque exsequitur littera-
rum sacrarum scriptor: vel per eum Dei spiritus: quibus
non solum narrentur præterita, verum etiam pronuntientur
futura, quæ tamen pertinent ad civitatem Dei. Omissis
ergo cæteris filiis Noe, ad hanc rem non pertinentibus,
illi connectuntur in ordine generationum, per quos possit
ad Abraham perveniri, sicut illi connectebantur ante
diluvium per quos perveniretur ad Noe generationes,
quæ propagatæ sunt ex illo Adam filio qui est appellatus
Seth.

CAPUT XXXIV.

*Quomodo intelligendum sit descendisse Dominum, et
nec desistent a cogitationibus suis donec eas opere
compleant, et qualiter ex tribus filiis Noe per terras
septuaginta duæ linguæ esse cœperunt.*

Movet ergo quosdam hoc quod legitur: *Descendit
Dominus ut videret civitatem*, cum non loco moveatur
Deus, qui semper est ubique totus. Quod ita intelli-
gendum est: *Descendit Dominus ut videret civitatem
et turrim quam ædificabant filii Adam*, hoc est, non
filii Dei, sed filii hominum, id est illa societas, secun-
dum hominem vivens, quam terrenam dicimus civi-
tatem. Deus autem non localiter descendit, cum sit
ubique totus et omnia impleat, sed descendere dicitur
in terram, quando, præter usitatum naturæ cur-
sum, mirabiliter operatur. Nec discit videndo aliquid
ad tempus, qui ignorare potest nihil, mente cujus-
piam conceptum. Dicitur enim ad tempus videre et
cognoscere, eo quod videri quod reprobatur et cognosci
faciat. Civitas namque illa non sic videbatur quo-
modo eam Deus videri fecit quando sibi quantum
displiceret ostendit: quamvis possit intelligi Deus ad
illam civitatem descendisse, quia descenderent angeli
ejus in quibus habitat, quia per angelos descen-
debat qui in angelis descendentibus erat. Et non ait:
*Venite et descendentes confundite, sed, confundamus
ibi linguas eorum*, ostendens ita se operari per
ministros suos, ut sint etiam ipsi cooperatores Dei.
Illud sane quod dictum est, *nec desistent a cogitatio-*

nibus suis donec eas opere compleant, non est dictum
confirmando, sed tanquam interrogando, sicut solet
a comminantibus dici. Sic ergo accipiendum est,
tanquam dixerit: *Nonne omnia deficient ex illis quæ
conati sunt facere? Sed si ita dicatur; non exprimitur
comminante, quoniam vocem pronuntiantis non
possumus scribere. Venite igitur; descendamus et
confundamus ibi linguas eorum ut non audiat unus-
quisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Domi-
nus ex illo loco in universas terras. Et cœbauerunt
ædificare civitatem; et idcirco vocatum est nomen Ba-
bel, quia ibi confusum est labium universæ terre, et
inde dispersi eos Dominus super faciem conciliarum
regionum. Merito autem milles punitor affectus,
etiam cui non succedit effectus. Genes vero ipsius
pœnæ quale fuit? Quoniam dominatio imperantis in
lingua est, ibi est damnata superbia, ut non intelli-
geret jubens homini, qui noluit intelligere ut obediret
Deo jubenti, sicque illa conspiratio dissoluta est,
cum quisque ab eo quem non intelligebat abscede-
ret, nec se nisi ei cum quo loqui poterat aggregaret.
Et per linguas divisæ sunt gentes dispersæque per
terras sicut Deo placuit, qui hoc modis occultis no-
bisque incomprehensibilibus fecit. Ex illis igitur tri-
bus hominibus Noe filiis septuaginta duæ linguæ per
terras esse cœperunt, quæ crescendo ad insulas per-
venerunt. Auctus autem est numerus gentium, multo
amplius quam linguarum*

CAPUT XXXV.

*De numero annorum a diluvio usque ad nativitatem
Abrahæ, quod aliter Josephus atque LXX Inter-
pres, sive Eusebius sentiant, quam in Hebraica
veritate contineatur.*

Igitur, ut supra memorare cœpimus, series anno-
rum a diluvio usque ad nativitatem Abrahæ ita con-
tinetur. Sem 100 erat annorum quando genuit Ar-
faxat, biennio post diluvium. Porro Arfaxat cum
esset 30 annorum, genuit Sale. Sale quoque trige-
simo ætatis suæ anno, genuit Heber. Heber autem
cum 34 annorum esset, genuit Falech. Falech quoque
vixit annis 30 et genuit Reu. Reu vero vixit annis
35 et genuit Saruch. Saruch autem vixit annis 30 et
genuit Nachor: et Nachor vixit 28 annis, et genuit
Tharam. Thara vero cum 70 esset annorum, genuit
Abrahæ, et Nachor, et Aran. Ergo a nativitate
Abrahæ, qui decimus fuit a Noe, sicut nunc decla-
ratum est, supputa per singulas ætates, numerum
annorum ab ortu uniuscujusque patris, usque ad
ortum subsequentis filii, et invenies 292 annos, id
est, a nativitate Abrahæ usque ad diluvium. Quam-
vis beatus Hieronymus in Chronico Eusebii, atque
Orosius in prima fronte suorum librorum, a quibus
etiam Josephus non longe exorbitat, aliter sentiant
in numero annorum, dicentes a nativitate Abrahæ
usque ad totius orbis diluvium inveniri, supputando
retrorsum, annos 942. Igitur mundi secunda ita se
habuit ætas, ut prænotatum est, quantum ad nostræ
parvitatæ notitiam ex antiquorum auctoritate per-
venire potuit, quam ætatem pueritiam nominant.

CAPUT XXXVI.

Quomodo Thara cum Abraham et Loth et Aram exierit de Chaldæa, et venerit in terram Chanaan.

Igitur Thara tulit Abram filium suum, et Loth filium Aran filii sui, et Sarai nurum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut iret in terram Chanaan: veneruntque usque ad Aran, et habitaverunt ibi. Porro Josephus, Ur civitatem Chaldæorum esse dicit. Ex qua Thara profectus est cum familia domus suæ, et venit in Aran, quod alia translatio solet nominare Charra. Hieronymus autem hunc historiæ locum ita explanat, scilicet de morte Aran, ante obitum patris atque de Ur Chaldæorum. Mortuus est Aran ante Tharam patrem suum in terra nativitatibus suæ, in Ur Chaldæorum. Pro eo quod legitur in terra nativitatibus suæ in Ur Chaldæorum, in Hebræo habetur in Ur cestim, id est, in igni Chaldæorum. Tradunt autem Hebræi ex hac occasione istiusmodi fabulam, quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, et quod Babylonio vallatus incendio, Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igni profugerit. Quod vero in sequentibus scribitur egressum esse Tharam cum sobole sua de regione Chaldæorum, pro eo quod in Hebræo habetur de Ur, hoc est, de incendio Chaldæorum, et hoc est quod nunc dicitur: Mortuus est Aran ante conspectum Tharæ patris sui in terra nativitatibus suæ, in igne Chaldæorum: quod videlicet ignem nolens adorare, igni consumptus sit.

CAPUT XXXVII.

Post mortem Tharæ patris Abraham, quod legitur dixisse Dominum ad Abraham: Exi de terra tua et de cognatione tua, etc., cum prius cum patre egressus sit ex ea, et de Nachor fratre Abraham, et ea quæ ad hanc rationem pertinent.

Quod vero commemorata morte Tharæ patris Abraham, deinde legitur: *Et dixit Dominus ad Abraham: Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, etc.*, hinc beatus Stephanus in Actibus apostolorum cum ista narraret, inter cætera sic ait: *Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia priusquam habitaret in Charra, et ait ad illum: Egrede de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui.* Secundum hæc verba Stephani, non post mortem patris ejus locutus est Deus Abraham, qui utique in Charra mortuus est, ubi cum illo et ipse filius habitavit. Sed priusquam habitaret in eadem civitate, id est, cum esset in Mesopotamia, jam ergo exierat a Chaldæis. Quod itaque adjungit Stephanus: *Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum et habitavit in Charra*, non quod sit factum posteaquam locutus est illi Deus, neque enim post illa Dei verba egressus est de terra Chaldæorum, cum dicat ei locutum Dominum esse in Mesopotamia, sed ad totum illud tempus pertinet quod ait: *Tunc*, id est, ex quo egressus est a Chaldæis, et habitavit in Charra. Item quod sequitur: *Et inde postquam mortuus est pater ejus, collocavit illum in terra hac in qua nunc vos habitatis et patres*

A vestri, non ait: Postquam mortuus est pater ejus, exiit de Charra, sed, Inde hic eum collocavit, postquam mortuus est pater ejus. Intelligendum est igitur locutum Dominum fuisse ad Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charra, sed eum in Charram pervenisse cum patre, retento apud se præcepto Domini, et inde exisse septuagesimo quinto anno, patris autem sui centesimo quadragesimo et quinto. Collocationem vero ejus in terra Chanaan, non profectionem de Charra, post mortem patris ejus factam esse dicit: quia jam mortuus erat pater ejus quando emit terram cujus jam suæ rei cœpit esse possessor. Quod autem jam in Mesopotamia constituto, hoc est, jam egresso de terra Chaldæorum dicit Dominus: *Egrede de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui*; non ut corpus inde ejiceret, quod jam fecerat, sed animum avelleret, dicitur. Non enim inde exierat animo, sed spe redeundi et desiderio tenebatur. Quæ spes et desiderium, Deo jubente atque adjuvante, et illo obediens, fuerant amputanda. Non sane incredibiliter existimatur, cum postea secutus esset Nachor patrem suum, tum Abraham præceptum Domini implese ut cum Sara conjugæ suæ, et Loth filio fratris sui exiret de Charra. Narratur enim in locis superioribus quemadmodum Thara cum suis regionem reliquerit Chaldæorum, et venerit in Mesopotamiam et habitaverit Maran. Tacetur autem de uno ejus filio, qui vocatur Nachor, tanquam eum non duxerit secum. Sed invenimus postea, cum servum suum mitteret Abraham ad accipiendam uxorem filio suo Isaac, ita scriptum esse: *Et accepit puer decem camelos de camelis domini sui, et de omnibus bonis domini sui secum, et exurgens profectus est in Mesopotamiam in civitatem Nachor.* Isto et aliis sacræ hujus historiæ testimoniis ostenditur etiam Nachor exisse de regione Chaldæorum, sedesque constituisse in Mesopotamia, ubi cum patre suo habitaverat Abraham. Cur ergo eum Scriptura non commemoraverit, quando ex gente Chaldæa cum suis profectus est Thara, et habitavit in Mesopotamia, ubi non solum Abraham filius ejus, verum etiam Sara nurus et Loth nepos ejus commemorantur quod eos duxerit secum, nisi forte quod a paterna et fraterna pietate desciverat et superstitioni ad hæserat Chaldæorum, et postea inde, sive pœnitendo, sive persecutionem passus (quod suspectius habetur), et ipse migraverit? *Et facti sunt omnes dies Tharæ ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Aran.* Non sic accipiendum est quasi omnes hos dies ibi egerit, sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni ducenti quinque, ibi compleverit. Ignoratur autem quot annis vixerit Thara in Charra, quoniam non legitur quoto anno vitæ suæ in Charram venerit. Et absurdum est existimare in ista serie generationem, ubi diligenter commemoratur quot annis quisque vixerit, hujus solius numerum annorum vitæ non commemoratum esse.

CAPUT XXXVIII.

Cum aliquorum vite adnumerantur anni, cum aliorum accantur, in Genesi.

Quod enim quorundam quos eadem Scriptura commemorat, tacentur anni, cum aliorum adnumerentur, quæri solet. Quibus est respondendum, quoniam non sunt in eo ordine in quo temporum dinumeratio decessione gignentium et genitorum successione contextitur, ob hanc causam eorum vitæ non adnumerari annos. Iste autem ordo qui dirigitur ab Adam usque ad Noe, et inde usque ad Abraham, sine numero annorum neminem continet.

CAPUT XXXIX

Pater Melchæ ipse est pater Iescæ, vel quæ fuit Iescæ.

Igitur quod in Genesi legitur, pater Melchæ ipse est pater Iescæ, vel quæ fuit Iescæ, ita intelligendam est: Thara genuit Abraham, et Nachor, et Aram. Aran vero genuit Loth et Melcham, et Sarai cognomento Iescam, et acceperunt uxores, Abraham Sarai, et Nachor Melcham. Necdum vero inter patruos et fratrum filios nuptiæ lege prohibiti sunt.

CAPUT XL.

Quomodo Sara, cum a Pharaone rapta fuerit, ab eo violata esse non credatur.

Quæritur quomodo Sara, cum a Pharaone rapta fuerit, ab eo violata esse non credatur, nisi quia juxta libram Hester quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo, et sex mensibus in pigmentis variis erat eturationibus feminarum, et tunc demum ingrediebatur ad regem. Atque ita potest fieri ut Sara postquam placuerat regi, et dum per annum ejus præparabatur introitus ad regem, quod interim Abraham Pharaonem multa donaverit, et Pharaonem postea percussus sit a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente.

CAPUT XLI.

Qui sint expediti, quos Abraham numerasse legitur.

Quæritur etiam qui sint expediti, de quibus in Genesi dicitur: Numeravit expeditos vernaculos suos. Expeditos dixit juvenes ad bellum promptos, et qui non fuerunt uxorati. De quibus in sequentibus dicit: *Excepit his quæ comederunt juvenes. Et persecutus est eos usque ad Dan.* Dan Phœnicis oppidum est, quod nunc Paneas dicitur, ubi unus de fontibus Jordanis oritur, qui dicitur Dan, alter vero Jor: et his duobus fontibus, qui non procul a se distant, in unum rivulum federatis, Jordanis appellatur. Ergo sicut ex duobus fontibus unus fluvius, ita ex nominibus duobus una appellatio procreatur.

CAPUT XLII.

Quis Melchisedech sit rex Salem qui ab Abraham decimas accepit.

Melchisedech rex Salem protulit panes et vinum Abraham. Erat autem sacerdos Dei altissimi, benedixitque illi. Tradunt quoque hunc esse Sem, primum filium Noe, qui, mutato nomine, nuncupatus sit Melchisedech, quod in nostra lingua interpretatur rex justitiæ: et eo tempore quo ortus est Abraham

A habuisse ætatis annos 390 qui ita supputantur. Post diluvium anno secundo cum 100 esset annorum Sem, genuit Arfaxath. Post cujus ortum vixit annis 500, hoc est, simul 600, Arfaxath annos natus 35 genuit Sale. Qui et ipse tricenarius, procreavit Heber: quem 44 annorum legimus genuisse Phalech. Rursum expletis annis 30 genuit Reu. Qui et ipse post trigesimum et quintum nativitatis suæ annum, edidit Seruech. De quo cum ad 30 pervenisset annos, ortus est Nachor. Qui 29 annorum genuit Tharam, quem legimus quod septuagenarius genuerit Abraham, et Nachor, et Aram. Supputa per singulas ætates annorum numerum, et invenes ab ortu Sem usque ad generationem Abraham, 390 annos. Mortuus est autem Abraham centesimo et septuagesimo quinto ætatis suæ anno. Ratione deducta, invenitur Sem, abnepotem suum, Abraham supervivisse annos 35, simulque de hoc tradunt usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos fuisse sacerdotes, et Deo victimas immolasse, et hæc esse primogenita quæ Esau fratri suo vendiderit Jacob. Nec esse mirum si Melchisedech victori Abraham obviam processerit, et in refectionem tam ipsius quam pugnantium ejus panem vinumque protulerit, et benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc jure deberet, et decimas prædæ atque victoriae acceperit ab eo, sive, quod habetur ambiguum, ab ipse dederit ei decimas substantiæ suæ, et habitum largitatem ostenderit in nepotem. Utrumque enim intelligi potest, et juxta Hebraicum, et juxta LXX Interpretes, quod et ipse acceperit decimas spoliiorum, et Abraham dederit decimas substantiæ suæ: quanquam Apostolus in Epistola ad Hebræos apertissime definiat non Abraham suscepisse a Melchisedech decimas divitiarum ejus, sed spoliis hostium partem accepisse pontificem; Salem autem, non ut Josephus, et nostrorum omnes arbitrabantur, esse Hierusalem nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguae mixtura demonstrat: sed oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem. Ostenditur ibi palatium Melchisedech, et ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. De quo in exteriori quoque parte Geneseo scriptum est: Venit Jacob in Sochet, id est in tabernacula, et fecit sibi ibi domos atque tentoria, et transivit in Salem, civitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoque est quod Abraham a caede hostium revertenti (quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur) non de via Hierusalem, sed de oppido metropolis Sichem iter fuerit. De quo in Evangelio quoque legimus: *Erat autem Joannes baptizans in Enon juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.* Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum eisdem vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum ac varietate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur. Apostolus quoque hunc Melchisedech dicit esse sine patre, sine matre, sine genealogia. Quod ideo dixit, quia genealogiam

ejus sancta Scriptura non narrat, vel quia secundam A
legalem traditionem non offerebat hostias, quas
Dominus sacerdotibus Levitici generis immolare
praeceperat, sive quia ex tribu Levi, nec patrem ha-
buit nec matrem, sicut praemissum est.

Typographus Librorum.

Ne tibi suam facere videamur, candido Lector,
ingenue fatemur, hic inter primum et secundum
librum utrinque aliqua desideraria, nulla sane nostra
vel incuria vel studio; sed exemplaris, ex quo haec,
cum aliud correctius non suppeteret, descripsimus,
vitiis. De quibus tamen non est quod magnopere
labores, cum hujusmodi fere sint illa, et ex sacrorum
bibliorum lectione abunde constare tibi queant.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

*De Joseph exaltatione, et quam ob causam filii Israel
inde discesserint, ethnicorum historiographorumque
partim imperfecta, partim falsa narratio.*

De hoc autem nostro Joseph ethnici etiam histo-
riographi aliqua scripserunt. Pompeius enim histo-
ricus, ejusque brevior Justinus, inter caetera sic
ait: Minimus aetate inter fratres Joseph fuit. Cujas
excellens ingenium fratres veriti, interceptum pere-
grinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deporta-
tus in Aegyptum; cum magicas [Al., magnificas] ibi
artes solerti ingenio percepisset, in brevi ipsi regi
percharus fuit. Nam et prodigiorum sagacissimus
erat et somniorum primus intelligentiam condidit,
nihilque divini juris humanique ei incognitum vide-
batur: adeo ut etiam agrorum sterilitatem futuram
ante multos annos prospiciens, fruges congregasset,
tantaque experimenta ejus fuerint, ut non ab ho-
mine, sed a Deo responsa viderentur. Filius Joseph
Moses fuit, quem praeter paternae scientiae haeredita-
tem, etiam formae pulchritudo commendabat. Sed
Aegyptii cum scabiem et vitiginem paterentur,
responso moniti, eum cum aegris, ne pestis ad plures
serperet, terminis Aegypti pellunt. Haec Justinus. Sed
quoniam haec idem Moses, quem isti sapientem scien-
temque fuisse attestantur, plenius veriusque tam per
se quam per suos, quae gesta sunt conscripsit, pri-
mum fide ejus atque auctoritate, quam etiam isti
probant, horum ignorantia est supplenda. Dehinc
sacerdotum Aegyptiorum fallax militia confutanda
est, qui vel astu (quod manifestius est) evidentem
iram misericordiamque veri Dei memoriae subtra-
here conati sunt particulatim expositione confusa,
ne in contumeliam idolorum suorum, eum colendum
merito ostenderent, cujus consilio adnuntiata haec
mala et auxilio evitata docuissent; vel forte, ut
indulgentius accipiamus, oblitus sunt. Illius enim
nostri Joseph, qui fuit veri Dei servus et pro creatura
Domini sui pie intenteque sollicitus provisione, ipsi
abundant frugibus quasi sacerdotes. Sed quia falsi
sacerdotes erant, cum caeteris esurientibus non do-
lebant. Enim vero cui placet, obliviscitur; cui dolet,
meminit: quanquam hujus temporis argumentum,
historiis fastisque reticentibus, ipsa sibi terra Aegypti
testis pronuntiat, quae tunc redacta in potestatem re-
giani, restitutaque cultoribus suis, ex omni fructu

B. suo usque nunc quintae partis incessabile vectigal ex-
solvit. Fuit itaque haec fames magna sub rege Aegy-
ptiorum Diopolita, cui nomen erat Amoses. Quo tem-
pore Balus Assyrios, Argivos Apis, regebat. Fuerunt
autem ante annos septem praecedentes alii septem uberi-
tatis anni, quorum affluentiam tanto negligentius
perituram, quanto uberius natum Joseph noster so-
lertia sua collegit et condidit, totamque Aegyptum
conservavit: acquisivit universam Pharaoni pecu-
niam, et Deo gloriam reddens, dispensatione justis-
sima cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem:
omniumque pecora, terras censusque collegit. Se-
mina etiam sub taxatione statuta eis tribuit, ut ter-
ram Aegypti quam emerant, exsolverent, et quintam
partem de fructibus regi darent.

CAPUT II.

*Patriarchae Jacob luculentum de Christi adventu voli-
tium. Et qua tempore Graecia frugibus, uti ce-
perit.*

Assyriorum X Altadas regnavit annis 32. A nativi-
tate Abrahae trecentisimus quintus decimus erat an-
nus, et repromissionis ducentesimus quadragesimus.
Sycioniorum X Eratus. Quartus Argis Argus regnavit.
Aegyptiis decima octava dynastia. Amoses tunc
primus Diapolitanorum regnavit. Jacob autem cum
centesimum quadragesimum septimum aetatis suae
annum duceret, prophetans de Christo, et de gen-
tium vocatione, dicens in benedictione Judae: Non
deficiet princeps ex Juda, et dux de senioribus ejus,
donec veniant quae reposita sunt ei, et ipse erit ex-
spectatio gentium, moriturus, filios suos et nepotes
ex Joseph benedixit, et obiit in Aegypto. Cujus ca-
daver Joseph cum magno honore revocat in terram
Chananaam. Ergo, regnavit Argo, coepit uti frugibus
Graecia, et habere segetes in agricultura, delatis
aliunde seminibus, Argo quoque suam post ob-
itum, deus habitus est, templo et sacrificiis honora-
tus, qui honor eo regnante ante illum delatus est ho-
mini privato, et fulminato cuidam Gyro, eo quod pri-
mus ad aratrum boves junxerit. Eo itaque tempore
Sparta condita, a Spartaco filio Phoronei.

CAPUT III.

*De obitu Joseph, et subsequuta mortuorum Israel affli-
ctione.*

Assyriorum XI Manitus annis 30. A nativitate
Abrahae trecentisimus quadragesimus septimus erat

annus, repromissionis autem ducentesimus septuagesimus secundus, Sycioniorum XI Plemneus, Ægyptiorum Ammenophis, cui Necges succedit. Igitur his regnantibus, Joseph moritur. Post cujus mortem populus Dei mirabiliter crescens, tranquille prius mansit, donec morentur, quibus Joseph notus fuit. Deinde quia invadebatur ejus incrementis, erantque suspecta, Ægyptii Hebræos servitute deprimunt, quam servitute durissimam annis 144 sustinent, quousque divinitus liberarentur. Fiunt autem omnes anni quos Hebræi in Ægypto fecerunt 215, qui ab eo tempore computantur ex quo Jacob cum filiis suis descendit in Ægyptum. Ergo, secundum opinionem quorundam, his temporibus Prometheus fuit, a quo homines de luto factos esse commemorant. Et revera cum sapiens esset, feritatem eorum et nimiam imperitiam ad humanitatem et scientiam transfigurabat, nec tamen qui ejus tempore fuerint sapientes ostenditur.

CAPUT IV.

Callithias primus Argis sacerdotio functus. Quo tempore et Atlas astrologus insignis fuit.

Assyriorum XII Machaleus annis 30. A nativitate Abrahamæ trecentesimus septuagesimus septimus, repromissionis autem annus trecentesimus secundus erat. Argis V Criasus regnat. Primus quippe sub eo Argis sacerdotio functus est Callithias Pirantis filius. Sycioniorum XII rex Orthopolis; Ægyptiorum Nupharmitos, cui succedit Tumosis. His enim temporibus Atlas, frater Promethei, præcipuus astrologus fuit. Qui ob eruditionem disciplinæ cælum etiam C

CAPUT V.

Syria unde nomen sortita.

Assyriorum Iphræus annis 30. A nativitate Abrahamæ quadragesimus septimus, repromissionis autem trecentesimus vigesimus secundus. Ægyptiorum Amenopis. Hic est Amenopis quem quidam Menonem putant, lapidem loquentem. Quibus regnantibus Syrus fuisse perhibetur indigena, ex cujus vocabulo Syria nuncupata est. Æthiopes etiam tunc, ab Indo flumine consurgentes, juxta Ægyptum consederunt.

CAPUT VI.

Quo tempore et quibus coætaneis Moses Ægyptiorum philosophiam didicerit.

Assyriorum quartus decimus Mamilus, annis triginta. A nativitate Abrahamæ quadragesimus vicesimus septimus, repromissionis vero trecentesimus quinquagesimus secundus: Argis sextus rex Phorbas, Ægyptiorum autem Orus. His enim regnantibus Moses adolescens, omnem philosophiam Ægyptiorum didicit. Epidorus itaque civitas condita est. Primus quippe Emon regnavit in Thessalia. Phorbas Rhodum obtinuit, Hercules, ut fertur, Anthemum luctæ vicit certamine. Trochilus primus junxisse quadrigam, Xantus Triopalesbum condidit, Cidon regnavit in Creta. Quidam vero scribunt Prometheum et Phiemetheum atque Atlantem fratrem Promethei

A et Argum cuncta cernentem, et Io filiam Promethei his fuisse temporibus, alii vero ætate Cecropis, nonnulli ante Cecropem, annis sexaginta aut nongentis.

CAPUT VII.

Quibus temporibus Atheniensium regnum cæpiti. Et de Athenarum appellatione deorum Neptuni et Minervæ contentio.

Assyriorum quintus decimus Sparetus, annis quadraginta. A nativitate Abrahamæ quadragesimus quinquagesimus septimus, repromissionis vero trecentesimus octogesimus secundus erat annus. Sycioniorum tertius decimus Marathius, Argis septimus Troipas regnat. Ægyptiorum Aceneres. His temporibus Atheniensis regni principium fuit. Primus enim Cecrops, qui et Difles in Acta, quæ nunc Attica vocatur, regnavit annos quinquaginta. A Cecrope autem usque ad primam olympiadem numerantur reges quatuordecim. Principes vero, quos mors tantum finiebat, duodecim: sub quibus apud Græcos multa miranda narrari accidisse. Dicebatur autem Cecrops Difles, sive ob longitudinem corporis, sive ob id quod, cum Ægyptius esset, utramque linguam sciebat. Hic autem Cecrops in Eubœa Athenas, quam et Diadar vocant, condidit: quam urbem Euboici Corcomenon appellaverunt. Deorum namque judicium, Neptuni et Minervæ, de contentione regionis apud Cecropem actum fuisse confingitur hunc in modum. Nam ut Athenæ vocarentur (quod certe nomen a Minerva est, quæ Græce Athena [*Ἀθήνα*] dicitur), hanc causam Varro indicat: Cum apparisset illi repente olivæ arbor, et alio loco aqua erupisset, regem prodigia ista moverunt, et misit ad Apollinem Delphicum sciscitandum quid intelligendum esset, quidve faciendum. Ille respondit quod deam Minervam significaret et Neptunum, et quod esset in civium potestate ex cujus nomine potius duorum deorum, quorum signa illa essent, civitas vocaretur. Iste Cecrops, oraculo accepto, cives omnes utriusque sexus consulens, mos enim tunc in eisdem locis erat ut etiam feminæ publicis consultationibus interessent, ad ferendum suffragium omnes convocavit. Consulta igitur multitudine, mares pro Neptuno, feminæ pro Minerva, tulere sententias. Et quia una plus inventa est seminarum, Minerva vicit. Tunc Neptunus, iratus, marinis fluctibus exæstantibus terras Atheniensium populatus est, quoniam spargere latius quaslibet aquas difficile dæmonibus non est. Cujus ut iracundia placaretur, triplici supplicio dicit idem auctor ab Atheniensibus affectas esse mulieres, ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentium maternum nomen acciperet, ut ne quis eas Athenas vocaret. Ita illa civitas, mater aut nutrix liberalium doctrinarum et tot tantorumque philosophorum, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobiliter, Iudificantibus dæmonibus de lite deorum suorum, maris et feminæ, et de victoria per feminas, feminæ Athenas nomen accepit. Areopagus vero dicitur in eadem civitate, ubi cum Atheniensibus Paulus apostolus disputavit, a Marte, qui Græce

Arca supputatur: quoniam cum homicidii crimine reus fieret, iudicantibus duodecim diis in eo pago sex sententiis absolutus est. Ubi enim per numerum sententiarum fuisset, illi absolutio damnationis erat. Varro autem astruit Neareopagon (sic) Atheniensium, de nomine Martis et pagi, quasi Martis pagum nominasse credit, Areopagite namque curias ejusdem urbis sunt.

CAPUT VIII.

De Moses natiuitate, expositione, educatione, vita et rerum ab eo cum in Æthiopia, tum in Ægypto gestarum historia.

Assyriorum XVI Aschataëdes annis 40. Hujus regni anno octavi Moyses, virtutibus atque prodigiis insignibus in Ægypto perpetratis, ad desertum Sinai, jubente Domino, populum Hebræorum educit ex Ægypto, cum esset annorum quingentorum quinque, a natiuitate Abraham, repromissionis autem quadragesimesimum tricesimum, eisque in eremo per annos quadraginta legem exponit. Igitur ab exitu Israeliæti populi de Ægypto usque ad Salomonem et ædificationem templi, numerantur anni 479. Secundum maiorem tamen numerum, quem tertius Regnorum liber continet: nam juxta volumen Judicum supputantur anni 600. Syriaciorum autem XIV Maratus rex erat: cui succedit Echireus, Argis namque Erotophus octavus erat rex, qui Sthenelum habuit successorem. Quibus temporibus de principibus Argivorum, Castores existunt. At cum Danus Sthenelum expulisset, Argos tenuit: minoresque ejus parauerunt usque ad Curisteum filium Stheneli nepotem Persei. Post quem Pelopides imperium susceperunt, primo ex ipsis regnante Atreo. Quo tempore primus pontifex apud Hebræos constituitur Aaron, jubente Deo, fratre Mosi. Ergo quis iste Moses esset paucis indicare curabo. Is enim septimus erat Abraham, filius Ambri, qui fuit de patre Caath, qui natus est de Levi; Levi vero de Jacob, qui fuit ex Isaac filio Abraham. Mortuo namque Joseph, dum Ægyptii durissimo opprimerent seruitio filios Israel, quidam eorum sacer scriba vaticinando prædixit puerum nasciturum ex Hebræis, qui et Ægyptios valde affigendo humiliaret, et progeniem Joseph a iugo seruitutis eorum eriperet. Quam ob rem regem cum Ægyptiis suis armavit consiliis, ut omnes Hebræorum mares, quotquot nascerentur, interimerent: quod ita et facere nisi sunt. Quibus Hebræi afflictis malis, Ambri anxietate non modica vexabatur. Cui Deus in visu noctis astitit, eique filium prædixit nasciturum, qui et suos a tanta liberaret miseria et Ægyptios afflictos spoliatosque, ac demum in mari demersos superaret, et memoriam sui nominis celeberrimam per omnia relinqueret sæcula, quam eventus rei visionem veram declaravit. Ergo ut Moses natus, partus ipsius obstetricibus celatus est annuente Domino, ac sic tribus mensibus domi enutritus, dum ejus genitor amplius celare diffideret in vasculo de papyro facto, ac bitumine linito, in

A flumen exposuit: illum Domino commendans, qui eum prædixerat nasciturum fore. Deus enim Termuth, filiam regis, ludendi gratia ad ripam fluminis adesse fecit. Quæ dum vas cerneret in crepidine fluminis, ad se deferri jubet; conspectoque puero, dum in eo elegantem cerneret formam, valde est gavisus, nutriri illum jubet, et dum propriam non haberet sobolem, hunc sibi adoptavit in filium. Qui specie decorus, ingenio seruens, ita duntaxat ut plurimi admirantes, videndi gratia ad eum properarent, sua relinquentes negotia, delectati ejus potius visione. Erat enim infantilis in eo multa gratia. Termuth autem, quæ sibi eum adoptaverat in filium, dum sæpius ad patrem ipsum deferret, contigit quadam die ut rex eundem sumens et ad pectus applicans, pro filie gratia diadema capiti ejus imponeret. Quod Moses quasi infantiliter ludens, arreptum in terram projecit pedibusque conculcavit. Hoc autem sacer ille scriba cernens, exclamavit hunc esse quem nasciturum nutu Dei prædixerat, qui principatum dejicere Ægyptiorum acceleraret, nisi prius morte præventus fuerit: impetum in eum faciens, interficiendum decernebat. Ad cujus necem segnius rex excitabatur, ne filiam offenderet charam. Quem Termuth vix e manibus eorum eripuit, et a morte salvavit. Post aliquod vero temporis spatium, inter Ægyptios et Æthiopes sævum exortum est bellum. Qui dum noscuntur esse vicini, negotiatores, hinc inde mercimonia ferentes, ad lites et jurgia provocaverunt Ægyptios. Quam ob rem Æthiopes, hæc indignando [ferentes] arma sumunt, Ægyptum vastando ac sæviendo, civitatesque eorum capiendo, resistente nullo, bacchantes, usque ad Memphim civitatem Ægyptiorum nobilem perveniunt. Hac compulsi necessitate Ægyptii ad divinationes et responsa confugiunt, acceptoque oraculo ut Hebræus dux exercitus constitueretur, cujus auxilio non solum a sinibus suis pellerentur Æthiopes, sed jam ditioni subjicerentur Ægyptiorum. Eligitur autem Moses, quem et prudentia elegantior, et forma commendabat excellentior, dux exercitus. Qui dum in hostes irruere ita disposuit, ut ejus adventum minime prævidendo cognoscerent, exercitum per loca invia deserti deduxit. Difficultatem vero itineris, impetus maxime serpentium, non solum repentium, sed etiam volantium, per desertum invia loca præbent. Ille autem, divinitus accepto consilio, ibes in caveis reclusas, quas serpentes maxime ventur, secum tulit. Est autem hoc animal serpentibus inimicum. Fugiunt enim eis adventibus, et cum se celare voluerint, velut flatu cervorum abreptæ devorantur. Quarum solatio exercitum a peste animalium venenatorum liberavit. In Æthiopes ex adverso irruens, quos in primo certamine profligando devicit, fugatos cecidit. Et dum ei in nullo resistere valeret loco, se ad nobilissimam eorum civitatem contulerunt Saba. In qua dum obsiderentur, et Moses nobiliter ac prudenter sæpius certando obsessos affli-

• Hæc videtur aliquid deesse.

geret, a filia regis Æthiopum adamatus est. Quæ dum vim amoris ferre nequiret, per fideles ministros nuptias ejus expetivit. Quod Moses minime denegans, sub ea scilicet conditione ut federatâ civis se manibus ejus traderent. Quod per consilium prædictæ puellæ citius expletum est, eamque Moses celebratis nuptiis suo copulavit matrimonio: ac sic demum debellata Æthiopia, revertitur in Ægyptum cum triumpho. Quæ prosperitas et aulis fiduciam libertatis, et Ægyptiis metum intulit majorem: unde et opportunitatem querentes ut eum morti traderent. Quod Moses intelligens, meditabatur qualiter eorum declinaret insidias. Interfecto Ægyptio, dum quæreretur ad mortem, vix elapsus per loca difficillima deserti fugit in Madian: et ibi cum Jethro sacerdote degens, cujus filiam duxit uxorem, dumque illius pasceret gregem in monte Sina colloquio fruens Dei, ab eo in Ægyptum missus ob liberationem filiorum Israel. Hæc, namque, ex Josephi decerpimus Historia. De eodem etiam Mose historiographi gentium quædam scripserunt, ex quorum assertionibus aliqua decerpere libuit. Ait Pompeius de illo, sive Justinus, hoc modo: Ægyptiis etiam scabiem ac vitiliginem patebantur, responso moniti, Mosem cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exsulatum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit. Quæ armis repetentes Ægyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. At vero Cornelius de eadem re sic ait: Plurimi auctores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fodaret, regem Bocchoram, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, et hæc genus hominum, ut invisum diis, alias in terris abire jussum. Sic quousque collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, cæteris per lacrymas torpentibus, Mosem unum exsulatum monuisse ne quam deorum hominumve opem exspectarent, sed sibi met duces caelesti crederent primo cujus auxilio præsentis miserias popullissent. Itaque Cornelius dicit quod, ipsis Ægyptiis cogentibus, Judæi in deserto propulsi sunt; et postea subfungit incaute quia ope Mosi ducis in Ægypto miserias propullissent. Quare ostenditur quædam quæ per Mosem strenue acta sunt, fuisse oblata. Item Justinus asserit pulsam æque cum populo Mosem sacra Ægyptiorum fuisse furatum. Quæ Ægyptios armis recipere molientes, coactos tempestatibus ac repulsos, domum redisse. Et hic aliquid amplius, et si non totum, prodidit quod ille celavit. Quapropter si Mosi magno illi duci testimonium ambo dixerunt, ab ipso sicut per eum et gesta et dicta sunt, melius proferuntur. Hinc autem Orosius historiographus sic ait: Cum populum Dei, hoc est genus Josephi, Ægypti cuius ope salvi erant, servitio oppressum labore cruciarent, inasper, etiam ad necandam sobolem suam, crudeli imperio cogere, dimittit Deus populum suum liberum ad serviendum sibi per Mosem nuntium jubet, contemptusque durissimis contumaces supplicii agit. Qui decem plagis oerati ac prostrati tandem quos dimittere noluerant, etiam

A festinare coegerunt: post aquas in sanguinem versas, ardentibus siti graviora afferente poenarum remedia quam poenas; post horridos ranarum squa-
lores, per omnia munda immundaque reptantes; post ignitas cyniphes, et nusquam toto aere vibrante vitabiles; post muscas caninas, etiam per interiora membrorum horridis morsibus cursitantes acerbeque inferentes tam gravia tormenta quam turpia; post omnium pecorum et jumentorum repentinam ruinam stragemque generalem; post vesicas effervescentes ulceraque manantia, et, ut ipsi dicere maluerunt, scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem; post grandinem cum igne permixtam, passim homines, armenta atque arbores proterentem; post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoque radices seminum persequentes; post tenebras, imaginibus diras, crassitudine palpabiles, diuturnitate ferales; postremo, post uniformem in tota Ægypto primitivæ sobolis necem, paremque per universos orbitatum tempestatem, qui jubenti Deo non cessarent, cessere punienti. Sed mox pessima poenitentia dimissos persequi ausi, ultima nefandæ pervicaciæ expendere supplicia. Nam rex eorum universum Ægypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circumerrantes egit. Cujus numerum hoc solo, vel maxime argumento conjicere possumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector depressorum et ultor contumacium Deus, divisit subito Rubrum mare, ac dilatans utrumque marginibus, rigentium undarum in montis faciem latera erecta suspendit, ut inoffensi spe limitis provocati, piique viam desperatæ salutis, impii in foveam insperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tuto per sicca gradientibus, refusus a tergo aquarum astantium molibus, obruta est et interfecta cum rege suo universa Ægypti multitudo: totaque provincia, plagis antea cruciatâ, hac postremo interfectione vacuata est. Exstant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumque orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur. Et si forte ad tempus casu vel curiositate ejuspiam turbantur, continuo divinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur: ut quisquis non docetur timorem Dei propalata religionis studio, iræ ejus transactæ ultionis terreatur exemplo. Cecropem enim, de quo supra diximus, tempore etiam Mosi ducis gentis Hebræorum (qui primus omnium prophetarum ante adventum Domini Salvatoris divinas leges sacris litteris explicavit) fuisse eruditissimum tradiderunt. Hic Moses omnibus quos Græci antiquissimos putant senior deprehenditur, Homero scilicet et Hesiodo, Trojanoque bello, ac multo superius Hercule, Musæo, Lino, Chirone, Orphæo, Castore, Polluce, Esculapio, Libero, Mercurio, et Apolline, et cæteris diis gentium, sacrisque vel vatibus, ipsius quoque Jovis gestis, quem Græcia in arce divinitatis collocavit. Hos, inquam, omnes quos enumeravimus, etiam post Cecropem Di-

fiem, quem primum Atticæ regem fuisse convincimus. Itaque sine ulla ambiguitate Moses et Cecrops, qui primus Atheniensium fuit, iisdem fuere temporibus. Porro iste Cecrops Difles indigena, sub quo primum in arce oliva orta est, et Atheniensium urbs ex Minervæ appellatione sortita nomen. Hic primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aram statuit, victimas immolavit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia unquam visis. Cætera quoque quæ apud Græcos mira jactantur, posteriora Cecrope deprehenduntur. Post hunc enim scribitur diluvium sub Deucalione, incendium sub Phaetonte, Erichthonius Vulcani et Terræ filius, Dardanusque qui Dardaniam condidit. De quo Homerus :

Quem primum genuit cœlesti Jupiter arce.

Liberæ quoque raptus Europæ, sacra Cereris, atque Isidis delubrum in Eleusyna, frumenta Triptolemi, regnum Trois, cujus dinatum [Ida natum] Ganymedem ad sidera raptum, vina dei magnis voluerunt fundere mensis. Quo tempore Tantalus quoque et Titios fuerunt, et Apollo natus est. Nam Latona Jovis conjux tempore Tytionis fuit, Latonæ autem et Jovis (ut ferunt) fuit Apollo filius. Post quos Cathmus Thebas venit, qui Semelen genuit : de qua pulcherrima proles, Liber condignam partu tulit edita frugem. Porro Liber et reliqui, quos mox inferemus, post ducentesimum annum Cecropis fuerunt, Linus scilicet et Cethus, et Amphion, Musæus Orpheus, Minos Perseus, Esculapius, gemini Castores, Hercules, cum quo Apollo servivit Admeto, post quos facta est Trojanæ urbis eversio, quam Homerus longo sequitur intervallo, longe post fuerunt. Homerus autem Solone et Thalete Milesio cæterisque qui cum his septem sapientes appellati sunt, multo prior reperitur. Deinde Pythagoras exstitit, qui se non sapientem ut priores, sed philosophum, id est amatorem sapientiæ, dici voluit, quem secutus Socrates, qui Platonem erudit, a quo famosa in partes philosophia divisa est. Horum singulos, juxta ordinem sequentis historiæ, suis locis inseremus. His etiam temporibus adeo jugis et gravis æstus incanduit, ut sol, per devia transvectus, universum orbem, non calore affecisse, sed igni torruisse dicatur : impressumque fervorem, et Æthiops plus solitum, et insolitum Scythia non tulerit : ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas conquirentes ridiculam Phaetontis fabulam texerunt. Igitur, ut supra memini, anno octavo regnante Scatade in Assyriis, fiunt anni transacti repromissionis quadringenti triginta, a nativitate vero Abrahæ quingenti quinque. Moses autem, octogesimum ætatis habens annum, dux itineris efficitur Hebræorum ab Ægypto ; præfuitque populo Dei in deserto annis quadraginta, tradensque ei legem a Deo sibi datam. Eo tempore secundus Atheniensium Cradavus rex erat, qui habuit successorem Amphition. Quo in tempore Curytes et Corybantes Gnoson coudiderunt, qui modulatam et inter se concipientem in armis saltationem repererunt : musicus

Evethæi et nymphæ filius agnoscitur. Hoc enim tempore Corinthus est condita, quæ prius Epira vocabatur. Secundum vero nonnullos, Io in Ægyptum profecta, et ibi Isis nuncupata est. Quæ nupta postea Thelegono regi Ægyptiorum Epafum genuit.

CAPUT IX.

De filiorum Danaï et Ægisti parricidiis, Ægypti prima appellatione et Busiridis in ea tyrannide.

Assyriorum XVII Annites annis 45. Hujus namque anno nono Moses moritur, et Jesu Nave ducatum populo præbet annis viginti sex, qui terram Palæstinorum sorte distribuit Judæis. Eratque tunc secundus pontifex Hebræorum Eleazar. Ergo a prima mundi fabrica usque ad Mosi obitum libri ipsius quinque continent annos tria millia septingentos triginta, secundum LXX Seniorum interpretationem. Igitur decimus Argis Danaus regnat, Sycioniorum sextus decimus Corax. Atheniensibus Erichthonius regnabat, qui primus quadrigam junxit in Græcia, quamvis olim esset apud alias nationes. His enim regnantibus, inter Danaï atque Ægisti fratrum filios quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt, solo Lyuceo evadente, qui post eum regnavit. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, regno, quod tot flagitiis acquisiverat, pulsus, Argos concessit, ibique indigne persuasus in facinus, Argis Sthenelam, qui eum profugum egentemque exceperat, regno expulit, atque ipse regnavit. Neque vero multitudo filiorum incredibilis videri debet in barbaris, cum tam innumerabiles habeant connubias. Enim vero a prædicto Ægypto rege nomen accepit Ægyptus, quæ prius Aeria dicebatur ; eodem etiam tempore Dardanus Dardaniam condidit. Templum Delphis a Phlegio incensum est. Tunc etiam Busirides in Ægypto fuit Neptuni et Libyæ Epaphi filii filius. Qui dum apud vicina Nili loca tyrannidem exerceret, transeuntes hospites crudeli scelere interficiens, tyranni cruentissimi hospitalitas crudelissima et religio crudelior erat, qui sanguinem hospitem innocentem scelerum suorum participibus diis propinabat. Igitur per hæc tempora, id est, ab exitu Israel ex Ægypto, usque ad mortem Jesu Nave, per quem populus Dei terram repromissionis accepit, sacra sunt instituta diis falsis a regibus Græciæ, quæ memoriæ diluvii, et ab eo liberationis hominum, vitæque ærumnosæ, modo ad alta, modo ad plana migrantium, solemnitate revocarunt. Nam et Lupercorum per Sacram viam ascensum atque descensum sic interpretantur, ut ab eis significari dicant homines, qui propter aquæ inundationem summa montium petiverunt, et rursus, eadem minuente, ad ima redierunt.

CAPUT X.

De Progne et Philomela, et rege Thebarum Cathmo.

Assyriorum XVIII Belochus, annis 25. Hujus filia Tosa, quæ et Semiramis, regnavit cum patre annis octo. Ab exitu filiorum Israel ex Ægypto septuagesimus septimus erat annus. Judæorum primus judex Gothoniël jam annis undecim judicabat populum. Deinceps autem viginti novem annis præfuit, qui

cum superioribus sunt quadraginta. Sycioniorum XV. Epopeus Atheniensium autem V Pandion, Argis XI Lynceus. His regnantibus subjectos tenuerunt Hebraeos alienigenae annis octo, qui junguntur temporibus Gothoniæ, septimum Judæorum traditionem. Gothoniæ autem iudex ex tribu Juda fuit. Igitur suscepit Phinees eo tempore pontificatum apud Hebraeos; apud Argos autem sacerdotis sancta est Hypernestra Danae filia. Ergo Europæ filia Phœnicis mixta est Jupiter. Post hæc vero a Creten-sibus raptæ est navi, cui fuit in signo taurus. Quam postea Asterius (quem alii Exanthum vocant) rex Cretensium uxorem accepit, Minoem ex ea, et Radamanthum, et Sarpedonem procreavit. Tunc etiam Thebei Progne et Philomela, incesto parricidium adjunctum, atque execrabilibus utroque convivium per infandos cibos adhibitum, cum propter avaritia pudicitiam ereptam, præcisamque linguam, filium parvulum mater occidit, pater comedit. Hæ namque Progne atque Philomela Pandionis fuerunt filia, qui filius Ericthei fuit. Tunc etiam Cathmus regnavit Thebæis, ex cuius filia Semele natus est Dionysius, id est, Liber Pater, sub quo Linus Thebæus musicus fuit. Melus etiam et Raphus atque Tharsus, vel Thasus, Calistæque et Bithinia, urbes conditæ sunt. Linus autem Thebæus, et Zethus, et Amphion, in musica arte clarescunt, qui tunc post Cathmum Thebæis regnabant. In Dardania namque regnavit Ericthonius, Dardani filius. Quem Ericthonius fluxerunt Neptuni et Minervæ filium, quia in templo Vulcani et Minervæ, quod ambo unum habebant Athenis, expositus inventus est dracone involutus, qui eum significavit magnum futurum, et propter commune templum et ignotos parentes, filium deorum esse dixerunt. Ea quæ de Diana quam scilicet esse alunt, et Danae referuntur, ex qua Perseus nascitur, his gesta temporibus sunt. Ephira vero, quæ nunc Corinthus vocatur, a Sysipho condita. Armenia a Cathmo est captæ. Phœnix autem et Cathmus, de Thebæis Ægyptiorum in Syriam profecti, apud Tyrum et Sidonem regnaverunt. His temporibus erat qui ferrum repererunt, ut dicunt, Itæi Dæsylii.

CAPUT XI.

Ludi in honorem Apollinis instituti, quo tempore Hercules claruit et Dionysius vitam ostendit. Item de diluvio sub Deucalione et incendio sub Phœnone. Assyriorum XIX Belshesares annis triginta. Ab egressa filiorum Israel ex Ægypto anni centum duo. Hebræorum iudex Aod, ex tribu Effrem, annis octoginta. Alienigenæ Hebræos habuerunt subjectos annis decem et octo qui sub eodem iudice supplicantur. Tunc enim Apollini Delphice instituti sunt ludi musici, ut placaretur ira ejus, quia putabant afflictas esse sterilitate Græciæ regiones, quia non defenderint templum ejus, quod rex Danaus, cum easdem terras bello invasisset, incendit. Hoc autem ludos ut instituerent, præcipi sunt admoniti. In Attica vero rex Ericthonius filius Cecropis ei ludos

primus instituit, templumque fabricavit. Nec ei tantum ludos fieri censuit, sed etiam Minervæ, ubi primum victoribus plebem ponebatur, quod ejus fructus inventricem Minervam, sicut vini Liberum, tradunt. Hercules autem cognomen Danaus in Phœnice clarus habetur, inde ad nostram usque memoriam, a Cappadocibus et Eliensibus Danaus adhuc dicitur, sed nimirum alius Hercules, non ille cujus ingentia et innumerabilia facta narrantur, hic fuit. His temporibus Dionysium, qui etiam Liber pater dicitur est, et post mortem deus habitus, vitem ferunt ostendisse in Attica terra hospiti suo. Ericthonius etiam Vulcani et terræ filius, qui ab Homero Erictheus vocatur, his regnantibus fuit. Eo quippe tempore Arcas filius Jovis, et Callistonis, Pelasgis in deditio-nem redactis, regionem eorum Arcadiam nuncupavit. Ergo a Deucalione Hellene et Pyrra, hi qui prius Græci tunc Hellenes nuncupati sunt, et Actæ Beæ-tica est vocata. Igitur de diluvio quod tunc sub Deucalione in Thessalia, et incendio quod sub Phœnone factum est, de pestilentia etiam multi-modis Æthiopia, quæ tunc contigissent, Orosius in hæc fert modum: Anno octingentesimo ante urbem conditam, Amphiction Athenis tertius a Cærope regnavit. Cujus temporibus aquarum illuvies majorem partem populorum Thessaliæ absumpsit paucis per refugia montium liberatis, maxima in monte Parnasso, in cujus circuitu Deucalione tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes, susceptos per gemina Parnassi iuga sevit aluitque. A qua propterea genus hominum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam. Tunc etiam in Æthiopia pestes plurimas, dirosque morbos, pene usque ad desolationem excessivasse Plato testis est. Et ne forte divisa tempora esse credant, ita Dei furorisque bellici, ea tempestate subactam, Indiam Liber pater sanguine madefecit, caedibus opplevit, libidinibus polluit, gentem utique nulli unquam hominum obnoxiam, veraculam tantum quiete contentam.

CAPUT XII.

Troja et Achaia condita. Triptolemus frumenta per ætes distribuit, Theseus Hercules ab inferis reducit. Assyriorum XX Lamprides annis 32. Ab exitu Israel ex Ægypto anni 152. Sycioniorum XVIII Laomedon, sub quo Apollo Latonæ filius Admeto servivit sub cura pastoralis, et Neptunus curæ Trojanorum fundavit. Sed hos utrosque Laomedon sefellit, quia ab eo mercede laboris fraudantur. Argis XX Abbas. Belops regnabat in Græcia, a quo Peloponnesus vocata. Hic fuit Pandionis filius, sub quo mysteria Græcorum esse coeperunt. His etiam temporibus Triptolemus, quem Philocerus ait longa navi ad urbes accedentem distribuisse frumenta, et ob id delisse suspiciones quod navis ejus serpens penetrasset fuerit, sive, ut alii fingunt, quod jebatitæ Cerere, anguibus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit. Achaia autem tunc ab Acheo condita est. Fabula Proserpina, quam rapuit

Aidoneus, id est, Orcus rex Moosorum. Cujus canis ingentis magnitudinis Cerberus nomine, Perithoim devoravit, quia ad raptum uxoris ejus cum Theseo venerat, quem et ipsum Theseum jam mortis periculo constitutum, adveniens Hercules liberavit, et ob id quasi ab inferis receptus dicitur. Quo tempore Erichthi filiam Orithiam Boreas Astreli filius Thrax rapuit, quam fabula ventum fuisse confingit. Hac ætate Phrixus fuisse secundum quorundam opinionem qui, cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales, visus est per aerem vehi ab ariete velleris aurei. Fuit autem ei navis parata fugienti, ejus in signo aries erat. Porro Palefatus affirmat arietem vocatum illius nutritorem per quem liberatus sit.

CAPUT XIII.

De raptu Ganimedis, Medæ per cædes parvulorum pignorum grassatione, et Gorgonæ meretricis capite desecto.

Assyriorum XXI Sosares, annis viginti, ab exitu Hebræorum de Ægypto annus centesimus sexagesimus quartus, Hebræorum judex Aod, qui et supra Atheniensium VI Erichtheus, Sycionii XIX Sycion, a quo Sycionii nuncupati sunt, qui prius Ægialei vocabantur. Argis XIII Protheus, qui successorem habuit Acrisium. Horum temporibus Melampus divinus agnoscitur. In Dardania vero regnavit Tros, a quo Trojani nuncupati sunt. Apud Phitiium vates prima Phemone hexametris versibus futura cecinisse narratur, Tantalus tunc Phrygas regebat qui prius Meonea vocabantur. Hic enim Tantalus rex Ganimedem Troi Dardanorum regis filium, cum flagitiosissime rapuisset, majore concordi certaminis fœditate delinuit, sicut Phanocles poeta confirmat. Qui maximum bellum excipiatum ob hoc fuisse commemorat sive quia hunc ipsum Tantalum [ut poetæ asseclam deorum videri voluit] raptum puerum ad libidinem Jovis familiari leuocinio præparasset, qui ipsum quoque filium Pelopem epulis ejus non dubitaret impendere. Ipse etiam Pelops, qui Hiptordaniam duxit uxorem, contra Dardanos atque Trojanos magna pertulit certamina. Quæ, quia in fabulis celebrari solita sunt, negligentius audiuntur. Eo etiam contigerunt tempore Attrei et Thiestis odia, stupra, parricidia cælo quoque invisâ. Fuisse etiam tunc OEdipum ferentpatris interfectorem, matris maritum, filiorum fratrem, suumque vitricum. Tunc equidem Ætheocles et Poly-nices mutuis perierunt concursibus, ut utrique existerent parricidæ. Medæa quo in tempore amore sævo sauciata, cæde pignorum parvulorum grassatur. Perseus autem a Græcia in Asiam transvectus est, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, et novissime victor, nomen subjectæ genti dedit. Nam a Perseo Persæ sunt vocati. Illa quoque prætereo, quæ de Perseo, Cathmo, Thebanis, Sparthanisque, per inextricabiles alternantium malorum recursus, Palefatoscribente referuntur. Flagitia Lemnia et Pandionis Atheniensium regis flebilis fuga tunc etiam contigisse credibile putatur. Gorgonæ etiam meretricis capite

† Lucæ corruptus.

desecto, quæ propter extremam puchritudinem ita aspectatores suos mentis inopes reddebat, ut verterg eos putaretur in lapides; unde ei caput serpentibus crinitum finxerunt.

CAPUT XIV.

De Debhora prophetissa, et regno Argivorum in Micenas translato.

Assyriorum XXII Lampares, annis 50. Ab exitu Israel de Ægypto centesimus octogessimus quartus annus erat. Hebræos post Aon in ditionem redigunt alienigenæ annis 20 qui conjunguntur temporibus Debboræ et Barach secundum traditionem Judæorum, qui judicaverunt populum annis 40. Nam Debhora prophetissa erat. Cujus prophetia de Christo minus est aperta, et diuturna indiget expositione. Debhora namque tribu Edraim, Barach tribu Nephthali præfuerunt. Sycioniorum Polybus, Atheniensium vero VII Cecrops junior. His regnantibus, regnum deficit Argivorum, quod stetit per annos 544, usque ad Pelopem. Exin in Micenas imperio translato, regnavit post Acrisium Eristeus, qui Scheneli filius fuit. Igitur Argivorum imperio in Micenas translato, hi reges per successiones fuerunt: Perseus, Schenelus, Atreus, Thiestes, Agamemnon, Ægistus, Orestes, et Thyssamus, et Pentilus, et Comætus, usque ad Heraclidarum discessum.

CAPUT XV.

Quo tempore Ilium et Troja condita, avras Saturni tempora.

Assyriorum XXIII Pannias, annis 45, Ab exitu filiorum Israel de Ægypto anni 214, Atheniensium VIII Pandion. His regnantibus Gedeon ex tribu Manasse, Hebræorum judicabat populum, qui annis 40 judex existit. Alienigenæ sub eo annis 7 rediguntur suam in ditionem. Ilium autem est ab Ilio conditum. Amphion enim Thebanis regnabat, quem ferunt cantu citharæ saxa movisse. Fuerunt autem duro corde et, ut ita dicam, saxei quidem auditores. Secundum alios quidem Thebanis tunc regnabat Cathmus. Ea etiam quæ de Sparthis memorantur, quod Palefatus scripsit, cum proximarum essent regionum, adversus Cathmam subito constitisse, et propter repentinos quasi de terra contractus, ex omni parte confluitur, Spartos victos. Tunc equidem templum in Eleusina edificatum est, et Troja etiam condita. Quo tempore Laurentes ubique in Italia regnabant, quorum primus Picus, filius Saturni, rex fuit. Quem Saturnum idcirco dominum esse dixerunt, quia Aeram colere docuit, eamque stercore conficere, ut fruges funderet uberiores, unde ut Sterculius nominatus est sive stercoran. Sub quo Vergilius, et alii antiquorum doctores aurpa fuisse sacra scribunt; quia homines qui ad montes confugerant invocavit ad plam, et moribus compositis degere instituit, legesque dedit, Latiumque vocare maluit, eo quod in eo talis latuisset fugiens filium. Successorem etiam ejus Picum, idcirco inter deos retulerunt, eo quod præclarus augur et belligerator fuisse dicitur,

CAPUT XVI.

De Libero et ejus Bacchanalibus sacris. Idem de Dædalō et Spinga, Argonautis quoque, et tandem de Soghis, Amazonibus et Scytharum insula.

Assyriorum XXIV Sosarmus, annis 9 et 10, qui Misenem habuit successorem, et is regnavit 27 annis. In principio quippe hujus Metrii regni, ab exitu filiorum Israel de Ægypto, erant anni transacti 278. Abimelech et Thola 25 annis Hebræorum eo tempore iudicaverunt populum. Sycioniorum rex Inachus erat, Chareus et Thiestes apud Micenas regnabant. His autem temporibus, quidam vindicant gesta Liberi patris, et ea quæ de Licurgo, atque Athenæo, et Penteone memorantur; quomodo adversum Persen consistens occidatur in prælio, ut Dinargus poeta refert. Qui autem voluerit, potest inspicere ipsius Liberi Patris apud Delphos sepulcrum, juxta Apollinem aureum. Pingitur vero Liber in mulieris specie, et delicato corpore, propter mulieres in suo exercitu militantes, quando debellavit Indiam. Quæ mulieres Bacchaliæ appellatæ sunt, non tam virtute nobiles quam furore. Aliqui sane et victum scribunt istum Liberum, et victum nonnulli et occisum in pugna a Perseo, nec ubi fuerit sepultus tacent, et tamen ejus velut dei nomine per immundos dæmones Bacchanalia sacra, vel potius sacrilegia sunt instituta. De quorum rabiosa turpitudine post multos annos senatus sic erubuit, ut in urbe Roma celebrari prohiberet. Per ea tempora Perseus et uxor ejus, posteaquam sunt mortui, sic eos cælo receptos esse crediderunt, ut imagines eorum appellare numina non erubescerent. Tunc etiam Pandion fugientem a Ionibus insidias passum ferunt. Europa etiam Agenoris filia regibus præfatis rapitur existentibus. Philamon Delphus tunc nobilis habebatur, qui primus apud Pythiam chorum constituit. Ergo et quæ de Dædalō fabulæ ferunt, qui visus est simulacra fecisse moventia, qui etiam primus omnium pedes statuarum a se invicem separavit, aliis conjunctim eos fabricantibus Palefatus memorat. Nec non quomodo cum filio Icaro Minoem navi fugerit, et propter investigabilem fugam, avolasse pennis æstimatus est. Tunc etiam Orpheus Thrax clarus habebatur, cujus discipulus fuit Museus Emolpi filius. Lincus etiam magister Herculis, famosus erat. Igitur ea quæ de Spinga et Oedipode et Argonautis dicuntur in quibus fuerunt Hercules, Asclepius, Castor et Pollux, tunc contigisse Palefatus scribit, qui Spingam uxorem Cathmi fuisse, et propter zelum Erionis uxorem a viro recedentem contra Cathmum constituisse. Nunc de Argonautis plus aliquid dicamus. Aquilis est fluvius, in quem sermo fertur advectam navigio Argo, et ad Thyrenitum pelagus fuisse perductam. Argonautæ enim venturi validam declinantes, non eodem navigio in regressione sunt usi, sed transeuntes mare, quod super Scythas est, per hæc flumina venerunt ad terminos Italorum, et ibi hyemantes condiderunt civitatem quæ vocatur Hemona. Estate vero superveniente, cooperantibus eis provincialibus fere 400 studios, arte mechanica

Arhentes, Argo per terram ad fluvium Aquilem deduxerunt, qui permiscetur Heridano. Heridanus autem fauces habet in Italicum mare. Et sic ad propria repedarunt. Eodem quoque tempore, Vesozes, rex Ægypti, meridiem, et Septentrionem, divisas pene toto cælo ac pelago plagas, aut miscere bello, ut regno Jungerè stidens, Scythis bellum primus indixit, missis prius legatis, qui hostibus parendi leges dicerent. Scythæ autem legatis respondent: Stolide opulentissimum regem adversus inopes sumpsisse bellum, quod timendum ipsi magis versa vice fuerit propter incertos belli eventus, nulla præmia, et damna manifesta. Porro, sibi non exspectandum dum ad se veniatur, sed ultro prædæ obviam ituros. Nec mora, nam dicta factis insequuntur. Primum ipsum Vesozem territum refugere in regnum cogunt; destitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli apparatus capessunt. Universam quoque Ægyptum populavissent, ni paludibus impediti repellerentur. Inde continuo reversi, perdomitam infinitis cædibus Asiam vectigalem fecere. Ubi per 15 annos sine pace immorati, tandem, uxorum flagitatione revocantur, denuntiantium, ni redeant, sobolem se a finitimis quæsituras. Medio autem tempore, apud Scythas duo regii juvenes Plinius et Scolopetius, per factionem optimatum domo pulsati, ingentem juventutem secum traxere, et in Cappadociæ Ponticæ ora, juxta amnem Thermodontem, consederunt, Campisthemis Scyriis sibi subjectis, ubi diu proxima quæque populati, conspiratione finitimorum per insidias trucidantur. Horum uxores exilio ac viduitate permotæ, arma sumunt, et ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuerant interficiunt, atque accensæ in hostem sanguine suo ultionem cæsorum conjugum finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis quæsitæ, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, inustis infantum dexterioribus mamillis, ne sagittarum jactus impedirentur. Unde Amazones dicte. Harum duæ fuere reginæ, Marpesia et Lampeto. Quæ agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli et domus custodiam sortiebantur. Igitur cum Europæ maximam partem domuissent, Asiæ vero aliquantas civitatibus captis, ipse etiam Ephesum aliasque urbes dum condidissent, præcipuam exercitus sui partem onustam, opulentissimam prædæ donum revocant, reliquæ ad tuendum Asiæ imperium relicte cum Arpesia reginâ, concursu hostium trucidantur. Hujus locum Sinopè capessit, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio et formido invaserat, ut Hercules quoque cum Jussus fuisset a domino suo exhibere arma reginæ, quasi ad inevitabile periculum destinatus universam Græciæ lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves præparavit; nec tamen contentus examine virium, ex improvviso aggredi et insperatas circumvenire maluerit. Duæ tunc sorores regno præ-

erant Anthiope et Orythia. Hercules mari advectus, incautas inermesque et pacis incuria desides oppressit. Inter cæsas captasque complurimas, duæ sorores, Anthiope, Melanippe, ab Hercule, Hyppolite a Theseo, retentæ sunt. Sed Theseus Hyppoliten matrimonio ascivit, Hercules Melanippe sorori reddidit, et arma reginæ pretio redemptionis accepit. Post Orythia Penthesilea regno potita est, cujus Trojano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus. Igitur Scythæ iidemque Gothi, quos Ne-sozes rex Ægypti, ad suam suorumque non solum miseriam et confusionem, sed etiam aliarum gentium excitasse, historiographorum nobilium assertionibus declaravimus, ex qua prius originem natione ducerent, seu quas incoherent sedes, elucidare cursim statui. Refert enim Claudius Ptolomæus orbis descriptor egregius, in secundo sui operis libro: Est in Oceano Arctisalo posita insula magna, nomine Scanza, in modum folii cedri lateribus pandis per longum ducta concludens se, quam et Pomponius Mela in mari sinucodano positam refert, cujus ripas influit Oceanus. Hæc a fronte posita est Justulæ fluminis, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanzæ Septentrionali Oceano, trisulcus illabatur, Germaniam Scythiamque determinans. Hæc ergo habet ab Oriente vastissimum lacum in gremio orbis terræ, unde Vagi fluvius, velut quodam ventre generatus, in Oceanum undosus evolvitur. Ab Occidente namque immenso pelago circumdatur, a Septentrione quoque innavigabili eodem vastissimo concluditur Oceano. Ex quo quasi brachio quodam exeunte, sinu detento, Germanicum mare efflucit. Apud ibi turba mellifica ob nimium frigus nusquam reperitur. In cuius parte Arcthoæ gens consistit, quæ dicitur a Dogit, quæ in media æstate quadraginta diebus et noctibus luces habere fertur continuas, itemque brumali tempore, eodem dierum noctiumque numero, alternato mœrore cum gaudio, lucem claram nescire fertur. Hoc enim evenit, quia prolixioribus sedibus per axis marginem solem videt redeuntem ad Orientem. Brevioribus vero non sic apud illos conspicitur, ut Australes aspicere assueverunt. Nobis enim videtur sol ab imo surgere, illis vero marginem terræ circumire. Nec hoc incredibile cuilibet videatur. Plinius namque eruditissimus litterarum sæcularium, eodem fieri modo, in insula Thile testatus. In hac autem insula licet multæ et diversæ maneant nationes, Ptolomæus tamen septem nationum nomina meminit, ex quibus gens moratur ibi, quæ Suchans nominatur. Hi namque equis utuntur eximii. Deinde sequitur diversarum turba nationum, Theutes, Vagoth, et reliquæ; sed ex his sunt exteriores Ostrogothæ. Ex istarum stirpe gentium Dani quippe sunt progressi, qui inter omnes hujus Scanzæ nationes, nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Igitur ex hac Scanza prædicta, quasi officina gentium, aut certe velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berich Gothi quondam memorantur egressi. Qui ut primum e

navibus exeuntes terras attingerunt, illico nomen loco dederunt. Nam hodieque illic, ut fertur, Gothi Scanza vocatur. Unde mox promoventes, ad sedes Ulmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosque commisso prælio propriis sedibus pepulerunt, et eorum vicinos Vandalos, quos tunc subjugantes, suis applicavere victorius. Ubi vero magna populi numerositate crescente, etiam pene quinto rege regnante, post Berich Philuner, filio Gadarigis consilio sedit, ut exinde cum familiis Gothorum promoveret exercitus. Qui aptissimas sedes, locaque dum quæreret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Oium vocabantur. Ubi delectatus magna ubertate regionum, sed exercitus medietate transposita, pons dicitur ubi annem trajecerat irreparabiliter corruisse, nec ulterius jam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, ut fertur, tremulis paludibus voragine circumjecta concluditur, quem utraque confusione natura reddidit impervium. Veruntamen hodieque illic et voces armentorum audiri, et indicia hominum deprehendi, commeanium attestazione, quamvis a longe audientium credere licet. Hæc ergo pars Gothorum, quæ apud Philuner dicitur, in terras Oium emenso ampe transposita, optato potiti solo, nec mora illico ad gentem Spalorum adveniunt, consertoque prælio, victoriam adipiscuntur. Exinde jam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Ponto mari vicina est, properant, quemadmodum et in priscais eorum carminibus penè histórico ritu, in commune recolitur. Quod et Ablauis descriptor Gothorum gentis egregius, verissima attestatur historia, in quam sententiam et nonnulli consensere majorum. Quorum sedes hæc in solo Scythiæ fuerunt, juxta paludem Meotidem primæ, secundæ in Mysia, Thraciaque et Dacia, tertiæ supra mare Ponticum, ut testantur historici. Dum in prima namque sede juxta Meotidem habitarent, Philuner regem habuisse noscuntur. In secunda, id est, Dacia, Thraciaque et Mysia, Zalmoxen, quem mira Philosophiæ et eruditionis fuisse testantur. Plerique scriptores annalium tradunt Zeutem prius habuisse eruditum, post etiam Diceneum. Is vero Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanoꝝ Sylla potitus est principatu. Quem Diceneum suscipiens Boscurta Getharum rex, dedit ei pene regiam potestatem. Cujus consilio Gothi Germanorum terras, quas nunc Franci obtinent populati sunt. Cæsar vero, qui sibi primus omnium Romanorum vindicavit imperium, et pene omnem mundum suæ ditioni subegit, omniaque regna perdomuit, adeo, ut extra nostrum orbem in Oceano repositas insulas occuparet, Gothos tamen crebro pertentans nequivit subjicere. Caius Tiberius jam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolumes perseverant: quibus hoc erat salubre, hoc accommodum, hoc votivum, ut quidquid Diceneus eorum consularius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile diducitantes fore. Qui in omnem pene philosophorum sa-

pientiam eos introducens, barbaros mores eorum compescuit, carminibus et diversis cantibus animos demulcens eorum, studiosos reddidit. Unde et carmina in ipsorum lingua adhuc exstant diversa ab eis composita. Decedente autem Diceneo, Comosicum habuerunt sapientem. Hic etiam propter suam peritiam pontifex illis et rex habebatur. Deinde quartum Zalmoxen, nec defuerunt qui eos in studio sapientie erudirent. Unde et pene omnibus Barbaris Gothi sapientiores exstiterunt, Græcis pene consimiles, ut refert Dio, qui historias eorum annalesque Græco stylo composuit. Adco ergo fuere laudati Getæ, ut dudum Martem, quem poetarum fallacia deum belli pronuntiat, apud eos fuisse dicant exortum. Unde et Virgilius :

Grandævumque patrem Geticis qui præsidet arvis.

Tertia vero in sede, supra mare Ponticum, jam humaniores et, ut superius diximus, prudentiores effecti, divisi per familias populi Vesegothi, qui et Getæ sunt dicti. Quorum fuit studium primum inter vicinas gentes aliasque arcum intendere nervis, Lucano plus histórico quam poeta testante. Ait enim :

Armeniosque arcus Geticis intendite nervis.

Hoc namque cantu majorum facta modulationibusque et citharis cantabant. Tales etiam eos tradunt exstitisse, quales vix heroas fuisse, quos miranda jaetat antiquitas. Contra hos, ut præmisimus, Vesozes lacrymabile sibi intulit bellum, quos Amazonum fuisse viros tradunt. Eusebius autem in Annalibus, et Orosius in libro 1 contra Paganos Scythas eos vocant, quia partem Scythiæ incolebant. Quo etiam tempore atrocissimum inter Cretenses et Athenienses certamen fuit, ubi populis utrisque profligatis, infeliciter cruentiorem victoriam Cretenses exercuerunt, qui nobilium Atheniensium filios Minotauro crudeliter addicebant. Utrum vero ferus ac inhumanus crudelisque hic Minotaurus fuerit, ut scribit Philochorus, in secundo Attidis libro, dubitatur; dicit enim magistrum Minois fuisse Taurum nomine, aut informe prodigium, quod effossis Græci luminibus saginabant. Igitur Gnosius testatur Androgeon Athenis dolo interfectum, Minois regis filium, qui super mortem Androgei filii sui agouem statuit, præmii nomine pueros Atticos largiens. Taurus vero universos in contentione superabat. Tandem factum est ut a Theseo in palæstra vinceretur, ob quod Athenienses pueri tributaria pœna liberati sunt. Theseus autem Athenienses qui prius per regionem erant dispersi, in unam congregavit civitatem, qui etiam Helenam rapuit, quam rursus illius fratres receperunt, capta matre Thesei. Tandem Theseus Athenas profugus dereliquit. Iisdem diebus Laphitæ, et Thessali, famosis nimium certavere conflictibus. Palefatus, in libro primo Incredibilem, prodit ipsos Laphitas creditos, dictosque fuisse centauros eo quod discurrantibus in bello equitibus, velut unum corpus eorum et hominum vi-

dentur. Quo etiam tempore Priamus regnavit post Laomedontem. Fuerunt et tunc illi septem fortes, qui adversum Thebas pugnaverunt, nec non et Thamiris Amonis filius, insignis celebrabatur.

CAPUT XVII.

Carthago a Didone condita. Hercules certamen olympiacum instituit, et Antæum Terræ filium occidit. Trojanorum decennale oritur bellum. Quo tandem finito, Æneas alias sibi sedes quærens in Latium venit, etc.

Assyriorum XXVI Thaitthanes annis 32. Igitur ab exitu Israel de Ægypto anni sunt 306. Airus autem ex tribu Manasse Hebræorum judicavit populum, qui eis præfuit annis 22. Post quem in deditionem suam redigunt Hebræos Ammonitæ, annis 8 et 10, qui cum temporibus posteriorum judicum copulantur, id est, Jephthæ, qui annis 6, Essebon autem 7, Lapdon vero 8, Hebræorum populo præfuerunt. Post Essebon, videlicet secundum traditionem Judæorum, fertur Calabon rexisse populum annis 10, qui non habentur apud LXX interpretes. Syciones autem Adrastus regebat, cui succedit Polipedes. Micenarum vero Agamemnon rex erat, Atheniensium autem Menestheus. Iisdem temporibus Minos leges ac jura constituit, qui tandem in Sicilia adversus Dædalum arma capiens, a filiabus Cocali occiditur. Carthago a Didone in Africa condita est. Tunc etiam Hercules agonem olympiacum constituit, a quo usque ad primam olympiadem supputantur anni 430. Iisdem enim Hercules in Libya occidit Antæum. Dicitur autem Antæus Terræ filius, quia palæstricæ artis et certaminum, quæ in terra exercentur, scientissimus erat: et ob id videbatur a Terra matre adjuvari. Post necem vero filii, aqua purgatus est Athenis in sacris Cereris, et post interfectionem, Ipphiti, quem peregrinum et amicum injuste peremit, Hercules incidit in morbum pestilentem, qui ob remedium doloris se jecit in flammam, in monte qui vocatur OËta, dum plura fortiter ac mirabiliter perpetrasset, et sic morte finitus est, anno ætatis suæ quinquagesimo secundo. Quidam vero aiunt trigesimo. Huic autem Herculi duodecim insignia inter ejus ingentia numerant facta. Ergo principibus prædictis existentibus, Alexander Priami filius rapuit Helenam. Trojanum decennale oritur bellum, ac demum eversa capitur Troja. Quod ita contigisse in historia Daretis atque aliorum legimus. Pelias rex maximus, eo tempore inter reges Græcorum habebatur, cujus consiliis cæteri obtemperabant. Qui nepotem habuit nomine Jasonem filium fratris sui. Quem ut novit ferocem esse animo, prudentem consilio, corpore strenuum, invidit. Quamobrem ad Colechos gentem fortissimam ac bellicosissimam ipsum cum exercitu direxit; promittens ei ut si pellem inauratam quam noverat habere Colechos, illis devictis, ei deferret, ipsum regni sui successorem faceret. Dedit autem consilium principibus suis ut Jason primus cum suis sodalibus ad bellum procederet, illi vero, relicto Jasonem in periculo mortis.

recederent navali evectioe. Sed hos dolos Jason, ut erat versutissimus, cognovit. Nam, collecto exercitu, cum tremibus et magno apparatu navium, mare magnum ingressus, flante Aquilone, a recto recessit itinere, et pervenit ad portum Trojanorum, ubi Simola fluvius ingreditur mare. Quod audiens Laomedon rex Trojanorum, Græcorum exercitum fines suos attingisse, contra ipsos Priamum filium suum cum valida manu direxit. Jason vero precabatur ut iter ei præberetur absque conflictu suorum per illorum regionem eundi gratia in Colchos. Illi autem noluerunt acquiescere, sed repulerunt eum cum injuria grandi a suis finibus, Græci vero recuperato vento pervenerunt in Colchos, illosque imparatos atque inscios repperunt. Jason namque irruit super eos cum suo exercitu, tamen principes avi sui Pelia ante se ad pugnam ire compulsi. Colchos autem prostravit atque devicit, civitates eorum cepit atque vastavit pellemque inauratam invenit, et avo suo cum præda magna in Græciam deportavit. Pelias autem rex, ut cognovit qualia exercitus ejus a Trojanis esset passus, indignatus est, missaque manu valida, ut regnum Laomedontis affligeret, ignorantibus Trojanis supervenerunt Græci, terramque eorum late vastaverunt, filiam etiam Laomedontis regis Esionam nomine, pulchram ac decoram nimis, captivam cum spoliis multis secum in Græciam deduxerunt. Igitur post aliquod intervallum in Macedoniam eorum metropolim confluerunt reges scilicet Græcorum ad diem festum quendam, et ibi erant qui de cunctis partibus Græciæ illic conveniunt: Pelias et Jason nepos ejus. Agamemnon et Memnon frater ejus Ajax et Palamedes, Achilles, Triptolemus, Menelaus atque Polyphus, Castor et Polux, Alea, qui primus tabularum lusum reperit, et cæteri reges minores ad diem festum convenerunt prædictum, sacrificare Jovi. Audiens hæc Alexander filius Priami, Troja progressus, multitudinem exercitus sumens, naves magnas ascendit, per Mediterraneum mare, ad insulam regis Agamemnonis veniens, ad palatium ejus accessit, ubi Helena regina illius uxor deæ Minervæ diem festum exhibebat. Alexander autem filius Priami prædictam Helenam reginam speciosam valde illico invadens, rapuit cum thesauris ejus omnibus ac viri sui, ob vindictam amicitie suæ Esionæ, quam Græci captivam tenebant et nolebant reddere. Quod ut cognoverunt Græcorum reges, nimium graviter ferentes, inito consilio, cum omni apparatu undique confluerunt, instructaque classe transfretantes mare Ilium, petierunt, rogantes ut redderetur Helena, et recederent. Trojani autem responderunt nequaquam se hoc facturos, nisi prius Esionam regis Priami sororem recepissent. Quam ob rem utrisque indignantibus, decem annorum bella gravissima gesserunt. Erant igitur filii Priami regis, ex matrona nomine Hecuba, primogenitus Hector elegantissimus et pugnator fortissimus. Secundus Alexander, qui rapuit Helenam, tertius Troilus, quartus Deiphobus, quintus Achimachus. Filias autem habe-

bat duas Polyxinam atque Cassandram valde decoras. Ergo quindecim reges Græcorum contra Priamum regem et filios ac populum ejus dimicantes, acerrime ex utrisque partibus confluerunt. Quatuor autem bella peregit Hector Trojanorum fortissimus cum populo suo contra Græcorum reges et eorum populum: in quibus præliis, ut in Dapete legimus, ceciderunt de Græcis ducenta quinquaginta octo millia ducenti quatuor, quos ipsi recensuerunt. De Trojanis vero centum triginta quatuor milia, quadringenti viginti duo. De regibus autem Græcorum Ajax cum tribus principibus cecidit. Tanta namque interfectio, quam præmisimus, in tribus præliis contigit. In quarto vero ubi Hector Palamedem occidit regem, et dum lorica auream detraheret, Achilles inopinatus adveniens, Hectorem spoliis inhiantem, incautum reperiens occidit. Peremptorum vero aliorum numerum eo prælio non reperi. Hinc Troilus se armavit, ut fratris mortem Hectoris ulcisceretur: et ipse duobus præliis peractis, fortissimum se declaravit. In primo enim Polyphus Græcorum rex cecidit cum duobus principibus et de reliquo exercitu 40,025. De Trojanis vero 25,026. Tunc Agamemnon, cæteris sapientior regibus, infecto negotio reversurus erat in Græciam, nisi ei Achilles restitisset, qui magis mori elegerat, quam sine vindicta suorum et absque victoria recedere. Igitur iterum cohortantur se ad bellum, cum Trojanis Troilus occurrit. Quibus fortiter tribus diebus ac noctibus continue decertantibus innumerabilis multitudo ex utraque parte cecidit. De Græcis 145,000. De Trojanis 112,000, insuper Troilus ab Achille percussus mortuus est. Cujus corpus Achilles circa civitatem trahens, maximum luctum Trojanis intulit. Quod Hecuba Troili mater cernens, multo redimere auro cupivit, ut sepultura traderet. Achilles autem Polyxinam Priami filiam petens in matrimonium, dixit, si ei daretur, et corpus mortui redderet, et Græcos a Troja recedere faceret. Sed dum illi esset repromissa, Troili cadaver parentibus reddidit. Achilles vero dum templum Dianæ adiret, quasi Polyxinam ibi accepturus, juxta palatium constitutus, insidiis Alexandri circumventus occisus est. Agamemnon autem, cognita Achillis morte, iterum hortabatur populum cum magno clamore recedere a Phrygia, cui restitit Triptolemeus, dicens: Vivus hinc non recedam nisi necem patris vindicavero. Iterumque ortum est prælium. Deiphobus quippe cum Trojanis agmine Græcorum occurrit: in qua pugna ceciderunt de Græcis 115,054, de Trojanis autem 70,605, ut populus recensuit. Vulneratus est ab hostibus Deiphobus, et mox in civitatem reversus mortuus est. Tunc domestici regis, Aeneas et Ulysses, domino suo Priamo suaserunt, ut redderent Helenam, datis insuper muneribus, et recederent ab eis hostes, quoniam se imminutos ac pene victos cernebant. Quod audiens Agamemnon libenter præbuit assensum. Alexander autem Helenam reddere noluit, frater quoque illius Achimachus magis populum ad

bellum excitabat. Quod Æneas et Antenor audientes, indignati sunt, et clam mittentes ad reges Græcorum interuenit fœdus cum eis, ut ipsi pacerent et omnibus quæ ad eos pertinere videbantur, et ipsi civitatem manibus eorum traderent. Accepta vero fide a Græcis, nocte media signum inauditum in similitudinem equini capitis exdigittantes, supra murum posuerunt. Quorum fraude Græci urbem intraverunt, et super Priamum ac liberos ejus irruerunt, nec ulli ex eis pepercerunt: Heledam autem tecti receperunt. Æneas vero abscondit in turri urbis Polyxenam atque Cassandram. Triptolemeus autem requisivit Polyxenam, pro qua illius pater Achilles mortuus fuerat. Sed dum eam Æneas se necesse testaretur, et in hoc deprehensus esset mendacio, a Phrygia dejectus est. Agamemnon autem Polyxenam Triptolemeo tradidit, ille eam super tutulum patris trucidavit. Ergo igni, ferroque funditis eversa Troja, Æneas cum omnibus suis, a sinibus Trojanorum depulsus, alias quærendo sedes, Latium venit ibique habitavit. Qui dum sævissimus esset, ac crudelissimus belligeratus, et nulli parceret, ob tantam impietatem, a Deo ictu fulminis percussus interit. Item ut alii volunt Phrygas et Æneas germani fuerunt, Æneas in Latio et Phrygas in Phrygia regnaverunt. Post Æneam vero Ascanius, derelicto novercæ suæ Lavinia regno, Albam longam condidit, et Sylvium posthumum fratrem suum, Æneæ ex Lavinia filium, cum summa pietate educavit. Ascanius etiam Julium filium procreavit, a quo familia Juliorum orta est, sed propter ætatem parvuli, quia necdum idoneus erat civis ejus regere, Sylvium posthumum fratrem suum regni reliquit hæredem. De Phryga namque progenies progressa est, que per multas regiones vagando cum uxoribus et liberis, eligentes regem ex se Francionem nomine, ex quo Franci vocantur, eo quod fortissimus ipse Francio in bello fuisse fertur. Et dum gentibus cum plurimis pugnasset, in Europam iter suum dirigens inter Rhenum et Danubium consedit. Ibi que mortuo Francione, prælia multa gesserunt: quibus attriti parva ex ipsis manus remansit. Hinc duces ex se constituerunt, at tamen jugum alterius semper negantes ferre. Hæc quidem ita se habere de origine Francorum opinantur. Alii vero affirmant eos de Scanzia insula, que vaglia gentium est, exordium habuisse, de qua Gothi et cæteræ nationes Theotiscæ exierunt: quod et idioma linguæ eorum testatur. Est enim in eadem insula regio, que, ut ferunt, adhuc Francia nuncupatur. Domino autem annuente de his in sequenti opere plenius enarrare cupimus.

CAPUT XVIII.

Hebræorum judex Samson; Latinorum primus rex Æneas, et post eum Ascanius, etc. Item Ulyssis Scyllam fugientis historiam hoc tempore factam fabulæ tradant.

Assyriorum XXVII Teuteus annis 40. Ab exitu illorum Israel de Ægypto anni 350. Hebræorum autem judex annis 20, Samson ille ultra fortes for-

tissimus, ita ut a quibusdam facta ejus Herculis comparentur gestis, qui penæ contemporales, quamvis Hercules non multum præcederet, existerent. Redigunt autem alienigenas in suam diocæsem Hebræos annis 11. Hinc Samsoni Heli sacerdos succedit, qui annis 40 præfuit Hebræis, secundum Judæorum traditionem; juxta LXX interpretes 20 tantum. Apud Athenienses Demophon uno regnabat, filius Thesei, et habuit successorem Oxyntem Syციονiorum rex Cotrippus. Principibus prædictis regnantibus, post captam Trojam, primus rex Latinis, qui postea nuncupati sunt Romani, Æneas profugus fuit, ut paulo latius supra explicuimus. Ab excidio namque Trojæ annos 7 obtinuit Latinorum regnum, et 5 regnavit annis. Quæ anno idem commoverit in Italia, qualia per triennium bella excitaverit, quanto impulerit populos odio excidioque afflixerit, ludi literarii testantur, disciplinæ nostræ quoque memoria in usu est. Is namque Latini regis filiam duceus exortem Laviniam nomine, affinitatis gratia jungens Phrygas Latinis, jamque junctos Phrygas Italosque, Latinos nominaverit populos, et sic jam ex tunc et deinceps quamvis in pauperrimo regno, locoque angusto, qui dicebatur ager Laurentum, regnaverunt. Post Latinum Æneas et successores ejus qui Sylvii et Albani sunt vocati, pro Alba scilicet urbe et pro posthumo Ænea. Idem videlicet Posthumus Æneas, idcirco dictus est Sylvius, quoniam Lavinia post mortem Æneæ, timens Ascanii invidiam, clam eum in sylva genuit, Æneamque Sylvium nominavit. Ascanius autem qui post Æneam regnavit Italiæ, derelicto novercæ suæ regno Lavinia, Albam condidit civitatem in qua et regnavit, Albanisque nomen indidit: et fratrem suum posthumum Sylvium Æneæ ex Lavinia filium, summa pietate docuit, quem et regi reliquit hæredem, quamvis haberet filium nomine Julium, a quo familia Juliorum orta. Sed propter ætatem parvuli filii, quem necdum idoneum ad gubernacula regiminis viderat disponenda, fratrem regni fecit successorem. Ergo ante Æneam Italiæ regnatum est a Latino, ejusque patre Fauno, pro quoque filius Pico, proavo Saturno, abavo Jano, per annos circiter 180, alii vero 180 eos regnasse asserunt. His enim temporibus ea quæ fabulæ de Ulisse ferunt, quomodo Trigeri Scyllam fugerit, hospites spoliare solitam, scribit Palefatus, in Incredibilia libro primo; Syrenas fuisse quoque meretrices, que decipiebant navigantes. Tunc etiam Pyrrhus in templo Delphici ab Oreste occiditur, proditiis sacerdotis Mæcharei. Quidam etiam Homærum poetam jam tunc fuisse dicunt.

CAPUT XIX.

Heli sacerdoti mortuo Samuel propheta succedit, et Saul primus Hebræorum rex constituitur.

Assyriorum XXVIII Thineus, annis 30. Ab exitu Israel de Ægypto anni 377. Atheniensium rex Thymoetes, qui habuit successorem Melanthium; apud Latinos autem Posthumus Sylvius Æneæ filius rex erat. Anno quoque octavo decimo regnante Thineo,

Heli sacerdos, audita nece filiorum arcamque testamenti captam a Palæstinis, cadens a sella, fractis cervicibus, mortuus est. Cui Samuel propheta succedit, populumque iudicat Hebræorum, sub quo Saul primus Hebræorum rex constituitur, qui tuit ex tribu Benjamin, qui annis 40 regnavit. Igitur principibus prædictis inter nationes existentibus, reges Sycioniorum defecerunt, qui regnaverunt annis 862, id est, ab Egæleo usque ad Ceuxippum. Post quos sacerdotes Carnii constituti sunt, qui præfuerunt annis 33, ac deinde Caridemus constituitur sacerdos, qui impensas gentilium superstitiosas non sustinens fugit. Micenis regnabat Thisamenus, filius Orestis. Quo tempore, Hectoris filii Ilium receperunt, expulsis Antenor's posteris, Heleno sibi subsidium ferente. Tunc etiam secundum quosdam Amazones Ephesi templum Dianæ incenderunt. Quo tempore reges Atheniensium cognomento Ericthides defecerunt a regno: quorum omne tempus invenitur a Cecrope Diffie, usque ad Thimothem, anni 429. Post quos suscepit regnum Melanthus Piliensis Andropomphi, et huius filius fuit Codrus, qui imperaverunt simul annis 58. Ericthidarum imperio destructo, Atticorum principum regnum ad aliud genus translatum est. Quod ita contigit, cum regem Tymethem provocasset Xantus Boetius ad singulare certamen, Tymethe autem recusante, Melanthus vero Piliensis Andropomphi filius suscepit certamen, ac deinde regnavit. Hinc et Apatirion, id est, fallaciarum solemnitas celebratur, quia victoria ex fraude processerat.

CAPUT XX.

David primus ex tribu Juda Hebræorum rex constituitur. Sub idem tempus et Homerum floruisse quorundam fert opinio. Codrus Atheniensium rex, quo pacto patriam suam liberaverit.

Assyriorum XXIX Dercilus, annis 40, ab exitu vero Israel de Ægypto anni 407. Samuel autem apud Hebræos prophetabat, regnante Saul. Dercillo regnante Assyriis anno vigesimo octavo. David primus ex tribu Juda rex constituitur Hebræorum, sub quo Abiathar pontifex clarus habetur. Atheniensium rex Codrus, Melampti filius; Latinis Æneas Sylvius, quamvis in alia reperiatur historia, quarto Latinum Sylvium regnasse, Laviniae et Melampodis uterinum filium fratrem Posthumi, et quinto qui nunc hic quartus ponitur, Sylvium Æneam Posthumi filium. Illis etiam diebus, Lacedæmone primus regnat Theuris; similiter Corinthiis primus regnavit Aleces. Homerus etiam secundum quorundam opinionem, his fuisse temporibus indicatur. Quanta autem de eo apud veteres dissonantia fuerit, manifestum esse poterit ex consequentibus. Quidam eum ante discesum Ericthidarum ponunt, Erathostenes autem post centum annos Trojanæ captivitatis; Aristarchus vero Ionica migratione, sive post annos centum. Philochorus emigrationis Ionice tempore, sub Archyppe Atheniensium magistratu, et post captam

PATROL. CVI.

A Trojan anno centesimo octogesimo. Apollodorus Atheniensis post 240 annos eversionis Ilii eum fuisse credit. Alii quidem exstiterunt, qui modico, antequam olympiades inciperent, id est, 400 retro, annis Trojanæ captivitatis eum fuisse putant, licet Archilogus post decimam tertiam olympiadem, et quingentesimum Trojanæ eversionis annum, eum esse putavit. Quo in tempore Iones profugi Athenas se contulerunt, Peloponenses autem contra Athenas dimicant, a quo Peloponnesiaco bello Ericthidarum destructum est imperium, id est, Atheniensium, Codrus autem rex Atheniensium Peloponensibus suæ civitatis hostibus se interficiendum ignotus objecit. Et factum est hoc modo quod dicitur patriam liberasse. Responsum acceperant Peloponenses, tum demum se superaturos, si regem illorum non occidissent. Fefellit enim eos Codrus in habitu pauperis apparendo, et in suam necem per jurgium provocando. Unde ait Virgilius; *et jurgia Codri. Quem Athenienses tanquam deum postea honore sacrificiorum coluerunt.*

CAPUT XXI.

Annorum ab Adam usque ad Salomonem et templi ædificationem calculatio duplex. Una quidem, secundum Eusebii et Divi Hieronymi, altera Josephi supputationem.

Assyriorum XXX Cupales, annis 38, ab exitu Israel de Ægypto, trecentisimus quadragesimus secundus erat annus. Quo regnante, Salomon gloriosus Hebræorum rex constituitur. Qui templum Domini inchoavit, et insigni decore singulariter in mundo, per spatium annorum 7 perfecit. Colligitur autem omne tempus a Mose et egressu Israel ex Ægypto usque Salomonem et ædificationem templi, anni 480, ut Regnorum liber III testimonio est, a diluvio scilicet usque ad Mosen anni 1447, a diluvio usque ad Adam 2242, qui simul supputati, id est, 480, 1447, 2242, a Salomone scilicet usque ad Adam, fiunt simul anni 4169. Hanc quidem annorum supputationem juxta Eusebii Chronicon atque Hieronymi assertionem coaptare curavimus. Josephus vero Antiquitatum scriptor ita annos computat ab ædificatione templi usque ad Adam. Dicit enim: Cœpit Salomon ædificare templum anno quarto regni sui mense secundo, anno quingentesimo secundo filiorum Israel profectionis ex Ægypto. Post 1030 autem annorum adventus Abraham ad Chananaeam de Mesopotamia; a tempore vero diluvii anno millesimo quadringentesimo, ab Adam autem protoplasto usque ad ædificationem templi Salomonis, prætereunt anni simul 3102. Continet autem libellus iste annorum seriem, a nativitate Abrahamæ usque ad ædificationem templi, quam dividere malui, id est, ab anno primo repromissionis, usque ad exitum Israel de Ægypto, inde autem usque ad ædificationem templi, ut lector facilius retinere valeat ea quæ in temporibus singulorum gesta narrantur. Hunc autem post inmensum tanti itineris laborem fessi, diverticula

petentes, dum sol occiduas tepdit in horas, proluxa jam e montibus procedunt umbra, tandem ad Domum secundam nostram operis imponimus.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo David ex pastoralis habitu ad regnum pervenerit, et illud insigniter dilataverit.

Quia in precedenti libro iudicum Israelitici populi sive regum nomina tantum opportunis designavius locis, annorum etiam numerum, quibus populo praeferuunt, caetera vero ab eis gesta, quae lectitando continuatim ad memoriam revocantur, sub silentio transivimus, visum nobis non fore iteranda quae omnibus nota sunt. David hujus gentis regum fortissimus, qui ex ovium pascuis a Domino electus, cum ingenti ac vario labore sublimatus. Qui post necem gigantis praecipit, quem armis puerilibus jugulavit, et strages inimicorum plurimas, fortissimorum mox, ut confirmatus est in regno, collecta sociorum manu valida, haecenus inexpugnabili, nactus virtutem Domini ac bellorum experientiam, audacter Jebusaeorum urbem aggressus est. Quamvis autem a civibus, in mari fortitudine ac sublimitate confidentibus, ludibrio habitus sit, confestim tamen urbem cepit. Arcem vero quae imminerebat civitati, fortiter ac mirabiliter proposito principatus militie praemio, cepit. Qua virtute audaciaque Joab, qui primus altitudinem superaverat arcis, est princeps factus militie. Igitur trucidatis de pulsisque Jebusaeis, colonis scilicet antiquis, Hierosolymam nominavit, caputque regni effecit. Ergo postquam mirabilium sociorum fultus auxilio fortissimorum, regnum dilataverat suum a flumine magno Euphrate usque ad flumen Aegypti, multorum spoliis regna ac civitatum diffusissimus factus, in auro scilicet, argento et aere, ac lapidibus pretiosis, demum post bella plurima et inimicorum strages fortissimorum, dum templum Domino in Hierosolymis condere vellet, in eo scilicet loco, in quo olim Abraham Isaac filium mactandum Deo obtulerat, et ipse hostias litando gladum imminemtem percipientis angeli a civitate et populo suo averterat, Deo prohibitus est, quoniam bellis et sanguine multorum pollutam habebat dexteram, tamen filium ejus hoc esse facturum, qui ei successurus erat in regnum, Deus prodixit.

CAPUT II.

De impensis atque dispositionibus, seu ordine sacerdotum, quae praeparavit David ad templum Domini fabricandum.

Quas enim filio praeparaverat ad opus fabricae impensas, ut non tunc cum esset novus et inexpertus propter aetatem circa talia laboraret, sed, habens haec praeparata, citius paternam ad effectum perduceret voluntatem, paucis recitabimus. Instituit namque lapidum caesores 83,000; quingentos laborantibus praeposuit: 96,000 qui lapides veherent deputavit. Praeparavit autem ferrum multum et aes ad opera et ligna cedrina: haec mittentibus, quibus mandaverat, Si-

donibus, auri talenta 10,000, argenti vero 100,000 talentorum: haec itaque in ministerio templi pro divinitate vasorum, secundam qualitatem ponderum divisit, et pro mensura uniuscujusque exadabatur et luocraque distribuit. Aurum quoque dedit in mensam propositionis pro diversitate mensurae, similiter et argentum in alias mentas argenteas, et caetera vasa, quae aurea et argentea, et opus templi singuli fieri coavit, quaeque forent necessaria. Dixit enim David: Omnia haec quae fieri tandem, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera talibus exemplaribus. Ergo insuper his exceptis, quae praeparavit, obtulit 5,000 talenta de auro Ophir, et 7,000 talentorum argenti probatissimi, ad decorandos parietes atque arcus. Principes etiam familiarum, et praeceres tribuunt cum ministris regis dederunt in opera domus Dei, auri talenta 5,000, solidorum 10,000, argenti talenta 10,000 exceptis aere et ferro copiosis. Lapidibus itaque pretiosis in thesaurum domus Domini dederunt, de quibus etiam prius rex magnam et pretiosam obtulerat copiam. Convoceavit ergo David principes universos in Hierosolymam, et sacerdotes et Levitas, et dimiserunt eos, primum invenit ab anno tricesimo usque in quinquagesimum existentes, 38,000 de genere Evi-tarum, ex quibus instituit curatores fabricae templi 12,000. Judices autem populi et scribas eorum 6,000. Janitores autem domus Dei 4,000, et etiam qui lyranas dicuntur Deo, cantantes in organis quae David peritissimus psaltes instituit. Divisit eos etiam per generationes, et segregans de tribus sacerdotibus, invenit in eis generationes viginti quatuor. Ex domo quidam Eleazar sacerdotum, et de Ithamar octo, praecipiens et unaquaque generatio ministraret Deo per dies octo a Sabbato usque ad Sabbatum. Et in omnium generationes sortem acciperent praesente David, et Sadach, et Abiathar sacerdotibus et principibus universis. Et prima quidem generatio consociata scripta est prima, et secunda pariter et tertia et consequenter usque ad vicesimam quartam. Et haec divisio permansit usque ad destructionem templi sub Vespasiano et Tito. eos autem qui erant ex genere Moisi eminentius honoravit. Fecit etiam eos custodes thesaurorum Dei atque vasorum, quae reges Deo dicere contingeret, jussitque omnibus de tribu Levi, simul et sacerdotibus, et die noctaque Deo servirent, sicut eis praeeperat Moyses.

CAPUT III.

De Saomone, quam nobiliter sit in regnum sublimatus et qualiter ditissime patrem sepelierit. Quod clarus quando Hircanus post multa tempora illius sepulcrum effodit, et pecunias infinitas inde tulit. Similiter et Herodes postea fecit.

Post haec autem divisit exercitum in cohortes duo-

decim cum decibus suis et centenariis et tribunis. Habebat itaque unaqueque cohors 21,000 virorum, quibus observare præcepit per 300 dies a prima hora usque ad novissimam, Solomonem regem cum milienariis et centenariis, reliqua, quæ prudenter ac perquam sapienter disposuit; filiumque suum Solomonem se vivente, regem constituit, eique mandavit ut Deo corde perfecto serviret, et animam voluntario. Locutusque est etiam David ad Ecclesiam universam, quam congregaverat in Hierusalem, ut leges Domini mente perfecta custodirent, et in præcepto permanerent. Lætatus est autem populus gaudio magno, immolantes victimas plurimas Domino, et comederunt ac biberunt coram Domino cum grandi lætitia, et unxerunt secundo Solomonem super se regem. Sed et David rex coram universa multitudine mirabiliter ac spiritualiter Domino benedixit, dehinc plenus dierum obiit. Quanta autem laude sit dignus et iustitia præditus, liber Paralipomenon, atque Josephus in septimo Historiarum libro, satis declarant. Divitiarum vero ejus magnitudinem ex his quilibet poterit agnoscere. Post tempus enim annorum 1300 Hiercanus pontifex, dum civitas obsideretur ab Antiocho rege, qui nobilis cognominatus est, filio Demetrii, volens ei dare pecunias, ut ab obsidione recederet, et exercitum suum auferret, sed non habens unde hoc implere posset, aperuit unum loculum sepulcrorum David, et sublatis exinde 3,000 talentorum, partem dedit Antiocho, et ita nimietatem obsessio- nis amovit, sicut etiam in aliis indicabimus. Post hæc autem multo annorum tempore jam transactis, rursus Herodes rex alium loculum aperiens, plurimas exinde pecunias tulit. Igitur Solomonem sedit super solium Domini in regem pro David patre suo, et cunctis placuit, et paruit illi omnis Israel. Sed et universi principes et potentes cuncti filii regis David, dederunt manum, et subjecti fuerunt Solomoni regi. David itaque dum adhuc viveret et disciplinatissime suos moneret filios, ut Solomoni obedirent, velut domino, diceas ad eos: Nuntio itaque quoniam pater noster Jacob cum duodecim filiis habuisset, nostis Judam fuisse regem, me etiam fratres habuisse, et nullum eorum graviter tulisse quod rex existerem. Ergo licet magnum sit regnum, si omnes filii ac nepotes regis, cui proles fecunda fuerit, regnare tenterint, non reges, sed tyranni, nec regni consultores, sed destructores fiant, et ego depono meos filios ut non in alterutros seditiones exierint, regnum suscipiente fratre. Itaque ferant eum libenter ut dominum, quando non extraneo serviunt, sed magis lætentur in fratre honorem imperii. Excellent est enim gloria regis esse fratrem, dum omnes simul regnare nequeant. *Magnificavit ergo Dominus Solomonem super omnem Israel, et dedit gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel.*

CAPUT IV.

Assyriorum XXXI Lausenes, cujus in tempore Solomoni templum Domini consummavit, usus amicitia Hyram regis Tyri; et quæ de utrisque gentium scriptores senserint.

Ergo Assyriorum XXXI Lausenes, annis 45; Solomoni item omnium regum Hebræorum sapientissimus ac divitissimus, potitur regno Israelitico a patre David nobiliter dilatato. Qui, Domino monente, templum Hierosolymis, mirabiliter patris suffragantibus impensis, ædificare studuit, annoque regni sui undecimo omne opus templi consummavit, beneficio amicitiarum Hyram regis Tyri adjutus, in lignis videlicet cedrinis, atque aliis rebus plurimis. Meminit autem horum duorum regum Menæder, qui ex Phœnica lingua antiquitates Syrorum in vocem convertit Hælladicam, ita dicens: Moriente autem Abibalo, successit in ejus regnum filius ejus Hyram. Qui dum vixisset annis 55, regnavit 34. Hic effodit amplum terræ spatium et auream columnam, quæ est in Jovis templo, ædificavit; insuper et lignorum materiam a monte Libano incidit ad loca templorum, et destruens antiqua sacraria, templum ædificavit Herculis et Hastarsæ, et primum Herculi hoc exiit mense Piritio. Et contra Eucheos tributa non reddentes egit exercitum, eisque sibi subditis, deno remeavit ad Tyrum. Hujus temporibus erat Abdemonis filius juvenulus, qui semper propositionibus quas imperasset Hierosolymorum rex evincebat. Meminit horum etiam Dion historiographus ita dicens: Abibalo moriente, filius ejus Hyram regnavit. Hic partem civitatis positam ad Orientem diruit, et majorem urbem effecit, et Olympici Jovis templum destruens, medium locum civitati conjunxit, et aureis anathematibus exornavit, ascendensque in montem Libanum silvam maximam ad sacrorum secuit ædificia. Adjecit etiam hæc: Regem Hierosolymorum Solomonem misisse ad Hyram Tyri regem figuras quasdam, et petisse ab eo solutionem, ita ut si non posset discernere, solvendi pecunias daret. Cumque fateretur Hyram posse se illa solvere, maltaque foret pecuniarum detrimenta passurus, per Abdiam quemdam Tyrium quæ proposita fuerant sunt soluta, et alia ab eo proposita, quæ si Solomon non solveret, Hyram regi pecunias multas daret. Quo in tempore Italia Latinus Sylvius principatum tenuit, habens successorem Alba Sylvium. Corinthiorum rex erat Ion, habens successorem Egilon, Archippus Athenienses tunc regebat. Eodem tempore Ephesus condita ab Andronico est. Quidam etiam Carthaginem tunc conditam volunt a Calcedone Tyrio; alii vero a Didone ejus filia. Quidam etiam Homerum et Hesiodum his temporibus fuisse aiunt. Tunc Hebræorum sacerdos Sadoch illustris habebatur.

CAPUT V.

Assyriorum XXXII Piritiades quo tempore regnum Hebræorum dividitur, templum etiam Domini Samsuchim rex Egypti spoliavit, quod etiam eruditus gentium scriptor inde senserit.

Assyriorum XXXII Piritiades, annis 30, a perfe-

condone autem templi quadragesimus quartus annus erat. Et postquam de sonantibus tribus historiis in scriptis videlicet regni Solomonis, dum 40 sine regnante annis ad libitum legitur Regum Josephus autem 60, lat omne vite illius spatium annos 94 fuisse asserit. Hebraeorum jam Solomone mortuo, regnum erat divisum inter Roboam et Jeroboam, ac deinceps Hebraeorum alii vocati sunt Judaei, alii Israelitae. Israel namque pristinum retinens nomen, causa vero regum, qui ex tribu Juda a tempore David et deinceps orti sunt appellabantur Judaei. Udae et universa gens nomen Juda sortita est. De Jeroboam vero Solomonis servo, qui rex decem tribuum est constitutus, qualiter populant a Dea avertent, et simulacra colere fecerit, aras in excelsis montibus constituens, populum illic sacrificare instituerit, et de Jaddu propheta Hierosolymitano, qui praedixit quae ventura erant Jeroboam, ac posteritati ejus, qualiter etiam a maligno seniore homine falsoque propheta, quem Jeroboam magnis studiis honorabat, quia crebro ei dicebat quae illi gratia forent, deceptus sit, in Josephi libro octavo scire cupiens, plenius inveniet. Igitur anno quinto regni Roboam filii Solomonis, Susachim rex Aegypti, contra Judaeos dimicans, templum Hierusalem spoliavit, Memnit, autem hujus depopulationis Herodotus Halicarnes. Ait enim: Quoniam et statuas eorum qui se sine praelio tradiderunt reliquerit, et mulierum genitalia in eis celaverit. Roboam enim civitatem sine praelio tradidit. Dixit autem, et Aethiops ab Aegyptiis didicisse genitalium circumcisionem, dum liquid in Palestina degentium non alii praeter Judaeos circumcidant. Defunctoque Roboam, qui regnavit in Hierusalem super tribum Juda et Benjamin, successit Abia, qui etiam habuit successorem Asam. Ergo Jeroboam, qui super decem tribus regnavit in Samaria mortuo, successit in regnum ejus filius Nadab. Latius tunc Aegyptus Sylvius, qui alio vocabulo Athis Sylvius vocabatur, Albae superioris regis filius rex fuit. Corinthiorum rex Promis erat, Lacedaemoniorum Dorisus, Atheniensium Tersippus. Quo in tempore Samus condita, et Smyrna in urbis modum ampliata. Prophetabant autem in Judaea Azias, Amos, Jothel et Azarias.

CAPUT VI.

Assyriorum XXXIII Ofrateus, cuius tempora Achab rex nequam in parte Israel regnabat, sub quo Helias. Et quid de siccitate illius temporis Menander scripserit.

Assyriorum XXXIII Ofrateus, annis 20. A conditione vero templi septuagesimus quartus annus erat. Sub isto enim in parte Judaeorum Josaphat, Israelitarum vero celebri morte Nadab, et Baaz, Ela, et Ambri, obutentibus, tenebat regimen Achab, cum Jezabel, nequissimus regum super omnes nequam antecessores suos reges Israel, ejus uxor longe acerrima simul et audacissima, quae ad tantam venit luxuriam atque vesaniam, ut civitates Israel status atque artis repperet, ritumque gentium pollueret omnia, insuper prophetas Domini trucidaret. Igitur qui-

dam propheta summi Dei, Helias nomine, de civitate Teslon Galaditidis regionis, veniens ad Bethel, distans a p Quia dicitur Deus, neque vimbram neque rotam illis annis in ea provincia vel missurum, nisi quae rursus apparisset, et in his diebus accessit, fueruntque quibus et miris, sen in quibus et helice afflicti sunt nimia siccitate. Meminit autem hujus siccitatis Menander in gestis Nalthiorum regis dicens: Et siccitas super eos facta est in mense Hypocortheon usque ad Aium. Qui dum Deo supplicaret, multa lumina sibi emissa, et haec quidem est sub Achab, factam significans siccitatem. Quo in tempore Latinorum Capis Sylvius Aegypti, et Athis superioris Athis rex erat, qui Carpentem Sylvium habuit successorem regni. Atheniensium rex Phorbas, ejusque regni successor fuit Megales, Corinthiorum vero Bachis, Lacedaemoniorum Agesilaus. Prophetabant autem in Israel Helias et Helisaeus, Abdias, Azarias et Micheas.

CAPUT VII.

Assyriorum XXXIV Ofratenes, quo regnante Tyberius Latinorum erat rex. Et Homerus tunc in scriptis traditur. Similiter et Licurgus legislator, Jojada etiam justus pontifex templi, qui 130 annis post Moysen vixit, ut sacra refert historia.

Assyriorum XXXIX Ofratenes, annis 60. A conditione autem templi nonagesimus quartus annus erat. Sub quo Joram, Achazas, et Athalia, et quo Joas in Hierusalem regnabant; in Israel vero Horiae, Joram et Jeu, principatui ipus post alium successerunt.

Latinorum vero Tyberis Sylvius, Carpentis filius, princeps erat a quo et fluvius Tyberis est appellatus, qui prius Alhula vocabatur, cuius filius Agrippa post eum regno potius est. Quo apud Latinos regnante, Homerus poeta in Graecia claruit, ut testatur Apollodros grammaticus, et Eusebius historicus, ante urbem conditam anno centesimo vicesimo quarto, et ante aem Cornelius Nepos, ante olympiadem primam anno centesimo. Eisdem etiam temporibus Helias rapitur, Licurgus quoque legislator Apollinis insignis habetur. Jojada etiam tunc pontifex templi fuit, qui post Moysen, ut refert sacra historia, annis 130 vixisse perhibetur, justusque per omnia vitiosus, et sepultus est in Hierosolymis in regis monumentis, quoniam generis David reparat imperium.

CAPUT VIII.

Assyriorum XXXV Acrazapes, quo regnante Zacharius propheta filius Jojadae sacerdotis occiditur in antea templum, et ultare. Sylvius Romulus tunc etiam praesidium posuit, inter montes, ubi nunc Roma est.

Assyriorum XXXV Acrazapes, annis 42, a templi autem constructione centesimus sexagesimus quartus annus erat. Joas parti Judaea regnabat, qui successorem habuit Amasiam. Israel vero post mortem Joram, Joachab, et Joas, unus post alium regnabant. Atheniensium rex Diogotes, Corinthiorum Eudemus, Latinarum Aemilius Sylvius. His existentibus nationum regibus, Zacharias sacerdos et propheta.

de quo Beatus in Evangelio mentionem facit, iussu
 Joas regis inter templum et altare interfecit, qui
 spiritus Jojada sacerdotis, Joas de morte liberaverat,
 et eum claustrum in templo huerat, etque regem fecerunt.
 Idcirco in curam perdidit divine religionis, cum
 quo etiam primatus plebis pariter sitiati sunt, et
 legitima iura legis. Unde et Dominus misit ad eos
 prophetam, qui contesteretur ut ab hujusmodi ges-
 tatorum malignitate recederent, ille iura sua solu-
 dit penitentiam ageret et converterentur ab iniquitate
 sua, non obtemperavit, nec enim etiam Zachariam
 filium pontificis Jojada lapidibus in templo, rex iussit
 occidi, beneficium patris ejus, oblitus. Quam Za-
 chariam cum Dominus prophetam constituisse, stans
 in media multitudine, suadebat ei simul et regi, ut
 justitiam facerent, et quia magna supplicia suscipere-
 rent, si nolent Dei preceptionibus obedire. Qui ta-
 men cum moreretur, suarum passionum testem Deum
 proclamavit, quia pro bono consilio et pro his que
 pater ejus prestiterat regi Joas ille amare et violent-
 ter decamberet. Heliseus propheta etiam eo tempore
 moritur, Carthaginem quidam hoc tempore condi-
 tam fuisse dicunt. Sylvius Aremulus sive Remulus,
 Agrippæ superioris regis filius, presidium Albano-
 rum inter montes, ubi nunc Roma est, posuit, qui
 ob impietatem fulminatus est. Huius filius Julius
 Proculus, Julii Proculi, qui cum Romano Romam
 commigrans fundavit Juliam gentem.

CAPUT IX.

Assyriorum XXXVI. Thonos Concoloros vocatus
 Sardapalus, qui muliere corruptor fuit. Ob quam
 causam ab Arbace dicitur Medorum imperium
 cepit. Anno regni Medorum Medorum
 Assyriorum XXXVI. Thonos Concoloros, quem
 Greci Sandanapalum nominant, annis 20, in condi-
 tione servituti, centesimus octogesima sextus annus
 regni Judæorum Azarias qui et Ozias, Iaracitis, rege
 Roban reges erant, Atheniensium Phæceus, dei
 iussu, et Arifon, Cænthionum Aristoteles, Lac-
 æmonum Avenitinus, Sylvius. Mic enim Aremuli, major
 filius fuit, in eo quippe monte quod nunc paries ut
 dicitur, athenum vocabulum loco dedit. Quia tempore
 Heliseus postea, etque Phidon Argivis men-
 surarum pondera reperit, Olympias videlicet prima
 a Grecis constituitur, et agnus in Ægypto loquitur:
 Osee, Amos, Esaias, et Jonas in Judæa propheta-
 bant, Sardapalus autem Assyriorum rex vir mu-
 liere corruptor, qui inter scortorum greges femina
 habitu purpuram colorem tractans, a prefecto sui Ar-
 thaco, qui tunc Medis præerat, ritus atque exacer-
 tationi habitus, mox etiam excisio Medorum populi
 cad bellum provocatus et tricus Sardapalus, ar-
 dentem pyram et iniecit. Ex hinc regnum Assyriorum
 in Medos concessit. Usque ad id tempus fuisse re-
 ges Assyriorum historia refert. Fient autem simul a
 multitudine Abitabæ etque ad hujus regni terminum
 anni 1407, Omnea autem anni regni Assyriorum a
 primo anno Nini regis supputantur 1240. Arbaces

A vero Assyriorum deest in imperio, regnum in Me-
 dos apanstuit. Forub, amque integritate, usque
 ad Deionem regem Medorum sine principibus res
 gunt, et in medio hoc tempore Chaldeo proprie præ-
 malitate, quorum separata quidam regna successi-
 ones ferunt. Robque, quoque gentes propriis
 gibus medabantur. Et tunc ille, sicut iussu iteoz ille
 imp, murei oroz. CAPUT X. Medorum imperium
 Medorum imperium, quoque regnum prophetarum
 Osee, Esaias, Amos, et Jonas, qui velut fontes pro-
 ruerunt in prophetiam, ut prima cecidit Babylon et
 secunda cecidit Babil, ubi et Romæ, sub Arbace regno
 Christi et tenentur. Anno 125 mundum moeb zer imp
 Jip. Primus Medis Arbaces regnavit annis 28. Arcon-
 structione vero tempore anni 206, sub quo natus
 regnat Azarias qui et Ozias in parte Judææ. In Is-
 rael autem post Roban patris dicitur, fuerat Za-
 charias, rursusque Sellom, quibus successerat Ma-
 nabe. Atheniensium Tescions rex Arifonis filius
 erat, quando Assyriorum destructum est regnum.
 Procas Sylvius Latinorum erat rex, qui filius Aven-
 tini predicti regis fuit, Corinthiorum Alexander,
 Lacedæmoniorum Talchamenes, Macedonum hoc
 tempore primus rex Catans fuit. Tunc etiam He-
 stodus insignis habetur, ut vult Porphyrius.

CAPUT XI.

Medorum II Sosarus, qui regante prima olympias
 cepta est, reges Lacedæmoniorum atque Corinthio-
 rum defecerunt, Lydorum autem regnum inchoavit,
 tyrannus Phalaris tunc in Sicilia quoniam nefan-
 dissimi operis iuste punivit. Sancti propheta etiam
 gentium salutem exorsi sunt predicare.
 Medorum II Sosarus annis 50, a conditione tem-
 pli anni 234, Judæ parte regnabat Joathan, Israelitis
 Phæce, quando et quinto decimo eius anno prima
 olympias cepta est nominari, a qua usque ad ca-
 tivitatem Troje supputantur anni 405: quam olym-
 piadem Iphitus filius Praxonidis, sive Emouis, pri-
 mus constituit, in qua Corebus Eliensis existit
 victor: Elienses quidem quinquennale certamen,
 quatuor annis in medio expletis, quibus tot princi-
 pes annuos constituebant, agere soliti sunt. Escilus
 vero Agamestoris filius, Atheniensium tunc princeps
 erat. Ab hoc itaque tempore Græcorum historia
 vera creditur esse, nam antea, ut cuique visum
 est, diversas protulerunt sententias, Latiorum rex
 Numitor qui, pulso Numitore fratre, majore regni
 potestate potiebatur, male adepta Athenensium
 Agamestori cui Escilus successit, Macedonum vero
 Gyus. Quo in tempore Bogorus Ægyptis iura con-
 stituit: sub quo et agnus locutus est, ut ferunt alii.
 Leges vero Licurgi a Lacedæmonis sunt receptæ,
 quibus etiam diebus Lacedæmoniorum reges atque
 Corinthiorum defecerunt. Lydorum autem regnum
 inchoavit: quibus Ardisus rex primus existit. Ea
 tempore Phalaris Siculus Argentinus atque ty-
 rannide populabatur: qui crudelis mente, commen-
 dis crudelior, omnia nefaris in innocentes agens,
 invenit aliquando quem iuste puniret, injustus. Nam
 per illos quidam aeris opifex, affectans tyranni ami-

citiam, aptum munus crudelitati illius ratus, tan-
 rum teneum fecit, cui faber januam e latere compo-
 suit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret,
 ut cum inclusus ibidem subjectis ignibus torreretur,
 sonum vocis exorta capacitas concavi aeris augetet,
 pulsæque ferali competens imagini, murmur emitte-
 ret, nefarioque spectaculo mugitus pecudis non ho-
 minis gemitus videretur. Sed Phalaris factum am-
 plexus, factorem execratus, et ultioni materiam
 præbuit et crudelitati. Nam ipsum opificem sua in-
 ventione puniuit. Tunc etiam Peloponensium Athe-
 niensiumque maximum bellum totis viribus animis-
 que commissum est, in quo mutuis cædibus ad hoc
 coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtrahe-
 rent, bellumque desererent. Tunc etiam Amazonum
 gens et Cymeriorum in Asia repentinis incursibus
 plurimam diu lateque cædem edidit. Quibus equidem
 temporibus Lacedæmonii, contra Messenios propter
 virgines suas spretas in solemnibus Messeniorum sacri-
 ficio, per annos viginti indefesso furore bellantes,
 ruinæ suæ totas Græciæ vires implicuerunt. Qui cum
 per decem annos longa fatigati obsidione, et quere-
 lis uxorum super longa viduitate et periculo sterili-
 tatis contestantium, ni redirent, a fructibus concubi-
 tus petituras, permoti, tamen ne revocarentur, electos
 in exercitu quosdam Spartham remittunt, quibus
 promiscuos omnium feminarum concubitus permi-
 sere. Sciendum tamen est ipsam esse Spartham,
 quam et Lacedæmoniam civitatem, atque inde Lacedæ-
 monios Sparthanos dici. Qui dum crudeliter contra
 Messenios dimicant, quamvis sæpius ancipiti
 victoria, demum superant. Tunc etiam contra Athe-
 nienses arma convertunt, diu variæ et graves pugnae
 et anceps status victoriæ, ac postremum pendente
 eventu utrinque discessum est. Ergo tantus furor
 Sparthanorum erat, ut, duobus bellis impliciti, sus-
 cipere tertium non recusarent. Tunc enim post in-
 numerabiles, ut ita dicam, Laurentis loci in Latio
 reges Sylvios, Albanosque, qui per annos 500 in parte
 Italiæ prædicta regnaverunt, quamvis pauperrime
 Anulus rex fratris sui Numitoris filiam Rheam no-
 mine, quæ et Ilia vocabatur, Vestalem virginem fe-
 cerat, quæ gravida inventa, dum scelus suum auctur
 excusare, a Marte se compressam mentita est. Ex
 qua genitis duobus geminis, rex exponi præcepit.
 Quos vagientes parvulos juxta ripam Tyberis expo-
 sitos, Faustulus regis pastor ad Laurentinam uxorem
 suam detulit, quæ propter pulchritudinem et
 rapacitatem corporis quæstuosi, a vicinis Lupa
 appellabatur. Unde meretricum cubicula lupanaria di-
 cuntur. Qui gemini inter alios pastores enutriti, cum
 adolevissent, collecta latronum manu et pastorum,
 interfecto apud Albam Amulio, avum Numitorem in
 regnum restituant, matremque vindicant, quæ de-
 fossa juxta legem viva ob stupri mercedem fuerat.
 Hinc decedentibus atque nascentibus regnis, novus
 ordo consurgit.

CAPUT XII.

*Medorum III Madidus, quo regnante decem tribus quæ
 vocabantur Israel translate sunt in montes Medo-
 rum, et Cuthæi (qui vocantur Samaritæ) pro eis
 in eorum regione collocantur. Romulus autem in-
 terfecto avo atque fratre, fundavit Romanam. Sibylla
 Eritrea hoc in tempore existit: quæ de Christo ma-
 nifeste prophetavit.*

Medorum III Madidus, annis 40, a conditione tem-
 pli anni 264. Quo Medis regnante, Judæis regnabat
 Achar, cui successit filius ejus Ezechias, Ieracis
 alius Phacee habens successorem Osiam. Per ea vi-
 delicet tempora erant prædicti prophetæ, quos præ-
 misimus, id est, Amos, Isaias, Micheas, et Osee. His
 adjunguntur Jonas et Joel, cum jam regnaret Jo-
 than, qui successit Ozia. Sed istorum prophetarum
 duorum tempora in libris non invenire potui cano-
 nicis. Qui prædicti prophetæ velut fontes prophetiæ
 eruperunt pariter, quando regnum defecit Assyrio-
 rum, cepitque Romanum, ut scilicet quemadmodum
 regni Assyriorum primo tempore existit Abrahami
 cum promissiones apertissime fierent, id est in ejus
 semine benedictiones omnium gentium, ita Occiden-
 talis Babylonis exordio, quæ fuerat Christus imperant
 venturus, in quo implerentur illa promissa per ora
 prophetarum prædicta, non solum loquentibus, ve-
 rum etiam scribentibus. Cum enim propheta man-
 quam fere defuissent populo Israel, ex his quoque reges
 esse ceperunt, in usum tantummodo eorum fieri;
 non gentium. Quando autem scriptura manifestis
 prophetica condebatur, quæ gentibus quandoque
 prodesset, tunc oportebat ut inciperet quando con-
 debatur hæc civitas, quæ gentibus imperaret. Tunc
 Atheniensium erat rex Alemeon; Macedonum Thy-
 rimmas, Hesiodos et Aristoteles fuisse tunc memo-
 rantur. Igitur regni Madidi anno decimo quinto ca-
 ptivitas prima decem tribuum Israel facta est a Sen-
 nacherib, qui et Salmanansar, rege Chæthæorum,
 quæ translate sunt in montes Medorum. Regnatum
 est in Samaria annis 240, et menses 7, et dies 7, ex
 quo se a domo David et tribu Juda separaverunt cæ-
 tere tribus. A tempore quo sub principe Jese pro-
 vinciam obtinuerunt eandem erant anni 947. Eo-
 dem quoque tempore nonnulli Sibyllam Eritream
 vaticinatam ferunt. Sibyllas autem Varro præfuit plu-
 res fuisse, non unam. Hæc sane Eritrea Sibylla
 quedam de Christo manifesta conscripsit carmina:
 quæ beatus Augustinus ex Græco in Latium verba
 eloquium, ubi ostendit in capitibus versuum ordinem
 litterarum ita se habentem, ut hæc in eo verba lege-
 rentur, JESU CHRISTE, THEOS, SOTER, quod est La-
 tine, Jesu Christe, Dei Filius, Salvator. Hi autem ver-
 sus quorum princeps litteræ istum sensum quem di-
 ximus reddunt, ita translati sunt.

Judicii signum, tellus sudore madescet,
 Et caelo rex adveniet, per sæcula futurus,
 Scilicet in carne præsens ut judicet orbem,
 Unde Deum cernent incredulus atque fidelis,
 Celsum cum sanctis tevi jam termino in ipso.
 Sic animæ cum carne aderant quæ judicant ipse,
 Cum jacet incultus densis in vepribus orbis,
 Rejiciant simulæcra viri, cunctam quoque gentem.

Exuret terras ignis, polumque polumque.
 Inquirens tetri portas effringet Avernī,
 Sanctiora, sed enim comete lux libera carni
 Tradetur, fontes aeterna flamma cronabit.
 Occultos actus retegens tunc quisque loquetur,
 Secreta atque Deus reserabit pectora lucē.
 Tunc erit et luctus, stridebunt dentibus omnes.
 Eripitur solis Iubar et chorus interit astris,
 Solvetur eolum, lunaris splendor obibit.
 Deiciet colles, valles extollet ab imo.
 Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
 Jam requirantur campis montes et cetera ponti,
 Omnia cessabunt, tellus concompacta peribit.
 Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
 Et tota tunc somnum tristem disarctet ab alto
 Orbe, gemens facinus miserum, variosque labores,
 Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
 Et coram Ite Domino reges sistentur ad unum,
 Recidet e coelo ignisque et sulphuris amnis.

Nonnulla autem Erictheam Sibyllam non his regnantibus, ut praemisimus, sed Trojani belli tempore fuisse scripserunt. Eumelus autem tunc Corinthia versificator agnoscitur. In Sicilia vero Syracusia condita est, similiter et Cathina, a Laqedamonia namque, ut praediximus, bella contra Messenios geruntur, et ab eis Messala capitur. Thales Milesius physicus philosophus tunc agnoscitur, qui unus ex septem sapientibus fuisse perhibetur, qui physicam primus apud Graecos invenit. Iam etiam Thales successores propagavit, rerum naturam atque secretus, suasque disputationes litteris mandans emuniavit, maximeque admirabilis existit, quod aetologia numeris comprehensis, defectus solis et lunae etiam predicare potuit. Aquam lamea putavit remota esse principium, et hic omnia elementa mundi, ipsumque mundum, et quae in eo videntur, existere. Nihil autem hoc opere quod mundo, considerato tam mirabile aspicimus, divina menti praeposuit. Quo etiam in tempore, Athenis principes qui usque ad mortem republicae praerant desierunt, et in annis decem magistratum consuetudinem Athenienses tenuerunt. Post principes vero praedictos regnavit primus, cum eis Caroch Escor. filius. Tunc Anadis insula habitata est, Gizecus condita. Igitur anno Madi nono, post eversionem vero Trojae quadringentesimo quarto decimo, sexta Olympiade, quae quinto demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Graeciae civitatem agone et ludis exerceri solebat, Romulus ejusque germanus Remus, quos inter pastores diximus enutritos, collectaque pastorum atque latronum multitudine, Romanae urbis aedificia inchoaverunt, suoque de nomine junior, qui germanum peremerat, urbem vocari praecipit. Cujus regnum urbis continuo Romulus fratricidio ambuit, parique successu crudelitatis, sine mora raptas Sabinas mulieres, improbis nuptiis confederatas, maritorum et parentum cruore dotavit. Itaque Romulus interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, urbemque constituit, regnum avimuros fratris, templum sociari sanguine dedicavit, sceleratorum manum promissa impunitate collegit. Ad tutelam vero novae urbis, sufficere vallum videbatur, cujus dom angustias Remus increpat, saltu transilivit, qui jussu fratris occisus est; prima certe

A victima urbis fuit. Imaginem namque urbis potius quam urbem fecerat Romulus, sed incolae deerant. Erat tamen in proximo locus, hunc asyllum facit, ea statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores, etiam transmarini Phryges, qui sub Aenea, Archades, qui sub Evandro venerant duce, confluerunt. Sic namque ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ita fecit. Mirorum itaque matrimonia a finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines ac mulieres Sabinorum, quae ad spectaculum venerant, praeda fuerunt. Haec statim causa bellorum. Sabinis portae proditae per virginem Tarpeiam. Ita admissis intra moenia hostibus atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus fedam suorum vix sisteret fugam. Tandem intervenere fuerunt raptae laceris comis; sic pax facta cum Tatius, foedusque percussum est. Quem tum Tattium senem honestis pietatis causis insistentem, mox ut in societatem regni Romulus assumpsit, occidit. Ergo pulsus fugatique Vientes, Cernensium captivum ac dirutum est oppidum, spolia instiper optima de regis Argone Feretrio rex reportavit. Tarpeia namque virgo praedicta elypeis Sabinorum obruta est. Unde mons Tarpeius nomen accipit, in quo nunc est Capitolium. Jam hinc necessabilia certamina et iuxta quantitatem virum externa atque civilia semper gravia fuerunt. Igitur Romulus hunc republicam imposuit statum. Juvenis divisa per tribus, in equis et armis, ut ad subita bella extubaret, consilium autem republicae penes senes esset, qui ex auctoritate patres vocabantur, ob aetatem senatus, et ex populo mille collegit viros, qui armati sibi assisterent expediti. Unde a mille milites dicti, sicut a senibus senatores, et a curiis Quirites. Idem Romulus apud patrem per caput capri sublatus, nusquam comparuit. Sed, suadente Proculo, Quintus est nominatus, quem tamen a senatu propter acrius ingenium deceptum asserunt. Eodem tempore Senacherib rex Chaldaeorum ad custodiendam regionem Israelitarum accolas Assyrios misit. Qui aemulatores Idae legis facti, Samaritae nuncupati sunt; quod Latina lingua exprimitur custodes, qui proprie Euthae vocantur, a quodam flumine Eutha, quod est in provincia Persida, unde rex eos migrare fecerat in Samariam.

CAPUT XXI.

Medorum IV Cardias, quo regnante, Numa rex Latiorum fuit, qui multa vana instituit et superstitiosa.

Igitur Medorum IV Cardias, annis 15. A constructione vero templi tricesimus quartus, sub quo Ezechias regnabat in Judaea. Decem vero tribus quae vocabantur Israel, jam in captivitatem erant ductae. Macedonum rex Perdica erat, Atheniensium Hippomenes, cui Leocrates succedit. Latinorum Numa, qui et Pompilius, post Romulum existit rex, qui nullum cum finitimis gessit bellum. Duos menses is anno addidit, Januarium et Februarium, cum

antea decesso tantum apud Romanos, fuisse, a Romano instituti. Capitulum quoque a fundamentis ædificavit, vir in religione spororum præcipuus, qui sacre et cætemonias omnemque cultum deorum docuit. Pontifices, augures, cæteraque sacerdotia et secreta quedam imperii pignora descripsit, Janumque bifrontem. Ille primus focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad stantiaerum custos imperii celestium siderum flamma vigilaret. In tantum enim vanitate deceptus est, ut plura diabolo dictante conscriberet, quæ postea si ad hominum notitiam pervenirent, nimium obsutura cognovit. Sed quia incendere ea timuit, juxta suum latentem sepulchrum, ubi neminem accessurum credidit, sub humo abscondit. Decedente vero tempore, quidam rusticus dum in eodem agriculturam exercebat loco, aratro excellenti hoc scriptum reperit, prætori obtulit, prætor vero, senatum, Senatus autem ut vidit, nimium delectatus exhorruit, et incendio tradens, concremavit, ne aliqua curiositate ad hominum notitiam tantum nefas diabolicum perveniret. Bellum etiam quod in Tyria gestum est inter Lacedæmones et Argivos tunc fuisse creditur; Sihylla, quæ et Erophila, in Samo insignis habebatur. Nicomedia tunc expedita est, quæ prius Astacus vocabatur, quo in tempore prophetabant Isaias et Osee,

CAPUT XIV.

Medorum V. Dejoces, sub quo, Manasses in Babylonia captivus ductus, et penitentiam agendo meruit absolvi. Romanorum vero Tullius rex, qui multa reipublice ad decorem pertinens instituit, et quæ civitates tunc sunt condite.

Medorum V. Dejoces, annis 54, A condito templo trecentesimo septimus, decimus erat. Sub quo Manasses parti Judæe, dum regnaret, ductus in Babylonem captivus, ferreis vinculis illigatus, fertur penitentiam egisse, cujus et canticum penitentiae legitur. Postea vero reversus in regnum, mala præterita damnans penitendo, Deo etiam gratias agebat, qui ejus exaudivit preces, eripiens eum a maxime angustiis, deinde vitam ducens mirabilem, tandem reliquit filium suum pessimum Ammon, successorum. Quibus diebus Atheniensium erat rex Absander, cui successit Erixias. Postquam cessantibus regebus constituti sunt principes, electi nobiles, nobrem Atheniensium urbi præfuerunt, rempublicam regentes. Macedonum Argæus; Romanorum vero Tullius Hostilius, cui ob honorem virtutis, regnum ultro datum est. Ille omnem militarem disciplinam, iracundique bellandi instituit. Primus regum Romanorum qui pura et lascibus usus est, ille ambitu malis urbem amplavit, adjecto monte Celio. Itaque exercita juventute intulisse Albanis bellum, et diu altinsecus spe incerta clade, tandem pessimus exitus et dubius eventus, compendiosa tergeminorum congressione fuisse. Rursus, pace disrupta, Metium suffocatum fidinatem, bella meditantem, etiam prodicatione suspensum, curribus in diversa raptantibus, unduplicis animi noxam poena diversi corporis expendisse. Quibus etiam diebus Cizicus condita est, et

in Italia Locri; in Lacedæmonie vero primus nudipedalia dicuntur: Musici namque Anaxillogus et Symonides, Aristozenusque, illustres habebantur. Itaque legislator Zeleucus frequentibus precæoniis celebrabatur; Cypsilus enim in Corinthio tyrannidem exercebat. Tunc Byzantium conditum est, et Hystris civitas in Ponto.

CAPUT XV.

Medorum VI Phraortes, sub quo Josias Judæorum rex, et Romanorum Ancus Martius.

Medorum VI Phraortes, annis 24. A condito namque templo anni 374, sub quo Josias regnare cepit parti Judæe, qui lucos succidit, et gentium idola de suo regno abiecit, Deumque cæli integre coluit. Ossa etiam humana super altare combussit quod impius Jeroboam ad subversionem Israel construxerat. Adimplevit namque quod de eo prophetatum fuerat per virum Dei Jaddun de Juda Jeroboam sacrificanti. Philippus Macedonum rex tunc erat, et Ancus Martius Romanorum, Pompilius nepos ex filia. Illic Aventinum montem et Janiculum urbi addidit, et muro moenia amplexus est, et infloentem Tyberinum urbi pontem commisit. Supra mare vero tertio decimo ab urbe milliarlo in ipso fluminis marisque confinio Ostiam civitatem condidit. Quibus diebus (ut quidam ferunt) Thales Melesius primus physicus philosophus clarus habebatur, prophetantibus in Judæa Hieremias, Oida mullere et Sophonia. Tunc musicus Tarpander insignis habebatur. Oraculo namque Dodonæo primum usa est Græcia: Myrtheus Atheniensis poeta tunc cognoscitur, Draco legumlator tunc etiam fuisse fertur: Epidaurus civitas condita, quæ postea dicta est Dyrachium.

CAPUT XVI.

Medorum VII Cyzares, quo regnante, Josias rex Judæorum occiditur, Judæi diversis calamitatibus opprimuntur, regesque eorum inter Egyptios et Babylonicos infelici sorte assignantur. Romanorum vero Tarquinius Priscus erat rex, qui senatum auxit, et multa insignia et decora adinvenit, quibus dignitas imperii eminet.

Medorum VII Cyzares, annis 32. Ab ædificatione vero templi anni 395. Quo in tempore Josias rex erat Judæorum, qui cum Nechaone rege Egyptiorum congressus, occiditur: habens successorem Joacha, quem Necho vincitum duxit in Egyptum, post bella contra Babylonios acta, constituensque fratrem ejus seniore, ex eodem patre, pro eo regem nomine Joachim, qui et Eliachim, provinciæ tributum imposuit. Igitur Joachim cum octavum regni ageret annum, veniente Nabuchodonosor cum magno apparatu contra Judæos, qui omnem Syriam de manu Nechaonis regis Egypti abstulerat, quem etiam Nabuchodonosor juxta Eulratem in bello vicerat, ejusque dominationem ab Assyria depulerat eamque sibi subjecerat; hunc vero Nabuchodonosor metuens Joachim, minasque ejus, et pacem habere desiderans, præbuit ei tributa quæ præceperat, annis tribus; tertio vero anno non reddidit, deceptus spe Egyptiaci belli. Audierat enim eos contra Ba-

bylonius iterum pugnatorios, sed hoc minime Aegyptii præsumpserunt. Nabuchodonosor vero iterum cum magno exercitu venit contra Judæos: quem Joachim jure foederis suscepit. Dum ergo rex Babylonie intrasset in civitatem, fidem nequaquam servavit, sed juvenes fortissimos Hierosolymitanorum occidit una cum rege Joachim, quem etiam ante muros inhumatum projici jussit, et alios in dignitatibus positos, captivos in Babyloniam duxit: inter quos ductus Ezechiel propheta adhuc puer est. Filium vero ejus Joachim constituit regem universæ provincie, quod mox eum poenituit fecisse. Formidatus est enim ne forte, habens mali memoriam pro nece paternâ, provinciam ejus invaderet; et mittens exercitum, regem Joachim Hierosolymis obsidebat: qui accepti jusjurandum ab eis ut nihil mali pateretur, nec ipse nec civitas. Non autem servavit eam Babylonie rex, sed præcepit principibus suis ut omnes, qui erant in civitate juvenes, captivos sumerent, pariter et artifices, eosque ad se ligatos adducerent, qui omnes fuere decem millia octingenti triginta et duo, simul et Joachim, cum matre pariter et amicis, quos deductos ad se habuit in custodia. Patrum vero Joachim, nomine Sedechiam, constituit regem, accipiens ab eo jusjurandum, ut ei provinciam custodiret, et nihil hostiliter ageret, et Aegyptiis non faveret. Hæc juxta assertionem Josephi retulimus. Eusebius vero et nostri temporum scriptores ita ferunt: Anno tertio Joachim Nabuchodonosor Judæam captam tributariam fecit, et in ditionem suam redactis plurimis Judæorum, partem etiam vasorum templi cum invasisset, tributario Eliachim facto et Joachim, victor ad suos rediit. De regio semine pueros secum in Babyloniam deduxit, quos eunuchos factos scholæ tradidit, cum cæteris nobilioribus, quos ex diversis nationibus deprædaverat, ut omnem discerent Chaldæorum sapientiam, inter quos Daniel, Ananias, Azarias, Misahel clari habentur. Tunc temporis Macedonum rex Philippus erat, Lydorum Sadyattes, Romanorum vero Tarquinius Priscus, qui quamvis transmarinæ originis esset, regnum ultro petens accepit, ob industriam atque suam elegantiam, quippe qui oriundus Corintho Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic et senatus majestatem numero ampliavit, et centuriis tribus auxit, quamvis Acius Nevius numerum augeri prohibeat, vir summus augurio. Quem rex in experimentum rogavit, fieri ne posset quod ipse mente conceperat. Ille, rem expertus augurio, posse respondit. Ad quem: Hoc, inquit, agitur: an autem illam secare novacula possit? Et augur: Potest, inquit, et secuit, inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit: inde fascès, trabæ, curules, annuli, phalære, paludamenta, prætextæ, inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togæ pictæ, tuniceque palmatæ: omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt. Idem Romæ Circum ædificavit, numerum senatorum

A auxit, Romanos ludos instituit, muros et cloacas construxit, ad extremum ab Antiochia occidit, cuius regis filius, cui ipse successerat.

CAPUT XVII.

Medorum VIII Astyages, quo regnante Hierusalem capta est, templumque incensum, Judæi in Babyloniam captivi sunt ducti. Quantæ etiam fortitudinis Nabuchodonosor exstiterit, et qualis fortiter gesserit virtutem et opem, succinote sunt adnotata. Quid etiam de ea gentium scriptores dixerint. Itaque quod requiritur, cum Babyloniorum reges miræ fortitudinis essent, cur per reges Medorum annorum numerus observetur. De passionibus etiam Hieremias propheta, et quid in Aegyptum descenderit, et Aegyptiorum vastationem prædixerit. De Pythagora etiam et de septem sapientibus Græcorum, qui per ea tempora fuerint.

Medorum VIII Astyages, annis 59. Ab ædificatione vero templi, anni 427; Macedonum rex Acropus, Lydorum Alyattes. Igitur anno octavo Astyages, Judæi de Hierosolyma captivantur a Nabuchodonosor rege Babyloniorum. Capta est vero civitas undecimo anno Sedechiæ regis, quarto mense, die nono: ceperantque eam principes Babyloniorum, quibus obsessio a rege Nabuchodonosor videbatur esse commissa. Ipsa autem in Arabatha civitate morabatur. Sedechias vero dum caperetur urbs, illico fuga elapsus est, quem fugientem per desertum comprehendentes cum uxoribus atque filiis, adduxerunt ad regem principes Babylonii in Arabatha. Hunc ergo ad se venientem Nabuchodonosor impium et infelicem vocare cepit, et jurisjurandi immemorem, quia dum ab eo percipisset imperium, quod ab ejus fratre tulerat, et illi tribuerat, contra munificum largitorem agisse videbatur hostiliter. His igitur verbis usus, filios ejus jussit pariter et amicos continuo perire, ipse scilicet Sedechia et alii captivi insipientibus. Deinde oculos eruens Sedechiæ, eamque vinciens perdidit in Babyloniam. Alia sequident universa, consona a prophetis edicta sunt: quo modo et civitas vastaretur, et ipse Sedechias duceretur captivus in Babyloniam. Discordavit autem in hoc Ezechiel dicens quia Sedechias Babyloniam non videret, cum Hieremias dixisset quia vincit eam rex Babylonie: illic duceret. Hæc autem preveniens ei, quia Hieremias et Ezechiel prophetaverant, quia comprehensus duceretur ad Babylonium regem, et loqueretur ei oratio, et videret oculos regis; sicut Hieremias dixit, cæcatus autem et ductus in Babyloniam non vidit eam, sicut Ezechiel prædixit. Porro Babylonius rex misit principem militiæ suæ Nabuzardan in Hierosolymam, ut exspoliaret templum, præcipiens ut illud incenderet, et regalia pariter et civitatem ad parimentum usque deponeret, et populum in Babyloniam abduceret. Qui dum venisset ad Hierosolymam undecimo anno regis Sedechiæ, templum subvertit, et vasa Dei aurea argenteaque laetit, nec non et maximum candelabrum quem posuit in templo Solomon, insuper et columnas aeneas et capita earum, aureasque mensas et candelabra. Et hæc auferens templum quoque succendit, mense quinto initio mensis anno undecimo Sedechiæ regis, octavo decimo anno

Nabuchodonosor. Succendit autem et regalia civitateque destruxit. Templumque concrematum est post trecentos et septuaginta annos, et mensis sex diesque decem, ex quo id constat edificatum, ab egressa aetate populi ex Aegypto tunc erant anni 1462, menses 6, dies 10. A diebus vero usque ad vastationem templi, omne tempus fuit annorum 1957, mensium 6, dierum 10.

Ex quo vero factus est Adam usque ad ea que preceperunt templum, anni sunt 5513, menses 6, dies 10. Tunc ergo numerus annorum fuit. Mansit autem adhuc regibus hic populus, a Saul, et David, et qui primi gentis Judicae imperium susceperant, per 532 annos, menses 6 dies 10, sub iudicibus vero annis plus 500, post mortem Moysi, et duce Josa. Hec ita ac habent iuxta Josephi assertionem. Juxta aliorum vero supputationem templum ab anno edificationis ante quadragesimum tricesimo quinto, vel quadringentesimo quadragesimo secundo, succensum est. Ergo Nabuchodonosor tanta fuit fortitudinis ut etiam Magistenis in quarto Iudicorum libro nitatur approbare hunc regem fortitudine et octavam magnitudine Herculem transcendisse. Dicit enim eum vastasse Libyam, civitates et Hibetiam. Porro Diocles in secundo Calpurnius libro meminit hujus regis, et Philostratus in Indicis et Phoenicis historiis (dicit quia iste rex obsedit Tyrium cum tribus, cum illo tempore Tyre regeret Dathabula. Ipse vero de manibus hostium captum Beli, et reliqua largissime nimis emendit, et antiquae civitati illa quoque conculit, et praefata superavit, ita ut nequaquam obsidentes valerent fluxum convertere et civitates aliisque modo praevales. Erexitque tres portus intrinsecus, et tres extrinsecus, de latere cocto detentis muniens eas, et exornans valde magnifice. Paternis quoque regalibus aia proxime regalia fabricatas, est, quarum spatia et reliqua pulcherrimeque dicere aequo supervacua. Verumtamen hoc sciendum, quia dum essent haec magna, et animis animis, diebus ante quingentesimam consummata. In istis vero regalibus lapides, posuit, quarum similes simili aut marmori, et plerumque diversas, arabicas, fecitque antiqua quod pensile dicebatur. Hoc ergo modo diversi hujus regis fecere memoriam. Igitur dum tunc potentes atque famosi Babyloniurum existerent reges, quaeritur quanam causa sit cur non in numero et cardine illustrium habeantur regum? Scimus enim quoniam regnum Assyriorum quod a Semiramide Nini uxore est in Babylonia fundatum, demerito tempore in ea et usque ad Sardanapalum pervansit. Quo interfecto, a praefecto Medorum Arbaes regnum Assyriorum in Medos translatum est. Medorumque reges in cardine, et numero ab historiographis traduntur, donec ad Peras translatus est. Ergo si translatus est Assyriorum regnum ad Medos, et cum eis retentum, nunc historiae declarent, una Babyloniurum regnum, quod sit et quis seque soluerit, regem, Asiam a Nino occupatam, totumque Orientem usque ad terminos Indiae, ab uxore vero ejus, insuper Aethiopas, alias

que nationes regno Assyriorum esse subjectas. Ex quo apparet descendente Arbaes ad Medos, partem regni maximam dignitatemque invasisse ac penes se in Media retinuisse. Chaldaei vero Babyloniam sibi adversus Medos vindicaverunt. Ita quippe potestas Babyloniae apud Medos, proprietas vero regni apud Chaldaeos fuit. Chaldaei autem propter antiquam dignitatem regis urbis, non suam dignitatem, sed illius vocare maluerunt. Unde factum est ut Nabuchodonosor ceterique post eum reges, usque ad Cyrum et Darium, qui Chaldaeorum regnum civitateque Babyloniam destruxerunt, quamvis Chaldaeorum viribus potentes, nomine tamen Babyloniae clari legantur. Enimvero non immerito beatum apostolum Petrum Romam in suis scriptis Babyloniam nominasse nunc recolo, quoniam tunc in Oriente prima caput orbis est effecta Babylon, mansitque inconcussa usque ad Sardanapalum. Quo interfecto, amisit partem maximam potentiae, tamen partem regni penes se retinuerunt Chaldaei, qui Babyloniam sibi adversum Medos vindicaverunt. Quo in tempore Proca avus Rhae Sylviae quae mater Romuli fuit, regnare cepit, a quo historiae Latinorum inchoantur, ab eo sementum Romae jaetum quamvis nondum germem appareret, Babylon vero novissime, et tempora a Cyro rege subversa, quo primum Roma a Turquois regum dominatione liberata est. Siquidem sub uno eademque convenientia temporum illa in Orientem occidit, ista in occidentem surrexit. Illa tunc quasi mortua dimisit hereditatem alienorum possessa dominatum, haec vero pubescens se agnovit heredem, aspernata etiam suorum fastidium. Tunc orientis occidit, et ortum est occidentis imperium. Quae de re ab Apostolo Roma jure Babylon nuncupatur. Igitur Nabuzardan princeps militiae Nabuchodonosor, qui templum Domini succendit, ejusque vasa et arthabam maximam a Salomone factam, cum populo a Hierusalem transigrare fecit ad regem Babylonium, reliquias quasdam populi in Judam reliquit ad excolendam terram, tributumque regi persolvenda, quibus praefecit Godoliam. Quo in tempore idem Godoliel ab Isamaele, qui erat de regis semine, interficitur. Timentes vero Babylonios Iudei, qui remanserant, propter necem Godoliae, quoniam a Babyloniis Iudae fuerat constitutus, assumptant Hieremiam prophetam invitum atque contradicentem cum suo discipulo Baruch, ad Aegyptum dependentes secum, trahunt. Rex Aegyptiorum Vafris tunc erat. Hieremias vero propheta, a tertio decimo anno regis Josiae prophetare orsus, usque dum civitas destraretur et templum, quae ventura illi populo erat prophetando predicabat, suasque prophetias in libro scriptas populo legendas dedit. Quae de re multa a Iudeis mala perpassus, casus, vinculis afflictus est. Principes etiam e carcere prophetam educentes, rege Zedechia permittente in quemdam lucum plerumque ceno deposuerunt, ut morte propria suffocatus exstingueretur. Ille vero usque ad guttur in luto depositus, in his debebat angustiis. A quodam vero

servorum regis, honoribus decorato, qui genere erat **A**
Aethiops, liberatus est. Igitur dum in **Aegypto** consisteret, jubente Deo
 perdidit populo **Aegypto** futuram captivitatem, et
 qualiter in **Babyloniam** captivi ducerentur, et ante in
 propria regione ab illis trucidarentur. Et hoc ita
 completi sunt: quinto siquidem anno captivitatis
Hierosolymorum: Quisque subdidisset **Nabuchodonosor**
Ammonitas et **Moabitas**, perrexit ad **Aegyptum**,
 eamque subvertit, et regem quidem, qui tunc erat,
 occidit; aliamque in ea constituens, dedit **Judeos**
 captivos duxit in **Babyloniam**. Igitur per **Assyrios**
 corruit populus decem tribuum de **Samaría**, cum re-
 gnaret apud eos **Osias**. Deinde duarum tribuum mul-
 tudo a **Nabuchodonosor** rege **Babyloniorum** et **Chaldaeorum** captis **Hierosolymis** est vastata. **Sal-**
manasar namque transigrans **Israelitas**, in eorum
 regione institit gentem, quas prius in interiori parte
Persidae et **Mediterraneae** morabatur. Tunc tamen primum
Semmaritas vocati sunt, vocabulum provinciae
 mentes, in qua habitare videbantur, dum prius **Euthi-**
 thani dicebantur, a flumine juxta quod habitabant
Babyloniorum vero rex, cum duas tribus captivas
 duxisset, neque gentem aliam in eorum fecit habitare
 provinciam, et propterea desolatae omnis **Judea**, et
Hierosolyma et templum, annis 70 permansit. Omnis
 siquidem tempus a captivitate **Israelitarum** usque ad
 duarum tribuum transmigrationem fuit annorum 150,
 mensium 6, dierum 15. Igitur ea quae de **Danielis**
 et sociis eius gesta mirabiliter apud regem **Nabuchodonosor**
 legimus, tunc temporis fuisse nemo fideliter
 dubitare potest, sive etiam quae **Nabuchodonosor**
 contigerunt, et a sancto **Danielis** sibi sunt praedicta.
 Quibus temporibus in aegre certantibus **tragus** de-
 betur in praesens, id est, **hircus**, unde aiunt **traguedos**
 nuncupatos. **Alcman** et **Sesiochoras** poetae clari ha-
 bentur. **Pythaeus** **Mitileneus**, qui de septem sapientibus
 hinc fuit, cum **Phaenone** **Atheniensi**, olim **Phoenice**,
 congressus, eundem interfecit. **Solon** **Draconis** leges
 antiquas ex sua eas quae ad sanguinem pertinebant
 novo **Atheniensibus**, quibus praecerat, jure constituit.
Septem vero quos antiquitas sapientes facit, hi fuerunt:
Thales **Milesius**, **Pythaeus** **Mitileneus**, **Solon**
Atheniensis, **Chilon** **Lacedaemonius**, **Periandrus** **Co-**
rinthius, **Cleobolus** **Lydius**, **Bias** **Prioneus**. Omnes hi
 septem appellati sunt sapientes, qui post poetas theolo-
 gos claruerunt, quoniam nonnulla honestiora praecep-
 ta morum brevitate sententiarumque complexi sunt.
 Nihil autem monumentorum quod ad litteras attineat
 posteris reliquerunt, nisi quod **Soloni** quasdam
 leges **Atheniensibus** (ut praedixi) dedit. **Thales** vero
 physicus fuit, et solorum dogmatum hinc reliquit.
Pythagoras autem **Semites**, a quo etiam ferunt philo-
 sophiae nomen exortum, qui et arithmeticae artis
 inventor fuisse dicitur, eodem tempore claruisse fer-
 tur. Nam cum antea sapientes appellarentur, qui
 ante praestare videbantur, iste interrogatus quid

profiteretur, philosophum se esse respondit. Id
 est, studiosum vel amatorem sapientiae, quoniam
 sapientiam praestant arrogatissimum videbatur. Per
 idem tempus **Sappho** mulier in diverso poemate
 eluxit. **Ferociatae** historiarum et **Kenchipsae** phy-
 sicae **tragodiarum** clarum inventores habentur. **Romano-**
rum vero **Servius Tullius** gubernacula quo
 in tempore invadit, nec obscuritas imbibit,
 quamvis matre serva creatus est. Nam cum iam
 indolens uxor **Tarquini** **Tanaquil** liberaliter edu-
 casset, et clarum fore visa circa caput flamma
 promiserat. Ergo post **Tarquini** mortem aditente
 regina substitutus in locum regis, quasi ad tempus
 regnum deloipartum sic egit industrie, ut juve ad-
 plus videretur. Ab hac populus **Romanus** natus in
 censum, digestus in classem, inde curis atque col-
 legiis distributus est. Summaque regia solertia ita
 est ordinata republica, ut omnia patrimonium, digni-
 tates, aetates, artium, officiorumque discrimina in
 tabulis referrentur, ac sic maxima civitas minime
 dehis diligentia contineretur. Quibus etiam diebus
 solis facta defectio est, cum futuram eam **Thales** sa-
 ltea dixisset. Quo in tempore **Alattes** et **Astyages** dil-
 raicaverunt. Tunc etiam **Anaximander** **Milesius** phy-
 sicus agnoscitur, cujus praeceptorum **Thales** **Milesius**
 fuit, qui rerum naturam scrutatus, maxime admirabilis
 existit, quod astrologiae numeris comprehensis,
 defectus solis et lunae etiam praeficere potuit, qui
 tamen putavit tale rerum esse principium, et hinc
 omnia elementa mundi, ipsumque mundum, et qui
 inevidenter existere, id est, ex humore.
 Huic successit ejus auditor **Anaximander**, qui de
 natura rerum mutavit magistrum opinionem. Non enim
 ex una re, id est, ex humore, sicut **Thales**, sed ex
 suis propriis principiis quasque res nasci putavit.
 Infinita rerum principia singularum esse credit, et
 innumerabiles mundos gignere, et quaecumque in eis
 orientar, eosque mundos, modo dissolvi, modo re-
 rum gigni existimavit. Quanta quisque ab **Argivis**
 totus, post eum qui sub **Archemoro** fuerat. Agon
 quippe **gymnicos**, quem **pantathene** vocant tunc actus.
 CAPUT XVIII.
 Cyrus Persa qualiter Medorum destruxerit Imperium,
 et avunculum suum Astyagen bello superavit. **Ba-**
byloniam subvertit. **Cydam** **Asvium** in quadring-
 gentos sexaginta alveos comminuit, **Lydiam** **perseus**
Craxum regem cepit. Demum, post multa fortiter
 gesta, in **Scythia** cum omni exercitu perit. Sub-
 quo **Judei** a captivitate relaxantur. **Romano-**
rum autem **Tarquinius**, cognomento **Superbus**, illis die-
 bus rexerat regnum; et quod idem depulsus est
 propter suam tyrannidem atque insolentiam: cum
 quo pariter et regiam potestatem **Romani** pepulerunt.
 Cyrus Persa Medorum destruxit Imperium, quod
 steterat per annos circiter 258. Subversoque rege
Astiage avunculo suo, prius Persis regnavit, annis
 stilloet 50. Qualiter enim Medorum ad Persas vene-
 rit regnum, pandendum reor. Igitur **Astyages** **Medo-**
rum ultimus rex, virili prole vacuus, **Cyrum** nepotem

a Locis corruptus.

apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avunculo certamen indixit. Porro Astiages oblitus sceleris sui, quod in Harpalum dudum admiserat, cum filium ejus unicum et parvulum interfecit, epulandumque patri apposuit, ac ne quid ineluctissimæ orbitali felix ignorantia subtraheret, infantes epulas ostensis patri cum capite manibus impropertavit. Hujus ergo facti immemor, ipsi Harpalo summam belli committit, qui acceptum exercitum statim Cyro per proditionem tradidit. Quo comperto Astiages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur acrisque certamen instaurat: proposito sursu metu, si quis e prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Quæ necessitate instanter Medis pugnantibus, pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, matres et uxores eorum obviæ occurrunt, orant ut in prælium revertantur, cunctantibus sublata vesie obscena corporis ostendunt, quærentes num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto erubescens in prælium redeunt et facta impressione, quos fugiebant fugere compellunt. Ibi tunc Astiages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque maxime Hircanorum genti præposuit, in Medos vero ipse reverti noluit.

Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates quæ tributariæ Medorum erant, a Cyro defeecerunt, quæ res Cyro multorum bellorum causa et origo exstitit. Quo in tempore Judæorum captivitas erat, quæ per annos septuaginta duravit. Porro in Babylone prophetabant Daniel et Ezechiel. Mortuo jam Nabuchodonosor rege Babyloniæ, suscepit imperium ejus Evilmoradach, cui successit Balthasar, frater ejus. Huic enim Balthasar Daniel eam scripturam quæ in pariete apparuerat interpretatus est, significantem imperium illius in Medos ætate sua transferendum, et hoc qualiter evenerit, manifestare non piget. Igitur Cyrus, rex Persarum, quem superius explicandæ historiciæ causa commemoraveram, qui tunc Asiam et Scythiam totumque Orientem arnis pervagabatur, cum Tarquinius Superbus Romam, vel rex vel hostis, aut servitio premebat aut bello, Cyrus (ut dixi) cunctis adversam quos terat perdomuit, Assyrios et Babyloniæ petit gentem, urbemque tunc cunctis opulentiozem. Sed impetum ejus Gyndes fluvius secunda post Eufraten magnitudinis intercepit. Nam unum regionum equorum [Al. equitum] candore formaque excellentem, transmeandi fiducia persuasum, qua per rapacem alveum offensivo vado vertices attollebantur, arreptum præcipitatumque merserunt. Rex iratus, ulcisci annum statuit, contestans eum qui nunc præclarum equitem voravisset, feminis, vix genua undis attingentibus, permeabilem relinquendum. Hæc peragendo segnior, totis copiis perpeti anno Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas in quadragesimo sexaginta alveos comminuit. Eo opere prædictis fossoribus etiam Eufraatem longe validissimum et mediam Babylonem interfluentem derivavit ac si meabilibus

A vadis, sic eum etiam patentibus alveis partibus iter fecit, cepitque urbem; quam vel humano opere extrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Nam Babylonem a Nemibrotli gigante fundatam, a Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidere. Hæc campi planicie undique conspicua, natura loci letissima, castrorum facie mœnibus paribus per quadrum disposita; murorum ejus vix credibilis relatu firmitas et magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta, cæterum ambitus ejus trecentis stadiis circumvenitur. Murus cocto latere atque interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice annis circumfluita fronte murorum; centum portæ aeneæ. Ipsa autem latitudo in consummationem pinnarum utroque latere habitaculis defensorum æque dispositis media intercapedine sejunctas quadras capit. Domus intrinsecus quater geminæ habitationes minaci proceritate mirabiles. Et tamen illa magna Babylon, illa prima post reparationem humani generis condita, nunc pene minima mora victa, et capta, et subversa est. Ibi tunc Crœsus rex Lydorum, famosis opibus, cum ad auxiliandum Babyloniis venisset, victus sollicitè in regnum refugit. Cyrus autem postea quam Babylonem ut hostis invasit, ut victor evertit, ut rex disposuit, bellum transtulit in Lydiam, ubi conseritum superiore jam prælio exercitum, sine ullo negotio superavit, ipsum etiam Crœsum cepit, captumque et vita et patrimonio donavit. Hæc partim juxta Orosii historiam relata sunt. Secundum Josephi vero traditionem, hæc quæ sequuntur ita se habent de successoribus Nabuchodonosor atque destructione Babylonis. Ergo post mortem Nabuchodonosor Almilmapadachus filius ejus succedit in regnum, qui regem Hierosolymitanorum Jechoniam, qui et Joachim, solvit a vinculis, eumque inter amicos necessarios habuit, et multa ei dona concessit. Nam pater ejus fidem non servaverat Jechonia, qui se utique cum uxoribus et filiis et omni cognatione sponte traderat pro civitate sua. Moriente vero Amilmapadacho post annos octodecim regni sui, Egesarius filius ejus tenuit principatum 40 annis; eoque mortuo, ad ejus filium Naborsadachum pervenit imperium. Quod dum novem mensibus habuisset, eo defuncto, transit ad Balthasar, qui Naboor nuncupatur.

Contra hunc itaque regem castrametati sunt Cyrus Persarum rex, et Darius Medorum. Qui dum obiderent eum in Babylonia, mirabile quoddam prodigium contigisse dignoscitur. Balthasar enim dum vasa Dei, quæ pater ejus de templo Hierosolymitano asportaverat in Babyloniæ et in proprio templo constituerat, usus quidem non fuerat eis. Iste vero superbia ductus est, ut eis uteretur ad pocula, dum in cœna letus cum concubinis et regibus amicis suis astuaret vino, et hoc modo blasphemaret Deum. Tunc itaque vidit de muro venientem manum, et in pariete quasdam litteras scribentem; et cætera, quæ

igitur habuerunt se veraciter in libro Danielis scripta leguntur. Igitur dum obsideretur, et ipse captus est Balthasar et civitas a Cyro Persarum rege, qui adversus eum fortissime dimicavit. Cum regnasset octodecim annis idem Balthasar, Nabuchodonosor regis nepos, cui talem fuisse cum Babylonia terminum percepimus, Darius autem Astyagis filius, qui Babyloniolorum principatum destruxit, cum Cyro cognato suo annum agebat sexagesimum secundum cum Babylon fuisset invasa. Qui tamen alio nomine vocabatur a Græcis, quique Danielem prophetam sumens secum, in Mediam duxit, et omni honore eum sublimavit [A]. celebravit. Erat enim unus inter tres satrapas quos Darius super trecentos sexaginta satrapas instituerat; sub quo ea quæ Daniel in suis reliquit scriptis, contigisse haud dubium est, id est, de his quæ ab invidis perpressus, ac ea quæ de regno Græcorum seu Persarum, et cæteris, quæ Domino monente præscire meruit. Igitur primo imperii anno regis Persarum Cyri septuagesimus concurrebat captivitatis Judæorum, ut Josephus refert. Cyrus namque dum legeret Isaïæ prophetias, et cognovisset inter illius prædicationes quæ de eo Dominus prædixerat, et miraretur nomen Domini Dei, impetus quidam eum cepit, ut munificam scripturam completeret. Scriptum quippe reperit dixisse Dominum: *Quoniam volo Cyrum, quem multarum et magnarum gentium regem constitui, mittere populum meum ad propriam terram, et templum reedificare.* Hæc Isaïas prædicaverat, ante annos 170 destructionis templi. Hic namque fere quinquaginta millia

Judæorum laxata captivitate regredi fecit in Judæam, qui constructo altari templi fundamenta jecerunt. Cumque a vicinis gentibus impediretur opus, usque ad Darii remansit imperfectum; solo tantum altari consistente.

Colligitur vero omne tempus captivitatis Judæorum annis 70, qui secundum quosdam a tertio Eliachim usque ad vigesimum annum Cyri regis Persarum computantur. Porro, secundum alios, ab Josia regis Judæorum anno tredecimo, sub quo Jeremias propheta cepit, usque ad primum annum supradicti Cyri regis, desolationis vero templi sub Dario rege complentur anni 70. Apud Hæbræos autem, qui ascenderunt tunc ad Judæam ex captivitate, pontifex maximus Josedech filius, et princeps gentis Zorobabel, clari habebantur. Igitur idem Cyrus supradictus proximi temporis successibus elatus, bellum Scythis intulit, quem Thamiris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit primum propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem obiecti huminis hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus præcui a transmissis flumine castrametatus insuper astu eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset.

Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum, et filium adolescentulum ad persequendum Cyrum misit. Barbari velut ad epulas invitati primum

A ebrietate vincuntur, mox revertente Cyro universi cum adolescente obtruncantur. Thamiris, exercitus et filio amisso, vel matris vel reginae dolorem sanguine hostium diluere potius, quam suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illate, paulatimque decedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe, compositis inter montes insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso rege devit, adjecta super omnia illius rei admiratione, quod ne nuntius quidem tanta cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans. Satia te, inquit, sanguine quem sisti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverasti. Quo in tempore Carthaginenses nefandissimas hostias immolabant, homines scilicet, unde iratum Dominum graviter senserunt.

Ergo dum in Sicilia diu infeliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicis victi sunt. Propter quod duces suum Mazeum, et paucos qui superfuertant milites exulare jusserunt. Exules veniam per legatos petentes repulsi, patriam bello et obsidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exilium Cartalonem filium suum sacerdotem Herculis, cum sibi velut insultans purpuratus occurrerit, in crucem sub oculis patriæ, ita ut erat, um purpuris infulsisque suspendit. Post paucos dies urbem ipsam cepit. Qui cum, interfectis plurimis senatorum, erupente dominaretur, occisus est.

CAPUT XIX.

Cambyzes Persarum secundus rex templum reedificare in Hierosolymis prohibuit, Egyptum bello obtinuit. Cui magi succedunt, quorum audaciam Darius reitarguit, eorumque dolos detestatur, et ipse regnavit, qui templum Domini reedificare præcepit, quod sub Cyro fuerat inchoatum, eo jubente est consummatum.

Cambyzes Cyri filius, Persarum rex secundus, annis septem, Hunc Cambysem aiunt vocari secundum Nabuchodonosor, sub quo Judith historia concorsitur, quæ Holofernem interfecit. Is enim templum civitatemque Hierosolymitarum reedificari inhibuit, quod et prius opus a vicinis gentibus impediebatur. Idem namque Cambyzes, devicta Egypto, cunctam religionem Egypti adominatus, ceremonias ejus et templa deposuit.

Post quem duo fratres magni regnaverunt annum unum, ut Josephus; alii vero menses septem eos regnasse ferunt. Hi namque magi regnabant, sub nomine regis sui, quem occiderant. Qui ausi regnum subripere, mox siquidem deprehensi et oppressi sunt. In hoc enim prodita est eorum temeritas quoniam aurbis detruncati inventi sunt magi, dum in ceteris simillimi existerent filio Cambysis, quem necaverunt. Porro Cambyzes dum magos odio haberet, aures eorum abscondi jusserat. His diebus Hippicus carminum scriptor, et Xenophanes physicus scriptor tragediarum agnoscentur, Simonides vero Lyricus, et Phoclidides clari habentur. Tunc Anacreon Bœoticus poeta clarus habetur. Hyparcus et Hyp-

prias Athenis tyrannidem exercent. Quo in tempore Armonius et Aristotton Hypparcum interfecerunt tyrannum. Sed dum Leona meretrix, eorum amica, tormentis cogebatur, ut socios proderet, linguam suam morsibus amputavit. Eo tempore Pythagoras, physicus et philosophus clarus, celebratur. Darius igitur unus ex his qui magorum audaciam ferro coercuerant, consensu omnium rex creatus est Persarum, qui annis triginta sex regnavit. Cujus anno secundo captivitas Judaeorum, sicut per prophetas praedicta fuerat, consummatur. Domesticus namque testis est hujus rei Zacharias propheta dicens: *Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem et civitatibus Judae, quas dispersisti?* Hic annus septingentesimus est. Ergo venia aedificandi templi sub

Cyro exordium habuit. Causis vero existentibus impedimenti, ut praediximus, manet imperfectum usque ad Darii regis imperium; ejus regni anno secundo a Zorobabele et Jesu construitur, et quarto opus aedificationis ab eis consummatur anno. Josephus enim septem annis perfectum dicit templum, a praedictis viris, qui est nonus regni regis Darii, prophetantibus ultimis, Aggeo et Zacharia, et uno ex duodecim, qui dicitur Angelus apud Judaeos. Hic autem finis tertii nostri operis erit libri, qui continet in se a prima aedificatione templi sub Solomone, usque ad secundam reaedificationem sub Dario, secundum quosdam, quingentos duodecim annos, juxta vero Josephi assertionem, quadringentos et quadraginta.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Darius Persarum rex quartus Scythis bellum intulit. Asiam Macedoniamque edomuit, et in campis Marathonibus cum Atheniensibus conflixit, ubi decemta milia sui exercitus amisit, victusque in Persas refugit.

Igitur Darius Hydaspis filius, qui Persis III, regnavit annis 36. Hic enim Antyro regi Gothorum, Scythiae degentium, hac maxime causa bellum intulit, quod filiae, ejus petitas sibi nuptias non obtinisset. Magna scilicet necessitas, pro unius, libidine hominis, septingenta milia virorum periculo, mortis expopit. Incredibili quippe apparatu cum sexcentis milibus armatorum Scythiam ingresses, non facientibus hostibus justae pugnae potestatem, insperatibus incursibus extrema cogiarum, dilacerantibus, metuens ne sibi reditus interrupto ponte Histri fluminis negaretur, amissis octoginta milibus beluatorum, trepidus refugit; quamvis, hunc amissorum numerum inter damna non duxerit, si quae habendum vix quisquam ambire ausus esset, perlitum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamque aggressus perdomuit. Jonas quoque navali congressione superavit. Deinde in Athenienses, cum Jonas adversum se auxilio juvissent, impetum fecit atque arma direxit.

Porro Athenienses, ubi adventare Darium competerent, quamvis auxilium a Lacedaemoniis poposcissent, tamen cum detineri Persas quatrduanae religionis oio compertum haberent, spem occasionis sumentes, instructis tantum decem milibus civium, et Plateensibus auxiliariis mille adversum sexcenta milia hostium, campis Marathonibus proruperunt. Melchides ei tunc bello praefuit, qui celeritate magis quam virtute fretus, alacri satis expeditione paucis hosti cominus inhaesit, quam posset expedito agitarum jactu propulsari. Taeta in eo bello diversitas certandi fuit, ut ex alia parte viri ad occidendam parati, ex alia pecudes ad moriendum preparatae putarentur. Ducenta milia Persarum apud campos Marathonios ea tempestate ceciderunt. Sensit Darius

B hoc damnum; nam victus sagatusque arreptis avibus refugit in Persas. Cum autem instauraret bellum, et ulcisci in victores moliretur, in ipso apparatu concidit.

CAPUT II.

Quo regnante, Brutus et Collatinus post depulsionem regum primi consules apud Romanos constituantur, et ea quae illis diebus cum Romanis gesta sunt, et quod ducentis quadraginta tribus annis sub regibus, inde quadringentis sexaginta quatuor annis per consules et tribunos atque dictatores, iterumque consules, jura reipublica administrata sunt.

Eodem tempore primos consules, Brutum et Collatinum, post depulsionem regum, habuerunt, qui hunc alienum sui mortis matrona Lucretia mandavit. Hinc imperium in eodem libertatis suae vindices transferunt, mutato tandem jure et nomine, et ex singulanti duplex potestas constituitur, ne solitudine rei mota commutentur. Consulesque appellationem pro regibus, ut consilere civibus suis debere meminissent. Sed Romani quanta mole per ducentis quadraginta tres annos, continui illi regum dominatione pertulerant, non solum unius regis expulso, verum etiam odium regni nominis et potestatis ostendit. Igitur Brutus primus apud Romanos consul, qui primum conditorum regumque Romae, non solum exsequare patrio, sed et vincere studuit: quippe duos filios suos adolescentes, totidemque uxoris suae fratres Vitellios juvenes revocandorum in urbem regum placito insidulatos in conditionem protraxit, virgins occidit, securique percussit; ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.

Libet hinc populus Romanus prima adversus extores arma pro libertate corripit, mox pro finibus, deinde pro senis, demum pro gloria et imperio. Igitur Porsonna rex Messacorum gravissimus regii nominis suffragator, Tarquinium manu reducebat, cum ingentibus copiis urbi aderat, et in ipsis faucibus incumbere, occupatoque Janiculo tribus continuis annis, trepidam urbem terruit, conclusit, ob-

sedit, et nisi hostem Mutius constanti urenda manus patientia subnovisset, mox urbem caperet, aut jugi, recepto rege, servituti esset subjecta. Idem enim Mutius, fortissimus Romanorum, regem per insidias in castris ipsius aggreditur; sed ubi frustrato icu circa caput regis tenetur, ardentibus focis intulit manus, terroremque dolo gemibat: O inquit, ut scias quem effugeris virum, idem trecenti juravimus; hoc namque facta, hic interritus perseverat; rex vero trepidabat, quasi ejus arderet manus. Siquidem et non virginum ex obsidibus regi data Cloelia [Al., Clylia] elapsa custodia audacter flumen patrium transmeavit. Ergo tot tantisque virtutum monumentis rex territus accessit. Tarquinius tamen diu dimicaverunt, donec Arvatem filium regis manu sua Brutus occideret, superque ipsum maturo vulnere expiravit. Porro, depulsis ab urbe regibus, vix usque ad quintumdecimum lapidem Roma tenebat imperium. Post reges namque consules a Bruto esse coeperunt; deinde tribuni plebis et dictatores, et rursum consules obtulerunt res publicas, per annos fere quadringentos sexaginta quatuor, usque ad Julium Cæsarem, qui primus singulare arripuit imperium. Quo in tempore Valerius Bruti collega, adeo pauper moritur, et sumptu publico sepelitur. Censu Romæ agitate, inventa sunt hominum centum viginti milia. Ergo anno nono post exactos reges, nova dignitas est creata, dictatura scilicet, et magister equitum, qui dictatori obsequeretur. Dictator primus Læpius [Al., Marcus Valerius], magister equitum Spiritus [Spurius] Cassius fuit. Tunc Hellenisticus historiographus, et Democritus philosophus et Heraclitus cognomento Teabrosus, et Anaxagoras physicus clari habentur. Pythagoras vero moritur, Eschylus tragediarum scriptor agnoscitur. Tunc etiam bellum, quod in Marathonis gestum est, ut perzansi et ex quibus Malchiade scribuntur et Aristide, fuisse scribuntur. Tunc Romæ virgo Pampilia [Al., Porphyria] deprehensa, in stupro, viva defossa est. Igitur Anaxagoras auditor Anaximani; terram omnium quas videmus, effectorem divinam animam sensit; et dixit, ex indita materia constare omnia; similibus inter se particula, quibus suis propriis singula fierent, sed animo faciente diuino. Diogenes quoque illius socius aegrum quidem dixit rem esse materiam, de quo omnia fierent, sed cum esse competentem divinam rationem, sine qua nihil ex eo fieri posset.

CAPUT III.

De Melcho rege Carthaginiensium, qui infeliciter in Sicilia dimicavit, demumque, necatus, propria manu se interemil.

Melcho rex Carthaginiensium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amittit. Nec mora, morbo populo catervatim cadente, cito quisque correptus, mox mortuus jam nec sepe liebatur. Cujus mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem replevisset, non secus ac si capta esset, turbata civitas fuit. Omnia ululatus

A personabant, clausæ ubique januæ cunctæ, privata publicæque officia damnata: universi ad portum decurrunt, egredientesque de navibus paucos, qui cladi superfuissent, de suis percontantur. Postquam de clade subrum, tacentibus illis vel gementibus, miseri intelligunt tunc toto litore plangentium voces, tunc infelicium matrum ululatus et flebiles querelas audiebantur. Inter hæc procedit et ipse de navi sua Imperator, sordida servilique tunica discinctus; ad cuius conspectum plangentia junguntur agmina. Ipse quoque manus ad cælum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat et deslet. Ad postremum vociferans per urbem, tandem ingressus domum, cunctos qui lacrymantes prosequerantur, ultimo dimisit alloquio. Ac deinde obseratis januis, exclusisque etiam filiis, gladio dolorem vitamque finivit.

CAPUT IV.

De Esdra, qualiter gratiam Xerxis regis adeptus, Hierosolymam cum magna turba Judæorum et muneribus plurimis sit reversus.

Xerxes Dario patri in regnum succedens annis 20 imperavit, juxta historiam Josephi 25. A reedificatione vero templi Hierosolymis erat annus vigesimus septimus. Esdras autem, Xerxis adeptus gratiam, cum munificentissima illius largitate atque amicorum ejus dirigitur Hierosolymam, et per eum moniti a rege mittuntur ad templum mœnera: Insuper concessit rex et omnes quicumque vellet Judæi in ejus habitantes regno, reverti cum eo Hierosolymam, ad patriumque solium, nullo prohibente eos, licere eum omnibus quæ possidere videbantur, regredi. Exemplar etiam epistolæ, in qua hæc continebantur, ad Israelitas Media habitantes transmisit. Hi vero cognoscentes regis circa Deum pietatem et favorem quem in Esdra habebat, multi siquidem facultates suas deportantes ad Babyloniam venerunt, ut ascenderent Hierosolymam cum Esdra, pariterque sacerdotes et Levitæ et famulos cantoresque ac servi sacri. Quos congregans de captivitate, trans Euphratem tribus diebus moratus, jejunia eis imposuit, ut Deo vota pro salute solveret, ne quid in via paterentur adversum. Hæc namque duæ tribus, quæ per Nabuchodonosor captivitate sunt perpeße, sub prædictis principibus in Judæam sunt reversæ. Ex quo videlicet tempore, a Babylone profecti sunt, et ipsi et provincia vocitantur Judæi. Decem autem tribus, quæ prius in captivitate ductæ sunt, et vocabantur Israel, hactenus trans Euphratem commorari probanter. Esdras vero et qui cum eo revertentur, postquam vota perfecerunt, ab Euphrate surgentes, die duodecimo primi mensis, septimo imperii anno Xerxis ad Hierosolymam pervenerunt, quinto mense ejusdem anni, ferentes secum sacras pecunias, argenti talenta sexcenta quinquaginta, vasa argentea talentorum centum, vasa aurea talentorum viginti, et vasa ærea auro meliora, habentia pondo talenta duodecim. Hæc namque rex et consilarii ejus et Israelitæ Babyloniæ habitantes donaverunt, quæ Esdras sacerdotibus ac templi custo-

dibus tradidit. Præcepit etiam rex Esdræ, quem in lege Dei sapientissimum deprehenderat ut Judæos erudiret, ne in aliquo per ignorantiam in legibus paternis delinquerent.

CAPUT V.

De Neemia, qui reædificavit muros Hierusalem, et in ea habitatores congregavit.

Eo tempore Joachim defuncto principe sacerdotum, filius ejus Eliasippus in principatum sacerdotalem successit. Neemias etiam Xerxis pincerna auxiliante domino meruit obtinere ut cum honore ad patriam reverteretur magno, et civitatem reædificaret dirutam. Qui veniens Hierosolymam cum multa suorum turba, muros civitatis restauravit eversos, populumque in ea congregans, sua benevolentia habitare fecit, vir benignus erga propriam gentem. Sub hoc tempore Pompilia [Al., Porphyria] virgo ob crimen stupri Romæ viva defossa est. Eschilles, Pindarus, Sophocles, et Euripides tragœdiarum scriptores celebrantur insignes, Herodotus quoque historiarum scriptor, et Zeuxis pictor agnoscuntur.

CAPUT VI.

Qualiter Xerxes de regno septingenta millia armatorum, et de auxiliis trecenta, rostratas etiam naves mille ducentas, oneratas vero tria millia habuisse in exercitu fertur, cui Leonida Spartanorum dux cum quatuor millibus obstitit, et pene eum vicit. Deinde Themistocles Atheniensium dux navali prælio exercitum ejus superavit. Xerxes victus, amissis copiis, turpiter refugit in patriam.

Igitur Xerxes sextingenta millia armatorum de regno et trecenta de auxiliis, prostratas etiam naves mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuisse narratur, ut merito inopinato exercitui immensæque classi vix ad potum flumina, vix terras ad ingressum, vix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tamen incredibili temporibus nostris agmini, cujus numerum nunc difficilius est astrui, quam tunc fuit vinci, Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus hominum in angustiis Thermopilarum obstitit. Xerxes autem contemptu paucitatis objectæ iniri pugnam, conseri manum imperat. Porro illi, quorum cognati et commanipulares in campis Marathoniis occubuerant, et certaminis simul et cladis existere principium. Deinde succedens sibi turba major ac segnior, cum jam neque ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, solis mortibus subigeretur, triduo continuo non duorum pugna, sed cædis unius populi fuit. Quarto autem die cum videret Leonida undique hostem circumfundi, hortatur auxiliares socios ut subtraherent se pugnæ, in cacumen montis evadant, ac se ad meliora tempora reservent, sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam, plus se patriæ quam vitæ. Dimissis sociis, Spartanos admonet de gloria plurimum, de vita nihil sperandum, neque expectandum vel hostem vel diem, sed occasione noctis perripenda castra, commiscenda arma, conturbanda ag-

mina fore : nusquam victores honestius quam in castris hostium esse perituros. Persuasi igitur mori malle, in ultionem futuræ mortis armantur, tanquam ipsi interitum suum et exigent et vindicarent : mirum dictu sexcenti viri castra sexcentorum millium irrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persæ quoque ipsi Spartanos adjuvant mutuis cædibus suis. Spartani quærentes regem nec inveniētes cædunt sternuntque omnia, castra pervagantur universa, et inter densas strues corporum, raros homines vix sequuntur, victores sine dubio, nisi mori elegissent. Prælium a principio noctis, in majorem partem diei tractum, ad postremum vincendo fatigati, ubi quisque eorum deficientibus membris visus est sibi mortis suæ ultione satiat, ibi impedimenta cadaverum, crasso et semigelato sanguine palpitando lapsus et mortuus est. Xerxes bis victus in terra, navale prælium parat. Sed Themistocles dux Atheniensium, cum intellexisset, Ionas quibus dum auxilium superiore bello præbet, in se Persarum impetum verterat in auxilium Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos parti, hostique subtrahere statuit, et quia colloquendi facultas signa negabat, locis quibus Ionas accessuri navibus videbantur proponi symbolo saxisque affigi jubet, socios quondam et participes periculorum, nunc autem injuste desides apta increpatione corripens, atque ad antiquorum jura et fœdera religiosa adhortatione persuadens, præcipueque admonens uti commisso prælio, cædentium vicum inhibeant remos, seseque bello auferant. Igitur rex partem navium sibi detinens, spectator pugnæ in litore manet. Contra autem Arcemidora, regina Halicarnis, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces acerrime bello immiscetur, ita ut versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Ionas, juxta præceptum Themistoclis, paulatim se certaminis subtrahere cœperunt. Quorum defectio Persas a parte fugere persuasit, in qua trepidatione, multe naves mersæ capteque sunt. Plures tamen sævitiam regis velut immanitatem hostis timentes per domos dilabuntur. Ergo anxium tot malis regem Mardonius aggreditur, suadens regem in regnum redire oportere, priusquam adversa fama novas res domi moliretur, se autem si residuæ sibi copiæ traderentur, et ultionem ab hoste exacturum, et ignominiam domesticam propulsaturum, aut si adversa belli perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur, rex Abidum, ubi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem hibernis tempestatibus dissolutum offendisset, piscatoria scapha trepidus transiit. Erat sane quod spectare humanum genus et dolere debuert, mutationes rerum hac vel maxime variabilis mutans, exiguo contentum latere navigio, sub quo ipsuum pelagus ante latuisset, et jugum captivitate suo victo ponte portasset, vilissimo unius cervi, quæ

ministerio, cujus potentiae dum montes exciduntur, A valles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura cessisset. Pedestres quoque copiae, quae ducibus commissa fuerant, labore, fame ac metu tabuerunt, et crudescente morbo, tanta pestis tantaque foeditas morientium exorta est, ut viae cadaveribus replerentur: dirae etiam alites atque improbae bestiae, escarum illecebris sollicitatae, moribundum sequerentur exercitum. At vero Mardonius, cui reliqua bella commiserat Xerxes, afflatus [inflatus] primum successu brevi, mox in extrema defectus est. Olynthum siquidem Graeciae oppidum expugnavit. Athenienses varia sollicitatione adducere in spem pacis aggressus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, incensa urbis parte, in Boetiam omnem belli apparatus deducit. Illuc quoque eum B centum millia Graecorum insecuta sunt, et commisso sine mora praelio, Mardonium, delectis copiis ipsius, velut e naufragio nudum cum paucis fugere compulerunt. Castra, regis opibus referta, ceperunt, non parvo quidem antiquae industriae damno. Nam post istius praedae divisionem aurum Persicum prima Graeciae virtutis corruptio fuit. Urget igitur inceptus miseros extrema perditio. Nam forte eodem die quo in Boetia Mardonii copiae deletae sunt, pars Persici exercitus in Asia sub monte Micala navali praelio dimicabat. Ibi novus repente rumor utriusque classis et populi implevit aures, Mardonii exstinctas copias, Graecos exstitisse victores. Mira divini iudicii ordinatio, in Boetia oriente sub sole bellum fuisse commissum, in Asia meridianis horis sub eadem die, tantis spatiis maris terraeque interjacentibus, nuntiatum est.

Qui rumor vel maximae rei astipulatus est, quod Persas, audita clade sociorum, primum dolore, dehinc desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugae habiles reddidit, atque ita consternatos profligatosque constantior factus hostis successu felicitatis, invasit. Xerxes, bello infelicitate gesto, contemptibilis suis factus, per Artabanum praefectum suum in regia circumventus occiditur. Quo in tempore Diogenes agnoscitur, et sectatores ejus physici philosophi. Themistocles autem in Persas fugit. Pindarus clarus habetur, Sophocles tragoediarum scriptor, et Euripides clari habentur. Herodotus historiarum scriptor agnoscitur. D Bachelides et Diagoras plurimo sermone celebrantur.

CAPUT VII.

Artaxerxes regnante libri Pythagorae incensi sunt ab Atheniensibus. Et memoriale philosophorum qui tunc fuerunt, id est, Milesii, Hippocratis medici ac Socratis.

Artaxerxes, qui Machir dicebatur, regnavit annis 40, post Artabanum, qui 7 menses regnaverat: ab reedificatione vero templi annus quadragesimus septimus erat. Quo regnante, Hezdras sacerdos clarus apud Hebraeos habebatur; magister omnium quippe in legibus sacris, qui regressi fuerant in Judaeam de captivitate. Neemia vero muros civitatis Hierosolymorum perfecit. Pontifex vero maximus

PATROL. CVI.

templi fuit Joachim, Eliasippi filius, quem Josephus Judaeam nominat. Defuncto autem et hoc, Joannes filius ejus honorem suscepit sacerdotalem. Quo etiam in tempore Aristarchus tragoediographus, Cratinus, et Plato, comediarum scriptores, Zenon et Heraclitus agnoscuntur. Peregides secundus historiarum scriptor, atque Sophocles et Aristophanes tragoediarum scriptores habiti sunt.

Herodotus vero cum Athenis libros suos in concilio legisset, honoratus est. Pythagorae autem sophistae libros decreto publico Athenienses combusserunt, eo quod magicas artes atque necromantiam in eis reperissent. Empedocles autem atque Parmenides philosophi, Milesius etiam Physicus clarissimi habentur. Iste autem Thales, ut successores etiam propagaret, rerum naturam scrutatus, suasque dissertationes litteris mandans emunivit: maximeque admirabilis extitit, quod astronomiae numeris comprehensis, defectus solis et lunae etiam praediceret potuit. Aquam tamen putavit rerum esse principium, et hinc omnia elementa mundi ipsumque mundum et quae in eo junguntur existere; nihil autem huic operi, quod mundo considerato tam mirabile aspicimus, divinae menti praeposuit. Zeuxis autem praecellens pictor agnoscitur. Ex cujus nonnulli imaginibus, quas plurimas apud diversos fecerat, lavacrum Byzantium arbitrantur appellatum. Quibus diebus principium jubilaei septuagesimi erat secundum Hebraeos.

Tunc lapis e caelo ruit in fluvium Aegis. Hippocrates quoque medicus, ac Socrates philosophus insignes habentur, Sophocles poeta tragicus atque Democritus agnoscuntur. Pindarus etiam tunc innotuit.

CAPUT VIII.

De Mammilio duce Tusculano, qui Latinos subegit, ac de primo agone Romae acto et de magna pestilentia quae Romanas vires fere consumpserat, et cetera quae tunc gesta sunt apud Romanos.

Quibus diebus a Mammilio, Tusculano duce, Latini apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur atque subjiciuntur, exstant et parta deontia (sic) spolia, tunc et agon Romae clarus habebatur primus. Romae ergo suspensio ad modicum bello, gravis pestilentia subsequitur, quae per universam civitatem violenter incanduit, ut merito praecedente prodigio, caelum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igni flagravit. Nam eo anno Ebutium et Servilium ambos consules pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte confecit, multos nobiles praecipueque plebem foeda tabe delevit: quamvis jam etiam superiore quarto anno oborta lues, eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno cives exsules servique fugitivi, duce Herbonio, viro Sabino, invaserunt incenderuntque Capitolium. Ubi fortissime quidem, Valerio consule et imperatore dimicatum est; sed adeo atrox et grave discrimen praelii fuit, ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, et indignam de servis victoriam insuper etiam sua morte foedarit. Sequitur annus in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Mirtilium

consulem congressum prælio, Equi Volæsiæque superaverunt, et fugientem in algido fame ferroque cinxerunt, ætamque infeliciter foret, ni Quintius Ginoïnatus, præcipuus ille dictator, arcem obsidionem oppresso hoste solvisset; qui repertus in rure, ab aratro accersitus ad fascem, sumpto honore instructo exercitu, mox victor effectus; jugum hominum equis imposuit, victoriamque quasi stivam tenens subjugatos hostes præ se primus egit.

CAPUT IX.

De septuaginta hebdomadibus a Daniele prædictis, quæ in ultimo imperii Neronis anno sunt consummatæ.

Igitur Neemiam, qui muros Hierusalem construxit, consummasse opus tricesimo secundo anno Artaxerxis regis Persarum Esdras memorat. Si quis autem ab hoc tempore septuaginta hebdomadas a Daniele scriptas numerat (quæ faciunt annos quadringentos nonaginta), reperiet eas in regno Neronis expletas, sub quo obsideri Hierusalem est coepta, secundo postea Vespasiani anno capitur.

CAPUT X.

Regnante Dario, cognomento Notho, qui sapientes tunc floruerint. Et Romani leges ab Atheniensibus tunc petiverunt, et in duodecim tabulis scripserunt. [Quod] ejectis consulibus, decemviros constituerint, et quantum malum ex hoc sit ortum; et quæ illis diebus eis contigerint.

Darius Persarum rex, cognomento Nothus, anno decimo et nono regnavit, quem præcesserunt secundus Xerxes et Sogdianus, qui tantum novem mensibus regnaverunt. Ergo a secunda dedicatione templi, anni sunt octoginta septem. Bacchides, carminum scriptor eo tempore agnoscitur, et Pherecides moritur; Eupolis autem et Aristophanes, scriptores comæliarum, agnoscuntur. Quo in tempore Romani per legatos leges Solonis expetierunt ab Atheniensibus, quas in duodecim tabulis scripserunt, ejicientesque consules, potestatem decemviris tradiderunt, gratia constituendarum legum Athenicarum. Quæ causa magnam reipublicæ invexit perniciem. Nam primis [primus] ex decemviris, cedentibus cæteris, solus Appius Claudius sibi continuavit imperium, statimque aliorum conjuratio subsecuta est, indignantes penes unum esse imperium quod eis erat commune, et novo improbæ ordinationis incepto emicuit agmen tyrannorum; qua populus necessitatis atrocitate pernotus, et periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus: nec tueri libertatem armis destitit, nisi postquam se conjuratorum conspiratio ipsis quoque honoribus abdicavit. Tunc etiam per totum fere annum, tam crebri, tanque etiam graves in Italia terræmotus fuerunt, ut de innumeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumque assiduis Roma nuntiis fatigaretur; deinde [ita] jugis et torrida siccitas fuit, ut spem gignendis terræ fructibus abnegarit. His denique temporibus cum Fidenates hostes, maximum auxiliorum manu stirpante, terribiles Romanis arcibus imminerent, Æmilius tertius dictator ma-

gnam mali molem, ipsis Fidenis vix captis, depulsi et sanavit. Tanta in ipsis erat malorum animorumque contentio, ut vel domesticas clades superflua forinsecus bella obliterarent, vel post damna bellorum Inducias relaxatas, diversæ pestes, cœloque terraque exardescerent, incessabili infestatione corrumperent. Quo etiam tempore Sicilia, quæ ab initio patria Cycloporum, et post eos nutrit tyrannorum fuit, [sæpe etiam captiva servorum fuit] quorum primi carnibus hominum, medii cruciatibus, postremi mortibus pascebantur, multa incommoda a suis atque ab externis perpessa est. Ibi enim incendia bellorum recidiva exordium sumunt, sed pene Græcorum vires consumptas exustasque perimunt.

CAPUT XI.

De discordia Siciliensium, id est, inter Catinenses et Syracusanos, qui auxilia petentes a Lacedæmoniis atque Atheniensibus, non solum hac occasione Sicilia sed et tota Græcia gravissimis bellis auriæ est.

Igitur dum discordia regni Sicilienses laborant, Catinenses contra Syracusanos, quos graves infestoque patiebantur, ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Athenienses autem instructam classem in Siciliam miserunt. Hi vero qui missi fuerant, cæsis hostibus, prospera initia sumpserunt. Hinc majores copias robustioremque exercitum, ducibus Micea et Lamacho, cum tantis viribus Siciliam repetunt, ut et hi suffragia sua timerent qui impetraverant. Athenienses duas illico pedestres pugnas secundis successibus faciunt: confectis in urbe hostes, et objecta classe circumdatos, terra marique concludunt. At Syracusani, fractis fessisque rebus, auxilium a Lacedæmoniis petunt, a quibus mox militum Gilippus cum copiis presidiorum. Qui mox ut venit Siciliam, duobus præliis victus, nec territus, ab Atheniensibus tertio congressu Lamachum occidit, hostes in fugam vertit, socios obsidione liberavit. Gilippus namque Miceam ac Demosthenem in Sicilia vicit. Igitur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedæmoniorum damno conflictati sunt. Alcibiades enim dux, ab Atheniensibus fugiens, Lacedæmoniam se contulit, impulitque Spartanos et Atheniensibus novo bello insisterent, cum quibus totam Græciam adversus Athenienses excitavit. Darius etiam rex Persarum, paterni avitque memor odii, adversus hanc urbem Partissafernem [per Tysaphernem] præfectum Lydiæ copias sumptuose belli direxit. Mirum dictu, Atheniensium tantas ea fuisse tempestate opes, ut cum adversus eos, hoc est adversus unam urbem, Asiæ atque Græciæ totiusque Orientis viribus incursum sit, pugnando sæpe nec unquam cedendo, consumpti magis viderentur fuisse quam victi. Si quis enim plenius discordiam Atheniensium et bella gravia quæ sunt perpessi scire voluerit, actusque Alcibiadis et exilia, huius Orosii adversus paganos secundum legat. Veruntamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti concordia minimas res cre-

scere, discordia maximas labefactari, cunctaque vel bona vel etiam mala quæ foris geruntur internis esse radicata et emissæ principis, domi abstersere odia et foris bella presserunt, reliquerantque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione sui consilium: si tamen ob infirmisimam humanæ mentis mutabilitatem, quod afflictis rebus consulitur, in prosperis servaretur. Sed adeo hoc idem placitum inter ipsa pene placiti verba corruptum est, ut vix intercedente biennio, Socrates ille clarissimus philosophorum, adactus malis apud eos, sibi vitam veneno extorsit.

CAPUT XII.

Qualiter Artaxerxes contra fratrem suum, scilicet Cyrum, dimicaverit et vicerit; et de terræmotu Siciliæ atque æstu gravi Æthiæ; de peste etiam quæ Atheniensibus contigit, laboribusque Romanorum.

Artaxerxes, qui et Mennon cognominatus est, Daril et Parisitidis filius, annis 40, a restauratione vero templi anni erant 105. Ipse est qui ab Hebræis Assuerus dicitur, sub quo liber Hester confectus est. Iisdem diebus bellum civile vix parricidio terminatum est apud Persas. Mortuo enim rege Darlo, cum Artaxerxes et Cyrus filii ejus de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus magnisque provinciarum ac populorum ruinis utrinque certatum est. In hoc conflictu cum e diverso concurrentes sibi ambos fratres mutuo casus objectavisset, prior Artaxerxes vulneratus a fratre equi velocitate mortis exemptus evasit. Cyrus autem mox a cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo, et præda fraternæ expeditionis et exercitu potius, potestatem regni fratricidio firmavit. His deinde temporibus gravissimo terræmotu concussa Sicilia, insuper exæstantibus Æthiæ montis ignibus, favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque, vastata est. Tunc etiam Athlante civitas, Locris adhærens, terræ congrua [Al., contigua], repentino maris impetu abscissa, atque in insulam dissoluta est. Atheniensium quoque miserabiles reliquias pestis invasit diuque populata est. Nam eo tempore Romani, repentinis sæpe hostium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella sortiti, hiemare sub pellibus. Postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt, urbem novissime sine ullo digno Romanæ virtutis testimonio cuniculis et clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam primo dictatoris Camilli industria peregerunt de Veintibus. Dehinc irruptio Gallorum et incendium urbis insequitur. Cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus hujus temporis comparare, quamvis non æque pendeant præteritæ mali fabulam præsentis injuriæ.

CAPUT XIII.

De Gallis qui Romam incenderunt, vastaverunt ac novissime vendiderunt.

Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso et robusto nimis, cum urbem Elusim, quæ nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum, qui

tunc componendæ inter eos pacis gratia venerant, in acie adversum se viderunt pugnantes. Quo indignatione permoti, Elasini oppidi obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita irruentes Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstetit, imo potius hostilis ille impetus quasi aridam segetem succidit, stravit et transit. Testatur hanc Fabii cladem fluvius Hallia, sicut Cremara Fablorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanæ militiæ recensuerit, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli Urbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis sedilibus senatores, eosque incendia domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Universam reliquam juventutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse in arce Capitolini montis latentem, obsidione concludunt; ibique infelices reliquias fame, peste, desperatione; formidine terunt, subigunt vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur; non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detrivissent, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis remanserat in illo quondam Urbis ambitu informium ruinarum obscena congeries, et undique per impedimenta errantium, et inter sua ignotorum offensæ vocis imago respondens, trepidos suspendebat auditus. Horror quatit animos, silentia terebant. Siquidem materia pavoris est raritas [ipsa vocis] in spatiosis. Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum est.

CAPUT XIV.

Quibus diebus Socrates et Plato claruerint.

Quibus diebus Archelaus, Amintas, Pausanias, Argeus, item Amintas, sibi invicem succedentes, regnabant apud Macedones. In Sicilia vero Dionysius tyrannidem exercet. Socrates etiam apud Athenienses tunc claruit magister Platonis. Socrates ergo primus universam philosophiam ad corrigendos componendosque mores flexisse memoratur, cum ante illum omnes magis physici, id est, naturalibus rebus perscrutandis operam maxime impenderunt, finemque bonum fieri non posse; nisi bene vivendo, docuit. Nolebat itaque immundis terrenis cupiditatibus animos extendere in divina et conari quandoquidem ab eis causas rerum videbat inquiri, quas primas atque summas non nisi in unius ac summi Dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat, nisi munda mente posse comprehendere, et ideo purgandæ bonis moribus vitæ censebat instandum, ut deprimentibus libidinibus exheratus animus, naturali vigore in æterna se attolleret: naturamque incorporei et incommutabilis luminis ubi causæ omnium factorum naturarum stabiliter vivunt, intelligentiæ puritate conspiceret. Imperitorum tamen invidia excitatis Atheniensibus, calumniosa criminatione damnatus, morte mulcatus est.

Sed eum postea illa ipsa, quæ publice damnaverat,

Atheniensium civitas publice luxit. In duos ejus A
 accusatores usque adeo populi indignatio conversa
 est, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interi-
 ret, exsilio autem voluntario atque perpetuo poenam
 similem alter evaderet. Tam præclara igitur vitæ
 mortisque fama Socrates reliquit plurimos suæ
 philosophiæ sectatores. Quorum certatim studium
 fuit in questionum moralium disceptatione versari,
 ubi agitur de summo bono, sine quo fieri homo beatus
 non potest. Igitur Plato inter omnes Socratis
 discipulos gloria et fama eminentior fuit; nec im-
 merito, cum determinasset finem boni esse secundum
 virtutem vivere, et ei soli evenire posse qui notitiam
 unius Dei habeat et imitationem, nec esse aliam ob
 causam beatum. Qui Plato cum apud suos honesto
 natus esset loco Athenis, ingenioque mirabili longe B
 suos condiscipulos antereit, Socratica non contentus
 disciplina, longe lateque peregrinatus est; quaque-
 versum alicujus nobilitate scientiæ percipiendæ
 eum fama rapiebat: itaque et in Ægypto didicit
 quæcunque magna illic habebantur atque doceban-
 tur, et inde in eas partes Italiæ veniens ubi Pytha-
 goræ fama celebrabatur, et quidquid Italicæ fuit
 philosophiæ facillime comprehendit; et quia magi-
 strum Socratem singulariter diligebat, eum loquen-
 tem faciens fere in omnibus sermonibus suis, etiam
 illa quæ vel ab aliis didicerat, vel ipse quanta po-
 tuerat intelligentia viderat, cum illius lepore et mor-
 talibus disputationibus temperavit.

Itaque cum studium sapientiæ in actione et con-
 templatione versetur, unde una pars ejus activa, C
 altera contemplativa dici potest: quarum activa ad
 agendam vitam, id est, ad mores instruendos, perti-
 net; contemplativa autem ad conspiciendas naturæ
 causas et sincerissimam veritatem, Socrates in
 activa excelluisse memoratur: Pythagoras vero magis
 contemplativæ, quibus potuit, intelligentiæ viri-
 bus instituisse.

Proinde Plato utrumque jungendo, philosophiam
 perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit,
 unam moralem, quæ maxime in actione versatur;
 alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est;
 tertiam rationalem, quæ verum determinat a falso.
 Quæ licet utrique, id est, actioni et contemplationi,
 sit necessaria, maxime tamen contemplatio perspec-
 tionem vindicat veritatis. Ideo hæc tripartitio non D
 est contraria illi distinctioni qua intelligitur omne
 studium sapientiæ in actione et contemplatione con-
 sistere; et Athenienses viginti quatuor litteris uti
 coeperunt, cum ante viginti duas tantum haberent.
 Xenophon et Thisias clari habentur. Diogenes co-
 gnoscitur, Eudoxus astrologus, Plato quoque et
 Xenophon, nec non et alii Socratici insignes ha-
 bentur. Evagoras cum regnaret Cyprî, in furorem
 versus est. Facto etiam terræmotu magno Elica
 et Bura, Peloponensium urbes, absorptæ sunt. Tunc
 etiam fuit Carthaginensium bellum illud famosis-
 simum.

CAPUT XV.

*Regnante Artaxerxe, qui et Ochus dicebatur, Joannes
 summus sacerdos Judæorum Jesum fratrem suum
 in templo interfecit. Pro quo scelere multa passi sunt
 Judæi gravia.*

Artaxerxes, qui et Ochus, annis viginti sex impe-
 ravit. A reedificatione vero templi, annus centesi-
 mus quadragesimus quintus erat. Macedonum vero
 reges, Alexander, Ptolomæus, Perdica, Philippus, sibi
 invicem per intervalla succedentes brevia Judæo-
 rum vero sacerdos Joannes filius Judæ, qui fratrem
 suum Jesum, sacerdotium ambigentem, in templo
 interfecit. Propter quod facinus Vagosus dux regis
 Artaxerxis, qui Jesum diligebat, in templum ingres-
 sus violavit, et populum Judæorum propter hanc
 causam in servitutem redegit, nec hostias offerri
 quotidianas prius in templo permisit cum pro
 unoquoque anno vectigal exigeret, drachmas scilicet
 quinquaginta. Hac usus occasione annis septem pro-
 nece Jesu sacerdotis populum afflixit dicens: Quod
 nunquam prius nec apud Græcos, nec apud barbaros
 ita crudeliter vel scelerate factum sit. Unde nec Deus
 hoc impune dimisit.

CAPUT XVI.

*Qualiter Artaxerxes Græcis pacem indixerit, et Ægy-
 ptum eversam suo junxerit imperio*

Artaxerxes ergo post transactum in Ægypto ma-
 ximum diuturnumque bellum, plurimos Judæorum
 in transmirationem duxit, atque in Hircania ad
 Caspium mare habitare præcepit. Interea Artaxerxes
 rex Persarum universis Græciæ populis per legatos
 ut ab armis decederent et paci acquiescerent, impe-
 ravit: non quia misericorditer fessis consuleret, sed
 ne se in Ægypto bellis occupato aliqua in regnum
 suum tentaretur irruptio. Cuncti igitur Græci opta-
 tissima quiete domesticoque otio resoluti sunt. Qui
 utique tam constanter contemnere poterant, quam
 fortiter sæpe vicerunt maximas Persarum copias,
 si, non ipso tantum adnuntiæ pacis sono, per cor-
 da cunctorum ægra belli tabuisset intentio. Quanta
 enim bella sibimet gravia ac intolerabilia invicem
 gesserint, alternisque cædibus atque miseris se
 affecerint Lacedæmonii cum Atheniensibus, Ara-
 des cum Lacedæmoniiis, quomodo Couon Atheniensis
 dux Persici exercitus, quomodo Spartanos afflixerit,
 et cum Agesila pede claudo, ingenio acerrimo, duce
 Lacedæmoniorum pugnaverit, ac demum vicerit,
 testis est ipsa quietis pax tam libentissime a for-
 tibus viris suscepta, et illud judicium quod vir
 cum Lacedæmoniiis centum inventi sunt senes.
 Sed qui hæc plenius scire voluerit, in libro tertio
 Orosii contra paganos inveniet. Artaxerxes au-
 tem, qui et Ochus, Sidonem subvertit, et Ægyptum
 suo conjunxit imperio, Nechthanaiph in Æthio-
 piam pulso in quo Ægyptiorum regnum est destru-
 ctum.

CAPUT XVII.

Quibus diebus pestilentia ingens Romam crudeliter vastaverit, terraque in Urbe dehiscens, Curtium virum: equestrem absorberit vivum. Tunc etiam Galli contra Romanos conspirantes, ter devicti sunt.

Quo etiam tempore ingens universam Romam pestilentia corripuit non (ut assolet) plus minusve solito temporum turbata temperies, hoc est, aut intempestiva siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æstatis, vel autumnii divitiis indigesta illecebra. Insuper etiam expirata de Calabria salibus aura corrumpens, repentinus acutarum infirmitatum afferre transcursus, sed gravis diuturna que in nullo dispar sexus, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium jugiter tabe confecit, ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitis afflictosque dimiserit. Sequitur hanc miseram luem miserioremque ejus expiationem proximo anno satis triste prodigium. Repente siquidem medio Urbis terra dissiluit, vastoque prærupto hiantia subito inferna patuerunt. Manebat diu ad spectaculum terroremque cunctorum patenti voragine impudens specus, nefariamque vivi hominis sepulchram diis interpretibus expetebat. Satisfecit improbis faucibus præcipitio sui M. Curtius, vir a eques, armatus, injecitque crudeli terræ inopinatam satiætem, cui parum esset quod ex tanta pestilentia mortuos per sepulchra susciperet, nisi etiam vivos scissa sorberet. Hinc iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem fluvium ad quartum ab Urbe lapidem consedit, facile sine dubio pondere multitudinis et alacritate virtutis, perturbatam occupatura civitatem, nisi otio et lenitudine torpuisset: ubi atrocissimam pugnam Manlius Torquatus singulariter inchoavit, T. Quintus dictator cruentissima congressione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, instauratis iterum copiis in bellum ruentes, a Gaio Sulpitio dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Martio consecuta est. Ubi conjici datur quantus hominum numerus cæsus sit, quando octo millia sunt capta Tuscorum. Tertio autem in iisdem diebus Galli se in prædam per maritima loca subjectosque campos ab Albanis montibus diffuderunt. Adversus quos novo militum delectu habito, conscriptisque legionibus decem, sexaginta millia Romanorum, negatis sibi Latinorum auxiliis, processerunt. Confecit hanc pugnam Marcus Valerius, auxiliante corvo alite, unde postea Corvinus est dictus. Occiso enim provocatore Gallo, hostes territi sparsimque fugientes, graviter trucidati sunt. Nec tamen contenti Romani suis eos mœnibus expulisse, cum per Italiam naufragia sua latius traherent, sic persecuti sunt eos, ut post aliquot annos omnes eorum reliquias in Hetruria ad lacum Vadi montis Dolabella consul deleteret, ne quis exstaret ex ea gente qui incensam a se Romanam urbem gloriaretur. Manlius vero Torquatus consul,

* Delendum vir.

A qui post stragem Gallorum Latinos devicit, filium suum quod contra ejus imperium hostes aggressus vicerat, Metiumque Tusculanum nobilissimum equitem interfecit, provocantes atque insultantes hostes occiderat, virgis cæsus securi percussit.

CAPUT XVIII.

De hoc quod nox longior solito facta est, et veri lapides e cælo ruentes terram graviter attriverunt. Et hoc factum est quando Magnus Alexander Macedo nascitur. Quibus diebus Aristoteles celebratur insignis, et Plato moritur.

Eodem etiam tempore nox usque ad plurimam diei partem tendi visa est, et saxea de nubibus grando descendens, veris terram lapidibus verberavit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, vere ille B gurgis miseriarum atque atrocissimus turbo totius Orientis, est natus. Tunc Demosthenes orator agnoscitur, Aristoteles philosophus ore omnium celebratur, Plato moritur, post quem Academiam Speusippus tenuit.

CAPUT XIX.

Quod regnante Arxe, Romanorum matronæ in scelere venefico sunt deprehensæ. Philippus autem Macedonum rex, pater Alexandri Magni, bella plurima peregit, civitates evertit, nationes innumeras perdomuit.

Arxes, filius Ochi, annis quatuor apud Persas regnat. A reædificatione vero templi annos centum septuagesimus unus erat. Jaddus vero, defuncto Joanne patre illius, principatum suscepit sacerdotii Judæorum. C Quibus diebus incredibili rabie et amore scelerum Romanæ matronæ exarserunt. Erat utique scædus ille ac pestilens annus, impletæque jam undique catervatim strages gerebantur; et adhuc tamen penes omnes de corrupto aere simplex credulitas erat, cum existente quadam ancilla indice et convincente, primum multæ matronæ ut hiberent, quæ coxerant, venena compulsæ; deinde simul ut hausere, consumptæ sunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum ut trecentæ septuaginta damnatæ ex illis simul fuisse ferantur. Tunc Alexander rex Epirotarum, Alexandri illius magni avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum adversus Romanos pararet, et circa finitimas Romæ urbes firmare vires exercitus sui, auxiliaque vel sibi acquirere, vel hostibus subtrahere studens, bellis exercebatur: a Samnitibus, qui Lucanæ genti suffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occisus est. Hunc alii ferunt fuisse Pyrrhum, qui, a Tarentinis evocatus, ut auxilia ejus præberet adversus Romanorum arma. Tarentus vero Lacedæmoniorum opus, Calabriae quondam et Apuliae, totiusque Lucaniae caput divitiis, magnitudine, muris, portu ipsoque situ mirabilis. Igitur Pyrrhus, semi Græcam ex Lacedæmonis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri Thessaliae, Macedoniae incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum ter-

rore, quarum magnitudine, et deformitate, et novo odore simul ac stridore, Levino consule, in prima pugna consternati Romanorum equi, cum incognitas sibi belluas amplius quam erant suspicarentur, fugam stragemque late dederunt. Hoc bellum in Apulia, deinde in Asculo melius dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus. Jam quippe terror belluarum exoleverat, et Gaius Munitius, quartæ legionis hastarius, unius promusclæ abscisa, mori posse belluas ostenderat. Itaque in ipsos pila congesta sunt, et in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quam eos nox dirimeret, postremusque fugientium rex ipse a satellitibus humero saucius in armis suis ruit. Lucaniæ pugna, ducibus iisdem quibus superius, sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Cum Pyrrhus ille terribilis post primæ pugne victoriam, intellecta Romanorum virtute, facto fœdere, quamvis vinceret, in amicitiam recipi voluit, sed abnegavit senatus. Nec alia magis quam Tarentina ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem: nec alius pulchrior in Urbe aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil prætor pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma viderunt. Tum autem si captivos aspiceres, Molossi, Thessales, Macedones, Brutius, Apulus atque Lucanus; si pompam, aurum, purpuram, signa tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit quam illas, quas timuerat, cum turribus suis belluas, quæ, non sine sensu captivitatis, summissis cervicibus victores equos sequebantur.

Sed quoniam gentium diversarum actus, partim libando recensere disposui: nunc Alexandri istius casu commotus, de Philippo Lacedæmoniorum rege, qui Olympiadem hujus Alexandri Epirotæ sororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucissimis annis retro repetitis, magna parvis, in quantum potero, colligam syllabis. Igitur Philippus Amintæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus 25 annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctosque malorum moles struxit. Hic primum ab Alexandro fratre obses Thebanis datus, per triennium apud Epamiendam, strenuissimum imperatorem, et summum philosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere Eurydicis matris occiso, quamvis etiam commisso adulterio, et altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigisset, compulsus a populo regnum, quod parvo occisi fratris filio tuebatur, suscepit, qui cum foris concursu exsurgentium undique hostium, domi autem deprehensarum sæpe insidiarum metu fatigaretur, primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus victis, arma ad Illyrios transtulit, multisque millibus hostium trucidatis, Larissam urbem nobil-

^a Deest aliquid.

lissimam cepit. Inde Thessaliam non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Thessalorum, quorum robur ut exercitui suo aduisceret, invadit. Ita Thessalis ex improvise præoccupatis atque in potestatem redactis, jungendo equitum peditumque fortissimas turbas et copiosas, invictissimum fecit exercitum. Igitur victis Atheniensibus subjectisque Thessalis Olympiadem, Auruchæ regis Molossorum sororem, duxit uxorem. Qui Aurucha cum per hoc quod societatem Macedonum affinitate regis paciscebatur, imperium suum se dilataturum putaret per hoc deceptus amisit, privatusque in exsilio consenuit. Deinde Philippus, cum Mithonam urbem oppugnaret, ictu sagittæ oculum perdidit. Ipsam vero urbem mox expugnavit et cepit. Exin Græciam prope totam consiliis præventam viribus domuit. Quippe Græciæ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt, et dum in mutuum exitium sine modo ruunt, omnibus perire, quod singulæ amitterent, oppressæ demum servientesque senserunt. Quarum dum insanas concertationes Philippus, veluti specula observat, auxiliumque semper inferioribus suggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex sovet, victos sibi pariter victoresque subject. Igitur quantis affecerit totam Græciam miseris ^a, aliosque a quibus pace susceptus hostiliter invadit, crudeliter diripit, omnique societatis conscientia penitus abolita, conjuges liberosque omnium sub corona vendidit, templaque universa subvertit. Post hæc in Cappadociam transit, ibique bellum pari perfidia gessit: captos per dolum finitimos reges interfecit, totamque Cappadociam suo imperio subdidit. Inde post cædes, incendia, ac prædationes, quas gesserat in urbibus sociis, ad parricidia conversus, fratres, quos cohæredes regni verebatur, interfecit, supplicio ac nece dedit. Inde omnium urbes finesque populatus, cruenta præsentia effecit, ut etiam absens timeretur. Igitur alios populos, sedibus suis avulsos, finibus hostium opponit, alios in extremis regni terminis statuit: quosdam æmulatione virium, ne possint quod posse creduntur, in supplementa exhaustarum urbium dividit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratasque particulas extincta primum libertate, concidit. Præterea cum eum duo fratres Thraciæ reges, ex consensu præoptavissent indicem, Philippus, more ingenii sui, ad iudicium, tanquam ad bellum, cum instructo exercitu ingressus, inscelos juvenes vita regnoque privavit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertransiit: commissoque prælio, cum Scythæ et numero et virtute præstarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac feminarum Scythicæ gentis capta; pecorum magna copia abducta, auri atque argenti nihil repertum. Nam et ea res primo fidem inopiæ Scythicæ dedit. Viginti millia nobilium equarum sufficiens generi in Macedoniam

missa sunt. Sed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut per corpus ejus equus interficeretur. Statim vero ut convaluit, Atheniensibus bellum intulit, qui, in tanto discrimine positi, Lacedæmonios, quondam hostes, tunc socios asclacunt, totiusque Græciæ civitates, legationibus fatigant ut communem hostem communibus viribus petant. Itaque aliquantæ urbes Atheniensibus sese conjungere, quasdam vero ad Philippum belli metus traxit. Prælio commisso, cum Athenienses longo majore numero militum præstarent, assiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur. Quam pugnam longe omnibus ante prioribus bellis atrociorē fuisse ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud universam Græciam acquisitæ dominationis gloriam et vetustissimæ libertatis statum finivit. Postea Philippus cruentissimam victoriam in Thebanos et Lacedæmonios exercent. Siquidem principes civitatum alios securi percussit, alios in exsilium egit, omnibus bonis privavit. Pulsos dudum a civibus in patriam restituit. Ex quibus trecentos exsules iudices rectoresque præfecit: qui ut antiquum dolorem nova potestate curarent, pressos infeliciter populos in spem libertatis respirare non sinebant. Præterea magno delectu militum in subsidium regis dispositionis ex tota Græcia habito, ducenta millia peditum et quindecim millia equitum absque exercitu Macedonum, et infinita gentium barbararum Persica expeditione in Asiam missurus instruxit. Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amintam et Attalum, præmittendos in Persas legit. Et dum suprascriptæ copiæ de Græcia congregantur, Alexander, qui erat Olympiadæ uxoris suæ frater, et postea a Sabinis in Lucania prostratus est, ut supra memoravimus, quem Epiri regem ob mercedem stupri in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram celebrare decrevit. Qui cum, pridie quam occideretur, interrogatus fuisset quis finis homini magis esset optandus, respondisse fertur: Eum esse optimum qui viro forti post virtutum suarum gloriam in pace regnanti, sine fictatione corporis et dedecore animæ, sublitus et celer, inopinato ferro potuisset accidere. Quod ipsi mox obtigit. Igitur per viginti et quinque annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, cædes hominum, opum rapinas, prædas pecorum, mortuorum venditiones captivitatesque vivorum, unius regis fraus, ferocia et dominatus agitavit. Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuatæ memoriæ nostræ gesta per Philippum, etiamsi Alexander ei non successisset in regnum.

CAPUT XX.

De gravissimis præliis inter Samnites et Romanos illis diebus gestis. Quibus et Romani a Samnitibus victi, et sub jugum servitutis missi, iterumque Romani victores per Papyrium ducem suum Samnites vicērunt et jugum deposuerunt.

Romani porro, cum jam bello viginti millia

A Samnitum, Fabio, magistro equitum, pugnam conserente, cecidissent, circumspectore cura Samnites, ac magis instructo apparatu, apud Caudinas furculas conederunt. Ubi cum Q. Veturium et Posthumium consules, omnesque copias Romanorum angustiis locorum armisque clausissent, Pontius dux eorum in tantum abusus est victoriæ securitate, ut Herennium patrem consulendum putaret utrum occideret clausos an parceret subjugatis. Ut vivos tamen dedecori reservaret, elegit. Romanos etiam antea sæpissime vinci et occidi, nunquam autem capi, aut ad deditonem cogi potuisse constabat. Itaque Samnites, victoria potiti, universum exercitum Romanum turpiter captum, armis etiam vestimentisque nudatum, tantum singulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub jugum missum servitioque subjectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidiatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos, consules remiserunt. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogunt, quod Papyrio consule insistente commissum, magnas strages utriusque populi dedit, cum hinc ira recentis infamiæ, inde gloria proximæ victoriæ pugnautes instimularet. Tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus et capto duce eorum, jugum reposuerunt servitutis. Idem deinde Papyrius Sutricum, expulso inde Samnitico præsidio, expugnavit et cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus, disponere diceretur ab Oriente discedens obtinere viribus Africam, atque inde Italiam transvehi. Romani inter cæteros duces tunc in republica sua optimos, hunc præcipuum fore qui Alexandri impetum sustinere posset, meditarentur. Quibus diebus quidam Hanno nomine, privatis opibus reipublicæ vires superans, invadendæ dominationis hausit cupiditatem; cui rei consilium utile ratus est ut, simulatis unicæ filię nuptiis, omnes senatores quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur inter pocula veneno necaret. Quæ res per ministros prodita, sine ultione vitata est, ne in viro potenti plus negotii faceret res cognita quam cogitata. Hoc consilio elusus Hanno, alio machinamento facinus aggredi parat, servitia concitat quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam cædibus diem proditum se præventumque intellexisset, castellum quoddam cum viginti millibus servorum armatis occupavit. Ibi dum Afros, regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis cæsus, deinde effosis oculis et manibus cruribusque fractis, velut a singulis membris pœna exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus lacerum cruci suffixum est: filii cognatique omnes supplicio traditi, ne quis eum ejusdem familiæ unquam aut imitari aut ulcisci meditaretur. Hæc temporibus Philippi gesta sunt. Quo

in tempore Xenocrates philosophus illustris habetur.

CAPUT XXI.

Regnante Dario, quem Alexander occidit, Jaddus princeps et sacerdos Judæorum depulit fratrem suum Manassem a sacerdotio, quia duxerat uxorem filiam satrapæ Samariæ. Qua occasione edificatum est templum in monte Garzirin, ad instar Hierosolymitani.

Darius Arsami filius annis 5 (Al. 6). A reedificatione vero templi anni sunt 176. Jaddus princeps sacerdotum erat Judæorum. Erat autem hujus frater Manasses, cui suam filiam delegavit uxorem Sanabalath, missus a Dario ad Samariam, satrapa genere. Cutheus, ex quibus et Samaritæ descendunt: principes quoque sacerdotum cum populo hoc indigne ferebant. Nam existisse etiam priorem captivitatem per hæc conjugia mala putabant, quod multi in his peccassent, dum non uxores provinciales ducerent. Jubebant ergo Manasse disjungi ab uxore, aut non introire sacrarium. Manasses autem, prohibitus a fratre accedere ad altare, ad socerum Sanabalath pervenit. itaque Sanabalath non ei solum sacerdotium, sed etiam principatum sacerdotii, et potentiam ac honorem omnium locorum sibi subjectorum dare promisit. Qua de re templum ei, accepta occasione opportuni temporis, ædificavit ad instar Hierosolymorum super montem Garzirin, qui latior omnibus Samariæ montibus apparebat, quoniam Alexandrum adversus principem sacerdotum Sanabalath ira commotum novit, dum non venalia exercitui, et ea quæ prius Dario conferre solebat, mitteret Alexandro dum obsideret Tyrum. Sanabalath namque jam desperato Dario, eligens de suis octo millia, profectus est ad Alexandrum. Cujus adeptus est gratiam, et ab eo impetravit ut templum ædificaret jam prædictum. Hoc autem et rei profecturum visum est, ut in duas partes potentia Judæorum esset divisa, ne gens conjuncta rebellaret. Perinansit autem templum illud, et si quis culpam habuisset apud Hierosolymitas, aut de cibo illicito seu de transgressione legis, ad Sychemitas recedebat: in his constituti Hierosolymitæ debebant.

CAPUT XXII.

Quibus diebus Alexander regnum adeptus Macedonum, defuncto patre, quanta et qualia intra suam egerit gentem, Parthosque primum bello superaverit, inde autem Ægyptum Syriamque subjugando Hierosolymam pervenit intactumque templum reliquit muneribus honoratum, iterumque duobus præliis copias Parthorum delens, demum interemit Darium, in alienos crudelissimus, in proximos impius existens.

Alexander vero rex Macedonum, patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi et virtutis suæ, compressis celeriter Græcorum motibus, dedit. Quibus auctor ut ab imperio Macedonum desicerent, Demosthenes orator, auro Persarum corruptus, existiterat. Itaque Atheniensibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam multo [Al., multæ] metu solvit. Thebanos cum

[Al., eorum] diruta civitate delevit, reliquos sub corona vendidit. Cæteras urbes Achaia et Thessalia vectigales fecit. Illyrios et Thracas, translato mox abhinc bello, domuit. Inde profecturus ad Persicum bellum, omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu ejus fuerunt peditum triginta duo millia, equitum quatuor mille quingenti [Al., ducenti], naves centum octoginta. Hac tam parva cum manu universum terrarum orbem, utrum mirabilius sit quia vicerit, an quia aggredi ausus fuerit, incertum est. Primo ejus cum Dario rege congressu, sexcenta millia Persarum in acie fuere, quæ, non minus arte Alexandri superata quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magaa igitur cædes Persarum fuit. In exercitu vero Alexandri centum viginti equites et novem tantum pedites defuere. Deinde Gordien Phrygiæ civitatem, quæ nunc Sardinis vocitatur, obsessam expugnatamque cepit ac direptioni dedit. Inde nuntiatum ei Darii cum magnis copiis adventus. Qui timens angustias locorum quibus inerat, Taurum montem mira celeritate transcendit, et quingentis stadiis sub una die cursu transmissis Tharsum venit. Ibi cum sudans in Cydnum præfrigidum amnem descendisset, obriguit, contractuque nervorum proximus fuit morti. Interea Darius cum trecentis millibus peditum et centum millibus equitum in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hostium etiam Alexandrum, maxime respectu paucitatis suæ, quamvis jam pridem, sexcentis millibus hostium eadem paucitate superatis, non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam aperare didicisset. Itaque cum intra jactum teli uterque constitisset exercitus, et intentos ad signum belli populos discurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus utrinque animis pugna committitur, in qua ambo reges, et Alexander scilicet et Darius, vulnerantur, ac tandiu certamen anceps fuit quoad usque fugeret Darius. Exinde cædes Persarum subsequuta est. Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia cæsa, capta quadraginta millia fuere. Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum triginta, equites centum quinquaginta. In castris Persarum multum auri cæterarumque opum est repertum. Inter captivos castrorum mater et uxor eademque soror et filiae duæ Darii fuere; quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetrasset, tertio, cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander Parthionem ad invadendam Persicam classem cum copiis mittit, ipse in Syriam proficiscitur: ubi ex multis sibi regibus cum utilis ultro occurrentibus, alios allegit, alios mutavit, alios perdidit. Inde ad Judæam tendens Hierosolymam ascendit, cui Jaddus princeps sacerdotum cum hyacinthinæ et aurea stola, habens etiam super caput cidarim ac laminam auream; cæteri vero sacerdotes cum byssinis stolis, reliqua multitudo cum vestibus albis, occurrunt. Sic enim principi sacerdotum consulenti Dominus

per somnium ostenderat indignationem posse regis effugere. Alexander autem solus adiit, et nomen Dei quod in aurea lamina erat scriptum, adoravit, principemque sacerdotum primus veneratus est. Omnibus vero Judæis una voce Alexandrum salutantibus, et circumstantibus regibus Syriæ et reliquis, hoc facientem stupuerunt corruptamque regis mentem putaverunt. Parmenius vero solus eum interrogavit dicens: Cur eum omnibus adorantibus, ipse adorasset principem sacerdotum gentis Judææ. Cui ille, Non hunc, inquit, adoravi, sed Deum cujus principatu sacerdotii functus est. Nam per somnium in hujusmodi eum habitu conspexi, adhuc in Dio civitate Macedoniæ constitutus. Dumque mecum cogitasset an possem Asiam vincere, incitavit me nequaquam negligere, sed confitens transire. Nam se perducturum meum dicebat exercitum, et Persarum traditurum potentiam: ideoque neminem alium in tali stola videns cum hunc animadvertissem, habens visionis et probationis nocturnæ memoriam, salutavi; exinde arbitror me divino juvamine delectum, Dariumque vicisse, virtutemque solvisse Persarum. Præterea et omnia quæ meo corde sperantur proventura confido. Postquam Parmenioni locutus est, principem sacerdotum honorans, accurrentibus reliquis sacerdotibus, ad civitatem usque pervenit. Ad templum ascendens sacrificavit Deo, secundum sacerdotis ostensionem: ipsi autem principi sacerdotum et reliquis sacerdotibus munificenter multa donavit. Oblato vero ei volumine Danielis, in quo scriptum erat quemdam Græcorum perditurum Persarum potentiam, arbitratus seipsum esse quem Scriptura significabat, convocans Judæos, jussit petere quas vellent accipere donationes. Principe ergo petente ut liceret patriis uti legibus, et septimum annum sine tributis esse mandare, omnia concessit. Inde ad alias urbes profectus, Tyrum urbem antiquissimam et florentissimam, fiducia Carthaginiensium sibi cognatorum obsistentem, oppressit et cepit. Exin Syriam, Rhodum atque Ægyptum, pertinaci furore pervadit. Inde ad templum Jovis Hammonis pergit, ut mendacio ad tempus composito, ignominiam sibi patris incerti et infamiam adulteræ matris aboleret. Nam accersitum ad se fani ipsius antistitem, ex occulto monuit quid sibi tanquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit nobisque prodidit, diis ipsis surdis et mutis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere; vel in voluntate consulentis, quid malit audire. Revertens ab Hamnone ad tertium bellum Persicam, Alexandriam in Ægypto condidit. Darius vero, spe pacis amissa, quadringenta quatuor millia peditum, et centum millia equitum, Alexander ab Ægypto revertenti, apud Tharsum bello opponit. Nec pugne mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones toties a se victis hostibus animosi: Persæ nisi vincant, mori præoptantes. Raro in ullo prælio tantum sanguinis fusu est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello

paratus, persuasu suorum fugere compulsus est. Hoc prælio Asiæ vires et regna conciderunt, totusque Oriens in potestatem Macedonici cessit imperii, atque ita atrita est in hoc bello Persarum omnis fiducia, ut post hoc nullus rebellare ausus sit. Patienterque Persæ post imperium tot annorum jugum servitutis acceperunt. Alexander triginta quatuor continuis diebus castrorum prædam percensuit; Persepolim, caput Persici regni, [urbem] famosissimam et confertissimam opibus totius orbis, invasit. Darium vero, cum a propinquis suis vincium compedibus aureis teneri comperisset, persequi statuit. Itaque jusso ut subsequeretur exercitus, ipse cum sex millibus equitum profectus, invenit in itinere solum relictum multis confossum vulneribus Darii, extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani misericordia referri in sepulcra majorum sepeliri que præcepit: cujus non dicam matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias crudeli captivitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus præliis totidemque annis quinque decies centena millia equitum consumpta, et hæc quidem ex eo regno illisque populis unde jam ante annos non multo plures decies novies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has elades, per eosdem tres annos, et Asiæ civitates plurimæ oppressæ sint, et Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Ægyptus addicta sit; Rhodus quoque insula ultro ad servitutem tremefacta successerit; plurimæque subjectæ Tauro provinciæ, atque ipse mons Taurus diu detrectatum jugum domitus et victus acceperit. Et ne forte tunc [At., nunc] quisquam opinetur vel Orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine fatigatam, tuac etiam bellum Hagidis, Spartanorum regis, in Græcia; Alexandri, regis Epiri, in Lucania; Zophyrionis præfecti in Scythia gerebatur. Quorum Agis Lacedæmonius, excitata et rebellante secum universa Græcia, cum Antipatre, fortissimis copiis congressus, inter magnas utrorumque strages et ipse procubuit. Alexander autem in Italia affectans Occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, post numerosa et gravia bella ibidem gesta a Brutiis Lucretisque [Lucanisque] superatus est, corpusque ejus ad sepulturam venditum, ut supra memini. Zophyrion vero præfectus Ponti, adunato triginta millium exercitu, Scythias bellum inferre ausus, et usque ad interneconem cæsus, funditus cum omnibus copiis suis abrasus est. Occiso namque Dario, ut præmissimus, Persarum regnum concidit. Alexandrinorum autem nascitur, quod regnum est Ægypti. Alexander Macedo annis quinque. Hujus enim quinque anni postremi in ordine numerantur quibus monarchiam obtinuit orbis. Nam septem ejus priores sub regno Persarum supputantur. A reedificatione vero templi annus centesimus octogesimus primus erat.

CAPUT XXIII.

Constructa Alexandria in Aegypto, destructoque Persarum imperio, per quinquennium Alexander monarchiam obtinuit orbis, plurimas devincens gentes, Indiam petens subjugavit, ceterasque nationes inaccessibiles circa Oceani littora sitas bello oppressit et cepit. Demum Babyloniam rediens, hausto veneno interiit.

Igitur Alexander Magnus post Darii mortem Hircanos et Mardos subegit. Ubi etiam illum adhuc bello intentam, Halestris sive Minothea, excitata suscipiendae ab eo sobolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon invenit. Post haec Parthorum pugnam aggressus, quos diu obnitentes delevit propemodum antequam vicit. Inde Trancas, Evergetas, Parimas, Parapemenos aggressus, Adarpios caeterosque populos qui in radice Caucasi morabantur, subegit: urbem ibi fecit Alexandriam, super amnem Danaïm [Tanaim] constitutam. Sed nec minor ejus in suos crudelitas quam in hostem rabies fuit. Docent hoc Amintas consobrinus occisus, noverca fratresque ejus necati, Permenio et Philotas trucidati, Aualus, Eurylocus, Pausanias multique Macedoniae principes extincti: Clitus quoque annis gravis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in convivio fiducia amicitiae regiae adversus regem, sua opera patri Philippo praepotentem, memoriam patris tueretur, ab offenso frustra rege venabulo transfossus, commune convivium cruentavit. Sed Alexander humani sanguinis inexasurabilis, sive hostium sive etiam sociorum, recentem tamen semper sibiiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrrens, Chorasmos et Dachas, indomitam gentem, in deditiōnem accepit: Calistenem philosophum, sibi que apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis aliis principibus, cum [quod] eum, deposito salutandi more, ut Deum non adoraret, occidit. Post haec Indiam petiit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium, Nisam urbem adiit, Dædalos montes regnaque Cleophilis reginae expugnavit, Quae cum se dedidisset, concubitu regnum redemit, Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ad saxum mirae asperitatis et altitudinis, in quo multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terrae motu prohibuit, Emulatione permotus, ut Herculis acta superaret, cum summo labore ac periculo saxo potitus, omnes loci ejus gentes in deditiōnem accepit. Cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum gessit, in quo Alexander, cum ipso Poro singulariter congressus, occisoque dejectus equo, concursu satellitum praesentiam mortis evasit; Porus multis vulncribus confossus et captus est. Quo ob testimonium virtutis regno [in regnum] restituto, duas ibi condidit civitates, Niceam et Bucifalem, quam de nomine equi sui ita vocari praecipit. Qui vero plenius scire voluerit quae in India Alexander pertulerit in inviis locis cum immanissimis bellis ac serpentibus, auream domum etiam Pori regis praedicti, quae aureis fulciebatur columnis mirae magnitudinis,

A et caeteris mirabilibus ibi repertis, epistolam Alexandri ad matrem et ad magistrum directam legendo percurrat. Inde Adrestas, Catthenos, Persidas [Praxidas], et Candaridas, caesis eorum exercitibus, Macedones expugnare. Cum ad Chosides ventum esset, ibi contra ducenta millia equitum hostium pugnam conseruerunt. Et cum jam fessa aetate detriti, animo aegri, viribus lassi, difficile vicissent, castra ob memoriam plus solito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Agesinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, ubi Gressonas Sibosque, quos Hercules condidit, oppressit. Hinc Mandros et Subagras navigat. Quae gentes cum armatis octoginta millibus peditum, et sexaginta millibus equitum excipiunt, commissoque praelio, diu anceps et cruenta pugna, tandem tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fuis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit, et cum murum prius ascendisset, vacuam civitatem ratus, solus introrsus desiluit. Quem cum undique insensi hostes circumdedissent, incredibile dictu est, ut eum non inultitudo hostium, non vis magna telorum, non tantum lacessentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui a circumfusa multitudine persensit, muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius quousque [eo usque] sustinuit, donec ad periculum ejus clamoremque hostium, per fractis muris, exercitus omnis irrumperet. In eo praelio sagitta sub mamma trajectus, fixo genu eatenus pugnavit, donec eum a quo vulneratus esset, occideret. Inde consensis navibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quamdam, cui Ambira rex praerat, pervenit. Sed in expugnatione civitatis, magnam partem exercitus, sagittis hostium veneno illitis, amisit; ac post herbam per somnium sibi ostensam et in potum saucis datam, cum reliquis stibveniretur, urbem expugnavit et cepit. Post quasi circumactam [circumacta meta], et de Oceano Indum flumen ingressus, Babyloniam celeriter rediit, ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum legati opperiebantur, hoc est, Carthaginensium totiusque Africae civitatum: sed et Hispanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque; plurimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in summo Oriente constituti ducis populos ultimi Occidentis invaserat, ut inde peregrinam cerneret toto mundo legationem, quo vix crederes pervenisse rumore. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, male castigata aviditate, ministri insidiis venenum potasset, interiit.

CAPUT XXIV.

De bellis inter Romanos et Samnites atque Gallos eo tempore gestis quo Alexander vastabat Orientem, et de multimodis utrinque configendo miseris.

Per idem tempus apud Romanos gerebantur haec: Fabio Maximo, Q. Decio Mure consulibus, quatuor fortissimi florentissimique Italiae populi in unum agmen foedusque coerunt. Namque Metrusci, Umbri, Samnites et Galli, uno agmine conspirantes,

Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello A Romanorum animi et labefactata fiducia est; nec ausi totum sperare de viribus, dolo divisere hostes: satius [tutus] rati pluribus, se bellis implicare quam gravibus. Ita cum, quibusdam suis ad populandos hostiles agros in Umbriam Hetrusciamque [Etruriamque] præmissis, Umbrorum Hetruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus et Gallis bellum inire properarunt. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianæ partis stragem tandem vicit. Eo prælio quadraginta millia Samnitum sive Gallorum cæsa sunt, Romanorum vero septem millia, et [ex] Decij tantummodo [parte], qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absque Hetruscis et Umbris, quos isto [astu] Romani bello evocaverunt, Gallorum et Samnitum peditum centum quinquaginta millia, trecenti et triginta; equitum vero quadraginta septem millia Livius refert: et carpentarios mille in armis contra aciem stetisse Romanam. Hanc eruentam tristemque victoriam pestilentia civitatis oneravit, et triumphales pompas obviæ mortuorum exsequiæ polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota civitas aut ægris suspiraret aut mortuis. Sequitur annus quo Romani, instaurato a Samnitibus bello, victi sunt atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites novum habitum animumque amentes, hoc est, deargentatis armis ac vestibus paratoque animo ni vincant, mori bello sese offerunt. Adversum quos Papyrius consul cum exercitu missus, cum a popularis [pullaris] auguribus vana conjectantibus congregi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum quam constanter arripuit. Nam in hoc prælio duodecim millia hostium cæsa, tria millia capta referuntur. Altero abhinc anno, Fabius Gurges consul male adversum Samnites pugnavit. Namque amisso exercitu victus in Urbem refugit. Itaque cum senatus de submovendo eum deliberaret, et pater ejus Fabius Maximus ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum obtulit, si illi depellendæ ignominia et gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prælioque conserto, cum subito pugnantem filium consulem insistente Pontio Samnitum duce, et infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen pius senex equo vectus ingressit. Quo facto permoti Romani, tota ibi incubere acie, donec ipsum duce[m] Pontium, deleto hostili exercitu, victum oppressumque ceperunt. Cæsa sunt in eo prælio Samnitum triginta [Al., triginta quinque] millia, capta autem quatuor millia cum rege suo. Tandemque Samniticum bellum, quod per quadraginta novem annos multa Romanorum clade trabebatur, capti ducis destitutione finitum est. Anno subsequente cum Sablnis, Curio consule, bellum gestum est: ubi quot millia hominum interfecta, quot capta sunt, ipse consul ostendit. Qui cum in conatu magnitudinem acquisiti agri Sabini, et mul-

titudinem [Al., add. capti] populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Hinc Dolabella et Domitio consulibus, Lucani, Brutii, Samnites quoque cum Hetruscis et Senonibus Gallis facta societate, cum redivivum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere legatos. Quos cum Galli interfecissent, Cecilius prætor, ob ulciscendam legatorum nequem et comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Hetruscis Gallisque oppressus, perit. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, decem et octo [Al., quatuordecim] millia etiam militum Romanorum in illo bello prostrata sunt. Itaque quotiescunque Galli exarserunt, cum totis opibus suis Roma detrita est.

CAPUT XXV.

Qualiter Alexander monarchiam obtinuerit, et inter quos regnum crudeliter adeptum divisit; quæ etiam pars unicuique obvenit.

Igitur Alexander tribus præliis quinquagies centena millia ex copiis Persarum fudit ut fugerent; interfectoque Dario Asiam obtinuit, Hircanos cæterasque gentes subjugavit, Ornem petram capit, Indum etiam fluvium transgreditur. Cum Poro et Axile, Indorum regibus fortissimis conserto prælio dimicat, superiorque factus, vicit, Indiamque subjugavit. Postquam vero dominus gentium diversarum nuncupatus est, anno ætatis suæ trigesimo secundo apud Babylonem moritur. Per duodecim namque annos trementem sub se orbem ferro pressit. Mortuoque Alexandro Macedonum duces diversas sortiti sunt provincias mutuisque bellis se consumpserunt. Ita per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europæ partem, vel maxime Libyæ [Libyæque vel maximam], horrendi subito bellorum globi confluerunt. Qui cum ea præcipua loca in quibus exarsere populi sint, reliqua omnia terroris, rumoris, quasi funi caligine, turbaverunt. Ergo ab Alexandro orbem celeriter ac fortiter acquisitum dilantaverunt quatuordecim annis ejus principes, et veluti opimam prædam a magnò leone prostratam, avidi discerpere catuli, seque ipsos invicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregerunt. Quamvis etiam Alexandrinorum regum, id est, Ægyptiorum persequi annorum numerum regumque successiones hinc jam usque ad Cæsaris Octaviani monarchiam decreverim, tamen quas principes Alexandri partes obtinuerunt ut innotescat curabo. Itaque prima Ptholomæo, Ægyptus et Africa, Arabiaque pars sorte eventit. Confinem hinc provinciam Syriam, Labmedon Mitylenus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios, accipiunt. Mediæ majori Acropatus, minori socer Perdicæ præponitur. Susisaniana [Susiana] gens Scyno, Phrygia major Antigono Philippi filio assignatur. Lyciam et Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accepit. Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data. Summa castrorum Seleu-

chō Antiochi filio cessit. Stipatoribus régis satellitibusque Cassander filius Antipatri præfector. In Bactriana ulteriore et Indiæ regionibus præfecti priores, qui sub Alexandro esse cœperunt, permanserunt. Seres, inter duos amnes Hydaspem et Indum constitutos, Taxiles habuit. In colonias in Syriis [Al., Indis] conditas Phytagon Agenoris filius mittitur. Parapamēnos fines Caucasi montis Oxyarches accepit. Arachossi Chedrosique Sybiri decernuntur. Drancheos et Areos Statanor, Atrianos [Bactrianos] Aminatas sortitur, Sogdianos Scytheus, Itachanor [Nicanor] Parthos, Philippus Hircanios, Fratrafernes Armenios, Thlepolemus Persas, Paçustes Babylonios, Archoas Pelassus [Pelagos], Archelaus Mesopotamiam, adepti sunt.

CAPUT XXVI.

Mortuo Alexandro rege Macedonum, duces ejus matris se bellis consumpserunt.

Igitur causa et origo bellorum epistola Alexandri regis fuit, qua jussit omnes exules patriæ libertatiq̄ restitui, Potentes enim civitatum Græciæ timentes ne exules, recepta libertate, ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. Primi Athenienses, contracto triginta millium exercitu et ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte obvenerat, gesserunt. Post hæc bellum inter Antigonum et Perdica oritur gravissimum. Multis provincijs et insulis ob auxilia vel negata vel præstita dilaceratis, diu deliberatum utrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur. Novissime ipse Perdica Ægyptum cum ingenti exercitu petiit : sicque Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptholomæus, Ægypti viribus et Cyrenensibus copiis instructus, occurrere bello Perdicae parat. Perdica cum Ptholomæo acerbissime congressus, amissis copiis, ipse quoque interfectus est. Olympias vero, Alexandri mater, post plurimas principum cædes, per Cassandrum, qui Macedoniam obtinuerat, interfecta est. Hercules, Alexandri filius, cum matre Roxa, in custodia positus, cum jam quatuordecim esset annorum, ab eodem Cassandro occisus est. Antigonus autem eum filio Demetrio congressus contra Ptholomæum et Cassandrum, atque Lysimachum, qui Seleuci societate fulti erant, prælio victus est. Ptholomæus iterum cum Demetrio navali prælio conflixit, et cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Ægyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari jubet. Quod exemplum omnes secuti, regium sibi nomen dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptholomæus et Cassander, cæterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas invicem confirmantes, coeundi in unum tempus locumque condicunt, et bellum adversus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander, finitimorum bellis implicitus, Lysimachum, clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleu-

cus quoque, ex Asia majore descendens, Novus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per Orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnavit et cepit. Bactriantes [Bactrianos] novis moribus assurgentes perdomuit, transitum deinde in Indiam fecit : [quæ] post mortem Alexandri, veluti detracto excussoque a cervicibus iugo, præfectos ejus occiderat. Adunatis itaque copiis Ptholomæi sociorumque ejus, pugna committitur. Cujus quando potentior apparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in eam tunc totius pene Macedonici regni vires conciderunt. In ipso bello, Antigonus occisus est. Sed finis belli hujus initium alterius fuit. Nam cum victoribus de præda non conveniret, iterum in duas factiones deducitur : Seleucus Demetrio, Ptholomæus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi ex integro nova Macedoniæ bella nascuntur. Antigoni filius Demetrius, augmento Græciæ et totius Macedoniæ elatus, in Asiam transire disponit. Ptholomæus autem et Seleucus et Lysimachus, experti priore certamine quantæ vires essent concordia, iterum societate pacta adunatique exercitibus, bellum in Europam transferunt adversus Demetrium. His se comitem et belli socium Pyrrhus rex Epiri iungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli. Nec spes frustra fuit : quippe exercitu ejus corrupto, ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus invasit. Lysimachus autem, qui Hellespontum regebat, post interfectionem generi sui et necem filii, assiduis parricidijs eruentatus, a militibus propriis deseritur. Qui ad Seleucum transeuntes, hortati sunt eum ut Lysimacho bellum inferret. Res namque foedissimi spectaculi erat, duos reges, quorum Lysimachus annos natus septuaginta quatuor, Seleucus autem septuaginta septem, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, iræ acie stare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuisse quod ad exemplum humanæ miseriæ fuerit reservatum : quippe cum orbem terrarum, extinctis jam triginta et quatuor Alexandri ducibus, soli possiderent, angustissimos senectutis ac vitæ suæ terminos non aspicientes, angustos esse imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lysimachus, vel amissis vel interfectis prius ante hanc pugnam quindecim liberis, postremus occisus est. Sic Lysimachi [Al., Lysimachus] solutio finis pugnae Macedoniæ fuit. Sed nec Seleucus quidem tanta victoria impune latatus est. Nam, neque ipse post septuaginta septem annos quietem naturalis mortis invenit, sed exortam [Al., extortam] sibi infeliciter vitam velut immaturam morte finivit : quippe insistente, Ptholomæo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, insidiis circumventus occisus est. Hæc sunt inter parentes, filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia. Iisdem etiam diebus cum Carthaginenses assidua nec unquam satis prospera, adversus Siculos, bella gererent et

Syracusas urbem Siciliæ, tunc florentissimam, obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliæ regem, miro circumventi ingenio, usque ad extrema desperationis adducti sunt. Namque Agathocles, cum apud Syracusas a Carthaginensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque obsidionis patientem, stipendiorum sufficientia videret: bene proviso ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu transiit; ibi finis [suis] quid molliatur aperit; deinde quid facto opus sit, docet. Illico unanimiter naves primam in quibus venire succedunt, ne qua spes refugiendi foret. Deim cum omnia quæ direxisset, prosterneret, villas castellaque incenderet, Hannonem quemdam cum triginta millibus Pœnorum obvium habuit, quem cum duobus millibus suorum interfecit, ipse autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna et Afrorum animis incredibiliter fractis, et suorum in immensum auctis, urbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit, ut damna rerum opulentissimarum, vastationemque agrorum, et incendia villarum, de muris ipsius urbis specularentur. Adjicitur præsentibus malis tristior fama. Nam et apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nuntiatur. Quem revera incautum ac pene otiosum Andro, Agathoclis frater, oppresserat. Hoc per totam Africam rumore disperso, non tributariæ tantum urbes ab his, verum etiam socii reges deliciebant. Inter quos rex quoque Cyrenarum Asellas pactus est cum Agathocle communiōnem belli, dum regnum Africæ ardentem affectat: sed postquam in unum exercitus et castra junxerunt, per Agathoclem blandimentis et insidiis circumventus occisus est.

Carthaginenses contractis undique copiis in bellum exarsere. Quibus Agathocles, habens secum Asellæ copias, congregit, eosque magno utriusque exercitus sanguine, et gravi prælio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio infusa est Pœnis, ut nisi in exercitu Agathoclis orta scditio fuisset, transfugiturus ad eum Hamilcar [Bomilcar] dux Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro jussu Carthaginensium patibulo suffixus, crudele spectaculum suis præbuit. Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginenses Siciliam instructa classe vastarent, a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito, terrestri navaliq̄ certamine sæpe superati, novissime ad Romani bella conversi sunt.

CAPUT XXVII.

Qualiter Ptholomæus, Alexandri successor, Hierosolymam dolo cepit, multisque Judæorum secum captivos in Ægyptum deduxerit.

Post Alexandrum Ptholomæus Lagi filius Alexandriæ regnat, ut præmissimus, annis quadraginta. Namque hic etiam Hierosolymam expugnavit fraudibus et dolis civitatem, die sabbatorum ingressus sub specie sacrificii, nequaquam Judæis resistentibus,

A quoniam nihil hostile existimaverunt et fidei otiosi et insuspecti segnes erant. Qui cum sine labore civitatem apprehendisset crudeliter eis dominabatur. Testis est orationis meæ Ovidius Sabatarcides, qui successorum Alexandri facta conscribens, superstitionem Judæorum, pro quâ libertatem amisissent, exprobravit, cum hæc diceret: Est gens, quæ Judæa dicitur, civitatem munitam et magnam Hierosolymam detinens, quæ contra Ptholomæum regem arma sumere tentavit et propter superfluum superstitionem sævissimum dominium pertulit habere. Sabatarcides quidem hæc de gente Judæorum conscripsit. Ptholomæus vero multos captivos a montibus Judææ vel a vicinis locis Hierosolymorum, id est, a Samaria vel Agarizin trahens, ad Ægyptum commigravit: sed cum cognovisset eos quos ab Hierosolymis abstraxerat, firmos jurisjurandi et Dei cultores existere, cum Alexander ad eos legationem mitteret, sic respondissent, Dario vivente contra eum arma nequaquam sumere. Unde post Darii expugnationem multos ad castella deputavit, et partes cum Macedonibus Alexandria civis statuit fidemque ab ipsis recepit, ut nepotibus suis societatem custodirent; cum et alii non pauci Judæi sponte ad Ægyptum pervenissent, opulenta locorum Ptholomæique munificentia invitati. Quorum nepotes seditiones contra Samaritas, dum suæ gentis patriam oblationem servare festinarent, excitabant. Nam Hierosolymitæ defendebant, dicentes suum templum sanctum existere, et immolationes illuc transmitti oportere. Sychimitæ vero, ad Garizin montem destinari jubebant. Princeps vero sacerdotum in Hierosolymis Jonias, Joaddi filius, erat; cujus filius eo mortuo, Simeon successor exstitit.

CAPUT XXVIII.

De præliis quæ Tarentini contra Romanos, una cum Pyrrho Epirotarum rege, qui primus elephantem in Italiam secum auxit, gesserunt, et a Romanis victi atque edamii; et de portentis diversimodis quæ eo tempore contigerunt. Et quod Italia tunc universa sit Romanis subjecta.

Eodem etiam tempore Tarentinis Romanam foris classem prætereuntem, ex spectaculo theatri videntibus, retracta et profligata est ab eis. Nam in portum afflictam pertraxerunt. Præfecti navium trucidati sunt, omnes bello utiles cæsi, reliqui pretio venditi sunt. His namque causis bellum ingens exortum est inter Romanos atque Tarentinos. Ultima hæc necessitas adegit Romanos proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui in Urbe semper sufficientiæ prolis causa vacabant, militiæ ascribere: quippe cum frustra de prole cura est, nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irriti in universos Tarentinorum fines cum Emilio consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat.

Continuo Tarentinos, plurimis finitimorum præsidis fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se ob magnitudinem virium consiliorumque summan

belli nomenque trāsdūxit. Tarentum verō Lacedæmoniorum opus fuit, Galabriæ quondam et Apuliæ totiusque Lucaniæ caput, divitiis, magnitudine, muris, portu, ipsoque situ mirabile. Igitur Pyrrhus semigræcam ex Lacedæmonis conditoribus civitatem vindicaturus, venit cum totis viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ: incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore. Quarum magnitudine ac deformitate et novo odore simul ac stridore, Levino consule, in prima pugna consternati Romanorum equi, cum incognitis sibi belluas amplius quam erant horrendas suspicarentur, fugam stragemque late dederunt.

Hoc bellum in Apulia; deinde in Asculo mellus dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus. Jam quippe terror belluarum exoleverat, et Gaius Numilius, quartæ legionis hastatus, unius promuscide abscisa, mori posse belluas ostenderat. Itaque in ipsa pila congesta sunt, et in turres vibratæ faces tot hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt, nec alius cladis finis fuit, quam nox dirimeret, postremusque fugientium, rex ipse a satellitibus humero saucius in armis suis ruit. Lucaniæ pugnae ducibus iisdem quibus superius: sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Cum Pyrrhus ille terribilis post tantæ pugnae victoriam, intellecta Romanorum virtute, facto foedere, quamvis vinceret, in amicitiam recipi voluit, sed abnegavit senatus. Nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnitudinem: nec alius pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil præter pecora Volcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma viderunt. Tum autem si captivos, Mollosi, Thessales, Macedones, Brutius, Apulus, Lucanus; si pompam, aurum, purpura, signa tabulæ Tarentinæque deliciae.

Sed nihil libentius populus Romanus aspexit quam illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captivitatis, submissis cervicibus, victores equos sequebantur. Pyrrhus igitur quarto demum anno quo venerat ab Italia victus refugit: qui apud Argos Achaia urbem florentissimam, Spartani regni aviditate seductus, ictu saxi in prælio occubuit. Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum nova adversus Romanos arma sollicitant. Carthaginiensium auxilia poscunt per legatos, atque accipiunt. Conserto prælio, vicerunt Romani. Ubi

A Jam tunc Carthaginienses, quamvis nondum hostes adjudicati, vinci tamen a Romanis se posse senserunt. Quæ res occasiones tribuit bellorum atque certaminum inter Africanos atque Romanos. Quæ bella diu protracta ac nimium sævissima utrique experti sunt populi, quamvis demum Romani, cum nimio sudore victores exstiterint.

Post Tarentinam verò cladem, Picentes victi Sempronio consule, Salentini vero Picentibus additi victi sunt. Postremi Italorum in fidem Volsci opulentissimi Etruscorum hæc necessitate pervenerunt, implorantes opem a Romanis adversus servos quondam suos qui libestate a dominis data, contra ipsos se crexerant, translataque in se republica dominabantur. Sed hi quoque ex consultu senatus, duce Fabio Gurgite, poenas dederunt debitas. Sic demum subjecta atque a Romanis domita est Italia. Licet enim dum foris gererentur hæc quæ præmisimus, intus diuturnis morbis ac variis cladibus populus affligebatur Romanus, prodigiis etiam eo tempore diversis terrebantur. Nam et sanguis tunc e terra scaturiens emanavit, et de fontibus cruor fluxit. De cælo vero lac in modum pluviae cecidit: terra etiam tremit, cum Romani adversus Picentes in acie, quantum factus est teli, constitissent. Quæ etiam in tempore: censu Romæ agitato, inventa sunt civium Romanorum ducenta septuaginta millia. Legati Alexandrinorum a Ptholomæo primiti Romam missi amicitiam impetraverunt. Ariminus etiam et Beneventus civitates a Romanis conditæ sunt.

C Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur, qui aquam Claudiam induxit in urbem, et viam Appiam stravit. Serapis ingressus est Alexandriam, Sosistratus Enidius forum etiam in Alexandria construxit. Seleucus Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Apamiam, Edissam, Berceam et Pelam urbes condidit, quarum Antiochiam duodecimo anno regni sui exstruxit. Igitur postquam Alexandria condita est, quæ caput est regni Ægyptiorum, Alexander Magnus Macedo annis quinque regnavit, ex quo monarchiam orbis obtinuit. Anni vero præcedentes septem quibus regnaverant antequam Persarum solveret potentiam, non computantur in ordine.

D Hic vero ubi Persarum regni finem ostendimus, Italiamque Romanorum servitio subjectam, finem præsentis statui imponere libro. Qui continet in se, a reedificatione templi usque ad interitum Alexandri Magni, annos circiter 186.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Textus narrationis, qualiter Ptholomæus Philadelphus Eleazarum summum sacerdotem Judæorum honoravit muneribus et templum. Captivos etiam Judæorum ultra centum millia relaxavit. Septuaginta quoque ex senioribus sapientissimis ad se venire fecit, et divinitus leges interpretari jussit.

Ptholomæus, qui et Philadelphus, annis XXXVIII. A reedificatione vero templi anni erant transacti ducenti viginti sex. Pontifex vero Judæorum Eleazarus erat, qui pro tali principatus honorem suscepit causa. Defuncto principe sacerdotum Onia, filius ejus Simon successor exstitit, qui Justus est appellatus propter pietatem quam in Deum, et favorem quem erga regem habuisse videbatur. Quo mortuo et filium infantulum relinquente nomine Oniam, frater ejus Eleazarus principatum sacerdotii accepit. Quem Ptholomæus liberaliter muneribus honoravit; quod ex hujusmodi causa contigit: Demetrius Phalerius, super bibliothecam constitutus regis, dum studeret omnia per universam terram inventa volumina congregare et acquirere, si quid audisset dignum industria vel voluntate regis, quem erga collectionem codicum munificenter accendi cognoverat: interrogatus a Ptholomæo quot millia codicum haberet, cum viginti millia jam respondisset, sed paucis post tempore usque quinquaginta millia posse pervenire, et nuntiatum sibi diceret multa apud Judæos legum eorum esse conscripta, studio et bibliotheca regali digna: Nihil, inquit, prohibet tuarum pecuniarum sumptu eas interpretari, ut in bibliotheca tua illorum quoque leges contineantur. Igitur rex optima Demetrii sententia delectatus, scripsit ad principem sacerdotum gentis Judææ, hoc fieri demandans. Aristæus autem, amicus regis necessarius, qui propter humilitatem morum ab eo dilectus est, cum sæpius ante nisus esset petere Ptholomæum quatinus dimitteret captivos Judæos qui sub imperio ejus essent; tempus hoc petitionis prosperum arbitratus, ante loquitur primatibus custodum regis corporis, Sosibio, Tarentino et Andrea: quorum sententia confirmatus addit regem dicens: Minime, rex, oportet vana nos spe negligentem decipi, sed veritatem intimare. Nam si legem Judæorum non tantum transcribere, sed etiam interpretari pro tua gratia studemus, habes quo ratione possit hoc fieri, tot Judæos in regno tuo servientibus, quos benignitatem tuæ magnificentiæ decet a presenti jugo servitutis absolvere, ac Deo qui leges eis posuit pro tui regni tutela mittere. Nam cum multa sæpius indagassem, cognovi factorem eos omnium Deum colere, quem nos Zena, id est, Jovem, nominamus, quod omnibus indulget zen, id est, vivere. Quapropter ad honorem Dei, quem maxima religione placent, liberos eos patriæ moribusque suis restituere.

A Cognosce tamen, princeps, me nec affinem tibi esse, nec ab eadem gentium natione, ut pro illis hoc suggeram: sed dum omnium hominum factorem Deum scirem, suaviter vos benefactores amplecti ad hanc petitionem perveni. Postquam hoc Aristæus locutus est, et rex in eum hilari et ridenti vultu conspexit: Quanta, inquit, arbitraris millia posse dimitti? Tunc Andreas respondit, cum interesset, et dixit, Paulus plus quam centum millia possunt. Non parvam, inquit, a nobis, Aristæe, donationem postcis. Sosibio vero cum presentibus dicente dignum esse munificentia sua si Deo, qui regnum ei donavit, has gratiarum vices offerret, propterea lætus jussit ut militibus merces annonæ præstaretur et pro singulo captivo apud eos constituto darentur dragmæ centum et viginti. De quibus etiam præcepta proponere promisit, per quæ munificentiam suam et Aristææ petitionem confirmaret.

Præterea voluntas Dei adfuit, per quam non tantum illos qui a patre ejus vel exercitu ejus translati fuissent, verum etiam illos qui sub regno ejus erant, absolute donaret, vel si qui postea supervenissent, pro quorum redemptione plus quam quadringenta talenta subit a rege largita. Ex captivis vero et servientibus amplius centum millia remisit in Judæam. Vigentes vero corpore ac ætate numeris militibus designavit; multos etiam qui fidem aulæ servare potuissent, in palatio constituit. Ergo Andream, primatem custodum sui corporis, et Aristæum dilectissimos, Hierosolytiæ direxit, per quos primitias votorum ad templum Domini porrexit, id est, patenas aureas viginti argenteas, triginta crateras quinque, mensam vero mirabiliter fabricatam, gemmis pretiosissimis insertam. Deo offerenda hæc misit vasa, insuper talenta centum pro immolationibus et aliis rebus templo necessariis; mandans Eleazaro principi sacerdotum eligi viro seniores ex omnibus, sapientia ac moribus ornatos, sex qui legem sibi afferrent Dei, eamque cante ac prudenter interpretando, in Græcam transferrent linguam. Ergo cum regis epistola Eleazaro fuisset porrecta, nimium liberaliter de benevola voluntate gavisus est, electis senioribus viris septuaginta legem ferentes, festinanter misit eos ad regem, postulans ut post transcriptionem legis eam caute cum perscriptoribus remitteret. Igitur Alexandriam perventum est, et ut Ptholomæus presentiam eorum quos miserat cum septuaginta senioribus audivit, statim Andream et Aristæum legatos introducere jussit. Qui venientes, epistolas quas a principe sacerdotum deportabant obtulerunt; et ea quæ verbis eos disacerere jasserat, edixerunt. Dumque seniores tum donis quæ regi deportanda princeps sacerdotum eis dederat advenissent in presentiam Ptholomæi cum voluminibus in

quibus litteris aureis conscriptæ leges continebantur, rex eos de codicibus percontatus est. Cum revelarent et ostenderent tenuitatem membranae, vel incomprehensibilem eorum compagine, rex miratus est quod ita fuissent compacti. Dumque hoc diutius fecisset, Gratias ago, inquit, vobis quidem quod venistis, majores vero illi qui vos destinavit; sed ante omnes Deo, cujus hæc leges venerandæ probantur.

Cumque clamassent seniores et hi qui in præsentia erant, orantes prospera regi divinitus evenire, nimium delectatus, prorupit in lacrymas. Nam sæpius natura hoc pro summo gaudio patitur, quod etiam dolentibus solet accidere. Et tunc jussit codices primatibus officii designari. Viros autem osculatus, æquum dixit esse primum ad eos facere sermonem de his pro quibus essent vocati. Imo et diem quo ad eum fuissent deducti, clarum singulis annis per totam vitam suam, tempus se celebrare promisit. Nam evenit eundem esse præsentia illorum, et victoriae diem quo Antigonum navali prælio vicerat. Epulari etiam secum eos præcepit hospitioque in arce deputavit eis omnia deputari. Nicanor autem, super susceptionem peregrinorum constitutus, Dorotheum vocans qui de his curam habebat, jussit singulis necessaria præparare. Nam ita dispositum a rege fuerat ut alimenta quibus singulae civitates utuntur, exhiberentur indulgentia consuetudini peregrinorum ad eos venientium, et eis omnia pararentur, quatenus cibis solitis magis delectarentur, ne forsan corrupti extraneis gravarentur.

Quod et circa istos effectum est. Dorotheo vero, quem pro sinceritate vite super hoc rex constituerat, per quem et præparaverat omnia quæ ad hujusmodi convivia convenirent, hoc implente, in duas partes eos discumbere præcepit, partem quidem mediam eorum ad dexteram suam, reliquos autem post ejus accubitum, nihil prætermittens, quod ad eorum honorificentiam pertineret. Postquam autem ita discubuerunt, jussit Dorotheo solita ministrare, quibus omnes Judæi ad eum venientes utebantur. Tunc itaque sacros præcones et immolatores et alios qui vota faciunt recusavit, et unum a senioribus nomine Heliseum, sacerdotem existentem, repetivit facere orationem. Qui in medio stans, regi bona et subjectis ejus optavit, et plausus cum gaudio et clamore omnium surrexerunt, et desidentes ad epulationem et delicias, pariter secum epulari jussit. Præterea autem rex, quantum satis ei visum est, cepit philosophari, et unumquemque eorum naturales percontari sermones, et ad contemplationem quæstionis accendere. Cautè illis ad omnia respondentibus, quæ ois objecta essent et explanantibus, gavisus per duodecim dies hoc convivium construxit. Et qui vult singula cognoscere quæ in convivio præparata sunt, legat volumina Aristæi quæ propter hæc conscripserat, et agnoscat. Mirantem vero eo non tantum rege, sed etiam Menedimo philosopho, destitit. Dicebat autem rex maxima bona sibi præsentia

A eorum fieri: nam profuisse ei quod didicisset ab illis quemadmodum deberet.

Jussit autem singulis dari talenta, ac deputari illis qui eos perducere ad diversorium deberent. Postquam vero tres excesserant dies, congregans eos Demetrius et transiens pontem, abiit in partes Aquiloni conjunctas, conciliamque fecit in domo prope litus stante et apta secretis ad cogitationem negotiorum. Ubi eos perducens petebat omnia quæ opus habebant ad legis interpretationem ipsis presentibus, ut incessanter opus implerent. Cumque illi munificenter et laboriose cautam interpretationem facerent, usque ad horam nonam in hoc sedentes ad curam corporis vertebantur. Ita eos invitante Dorotheo et opulenter conversationis salubria præbente, multaque etiam ex his quæ regi parabantur, mane ad aulam venientes, Ptholomæum salutabant, et rursus ad eundem locum redibant, et manus in mari lavantes, et seipsos purificantes; ita legis interpretationi vacabant. Itaque transcripta lege, et opera interpretationis ad effectum per septuaginta duos dies transacta, congregans Demetrius Judæos omnes, ad locum in quo transactæ leges fuerant, presentibus etiam interpretibus legit eas.

Cumque multitudo amplexa legem et seniores ejus interpretes, Demetrium eo quod magnarum rerum inventor esse videretur, laudasset, rogavit etiam ut præsidibus suis daretur legenda. Et petierunt omnes sacerdotes, interpretes, seniores et præpositi gentis, ut bene interpretata permaneret immobilis. Cumque sententiam laudassent omnes, jusserunt si quid aut superfluum, aut nimis aliquid scriptum viderent in lege, hoc respicerent, et manifestum facientes emendarent: hoc castigantes ut quod semel judicatum fuerat, bene se habere sempiterna memoria permaneret. Gavisus ergo rex, et videns voluntatem suam ad utilem rem esse perfectam, et delectatus relictis legibus, et sensum et sapientiam et legis labores obstupescens, ad Demetrium sermones facere cepit: quod tam mira existente legislatione, nempe neque historiographus, nec poeta meminisset ejus. Cui Demetrius respondit, neminem ausum fuisse hanc legum tangere conscriptionem, quod divinæ et venerabiles essent. Significabat vero qualiter Theopompus, volens in historia aliquid de his conscribere, sit mente turbatus plus triginta diebus: et cum humilitate a Deo veniam supplicabat, dum inde clementiam sibi factam supplicabat. Nec non et in somniis vidit quod ei hoc ideo accidisset, quia divinis scrutatus esset leges et proferre eas ad homines impuros vellet. Cumque conscribere quievisset, recepisset sensum. Referebat autem et de Theoplecto, tragoediarum poeta, dicens, quia cum nisus fuisset in aliquo dramate horum meminisse quæ in divino volumine continentur, oculis obscuratis, recognovit causam suæ cæcitatæ, et ita liberatus est a passione. Deo veniam indulgente. Hæc ergo rex pure suscipiens, petivit interpretes frequenter ad se de Judæa

proficisci. Hoc enim honorem et donationem ab eo profuturum. Nunc vero justum esse dimitti eos dicebat. Sponte autem ad eum venientes, omnia quæ æquum esset sapientiam eorum impetrare, et pro sua majestate digne largiri promisit. Et tunc quidem remisit eos rex, donans unicuique optimas stolas, et auri talenta duo, et calicem unius talenti, totumque convivii thorum. Principi autem sacerdotum Eleazaro destinavit per eos lectos cum argenteis pedibus decem, et convenientem eis suppellectilem, et calicem talentorum triginta: insuper stolas decem, et purpuras, et coronam decoram, et lineas de bysso centum. Præterea et pateras, et trullam, et libatoria, et crateras aureas duas, Deo votendas. Petivit autem eum et per epistolas, ut si quis ex his viris voluisset reverti ad se, eum permetteret, eo quod nimium delectaretur cum eruditis semper habere sermonem, et divitiis suas libenter talibus impartiri. Hujusmodi quidem regiam magnificentiam ad honorem et gloriam Judæorum, a Ptholomæo nomine Philadelpho fieri contigit. Impetraverunt autem et a regibus Asiæ honorem, quoniam cum eis castrametati sunt. Nam Seleucus nomine Nicanor in civitatibus quas per Asiam ædificaverat, et in inferiore Syria et ipsa metropoli Antiochia republica sua dignos eos effecit, et æquum eis honorem cum habitatoribus Macedonibus et Græcis deputavit.

CAPUT II.

De diversis inter Romanos et Carthaginenses terrarum præliis, et innumera multitudine ex utriusque partibus hominum interfecta, quæ continua miserorum bella per annos viginti quinque duraverunt.

Cum hæc quæ præmisimus sub Ptholomæo in Judæa atque Ægypto ita se haberent, Romani Appium Claudium consulem, Mamertinis auxilia deposcentibus contra Ieronem Syracusanum, regem potentissimum, et Pœnorum copias, quas ipse rex conduxerat, miserunt. Qui tam celeriter Syracusanos Pœnosque superavit, ut ipse quoque rex, rerum magnitudine perterritus, ante se victum quam congressum fuisse prodiderit. Qui cum viribus infractis pacem rogaret, multatus argenti talentis ducentis, accepit. Consules vero Hannibalem Pœnorum imperatorem, dum in Agrigento, Siciliæ civitate, obsidione cinxissent, ad summam egestatem eum perductum inopia consumpsisset, nisi Hanno, novus imperator Carthaginensium, cum equitibus mille quingentis et triginta millibus peditum, et triginta elephantis, ex improviso intercessisset, expugnationemque civitatis paulisper distulisset: sed continuo civitas capta est. Pœni maximo bello victi et profligati, undecim elephantis in potestatem redacti, Agrigentini sub corona omnes venditi sunt. Hannibal senior cum paucis effugit. Qui cum iterum oram Italiæ maritimam instructa classe septuaginta navium vastaret, Romani et ipsi classem fabricari atque instrui præceperunt, quod Diulus consul celeriter implevit. Nam intra quadraginta dies quam arbores cæse erant, centum triginta navium classis deducta in ancoris stetit. Asina

PATROL. CVI.

A Cornelius consul, fraude Punica, dum ad Lipparam insulam perveniret, ab Hannibale captus in vinculis necatus est. Quem mox Diulus alter consul, ut occisum audivit, commisso navali prælio vindicavit: nam Hannibal, cum perditionem sui exercitus cerneret, amissa navi qua vehebatur, scapha subductus aufugit. Hanno vero, qui in loco ejus subrogatus fuerat, a Scipione consule dehinc interfectus est.

B Hinc enim Calarinus consul Romanorum, dum Caramarinam Siciliæ urbem peteret, temere in angustiis deduxit exercitum, quas Pœnorum copię jam dudum præstruxerant. Qui cum resistere vel evadere non posset, Calpurnii Flammæ virtute liberatus est. Siciliæ namque urbes Romanis subjectæ sunt. Consules vero dum in Africam bellum transferre niterentur, cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt. Quibus Hamilcar Pœnorum imperator et Hanno classi præfectus occurrit. Consorto navali prælio, Carthaginenses in fugam versi, sexaginta et quatuor naves perdidit. Victores consules in Africam transvecti sunt, primamque omnium Clupeam urbem in deditonem receperunt.

C Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius castella populati sunt, infesta Carthagini signa circumtulit. Manlius consul, Africa cum victrici classe decedens, septem et viginti millia captivorum cum ingentibus spoliis Romam revexit. Regulus bellum Carthaginense sortitus, itor cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada constituit. Ubi cum plurimos militum, aquandi necessitate ad flumen descendentes, serpens miræ magnitudinis devoraret, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est. Sed nil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omnium telorum ietu irritò, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem, labebantur, mirumque in modum ne corpus læderetur ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morsum communi, impetu præteri, halitu etiam pestifero exanimari videret, balistas deferri imperat, per quas murale saxum, spinæ ejus incussum, compagem totius corporis solvit. Bestia ergo, quæ tam diu tot jaculis invulnerabilis obstetit, ad unius saxi ictum debilis cessit, et mox circumventa tellis, facile oppressa est. Corium autem ejus Romam devectum, quod fuisse centum viginti pedum ferunt, aliquandiu cunctis miraculo fuit.

Regulus adversum tres imperatores, id est, Hasdrubales duos, et acitum ex Sicilia Hamilcarem, atrocissimum bellum gessit: in quo cæsa sunt Carthaginensium decem et septem millia, capta autem quinque millia, octo et decem elephantis adducti, oppida octoginta duo in deditonem cessere Romanis. Carthaginenses, fracti bellis et cladibus inhaniti, pacem a Regulo poposcerunt. Sed cum intolerabiles et duras condiciones pacis audissent, tutus rati sese armatos mori quam miseris vivere, prælio non soluto, Hispanorum vel Gallorum auxilia, quæ jam dudum plurima habebant, sed etiam Græcorum compa-

randa duxerunt. Itaque Xantippum, Lacedæmoniorum Agnior, imo consilia Pœnorum, mira celeritate prævenit. Postquam proximæ sibi utroqueque classes apud Egades insulas, per totam noctem interjectis propemodum anchoris, constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna victus Hanno navem avertit, et dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petiit, alii confugere Lilibeum. Sexaginta et tres Punicæ naves captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fuere. Romanorum autem duodecim naves demersæ sunt. Lutatius deinde ad Ericinam civitatem, quam Pœni tenebant, venit, ibique multos [Al., duo millia] Carthaginensium concerta pugna interfecit. Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lutatium consulem ac deinde Romam mittunt, orant pacem. Quam conditionibus ante propositis illis consequuntur. Conditiones autem erant ut Sicilia Sardiniaque decederent, proque impensis bellicis puri argenti tria millia talentorum Euboicorum, æquis pensionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio habita est post annum tertium et vicesimum ex quo bellum Punicum primum fuerit inchoatum.

CAPUT III.

Quo tempore ignis et inundatio aquarum insolita pene Urbem deleverunt.

Sed ut tunc apud Romanos nunquam diuturna felicitas erat, nam qualescunque successus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana classis ad Italiam prædis onusta remearet, infando naufragio eversa est. Nam de trecentis navibus ducentæ viginti perierunt, octoginta vix, abjectis oneribus, liberate sunt. Hinc Hasdrubal, novus Carthaginensium imperator, cum elephantis centum triginta, et equitum pedumque amplius triginta millibus, Lilibeum venit ex Africa, et continuo cum Metello consule apud Panhormum pugnam consenuit. Sed Metellus vim magnam belluarum timens, prius eas, magno usus consilio, vel in fugam vel in mortem egit, et sic facile, quamvis magnam, vim hostium superavit. Viginti millia Carthaginensium in eo prælio cæsa sunt. Elephantis quoque sex et viginti interfecti, centum et quatuor capti, et per Italiam ducti, maximum Italicis gentibus spectaculum præbuerunt. Hasdrubal cum paucis Lilibeum profugit, atque absens a Pœnis capite damnatus est. Post hæc fessi tot malis Carthaginenses, petendam esse pacem a Romanis decreverunt. Ad quam rem Attilius Regulum ducem Romanorum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter cæteros legatos præcipue mittendum putaverunt; quem non impetrata pace ab Italia reversum, resectis palpebris, illigatum in machina, jugulando [vigilando] necaverunt. Interea Lutatius cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus, dum apud Drepanum civitatem pugnam conseruisset, transfixo fenore acerrime [ægermine], dum jam obrueretur, ereptus est. Porro autem Pœni cum quadringentis navibus magnisque copiis ad Siciliam, duce Hannone, concurrunt. Nec tamen Lutatius se-

Quo etiam tempore diversæ ignium aquarumque clades pene consumpserunt Urbem. Nam Tyberis, insolitis auctus imbribus, et ultra opinionem vel diurnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita delevit. Ignis etiam, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, hominum domorumque miserabilem stragem fecit. Dehinc cum omnia in circuitu fori depopularetur, ædem Vestæ corripuit: ignem illum, qui æternus putabatur, temporarius ignis oppressit. Quibus diebus argenteus nummus privatus in Urbe est figuratus. Antiochus vero, qui et Soter, post Seleucum in Syria et Asia regnabat: quoniam Seleucus, Demetrio capto in Sicilia, destructo regno Asiæ, ex utroque regno, id est Asiæ et Syriæ, unum fecerat imperium.

CAPUT IV

Regnante Ptholomæo Evergete, Jesus librum Sapientiæ composuit, Josephus autem Judæ regis gratiam in tantum promeruit, ut dux non solum Judææ et Samariæ, sed etiam Syriæ et Phœnicis constitueretur.

Ptholomæus Evergetes annis viginti sex. A resurrectione vero temporis, anni erant transacti ducenti sexaginta quatuor, sub quo Jesus filius Sirach Sapientiæ librum composuit. Principatum vero antedotii, defuncto Eleazaro, patruus ejus Manasses suscepit. Cujus post vitæ finem, Onias successit, filius existens Simonis, cognomine Justi. Qui Simon frater Eleazari, sicut prædiximus, erat. Qui Onias, parvulus mente et pecuniis avarus existens, pro populo regum vectigal, quod patres ejus ex propriis dabant expe-

sis, id est viginti talenta pecuniarum non reddens, ad iram regem Ptholomæum commovit. Qui per legatum Oniam culpans non reddentem tributa, intermehabatur ad jugera terram Judæorum metiri, et mittes illuc ad habitandum mittere velle, si non illico ejus consueta redderentur tributa. Quæ res Judæis maximum incussit pavorem, quamvis Oniam, avaritiæ deditum, minime flecteret. Sed dum hæc ejus sororis filius Josephus cognovisset, ultro se legatum ad Ptholomæum populi necessitate obtulit, vir sagacissimus et inter suos nobiliss. Qui apud Ptholomæum tantam promeruit ob plurima familiaritatem obsequia, ut non solum populum suum ab imminenti liberaret periculo, sed etiam dux Judææ atque humillis Syriæ seu finitimarum regionum constitueretur: is namque viginti et duobus annis Syriæ tributa et Phœnicis atque Samariæ dispensavit. Qui populum Judæorum a paupertate et debilitate ad clarissimas rerum causas usque perduxit. Defuncto autem Josepho, populum contigit Judæorum seditiōnem pati propter filios ejus. Nam majores natu, fivore excitati invidiæ adversus Hircanum, ultimum Josephi filiorum propter sagacitatem atque animi agilitatem, seu gratiam quam apud Ptholomæum regi adeptus fuerat, bellum gerentibus dissensit ab invicem multitudo. Plures quidem majoribus auxilium ferebant cum principe sacerdotum Simone, qui cognatus eorum et affinis erat. Hic enim Simon principatum sacerdotii, defuncto ejus patre Onia, susceperat. Igitur Hircanus descendens ab Hierosolyma trans Jordanem, ubi turrin ædificavit fortissimam, ex lapide albo construens eam, et totam usque ad terram sculptis, animalibus diversis et reliquis mirabilibus ædificiis locum munivit, quem Tyrum huncupavit.

CAPUT V

Eodem tempore Parthi a jugo Macedonum recedunt, Romani per anni unius spatium pacifice sine bello degerunt, quod eis non contigerat per annorum spatium 450, id est, a tempore Numæ regis. Hinc sequuntur ingentia et gravia bella, quæ inter Romanos et Gallos atque Histros, Illyriosque gesta sunt.

Parthi vero eo tempore ab imperio Macedonum recesserunt, quibus regnavit primus Arsaces, unde et Arsacides dicti. Macedoniæ vero Demetrius, post Antigonum regnavit. Apud Romanos vero, post primum Punicum bellum, Romani per anni spatium sine bellicis conflictationibus quieverunt, portæque Jani clausæ sunt, post annos scilicet 450, id est, a Numæ successore Romuli, sub quo pacifice degerant, usque ad prædictum tempus. Hinc sequenti anno Romanorum legati ab Illyricis interfecti sunt, post cum ipsis atrocissimum bellum gestum est, in quo multis oppidis populisque deletis, reliqui se Fulvio et Posthumio consulibus dederunt. Hinc senatus magna fortitudine consternatus, defectione Cisalpiæ Galliæ, cum etiam ex ulteriori Gallia ingens adventare exercitus nuntiaretur, maxime gestatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est, itaque permoti consules totius Italiæ

ad præsidium imperii contraxere vires. Quo facto, utriusque consulis exercitus 800,000 armatorum fuisse referuntur, sicut Fabius historicus, qui eodem bello interfuit, scripsit, ex quibus Romanorum et Campanorum fuerunt peditem 548,200, equitum vero 26,600, et cætera multitudine sociorum. Commisso prælio apud Arretium, Antius consul occisus est, 800,000 (ut 700,000) Romanorum. Ne saltem tanta, quanta eos terrere debuit cæsa parte fugerant. Nam 3000 eorum tunc interfecti historici tradunt. Quod factum ignominiosius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina dissiptasse, quia se in aliis victoriis, non viribus animorum prævaluisse, sed bellorum experientia provenientibus prædiderant. Quis enim crediderit in exercitu Romanorum numerum istum fuisse saltem, non eos fugisse? Post hæc secundum cum Gallis prælium gestum est, in quo plane 40,000 Gallorum trucidati sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus et Fulvius Flaccus consules primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt 23,000, 3000 capta sunt. Eo deinde anno qui huic proximus fuit, dira miseram urbem terrere prodigia. Misera utique, quæ hinc fremitu hostium inde nequitia demonum terrebat. Namque in Piceno, flumen sanguine effluxit, et apud Tuscos cælum ardere visum est, et Arimini nocte multam lucem claram effulsisse, ac tres lunas distantibus cæli regionibus exortas apparuisse. Tunc quoque magno terræ motu Caria et Rhodus insule adeo concussæ sunt, ut, habentibus vulgo tectis, ingens quoque ille colossus rueret.

Eodem anno Flaminius consul, contemptis auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos confligit et vicit. In quo bello 9000 Gallorum cæsa, 47,000 capta sunt. Post hæc Claudius consul gestatorum 30,000 delevit, ubi etiam ipse Judomarus regem in primam aciem progressus occidit, et inter multa Insubrium, quæ ad deditiōnem coegerat oppida, Mediolanum quoque urbem florentissimam cepit. Deinde Histri novi hostes excitati sunt, quos Cornelius Minutiusque consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Quibus diebus Q. Ennius poeta claruit: qui Romam translatus habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu, et unius ancillæ ministerio contentus, Zeno stoicus moritur, Antigonus vero successor Demetrii, Macedonum rex, Atheniensibus libertatem reddidit.

CAPUT VI.

Ptholomæo Philopatre regnante, Judæorum 60,000 ab Antiocho sunt interfecta, et ea ab eo passi sunt, quæ in tertio continentur Machabæorum libro.

Ptholomæus Philopater, annis 17. A reedificatione vero templi, anni 290 erant. Sub hoc item principe vicini Judæi, et 60,000 eorum cæsa ab Antiocho rege Syriæ, et ea quæ in tertio Machabæorum libro scripta sunt evenisse referuntur. Igitur Judæos eo in tempore ab Antiocho Magno Asiam regente multa contigit tolerasse mala, dum terra eorum diversis

calamitatibus, cuius aceret, cum illis, qui humilem Syriae habitare videbantur. Nam cum Antiochus pugnasset contra Eupatorum Rhodomæum, et eius fratrem Rhodomæum, cognomine Epiphaneum, laborare contigit Judæos, Antiocho vincente eadem pati, ut pariter existerent, navi aurbatæ et tempestatibus fluctuantia, dum inter felicitatem et calamitatem Antiochi fuisse communitè constituti. Cuiusque vicisset Rhodomæum, Antiochus, Judæam capiens crudeliter eam afflixit. Pontifex vero Judæorum Onias erat, existens filius Simonis, ad quem rex Spartanorum (id est, Lacedæmoniorum) Arius nomine legationem diraxit, et epistolas, in quibus continebatur Judæos, et Lacedæmones, ex uno existisse genere, et familiaritatem cum Abraham socialiter habuisse, iunctum ergo esse, ut fratres existerent, et per legatos, que necessaria adjuicaret, peterent, eorumque propria reputarentur communia. Rex vero Macedonum Philippus erat.

CAPUT VII.

Quibus diebus infestissimus Romanorum hostis Hannibal, cum copioso exercitu de Hispania profectus, in Italiam venit. In qua decem et tres annos continuo perseverans, quam gravia et quanta cum Romanis gesserit bella, Romanosque attriverit usque ad ultimam pene desperationem. Et qualiter ab Italia revocatus in Africam, et in ea victus sit a Scipione, cum ante victor frequentissime existisset. Et dum a domesticis Romanis premeretur a hoste quem in patria ferre nequibant, cum quibus exteris populis susceperit bella.

igitur Romani infestissimam atque intolerabilem hostem Hannibalem eo tempore perpassi sunt. Quod eo modo contingit: Carthaginienses namque graviter turbabant quod dudum dominii gentium insularumque tributa darent, que prius recipere solebant. Urabant, hostilem populum ablatum mare, insula, rapta. Illic nationem puto Hannibal ad aram juraverat, patriis visis Hannibaris, igitur in causam belli Saguntus Hispaniæ nobilis et opulenta civitas, amica Romani et populi electa est. Quam Hannibal causas novorum circumstanti querens, primum bello petiit, deinde obsequio cecidit, fame exercecivit, octava deannam mensis delevit. Legatos etiam quos Romani propter sociam civitatem direxerant, a suo injuriosissime conspectu abstravit. Inde Pirænum montem transgressus inter ferocissimas Gallorum gentes, ferrum etiam aporuit, et, mono demum die a Piræno ad Alpes pertransiit, dum montanos Gallos repellere eum ab insensu quantitas bello sperat, atque in vias inopes igni ferroque rescindit, ibi triduo commoratus, quinto deannam die, cum maximo labore ad plana pervenit. Fuisse tunc exercitum eius in 100,000 peditum, et 20,000 equitum, deserviunt. Scipio consul Hannibal primis occurrit, et commissoque prelio in pæ Tibinum ipse Scipio graviter vulneratus, per Scipionem illum admodum prætextatum, (qui post Afridanus cognominatus est) ab ipsa nocte Pannoniam liberatus evasit. Cæsus est ibi omnis pene Romanus exercitus.

A. biam, iterumque Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul, cognito collegæ casu, a Sicilia cum exercitu rediit. Qui similiter apud eandem fluvium congressus, amisso exercitu, pene solus evasit. In eo tamen bello etiam Hannibal sauciatus est. Qui postea cum in Hetruriam primo vere transiret, in summo Appennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu nivibus conclusus et onustus obriguit: ubi magnus hominum numerus, jumenta complurima, elephantum autem pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio, frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit. Magonem quoque Pannonum ducem bello vicit et cepit. Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam et solis orbis minui visus est, et apud Arpos parmæ in cælo visæ, sol quoque pugnas cum luna apud Capemenas, interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, apud Falices cælum scindi velut magno hiatus visum, apud Antiuni metentibus cruentas spicas in corbem decidisse. Igitur Hannibal sciens Flaminiū consulem solum in castris esse quo celerius imparatum obrueret, primo vere progressus arripuit propiorem, sed plaustrum viam, et tunc forte Sarnus late redundans pendulos et dissolutos campos reliquerat. De quibus dictum est:

Et que rigat æquora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Hannibal, nebulis maxime quæ de palude exhalabantur prospectum offerentibus, magnam partem sociorum jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephantum qui solus superfuera supersedens, vix difficultatem itineris evasit. Sed oculum (quo jamdudum æger erat) violentia frigoris, vigiliarum, ac laboris, amisit. Ubi vero proximis castris Flamini consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum, Flaminiū in bellum excitavit. Hæc pugna ad Transimennum lacum facta est, ubi exercitus Romanus infelicissime et circumventus Hannibalis, funditus trucidatus est.

Ipse quoque consul occisus est, 25,000 Romanorum in eo prelio cæsa, 6000 capta referuntur. De exercitu Hannibalis 2000 ceciderunt.

Famosum hoc apud Transimennum lacum certamen fuit, tanta clade Romana maxime, cum intentus pugnantium (Atque pugnantium animus) extiterit, ut gravissimum terræmotum, qui tunc forte jam velomens factus est, ut urbes diruisse, montes transulisse, discidisse, rupes, et flumina retrorsum coegisse referatur, pugnantem omnino non senserat. Illic consules, Lucius, Emilius, Terentius Varro, contra Hannibalem missi sunt.

Sed impatientia Varronis consulis infelicissime apud Cannas, Apulici vicum, omnes pene Romanæ spei vires perierunt. Nam in ea pugna 40,000 Romanorum interfecta sunt. Quamquam de exercitu Hannibalis magna pars cæsa est, nullo tamen Pannon bello Romani adeo ad extremam interneccionem adducti sunt. Perit enim in eo bello consul Emilius Paulus, consulares autem prætorii viri 20 interfecti.

Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Tre-

sunt : senatores vel capti vel occisi sunt 30, nobiles viri 300, pedestrium militum 40,000, equitum 3,500. Varro consul cum 50 equitibus Venusium fugit. Nec dubium est ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox post victoriam ad pervadendam urbem contendisset. Hannibal in testimonium victoriæ suæ tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus intersectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat.

Usque adeo autem ultima desperatio reipublicæ apud residuos Romanos fuit, ut senatores de relinquenda Italia sedibusque quærendis consilium ineundum putarent. Quod auctore Cecilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio, tribunus tunc militum, idem qui post Africanus, districto gladio eum deterruisset, ac potius pro patriæ defensione in sua verba jurare coegisset. Romani ad spem vitæ quasi ab inferis respirare ausi, dictatorem decimum Junium creant. Qui defecto habitu ab armis decem et septem, immature inordinatæque militia quatuor legiones undecunque contraxit.

Tunc etiam servos spectati roboris ac voluntatis [Al. add. oblatos], vel, si ita opus fuit, publico pretio emptos sub titulo libertatis, sacramento militiæ adegit, et arma quæ decerant templis detraxerunt, egenti ærario privatæ opes refuscæ sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida, oblita studiorum, in commune consuluit. Junius itaque dictator, antiquum quoque Romanæ miseræ factum recolens, per supplementa exercitus edicto, velut asylo patefacto, homines quicumque sceleribus ac debitis obnoxii essent, impunitate promissa, militiæ mancipavit. Quorum numerum ad 6000 virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia, ad Hannibalem, desperata penitus Romani status reparatiōne, defecit. Post hoc Lucius Posthumus prætor adversus Gallos pugnare missus, cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consensibus, Claudius Marcellus ex prætoris proconsul designatus, Hannibalis exercitum prælio fudit primusque post tantas reipublicæ ruinas spem fecit Hannibalem posse superari. Scipiones autem in Hispaniâ Hasdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiani exercitum comparantem gravissimo bello oppresserunt. Nam 55,000 militum de exercitu ejus, vel cæde, vel captione minuerunt. Celtiberos milites quam prima externam manum Romani in castris habere ceperunt, pretio sollicitatos ab hostium societate in sua castra duxerunt.

Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano quodam in insidias inductus occisus est. Centenimus Pænula centurio decerni sibi ultro bellum adversum Hannibalem petiit, a quo cum 8000 militum quos in aciem adduxerat cæsus est. Post hunc Gneus Fulvius prætor ab Hannibale victus, amisso exercitu, vix evasit. Eo tempore cum unum domesticum, ut diximus, bellum ferre nullo modo posset, tria insuper transmarina bella fuisse suscepta,

unum in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedoniarum regem; alterum in Hispaniâ contra Hasdrubalem Hannibalis fratrem; tertium in Sardinia contra Sardos, et alterum Hasdrubalem Carthaginensium ducem, extra hoc quartum Hannibalem, quo in Italia premebantur, et tamen fortis in alterutrum desperatione in meliorem profecti. Nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, Gneo Fulvio Publio consule, Hannibal de Campania movit exercitum, et eam ingenti clade omnium, per Sedecium Stessanumque agrum via Latina profectus ad Anianum fluvium tribus millibus ab Urbe conseedit, incredibili totius civitatis metu, cum senatus populusque curis trepidus, matronæ quoque amentes pavore, per propugnacula currerent, et convehere in muros saxa, primæque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem Hannibal cum expeditis equitibus usque ad portam Collatinam infestus accessit. Deinde omnes copias in aciem direxit. Sed et consules Fulvius cum proconsule non detrectare pugnam. At ubi expeditæ utriusque acies conspicerent in conspectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus subito se imber e nubibus grandina mistus effudit, ut turbata agmina, vix armis retentis, in sua se castra colligerent. Deinde cum, serenitate reddita, in campum copias atque aciem redissent, rursus violentia fusa, tempestas, majore metu mortalium audaciam coarctavit, territosque exercitus refugere in tentoria coegit. Tunc conversus in regionem Hannibal dixisse fertur, potunde sibi Romæ modo voluntatem non dari, modo potestatem. At vero in Hispaniâ, ambo Scipiones, a fratre Hasdrubalis interfecti sunt in Campaniâ Capua capta est a Q. Fulvio proconsule. Principes Campanorum veneno mortem sibi conciverunt, senatum omnem Capuæ etiam prohibente senatu Romano, Fulvius Scipios necavit. Interfectis in Hispaniâ Scipionibus, cum omnibus læcussio pavore cunctantibus Scipio se admodum adolecens ultra obtulisset, et pecunie potentia esset æraria, Claudio Marcello et Valerio Levino auctoribus, qui tunc consules erant, aurum argentumque signatum ad quaestores palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita ut nihil præter anulos singulos, bullasque sibi ac filiis, et deinde per filias uxoresque suas singulas tantum auri uncias et argenti non amplius quam singulas libras relinquerent. Scipio Africanus annis natus 25 imperium in Hispaniam proconsulare sortitus, ultionem præcipue patriæ et patri animo intentens, Pyrrhæum transgressus, primo impetu Carthaginem novam cepit, ubi stipendiæ maxima, præsidiaque valida, copie auri argentique magnæ Pœnorum habebantur. Ibi etiam Magonem fratrem Hannibalis captum cum cæteris Romanis misit. Levinius consul ex Macedonia rediens, Agrigentum urbem Siciliæ expugnavit, ibique Hannonem Apirorum decem cepit, 40 civitates in deditionem accepit, 26 expugnavit. Hannibal in Italia Gneum Ful-

ylum proconsulem, 11 prætereâ tribunos, et 11,000 milium interfecit. Marcellus consul cum Hannibale triduo continuo dimicavit. Prima die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor, 8,000 hostium interfecit, ipsum Hannibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius Maximus consul Tarentum, quæ a Romanis desciverat, iterum expugnavit et cepit, ibique ingentes copias Hannibalia cum ipso duce ejus Carthalone delevit, 50,000 hominum captivorum vendidit, et prætia in fiscum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Hannibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorum ducem Hasdrubalem vicit, et castris exiit, Prætereâ 80 civitates aut deditione aut bello in potestatem redegit; Aphris sub corona venditis sine pretio dimisit Hispanos, Hannibal utrumque consulens Marcellum et Crispinum insidiis circumventos interfecit. Claudio Nerone et Marco Libio Salinatore consulibus, cum Hasdrubal Hannibal's frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiam veniret, jussusque a Carthaginiensibus ut fratri cum copiis jungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret, et cum maturato adventu descendisset jam ex Alpibus, consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano ignorante Hannibale præventus, cum omni exercitu suo interfectus est. Nam 58,000 de exercitu Hasdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt 5,400, Romanorum autem civium 3,000 inter eos reperta atque revocata sunt. Quod victoribus consulibus solatio fuit. Nam et ab exercitu eorum 15,000 ceciderunt, Hannibal's apud fratris sui Hasdrubalis ante castra projectum est. Quo viso et simul clade Pœnorum cognita, anno 13 cum in Italiam venerat, refugit in Brutios. Post hæc anno continuo inter Hannibalem et Romanos quies a tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, et gravissima pestilentia uterque exercitus agabatur. Interea Scipio universa Hispania a Pyrrhæno usque ad Oceanum in provinciam redacta, Romam venit. Consul cum L. Crasso creatus, in Aphricam transiit, Hannonem Hamilcaris filium ducem Pœnorum interfecit, exercitum ejus partim caede, partim captivitate disperdidit. Nam 11,000 Pœnorum eo prælio occidit. Sempronius consul cum Hannibale congressus et victus refugit, Scipio in Aphrica aggressus hyberna Pœnorum atque alia Numidarum, quæ utraque hand procul ab Utica erant, nocte concubia fecit incendi.

Pœni trepidi cum causa accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare ab armatis facile oppressi sunt. In utrisque 40,000 hominum igni ferroque consumpta sunt, capta 5,000, duces ipsi miserabiliter ambugi ægre effugerunt; Hasdrubal imperator Carthaginem profugus venit. Itaque Sifax et Hasdrubal mox plurimum reparavere exercitum: atque iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Sifax fugientem Lelius et Masinissa ceperunt, cætera multitudo Cirtam fugit. Quam Masinissa oppugnatam in deditionem recepit,

A Sifaxem ad Scipionem victum captenis deduxit. Quem Scipio cum ingentibus spoliis plurimisque captivis perducendum Lelio tradidit. Hannibal redire in Africam missus, ut fessis Carthaginiensibus subveniret, fens reliquit Italiam, omnibus Italici generi militibus, qui sequi nollent, interfectis, cum ad Africam litus propinquaret, jussus quidam e nauticis ascendere in arborem navis atque inde speculari quam regionem teneret, sepulcrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Hannibal, deflexo cursu ad Lepim oppidum copias exposuit. Qui continuo reflecta multitudine Carthaginem venit. Deinde colloquium Scipionis petiit. Ubi cum se dia attoniti, admiratione mutua, duo clarissimi duces suspexissent, infecto pacis negotio, prælium consecutum est. Quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum, magnis militum viribus consummatum, Romanis victoriam contulit. 80 elephanti ibi vel capti vel occisi sunt, Carthaginiensium interfecta sunt 20,000. Hannibal ante omnia prælium et in prælio expertus cum paucis, hoc est vix 4 equitibus inter tumultum elapsus ad Rameum confugit. Postea Carthaginem post 36 annos quam inde parvus cum patre exierat venit, consolantique senatui nullam esse residuam spem, nisi petendam pacem, persuasit. Gaius Cornelio Lentulo Publio Eliopeto consulibus, Carthaginiensibus pax per Scipionem voluntate senatus populique concessa est. Naves tamen plus quam 500 in altum productæ, in conspectu civitatis incensæ sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingressus est. Quem Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthaginiensium captivus pileatus (quod insigne indultæ sibi libertatis fuit) triumphantem post cæterum secutus est. Nevius comicus Uticæ moritur, pulsus Roma factione nobilium, ac maxime Metelli. Plautus Romæ moritur. Qui propter annonæ difficultatem ad molas manuaris pistori se locaverat. Ubi quoties ab opere vacasset, scribere fabulas solitus erat ac vendere.

CAPUT VIII.

Rex Ptholomæus Epiphanes per ducem suam, nomine Scopam, humilem Syriam, Judæam, atque Samariam in suam recepit ditionem, quas Antiochus nuper ab ejus abstulerat potestate. Iterumque Antiochus, devicto Scopæ, suis easdem regiones ditioni subjecit.

Ptholomæus, qui et Epiphanes, annos 24. Sub Ptholomæo Machabæorum martyres coronantur. Sub hujus tempore gesta sunt quæ historia II libri Machabæorum continet. A reedificatione vero templi anni sunt 307. Pontifex Judæorum Onias, qui et supra. Ptholomæus ergo Epiphanes, devicto patre Philopatore, magnam virtutem militum misit cum duce nomine Scopæ contra humilem Syriam, multasque eorum civitates cepit. Inter quas gentem Judæorum bello victam recepit, quam nuper Antiochus sibi sociaverat, vieto Ptholomæo Philopatore. Et non post multum, Antiochus Scopam vicit, conficiens contra eum juxta fontem Jordanis, multosque de

exercitus ejus stravit. Postea vero Antiocho capiente A Samariam et civitates Syriae, ibidem quas Scopa tenuerat, sponte gens Judaeorum ad eum transiens, in civitatem omnem ejus exercitum suscepit, et elephantis abundanter alimenta praebuit, et obsidenti eos qui ab Scopa in arce Hierosolymorum relictis sunt custodes prono animo auxilium praestiterunt. Igitur Antiochus, justum arbitratus Judaeorum erga se studium liberaliter remunerandum, scripsit magistratibus, et amicis, testimonium exhibens, quod ab eis bene tractatus est. Sed et donationes, quas eis pro gratia retribuere cogitavit, manifeste illis innotuit, id est, ut civitatem destructam reficerent, in eam habitatores congregarent dispersos. Ad immolationes vero victimarum vini et olei, et libani pretium, argenteorum 20,000, ad simillam autem tritici modios B 4,475, et salis modios 375, praebere jussit. Ad porticus vero templi, seu ad alia quae delapsa erant aedificia, materiem ex Libano concessit. Omne genus Judaeorum secundum proprias leges conversari permisit. Sacerdotes et scribas templi atque cantores sacros a tributis quae pro suo capite dabant relaxavit. Eos vero qui ex ipsa civitate servitio addicti erant, eorumque genitos libertati donavit, et substantias eis reddi praecipit. Edictum autem per omne suum misit imperium causa ornatus templi, in quo continebatur, neminem alienigenarum intra muros templi ingrediendi habere licentiam, nec Judaeos, nisi purificatos secundum patriam legem, neque inferri in civitatem carnes animalium, quae Judaeis interdictae sunt, sed solitis patriae uti permissum est. C quibus Deo sacrificandum lex divina censuit. De his ita eo tempore apud Judaeos rebus gestis Polybius Megalopolitanus in historiae suae libro xi, ita dicit: Ptholomaei dux Scopa, ad superiora vadens loca, superavit hiemis tempore gentem Judaeorum. Dicit namque et in eodem volumine qualiter Scopam Antiochus devincens, Bathaniam et Samariam, et Abella et Cedar cepisset. Paulo post vero tradiderunt se ei Judaei, qui circa templum habitabant. Postea vero ut amicitiam et foedus Ptholomaeus cum Antiocho composuit, dedit ei filiam suam Cleopatram ad nuptium, concedens ei humilem Syriam et Samariam, et Judaeam et Phoenicem dotis nomine.

CAPUT IX.

Relatio qualiter Philippus Macedonum rex a Romanis victus Demetrium filium suum obsidem dedit, Similiter Naxides, Athenensium dux, a Romanis victus, filium suum Armenem obsidem tribuit. Cum quibus diversae nationes sunt Romanis subjectae. Antiochus etiam rex Syriae cum omnibus suis copiis bis victus, terra marique vectigal solvere coactus.

Apud Romanos vero iisdem diebus bellum Punticum secundum finitum est. Cui Macedonicum continuos successit, quod Q. Flaminius consul sortitus, post multa et gravissima praelia, quibus Macedones victi sunt, pacem Philippo regi eorum dedit. Deinde cum Lacedaemonis pugnavit, victo Nauide duce eorum, nobilissimos obsides, Demetrium Philippi et Armenem Nauidis filium, ante curram duxit. Ro-

mani captivi, qui sub Hannibale per Graeciam venditi fuerant, universi recepti, capitibus rasis ob detersam servitutem, curram triumphantis secuti sunt. Eo tempore Insurbesbol atque Caenothanni, contractis in unum viribus cum Hamilcare Poenorum duce, qui in Italia remanserat, Cremonam, Placentiamque vastantes, difficillimo bello, a Lucio Pulvio praetore superati sunt. Postea Flaminius proconsul Philippum regem, et cum eo Thracas, Macedones, Illyricos, multasque praeterea gentes, quae in auxilium ejus venerant, bello subegit. Victi Macedones castra amisérunt, 8,000 hostium eo die caesa, 5,000 capta Libyus scribit. Valerius dicit 40,000 trucidata, Claudius vero 52,000 interfecta commemorat. Igitur Antiochus rex Syriae bellum contra populum Romanum struens in Europam transit ex Asia. Tunc etiam Hannibal, propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romano senatu jussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit. Quem cum apud Ephesum invenisset, contentantem mox ad bellum impulit Scipio Africanus inter caeteros legatos ad Antiochum missus, etiam cum Hannibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho discessit. In utraque Hispania per Flamium, Fulviumque praetores bella multum horrida erantaque utrisque populis gesta sunt. P. Cornelio Scipione. M. Aelio Glabrone consule, Antiochus, quamvis Thermopylas occupasset, quantum inanimite Iuliorum propter darios belli eventus fieret, tamen commissio bello, a consule Glabrone superatus, vix cum paucis fugit et praetor, Ephesumque pervenit. Is habuisse fertur armatorum 60,000, e quibus 40,000 caesa, capta plus quam 5,000 fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Bolorum gente condixit, in quo praetor 60,000 hostium interfecti. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenes, Attali filium adversus Hannibalem, qui tunc Antiochi classis praesertim bellum navale gessit. Antiochus, victo Hannibale atque in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogavit, eoque jure eam obtinuit, ut annis singulis 4,000 talenta Romanis vectigali nomine persolveret, Africanusque Africanam, quae certam expolationem an in praedio cepisset incertum est, eorum remisit. Eodem tempore Africanus, ab ingratum civi urbe illa expulsum, apud Amiteornum oppidum mortuus perit. Iisdem etiam diebus Hannibal apud Britanni Bythiniae regem, cum a Romanis reprobaretur, nec nemo se necavit. In Sicilia tunc Valerius praetor, quae ante non fuerat, repente mari edita cum miraculorum omnium neque nunc manet. T. Livius tragediarum scriptor, clarus eo tempore habebatur. Qui obitum genti meritorium, a Livio Salvatore ejus liberos eradebat, libertati donatus est.

CAPUT X.

Qualiter Antiochus Aegyptum occupaverit, Romanis denuntiantibus, timore percussus, ab ea discessit. Hierosolymam petens, templum spoliarit, et aram in ea statuens, immundis sacrificiis polluit, civita-

*iniquitate vastando destruxit, et ardem ob custodiam
Macedonum in eadem edificavit, partem populi
captivam duxit, et partem in ore gladii consumpsit;
reliquos ritu gentium vivere instituit, contradicentes
diversis poenis affligi iussit. Et unde hoc malum
exordium sumpsisse credebatur.*

Phtholomæus Philometor, annis 35. A reedifica-
tione vero templi anni sunt 531. Macedonum rex
Perseus erat. Defuncto itaque Seleuco rege Syriæ,
Antiochus frater ejus gubernacula regni suscepit,
qui Epiphanes nuncupabatur. Mortuus etiam Phtho-
lomeus rex Ægyptiorum, qui similiter Epiphanes di-
cebatur, relinquens duos filios minores ætate. Quo-
rum unus, qui et major erat, de quo nunc mentio-
nem fecimus, Philometor dicebatur, minor vero
Piscon. Antiochus pro suo felicitate imperio exerci-
tium ducere deliberavit ad Ægyptum, tractus desi-
derio ejus et continens filios Phtholomei, ut debiles
ac nequaquam tanta negotia regere prævalentes.
Perveniens igitur cum magna virtute ad Pelusium,
et dolo Philometorem Phtholomeum circumveniens,
Ægyptum occupavit. Et cum adisset loca Memphi-
tica civitatis, eam capiens contra Alexandriam, ut
obsidendo Phtholomeum caperet, ambulavit. Expul-
sus vero est non ab Alexandria tantum, sed etiam a
tota Ægypto, Romanis sibi denuntiantibus ut disce-
deret a provincia. Per idem tempus defuncto Onia
principis sacerdotum, fratri ejus Antiochus sacerdotii
confessit principatum. Nam filius quem Onias reli-
querat, adhuc infans erat. Jesu vero, qui frater erat
Oniæ, principatum sacerdotii rex abstulit iratus, et
dedit eum juniori fratri eorum nomine Oniæ. Sic
namque ad tres filios Simons principatus sacerdotii,
sicut prædiximus, pervenit. Et Jesus quidem Jaso-
nem se nominavit. Onias autem Menelaus est nun-
cupatus. Seditionem itaque princeps sacerdotum Je-
sus adversus Menelaum concitavit, et divisa in utrum-
que populi multitudine, pars plurima Jaso-
nem ad Antiochum discesserunt. Ad notitiam etiam
ejus perferentes quod vellet patriam relinquere
leges, et conversationem et mores observare Græco-
rum, rogaverunt enim ut permitteret eis, edificare
gymnasiū Hierosolymis. Cumque concessisset, cir-
cumbitionem suam velaverant, ut non appareret
in denudatione Græcis esse dissimiles. Ceteraque
omnia relinquentes, quæ illis mos patrius imponebat,
illarum facta gentium ritusque sequebantur. Igitur
hæc seditiones quæ propter ambitionem, atque digni-
tatem summæ sacerdotii inter predictos turpiter gre-
derentur fratres, atque dissensiones quæ inter Hircanum
Josephum filium (de quo supra meminimus) ejusque
fratres crudeliter actæ sunt, maxima pullularunt, ca-
lamitatem servitū in populo Judæorum, dum adver-
sum se alienigenarum arma provocantes, propria
obstantur viscera; dum aliqui Seleucum, ejusque
principes, alii vero Antiochum illum successorem, ad
desolationem templi destitutionemque populi, evoca-
verunt, ut præmissimus. Igitur reversus rex Antio-
chus ab Ægypto propter Romanorum timorem, ad

A Hierosolymorum civitatem ducit exercitum. Quo
perveniens, cepit eam conflictatione ejusdem, apo-
rientibus ei portas his qui voluntati ejus concessio-
bant. Ingressusque civitatem Hierosolymorum mul-
tos interemit, sibi contraria sapientes, necnon et
eos qui portas ei aperientes civitatem tradiderant,
propter templi divitias interfecit, multasque ubi
templo auferens pecunias, ad Antiochiam reversus
est. Postquam autem exspoliavit templum, ita ut vasa
Dei asportaret, et lucernas aureas et aram auream,
et mensam, et sacrarium, neque de velis abstulit,
quæ ex bysso, et purpura, et cocco erant. Exhauriens
autem et thesauros, nihilque penitus relinquens, ad
maximum Judæos propter hujusmodi causam lætam
usque perduxit. Nam et quotidianas immolationes,
B quas Deo secundum leges offerebant, celebrari pro-
hibuit. Deprædans autem totam civitatem, quosdam
interfecit, alios captivos cum uxoribus et filiis de-
duxit, ita ut numerus multitudinis captivorum, usque
10,000 existere videretur. Incendit etiam optima ejus
loca, et deponens nitros, arcem edificavit in interiori
parte civitatis. Nam alta et eminentior erat prius
templum, et propter hoc miniens eam muris altis et
turribus, custodiam Macedonum sibi disposuit. Man-
ebant in arce etiam nihilominus homines impij, et
morbis maligni, a quibus civis multa et acerba
subinde patiebantur. Edificans vero et in sacratio-
nam, super eam porcos immolavit, hostias non le-
gitimas nec patriæ religioni Judæorum congruas.
C Coegitque etiam eos relinquere religionem patriam,
idolum venerari, edificare etiam in unaquaque ci-
vitate et vicis templa Judæorum, et aras collocantes,
immolare super eas porcos omni die præcepit, et ne
quis circumcideretur inhibuit. Interminatus est etiam
tormenta gravissima, si quis propter hæc facere inre-
niretur. Constituit itaque præpositos, qui coegerent
eos imperialia mandata perficere. Et multi quidem
Judæorum sponte, alii vero propter timorem immi-
nentis regis præcepta sequebantur. Probatissimi et
generosissimi detestabile facinus execrantes, pa-
trii legibus adhæserunt, propterea diebus singulis
poenis afflicti, et amare passi tormenta, trucidaban-
tur. Nam et verberati, et diversis cruciatibus fati-
gati, adhuc viventes crucis patibulo figebantur. Uxo-
res vero pariter et filios quos circumcidebant, pro-
pter voluntatem regis laqueis suffocabant, partem
eos cervicibus illigantes. Insuper et si apud aliquem
volumen inventum fuisset sacrum aut lex, is crudeli
sorte moriebatur.

CAPUT XI.

Quibus diebus Romani innumeras multitudines ho-
minum in Hispania trucidaverunt, oppidos ultra
300 destruentes, everterunt, bellum etiam Macedo-
nicum merito inter maxima computandum tunc
gestum est. Punicum etiam bellum exortum est
tertium. Quo confecto, igni Ithroque Carthago
penitus est eversa, anno postquam condita, est sex-
centesimo

Quo in tempore apud Romanos Fulvius Flaccus,
praetor in citeriore Hispania, maximo proelio 35,000 ho-

minum fudit, 4,000 cepit. Hinc Gracchus Sempronius in Hispania ulteriore 105 oppida vacuata quassataque bellis ad deditionem coegit. Hinc Lucius Posthumius in ceteriore Hispania 40,000 hostium bello interfecit, Gracchus praetor ibidem iterum 200 oppida expugnavit cepit. Quibus etiam diebus bellum Macedonicum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam Perseus, Philippi filius, quem Macedones secuti sunt, auxilios habuit Thracas, cum rege eorum Gati, et universos Illyrios cum rege Gentio. Gens namque Basternarum, quae, praedarum spe sollicitata, in auxilium ejus properabat, sine ulla pugna vel aliquo hoste deleta est. Dum Danubium cum toto agmine super glaciem transirent, gelu concrepans enormitate ponderis, glacialis crusta dissilivit, universumque agmen quod diu sustinuerat mediis gurgitibus, viota tandem et comminuta destituit, atque eodem rursus fragmentis impredientibus superducta submersit. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix concisis evasere visceribus. Ceterum in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Pthomaeus rex Aegypti, et Ariarates Cappadociae, Eumenes Asiae, Masinissa Numidiae fuerunt. Itaque adveniens Crasso consuli Perseus occurrit, commissoque praelio, miserabiliter victi fuere Romani. Sequenti pugna, pene pari clade partis utriusque in hiberna discessum est. Deinde Perseus, profligato multis praeliis exercitu Romano, in Illyricum transgressus Sulcaniam oppidum defensum a praesidiis Romanis pugnando cepit; ubi magnam Romanorum praesidorum multitudinem partim occidit, partim sub corona vendidit, partem sequum in Macedoniam addidit, postea cum eo Aemilius Paulus consul dimicavit et vicit. Nam 20,000 pedum in eo bello interfecit. Rex cum equitibus subterfugit. Sed continuo captus, atque in triumpho cum filiis ante curiam actus est, et post apud Alham in custodia detentus. Filius ejus junior fabricam arariam ob tolerantiam inopiae Romae didicit, ibique consumptus est. Plurima praeterea et satis diversis proventibus bella et multarum ubique gentium gesta sunt, quae brevitatis causa praetermissi. Igitur cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, et ex omnibus non esset qui ire Hispaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio (qui postea Africanus erat), ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam sorte jam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam, magnas strages gentium dedit. Sapius etiam militis quam ducis usus est officio. Nam et barbarum provocantem singulariter congressus occidit. Sergius autem Galba praetor a Lusitanis magno praelio victus est, universoque exercitu amissos ipse cum paucis vix elapsus, evasit. Eo tempore censores theatrum lapideum in urbe constitui coepuerunt. Quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima oratione obstitit, dicens inimicissimum hoc fore bellatori populo, ad nutriendam desidiam, lasciviamque commentum, adeoque movit senatum, ut non solum vetuli omnia theatro comparata jussert,

sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit. Tertium hinc Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam consules, et Scipio tunc tribunus militum, alius, ut ferunt, majoris Africanus, prope Uticam castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus evocatis, jussit et arma et naves traderent. Neq. mora, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses postquam arma tradiderunt, et relicta urbe secedere procul a mari 10,000 passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi, ducesque sibi duos Hasdrubales creaverunt. Arma primum facere aggressi, aëris ferrique inopiam auri et argenti metallis supplaverunt. Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cujus situs fuisse hujusmodi dicitur. Muro passuum 22,000 amplexa, tota pene mari cingebatur, absque faucibus qui 3,000 passuum aperiebantur. Is locus murum 30 pedum latum habuit, saxo quadrato in altitudine cubitorum 40. Arx, cui Bicae nomen erat, paulo amplius quam 2,000 passuum tenebat. Ex una parte murus imminens mari, quod mare stagnum vocant, quoniam objectu protentae linguae strangulatur. Consules igitur quamvis aliquantam muri partem quassatam machinis diruisent, tamen a Carthaginensibus victi et repulsi sunt. Quos fugientes Scipio, repulso intra muros hoste, defendit. Censorinus in urbem rediit, Manilius, omissa Carthagine, ad Hasdrubalem arma convertit. Scipio, Masinissa mortuo, inter Masinissae filios tres Numidae regnum divisit. Quocirca Carthaginem revertens Manilius Degazam urbem expugnavit atque diripuit; Aphronum ibi 12,000 caesa, 6,000 capta sunt. Hasdrubal Paeorum imperator, Masinissae nepos, subselliorum fragmentis in curia a suis propter suspicionem proditoris occisus est. Juventinus praetor in Macedonia adversus Pseudophilippum congressus, cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est, anno ab Urbe condita sexcentesimo. Post bellum Punicum secundum Gnaeo Cornelio Lentulo, Lucio Mummio consulibus, Scipio superioris anni consul delere Carthaginem suprema sorte motus, Gothonem ingreditur. Ubi cum sex continuis diebus noctibusque pugnatur, ultima Carthaginenses desperatio ad deditionem traxit, petentes ut quos belli clades, reliquos fecit, saltem servire liceat. Primum agmen mulierum, satis miserabile post virorum magis deforme descendit. Nam fuisse mulierum 25,000, virorum 50,000, memoriae traditum est. Rex Hasdrubal se ultro dedit. Transfuga, qui Aesculapii templum occupaverant, voluntario praecipitio, igne consumpti sunt. Uxor Hasdrubalis se duosque filios secum, virili dolore et furore famine, in medium fecit incendium, eundem nunc mortis exitum faciens novissima regina Carthaginis, quem quondam primo fecisset. Ipsa autem civitas decem et septem continuis diebus arsit, miserumque spectaculum de varietate conditionis humanae victo-

ribus suis præbuit. Diruta est autem Carthago, omni marali rapide in pulverem comminato, septingentesimo anno postquam condita erat. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus, venundata est. Ita quarto quam cœptam fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. Quæ tunc etiam bella in citeriore Hispania gesta sunt, et qualiter Nebius a Ligariis circumventus cum omni exercitu perit, quomodo etiam Fulvius consul, cum Galloniæ acerbissimum bellum gessit circa Olympum montem, et cætera bella quæ tunc Romani per diversa gerebant loca, qui latius scire voluerit, Orosii cætorumque historiographorum libros legere curabit. Status Cecilius, comædiarum scriptor, clarus hisdem habetur diebus. Qui natione Gallus erat, alii Mediolanensem eum fuisse ferunt, primum Ennii contubernalem, et anno sequenti post ejus mortem et ipse mortuus est, et post Janiculum sepultus. Ennius vero poeta septuagesimo ætatis suæ anno, articulari morbo perit, sepultusque est in Scipionis monu-

amento, in via Appia, intra primum ab Urbe miliarium. Tunc etiam Lucius poeta nascitur. Romæ descriptione facta, inventa sunt hominum 334,000. Quo in tempore Aristobolus philosophus commentarios scripsit in libros Mosi, et regi obtulit Ptholomæo. Romani, interfecto Pseudophilippo, Macedones gentium dominos tributarios faciunt, regnumque Macedonum deficit. Carthago namque, ut præmisimus, igni ferroque funditus est eversa. Antiochus, sicut superius meminimus, templum Domini polluit, et in eo Jovis Olympiaci simulacrum posuit. In Samaria autem super verticem montis Gaziri, ubi templum Sannabalath quondam ædificaverat, ad instar Hierosolymorum, in nomine summi Dei delubrum Jovis Pegrini Antiochus consecrari in eo jussit, ipsis Samaritanis ut id faceret precantibus. Nunc vero ubi contaminationem atque vastationem templi ostendimus, duoque regna potentissima, Macedonicum scilicet atque Carthaginense, defecisse, finem etiam hujus voluminis imponere decrevimus.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Qualiter Matathias resistens Antiochi edictis leges patrias vindicaverit, Judam ducem populo præfecerit, et ipse Judas quomodo ad principatum sacerdotii pervenerit.

Eodem tempore quo Ptholomæus Fison in Alexandria regnabat, Antiochus vero crudeliter sæviendo Judæos diversis afficiebat pœnis (uti in præcedenti libro succincto commemoravimus sermone) erat habitans aliquis in Modin vico Judææ Matathias filius Joannis, sacerdos ab Hierosolymis, habens filios quinque, quorum nomina sunt hæc: Joannes, qui et Gaddis; Simon vero, qui dictus est Matathias; et Judas, qui vocabatur Machabæus; et Eleazarus, qui dictus est Apphus; Abraham, qui et Jonatha. Iste ergo Matathias plangebat apud filios rapinam civitatis, et templi medietatem, seu calamitates plebis, deputans melius esse pro patriis mori legibus, quam sine gloria vivere. Venientibus autem ad Modin villam a rege Antiocho directis, ut cogerent Judæos facere quæ præcepta erant a rege, et jubentibus illic constitutis immolare idolis, secundum regis jussionem, et primum Matathiam, qui doctrina vel fama gloriæ reliquos anteibat, qui non solum se temperavit a sacrilegio, regalique edicto, verum etiam immolantem simulacris hostias de popularibus suis nactus, gladio transverberavit. Et congregata manu ipse cum filiis suis, temerantes usum patrium, et justitias legis, alios necavit, plerosque expulit, bellique sabbato adoriendi auctor fuit, ne simili arte ipsi quoque deciperentur, sicut plerique jam eorum, dum sabbato bellum suscipere detrectant, irruentibus in sese hostibus multi occubere. Et perseveravit in vero usque ad exitum vitæ, habens studium

defensionis et pietatis. Sed cum sibi supremum diem adesse intelligeret, vocatis civibus atque assistentibus liberis, hortatus est ut tuerentur patriam, templique religionem ducemque Judam Machabæum curæ ac sollicitudinis suæ successorem reliquit. Qui bello strenuus, consilio bonus, ac præ cæteris fide promptus, quam frequenter innumeras hostium copias parva manu fuderit, persequi non est præsentis negotii. Qui principatum sacerdotii propter excellentia merita populo sibi contradicente obtinuit, tribusque annis pontificatum rexit; et hoc ita contigit. Onias princeps sacerdotum, qui et Menelaus vocabatur, filius Simonis, qui Antiochum Epiphanem adversus Judæos excitaverat, et suæ legis proditor exstiterat, sicuti præmisimus in præcedenti libro, ab Antiocho juniore occisus est, persuadentem Læsiæ atque dicente hunc fuisse initium malorum, qui flexerat patrem illius cogere Judæos religionem patriam relinquere, et ipse, cum principatum obtineret, impulit Judæos proprias transgredi leges. Post cujus interitum Achimus, qui et Joachim, ex familia existens alia dolo sacerdotium obtinuit, ob quam causam Onias filius principis sacerdotis Oniæ de quo prædiximus, quod adhuc puerulus defuncto patre esset relictus, videns quod patruum suum Menelaum rex interfecisset et principatum sacerdotii Achimo dedisset, non existenti de genere sacerdotum, fugit ad Ptholomæum Ægypti, et honorem meruit ab ipso et uxore ejus Cleopatra: locumque petit in regione Heliopolitana, ubi simile Hierosolymorum ædificavit templum. Joachim vero post multa quæ contra leges in suos egerat cives, nolens deponere murum sanctuarii veterem, et constructum ab antiquis prophetis, plaga quidem Dei repentina percussus est.

ex qua motus in terram cecidit, et tortus per multos dies detestabiliter expiravit, principatum sacerdotii tenens annis quatuor. Quo defuncto, sacerdotium populus Judæ contradidit. Is namque Judas templum ab Antiocho destructum nobiliter renovavit, et a sordibus idolorum mundavit, quod annis tribus pollutum fuerat atque desolatum, pro renovatione templi Deum laudibus et psalmis glorificans cum suis civibus sacrificia per dies octo celebravit. Audiens etiam Romanorum virtutem, cum eis amicitias fœderavit, atque societatem. Demum post multa prælia feliciter gesta contra Bacchidem dimicans, a sociis destitutus propriis, minime fugere volens, circumseptus ab hostibus multos interficiens adversariorum, et ipse percussus interiit.

CAPUT II.

Regnante Ptholomæo Evergete, Simon post obitum Jonathæ principatum sacerdotii adeptus.

Ptholomæus, qui et Evergetes, annis 29. A reedificatione templi 366. erat annus. Pontifex vero Judæorum Jonathæ, qui post fratris Judæ necem successerat, non minus virtutis similitudine par quam natura germanitatis. Qui post multa in bellicis rebus opera, et sacris officia quæ circa templi purificationem spectata ac probata sunt, suam quoque potentiam Romanorum amicitia corroboravit. Antiochi quidem filio reconciliatur, non tamen horum ei quidquam profuit ad periculum evitandum. Namque Tryphon tyrannus, Antiochi quidem filii tutor, insidiis eum captans, et propter hoc amicis nudare cupiens, Jonathan cum ad Antiochum paucis comitatus Ptholomaidem venisset, dolo comprehendit; eoque vincto, contra Judæam movit exercitum. Unde repulsus a Simone Jonathæ fratre, quodque ab eo superatus esset, iratus tunc eundem Jonathan interfecit. Simon autem fortiter regendis rebus intentus, non rudis, sed etiam probatus fraternæ societatis triumphis, utinam et ipse tam perspicax ad fraudes cavendas quam manu validus, bellandique actibus satis spectatus! equidem Gazam et Joppem et Janiam cepit et evertit, adversus etiam Triphonem Antiocho auxilium præbuit, sed regis aviditatem satiare non potuit, quamvis neci Triphonis suam quoque operam adhibuisset, non multo etiam post Antiochus Cendebeum ex ducibus suis ad vastandam Judæam opprimendumque servitio Simonem cum exercitu misit. Ille autem, quanquam senior esset, bellum tamen juveniliter administrat, et filios quidem suos, cum validissimis præmittit viris, parte vero multitudinis comitatus, alio latere aggreditur, multisque per multa loca insidiis etiam in montana dispositis, in omnibus superat, clarissimaque potitus victoria, pontifex declaratur, et post 170 annos Judæos liberat a dominatione Macedonum. Et hic autem moritur in convivio, captus insidiis Ptholomæi generi sui. Qui ejus conjugem duobusque filiis in custodiam conclusis, certos misit nuntios, ut Joannem III, cui etiam Hircanus fuit nomen, interfice-

rent. Cognita autem nece quæ parabatur, adolescens in civitatem properabat, multisque populis fretus, et propter memoriam fraternæ virtutis, et quod iniquitas Ptholomæi cunctis esset invisa. Voluit autem etiam Ptholomæus alia porta civitatem ingredi, sed a populo rejectus est. quam matarius Hircanum susceperat. Et is quidem statim recessit in aliquod ultra Hiericunta castellum, quod Dagon vocatur. Hircanus autem paternum honorem pontificatus mox assecutus est.

CAPUT III.

De eversione Tyri opulentissimæ civitatis, et quatiter Achaia per Metellum consulum Romanis sit subjeta. Quibus temporibus, Androgeus Romæ vias, quod portentum ingens pestilentia subsecuta est. Variatus etiam vir pastoralis, Lusitanus, diversis præliis Romanos vicit et fugavit. Demum a suis interfectus est.

Quo etiam tempore ruinam Carthaginis Corinthi eversio subsecuta est, duarumque potentissimarum urbium parvo unius temporis intervallo, per diversæ mundi partes; miserabiliter colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos, Boetiosque conjunctos duobus bellis, hoc est primum apud Thermopilas, iterum in focis devicisset, quorum priore bello occisa esse 20,000, secundo 7000 cæsa referuntur; igitur post extincta totius Achæiæ præsidia, destitutarum eversionem urbium Metello prætoris meditante, consul Numius repetitus ad eum cum paucis venit in castra: qui, demisso statim Metello, Corinthum sine mora expugnavit, urbem toto tunc orbe longe omnium opulentissimam, quippe quæ velut officina omnium artificum, atque artificum, et emporium commune Asiæ atque Europæ post multa retro secula fuit. Permissa crudeliter etiam captivis prædandi licentia, sic omnia cadibus, igiturque completa sunt, ut de murorum ambitu, quasi a camino in unum apicem coarctatum, exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta, reliqua sub corona vendita est. Urbe incensa, muri funditus diruti sunt, muralis lapis in pulverem redactus, præda ingens crepta est, sicut cum propter multitudinem et varietatem statuarum simulacrorumque in illo civitatis incendio permixta, in unum auri, argenti atque æris, omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est. Unde usque in hodiernum diem, sive ex ipso, sive ex imitatione ejus, æs Corinthium, sicut memoria traditum est, et Corinthia vasa dicuntur, hisdem consulibus Viriatus in Hispania genere Lusitano, homo pastoralis et latro primum infestando vias, deinde vastando provincias, postremo exercitus prætorum et Romanorum consulum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit. Qui prætorum Vitellium bello superavit, deinde Plautium prætorum, idem Viriatus multis præliis fractum fugavit. Post etiam Claudius cum magno structo belli Viriatum missus, quasi pro abolenda superstate macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato, universas quas secum duxerat

copias maximasque vires Romani amisit exercitus. A Viriatus trabeas, fascēs, ceteraque insignia Romana in montibus suis tropaea praefixit. Quo etiam tempore androgeus Romae visus, jussu aruspicum in mare mersus est. Quam sacrilegam expiationem tanta fies hominum subsecuta est, ut magna domus vacuae vivis, plenae mortuis remaneret. Denique jam non solum in urbe vivendi, sed etiam appropinquandi negabatur facultas, propter sevos cadaverum putres. Igitur Pompeius consul fines Numantinorum ingressus, accepta maxima clade discessit. Viriatus autem cum per 14 annos Romanorum duces atque exercitus protrivisset, insidiis suorum interfectus est. Deinde Mancinus consul, postquam a Popilio apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infeliciter praelia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut turpissimum foedus cum Numantinis facere cogeretur, quamvis et Pompeius jam aliud aequae infame foedus cum hisdem Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus dissolvi foedus et Mancinum dedi Numantinis praecipit. Qui, nudato corpore manibusque post tergum revinctis ante portas Numantinorum expositus, ibique usque in noctem manens, a suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lacrymabile utrisque spectaculum praebuit.

CAPUT IV.

Qualiter rex Parthorum Babyloniam diversasque nationes suo subiecit imperio. Et tunc Brutus in citeriorem Hispaniam Galliaeque Lusitanis auxilia ferentes bello oppressit. Et Lepidus proconsul Vacceos in Hispania innoxios, dum expugnare conatur, ab eis amisso exercitu victus est. Quando etiam Romae servi conspirantes, mox interfecti sunt.

Tunc siquidem in Oriente ex Parthorum sextus a Barbaece, victo Demetrii praefecto, Babyloniam urbem finesque ejus universos, victor invasit. Omnesque praeterea gentes, quae inter Hidaspen fluvium et Indum jacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium. Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem vicit et cepit. Quo pacto Diodorus quidam, cum Alexandro filio regnum ejus et regium nomen ejus usurpavit. Postea ipsum Alexandrum illum, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat, ne in obtinendo consortem haberet, occidit. Interea Brutus in citeriore Hispania 40,000 Callaecorum, qui Lusitanis in auxilium venerant, asperissimo et difficili bello, quamvis incautos circumvenisset, oppressit. Quorum in eo praelio 50,000 occisa, 6000 capta referuntur, pauci fuga evaserunt. In citeriore Hispania Lepidus proconsul Vacceos innoxiam gentem et supplicem, etiam senatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit. Sed mox accepta clade gravissima improbae pertinaciae poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc injusto bello justissime caesa sunt; reliqui, exuti castris, armis etiam perditis, evaserunt. Tunc etiam Romae puer ex ancilla natus est quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aethna vastos ignes eructavit ac fudit. Igitur in Sicilia bellum servile ortum est, quod grave et atrox multitudine servorum, instructu co-

piarum, magnitudine virtum fuit, ut non dicam praetores Romanos, quos penitus profligavit, sed consules quoque terruerit. Nam 70,000 servorum tunc in arma conspirantium fuisse refertur.

CAPUT V.

Quibus diebus per Scipionem Africanum Numantia deleta est, et Attalus rex Asiae per testamentum sibi succedere populum Romanum fecit, quem ejusdem frater invasit, ad cladem populi Romani, suamque interuentionem.

Scipio Africanus, consensu omnium consul creatus, ad obtergendam infamiam foederis quod Mancinus cum Numantinis pepigerat, dirigitur in Hispaniam. Qui non confestim aggressus est Numantinos quasi incautos quos semper noverat esse paratos, sed prius exercuit militem suum in castris, velut in scholis, quod tamen aliquid profuit. Conserto namque praelio, quamvis prius impetum Romani non ferentes Numantinorum fugere coepissent, industria ducis atque audacia acerrime repressi, quos fugerant fugere coegerunt. Qua inopinata victoria Laelius Scipio, fossa urbem munivit, vallum subibus praestruxit, et sic obsidione Numantinos contrivit. Igitur conclusi diu Numantini, et fame cruciati, deditiorem sui obtulerunt, si tolerabilia juberentur. Saepe etiam orantes justae pugnae facultatem, ut tanquam viris iniri liceret, ultimo omnes duabus subito portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum a calefaciendo celsiam vocant. Hac igitur potione post longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen, et usque ad periculum Romanorum fuit, iterumque Romani pugnare se adversus Numantinos fugiendo probavissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello cedunt. Compositis tamen ordinibus non superantes, nec sicut fugientes in urbem revertuntur. Corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. Novissima se desperatione in mortem omnes destinati clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno atque igni consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habere victis, praeter securitatem suam, neque etiam eversa Numantia, vicisse se magis Numantinos quam evasisse dixerunt. Unum Numantinum non victoris catena tenuit captivum, unde triumphum dederit, non vidit Roma aurum vel argentum quod igni superesse potuisset, quia apud pauperes non fuit, arma et vestem ignis absumpsit. Igitur deleta Numantia, cum Scipio pacem componeret ceteris Hispaniae civitatibus, quemdam Celticum principem Tyresum nomine consuluit, quo opere Numantia prius fortiter repugnans duraret, dum 4000 Numantinorum adversus 40,000 Romanorum diu dimicarent ac sepius vicerent. Qui respondit: Invicta concordia hoc egit. Quo etiam tempore Attalus Humentis filius moriens, per testamentum populum Romanum imperio Asiae succedere heredem jusserat. Hinc itaque Laelius Crassus consul et pontifex maximus adversus Ari-

stonicum Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam pervaserat, cum instructissimo missus exercitu, præterea magnis rebus, hoc est, Nicomediæ, Bythinia, Mipridate, Ponti et Armenia, Ariarato, Cappadocia, Philomene, Paflagonia, eorumque maximis copiis adjutus, conserto tamen bello victus est, et cum exercitu post plurimam caedem in fugam acto, ipse jam circumventus ab hostibus et pene captus esset, virgam qua erat usus ad equum in oculum Thracis impegit. Barbarus autem cum ira et dolore exarsisset, latus Crassi gladio transverberavit. Ita ille, excogitato genere mortis, effugit decus et servitutem. Perpenna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi, et clade exercitus Romani, rapitum in Asiam pervolavit, Aristonicum recenti victoria feriatum improvisum bello adortus, nudatumque omnibus copiis, in fugam vertit. Cumque Statonicem urbem, ad quam ille fugerat, obsidione cinxisset, cruciatum fame ad deditionem coegit. Perpenna consul apud Pergamum correptus morbo diebus obiit. Aristonicus Romæ jussu senatus in carcere strangulatus est.

CAPUT VI.

Quo in tempore conspiratio servorum longe lateque effervuit, et max a dominis seu Romanorum consulibus pœnis adacti, deleti sunt. Quo in tempore Æthna ultra modum insolitos evomuit ignes, et in Africa, locustarum magnitudo mari immersa ad littusque revoluta, nimiam corrupto aere pestilentiam mortalibus incussit.

Igitur conspiratio servorum in Sicilia longe lateque non modicam excitavit tempestatem. In Sicilia quidem, dum quadam insolentia dominium obtineant, male adeptum, servi, Piso consul 8000 eorum patibus affixit. Cui succedens Rutilius, ultra 20,000 ex rebellantibus servis trucidavit. Qui tamen prius obsidione cincti, tanta necessitate compulsi sunt, ut cadavera suorum devorarent sociorum. Nam et Minternis 450 servi in crucem acti, et Sinuessa ad 4000 servorum a Q. Metello oppressa sunt. In metallis quoque Atheniensium idem tumultus servilis a Periclitō prætorē discussus est. Apud Delon etiam servi novo motu intumescens, ab oppidanis provenientibus pressi sunt. Iisdem temporibus Cicero nascitur, matre Elvia, patre equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Turpilius comicus senex moritur, quibus etiam diebus Æthna vasto concussa tremore exundavit igneis globis. Rursusque alio die Lippara insula, et vicinum circa eam mare in tantum effervuit, ut vastas quoque rupes dissolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorruerit, exanimatos pisces supernatantesque excoxerit, homines quoque nisi qui longius potuerunt diffugere, reciprocato apphelitu calidi aeris adustis introrsum vitalibus suffocaverit. Locustarum etiam in Africa tanta vis effervuit, ut non solum virgentia quæque consumerent, verum etiam amaras cortices atque arida ligna præroderent. Sed, repentino arreptæ vento, atque in gelatos coactæ, portatæque diu, per aera, Africano pelago immerse sunt. Harum cum immersos acervos

A longe updis urgentibus fluctus per extenta late littora propulissent, iterum nimis atque ultra opinione pestiferum odorem tabida et putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, et avium, pecudum ac bestiarum, corruptione aeris dissoluta est, ut putrefacta passim cadavera vitium corruptionis auferent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidia, in qua tunc Micipsa rex erat, 800,000 hominum mortua sunt, circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginensi atque Uticensi littori adiacet, plusquam 200,000 militum, quæ ad presidium totius Africae ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt. Quæ clades tam repentina ac tam violenta instillit, ut tunc apud Uticam sub una die per unam portam ex illis junioribus plusquam 1500 mortuos elatos fuisse narretur. Iisdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Media imperio, adversus Pharam Parthorum regem congressus et victus est. Qui cum in exercitu suo 100,000 armatorum habere videretur, 200,000 amplius calidum atque lixarum immista cohortibus, scortis et histrionibus tradebat. Itaque facile ab universo exercitu suo Parthorum viribus compressus interit.

Eodem tempore Ptolomæi Alexandrinorum regis misera vita miseriorem vitam exitum dedit. Is etiam sororem suam stupro cognitam ac deinde in matrimonium receptam, novissime turpius quam duxit abiecit. Privigiam vero suam, hoc est filiam sororis et conjugis, conjugem ascivit, alium suum quem ex sorore susceperat, necnoti et aliam fratris occidit. Quam ob rem tantis insertus periculis, factus execrabilis ab Alexandrinis regno pulsus est.

CAPUT VII.

De Joanne filio Simonis, qui Hircanus est nuncupatus: qualiter plures civitates Syriae atque Samaritanorum, Idumæorumque cepit bellis, etiam prospere gentis, summa cum pace seculo atque conventu. Quomodo etiam filius ejus, Aristobolus, qui primus post reversionem Judaici populi de Babylonia nomen regni usurpavit, matrem, fratremque Antigonum occiderit, et ipse, vix anno expleto, in regno detestabiliter mortuus est.

Ptholomæus Phison, qui et Soter, annis 17. A reedificatione vero templi, annis 367. Joannes vero filius Simonis Judæorum dux et pontifex erat. Qui adversum Hircanos bellum gerens, Hircanus est nuncupatus. Is namque ut paterno potitus est honore, et Deo sacrificia reddidit, velociter Ptholomæum petit, qui matrem fratresque vinctos secum retinebat, et patrem ejus Simonem neci dolo in convivio traderat. Dunque aggressus esset castellum, in aliis quidem rebus superior erat, justo autem dolori cedebat, Ptholomæus etiam quoties premeretur, matrem ejus fratresque in murum productos, palam ut possent conspici, verberavit, eosque se præcipitaturum, nisi quam primum recederent, minitabatur. Unde Hircanum quidem plus timor ac misericordia quam iracundia commovebat. Mater vero ejus nihil plagis

aut intenta nece perterrita, manus prætentens filium precabatur ne vel suis fractus injuriis parceret impio. Si quidem ipsa mortem sibi a Ptholomæo propositam immortalitate duceret meliorem, dummodo ille pœnas eorum quæ in domo sua contra fas admisisset expenderet. Joannes autem nunc obstinaciam matris cogitans ac precēs ejus audiens, ad irruendum impellebatur. Modo verberari eam lacrarique conspiciens, effeminabatur, totusque dolore plenus erat. Ob hæc autem diu tracta obsidione, fertur annus advenit. Quem septimo quoque orbe apud Judæos cessare moris erat, exemplo septimorum dierum, et ob hoc Ptholomæus obsidionis requiem nactus, fratribus Joannis una cum matribus occisis, ad Zenonem confugit, qui Cotyla cognominatus est, Philadelphicæ tyrannum. Antiochus autem ob ea quæ per Simonem passus fuerat, iratus, in Judæam ducit exercitum. Ibi que assidens Hierosolymis Hircanum obsidebat. Ille autem patefacto sepulchro David, qui regum ditissimus fuerat, ablatisque inde pecunie plusquam tribus millibus talentorum, Antiocho persuasit, trecentis ei talentis datis, ab obsidione discedere. Atque ut facti invidiam levaret, fertur hæc pecunia Hircanus instituisse primus xenodochia, quibus adventum susciperet pauperum peregrinorum. Rursumque tamen quando Antiochus contra Medos bello suscepto, tempus ei vindictæ præbuit, confestim adversus civitates Syriæ perrexit, vacuas propugnatoribus esse ratus, quod erat verum. Medabam quidem et Samagam cum proximis, neciton et Sicimam et Angarizam ipse capit, et insuper hic Cuthæorum genus, adiacentia phano loca incoferentium, exemplo ejus quod est Hierosolymis ædificato, capit. Idumææ quoque non paucas alias civitates, et præterea Adoreon et Maresan. In Samariam vero usque progressus, ibi nunc est Sebaste civitas ab Herode rege condita, ex omni eam parte conclusit, filiosque suos Aristobolum et Antigonum obsidioni præfecit. Quibus nihil remittentibus, ad hoc famis penuria qui erant intra civitatem venerunt, ut etiam suam carnem cogereantur attingere. Igitur Antiochum adiutorem sibi advocant, Spondium cognominatum. Qui cum prompta ejus voluntate parulisset, ab Aristobolo et Antigono superatur, et ille quidem ad Scythopolim usque, persequentibus eum memoratis fratribus, effugit. Hi vero in Samariam reversi, et multitudinem iterum intra murum compellunt, et expugnata civitate, ipsam diruunt, et habitatores ejus captos abducunt. Prosperè autem gestis ita cedentibus, alacritatem refrigescere non sinebant, sed cum exercitu Scythopolim usque progressi et ipsam pervaserunt, et agros intra Carmelum omnes inter se partiti sunt. Secundarum autem rerum Joannis et filiorum ejus invidia seditionem gentium concitavit. Multique adversus eos collecti sunt, nec quiescebant, donec aperto bello devicti sunt. Reliquum vero tempus Joannis cum fortunatissima viveret, optime rebus per annos 52 administratis, et quinque relictis filiis moritur, ut plane

beatissimus, et qui nullam desisset occasionem, cur ejus causa de fortuna quispiam quereretur. Denique tria maxime præcipua solus habebat, quia princeps et pontifex præterea et propheta, cum quo Deus ita colloquebatur, ut futurorum nihil penitus ignoraret. Quin etiam de duobus majoribus filiis suis, quod rerum Domini permansuri non essent, ante vidit et prædixit. Quorum vitæ qui fuerit exitus, narrare non indignum videtur, quantumenque a paterna felicitate diverterint. Patre namque mortuo, nato major Aristobolus, translato in regnum principato, diadema sibi primus imposuit, 475 annis ac mensibus 3 postquam populus in eam terram advenit, servitio quod apud Babylonas sustinuit liberatus. Fratrem vero a se secundum Antigonum (namque illum dilgere videbatur) in honore pari producebat. Alios autem vinetos custodiæ tradidit, matremque itidem colligavit, ausam aliquid de potestate contendere, namque hanc rerum dominam Joannes reliquerat, eoque crudelitatis processit modo, ut vicam fame necaret. Horum autem facinorum pœnas Antigoni fratris morte persolvit, quem plurimum amabat, quemque habebat regni participem. Nam et hunc interemit, adductus criminationibus per malevolos regni compositis. Aristobolus vero post necem matris atque Antigoni fratris dignissimo ac crudelissimo viscerum dolore tortus, detestabiliter moritur, cum non plus anno regnasset. Uxor vero ejus, fratrum vinculis dissolutis, regem constituit Alexandrum, qui ætate major erat, et modestia præstare videbatur.

CAPUT VIII.

De reedificatione Carthagini, et de seditione serrorum ortu Romæ spe libertatis, qualiter etiam Galli Allobrogeses et Galli Alvernorum a Romanis victi atque deleti sunt. Tuncque incendium Ethnæ Catinenses affixit.

Quibus etiam temporibus, jubente senatu, Carthago iterum reedificatur, anno vigesimo secundo postquam fuerat eversa, deductis illuc Romanorum civibus cum familiis repleta ac restituta est. Romæ etiam seditiõ orta est, quam Gracchus et Flaccus excitaverunt tribuni, servis libertatem agrosque publicos dividere promittentes. Quo tumultu amplius tria milia necata sunt in Urbe, cum auctoribus seditionum. Quibus diebus Metellus bellando pervagatus Baleares insulas edomuit. Tunc etiam Domitius proconsul Allobrogas Gallos juxta oppidum Vindalium gravissimo bello vicit, maxime cum elephantorum nova forma equi bestium hostesque conterriti diffugissent. Allobrogum ibi 20,000 caesa referuntur, 3,000 capta sunt. Eo tempore Ethna mons ultra solitum exarsit, et torrentibus igneis superfusus lateque circumfluentibus, Catinam urbem finesque ejus oppressit, ita ut tecta adium clavis cineribus perusta et pergravata conruerent. Cujus levandæ cladis causa senatus decem annorum vetigalia Catinensibus remisit. Interea Fabius consul Bituito regi Alvernorum Gallicæ civitatis, bellum maximo instructu comparanti, adeo cum parvo exer

citu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum A vix ad escam canibus, quos in agmina habebat, sufficere posse jactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias unum pontem Rhodani fluminis parvum esse intelligeret, alium compactis litribus catenisque connerum superstratis confixis tabulis struxit, Conserta pugna et diu graviter agitata, victi Galli, conversique in fugam, dum quisque sibi timet, coacervatis inconsulte agminibus, præpropero transitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis litribus mersi sunt. 180,000 armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus 150,000 vel cæsa vel mersa sunt. Victus Martius consul, Gallorum gentem sub radice Alpium sitam bello aggressus est. Qui cum se Romanis copiis circumseptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occisis B conjugibus ac liberis, in flammam se projecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis peragenda tunc mortis suæ copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii suspendio, alii abnegato cibo, sese consumpservunt. Nullusque omnino vel parvulus superfuit, qui servitutis conditionem vite amore tolerarit. His ita se habentibus senatus Jugurthæ regi Numidarum bellum indixit.

CAPUT IX.

De Jugurtha Numidarum rege, et de consiliis qui contra eum pugnaverunt atque vicerunt.

Igitur Jugurtha, Micipsæ Numidarum regis adoptivus, hæresque inter naturales ejus filios factus, primum hæredes suos, id est, Hiemsalem occidit, Atherbalem bello victum Aphrica expulit. Calpurnium deinde consulem adversus se missum pecunia C corrupit, atque ad turpissimas condiciones pacis adduxit. Præterea cum Romam ipse venisset, omnibus pecunia corruptis aut attentatis, seditiones, dissensionesque permiscuit. Qua cum egrederetur, infamiam satis potavit elogio, dicens: O urbem venalem et matrem perituram, si emptorem invenerit! Qui anno sequenti Aulum Posthumium Posthumii consulis fratrem, quem is 40,000 armatorum exercitui præfecerat, interemit, ac pene totam Africam a Romanis deficientem suo junxit regno. Deinde Metelli disciplina coercitus, duobusque præliis victus, 3,000 perfugarum reddidit, trecentosque obsides dedit. Conditionem pacis non custodiens, iterum D Mariam consulis (qui non illo minori astutia præditus erat) devictus, dum de propriis diffideret viribus, Boccum Maurorum regem ad sua conduxit auxilia. Cujus copiis auctus, Marianum sæpius afflixit exercitum. Postremo apud Circam [Cirtam] urbem antiquam, adversus Romanos, cum 400 militibus [F., millibus] equitum instructus occurrit. Quos tribus diebus pariter bellando ita contrivit, ut omnibus desperatis Romani telis plurimi occisi undique pressi siti ac ingenti fervore solis, pulvereque defecti, nullam deinceps sibi sperarent salutem, dum omnia paterentur intolerabilia. Equites vero Numidarum atque Maurorum, velut sine labore pene captos atque circumseptos trucidabant Romanos. Subito suffragium est Romanis

caelo missum. Nimbis enim vehemens ruit, ac tempestas valida orta est, quæ Romanos refrigerans convalescere fecit, Mauros vero atque Numidas incermes pene reddidit, dum hastilia eorum, quæ sine amonto erant, lubrica, scuta vero, quæ ex coriis elephantorum, velut spongia aquam ebullentia inhabilia facta sunt, qua fortuna Marius superior factus vicit. Bocchus atque Jugurtha fugientes, 90,000 suorum amiserunt. Ergo Bocchus cum Romanis pugnare dissidens, pacem petiit, Jugurtham dolocaptum, conditione pacis catenatum, ad Marium misit, quem antequam currum suum triumphator abegit, et in carcere positum strangulari jussit. Præterea Jugurthini temporibus belli, Cassius consul in Gallia Tigurinos usque Oceanum persecutus, rursusque ab iisdem insidiis circumventus, occisus est.

CAPUT X.

De consiliis Romanorum, qui contra Gallos insuliciter dimicantes victi atque interempti sunt. Contra quos Gallos, ob vindictam consulum et fines tuendos, Marius consul quarto et quinto creatus dirigitur. Gallorum 440,000 interfecti, præter mulieres, et parvulos, qui sese necaverunt, in Asia vero et Syria qui etiam tunc regnabant.

Hinc Mallius consul et Cipro præconsul adversum Cimbros et Teutonas, et Tigurinos et Ambrosas, Gallorum et Germanorum gentes (quæ tunc ut imperium Romanum exstinguerent conspiraverant) missi, provincias sibi Rhodano fluvio medio dividerunt. Ubi dum inter se gravissima invidia et contentione decertant, cum magna ignominia et periculo Romani nominis victi sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Emilius consularis cæsi, 80,000 Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, 40,000 calorum atque lixarum interfecta, Athias scribit. Ita ex omni pene exercitu decem tantummodo homines qui miserum nuntium ad augendas miseras reportarent superfuisse referuntur. Hostes castris 22 præda potitii, nova quadam atque insolita exsecratione cuncta quæ ceperant pessumderunt. Vestis discissa et projecta est, aurum argentumque in flumen projectum, lorica virorum concessisse, phalera equorum disperditæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis, ex arboribus suspensi sunt, ita ut nihil prædæ victor nihilque victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, verum etiam metus fuit, ne confestim Cimbri Alpes transgredenterentur, Italiamque delerent. Igitur Marius quarto consul contra Gallos dirigitur, qui cum Tiguriis et Allobrogibus duobus præliis dimicans non sine magno suorum discrimine vicit. Ex quibus 200,000 armatorum bello interfecta sunt, octoginta millia capta: vix tria millia effugisse referuntur. Mulieres itaque eorum parvulis suis ad saxa collis, cunctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Teutones autem et Cimbri integris copiis Alpium nives emensi, in Italiae plana pervaserunt. Bique cum poculis, cibus ac lavacris emolliretur, Marius quinto consul et Catullus adversum eos missi sunt. Qui Hannibal ingenium secuti, in nebula deposuerunt pugnam et in sole disposue-

namque cum vento ortus ex adverso emi-
-euit, visus inimicorum pulvis opplevit, et splendor
hebetavit. Ita factum est ut tanta ac terribilis mul-
-tudo minima Romanorum clade, sua autem ultima
internecione caderetur. Centum quadraginta millia
-eorum tunc in bello cæsa, sexaginta millia capta re-
-feruntur. Mulieres autem eorum per multa misera-
-bilia mortis genera sese cum parvulis suis neci de-
-derunt. Ita in his duobus præliis trecenta quadra-
-ginta millia perempta, sunt, absque innumera mulie-
-rum multitudine, quæ se suosque parvulos femineo
-furore, virtute autem virili, dilaniaverunt. Quibus
-etiam diebus Publicius Malleolus Romanis incogni-
-tam ante facinus perpetravit. Siquidem matrem
-suam interfecit, servis adnitentibus. Quam ob cau-
-sam damnatus parricidii, insutusque in culeum, et in
-mare projectus est. Eo quidem tempore in Syria et
-Asia Antiochus, qui et Orfus, regnabat; cui successit
-Antiochus Crippus, qui ab Antiocho Cytino regno
-pulsus, ac cursus Crippus Antiochus, superato Cytino,
-regnum recepit. Ita ex successione adversum se di-
-micantes, regnabant Syriæ et Asiæ. Quibus diebus
-Marcus Terentius Varro philosophus, et Cicero nas-
-cuntur. Marcus Furius poeta, cognomento Babylus,
-nascitur Cremonæ.

CAPUT XI.

*De diversis præliis atque seditionibus, seu de parrici-
-diis, quæ Alexander secundus rex et sacerdos Ju-
-dæorum cum externis nationibus seu propria gente
-gessit.*

Ptholomæus, qui et Alexander, pulso regno Fis-
-cone Ptholomæo, per matrem Cleopatram et in Cy-
-prum secedente, regnavit annis decem. Iterumque
-Ptholomæus, qui a matre fuerat ejectus, regressus
-de fuga, regnum obtinuit, et regnavit annis octo,
-quoniam Alexandrum, qui ante eum fuerat, ob inter-
-fectionem natos cives pepulerant. A reedificatione
-vero templi anni sunt quadringenti duodecim. Ju-
-dæorum vero pontificatum et regnum, ut præmisi-
-mus, post mortem Joannis, Aristobolus suscepit.
-Quo etiam mortuo, ut supra meminimus, Janneus,
-qui et Alexander, ejus frater, regnum pariter et sacer-
-dotium Judæorum obtinuit, et in cives suos cru-
-dèssime regnavit. Dum enim vinculis quibus jussu
-fratris alligatus fuerat, est solutus, quoniam ætate
-major erat cæteris fratribus suis, et molestia præ-
-stare videbatur, rex pariter Judæorum et pontifex est
-declatus. Sed ille, potestate adepta, fratrem quidem
-alterum regnum appetentem occidit; alterum autem
-vita contentum, ablatis rebus, substantiis nudatum,
-secum habuit. Prælium etiam cum Ptholomæo com-
-mittit, multos quidem hostium peremit, sed victoria
-in Ptholomæi parte propensior fuit. Cum Theodoro
-autem filio Zenonis sæpius dimicavit; et superior
-factus, de possessionibus illius castella et loca mu-
-nita suo regno adjunxit, quamvis a Theodoro ejus
-exercitus usque ad decem millia cæsus referatur. Is
-namque cum Gazam et Rafiam atque Antidonem
-perdomuisset, seditiones Judæorum perpressus, quo-

dam die festo concitatur in eum populus. Namque
-plerumque epulæ seditiones accendunt, nec videba-
-tur insidias posse comprimere, nisi peregrinos habe-
-ret auxilio. Igitur crebris cum propria gente præliis
-gestis superior factus, non minus quinquaginta mil-
-libus Judæorum per sex annos interfecit. Nec tamen
-victoriis lætabatur, quoniam regni sui vires consum-
-pserat, unde cum Judæis conabatur reconciliari. Illi
-autem inconstantiam ejus morumque varietatem in
-tantum oderant, ut percunctanti causam quænam
-pacto eos sedare posset, dicerent: Si moreretur.
-Nam vix etiam mortuo daturus veniam, cur multa
-scelerate fecisset. Pugnavit etiam cum Demetrio,
-quem Judæi evocaverunt sibi in auxilium. A quo
-victus recessit in montes. Immutata quippe fortuna,
-sui, qui eum prius deseruerant, misericordia moti, re-
-linquentes Demetrium, ad Alexandrum usque ad sex
-millia se contulerunt. Quorum virtute actus, se
-bello reparavit. Demetrius hujus inclinationis desti-
-tutione fractus, mox inde egressus est, non tamen
-reliqua multitudo ob abscessum auxiliorum simula-
-tes deposuit: sed cum Alexandro tandiu bello assi-
-duo decertavit, donec, plerisque interfectis, victor
-Alexander cæteros captos Hierosolymam adduxit.
-Verum immoderata fecit iracundia, ut crudelitas ejus
-ad impietatem usque procederet: octingentos enim
-eorum in media civitate cruci affixos, mulieres eorum
-atque filios in conspectu ipsorum necavit, atque hoc,
-potans et cum suis concubinis recubans, prospecta-
-bat. Tantis autem populum terror invasit, ut etiam
-diversæ partis studiosi proxima nocte septem millia
-extra totam Judæam profugerint. Quorum exilio
-mors Alexandri finis fuit. Cum ejusmodi factis tan-
-dem ægre otium regni quæsisset, ab armis requirit.
-Ergo qui latius ejus actus scire voluerit, tertium de-
-cimam Josephi librum antiquitatis Historiæ legere
-curabit. Belli autem requiem secutum est mori
-principium. Qui trigesimo septimo regni anno mori-
-tur. Conjugi suæ Alexandræ regni reliquit guberna-
-cula, Judæos ei vel maxime audientes fore non de-
-bitans, quod longe ab ejus crudelitate discrepans, et
-iniquitati resistens, benevolentiam sibi populi com-
-parasset, neque spes eum fefellerit.

CAPUT XII.

*De bellis socialibus quæ Romani perpressi quando tota
-Italia ab eis defecti, et de portentis diris atque mir-
-abilibus quæ hæc mala præcesserunt.*

Quibus etiam diebus Romanos multiplices pertur-
-baverunt calamitates, quamvis jam domini multarum
-vocitarentur gentium, quas succinctæ brevitatis gra-
-tia transcurrere statui. Sed si qui eas plenius scire
-voluerit, quintum librum Orosii legat. Igitur Saturni-
-nus, tribunus plebis, excitati tumultus in Urbe auctor
-exstitit, qui cum Mario consule sexto et Glauco
-prætoe conspiravit. Primum Metellum Numidicum,
-virum acerrimum, innocentem, per scelus judicium
-qui ejusdem factionis erant, in exsilium totius Urbis
-dolore miserunt. Idem Saturninus Memmium, virum
-acrem et integrum, fieri consulem timens, occidit, et

deinde contentionem agens in domo sua, ab illis A
 -imperator, ab illis vero rex est appellatus. Quam
 -teueritatem indignantes Romani, auctore Mario con-
 -sule, Saturninum et ejus factionis auctores interfecerunt. Quorum bona omnium publicanda decreverunt.
 -Itaque, interfectis tantæ conjurationis seditiosis, quies
 -populo fuit. Inde Rutilius, vir integerrimus, perjurio
 -judicium condemnatus est. Qui Smyrnæ commigrans,
 -litterarum studiis intentus consenuit. Igitur Julio
 -Cæsare et Marco Philippo consulibus, intestinis cau-
 -sis, sociale bellum totam commovit Italiam. Siqui-
 -dem Livius Drusus, tribunus plebis, Latinos omnes
 -spe libertatis illectos, cum placitum explere non pos-
 -set, in arma excitavit. Quibus malis Anxius [Dru-
 -sus, tantis malis anxius] domi suæ, incerto quidem
 -auctore, interfectus est. Igitur Picentes, Vestini,
 -Marsini, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum
 -adhuc occultam defectionem meditarentur, Galium
 -Serviliam prætorem, legatum ad se missum, apud
 -Asculum occiderant. Statimque clausa civitate, omnes
 -cives Romanos indicta cæde jugularunt. Contiuo
 -atrocissimam perniciem infamissima præcessere
 -prodigia. Namque omnium generum animalia, quæ
 -manus hominum blande perpeti atque inter homines
 -vivere solita erant, relictis stabulis pascuisque, cum
 -balata, hincitu magis miserabili, ad silvas
 -montesque fugerunt. Canes quoque, quorum natura
 -est extra homines esse non posse, lacrymosis ulula-
 -ibus vagi laporum ritu oberrarunt. Tunc etiam sub
 -ortu solis globus igneus a regione septentrionis cum
 -maximo etiam fragore emicuit. Apud Areninos, cum
 -panes per convivia frangerentur, eruo: mediis panibus
 -fluxit. Præterea per septem continuos dies
 -grando lapidum, immixtis etiam testarum fragmen-
 -tis, terram latissime verberavit. In Samnitibus va-
 -stissimo hiæte terræ flamma prorupit, et usque in
 -cælum extendi visa est. Complures præterea in iu-
 -noscere videre Romani globum coloris auræ, cælo ad
 -terram devolvi, majoremque factam, rursus a terra
 -th sublime ad orientem ferri, ac magnitudine sua
 -hipsem solem obtendisse. Igitur Gneius Pompeius præ-
 -tor cum Picentibus jussu senatus bellam gessit, et
 -victus est; postquam sibi Samnites Papiam Mutilium
 -imperatorem præfecerant, Marsi autem Agamemno-
 -nem archipiratam præoptaverant, Julius Cæsar,
 -Samnitium pugna victus, cæso fugit exercitu. Ruti-
 -lius consul Marium propinquum suum legatum sibi
 -legit, quem assidue submoventem moram bello uti-
 -liem fore, et paulisper in castris exerceri, militem
 -oportere tirone, dolo id agere ratas, contempsit,
 -postquam in insidias Marsorum et unversum agmen
 -exercitus sui incautus iniecit, ubi et ipse consul occi-
 -sus et multi nobiles interfecti: et octo millia Roma-
 -norum militum cæsa sunt. Arma et corpora interfe-
 -ctorum in conspectu Marii legati Tolenus fluvius
 -pertulit, atque in testimonium cladis evexit. Marius,
 -ruptis continuo copiis, victores inasperatus oppressit,
 -Verba, sed partibus Syllanis hic graviter convi-
 -dis; hoc loco textui, nescimus unde, intrusa, non

PATROL. CVI.

et octo millia ipse Marsorum interfecit. Cæpio autem,
 -a Vestinis et Marsis deductus in insidias, cum exer-
 -citu trucidatus est. Lucius vero Julius Cæsar, post
 -quam apud Eserniam victus aufererat, contractis
 -undique copiis adversus Samnites et Lucanos dimi-
 -cans, multa hostium millia interfecit. Cumque ab
 -exercitu imperator appellatus esset, Romanique nun-
 -tios de victoria misisset, senatus sagam, hoc est ve-
 -stem mæoris, quam exonto sociali bello sumpserat,
 -hæc spe arridente deprecavit, atque antiquum toga de-
 -cotem recuperavit. Marius deinde sex millia Marsor-
 -rum cecidit, septem millia armis exiit. Sylla cum
 -viginti quatuor cohortibus Eserniam missis, ubi ar-
 -tissima obsidione Romani cives et milites prem-
 -bantur, maximo bello et plurima cæde hostium
 -urbem sociosque servavit. Gneius Pompeius Picentes
 -gravi prælio fudit, qua victoria senatus latelavia et
 -cætera dignitatis insignia recepit, eum togæ tah-
 -tammodo de victoria Cæsaris primum respirante
 -[respirans] sumpsisset. Porcius Cato prætor, et bur-
 -sus [M., Porcius Cato prætor Etruscos, et] Pto-
 -lus legatus, Umbros plurimo sanguine impense et
 -difficillimo labore vicerunt. Gneo Pompeio, L. Pbr-
 -cio Catone consulibus, Pompeius diu obsedit Ascu-
 -lum civitatem: nec tamen expugnasset, nisi popu-
 -lum in campum præpudentem gravissima oppres-
 -sione vicisset. Decem et octo millia Marsorum in ea
 -pugna cum Franco imperatore suo cæsa sunt. Eadem
 -die Picentes congressi et victi sunt. Quo etiam tem-
 -pore Sylla Samnites bello superavit et vixit quo
 -prælio octodecim millia Samnitum cæsa sunt. Ergo
 -Marrucini et Vestini a Sulpicio legato Pompeii per-
 -secuti atque vastati sunt. Ab eodem etiam Sulpicio
 -imperator Italici horribili prælio oppressi sunt et
 -occisi. Pompeius, Asculum ingressus, præfectos, can-
 -tationes cunctosque principes eorum virgis cecidit
 -securisque percussit, sorvos prædamque omnem sub
 -hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos
 -et egeutes abire præcepit.

CAPUT XIII.

*De vidibus bellis quæ inter Syllam et Marianos gesta
 -sunt, et usque ad decimum annum protracta: quibus
 -lectissimorum centum quinquaginta millia cæsa sunt.*

Igitur nondum finito sociali bello, Roma primum
 -bellum civile motum est. Eodemque anno Mitridati-
 -cum bellum, et si minus infame, non tamen minus
 -grave coeptum est. Itaque Marius septimum consula-
 -tum, et bellum suscipere Mitridaticum affectavit. Dum
 -Sylla consuli contra Mitridatem in Asiam cum exer-
 -citu profecturo, in Campania hæc res innotuisset,
 -confestim ira indignationeque permotus, Ravenna re-
 -versus est. Siquidem ante Urbem Marii legatum,
 -quasi primam victimam civilis belli, occidit, mox
 -Urbem irrupit. Marius vero cum permovere nobili-
 -tatem, inflammare plebem, ordinem equestrem per-
 -armare, adversus Syllam frustra tentasset, tandem
 -in Capitolium concessit. Sed partibus Syllanis ibi
 -agnoscit textus Orosii quem sequitur Freculphus.
 -Egit.

graviter contritus, ab eo diffugit: magna suorum caede, ibique tunc Sulpicius Marii collega occisus est. Marius quoque fugiens, cum persequentum instantia circumseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdidit, e quibus infeliciter luto oblitus ignominiosaque protractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus e vinculis in Africam transfugit: solutoque ex Utica filio, ubi is in custodia observabatur, continuo Romam regressus, Cinnae consuli societate scelerum conjunctus est. Igitur ad prodigendam universam rempublicam exercitum sibi in quatuor partes diviserunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum G. Carbo praepositus est, partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius, jam hic civilis belli inceptor et particeps, qui etiam, hoc finito, aliud post Hispaniae bellum excitavit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Caetera vero exercitus portio Cinnae secuta est. Porro Gneius Pompeius, qui a senatu cum exercitu accersitus, ut reipublicae optularetur, et diu sese novarum rerum occupatione suspenderat, contemptus a Mario, vel Cinna, ad Octavium, alterum consulem, sese contulit, et mox cum Sertorio conflavit. Infelicem pugnam interventus noctis diremit. Sexcenti ex utraque parte milites trucidati sunt. Igitur Marius coloniam Ostiensem ingressus, omnia ibi genera libidinis, avaritiae et crudelitatis exerevit. Pompeius, fulmine afflatus, interfuit. Exercitus vero ejus, pestilentia correptus, pene totus absumptus est. Nam undecim millia virorum de castris Pompeii mortua, sex millia autem de parte Octavii consulis desiderata sunt. Marius Antium et Arimium civitates hostiliter irrupit, cunctosque in his praeter proditores interfecit, bona suis diripienda permisit. Post Cinna consul eum legionibus, et Marius cum fugitivis ingressi Urbem, nobilissimos quosque e senatu et plurimos consulares viros interfecit. Sed, quata haec portio ostentatae miseriae est, uno verbo diffinisse caedem honorum, cujus fuit tanta numerositas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tanta quoque diversitas? De quibus etiam auditis posteri perhorrescant. Igitur Marius cum interfectorum civium capita convivis, oblata Capitolis, collata rostris, ad spectaculum congereret ac septimum consulatum cum Cinna tertio consule pervasisset, in exordio consularis imperii sera tandem morte praereptus est. Cinna honorum neces malorum caede supplevit. Nam cum introducta per Marium fugitivorum manus insatiabilis praedandi esset nullamque partem auctoribus praedae consulibus ministraret, in forum quasi stipendii causa sollicitata, militibusque circumdata, aeternis extincta est. Caesa sunt illa die in foro Urbis octo millia fugitivorum: idemque Cinna, quartus consul, ab exercitu suo interfectus est. Interea residui senatorum, qui potentiam Cinnae, Marii crudelitatem, insaniam Fimbriae Sertoriquae audaciam fuga evaserant, transvecti in Graeciam, coegere precibus Syllam, ut periret-

tanti, imo jam plane perditae, patriae opem ferret. Igitur Sylla mox ut Campanium litus attingit, Norvannum consulem praelio oppressit, sex millia tunc Romanorum Romani interfecerunt, sex millia eorumdem ab iisdem capta sunt: centum et viginti quatuor de Syllana parte ceciderunt. Fabius vero Hadrianus, cui imperium pro praetore erat, regnum Africae servorum manu affectans, apud Uticam, congestis sarmentis, cum omni familia vivus incensus est. Damasippus praetor, inceptor Mario consule, Q. Scaevola, G. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium, in curiam quasi ad consultandum vocatos, crudelissime occidit. Corpora interfectorum carnificis unco tracta, atque in Tyberim missa sunt. Eodem tempore Syllae duces plura praelia adversus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam et Q. Metellus Carinatas copias cecidit, et castra pervasit; et G. Pompeius Carbohis equitatum graviter trucidavit. Syllae etiam et Marii adolescentis maximum tunc praelium apud Sacripontum fuit. In quo de exercitu Marii caesa sunt viginti quinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit, fugientemque insecutus, nunc caedendo, nunc ad deditonem rogendo, plurima exercitus parte privavit. Metellus Norbani agmen oppressit, ubi novem millia Marianae partis occisa sunt. Lucullus cum a Quinto obsideretur, erupit, et repentina pugna obsessorem delevit exercitus. Nam plus quam decem millia ibi tunc caesa referuntur. Sylla deinde cum Campanio [At., Lamponio] Samnitum duce, et Carinatis reliquis copiis, ante ipsam Urbem portamque Collatitanam ad horam diei nonam signa contulit, gravissimoque praelio tandem vicit; octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dediderunt; reliquam multitudinem in fugam versam insatiabilis victorum civium ira consumit. Sylla mox [atque] Urbem victor intravit, tria millia hominum, qui se per legatos dederant, contra fas contraque fidem datam, inertes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam innocentes, sed etiam ipsius Syllanae partis, occisi sunt: quos fuisse plus quam novem millia ferunt. Ita libere per Urbem caedes, percussoribus partim vagantibus, ut quemque vel ira vel praeda sollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis jam quod singuli timebant, aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllae dixit: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inertes occidimus? Postquam vero in Urbe viri consulares, praetores, senatores, passim sine consideratione deleti sunt, quos in tabulis cruentissime descripserant, inde Sylla Praeneste profectus est, omnes Marianae militiae principes, hoc est, legatos, quatuor, praefectos et tribunos, jussit occidi. Pompeius Carbonem, Marianum ducem, in Aegyptum fugere conantem, comprehendit et occidit. Idem Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Uticam facta, octodecim millia hominum interfecit. Eo bello Domitius, rex Mariannus, dum inter priores pugnat, occisus

est. [Idemque Pompeius] Hirtam Numidiæ regem persecutus, fugientemque omnibus copiis nudatum interfecit. Sylla demum dictator creatus est, ut damnationis et crudelitatis libido honesti nominis reverentia et armaretur et velaretur. Novissime Sylla potestate privatus est. Hoc sine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum, et civile Syllanum. Hæc per annos decem tracta, plusquam centum quinquaginta millia Romanorum consumpserunt, tantumque lectissimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc civili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se jam adversus Alexandrum Magnum circumspiceret, indiscretis ætatibus census invenit. Præterea viros consulares triginta et quatuor, prætorianos triginta sex, sexaginta fere senatores, absque innumeris totius Italiæ populis, qui passim sine consideratione deleti sunt. Igitur, Sylla mortuo, Lepidus, Marianæ partis assertor, adversus Catulum, Syllanum ducem, surgens, redivivos bellorum civilium cineres suscitavit. Bistucatiæ [Bis tunc acie] certatum est. Plurimi Romanorum, jam ipsa paucitate miserorum, et adhuc illo furore insanientium, cæsi sunt. Albanorum civitas, obsidione oppugnata atque excruciatâ fame ultima, miserabilium reliquiarum deditione servata est. Ibi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occisus est. Brutus in Cisalpinam Galliam fugiens, persecute Pompeio, apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum civile, non magis dementia [At. clementia] Catuli, quam tædio Syllanæ crudelitatis, ut ignis in stipula, eadem celeritate, qua exarsit evanuit. Quibus etiam diebus Terentius Varro in provincia Narbonensi nascitur, qui postea trigesimum quintum annum agens, Græcas litteras summo studio didicit. Cicero namque Athenas succedit Rustico, defenso contra Chrysogonum. Deinde * post triennium Romam regreditur: qui vigesimo sexto ætatis suæ anno etiam Quintiam defendit. Quo in tempore Plotius Gallus Romæ Latinam rhetoricam primus docuit. De quo Cicero sic refert: Memoria teneo, nobis pueris, primum Latine edocere cœpisse Plotium quemdam. Tunc Lucius Pomponius Bononiensis, Catillanorum [Attellanarum] scriptor, clarus habebatur. Lucretius etiam poeta nascitur: qui, amatorio poculo hausto, in furorem versus, aliquos libros per intervalla insanæ scripsit, quos postea Cicero emendavit.

CAPUT XIV.

Regnante Ptholomæo, Dionysio, Alexandra Salina, Alexandri regis uxor, Judæorum rexit populum; et ea quæ ibi illis contigerunt diebus.

Ptholomæus Dionysius, annis triginta; a reædificatione vero templi anni erant quadringenti triginta. Regnum vero Judæorum Alexandra Salina, Alexandri regis uxor, ut præmisimus, habebat. Quæ cum duos filios ab Alexandro generatos haberet, natu quidem maximum Hircanum propter ætatem

* Locus corruptus, ex Chronico Eusebii apud S. Hieron. sic restituendus: *Roscio contra Chrysogo-*

A declaravit pontificem, et propter modestam regem constituit; minorem autem Aristobolum privatum vivere maluit, quod ferventioris esset ingenii. Ipsa vero Alexandra, qui sacras temerassent leges, ab initio detestabatur, religioni tamen divinæ superstitione deserviens. Quæ de re jungunt se eidem mulieri Pharisæi, quoddam Judæorum collegium, qui præter altos pietatem colere præterentur et peritius leges exponebant. Ob eam causam propius eos aspicebat. Illi autem, paulatim feminæ simplicitatem despicientes, omnes pro sua libidine submovendo ab deponendo, vinciendo ac solvendo quos vellent, ordines reipublicæ confundebant prorsus, ut ipsi quidem regiis commodis fruerentur, expensas ac difficultates Alexandra perferret. Sed eadem mire cautebat res administrare majores. Itaque augendis copiis semper intenta, duplicem conflavit exercitum. Neque pauca peregrinorum paravit auxilia, quibus non modo statum gentis suæ roboravit, sed etiam metuendam se reddidit externæ potentæ. Imperabat autem aliis, verum Pharisæis ipsa ultro prærebat. Denique Diogenem quemdam insignem virum, qui Alexandro fuisset amicissimus, interficiunt, ejus consilia erimantes, ut octingenti, quos supra memoravi, regis jussu tollerentur in crucem. Nihilominus autem Alexandræ suadebant ut et alios, quibus auctoribus in illos fuisset Alexander excitatus, occideret. Cumque his nimia superstitione nihil abnuendum putaret, quos sibi libuisset, ea specie trucidabant: donec optimatum quisque ad Aristobolum confugerent, quorum periculum agebatur, atque ille matri persuasit ut his propter dignitatem parceret, civitate autem pelleret, quos nocentes existimaret. Illi quidem, data sibi copia, per agros dispersi sunt. Inter hæc, Alexandra morbo laborante, minor ejus filius Aristobolus cum servis suis, quos multos habebat, omnesque pro ætatis fervore fidissimos, universa castella obtinuit, et pecuniam quam ibi reperit conductis auxiliis, regem se declaravit. Ob hæc miserata querelis Hircani mater, conjugem Aristoboli cum filii includit apud castellum quod a septentrione fano adjacens, Baris antea vocabatur, ut diximus, postea vero Antonium cognominatum est, imperante Antonio, quemadmodum de Augusti et Agrippæ nomine Sebaste et Agrippas et aliæ civitates appellatæ sunt. Ante tamen Alexandra moritur quam in Aristobolum Hircani fratrem illius contumelias vindicaret, quem dejici regno curaverat, quod ipsa novem per annos administravit, et hæres quidem omnium sit Hircanus, cui regnum etiam viva commiserat.

CAPUT XV.

De diversis fragoribus bellorum quibus Roma perterrita est, quorum unum fuit in Hispania, aliud in Macedonia, tertium in Pamphylia, quartum in Dalmatia.

Interea apud Romanos hæc gerebantur. Sonantium defuso, Cicero Athenas secedit, et inde, etc. EDIT.

his undique bellorum fragoribus; quorum unam in A
 Hispania erant; aliam in Pamphylia; in Macedonia
 tertiam, quartam in Dalmatia; ex sanguis adhuc at-
 que exhausta intestina pernicie, tanquam febribus
 Romano republica, pulsare armis Occidentis
 Septentrionisque fortissimas gentes cogebatur. Ser-
 torius sigentem, vir deo utique audacia potens, cum
 partium Mavianarum fuisset; Syllam fugiens, ex
 Africa (dilapsus in Hispania) bellicosissimas ferro-
 cissimasque gentes in arma excitavit. Adversus
 Trunc, ut breviter distinaam, duo daoces missi, Metel-
 lus et Domitius; quorum Domitius ab Hirtulegio,
 Sertorii dube, cum exercito oppressus est. Manilius,
 proconsul Gallie, in Hispaniam cum tribus legioni-
 bus et mille quingentis equitibus transgressus, ini-
 quam eam Hirtulegio pugnam conseruit. A quo ca-
 stris captusque nudatus, in oppidum Hilerdam pose-
 solus confugit. Metellus, multis preliis fatigatus,
 per deum obsequium hostem mora fatigabat, donec
 Pompei castris consociaretur. Pompeius, contracto
 apud Palantiam exercitu, Lauronem civitatem,
 quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra, conatus
 defendere, preliis aufugit. Sertorius, superato fugatoque
 Pompeio, Lauronem civitatem creuentissime
 depopulatus est; reliqua regem Lauronensium,
 quos cadibus superferat, miserabili in Lusitaniam
 captivitate asannavit. Pompeium autem hoc est
 illum Romanorum ducem, a se victum fuisse glo-
 riosum est. Quam magnum pradium fiducia, ad hoc
 bellum non pro consule, sed pro consulibus Roma
 miserat. Enise ante Pompeio triginta millia pedi-
 tum; mille equites, Galba scribit; Sertorium autem
 sexaginta millia peditem, octo millia equitum ha-
 buisse commemorat. Postea vero Hirtulegius, cum
 Metello congressus, apud Italiam Beticam urbem,
 viginti millia militum perdidit, victusque in Lusitania
 totum pacis refugit. Pompeius Belgidam, op-
 timum Celtiberum urbem, cepit. Sertorius deinde cum
 Pompeio congressus decem millia militum, eius in-
 terfecit in campo carnium, vincentem Pompeio, tantum-
 denique ipse perdidit. Multa preterea inter eos
 prelia gesta sunt. Mommius, quatuor Pompeii,
 idemque in serentis eius, occisus est. Hirtulegii fra-
 tres interfecti. Perperna, qui se Sertorio iunxerat,
 commisit est. Postremo ipse Sertorius decimo de-
 matus ariaco belli inchoati, iisdem quibus et Viriatus,
 in eorum dolis interfectus, singula bello fecit. Romanis
 abe victoriam sine gloria dedit; quamvis Perpen-
 nam postea pariter exercitus eius secuta sit, qui a
 Pompeio victus, cum universo exercitu suo interfe-
 ctus est; civitates vero evictas in Hispania, ultra
 Pompeius ac sine mora per ditionem recepit ac
 revertit. Interca Macedonicum bellum Claudius sor-
 titus, varias gentes, que Rhodopeis montibus cir-
 confusae erant, se tunc, Macedoniam crudelissime
 populabantur, subegit. Nam inter cetera dicta au-
 diturque horrida que in captivos agebant, captis
 (Oros). Unde erumpentes; Obditi pratoris, qui
 eos obediens cinerem, castra expugnatum, ipsaque

cum pocula opus esset, humanorum capitum ossi-
 bus, crementis capillisque adhuc, ac per interiores
 cavernas male effosso cerebro oblitis, avide ac sine
 horrore tanquam veris poculis utebantur; quarum
 creuentissimi atque immanissimi Scordici erant. Has
 itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedonia finibus
 bello attentavit, magnisque se malorum molibus
 obicit; unde cum, animo aeger et curis circumse-
 ptus, morbo insuper correptus esset, interit. Hu-
 jus successor Scribonius attentatarum superiori bello
 gentium declinans vim, in Dardaniam arma conver-
 tit, eamque superavit. Publius vero Servilius ex-
 consul Ciliciam et Pamphyliam crudelissime ad-
 ritus, dum subdere studet, pene delevit. Lyciam et
 urbes ejus obvias oppressasque cepit. Prætere
 B Olympum montem pervagatus, Phasidem [Phase-
 limum] everit, Coricium diruit, Tauri quoque montis
 latera in Ciliciam vergentia perscrutatus, Isauros
 bello fractos in ditionem redegit. Primus Roma-
 norum per Taurum duxit exercitum, ac limum
 itineris fecit. Triennio emenso quo bellum gestum
 est, Isaurici nomen assumpsit. Cosconius proconsul
 sortitus Illyricum, protracta subactaque Dalmatia, Sa-
 lonas, urbem florentissimam, post biennium tandem
 expugnavit et cepit.

CAPUT XVI.

*De gladiatoribus qui, a ludo effugientes, multa et
 perniciosissima bella contra Romanos dominos suos
 excitaverunt.*

Lucullo itaque et Cassio consulibus, gladiatores
 septuaginta et quatuor Capue a ludo Gnei Lentuli
 diffugerunt. Qui continuo, ducibus Crixo et Inomao
 Gallis, et Spartago, Thrace, Vesuvium montem oc-
 cupaverunt. Unde erumpendum adverterunt. Inde,
 per Consentiam, et Metapontum circumducti, in gen-
 tia brevi agmina collegerunt. Nam Crixo decem
 millium multitudo, Spartago autem triplex tunc nu-
 merus fuisse fertur. Inomaus enim iam in superiore
 bello fuerat occisus. Itaque cum cadibus, incendiis,
 rapinis, stuprisque omnia miscerent, in exsequiis
 captivæ matronæ, quæ se dolore violati pudoris
 necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis ca-
 ptivis, scilicet, quod spectandi fuerant, spectaturi,
 ut pote, lapsis, gladiatorum potius quam militum
 principes, ediderunt. Deinde consules Gellus et Len-
 tulus adversus eos cum exercitu missi sunt. Quo-
 rum Gellius Crixum acerriam pugnantem prælia op-
 pressit; Lentulus a Spartago superatus aufugit.
 Post etiam collatis frustra ambo consules copiis,
 accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc G. Cassium
 proconsulem, idem Spartagus oppressum bello in-
 terfecit. Itaque exterrita civitate non minore prope-
 modum metu, quam sub Hannibale circa portas
 fremente trepidaverat, senatus Crassum cum legio-
 nibus consulem novo supplemento militum misit. Is
 mox ut fugitivorum pugnam inivit, sex millia eorum
 interfecit, nongentos vero cepit. Inde priusquam
 in fugam acta, cuncta in prædium verterunt. Inde,

ipsum Spartagum, ad caput Silari fluminis castra metantem, bello aggrederetur; Gallos auxiliares ejus Germanosque superavit, e quibus triginta tria milia hominum cum ipsis ductibus occidit. Novissimè ipsum Spartagum disposita acie congressum, maximasque eum eo fugitivorum copias percussit. Nam sexaginta eorum milia caesa, sex milia capta referuntur; tria milia Romanorum recepta sunt; caeteri, qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequentè indagatè contriti sunt.

CAPUT XVII.

De diversis praeliis in Oriente gestis, id est, quae Mithridates prius prospere, demum infeliciter gessit. Et de his quae Sylla et Lucullus et caeteri eo tempore Romani exercitus duces peregerunt.

Igitur Mithridates, rex Ponti atque Armeniae, postquam Nicomedem Bithyniae regem amicum populi Romani regno privare molitus est, atque a senatu monitus, si id facere tentaret, bellum sibi a populo Romano inferendum fore: iratus, Cappadociam continuo pervasit, atque expulso ab ea Artobazane rege cunctam provinciam igni ferroque vastavit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paganoniam simili exitu amixit, pulsus ex ea Philomene et Nicomede regibus. Cum venisset Ephesum, crudeli praecipit edicto ut per totam Asiam quicumque inventi essent cives Romani, sub una die omnes necarentur. Et factum est. Nec explicari aut comprehendi ullo modo verbis potest quae tunc multitudo Romanorum civium caesa sit. Quis moeror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum singuli quique aut prodere innocentes hospites et amicos, aut ipsi periclitari poena hospitum cogentur. Archelaus quoque, dux Mithridatis, cum centum viginti milibus peditum [atque] equitum in Achaenam praemissus, Athenas cunctamque Graeciae partem vi per deductionem [Graeciam, partim vi, partim deductione] obtinuit. Sylla, cui post consulatum Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud Pyreum Atheniensium portum, septempleci muro circumscriptum, diu obsedit, ipsamque Atheniensium urbem vi cepit; postea iusto praelio cum Archelao conflixit. Centum et decem milia de exercitu Archelai interfecta, vix decem milia superfuisset referuntur. Comperita clade, Mithridates lectissima septuaginta milia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo praelio quinquaginta [AL. quindecim] milia ex his interfecta sunt, ibique Diogenes, Archelai filius, cruciatus est. Tertio bello omnes copiae quas Archelaus habebat extinctae sunt. Nam viginti milia militum ejus in paludem pulsa, cum Sylla idem implorarent, insatiabili ira victoris interfecta sunt: totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miserorum passim trucidati sunt. Porro Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes occidere, donaque eorum publicare animo intenderat. Cumque jam mille et sexcentos ita interfecisset, Ephesini exemplum verentes, excluso praesidio ejus, portas offe-

cerunt. Similiter Smyrnae, Sardi, Colophonum, Trapezuntinae, Icosiae, Teos, Phocae, Mytileni, Myndi, Antiochiae, Hieracanthi, duces suum cum Sylla, paucos populi interea Fimbria, Marianusque, scelerum, consules, homo omnium audecissimus, Flaccus, consules, ceteros legatos erat apud Nicomediam occidit, ac mox arrepto exebitu Mithridatis filium ex Asia ad Miletopolim fugat, et stationemque regis Iardii in praevioque Pergamo pollit, sagientemque insecutus, apud Phitadam obsedit. Et profecto cepisset, si Lucius Lucullus civilibus discordiis eum, et publicae praesentibus, et eumque mari coarctare objecta, classe per-luisset. Inde Fimbria, Nicomedes iratus, a quibus pro Syllae partis studio, objectu postquam, per se videbatur, ipsam urbem militum, [AL. in] antiquam illam Romae parentem, funditus, clade insecundioque delevit, sed eam Sylla continuo reformavit. Ideo Fimbria apud Thasos cum Mithridate, Sylla obsideret, desperatione ad aeternum in templo Esculapii templi sua interfectus est. Damius rex Mace, de exercitu Fimbriae profugit, Mithridati se ad junxerunt. Quorum hortatu Mithridates cum Sortorio, per legatos in Hispaniam missos, sedas populi Sortorius ad eum in Mariam, Graeciae, foederis causa misit. Quem rex apud se optentum, brevis duces fecit in Iobum Archelao, qui se ad Syllam tum exare liberisque consulerat. Marius et Demetrius duces a Mithridate adversus Lucullum missi, magno exercitu brevi congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedoniam congressi sunt, eumque cum parva exercitus copias parte ceciderunt. Eumque Mithridati Oricenas obsidentem fossa clauit, eumque quod faciebat pati compellit. Itaque ad ipsos Oricenas, quae hoc animo essent, ventum misit, urbes ex milibus mandis petitis, qui deobus diebus suspensas, mediis ipse regulam tenens, plantis sobremigans, septem milia passuum transievit. Mithridates, inopia laborans, partem cepit, instanciam arua domata ab ille praecipit. Quam Lucullus expleans, universam disperdidit. Nam amplius quam quindecim milia hominum tunc interfectis, natusque, Tunc etiam Fabius, qui se Mithridati junxerat, et Metrophanes, regis praetor, a Mamercio victi, cum duobus milibus equitum in Mestam profugerunt: atque inde Maoniam digressi, in colles camposque athenos inciderunt; ubi non solum montes, ostia, vel saxa quasi quadam fuligine offuscata cernuntur, verum etiam campi ambusto solo, quae per quinquaginta milia [AL. quingenta milia] passuum sine ulla ignis, vel somaeis indies, et pendere in profundum cinere partes obaent. Tribus etiam locis torridae voragine ostenduntur, quas Graeci physas vocant: in quibus oberrantes, inopiant tandem periculis exempti sunt, et clari in regis castra venerunt. Diolaris, rex Callaeciae, praefectus regis bello traoidarit. Interea Mithridates apud Cizicum eadem mota, qua obsidebat, obsessus, in magnam penuriam, pestilentiamque, exercituum suum coarctavit. Nam plusquam trecenta milia hominum fame et urbe in

eadem obsidione amississe fertur, ipse cum paucis, A arrepta navi, clam fugit e castris. Lucullus, incruento milite, spectator cladis alienæ novum genus victoriae adeptus est. Mox Marium adortus, victi fegavitque. In quo prælio plus quam undecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus postea cum eodem Mario navali prælio congressus, triginta et duas naves regias et complures onerarias, aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proscripterat, interempti sunt. Marius, postera die de spelunca ubi latebat extractus, meritis hostills animi pœnas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vastavit, et sub monte Olympo, Prusam, munitissimam civitatem, captam expugnatamque diripuit. Mitridates adversus Bizantium instructa classe navigans, tempestate correptus, octoginta B rostratas naves perdidit. Ipse cum quassa jam navi mergeretur, in meoparonem [myoparonem] Seleuci piratæ, ipso pirata juvante, transilivit. Inde Senopem ac post Anison cum magna difficultate pervenit. Lucullus Senopem expugnaturus obæderat. Hanc Seleucus archipiratæ et Cleochares spado, qui præsidii causa præerat, expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus, miserorum hostium intestina clade permotus, ocleri occursu immissum restinxit incendium. Ita misera civitas, versa vice, hostium sociorumque, unde defendenda, disperdita; et unde disperdenda, servata est. At vero M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia successerat, totam Bessorum gentem bello appetitam, in ditionem recepit. Præterea Lucullus, transgressus Eufратem et Tigrim, C apud Tigranocertam urbem cum Mitridate et Tigrane congressus, parvissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæsa referuntur. Tigranes vix cen-

tum et quinquaginta equitibus comitatus aufugit, diademate et thiara ne agnosceretur abjectis. Tunc ad Lucullum totius peno Orientis supplices venire legati. Ille, imminente hieme, per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin, urbem illis tunc locis inclytam, expugnavit et cepit. Iisdem diebus piratæ per omnia sparsi maria, et jam non tantum intercipientes navium comæatus, sed etiam insulas provinciasque vastantes, impunitate sceleris et aviditate prædæ vulgo sese associantes, in immensum augebantur. Quos G. Pompeius post multam quidem vastationem, quam terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compressit. Eodem tempore Cretam insulam per biennium Metellus evertit, diuturnoque bello domitam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutavit. Quibus etiam diebus a Luculle victa Armenia ac Mesopotamia, ac Nisibin capta, Syria in Romanam ditionem cessit, quæ hucusque per reges Macedonum ab Alexandro possessa fuerat. Quo in tempore Horatius Flaccus satyricus poeta libertino patre Venusi nascitur. Apollodorus vero Pergamenus, Græcus orator, præceptor Galidii et Augusti, clarus habetur. Igitur quæ de Catilina et Lentulo, sive Cicerone, Salustius scribit, hoc gesta sunt tempore. Marcus etiam Callidus orator clarus habetur, qui bello civili postea Cæsarianas partes secutus, cum Togatam Galliam regeret, Placentiæ obiit. Nunc sexto volumini finem imponere decrevi, ut bella tam Romanorum civilia et externis ubique permixta, quam etiam Judæorum, quæ dicta sunt, vel etiam quæ sequuntur, quia si sibi continuatim serie temporum et malis sequacibus cohæserunt, libri saltem termino separantur.

LIBER SEPTIMUS

CAPUT PRIMUM.

Cum Hircanus atque ejus frater Aristobolus de regni potestate confiscent, Pompeium judicem provocant: ex quo Romanis subduntur.

Igitur Hircanus, qui pontifex Judæorum erat, D etiam regni gubernacula matre ei contradicente (ut præmissimus) susceperat. Verumtamen frater ejus Aristobolus viribus atque auctoritate præstabat. Habito autem inter eos circa Hiericuntæ de rerum summa conflictu, plerique, Hircano relicto, transierunt ad Aristobolum, Hircanus autem cum reliquis fuga prævenit castellum Antonium, ibique salutis obsides nactus est. Erat itaque ibi in custodia (ut præmissimus) conjux Aristoboli cum filiis. Sed priusquam grave aliquid fieret, ea lege in concordiam rediit, ut regnum quidem Aristobolus haberet, Hircanus vero excederet quasi regis frater aliisque contentus honoribus. Hoc modo in fano reconciliati, cum in conspectu circumstantis populi benignissime

alter alterum valere jussissent, domos permittant, et Aristobolus quidem recedit in regiam, Hircanus autem in Aristoboli domum. Metus vero et alios ejus inimicos præter spem dominantis occupat: et maxime Antipatrum, jam dudum invisum Aristobolo. Erat autem genere Idumæus, et nobilitate ac divitiis aliarumque rerum copia gentis suæ princeps. Is ergo et Hircanum ut ad Aretem regem Arabiæ confugeret, ejusque auxilio regnum repeteret hortabatur, et ipse Arete ut Hircanum susciperet atque in regnum deduceret suadebat, multa detrahens Aristoboli moribus, multisque Hircanum laudibus prædicans. Simulque admonebat quod eum diceret regno clarissimo præsidem, iniquitate oppressis manum porrigere: Hircanum autem injuriam pati, qui principatu jure successionis sibi debito caruisset. Sic instructis et præparatis ambobus, noctu cum Hircano ex civitate profugit, citatoque cursu in oppidum quod Petra dicitur salvus evadit, quod regni sedes

esset Arabiæ. Ibiq̄ue postquam Hircanum manum regis Aretæ tradidit, multis dictis multisq̄ue muneribus, ut auxilium ei præberet, quo in regnum deduceretur, effecit. Igitur rex collectum undiq̄ue exercitum in Judæam direxit. Erant autem peditum equitumq̄ue millia quinquaginta. Quibus nequaquam restitit Aristobolus, sed primo impetu superatus, in Hierosolymam fugere cogitur. Atque omnino captus esset, nisi dux Romanorum Scaurus horum imminentiem solvisset obsidionem. Namque is ex Armenia quidem in Syriam missus erat a Pompeio Magno, qui cum Tigrahe bellum gerebat. Sed ubi Damascum venit, quam retentam a Metello et Lollio consulibus et captam reperit, his inde submotis, cognito in Judæa quid ageretur, illuc velut ad quæstum currit. Denique ut ingressus est fines Judæorum, legati ad eum veniunt a fratre utroque ut sibi potius adjumento esset orantibus. Sed quadringentis talentis, quæ Aristobolus miserat, justitia posthabita est. Tot etiam acceptis Scaurus ad Hircanum et Arabas legatos dirigit, Romanorum eis et Pompeii nomen intentans, nisi ab obsidione desisterent. Itaque et Aretha ex Judæa in Philadelphiam recedit metu percussus, et Scaurus Damascum redit. Hircanus vero et Antipater, Arabum privati auxilio, spem in adversariis contulerunt. Et cum Pompeius Syriam transgressus Damascum pervenisset, ad ipsum confugiunt multisq̄ue muneribus ei datis, illa tantum quibus apud Arothum usi fuerant, allegantes magnopere prædicabant ut Aristoboli violentiam odio dignam putaret, regnoq̄ue Hircanum restitueret, omni tam ætate quam moribus deberetur. Itaque Aristobolus, auxilio Scauri fretus, Pompeio nec defuit. Sed dum ipsius gratiam minime adeptum se cognosceret, in Hierosolymam cum indignatione discessit, belloq̄ue jam congregi cum Pompeio cogitabat. Pompeius autem nec ei tempus apparatus dandum patavit, sed statim eum sequitur, multum quippe alacritati ejus addiderat circa Hiericanta mors Mitridatis nuntiata. Cumque illic pernoctasset, mane in Hierosolymam properabat. Itaque hoc ejus impetu perterritus Aristobolus, supplex occurrit pecuniamq̄ue pollicitas, quodq̄ue semetipsum ei cum civitate permitteret, Pompeium mitigat sæviontem, nec tamen quidquam eorum quæ promissit, effectum est. Gabinium etiam, qui ad suscipiendam pecuniam missus fuerat, nec in oppidum quidem Aristoboli socii receperunt. His contractus Pompeius Aristobolum in custodiam collocat. Ad civitatem vero profectus, dum lustrando eam circumiret et exploraret qua ex parte facilior esset ascensus, seditio in civitate exorta est. Aristoboli quidem sociis bellum geri potius regemq̄ue liberare dignum esse affirmantibus; quæ vero cum Hircano sentiebant, Pompeio portas aperiri. Denique victa pars Aristoboli concessit in templum, et ponte qui civitati jungebatur abscisso, ut ad ultimum usque resisterent instruebatur. Cum autem alii Romanos in civitatem recepissent hisque domum regiam tradidissent, ad hæc obtinenda Pom-

peius unum ex decibus sibi obedientibus Pisone cum militibus introiit. Isq̄ue, præcipitiis in civitate dispositis, quia nemini eorum qui in templum confugerant, pacem persuadere potuit, omnia quæ circumerant expugnationi parabat: Hircano ejusq̄ue amicis ad consilia conferenda et ad efficienda quæ juberet alacriter animatis. Ipse vero templum obsidione cingit, turribus impositis admotisq̄ue machinis, mœnia tentabat irrumpere, sed lapidibus repellebantur et vi repugnantium. Mense namque obsidionis tertio, vix una turri dejecta, fapum irruptum est. Primus autem murum transcendere ausus est Syllæ filius, Faustus Cornelius, et post eum centuriones duo, Furius et Fabius cum suis agminibus. Et circumcepto undiq̄ue fano, alios confugientes vel etiam paulisper repugnantes interficiunt. Multos autem quos gentiles adversæ partis studiosi trucidabant, plurimi, semetipsos in rupes præcipitabant, nonnulli furi-bundi cubetis quæ circa murum erant in desperatione, succensis pariter conflagrabant. Itaque Judæorum quidem duodecim millia occubuerunt, Romanorum vero perpauca, sed plures sauciati sunt. Nil autem gravius in illa clade Judæorum genti visum est, quam sanctum illud arcanum nulli cuiquam privis visum alienis esse detectum. Denique Pompeius, cum suis comitibus in templum ingressus, ubi penitentem præter pontificem adesse fas erat, quæ intus erant candelabra cum lychnis, et incensas ex quibus libare atque adolere moris erat, et vascula ex aure, cuncta perspexit, congestamq̄ue pigmentorum molem, ac sacræ pecuniæ prope ad duo millia talentorum. Nec tamen vel hæc vel aliud quidquam de sacrosanctis opibus sive instrumentis attigit, sed postera die post excidium curare templum adiungit, ne quid sordium haberet, iussit, et solemniter sacra celebrare. Ipse autem, Hircano pontifice declarato, quod se et in aliis rebus alacrem præbuisset, promissamq̄ue ad bellum agrestium nullatenus ad Aristobolo revocasset, per quæ, sicut imperatorem bonum deceit, benevolentiam potius quam timore plebem sibi conciliavit. Inter captivos autem comprehensus Aristoboli socer, idemq̄ue pater, tenebatur. Et illos quidem, qui maxime belli causa fuissent, securi percussit: Faustum vero et qui una fortiter federant præclaris præmiis donat, et Hierosolymis tributum indicit. Pompeius vero a Statim Euphrate usque ad fines Ægyptios Scauro summæ regionum negotio cum duabus commisit, Romanique ipse per Siciliam properavit, captivum ducens Aristobolum cum familia. Erant autem illi filii duce totidemq̄ue filii, quorum unus, Alexander, ex minore fugit: minor autem, Antigonus, cum sacerdotibus Romanæ vetustest. Interea Alexander, congregata manu, Hircano graviter inaniebat, Judæamq̄ue populabatur: Hircanum quidem mature debellare posse credebat, vitæq̄ue opportunas moris, hoc est, Alexandriam, Hircanum et Macherenta, non longe ab Arabiæ montibus, iniebat. Exercitum hinc inde colligere curavit, donec facta sunt ei decem millia possum, et mille quin-

genti equites. Igitur Gabinus qui in Syriam missus A Scauro successerat, adversus Alexandrum cum valida manu militum atque multitudine processit Judæorum. Quo praelio victus Alexander, amissis sex millibus, quorum tria viva capta sunt, tria vero prostrata, ipse in Alexandrium confugit castellum. Quo obsidione cinctus, dum vehementius urgeri se ab hostibus cerneret, territus Alexander, omnibus desperatis, legatos ad Gabinium mittit, et ignosci delictis orans, et quæ sibi parent castella Macherunta et Hircanum tradere non dubitans, quin etiam Alexandrium ejusdem potestati permisit. Quæ omnia quidem Gabinus, consilio matris Alexandri, funditus eruit. Post hæc vero Gabinus, Hircano Hierosolymam deducto, ei fani curam commendavit, cæteris reipublicæ partibus optimates præfecit, omnemque Judæorum gentem in conventus quinque divisit: unum Hierosolymis, alterum Doris, itemque tertium apud Amathunta, quartum Hierico, et quintum Sefori civitate Galilææ disposuit. Singularem autem unius dominatione Judæi liberati, libenter ab optimatibus regebantur.

CAPUT II.

Qualiter Crassus spoliaverit templum, et Parthico bello mox est extinctus. De patre etiam matreque Herodis, et fratribus atque sorore. Et quod aliter Africanus historiographus quam Josephus de eodem patre Herodis sentiret. De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanorum.

Igitur his atque aliis ita gestis, interea Crassus, Gabinii successor, ducatum Syriæ suscepit: qui profecturus ad Parthicum bellum, omne quod erat Hierosolymis in templo abstulit aurum, et præterea duo millia talenta detraxit jussit de interiore templi, quæ Pompeius intacta reliquerat. Neo longum lætatus: ubi transivit Euphratem, exercitum amisit maximum, et ipse a copiis Persarum extinctus est. Eo successu Parthi elatiore, transeundam in Syriam crediderunt. Quos strenue insidulis excepit Cassius, et commissæ sibi provinciæ sibiis repulsi, non sine gravi detrimento hostium, cum effræ vententes quod neminem sibi obsistere ausurum arbitrarentur, loca præventus angustia occupavisset. Denique fuis fortium plurius bellum deserere Parthi. Cassius repulso hoste, securus provincia, in Judæam irrui, et Tharichis deletis triginta millia Judæorum in servitum vendidit. Pithalaum quoque, suspectum doli, quod partes Aristoboli fulciret, jugulari jussit. Neque experti consilia ejus Antipater fuit, ut majorem potentia quam maxime excluderet. Igitur Antipater is cognovit uxorem: cui nomen Cypris, splendidissimo inter Arabiæ feminas loco ortam, atque ex ea suscepit liberos quatuor sexus virilis, et unam feminam. Virorum hujusmodi vocabula erant: Primus Phaselus, sequens Herodes vocati, tertius Josephus, quartus Ferora, et Salome filia unica. Qui cum Gabini favorem muneribus atque obsequiis maxime promerisset, Cassii etiam familiaritatem adeptus est.

Causa quippe tantorum filiorum vir egregius est factus, ad emendam muneribus atque amicitia societatem potentum. Præ cæteris vero regis sibi Arabum conciliaverat gratiam, quia de locis Arabiæ uxoris acceptæ prætendebat necessitudinem. Hæc de Josephi excerpimus dictis. Africanus vero, qui et ipse præcipuus in historiographis habetur: Aiunt, inquit, qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quemdam patrem esse Herodis Ascalonitæ, qui et ipse fuerit Herodis cujusdam filius, templi Apollinis ædifici familiaris efficitur. Ex quo nascitur Herodes hic qui Salvatoris temporibus fuit. Hæc Africanus.

CAPUT III.

De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanæ.

Igitur eo tempore apud Romanos hæc agebantur. Lucullus postquam Mithridatem et Tigranem reges vicerat, maximamque partem Orientis Romanæ ditioni subegerat, successorem habuit Pompeium. Ergo Pompeius in minore Armenia, juxta montem Dastracum castra regis Mithridatis obsidione concludit. Rex cum omnibus copiis eruptione per noctem facta, insuper etiam persequentem bello repellere statuit. Pompeius fugientes persequi intendit. Itaque bellum nocte commissum est. Luna tunc orta a tergo Romanis erat. Regiam [Regii] longitudinem umbrarum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romani velut inermes postea aggressi sine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta millia cæsa vel capta sunt: Romani vulnerati mille, vix autem quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga elapsus, adjutus autem beneficio sublustris noctis, evasit: relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carnivorum, ac medicis, solus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos strepitus trepidans, in quoddam castellum divertit, atque inde in Armeniam perrexit, Pompeius regem insecutus, inter duo flumina, quæ ab uno monte diversis specubus exoriuntur, hoc est Eufraten et Araxen, urbem Nicopolim, senibus, lixis et agris volentibus, condidit: oranti Tigrani veniam dedit; exercitum Herodis Albanorum regis, præfectosque ejus ter prælio vicit: postea, epistolas Herodis et munera pro instauranda cum Albanis societate libenter accepit. Artacem regem Iberiæ bello fudit, totamque Hiberiam in conditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam et Syriam ordinatis rebus composisset, promovens de Ponto in Parthiam, et post hæc Bathanam [Ecbatanam] urbem, caput Parthici regni, quinquagesimo die venit. Tunc in Bosphoro Mithridate Cerealia sacra celebrante terræmotus adeo gravis repente exortus est, ut magna clades ex eo ur

bium atque agrorum secuta narraretur. Eodem tempore Castor Mitridatis præfectus, qui Panagorio præerat, interfectis amicis regiis, arcem occupavit, et quatuor Mithridatis filios ad præsidia Romana transmisit. Mitridates, accensus ira, in scelera exarsit. Nam complures tunc amicos suos, et Exipodram filium suum interfecit, cum ante jam Aliomacharem [alium Macharem nomine] parricidio trucidasset. Pharnaces, alter filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum ad persequendum sese missum sibi conciliavit, et mox adversus patrem duxit. Mitridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: Quoniam Pharnaces, inquit, mori jubet: vos, si estis, dii patrii, precor, ut quandoque et ipse hanc vocem a liberis suis audiat. Statimque descendens ad uxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus hausisset, nec tamen, propter remedia quibus vitalia sua adversus noxios succos sæpe obstruxerat, veneno confici posset, Gallum quemdam militem jam fracto muro discurrentem, invitavit, eique jugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mitridates habuit. Pompeius namque, occisi Mitridatis nuntio accepto, Syriam Cœlen et Phœnicem bello aggressus, Itureos primum Arabasque perdomuit, urbemque eorum, quam Petram nominant, cepit. Hinc, ut præmisimus, ad Judæos properavit, Hierosolimam everti soloque cœquari imperavit. Et cum aliquantos principes Judæorum securi percussisset, Hircano sacerdotium restituit, Aristobolum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti et duobus regibus sese gessisse ipse Pompeius pro concione narravit.

CAPUT IV.

Qualiter Cæsari Galliarum provinciæ a senatu sint distributæ; et de præliis diversis in Gallia gestis.

Interea C. Cæsari consuli tres provinciæ cum legionibus septem in quinquennium datæ: Gallia Transalpina, et Cisalpina, et Illyricus. Galliam vero Comatam postea senatus adiecit. Elvitiurum ergo animos, fortissimæ Gallorum omnium gentis, ea vel maxime causa quod perpetuo penè cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgeto rex [Orgetorix] quidam, princeps gentis, spe totas invadendi Gallias, in arma accendit. Quem cæteri optimates correptum et ad mortem coactum, cohibere tamen semel animatas in prædam plebes nequiverunt. Qui, conjuratione facta ac die dicta, exustis vicis ac domibus suis, ne quod desiderium ex spe revertendi foret, profecti sunt. Quos cum apud Rhodanum flumen obvios Cæsar habuisset, magno difficilique bello his vix vicit victosque ad deditionem coegit. Horum, fuit cum primum progressa est, omnis multitudo Elvitiurum, Tulingorum, Latobroiorum, Rauracorum et Boiorum utriusque sexus ad centum quinquaginta et septem millia hominum. Ex his, quadraginta et septem millia in bello ceciderunt, cætera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar Ariobistum regem excitantem in-

A vehementemque secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper universos Galliarum populos se subegisse jactabat, apud Sequanas vicit. Cum diu exercitus Cæsaris, Germanorum multitudine et virtute perterritus, pugnam detrectasset, Ariobistus in Germiniam, arrepta navicula, Rhenum transvectus effugit. Uxores duæ totidemque filiæ captæ sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariobisti Arudes, Marcomannes, Triboci, Wangiones, Nemetes, Edures et Suevi. Pugna maxima gravis phalangæ Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti undique præstruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque insignes supra obductam saliere testudinem, scutisque singillatim, velut squamis revulsis, desuper nudos deprehensorum detectorumque humeros perfoderunt, terribili hostes novo mortis periculo terribilem dissolvere compagem. Exinde in fugam versi per quinquaginta millia passuum insatiabiliter cæsi sunt. Neque conjici numerus potuit Germanorum, vel quantus pugnae adfuerit, vel quantus fuerit occisorum. Post hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum est, adversus Cæsarem exarsit. Quorum distributum hæc copia fuit: Bellovagi, qui cæteris numero et virtute præstare viderentur, habuere lectissima quadraginta millia [At., sexaginta millia] armatarum; Suecessies [Suessiones] ex duodecim oppidis quinquaginta millia Nervii, quorum adeo indomita feritas prædabatur, ut nunquam in id temporis mercatores ad se admiserint vina cæteraque venalia deferre, quibus inducta jucunditas torporem virtutis afferret, habuerunt similiter quinquaginta millia; Trebates etiam et Ambiani decem millia; Morini viginti quinque millia; Menapii novem millia; Caleti decem millia; Bullocasses et Veromandi æque decem millia. Attuatii octodecim millia: Condureses, Eborones, Cæropi, Cemanni, qui uno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Ita fuisse referuntur, ducenta septuaginta et duo millia armatarum lectissima. His repente silva erumpentibus exercitus Cæsaris perturbatus atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tandem hortatu ducis restitit, victoresque aggressus usque ad interuersionem pene delevit.

CAPUT V.

Qualiter Julius Cæsar postquam Galliam in deditionem subjectam credidit, et in Italiam redire voluit, impetu Gallorum retractus, præliis diversis infectus, a Gallis in Britanniam transiit, et eam subjugavit, non sine magno discrimine suorum.

Igitur Cæsar, magnis in Gallia rebus gestis, cum Italiam proficisci docevisset, Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosque misit. Qui cum hiemandi causa in vicis Veragrorum, cui nomen erat Octodorus, consedisset, mediamque oppidi partem, quæ torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadam die eosdem discessisse per noctem ac proximo insedissee colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis despectui habentes, ultroneam sibi prædam nullo cessuram negotio arbitrabantur, flui-

tiniosque suos in hanc cædis et prædæ societatem A vocaverunt. Igitur cum Galba tam præsentibus peritulis circumseptus ac trepidus, atque inter varias consultationes certi consilii incertus esset, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta circumdant, raros per vallum propugnatores saxis telisque onerant. Cumque jam castra irrumperentur, Pacuvii primipilaris et Volusini tribuni consilio evncti Romani portis eruperunt, incautosque subito aggressi hostes, primum perturbaverunt, deinde in Agam versos miserabili cæde fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar, cum jam pacatas universas Galliarum gentes putaret, et novum et maximum bellum retractus est. Namque dum P. Crassus adolescens cum legione septima Oceano tenus apud Andicavos hie-masset, Veneti cæterique confines repente in arma conjurant, legatos Romanorum vinciunt, eosque ita demum se reddituros, si obsides suos recipiant, Romanis indicant. Socios sibi ad id bellum Ossismos, Lixovios, Nannetes, Ambivaritas, Morinos, Menapios et Diablutes asciscunt; auxilia quoque a Britannia arcessunt. Cæsar per Crassum de rebellione prædictarum gentium certior factus, quamvis intelligeret quanta ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotii non negligendam ratus est, ne cæteris exemplo ejusmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terrestri prælio persequi hostes frustra aggressus; quippe cum hostes per interfusa ex Oceano æstuarja, atque inaccessos recessus, tutis terrarum sinibus manirentur, naves longas ædificari in Ligero G flumine jubet, per quem in Oceanum deductæ, mox ad hostibus visæ sunt, continuo ducentæ viginti naves eorum paratæ atque omni genere armorum instructissimæ, progressæ portæ, ex adverso constituerunt. Bruto circumspicienti imparem longe navium esse conflictum, quia barbarorum naves solido robore intextæ, cavernisque prævalidis obduratæ, saxorum impetu adactos restatarum ictus retardebant, hoc primum auxilio fuit quod falces acutissimas non pertinaciter omnis præfixas, funibus autem subnexas passaverat, quibus, cum opus esset, apprehensos emittens rudentes subductis hastilibus per funem falcem retrahendo succiderent. His celeriter expeditis, disrumpi hostium antenarum armamenta præcepit. In ætæanis ruentibus complures illico naves velut captas immobilis reddidit. Alii hoc periculo territi, suspensis velis, qua ventus intenderet fugere conati, cessante mox vento destituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incensis omnibus navibus, interfectisque his qui pugnaverant, Galli reliqui sese omnes dederunt. Sed Cæsar maxime ob injuriam legatorum, et ut genti ad omnia consilia mobili terribilis exempli potam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos sub corona vendidit.

Hisdem diebus Titurius Sabinus Alvercos, Eburonicos, Lixoviosque, qui primates suos cum auctores belli resuscitandi esse nollent, interfecerant, eruptione facta, incredibili cæde delevit. Publius vero Cras-

sus cum in Aquitaniam perveniret, bello exceptus est. Namque Societas [Sontiates] magno equitatu pedestribusque copiis prævalidis Romanos adorti, diu graviter turbaverunt. Post victi atque in oppidum Sociatum [Sontiatum] coacti obsessique, cum se expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti sunt. Aquitani, clade hac permoti, undique exercitum contrahunt, de interiore quoque Hispania auxilia accerserunt, duces bello maxime eos præficiunt qui cum Sertorio militaverant. Hi omnes, dum obsidionem Crasso parant, in castris suis, Crasso obruente, delicti sunt. Nam ex Aquitanis et Cantabris, quorum quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, viginti et octo millia cæsa referuntur. Cæsar Germanos, qui Rhenum cum immensis copiis transmiserant, simul et totas Gallias subjicere sibi parabant, bello adortus, usque ad interneccionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad quadringenta et quadraginta millia ferunt. Tunc Cæsar in Germaniam, facto ponte, transgreditur, Sicambros et Utubios obsidione liberat, Suevos maximam et ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos et populos multi prodidere, totamque Germaniam adventu suo terret. Mox in Gallia rescisso ponte, concedit, ad Morinos inde venit, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est. Navibus onerariis atque actuariis circiter octoginta præparatis, in Britanniam transvehitur. Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam partem classis, et non parvum numerum militum, equitatum vero pene omnem, disperdidit. Regressus in Galliam legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere transvectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptæ, vel collisæ inter se vel arenis illisæ, dissolutæ sunt: ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu e Britannis victus est, ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Tamensim profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa cum Cassoblauno duce immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis audibus præstruxerat. Quod ubi Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari, legionum impetus non ferentes silvis sese abdidere, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac sæpe lacerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas cum Adrogario duce, datis quadraginta obsidibus, Cæsari sese dedit. Quod exemplum secutæ urbes aliæ complures, in foedus Romanorum venerunt, iisdemque demonstrantibus Cæsar oppidum Cassobelauno, inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit.

Exhinc Cæsar, a Britannis reversus in Galliam,

postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est. Namque Ambiorix cum Eburonibus et Attuaticis conspirans, animatus Trevirorum consilio, Cottam et Sabinum, legatos apud Eburonas, cum tota funditus legione insidiis circumventos interfecit. Ambiorix, hac victoria elatus, Attuatos et Nervios, plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit, quia cum in obsidione castrorum vallum circumdandum esse a captivis Romanis docerentur, et instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, et sarculis [sagulis] exportando, vix tribus horis vallum pedum decem, et fossam pedum quindecim per millia passuum quindecim in circuitu perfecerunt. Præterea centum et viginti turres miræ altitudinis exstruxerunt. Et cum jam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ac ventus subito plurimus exortus esset, testas ferventes intorsere fundis, flammataque tela focis, ac mox concepto igne rutilantia, intra castra jecerunt. Quo facto, per culmina raptim ventus insistens, sparsum animavit incendium. Sed nec sic quidem Romani, cum undique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigiliis, jejuniis, incendiisque cesserunt. Tandem Cæsari nuntiatum est unam deletam esse legionem, alteram jam pene confectam. Adventante cum duabus legionibus Cæsare, deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti, raptis copiis, ruunt. Cæsar se parvissimis castris consulto condidit, equitibusque præmissis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad transitum vallis, quæ media erat, sibi que periculosa videbatur, hostes contempti sui invitaret. Quibus adventantibus insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi jam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conyersi sunt. Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum, versosque in fugam Gallos vastissima cæde confecit. Nam sexaginta milia tunc evasisse referuntur, e quibus pauci per paludes in vias evaserunt. Induciomarus, Trevirorum princeps, magnas armatorum copias habens, postquam de consensu totius Gallia certior redditus est, Labieni castra legionemque cui is præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit: ac deinde Eburonibus Nervisque conjunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus, quibus poterat artibus, timorem simulat, atque ita Induciomarum negligentem cum insultantibus copiis pro vallo oberrantem repentina eruptione prostravit. Hac victoria Labieni reliqui Gallorum conatus repressi sunt, et Cæsar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. Sed intelligens sibi majora belli superesse negotia, maxime quia, plurima parte exercitus amissa, aliisque graviter sauciis, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, a Gn. Pompeio proconsule conscribi legiones, sibi que mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad eum legiones in castra vene-

runt. Igitur Cæsar, priusquam in unum hostium copia coirent, ineunte verno aggredi trepidos et opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Nervorum fines diripit: præclam vero, quæ copiosissima erat, exercitui permisit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes atque impeditissimas silvas munitissimi videbantur, tribus agminibus invadit, nimiaque cæde vulgo agitata, residues supplices in deditonem recepit. Labienus sequenti prælio omnes copias Trevirorum interfecit, arte in bellum provocatas, priusquam Germanis adventantibus jungerentur, et continuo ipsam civitatem cepit. Cæsar ulcisci mortem Sabini et Cottæ legatorum volens, Ambiorigem et Eburones, deletæ legionis auctores, postquam in Ardennam silvam refugiasse comperit, quæ silva totius Gallia maxima est, atque a ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios usque pertingit, et in longitudine plusquam quingenta milia passuum patet, permetiens, rem suis maximi periculi fore, si per obstructas spatiosasque silvas ignoti dividerentur, hostemque locis notissimum quærerent, omnem Galliam per nuntios invitat ut quisque secundum placitum suum reconditas in Arduenna silva prædas quærant diripiantque. Quo facto, Gallis utriusque morientibus, maximas Romanorum injurias sine cuiusquam Romani discrimine vindicavit. Ita hoc tutissimè vincendi genere securus in Italiam rediit.

CAPUT VI.

Reverso Cæsare in Italiam, iterum Galli in arma conjurant: ad quos cito C. Cæsar revertitur, quos diu versus præliis contrivit et æternæ servituti tradidit.

Igitur Cæsare in Italiam reverso, Gallia versus in arma conjurat, multique simul populi coeunt. Dux his Vergingitoris fuit. Cujus consilio statim omnes Galli civitates suas ultro incenderunt, prima suis incensa Byturico. Inde ad Cæsarem, qui magnis itineribus per Narbonensem provinciam omnem ad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar tunc oppidum nomine Cenapum obsidione concluserat. Quod diu oppugnatum tandem post multas Romanorum clades, pluvia [pluvio] die cum hostilium machinarum augmenta [amenta] nervique elongarent, explicitis turribus captum atque deletum est. Quingenta milia hominum ibi fuisse referuntur, ex quibus vix octoginta per fugam lapsi, ad proxima Gallorum castra venerunt. Præterea Arveni castrisque confines, sollicitatis etiam ad se Edii, multis adversum Cæsarem præliis bellaverunt. Qui cum se pugnando fatigati, in quoddam castellum recepissent, milites prædie inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate cæsante. Itaque ibi Cæsar, erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte pondita, victus aufugit. Dum hæc ad Malestam [Aleiam] geruntur, Vergingitorix, quem omnes consensu pari regem præoptaverant, suadet ut ex tota Gallia omnes qui arma ferro possent, huic bello præsto sint. Hoc enim esse autum bellum, quo ut perpetua libertas, aut æterna servitus, aut mors omnium consequatur. Itaque absque eo

numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia peditum, ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc duos colles sibi invicem obversos Romani Gallique ceperunt. Unde multis saepe eruptionibus et variis proventibus preliantes, tandem Romani praecipue Germanorum equitum, quos sibi jam dudum amicos, nunc etiam in auxilium acciverant, virtute vicerunt. Vergingitorix alia die, congregatis omnibus qui fuga evaserant, dixit se auctorem bona fide defendendae libertatis atque rumpeudi foederis fuisse: et nunc sive Romanis sese ad mortem omnes offerant, sive solum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regia assumerent, illico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dederunt. Belloyagi omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Illi Chorroco duce bellum instaurant, sibi que in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Alypercos, Saletos, Belioasses Atrebatique conjungunt, et locum quemdam cinctum atque impeditum undique paludibus capiunt, commissoque praelio, magnam Rhemorum manum, quae auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipsi locum insidiis praevisionem occupavissent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatque ventasent, commissio praelio, Romani Gallos fugientes iisdem locorum munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctosque ad interfectionem coeciderunt. Ibi Charreus, vel fugam vel deditionem detrectans, Romanos ut vivus caperetur, alacris, occidendo ut occideretur coegit. Igitur cum opatam esse universam Galliam Caesar, neque ausuram fore ad aliquos aspirare: motus arbitraretur, legiones in hiberna dimisit. Ipse tamen Amborigis fines, qui tot bella exciterat, horrenda hominum strage vastavit. At vero G. Caninius legatus bellum apud Pictonas invenit, ubi magna hostium multitudo impeditam, minore legionem circumdedit atque ad extremum discrimen adduxit. Porro autem Fabius, acceptis Caninii legati literis, in Pictonas proficiscitur, ibique a captivis de opportunitate locorum captior factus, inopinantes hostes opprimit, magnisque stragibus factis, plurimas praedas agit. Deinde cum Caninio signum adventus sui dedisset, Caninius totis castris, subito exsilivit, seseque iniecit hostibus. Itaque Fabius ex alia parte et Caninio ex altera insistentem, maximo et diuturno bello innumerae Gallorum copiae trucidatae sunt. Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat etiam Domnacum, ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello elapsum, si Aremaricis gentibus adjunctus esset, auxilios iterum in Gallia tumultus esse moturum. Sed eas adhuc ipsa novitate trepidantes, mira virtute et celeritate perdomuit. Interea Draptes unaque Lucterius, cum adesse Caniniam et legiones in finibus suis videret, undique collectis copiis, oppidum vel, ad novum [Leg. Uxellodunum] occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendebat,

A duabus partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius, quod solum Romana provisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campo evocatos maximo praelio superavit. Nam uno e ducebus interfecto, alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum redit, sed ad id oppugnandum Caesare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus fuit [Dele fuit]. Caesar accurrit, circumspectisque omnibus, videt si expugnare vi molliatur, ludo et spectaculo hostium delendum esse exercitum suum: unum solum esse praesidium, si quoquo modo hostes aqua arceantur. Sed et hoc quoque nisi Caesar non potuisset: siquidem fons quo ad potum utebantur, medio dexeri montis latere fundebatur. Caesar ad proximum fontis admoveri vineas turrimque exstrui jubet. Fit magnas undique concursus ex oppido: quibus sine periculo praellantibus, Romani, quamvis pertinaciter obsisterent, crebriusque succederent, complures tamen trucidabantur. Igitur exstruitur agger, et turris pedum sexaginta, cujus vertex aequari ad fontis locum possit, ut ex aequo tela conjici queant, vel praecipitata desuper saxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari siti non solum pecora sua, verum etiam infirmiores hominum aetates vident, cupas, pice, sevo et sindulis repletas, ac deinde inamisso igne, in prona praecipitant, easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum grave praelium suis Caesar ac periculosum videret, cohortes in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat atque undique subito vastum clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris tui cuniculos perfodiabant, repertos in abstruso aquarum meatus per multa dividendo tenuari in semetipsis consumique fecerunt. Oppidani, fonte siccato, ultima desperatione correpti, deditionem sui faciunt. Caesar autem omnibus qui arma tulerant manus sustulit, et vitam relinquit, quo testator esset etiam posteris poena improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseri praesens forma viventis, et ad recordationem admonet conscios, et ad sciscitationem cogit ignaros. Exhaustis atque demolitis Gallis, securus Caesar cum legionibus in Italiam rediit, nullos post se Gallorum motus pertimescens, pro certo esse sciens minime aliquos qui vel moveri audeant, vel, si moveantur, timendi sint.

CAPUT VII.

De nece Crassi et Romani exercitus apud Parthos.

Jam victorem Caesarem, de Gallia reversum cum civilia bella comitata sunt, aliaque gravissima mala, interfecti apud Parthos Crassi et trucidati exercitus, praecesserunt. Crassus itaque, in consulatu collega Pompeii, provinciam sortitus in Parthos, homo in-

explebilis cupiditatis, audita in Hierosolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palestinam divertit, Hierosolymam adit, templum pervadit, opes diripit, ut supra meminimus. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam, quacunque iter habuit, sociis civitatibus auxilia indixit, pretia exegit; moxque ut Eufraten transiit, illico Baiesen legatum ab Horode rege Parthorum ad se missum obvium habuit, a quo vehementer increpatus est cur contra foedus Luculli et Pompeii, avaritia inductus, Eufraten transiret. Quamobrem sine mora futurum ut pro auro Parthico Serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Charras ventum esset, Parthi subito ingruentes, cum Surena et Silacia praefectis, sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores, aliqui etiam consulares aut praetorii viri. Crassus quoque filius Crassi, lectissimus juvenis, in acie occisus est. Praeterea quatuor cohortes cum Bargunteio legato mediis deprehensae campis interfectae sunt. Surenas praerupto equitatu Crassum persequi intendit, eumque circumventum ac frustra colloquium ejus petentem interfecit, quamvis vivum auferre mallet. Pauci, beneficio noctis liberati, Charras confugerunt. Avaritia etiam unius nefas explevit, ut legiones duodecim Romanorum aut captae paucis elapsis, aut caesae dum ducibus suis sint. Caput vero Crassi cum dextera manu ad regem delatum est. Quod ludibrium fuit spectatoribus. Rex itaque aurum in ore ejus relictum [liquatum] jussit infundere, aens: Urat nunc te Parthicum, quod te vivum urebat, aurum. Igitur clade Romanorum cognita, cum [Del. cum] multae Orientis provinciae a societate vel fide populi Romani defecissent, Nicasius [ni Cassius] collectis ex fuga milibus paucis, intumescens Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressit [pressisset]. Qui et Antiochum copiasque ejus ingentes praelio vicit et interfecit: Parthos quoque ab Horode in Syriam missos, jamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum Osagen interfecit. Interea Roma, repentinò correpta incendio, concremat: incertum inde concretus, plurimam Urbis partem ignis invasit, nec unquam antea tanto incendio corruptam ac vastatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico Jugurto consumptos fuisse memoriae proditum est.

CAPUT VIII.

Orta hinc civilia bella inter Caesarem et Pompeium, quia Pompeius instigavit senatum ut negarent iterum consulatum Caesari.

Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jam dudum dissensionibus ac mollitionibus parabatur. Nam rediens Caesar victor ex Gallia, decerni sibi absentis iterum consulatum poposcit. Contradictum est a Marcello consule, amittente Pompeio. Deinde decretum est a senatu ut in Urbem Caesar non nisi dimisso exercitu veniret, et ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio missus est. Caesar Ravennam sese contulit. Marcus Antonius et P. Cassius, tri-

buni plebis, pro Caesare intercedentes, Lentulo consule curia foreque prohibiti, ad Caesarem profecti sunt, Curione simul Coelioque comitantibus. Caesari Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus (ut ait Livius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset edocuit. Deplorans injurias suas, causam belli civilis, pro restituendis in patriam tribunis, esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quae apud Sulmonem morabantur, a Lucretio recepit, tres legiones, quae cum Domitio apud Cornificium [Corninium] morabantur, ad suas partes transduxit. Pompeius atque omnis senatus, crescentibus Caesaris viribus, trepidi, tanquam Italia pulsus, in Graeciam transvecti, Durachium gerendi belli sedem delegerunt. Caesar Romam venit, negatamque sibi ex aerario pecuniam fractis sordibus invasit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta sex, argenti pondo prope nongenta milia. Inde digressus Ariminum ad legiones, mox Alpes transvoctus, Massiliam venit: ad quam oppugnandam, cum receptus non esset, Trebonium cum quatuor legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas Lucius Afranius, et M. Petreius, et M. Varrus, Pompeiani duces, cum legionibus obtinebant. Ibi multis praeliis Petreium Afranumque sepe rotas, composita pactione, dimisit. In ulteriore vero Hispania duas legiones a M. Varrone suscepit. Similiter et duces ejus, hoc est, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus ejecit. Caesar Massiliam rediens, obsidione demittam, vita tantam et libertate concessa, caeteris rebus abrasit. At vero Dlabella partium Caesaris in Illyrico per Octavium et Libionem victus, copisque exutus, ad Antonium fugit. Bastius et Salustius cum singulis legionibus quibus praerant, similiter et Antonius, Hortensius quoque ab infinito mari cum classe concurrentes, omnesque pariter adversus Octavium et Bibulonem [Libonem] profecti et victi sunt. Antonius cum se Octavio cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium a Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est, quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius, dum Solonas oppugnare conatur, omnes pene copias quas duxit amisit. Coelus descendit a Caesare, ac se Miloni exsulis junxit. Cumque ambobus servorum manu Capuam oppugnare miferentur, extincti sunt.

CAPUT IX.

De praeliis inter Caesarem et Pompeium gestis, ac de victoria Caesaris et necesse Pompeii. De reliquis etiam bellis civilibus, per quatuor annos gestis, ac demum de interfectione Juliae Caesaris.

Interea apud Dirachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxiliis convenerunt. Quo cum Caesar venisset, Pompeium obsidione frustra tenuit, ipse terram quindecim millium passuum fossa praestruens, cum illi maria pateret. Pompeius castra

lum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, evertit praesidiaque Caesaris, quae ibidem morabatur, occidit. Caesar itaque Torquatam legionemque unam, ut expugnaret, aggressus est. Hoc periculo sociorum Pompeius cognito, omnes eo copias traxit. In quem se illico Caesar, omnia obsidione, convertit. Torquatus e vestigio erumpens, aversum insecutus est. Ita Caesaris milites, ancipiti periculo territi, ipse Caesare frustra obsistente, fugerunt. Pompeius vero, Caesaris quoque testimonio victor, persequentem revocavit exercitum. Quatuor millia militum Caesaris, centuriones viginti duo, equites Romani complures, in eo praelio caesi sunt. Caesar inde, citato agmine, per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copiis secutus, bellumque commissum est. Itaque instruitur utriusque acies. Pompeius octoginta et octo cohortes triplici ordine locavit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti. Praeterea reges multi, senatores, equitesque plurimi Romani absque levium armaturarum magna copia. Caesar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi et gemere erat contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse; quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeii pulsus, sinistra latera nudavit. Deinde cum diu utrinque dubia sorte cederentur, atque ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret: Parce civibus, nec tamen faceret; ex alia vero Caesar hoc faceret, quod urgeret, dicens: O miles, faciem feri intueri: tandem universus Pompeii fugit exercitus, castraque direpta sunt. Cæsa sunt in eo praelio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnae ad Palæopharsalum fuit. Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navem nactus, in Asiam transit. Inde per Cyprum in Ægyptum venit: ibique mox ut litus attingit, jussu Ptholomæi adolescentis, in gratiam Caesaris victoris, occisus est. Pompeii uxor filiique fugerunt, cætera Pompeianæ classis direpta sunt, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis, ibique et Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero, vir consularis, apud Pelusium interfectus est. Caesar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeii capite, annuloque, flevit. Cumque se in regiam recepisset, claudatur a tutoribus, qui minus pecuniam acciperet, templa sua astu spoliantibus ut et regios thesauros vacuos esse ostenderent, et in invidiam Caesaris populum concitarent. Praetor Achilles, dux regius, imbutus semel Pompeii sanguine, Caesaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum dimittere, seai praerat, viginti milibus armatorum, non modo precevit imperium, verum et aciem direxit. In ipso praelio regia classis forte subducta, jubetur incendi.

^a Apud Orosium, Miles, faciem feri. Verbum intueri defendendum. Edit.

A Ea flamma cum partem quoque urbis invaaderet, quadringenta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monumentum studii curaque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Caesar postea insulam ubi pharus erat, cepit: eo Achilles cum Cæliaianis militibus venit: ingens pugna commissa est; magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt; Caesar vi insistentium hostium pressus, scapham ascendit, qua mox pondere gravata ac mersa subsequentium, per ducentos passus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, nando pervenit. Mox, navali certamine pulsatus, magna felicitate classem regiam aut depressit aut accepit. Alexandrinis regem potentibus reddidit monitum ut magis amicitiam [Romanam] quam arma experiri studeat. Qui tamen illico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo et ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello caesa referuntur. Duodecim millia cum septuaginta longis navibus dedita. Quinquaginta ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex ipse adolescens, scapha exceptus ut fugeret, multis in eam insipientibus mersus necatusque est, et corpus ejus ad litus devolutum indicio loricae aureae cognitum fuit. Qua Caesar Alexandriam praemissa, Alexandrinos omnes ad deditionem desperatione compulsi, regnumque Ægypti Cleopatraz dedit. Inde Syriam pervagatus, Pharnacem in Ponto vieti. Postea vero quam Romam venit, C dictator et consul creatus, in Africam transit, et apud Thapsum cum Juba et Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit et castra utriusque direpta sunt, sexaginta elephantum capti. Cato sese apud Uticam occidit, Juba percussori jugulum pretio dato praebuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in navi qua ad Hispaniam fugere contendens, vento coactus, in Africam redierat, semetipsum jugulavit. In eadem navi etiam Titus Torquatus occisus est. Caesar Pompeii Magni nepotes, filiam Pompeiam simulque cum his Faustum et Syllam, et Afranium et Petreium, jussit occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, disposito recuperatoque reipublicae statu, continuo in Hispaniam contra Pompeios Pompeii filios profectus, septima decima qua egressus fuerat ab Urbe die, Saguntum pervenit, statumque adversus Pompeios duos et Labienum, atque Attium Varum multa bella et varia sorte gessit. Ultimum bellum apud Mundam flumen [At., urbem] gestum est. Ubi tantis viribus dimicatum, tantaque caedes est acta, ut Caesar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, cum caedi cogique aeternam suam cerneret, praevire morte futuram victi dedecus cogitari, cum subite versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum est, quo Pompeius pater ab Urbe bellum gesturus aufugerat, quatuorque annis hoc bellum civile indecisa-

ter toto orbe tonuit. Titus Labienus, et Atilius Varus in acie cæsi sunt. G. Pompeius cum centesimo equite aufugit: frater ejus Sextus Pompeius, contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, cum Cesonio congressus et victus fugiensque interfectus est. Munda civitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vi capta est. Cæsar Romam rediit. Ubi dum reipublicæ statum contra majorum exempla clementer instaurat, auctoribus Bruto et Cassio, conscio etiam plurimo senatu, in curia viginti et tribus vulneribus confossus interiit. In qua conjuratione fuisse amplius sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti et G. Cassius, alique socii, strictis pugionibus, in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est utrum Capitolium cum auctoribus cædis opereretur incendi. Corpus ejus raptum populus, dolore stimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliolarum cremavit. Sed quæ præmisimus dum apud Romanos gererentur, hæc interim in Judæa acta sunt quæ sequuntur.

CAPUT X.

Qualiter Antipater gratiam Cæsaris sit adeptus: cui etiam nudato corpore vulnera quæ pro eo acceperat ostendit, dum ab Antigono accusaretur: et acceptam potestatem Judææ inter filios suos Herodem et Faselum divisit.

Julius ergo Cæsar (ut paulisper repetamus quæ gesta sunt prius) Aristobolum Romæ vinctum reperit, eumque mox absolvit. Levatum autem a custodia, tributis militaribus etiam munerans, in Syriam direxit, ut Judæam sibi adjungeret, Pompeiumque a tergo urgeret. Sed in exordio tentamentorum, ubi ad locum pervenit, vehem interemptus infectum reliquit negotium. Quo comperto Pompeius, quod Aristobolus in Judæa rediviva sibi bella præparare tentaverat, etiam filium ejus Alexandrum jugulari jussit. Postea vero ex Pompeii plerisque familiaribus amicitiam Cæsaris expetentibus præcipueque incredibilem in modum Antipatro amicitiam suam affectando tribuit, et hoc ita contigit. Etenim Ptholomæus, Ægypti rex, fidem læserat promissam, et ab ipso Cæsare bellis gravissimis premebatur. Ut præmisimus, Pergamenus Mitridates cum omni manu quam secum duxerat ut auxilia Cæsari præberet, à Pelusiæcis repulsus obstaculis, in urbe Ascale resederat, desperato transitu et conatu irrito. Nec jam se committere bello audebat, locis iniquioribus et impar viribus. Cui Antipater Arabas primo in auxilium ascivit, deinde tria millia Judæorum cum valida manu et munita armis secum perduxit. Commovit etiam Syriæ potentes in adjumentum ipsius, quorum freti societate etiam alii populi ad bellum accensi sunt. Quibus adjunctis viribus fretus Mitridates, Pelusium accessit. Et cum transitu prohiberetur, obsidionem adorsus est. Quo loco Antipater præclarum militiæ documentum dedit. Siquidem, resistentibus oppidanis, cum summa vi utrinque decertaretur, primus cum suis, dirupta mox murorum parte in qua ipse præliabatur, urbem irrupit eamque cepit. Nec tamen hic finis laborum

adjumentique fuit, sed etiam cum introrsum exercitus pergeret, et circa eam quæ appellatur Oniæ regio Ægyptii vellent resistere quo intercluderent iter, rursus Antipater non solum removit prælium, sed etiam ad exercitum juvandum, quæ necessaria forent usui, ab ipsis qui arma contra paraverant, ministrari fecit. Unde Memphitæ quoque a prælio revocati sunt, et se Mitridatis societati volentes dederunt. Qui prætergressus suspectiora, cum reliquis Ægyptiis consensendum prælium ratus, liberioribus quidem locis, sed validioribus viris regionis ipsis, cujus incolatus Judæorum exercitus appellabatur, strenue decertavit: adeo ut prærupto sese periculo daret, ac pene extinctus foret, nisi Antipater videns totum, in quo Mitridates erat, dextrum cornu a cohorte urgeri, ex alia quoque parte includi lumine, nec ullum effugium fore, viriliter irruens a cornu sinistro, super eos qui Mitridatem cedentem persequebantur, quos eosque insectatus est, donec omnis hostium populus exstingeretur. Eo prælio octoginta Antipater viros de suis amisit, supra octingentos Mitridates, ita ut ipse præter spem evaserit. Atque hæc uno momento clades secuta est. Antipater multis vulneribus corporis exceptis, egregium virtutis suæ testimonium apud Cæsarem invenit, Mitridate, ut præsertim non solum suæ absolutionis interprete, sed etiam fortitudinis prædicatore. Quibus egregie Cæsar delectatus, in honorem Antipatrum, ut oportebat, inter amicos recepit, Romanæ eum reipublicæ honoribus affectit, cæteraque, ut probato sibi viro, gratiæ suæ pignora impertivit. Hircano etiam summum sacerdotium per sententiam Antipatri volens firmavit. Qui etiam ab Antigono Aristoboli filio apud Cæsarem cum accusaretur, quod plus partibus Pompeii faveret, non verborum Antipater referens vicem, sed verborum assertionem, scidit vestem, et nudus indumentorum, plenus vulnerum, diloricato amictu, oculis circumstantium iudicia virtutis: En, inquit, malivolentiam meam in Cæsarem testimonia: defendant reum, quæ tanquam lumina animi micant. Has ergo cicatrices tibi, Cæsar, voluntatis internæ obsides tribuo. Hæc ego fidei meæ depono pignora, et inscriptos apices gero. Si civibus non creditur, hostes interrogentur pro quo vulnera illa susceperim. Quid in me aliud, nisi fidem quam tibi deferebam, persequebantur? At objectat mihi Pompeii gratiam. Et fateor, Cæsar, me non homini, sed nomini Romano amicum fuisse, idque studuisse egregie ut vestræ reipublicæ mea officia impenderentur. Militavi itaque non uni, sed omnibus. Fuerit mihi charus Pompeius, sed ante mihi cœpit ille esse amicus, quam Cæsari esset inimicus. Tuus ille gener erat, et tu socer illius. Cum esset in partibus Judææ juvi ut Romanum imperatorem, non tamen ea pro illo, quæ pro te, exopti vulnæra. Tibi impendi vades mortis, et ictus telorum excepi hostilium. Ubi Antipater finem dicendi fecit, Cæsar pronuntiat dignum magis sacerdotio Hircanum videri: Antipatro autem detulit potestatis electionem. Tum

ille eundem arbitrum honoris et moderatorem ex-
petens, atque in eum qui honorem daret, ponens
mensuram honoris, astute satis et vercunde decus
retulit et incrementum potentiae. Totius etiam Ju-
dææ procurator factus est. Sane poposcit ut muros
Judææ, qui bello diruti erant, reedificaret, tantum-
que negotium, datæ fidei securus, et postulavit et
impetravit, eaque, ut moris erat Romanis imperato-
ribus, arbitrio Cæsaris in Capitolio scripta sunt: quæ
insignia honoris Antipatro conferendi Cæsar æsti-
mavisset, ut et suæ justitiæ et meritorum viri, po-
steritatis quoque cognitioni indicia exstarent. Anti-
pater vero, in Judæam reversus, primo murum,
quem Pompeius destruxerat, in veterem statum
reformavit. Deinde Judæorum tumultus repressit,
filiis vero suis negotia provinciæ commisit. Itaque
Faselum, seniore ex liberis, præsulem Hierosoly-
mis et ducem militiæ constituit; Herodem quoque
minorem natu, atque admodum adolescentem, pari
honore Galilææ præfecit. Qui ubi potestatem ade-
ptus est, natura acrior ad obeunda negotia, statim
ingenio suo materiam invenit. Laborabat enim Syria
a Zechiæ latronis incursionibus, quibus ille præda-
toriae manus princeps totam infestabat provinciam,
atque omnibus locis infensus aderat. Quem corre-
ptum jugulari jussit, multosque prædonum intere-
mit, quod ei maximam virtutis gloriam peperit et
uberem apud Syros gratiam.

CAPUT XI.

*De nece Antipatri genitoris Herodis. Et qualiter gra-
tiam Antonii sint adepti Herodes et Faselus fra-
ter ejus.*

Eodem tempore bellum inter Romanos conflatur,
dolo Cassii et Bruti Cæsare interfecto, qui privatum
habitum supergressus fuerat, in senatu graves pœnas
dedit. Itaque Cassius Syriam petit occupaturus, Cæ-
sare vero adolescente et Antonio cum Bruto et Cas-
sio bellum gerentibus, Marcus et Cassius exercitu
de Syria conflato, cujus magna pars ubi usus popo-
scit, Herodes fuit, ipsum quidem totius Syriæ pro-
curatorem præficiunt. Si autem bellum desisset, re-
gnum quoque Judææ Cassius eidem se delaturum
pollicitus est. Evenit autem ut Antipatro spes et
fortitudo filii causa interitus fieret. Malichus nam-
que, qui regnandi cupiditate aspiraverat, timens An-
tipatri potentiam, quæ virtute Herodis cumulabatur,
ne impedimento ejus fieret conatui, quodam regio
juvene pecunia corrupto, mixtum ei veneno poculum
dari persuadet. Atque ille quidem post convivium
mortuus est, vir ad alia strenus, rebusque admini-
strandis idoneus, et qui regnum recuperatam con-
servavit Hircano. Herodes autem, postquam claris-
simas paterno funeri celebravit exsequias, Malichum,
quem auctorem paternæ mortis fore ratus est, et
Judæorum gentem contra Romanos excitaturum,
dejectoque Hircano facillime regnaturum, timebat,
usus consilio Cassii, ejusque auxilio fretus, Mali-
chum, dolo circumventum, multis vulneribus per-
fossam interemit. Hircanus vero dum assisteret, eo

A terrore consternatus sensum amisit, atque omni so-
lutus vigore mentis et corporis torpuit. Paulisper
tamen ubi sese recepit, interrogavit Herodem quis
præcepisset Malichum occidi. Ubi cognovit exposito
Cassii Romani imperatoris jussu necatum, illico re-
spondit: Cassius ergo et mihi et patriæ meæ salutem
fuit, qui utriusque insidiatorem peremit. Sed hoc
sive metu dixerit, sive ita senserit, haud liquido
patet. Igitur Antigonus, cujus supra mentionem fe-
cimus, Aristoboli filius, qui e custodia Romæ aufer-
gerat, ac sæpius in Judæa novas res excitare molit-
us est, qui Ptholomæi viribus suffragabatur; socer
namque ejus Ptholomæus Mancii filius, qui apud Cal-
cidam sub Libano habitabat, cuncta ei subministrat,
dumque aliquas idem Antigonus occupasset Judæo-
rum munitiones, Herodes illi occurrit instructus in
aditu Judææ: postquam Malichum interfecerat, ejus-
que fratrem felicem ex finibus Judææ pepulerat,
commissio prælio superavit Antigonum. Hinc Hero-
des, fugato Antigono, redit in Hierusalem. Pro me-
rito itaque gestæ rei omnibus charus erat, ita ut
etiam, quibus antea despectus fuerat, tunc in ejus
familiaritatem sese dederint, et propter Hircani affi-
nitatem. Namque is Herodes jam pridem ex indige-
nis habebat uxorem non ignobilem, quæ Dosis voca-
batur, et Antipatrum ex ea susceperat filium. Tum
autem duxerat Alexandri, cujus pater fuit Aristobolus,
filium Mariamnem, Hircani neptem ex filia, at-
que inde regi Hircano familiaris erat. Nec tamen sic
Herodes invidiam declinavit. Nam ubi Cæsar et An-
tonius Cassium Brutosque bello Macedonico oppres-
sere victores, Cæsar in Italiam regredi maturavit,
Antonius in Syriam properavit. Cujus conspectui
confestim Herodes adfuit, multisque muneribus obla-
tis ejus gratiam promeruit, in tantum ut Herodem et
Faselum tetrarchas ordinaret, totiusque Judææ pro-
curationem eis contraderet, quamvis frustra plures
Judæorum legati apud Antonium eos accusarent.

CAPUT XII.

*Antigonus parvum Hircanum patri tradidit, et sacer-
dotium dolo susceptum, et qualiter a Romanis et He-
rode, capta Hierosolyma, comprehenditur atque se-
curi occiditur, Herodesque rex constituitur.*

Igitur Brazafanes, Parthorum satrapa, cum regis
filio Pacoro, Syriam post biennium occupavit. Ad
quem Antigonus accedens milia talenta est pollici-
tus et mulieres quingentas ut Hircanum deponeret
et ei regnum traderet. Quibus muneribus Parthi al-
lecti, dolo Hircanum circumveniunt Herodisque fra-
trem Faselum. Qui dum Hierosolyma profecti regis
colloquia petentes, mox Parthi jusjurandum violant,
Hircanum vinciunt atque Faselum. Vastata Hieroso-
lyma atque proximis civitatibus, Antigonum regem
constituunt. Nec solum hoc, verum etiam Faselum
et Hircanum vinctos ei tradiderunt verberandos. Anti-
gonus autem Hircani quidem quadem auriculas dentibus trun-
cat, ne solutus, rebus mutatis, unquam pontificatum
recipiat: ab integris enim celebrari sacra oportet.
Faseli vero virtute præventus est Antigonus. Qui

cum nec ferri copiam nec manus liberas haberet, ad saxum fracto capite interiit, atque ita probavit quod verus Herodis frater esset. Parthi autem, quamquam mulieribus caruerint quas cupiebant, rebus tamen Antigono apud Hierosolymam compositis, victum in Parthiam Hircanum ducunt. Herodes namque, barbarorum insidias præcavens et in nullo eis credens, matrem fratresque suos desponsatamque puellam cum matre arripiens, noctu fuga elapsus, Masadam castellum citato itinere petiit. Et tunc quidem cum fugeret, multi ad se applicabant. Postea vero quam Didimeam regionem venit, occurrit ei frater Josephus, turbamque sequentium diminui persuadet: nec etiam capacem esse tantæ multitudinis Masadam, erat autem supra quam novem millium multitudo. Itaque paruit Herodés ejus consilio, et impares quidem necessitati per Didimeam dimisit cum viatico. Valentissimos autem maximeque necesarios tenuit, atque ita in castellum receptus est. Deinde nongentis ibi relictis, qui mulieres defenderent, itemque comitatu qui satis esset obsessis disposito, ipse in Petram civitatem Arabiæ perrexit, nec tamen apud Arabas salvam esse amicitiam reperit. Denique Malichus rex eorum, remissis qui hoc admonerent, quam primum eum reverti ex finibus suis jubet. Deinde Herodes, ubi Arabas sibi hostes esse deprehendit, quos amicissimos existimabat, Ægyptum petiit. Ergo ut pervenit ad Alexandriam civitatem, honorifice a Cleopatra susceptus est, ducem sibi militum eum fore, ad ea quæ parabat, existimante. Instigatus autem reginæ precibus, neque hiemis asperitatem, neque marina discrimina, quo minus Romam navigaret, extimuit. Itaque inde continuo Romam profectus, familiaritatis paternæ gratia primum convenit Antonium, eique tam suæ quam totius generis clades, exponit, atque suis in castello relictis et obsidione cinctis, suppliciter ad eum navigasse hieme. Itaque tantæ miserationis casum miseratus Antonius, et memoria quidem junctæ cum Antipatro dextræ *, ergo ipsius aderat contemplatione virtutis, etiam tunc eum regem constituere proposuit Judæorum, quem ipse tetrarcham antea fecerat. Non minus autem quam Herodis favore odio ducebatur Antigoni. Hunc enim et seditiosum et Romanis inimicum esse arbitratur. Cæsari quidem Herodem commendabat, multo quam ipse paratius renovans Antipatri expeditiones quas in Ægypto cum ejus patre pertulerat, et hospitium et in rebus cunctis benevolentiam. Cum præter hæc ipsius quoque Herodis efficaciam cerneret, verumtamen et senatum convocabat, ubi Messala, et post eum Atratinus, astante Herode, patris ejus merita et ipsius circa populum Romanum fidem prosequerentur: quo simul hostem Antigoni demonstrarent, non solum quod intra breve tempus is dissidere cœpisset, verum etiam quod antea quoque P. R., despecto Parthorum suffragio, regnum curavisset accipere. His autem commoto senatu, cum

A Antonius bellum contra Parthos utile esse diceret, Herodem regem creari omnes assentiunt. Dimissoque concilio Antonius quidem et Cæsar egrediebantur, medium stipantes Herodem, consules autem cum aliis magistratibus antecedeabant, Cæsari hostias decretumque senatus in Capitolio reposituri. Primo autem die regni Herodis apud Antonium cœnatum est. Inde vero navi ex Italia in Ptholomaidem devectus Herodes, haud parva manu coacta externorum atque gentilium, per Galiliæam adversus Antigoni properabat, Ventidii et Cylonis fultus auxilio. Quibus ab Antonio missus Dellius, ut Herodem deducerent, persuasit: inde ad Masidam festinabat Herodes cum valida manu, tam indigenarum quam Romanorum militum, et ex Masida facile suis pignoribus et rebus B a castello receptis, Hierosolymam perrexit, cui se tam Solonis milites quam cæteri ex civitate junxerunt, virium ejus timore perculti. Castris autem compositis circa civitatem, eam sagittis et jaculis impetebant. Sed dum minime eam infringere valerent, Judæis ex civitate resistentibus, qui partibus Antigoni favebant: quamvis adeo pugnatum sit, ut sagittis et jaculis cunctos ex turribus in fugam verterent, attamen murorum defensores fortiter restiterunt. Hinc superveniente hieme, obsidio soluta est: ad loca milites opportuna hibernandi gratia discedunt. Eodem tempore Antonius Samosatam juxta Eufratem validissimam civitatem acrius oppugnabat, quo Herodes profectus est ut suam demonstraret virtutem, et ut magis magisque placeret Antonio. Denique mox ut ad eum venit, finem attulit obsidioni, multis barbaris interfectis. Ergo dum hæc aguntur apud Antonium, Herodis in Judæa res fractæ sunt. Reliquerat enim Josephum fratrem, qui omnia procuraret, cum mandatis hujusmodi, ut nequaquam ante reversionem suam adversus Antigoni bellum moveret. Verum Josephus, ubi fratrem procul abesse cognovit, immemor præceptorum, Illetricunta cum quinque cohortibus, a duce Romano Machera secum missis petit, ut matura messium tempore frumenta diripiat. Incursu autem hostium per montana atque aspera loca oppressus, ipse cadit: et magnam viri fortis in ea pugna gloriam consecutus est, cum quo omnes Romani milites pereunt, quoniam recentes de Syria cohortes lectæ erant, nec veterum militum quemquam permistum habebant qui posset rudibus opitulari. Antigonus autem minime hac victoria contentus fuit, sed adeo iracundia permotus est, ut mortuum quoque Josephum verberaret, et eis caput abscinderet. Igitur Herodi quippe degenti apud Daphnem Antiochiæ mortem fratris somnia manifesta significabant. Cum turbatus prosilisset stratis, ecce nuntii cladis intrabant. Quare præ dolore paululum questus, maxima luctus parte dilata, in hostes properabat, ultra vires iter accelerans. In dies autem singulos magna ei multitudo Judæorum accedebat, cum hos odium moveret Antigoni, alios mutationis cupiditas impellebat. Sed

* Locus corruptus ut et quamplurima in his quæ

sequuntur. EDIT.

antequam Hierosolymam perveniret, cepius cum Antigonianis militibus fortiter dimicavit et vicit. Ac postremo bello Pappum quidem, Antigoni militum ducem, absciso capite obruncat, idque feroci magistro exercitus fratri suo mittit in percussu fratris ultionem. Namque Pappus erat qui Josephum interfecerat. Ubi autem rigor hiemis cessit, in Hierosolymam profectus est, aurisque admoles milite, annus namque agebatur tertius ex quo rex Romæ fuerat declaratus: exercitus quippe in opere distributo, suburbanisque clausis, universo autem exercitu congregato ad pedem legiones undecim, equitum sex milia, præter auxilia Syrorum, prope septentrionali muro castra collocaverunt. Tres quidem levare aggeres et super eos turres edificare jubet. Ipse quidem Herodes, senatusconsulto fretus, quibus res fuerat declaratus, hilariter cuncta disponebat. Antonius vero Sossium, ducem militum, cum valida manu in Herodis auxilium miserat. Bellatores autem qui infra murum erant, constantiores facti, oppositos e muris aggeres prohibebant, et contra instrumenta oppugnantium semper novum aliquod obstaculum moliebantur, in nulla re quidem sicut in cauculis superabant. Prorsus neque manibus neque machinis deficiebant, quoniam usque ad ultimam repugnare decreverant. Denique tanto exercitu circumsedate, per quinque menses obsidium toleraverunt: donec quidam ex his quos lectos habebat Herodes, ausi murum transgredi, civitatem irruperunt et post eos Sossii centuriones. Igitur ante omnia fauce proxima capiebantur, et infuso exercitu plurima ubique mors erat, Romanis quidem propter obsidionis moras iratis, Herodis vero manu summo intento studio ne quis penitus ex adversariis resideret. Macabantur autem quamplurimi, et per angustiores vicus ac oppida et in domos compulsi, vel si ad templum etiam confugissent, nec ulla erat aut senectutis, aut muliebris infirmitatis miseratio. Denique licet rex ubique dimittens rogaret ut parcerent, nemo tamen dexteram continuit, sed veluti furens omnem persequerentur ætatem. Ibi tum etiam Antigonus, neque priorem neque præsentem fortunam cogitans, domo descendit, et ad pedes Sossii prosternitur. Ille autem nihil eum tantæ mutationis causa miseratus, et intemperanter derisit, et Antigonam appellavit, neque tamen etiam custodiæ liberam dimisit ut feminam. Itaque ille quidem vinculis asservabatur. Herodes autem, quoniam hostes vicit, ut externa quoque auxilia sub jugum mitteret providebat, de suis facultatibus mercedem singulis distributurum se esse firmavit. Nam et militum quemque liberaliter et pro merito, ducem ipsum quoque Sossium regia largitate donavit, ut nemo egens pecuniis abiret. Post hæc Sossius, aurea corona Deo dicata, ex Hierosolymis remeavit, Antonio vinculam Antigonum ducens: et illum quidem una spe vitæ cupidum, usque ad ultimum diem ignavia digna securis excepit. Rex autem Herodes, discretâ multitudine civitatis, suarum quidem partium studiosos, quo magis benevolos sibi fa-

ceret, honorifice tractabat. Antigonianos autem neci tradebat. Jam enim Antonius Cleopatram, amore corruptus, omni se cupidini concesserat. Si quis plinius scire voluerit, in Josephi tertio decimo libro requirat.

CAPUT XIII.

Herodes alienigena rege facto, prophetiam completam sunt quæ Christum tunc venturum prædixerunt, et Judæorum regnum destruendum.

Hircanus vero, ut supra diximus, a Partbis captus, ac deinde Antigone eius successore, quem Partbi sacerdotem fecerant, a Romanis comprehensus atque interempto, Judæorum defecit regnum et sacerdotium. Siquidem Herodes alienigena et nihil omnino pertinens ad Judæam, Antipatri videlicet Ascalonius Idumææ regionis, et matris Cyrenidis Arabici filius, contradicentibus Romanis, Judæorum suscepit principatum, regnum et sacerdotium Judæ: quod prius per successiones tenebatur, id est, iudicium, regnum, sacerdotium, nempeque regum et sacerdotum, quod eo tempore destructum est. Completa namque est propheta quæ in per Moyses loquitur: *Non deficiat ex Juda princeps, neque dies de legeribus eius, donec veniet, cui repressum est, et ipse est expectatio gentium.* Nam usque ad Herodera iudices, sacerdotes, reges, per successiones populo præfuerunt Judæorum: inde vero nequaquam ex successione generis sacerdotum pontifices constituti sunt: neque perpetuate vite secundum legem Mosi servientes Deo electi sunt, sed ignobiles quidam, et alio tempore alii, et nonnulli per unius anni spatium sive modico amplius, a Romanis imperatoribus sacerdotium emebant. Itaque Herodes Ananiam quemdam, de Babylonia accitum, pontificem Judæorum constituit. Post exiguum vero temporis Aristobolum, fratrem uxoris suæ Mariannem, nepotem Hircani, successorem dedit. Quo post annum interfecto, rursus Ananiam reddidit sacerdotium. Quæ omnia ita se habentia, longe prius propheta designavit Daniel propheta dicens: *Et post hebdomadas septem et sexaginta duas interficit christus, et non erit iudicium, et templum sanctum corruptet populus, duce veniente. Et in consequentibus: Templum, inquit, erit abominatio desolationum, et usque ad consummationem temporis, consummatio dabitur super desolationem, Igitur septem et sexaginta duas hebdomadae, quæ sunt simul sexaginta novem, et faciunt annos quadringentos octoginta quatuor, in quibus Christi, id est, sacerdotes per unctionem consecrati regnaverunt, ab instauratione templi sub Dario usque ad Hircanum, in quo novissimum christus et sacerdotium defecit Judæorum. Ergo regnante Herode apud Judæam, et Augusto apud Romanos, Christus Filius Dei natus est, qui confirmavit veri Dei cultum in multis apostolis et credentibus. Quidquid etiam post Domini passionem in templo factum est, non fuit sacrificium Dei, sed cultus diaboli, cunctis in commune clamantibus: *Sanguis eius super nos et super filios nostras.* Et:*

Non habemus regem, nisi Casarem. Quod autem ad perfectione templi usque ad decimum Augusti imperatoris annum, quando interfecto Hircano Herodes Iudæam obtinuit, septem et sexaginta quæ hebdomades, id est, quadringenti sexaginta quatuor supputantur anni: sic possumus approbare sexagesimæ sextæ olympiadis anno tertio, id est, Augusti decimo, Herodes in Iudæis suscepit imperium, qui faciunt annos quadringentos octoginta quatuor, per singulas olympiades quadriennio supputato. Quo in tempore Virgilius, sumpta toga, Mediolanum transgreditur, et post breve tempus Romam pergit. Cicero in Formione [Phormiano] suo ab Herennio et Publio occiditur, sexagesimo quarto ætatis suæ anno. Caput ejus cum manu dextera pro rostris positum est, juxta coronatam Publii militis imaginem, qui eum occiderat. Quibus diebus tres Romæ simul soles exorti sunt, sed paulatim in eundem orbem coniecerunt (ut supra diximus). Ex tabernæ meritoria trans Tiberim oleum erupit, fluxitque tota die sine intermissione. Inter cætera vero portenta quæ tunc facta sunt toto orbe, hoc locutus est in suburbano Romæ, dicens ad arantem: Frustra se urgeri, non frumenta, sed homines in brevi defuturos. Ovidius Naso in Pelignis nascitur, Cornificius vero poeta a militibus desertus interijt, quos sæpe fugientes galeatos lepores esse dicebat. Hujus enim soror fuit Cornificia, cujus insignia exstant epigrammata. Cornelius Nepos, scriptor historicus, clarus habetur. Salustius diem obiit, quadriennio ante Actiacum bellum. M. Valerius [Mieron., Bavius] poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Cappadocia moritur.

CAPUT XIV.

De Octaviano, qui nomen avunculi et regnum suscipiens, quatiter civilia bella et externa gerendo ad hoc pervenerit ut a senatu decretum sit quod in perpetuum tribuniciæ potestatis esset.

Igitur dum in Iudæa res ita gererentur, ut partim retulimus, ordo deposcit ut ad seriem rei gestæ Romanorum revertamur. Ergo Julio Casare in curia Romæ interfecto, magna continuo malorum incrementa subsequuntur. In ejus vero cædem trahuntur agmina consociorum. Certum enim erat quia Caesar, indigne peremptus, plures habere posset ultores. Ergo Octavianus, qui testamento Julii Casaris avunculi hereditatem et nomen assumpsit, idemque qui postea Augustus est dictus, simul at Romam adolescens, ex Apollonia rediens, venit, incolem suam bellis civilibus vocit. Nam ut breviter coercionem malorum explicem, bella civilia quinque gessit, Mutinensè, Philippensè, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus duo, hoc est primum ac novissimum, adversus Marcum Antonium, secundum adversus Brutum et Cassium, tertium adversus Lucium Antonium, quartum adversus Sextum Pompeum, Gaii Pompei filium, confecit. Antonius, a senatu hostis pronuntiatus, Decium Brutum apud Mutinam obsidione concluderat. Consules Hircius et Pansa, et cum his Caesar, ad liberandum Brutum ex-

pugnandumque Antonium missi. Pansa primo veniens, exceptus insidijs, inter suorum clades ipse quoque pilo graviter vulneratus, ab eodem vulnere interpositis diebus est mortuus. Hircius, auxilium collega ferens, magnas Antonij copias vasta strage delevit. Caesar eatenus castra custodivit. Secunda adversus Antonium pugna magnæ utrinque strages actæ sunt. Namque tunc ibi Hircius consul occisus est, victus fugit Antonius, Caesar victoria potitus est: cui Decius Brutus de conjuratione occisi Julii Casaris confessus, preces penitentiae fudit. Dolabella Trebonium, unum ex intersectoribus Casaris, Smyrnæ interfecit. Dolabellam senatus hostem pronuntiavit. Consulum occisorum uterque exercitus Casari parvit. Postea Decius Brutus in Gallia a Sequanis captus et occisus est. Vasillus eques [Al., æque], unus de percussoribus, manu suorum servorum necatus est. Lepido satis agente, Caesar Antonium recepit in gratiam, atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filiam ejus matrimonio sortitus est. Inde cum ad Urbem accessissent, ac rumor de futura proscriptione ortus esset, G. Thorianus, vir prætorius, nihil tale metuens, incursu militum domi suæ interfectus est. Alii quoque complures trucidati sunt. Itaque ne latius atque effrenatius in circumscriptas cædes [in circumscripta cædes] ageretur, centum triginta et duorum senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi præcepto et nomine, deinde Antonii, tertio Casaris. Ibi Antonius T. Ciceronem inimicum suum, ibi L. Casarem avunculum suum, et (quod ex aggerando sceleris accessit) viya matre proscripserat: ibi Lepidus L. Paulum, fratrem suum, in eundem proscriptionum gregem coniecerat. Adjecti sunt postea ad numerum proscriptorum triginta equites Romani, et multæ diu et variæ cædes actæ sunt, domus proscriptorum direptis omnibus dirutæ sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bella gessit, a quo victus ipse se interfecit. Brutus et Cassius, magnis exercitibus comparatis, apud Athenas convenerunt, totamque Græciam depopulati sunt. Rhodios Cassius, terra marique oppugnatos, ad deditionem coegit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur Caesar et Antonius, eosdem in Macedoniam magnis bellorum apparatus persecuti, ad mortem compulerunt: quamvis manifestissime illa tunc pugna non victute partis Antonij, sed felicitate Casaris confecta sit. Caesar enim tunc æger, cum se in castris capiendæ quietis causa tenere statuisset, hortatu et precibus medici, qui per somnum admonitum sese fatabatur ut ea die castris Casarem salutis ipsius causa educeret, in campum æger [Al., ægre] inter copias egressus est, ac mox castra ejus ab hostibus capta sunt. Sed rursus Casariani milites Cassii castra ceperrunt. Quare ad desperationem adacti Brutus et Cassius, in maturam sibi mortem ante belli terminum coegerunt [consciverunt]: nam, invitatis percussoribus, Cassius caput, Brutus latus præbuit. At Romæ Fulvia [Fulvia], uxor Antonij, socius Casaris, dominatum ut mulier agitabat. Nam et Casarem re-

verum apud Brundisium contumeliis, factionibus invidiisque petiit. A quo, propulsata, ad Antonium concessit in Graeciam. Sextus Pompeius, postquam se in proscriptorum numero relatum comperit, conversus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapinisque vastavit. Sicilia intercepta comaeatibusque impeditis, Romam fame affecit. Mox cum eo pacem trimumviri, ne dicam tyranni, id est Lepidus, Caesar Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitivos allegeret, ut hostis habitus est, Mena, libertus Pompei, cum sexaginta navium classe ad Caesarem defecit, eidemque classi ipse jussu Caesaris praefuit. Idemque continuo cum Statilio Tauro adversus Menecratum, Pompeianum ducem, navale bellum gessit. Deinde ipse Caesar adversus eosdem Pompeianos cruentissimum navale bellum confecit. Sed continuo victricem classem pene universam apud Syllaceum [Syllaceum] naufragio amisit. Ventidius Persas, et Parthos in Syriam irruentes tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die qua Crassus a Parthis fuerat occisus, Antonius, vix uno castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriae praefecit, jussitque ut Antigono bellum inferret: qui Judaeos tunc forte debellaverat, captisque Hierosolymis, templum exspoliaverat, regnumque Herodi dederat [dempserat], quem continuo victum in deditorem recepit. Mena libertus cum sex navibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Caesaris classem incendit, quam nuper Caesar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mena, postea ab Agrippa navali praelio circumventus, cum sex trimeribus ad Caesarem transiit. Sed hunc Caesar tertio transfugam, indulta tantum vita, seguem reliquit. Deinde Agrippa inter Milas et Liparas adversus Democham [Democharem] et Pompeium navale praedium gessit ac vicit; ibique tunc naves triginta aut demersit, aut cepit, reliquis laceratis: Pompeius Messanam confugit. Caesar interea Tauromenum trajecerat, quem repentino impetu Pompeius afflixit. Unde multis demersis navibus suis, ac magna multitudine suorum militum perdita, in Italiam Caesar aufugit, nec interveniente mora, in Siciliam rediit, ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, summas sibi partes terrore, minis ac superbia vindicantem. Post dies paucos Agrippa jussu Caesaris, a litore cum acie instructa prospectantis, atrocissimo navali praelio adversus Pompeium conflixit et vicit. Nam centum sexaginta et tres naves aut demersit, aut cepit. Pompeius cum septemdecim navibus vix elapsus evasit. Lepidus magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permisam diripisset, ipsum Caesarem ad se venientem semel atque iterum sprevit, ac potius telis appeti jussit: quae ille, collecta in laevum brachium lacerata, repellendo vitavit. Mox immisso equo ad suos reversus, instructo exercitu adversus Lepidum ve-

niens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfectis, transire in suam partem compulit. Lepidus tandem intelligens quo vanitas sua tenderet, deposito paludamento assumptaque veste puella [pulla] supplicque Caesari factus, vitam et bona impetravit, perpetuo quidem emendatus exsilio. Taurus, Caesaris praefectus, totam pene Siciliam ferro pertentatam contritamque in fidem recepit. Quadraginta et quatuor legiones sub unius tunc imperio Caesaris erant. Milites, multitudine ferocios, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverunt. Sed Caesar, animo ingens, viginti millia militum exanctoravit, triginta millia servorum dominis restituit, sex millia, quorum domini non exstabant, in crucem egit. Ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tribunizia potestatis esset, a senatu decretum est. His diebus trans Tiberim e taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit. Antonius vero, postquam Araxim transiit, omnibus undique malis circumventus, vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cuncti multitudine equitum et sagittariorum ab omnibus praefis quae plura tentavit, victus semper effugeret, tum praeterea incertis et ignotis regionum locis impeditus, gravissima fame ad nefandos cibos coactus est, plurimi militum sese hostibus dederunt. In Graeciam transiit, jussitque Pompeium, qui victus a Caesare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad se venire, Pompeius fugiens, a Tito et Furino, Aulbianis ducibus, saepe terrestri navaliqque bello victus et captus, ac post paululum interfectus est. Caesar Illyricum, Pannoniam partemque Italiae bellis subegit et domuit.

CAPUT XV.

Antonius, pro quibusdam successibus elatus, Octaviano Caesari bellum denuntians. A quo ter victus ac demum captus, et occisus est.

Igitur Antonius Artabanem Armeniae regem, proditione et dolo cepit; quem argentea catena victum ad confessionem thesaurorum regionum coegit. Expugnatque oppido in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentique abstulit. Quo elatus pecunia denuntiare bellum Caesari, atque Octaviae sorori Caesaris, uxori suae, repudium indicijussit, et Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperavit. Ipse Aetiam, ubi classem construxerat [constituerat], profectus; cum prope tertiam partem remigum fame assumptam offendisset, nil movens: Remi, inquit, salvi sint, nam remiges non decernat, quoad Graecia homines habuerit. Caesar ducentis triginta rostratis navibus a Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa vero, praemissus a Caesare, onerarias naves frumento atque armis graves ab Aegypto, Syria Asiaque, ut subsidium Antonio venientes, cepit; peragratoque Peloponnesium sine Monam [Methoniam] urbem valde summam, Antonio muniam praesidio, expugnavit: inde Corcyram cepit: fugientes navali praelio persecutus profligavit multisque rebas cruentissimae gestis, ad Caesarem

venit Antonius, defectu et fame militum suorum permotus, bellum maturare instituit, ac repente instructis copiis ad Caesaris castra processit et victus est. Tertio post pugnam die, Antonius castra ad Actium transtulit, navali praelio decernere paratus. Ducente et triginta fuere rostrate Caesaris naves, et triginta sine rostris triremes, velocitate Liburnicis pares, et octo legiones classi superpositae, absque cohortibus quinque praetoriis. Classis Antonii centum septuaginta quinque navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aderant. Famosum et magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in septimam, incerta vincendi spe, gravissime utrinque caedes actae. Reliquum diei cum subsequente nocte in victoriam Caesaris declinavit. Priorum [Prior] regina Cleopatra, cum sexaginta velocissimis navibus fugit. Antonius quoque, detracto insigni praetoriae navis, fugientem secutus uxorem est. Illucescente jam die, victoriam Caesar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur, sex millia vulnerata sunt, e quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius et Cleopatra communes liberos cum parte regiae gazae ad Rubrum mare praemittendos censuerunt. Ipsi praesidiis circa duo Aegypti cornua, Pelusium, Parethoniumque dispositis, classem et copias instaurando bello paraverunt. Caesar sexto imperatorum [sextum imperator] appellatus, et quarto ipse cum M. Licinio Crasso consul, Brundisium venit. Ibi orbis terrarum praesidia, divisis legionibus, composuit. Inde in Syriam profectus, mox Pelusium adiit, ubi ab Antonianis praesidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus, praemissus a Caesare, quatuor legiones, quas Antonius apud Cirenas praesidii loco constituerat, suscepit in fidem; atque inde Parethonium prima Aegypti a Libyae parte civitatem, victo Antonio, cepit, ipsumque continuo, apud Pharum vicit. Antonius, equestre adversus Caesarem bellum inivit, in eo quoque miserabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima haec Antonius, cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universae naves ad Caesarem transierunt. Cuiusque unico praesidio, spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Regina ad pedes Augusti prostrata, tentavit oculos, ducis, frustra quidem. Nam pulchritudo, intra pudicijam principis, fuit. Nec illa de vita qua aerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit a principe, servari quo se triumpho cognovit, incautiorem cauta custodiam in mausoleum se regum recepit, ibique maxime, ut solebat, induta cultus, in referto odoribus solio juxta suum, se collocavit Antonium, aduolensque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Caesar Alexandria urbe, omnium longe opulentissima et maxima, victor potitus est. Nam et Roma, in tantum operibus ejus aucta est, ut, propter abundantiam pecuniarum, duplica quam usque ad id fuerat, possessionum aliarumque rerum venalium pretia starentur. Occisi sunt jussu Ca-

aris major Antonii filius et P. Canidius, infestissimus quidem semper Caesar, sed Antonio invidus, et Cassius Parmensis, ultima violatae partis [Al., violati patris] Caesaris victima, et Quintus Octavius, ob eam maxime notam, quod obscentissime Ianificio tetrinoque reginae senatorum primus Romanus praesse non erubuerat. Dehinc Caesar pedestribus copiis in Syriam venit, deinde in Asiam ad hiberna concessit, ac post per Graeciam Brundisium profectus est.

CAPUT XVI.

De eo quod Caesar Oceanicum totam Hispaniam per se subjugavit. Ubi et gloria Magni Alexandri, in eo refusa est per legatos Indorum et caeterarum gentium Orientis; et qualiter tam per se, quam etiam per suos legatos, universam eisdem subiecit orbem.

Caesar victor ab Oriente rediens, vii Idus Januariarum, Urbem triplici triumpho ingressus est; ac tunc primum ipse Jani portas, sopitis fronsisque omnibus bellis civilibus, clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inviolatum, et usque ad hunc [Al., nunc] caeteris inausum dominis, tantum orbis licite usurpatum, apertum declarat imperii. Atque ex eodem die summa rerum ac potestatum penes unum esse coepit et mansit, quod Graeci monarchiam vocant. Porro autem hunc esse eundem diem, hoc est viii Idus Januariarum, quem [quo] nos Epiphaniam, hoc est, apparitionem sive manifestationem Dominici sacramenti observamus. Hinc vero Caesar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, aperuit Jani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri et Astures Gallaeciae provinciae portio sunt, qua extentum Pyrenaei jugum haud procul secundo Oceano sub septentrione deductur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verum etiam finitimorum praeripere ausi. Quos Caesar dum sapientius aggressus frustra propter Pyrenaei difficultatem, tandem ab Aquitanico sinu per Oceanum, incautis hostibus, admoveri classem atque exponi copias jubet, quos ita improvisos debellavit et cepit. Post victoriam vero Cantabriae atque Gallaeciae, totiusque Hispaniae, Claudius Drusus, privignus Caesaris, Galliam, Rhetiamque sortitus, maximas fortissimasque gentes Germaniae armis subegerat. Nam tunc, velut ad constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli decisionemve foederis undalim gentes commovebantur; aut suscepturae pacis conditiones, si vincerentur; aut usurae quietae libertate, si vincerent Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatae, Moesi, Thracae et Daci, Sarmatae plurimique et maximi Germaniae populi, per diversos duces, vel superati, vel repressi, vel etiam objectu maximorum humilium, Rheni Danubique, seclusi sunt. Drusus in Germania primum Sosipetes [Al., Uzipetes], deinde Theuteres, Aethos [et Catts] perdomuit. Marcobannos bene ad interpercionem cecidit. Postea fortissimas nationes, et quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruseos, Suebos, Sicambros, pariter uno bello, sed etiam Susas, Persas supera-

vit. Quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando prævenerit Romanorum inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re qua velut telo uti furor posset, parvos filios collisos humi in hostium ora jaciebant, in singulis filiorum necibus his parricidae. Tunc etiam per Africam Musulanos et Getulos latius vagantes Cossus, dux Caesaris, aetatis finibus coarctavit, atque Romanis limitibus abstinere iugiter compulsi. Et ut aliis repetendo gentium feritatem demonstrarem, unus Mœsiæ ducem ante aciem postulado silentio: Qui vos estis? inquit. Respondit: Romani gentium domini. At ille: Ita fiet, inquit, si nos viceritis. Sed mox victi sunt a Romanis. Thracæ vero, qui a Pisone sunt perdomiti, in ipsa captivitate sua rabem ostendebant. Nam catenas quibus ligati erant morsibus vellicantes, feritatem suam ipsi puniebant. Daclam quoque ultra Danubium Lentulus vicit, expulsi atque subegit; Sarmatas quoque ultra Danubium pepulsi, qui, præ nimia barbarie, nec quid pax sit intelligunt. Marmarides vero et Caramentes in Orientali plaga per Quirinum Cæsar subegit. Germanos videlicet, Gallos, Britones, Hispanos, Hyberes, Austeres, Cantabros, occiduo sub axe jacentes, per se Augustus; ad eos veniens, Romanis legibus servire coegit. Interea Cæsarem apud Tarraconem, citerioris Hispaniæ urbem, legati Indorum et Scytharum, toto orbe transmissis, tandem ibi inveniant, ultra quod jam querere non possent, refuderuntque in Cæsarem Alexandri Magni gloriam: quem sicut Hispanorum Gallorumque legatio medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hispaniam in Occidentis ultimo supplex etiam gentilitio munere Eous Indus et Scythæ Boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hispania in æternam pacem, eum quadam respiratione lassitudinis reclinata ac reposita, Cæsar Romam rediit. Quibus etiam diebus multa per se, multaque per duces et legatos bella gessit. Nam inter ceteros, et Piso adversum Vindex missus est. Quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdunum venit. Pannonios novo motu intumescens, Tyberius, prævignus Cæsaris, cruentissima cæde delevit: idemque continuo Germanos bello arripuit: e quibus quadraginta millia captivorum victor abduxit. Quod revera bellum maximum et formidolosum quindecim legionibus per triennium gestum est; nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius attestatur, post Punicum fuit. Eodem vero tempore, Quintillius Varus cum tribus legionibus a Germanis rebellantibus, mira superbia atque avaritia in subjectos agens, funditus deletus est. Quam republicam cladem Cæsar Augustus adeo graviter tulit, ut sæpe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quintilli Vare, redde legiones. Bosphoranos vero Agrippa superavit, et signis Romanis quæ illi quondam sub Mitridate sustulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coegit. Parthi, quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato omnium oculis

A signarentur, atque in se solos omnium vigor totius imperii vertendus esset: quippe quos prædicta ultionem Crassianæ cædis conscientia mordebat, ultro signa quæ Crasso interfecto abstulerant, ad Cæsarem remiserunt, regisque obsidibus traditis firmum fœdus fidei supplicatione memoravit. Itaque anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, a Septentrione in Meridientem, ac per totum Oceani circumcinctis gentibus una pace compositis; Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fœdatis annos quietissimo semper observatas otio; ipsa etiam rubigo consignavit: nec prius unquam nisi sub extrema senectate Augusti pulsata Atheniensium seditione et Draconum [Dacorum] commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, reipublicam quam bello quaesierat, pacem nutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinæ morem gereret, domini appellationem ut hominibus declinavit. Nam eum eodem spectante ludos; pronuntiatum esset in mimo: *U dominum æquum et bonum, universique, quasi de ipso dicitur caset, exultantes approbavissent, statim quidem manu vultuque indecoras adulationes repressit, et sequenti die gravissimo corripuit edicto; dominumque se posuit appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis; vel serio vel joco, passus est. Igitur eo tempore; id est; eo anno quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, natus est Christus, cuius adventum pax ista famulata est, in cuius octava audientibus hominibus exultantes angeli cœlorum exclamant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Eodemque tempore hic, ad quem terrarum omnium summa concesserat, dominum se hominem appellari non passus, imo nec ausus; quo veris Dominus totius generis humani inter homines natus est. Eodem quoque anno tunc primum idem Cæsar, quæcunq; his tantis mysteriis predestinaverat. Deus, constanter agi singularum ubique provincialium, et censeri omnes homines iussit, quando et Deus homo videtur esse dignatus est. Hæc illa prima clarissimaque professio [quæ] Cæsarem omnium principem, Romanosque rerum dominos, singillatim cunctorum hominum edita ascriptione signavit, in qua, se et ipse, qui cunctos homines facit, inveniri hominem ascribique inter homines voluit. Quod penitus nunquam ab orbe cohdito atque ab exordio generis humani in hunc modum actum est, ne Babylonice quidem vel Macedonice, ut hoc dicam minori cuiquam regno, cohdessum fuit.*

CAPUT XVII.

De præliis ab Herode gestis cum rege Arabum; et qualiter gratiam Octavianæ Cæsaris adeptus sit.

Igitur Herodes senatusconsulto, Antiochique atque Cæsaris favore. In regno Iudæorum confirmatus (ut superius enarravimus), dum cum omni belli apparatu instructus, ut cum Antonio ad Actiacam properaret bellum, callide a Cleopatra quidem interceptus est.

ne particeps sceret periculorum Antigonii: regibus enim, id est, Malicho Arabiæ atque Herodi insidias tendens, bellum in Arabas ut Herodi committeret persuadet Antonio. Quos si vicisset Arabiæ domina, sin victus esset Judæorum constitueretur, alterumque potentium per alterum pessumdaret. Sed hanc ejus voluntatem Octavianus prevenit Cæsar. Herodes autem, mox ut in Arabiam venit, bello exceptus, superior factus, victoria potitus est. Arabes vero cum victi essent, majore motu suscitantur, cum valida manu pugnam repetunt, victisque agminibus circa saxosa loca et devia Herodis militem fugant. Plurimis cæde prostratis, eos vero qui fugerant cum castris ceperunt. Post hanc vero cladem alia sequitur calamitas Herodem. Nam ejus regni anno septimo, et Acliacæ bello fervente, terramotus infinitam quidem pecorum multitudinem, hominum vero triginta millia peremit, cum exercitus Herodis mansisset incolumis, quoniam sub dio debebat. Hanc miseriam Judæorum ut fama perceperunt Arabes, tristibus enim huntis gravius aliquid affragitur, mox in Judæam cum omni exercitū ruunt. Herodes vero audiens adventum illorum, ita suos solabatur, et fertur: Non enim tantum manu armisque freti quantum nostris calamitatibus veniunt. Fallax autem spes est, quæ non suis viribus nititur, sed alienis adversis. Neque vero vel secundæ res, vel contrariæ apud homines certæ sunt, sed in utramque partem vicissim videas nutare fortunam. Et id exemplā vobis propria demonstrabunt. Nempe prælio superiore victores, post ab hostibus victi sumus. Et nunc ergo, quantum æstimare licet, illi capientur, victores sese fore credentes. Nimis enim confidens incautus est, metus autem providentiam docet. Nihil autem vos terreat rerum anima carentium, motus, neque arbitrii terre concussionem, allicujus futuræ cladis esse portentum. Naturalia sunt elementorum quoque vitia, nullumque damnun inferunt, nisi ex ipsis evenerit. Nam pestilentia quidem, vel famis, vel terramotus signum aliquod tardius fortasse præcesserit; ipsa vero cum existerint, sui magnitudine finiuntur. Talibus vero exemplis suos animavit milites. Herodes, hostes aggressus, superavit et vicit. Quandiu quidem resisterunt, non magna cædes eorum facta est: ubi vero terga vertierunt, multi a Judæis, multi vero a semetipsis conculcati, quos Herodes pene omnes aut interfecit aut cepit. Sed hanc fuscavit victoriam sollicitudo propter amicitiam Antonii post victoriam Cæsaris apud Actium. Itaque Herodes tradens se periculo, Rhodumque transmissus, adiit Cæsarem sine diademate, veste quidem cultuque privato, sed fastu regio, neque dissimulata veritate, coram hæc dixit: Ego Cæsar, rex factus ab Antonio, fateor utilem me fuisse regi Antonio, neque dubitaverim dicere quod omni modo armis quoque me gratum expertus esset, nisi Arabes prohibuissent. Verum tamen et auxilia pro viribus ei misi, et multa frumenti millia. Ego enim optimum consilium ei dedi, unam esse dicens Cleopatras mortem adversa-

riorum correctionem. Quam si occidisset et pecunias ei et muros ad tuitionem, et exercitum et metipsum belli contra te socium pollicebat. Sed profecto ejus aures Cleopatras amores, et Deus, qui victoriam tibi donavit, obstruxit. Una ergo cum Antonio victus sum, et regni coronam cum ejus fortuna deposui. Ad te autem veni, spem salutis de virtute præsumens, et ne in examen duceretur proterans qualis amicus et cujus fuerim. Ad hæc Cæsar: Imo vere salvus esto, inquit, et nunc regnato certius. Nam meritus es ut plurimos regas, cum amicitiam tanta fide tuearis. Experire autem ut etiam felicioribus fidelis permanear. Siquidem ego præclarissimam spem de tua quidem magnanimitate promitto. Recte tamen fecit Antonius, qui magis Cleopatras quam tibi paruit. Te namque lucrati sumus propter ejus amicitiam. Hujus sermonis humanitate regem, ne quid de amicitia sua dubitaret, hortatus, et diadema illi imposuit, et regnum confirmavit. Inde in Ægyptum prosequutus Cæsaris iter, suppeditatis omnibus quæ usui vel ipsi vel exercitui forent, maximam gratiam imperatoris sibi suo studio conciliavit: præcipue quia in locis aridioribus usque Pelusium regali provisione aquarum affluentiam ministravit. Quibus officiis tantum sui amorem infundit omnibus, ut plus videretur meruisse quam accèpisset, minorque regni potestas quam humanitatis largitas æstimaretur. Unde Cæsar ex sententia rebus intra Ægyptum gestis, Antonio et Cleopatras defunctis, non solum quæ adempta erant Herodi reddidit, verum etiam præter illa quæ Cleopatras averterat, Zadoram, Hipponem, Samariam, ei concessit, maritimasque urbes, Gazam, Antedonem, Hioppen, Turrim Stratonis simul donavit. Stipatores etiam 400 ex Gallia, quibus septa incedebat Cleopatras, ad custodiam corporis regi concessit, multaque alia. Sed his omnibus rex plus lætabatur, quia a Cæsare super omnes infra Agrippam diligebatur, ab Agrippa infra Cæsarem.

CAPUT XVIII.

De operibus ab Herode excellentioribus factis. Et de intersectione filiorum ac conjugis, sive amicorum, ac demum de ejus execrabili morte.

Igitur postquam Tracon regionem, et Bathaneam, omnemque terram Galilææ ditioni Herodis Cæsar subdidit, totiusque Syriæ procuratorem constituit, animus Herodis ad majora sublatus est. Anno itaque regni sui quinto decimo templum instauravit, et duplum terræ spatium quam fuerat circa templum muro amplexus est, ingenti sumptu et munificentia singulari, argumento erant in ambitu fani magnæ porticus, eisque conjunctum a Septentrione castellum, et illas quidem a fundamentis erexit. Hoc autem nulla re minus quam regni sedes largis opibus renovatum Antoniam vocavit, in honorem Antonii. Quin etiam domo sibi regia in superiore parte civitatis exstructa, duas aedes in ea maximas atque pulcherrimas, quibus ne templum quidem usque conferri posset, ædificavit, easque amicorum vocabulis,

unam *Cæsarem*, *Agrippinum* alteram nominavit. Neo-
 vero solis gentis memoriam eorum, et cognomina cin-
 cumscripit, sed in totas, etiam civitates, studium
 liberalitatis extendit. Prorsus non est idoneus regni
 locus, quem honore *Cæsaris* nudum reliquerit. Postea
 vero, quam sine suis templis replevit, in provinciam
 quoque honores ejus effudit, et in multis civitatibus
 templa, quæ *Cæsarea* nominantur, constituit. Cætera
 vero ejus opera munificenter condita omnino. Scire
 vero cupientes, ad *Jesophi* libros convolare studeant.
 Unius autem civitatis portum atque opera enarrabo
 ab eo peracta. Ergo quum vidisset unam civitatem
 vetustate jam lassam, quæ *Pyrgos Stratonis* vocaba-
 tur, in litore maris totam eam candido reparavit
 saxo. Littora, verò contigua hujus civitatis adeo sue-
 runt impetiosa, ut omnes in mari fluctuare cog-
 rentur, minas *Aphrici* metuentes, qui ex *Phœnicæ*
 ad *Ægyptum* navigabant. Cujus etiam mediocris aura
 tantas undarum moles ad scopulos erigit, et remean-
 tis æstu gurgitis per aliquantum spatium maris feri-
 tas augetur. Sed rex, liberalitate ac sumptibus de-
 victa natura loci, majorem portum fabricavit, et in
 ejus penetralibus alias navibus stationes fecit altis-
 simas, et quæquam, omnis ei locus adversaretur,
 tamen ita, cum difficultate certavit, ut firmitas qui-
 dem structuræ nequaquam mari cederet; pulchritudo
 vero tanta esset, quasi nulla res ardua præpedisset
 ornatum. Mensus enim quantum diximus portui spa-
 tium, per viginti unas in profundum saxa demisit,
 quorum pleraque pedum quinquaginta longitudinis,
 et altitudinis quindecim, et latitudinis decem, non
 nulla etiam majora fuerunt. Expleto autem spatio
 quod undam celabat, in ducentos pedes murum dila-
 tavit. Ex quibus centum repellendis fluctibus ante
 constructi, cæteri autem saxo, quo portus cingitur,
 muro subjecti sunt, magna turribus interpositis,
 quam maximam atque pulcherrimam in *pariete Cæ-
 saris* *Drusium* cognominata est. Crebri autem for-
 nices ad deducenda que portus haberet, præque for-
 nicibus et circum eos pile, saxa et læta, quam naves
 egredientes exasperet. Aditus autem *Septentrionalis*
 erat. Ventorum enim præ situ loci placidissimus est
Boreas. Ad *orientem* vero status, sive *Colossus*. At
 utrinque fulti columnis. Quarum a læva quidem in-
 trantibus stantes, solida turris stantibus; dextera vero
 duo proderit lapides juncti, et partis adversæ turris
 magnitudinem superantes. Donus autem portui con-
 nexa, candido sitient lapide, præque mensura spa-
 tiorum civitatis vice tendentes in portum. Contra
 ostium verò portus in colle *Cæsaris* templum, magni-
 tudine simul et pulchritudine præcipuum, statuque
 in eo *Cæsaris* sive *Colossus* non minor quam *Ævis*
 apud *Olympias*, cujus ad exemplum factus est. Hanc
 itaque civitatem in honore *Cæsaris* nuncupavit *Cæ-
 sare* sibi. Pro amore vero parentum, id est, *Antipatri*,
 et *Cypridis*, et *Faseli* civitates, castella, cures, ob
 memoriam eternam edificavit. *Ludos* vero *Olym-
 piæ* certaminis et gymnasia in diversis civitatibus
 propriis sumptibus reparavit. Quæ et corpore usus

est, quod, magnitudinis animi sui concederet. Erat
 utique venator summus, bellator fortis, sagittarum
 dexterissimus, et in rebus labantibus felicissimus,
 secundam ejus fortunam humiliavit superbia. Mox
 etiam, ut regni adeptus est, potentiam repudiavit
 conjugem, quam prius habuerat, quæ *Dosis* vocaba-
 tur, et *Marianam* *Hircani* nepotem, de regio semine
Alexandri filiam. *Illij* *Aristoboli* sibi sociavit in con-
 jugio, a regalibus priore depulsa uxore, cum filio
Antipatro, quem ex ea susceperat, ipse vero immenso
 amore *Marianam* diligebat, a qua maxime dilectas,
 sed magis exosus est, ob hanc causam, quoniam
Hircanum ejus uxorem, postquam *Parthi* ab exilio
 illum remisissent, dolo occiderat, fratremque uxoris
Joathan, cui pontificatus honorem contulerat, invidia
 stimulante, propter favorem populi, quem erga
 eum habebant, necare præcepit. Hi enim dolores
 atque nobilitas sanguinis, excitaverant mulierem
 adversus maritum, quorumque mariti eximius, quem
 erga se noverat atque secunditas prolis, addiderant
 fiduciam. Genuerat enim ei tres filios atque duas
 feminas, quorum una vocabatur *Alexander*, secun-
 dus *Aristobolus*, tertius *Romæ* liberalibus studiis
 traditus defunctus est. Hæc igitur *Marianæ* probro
 dabat *Herodi* suorum necem, sororemque regis *Sa-
 lomen* et fratrem *Ferora* maledictis atrocioribus
 deheestabat. Sed rex, quidem amore uxoris mutus
 erat, gravi autem indignatione mulieres sequebant
 et quo maxime commoveretur. *Herodes*, crimina
 adulterii, præter alia multa, quæ similia fingere solent,
 objiciebant. Quo livore *Herodes*, instigatus, interfice-
 re jussit uxorem; filios vero suos ob necem ma-
 ternam *Alexandrum* et *Aristobolum* quasi indignos
 et sibi peccam meditantes, a *Cæsare Octaviano*
 ad mortem poposcit, Imperator vero satisfactionem
 suscipiens, ab *Alexandro* erat quippe acerrimus in-
 diceo, patri eos reconciliavit, præcipiens ut patri
 obedirent, sinero amore, ut domino; *Herodi* vero
 dixit, ut paterno affectu, suos recognosceret filios,
 siquo reconciliatis, remisit eos in regnum. *Herodes*
 vero, ut referat, est in *Judeam*, insidiis *Antipatri*,
 qui regnum affectabat, paternum, captus, et
Dosis prioris uxoris, quam in cubile *Marianæ* oc-
 cise introduxerat, armatur iterum in filios. Crevit
 enim per singulos dies odium et indignatio patris in
 filios, quoadusque morti eos traderet. Quibus inter-
 fectis, *Antipater*, non impune latatus est, qui auctor
 mortis existerat fratrum. Justo namque judicio *Dei*,
 et parricide *Herodis* malo, qui omnes suos semper
 habebat amicos suspectos, *Antipatrum* quem apud
Cæsarem regni successorem designaverat, necem
 sibi meditantem deprehendit, et diu victum afflixit,
 ac demum interficere jussit. Vitam etiam *Salomæ*
 sororis, quæ interficere, et eam eam alii tradidisset
 uxorem, etiam hanc interfecit, cum et æternam suam
Marianæ matrem crudeliter necasset. Itaque reg-
 num ejus acerbissima iniquitate repletum est. De
 quibus videlicet suspicio fuisset, illico trucidabat eos.
 Multi regis iracundia, cædis cupidæ, contra adver-

ries habebantur, et mendaciorum quidem confestim fides habebatur. Erant autem criminacionibus ipsis valociora supplicia. Denique qui modo accusaverat atrocitabatur; et cum eo qui ante se convictus esset ducebatur ad poenam. De vita namque et periculis regis quaestiones breviori compendio terminabat. Ad hanc autem savitiam processerat, ut nec eorum quemplam humanitas aspiceret, qui accusatores essent; verum amicis etiam immitissimum se praeberet. Ejus namque filii Alexander et Aristobolus, quos occiderat, hanc habuerunt prolem. Filii Alexandri ex Glaphira regis Cappadociae Archelai filia, duo fuerunt, Tigranes et Alexander. Aristoboli vero, Agrippa, Herodes et Aristobolus. Hos enim sibi genuit Beronice Salomis Herodis sororis filia, ipsius sobrina. Ipse autem Herodes, quos praeter necaverat, hos habebat filios, Herodem Antipam, Archelaum Herodem, et Philippum atque Phaselum, filias vero Bosanien et Salomen, et Olympiadem; ac praeter has, Alexandri, et Aristoboli sorores duas, ex Mariamne uxore, quam interfecerat. Hanc prolem, ex diversis uxoribus, quas plures habebat, genuit. Feroran autem (ut fama fuit) fratrem suum veneno occidit. Ergo post immensam necem domesticorum atque insatiabilem subjectorum, et Dominum Christum magis praedicantibus didicit natum, eum mox ad caelura conversus argumenta, extinguere curavit. Sed dum non hoc contigit ut voluit, furorē quem corde celaverat occidendo pueros Bethlehemitibus demonstravit. Supra enim omnes barbaros crudelissimum edicto omnes pueros ab unis noctis aetate usque ad spatium duorum videlicet annorum alidere iussit. Quam eadem Dominus innocentium terribiliter in eum vindicavit, quamvis etiam sophistas in lege crudelissimos duos eum eorum discipulis vivos intenderet, aliosque eis consentientibus trucidari iusserat, quia aquilam in templo auream, quam contra reges instituerat, a fano ejicere decreverant. Scribas quoque et interpretes divinae legis occidit, quos suspicior in nece parvulorum cum Herode fuisse meditato. Herodis quippe corpus morbo occupatum variis doloribus differebatur. Nam febris quidem non mediocris erat, prurigo autem intolerabilis habebat omnem corporis superficem. Assiduis autem vexabatur corporis tormentis, pedesque tanquam ex intercoctis vitio intumuerant, quum et inflatio ventriculi patredoque testiculorum vermiculos generans. Hinc atra jam hinc correptus, et pene ipsi morti inhabitabatur. Igittur factam nefariam excogitavit. Collectos enim cujusque vici ex omni Judaea nobiliores in locum cui nomen est Hippodromo concludi praecipit. Deinde sorore Salome et Alexa marito ejus ad se vocatis, ait: Scio, inquit, mortem meam festis gaudiis celebratos esse Judaeos, verum per alios lugeri potero, et praeclearissimos honores assequi sepulturae, si qua praecipio feceritis. Hos viros qui habentur in custodia, cum animam efflaverō, statim militibus circumdatos occidite, ut etiam in vita, omnis mihi Judaea, omnis donus, lacrymet. Herodes quia inedia tussisque

Apariter violentia distendebatur, statim praeventre conatus est, sumptoque malo, etiam cultellam poscit. Sectum enim comedere consueverat. Deinde circumspecto ne quis arbiter impediret, tanquam se percussurus dexteram sustulit. Cum vero Aciabus consobrinus ejus accurrisset, manumque continisset, paululum morte protelata, corrigit testamentum et successorem quidem Archelaum, natu maximum Antipatri fratrem, scribit, tetrarcham vero Antipam. Moritur itaque Herodes post annos quidem 44 ex quo interfecit Antigonum et regno potitus est Judaeorum, annis vero 32 postquam rex a Romanis declaratus est, et in aliis quidem omnibus secunda fortuna usus est, in rebus autem domesticis infelicissimus fuit. Augustus vero Herodis loco Archelaum constituit, ejusque fratres quatuor tetrarchas fecit.

CAPUT XIX.

Imperante Octaviano Christum natum esse, ut praedixerant prophetae, et angeli annuntiauerunt. Et qui memoria digni illustres eo tempore haberentur viri.

Quibus diebus regnum Aegyptiorum, quod fuit in Alexandria, destructum est, quod usque ad Cleopatram annis 240 steterat. Aegyptus vero provincia deinceps Romanorum facta est, quam primus Cornelius Gallus Foro-Julien-sis poeta tenuit; qui quadagesimo tertio aetatis suae anno propria manu se interemit, de quo Virgilius in Bucolicis meminit. Quo tempore, censu Romae agitato, inventa sunt civium Romanorum quadraginta millia centena, et quadraginta tria millia. Marcus enim Terentius Varro philosophus, prope nonagenarius moritur. Tunc Nicopolis juxta Actium condita, et Agonactus constitutus est; Arctoricus medicus Augusti, post Actiacam victoriam naufragio perit. Is namque Octavianum monuit ut e castris in campum, quamvis aeger, contra Antonianos milites properaret, hoc ei profuturum fore in somnis didicisse dicit. Quod ut Augustus fecit, discrimen mortis evasit. Confestim quippe ejus castra ab Antonianis capta sunt. Larissaeus enim magus et Pythagoricus ab Augusto urbe et Italia depulsus est. Augustus etiam Gallos et Calabriam vegetales fecit. M. Gnaeus Plautius Ciceronis discipulus, orator habebatur insignis. Qui cum Galliam Comatam regeret, Jugurtham condidit. M. Lolus Galatiam provinciam fecit. Quintilius Cremonensis, Virgili et Horatii amicus, moritur. Tiberius, ab Augusto missus, occupavit Armeniam. Virgilius poeta Brundisii moritur, Saturnino et Cinna Lucentio consulibus; ossa ejus Neapolim translata, in secundo ab urbe milliario sepeliuntur, titulo hujusmodi superscripto, quem moriens ipse dicitaverat:

Mantus me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope, cecidit pascua, cura, duces.

Verrius etiam et Tacax, Virgilio et Horatio contubernales, poetae habentur illustres, qui Aeneidos postea libros emendaverunt sub ea lege, ut nihil adderent. Emilius Macer etiam Veronensis poeta in Asia moritur. Augustus Agrippam adoptavit in filium.

Tyberius Vindelicos et eos qui Thraciarum confines A erant Romanas provincias facit, ac deinceps vastata Germania Imperator appellatur. G. Julius, cognomine Polyhistor, illustris grammaticus habetur. Horatius quinquagesimo septimo aetatis suae anno niōfilius Romae. Tyberius Caesar de captis Pannoniis triumphavit. Augustus filiam suam in adulterio deprehensam exsilio damnavit. Marcus Tullius Tyro, Ciceronis libertus, qui primus notas commentatus est, in Puteolano praedio usque ad centum annos con-senescit. Augustus Tyberium et Agrippam in filios adoptavit. Judas Galileus ad rebellandum Ju-deos cohortatur; Asinius Pollio orator vir consularis, qui de Dalmatis triumphavit, in villa Tusculana aetatis suae anno octogesimo moritur. Cuius filius B Asinius Gallus orator, qui dixit a Tyberio supplicis necatus est. Cuius etiam Virgilius meminit. Igitur, ut praemisimus ad Domini nostri Jesu Christi nativitate, hominis Dei que Filii pervenimus. Quae ut a prophetis praenuntiabatur, angelis praedictibus, stella duce, ac sacerdotibus legitime doctoribus protestantibus, in Bethlehem Judae celebrata est, anno videlicet a reedificatione templi, quae sub Dario rege facta est, quingentesimo octavo primo; a Salomone autem et prima aedificatione templi anno millesimo vigesimo septimo; a Mose et egressu Is-tae-lis ex Aegypto millesimo quingentesimo sexto. Ab Abraham et regno Nini et Semiramidis anni 2011; a diluvio quippe anni 2921; ab Adam vero 5129. Se-cundum Hebraeos igitur scripturam, et Africam sup-putationem, amplius inventuntur anni 128. Hanc igitur annorum seriem, a protoplasto scilicet usque ad Domini adventum, in singulis, prout potuimus, regis ex celebrioribus factis enarrare curavimus. Nunc autem cum post immensos pelagi fluctus Scil-leos tandem evasimus latratorum, et, optata statione potiti, post longaevas saeculorum tenebras ad locum venimus veram, qua respersi in Domini Christi ad-ventu, librorum sinem fecimus.

IN TOMUM POSTERIOREM

AD JUDITH AUGUSTAM, AUCTORIS PRAEFATIO.

Domina Augustarum felicissima Judith, dum in humanis quo altius accrescas non invenitur rebus: quia si de viro agitur, quis nobilior imperatorum, aut sapientior in divinis, saeculariumve disciplinis, C Ludovico Caesare indicto? nec mirum talem protulisse excellentissimo Augusto saeculo sobolem Carolo. Si autem de venustate corporis, ut absque adulationis furo proferam quod verum est, pulchritudine superis omnes, quas visus vel auditus nostrae parvitas comperit reginas. Sin autem de prole, nonne mundi gloria et hominum delectatio Carolus, qui elegantia corporis ac moribus optimis, seu agili prudentiae studio immuturam vincendo propriam superat aetatem, ut videatur avae ejus non obisse, sed potius, deterga caligine somni, novum illustrare orbem, siquidem in nepote immortale ipsius ingenium una cum nomine decor et virtus splendeant. Quam ob rem, dum in temporalibus nihil desit rebus, ut augmento careas, studio sapientiae dilatari, ut D excellentior terro saeculis imperatricibus reperiri. Igitur indita a Deo tibi sapientia, et naturalis ingenii scientia, attonitum me reddidit inter ceteros adutores, quoniam in divinis et liberalibus studiis, ut tuae eruditionis cognovi facultiam, obstupui, statimque deliberare mecum coepi quodnam munusculum meo labore congestum tuae offerrem almitatis flagrantiae. Igitur ab Octaviano Augusto et Domini nativitate Salvatoris nostri secundum aggressus sum scribendo opus, quod peregi usque ad regna Francorum et Longobardorum deficientibus Romanorum imperatoribus seu iudicibus ab Italia et Gallis, Got-

torum quoque regibus, qui successerant, ab eis etiam depulsis. Quod videlicet opus quinque distinxit in libros. In his enim, velut in speculo, per tuae sanctissimae devotionis admonitionem atque jussionem dominus meus Carolus, gloriosissimus tuae filius excellentiae, inspicere quid agendum vel quid vitandum sit poterit. Decet enim dominam te venerabilem unicum erudire filium, nostrae jucunditatis et novi saeculi regem esse Bersabeae, quae Iditiam priscorum eruditit sapientissimum saeculorum regem, ut idem de se ait: Nam et ego filius fui patris mei tenellus, et unigenitus coram matre mea, et docebat me atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum; custodi praecipua mea, et vives. Posside sapientiam, posside prudentiam, ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei, ne dimittas eam, et custodiet te; dilige eam, et servabit te, etc. Is autem prout de Domini confidimus pietate, sacris jussionibus tuis parebit, et inter ceteras matris dilectionis admonitiones hos libellos suae non delignabitur contradere memoria. Quibus imperatorum gestis, sanctorumque triumphis, atque doctorum magnificentium doctrinis illustratus, cautius quid agendum sit, sive subtilius inveniet quid sit vitandum. Igitur hos codicillos tuae dilectionis amor, mi domina semper Augusta, scribere compulsi, qui tuae almitatis et immortalis sapientiae judicium exspectant. Quod si judicando consequantur laudem, tuae reputabitur aeternaliter memoriae: quoniam sacratissimum nomen tuum Judith iudicans, sive laudans interpretatur.

INCIPIT

CHRONICORUM TOMUS POSTERIOR,

Continens ab Octaviano Augusto et Christi Servatoris nostri Nativitate usque ad Francorum et Longobardorum regna rerum gestarum historiam.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quot priores libri diversorum regnorum historias continent ab initio mundi usque ad nativitatem Christi.

In prioribus libris, Domino suffragante, ex multorum opusculis cum hagiographorum tum gentilium, non modico labore desudans, decerpere curavi quaecunque utilia parvitati meae sunt visa, et legentibus profutura, sumens exordium a primo parente mortaliū propagatore. Tandem post multas saeculorum tenebras, ad nativitatem novi hominis pervenimus, Domini scilicet Jesu Christi Dei et hominis filii. Uti priorum finem decevi facere librorum, ut cum legibus ceremoniis, et umbris, atque erroribus pristinis, terminarentur.

CAPUT II.

De nativitate Christi ab angelis et prophetis annuntiatā, quae sextam mundi aetatem consecravit.

Igitur jam Salvatore nato, ejusque radiis remotis tenebris, illustrato mundo, alia terenda est via, nec de diversarum, ut prius, fatigabitur calamus gentium regnis scripturus, dum feritas atque rabies singularum gentium immensaque libido dompandi (ut in prioribus libando perstrinximus libris) in unius ditionis pariter omnia concenterunt regna. Et hoc non hominum fortitudo, vel prudentia, sed Dei omnipotentia, quod antea nusquam fuerat, preparavit. Quod longe propheta praevidens, ait: *Non levabit gens gladium, et quae sequuntur.* Dignum itaque erat ut illo nascente, qui unus est Deus, in substantia Patris et Spiritus sancti, sub unius censu totus subderetur mundus. Itaque haec nativitas celebrata est, prophetis praedicientibus, et angelis proclamantibus: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*, quando totus sub una pace mundus, mirabili modo et praecedentibus saeculis inaudito, quiescebat. Quam videlicet nativitatem et pacem, non solum divini eloquii scripta, sed etiam gentilium oracula longe prius praedixerunt, ut in Sibyllinis et ceterorum carminibus continetur. Igitur postquam imperare coepit Octavianus Caesar, qui primus monarchiam obtinuit mundi (quamvis avunculus ejus Julius Caesar ante eum existeret potius metator imperii quam imperator), prope emenso admodum anno quadragesimo secundo, natus est Dominus Christus, veram mundo torpenti in tenebris a saeculis saeculorum terris afferens lucem. Ita enim factum est ut

A cum Abraham sanctis sub Nino primo gentium rege quadragesimo tertio natus sit anno, cui dictae sunt repromissiones, et ex cujus semine promissus fuerat Christus, Christi autem nativitas, sub fine quadragesimi secundi conveniret, ut jam non ipse in parte tertii anni, sed in ipso potius tertius annus oriretur. Qui etiam annus quantis, quam novis, quamque insitatis abundaverit, satis, etiam me non preferente, compertum haberi arbitror. Toto terrarum orbe una pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausae Jani Gemini portae, extinctis bellorum rabiibus non repressis. Census ille primus maximus, tum in hoc unum Caesaris nomen universa magna gentium creatura juravit, simulque per communionem census unius societatis effecta est. Igitur anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo natus est Christus, salutarem mundi afferens fidem, vere petra medio rerum posita, ubi comminueretur qui offenderet, qui crederet salvaretur; vere ignis ardens, quem qui insequitur illuminatur, qui tentat exurit. Ipse est Christus Christianorum caput, salvator bonorum, malorum punitor, iudex omnium. Hic enim Jesus Christus Filius Dei sextam mundi aetatem sua consecravit adventu.

CAPUT III.

De Herode alienigena sub quo natus est Christus, quod tunc prophetae impletae sunt hanc nativitatem praedicientes.

Igitur, ut in praecedentibus libris ostendimus, depulsos esse a regno Judaeorum vel ducatu ex semine Juda duces et principes, tum de summa rerum acriter contenderent, Herodes a Romanis constitutus, est princeps alienigena, et nihil omnino pertinens ad Judaeos, qui antipatri Ascalonitae et matris Cypridis Arabiae filius fuit. Is dum a Romanis suscepit principatum Judaeorum, vicinam Christi nativitatem designat, et sacerdotiam, et regnum Judae, quod prius per successiones minorum tenebatur, esse destruentum; jamque completam prophetiam esse quae ita per Moysen loquitur: *Non deficiet princeps ex Juda, neque iudex de semoribus ejus donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium.* In hoc loco etiam Christus quem Danielis Scriptura praefatur accepit finem. Nam usque ad Herodem christi, id est, sacerdotes, erant reges Judaeorum, qui imperare ceperunt ab institutione templi

mandam, quatuor fratres ejus pro eo sunt tetrarchia creati, Herodes, Antipater, Lisias et Philippus. Quorum Philippus et Herodes, qui Antipas prius nuncupatur, etiam vivente Archelao, tetrarchia fuerant ordinati.

CAPUT V.

Tyberio imperante, Joannes predicat et baptizat. Dominus Jesus predicando et miracula faciendo ad passionem venit.

Tyberius, privignus Augusti, imperavit annis 24. Hujus anno duodecimo Pilatus procuraturus Judæam, dirigitur Hierosolymam. Herodes ergo tetrarcha, qui Judæorum principatum tenuit annis 24, in honorem Tyberii, et matris ejus Liviæ, Tyberiadem condidit, et Libiadem. Itaque anno duodecimo imperii Tyberii, Joannes filius Zachariæ, in deserto juxta Jordanis fluentia predicans, Christum Filium Dei in medio eorum adesse testatur. Ipse quoque Dominus Jesus Christus hinc in populos salutarem viam annuntiat, signis atque virtutibus vera comprobans esse quæ diceret. Miracula quæ in Evangelii scripta sunt facit Jesus Christus Filius Dei, discipulos suos divinis imbuens sacramentis, ut universis gentibus conversionem ad Deum nuntient imperat Jesus Christus secundum prophetias, quæ de eo fuerant prælocutæ, ad passionem venit anno Tyberii decimo octavo.

CAPUT VI.

De terræmotu et tenebris quæ in passione Domini contigerunt, quid scriptores gentilium senserint, seu Josephus Historiographus.

Quo tempore etiam in aliis ethnicorum commentariis hæc ad verbum scripta reperimus: solis facta defectio, Bithynia terræmotu concussa, in urbe Nicæa ædes plurimæ corruerunt: quæ omnia his congruunt quæ in passione Salvatoris acciderant. Scribit vero super his et Flegon, qui Olympiarum egregius supputator est, in libro xiii ita dicens: Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olympiadis, magna et excellens, inter omnes quæ ante eam acciderant, defectio solis facta die hora sexta, sol in totum obscuratus, tetraque nox subito obducta terris est, et sicut dictum est:

Impiaque æternam timerunt sæcula noctem.

Usque adeo autem, neque lunam lumini solis, neque nubes obstitisse manifestum est, ut quarta decima eadem die luna, tota cœli regione interjecta, longissime a conspectu solis adfuisse, et stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulsisse, referatur. Et, ut supra meminimus, terræmotus in Bythynia Nicænae urbis multas ædes subvertit, ac reliquias Asiæ civitatibus ab imperatore eo terræmotu dirutis, tributa dimissa sunt.

Hæc supradictus vir. Argumentum autem hujus rei, quod Salvator isto anno passus sit, Evangelium præbet Joannis, in quo scribitur, post quintum decimum annum Tyberii Caesaris, tribus annis Dominum prædicasse. Josephus etiam vernaculus Judæo-

rum scriptor, circa hæc tempora, die Pentecostes, sacerdotes primum commotionem locorum et quosdam solitus sensisse testatur. Deinde ex adyto templi repentinam subito erupisse vocem dicentium: Transmigremus ex his sedibus. Scribit autem supradictus vir quod eodem anno Pilatus præses secretæ noctis imagine Cesaris in templo statuerit, et hæc prima seditionis et turbarum Judæis cuncta extiterit.

Ex hoc loco considerandum quanta deinceps calamitates Judæorum gentem oppresserint. Pilatus post supradictam seditionem, quæ ob Cesaris imagines fuerat concitata, sacrum thesaurum (quæ carbones Judæi vocant) in aqueductum Hierosolymortium expendens, secundæ seditioni præbuit admina. Sejanus præfectus Tyberii, qui apud eum plurimum poterat, instantissime cohortatur, ut gentem Judæorum deleat, ut Philo meminit in libro legationis ii. Tyberius spiritum juvenutem eorum per speciem sacramenti illi provinciam gravioris coeli relegavit, reliquos gentis ejusdem vel similia sectantes urbe submovit, sub poena perpetuæ servitutis, nisi obtemperassent. 71 1117.

CAPUT VII.

De ordinatione Jacobi, et septem diaconorum. Simul etiam de conversione Abgari regis per Thaddæum.

Igitur eo tempore prædicaturi per Judææ regiones apostoli post Christi ascensionem Jacobum fratrem Domini Hierosolymis ordinant episcopum. Ordinant etiam et septem diaconos, et lapidato Slepiano, Ecclesia per regiones Judææ et Samariæ dispergitur. Enimvero de his plenius scribere fuit. Primus igitur in apostolorum numero pro Juda profectus, Matthias sorte asciscitur, qui erat unus ex discipulis Domini. Ordinantur autem et diaconi septem numero per orationes et manus impositionem apostolorum, ministerii victuarum gratia. In quibus Stephanus qui et primus post Christum lapidator ab his qui et Dominum occiderunt, per quod rominis sui Stephano corona donatur a Christo. Tum deinde Jacobum, qui dicebatur frater Domini, hunc, inquam, ipsum Jacobum, qui et Justus cognominatus est ab antiquis, virtutum merito et insignis vitæ privilegio, primam historie tradiderunt suscepisse Ecclesiam quæ in Hierosolymis est sedem, sicut Clemens in dispositionum libro vi asserit, dicens: Petrus et Jacobus et Joannes, post assumptionem Salvatoris quatuor ab ipso fuerunt omnibus pene præfati, sibi tamen non vendicant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, apostolorum episcopum statuunt.

Idemque ipse in ejusdem operis libro vii, addit de ipso etiam hæc: Jacobo, qui dicebatur Justus, et Joanni et Petro, post resurrectionem Domini, omnem scientiam tradidit, et ipsi cæteris apostolis. Qui apostoli illis 70 discipulis tradiderunt, ex quibus unus erat et Barnabas. Duos autem fuisse Jacobos constat: unum hunc Justum, qui de pinta tempe dejectus, fulonis vecte percellus est et morti tra-

ditus) *Alia* datur) est ille qui ab Herode captus
 cecidit) est. Hujus ergo Just) Jacobi, etiam Paulus
 meminisse) cum scribit) *Actum autem apostolorum vidi
 memoriam, nisi Jacobum fratrem Domini.* In hoc ergo
 tempore) Thaddeus, secundum Domini) preceptum
 ad regem Abgarum missus, ipsam) quidem) regni
 diuine) morbi) corporalis) absoluit) universam) vero) ci-
 uitatem) Edessenorum, Christo Domino) fidei) satis
 credulitate) sociavit, ita) ut in) hodiernam) civitas) illa,
 quippe) ipsius) Domini) et) Salvatoris) nostri) meritis
 inscripta) suscipere) velut) opes) quendam) Christo) de-
 uotione) dicata) sit. De) his) etiam) laudis) scribens) sta-
 tit) Eusebius. In) libro) p) Historie) Eccles.) dicit) : De-
 nique) post) resurrectionem) atque) ascensionem) Domini
 ad) caelos, Thoma) apostolus) ex) comminatione) divina
 Thaddeum) quendam, unum) ex) 70) discipulis, ad) Edes-
 senam) civitatem) evangelisum) et) predicatorem) verbi
 Dei) mittit, simul) et) quae) a) Domino) promissa) fuerant
 implendum). Haec) in) archivo) publico) Edessense) ciui-
 tatis, in) qua) tunc) supra) dictus) Abgarus) regnavit, ita
 descripta) reperimus, in) his) chartis) quae) gesta) regis
 Abgari) servata) antiquitas) continent. Et) ut) evidens
 inditorum) veritas) sit, ipsam) exemplaria) epistola-
 riam) ab) Abgare) ad) Salvatorem, et) Salvatoris) ad
 eundem) regem, et) qualiter) haec) gesta) sint, ple-
 niter) in) libro) p) Eusebii) Ecclesiastica) Historie) conti-
 nentur.

CAPUT VIII.

*De) persecutione) prima) Ecclesiae, qua) occasione) ver-
 bum) Dei) ad) gentes) peruenit. Ex) quibus) Ethiopia
 illud) primum) suscepit.*

Interea) persecutio) prima) adversum) Ecclesiam) Dei,
 quae) erat) Hierosolymis, sub) primo) martyre) Ste-
 phano, omnes) discipulos, exceptis) undecim) per) uni-
 versam) Judaeam) Samariamque) dispersit, seu) potius,
 ut) sancta) Scriptura) indicat, seminavit. Ex) quibus
 nonnulli) ad) Phoenicem) usque) et) Cyprum) atque) An-
 tiochiam) devenerunt. Qui) gentibus) quidem) credere
 mysterium) fidei) nondum) audebant, Judaeis) tamen
 praedicabant. Interea) Paulus) adhuc) vastabat) Eccle-
 siam, ingrediens) domos, ut) pertrahens) viros) ac) mu-
 lieres, tradebat) in) carcerem. Sed) Philippus, qui) erat
 unus) de) septem) cum) Stephano) diaconis) ordinatus,
 descendit) Samariam) virtute) Domini) repletus, et
 praedicabat) primum) verbum) Dei) Samaritanae) genti.
 In) quo) tanta) erat) divinae) gratiae) efficacia, ut) etiam
 Simeonem) magum) suis) predicationibus) consterna-
 ret. Qui) per) idem) tempus) celebris) famae) apud
 Samaritanorum) populos) habebatur) ita, ut) virtus
 Dei) magna) esse) putaretur. Sed) is) cum) vidisset
 signa) et) miracula) quae) a) Philippo) per) divinae) gra-
 tiae) potestatem) fiebant, obstupfactus) et) territus
 cessit, credere) se) in) Christum, usquequo) etiam) ba-
 ptismum) acciperet, simulavit.

Verum) per) singulos) dies) augete) predicatione)
 verbi) divini, per) Dei) providentiam) ex) Ethiopiae) re-
 gionibus) adest) quidam, tanquam) vota) in) Hierosoly-
 mis) redditurus). Regina) gentis) illius, praeposuit).

Moris) quippe) est) illi) nationi, etiam) nunc) a) feminis
 regi. Nihil) Philippus) responsis) sancti) Spiritus) juvenis
 primo) ex) omnibus) gentibus) mysterium) fidei) et) sa-
 cramentum) baptismi) tradidit, et) velut) quasdam) cum
 Deo) primitias) omnium) consecrat) nationum. Haec
 opinio) tenet) ad) patriam) terram) regressum, scientiam
 Dei) summi) et) salutarem) Domini) nostri) indigenis) gen-
 tibus, sicut) sibi) traditum) fuerat, praedicasse. In) qua
 re)hus) ipsis) completa) est) per) eum) propheta) quae) di-
 cit) : *Ethiopia) preveniet) manus) ejus) Deo.* Dum) haec
 ita) aguntur, Paulus) vas) electionis) non) ex) humanis
 neque) per) hominem, sed) per) revelationem) Domini
 nostri) Jesu) Christi, et) Dei) Patris, qui) eum) suscitavit
 a) mortuis) in) apostolatam) vocatur, caelesti) ad) se) voce
 delata).

CAPUT IX.

*Qualiter) Pilatus) Tyberio) et) senatus) resurrectionem
 Domini, et) miracula) ejus, et) quod) deus) esset, nuntiavit.*

Interea) cum) per) omnem) jam) locum) ad) resurre-
 ctione) et) mirabilibus) Domini) nostri) Jesu) Christi) et
 de) ascensione) ejus) ad) caelum) felix) fama) loqueretur,
 ac) per) omnium) aures) beati) hujus) rumoris) volveretur
 opinio, et) quoniam) antiqui) moris) erat) apud) Romanos
 ut) provinciarum) iudices) si) quid) forte) novi) in) his
 quas) gerebant) provinciis) accidisset, id) vel) praefici
 vel) senatus) nuntiarent, quo) nihil) ex) his) quae) gere-
 bantur) ignorare) aliquid) viderentur, de) resurrectione
 a) mortuis) Domini) et) Salvatoris) nostri) Jesu) Christi
 quae) jam) in) omnem) locum) fuerat) pervulgata, Pilatus
 Tyberio) principi) referit, sed) et) de) caeteris) mirabilibus
 ejus, et) ut) post) mortem, cum) resurrexisset, a) quanti-
 pluralis) jam) Deo) esse) crederetur. Tyberius) quae
 competerat) retulit) ad) senatum. Senatus) autem) spre-
 visse) dicitur) pro) eo) quod) non) prius) sibi) hujus) rei
 indicium) fuerit) delatum, sed) auctoritatem) suam
 praevenerit) vulgi) sententia. Lex) etenim) erat) antiqui-
 tatis) designata, ne) quis) apud) Romanos) deus) haberetur,
 nisi) senatus) decreto) et) sententia) confirmatus.
 Porro) autem) pro) vero) hoc) erat) quod) agebatur, ne) di-
 vina) virtus) humanis) putaretur) asseritoribus) indigere.
 Cumque) secundum) ea) quae) supra) diximus) requisisset
 senatus, Tyberius) tamen) tenuit) sententiam) suam,
 ne) quid) adversum) doctrinam) Christi) contrarium) mo-
 liretur, comminatus) periculum) mortis) accusatoribus
 Christianorum. Haec) Tertullianus. Quod) profecto
 divina) providentia) ita) tunc) Caesaris) sensibus) ingressit,
 ut) absque) ullo) obstaculo) in) ipsis) duntaxat) initiis
 Evangelii) sermo) usquequaque) percurreret. Unde) et
 factum) est) ut) repente) quasi) coelitus) lumen) ostense,
 aut) radius) quidam) solis) erumpens, totum) orbem) cla-
 ritate) superni) luminis) illustraret, ut) completeretur) et
 illa) propheta) quae) dixerat) : *In) omnem) terram) eversus
 sonus) eorum, et) evangelistarum) duntaxat) et) apostolo-
 rum, et) in) fines) orbis) terra) verba) eorum.* Ex) quo) et
 per) omnes) civitates) ac) vicis) immense) multitudo) fides,
 velut) messium) tempore) frumenta) ad) area)q; ita) ad
 Ecclesiam) populi) congregabantur.

CAPIT. X.

De vita et actibus Tyberii. Et qualiter in Antiochia Ecclesia Christi tum mirabiliter floruit. Ubi et primum Christiani nuncupati sunt, et cetera que ea tempestate contigerunt.

Igitur Tyberius, Cæsar, sub quo gesta sunt que præmisimus satis prudens in armis, salisque fortunatus, aule sumptuose imperium, sub Augusto fuit. Inerat ei scientia litterarum multa; eloquii clarior, sed ingenio pessimo atque insidioso, simulans et se velle que, nollet, his quasi infensus, quibus consilium cupidus; his vero quos oderat, quasi benevolus apparens; repentinis responsionibus aut consiliis melior quam meditalis. Hic, iam imperator per semetipsum nulla bella gessit, sed tamen aliquantia in locis, præcognitis cito gentium tumores per legatos compressit. Sane quarto imperii eius anno, Germanicus Drusi filius Caligula pater de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphavit. Inse autem Tyberius, plurima imperii sui parte cum magna et gravi modestia reipublice præfuit; adeo, ut quibusdam præsidiis augenda provinciarum tributa suadentibus scripserit, boni pastoris esse, togere necus, non deulbere. Itaque paulatim immutata est illa Tyberii Cæsaris laudatissima modestia in penam contradictoris senatus, atque ex mansuetissimo principe, sævisima bestia exarsit.

Nam plurimos senatorum proscripsit, et ad mortem coegit: magni sibi patricius viros consilii causa legerat, horum xix, undecim incolumes reliquit, ceteros dixersis, causis necavit. Scipium præfectum suum res novas molientem interfecit; merito, quia obstinatissime religioni Christianorum contradixit. Filios suos Drusum et Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptivus erat, manifestis repenti signis, perdidit; filius Germanici filii sui interfecit. Referre singularem facta eius abhorret, pudique, tanta libidinis et crudelitatis rabie effervuit, ut qui surreverant Christo, rege salvati, rege Cesare punirentur. Quo etiam imperante Agrippa, cognomento Herodes, filius Aristoboli, filii Herodis regis, accusator, Herodis tetrarchæ Romam profectus a Tyberio in Niveia, conjicitur: ubi plurimos sibi ascivit ad amicitiam, et maxima Germanici filium G. Hoc etiam tempore passim per omnes gentium populos profugus, cum effunderetur divina dignatio, primus apud Cæsaream Palæstinæ urbem Cornelius cum uxore domo sua, ad fidem Christi, Petro ministrante, perducitur. Jam inde quamplurimi et alii ex gentibus apud Antiochiam ad fidem veniunt eorum prædicatione pertracti, quos, proditioe adversus Stephanum commota, disseminatos esse per omnem locum superius edocimus, per quos et apud Antiochiam sordentissima congregatur Ecclesia. In qua erant etiam prophetici ordinis viri quamplurimi cum quibus et Barnabas et Paulus, quibus omnibus pater in gratiam Dei et unanimitate decessibus, ibi primum discipuli, e peregrina fonte sumpto vocabulo, appellati sunt Christiani. Quibus diebus Ovidius

in exilio digni obit. Qui ab Augusto sene damnatus fuerat, propter libros amatoris Artis quos composuerat. Lixius historiographus Patavii moritur. Philippus tetrarchia Peneadem, in qua plurimas sedes construxerat, Cæsaream Philippi vocavit, et Juliam aliam civitatem. Igitur Tyberius multos reges advocavit, per blanditias, quos nunquam ad propria remisit. Ex quibus et Archejaum Cappadocum, cuius regno in provinciam verso, Mazacham nobilissimam civitatem Cæsaream appellari jussit. Multos, etiam senatorum et equitum Romanorum interfecit, demum et ipse in Campania moritur.

CAPIT. XI.

De Philone, qui Gaii crudelibus Ecclesiam exornavit. Et quanta Judæi mala sub eodem principe perpessi ob vindictam crucis.

Post Tyberiam, Gaius Galigula imperium suscepit. Qui continuo Judæorum principatum tradidit Agrippæ, qui et Herodes vocabatur, liberans eum de vinculis, et dedit Philippi ac Lysanæ tetrarchias. Ipse vero Herodem, qui vel Joannis necis, auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat, multis excruciatum modis, æterno damnat exilio, sicut Josephus scribit. Hujus temporibus Philo insignissimus scriptorum Borebat, qui non solum in historia, verum et in Græcorum philosophia præcipue inter primos habebatur. Hic autem genere quidem prævis Hebræis, apud Alexandriam vero omnibus claris et nobilibus viris clarior ac nobilior erat. In divinis autem legibus et patriis institutis quantum qualisque fuerit, ex his que nobis veterum suorum tradidit monumentis, omnibus clarum est. Quis enim digne valeat explicare quanta ei in liberalibus litteris fuerit institutio, quanta in philosophicis, quantum maxime in Platoniceis et Pythagoricis fuerit disciplinis, ut omnes qui secum floruerant, pene et qui præcesserant, superaret. Hic igitur ipse temporibus Gaii quanta Judæis acciderint mala, quinque voluminibus exponit; sed et de ejusdem Gaii mentis insaniam commemorat, quod in tantum superbiae elatus sit, ut Deum se voluerit appellari: In ipsis autem ubi de Judæorum cladibus refert, suam quoque legationem, quam pro contribulibus suis Judæis delulit ad urbem Romam, describit, et quod perorans apud Gaium pro patriis legibus, nihil amplius quam irrisivum retulerit domum, Imo et pene periculum mortis incurrit. Sed et Josephus meminit horum in libro xviii Antiquitatum. Inter cetera dicit, illico e conspectu Gaii cum injuria esse eiecum. Egressus autem Philo ait ad Judæos, qui sibi astabant: Bono animo nos esse oportet; quibus iratus est Gaius, quia necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium. Evidenter enim in Judæos divinam pro paculis que adversum Christum ausu nefario commiserant manifestat ultionem. Ipsum enim Philonem, cum se eunda vice venisset Romam, legationem gentis suæ ad Claudium deferens, in eadem urbe locutum esse cum Petro apostolo, ejusque habuisse amicitias, tradunt; et ob hanc causam ecclesiam Marci discipuli

satis notum est. Itaque propter adventum apostoli Petri, et tenera Christianorum germina, vix dum adhuc pauca ad sanctae fidei professionem erumpentia, hanc exortentem tyrannidem et consurgens istud civile bellum divinitus est compressum. Itaque Claudius expeditionem in Britanniam movit, quae excitata in tumultum propter non reditas transpagas videbatur, transvectisque in insulam est, quam sibi ante Iulium Caesarem neque post eum quam adire ausus fuerat, sibi que, ut verbis Subotini Tranquilli loquitur, sine ulla prelo ac sanguine intra paucissimos dies phatissimam insulam in seditionem recepit. Orelhadas etiam insulam contra Britanniam in Oceano positam Romano adjecit imperio, ac sexto postquam profectus erat mense Romano rediit. Eodem tempore imperii ejus famae gravissima per Syriam facta est, insuper et per universum orbem, quam etiam nostri prophetae praedictaverant. Sed Christianorum necessitatibus, apud Hierosolytam convectis ab Aegypto frumentis, Helena, Adia, Denorum regina, conversa ad fidem Christi, largissima ministravit. Verumtamen sequenti anno tanta famas Romae fuit, ut medio foro imperator correptus a populo, conviciis et fragminibus panis turpissime infestatus, aegre per pseudothyrum in palatium vulgarens, furoribus excitata plebis evasenti. Parvo autem intercedente tempore, triginta quinque senatores et trecentos simul equites Romanos minimis ex causis interfecit.

CAPUT XIV.

De Jacobo ab Herode decollato, et de cruciatibus ejusdem Herodia per angelum.

Ha tempestate immanis Herodes (qui et Agrippa) saevus, ut alligeret aliquos de Ecclesia, et interfecit Jacobum fratrem Joannis gladio. De hoc autem Jacobo Alexandrinus Cleanes etiam historiam quamdam dignam memoria in septimo Dispositionum suarum libro scribit, perlatam ad ea usque a traditione majorum: Quoniam quidem, inquit, eius qui oblaterat eum iudici ad martyrium, Jacobum scilicet, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum, ducti sunt, inquit, ambo pariter ad supplicium, et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parum deliberans: Pax tibi, inquit, et oculatus est cura, et ita ambo simul caligine plexi sunt. Sed tunc, ut ait Scriptura divina, videns Herodes quia de Jacobi neco gratum esset Judaeis, addidit adhuc, et Petram conjecit in carcerem, sine dubio ipsum punire volens, nisi divinum adfuisset auxilium, quo angelus ei nocte assistens, mirabiliter eum vinculorum noxiis solvit, et ad ministerium praedicationis ire liberum jussit. Et cum Petrus quidem haec gesta sunt, Regis vero factus in apostolos perpetratae illationem non patitur ultionis, sed continuo rixlex adest divinitus dextera, sic ut in historia in apostolorum Actibus conscripta nos docet. Josephus vero nono decimo Antiquitatum libro de eo ita ait: Cum forte Cassaream (quae prius Hyphae Stratonis vocabatur) venisset, ubi cum in

honore Caesaris spectacula civibus ederet, votivo (ut videbatur) subitis Caesaris diebus quoque istae locos provinciae viri honore et facultatibus praediti convenissent, ascendendo spectaculorum die, indutis veste fulgenti ex auro argentoque mirabiliter contextur, incipiente die procedit ad theatrum. Ubi cum primos nulla radios argenteas vestis gemulis suscepisset, repercesse splendore, duplicatam spectantibus luce fulgoris motu vibrantis effudit, ut instantibus praestringeret quocumque terror aspectus, et per hoc plus aliquid deo quam humane naturae est artifex arrogante mentiretur. Hinc adstantis vocis conserpant voces, honorem solantes, sed etiam ferentes, et hinc atque thino cavet concubina illius deus conpellatur quae prophetae suppliciter exoratur, dicens: bus populo: Haec quae ad hominem deo timendum sed ex hoc jam supra humanam te esse naturam fateatur. Sed rex acclamationem contra sus habent non repraesentat, nec impetrem illius adulationis exhorruit, donec respiciens, paulo post, amittentem etque insistentem capiti suo videret angeli, cumque sensu continuo exiit, sui ministerium quod prius noverat praesertim ditionum. Et eos repente cruciatus cum dolore incredibili ventris atque inflammatione corripuit. Respicensque ad amicos suos, inquit, ille ego deus vestrum, ecce propellor, confestim et deturbor ex vita, quoniam quidem divina virtus super collatas per me salvas arguit voces, et qui modo immortalis dicebar, a vobis, praecipit, jam quae respicit in mortali. Itaque verbis scilicet hanc mite, scilicet univiam, qui regnaverat annis septem, quatuor sub Gaius et tribus sub Claudio, etiamque Agrippam regi successorem reliquit. Qui permissit in eorumque ad eborationem Hierosolymorum templi, quae destructionem, quae etiam in ministerium

CAPUT XV.

De Theoda falso propheta, de quo legitur in Actibus apostolorum, et de Claudio eius subiecto, adhuc ad ipsius, etiam quod in anno quatuordecimo

Quo etiam in tempore Theodas quidem existit, dicens se esse quemdam magum, qui et ipse omnesque qui eum sequentiam perierant. De quo decipit Josephus pleniter referre, quattuor suis mendacis, atque falsis promissionibus populi multitudine, sublate propriis facultatibus, urbes excedere fecit, et ripas Jordanis fluminis ostendere, ac deinceps quattuor perit, et quotquot eum secuti sunt.

Verum per eodem tempore, Paulo apostolo ab Hierosalem in circuitu et usque ad Hlycium praedicationem verbi Domini ministrante, Claudius imperator Judaeos urbe depellit. Tunc Aquila et Prisca cum ceteris Judaeis urbe expulsi in Asiam veniunt, ibique colerent apostolo, tunc primam Ecclesiae fundamenta inibi facientes, sicut edocet liber de Actibus apostolorum conscriptus. Claudio vero adhuc in imperio perdurante, in ipsa solemnitate Paschae, tanta Judaeis perturbatio, et vastitas Hierosolymis accidit ex seditione commota, ut de illis solis qui in fortibus tempore constipatione populi necati sunt, triginta milia

lia Judaeorum nascerentur, et conversus est dies festus eorum in Iudaeum. Sed et alia quamplurima Judaeis mala irrogata Josephus per haec verba designat. Post haec autem, interjectis quibusdam, addidit etiam ista : Gravior vero omni hac vastatione afflixit Judaeos Aegyptius quidam falsus propheta, qui cum venisset ad Judaeam homo magus, fidem sibi prophetae magica arte conscivit. Et continuo ad triginta milia virorum congregans et ductans eos per desertum, pervenit cum ipsis ad montem qui vocatur Oliveti, paratus inde irrure Hierosolymam, et vi ac potestate urbem tenere, simulque Romanorum praesidia ac pichem tyrannidi suae sublingare, fretus per omnia his quos secum eduxerat satellitibus. Sed conatus ejus praeyent Felix, confestimque cum armatis obviam pergens, secum etiam plebe reliqua conspirante, congressione facta, Aegyptium quidem cum paucis in fugam vertit, potentis vero aliis, aliis etiam captis tenere coepit, facile restinxit. Haec in secundo Historiarum libro Josephus refert Opera pretium tamen est haec quae de Aegypto scribit, quia illis quae in apostolorum actibus designata sunt comparare : ubi sub Felice, tribuno, qui in Hierosolymis erat ad Paulum, in qua Judaeorum fuerat commota seditio, dicit : *Donne tur es Aegyptina ille, qui antea haec dies concitaveras, popululum et eduxerans in desertum, ad quatuor milia hominum a Hierosolymis* Sed sufficiens ista de Felice, igitur de descriptione facta Roma sub Claudio, inventa sunt civium Romanorum sexaginta novem, centena et quadraginta quatuor milia, aqua introducta Roma, quae vocabatur Claudia. Hic nam princeps ventri, vino, federa libidinij, obedientia, libertorum et conjugis imperis subiectus fuit. Vocatur etiam uxore ejus Messalina, quae primum passiva et obdura adulteris, dehinc atrocis accessu, nobiliores quasque nuptas et virgines septuaginta more secum habere praeposuerat, ita liberti ejus, potestatem stultitiam adepti, in illis quibus Felicem legationibus Judaeae praefecit, quod quem Paulus apostolus accusatus, in defensorio suo, in quo etiam Claudius deinceps Agrippinam Germanici fratris sui filiam uxorem duxit, Octavio imperium procurans, primo privignos infidels, antijudaeos, deinde ipsum conjugem veneno interemit. Nihil annis octo, deus finis ut quondam iam Tanquino Priso, et in oculis huius fuit, dum ante mulierum corrupti custodes agrorum simulanti, hic in

A porro tantis exagitatus est, ut ne a matre qui semel sorsore illave consanguinitatis reverentia abstinuisse referatur, virum in uxorem duxerit, ipse a viro ut uxor acceptus est. Luxuria vero tam effrenata fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis fimbriis extrahebantur, frigidis et calidis lavaret unguentis, qui etiam nunquam minus mille carrucis confectisse iter traditur. Denique urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex dies septemque noctes ardens civitas reges pavat aspectus. Horum quadro structa lapide, magisque illa veterum infule, quas discurrrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella praeparatis, labefacta atque inflammata sunt. Ad monumentorum, bustorumque diversoria in fletu plebe compulsa, quod ipse ex altissima illa Morescatina turre prospectans, fetus flammae (ut aiebat) iudicij ordine, tragico habitu liada decantabat. Avaritiae autem tam precepto existit, ut post hoc incendium Urbis, quam se Augustus ex latericia marmoream reddidisse iactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit. Coneta quae flammae quomodo superfluerant ipse abstulit. Centies centena milia sextertium annua ad expensas senatus conferri sola imperavit. Plurimos senatorum, nulla existente causa, bonis privavit. Negotiatorum omnium sub iudicij tormentis, quoque adhibitis, omnem penitus censum abstersit. Nemo hic tricipes persecutus est Christianos, qui etiam Petrum et Paulum apostolos occidit. Crudelitate autem rabie ita effertus est, ut plurimum senatus partem interfecerit, ceteram partem vix destituerit. Sed ne periculis quidem abstinuit. Matrem, fratrem, sororem, uxorem, ceterosque omnes cognatos, et propinquos si e hesitatione prostravit. Hic etiam Senecam institutorem in liberalibus disciplinis, atque doctorem suum, quia eum de utilitate republicae ac honestate vitae monere curabat, virum nobidem et Pauli apostoli amicum, interfecit. Similiter et Iucanum poetam, ejusdem Senecae avunculum, peremit. Is enim Seneca Cordubensis continentissime vita fuit. Quem ut praediximus, illae amicam Pauli fuisse epistole declarant, quae leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, et Senecae ad Paulum, in quibus cum esset Nerone magister, et illius imperatoris potentissimos optate se dicit ejus esse loca apud suos, cupes Paulus sit inter Christianos. Hic ante biennium quoque Petrus et Paulus martyrio coronarentur, a Nerone interfectus est.

CAPUT XVI

De Nerone acerbis sceleratissimis, et de infestatione ejus. *Sende a sui praeproptis, atque Lucius poete.* Hic de privignis ejus, imperij iura suscepit, mansitque in ea hinc non plenis diebus. *6. Castigate avventu sui grido omnia vitia ac scelerata senator, imo transgressor, pernicitiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, ebullitatem, exoritur, et cum seclere se poluit.* Siquidem penitentia percipis, omnino pone italie ac Graeciae theatra perstrans, assumptis etiam vari vestibus dedecore, hereses, ethnistas, tragicodas et aurigas cepe sibi superasse visus est. Libidines

CAPUT XVII
De Pauli in resolutione et sequenda ejus predicatione, quae hinc martyrio, in praesentia sub Nerone, in Italia, imperante Nerone, et de his militibus in Judaeam, in saecula Petri. Apud quem, ut in Actibus apostolorum legitur, Paulus vix se agens, et in diebus illis in iudicio Romani Ubi biennio posita verbum Dei predicavit, nemine prohibente. Et cum pro defensione sua satisfecisset Neroni, solutus est a caeno. Et reversus profectus est in praesentio

in ipsa Claudio temporibus, et mentia divite providentia; probatis solum omnium et apostolorum; bas inam qm fidei magis sentia; et virtutis merito; priorum principum Petrum ad urbem Romam; veluti ad resum homini generis copiam et misericordiam repugnaturum; deducit; ducem quendam et magistrum militiae sub scientem divina prelia gerere; et virtutum castra ducere; isto adveniens; ex Orientis partibus; ut ecclesie quidam negotiator; mercimoniam divina; laninis; si quis sit emparare paratus; adduxit; et salutaribus predicationis verbis; primus in urbe Roma; Evangelii clavibus januam ecclesie regni aperuit. Igitur cum Romana; urbi clarum verbum Dei lumen fuisset exortum; Simonis quidem tenore; cum suo auctore restincte sunt; Sermo autem veritatis et lucis; qui per Petrum predicabatur; universorum mentes placido illustravit auditu; ita ut quotidie audientibus eum; nulla; unquam; satietas fieret. Unde neque auditu; eis; sola; sufficit; sed Marcum discipulum eius omnibus precibus; exorant; uti; ea; que; ille; verbo predicabat; ad perpetuum eorum commotionem habendam; scripture traderet; qua; domi; forisque; in huiusmodi; verbi; meditationibus; permanerent; Nec prius; ab; obsecrando; desistunt; quam; que; graverant impetrarent. Et; hac; fuit; causa; scribendi; quod; secundum; Marcum; dicitur; Evangelium; Petrus; vero; ut; per; Spiritum; sanctum; religioso; se; spoliatum; comperit; furto; delectatus; est; fidem; eorum; per; hoc; devotionem; que; considerans; factum; que; confirmavit; et; in; perpetuum; legendam; scripturam; Ecclesie; tradidit. Hic; postquam; Antiochenam; fundavit; Ecclesiam; sub; Claudio; Casare; contra; eundem; Simonem; magnum; Romam; pergit; ibique; predicans; Evangelium; 25; annis; eiusdem; urbis; pontificatus; tenuit. Anno; tricesimo; sexto; post; passionem; Domini; a; Nerone; Casare; in; urbe; Roma; deorsum; ut; ipse; voluit; capite; crucifixus; est. Scripsit; duas; Epistolas; que; catholice; nominantur; sed; et; Evangelium; (ut; diximus); secundum; Marcum; qui; auditor; eius; fuit; et; interpres; Libri; autem; e; quibus; unus; Actuum; eius; inscribitur; alius; Evangelii; tertius; predicationis; quartus; Apocalypicos; quintus; iudicii; inter; apocryphas; scripturas; reputantur. Igitur; post; insignia; eius; mirabiliter; gesta; virtutibus; atque; doctrinis; post; etiam; triumphos; quibus; Simonem; sapius; congressum; rediiva; molientem; diabolo; instigante; coram; homina; prostravit; atque; vicit; tunc; vero; omnium; hominum; scleratisimus; ut; apertum; se; hostem; divinitatis; ostenderet; et; pietatis; ipsorum; prius; apostolorum; quippe; qui; duces; et; signiferi; erant; in; populo; Dei; expetit; heces; et; Paulum; quidem; capite; in; ipsa; urbe; roma; Petrum; vero; crucis; patibulo; conuenat. Attamen; divine; ultionis; sententiam; in; se; mox; expertus; est. Cum; que; et; alia; incredibilia; perturbande; imo; subruenda; republice; mala; moliretur; hostis; a; senatu; pronuntiat; et; ignominiosissime; fugiens; ad; quatum; ab; urbe; lapidem; sese; ipse; interfecit; atque; in; eo; omnis; Cesarum; familia; consumpta; est.

De tyrannide posse verissimum monem Veronis obor-
 tibus et cito extinguitis, usque ad Vespasiani princi-
 palium.
 Igitur Galba, qui apud Hispanias ab exercitu imperator creatus fuerat, audita morte Neronis, venit Romam, usurpans sibi imperium. Cumque ananiam, sarrum, seguntiaque offenderet, omnes, Pisonem sibi nobilem industrumque adolescentem in dilectum atque regnum adoptavit. Hic, ante sumptam dominationem multas provincias egregie administravit, militem severissime tractans, ita ut ingresso eo castra, vulgaretur statim: Disce militare, miles, Galba adest. Nam menses septem, totidemque dies imperavit, qui factione Othonis occisus est. Igitur Otho cum Galba et Pisonem Romae incompitis, intra tumultus coluit, que invasisset imperium, ac mox creatus imperator in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset, bellum civile molitus, tribus primam levis preliis contra Vitellianos, duces congressus victor exstisisset, quarto apud Bedriacum, proliquo animadvertisset suos, nixis mense tertio quam imperare ceperat, sese interfecit. Vitellius victor Romam venit, ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu humanam vitam prebris aggravaret, postquam de Vespasiano comperit, primura deponeere molitas imperium, post, a quibusdam adunatus, Sabinum Vespasiani fratrem, nihil tam mali suspicantem, cum cytoris Flavianis in Capitolium compulsi, sergensque templo, et mista simul flamma ruinaque, omnes in unum pariter interitum ac tumulum dedit. Post decessum in Vespasiano nomen exercitu suo destinatus, appropinquantibus iam hostibus, trepidus, cum se in quamdam proximam palatio cellulam contraxisset, turpissime inde protractus, cum per viam Sacram nudus duceretur, passim fimo in os eius coniectantibus, in forum deductus, octavo quam regnum presumpserat mense apud Gemonias sceleris minutissimorum, icturnum crebris compunctionibus exarantibus, atque inde uno tractus in Tiberim iactus, etiam communi capiti sepultura, Molis autem et nefariis molis per complures dies a Vespasiani militibus adversum senatum populumque Romanum indiscuta, cede servitum est. Itaque brevi illa quidem, sed turbida tyrannorum tempestate discussa, tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Qui per idem tempus in prociectu belli, quod iudicis intendat, quo a Nerone missus imperatore fuerat, ab ipso exercitu, cum quo oppugnabat Judaeam subrogatur in imperio, isque confestim Romam tendens, Tito filio suo curam belli et Hierosolymorum oppugnationis inungit.
 CAPUT XXI.
 De inauditis apud alios gentes mortibus ac predationum infestationibus in conditione Hierosolymorum.
 Verum post ascensionem Domini, Salvatoris nostri, a Judeis, vel in ipsum commissi piaculi, persecutionis in apostolos, et necis in Stephanum,

lique pisscrit. Nobilissimos senatores invidia simul
 ac preda causa, alios palam interfecit, alios in exsi-
 lium trusit, ibique trucidari imperavit. Libidinis in-
 temperantia quidquid cogitari potest fecit. Plurimas
 urbis aedes, destructis populi Romani rebus, exstruxit.
 Bellum adversus Germanos et Dacos per legatos
 sui pari republica pernicie, cum et in Urbe inse-
 natum populumque Janiaret, et foris male circum-
 mactam exercitum assidue hostes caede conficerent.
 Nam quanta fuerint Diurpani Dacorum regis cum
 Fusco duce prelia, quantaeque Romanorum cladés,
 longo textu evolverem, nisi C. Tacitus, qui hanc
 historiam diligentissime contextit, de reticendo in-
 terfectorum numero, et Salustium Crispum et alios
 auctores quamplurimos sanxisse, et idem seipsum
 potissimum elegisse dixisset. Domitianus tam
 vixissima elatus jactantia, sub nomine superorum
 hostium de extinctis legionibus triumphavit, idem
 que eleratus superbia qua se deum coli vellet,
 persecutionem in Christianos agit, secundus a Nerone
 imperavit.

CAPUT VII.

*De prosapia David, et propinquas Christi ab illo
 requisitis.*
 Inter Judaeos quoque acerbitate tormentorum et
 eruentissime questionis exquiri genus David atque
 interficere preceptum est, dum prophetis sanctis invi-
 detur, et creditur quasi adhuc futurus esset ex semine
 David qui regnum possit adipisci. Verebatur et ipse
 terreno privati regno a Domino Christo, sicut he-
 rodes ejus audita natalitate. Unde perquisit, iussur
 regalem David prosapiam ad mortem, vel Christi
 secundum carnem propinquos. Tunc quidam de po-
 stertitate David delati sunt ad Caesarem. Ergo inter-
 rogati a Domitiano si essent ex familia David et
 propinqui Christi, confessi sunt se esse. Tunc qua-
 sit ab eis quantis possessionibus vel quantis essent
 facultatibus praediti, ad illi responderunt quod utris-
 que non amplius esset in bonis a novem milibus
 decariis. Ex quibus singulis pars media proportione
 deberetur, nec hoc sibi in pecuniis subsistere, sed in
 assumptione terrae, quae eis esset in quadraginta mi-
 nus uno iugeribus constituta, quam suis manibus ex-
 colentes, vel ipsi aherentur, vel tributa dependent,
 simul et testes ruralis et diurni operis manus labore
 rigidas et callis obduralas praeferebant. Interrogati
 vero de Christo quale sit regnum ejus, vel qui ipse
 aut ipse, aut quando venturus, responderunt quod
 non hujus mundi regnum, neque hujus terrae, et de-
 signaret imperium, sed quod caeleste et regnum per
 angelorum ministeria in consummatione saeculi
 prepararetur, quando scilicet adventans in gloria, de-
 vivis ac mortuis iudicabit, et restituet unicuique pro
 factis ac meritis suis. Ad haec Domitianus, cum ne-
 que in eis quidquam criminis inveniret, et vilitatem
 eorum quam maxime contemneret, aliter eos liberos
 jubet, sed et persecutionem quam adversus Eccle-
 sias agitari iussur, datis rursus compositis edictis.
 Illi vero dimissi ab eo, vel martyri merito, vel tante

propinquitatis Christi prerogativa, pacis iam tra-
 pore duces Ecclesiae effecti, usque ad Trajanu
 pora permanserunt. Haec quidem Egesippus, sed et
 Tertullianus de Domitiano similia refert, dicens:
 Tentavit aliquando et Domitianus simile aliqum
 portio Neronis de crudelitate, sed quasi homo de-
 stitit cito, ut etiam eos quos in exsilium miserat
 revocaret. Itaque Domitiani uxor augusta appellatur
 decreto senatus. Titus inter deos refertur, is etiam
 Domitianus templum sine admotione lignorum con-
 struxit, idem tante superbia fuit, ut aureas et ar-
 genteas statuas sibi in Capitolio poni iussur, sub-
 quo Brutus plurimos Christianorum martyrio con-
 fecit. Inter quos et F. Domitillam F. Clementis con-
 sulis ex sorore neptem in insulam Pontianam rele-
 gam deportari iussur, quia se Christianam esse
 testata sit. Tunc et apostolus Johannes, in Palatum
 insulam relegatus, Apocalypsin vidit. Multa etiam
 signa eo tempore atque portenta Roma, et toto orb
 facta sunt. Continuo tamen Domitianus crudeliter
 in palatio a suis interfectus est. Cuius cadaver igno-
 miniosissime exportatum atque sepultum est.

CAPUT VIII.

*De Nerva operibus bonis, et Trajanu questis mirabili-
 bus.*
 Post Domitianum vero Nerva suscipit principa-
 tum: sub quo omnes quidem honorum tituli qui in
 Domitianum collati fuerant detrahuntur. Revocari
 autem quicunque ab eo in exsilium trasi sunt ac re-
 cipere facultates ex senatusconsulto iubentur. De
 quibus singulis testimonium perhibent qui gesta il-
 lorum temporum conscripserunt. Tunc igitur apo-
 stolus Joannem de insula Ephesus quasi ad selo-
 lam propriam redisse, nostrorum scriptores occu-
 rant. Namque Nerva Trajanum in liberi locum, in-
 que partem imperii adoptavit. Qui dum, suggerente
 ira, contra quendam regulum clamaret, sudore cor-
 ruptus est. Quo refugescente, horror corporis in-
 mium inquam febr praebuit, nec multo post vitam
 finivit, anno aetatis sexagesimo tertio. Cujus curae
 a senatu ut quondam Augusti honore defato, in se-
 pulcro Augusti sepultum est. Eodem quo interio-
 die solis defectio facta est. Imperavit annum unum
 et menses quatuor. Iste tributa relaxavit quibus
 afflictas civitates relevavit. Puellas puerosque nato-
 rentibus egestosis sumptu publico per Italiae op-
 pida ali jussit. Trajanus post Nervam suscipit im-
 perium, apud Aegrippinam nobilium coloniam Galiae
 habens diligentem in re militari, in civibus leni-
 tatem, in sublevandis civitatibus laetudinem. Lun-
 que duo sint quae ab egregiis principibus expectan-
 tur, sanctitas domi, in armis fortitudo, in atropre
 prudentia, tantus erat in eo maximarum rerum mo-
 dus, ut quasi temperamento quodam virtutes in-
 seuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum
 dedans erat: liberalis in amicos, et tamquam vici-
 conditione par secretatibus perfusus. Qui in insula
 ioperii est adeptus innox Germaniam trans Rhenum
 in primum statum reduxit, trans Danubium quon-
 tas gentes subegit. Regiones autem trans Euram

et Tigrim sitas provincias fecit: Seleuciam et The-
 sifonem, et Babylonem occupavit et tenuit. In mari
 Rubro classem instituit: ut per eam India fines va-
 staret. Hinc Trajanus Armeniam, Assyriam, Meso-
 potamiam fecit provincias. Sub quo Judæi in sedi-
 tionem versi, uno tempore, quasi rabie eberati, per
 diversas terrarum partes exarserunt. Nam et per
 totam Libyam adversus neceas atrocissima bella
 gesserunt. Quæ adeo tunc interfectis cultoribus
 desolata est, ut nisi postea Adrianus imperator col-
 lectas illuc affunde colonias deduxisset, vacua peni-
 tus terra abraso habitatore mansisset. Egyptum
 vero totam, et Cyrenem, et Thebaidam, crucientis se-
 ditioibus turbaverunt. In Alexandriam autem com-
 missio prælio, victi et atriti sunt. In Mesopotamia
 quoque rebellantibus, jussu imperatoris, bellum in-
 latum est, itaque nulla nullia Judeorum vasta
 caede deleta sunt. Sane Salamnam urbem Cyprî
 interfectis omnibus acolis, deleverunt. Igitur Tra-
 janus, errore decipulis omnia bona sua in persecu-
 tione Christianorum, prædavit. Nam tertius a Ne-
 rone Christianos persecutor, repertos cogi ad sa-
 crificandum idolis, detrectantes autem interfici jus-
 sit. Sub quo multi nobiliter ad palmam pervenerunt,
 martyrii pluresque interfecti fuissent, in reliqui
 Plinii Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor
 datus fuerat, admonitus. Quod quia quamvis rege-
 ret provinciam, et in magistratu suo plurimos Chris-
 tianorum interfecisset, multitudinem eorum perterri-
 tus, scripsit Trajano quid factu opus esset, nuntians
 ei præter obstinationem non sacrificandi, et anteluc-
 canos cœtus, ad canendum cumdam christo ut deo-
 ejusque confessionem, nihil contrarium Romanis le-
 gibus facere: præterea ad confederandam eorum
 disciplinam, velari ab his homicidia, furta, adulle-
 ria, perjuria, latrocinia, et his similia, tantaque eos
 esse fiducia innocentis confessionis, ut ne mortem
 quidem gravem ac formidolosam pavent. Illico im-
 perator rescisso memoribus temperavit cunctum.
 Hoc quidem genus hominum inquirendum non esse,
 oblatos vero puniri censuit. Is vero Plinius Secun-
 dus orator et historiographus insignis habetur: cu-
 jus plurima ingenia exstant opera. Verumtamen con-
 tinuo Romæ aurea domus, a Nerone totis impensis
 rebusque privatis curam condita, repente confla-
 gravit incendio, ut intelligeretur missa etiam ab
 alio persecuto, in ipsius potissime monumentis a
 quo primum exorta esset, atque in ipso auctore pu-
 niri. Terræmotu quatuor urbes Asia subversæ,
 Elea, Mirina, Pythæe, Cyme, et Græciæ civitates
 duæ, Opuntiorum et Oriftorum, tres Galatiæ civitates
 eodem terræmotu dirute: Pantheon Romæ ful-
 mine concrematum: terræmotus in Antiochia pene
 totam subruit civitatem. Ergo Trajanus apud Se-
 leuciam urbem Isauriæ profluvio ventris extinctus
 est, anno ætatis sexagesimo tertio, qui imperavit
 annis 20. Corpus ossa in una aurea sunt relata,
 in foro sub columna ejus nominis posita. Imperato-
 rum solus omnium intra Urbem sepultus est.

CAPUT IX.
 De Joanne evangelista, miraculis et obitu.
 Ad cuius usque tempora perduravit, in corpore
 Joannes apostolus et evangelista, filius Zæbedæi, fra-
 ter Jacobi, virgo electus a Domino, atque inter ca-
 teros magis dilectus. Qui etiam supra prælius ma-
 gister recumbens, et Evangelium sui fuenta de ipso
 sacro Dominum peccatis remitti potuit, et quasi unus
 de paradisi hominibus verbi Dei gratiam tota ter-
 rarum orbe diffudit, quoque in locum Christi, Chri-
 stus iuberite, successit, dum suscipiens matrem magi-
 stri discipulus, etiam ipse pro Christo alter quodam-
 modo delectus est illius. Hic dum Evangelium
 Christi in Asia prædicaret, a Domitiano Cæsare in
 exilio in insula methoni relegatur, ubi etiam postus
 Apocalypsim scripsit. Interfecto autem Domitiano,
 a senatu exilio resolutus, recessit Ephesum, ibique
 ad hæreticorum relutandas versutias, efflagitatus ab
 Asie episcopis, Evangelium novissimum edidit. Qui
 usque ad ultimam penie vite sui tempus, absque ul-
 lis scripturæ indicis Evangelium prædicasse con-
 tur. Sed cum horum trium Evangeliorum etiam ad
 ipsum notitia pervenisset, probasse quidem dicitur
 fidem et veritatem dictorum, cæcæ tamen vidit ali-
 qua, et ea maxime quæ primo prædicationis suæ
 tempore Dominus gesserat. Certe enim quod
 in superioribus libris evangelistis hæc videntur sola
 conueniri, quæ in eo gesta sunt anno quo Joannes
 Baptista, vel inclusus est in carcere vel puniatus,
 Denique si observes statim in multis narrationibus, po-
 stequam relict Mattheus de quadraginta diebus
 jejuniæ, et de tentatione ejus, continuo subicit di-
 cens: *Audiens autem quia Joannes traditus est, dis-
 ccessit de Judæa, et venit in Galiliam*: sed et Marcus
 simul: *Postequam, inquit, traditus est Joannes, ve-
 nit in Galiliam*. Lucas vero etiam prisquam inci-
 piat aliquid de actibus referre Jesu, dicit quia adje-
 cit Herodes super omnia mala quæ gesserat et con-
 clusit Joannem in carcere. Quia, inquit, ab his
 hæc videntur ommissa, rogatus dicitur Joannes apo-
 stolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditio-
 nem Joannis Salvatoris gesta conscriberet, et illico
 dicit in Evangelio suo: *Hoc fecit initium signorum
 Jesus*. Et iterum in alio loco indicat, dicens: *Non-
 dum enim Joannes erat missus in carcerem*. Ex his
 quibus constat quod ea, antequam Joannes traderetur
 quæ a Jesu fuerant gesta describit: et ideo si quis
 diligentius hæc consideret, evidenter inveniet non
 sibi Evangelia dissonare, sed alterius temporis gesta
 esse quæ scribit Joannes, alterius vero quæ cæteri.
 Unde quia nativitatem secundum carnem Salvatoris,
 vel Mattheus, vel Lucas descriperant, retinuit hæc
 Joannes et a Theologia atque ab ipsa ipsius divinitate
 sumpsit exordium: quæ pars sine dubio ipsi veit
 eximio per sanctum Spiritum reservata est. Cujus
 quidem Joannis, inter alias virtutes, magnitudo sup-
 eriorum hæc fuit. Mutavi in auribus hæreticis Non-
 dum virgas, hitoræque saxa in gemmas, Item
 gemmarum fragmina in propriam reformavi natu-

reque in hinc inde quocumque ad precora populi suscitavit. ad
 rotundum vixit iuris in obsequio et exivit sub benedictione
 rone hanc vult non solum exivit de civitate sed et
 dem ipse stratos populos in vitam separavit. statim
 Jovencium et quosdam pueros elegantem. cum
 dam episcopo eum commendaverat. sed in iure is ejus
 disciplinis acquiescens in latum partem remota in
 lorum flagitiosus effectus ut omnes illos qui prius
 magisteri criminioque illis fuerant in discipulos faceret
 et dicitur in tota quondam dux et violentus panti
 cops existeret. Hunc mirabiliter ut Eusebius refert
 ad Ecclesiam revocat apostolus et in desinens per
 conlationes fundens et cum ipsa pariter ducens
 crema in iura ad dolentem in Deo quam ei pollicer
 tos fuerat expectat. Sed et vult sermonum compositi
 latibus inquit quibusdam precationibus effectus
 rōs et p̄toritas ejus in omnes mitigavit. nec p̄na
 abstulit quam eum in omnibus commendatum. etiam
 Ecclesia profecerit. presens per hoc magna ex parte
 plantere p̄nitate et documentum in gens omnia
 regenerationis etque insignia quosdam et tropica
 visibiles in eorum resurrectionis ostendens. Hic autem
 anno sexagesimo septimo post passionem Domini
 Salvatoris sub Trajano principe longo iam vetusta
 tis senio fessus eum diem transmigrationis suae im
 minere sibi sentiens iussisse ferat effodere sibi sep
 tuerunt atque inde valedicens fratribus facta
 tione vivens tomulata in iovei. Deinde in eo
 quam in lectulo requievit. Inde accidit ut qui
 dam cum vivere asserant. nec mortuum in sepul
 cro sed domitientem jacere conjicerent. maxime
 p̄tor quibus illa terra suorum abjano scaturiens ad
 superficiem sepulcri ascendit et quasi flatu quies
 centis deorsum ad superiora pulvis ebulliat. Quie
 vit autem apud Ephesum, Kalend. Januar.

CAPUT X.

De Clemente et eius virtutibus, qui sub Trajano
 passus est. (Qua tempestate hosti antiquus omnium bonorum
 inimicus invidens saluti hominum dolens fidem ve
 ritatis ac religionis potum universum illustrasse ar
 bem. hoc de re Trajanum iam p̄fectum principem
 alā sequentes vni hūmīs predicatores ac cultores
 exspirantes facit. Sub quo per universam p̄
 berā Romanam multitudine confessione Christi con
 māt sunt. ex quibus quidam memoriam huius p̄
 inserere libitum itaque Clementis, de quo apostolus
 Paulus ad Philippenses scribens ait: Caput Clemente
 et veteris consp̄toribus meis) quorum nomina scri
 pta sunt in libro vite, quartus post Petrum Roman
 episcopus. si quidem accivus huius fuit. tertius Aga
 detus fuit. tamen et sunt plerique Latiorum qui
 secūdum post apostolum fuisse putant. Clementis
 Scripsit ex p̄tra Romana Ecclesie ad Ecclesiam
 Carthaginiensis valde utilis epistola. et quae in
 nonnullis locis aīa publice legitur. Quae sub
 Pauli nomine ad Hebraeos fertur. conveitō. Sed et
 vultis de eadem epistola non solum sensibus sed

A iuxta verborum quocumque osi non ab hinc a
 gradis in utraque similitudo est. et p̄tra et p̄tra
 ejus hanc et quae in p̄tra et p̄tra
 et disputatio Petri et Appionis. longo sermone con
 scripta. quae Eusebius in tertio Ecclesiasticae histo
 rie volumine earguit. in eodem quoque fidelissimam
 apostolicam doctrinam. beatissimus Clemens est. ac
 centus. Postquam vero sedem episcopalem Romanam
 Ecclesiae tenuit. ab omnibus diligebatur. non solum
 Christianis propter insignia virtutum et excellentiam
 doctrinae. optimamque morum mansuetudinem et
 largitatem. sed etiam a paganis et Judaeis. Qui plu
 rimis predicationum floribus ac virtutibus polens.
 Domitillam virginem nepotem Domitiani principis.
 sponsam Atriani imperatoris. Nerva amici. cre
 dentem in Christum sacro velamine ad integritatis
 perseverantiam consecravit. pro qua confessione
 exilio est damnata. Theodorum vero Sisinnii po
 tentis ac nobilis viri conjugem. conversam a simula
 cris. Deo castitatis propositum profiteri docuit. per
 quam etiam iuxta Apostoli vocem. fidelium conju
 gem. et ipse Sisinnius conversus est. ad fidem. fibris
 et quavis prius zelo. conversam. viris civitatem
 et sanctitatem intrasset. Sed ipse fides mulieris
 et beati Clementis intercessionem restituta sunt. et
 omnia corporis officina et baptismatis gratiam est
 consecutus. Computati sunt autem qui cum eo
 baptizati sunt viri cum mulieribus et in tantis qua
 dringenti viginti tres. Per hunc autem Sisinnium
 multi nobiles et imperatoris amici conversi sunt. ad
 Christum. Igitur idolorum custodes videntes Janu
 meri hunc multitudinem Christo credere. magno li
 vore tacti commoverant patronos. regnum. et data
 eis pecunia. seditionem nomine Christiano excitave
 runt. Quam ob causam de exilio. B. Clemens de
 troctus est. trans mare Ponticum. in exilio. quae ad
 jacob civitatem Corsicae provinciae Liciae ubi in duo
 milia ad secunda saxa Christianos diuturna relega
 tione damnatos invenit. Et cum nulla eis consola
 tionibus et patientie verba intinaret. didicit ab eis
 quod a sexto militario. aquam sibi humeris apparet
 rent. Tunc S. Clemens dixit. Oremus. Dominum
 Jesum. ut confessoribus suis fontis in isto loco
 venas aperiat. et qui percussit petram in monte Sina
 et fluxerunt aquae in salutem. ipse nobis in terra
 affluentem aperiat. Cumque oratione completa hinc
 inde circumspiceret. vidit agnam stantem. qui pede
 dextro erecto. quasi locum sancto Clementi ostendit.
 Tunc S. Clemens intelligens Dominum Jesum
 Christum esse. quem solus recipere. et praeter
 ipsum alius non videt. et pergit ad locum. et dixit.
 In nomine Patris. et Filii. et Spiritus sancti. in isto
 loco percute. Sed cum quos per hunc. mater
 effluerent. et non hunc locum in quo aquas statim
 contingerent. accepto hinc surculo S. Clemens lesi
 igitur locum sub pede agni percussit. fontem affluc
 tum. venis formatum aperit. Qui subito impetu
 cyonens fluxum fecit. Tunc universis gaudentibus
 beatus Clemens responsum dixit. Flumina in

aterram ad Magnesianos, tertiam ad Trallectes, quartam ad Romanos. Et inde egrediens, scripsit ad Philadelphinos, ad Phinemes, et in provincia ad Polycarpum commendans illi Antiocheam Ecclesiam, in qua est de Evangelio quod ab Hieronymo translatum est, sub persona Christi ipse testimonium, dicens: Ego vero et post resurrectionem in carne eum fuisse scio; et credo quia scio; et quando venit ad Petrum et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpite me et videte, quia non sum demonium incorporale. Et statim tetigerunt eum et crediderunt.

Dignum autem mihi videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, de Epistola ejus, quam ad Romanos scripsit, pauca ponere; De Syria usque Romanam pugnavi ad bestias, in mari et in terra, nocte et die, ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus, qui me custodiunt. Quibus et cum benefeceris, peiores fiunt: iniquitas autem eorum, mea doctrina est; sed non idcirco justificatus sum. Ulinam fruar bestias que mihi preparatae sunt! Quas et pro veloces mihi esse ad inferitum, et illicitum ad comedendum me, ne sicut aliorum martyrum non audeant corpus meum attingere. Quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram ut devorer. Ignoscite mihi, filii, quid mihi prosit ego scio, quia nunc incipio esse discipulus Christi, nihil de his que videntur desiderans, ut Christum Jesum inveniam. Ignis, crux, bestie, fractio ossium membrorumque divisio, et lotius corporis contritio, et tormenta diaboli, in me veniant, tamen ut Christo fruam. Cumque jam damnatus esset ad bestias, et ardore patiendi rugientes audiret leones: Frumentum, inquit, Christi sum, dentibus bestiarum moliar, ut panis mundus inveniar. Passus est anno undecimo Trajani; reliquie corporis Antiochiæ jacent, extra portam Daphniticam in coemeterio.

Igitur Egesippus refert quod usque ad hæc tempora virgo munda et immaculata permansit. Ecclesia: corruptioribus veritatibus, et divini verbi temerariis, aut nusquam omnino exstantibus, aut etiam si qui forte fuerant, in occultis et abditijs terræ delitescerentibus. Ut vero apostolorum chorus et omnis illa ætas, que a Domino susceperat vive vocis auditum, de hac luce discessit, tum velut in vacuum domum falsæ doctrinæ impius se error inmersit, et tanquam ubi nullus jam divini census, defensor existeret, nudato, ut aiunt, capite, corripientes arma mendacii, oppugnare apostolicam veritatem nituntur. Sed istud bellum intrinsecus gerebatur, persecutionum vero extrinsecus pondus urgebat Ecclesiam. Unde et immensæ catervæ martyrum quotidie jugulabantur.

CAPUT XII.

De Hadriano principe, et que sub eo gesta sunt. Et tempore Quadrati et Aristides seu Agrippa doctores fuerunt.

Helius Hadrianus consobrinus Trajani filius, duo-

decimus ab Augusto principatum adeptus, imperavit annis 22. Hic Græcis litteris impensus curavit Atheniensium studia moresque lausit. Qui in omnibus disciplinis instructus, ita ut canendi, poetarum, medendi, pingendi, scientiam haberet, et omnia que vellet, ex metallo et marmore fingendi. Qui dicitur seti musicus, arithmeticus, geometricus, acerrime ad lacessendum, pariter et respondendum, omnes provincias peragrans, subversam a Romanis Alexandriam publicis restauravit impensis.

Tributa urbium plurima relaxavit, chartis publice incensis, a tributis liberos fecit plurimos, Atheniensibus leges petentibus, ex Draconis et Solonis reliquorumque libris jura composuit. Eo tempore Julii in arma versi, Palestinam depopulati sunt, locum provinciam Timo Bulo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum. Hic Hadrianus per Quadratum discipulum apostolorum et Aristidem Atheniensem, virum fide et sapientia plenum, et per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus atque eruditus præcepit per epistolam ad Minnium Fundanum proconsulem Asiæ datam, ut nemini liceret Christianos, sine obiectu criminis aut probatione dampnare. Idemque continuo pater patriæ in senatu ultra morem majorum appellatur, et uxor ejus Augusta. Is tanta tantæ eruditionis imperator, nec caruit vitis, qui in amore puerarum continens minime fuit. Unde et Antinum puerum eximia pulchritudinis incantata dilexit, ut ei templa et sacerdotes constitueret, et

urbem ex ejus homine vocitaret. Trajani quoque invidens gloriæ, de Assyria, Mesopotamia, Armenia, quas ille provincias fecerat, revocavit exercitus. Etenim cum insignes et plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, bibliothecamque miri operis extruxit. Hadrianus enim rempublicam justissimis legibus ordinavit, bellum contra Sarronatas gessit et vicit. Judæos sane perturbatione scelerum suorum exagitatos, et Palestinam provinciam quandam suam depopulantes, ultima caele perdidit, ultraque est Christianos, Cochebas namque dux Judicæ factionis nolentes sibi Christianos adversum Romanum militem ferre subsidium, omnimodis cruciatibus necat. Bellum Judaicum quod in Palæstina gerebatur, finem accepit rebus Judæorum penitus oppressis. Ex quo tempore etiam introeundi eis Hierosolymam licentiã ablata est, primum Dei nata, sicut prophætæ vaticinati sunt, deinde Romanis interdicentibus, Christianis tantum civitate permessa, quam ipse in optimum statum murorum extructione reparavit et Helium Hadrianus vocari de prænomine suo præcepit; et in fronte ejus portæ qua Bethlehæm egreditur sus sculptus in marmore, significans Romanæ potestati subjacere Judæos. Igitur usque ad hoc tempus excidii, quo Judæi iterum deficientes, a Romanis magnis rursus præliis subjugati sunt, ac pene deleti, Hierosolymis quindecim episcoporum successiones tradunt esse decursas, eo quod valde ad breve tempus mortis celeritate præcepti,

sunt. Secuta est lites plurimis infusa provinciis, to-
 tanque Italiam pesilentia tanta vastavit, ut pas-
 sinu vilte, agri atque oppida sine cultore atque ha-
 bitatore deserta, in ruitas silvasque concesserint.
 Exercitum vero Romanum cunctasque legiones per
 longinqua late hiberna dispositas, ita consumptas
 ferunt, ut Marcomanicum bellum, quod continuo
 exortum est, non nisi novo delectu militum, quem
 triennio jugiter apud Carnutum Marcus Antohius
 habuit gestum fuisse referatur. Hoc quidem bellum
 providentia Dei administratum esse, cum plurimis
 argumentis constat, tum præcipue epistola gravis-
 simi ac modestissimi imperatoris declaratum est.
 Nam cum insurrexissent gentes immanitate barbarâ,
 multitudine innumerabiles, hoc est, Marcomanni,
 Quadi, Wandali, Sarmatæ, Suevi atque omnis pene
 Germania, et in Quadorum usque fines progressus
 exercitus circumventusque ab hostibus propter
 aquarum penuriam præsentium, sitis magis quam
 hostis periculum sustineret, ad invocationem nomi-
 nis Christi, quam subito magna fidei constantia,
 quidam milites effusi in preces palam fecerunt,
 tanta vis pluvie effusa est, ut Romanos quidem lar-
 gissime ac sine injuria refecerit, barbaros autem
 crebris fulminum ictibus perterritos præsertim cum
 plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit.
 Quorum terga Romani usque ad internecionem cæ-
 dentes, gloriosissimam victoriam, et omnibus pene
 antiquorum titulis præferendam rudi parvoque mili-
 tum numero, sed potentissimo Christi auxilio, repor-
 tarunt. Exstare etiam nunc apud plerosque dicuntur
 litteræ imperatoris Antonini, ubi invocatione nomi-
 nis Christi per milites Christianos et sitim illam de-
 pulsam, et collatam fatetur fuisse victoriam. Idem-
 que Antoninus Commodum filium suum assumpsit in
 regnum. Præteriti etiam temporis per omnes pro-
 vincias tributa donavit, omniaque simul fiscalia ne-
 gotiorum calumniosa monumenta congesta in foro
 jussit locandi, severioresque leges novis constitutio-
 nibus temperavit: postremo in Pannonia constitu-
 tus, repente morbo diem obiit. Igitur annalium
 scriptores de eodem imperatore ferunt, quod nisi
 ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno la-
 psu quisque omnia status Romani imperii, qui
 quasi defensor objectus est publicis ærumnis. Quippe
 ab armis quies nusquam erat, perque omnem Orien-
 tem, Illiricum, Italiam, Galliamque bella fervebant,
 terremotus non sine interitu civitatum, inundatio-
 nes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris
 infesta prorsus, at prope nihil, quo summis angori-
 bus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat
 quod non illo imperante scivierit. Itaque a principio
 vite tranquillissimus, adeo ut ab infantia vultum nec
 ex gaudio nec ex mœnore mutaverit, philosophiæ
 atque Græcarum litterarum studiosus. Hic perovisit
 viris clarioribus, ut convivium eodem cultu, quo ipse
 et ministris similibus, exhiberent. Hic cum ærario
 exhausto largitiones, quas militibus impenderet,
 non haberet, neque indicere provincialibus aut se-

natui aliquid vellet, instrumentum regii cultus facta
 in foro Trajani sectione distraxit. Vasa aurea, pocula
 crystallina et murrina, uxoriæ ac suam sericam
 et auream vestem, multa ornamenta gemmarum
 vendidit, ac per duos continuo menses venditio præ-
 bita est. Post victoriam tamen emptoribus præta
 restituit, qui reddere comparata voluerunt: mole-
 stus nulli fuit, qui maluit semel emptæ retinere.
 Qui tamen, errore deceptus, multa suæ honestatis
 bona lædavit, dum quartam post Neronem in Chri-
 stianos persecutionem suo movit edicto: unde libet
 sub brevitate perstringere, qui eo imperante in no-
 stro maxime floruerunt dogmate, vel ex notioribus
 martyrio coronati sunt.

CAPUT XV.

De Polycarpo Joannis apostoli discipulo, et Smyrnæ episcopo.

Igitur Polycarpus Joannis apostoli discipulus, et
 ab eo Smyrnæ episcopus ordinatus, totius Asiæ
 princeps fuit: quippe qui nonnullos apostolorum et
 eorum qui Dominum viderant, magistros habuerit
 et viderit. Hic propter quasdam super die Pasche
 quæstiones, sub imperatore Antonino Pio, Ecclesiam
 in Urbe regente, a Neceto Romam venit, ubi pluri-
 mos credentium Marcionis et Valentini persuasione
 deceptos, reduxit ad fidem. Cumque ei obvisus fuisset
 Marcion, et diceret: *Agnosce nos*; respondit:
Agnosco primogenitum diaboli.

Postea vero regnante Marco Antonino, et Lucio
 Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecu-
 tione, Smyrnæ sedente proconsule et universo po-
 pulo in amphitheatro adversum eum personante,
 quod ipse esset quasi Christianorum pater et illius
 sectæ maximus doctor eorumque subversor. Ille
 autem per gloriosam confessionem igni traditus
 est. Cumque flamma ingens relaxisset, et in modum
 cameræ curvata specie, quasi veli navis vento si-
 nuati supra corpus martyris stetit, videntes sele-
 rum ministri igni corpus non posse consumi, juse-
 runt propius accedere confectorem, et corpus cui
 ignis cesserat mucrone transfodere.

CAPUT XVI.

De Justino philosopho, quantum pro defendendo Christianismo laboravit, et quam insignia monumenta reliquerit.

Justinus philosophus, habitu quoque philosopho-
 rum incedens, de Neapoli urbe Palæstinæ, patre
 Prisco Bacchio, pro religione Christi plurimum la-
 boravit: in tantum ut Antonino quoque Pio et filiis
 ejus, et senatui librum contra gentes scriptum daret,
 ignominiamque crucis non erubesceret, et alium li-
 brum successoribus ejusdem Antonini, Marco Anto-
 nino Vero, et Lucio Aurelio Commodo. Exstat quoque
 et aliud volumen contra gentes, ubi de demonum
 quoque natura disputat; et quartus adversum gen-
 tes, cui titulum prænotavit *Psaltes*, et alius de mo-
 narchia Dei, et alius liber quem prænotavit *Psal-
 tem*, et alius de anima, et dialogus contra Judæos,
 quem habuit contra Tryphonem principem Judæo-

rum. Sed et contra Marcionem insignia volumina, quorum Irenaeus quoque in quinto adversus haereses libro meminit. Et alius liber contra omnes haereses, cuius facit mentionem in Apologetico, quem dedit Antonino Pio, hic cum in urbe Roma haberetur, et Crescentem Cynicum, qui malum adversus Christianos blasphemabat, redargueret gulosum et mortis timidum, ac philosophiae praevaricatorem, luxuriaeque et libidinis sectatorem, ad extremum studio ejus et iudiciis accusatus quod Christianus esset, pro Christo sanguinem fudit.

CAPUT XVII.

Egesippus, ecclesiasticae Historiae scriptor, qua aetate floruerit.

Egesippus vicinus apostolorum temporibus, et omnes a passione Domini usque ad suam aetatem ecclesiasticorum actuum historias texens, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendo quoque exprimeret. Asserit se venisse sub Anaceto Romam, qui decimus post Petrum episcopus fuit, et perseverasse usque ad Eleutherium ejusdem urbis episcopum, qui Anaceti quondam discipulus fuerat. Praeterea adversum idola disputans, quo primum errore creverissent, subtexuit historiam, ex qua ostendit qua floruerit aetate. Ait enim: Tumulos mortuis templaque fecerant, sicut usque hodie videmus: e quibus est Antinous servus Hadriani Caesaris, cujus et gymnasicus agon exercetur in Antino civitate, quam ex nomine illius condidit, et prophetas statuit in ejus templo. Antinonum autem in deliciis habuisse Hadrianus Caesar scribitur. Melito Asianus Sardiensis episcopus, librum imperatori Marco Antonino Vero pro Christiano dogmate dedit.

Scriptis quoque et alia, de quibus ista sunt quae subjiciemus. De Pascha libri duo, de Vita prophetarum liber unus, de Die Dominica liber unus, de Fide liber unus, de Plasto liber unus, de Sensibus liber unus, de Anima et Corpore liber unus, de Baptismate liber unus, de Veritate liber unus, de Generatione Christi liber unus, de Prophetia sua liber unus, de Amore donorum, de Philoxenia liber unus, et alius liber qui Clavis inscribitur, de Diabolo liber unus, de Apocalypsi Joannis liber unus, Exceptorum testimoniorum aeglogarum libri sex. Hujus elegans et declamatorium ingenium Tertullianus in septem libris quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano cavillatur, dicens eum a plerisque nostrorum prophetam putari. Theophilus sextus Antiochensae ecclesiae episcopus, sub imperatore Marco Antonino Vero, librum contra Marcionem composuit, qui usque hodie exstat. Feruntur ejus et ad Auctolicum quatuor volumina, et contra haeresim Hermogenis liber unus, et alii breves elegantesque tractatus, ad aedificationem Ecclesiae pertinentes. Legi sub nomine ejus Evangelium, et in Proverbia Salomonis commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia non videntur congruere.

CAPUT XVIII.

De Apollinari Hieropolis, et Dionysio Corinthi episcopis.

Apollinaris, Asiae Hieropolitanus episcopus, sub imperatore Marco Antonino Vero floruit, cui insigne volumen pro fide Christianorum dedit. Exstant ejus et alii quinque Adversus gentes libri, et de Veritate duo, et adversus Cataphrygas, tunc primum cum Prisca et Maximilla insanis vatibus incipiente Montano. Dionysius Corinthiorum Ecclesiae episcopus, tanta eloquentiae et industriae fuit, ut non solum suae civitatis et provinciae populos, sed et aliarum provinciarum et urbium epistolis erudiret. E quibus est una ad Lacedaemones, alia ad Athenienses, tertia ad Nicomedienses, quarta ad Erethenses, et ad ecclesiam Amastrinam, et ad reliquas Ponti ecclesias, sexta ad Gnosianos et ad Philetum ejusdem urbis episcopum, septima ad Romanos, una quam scripsit ad Soterem episcopum eorum, octava ad Erisophoram sanctam feminam. Claruit sub imperatore Marco Antonino Vero, et Lucio Aurelio Commodo. Pinitus, Cretensis Gnosiae urbis episcopus, scripsit ad Dionysium episcopum Corinthiorum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die, sed et solido vesci debere cibo, ut in spiritalem proficiant senectutem. Et hic sub Marco Antonino et Lucio Commodo floruit.

CAPUT XIX.

De Tatiano Encratitarum haeresiarcha.

Tatianus qui, primum oratoriam docens, non parvam sibi ex arte rhetorica gloriam comparavit, Justini martyris sectator fuit, florens in Ecclesia, quandiu ab ejus latere non discessit. Postea vero inflatus eloquentiae tumore novam condidit haeresim, quae Encratitarum dicitur, quam postea Severus auxit, a quo ejusdem partis haeretici Severiani usque hodie appellantur. Porro Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus unus Contra gentes florentissimus exstat liber, qui inter omnia opera ejus fertur insignis. Et hic sub imperatore Marco Antonino Vero et Lucio Aurelio Commodo floruit.

CAPUT XX.

Catalogus quorundam orthodoxorum, qui contra Marcionistarum haeresim libros ediderunt.

Philippus episcopus Cretensis idem urbis Gnostinae, cujus Dionysius in epistola sua meminit, quam scripsit ad ejusdem civitatis ecclesiam, praclarum adversum Marcionem edidit librum, qui temporibus Marci Antonini Veri et Lucii Aurelii Commodi claruit. Musanus, non ignobilis inter eos qui de ecclesiastico dogmate scriperunt, sub imperatore Marco Antonino Vero confecit librum ad quosdam fratres, qui de Ecclesia ad Eucratitarum haeresim declinaverant. Modestus et ipse, qui sub imperatore Marco Antonino Vero, et Lucio Aurelio, eodem modo adversum Marcionem scripsit librum, qui usque hodie perseverat. Feruntur sub nomine ejus et alia multa, sed ab eruditis quasi repudiantur.

1169

FRONTONII EPICHI CHRONICON

1170

interfectus est; mense septimo postquam coepit A
 imperare. Illa inter Pertinacem et Julianum iudic
 annus absumptus est. Idem Julianus vir nobilis, ju
 ris, penitissimus, factiosus, et perceptor, cuiusque
 regni, ut ad subiectum notentur, annus quoque ad
 annos totus in

rem dixerat. Hic fratrem suum Getham peremptu
 ob quam causam furere potius debet dicitur inbecillit
 tione, quibus non immerito utique vocantur, quibus
 post fatore non valuit. Corpore Alexandri Macedo
 nis concepto, Magnum Alexandrum se iussit appel
 lari, hinc tantum fallaciter se perditurus, ut in
 fronte et ad levam humerum cohervens, quod
 more Alexandri agnoverat, incederet. Qui Caracalla
 dicitur est, a vestigali, et quibus induit plebem, fuisse rat
 ad salutandam, acedentem et Charras Panthos beb
 lum moliens, inter Edissam et Charras, in hysidum
 circumventus, occisus est. J. J. J.

CAPUT XXIV.

De Severi virtute et gestis. De quo ab illo imperante h
 iudicantur. Severus, genere Afen, Tripolitanus, ab oppido Lep
 thi, qui se ex nomine imperatoris, quem occisum
 deus sperat, Pertinacem appellari voluit, septimus
 ultimus ab Augusto, desistitum inde plus imperium,
 decepta et septem annis tenuit. Hiemata, sevens, mul
 tis semper bellis, incessans, fortissime, quidem rem
 publicam, sed laboriosissime, prexit. Pescennium (Nar
 gnum, qui in Aegypto et Syria ad tyrannidem spi
 raverat, apud Gizeum vicis et interfecti, Judaeos et
 Samaritanos, rebellare conantes, ferro, vel compesuit,
 vel coegit; Parthos, Arabas, Adialensesque super
 vit. Quinta, post Neronem, persecutione Christianos,
 ex cruciavit, plurimique saeculorum per diversas pro
 vincias, martyrio coronati sunt. Hanc profanam, in
 Christianos, et Ecclesiam Dei, praesumptionem, Se
 verus, coelestis ultio, et vestigiis aetnae subsequitur. Clara
 conuio rapitur, vel, potius retrahitur in Galliam,
 Severus, Syria ad tertium civile bellum. Unus jam
 enim Romanus adversus Julianum, aliud in Syria, con
 tra Pescennium gesserat, tertium, Clodius Albinus,
 Juliani in occidendo Pertinacem, socius, qui se in
 Gallia Caesarem fecerat, auspicabat, quo bello adu
 lum utrinque Romani sanguinis, fusu, est. Albinus
 tamen, apud Lugdunum oppressus et interfectus est.
 Severus victor, in Britannias defecit, penam omnium
 sociorum trahitur, ubi magnis gravibusque praeliis
 saepe gestis, receptam partem insulae a ceteris indo
 mitis, gentibus, vallo, distinguendam putavit. Itaque
 magnam Britanniam, quae vallum, secebris, insuper
 turribus communium, per octiduum triginta et octo
 millia passuum a mari ad mare reduxit: ibique apud
 Eboracum oppidum morbo obiit. Erunt, de eo
 annalium scriptores, quod esset omnium qui ante eum
 fuerunt, acerrimus ingenio, ac omnia, quae, intendi
 set, in finem, perurgens, benevolentia, quo inclin
 set, mirabili ac perpetua, ad quarendum, diligens, ad
 largiendum liberalis, in amicos, inimicosque pariter,
 vehementer, hic, nulli in, dominatu, suo permisit, hor
 nores, venditari, Latinis, litteris, sufficienter instr
 ctus, Graeci sermonis, eruditus, Punica, eloquentia,
 promptior, Reliquit, duos, filios, Bassianum, et Ge
 tham, quorum Getha hostis publicus iudicatus, inter
 it, Bassianus, Antonius, cognomine, assumpto, re
 gno potitus est.

CAPUT XXV.

De Ophilio Magonis principis, dicitur, dicitur
 Post hunc Bassianus decimus, dominus, ab Augusto
 Ophilio Macrimus, qui praefectus praetorie erat, tunc
 Diademeno, in vestu imperium. Sed, tunc, am
 continens, quod Archelaidem, adit, unum, ubi
 est, Imperantibus, Severo, et illi, Ophilio, Antonino, et
 quinta, post Neronem, in Christiando, persecutio, tenet
 fieri, idcirco, mentibus, quoniam, illius, in, nostris, mo
 ruerit, degnate, vel, martyrii, partem, sicut, accidit,
 quorum, memoriam, sepe, in, locis, ubi, videri, amittat,
 curabo. J. J. J.

CAPUT XXVI.

De doctaribus, qui, sub, praedictis, principibus, floruerunt.

Panthemus, Stoicis, secta, philosophus, iuxta, quad
 dam, systema, in, Alexandria, consuetudine, pub
 Mago, evangelista, seipsum, ecclesiasticis, fructu, docto
 res, tante, prudentiae, et, eruditionis, in, Scripturis,
 quare, in, saeculi, litteratura, fuit, ut, in, flos, in, quo, et
 rogatus, ab, illius, gentis, populo, delegatus, a, Demetrio,
 Alexandrino, episcopo, in, litteraturam, Ubi, in, perit, Bar
 tholomaeum, de, duodecim, apostolis, ad, verum, Christi
 iuxta, Matthaei, Evangelium, praedicasse, quod, Hebraicis,
 cibus, Iudeis, scriptura, veteribus, alexandrinis, seculum,
 attulit. Huius, multi, quidem, in, aeterna, Scriptura, et, ubi
 stant, commentarii. Sed, multo, magis, viva, voce, eccle
 clasia, profuit, docuit, quae, sub, Severo, principe, et, An
 tonino, cognomento, Carnealla, Rhodogenere, Asia
 nus, a, Tatiano, de, quo, supra, diximus, Romae, in,
 Scripturis, eruditus, edidit, plurima, praecipue, quae, ad
 versum, Marcionem, opuscula, et, in, quibus, referre
 quomodo, ipsi, quosque, Marcionites, disbraverit, et, Apo
 pellans, se, eum, haereticum, a, se, quod, dicitur, esse, in
 ventum, et, eum, eo, congressus, multa, eum, mala, dou
 cuisse, convicit, Deum, illum, interrogavit, de, Deo,
 quid, sentiret, qui, dominum, quem, coleret, et, Marti
 re, dixit, Meminit, in, eodem, libro, quomodo, scriptum, ad
 Galatenses, Tatiani, esse, Romae, fuisse, adiutorem, Sed,
 et, in, Hexameron, elegantibus, tractatus, conspexit, et,
 adversus, Cataphrygas, in, saeculo, et, temporibusque,
 Commodi, et, Severi, servit, Clemens, Alexandrinus, eccle
 clesiam, presbyter, Pantheni, de, quo, supra, retulimus,
 auditor, post, ejus, mortem, Alexandria, ecclesiasti
 cam, scholam, tenuit, et, magister, fuit, Periturus, in,
 insignia, voluntaria, plenae, eruditionis, et, eloquen
 tia, tam, de, Scripturis, divinis, quam, de, secularis, lit

CAPUT XXV.

De Aurelio Antonino et ejus actibus.

Aurelius Antonius Bassianus, idemque Carnealla,
 octavus decimus ab Augusto principatum adeptus
 est, mansitque eo annis non plenis septem: Vixit pa
 tre asperior, Omnibus autem dominibus libidine in
 temperantior, qui etiam novercam suam Juliam uxo

teraturæ instrumento. E quibus illa sunt, libri VII Adversum gentes, lib. I Pædagogii, lib. III de Pascha, liber I de jejunii Disceptatione, et alius liber, qui inscribitur: *Quinam ille dives sit, qui salvetur de obtrectatione*; lib. I de Canonibus ecclesiasticis, et adversus eps. quæ Judæorum sequuntur errorem; liber I quem proprie Alexandro Hierosolymorum episcopo scripsit. Meminit autem in Stromatibus suis voluminis Tatiani adversum gentes, de quo supra diximus, et Cassiani cujusdam chronographiæ: quod opusculum invenire non potui. Nec non de Judæis Aristobolus quemdam et Demetrium, et Eupolemium scriptores, adversum gentes refert, qui in similitudine Josephi, Mosi et Judaicæ gentis asserunt. Exstat et Alexandri Hierosolymorum episcopi, qui cum Narcisso postea rexit ecclesiam, epistola super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenses, congratulans eis; in qua ponit insinuans: « Hæc vobis, Domini fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem et probatum, quem vos quoque scitis, et nunc plenius cognoscitis. » Qui cum venisset juxta prudentiam et visitationem Domini, confirmavit et auxit Domini Ecclesiam. Constat Adamantium ejus fuisse discipulum. Floruit autem Severi et Antonini filii ejus temporibus Miltiades, cujus Rhodo in opere suo quod adversum Montanum, Priscam et Maximillam composuit, meminit. Scripsit contra eosdem volumen præcipuum, et adversum gentes, Judæosque libros alios, et principibus ejusdem temporis Apologeticum dedit. Apollonius vir disertissimus scripsit adversum Montanum et Priscam, Maximillamque insigne et longum volumen, in quo asserit Montanum et insanas ejus vates perisse suspendio, et multa alia in quibus de Prisca et Maximilla refert: Si negant acceptisse munera, confiteantur non esse prophetas; si accipiant, et mille hoc testibus approbabo. Sed ex aliis fructibus probantur prophetæ non esse? Dic mihi: *Critens* fucat prophetas? *stibio* oculos linat prophetas? *vestibus* ornatur et *gemmis* propheta? *tabula* ludit et *tesseris* propheta? Respondent utrum hæc fieri liceat, an non. Meum est probare, quia fecerunt. Dicit in eodem libro quadagesimum esse annum usque ad tempus quo et ipse scribit librum, ex quo hæresis Cataphrygarum habuerit exordium. Tertullianus sex voluminibus adversum Ecclesiam editis, quæ scripsit de extasi, octo adversum Apollonium elaboravit, in quo omnia quæ ille arguit, conatur defendere. Floruit autem Apollonius Commodi Severoque principibus. Serapion undecimus Commodi imperatoris anno Antiochiæ episcopus ordinatus est. Scripsit epistolam ad Caristum et Pontium de hæresi Montani, et hæc addidit: « Ut autem sciatis falsi hujus dogmatis, id est novæ prophetiæ, ab omni mundo insaniam reprobari, misi vobis Apollinarius beatissimi, qui fuit in Hierapoli Asiæ episcopus, litteras. » Ad Dominum quoque, qui persecutionis tempore ad Judæos declinaverat, volumen composuit, et alium quoque de Evangelio, quod sub

nomine Petri fertur, librum ad Rosensem Cilicis ecclesiam, quæ in hæc usum ejus lectione destinaverat. Leguntur et sparsim breves ejus epistolæ, sanctæ viæ et vitæ congruentes. Apollonius Romanæ urbis senator sub Commodi principe, a servo proditus quod Christianus esset, jubente imperatore ut rationem suæ fidei proderet, insigne volumen composuit. Quod cum in senatu legit, et nihilominus sententia senatus capite truncatur, vetere apud eos obtinente lege absque ratione non dimitti Christianus, qui semel ad eorum judicium protracti essent. Theophilus Casarææ Palestinæ, quæ olim turris Saronis vocabatur, episcopus, sub Severo principe adversum eos, qui XIV luna cum Judæis Pascha celebrabant, cum cæteris episcopis synodicam et valde utilem composuit epistolam. Basilus Corinthi episcopus, sub eodem Severo principe clarus habitus est, et de Pascha, et omnium qui in Asia erant episcoporum persona elegantem librum scripsit. Polycrates Ephesiorum episcopus, cum cæteris episcopis Asiæ, qui juxta quamdam veterem consuetudinem XIV luna cum Judæis Pascha celebrabant, scripsit adversum Victorem episcopum Romanum epistolam synodicam, in qua docet se apostoli Joannis et veterum auctoritatem sequi, de qua hæc pauca exornamus: Nos igitur inviolabilem celebramus diem, neque addentes neque diminuentes. Etenim in Asia elementa maxima dormierunt, quæ resurgent in die Domini, quando venturus est de caelis in majestate sua, et suscitaturus omnes sanctos: Philippum loquor de duodecim apostolia, qui dormivit Hierapoli; et duas filias ejus, quæ virgines servaverunt; et aliam filiam ejus, quæ Spiritu sancto plena in Epheso concubuit, sed et Johanna, qui super pedes Domini recubuit, et pontifex ejus fuit, auream laciniam in fronte portans, martyr et doctor in Epheso dormivit, et Polycarpus episcopus ecclesiasticum sequens canonem. Ego quoque omnium minimus Polycrates secundum doctrinam propinquorum quos secutus sum; acceptum namque ex parentibus meis per ordinem sanctorum episcopi, et ego octavus semper Pascha celebravi, quando populus Judæorum *asysca* faciebat. Itaque fratres urv. annos etate meæ habens in Domino, et e multis de toto orbe fratribus eruditus per gratiam omnis. Scripturæ, non formidabo eos qui nobis minantur. Dixerunt enim majores mei: *Obediens magis oportet Deo quam hominibus*. Hæc propterea posui, ut ingenium et auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem. Floruit Severi principis temporibus. Eadem tempestate qua Narcissus Hierosolymis exsisterat, Hiraclitus sub Commodi Severique imperis in Apostolum commentarios plurimos composuit. Maximus sub iisdem principibus famosissimam questionem insigni volumine ventilavit: Unde malum, et quod materia facta sit a Deo. Candidus, regnantibus supradictis, in Hexameron pulcherrimos tractatus edidit. Apio sub Severo principe similis in Hexameron tractatus fecit. Sixtus sub imperatore Severo librum de Resurrectione scripsit. Ara-

bianus sub eodem principe edidit quædam opuscula ad Christianum dogma pertinentia. Judas de septuaginta apud Daniele hebdomadibus plenissime disputavit, et superiorum seriem temporum usque ad decimum Severi principis annum perduxit. In quo erroris sui arguitur, quod adventum Antichristi circa sua tempora futurum esse prædixerit. Sed hoc ideo, quia magnitudo persecutionum præsentem mundi minabatur occasum. Tertullianus presbyter tum deum primus post Victorem et Apollinon Latinorum ponitur provinciæ Africae civitatis Carthaginiensis, patre centurione proconsulari. Ille acris et vehementis ingenii, sub Severo principe et Antonio Caracalla maxime floruit, multaque scripsit volumina, quæ quia nota sunt plurimis, præmittimus. Refert de eo Hieronymus in hunc modum: Vidit ego quemdam Paulum Concordiæ (quod est oppidum Italiae) senem, qui se beati Cypriani jam grandis ætatis notarium fuisse dicebat, cum ipse admodum esset adulescens. Qui cum Romam venisset, dicere referebatque solitum, nunquam Cyprianam absque Tertulliani lectione unam præterisse diem, ac quod sibi crebro diceret: Da magistrum, Tertullianum videlicet significans. Ille usque ad mediam ætatem presbyter in Ecclesia fuit, invidiâ postea ac contumeliis clericorum Romanæ Ecclesiæ, ad Montanum dogma lapsus, in multis libris novæ prophetiæ meminit. Specialiter autem adversum Ecclesiam tenuit volumina, de persecutione, de pudicitia, jejuniis, de monogamia, centi libros sex et sex, quem adversum Apollonium composuit. Perterque vixisse usque ad decrepitam ætatem, et multa, quæ non existant, opuscula composuisse. Adamantius desimo Severi Pertinacis anno, adversum Christianos persecutione commota, Leonide patre Christi martyrio coronato, cum sex fratribus et matre vidua pauper relinquitur, quos natus crederet 17. Rem autem familiarem ob confessionem Christi faciens occupaverat. Ille Alexandriæ dispersæ Ecclesiæ decimo septimo ætatis suæ anno opus aggressus, Demetrio ejusdem urbis episcopo, in locum Clementis presbyteri confirmatus, per multos annos floruit. Quæ compertæ Perpetus, et Felicitas, pro Christo passæ sunt, Nonis Martiis apud Carthaginæ Africae, in castris hostiis deputatæ, Alexander quoque ob confessionem Domini nomine clarus existit. Per hæc tempora Narcisus Hierosolymorum episcopus, insignis ac famosissimus existit, de quo supra fecimus mentionem. Nec vere unum ejus memorabimus, ex quo cæteris quis de eo narratur merito fides possit adhiberi. Accidit aliquando in die solemnium vigiliarum Pasche oleum deesse luminaribus. Cumque id per ministros innotuisset, mæror plebi maximus fuit, sed Narcisus, fide fidens, ministris imperat haurire aquam, sibi que deferri. Cumque detulisset, oravit et benedixit aquam, et infundit luminaribus præcepit. Tum repente miro et seculis inaudito genere virtutis, natura aqua in olei pinguedinem versa, splendorem etiam solito reddidit clariora. Ad fidem autem rei a plurimis religio-

rum fratrum ex eodem oleo, quod versum de aqua fuerat reservatum est, ita ut per multa tempora hujus miraculi perseveraret iudicium. Animi vero virtus quantâ in eo fuerit, alio miraculo per hoc gestis opere declarabitur. Is namque cum inter ceteram virtutum suarum bona esset valde constantis animi, et iusti rectique indeclinabiliter tenax, quidam hominonum nequam mille sibi consocij, impetentes ad erimiam suorum, nisi arguerentur, non possent, confingere vindictam, præveniunt factionibus, et ad convenire parant ejus iudicium verabantur. Concinnavit igitur adversum eum infame satis et horrox crimen. Conveniunt aditores, testes quoque semetipsâ produciunt, qui sub sacramento jurandi, quæ obiciebantur, confirmarent. Quotum unus testis iustus non igni consumeretur, vana se dicitur testabatur. Alius ita, ne regio morbo conasperetur, ipse iustus ne luminibus orbaretur, et quamvis in iuramentis quidem istis quisquam fideliem et Deum iumentum crederet, eo quod vita Narcissi et institutio, vel pudicitia ab omnibus nosceretur: ipse tamen eorum quæ mota sunt indigna ac molestiana non ferens, simul et secretam ac philosophicam vitam semper habere desiderans, subterfugit Ecclesiæ, multum discens, et in desertis locis atque agellis secretioribus delire testis amicus quamplurimus. Ad nos ille magis divina Providentiæ opibus quocumque in longum, et in insuper altitatem per ea ipsa quæ sibi in periculis statuerant inaledicta, multum. Præmissa namque illa testis, parva ignis scintilla noctis tempore dormiens, succensa, cum omni genere omnique familia, familia ultricibus confragatur, alius repente ab amicitia hosti, usque ad sompnam capitis verticenti morbo, negotium quod fuerat imprecatum, replatur, atque consumitur. Tertius actus priorum exitum videns, et oculum divinum non se latuisse perpicit, presumpti innotuit, et audientibus cunctis, eora penitentiam, quibus verbum ceteris solentis ordinem pendit. (Tantum autem lacrymalis iniquitas consumit, facinorosa delecta, et tamen die, deestaque perdat in flammis) usque quo luminibus orbaretur. Ille igitur quidem signatus, et hujusmodi potens deponitur, et tibi illud agitur Narcisus solitariam, ac philosophicam vitam, quæque tres successiones episcoporum sub rogarentur in loca. Narcisus vero omnino desertum petisset ac locis scriptis ceteris bonis phidisset, ut ubinam degeret, nullas agnosceret, necessarium visum est episcopis, ut aliqui pro ipso ordinarent, cui nomen erat Dina. Qui cum parvo tempore prefuisset Ecclesiæ, succedit Germanus, et Germano, Nigordius, cum ecce subito velut redivivus, colloque redditus ex improvise apparuit Narcisque, et rursus a fratibus ad præsidendum rogatur Ecclesiæ. Multo enim vehementius erga eum amor omnium fuerat incitatus, vel pro ea quod erimiosis innocens esset, vel quod secretam et philosophicam vitam dilexit, et quod in eo complexit Dominus dicens: *Mihi vindictam, ego retribuam*. Hæc ideo de Narcisso referimus, quia in quibusdam Chronicis quartum et

eo Hierosolymis alius Narcissus episcopus asseritur, ab his nimirum qui ejus reversionem, tribus inter-

cipibus fecimus mentionem doctorum et de eorundem actuum gestis, stomacho lassescente, calamoque deficiente, hic finem secundo imponimus libro.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De flagitiis atque sceleribus pessimi principis M. Aurelii Antonini. - Sed hanc tempestate persecutionum quanti qualitate Ecclesiarum exstiterint doctores ac robusti pro fide nostra propugnatores, ex parte adnotare eorum, ut miram Dei dispensationem cernentes, illis omnipotentiam et circa genus humanum ejusdem clementiam propensius laudare ac gratias agere, prout ipse donaverit, satagamus. Quoniam mirabiliter Ecclesiam, suo redemptam sanguine dilatare dignatus est, dum totus adversus eam assurgeret mundus. Ab externis terrores, et mortes a nostris, diversaque schismatum dogmata superbus hostis antiquus non cessabat inferre, dolens dum humanam salutem, sui que expoliationem et ejectionem ceruaret. Sed ut magis indigne premebatur a perfidis, et ab schismaticis, viris diabolica fraude deceptis, eto amplius nobiliter propagabatur et crescendo confortabatur in plurimis Christi Ecclesia. Nunc autem sentium, inchoantes librum ad ceptum taleis operis, Marcus Aurelius Antonianus vigesimus ab Augusto imperium adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos, Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprum flagitia totiusque obscenitatis infamem satis mundiciam reliquit. Is cum Romam ingenti militum ratione expectatione venisset, probris se omnibus contaminavit, cupiditatem superi, quam assequi id facta natura nondum poterat, in se convertens, stilicium nomine Bassianam se pro Bassiano jusserat appellari. Nestatem virginem quasi matrimonio junxerat, eto, abscissisque genitalibus Matri se magnae sa-

tionem reipublice exhibuit, sed militari tumultu apud Moguntiam interfectus est. Quo imperante Romae Thermae quae vocantur Alexandriae factae sunt, et in Nicopoli Actiaca (id est Epiro) editio, quae sexta dicitur, divinarum Scripturarum in dolio reperta est. Urbanus Romae episcopus multos nobilium ad fidem Christi et martyrium perduxit. Origenes Alexandriae, imo toto Urbe clarus habetur. Denique (ut praemisi) Mammea mater Alexandri eum audire curavit, et ad Antiochiam accitum in summo honore habuit. Igitur quia superius de eodem Origene, qui et Adamantius vocabatur, et nunc, mentionem fecimus, latius disseramus. Hic cum jam mediae aetatis esset, et propter Ecclesias Achaiae, quae plurimas haeresibus vexabantur, sub testimonio ecclesiasticae epistolae eatenus per Palaestinam pergeret, a Theolito et Alexandro Casareae et Hierosolytoorum episcopis presbyter ordinatus, Demetrii offendit animos. Qui tanta adversus eum debacchatus insania est, ut per totum orbem super nomine ejus scriberet. Constat enim antequam Casaream migraret, fuisse Romae sub Severino episcopo; et statim Alexandriam reversum, Heraclam presbyterum, qui in habitu Philosophi perseverabat, adiutorem sibi fecisse qui quidem et post Demetrium Alexandriam tenuit Ecclesiam. Quante autem gloriae fuerit, hinc apparet, quod Firmilianus Casareae episcopus, cum omni Cappadocia, eum invitavit et diu tenuit; et postea sub occasione sanctorum locorum Palaestinam veniens, dicitur ab eo in sanctis Scripturis eruditus est. Sed et illud quod ad matrem Alexandri imperatoris religiosam feminam rogatus venit Antiochiam, et summo honore habitus est. Et ad Philippum imperatorem, qui primus de regibus Romanis Christianus fuit, et ad matrem ejus litteras fecit, quae usque hodie existunt. Quis ignorat quod tantum habuerit in Scripturis sanctis studium, ut Hebraeam linguam contra aetatis et gentis suae naturam edisceret, et, exceptis LXX interpretibus, alias editiones in unum congregaret: Aquae scilicet Pontici proselyti, Theodotionis, Bezae et Symmachi, ejusdem dogmatis; qui in Evangelium quoque cata Matthaeum scribit commentarium de quo et suum dogma affirmare conatur. Praeterea quintam et sextam editionem; et septimam quas etiam nos de ejus bibliotheca habemus, miro labore reperit, et eam ceteris editionibus comparavit. Et ut de immortalis ejus ingenio penitus non taceam, quod dialecticam quoque et geometriam, musicam, grammaticam, atque arithmeticam et rhetoricam, omnique philosophorum sectamina didicit, et sanctos

CAPUT II.

De Alexro Alexandro principe. Et quid eo imperante gesta sit. Ac de Origene praecipuo doctore. - Annolius Alexander Sycesimus primus ab Augusto, aetatis aequo, militum voluntate imperator creatus, aetatis 17, dignae aequitatis praeconio fuit, matre Mammea Christiana, quae Origenem presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas facta, Xerxes regem eorum maximo bello victor oppressit. Ulpiano usus assessore, summam sui modera-

quosque saecularium litterarum sectatores sui haberet, et interpretaretur eis quotidie, concursusque ad eum mira, feceriat. Quos ille propterea recipiebat, ut sub occasione litteraturæ saecularis in fide Christi eos institueret. Igitur si quis super Adamantii statu scire velit, quid actum eidem sit, primum quidem de epistolis ejus quæ post persecutionem ad diversos missæ sunt, deinde ex Eusebii *Cæsariensis* Ecclesiasticæ Historiæ libro vi, et de ejusdem Adamantii voluminibus, possit liquido cognoscere. Vixit autem usque ad Gallum et Volusianum, id est, usque ad sexagesimum nonum ætatis suæ annum, et mortuus est Tyri, in qua urbe sepultus est. Ferunt de eo quidam, quod, pro multa eloquii facultate, perversa quædam sit conatus astruere condens librorum quorum est titulus Periarchon. In quibus præter multa sanæ doctrinæ adversa, etiam hoc de commutatione totius, rationabilis creaturæ asserit, quod non solum impiorum hominum anime, sed ipse quoque diabolus post longam purificationem renovatus, rediturus sit in suæ originis dignitatem, succedentibus sibi semper revolutionibus de bonis ad mala, et de malis ad bona, quia hæc alternatio non possit non esse perpetua, ut vicissim et de beatis miseri sint, et miseri sint beati. Tunc etiam Geminus presbyter Antiochenus, et Hippolytus, et Berillus, episcopus Arabiæ, Bostreanus, clari scriptores habebantur.

CAPUT III.

De Maximo principe persecutore, et de successoribus ejus Gordianis patre et nepote, qui parvo intervallo sibimet succedentes interfecti sunt.

Maximus vigesimus, secundus imperator ab Augusto, Gothico genere ortus, nulla senatus voluntate, imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat, factus, persecutionem in Christianos, sextus a Nerone exercuit, sed continuo, hoc est, tertio quam regnabat anno, a Pupione Argiletæ interfectus est, et persecutionis et vite finem fecit. Cum eo etiam filius ejus discerptus est, conclamantibus cunctis militari loco, ex pessimo genere, pro catulum, quidem habendum. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, et Mammeæ matris ejus familiam, persecutionem, in sacerdotes, et clericos, id est, doctores, vel præcipue propter Origenem presbyterum, miserat. Pariter pecuniosos, insones, noxiosque persequitur, cupiditate allectus. Post ejus imperium duo Gordiani, pater et filius, principatum arripientes, unus post unum interiit. Pari etiam tenore Pupianus, et Balbinus regnum invadentes precepti sunt sub predicto Maximo, et Antherus Romanæ urbis episcopus, martyrio coronatus est.

Gordianus, Gordiani nepos, vigesimus tertius ab Augusto imperator creatus est, mansitque in eo annis sex. Gordianus admodum puer in Orientem ad bellum Parthicum profecturus (sicut Eutropius scribit) jam portas aperuit, quas iterum post Vespasianum et Titum aliquis clausit, neminem scripsisse memini,

cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodit. Igitur Gordianus in gentibus prælis adversum Parthos prospere gestis, suorum fraude haud longe a solo Romano interfectus est (ut quidam ferunt) factione Philippo præfecto prætorii. Huiusque Gordiano milites tumultum adificiant, qui Euphrati imminet, ossibus ejus Romam revolutis.

CAPUT IV.

Quo tempore Julius Aphricanus claruerit.

Qua tempestate Julius Aphricanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habebatur. Qui in Chronico quæ scripsit, refert se Alexandriam properare Eraclæ opinione celeberrima provocatum, quem et in divinis et in philosophicis studiis atque omnium Graecorum doctrina instructissimum tanta loqueretur. Quibus diebus Origenes in Cæsarea Palestine Theodorum cognomento Gregorium, et Athenodorum adolescentulos fratres, postea nobilissimos episcopos, divinâ philosophia imbuunt.

CAPUT V.

De Philippis, patre et filio, imperatoribus Christianis primis.

Philippus vigesimus quartus ab Augusto imperator creatus, Philippum filium suum consortium regni locit, mansitque in eo annis septem. Hic primus omnium imperatorum Christianus fuit. A post tertium imperii ejus annum, millesimus a condicione Romæ annus impletus est. Ita magnificis laudibus augustissimus omnium prætorum fuit, ut innumerabiles beatorum in circo magno interfectæ, lullicæ in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo pervigilante celebrati, et agon mille annorum ætus, hic natalis anno Christianus imperator celebratus est. Nec dubium est, quin Philippus hujus tantæ devotionis gratiam et honorem ad Christum et Ecclesiam retulerit, quando vel ascensum fuisse in Capitolium vel immolatas hostias ex more, nullis auctor ostendit. Ambo tamen, quamvis diversis totis, tamulta militari et Decii fraude interfecti sunt. Quibus diebus Origenes adversus quendam Celsum Epicurum philosophum, qui contra nos libros conscripserat, octo voluminibus respondit. Qui, ut breviter dicam, in tantum scribendi sedulos fuit, ut Hieronymus quodam loco quinque millia librorum ejus se legisse meminerit.

CAPUT VI.

De Decio persecutore Christianorum.

Decius, quintus et vigesimus ab Augusto, occisus Philippis invasit imperium, tenuitque anno uno et mensibus tribus: qui belli civilis incensor et represor fuit. Mem continuo in quo se etiam ob hoc Philippum interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septem post Neronom Terentia disperdit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. De qua persecutione Eusebius refert, in libro vi Ecclesiasticæ Historiæ, et martyrum testantur plurimæ relictæ passionum actiones. In qua Pabianus in urbe Roma

martyrio consummatus est. Alexander, Hierosolymorum episcopus, apud Cæsaream Palæstinæ et Antiochiæ Babylas interficiuntur. Hæc autem persecutio, ut Dionysius Alexandriæ episcopus refert, non ex præcepto imperatoris sumpsit exordium, sed anno integro (ut ait) principalia prævenit edicta minister demonum, qui dicebatur in civitate nostra divinus, superstitionum contra nos exagitans vulgus. Nam Decius filium suum Cæsarem fecit, vir actibus virtutibusque instructus, placidus et communis domi, in armis promptissimus. Sed quia persecutionem contra Christianos exercuit, hanc recepit mercedem in solo barbarico, inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri; filius vero ejus bello extinctus est, Getis contra eum dimicantibus.

CAPUT VII.

De Gallo et Volusiano. Et quid gestum sit imperantibus illis tam in doctoribus quam in cæteris causis memoria dignis.

Gallus Hostilianus, sextus et vigesimus ab Augusto regnum adeptus, vixit duobus annis cum Volusiano filio in imperio. Exoritur ultio violati nominis Christiani, et usquequo ad profligendas ecclesias edicta Decii cucurrerunt, extenus incredibilium morborum pestis extenditur, nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali perditione corrupta atque vastata sit. Testis est liber Cypriani beati, de hæc mortalitate conscriptus, et ut refert Dionysius, etiam hac sola pernicie insignes Gallus et Volusianus dum contra Æmillianum novis rebus studentem, bellum civile moliantur, occisi sunt. Æmillianus tamen tertio mense invasa tyrannidis extinctus est. At ne Gallus quidem malum Decii sui videre potuit aut cavere, sed in eundem lapidem offensivus impexit. Cujus cum regnum floreret in initio, et cuncta ei ex sententiâ cederant, sanctos viros qui pro pace regni ejus Deo summo supplicabant, persecutus est, cum quibus et prosperitatem suam fugavit et pacem. Origenes septuagesimo ætatis æque non ad integrum impleto defunctus est, et in urbe Tyri sepultus, ut præfati sumus. Cornelius Romæ episcopus, rogatus a quadam matrona Lucina corpora apostolorum de tumulis levavit noctu, et posuit Pauli quidem via Ostiensi, ubi decollatus est; Patri autem juxta locum, ubi crucifixus est, intra corpora sanctorum episcoporum in templo Apollinis in monte aureo in Vaticano palatii Neroniani in Kal. Julii; sub principibus præfatis, Cornelius martyrio coronatus est. Exstant ad eum Cypriani epistolæ. Qua tempestate Novatus presbyter Cypriani Romam veniens, Novatianum et cæteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius penitentes apostatas receperisset. Elatione quadam Novatus tumidus, spem penitus eis salutis adimebat, etiam si digne penitissent. Ex quo et princeps hæreseos existit Novatianorum, qui ab Ecclesia separati superbo nomine semelipsos *catharos*, id est mundos appellarunt. Ob quam rem concilium sacerdotale celeberrimum in

urbe Roma congregatum est, episcoporum quidem sexaginta numero, presbyterorum quoque totidem, cum diaconibus plurimis. Præterea etiam per singulas quasque provincias, de hac re magna deliberatione habita, decretis significatur quid facto opus esset. Statuitur ergo Novatum quidem, cum his qui eum mentis elatione tumidum sequerentur, quique ad inhumanam istam, et nihil fraternæ charitatis servantem sententiam declinaverunt, alienum esse ab Ecclesia; eos vero qui lapsi in certamine fuerant, fraterna miseratione curandos, et fomentis pœnitentiæ medicandos. Dionysius mirabilis Alexandriæ doctor, et multorum librorum conditor, qui hoc tempore floruit, de lapsis refert in hunc modum refutans Novati errorem: Isti igitur divini martyres, qui cum Christo in cœlestibus sedent, et regni ejus participes atque judicii, qui cum ipso de lapsis fratribus judicant: isti, inquit, ipsi susceperunt lapsos ad pœnitentiam, conversionemque eorum non respuerunt, scientes quod Deus noster, cujus ipsi erant martyres, non vult omnino mortem morientis, sed conversionem ejus et pœnitentiam quærît. Si ergo isti receperunt quosdam, et in Ecclesia statuerunt, in oratione quoque eis et in cibo communicaverunt, quid nos facere vultis, fratres? Quid nobis agendum putatis? Nonne sequi nos eorum sententias, et judicium convenit? Pariter etiam Cornelius hanc vesaniam refutavit validissimis assertionibus. Cyprianus quoque qui de lapsis atque pœnitentibus multa conscripsit, in tantam pœnitentes recipiendos asseruit, ut etiam si in ultimo vitæ termino, errata sua ingemiscendo desleverint, de salute eorum non esse desperandum.

Qui sub præfatis principibus floruerunt doctores, et scribendo agonizandoque enituerint, quamvis quorundam jam fecerimus mentionem, breviter tamen eorum actus, memoria dignos, repetendo adnotare curabimus. Ammonius vir disertus et valde eruditus in philosophia eodem tempore Alexandriæ clarus habitus est; inter multa ingenii sui et præclara monumenta, etiam de consonantia *Mosis* et *Jesu* opus elegans composuit, et evangelicos canones excogitavit: quos postea secutus est Eusebius Cæsariensis. Nunc falso accusa Porphyrius, quod ex Christiano ethnicus fuerit; cum constet eum usque ad extremam vitam Christianum perseverasse. Ambrosius primus Marcioneus, deinde ab Adamantio correctus, Ecclesiæ diaconus, et confessionis Dominicæ gloria insignis fuit: cui cum Protheotisto presbytero, liber ab Adamantio de martyrio scribitur. Hujus industriæ sumptu et instantia adhuc infinita Adamantius dictavit volumina; sed et ipse, quippe ut vir nobilis, elegantis ingenii fuit, sicut ejus ad Adamantium epistolæ indicio sunt. Obiit autem ante mortem Adamantii; et in hoc a pterisque reprehenditur, quod vir locuples amici sui senis et pauperis non recordatus est. Triphon Adamantii auditor, ad quem nullæ ejus exstant epistolæ, in Scripturis disertissimus fuit. Quod quidem multa ejus sparsim ostendant

opuscula, sed præcipue liber quem composuit, de vacca rufa in Deuteronomia, et de aromatibus, columba et turture, quæ ab Abraham ponuntur in Genesi. Minutius Felix Romæ insignis causidicus scripsit dialogum Christianis et Ethnicis, qui Octavius inscribitur. Sed alius sub nomine ejus fertur de Fato, vel contra mathematicos : qui cum sit et ipse disertus hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire. Meminit hujus Minutii et Lactantius in libris suis. Gaius disputationem adversus Proculum Montani sectatorem valde insigne volumen condidit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda, et in eodem volumine epistolas quoque Pauli tredecim tantum enumerans, decimam quartam autem quæ fertur ad Hebræos dicit non ejus esse, sed apud Romanos quasi Pauli habetur. Berillus Arabiæ postremus episcopus, cum aliquanto tempore religiose rexisset Ecclesiam, ad extremum lapsus in hæresim quæ Christum ante incarnationem fuisse negat, ab Adamantio correctus, scripsit varia opuscula, et maxime epistolas, in quibus Adamantio gratias agit ; sed et Adamantii ad eum litteræ sunt. Exstat et dialogus Adamantii et Berilli, in quibus hæresis coarguitur. Claruit autem sub Alexandro Mammææ filio, et Maximino et Gordiano, qui ei in imperium successerunt,

CAPUT VIII.

De doctoribus aliquot orthodoxis, qui sub Gallo et Volusiano floruerunt.

Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) in enarratione Paschæ et temporum canone, quem scribit, usque ad primum annum Alexandri imperatoris perducit, sexdecim annorum circulum, quem Græci cyclum vocant, reperit, et Eusebius qui super eodem Pascha decem et novem annorum circulum composuit, hac occasione scribit : Edidit nonnullos in Scripturis commentarios, e quibus hæc reperit : In Hexameron, in Exodum, et in Canticum canticorum, in Genesim, in Zachariam et Psalmis, et in Isaiam, de Daniela, de Apocalypsi, de Proverbiis, de Ecclesiaste, de Saula et Pythonissa, de Antichristo, de Resurrectione ; et contra Marcionem, de Pascha et adversus omnes hæreses, et de laude Domini Salvatoris, de qua præsentem Adamantio se loqui in ecclesia significat. In hujus æmulatione Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Adamantium in Scripturis commentarios scribere, præbens ei septem et amplius notarios, eorumque expensas et librariorum parem numerum : quodque his majus est, incredibile studio quotidie ab eo opus exigens. Unde et in quadam epistola eum Adamantium vocat. Alexander episcopus Cappadociæ cum desiderio sanctorum locorum Hierosolymam pergeret, et Narcissus episcopus ejusdem urbis jam senex rege- ret ecclesiam, tunc Narcisso et multis clericorum ejus revelatum est Alexandrum altera die mane intrare episcopum, qui adjutor episcopalis vel sacerdotalis cathedræ esse deberet. Itaque re ita completa ut prædicta fuerat, cunctis Palestinæ episcopis in

unum congregatis, annuente quoque ipso vel maxime Narcisso Hierosolymitano ecclesiæ episcopo, cum eo gubernaculum suscepit. Hic in fine cujusdam epistole, quam scripsit ad Adamantium, et pro Adamantio, ita super pace Ecclesiæ ait : Salutem vos Narcissus sanex, qui ante me tenet hanc episcopalem locum, et nunc necum eandem orationibus regit, annos natus circiter cxxvi, et vos mecum precatur, ut unum idemque sapiatis. Scripsit et aliam ad Antiochenses epistolam per Clementem presbyterum Alexandriæ, de quo supra diximus, necnon et ad Adamantium et pro Adamantio contra Demetrium, et quod juxta testimonium bonum Adamantium presbyterum constituerit ; sed et aliæ ejus ad diversos feruntur epistolæ. Septima autem persecutione sub Decio, quo tempore Babilas Antiochiæ passus est, ductus Cæsaream et clausus carcere, ob confessionem Christi martyrio coronatur. Julius Africanus, ejus quinque de Temporibus exstant volumina, sub imperatore Marco Aurelio Antonino, qui Macrino successerat, fuit : qui legationem susceperat a principe, ut Emaus in Judæa restauraretur, quæ deinceps Nicopolis nominata est. Hujus est epistola ad Adamantium super questione Susannæ, eo quod dicitur eam in Hebræo fabulam haberi, nec convenire cum Hebræo : contra quam epistolam doctam scripsit Adamantius. Exstat ejus ad Aristidem altera epistola, in qua super dissonantia quæ videtur esse in genealogia Salvatoris apud Lucam, plenissime disputavit. Geminus Antiochens ecclesiæ presbyter pauca ingenii sui monumenta composuit, florens sub Alexandro principe, et episcopus urbis suæ Sebaste, eo vel maxime tempore, quo Heraclius Alexandriæ ecclesiæ pontifex ordinatus est. Igitar ab Augusto septimus et vigesimus Valerianus in Rhætia ab exercitu imperator creatus est.

CAPUT IX.

De gestis Valeriani et Gallieni principum, et qui doctores vel martyres eorum tempestate exstiterunt.
Romæ autem filius ejus Gallianus Augustus a senatu appellatus est mansitque in imperio, quamvis infeliciter undique coarctantibus malis, annis quindecim. Itaque mirandum est de Valeriano, quemodo supra ceteros qui ante se fuerunt, hic et humanus et benignus exstiterit in servulos Dei, ita et in illis multo etiam illis benignior videretur qui nomine saltem Christiani dicebantur. In tantum verebatur servos Domini, ut omnis domus ejus esset ecclesiæ Dei. Depravatus autem est et a veritate dejectus per quemdam doctorem pessimum magistrum et principem Egyptiorum magorum ad justos et sanctos viros persequi et interim juberet, tanquam qui adversarentur magicis artibus, quibus seipsum subdiderat. Erant enim revera, et sunt etiam nunc, qui possunt virtute meritorum suorum retingere fallacias demoniorum. Ergo respirante paulisper supra solitum, jugi et gravi pestilentia generi humano, provocatæ poenam suam obliosa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciat sentit, sed a quo flagellatur

obdurata non sentit. Valerianus siquidem mox ut arripuit imperium octavus a Nerone, adegit per tormenta Christianos ad idololatram abnegantesque interfici iussit, fuso per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine. Valerianus hinc nefarii auctor edicti a Sapore Persarum rege captus, laniatusque effossus, imperator populi Romani ignominiosissime apud Persas in servitute consequit: hunc infamis officii continuationem, deinde vitam damnationem sortitus, ut ipse ab illis hinc regem semper ascensurum in equum, non manu sua, sed dorso auferret. Et Gallienus quidem tam idolo Dei iudicio terribus, tanquam miser collegae pernicitos exemplo, pacem in Ecclesiis trepida satisfactione resiliat. Sed non compensat injurias ultionisque mensuram unius impii, quamvis perpetua ac supra modum abominanda captivitas, contra tot millia exercitata sanctorum iustorumque sanguis ad Dominum clamatis, in eadem sese terra obrusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore precepti iusto supplicium iudicio flagitatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac iudices, postremo omnes qui in praesentia crudelitati vel tacita voluntate assensuerant. Quia Dominus secretorum cognitor est, quorum maxima per omnes provincias pars hominum versabatur, eadem uniformis plaga corripit justum erat. Solvuntur repente undique permissu Dei ad hoc circumpositae rebellaeque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invaduntur: Germani Apibus, Rhetha, totaque Italia penetrata, Ravennam usque perveniunt. Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam transeunt. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione delentur. Nam facta trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi et Sarmatae Pannonias depopulantur, Germani ultiores abruasi potantur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque corradoit. Exstant adhuc per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parva et pauperes caedes, signa miseriarum et nominum indetia servantes: Ex quibus (ait Orosius) in Hispania Terraconem ad consolationem miseriae recitulis ostendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac offacratione cessaret, conspirant intrinsecus tyranni, consurgunt bella civilia, funditur ubique plurimus sanguis Romanorum, Romanis Barbarisque savientibus. Sed cito ira Dei in misericordiam vertitur, et coepta ultionis major forma quam poena in mensuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Genus qui purpuram imperii sumpserat, apud Mirsam occiditur. Posthumus in Gallia invadit tyrannidem, multo quidem republicae commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione usus, et dominantes hostes expulit et perditas provincias in pristinam faciem reformavit, seditione tamen militum interfectus est. Emetianus apud Moguntiam cum res novas moliretur oppressus est. Post mortem Posthumii Marius ibidem invasit imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallo ultro creatus et post patulatum occisus

est. Hinc successit Tetricus, qui tunc Aquitania praesidatus administrabat officium, multasque seditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quendam collecta agresti manu, victi repulsi que Persae, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, et usque ad Teshiphontem rusticant Syriae cum Odenato suo vincendo venerunt. Gallienus autem cum republicam deseruisset, ac Mediolani libidinibus inserviret, occisus est. Qua tempestate Cyprianus Afer primum gloriose rhetoricam docuit, et inde suadente presbytero Ceclio, a quo et cognomen sortitus est, Christianus factus, omnem substantiam suam pauperibus erogavit, ac post non multum temporis allevatus in presbyterum, etiam episcopus Carthaginensis constitutus. Hujus ingenii superfluum iudicium texere, cum sole clariora sint ejus opera. Passus est sub Valeriano et Gallieno principibus, persecutione octava, eo die quo et Cornelius, sed non eodem anno. Pontius Diacon Cypriani usque ad diem passionis ejus cum ipso exilium suslinens, egregium volumen vitae et passionis Cypriani edidit. Theodorus, qui et Gregorius postea appellatus est, Neocesarea Ponti episcopus, admodum adolescens, ob studium Graecarum et Latinarum litterarum de Cappadocia ad Berithum, et inde Caesaream Palaestinae transit, juncto sibi fratre Athenodoro. Quorum cum egregiam indolem vidisset Adamantius, cohortatus est eos ad philosophiam. In qua paulatim eos erudiens, ad Christi fidem subintroduxit, sui quoque sectatores reddidit. Quinquennio itaque eruditi ab eo, remittuntur ad patrem. E quibus Theodorus proficiscens, panegyricum et eucharistias scripsit ad Adamantium; et evocata grandi frequentia, ipso quoque Adamantio praesente recitavit, qui usque hodie exstat. Scripsitque in Ecclesiasten breve quidem, sed valde utile volumen. Et aliae ejus vulgo feruntur epistolae. Sed praecipue signa atque miracula, quae episcopis Neocesareae Ponti cum multa Ecclesiarum gloria perpetravit. Ex quibus est quod, cum ecclesiae faciendae locus non sufficeret, propter imminens rupem et fluminis crepidinem, precibus montem movit, et spatiosum aedificantibus reddidit locum. Qui etiam praelia et mortes virorum furentesque germanos ita sedavit. Stagnum quoddam perat situm in regionibus Ponti piscibus refertum, ex quorum captura praedivites reditus praestabantur. Quae possessio duobus fratribus sorte haereditatis evenit, sed cupiditas hujus rei fraterna violavit iura. Quos beatus Gregorius ad oram stagni exualis paterno convocavit affectu, atque ad eos: Ego jam vos per virtutem Domini omni certamine cruentae contentionis absolvam. Et cum haec dixisset, in conspectu omnium virgam quam tenebat ad primas litoris undas desigit, et ipse positus genibus palmas tendit ad caelum, atque excelso supplicat Deo. Simul ut ille orando finem fecit, statim se unda subducens, et cursu velociter fugiens, a conspectu superno iussa discedere, abyssis suis redditur, et aferentem campum germanis jam concordibus derefi-

quit, Dionysius de quo supra mentionem fecimus, Alexandrinæ urbis episcopus, sub Heracla scholam presbyter tenuit, et Adamantii velut insignissimus auditor fuit. Hic in Cypriani Africani synodi dogma consentiens, de hæreticis rebaptizandis plurimas ad diversos misit epistolas, quæ usque hodie existant. Sed et ad Fabium Antiochenæ ecclesiæ episcopum, scripsit de pœnitentiâ, et ad Romanos per Hippolytum, alteram ad Sixtum, qui Stephano successerat, et ad Philemonem, et ad Dionysium Romanæ ecclesiæ presbyterum, et ad eundem Dionysium postea Romæ episcopum, et ad Novatianum, causantem quod invitus Romæ episcopus ordinatus esset; cuius epistola hoc exordium est: Dionysius Novatianum fratri salutem. Si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens recesseris. Est ejus ad Dionysium et Didymum altera epistola, et de Pascha plurima declamatorie conscripta. Est et ad Alexandrinam ecclesiam de exilio, et ad Heraclam in Ægypto episcopum et alia de mortalitate et de sabbato ad Heriviam. Nam et alia de persecutione Decii, et duo libri adversum Nepotem episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis asseruit, in quibus et de Apocalypsi Joannis diligentissime disputat. Adversum Sabellium et Hermamouem Beronicis episcopum, et ad Thelesphorum et ad Eufra quartum libri, et ad Dionysium Romanæ urbis episcopum, et ad Laodicenses de pœnitentiâ, item et canones de pœnitentiâ et de ordine delictorum, de natura ad Timotheum, de tentationibus ad Eufraonem, ad Basilidem quoque multæ epistolæ, in quarum una asserit se etiam in Ecclesiasten cœpisse scribere commentarios, et adversum Paulum Samosatenum, ante paucos dies quam moreretur, insignis ejus fertur epistola. Moritur duodecimo Gallieni anno. Novatianus Romanæ urbis presbyter adversum Cornelium cathedram sacerdotalem conatus est invadere. Novatianorum, quod Græce dicitur catharos, dogma constituit, nolens apostatas suscipere pœnitentes. Hujus auctor Novatus Cypriani presbyter fuit. Scripsit autem de Pascha, de Sabbato, de Circumcisione, de Sacerdote, de Cibis Judaicis, de Instantia, de Atalo, et alia multa, et de Trinitate grande volumen. Aequalitatem sibi ac similitudinem epitomen operis Tertulliani faciens: quod plurimi nescientes, Cypriani æstimant esse.

CAPUT X.

De Claudio et Quintilio imperatoribus.

Claudius vigesimus octavus voluntate senatus sumpsit imperium, statimque Gothos jam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage delevit. Cui a senatu clypeus aureus in curia et in Capitolio statua æque aurea decreta est. Sed continuo apud Syrmium priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintilius frater ejus ab exercitu imperator electus, vir quidem viricæ moderationis, et solus fratri preferendus, septimo decimo die imperii interfectus est. Quibus

diebus in Alexandria Brachium, quod per multos annos fuerat obsessum, tandem destruitur.

quasi siq
CAPUT XI. Iohi In conitatu
De Aureliani triumphis, atque de reversionibus Christiani
et qui sub eo floruerint.

Aurelianus vigesimus nonus imperator adeptus, quinque annis et sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta, Gothos, magnis præliis, profugavit, nationemque Romanam antiquis terminis restituit. Inde in Orientem conversus, Zenobiam quam occiso Odeno uato marito suo, Syriam receperat, sibi vindicavit, magis prælii terrore quam prælio in potestatem redegit. Thetricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemque etiam,

Erine me his, invictis, malis, cuius tot annos ac per hunc proditorem exercitus, sine labore superavit. Sic Orientis et Aquilonis receptor, magna gloria triumphavit, urbem Romam muris firmioribus cinxit. Novissime, cum persecutionem adversus Christianos agi nonus a Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumstantium fuit, ac non multo post in itinere occisus est. Et ferunt fraude servi sui, qui ad quosdam militares viros amicis ipsius nomina pertulit adnotat, falsa manu ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipso pararet occidere, a quibus interemptus est. Hinc ferunt excellentius aliquid egisse Alexandro magno vel Cesare dictatore. Nam Romanum orbem triennio ab invasoribus

receptavit, cum Alexander annis tredecim per vicinias ingentes ad Indiam pervenerit, et C. Cassar decennio subegerit Gallos adversum ceteros quadrienno congressus. Sub quo in urbe Rome mercatores rebellaverunt, quos Aurelianus victis ultima crudelitate compercutit. Iste primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque et aurata omni vestitu, que adhuc fere incognita Romanis moribus visibatur, usus est. Itaque fuit sævus et sanguinarius, et trux omni tempore etiam filii sororis interfecit. Cujus tempore persecutionis beatissima Columba virgo apud Senones Galliarum metropolim civitatis, martyrio coronata est. Igitur Aurelianus Romam triumphantem Thetricus et Zenobia præcesserunt.

E quibus Thetricus corrector postea Lucanie, spoliatus decernente eum Aureliano, eleganti loco, sublimius habendum, regere aliquam Italiae partem, quam trans Alpes regnare. Et Zenobia in urbe summo honore consenuit a qua hodieque Romæ Zenobia familia nuncupatur. Aurelianus templum soli ædificavit, et Agon solis ab Aureliano insitutus. Hujus temporibus Malchion, disertissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter, quippe qui in eadem urbe rhetoricam florentissime docuit, conversum Paulum Samosatenum, qui Antiochenæ ecclesiæ episcopus, dogma Arriemonis instauraverat, excipientibus notariis dispulavit; qui dialogus æque hodie existat. Sed et alia grandis epistola, ex persona synodica ab eo scripta, apud Dionysium et Maximum Romanæ et Alexandrinæ

drina ecclesie episcopus dirigunt. Fioruit sub Claudio et Aureliano principibus. Euthicianus Romae episcopus tunc martyrio coronatus, in cimeterio Calixti sepelitur, qui et ipse coximi martyres manu sua sepelivit.

CAPUT XII.

De Tacito et Probo imperatoribus.

Tacitus post Aurelianum suscepit imperium, vir egregius moribus, qui ducentesimo imperii die apud Tharsum febris moritur. Huic successit Florianus. Sed cum magna pars exercitus equitum Probum, militie peritiam legisset, Florianus dierum sexaginta quasi per ludam imperio usus, incisis a semetipso venis, effuso sanguine consumptus est. Probus genitus patre agrosti, hortorum studio Dalmati nomine trigésimos primus regnum sortitus, obtinuit annis sex mensibus quatuor. Gallias jam dudum a Barbaris occupatas, per multa et gravia praelia delictis tandem hostibus, ad perfectum liberavit. Bella deinde civilia equidem plerimo sanguine deo gessit, unam in Oriente, quo Sacerdotum qui ad restorationem Antiochenae civitatis fuerat missus, tyrannide subnixum, oppressit et cepit; aliam quo Proculum et Bonosum apud Agrippinam magnis praeliis superatos interfecit. Juncas, Gallos et Pannonios abire permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Mæsiam superiorem vineis consecuit et provincialibus colendos dedit. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur. Quibus diebus insana Manichæorum hæresis exorta, a Persa quodam, qui Manes vocabatur, auctore: quorum impietates et sacrilegia ac turpitudines explicare in hoc opere longum est. Archilaus episcopus Mesopotamiæ librum disputationis suæ quem composuit adversum Manichæum exeuntem de Persida, Syro sermone composuit. Qui translatus in Græcam linguam habetur a multis. Claruit sub imperatore eodem Probo.

CAPUT XIII.

De Caro et filio ejus Carino principibus, et qui eo tempore clari haberentur.

Carus Narboneasis trigésimus secundus suscepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios suos Carinum et Numerianum consortes regni effecisset, et post bellum Parthicum ac regiones Parthorum vastatas duas nobilissimas Parthorum urbes Cochem et Thesipontheam cepisset, super Tygridem in castris fulmine ictus interit. Numerianus, qui cum patre fuerat, dum oculorum dolore correptus in vehiculo veheretur, impulsore Apro, qui socer ejus fuerat, per insidias occisus est. Cum dolo occultaretur ipsius mors quousque Aper invaderet imperium, fœtore cadaveris scelus est profutum. Hinc Sabianus Julianus invadens imperium, a Carino in campis Veronensibus occiditur. Hic Carinus omnibus sese sceleribus inquinavit. Plurimos innocuos fœtis criminibus occidit, matrimonia nobilium corrupit, condiscipulis quoque qui eum in auditorio verbi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ad

extremum trucidatur ejus præcipuus tribunus dexteræ, ejus dicebatur conjugem polluisse. Anatholius Alexandrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, sub Probo Caroque imperatoribus floruit, micæ doctrinæ vir, in arithmetica, geometria, astronomia, grammatica, rhetorica; dialectica. Cujus ingenii magnitudo et voluminæ quod super Pascha composuit, ac decem libris arithmeticæ institutionis, quos vix intelligere possumus, declaratur. Victorinus Pictaviensis episcopus non æquis Latinæ et Græcæ linguæ distinctionem noverat: unde opera ejus grandia videntur sensibus, viliora compositione verborum. Sunt autem ejus commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechiel, et in Habacuc, in Ecclesiasten, in Canticum canticorum, in Apocalypsia Joannis, adversum omnes hæreses, et multa alia, ad extremum martyrio coronatus est. Pampulus presbyter Eusebii Casariensis episcopi Neocæsareæ, tanto bibliothecæ divinæ amore flagrans, ut maximam partem Adamantii voluminum sua manu descriperit, quæ usque hodie in Casariensi bibliotheca habentur. De quo Hieronymus ait: Sed in duodecim prophetas viginti quoque Adamantii volumina manu ejus exarata reperi, quæ tanto amore amplexu servo gaudeoque, ut Christi opes habere me credam. Si enim lætitia est unam epistolam habere martyris, quanto magis tot millia versuum, quæ mihi videntur suo sanguine signasse vestigia? Scripsit antequam Eusebius scriberet Apologeticum pro Adamantio, et passus est Casaræ Palæstinæ sub persecutione Maximini. Pierius ecclesiæ Alexandrinæ presbyter, sub Caro et Diocletiano principibus, eo tempore quo eandem ecclesiam Theonas episcopus regeret, florentissime populos docuit, et in tantam sermonum diversorumque tractatum, qui usque hodie existant venit elegantiam, ut Adamantius junior vocaretur. Constat hunc mire appetitorem voluntariæ paupertatis, scientissimumque dialecticæ artis: post persecutionem omne vitæ suæ tempus Romæ fuisse conversatum. Hujus est longissimus tractatus de prophetia Osæ quem in vigiliis Paschæ habuit, ipse simplici sermone demonstrat.

CAPUT XIV.

De Diocletiano principe, et Maximiano et cæteris Cesaribus, quos ipse creaverat; et de eorum praeliis, et persecutionibus Christianorum.

Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto, Dalmata Anni senatoris libertus, matre pariter atque oppido nomine Diocles. Quorum vocabulis, donec imperium sumeret, Diocles appellatus: ubi orbis Romani potentiam cepit, Gratiam nomen in Romanum morem convertit. Imperavit annis viginti, statimque ac potestatis copiam habuit, Aprum, interfectorem Numeriani, manu sua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæsarem in Dalmatia reliquerat, flagitiose viventem difficillimo bello et maximo labore superavit. Dehinc cum in Gallia Amandus et Helianus collecta rusticorum manu, quos Vacantes vocabant, perniciosos tumultus excitassent, Mai-

mianam cognomento Herculium Cæsarem fecit. Quem misit in Gallias : qui facile agrestium hominum imperitam et confusam manum militari virtute compercutit. Deinde Carausius quidam genere infimus, sed consilio et manu promptus, cum ad observanda Oceani littora, quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem quam in proventum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam, nulla ex parte restituendo dominis, sed soli sibi vindicando, accendit suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artificii negligentia permetteret; quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, ac Britannias occupavit. Igitur per omnes Romani imperii fines, subitarum turbationum fragores concreperant, Carausio in Britannia rebellante, Achilleo in Ægypto, cum et Aphricam Quinguentiani infestarent, Narseus etiam rex Persarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculium ex Cæsare fecit Augustum; Constantium vero et Maximianum Galerium Cæsares legit, Constantius Maximiani Herculi privignam Theodoram accepit uxorem: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Constantinum vero filium ex Helena habuit concubina. Carausius, Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, tandem fraude Adlecti socii sui interfectus est. Adlectus postea ereptam Carausio insulam, et per triennium tenuit: quem Aselepiodotus præfectus prætorio pressit, Britanniamque post decem annos recepit. Constantius vero Cæsar in Gallia primo bello ab Alamannis profligato exercitu suo, vix ipse subreptus est: secundo autem secuta est satis secunda victoria. Nam paucis horis sexaginta millia Alamannorum cæsa feruntur. At Maximianus Augustus Quinguentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obsessum per octo menses, apud Alexandriam cepit et interfecit. Sed immoderate victoria usus, Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proscriptionibus cædibusque fœdavit. Præterea Galerius Maximianus cum duobus jam præliis adversus Narseum conflisisset, tertio inter Gallinicum et Charras congressus et victus, amissis copiis ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Veruntamen hac contumelia confusus, ad virtutem usus est ea, per quam detrita rubigine aciem mentis exacuit. Itaque mox per Illyricum et Mesiam, undique copias contraxit, raptimque in hostem reversus, Narseum magnis consiliis viribusque superavit. Extinctis Persarum copiis, ipsoque Narseo in fugam acto castra ejus invasit, uxores, sorores, liberosque cepit, immensam vim gazæ Persicæ diripuit, captivos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reversus in Mesopotamiam, a Diocletiano plurimo honore susceptus est. Postea per eosdem duces strenue adversus Carpas Basternasque pugnatum est. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copiosissimam capti-

vam multitudinem, per Romanorum finium, dispersere præsidia. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, vastari ecclesias, affligi interitumque Christianos, decimo post Nannonem loco, præceperunt: quæ persecutio omnibus fere antea actis, diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus inveniuntur, caedibus martyrum incessabiliter nota est. Sequitur terræ motus in Syria, ex qua apud Tyrum et Sidanem passim labentibus tactis, multa millia hominum prostrata sunt. Secundo persecutionis anno, Diocletianus ab invito exegit Maximiano, et simul purpuream imperiumque deposuerunt, ac junioribus in republicas substitutis, ipsi in privato otio consueverunt. Itaque sub una die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii simul cultumque deposuerunt. Igitur Diocletianus in propriis agris consensit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Utinam Salvo posside visere olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istum tentandam negotium judicaretis. Tandem Constantinum ac Liciniam veniens, quasi partibus Maximiani et Maxentii fatissens, per formidinem veneno hausto interiit.

CAPUT XV.

De Galerio et Constantio, qui orbem Romanum primi dividerunt, et de multis principibus, qui illis diebus scaturientes ebullierunt et perierunt. Et qui doctores ea tempestate, vel martyres exstiterint.

Galerius et Constantius Augusti primi Romanorum imperii in duas partes dividerunt: Galerius Maximianus Illyricum, Asiam, et Orientem; Constantius Italianam, Africam et Gallias obtinuit. Sed Constantius vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus. Et dum persecutionses diversas Ecclesie in alio terrarum orbe paterentur, solus Constantius Constantini pater, licenter Christianis in sua consistere religione concessit. Denique tale aliquod eum miraculum et memoria dignum egisse cognovimus. Is enim probare volens quosdam in suo palatio Christianos, si boni et solidi essent viri, evocans universos præcepit dicens, ut siquidem venirent ad sacrificandum et ejus colerent deos, circa eum essent, et in suo cingulo permanerent: si vero refugerent, egredierentur de palatio, gratias agentes, quod minime punirentur. Cumque in utroque apparuissent, alii quidem religionis desertores, alii vero divina presentibus præponentes facta deliberatione, iis amicis et consiliariis uti decrevit, qui in melioribus fideles constantesque permanserant; alios vero velut effeminatos aversatus expulit a suo colloquio, credens nunquam eos circa principem devotos fore, qui fuerunt Dei sui sic paratissimi proditores. Et ideo adhuc superstite Constantio, non vivebatur contra legem quempiam esse Christianam, apud eos qui intra Italiam Galliasque et Britanniam, et qui circa Pyrenæum habitabant montem, usque ad Oceanum Hespericum. Galerius porro duos Cæsares legit

Maximinum, quem in Oriente constituit, et Severum, cui permisit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus summæ mansuetudinis et civilitatis in Britannia obiit Eboraci sexdecimo imperii sui anno. At tamen ecclesiarum devastatio usque ad septimum Constantini annum, Christianorumque sanguinis effusio fervere per diversa loca non cessat. Igitur hæc persecutio tam crudelis et crebra flagrabat ut intra unum mensem decem et septem millia martyrum pro Christo passi inveniantur. Nam Oceani limum transgresso, Albanum, Aaron, et Julium Britannia, cum alijs pluribus viris ac feminis, felici cruore dampnavit. Parsus est hæc tempestate Pamphilus presbyter Eusebii Cæsariensis episcopi Neocæsarij, cujus vitam ipse tribus libris comprehendit: de qua superius mentionem fecimus. Tertio anno persecutionis, quo et Constantius obiit, Maximinus et Severus a Galerio Maximo Cæsares facti. E quibus Maximinus, maleficia et supra sua Christianorum persecutionibus accumulata. Passus est ea tempestate Petrus Alexandria episcopus cum pluribus Aegypti episcopis. Lucianus quoque, vir moribus et continentia et eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter: passus est et Timotheus Romæ x. Kalend. Julii. Quibus diebus quæ in orbe Romano (ut paulisper superiora repetamus), gesta sunt propter innoxium Christianorum sanguinem fuscum, uno quidem pene tempore, imperatoribus creatis, replicare curabo. Igitur Constantius Constantini pater, atque Armentarius, Cæsares Augusti appellantur, creatis Cæsaribus Severo per Italiam, Maximo Galeriæ sororis filio per Orientem; eodemque tempore Constantinus Cæsar efficitur. Maxentius imperator in villa sex milibus ab urbe dissita, in itinere Lavicano, dehinc Licinius Augustus efficitur, parique modo Alexander apud Carthaginem imperator fit. Simili modo Valens imperator creatur. Quorum exitus iste fuit: Severus Cæsar ab Herculo Maximiano Romæ ad Tres Tabernas exstinguitur, suæque ejus Gallienæ sepulchro inferitur, quod urbe abest per Appiam milibus novem. Galerius Maximianus, consumptis genitalibus defecit, Maximianus Herculeus a Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, poenas dedit mortis: postremo, fractis laqueo cervicibus, Alexander a Constantini exercitu jugulatur. Maxentius dum adversus Constantinum congreditur, Milvium pontem navigiis compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est, voratumque limo spondere thoracis corpus vix repertum. Maximinus apud Tharsum morte simplici periit; Valens a Licinio morte mulctatur. Igitur tempore prædictorum principum, qui doctores seu martyres exstiterint, ex plurimis paucorum memoriam replicare curabo. Lucianus ergo vir disertissimus, Antiochenæ ecclesiæ presbyter, tanto Scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria Scripturarum Luociana videntur. Feruntur ejus de fide libelli, et brevès ad nonnullos epistolæ. Passus Nicomediæ ob con-

fessionem Christi, sub persecutione Maximini, sepultusque Heliopoli Bethaniæ. Phileas de urbe Aegypti, quæ vocatur Thymius, nobili genere, et non parvis opibus, suscepto episcopatu elegantissimum librum de martyrum laude composuit. Et disputatione auctorum habita, adversum Judicem qui eum sacrificare cogebat, pro Christo capite truncatur: eodem in Aegypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.

Arnobius sub Diocletiano principe apud Africam florentissime rhetoricam docuit, scripsitque contra gentes volumina quæ vulgo exstant. Firmianus qui et Lactantius, Arnobii discipulus, cujus sub Diocletiano principe acciti cum Flabuo grammatico de medicinalibus versus compositi exstant. Nicomediæ rhetoricam docuit; ac penuria discipulorum inde in Græciam, videlicet ad scribendum, se contulit. Habemus ejus comatum Symposium, quod adolescentulus scholis scripsit, de Africæ usque Nicomediæ hexametris scriptum versibus. Et alium librum qui inscribitur Grammaticus, et pulcherrimus de Ira, et Institutionum Divinarum adversas gentes libri vii; Aequalitatum et epitomum ejusdem operis liber i; et Asclepiadem ii; de Persecutione lib. i; ad Probum epistolarum lib. iv; ad Severum epistolarum lib. ii; ad Demetrium audito rem suam epistolarum lib. ii; ad eundem de Opificio Dei vel formatione hominis lib. i. Hic in extrema senectute magister Cæsaris Crisipi filii Constantini in Gallia fuit: qui postea a patre (ut fertur) interfectus est. Igitur Eusebio referente, hæc persecutio sub Diocletiano et reliquis principibus ejusdem temporis ab ipsis militibus exordium cepit, et velut ex parva scintilla, pene totum Romanum inflammavit orbem, maxime Aegyptum, Africam et Mauritaniam, dum inter se diligentius perquirent Christianos, repertos autem immolare cogebant, nolentes, militia et vita privabant.

Inter quos Nicomediæ Augusto Cæsare assistente, Dorotheus cubiculo regis præpositus, et socius ejus Gorgonius, qui pene omnes cubicularios sibi subiectos doctrina et fide effecerant Christianos, cum viderent constantiam Petri cujusdam nobilissimi viri, qui iniquas leges contra Christianos promulgatas publice rapuerat atque minutatim discoerserat: quam ob causam omnia tormentorum genera coram Augusto pertulerat, novissime in craticula positus super pruinam in fide lætus exhalat: tunc prædici aiunt: Cur imperator punis in Petro mentis sententiam, quæ in nobis omnibus viget? Ut quid in illo crimen ducitur, quod a nobis omnibus conficitur? Hæc nobis fides, hic cultus, et unanimis eademque sententia. Quos ille cum in medio nihilominus venire jussisset, similibus poenæ, ut priores, supplicii affectus, ad ultimam laqueo appensos necari jussit. Tunc et Anthymus ipsius urbis episcopus, in Domini nostri Jesu Christi confessione perdurans, martyrii gloriam capitis obtruncatione suscepit. Hunc autem tanquam vere bonum pastorem, viam martyrii præ-

euntem, universa pene gregis sui multitudo prosequitur. Itaque explicari non valet, quanta Dei sanctis martyribus excogitabantur tormenta ea tempestate; seu quanta sanctorum millia novis et inauditis cruciatuum tormentis interempta sint: quibus Eusebius Cæsariensis episcopus, ecclesiasticæ scriptor Historiæ, dum interesset, quæ in veritate comperit et cernendo conspexit, octavo Historiarum et nono libris partim manifestare studuit.

CAPUT XVI.

Qualiter Constantinus ad imperium erectus sit, et quos imperatores persequentes Christianos oppresserit.

Constantinus tricesimus quartus gubernacula imperii a Constantio patre suscepit, quæ uno et triginta annis felicissime tenuit. Igitur mortuo, ut dixi, Constantio in Britannia, Constantinus imperator creatus primus imperatorum Christianus, excepto Philippo qui Christianus annis admodum paucissimis, ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potius quam idolis dicatur. A Constantino autem omnes semper Christiani imperatores usque in hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano, quem impia, ut aiunt, machinantem exitiabilis vita deseruit. Igitur Crispo et Constantino Cæsaribus atque consulibus, Romæ quidem Ecclesiæ Sylvestrius præsidebat, Alexandriæ Alexander, et Hierosolymorum Macharius; Antiochiæ vero, quæ est apud Orontem, post Romanum nondum quisquam fuerat ordinatus, persecutionibus scilicet prohibentibus. Non longo post tempore hi qui Nicææ collecti erant, eloquentiam ejus admirantes, Eustachium dignum approbaverunt, qui sedi apostolicæ præsideret, et cum esset episcopus vicinæ Beroæ, eum in Antiochiam transtulerunt.

Tunc ergo Christiani orientales quidem usque ad terminos Ægypti circa Lespîam commorantes, non præsumebant aperte in ecclesias convenire, cum Licinius favorem, quem in eos habuerat, permutasset; sed neque per Occidentem Helladici, vel Macedonæ, et Illyrici licenter in religione durabant, propter Constantinum qui princeps erat in his partibus Romanorum. Hinc enim viro plura postea provenisse percipimus quibus flexus est Christianorum obgnia venerari, præcipue tamen propter signum quod ei divinitus est ostensum. Et quoniam ad hæc venimus, paulo latius aliquid referamus. Cum Diocletianus et Maximianus Herculeus, privatam elegissent vitam, et Maximinus Galerius, qui cum eis imperaverat, tenens Italiam duos Cæsares fecisset, Maximinum in Oriente, et in Italia Severum, tunc Constantinus in Britannia patre mortuo ordinatus imperator primo anno ducentesimæ primæ Olympiadis xxvii die Julii mensis, Romæ vero a prætorianis militibus Maxentius, Maximiani Herculi filius, instituitur imperator. Hic ejus pater imperandi cupiditate noluit filium regno privare, quod facere inquit. Porro Severus Romæ contra Maxentium veniens, militum prodicione peremptus est. Proinde

PATROL. CVI.

A Maxentius Romæ velut tyrannus habebatur, adulteria impudenter exerceens, et earum viros occidens. Quod volens Constantinus opprimere et Romanos a claudibus liberare, cogitabat quem in bello Deum haberet auxilio, sciens nihil prodesse deos quos Diocletianus venerabatur, et quia potius ejus pater paganorum contempta religione feliciter advenisset. In his igitur sollicitudinibus constitutus, in somno vidit signum crucis cælo splendide collocatum, infranctus visentem astiterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc vince. Fertur autem et ipsum Christum apparuisse ei, signumque monstrasse crucis, ad præcepisse ut figuram similem faceret, et in præliis auxilium habere, quo victoria jura conquireret. Eusebius quoque Pamphilus cum referatur ipso imperatore dicente B

audisse referi, quia circa meridiem declinante jam sole, crucis signum ex lumine factum, et scripturam consortam ei dicentem: *In hoc vince* vidisset ipse et milites qui cum eo tunc essent. Pergenti namque aliquando cum exercitu per iter hoc, inquit, et miraculum est ostensum. Dumque cogitaret quid esset, vox supervenit, et formidit Christus apparuit eam signo quod vidi in cælo, jussitque ut fieret ejus signi figuratio quæ foret auxilium congressibus præbitorum. Igitur ut præmissa quadam ex parte et allegorice memorata iterum repetamus, Galerius, bovis Severi, Licinium imperatorem creavit. Cumque persecucionem a Diocletiano et Maximiano missam ipsa atrocioribus edictis accumulasset, ac postquam per annos decem ex omni genere hominum exhaustis C

provincias, putrefacto introrsum pectore, et vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanæ miserie etiam vermes eructaret, atque medicis ultra jam fetore non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico constantiam ex desperatione vehementer increpitus, iram Dei esse penam suam, atque ideò a medicis non posse curari, effectis hæc emissis, Christianos de exsiliis revocavit: ipse autem cradatus non sustinens, vim vite sue intulit. Ita res publica tunc sub novis quatuor principibus scilicet Constantino et Maxentio filiis Augustorum, Licinio autem et Maximiano hominibus novis: Constantinus pacem Ecclesiis post decem annos, quibus a persecutoribus vexabantur, indulsit. Deinde inter Constantinum et Maxentium bellum civile exortum est. Qua necessitate compulsus Constantinus, quem haberet adjutorem Deum in præliis imminentes, mente sollicita pertractabat. Unde et signa cælius ei ostensa sunt, quæ superius memoravimus. Igitur Maxentius sæpe multis præliis fatigatus, ultimo ad pontem Milvium victus, et interemptus est. Maximinus persecutionis Christianorum incensor, exsecutorque infestissimus, apud Tharsum, dum civile bellum contra Licinium disponderet, interit. Licinius repentina rabe suscitatus, omnes Christianos e patatio suo jussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum exortuit. Sed Constantinus Licinium sororis suæ virum, in Pannoniis primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit, universaque Græcia potius, Licinium crebris

belle terra marique asurgentem et repressum, tandem ad deditorem coegit. Sed Herculi Maximiani soceri sui motu exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reipublicæ sumeret, privatum jussit occidi, quamvis omnibus jam ministris nefariæ persecutionis exemptis, hunc quoque in quantum exercere potuit persecutorem digna punitio flagitaret. Constantini filii, Crispus et Constantinus, et Licinius adolescens, Licinii Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos, Cæsares creati sunt.

CAPUT XVII

De vesania Arii, et de synodo in Nicæa congregata, et quid in ea gestum sit.

His diebus Arius Alexandriæ urbis presbyter, a veritate fidei catholicæ devians, exitiabile plurimiq̃ dogma constituit. Qui simul ut primum Alexandriæ, vel notus vel notatus, inter confusos vulgi sectatores insectatoresque factus est, ab Alexandro ejusdem tunc urbis episcopo pulsus Ecclesia est. Cumque homines quos in errorem seduxerat, etiam in seditionem excitaverat, qua de re apud Nicæam urbem Bithiniæ conventus trecentorum et octodecim episcoporum factus est, per quos Arianum dogma exitiabile et miserum esse evidentissime deprehensum, palam proditum ac reprobatum est. Undecunq̃ ad eundem conventum Syros, simul et Cylcas, Phœnicasque, et Arabes, atque Palestinas, inter hos et Ægyptios, Thæbes, Libyos, nec non et eos qui ex Mesopotamia oriuntur, etiam Persas ad concilium venisse constat. Verum nec Scythia defuit. Ex eorum choro Pontusque et Asia, Phrygia et Pamphilia, viros probatissimos præhuerunt. Aderant Thraces, et Macedones, Achivi, et Epirotæ, et his quoque interius habitantes. Ipse aut Hispanorum valde famosus Osius unus aderat, et simul plurimis assidebat. Talem itaque solus a secundo unus imperator Constantinus Christo coronam vinculo pacis exornans, suo Salvatore de victoria inimicorum et hostium Deo dæcibilem dedicavit. Itaque maximam domum præparavit, in regalibus imperator sedens; et subsellia in ea poni præcipiens, quæ sufficerent ordini sacerdotum. Ita decentem præparans eis honorem, invitavit ingredi, et de præsentibus habere consilium. Introivit autem et ipse princeps ultimus cum paucis laude dignam sui magnitudinem habens, et mirabilem speciem, mirabiliorenaque generis dignitatem pudoris in fronte. Minore vero sede quam aliis posita in medio eorum sedit, primo tamen petens, hoc sibi episcoporum jussione concedi. Tunc cum eo resedit sacratissimus ille chorus. Etenim cum ex omnibus pene locis episcopi convenissent, et, ut fieri solet, diversis ex causis inter se quædam jurgia detulissent, interpellabatur frequenter a singulis, offerebantur libelli, culpæ proferebantur, et magis ad hæc quam ad id pro quo ventum fuerat, animos dabant. At ille videns quod per hujusmodi jurgia causa summi negotii frustraretur, diem certam statuit, qua unusquisque episcoporum si quid querimoniæ habere videretur, afferret. Et cum resedisset, suscepit a singulis libel-

los, quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aperiens, ait ad episcopos: Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque judicandi; et ideo nos a vobis recte judicamur, vos autem non potestis ab hominibus judicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate judicium, et vestra jurgia quæcunque sunt, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis a Deo dati estis dñi, et conveniens non est, ut homo judicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: *Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos discernit.* Et ideo his omissis, illa quæ ad fidem Dei pertinent, absque ulla animorum dissensione distinguite. Cum hæc dixisset, omnes simul querimoniarum libellos jussit exari, ne innotesceret ulli hominum simulatio sacerdotum, sed ecclesiasticum omnes unanimes, ad quod venerant, negotium agere solerter invigilarent. Igitur venerabili huic concilio ex paucorum memoria conjici potest quam magni interfuerint Deo amabiles viri, qui leges ecclesiasticas, quos canones vocamus, sapienter, et perversum dogma Arii cum ipso auctore anathematizantes damnaverunt. Fuit præterea in illo concilio Paphnutius homo Dei ex Ægypti partibus episcopus confessor, ex illis quos Maximianus dextris oculis effossis et sinistro poplite succiso, per metalla damnaverat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus quam dudum per apostolos fierent: nam et dæmones tantum verbo fugabat, et ægrotos sola oratione curabat, sed et cæcis dicitur visum reddidisse, et paralyticos ad stabilitatem corporum revocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione et affectu habuit, ut sepius eum intra palatium evocatum complecteretur, et illum oculum, qui in confessione fidei fuerat evulsus, avidioribus oculis demulceret. Ex eorum numero, et si quid adhuc eminentius fuisse dicitur, etiam Spiridion episcopus Cyprius, vir unus ex ordine prophetarum. Hic pastor ovium, etiam in episcopatu positus permansit. Quadam vero nocte cum ad curias fures venissent, et manus improbas quo adiuva educendis ovibus facerent, extendissent, invisibilibus quibusdam vinculis astricti, usque ad lucem velut traditi tortoribus permanserunt. Cum vero oves ducturus ad pascua, matutinus se ageret senior, vidit juvenes absque humanis vinculis caulis pendere districtos. Cumque causam noxæ comperisset, absolvit sermone, quos meritis viagerat, et ne eis ianis nocturna cederet occupatio: Tollite, inquit, o juvenes, unum vobis arietem, ne sine causa veuisse videamini: quem melius prece quam furto quasisset convenerat. Tradunt de eo etiam illud factum mirabile: Filiam habuit Hyrenem nomine, quæ ei cum bene ministrasset, virgo defuncta est. Post ejus obitum venit quidam dicens se ei quoddam depositum commendasse, rem gestam ignoraverat pater: perquisitum in tota domo nunquam quod poscebatur, inventum est. Persistebat ille qui commendaverat et fletu ac lacrymis perurgebat, vitæ quoque suæ illatum

se esse exitium, nisi commendata reciperet, testabatur. Permotus lacrymis ejus senex ad sepulcrum filiae properat, atque eam nomine clamitat. Tunc illa de sepulcro. Quid vis, ait, pater? Commendatum inquit, illius ubi posuisti? At illa locum designans: Illic, ait invenies defossum. Regressus ad domum, rem, sicut filia de sepulcro responderat, repertam tradidit reposcenti. Sed et multa alia ejus gesta referuntur mirabilia, quæ recentium tunc ore omnium celebrabantur. Talis igitur in illis adhuc temporibus permulti viri in Ecclesiis Domini refulgebant, ex quibus plurimi in illo concilio fuerunt. Sed et Athanasius eodem tempore Alexandri diaconus Alexandrini episcopi aderat consilii senem quam plurimis juvans. Interfuit etiam magnus Eustachius, Antiochenæ sortitus ecclesiæ præsulatum meritis ac virtutibus in-ignis. Pariterque Eusebius Pamphili Cæsariensis ecclesiæ pontifex, qui tempore persecutionis nobiliter in fide perduravit, et multorum illustrium opusculorum scriptor fuit sagacissimus. Præterea et alii plures viri probatissimi ibi affuerunt quorum ingenia sapientiæ et animorum virtutes, tam et principi quam in reliquis dignitatibus claruerunt. Ergo qui per singula scire voluerit quæ in hoc gesta sunt concilio, omnis aliorum opusculis ecclesiastici causam Eusebii Cæsariensis Historiam perlegat, quæ a Rufino in nostrum interpretata est eloquium, nec non trium virorum illustrium Historias Sozomeni, Socratis et Theodorici. Actus vero et vitam hujus principis Constantini qui scire plenius desiderat, Eusebii prædicti opuscula de hoc tantum negotio perlegat. Nos vero ad opus compendii cœptum stylum scribendo revochemus,

CAPUT XVIII.

De Helena Constantini matre: et qualiter crucem Dominicam invenit.

Per idem tempus Helena Constantini mater, femina incomparabilis fide, religione animi ac magnificentia singulari, cujus vero Constantinus et esset filius et crederetur, divinis admonita visionibus Hierosolymam petit, atque ibi locum, in quo sacrosanctum corpus Christi patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirat. Qui idcirco ad inveniendum difficilis erat, quod ab antiquis persecutoribus simulacrum in eo Veneris fuerat defixum, ut si quis Christianorum in loco Christum adorare voluisset, Venerem videretur adorare: et ob hoc infrequens et pene oblivioni datus fuerat locus. Sed cum, ut supra diximus, religiosa femina properasset ad locum cœlesti judicio designatum, cuncta ex eo profana et polluta deturbans in altum purgatis ruderibus, tres confuso ordine reperit cruces. Sed obturbabat reperti muneris letitiam uniuscujusque crucis indiscreta proprietas. Aderat quidem et titulus ille qui Græcis et Latinis atque Hebraicis litteris a Pilato fuerat conscriptus; sed ne ipse quidem satis evidenter Dominici prodebat signa patibuli. Hinc jam in humanæ ambiguitatis incerto, divinum flagitat testimonium. Accidit in ea urbe primaria quamdam loci illius feminam gravi ægri-

tudine confectam seminecem jacere. Macharius per idem tempus illius episcopus erat. Is ubi cunctantem reginam, atque omnes pariter qui aderant, videt: Afferte huc, inquit, omnes quæ repertæ sunt cruces, et quæ sit quæ portaverit Dominum Christum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingressus cum regina pariter et populis ad eam quæ decumbebat, deflexis genibus hujuscemodi ad Deum precem profudit: Tu Domine, per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es; et nunc in novissimis temporibus aspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit; ostende evidenter ex his tribus quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterit ad servile supplicium, ut hæc mulier quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, a mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hæc dixisset, adhibuit primo unam ex tribus, et nihil profuit, adhibuit secundam, et nec sic quidem aliquid actum est. Ut vero tertiam admovit, repente adaperitis oculis mulier consurrexit, et stabilitate virium recepta, alacrior multo quam cum sana esset, tota domo discurrere et magnificare Domini potentiam cœpit. Sic evidenti indicio regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat regia ambitione construxit. Clavos quoque quibus corpus Dominicum fuerat affixum, portat ad filium; ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur ad bellum; et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. Ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio; partem vero thecis argenteis conditam dereliquit in loco: quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servetur. Filius vero ejus Constantinus in honorem matris civitatem condidit quam ex nomine illius Helenopolim nuncupavit.

CAPUT XIX.

Qua tempore populi Hyberorum et Armeniorum conversi sint ad fidem Christi.

Qua tempestate quidam Philosophus Merouus nomine exteriorem Indiam dum lustrando peragraret (quæ longo tractu ab interiore distat, quæ diversis linguis et nationibus habitata est, quam velut longe remotam nullus apostolicæ prædicationis vomer impresserat), a Barbaris captus atque interemptus est. Duo quidam pueri, quos in liberalibus instituerat disciplinis, Barbarorum miseratione reservati et ad regem perducti, quos ut comperit industrios ac nobiles, valde dilexit, ex quibus Frumentio, quem perspicacioremprehenderat, rationes suas scribique commisit: Edesium vero sibi pinceram fecit. Qui postmodum in magno honore habitus sunt, vivente rege; et in majore post illius obitum cum filio ejus, quem heredem reliquerat regni. In tantum vero sublimati sunt, ut ecclesias fabricarent ibi et conventicula Christianorum per loca diversa celebrarent. Qui cum ad Romanum orbem revertentur et suos visitarent propinquos, et quæ acciderant episcopis narrarent suis, tunc Athanasius nuper Alexandriæ episcopus constitutus, Frumentium ad

officium prædicationis delegit, et ad Indiam remisit, per quem, gratia Domini coruscante, virtutes apostolicæ patræ sunt plurimæ, et infinitæ Barbarorum multitudines ad Christianismum conversæ, ex quibus in munda exteriori fidei semina pullularunt. Eodem etiam tempore apud gentem Hyberorum, quæ sub rege Aquilonis degebat, quædam valde religiosa Christiana habebatur captiva: cujus meritis instantia vigiliarum, jejuniorum atque orationum quam plures emittentur virtutes; adeo denique ut regina ejusdem populi, quæ gravi infirmitate vexabatur et curatione medicorum desperata, ad cubiculum ejusdem peregrinæ descenderet, et in cilicio ejusdem cubaret. Cujus precibus percepta sanitate, ad propria remeavit. Qua occasione rex ejusdem gentis in Christum credidit et templum mirabile condidit: **B** quod etiam ad Constantinum imperatorem legatos direxit, per exhortationem peregrinæ prædictæ, ut episcopos ad se dirigeret, qui pariter se et populum suum sacra religione informarent. Qua petitione incerta imperator gavisus est, et quod poposcerat ab eo Hyberorum rex impetravit. Eodem tempore, ut præmissi, et Indorum gentes, et Hyberorum Christiani dogmatis rudimenta susceperunt, sed etiam Armenios tunc primum comperimus Christianos effectos. Aium enim Tyridate regem tunc gentis illius ex quodam mirabili signo Dei, quod circa ejus mortem evenit, Christianum fuisse factum, et omnes animæ ejusditioni subjectos, una præceptione jussisse, ut similiter Deo colla submitterent. Unde et ad cæteros confines Christianum dogma transiit, et multitudine dilatatum est.

CAPUT XX.

De sollicitudine pii principis Constantini quam non solum de sibi subjectis, sed etiam de externis habuit præfida Christi.

Apuð Persarum autem initium Christianitatis tunc ætatis celebratum, dum quidam eorum occasione emmerci ad Osrenos et ad Armenios venientes, ut assolent, sanctis illic colloquerentur viris, et virtutibus eorum experirentur. Cumque tempore procedente erescerent, et ecclesias et sacerdotes pariter cæterosque ministros jam haberent, hoc factum non mediocriter contristabat magos, qui religionem Persarum, veluti quædam sacerdotalis tribus, per successionem generis ab initio commissam habere noscuntur. Affliciebatur enim etiam Judæos, naturaliter quodammodo Christiani dogmatis inimicos. Quapropter accusaverunt apud Saporem tunc regem Simonem archiepiscopum Seleuciæ et Thesiphontis civitatum in Persida regalium, tanquam amici essent Cæsari Romanorum, eique Persarum negotia depalaret. Quamobrem Persarum rex non solum Simeonem tederi fecit, sed et reliquos sui regni episcopos viros Deo dignos, et in vincula confici, et cæteros bonæ vitæ testimonio presbyteros, diaconos, monachos, abstraque virgines et reliqui vulgi innumeras multitudines, et ex suo palatio una cum pedagogo ac nutritore suo quamplures sibi claros atque familia-

Area diversis mortibus tradidit, pro Christi dogmate, dum nollent solem Dei creaturam adorare pro Deo. Fertur enim eorum, qui tunc martyrio coposati sunt sub hac persecutione, virorum, ac famularum fuisse millia quasi sedecim in regno Saporis, magis Judæisque ad hoc piaculum regem concitantibus. Igitur dum hæc apud Persidam calamitas Christianorum pio principi nota fieret Constantino, dum esset sollicitus pro vera religione, scripsit ad regem Persarum per legatos qui tunc aderant, monita pietatis rogans ut cultores Dei apud eum digno honore potirentur. Itaque ut in ea continetur epistola, quam pro fide nostra ad eumdem direxit, multa terrendo posuit infausta persecutoribus hujus dogmatis emisse, qua de re et Valerianum Romanorum imperatorem suum quidem antecessorem a Persis esse captum, et cum maximo dedecore inter eos tenuisset, quia Christianos diversis mortibus affici decreverat. Hæc igitur optimus imperator pietate decoratus episcopus, curam non solum subjectorum habens, sed etiam eorum qui sub alieno gubernaculo regelantur. Quapropter et ipse divina protectione potitus est et Europam universam, atque Libyam, super has etiam maximam Asiæ partem tenens, non solum subjectos habebat devotos, sed etiam barbarorum alii quidem sponte serviebant, alii devicti, ubique triumphi videbantur, et victor cernebatur hominibus imperator. Qui cum tres habuisset filios, eos Cæsarea nuncupavit et singulos eorum per decennos annos imperii sui principes esse constituit, id est, primum quidem filium sui nominis Constantinum Hesperiarum partium in decennali suo fecit habere principatum; secundum vero avi nomine nuncupatum Constantium, in vicinialibus suis Cæsarem in Oriente constituit; juniorem vero Constantem in suis tricenaliibus ordinauit. Qui cum in Nicomedia degeret, languore gravatus, nec ignorans hujus vitæ incertum, gratiam sacri baptismatis est adeptus. Stulerat enim usque ad illud tempus, in Jordane fluvio hoc promereri desiderant. Porro autem tres filios imperii reliquit hæredes, et Athanasium magnum reverit præcepit in Alexandriam, licet Eusebius præsens esset, et nitentem contraria suadere. Ita facto testamento, tribus filiis constitutis hæredibus defunctus est. Vixit itaque annis septuaginta quinque, regnavit triginta et unum. **D**igitur inter hæc latent causæ cur tactus vir viaticum gladium, et destinatum in impios punitionem, etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum et Licinium sororis filium interfecit ut aiunt. De his etiam, qui sub eo scribendo monumenta posteris reliquerunt, non sileo.

CAPUT XXI.

De diversis doctoribus sub Constantino imperatore florentibus.

Arnobius rhetor in Africa clarus habebatur, quamvis et prius sub Diocletiano principe: qui cum Sicæ ad declamandum juvenes erudiret, et adhuc ethnicus ad crudelitatem somniis compelleretur, neque ab episcopo impetraret fidem, quam semper impug-

verat, et abstravit adversum pristinam religionem doctulentissimos libros, et tandem quibusdam obsidibus pietatis fœdus impetra vit.

Firminus, qui et **Lactantius**, **Arnobii** discipulus, sub **Diocletiano** principe accitus cum **Flabo** grammatico, cujus de **Medicina** libri versu compositi exstant, **Nicomediis** Rhetoricam docuit, ac penuria discipulorum illinc in **Græciam**, videlicet ad scribendam se contulit. Habemus ejus commatum **Symposium**, quod adolescentulus scholis scripsit **Aphricæ**, et **Hódæporicum** de **Aphrica** usque ad **Nicomediæ** hexametris scriptum versibus, et alium librum qui inscribitur **Grammaticus**, et pulcherrimus de **Ira Dei**, et **Institutionum divinaram** adversum gentes lib. vii; et **Epitomen** ejusdem operis lib. i; et ad **Asclepiadem** lib. ii; de **Persecutione** lib. i; ad **Probum** epistolarum lib. iv; ad **Severum** epistolatum libri duo; ad **Demetrianum** auditorem suum epistolarum libri tres; et ad eundem de **Opificio Dei** vel **formatione** hominis liber unus. Hic in extrema senectute magister **Cæsaris Crispi**, filii **Constantini**, in **Gallia** fuit, qui postea a patre interfectus est. **Eusebius** **Cæsareæ** **Palæstinæ** episcopus in **Scripturis** divinis studiosissimus, et **Bibliotheca** divina cum **Pamphyto** martyre diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina, de quibus hæc sunt libri **xx** consorantia diaphonias, ecclesiasticæ **Historiæ** libri **x**; **Chronicorum** canonum omnimodam **historiam** et de auctoribus eorum; et de **Evangeliorum** tractatu; et in **Isaiam** libri **x**; et contra **Porphyrium** qui eodem tempore scribebat in **Sicilia**, ut quidam putant, libri **xxv**; pro **Adamantio** libri **sex**; de **Vita Pamphili** libri tres; de **Martyribus**, et alia opuscula, et in **cx** **Psalmos** eruditissimos commentarios et multa alia. Floruit maxime sub **Constantino** imperatore et **Constantio**, et ob amicitiam **Pamphili** martyris ab eo cognomen sortitus est. **Rhetorius** **Hæduorum**, id est, **Augustodunensis** episcopus, sub **Constantino** celeberrimæ famæ habitus est in **Gallia**. Leguntur ejus commentaria in **Canticum canticorum**, et aliud grande volumen adversus **Novatianum**: nec præter hæc quidquam operis ejus reperi.

Methodius olim **Lyciæ**, postea **Tyri** episcopus, nitidi compositique sermonis, adversus **Porphyrium** confecit librum continuatum et **Symposium** decem virginum, et de **Resurrectione** opus egregium contra **Adamantium**, et adversus eundem de **Pythonissa**, et in **Genesim** quoque, et in **Canticum canticorum** commentarios, et multa alia quæ vulgo leclitantur. Ad extremum novissimæ persecutionis, sive, ut alii affirmant, sub **Decio** et **Valeriano** in **Calchide** **Græciæ** martyrio coronatus est. **Juvenus** nobilissimi generis **Hispanus** presbyter, quatuor **Evangelia** hexametris versibus penè ad verbum transferens, quatuor libros composuit, et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub **Constantino** principe. **Eustatius**, genere **Pamphilus**, primum **Bereæ** **Syriæ**, deinde **Antiochiæ** rexit eccle-

Asiam, et adversus **Arianum** dogma multum commoneus, sub **Constantino** principe pulsus est **Trajanopolim** in exsilium **Thraciarum**, ubi et conditus est. Exstant ejus volumina de **Anima** adversus **Adamantium**, et infinitæ epistolæ, quas enumerare longum est. **Marcellus** **Anciranus** episcopus sub **Constantino** et **Constantio** principibus floruit, multaque **diversarum** materiarum scripsit, volumina et maxime adversus **Arianos**. Feruntur contra **hunc Aristai** et **Apollinaris** libri, **Sabellianæ** eum hæreses arguentes.

Sed et **Hilarius** in septimo adversus **Arianum** libro nominis ejus quasi hæretici meminit. Porro, ille defendit se non esse dogmatis cuius accusatur, communionem **Julii** et **Athanasii** **Romane** urbis, et **Alexandriæ** pontificum meruit. **Eusebius**, **Emisæus** elegantis et rhetorici ingenii, innumerabiles, qui ad plausum populi pertineant, confecit libros, magisque **historiam** secutus. Ab his, qui **declamatoria** volunt studiosissime leguntur. E quibus, vel præcipui sunt adversus **Judæos** et gentes et **Novatianos**, et ad **Galatas** lib. **x**, et in **Evangelium** homiliæ, breves et plurimæ. Floruit autem temporibus **Constantini** imperatoris, sub quo et mortuus, **Antiochiæ** sepultus est. Quo etiam tempore **Porphyrius**, misso ad **Constantium** insigni volumine, de exsilio liberatur, Tunc etiam **Alexandriæ** decimus novus ordinatur episcopus **Athanasius**. Illis equidem diebus **Constantinus** cum liberis suis honorificas ad **Antonium** litteras mittit, de quibus in subsequentibus, copulante **Deo**, latius dicemus. Tunc etiam **Nazarci**, rhetoris **Alia** in eloquentia patri cœquatur, et **Tyberianus** vir disertus, præfectus prætorio **Gallias** regit.

Eustatius autem **Constantinopolitanus** presbyter agnoscitur, cujus industria in **Hierosolymis** martyrium constructum est. Præterea sub **Constantino** non solum hi quorum memoriam fecimus, sapientia et virtutibus claruerunt, sed et plures alii, quos sub silentio præterimus. Igitur **Constantinus**, **Trajanum** *herbam parietariam* ob titulos multis ædibus inscriptos appellare solitus est. Hic pontem in **Danubio** construxit, habitum regium gemmis, et caput exornans perpetuo diademate. Commodissimus, tamem multis rebus fuit calumnias sedare, legibus severissimus, nutrire artes bonas; præcipue studia litterarum, legere, ipse conscribere, meditari, audire lectiones et querimonias provinciarum, sagaciter studuit. Et dum multas gentes diversis præliis subegisset, urbem nominis sui **Romanorum** regum vel solus, vel primus instituit. Quæ sola expertis idolorum, ad hoc brevissimo tempore condita a **Christiano** imperatore provecta est, ut sola **Romæ** tot sæculis miseris provectæ forma et potentia merito possit æquari. Tum deinde primus **Constantinus** iusto ordine et pio vertit edictum, siquidem statuit circa **ulam** hominum cædem paganorum templa claudi. Et in hoc **Domini** nostri **Jesu Christi** laudanda atque miranda est omnipotentia, ut quando **solus**, **unus**, unius religiosi principis edicto omnium regum et im-

peratorum potentissimorum, et retro sæculis fortium ac sapientum industria fana ac mirabiliter idolorum fabricata templa, clausa nullo resistente cultore

A pene per omnem orbem, et ad nihilum sunt redacta. His itaque gestis prospere tertio finem decrevi imponere libro.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post mortem Constantini ad tres ejus filios orbis Romani pervenerit, et quas partes unusquisque obtinuerit.

Interea respublica fortuitis casibus urgebatur. Unde quædam summam ac breviter perstringere, non esse incongruum arbitramur. Igitur quia ædificatore Constantinopolitane civitatis moriente, tres ejus filii imperium susceperunt, in præcedentibus est enarratum. Sciendum autem quia cum istis imperavit consobrinus eorum nomine Dalmatius, vocabulum patris habens, qui dum paululum imperasset, a militibus interemptus est, non jubente Constantio ut occideretur, nec tamen prohibente. Ita in tres partes orbis Romani redacta dominatio est, Constantinum et Constantium ac Constantem filios Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus junior cuncta trans Alpes, Constantius a freto Propontidis Asiam atque Orientem, Constans Illyricum Italiamque et Africam, Dalmatius Thraciam Macedoniamque et Achaïam. Interim ob Italiae Africæque jus dissentire, statim Constantinus et Constans cæperunt. Constantinus latrocinii specie dum incautus fœdeque temulentus in aliena irrui, a ducibus Constantis obruncatus est, projectusque in fluvium, cui nomen Elsa est, non longe ab Aquileia.

CAPUT II.

Qualiter per quemdam presbyterum hæretici Ariani ad familiaritatem Constantini pervenerunt.

Interea maligna semper adversum Deum verum diaboli insectatio, quæ ab initio mundi usque nunc a sincero fidei religionisque tramite, effusis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat, postquam, Christianis imperatoribus summam regie potestatis in meliora vertentibus, Ecclesiam Christi zelo idololatriæ persequi destitit, aliud machinamentum, quo per eosdem Christianos imperatores Ecclesiam vexaret, invenit. Fit igitur Ario novi erroris auctori cæterisque discipulis ipsius ad familiaritatem Constantii imperatoris promptus aditus et facilis via, et hoc ita evenisse contigit: Posteaquam religiosi principis mater Helena, summis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce discessit, Constantia tunc Licinii derelicta fratris Augusti solatis utebatur. Huic accidit presbyterum quemdam venire in notitiam, latentem partibus Ariani faventem, sed is primo nihil omnino de his apud sororem principis aperiret. Ubi vero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim cœpit sermonem aspergere, intidiam dicere Ario generatam, et pro simultatibus privatis,

episcopum suum rem contentiose exagitasse, æmulationis stimulo confixum, quod Arius apud plebem satis charus haberetur. Hæc atque hujuscemodi alia frequentius suggerens, animos Constantiæ suos effecit. Quæ cum diem obitura visitaretur a Constantio fratre, atque ab eo blande religiosequè conpellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam poposcisse ut presbyterum in familiaritatem reciperet, et quæ sibi ab eo pro spe et salute suggererentur audiret. Se quidem jam ex luce discedentem nihil curare, pro fratris vero statu esse sollicitam, ne forte pro innocentum pœnis regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitis a sorore susceptis, fidelem pro se germanæ sollicitudinem credens, accommodavit aures presbytero. Constantio vero de hac luce discedente, liberis de successione Romani orbis testamentum hæredibus scriptum dum non adesset, dicitur secreto presbyterum, quem a sorore commendatum supra diximus, evocasse, atque sub sacramento tradidisse quod scripserat, dum ex occasione prædicta ejus familiaritate potiretur, contestans ne ulli, nisi Constantio cum venisset, in manus traderet. Cui etiam quod eunuchi qui erant in palatio favebant, arte indicio de imperatoris morte impresso usque ad Constantii præsentiam, multis nova tentantibus oppressis, restitute integræque mansere. Cum vero Constantius adfuisset, depositum presbyter illi restituit. Cujus beneficii gratia imperator regni cupidus ita ei devinctus est, ut qui imperare cunctis ambierit, ab illo sibi imperari æquanimiter pateretur. Ex quo devincto sibi imperatore, cœpit de Arii restitutione suggerere, et nolentes acquiescere sacerdotes ut cogeret persuadere. Tunc Eusebium Nicomediæ episcopum partibus Arii faventem, cæterosque ejus socios imperatori familiarissimos effecit, annitentibus sibi Eunuchis palatinis, quorum animos diabolica fraude sibi devinxerat. Athanasium vero catholicæ Ecclesiæ defensorem falsis criminationibus insectantes, adeo ut princeps Constantius vellet eum sæpius interimere, nisi pia Dei Providentia ad restaurationem Ecclesiæ suæ eundem protegeret ac reservaret. Igitur quibus mirabiliter modis sæpius sit ereptus de manibus animam illius quærentium, Ecclesiastica quæ dicitur Tripartita narrat historia. Ipse etiam qui passus, ordinatim in suis refert opusculis, nec non et Rufinus prædicti temporis Ecclesiasticæ Historiæ scriptor.

CAPUT III.

De diversis synodis in quibus catholica Nicæni concilii decreta Ariani subvertere nisi sunt.

Itaque perversi dogmatis fautores, Eusebius Nico-

mediensis, cum cæteris satellitibus Ecclesiæ Dei hostibus, nacti tempus opportunum, paulatim callide decreta Nicæni concilii catholica subvertere nitentes, apud Antiochiam primum sub occasione dedicationis templi, ibidem a patre Augustorum mirabiliter inchoati, et à Constantio consummati, convenerunt quasi hohaginta Orientalium episcopi. Ubi contra fidem catholicam Nicæni concilii non tam manifeste, sicut in reliquis, sanxerunt conciliis. Deinde procedente tempore diversa celebrantes concilia, fidem Nicæni concilii de una Dei Patris et Filii substantia abolere cupientes, ipso imperatore eis annitente, cujus et præsentia debacchantes, hæc aliquoties agebant. Sed dunt post mortem Constantii synodum Mediolani Constantius fieri decrevisset, in qua Orientales atque Occidentales episcopos in vesania Ariana concordēs faceret, ad effectum perducere nequivit. Unde et apud Arimenum convenire præcepit Occidentales, apud Tyrum vero Orientales. In quibus synodis Homotisiati nequaquam Arianis communicantes, et de re cæteris in locis diversa celebrantes concilia, turbulentiorē contra Catholicos generavit tempestatem. Cōstantius vero hortatu perfidorum, hinc blanditiis, nunc mihi instans, nec sic ad unanimitatem eos perducere potuit episcopos, sed frustratus est suis conatibus, et majores hinc inde in Ecclesiis emergebant discordiæ. Insistentibus autem Arianis ad tantam pervenit dementia Constantius, ut quosdam in Deo gradus crederet; et qui per januam ab errore idololatriæ fuerat egressus, rursus in sinum ejus, dum in Deo deos quærit, tanquam per pseudothyrum inducitur. Perverso igitur zelo potestas arniatur illusa, et sub nomine pietatis vis persecutionis agitur, de nova nominis electione contenditur, ut Arianorum potius Ecclesiæ, quam catholicorum sint.

CAPUT IV.

De persecutione Athanasii et aliorum catholicorum episcoporum.

Ergo efferatus rex instinctu Arianorum, primum Athanasium persequitur. Qui cum quæreretur ad puenam, a Maximino Trevirorum episcopo, qui tunc satis clarus habebatur, honorifice susceptus est. Paulum vero successorem Alexandri Constantinopoleos episcopum, virum laude dignum, in exilium detrudi jussit, et in locum ejus Macedonium crudelē hæreticum subrogavit. Sed dum Hermogenes magister militiæ regis imperio et Arianorum factione Paulum deportare conaretur in exilium, Constantinopolim a populo tractus catholico, interruptus est. Paulus autem præfecti Philippi fraude circumventus, postmodum in exilium est trusus, et ibi ab eodem strangulatus, quia fautor Macedonii atque Arianorum erat. Hinc jam Liberius Romanæ sedis episcopus in exilio damnatur, qui noluit hæreticis communicare, et damnationem Athanasii subscribere. Sed dum Romanam Constantius veniret, matronarum nobilium Romanorum pro eo satisfactionem suscipiens, ad propriam eum revocavit sedem. Tamen quibusdam

A suspectus fuit, quod, tædio exsiliū auperatus, subscripserit. Cognoverat etiam, quod Felicis illius successoris, clerus et populus urbis communionem velut hæretici declinarent, ejusque solemnīs nequaquam interessent. Ea quoque tempestate Eusebius Vercellensis et Hilarius Pictaviensis, cæterique religiosi ac catholici episcopi et presbyteri per diversa mittuntur exsilia. Hinc variis afflictionum modis non suæ partis Ariani omnes persequuntur episcopos, assensum præbente eis principe. Fiunt intestina bella, ecclesiarum deprædationes, diversæ conditionis, ætatis et sexus hominum, multis in locis, clades et mortes. Quas persecutiones nefandas sequitur terræmotus horribilis, qui plurimas Orientis urbes solo stravit, sed ista in hoc compendioso sufficiant opere.

CAPUT V.

De præliis Constantii contra Parthos et Francos, ac de morte ipsius. Ubi tunc Franci habitaverint.

Nunc autem ad cæptam historiæ revertamur seriem. Igitur Constantius adversus Persas et Saporem, qui Mesopotamiam vastaverat, novem præliis parum prospere decertavit: novissime seditione atque intemperantia militum noctu adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam insuper victus amisit. Igitur vario eventu adversum Francos a Constante pugnetur. Demum Franci a Constante perdomiti, et pax cum eis facta est. Porro beatus Hieronymus in Vita Hilarionis facit memoriā de Francis, ubi tunc habitarent. Dicit enim: Namque candidatus Constantii imperatoris, rutilus coma, et candore corporis indicans provinciam (inter Saxones quippe et Alamannos, gens ejus [Al.] est) non tam lata quam valida; apud historicos, Germania nunc Francia dicitur), antiquo... possessus dæmone, etc. Igitur post cum se intolerandis vitis dedisset Constantius, ac pene provincialium favorem militum compararet, Magnentii dolis in oppido, cui Helena nomen est, proximo Hispaniæ, interfectus est.

CAPUT VI.

De tyrannide Magnentii atque Nepotiani, et de eorū interfectoribus.

Magnentius enim apud Augustodunum arripit imperium, quod continuo per Galliam, Africam, Italiamque porrexit. In Illirico autem Vetrantionem ætate grandævum, imperatorem sibi milites creaverunt: virum natura simplicem, cunctisque jucundum, sed qui ne prima quidem unquam litterarum elementa didicisset. Itaque cum primas litteras, litterarumque syllabas imperator senex interdum invitatus meditaretur, a Constantio, qui tunc in Magnentiū ultione fratris accensus bellum parabat, deponere jussus imperium, abiciens cum literis purpuras, contentusque privatis, palatium simul scholamque dimisit. Nepotianus deinde Romæ Constantini sororis filius gladiatorum manu fretus invasit imperium, qui deinde cum improbis ac per hoc invisus cæcissus esset, a Magnentianis ductus oppressus est. Sequitur bellum illud horribile inter Constantium, Magnentiumque apud Muram urbem gestum, in quo

multa Romanorum virtum profligatio, etiam in po-
-stertim nocuit. In quo bello pene nunquam amplius
-Romanae consumptae sunt vires; totiusque imperii
-fortuna pessumdata. Magnentius tamen victus aufu-
-git, ac non multo post apud Lugdunum propria se
-mani interfecit. Decentius quoque frater ejusdem,
-quem Caesarem Gallis praefecerat, apud Senonas la-
-thico vitam finivit.

CAPUT VII.

*De Gallo Caesare facta a Constantio, ac maturius in-
-terfecto. Et de Juliano Galli fratris praesulis contra
-Germanos et Francos. Et qualiter inveniunt impe-*

Constantio Constantius Gallum patris filium Caesarem
-legit, quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem
-pullo postquam crearet, occidit. Sylvanum quoque
-per Gallias rebus novis inhiantem, mature circum-
-venendum opprimendumque curavit. Igiturque Syl-
-vano interfecto, Julianum patrualem suum Galli
-fratrem Caesarem creatum misit ad Gallias. Itaque
-Julianus Caesar eversas oppressasque ab hostibus
-Gallias strenuissime in integrum restituit. Iste in
-campis argentariis apud Gallias cum paucis militibus
-infinitas hostium copias deletit.

Stabant acervi montium similes, fluebat cruor
-fluminum in modum. Captus rex nobilis Nodoma-
-ritus; fusi omnes optimates ejus, redditus limes Ro-
-manae possessioni, ac postmodum cum Alaniis
-dimicans, potentissimum eorum regem Badomarium
-cepit. His elatus successibus, fastigium usurpavit Au-
-gusti; et mox Italiam Illiricumque pervadens, Con-
-stantium Parthis praesulis occupatum regni parte
-pertravit. Hinc Constantius urgere legationibus, ut in-
-statum nomenque pristinum revertatur, monuit. Ju-
-lianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine
-nocti imperii magno officio pariturum. Constantius,
-Juliani scelere comperto, dimissa expeditione Par-
-thorum, dum ad civile bellum revertitur, in itinere
-inter Ciliciam Cappadociamque defunctus est. Ia-
-salle, qui discissa pace et unitate fidei catholicae,
-Christianos adversus Christianos armans, civili (ut
-ita dicam) bello Ecclesiam membra dilaceraverat, to-
-tius inquieti temporis imperii molestissimumque spa-
-cium vitae suae, bellis civilibus etiam in propinquos
-et consanguineos excitatis, exereuit, exegit, expen-
-dit. Imperavit autem annos viginti quatuor, menses
-quinque cum fratribus Constantino atque Constante.
-Quibus mortuis, Magnentio, ceterisque tyrannia ex-
-stinctis, gubernacula totius orbis Romani ejus ditioni
-submissa sunt.

CAPUT VIII.

*Memoria nobilium scriptorum ac mirabilium patrato-
-rum, qui eo tempore claruerunt.*

Quo imperante claruerunt viri eruditi, quorum
-scribendo, exstant monumenta: Antonius monachus,
-cujus vitam Athanasius episcopus Alexandrinae Ec-
-clesiae insigni volumine prosecutus est. Misit Aegy-
-ptiace ad diversa monasteria apostolico aensu ser-
-uoneque epistolas septem, quae in Graecam linguam

translatæ sunt: quarum praecipue est ad Arseta.
-Floruit praecipue Constantino et filiis ejus regnantibus.
-Qui de Paulo quodam Thebeso, mira beatitudi-
-nis viro, ad se venientibus plurima referebat, cujus
-exitum Hieronymus brevi libello explicuit. Basilias
-Ancyranus episcopus, artis medicinae, scripsit contra
-Marcellum de virginitate librum, et nonnulla alia, et
-sub rege Constantio Macedoniae partis cum Eustasio
-Sebasteno facti Theodoros Heracliae Thraciarum epi-
-scopus fuit, elegantis, apertique sermoris, et magis
-historicae intelligentiae, edidit librum sub Constantio
-principi, et commentarios in Matthaeum, et in Psal-
-terium. Triphilus Cypriledensis sive Leocothecan
-episcopus eloquentissimus suae aetatis, et sub rege
-Constantio et celeberrimus fuit. Leguntur in Cantu-
-cum canticorum commentarii ejus, et multa alia
-composuisse feruntur, quae in nostras manus minime
-pervenerunt. Donatus, a quo Donatiani, per Aphri-
-cam sub Constantino et Constantio principibus, as-
-serens a nostris Scripturas in persecutione ethnicis
-traditas, totam pene Africam, et maxime Numidiam
-sua persuasione decepit. Exstant ejus multa ad suam
-haeresim pertinentia, de Spiritu sancto liber Ariano
-dogmati congruens. Asterius Arianæ philosophus fa-
-ctionis, scripsit regnante Constantino in Epistolam
-ad Romanos, et in Evangelia, et in Psalmos commen-
-tarios, et multa alia, quae a suae partis hominibus
-studiose leguntur. Lucifer Caralitanus episcopus
-cum Pancratis et Hilario Romano Ecclesiae cleri-
-cis, a Constantio imperatore sub Liberio episcopo
-pro fide in exilium pulsus, cum nollet sub no-
-mine Athanasii Nicenam damnare fidem, et in Pala-
-stinam relegatus, mira constantiae animi, et prae-
-paratus ad martyrium, contra Constantium imperato-
-rem scripsit librum, eique legendum misit, ac non
-multo post sub Juliano principe reversus Catalis,
-Valentiniano regnante, obiit. Eusebius natione Ser-
-dus, et ex lectore urbis Romae Nerebellensis epi-
-scopus, ob confessionem fidei a Constantio prae-
-cipue Seythopolim et inde Cappadociam relegatus:
-sub Juliano imperatore ad Ecclesiam suam rever-
-sus, edidit in Psalmos commentarios Eusebii Ce-
-sariensis, quos de Graeco in Latinum verterat, et
-mortuus est sub Valentiniano et Valente regnantibus.
-Fortunatus natione Apher, Aquileiensis episco-
-pus, imperante Constantio, in Evangelio titulis ordi-
-natis brevi sermone ac rustico scripsit commentarios:
-et in hoc habetur detestabilis, quod Liberium Ro-
-manae urbis episcopum pro fide in hoc tempore ad
-exilium pergentem primus sollicitavit et fregit, et
-ad subscriptionem eum haereseos compulsi. Acatus,
-quem quia luscus erat, *Avoniarion* nuncupabant,
-Caesariensis in Palaestina episcopus, lib. in Ecclesia-
-sticon, 47, volumina, et multos praeterea diversosque
-tractatus composuit. In tantum autem sub Constans-
-tio imperatore claruit, ut in Liberii locum Romae Fe-
-licem episcopum constituerit. Serapion Thimeus epi-
-scopus qui ob elegantiam ingenii cognomen schola-
-stici meruit, charus Antonio monacho: edidit ad

versum Manichæum egregium librum et de Psalmo-
rum titulis alium, et ad diversos utiles epistolas, et
sub Constantio principe inclitus fuit. Qua etiam
tempestate Jacobus Jusibenus episcopus, qui multis
clarisq; mirabilibus, fuit. Inter cætera per eum pa-
trata miracula, dum Nisibin, vastata Mesopotamia,
a Sapore Persarum rege civitas obsideretur, cum
ingentibus copiis, diebus 70, ac deinceps, murus
impetu fluminis, quem exercitus artificiose suspen-
derat, atque invadere retro coegerat, sublatis inter-
positis cataractis, vim non sufferens, corruisset,
illum sacris orationibus suis vir Dei, nocte inter-
posita, ad integrum restauravit. Sapor die sequenti
dum per alveum fluminis atque murorum ruinam ci-
vitatem invadere se crederet, vidit murum cum re-
pugnaculis restitutum; quem cum sibi assistentibus
non solum restauratio muri terruit, sed etiam alia
visio perturbavit. Vidit enim stantem supra murum
quemdam imperiali schemate circumamictum, et
tam purpura quam diademate resplendere. Arbitra-
tus autem esse Romanorum imperatorem, mortem
minatus est eis qui nuntiaverant non eum illic esse
præsentem. Quibus affirmantibus vera se dixisse, et
Constantium Antiochiæ commorari, ex vultu quem
videbat agnovit eorum verba esse veracia et ait
Deum bella gerere pro Romanis. Attamen talibus
signis cognitis, ab obsidione minime recedebat. Igi-
tur prædictus episcopus hortatu obsessorum ad mu-
rum accedens, ut Persarum castra aspiciendo male-
diceret, aliam eis non intulit maledictionem, nisi
sciniphes et culices in eas ut immitteret Dominus,
ut per parva animalia supernam virtutem potuissent
agnoscere. Cujus orationem tantæ nebulae subsecutæ
sciniphum et culicem, replentes castra Persarum,
ut elephantes et equi vim non ferentes, earum acies
perturbarent, et castra confunderent, atque in di-
versa discurrendo deserta peterent. Talibus rex po-
tentissimus cum innumerabili exercitu perterritus,
obsidione soluta recessit confusus. Hic namque Ja-
cobus unus ex eorum numero fuit confessorum, qui
sub Maximiano persecutore clauerunt, et qui in
Nicæna synodo Ariarium dogma damnaverunt. Scri-
psit enim libros 26 Syro sermone, id est, adversus
omnes hæreses, de charitate generali, de jejunio, de
oratione, de dilectione erga proximum, de resurre-
ctione, de vita post mortem, de humilitate, de poeni-
tentiâ, de satisfactione, de virginitate, de sensu
animæ, de circumcissione, de actione benedictionis,
quod in Isaia legitur non exterminatus botrus; de
Christo quod Filius Dei sit, consubstantialis Patri,
de castitate, contra gentes, de constructione taber-
naculi, de gentium conversatione, de regno Persa-
rum, de persecutione Christianorum; composuit et
chronicon minoris quidem Græcorum curiositatis,
sed majoris fiduciæ, quia divinarum tantum Scriptu-
rarum auctoritate constructam, comprimit ora eo-
rum qui præsumptuosa suspitione de adventu Chri-
sti Domini nostri inaniter philosophantur. Moritur
hic vir Constantii temporibus, et juxta præceptum

patris ejus Constantini, in ara muri Nisibin sepe-
litur, ob custodiam videlicet civitatis: quod secun-
dum fidem Constantini evenit. Nam post multos an-
nos ingressus Julianus Nisibin, et vel gloriæ sepulci
invidens, vel fidei Constantii, cujus ob id domum
persequebatur, jussit efferrî de civitate sancti cor-
pus, et post paucos menses, consulenti licet repu-
blicæ, Jovinianus imperator, qui Juliano successerat,
tradidit Barbaris civitatem. Hinc Sapor Persarum
rex Christianos persequitur. Constantio igitur im-
perante, ut ad ordinem historiæ redeamur, Gallus
Cæsar Judæos, qui, interfectis per noctem militibus,
arma ad rebellandum invaserant, oppressit cæsis
multis hominum millibus, usque ad innoxiam æta-
tem, et civitates eorum, Diocæsaream, Tyberiadem,
et Diospolim, plurimæque oppida igni tradidit: non-
nulli nobilium Antiochiæ a Gallo interfecti. Tytia-
nus tunc vir eloquens, præfecturam prætorio apud
Galias administrabat, Victorinus rhetor et Donatus
grammaticus præceptores Hieronymi Romæ insignes
habentur: e quibus Victorinus etiam statuam in
foro Trajani meruit. Quibus diebus reliquæ apostoli
Timothei Constantinopolim invecæ. Constantio vero
Romam ingresso, ossa Andræ apostoli, et Lucæ
Evangelistæ a Constantinopolitanis miro favore sunt
suscepta. Hilarius itaque cum apud Constantino-
polim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gal-
lias rediit, qui reversus Ariminensis perfidiæ dolos in
Gallia damnat.

CAPUT IX.

*Qualiter Julianus a Christianismo ad idololatriam sit
conversus, ac justas demum luit pœnas.*

Julianus, comperta morte Constantii, imperii som-
nium solus obtinuit anno uno et mensibus octo: Chri-
stianam religionem arte potius quam potestate in-
sectatus. Ut negaretur fides Christi, et idolorum cul-
tus susciperetur; honoribus magis provocare quam
tormentis cogere studuit. Aperto tamen præcepit
edicto ne quis Christianus docendum liberalium
studiorum professor esset. Sed tamen, sicut a ma-
joribus compertum habemus, omnes ubique præpe-
modum præcepti conditiones amplexati; officium
quam fidem deserere maluerunt. Multi etiam Chri-
stianorum tunc honores ambiendo sponte corraerunt.
Hic namque Julianus, qui dudum fuerat Christianus,
et postea proditor est effectus, dum esset juvencu-
lus, tonsus monasticam simulabat vitam, et lateliter
quidem exercebatur in philosophia, in manifesto
autem sacros Christianorum legebat libros. Denique
in Ecclesia Nicomediæ lector est constitutus, et sub
hoc habitu furem declinavit imperatoris. Hæc qui-
dem pro timore faciebat, quia verebatur Constanti-
um imperatorem, qui fratrem ejus Gallum occide-
rat, et se suspectum apud eum noverat. Legebat ita-
que apud Paganorum philosophos, quorum instinctu
cepit imperialia sceptra desiderare. Quamobrem
discurrens universam Hælladam vates quærebat re-
sponsa reddentes, consulens si ad imperium perve-
niret; invenitque virum qui ei desiderata se dicere
fateretur. Is enim perduoens ad quemdam idolorum

locum, et intrmittens in adytum, seductores dæmones evocavit. Quibus solemniter apparentibus, terrore compellitur Julianus in fronte sua crucis formare signaculum. Tunc dæmones tropei Domini figuram respicientes, et suæ recordati devictionis, repente disparuerunt. Quod agnoscens magus, coepit culpam Julianum. At ille et terrorem significavit, et crucis se dixit obstupuisse virtutem, eo quod videns hoc signum dæmones, evanuerunt. Porro magus: Non hoc suspiceris, inquit, o bone vir, quia timuerint, sicut ais, sed abominati hoc signum potius abcesserunt. Et ita capiens miserum, odio replevit Christiani signaculi Julianum. Post hæc igitur imperator evocavit Julianum, et constituit Cæsarem, dansque ei conjugem Constantiam sororem suam, contra Barbaros eum destinavit ad Gallias, ut in superioribus diximus. Igitur Julianus ut solus obtinuit principatum primum, velut arguens perperam gesta Constantii, episcopos jubet de exiliis relaxari, post vero adversum nostros tota nocendi arte consurgit. Qui cum astutus atque callidus esset deceptor, Julios ob Christianorum odium Hierosolymanam undique convenire jubet, et ex publico eis expensas largiri præcipit, ut templum reedificarent, et ibi hostias legales immolarent, ut sic saltem Christianismum abolere posset. Sed mira dispensatione maxima pars Judæorum, qui illuc conveniant, terramotu perempta, reliqui vero flammis ultricibus exusti. Qui autem superfuere, signum etiam crucis tam in cælo quam et in uniuscujusque veste cernentes, quod si non essent, nequaquam ex eis delere poterant. Itaque inviti compulsi sunt Christum Dei Filium fateri, quibus signis terrifi discenserunt. Igitur imperator dudum studens paganitatem in omni sua ditione dilatare, graviter ferebat, videns Christianos potius approbati: arbitratus est statum ex vita bona et conversatione Christianitatis consistere; studuit ubique templa paganorum constructione et ordine Christianæ religionis ornare, sedibus atque processionibus, paganorumque dogmatibus atque monitionibus lectores suæ superstitionis instituit ad instar clericorum, ut horas certas, et dies, et orationes, solemniter observarent, præcipiens pariter habere curam viros philosophari scientes habitaculis peregrinorum et pauperum, aliaque providentia circa egenos exhibita paganorum religione componere, et pietatis habere nomen. Si quis autem sponte vel invitatus peccaret, secundum traditionem Christianorum, instituit ut post poenitentiam meliorem sustineret correctionem. Hæc itaque faciens imperator ad destructionem Christianorum, neque suadere subjectis prævaluit, et aperte vim inferre palam eruluit. Habens itaque Julianus plurimum vanæ gloriæ vitium, cunctos ante se principes fæderavit in oratione quam de Cæsaribus scripsit, et ipse post Julium imperatorem primus in senatu quæ commentatus fuerat recitavit. Hæc ergo arrogantia motus, etiam contra Christianos conscripsit libros. Ut ergo coquos atque tonsos expelleret de palatio,

A opus philosophi non tamen imperatoris egit; ut autem detraheret atque laceraret, neque philosophi neque principis fuit. Qui post omnia contra Christianos argumenta diaboli ac suæ calliditatis per Romanum orbem disposita, nimis gloriæ cupidus (illum enim vanitas flagrantior pervicerat) bellum adversum Parthos parans, cum Romanas vires contractas undique ad destinatam secum traheret traditionem, Christianorum sanguinem diis suis vovit, palam persecuturus Ecclesias, si victoriam potuisset adipisci. Nam et amphitheatrum Hierosolymis exstrui jussit, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos omnesque ejus loci sanctos, bestiis etiam arte quadam sævioribus objiceret, spectaretque laniandos. Itaque postquam a Thesiphonte castra movit, dolens quidam transfuge in deserta perductus, cum visitis et ardore solis, atque insuper labore arenarum, confectus periret exercitus, imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incautius evagatus a suorum erraret agminibus, ab obvio quadam hostium equite, conto illa ictus, interijt. Qui accepto lethali vulnere, sanguinem proprium spargens in aera clamavit: Vicisti, Galilee, vicisti! Solitus quippe erat Christianos vocare Galileos. Sic misericors Deus impia consilia impii morte dissolvit, quia Deum auctorem omnium sponte deseruit, nefariis confusus artibus magicis suæ levitatis petulantia, quasi omnibus audacior cunctos antecierit, meritas luit pœnas. Non enim decet imperatorem audacia aliis præferri, sed moderatione et salubribus consiliis. Cujus salus propria cum semper ad securitatem omnium, in bello maxime conservanda est.

CAPUT X.

De pædago Christiano et Juliano Saba, qui impii Juliani Cæsaris apud Persidem prædixerunt perditionem.

Qua etiam tempestate in Antiochia vir quidam optime pædagogus adolescentium habitabat, eratque illic famosissimus sophista Libanius impius, expectansque Juliani victoriam, habens præ oculis ejus minas. Interrogavit ergo pædagogum, quasi nostram deridendo religionem: Nunc, inquit, fabri filius quid putas agit? At ille quod post paululum contigit, impletus gratia divina, prædixit. Respondit enim: O sophista, creator omnium, quem ut fabri filium nominasti, locellum sepulture Juliano componit. Post paucos enim dies mors illius nuntiatur erronei, et in locello positus, est advectus, minarumque timor evacuatus est. Tunc etenim Julianus religiosissimus cognomento Saba, cum illius impii minas audisset, continuo ingemiscendo ac flendo clementi Domino supplicans subito lacrymarum ejus fluvius restitit, fuitque alacritate completus et ejus vultus exhilaratus. Hanc animi permutationem ejus ministri respicientes, rogaverunt ut eis causam repentini gaudii patetaceret. Tunc ille dixit: Fertis sacre vineæ devastator pœnas exactus est vastationis suæ, jacetque mortuus terribilibus, ministrisque ministris. Hæc agnoscetes omnes exultaverunt. Deoque ly-

mnos gratificos obtulerunt. Postea vero a nuntiis est compertum eundem fuisse diem simul et horam necis Juliani, quam ille sacratissimus senior cognovit atque prædixit.

CAPUT XI.

Qualiter Jovianus a militibus imperator creatus exercitum reduxit a Perside.

Milites igitur in maximam æstuationem venientes, ommissa omni dilatione, altera die Joviano infulas imperatoris imponunt. Erat enim vir fortis et nobilis, et illo tempore millenarius, quo Julianus electionem militibus lege proposuit, ut sacrificarent, aut militia cederent. Qui cingulum magis elegit amittere, quam imperatoris præceptionibus impiis obedire. Hunc ergo tunc Julianus propter belli necessitatem inter viros militares habebat. Qui cum violenter a militibus ad imperium traheretur, clamabat dicens non se velle paganis hominibus imperare, cum ipse Christianus existeret. Cumque vox omnium communiter proclamasset dicentium se quoque esse Christianos, suscepit imperium. Cogitabat itaque Jovianus de communi salute, et quomodo posset de medio hostium illæsum exercitum liberare, nec indiguit grandi consilio, sed seminibus pietatis utilissimum vindemiavit fructum. Repente namque suam providentiam Deus ostendit, et fluctuationem ejus ad portum tranquillitatis adduxit. Dum enim hujus angustiam Persarum rex agnovisset, missa legatione petivit pacem. Deinde cibaria militibus destinavit, et forum venalium eis præparari in deserto præcepit: celebratisque fœderibus exercitum reduxit incolumem. Quæ pacta quantum ad gloriam Romanorum turpia, sed tempori necessario congruebant. Amissa namque Syria et tralita Persis Nisibin Mesopotamiæ civitate, discessit. Hæc itaque nuntia Christianos confortaverunt, Paganis intulerunt luctum. Porro milites incautum Juliani fervorem valde culpabant, causamque damni finium Romanorum ei potius inferebant, quod a Persa quasi proditore seductus, naves quæ per fluvium frumenta deveherent, incendit, et famem militibus irrogavit. Fefellit eum itaque superbia, jactantia, sophisticis inflatum disciplinis: quibus gloriabatur superstitiosos idolorum cultor, dicendo felicia fore tempora, quibus ipse rerum potiretur imperio. Sed ubi Jovianus, in annos 29 pace composita, ad Romanum regressus est solum, clariorque lux nostro se orbi ex Orientis partibus aborta diffudit, rempublicam quasi post nimias procellas omni moderatione aggreditur reparare, Ecclesiarum vero curam non in secundis habere: nec tamen incaute, ut Constantius egerat, sed lapsu prædecessoris admonitus. Primum hoc conscripsit, ut episcopi de exsilio remearent, et Ecclesias eis reddendas esse professus est qui expositam in Nicæa fidem inviolabiliter servaverunt.

CAPUT XII.

De revocatione Athanasii, et qualiter illius consiliis usus ecclesiastica tractavit negotia Jovianus.

Hinc honorificis et officiosissimis litteris Athana-

sium requirit, ab ipso formam fidei et Ecclesiarum disponendarum suscepit modum. Athanasius autem perfectam divinorum dogmatum disciplinam remisit expositam, apostolicis dogmatibus congruentem, quibus imperator instructus hæreticorum vitaret pravissimas calliditates, et Ecclesiis redderet pacem catholicis. Igitur post parvum intervallum magnus Athanasius Deo amabilem imperatorem videre desiderans, venit Antiochiam et principem de quibus oportebat edocuit. Quidam alunt quod cum ipse magis evocaverit imperator ut quæ necessaria pro religione et recta fide viderentur exponeret, disponensque ut decebat causas Ecclesæ de reversione cogitabat. Porro Athanasium amicum sibi maximum factum destinavit in Ægyptum, ut sicut ei videretur causa Ecclesiarum populosque diserneret, interminans derogatoribus dignas correptiones, quoniam noverat immerito per iniquas calumnias multa Athanasium incommoda passum. Verum imperator propositum hoc habebat, ut blandimentis et suasionem verborum discordantium contentiones absunderet, dicens nulli quidem se quomodocunque credentium fore molestum, eos tamen diligere, et nimis honorare, qui Nicæni concilii decreta ecclesiasticæ imitationi servarent, in quibus unitas continetur ecclesiastica. Sed hæc tam pia, tam læta principia mors inenatura corripuit. Qui dum ad Illyricum rediens per Galatiam iter agit, Constantinopolim accelerans, Dadastena moritur, octavo decimo mense quam imperare cœperat, ætatis anno tricesimo octavo.

CAPUT XIII.

De Valentiniano a militibus imperatore facto. Et quod illo regnante dignum memoria contigerit.

Postquam Valentinianus apud Nicæam consensu militum imperator creatus est, mansit in eo annis 11. Qui cum Christianus integra fide sacramentum militiæ gereret, et sub Juliano Augusto tribunus scitariorum, jussus ab imperatore sacrilego, aut immolare idolis aut militia cedere, fideliter sciens et gratiora esse Dei judicia et meliora promissa, sponte discessit. Ita parva interjecta mora, Juliano interfecto, ac mox Joviano mortuo, qui pro nomine Christi amiserat tribunatum, retribuente Christo, in locum persecutoris sui accepit imperium. Is enim non modo fortitudine, sed etiam prudentia, temperantia atque justitia et corporis magnitudine, præfulgebat. Sic enim fuit regalis pariter et urbanus, ut dum exercitus tentasset ei alium sociare consortem, ille responderit: Vestrum, inquit, fuit, o milites, imperatore non existente, mihi dare regimen imperii; verum ubi hoc ego suscepi, meum jam et non vestrum est, de rebus cogitare communibus. Cujus verba mirati milites, ejus secuti sunt voluntatem. At ille postea fratrem suum Valentem participem fecit imperii, Procopium tyrannum pluresque postea satellites ejus occidit. Terræmotus per totum orbem factus, ita quoque turbatum pelagus excussit, ut per vicinas terrarum campestrium partes refuso mari plurimæ insularum urbes concussæ et subruptæ

perisse, ferantur. Nihil enim ab Eudoxio episcopo Ariani dogmatibus assentore, et baptizatus est, persuasus, in se gravissimam hæresim deduxit. Sed malignam in septuaginta annis, diu tenuit, neque roborati potestatem ad in seculum, quoad vivens, fratris auctoritate compressis esset. Contemplabatur enim id eorum quodam vim in ulque secunda fide imperatori posse exercere, qui tantam consuetudinem pro retinenda quondam missis habuisset. Nonum anno imperii Theodosii Gratianus Valentiniani filius, imperator est factus. Eodem anno apud Atrabatas versus lanam de humilibus pluribus militibus decessit. Profecto Athalaricus rex Gothorum Christianus, in gente sua crudelissime persecutus, plurimos Barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit. Quorum tamen plurimi in Romanam solum non trepidi velud ad hostes, sed certique ad fratres, pro Christi confessione, ceciderunt. Valentinianus Saxones gentem in Oceanum interioribus et paludibus in viis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis armibus eruptionem magna mole meditante, in ipsis Francorum sinibus oppressit. Burgundionum quoque, novorum hostium novum nomen, qui plusquam septuaginta millia ut ferunt armatarum, ripam Rheni fluminis insederunt. Hos quondam subacta inferiore Germania a Druso et Tyberio adoptivis filiis, Caesaris, per Castra dispositos, in magnam coaluisse gentem, atque ita etiam nomen ex opere presumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta burgos vulgo vocant, eorumque esse prævalidam et perniciosam manum. Galli hodieque testes sunt. Cum quibus præsumpta possessione consistunt, quamvis providentia Dei Christiani omnes modo facti, catholica fide nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blande mansuete, innocentique vivant, non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Anno autem undecimo regni sui Valentinianus cum Sarmatæ sese per Pannonias diffudissent, easque vastarent, bellum in eos parans apud Prigitionem oppidum subita effusione sanguinis, quod Græce apoplexis vocatur, suffocatus et mortuus est.

CAPUT XIV.

De filiis Valentiniani, qui post eum regnaverunt parvulus Occiduis, et de Valente Orientis Augusto.

Post quem Gratianus filius ejus Occidentibus imperium tenuit, Valente parvo in Orientis partibus constituto, Valentinianum etiam fratrem suum parvum admodum sodium creavit imperii, quamvis non essent de una matre progeniti. Nam Valentinianus senioris dudum Severæ uxoris, cujus filius Gratianus fuerat, pulchritudinem Justine virginis, quam sibi familiaritati carerat, in balneis conspicens, illam diligenter amaverat. Hæc venustatem corporis puellæ imperatoris marito indicat, qui confestim sibi eam sociavit in matrimonium; nec tamen priore abjecta, legesque propter illas sanxit, ut omnes viri qui voluissent, impune bina matrimonia susciperent. Accepti ergo (ut diximus) Valentinianus Justina, edidit ex ipsa Valentinianum juniorem, et filias tres, Ju-

stina, Gratianam, et Galliam. Galliam vero postea major Theodosius imperator duxit uxorem, ex qua Placidia et filia nascitur esse progenita. Nam Archadius et Honorium ex Placida priore conjugis habuisse cognoscitur. Imperantibus prædictis principibus Athanasius Alexandriæ doctrina ac religione vera in pace degens clarus satis habetur: qui sub Constantio et Juliano principibus multa pertulerat incommoda pro fide nostra. Ferantur ejus adversum gentes libri duos, et contra Valentem et Ursacium liber unus, et de Virginitate liber unus, et de persecutionibus Avianorum plurimus, et de Psalmorum titulis, et in historia Antonii monachi vitam ejus continentes epistolæ, et multa alia, quæ enumerare longum est. Hilarius urbis Pictavorum Aquitanicæ episcopus, factione Saturnini Arelatensis episcopi de synodo Elerrensi Phrygiam relegatus, duodecim adversum Arianos confecti libros, et alium librum de synodis quem ad Galliarum episcopos scripsit, et in Psalterium commentarios, primum videlicet et secundum, et a quinquagesimo usque septuagesimum secundum, et a centesimo octavo decimo usque ad extremum. In quo opere imitatus est Adamantium, nonnulla etiam de suo sensu addidit. Est ejus et ad Constantinum libellus, quem ei viventi Constantino poli porrexit, et alius in Constantinum, quem post mortem ejus scripsit, et liber adversum Valentem et Ursacium historia Ariminensis et Seleucensis synodi continens, et ad præfectum Salustium, sive contra Dioscorum, et liber hymnorum et mysteriorum alius, et commentarios in Matthæum scripsit, et tractatus in Job, quos de Græco Adamantii ad sensum transtulit. Est et alius elegans libellus ejus contra Auxentium, et nonnullæ ad diversos epistolæ. Aiunt quidam scripsisse eum in Cantica canticorum insigne volumen: sed a nobis hoc opus ignoratur. Qui ab exilio reversus venit splendidum lumen Gallias irradiavit, cæterasque provincias suo sacro dogmate a peste Ariana liberavit. Mortuus est Pictavis, Valentiniano et Valente regnantibus. Titius Bostrenus episcopus, sub Juliano et Joviniano atque Valentiniano principibus fortiter adversum Manichæos scripsit libros, et nonnulla alia opuscula. Moritur sub Valente.

CAPUT XV.

De Ambrosio, et cæteris doctoribus qui sub principibus prædictis floruerunt.

Interea siquidem, defuncto apud Mediolanum Auxentio hæreticorum episcopo, utriusque partis populi diversis studiis ferebantur, dissensio gravis et periculosa seditio urbi propriæ maturum parabat exitum, si pars utraq; cum diversum vellet, nequaquam quod proposuerat obtineret. Ambrosius tunc consularis ejusdem provincie fasces gerebat. Is cum perniciem civitatis videret impendere, pro loco atque officio suo, confestim ecclesiam seditio-nem populi mitigaturus ingreditur. Cumque inibi multa secundum leges et publicam disciplinam pro quiete et tranquillitate perorasset, pugnantis inter

se, et dissidentis subito clamor, et vox una consurgit. Ambrosium, episcopum, postulatum, baptizari humiliter propterea clamatur, erat enim catechumenus, et sibi episcopum dari, nec aliter unum populum fore atque unam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Hoc imperator, Valentinianus agnoscedis, repente iussit et baptizari, et tanquam dignum virum ordinari pontificem. Noverat enim, ejus certiore omni pondere voluntatem, et totius regula secreta subtiliora arbitrata etiam divinum in eo esse decretum, dam ip, ejus electione etiam pars, contraria consonaret. Is ergo sacri baptismatis dono potitus, gratiam quoque suscepit episcopatus. Quo facto hunc hyannum optimus imperator Salvatori et domino obtulisse fertur, his quippe quæ gerebantur intererat: Gratias, inquit, ago tibi, Domine omnipotens et Salvator noster, quoniam huic viro ego quidem commisi, corpora, tu autem animas, et meam electionem ostendisti justitiæ convenire. Ista de Ambrosio in hoc loco sufficiant. Qua tempestate de Gallogræcia Photinus Marcelli discipulus, ordinatus Syrmis episcopus, Ebionis hæresim instaurare conatus est, et postea a Valentiniano principe pulsus Ecclesia est. Plurima scripsit volumina, in quibus vel præcipuus contra gentes, et ad Valentinianum liber unus. Optatus Afer, episcopus Milevitanus, ex parte catholica scripsit sub Valentiniano et Valente principibus, adversum Donatiana partis calumnias libros septem, in quibus asserit, crimen Donatianorum in nos falso retorqueri. Acylius Severus Hispanus de genere illius Severi, ad quem Lactantii duo epistolarum libri scribuntur, composuit volumen quasi hodeporicum, totius vitæ suæ statum continens, tam prosa quam versibus, quod vocavit Cintacipoiam sive petram, et sub Valentiniano principe obiit.

CAPUT XVII

De male gestis Augusti Valentis contra catholicos, et de persecutione ejus.

Igitur tempore quo Valens a fratre Valentiniano ad consortium imperii est ascitus, apostolicis dogmatibus ordinabatur. Cum vero Gothi transissent Istrum, et Thraciam peragrarent, collecta militia, pugnare cogitabat adversus eos. Cui placuit ut non nudus sacra gratia dimicaret, sed sancti baptismatis munitus armis, et hoc quidem bene placuit, et valde sapienter. Quod vero postea gessit magnam animi molliem et proditorem significat veritatis, ea namque infelix passus est quæ progenitor Adam. Conjugis enim est seductus alloquio, et muliebribus verbis illaqueatus. Illa namque primitus Arianae fallaciæ captionibus irrelita, etiam istum secum corruere in blasphemiae foveam persuasit, Cujus seductionis auctor fuit Eudoxius. Is enim adhuc Constantinopolitanae gubernacula tenebat Ecclesie, non regens, sed suam potius mergens navem. Tunc ergo in ipso baptismatis tempore jurejurando miserrimum obligavit, ut et in impietate dogmatis permaneret, et undique contraria sapientes expelleret. Sic igitur ille doctrinam apostolicam derelinquens, contrarias par-

tes sumpsit. Quod videtur fratre Valente coactus coarctaverat, post paululum, quæ juraverat, adimplevit. Ego Valens imperium, quatuor annos Valentiniano mortuo tenuit. Qui non impie ageret, illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit, ut monachi hoc est, Christiani, qui ad unum fidei opus dimissa secularium rerum multitudine actione se redigerant, ad militiam cogentur. Vastas illas (tunc) Egypti solitudines, artasque diffusas, quas propter bitum et sterilitatem, pericolosissimamque serpentium abundantiam, conversatio humana non nosset, magna abundantiam monachorum multitudo compleverat. Hæc tribuni et milites missi, qui sanctos ac venerabiles milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecta ibi agmina multa sanctorum. Quæ partem per diversas ubique provincias his similibus jussis diu adversus Ecclesias catholicas et recte fidei populos gesta sint, satis in ecclesiasticis historiis declaratur. Nam et episcopus ego in existium, et presbyteros, ac diaconos, et monachos, usque ad viginti menta deduxit, et ignibus tradidit, multaque infanda et crudelia in Ecclesiam Dei molitus est. Ex diversis seilicet in urbe Romano sub imperio principe, et affinis suffocationibus, innumerabilibus tormentis, quibus vinea Domini vastaretur, adinventis. Quæ historiographi, quorum intentio fuit ut litteris hæc ad futura posteritatem porrigerent, comprehendere adliquidum præ multitudine diversarum mortuum nequiverunt, nos ex multis unum in hoc compendioso opusculo inserere curavimus.

CAPUT XVII

Quidam Edissent per mulierem filium trahentem ad martyrium, stragem dedinaverunt Valenti.

Diendum quoque est quod in Edissa Mesopotamiae gestum esse noscitur. In hac urbe est apostolice Thoma basilica clara nimis pariter et ornata, in qua propter loci reverentiam collecta scripsit celebrantur, quæ vobis imperator inspicere, et agnoscere omnes sibi odiosos ibidem convenire, fertur in illud percussisse præfectum, quod dixit de orthodoxos non expulerit universos. Cumque præfectus injuriam passus invitatus indignationi principis ministrare contenderet, non enim volebat tantis hominibus caedam inferre, latenter mandavit ut nactus in illa basilica remaneret. Sed nemo respexit, neque consilium neque terrorem ejus, omnes enim altera die ad locum orationis pacem confluxerunt. Cumque præfectus cum multa militum manu ad basilicam festinaret, ut imperatoris perficeret iruisionem, quadam muliere cum paupertate degens, filium suum manu tractum cursu ad illam basilicam propegens, præfecti interceptum rupit officium. Indignatus vero præfectus mulierem sibi jussit adduci, dixitque ad eam: O infelix mulier, quo sic indecenter curris? At illa, sibi et alii, inquit, ire festinant. Tunc ille: Non audisti quia præfectus illic occisurus est universos quoscumque comperit? Et mulier: Audiivi, inquit, ideoque festino ut illic inveniar inter eos. Et quo hunc parvulum trahis infantem? Tunc mulier ait: Ille est iste maritus

rium suscipere mereatur. Hanc cum audisset vir ille concurrentium voluntatem, mox recurrens ad principem, suggestit ei, eo quod essent omnes mortem pro sua fide suscipere parati, irrationabile dicens brevi tempore tantos occidere. Quo dicto ab ira revocavit imperatorem. Hoc ergo modo Edisseni furorem imperatoris effugiunt. Per idem tempus Ecclesia velut persecutionis igni conflagrante purior auri metallo refulgebat. Non enim in verbis uniuscujusque fides, sed in exiliis et carceribus probatur, quia non honori erat catholicum esse, sed pœnæ.

CAPUT XVIII.

De sanctis viris qui tunc floruerunt per Ægyptum et in cæteris locis.

Florebat igitur Ægyptus ea tempestate non solum eruditus in Christiana philosophiâ viri, verum etiam his qui per vastam eremum commanentes signa et prodigia apostolica simplicitate vitæ et cordis sinceritate faciebant. Macharius de superiore eremo, aliusque Macharius de interiore, Isidorus in Scythiis, Pampus in Cellulis, Moyses et Benjamin in Nuria, Scyrius et Helias et Paulus in Apoliote, alius Paulus in Focis. Pæmen et Joseph in Pispiri, qui appellatur mons Antonii. Sed et alios quamplures hujusmodi viros in Ægypti partibus tunc habitasse fideli comperimus auditu, ut vere completeretur Apostoli dictum: *Quia ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.* Ægyptus enim præ omnibus nationibus superstitionis diversis idolorum monstris quondam servierat. Habuit autem per idem tempus etiam Mesopotamia viros nobiles iisdem studiis pollentes apud Edissam et Carram, tum et in cæteris locis; sed neutra harum infecundior Cappadocia fuit, imo aliquid lætius, quæ Gregorium et Basilium genuerunt. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad præstendam rhetoricam, sed nutu Dei ad divinam sunt conversi philosophiam, in qua mirabiliter floruerunt. Tulit igitur et ipsa Cappadocia multorum sanctorum segetem satis lætam, quorum miracula apostolicis actibus congruentia præ multitudine in hoc opere adnotare distuli, dum plures propria eruditi viri condita relinquere opuscula de vitæ merito et conversationis eorum exemplo.

CAPUT XIX.

De præliis in Aphricâ per Theodosium, Theodosii principis patrem, gestis, et de prælio in Gallia per Gratianum acto contra Alamannos.

Interea in Aphricæ partibus Firmus se excitatis Maurorum gentibus regem constituens, Aphricam Mauritaniamque vastavit, Cæsaream urbem nobilissimam, Mauritaniam dolo captam, deinde cædibus incendiisque completam, Barbaris in prædâ dedit. Igitur comes Theodosius Theodosii, qui post imperio præfuit pater, qui illuc fuerat a Valentiniano missus, effusas Maurorum gentes multis præliis fregit, ipsum Firmum afflictum et oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima providentia totam cum Mauritania Aphricam meliorem pristinis reddidisset,

A tunc Valente imperatore quando et alii plures nobiles occisi, instimulante et obrepente invidia, jussos interfici apud Carthaginem, baptizari in remissionem peccatorum præoptavit, ac postquam sacramentum Christi, quod quæsierat, assecutus est, tunc gloriosam sæculi vitam, etiam de vitæ æternitate securus, relinquens percussori jugulum ultro præbuit. Gratianus interea imperator admodum juvenis, cum inestimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cereret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit: continuo apud Argentariam oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plusquam triginta millia Alamannorum minime Romanorum detrimento in eo prælio interfecta narrantur.

CAPUT XX.

De Gothis, qui Valentem erroneum principem bello vicerunt ac demum vivum incenderunt.

Tertio decimo autem anno imperii Valentis, hoc est, parvo tempore posteaquam Valens per totum Orientem Ecclesiarum lacerationes sanctorumque cædes egerat, radix illa miseriarum copiosissimos simul frutices germinavit. Siquidem gens Hunorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque passim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transitu Danubio fugientes a Valente, sine ulla fœderis pactiõne suscepti, ne arma quidem, quo tutius Barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis fame et injuriis adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendiis rapinisque, fuderunt. Valens egressus de Antiochia cum ultima infelicitis belli sorte traheretur, sera præfecti Maximi pœnitentia stimulatus, episcopos cæterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimo quinto imperii sui anno, lacrymabile illud bellum in Thracia cum Gothis, jam tunc excitatione virium rerumque abundantia instructissimis, gessit, ubi primo statim impetu Gothorum perturbata Romanorum equitum turmæ, nuda peditum undique deseruere præsidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctæ, ac primum nubibus sagitarum obrutæ, deinde cum amentes metu sparsim per devia cogentur, funtibus cæsæ gladiis insequentium contisque perierunt. Ipse imperator, cum sagitta saucius, versusque in fugam, ægre in cujusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subjectus igni consumptus est. Et quo magis testimonium punitionis ejus et divinæ indignationis terribili posteris esset exemplo, etiam communi caruit sepultura. Anno vitæ quinquagesimo tali sorte exstinctus est. Qui cum fratre regnavit annis tredecim, post fratrem vero tres. Gothi itaque antea per legatos supplices poposcerunt, ut illis episcopi, a quibus regulam Christianæ fidei discerent, mitterentur. Valens imperator exitibili pravitate doctores Ariani dogmatis misit.

Gothi primæ fidei rudimentum, quod acceperunt, tenuerunt. Itaque justo iudicio Dei, ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsurus sunt.

CAPUT XXI.

De Didymo et aliis doctoribus illius temporis.

Qua tempestate Didymus Alexandrinus, captus a parva ætate oculis, et ob id elementorum quoque ignarus, tantum miraculum suis omnibus præbuit, ut Dialecticam quoque et Geometriam quæ vel maxime visu indigent, usque ad perfectum didicerit. Hic plurima nobilitate scripsit, commentarios in Psalmos omnes, commentarios in Evangelium Matthæi, et in Joannis, et de dogmatibus, et contra Arianos duos libros, et de Spiritu sancto librum unum, quem Hieronymus in Latinum vertit, et in Isaiam decem et octo commentarios, et in Osee commentariorum libros tres, et in Zachariam prophetam libros quinque, et commentarios in Job et infinita alia, quæ digerere proprii iudicii est. Effrem Edissenæ Ecclesiæ diaconus multa Syro sermone composuit opuscula, et ad tantam venit claritatem, ut post lectionem Scripturarum divinarum, publice in Ecclesiis quibusdam ejus scripta recitarentur. Edidit de Spiritu sancto Græcum volumen, quod quidam de Syriaca lingua verterat, ex quo acumen sublimis ingenii ejus etiam in translatione manifestatur. Discessit sub Valente principe. Igitur sub Valente principe tanta est orta tempestas Constantinopoli, ut miræ magnitudinis decedentes, in modum lapidum, grandines multos hominum interfecerint. Fitque evidens indignatio Domini omnibus propter exsilia et persecutiones servorum Dei ab imperatore et Arianis exactas. Quibus diebus Melania nobilissima mulierum Romanarum, et Marcellini quondam consulis filia, unico prætore tunc Urbano filio derelicto Hierosolymam navigavit: ubi tanto virtutum præcipueque humilitatis miraculo fuit, ut Teclæ nomen acceperit.

CAPUT XXII.

De Gratiano, qui de exsiliis revocavit episcopos et Theodosium constituit imperatorem Orientis.

Gratianus, quadragésimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamvis jamdudum antea cum patre Valente, et cum Valentiniano fratre regnaret. Igitur defuncto Valente, denuo Barbari usque ad muros Constantinopoleos venientes, ejus suburbana vastabant: quapropter cives quæ invenissent arma portantes, hostibus ut poterant resistebant. Uxor enim Valentis imperatoris, nomine Domnica, præmia ex ærario publico bene pugnantibus secundum consuetudinem, militibus ministrabat. Quibus Saraceni præbuere solatia, quæ eorum regina, nomine Mavia, Romanorum fœderata, direxerat. Porro Gratianus, Valentiniani filius, cum dudum patre defuncto Europæ sæptra tenuisset, defuncto etiam Valente sine sobole, Asiæ quoque Libyæque regna suscepit; moxque pietatem quam mente susceperat operibus demonstrabat, ini-

tiæque sui regni rerum omnium Dominus dedecavit. Scripsit itaque legem, præcipiens ut expulsi pastores ad sua ovilia remearent, sacræque basilicæ eis redderentur, qui communionem Damasi sequebantur. Is enim Damasus Romanæ urbis episcopus, laude dignus, vir mirabilis pro apostolicis dogmatibus, cuncta festinus post Liberium gubernacula suscepit Ecclesiæ. Direxit igitur imperator cum hujusmodi lege etiam Saporem quemdam, tunc nominatissimum militiæ principem, et Ariana quidem blasphemiam prædicatores, veluti quasdam pestes, divinis septis jussit expelli, optimis vero pastoribus et sacris ovilibus universa restitui. Hoc ergo in universis provinciis decrevit observari. Gratianus itaque cum juniore Valentiniano regno potitus, ab exsilio revocatis omnibus, lege sancivit, ut unaquæque religio licenter sacra celebraret, solos vero ab Ecclesiis prohibuit Eunomianos, Fotinianos et Manichæos. Qui eum afflictum ac pene collapsam reipublicæ statum videret, eadem provisione qua quondam asciverat Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem respublica reparata est, legit et ipse Theodosium atque Hispanum, virum restituendæ reipublicæ necessarium, quem apud Firmium purpura induit, Orientisque Thraciæ simul præfecit imperio.

CAPUT XXIII.

De Theodosii gestis, et qualiter venit ad imperii fasces.

Itaque Theodosius afflictam rempublicam ira Dei reparandam credidit misericordia: omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, Alexandro quoque illi Magno (sicut Pompeius Corneliusque testati sunt) evitatas, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est, Alanos, Hunos et Gothos, incunctanter aggressus, magnis multisque præliis vicit, urbem Constantinopolim victor intravit, et ne parvam ipsam Romani exercitus manum assidue bellando deterreret, fœdus cum Hathhanarico Gothorum rege percussit. Hathhanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. Universæ Gothorum gentes, rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese imperio dederunt. In iisdem etiam temporibus Persæ qui, Juliano interfecto aliisque imperatoribus sæpe victis, nunc etiam Valente in fugam acto, recentissima victoriæ satietatem cruda insultatione ructabant, ultra Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemque supplices poscerent, ictumque tunc fœdus est quo universus Oriens tranquillissime fruebatur. Igitur qualiter Theodosius ad fasces imperii pervenerit, patet expediam dictis. Porro Gratianus Thraciam Barbaros vastare cognoscens, Italia relicta, Phœniciam venit. Ea tempestate Theodosius tam propter parentum nobilitatem quam pro fortitudine propria nominatissimus habebatur, et ob hanc causam invidia iudicium fatigatus in Hispani morabatur, ubi ortus fuerat et nutritus. Cumque imperator quid faceret hæsitaret, quippe cum Barbari etiam victoria inexpugnabiles esse vi-

derentur, ducatu Theodosii pugnam credidit terminari. Repente siquidem eum ab Hispaniis evocans, et magistrum militum esse denuntians, cum expeditione ad Barbaros destinavit. At ille fide munitus, confidenter ad Thracias est profectus. Quo dum venisset, vidissetque Barbaros, exercitum ordinavit ad pugnam. Congressione vero facta, impetum Barbari non ferentes, suas acies reliquerunt. Et illi quidem fugiebant, hi vero fortiter sequebantur, immensa caedes tunc facta est Barbarorum. Plurimis igitur interemptis, paucisque latenter transeuntibus Histrum, mox dux optimus exercitu disperso per vicinas urbes, ipse velociter remeavit ad principem, ita ut ipse triumphorum suorum nuntius extitisset: quod tamen nec ipsi imperatori, dum miraretur, factum credibile videbatur. Invidi siquidem etiam fugisse eum dicebant. At ille derogantes sibi petiit dirigi, qui viderent hostium multitudinem peremptorum. His verbis imperator flexus, direxit qui res actas inspicerent, eique renuntiarent. Conspectus enim in somnis quia sanctus Meletius Antiochenae civitatis antistes chlamyde eum vestiret imperiali, et corona caput ornaret. Haec cum nocte vidisset, cuidam retulit amicorum. At ille clarum esse somnium dixit, et nihil aenigmatum, nihil dubium continere. Cumque pauci omnino transissent dies, qui pro victoria inspectione missi fuerant remeaverunt, peremptaque hostium multa millia narraverunt. Quamobrem letatus princeps, Theodosium fecit imperatorem. Interea cum episcopi centum et quinquaginta fuissent Constantinopolim congregati, praecipit imperator ut nullus proderet quis maximus esset ille Meletius, volebat enim ex memoria sui somnium virum illum sibi indicari. Cum ergo omnis illa multitudo pontificum regiam introisset in domum, relicta omnibus, ad magnum cucurrit Meletium, et veluti quidam filius patris amator post multum tempus paterna visione potitur, amplectebatur eum, et simul osculabatur eum, oculos, labia, pectus, caput, dexteram, quae eum in somnio coronaverat, fusinuatque illi, quam viderat visionem. Cumque etiam ceteros congrue salutasset, rogavit tanquam patres, ut de rebus praesentibus cogitarent. Cumque Theodosius Barbaros bello superasset, et illi Romanos amicos habere deprecarentur, causa foederis acceptis obsidibus, Thessalonicam venit, ubi dum in agyrodinam incurrisset, ab Acolis ejus civitatis episcopo baptizatus est, licet a progenitoribus Christianum dogma et fidem Niceni concilii sequeretur.

CAPUT XXIV.

De Justina imperatrice Ariana, quae dum Ambrosium in exilium trahere jubebat, ipsa exilium passa est.

Eo siquidem tempore quo Constantinopoli de synodis agebatur, gerente curam Theodosio de unitate fidei et statu Ecclesiae, talia circa Hesperiam proveniunt. Maximus de Britannorum partibus contra Romanorum surrexit imperium, et laboranti Gratiano contra Alamannos intulit bellum. In Italia vero puero satis existente Valentiniano, rerum curam Probus executus atque praefectus habebat. Justina

vero Valentiniani mater, cum esset Ariana, vivo quidem marito laedere non prevaluit orthodoxos. Eo mortuo et filio valde juveniculo, Mediolanum veniens, Ambrosio episcopo erat infesta, ita ut eum destinari juberet in exilium; dumque de Ecclesia juberetur exire, Ambrosius ait: Ego sponte hoc agam, ne lapidum septa contradere videar, aut blasphemantibus Deum. Hic, si placet, occide; hoc loco proa mortem suscipio voluntate. Cumque populos singulariter diligens Ambrosium resultaret, et trahentibus eum ad exilium valde resisteret, potius indignata Justina vocavit tunc Benivolum quaestorem, jubens ut velociter proponeret legem quae fidem prolatam in Arimino confirmaret. Cumque hoc ille agere declinaret, erat enim orthodoxus, majoribus cingulis eum invitavit. Benivulus autem discingens se, balneum ante pedes Augustae projecit dicens: neque illum honorem, neque majorem velle se pro impietatis habere mercede. Cumque ille hoc facere omnimodis refusasset, inventi sunt alii, qui nequitiae jussionibus ministrarent. Inter haec nuntiatur quia Gratianus dolo tyranni Maximi fuisset occisus. Andragatius enim dux Maximi in lectica portatus, ut occideret Gratianum, hujusmodi opinionem misit in vulgus, quia uxor Gratiani suo viro festinare occurrere in Lugduno Galliae civitate fluvium transeunti. Gratianus autem credens conjugem revera venire, quam nuper acceperat, non praecavit ejus insidias, et veluti caecus in foveam in manus hostis incurrit. Dum ergo Gratianus venisset quasi ad uxoris vehiculum, ex improviso exsiliens, Andragatius Gratianum callidus interemit. Mortuus est ergo anno imperii decimo quinto, vitae vigesimo quarto. Hoc itaque facto, ad presens contra Ambrosium ira Justinae quievit. Cumque audisset Maximus quae contra Ambrosium rursus magniloquum praedicatorum veritatis agerentur, scripsit Valentiniano, ut bellum quod agebatur contra Ecclesias solveretur, monens ut paternam non amitteret pietatem; adjecitque etiam minas belli, et nisi quiesceret, verba operibus adimpleret. Quamobrem sumens exercitum venit Mediolanum, ubi tunc ille degebat. Porro Valentinianus agnoscens ejus invasionem fugit in Illyricum, experimento cognoscens quae mala matris consilio sustineret. Justina vero justo Dei iudicio in vita exilium passa est, quod injuste Dei viro Ambrosio inferre nitebatur. Porro Theodosius audiens quae a Justina fuerant gesta, et a tyranno scripta, fugientem Valentiniano rescripsit, non esse mirandum, si imperatori quidem terror, tyranno vero potestas, accresceret, dum imperator pietati rebellis exstulisset, tyrannus autem ei auxilia commodaret; et propterea ille quidem fugeret nudus, ille vero armaretur adversus nudum.

CAPUT XXV.

Qualiter Theodosius Maximum tyrannum Gratiani interfecit.

Theodosius quadragesimus primus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis obtinuit, mansitque in eo annis undecim cum jam in

Orientis partibus, quatuor annis Gratiano vivente A regnasset. Itaque justis necessariisque causis ad bellum civile permotus, cum e duobus Augustis fratribus et ultionem unius interfecti sanguinis exigeret, et restitutionem miseri alterius exulantis oraret, posuit in Deo spem suam, seseque adversus Maximum tyrannum sola fide major, nam longe minor universi apparatus bellici comparatione, proripuit. Aquileiæ tunc maximus victoriae suæ spectator incederat. Andragatius comes ejus summam belli administrabat. Qui cum largissimis militum copiis ipsaque magnarum copiarum fortitudinem præcellenti consilio omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hostem prævenire et obruere parat, sponte eadem quæ obstruxerat claustra B deseruit: ita Theodosius, nemine sentiente, ut non dicam repugnante, vacuas transmisit Alpes, atque ad Aquileiam improvisus adveniens, hostem illum magnum Maximum trucem, et ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo terrore nominis exigentem, sine dolo et sine controversia clausit, cepit, occidit. Valentinianus, recepto Italiae potitur imperio. Itaque Andragatius comes, cognita Maximi nece, præcipitem sese de navi in undas dedit et suffocatus est.

CAPUT XXVI.

Quomodo beato Ambrosio revelata sunt martyrum corpora Prothasii et Gervasii.

Qua tempestate, dum B. Ambrosius insania Justinæ cæterorumque Ariarum afficeretur insidiis, D Domino revelante, ostensa sunt ei sanctorum Gervasii et Prothasii martyrum corpora, quasi ipsa hora ibidem reposita, miro odore fragrantia. Ad caput itaque eorum libellum appositum invenit, in quo hæc continebantur: Ego servus Christi Philippus intra domum meam sanctorum corpora, quæ cum filio meo rapui, sepelivi: quorum mater Valeria, pater Vitalis dicti sunt, quos uno ortu geminos genuerunt: unum Prothasium, alterum Gervasium vocaverunt. Quorum, pater Vitalis militans consul Arianus fuit. Ipsi autem milites Christi effecti, de quibus perfecte dici potest: Isti sunt triumphatores et amici Dei, qui contemnentes jussa principum meruerunt præmia æterna, nunc coronantur et accipiunt palmas. Quorum virtutibus venerabilis antistes, suffultus sapientia ac vitæ honestate, insignibusque exemplis ornatus, Mediolanensem Ecclesiam munivit, et a peste Ariana Italiam liberavit.

CAPUT XXVII.

Qualiter Theodosius, ab Ambrosio correptus, penitendo satisfactionem promeruit.

Eodem quoque tempore, audivit Ambrosius quod, jussu Theodosii principis in Thessalonica, quæ erat valde populosa, usque ad septem millia hominum, innocentes pariter cum nocentibus, essent interempti, absque discretionem, per milites qui propter ultionem judicem, quos populus civitatis lapidaverat et traxerat, fuerant illuc directi. Quam indignationem

PATROL. CVI.

injustam graviter ferens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset, et solemniter in sacrum voluisset intrare templum, occurrit foras ad januas, et ingredientem his sermonibus, a sacri liminis incesu prohibuit; multis increpans cum aliis et hujusmodi verbis: Nescis, imperator, perpetrare a te necis quanta sit magnitudo? Quomodo manus extendes, de quibus adhuc sanguis stillat injustus? Recede hinc, recede, ne secundo peccato priorem nequitiam augere contendas. Accipe vinculum quo nunc ligaris, est enim medicina maxima sanitatis. His sermonibus imperator obediens, erat enim divinis eruditionibus enutritus, et aperte sciens quæ sunt propria sacerdotum, quæ regum, gemens et deflens, ad regalia remeavit. Cumque octo mensium continuatransissent tempora, propinquavit Nativitatis Salvatoris nostri festivas. Imperator autem, lamentationibus assiduis in palatio residens, continuas lacrymas incessabiliter expendebat. Igitur humiliter veniente imperatore ad Ambrosium, deprecando ut ingredi ecclesiam ei permetteretur, taliter commotionem promeruit ab eo, ut legem scriberet atque confirmaret, qua decreta furorem evacuaret, et usque triginta dies sententiæ necis suspensa maneret, et judicium rationis exspectaret. Hanc admonitionem imperator animo libenti suscipiens, et ultimam esse confidens, legem conscribi repente præcepit, et propriæ litteris manus confirmavit. Quo factovinculum ejus solvit Ambrosius, quæ lex hæcenus observatur. His et aliis imperator sacratissimus a venerabili episcopo correptionibus illustratus, cum præ omnibus fatebatur in veritate se agnovisse episcopum. Theodosius enim, Valentiniano juvenculo in imperio restituto, Romam senior veniens, leges nullas correxit, addidit, immutavit, et sub suo nomine conscripsit. Quæ autem in civitate perniciosæ adhuc supervacua ex consuetudine antiqua conspexit, auferre sancivit, et quæ reipublicæ supplemento necessaria addere curavit; his prope gestis pace composita, Valentinianum in Hesperia derelinquens, cum filio Honorio Constantinopolim remeavit.

CAPUT XXVIII.

De bello quod Theodosius gessit contra Arbogastem et Eugenium tyrannos. Et de actis mirabilibus acornis illius.

Igitur Valentinianus Junior, regno restitutus, exstincto Maximo ejusque filio Victore, quem imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipse in Galliam transit: ubi cum tranquilla republica, in pace ageret, apud Niannam, dolo Arbogastis comitis sui, corruptis custodibus, ut ferret, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conceivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes Eugelium tyrannum maxime creare ausus est, legitque hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipse aucturus imperium: quæ vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimis, contraxit undique innumeras invictasque copias, vel Romanorum præidiis, vel auxilii Barbarorum, alibi

potestate, alibi cognitione subnixus. Arbogastes Theodosio paruit, tantis instructum praesidiis. Maximum ipse minimus cepit, et nunc cum adversus eundem Theodosium, collectis Gallorum Franco-rumque viribus, exundavit, mixtus etiam praecipue cultu, deorum, magna tamen facilitate succubuit. Igitur Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, arcta Alpium latera atque inevitabiles transitus praemissis callide insidiis occupaverant, ut etiam si numero ac viribus impares forent, sola tamen belli dispositione victores. At vero Theodosius in summis Alpibus, constitutus, expers cibi ac somni, sciens quod destitutus suis, nesciens quod clausus alienis, Dominum Christum solus solum qui posset omnia, corpore humi fusus, mente caelo fixus orabat. Dehinc postquam insomnem noctem precum continuatione transegit, et testes propemodum quas in pretium praesidii caelestis appenderat lacrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit solus, sciens se esse non solum, signo crucis signum praelio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Prima salutis via exstitit Arbitrio hostilium partium comes, qui cum ignarum imperatorem circumpositis excepisset insidiis, conversus ad reverentiam praesentis Augusti, non solum periculo liberavit, verum etiam instruxit auxilio. At ubi ad contigua immiscendae pugnae spatia perventum est, continuo magnus ille et ineffabilis turbo ventorum in ora hostium ruit. Ferbantur per aerem spicula missa in hostes, atque ultra mensuram humani jactus, per magnum inane portata, nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hostium nunc illis graviter scutis everberabat, nunc impressis pertinaciter obstructa claudebat, nunc avulsis violenter desultata nudabat, nunc oppositis jugiter in terga tradebat. Tela etiam quae ipsi vehementer intorserant excepta ventis impetu supinato, ac retrorsum coacta, ipsos infeliciter confgebant. Prospexit sibi humanae conscientiae pavor; nam continuo sese, parva suorum manu fusa, victori Theodosio hostilis prostravit exercitus. Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes sua se manu percudit. Ita et hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum quos praemissos a Theodosio Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum, et vici vivere fuit. Theodosius itaque, composita tranquillaque republica, apud Mediolanum constitutus diem obiit, utramque republicam utrisque filiis, id est Arcadio et Honorio, relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum est. Vixit autem annis sexaginta, ex quibus sexdecim imperavit. Contigit itaque ut Johannes ei remandaverat de eventu belli ad quod proficiscebatur, contra Eugenium tyrannum, et de ejus morte in Italia futura. Itaque Johannes in Thebaida monasticam ducebat vitam, plenus gratia Dei, praesentiam habens futurorum, ad quem destinavit Eutropium eunuchum

A sibi met fidelissimum, ut aut eum, si vellet venire, deduceret, aut nolentem de eventu belli requireret. At ille Johannem quidem deducere non praevaleat, sed mandatum retulit ejus, quia bello vinceret et perimeret tyrannum, et post victoriam in Italia moreretur. Igitur Theodosius cum ad purpuram regni perveniret, Placellam habebat uxorem, quae de divinis legibus eum saepius admonebat, seipsam tamen perfecte prius erudiens, non enim regni fastigiis elevata est, sed potius divino amore succensa. Beneficii namque magnitudo majus ei desiderium benefactoris adhibebat. Repente namque ut venit ad purpuram, claudorum atque debiliam habebat curam, non servis, non aliis ministris utens, sed per semetipsam agens et ad eorum habitacula veniens, et unicuique quod haberet praebens. Sic etiam per Ecclesiarum xenodochia discurrens, suis manibus ministrabat infirmis: oculos eorum tergens, jus gustans, offerens cochlearia, panem frangens, cibosque ministrans, calicem diluens, et alia cuncta faciens quae servis et ministris mos est solemniter operari. His autem qui eam de rebus talibus nitentur prohibere dicebat: Aurum distribuere, opus imperii est. Ego autem pro ipso imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti. Nam viro suo saepe dicebat: Oportet te semper, marite, cogitare quid dudum fuisti, quid modo sis. Haec si semper cogitaveris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, et harum rerum placabis auctorem.

CAPUT XXIX.

De doctoribus et intrabilium patratioribus qui sub Theodosio claruerunt.

Igitur Theodosio imperante, ex his qui in Scripturis claruerunt viri divinis, horum memoriam inserere libuit, Damasus Romanae urbis episcopus, elegans in versibus componendis ingenium habuit: multa alia et brevia opuscula heroico metro edidit, et prope octogenarius sub Theodosio principe mortuus est. Apollinaris Laodicensis Syriae episcopus, patre Probo, magis grammaticis in adolescentia operam dedit, et postea in sacris Scripturas innumerabilia scribens volumina, sub Theodosio imperatore obiit. Exstant ejus adversum Prophyriam triginta libri, qui inter caetera ejus opera vel maxime probantur. Pachianus in Pirenæi jugis Barcellonæ episcopus, castus eloquentia, et tam vitam sermone clarus, scribit varia opuscula, de quibus est Certus et contra Novatianos, et sub Theodosio principe jam in ultima senectute mortuus est. Cyrillus Hierosolymæ episcopus, saepe pulsus est Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe septem annis inconcussus episcopatum tenuit. Exstant ejus quae in adolescentia composuit opuscula. Guezonis apud Ephesum rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Caesareae eruditus est, et ejusdem urbis postea episcopus plurimo labore corruptam jam bibliothecam Adamantii et Pamphili in membranarum instaurare conatus. Ad ex-

tremum sub Theodosio principe Ecclesia pulsus est. Feruntur ejus varii multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile est. Gregorius Nazianzenus episcopus, vir eloquentissimus, ad triginta millia versuum omnia opera sua composuit: e quibus illa sunt: de Morte fratris Cesarii, Laudes Machabæorum, Laudes Cypriani, Laudes Athanasii, Laudes Maximini philosophi post exsilium reversi, quem falso nomine quidam Herona superscribunt (quia et alius liber vituperationem ejusdem Maximini continens, quasi non licuerit eundem et laudare et vituperare pro tempore); et liber hexametro versu Virginitatis et Nuptiarum contra se disserentium; contra Eunomium libri duo, de Spiritu sancto liber unus, contra Julianum imperatorem libri duo. Secutus est Polemion dicendi caractere, vivoque se episcopum in loco suo ordinatus, rure vitam monachi exercuit, decessit sub Theodosio principe. Lucius post Athanasium Arabianæ partis episcopus, usque ad Theodosium principem, a quo et pulsus est, Alexandriæ Ecclesiam tenuit. Exstant ejus solemnes de Pascha epistolæ et tractatum et pauci variarum libelli. Ea siquidem tempestate plurimi inter episcopos effulgabant, non solum in philosophica doctrina, qui scribendo monumenta ad nostram porrexerunt posteritatem, sed et quidam inter eos insignibus virtutibus claruerunt. Quorum ex multis trium tantum, qui minus apud nos habentur noti, laudabiliter facta inserere curavi. Donatus equidem Eurixæ Heperi, per quem provinciales ejus miracula multa testantur facta: maximum tamen est, quod de dracone gessit. Is enim circa pontem in via publica jacens, cibum habebat oves, crapas, equos, boves, et homines abripiens devorabat. Ad quam bestiam Donatus, sine gladio, sine quolibet jaculo veniens, dum illa levasset caput quasi voratura virum, tunc ille vexillum crucis ante faciem ejus digito designans in aere, in os ejus exspuit. Bestia vero sputum mox in ore suo suscipiens exspiravit, quam, sicut fertur, octo paria boum in vicinum campum traxerunt; et misso igni combusta est, ne aereum fetore corrumpere. Hujus itaque Donati sepultura insignis est, ubi oratorium ex ejus nomine vocatur, habens fontem aquarum, quem ipse fertur orationibus invenisse. Nam dum esset locus inaquosus, et illuc ex itinere aliquando venisset, aiunt quia, fatigatis qui cum eo erant, orasset et mox aquæ inundatio prorupisset, et ex illo hactenus permanet. Eo tempore Thomitana et Scythiæ Ecclesiam Thothimus gubernabat, vir in philosophia nutritus: cujus virtutem diligentes Barbari trans Istrum habitantes, deum Romanorum hunc esse prædicabant. Nam cum aliquo tempore iter ageret, illius terræ Barbari occurrerunt ei. Et dum qui erant circa eum terrore turbarentur, quasi continuo morituri, ex equo descendens, oravit. Porro Barbari neque eum neque sequaces ejus, nec equos de quibus descenderant, videntes, permanserunt. Dum igitur crebro transcuntes Seythas naturaliter feroces epulis muneri-

busque mansuetaberet, quidam Barbarus arbitratus eum esse locupletem, cepit insidiari, ut eum caperet, affigaret et attraheret. Cum hoc jam preparasset, et dexteram ad hoc haberet extensam, ut eum factu laquearet, manus aere mox ligata, et Barbarus ille invisibilibus vinculis est obstructus. Tunc alius pro eo rogantibus supplicavit Deo Thothimus ut Barbarus solveretur, qui mox precibus ejus solutus est. Eo quoque tempore fuit Epiphanius Cypriorum episcopus, ad cujus sepulcrum hactenus demones expelluntur. Is enim dum substantiam propriam necessitatem sustentibus erogasset, et multis quoque offerentibus ei pecunias manu largissima dispensaret, contigit ut, pecuniis deficientibus, œconomus ecclesiæ murmuraret. Quo facto assistens quidam in domo qua manebat œconomus, sacculum multarum pecuniarum dedit, et ita disparuit, ut nec quæ dedit, nec quæ misit, agnosceretur. Quod factum omnes divinum esse judicaverunt. Aliud quoque ejus libet referre miraculum. Quidam pauperes studentes Epiphanium arte deludere, ut eis aliquid darent. Dum iter ageret, unus eorum supinum se prostravit in terram, alter stabat quasi mortuum deflens, nec habens unde cum sepelire potuisset. Epiphanius autem superveniens oravit, ut sub quiete dormiret, et sepulturæ necessaria præbuit, simulque consolatus est flentem, dicens: Quiesce a lacrymis, fili, non enim fletu resuscitari poterit, est enim inevitabile quod evenit. Cumque discessisset Epiphanius, cepit ille pulsare socium ut exurgeret. Et cum hoc semel et secundo fecisset, dicens: Surge, hodie tuis laboribus epulemur, et ille penitus non sentiret, cognoscens vere mortuum, cucurrit ad Epiphanium flens et petens ut ejus socium suscitaret. At ille consolatus est, ne ferret graviter quod evenerat, non tamen defunctum denuo suscitavit. Hoc enim credo proinde gestum, ut non Dei ministri facile deludantur. Quibus diebus in Romana Damasus præsidebat ecclesiæ, in Alexandria Theophilus, Hierosolymis Joannes, Flavianus, depulsis Arianorum episcopis, Antiochenam tenebat sedem, Constantinopolitanam Nectarius.

CAPUT XXX.

De subversione templorum atque destructione idolorum.

Igitur Theodosius decreverat ut idolorum templâ subverterentur, dii lignei ignibus traderentur, metallini vero conflarentur. Sed dum hæc in diversis agerentur locis, in Alexandria maxime ubi idolorum inoleverat superstitio, juvabant Theophilum episcopum præfectus Alexandriæ, et dux ordinis militaris, ad exsequendam imperatoris jussionem. Idola siquidem decorum conflantur ad faciendas ollas, et Alexandriæ ecclesiæ diversas utilitates: cui ab imperatore donati fuerant dii ad expensas egentium. Cum igitur Theophilus omnes corruiisset deos, unum tantummodo reliquit Syrmixæ simulacrum, jubens id publice palamque servari, ne sequenti tempore pagani negarent tales adorasse deos. Jamque templum

Serapis, quod in maximo habebatur honore apud A steria, dum Metriæ sacra, ubi homicidia perpetra-

Alexandrinis, everterant non sine ingenti labore, ipsumque Serapim deum in frustra concidentes igni tradiderunt, verendaque ejus aliorumque deorum risu plena per plateas deportari jusserunt. Quibus portentis ignominiosissimis pagani confusi, alii quidem ad pedes Christianorum, orta seditione, ruebant, ita etiam commoti pro aliorum destructione templorum, et quod nefanda detegantur eorum ray-

bant, inter ceteros ritus spurcissimos publice manifesta fierent; alii quidem ex pagani erroribus pristinos abdicantes, ad veram Christianorum religionem se contulerunt. Igitur precedenti libro, ubi sub principe Constantino paganorum clausa sunt templa, finem imposuimus. Huic autem terminus sit in destructione deorum folorum et in subversione templorum.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De profectione Arcadii et Honorii post obitum patris ad imperium, et persecutione Johannis episcopi Constantinopolitani, qui injuste damnatus in exilio moritur.

Defuncto, ut premisimus, Theodosio Augusto majore, Arcadius et Honorius filii ejus utrumque imperium divisit tantum sedibus tenere coeperunt. Qui quadragesimo secundo post Octavianum loco, communiter rempublicam administraverunt. Arcadius quidem Orienti praefuit, Honorius vero admodum puer partibus Occiduis. Igitur milites, qui circa tyrannum Eugenium profecti fuerant cum principe, post ejus obitum, parvo tempore interjecto, reversi Constantinopolim sunt. Dum vero imperator Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrisset exercitui remeanti, tunc milites Rufinum praefectum imperatoris peremerunt. Erat enim suspectus, quasi tyrannidem posset assumere. Dicebatur autem, quia Hænos ipse in Romanorum provincias evocasset, qui tunc Armeniam et partes Orientis valde vastabant, et imperatori insidias tenderet. Caput ejus abscisum cum dextera manu per Constantinopolim ad ludibrium circumductum, uxoreque illius in exilium ablegata, opes cunctas Eutropius spado promeruit. Paucis tempore transeunte, etiam Nectarius Constantinopolitanus episcopus defunctus est. Quamobrem communi consulti placuit imperatori ut Joannes presbyter de Antiochia, vir mirabilis vitae conversationis, et in disciplinis philosophicis praecipue eruditus, fieret episcopus Constantinopolitanae sedis. Quod Theophilo Alexandrino episcopo nequaquam placuit, quoniam eandem sedem suo presbytero valde dilecto contradere nitabatur. Sed praevaleuit plurimorum sententia. Johannes quidem factus episcopus, dum nulli pareceret, evenit illi quod in antiquo continetur proverbio: Veritas odium et obsequium amicos parat. Offendit enim clerum, sibi commissum, pro diversis occasionibus, atque imperatricem, et maxime Theophilum cum suis, sequacibus, a quorum derogationibus saepius pulsatus fuerat. In tantum enim inimicorum praevaleverunt apud Arcadium principem insidiae, maxime uxoris, ut pelleretur Johannes in exilium. Populus autem eum propter sanctitatis reverentiam, et ejus praedicationem, fortiter diligebat.

B Cujus intercessione, hortatu etiam imperatricis, revocatus est ab exilio, ne seditio oriretur in plebe. Qui reversus nec sic quievit, intolerabiliorem (si dicifas est) se praebuit amulis suis. Quamobrem iterum per conjugem excitatus imperator concilia celebrari jubet contra Johannem episcopum, quamvis et prius in diversis locis machinationes Theophili contra eundem fierent. Denique iterum pulsus in exilium, usque ad fines Romani imperii perducitur. Exsilium itaque moritur, quem magna pars populi Constantinopolitani secuta, et si non incessu pedum, amore tamen, seorsum collectas fecerunt, et amulis illius communicare noluerunt, neque successorij eius Acatio. Unde multae seditiones inter alteratros sunt exorte, atque plurimi diversa perpessi sunt mala.

C Inter hæc Innocentius Romanus antistes, audiens de Johanne et moleste ferens, volensque generale celebrare concilium, scripsit Johanni et clero Constantinopoleos, non oportere Johanni successorem dari, nec ejus clerum alij parere pontifici. Ajunt enim Johannem, cum in exilium duceretur, per visionem cognovisse diem qua moriturus esset. Hujus igitur injustitiae causas abominati sunt praecipue Europae pontifices. Ab eorum se namque suspendere communionem qui consenserunt in damnationem ejus; pariter omnes Illyrici ejus partis effecti sunt. Orientales autem plurimi quidem injustitiam declinaverunt, corpus tamen Ecclesiae dividere noluerunt. Verum oriente illo omnium doctore terrarum, non prius Occidentales episcopi Egyptiorum et Orientalium, Bosphorensium atque Tharatensium, sunt anplexi communionem, quam illius sacratissimi viri nomen inter praedecessores poneretur episcopus, et Acatium quidem, qui post eum ordinatus est, nullo habuerunt sermone dignum. Eo tempore etiam grandis vehemens Constantinopolim et circa ejus suburbana descendit. Dicebant itaque Dei iracundia gestum, eo quod sine judicio Johannes fuerat condemnatus. Quibus verbis fidem dedit mors Augusta, continuo subsequuta. Quarta namque die post gradinem est defuncta.

CAPUT II.

De tyrannide per Dei potentiam extinctis, et rege magno Scythiae sub Arcadio.

Gainas quidem genere Celticus, consilio Barba-

4235 rus, studio tyrannico vehementer elatus, eo tempore cum esset magister militum, multos sua gentis, multos etiam Romanorum sub suo magisterio habens, terrorem plurimis etiam ipsi principi meditatione tyrannicis inferebat. Eratque Arcadius. Is cum vellet fasces imperii arripere, imperatoremque cepisset extinguere, manum validam suorum misit, ut regalia noctu incenderent. Barbari vero angelorum circa palatium presidia cernentes in schemate armatorum militum, infecto negotio revertuntur ad illum. Ille vero minime credens illorum assensionibus, dum exercitum a regia urbe dispersum sciret, plures misit sequenti nocte. Adeuntibus autem quos miserat aulam regiam, viderunt et ipsi undique agmina regalia protegentia. Qua visione territi recesserunt. Galnas vero, hoc comperto, totam urbem igni ferroque turbavit, fugiensque Hellesponto piratico ritu vivebat. Contra quem navali praelio dato, multi Gothorum ejus extincti, ipse quoque bello evadens, mox tamen capite plecitur. Post ejus oppressionem Isauri per montem Tauri discurrerent, ingens dissendium republice importarunt. Contra quos Nardazalcus directus, majus continuo rependit incommodum. Qua tempestate Roilus dux Scythiae transivit Istrum, et cum innumero exercitu vehementer Thracias populatus est, ipsamque regiam civitatem obsidere et subvertere minabatur. Supernis quem jaculis atque fulminibus majestas divina percussit, et ipsum et omnem simul concremavit exercitum. Tale aliquid a domino ejus consolatore etiam Partitico praelio gestum est. Nam cum ibi Romanos vacare cognovissent, et civitates in confinio constitutas debellarent, pacisque pacta transcenderent, vastatis finibus nemo ferebat auxilium. Imperator namque de pace praesumens, duces et milites ad alia bella direxerat. Tunc ergo imbre vehementissimo et grandine deposita, ulterius eos Deus accedere non permisit, eorumque ligavit cursum, ita ut viginti diebus totidem ambulare stadia non valerent. Duces venientes et congregantes exercitum, primo bello obsidentes urbem, imperatoris vocabulo nominatam, reprobi sunt inventi. Cum enim plusquam triginta diebus Gororahus rex praedictam obsideret civitatem, et multa machinamenta construeret, turres contra mores civitatis excelsas edificaret, solus Eunomius sacratissimus ejus civitatis episcopus restitit, et impetum moliminis eorum machinasque destruxit. Et licet duces nostri hostibus bellando cessissent, et obsessi cives resistere non auderent, iste solus brando sine vastatione reddidit civitatem. Non multo post tempore, quam Johannes defunctus est, mortuus et Arcadius imperator, vir mitis et quietus, sed in hoc culpabilem se exhibuit, quod derogationes non evitavit quae odiis excitabantur contra ministros Christi. Is ergo cum patre quidem Theodosio tredecim regnavit annis, post mortem vero patris quatuordecim; vixit quadraginta et uno annis.

1234 CAPUT III. De doctoribus qui sub Arcadio et Honorio scribendo multos iniquitate claverunt. Igitur antequam de cladibus miseriarum, quae ex gentibus peccatis in partibus Hesperiarum, seu Gallicarum atque Hispaniarum, nec non et Africae, et tempestate confugerent, dicamus, de illustribus viris qui adhuc in Ecclesiis veluti sidera micantia radiabant, imperantibus Arcadio atque eius fratre Honorio, memoriam facere censuimus. Gregorius Beticus, Hilarius episcopus, usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit, et de fide elegantem librum Tabbadius Agenni Galliarum episcopus, edidit contra Arianos librum. Dicuntur ejus et alia esse opuscula. Epiphanius, Cypri Salaminae episcopus, scripsit adversum omnes haereses libros, et multa alia opuscula, quae ab eruditissimis propter res a simplicioribus, propter verba quoque ignota, lectantur. Diodorus Tharsensis episcopus, dum Antiochie esset presbyter, magis elaxat. Restant ejus in Apostolorum commentarii, et multa alia de Eusebii magis Emisensis charactero perantenna, ejus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam secretarum litterarum. Eunomius Arianae partis Ciceronius episcopus in apertam haeresem suae prorumpens blasphemiam, ut quod illi tegunt iste publice fateretur, et multa contra Ecclesiam scribere ausus. Responderunt Apollinaris, Didymus, Basilii Caesarionensis, Gregorius Nazianzenus et Emissentus. Priscillianus Abitae episcopus, qui factione Hidati et Titaeii Treveris a Maximo tyranno cecus est, edidit multa opuscula, qui a nonnullis Gnostice, id est Basilidis vel Marci (de quibus Irenaeus scripsit) haereses accusatur, defendentibus aliis non ita eum sensisse, ut arguitur. Latroianus Hispaniae provinciae, vir valde eruditus et in metrico opere veteribus comparandus, cecus est et ipse Trevis, cum Prisciliano, Felicissimo, Juliano, Eucrotia, ejusdem factionis auctoribus. Exstant ejus ingenii opera diversis metris edita. Tyberianus Baeicus scripsit pro suspitione, quae cum Prisciliano accusabatur haereses, Apollinicum tamenti compositoque sermone. Sed post suorum eadem caelo victus exsili, mutavit propositum, et, juxta sanctam Scripturam, canis reversus ad vulnium suum, suam devotam Christo virginem matrimonio copulavit. Ambrosius Mediolanensis Ecclesiae episcopus, de quo supra mentionem fecimus, qui multa nobiliter edidit opuscula, quae quidem propter notitiam assidue legentium reor non esse recapitulare necessarium. Eo tempore defunctus est Ambrosius Alexandrinus auditor Didymi: scripsit adversus Apollinarem volumen multorum versuum de dogmatibus, et commentarios in Job. Sophronius vir apertus eruditus, laudes Bethleem adhuc puer, et de subversione Serapis insignem librum composuit. De Virginitate quoque ad Eustochium, et Vita Hilariensis monachi, opuscula Hieronymi in Graecum sermonem elegantissime transtulit. Hieronymus, natus patre

Edsebio, oppido Stridonis hæc scripsit : Vitam Pauli monachi ; epistolarum ad diversos lib. 1 ; ad Heliotorum exhortatoriam ; et altercationem Luciferiani et Orthodoxi ; Chronicum omnimodæ historiæ ; in Hieremiam, in Ezechiel homilias Adamantii xxviii, quas de Græco in Latinum vertit. De Seraphin et Osanna, de frugi et luxurioso filio, de tribus questionibus legis veteris, homilias in Cantica Canticorum II, Adversus Helvidium unam epistolam de Mariæ virginitate perpetua. Ad Eustochium de virginitate servanda ; ad Marcellum epistolarum lib. unum ; consolatoriam de morte filicæ ad Paulam. In Epistolam Pauli apostoli ad Galatas commentariorum lib. III. Item Pauli ad Ephesios in Epistolam lib. III. In Epistolam Pauli ad Titum lib. 1, et in Epistol. Pauli ad Philemonem lib. 1 ; in Ecclesiasten commentarios. Questionum Hebraicarum in Genesim lib. 1. De Spiritu sancto Didymi, quem in Latinum transtulit lib. 1 ; in Lucam homilias xxxviii. In Psalmos a decimo usque ad decimum sextum tractatus VII. In captivum monachum. Vitam beati Hilarionis. Novum Testamentum Græcæ fidei reddidit ; Vetus juxta Hebraicum transtulit ; epistolam autem ad Paulam et Eustochium. Scripsit in Michæam explanationum lib. II ; in Naum lib. 1 ; in Abacuc lib. II ; in Sophoniam lib. 1 ; in Aggæum lib. 1. Isaiam utiliter explanando grandia volumina edidit. Hieremiam etiam exposuit, Daniele quoque explanavit, commentarium etiam in Mathæum, et alia quam plura opuscula fecit. Quibus diebus beatissimus confessorum Martinus Turonensium episcopus, multis ac præclaris mirabilibus patris vinculis solutus carnis, migravit ad Dominum. Qui, nobilitate generis pollens, sub Constantio ac Juliano militaverat. Denique apud Wangionem Galliarum urbem deseruit cingulum militiæ sub principe Juliano, et se ad Christi contulit devotissimam servitutem. Cujus vitam et mirabiliorum ejus actus Sulpitiu Severus suo nobilitavit eloquio.

CAPUT IV.

De tyrannide Gildis apud Aphricam.

Igitur Arcadius moriens Theodosio filio admodum parvo Orientis imperii summam tradidit. Nunc autem ad partes Hesperiarum vertamus stylum. Cujus Honorius, decedente patre Theodosio, imperium suscepit admodum puer. Interea Gildo comes, qui initio regni ejus Aphricæ præerat, simul ut defunctum Theodosium comperit, sive, ut quidam ferunt, quadam præmotus invidia, Aphricam Orientalis imperii partibus jungere molitus est ; sive, ut alia tradit opinio, minimam in parvulis spem fore arbitratus, præsertim cum absque his non facile antea quisquam pusillus in Imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis evaserit, istique propemodum soli inveniantur, quos ubi regiam patris ac suam fidem et divisos et destitutos Christi tutela provexerit. Aphricam exemptam a societate reipublicæ usurpare ausus est Gildo, genitum magis licentia contentus, quam ambitu regie affectationis inflatus. Huic Mascezel frater fuit, qui

novarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, relictis apud Aphricam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italiam rediit. Gildo, absentiam fratris et presentiam filiorum ejus suspectam habens, adolescentes dolo circumventos interfecit. Ad hanc jam ut hostem bello insequendum Mascezel frater missus est, quem idoneum procuranda reipublicæ fore propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezel jam inde a Theodosio sciens, quantum in rebus desperatissimis oratio hominis per fidem Christi a clementia Dei impetraret, Caprasiam insulam adiit. Unde secum sanctos servos Dei aliquos permotos precibus suis sumpsit, cum his orationibus, jejuniis, psalmis, dies noctesque continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde viadictam. Ardilio fluminis nomen est, quod fuit inter Tenestem et ad Mercidem civitates. Ubi cum parva manu, hoc est cum quinque millibus (ut aiunt) militum contra septuaginta millia hostium castra metatus, cum injecta mora excedere loco, oppositasque præjacentis vallis angustias transgredi vellet, incurrente nocte beatum episcopum Ambrosium Mediolani paulo ante defunctum, per omnium sibi videre visus est, significantem manu, et impacto ad humum ter baculo dicentem : Hic, hic, hic. Quod ille prudenti conjectura intellexit merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locum, numero diem, significari substitit, ac tertio demum die post noctem orationibus hymnisque pervigilem ab ipsis celestium sacramentorum mysteriis in hostem circumfusum processit. Et cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba jactaret, signiferum quemdam insolenter obsistentem, et jam jamque pugnam excitantem gladio percussit in brachium, eumque manu debilem ipso vulnere coegit pronum inclinare vexillum. Quo viso reliquæ cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezelem signis tradidere conversis. Barbari, quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum eduxerat, defectu militum destituti, in diversa fugerunt. Gildo et ipse, fugam molitus, arrepta navi in altum provectus est ; deinde revocatus in Aphricam, post aliquot dies stragulatus interiit.

CAPUT V.

De Alarico Gothorum rege, qui Romanam vastavit, et illo rege Gothorum, qui cum magno exercitu intravit Italiam, cum omnibus copiis periit.

Ea tempestate Radagaisus, omnium antiquerum presentiumque hostium longe immanissimus, repentino impetu totam invadit Italiam. Nam fuisse in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum serapt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem, indoctamque virtutem paganus et Scythæ erat : qui, ut mos est Barbaris hujusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare deoverat. Duo tunc Gothorum populi cum duobus potentissimis regibus suis, per Romanas provincias bacchantur. Quorum unus Christianus propiorque Romano, et, ut res docuit, timore Dei mitis in cæde. Is erat Alaricus, qui cum Gothis sub Theodosio milita-

verat. Quo moriente ejus filii imperatores facti, donativa paterna subtraxerunt, a Gothis sponte reipublicæ subjectis. Qua necessitate compulsi contra Romanos conspravere, quamvis Christiani doluerunt se ab imperatore spretos, regem Alaricum creant. Relicta Pannonia, penetrant Italiam. Honorius quidem Ravennate urbe regia residebat imperator. Cujus voluntate et jussu properabant ad Gallias absque læsione Italiæ, sed Stiliconis facto sævientes, non solum Italiam diripiunt, sed et Romam invadunt. Alius vero paganus Barbarus et vere Scytha Radagaisus, qui non tantum gloriam aut prædam quantum inexasurabili crudelitate ipsam cædem armaret; et hic jam sinu receptus Italiæ Romam e proximo trementem terrore quassabat. Assunt Uldin et Sarus Hunorum et Gothorum duces presidio Romanorum. Itaque pietate Dei conterritum divinitus Radagaisum timor in Fesulanos montes coegit, ducenta millia hominum in aspero montis jugo conclusa, agmina, quibus dudum angusta videbatur Italia, latenti spe in unum ac per unum verticem trusa, ubi esurientes illi tam immanes hostes sitientes languentesque interfecti sunt. Igitur rex Radagaisus solus spem fugæ sumens, clam suos deseruit, atque in nostros incidit. A quibus captus et paulisper retentus, ac deinde interfectus est. Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuisse perhibetur, ut vilissimarum pecudum more, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Interea comes Stilico, cui summa Hesperiarum negotia Honorius commiserat, et pater Theodosius moriens hoc fieri decreverat, fastu superbiæ elatus, parvipendens quod sub imperatore imperabat, Eucherium filium suum imperatorem facere deliberat. Quamobrem Alaricum Gothorum regem pro pace optima et quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem, occulto fœdere corrupit, publice bellum denuntians, ut pegata pacis copia ad terrendam rempublicam excitaretur. Qui non solum Gothos, sed et Alanos, et Suevos, Wandalos ipsos, etiam Burgundiones, in arma sollicitans, pulsare Gallias voluit, sperans miser sub hac necessitate imperium filio contradere, et barbaras gentes tam facile comprimi posse, quam commoverat. Itaque ubi imperatori Honorio exercitulque Romano hoc tantorum scelerum schema patefactum est, commoto justissime exercitu, occisus est Stilico, qui ut unum puerum purpuram indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Occisus est Eucherius, Adest Alaricus, trepidam Romam obsidet, turbat, irrumpit urbem: dato tamen præcepto, ut si qui ad sancta loca, præcipueque in sanctorum apostolorum Petri et Pauli basilicas confugissent, hos imprimis inviolatos, securosque esse siperent; tum deinde quantum possent prædæ inhiantes, a sanguine temperarent. Accidit quoque quo magis urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius Romanæ urbis episcopus, tanquam justus Loth subtractus a Sodomis occulta Dei providentia apud Ravennam urbem tunc

A positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus per urbem Barbaris, forte unus Gothorum, potens et Christianus, sacram Dei virginem jam ætate provectam, in quadam ecclesiastica domo reperit. Cumque ab ea aurum argentumque honeste exposceret, illa fideli constantia esse apud se plurimum, et mox afferendum spondit ac protulit. Cumque expositis opibus attonitum Barbarum magnitudine ponderis et pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate intelligeret, virgo Christi ad Barbarum ait: Hæc Petri apostoli sacra mysteria sunt. Præsumo, si audes, de facto tu videris. Ego quia defendere nequeo, tenere non audeo. Barbarus vero ad reverentiam religionis, timore Dei et fide virginis motus, ad Alaricum hæc per nuntium retulit. Qui continuo reportari ad apostoli basilicam universa, ut erant, vasa imperavit; virginem etiam, simulque omnes, qui se adjungerent Christianos, illo cum defensione deduci. Ea domus a sanctis sedibus longo, ut fertur, et medio interjectu urbis aderat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos, singula, et super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur, exsertis undique ad defensionem gladiis, plam pompam munites, hymnos Deo Romanis Barbarisque concinentibus, publice canitur. Igitur in ea irruptione Placidia Theodosii principis filia Arcadii et Honorii imperatorum soror, ab Ataulfo Alarici propinquo capta atque in uxorem assumpta, quasi eam divino judicio velut speciale dignus obidem Roma tradiderit, ita juncta potentissimi Barbari regis conjugio multo reipublicæ commoda fuit. Alaricus autem mira Dei dispensatione urbem irrumpit atque vastavit, populumque qui in multis Deum offenderat Romanum, magis terrore quam cæde corripuit; post triduum ab Urbe discessit. Quo mortuo Ataulfus qui Gothorum rex mox fuerat creatus, et Placidiam sororem imperatorum duxerat, uxorem cum consensu Honorii Italiam reliquit, et citato gressu ad Gallias tendit, quas diversæ occupant gentes barbaræ.

CAPUT VI.

De diversis gentibus, quæ se infuderunt per Gallias.

Interea ante biennium Romanæ irruptionis excitate per Stiliconem gentes Halanorum, ut dixi, Suehorum, Wandalorum, multæque cum his aliæ Rhodanum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu Pireneum usque perveniunt, cujus obice ad tempus repulsæ per circumjacentes provincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus municeps ejusdem insule tyrannus creatus et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis, sine merito, virutis, eligitur. Qui continuo ut invasit imperium, in Gallias transit. Ibi sæpe a Barbaris incertis federibus illusus, detrimento magis reipublicæ fuit. Misit in Hispaniam judices, quorum occasione Barbari Pirenei custodia prodita, claustrisque patefactis, cunctas gentes quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis immittunt, isdemque ipsi adiu-

4259 guntur. Ubi actis aliquandū magnis cruentisque A
discursibus, post graves rerū atque hominū va-
stationes, habitā sorte et distributā possessione reso-
derunt.

CAPUT VII.

*De tyrannīs sub Honorio emergentibus, subito et ex-
stinctis. De Constantio et ejus fidei consule, quem
demum creavit consulem.*

Itaque Honorius imperator videns tot oppositis
tyrannīs nihil adversus Barbaros agi posse, ipsos
prius tyrannos deleri jubet, Constantio comiti hujus
belli summam committens. Constantius autem comes
in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum
imperatorem apud Arelatē civitatē clausit, cepit,
occidit; filiumque ejus Constantem Gerontius apud
Viennam interfecit, et in locum ejus Maximum B
quendam substituit: ipse vero Gerontius a suis mi-
lilibus occisus. Maximus vero exitus purpura, desti-
tutusque a militibus Gallieans aufugit. Jovinus postea,
vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem mox et as-
surrexerit, cecidit. Sebastianus frater ejusdem hoc
solum elegit, ut tyrannus moreretur. Nam continuo
ut creatus, occisus est. Attalus vero inter tyrannos
Honorii delegit. Qui cum Aphricę consulatum assocu-
lus esset, inde elatus supercilio, Sabinum domesti-
cum suum virum ingenio callidum industriaque so-
lerem, et sapientem si animi vires tranquillis stu-
diis accommodavisset, generum allegit, quem pro
indignitate periculorum suspicione interfecit; at-
que aliquandū Aphrica ab eo annonā extra ordinem
delecta, ipse tandem cum immensa certe tempori-
bus nostris salis incredibili classe navium Romam
contendit. Nam habuisse tunc tria millia septingenta
naves dicitur. Quem numerum ne apud Xerxem qui-
dem, præclarum illum Persarum regem, et Alexan-
drum Magnū, vel alium quemquam regum fuisse,
historia ferunt. Is simul cum agmine militum ad
urbem pergens littore egressus est, occursum comitis
Marini terribis, et in fugam versus, arrepta navi,
solus Carthaginiem rediit, atque ibi continuo militari
manu interfectus est. Hunc omnem catalogum, ut
fax, vel manifestorum tyrannorum, vel inobedi-
entium ducum, optima Honorius imperator religione
et felicitate serre meruit, et magna quidem. Constans
comes industria et celeritate confecit, merito
sane, quia in his diebus præcipiente Honorio, et ad-
jurante Constantio, pax et unitas per universam
Aphricam Ecclesie catholicæ reddita est. Constantius
itaque comes apud Arelatē, urbem Gallie, consi-
stens, magna rerum industria Gothos a Narbona
expulit, atque abire in Hispaniam coegit. Gothorum
tunc populis Ataulfus rex præerat, qui post irruptio-
nem urbis, ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi,
captivæ, etque imperatoris in uxorem assumpta,
si Africæ successerat, is, ut sæpe auditum atque ulti-
mo exitu ejus probatum est, satis studiose sectator
pæcis, militare fideliter Honorio imperatori ac pro
defensa Romana Republica impedire vires Gotho-
rum præoptavit. Qui apud Barcionem Hispanie

urbem dolo suorum occisus est. Post hunc Segoricus
rex Gothis creatus, nihilominus a suis interfectus
est. Deinde Valia successit in regnum: qui pacem
optimam cum Honorio imperatore, datis lectissimis
obsidionibus, pepigit. Placidiam imperatoris sororem
honorifice apud se honesteque habitam fratri reddi-
dit. Quam Honorius Constantio, qui eam revoca-
verat, matrimonio jungens, imperatorem apud Ra-
vennam creavit.

CAPUT VIII.

De Johannis tyrannide, et ejus matura morte.

Igitur Honorius, qui cum fratre Arcadio, tredecim
imperavit annis, ac deinceps cum Theodosio juniore
Arcadii fratris filio sexdecim, humanis rebus excessit.
Quo defuncto Joannes tyrannus Hesperiarum in-
vasit imperium. Contra quem Ardaburius a Theodo-
sio imperatore patricius dirigitur, qui sæpe contra
Parthos dimicando pugnaverit, ac feliciter vicerat.
Sed cum navigando Aquileiam tenderet cum exercitu
ventus mox contrarius surgens, perturbata classi,
appulit eum ad hostes. Qui comprehensus a tyranno
magnam æstuationem intulit imperatori. Qui solito
more se ad Domini contulit misericordiam, cum pre-
cibus et lacrymis pro liberatione patriæ et ducis fide-
lissimi instabat. Quid tunc imperatoris oratio præ-
valuit, dicendum reor. Angelus enim Dei sub sche-
mate pastoris eduxit Asparem Ardaburi filium, et
omnes qui cum eo erant, ac per paludem adjacentem
Ravennæ ad loca sperata pervenerunt, unde nullus
aliquando transisse fertur. Tunc ergo Deus inadibi-
lem terram fecit adibilem. Transeuntē namque per
siccum paludis aquas non offenderunt, apertasque
invenientes civitatis Ravennæ portas tyrannum quo-
que detinuerunt. In ea namque civitate tyrannus
degens, habebat exercitum. Tunc ergo piissimus
imperator reverentiam, quam circa Divinitatem ha-
bebat, ostendit. Dum enim circumspectaret, astantium
est ei tyrannum fuisse pereemptum. Quamobrem
fecit sermonem in populo dicens: Venite, si placet,
relinquentes hanc voluptatem, et pergentes ad Ec-
clesiam gratificos Deo solvamus hymnos, cujus ma-
nus tyranni præsumptionibus obviavit. Quo dicto
spectaculo cessante, per medium circum euncti cum
eo concorditer gratias agentes, ad ecclesiam conve-
nerunt, ita ut tota civitas una videretur ecclesia,
venientes ad locum orationis jugi die gratias Domino
retulerunt. Igitur, occiso tyranno, cogitabat Theodo-
sius imperator, cui deberet Hesperiarum regna com-
mittere. Tunc Valentinianus erat valde puer, natus
ex matre Placidia ejus quidem amica, filia vero ma-
joris Theodosii, Arcadii et Honorii sorore de patre
Constantio, qui ab Honorio imperii jura susceperat,
parvoque tempore cum eo regnaverat. Hunc ergo
Valentinianum consobrimum suum Cæsarem factum
mittit ad partes Italie cum quo matrem Placi-
diam, eique universam dispositionem commisit im-
perii.

CAPUT IX.

De gestis memoria dignis in partibus Orientis sub imperatore Theodosio. Item de Attico episcopo.

Igitur Valentiniano apud Ravennam coronam imperii assumente, et partibus occidentis regnante cum matre, quæ sub Theodosii imperio sceptris in Orientalibus evenerunt, et memoria habentur digna, aliqua summam prælibando carpiamus. Qua tempestate Atticus Constantinopolis erat episcopus: vir mirabilis in doctrina, religione, et largitate præcipuus. Cujus inter cætera, dum quidam Judæus jaceret paralyticus, medicorum omnium medelis atque Judæorum superstitionis purgationibus adhibitis, nihil sibi prodesse sensisset, demum cæteris desperatis, ad Christi se contulit sanitatem. Hoc velociter episcopo Attico nuntiatur: quem catechumenum factum, et spem Christi promittens, deportare cum lecto præcepit ad baptismum. Verum Judæus paralyticus, baptismum vera fide suscipiens, cum de fonte fuisset levatus, ægritudine repente privatus est, et de cætero sanus fuit. Hanc igitur curam virtus Christi etiam eo tempore demonstravit. Quia causa plurimi paganorum credentes baptizati sunt. Atticus autem largus sic erat, ut non solum pauperibus suarum parochiarum, sed etiam in vicinis civitatibus multas pecunias pro egentium consolatione transmitteret. Callipio namque presbytero Ecclesiæ Nicænæ trecentos aureos direxit, hæc mandans: Hos trecentos solidos expende sicut volueris, et maxime illis qui petere confunduntur, et non eis qui propter ventrem magis negotiantur. Ex talibus tantum rem observa, ut nutrias indigentes. Is namque eidem Callipio mortem suam longe ante prædixit, quo dicto non est mentitus. Qui etiam quemdam Judæum baptizaverat, qui tamen Judæus, turpis invari gratia, per diversas hæreses sæpius baptizabat, et hac arte pecunias congregabat. Postremo ad Ecclesiam iterum venit orthodoxorum. Cui post jejuniarum tempus præparatur baptisma, vestis congrua. Cumque foris fuisset impletus, deducitur Judæus ad baptizandum. Tunc quædam Dei virtus invisibilis aquam disparere præcepit. Cumque presentes non cogitantes Dei virtutem, aquam per cuniculum proprium defluxisse suspicarentur, diligenter undique clausum rursus impleverunt fontem, et denuo deducto Judæo, aqua disparuit. Tunc sacerdos, Quid mali, inquit, fecisti, o homo? An certe nesciens baptismate jam potius es? Ob hæc rem cum diversi concurrerent, quidam Judæum recognovit, quem baptizatum ab Attico episcopo ipse susceperat, et hoc modo illius fraus universis apparuit.

CAPUT X.

De Marutha et Attico episcopis, et de præliis contra Parthos pro Christianis susceptis.

Eo tempore Maruthas Mesopotamenus episcopus insignis habebatur, quem Theodosius imperator legationis gratia ad Persarum regem direxit. Qui veniens in Persidem ad Sigerdem regem nimio dolore capitis ex longo tempore vexatum invenit: qui nul-

lis magorum incantationibus, aut sacerdotum suorum purgationibus, vel etiam medicorum studiis, curari potuit. Quem venerabilis episcopus sola oratione sanavit, et a filio ejus molestissimum dæmonium fugavit. Quam ob rem apud Persas Christianitas est dilatata, et magorum illius fraudes detectæ. Quibus etiam diebus Judæi habitantes in Creta, sollicitati sunt a quodam, qui se Mosem legislatorem a cælo ad eos denuo missum testabatur, monens ut omnes suas relinquere possessiones atque pecunias, quoniam illo doctore per siccum mare, ad repromissionis gaudia pervenirent. At illi, hæc spe capti, omnia contempserunt sua. Cumque venisset dies quam designaverat seductor ille, deduxit eos ad quamdam rupem declivius incumbentem, jussitque ut thaurarum (sic) B schemate semetipsos evolverent. Hoc ergo faciebant priores; et cum venirent ad rupes, repente moriebantur, tam dilacerati acutis rupibus, quam in aqua necati. Plures tamen mori poterant, nisi Deo providente quidam viri Christiani supervenissent piscatores atque negotiatores, qui alios cum necarentur, eripientes recreaverunt. Qui autem evaserant cum voluissent illum perimere seductorem, repente disparuit: quem dæmonium suspecti sunt fuisse. Pro hac itaque passione multi tanquam Cretensium Judæorum ad Christianam conversi sunt fidem. Igitur Theodosius pacta Persarum rupta pro Christianis ab Attico susceptis episcopo, vel ab aliis in orbe Romano: qui dum persequerentur a rege Persarum inde fugissent; sed dum repeteret eos idem rex, a religioso principe C minime sunt redditi. Nefas enim ducebat, ut fideles ad se confugientes infidelibus redderet ad poenas. Magis enim bella suscipere elegit, quæ per Ardaburum militiæ magistrum streque sunt gesta. Is enim Persicam regionem per Armeniæ fines ingrederens, unam ejus provinciam Azamensem valde vastavit. Cui cum plurimo exercitu Narseus dux Parthorum occurrit, factaque congressione dexticus est. Sic et aliis præliis, Domino auxiliante, duces, et exercitus pmissimi principis superiores et victores inventi sunt: hoc illis prædicantibus angelis, ut confiderent et orarent, et Deo crederent, quia Romanos victoria sequeretur, dicentes se mediatores belli directos a Deo. Tandem in confinio Mesopotamiæ congressione facta fortissimus Persarum exercitus, qui ab eis D immortalis dicebatur, a Romanis cæsus est. Porro rex Persarum infortunii sui causas agnoscens, legationem Romanorum suscipiens, pacem cum eis composuit. Et hoc modo bellum propter Christianos exortum, de Parthorum regione cessavit.

CAPUT XI.

De Theodosii vita optima et uxoris.

Itaque erat imperatori filia ex Eudocia nomine Eudocia. Hanc Valentinianus consobrinus ejus Hesperiarum partium ab eo factus imperator petiit uxorem. Cumque Theodosius annasset, Valentinianus, muniens Hesperias, Constantinopolim venit ad nuptias. Quibus celebratis, uxore sumpta, reversus est. Theodosius igitur imperator pro beneficiis sibi

calidius a Deo gratias referrebat, plurimis honoribus A
Christe sua vota componens, conjugemque suam
Eudoxiam ad Hierosolymanam destinavit. Hoc enim et
ipsa votum habuerat, si filiam videret nuptam. Quae
tam Hierosolymis ecclesias constituitas, quam per
singulas civitates positas honoravit: cum pergeret,
et extra domum remearet Theodosius. Itaque regaliter
manus atque nutus nihil habuit tepidum, sed sic
fuit sapiens, ut inter fabulantes experimentum cre-
deretur habere causarum. Perdurabat in frigore
similiter et in aestu, plerumque jejunabat, et maxi-
me iv feria et vi studio Christianitatis, nec aliter
quam monasterium regalia videbatur. Ipse namque
matutino ad aras sorores pergens, divinas dicebat
laudes, Quam ob rem etiam sacras litteras sine co-
dice recitabat. Loquentibus episcopis velut olim sa-
cerdos factus, ex divina lectione respondebat, con-
gregabatque sacros codices, et quoscunquelibet eo-
rum interpretes seu expositores. Patientia atque
clementia universis hominibus eminebat: operibus
iram, tristitiam, libidineque devincens, et in nullo
se ulcisci desiderans. Dum igitur a quodam familia-
rum interrogaretur, cur nullum se cadentem morti
subjiceret: Ultima, inquit, esset mihi possibile ad
vitam etiam mortuos revocare! Sic enim fuit cle-
mens, ut si quando quispiam dignum aliquid morte
committeret, nec usque ad civitatis portas mortuus
perveniret, sed ex ejus clementia continuo re-
vocatio sequebatur.

CAPUT XII.

*De reliquiis beati Stephani per Orosium ad Occiduum
porrectis.*

Igitur Theodosio regnante cum patris sui Hono-
rio, vel consobrii deinceps Valentiniano Constantii
filio, ut omnia repetamus breviter, quae gesta sunt.
Lucianus presbyter, cui revelavit Deus locum se-
pulchri et reliquiarum beati protomartyris Stephani,
scripsit ipsam revelationem Graeco sermone ad om-
nium ecclesiarum personam. Quam revelationem
Avitus presbyter, Hispanus genere, in Lathrum ver-
tit eloquium, et adjecta epistola sua per Orosium
presbyterum occidentalibus porrexit. Qui etiam
Orosius ad loca sancta perveniens, quo cum Augu-
stinus ad Hieronymum pro ratione discenda animae
miserat, reliquias beati Stephani accepit, et pa-
triam reversus primus contulit Occidenti. Miracula
vero, quae Dominus per venerandas reliquias beati
Stephani gessit, eisdem diebus in Africa, externus
doctor Augustinus plurima et valde miranda, quae
pro certo reverat facta, in libris de Civitate Dei con-
scripsit. Cujus ingenii tot exstant volumina sano
sensu et irreprehensibili ratione edita, ut quidam
doctorum de eo ita dixerit: Mentitur, qui se totum
legisse fatetur. Illo etiam jubente, Orosius discipulus
ejus praedictus libros vii adversus gentes nobiliter
et utiliter composuit.

CAPUT XIII.

*De diversis apud Africam et Britanniam gestis, et
obitu Augusti, et hinc Theodosii principis.*

Qua etiam tempestate Africana provincia, per
Bonifacium comitem Wandalis tradita, et a Ro-
mano jure subtracta est. Qui Bonifacius dum in of-
fensam Valentiniiani venisset, malo publico se defen-
dere voluit; invitatoque ab Hispanis Girzerico Wan-
dalorum rege, qui interfecerat Ermengarium re-
gem Saevorum, injuriam sanctae Eulaeae in eodem
aer si nolens ulciscitur. Considerant enim Wandali
in Betica Hispaniae regione, annis 54. Hinc trans-
eunt in Africam cum omni familia, Alanis secum
junctis et Gothis, omnia ferro, flamma, rapinis simul
et Ariana impietate foedaverunt. Tunc beatus Au-
gustinus Hipponensis episcopus et omnium doctor
B
Ecclesiarum, ne civitatis suae ruinam videret, tertio
obsidionis ejus mense migravit ad Dominum, v Kal.
Sept., cum vixisset annis 76. Quo tempore Wandali,
capta Carthagine, Siciliam quoque deleverunt. His
in diebus Agetius dux utriusque militiae patritius
appellatur. Qui Burgundiones contra Romanos rebel-
lantes perdomuit: caesa viginti millia Burgundionum,
Gothorum vero auxilia eis praebentium novem mil-
lia. Qua tempestate Britoni Scotorum Pictorumque
infestationem non ferentes Romam mittunt, et sui
subjectionem promissa contra hostem auxilia flagitant.
Quibus statim missa legio magnam Barbarorum
multitudinem sternit, caeteros Britanniae finibus pel-
lit. Haec legio domum reversura praecipit sociis, ad
C
arcendos hostes, murum trans insulam inter duo
maria statuere, qui absque artifice et magistro ma-
gis cespite quam lapide factus, nil operantibus pro-
fuit. Nam mox ut discessere Romani, adfectus na-
vibus prior hostis, quasi maturam segetem, obvia
quaeque subjicit, cedit, calcat, devorat. Iterum pe-
titori auxilia Romam advolant. Quae impetrata, ca-
sum hostem trans maria fugant, conjunctisque sibi
Britannis, murum non terra ut ante, et pulvere, sed
saxo solidum inter civitates quae ibidem ob metum
hostium fuerant factae, a muro usque ad mare collo-
cant. Sed et in litore meridiano maris, quia et inde
hostis timebatur, turres per intervalla ad prospic-
tum maris statuunt. Sic vale dicunt sociis tan-
quam ultra non reversuri. Tunc equidem ad Scotas
D
in Christum credentes ordinatus a papa Coelestino
Palladius primus episcopus mittitur. Igitur recedente
a Britannia Romano exercitu, hoc cognoscentes
Scoti et Picti revertuntur, et totam aq aquilone
insulam pro indigenis murotenus capessunt. Nec
mora, casis, captis, fugatis custodibus muri, et ipso
interrupto, etiam intra illum crudelis praedo grassatur.
Mittitur epistola lacrymis aërumisque referta
ad Romanae potestatis virum Actium ter consulem,
viginti tertio Theodosii principis anno, petens auxi-
lium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosis-
sima profugos infestat. Qua coacti, quidam hostibus
dedere manus; alii de montibus, spelunca ac salti-
bus strenue repugnabant, ac strages hostibus da-

bant. Revertuntur Scoti domum, post non multum tempus reversuri. Picti extremam insulæ partem primum et deinceps inhabitaturi detinent. Famem præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria, et negligentia, negligentiam læs acerrima, et acrior mox hostium novorum, id est, Anglorum, plaga secuta est. Ergo his ita gestis partibus Orientis et Occiduis, Theodosius moritur Constantinopoli, post Honori obitum anno vigesimo sexto regni, ætatis suæ quadragesimo octavo, post quem Martianus a militibus et ab exercitu Augustus appellatus, sublimatur in regnum.

CAPUT XIV.

De præliis Hunorum regis contra Romanos, et alias gentes.

Interea Hunorum rex Attila vimetos secum Gepidas cum Ardarico, Gothosque cum Valamir, diversasque alias nationes suis cum regibus, omnem Illyricum Thraciamque, et utramque Daciam, Misiam, Scythiam populatus est. Contra quem Argenisidus magister militum Misie egressus, ad Marcionopliam fortiter dimicavit, qui equo sub se decidente præventus est, et nec sic quiescens bellare, occisus est. Igitur Attila multis triumphis diversarum gentium atque plurimorum regum, quos subjecerat suæ ditioni, obsequiis elatus, subjectione etiam Ostrogotorum tumidus, Gallias invadere Vesegothasque opprimere præparabat. Misit itaque ad Valentinianum imperatorem legatos, simulans pacem, dicendo quod ob injuriam Romanorum ulciscendam properaret ad Occidentem, ut deletis Vesegothis aliisque nationibus partes Galliarum atque Hispaniam, quas illi tenebant, reipublicæ redintegraret. Regem vero Vesegotharum sollicitare nisus est, ut pariter cum eo Romanum invaderet imperium et æqua possiderent forte. Sed dolus non latuit imperatorem. Qui celeriter per Aetium qui Gallis tunc præerat patritium, Theodericum Gothorum regem partibus suis favere fecit. Hinc jam truculentissimus rex Attila Galliarum civitates atque oppida longe lateque subversa, ad evertendam Aurelianorum urbem festinus properabat. Tunc per beatissimum Anianum Aurelianorum episcopum tam Aetius Romanorum patritius, quam et Gothorum rex Theodericus, cum filio suo Thorismodo, fœderati, obviam ire Hunis festinabant, congregatis undique bellatoribus adversus regem ferocem. Hi enim adfuerunt eorum auxiliatores, Franci, Sarmatæ, Armorici, Burgundiones, Saxones, Riparienses quondam milites Romani, nonnulli etiam Celtici, et Germani. Attila vero dum multas nationes multosque reges, quos ditioni suæ subdiderat, secum haberet, Ostrogothorum exercitus præminebat. Fit prima congressio, ut ferunt, circa Ligerim, sed protractum est bellum, et in campis Catalaunicis, qui Mauriaci vocantur, atrox bellum et pertinax conseritur, cui simile in paucis antiquorum invenitur gestis. Rex enim Attila circa horam diei nonam fieri certamen censuit, ut si essent victores sui, longius prosequendo interci-

dente nocte ad castra remearent, sin autem victi, noctis præsidio juti, vires resumerent. Quo bello famosissimo, 165,000. ab utrisque partibus cæsa referuntur, exceptis 45,000. Francorum et Gepidarum, qui mutuis vulneribus conciderunt. Itaque Theodericus Gothorum rex ibi occubuit. Attila rex victus in castra, quæ de plaustis præparaverat, se recepit. Aetius autem Thorismodum Theoderici regis interfecti filium sollicitans, ne fratres illius patris occisi invaderent regnum, mox ad Tolosam ire coegit, quæ sedes erat Vesegotharum regni. Attila vero per legatos monuit simulans amicitias, ut cito ad sua rediret regna, antequam novi hostes circumfusi majora sibi inferrent detrimenta. Ipse autem Aetius utrosque reipublicæ deputans hostes, sic negotio infecto discessit. Attila autem nacta occasione, discessu Vesegotharum jam securus, Gallias relinquens, ad oppressionem Romanorum movit proclivum. Primaque aggressione, Aquiliensem diu obsidebat civitatem, quam captam ita penitus delevit, ut vestigia ejus ruinæ vix appareant. Inde audacior factus, Mediolanum occupat metropolim, pariter et Ticinum regias urbes, et æquali sorte dejicit vicinæque loca sæviens demolitur. Cumque Romanus intentus esset opprimere, Leo papa per se accedens ad eum, mitiorem reddidit. Qui, deposito furore, ultra Danubium promissa pace discessit.

CAPUT XV.

De Aetii nece et deprædatione Romæ per Wandalos.

Aetius autem patritius, magna Occidentalis reipublicæ salus, ab hostibus liberata Gallia, revertitur in Italiam. Denique factione Heraclii spadonis a Valentiniano principe occiditur, cum quo Hesperiarum cecidit regnum. Valentinianus autem a satellitibus Aetii, quos sibi delegerat milites, dolo Maximi perfossus, interiit, imperium quoque ejusdem Maximus invasit. Qui cum reipublicæ profuturus per omnia crederetur, non sero documento quid animo habebat probavit. Siquidem interfectores Valentiniani in amicitiam recipit, uxorem ejus Augustam amissionem viri lugere prohibuit, et intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegit, sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem nuntiato ex Africæ Gaizerici regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet abscedere, a famulis dilaniatus est, et membratim dejectus in Tyberim, sepultura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et urbem omni præsidio vacuam Gaizericus obtinuit, occurrente sibi extra portas S. Leone episcopo. Cujus supplicatio ita eum Domino agente lenivit, ut cum omnia potestati ipsius essent tradita, civitatem ab igni tamen et cade atque supplicis servavit. Per quatuordecim igitur dies secunda et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est; multaque millia captivorum secum ducens, cum regina Eudoxia, quæ eum invitaverat, ut ferunt, et si-

habus ejus Carthaginem victor Gaizericus reversus est.

CAPUT XVI.

De restauratione Orientis imperii per Marcianum principem et gestis Germani episcopi apud Britones.

Igitur Marcianus Orientis imperator regnum, quod decessores prædecessoresque ejus per annos fere sexaginta vicissim imperantes minuerunt, divina permissione sic reparavit, ut exsultatio ingens cunctis accresceret sibi subjectis. Hic namque cum Avito Hesperiarum imperatore, quem Romani post Maximi necem tyranni et urbis depredationem Cæsarem creaverant, unanimitalis foedus composuit, qui tyrannique republicam concorditer administrantes rexerunt, demum sexto anno sextoque mense imperii sui Marcianus in pace obiit. Cui Leo successit in regnum. Avitus autem de Italia in Gallias secessit, ubi ab exercitu et Gothorum auxiliis destitutus reversus Italiam, episcopus in Placentia est factus. Cujus instinctu Theodoricus rex Gothorum contra Suevos movit exercitum, quoniam ipsi regiones quas Romanis reddiderant depredando vastabant. Fitque congressio contra Suevos in Tarracoenis Campania, ubi plurimi Suevorum extincti. Riccharius rex Suevorum fugiens novissime comprehensus et in custodiam trusus. Suevi, destructo eorum regno, tradiderunt se Theodorico regi Gothorum. Qua tempestate gens Anglorum sive Saxonum, Britanniam tribus longis navibus advenit. Quibus iter prosperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior, qui junctus prioribus primo hostes abigit. Deinde in socios arma vertens, totam prope insulam, ab Orientali ejus plaga usque ad Occidentalem igni vel ense subigit, confecta occasione quod pro se militantibus Britones sufficienter stipendia promissa non darent. Tunc hæresis Pelagiana Britannorum turbat fidem: qui a Gallianis episcopis sectantem querentes, Germanum Utissiodorensis Ecclesie episcopum et Lupum Treccasinum æque apostolicæ gratiæ antistitem fidei defensores accipiunt. Confirmant antistites fidem verbo veritatis stant et miraculorum signis. Sed et bellum Saxonomum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum divina virtute retundunt. Cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore alleluia totius exercitus voce ad sidera levato, hostes in fugam vertit immanes.

CAPUT XVII.

De crebris mutationibus principum. Et quo pacto Occidentis imperium amiserint Romani.

Leo, ut diximus, Orientis imperator post Marcianum factus, apud Ravennam autem Majorianus Cæsares ordinatus. Qui cum Theodorico rege Vesegotharum foedus iussit per legatos, et ab Emerita Hispaniæ civitate, quam tunc vastabat, ad Gallias est revocatus non tamen sine magna strage atque populatione Suevorum, aliarumque gentium Hispaniæ in diversis partibus habitantem, quas per duces suos

Theodoricus opprimere atque depradari jusserat. Majorianus autem imperator, pace composita cum Theodorico rege, tendit ad Hispanias, navesque preparare jusserat, ut inde transiret contra Wandalos in Africam. Sed dum pervenisset ad Carthaginem Spartariam, Vandali classem, quam preparare jusserat, invadunt atque diripiunt. Itaque imperator cepto negotio frustratus revertitur in Italiam et apud Terrenam occiditur, locumque ejus Severianus invasit, sed ipse tyrannidis sæpe tertio anno vix expleto, Roma occubuit. Qua tempestate inter Francos et Burgundiones Divione gestum est prælium. Gundeiflo hoc dolose machinante contra fratrem suum Gaudebaldum, itaque Gundeiflus cum suis adversus fratrem suum, cum Francis dimicavit, fugatumque fratrem regnum, ipsius, paulisper obtinuit. Gaudebaldus autem Avemione se munivit. Eodemque anno resumptis viribus Viennam obsedit, et capium fratrem suum Gundeiflum interfecit, pluresque Burgundionum morte damnavit, regnumque fratris suo copulavit, et tenuit. Tunc Leo imperator Artemium divi Marciani generum ex Patrio Cæsarem ordinans, ad Hesperium destinavit imperatorem. Hinc per Ardaburem Asperis, filium Bigenem Getharum regem interemit. Qui etiam Basiliscum fratrem suæ Austæ contra Wandalos cum exercitu direxit in Africam. Qui navali prælio Carthaginem sæpe aggressus, pecuniis delinitus abscessit. Igitur Artemius illico ut Romam venit, Recimerem generum suum contra Alanos direxit virum egregium, qui et multitudinem Alanorum fugavit, et regem eorum Beorgum in primo statim certamine superatum interemit. Theodoricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo jure visus est occupare. Quod comperiens Artemius imperator, Britonum solatia postulavit. Quorum rex Rotinus cum 12,000 venit, ut ferret auxilia: contra quos rex Vesegotharum Theodoricus innumerum ductans exercitum, diuque pugnans, Rotinum Britonum regem antequam Romanis conjungeretur, effugavit. Qui amplam partem exercitus amissam, cum quibus potuit, fugiens ad Burgundionum gentem vicinam, Romanisque eo tempore moderatam, advenit. Theodoricus vero rex Vesegotharum Arvernam Galliæ civitatem, Artemio principe jam defuncto, qui cum Ricimere genero suo in hoc bello sæviens, Romam trivisset, ipseque a genere peremptus, reliquit regnum Olybrio. Quo tempore in Constantinopoli Aspar, primus Patrigorum et Gothorum genere clarus cum Ardubure et Patriolo filiis, illo quidem olim patre patrio, hoc autem Cæsare generoque Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interit, et necdum Olybrio octavo mense in regno ingresso veniente Glicerius apud Ravennam plus de præsumptione quam electione Cæsares effectus: quem, anno vix expleto, nepos Marcellini quondam patriciæ honoris filius regno deficiens, in portu Romæ episcopum ordinavit, et ipse regnum obtinuit. Tantas va-

rietates mutationesque Romanorum principum Theodoricus cernens (ut diximus superius) Arvernâ occupavit civitatem, ubi tunc Romanorum dux præerat Cedicus, nobilissimus senatorum, et dum Avili imperatoris, qui ad paucos dies regnum invaserat, filius Gothi, capta civitate Arvernorum, Nabornam etiam invadunt. Contra quos Orestem magistrum militiæ Nepos imperator direxit. Orestes vero suscepto exercitu venit Ravennam, ibique moratus Augustulum filium suum imperatorem fecit. Quod audiens Nepos fugit Dalmatias, ibique regno privatus defecit, ubi jam Glicerius dudum imperator episcopatum Solonitanum habebat. Augustulo vero a patre Oreste in Ravenna imperatore ordinato, non multo post Odoacer, Torcilingorum rex, habens secum Scyros Herulos diversarumque gentium auxiliarios, Italiam occupavit, et Oreste interfecto Augustulum filium ejus de regno pulsum in Lucullano Campaniæ castello exsilio poena damnavit. Sic quoque Hesperium Romaniæ gentis imperium, quod septingentesimo nono Urbis conditiæ anno primus Augustorum obtinuit Octavianus, cum hoc Augustulo perit, anno decessorum prædecessorumve regni quingentesimo vigesimo secundo. Hinc jam respublica Romanorum partibus Hesperiarum, quæ hactenus gentibus imperaverat, regibus gentium gemens succubuit.

CAPUT XVIII.

De Theodoro Gothorum rege, qualiter obtinuit Italiam per Zenonis imperatoris datum. Et de gestis ejus.

Qua tempestate Leo imperator pro Thoma Chalconense per universum orbem singulis orthodoxorum episcopis, singulas consonantesque misit epistolas quid de eodem Thoma sentirent, rescribi sui postulans. Quorum adeo consonantia de vera Christi incarnatione suscepit omnium rescripta, ac si uno tempore unoque dictante fuissent universa conscripta. Quibus diebus Theodorus episcopus civitatis, quæ a Cyro Persarum rege condita, Cyriæ nomen habet, scripsit de vera incarnatione Domini Salvatoris adversus Eutychen et Dioscorum Alexandriae episcopum, qui humanam in Christo carnem negant. Scripsit et Historiam Ecclesiasticam a fine librorum Eusebii usque ad suum tempus, id est, usque ad imperium Leonis hujus, sub quo et mortuus est. Tunc et Victorius, jubente papa Hilario, scripsit paschalem terminum 532 annorum. Leo autem nepotem suum Leonem manibus suis coronavit: quo facta imperatore, moritur anno decimo sexto imperii sui, itaque admodum puer Leo dum parvo superesset tempore, patrem suum Zenonem imperatorem constituens, rebus excessit humanis. Zenon autem annum decimum septimum Orientis rexit imperium. Cognita Theodorici prosperitatis felicitate, quod in Illyrico cum Ostrogotharum exercitu resedisset, postquam e Pannonia cum patre Theodomir, alias querendo sedes, profectus esset, vicinasque gentes ad quas accesserant, perdomitas subiugasset, missa

ad eum legatione, mandat Zenon ut ad se venire non dissimularet, memor etiam esset quantis honoribus sublimatus a Leone principe, dum fere decem annis prius obses apud eum esset, ad genitale solum et gentoris presentiam fuisset remissus. Theodoricus itaque nihil hæsitans ad regiam festinus venit urbem, ubi ab imperatore Zenone, benigne susceptus, magnificeque sublimatus, et consul ordinarius est factus. Nec tantum hoc, sed et equestrem statuam ab imperatore promeruit ante regiam collocari. Inter hæc ergo Theodoricus sub Zenonis imperio fœdere sociatus, dum ipse in urbe omnibus bonis frueretur, gentemque suam in Illyrico (ut diximus) residentem non omnino idoneam aut refertam audiret, elegit potius solito more gentis suæ labore querere victum, quam ipse otiose frui regi Romani bonis, et gentem suam mediocriter vicitare, secumque delibens, ad principem ait: Quamvis nihil deest nobis imperio vestro famulantibus, tamen si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat. Cumque ei (ut solebat) familiariter facultas fuisset loquendi concessa: Hesperia, inquit, plaga quæ dudum decessorum prædecessorumque vestrorum regimine gubernata est, et urbs illa caput orbis et domina quare nunc sub regis Torcilingorum Rugorumque tyrannide fluctuat? Dirige me cum gente mea, si præcipis, ut et hic expensarum pondere careas; et ibi si adiutus a Domino vicero, fama vestræ pietatis irradietur. Expediit namque ut ego, qui sum servus vester et filius, si vicero, vobis donantibus, regnum illud possideam, quam ut ille hostis tyrannico jugo senatum vestrum partemque reipublicæ captivitatis servitio preuat. Ego enim si vicero, vestro dono vestroque munere, possidebo: si victus fuero, vestra pietas nihil amittit, imo, ut diximus, lucratur expensas. Quo audito, quamvis agere ferret imperator excessum ejus, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnisque ditatum muneribus dimisit a se, senatum populumque ei commendans Romanum. Igitur egressus urbe regia Theodoricus, et ad suos revertens, cum omni gente Gothorum, qui tamen ei præbuerant consensum, Hesperiam tendit, rectoque itinere per Smirnos ascendit vicina Pannoniæ, indeque Venetiarum fines ingressus, ad Pontem Sontii nuncupatum castra metatus est. Cumque ibi ad reficienda corpora hominum jumentorumque aliquo tempore resedisset, Odoacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem Theodoricus in campis Veronensibus magna strage delevit, castraque soluta diripuit, Italiam cum potiore audacia intrat, transactoque Pado amne, ad Ravennam regiam urbem castra compobit. Tertio itaque anno obsessum Odoacrum regem ad deditioem coegit, hunc privatam regni dimittere. Hinc jam tota Italia Theodorico subiecta, tertio ingressus sui anno Italiam consulit imperatoris privatam suæ gentis vestitum deponens regnum assumit amictum, quasi jam Gothorum Romanorumque regnator. His ita gestis prospere, gentem Francorum

cupiens federatam habere; missa legatione ad Leodovicum regem eorum, filiam ejus petens, impetratum matrimonio suo copulavit, ut Jordanis historicus refert, filiasque suas vicinis regibus in conjugio copulavit, unam Alarico Vesegotharum et aliam Sigismundo Burgundionum, neptemque sua Amalaburgam Thuringorum regi Emnenfrido, sororem vero suam regi Wandalorum Trasemundo dedit, cupiens sic genus suum nobiliter dilatare. Quo tempore Joannes Romanæ Ecclesiæ pontifex Constantinopolim veniens, ad portam quæ vocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in conspectu omnium roganti, cæco lumine reddidit. Qui domo rediens Ravennam venisset, Theodoricus eum cum comitibus carceris afflictionè peremit, invidia ductus, quia catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Qui etiam Symmachum patricium nullis obstantibus causis dum trucidari Ravennæ fecisset, ira percussus divina et ipse anno sequenti ibidem arbitraria morte periit, anno tricesimo sui Italici regni, succedente in regnum Atalarico nepote ejus. Legimus enim in Dialogo S. Gregorii quemdam sacerdotem visibiliter vidisse Theodoricum vincum trahi a Joanne pontifice et Simmacho patricio ad ollam ignis Siciliensis.

CAPUT XIX.

De Zenone principe, qualiter amissum imperium receverit, et successore ejus Anastasio.

Igitur Zenon imperator Chalcedonia dum degeret, Augusta socrus sua Basiliscum germanum suum in urbe Augustam appellavit. Quod audiens Zenon secessit Isauriam, ne causa sui civilibus bellis aliquod incommodum proveniret. Basiliscus quidem ut fugam Zenonis cognovit, lætatus est, sed non diu, quoniam Zenon reversus in regnum et a suis receptus Basiliscam exilio damnavit. Quidam autem Illius nomine, Zenoni in privata vita amicissimus, dum secreto detraheret Augustæ Ariagnæ, in zelum concitavit Augustum. Qui deliberans eam perimere, uni suorum tacite rem demandavit. Quod dum ille agere videretur, cuidam cubiculario hoc prodidit. Quod cum regina comperisset, subterfugit ad Acatium episcopum, posteraque die Zenon rem æstimans perpetratam, dum luctum quemdam quasi gerens meminim suscepit, Acatius episcopus ingressus, et facti arguit imperatorem, Augustamque suspitionis innoxiam compromittit, acceptaque fide Augusta revertitur. Illius autem ab urbe discessit assumpta tyrannide: ab exercitu principis occiditur, Zenon vero in pace quievit. Anastasius autem, subito assumptus ab Augusta, imperator simul et maritus innotuit, regnavitque annis 28, tam infeliciter ut diversis inimicorum vallatus agminibus tam exteruam quam et tyrannorum, sæpius moerens et gemens, nullam suorum vindictam meruit audire inimicorum, quia nec ipse jura servavit Ecclesiæ, sed, favens hæresi Euthycis, catholicos est persecutus, ipse autem divino fulmine periit.

CAPUT XX.

De persecutione Catholicorum a regibus Wandalorum. Et quid in diversis partibus gestum sit.

Qua tempestate Honoricus rex Wandalorum Anianus catholicas ecclesias clausit, plebem variis affectu supplicii. Et quidem ab innumeris manus abscidens et linguas, nec tamen loquelam catholicæ confessionis eripere potuit. Itaque Trasemundus successor Honorici Wandalorum rex et ipse ecclesias catholicas clausit, et plures episcopos exilio damnans Sardiniam misit. Tunc Symmachus papa inter multa ecclesiarum opera, quæ vel a fundamentis creavit, vel prisca renovavit, et juxta basilicas sanctorum Petri et Pauli, atque Laurentii pauperibus habitacula construxit, et singulis annis per Africam vel Sardiniam episcopis qui in exilio erant, pecunias et vestes ministrabat. Quibus diebus Heldericus Wandalorum rex episcopos quos antecessores sui exilio damnaverant reverti fecit, et ecclesias restaurare jussit, hæreticas submovit profanationes, Bonedictus itaque abbas mirabilibus vita et moribus insignis claruit, virtutesque illius beatus Gregorius papa in libro Dialogorum scripsit. Eo etiam tempore Sigismundus rex Burgundionum a suis Francis traditus est. Quem secum Franci in habitu monachi deducentes cum uxore et filiis, demum in puteum projicientes, necaverunt. Post cujus necem Clodomerus rex Francorum contra Burgundiones dimicans (ut fertur) in prælio occiditur. Boetius etiam patritius, qui arithmeticam Latino sermone nobiliter duobus libris ediderat, aliosque libellos elegantissime conscripserat, novissime damnatus exilio, post libros Consolationis Philosophicæ, quæ metrico stylo atque prosaico luculentissime dictaverat, in territorio Mediolanensi occiditur.

CAPUT XXI.

De Belesario consule Justiniani, qui in Africa Wandalos delevit, et in Italia Gothos contrivit, qui etiam contra Parthos dimicavit.

Quo tempore Justinus imperator, consulens utilitatibus reipublicæ, Justinianum nepotem ex sorore sua successorem designans imperii, moritur. Justinianus per annos 38 Orientis tenuit imperium. Cui post diuturna bella plurimosque labores contra Parthos gesta, per legatos fœdus cum rege Parthorum initum est. Igitur hac securitate pacis compositæ, Justinianus Romanum de finibus Parthorum exercitum [revocavit]. Hinc jam Belesarium delegit consulem, eumque cum exercitu ad Australem plagam contra Wandalos mittit. Qui, favente Domino, qua venerat facilitate, ea celeritate Wandalos superavit, Lybiamque ad corpus totius reipublicæ jungens, Wandalorum gentem delevit. Carthago quoque anno excessionis suæ nonagesimo sexto recepta est, pulsus devictisque Wandalis et Gildemero rege eorum capto, Constantinopolim misso, in urbe regia principi oblatus, spectante populo, imperator per Belesarium de Wandalis triumphavit. In Italia vero Theodorico rege defuncto, Atalaricus nepos ejus, ipso ordinante,

successit, septem annos quamvis pueriliter vivens, A matre tamen regnante Amalasuonta, debebat, quando et Gallias diu tentas Francis repetentibus reddidit, mortuoque Atalarico, mater sua Theodohadum consobrinum suum regni participem faciens, non post multum, ipso iubente, occisa est. Et quia dudum se cum filio suo commendaverat principi Justiniano, is mortem ejus audiens doluit, nec passus est inultam transire; sed mox eundem ducem belli, qui Pœnorum demitor fuerat et de epibus Wandalicis triumphans adhuc in fascibus erat, agmini diversarum proponens nationum, ad partes Hesperias destinavit: qui primo accessu mox Siciliam pervadit, duce ejus Sinderith superato, ubi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam resideret, comperit in Africa civilia bella intestinaque prælia debacchari. Nam Stotzas pene ultimus militum, et Marcini clientulus magistri militum, tyrannidem arripens, auctorque seditionum effectus, Cyrillum, Marcellum, Faram, aliosque diversos iudices dolo peremptos, in ducem Solomonem sæviebat, totamque Africam tyrannico ritu vastabat. Dimisso ergo Belesarius a Sicilia in Africam pelago, solita felicitate rebelles fugat, provinciam liberat, Solomonemque rursus Carthagine collocans Siciliam rediit. Ubi mox Evermud Theodohadi Gothorum regis gener, qui contra eum cum caereitu venerat, cernens prosperitatum consulis, ultro se ad partes dedit victori, hortaturque ut jam anhelantem suoque adventu suspectam veniret ad Italiam. Constructo ergo Belesarius exercitu, et tam navali quam æquestri agminæ vallavit Neapolim, paucisque diebus eam obsidens, per aqueductum nocte invasit, et tam Gothis qui aderant quam Romanis rebellantibus interfectis, urbem plenissime spoliavit. Quod Theodohadus animadvertens, Vitigis unum inter alios ductorem exercitus proponens, contra Belesarium virgilit. Qui cum Campaniam ingressus, mox ad campos venisset barbaricos, illico exercitus consona voce regem denuntiat Vitigis. At ille regno sublimatus, directis e sociis Theodohadum Ravennam revertentem exstinguit, regnumque suum confirmans expeditionem solvit, et, privata conjuge repudiata, regiam puellam Mathesuentam Theodorici regis nepotem sibi plus vi copulat quam amore. Dumque ille novis nuptiis delectatur Ravennæ, consul Belesarius Romanam urbem ingressus est. Excepitque ab illo populo quondam Romano et senatu jam pene ipso nomine enim virtute sepulto, confestim vicinæ occupat loca, urbium oppidorumque munimina. Primaque Getica congressione Honnile ductante exercitum per Usinum [Perusium] ad oppidum Belesarius Gothos superat, et plusquam 7,000 trucidatis, reliquos Ravennam usque pertulit. Secundo vero cum ipso Vitigis Romanas arcas vallante congreditur, machinasque illius et turres quibus urbem adire tentabat igni consumptis, per anni spatium, quamvis inedia laborans, deludit. Post hæc usque ad Ariminum persecutus, exinde eum effugatum Ravenna clausum, in

ditionem suscepit. Atque unis consul dñm contra Getas pene pari eventu de Francis, qui cum Theodohento rege suo ultra 200,000 advenerant, triumphavit. Sed quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem concessit, et sine suorum dispendio de finibus Malicis expulsi, sumptoque rege et regina simulque et opes palatii, ad principem qui eam miserat reportavit: sicque intra pauci temporis spatium Justinianus imperator per fidelissimum consulem, duo regna duasque respublicas suæ dñioni subegit. In Australibus atque Occidentis partibus his ita gestis, Parthi, rupto foedere, Romanorum fines invadunt. Cælesyria omnia ferro caedibusque foedando prædantes devastant, Antiochiam usque perveniunt. Quam præsidio Romanorum vacuam invenientes, cumota diripiunt, nec onusti præda recedant, nec etiam Romanos fugientes insequuntur, quoniam audito consul Germanus eorum advento, relinquens Antiochiam, aufugit. Contra quos imperator aliquos duces direxerat victi ac territi minime prævaluerunt hostibus resistere. Nam iterum necessitate Belasarius contra Parthos dirigitur, quos non ut alias gentes prædomuit, sed tantum la finibus Romanorum recedere compulsi, et ad proprias se sedes repedare, composita pæce, reversus ad principem. Ergo, ut assolet, rerum mutatio et principum voluntas diversa invidia quidem senatores ac patritii exarsi, suggererunt imperatori ut Belesarium quali ad sceptra aspirantem de gradu patriciatus eijceret, ac dignitatibus privaret. Quod factum C Gothis respirantibus cæterisque nationibus Romanis infestis non modicam intulit audaciam, ipsumque imperatorem non longe post quod fecerat penituit, quam aulici Justinianum regno privare, et quemdam Florianum imperatorem creare dum aggredierentur, Belesarii viribus adjutus, quamvis immerito trucidatis nova tentantibus restitutus est Justinianus in regnum.

CAPUT XXII.

Justiniano imperante, Franci contra Gothos dimicantes eos regno Gallie expulerunt. Qui et contra Saxones pugnares vicerunt, et Britones subjugarunt.

Qua tempestate in partibus Galliarum ortum est bellum inter Alaricum Gothorum regem et Chlodoveum regem Francorum, quamvis prius inter eos vario eventu plurima existerint certamina. Tunc domum in Campania Voglavene, decimo ab urbe Pictaviensi milliario, fit certaminis congressio. Ubi Chlodoveus Francorum rex Alaricum Gothorum regem interfecit, et maximam partem illius exercitus trucidavit, regnumque quod Gothi diu tenuerunt, a Ligere Anxio usque ad Rodanum per montes Pireneos usque ad Oceanum mare abstulit, et ditioni Francorum subdidit. Mira Dei dispensatione actum est, quantam avaritia consulum Romanorum stipendia sunt subtracta ab eis qui fame et penuria coacti conspiraverunt contra Romanos in arma, Illyricum depopulantes, Italiam invadentes, Romam gentium

dominam deprædantes, ut Alaricus, quem Gothi regem creaverant, ovans diversis successibus prosperitatum, sublimavit gentem suam et regnum. Demum in Alarico gens et regnum Gothorum defecit, sicuti et Romanorum in Hesperia sub Octaviano Augusto aliarum gentium domina, et novissime in Augustulo deficiens, ut supra retulimus, gentibus aliis subjecta. Itaque imperante, corpus S. Antonii monachi divina revelatione repertum Alexandriam deferatur, et in ecclesia B. Johannis Baptiste humatur. Dionysius etiam Paschales scripsit circulos, incipiens ab anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo tricesimo secundo, qui sunt anni Diocletiani 258. Tunc quidem codex legum, qui nuncupatur Justinianus, ab ipso principe institutus, orbi promulgatus est. Victor quoque Capuanus episcopus, librum de Pascha scribens, Victori arguit errores. Qua tempestate Chrammus contra Chlotarium Francorum regem, suum scilicet patrem, rebellare præsumpsit: qui dum a cepta temeritate non quiesceret ad Britanniam se contulit, gentemque illam cum rege suo contra patrem armavit: quem Chlotarius insecutus cum reliquis filiis suis, et Francorum exercitu, interfecto Britonum rege, Chrammus est comprehensus, atque cum uxore et filiis quadam domo clausus, vivus est incensus. Chlotarius vero, de manibus Britonum triumphans, gentem illam Francis subjectam fecit tributariam. Saxones vero rebellantes gravissimis præliis prostravit, et non sine multo suorum sanguine devicit. Justinianus igitur dum 38 annis Orientis tenuisset imperium, rebus excessit humanis, cui

A interemit. Jam ab incursu hostium liberatam Italiam corpori reipublice restituit, Mediolanum urbem regiam a Gothis et Burgundionibus demolitam reedificavit, aliasque urbes per Italiam destructas restauravit. Qui deinde per invidiam Romanorum, pro quibus multa contra Gothos laboraverat, accusatus apud Justinum et conjugem ejus Sophiam, quod scilicet vitio premeret Italiam, secessit Neapolim Campaniæ, scripsitque genti Longobardorum, ut venirent et possiderent Italiam. Tunc Johannes Romanæ Ecclesiæ pontifex ecclesiam apostolorum Philippi et Jacobi, quam decessor ejus Pelagius cooperat, perfecit et dedicavit.

CAPUT XXIV.

De beato Gregorio et de ejus gestis.

B Tyberio imperante, qui successerat Justino, beatus Gregorius legatione fungens apud principem, dum Constantinopolim Euticium ejusdem urbis episcopum in fide nostræ resurrectionis errasse, catholicis allegationibus approbans, Tyberio presente, convicit: ita ut ipse Augustus librum, quem de resurrectione scripsit, deliberaret flammis cremari. Dicebat enim idem Euticium corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, et ventis aereque subtilius esse futurum, contra illud Dominicum: *Palpate et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Igitur post Tyberium Mauritio regnante, idem beatus Gregorius Romanæ Ecclesiæ jam pontifex et doctor maximus, synodum episcoporum 24 ad corpus beati Petri apostoli congregans, de necessariis Ecclesiæ decernit. Idem missis in Britanniam Augustino Mellito et Johanne, et aliis pluribus cum eis monachis timentibus Deum, ad Christum Anglos convertit. Et quidem Edilbertus mox ad Christi gratiam conversus cum gente Cantuariorum cui præerat, proximisque provinciis, etiam

CAPUT XXIII.

De Narsete patricio, qui Gothos delet in Italia, et demum Longobardos, ut ferunt, provocavit ut possideant eam.

Justinus quidem minor annis 11 imperator. Qua tempestate post egressum Belesarii consulis ab Italia, regem Visigis Gothorum regnavitque, et opes palatii ad principem Justinianum qui transportaverat (ut superius diximus), Gothi, qui trans Padum in Liguria consistebant, recrudescentes animo ad bella consurgunt, ordinato sibi regulo Hildebaldo, qui vix emenso anni spatio interficitur. Erarius autem in ejus locum successit, qui et ipse necdum anno expleto peremptus est. Tunc Totilam, qui et Baduila, sibi regem constituunt: qui viribus resumptis contra Romam dimicans, duces vincit, prosternit, incedit Romam: inde progressus capit Siciliam, totam pene insultans Romanis devastabat Italiam. Contra quem Justinus imperator Narsetem patricium direxit: qui in Italiam veniens contra Gothos viriliter ac fortiter dimicans, Totilam eorum regem occidit, gentemque Gothorum cædibus prostravit. Qui iterum respirantes Teiam sibi regem constituunt, quem ipsum Narses patricius occidit, Gothos funditus delet, Italiam ab eorum jugo liberavit. Hinc contra Buccillinum Francorum ducem, congressione facta, pugnavit, quem, ut fertur, cum equi exercitu suo

episcopo doctorique suo Augustino, sed et cæteris sacris pontificibus, episcopales sedes donavit. Porro gentis Anglorum ad Aquilonem Humfridi summi sub regibus Aelle et Aedilfrido sitæ, necdum verbum vitæ audierant, Gregorius scribens Augustino, Londoniæ quoque et Eboraci episcopis, accepto a sede apostolica pallio metropolitanos esse debere, decernit: qui Moralia in Job, gratia divina, inspirante, conscripsit, librum etiam Pastoralem luculentissime edidit, Dialogorum vero, ad imitandos venerabiles viros qui per hæc tempora claruerunt, libros dictans, ad nostram porrexit legendos posteritatem. In Echielem opus præclarum condidit. Homiliarum ejus liber saluberrimas et spiritales gustantibus ministrat dapes. Epistolæ vero exstant ejus plures pro negotiis quibus sunt composite legendibus utiles. Imperante jam Phoca migravit ad Dominum.

CAPUT XXV.

De Longobardis Italiam invadentibus, et de matrimonio Herminigildi regis Gothorum filii.

Qua tempestate Albuinus rex Longobardorum a Narsete (ut præmisimus) invitatus, relinquens atque incendens Pannoniam in qua habitabat, cum omni

populo suo veniens comitante fame et mortalitate invadit Italiam. Eo etiam tempore Herminigildus, Levigildi Gothorum regis filius, ob fidei catholicæ confessionem inexpugnabilem, a patre Ariano regni privatus infulis, et vinculis alligatus, in carcerem est projectus. Ad extremum nocte sancta Dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum cælestè pro terreno rex et martyr intravit. Cujus frater Richardus mox ut regnum post patrem accepit, omnem Gothorum cui præerat gentem, insistente Leandro Hispilitano episcopo, qui et Hirminigildum docuerat, catholicam convertit ad fidem.

CAPUT XXVI.

De gestis Bonifacii papæ.

Igitur, Bonifacio papa rogante, statuit Phocas imperator, successor Mauriti, sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum esse caput, quia Constantinopolitana primam se esse omnium Ecclesiarum scribebat. Idem etiam Phocas, petente papa Bonifacio, jussit in veteri fano (quod Pantheum vocabatur) ablatis idololatriæ sordibus, Ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ et omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum, sed demoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum.

CAPUT XXVII.

De sex universalibus synodis.

Ut ommissa superius paulisper repetamus, quæ sint universales sex synodi, quas totus Oriens recipit et

concelebrat, qui catholicam fidem sanâ mente retinent, ostendamus. Prima enim universalis synodus in Nicæa congregata est contra Arium, 318 Patrum, temporibus Julii papæ sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli, 150 Patrum, contra Macedonium et Eudoxium, temporibus Damasi papæ et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus. Tertia in Epheso, 200 Patrum, contra Nestorium Augustæ urbis episcopum, sub Theodosio Magno principe, et papa Celestino. Quarta in Chalcedone, Patrum 650, sub Leone papa, temporibus Marciani principis, contra Euticem, nefandissimorum præsulem monachorum. Quinta item in Constantinopoli, temporibus Vigilii papæ sub Justiniano principe, contra Theodorum et omnes hæreticos. Sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata, et Græco sermone conscripta, temporibus papæ Agathonis, exsequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis apostolicæ sedis et episcopis 150 residentibus. Igitur a Nativitate Domini Jesu Christi ob amorem dominæ meæ Augustæ Judith, aggressus sum opus quod usque ad Gregorii eximii doctoris obitum perduxi. De gestis etiam Bonifacii papæ quædam deinceps prælibando perstruxi, Romanorum iudicibus et Gothis ab Italia et Gallis depulsis, his Francis et Longobardis succedentibus in regnis. Hic terminum censi meorum imponere librorum.

ANNO DOMINI DCCCL.

COLUMBANI

S. TRUDONIS ABBATIS

CARMEN LUGUBRE DE OBITU REGIS CAROLI MAGNI.

(Apud Georg. Colvenerium, Opp. B. Rabani Mauri.)

A solis ortu usque ad occidua
Littora maris planctus pulsat pectora,
Heu mihi misero!
Ultra Marina agmina tristitia,
Tetigit ingens cum mœrore nimio.
Heu mihi misero!
Franci, Romani atque cuncti creduli,
Luctu punguntur et magna molestia.
Heu mihi misero!
Infantes, senes, gloriosi præsules,
Matronæ plangunt detrimentum Cæsaris.
Heu mihi misero
Jam jam non cessant lacrymarum flumina.
Nam plangit orbis interitum Caroli.
Heu mihi misero!
Pater communis orphanorum omnium,
Peregrinorum, viduarum, virginum.
Heu mihi misero!

PATROL. CVI.

C Imperatorem jam serenum Carolum,
Telluris tegit titulatus tumulus.
Heu mihi misero!
Christe, cœlorum qui gubernas agmina,
Tuo in regno da requiem Carolo.
Heu mihi misero!
Hoc poscunt omnes fideles et creduli,
Hoc sancti senes, viduæ et virgines.
Heu mihi misero!
Spiritus sanctus, qui gubernat omnia,
Animam suam exaltet in requiem.
Heu mihi misero!
Væ tibi, Roma, Romanoque populo,
Amisso summo gloriæ Carolo.
Heu mihi misero!
D Væ tibi, sola formosa Italia
Cunctisque tuis tam honestis urbibus.
Heu mihi misero!

Francia diram perpessa injuriam,
Nullum jam talem dolorem sustinuit.

Heu mihi misero!

Quando Augustum facundumque Carolum,
In Aquisgrani globis terræ tradidit.

Heu mihi misero!

Nox mihi dira jam retulit somnia,
Diesque clara non adduxit lumina.

Heu mihi misero!

Quæ cuncti orbis Christiani populi,
Vexit ad mortem venerandum principem.

Heu mihi misero!

A O Columbane, stringe tuas lacrymas,
Preces effunde pro illo ad Dominum.

Heu mihi misero!

Pater cunctorum misericors Dominus,
Ut illi donet locum splendidissimum.

Heu mihi misero!

O Deus cuncte humanæ militiæ,
Oque cælorum, infernorum Domine.

Heu mihi misero!

In sancta sede cum tuis apostolis,
Suscipe pium, o tu Christe, Carolum.

Heu mihi misero!

ANNO DOMINI DCCCL.

CHRISTIANUS DRUTHMARUS

CORBEIENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA EX FABRICIO.

(Bibl. med. et inf. Lat.)

Christianus ab Aquitania (a), qui apud Cangium præter rem a Christiano Druthmaro grammatico distinguitur, monachus Corbeiensis, ordinis Benedictini (b), congregationis Floriacensis, scripsit Expositionem dignam lectu (c) in Evangelium Matthæi, divisam in capita 61, ad monachos Stabulensis (d) Malmundariensis cœnobiorum S. Petri, sub uno abbate consistentes in diœcesi Leodiensi. Primus cum ejus epitomatis in Lucam et Joannem ex msd. codicibus edidit Jacobus Wimpelingius, præfixo privilegio imperatoris Maximiliani, et Leonis X insignibus primæ paginæ appositis, Argentorati, 1514, fol., addita etiam censura Jacobi Oessler J. U. D., per Imperium Romanum artis impressoriæ censoris et superaddentis generalis. Hæc editio neutiquam confecta ab Edmundo Albertino (e), sed obvia in Bibliothecis, ut Galliæ apud Dalbæum (f), Angliæ (g) apud Joannem Tenissonum, Germaniæ apud Joannem Ludolphum Tunemannum. (h) Deprehensum quoque est et testatum eadem legi in illa antiquiore editione quæ in editione Haganoensi, an. 1530, 8°, a Menardo Molthero et Joanne Secerio: licet Sixtus Senensis, lib. vi Bibliothecæ sacræ, nota 112, quædam profert e ms. Franciscanorum Lugdunensi aliter quam in Haganoensi leguntur, quam repetitam constat in Bibliothecis Patrum Parisiensi, Coloniensi et novissima Lugdunensi, tomo XV, pag. 165. Joanni Œcolampadio illam editionem tribuit Labbeus, tomo I, pag. 222. Sed ipse id retractat pag. 751. Idem typo-

(a) Sigebertus, cap. 72.

(b) Trithemius, cap. 230, de Scriptoribus ecclesiasticis, et II, 67, illustrium Benedictinorum.

(c) Vide Richardum Simonem, lib. III Historiæ criticæ Novi Testamenti, cap. 26, pag. 370 seqq.

(d) De Savelo in Arduenio, diœcesis Leodiensis. Vide Labbeum, t. I, de S. E., p. 753.

(e) Vide Albertinum, de sancta Eucharistia, pag. 853 et 861.

(f) Joannes Rodolphus Westenius, pag. 79, ad Origenem contra Marcionitas, testatur se Wimphe-

graphi vitio Moltherum vocat pro Molthero, et pro Secerio Senerium. Profitetur Druthmarus se studisse et plus historicum sensum sequi quam spiritalem: irrationabile enim sibi videri, spiritalem intelligentiam in libro aliquo querere, et historicum penitus ignorare, cum historia fundamentum omnis intelligentiæ sit, et ipsa primitus querenda et amplexanda, et sine ipsa perfecte ad aliam non possit transiri. Idem brevitati studuit et perspicuitati, quoniam ipso iudice et stultiloquium est in Expositione alicujus libri ita loqui, ut necessarium sit expositorem ipsius expositionis querere. Ait in Matthæum scripsisse se, quod videret Hieronymum multa verba quasi levia præterisse: qui labor, et si placeat vobis, inquit, et ad Evangelium Joannis manum mittam, quod Augustinus, aquilam sequens, prope nubes incedendo, multa intacta, velut nota omnibus, prætermiserit. Nam in Marco non est necessarium manum mittere post beatum Bedam. In Luca quoque audio post S. Ambrosium, eundem Bedam, manum misisse. Sed non potui invenire adhuc in ejus expositione nisi quasdam homilias. Si vero nec invenero, et vestrum omnium cohortatio adfuerit, et in hoc quoque laborare tentabo. De ætate hujus Druthmari monere juvat, eam a viris doctis communiter referri post sæculum medium nonnum, quod ipse cap. 56 mentionem facit Bulgarorum ad Christi sacra adductorum, ac quotidie solorum baptizari, (i) quod Cedrenus ab an. 845; Leo Grammaticus, pag. 462,

lingianam editionem a capite ad calcem cum Moltheriana contulisse, neque Moltherum quicquam corrupisse, sed alio usum codice varias lectiones quasdam, in rebus ipsis tamen nihil alteratum lectori obtulisse.

(g) Caveus, de Scriptoribus ecclesiasticis, ad annum 480.

(h) Acta Eruditorum, tomo decimo, Supplementi pag. 382.

(i) Cap. 56, ad Matthæum, tom. XV Biblioth. Patrum, pag. 158: « Nescimus jam quæsit sub. cælo, in

an. 857; auctor Vitæ Basilii Macedonis, cap. 65, pag. 164, felix circa annum 870 aiunt contigisse. Notandus et locus hic Druthmari, tomo XV Bibliothecæ Patrum, pag. 169, ad Matth. xxvii, 7, *agram figuli*: « Tunc fuit in sepulchram peregrinorum, et modo idem locus hospitale dicitur Francorum, ubi tempore Caroli villas habuit, concedente illo rege pro amore Caroli. Modo solummodo de eleemosyna Christianorum vivunt, et ipsi monachi et advenientes. » Sed omnino videtur reducendus ad sæculum labens undecimum, et ad Gregorii septimi tempora, (a) siquidem non alius est quam Christianus Druthmarus noster, qui Anonymo Mellicensi *Guidmundus* capite 102 de Scripioribus ecclesiasticis: « *Guidmundus*, qui et *Christianus*, primo in monasterio Stabulensi monachus fuit, ubi dum abbas constituiti, atque ad alterum locum regendum mitti debuisset, ~~ignemque~~ *ignemque* provinciam appetens, ne posset agnosci, nomen mutavit in melius, assumens videlicet Christianitatis vocabulum, cunctis commune fidelibus. Tandem vero requisitus et repertus sub Gregorio VII, Aversæ est factus episcopus, (b) scripsitque fratribus supradicti monasterii *explanationem egregiam super Evangelium secundum Matthæum*, in cujus explanationis prologo super Joannem quæ-

qua Christiani non habeantur. Nam et in Gog et in Magog, quæ sunt gentes Hunnorum, quæ ab eis Gazari vocantur. Jam una gens, quæ fortior erat, ex his, quas Alexander conduxerat, circumcisa est, et omnem Judaismum observat. Bulgari quoque, qui et ipsi ex gentibus sunt, quotidie baptizantur. »

(a) Huic unius Fabricii assertioni contraeunt viri docti quotquot de Druthmaro notio egerunt: Sigbertus, Trithemius, Sixtus Senensis, Cave, auctores demum Gallicæ Litterariæ, hunc duobus fere sæculis

quæ se scripturum pollicetur. Sed utrum minime scripsit, an certe scripserit quidem, quod ad nos minime pervenerit, adhuc a nobis ignoratur. Scripsit tamen *Explanationem super Evangelium secundum Lucam*. » Hinc porro liquet eundem esse qui eidem Anonymo Mellicensi cap. 90: « Christianus, pontifex Apulorum, » (hoc est episcopus Aversanus in Apulia) « vir clarus scientia et sanctitate, contra eandem hæresin » (Berengarianorum) « disseruit invictissime. » Nam *Guidmundus* iste, aliis *Christianus* (c), contra *Berengarium* libros tres scripsit de veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia ad Rogerium monachum, vulgatos primum ab Erasmo an. 1530 (cujus videsis Epistolas xxviii, 10 edit. Lond.), et sæpius deinde recusus in Bibliothecis Patrum, ut in recentissima Lugdunensi, tom. XVIII, ubi post illos tres libros exhibetur, p. 465, etiam ejusdem *Confessio de SS. Trinitate et de humanitate Christi, corporisque ac sanguinis Domini veritate*; nec non pag. 468: *Oratio recusantis episcopatum*, ad Guillelmum I Angliæ regem. Denique Christiani Druthmari aliquot homilias exstare in Bibliotheca homiliarum, notat Arnoldus Wion, Ligni Vitæ tom. I, p. 440.

juniolem, id est, ad medium circiter sæculum nonum revocandum, censet: quos sequimur. Err.

(b) Confer Ughellum, tomo I Italiae sacre, pag. 488.

(c) Vide scriptores veteres de Fide catholica, a Petro Francisco Chiffletio editos, pag. 368. Alius *Guidmundus*, qui cardinalis creatus an. 1088. Vide Latini Latini Bibl. sacro-profana, tom. I, pag. 81 b.

CHRISTIANI DRUTHMARI

CORBEIENSIS MONACHI

EXPOSITIO IN MATTHÆUM EVANGELISTAM.

(Ex Bibliotheca veterum Patrum, sæculi ix parte n.)

INCIPIE PROLOGUS.

Venerabilibus in Christo Patribus in cœnobiiis sancti Petri principis apostolorum cognominibus Stabulariis, sedula devotione Deo militantibus et ad feliciora tendentibus, vester fidelis famulus Christianus indignus sacerdos presentis ævi pacem ac prosperitatem, futuræque æternæ beatitudinis in splendoribus sanctorum cum Rege regum, arbitro sæculorum, optat societatem.

Omnia verba sonando transeunt, et transeundo deficiunt: necesse est igitur alligari litteris verba quæ aliquid utilitatis habere videntur; ut desides et frivoli cum perfectioni studere voluerint, abjecta vanitate, inveniant iterum unde admoneantur, quod aliquando juvenili more, citata aure surdaque transferunt. Nam quia perspexi juvenibus nostris, post expositam bis, textum Evangelii Matthæi oblivioni habere, statui apud me ipsam expositionem eo tenore litteris mandari, quo coram vobis verbis digessi. Et si aliquis requirit quare post beatum Hieronymum hoc ausus fuerim agere, respondeo, quia

C perspexi beatum Hieronymum multa verba quasi levia præterisse et parvuli sensus difficilia reddidisse: idcirco quod mihi aliquando difficile visum fuit, facile valentibus scire reddidi. Et usus loquendi melius intelligitur de his qui, de eadem provincia sunt quam de aliquo depravati usus. Habet enim unaquæque provincia morem proprium loquendi quem alia non habet: et ideo suavius auditur. Aperta quoque locutione ipsum contextum digessi, quoniam stultiloquium est in expositione alicujus libri ita loqui, ut necessarium sit expositorem ipsius expositionis querere. Eo enim modo quis loqui debet ad alium, si vult verba sua ab illo intelligi cui ipse loquitur, sicut beatus Paulus apostolus dicit: Si esses Græcus, Græce tibi loqui deberem. Ad illum, verbum Græcum; ad illum, verbum Latinum. Studui autem plus historicam sensum sequi quam spiritalem, quia irrationabile mihi videtur spiritalem intelligentiam in libro aliquo querere, et historicam penitus ignorare: cum historia fundamentum omnis intelligentiæ sit, et ipsa primitus querenda et amplexanda, et

sine ipsa perfecte ad aliam non possit transiri. Ego vero nullo modo, jussero aut legere, aut habere hanc libram, sed quis voluerit. Et si aliquis hunc desiderat, ordinet meliorem, et ego voluntarie ipsam suscipio. Nam iste nihil uli nocet. Amicis in hoc facto parui, infirmi meae voluntate non tangent, ne forte de bono emulationes nascantur. Si ergo videro quod vobis hoc primum factum placeat, ad Evangelium Joannis manum mittam; quia Augustinus aquilam sequens, id est beatum Joannem, qui aquilae assimilatus est, cum ille ultra nubes, iste prope nubes incedit, propterea parvulus sensu necessarius est humilis et terrae gradus expositor, ut possint intelligere quod ille quasi omnibus notum relinquit intactum. Nam in Marco non est necessaria manum mittere, post beatum Bedam in Luca quoque audio post sanctum Ambrosium eundem Bedam manum misisse. Sed non potui invenire adhuc in tota ejus expositione nisi quasdam ejus homelias. Si vero nec invenero, et vestrum omnium cohortatio adfuerit, et in hoc quoque laborare tentabo, si tamen gratum vobis fore speravero: supra enim omnes homines vestra mihi est gratior societas; quia est sancta et absque dolo, et quam Deus docuit sanctique ejus apostoli tenere ac posteris tenendam tradiderunt. Non enim est felicitas amaritudinis in vobis, neque zelus iniquitatis; sed fides firma, charitas inviolabilis erga Deum ac proximos. Et licet rebus terrenis egentes sitis, virtutibus tamen repleti estis; ita ut qui vos perfecte agnovit ulterius dilectione a vobis non possit separari. Sed si modico tempore vobiscum quis moratus fuerit, pro certo intelliget quia Deus cohabitator vestri sit, et Spiritus sanctus regat opera vestra. Neque enim habitabit diu malus inter vos; neque permanebit in consortio vestro, quia sicut aurum et argentum in camino probationis sordes adficiunt, ita et qui inter vos venerit, aut desinet a malo opere, aut certe alienus efficietur a consortiis vestris: qui namque inter vos conversantur, non mutuum infrendunt si plurimi sancti in his monasteriis probabiles fuerunt; sed pro certo experientur quia qui apud vos non est bonus, sine studio nusquam alicubi erit, quoniam vos estis qui veraciter audistis vocem Domini dicentis: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbae.* Et si reges et principes atque vulgaris populus vos veraciter agnovissent, ut veros Christi discipulos amarent, supra omnes homines venerentur ac diligerent. Christus custos vester, qui cepit vos custodire in saecula, concedat in concepto bono opere permanere usque ad finem vitae vestrae.

CAPUT PRIMUM

Incipit Expositio CHRISTIANI DRUTHMARI in Evangelium secundum Mattheum.

Hunc titulum non fecit evangelista, scilicet interpres qui ipsum interpretatus est: nam Mattheus libri sui titulum, *Liber generationis*, imposuit, juxta consuetudinem Judaeorum, ad quos scribebat, qui soliti sunt libris suis ex principis nomina imponere:

ut *Genesis*, hoc est, *generationis*, quia ibi scriptum est: *Iste sunt generationes caeli et terrae.* Similiter *Exodus*, id est, *exitus*; et *Numerorum* et reliqua. Similiter beatus Mattheus quoniam de generatione Domini primitus scripsit, *Liber generationis* nomen imposuit. Incipit, hoc est *inchoat*. Compositum verbum ex *in* propositione, et *capio* verbo, mutata e in *i*. Evangelium Graecum nomen est, et dicitur Latine *bonum nuntium*. Et *bonum* angelum, *nuntium*. Unde et *angelus* dicitur: tamen sciendum est, quia apud Graecos per duo gamma scribitur: et angelus similiter per duo gamma, sicut et Priscianus dicit. Sed quia apud nos obscurum videbatur, apud Latinos prima per *n*, secunda syllaba per *g*. Et non est jungendum *u*, cum *a*; sed cum *e* est jungendum: quia *B* *e*, *bonum* dicitur. In omnibus principis librorum tria quaerenda sunt, tempus, locus, persona. Similiter de isto Evangelio, haec tria tenenda sunt. Locus Judaea existit, ubi conscriptum est Hebraica lingua ad Hebraeos qui in Christum credere. Tempus Caesaris Augusti qui singularem monarchiam universi orbis Romae tenebat. Persona Mattheus, Levita genere, et sacerdos exstitit dignitate, ejus nomen interpretatur in nostra lingua *donatus* dicitur: digno vascello sic vocatus quia in presentia Dei ordinatus fuit et donatus ad narranda gesta Christi, ante multa saecula ostensus a prophetis in specie hominis. Quia gesta quae Dominus noster in carne juxta humanam carnem gessit narraturus erat, ob hoc in effigie hominis visus est. Marcus quoque in specie leonis apparuit: quia Evangelium suum ab acta bonis inchoavit cui proprium est in deserto rugire. Dixit enim: *Vox clamantis in deserto.* Locus nihilominus ore juvenis similitas apparuit: quia ab eo cepit qui vitulos frequentius offerre solitus fuit, videlicet a Zacharia sacerdote. Joannes vero more aquilae volans illum qui supra astra sedet verbo petiit inquitens: *In principio erat Verbum, et Verbum, etc.* Requiritur vero quare etiam multa Evangelia ordinata fuisse legamus, et in nomine istorum apostolorum et etiam istorum doctorum sicut Lucas refert, nullum illorum placuit Deo legi vel suscipi in Ecclesia sua, nisi haec quatuor, neque plus neque minus. Nam haec quatuor Evangelia propter quatuor elementa mundi, a Deo ordinata sunt et ante multa saecula ostensa a prophetis. Appellata autem sunt animalia, quoniam propter animam hominis Evangelium praedicatur. Idcirco vero plena oculis ante et retro, intus et foris a prophetis praedicta sunt, quia et presentia Domini gesta et futura de judicio venturo narrare. Crura dicuntur recta habere quia nihil prae vultu in Evangelis invenitur. *Erat rota in rota* quia subitum est de Veteri Testamento; et quidquid Evangelium annuntiat, in Veteri praedictum fuit: et ambo in similitudine concordant. Quod dicit, *ubi erat spiritus imperans, illic gradiebantur*: ostendit nihil aliud Evangelistas narrasse, nisi quae Spiritus in cordibus eorum profudit. Figura istorum animalium etiam Domino comparatur.

EXPOSITIO IN MATTHÆUM.

4266

veniunt, qui homo factus est nascendo, vitulus moriendo: leo factus est resurgendo, aquila existit ascendendo. Quia sic ordinata a Deo et ostensa sunt ista quatuor Evangelia longo ante tempore, ideo respicit Ecclesia catholicorum pseudodocorum deliramenta, et suscipit hæc quatuor, in similitudine quatuor fluminum, qui profluunt de uno fonte ex paradiso, similiter hæc ex ore Domini Jesu Christi. Per Geop, qui dicitur *terranus*, significatur Matthæus, qui terrana vita de Christo narravit. Per Tygrim, qui *velociter* interpretatur, Marcus, qui celeriter vita Domini exposuit. Per Euphratem, qui *fertilitas* interpretatur, Lucas, qui tubertus et latus, Domini gesta decurrit. Per Phison, qui insuflatio potest dici, Joannes, qui excellentius afflatus Spiritu sancto, de Domini dignitate attingit. Sicut ista quatuor flumina irrigant omnem mundum, sic quatuor Evangelia irrigant omnem Ecclesiam. Multa sacramenta inventuntur in Scriptura sacra, quæ hunc numerum sacramentum reddunt. Quatuor sunt elementa per quæ mundus subsistit, cælum, terra, ignis et aqua. Per aquam, Marcus, qui dixit: *Vox clamantis in deserto*. Per terram, Matthæus, qui dixit: *Liber generationis*. Per ignem, Lucas, qui ait: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis?* Per cælum, Joannes, qui transit omnes creaturas dicens: *In principio erat Verbum*. Homo ex quatuor elementis constat superius comprehensis. Adam ex quatuor litteris compositum nomen habet, quæ principia sunt in quatuor climatibus mundi. In Græca lingua *a, alpha*, *anatole*, id est oriens; *d, delta*, *dysis*, id est occidens; *e, atron* [*arcton*], id est septentrio; *m, imsimbria* [*mesembria*] id est, meridies. Arca Noe quadrata legitur ex lignis facta. Arca Testamenti quatuor circulis aureis portabatur, et per vectes quatuor ex auro cooperto quatuor Evangelia significatur. Arca Ecclesiam, vectes doctores. Sicut illi circumdati erant annulis, ita sacerdotes de Veteri et de Novo Testamento docti, et de quatuor Evangeliiis defendunt Ecclesiam ab hæresibus. Vas ligneum quod vidit Petrus significat Ecclesiam: quatuor lineæ per quas dimittebatur, quatuor Evangelia significant; munda et immunda animalia habebat, quia Ecclesia de omnibus gentibus colligitur. Etiam apud paganos iste quaternarius numerus sacratus fuit, quia in omni parte solidus stat: seu propter quatuor virtutes, prudentiam, temperantiam, fortitudinem atque justitiam. Quare placuit Domino duos apostolos evangelistas fore, et duos discipulos discipulorum? Ut ostenderet seipsum esse, qui elegit filius Jacob in populum peculiarem sibi de duobus uxoribus et de duobus concubinis, aggregatum et natum. Sicut in ordine habentur, sic editi sunt. Primum Matthæi Evangelium, quoniam tempore Cæli factum est. Secundum Marci, quod Claudii tempore in Roma Græco sermone scriptum fuit. Tertium Lucæ in Achaia Græco eloquio. Quartum Joannis, in Asia in civitate Epheso Græco eloquio nihilominus tempore Neræ imperatoris. Quia Romani qui omni mundo dominabantur Græca lingua

A loquebantur, et de Romanis habebant per omnes gentes qui tenebant terras: propterea illi tres Græce scripserunt. Ipsa quoque sanior omnibus linguis habetur. Poteat ipse ordo Evangeliorum ideo sic haberi, ut unus Apostolus sic in capite, alter in fine. Et illi duo qui inter ipsos habentur, auctoritatem ab ipsis duobus habeant. Vidi tamen librum Evangelii Græce scriptum, qui dicebatur sancti Hilarii fuisse, in quo primi erant Matthæus et Joannes et prius alii duo. Interrogavi enim Euphenium Græcum cur hoc ita esset: Dixit mihi: In similitudinem boni agricolæ, qui quos fortiores habet boves primo iungit.

Habet autem unumquodque Evangelium tres titulos, unum qui ostendit qui canon sit, qui usque ad B decem ascendit non amplius; secundum in quo evangelistæ concordatio continetur, de quibus habet Matthæus 300 55, Marc. 200 34, Luc. 300 42, Joan. 100 et 31. Tertium uniuscujusque proprium, in quo ostendit in quo ordine sententiæ habeantur in ipso Evangelio. De quibus sunt Matthæi 81, Marc. 47, Luc. 79, Joan. 14.

Tria genera philosophiæ apud omnes sapientes fuerunt, quæ et ipsa inveniuntur in Scriptura divina, videlicet, physica, ethica, logica, hoc est, naturalis, moralis, rationalis. In physica, id est in naturali scientia, ordo inquirendi per naturam rerum et per conditionem, quia et ipsam physicam diviserunt sapientes in quatuor virtutes, hoc est, arithmeticam, geometriam et musicam atque astronomiam. Dicuntur autem numeralis, mensuralis, cantilenaris, sideralis, quia istæ artes naturales nobis et sine istis mundus non potest consistere, nec nos aliquid boni scire. Ethicam autem, id est moralem, similiter divisere in quatuor virtutes, hoc est, prudentiam, justitiam, fortitudinem atque temperantiam, et præceperunt sapientes, ut unusquisque homo secundum istas virtutes aptaret mores suos, utque studeret quantum posset esse prudens de divinis et humanis rebus, et in ipsa prudentia esset justitia, et prius fortitudo animi, ut sive evenirent ei adversa sive prospera, semper uno modo esset tranquillus, ut neque adversa eum dejicerent, neque prospera in superbiam elevent. Post omnia ista et in omnibus istis teneret temperantiam et in prudentia et in justitia, et in fortitudine, ut in neutris modum excederet. Logicam [Logicam] quoque, hoc est rationalem, diviserunt in tres divisiones, id est, in grammaticam et rhetoricam et dialecticam, ut prius naturales et morales causas quæretet per rationem et morales et superas causas quantum discendo et disputando plus posset scire. Et omnes istæ definitiones inveniuntur etiam in divinis Scripturis. Invenitur etiam physica, id est naturalis, in Genesi, ut unusquisque in lege nature haberet facere proximo quod sibi vellet, et non faceret alteri quod pati nollet. Moralís quoque in Proverbiis invenitur, ut, *Dominum time et mandata ejus observa, hoc est enim omnia homo*, Loyca in Canticis canticorum, quia omnia quæ ibi dicunt

super sponsum et super sponsam, super Dominum et super Ecclesiam ejus rationabiliter et per logicam interpretantur. Et est locus in Scripturis, ubi singulae istae sapientiae inveniuntur separatim, et locus ubi duae solummodo et locus ubi tres. Ut puta de uno exemplo sufficiat quaerere simili modo in aliis quae superius diximus. De duabus in Adam dormiente, secundum historiam et physicam sic fuit, et secundum logicam Christum intelligere debemus dormientem in cruce, hoc est morientem, quia et mortui dormientes vocantur, ut Paulus ait: *Nolumus autem vos ignorare de dormientibus.* Et sicut dormiente Adam formata est uxor, sic Christo moriente formata est Ecclesia. De tribus ut in Noe: secundum physicam, qui fecit voluntatem Domini, eripuit eum Dominus a perditione implorum. Juxta B ethicam quicumque studuerit mores suos ita componere liberabitur a perditione futura, quae comprehensura est impios. Secundum logicam, id est rationalem, in Noe Christum, in arca Ecclesiam. In tribus filiis Noe, omne hominum genus, qui Trinitati crediderunt, et de ejus numero esse studuerint. Ubiunque ergo fuerint istae intelligentiae, prout Dominus dederit deducemus ad notitiam.

Liber duobus modis dicitur, quia et liber dicitur a libertate, hoc est absolutus a servitio, sive de alia re liber quod Graece *eleuteros* dicitur et liber interior pars corticis dicitur de aliqua arbore, unde apud antiquos ante inventionem pergameni libri fiebant, et ab illa consuetudine descendit, ut libri eo nomine vocentur etiamsi sint de alia re, pergameno vel papyro, unde et Virgilius de illo dicit: *LiberAetret in ulmo.* Est autem et synonymum hoc nomen, quia et volumen a volvendo, et codex quasi caudex dicitur. *Generationis.* Derivatum est hoc nomen a Graeco quod est, *λ, γ.* Inde genus et Judae generatio dicitur, quia qui generantur de terra sunt. *Jesu.* Jesus Hebraeorum nomen est, et dicitur Latine Salvator vel salvator. Et hoc nomen Moyses Josue primitus imposuit quando de bello victor regressus est. Sed tamen per omnes litteras scribitur, istud autem cum tribus litteris, id est, *iota*, et *e* longo et *sigma*, ut significet quia Trinitas litteris non potest nec comprehendi nec explicari, sed ineffabilis est vel cum *iota* et *sigma* et apice desuper, ut ostendat quae supradiximus. Si nominativus casus fuerit sic scribitur. Si autem D alius, in fine *u* debet scribi. Et Graeci non conjungunt ipsum *iota* cum *e*, sed separatim profertur ut sit vocalis semper *iota*, dicitur enim Jesus, *Christus* Graecum nomen est et interpretatur Latine *unctus* et Hebraice dicitur *Messias*. Non autem habebat istud nomen ante latinitas, sed habere poterat; vocati sunt autem in Judaeorum gente hoc nomine sacerdotes et reges, quia ipsi ungebantur de chrismate quando ordinabantur, unde et propter ipsos dicitur in Psalmis: *Nolite tangere christos meos.* Et sicut in Romanorum regno omnes vocati sunt Caesares et Augusti ab Julio et Octaviano, qui primi sic vocati sunt, ita illi omnes reges christi vocantur, unde

A et David de Saule dicebat: *Non mittam manum meam in christum Domini.* Quando vero de Domino per *chi* et *ro* et *sigma* et apice desuper, ut hic illa significet quae de Jesu nomine diximus, hoc est, ineffabile esse. Similiter Deus et Dominus quando de homine per litteras, quando de Deo comprehensive fieri debet, quia nullum nomen proprie potest Deo dici, quod ejus majestatem valeat ostendere. Non est autem unctus Christus Dominus noster oleo vel chrismate corporali sed spirituali, sicut scriptum est, *unxit te Deus, Deus, tuus oleo laetitiae*, quia nec regnum terrenum aliter habere voluit, nisi sicut modo habet cum Patre in potestate, Ideo noluit ungi oleo temporali. *Filii David.* Quatuor modis dicuntur filii, id est natura, ut Isaac filius fuit Abraham. Secundo imitatione, ut Judaei dicuntur filii diaboli imitando eum, ut ad eos Dominus dicit: *Vos ex patre diabolo estis.* Et item: *Cujus opera facis, ejus filius et vocaberis.* Tertio adoptione, ut Esther dicta est filia Mardochei. Quarto doctrina, ut Paulus dicit: *Per Evangelium ego vos genui.* *David.* David dicitur fortis manu, quia prevaluit Goliath. Abraham dicitur pater multarum, subauditur gentium futurarum per fidem. Quare autem istorum dicitur filius? Quia ad hos facta est repromissio de Christo, ad Abraham quidem dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Ad David autem: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Quare primum posuit David et postea Abraham? Quia de illa gente, nullus excellentior fuit quam David. Et quia narraturus erat et repetiturus in generationis ordine Abraham, idcirco primum posuit David et postea Abraham, ut diceret: *Abraham genuit Isaac.* Filius autem istorum dicitur, quia, non solum dicuntur filii, qui generantur a patre, sed et hi, qui de eadem progenie sunt, sicut filii Israel dicuntur omnes Judaei, et filii Ismael omnes Sarraceni, *Filii Abraham.* De Abraham et Isaac et Jacob, non est necesse quidquam dicere, quia notum vobis est, qui fuerint et quam juste vixerint, et quia Dominum in suis actibus praefiguraverint, *Abraham genuit Isaac.* Abraham Dominum Patrem significavit; Isaac Dominum Jesum Christum, Et sicut Abraham obtulit filium suum, sic Dominus pro nobis obtulit Filium suum immolandum. Et sicut Isaac non est immolatus, sed aries pro eo, sic nec divinitas passa, sed humanitas, corpus videlicet quod inter peccatores conversabatur, quasi aries inter spinas, Isaac risus interpretatur, quia mater ejus risit, quando promissus ei fuit nascendus. *Jacob autem genuit Judam et fratres ejus.* Et Jacob supplantator interpretatur, et ipse figuram Domini gessit, habens duodecim filios, sicut Dominus postea habuit duodecim discipulos quasi duodecim filios. *Judas autem genuit Phares, et Zaram de Thamar.* Judas interpretatur confessor seu confitens, quia mater ejus dicit quando eum peperit: *Nunc confitebor Domino.* Et idcirco dicitur confitens seu confessor, et ipse et fratres Dominum praefiguravere. *Judas genuit Phares et Zaram de Thamar.* Requirendum est

quare peccatrices mulieres commemorentur in genealogia Domini, et non iuste ut Sara et Rebecca, et alia quæ ibi multæ fuere, ut mater David et Josaphat. Sed propterea illæ peccatrices mulieres ponuntur, ut ostendatur illum cuius genealogia est propter peccatores venisse: sicut ipse dixit: *Non veni vocare justos, sed peccatores*, et ut nullus peccator desperaret converti ad Dominum. Verumtamen nec illæ feminæ nimis vituperandæ, si quis earum causam vestit diligenter animadvertere: siquidem ipsa Thamar secundum litteram inspecta, optimam fidem marito mortuo custodivit, quæ tanto tempore fratrem expectavit et non est nupta alteri. Et cum vidit quod non ei daretur, non quæsit de alio genere filium, sed de ipso unde maritum habuerat. Et hoc etiam non ante de Juda, nisi cum uxor ipsius mortua fuit. Omnes enim tunc desiderabant filios habere, quia mundus vacuus erat, et volebat unusquisque dici populos de se et regna, quia necdum erat præcepta virginitatis nec viduitas: nec ipsa ampliùs quæsit, nisi ut conciperet; propterea non est tam vilis ut a nullis æstimatur. Thamar interpretatur *palma vel amaritudo*: palma propter sanctos qui de ejus progente orti sunt, de quibus scriptum est: *Iustus ut palma florebit*; amaritudo ipsi convenit propter virum quem cito perdidit. peperit quoque filios mysticum præfigurantes populum, videlicet Judaicum et gentilem. Zara enim interpretatur *oriens*, quia de ipsa plures sancti fuerunt. Phares autem interpretatur *divisio*, a quo Pharisæi dicti sunt. Phares autem genuit Esron. Esron interpretatur *sagittam*, hoc est Christum in carne prædixit venturum, a qua sagitta vulneratus est diabolus. Esron autem genuit Aram. Aram dicitur *excelsus*, significans in suo nomine Dominum Jesum Christum, de quo dicit propheta, *quia excelsus reputatus est ipse*. Et Psalmista: *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super caelos gloria ejus. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat*, etc.

Aram autem genuit Aminadab. Aminadab spiritus meus spontaneus dicitur, et in hoc nomine Dominus Jesus significatur, qui spontanea voluntate spiritus sui natus est in mundo. Aminadab autem genuit Naason. Naason serpentinus interpretatur, et Dominus figuratus est, sicut ipse dixit: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*.

Naason autem genuit Salmon. Salmon autem dicitur *pax*, et ipse in nomine suo Dominum prædixit, qui est pax nostra, et qui pacificavit ea quæ in cælo, et in terra erant, interficiens inimicitias in semetipso. Salmon autem genuit Boos de Raab. Raab ascendens dicitur, in qua Ecclesia præfiguratur de gentibus, quæ ascensura erat de lavaero baptismi, munda et immaculata a pristinis erroribus facta. Quæ nec nimium vituperanda, sed laudanda, cum per exploratorum susceptionem prævidit sibi salutem, et studuit uniri populo Dei, sicut et Ecclesia postea ex gentibus. Salmon iste est princeps Ju-

dæ cui præceptum est numerari in eremo populum cum aliis. Boos sonat *in quo virtus, sive in fortitudine*. Et his nominibus, quis alius rectius quam Dominus noster Jesus exprimitur, qui est Dei Patris virtus. Ipse quoque in fortitudine fecit, quia resurrexit a mortuis ut leo, et confregit claustra inferni. Boos autem genuit Obed ex Ruth. Et hic Ruth commemoratur alienigena, quia et ipsa licet alienigena fuerit, tamen bonam fidem habuit; reliquit enim deos suos, et quasivit Deum Hebræorum, et servivit, propter amorem viri sui dereliquit parentes suos, adhæsit parentibus viri sui. Et nequaquam ad peiores, aut vagabunda, sed ad meliores et legitime se conjunxit non luxuriando. Unde et mulier virtutis appellata fuit. Interpretatur quoque *festinans*, ut nomine suo signet Ecclesiam. Et Boos Christum prædixit, qui accepturus erat sponsam ex gentibus. Obed autem genuit Jesse. Obed serviens dicitur, in quo ille significatur qui dixit: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. Jesse binomius fuit, qui Isal vocatus est. Jesse aperiens sonat, illum nihilominus annuntians in nomine suo, de quo scriptum est: *Aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas*. Isal etiam sacrificium dicitur, sive incensum, patenter illum ostendens esse venturum qui seipsum sacrificium faceret pro multis in odorem suavitatis. David autem rex genuit Salomonem, ex ea quæ fuit Uriæ. Et hic peccatrix mulier memoratur, ut ostendat illum pro peccatoribus de hominibus natum, et Urias de alienigenis erat, non erat de Judæis. Qui, quamvis bonus esset, diaboli expressit typum, cujus conjugio erat prius copulata Ecclesia quam Christus concupivit, cum vidit illam lavantem, hoc est semetipsam a sordibus sæculi per lavacri undam purificantem. De istis qui modo in medio interponuntur, non est necesse aliud dicere, quia nota est historia in Regum qui fuerint vel quid fecerint, nisi tantummodo interpretationes nominum ponere. David interpretatur *fortis manus*, qui fecit manu lapidem de funda, unde occidit Goliath, et significat in hoc facto Dominum Christum qui vicit diabolum per suam patientiam, et hic passus est persecutiones Saulis, sicut Christus Judæorum, et sicut David derelictus fuit a suo consiliario et proditus similiter Christus a Juda discipulo suo, et sicut David dejectus est a regno a filio suo, ita Dominus ejectus est a populo Judæorum, quia filius ejus dictus est per adoptionem, extra civitatem Hierusalem ejectus et occisus, sive etiam quia idem Dominus Christus ex ejus stirpe processit. Salomon interpretatur *pacificus*, et ipse Dominum præfiguravit pace sua quam in regno habuit, quia Dominus et pax nostra et pacificus noster est, quia de ipso dictum est, *oriatur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec extollatur luna, et quia edificavit domum Domino Salomon*: sic et Dominus edificavit cælestem Hierusalem de lapidibus vivis. Roboam autem genuit Abi. Roboam interpretatur *latitudo populi*, sed per antiphrasin, hoc est per contrarieta-

tem. Est enim quidam modus, qui antiphrasis dicitur apud grammaticos, quando aliter est, res, quam sonat in nomine, ut bellum dicitur, eo quod sit minime bellum. Similiter, et hic, dicitur *latitudo*, per contrarium eo quod, ab illo descendunt decem tribus, et eo angustiatum est in illo regnum. *Juda*, *Abia* interpretatur *pater Dominus*; et non debet conjungi *p* cum *i*, sed *ab*, genit. et *da* per *ab*, quod est nomen Domini. Et recte hoc nomine vocatus est, quia cognovit patrem Dominum esse creationis et salutis suae. *Abia* autem genuit *Asa*; *Asa* dolens, sive *sustollens* interpretatur; *Asa* autem genuit *Josaphat*, *Josaphat* Domini iudicium; et hic Domino adhesit. *Josaphat* autem genuit *Joram*. Iste enim *Josaphat* qui conjunctus fuit Achab, malo regi, et abiit cum illo in bellum, et debuit ibi mori, quia contra voluntatem Domini adjutor erat illius, pro qua re et a propheta introitus est, eo quod praeberet ei auxilium. Sed et naves fecit quae irent in *Asiongaber* cum navibus illius et Domini nutu constructae sunt. Quod intelligens *Josaphat*, voluit alterius naves suas conjungere cum navibus illius. *Joram* autem genuit *Oziam*. Non filius ejus, sed nepos ejus fuit, sed dicitur filii qui de longinqua progenie exierunt filijus, Nam *Joram* genuit *Ochoziam* et *Ochozias* *Josaphat* *Josaphat* *Amasiam*, *Amasias* *Oziam*. Sed quia *Joras* accepit filiam *Jezebel* quae occidit *Naboth* et persecuta fuerat *Eliani* et prophetas et sacerdotes Domini et cultum ejus; propterea quia de prole ejus nati sunt, tolluntur de genealogia Domini usque in tertiam generationem. Etiam et propositum erat evangelistae tres ordines ponere, unum ante legem, de patriarcharum tempore, alium sub prophetarum aevum, tertium sub sacerdotum dominio, hoc est per tres voces quatuordecim; hoc sunt *ptis* *tridapic* *at* *tridades*, tres tessares et tres decades, id est, quatuor, et decem et septem; propter septenarium numerum sabbati, quia septem et septem quatuordecim faciunt. Et sicut filii *Israël* per quatuordecim annos mansiones venerunt ad terram, promissionis, dicitur *Mose*, ita et nos duces Domini, qui per istas venit ad nos, pervenientes ad vitam aeternam. *Matthaeus*, qui generationem Domini terranum narravit, ostendit qualiter ille de caelo descendit, per generationem terrenam; *Lucas* vero spiritalem ordinem tenens, ostendit quod iterum illi *omnes* qui studuerint ejus, membris incorporari ascensuri essent in caelum. Et ideo per quinquaginta generationes quae significant requiem *Jubilate*; sed per septuaginta duas generationes, in quo numero gentes leguntur in initio esse divisae, ut ostenderetur de omnibus gentibus credituros in Christo et ascensuros in caelum; sive si per septuaginta septem generationes velis computare, quae sunt de Christo ad Adam, quem numerum Dominus in peccatorum remissionem posuit, quando dixit *Non dico tibi, Petra, dimittens septies, sed usque septuagies septies*, ut ostenderet et omnia peccata nostrae in baptismo remissurum. Et sicut nulla generatio praetermissa quae non numerata ab Adam usque ad

ipsum, sic nullam peccatum esse quae non remittitur in baptismo. Et sicut hoc exemplo praecipitur ut in nos peccantes, septuagies septies remittamus. *Matthaeus* autem laborum certitudinis quod Dominus sanotique sui habitari essent ostendit, per quatuordecim annos, quae praeterdunt labores in eremo, *Joram* autem excelsus. Hoc etiam per antiphrasim, quod defectus fuit propter Achab et *Jezebel*. Ozias fortitudo Domini et juste sic vocatus est, quia confusus est in Domino et fecit quae placuerant ei, excepto, quia per se voluit hostias offerre, quod sacramentum erat. Et ob hoc percussus de *peva*, et habitavit liber a se in domo seorsum extra civitatem et populum. Habuit autem duo nomina. *Ozias* autem genuit *Joatham*. *Joatham* perfectus dicitur et palchra etymologia et convenienter illi est, quomodo ipse perfectus fuit coram Domino; et edificavit portam templi. *Athas* autem genuit *Ezechiam*. *Athas* sonat apprehendens; subauditur *requiritur omnes*; quia dereliquit Dominum et vidit altare in *Damasc* et veneratus est illud; et jussit simile fieri in *Jerusalem*. Ecce pater malus genuit filium bonum. *Ezechias* fortitudo Domini dicitur, quia ipse in Domino visus est; et in diebus ejus Dominus centum octuaginta quinque millia de *Assyriis* occidit, et cum decem viris fugit *Sennacherib* de terra ejus; et occisus est a filiis suis cum adoraret *Nesrac* deorum suum, et diceret: *Quare me dimisisti fugere, sic de *Judea*, qui etiam filios meos immolarem tibi si jussisset*. Et cum audivisset filii ejus haec, occiderunt eum, simentes ne occideret eos pro tali voto, et fugerunt in montem *Ararat*. *Ezechias* autem genuit *Manassen*. *Manasses* dicitur obliviosus, quia ipse per multa scelera oblitus est Domini, in tantum ut filium suum transferreret per ignem de *non* illis, et ecce iterum malum filium bonus pater genuit; sed postea tamen suscepit Dominus preces ejus propter patrem, et liberavit eum de *Babylone*, ubi fuerat ductus captivus propter peccata sua. *Manasses* autem genuit *Amon*. *Amon* sonat infidelis. Siquidem *Amon* per duo *m*, sonat filius populi mei; per unum *m*, infidelis dicitur; et isto propterea infidelis dicitur, quia recessit a via Domini. *Amon* genuit *Josias*. *Josias* dicitur ubi est incendium Domini, et hoc digno dicitur est, quia ipse digne servavit Dominum; et destruxit idola et cultores idolorum, et phrase Domini mirabiliter celebravit. *Josias* autem genuit *Jechoniam*. *Jechonias* preparatio Domini sonat, *Jechonias* autem primus pater intelligitur; et *Jechonias* post transmigrationem filius ejus fuit; et dicitur alio nomine *Joachim*, primus per *o* et *h* et *m*, secundus per *o* et *n*, et primus *Joachim* preparatio Domini, secundus preparatio Dei dicitur. Nam si voluerimus unum *Jechoniam* computare, non erunt nisi tredecim generationes. Sed sic est verum, quia primus *Jechonias* is est quem rex *Aegypti* regem constituit. Sed venit super eum *Nabuchodonosor* et exegit ab eo jusjurandum et tributum. Et quia mentitas est ei occidit eum, et projecit jussit corpus ejus

in plateam. Sed filius istius, qui Nabuchodonosor occurrit, antequam veniret Hierusalem, eum matrem et uxorem, et dedit ei Nabuchodonosor, beneficia in terra sua, et tradidit fratri eius Sedechiam. Sed quia mentitus est ei sacramentum, quod ei juraverat, venit iterum Hierusalem, et comprehendit eum, et occidit filios, quos in oculis eius, et eruit oculos eius et misit eum in caveam anore ferarum, quia dixerant propheta eius, ut leo esset; et duxit eum in Babylonem, et misit eum in carcerem, et dimisit eum ibi usque, quo ipse Nabuchodonosor mortuus est, et ibi etiam habuit nepotem suum cum illo Evilmerodan, quem in regno invenerat quando de bestiis reversus fuit. De quo etiam scriptum est, quod sublevavit Evilmerodan caput Joachim de carcere, et locutus est cum eo benigna, et dedit ei villas, et constituit cibis mensa eius, quia socii erant in carcere. Quod dicit fratres eius, ille est unus, quem Nachor rex Aegypti genuit, et duxit in Aegyptum. Et alius Eliachim, qui regnabat in Judaea, quando primum Nabuchodonosor ad Hierusalem venit, quando per tres vices depredatus est ipsam terram, et tres reges in ea abstrulit, illum quem modo dixi Eliachim, quem Necho constituerat post interfectum fratrem; et aliam quem cum matre eduxit; et tertium Sedechiam. Transmigrationem autem fuit in Babylone, quia migrare cogebantur a Nabuchodonosor de sua terra in Babylonem. *Salathiel autem genuit Zorobabel.* Salathiel petitio dicitur. *Domini, et recte petitio Domini dicitur, ut ostendat omnes antiquos patres, petiisse Dominum venire ad redemptionem generis humani.* *Zorobabel autem genuit Abiud,* Zorobabel ipse qui custodiebat Assuerum regem dormientem cum aliis duobus, dixeruntque ad invicem: *Dicamus ad invicem singulis sententias, et apparebit quis meliorem sententiam dicat.* Unus dixit: *Rex est fortior sub caelo.* Alius dixit: *Vinum est fortius sub caelo.* Tertius, Zorobabel, dixit: *Veritas est fortior et mulieres.* Et exsprensus rex approbavit cum suis hominibus, quia Zorobabel melius dixisset, et tunc dedit ei principatum super omnes Iudaeos qui erant in regno eius, et licentiam revertendi cum omnibus Iudaeis in Hierusalem. Et *201 iste rex magister, Babel, Babylonis, hoc est, iste magister dei Babylone, et significat ipse Dominum Christum: quia Babylon confusio dicitur, quia significat istum mundum, unde Dominus Christus auctor est ipse et magister, unde et edocuit populum suum in terram repromissionis, hoc est in vitam aeternam.* De his qui in medio sunt, qui in captivitate fuerunt, non habemus scriptum quid fecerint, nisi tantummodo interpretationes dicamus. *Abiud autem genuit Eliachim.* Abiud patris robur: et per ipsum Dominus Christus ostenditur, qui est Dei virtus per quam facta sunt omnia. *Et ab per se debet, quia ab pater dicitur. Eliachim resurrexio interpretatur, quia videlicet ipsum significabat, per quem resurrexerunt recturus erit omnis mundus.* *Eliachim autem genuit Azor.* Azor interpretatur *adjutor* illum praefigurans

A de quo scriptum est: *Adjutor in opportunitatibus in tribulatione.* *Azor autem genuit Sadoc.* Sadoc dicitur *justus* illum profecto praetendens, qui est justus absque comparatione. De quo Psalmus: *Justus Dominus justitiae dilectus.* *Sadoc autem genuit Achis.* Achis sonat *pater meus.* Et ipse illum praetendit in nomine qui dicit: *Nathab nomen tuum fratribus meis.* Ille videlicet qui Deus erat per majestatem, frater factus est populo Christiano per humilitatem et resurrectionem. *Achim autem genuit Eliud.* Eliud dicitur *Deus adjutor* et *ab per se, et add, postea.* Et ipse etiam ex nomine futurum annuntiat Salvatore, qui vocandus esset Emmanuel, hoc est *habitu cum Deo.* *Eliud autem genuit Eleazar.* Eleazar *adjutorium Domini* sonat, et illud de quo psalmus ait: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum et terram.* *Eleazar autem genuit Nathan.* Nathan dicitur, sive *sacerdos* et *David* sonat, praefigurans illum, de quo evangelista postea dicit: *Mirabantur omnes super his quae dicebantur de illo.* *Sacerdos autem, et hoc ad ipsam pertinet de qua scriptum est: Sacerdotis Dominus quinque millia hominum.* *Nathan autem genuit Jacob.* Jacob *supplantator* dicitur, et hic suo nomine Dominum praehuntat, qui supplantavit vitula et erexit virtutes de istis vero, qui in fine generationis ponuntur. videndum est quare Mathaeus dicat: *Jacob genuit Joseph,* et Lucas dicat: *quia Heli genuit Joseph.* Sed hoc sciendum quia lex praecipiebat, ut quando frater moriebatur, et non relinquebat filium, acciperet frater alius ipsam uxorem, eam sua uxore, et generaret filios in uxore fratris sui, et illi qui nascerentur filii fratris mortui dicerentur. Tali ergo causa est varietas in evangelistis, et Mathaeus ordinem naturalem sequens, dicit eum filium esse Jacob. Lucas autem secundum legem veterem dicit eum filium Heli. Quia Heli dicitur *ascendens,* Jacob interpretatur *supplantator,* Joseph *augmentum.* Et ipse etiam illud intemat venturum, qui auxit populum suum, dicens: *Et alius ees habeo, quem non scitis en haec ovili, et illa oviles me adducet, et hoc canem audient, et fiet unum ovile et unus pastor.* *in od Virum Maris.* Cum audis virum, require, intencio in Scriptura, quod et sponsi vocantur viri, et sponsae uxores, et etiam consuetudo historiographorum est historiam sic scribere, sicut eo tempore putatur, quando res agitur. Unde de Herode dicitur quia contristatus fuerit ad petitionem capitis Joannis, non quod vere contristatus, sed quia sic patatum est ab his qui viderunt. *in od per se, primo dicitur, et tunc in tertio ordine generationis Christus quartus dicitur, quia ista generatio sic facta fuit ad capiendum diabolum, sicut hamus ad capiendos pisces, sicut in fine occultatur hamus per escam, sic divinitas Christi absconsa fuit de carne, quia misit hanna Deus Pater, qui Filium incarnari praecipit. Morderit diabolus et transfusus est a divinitate eius, hoc est, fecit carnem crucifigi, et comprehensus est,*

et religatus ab ipsa divinitate quæ latebat sub carne. Virga in qua hamus insertus est Abraham existit, qui origo hujus generationis fuit.

Diximus jam quare per tres ordines divisit istam generationem, videlicet propter tria tempora, ante legem, sub lege, et prophetis et sub sacerdotibus, sive propter Trinitatem. Quatuordecim autem propter septenarium numerum qui est sacratus apud Judæos pro sabbato, quia septem et septem, quatuordecim faciunt. De qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. Sicut scitis, Matthæus Domini post ascensum in cælis Cæli tempore Galilææ Evangelium scripsit, propterea sic utroque nomine dicit illum vocari, id est a credentibus in eum. Quid pertinuit narrari generationem Joseph, cum Christus ejus filius non fuerit? Videlicet pro quatuor causis. Prima, ut per generationem Joseph Mariæ nosceretur origo, quia de una generatione fuisse noscuntur, quia præceptum erat, ut unusquisque homo de sua tribu uxorem sumeret, quod Joseph, qui justus erat, hoc custodiebat. Sicut apparuit in censu, professione, quia cum præceptum esset, ut unusquisque reverteretur in terram, et in patriam suam, et ibi profiteretur nomen suum, et artem, et solveret censum, *Arcandis Joseph et Maria de Galilæa in Bethleem, ad profitendum nomen in patria sua.* Nec enim consuetudo est Scripturæ historias de feminis texere. Licet enim Adam multas filias habuerit, et Noe, vel alii, de nullis tamen Scriptura sic refert sicut de Abel et Cain, Sem, Cham et Japhet, et Regnorum libro: *Fuit vir unus de Ramatha Saphim.* Similiter in aliis historiis, Secunda causa, ne lapidaretur a Judæis, si esset sine viro, et habuisset filios. Omnium enim incredulitas Judæi lapidassent eam si Joseph ab illa se separasset. Maluit enim de ortu suo dubitare quosdam, quem matrem suam falsis suspicionibus infamari, vel etiam per tormenta cruciari, quæ erat et tenere nutrita, et inferior sexus. Tertia causa, ut in Ægyptum ions, vel revarions, is, qui vir erat, procuraret quæ necessaria familia erant, focum vel victum, et ut infantem tanto itinere ferret se referret. Quarta causa, ut patris ejus diabolum tateret, qui si enim de virgine natum scisset, nunquam eum crucifigere suavisset Judæis. Unde et hoc requisivit per tentationes, si esset Filius Dei. Sciebat namque per Scripturas quia nasceretur, sed in hoc deceptus est, quia de muliere putavit eum fuisse natum, *Christi autem generatio sic erat;* subauditur sicut apparet dictum est, Ideo autem Jesu Christi, ut dignitatem angelo narrandum, *Vocabis, inquit, nomen ejus Jesum.* Christus Græcum est nomen, et dicitur Latina *unctus*, et Hebraice dicitur *Messias*. Non habebat autem ante Latinitas hoc nomen, sed habere poterat, sicut apparet modo. Fuit autem hoc nomen apud Judæos celestem, quandi eorum regnum stetit; quæ sicut apud multas gentes dignitatis nomina sunt, quæ reges et principes per successionem habent, ut apud Ægyptios Pharaones et Ptolomæi, et apud Romanos Cæsares et Augusti vocantur, ita et apud Ju-

dæos fuit hoc nomen. Unde enim ab Julio, qui primus vocatus est Cæsar, eo quod cæso matris utero mortuæ educus sit, in reliquum omnes Cæsares sunt nuncupati, et ab Octaviano, cui Romani cum occurrissent, post subjugatum orbem terræ, cum scuto aureo et lapidibus, dederunt nomen *Augusto*, quia adauxerat imperium eorum, in reliquum omnes Augusti appellati sunt. Simili modo quia Aaron jubente Domino inunctus est a Moysse in sacerdotem, omnes sacerdotes *Messias* vocantur. Similiter omnes reges a Saul qui primus rex eorum a Samuele inunctus est in regem *Messias* idem christi vocati sunt. Unde et David dicebat: *Non mittam manum meam in christum Domini;* et in Psalmo: *Nalite tangere christos meos.* Interpretatio una est, *Messias et Christus*, sed tamen quia Græca lingua sonantior et compositior est quibusvis linguis sub cælo, et etiam notior, tum erat propter Romanos qui per totum mundum domabantur, et ob Græcos qui sapientiores fuerunt aliis, idcirco placuit Evangelistis et interpretibus in ea lingua illud nomen dimittere; quæ magis nota erat et amabilior.

In vigilia Natalis,

Cum esset desponsata, Sponsus et sponsa a spondendo dicti sunt, eo quod ante spondebant sibi cautiones matrimonii consentire, et dabant sdejugeres, etiam annulo subarrabantur. Tali ergo modo desponsata erat Maria Joseph, non tamen in concupiscentia juncta, Quare desponsata fuerit, superius dictum est. *Mater ejus, Cujus ejus? Mater innupta, Mater unici;* qui in oculis sine matre, in terra sine patre natus est. Mater dicta, quia exinde edicitur aliquid. Maria dicitur *illuminatrix*, sive *stella maris*; genuit enim lucem mundi, Sermoque Syro dominga vocatur, et juste; genuit Salvatorem mundi dominumque universi orbis. *Antequam conveniret.* Hac est ea convenientia, quæ usus erat convenire sponsam et sponsam, *Inventa est.* Videlicet ab ipso Joseph inventa, qui pene licentia maritali, ut patet, futura uxoris omnia secreta noveat. Eam enim usus in illa gente, ut qui uxorem debebat accipere, ad templum eam desponsaret, et postea si dives esset haberet missos suos cum ea; aut si pauper, ipse custodiret, simul cum patre et matre usque ad presinitum tempus. Eo igitur tempore inventa est a Joseph; *In utero habens de Spiritu sancto,* quia pro certo sciebat, quod nullus homo ad eam eo modo junctus fuisset, ut concipere potuisset. De isto solummodo hoc scriptum est, quod et in utero habuerit Spiritu sancto. Ista autem et in mente et in utero, *et igitur pneuma* dicitur, quando de spiritu sancto intelligitur; quando vero de alio quocumque pneuma dicitur. *Cum esset justus,* Testimonium Evangelista est de Joseph, quia justus erat, et in consummata lege erat, et hoc etiam ex apparitione angeli credere possumus, ex verbis ipsius dicentis: *Nali timere,* Si enim in eam malam suspicionem habuisset, nec ipse justus esset, nec angelus dixisset: *Nali timere,* sed *nali denigere.* Et *nali eam tradere.* Hoc est dif-

mare, sive transducere, id est certa ducere quo tunc erat, et in blasphemiam mittere. *Voluit occulte dimittere eam.* Si justus erat, et nullam malam suspicionem in ea habebat, quare sanctam et justam vellet dimittere? Sed sciebat conversationem ejus fore sanctam, et appropinquare se indignum reputabat: sicut beatus Petrus faciebat cum viso miraculo piscium dicit: *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum.* Vel sicut centurio mittens missos ad Dominum dicens: *Non sum dignus ut intres sub tectum meum, nec me ipsum dignum existimavi ad te venire.* Ita et iste dicebat: *Longe faciem eam a me et cognatione mea,* quia perspicio in ea quoddam magnificum sacramentum. *Hæc autem eo cogitante.* Hoc est indignum se judicante ei appropinquare. Si enim aliud inique cogitasset, angelus ei non apparuisset. A superbie enim potius refugit quam appropinquat, et idcirco apparet non fuisse despectum superbie sed humilitatis elongationem. *Ecce angelus Domini apparuit in somnis ei dicens.* Visionum quibus Deus omnipotens locutus est ante incarnationem, quibus loqui voluit, septem genera sunt. Primum genus per aures corporis, ut sicut vidit Moyses rubum ardere et audivit vocem Dei per aures corporis, et omnis turba exercitus Israelis audivit Dominum dicentem decem verba legis. Secundum genus extasis, sicut Petro quando misit ad eum Cornelius: *Et cecidit super eum mentis excessus, et vidit vas linteum submitti de celo.* Tertium sicut Nabuchodonosor, quando vidit statuum de metallis; vel arborem abscessam radicibus, et nihil intellexit. Quartum per nubem, sicut ad Job post plagam locutus est. Quintum in corde, sicut multis sanctis, vel etiam Balaam quando misit verbum in ore ejus, et assumpta parabola locutus est. Sextum repletio Spiritus sancti, sicut replevit septuaginta senes in eremo. Septimum, in somnis viderunt, mente intellexerunt. Alii (quod verius est) tria genera esse dixerunt: unum per corporeos oculos, sicut Abraham et Lot angelos viderunt, et locuti sunt cum eis; aliud in corde, sicut Danieli locutus est in corde, quæ Balthasar oculis corporibus videbat et non intellexerat; tertium in somnis et in corde, sicut ad Isaiam et ad omnes prophetas et ad istum Joseph: quæ visio excellentior est aliis. Nihil enim prodest oculis videre corporalibus sicut vidit Balthasar, nisi quis et mente videat, sicut vidit Daniel eandem visionem. Similiter nihil prodest videre in somnis ut vidit Pharao, et Nabuchodonosor, nisi assit qui sic videat sicut viderunt Daniel et Joseph. Eo ergo modo quo perfectis ab initio locutus est Deus, eo etiam isti Joseph, quia quæ vidit in somnis intellexit et credidit, quia sicut Deus omnipotens inter cæteros archangelos Gabrielem, qui fortitudo Dei dicitur, ordinavit ad annuntiandum mysterium Salvatoris nostri quem etiam et huic Joseph locutum esse credimus, sic ordinavit perfectos viros ad tractandam incarnationem Domini nostri, et non curavit per divites hoc agere, qui solent esse pleni vitiis, sed per pauperes plenos virtutibus a perfectione. Unde

A iste unus fuit, qui dignus habitus est nutritus fieri Dei, et custos matris ejus, et dignum hoc erat, ut qui totos homines in potestate habebat, sanctiores et perfectiores sibi appropinquare faceret.

Joseph, fili David. Non solum filius quia de ejus prosapia, sed etiam imitando fidem ejus. *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Noli trepidare: noli te indignum judicare illi, vel matri ejus servire, quia illa digna et ordinata inventa fuerat ad generandum eum, et tu ad nutriendum electus es. Fuit autem tuus æquivocus castus inventus et bonus, sed non ut eo inferior, cui credita est virginitas matris, et hajulatio nascentis; dicatur interim conjux tua, ut liberes eam de persecutionibus Judæorum, sed melior tibi erit, quam si habuisses tantas uxores, quantas habuit Salomon. *Ipsæ qui nascetur ex ea dicitur ad tempus filius tuus,* sed est et creator tuus, qui melior erit tibi quam si habuisses quadraginta filios, ut Ahdon habuit. Propterea servi ut Dominis domitorum et regi Regum. Conjugem tuam dicit, ut diabolus et Judæi nesciant de virgine natum qui nascetur est. Si non est conjux tua more aliorum hominum, erit conjux tua ut recipias mercedem: cum illa receperit pro generatione, tu recipies pro educatione in vita æterna. Conjuges dicuntur propter jugum quod imponitur matrimonio conjungendis, sive desponsationis a prima fide, qua quis adhuc ignorat conjugales concubitus. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Instruitur Joseph melius, quod ante sentiebat de sancta Maria, videlicet quod de Spiritu sancto sit, quod in ea videtur. *Pariet autem filium,* quamvis de Spiritu sancto sit quod in ea natum est, tamen pariet filium, quod nunquam audisti ut semina peperisset filium de Spiritu sancto. *Et vocabis nomen ejus Jesum.* Ego dico tibi nomen ejus, quod ante sæcula. Non tu ponas ei nomen ex libitu tuo, vel mater ejus, sed voca eum nomine quod habuit ante sæcula. Salvatorem eum esse testate, quia ipse salvum fecit ab initio omnem mundum. *Jesus* Hebræum nomen est, et angelus Dei: expressit etymologiam et interpretationem quando dixit: *Ipsæ enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Scribitur autem *Jesus iota,* et *eta,* et *sigma;* et apice desuper apud nos. Nam in Græcorum libris volummodo per *iota,* et *sigma,* et apice desuper invenitur scriptum, et sicut alia nomina Dei comprehensio debent scribi, quia nomen Dei non potest litteris explicari; quando puram hominem significat, per omnes litteras scribitur. Debemus autem scire, ubi primitus istud nomen fuerit inventum, hoc est a Moyse primum impositum filio Nun, quando reversus viator de pugna Amalec, ad quam miserat cum Moyses cum aliqua parte populi. Tunc ierunt et obtinuerunt reliquos populus cum sacerdotibus, et imposuerunt ei hoc nomen, ut vocaretur Josue, hoc est *Salvator;* quia salvavit populum de Amalec. Et nomine et in facto ille Josue figuram gessit Domini, quia Amalec, qui interpretatur *populus thubens;* diabolus significat, de cuius ambitione, id est, reductione, semper liberat

populum suum. Hoc est qui sui esse festinat ore et opere, et a nomine ejus Christiani vocantur. Non etiam absolute dixit populum, sed suum addidit, id est qui fidem et spem suam in eam posuerunt. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est. Hoc est, ideo prædicta sunt, quia sic erat futurum; et ideo factum est, ut acta concordarent dictis, ut esset verus Dominus in prophetis, et in omnibus operibus suis. Hoc totum factum est, id est quia missus est angelus, quia concepit Maria, quia peperit, omnia ista prædicta sunt a prophetis. Istum vero per Isaiam dictum, sed ibi, *concepit*, quia ille de futuro; iste habet, *habebit*, quia jam præterita narrabat. Et vocabunt nomen ejus Emmanuel. Emmanuel quid sit evangelista aperuit dicens: *Nobiscum Deus. Emmanu*, nobiscum, et unum de decem nominibus quo Deus vocatur apud Hebræos. Fuit Deus cum patriarchis et patribus, sed aliter fuit cum his, de quibus propheta hoc dixit: *Quia versatus est cum eis in carne et audierunt eum viva voce loquentem et viderunt miracula facientem*: quod multi prophetae et reges voluerunt videre et audire, hoc fuit tunc cum illis. *Exurgens Joseph a somno fecit sicut præceperat ei angelus Domini. Et isto facto* apparet quia et Joseph perfecte eruditus est ab angelo de illo facto, et quia vir sapiens fuerit, qui non quaesivit consilium postea de hac re, nec interpretem, sed statim fecit sicut præcepit ei angelus. *Accepit uxorem ad custodiendum. Quia conjux a conjungendo dicitur. Et non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum.* Ex his locis hæretici existenterunt, qui dixerunt quia ideo dicit donec peperit, quoniam postea cognovit eam. Sed tamen non habet rationem sensum in Scriptura divina, sicut in humana locutione. Dicit enim in Psalmo: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos scabellum pedum tuorum.* Nunquid non sedebit amplius Dominus Christus ad dexteram Patris, nisi quo usque inimici ponantur sub pedibus ejus? Et in alio loco Scriptura dicit: *Donec consenescaitis, ego sum Dominus.* Nunquid non erit amplius Dominus, nisi quo usque illi senes fierent cum quibus hæc locutus est? Sed donec in Scriptura divina pro æterno ponitur, ut intelligatur: *Sede a dextris meis in æternum; et ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Similiter in alio loco: *Ego sum Dominus in æternum, et cum vivetis et cum senescetis, etiam et cum moriemini, hoc est, in æternum.* Ex alio hæretici fuerunt verbo qui dixerunt, quod non diceretur primogenitus, nisi quem alii fratres sequuntur, sed non est ita. Lege Vetus Testamentum et invenies quia omnes qui prius vulvam aperierunt (sicut non habeant fratres) primogeniti dicuntur: ipsi et unigeniti et primogeniti vocantur. Qui amplius de istis requirit, legat librum sancti Hieronymi quem fecit contra Helvidium de hac re.

CAPUT II.

In Epiphania Domini.

Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis. Quia evangelista, ordinante regenteque

A Spiritu sancto, divisim inter se gesta Domini, narrat debet lector, ad memoriam reducere, quæ alius de ipsa dicat evangelista. Lucas enim narrat quomodo Angelus Gabriel ad Mariam venerit, et beata Maria audiendo et credendo, conceperit, Mattheus quomodo Joseph desponsata fuerit. Iterum Lucas quomodo de Galilea propter professionem census ascenderit. Denique Mattheus quomodo natus a magis adoratus sit. Ait enim: *Cum natus esset Jesus.* Usus fuit historiographorum ut, quando historiam scriberent tempus adnotarent, sicut etiam nunc fit, non solum in gestis, sed etiam in chartis. Hac etiam de causa Mattheus tempus Herodis ponit, qui in Judea regnabat, Lucas vero longius et excelsius repelens et nomen imperatoris, et nomina consulum, et tempus professionis census adnotavit dicens: *Exiit edictum a Cæsare Augusto, videlicet Octaviano, quia quadragesimo secundo anno imperii Octaviani Christus natus est, et census exactus.* Et sicut Abraham, qui in figura Domini præcessit, quadragesimo secundo anno Nini, qui primus rex in mundo fuit, natus est, sic Christus quadragesimo secundo anno Octaviani, qui primus imperator appellatus fuit, natus est; et ipsa die multa prodigia exstiterunt, quæ enim creatorem orbis ostenderunt. Ipso die de taberna meritoria per totum diem fons olei largissimus fluxit, ut ostenderet quia nascebatur is qui Christus diceretur, id est unctus oleo spiritali atque ab ejus Ecclesia Christiani essent dicendi. Eodem die angeli cantaverunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et ut ista vox completeretur, tanta pax in orbe terrarum facta est per duodecim annos, quantum nullus rex potuit facere in una provincia; ita ut, sicut propheta dixit, conflarent gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces, et Psalmista dixerat: *Orietur in diebus ejus abundantia pacis.* Eodem tempore hic Octavianus, ad quem omnium rerum summa concesserat, dominum se hominum appellari non passus est, imo non ausus, quo verus Dominus totius generis humani inter homines natus est, Nam una die cum eo spectante lud agentur, et quidam mimus pronuntiasset: *O Dominum æquum et bonum!* universique exsultantes approbassent, statim manu vultuque adulationes compressit, et cum gravissimo edicto se post hæc, nec a liberis appellari, aut a nepotibus, vel a servis, nec vocari dominum passus est. In Bethlehem Juda Bethlehem domus panis dicitur, ante vocata Ephrata, id est frugifera. Sed postquam Jacob ibi pavit pecora sua, appellavit eam Bethlehem, Siquidem secunda littera apud Hebræos, *beeth* dicitur, et ipsa domus interpretatur, et utraque nomina Ecclesie conveniunt. Et dignum fuit ut domus in qua Christus nascebatur his nominibus ante vocaretur, quia in Ecclesia ipsius verus panis, et satietas æterna reperitur ab omnibus in veritate querentibus. Non autem debet haberi in libro Judææ, sed Juda, quia non invenitur extra Judæos alia gens habuisse civitatem eodem nomine vocatam. Attamen duæ sunt civitates

in sorte tribus Zabulon: Altera autem Bethlehem, civitas David in sorte tribus Judæ, in sexto a Jerusalem milliario contra Meridianam plagam, juxta viam quæ ducit Hebron, ubi et sepulcrum David et patris ejus est, et sepulcrum Archelai regis, et juxta ipsam turris Adherto est græcis, ubi angelus Dominus locutus est pastoribus. In hac civitate Dominus natus est noster. In diebus Herodis regis: Isæ est Herodes Antipatri filius, qui contra latronibus fuisset prædatus, tantæ paupertatis erat, ut eundem Antipatrem nequiverit redimere: hujus filius fuit isæ Herodes: Quicquæ cum Hircano regi Judæorum Simonis Machabæi nepoti fuisset adjunctus, direxit idem Hircanus eundem Herodem in legationem ad Pompeium. Et quia legationis fractu potitus, per eam gratiam parte regni affectus est, et sebasusconsultus sub Antonio Judæis regnare præceptum est. Ecce magi ab Oriente venerunt. Magi sunt qui vulgo malefici vocantur: propter quod maleficiunt, elementa concutiunt, mentes turbant. De hac arte fuerunt illæ gentes doctæ unde isti venerunt. Fuerunt autem de genere Balaam isti tres reges. De tribus regnis fuerunt de terra Hevillath, ubi effuditur aurum optimum sicut dixit Moyses; et vicini Persis, unde dicitur Juvenus:

Juvat Persis pertendere gressum.

In prophetia autem Balaam cognoverunt quod is qui natus erat et rex et homo erat; in hoc quod dixit: Orietur stella, cognoverunt eum Dominum: pro ejus ortu mirabilior et major stella oribatæ, in hoc quod dicit: Consurgit virga de Israël, intellexerunt quia homo esset futurus, quia de Jerusalem nasceretur; in hoc vero: Confringet duces Moab, regem didicerunt fore; et usque ad aliud tempus permissum est ille posse divinare in stellis, ut potuissent ibi Christum cognoscere, post vero nullus ibi potuit veritatem invenire. Dicebant mathematici idem, quia et ortus hominum, et mores, et qualitates, et obitus, poterant scire in stellis. Christus quidem in Judæa natus est, sed illi in Oriente positi, stellam viderunt, et quem indicaret agnoverunt. Duxit autem eos stella aliquibus diebus, sed cum appropinquaverunt ad Judæam, tunc dimisit eos stella Dei natæ, ut illi deserti a stella ad regiam civitatem veniant, et rogerentur cum compari suo Herode, quia unum regem Casarem habebant; ut interrogaret Herodes Judæos, et fierent inexcusabiles, quia hoc a gentibus audissent, et magis certiores, audientes ita fuisse prophetatum. Venerunt Hierosolymam. Hæc civitas primus fuit ædificata a Sem, filio Noe; quia vocatus est Melchisedech, id est, rex justus; et ipsa ejus civitas Salem, id est pax vocata est. Sub Abraham Solyma dicta est. Homerus postea Hierosolymam dixit, quia Ieron Hebraice munitio dicitur; quam postea Jebusæi tenuerunt, et Jebus vocaverunt, inde ex his duobus nominibus Hierosolyma dicta est, inde a Salomone dicta est Hierosolyma, id est Jebus Salomonis, id est pacifica. In ea

Sion turris, quæ vertitur in speculum. Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Stellam ejus dicunt, quia credebant unumquemque hominem nasci sub stellarum lato et unumquemque suam stellam habere. Sed tamen ista stella non fuit ante nec post, sed ad hoc fuit tunc creata, ut gentes per eam docerentur et ducerentur ad Christum. Et multa dicunt aliqui de stella hac, qui quia non habent fontem veritatis, prætermittere malui. Venimus. Et de presenti potest accipi, quasi modo venimus, et adhuc in itinere sumus, producta penultima syllaba, et de præterito, correpta initio minus ipsa penultima, quasi dicant: Eum vidimus, venimus hucusque. Adorare eum. Non ut, deserto imperatore nostro, illi tributum daremus, sed ut cum ipso tereno domino coelestem agnosceremus et veneremur Deum creatorem mundi, et nostri. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Herodes ideo turbatus est, quia ipse sciebat, quod non esset de regali progenie David, et quia fraudè regnum quæsisset: etiam et ipse aliquando jam Scripturas adurere jussisset, ne qua posteris suis vel de præscripto veteri quæstio moveretur: æstimans, quod si judicia publica sustulisset, nullis illis testimoniis clarere potuisset qui de patriarcharum vel proselytorum veterum genere dimanaret. Hierosolyma cum illo turbata est: videlicet per synecdochiam, per continentem id quod continetur ostendens, id est per civitatem habitantes in civitate. Hircano tamen et ipsi turbati sunt, quia solent immutatione regis alii cadere, et alii exallari, sicut Daniel dicit de Nabuchodonosor: Quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat.

Et convocans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. Quia Herodes Judæus non erat, nec Scripturas credebatur, vel usitabat, propterea Judæos interrogabat. Sciscitari enim interrogare est. Enimvero et Deus legem sacerdotes interrogare jussit, et ubicunque populus erraret, ad sacerdotes referendum censuerat. Scriba a Scriptura quam usitabant, vocabantur. At illi dixerunt ei: In Bethlechem Juda. Apparet quia in usu Scripturas habebant, quia tam cito respondere potuerunt, et ex corde protulerunt testimonium in quo loco dux debuisset nasci. Similiter præcipit Petrus apostolus nobis dicens: Rationem reddendam omni poscenti vos de ea spe quæ in vobis est. Sic enim scriptum est per prophetam: Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es inter principibus Juda, ex te enim exiit dux qui regat populum meum Israel. Michæas hoc dixit, ac si diceret: Tu Bethlehem, quæ es in sorte tribus Judæ, nequaquam minima es inter principales et laudabiles civitates Judæ, quia tu protulisti David, qui istud regnum nobilitavit et exiit, sed iterum exiit ex te, qui regat populum meum Israel, hoc est, qui Dominum videre mente voluerint, quia Israel vir videns dicitur Deum. Qui regat populum meum Israel. Attendendum quod dicit populum meum Israel, quia

qui Dei populus sunt, Dei reguntur imperio, et ea faciunt quæ Dei sunt. Qui autem ea non faciunt, non populus Dei, sed diaboli. *Tunc Herodes clam vocatis magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis.* Clam, id est occulte. Occulte eum eis locutus est, quia timebat Judæos ne ipsi puerum ei subjicerent. Nam sciebat quod Judæi eum odio haberent, quia ipse de alienigenis erat. Hic deficit historia, quia non narrat quid ipse ad eos dixerit, vel quod ipsi de stellæ tempore responderint. Sed ex eo quod Herodes parvulos jussit occidere a duobus annis et infra, voluit colligere quod dixerint, quod annus esset ex quo stellam viderunt, et inde accepisset unum annum, et alium expectasset in reversionem eorum. Quidam autem dicunt, post annum et duodecim dies venerunt ad Christum, et quidam dicunt, quod cum dromedis in duodecim diebus venerunt, postquam stellam viderunt. Est autem dromeda genus camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris: unde et nomen habet a velocitate. Nam dromos Græce cursus et velocitas appellatur. Unde et naves veloces dromones appellant. Centum enim milliaria et eo amplius, uno die dromeda currere dicitur. *Et mittens illos in Bethléhem, dixit.* Quia audierat a Scribis illuc nasci oportere novum ducem, propterea dirigit eos, ut cum viderent eum adorare custodes infantis, putarent quod similiter vellet facere Herodes post reversionem magorum. *Ite et interrogate diligenter de puero, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum.* Aspexit Herodes et intellexit quia isti magi fideles erant jam ejus quem quærebant, propterea dicit se velle eum adorare; etiam et Judæis noluit confiteri, quia sciebat quod eum odirent, et de sua gente regem gestirent fore. Sed si latebat homines, non latebat eum qui erat in corpore parvo, qui solus hominum corda agnoscebat. Nam quia fideles erant puero, ad Herodem reversi essent nisi a puero in somnis prohibiti essent. *Et ecce stella quam viderant in Oriente.* Ista stella non erat in illo cælo ubi aliæ stellæ, sed proximior terre et clarior quam reliquæ stellæ. *Antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer.* Herodes non fuit dignus videre stellam propter malitiam suam, quia Deus intentator malorum est, hoc est, non est adiutor eorum qui male agunt, sed permissor malorum, quia multa permittit agere quæ contra ejus voluntatem sunt, non tamen adjuvat, sed diabolus. *Videntes autem stellam gavisii sunt gaudio magno.* Solent enim homine majus gaudium habere de perdita re, cum rem invenerint, quam primo cum habere ceperunt. *Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus.* Quia pro puero venerant, nomen pueri præponitur. *Et procedentes adoraverunt eum.* Adorare aliquando pro inclinare ponitur, quod et ad homines et ad Deum commune est. Unde de Chusi dicitur: *Adoravit regem pronus in terra.* Verum tamen non habet hic talem intellectum, sed adoraverunt ut Deum et Dominum pro remissione pecca-

torum et pro adeptione vitæ æternæ. Unde et in oratione nostra dicimus: *Infunde cordibus nostris quod trium magorum mentibus aspirasti.* Hoc adorationis cultu Mardocheus recusabat adorare Aman. *Et aperitis thesauris, obtulerunt ei munera.* Thesaurum medium est Græcum, medium Latinum. Thesis Græce dicitur *positio*, et thesaurum *positio auri*. Recte quæritur utrum singuli singula obtulerunt, aut singuli tria. Sed credimus quia quod corde crediderunt, muneribus ostenderunt, unusquisque tria obtulerit: aurum ut regi, quia illud est gloria mundi, et reges a subditis sibi hoc exigunt. Thus ut Domino, quia semper et apud paganos et apud deicolos hoc pigmentum Domino fuit oblatum et consecratum. Denique semper fuit usus apud paganos, sicut Solinus narrat, ut quando colligendum erat, mundi pueri cum lotis vestibus hoc colligerent. Est autem arbor Arabiæ quod ipsum fert immensa atque ramosa, lenissimæ corticis, ad acris qualitatem, in modum amigdalæ, fundens aromaticum succum album, et cum frangitur resolvitur in pulverem, et igni appositum ardescit facile, et appellatur apud nos *masculus*, eo quod sit rotundum, in similitudine testiculorum. Istud est optimum; reliquum planum et scabrosum; et hoc vilius est, et dicitur est a *tundendo*, id est percutiendo, eo quod ubi percussa arbor fuerit, ibi amplius exit. Hoc et Libanum vocatur a monte Arabiæ, ubi Sabæi sunt, quia mons eorum Libanus dicitur ubi thura colliguntur. Myrrham dederunt, quia moriturum pro mundi salute cognoverunt. Fuit enim consuetudo apud magos, et maxime apud Judæos, qui resurrectionem credebant, ut cum aliquis charus mortuus fuisset, nobilis vel potens, vacuaretur ab intestinis, et contunderetur myrrha cum aloe, vel aliis pigmentis, et primitus illineretur de balsamo totum corpus intro et extra, et post aspergeretur de ipso pulvere, ut conservaretur integrum corpus per secula; unde et Joseph attulit ad sepulturam Domini misturam myrrhæ et aloes libras centum, quamvis non fuerit necessarium. Etiam ipsa in Arabia nascitur, eo more quo et thus de arbore parva. Major arbor cubitorum quinque, similis spinæ quam achantum dicunt, cujus gutta viridis et amara. Unde accepit nomen myrrha, id est amara. Gutta ejus sponte manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior. Nulla est autem pretiosior quam illa quæ de Troglodyta insula affertur. *Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem.* Sicut solent reges terreni legationibus responsa reddere, similiter fecit Dominus noster regibus qui ad se adorandum venerant: ipse per se reddidit responsa etiam in somnis, sicut prophetis et perfectis viris, ut ipsi erant. Et monuit eos ne redirent ad Herodem, quia via ipsorum non fuerat per eos venire, nisi pro causis superius comprehensis. Ante enim Bethléhem est venientibus de Oriente, quam Jerusalem.

Quia ut potuimus historicum intellectum transcurrimus: nunc spiritalem videamus. Sicut enim diximus retro, inveniuntur omnes illæ tres philosophiæ

Græcorum etiam in divina Scriptura. Et omnis etiam philosophia et omnes modi locutionum ante fuerunt in Scriptura divina, quam apud sophistas sæculares, quia si quid habuerunt, de Dei dono habuerunt, ipso largiente. *Cum natus esset Jesus in Bethlehem.* Bethlehem, sicut diximus, *domus panis* interpretatur, et significat Ecclesiam, in qua verus panis invenitur, id est Christus, qui dixit: *Ego sum panis vitæ qui de cælo descendit, et si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.*

Magi tres significant gentilem populum qui ex tribus filiis Noë orti sunt, sive quia in Trinitatem credere habent. Ab Oriente venerunt, sive quia de paradiso patris nostri, ad diabolum venerunt, sive quia Oriens Dominus noster vocatur, et ab ipso acceperunt ut ad eum venirent, quia *nemo venit ad Patrem nisi per Filium*, quia ipso in corde incrementum dante, credimus. Stella ejus lux fidei est, qua aspirati sumus, ut in eum credere deberemus.

Jerusalem sacra Scriptura hinc intelligi potest, per quam Dominum cognoscimus. Herodes qui *perfidus dicitur*, hoc est, *subdolosus*, significat diabolum, qui querit in cordibus electorum extinguere Christum, id est a memoria eorum aboleri. Scribæ et Pharisei sequaces diaboli et membra ejus, sive hæretici qui nobis insinuant Christum, quia instigantibus plerumque hæreticis, de Christo cognoscimus quod nos latebat; sive circumimus alias sectas, et abundantia vitiorum quarum in eis deprehendimus, Dominum intelligimus, quia vitia odit et virtutes diligit, cognoscimus tunc, quia in Bethlehem, hoc est in Ecclesia catholica querendum est. Si autem aliquis de illis nobis bona dixerit, facere debemus, sicut magi fecerunt, quia scriptum est: *Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Cum autem a diabolo elongati fuerimus, stellam vidimus, quia quanto magis Domino appropinquamus, eo amplius Dominum cognoscimus, et ab ipso responsum accipimus, ut viam qua venimus non repetamus: promittimus revertentibus nos diabolo et angelis ejus, quia sicut via honorum et bona opera, ita vita malorum et vitia, quia patria nostra paradysus fuit; unde per parentem primum decessimus per gulam, avaritiam, vanam gloriam et reliqua his similia. Si ergo ad patriam nostram redire cupimus, non imitemur primum Adam, sed secundum, qui prohibita ab eo faciendo discessit. Iste, viam vitæ tenendo et nobis monstrando in cælum ascendit, et sedet nunc a dextris Dei.

Ecce physica intelligentia in historia nobis patuit, logica in spiritali: ethica quoque inveniri potest, si secundum anagogen requiramus: videlicet si cor nostrum Bethlehem efficitur, ut ubi abundet spiritalis meditatio Scripturarum, quod est verbum Dei, et credens in sanctam Trinitatem, etiam de tribus virtutibus ornatam ante Dominum appareat: hoc est de fide, spe et charitate, quæ ita charæ sunt Regi sæculorum, et Deo creatori unctorum et hominibus factis, in fine sæculorum, qui est unus Domi-

nus, ut super aurum et topazion ea delectetur in fidelium suorum mentibus. Si igitur cum istis muneribus ante conspectum Domini semel venerimus, videamus ne postea ad Herodem, id est ad diabolum revertamur.

Quia autem istud Evangelium in Epiphania legitur apud nos, dicamus breviter quam sacra ista dies habeatur. Nam in Græcia in Natali Domini legitur hoc Evangelium et in ista die Evangelium de baptismo ejus legitur. In principio, autem in pascha legitur, ut sicut solemnitates super alias festivitates præclarissimæ sunt, ita Evangelia præclarissima in iisdem festivitatibus legantur. Nam in Natali ejus legitur de nativitate carnis, in pascha de nativitate divinitatis. Ergo quia consuetudo est istud Evangelium in hac die legi, dicamus etiam de miraculis quæ in hac die facta sunt.

Et quidem in hac die non solum magos primitias gentium suscepit Dominus, verum etiam in hac die baptizari placuit a Joanne in Jordane. De aqua quæque vinum fieri elegit, atque etiam quinque millia de quinque panibus saturavit, non tamen in uno anno, sed per reverentia annorum curricula. Hoc nihilominus die (quem Græci *Epiphania*, Latini dicere possunt *apparitionis*), hora tertia, puro ac sereno cælo, circulus ad speciem cælestis arcus solis urbem Romam ambivit, quasi eum unum ac potissimum in hoc mundo solumque clarissimum in orbe monstraret natum esse, qui ipsa solus solem mundumque totum fecisset et regeret. Dicitur autem et ipse dies a quibusdam Theophania, id est, *Dei apparitio*; quam nos pro tantis mysteriis tota devotione percipere debemus, quia illi magi primitiæ gentium fuerunt, et nos in Christum credituros prætenderunt; propterea summa cum devotione amplectenda est ista dies a nobis. Potest autem et ipsa dies qua parstoribus Hebræorum per angelos manifestatus apparuit (quia de eis scriptum est *Venerunt et invenerunt sicut dictum est ab ipso*) Epiphania appellari, sed ista propterea nostra est, quia nobis per stellam demonstratus est, per eam creaturam quam ipsa gens plurimum colebat et venerabatur.

CAPUT III.

In natale Innocentium.

Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens. Sunt aliqui qui volunt dicere quod in Ægypto magi ad eum venerint, propterea quia occisio infantum ante celebratur quam Epiphaniarum dies, quod nequaquam esse potest, quia infantes post duos nativitatis Christi annos occisi sunt, sed et magi in Bethlehem invenerunt Dominum, ut certi magis fierent per prophetiam Micheæ de Christo; et Evangelium aperte dicit, quia cum illi recessissent, angelus Domini monuit Joseph transferendum puerum in Ægyptum. *Surge et accipe puerum, et matrem ejus.* Attendendum est, quod non dicat jam conjugem tuam, sed mater pueri. Puer tribus modis dicitur, uno pro ætate et puritate, quia puer a puritate dicitur, ut Isaias de Domino:

Puer natus est nobis; puer solum pro ætate, ut infans septem annorum. Puer pro obsequio et obedientia, ut Dominus ad Jeremiam: Puer meus es tu, noli timere. Et in libro Regum pueri David: Ecce fecit Dominus quod suis postea præcepturus erat: Si vos, inquit, persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam, dans exemplum, ut qui pondus persecutionis se posse perferre desperant, non peccant si secedant in alium locum: tantum caput suum, id est Christum, in sua mente custodiant, et ea faciant quæ ipse præcepit, quia in omni loco dominationes ejus, et ipse ubique est, et oculi ejus super justos et aures ejus in preces eorum.

Ægyptus, sicut scitis, postquam Judæi illic habitaverunt, semper fuit domestica Judæis, et semper Ægypti Deum Hebræorum timuerunt, et ipsos Hebræos venerati sunt. Quapropter, ut Josephus et alii referunt auctores, sub Philadelpho rege Onias sacerdos vir bonus et justus expulsus a Judæa, templum in Ægypto ædificavit, et morem holocaustorum instituit, ut in Judæa agebatur. Ob hæc causam, plus placuit Deo in Ægyptum ire, quam ad alias terras, ubi minus erat religionis. Ægyptus autem a quodam homine Ægypto nomine vocata est, regio cæli imbribus insueta et pluviis ignara. Solus Nilus eam irrigat sua inundatione. Unde et ferax frugibus, aliis etiam mercibus valde repleta.

Futurum est enim ut Herodes quærat puerum. Futurum, hoc est venturum, venit a verbo quod est sum, et non habet præsens participium, nisi istud solum quod est venturus. Ad perdendum eum. Hoc apparuit in pueris quos pro illo occidit. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus. Quando fugit, nox memoratur, quando revertitur nihil tale memoratur. Refertur in Ecclesiastica Historia Eusebii quod quando Joseph ferebat in Ægyptum Dominum, transierunt per Heliopolim civitatem, et erat in plateis ejus therebinthus miræ magnitudinis, in quo habitatores loci illius divinabant. Cumque Joseph cum puero transiret, prostravit se arbor obviam ei in Terram, et jacuit donec pertransiit, et iterum erecta, stetit sicut ante steterat. Et cum pervenisset in Ægyptum, ut compleretur quod propheta dixerat: Ecce ascendet super nubem levem, et ingreditur in Ægyptum, et idola Ægypti corruent. Cum transiit Joseph cum puero ante templum, corruerunt omnia idola in terram, ut ostenderetur quia idem erat Deus ante cujus arcam Dagon pronus et absceis manibus et pedibus jacuerat. Usque ad obitum Herodis. Scilicet usque ad tres annos. Et hoc est tempus ablactationis, quo antiqui filios suos ablactabant, et inde separationis faciebant convivium, sicut fecit Abraham de Isaac filio suo. Et quanto longiori tempore ablactatus infans vel pecus lacte matris fuerit, tanto melius crescit. Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam; videlicet Michæam, etiam et hoc Balaam dicit: Ex Ægypto vocavi Filium meum. Uno modo intelligitur, de Israel carnali, qui vocatus est per Moysen ex Ægypto; verius autem de Domino, qui

est naturalis filius. Tunc Heroas videns quomodo illusus esset a magis. Hoc est exspectato uno anno, illusus est. Delusus est in eo quod dixerant reverte-ndos et non sunt reversi. Et militens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus ejus finibus. In omnibus finibus, id est in villis quæ ad ejus comitatum pertinebant, sicut tradunt, exspectavit, ut venirent ad solemnitatem quam illo tempore celebrabant; et tunc cum ibi fuerunt præcepit militibus ut occiderent eos. A bimatu et infra. Matus annus dicitur, biduo, id est his a præpositione, id est a duobus annis. Et infra, hoc est qui minus habuerunt vel unum annum, vel dimidium, vel unam noctem. Secundum tempus, quod exquisierat a magis. Quomodo (ut diximus) unum annum accepit de magorum dictu, quasi annus quando venissent jam esset, alium exspectavit, pro reversione eorum. Vos in Rama audita est. Rama non putemus nomen loci esse, sed Rama excelsum interpretatur, quasi dixisset; vox longe lateque audita est. Nam Rama quod in Regum legimus, juxta Gabaa est. Rachael ploravit filios suos. Quomodo Rachael dicitur plorasse illos qui non fuerunt de sua progenie, sed de alia? Sed sciendum quod Rachael sepulta est in Bethlehem et hoc propheticum more agi dicitur: sive per metonymiam speciem, per id quod continetur id quod continet ostendens, seu etiam quia Benjamin tribus juncta erat tribui Judæ, et cum his fuerunt de Bethlehem occisi, et jam propterea dicitur Rachael plorasse filios suos. Et noluit consolari, quia non sunt. Subauditur ultra revocandi in mundum, qui bono exitu habent finitum mundum, seu quo modo noluit consolationem recipere, quia putabat eos perditos fore. Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Species quedam est, quæ apud grammaticos dicitur synecdoche, quando plus minusve pronuntiat, sicut hic est cum pro uno pluraliter dicitur mortui sunt, cum solus Herodes mortuus esset. Sed et esse potuit ut alii morerentur in tanto spatio qui malam voluntatem habuissent in Christum.

De hoc Herode Josephus refert, et alii, quod ante vixerit, et pessime finierit. Refert namque quod occiderit Mariam uxorem suam, filiam Aristoboli regis, quam nobiliorem habebat, eo quod accusata fuerit apud eum quod veneno perimere eum voluerit, ex qua jam habebat Hircanum et Aristobulum filios imperatori Octaviano commendatos: quos et ipsos similiter occidit, quia pro matre sua ei irati esse videbantur; posthæc tertium filium Antipatrem, qui fratres suos consenserat occidi; ad ultimum incidit ipse in infirmitate gravi, et vocavit ad se generum suum et amicos sibi credulos, dixitque ad eos: Ego novi quod Judæi exsultabunt de meo interitu, quia odiunt me. Vos autem poteritis facere ut lugentes exsequias habeam, si faceritis quod dicere. Ego jubebo omnes recludere omnium nobilium filios, ut cum ego spiritum exhalavero, vos eos occidatis, et tunc inviti lugebunt exsequias meas. Illi vero promiserunt se ita facturos, tamen non se-

cerunt, sed ut ipse mortuus fuit, dimiserunt eos foras. Ille vero cum aliis tormentis habuit ignem actum in suis verendis et computruerunt, ita ut vix posset aliquis accedere ad eum; unde et voluit se occidere, nisi prohibitus fuisset ab illo qui eum custodivit, et qui innocentes occidit cum multis tormentis hinc egressus ad majora. Ecce audivimus de morte Herodis. Cum venerimus ad passionem, dicemus qui sit ille Herodes. Hoc solum sufficiat dixisse quia de isto Herode non audietis amplius in hoc Evangelio, sed de aliis. *Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus.* Et hic notandum quomodo non dicit conjugem, cum jam tres anni essent post natum puerum, et ideo mentitus est Helvidius qui dixit habuisse sanctam Mariam filios de Joseph.

Venit in terram Israel. Omnes Judæi Israel vocantur, Juda autem una tribus. *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire.* Post mortem Herodis imperator regnum ejus inter Archelaum et fratres ejus, id est, Philippum et Herodem et Lysiam divisit, et caput regni Jerusalem Archelaus tradidit, quo parvo tempore fructus est, quia imperator propter insolentiam morum ejus accusatum Viennam a Judæis, quæ est in Burgundia civitas, exsilio relegavit, et regnum ejus Pilato commendavit, non tamen dedit, nec nomen regium permisit habere. Ideo dicit, quia noluit ire in locum illum quo Archelaus regnabat, quoniam Deus, qui monuit eum divertere in aliam partem, providebat quod ipse ejusdem voluntatis foret cujus et pater. Fratres autem ejus non adeo dilexerant patrem pro interfectione parentum; ideo divertit in Galilæam, ubi Herodes regnabat. *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazareus vocabitur.* Ubique dicit evangelista per prophetas, plurali numero, non fixum ponit exemplum, sed tamen omnes prophetæ hoc prædicere quod Nazareus esset, id est sanctus. Verum Isaias dicit hoc modo secundum Hebraicam: *Exiet virga de radice Jesse, et Nazareus de radice ejus ascendet.* Est autem aliqua differentia inter Nazarenum et Nazareum. Nazarenus a loco, Nazareus a religione.

CAPUT IV.

Tractatus Christiani Druthmari de prædicatione Joannis.

In diebus autem illis. Id est illius regis qui tunc regnabat in Galilæa, videlicet Herodis, quod Lucas apertius indicat, dicens: *Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus, etc., venit Joannis Baptista.* Joannes interpretatur *gratia Dei*, quod nomen illi a Domino impositum est, quia veraciter fuit in eo gratia Dei, sicut in Evangelio audistis. Baptista nomen Græcum est, et dicitur Latine *lavator*, et venit a Græco verbo quod est *baptizo*, id est, lavo. Fuit autem Joanni epitheton super suum nomen, quod venit a Domino, scilicet *missus*. Angelus namque ad Zachariam dixerat: *Ipsè præcedet ante illum.* Et Zacharias filio di-

kerat: *Tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, præibis ante faciem Domini parare vias ejus.* Nec estimandum quod Joannes hoc non intellexerit, cum non haberet nisi octo dies, cum adhuc nominatus intellexit sanctam Mariam loquentem et exsultavit in utero matris suæ. *Prædicans in deserto.* Et secundum historiam in deserto, quod juxta Jordanem est, Joannes conversatus est, juxta Betharaba, sive quod alio nomine Ennom dicitur, ubi aquæ multæ erant; sive spiritualiter Judæa jam tunc deserta erat ad illam custodiam quam antea habuerat, et destituta ac desolata solatium Redemptoris annuntiabat. *Penitentiam, inquit, agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Sicut Joannes præcessit Dominum in sua prophetia, sic etiam in sua prædicatione et in suo baptismo, ne occasionem Judei haberent erga Christum dicentes: *Novas causas nobis annuntiat, et facit, propterea non recipimus prædicationem ejus.* *Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Nullus ante Joannem ista prædicavit, nisi de terrenis rebus dicens: *Si hæc vel illa feceris, longo vivis tempore, ad terram ad quam ingredieris possidendam.* Nunc per præconem justitiæ dicitur: *Penitentiam agite, appropinquavit regnum cælorum.* Honoratur enim præco Domini, quod ipse de Domino nuntiat quod nullus ante ipsum prophetavit, quia videlicet ipsa via quæ clausa fuerit homini primo per peccatum reserenda sit cito. Regnum enim cælorum in hoc Evangelio aliquando præsens Ecclesia, aliquando vita æterna, aliquando ipse Dominus accipitur. In hoc vero potest utrumque intelligi et ipse Dominus, quod jam in proximo sit, quod audiant vocem ejus prædicantis, seu quod vita æterna cito aperienda sit per bona quærentibus opera. Hic enim est qui dictus est per Isaiam prophetam. Non solum quæ Dominus facturus erat in carne prædicta sunt a prophetis, sed etiam quod præco ipsius. Et dignum fuit ut magnum Dominum magna et innumera prævenirent oracula. Dicitur est ante Joannes vox ab Isaiâ: quia Verbum præcessurus erat. Scitis enim quod Dominus Christus Verbum Patris dictus est: *Quia per ipsum facta sunt omnia*, et verbum in humana locutione sonus, id est vox solet præcedere. Sicut igitur vox præcedit Verbum; sic Joannes, quia præibat Verbum, vox dictus est a propheta; quid autem ipsa vox clamaret adjungitur: *Parate viam Domini.* Omnis qui fidem rectam et opera bona prædicat, quid aliud quam venienti Domino ad cor audientium viam parat, ut vis gratiæ cor penetret et illustret lumine veritatis, et rectas Deo semitas faciat, dum mundas cogitationes in animo per sermonem bonæ prædicationis format? Via namque Domini ad cor dirigetur, dum veritas sermonis humiliter auditur. *Rectas facite semitas ejus.* Semitæ prævæ sunt in cordibus hominum, quando superbia vel cætera vitia ibi habitaculum habent; quasi enim quidam montes sunt ipsa vitia, quæ abhorret Dominus, sicut ipse dixit: *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et tre-*

mentem verba mea? Tali ergo modo viae pravae a
 predicatoribus recte fiunt: si per praedicationem
 Evangelii hi qui ante fuerant superbi, humiles effi-
 ciantur; qui luxuriosi, casti; qui crudeles, miseri-
 cordes fiant. Tunc non solum veniet Dominus in cor-
 dibus talium, sed etiam mansionem faciet, sicut ipse
 ait: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et
 Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et man-
 sionem apud eum faciemus.*

Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis
 camelorum. Austera vestis indicium est poenitentiae.
 Fiunt autem cilicia et vestes ex lana camelorum quae
 de camelis tonditur. Habet enim sub ventre lanam
 cum qua miscetur alia lana etiam et caprina, et fiunt
 aliquando mira et dura de quibus Joannes vestitus
 fuit. Unde et a Domino laudatus est de ipsa re. **E**
*zonam pelliceam circa lumbos ejus, Zona autem pel-
 licea accinctus quoque et Elias fuit, quia in omnibus
 similis illi. Zona vero pellicea mortificationem car-
 nis designat, quam Joannes in suo corpore habuit.
 Esca autem ejus erant locustae. Et de locustis audivi
 quemdam dicere quod istae locustae aviculae fuerunt
 parvae cum rubeis tibiis; alium etiam dicere quod
 Joannes super Jordanem conversabatur, locustas
 pisces marinos ederet: sed neutrum verum est; sed
 istas locustas quas vidimus in pratis, quae etiam in
 Veteri Testamento permittuntur manducari; sic
 etiam Origenes dicit. Sed tamen in illa terra majores
 quam in nostra inveniuntur: quare enim lauda-
 retur de abstinentiae rigore, si marinas delicias ede-
 ret, aut volatilia, quae desideraverunt Judaei? **M**
el silvestre. Et istud mel cadit adhuc hodie copiosius
 in illam terram plus quam in alias terras, quia et
 inde dicta est fluere mel; ipsum est manna unde filii
 Israel pasti sunt per quadraginta annos. Sed filii
 Israel, exeuntes de illa terra in qua non viderant ca-
 dere, quoniam nec ibi unquam pluerat, dixere:
Quid est hoc? et postea sic semper eam vocare, hoc
 est, manna. Vidimus et de ipsa afferentibus his qui
 de illa terra venire, habet vero similitudinem nivis
 vel salis, et dulcedinem nostri mellis. *Tunc exhibit
 ad eum Hierosolyma.* Quia Joannes Spiritu sancto
 repletus erat. Pater quoque ejus ut nobilis pontifex
 erudierat eum litteris sacris: effluebat abundans
 praedicatione ex ore ejus, et audierant virtutes quae
 factae fuerant in ortu ejus, et videbant austeram
 vitam ejus secundum morem prophetarum: pro-
 pterea exiebant turbae audire eum et consulere
 de vita sua. Omnis Hierosolyma civitas Dei et
 regum, ubi sacerdotes et omnis scientia amplior
 quam in reliquis civitatibus. *Et omnis Judaea.* Pro-
 pter regalem tribum Judaeam dicit, quia et ipsa
 semper inter reliquas tribus primatum tenuit. *Et
 omnis regio circa Jordanem.* Ibi erat melior ipsa
 terra, propter irrigationem Jordanis: quia ibi erat
 Jericho et Segor, ubi balsamum crescit, sicut legi-
 mus de Sodoma, quod fuerit quasi paradisi Dei.
*Et baptisabantur ab eo in Jordane, confitentes pec-
 cata sua.* Non poterat baptizare in remissionem*

peccatorum, sed tamen ut esset praeco Domini et
 in factis, sola corpora aqua lavabat, et praecipiebat
 ut quicumque suo baptismo baptizaretur crederet in
 illum qui post ipsum venturus esset, et acciperet
 aliud baptismum in remissionem peccatorum. Dice-
 bat autem quando eos baptizabat: *Baptizo te, ut cre-
 das in eum qui post me venturus est.* Unde postea dixit:
*Hic est qui baptizat, qui tollit peccata mundi per suum
 baptismum.* Videns autem multos Pharisaeorum et
 Saducaeorum venientes ad suum baptismum, dixit:
Progenies viperarum. Vipera dicta eo quod vi pa-
 riat. Nam cum venter matris intumuerit de partu,
 catuli, non expectantes maturam solutionem natura,
 corrosis ejus lateribus erumpunt interitu. Feriunt
 autem quia cum masculus ore inserto semen viperae
 expuit, illa ex voluntate libidinis in rabiem versa,
 caput masculi ore receptum praecidit: et ita fit ut
 parens uterque moriatur: masculus dum coit, ma-
 ter dum parit. Fiunt autem pastelli ex viperis, qui
 tiriaca a Graecis vocantur, ut qui ex eis comederit
 vel biberit, ulterius jam lepram non habeat; et si
 habuerit, ultra non crescit. Sunt autem alia genera
 viperarum, de quibus Paulum una apprehendit,
 quam ille excussit in ignem. Tales dicit Judaeos
 fuisse Joannes, quia parentes suos occiderunt: ut
 Naboth, Jeremiam; et Ozias, Zachariam; et Ma-
 nasses rex avuncululum suum Isaiam secuit: et pro-
 tali facto generatio viperarum esse dicuntur. *Quis
 ostendet vobis jugere a ventura ira?* Ventura ira dies
 est judicii, quae ventura est super omnes impios qui
 Dei noluerint obtemperare mandatis. Quisquis au-
 tem de peccatis suis sollicitus est ut ei remittantur
 per bona opera, fugit a ventura ira; quia festina-
 se tollere de sinistra parte haedorum, et fugit in
 dexteram cum agnis: quomodo haedi cruciabuntur,
 agni protegentur a Domino. *Facite ergo dignum
 fructum poenitentiae.* Fructum dignum poenitentiae
 facere, est praeterita mala fletibus punire, et bonae
 contrario agere, ut sicut exhibemus membra nostra
 servire injustitiae, ita exhibeamus eadem justitiae in
 sanctificatione. Vel fructus dignus poenitentiae, bonae
 agere, et mala commissa elemosynis redimere. *Et
 ne velitis dicere: Patrem habemus Abraham.* Nolite
 gloriari de nobilitate patriarcharum; qui si non
 fueritis imitatores in fide et in operibus ejus, non
 dicemini filii Abraham; de vobis enim dixit Deus
 per prophetam: *Pater tuus Amorrhaeus, et mater
 tua Cetha.*

*Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus
 istis suscitare filios Abraham. De lapidibus istis gentiles
 dicit, qui lapides appellantur quia lapides cole-
 bant. Scriptum est enim: Similes illis fiant qui fa-
 ciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Vel lapides
 quoscunque materiales dicit, quia qui mundum ex
 nihilo creavit potens est de lapidibus homines creare.
 Imitando autem fidem Abraham, dicuntur omnes gen-
 tes filii Abraham, et Judaei diaboli imitando diabe-
 lum dicuntur, ut postea ad eos dixit Dominus: *Est**

ex patre vestro diabolo estis et opera patris vestri vultis facere.

Jam enim securis ad radices arboris posita est. Allegoria est hic per similitudinem infructuosæ arboris: quomodo autem arbor infructuosa succiditur et in ignem mittitur, sic homo qui non facit fructum bonum, eradicatur anima ejus de corpore ab angelis, et in ignem mittetur æternum, non ut ardeat, scilicet ut crucietur sine fine. Et ulinam finis potuisset in illo igne occurrere, sed, quod est acerbius, ad hoc duratur ut æternaliter ardeat. Securis sententia Dei est, quæ separat animam a corpore. *Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.* Comparatio est parabola de inferiori ad superiorem, et de inanimati ad animati; de arbore ad hominem; et dicitur sub magna certitudine et distinctione quod *omnis arbor, id est, omnis homo, qui non facit fructum etiam bonum, id est, opus bonum, excidetur et in ignem mittetur, et præcidetur a sententiâ Dei in æternum.*

Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ. Ego videlicet parvus homo sum; solummodo corpora vestra aqua lavo, sed mente per veniam non lavo: in pœnitentiâ autem hoc faciebant turbæ ut essent testimonium ad illum venire, qui possit etiam mente per veniam lavare. *Qui post me autem venturus est.* Scilicet prædicando. *Fortior me est.* Divinitate, quia creavit omnes. Joannes Spiritu sancto repletus per ordinem paulatim turbis annuntiabat Christum; et in fine dixit: *Ego vidi et testimonium perhibui,* quia hic est Christus. Non enim poterant rudes turbæ capere quod Deus homo factus esset. *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti portare.* Hic humiliat se Joannes: in alio loco Evangelista dicit: *Non sum dignus corrigiam ejus calceamenti solvere.* Mos fuit in illa gente, ut superius dixi, ut quando frater moriebatur, frater ejus aut propinquus ejus acciperet uxorem propinqui sui, et suscicaret semen fratris vel parentis sui. Si vero nollet eam accipere, tunc veniebat in placito, et solvebatur illi calceamentum de pede ejus, quia illam nolisset accipere; et qui secundus erat accipiebat eam. Inde quasi Joannes mysterium tangit, quasi dicat: Non sum dignus sponsam Christi, quæ est Ecclesia, mihi usurpare. Sive, alio modo, calceamenta ex mortuis animalibus sunt, et quasi calceata ad nos Divinitas venit, cum morticina nostræ carnis inducta apparuit. Inde quasi Joannes dicit: Non sum idoneus reserare mysterium quomodo Divinitas carne induta est. *Ipsæ vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Baptizamur in Spiritu sancto, non solum cum quotidie baptismate renascimur, verum etiam cum per donum ejusdem Spiritus sancti incendimur ad agenda divina mandata, et accipimus per septem modos remissionem quotidie peccatorum. Baptizamur igne sive quia Spiritus sanctus est, secundum Actus apostolorum, ignis; et sicut ignis ligna solet delere, sic etiam Spiritus sanctus peccata: seu

etiam in futuro, secundum Apostoli dicta, baptizabitur igne, quia transiemus per ignem cum ex hoc corpore migraverimus. Et si cuius opus arserit, detrimentum patietur; si cuius opus manserit, ipse salvus erit: sic tamen, quasi per ignem. *Cujus ventitabrum in manu sua.* Ventitabrum alio nomine pala appellatur. Dat per metaphoram comparisonem de minori ad majorem: et est species, quæ Græce parabola dicitur, genere dissimilium, et dat examinationem sive separationem, quia per angelos boni a malis segregabuntur; seu tempestatem quæ præbuit vultum Justis judicis in tremendo die. *Et mundabit aream suam.* Id est Ecclesiam suam. *Et congregabit triticum in horreum suum.* Triticum suum vult intelligi electos suos, horreum vitam æternam. Unde quidam martyr, cum torquebatur, dicebat: Triticum Dei sum, molor dentibus bestiarum. *Paleas autem comburet igni inexstinguibili.* Paleæ intelliguntur impii; qui nihil honorum operum habent, sed leves et faciles ad omnes sæculi vanitates inveniuntur, ipsi comburentur igni, qui non exstinguitur in sempiternum.

CAPUT V.

Tractatus de baptizazione Domini.

Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem. Tunc, subauditur quando ipse populus exiebat ad Joannem. Secundum Evangelia et chronicas invenimus, quia Joannes vicesimo nono ætatis suæ anno exiit in desertum, et Dominus tricesimo incipiente ætatis suæ anno venit ad baptismum, et in tricesima ætate omnis mundus resurget in quacunque ætate quis mortuus fuerit; sic enim dicit Apostolus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi;* et in tali ætate Adam creatus est. Ob tres causas venit Dominus ad baptismum Joannis. Una, ut per aquam Jordanis sanctificaret omnium aquarum fluentia. Secunda, ut justitiam omnis legis impleret et humilitatis omnibus præberet exemplum, non dedignatus est baptizari a servo suo: sic Creator baptizatus est a creatura sua. Tertia, ut comprobaret baptismum Joannis a seipso et a Patre fuisse præceptum fieri. *Joannes autem prohibebat eum, dicens.* Propter humilitatem, ut dignum erat, obviam Creatori Joannes ista dicebat. Nam noverat eum a se baptizandum, ut ipse dixit: *Super quem videris Spiritum Domini descendentem et manentem, ipse est qui baptizat.* Apparet in hoc verbo quia noverat eum, *Ego a te debeo baptizari.* In illo verbo quod dixit superius noverat Joannes quia Dominus suos fideles baptizaturus esset, in eo quod dicit: *Hic est qui baptizat,* videlicet, quicumque baptizet de fidelibus suis, ipse baptizaturus est per illos. *Respondens autem Jesus, dixit ei: Sine modo.* Id est, Dimitte me modo sic agere, ut ego baptizer a te, et tu postmodum baptizeris a me, ut qui formam servi suscepi, expleam et humilitatem ejus. Alioquin scito te in die judicii a me baptizandum. *Sine,* verbum est imperativi modi, quod venit a verbo *sino.* *Modo* vero adverbium est significans præsens tem-

pus. *Sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Non addidit *justitiam* naturæ suæ sive legis, sed iuxit omnem *justitiam*, ut nos illas binnes intelligamus. *Tunc dimisit eum.* Id est tunc consensit quod iuxta expaverat. Ut enim beatus Petrus expavit humiliari creatorem omnium ad lavandum pedes suos, ita et iste pertulit manus mittere super Creatorem. Sed Petro dictum est: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum.* Sic isti dictum est: *Sine ut fiat sicut ego volo, et fiet quod tu vis.* Consequens est enim: *Si non feceris voluntatem meam, nec ego tuam.* *Baptizatus autem, confestim ascendit de aqua, et cæca aperti sunt cæci.* Trinitas hic ostenditur, et propter nos utique omnia fiunt, ut nos sciamus quomodo in Dominum Patrem nostrum credere debeamus. Ecce Dominus noster qui baptizatur: Patris vox testimonium Filio præbens auditur. *Spiritus apparet in specie columbæ.* Aperiluntur cæli non resurrectione elementorum, sed spiritalibus oculis: quibus et Ezechiel apertos eos vidisse se narrat in principio voluminis sui. *Seditque super eum columba.* Ne quis ad Joannem vocem factam putaret. Sicut stella illa ad hoc fuit creata ut mysterio Domini tunc deserviret, et postea non comparuit, sic etiam dicunt de columbâ, quia ad hoc creata fuit ut per eam Spiritus sanctus monstraretur, et postea non comparuit. Sic audiivi tradere eum qui mihi prius Evangelium exposuit (sed nec Hieronymus, neque Beda de hoc quidquam dicunt) quod vera columba fuerit, et veram carnem habuerit et verum corpus. *Hic est Filius meus dilectus.* Non adlativus ut Israel, sed proprius, quem ante sæcula genui. *Dilectus* singulariter. Hæc omnia propter nos monstrata sunt: namque Deus omnipotens Pater Filium noværat, quia unus Deus erat cum eo. Spiritus quoque sanctus in ipso et cum ipso erat, quia simul inseparabilis trinitas est Spiritus sanctus cum Patre et Filio. Sed ut nos trinitatem agnoscamus, et credamus unum esse, propterea hæc monstrata sunt. Quod cæpi sibi aperti esse monstrabantur, indicatur quando homo baptizatur, janua celestis regni panditur, que peccanti prooplasto generi humano posito custode cherubin clausa erat. Extinguitur enim illa flamma, que ibi interposita fuit, cum aquis sacri baptismatis homo mergitur, quia Spiritus sanctus visus est super eum descendisse, hoc monstratur quia per baptismum et post baptismum, per invocationem sacerdotum, super unumquemque fidelem descendat. Quod vero dicit *quia mansit super eum*, hoc specialiter ad Dominum nostrum pertinet: cuius hoc speciale fuit ut postquam semel eum implevit, nunquam ab illo recederet, quia ille non effugavit eum de se pro aliquo peccato, unde in unum fuit. Itaque super sanctos venit et recedit ad tempus. Est vero cum eis semper ad custodiam eorum, et ad conservandam dilectionem cum proximo, sicut Dominus discipulis dixit: *In vobis erit, et apud vos manebit.*

CAPUT VI.

De temptatione Domini.

Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu. Quod dicit *tunc* (quod est adverbium temporis), respicit ad hoc quod dixerat: *venit Jesus ad Jordanem*, quia ipso tempore post baptismum exiit in desertum et jejunavit. In ipso namque die, sicut tenemus ex traditione majorum, fecti de aqua vinum, et crediderunt in eum aliqui discipulorum; et tunc *Jesus ductus est in desertum*, quia, dicit Lucas, *Jesus plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane et agebatur a spiritu in desertum diebus quadraginta et tentabatur a diabolo.* Desertus erat locus ultra Jordanem, qui ideo dicebatur desertus, quia non erat aptus ad laborandum. Et quia non erat acceptus, erat derelictus: ubi Theodas populum adduxit de Jerusalem quatuor millia. *Ductus a Spiritu.* Scilicet a sancto suo Spiritu: de quo dicit evangelista quia *plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.* Dignum fuit, ut illic eum sans Spiritus duceret, ubi hunc ad tentandum spiritus malignus inveniret. Exemplum nobis etiam præbens, ut post acceptum baptismum fugiamus pompas hujus sæculi, unde fideiussores dedimus in ipso baptismo renuntiuros nos diabolo, et pompis ejus. *Ut tentaretur a diabolo.* Postquam Dominus juvenis factus est, abhæsit illi diabolus tentando sicut et reliquos homines. Sed hunc instauratis armis fortius bellum aggressus est, sicut tradunt doctores. *Audivi itaque in baptismo vocem dicentem: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui;* et voluit explorare si ipse esset qui per prophetas prænuntiatus esset verus Filius Dei, aut optivus sicut de Israel audierat: *Filius meus primogenitus Israel.* Scivit vero Dominus quod Satanas magnopere quereretur tentare eum et quereretur locum; et ut fortis præfator non denegavit ei campum in quo posset confluere cum illo. Imo non invenit diligere eum caput serpentis ultra modum, sicut faciebat Eva; non diligebat feminas sicut faciebat Salomon; non meretrices, ut Samson; non habuit uxorem, ut Job, ideo non habuit quomodo vel per quem deciperet eum. Recurrit ad illud unde omnis mundus periclitatur, per suggestum ipsius videlicet, de gula avaritia, et vana gloria. Accepit de aere, et accessit ad illum, ut videri posset ab homine. Dominus autem dedit occasionem unde sciebat illum velle tentare. Jejunavit quadraginta diebus, et postea esurivit. Si non esurisset, forsitan pro illa voce quam audierat, et qui absque peccato videbat eum vivere, ad eum non accessisset tentando. Vult eum esorientem et æstimavit eum inferiorem Moysi et Elias, de quibus nihil tale refertur quod esurissent, et jam quia esurivit, gesta corporis ei permisit videri. Nam aliter diabolus non potest cognoscere cogitationes hominum.

Et cum jejunasset quadraginta diebus et noctibus. Nisi addidisset noctibus, putaretur diebus jejunasse, et nocte manducasse. Sed decem quatuor docti,

quadraginta faciunt: quia ille decalogum bene custodivit, qui Evangelium quod per quatuor evangelistas expositum est cum isto conjungit. Hic autem numerus in Scriptura sacra penitentie et tribulationi semper aptatur, ut in hoc loco, et in Veteri Testamento, ubi per quadraginta dies mundus cum aqua delebatur, et populus Israel per quadraginta dies et annos in eremo itineris labore fatigabatur. Moyses ut legem acciperet secundo quadraginta dies abstinuit: et Elias totidem, ut de persecutionis malo liberaretur. Et nos si volumus diabolum vincere, de persecutionibus sæculi hujus vel liberari, seu etiam ad terram repositionis, id est ad vitam pervenire æternam exemplo Domini, quadraginta dies non solum a cibus, sed etiam ab omnibus vitis jejunemus, et carnem nostram quater decies affligamus. *Dic ut lapides isti panes fiant.* Simili modo homini ut dixerat primo: *Gustate, et eritis sicut dii*, sic secundum gulam tentat: et post de avaritia, ad ultimum de vana gloria, quia putavit eodem modo vincere, sicut illum vice rat quem Deus per se erudierat. Lucas ordinem historię tentationis Domini tenuit, et Matthæus ordinem tentationis Adæ secutus est. Sic enim Adæ dixit, *Gustate*, ecce de gula, *Eritis sicut dii*, ecce de avaritia, quia avaritia non solum est de pecunia adipiscenda, sed etiam de honore, quod Paulus insinuat, qui de Domino dicit: *Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Domino.* Ac si aperte dicat: Si natura illi non fuisset æqualis, et Domino esse voluisset, rapina putaretur. Post avaritiam suadet de vana gloria, *scientes bonum, et malum*, quia scire velle malum ad nullum profectum pertinet, nisi ad vanam gloriam. Eodem ordine diabolus Dominum tentat. Primo de gula, secundo de avaritia, quando omnia regna mundi ei ostendit; tertio de vana gloria, quamvis eodem Matthæus non narrat ordine. Et notandum, quod illæ duæ tentationes in eremo factæ fuerunt, illa autem tertia in Jerusalem supra pinnaculum templi. *Respondit ei Jesus: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Ac si aperte dicat: Quare suades petere me panem terrenum, cum verbo Dei possit vivere corpus et anima, ut Moyses per quadraginta dies intentus eloquiis Dei, et pascus ex eloquiis Dei, etiam in carne non esuriit? Et Moyses eodem modo dixit ad filios Israel: *Pavit te Dominus quadraginta annos manna*, ut scires quia non in solo pane viveret homo, sed ex verbo Dei posset refici. Mente vero retinendum nobis est, quod Dominus dixit: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei*, ut semper plus solliciti simus pasci de verbo Dei animam in æternam victuram, quam corpus quandoque moriturum, quia illa anima, quæ verbo Dei non pascitur, profecto mortua jacet. *Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem.* Sicut in eremum voluntarie Dominus abiit, sic etiam sanctam civitatem ascendit, ut daret tentatori locum accedendi ad se. Sanctam autem Jerusalem

A dicitur propter templum Domini et altare, ac religionem seu multos honos viros, qui adhuc ibi erant, nam et post ascensionem Domini apostoli omnes quandiu ibi fuerunt, in templo adoraverunt. *Et statuit eum super pinnaculum templi.* Mos erat in illa provincia tecta aequalia facere, ut homines desuper ambulare possent, et eo more erat preparatum desuper templum, et habebat in gyro cancellos ne quis invitus decideret ad terram; hoc frequenter auditus in Evangelis. Ibi soliti erant sacerdotes legem legere: et turbis deorsum stantibus exponere, hic ergo de inso loco suavit diabolus Dominum exsilire ad terram, ut videretur a turbis et laudaretur si sanus astaret. Sicut fuit vana gloria quando dixit: *Scientes malum*, sic esset vana gloria de alto salire ad terram in neutro profectus. *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Deorsum adverbium est loci. Per omnes tentationes hoc inquirat, quali modo esset Filius Dei, utrum adoptivus, an proprius. Sed Dominus, qui exemplum nobis venerat dare et in dictis et in factis, et diabolum dubium reddidit, et nobis insinuavit quid facere debeamus quando tentamur, videlicet ad mentem reducere verba sacri eloqui, et nostras tentationes per eadem verba compescere. Suadet autem diabolus, non simplici verbo suo, sed cum additamento Scripturæ divinæ, dicens: *Scriptum est, quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Totus iste psalmus de Ezechia rege scriptus est, de illa defensione quam ei Dominus fecit adversus Sennacherib Assyriorum regem, et potest de unoquoque electo accipi; quia autem diabolus purum hominem credidit Deum, ob hoc istud exemplum, quod de justo dictum est, ei proponebat. *Ait illi Jesus rursus.* Sic jungendum est rursus, quia adverbium est, et verba evangelistæ sunt, et habet sensum iterum. Postea vero inserendum est, *scriptum est*, quia istud Domini verbum, non illud. Ac si aperte dicat diabolus: Propterea non debeo, nec ego, nec alius quilibet homo te auscultare, quia est divinum eloquium, quod me omnesque prohibet pro vana gloria, et nullam utilitatem habentibus. Deum petere. *Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde.* Ista tentatio in eremo facta fuit, cum prima tentatione, et istum montem, vel Thabor vel Hermon intelligimus, sed verius Thabor. *Et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum.* Sicut Deus omnipotens diabolo ad libitum suæ tentationis permisit ei superiora quæ audistis, sic potest fieri ut permiserit ei sub una visione totum mundum ostendere, eo modo quo et beatum Benedictum legimus vidisse. Vel alio modo, species quædam est, quæ frequenter invenitur in Scriptura divina, et vocatur Græce synecdoche, cum totum dicit, et pars intelligitur. Videlicet ostendit ei partem aliquam, et promisit ei reliquam cum toto daturum. Gloria autem mundi aurum est et gemmæ, inde gloriatur iste mundus. *Et regna mundi*, id est homines in

mundo habitantes : quæcunque habere possunt mundiales homines, hæc est fiducia eorum; et tamen nihil aliud faciunt de illo, nisi ad gloriam, et ad ostentationem possident. Non enim adorant, aut aliud necessarium operantur, nisi solummodo vivunt, et portantes onerant et custodiunt diæ ac nocte. *Dixit illi, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Sicut mendacium fuit quando dixit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo,* sic etiam istud mendacium esset, si Dominus illum adorasset dicentem: *Hæc omnia tibi dabo.* Sed diabolus non curat de profectibus seductorum, nec curat nec veretur in futuro mendax haberi, tantum ut in præsentem nunc possit seducere quos vult. Sic fecit de Adam quando dixit: *Eritis sicut dii.* Sciendum est vero, secundum dictum Ipsi, quia cadit omnis qui adorat diabolum; et non solum qui adoratur, sed etiam qui auscultat, quia adorare venerari est: quia tunc homo illum veneratur, quando ejus suggestiones Dei mandatis præfert, et illum auscultat, et Dominum prohibentem dimittit. *Tunc dicit ei Jesus: Vade, Satanas.* In aliis suasionibus non tam potenter Dominus diabolo respondit sicut in ista, quia nimis superbe locutus est, quando vel a Deo vel a puro homine se fuisse adorari, et quantum perversus, tantum perversa locutus. Dixit ei Dominus: *Vade, Satanas,* hoc est in abyssum, sive in perditionem. Non autem simili responsione Petrum confutavit, quia illi dixit: *Vade retro,* hoc est sequere voluntatem meam. *Dominum Deum tuum adorabis.* Adorare duobus modis intelligitur in nostra lingua; adorare enim dicimus inclinare. Unde scriptum est: *Adoravit regem ille,* vel ille, hoc est inclinavit se. Adorare alto modo, hoc est cultum debitum Domino exhibere, de quo scriptum est: *Adoravit Salomon Dominum.* Isto ergo modo præceptum est antiquis ne adorarent deos alienos, nec quemquam, excepto Domino solo; inde ergo dictum est: *Dominum Deum adorabis.* Adorare est autem tota fide Dominum credere et ex totis præcordiis diligere, remissionem peccatorum petere, et omnia bona ab illo sperare præsentia et futura. Græce autem differentes hoc dicitur, ubi adorare quod ad Deum pertinet *προσκυνῆσαι* dicitur προσκυνῆσαι, adorare quod ad hominem pertinet *κλίνειν* dicitur: *Et illi soli servies.* Quid est hoc quod dicit Dominus, *Illi soli servies,* cum Paulus apostolus dicat per charitatem servire invicem? Nanquid aliud Dominus præcepit, et aliud Paulus? Non, sed et servitium quod pertinet ad Deum solum, et non ad hominem, quod nulli alteri impendi debet, nisi Deo soli, videlicet credere illum firmam fide, omnem spem suam in illo ponere, hostias illi offerre, cultum divinum illi exhibere, et reliqua quæ ad solum Deum pertinent. In Græco quoque sermone similiter est differentia de hac re. Siquidem servitium quod ad hominem pertinet *δοῦλος*, *δούλος*, dicitur, et servus *δοῦλος*, *δούλος*, dicitur. Illud vero servitium quod ad solum Deum

pertinet *λατρεύειν* vocatur. Unde in tantis Hebraica non dicitur *δοῦλος*, *δούλος*, sed *λατρεύειν*, *λατρεύειν* *αὐτῷ*, *servians illi.* Has discretiones debemus scire inter creaturam et creatorem, ut in nobis sanoto petamus remissionem peccatorum, sed per eos studeamus impetrare, ut datur nobis a Deo; neque credamus in aliquem, nisi in Deum, quia credimus sanctos, sed non credimus in sanctos.

Tunc reliquit eum diabolus: et ecce angeli accesserunt et ministrabant ei. Quod diabolus in Deum suaserat facere, hoc ei fecerunt angeli, id est adoraverunt eum, ut ostenderent quia ipse merito adorandus esset, non diabolus. Angeli ministrant et victoris dignitas comprobetur. Omnes istas tentationes Dominus patientia vicit, ut nobis exemplum præberet patientiæ. Si is qui creator est, et tentatorem suum in abyssum uno verbo mergere poterat, sustinuit, et sacri verba eloqui ei respondit, et nos quando tentamur visibiliter vel spiritaliter, semper ad memoriam reducamus quæ præcepit Deus, et quia creator est audiendus, non diabolus. Diabolus enim Hebraice *deorsum suus* interpretatur, quia de cælo decidit. Græce vero *criminatus* sonat, quod electorum innocentiam fictis criminibus accuset. Unde in Apocalypsi dicitur: *Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte.* Satanas in Latinum sonat *adversarius*, quia semper contrarius est virtutibus sanctorum. Notandum vero quod omnia testimonia, quæ in hoc agone Dominus protulit, de Deuteronomio assumpsit; et rectum fuit ut Dominus de Deuteronomio ea sumeret, nam ibi perfectior lex habetur, quia quod secundo fit melius fit. Deuteronomium enim *secunda lex* dicitur, deuterio Græce *secundus*, nomos *lex*, et non est separandum *u* ab *e*, quia tunc habebit sensum quasi sit prepositio *de* et *utero* nomen, sed Deuteronomium, quia compositum est apud Græcos ex duobus nominibus, et non est feminini generis apud Græcos, sed masculini.

CAPUT VII.

Quod Joanne tradito incipit Dominus prædicare.

Cum autem audisset quod Joannes traditus esset, accessit in Galileam. Antequam Joannes traditus esset prædicabat Dominus; sed post religionem ejus cepit attentius prædicare, ne deceret populo monitor salutis. *Venit de eremo.* Ubi tentatus fuerat. *In Nazareth.* Ubi nutritus fuerat. *Et relicta ipse Nazareth.* Propter incredulitatem. *Abiit in Capernaum in finibus Zabulon et Nephthalim.* In hac terra primum Israel captivatus est ab Assyriis, et convenienter ibi Dominus incepit prædicare, ubi hostis quondam propter peccata dominatus est. Zabulon interpretatur habitaculum pulchritudinis. Nephthalim quoque idem affirmat, qui conversantis dicitur, quia antequam Deus veniret in hunc mundum, omnes sedebant in tenebris ignorantie, sed per Christum orta fuit lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et umbra mortis nobis erat;

quia ad comparationem secunde mortis nostra mortis est in hoc seculo ; in futuro vera , quia ietsma. *Exinde capit Jesus predicare et docere.* Exinde , postquam Joannes missus est in carcerem , quia cessante lege Evangelium successit. *Penitentiam agit , appropinquavit enim : regnum celorum.* Quod Dominus eadem praeferat quae et Joannes ostendit se illius esse filium a quo Joannes missus est : diximus superius quomodo appropinquaverit regnum celorum. Appropinquavit enim quia jam in proximo erat , post peractam predicationem , et passionem , ac ejus ascensionem , aperienda via ad vitam aeternam digne poenitentibus , hoc est punientibus in se veterem conversationem , et incipientibus novam. Poenitentia namque quasi punientia dicitur.

CAPUT VIII

De vocatione apostolorum

Ambulans Jesus juxta mare Galilaeae , vidit duos fratres. Diversa videntur evangelistae de vocatione ista scribere , sed intelligenti evangelista non sunt contrarii. Primitus factum est quod Joannes scribit , quia beatus Andreas audivit a Joanne de Christo testimonium , et venit ad eum et mansit cum illo , et postea adduxit fratrem suum Simonem et cognoverunt eum , sed iterum abierunt ad opera sua. Iterum factum est quod Lucas refert. Qualiter ascendit Jesus navim Petri , et praedicaavit de ipsa , et post predicationem jussit relaxare retia in capturam , et dixit ad Petrum : *Ex hoc jam nunc eris capiens.* Sed tunc duxit Petrus navim ad littus , et secutus est illum aliquo tempore , et iterum reversus est ad navim. Nam ideo eam ad littus duxerat. Nam vero retibus relictis et navi , secuti sunt eum , et semper cum illo essent. Similiter intelligendam de Jacobo et Joanne quod ante crediderunt in eum , quando de aqua vinum fecit ; sed non sunt secuti continuo , nisi modo. Et dicunt magistri Ecclesiae quod aliquid divinitatis tunc resplendit in facie ejus , quod eos ad illum attraxit , ut contiguae jam sequerentur illum. Tradunt autem quia tribus vicibus resplendit ipsa divinitas in facie ejus in haec tempora : unum , quando discipulos vocavit ; alio , quando ementes et vendentes de templo ejecit ; tertio quando transfiguratus est in monte. Sed tunc tanta fuit ipsa majestas ut non possent discipuli eam ferre. Unde scriptum est , *cecidissent in facies suas.* Quid mare sit Galilaeae in sequentibus dicemus : similiter de apostolis , cum de aliis dixerimus in catalogo eorum dicemus et de his : *Venite post me , faciam vos fieri pisces hominum.* Conveniens est praedictio piscationi , quia sicut rete multas maculas habet , similiter praedictio multa testimonia. Sicut illa capit parvos et magnos , ita ista sapientes et insipientes. Mare saeculum istud in quo homines semper se persequuntur. Sicut coepit pisces Petrus , sic postea homines cum verbo. Ab isto Zebedaeo illi duo discipuli Zebedaei vocati sunt. Zebedaeus dicitur *donatus* sive *fluens*. Iste digno eloquio sic vocatus , quia fluxit , et recessit a praedicatione Domini : pro qua re et a filiis suis relictus est. Re-

Relictis retibus et nave secuti sunt eum. Nihil apparet , quomodo cum tota diffinitione saeculi stitit eum. Hoc non dixit in aliis apparitionibus.

CAPUT IX

De primis virtutibus Domini

Et circuibat Jesus etiam Galilaeam docens. Stultitia docentis Domini ostenditur , quia non expectabat ut populus ad eum veniret , sed ipse veniebat ad eos , exemplum dante beatis doctoribus vel episcopis , qui sedere debeant de subjectis plebibus. *Docens totam Galilaeam.* In hoc quod dicit totam , ostendit sine personarum acceptione docens praesentes , praedicans advenientes. *In synagogis eorum.* Per omnes civitates , Judaei synagogas habebant in diebus Sabbathorum et ceteris festis ; in quibus diebus nihil aliud agebant (praeter cibum et potum) nisi orationem et orationi vacabant. *Et in synagoga congregatio dicitur.* *Et praedicans Evangelium regni.* Evangelium regni , bonam nuntiam regni caelestis , quia hoc omnes praedicatorum praedicare debent , quia pro vita aeterna adipiscenda Christiani laborare debent. *Sapientiam omnium laetorumque ad nos annuntiarunt.* Quia sicut laetatur corpus quando officio suo inchoat peragere , ita anime que torpet in praecipio Dei languere dicitur. *Omnem infirmitatem.* Ad corporum infirmitates respicit , et est species synecdochiae , a tota pars intelligenda. *Ab his partibus ejus in totam Syriam.* Opinio , *fama* dicitur , quia infirmitates non velociter illum.

Syria , hic Tyros et Sidon intelliguntur , in qua Syria habitabant. *Et obtulerunt ei omnes male habentes.* Leviores infirmitates habentes. *Tormenta ebrietas hennis.* Fortiores infirmitates vult ostendere , quia tormenta la torquebdo vocantur. *Et qui demonia habebant.* Hoc est de quibus certum erat quia sine intermissione tenebantur. *Lunaticos.* Et ipsi demonia nunciabant et sed propter infirmitatem creatoris ad tempus eos vexabant , et ad tempus eos dimittentibus , ut infirmaretur creator , qui bonam creaverat lunam. Sunt alituae infirmitates quae plus nocent una lune quam altera. Quia crescit corpus et crescit cum elementis de quibus creatura est. *Homo namque ex terra , aqua , igne et aere factus est.* Paralyticus Graeco , Latine *dianatus* dicitur , et qui pro sanguinis effusione officia corporis habet amissa. *Et secutus eum cum turba multorum.* Propter discipulis dixit : *Massisimam de Galilaea.* De illa nutritus fuerat. Quia duo Galilaeae sunt. Ista de deorsum circa Tyberiadem , et magnum Genesar , in tribus dicitur. Altera Galilaea gentium vicina finibus Tyrorum , ubi Salmon dedit Hiram regni viginti civitates , et est in sorte tribus Neptalim , et Decapolis Graecum nomen est , et dicitur *septem civitates.* Est regio inter Jordanem , habens decem civitates. *Siquidem Graece polis , Latine civitas dicitur.* *Deca* decem , inde compositum nomen Decapolis. *Et de Hierusalem civitate regia et de Judaea.* Judaea regio Palaestina ex nomine Judae appellata est , ex qua reges habuit ipsa

corporum. Qui bona faciunt, et mala pro eisdem bonis recipiunt; et sanctus Lampertus, et sanctus Leo legarius, vel alii innumeri. Sed et qui pro Christo persecutionem patiuntur, ut fecerunt omnes martyres. *Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me.* Exponit istam beatitudinem, quomodo sustineatur persecutio propter iustitiam. Si male dicant vobis iniuste et mentiantur; si persequantur iniuste; si dixerint omne malum mentientes: nam si verum dixerint, non erimus beati. Et si propter peccata nostra persecutionem patiamur, non continuo erimus beati; sed si patienter sustineamus, et recognoscamus quia iuste, et non tantum quantum meriti sumus: pervenimus quandoque ad beatitudinem si futura non accumulamus. *Gaudete et exsultate, ecce enim merces vestra copiosa est in caelis.* Si bona facientes adversi tundamur, certi esse possumus si patienter sustinemus, quia in futuro mercedem recipiemus. Si vero aliquid boni facimus, et prospera nobis ardent, timere debemus ne pro bonis quae fecimus, illam mercedem recipiamus. Si autem et mala facimus et prospera habemus, de inferno certi esse possumus. Si etiam et male habemus, et tamen de ipsis malis murmuramus: certi sumus, quia de his malis ad peiora pervenimus. Omnes istas beatitudines Christus complevit, quia nihil docuit nisi quae ante ipse complevit. Pauper fuit et rebus et corde, qui ait: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Mitis fuit, qui dixit: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Luxit aliorum peccata, qui videns civitatem flevit super illam. Esurivit et sitiit iustitiam, qui dixit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei.* Misericors fuit, qui dixit: *Misericordiam volo, et non sacrificium.* Mundo corde fuit, qui dixit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Pacificus fuit, qui dixit: *Pacem meam relinquo vobis.* Persecutionem passus est, qui dixit: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos. Samuel de principatu eiecerunt, Isaiam securerunt, Eliam de terra eiecerunt; Jeremiam lapidaverunt, et non fuit bonus a saeculo, qui persecutionem non sustinuit in saeculo. Ideo gaudete in persecutionibus, si vultis esse socii in beatitudinibus. *Vos estis sal terrae.* Sal dictum est, eo quod igne exsiliat. Sunt autem multa genera salis. Est tamen naturalis, necessarium ad omnem escam. Pulmentis enim saporem dat, excitat aviditatem et appetitum in omnibus cibis: ex eo quippe omnis victus delectatio et summa hilaritas. Omnes pecudes si semel gustaverint delectantur eum. Corpora astringit et siccat; defuncta etiam a putrescendi labe vindicat, et durent. Omnis ista natura spiritaliter convenit doctoribus; faciunt enim doctoribus aviditatem spiritalis cibi scripturae, quae ante viles nobis erant; eorum reseratione delectabiles nobis fiunt; appetitum ad omnibus animalibus, quia et doctrina apostolorum suscipitur ab omnibus gentibus. Restringit

corporum sicut fit per doctrinam, vel luxuriosi casti fiunt; fugat inscos, id est diabulos. Et ideo iure dixit *Meus Dominus, vos estis sal terrae, id est habitantibus in terra. Quod si sal evaserit, in quo saliet terra? Si doctor terraverit, a quo doctorum commendabitur? Ad nihil ultra valeat, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.* Sicut sal in omnibus agris nocivum est, quia sterilis efficitur omnis terra ab eo. Unde et in subversis civitatibus, hoc legimus aspersum, ne quis ibi postea vellet manere; quod Abimelech fecisse legimus. *Et sic dicitur de Hierusalem. Haec similitudine, si doctor ad haeresim conversus fuerit eiecitur de Ecclesia, et habetur contemptui ab omnibus, ita ut nec a se dicatur, sed ab omnibus exsecratur, sicut Paulus dicit: *Haereticum hominem post primam et secundam correptionem devota. Non estis lucerna. Estis lux* participando lucem illam de qua scriptum est: *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem.* Sicut enim per lucem omnia nocturna fugantur, fures videlicet, et nociva bestiae, ac fantasmata dæmonum, et similiter per predicationem apostolorum omnia nociva animarum detecta sunt et rejecta, et illuminata corda credentium. *Non potest civitas abscondi, super montem posita. Civitatem, Ecclesiam dicit edificatam, super Dominum: quam debent apostoli innotescere cunctis gentibus, ut congregentur ad eam, si non corpore, corde omnes electi eius, ut dicitur catholica, id est universalis. Neque accendimus lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, id est doctrinam evangelicam, excelsam in praedicatoribus, ut innotescat omnibus perfecta, qui in Ecclesia sunt. Nec debent eam ponere sub modio, id est timore, aliquo vel metu alioque abscondere, sed ut videant opera vestra bona ad edificationem et profectum animarum suarum. Et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est: non vos querentes laudari, sed Deum, cuius donum est, si quid in vobis boni est. Nolite putare, quomodo veni solvere legem aut prophetas. Putare dicit estimare solvere, dissolvere, si se ad nihilare. Non veni solvere, sed adimplere, id est ubi bene non intelligebatur, veni exsolvere, sicut est de dimittenda muliere. Ubi perfectio deerat, volo addere, sicut est de homicidio, quia et iram volo primitus rescere. Nam sicut beatus Augustinus dicit: *Omnia quaecumque in veritate praecepta sunt antiquis, absque figuratibus praeceptis; et ea quae legislator secundum duritiam cordis, eorum eis concessit: Alia tenenda sunt.* Ex hoc loco hoc affirmat: *Amen dico vobis, id est verum dico vobis, Donec transeat caelum et terra, iota unum aut unum apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant.* Ac si dicat: *Usquequo caelum et terra transeat, etiam ea quae per iota et apicem significantur in lege non praeteribunt, sed perficientur a meis electis. Iota autem et Hebraeum est et Graecum; Hebraice dicitur *Iot*, Graecum *Iota*, Latine *id est*. Apex autem, titula dicitur, quae in aliquibus litteris apud antiquos super quibusdam litteris ponebatur, siye causa differentiae, siye ut***

ostenderetur geminandam esse litteram. Verbi gratia, *spopulus* quando gentem significat non ponebatur : quando vero arborem significabat, tunc ponebatur apex desuper, ut admoneret lectorem ab unitate intellectu recedendum; et longam esse syllabam. Geminatiois quoque causa ponebatur ut in *Attalia*, quia duo tibi esse debent : scribebaturque unum et apex desuper, exinde intelligebatur geminandam esse litteram. *Luta* : quoque similiter super, ut ostendebat geminandam esse illud i. Ostendit ergo Dominus tales differentias non prætereundas in Scriptura divina; quia si negligenter, sensus quoque una interiori Animo intellecto, i. *Iota*, id est x apud Græcos decem significat sine apice; cum apice decem millia. Exinde conijcere possumus, quod decem verba legis nisi a nobis spiritaliter custodiantur, decem millia talenta a nobis exigenda, secundum illam parabolam Domini de servo, qui oblatas est regi decem millium talentorum. Secundum Latinos i unum significat; apex desuper mille demonstrat. Ex quo credere possumus, mille quadrantium et unius nos debitorum fore, et non exituros, donec illum unum reddamus. *Qui ergo solverit unam de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum. Ac sic patenter dicat: Omnis doctor qui solverit, id est dissolverit, et spreverit unum de mandatis istis minimis, sive non fecerit, minimus vocabitur in regno celorum, id est, in presenti Ecclesia. Quia curus vita despicitur, restat ut ejus predicatio condemnatur. Qui autem fecerit et docuerit, magnus vocabitur in regno celorum. Quia dignum est, ut qui verbo et exemplo ædificant Ecclesiam, in honore habeantur: sicut et Paulus dicit: Presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo.*

CAPUT XI.

De adimplentione legis.

Dico autem vobis. Modo incipit legem adimplere. Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Justitia Phariseorum est non occidere, non adulterare, non facere furtum, decimas et primitias dare ex omnibus quæ possident. Justitia Christi et omnium Christianorum est, non odire, non concupiscere, proximum propter Deum amare, persequentes ex animo diligere. Sensus igitur talis est: Pharisei homicidia, furta pro crimine habent; discipuli mei etiam cogitationes et verba iniqua devitent. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Subauditur mortis. Audietis quia dictum est antiquis: Non occides. Ecce justitia Phariseorum: Ego autem dico vobis; ego novus homo, nova præcepta vobis pono. Quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ecce justitia Christianorum. Ea poena reus habetur in Evangelio qui fratrem suum odit, quæ in veteri habebatur qui occidebat aliquem. Et sciendum ubique in hoc libro positum est antiquis, subauditur patribus, illud approbat Deus, vult ut illud custodiatur, donec transeat caelum et terra. Illud

A vero ubi non est additum antiquis, non præcepit Deus, sed Moyses concessit populo adhuc rudi et carnali, quibus si illud præcepisset, intellexit non esse facturos, sicut dicit Dominus de muliere dimittenda: *Moses enim ad duritiam cordis vestri scripsit vobis: ab initio autem non fuit sic; qui gutem dixerit fratri suo Raca, reus erit consilio. Totum est istud justitia Christianorum: modo tulit tram absconsam de corde; modo auferit sub majori poena iram cum voce. Raca interjectio est apud Hebræos, et tantummodo iratum animum demonstrat, et potest dici inanis seu absque cerebro; quam injuriam in viligata locutione in usu habemus, quia qui cerebrum non habet et non est sanæ mentis. Quasi dicat: Quemcumque ita commoverit ira, ut in voce eam ostendat proximo suo, plus est plectendus quam ille qui in corde iratus non protulit in voce. Et ideo jam consilium de illo est habendum qua poena plectendus sit. In primo ira absconsa, et mors cum gladio cito finienda. In secundo, ira cum voce: jam excogitatio generis est tormenti, quomodo moriatur ille. In tertio ira cum improprio, et diffinitio quot poenis infernalibus tradendus sit. Rachus quoque Græce *puniosus* dicitur; sed superior intellectus mellor. *Qui autem dixerit, Fatue. Subauditur, sicut in superioribus, fratri suo. Nullus enim alius nobis frater est, nisi qui eundem Patrem nobiscum in caelis se confitetur habere, hoc est omnis Christianus. Reus erit gehennæ ignis. Jam de ipso qui cum ira in vitium fratris prorupit non tenetur consilium; sed aperta sententia ultricibus flammis deputatur. Et qua ratione fatui nomen imponitur fratri, quia similiter credit in Deum, sicut et nos et Spiritum sanctum se habere confidit? qui enim non honorificat fratrem suum injuriam facit Spiritui sancto, qui in illo habitat, sicut Petrus ad Ananiam loquitur: Non es mentitus hominibus, sed Deo.**

Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te. Munus hoc in loco solum de sacrificio, sed et de omni oratione accipitur. Quia et in ipsa oratione dicimus: Dimittite nobis, sicut et nos dimittimus. Quod vero ait: Quia frater tuus habet aliquid adversum te, hoc est si habet aliquid justè querere adversum te, quod tu læseris eum in aliquo. Retraque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo. Si prope fuerit, pedibus corporis eundem est; si autem longe fuerit, animo eundem et Domino promittendum, quia ut citius potueris, et corpore eundem sit et emendandum quodcumque ei malum intuleras. Et tamen multi verbo veniam petunt, et malum quod ei intulerunt non emendant non est talis veritas Deo accepta, quia sicut beatus Hieronymus dicit de Juda: Quia si opus non destruit homo vel non emendat, frustra postulat penitentiam; peccatum ipsius crescit quotidie, nec ipse sit mortuus et ille vult habere veniam. Verbi gratia, quidam acquisivit hominem injuste vel contra aliodium alicujus et venit ad confessionem, et dicit:

Mea culpa, peccavi in tali facto, da mihi pœnitentiam. Et dicit illi : Abstine tanto tempore a vino et carne. O quam aperta seductio! Nepotes illius serviunt omni die, et in fine mundi aut centum aut ducenti erunt servi de illo uno. Et iste seductor dicit illi : Salvus eris. Alodium et aurum, quod tulit ipse habet, et abstinet a suo vino : unde accipiet cras solidos plures quam si bibisset. O diabole confessor, si necis illum salvare, ut quod scis teipsum perdere? Debueras dicere : Destruere opus, et accipe tunc pœnitentiam : quare plus amasti aurum quam Dominum, qui tibi ista prohibuit? Nonne diabolus quando anima ejus egreditur a corpore in malo erat, et adhuc malum crescit? Nonne dicit Joannes, *peccatum usque ad mortem, non dico ut roget quis pro eo? Stulte, lignum in quam partem ceciderit, ibi manebit*. Utrumque autem possumus dicere : *Et reconciliare fratrem tuum*, hoc est ad te illum reducere in pace; et *reconciliari fratri tuo*, hoc est te illi reconciliari. *Esto consentiens adversario tuo*. Aliqui exponunt hoc verbum super diabolum, ut simus benigni cum illo ne faciamus mala, quia tunc ille amplius cruciabitur pro malis quæ nobis suggestit, quam de inimicis nostris; unde superius præcepit, ut reconciliaremus nos cum illis; et infra præcepturus est, *diligite inimicos vestros*. Nam ut in Græco *eunoua, εὐνοῦν*, habet, id est *benivolum*, et ita potest recte accipi, ut cum omnibus hominibus quantum ex nobis est pacem habeamus. Sed et de verbo Evangelii non inconvenienter potest accipi, qui quasi adversarius noster est, quia ea præcipit quæ contraria sunt voluptatibus nostris. Verumtamen melius est ut concordemus cum eo dum sumus in corpore, et in via istius sæculi, ne forte contemnet nos ipsum Verbum cui non obedivimus, et iudex Angelus tradat nos ministro diabolo qui nos mittat in carcerem poenarum æternarum. *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*. De *meo* hic etiam pro æterno ponitur, quia qui in infernum introierit, ulterius non exibat. Quasi dicat in æternum non exies inde; et ibi persolves tormenta pro minimis etiam peccatis, quæ per quadrantem intelliguntur; quadrans enim genus nummi est, qui habet duo minuta, id est quinque denarios, et similiter Hebraice vocatur. Unde in uno Evangelio mulier quadrantem, in alio duo minuta, misisse in corbonam scribitur :

Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quod omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Ego qui legem dedi per Moysen, quod doerat adimpleo; qui viderit ad hoc, ut deliberet se ita velle facere, iam tenetur reus in conspectu Domini. Dicit beatus Hieronymus quod aliud est passio, aliud propassio, aliud quod tentatur ex diabolo vel ex carne; et tamen non deliberat ut ita faciat: non tenetur reus in conspectu Dei. Exemplum possumus capere de latrocinio. Si quis tactus fuerit, quod velit equum alterius furari, et tamen non mittit in eff-

actum, tentatus per suggestionem est, sed non per effectum. Si quis cogitat et deliberat, ut faciat, al potuerit, locus illi deest; sed in conspectu reus tenetur, et de tali dicitur, *iam adulteratus est eam in corde suo vel furatus*. *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et præcipa ab eo*. Per oculum et manum, et pedem, spirituales concupiscentias intelligere debemus, ut quando videt oculus et concupiscit, illum oculum abscindamus, id est concupiscentiam: similiter de pede et manu. Alio etiam sensu per oculum, manum, et pedem, parentes et amicos intelligamus, ut si aliqui sint qui in via Dei contrarii sint nobis et non possimus eos convertere, melius sit illis carere, et illorum amicitia quam offensam Dei incurere. Unde et de summo sacerdote præcipitur, ut neque pro patre neque pro filiis polluat, nisi illum immaculate custodiat, cuius cultui dedicatus est. *Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudiij*. Ecce nunc non habetur *antiquis* subijunctum, idcirco manifestum est (sicut in posteriori parte dicit) quod Moyses ex suo hoc dixit, non tamen Deus mandavit. Cognovit enim legislator quia si viverent, antequam velint tenere illas quod occiderent eas, et iudicavit melius fore separationem quam homicidium. Libellum autem chartam dicit repudiij, id est, separationis; quia *repudio, rejicio*, dicitur: et *repudium est*, quod testimonio testium datur, aut mittitur. *Ego autem dico vobis quod omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchaturam; et qui dimissam duxerit, adulterat*. Simplex Dominus mihi præceptum est, quod si et propter fornicationem dimiserit, nec ille debet aliam habere, quoad usque illa vivit, nec illa alium. Si autem legaliter occiderit eam in iudicio, tunc potest alteram habere. Similem autem legem habet vir cum uxore, sicut mulier cum viro, ut si vir mulierem adulteraverit non posset eam occidi, nisi et ipse moriatur, quia similiter reus est de adulterio. Si vero in monasterium abire voluerint, neuter alium potest dimittere, nisi ambo voluerint, et neuter habebit socium, quandiu ambo vivunt. *Iterum dictum est antiquis. Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua*. Ne Judæi per idolorum nomina jurarent, permisit eis Dominus jurare per nomen suum; nec nobis etiam inhiuit, sed perfectionem nos docuit, quod ea fides sit habenda in Christianos, ut non sit necesse testem nominum Domini interponere, perjurium nobis et illis prohibitum est. Debemus enim dicere, non *pejorabis sine r*, quia in verbo non habetur *r*, sed *pejoro* et *dejero* dicimus. Pejorare male jurare; dejerare, valde jurare. Jurare est namque, quasi *jure orare*: quod denique dicit, *reddes Domino juramenta tua*, hoc est ad illam referes ut per nomen ejus jures, et non per nomina deorum externorum. Quidam jurant in altare, et putant non esse perjurium; sed tamen sic Deus accipit illud sicut is cui juratur, etiamsi nullæ reliquæ sanctorum ibi habeantur, quia majus est nomen Domini, quam corpora sanctorum. Etenim

Deus non reputavit Sedechie aliud quando Nabuchodonosor juravit, nisi quia nomen Domini despexit, quando illi pejeravit, dicens: *Utinam quod speravi, ponam super caput ejus, et statim eum in manu Nabuchodonosor; et tamen non crederet in Deum in cui juratum fuerat.* Sed quia ille nomen Domini spreverat, et pro nullo habebat, propterea traditus est in manum ejus qui fidem promiserat. *Nolite jurare: neque per eorum, quia thronus Dei est.* Thronus Graecum est et Latine sedes dicitur. Habent autem throni consecrationem ferendi per creaturas. Deus hoc nobis prohibet, quia per quem homo jurat, hinc tollit et veneratur, sicut Paulus dicit: *Throni domini per nos ponentur in juramentum.* Colorem sedes Dei dicitur; ubi quod splendat divinitatis ejus ibi amplius a sanctis contempletur, vel quia sancti in quibus habitant, habeantur. *Neque per terram, quia sepelitur peccata ejus in ea.* Sed quod sancti ejus qui membra ipsius vult, adhibeant in terra? *Neque per Hierosolymam, quia habitatio est magis regis.* Hierusalem sicut dicitur regio magni dicitur, fideliter Domini, quia deus in ea habitavit. *In unigenito ejus in montibus habitavit.* Et hoc tota terra non subjecta tamen est aha, Hierosolyma, quia ibi est veritas, et securitas aeterna. De qua Paulus dicit: *Hierosolyma que aedificata est in montibus.* Non omnino olim in unigenito ejus habitavit. *Neque per dupes quas juraverit.* Per ista quatuor prohibetur nobis, neque deitate elementis seu membris, non esse juramentum doteatur. *Sicut enim sermo visus est, est, non, non.* Non est contra preceptum Domini jurare per nomen ipsius, sed dum usum juramentum assuescit, per nomen perjurii et mendacii crimen incurritur. Ideo quasi perfectus praecepit ut videtur, *Neque Christiano habeatur, et veritatem uniusquisque proprio suo loquatur.* Quod *autem his abundantius est, a malo est.* Subauditur a malo auditore qui non credit, a nobis amplius utendum est, sicut et ipse Dominus fecit addendo, *Amen.* Et Paulus apostolus dicit: *Coram Deo in Christo loquimini.*

Audistis quia dictum est antiquis. Nec hic illa subauditio est, *antiquis*, quia et hoc Moyses de suo praecepit, *oculum pro oculo, dentem pro dente*, subauditur, tollendum erat in veteri lege. *Ego autem dico vobis, non resistere a malo, hoc est non reddere malum pro malo.* Sed si quis te percusserit in dextram *maxillam, praebe illi et alteram.* Ecclesiasticus vir describitur, ut per omnia fiat imitator ejus qui dixit: *Dixit a me quia nullus sum et humilis corde.* Et David loquitur in psalmo: *Si reddat tribuentibus mihi mala.* Spiritu aliter non judemur sinistram praebe, sed alteram dextram, justus enim sinistram non habet. *Et ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, remitte et pallium.* Tunica est vestis appellata, quia in motu incidens sonum facit, a tonando. Pallium est quo ministrantibus scapulae apud antiquos tegebantur, ut dum ministrarent expediti discurrerent, quod non est in usu apud nos. Nam illud quod stibula infrenante indumus, chlamys

vocatum est apud antiquos. *Qui petit a te, da ei.* Hoc non potest esse de terrenis rebus, sed de spiritalibus. *Intellus accipiam: ut quia nobis admissionem habere poterit, quisquam ex nobis non negemus, quod et ad edificationem procedere possit.* Et quod dicitur *et angustiam in te facies, tunc cum illis dicitur: non habes quod monstrari geometricam dicitur, id est unum ministerium, qui habet pedes quatuor, missis. Nam iuxta geometricos sedecim digitis transversis pedes faciunt, duo vero pedes in dimidiatis, quatuor in circulo, deo processus, passum triplicem. De his pedibus, Dominus in hoc loco dicit quodammodo sequitur: *Vult cum illo dicit deo ministerium.* Angariare in Graeco venit, et significat cogere ambulare, et velle esse servus. Si quis te cogit ambulare in ministerium unum, vult cum illo ut fiat ministerium unum, aut vult demonstrare, aut ostendere quod te cogit, et illud quod te sponte abisit. Omnia ista ad illam perfectionem quae superius dicta est, pertinent. *Audistis quia dicitur est: Dilige proximum tuum, quod odio habebis inimicum tuum.* Nec istud approbat Dominus se praecepisse. Propter illud: *Odies inimicum tuum.* Non enim erat conveniens ut Deus, qui omnes equaliter creavit de uno patre et matre, aliquem odire praecepisset, nec Moyses hoc praecepit, sed indicavit quod facturi essent, nec dicitur in imperativo modo, sed in indicativo. Si denique imperatum fuisset ut odirent inimicos suos, Samuel et David atque alii sancti in veteri lege non dilexissent inimicos suos. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros* (subauditur in corde); *bene facite his qui oderunt vos, in opere.* *Et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Ecce per tria iussum est nobis bene facere inimicis, per quae inimicis bona impendere solentur, id est in corde diligite, in ore orate, in opere bene facite. Propterea nullam excusationem habebimus si non diligamus. Si autem ipsi mali sunt erga cultum Dei, vitia eorum debemus odire, creaturam diligere. *Ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est.* Et secundum quod ipse divinitus oravit, et iuxta quod caro erat, exemplum nobis dedit. *Fecit oriri solem suum super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.* Et iuxta carnis formam, oravit pro persequentibus et calumniantibus sibi, dat nobis exemplum a superiori ad inferiorem, et species parabole hortantis. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, nonne et publicani hoc faciunt?* Publicani vocantur conductores vectigalium fisci rerum publicarum, sive qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia saecularia sectantur, unde et cognominati. *Et si salutaveritis fratres vestros, quid amplius facitis?* nonne et ethnici hoc faciunt? Ethnici dicuntur Graeco, Latine gentiles. *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.* Omnia ista quae superius comprehensa sunt, ad perfectionem pertinere hic ostendit. *Attendite ne iustitiam vestram facitis coram hominibus.* Ostendit superius in enumeratis praeceptis quae essent iustitiae Christianorum, nunc pra-*

cipi ne ipsas iustitias coram hominibus faciamus ut videri velimus ab eis, nosra facta et pos. laudari ab ipsis. *Attendite*, hoc est. *caute*. In quibus locis in hoc Evangelio hoc dicitur. *attendite*, et semper. cum deum esse cum habet, caveat et observe, ne deo, faciat, ut videamini, et videri velitis, et laudari. Nam qui deo facit ut deus laudetur, et proximus reddatur bene facit; qui autem propter laudem hominum facit, mercedem apud Deum amittit. Si volumus, possumus sibi distinguere, ut dicamus; *Amen dico vobis iustitiam*, et postea inferamus, *vestram faciamus*. id est. eam iustitiam qua Dei est, nostram velimus facere; quia nullus iuste, vel iustitiam facit, nisi ex dono Dei, et quidquid boni est, Dei est; quidquid autem mali, nostrum est. Sic Moyses ostendit in aqua contradictionis, retorquendo in se virtutem Dei, dicendo; *Num de petra hac poterimus educere vobis aquam?* cum Dei esset virtus qua fiebat, et non hominis per quem fiebat. *Amen dico vobis*, *quod qui dicit* in *Gum ergo faciat elemosynam, nolite habere* *comprehen-* *te*, *sicut hypocritae faciunt in synagoga* *et in vicis*, *et honorificatur ab hominibus*. Ipse, in hoc loco, inquit, non quomodo nos debeamus iustitiam nostram, facere erga hominibus sicut illi hypocritae, id est, simulatores, faciunt in synagoga, in congregacionibus et in vicis. *Vicis* dicitur ab ipsis habitacionibus; quod vici habeat tantum ut civitas, et sit, sine muris, et vici dicuntur etiam habitaciones civitatis. *Tubas autem* solebant insonare tunc quasi ad pauperes congregandos; sed sicut hic demonstratur, magis pro laudatione humana hoc fiebant, ut a multis agnoscerentur; quod ipsi in magna elemosynam facerent. *Amen dico vobis*, *repperunt mercedem suam*, hoc est, quanto quassiverunt dandam hominum, propter quam fecerunt, a Deo nihil habent quod expectent. *Te autem faciente elemosynam, ne sis sicut tu*, *quid faciat peccata tua*. Elemosyna Graecum nomen est, *dicimus*, *in operibus*; et elemosyna dicere debemus, non *in sinistra*; per enim non per f. in *sinistra* re, favore debeamus; ne sinistra nostra ab omni sciat, quod facimus; quia sinistra xetodoxa intelligitur, et semper in malam partem paultur. *Et cum oratis, non ardeat sicut hypocritae, qui amant in synagoga*, et in angulis platæarum *stantes orare*. *Platem* a latitudine dicitur dicuntur, Graece etymologia est, solent dimitti ante portam civitatis, ut intrantes et exantes, possint recipere. *Hypocritae*, per unum debet scribi, non per duo. *Amen dico vobis*, *repperunt mercedem suam*. Si ab hominibus laudem repperunt, ipsa contenti sunt, quia apud Deum frustratam habent quicquid cupere, aliquid boni simulationis obtinent faciunt. *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum, et clauso ostia era Patrem tuum*. Simpliciter erudit auditorem, ut, nam orandi gloriam fugiat. Sed et preceptum videtur esse spiritale, ut inlusa, pectoris cogitatione, labiisque compressis, oramus Dominum, sicut Anna dicitur fecisse, *labia eius tantum movebantur, et os patris non audiebatur*. *Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici*. Id est gentiles, hi sur-

dos deos adorant qui aures habent et non audiunt. Christianos autem non est necesse multum loqui, quia ad Deum scientem omnia, antequam fiant, loquuntur, sicut ipse loquitur; *Sci, quoniam Patres scierunt, quia opus est vobis, antequam petatis, etc.* *Prophetæ non est necesse narratores nos esse, sed deos precatores*, *inquit in quo unum mihi deo antebat*. **CAPUT XLII**
De formula orationis Dominice
Sic ergo orabit. Alii evangelistae narrat quod ipsi discipuli petierunt a Domino formulam, orationis sibi edoceri, quomodo ipsum cum Patre et Spiritu sancto exorari deberent; et Dominus hanc orationem de pectoris sui fonte profudit, repletam omni necessaria petitione. *Quidquid enim nobis necessarium est, et in presenti seculo, et in futuro totum, hic comprehensum est*. Sunt quoque septem petitiones, et octo orationes. *Patres, ante mundum* *mortalis hoc, auderet dicere, nisi ipse summisserit illi* *nobis postquam sciat*. *In duobus modis est nobis Petrus Deus, et adulatione, quibus condidit, et creavit, et adoptio, quia per suam misericordiam adoptavit nos in filios; iustitiae nobis, si invocari Patrem, ad talen tantum. Patres, non sumus indigni, deprecari nos in Filio eius unigenito Domino nostro Iesu Christo, qui nobis, servam perfectionis ostendit; per quem filii Dei, et fratres ipsius effici, possumus, et patribus bonis. Quia ergo unum Patrem nos confitemur; habere in oculis, debemus esse amorem fratres, quia qui fratres non vult recognoscere omnes Christianos, nec curat Patrem habere, cum ipse Deum. Te ergo invocamus, qui es in celis*. Quia, quamvis ubique sis, tamen splendidius majestatem tuam, contemplantur, hi qui in caelo tecum habitant, vel etiam qui es in caelis in sanctis tuis habitans. *Sanctificetur nomen tuum*. Cum per se sanctum sit, oramus ut in nobis sanctum fiat, quia a tuo Filio Christo Christiani dicimur, sicut ut tui sumus, per opera bona, ut digneris habitare in cordibus nostris. *Adveniat regnum tuum*. Ut omnis mundus te cognoscat, et tu regnes in nobis, regens et gubernans nos usque in vitam aeternam, non diabolus, cuius conditionis non sumus. *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*. Ut quomodo tibi angeli sine culpa servant in caelis, ita et nos serviamus in terra. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. *Pan* Graece omne dicitur, et per panem omnis substantia intelligitur, quae quotidie nobis necessaria est, quod est quotidianus panis. In Graeco pro quotidiano *epiusion, επιουσιον*, habet, quod transfertur super substantialem, scilicet quod ad substantiam nostram attinet, id est victum et vestitum. *Da nobis hodie*. Tu es creator et Dominus noster. Vel panem spiritalem unum animae nostrae satientur, vel etiam corpus et sanguinem tuum da nobis, digne percipere hodie, id est semper. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Quaecunque erga te pro carnis fragillitate, sive suadente diabolo, commisimus, relaxa, ut non veniant super nos poenae debite, quae debentur

tur pravicatoribus, quia et nos secundum tuum præceptum dimittimus his qui in nos peccant. *Et me nos inducas in tentationem.* Non nos permittas incidere in aliquam tentationem, quæ nociva sit ad corpus aut ad animam, quia tu potens es nos liberare, et non aliter inducis nisi quia nos liberas. *Sed libera nos a malo.* Hoc est et a malo præsentis sæculi, et a futuro et perpetuo. Ecce septem petitiones in quibus comprehensa sunt omnia quæ nobis necessaria sunt, et præsentis sæculo et in futuro. Octava quoque oratio in fine supponitur, *Amen.* Quod significat verum, ut vera fiant omnia quæ superius precati sumus. Debent autem custodire omnes quicumque hanc orationem oraverint : ut custodiant se ab omni ira, ut veraciter dicant Domino creatori *Pater noster*, quia si non amant omnes Christianos, non sunt tunc fratres, et ille qui aliquem odit, habet se ejectum de paternitate Domini. Qui noluit habere fratrem in dilectione Domini et proximi, non habebit Patrem in tuitione. Similiter custodiant illud verbum quod sequitur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus*, ut non mentiantur Domino, neque se accusent quia ea conditione sibi petunt dimitti, sicut ipsi dimiserunt suis debitoribus, neque possunt ipsum verbum reticere, quia is qui docuit orationem, non exaudiet eam nisi sic fuerit sicut ipse composuit. Et ipse statim subjungit dicens : *Si enim dimiseritis peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra.* In potestate hominum habet dimissum, ut si nolunt imputare his qui in se peccant, nec Deus eis; si vero retinuerint, relenta erunt, hoc de his qui in nos peccant homines, non de his qui in Deum delinquant. *Cum autem jejunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes.* Per omnia ostendit nobis Dominus quomodo non debeamus facere justitias nostras coram hominibus, ne mercedem perdamus apud Deum; ne faciamus sicut Sâduccæi, qui quando jejunabant non lavabant faciem neque pectinabant caput. *Exterminant enim facies suas.* Hoc est ab illo termino deturpant, qui aliis diebus soliti erant ornati incedere, sive demoluntur, ut tristitiam simulent. *Ut pareant hominibus.* Id est appareant jejunantes. *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum.* Secundum morem provinciarum loquitur, in qua habitatores habebant compositum unguentum de oleo et balsamo odorato, et ungebant caput. Ne propter jejunia tristitiam simulemus ob favorem vulgi, sed hilariter Deo serviamus, quia tunc manebit nos merces certa si propter Deum omnia faciamus. *Et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans.* Faciem lavare præcipimur et caput pectinare, ne propter vanam gloriam jejunare videamur. Sed tamen si pro alia necessitate illoti incesserimus, non peccamus. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.* Thesauri nomen ex Græco Latinoque est compositum. *Thesis* namque Græce, Latine *positio* auri. De omni tamen pecunia hoc sentiendum est quod Dominus hic præcipit, ut de omnibus rebus quas habere possumus in æterna vita

thesaurum nostrum faciamus, pro quo in æternam patriam recipiamur. Per tria autem quæ hic nominantur, solent amittere frequentius divites hujus sæculi thesaurum suum : per æruginem quod pertinet ad metallorum genera; per tinea vestimenta; per fures omnia quæ haberi possunt. Spirituales quoque ærugo est vana gloria; tinea, invidia; fures, demones, per quæ Christianus perdit thesaurum animæ suæ, nisi vigilantemur se custodierit. *Thesaurizate vobis thesauros in celo* : sicut fecit beatus Sixtus et innumerati Christiani per manus pauperum. Quis ipse Dominus dixit : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Postquam enim pauperi vel bono homini in nomine Domini datum fuerit, is qui dedit non potest perdere mercedem. *Ubi aut thesaurus tuus, ibi est cor tuum.* De omnibus voluptatibus hoc accipi potest, ubi aliquis ultra modum intentus est. Gulosi thesaurus Deus venter est; luxuriosi epulæ sunt, amatoris libidinis lascivias et ludicra: illi servit quis a quo vincitur. *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Allegoria est in hoc loco, aliud volens intelligi quam in superficie sonet. Dat exemplum Dominus, quod is qui sanos habet oculos, potest videre omnia quæcumque voluerit, et per viam recte incedere. Is qui non habet lumen, frequenter oberrat ab via et offendit in itinere; sic is qui non habet rectam intentionem in sua fide vel in amore erga Deum, frequenter titubat in suis actionibus, quia vir duplex animo inconstans est in omnibus operibus suis. At vero *credentibus in Deum omnia cooperantur in bonum.* Inde sequitur : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* Oculus intentio operationis est. *Si ergo lumen quod in te est tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Id est si corpus amisso luminæ oculorum tenebras patitur (lumen interius quod debet regere animam et corpus) quantæ erunt? videlicet quam magnæ: majores quam corporis.

CAPUT XIII.

De non serviendo duobus dominis.

Nemo potest duobus dominis servire. Et quomodo potest, cum ipse alio loco dicat : *Non veni ministrari, sed ministrare;* et Paulus dicat : *per charitatem servite invicem in vinculo pacis.* Sed tamen sciendum quia, sicut superius diximus, est servitium quod soli Deo debet impendi, et nullo alio mortali : ut Deum credere certa fide et illum adorare, alienum Deum non habere, nomen Dei in vanum non asserere, diligere illum ex toto corde et totis visceribus, hostias illi offerre, omnia bona ab ipso sperare. Alia autem servitia et Deo et homini possumus secundum præcepta ipsius impendere, videlicet omnia bona quæ nobis volumus impendi ab aliis, faciamus proximis nostris. Est autem discretio in Græca lingua, de ipsis duobus servitiis. Nam illud servitium quod soli Deo impenditur, latreusis, *λατρεύεις*, dicitur; illud vero quod ad homines, douleusis, *δουλεύεις*, appellatur. Et hoc est quod Paulus dicit, *servite invicem.*

in Græco habet *δοκίμασε*, δοκίμασε. Aut enim unum, odio habebit, hoc est diabolus; et alterum diligit, id est Deum, ut dignum et justum est. Aut unum sustinebit, id est diabolus, quia nullus amat diabolus, sed ad modicum tempus sustinet illum propter suas voluptates perficiendas; et alterum contemnet, id est Deum. Non dixit *odiet*, quia nullus potest odire Deum. Contemunt autem multi, et abutuntur Dei patientia. Unde et ad Samuel Dominus dixit: *Qui honorificaverint me, glorificabo eos; qui autem contempserunt me, erunt ignobiles.* Qui autem sint isti duo domini quibus insimul servire non possumus, sequitur dicens: *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Mammonæ Syra lingua divitiarum dicuntur. Aliud est habere divitias, aliud servire divitiis. Qui servit divitiis non potest Deo servire. Non dixit, *Qui habet divitias: qui enim habet divitias et distrahunt eas, ut Dominus dixit ad eos qui eum hic recipiunt, quod recipiantur in æterna tabernacula, qui et habent intelligentiam super egenum et pauperem, erunt in alia vita cum Job, Abraham, David atque aliis qui et in hoc sæculo divitias habuerunt, et vitam æternam sibi mercati sunt. Qui autem servant divitiis, et nulli bona largiuntur ex ipsis divitiis nisi a quibus possunt recipere in hoc sæculo, sepeliantur cum divite sepultura æterna, ut illic indigeant omnibus bonis. Mammonæ quoque nomen dæmonis Judæi esse dicunt, qui divitiis præest. Tradunt enim super unumquodque vitium habere dæmones præpositos, et alios sub se positos qui seducant homines ad illa vel illa vitia, vel inde dictum: *Spiritu fornicationis seducti sunt; exceptis illis, habere, unumquemque hominem, duos angelos custodes sui, unum bonum, alterum malum. Ideo dico vobis.* Subauditur, si me habetis electum Dominum, et alium rejectum. *Ne solliciti sitis animæ vestræ.* Id est vitæ vestræ, *quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* Ego feci animam, ministrabo victum quo possit subsistere usque ad tempus præfinitum. *Neque corpori vestro quid induamini.* Quia ego creavi corpus in tali statura qua hunc est, et ego vestiam, si tamen meis obedietis præceptis, quia cuius opera faciatis, ejus filii sive servi vocabimini. *Nonne anima plus est quam escæ? Qui dedit animam immortalem, et rationabilem dabit victum.* Plus est, il est, plus valet et pretiosior est, quid immortalis et rationalis. Et qui dedit corpus decorum, sursum erectum, ad omnia agenda paratum, et intellectualem, multo excellentius quam bestiarum habeant, vestiet illud. Hæc omnia dicit ut timorem tollat de animabus nostris et sollicitudinem, quasi moriamur fame aut frigore, si voluntatem ipsius fecerimus. Nam opus debemus exercere unde vivamus et vestiamur, quoniam sic dictum est primo homini: *In sudore vultus tui vescere panem tuum.* Et Paulus præcipit dicens: *Magis autem laboret unusquisque manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatibus patientibus.**

Respicite volatilia cæli, quomodo non serunt, id est

seminant, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cælestis parat illa. In hoc jubet recipere volatilia, ut habeamus fiduciam quod ille qui volatilibus dat escam daturus sit nobis, quia illi irrationalibus et mortales, et ad nostrum usum creati, non autem in hoc, ut otiosi simus et non laboremus serendo et metendo; sed ne pro timore thesaurus condamus temporalium rerum, et non porrigamus manum egentibus, timentes indigentiam habere, si in nomine Domini largiti fuerimus. *Nonne, vos magis pluris estis illis? Hoc est, plus valetis, et ipsi hodie sunt, cras non erunt.* Vos autem semper eritis, sive ad bonum, sive ad malum. Pluris ad pondus refertur, hoc est pluris pretii, plures autem comparativus est gradus de multo positivo, et ad numerum refertur. *Quis autem nostrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Sicut adjicere quis non potest aliquid ad staturam suam; et tamen Deus omnipotens fecit vos crescere quales estis, utique qui majus dedit sine vestro conamine, minus etiam dabit.* Id est cibum et potum. *Et de vestimento, quid solliciti estis? Sicut tulit timorem de cibo, similiter aufert de vestimento, ex rebus consequentibus. Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent.* Nent dicitur filant, ab eo verbo quod est *neo*: dicit ut videamus qualiter vestita sunt lilia candore, sive ipsorum labore, vel rosæ, quia nullum linteum comparari potest candore lili, neque ullum dirodinum roseo colori, neque ulla purpura tincturæ violæ. Propterea si Deus sic vestit viles herbas quas nos in forum soliti sumus mittere cum aruerint, quanto magis vos vestiet, quos ad similitudinem suam creavit. *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.* De Salomone dicit Judæis exemplum, quia ipsi ditiores regem non habuerunt. Fuerunt autem multi ditiores, ut Nabuchodonosor, Assuerus, Octavianus, et sequæ eorum; sed tamen non noverant eos Judæi, sicut Salomonem. Dicit ergo quod Salomon non fuit coopertus cum tota gloria sua de tam cadenti linteo, nec de speciosiori pallio, quam præfata herbarum. *Si autem fenum agri quod hodie est. Fenum agri appellat ipsas herbas. Hodie est, hoc est non multum durans. Et cras in clibanum mittitur. Cras, hoc est in futuro, cum siccata fuerint. In clibanum, hoc est in furnum mittuntur. Deus tali decore vestit, quanto magis vos, qui aliquid fidei habetis, quod ipsa non habent. Quia insensibilia sunt. Cras autem in Scriptura pro futuro tempore accipitur, ut Jacob dicit: *Exaudiat me cras justitia mea.**

Nolite ergo solliciti, etc.: Per omnia sollicitudinem vult auferre a nobis, et opus exerceri. De spirituali vero cibo et indumento, semper debemus esse solliciti, et esuriem pati, quia *beati qui esuriunt justitiam.*

Hæc enim omnia gentes inquirunt. Hoc est sollicitudinem de his rebus habent, quia non adorant Deum verum. *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* Propterea curabit de nobis, si nos ejus voluntatem fecerimus, quoniam scit omnia necessaria

nostra, antequam petamus eum : quod et sequitur : *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.* Hoc est facite voluntatem Dei in his quæ vobis præcepit, et hæc, subauditur NECESSARIA, adjicientur, id est, adaugebuntur vobis. Ad necessitatem, non ad superfluitatem, quia nullus Christianus ad aliud debet quærere subsidium temporalis vitæ, nisi ad necessitatem. *Nolite solliciti esse in crastinum, hoc est in futuro.* A cras enim adverbio, derivatur crastinus nomen. *Sufficit diei malitia sua.* Malitiam dicit laborem præsentis diei, quasi diceret, sufficit nobis præsentis temporis cogitatio, futurorum curam quæ incerta est relinquamus. *Nolite judicare, ut non judicemini.* De incertis et dubiis causis prohibet judicare, ut ante simus cognitores quam condemnatores, ut Job dicit : *Causam quam nesciebam diligentissime investigabam.* Enimvero in judiciis nullus debet neque clericum neque laicum judicare, donec confessionem ipsius audiat de peccato unde agit. Denique de manifestis peccatis Paulus jubet judicare, ut sunt stupra, homicidia, furta. Sic enim dicit : *Congregatus vobiscum meo spiritu, jam judicavi eum qui sic operatus est tradere Satanæ in interitum carnis.*

In quo enim iudicio judicaveritis, subauditur INJUSTE, *judicabimini juste,* quia injuste judicastis. *Et qua mensura mensi fueritis remetietur vobis.* Si solerter, inquit, omnia quæ valetis bona facere ac proximis intimare studetis, aderit divina pietas, quæ vobis et in præsentem sensum altiora capiendi, ac fortiora gerendi effectum conferet, et in futuro supra quam sperare possitis, æternæ vobis dona retributionis conferet. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui?* Ad hoc quod præmiserat respicit istud, non ad judicandum temere fratrem. Quare alterius consideras, et tua oblivisceris? Cum vides alium leviter peccare, condemnas, et judicas gravia, et tua graviora æstimas levia. Per festucam leve peccatum, subitam iram, aut verbum otiosum; per trabem odium inveteratam, aut invidiam, vel graviora peccata. Festucam per *e*, dicere debemus, non per *i*, sicut Beda præcipit. Trabes proprie dicuntur ligna navium in transverso, ubi navigatores sedent, et inde etiam trabes dicuntur in domibus, quæ tectum sustinent, et est allegoria in hoc loco, comparatio per speciem parabolæ, de re inanimali ad animale, de festuca ad peccatum. *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui.* Hoc est purga teipsum a criminali peccato, et tunc poteris purgare fratrem a levi peccato. Quia nemo sordidis manibus potest vas sordidum mundare, nisi ante laverit manus. Hypocrita Græcum est Latine simulatio, vel simulator dicitur. *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis ante porcos margaritas vestras.* Canes hic hæretici intelliguntur, vel apostatæ Christiani, qui post agnitam fidem revertuntur ad pristina peccata. Porci autem intelliguntur pagani. Quia sicut porci jacent semper in luto, similiter et isti semper jacent in pravis volu-

ptatibus. Neutris ergo committendum est Evangelium, donec conversos animo et corpore eos perspiciamus. Nam de primis dicit Apostolus : *Hæreticum hominem post primam et secundam correptionem devota.* Quare autem non sit committendum eis divinum eloquium, subjungit dicens : *Ne forte conculcent eas pedibus suis et conversi dirumpant vos.* Hoc est irrideant verbum Evangelii, et interficiant vos, qui adhuc alii poteratis esse salvatio. Quia autem margaritæ divina eloquia vocentur et in hoc Evangelio et in multis locis exempla perplura sunt ut illud de negotiatore quærenti bonas margaritas. *Margaritum enim, est verbum Dei, et ex omni parte potest perforari.* *Petite,* subauditur BENE, *et dabitur vobis.* Petite animo, quærite verbis, pulsate operibus. *Petite verbo, quærite operibus bonis, pulsate perseverantia.* *Petite fidem, quærite spem, pulsate charitatem.* *Omnis enim qui petit,* subauditur BENE, *accipit, et qui quærit per bona opera inveniet, et pulsanti in perseverantia, aperietur.* *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem dabit illi?* Juxta simplicem intelligentiam nullus filio suo bona petenti mala dat; quanto magis Deus, qui essentialiter bonus est! etiam si mala petamus ignoranter, bona dabit spiritualiter? Si petamus fidem, non retribuet infidelitatem; et si spem, non dabit desperationem, quia sicut piscis latet in aqua, similiter spes nostra latet in præsentem sæculo, sed apparebit in futuro, quando satiabimur in bonis Dei. *Si ergo vos, cum sitis mali.* Notandum quod apostolos malos dicit, quia ad comparisonem Dei, nemo bonus, per se autem omnis creatura bona. *Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines et vos facite eis.* De hoc verbo potest intelligi, quod propheta ait : *Quis verbum brevium faciet Dominus super terram.* Hæc fuit lex naturalis, quam Adam accepit. *Hæc est enim lex et prophetæ.* Quia quæcumque in latissimo legis libro et prophetarum scriptis mandavit, si dilectionem erga proximum habueris, totum custodies. Omnia enim bona vis tibi fieri, et tu facis alteri; malum ulli non facies, quoniam non vis tibi fieri. *Intrate per angustam portam.* Allegoria est hic quia per portam via mandatorum Christi intelligitur? *Lata via est et spatiosa, quæ ducit ad perditionem,* hoc est voluptas sæculi quæ se sponte offert; quia corpus hoc delectat, non est necesse quærere nec discere, et propterea multi sunt, qui intrant per eam. *Quam angusta porta, et arcta via quæ ducit ad vitam.* Id est valde angusta, per jejunia, per patientiam, per dilectionem inimicorum, sæculum transire, et ad vitam æternam pervenire. *Arcta via est.* Unde et Psalmus dicit : *Ego custodivi vias duras.*

Et pauci sunt qui inveniunt eam. Paucos dicit invenire; nec tamen omnes qui inveniunt per eam gradiuntur, quoniam multi sunt qui sciunt quod unum Deum Christiani colant, et tamen ipsi non colunt. Et multi sunt qui se verbis fatentur Deum nosse, et Christianos se esse profiterentur : et factis negant, et ideo arctam viam non ambulant, quia

similiter in alio loco Dominus dicit: *Multi vocati, A pauci electi.* Vocati, Christiani facti. *Pauci electi,* quia opere negant Deum.

CAPUT XIV.

De cavendo a falsis Christianis.

Attendite a falsis prophetis. Attendite, cavete, observate. In tribus locis in hoc libro istud verbum est, et semper eundem sensum habet. Multi prophetæ falsi apparuerunt in illa gente etiam post adventum Domini, sicut fuit Theodas, et Judas Galilæus, sicut in Actibus apostolorum legimus. Et de his præcepit apostolis, ne sequerentur eos et perirent, sicut illi qui eos secuti sunt. Post vero de omnibus falsis Christianis potest accipi, qui aliud ore, aliud opere agunt. Nam fuerunt pagani qui dixerunt se Christianos esse, ut possent eorum habitum explorare, et tradere ad mortem, ut torqueat. Sed et de hæreticis potest accipi. *Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Oves, molle pecus, corpus inermis, animo placidum. Sic jussit Christus esse suos, mites, non resistentes malo, cum omnibus hominibus pacem habere, de vestimentis suis et cibis alios alere. Omnia ista Christianitatis sunt opera et vestimenta ovium. Qui ista non facit, lupus est. Lupus Græce lucos, λύκος, dicitur, et habet a moribus etymologiam eo quod rapacitati sit semper deditus et cruori. Similes sunt qui semper alios Christianos cupiunt deprædare, aut per violentiam aut etiam quasi per legem mundanam. Si sunt de ejus beneficio aut etiam servi, vel si habent ministerium super illos, quærunt occasiones ut quasi per legem possint eos exspoliare; non cogitant quod de una progenie sunt, et de uno patre, sed pejus quam suos canes eos tractant; non considerant quod uno modo Deus illos condidit, et uno sanguine redemit. Quod ipse dedit imperatori intranti in mundum, dedit et mendico similiter exeunti. Nihil in hunc mundum intulimus, sed nec auferre quid possumus, nisi opera nostra. Non erit in alia vita discretio domini et servi, nisi per merita. Multi Christiani dicuntur: sed actione lupi sunt multi, non solum laici, sed et clerici lupi moribus sunt, qui in ovili Domini inter oves videntur, sed lupi sunt etiam et rapaces.

Quicumque cum rapace consortium habet similis est illi. Quia Paulus dicit: *Si quis frater nominatur, et est avarus aut rapax, etc.,* cum hujusmodi nec cibum sumere. Qui pauperum annonas, pecunias, prave devorant, lupi rapaces sunt. Sequitur: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Dicunt: In beneficio mei sunt, secundum legem accipio quod accipio. Deus dixit: *Recogita si ita velles tibi fieri, tunc facis bene.* Sin aliter, veniet tempus quando ipse erit in gloria, tu in inferno. Fructus hominum sunt opera aut bona aut mala. Si bona sunt, ovis, si mala, lupus. *Nunquid non colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?* Per spinas, illi qui superius lupi vocati sunt; per tribulos quoque, quæ similiter spinosa est arbor, quæ est rubus, ipsi designantur. Per uvas et ficus, digna Deo opera. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit.*

PATROL. CVI.

Sicut enim unaquæque arbor ex fructu cognoscitur, et vel laudatur ex ipso, sic omnis homo ex opere suo, quod est fructus ejus, aut remunerabitur, aut condemnabitur. Et est allegoria parabolæ comparatio de inferiori ad superiorem hortantis. Uvas debuit facere Israel, et fecit labruscas; et debuit proferre ficus dulcedinis, et fecit ficus amaritudinis. Vitis dicta quod vim habeat radicandi. Ficus a fecunditate dicitur, eo quod ter in anno fructum ferat. *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Si arbor bona non potest fructus malos facere, quomodo Moyses arbor bona ad aquam contradictionis peccavit, et David adulterium et homicidium commisit, et Petrus Dominum negavit? vel quomodo Jethro et Achior, arbores malæ. consilium utile dederunt. Sed sciendum quod tam diu arbor bona appellatur homo, quandiu opera bona facit. Si vero mala cœperit facere, mala arbor appellatur. Sic Manasses mala arbor exstitit; dum per multa scelera oblitus Dominum fuit. Sed dum egit pœnitentiam de malo in bonum in bonam arborem conversus est. Deus de præsentibus unumquemque judicabit; et si in bono opere inventus fuerit in die iudicii, de bono judicabitur. Si autem in criminali peccato inventus fuerit, in malo iudicatus erit. Sicut in Ezechiel plenius habetur. Et Salomon dicit: *Lignum in quam partem ceciderit, ibi manebit,* hoc est, peccator si in malo accubuerit, de malo condemnabitur, et cum ipso punietur. Si autem avertit se a malo, et in bono fuerit inventus, ante diem infirmitatis, cum illo bono liberabitur. De his namque qui in infirmitate convertuntur, dicit beatus Hieronymus in versu psalmi: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui;* et in morte et in inferno, utrumque agendam pœnitentiam denegavit. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur.* Omnis homo Christianus, sive paganus, si non fructum facit etiam bonum, excidetur, eradicabitur anima ejus a corpore; non se liberabit de ignorantia, quia non licet ignorare. *In ignem mittetur.* Qui in sempiternum non exstinguetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quia cognoscetis eos, ideo dico: *Attendite ab illis. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum.* Non se confidat aliquis quod Christianus est, si non facit opera Christianitatis, non intrabit in vitam æternam. Quia *Qui dicit se nosse Deum et mandata ejus non custodit, mendax est.* Etenim et illud quod Paulus dicit: *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto;* dictum hic profecto accipimus, et in credulitate cantamus: *Et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem æternum.* Et æternus erit ille ignis unicuique, sicut Deus dixit: *Ite in ignem æternum,* quia qui semel infernum introierit, ulterius non exibat. Licet recipiat corpus, absque iudicio et mora revertetur ubi erat deputatus. *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et in tuo nomine demonia ejecimus.* Prophetare et virtutes facere et

42

malis possunt, sicut Balaam, qui multa bona dixit, quando ad Balac vocatus fuit, sed tamen in avaritia seductus occisus est. Et cum Job, quia ipse fuit Eliu... a. Saul et Caiphaz prophetaverunt, Pharaos et Nabuchodonosor ventura viderunt. Virtutes, quae facere, et multi possunt, ut magi in Aegypto fecerunt, et Simon, et multi alii per necromantiam, id est mortuorum invocatioem, ut et illa pythonissa mulier, in libro Regum. Et daemones ejicere, mali splent, ut illi exorcistae Judaeorum, et ille de quo apostoli Dominus dixerunt: *Vidimus quemdam in nomine tuo demonia ejicientem, qui non sequitur nos.* Et Judas quando Dominum secutus est, et ista fecit. Quod ideo conceditur malis, vel propter auctoritatem nominis ex cujus nomine adjuratur, vel propter salutem videntium et audientium. Non est hoc signum discipulorum Christi; nec dixit ipse discipulis suis: *Discite a me virtutes facere, sed, Quia mitis sum et humilis corde.* Et alio loco: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem.* Ista sunt insignia discipulorum Christi. Nullus malus potest ista tria signa habere et malus esse, mansuetudinem, et humilitatem, et charitatem. Sequitur: *Et tunc confitebor illis, quod nunquam novi vos. Confitebor:* veritatem illis manifestabo, quam ipsi in se noluerunt perficere. *Quia nunquam novi vos,* subauditur *meos esse discipulos,* quia illa tria non habuistis, quae praecepi habere discipulis meis ad discretionem aliorum discipulorum. Sed dixistis vos esse discipulos meos, falso dixistis, nunquam perspexi opera. *Discedite a me qui operamini iniquitatem.* Recedite a me qui operamini quando de corpore praeceptum est vobis exire. Non dixit qui operamini estis, ne conversis poenitentiam auferret, sed *qui operamini,* hoc est, in voluntate adhuc operamini, quia adhuc licuisset vivere, libuisset et peccare. *Discedite a me.* Non est necesse diabolo tradere, quia ipse scit quid debeat facere de his quos non viderit eos fore. In ea vita omnis homo, aut Dei erit, aut diaboli. Tantae crudelitatis est diabolus, ut non sit necesse imperare torquere; novit suos esse qui Dei non sunt. *Omnis ergo qui audit verba mea, et facit ea.* Considerandum quod dicit, *qui audit verba mea et facit ea,* hoc est qui propter me et verba mea facit bonum. Nam multi philosophi fuerunt, qui omnia sua dereliquerunt, et a vitis abstinerunt in tantum, ut remotis locis opere manuum stricto vixerint, et tamen nihil eis profuit. Titus optimus elemosynarius fuit, et operator virtutum, in tantum, ut una die dolens dixerit: *Perdidimus hodie diem, quia non magni profectus alicui prestimus.* Diocletianus eum haberet totum mundum in pace, nullo cogente imperium dereliquit, et nec filio aut filiae, sive alicui affini dedit, etiam Maximianum consortem imperii, quem ipse secum asciverat, eo quod ante amici ad invicem fuerint, dimittere fecit. Et cum rogaretur a cognatis et amicis idem Diocletianus non hoc facere cum omnia in pace

• Deest aliquid.

essent, respondit: *Cum omnia nostra, acta sine reprehensione sunt, delinquam alteri locum cedere.* At tamen si videretis hortos nostros et pomeria nostris manibus conserta, nunquam staderetis ista retinere. Sic fecit imperator paganus. *Quid putatis si ista pro Dei amore fecissent, quante meritis digni apud Deum forent? Assimilabitur viro sapienti, qui edificavit domum suam supra petram.* Sicut is qui terrenam fundamentam collocat, in firmo loco debet collocare, sic is qui aliquid boni vult operari, opera Christi debet operari, et super ipsum: qui lapis angularis dictus est construere, propter ejus amorem facere, et his impendere, quibus ipse praecepit: *Quod uni ex minimis meis fecistis.* Si sic fecerit, erit, quod sequitur: *Descendit pluvia, converunt flumina, flaverunt venti.* Descendit pluvia diabolus cum sustentationibus, ut venit ad beatum Job: flumina amici ejus; flaverunt venti adversitates quas diabolus ei intulit de damnis suorum. Sed quia in petra fundamenta habebat, dictum est de illo: *In omnibus his non peccavit Job labiis suis.* Similiter de Paulo: *Datus est mihi stimulus carnis meae; flumina, Ostium mihi apertum est;* sed *adversarii multi, venti: Quinquies quadragenas una minus nocui, sed virgis cersus sum, semel lapidatus sum,* etc.

Fundata enim erat supra petram. Quia enim domus Pauli supra petram, id est Christum, fundata erat, dicebat post talia et tanta tormenta: *Quia nos separabit a charitate Christi, et in fine: In his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Omnes enim qui spem suam ponunt in Deum non confundentur.*

Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto. Per omnem textum Evangelii figura et tropi saecularium litterarum inveniantur, sed propter fastidium devitanda et prolixitatem libri, frequenter omittimus. Nam et hic metaphora est translatio de re inanimata ad animale, de domo quae animam non habet ad hominem qui animam habet. Et est species metaphraese quae appellatur parabola, quoties exemplo atqueus huiusmodi aliquem, aut deterremus. Hortantis quod supra dictum est, deterrentis quod nunc dicitur de domo edificata supra arenam, id est de illo qui spem suam in mundana voluptate ponit, et venient illi in similitudinem istius, sive illius qui dicebat: *Amica, multa bona habes reposita in annis plurimos, requiesce, comede, et bibe et epulare, et ipse nocte audivit: Sante, haec nocte animam tuam auferent a te; quae autem parasti, cujus erunt?*

Et factum est cum consummasset Jesus verba haec. Consummatio haec ad perfectionem pertinet, quod verbum omnium est. Alio enim modo dicimus: Consummatus est cibus, quia finitus est; alio: Consummatus est liber, quia perfectus est in scriptura. Et hic ergo consummatio de perfectione, quia Deum cepit, ad perfectionem consummavit, non ad perfectionem. *Admirabantur tamen super doctrina ejus.* Mirabantur, quasi de fonte sapientiae. Si de Moyse

dictum est quod vult potens in opere et sermone, **A** quid dicendum est de illo qui eum docuit, Sapiëntia Dei Patris? Erat enim docens sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ et Pharisei. Illi enim docebant sicut qui didicerant a mortalibus, et ea quæ legébant in lege et prophetis, et non illa per omnia intelligebant. Dominus vero sicut is qui legem dederat, et in prophetis locutus fuerat.

CAPUT XV.

De leproso mandato.

Cum autem descendisset de monte, secuta sunt eum turbae multe. Audistis quia ascendit in montem, et prius instruxit in superioribus discipulos de secretioribus, et de octo beatitudinibus, et post populos paulo in inferiori loco ipsius montis. Et his omnibus perfectis, descendit de monte, et turbæ quæ propter eum montem ascenderant, simul cum ipso revertuntur. *Et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens: Prohibitum erat leprosos in domibus accedere ad homines, propterea nec in monte propter populum, nec in domo, sed in via occurrit Domino.* Leprosus est asperitas cutis squamosa, lapidi similis. Dicitur Græce leprosus, a pruritu nimio ipsius scabiei, quæ nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem, nunc in ruborem. Iste igitur, licet hæc in infirmitate detentus fuerit, fuit sapiens in accedendo, humilis in loquendo, perseverans in petendo. *In faciem procidit.* Quod est humilitatis et pudoris. Suam infirmitatem non erubuit, culturam exhibuit. *Domine, si vis, potes me mundare.* Adorat et Deum invocat. *Domine, si vis: nescio si sum dignus mundari,* quia credo propter mea peccata mihi evenisse. Tu scis, omnia in voluntate tua pono; voluisti ut hæc immundissima lepra super me veniret, ut correptus poenituissem, sive propter tua magnalia, ut me mirabiliter mundans magnificeris ab omnibus. Non sum ausus dicere: Si quod potes adjuva me, quoniam scio omnia te posse; solummodo voluntatem tuam requiro, *si vis, potes me mundare.* *Et extendens manum, tetigit eum dicens.* Extendit manum ad eum quem sacerdotes non dignabantur attingere, seu extendit manum, ut ostenderet supra legem esse qui præceperat leprosum, quia non fuit ausa expectare manum ipsius, sed statim ut vidit manum venire, effugit ipsa lepra. *Volo.* Ad ipsum verbum quod precatus fuerat leprosus dicens, *si vis,* respondens Dominus dixit: *Volo.* Ad hoc quod dixerat, *potes,* respondit: *Mundare.* Non est jungendum, ut dicamus *volo, mundare,* sed primum dicendum *volo,* et postea imperando subjungendum est *mundare.* Non est hic mundare infinitivus modus, sed imperativus. Quia perspexit Dominus in illo et fidem et humilitatem, et ideo ad verba sic consequenter respondit. *Et confessum mundata est lepra ejus.* Nescio quod plus timuit lepra, verbum aut tactum ejus. Si tacuisset, lepra non fuerat ausa expectare manum Domini, quia non fuerat ibi creata. Si non extendisset manum et dixisset *volo,* non esset ausa remanere. Quia ille erat intus in illo corpore, qui dixit, *et facta sunt.*

Et ait illi Jesus: Vide, nemini dixeris. Taceret hæc præcipit, ut ostendat suis quando aliquid boni faciunt, non divulgandum, ut laudem requiramus vel pecunias. Nec quidem necesse erat verbis narrare, cum omnes sanum viderent quem leprosum ante viderant. *Sed vade, ostende te sacerdoti.* Ob tres causas Dominus præcepit mundatum se presentari sacerdotibus. Primo, ut sacerdotibus reverentiam deferre videretur. Secundo ne ad nihilator legis videretur, qui de hoc criminabatur. Tertio, ut si non crederent mundatum videntes, quem ipsi non potuerunt secundum legem mundare, deterius damnerentur. *Et offer munus quod præcepit Moyses.* Præcepit Moyses, ut qui mundatus fuisset a lepra offerret holocaustum Domino, duos turtures, aut duos pullos columbarum, sicut in Levitico continetur. Enim vero non habebat adhuc corpus et sanguinem suum mystice consecratum, quod fecit una die ante passionem; propterea volebat destruere significans sacrificium donec veniret novum. *In testimonium illis.* Quod pro emundato a me ipsi holocaustum obtulerint, et credere noluerint. Typice homo iste qui plenus lepra fuisse dicitur genus designat humanum, quod plenum omnibus peccatis erat ante incarnationem Domini. Veniens vero Dominus non solum in castris Ecclesiæ nos restituit, sed etiam genus sacerdotale, gentemque sanctam et populum acquisitionis effecit, et qui eramus longe pro peccatis, facti sumus prope. Jussum est nobis ab ipso turtures et columbas nos factos in conversatione nostra offerri nosmetipsos Deo, ut imitantes castitatem turmarum, et simplicitatem columbarum, sine felle amaritudinis discamus transire laqueos hujus sæculi, ut fiamus non solum hostia vivens sancta Deo placens, sed et templum Dei in quo dignetur habitare et inambulare, quousque perducatur ubi sine fine cum ipso latemur.

CAPUT XVI.

De sanato puero centurionis.

Cum autem introisset Capharnaum. Capharnaum villa magna erat in Galilæa in qua Romani principes soliti erant sedere. Cum illic Dominus appropinquasset, *accessit ad eum centurio, non corpore, sed fide et affectu.* Narrat enim Lucas quod Judæos ad ipsum miserit, indignum judicans se aspectibus ejus presentari. Centurio dictus, eo quod centum militibus præest sicut quinquagenarius, qui quinquaginta, et decani qui decem militibus præstant. *Rogans eum per ipsos Judæos quos miserat, qui etiam hoc ei dixerunt: Dignus est ut hoc ei præstes, quia digne gentem nostram: et synagogam nobis edificavit.*

Domine, puer meus jacet in domo paralyticus. Paralyticus Græce, Latine dissolutus omnibus membris dicitur. Dixi superius, quia pueri quatuor modis dicuntur. Eo ergo modo quo pueri David dicti sunt, pro obedientia et hic puerum suum dicit, nolens dicere quod esset servus suus; pro dilectione ipsius pueri; ad dolorem autem exprimendum dicit, quia et paralyticus est et jacet. Multi enim paralytici ambu-

tant. Et addidit. *Et male torquetur. Et ait illis Jesus, videlicet missis ejus, Ego veniam et curabo eum.* Et sicut alius evangelista refert, statim cepit ira, non pro ullo dono, sed pro fide et humilitate et prudentia centurionis. Fide, quia credidit paralyticum a Salvatore posse sanari; humilitate, quia seipsum dignum non aestimavit ad eum venire; prudentia, quia ubique Deum posse operari quæ vellet verbo. *Et respondens centurio ait: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Refert Lucas quia miserit in via missos dicens ne se fatigaret, quia non esset dignus ut sub tectum ejus intraret. Sed tantum dicit verbo, et sanabitur puer meus. Credebat, quamvis gentilis, quod ipse esset qui dixit, et facta sunt: mandavit, et creata sunt.

Nam et ego homo sum sub potestate, habens sub me milites. Dat exemplum quasi dicat: Si ego qui purus homo sum constitutus sub alterius potestate, videlicet Tiberii imperatoris, dico militibus meis junioribus ut faciant illa vel illa, et sit; quanto magis tu, qui habes angelos in potestate, si præceperis Raphaeli vel ejus ordini, statim fiet! *Dico huic subauditur militi.* Miles dictus a mille, quia mille primum a Romulo in numero ordinati sunt, seu quia de mille unus eligebatur, quando eligebantur. *Et servo meo fac hoc.* Id est opus. *Et facit.* Servus dictus, quia primum servatus est in bello. Omnis creatura tibi obedit ut Domino, idcirco potes facere quæcunque volueris. *Audiens autem Jesus, miratus est.* Mirandam et imitandam fidem videntibus et audientibus demonstravit. Nam ipse ante ejus fidem agnoverat, qui creaverat. Et sequentibus se dixit. *Non inveni tantam fidem in Israel.* De Israel carnali dicit, qui legem et prophetas habebant, et tamen ejus divinitatem non sic intelligebant. Nam invenerat in apostolis et in Nathanaele perfectam fidem, sed de Judæis carnalibus dixit, quia Israel generali nomine tota gens sic vocabatur; quasi dixisset: totus Israel habens legem et prophetas debuerat ita me cognoscere, ut iste, sed non facit; et a toto pars intelligitur per synecdochen, sicut in alio loco: *Mortui sunt,* cum solus Herodes mortuus fuerit. *Dico autem vobis quod multi ab Oriente et Occidente venient.* Per istas duas partes aliæ etiam intelliguntur, scilicet totus mundus. Et accedunt fide ad Deum, et recipiuntur in illum paradisum ubi Abraham est, et Isaac, et Jacob, et beata vita fruuntur. *Filii autem regni hujus ejicientur in tenebras exteriores,* id est Judæi, qui ibi nati fuerant et legem acceperunt, et de patriarcharum progenie sunt, mittentur in tenebras exteriores, hoc est in infernum, ubi perpetuæ tenebræ sunt. Interiores enim tenebræ, cæcitas mentis, qua melius videre debemus. Sed qui Deum non cognoscit, habet istas tenebras in præsentibus: mittetur pro istis in exteriores, ubi cruciabitur simul cum corpore et anima. *Ibi erit fletus et stridor dentium.* In fletu oculorum et dentium stridore, carnis et ossium resurrectio designatur, et vera hæc cruciabantur pœna, non imaginaria, et quasi per somnium. Iste centurio primiti-

um populum gentium designat creditorum in Deum, et filios Abraham per fidem futuros, et secum hereditarium adepturum in regno Dei. Servus vero pro quo deprecatur, illius populi partem designat, qui tunc convertuntur ad Deum, et quasi servi esse dicuntur, qui diutius in servitio [idolorum] demorantur, quia similes fiunt, qui faciunt, et qui confidunt in eis, et qui peccatum faciunt, servus est peccati. *Et dixit Jesus centurioni: Vade, et sicut credidisti, fiat tibi.* Frequenter hoc Deus omnipotens ad multos dixit. Unde ostenditur secundum uniuscujusque fidem, a Deo esse accepturum et impetraturum quæ petierit, si perfecte crediderit, et in nomine Salvatoris petierit, et in petendo non hæsitaverit. *Et sanatus est puer in illa hora.* Ex hoc colligere possumus, quod aliorum preces alios adjuvant, et fides perfecta. Imitemur, omnes Christiani, istum centurionem in prudentia, in fide et humilitate. Studeamus secundum Deum prudentes fore, quia Deus inde dixit: *Estote prudentes ut serpentes.* Pro justitia usque ad mortem pugnemus, parati etiam omni poscenti nos ad reddendam rationem de ea quæ in nobis est spe. Fidem quoque certam et rectam habeamus in Deum, et omnibus quibuscunque promisimus, nisi tantum in quantum deviant a Dei voluntate. Humilitatem et in animo et in corpore habeamus, quia Deus omnibus Christianis a se præcepit disci humilitatem et mansuetudinem.

CAPUT XVII.

De socru Petri.

Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum Petri jacentem et febricitantem. Socrus dicitur Petri mulier, cujus filiam habebat beatus Petrus. Alius Evangelista dicit quod rogaverunt illum pro ea. *Et stans super illam imperavit febrim, et dimisit eam.* Aliquando expectat Dominus preces rogantium. Aliquando ultro curat aegroto volens, ut majores gratias Deo referant, pro quorum precibus facit, et adhuc hodie ea quæ nobis habet disposita re, vult se pro his rogari a nobis. *Et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris.* Quia duo discipuli sui dilecti pro ea rogabant, et verbo febrim fugavit et manum surgenti porrexit. *Et surrexit et ministrabat eis.* Naturale est omnibus febricitantibus cum omissi fuerint a febre, majorem molestiam infirmitatis et lassitudinis sentire, et quasi semivivi jacere. Sed ut ostenderetur, quia aliter ille sanabat, aliter medici terreni, omnes quoscunque sanabat in momento temporis sanabat, ita ut nec vestigium præteritæ infirmitatis remaneret. Unde et ista cum surrexit, statim cepit ministrare Domino, significat hominem oppressum ab aliquo peccato, luxuria, seu avaritia: pro quo si oraverint boni amici, sanabitur ab ipso febre, in tantum ut Domino ministret, qui ante diabolo ministrabat faciendo voluntatem ejus. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes.* Quia sabbatum ipsa die fuerat, non fuerunt ausi ante vesperam propter sabbatum adducere infirmos, maxime dæmoniacos: quos non poterant aliter ad-

EXPOSITIO IN MATTHEUM

docere, ut ligatos, et cum vi. Typice figuratur, A quia dicit mortuos suos, potest fieri ut ipsi eum animo occiderint per malum exemplum. Qui alicui malum exemplum de peccato criminali probet, occidit eum, si sequax illius fuerit.

De repulso scriba, et pauperis Domini.

Videns autem turbas multas circum se jussit ire trans fretum. Superius dixi Dominum ob turbarum affluentiam tria sibi refugia elegisse. Pinnaculum templi, et lacum istum et montem Thabor. Cum vidit multitudinem, jussit ire trans fretum. Fretum a fervendo dictum, quoniam quotidie videbant signa in terra; per quae poterant agnoscere, quod ipse creator terrarum et hominum esset: malebat, ut scirent etiam ipsum Deum maris et omnium creaturarum. Non juxta paganos alium Deum coeli et terrae, alium maris, sed ipsum unum per quem omnia facta sunt visibilia et invisibilia. Et accedens unus scriba, ait illi. Scriba iste litteratus etiam, ut Graece dicitur grammaticus erat, et visa signorum magnitudine, cupiebat Dominum sequi questus causa, sicut et Simon Magus. Apparet hoc in suis verbis, qui neque Deum neque Dominum, sed magistrum vocat, aestimans eum similem fore aliis hominibus. Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos. Ac si ei dicat: Quid me vis sequi lucrī causa, cum tantae paupertatis sim, ut quod bestiae parvae et volucres caeli habent, in proprio caream; videlicet nec tibi lectum faciam, nisi in aliorum mansionibus hospitando? victu et vestitu contentus sim. Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte primum ire et sepelire patrem meum. Iste et melius credidit, et meliori devotione sequebatur, qui dixit, Domine. Et iste meliori voluntate erat, qui mortuum quamvis biothanatum sepelire gestiebat. Ait illi Jesus: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Duobus modis mortuus dicitur: Mortuus corpore, mortuus anima. Sed vix his qui utroque modo mortui sunt, quia irreparabiles sunt. Nam qui anima eolum mortui sunt, possunt si festinent, adhuc resuscitari, si promittant ex toto corde emendationem. De talibus Salomon: *Melius est canis vivus leone mortuo.* Nam de mortuis solummodo corpore scriptum est: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Ille ergo ad quem sepeliendum discipulus ire volebat, anima et corpore mortuus erat, et illi qui juxta eum erant anima mortui erant. Et poterat evenire, ut si discipulus ad mortuos in anima abiret, et ipse animo moreretur, quia cum sancto sanctus solet quis fieri, et cum perverso perverti. Dimitte ut mortui anima, sepeliant mortuum corpore et anima. Et

quia dicit mortuos suos, potest fieri ut ipsi eum animo occiderint per malum exemplum. Qui alicui malum exemplum de peccato criminali probet, occidit eum, si sequax illius fuerit.

CAPUT XIX.

De tempestate in mari.

Accedente eo in naviculam, ceciderunt eum discipuli ejus. In his lacubus non solent magnae naves fieri propter impetus tempestatis, sed minores, et vix duodecim homines solent recipere, ob hoc dixit, et ceciderunt eum discipuli ejus. Nam turbae sequerentur, si naves habuissent. Sed a foris steterunt et miraculum de longe viderunt, et cognoverunt quod non ut quidam dixit de Octaviano,

Divisum Imperium cum Jove Caesar habet, sed caelum cum terra, et mare et omnia quae in eis erant in potestate habebat. Et ecce motus magnus factus est in mari. Plus solent tempestates nocere in his stagnis quam in fluminibus; quia aquae quae non corruunt si modicam commotionem habuerint, eo fit valentior motus ita ut nisi cito ad ripam fugerint, periclitentur. Ita ut navicula operiretur fluctibus. Cooperta erat ita ut non videretur ab his qui in terra stabant, propter altas undas juxta se. Ipse vero dormiebat. Utraque natura in hoc miraculo indicatur, et Dei et hominis: Dei, qui mari et ventis imperat; hominis, qui dormire narratur. Jonas intelligens pro se mare commotum, descenderat ad interiora navis dormire, ut cum non videret eum mare, requiesceret in repetendo illum per fugam Dei. Iste secundus Jonas descendit dormire, ut posset mare arguere discipulos pro modica fide. Mare de Jona quasi dicebat: In ista navi est quem ego quaero. Istud mare quasi aiebat: Ille dormit in quo vos habetis fiduciam. Non creditis quia vigilet divinitate? propterea mittemus vos in timorem. Si sic perfecti fuissent sicut postea fuerunt, dixissent: Non timeamus, quia non audetis mergere Dominum et creatorem vestrum. Dormiebat corpore, sed concitabat mare et ventos, et discipulos in timorem mittebat. Et accesserunt et suscitaverunt eum dicentes. Turbavit Jonas, sed invitus; turbavit iste, sed voluntarius. Voluerunt fugere nautae cum Jona, sed non permisit mare, quasi dicens: Reddite per fugam, ut mittam illum in carcerem, et ite cum pace. Volebant isti fugere, et quasi diceret mare: Nisi credideritis quod Deus noster sit, non effugietis. Recurrerunt ad hoc quod assueti erant, ad corpus quod videbant; non fuerunt perfecti ut dicerent: Qui creavit vos, vigilat; hic nobiscum est, qui dormit; de sancta Maria natus est: non tamen audetis illum mergere. Domine, salva nos, perimus. Non sobrie, sed immoderate sicut cum timore suscitaverunt eum dicentes: Salva nos, perimus. Et Jonas cum surrexit Haberavit socios. Sed iste per potentiam, Jonas per suam dejectionem. Et dixit eis: Quid timidi estis, modicae fidei? Modicae fidei est, qui non est perfectus in charitate, vel modicae fidei esse apostoli dicuntur, qui praesente Creatore timebant. Tunc surgens

imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. Dixit hiis: Tace, et vento, Obmutesce; et non precando sicut pagani, qui ventum adorant, sed imperando jussit quiescere. Et inde sequitur: Quia homines mirati sunt. Ante quidem factum fuerat, ut multi tempestatem passi, oratione repellerent: imperio nullus ante ipsum. Et facta est tranquillitas magna. Ad hoc quod supra dixerat, motus magnus factus est; ad hoc iterum dicitur, facta est tranquillitas magna. Qui jussit fieri motum magnum, precipit fieri magnam tranquillitatem; et omnis creatura cognoscit suum creatorem. Homines qui mirati sunt nautæ intelliguntur. Vel si apostolos velis intelligere, quia timerunt præsentem Domino, ideo homines appellantur. Qualis est hic. Subaudi quam magnus, qui imperat insensibilibus creaturis, et obediunt ei. Lacus ille, istud sæculum significat; navis Ecclesiam. Ipse est in Ecclesia sua semper præsens, sicut dixit: Ego vobiscum sum, usque ad consummationem sæculi. Sed aliquando ita permisit affligi eos, qui in Ecclesia erant a persecutionibus perfidorum, ut dicerent hi qui in ea erant: Exsurge, quare obdormis, Domine; exsurge, ne repellas in finem, sed exsurrexit, et fecit Ecclesiæ suæ magnam pacem.

CAPUT XX.

De sanatis duobus dæmoniosis.

Et cum venisset trans fretum, in regionem Gerasenorum. Gerasa urbs est præclara in Arabia trans Jordanem, quæ fuit in tribu Manasse, non longe a stagno Tyberiadis. Occurrunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis. Secundum historiam sic fuit, secundum allegoriam populos significant, qui in peccatis dediti erant: et in mortuis operibus; hoc est in peccatis delectabantur. Et clamabant dicentes: Quid nobis et tibi, Fili Dei? venisti ante tempus torquere nos. Ista confessio non est voluntatis, sed necessitatis; et tentant ut possint scire, si ipse esset Christus. Volebant enim conjici eum per signorum magnitudinem. Et sicut dicunt aliqui doctorum, non ideo diabolus persuasit Judæis Christum crucifigere, quasi eum nesciret Christum esse, sed quia se non prævidit morte illius damnandum. Quod autem dicunt, venisti ante tempus torquere nos, sciunt pro certo, quia in die iudicii arctioribus sunt constringendi tormentis, et propterea quasi servi fugitivi de verberibus solliciti sunt, et pro his deprecantur. Erat autem non longe ab illis grex porcorum multorum pascens. Non erant ipsi porci de Judæorum populis, sed de alienigenis, quia Judæi abominabantur eos non solum edere, sed et tangere, sicut in Machabæorum libro legimus, quia proinde occidisse permiserunt, eo quod suam carnem noluissem edere, et quia in Dei sacrificio non offerebantur, petierunt permitti sibi introire dæmones in porcos. Et quia illi Romani qui ibi habitabant cum regibus præsentibus, non poterant eosdem porcos habere cum Judæorum pecoribus, erant in uno loco tanti congregati. Dæmones autem rogabant. Lucas dicit quia rogabant eum, ne imperaret illis ut

in abyssum irent, scientes aliquando futurum iudicium, quando per adventum Domini mittendi erant in abyssum infernalem; deprecabantur ne cito foret eis ipsa damnatio, sive in abyssum, in aquam profundam. Et exauditi sunt ad eorum condemnationem, quia quod timebant evenit illis. Dicant enim aliqui doctorum quod unusquisque angelus mares, qui in aquam cecidit, in aqua potest nocere, et qui in terram, in terra habet potestatem; sive ideo exauditi sunt, ut per mortes porcorum crederent habitatores loci illius, sicut et factum est. Dignum sibi habitaculum invenerunt, quia nullum pecus sordidius vivit quam porcus, et diabolus in eis solitus est conversari, qui more porcorum vivere solent, quia de ventre semper cogitant, et quorum Deus venter est, et semper in cœno luxuriæ conversari volunt. Et ecce impetu abiit totus grex per præceptum in mare. Quod timebant dæmones evenit illis. Pastores autem sugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt omnia. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu. Propter istorum salutem leve dedit Dominus occidi porcos, quoniam nulla creatura sub sole charior Deo quam anima, et cuncta quæ habet homo debet dare pro anima sua. Et viso eo rogabant ut transiret a finibus eorum. Non de odio precabantur, sed de humilitate, æstimantes se indignos esse præsentia ejus quod quia ob hoc peccati sunt, apparuit in reversione ejus, quomodo non solum venerunt ad eum, sed et vicinos suos invitaverunt ad eum venire.

CAPUT XXI.

De paralytico sanato.

Et ascendens in naviculam transfretavit. De regione Gerasenorum iterum transit stagnum, et revertitur in Galilæam. Et venit in civitatem suam. Civitas sua dicitur Nazareth, non ob aliam causam nisi quia ibi nutritus fuerat. Dominus et Salvator noster exemplum præbuit prædicatoribus, ut omni instantia verbum vitæ populis annuntiarent. Unde nunc in Gerasa, nunc in Nazareth, nunc in Capharnaum, et tamen nunquam oculus (sic). Et ecce offerebant ei paralyticum. Alius evangelista dicit hoc gestum in Capharnaum. Nihil tamen obstat ita intelligi, quia cum Dominus ascendit de freto, transit per Nazareth, et venit in Capharnaum, et convenit ad eum immensa multitudo populi, ita ut per ostium iste paralyticus non potuisset inferri, sed nudato tecto a tegulis submiserunt illum ante Jesum. Paralyticus vel paralysis Græcam nomen est, et dicitur Latine dissolutio membrorum, vel dissolutus membris. Dicunt autem medici, quia præ nimia abundantia sanguinis hoc eveniat. Sed non æstimo ego ita fore, quia ista passio, vix ante quadragenarium ætatem hominem debilitat, et scimus quia tunc jam incipit sanguis in unoquoque homine immitti, et illa pars quæ a paralysis debilitatur, quasi mortua habetur, puto ergo quia sanguis ibi emoritur. Si enim pro abundantia sanguinis hoc eveniret, juvenibus in quibus sanguis crescit et fervet, eveniret. Nunc vero semper in senibus fit; et si sanguis abundaret, profecto viverent

membra. Sed cum sanguis defuit, quia est sedes animæ, deserit anima membra, et contrahit se ubi sanguis est. Patet virtus [veritas] juxta litteram. Moraliter homo iste peccatorem quemlibet mole peccatorum pręgravatum et desperatę designat, qui ob nimiam enormitatem scelerum nec veniam postulat peccatorum. Quem si boni viri susceperint, et ad Deum quasi reportaverint per exhortationem, et Deum supplicaverint, sanitati restituent. Unde sequitur: *Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico. Videns fidem offerentium, non illi qui desperatus est miseretur Dominus, quia si peccare quis desierit, et boni homines pro ipso oraverint, exaudientur. Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.* Filium vocat quia dimittuntur sibi peccata. Tamen ostendit hic Dominus, quod multi pro peccatis suis in infirmitates decidunt. Invenimus enim in Scriptura divina quod pro tribus causis infirmitates eveniunt hominibus, quas quidam in quinque extenuant. Dicamus ipsas quasque quę eadem sunt. Aut enim pro augendis meritis infirmitas datur, ut Job et Tobię; aut pro custodia virtutum, ut beato Paulo cui datus fuerat stimulus carnis, angelus Satanae; aut pro gloria Dei manifestata, ut Lazaro et cęco nato. De quibusdam dicitur quod pro gloria Dei manifestanda eis evenerit. Quę omnia unum esse dico, quia omnibus aucta sunt merita pro ipsis infirmitatibus, licet alii tres computent. Aut pro peccatis gravantur homines, ut iste paralyticus, et illi qui audiunt ab Apostolo, quod multi indigne accipiunt corpus Domini: ideo *multi infirmi et dormiunt multi*; et Herodes et Antiochus pro suis peccatis damnati sunt, et in pręsenti et in futuro, et innumeri multi. Aliquando autem remittuntur eis peccata in pręsenti, et sanantur in corpore, ut isti et Marię in eremo. Aliquando de pręsenti pœna trans-eunt ad futuram, ut Herodes et Antiochus. Istud unum in duo dividunt, qui quinque dicant. Tertium adjicio intemperantiam, cum quis non custodit corpus suum juxta naturam suam et rationem, quam solam medici mederi possunt aliquando. Nam alias non potest mederi, nisi ille solus, qui permisit dominari.

Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: Hic blasphemavit. Quia scribę purum hominem putabant, et legerant in propheta ex persona Dei dicente: Ego sum qui deleo iniquitates tuas, idcirco blasphemię arguebant. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit eis. Ad cogitationes eorum respondit Dominus quasi dixisset: Si legistis quia nullus potest dimittere peccata, nisi solus Deus, similiter legistis quod nullus potest cogitationes hominum scire, nisi solus Deus, dicente Salomone: Tu enim solus cognoscis corda hominum; intelligite ergo quia qui agnoscit cogitationes vestras, possum etiam peccata dimittere. Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quod non possim scilicet peccata dimittere. Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata; aut dicere: Surge et ambula? Quid vos levius aut quid gravius

estimatis: forsitan surge et ambula, quia istud corporalibus oculis dicit apparere, gravius estimatis. Unde autem sciatis quia peccata dimittendi habeo potestatem, et peccata dimisi, propterea possum sanare eum. Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Quia non quiderant quod videre oculis corporalibus non poterunt, surge, ut videant quod sicut corporali infirmitate sanus sic a spiritali. Tolle, lectum tuum, ut sciant quod aliter te sano, quam medici taxerunt nihil in te pristina infirmitatis appareat, in tantum ut portes lectum, qui te non poterat convertere in illo. Et vade in domum tuam, qui aliorum pedibus hic portatus fuisti. Et surrexit et tulit in quo jacuerat. Et abiit in domum suam. Absque mora tria fecit. Surrexit, et accepit lectum, et abiit in domum suam; quia ipse non fuerat deprecatus pro salute sua, sed alii intercesserunt pro eo, noluit habere eum secutorem, donec ipse ad domum suam reverteretur, et cognosceret beneficia in se collata, et reverteretur ad ipsum. Nam qui hac infirmitate gravantur, non solent habere perfectum sensum, ita ut cum alii pro eis doleant, ipsi quasi non intelligant, malum suum non dolentes, et apparet in hoc, quia cum emoritur pars corporis, cessat ministerium quod per eadem membra anima solita erat exercere. *Videntes autem turbę timuerunt.* Turbę quę minus erant, timuerunt, quia scribę ausi fuerant in cogitationibus suis ei detrahere, et ipsi perfidi non timuerunt, quia mens quę dolita est ad malum non timet ipsum malum quod ipsa agit, sicuti alii faciunt qui perhorrescunt. *Et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.* Sicut imperfecti fecerunt, non intellexerunt quod in ipso homine esset, qui potestatem homini quem ipsi videbant dedisset. Et tamen aliquid boni fecerunt, si retulerunt Deo gratias qui corpus commune habentem cum hominibus, tanta permisisset agere in terris. Si enim perfecti fuissent ipsi, cum patre gratias retulissent qui placuisset in terra per se talia agere. Homo ergo iste significat hominem peccatorum mole gravatum qui pro nimia peccatorum congerie non veniam petit, estimans non posse ad indulgentiam de tantis malis pervenire. Qui si habuerit bonos doctores, qui eum Christo reducant et referant per spem venię, orentque pro ipso, impetrant ei opem apei et venię. Qui bene quatuor referuntur fuisse, quia per quatuor libros Evangelii potest ad spem venię reduci. Per quatuor funes submiserunt illum, quia cum ipsa doctrina Evangelii necessarium est, ut virtutes quatuor prędicare, per quas perfectus quisque viam sæculi inoffense graditur: prudentiam videlicet, fortitudinem, temperantiam et justitiam. *Fili, dimittuntur tibi peccata tua.* Qui ante fuisti filius diaboli faciendo ejus voluntatem, efficiaris filius Dei, cum liber fueris a peccato. *Et surrexit, et abiit in domum suam.* Surrexit qui ante jacebat peccatis, et abiit in domum suam, id est in Ecclesiam Dei.

CAPUT XXII.

De vocazione Matthæi.

Et cum transiret inde Jesus, videlicet de Capharnaum, vidit hominem sedentem in teloneo. In teloneo dicitur, ad teloneum, ad curam vectigalium. Telos enim Græce, Latine *vectigal* dicitur. Et *vectigal* census qui portari potest, a *vehendo* dicitur. Sedebat, quia ipse magister erat, et habebat juniores qui circumstant, mercatum et accipiebant vectigal, et reportabant illi, seu etiam intus sedebat, quia mercatum super aquam erat, et accipiebat quod de navibus solvebatur, quia et illud teloneum dicitur. *Matthæum nomine*. Alii evangelistæ Levi eum nominant, quod non erat vulgatum. Fuit enim binomius, et propter verecundiam et honorem et de vulgato nomine, et de ministerio quod agebat silent. Sed et ipse secundum dictum Salomonis, *justus in primordio accusator est sui*, non solum Matthæum se nominat, sed et ministerium constituitur, ut et justificari mereatur, secundum illud: *Dic tu iniquitates tuas, ut justificeris*; et exempla omnibus converti volentibus det, quando ipse de publicano mutatus sit in evangelistam. *Et ait illi: Sequere me*. Non solum gressibus corporis, sed etiam imitatione actionis. Quod intelligens beatus Matthæus secundum evangelium Lucæ, *relictis omnibus secutus est eum*, nec expectavit recipere censum, vel rationem reddere Domino suo, sed ex toto reliquit quod agebat, et qui solebat rapere aliena, reliquit propria. Agnoscens reatum suum, quia ipse de tribu Levi (unde et Levi dicitur est) ad templum Domino servire debebat, et pro philargia vili ministerio adhæserat. Perfectam ergo formam Dominum sequendi beatus Matthæus innotuit, qui nec damnum nec periculum suum quod ei evenire ex damno terreno poterat, quod imperfectam rationem vectigalium relinquebat, curavit. Nec mirum si tanta cupiditate Dominum secutus est ad unius jussionis vocem, cum et audierit et viderit eum multa miracula fecisse, cum intus fuerit divina inspiratio, quæ invisibiliter eum accendit ad sequendum: etiam et majestas et fulgor quæ in facie vocantis Domini relucebat. *Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores discumbebant cum Jesu*. Publicani hi qui publicam rem cum aliis inique tunc exegerant, seu conductores publicarum, ut Matthæus. Peccatores hi qui sæculi hujus lucra per negotia sectabantur, ut negotiatores, vel diversa ministeria exercentes. Sunt denique negotia quæ non exercentur absque peccato: videlicet cum quis in uno loco comparat aurum vel argentum, vel aliud simile, et nihil in eo impendit operis, neque pro eo iter conficit, et cum venerit proximus ejus ad emendum duplicat pretium. Quantum super erogationem suam accipit, totum defraudat a proximo suo. Accumbebant ergo cum Domino, qui quidem fuerant publicani et peccatores, sed jam mutato officio et mente mutati erant. Ibat enim Dominus ad convivia peccatorum, ut occasio-

nem haberet ducendi, et possit spirituales vias ingerere inter corporeos invitatoribus suis: etiam et humilitas ejus nobis commendatur, et locus penitentiae. Denique ubique legitur invitatus, sicut refertur quod tibi docuerit, vel quod aliquid virtutis fecerit: non autem quod aliquis eum aut ebergerit aut conjuraverit bibere, aut ipse aliquem, cum Lucas referat convivium magnum factum fuisse ei a Matthæo. *Et videntes Pharisei, dicebant discipulis ejus*. Quia magistro dicere propter venerationem signorum et sapientiam non audebant, discipulos increpabant: *Quare cum publicanis et peccatoribus manducal magister vester?* Quia enim videbant et audiebant esse locum penitentiae, et exemplum habebant in magistro suo Matthæo: propterea ad magistrum confluxerunt. *At Jesus audiens ait: Non est opus solventibus medicus, sed male habentibus*. Dat Dominus comparisonem, quod sicut medici ministerium ad sanum hominem nullum opus habent, similiter medicus animarum nullum profectum potest impedire, qui se ægrotum non confitetur, id est peccatorem in anima. Medicum seipsum dicit, qui vulneratus est propter peccata nostra, et cujus livore sanati sumus. Sanos dicit scribas et Phariseos, non quod veraciter sani essent in anima, sed quia ipsi se sanos esse dicebant. Infirmi erant publicani, qui se peccatores fore fatebantur. Nequius malum apud Deum non est quam peccatorem esse et justum se putare; qui, si non est peccator, ex eo quod se justificat injustus fit. Ubi enim non est confessio, nec remissio. Cum enim David justus esset in facto, cœpit esse elatus in corde. Quod malum Deus in tantum abominatus est, ut sineret labi in adulterium et homicidium, manifesta probra: quatinus dum horresceret manifesta, castigatus fieret de occulto in anima.

Euntes autem, discite quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Euntes vel ad vos in vos invicem, vel ad vestros libros, qui non creditis meam doctrinam, discite quia adhuc non intelligitis, quod vos putatis intelligere. Deus omnipotens hoc dicit per prophetam, quia amabilis est ei misericordiam faciat aliquis proximo suo, quam sibi offerat holocausta, et qui sacrificium offerrebat, alterius carnem immolabat. Qui autem misericordiam alicui impendit, seipsum in ejus contritione mactat. Sacrificia enim antiquitus concessa, non pro alia re sunt instituta, nisi ne dæmonibus fierent. sicut dicit: *Holocaustomata vestra nolui*.

Non enim veni vocare justos, sed peccatores. Quando Deus in hunc mundum venit nullus justus erat, sed omnes detinebamur sub conditionis peccato. Ergo hic justos, non vere justos, sed putantes se justos. Non enim pervenit nec per Christum nec per apostolos ad remissionem peccatorum, qui se justum putavit, et noluit accipere baptismum, sed qui superius sani dieti sunt, ipsi hic dicuntur justi. Utrique falso modo. *Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis dicentes: Quare nos et Pharisei jejunamus, discipuli autem tui non jejunant?* Nec Joannis

discipuli perfecti erant, qui audierant magistrum, A postea cruce, et tormenta, verbera sustinuerunt, suum laudasse Christum frequenter et vituperasse. Phariseos diceas *genimina viperarum*; et tamen con- jugebantur cum illis in discipulorum Domini repre- hensione. Si autem Pharisei vidissent Dominum ipso tempore comedentem, quomodo discipuli ejus, utique reprehendissent eum, quia etiam sanitates hominum in malam partem conabantur convertere? Non erant autem ipsa jejunia præcepta in lege, sed ipsi Pharisei adinvenerant, qui et alias superstitiones invenerunt. Similiter Saducei, ut Josephus narra- rat. Et ait illis Jesus: *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Lugere pro jejunare ponitur, quia jejunium ad luctum pertinet. Dat similitudinem de sponso et sponsa, quod quando jungantur, agunt dies lætitiæ, et vult seipsum B intelligi spiritualiter sponsum, et Ecclesiam sponsam suam. Thalamus hujus sponsi uterus sanctæ Mariæ exstitit, in quo Deus homo fieri dignatus est, quando ista loquebatur, tunc ipsa fiebat conjunctio quoniam per suam prædicationem colligebat eam- dem sponsam suam. Idcirco dicit, non possunt lugere filii sponsi, videlicet apostoli, quia per Evangelium ab ipso erant geniti. Venient autem dies cum auferretur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.* Illud tempus ostendit, quo ipse in cœlum ascendit, quia quamvis semper cum illis esset spiritualiter, tamen corporali præsentia ab eis recessit. Nemo autem commisuram panui rudis mittit in vestimentum vetus. Per omnem textum Evangelii figuræ dictionum sunt, sed propter fastidium et prolixitatem libri frequenter C omittimus. Per metaphoram et ejus speciem allegorizæ et parabolæ facit comparationem, de inferiori ad superiorem, de inanimati ad animale, quod sicut in vestimentis resarciendis si petatium novum in vestimento veteri consuatur, illud quod novum est aufert de veteri quicquid sibi junctum fuerit, et pe- jus vestimentum fit. Ita dicit Dominus fieri discipulis suis quia adhuc erant veteres pro doctrina Phariseo- rum qua imbuti fuerant, si austeritatem suæ prædicationis subito imponeret, etiam aliquid fieri quod habere videbantur amitterent, sicut septuaginta discipuli fecerunt pro eo quod ipsum verbum non intellexerunt, abierunt retrorsum, et jam cum illo non ambulabant. *Neque mittunt vinum novum in utres D veteres.* Vinum novum prædicatione Evangelii, utres veteres, apostolos. Non solum utres veteres mustum dirumpit, sed et magna et fortia vascula de lignis mustum dirumpit. Et similiter prædicatione Evangelii non bene intellecta ruina facta est multis. *Alioquin rumpentur utres, et vinum effundetur, et utres pe- reunt, id est, dissipabuntur corda eorum, et recedent a fide, et erunt perditæ. Sed vinum novum in utres novos mittunt.* Cum fuerint novi facti per meam doctrinam, confirmati per passionem, resur- rectionem et ascensionem, per adventum Spiritus sancti, tunc observabunt omnia dura et aspera, et ambo conservabuntur, et discipuli et prædicatione, quæ in eis seminata est. Et sic factum est, quia

postea cruce, et tormenta, verbera sustinuerunt, qui ante vocem duram non poterant sustinere.

CAPUT XXXIII.

De filia Jairi resuscitata.

Hæc ille loquente ad eos, ecce princeps unus accessit. Loquente Domino turbis salutem animarum, venit quidam princeps Judæorum. Qui quia sapiens erat in lege et archisynagogus, id est princeps synagogæ, vocabatur, quia in eorum congregationibus propter peritiam suam magister erat, et quia nobilis erat: etiam nomen indicatur ab aliis evangelistis dicentes: *Cui nomen erat Jairus.*

Et adoravit eum dicens: Filia mea modo defuncta est. Non erat adhuc mortua quando pater accessit, sed in via hoc ei nuntiatum est. Sed Matthæus brevitati studens, ita narrat. Quamvis ergo Judæus es- set, non dixit ut centurio dixit, *Dic et fiet*: sed *veni*, credens eum solum sicut prophetam fore, licet non crederet. Attamen erat nimis malus, ad cujus preces annuit Dominus agere ut petebatur. *Sed veni, impone manum tuam et vivet.* Quia enim non habebat aliam filiam vel filium, propterea tenere diligebat, et idcirco et ipse venit et ad pedes corruit, et cum magistro ad eam reverti volebat, sicut mulier Suna- mitis quæ non dimisit Elisæum quousque ad filium mortuum perveniret. *Et surgens Jesus sequebatur eum, et discipuli ejus.* Notandum quod discipuli in omnibus Domini factis memorantur adesse electi. Et digne tales effecti sunt, quia inspector cordis in- spexit arcana.

Secundum Matthæi textum, septem miracula nar- rantur esse a Domino peracta nunc. In octavo sub- intrare voluit filia archisynagogi, sed surripuit mu- lier ematosa. Typice archisynagogus iste Moyses intelligitur, quia dicitur Jairus, id est *illuminatus*, quia a Deo illuminatus est lumine fidei et scientia legis. Qui habet unicam filiam, id est synagogam, quam unico amore dilexit, et pro ea Deum frequenter exoravit. Et ad pedes ejus cadere, est incarnationem ejus venerari. Quia enim caput Christi Deus, pedes ejus incarnatio ejus non inconvenienter accipitur. Et hoc est ad pedes cadere, eum super omnes singulariter magnum fateri. *Filia mea modo defuncta est.* Quia paululum ante adventum Redemptoris om- nem justitiam legis amisit. *Surgens sequebatur eum.* Quia cum vidit Deus deperisse Judæos a vera vita, venit reducere eos. *Sequebatur eum* quoniam sicut Moyses prædixit de illo, sic per omnia fecit Domi- nus. *Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur.* Mulier ista significat Ecclesiam ex gentibus congregatam; et sicut ista exclusa erat a domibus et a turbis duodecim annis propter sanguinis immunditiam, unde et propterea in via venit ad Dominum, sic gentilis populus exclusus erat a cœtu fidelium, pol- lutus ingenito carnalium fluxu. Sed cum verbo Dei cerneret salvare Judæam, rapuit sibi salutem. Et archisynagogi filia duodecim annis erat: et ista duodecim annos habebat in infirmitate, quia quando illa cœpit secundum Deum nasci in patriarchis, ista

corpore elongari a Deo et infirmari mente. *Accessit retro.* Quia cum Christus ascendit, tunc gentes ceperunt credere. *Accedere retro,* est illum sequi et imitari, quia ipse dixit: *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Et alibi: *Post Dominum Deum tuum ambulabis.*

Et tetigit simbriam vestimenti ejus. Jusserat Dominus in summitate tunicæ fieri simbrias, ut sicut erat discretio circumcisio in corporibus, sic et in vestimentis. Judei adinvenerunt ut poneret ibi spinas, ut quando pungerentur, retraherentur ad legem Dei, et fieret recordatio legis Dei. Sed ista non invenit ibi spinas, quia Dominus superfluas abominaciones Pharisæorum abominatus et detestatus est. Nec causa est tangere vestimentum quod carnem Domini tegebatur, sed illud quod foris prominebat. Alio modo simbriam vestimenti ejus tangere est: incarnationem ejus credere. *Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero.* Si credidero incarnationem ejus, salva ero. Et primordium est initium immundæ cogitationis ex quo peccatum nascitur. Fons sanguinis erat origo peccati. *Et ipsa fuerat multa perpessa a pluribus medicis.* Quia multi philosophi fuerunt qui de virtutibus animæ disputaverunt, et de vitis, sed tamen ad veram medicinam gentilem populum non adduxerunt. *Et in ipsis erogaverat omnem substantiam suam.* Quia omnem laborem suum expendit gentilitas in variis poematibus philosophorum. *At Jesus conversus, et videns eam dixit.* Alii evangelistæ referunt quod dixerit: *Quis me tetigit?* *Et dixit Petrus: Præceptor, turbæ te comprimunt et affigunt et tu dicis: Quis me tetigit?* Alii tangebant corporeo tactu, illa tetigit fide, qui sic tangit Dominum, meretur sanari. Ergo Ecclesia ex gentibus et tetigit fide Dominum, quia perfecto corde credidit in eum, unde alteri quæ nec dum recte credebat dicebatur. *Noli me tangere,* quia non perfecte in fide tangis. *At illa venit, et procidit ante eum; et ob quam causam tetigerit eum confessa est, quemadmodum fluxus sanguinis ejus steterit continuo.* Propter salutem aliorum ista Dominus tam assidenter requirebat, ut alii similiter studerent bonæ fidei esse, et diceretur de eis: *Filia, fides tua te salvam fecit,* in eo quod credidisti salva facta es. Vocatur autem ista mulier aimatosa, Græco nomine, veniens ab actu nomen ejus. Si quidem sanguis Græcè aimā dicitur, et inde aimatosa derivativum, id est, sanguinaria. In octavo vero loco sanatur propter octavum diem resurrectionis, quam omnis Ecclesia gentium veneratur. *Et salva facta est mulier ex illa hora.* Quicumque bona fide studuerit esse erga Deum, et filius Dei erit, et secundum fidem ipsius fiet ei. Ecclesia quoque ex gentibus ex quo in Deum credidit, salvari cœpit, et mente et corpore. *Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines.* Tibicines derivatum est a tibia, et tibia dicta a tibiis hinnulorum, de quibus cœpti sunt primum fieri in frigida; modo vero et de gruibus fiunt, et de matellis. Adhibebantur autem antiquitus funeribus mortuorum, nunc itineribus principum: sonus autem qui fit ab ipso, tibicen dicitur, quasi tibicæ cantus. *Tubam tu-*

multuamem. Quia unica erat pater et mater, plebsque familiæ quam speraverant habere dominam post dominorum abscessum. Synagoga adhuc jacet mortua, et sunt in domo ejus tumultus Judæorum: plañctus quos agunt inutiliter in sabbatis. *Qua dum venit Jesus ad eos. Dicebat: Recedite.* Quia cum venerit ad eam Dominus Jesus, recedent tumultus doctrinæ eorum, et plañctus irrationabiles. *Non est mortua puella, sed dormit.* Illis mortua erat, sed dormiebat, quia tam cito eam excitare poterat. Unde mos obtinuit apud Christianos ut mortui eorum qui in bona confessione discesserunt, non mortui, sed dormientes vocentur, et monumenta eorum non monumenta, sed κοιμητήρια, id est dormitoria, Græcè vocentur. Synagoga quoque Judæorum vobis mortua videtur, sed Deus eam resuscitabit per testes suos fideles Enoch et Eliam. *Et deridebant eum.* Quia potentiam loquentis necdum cognoscebant. *Et cum ejecta esset turba, intravit et tenuit manum ejus.* Quia verba Domini irridere quam credere maluerunt, ejiuntur, et non merentur resuscitantem videre. Synagoga quoque nisi a se habuerit multitudines quæ intrinsecus jacet mortua, non resurget. *Et intravit, et tenuit manum ejus, et surrexit puella.* Nisi tenerit Dominus, et mundaverit manus Judæorum, quæ sanguine plene sunt, Synagoga non surget. *Et exiit fama hæc in universam terram illam.* In aliis evangelistis dicitur quod præceperit ne cui dicerent. Exemplum suis præbens, si quid boni faciunt, non curent hoc ad favorem prædicare in populis, propter cenodoxiam. Dicitur quoque in alio evangelista, quod jussisset illi dari manducare, videlicet ad demonstrandam ejus sanitatem et resurrectionem.

Tres mortuos resuscitados in Evangelio a Domino legimus, sed non ab re est quod non amplius vel minus quam de solis tribus ibi narratur. Legimus enim in aliis libris, quod plures resuscitavit, et credimus quia ita est. Sed tamen non placuit evangelistis de pluribus narrare, ordinante Spiritu sancto qui in eis locutus est, propter mysterii sacramentum. Igitur tres mortui in corpore significant tres mortuos in anima, quia anima quæ peccat moritur, juxta prophetæ dictum. *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur;* tres ergo mortui tria genera hominum peccatorum sunt. Est peccator qui peccat criminali peccato, et moritur in conspectu Domini anima ejus, et quia non habet in consuetudine ipsum peccatum, veretur iram Dei, et timet futuram discussionem. Istum significat filia archisynagogi, quæ adhuc in domo erat, quando a Domino resuscitata est. Similiter et iste peccator in cubili cordis sui legit adhuc peccatum suum, et non est multis cognitum de eo, propterea quasi levior est ejus resuscitatio, quia si peccavit, non ad multos exemplum malum protulit, neque frequentare studuit. Alius mortuus a Domino resuscitatus est filius viduæ, et non jam in domo, sed in platea et porta civitatis a Domino vitæ reductus est. Et iste significat hominem peccatorem lethali crimine frequenter animam suam occidentem, et ad

malorum notitiam propalantem. Quem etiam Dominus resuscitabit, si frequens et multiformis fuerit pro eo ad Dominum iustorum oratio. Tertium resuscitavit defunctum Lazarum, de quo scriptum est quod feterat. Et hic ergo significat miserimum peccatorem, criminum enormitate gravatum, qui non solum ad multos propalavit nequitias suas, sed etiam odio est omnibus pro odore fetoris sui videlicet male fame, quia sicut est odor bonus fame bonæ, sic odor malus fame malæ. Et hic ergo si lacrymæ et preces assidue fuse fuerint iustorum, resuscitabitur. His ergo exemplis omnes nos qui peccatores sumus veniam peccatorum nostrorum sperare possumus, si digne et instanter per jejunia et elemosinas atque lacrymarum orationes mala quæ fecimus punimus, et ulterius ad vomitum peccati non revertimur, quod Deus nobis et omnibus pœnitere volentibus concedat perfecte agere.

CAPUT XXIV.

De duobus cæcis illuminatis.

Et transeunte inde Jesu secuti sunt eum duo cæci clamantes et dicentes. Isti cæci significant duos populos, Judaicum et gentilem. Qui cæci erant quando Dominus, interioribus oculis eorum obcæcatis, Jericho veniebat. Per Jericho mundus sive incarnatio ejus designatur, quia Jericho interpretatur luna, et per lunam defectus sive incarnatio nostri Redemptoris. *Miserere nostri, fili David.* Nisi enim crediderint quod et Filius hominis ex progenie David, non recipient lumen spiritale. *Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci.* Quia cum ascendit in cœlum illuminavit oculos cordis per apostolos. *Quibus dixit: Creditis quia possum hoc facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine.* Et doctores quando illuminant paganos interioribus oculis, interrogant eos: *Credis in Deum Patrem omnipotentem et in Jesum, etc.* *Tunc tetigit eorum oculos dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis.* Quia nisi quis corde crediderit et ore confessus fuerit, remissionem peccatorum non consequitur. *Et aperti sunt oculi eorum.* Quia si crediderit, etiam si non potest intelligere mysterium Trinitatis, perveniet per credulitatem ad intelligentiam verbi. *Et comminatus est eis Jesus dicens: Videte ne quis sciat.* Propter exemplum discipulorum suorum, quod superius diximus.

CAPUT XXV.

De dæmoniaco curato.

Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. Sicut invenimus in aliis evangelistis, tria generalia signa in isto homine facta sunt. Erat mutus, surdus, dæmonio plenus. Siquidem in Græca lingua in qua Evangelia scripta fuerunt, sunt multe differentie, quæ non sunt apud nos. Præsertim hoc nomen quod est alalos ἄλλος Græce solummodo mutus dicitur, cophos κωφός quidem, et mutus et surdus dicitur. Et beatus Gregorius dicit quia omnis mutus naturaliter surdus est. Idecirco tantum duas infirmitates evangelistæ dixerunt, ut ibi

A intelligatur sarditas. Eius vero a dæmonio liberatur, et a diaboli infirmitatibus. *Et ejecto dæmone vocatus est mutus, et miratur sunt turbæ.* Turbæ, quæ illius prædicæ videbantur, admirabantur semper ubi bellum Domini. Pharisei autem et Sadducei detrahebant, vel in malam partem convertebantur propter invidiam, quia dolebant pro doctrina Domini, quia Christus a turbis et sanctior et sapientior credebatur. Sic denique Salomon dicit: *Qui addit scitellam, addit doctorem.* Quicumque scientiam habet, si non habet claritatem et humilitatem, statim habet superbiam. Et hoc est quod dicit, quod in multa scientia, si desit claritas et humilitas, multa sit indignatio. Quapropter hoc erat in Phariseis, qui dicebant: *In principe demoniorum eiecit demonia.* Principem demoniorum Judæi B Beelzebub appellabant. Sicut idolum primum in hoc mundo vocatum est Bel; sic etiam Luciferum illum, qui in diabolo conversus est primum angelum de ipso nomine vocabant. Fuit præsertim Bel filius Nini primi regis Assyriorum in mundo, qui etiam Belus Latine dicitur. De quo nomine composuerunt Judæi istud nomen Beelzebub, id est, Bel vel Baal muscarum, hoc est habens muscas. In derisionem sic vocabant deum paganorum et principem diaboli, qui alio nomine Resep vocatur apud eos. Dicunt quoque quod ipse sit qui eiecit Adam de paradiso. De Bel in Danfele legimus, quem Babylonii colebant, quem Daniel destruxit. Porro mentiebantur, quia quasi placato diabolo Dominus, ut videretur facere virtutes, precaretur illum de illo quem timebant, sed hoc nunquam factum legimus. Cæterum Dominus ostendit sicut in alio evangelista refertur, quod omne regnum in seipso divisum stare non potest, quia sicut in isto terreno regno, si divisum fuerit deperit, et admittatur, sic etiam inter diabolos, si unus alium eiecit de loco suo, non potest stare regnum Satanæ. Plenius autem in aliis Evangelistis hoc exponitur, quæ Matthæus parum tetigit, sed sequamur sequentia ejus, quem ad dilucidandum suscepimus.

Et circumibat Jesus civitates omnes et castella, docens in synagogis eorum. Ostendit intentionem Domini erga salutem nostram, cum dixit quia circumibat omnes civitates. Et non tantum civitates, sed et castella et synogas, id est congregationes eorum. Addidit docens et prædicans et curans omnem languorem, videlicet animarum. Quoniam sicut languet corpus, similiter languet anima torpens in præceptis Dei. *Et omnem infirmitatem in populo.* Infirmitatem, ad corpora pertinet. Potest autem subauditionem habere bonorum, quia non omnes infirmos sanabat, sed eos quos dignos et bonos prævidebat, sicut legimus de his qui in piscina Bethsaida jacebant, quod de multis unum elegerit quem sanaverit. Vel species est synecdoche, quæ propria est Scripturæ divinæ, cum a toto pars intelligitur. *Videns autem turbus miserus est eis.* Videlicet et in doctrina sua, ut doceret eos vitam vitæ, in cibo quoque terreno saturans quinque millia de quinque panibus. Quod Matthæus prævidens alios narraturos ipse præteriiit. *Quia erant vexat*

a diabolis idolisque et jacentes sicut oves non habentes pastorem. Jacentes dicit in peccatis quamvis essent oves. Et hic a toto pars intelligitur, quia non omnes futuri erant oves fore. Negligentiam sacerdotum demonstrat cum dicit: *non habentes pastorem*, quia Deus præceperat ut sacerdotes, legem annuntiarent populo, et prærent eos exemplo boni operis. Quod adhuc debent similiter facere reges et omnes sacerdotes, tam episcopi quam et presbyteri, quia propterea Deus eos populus præfecit. Rex enim a regendo dicitur. Si bene non regit et defendit, non rex sed tyrannus vocatur. Quod Salomon eruditus a patre intelligens, adhuc petiit Deum augere sibi sapientiam ad gubernandum populum. Episcopi quoque inspectores Græco nomine vocantur, sive superintendentes, scilicet in similitudine pastorum circumspicere debent, ne de aliqua parte nociva bestia suum gregem contaminet vel conturbet. Legant Ezechielem qui pastores dicuntur, audiant tamen nihilominus quid hic Dominus adjungat. *Tunc dicit discipulis suis: Messis multa, operarii autem pauci.* Metaphora est hic, et species metaphora allegoria, per messem populum volens intelligi, per operarios prædicatores. Totus mundus erat in errore, quando apostoli cœperunt prædicare. Nisi vero virtus divina fuisset, quomodo per duodecim homines totus mundus reliquisset errores suos? Rogate Dominum messis ut ejiciat operarios in messem suam. Istam messem patriarchæ et prophetæ seminaverunt, sed apostoli maturaverunt eam per suas prædicationes. Patriarchæ et prophetæ seminaverunt in lacrymis, et isti messuerunt in gaudio, quoniam istis jam erat aperta janua regni celorum, quæ illis clausa fuit.

CAPUT XXVI.

De duodecim apostolis ad prædicandum missis.

Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum. Referunt evangelistæ quod ascendens in montem vocavit ad se quos voluit, hoc est elegit eos ex pluribus et ordinavit eos apostolos. Breviter evangelistæ comprehenderunt hoc, sed septem gradus, quos rectores Ecclesiæ habent, sed septem gradus, quos rectores spiritus ejicere, exorcistarum est; virtutes discretionum habere, ostiariarum est; infirmos curare, diaconorum est et presbyterorum. De quibus præcipitur ut introducantur ad infirmos, et ungant eos. Apostoli autem Græce, Latine missi dicuntur, unde derivatur apostolicus. Nec equidem poterat eos ordinare episcopos, sive apostolos, nisi alios ante gradus concederet et pro isto facto apostoli sunt nominati. Sciendum vero, quia is qui primum fecit Moysen apostolum, quando misit eum ad liberationem filiorum Israel, ipse fecit et hos apostolos, et qui tunc elegerat duodecim tribus, ipse voluit habere duodecim discipulos, ut daret intelligi quia ipsius annus constans duodecim mensibus, ac dies cum duodecim horis similiter et nox. Quin etiam iste numerus apud arithmeticos celeber habetur, quia et omnes perfectos et sacrosatos numeros in se habet, et resolutus non solum non minuitur, sed

etiam augetur. Unde et libram duodecim uncis constare fecerunt. Duodecim quoque signa principalia in astris extulerunt. Ter enim quaterni duodecim faciunt, et ter quaterni ad prædicandum sunt missi apostoli, ut per universas quadrati orbis plagas baptizarent gentes *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* In quo etiam sacramento filii Israel visi sunt castrametari, ut ex omni parte tres tribus essent. Et Jerusalem celestis duodecim portas habere describitur, tres ab Oriente, tres ab Occidente, tres a meridie, et tres ab Aquilone. In quo figuratim ostenditur quomodo de omnibus gentibus crescitur Ecclesia, et jam ordinatio apostolorum in duodecimo loco signorum, quibus dedit potestatem ut curarent languores et infirmitates corporum. Sed magna distantia est inter dantem et accipientem. Quia Dominus qui dabat dicebat: *Tibi dico, surge*; illi dicebant: *In nomine Jesu surge.* *Duodecim apostolorum nomina hæc sunt.* Catalogus apostolorum describitur ut nullus sub nomine eorum posset aliquem decipere, ut dignitas et auctoritas commendetur. *Primus Simon qui dicitur Petrus et Andreas frater ejus.* Simon autem ante vocationem vocatus est, quod interpretatur *obediens.* Cum a fratre Andrea adductus est ad Dominum, Petrus ei nomen impositum est a Domino, a firmitate fidei, idem est *Cephas.* Sed Petrus Græce et Latine, Cephas Syriace, Græce etiam Cephas caput dicitur, eo quod caput Ecclesiæ sit constitutus. Nostis autem et locum natiuitatis, et virtutes ejus quæ in Evangelio et Actibus apostolorum narrantur. Primum in Cappadocia prædicavit; deinde sub Claudio Italiam venit, et viginti quinque annis pontificatum in Roma tenuit, non tamen vel quinque pedes de terra ibi in potestate habuit. Trigesimo sexto anno post passionem Domini deorsum crucifixus migravit ad Dominum. Sepultus est ad Orientalem plagam secus viam Triumphalem, quæ alio nomine dicitur Catacumbas, de quo loco cum a Græcis corpora tollerentur nocte, succurrit omnis populus Romanus et comprehenderunt eos; sepelieruntque in alio loco citra partem Tiberim, in loco qui Lavigana dicitur, et Paulum in via Florenti. Andreas Græcum nomen est, et interpretatur *virilis est*, id est a virilitate, apo tou andros, ἀπὸ τοῦ ἀνδρός. Vir Græce et andros et aner dicitur, quo rectissime vocatus est Andreas. Qui post discipulatum sancti Joannis Domini vestigia viriliter est secutus, et viriliter crucem ascendit, sicut liber passionis ejus ostendit. Prædicavit in Achaia, occisus in Patras, ubi et sepultus fuit, sed Constantino deferente, in Constantinopoli jacet. Hebraice vero *decorus* dicitur Andreas, sive *respondens.*

Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus. A patre cognominatus, interpretatur *supplantator*, quia cum ad Latinitatem venit ejus nomen, additum est in fine sicut solet fieri in barbaris nominibus, cum in nostram linguam veniunt. Misit epistolam, quæ Canonica dicitur ad dispersos pro Christi nomine. Ab Herode tetrarcha occisus, sepultus est in Achaia Mar-

marica. Joannes interpretatur gratia Dei quæ requiritur in eo plusquam in cæteris apostolis. Prædicavit in Græcia, ut sicut ipse sapientior cæteris fuit, sic mitteretur ad sapientiorem gentem. Sub Trajano requiritur in Epheso, sed nunc corpus ejus non invenitur in terra, et apertum est sarcophagum in quo jacuit, sed vacuum est. Ignorant autem quid de eo sit factum, quia ab homine non fuit ablatum. Vocati sunt denique ambo isti fratres Banarges, id est filii cohitrui. Quia illam vocem in monte utriusque audiverunt, hic est filius meus.

Philippus et Bartholomæus. Philippus *os lampadis* interpretatur, et recte, quia statim ut Dominum agnovit, sub fratri annuntiare curavit dicens: *Quem scripsit Moyses invenimus Messiam.* In Galicia prædicavit, in Gerapoli urbe lapidatus et crucifixus, ibi et sepultus est. Fuit autem et alius Philippus *diaconus*, qui prædicavit in Samaria, ubi postea venit beatus Petrus et Joannes ad confirmandos eos qui crederant. Si enim Philippus apostolus fuisset, potuisset tradere Spiritum sanctum. Quod quia non potuit, apparet quia non fuit apostolus Bartholomæus interpretatur *filius suspendentis aquas*, pro eo quia ad prædicationem suam corda audientium ad superna accendit. Indis prædicavit, in Albana urbe a Barbaris vivus excoriatus est et ibi sepultus.

Thomas dicitur *abyssus*: cognomento *Didymus*, quod Græce geminus dicitur. Quidam volunt dicere similis, quod similis Christo fuerit, non est tamen verum, sed qui geminus nascitur, semper similis est illi cum quo nascitur. Prædicavit Persis; in Calamina cum lanceis occisus, et ibi sepultus est.

Matthæus publicanus. Matthæus in Hebræo *donatus* dicitur. Digne, qui datus fuit ad conscribendum Evangelium. Alii evangelistæ Matthæum primum ante Thomam posuerunt, et publicani nomen siluerunt, ipse quidem se præposteravit, et publicanum se fuisse confessus est juxta illud sapientis: *justus in primordio accusator est sui.* Fuit autem de tribu Levi, unde Levi cognomen sortitus est. Primum in Judæa Evangelium suum Hebraice scripsit; post in Macedonia prædicavit, in Persida interfectus, ibi requiescit.

Jacobus Alphæi. Alphæus dicitur a patre, et a patre hoc nomen sortitus est. Est autem is qui frater Domini dictus est, qui cognominatus est *Justus*: ortus de tribu Juda dictus frater Domini, quia nepos fuit sanctæ Mariæ ex sorore sua. De templo præcipitatus, et conto percussus mortuus est, ibique sepultus.

Judas istius Jacobi frater *confessor* interpretatur et fuit trinominis, *Thaddæus* et *Lebeus* vocatus: ipse est quem ad Abgarum regem missum ecclesiastica narrat historia: in Nirata urbe occisus et sepultus jacet.

Simôn Cananæus a loco sic vocatus, qui alio nomine *Zelotes* dicitur, qui Cana *zelus* interpretatur, ubi Dominus de aqua vinum fecit.

Judas Scarioth de tribu Issachar, a loco Scarioth vocatus, vel ab ipsa tribu ex qua ortus est, futuro vaticinio sic vocatus, qui mercedem erat accepturus

pro perditione magistri. Scarioth et Issachar *merces* interpretantur. *Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis et dicens.* Hos duodecim ordinavit apostolos, et misit Dominus ante faciem suam in omnem locum in quo erat ipse venturus. Misit vero cum eis et septuaginta alios, non tamen ordinavit in aliquo gradu, nisi tantum potestatem eis dedit curandi infirmos, et ejiciendi dæmones quandiu discipuli illius essent. Tamen postea dereliquerunt eum, etiam cum illo non ambulabant. Et Judas apostolus fuit, et virtutes in nomine ejus fecit, quia sic dixerunt quando reversi sunt: *Domine, etiam in nomine tuo dæmonia subiciuntur nobis.* Ob hoc qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet. Quicumque alicui bene facit, quia servum Dei illum æstimat, talem mercedem a Domino recipiet, quasi ille talis fuerit qualem credidit, quia pro nomine Dei fecit. *Et dixit eis: In viam gentium ne abieritis.* Ne scandalizentur Judæi si gentibus prædicaretur ante ipsos: præcepit ut ante offerrent eis verbum divinum, et hoc ante resurrectionem. Post denique cum repulerunt et crucifixerunt eum, dixit: *Ite, docete omnes gentes, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis.* Samaritani videbantur nec Judæi esse, nec gentes. Judæi non erant, quia de progenie Abraham non erant. Gentes videbantur non esse, quia circumcisi erant, et Judæicam legem habebant; ob hoc specialiter præcepit eis: *Ite potius ad oves perditas domus Israel.* Oves appellantur secundum Psalmistam: *Qui regis Israel, intende, qui deducis tanquam oves Joseph.* Perditas eas oves dicit, subauditur a diabolo pro peccatis. *Unde autem prædicare dicentes, quod appropinquabit regnum cælorum.* Hoc ipse primitus prædicavit, et hoc ante omnia et super omnia prædicandum est, quia *aditus qui nobis interclusus fuerat per Adam, apertus est: festinent omnes ingredi in vitam æternam per bona opera.* Et ut vobis credatur, *infirmos curate.* Infirmos et corpore et animo. *Et mortuos suscite.* Et mortuos in anima, quia cum peccat anima moritur. Et corpore mortuos, ut per unum mortuum corpore, reviviscant in anima multi. *Leprosos mundate.* Sicut sunt leprosi corpore, sic sunt et anima leprosi variis peccatis involuti. Et simili modo horridi in conspectu Dei, sicut iste in conspectu hominum. *Dæmones ejicite.* Et de eis in quibus aperte nominantur et quibus occulte animo præsident. Dæmones dicti Græce quasi deinoi, id est periti ac rerum scii. Præsciunt enim futura multa partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per Dei jussum, angelica revelatione, corporum aereorum natura vigente. *Gratis accepistis, gratis date.* Sine pretio a me accepistis, sine pretio terreno impendite ipsam doctrinam, ne pro sola cupiditate putent vos prædicare. *Nocte possidere aurum, neque argentum.* In fine dicit quare non sit necessarium, dicens: *Dignus est operarius cibo suo, videlicet ab his accipere quibus prædicat victum et vestitum. Neque pecuniam in zonis vestris.* Quod duobus modis intelligi debet, ut neque

pro ornamento aurum et gemmas in zonis suis ponent, neque sacellos cum denariis ad zonas alligarent. Pecunia, denarios de aere dicit, unde tunc negotiabatur. Unde Petrus cum Joanne dixit ad claudum: Argentum et aurum non est mecum. *Non peram in via.* Pera pastoralis est sacculus ad portandum panem. Unde de David dicitur: Tulit peram pastoralem, quam semper secum habere consueverat. *Neque duas tunicas.* Unam tunicam dicit sicut incedebat vestitus, ne ex aliis vestiti, alia sibi futuro metu servarent, cum ex illa potestate possent accipere. *Neque calceamenta.* Et Marcus dicit quod calcari eos sandaliis praeceperit. In calceamentis spirituum est intelligendum, ut verbum evangelicum non occultarent, nec etiam in terrenis commodis inniterentur, vel fuscarent pro terrenis rebus praedicationem evangelicam. *Neque virgam.* Et Marcus dicit virgam portandam. Sed Matthaeus dicit de virga silvestri et corporea. Marcus per virgam potestatem evangelicam praedicationis vult intelligi. In virga potestas praedicationis intelligitur, ut qui voluerit vivere de Evangelio quia illum annuntiat, faciat, qui noluerit, sit in ejus potestate. Unde et Paulus: *Nunquid non habemus potestatem de Evangelio vivere? sed non sumus usi hac potestate.* Sunt enim quaedam quae Deus praecepit, quae qui dimiserit, reatus poenam exsolvet; quaedam vero quae concessit, quae et dimittere possumus et facere licet. *Dignus est operarius cibo suo.* Hoc in loco Paulus accipit, quod dixit: *Sic Dominus ordinavit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant.*

In quamcunque autem civitatem, aut in castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete. Mundus Dominus mundos vult habere discipulos, quia cum sancto sanctus efficit potest, et cum perverso perversus. Nec vult de domo in domum hospitari praedicatorem, ne corrumpant bonos mores colloquia mala. *Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes.* Per domum habitatores debemus intelligere, quod non solum hospiti, qui fama bona a nobis eligitur, benedicere debeamus, unde retro dixerat, *quis in ea dignus sit*, id est, benedictionem accipere vel verba vitae uberius audire, sed etiam omnibus hominibus pacem debemus imprecari. Et ipse insinuat quid dicere debeamus, inquit. *Pax huic domui.* Et ex isto praeecepto Domini et ex Romanorum praeecepto salutare debemus Christianos, quia sic fuit consuetudo apud antiquos nostros. Quod Hebraice et Syriace *salamalech* dicitur: Graece *chaire*, Latine *ave*. Sed ex mala consuetudine et doctrina adolevit apud palatinos ut nullus comparem suum obviantem imprecetur. Legant librum Regum, ibi inveniunt Hebraeos reges ita fecisse. Et Romani similiter, ita ut non solum homines inter se, sed per aves etiam imperatores salutat. Unde est illud psittaci:

*A vobis aliorum nomina dicam,
Hoc didici per me: Chaire Cesar.*

Quid noceret homini quando obviant forsitan electo Dei, si diceret ille illi: *Salvet te Dominus. Eliseus*

enim propheta unum verbum iratus dixit pueris, et quadraginta duo ex eis perierunt. Si bonum verbum dixisset, similiter foret. *Et si quidem fuerit domus digna veniet pax vestra super eam.* Hoc est si habitatores qui in domo habitant digni fuerint, per continentem hic quod continetur ostendens, veniet super eos quod imprecatum fuerat. *Si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur.* Quia si is cui imprecatur bonum aut pro quo operatur, non fuerit dignus accipere, dicenti vel facienti bonum, merces manebit. *Et quicumque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis.* Pulvis excutitur in testimonium laboris sui, quod praedicatione apostolica ad eos pervenerit, et nec ad victum quidem necessaria acceperint, et Evangelium spreverint. *Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum in die iudicii, quam illi civitati.* Ob hoc quia illi non habuerunt ad se missos praedicatores. Hic apparet quod diversa tormenta sunt inter peccatores in inferno.

CAPUT XXVII.

De persecutionibus apostolorum.

Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Lupos appellat Scribas et Phariseos. *In medio, non loco, sed odio, quia cum incipietis apparere sapientes et boni, odient vos sicuti me faciunt. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae.* Per prudentiam vestram devitate doctrinam eorum malam; per simplicitatem columbae devitate eorum mala opera. Habet serpens hanc astutiam, ut omne suum corpus objiciat percussioibus, ut caput salvum faciat. Ita et nos facere debemus. *Caput nostrum Christus est.* Totum corpus dare pro Christo debemus, ut non eum negemus. Per simplicitatem columbae, sive Spiritus sancti qui per eam significatus est, studeamus cum omnibus hominibus pacem habere. *Cavete autem ab hominibus.* Cavete, observate, custodite. *Tradent enim vos in concilia.* Tradent, id est ad occidendum prodeunt, quia in eis creditis. *Et in synagogis suis flagellabunt vos.* Hoc ita fuisse liber Actus apostolorum testatur, ubi scriptum est, quod cassis apostolis denuntiaverunt ne ultra loquerentur in nomine Jesu. *Et ad reges et praesides ducemini.* Praesides vocabantur a praesidendo. Consules, qui providebant provinciis, quod fuit Pilatus, et Albinus in Judaea. Reges Herodes ambo, et alii quos libri passionum eorum commemorant. Ante quos apostoli ducti sunt, aliqui flagellati, aliqui occisi. Quod autem praesides ante reges posuit, sciendum quod consules qui provinciis praesidebant excellentiores erant multis regibus et habebant in ministerio quatuor aut quinque provincias cum regibus, ut Cyrinus habuit Syriam. *In testimonium illis et gentibus.* Quod in tantum ingessistis eis praedicationem evangelicam, ut non solum non audirent. *Cum autem tradent vos nolite cogitare quomodo aut quid loquamini.* Sola voluntas vestra recta sit, et ipsam offerte, Deo; Spiritus sanctus loquetur pro vobis, qui in vobis habitabit. *Dabitur enim vobis in*

illa hora quid loquamini. Novit enim Spiritus sanctus quid cuique necessarium vel opportunum sit ad loquendum. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Quamvis per fistulam cordis vestri vox audiatur, tamen spiritus est in vobis fons bonitatis, qui dabit incrementum et audaciam locutionis. *Tradet autem frater fratrem in mortem.* Hoc frequenter factum est in persecutionibus, quod frater paganus Christianum fratrem prodidit ad mortem. *Et pater filium.* Non solum tradidit ad mortem, sed etiam multi occiderunt. *Et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.* De hoc nulla questio est, qui satis habemus exempla. *Et eritis omnibus odio propter nomen meum.* Beatum odium, quod pro Salvatore inferitur, hoc omnes Christiani debent optare. Quod autem dicit: **B** *Eritis odio omnibus, subauditur malis.* Nam boni non solum non odient, sed etiam amabunt ut fratres. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Nihil prodest bene incipere, si non usque in finem perseveraverit in recta fide: vel in bono opere, quia lignum in quam partem ceciderit ibi manebit. *Hic pronomen est in isto loco, non adverbium, et habet sensum quasi ille.* *Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* De presenti missione loquebatur, ut si eos persequerentur, reverterentur ad eam, quia notebat occidi donec ipse primus pro omnibus moreretur. Et tamen generale est Domini præceptum. Qui noverit consummari vitam suam pro martyrium, det locum persecutori, et eat ubi possit quietius Deo servire. Verumtamen quanto crudeliora sustinuerit pro Deo, tanto beatior erit in æterno regno. *Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel donec filius hominis veniat.* De hoc dicit, quia ipse erat venturus ad prædicandum, quo eos tunc mittebat. *Non est discipulus super magistrum.* Hoc est, nolite quærere grandia. Me persequuntur, qui magister vester et Dominus sum: quanto magis vos qui discipuli estis et creatura mea. *Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus.* Tunc erit perfectus discipulus, si magistrum potuerit æquiparare. *Si paterfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos suos.* Si mihi qui quasi paterfamilias vobis præsum, dixerunt: *In Beelzebub ejicit daemonia, quanto magis vobis peiora dicent!* Paterfamilias autem antiquus genitivus est descendens a Græco, et paterfamilias ille vocatur, qui suæ familiæ sic præest sicut pater. Quo nomine Dominus recte vocatur, qui discipulis dixit: *Vos amici mei estis.* Et præcepit ut patrem ipsum invocarent. Domesticos apostolos appellat, quia ei per fidem et operationem domestici erant. *Nihil opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur.* De futuro judicio Dominus dicit, quod in ultimo examine uniuscujusque voluntas et opus manifestum debeat esse. Ac si dixisset: *Veniet tempus in quo et vestra virtus, et eorum nequitia demonstrabitur, et recipietis vos bona pro benefactis, et ipsi mala pro malis.* Opertum autem

A coopertum dicitur. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; quod audistis in mysterio, apertius prædicate; quod vos erudio in parvulo loco Judææ, in toto mundo dicite: quod in aure auditis, prædicate super tecta.* In morem provincie loquitur, ibi soliti erant supra domos stantes prædicare et desuper templo quia plana erant eorum tecta. Quod Jacobus facebat, quando inde præcipitatus est. *Et nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere.* Nolite timere corpus tradere pro Christo; quia quamvis possint dissipare corpus; tamen nec animæ possunt auferre suam gloriam, nec de corpore possunt facere, ut non resurgat in gloria, quocumque modo eum incenderint vel in quamcunque aquam projecerint. *Sed potius eum timeate qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* Ille timendus est, qui in hoc sæculo potest agere quæ voluerit de anima et corpore, et modo animam immittere in penas æternas, et post diem iudicii mittere corpus cum anima in eisdem tormentis. Per gehennam infernum volens intelligi. Fuit denique vallis juxta Hierusalem, quæ dicta fuit Gehennon, id est vallis Ennon, quia Hebraico sermone vallis dicitur *enon*, proprium nomen possessoris. Fuit vero irrigua de Siloa torrente, et nemorosa. Quandocumque autem populus Israel revertebatur a cultura Dei, ibi idola immolabant et divinabant. Et tunc cominatus est Dominus locum ipsum impletorum cadaveribus mortuorum, ut non vocetur *Tophet*, id est pulchra, sed *Poliandrum*, id est tumulus mortuorum.

C Hoc per Jeremiam est Dominus cominatus, et temporibus Chaldæorum completum est. Futura igitur supplicia hujus loci vocabulo denotantur. Duplicem autem esse gehennam, in quibus peccatores cruciandi sunt, videlicet nimium frigorem, et nimium calorem Job designat, qui dicit: *Ad nimium calorem transeunt ab aquis nivium.*

Nonne duo passeressesse veniunt. Passerum multa sunt genera: alii gaudent ad foramina parietum, alii valles roseidas requirunt, nonnulli montes appetunt squalentes. Dicitur est autem passer a parvitate. Jubebantur vero frequenter in veteri lege offerri propter quasdam observationes sive purgationes. Dat ergo similitudinem per metaphoram de re inferiori ad superiorem, et est species parabola rerum providentiam divina pietas erga genus humanum habeat. Ac si dicat aperte: *Si parva animalia et vilia, quæ hic videtis vendere cum uno asse, absque Dei voluntate in laqueos hominum non decidunt, quanto magis vos qui ad imaginem Dei facti estis, Dei providentia et tutelamine custodimini?* De asse namque quod est genus ponderis, id est scrupulus unius, vel nomen numeri, diverso modo exponunt auctores. Dicunt enim arithmetici quando numerant, asse duo, tres, et ibi habet sensum unum. Iterum in notis arithmetico-rum esse, duodecim uncie dicuntur. Potest ergo esse, ut aliquando chari essent nimium propter illas purgationes diversas, quæ fiebant cum

ipsis in templo Domini, et aliquando viles. Secundum vero istum sensum potest fieri cum asse, hoc est cum uno denario, vel uno scrupulo de aere. Secundum alium vero intellectum potest fieri, ut emerenter duo cum una libra, quod est asse. Quia et Lucas concordat ad istum dicens: *Nolite quinque passeres venduntur dipondio?* quod sunt duae librae, vel scrupuli duo. Et sensus evangelicus ad hoc magis concordare videtur, quasi dicat: Illa parva animalia tam cara sunt, ut duo una libra vendantur, quia nullus ea potest capere, nisi permittente Deo. Quid debetis de vobis, quod aliquis possit nocere nisi quantum a Deo permissum est? *Veniunt* autem passeres habet significationem, et pro venduntur accipiuntur, cujus activum est venditio. Quod autem dicit *non cadet super terram*, hoc est in laqueum sive aucupium alicujus sine Patris voluntate. *Vestri autem capilli capitis numerati sunt.* Tanta est cura vestri coram Deo, ut etiam numerum capillorum vestrorum noverit. Scientia numeri demonstratur non ejusdem numeri conservatio. *Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos*, hoc est plus valentis, et plus chari estis Deo. Melioris enim ad taxationem pertinet, meliores vero ad comparationem. *Omnia ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in caelis est.* Confessio hic non solum voce, sed etiam opere intelligitur, quia *qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est.*

Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo. Et hic negatio et per vocem et per opera intelligitur; et non solum negator Dei non agnosceatur a Deo in alia vita, sed etiam ignorans Deum ignorabitur a Deo.

CAPUT XXVIII.

Quod Dominus non venit pacem mittere, sed gladium.

Nolite arbitrari quod venerim pacem mittere, sed gladium. Arbitrari pro aestimare vel putare ponitur. Quomodo est hoc, cum in alio loco Dominus dicatur, *pacem relinquo vobis*, et hic dicit, *non veni pacem mittere?* Sed sciendam quod est pax bona, et est pax mala. Quando Dominus in hunc mundum venit, pacem malam mundus habebat in malo. Misit Dominus Evangelium suum, et coeperunt cognoscere, quia non bene concordabant ad invicem: et missum est bellum bonum, ut rumperetur pax mala. Tali modo fecisse legitur Deus, cum omnis mundus qui tunc erant, congregaverunt se ut facerent turrim, per quam possint explorare quid esset in caelo, et etiam se defendere a diluvio si iterum foret; aut ab igne qui mundum habet delere. Immisit in una nocte diversitatem linguarum, et coeperunt pro hac causa discordare, et dimiserunt quod faciebant. Hoc tenore cum mundus concordans esset in adorandis idolis, immisit verbum Evangelii, et coeperunt tunc discordare bene, qui ante unanimes in malo erant. Gladium autem dicit separationem verbi, quia sicut gladius separat quod non potest reuniri, sic verbum Dei separavit fratrem a fratre, patrem a filio, et ru-

rum adversus socrum suam. *Socrus est mater viri; nurus quae filium ejus habet.* *Et inimici hominis, domestici ejus.* Ad doctrinam pertinet hoc totum, quod postea evenit, ut pater esset paganus filius Christianus, ut fuit sancti Celsi vel sancti Martini pater, de quo scriptum est, *felices ejus actus invadebat.* Similiter de omnibus parentibus legitur quod alii crediderunt, alii non, et in hoc fuit separatio. Domesticus autem a domo derivatur, scilicet qui domo sunt assueti. *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Ecce gladius separationis de quo dixerat. Pro isto gladio, separata sunt multa millia sanctorum a parentibus suis, et sic debent adhuc facere omnes qui volunt esse boni, et beate vivere in alia vita. Hic debens ordinem amoris discere, quod sponsa in Cantico Canticorum postulat in se ordinari inquiens. Ordinate in me charitatem. Ecce ordo: nec patrem nec matrem super Deum, sed primitus Deum; deinde parentes, post omnes Christianos. Si autem eveniret ut pater et mater nolint fieri Christiani, vel boni, et non potest utrumque in simul diligere: ama Creatorem totis visceribus et dimitte malos parentes. Unde et suo dixit discipulo: *Dimitte mortuos sepelire mortuum.* Super me, id est, qui alicujus amorem meo amori praefert. *Non est me dignus: subauditur discipulus.*

Et qui non accipit crucem suam et sequitur me.

Allegoria est hic, per crucem, mortificationem vitiorum volens intelligi: ac si dicat: Qui non mortificat se huic saeculo et concupiscentiis ejus et facit mandata mea, quia hoc est sequi eum, non est meus dignus discipulus. *Qui invenit animam suam, perdet illam.* Per animam vita hominis intelligitur. Qui invenit vitam suam omnibus voluptatibus suis, perdet illam in alia vita. Sive alio modo. Si ama animam tuam, perde illam pro Christo. *Et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.* Hoc apparet in martyribus. Quia non dubitaverunt in presenti perdere animas pro Christo, ut modo haberentur in gloria cum ipso Deo. *Qui recipit vos, me recipit.* Quia praecerat si necessitas eveniret, ut omnes cognatos pro eo dimitterent, austeritatem praecceptorum, auctoritate temperat concessorum. *Qui vos recipit* in honore et in obauditione, et si de me quem vident parum videtur, sciat qui *me recipit, recipit eum qui me misit*, id est Patrem, et me in divinitate, et Spiritum sanctum. *Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet.* Dat exemplum, quod sicut illi qui recipiebant prophetas, quando circumibant terram Judaeorum docendo (ut legimus in lib. Reg.) quod et cellas illorum et utensilia eis habebant parata, receperunt a Deo mercedem, quia in nomine Domini fecerunt eis obsequia. Unde illa mulier recepit filium suum resuscitatum ab Elia, et alia meruit habere filium cum esset sterilis. Et Michaeas quia abscondit centum prophetas et pavit eos tempore persecutionis, meruit prophetiae spiritum, et ipse est duodecimus prophetarum. Non dicit autem quod debeat recipere

mercedem de propheta vel de justo; sed mercedem prophetæ et justi. Talem videlicet mercedem, qualem propheta et justus accepturi sunt, etiam si homo non est propheta neque justus, et venit in nomine Domini ad nos, et nos credimus quod ita sit, et damus ei necessaria propter nomen Domini; ille mendacii pœnas exsolvet, nos vero non frustrabimur mercede, quam in nomine Domini largiti sumus, quia quicumque Judam traditorem in nomine Domini susceperunt eo tempore quo Dominum sequebatur, eandem mercedem habuerunt apud Deum, quam et illi qui Petrum et Joannem susceperunt, quia unus erat tunc Judas de illis, ad quos hæc Dominus loquebatur. Non enim debet considerari persona missi, sed mittentis Domini. *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigide tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Pro certo debemus credere quod quidquid boni facimus in nomine Domini, recipimus aut in hoc sæculo, aut in futuro, sive in verbo, sive in facto mercedem. Verumtamen si nos illum contrarium viæ Domini non cognoscimus, cæterum si in aliquo crimine mortali detentum illum novimus, et publice hoc exsequitur, et non vult emendari castigationibus bonorum hominum, habendus est a nobis sicut ethnicus et publicanus, quia sic præcepit Dominus, et Paulus dicens: *Si quis frater nominatur avarus, aut rapax, aut aliquid hujusmodi, et est, cum hujusmodi nec cibum sumere.* Attendendum quod non dixit solum si nominatur, sed addidit, si est; quia multi dicuntur, et non sunt; sed de his dixit, qui et dicuntur publice, et sunt. Attendendum quod dixit, *ex minimis istis*, hoc est meis, qui minimi sunt, qui sunt humiles spiritu. Nam Marcus dicit, *In nomine meo quia Christi estis.* *Et factum est cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis.* Cum consummasset, ad perfectionem perduxisset, aliud denique est quando dicimus consummatus est ignis vel cibus, aliud cum dicimus consummatus est sermo docentis. Ibi finis accipitur, hic perfectio demonstratur. *Præcipiens duodecim:* aliud separatim præcepit duodecim, et aliud duodecim et septuaginta duobus simul: duodecim secretiora, septuaginta duobus communia. *Cum habuit perfectam ordinationem et doctrinam duodecim, transiit inde, ut doceret in civitatibus eorum.* Inde quod dicit, de monte Thabor vult intelligi, in quo superiora docuit. Perspicendum vero mente sedula, quod Dominus, postquam prædicare cœpit, non cessavit per tres annos et dimidium, nisi quando somnum cepit: dans exemplum, ut quicumque bonum opus incipit, instanter illud exerceat. Quia qui remissus et dissolutus est in opere suo frater est sua opera dissipantis, et si tepidus fuerit, neque frigidus neque calidus, evometur ex ore Dei.

CAPUT XXIX.

Quod Joannes de carcere mittit ad Dominum.

Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi. Parum antequam Joannes comprehensus esset

PATROL. CVL.

A ab Herode tetrarcha, cœpit Dominus prædicare, ne deesset Israeli verbum divinum post Joannem, Joannes autem comprehensus est ab Herode tetrarcha filio Herodis, et missus est in carcerem et in vinculis: quia Herodes acceperat uxorem fratris sui, non tamen ei ipse Herodes tulerat, sed pater uxoris tulerat eam a Philippo, pro quibusdam simulaculis exortis inter eos, et dederat eam Herodi, quia ipse Herodes majoris potestatis erat, Joannes autem, quamvis Herodes ex una parte esset Judæus, ex alia non esset, erat enim ex una parte de Simonis genere, et Joannis filii ejus, quia Aristoboli sacerdotis filia fuerat Marianna, mater Herodis majoris, quam ipse occidit. Fuit autem Aristobolus nepos Joannis filii Simonis, qui in libro Machabæorum legitur. Igitur non cessavit Joannes annuntiare ei quia injuste fecerat (quamvis pater ei dedisset) quod uxorem fratris sui retineret. Mulier vero cum amaret secundum maritum magis quam primum, stasit ei ut mitteret eum in carcerem. In hoc ergo carcere et in his vinculis cum esset, audivit opera Christi. Quæ sunt opera Christi quæ audivit? Quæ superius auditis facta, quod videlicet sanaret omnes infirmitates in populo. *Mittens duos de discipulis suis, ait illi.* Sciebat Joannes quia ipse erat verus homo, et verus rex gloriæ Dei, et quia ideo incarnatus fuerat, ut per suam mortem redimeret mundum. Cum audivit autem illum tantas virtutes facere, tunc cœpit cogitare dicens: *Si ipse tantas virtutes facit, quis occidet illum? Modo ianotescet mundo: modo nullus audebit eum occidere, sed omnes venerabuntur eum.* Ego credebam quod ipse deberet mori pro nobis, sed modo unum est e duobus aut ipse non facit tantas virtutes quantas audio; aut si facit, nullus eum occidet, sed diliget et extollet eum; et pro tali dubitatione misit duos de discipulis, et ait illi: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Tu es qui venturus es, sicut credebam per mortem tuam ad liberationem hominum qui tanta facis, an alium debes mittere qui debeat mori pro nobis? Iste est verior sensus, sicut conjicere possumus ex factis Domini et dictis, quæ in sequentibus apertemus. Nam non ignoramus quod alii etiam in hoc loco senserunt, quod Joannes idcirco misit discipulos ad Dominum, ut invitaret eos ad discipulatum Domini: sicut jam aliqui erant qui odibant, et detrahebant factis ipsius cum pharisæis. *Et respondens Jesus, ait illis.* Alius evangelista refert quod jusserit venire coram se cæcos et claudos et leprosos, et curavit eos, et inde dixit: *Renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis.* Virtutes quas vidistis de me fieri, ac si mandaret, ut ille sciat quia sic est sicut audivit facio coram vobis, ut ex visu vestro renuntiare possitis et ex auditu; et miranda facio, et tamen sicut ipse credidit moriar, quia venit hora quando satis beatus et rarus erit, qui non habet scandalum erga me. *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.* Quoties istas virtutes superius audivimus

facta a Domino et filiam archisynagogi resuscitata. Quare autem dicit *pauperes evangelizantur*? Quia hoc specialiter Isaias de illo prophetaverat futurum, inquit: *Ad annuntiandum mansuetis terræ misit me*. Et de ipsis dixerat Dominus: *Beati pauperes spiritu*.

Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Ac si aperte dicat: Jam sunt electi et perpauca qui non debeant scandalum adversum me sumere, et qui nolint mortificare me. Ponit autem præsens tempus pro futuro, beatus erit, quoniam in conspectu Dei omnia futura præsens sunt. *Illis autem abeuntibus, cepit Jesus dicere ad turbas de Joanne*. Deus conscius humanæ fragilitatis, quia Joannes homo erat, et poterat ei subripere elatio, ob hoc noluit coram discipulis suis illum laudare, sed abeuntibus illis propter exemplum aliorum et ædificationem, dixit de illo quæ imitanda forent. Exemplo ipsius nullus debet laudare quempiam in oculis ejus, juxta præceptum sapientis: *Ne laudaveris hominem in vita sua. Quid existis videre in desertum? arundinem vento agitatam*. Arundo dicta quod cito arescat. Hæc et canna vocatur Hebraice et Latine, et abundat in illa patria sicut et in Italia, ita ut sepes ex eis fiant, et alia necessaria, et crescunt in paludibus [paludosis] locis in modum herbæ, quæ apud nos ros vocatur. Est autem allegoria in hoc loco aliud dicens, et aliud volens intelligi. Per arundinem instabiles homines volens intelligi. Ac si aperte dicat: Quando fuistis ad audiendam prædicationem Joannis in deserto, nunquid vidistis illum instabilem et mutabilem, ut arundo contra ventum? Ut enim arundo vertitur in aliam partem cum ventus eam tetigerit, ita carnalis homo sive pro cupiditate, sive pro timore flectitur in aliam partem. Sed Joannes arundo non erat, sed cedrus, et de illo aliisque electis dicitur: *Justus ut palma florebit, etc*. Malus etenim ille homo est qui propter donum, sive propter aliquem timorem Dei, præceptum dimittit, vel alius est in prosperitate, et alius est in adversitate erga Dominum, vel erga proximum. Inde dicit Scriptura: *Stultus ut luna mutatur*. Joannes autem fixus fuit in præceptis Dei, et peccatoribus non est adulatus, sed firmo corde dixit Pharisæis: *Genimina viperarum*. Et Herodi regi: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*. Et usque ad mortem nec pro muneribus nec pro terroribus est immutatus, et ideo a Domino laudatus. *Sed quid existis videre in desertum? hominem mollibus vestitum?* Iterum de hac re Dominus Joannem laudat, quod austeram vitam tam in cibo quam in potu tenuerit. Licet enim nobiliter natus, delicate nutritus, tamen in ipsis fervidis juventutis suæ annis in eremum ingressus, sicut audistis, et austere vixit, et austerioribus vestimentis contactus est, quia de pilis camelorum vestimentum habuit, de qua re nunc dicitur a Domino: Quando fuistis ad consulendum Joannem, nunquid vidistis eum mollibus vestimentis vestitum? Ac si aperte dicat: Non cœlesti, sed terreno regi militant, qui aspera pro Deo perpeti refugiant. Potest et aliter accipi

quod Joannes non mollibus vestimentis vestitus esse dicitur, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed aspera invectione increpavit dicens: *Genimina viperarum*. Sic etenim sapientium verba esse debent malis, sicut stimuli et clayi in altum defixi, ut intelligant et meminerint peccatum suum, ut Salomon ait: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur*. Attendere tamen debemus quod Dominus Joannem de vestimenti sui asperitate collaudat. Si virtus non esset vilibus vestimentis indui, nequaquam Dominus illum de hac re laudasset: nequaquam etiam beatus Petrus, si culpa non esset, vestimenta pretiosa querere feminas prohiberet, dicens: *Non in veste pretiosa. Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam*. Adhuc perseverat Dominus in laudibus Joannis, dicit quod Joannes non solum fuit propheta, sed etiam plus quam propheta. Prophetæ namque ministerium est ventura prædicere, non etiam demonstrare. Joannes vero non solum prædixit Salvatorem, sed etiam digito demonstravit dicens: *Ecce Agnus Dei*. Quid Joannes dici debebat, merito subsequenter ostendit. Sequitur enim: *Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*. Qui causam debet dicere, et aliquem laudibus extollere, hoc modo debet agere ut prius repleat quod non est, et post consequenter exponat quod est. Ecce primo Dominus dixit quod Joannes arundo vento agitata non erat, neque mollibus vestitus; post paulatim, quia non solum propheta, sed etiam plus quam propheta; ad ultimam angelum illum dicit. Angelus enim *nuntius dicitur*. Et recte angelus nuncupatur qui, certus nuntius et præco Salvatoris factus, manifeste ab ipso oculis et digito demonstratus est, et unusquisque fidelis qui sacerdotis nomine censetur, Zacharia attestante, si ministerii sui jura exsequitur, angeli nomine vocatur. Ait enim: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini est*. Studeat ergo quisquis illo nomine decoratur, vita et operibus angelus esse, ut et in opere et sermone Deum videntibus et audientibus annuntiet. Sequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te*. Joannes enim viam Domino præparavit, quia multis non solum prædicavit, sed et ut in eum crederent (etiam in testimonium) baptismo baptizavit. Et unusquisque nostrum viam Domino præparat, si expulsis de corde suo vitiorum spinis, virtutes ibi inserit. *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista*. Digno laudationis præconio Dominus Joannem extulit, quando meritis æqualem omnibus sanctis esse dixit. Non est putandum Domino Jesu Christo illum esse comparatum, quia Dominus noster non de muliere, sed de virgine natus est. Sequitur: *Qui autem minor est in regno cælorum, major est illo*. Regnum cælorum hic Ecclesia intelligitur: in qua Christus tunc minoris famæ habebatur, sed major erat illo divinitate, vel alio modo. Omnis sanctus qui jam corruptione carnis transierat, major erat illa,

quia adhuc in prælio stabat, et corruptibili carne indutus erat : propterea potest recte intelligi de illo qui, quamvis meritis parvus esset, inde tamen quia jam corruptionem carnis transcendens habebat, maior Joanne erat, qui, in carne positus, peccare poterat et amittere gratiam Dei, propterea maior ille illo erat. *A diebus autem Joannis usque nunc regnum cælorum vim patitur.* Quia ipse primus prædicavit quia appropinquabit regnum cælorum, et qui vellent pœnitentiam agere, pateret eis aditus. Exinde cœperunt publicani et peccatores, qui digni erant morte pro suis fraudibus, agere pœnitentiam et aspirare in regno Dei. *Et violenti rapiunt illud.* Per pœnitentiam efficiuntur digni cælo, qui fuerant digni inferno. Vel etiam grandis violentia est ut homo, qui in terra natus est, cælum velit possidere. Sed tamen hæc est misericordia Dei. Omnes enim prophetae et lex usque ad Joannem prophetaverunt. Quia quidquid lex et prophetae de Christo prophetaverunt, postquam ipse venit completa sunt : propterea non habuerunt ultra officium. Quia postquam rex venit, præcones silent. Sequitur : *Et si vultis recipere, est Elias qui venturus est.* In alio loco interrogatus Joannes si ipse esset Elias, respondit se non esse, et nunc Dominus dicit quia ipse est. Nunquid sibi contrarii sunt? Non Joannes turbis stolidis de corpore suo dixit quod non esset Elias : Dominus autem noster de spiritu et similitudine Joannis discipulis suis spiritualibus spiritualiter locutus est, quod Joannes in spiritu et operatione Elias esset, quia sicut Elias secundum Domini adventum præveniet, ita iste prævenit primum ; sicut ille austeram vitam ducens et in victu et in tegumentis, persecutionem passus est ab Achab rege et Jezabel regina pro zelo cultus Dei, ita iste eo more vivens sustinuit persecutionem Herodis et Herodiadis zelo legis divinæ usque [ad mortem]. *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ubicumque Dominus hanc clausulam subjungit, intentos auditores ad spiritalem intellectum provocat. Omnes enim aures corporis, qui eum audiebant, habebant, sed aures cordis requirebat, quibus ista dicebat, ut videlicet et superiora et sequentiæ spiritualiter intelligerent. Sequitur : *Cui autem similem æstimabo generationem istam? Adhuc in Joannis laude perseverat.* Ostendit enim quod exemplum Joannis generationi illi prætulit, si imitari voluissent. *Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes cœqualibus suis dicunt.* Pueris assimilantur Judæi propter suas insipientias et pravitates, quia sicut puer propter juventutem frequenter perperam agit, similiter Judæi, quia pueri erant sensibus, erga legem Dei frequenter oberrabant. *Cecinimus vobis et non saltastis ; lamentavimus et non planxistis.* Isti ergo pueri prophetae sunt, de quibus unus dicit : *Ecce ego et pueri mei quos mihi dedit Deus.* Et psalmus : *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Clamaverunt Judæis sedentibus in foro, quia ubi ipsi erant propter mercimonias illorum, forum potest appellari. *Cecinimus vobis,* id est, provocavimus ut ad nostrum canticum

bona opera faceretis, et saltaretis ad nostram melodiam, sicut saltavit David ante arcam Domini, et noluitis. Unde unus ex eis dicebat : *Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ.*

Lamentavimus vobis, ut vos ad pœnitentiam provocarem, et nec hoc facere voluistis, spernentes utrumque, et exhortationem, et pœnitentiam de peccatis vestris. Unde et Jeremias dicebat : *Deducant oculi mei lacrymas per diem et noctem, et non taceant, quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer.* Simili modo nunc. *Venit enim Joannes neque manducans neque bibens, et dicunt : Daemonium habet,* exemplum vobis præbens abstinentiæ, nec illum imitare voluistis. *Veni erga manducans et bibens vobiscum, ut lucri vos facerem ; non solum non me obaudistis, sed etiam detraxistis dicentes : Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.* Quia ego cum publicanis et peccatoribus ideo manducabam, ut dum ab eis acciperem corporalem cibum, ipsi a me acciperent spiritalem. Græce melius sonat οἰνοπότλος οἰνοπότλος [οἰνοπότλος] quam Latine, quia Græce vini potens sonat, Latine hibitor vini. Nec improperebant ei quod vinum biberet, quod non est vitium si moderate potetur ; sed improperebant ei quod potens esset ad bibendum vinum. Quod tamen in Domino mendaciter reprehendebant et improperebant, sicut et reliqua, quia absque dubio et in cibo et in potu, ac in reliquis necessariis humanæ carnis modum non excessit. *Et justificata est sapientia a filiis suis.* Id est, Ego qui sum sapientia Dei Patris in hoc justificatus sum a filiis meis, id est ab apostolis discipulis meis, quod omne genus curationis et conversionis vobis adhibuerim, et omnia repuleritis.

Tunc cœpit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quod non egissent pœnitentiam. Exprobrat Dominus civitatibus quæ erant in Galilæa, per civitates homines qui habitant in ipsis civitatibus volens intelligi, quia ipsi qui viderant eum ab infantia juste conversatum inter eos, non sunt imitati, neque exemplum conversationis ejus, neque verba prædicationis ejus, cum alii multi statim ut eum audierunt prædicantem, conversi sunt a malis suis. *Væ tibi, Corozain ; væ tibi, Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ in te factæ sunt, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent.* Præferunt ergo Tyrus et Sidon urbibus Galilææ, quia ipse Tyrus et Sidon naturalem legem calcaverunt. Istæ autem et legem naturalem et legem litteræ transgressæ sunt, et prædicationem Domini respectui habuerunt. Legimus enim supra quod circumierit Dominus omnes civitates et vicus, curans omnem infirmitatem, etiam et inter eos nutritus est. Corozain fuit oppidum Galilææ, in secundo lapide Capharnaum. Est vero nunc desertum, et interpretatur *ministerium meum.* Conveniens itaque interpretatio Domino Christo, quod ministerium ejus fuerit a Patre sibi commissum, etiam illos conver-

tere qui ibi habitabant. Bethsaida duæ sunt uno in nomine una, Bethsaida piscina, quæ probatica cognominabatur, ubi languidi jacebant; alia Bethsaida in Galilæa, civitas Andreæ, et Petri, et Philippi, quæ interpretata dicitur *domus venatorum*. Et venatores possunt et in bono et in malo accipi, sicut et piscatores. Propter illos ergo discipulos Domini qui ex ipsa seculi sunt Dominum, potest in bonam partem accipi, quod ipsi venati sunt aliquos ex gentibus, sicut et piscati. Nam et alias venatores semper in malo accipiuntur. Sodoma interpretatur *pecus* propter peccata sua, quæ insipienter ut *pecus* egit, et ob hoc a præsentis incendio in perpetuum [deputata est]. Quæ nunc præfertur urbibus Galilææ, tamen utraq; pessimæ, quia et hoc quod Dominus in prælatione ejus, *forte*, adverbium dubitantis, posuit, perfidiam habitatorum quæ in ea fuerunt designavit. Tamen per hæc verba ostenduntur diversa tormenta esse in inferno, ut qui plus peccavit crucietur, et qui minus, leviora sentiat tormenta. Non est vero necesse scribere quæ Sodoma fuerit vel quem exitum habuerit, quia omnibus nota est historia. Et adhuc videntibus terror tremendi examinis ostenditur, ideoque ab omnibus est cavenda actio ejus.

CAPUT XXX.

Confessio Domini ad Patrem, et jugum ejus leve.

In illo tempore respondens Jesus. In illo tempore quod dicit ad hoc respicit quod dixerat, *Tunc cæpit Jesus exprobrare*, quia in illa exprobratione illarum civitatum perfidia Judæorum prætenditur, quæ Christum erant repulsuri; in prælatione gentium civitatum, gentes credituræ designantur. Et interest illa confessio quod nunc est glorificaturus Patrem. Quod dicit *respondens*, subauditur ad Patrem. *Confiteor tibi, Domine, Pater cæli et terræ*. Confessionum genera duo sunt: unum quæ peccator confitetur peccata sua; alia confessio quæ ad laudem gratiarum actione pertinet, quam in hoc Evangelio frequenter legimus Dominum Christum ad Patrem fecisse; de qua nunc sequitur: *Quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis*. Sapientibus Scribis et Phariseis dicit, non quod ipsi vere essent sapientes, sed quia sibi videbantur esse sapientes et prudentes. *Et revelasti ea parvulis*. Id est humilibus, apostolis videlicet meis.

Faciunt autem philosophi differentiam inter sapientiam et prudentiam, dicentes sapientiam esse divinarum cognitionem, prudentiam autem divinarum humanarumque agnitionem. Potest etiam sapientum et prudentum nomine gens Judæorum intelligi, quæ sibi sapiens esse visa est propter legem et prophetarum doctrinam quam accepit; sed quia male eam interpretata est et intellexit, propterea incertam et occultam Dei sapientiam in ea intelligere non potuit. Gentiles vero humiles appellatur et parvuli, quia, agnoscetes ignorantiam suam, Domini prædicationem statim ut audire susceperunt. *Ita, Pater, quia sic fuit placitum ante te*. Subauditur, gratias ago. Ista confessio Græcè hexomologesis dicitur,

cujus nominis duplex significatio est, quia una pertinet ad confessionem peccatorum quæ delicta nostra confitemur Domino, non quasi ignaro, cui nihil occultum, sed confessio fit erroris confessio, ut sit finis peccati quod in conspectu ejus detestamur; alia autem confessio est quæ ad laudem et gratiarum actionem pertinet, ut in hoc loco: *Confiteor tibi, Pater cæli et terræ*.

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Secundum eam formam qua homo factus est hæc loquitur, de electis scilicet qui credituri sunt in eum, et unde dicit *omnia*, subauditur *electa*. Nam secundum divinitatem tunc tradita sunt, quando de Patre genitus est. Si quid questionis in hoc verbo videtur habere, melius silere puto quam cursim nunc exponere, donec ad latiore expositionem opportunum tempus inveniat, quia, sicut canones præcipiunt, obscuræ questiones in populis reticendæ sunt. *Et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius*. Ista notitia secundum divinitatis naturam intelligitur, qua Pater et Filius unus Deus; et quia Filius de Patre processerit, vel quia æternus Pater, æternus Filius, æternus et Spiritus sanctus: et quia semper inenarrabilis illa scientia humanis sermonibus est, quod et Propheta dicit: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod autem sequitur: *Et cui voluerit Filius revelare*. Manifeste credimus quod neque docentis hominis exterius est virtus, nisi ipsius Domini interius incrementum dantis. Nam in alio loco in hoc eodem Evangelio legimus: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*. Ex quibus verbis unam operationem Patris et Filii et Spiritus sancti intelligimus, et firma fide credimus quia nisi tangente sancto Spiritu qui unus est Deus, neque credere quis potest, neque intelligere quis divinitatem potest. *Et cui revelat Pater, revelat Filius, revelat Spiritus sanctus*. Quia una est operatio individuae Trinitatis. *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*. Hoc in loco et gentes ad penitentiam vocat, et omnes qui sub pondere peccatorum gravi jugo tenebantur oppressi. Judæi, qui zelum Dei habebant, suam quærebant justitiam, Deo non erant subjecti; gentes vero, ignorantes Creatorem, et colentes creaturam pro Creatore, sub onere dæmonum serviebant, facti lapides et ligna quos colebant, secundum Psalmistam, qui dicit: *Similes illis fiunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*. Sequitur: *Et ego reficiam vos*. Videlicet, auferendo peccata a vobis per baptismum requiescere faciam. Gravem autem esse sarcinam peccatorum Psalmista ostendit, qui ait: *Quomodo iniquitates mee supergressæ sunt caput meum: et sicut onus grave gravata sunt super me*.

Tollite jugum meum super vos. Hoc est, sponte venite et credite in me, et submitte colla vestra sub jugo meo levi, quia usque modo gravata sunt colla vestra, et attrita sunt sub jugo legis. Unde postea Petrus causabatur dicens: *Ut quid vultis imponere jugum super cervices nostras, quod neque patres*

nostri, neque nos portare potuimus aliquando? Non enim invitus aliquis credere potest, nisi voluntarius: propterea, tollite jugum meum super vos, quia jugum credulitas est, qua quisque Deum elegit credere et sequi. Et discite a me quia mitis sum et humilis corde. Ipsum est jugum quod super nos tollere debemus, et collum submittere, ut mitis simus et humiles corde. Mites et mansueti cum omnibus bonis, quia et ipsa simplicitas est quam in columbæ specie imitari jubemur. Quia, quantum ex nobis est, pacem debemus habere cum omnibus hominibus. Quæ sunt virtutes quas Dominus discendas esse præmonuit? Non dixit, Discite a me mortuos suscitare, dæmones effugare, super mare siccis pedibus ambulare, sed hoc quod possumus imitari, scilicet, ut mites simus et humiles corde. In alio etiam loco dicit: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinvicem.* Ista sunt tria signa per quæ Christi discipuli dignoscuntur. Qui ista tria non habere deprehenditur, non esse Christi discipulus convincitur, quamvis nomine tenus dicatur Christianus. Non est de his de quibus sequitur. *Et invenietis requiem animabus vestris.* Non promittit temporalia, sed spiritualia, quia quæ videntur, corruptibilia sunt et cito transeunt, quæ autem post mortem justis dantur, æterna et immarcescibilia sunt. *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.* Quomodo potest esse hoc quod Dominus dicit, jugum suum esse levius quam jugum legis fuit? Sed si subtiliter perpendimus, inveniemus leviora esse præcepta Evangelii quam legis. In lege enim multa præcepta sunt quæ apostoli testantur non posse compleri, quia in lege opera requiruntur, quæ qui fecerit vivet in eis. In Evangelio voluntas quæritur, quæ si etiam effectum non habuerit, præmium tamen non amittit; et ea nobis præcipiuntur quæ possumus observare, videlicet ne concupiscamus. In veteri lege si opus adfuerit, et voluntas defuerit, punitur qui fecerit; in Evangelio ex voluntate quilibet judicatur. Verbi gratia, si mulier oppressa fuerit et contaminata per vim, quamvis voluntas defuerit, in veteri lege propter opus punitur. In Evangelio autem quia voluntas defuit, et violentiam perpessa est, apud Deum virgo judicatur.

CAPUT XXXI.

De eo quod discipuli spicas vellunt.

In illo tempore abiit Jesus sabbato per sata; discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas et manducare. Sata dicuntur seminata. Erat consuetudo in illa gente et lex ut qui vellet ingredi in messem proximi sui, et comedere de granis, faceret quantum vellet, tantummodo falce ne meteret. Similiter in vineam ingrediens, comederet racemos quantum sufficeret, foras ne efferret. Pro hac ergo lege, discipuli esurientes, cum ambularet Jesus per viam, discipuli prægrediebantur, et vellebant spicas; et fricabant manibus et manducabant. Legimus enim in hoc Evangelio quod erant qui veniebant et credebant multi, et non habebant spatium manducandi,

et ipse quasi homines esuriebat, et mediam donolabantur, vel etiam indicat vitam austeram quia non habebant epulas præparatas, sed simplici cibo contenti essent. *Pharisæi autem vitentes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis.* Hic apparet quod ob nullam aliam causam sequebantur Dominum, nisi reprehensionis obtentu. Quod vero nihil dicunt de damno alterius messis, nisi solummodo de violatione sabbati, pro illa causa dimittunt quam superius dixit. Nam et Longobardi eandem legem habent de ipsa causa, et plurimæ aliæ gentes, ut quando aliquis in messem sive in vineam introierit, manducet quantum voluerit, foras ne efferat. Habebant vero Judæi in consuetudine ut in die ante sabbatum pararent sibi cibos quos comederent in crastino, et inde vocatur ipse dies sexta feria parasceve, hoc est præparatio, in sabbato vero neque cibos pararent, neque ignem accenderent. Hac de causa reprehendebant Christi discipulos, quare ipsi hoc facerent. Dominus ostendit quia spiritaliter observandum est sabbatum, et etiam quia ipse esset Dominus sabbati et quia propter hominem fuisset præceptum sabbatum. *Dixit eis Jesus: Non legistis quid fecerit David quando esuriit, et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Domini, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?* Ad confutandam Judæorum reprehensionem veteris recordatur historiæ quæ in libro Regum refertur, scilicet quod David, fugiens a Saule, venit ad Achimelech sacerdotem, et dixit ei, sicut scitis, quod rex eum mitteret, et postulaverit ab eo panes ad manducandum, vel alios cibos; et ille non habens alios panes, dederit ei illos qui erant in mensa propositionis, quibus non licebat vesci nisi a sacerdotibus aut Levitis, et nihil aliud interrogaverit nisi si mundi essent a mulieribus. Intellexit ille summus sacerdos etiam quod secundum prophetiæ dictum magis placeret Domino, facere misericordiam in aliquo suo proximo, quam offerre holocaustum. Quia Dominus non ob aliam causam præcepit sibi offerri hostias nisi ne idolis immolarentur, sicut ipse dicit in psalmo: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Ac si dicat Dominus ad Phariseos: Si ille beatus sacerdos non reprehenditur, imo laudatur, qui misericordiam prætulit sacrificio, quare non eandem causam consideratis in discipulis meis? quanquam inter istos et David magna differentia sit, quia et ille fugiebat in diebus Neomeniarum, quibus non licebat incedere nisi uno milliario, et etiam panes consecratos quos non licebat laicos homines edere comedit. Quod vero dicit, *his qui cum eo erant*, non legimus quod ibi aliquis cum illo fuerit, sed ex eo quod dixerit ad sacerdotem: *Pueris condixi in illum et illum locum*, credimus quod aut secuti eum fuerint, aut per aliam viam obviam ei venerint. Ex illa consuetudine quæ beatus ille vir interrogavit si mundi essent pueri a mulieribus, præceptum est in canonibus etiam his

qui legitime conjuges habent, et communicare corpus et sanguinem Domini debent, et sexta feria abstinentes ab eis, abluto corpore et vestimentis, in die tertia communicent. *Aut non legistis in lege quod sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt?* Sabbato enim sacerdotes victimas immolabant, jugulantes arietes et tauros, et cremantes super struem lignorum. Et secundum alium evangelistam, hoc addidit quod quando evenit ut infans die sabbato nascatur, alio die sabbati, ut lex impleatur quæ præcipit circumcidi, octava die circumceditur. Et Josue muros Jericho septem diebus cum exercitu circumvixit; quod Machabei intelligentes et considerantes, statuerunt postea, ut si quis eis pugnam inferret sabbato, bellarent adversum eos: et fecerunt, et habuerunt victorias, et probaverunt quod non displiceret Deo. Sed similiter convincit eos alia vice, quando reprehendebant eum de muliere sanata, quod ipsi pecora sua in sabbato adaquarent, et si deciderent in puteum, eruere festinarent. *Dico autem vobis quod templo major est hic.* Non est in isto loco *hic* pronomen, sed adverbium est loci, quia videlicet qui ibi loquebatur Dominus erat sabbati, quia ipse erat qui præceperat observari sabbatum; ac si diceret: Si David panem illicitum edens et sacerdotes hostias pro populo immolantes sine crimine sunt et apud Deum et apud vos, quanto magis ego qui rex et sacerdos verus sum, et templi Dominus et sabbati, non possim absque culpa discipulos meos reddere, cum pro hominum salute non licuerit ante eis edere. *Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes.* Melius intellexit Abimelech illud verbum quam vos: qui non habebat exemplum ante factum, et tamen non dubitavit facere, firmiter sciens quod quæ in mundo sunt facta, nisi de adorando et laudando Deo, propter hominem creata et præcepta sunt. Talis est consideratio adhibenda in omnibus necessariis humanæ fragilitatis; aut in jejuniis indictis circa infirmos, sive in abstinentiis a cibis, quia carnis cura in desideriis fieri prohibetur, non in necessitatibus. Omnes præpositi, episcopi, abbates aut reliqui, discere debent istum versiculum Domini: *Misericordiam volo, et scientiam Dei, plus quam holocaustum.* Dominus est enim *filius hominis etiam sabbati.* Hyperbaton est in hoc loco, verborum ordo turbatus. Est autem ordo talis, *Filius hominis est Dominus etiam sabbati,* quia creator omnium erat qui cum eis loquebatur et præceptor sabbati. Mystice discipuli per sata transeunt, apostoli vel doctores cum considerant quomodo unumquemque possint ad salutem [adducere], et illam famem patiuntur juxta exemplum Domini qui dixit: *Ego cibum habeo manducare, et meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei.* Cum autem transeunt, vellunt spicas, quia vellunt eos a terrenis delectationibus in quibus confixi erant. Fricare vero manibus, est per exempla sanctarum Scripturarum a concupiscentia carnis quasi a folliculis exuere. Grana vero

comedere, est exutum quemque membris Ecclesie incorporari; et discipuli ante Dominum incedentes hoc faciunt, quia ante doctores prædicant, et sic tangit Dominus cor ut credant.

CAPUT XXXII.

De sanata manu arida.

Et cum inde transiret, venit in synagogam eorum, et ecce homo manum habens aridam. Cum ergo Dominus ipsa die pervenisset in synagogam eorum, venit homo ante ipsum et precabatur dicens: *Domine, adjuva me, quia opere manuum mearum vivebam, et verbo mendicabo, nisi tu adjuveris.* Fuerat enim cæmentarius. Et Pharisei, antequam ipse aliquid diceret, interrogabant eum dicentes: *Licet sabbatis curare?* Ut accuserent eum, id est, si faceret, quasi transgressorem, et si non faceret, potuisset adjuvare et nollet. *Dominus autem sic respondit eis.* Ut etiam propter avaritiam eorum ostenderet ipsos violare sabbatum, quod in eum reprehendebant, qui pro misericordia faceret totum quod faceret. Pharisei enim omni die manus ad os extendebant ad manducandum et bibendum. Homo iste spiritualiter genus humanum designat, qui postquam manum extendit ad cibum vitium, condemnatum habuit brachium, donec venit Christus: et extendit in cruce immaculatas manus pro manibus incontinentiter extensis, et sic postea genus humanum docuit et exemplo illius ad eleemosynam et ad bona opera manus extendere.

CAPUT XXXIII.

De ira Phariseorum erga Dominum, et prophetia Isaiæ.

Exeuntes autem Pharisei consilium fecerunt adversus eum quomodo perderent eum. Unde meliores debuissent fieri, inde deteriores effecti sunt. Ipsi enim centies in die manus extendebant ad os suum, et invidia stimulante, pro una extendebant [extensa] infirmi hominis, necem Salvatori machinabantur. *Hic autem sciens, recessit inde.* Recessit ut homo, quia nonnullum venerat hora qua mori vellet, nec erat locus extra Hierusalem ubi pati deberet. *Et secuti sunt eum, et curavit eos omnes.* Qui pia se le querunt Dominum, inveniunt eum: quia, juxta Psalmistam, *prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.*

Et curavit eos omnes, bonos, ab infirmitatibus anime et corporis. Et præcepit eis, ne manifestum facerent. Secundum historiam fecit sicut homo, occultavit se ab his qui male querebant ut eum perderent. *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem.* Quod dicit, *ut impleatur,* ad hoc respicit quod dicit, *et curavit eos omnes,* quia hoc fuerat prophetatum et per Isaiam et per alios, quod ipse curaturus esset infirmitates animarum et corporum. *Ecce puer meus.* Ex persona Dei Patris hoc dicit propheta. Pueri quatuor modis dicuntur. Puer ab ætate et propter infantiam, puer septem annorum, puer pro obedientia, ut, *pueri David;* puer pro stultitia, ut, *Puer centum annorum morietur;* puer per innocentiam hic, *Ecce puer meus.* Puer enim a puritate dicitur, quia ipse purus fuit a peccato. *Quem elegi.* Ad redemptionem

mundi, incarnari. *Dilectus meus*. Præ cæteris sicut unigenitus. *In quo complacuit animæ meæ*, quia ipse faciet voluntatem meam irreprensibiliter. Hæc omnia secundum humanitatem acceptanda sunt quia homo fieri dignatus est. Cæterum in divinitate unus est Deus cum ipso qui hæc loquitur in propheta. *Ponam spiritum meum super eum*. Non ad mensuram, sicut sanctos meos, sed quantum corpus capere potuit. *Judicium gentibus nuntiabit*. Quo judicandi sunt boni et mali et discernendi, sicut ipse postea facturum se esse testatur dicens: Cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, etc. *Non contendet, neque clamabit*. Non contendet cum aliquo, quia pacem portabit ore et opere. *Neque clamabit*. Clamor hic ad contemp-tionem pertinet. Sequitur enim: *Neque aliquis in plateis audiet*. Hoc est in lata via quæ ducit ad mortem in qua multi inveniuntur, quia non audiunt vocem Salvatoris. *Calamus quassatus non conteret*. Calamus quassatus est peccator jacens sub onere peccatorum, contritus a diabolo ut non possit erigere caput; quem Dominus non solum non contrivit, sed etiam manum auxilii sui porrexit, dicens: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*.

Et linum fumigans non exstinguet. Allegoria est et in calamo et in lino. Per linum corpus hominis, per fumum parvula notitia fidei. Linum fumigans non exstinxit, sed et perfecte erudit; dicens: *Tu credis in Filium Dei? Et ille dixit, Quis est; ut credam in eum? Et ait: Et vidisti eum; et qui loquitur tecum ipse est. Et providens adoravit eum*.

Dñec ejiciat ad victoriam judicium. Sicut fecit etiam vicit diabolum resurgendo et ascendendo. *Et in nomine ejus gentes sperabant*. Hoc luce clarius patet, quia ut omnes prope crederent in eum, hæc verba Isaie ipse legit in synagoga Judæorum cum surrexit ad legendum, et fideles et infideles in ipsa synagoga cognoverunt quod de eo fuerant ista prophetata.

CAPUT XXXIV.

De dæmoniaco curato cæco et muto.

Tunc oblatus est unus dæmonium habens et cæcus et mutus, et curavit eum ita ut loqueretur et videret. Audistis superius de illò qui mutus fuerat et surdus et dæmoniacus, quod curatus fuerit a Deo; iste fuit cæcus, in reliquis similis illi. Tria generalia signa in isto facta sunt: a dæmonio liberatus est, visum et loquelam recepit. Tunc ita juxta historiam factum est: et spiritaliter genus humanum significat, quod cæcum erat de oculis spiritalibus et non loquebatur quæ Dei erant, quia dæmones illum obsidebant. Similiter sunt omnes pagani, et quando veniunt ad credulitatem, expelluntur de eis dæmonia, aperiantur oculi cordis eorum ut possint Deum videre, id est intelligere et laudare, quod est loquelam recipere. *Et stupebant turbæ et dicebant: Nunquid est filius David? Turbæ mirabantur, et volebant illum dicere de progenie David esse et de Bethlehem; unde sciebant Christum debere nasci: sed Pharisei contradicebant, quasi neque de David progenie, neque de Bethlehem esset, neque virtutes ex Deo fa-*

ceret; sed quia aperte virtutes fiebant, et negare non poterant, in malam partem convertere nitentur, quasi per incantationes, sicut magi in Ægypto, faceret virtutes. Sed illi majora signa facere non poterant, sed propter peccatum Pharaonis permissa sunt eis aliqua facere. Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Beelzebub, sicut scitis, fuit idolum Accaron, qui interpretatur *vir muscarum*. Zebub enim *musca* dicitur. Judæi enim ob sordes immolatiis cruoris, seu pro immunditia, hoc nomine Accaron vocabant, et ipsum etiam principem dæmoniorum. Et sicut beatus Beda dicit, non debemus in fine nominis aliam litteram legere quam *b*.

Dæmones autem dicti Græce, quasi *demnas*, id est *periti*. Inest enim illis cognitio rerum plus quam hominibus, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longæ vitæ, quia angeli boni creati, per superbiam mali effecti sunt. *Jesus autem, sciens cogitationes eorum, dixit eis*. Non ipsi verbis dixerunt, sed in cordibus suis, ad cogitationes eorum respondit ut sic compellerentur credere, scientes, secundum dictum Salomonis, nullum alium scire cogitationes hominum, nisi solum Deum. *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit*. Sicut regnum si intra se divisum fuerit, cito destruitur et deperit, sic etiam regnum diaboli, si divisum est, cito decedit, quia discordia multa regna dejecit et annihilavit: concordia vero de parvis magna fecit et exaltavit, sicut adhuc hodie videmus. O Judæi, scitis regnum divisum diaboli, quare vos in regno ejus vultis esse faciendo voluntatem ejus? *Et si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?* Filios Judæorum duobus modis possunt intelligere: apostolos, qui ejiciebant dæmones per potestatem a Domino sibi datam, sicut legitur in hoc Evangelio, quia reversi apostoli dixerunt Domino: *Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt; vel filios Judæorum adjuratores gentis illius dicit*. Docuerat enim illos Salomon rex quasdam adjurationes per nomen Dei et eo modo ejiciebant dæmones. Hoc Josephus narrat, quod coram Vespasiano hoc fecerint. Si expulsionem in filiis vestris Deo tribuitis, quare ipsum factum in me non eadem laudem habet? *Et si expulsionem dæmonium Deo deputatis, corporum sanitates cui deputatis? Ideo judices vestri ipsi erunt*. Si ad exorcistarum comparisonem dicit, non potestatem, si ad apostolos refertis, quia ipsi sedebunt super sedes duodecim, et judicabunt duodecim tribus Israel. *Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei*. Ironicus est in hoc loco tropus, qui per contrarium intelligitur, sicut est in psalmo: *Si intribunt in requiem meam*, hoc est, non introibunt. Similiter in hoc loco talis est sensus: Quia ergo in digito Dei ego ejicio dæmonia, pro certo non pervenit in vos regnum Dei. Quia scientiam Dei habetis qua bonum cognoscere potestis et a malo discernere, sed per invidiam contradicitis bono meo operi, ideo non per-

venis in vos regnum Dei. Viden vestram perfidiam, qua vos in malo elegistis durare, ideo hæc certissime dico, Regnum Dei vel vita æterna, nec ipse Dominus, vel etiam Scriptura sancta. Unde Dominus dixit: *Aufertur a vobis regnum Dei.*

*Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortis, et tunc domum ejus diripiet? Dat in alio evangelista similitudinem, quod ut fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia que possidet. Si autem fortis ille superveniens vicerit eum, universa arma ejus aufert in quibus confidebat, et spolia ejus distribuit. De se et diabolo ipsam parabolam dicens, quia antequam Dominus in hunc mundum veniret corporaliter, diabolo serviebat iste mundus. Venit Dominus et abstulit arma ejus, infideles potentes, per quos operabatur quidquid volebat, sive arma ejus in quibus habitabat. Spolia ejus, innocentes et ab eo decepti; vel vasa ejus, illos de quibus expellebat demones et sicut iste de quo ratio est, vel alii multi de quibus superius audistis. Qui non est mecum, contra me est. Et de diabolo intelligendum est, eo quod diabolus semper contraria opera facit Salvatori. Ille cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare; ille prædicat idola, hic unius Dei notitiam; Dominus amat virtutes, diabolus vitia. Ideoque dico vobis: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Et quomodo hoc potest esse, cum multi Ariani qui blasphemaverunt in Spiritum sanctum, quando minorem Patre et Filio dixerunt, et tamen revertentes ad poenitentiam, suscepti et salvi facti sunt? Sed tamen de his dicitur: *Qui cum sciunt veritatem, aperte seipso blasphemia tradunt propter invidiam.* Nam et qui dixerit in Patrem, vel Filium, non sic leviter remittetur (maxime si baptizatus et catholicus fuerit), nisi dignius poenituerit per lacrymarum et orationum assiduitatem ac crebra jejunia. Etenim quia per Spiritum sanctum fit remissio peccatorum, quisquis in similitudinem diaboli et angelorum ejus contra scientiam suam majestatem deitatis oppugnare non trepidat, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti; sive ille dicit blasphemiam in Spiritum sanctum qui non credit remissionem peccatorum, et in hoc perseverat. Nec non et hoc dicere possumus quod Dominus prævidebat illos ad quos hæc loquebatur non esse credituros, et de illis specialiter hoc dicebat. Quod vero dicit non remittendum neque in hoc sæculo, neque in futuro, datur intelligi esse de quibusdam peccatis in alia vita remissionem, quia quod de uno negatur, consequens est ut de aliquibus possit intelligi. Sicut est de otioso sermone, de concupiscentiis et de levibus peccatis. Cæterum de gravioribus non audemus aliud dicere quam quod Joannes dicit: *Peccatum usque ad mortem, non dico ut quis roget pro eo. Et**

Phubus inquit: Notis erroris et neque servientes, neque idolis servientes, neque adulteris, neque molles, neque-mascularum incubitores; neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque vapores regnum Dei possidebunt. Et de his tamen, si in similes inventi fuerint, vel in hoc finierint. Aut facite arborem bonam, et fructus ejus bonos; aut arborem malam, et fructus ejus malos. De seipso dicit, quod quia bona opera sint, seilibet sanitates hominum et verba que de ipso procedebant. Si ipsa bona erant, quomodo poterant esse aliqua mala? Neque enim potest fieri ut ex malo oriatur bonum aut ex bono malum. Siquidam ex fructu arbor agnoscitur. Quasi sicut ramus unus non potest diversum fructum facere, bonum et malum, nec de uno foramine potest exire dulcis et amara aqua, sic unus homo non potest esse bonus et malus. Hæc omnia de illo verbo quod dixerant, in Beelzebub eicit demonia, dicta sunt.

*Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ostendit de ipsis quod sicut mali erant in operibus, erant etiam in corde, quod membra regere debet, quia interior est conscientia, quæ exterius membra regit. Quare progenies viperarum vocentur, superius dictum est. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Sicut rivus decurrens eundem habet saporem quem et fons de quo oritur, similiter et homo de hoc quod abundat interius, profert exterius in opere et locutione. Et inde sequitur: Bonus ergo Dominus Christus de bono thesauro profert bona, et malus homo, diabolus, qui homo appellatur propter invidiam, et Pharisei de malo thesauro proferebant mala. Dico autem vobis quod omne otiosum verbum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ad illud quod superius dixerat blasphemiam Spiritus sancti ista adjunguntur, quasi dicat: Non solum de blasphemia erunt cruciandi in inferno qui faciunt, sed et de detractoribus, verum etiam de omni otioso verbo. Otiosum verbum est quod aliqua utilitate caret. Cæterum, maius quod ad vitium trahit aut ad ebrietatem sectandam, aut ad luxuriam illiciendam, asperius judicabitur. Detractor enim mortale est crimen, quia qui detrahit eradicabitur de terra viventium, hoc est non habebit ibi radicem si in hoc finierit. Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. Qui dicit, Dominus Jesus in Spiritu sancto, quod præcepit Apostolus dicendum, quando dicit, Nemo potest dicere Dominus Jesus nisi in Spiritu sancto, potest justificari ex verbis suis. Quique considerat quod Jacobus apostolus ait: *Linguam (subauditur malam) nullus hominum potest domare; et quod Salomon dixit, Mors et vita in manibus linguæ. Intellexit quomodo potest homo condemnari per linguam. Quidquid enim Arius inmaxime peccavit, per linguam deliquit. Per linguam committitur illud peccatum quod superius dixit, quod non remittitur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Phariseis, dicentes t**

Magister, noluit a te signum videri. Aliis quoque. *Altitudo Cetus significat terram, sive infernum, quia lista apertius dicit qualia signa postularent, videlicet terra habuit corpus, infernus alimentum.* Quod vero cet, vel in morem Eliæ ignem de sublimi venire cupiebant, ut aliquis incederet, sicut fecit Elias, quando quos quinquagenarios cum quinquagenis suis junioribus occidit; vel in morem Samuelis, contra morem provincie tempore festivo tonare et fulgurare. Apud nos enim ideo tonatestate, quia in Occidente sumus et alleviate sunt nubes, propterea possunt currere. Apud Orientales autem in hiberno tonat, quia in estate ita puræ sunt nubes, ut non habeant unde pluant: quia sol super eos non permittit nubes tantum imbram colligere unde tonitruum possint facere. Non est enim verum, quod homines credunt, quod nullus sciat quid sit tonitruum, sed illud unde Joannes dicit quod Spiritus sanctus in cordibus credentium; quia sicut per istud tonitruum concutiuntur mortales, ita per illud terrentur mentes mortalium, et decidunt a cogitationibus et operibus suis. Nam illud quod sonat in nubibus, nubes faciunt illud cum habuerint aquam et aliqua non habuerint; illæ quæ habuerint currunt, et tunc sonat sicut auditis, et excitant ipsum ignem quem videtis, quia omnis collisio ignem creat, ut vides in collisione fieri cum alio ferro, vel petra cum alia petra. Quomodo enim potest esse de isto tonitruo quod Joannes dicit: *Locuta sunt septem tonitrua voce sua.* Et iterum: *De throno procedunt fulgura et tonitrua.* Sed de tonitruo Spiritus sancti, qui septiformiter fit inde dicit Joannes, non de alio, quia illud est inenarrabile quomodo et quibus modis corda mortalium concutiat.

CAPUT XXXV.

De petitione signorum.

Generatio mala et adultera signum quærit. Mala generatio dicitur, non conditione, sed opere. *Adultera*, ideo quia frequenter Deum reliquit et idola adoravit, ut per Ezechielem Dominus ei improperat, vel etiam tunc cum alias creaturas plus amabat. Nam dicit beatus Augustinus, assumens auctoritatem ex illo loco Apostolorum, et *avaritia, quæ est idolorum serritus*, quod omnis homo qui relinquit justitiam Dei propter aurum aut pro alia creatura, tunc fornicatur anima ejus a Deo, et quasi adorat tunc ipsum aurum et veneratur, pro quo mandatum Dei derelinquit. *Et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophætæ.* Recordamini historiam Jonæ, quod quando missus est ad Ninivitas prædicandum voluerit effugere Dei præceptum; et postea, sicut scitis, sorte deprehensus quod mare illum quæreret, in ipsum projectus ceto absorptus triduo ibi jacuit. Simili modo dicit Dominus de Judæis signum daturum. Jonas figuram Domini prætulit, sicut ipse ad convertendos Ninivitas missus, qui de gentibus erant: sic Dominus Jesus in hunc mundum ad prædicandum gentes missus. Mare significat istud sæculum, et illud turbatum est propter Jonam; ita et istud turbatum est propter prædicationem ipsius, quia ipse dicit: *Non veni pacem mittere, sed gladium separa-*

terram habuit corpus, infernus alimentum. Quod vero quatuor dies ponuntur, cum non per omnia toti tres fuerint; per synecdochen a toto pars intelligitur: quia ipse hora undecima sexta feria in sepulchro collocatus, viginti septem horis ibi jacuit. Et sicut Jonas volebat ante absorptionem ire ad gentes, similiter dicit ad apostolos: In viam gentium ne abieritis; sed post resurrectionem præcepit eis dicens: *Euntes docete omnes gentes.*

Viri Ninivite surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam. Non potestate, sed comparatione: quia nullis videntibus signis ab Jona, nec multo tempore prædicata est, nisi per tres dies, et illi peregrino crediderunt gentes. Nunc excelsior cunctis ego commendatus ab Joanne, et qui multas virtutes in vobis feci et non solum non auditus, sed Beelzebub vocatus. *Et ecce plus quam Jona hic.* Quia creator ego Jona. Hic isto loco adverbium est loci, non pronomen. Jona columba vel dolens interpretatur, Dominumque figuravit. Ninive civitas, quam ædificavit Assur filius Sem et decoravit eam primus rex Assyriorum, et vocavit eam Niniven ex nomine suo, id est speciosam, fuitque sedes Assyriorum semper. *Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam.* Regina Austri non audivit de Salomone quod virtutes faceret, mortuos suscitaret aut regnum cælorum prædicaret, litteras sine doctore sciret, et tamen venit de Oriente audire Salomonem. Idcirco condemnata erit ista generatio plus quam illa, quia habens illum seculum qui sapientiam dedit, noluit illum audire. Spiritually Salomon significat Dominum Christum, quia Salomon *pacificus* dicitur. Et ista regina significat Ecclesiam de gentibus ad verum Pacificum nostrum convertendam. *Et ecce plus quam Salomon hic.* Quia ille loquebatur de quo Salomon dixerat: *Dominus possedit me in initio viarum mearum, antequam quidquam faceret a principio.*

Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca arida. Et de homine liberato a dæmonio potest intelligi, quia si se non custodiret a malis operibus, iterum traderetur cui fuerat traditus; et de Judæis qui sic perverse Domino contradicebant, qui peiores futuri erant post contemptam legem litteræ et prædicationem Domini, quam ante acceptam legem fuissent. Cum enim legem acceperunt, exiit ab eis diabolus et ambulavit ad gentes, sed modo habet dimissas gentes et est reversus ad Judæos. Per scopas unde domus mundatur doctrina Judæorum intelligitur vacans, quia Deum non habebat, qui dixit, *Transeamus ex his sedibus*, ut Josephus refert *septem spiritus*, septem vitia principalia. *Adhuc eo loquente, ecce mater ejus et fratres ejus.* Fratres ejus non sanctæ Mariæ, sed nepotes vel alii consobrini, qui in Scriptura sancta fratres appellantur, ut Lot dictus est frater Abraham cum esset nepos ejus. Iste qui ei hoc nuntiavit tentando faciebat, ut videret si terrenis coelestia præpoueret et

desereret prædicationem propter carnalem cognationem. Sed ipse ostendit quia melior est spiritalis fraternitas quam carnalis. Si vero utraque simul sunt, duplex bonum est, sicut erat in sancta Maria, quia mater efficitur quis, cum aliquis per verbum ejus in Christo renascitur, sicut Paulus dicit: *Per Evangelium ego vos genui.*

In illo die egressus Jesus de domo, sedebat secus mare, et congregatae sunt ad eum turbae multae, etc. Non solum dicta Domini, sed et facta plena sunt mysteriis. Quod Dominus de domo illa egressus esse dicitur, ubi Judaei nefanda verba in eum jactabant, ad mare venit, ostendebat relinquitur se Judaeam ob meritum facinorum et verborum nefandorum, et ad gentes transiturum, quae significantur per mare tumidum atque fluctuosum: quia sicut illud omni vento movebatur, similiter et gentes omni doctrinae agitatione mutabantur. Nam notum est omnibus de quo mari dicat, scilicet de lacu Genesar, ubi solitus erat intrare, et de navi docere turbas. Erat autem in Galilaea Judaeorum, habens in longitudine centum quadraginta stadia, et in latitudine quadraginta, habens in se omnia genera piscium qui extra mare inveniuntur. Habens quoque super se civitates edificatas, et pro diversitate adjacentium provinciarum vel civitatum, diversa nomina sortiebatur, ut mare Galilaeae a provincia, et mare Tyberias a civitate vocabatur; Genesar autem Graeco vocabulo dicebatur: quasi generans sibi aurum, de seipso ferebatur excitare tempestates. Haustus ejus purior et ad potandum dulcis et habitus. Littus dicitur, eo quod ibi illidatur aqua, id est, percutiatur veniendo. Erat autem conveniens locus ad docendum, quia poterat videri et audiri ab omnibus, et non poterat comprimari a turba, *Et locutus est eis multa in parabolis.* Consuetudo erat incolis illis cum similitudinibus loqui frequentius, idcirco Dominus morem quem audire soliti erant sequitur. *Ecce qui seminat exiit.* Dat similitudinem de terrena seminatione, quod simili modo etiam spiritalis agitur. *Exiit qui seminat.* Dominus Jesus. *Exiit a Patre,* descendit de caelo. *Seminare semen suum.* Verbum Evangelii. *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam.* Id est, in illos cecidit quos diabolus solet frequenter visitare et quasi inhabitare. Et ideo conculcat semen verbi quia aufert et superinducit alias curas. Quod demones volucres vocantur, quia discurrunt per aera in morem volucrum. *Et aliud cecidit super petram.* Petram Dominus duritiam cordis exposuit; terram, fidem stabilem; solem, fervorem persecutionis qua, dum surgit adversitas, debent Dominum vel deserunt justitiam. *Alia autem ceciderunt in spinas et creverunt spinae, et suffocaverunt ea.* Spinam divitias Dominus esse exposuit. Quando his praedicatur verbum qui divites sunt, tunc cum gaudio suscipiunt verbum. Sed cum hora illa transierit, et ipsi reversi fuerint ad ipsas divitias, pangunt ex homine ipsae partae suggestiones, et quia subest illis posse quod voluerint, faciunt quod delectationes suggerunt, et dimitunt quae in ecclesia

audierunt. *Aliud cecidit in terram bonam et dedit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.* Secundum agriculturae rationem invenitur terra transmarina, quae multiplicetur in semine centies vel sexagies, seu tricies. In nostra terra hoc non invenitur, quia nostra terra in comparatione illius terrae in qua Dominus haec loquebatur, sterilis est, quasi silvestris. De spiritali vero semine ille profert centesimum qui cum aliis virtutibus virgo corpore et animo perseverat, sicut sancta Maria et multae virgines. Sexagesimum fructum refert qui multo tempore in viduitate justam ac bonam vitam ducit; ut Anna fecit, quae in hoc Evangelio collaudatur. Trigesimum quoque fructum profert qui sociatur conjugio et legitimo tempore fuerit usus, ceteris quoque virtutibus ornatur, non obliviscitur praecepta sui creatoris, ut Zacharias. Hi sunt ergo tres ordines electorum per quos Ecclesia constat. Quae restant simul cum Domini expositione prosequemur. *Et accedentes discipuli dixerunt.* Querendum est quomodo accesserint discipuli ad Dominum, cum in navi esset, videlicet cum ipso erant in navi. *Quia vobis datum est nosse mysterium regni caelorum, illis autem non est datum.* Vobis, propter fidem rectam et charitatem quae in vobis sunt, digni estis scire et intelligere secreta Dei; illi vero propter invidiam quam habent non sunt digni scire secreta Dei, quia in malivolam animam non introibit sapientia. Erant enim inter eos multi boni et multi mali; eos qui boni erant tangebatur Dominus in cordibus ut aut reverterentur aut perseverarent, usquequo intelligerent quod parumper audierant. *Qui enim habet, dabitur ei et abundabit.* Quia qui habuerit fidem sive charitatem, accipiet et reliquas virtutes. *Qui autem non habet (subauditur charitatem), et quod habet (id est, videtur ut habeat) auferetur ab eo.* Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident. Hoc est, oculis corporis vident, et oculos cordis habere volunt propter invidiam et incredulitatem. Similiter audientes auribus corporis, auribus cordis nolunt audire ut intelligant. Et hoc prophetatum fuit ab Isaia, quia ipsi repulsuri essent praedicationem meam. *Incrassatum est cor populi hujus.* De peccatis. Quia sicut saginatur anima per verba Dei, similiter impia anima incrassatur de malo. Et quia auribus graviter audierunt de Domini praedicatione, reprehendere studuerunt. Et quare eis hoc venerit propheta sequitur dicens: *Oculos suos clausurunt.* Praecessit duritia, et cor impenitens, quae eos non permisit converti ut sanarentur. *Vestri autem beati oculi qui vident, et aures vestrae quae audiunt.* Ipsos oculos quos in Judaeis blasphemavit, ipsos laudat in apostolis, et aures similiter spirituales, quibus videbant et audiebant Salvatorem, quia oculis carnis eum videre et non cordis, sicut eum vidit Herodes et Pilatus, magis est condemnatio quam salvatio. *Amen quippe dico vobis, quod multi prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, et non viderunt.* Scilicet, cum viderunt in spiritu, sicut Abraham et David, desideraverunt

etiam vestisque oculis videre, sicut apostoli, corporalibus et spiritalibus; quia enim scirent appropriata liberationem suam, ut non tandem in potestate tenebrarum delinerentur sicut longo tempore detenti sunt usque tunc. Unde et dolens Job dicebat: *Si sustinuero, infernus domus mea est, in tenebris stravi lectulum meum.*

Vos ergo audite parabolam seminantis. Audite obscura dicta cum reservatione similitudinis. Nunc exponit Apostolus quod aliqui in turba non fuerunt digni audire. *Omnia qui audit verbum regni.* Sui auditor Dei. Illa parabola illis speciatim attinet qui tunc eam audierunt, sed sit similis ratio adhuc in Ecclesia ejus. *Omnia qui audit verbum regni, et non intelligit, venit diabolus et tollit quod seminatum est in corde ejus.* Ob hoc debet omnis homo qui audit in ecclesia verbum, inquirere quousque intelligat et in opus mittat. *Hic est qui secus viam seminatus est.* Juxta viam dæmonum, quam habent maligni in corde illius factam mala assidue cogitando. De illis nihil dicitur hic qui nec audire dignantur corporis aure, qui plus istis rei habentur. *Qui autem super petram seminatus est, hic est qui verbum audit et continuo cum gaudio suscipit illud: non habet autem radicem, sed est temporalis.* Dominus exponit, propterea non est necesse exponere: sed similes sunt modo tepidi Christiani, qui propter iram alicujus potentis, sive donum, deserunt veritatem et convertuntur ad injustitiam. Et est aliqua differentia inter illum qui in tribulatione deserit veritatem, et qui absque tribulatione sponte relinquit justitiam. Unde et sequitur: *Facta autem tribulatione propter verbum continuo scandalizatur.* Qui enim absque tribulatione veritatem deserit, peior est quam paganus. *Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius et fallacia divitiarum suffocat verbum.* Sicut enim spinæ pungunt, sic etiam frequenter tangunt sollicitudines divites quomodo possint acquirere, qui quo plus habent, plus desiderant: quia

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Tangit enim cura mentem quomodo acquisitionem custodiat, tangit cura a quo his vorando incumbat; sicut ille qui dicebat: *Ilabes reposita multa bona in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Fallaces vero dicuntur, quia fallunt et decipiunt confidentes, ut illi responsum est: *Hac nocte animam tuam repetent a te: quæ ante parasti cujus erunt?*

Qui vero in bonam terram seminatus est, hic est qui audit verbum et intelligit et fructum affert, et facit aliud centesimum, aliud sexagesimum, et aliud trigesimum. Per centesimum, virginitatis sive omnis perfectio virtutum, quia centenarius perfectus est numerus; et sicut computando centenarius de læva transit in dexteram, sic is qui virginitatem et perfectionem virtutum immaculate custodit, de presenti sæculo in vitam æternam transiet. Per sexagesimum, continentum vita, perfecta opere et ratione, quia in sexta die Deus opera sua perfecit, et de sexto sexa-

Aginta consurgit. Unde in compati ratione sexaginta per coarctatum articulum exprimitur. Qui sine uxore est, debet cogitare quæ Domini sunt et non esse in delictis, neque vir neque mulier, ne mortuus in conspectu Dei judicetur; ut Paulus de vidua; *vivens in delictis mortuus est.* Triginta quoque in expositione sua quasi marem ac feminam præterit; cum ipsi articuli quasi osculando se conjungant.

Alam parabolam proposuit illis dicens: *Simile est regnum celorum homini patri, qui seminavit bonum semen in agro suo.* Et istam parabolam Dominus expositurus est, sed tamen admittit ea quæ ipse dixit: *Qui seminavit bonum semen, filius hominis: ager iste mundus.* Sequitur: *Cum autem dormirent homines.* Videlicet cum magistri Ecclesiarum non essent studiosi ad meditandum divina eloquia. Quidd cavere debent episcopi et præpositi ecclesiarum ne de his similiter dicatur, sed debent instare et per se suosque, quantum possunt, ut annuntient populo peccata eorum, ut sciant quæ cavere debeant et qualiter a vitioso gladio custodire. *Bonum semen.* Filius Dei. *Inimicus ejus.* Diabolus, qui inimicus Dei et hominum est, ex quo in paradiso illud positum vidit. *Zizania.* Filii diaboli per opera. *Herba et fructus.* Opera. *Accedentes autem servi patrisfamilias.* Angeli Domini. *Inimicus homo.* Diabolus, de quo dicitur: *Exsurge, Domine, non confortetur homo.*

Nè forte colligentes zizania. Zizania, quæ alio nomine lolium dicitur, juxta agriculturam est semen nequam, quod nascitur inter speltam, de qua quis tunc quando colligitur comederit, non habet plenum sensum ad horam; ita quicumque a Deo dissentit, non est plena hibernis. Hic autem mali homines, Domino exponente, intelliguntur. *Servi autem dixerunt. Vis inus et colligimus ea? Et ait, Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis cum eis et triticum.* *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Hic debent omnes reges, episcopi et præpositi exemplum capere, ne de incertis causis iudicium promant antequam veraciter crimen agnoscant. Herba enim imperfectam ætatem significat, vel occulta opera, quæ omnia sustinenda sunt usque ad perfectam cognitionem. Nam quod beatus Paulus præcepit: *Auferite malum ex vobis,* de apertis et manifestis prævaricatoribus præcipit. Quod dicit, *ne forte colligentes zizania, eradicetis et triticum,* utrumque in hoc dicto et Dei patientia monstratur, quia ipse patienter malos exspectat ut convertantur, non conversos durius damnat, et quia hic qui hodie zizania videtur fore, cras potest esse triticum Dei. *In tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea fasciculos ad comburendum.* Quia videlicet tunc mittentur avari cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis; et unusquisque cui similis sui in molibus, illi sociabitur in penis. Triticum, justi; horreum, vita æterna. *Mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus, de Ecclesia, omnia scandala, qui scandalizaverint electos suos, et eos qui faciunt iniquitatem.* Non dicit, qui fecerunt, sed qui adhuc in hęc

erant. *Ibi erit fletus et stridor dentium.* Per fletum et stridorem dentium et nimia tormenta et vera resurrectio corporum designatur. *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris.* Dominus lux celestis, et sol in ea erit, et sancti participando claritatem ejus quasi sol fulgebunt. *Simile est regnum cælorum grano sinapi.* In presentia Ecclesia unusquisque fidei accipiat verbum Evangelii, et recondat in agro suo; hoc est, in pectore et in corde suo. *Quod miramum est omnibus seminibus.* Cum autem creverit, major est omnibus oleis. Sicut est doctrina Evangelii: in fide minima apparet et in additione, sed in virtute fragrantior atque excellentior cunctis doctrinis. *Judæis scandalum, gentibus stultitia visum fuit.* Deum mortuum fuisse pro servis suis, et resurrexisse tertia die. Sed tamen nulla doctrina philosophorum sic implevit mundum sicut ista, nec ulla doctrina præmium fuit vitæ æternæ nisi in hac. *Ita ut volucres celi veniant et habitent in ramis ejus.* Volucres, prædicatores sæculi. Rami hujus, exempla Scripturarum, per quæ animæ fideles ad cælestia volare, et neglectis temporalium cupiditatibus rerum, sursum habere cor consueverunt. *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina satis tribus.* Fermentum a fervendo dicitur, id est calefaciendo, et sit de fece vini aut cervisiæ. Satum genus mensuræ est habens modium unum et dididium. In satis tribus modia quatuor et dididium, et dictum apud Hæbræos quod qui metitur eandem mensuram levat. Primam parabolam de se et auditoribus suis dicit, aliam de his quæ diabolus immiscuit post Domini semen. Inde laudavit ipsum semen suum quod simile esset sinapi, modo dicit quod omnes ecclesiastici facere debeant de verbo Evangelii, per mulierem volens intelligi Ecclesiam, in qua unusquisque qui de ea est debet abscondere in fide sanctæ Trinitatis, donec omnia quæ facit omnia in nomine sanctæ Trinitatis faciat. Vel alio modo: tres passiones sunt in nobis, ira, cupiditas, ratio; inter istas passiones mittamus verbum Evangelii, et omnes illas passiones ex verbo Evangelii condamus ut non irascamur, non concupiscamus, sicut in Evangelio præcepit, et rationem nostram de Evangelio componamus.

Hæc omnia in parabolis locutus est Jesus ad turbas: et sine parabolis non loquebatur eis. Qui non vult esse discipulus, audit verba in turba et in parabolis. Qui est discipulus dignus Christi meretur audire expositiones parabolarum, quia dat illi Deus sensum ut intelligat Scripturas. *Ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum.* Per prophetam quippe David in septuagesimo psalmo: *Eructabo abscondita a constitutione mundi.* Non omnia, sed aliqua, et per speciem quæ appellatur synecdoche, a toto pars intelligenda. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro.* Regnum cælorum quatuor modis dicitur in hoc Evangelio: Dominus Jesus Christus, vita æterna, præsens Ecclesia, et latitudo Scripturarum divinarum; et pro di-

versis locis diverse accipitur. Nunc in hac parabola præsens Ecclesia regnum cælorum intelligitur. Agrotantem, latitudo divinarum Scripturarum. In quo agro invenitur thesaurus, id est Dominus noster Jesus Christus, quæ per Scripturas nobis annuntiatus est, a prophetis et apostolis. *Quem qui invenit, debet omnia postponere, et villa in amore ejus contempnare, ut illum possit ante omnia et super omnia diligere.* Quem qui invenit, abscondit in pectoris sui absconso, non in avaritiæ studio, ibi amor servare volentis exprimitur. *Et præ gaudio illius.* Magnum gaudium esse potest invenire se et scire illum per quem de inferno liberari possit et vita beatâ perfrui. *Vendit universa quæ habet et emit agrum illum.* Quia in universis suis actionibus et possessionibus Dei voluntatem debet sequi. Talis negotiator fuit Zachæus, qui cum esset in sycomoro ut videret thesaurum quem emere posset, suscepit eum in domum suam et dixit: Pro hoc thesauro, si cui aliquid abstuli, in quadruplum reddo et reliquum do pauperibus. *Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori querenti bonas margaritas.* Et Ecclesia hoc in loco intelligitur regnum, in qua Ecclesia omnes Christiani negotiatores tales esse debent, ut querant margaritas bonas, optimas intelligentias in lege et prophetis. Cum autem invenerint optimam margaritam Dominum Christum, omnes voluptates hujus sæculi contemnant, ut Christum lucrifaciant. Talis negotiator fuit ille eunuchus, qui venerat adorare in Jerusalem, et revertebatur sedens super currum suum, et querens in libro Isaïæ margaritam. Venit Philippus et ostendit ei ipsam margaritam; et misit eam in pectore, et super omnia quæ habebat dilexit. Talis Nicodemus et Joseph, qui petiit capsulam ubi ipsa margarita fuerat a Pilato, quia jam habebat et ipse eandem margaritam, et omnes apostoli hujus negotiatores fuerunt. *Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare.* Omnia hic per allegoriam dicuntur, et est species allegoriæ parabola rerum genere dissimilium, quia et thesaurus et margarita comparatione Dei vilia sunt, et sagenæ spirituali sagenæ inferior, regnum cælorum Ecclesia, ut supra. Per sagenam prædicationem Domini. Missa in mare, in isto sæculo, quia, ut in mari, piscis piscem persequitur, et aut occidit, aut aufert ab eo quod potest. Est aliquando serenum, aliquando turbatum; et in sæculo aliquando pax, aliquando persecutiones. *Ex omni genere piscium congregati.* Quia ex omnibus gentibus convertuntur ad Deum. Dominus quando ista dicebat, sagenam in mare mittebat, et duodecim piscatores quomodo piscarent docebat. Cepit sagenam Domini et discipulorum ejus multos, et adhuc hodie mittitur, capit bonos et malos. *Et cum veniant, id est terminum uniuscujusque, veniunt angeli, bonos pisces mittunt in vitam æternam, malos autem in ignem æternum, ut amplius non devorent bonos pisces, neque faciant filios similes sibi, sed ardeant, quia comederint bonos pisces.* Talis piscis fuit Je-

lianus, qui multa sagena exit, foras, et quia multos Domini pisces comedit, et persecutus est, separatus a bonis, adhuc coquitur, vindicta exsolvens pro eis. Sic erit in consummatione sæculi. *Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum.* Quamvis in fine mundi de pluribus fiat, quotidie tamen fit ista separatio, et mali Christiani et pagani separantur a bonis, et mittuntur in caminum ignis. Lattus terminus sæculi, fornax ignis qui non exstinguitur. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam.* Adverbium etiam est affirmantis, hoc est fecimus. Apostolos solos interrogat, et perfectus magister, quia et ipsos magistros Ecclesiæ erudiebat, et sicut sagenam de multis maculis, sic de multis exemplis Scripturarum prædicatione ordinare docebat. Unde et sequitur: *Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias. Ideo:* subauditur volo ut intelligatis quæ dico; ut sitis similes mei qui sum paterfamilias, et vos mei scribæ, ut sicut ego proferam nova ex meo, et vetera de veteribus libris, ita et vos cum cœperitis prædicare. Scriba a scribendo dicitur, is videlicet qui se in scripturis exercet. *Et factum est cum consummasset Jesus parabolæ istas.* Consummare sapientum est: stolidorum cœpta imperfecta dimittere; et hoc quasi proprium ipsius, quia jam de ipso præmissum fuerat cum complevit Deus opus suum, et perfecti sunt cœli et terra. *Transiit inde, et veniens in terram suam, et docebat eos in synagoga eorum.* Juxta historiam auditis quod per diversa loca Dominus docuit, et si tales erant qui nollent venire ad audiendam ejus doctrinam, ipse veniret, ut nullam excusationem haberent de ignorantia. *Reversus est in Galilæam, in civitatem Nazareth.* Quæ dicta est patria ejus et civitas ejus, non quod de ea esset, sed quia ibi nutritus fuerat. Nostis quid est synagoga. *Ita ut mirarentur et dicerent.* Propterea mirabantur quia viderant eum juxta se nutritum; nunquam tamen viderant eum litteras ascendentem. Audiebant vero eum testimonia legis proferentem, quæ non posset proferre nisi legisset. Verumtamen non mirarentur si eum cognovissent, quia ipse erat qui Adam docuerat omnem physicam, Abraham astrologiam, Moysen grammaticam, Salomonem sapientiam. Si Salomonis sapientiam mirati sunt plurimi, quid mirum si magister Salomonis miranda loquebatur? *Nonne mater ejusdem dicitur Maria? Quamvis apud vos pauper, ipsa est de domo David, genuit eum qui ditavit vestrum ditissimum regem Salomonem, Octavianum regnare permisit.* Si voluisset, et istam ut Libyam ditasset; sed qui voluit ut Petrus et Joannes primores discipuli ejus dicerent: Aurum et argentum non est nobiscum, ipse ante dixit: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Fabri filius autem fuit, sed non istius. Pater ejus cameram cœli sic lucidam et curvam fabricatus est per hunc quem despicitis. *Et fratres ejus Jacobus et Joseph, et Simon et Judas.* Scitis etiam quod Jacobus et Judas apostolus et Joseph et Simon fratres ipsius sint dicti, quia nepotes

fuerunt sanctæ Mariæ de sororibus suis. Dixi vobis superius quare ad tempus placuerit Deo a quibusdam Joseph dici patrem suum, cum pro certo non fuerit, Maria illuminatrix dicitur, quia genuit lumen verum, *Unde ergo huic omnia ista?* Id est sapientia in doctrina, virtutes in sanitate hominum. *Et scandalizabantur in eo.* In scandalum et iram accipiebant Deum hominem, sicut Paulus dicit: *Non prædicamus Christum, Judæis scandalum, et gentibus stultitiam.* Jesus autem dixit eis: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua.* Sicut Dominus dixit, sic fuit et apud Judæos, et apud alias gentes semper, sicut beatus Hieronymus dixit: *¶ Lavarent cives civibus suis.* Nam et Eliam in Sa-repta Sidoniæ mulier gentilis pavit tempore famis, Jonas in suis nec nomen habuit, apud Ninivites valde tremendus fuit. Eliseus sui occidere vole-runt, ne Aman Syrus puero ipsius centum libras argenti, et duplicia vestimenta daret. Isaiam suus nepos Manasses rex occidit, Danielem alienigenæ super centum viginti provincias principem fecerunt. Jeremiam sui in cisternam miserunt, Nabuchodonosor in magno honore eum habuit, et Nabuzardan commendavit. Ipse Dominus a suis multa mala per-pessus et opprobria, Abgarus cum illo regnum par-tiri voluit. *Et non fecit ibi multas virtutes, propter incredulitatem illorum.* Potuit quidem quantum voluit ut Deus facere, sed non fecit, propter illorum condemnationem dimisit; quia quanto quisque plus videt de bono exemplo, si non sequitur, tanto plus condemnatur. Si vero refugit ut non videat, tunc etiam iniquissimus et apostata judicatur, et est simi-lis diabolo.

In illo tempore, audivit Herodes tetrarcha famam Jesu et ait pueris suis. Herodes iste filius fuit Herodis, frater Archelai, et ipse est qui in passione Do-minum remisit ad Pilatum. Iste ergo Herodes frater fuit Philippi; postea duxit Philippus filiam regis Arathæ, Herodiadem nomine. Postea vero socerum ejus, exortis quibusdam contra generum simultati-bus, tulisse dicitur filiam suam a Philippo et Herodi dedisse, quia Herodes majoris potentia erat. Erat autem ipsa mulier propinqua ambobus istis regibus, quia ex filia Herodis qui infantes occiderat nata erat. Sed tamen consuetudo erat apud Judæos pro-pinquas suas uxores accipere, non tamen sorores, neque filias avunculi vel materteræ. Sed quia isti ex avo erant gentiles et avia Judæi, avum Herodem, qui gloriosus rex fuerat apud Romanos, imitaban-tur et aliqua tenebant de lege veteri, aliqua respue-bant; etenim Deum cœli adorabant, et circumcisi erant. *Audivit Herodes tetrarcha famam Jesu.* Te-trarcha Græcum nomen est compositum ex quatuor, quæ dicuntur Græce tetra; archon principatus; et tetrarcha ex quatuor princeps. *Famam.* Id est opi-nionem de miraculis ejus quæ faciebat. *Et ait pueris suis.* Id est obsequentibus sibi. *Hic est Joannes Ba-ptista, quem ego decollavi: ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.* Quia Herodes non

cognoverat ante Dominum Christum, propterea talia dicebat. Usus enim fuerat apud Judæos ut qui propheta futurus esset pro alio prophetam sequeretur priorem, et imitaretur eum suis actibus, ut fecit Josue Moysen, Eliseus Eliam, Baruch Jeremiam, Eliseum Giezi. Quia hoc non audierat Herodes de Domino quod fuisset discipulus Joannis, propterea aestimabat quod ipse esset Joannes. Bene autem de resurrectione senserunt quando dixerunt: Quia surrexit Joannes, propterea facit virtutes quas ipse non fecit; quasi dixissent: Ideo modo Joannes facit virtutes, quia immortalis est, et majoris virtutis post resurrectionem; ideo potest virtutes facere quas ante non fecit. Omnia enim corpora sanctorum majorem virtutem habent post resurrectionem quam ante. *Herodes enim tenuit Joannem; adduxit eum de deserto ubi fuerat, et religavit Macherontem in carcere, propter Herodiadem uxorem fratris sui. Jam fuerat fratri sui, sed tunc non erat. Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam. Scilicet vivente fratre. Et noluit occidere eum, sed timuit populum. Legerat autem in Paralipomenon quod Joas rex Israel occiderat Zachariam filium Joiadae sacerdotis; et pro hoc postea ipse rex occisus fuerat, et timebat similiter de se, quia Joannes filius summi pontificis fuerat. Addit etiam. Quia sicut prophetam eum habebant. Id est venerabantur eum ut prophetam. Die autem natalis Herodis quando ipse natus fuerat. Merito illum celebrabat cum in hoc sæculo tantum bona habiturus esset. Sanctorum ideo finis eorum natalis celebratur, quia tunc in illam vitam renascuntur ubi sine fine vivent in gaudio, sicut Marcus ait: Ipsa die cænam fecit principibus et primis Galilæe. Legimus multos reges frequenter convivia fecisse sibi subditis, quia abundabant eis omnia bona, ut Assuerus, Baltassar et Herodes, et multi alij. Et Romanorum reges multi, de quibus Titus in dedicatione theatri quinque millia ferarum legitur occidisse. Soli vero mortalium Pharaon et Herodes leguntur diem nativitatis suæ celebrasse, et utriusque homicidio polluisse. Sed iste Herodes tanto nequius quanto de propheta, et quanto post prohibitum lege homicidium. Saltavit filia ipsius Herodiadis. Quia et Herodes et mulier de progenie Herodis majoris descendebant, ideo de ipso nomen habebant. Filia autem ipsius dicitur non Herodis, quæ de alio marito erat generata. Saltare in conviviis multæ geutes pro honore habent, quasi appareat quis mobilior sit. Nam Vascones et Hispaniarum populi adhuc retinent, apud Francos autem improprium est. Saltatores autem nominati sunt ab Archade Salio quem Æneas in Italiam secum duxit, quique docuit Romanos adolescentes nobiles saltare. Legimus vero quod Sibylla decem eglogas Virgilio in senatu saltavit.*

Placuit Herodi. Non solum saltatio illi placuit, sed etiam cantatio quam cantavit, Græce compositum metrum quod saltavit. Unde pollicitus est ei dare, cum juramento, quodcumque postularet ab eo. Ipse

^a Hunc Salius, simul et Patron, quorum alter Acarnan. (Virg., Æneid. v, 298.)

Herodes cum uxore sua invenit tali modo occidit; Joannem sine seditione. Nam propterea habebat eum reclusum, ut quando juraret, quasi pro veneratione nominis Domini, ne pejerare videretur nomen Domini, propterea occideret eum. *At illa premonita a matre sua.* Timebat enim ne se reconciliaret Herodes cum fratre, ut audiret monita Joannis, et dimitteret eam. *Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ.* Discus antea iscus a specie scuti dicebatur, unde et scutella postea discus vocatur, quod delectas. *Et contristatus est rex.* Consuetudo historiarum est sic causam scribere sicut eo tempore a presentibus putata est. Unde et Joseph dicitur ab evangelistis pater Domini, cum veraciter scirent non fuisse. Similiter hic dicitur rex contristatus, cum simulaverit se tristem, et animo letus fuerit. *Propter juramentum autem et eos qui pariter recubebant jussit dari.* Quia ipse rex una parte Judeus erat, non tamen in uno vasculo manducabant, sicut Joseph cum fratribus suis, et cum Ægyptiis. *Misitque et decollavit Joannem in carcere.* Habemus scriptum quod oravit stans in medio carceris dicens: Domine Deus meus, ad te commendo spiritum meum. Carcer est a quo prohibetur exire, et dicitur carcer a cohibendo sive coercendo. *Et accedentes discipuli, tulerunt corpus et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu.* Non excusatur Herodes quod invitus fecerit, quia si matris vel sororis postulasset interitum, repudiaturus esset. Quod pro carnali repudiaturus erat, debuit conservare in propheta. Legimus in Romana historia Flaminium ducem Romanorum, quod, ad petitionem meretricis apud quam cubabat, hominis decollati, rei capitalis eriminis, in convivio caput deferri fecisset, ob hoc postea pulsus curia, quod homicidium convivio miscuerit; quanto magis sceleratior fuit Herodes et Herodias, atque poëlla, quæ saltationis pretium caput prophete petiit, ut haberet in potestate linguam, ne argueret nuptias illicite perpetratas! Spiritualiter decollatio Joannis minorationem famæ illius, qua Christus credebatur, insinuat, sicut exaltatio Christi in cruce perfectionem fidei designavit, quia ipse qui prius propheta putabatur, Christus est agnitus, quia, sicut Joannes dixit, Christum oportebat crescere, se autem minui. Quod ipsa quoque distinctio temporis signavit, quia Joannes eo tempore natus est quo lux diurna incipit minui, et Christus eo tempore quo lux ipsa incipit crescere. Narrat Josephus vincitum Joannem in castellum Macherontum adductum, ibique truncatum; et ecclesiastica dicitur historia sepultum eum in Sebaste, id est Samaria. Tempore autem Juliani imperatoris, videntes pagani sepulcrum ejus frequentari a Christianis, effodisse eum, et per cappos ossa ejus sparsisse. Contigit autem tunc id temporis fuisse ibi monachos de Hierosolymis. Cumque colligerent ossa ejus cum aliis Christianis, rursus ipsi pagani coperunt recolligere, et igni concremare. Monachi vero quæ collegerant Hierosolymam detulerunt.

lerunt sup̄ abbati Philippo. Ille vero misit ea Athanasio episcopo Alexandriae, et ibi fuerunt servata usque ad tempora Theodosij imperatoris; et tunc mandato templo Seraptis, ibi posita sunt, et dedicavit ipsam in nomine ejus. Caput vero non fuit tunc inventum, sed tempore Martiani imperatoris revelatum est duobus monachis; et invenerunt illud juxta palatium Herodis, ubi infelicis feminae absconderant illud. Herodes vero qui eum occidit, et in Domino cum Pilato passione consensus, instigante uxore sua ut regnum quod frater ejus habebat Agrippa impetraret, Romam abiret, consecutus eum est Agrippa, accusavitque apud Cæsarem quod rebellare contra eum disponderet, et arma fabricata haberet. Quod quia de armis negare non potuit, Lugdunum, quæ Burgundiæ est civitas, perpetuo exilio deportatus est, et regnum ejus Agrippæ datum est. Uxor vero ejus venit ad imperatorem deprecatura pro marito; imperator autem pro fratre ejus Agrippa voluit eam secum retinere. Sed illa dixit ad imperatorem: Pro nihilo omnia bona tua duco: nec ea volo recipere, nisi maritum reddideris. Cui imperator dixit. Jam quia sic loqueris, neque maritum videbis, neque patriam tuam. Et ipsa perpetuo exilio destinata est. Tali vindicta punitum est scelus quod in Domino et in præcursore commiserunt. Nunc etiam inenarrabilibus cruciantur tormentis.

Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus. Discipuli qui aliquando illius fuerant, tunc Domini. *Nuntiaverunt Domino.* Id est ipsi quos Joannes ad Dominum miserat, quomodo Joannes cursum vitæ suæ consummatum haberet, et quia annuntiando legem mortuus esset. Nam et Dominus pro ipsa causa occisus est a Judeis, quia legem Dei annuntiaret eis, et quicumque, zelando legem Domini, aut annuntiando mortuus fuerit, si odium contra aliquem non habuerit, sed charitatem, similis Joanni et martyribus in alia vita erit. Quærent aliqui quare Joannes virtutes non fecerit in vita sua, in cujus ortu tanta facta sunt. Quia Joannis pater tantæ potentia fuit, et tantos parentes habuit, ut Herodes timuerit ab ipsis se occidendum. Quanto magis si Joannes virtutes fecisset, nullo modo eum aliquis occidisset. *Quod cum audisset Jesus, secessit inde.* Sive quia digni non erant audire prædicationem ejus illi qui consenserant Joannem occidi principes Galilææ, qui fuerunt ad illud convivium; seu fecit sicut homo: noluit locum dare, ne vellent homicidium homicidio jungere. Quod dicit in desertum, ultra Jordanem significat. *Et secutæ sunt eum turba pedestres de civitatibus.* Amorem prædicationis demonstrant qui absque jumentis, et vehiculis, et sine cibo secuti sunt; et quia Dominus vidit eorum ardorem, idcirco fecit sicut hic sequitur. *Exiens vidit turbam multam et misertus est ejus.* Et obviam eis exiit et misertus est et in sanatione languidorum eorum, et in saturatione rerum corporalium. Recessus autem Domini a Judeis significat, quod postquam

perdiderunt prophetas, et legem Dei male faciendo et intelligendo Judæi, Christus transit ad desertas gentes, ut ipsæ susciperent verbum quod Judæi rejecerunt, et ipsis qui relinquunt proprias conversationes propter Deum, occurrat et miseretur Dominus.

Vespere autem facto, accesserunt discipuli ad Jesum. Vespertinum tempus finem sæculorum ostendit, in quod advenit Salvator salvare genus humanum; vel tempus quando in cruce verus sol occubuit, tunc misertus gentium per apostolos suos. *Desertus est locus, et hora jam præterit.* Siquidem non habebant mercatum, neque villas ubi potuissent invenire cibum. *Jesus autem dixit eis.* Non habent necesse ire: videlicet habent illum hic, qui pavit populum manna per quadraginta annos et Moysen et Eliam verbo suo, habet panem verum qui de cælo descendit. *Date illis vos manducare.* Provocat Dominus discipulos suos ad largitatem, ut faciant omnibus; et ut velint ultra vires succurrere proximis. Et mavult ut indigentia panis a pluribus cognita, abundantia facta per ipsum, major gratiarum actio fiat. *Responderunt ei: Non habemus nisi quinque panes et duos pisces.* Juxta historicam fidem sic credimus factum in monte Thabor, juxta altiorem intellectum quinque panes quinque libros Moysi significant. Ille puer qui eos habebat secundum alium evangelistam Moyses, juxta istum significat Judaicam gentem, quæ acceperat ipsam legem a Deo per Moysen. Duo pisces intelliguntur libri Prophetarum et Psalmorum, quia et in his tribus ordinibus vetus Scriptura constabat ante adventum Domini, sicut ipse ait: *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege et prophetis et psalmis de me.* Illi quinque panes hordeacei secundum Joannem fuisse referuntur, quia tantummodo sola historia in his sequebatur: videlicet Dei cognitio, creatio mundi, cursusque sæculi labentis, antequam a Domino benedicerentur, et quasi præta animalia de asperiori cibo pascabantur. Per duos pisces non inconvenienter prophetarum oracula, et psalmorum dicta figurantur, per quæ pastum populum de lege addidit delicias: quia ibi jam spiritalis sensus et adventus Domini invenitur et sicut pisces in aquis latent, sic obscurus est sensus in prophetis. *Afferte illos mihi huc.* Quasi dixisset: De me intelligite in lege et prophetis. Et paulatim crescendo, intellectum Dominus et scientiam populis monstravit. Primo naturalem legem, secundo legem litteræ, tertio prophetarum, ad ultimum Evangelii gratiam, quod et in cibo terreno signavit. Primo de quinque panibus hordeaceis, post de septem qui non dicuntur fuisse hordeacei, per quos evangelica et sancti Spiritus doctrina signatur, ad ultimum de pane et vino sui corporis et sanguinis eis mysterium credens. *Et jussit eos discumbere supra fenum.* Abunde solet crescere fenum in his excelsis montibus in æstate, sicut viderunt qui in nostris Alpibus conversati sunt. Et quia longe erat a civitatibus et villis, propterea a nullo scabatur. Per fenum voluptas carnis, quam calcare debent

qui in cibis pascantur sicut in Evangelio alio refer-
tur. *Discubuerunt quinquageni seu centeni.* Quia licet
sint Christiani per omnem mundum, et per diversas
regiones, uno tamen pane aluntur : quia unum omnes
amplecti debent Evangelium et omnes fratres
esse debent, et amare se invicem. Si hoc non fa-
ciunt non sunt catholici, et non sunt de Ecclesia :
quia in nostra fide profitemur nos catholicam Eccle-
siam credere, id est universalem. Per quinquagesi-
mum et centesimum numerum requies vite æternæ
figuratur, quæ his dabitur qui Christi in hoc sæculi
deserto fuerint et ejus cibo spiritali pasci studue-
rint. *Acceptis quinque panibus et duobus piscibus.* Quia
Dominus non de novis escis, sed de his quas apostoli
habebant turbas satiat, ostendit quia ipse est qui le-
gem dedit et in prophetis locutus est, et propterea
eadem et docet, et quam sint gravida mysteriis in-
sinuat, et quæ deerat adimplet. *Aspiciens in cælum.*
In cælum aspicit, ut animo cælum intendere nos do-
ceat, et scientiæ lucem illic esse quærendam. *Bene-
dixit.* Quia omnis vetus Scriptura ab ipso benedi-
cta et hominibus data. *Fregit.* Hoc est aperuit apo-
stolis sensum ut intelligerent Scripturas. Seu expo-
suit quomodo intelligerent. *Fregit.* Quia de uno præ-
cepto duo nobis fecit, cum dixit : *Audistis quia dictum
est antiquis : Non occides. Ego autem dico vobis : Ne
irascamini.* Similiter de aliis. *Dedit discipulis suis
panes : discipuli autem turbis.* Quia ipse per se eos
erudit et per apostolos gentes. *At manducaverunt
et saturati sunt.* Ostendit assiduitatem apostolorum
et perfectionem in doctrina sua. *Et sustulerunt reli-
quias, duodecim cophinos.* Per reliquias fragmento-
rum, sacratiora mysteria quæ turbæ intelligere ne-
quibant; quia sicut canones præcipiunt, profundæ
quæstiones non sunt movendæ in turbis, nec a per-
fectis negligendæ, sed inquirendæ a perfectis. Per
duodecim cophinos, corpora duodecim apostolorum
quæ vilia a foris fuerunt; sed intus magnis sacra-
mentis repleta fuerunt. Cophinus vasculum rustico-
rum est de virgulis factum, ad terram deportandum.
Unde in psalmo de Joseph : *Manus ejus in cophino
servierunt.* Requiritur unde in tam vasto eremo,
cum panes non fuerint inventi nisi quinque et duo
pisces, unde tanti cophini? Sed sciendum quod cum
infirmis venerunt et sanatis. Infirmis, sicut dixit su-
perius, *curavit languidos eorum,* cophini vacui re-
manserunt. *Manducantium autem fuit numerus quin-
que millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus.*
Per quinque millia illi figurantur, qui quinque sen-
sibus corporis bene uti noverunt, adhuc exteriori-
bus operibus implicati. Qui recte quinque panibus
aluntur, quia necesse est eos regalibus institui præ-
ceptis. Nam non tenent adhuc illam perfectionem,
quam tenent qui quatuor et de septem panibus sati-
ati sunt. Mulieres autem et parvuli non sunt digni
numero, quia instabilis sexus et mutabilis est. Infan-
tes vero in imperfecta ætate sunt, propterea nec
numero digni.

Et statim jussit discipulos suos ascendere in navi-

culam, et procedere eum trans fretum donec discurreret turbas. Quæse discipulos jusserit ire trans fretum
post saturationem panum, Joannes evangelista nar-
rât, quia videlicet ventari erant populi; ut vellet
eum regi facere; propterea talit se de loco ne cum
invenirent, quia ipse erat conditor mundi; habebat
sæcularem potentiam : quia hi qui habebant, ipse
dante vel promittente habebant. Ipse namque erat
ille quo Salomon ait : *Per me reges regnant.* Fretum
Genesar : a fervendo fretum nominatur. *Vespere so-
lus erat ibi. Ipse ascendit solus veritatem montis Olivæ.
Et discipuli laboraverunt in mari in remigando tota
nocte.* Non enim erant discipuli adhuc perfecti : ut
circo permisit eis agnoscere quid possent sine ipso,
ut amplius eum diligerent, et Deum elementorum
pro certo crederent. Quod oravit, formam nobis de-
dit quid debeamus facere, qui puri homines sumus
cum peccatis; si ipse absque peccato frequenter vaca-
bat orationi, etiam quando aliquid boni quis facit,
aut excellens, Domino debet referre gratias a quo
ea cepit ut faceret; et orare ne aliqua elatio illi pro
hoc facto subripiat. Quod refugit habere terrenam
potestatem, quid electi ejus facere debeant ostendit,
quia nullus potest habere potestatem sine multis
peccatis. Propterea qui vult sublimer cum Christo
regnare, non curet habere potestatem in hoc sæ-
culo : quia, si esset appetenda, aut ipse habuisset,
aut matri dedisset, aut apostolis suis. Neque reges
de regno certare debent. Quia pro certo Dominus
habet ordinatum quicumque reges esse debent in hoc
sæculo, sicut de illis erat quos ostendit Deus Da-
nieli : *Qui bene vult regnare, expectet ut a Domino
accipiat;* sicut David fecit. Cum sciret quod rex
inunctus esset, non quæsit illud cum sanguine, ut
occideret regem, cum locum haberet frequenter;
neque filium ejus post mortem ejus; neque bellam
intulit suæ genti : sed fugit per alias terras, et
patrem et matrem coactus est educere in terram
alienam; extraneam sibi hereditatem et parentum
suorum præstolatus est quousque Deo placuit. Et
idcirco non solum ipsum regnum adeptus est, sed
et alia multa. Qui autem aliter introivit in regnum
nisi per voluntatem Dei, permisit ei Deus vel pro-
pter ipsius peccatum vel propter subjectorum fla-
gellum ut dominaretur perverse sicut Zambri qui
occidit Elam, et accepit regnum ejus et regnavit
septem diebus : similiter Phaceæ occidit Phaceiam,
et accepit regnum; sed ipse occisus est ab Ocea, et
iste captus cum toto Israel ab Assyriis.

Similiter de episcopis credo quod Deus ordinatus
habeat, qui esse debeant in hoc sæculo episcopi;
sed non propter ipsos, verum propter subjectos,
in quibus multi sancti habentur. Propterea non erit
necesse cuiquam laborare inaniter pro episcopatu
et cum peccato introire : quia si ordinatus est a
Deo, erit; si autem sine voluntate Dei introierit,
cito decedet; et si mors eum ibi invenerit, sine fine
in inferno erit, quia in rapina vitam finivit. Unde

Joannes ait : *Peccatum usque ad mortem, non dico a*
ut quis roget pro eo.

Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus. Navicula quæ jactabatur significat Ecclesiam concutiendam inter turbines persecutionum. Ventus, ipsa persecutiones ab infidelibus sunt. *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare.* Romani custodias militum observandas cum imperatoribus et exercitiis, dividerunt noctem in quatuor partes, in unaquaque vigilia, deputantes tres horas. Et quod dicit quarta vigilia scilicet eum tres præcessissent et quarta esset. Et hoc spiritaliter demonstratur, quia cum verus Lucifer appropinquavit, Ecclesie suæ facta est tranquillitas, quia et ipsi imperatores crediderunt qui Ecclesiam quassabant. *Et viderunt eum supra mare ambulantem, et putaverunt esse phantasma.* Et quod tunc putaverunt discipuli, postea putabant hæretici qui dixerunt quod habuerit Christus non corpus carneum, quod super aquis siccis plantis potuit ambulare. Sed tamen sicut isti cognoverunt errorem suum, sic nos agnovimus errorem illorum; quia non solum verum corpus super aquas ambulavit, sed etiam Petri corpus quousque dubitavit. Sed sicut non possumus enarrare qualiter incorporatus est in utero virginis, sic nec qualiter libravit corpus carneum super aquis liquidis, sed tamen utrumque credimus. *Et videntes eum supra mare ambulantem putaverunt phantasma esse.* Estimaverunt quod eis aliqua ludificatio fieret a diabolo, quæ solet fieri his qui non recte credunt, maxime his qui credunt errorem paganorum, quod Neptunus aliquam potestatem habeat in aquis qui tenetur in inferno ut alii iniqui. *Et præ timore clamaverunt.* Solet enim dæmon timere vocem justi viri : propterea clamaverunt. *Statimque locutus est eis dicens : Habete fiduciam.* Prius auferit timorem de se quam recognoscerent; secundo sedat minas tempestatum. Duas virtutes præcipuas ibi viderunt, et ambulare illum super aquas quod ante inauditum fuit, et tempestates verbo sedare.

Ventus est aer commotus, et pro diversis partibus nomen sortitur, ut subsolanus, quia sub sole est, et alii similiter. Sunt autem duodecim. Ventus dictus est, eo quod sit vehementis, ita ut saxa et arbores evellat, terram commoveat, turbet mare. *Respondens Petrus.* Petrus adhuc non credebat, quod corpus carneum super aquas maris ambularet, nisi in suo hoc disceret; sed sicut fecit in fide sua, sic et in gressibus suis. Credidit aliquid quando de navi exiit, sed dubitavit quando ventum validum vidit, et ideo mergi cœpit. *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas.* Inter spem et dubitationem erat positus beatus Petrus, et recognoscebat vocem, et tamen dubitavit utrum ipse esset. *Ait ergo Dominus : Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam.* Mira beati Petri actio, et ambulabat super aquas, et timebat. Tamen ex eo quod ambulavit agnovit Dominum, et quæsit potestatem illius contra validitudinem venti. Navis in

PATROL. CVI.

mari Ecclesia in hoc sæculo ventis agebatur, quia persecutionibus fatigabatur. Et hoc tunc factum est quando Dominus corporaliter ab ea recessit, in tantum ut ipse dixerit : *Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in opportunitatibus.* Venit ad eam Dominus quarta vigilia noctis, videlicet cum verus Lucifer oriebatur per auxilium quo liberavit Ecclesiam, a persecutionibus potentum. Petrus venit ad eum in persona Ecclesie, quia nec aliquis potest ad eum venire nisi ipso donante. Sed sicut Petrus cum diffidit mergitur, sic unusquisque fidelis cum diffidit a Domino mergitur, quia qui a Deo postulat bonum, non debet diffidere, sicut Jacobus inquit, *postulet autem in fide nihil hæsitans. Apprehendit eum.* Quia prope est omnibus invocantibus in veritate, id est occurrere adjutorio suo misericordie. Increpatur quod modicæ fidei fuerit, qui præsentem Creatorem dubitaverit, seu modica fides dicitur, quia modica in hoc sæculo putatur esse dum non videtur, sed magnam habet flagrantiam et remunerationem post triumphatum mundum. *Cum autem descendisset Dominus in navim, cessavit ventus.* Ut Domino placuit dedit pacem Ecclesie suæ. *Qui autem in navicula erant et apostoli et nauta venerunt et adoraverunt eum dicentes : Vere Dei Filius es.* Cognoverunt enim quod nullus alius creator esset maris et ventorum, nisi qui verbo dicit et fit quidquid imperat. *Et cum transfretassent, hoc est transnavigassent, venerunt in terram Genesar.* Ab ipso lacu Genesar illa in Cyrum regio, ex una parte Genesar regio nominatur; et apparet quia bonæ voluntatis homines fuerint, ut non solum ipsi venerint, sed et ad alia loca miserint, et venerunt ad Deum. Sic debet facere unusquisque homo, et ipse debet bona facere et proximum suum hortari ut similiter faciat. *Cognoscebant autem Dominum de frequenti visione.* Quia Dominus ibi frequenter conversatus est, vel ex signorum fama quæ præcurrebat de illo. *Et obtulerunt omnes male habentes; et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent.* Quia audierant quod mulier ematosa sine verbo ipsius salutem ab ipsis fimbriis acceperat, propterea desiderabant fimbrias attingere. Prius autem dixi vobis quod ipsæ fimbriæ ob discretionem aliarum gentium Judæis præceptæ sunt fieri. *Et quotquot tangebant, salvi facti sunt.* Quia dilectionem Dei isti habuerunt et proximi, impetraverunt quod petierunt; dilectionem Dei quia avide susceperunt et gestierunt ut Dei laus longe lateque crebresceret; dilectionem proximi, quando voluerunt ut alii salvi fierent. *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis scribæ et Pharisei dicentes.* Alii veniebant ad audiendam prædicationem et salutem animarum suarum ab Hierosolymis, ubi religio major esse debebat et scientia. Ob reprehensionem scribæ, et Pharisei veniebant et hoc totum propter invidiam. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas cum panem manducant. Legimus in evangelistis aliis quod diversa baptismata, id est lavationes diei habebant et illas ex traditione*

carnali et suorum inventione magistrorum plus observabant, quam ea quæ Deus omnipotens in lege præceperat. Et inde Dominus frequenter arguebat quod dimitterent dilectionem Dei et proximi quæ Deus magnopere commendaverat. Et reprehendebant eos qui hoc observabant, et super traditiones quæ neque nocent, neque adjuvant si illas non observent. Quando namque in placito sedebant cum Romanis, qui ipsam terram tenebant, non manducabant nisi ante se balnearent; et non manducabant nisi crebro lavarent manus. *Ipsæ autem respondens illis ait: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem, et qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* Honor hic et in verbo et in omni dono accipiendus est: sicut et illo loco ubi Paulus dicit: *Presbyteri duplici honore digni sunt; maxime qui laborant in verbo.* Honor ibi pro dono accipitur. Et in alio loco: *Honora viduas quæ vere viduæ sunt.* Quando ergo Deus illa dixit, voluit ut in cibo, et in potu, et dono honorarent parentes.

Posteaquam patres senescebant, et filii potestatem accipiebant in domo, et onus erat filiis quod pater vel mater viverent, affligebant eos filii in cibo, et potu, et vestimentis, per traditionem Pharisæorum, qui eis dicebant: Verior Pater est Deus, non inhonoras patrem vel matrem, si ista donas Deo. Et per talem occasionem faciebant patres et matres egenos omnibus bonis, cum Deus illa non manducaret, sed accipientes conderent sibi thesauros inutiles. Vel alio modo: Cum dabant patri vel matri manducare et bibere, dicebant ad illos: Quod tu manducas, ego jam ad templum Domini habebam devotum. Et tunc illi expavescebant, et dicebant: Amabilius est mihi famamori, quam ista comedere. Quod autem dicunt: *Donum quodcumque est ex ma, tibi proderit*, quasi diceret: Quod ego do ad templum, similiter offero pro te sicut pro me. *Et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Non Deus tali modo dixit honorandos ut vos invenistis ob lucram vestram, et reprehenditis discipulos meos, qui nulli nocent si non javant manus. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens: Quod de vobis Isaias prophetavit fecistis, labiis vos profitemini Dei præcepta adimplere, corde autem et opere iniqua monstratis.* Sic dixerunt patres vestri, *Omnia quæ præcepit Dominus faciatis. Sine causa autem colunt me, doctrinas hominum docentes.* Sine causa Deum colit qui labiis profitetur se Christianum esse, et opere contradicit. Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est. *Nem quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Simplex præceptum est, quia apud Deum nihil noceat quod manducamus, nisi juxta creaturam aliquid fiat. *Omnia enim creatura bona, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* In alio Evangelio scriptum est *communicant.* Quod verbum proprio apud Hebræos erat. Siquidem illi communes cibos dicebant quos gentes edebant, de quibus illi non gustabant, ut sunt lepores,

aves, ostræ, anguillæ, et quæ non ruminant nec findunt unguam, aut squamas non habent, quicumque comedebant, communem illam appellabant. Et inde dicit *communicant hominem*, hoc est communem faciunt.

In totis libris nostris nec ad Deum, nec ad imperatorem invenietis plurali numero dicti, quamvis in communi nostra lingua usus sit. Sed tamen est causa, pro qua in nostra terra hic usus inolevit ad unum hominem quasi ad duos loqui. *Tunc accedentes discipuli dixerunt ei: Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt.* Scandalum Græcum nomen est, et Latine potest dici offensio vel impeditiō. Inde tractum est ad offensionem animi, quia sicut homo offendit in via sua ad aliquem lapidem sive laqueum, similiter offendit quando aliquod verbum contrarium in animo ejus vel ratione opponitur. Et inde dicebant Domino discipuli quod in illa traditione quam Judæi pro lege tenebant contradictionem haberet immissam, et quam semper observabant. In quo cum reprehenderent æstimabant se habere inventum per quod potius nec convinceret contra legem eam locutum fuisse. Sed tamen requisierat et invenerat quod patriarcha ante legem manducaverunt multa quæ isti non comedebant, et intellexerunt quod Deus non propter se præceperat observare Judæos a talibus cibis, sed propterea si permitteret manducare, dicerent quod non esset bonum, quia ipsi habebant in consuetudine sic; vel etiam imitarentur easdem bestias vel aves in suis consuetudinibus, de quibusdam actis quæ bestiis non nocent, hominibus autem nocerent, si fierent, sicut Paulus stipulatur de cæcis: *Propterea tradidit illos in passionem voluorum, et quadrupedum, et serpentium.* Propterea quia Pharisæi sic habebant acceptum ipsum verbum, venerunt ad Dominum discipuli sicut fideles et devoti, et renuntiaverunt quod audierunt. Respondens Jesus ait illis: *Omnia plantatio quem non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.* Si omnis alterius plantatio eradicabitur, quid erit quod Pater dicit: *Ego plantavi?* Sed ista Dei est, quia sequitur: *Deus incrementum dedit.* Nam et iterum dicit: *Dei cultura estis, Dei ædificatio cælis.* Si homo cum bona voluntate fuerit, nemo potest illam de cultura Dei eradicare: ipse vero potest, quia Jeremias dicit: *Ego te plantavi vineam meam electam; quomodo conversus es in amaritudinem vitis alienæ?* Nullus enim cum posset eradicare nisi ipsa tribuisset assensum. *Simile illos: cæci sunt duces cæcorum.* Simile illos, dimittite in suis erroribus: et vos nolite adhærere. Hoc de illis qui frequenter castigati a fratribus et ab Ecclesia: et nolunt reverti: sicut ipse alias: *Sit tibi sicut thauricus et publicanus.* Et Paulus dicit: *Hæreticum hominem post primam et secundam correctionem devota.* Cæci sunt de spiritualibus oculis, et ipsi cæci qui ad eorum doctrinam attendunt. *Cæcus autem si cæco ductum præterit, ambo in fossam cadunt.* Si cæcus cæcum ducere voluerit, ambo in fossam cadunt; similiter insipiens si insipientem voluerit docere, sicut ipse in errore versatur, similiter et ille in errore erit, quousque in infernum de-

cidant. Respondens Petrus dixit: Edissere nobis parabolam istam. Putabat Petrus parabolam esse quod Dominus per simplex verbum dixerat. Iterum dixit eis: Non intelligitis quia quod in os intrat in ventrem vadit, et in secessum emittitur? Apostolus: Omnis creatura bona, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Reprehenderunt haeretici aliqui hoc dictum, quasi non sit naturaliter dictum, quia per poros vadit succus cibi per membra corporis. Sicut cibus digeritur in secessu, similiter etiam ipsi humores ibi depopuntur: propterea sic locutus est ipse sicut creator corporis. Ea quae procedunt de ore de corde exeunt, id est homicidia, adulteria, et caetera. Homicidium compositum est ex homine et caede. Qui enim in homine eadem fecerit, homicida dicitur. Adulterium est illusio conjugis; et dictum quasi adulterum subauditur, quando aut mulier aut vir, deserto legitimo, alterius thorum quaerit, et est majus peccatum quam fornicatio: quia in tribus peccatur. Fornicatio vero multis modis committitur; et etiam in propria uxore potest homo fornicari, si non legitime ea utitur. Et omnis pollutio nisi cum uxore legitima, fornicatio et criminale vitium est. Furta. Furtum est rei alienae clandestina contractio, et dictum est a furto, id est nigro, quia in obscuro fit. Est autem sacrilegium furtum. Falsa testimonia sunt, cum quis aut per se aut cum aliis fratrem accusat ad aliquam condemnationem; quando autem plures sunt, tanto pejus peccatum. Sunt autem similes Judae, qui Dominum tradidit ad mortem. Blasphemiae. Blasphemiae sunt detractiones et male locutiones, cum quis Deum et proximum malis suis verbis infamare nititur. Omnia ista vitia et spiritaliter fiunt. Qui enim ad peccatum illicit aliquem, occidit se et illum. Adulterium animae committit, qui propter aurum aut pro alia re Deum aut justitiam Dei deserit. Fornicationem animae committit, quando concupiscit rem proximi sui. Furtum facit animae, qui veritatem tacendo retinet, detrahenti proximo aurem accommodat. Ista et similia maculant hominem ante Deum, et abominabilem Deo reddunt. In hoc Domini verbo quod dicit: de corde exeunt, apparet quia sedes animae in corde est, et non in cerebro. Cor a Graeco venit quod est *cardia*, et dicitur a cura. Hujus duae arteriae sunt, e quibus sinistra pars plus habet sanguinis, et dextera plus spiritus. Unde cui paralysis in dexteram partem venit plus vivit, quam cui in sinistram. Ostenditur quoque quod diabolus adjutor et incentor cogitationum nostrarum potest esse, auctor esse non potest; nec cordis occulta scire, nisi quantum ex motibus nostris potest agnoscere.

Et egressus inde Jesus, recessit in partes Tyri et Sidonis. Reliquit Scribas et Phariseos qui semper reprehendere volebant, et pergit ad partes Tyri et Sidonis. Tyrus urbs Phoenicum condita a Phoenicibus fuit; Sidon ab ipsis similiter condita. Fuerunt vero in mari constructae, sed jugi obsidione et aggeris aggregatione, quando Dominus in mundum venit, contiguae terrae erant. Nam Nabuchodonosor obsedit eas,

et aggregavit multum aggerem cum navibus, ita ut a foris muro stare posset, quod ante non poterat. Et coepit Sidonem in primis post captam Judaeam, Tyrum autem per tres annos obsedit, et interim eduxerunt habitatores omnia praecipua de civitate, sicut Ezechiel dicit; describit et ipse gloriam ejus. Post Nabuchodonosor Alexander obsedit eas, et conjunxit terrae, Tyrus dicitur angustia, quia mari erat cincta; Sidon piscosa, eo quod pisces ibi abundarent. Fuerunt vero filii Israel promissae a Domino et in sorte data, sed non potuerunt eas capere filii Israel. Et ecce mulier a finibus illius egressa. Non intravit Dominus sinem Tyriorum, sed ibi prope gradiebat. Clamavit dicens ei. Mulier ista Chanaanæ dicitur, quia de Chanaanæ erat eorum origo, et terra eorum Judaeis promissa fuit, sed propter peccata non potuerunt illos ejicere. Tres virtutes mulier haec habuit: habuit fidem, quia credidit Dominum ista posse facere; habuit humilitatem, qua se non canibus confessa est esse parem, sed catulis; habuit patientiam, quoties repulsa perseveravit. Simplex historia auditorem aedificat, ut fidem rectam in Deum habeamus, credentes impetrare quaecunque poscimus, si ad salutem animae poscimus. Hoc quoque cum humilitate agamus, quia cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Patientiam nihilominus habeamus cum perseverantia. Juxta allegoriam mulier ista Ecclesiam significat ex gentibus ad Dominum convertendam, quae a finibus suis egressa est, videlicet a pristina conversatione et a pristinis vitiis separata, in Ecclesiam Christi ingressa. Filia ejus anima est uniuscujusque ex ipsius populis; quae a daemone vexabatur antequam in Deum crederent. Qui non respondit ei verbum. Non de superbia hoc fecit, sed ne occasionem Judaeis daret respuendi verbum et praedicationem suam, quia ipse dixerat: In viam gentium ne abieritis, e ut patientiam ipsius mulieris et perseverantiam ad instructionem videntium et audientium monstraret. Et accedentes discipuli, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Importunitate ejus carere cupientes commonebant. Non sum missus nisi ad oves quae perierant domus Israel. Non quod ad gentes non sit missus, sed primo ad Israel propter electionem patrum et privilegium quod ille populus semper habuit apud Deum, et cum ille repulisset, tunc ad gentes mitteret. At illa venit, et adoravit eum dicens: Domine, adjuva me. Sic debemus esse importuni in orationibus et perseverantes. Primo dixit filium David, et nunc Dominum dicit, et adorat ut Dominum. Non est bonum sumere panem florum, et mittere canibus. Nunc Dominus mystice ad eam loquitur, et ille panis divini verbi per Moysen et prophetas. Mensa namque est Scriptura sacra, quae Judaeis panem vitae ministrare debebat, sed micae cadebant, quia spiritalem intellectum Judaei negligebant. Micae enim puerorum interna mysteria sunt Scripturarum quibus humilium solent corda refici. Non ergo quaerebat ista mulier crustas, sed micae de pane puerorum spiritualium, medullam sensum

quam Judæi non curabant. Inde dicit Dominus: Non est justum tollere doctrinam filiis Judæis, et dare vobis canibus, qui propter idololatricam et sanguinem ac carnavera mortuorum; quibus deditis estis, *caties estis. At illa dixit: Etiam, Domine.* Dixit Dominus, Non est bonum litæ respondit, quia bonum est, et dat exemplum de hominibus, quod sicut illi quando manducant decidunt mæxæ de mensa canibus, sic et justum sit ut sint Judæi domini propter patres, et propter te qui ex illis natus es, et nos simus non etiam canes magna cum primitivo, sed cum diminutivo cælli, et non quærimus integram gratiam doctrinam et secretiora mysteria, quia non sumus digni, sed aperta et simpliciora præcepta. *Tunc respondens Jesus, dicit illi: O mulier! magna est fides tua; facti tibi sicut vis.* O mulier laudanda! quæ a Domino laudata es. Apostoli arguti sunt frequenter modicæ esse fidei, et tu dicta es habere magnam fidem. Qui potest innotetur eam, et venit ei sicut illi dictum est: Fiat tibi sicut vis. Utinam omnes digne peteremus, et sic impetremus. *Et sanata filia ejus est ex illa hora.* Ecclesia de gentibus orans pro suis exaudita, sananturque animæ quotidie a morbis diabolicis, cum et pagani in baptismo renovantur, et peccatores per confessionem et elemosynarum largitionem, ac precum assiduitatem, ad innocentiam revertuntur.

Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ. Unde ante fugerat Dominus, ne rex fieret, iterum revertitur, intelligens immutata esse corda eorum, qui de panibus saturati fuerant; et sicut aquila vel gallina provocat ad volandum pullos suos, non cessat prædicare hac et illac, et verbi pabulum subministrare. *Et ascendens in montem erat ibi.* Amabilis locus iste mons erat Domino, quia remotus erat a frequentia civitatum; et secretus, et ad docendum et ad orandum. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ.* Non erat in toto mundo, neque qui sic doceret, neque qui talia faceret, propterea ita ardentem concurrebant ad eum, habentes secum mutos, cæcos et claudos, debiles et alios multos. O syllaba communionem habet cum *au* diphthongo, ut est *lotus* pro *lautus*, similiter *clo* diphthongus pro *clauditur*. Videndum est nobis quare debiles dicit, et postea dicit alios multos? Quia sicut beatus Hieronymus dicit, in Latina lingua non habet una infirmitas speciale nomen, sicut apud Græcos, et in nostra rustica lingua idcirco posuit debiles. Qui enim nostra lingua luscus dicitur, Græce dicitur *killos*, ut cum interpres hoc invenit in Græco, non habuit aliud in Latino, dixit debiles; et in replicatione sanitarum enumeravit mutos loquentes, cæcos videntes, claudos ambulantes. De illo verbo siluit, quod in proprietate linguæ Latinæ, ut diceret non invenit. *Jesus autem, convocatis discipulis, dixit: Misereor turbæ, quia triduo sustinent me.* Utraque natura Domini in hoc facto monstratur, et divina qua miraculum facit, et humana qua turbæ miseretur. *Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* Quod de septem panibus quatuor millia satiavit, sua est clementia: *Misericors et mi-*

serator escam dedit timenibus se. Mystice ostendit quod viam jstius sæculi aliter nequimus incolentes transire, nisi verbo Redemptoris nostri satiemur. Per illam quam superius audistis de quinque panibus satiatis, spiritalis relectio demonstratur quam suis fidelibus de veteribus exhibuit. Ista autem significat eam satietatem quam de Evangeliiis suis in se credentibus facit, in illa littera Veteris Testamenti spiritalis gratia credentibus revelatur. Utraque relectio in uno monte celebratur, quia et unus est dator et utraque relectio ad illam cœnam invitat, quam idem nobis preparavit, qui istam dedit. Quod dicit *triduo sustinent me*, sive propter prædicationem, sive propter suos infirmos sanandos. Spiritaliter verbo turba triduo sustinet, cum omnes credentes in sanctam Trinitatem, remissionem peccatorum ab ipso spectant, vel triduo Dominum sustinent, cum in cogitatione, locutione, et opere observant ne Deum offendant. Dimittere eos non vult ne deficiant in via, quia licet credant in eum populi, inter tot adversa titubant in via, nisi frequenter consolentur et recreentur verbi divini admonitione. *Quot panes habetis?* Interrogat quod eum non latet, ut alii cognito miraculo ædificentur. Qui miracula fecit, ordinavit ut tunc essent quinque, nunc septem, propter septem dona Spiritus sancti, de quibus credentes replentur. Non dicuntur autem fuisse hordeacci, quia Evangelii revelatam gloriam Domini quia Vetus Testamentum texerat annuntiavit. *Et paucos pisciculos.* Per quos alii libri Novi Testamenti figurantur, ut Epistolæ Pauli, apostolorum Actus, eorumdem Apocalypsis, et reliqui; vel sancti qui in illo tempore fuere, quorum ipsa Scriptura vitam et passionem continet. Qui quasi de profundo hujus sæculi electi et elevati, a cœlesti benedictione consecrati reficiunt, cum exemplo nobis sunt ad bene agendum. *Et præcepit turbæ discumbere super terram.* In alia refectione super fenum discubuerunt, quia illis antiquis populis solummodo voluptates carnales præceptum est calcare, in Evangelio perfectis omnia terrena cum voluptatibus præceptum est abdicare. *Et accipiens septem panes gratias agens, fregit et dedit discipulis, et discipuli dederunt populis.* Quia Dominus erudiens apostolos suos et per eos voluit erudiri turbas. Quod gratias agit, ostendit quantum congaudeat de salute generis humani, et ut nos gratias agere de omnibus collatis vitæ muneribus doceat. Et ex hoc loco sive ex aliis consuetudo servatur a fidelibus cibum benedicere, et versum psalmi decantare, licet et illa gens jam haberet in consuetudine. Quod dicitur fregisse, apertionem significat sacramentorum quibus ad perpetuam salutem instituendus erat populus. *Et comederunt et saturati sunt.* Comedunt et saturantur de panibus ac piscibus Domini qui audiunt eloquia Domini et intentes præcedentes sanctos, seipsos ad superna excitant desideria. *Et quod superavit de fragmentis, tulerunt septem sportas.* Per hæc fragmenta intelliguntur altiora perfectionis præcepta, quæ multitudo populi nequit intelligere vel servare,

ut sunt multa de divinitate atque de virginitate servanda, seu derelinquendo omnia quæ perfectis et volentibus non præcepta sed in exemplo monstrata sunt. Quod vero septem sunt sportæ, propter Spiritus sancti gratiam, quæ septenario numero a propheta prædicatur. Per septem sportas, electi prædicatores ostenduntur: quia sicut sportæ de junco et palmis sint, ita fortiter et indefesse memoriam sui conditoris in corde servant; et quasi florent cum de die in diem novo desiderio ad amorem conditoris anhelant: de quibus dicitur: *Justus ut palma florebit, frunt autem et ipsæ sportæ et parvæ, quas videmus in basilicis cum oblationibus ferri; etiam magnæ, ut frîa vel quatuor modia annonæ capiant; etiam ut infirmi cum ipsis possint portari: sicut et ibi factum est: Erant autem qui manducaverunt quasi quatuor millia.* Ut ipso numero ostenderent de Evangelii se pastos esse cibariis. Similiter nec isto signo mulieres et parvuli mittuntur in numerum, propter mutabilitatem et imperfectionem.

Ascendit in naviculam, et venit in terram Magedan. Et Marcus dicit Dalmanutha. Dicunt autem doctores, aut unus locus est duo nomina habens, aut vitium scriptoris factum est in Marco. *Et accesserunt Pharisæi, et tentantes rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis.* Joannes narrat quale signum quærebant, sicut jam superius dictum est quia et post saturationem quinque panum, similia postulaverunt ut pasceret de manna populum, vel faceret tonare. Sed neutrum de illis duobus signis de alio cælo venit, nisi de isto ubi volucres volant, unde volucres cæli dicimus. Tonitruum autem ventus et aqua faciunt, quia cum ventus in nube se incluserit quærit aditum ut erumpat, et cum rescidit in nubem, sonum facit, et ignem creat, et simul oriuntur, sed lux ante videtur quia clarius est lumen et acutior est sensus visus quam auditus, quia longius videmus quam audimus. Ideo autem ignis fulminis majorem vim habet ad penetrandum, quia subtilior est quam noster, id est qui nobis in usu est. Fit autem per eum aliquando castigatio in hominibus, sicut per alia elementa. De ipsis etiam elementis signa viderant, quando Dominus mare et ventos compescuerat. Sed qui Dominum tentando aliquid petunt, non mereantur accipere, sicut nec illi fecerunt. *Facto autem vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum.* Sicut solet evenire. Si sol in nube vespertina aquam circa non habuerit, sed rubicundam nubem, sequenti die pluvia non erit. *Et mane (subauditur dicitis): Hodie tempestas (subauditur erit), rutilat enim triste cælum.* Quando nubes orientales rubicundæ sunt, pluvia ipsa die erit. In die dicit Dominus ad Judæos: *Faciem cæli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire, et consuetudinem habetis notatas pluvias vel serenitates, et signa adventus Filii Dei ex prophetarum oraculis non potestis scire. Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.* Jam de hoc superius dictum est; et hoc nunc dixisse sufficiat,

EXPOSITIO IN MATTHEUM. 1594
A qui in signo mortis Domini, et de cælo signum datum cum sol cælum atra nube texit, et de terra signum datum est, corpus terrenum surrexit, et de infero claustra ipsius fracta, et multa millia sanctorum exierunt. *Et relictis illis abiit.* Et tunc Dominus incredulos deserbat, et adhuc invisibiliter hodie eadem facit. Deserit incredulos et superbos, et requiescit in tremantibus sermones suos. *Et cum venissent discipuli ejus, trans frutum, obliti sunt panes accipere,* iterum post saturationem populorum aufert se de ipso loco, ne forte populus eandem voluntatem haberet, quam superius habuerat. Quod vero dicit quia obliti sunt discipuli panes tollere, ostenditur quia nec Dominus nec discipuli magnopere de cibo terreno cogitabant. Sive ideo quia abundantia panis erat in ipsa terra; et quod ad victum pertinebat, ministrabat populus Domino et discipulis ejus. Quomodo obliti sunt cum dictum sit, quod sustulerunt septem sportas? Sed ipsum ad pauperes dimiserunt; solummodo unum panem habebant, quando ipsam lacum transierunt, habebant unum, et alium spiritalem qui dixerat: Ego sum panis vivus qui de cælo descendit, propterea non erat eis necesse terrenum quærere. Qui dixit eis: *Intuemini et cavete a fermento Pharisæorum et Saducæorum.* Dominus sicut semper docebat discipulos, ne aut ipsi otiosi, aut vacui a bono opere cessarent, præcipiebat ut custodirent se a doctrina Pharisæorum, per fermentum doctrinam volens intelligi. Doctrina Pharisæorum, decreta divinæ legis traditionibus hominum postponere, vel verbo Domini mandata prædicare: factis impugnare. In alio Evangelio etiam a fermento Herodis cavendum jubet. Fermentum Herodis, et adulterium, homicidium, simulatio religionis. Fermentum a fervore nuncupatur quod plus quam una hora non potest contineri; crescendo enim excedit.

At illi cogitabant inter se dicentes: Quis panes non accepimus. Dominus spiritualiter loquebatur, discipuli carnaliter accipiebant. Cogitabant eam scire eos panes non habere ut cum farinam invenirent, non fermentarent de fermento Pharisæorum. *Sciens autem Jesus dixit eis: Quid cogitatis inter vos, modicæ fidei, quod panes non habetis? Non dico nec de illo fermento, nec de illo pane unde vos cogitatis. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum.* Quando dicit, *nondum intelligitis,* spiritualiter intelligentiam requirit, quia miraculum omnes qui viderunt intellexerunt. Vult ut illas saturationes, et panem, et pisces, et fermentum intelligant spiritualiter, quia si fermentum farinæ mistum fuerit, quod parvum videbatur in majus crevit: ita et doctrina mala plus crescit, quam bona; sicut Apostolus dicit: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Similiter et hæretica doctrina, si ad modicum in alienjus pectore serpsit, cito pervertit illum. Omnis enim homo ad malum citius informatur quam ad bonum. *Venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi.* Iste est Philippus frater Herodis cujus uxorem Herodes habebat; in

partes sui regni venit Jesus in loco nuncpante Caesarea. Siquidem ipse Philippus reedificavit civitatem quandam in honorem Tyberii Cæsaris et vocavit eam Cæsaream Philippi, in honorem Tyberii pariterque sui, sibi quo regnabat; quia alia jam ibi erat ex proprio nomine ejus, Tyberiadis reedificata. Est autem provincia Phœnicis ad radices Libani, qui habet cedros magnos; ubi sunt duo fontes, Jor, et Dan; qui inde longe in simul veniunt, et Jordanem faciunt fluvium. Vocatur vero nunc ipsa civitas Paneas. Est autem alia Cæsarea, quam Herodes reedificavit in honorem Octavianii; et vocavit eam Cæsaream, quoniam prius turris Stratonis dicebatur. Cum ergo ad hunc locum veniret et sicut Lucas dicit cum sine turbis esset, et duodecim cum eo in via fuissent discipuli, interrogavit eos dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Dixi superius quare filius hominis vocetur; quia videlicet consuetudo fuerit in ipsa gente prophetam aut præclarum virum aut hominem Dei, aut prophetam aut filium Adam, id est hominis, appellari. Unde Ezechiel filius hominis appellatur frequenter. Idcirco dicit: *Quem dicunt filium Adam esse?* et non dicit, *Quem me dicunt,* ne jactanter de se quærere videretur. Homines illos appellat qui mentiuntur de Filio Dei: quia *omnis homo mendax.* Qui autem veritatem de Filio Dei sentiunt, quasi super homines sunt. *At illi dixerunt.* In hoc loco primitus nomen Christi, Domino Christo impositum est a beato Petro, et cæteris apostolis per revelationem Spiritus sancti. Et sicut Joseph præceptum est ex persona Dei vocare eum Jesum, sic ex persona Spiritus sancti ordinatum est vocare eum Christum per beatum Petrum et cæteros apostolos. Notandum vero quod non eo more Dominum appellat quo sæcularis doctrina apud nos docet; sed *tu es,* sicut in antiquis libris invenitur usos fuisse majores. Siquidem Romulus et Remus duo fratres tantæ concordie fuisse dicuntur ut nihil unus sine alio vellet habere, et omnia communia dicerent et haberent, sicuti modo monachi faciunt. Ex hac re increvit consuetudo in hac Gallia, ut Dominum plurali numero appellent. *Atque Joannem Baptistam.* Scilicet quasi ipse deberet resurgere, eo quod modico tempore prædicasset. *Atque Etiam.* Quia habetur in libro prophetiæ ejus, quia prophetam in gentibus dedi te. Et quia mors ejus in Scriptura non legitur, dicebant eum venturum gentibus prædicare. Falsa erit denique eorum opinio de Jeremia, quia in suo libro invenitur quomodo prophetaverit ad gentes, ad Moab, ad Idumeos et ad Babylonios: propterea completum est quod ad ipsum dictum fuerat: *Prophetam in gentibus dedi te.* Habemus quoque scriptum quod Judæi lapidaverunt eum in Ægypto, quia prophetabat Nabuchodonosor illuc esse venturum post Judæos, quia pro illius timore illuc fugerant. *Aut unum ex prophetis,* quilibet de prioribus. *Dixit autem illis: Vos autem, quem me esse dicitis.* Ac si aperte dicat? Sequestrans eos ab hominibus filios Dei per adoptionem factos

insumans dicit: *Vos, qui dicitis, quomodo esse dicitis? Recte dicit vocabantur, in quibus Deus habitabat, et qui omni die verbum Dei audiebant.* Illos enim ad quos sermo Dei factus est, deos palam appellat dicens: *Ego dixi: Dii estis.* Consideranda vero distinctio, quomodo Dominus de sua humilitate discipulis dicit, filium hominis, non dicit filium Dei. Multo enim sæpius in Evangelio se filium hominis quam filium Dei dicit. Et hæc omnia ut nos ad humilitatem informet. *Respondens Petrus dicit ei.* Petrus respondet pro omnibus, quia ipse jam in caput apostolorum erat constitutus. Et quod ipse respondit, omnium apostolorum responsio est, quia et ipse fuerat interrogatus. *Vos quem me esse dicitis?* Et quod Dominus Petro dixit, omnibus dicit apostolis. *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Tu es Christus. Si alii dicti sunt Christi nuncupative, quia ad tempus populum regere debuerunt, tu veracius es Christus, quia tu es rex omnis terræ. Tu es Filius Dei vivi qui essentialiter Deus es, et non ut isti alii qui dicuntur dii et non sunt, quia opera manuum sunt, non vident neque audient. Tu es autem illius Dei Filius qui a Judæis adoratur et colitur. De quo dictum est: *Natus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen quod.* Quid ipsi homines errent de te, cum ipsis quid de te sentio, dico. Christus Dei es, et Filius Dei es, illius Dei, ante cujus arcam Dagon jacebat truncatis auribus et pedibus. *Respondens Jesus dixit ei: Beatus es, Simon Bar-Jona.* Bar Syriace filius, Jona columba. Et in hoc beatus, quia filius Spiritus sancti simplex ut columba, astutus ut serpens. Et in hoc beatus: *Quia tibi non revelavit caro et sanguis.* Hoc est vivus homo qui de carne et sanguine constat, sed Pater meus, ille ipse quem tu confessus es. Pater vivens incomparabiliter, Pater meus qui in oculis est, et ego etiam cum ipso, et Spiritus sanctus, cujus filius spiritualis es. Noverat quidem Dominus Jesus quid apostoli de eo crederent, quid sentirent, et qui responsuri essent. Sed ad iusurandam humilitatem nobis, placuit invisibiliter cum Patre Spiritu sancto revelari apostolis in corde, et per illorum confessionem in mundo audiri, et dignam confessionem digna mercede remunerari, ut omnes certi sint quicunque fuerint confessionis hujus usque in finem sæculi consonantes et confitentis, erunt et remunerati consortes. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus.* Dixisti, tu es Christus; et ego dico tibi, quod tu es Petrus. Quia ego sum Christus inunctus oleo invisibili a Patre, rex Christianorum, et tu fundamentum coram. *Beatus es, Simon,* id est obediens, quia filius columbæ, et quia Petrus, id est firmus. *Et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Super hæc firmitatem fidei quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam, et super me ædificabo te cum omni Ecclesia mea. *Et portæ inferi non prævalent adversus eam.* Quicunque de Ecclesia mea studuerit eam, et de his qui ita confessi fuerint, portæ inferi non prævalent adversus eos, ut possint eos trahere ad se, ut ipse alias dixit: *Nemo potest rapere oves meas*

de manu mea. Vel portæ inferi : peccata atque vitia seu doctrina hæreticorum, per quam illecti homines ducuntur ad tartarum. Multæ sunt portæ inferi, sed nullæ Ecclesia prævalent, quia qui fidem Christi in corde tenuerit perfecte, omnia quidquid exterius accidit, temptationis facillime devinct Deo protectore. Quicumque ab Ecclesia recesserit fide vel opere, iste non super terram, sed super arenam fundamentum posuisse credendum est. *Et tibi dabo claves regni cælorum. Claves regni cælorum scientia discernendi, potentiaque qua dignos recipere in regnum, indignos excludere debent intelligitur. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis.* Hoc tam Petro quam omnibus apostolis et successoribus eorum qui in Ecclesia eandem locum tenent recte credimus concessam, quia ipse post passionem apparens eis, dixit : *Accipite Spiritum sanctum ; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt, et videlicet cum agnoverint causas peccantium quos cognoverint vere poenitentiam agere, et nolle ultra reverti ad vomitum peccati, illos absolvere dignos iudicet, et a timore mortis perpetuo consolentur. Quos vero in peccatis criminalibus vitam finire viderint, illos perpetuis suppliciis tradendos insinuet, sicut ipse Dominus insinuat dicens : Si Ecclesiam non audieris, sis tibi sicut athenicus et publicanus.* Similitudo datur de leprosis in Levitico, quod sicut sacerdos jubebatur considerare leprosum, ut ad arbitrium ejus decerneretur qui esset leprosus, et qui non esset, sic et episcopi et sacerdotes in Ecclesia illos debent ligare quos viderint leprosos in anima de peccatis criminalibus. Cum vero viderint aut audierint ablatam lepram, id est peccata per digna opera poenitentia et confessionis, tunc debent illos absolvere. Quod jam sub exemplo Lazari diximus, ut illum studeat absolvere quem Dominus in anima resuscitavit, quia si discipuli ante solvissent Lazarum quam Dominus illum resuscitasset, fetorem potius ostenderent quam virtutem. Quod autem quasi soli Petro hæc legatio dici videtur, ideo fit quia ipse locutus est pro omnibus, et in ipso omnibus responsum est, et ipse vera fide confessus est, et vero amore fuerat secutus, etiam et ob hoc ut omnes credentes pro certo sciant, quod quicumque se ab unitate fidei segregaverint, nec veniam peccatorum consequentur, nec aditum regni cælorum intrare poterunt. Imitemur ergo beatum Petrum in confessione veræ fidei, ut sic et corde credamus, et ore confiteamur. Imitemur illum de sua simplicitate, quia filius columbæ appellatur. Constantia quoque ad vincendas voluptates sæculi par illi esse satagamus, ut ad illum cum quo ipse est pervenire mereamur.

Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Christus. Legimus supra quia misit discipulos suos ad prædicandum, et jussit annuntiare, adventum suum ad eos; nunc præcepit ne eum dicant Christum, sed discretio est intelligi.

Supra jussit ut annuntiantur venisse, qui verbum salutis eis annuntiaret, et infirmos eorum curaret, ut venirent ad eum. Et post cum videret qui dignos se facerent ad noscenda secretiora sacramenta, panderentur eis eum apostolis, qui vero facerent se indignos recederent vacui cum Phariseis, sicut ipse dixit. *Ne mittatis margaritas vestras.* Simili modo in hoc loco præcipit ne passim cum Christum annuntiareat, ne differretur utilitas crucis, et mundus non redimeretur. Seu alia causa Christus magnum nomen erat in ipsa gente, sicut apud nos est Cæsar et Augustus. Non vult ergo publice illud nomen de se prædicari ne scandalum Judeis fieret, quod arrogaret sibi regiam potestatem. Unde postea Judæi eum accusaverunt apud Pilatum, et tamen Pilatus invitus scribendo confirmavit quod rex esset Judæorum. Quod intelligitur, quia sic reges vocabantur videlicet Christi, et exemplum dedit suis, ne quærant magni dici in populis. Non est autem Salvatoris proprium nomen Christus, sed commune dignitatis nomen et potestatis. Jesus Christus proprium vocabulum Salvatoris est. *Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis quod oporteret eum ire Hierosolimam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum.* Nunc quare præcepit non se manifestatum Christum in populis declarat. Ac si aperte dicat : Cum me videritis post passionem resurgentem a mortuis, quia nihil prodest prædicare nunc paululum videri, derisui haberi, et approbri crucifigi et flagellari. Prædicat etiam passionem suam, ut minus dubitent in ejus resurrectione. Et notandum quod ille qui hæc passurus Dei Filius, hominis sit, quia divinitas impassibilis exstitit in passione. Ille qui de sancta Maria natus est, ille passus est. *Et assumens eum Petrus, cepit increpare illum dicens. Beatus Petrus pro nimia fide et amore quæ habebat erga Deum nostrum, eum audiasse opprobria et mortem quam Dominus prædicabat se passurum Hierosolimam, apprehendit Dominum secreto, ne eorum aliis videretur magistrum redarguere, et cepit ei de affectu felicitatis dicere : Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. Id est, hoc quod dicis longe sit a te. Vel sicut in Græco habet, *Delictus est tibi* : Quod est, *Propitius esto tibi.* Nolabat enim destruere confessionem suam, et putabat perdere præmium Salvatoris quod audierat : *Beatus es, Simon Barjona, et reliqua quæ audierat. Nec putabat posse fieri ut Filius Dei occideretur. Non erit tibi hoc. Non possunt aures meæ ista percipere, nec cor meum credere. Qui conversus dixit Petro : Vade post me, Satanas. Satanas dicitur contrarius; vade post me, meam sequere voluntatem et noli esse de his contrarius quæ a me ordinata sunt cum Patre. Discipulus es, propterea debes sequi, non docere. Non est similis ista sententia illi quam ad diabolum Dominus dixit, quia illi dictum est, *Vade, Satanas, subauditur in abyssum.* Isti autem vade retro post me, id est me imitare, ut eadem velis quæ ego. Non est autem mirum si Dominus Petro talia dixit : post tantam beatitudinem quam supra dixerat, quia beatus Petrus**

adhuc non erat perfectus, adhuc eum erat negaturus, et omnia illa a Deo non ad præsens concessa fuerant, sed in futuro promissa, id est tibi dabo, non do, et reliqua. Non enim sapias quæ Dei sunt, ignoras Dei ordinationem, quia dispositum habeo per meam mortem redimere mundum: ea quæ hominum sunt mihi suades, quando mortem refugere suades, quia ipsam solent puri homines timere. *Tunc Jesus dixit discipulis suis.* Neque ista nec superius comprehensa dixit turbis, sed discipulis suis, quia non erant ista in perfectionibus prædicanda, verum perfectis. *Si quis vult post me venire.* Si quis vult me imitari, sicut discipuli, facere debent magistrum. Postquam prædixit de suis contumeliis et morte, armat suos, ut præparet se ad eadem perferenda. *Abneget semetipsum.* Desinat esse quod hactenus fuit per malam conversationem super Pharisæorum traditionem, et incipiat esse novus per meam admonitionem. Deneget in suis actibus vetus homo esse qui corrumpitur secundum desideria sua, et incipiat novus Adam fore, qui renovatur de die in diem in agnitione Dei. *Et tollat crucem suam, et sequatur me.* Crux a cruciatu dicitur, et per crucem mortificatio vitiorum intelligitur. Et sicut is qui crucifigitur huic mundo moritur, sic is qui Christum sequi vult debet mortificare passiones membrorum suorum. Duobus autem modis crux tollitur: cum aut per abstinentiam corporis afficitur, aut per compassionem proximi animus affligitur. Quod Paulus aliis verbis id ipsum clamat inquitens: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, iram, fornicationem, avaritiam, et reliqua.* In seipso nobis exemplum monstravit, qui ait: *Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Ecce audivimus de cruce corporis sui, requiramus de compassionem proximi. Ait namque. *Quis infirmatur et ego non infirmor? quis scandalizatur et ego non uror?*

Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui sic voluerit animam salvam facere, ut nolit eam dare pro Christo, perdet quando melius habere debet. *Qui autem perdidit animam suam propter me, salvam faciet eam.* Qui tradere non timuerit propter me animam suam in hoc sæculo, salvam faciet eam in futuro. Quasi agricolæ dicitur: Si vis salvum facere frumentum, perde illud in terra, quia si servaveris in horreo, peribit: si in terram jeceris, recipies duplo. Hoc illis tunc dictum est, qui inter persecutiones versati sunt paganorum. Nos similes esse martyribus si volumus, debemus mala proximorum et persecutiones malorum Christianorum æquanimiter ferre, quia non erimus consortes martyrum, si non erimus passionum vel in aliquo participes. *Qui autem perdidit animam suam propter me, vel* (sicut in alio Evangelio habetur) *propter Evangelium meum, inveniet eam, vel sensu quem superius diximus, vel per animam nostram voluptates hujus sæculi. Quicumque pro Dei amore delicias et voluptates hujus sæculi abnegaverit sibi, in æterno sæculo recipiet quales nec oculus vidit, nec in*

A cor hominis ascendit, quæ præparavit Dominus diabolis se.

Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat? Quid profuit illis imperatoribus, qui istum mundum tribuerunt per viginti annos, ut Octavianus per quinquaginta tres annos, cum jam per octingentos jaceret in inferno? Nunquid non fuerat ei melius esse socium Lazari pauperis, quam modo esse socium diaboli? Transierunt omnes honores illius tanquam umbra, et tanquam somnium. Frequenter cum aureis curibus et aureis scutis suscepti sunt a consiliis; et postea nudi et rei excepti a nigerrimis demonibus; et in æterno igne religati. Quod pejus est, multi Christiani ibunt cum ipsis qui viam veritatis scire debent.

B quam dabit homo commutationem pro anima sua? Nullam commutationem deberet homo dare pro anima sua, sed, quod pejus est, multissimi qui præponunt corpus animæ, et temporalia æternis, et non cogitant de anima nec de vita perpetua, sed honoribus terrenis, et de caducis, et venundant se ut faciant malum sicut de Achab dicitur: Qui venundatus est ut faceret malum. Quibus frequenter evenit ut Babam, qui cum prohibitus esset a Deo ne iret ad maledictum populum, ductus cupiditate muneris et iterum atque iterum interrogavit Deum, cum non esset ut homo qui mentiri posset. Sed quia sic importune petiit, et accepit quod Deus noluit, et illi non prodest. Sic multi cum intrant in ecclesiam lingua alterius verba cantant, et animo de honoribus cogitant, sic

C per multos dies. Deus autem respicit ad cor, et videt quæ cor præcatur: verba quæ lingua dicit alterius verba sunt, nisi verecundia illi esset, quod corde tegit lingua caneret. Cum videt igitur Deus sapiens ea magis nos optare in corde et opere, iratos concedit quod contra voluntatem ipsius et contra salutem nostram est, atque tali modo dat quis commutationem pro anima sua, cum eligit terrena et negligit æterna. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris cum angelis suis. Quia prædixerat de se et de sequacibus suis oppido aspera, nunc temperat, et pro qua causa talia sustinere debeant ostendit, scilicet quia venturus sit, id est ipse hominis in gloria Patris ad judicandum vivos et mortuos, quia Pater omne judicium dedit Filio. Et tunc reddet unicuique secundum opera sua. Et tunc vos si fortiter et patienter sustinueritis, æternam remunerationem, et hi qui vos tribulant, æterna recipient tormenta. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant filium hominis venientem in regno suo. Poterat apostolorum esse tacita cogitatio ut dicerent, In fine mundi ista erunt quæ nobis promittit, et tali modo deficerent a spe. Nunc paucim promittit videlicet quod aliqui non sint ex his mortem gustaturi, quam parvo tempore quasi prelibando gustabunt. Donec videant filium hominis venientem in regno suo, hoc est in regia claritate, qualis post judicium videndus est ab omnibus electis. Nam in judicio videbitur in forma servi sicut

D

dictum est quando ascendit, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem, ut videant eum et boni et mali quem contempserunt, sicut scriptum est: *Videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Videbunt autem eum iniusti terribilem, iusti mitem una eademque forma. Vel regnum ejus præsens Ecclesia intelligitur, quam multi viderunt fundatam in carne antequam mortem gustassent, sicut Joannes qui ad septem Ecclesias scribit, ut esset eis consolatio videre jam ex parte, in eum mundum crediturum. Rudes enim erant discipuli adhuc, et necessarium erat in præsentia aliqua promittere, unde in præsentia roborarentur, et in futuro robustius consolarentur. Vel de transfiguratione ejus potest intelligi, in qua eum illi tres viderunt quasi in regno suo, hoc est in regia dignitate qua ad iudicium videbitur.*

CAPUT XXXVI.

De transfiguratione Domini.

*Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus. Post dies sex, videlicet postquam ista quæ superius audistis locutus est, quod essent qui non essent gustaturi mortem. Lucas dicit vere dies octo, sed Lucas primum et ultimum comprehendit diem, isti duo illos qui in medio fuerunt, Ut enim isti tres alios confortarent tempore passionis ejus, eliguntur a Domino. Non enim illi alii adhuc perfecti erant ut possent ea videre. Nam etiam isti ceciderunt et timuerunt valde. Secernuntur autem isti tres a cæteris, certis pro causis. Petrus, quia futurus erat pastor Ecclesiæ et ad Romanos mittendus, qui rectores orbis erant. Joannes, quia altius erat locuturus mundo divinitatem ejus, et apud Græcos sapientiores omnibus gentibus erat directurus. Jacobus, quia ipse primus de apostolis martyrium erat pro ipso subiturus, et ob hoc vocati sunt filii tonitru: quia ipsi hanc vocem erant audituri de qua nunc dicit. Typice ostenditur quod multi vocati, pauci electi. Sequitur: *Ducit illos in montem. Id est Thabor in Galilæa, qui interpretatur veniens lumen. Conveniens interpretatio, quia ibi frequenter de vero lumine illuminati sunt, ut etiam nunc. Excelsum. Pro valde celsum sicut nostri Alpes sunt in Burgundia, in quibus calor non multum potest nocere etiam in æstate, quando transfiguratio ista celebrata est. Scorsum. Ab aliis discipulis. Est enim adverbium separandi. Et transfiguratus est ante eos. Transfiguratus in alia figura. Nam substantiam non amisit, neque spiritualem aut aerium corpus assumpsit, sed ipsam substantiam gloriosam reddidit, sicut hic sequitur. Et resplenduit facies ejus sicut sol. In ea forma apparuit apostolis quam soli oculi mundi sanctorum visuri sunt post iudicium peractum. Quando dixit sicut sol non potuit altius ascendere comparando quod homo oculis corporalibus noscit. Vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. In hoc possumus scire quod corpus idem ipsum fuit, quia vestimenta eadem fuerunt. De quibus dicitur quia facta sunt alba sicut nix, vel sicut in alio loco scriptum est, qualia vultus fulgo potest parere super terram. Apparet**

A quia non substantiam amiserunt, sed claritate desuper inductæ sunt. Vestimenta Christi, typice sancti ejus sunt de quibus Paulus ait: *Qui enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Qui fulgent nunc in præsentia, sed in futuro clarius, quia cum apparuerit similes ei erimus.*

*De quibus dicitur, qualia fulgo non potest parere super terram. Fulgo ille, de quo Psalmista: Lavabo me et super nivem dealbabor, quia non potest dare in sanctis, quod dandum promisit in cælis. Ecce apparuit Moyses et Elias. Per Moysen et Eliam legislatorem et eximium prophetarum ostendit, quia et lex ab ipso data est, et ipsum præfiguravit; et propheta ipso inspirante prophetaverunt, et omnia quæ de illo erant futura cecinerunt. Typice per Moysen sancti **B** qui jam gustata morte cum Domino regnabant. Per Eliam, qui adhuc vivere dicitur, illi electi qui in carne reperiendi sunt figurantur; quoniam sicut Paulus ait: *Mortui qui in Christo sunt resurgent primi, deinde qui vivi inventi fuerint simul rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.**

*Cum eo loquentes. Scilicet excessum ejus quem acturus erat in Hierusalem prænuntiantes. Origenes dicit quod Moyses cum tabulis quæ scriptam legem habuerunt, apparuerit, et Elias cum curru igneo advenit, et inde apostoli eos cognoverunt, et dignum erat ut in charitate cum Domino apparentes, terribiles et præclari apparerent, quasi dicerent: Non videatur vobis durum pati pro Christo, quia ego per legem, et iste per prophetiam ipso jubente sic prænuntiavimus futurum. Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula. Quia viderat ad punctum delectabilia Petrus, volebat ibi semper immorari ne ad terram descenderet, ubi pro certo cognoverat eum crucifigendum. Nesciebat quid diceret, et fuerat oblitus sanctis promissum a Domino in cælis regnum, non in terra, neque posse quemquam mortali circumdatum carne immortalitate frui, nisi prius morte gustata. *Faciamus hic tria tabernacula.* Non sunt tria tabernacula facienda, sed unum, quia Trinitas licet credenda, unus tamen Deus in substantia, et unum habet ovile Christus quod est una Ecclesia catholica. *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.* Quia Petrus tabernacula ædificare volebat, ostendit ei Dominus quod posset eundem umbraculum habere, quem præbuit Moysi cum populo suo per quadraginta annos. Seu etiam usitatissimum genus locutionis Dei per nubem ad electos suos, ut ad Job et ad ipsam Moysen, quia per nubem designatur levis blandimentum. *Et ecce vox de nube dicens.* Quia Petrus nihil rationis dixerat, non meretur responsonem, sed Pater respondet pro Filio, et docet et ipsos apostolos et per illos reliquos, quia is sit Filius ejus non adoptivus, sed proprius. Et illi soli figendum est tabernaculum, illi obtemperandum et ab apostolis et a Moysæ et ab Elia. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.* Et hoc retinendum quod*

sicut in baptismo Trinitas, sic etiam in monte co-
 coarsa est. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.* Non est mirum si discipuli
 thaverunt valde, quia viderant Dominum glorificatum
 supra humanam formam et quia Dei Patris audie-
 runt vocem per subjectam creaturam, et quia nubes
 tetigerant eos etiam tunc errasse se cognoverant. *Et
 accessit Jesus, et tetigit eos.* Huius humanæ condi-
 tionis est, cum aliquid super se videri, timore affici, sed
 iterum per vocem et tactum recitari. Quod et in
 Daniele legimus, et in Ezechiele. Igitur, quia pro
 superna voce et actione dejecti iacebant, recreantur
 a consueta voce et tactu humano.

Nolite timere. Ad nostram instructionem ista om-
 nia facta sunt, et non ad defectionem. Electorum est
 in faciem cadere, et reproborum in dorsum, ut in
 passione de persecutoribus Domini. *Levantes autem
 oculos suos neminem viderunt, nisi solum Jesum.* Cum
 Patris vox cepit Filium commendare, servi discesse-
 runt. Et cum surgant non vident alium nisi Domi-
 num, ne vox quæ sonerat ad alium putaretur facta,
 nisi ad ipsum. Typice, postquam Christus apparuit,
 non fuit necessitas legis umbra, vel vaticinatio prop-
 hetalis. *Et descendentibus illis de monte præcepit
 Jesus dicens: Nemini dixeritis visionem.* Non vult ut
 prædicentur quæ in monte viderant in populis, ne
 pro rei magnitudine non crederetur; seu propter
 opprobrium crucis scandalum generaret, et vile ha-
 beretur, donec cum resurrectionis triumpho, gloria
 regnentis una annuntiaretur. *Et interrogaverunt eum
 discipuli dicentes: Quid ergo Scribæ dicant quod
 Eliam oportet primum venire?* Requirendam nobis
 est, unde quæstio orta fuerit inter discipulos Do-
 mini, quia Dominus dixerat supra quod aliqui non
 essent gustaturi mortem donec viderint filium homi-
 nis venientem in regno suo. *Æstimaverant quod
 ipse regni glorificationis statim fore debent: inde dixe-
 runt: Quid est quod Scribæ dicant et Pharisei, quia
 Elias debeat precedere tuum adventum? Habebant
 enim Pharisei, secundum Malachiam scriptam, quod
 Elias præcedet Domini adventum, sed de secundo,
 non de primo hoc debet intelligi. Videbant enim
 Eliam recessisse, et ideo turbabantur. At ille re-
 spondens ait eis: Elias quidem veniens restituet omnia.
 Utique quæ idem propheta prædixit Malachias. Sicut
 auditis venit Elias in secundo Domini adventu juxta
 corporis fidem. *Dico autem vobis quod Elias jam venit,
 videlicet in spiritu et actione Joannis, et non cogno-
 verunt eum, scilicet sanctitatem ejus. Sed fecerunt in
 eo quæcumque voluerunt.* Spreverunt atque decollave-
 runt eum. *Sic et Filius hominis passurus est ab eis.*
 Queritur quare dicantur Pharisei occidisse Joannem,
 cum Herodes eum occiderit. Sed ex hoc, quia
 non contradixerant, dicuntur consensisse. Perituro
 enim qui potest subvenire et non facit, occidit. Simi-
 liter Herodes dicitur Dominum occidisse, quia cum
 potuit, noluit liberare, sed consensit cum Pilato, et
 remisit eum ad illum.*

CAPUT XXXVII.

De lunatico.

*Et cum ventasset ad turbam, accessit ad eum homo
 genibus prostratus.* Notanda sunt semper Domini
 actiones quibus non cessat a salute hominum. In
 monte discipulis arcana suæ majestatis reservat,
 descendens de eo exceptus est a turba. In monte sa-
 navit dubitas mentes apostolorum, in plano sanavit
 corpora et mentes barbarum. *Domine, miserere mi
 fili, quia lunaticus est.* Sic filii homines putabant
 quod ex lunæ defectione homo malum pateretur, sed
 non erat. Sed diabolus, ut posset homines ledere in
 animis, observabat tempus lunæ, et corripiebat homi-
 nem, ut infamaretur creator per creaturam, et
 blasphemaretur creator qui talem creaturam crea-
 set, ex qua homo mala pateretur. Hunc autem ho-
 minem Marcus surdum et mutum fuisse narrat.
 Juxta fidem historiarum ita factum est. Alio vero intel-
 lectu significat eos de quibus scriptum est. *Stultus
 ut luna mutatur.* Quod dicit, *sæpe cadit in ignem,*
 subauditur avaritiæ, quia quasi ardet avaritia, dum
 crescut pecuniæ, *quia amor nummi crecchi, quantum
 ipsa pecunia crecchi,* sive per ignem iracundia expri-
 mitur. *Et crebro in aquam.* In fluxu luxuriæ, quæ
 dissolvit mentem solet per delicias. *Et ostendit eum
 discipulis suis, et non potuerunt curare eum.* Frequen-
 ter precibus potentium resistunt opera pro quibus
 petunt, quando is pro quo petunt a malo non con-
 vertitur. Unde frequenter Dominus dicit: *Secun-
 dum fidem tuam fiat tibi.* Quicumque autem demo-
 nio traditur, aut pro suo aut pro parentum peccato
 traditur, sicut in omnibus locis Evangeliorum invenimus.
*Respondit Jesus, et ait: O generatio intru-
 dita et perversa, quomodo ero vobiscum? quomodo
 vos patiar?* Non ideo hæc loquitur, quasi tanto affe-
 ctus, aut in iram conversus, de quo scriptum est
 quod *sicut agnus non aperuit os suum.* Sed qui per
 Salomonem dicitur: *Verba sapientium quasi simuli,
 et quasi clavi in altum defixi.* Voluit quæ diceret in
 mentibus fixa remanere, veluti si medicus ad
 egrotum diceret: *Quousque accedam ad domum
 tuam, quomodo perdam artis peritiam?* Ego aliud
 jubeo, et aliud facis tu. Vel per illum arguit Judæos
 in infidelitate. Nam quia irato animo hoc non dicitur,
 sequentia demonstrant. Sequitur. *Affert illum
 ad me. Et increpavit illum Jesus.* Non hominem, sed
 diabolum increpavit, qui ausus fuit illum eisdem
 præsentem creatore. Nam dicit evangelista quæ in
 ipsa hora conturbavit eum et elisit in terram. Si as-
 tem et hominem intelligimus increpatum, ostendi-
 tur quod propter sua peccata a demonio domina-
 tur. Quod autem in ipsa hora amplius eum cruciabat,
 ob hoc faciebat, ut expulsionis suæ iram vindicaret,
 seu ut odium virtutis incuteret. *Et existit ab eo de-
 monium.* Alius evangelista dicit quod præcepit ei
 ut non amplius in eum introiret, quia *solet diabolus
 voluntariæ locum habitationis suæ repetere, nisi is
 qui liberatus est se a peccatis custodiat, quod Domi-*

nus ostendit de suo curato dicens: *Cum immundus A spiritus exierit ab homine, et reliqua.*

Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, et dixerunt: *Quare nos non potuimus eicere illum?* Hic apparet quod apostoli frequenter virtutes faciebant, et demones expellebant, cum de isto solummodo interrogant quare non potuerint eicere. *Dicit illis: Propter incredulitatem vestram.* Hoc est quod alibi eis dixit. *Quicumque petieritis in nomine meo credentes, accipietis,* quoties non accipimus non presentis est, sed presentis. Siue, ut Iacobus ait: *Postulos quis in fide nihil hæsitans,* seu incredulitas fuit, quia crediderunt per lucæ defectum affligi hominem. *Amen, amen dico vobis, si habueritis fidem ut granum sinapis.* Non ideo fides grauo sinapis comparatur quod parua sit, sed quia flagrans est et magna cum in opere parere coeperit. *Dicetis monti huic: Transi inde, et transibit.* Mons hic, ipse diabolus intelligitur, quia eiectus fuit tunc de ipso homine, et inde dicit *monti huic.* Unde et in Apocalypsi dicitur: *Diabolus tanquam mons magnus missus est in mare.* Et in alio loco: *Mons pestifer, qui corrumpit omnem terram.* Requirit aliqui qui ad litteram de monte terreno volunt intelligi, si aliquis sanctorum aliquem montem de loco ad locum transtulerit. Sed tamen sciendum quod Dominus omnipotens convenientibus locis montes omnes instituit; et non est necesse transferre a loco ad locum, licet legamus Gregorium Nazianzenum hoc fecisse, et de Alexandro rege legimus quod ad conclusionem gentium Gog et Magog, quæ Gazara nunc vocatur, gentes quondam Hunnorum cum non posset eos bello delere, ad Deum conuersus petierit, et Deus ad conclusionem eorum montem adauerit, et quod romanis ipse cum populo suo conclusit, et portas æreas subter ipsum montem posuerit. *Hoc autem genus non efficietur nisi per orationem et jejunium.* Oratio est non solum verbis, sed etiam opera iusta quæ pro nobis orant sicut Apostolus præcepit: *Sine intermissione orate.* Quomodo sine intermissione orare possumus, cum sine somno et cibo vivere non possumus? Sed sine intermissione orare est ea opera facere, quæ nobis dormientibus pro nobis exorent, quia nihil prodest ab escis ventrem abstrahere, et luxuriæ vel aliis vitiis indulgere. Per tales orationes et jejunia noverimus vel immundorum spirituum, vel hominum adversantium tentamenta esse superanda. Iram quoque Domini tali modo posse sedari, et veniam peccatorum promereri. Hoc munere filii Israel Samuele orante et jejunante cum eis liberati sunt a dominatione Philistinorum. Natiuitas quoque de imminente timore erecti sunt, Iudei cum Esther et Mardocheo super Aman victoriam obtinuerunt. Machabæi etiam hostibus suis fortiores effecti sunt. *Conuersantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occidetur, et tertia die resurgens.* Frequenter Dominus ista prædicit, quia istud quasi naufragium debuit esse apostolorum, et quasi totam spem amittere deberent, et

quomodo non credebant ea nec intelligebant, prædicit, ut leuius tolerarent si præsententur. Miscet tamen super aduersis peccera, id est mortui resurrectionem. Quod dicit *in manus hominum,* subauditur peccatorum vel militum, quia cum ipsis tradebatur, certum erat quia ad occidendum. *Et contristati sunt vehementer.* Pro dilectione magistri contristabantur, quem nolebant quidquam aduersi pati; cum scirent illum iuste vivere.

CAPUT XXXVIII.

De statere dato.

Et cum venissent Capharnaum. Capharnaum constat villam magnam esse ibi in Galilæa, quæ pro magnitudine sua civitas aliquando vocatur. Ubi sedebant Romani, qui magistri erant in ipsa terra. *Cum ergo illuc venisset Dominus, accesserunt qui didragma accipiebant ad Petrum.* Nostis quia totus orbis factus est tributarius sub Octaviano, nisi aliqui qui excellenti amicitia hoc meruerunt, ut Romani dicerentur. Pro hac professione Joseph cum Maria venit in Bethlehem prosteri numisma, et censum de capitibus suis. Pro reverentia igitur quam ipse habebat cum omnibus hominibus, maxime apud Romanos ut centurio ostendit, non fuit ausus publicanus ille illum compellere de tributo. Sperabant vero quod ipse ex nativitate de Nazareth esset: propterea postulabant iuniores Herodis censum ab eo. Nam ipse de potestate erat Pilati de Bethlehem. Didragma duo dragma sunt, id est denarii sex. Non negavit Petrus censum non esse solutum, quamvis ad opus pagani essent. *Et cum intrasset in domum, prævenit eum Iesus dicens.* Prævenit dictum Petri, qui scit omnia antequam fiant, ne discipuli scandalizarentur audientes a magistro exigere tributum. *Quid tibi videtur? Reges terræ a quibus accipiunt tributum, a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis.* Ostendit Dominus noster quia spontanea voluntate censum tribueret, quia si nollet non daret, quia ipse secundum carnem ex progenie David erat, et secundum divinitatem Filius summi Patris et conditor mundi. Attamen ad dandum exemplum ut subditi simus potestatibus sublimioribus, fecit quod a nobis fieri voluit. *Vade ad mare et mitte hamum.* Id est lacum Genesar. Per omnia miranda Domini virtus, quod et piscem noverat habere in ore staterem, et etiam quia ipse primus esset capiendus. Sed qui prædixit ipse et creavit, et piscem, et aurum quod in ore habebat. Neque enim putandum est alicui decessisse in ipsum lacum, ut de alterius damno se liberaret Dominus. Sed et hoc creatum est ipsum aurum, et in ore adhuc piscis habebat, non in ventre. Simpliciter considerandum quod tante paupertatis fuerit, ut non habuerit quod pro se daret.

Stater duo didragma sunt. Alii homines de ære solvebant censum, solummodo de capite suo quatuor denarios. Dominus autem, ut ostenderet quia pretiosius supra cæteros homines haberet in corpore suo, id est divinitatem latentem, aurum pro se dedit. Mystice piscis ipsum significabat Dominum,

4407 corpus videlicet Dominicum quod de Maria sumpsit, qui aurum portabat in ore, scilicet sapientiam, de qua Salomon: *Thesaurus desiderabilis in ore sapientis*. Quod pro illo datum est, quia ut haberet fratres adoptivos, per verbum Evangelii sui factum est. Et non solum aurum, sed etiam piscis occisus, quia caro ejus pro nobis mortua est. Per Petrum, omnis eius Ecclesia, quæ eidem Petro commissa est, pro qua Dominus sanguinem dedit.

CAPUT XXXIX.

De exemplo pueri.

In illa hora accesserunt discipuli dicentes ad Jesum: *Quis putas major est in regno cælorum?* Quod dicit Evangelista: *In illa hora, videlicet cum viderunt redditum tributum a Petro, simul cum Domino, et quia viderant eum ante separatum a cæteris in monte, et audierant ei dictum retro: Tibi dabo claves regni cælorum, et nunc viderant eum Domino comparatum in datione tributi, orta est inter eos contentio, quis eorum videretur esse major, in tantum ut Deum interrogarent. Et Dominus sicut pius magister curavit animositatem eorum humilitate placare. Quasi dicerent quem æstimas meliorem in regno cælorum faciendum. Et advocans parvulum, statuit eum in medio eorum. Parvulum quemdam de turba infantem ætate, qui nesciret concupiscere neque locum, neque aurum, neque invidere, neque mentiri. Et dixit eis: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Nisi per meam doctrinam et ex voluntate vestra fiat is tales qualis iste est per ætatem, ut non concupiscamini rem alterius, non odia-tis aliquem, non quærat is honorem in isto sæculo, nec mentiamini, neque decipiatis proximos vestros, in vitam æternam non intrabitis. Dicit Origenes quia quando infans est quis, tunc est verus Adam, et talis qualis Deus Adam esse voluit, usquequo inter homines initiatur, non curat nisi de victu et de frigore, non curat de deliciis, neque de pretiosis vestimentis, nescit quid est aurum, æqualiter diligit petras et gemmas, amabilius est ei ovum quam aurum, nescit aliquem fallere, omnia bono animo facit, nihil in occulto. Hæc est simplicitas columbarum, quam nos imitari per innocentiam debemus. Postquam vero cœperit crescere infans, videlicet illa quæ diligit amplecti, aurum, delicias et reliqua mala, tunc efficitur nobis similis. Potest et de ipso Domino accipi quod de se dixerit, qui talis erat per innocentiam. Sed tamen multo retro habebat eis se ipsum datum ad imitandum, et propterea eum sequebantur, ut imitarentur eum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno cælorum. Ut quod iste per naturam, ille sit per doctrinam, hic major est in regno cælorum. Et qui susceperit unum parvulum talem. Subauditur qualem modo esse præcepi, in nomine meo. Me suscepit. Pro certo quicumque talis efficitur pro Dei præcepto, Deus habitat in eo; videant autem qui suscipiuntur,*

A ut tales sint quales Dominus præcepit. Nam qui eos susceperint, licet illi indigni sint, si in nomine Domini eos susceperint, talem mercedem a Deo accipient, qualem acciperent si ipsi sancti essent, si tamen ipsi publice mali non sint, quia in vestimentis ovium Christi veniunt ad eos, et pro Christo eis impenditur quicquid datur. Sic enim dicit ipse: *Me suscipit, qui in nomine meo illum suscipit. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.* Secundum morem provincie loquitur, in qua hi qui majora crimina committebant tali modo puniebantur, videlicet religato saxo ingenti ad collum ejus demergebantur in aquam. Mola asinaria, id est quam asinus apportabat. Quod dicit *expedit*, id est convenit. Sive: Melius est ei ut temporaliter pereat, quam augendo peccata sua deputetur pœnis æternis. Ex hoc loco colligere possumus quod omnes qui pro homicidiis et furtis puniuntur, si cognoverint peccatum suum, et easdem pœnas digne super se cognoverint venire, et confiteantur peccata sua et deprecantur Deum ut pro istis pœnis fiat eis remissio peccatorum, salvabuntur in alia vita. Dicant sicut dixit latro: *Nos quidem digne ita punimur, quia peccavimus in Deo et in Christianos. Væ mundo a scandalis. Væ erat mundo, quia pacem habebant in malo, et nulla contradictio eis erat in adorandis idolis. Necessè est enim ut veniant scandala.* Quia nolunt pagani cognoscere Deum qui eos creavit, venient eis adversitates, et tunc requirent Deum, qui eos adjuvet in adversitatibus, quia hi quos colunt mortui, non possunt adjuvare eos. Sic fecit Constantinus cum habere debuit bellum cum Maxentio: requisivit quem Deum potuisset adiutorem, quia sui opera manuum erant. *Veruntamen væ homini per quem scandalum venit.* Quicquid mali est in hoc mundo, per diabolum est, et suos ipsos qui voluntatem ejus faciunt diabolus flagellat, quia omnis Dei castigatio et in hoc sæculo et in futuro per diabolum fit, quia *Deus intentator malorum est, sed immissiones malæ per angelos malos fiunt.* Exemplum possumus capere de Nabuchodonosor, cui cum præceptum esset et populo ejus ut castigaret populum Domini, quia crudeliter super eos egerunt ipse et populus ejus, postea traditi sunt simili pœnæ. Propterea debent se custodire omnes homines ne sint aliquibus scandalum. *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et projice abs te.* Per manum vel pedem amici intelliguntur, quorum ope atque consilio quotidie indigemus. Si tales nos in via Dei obsistere voluerint, relinquendi sunt, ut amor Dei firmus in corde custodiatur, ne si cum perditis in hac vita partem habere voluerimus, in futuro pariter cum ipsis pereamus. *Et si oculus tuus scandalizat te.* In oculo quoque amici carnales intelliguntur, qui si scandalum in via Dei nobis sunt, et ipsi relinquendi sunt. Ille enim scandalizat fratrem, qui ei causa ruinae est in dicto vel in facto. Scanda-

lum quippe Græcum nomen est, et potest Latine dici offensio sive ruina.

Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Nunc superius omnes affectus carnales abstulit per quos oberrare possumus a via Dei, quia melius est in presentis sæculo tribulationem sustinere quam æternam vitam perdere; nunc quoque præcipit ut omni contrito unusquisque caveat scandalum inferre eis qui propter Deum pauperes et humiles esse in hoc sæculo delegerunt. *Dico enim vobis quod angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei.* Ex hoc loco et ex aliis invenimus quod unusquisque hominibus angelos habet sibi deputatos a die ortus usque ad diem mortis suæ, bonum et malum. Legimus enim in Apocalypsi *Angelo Ephesi*, et reliquis, *scribe hæc* vel illa. Et Apostolus præcipit velari capita mulieribus in ecclesiis propter angelos. Idcirco studendum est unicuique ne injuste alicui malum inferat, quia et Deum adversum se irritat, et angelos bonos, suum et illius, contristet. *Venit enim filius hominis salvare quod perierat.* Verum est hoc, quia Deus omnipotens omnes homines vult salvos fieri, et ut pacem inter se uaberent prædicavit.

CAPUT XL.

De parabola ovium.

Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves. Deus omnipotens centum habuit oves, qui perfectum decem ordinum angelorum numerum et hominem ad laudationem suam creavit. Per centenarium enim numerum perfectio designatur. Una ovis aberravit cum homo in paradiso peccavit. Reliquit novem ordines angelorum non mutando locum, sed seipsum monstrando incarnatum. *In montibus.* Hoc est, in cœlestibus. Venit quærere hominem, qui peccando a Deo recesserat, non corpore sed actione. *Contigit ut inveniret.* Quia invenit gentilem populum, qui voluntarie emendavit quod deliquerat. *Amen dico vobis quod gaudium est super eam magis quam supra nonaginta novem quæ non erraverunt.* Magis gaudium fit in cœlo de conversis peccatoribus, quam de stantibus justis. Quia reparato homine et ascenso Domino in cœlis, gaudium impletum est angelorum, et is qui reparavit, super angelos elevatus, est Deus archangelorum. Sive quia sunt justis, qui ista semetipsos in conspectu Dei quotidie affligunt, quasi opera egerint impiorum, tales et peccatores possunt appellari. De talibus quotidie gaudium fit in cœlo. *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, ut pereat unus de pusillis istis.* Quod Deus omnipotens noluerit hominem perdere, redemptio et amara mors quam pro nobis sustinuit indicavit.

CAPUT XLI.

De remittendo fratre.

Si autem peccaverit in te frater tuus. Superius docuit non contemnendos humiles qui Christiani nobiscum adhuc perseverant, ut si in nobis peccaverint, non propterea alienemus nos ab ipsis usquequo sciamus si possumus converti et emendare de

um, in alio evangelista dicitur: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si poenitentiam egerit, dimitte illi.* Attendere autem debemus quod dicit in te, quia aliud est peccare in nobis, aliud in Deum. Si in nobis peccaverit aliquis, habemus potestatem dimittere. Si autem in Deum peccaverit aliquis, secundum quod definitum est ab antiquis in canonibus emendandum est, sicut in libro Regum dicitur: *Si peccaverit vir in virum placare ei potest Deus; si autem in Deum peccaverit vir, quis orabit pro eo? Vade et corripe eum inter te et ipsum solum.* Solum tam solo debet corripi, ne si pudorem amiserit, peior fiat. *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum suorum. *Si autem non te audierit, adhibe tecum adhuc unum aut duos.* Adhibentur duo vel tres, vel corrigendi studio, vel conveniendi sub testibus. *Si autem illos non audieris, dic Ecclesiæ.* Ut qui noluit converti cum pudore convertatur multorum improperationibus. *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Ethnicus Græce, Latine gentilis dicitur. Publicanus quoque est qui exigit publica lucra per negotiationes ac per furta et perjuriam, qui publicæ rei deservit. Qui enim Christianus est et fraternam pacem impugnat, vel publice Christiano scandalum est, peior est quam paganus, qui necdum suscepit Christianitatem. *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo.* Quia dixerat, *sit tibi sicut ethnicus et publicanus*, ne illi vile hoc ducerent, qui scandalum inferioribus faciunt, ostendit quod is qui in malo perseverat sub Ecclesia anathematizatur. Eorum sententiam divina pietas sequitur, si regulariter et secundum proximi dilectionem hoc faciunt. *Iterum dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quæcunque petierint fiet vobis.* Si ita petierint, ut alio loco dixit, hoc est in nomine Jesu, ad salutem animæ pertinet. Habemus hoc ad exemplum de beatis Petro et Paulo, qui petierunt de Simone, qui aliis laqueus mortis erat, et acceperunt ut caderet et periret ne aliis scandalum esset. *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Josephus dicit de secta Judæorum, quos tamen Jessæos nominat, quod quidquid centum insimul congregati instituissent, pro lege habebatur. Dominus autem de tribus, dicit fidelibus suis, quod quidquid faciant in nomine ipsius, ipse faciat. Pro qua re constitutum est ut episcopus non ordinetur minus quam a tribus. *Tunc accedens ad eum dixit.* Quia supra jusserat Petro et omnibus suis sequacibus ut peccantes in se dimitterent et castigarent, interrogat Petrus quotiens hoc facere debeat, si vel usque septies. Sacratius et usitatus numerus erat apud eos septimus numerus propter sabbatum. *Non dico tibi septies, sed usque septuagies septies.* Sive computes septem per septua-

ginta, sive septuaginta per septem, ad unum pervenit, id est quadringentos nonaginta. *Quantis nullus erga alium potest peccare.* Id est, quandiu petit, dimittamus illi. Et in omni numero ita est ratio fixa, ut sive minorem per majorem transeamus, sive per majorem minorem decamus, ad unum sensum revertantur. Consuetudo erat in ista terra ad omnes sermones parabolas jungere et ideo Dominus semper cum parabolis loquebatur. *Idco assimilatum est regnum caelorum.* Ideo, id est ut dimittamus in nobis peccantibus, et veniam nobis peccantibus. Semper regnum caelorum hi qui sunt in regno caelorum in Ecclesia Christi, in qua ipse regnat, intelliguntur. *Homini regit Deo omnipotenti. Qui voluit rationem ponere ante seculis.* Qui sunt in Ecclesia Christiani. Quotidie istas rationes ponantur in Ecclesia quando petitur a Deo ut dimittat debita nostra, et ille habet nobiscum pactum factum, ut dimittamus debitoribus nostris, tunc nobis dimittet debita nostra. Nos autem sumus illi debitores decem millium talentorum, graviora peccata quae unusquisque in se recognoscit, quia nullas potest narrare in quantis omni die peccamus erga Deum in cogitationibus, in locutionibus otiosis, noxiis, mortiferis, scilicet detractionibus, operibus similiter otiosis, nocivis, mortiferis per omnia membra nostra: per aures audiendo otiosa, nociva, mortifera, per oculos, per nares, per pedes, per manus, et per omnes affectus corporis. *Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum Dominus vendari, et uxorem ejus et filios, et omnia quae habebat et reddi.* Jubebat lex ut qui ad solvenda multa esset inops, esset servus eorum quibus erat condemnatus, usquequo se redimere posset. Herodes autem addiderat ut vendideretur eum vellet, et tali modo agebatur in ipsa terra. Inde hoc Dominus dicit. Quia si Dominus juxta opera nostra condemnare nos voluerit, nullus potest esse mundus in conspectu ejus. Jubet nos Dominus vendari, et uxorem et filios, cum propter cogitationes, locutiones, operationes, jubet nos tradi aeternis cruciatibus; cum infirmamur et audimus per verba suorum: Qui bona fecerunt ibunt in vitam aeternam, et qui mala in ignem aeternum. Cum ista audimus, timemus, et oramus nobis dimitti, et Dominus dimittit nobis si a malo cessamus et iterum convalescimus. Sequitur: *Egressus autem servus ille, inventi unum de oves suis.* Id est, aliquem similiter Christianum. *Debitorem sibi centum denariis.* Id est centum generibus offensionum et scandalorum. Nam censum quod aliquis alicui juste debet, non est peccatum repetere. Sed si videt quod non possit solvere propter paupertatem, debet erga illum agere ut ipse vellet agi circa se, aut expectare usquequo melius possit solvere. *Et tenens suffocabat eum dicens: Redde quod debes.* Quia cum aliqui fortiores sunt aliquibus, si aliquid offenderint minores, absque misericordia grassantur super eos, quia vident se aliquid majus posse. Et non solum suffocant eos, sed etiam occidunt aut annihilant eos,

A non recogitantes quod ex dono Dei possunt quod possunt. Et ideo irremediabiliter cruciabantur in alia vita, quia ita agunt, nisi hic digne poenitentur et emendaverint quod egerunt. *Videntes autem, conversi ejus quae fiebant, commiserati sunt valde.* Vel angeli Domini, qui opera nostra Deo mittunt, vel sacerdotes quos habemus inter nos et Deum. *Cum nolimus auscultare illos ut dimittamus qui in nobis peccaverunt non resolvunt peccata nostra nec orant pro nobis.* Quia si quis in discordia moritur, nullus Christianus pro eo debet orare, neque commemorationem pro eo ad altare Domini facere. *Tunc vocavit illum Dominus suus, et ait illi. Praecipit egressi illum e corpore et venit ante tribunal Christi: et quia noluit misereri, constrictis suis, traditus demum tortoribus, quousque solvat omnia peccata quae commisit coram Deo. Sic et Pater meus caecis faciet vobis.* Confirmat sententiam suam, et omnem simulationem fictae pacis avertit dicens: *Si non remiseritis de cordibus vestris.* Quia nihil prodest ore dimittere, si in corde eam odio habeamus; idcirco dicit, *de cordibus vestris.*

CAPUT LXII.

De uxore non dimittenda.

Et factum est cum consummasset Jesus sermones istos. Notandum quod verbum consummationis in perfectorum opere semper ponitur. *Migravit Dominus de Galilaea in Judaeam.* Quamvis illa omnis Palaestina provincia generaliter Judaea diceretur, ad differentiam aliarum regionum (eo quod Judaei eam incolerent), specialiter tamen inter eos illa pars Judaea vocabatur, ubi Hierusalem constructa erat. Venit igitur de Capharnaum in Judaeam, et turbae quae pauperes erant sequebantur eum propter doctrinam et curationem. Potentes autem de Judaea et qui sapientiores seipso putabant, sequebantur ob reprehensionem, quia in facto et in dictis querebant quomodo aut secundum legem eum adjudicarent morti, aut secundum terrenam potestatem praepararent inimicos populos, vel Romanos, ut per ipsos occideretur. *Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa.* Audierunt eum praedicare castitatem et pudicitiam, et viderunt eum virginem vivere, et inde dixerunt intra se: Ecce aliter vivit quam nos, in hoc possumus eum comprehendere. Interrogemus istam questionem si dixerit dimittendam mulierem, contraria suis dictis et factis loquitur, etiam et mulieres odient eum; si autem dixerit non dimittendam, nos comprehendimus eum, quia contraria Moysi locutus est. Sed Dominus sicut fons sapientiae semper transiebat eorum laqueos irreprehensibiliter. *Respondens ait eis: Non legistis quod qui fecit hominem ab initio masculum et feminam fecit eos?* De ipso Dominus de quo putabant intendere ei calumniam ostendit et affirmat suam doctrinam, quasi diceret: Ipse Deus qui per Moysen legem nobis dedit, ipse, narrante eodem Moyse, non fecit cum uno masculo nisi unam feminam, non duas, ut cum unam eiecisset aliam sortiretur. Et etiam Deus per Adam

prophetavit quod *relinquet homo patrem et matrem suam, et adheret uxori suæ. Et hic non dixit uxori- bus, quasi de pluribus, sed de una. Et erunt duo. Non dicit tres. In carne una.* Non est Deus ut homo, ut necessarium sit ei immutare sententiam suam, quia semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit. Ideo non potest aliter tunc constituisse et per Moysen aliter præcepisse. *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Si una caro est effecta per amorem vel etiam in filiis, quomodo potest separari? Quod Deus conjunxit per amorem, qui permisit dominare in cordibus hominum amorem, homo non debet separare. *Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii et dimittere?* Ecce laqueus quem occultabant dicentes: *Quid erit hoc quod Moyses præcepit mulieribus dare chartam separationis? Foderunt foveam, sed ipsi incident in eam, sicut semper.* Ecce neque Deus mendax neque Moyses malus, sed vos duricordes et desides, et pro vestra duritia non jussit, sed concessit vobis Moyses. Qui si non concessisset, vos occideretis priores uxores, ut possetis juniores ac pulchriores, aut ditiores accipere. *Ab initio autem non fuit sic.* Legimus quod Noe et filii ejus singulas uxores in arca habuerunt, non amplius. Et quia cum Abraham sterilem uxorem Saram habuerit, non dimisit illam, et nullus de patriarchis suam uxorem dimisit, nisi in morte. *Dico autem vobis quod quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur.* Ex hoc loco Paulus accepit quod dixit, *quod mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Hoc est, non possunt se separare, nisi ambo communi consilio voluerint. *Et qui dimissam duxerit, mæchatur.* In tribus est adulterium: in illo qui dimittit, qui causa est fornicationis uxoris; in uxore qui se non continet, et si non potest continere, ad priorem debet reverti; et in illo qui vivente alio ejus uxorem sortitur. Propterea qui sæculum gostiunt relinquere, debent expectare ut et conjuges earum se queant continere, quia non debet unus in monasterium abire, et alius foris patrem sortiri.

Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Discipuli præsentibus cum Domino intellexerunt quod postquam accepta fuerit, sive sit gulosa, sive sit rixosa, sive infirma, tenenda est usque ad diem mortis, nisi ex consensu amborum relinquatur sæculum. Quapropter antequam accipiat uxorem homo debet eam cognoscere in moribus et in sanitate, et non debet subito facere quod diu habet dolere. Sed si omnia facienda sunt cum consilio, istud amplius, quia seipsum traditurus est ut fiant duo in carne una. Quamvis multi septem causas considerent in accipiendis uxoribus, id est, generositatem, divitias, formam, sanitatem, sapientiam, mores, tamen duo amplius quærenda sunt, sapientia et mores, quia si ista duo defuerint, possunt alia deperire. Vidimus enim quasdam et

inhoneste natas, et ditatas, ad tantam inopiam pervenisse propter incontinentiam morum, ut mendicando vitam finirent. Multas vero audivimus ob fornicationis malum occisas. Et e contrario alias, ignobilius natas, de paupertate ad divitias pervenisse propter suam sapientiam et morum continentiam. *Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud.* Quia discipuli dixerunt, *non expedit nubere,* ad hoc respondit Dominus quod *non omnes capiunt verbum istud,* ut impleant abstinendo se a mulieribus. *Sed quibus datum est.* Hoc est a Deo, abstinere cum virginitate. *Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt.* Sicut de omnibus membris nascuntur homines debiles, sic etiam de ipsis membris debiles nati sunt, quia vena de qua semen descendere debuit, aperta non fuit, ut his solent clausæ esse venæ, per quas auditus in interioribus penetrat, qui surdi nascuntur. *Et sunt eunuchi qui ab hominibus facti sunt.* Ex antiquo usu gentilium adhuc permanet in multis gentibus atterere testiculos infantium in tenera ætate, sive macerare, vel etiam penitus auferre pro multis causis, sive ut assidui sint in servitio dominorum, seu ut creditam sibi substantiam non dispergant in mulieribus. Nam ante Christianitatem ad turpe ministerium a quibusdam fiebant. Nunc vero in Benevento quoscunque clericos facere disponunt, pater et mater in infantia atterunt testiculos, et videntur semper juvenes esse, usquequo canescere incipiunt. Nam in perfecta ætate si factum fuerit, debilitantur statim, et vires amittunt.

Et sunt eunuchi, qui seipso castraverunt propter regnum cælorum. Illi alii duo corporaliter sunt, isti vero qui propter regnum cælorum fieri debent, mente non corpore fiunt, quia nulli licet abscindere sibi membra sua, pro ulla incontinentia. Et si fecerit, gradus ecclesiasticos habere non poterit, et si habet, amittet ipsos. Si autem ab aliis injuste factum fuerit, non amittit suos honores. *Qui potest capere, capiat.* Capere, implere. Qui potest implere ut virgo permaneat, faciat. Ac si aperte dicat: Nulli invitus præcipio, sed qui voluerit me imitari, habeat condignam retributionem: Qui vero non potuerit non amittet pro hoc vitam æternam. Quia tres sunt gradus de quibus fundata est Ecclesia, conjugatorum, continentium, et virginum. Et ut utrosque Dominus sanctificaret, ad nuptias venire dignatus est, et miraculum ibidem facere. A prophetissa Anna benedici voluit, et a sene Simeone. Et ut ostenderet virgini matrem fore et reginam omnium virtutum sociamque angelorum, de virgine natus est et nasci dignatus, placuit virgo permanere. Unde et apostolos suos quosdam elegit conjugatos, quosdam continentes, quosdam virgines. Tamen B. Petrum conjugatum præposuit omnibus ordinibus, ne virgines superbirent aut conjugati desperarent non posse pervenire ad illam perfectionem quam virgines assequabantur. Simile huic dicto beatus Paulus præcipit dicens: *De virginibus autem præceptum Domini non*

habeo, consilium auem do. Videlicet ut aliquis virgo permaneat, non est præceptum, sed exhortatum. Unde et subjungit: *Volo omnes homines esse sicut meipsum, id est absque uxore.* Si autem dicit aliquis: *Quare presbyteri et diaconi non habeant uxores?* respondebimus quod gratius Deo multi sequentes Dei exemplum, quod optimum est tenent. Et ideo non est necesse per conjugatos ministeria Domini administrare. Sed et hi qui transgrediuntur vota quæ voverunt Domino, videlicet cum virginitate ministrare, tanquam apostatas præcipiunt canones damnare, et a ministerio separare. *Tunc oblatis sunt parvuli, ut manus eis imponeret.* Quia imperfectior ætas erat infantum, solebat pati phantasmata dæmonum. Et quanto minor, tanto magis infestius, ut dicunt obstetrices. Quia quando ante novem dies solus inventus fuerit, a dæmone occidebatur. Pro hac re erat consuetudo a prophetis benedici parvulos. Simili modo ergo adduxerunt et attulerunt qui adhuc nequibant venire, ut benedicerentur a Domino. *Et oraret.* Subauditur, super eos, sicut Jacob benedixit Ephraim et Manasse, impositis manibus super caput eorum. *Discipuli autem increpabant eos.* Non pro invidia, sed timebant, ne sicut cæteri homines tædio afficeretur ex multitudine eorum. *Jesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire.* Et tunc illos ita suscepit, ut audistis, et benedixit. Et semper quicumque vult accedere ad eum cum parvulo spiritu, id est humili, factus malitia parvulus, suscepit illum, ut psalmus inquit: *Suscipiet mansuetos Dominus. Talium est enim regnum cælorum.* Hoc est, qui tales sunt per innocentiam, quales isti sunt per ætatem. Et non dixit: *Istorum est regnum cælorum, sed talium,* requirens innocentiam mentis, non ætatis. Sic et Apostolus præcipit dicens: *Malitia parvuli estote, sensibus perfecti.* De innocentia infantum superius diximus, ideo non est hic necessarium repetere. *Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.* Quia videbat quod Scribæ potius gestirent reprehendere quam credere, cito reliquit incredulos, quia quam non invenit humilem, fugit mentem. Et venit ad humiles et trementes sermones ejus.

CAPUT XLIII.

De divite tentante.

Et ecce unus accedens, ait illi. Forte audierat iste de imitanda innocentia parvulorum, et ideo per singula verba vult sibi exponi quæ sit ipsa vera innocentia. *Magister bone, quid boni faciam ut vitam æternam habeam?* Alius evangelista dicit: *Quid me dicis bonum?* Quia ipse solummodo hominem Dominum credebat, quia et magistrum vocabat, non Christum, neque Deum, propterea redarguitur, cur eum bonum dicat, cum Deum cum non esse credat. Non igitur Dominus bonum se esse denegat, sed Deum se esse demonstrat. Et voluit ut ille qui eum bonum dicebat, quomodo bonus esset disceret. Omnis enim homo, licet sanctus, et omnis creatura comparatione Dei non est bona. Per se autem bonus et homo et omnis creatura, si sic est sicut creata fuit. Nam quia hoc

voluerit Dominus istum intelligere, ipse se alio loco bonum dixit, ubi ait: *Ego sum pastor bonus; et de Spiritu sancto: Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus eum.*

Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Cum bonus absolute in Scriptura ponitur, Deus intelligitur, quia ipse est naturaliter, et non ex accidenti dono bonus, et non solum bonus, sed et bonitas et fons bonitatis. Et quicumque est bonus, ipso participante et dante bonus est. Omnis creatura in quantum bona est, ex Deo est, in quantum mala, ex se et vitio suo est mala. Ecce testimonium Domini non solum de Patre, sed de se quoque et Spiritu sancto, qui est unus Deus incomparabiliter et ineffabiliter summe bonus. *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Ex hoc loco intelligimus quod quicumque legem veterem custodierunt incontaminate, vitam habeant æternam. *Dicit ille, Quæ? Jesus autem dixit illi: Non homicidium facias.* Duobus modis fit homicidium. Homicidium est cum quis habitaculum animæ ante tempus constitutum dissipat, et quasi sine Dei jussione de exilio animam abire compellat, vel seipsum, vel alium. Sed malum est in quolibet homine pessimum esse in seipso; et non solum apud Deum ejusque Christianos execrabile malum est sibi injicere manus, verum et apud antiquos paganos ita exosum, ut manus quæ hoc perpetrasset communi sepultura cum corpore careret. Sed quod dicit dolor est, adhuc hodie nomine tenus Christiani hoc faciunt: cujus periculi malum ad episcopos respicit, qui eis non annuntiant quia non finiunt tristitias et tribulationes, sed multiplicant dum de istis tormentis ad atrociora transeunt. Aliud homicidium est spirituale, cum quis peccat ad mortem, aut fratrem facit peccare, aut videt et non revocat, et moriatur ambo in anima. Ille quia Deum dereliquit peccando, iste quia vidit, et non revocavit cum potuit. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.* Apostolus: *Et non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.* Reminiscamur factum Heli, quod non corripuit filios suos ut dignum fuit, et ipse pro eis periit, et illi de præsentis interitu ad æternum transierunt. Sequitur: *Non adulterabis.* Adulterare est alterius thorum transire. Et quamvis omnis fornicatio criminale peccatum sit, tamen istud est gravius fornicationis vitium, quia in tribus peccatum committitur. Et istud etiam spiritualiter committitur, cum alicujus anima quæ debet Deum virum habere, cui adhærere in baptismo spondit, derelinquit illum pro auro, vel gemmis, aut pro aliqua voluptate carnali, et adhæret diabolo suadenti. *Quam fornicationem Ezechiel plenus exsequitur sub duarum mulierum persona, id est, Jerusalem et Samaria, et per ipsas habitatores eorum volens intelligi.* *Non facies furtum.* Similiter et istud duobus modis admittitur: videlicet cum quis a proximo suo quocunque malo ingenio aliquid aufert. Furari est enim in furtivo, id est in absconso auferre. Est autem discretio inter furtum et sacrilegium, quia quamvis sa-

crilegium et furtum sit, tamen tanto majus, quanto de sacris rebus, et sicut est furtum de re temporali sic est furtum spiritale, verbum divinum nescienti subtrahere.

Non falsum testimonium dicas. Falsum testimonium quis dicit, cum alio sensu dicit quam ille qui primus dixit, ille quoque qui alteri mendacium dicenti, consensit et veritatem quam scit, tacet. Hæc est innocentia quam jubemur imitari in parvulis, per quam et Deo placere et ad æternam vitam possumus pervenire.

Honora patrem et matrem. Honor hic non solum in verbis, sed et in omnibus donis et honoribus accipiendus est. Est quoque verus Pater creator noster Dominus, quem ante omnia et super omnia honorare debemus. Matrem etiam Ecclesiam, quæ genuit nos, B amare et honorare jubemur.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Proximus noster est omnis homo, sicut ipse ostendit in parabola vulnerati, vel proximus qui eundem Deum colit quem et nos: quem et fratrem jubemur vocare, ut Dominus in oratione Dominica ostendit.

Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi. Non tentantis studio iste Dominum interrogavit, sicut alius evangelista ostendit, qui dicit quod intuitus Dominus dilexerit eum, sed sollicitus de seipso confessus est simpliciter vitam suam. Si enim duplici corde ad eum venisset, qui cordis videbat arcana, nequaquam ab eo dilectus fuisset. Quia Dominus eos qui mandata ejus quamvis minima custodiunt diligit, et ostendit quid perfectionis eis desit. Unde et huic C dicitur:

Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo. Quicunque vult perfectus esse, debet vendere, non ex parte sicut Ananias et Saphira, et dare pauperibus, et sequi Salvatorem, id est relinquere mala et facere bona. Non omnibus istud præcipitur, nec dicitur: Non potest intrare in regnum cælorum nisi ista fecerit, sed tantum his qui voluerint; sicut virginitas non præcipitur, sed his qui voluerint, et quibus placuerit. Etenim illa quæ superius dixit, omnibus in vitam cupientibus æternam intrare dicitur. Ista autem virginitas perfectioribus. Nam habuit ipse duodecim apostolos qui ista exemplo Domini fecerunt. Habuit D et alios discipulos qui ita nequaquam fecerunt, ut Nicodemus, Gamaliel et Joseph, de quibus scriptum est quod discipuli illius erant, occulti autem, propter metum Judæorum, quia nolebant omnia dimittere, sed cum justitia et bonitate possidere. *Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis.* Hæc est tristitia quæ mortem operatur, quia tristitia secundum Deum pœnitentiam in salutem operatur. Et tristitia hujus sæculi mortem operatur. Et redditur causa tristitiæ: *Erat enim, inquit, habens multas possessiones.* Ecce ubi spinæ suffocaverunt semen Dei, id est, divitiæ obstitenter ne germinaret in salutem illius. Non fuerat necesse tristici: tenuisset sua et vixisset cum justitia et sanctitate, potuisset ha-

bere vitam æternam. Et credimus quod sic fecerit, quia scriptum est de Domino: *Lignum fumigans non extinguet.*

Jesus autem dicit discipulis suis: Amen dico vobis, quod dives difficile intrabit in regnum. Quatuor genera divitum sunt. Est dives qui habet divitias, et tamen divitiæ ejus non ei damnantur, sed ipse eis utitur ut dominus. Iste pauper deputatur, ut fuit David, qui dicebat: *Egeus et pauper ego sum.* Et tamen centum talenta auri et mille millia argenti ad templum Domini obtulit. Qui et alios hortabatur ad divitiæ si affluant, nolite cor apponere. Est alius dives qui non habet divitias, sed tamen potuisset habere si vellet, et monstrantur ei et tamen nullo modo cor apponit, sed si affluerint, distribuit eas, ut possit semper esse pauper, ut fuit Julianus monachus, et multi alii quibus quamvis divitiæ affluerent, semper pauperes elegerunt esse, et iste pauper in conspectu Dei reputatur. Est quoque tertius dives qui nihil habet, sed habere desiderat, et inde cogitat semper quomodo eas possit adipisci, et aliquando cogitat qualiter dispensaret aut multiplicaret, si adeptus esset, ut fuit Simon Magus, et de quibus plenus est mundus. Est quartus dives qui habet divitias, et patitur famem, ut plus habeat. Qui non cogitat aliud, nisi ut possit agere quæ sæculi sunt, et in potentia sæculari exaltari de die in diem, quocumque ingenio opprimit vicinos, et subditos sibi quoscunque potest calumniatur, ut augeat divitias suas. Quos non potest opprimere invidet, et vult superior fieri, et semper in angustiis est, quamvis dives sit. De isto scriptum est:

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Multa millia de istis habentur in isto sæculo. De istis hic dicitur:

Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. Camelus est bestia onerifera, ut asinus, major tamen, et dicitur Græce a curvitate. Græci enim curvum, *camon* dicunt, unde et camus, sive quia curvum collum habet, sive quia curvatur quando oneratur. Habet gibbum in dorso. Mittit autem Arabia meliores, bina tubera habentes in dorso et nunquam pedes atterentes. Huic ergo assimilatur dives tumens opima fertilitate, qui non consolatur egentes, non visitat infirmos, non suscipit hospites, nec exequitur cætera religionis officia. Hos ergo posteriores studeant omnes Christiani vitare, quia de his dixit Dominus: *Quandiu tales fuerint, et pauperes Christi esse contempserint, non possunt intrare in regnum cælorum.* *Auditis his, discipuli mirabantur valde dicentes: Quis ergo poterit salvus esse?* Cum audissent discipuli quod Dominus dixit *difficile intrabit*, et non dixit quod esset impossibile, sed difficile, mirabantur, quia simul intellexerunt illos non intraturos, qui cum non habebant, tamen habere volunt. Et intellexerunt quia pauci erant tunc in mundo, quia non erant alii, nisi soli discipuli Domini. Nunc vero multa millia sunt Christianorum qui nolunt habere, etiam si pos-

sent. *Veruntamen eos consolatur Dominus et dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omniaabilia sunt.* Dominus omnipotens qui creavit camelum, potest illum facere transire per foramen acus, ut sicut mundum creavit ex nihilo, et locum creavit, qui non erat, in quo mundus esset, quique fecit asinam loqui et petram ambulare cum exercitu ad ministrandum aquam, potest et ex animali corporeo, et de illo qui signatur pro animali, videlicet divite tortuoso in suis ingeniis vel voluptatibus, rectum hominem reddere et mundum, ut possit transire per arcem et angustam viam quæ ducit ad vitam, per quam pauci divitum gradiuntur, sicut fecit de Zachæo. Non autem putandum quod divites cum suis iniquitatibus intraturi sint in regnum cælorum, sed commutandi in melius adhuc dum vivunt, ut possint cum pauperibus collocari. Ideo enim omnipotens dicitur, quia potest facere quæ voluerit. Potest quoque cameli nomen Redemptor noster intelligi, qui humiliatus est ad suscipienda onera peccatorum nostrorum. Qui cum transivit per foramen acus, id est per angustias passionum, per quas quasi per acum resarcire scissa nostræ dignatus est vestimenta naturæ, id est recuperare, quatenus melius reformati audiremus ab Apostolo: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Tunc respondens Petrus dixit: Ecce nos reliquimus omnia. Cum audisset Petrus perfectionem a Domino juveni propositam, et laudatam, voluit scire quæ esset merces studentibus eam, dixitque ad Dominum: *Ecce nos reliquimus omnia.* Quomodo dicit omnia, cum non habuit nisi rete et navim, et ipsa quando necessarium fuit repetiit? Nam invenimus eum piscatum fuisse post resurrectionem. Sed omnia intelligenda sunt quæ concupisci poterant, quia etiam voluntatem habendi reliquerunt. Et si voluisset aliquis rex eis dare multa prædia et honores, non essent accepturi. *Relinquimus omnia, et secuti sumus te.* Hoc est, sic reliquimus ut tu habes derelicta, qui non vis quidquam in hoc sæculo possidere. Secuti sumus te non tantum gressibus corporis, sed et imitatione actionis. Simili modo debent relinquere omnes monachi et canonici, sicut et apostoli. A quo enim debent episcopi et presbyteri ac diaconi exemplum accipere, nisi a quo et gradus accipiunt? Sicut enim in veteri lege sacerdotes exemplum Moysi et Aaron, qui primi sacerdotes fuerunt, tenuerunt, sic in novo omnes apostolici et episcopi ac presbyteri et reliqui ordines debent exemplum capere a Christo et ab apostolis. Unde et Paulus dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Nam et monachi quamvis aliquid plus videantur facere quam in Evangelio scriptum est, tamen eandem normam et ipsi tenere debent. Et si aliquid eis plus præceptum est, ad nihil aliud præceptum est, nisi ut Domini regula possit custodiri. Etenim si præceptum est nobis post completam non loqui, pro nulla alia re præceptum est, ne refectis cibo colloquentibus simul aliqua lis exurgeret et nimium vigilantibus

A congrua hora ad Dei laudes surgere nequirent. Si præceptum est nobis a carne absque necessitate carnis abstinere, ideo factum est, ut possit castitas custodiri. Nam in necessitate non est prohibitum. Credimus tamen pro certo quod in cibo et potu eandem regulam tenuit Dominus, quam et in cæteris causis, tantummodo ad sustentandum corpus. Nec tamen nobis prohibetur pro necessitate corporea, sicut et Paulus dicit: *Carnis curam ne feceritis in desideriis.* Non dicit in necessitatibus, quia quod necessarium est corpori propter subsidium, nec Deus prohibet nec alius quilibet doctor. Non enim beatus Benedictus alterius imitator fuit, nec plusquam Dominus facere voluit, quia sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, et erit tunc perfectus. Nam et B qui vocantur monachi, quia sub regula degunt regulares dicuntur, et hoc est canonici Græco nomine. Omnes tamen habent Christum in exemplum, et apostolos ejus quos imitari debent. Laici autem habent Nicodemum, Gamaliel, Joseph, et si potentiores sunt possunt in Scripturis divinis invenire quem imitentur et in potentia sæculari, et in mansuetudine, et humilitate Christi. Ecce proponam vobis divitem et pauperem Dei: ab ipso capite exemplum et facite sicut ipse fecit. Videamus Job quomodo justus fuerit, qui legem litteræ nunquam audierat, et tamen potentiam sæculi tenebat, et Evangelii documenta postea multo tempore prolata opere custodiebat. Audiamus verba ipsius quæ invitus protulit, sed tamen non ex cenodoxia. Ait ergo: *Videbant me juvenes et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui et digitum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhaerebat.* Ecce potestas et honor regalis; videamus juxta paupertatem, a Domino postea permulgatam. *Auris audiens beatificabat me, quod liberasset pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Oculus sui cæco, et pes claudis, pater eram pauperum. Contexebam molas iniqui, et debentibus illius auferebam prædæ.* Ecce quod Deus dixit: *Esurivi et dedistis mihi manducare, et reliqua misericordiae opera.* Adhuc videamus excellentiam et humilitatem. Sequitur: *Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu.* Ecce excellentia. D *Eram tamen merentium consolator.* Item: *Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum disceperent adversum me, si negavi quod volebam pauperibus et oculos viduæ expectare faci. Si comedi buccellam meam solus et non comedit pupilla ex ea. Si animam agricolarum meorum afflicti, quia ab initio crevit mecum miseratio, et de ventre matris meæ egressa est mecum.* Ecce, quod Dominus dixit: *Beati misericordes, et reliqua.* Vultis scire qualis fuit erga subditos? Ait: *Si levavi manum meam super pupillum, etiam cum viderem me in porta superiori. Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Vultis cognoscere quam castus? Ait: Pepigi fœdus cum oculis meis ut cogitarem de virgine. Et item: Si de-*

ceptum est cor meum super muliere, scortum sit alterius uxor mea. Ecce potentia et divitiæ in uno homine. Qui nolunt per omnia potentias dimittere, teneant eas, sicut iste qui ditior fuit quolibet regi nostro, et tamen absque lege Moysi et Evangelii existit. Inveniat qui vult talem divitem in utroque adhibere. Si prolixitatem libri non vereretur, ostenderem qualem custodiam erga filios, quem vigorem super mulierem habuit, et quam fortis in prosperis et in adversis, quem nec prospera extulerunt nec adversa dejecerunt, licet diabolus totis viribus, adjuncto familiari vasculo femina ipsius, bella adversus eum suscitaverit. Sequitur: *Jesus autem dixit illis.* Quia Petrus pro omnibus apostolis locutus fuerat, et Dominus omnibus respondet dicens: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me.* Non dicit, qui reliquistis omnia, quia hoc multi pagani fecerunt et philosophi, et Socrates et Chrysothemus qui venditis patrimoniis gemmas pretiosissimas emerant et ipsas ob favorem vulgi confringebant. Etiam Diocletianus totum imperium mundi sponte dimisit. Sed de hoc dicit, quod perfectius erat, qui secuti estis me imitando. *In regeneratione*, id est in renovatione, quia sicut renovatur anima per fidem, sic renovabuntur corpora nostra in die iudicii per incorruptionem. *Cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ.* Sedere iudicantis est, hoc est cum venerit ad iudicium. *In sede*, in aere, ubi iudicium fiet majestatis, id est terroris. *Sedebitis super sedes duodecim.* Per duodenarium numerum, omnis perfectus sanctorum numerus exprimitur, qui iudicabunt iniquos comparatione sui, quare illi cum similiter carni fuerint et a Deo creati, non custodierunt mandata Dei sicut isti, et propterea condemnabunt eos dignos esse gehennæ, qui noluerunt similia illis agere. *Judicantes duodecim tribus Israel.* Sicut per duodecim apostolos omnis electorum numerus exprimitur, ita per duodecim tribus omnes gentes et Judæi intelliguntur propter duodenarium numerum, qui perfectus est et apud paganos et consecratus in divinis Scripturis invenitur. *Et omnis qui reliquit domum vel fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit.* Id est, qui propter Deum terrena reliquit, spiritualia bona recipiet, quæ comparatione et merito sui ita erunt, tanquam si centenarius numerus parvo comparatur numero. Sive vulerimus de hoc dicere quod in alio loco scribitur *centuplum accipiet in hoc sæculo.* Possumus considerare quantum gloriam beatus Petrus accepit in hoc sæculo, qui poterat, postquam ad Dominum venit, vivos verbo occidere, vivificare mortuos, erigere claudos, etiam, ut canitur, cælum claudere et aperire. Quanti boni est ad comparationem, quod ante tenebat. Nunc quoque magnum regnum habet de villis et servis per omnem mundum, et ipsi et omnes sancti propter amorem Dei. *Multi autem erant primi novissimi, et novissimi primi.* Et de Judæis et gentibus potest intelligi, et de Juda et latrone, et de desidioso fratre et studioso accipi potest, quod

frequenter tardus frater, sed tamen studiosus assequatur, quod acris ingenii per desidiam perdit.

CAPUT XLIV.

De operariis conductis in vineam.

Simile est regnum cælorum homini patrifamilias. Ista parabola de versu superiori dicitur: *Multi erunt enim primi novissimi.* Regnum cælorum præsens Ecclesia intelligitur. Paterfamilias, Deus omnipotens, qui habet universalem vineam, scilicet Ecclesiam quæ ab Abel justo usque ad ultimum qui in fine mundi nasciturus est, quod sanctos protulit, quasi tot palmites misit. *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Quia Deus omnipotens in initio mundi misit patriarchas, Adam, Abel, Enoch et reliquos.

Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno. Tunc Dominus conventionem fecit cum homine, quando pro custodia mandatorum perpetuitatem et immortalitatem dari promisit. Sive conventio æterna vita intelligitur. Hora prima ab Adam fuit usque ad Noe, hora tertia a Noe usque ad Abraham. Sexta ab Abraham usque ad David. Nona a David usque ad Joannem. Undecima in qua apostoli missi sunt: qui tarde venientes mercedem plenam acceperunt. Quibus alio loco Dominus dicit: *Alii laboraverunt et vos in labores eorum introistis: In qua gentiles vocantur, quibus et dicitur: Quid hic statis tota die otiosi?* Quasi enim tota die otiosi stabant, qui transacto tam longo tempore quatuor millia annorum Deum cæli non adorabant. *Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit.* Scilicet vias vitæ nullas nobis prædicavit. *Ite et vos in vineam meam.* Ac si aperte dicat, *Estote et vinea mea,* quia usque modo Judæi soli dicti sunt vinea Domini. Possumus quoque eadem horarum spatia in unoquoque homine intelligere. Ille enim in vinea Domini ab hora prima usque ad vesperum laborat, qui ab infantia in Ecclesia Domini innocenter vivens, instruit alios bono exemplo vitæ suæ, aut et exemplo et verbo. Ille hora tertia, qui a pravitate post pueritiam mutatur. Sexta quoque quis convertitur, cum in juventute a pravis operibus per Dei visitationem revocatur. Hora nona, cum quis a juventute respiciens per juveniles annos in Dei servitium mutatur. Hora undecima convertitur peccator, cum jam vicinum se morti senserit: tunc per Dei misericordiam et visitationem incipit cogitare, quid fecit tam longo tempore, et quasi Deus in corde ejus loquitur, inquit: Tanto tempore in meis voluptatibus vixi, jam prope est ut ad infernum trahar, qui nihil pro animæ meæ salute unquam laboravi, et tunc mœrore afficitur in servitio Dei; quanto tardius, tanto ferventius inardescit, et plerumque ante remuneratur quam is qui ab infantia in Dei servitio desudavit.

Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo. Sero, dies retributionis, vel dies iudicii. Procuratores vineæ angeli Domini, vel unumquemque hominem. *Voca operarios.* Quotidie vocamur, quia quotidie morimur. Et reddidit unicuique

secundam quod in Ecclesia laboravit, sive bonum A sive malum. Incipit autem a novissimis quia ante latronem intravit in paradysum quam Petrum. *Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venissent, acceperunt singulos denarios. Venientes autem at primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi. Acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Quia eandem vitam æternam accipiant, qui de gentibus per apostolos crediderunt, quam acceperunt patriarchæ et prophetæ, qui de genere Abraham fuerunt. Dicuntur autem murmurasse, non quod vere qui ad vitam introducebantur murmuraverint, sed quod viventes Judæi quibus Dominus loquebatur indigne ferebant et etiam in cordibus murmurabant cum audiebant quod Deus facturus esset de gentibus filios Abraham, et coæquaturus eos Judæis. Et ipse sensus B est in ista parabola, qui apud Lucam de duobus filiis, quando unus nolebat introire, quia pater prodigum filium receperat. *Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti qui portavimus pondus diei et æstus.* Hoc est quod in passione sancti Petri legitur quod dicebant Judæi. Nos ex semine patriarcharum sumus, quibus locutus est Deus, ut ostendat mirabilia sua. Vos semper idola adorastis, non est justum ut nobis nunc coæquemini. Pondus diei et æstus portasse est ab initio sæculi pro Dei legibus tribulationes sustinuisse, ut fecere sub Antiocho et aliis regibus. *At ille respondens uni eorum dixit, Amice, non facio tibi injuriam.* Amicum vocat ipsum C populum Judæorum pro prerogativa patrum, qui etiam frequenter filii vocati sunt Dei. *Nonne ex denario convenisti mecum?* Nihil inde minuitur Judæis, si omnipotens Deus gentes colligit, et ad vitam introducit. *Tolle quod tuum est, et vade.* Hoc est accipiat de vobis qui vult per digna opera vitam æternam quam illis præparavi ab initio sæculi. *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Sua immensa clementia, quia similiter dat dignis degentibus, qui aliquando cauda dicebamur, sicut Judæis qui dicebantur caput et populus Dei. *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Per oculum invidia exprimitur, quam Judæi semper habuerunt adversus gentes, et maxime post prædicationem apostolorum. Unde et Petro dixerunt: *Quare introisti ad viros præputium habentes et manducasti cum eis?* Quia Deus sua gratuita pietate gentes collegit, Judæi invidiam assumpserunt. *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi.* Immensas gratias solius Dei clementiæ referimus, quia cognoscimus eum quem ante ignorabamus. Et potest de nobis dici, quod de Judæis dicebatur: *Notus in gentibus Deus. Multi enim sunt vocati.* Videlicet et de Judæis et de gentibus. *Pauci autem electi.* Timenda sententia, quod pauci sunt qui Deo incontaminata serviant, et in multis offendimus Deum quæ non perspicimus. Quandocumque enim aliquid boni facimus, si xenodoxia se immisceat, mercede apud Deum frustramur. Verbi gratia, si oramus, jejunamus, eleemosynam damus, etc., bonorum opera facimus et quærimus aliquam laudem, aut ut aliquis*

pro hoc nos videat, totam quod facimus perdimus. Ubiunque proximo si possumus in necessitatibus non adjuvamus, Dei præterimus præceptum, et charitatem amittimus. Potest quoque hoc quod dicit, multi vocati, de Christianis solummodo intelligi, qui vocati sunt per prædicationem, sed tamen per opera non sequuntur. De quibus major pars viam latam ambulat. Unde Joannes dicit: *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est.*

CAPUT XLV.

De filiis Zebedæi:

Et ascendens Jesus Hierosolymam. Quia prævidebat Dominus discipulorum animos de sua passione perturbandos, idcirco frequentius eis prædixit ut et memoriæ retinerent, et tunc constantiores essent. *Assumpsit duodecim discipulos suos secreto, et ait illis.* De turba segregavit eos, quia non erat in populis prædicandum mysterium crucis, donec perfectum esset. *Ecce ascendimus Hierosolymam.* Ecce ad verbum est demonstrantis, quia in via erat cum ascendebat ad passionem. Ascendere autem dicitur de Jericho ad Hierusalem, de oriente ad meridiem, quia Hierusalem quasi altior cæteris civitatibus erat, quia caput regni illius erat in umbilico terræ illius, dives variarum opum, frugibus fertilis, aquis illustris. Quam Sem filius Noe, qui dictus est Melchisedech, ædificavit, et in ea regnavit. Sed eam postea Jebusæi tenuerunt, et Jebus vocaverunt quæ usque tunc Salem vocata fuerat. Ex quibus duobus nominibus Hierusalem dicta est, quæ a David postea comprehensa, a Salomone reparata, Hierosolyma quasi Jebus Saiomonis dicta est. Ab Elío Adriano ultimo Ælia dicta est. *Et filius hominis tradetur.* Filius hominis, quia secundum quod filius sanctæ Mariæ fuit, ista sustinuit. *Principibus sacerdotum.* Ab Juda, qui cum illo tunc erat. *Et condemnabunt eum morto.* Id est adjudicabant eum dignum morti, quamvis false. *Et tradent eum gentibus,* Pilato et militibus, qui Romani erant. *Ad deludendum.* Quod fecerunt quando velaverunt caput ejus, et percutiebant eum, et dicebant: *Prophetize. Et flagellandum.* Quia flagellatus est ad columnam. *Et crucifigendum, extra portam.* Et tertia die resurget. Hoc ad consolationem discipulorum adjungit. Sed, sicut Lucas dicit, nihil intellexerunt apostoli, quia non potuerunt credere quod ipse qui sic erat exaltatus in populis, potuisset ad tantum improperium pervenire.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi. Sicut sequentia ostendunt, matrem istam filii hortati sunt ad hæc petenda. Audierant Dominum dicentem quia resurgeret tertia die, et putabant statim regnum Domini futurum, quod erit post diem judicii, et ideo ista per matrem petebant Joannes et Jacobus. *Qui dixit ei: Quid vis?* Non ideo interrogat quod nesciat, sed ut ad dicta ejus congruentius respondeat, et dat etiam puris hominibus exemplum ne ante respondeant quam audiant, quomodo Salomon dicit: *Qui ante respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum.*

Att illi: Dico ut sedeat hi duo. Alii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram tuam in regno tuo. De sessione quoque superius audierant, Dominum dicentem: *Sedebitis super sedes duodecim iudicantes tribus Israel.* Et volebant ipsi esse primi de ipsa sessione, quia non erant adhuc perfecti. *Respondit Dominus: Nescitis quid petatis.* In hoc, quod Dominus mulieri petenti filiis dicit, nescitis quid petatis, ostendit petitionem matris ex filiorum suggestionem descendere. Et sicut alius evangelista dicit, antequam causam dicerent, petierunt ut concederet quodcumque postularent. Sed Dominus, ut daret exemplum hominibus, nec concessit, nec negavit, donec audiret. Quis enim debeat concedere, antequam sciat quid concedat? Nam si malum fuerit, aut erit reus mali si concesserit, aut mendax. Qui enim sine vita et opere locum B superiorem quærebant, adhuc insipientes secundum Deum erant, et in vitam æternam non per viam nec per ostium, sed aliunde volebant ascendere. Sed tales custodes non habet illa dignitas, ut possit aliquis malo ingenio adipisci, ut sit in isto sæculo. *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?* Per calicem passio intelligitur: unde et Dominus vicinus passioni orabat: *Pater, si possibile est, transfer calicem istum a me.* Et Psalmista dicit: *Calicem salutaris.*

Dicunt ei: Possumus. Et in responsione dicunt confidenter, sicut dixerat Petrus: *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.*

Ait illis: Calicem quidem bibetis, hoc est passiones meas sustinebitis. Quæritur quomodo calicem Domini isti duo biberint. Nam de Jacobo certum est quomodo per martyrii palmam vitam finierit, ab Herode nepote decollatus. Joannes autem sub Trajano principe in pace vitam finivit. Sed si recolamus Scripturas, inveniemus multum passum illum pro Christo. In synagoga enim Judæorum cum reliquis apostolis flagellatus est ac post voluntarie pro Domino in Græcia exsulavit, et deinde etiam longe in Pathmos relegatus, ad ultimum in ferventis olei dolium demissus, talia multa pro Christo sustinuit; in quibus retribuit Domino quod ab ipso primum acceperat, bibendo calicem ejus. *Sedere autem ad dexteram meam et sinistram non est meum dare vobis.* Hoc est: *Non est personarum acceptio apud Deum;* D non est dantis, sed accipientis, illius qui se talem præparat, ut dignus sit acceptione. Nec qui dicit, sed qui facit, accipit ipsum locum. Non est meum dare superbis, quales vos estis, sed humilibus. Si vultis habere, mutate mentem. Estote humiliores omnibus et certate ut vincatis diabolus, et tunc dabitur vobis a Patre meo et a me, non solum ab isto homine quem putastis flectere injuste per mulieris supplicationem; sive non est meum dare vobis tali modo quo vos petitis, sed victoribus paratum est a Patre meo ab initio sæculi. *Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.* Non mulieri indignati sunt, sed filiis, quia intellexerunt quod illa præmonita a filiis hæc petierit, qui ignorabant adhuc

mensuram suam, et ideo exarserant in immodicam cupiditatem.

*Jesus autem vocavit eos ad se et ait. Ad se vocavit, de turbis propinquare fecit, volens eos omnes secrete castigare, illos de ea petitione non sibi convenienter, istos de indignatione contra fratres. Fecit ut pius magister, mansuete retulit quomodo deberent se omnes humiliari, et servire fratribus, non principari in potestatibus, aut cum malo ingenio potestatem acquirere, sicut multi faciunt Christiani. Scitis quia principes gentium dominantur eis, et qui majores sunt potestatem exercent in eos. Datur exemplum per contrarium, scilicet cavendum, non imitandum, ut illud scientes, aliter studeant facere. Qui majores sunt in isto sæculo, per tyrannidem sunt; et per potestatem sunt super eos majores, quia omnis dives aut iniquus, aut iniqui hæres. Hæc figura apud sæculares a contrariis dicitur, veluti cum quis alicui viam vult monstrare rectam, dicit: Ad sinistram est fovea; non ut illam incidat, sed ut caveat dicit. Simili modo Dominus inquit: *Non ita erit inter vos.* Scilicet quia sapientia hujus sæculi stultitia est apud Deum. *Sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister.* Hoc est quod alibi dixit: *Qui se humiliat in hoc sæculo, exaltabitur a Deo in alio.* Nec illi appetant per vana verba, nec vos indignemini si alii volunt habere, sed et vos et illi qui voluerint inter vos primi esse, sint vestri servi. Unus est sensus, et in ministro et in servo. Et ut altius eorum in corde defigatur, suum adhibet exemplum dicens: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Omnia acta Domini quæ in primo adventu egit, in exemplum nobis ostensa sunt humilitatis. Ipsi enim cum esset conditor terrarum non placuit principari in hoc sæculo, sed pauper fieri, pedibus ad prædicandum pergere, infirmos visitare, turbas satiare, discipulorum pedes lavare, et reliqua pietatis officia per semetipsum agere, et ad ultimum dare animam suam pro multis. Non dicit pro omnibus, sed multis his qui credere voluerint. Similiter et in canone missæ canitur de sanguine Domini: *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.**

CAPUT XLVI.

De duobus cæcis illuminatis.

Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa. Apparet quod Dominus de Galilæa veniens, transiens Jordanem non recto itinere Hierosolymam abiit, sed juxta Jordanem ab Jericho venit, et inde per viam publicam quæ de trans Jordanem ad Jerusalem ascendit, viam tenuit in qua inter Jericho et Jerusalem multæ deprædationes fiebant, usquequo Romani ædificaverunt ibi castellum et miserunt custodiam militum. In hac ergo quia publica via erat, ob petendam stipem manebant cæci, et unus ex illis ita notus erat, ut alius evangelista et nomen ejus, et nomen patris ejus posuerit. Verumtamen alii evangelistæ solummodo unum nominant, qui gentium populum signat, quia ipsi gentibus scripserunt. Matthæus vero, qui Hebræis credentibus scribebat,

duos commemorabat, ut intelligantur Judæi et gentes per illos duos. Veritas historiae aperta est, et virtus Domini. Typice vero Jericho interpretatur *luna*, et per lunam defectus et mutabilitas nostræ carnis exprimitur. Et cum Dominus Jericho appropinquavit, cæcum unum illuminavit. Cum vero cœpit elongare et Jerusalem ascendere, duos, quia cum mortalitatem nostræ corruptionis induit, sanavit multos ex populo Judæorum a cæcitate spiritali. Cum vero factus immortalis post resurrectionem, illuminavit utrumque populum ex maxima parte per apostolos suos. Et bene dicuntur juxta viam sedisse, quia non erant in via qui dixit: *Ego sum via*, sed juxta, quia et Judæi aliquid per legem sciebant de creatore, et gentium philosophi per naturalem scientiam creatorem cœli cognoverunt. Quod et Plato in suis reliquit scriptum libris. Audierunt quia *Jesus transiret*. Judæi audierunt per prophetas, gentes quoque non per omnia ignoraverunt, sed sophistæ eorum similiter denunciaverunt. Unde est illud Maronis:

Jam nova progenies cœlo dimittitur alto.

Et Sibylla inquit:

Ex cœlo rex adveniet Christus per sæcla futurus.

Scilicet in carne præsens ut judicet orbem, unde Deum carnent incredulus atque fidelis, Alius quoque cum venisset ad mortem vocavit discipulos suos, et dixit eis: Ego modo moriar; scribite somnium meum quod vidi et habebam abscondum in mente mea, et modo scio quod non videbo ipsum somnium rebus expleri, sed beati erunt qui videbunt. Vidi in somnis vinum de cœlo pluere, et surgebat nebula de terra, et de aquis, et miscebatur cum ipso. Et scio quod Divinitas venit de cœlo, et miscebatur cum carne. Nonne quasi diceret: Veritas de terra oriatur, et justitia de cœlo procedet? Tali ergo modo juxta viam sedebant et Judæi et gentiles, et clamaverunt dicentes: *Domine, miserere nostri, Fili David*. Jam olim est quod gentium populus hoc clamabat: *Osanna, fili David, miserere nostri*. *Turba autem increpabat eos ut tacerent*. Vel Judæi, ut in Actibus apostolorum legimus, vel turba ista pars populi intelligitur quæ non credit, quæ obsistere populo fidei voluit, ne crederet in suum Deum. Unde et multos per tormenta martyres reddidit. Seu turba tumultus vitiorum sunt, qui obsistunt ne ad Deum convertamur. At illi magis clamabant dicentes. Quia ex persecutionibus magis crevit Ecclesia. Et stetit *Jesus, et vocavit eos*. Transiit nobis quando natus et passus est, et resurrexit. Stetit, quando post ascensum incommutabilis factus est in cœlo, ad dexteram Patris; vel stetisse dicitur propter adjutorium quod ministrat fidelibus suis. *Quid vultis ut faciam vobis?* Peti vult quod nobis petentibus concedere prænoscat. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum*

Dicunt illi: Ut aperiantur oculi nostri. Hoc pro certo orat electorum populus, ut mereatur videre

oculis spiritalibus sine fine regem seculorum in decore suo. Sive orat ut reliquo populo adaperiat aures præcordiorum ad intelligenda mysterii arcana. Et nos quæramus lucem quam cum solis angelis videre possimus. *Miseratus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum*. Quia si qui credunt, ipso dante incrementum, credunt. *Et confestim viderunt et secuti sunt eum*. Quicumque enim oculis mentis videt Jesum, sequitur eum imitando ejus actiones. Videt et sequitur, qui bonum quod intelligit operatur. Videt et non sequitur, qui bonum quidem intelligit, sed operari contemnit, Jesum enim sequitur, qui imitatur. Unde dicitur: *Si quis mihi ministrat, me sequatur*, id est, *me imitetur*. Possumus per istos cæcos Judæos sive Phariseos intelligere.

CAPUT XLVII.

De susceptione Domini ab Hierosolymitanis.

Et cum appropinquassent Hierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti. Dominus noster Jesus Christus cuncta ordinate et sapienter dispensavit, sicut sapientia Dei, quod ipse veraciter fecit quædam miracula ad excitanda corda electorum et reproborum, et unde boni profecerunt, mali deterioraverunt, quousque de morte ejus invicem conspiraverunt, et quando eum ante placitum voluntatis ejus occidere gestierunt, tangere eum nequiverunt. Cum vero dies voluntatis ejus appropinquaverunt, licentiam acceperunt, et de mirificis gestis amplius insanierunt. Ut autem ostenderet se Dominus Filium illius esse qui quondam a Samuelis tempore allophylos cum diis suis percusserat, et arcam suam per vaccas fetas referri ad locum debitum fecerat, adhibuit sibi aliud pecus ad hoc demonstrandum. Sicut enim illæ vaccæ quæ necdum jugum traxerant, quamvis vitulos recentes haberent, tamen accepta arca Domini abierunt viam quam ignoraverunt, pergentes et mugientes, quasi dicerent: Et vitulos non obliviscimur, sed tamen creatorem ejus arcam duclimus plus timemus; similiter et hic asellus qui nunquam antea a matre separatus fuerat, et nunquam sessorem habuerat, accepto Domini corpore fecit. *Cum venisset Bethphage, misit duos discipulos dicens*. Bethphage est villa parva in monte Oliveti juxta Bethaniam, et erat sacerdotum viculus, et interpretatur *domus buccæ*, sive *maxillarum*, propter capita arietum et hircorum quæ ibi jacebant. Cum ergo ibi venisset Dominus prima feria qui Dominicus apud nos vocatur, misit duos discipulos suos, et ipse pervenit ad Bethaniam, et mansit ibi ipsa nocte in domo Simonis leprosi. Et venit ibi Maria soror Lazari, et effudit unguentum super caput ejus. Et discipuli interim adduxerunt asinam et pullum, et audierunt in Jerusalem quia ibi esset ipse. Non enim viderant eum postquam Lazarum suscitaverat. Frequenter quidem Dominus Jerusalem venerat, sed nunquam cum tanta gloria in eam ingressus est sicut tunc, ut hi qui ante eum voluerant occidere, tunc haberent locum, quia tunc ei placuit mori, quasi in factis suis dixisset eis: Vos pro beneficiis a me vobis imoventis de-

terioramini, et occidere me vultis; modo si vultis, A do vobis locum. Facio tamen mirabilia quam ante feci. Suscitavi vobis mortuos, ipso die modo resuscitavi quatrduanum. Et ut cognoscatis me illius Dei Filium, quem vos dicitis adorare, sicut legitis oblitus fuisse bucculas naturam suam, et amorem vitulorum suorum pro arca Domini quæ super eos erat, sic videte asellum oblitum amorem matris suæ, et sine freno et capistro ire viam meam. Quasi vobis dicat ipsum brutum animal: Amo matrem, sed plus timeo creatorem quem habeo sessorem.

Tunc Jesus misit duos discipulos suos dicens: *Ite in castellum quod contra vos est.* Castellum modo appellatur Jerusalem, quæ quondam civitas regis magni, id est Dei dicta est, quia conspiratum habebant cives ejus occidendi Salvatorem suum. *Quod B contra vos est.* Quia videre jam poterant de ipso monte Oliveti. Tamen quindecim stadiis erat Bethania a Jerusalem, sed sic erat constructum templum, ut de ipso possent videri Oliveta in monte eodem, et de ipso monte ardens oleum in templo Domini. *Et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea.* Asina ista ad templum Domini data fuerat et in commune sacerdotum erat; et quisquis de eis volebat accipiebat. Pullus dicitur asellus, id est parvus, quia diminutivum est ejus. Et uniuscujusque bestię, aut navis natus pullus potest dici dum tener est, ut pulli columbarum et passerum. *Solvite.* Id est absolvit a vinculo. *Adducite mihi.* Quia virtutem debeo cum eis facere, ut separentur ab invicem. *Et si quis C vobis aliquid dixerit, dicite quod Dominus his opus habet, et confestim dimittet eos.* Quia multos dominos habebant, propterea præcepit ut absolute Dominum dicerent et non designarent aliquem. Et placuit Domino hanc virtutem facere de asello sacerdotum, ut ipsi scirent quod nunquam sessorem super se haberit, quia sacerdotes magis ejus operibus contradicebant. *Hoc autem totum factum est.* Quid totum factum est? ut adducerentur ut sederet ab ipso. *Quia sic prædictum fuerat a propheta Zacharia.* Quæcunque Deus acturus fuit in hoc sæculo corporaliter, prædicta fuerunt omnia a prophetis, et istud etiam prænuntiatum est ipsum acturum. Placuitque Domino concordari dicta prophetarum cum factis suis, ut in prophetarum dictis et in factis suis verax haberetur, quia veritas est, mentiri non potest, ut psalmus inquit: *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis;* nam hoc quod legimus in libro Regum quod dixit spiritus: *Egre-diar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus,* non Spiritus sanctus, sed diabolus ibi intelligitur, qui ad tempus propter peccatum regis corda prophetarum ejus decepit. *Dicite filiæ Sion.* Exultando et gaudento dicite. Erat consuetudo apud Romanos post triumphatos hostes cum triumpho ingredi Romam, ita ut venirent ei obviam omnis senatus, et omnis dignitas cum omni populo, et haberent metricæ laudes et decantarent ei, et ille projiceret super eos una vice de aureis denariis, alia

vice de argenteis. Sed nullus sic gloriose ingressus est, sicut hic Dominus noster, quia illis mendacia cantabantur; isti autem supplicabant: *Salvum fac in excelsis. Ecce.* Admirantis est. *Rex.* Non tyrannus, quia regis ministerium est regere et gubernare populum, oppressos liberare, opprimentes debellare. Qui non facit hoc, non est rex, sed tyrannus, qui locum occupat, et forsitan et ipse eos vastat et alios deprædare sinit. *Tuus.* Ad Israel spiritualis sermo propheticus fit dicens: *Tuus erit, ut salvet te, et regat si volueris.* Si autem nolueris, non disperdet te, sed sinet disperdere, quia *Deus intentator est malorum.*

Venit tibi. Ad tuum profectum inquit. *Mansuetus.* Ut postea ipse dixit: *Mitis sum et humilis corde.*

Sedens super asinam. Potuit Dominus equum vel elephantem habere ad sedendum, qui potuit habere leones et gryphes ad domandum Ægyptios; sed sicut illic per parva animalia domuit superbos, sic hic per vile animal et brutum voluit confundere sapientes sæculi. Ac si dicat propheta: *Non scilicet super currum aureum, neque super fervidum equum litis et discordiæ amatorem, qui habet pectus de superbia repletum, et cum audierit sonitum bucciinæ et viderit bellum, percutit ungula terram, et dicit in corde suo: Vah! Sedet super pullum, super quem nullus hominum sedit.* Qui non solum non mandit ferrum, nec maculat aurum saliva, nec capistrum habet, et viam suam incedit, et est subjugalus, quia amicus pacis. *Euntes discipuli fecerunt sicut constituit Jesus.* Dixerunt sicut præcepit: *Ducite* (ut alii evangelistæ narrant). *Et adduxerunt,* et non sederunt, sed in manu adduxerunt. *Et imposuerunt super eos vestimenta sua.* Non sellam auro redimitam vel argento, quia solummodo ad mysterium ista requirebat. *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via.* Ne asellus in foveam decideret. Alii vestimenta sua, alii ramos de arboribus sternerant. *Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant dicentes.* Turbæ præcedebant, quæ de civitate venerunt obviam ei. Sequebantur, quæ de Jericho et de aliis civitatibus eum secutæ sunt venientes ad diem festum Paschæ. *Osanna filio David! benedictus qui venit in nomine Domini!* Osanna verbum Hebræum est, compositum ex integro corrupto. *Salvum fac* apud Hebræos dicitur *osanna*, interjectio deprecantis. Et cum junguntur insimul, aufertur i, per synalæpham, ita ut nec scribatur, et fit *osanna*. O separatum, et s conjunctum cum a et n. Denique et in psalmo centesimo septimo decimo, ubi scriptum est apud nos: *O Domine, salvum fac,* et in Hebræo *osanna* habet. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Ideo benedictus quia in nomine Patris venit. Alius venit in nomine suo, et ideo erit maledictus. Quia ex parte aliquid diximus, nunc spiritualiter percurramus. Dominus venit ad montem oliveti, hoc est ad Ecclesiam suam, non quod tunc easet, sed quam quærendo suam fecit, in qua est laborum et dolorum solamen. Et mansit in Bethania, videlicet in domo obedientiæ, quia ante passionem suam et

fundamenta Ecclesie suae jacta erant, et in ea erant de quibus dicti poterat: *Super quem requiescatis, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos?*

Misit duos discipulos propter duos populos, seu propter duo mandata, dilectionem Dei et proximi; præcepit sibi exhiberi asinam et pullum, Judæos et gentes, quia secundum Deum Judæa mater est gentium. *Invenietis asinam alligatam et pullum cum ea.* Quia quando Dominus advenit, omnis mundus sub peccatis originalibus astrictus tenebatur. *Solvite per ministerium vestram. Adduxerunt apostoli ad ipsum. Et imposuerunt vestimenta,* doctrinas sacras. Et Christum *desuper sedere fecerunt,* ut qui habebant ante sessorem diabolum, haberent deinceps Deum. Nam alii evangelistæ qui de gentibus scripserunt, pullum solummodo commemorant adductum. Matthæus vero, qui Judæis credentibus scribebat, etiam asinæ mentionem facit, ut Judæos ostendat fidem Christi suscepturos. Quomodo vero ex toto colligenda gentilitas, Judæa in fine differenda, super pullum sedisse dicitur. Et bene dicitur: *Super quem nullus hominum sedit, quia nullus doctorum ad eos missus fuerat, qui eos a locutione vel ab opere malo refrénare doceret. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via.* Quia multi gentibus dederunt corpora sua pro Domino in martyrium, ut darent aliis exemplum qualiter Deum amare deberent. *Alii cædebant ramos de arboribus:* doctores exempla sanctorum eis proponebant, ad cohortandum eos. *Et qui præcedebant et qui sequebantur.* Patriarchæ et prophetæ præcesserunt, et nos sequimur, unum Deum adorantes unumque supplicantes. Quamvis Judæi unum Dominum nostrum Jesum Christum recipiant, nos tamen in eumdem credimus; Deum Hebræorum nos credimus adorare firmissima fide, cui dicimus quod dixit David: *O Domine, salvum nos fac et in terra, et perduc ad cœlestem Jerusalem* possidendam et habitandam. Juxta anagogen, si mandata Domini custodimus, habitat et præsidet Christus in corpore nostro. Et vestimenta prosternimus, si corpora per abstinentiam castigamus, ut semper ei viam paremus, et aliis bonum exemplum actionis præbeamus. Frondes avellimus, si in doctrina veritatis sententias Patrum excerptimus. Et benedictum in nomine Domini confitemur, quia una spes nostra et fides præcedentium et sequentium populorum.

Et cum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas. Introitus in Jerusalem quinta die ante Pascha, feria secunda, qua die et agnus qui immolandus erat in Pascha jubebatur domum introduci et servari usque ad quartam decimam lunam; et ut ostenderet quod non invitus, sed sponte ad passionem veniret, locum passionis adiit, et expectavit per ipsos dies quousque comprehenderetur. *Commota est universa civitas.* Alii pro voluntate bona, alii pro mala. Et illi qui dicebant: *Quis est hic?* principes erant. Qui quasi dedignabantur eum agno-

scere quem vulgus venerabatur. *Populi autem dicebant.* Pauperes prædicabant Dominum prophetam, quia ad ipsos principes non audebant dicere: *Hic est Christus, aut Deus, sed tantum propheta.* Et tamen neque mentiebantur, quia et Deus seipsum dixit prophetam. *Hic est Jesus Nazarenus Galilææ.* Est Nazareth villa in Galilæa, ubi angelus Gabriel locutus est ad sanctam Mariam de Domini incarnatione. Est Nazareth civitas ubi nutritus fuit, a qua Nazarenus dictus est. *Et intravit Jesus in templum Dei.* Exemplum dedit omnibus, quandocumque in civitatem aut in villam veniunt, statim ad templum Domini Deum quærant, et postea faciant pro quibus venerunt. *Et eiciebat omnes vendentes et ementes in templo.* Quia sacerdotes senerare pecuniam non audebant, quia prohibitum erat in lege, excogitaverunt quomodo possent illud damnum recompensare, quia veniebant multi de longinquis locis, qui non habebant quæ offerrent. Accipiebant ipsas aves vel cætera quæ jam data fuerant in templo, et dabant ad vendendum et tali modo habebant ipsas res et argentum pro eis; et qui non habebant pretium, accipiebant mutuo; et tali modo deprædabant pauperes, et non considerabant quod dixit Deus misericordiam se magis velle quam sacrificium. Istam deprædationem intelligens Dominus, fecit flagellum ex funiculis, et omnem multitudinem ejecit de templo, in duobus magnum principibus scandalum concitans, sive quia ipsorum venditores ejiceret, seu quia de templo curaret, quod ad illos pertinere videbatur. *Et mensas numulariorum.* Monetarii habebant mensas et denarios desuper, ad commutandum si quis vellet. *Et cathedras vendentium columbas evertit.* Quia aves istæ frequenter jubebantur offerri, et in multis purificationibus charæ illic erant, sicut et de passeribus legimus. Idcirco honorati viri erant, qui ipsas columbas vendebant, qui et cathedras ad sedendum habebant. Spiritualiter vero numularii sunt, qui verba divina annuntiare debent in populis, quia *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum.* Qui ergo speculatores sunt facti in populis et non annuntiant eis iniquitates eorum quæ faciunt, sed placentia et favorabilia, dicentes impio: *Bonus es, isti sunt qui numularii commutant argentum.* Per columbas vero spiritus sive donum Spiritus sancti. Qui ergo gratiam Spiritus sancti, quam dare debent gratis, venundant, ut baptisma, impositiones manus, gradus ecclesiasticos, columbarum venditores esse dicuntur. Si ergo Christus in Ecclesia sua tales invenerit, qui per præmia verbum divinum, mysteria sacra, id est episcopatus, presbyteratus, diaconatus, vendant vel emant, ejiciuntur de Ecclesia Dei, et cathedræ eorum, id est magisterium evertetur: *Et dixit eis: Scriptum est, domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Domum Domini convertit in speluncam latronum, qui lucra sectatur de religione, vel mysterium divinum, non pro vitæ merito et sapientia, neque per electionem electi et populi, sed per lu-

crum assequitur; et quando vixerit, apud Deum non pastor, sed mercenarius habebitur et negotiator, quia quod dedit, querit recipere, id est terrena quæsit, non lucrum animarum. Et hæc est simoniaca hæresis. Unusquisque nostrum templum Domini esse debet, ut Paulus dicit: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*. Videamus ne in templo nostro inveniatur Dominus aliud nisi quod ei placeat, dilectionem Dei et proximi, et reliqua his convenientia.

Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos. Psalmista: *Excelsus et humilis Dominus humilia respicit, et alta a longe cognoscit*. Apparuit in hoc enim facto tam terribilis principibus, ut nullo modo ei resistere auderent, neque intueri eum. Bonis vero mitis, ita ut cum mali ante eum fugerent de templo, cæci et claudi accederent et sanarentur. Dicit beatus Hieronymus: Inter omnia quæ Dominus noster in hoc mundo fecit, nihil sic admirabile egit, ut istud quod unus homo, et illo tempore contemptibilis (ita ut postea crucifigeretur), Scribis et Pharisæis contra sævientibus et videntibus lucra sua destrui, potuerit cum uno flagello tantam multitudinem ejicere, mensas subvertere, cathedras confringere, et alia facere quæ infinitus non fecisset exercitus. Nam magnum bellum Titus habuit in templo post captam Jerusalem. Sed sicut idem Hieronymus ait: Igneum quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus et divinitatis majestas lucebat in facie: pro quibus non erant ausi manus injicere, neque potestatem suam evindicare, nec erant ausi dicere quæ postea dixerunt: *In qua potestate hæc facis, sed tantummodo, Audis quid isti dicunt*, quasi dixissent: ista de Deo dicta sunt quæ de te dicuntur. Dominus autem sic temperavit suam responsionem, et ut ostenderet de se hoc dictum, et dictum ejus non pateret reprehensionem. Non dixit: *Ego sum Deus* de quo dicta sunt ista, cum hoc verum esset, sed dixit: *Propheta hoc prænuntiavit ex ore infantium perfecturam Deo laudem, ut illi requirerent de quo esset intelligendum*. Nam alii evangelistæ dicunt: *Ait illis: Si isti tacuerint, lapides clamabunt*. Puerorum factum ex psalmo centesimo septimo decimo confirmatur. *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, mansitque ibi*. Dicit Marcus quod usque ad vesperam steterit, et circumspexerit in gyro, et exierit. Unde datur intelligi quod tantæ paupertatis fuit, ut in civitate tam grandi nec hospitium invenerit. Tamen credimus quod principes qui maxime et operibus ejus invidabant in hac urbe manebant, et propter iram illorum metuebant eum recipere boni, qui adhuc diligebant gloriam Dei magis quam hominum.

CAPUT XLVIII. De ficu arefacta.

Mane autem revertens in civitatem esuriit. Sicut omnia quæ loquebatur plena erant mysteriis, sic quæcunque faciebat non vacabant a sacramentis. Cum enim reverteretur ad perfidam civitatem Jerusalem de Bethania ubi ipsa nocte manserat, esuriit,

vel pro veritate humana fragilitatis, quia non fuerat præterita nocte crapulatus. Seu esuriit salutem perfidæ civitatis, quia et ob hoc mane revertebatur ad eam, ut posset aliquem convertere: *Et videns ficum arborem unam*. Ficus a fecunditate dicitur, quia fecundationem omnibus arboribus et in prole et in fructu exhibet. Ter enim in anno fructum fert. Sed duo primi meliores, tertius jama despectus. Caricæ fructus ejus dicuntur, a copia nominata. In libro Regum dicitur: *Massas caricarum*.

Venit ergo ad ficulneam. Non quod ignoraret quod fructum non haberet, quia non erat tempus; ante Pascha enim erat, sed ut ostenderet quid eventurum esset Synagogæ vel civitati, quam præterita die sleverat. Sicut enim venit ad ipsam arborem folia habentem, fructum minime invenit, sic venit ad Synagoga[m] habentem eloquia legis et prophetarum, et fructum operum non invenit. Unaquæque enim arbor non de floribus et foliis, sed de fructu agnoscitur. Et unusquisque homo non de æstimatione vel pompa locutionis, sed de vera actione operum bonus judicatur. Prodest enim bona dicere, sed plus prodest cum dicto facta concordare. Et sicut ficus non habens fructum damnata est, sic Judæa habens verba Scripturarum sine perfectione operum damnata est et punita. Non autem omnis Judæa sine fructu fuit, quia de ipsa fuerunt apostoli, et primitiva Ecclesia, sed maxima ejus in incredulitate perduravit. Similiter sub persona ficulneæ in alia loquitur Dominus de Synagoga, de ficulnea plantata in vinea. Ista autem ficulnea juxta viam stabat, quia habebat legem et prophetas, sed eum qui dixit: *Ego sum via*, in eis non intelligebat; et videbat eum, et non agnoscebat. Venit ad eam per incarnationem suam et nihil in ea invenit nisi folia tantum. *Et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*. Nihil arbor peccavit, sed quia ad usus hominum creata fuerat, voluit per arborem terrere homines, ne quis habendo verba justitiæ, absque operibus prætendendo mereretur excidi et in ignem projici. Quod dicit *in sempiternum*, non perpetualiter significat, sed aliud quod tempus. *Aion* enim Græcum, et sæculum et sempiternum significat. Quando vero dicitur *aionon aionon*, infinitum significat, id est sæcula sæculorum, quia de arbore potest intelligi, quod et folia aruerint, truncus salvus remanserit, quia Judæa in fine per Enoch et Eliam conversa fructus placidos fructificatura est Deo. Si autem ex toto volumus intelligere de præsentem plebe, dicemus quod ipsa est quæ clamavit: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*. Denique si simpliciter volumus intelligere, Dominus quia proxime passurus est volebat firmare discipulorum animos, ut sicut fecit ficulneam arefcere, potuisset si voluisset suis inimicis similia facere. Unde et dicitur quia mirabantur quod continuo aruit. *Respondens autem Jesus, ait illis. Amen dico vobis, si habueritis fidem et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed si monti huic dixeritis: Tolle te, et jacta te in mare, fiet. Et secundum litteram fieri*

potuit de monte terreno, sicut legimus de beato Gregorio Nazianzeno, quia cum vellet basilicam aedificare, et esset ex una parte rupis, ex alia mons qui angustaret locum, oravit ad Dominum ut montem recedere longius faceret. Reversus mane, invenit sicut precatus fuerat. Similiter de sancto Benedicto legimus, quod similia fecerit. Similiter potuissent alii imperare, si voluissent. Alter quoque mons diabolus intelligitur aliquando in Scriptura. Hoc non solum tunc fecerunt apostoli, sed et quotidie faciunt sancti viri, cum repellunt de cordibus honorum, et permittunt eum morari in cordibus perfidorum, et vesaniam suæ mentis in amaris et in turbulentis exercere. De quo in Apocalypsi dicitur: *Et secundus angelus tuba cecinit, et tanquam mons magnus missus est in mare, igne ardens.* Angelo canente mons in mare mittitur, cum prædicantibus doctoribus electorum corda deserit diabolus, et ad reprobos iratus convertitur. Montem Paulus de loco suo extulit, quando de pythonis in Philippæis spiritum malignum ejecit. *Et omnia quæcunque petieritis in oratione, credentes accipietis.* Ita pro certo, ut tamen suum nomen Dominus non amittat, id est Jesus. Quia Jesus Salvator dicitur. Si contra salutem concesserit, jam non erit nobis Salvator, quod minime potest fieri. Permittit nobis Salvator frequenter contra salutem nostram, sed non concedit.

CAPUT XLIX.

Interrogatus a sacerdotibus Dominus.

Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum principes sacerdotum, et seniores populi dicentes. Sicut semper Dei acta in malam partem convertere soliti erant, sic etiam nunc. Quando enim dicunt: *In qua potestate hæc facis?* de Dei dubitant potestate, et subintelligi volunt diaboli esse quod faciat. Et quod addunt: *Quis tibi dedit hanc potestatem?* Filium Dei illum negant, quem putant non suis viribus, sed alienis signa facere. Tamen ipsa die non fuerunt ausi ista interrogare. *Jesus autem respondens ait: Interrogabo vos unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismum Joannis unde erat, de cælo, an ex hominibus?* Potuit Dominus per simplicem doctrinam suos inimicos confutare, sed conveniens erat ut ad interrogationem sic responderet, ut aut suo silentio, aut sua sententia condemnarentur, sicut et factum est. *At illi cogitabant: Si dixerimus de cælo, dicet nobis, Quare non credidistis ei?* Ille enim mihi testimonium perhibuit, quando misistis ad eum, et ab illo audistis, in qua potestate hæc facio. *Si dixerimus ex hominibus, hoc est humana adinventione compositum, timemus turbam.* Omnes enim habebant Joannem sicut prophetam, quia in ortu ejus viderunt miracula facta. *Et responderunt dicentes: Nescimus.* Modo ob veritatem celandam ad humilitatis viam conversi sunt: ut dicerent se nescire. *Ait illis: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.* Non vultis fateri quod scitis, nec ego dico quod scio. Vos mentiemini ego veritas sum,

mentiri non possum; scio, sed non vobis dico. *Ob duas autem causas veritas est relicenda, cum is qui audit non potest capere, ut Dominus ad discipulos dixit: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Aut cum prævidemus quia is cui dicere debemus deterior ex nostra prædicatione futurus est. Et de hoc Dominus inquit: *Videte ne mittatis margaritas vestras ante porcos.*

CAPUT L.

De duobus filiis in vineam missis.

Quid autem vobis videtur? Homo quidam habuit duos filios. Quia Pharisei noluerunt Joanni dare bonum testimonium, Dominus ipse laudat Joannem et eos qui eum audierunt, et vituperat qui presentem non audierunt, nec mortuo dare testimonium voluerunt. Homo iste Deus intelligitur, qui habuit et bonos et malos filios per conditionem de Judæis: quibus præcepit per Moysen ut operarentur in vinea sua seipsos, in via Dei custodiendo et alios instruendo. Fuerunt qui in initio vitæ suæ ad malam partem se converterunt, ut publicani et meretrices. Et alii fuerunt qui dixerunt quod deberent legem Dei custodire, ut isti Pharisei. Sed tamen cum venit Joannes et annuntiavit eis peccatum eorum, conversi sunt de via sua mala, et cœperunt bona ardeatè facere. Isti autem Pharisei qui dicebant se justos noluerunt obedire ei; sed etiam consenserunt ut occideretur, et etiam Domino machinabantur. Et inde Dominus proponit ipsam parabolam dicens: *Veni ad vos Joannes in via justitiæ, in abstinentia, in castitate, et reliquis bonis.* Publicani, qui primo per malas artes dixerunt non se facturos, penituerunt. Vos nec tunc fecistis, nec adhuc bona ejus prædicare vultis. Potest et de duobus populis intelligi, gentili Judaico: quia gentilis primitus in initio mundi recessit a cultura Dei, sed postea penituit et mutavit vitam Judæus qui dixit: *Omnia quæ præcepit Dominus faciemus, nec tunc fecit nec modo, sed pejor est quam gentilis fuit quando idola adoravit.*

CAPUT LI.

De vintoribus parabola.

Aliam parabolam audite. Quia cito erat transiurus ab eis per mortem, verba vitæ amplius eis ingerebat, et quæ ipsi cogitabant et faciebant, in suis parabolis indicabat. *Homo paterfamilias.* Dixi superius quod paterfamilias compositum nomen est ex nominativo et genitivo antiquo: quia usus fuit apud antiquos genitivum primæ declinationis more Græcorum etiam in *as* finire. Et ille vocatur paterfamilias, qui omni familia suæ sic præest ut pater. Deus autem omnem mundum sicut piissimus pater gubernat, omnibus bona tribuit, nulli malum. Si autem aliquis malum aliquid patitur, hoc facit diabolus, qui est paratus ad nocendum, et cum videt quod Deus aliquem deserit propter scelera sua, statim ille apprehendit; et nisi angelus esset bonus qui obsistat ne tantum noceat quantum vult statim disperdit illum. Paterfamilias iste Deus est, qui plantavit vineam de qua Isaias loquitur, et in fine dicit:

Vinea enim Domini Sabaoth domus Israel est. Et in A in animali lapide ad animale[m] Christum factam comparationem, hyperbole. Hoc in psalmo centesimo septimodecimo scriptum est, qui totus de Domini adventu canitur, et non habemus juxta litteram quicquam, sed totam allegoria est. Judæi enim edificantes erant; suas doctrinas prædicantes reprobarunt Dominum in sua fide fundamentum ponere.

Et septem circumdedit ei. Vel murum urbis, vel angelorum auxilia. Et fodit in ea torcular. Altare Domini. Et edificavit turrim. Haud dubium templum, de quo per Micheam. Et tu, turris nebulosa filia Sion.

Et locavit eam agricolis. Quos alibi vineæ operarios appellat, qui conducti fuerunt pro denario diurno, hora prima, tertia, sexta, et nona. Peregre profectus est. Non loci mutatione, quia Deus totum mundum implet, sed agricolas dimittendo in proprio arbitrio. Cum autem tempus fructuum appropinquasset. Bene tempus fructuum dicit non profectum, quia nullum perfectum fructum synagoga protulit, quamvis sollicitè exculta fuerit. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt. Ut Moysen et Aaron, quos irritaverunt in castris. Alium occiderunt. Ut Achmelech cum quinquaginta sacerdotibus. Alium lapidaverunt. Ut Naboth. Iterum misit alios plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Isaiam, Jeremiam, Zachariam. Novissime autem misit ad eos filium suum dicens: Verebuntur filium meum. Quod ait quia verebuntur filium meum, non de ignorantia loquitur quia nihil est quod Deus Pater nesciat. Semper ambigere dicitur Deus ut libera voluntas homini reservetur. Agricola autem videntes filium dixerunt. Hic est hæres, venite occidamus eum. Quæ illi consiliabantur in suis latibulis, de quo Dominus palam loquebatur, ut ostenderet se omnia scire. Manifeste enim modo dicit: quod principes per invidiam, non per ignorantiam, Dominum crucifixissent. Dicebant enim: Si dimittimus eum, sic omnes credent in eum. Hæreditas filii, Ecclesia est, quam acquisivit sanguine suo. Hanc moliebantur Judæi hæreditare cum crucifigentes eum, et fidem quam in eo Ecclesia sua habebat quærebant extinguere pariter cum Ecclesia ut potuissent suam justitiam ex lege firmare cum sua synagoga. Et apprehensum eum ejecerant extra vineam, et occiderunt. Hoc erant tertia die facturi quo hæc loquebatur. Et sic futura quasi præterita loquitur, quia certissime noverat futura, et si voluisset potuisset declinare passionem. Ejecerunt extra vineam, quia extra portam Hierusalem duxerunt ad crucifigendum. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis. Quamvis mali essent, de progenie tamen sacerdotum prophetarunt veritatem. Perdidit illos male, quia fame qua nihil durius: quæ etiam obsessos compulit humanis carnibus vesci. Illos perdidit, et commendavit Christianis doctoribus Ecclesiam suam. Caveant ergo reges et episcopi istam damnationem agricolarum, ne forte et ipsi similia patiantur, si bene non excoluerint vineam Domini, omnem turbam Christianorum. Dicit illis Jesus: Nunquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobarunt edificantes? Adhuc perseverat prædicando passionem suam, et actionem Judæorum per metaphoram, de

Hic factus est in caput anguli. Quia sicut lapis in angulo duos parietes ex diverso venientes suscipit, sic suscipit Judæos Christus, et gentes in se credere volentes, unaque domus constituitur de lapidibus: sic Ecclesia Christi de dignis hominibus. Et sicut lapis lapidem portat, sic hi qui præcesserunt portaverunt nos; et nos æquo jure portare debemus post nos venientes. Et de vinea et de ædificatione sanctæ Ecclesiæ dicit Paulus: Dei cultura, Dei ædificatio estis. Quæ vinea, ipsi lapides, et unus pretiosus in fundamento fundatus Christus, velint nolint Judæi, et qui agricola mali, id est et cæmentarii, a Domino factum est istud. Nisi denique a Domino hoc factum esset, fides Christi et Ecclesia ejus non implesset totum mundum quam omnes principes extinguere voluerunt. Et mirabile in oculis nostris: Omnis Domini incarnatio, mirabilis facta est. Sed et hoc satis mirabile quod omnes gentes super ipsum habent fundamentum collocatum, et fidem, spem firmam in ipso tenere gestiunt. Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. Ambæ istæ parabolæ, et de vinea et de lapide, in hoc versu aperiuntur: quia agricolæ vineam Domini ut dignum fuit non excoluerunt et lapidem angularem reprobarunt. Ideo ablatum est ab eis regnum Dei, scientia scilicet Scripturarum, et datum est gentibus, qui volunt exercere quod legunt. Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum. Cedit super Dominum qui peccat; tamen habet spem per pœnitentiam resurgendi, quia septies cedit justus et resurgit. Cedit vero Dominus super incredulos, qui nolunt cognoscere creatorem. Qui peccat cedit, sed potest resurgere. Qui non credit, jam judicatus est, et venit super eum æterna perditio, quæ eum funditus opprimit. Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolæ ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Quia sciebant quod ipsi meditabantur, propterea intelligebant similitudines de se dictas. Unde quidam sapiens:

Conscius ipse sibi, de se putat omnia dici.

Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quia sicut prophetam eum habebant. Turba semper in motu est: et sicut ad convertendum facilis, sic ad desperandum proclivis. Quem enim una die dabitis laudibus ut Deum extulerunt, sexta die ut homicidam crucifigi petierunt.

CAPUT LII.

De filii regis nuptiis.

Et responsaens Jesus dixit iterum in parabolis et loquens. Quod dicitur respondens, ad cogitationes

eorum dicitur respondisse, quia ipsi cogitabant non solum eum disperdere, sed et omnes qui in eum credebant, ideo retulit eis parabolam dicens: *Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit militem filio suo, Christo Domino. Est Ecclesia quae tam ex Judaeis quam ex gentibus congregata est, congregatio justorum, regnum caelorum dicitur. Regnum vero caelorum, Ecclesia est justorum. In hoc Patet rex, Filio nuptias fecit, quo ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit. Misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et volebant venire. Servi isti prophetae intelliguntur, David, cum gentis, haec enim et lex data fuerit et per prophetas Deus nuntiatus fuerit, tamen neglexit prope omnium mundus mandata Dei. Iterum misit alios servos dicens: *Dicite invitatis, Ecce prandium meum paravi. Isti alii servi apostoli intelliguntur qui nobis annuntiaverunt delicias preparatas diligentibus Deum, quae nec oculus vidit, nec auris audivit. E quibus unus ex persona Domini dixit: Venite, benedicti Patri mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Vel prandium Scriptura divina in Ecclesia Domini. Tauri mei et altilia occisa. Per metaphoram opes regiae describuntur, et est species metaphorae allegoria. Per tauros veteris testamenti martyres intelliguntur, ut Eleazar et Machabaei, quibus concessum fuit quasi cornu defendere et odire inimicos. Per altilia, aves pastae intelliguntur. Altilia enim, quasi altilia vocamus ab alendo, pastaeque vulgo vocantur: prophetae intelliguntur qui pasti affluenter Spiritu sancto et verbo Dei aliqui elevati sunt a terra. Et omnia parata, venite ad nuptias. Et similiter quod Petrus dicebat: *Cum videritis, exultabitis letitia inenarrabili et glorificata.***

Illi autem neglexerunt et abierunt, alius in villam suam, alius ad negotiationem suam. In villam suam quis pergit, et ad convivium aeternum venire contemnit cum habens possessiones terrenas sufficienter, in promptu habet implere voluptates suas: facit quod eum delectat, et amplectitur quod in praesenti arvidet et negligit intendere quo vocatus est. Alius ad negotiationem pergit, cum habens ministerium aliquid in quo potest aggregare argentum vel alias mundi divitias, vel per negotiationem divitias acquirere, de his magis cogitat quam de his quae spondet in baptismo. Recogitet unusquisque in quo Deum offendit et pro quibus Dei praeccepta negligit; et intelliget de quorum numero censebitur et cum quibus in alia vita computabitur. *Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumelia affectos occiderunt.* Differentia est inter eos qui pro voluptatibus suis ad convivium aeternum venire noluerunt sive in Ecclesia Christiani perfecti, et eos qui servos ad se missos contumeliis affecerunt, quia isti duplo rei habentur, qui non solum non venerunt, sed et servos regis aut contumeliaverunt, aut occiderunt. Quae omnia Judaei ad quos haec loquebatur, perpetraverunt. Videant quoque omnes Christiani, ne similia illis faciant, ne si nolint venire ad prandium, vel volentibus ire non

sint offensio, quia dicitur eis: *Quod autem ex ministris meis fecistis, mihi fecistis.* *Obsequens autem cum audisset iratus est. In initio et homo et rex vocatus est, quia dementia ejus ibi narratur, quae ad convivium suum omnes venire volentes invitavit. Hic vero nomen hominis siletur, et rex tantum nominatur, ubi vindictas facturis dicitur: *Misit exercitus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illam succendit. Ad litteram de Judaeis factum est. Nam quia occiderunt servos Dei ad se missos vel occidentibus suggererant, tunc prophetas et nunc apostolos, Joannem, Jacobum, alium Jacobum, Stephanum, et innumeros alios, missos est Dei exercitus. Et iuste Dei, quia vindictam Dei exeruit Vespasianus et Titus, et delevit homicidas, et templum quod augustius erat incendit, ac postea ab ipsis Romanis civitas destructa, et sal in eadem dispersum. Tunc ait servis suis: *Nuptiae quidem paratae sunt. Nuptiae tunc fuissent si adjuvissent se ad illud convivium. Non fuerunt digni. Non praepraverunt se dignos. Ite ergo ad exitus viarum. Euntes, docete omnes gentes. In exitibus autem viarum erant gentes, quia nec legem habebant, per quam potuissent pervenire ad eum qui dixit, *Ego sum via. Et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias. Ita fit quotidie, divites et pauperes, humiles et superbi, Domini et servi, publicani et meretrices, vocantur in commune, et dicitur: *Paenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum.*****

Et egressi servi ejus in vias. In vias, non in via. Quae in bonam partem accipitur numero singulari, plurali voluptates, vel sectae diversae sentiuntur. *Congregaverunt bonos et malos. Requirendum quomodo boni inventi fuerint inter gentes. Sed sciam dum bonos dici ad comparisonem malorum; tamen multi boni inventi sunt inter gentes, ut fuit Job, Jethro, Achior, et etiam inter ipsos paganos erat multa discretio, quia multi erant qui vitia detestabantur, et divitias respuebant, et Deum caeli adorabant. Et impletae sunt nuptiae discumbentium. Nuptiae hic sunt in praesenti Ecclesia. Et scimus quia Ecclesia mixta est de bonis et malis. In caelo soli boni, in inferno soli mali. Boni et mali in praesenti Ecclesia. *Intravit rex ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Vestis nuptialis charitas est, quia per dilectionem Deus Ecclesiam sibi sociavit. Potest quoque vestis nuptialis, vestis innocentiae quam in baptismo accipimus intelligi. Intravit et rex videre vestes, cum in die iudicii merita exquirat singulorum. Sed et quotidie cum aliquis migrat de corpore hoc, iudicium cum illo agitur. *Ut videret discumbentes. Hoc est in sua fide cognoscentes. Unum non vestitum. Per istum omnes mali intelliguntur, quia sicut omnes boni de una generatione esse dicuntur, sic omnes mali unus populus appellatur, quia unus Dominus spiritualis Deus, aut diabolus, aut eris Dei, aut diaboli. *Amice, quomodo hic intrasti non habens vestem nuptialem? Ecce et amicum vocat, et vitam ejus reprobat quasi dicat:****

Anice per fidem, sed non per operationem. At ille obmutuit. In tempore illo non erit ulli excusatio verborum; quia iudex qui foris increpabit, et interius et exterius videbit, et testis nostra conscientia aliud dicere non audebit. Sicut Paulus apostolus dicit: *Cogitationibus inter se accusantibus in die tunc iudicabit Deus occulta hominum.*

Tunc dicit rex ministris: *Ligatis manibus ejus et pedibus.* Ligabuntur manus et pedes, quia tunc omnis nostra actio cessabit. *Mittite eum in tenebras exteriores.* Interiores tenebræ sunt cæcitas mentis, exteriores tenebræ æternales, ubi lux deest. Qui ergo hic non curavit pati interiores tenebras, illic etiam patietur exteriores. *Ibi erit fletus et stridor dentium.* Per fletum oculorum et stridorem dentium et resurrectio corporum et magnitudo tormentorum exprimitur, ut illic oculi defleant, quia hic per diversa oberrabant, dentes strideant, quia hic de edacitate gaudebant, quatenus singula membra quæque supplicio subjaceant quæ hic singulis quibusque vitii subjecta serviebant. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* De Christianis dictum est, qui per fidem et baptismum vocati sunt, quia intra Ecclesiam habentur, sed operibus diaboli fidem servantes mentiri Christo per Christianitatem noscuntur. Ideo necesse ut unusquisque nostrum in humilitate se deprimat, quia si est electus ignorat.

CAPUT LIII.

De reddendo quæ Dei sunt.

Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Tunc, adverbium temporis est, et dicitur tunc, id est in ipso tempore, cum audierunt de seipsis graves causas per parabolas prophetare. Adeuntes in consilium, consiliaverunt ut caperent eum in sermone suo, ut quidquid diceret pateret calumniæ, sicut audistis per Lucæ Evangelium, cum in diverso orbe terrarum et Judæa descripta est ad dandum tributum Romanis et stipendia sub Octaviano. Proinde erat magna turbatio in populo, quia alii dicebant non esse æquum, ut populus qui dabat decimas, primitias et reliqua lege sancita, daret Romanis tributum et stipendia. Et alii dicebant quod nullo modo possent dimittere ut non darent Romanis tributum qui et totum mundum tenebant: etiam et milites eorum sicubi necessarium erat pro eisdem Judæis pugnabant. *Mittunt igitur suos missos cum missis Herodis regis tetrarchæ ut interrogarent eum.* Et si quidem ipse diceret non debere Romanis tributa solvi, apprehenderent eum milites Herodis. Si autem diceret Romanis dandum et non Deo confestim, illi tenerent quasi contradictorem legis. Verumtamen fecit sicut solebat, transiit laqueum paratum. *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Omnia ista vera sunt. Sed bona, mala voluntate prolata. Hæc ideo iugerebantur ut non curaret de imperio Tiberii, et diceret non dandum tributum, quia haberet perspectum quod plus amaret Dei cultum quam*

imperatorem, et statim apprehenderent eum milites Herodis, quasi contradictorem Cæsaris. *Licet censurari Cæsari: an non? Cognita autem Jesus nequitia eorum ait:* Quando consiliastis quamvis a vobis longe ibi fuis Jesus, etiam quoddam cogitastis: *Quid me tentatis, hypoeritis? Quem non decipitis per astutiam vestram? Prima virtus est intentionem interrogantis cognoscere: tunc juxta consequentiam respondere: ut Salomon: Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.*

Ostendite mihi numisma census. Nummus unes denarius argenteus vel æreus dicitur et a nomine vocatur, quia nomina regum in eo imprimuntur. Sive ut alii volunt a Numa principe Romano, quia hoc apud eos primus præcepit fieri. Aliquando invenitur nummus pro solido poni. *Numisma* Græce, Latine dicitur *inflectio*. Et hoc ostenditur, quia cum Dominus præcepit sibi exhiberi numisma, illi intelligentes obtulerunt denarium. Denarius est genus nummi, quod pro decem nummis æreis imputabatur, et habebant de argento et de ære imaginem Cæsaris. Valuit sine ostensione nummi dicere quod volebat; convenientius tamen per ipsum eos convinxi. *Cujus est imago hæc et superscriptio?* Similiter sicut nunc inscribuntur de nominibus imperatorum, et figura ejus exprimebatur ut nullus mixturam metalli auderet miscere, neque aliquis despiciere ubi videret imaginem Cæsaris: in nullo unquam loco expressam imaginem Cæsaris audebant despiciere. *Dicunt ei: Cæsaris.* Tiberii scilicet, quia ab illo primo Julio ita vocatus est, omnes postea imperatores Romanorum Cæsares sunt appellati: *Tunc ait illis: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Si imago ejus est in denario, constat quia suum erat qui suam imaginem ibi præcepit fieri. Quod vos jam per triginta annos solvitis, vultis ut ego præcipiam dimittere, cum ego, qui nihil telluris habeo, pro me et Petro solverim tributum, et Deo reddiderim quæ Dei erant Patris faciens voluntatem? *Magis præcepturus sum vobis ut sitis regi subditi, quasi præcellenti. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Tributum scilicet, nummum et reliqua quæ spopondistis quando professi fuistis in diebus professionis. *Et reddite Deo quæ Dei sunt.* Decimas, primitias, et quæ in lege præcepta sunt. Sicut Cæsar a vobis exigit imaginem suam, sic vult Deus habere suam incontaminatam, quam in vobis condidit. *Et audientes mirati sunt.* Qui credere debuerunt mirati sunt, quia contra calliditatem eorum consilium reperit. *Et relicto eo abierunt.* Recesserunt increduli a pio, quia diversi mores nolunt unitatem; quia cum essent perversi nolebant ad illius rectitudinem converti, propterea sine fructu abierunt.

CAPUT LIV.

De muliere quæ septies nupta est.

In illo tempore accesserunt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem. Duæ sectæ erant in Judæa, Phariseorum et Saduceorum, et tamen omnes erant Judæi. Diversi tamen more vivebant et credebant. Pharisei vivebant communiter, sicut

apostoli postea vixerunt; et recipiebant septuaginta duos libros; et dicebantur Pharisei, a Phares filio Jude, et interpretantur *dirisi*. Saducei vivebant sicut prophete vixerant; non tamen recipiebant prophetas neque credebant, nec alios libros nisi Pentateuchum, et non credebant resurrectionem futuram, neque angelum, neque spiritum, nisi solum Deum; et sicut inter nos sunt monachi et canonici, et tamen de una gente Francorum sunt, similiter erant apud ipsos. *Erant autem inter se discordantes*. Sed tunc in Domini tentatione concordarunt, sicut Herodes et Pilatus in Domini passione amici facti sunt. Usque tunc interrogaverunt Pharisei (quia ipsi fortiores erant et plures) Dominum, putaverunt se comprehendere eum, non poterunt. *Accesserunt Saducei*, qui interpretantur *justi*, a quodam Judæo qui Saducæus dicitur, qui auctor hujus sectæ fuerat, qui dicunt non esse resurrectionem. Dicebant enim: *Quare debemus credere resurrectionem, cum Dominus per Moysen nihil idixerit, cum alia omnia bona per ipsum mandaverit? Magister Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo*. Hæc idcirco præcepit Deus, ut multiplicaretur populus ipse, quem ipse propter patriarchas amabat, ut impleret terram, quia tunc ex maxima parte sine hominibus erat. *Erant apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est*. Potuit ita esse in gente eorum. Nam legimus aliquos in gente eorum duodecim mulieres habuisse, et quasdam decem viros habuisse, qui resurrectionem corporum non credebant. Recte istiusmodi fabulam confingunt qua deliramenti arguant eos qui resurrectionem asserunt corporum. *Similiter duo et tres usque ad septem: novissime omnium et mulier defuncta est*. Turpitudinem fabulæ opponunt ut resurrectionis denegent veritatem. *Respondens autem Jesus ait illis: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*. Nunquam tam graviter respondit Phariseis, quia illi rationis aliquid habebant, isti autem nihil. Erratis in secta vestra, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei, quia respicistis prophetas et non intelligitis Pentateuchum neque virtutem Dei, id est me qui sum virtus Patris, et sapientia Patris. Ideo erratis, quia Scripturas ignoratis, ideoque etiam virtutem Dei, id est Christum, non agnoscitis. Non solum enim de Deo non potest esse sapiens qui Scripturas nescit, sed nec de mundana sapiens esse potest perfecte absque notitia Scripturarum. *In resurrectione etenim neque nubent neque nubentur; sed sunt sicut angeli Dei in celo*. Interpretis hujus Evangelii invenit in Græco verbum activum et passivum cum neutrale verbum sit et ad solas feminas pertineat. Est autem rectus sermo locutionis neque nubent, neque ducent uxores. Feminarum est enim nubere, id est caput velare. Hic autem nubere dictum est, nobi de feminis. Apparet autem in hoc dicto, *neque nubent, neque nubentur*, quod resurgent corpora quæ nubere possunt: sed est alia causa pro qua non faciant. *Sed sunt sicut angeli in celo*. Vide-

licet postquam resurrexerint non subiacebunt his passionibus corporeis, non manducabunt neque bibent, neque nubent, et tamen habebunt corpora sicut Dominus habuit corpus quod potuit manducare, sed non indiguit neque delectavit, sed propter veritatem resurrectionis demonstrandæ manducavit. Erunt sicut angeli Dei in celo cum gloria resurrectionis innovati, absque ulla labe corruptionis perpetua visione Dei fruantur. *De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac, et Deus Jacob? Legerant, Domine, sed non intellexerant, nisi exposuisses*. Potuit namque Dominus satis manifestiora testimonia proferre de resurrectione, de prophetis: e quibus unum est: *Suscitantur mortui, et resurgent mortui de sepulcris*. Et illud: *Multi dormientium de terræ pulvere consurgent, alii in vitam æternam, alii in opprobrium et confusionem æternam*. Verumtamen, sicut dixi, non curabunt de dictis prophetarum nisi in Moysi dicto eis demonstratur. Proinde de illo libro quem ipsi recipiebant, inde dandum erat testimonium. *Non est Deus mortuorum, sed viventium*. Quando Deus ista loquebatur jam erant trecenti anni quod Abraham, Isaac et Jacob obierant. Et si anima interiisset cum carne, non diceret: *Dominus ego sum*, si non essent adhuc in anima viventes: sed diceret: *Ego fui illorum Deus quando illi fuerunt*. Nemo enim dicit de illo qui non est: *Ego Dominus illius*, quia illi animam esse post mortem corporis denegabant, ostendit eis Dominus vivere illos, de quibus dicebat: *Ego sum Deus illorum*. Et quia anima eorum vivebant constat quod et corpora resurgent, et recipient bona sive mala quæ gesserunt simul cum viverent. *Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus*. Mirabantur turbæ, quia multi anni fluxerunt, quod ibi non intellexerant nec Pharisei, nec Saducei quidquam de resurrectione; nec poterant per multos annos illos convincere Pharisei per illos quinque libros, quod anima post mortem viveret. Sed ille sciebat qui locutus Moysi fuerat, quo sensu ipsam verbum dixisset.

CAPUT LV.

Quomodo Pharisei interrogant Deum de primo mandato.

Pharisei autem audientes quod silentium imposisset Jesus Saducæis convenerunt in unum. Et iterum convenerunt in unum, et elegerunt sapientissimum de suis. *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum et dicens: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Quia discere volebat, ob hoc magistrum vocabat; quia sic est consuetudo discipulorum. Quod est mandatum magnum in lege? Incam unde et iste hoc voluerit interrogare. Erat autem inter Judæos quæstio, quia sacerdotes qui volebant holocausta recipere frequenter dicebant quod nulla actio tam grata esset Deo quam sacrificium ei offerre. Illi vero qui sapienterant, considerabant quod sine oblationibus hostiarum multi patriarchæ placuerunt Deo; et a propheta edocti, malle Deum scientiarum sui unumquemque ha-*

bere, quam holocausta. Nemo autem unquam absque fide et dilectione per holocausta sola Deo placuisse invenitur. In qua sententia se fuisse declaravit. Hac de re iste interrogat quod sit maximum et præcipuum mandatum, quod Deus plus delectetur. *Ait illi Jesus : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua.* Primum ergo omnium et maximum mandatum est cognitio atque confessio divinæ unitatis, cum executione bonæ operationis. Nec nobis ponitur modus aut mensura in Dei dilectione, sed ex toto corde quantum capere potest anima et quantum cogitare cor, atque mens suggerere, in cogitatione, in locutione, opere absque ulius comparatione Deum diligamus. *Hoc est maximum et primum mandatum.* Nunc apertius ostendit, quid ille interrogaverit, hoc est ante omnia et super omnia mandata, istud collocandum fundamentum pietatis. *Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ.* Adjungit Dominus ad hoc quod interrogatus fuerat, quia illud primum non potest fieri sine isto, quia ipse Deus præcepit diligere proximum sicut seipsum. Illud maximum et præcipuum est, istud tamen prius, quia qui non diligit proximum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Per dilectionem proximi pervenitur ad dilectionem Dei. Et qui ista duo præcepta adimplet, omnia quæ lex et prophetæ mandaverunt adimplet. Qui enim diligit Deum, non adorat deos, non assumit nomen Domini in vanum et reliqua quæ ad cultum Dei pertinent. Qui diligit proximum, non occidit nec mœchatur, non furatur, non dicit falsum testimonium, non concupiscit rem proximi sui, quia omnia ista in proximis committuntur, et tali modo servatur charitas. Et de hoc dictum est per prophetam : *Verbum brevium faciet Dominus super terram.*

CAPUT LXI.

Dominus interrogat Phariseos.

Congregatis autem Phariseis interrogavit eos Jesus dicens : Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? Quia Pharisei semper parati erant ad commovendas questiones, cognoverunt aliquando quod et solvere omnia poterat, et etiam proponere quæ ipsi solvere nequirent. Interrogat ipsos Dominus de illo quem dicebant venturum (quia præsentem volebant credere) cujus filius esse debeat. Si potuissent scire sequentia, divissent sicut dixerunt de Joanne, quod nescirent. *Dicunt ei : David.* Quia habent scriptum dictum Domini ad eum : *De fructu ventris tui ponam super sedem meam : idcirco noverant.* *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum?* In Spiritu sancto, non erroris incerto nec propria voluntate, sed in Spiritu sancto prophetando vocat eum Dominum suum dicens : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis.* Prophetavit David de ascensione Domini Christi quod is qui de sancta Maria natus est supra angelos et omnem creaturam elevatus, ad dexteram Patris collocatus est et deitatis honorem

quam ante habuit per divinitatem habere cœpit per humanitatem. Et quia Judæi dedignabantur credere Christum Deum et hominem, propterea intelligere nequibant. Quod autem a Patre inimici subjiciuntur, non infirmitas Filii ostenditur, sed unitas naturæ demonstratur. Nam et Filius subjicit Patri inimicos, qui Patrem clarificat super terram. *Sede a dextris meis.* Gloriam et stabilitatem debemus accipere in ista sessione. Quia enim Filius assumptus de sancta Maria Patris fecit voluntatem, recte in ascensione a Patre dicitur : *Sede a dextris meis.* Victor in gloria. *A dextris* non locum significat, sed æqualitatem. *Donec,* hic pro semper ponitur, ut illud : *Donec senescatis, ego sum Deus.* Quasi diceret : *Sede* quia subjiciuntur inimici sub pedibus tuis. Pedes enim Domini vel incarnatio, vel apostoli intelliguntur. *Et nemo poterat respondere ei verbum.* Tunc nequiter confusi sunt, quia nec psalmi verbum dissolvere quiverunt. Post Domini vero ascensum cum similiter alii de ipso verbo confutarentur, invenerunt, quod Melchisedech dixisset hoc ad Abraham reverso de bello. Quod non potest ita intelligi, quia sequens versiculus contradicit. *Tecum principium in die virtutis tuæ,* et reliqua.

Neque ausus fuit quisquam ex illa die amplius eum interrogare. Nunc pro certo agnoverunt Judæi, quod verbis nullus posset eum capere, quia sicut fons sapientiæ loquebatur, et comprehendebat sapientes in astutia eorum. Jam in reliquo corruerunt discipulum illius pecunia, ut proderet eum sine turbis, et comprehendentes eum cum vi traderent Romanæ potestati. Ex quo intelligitur venena invidiæ posse superari, sed difficile conquiescere. Reprehendit Dominus multa in Phariseis. *Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei.* Cathedram hic magisterium et doctrinam appellat. Hoc est, illum locum et illud magisterium sibi vindicant, quod Moyses quondam habuit super populum in deserto. Similiter possumus et ibi doctrinam accipere ubi dicit, *et in cathedra pestilentiæ.* Et *cathedras vendentium columbas everit.*

Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, facite et servate. Mira patientia Dei, quia illi agebant erga eum ut nequius poterant, et tamen ille propter sacerdotii dignitatem hortabatur populum ut bona quæ ab eis audiebant tenerent, a malis vero eorum actibus se custodirent. *Omnia,* subauditur, bona, quia cum legebantur Scripturæ, non audebant aliud dicere quam bona, propter populum, quia omnes litteris eruditi erant. Multis itaque prosunt dicendo quod non faciunt, sed multo melius prodesse si facerent quæ dicunt. *Alligant autem onera gravia et importabilia, imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Onera hic præcepta et consuetudines eorum quæ et doctrina sua extrahabant dicuntur. Ob hoc debemus illam subauditionem superius dictam servare, omnia bona quæ dicunt, sicut et illo verbo Apostoli. *Omnia probate, si inveneritis bona esse, tenete.* Ecce hic dicitur : *Alligant onera gravia*

et importabilis. Quia importabilis omnia facienda sunt. A si ipsi alligantur. *Alligant* dicitur: alligare usum quoniam jubent. Per metaphoram et allegoriam, et onera, et alligatio, et humeri, et digiti, dicuntur, more oneris, quod sicut illud alligatum, et imponitur in humero ad portandum, et solet, is qui onus imponit, adjuvare imponenti, ita isti et creduli, imponunt ex sua inventione precepta, qua ipsi nec ore nec momento custodiunt, sed alijs precipiunt observanda, de oblationibus, et observationibus suis. Qui rector est in Ecclesia, primum debet implere, quae implenda precipit. *Omnia vero opera sua faciunt, ut videntur ab hominibus.* Non quaerunt a Deo retributionem, sed ab hominibus laudationem. Quicumque ita aliquid boni facit ut isti, totum perdit. *Dilatant enim phylacteria sua.* Cum Deus legem per Moysen dedit, dixit ad patres eorum. *Erunt haec in manu tua et ante oculos tuos,* videlicet in memoria et operatione. Et illi, hoc male intelligentes, fecerunt sibi in membranis decem verba legis et circumdabant capita sua de eis, et vocabant in Graeco nomine phylacteria, id est custodias, quia *phylaxe* in Graeco, Latine *custodire* dicitur. Et tunc qui plus gestiebat laudari, majus faciebat ipsum phylacterium; unde dicit Dominus: *Dilatant enim phylacteria sua et magnificant fimbrias.* Similiter jusserat Dominus fieri fimbrias hyacinthinis in quatuor palliorum angularis, ut esset discretio inter populos Israel et alienigenas, et in corporibus circumcisio, et in vestimentis fimbriae, ut si quando in bellum venirent, videntes fimbrias se cognoscerent et scirent quem debellare deberent; mortuos autem, ex circumcisione scirent quem spoliare deberent, quia in bello frequenter amittit caput mortuus, illud membrum nunquam. Fuerunt ergo illae fimbriae convenientes in bello, quia et leviter homo eas invenire poterat, et non decidebant sicut ramusculi quos solent portare in bello, quod ob signum de nostris faciunt. Ergo Judaei adinvenere sibi in illis fimbriis ut mitterent ibi spinas, quasi cum compungerent rememorarent custodiam legis Dei. Verumtamen mulier quae tetigit fimbrias Domini, non invenit ibi spinas. Similiter faciebant illas majores, qui magis laudari cupiebant. *Amant autem primos recubitus in coenis.* Recubitus fiebat apud antiquos principes in coenis in tribus partibus, dextera, et sinistra, et retro, ut cum saturatus esset, accumberet in qua parte ipse vellet; et triclinium vocabatur. Redarguuntur qui amant et quaerunt per hypocrisin ipsas cathedras. *Et salutationes in foro.* Id est, in publico. Non dixit qui habent istos honores juste, sed voluntas et hypocrisis condemnatur. *Vos autem nolite vocari rabbi.* Eo modo quo superiora prohibentur. Tamen debemus agnoscere et summum Magistrum omnium doctrinae, et patrem nostrae auctoritatis, per quem creati sumus, illum qui in caelis est, quia et ista tunc praecipiebat. Non enim prohibuit isto modo patrem vocare quo praecipit patrem et matrem honorare, sed volebat ut verum magistrum patrem, auctorem gene-

ris humani, cuiusvisque agnosceret ad animam dirigeret. Nam si vocamus nos aliquem patrem, honorem alicui deferimus, non tamen auctorem. *Vite, non sicut depittamus, sed Deum.* Similiter de magistro vel de filio appellatum abusive, Deus autem naturaliter. *Qui major est vestrum, erit minister ventris.* Vel ipse Dominus qui major erat, quia Deus non veneret ministrari, sed ministrare; semelipsum praecipit, ut qui vult major fieri, serviat, ceteris. *Qui autem exaltaverit in hoc saeculo, humiliabitur in futuro; et qui se humiliaverit propter Deum in hoc saeculo, exaltabitur in futuro.* Quos Deus omnipotens amat, si viderit eos exaltari, irrationabiliter per superbiam humiliat eos per aliquam tribulationem, ut fecit David, quem de regno expelli permisit, et humiliato, in regno residere fecit. Et Ezechiam quoque, cui elato regem Assyriorum dominari permisit, in tantum ut valvas templi Domini et laminas argenteas, quas ipse affixerat, regi Assyriorum daret, et clavis in civitate nuntiis ejus, dura respondere non auderet, et tamen ibi erat sanctus Isaias propheta. Iterum humiliato, centum octoginta quinque pro eo occidit de exercitu ejus, et cum decem hominibus fugit de terra ejus, et in sua terra occisus est a filiis suis. Sic multos alios dilectos Deus castigavit. Quosdam videt ex toto terrena diligere, et praeponeat aeternis: permittit exaltari, ut post sine fine erentur, ut fuerunt multi reges et tyranni Assyriorum, et Graecorum et Romanorum. Quosdam vero, nimia superbia incedentes, in hoc saeculo humiliat et in futuro: ut Nabuchodonosor, Sennacherib, Valerianum imperatorem, quem Sapor rex Persarum ita humiliavit, ut quodcumque in equum suum ascendere vellet, ipse acclivis fieret, et de dorso ejus equum ascenderet. Herodes quoque quia permisit se dominum vocari a populis, comestus per quinque dies a vermibus exspiravit. Quam superbiam timentes antiqui imperatores Romani, licet pagani essent, constituerunt ut imperator, cum ornatus esset regalibus ornamentis, ad sinistram manum apprehenderet in folliculo pulverem mortui hominis, ut memoraret se cinerem post paululum futurum, et non super ceteros se extolleret.

Eligat qui voluerit unum ex istis tribus. Eligo ego humiliari cum mitibus modo, quam dividere spolia cum superbis.

Vae autem vobis, Scribae et Pharisei hypocrite, quia clauditis regnum caelorum ante homines. *Vae* interjectio est dolentis, et significat ploratum aeternum in hoc loco, in quo ipsi sunt quibus ista prophetavit. In Scribis intelliguntur et Saducei, et sacerdotes, et Pharisei, et principes populi; quoniam a Phares filio Judae Pharisei, dicebantur: qui propter tribum Judae vocabantur Pharisei, quamvis omnes qui eandem sectam tenebant Pharisei vocabantur, ut Paulus dicit: *Viri fratres, ego Phariseus sum,* cum esset de tribu Benjamin. *Hypocrite* vocantur, id est simulatores, pro causis superius exprobratis, male interpretando. *Qui clauditis regnum*

celorum. Id est Scripturam divinam clauditis, vel celando quod eos debetis docere et pro invidia celatis, nolentes ut in me credant. Et omnis magister qui cum doctrina bona malum exemplum discipulo præbet, regnum celorum ei claudit. Scriptura enim divina regnum celorum dicitur, quia ibi invenitur unde rex celorum regni cognoscitur, et vita æterna. Unde superius Dominus dixit: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.*

Vos enim non intratis. Ecce de vobismetipsis rei, quia scitis bonum et non facitis, nec introeuntes similitis introire. Ostendit Dominus quia multi volebant illum agnoscere per Scripturas, sed ipsi dicebant: *A Galilæa non exurgit Christus;* et tamen audiebant *mulieres* invocantes illum *filium David,* qui non fuerat de Galilæa, sed de Bethlehém, unde et sancta *B* *Maria.* *Væ vobis.* Subauditur, imminet. *Qui circumcitis mare et arida, ut faciatis unum procellytum.* Procellytas dicebatur Græcæ advena, quia de alia gente ad legem ipsorum convertebatur, ut fuit Jethro et Achior et multa millia virorum fuerunt, qui de gentibus circumcisi fuerunt et Deum cœli crediderunt. Judæi quoque abibant per alienas terras prædicare nomen Domini, sicut multi Christianorum fecerunt post adventum Domini. Isti autem ideo culpantur, quia lucri causa hoc faciebant, non amore Domini, et quia post destruebant factum suum per malum exemplum. Quod dicit *mare,* insulasque dicit quæ in mari sunt. *Et cum factus fuerit, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.* Quia qui ante semel errabat, cum videbat malum exemplum eorum, revertebatur ad vomitum suum, et erat dignus tunc plagis vapulare multis: quia servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, vapulabit plagis multis. Filii autem gehennæ dicuntur, sicut et filii sæculi, quia cujus opera facit quis, ejus filius et vocabitur. *Væ vobis.* Subauditur, imminet. *Duces cæci.* Secundum terrenam et corpoream cæcitatem nullus non habens lumen oculorum vult alium ducere. Multi autem cæci in animo, id est insipientes, volunt duces fieri, qui nesciunt ipsam viam ambulare nec aliis demonstrare. Et sunt qui sciunt, sed ipsi non ambulant, nec aliis ostendunt ut ambulent. *Qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est, qui autem juraverit in auro templi, debet.* Etiam in hoc loco habebant Judæi inventum, ut quicumque juraret contra proximum suum pro aliqua pacificatione per templum, etiam si mendacium juraret, nullius criminis tenebatur. Si autem in auro jurasset templi, mendacium cogeatur persolvere. Similiter, si in altari jurasset, nihil debebat. Si vero in dono quod, super altare erat perjurasset, tantum cogeatur exsolvere sacerdotibus quantum ipsum donum erat. Propterea quia istud ipsi recipiebant, dicebant quoniam peccatum perjurii esset. De templo autem et altaris perjurio, quod ad templi restorationem pertinebat, dicebant non esse perjurium. Quod approbat Dominus, quia per templum et altare sanctificantur omnia quæ intra sunt. Per cœlum ju-

PATROL. CVI.

Arare jam supra prohibuit: Væ vobis, Pharisei et Scribæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ majora sunt legis. Apparet quia Deus hypocritas satis odit, quod toties Judæis impropere. Quod dicit: *qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum;* ostendit per istas vitiosas herbas in hortis quod expresse decimas accipiebant de omnibus laborantibus, iudicium, et misericordiam, et fidem negligebant. Non autem ideo eis vana minabatur quod decimabant et tam minora, sed ideo quia relinquebant quæ Dei erant propter quæ decimas accipiebant, id est iudicium facere oppressis, aut exigere ab his qui facere debeant. Misericordiam similiter negligebant, sicut ipse in parabola vulnerati ostendit, quod transferit sacerdos et levita, et viderunt vulneratum, et non solum non misericordia moti sunt, sed gravius illum reliquerunt, quia non erant et non adjuverunt, et ideo similes latronibus existierunt, quia qui perituro non subvenit si potest, occidit. De fide culpant illos, quod his quibus fidem debebant servare, non custodirent: primo Dominum ut Deum et creatorem, deinde patri et matri, postmodum omnibus Deum colentibus, quoniam ipsi appellentur proximi. Verumtamen non culpantur si accipiunt decimas, sicut in consequenti dicit, sed quia dimitunt ea quæ Dei sunt et proximi iudicium, et misericordiam, et fidem, et quæ *graviora sunt legis,* hoc est præcipua. Sacerdotum est enim et legem Domini in populis annuntiare, et eos qui errant ad legem reducere. Hoc oportuit facere, id est iudicium, et misericordiam, et fidem, et ea quæ ad hoc pertinent, et illa non omittere, decimas accipere. Videant magistri Ecclesiarum qui habent simile ministerium in populis, et tenent prædia Ecclesiarum ne similes illis fiant si tacuerint populis vitia sua. *Duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes.* Per culicem, quæ est musca aculeo munita (habent enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrant ut sanguinem bibant), minora mandata intelliguntur. Per camelum, animal tortuosum et deforme, majora mandata. Excolare, humano more, est ita ad liquidum deducere, ut per setas transire possit. Excolare culicem, de minoribus mandatis diligenter tractare, id est, de decimis vel de malis verbis. Camelum glutire, majus mandatum, iudicium, et misericordiam, et fidem in neglectum vel in oblivionem dimittere, seu, spiritaliter, *culicem liquantes, camelum glutientes,* Barrabam eligentes, Christiani autem occidentes. *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis quod desoris est calicis et paropsisidis.* Calix vas poculi dictus eo quod in eo calida dabatur potio, vel ἀπό τοῦ πότος [πόμενος] calino [καλίνου], id est a ligno. Paropsis vas poculi quadrilaterum, hoc est, paribus absidis. Et per ista vascula ipsorum Phariseorum corpora intelliguntur, quod ipsa corpora a foris nitida reddebant, et intus pleni erant vitiiis. Unde dicit: *Intus autem pleni sunt rapina et immunditia.* Rapina est quocumque malo ingenio a proximo rem suam auferre. *Immunditia,*

qualisquisque vult cor habet insculptum. Qui con-
 vārit gūstūs de quibus dicitur: *Deat munda corde,*
quoniam ipse Deum videbunt. Et immunditia omnis
 fornicatio accipitur. O cæce Pharisæe, munda prius
 quæ intus est calicis et paropsidis, ut fiat quod de-
 foris est mandum. Ipse ostendit superius quæ maculent
 hominem; de corde procedentes cogitationes male,
 homicidia, perjurium, et reliqua hæc similia. Nam si
 ista defuerint, mundus erit homo in conspectu Do-
 mini. *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia*
similes estis sepulcris dealbatis. Sepulcrum a sepul-
 dictum. Prius enim unusquisque in domo sua sepe-
 liebatur, postea veitum est legibus, quia fetore ipso
 corpora viventium interficiebantur. Pro qua re in
 civitatibus similiter prohibitum est sepeliri. Diversis
 verbis arguit Pharisæos per hypocrisin. Quos ante
 per vascula, nunc per sepulcra redarguit, et dicit
 quod similes sint sepulcris quæ erant a foris deal-
 bata de calce, et marmoribus ornata, et picta colori-
 bus, intus autem plena erant *omni spurcitia*, id est
 immunditia. Apud antiquos, aliarum gentium grande
 studium fuit monumenta patrum ornare, quod et
 in monumentis Romanorum adhuc apparet et in
 Machabæorum libro legimus. Sed Occidentalis pau-
 pertas, Orientalibus divitiis comparata, nihil est.
Væ vobis, Scribæ et Pharisei, qui ædificatis sepulcra
prophetarum. Et istis væ futuram Dominus denun-
 tiat, non quia sepulcra et monumenta ædificantur
 justorum et prophetarum, sed quia sic certi sunt male
 fecisse patres suos occidisse bonos, in tantum sciant
 illos bonos fuisse, ut ipsi monumenta eorum ædi-
 ficient. Et cum hoc pro certo sciant, eadem volun-
 tate tenentur, et filii sunt homicidarum, non solum
 carne, sed imitatione. Potest et alio modo intelli-
 gi, quod idcirco ædificabant monumenta justorum ut
 notum fieret aliis qui illos occidere potuerint et potentes
 fuerint, quia et ipsi quod dicebant, *si fuissetis in die-*
bus patrum nostrorum, non essemus consentientes ope-
ribus eorum, jactando et subsannando dicebant. Et
vos implete mensuram patrum vestrorum. Ipsam men-
 suram quam illi non compleverunt, sed incæperunt,
 vos implete. Illi occiderunt servos, vos occidetis Do-
 minum; illi prophetas, vos Dominum prophetarum
 vel apostolos ejus. *Serpentes gemina viperarum.*
 Sicut vipera parentes suos occidit, similiter illi se-
 cerunt et vos facietis. *Quomodo fugietis a iudicio*
gehennæ. Quomodo fugietis, id est quia talia opera-
 mini. *A iudicio gehennæ?* Hoc, est quod Joannes
 dixit: *Ab ira ventura, scilicet ab inferno, ubi om-*
nes mittendi sunt qui talia operantur. Ideo ecce ego
mitto ad vos sapientes et scribas, et ex illis occidetis.
Ideo, subauditur, dico vobis quia vos ita estis faci-
turi. Mittam ad vos sapientes et scribas. Doctos in
lege veteri et in nova. Et ex illis occidetis. Ut Ja-
 cobum fratrem Domini et Stephanum. *Et crucifige-*
te. Ut Simonem fratrem Cleophe, Hierosolymorum
 episcopum. *Et ex eis flagellabitis in synagogis vestris.*
 Ut omnes apostolos fecistis, quando ibant a con-
 spectu concilii gaudentes. *Et persequimini de civi-*

late in civitatibus, ut venias super eos omnes: sanguis
justus, qui effusus est super terram. Non omnes justos
 Judæi interfecerunt, quia nec erant quidam Abel
 occisus est. Sed, sicut jam dixi, omnes mali de una
 generatione esse dicuntur, sicut et omnes justi de
 alia. Denique cum Psalmista virtutes de diversis
 gentibus describeret quæ montem Domini adorant
 essent dicens: *Innocens manibus et mundo corde, et*
religiosa, hæc est generatio querentium Dominum. Si-
 militer ergo Judæi quia occiderunt parentes suos
 prophetas, de Cain propele esse dicuntur, et cum
 ipso pœnas subibunt æternas qui fratrem suum in-
 terfecit. *A sanguine Abel justus, usque ad sanguinem*
Zacharias. De Abel nota est historia omnibus. Za-
 charias fuit filius Joiadæ sacerdotis. Qui Joiadæ ac-
 cepit Joas parvulum infantem, cum interficeret Atha-
 lia regina semen regium, ut regnaret ipsa. Quia
 mortuus erat vir ejus et filius ejus, et abscondit
 ipsum Joas per annos septem. In septimo anno ele-
 vavit eum regem, et jussit occidere reginam. Igaur
 quando Joiada vixit, fecit Joas quæ Deo erant pla-
 cita; cum autem Joiada defunctus esset, accepit rex
 malos consiliarios et dereliquit Deum, et misit ad
 eum Dominus prophetas et non audivit eos. Tunc
 venit ad eum filius Joiadæ iste Zacharias, et dixit
 ad eum, sicut scriptum est in III libro Paralipome-
 non: *Hæc dicit Dominus: Quare transgressi sunt præ-*
ceptum Domini quod vobis non præceperit, et dereli-
quistis Dominum, ut derelinqueret vos? Qui congregati
adversus eum, miserunt lapides, juxta regis imper-
ium, in atriis domus Domini. Et non est recordatus
 Joas rex misericordiæ quam fecerat Joiada pater
 suus secum, sed interfecit filium ejus. Qui cum mo-
 reretur ait: *Vident Deus et requirat.* Cumque revolu-
 tus esset annus, ascendit contra eum exercitus Sy-
 riæ; venitque in Judæam et Jerusalem, et interfecit
 cunctos principes populi. Et cum pervenisset modi-
 cus numerus Syrorum, tradidit Dominus in manus
 eorum infinitam multitudinem, eo quod reliquisset
 Dominum. In Joas quoque ignominiosa exercere
 judicia, et abeantem dimiserunt eum in languoribus
 multis. Surrexerunt autem contra eum servi sui in
 ultionem sanguinis filii Joiadæ sacerdotis, et occide-
 runt eum in lecto suo. Tali modo occisus fuit iste
 Zacharias *inter templum et altare*, id est in una ere-
 dra thesaurorum, sive juxta gazophylacium. Quod
 autem Dominus *filium Barachæ* enim nominat, pro
 latidæ ipsius sacerdotis facit, qui per omnia Barachias
 studuit esse, id est benedictus Domini, hoc enim
 interpretatur. Notandum autem quod iste Joiadæ,
 cum esset summus pontifex, reginam jussit occidi.

Amen dico vobis tenent hæc omnia super genera-
tionem istam. Ac si dicit. Venient hæc omnia quæ
 digna sunt venire super talibus qui talia fecerunt.
 Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidas eos qui
 ad te missi sunt. Jerusalem, Jerusalem, votativi ca-
 sus sunt, quamvis indeclinabiles. Et non debet ha-
 bere aspirationem in capite, quia non potest aspi-
 rari quod in loco consonantis est, nec apud Græcos

habet aspirationem. Quasi dicat: O Jerusalem, que occidis prophetas ad te misos, et lapidas, quia ego volui frequenter congregare filios tuos sub alas meas defensionis, ut gallina congregat filios suos, et noluit. Cessasti a malis operibus, etiam ipsi qui videbantur congregati dispergentur. *Et relinquetur domus vestra, in qua vos habetis aedificiam, deserta.* Per Jerusalem habitatores alloquitur, et est species metonymia, per hæc quod continetur ostendens. Quoties. Metoties, frequenter ostendit quod prophetas ipse miserit. *Quemadmodum gallina.* Magnam pietatem ostendit se operatum erga populum Judæorum qui gallinæ infirmanti erga populos suos se assimilat, quia nulla avis sic infirmatur erga filios sicut gallina, ita ut si pullos non videas, matrem lamen inteffigas. Et nullus est qui possit Dei pietati comparari. Ipse enim in sola pietate sua seipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Ecce adverbium demonstrantis, quia jam instabat tempus quo erant ipsam occisuri, et Dei custodia ab eis recessura et illud templum in proximo contemnendum, et non post multum incendendum, et civitas delenda. Quod factum est quadragesimo secundo anno post ejus ascensionem in cælum. Et ante per Jeremiam ex persona Domini dictum fuerat: *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam; facta est mihi hereditas mea quasi spelunca hyenæ.* Hyena bestia est quæ semper in sepulcris mortuorum habitare solet. Et hinc bestię comparantur recte Judæi, qui frequenter Dominum derelinquebant et ad idola convertebantur. De quibus scriptum est quia non est spes in ore eorum: *Similes illis fiant qui faciunt ea.*

Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Ad hoc quod dixerat: *Quoties volui congregare filios tuos, ad hoc respicit: Non me videbitis* erga vos in tali voluntate, ut velim congregare filios vestros, donec agatis pœnitentiam, et cognoscatis quia ego sum de quo dictum est in psalmo: *Benedictus qui venit.* Adhuc sunt in tali tenore. Veniet Enoch et Elias, et cognoscent, et tunc congregabuntur sub alis, et sub protectione Domini. Nam aliter non potest bene inteffigi iste versiculus, quia corporali specie ad eos reversus est, quando Pascha celebravit, et iterum quando ligatus adductus est ad crucifigendum. *Et egressus de templo ibat.* Ibat iterum ad hospitium suum, sicut solitus erat, in Bethaniam. *Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi.* Quæ causa fuit ut discipuli ostenderent ædificationes templi, quas ipse jam per triginta tres annos videbat? Ab eo loco acceperant occasionem quo ipse dixerat: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta,* et volebant scire quo sensu illud Dominus dixerit, si potuisset fore ut talis ædificatio deserta foret. *Ait illis: Videtis hæc omnia.* Id est, miramini ista. *Amen dico vobis, non relinquetur la-*

pis super lapidem, qui non destruetur. Non solum de templo ita factum est, sed et de civitate, quia in alium locum ab Elío Adriano imperatore omnia reedificata sunt, et in illum locum ubi illa fuerat sal seminatum est, ne quis deinceps manere vellet. Si spiritualiter etiam velis advertere, habitatio Dei recessit a Judæis, et venit ad gentes. Et capita sablata, omnia membra inter se compugnant.

Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli ejus secreto dicentes. Quia secretiora erant interrogaturi mysteria, recte accesserunt et corpore et mente, ne quis infidelium audiret et Judæis nuntiaret, et esset occasio occidendi eum, qui pro minoribus dictis Isaiam et Jeremiam prophetas occiderunt. Primitus cum non intellexerunt quod dixerat: *Relinquetur domus vestra deserta,* non fuerunt ausi interrogare quo animo dixerit, sed ostenderunt ei lapides et structuram, volentes ei præbere occasionem dicendi quod ante dixerat. Cum vero ipse manifestius eadem replicavit, jam audent interrogare secretiora adventus sui, et finis sæculi. *Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi.* In quibus et de adventu suo et de consummatione sæculi scire volunt. Et Dominus in subsequentibus de istis omnibus respondit, et dixit eis: *Videte, ne quis vos seducat.* Pius Dominus in principio ipsos castigat ut se custodiant, ne seducantur ab aliquo pseudopropheta. *Multi veniunt in nomine meo dicentes, ego sum Christus, et multos seducunt.* E quibus fuit unus Simon qui dixit quod ipse esset Christus, etiam in conspectu Neronis. Reliquit etiam scriptum in suis libris ita: *Ego sum Dei sermo, ego sum speciosus, ego sum paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.* *Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum, videte ne turbemini.* Multa prælia audierunt et inter Romanos et inter alias gentes, et opiniones, id est famas præliorum. Præcepit tamen ne turbentur, sed teneant fortitudinem animi, inter adversa et prospera, qui non haberent unde dolerent, seu quæ perderent, qui omnia habebant relicta pro Deo juxta illius philosophi consilium, qui cum de Athenis e schola Romam venisset navigio, negotiatores cum quibus venerat naufragium passi in mari amiserunt substantias suas. Ille vero qui nihil habebat præter simplex indumentum non habuit quod perderet extra se. Cumque negotiatores Romam venissent, ille venit coram imperatore, et probato rex, quod sapiens esset, dedit multa prædia et honores. Cumque negotiatores, post multos dies, mutuatis pretiis unde redirent in patriam, dicebant ad eum quid vellet mandare parentibus et amicis, ait: *Dicite eis, quando iter arripiunt portent thesaurum quod mare et fures non possint auferre, sicut ego feci qui nihil perdidit, et modo ditior sum quam illi cum quibus veni, qui divites exierunt et pauperes redeunt. Oportet enim hæc primum fieri, sed nondum est finis.* Qui legit verba quæ Orosius de bellis collegit per historias

expavescere poterit pro tantis tribulationibus. **O** hoc miniebat Dominus suos, ne turbarentur et de-
 putarent instare finem mundi. *Surgat gens in gen-
 tem, et regnum adversus regnum.* Et Judæi hoc fe-
 cerunt tempore Pilati, et Romani etiam ipso die
 quo beatus Petrus introivit Romam erant inter se
 parati in bello, sed ob reverentiam sancti Petri
 nullus potuit compari suo nocere, quia obriguerunt
 eorum brachia, et sani domum redierunt. Ignora-
 verunt tamen ob ejus meritum salvati essent.
Et pestilentia, et fames. Pestilentia est infirmitas in
 populo, quæ cum unum apprehenderit celeriter ad
 plures transit, sicut factum legimus in tempore
 sancti Gregorii, et tempore David, quando dicitur
 angelus percussisse populum, qui diabolus intelli-
 gitur. Fit vero ipsa pestis frequenter et in Palæstina
 et in Italia. Unde et bene sanctus Gregorius dicit:
 « Pestilentias sine cessatione patimur. » Fames
 multæ tunc fuerunt, sed una fuit per totum orbem
 decimo anno Claudii imperatoris, de qua in Actibus
 apostolorum legitur. Terræmotus innumeri illic, et
 fiebant et fiunt. Aliquando autem et fiunt Dei jussu
 pro aliquo signo, sicut quando apostoli oraverunt,
 et terræmotus factus est, ut ostenderet Dominus
 quia terretur incredulos, et defenderet pios. Ali-
 quando fiunt ex eventu, quod ventus inveniens ad-
 itum ingredjens sub terra, et quia violentus est
 querit aditum exeundi, et tali modo submovet ter-
 ram. *Hæc autem omnia initia sunt dolorum.* Hæc
 omnia in Palæstina fuisse legimus, ante subversam
 provinciam. Hæc initia dolorum fuerunt, quia acer-
 biora post venere tormenta. *Tunc tradent vos in tri-
 bulationem, et occident vos.* Et de apostolis, et de
 apostolorum successoribus intelligendum, quoniam
 quando provincia Palæstina deleta est, perpauci
 vivebant de apostolis. Nullus autem ex illis exierat
 in Judæam, Christiani tamen erant in Judæa, etiam
 infra civitatem multi fuerunt, non tamen legimus
 quod ibi mortui fuerint, quia Romani non prohi-
 buerunt ullum exire, nisi illi ipsi qui intra civitatem
 erant. *Et eritis odio omnibus propter nomen meum.*
 Gaudendum odium quod pro Deo suscipitur. Ex qua
 autem re ipsæ tribulationes venient, ostenditur, cum
 post occisionem Domini, etiam discipulorum prædi-
 citur futura. *Et tunc scandalizabuntur multi.* Sive
 sumunt scandalum contra proximos qui Christiani
 fiant, sive irascentur Judæi cum viderint omnes
 gentes in Christum credere, quia Judæis scandalum
 est Deum incarnatum audire. *Et invicem tradent, et
 odio habebunt invicem pagani Christianos. Et multi
 pseudoprophete surgent.* Pseudo Græcum est et La-
 tine dicitur falsus, ut Theodas et Judas Galilæus
 qui eduxerunt populum post se, dicentes se esse
 prophetas, sed et ipsi perierunt et quotquot eis
 consenserunt. *Et quoniam abundavit iniquitas, re-
 frigescet charitas multorum.* Ad Antichristi tempora
 iste versiculus pertinet, quando refrigescet dilectio
 Christianorum, et multi dimittent Christianitatem,
 et convertentur ad ipsius voluntatem. *Qui autem*

perseveraverit usque in finem. Subauditur in fide et
 dilectione Dei. *Hic salvus erit.* Hic pronomen est in
 isto loco. Ille enim salvus in alia vita erit, qui in
 fide permanserit. *Et prædicabitur hoc Evangelium in
 universas brbe.* Unum est signum de fine sæculi, quod
 tunc esse debet finis sæculi, cum omnes gentes au-
 dierint Evangelium regni. In testimonium omnibus
 gentibus. Nulla gens est sub celo quæ non habet
 auditum, et Domini facta, et quod ipse Deus a plu-
 ribus credatur, si non per prædicatores, tamen per
 vicinas gentes. *Et tunc erit consummatio.* Necessitas
 jam gentem sub celo in qua Christum non habeat
 tur. Nam et in Gog, et in Magog, quæ sunt gentes
 Hunnorum, quæ ab eis Gazari vocantur, jam non
 gens quæ fortior erat ex his quas Alexander conde-
 xerat, circumcisa est, et omnem Judaismum obser-
 vat. Bulgarii quoque, qui et ipsi ex ipsis gentibus
 sunt, quotidie baptizantur. *Cum ergo videritis abo-
 minationem desolationis, quæ dicta est a Daniele pro-
 pheta stante in loco sancto.* Abominatio desolationis
 idolum vocatur in Danielis libro, de qua ipse pro-
 phetavit, sicut et nunc Deus, cum ipsam viderent
 in templo, cognoscerent prope esse desolationem
 templi et provincie. Quæ et de imagine Cesaris
 potest intelligi, quam Pilatus posuit in templo ante
 viginti quinque annos subversionis urbis, sive de
 equestri statua Adriani, quam Romani ei fecerant,
 quia, ad bellum pergens, in via, reclamante quadam
 vidua, stetit cum equo, donec ei justitiam de op-
 pressore faceret. Quam consules pro pio facto per
 universas civitates poni jusserunt, et ipsa stetit in
 templo Hierosolymorum ante destructionem civitatis,
 quam ipse Adrianus fecit, qui secundo rebelles Ju-
 dæos ultima cæde perdomuit, et in alio loco ipsam
 civitatem ædificari præcepit, et Eliam vocavit, et
 prohibuit ibi Judæos ingredi. Et ad Antichristi tem-
 pora potest referri, quia jubebit se adorari pro Deo
 omnipotente, etiam mundo, sicut ait Apostolus. Se-
 debit in templo ostendens tanquam ipse sit Deus
 quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui et de-
 struet illustratione adventus sui.

Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes. hoc
 ad hoc respicit: Cum venerint ea quæ prædicæ. Quis
 sic Lucas narrat: *Cum videritis ab exercitu circun-
 dari Hierosolymam, tunc qui in Judæa sunt fugiant
 ad montes,* videlicet ne includantur in illa obsidione.
 Nam si illi qui inclusi fuerint scire pro certo po-
 tuissent exitum rei, nullo modo se inibi clausissent.
 Hoc vero Evangelio multi Christianorum edocui,
 cum viderunt appropinquare hostem Romanorum,
 decesserunt trans Jordanem in regnum Agrippæ,
 et nihil læsionis habuerunt. Etiam apostoli jam
 prope adhuc vivebant. Si spiritaliter velis scire,
 potes omnia illa ad hæreses referre et peccata.
 Quæ cum videris regnare super eos qui magistri
 Ecclesiæ esse debent, *tunc qui in Judæa sunt,* hoc
 est in confessione veræ fidei, festinent ascendere
 ad montes virtutum. *Et illi qui supra tectum.* Id est
 qui transierunt animo carnalia, non descendant ad

pristinam actus mandata conversationis. *Et qui operatur in agro,* qui intelligitur Ecclesia, non respiciat in retro, sed ea quæ propter Deum reliquit, sachendat semper ad propositam fidem. *Vae autem pregnantibus et lactantibus.* Quia fugere non valent sicut legimus de nutrice Miphiboseth. *Quæ non audisset quod mortuus esset Sath et Jonathan,* festinabat fugere cum infante, ceciditque cum ipso, et obodus effectus est. Legimus etiam quia in ipsa obsidione Maria nobilis et prædixit quondam femina, quæ ante vix valebat incedere super terram præ nimia teneritudine, in ipsa obsidione filium suum quinque dies habentem comederit. *Orate autem ne fuga vestra in hieme vel in sabbato fiat.* Quia in hieme fugere malum esset, ob frigus. In sabbato si fugeret, transgrederetur legem. Si staret moretur, ut Machabæi fecerunt. Tamen quando Vespasianus in provinciam venit, ætas inerat, quia ipso die Paschæ Titus ad Jerusalem accessit. Sed obsidio Jerusalem per duos annos continua fuit. *Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio in mundo usque modo, neque fiet.* Et de obsidione Judæorum potest intelligi, quia nunquam apud illos tribulatio fuit, sicut apud ipsos qui in ipsa obsidione fuerunt. Non enim remansit canis, neque pars corii in ostio, aut in aliquo jacens loco. Vivi abibant homines in sepulcris et ibi exspectabant mortem. Troja decem annis obsessa est, sed non ibi tanta mala sustinere. Et ad Antichristi tempus recte potest aptari, in quo tribulatio inenarrabilis erit, quia non solum tormenta ingeret acerbiora sanctis, sed et signa multa faciet, et dona plurima dabit, ad seducendos Christianos. *Et nisi abbreviati essent dies illi, non fieret salva omnis caro.* Abbreviatus, dicitur, non mensura, sed numero. Hæc enim tribulatio quanto cæteris gravior, tanto temporis brevitate moderatio est futura; quantum namque ex propheta Danielis et Apocalypsi intelligi datur tribus annis et dimidio ipsa sic grassabitur. Nam dies æquali mensura semper erunt, ut Psalmista dicit: *Ordinationes tuæ perseverant dies.* Sed in numero pauci constituti sunt, in quibus electi probantur et mali manifestantur.

Tunc si quis dixerit: ecce illic Christus, aut illic nolite credere. Christus non solum Dominus noster hic intelligendus, sed et rex Judæorum, quia Judæi sic appellabant reges. Et fuerunt multi tunc qui se Christos dixerunt, qui voluerunt esse reges, si tunc potuissent victoriam capere. Et in ipsa civitate Jerusalem tres erant qui se reges dicebant. *Surgent enim pseudopropheta et pseudochristi, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* De utrisque temporibus possunt hæc dicta accipi, sed melius ad Antichristi tempus referimus, in quo non solum ipse faciet multa signa, sed et ministri ejus. Cujus enim fides tunc non titubabit, quando videbit crudelem persecutorem signa facere? *Ita ut in errorem inducantur. fieri potest, etiam electi.* Dubitantis affectu

loquitur Dominus, ut et tribulationis magnitudinem designet, et liberum inesse homini monstrat affectum. Nam fidelis et si ad horam seductus fuerit, tamen cito resurget, ut beatus Petrus. *Eccæ prædixi vobis.* Tribus vicibus in ista maledictione replicatum habet, ut non auscultent malorum suggestionem. *Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire.* Ibi abduxit Theodas populum, ille pseudopropheta. *Eccæ in penetralibus;* id est in secretis aliquibus, nolite credere. Spiritualiter Ecclesia catholica, id est universalis, non solummodo in Africa, atque in aliis speciosi loco, vel in penetralibus hæreticorum, sed per universum mundum, quia ideo catholica, id est universalis, dicitur. *Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et apparet usque ad Occidentem, ita erit adventus filii hominis.* Non enim venit absconditus, qui in prima majestate celata nube carnis apparuit. Per figuram quæ idea dicitur, describit suum adventum. Non erit necesse in secreto quærere, qui manifestus omnibus et terribilis ut fulgur apparebit. Fulgur neutri generi nomen est, nec habet o in nominativo, sed correptum æ. Est autem aliud nomen quod dicitur fulgor fulgoris, per o productum, et accipitur pro splendore. *Ubiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.* Dat exemplum de re inferiori ad inferiorem per speciem parabolæ: quod sicut aquilæ trans mare dicuntur sentire cadavera, et illuc se congregare, similiter in illa die omnes electos cum Domino esse coadunandos, significans se casurum pro suis in mortem, quia cadaver a casu nomen accipit, seipsum corpus, sive cadaver volens intelligi. Aquilam sanctos suos, quorum *renovabitur ut aquilæ juvenus,* et qui assument pennas ut advolent ad Dominum. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum.* Vel in comparatione claritatis Dei videbuntur obscurari, vel veraciter obscurabuntur, sicut obscurata fuerunt tempore mortis ejus. Nam necdum impletum est quod Joel dicit: *Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifestus.* Cum vero pactum fuerit iudicium, et fuerit cælum novum et terra nova, erit quod Isaias loquitur: *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum.*

Et virtutes cælorum movebuntur. Quid nos miseri faciemus, si virtutes cælorum in illo tremendo die tremiscent? Virtutes cælorum, angelos, archangelos, et novem ordines angelorum. *Et tunc apparebit signum filii hominis in cælo.* Ipse videbitur et a justis, et ab impiis. Sic in Apocalypsi Joannes dicit: *Videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt.* Et sicut in Actibus apostolorum legimus dictum quando ascendit: *Quemadmodum vidistis eum cuntem, ita veniet.* Vel signum filii hominis, crucis vexillum possumus intelligere, vexillum victoriae triumphantis. *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Omnes tribus terræ, omnes gentes dicit. Plangentes autem dicent: *Beatæ steriles quæ non genuerunt, et*

uberq̄ quæ non lactaperunt. Dicent, monitibus: *Cadite super nos, et colligat: Operiet nos,*

*Et videbunt filium hominis venientem in nubibus celi cum virtute multa et majestate. Cum virtute et majestate visuri sum quem in humilitate positum audire noluerunt. Cum virtute et majestate, quia omnes angeli et sancti cum illo. Ignis in conspectu ejus, et in circuitu ejus tempestas valida. Si solummodo figuram visionis ejus populus Israel a monte Sinai qui audivit timore perterritus sustinere non potuit, quid putamus tunc erit? Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna. De hac tuba apostolus Paulus dicit: *Cantat enim tuba, et mortui qui in Christo sunt primi resurgent.**

Et congregabunt electos ejus a quatuor ventis. A B quatuor climatibus cæli dicit: Oriente, Occidente, Aquilone et Austro. Et ne putaret aliquis a quatuor plagis terræ, et non potius a cunctis finibus ejus simul, et mediterraneis regionibus electos esse congregandos, subjunxit: *A summis cælorum usque ad terminus eorum.* Quia nullus in die illa electus remanebit, qui non occurrat Domino. Venient in aere ad iudicium sive vivi inventi, gustabunt tamen mortem, sive mortui resuscitandi. *In momento, in ictu oculi.* Momentum est quadragesima pars horæ. Ictus oculi, cum clauditur et aperitur. Quicumque bestiis comesti sunt, vel incensi, nulla erit mora neque differentia. Venient autem et reprobi ad iudicium, sive vivi inventi, moriendi et resuscitandi cum aliis mortuis. Interposita tamen differentia, quod justis cum gaudio in Domino, impii ut videant quem beatum amittent Dominum, ut peracto iudicio dispereant cum diabolo, et decendant in infernum cum corporibus et animabus, sicut descendit Dathan et Abiron in infernum. *Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit et folia nata, scitis quoniam prope est æstas.* Quomodo, inquit, cum teneri fuerint erumpentes ramusculi, jam prope adest æstas, quia non potest erumpere antequam sol appropinquet. *Ita et vos, cum videritis hæc fieri, id est hæc signa præcedere quæ prædixi, cognoscite appropinquasse et meum adventum et consummationem sæculi, et futuri regni jucunditatem; quia talis erit comparatio ad delectationem delectationis hujus sæculi, qualis est æstas ad comparisonem hiemis, quia tunc mæroris nostri nubile transibunt, et vitæ dies æterni solis claritate fulgescent. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est in januis.* Sicut isti sæculares sciunt cognoscere per erumpentes ramusculos arborum venientia desiderata tempora, ita et vos scitote per prædicta signa prope esse desiderata vestra gaudia. *Et in januis, in terminis novissimis.* Sicut enim janua finis est domus, et qui extra januam exit apparet multis, sic et ego diesque iudicii in januis erit tunc, quia tunc exinde incipiam apparere multis. Potest etiam spiritaliter intelligi Synagoga, cum ipsa per Enoch credere in Deum cœperit et Eliam, quasi folia et fructus facere

A per bona opera, prope erit finis, quia *Cum plurimedo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit.*

Amen dico vobis præteritib generationibus hæc donec omnia fiant. Amen; si dici fas est, quasi iuramentum Domini est. Et multum commendat ubicunque hoc adjungit. Generationem hæc et Judæorum genus et omnium genus hominum possumus sentire. *Cælam et terra transibunt.* Cælum hoc in loco æreum spatium appellat, ubi aves volant. Unde et volucres cæli dicantur. Tantum enim spatium ignis assumet et ad delendum, quantum aqua tenuit in diluvia. Nam cælum in quo sidera sunt, tanquam in meliorem figuram ut Joannes dicit: *Erit cælum novum et terra nova.* De terra quoque tantum ardebit, quantum maculatum fuit ab humanis laboribus, reliqua mutabitur in meliorem figuram. *Verba autem me non præteribunt.* Subauditur, ut non sint sicut dicitur. Vel alio modo in hac terra nihil cælo et terra durabilius, ac si diceret: Ante potest cælum et terra transire, ut non sint, quam non fiat quod dixi, quia veritas sum, et impossibile est veritatem posse mentiri. Sive cælum et terra transibunt, id est ab ea specie quam nunc habent in aliam. *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi Pater solus.* Filius per quem factus est omnis dies, et qui est sapientia Dei Patris, non potest ignorare; sed in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. In hoc quod ipse unus Deus est cum Patre novit ipse omnia quæ novit Pater. Sed ad hoc nescit, quia nescientes facit; sicut cæca fossa dicitur, non quod ipsa cæca ait, sed quod nescientes se facit cæcos. Nam interrogatus post resurrectionem de die iudicii ab apostolis ait: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater possit in sua potestate.* Quando dicit: *Non est vestrum scire,* ostendit quod ipse sciat, sed non expedit apostolis scire, ut semper de adventu Domini suspecti sci vivant quasi die altero iudicandi. *Sicut in diebus Noe, ita erit adventus filii hominis.* Sicut autem in diebus Noe nihil adversi suspicabatur, sed faciebat unusquisque quod sibi ei placitum erat, sic erit in adventu Domini, quia illa bella et illæ perturbationes quæ superius narravi ante erunt. *Tunc autem erit pax.* Sicut nos scimus modo prædictum de Antichristo, sic sciverunt Judæi de Christo prædictum per prophetas, et tamen presentem non cognoverunt. Sic timendum nobis est, ne nobis insciis veniat Dominus. Ideoque secundum Domini præceptum convenit esse semper paratos. *Quia cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus superveniet interitus, sicut dolor parturientis et non effugiet. Tunc duo erant in agro unus assumetur, et alter relinquetur.* Isti duo populus Judaicus et gentilis. Seu duo populi boni et mali in agro, in Scriptura sancta, debent exercere bona opera, unde in æternum vivant. *Unus assumetur et alter relinquetur.* Quia sunt multi infra sanctam Ecclesiam qui Scripturas legunt et non audiunt, et Christianos se esse profitentur, qui non assumentur. *Dux molentes in mola.* Dux istæ synagoga est et Ecclesia, in lege

sive in Scriptura debent molere farinam Verbi Dei ad suorum aliorumque pabulum. Sed una assumetur, altera relinquetur, videlicet Ecclesia electorum assumitur, reproborum relinquitur. *Vigilate ergo.* Vigilare est bona opera exercere. Quæ si fecerit, etiamsi corpore dormiat, ipsa pro eo vigilabunt et orabunt, Vigilat qui exercet operando quod credit. Unde Paulus : *Epigilate, iusti, nolite peccare.*

Quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Notandum quod non dicit nescimus, sed nescitis. Pro hac enim causa, noluit apostolis patefacere, ut semper incerti credant eum omni die futurum, et tales se præparent, ut digni sint ad suscipiendam eum. Idcirco enim Dominus ultimam nobis horam voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Habemus enim ex traditione majorum quod in Pascha paulo ante mediam noctem, sicut percussor per domos Ægyptiorum transiit percutiendõ, sic debeat venire, sicut scriptum est : *Dum medium silentium tenerent omnia et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, de cælis a regalibus sedibus venit.* Sic denique nobis scriptum reliquere quod octava Kal. Aprilis fuit mundus factus. Dominus conceptus est et passus, et simili modo erit destructus. Et statuerunt ut in ipsa nocte nullus ante medium noctis dormiret, sed vigilarent in Dei laudibus secundum istam Domini admonitionem. Et tunc celebratur octava Kal. Aprilis Pascha. Postea institutum est in Nicæna synodo ut expectemus post æquinoxium vernalem diem Dominicum, et in decem et novem annis non evenit sic Pascha, nisi una vice; et tali modo occultus erit nobis ipsa die. Quanto ergo nobis incertus, tanto magis parati esse debemus omni tempore. Etenim unicuique nostrum venit Dominus, cum dies nostri finis appropinquet. Pulsat, cum per ægritudinis molestiam mortem vicinam esse denuntiat. Cui vigilantes confestim aperimus, si exercentes semper bona opera cum amore suscipimus. Aperire enim Judici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et videre eum quem se contempsisse iudicem formidat. Ad excutiendam autem mentis nostræ desidiam, etiam exteriora damna per similitudinem adducuntur, ut animus noster ad vigilandum excitetur. Dicit enim : *Illud autem scitote quia si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.* Fur enim domum perfodit, cum diabolus habitaculum animæ infirmat, ut habitator discedat. Omnes enim infirmitates hominum et pecorum a diabolo insiguntur, ut fecerunt in Job et filiis ejus, Tobia, Paulo; Deo tamen permittente, et angelo bono presidente, ne diabolus juxta malignam suam voluntatem peragat. Unde et Dominus ad ipsum de Joh dicit, cum corpus ei dimisit. *Verumtamen animam illius serva.* Duobus enim modis intelligitur hoc ipsum Domini dictum, ut neque in animam ejus aliquam læsionem faceret et ad mentem, aut aliud mali; neque

habitaculum animæ ita dissiparet, ut anima stare non posset. Nam mors quomodo potest fur intelligi, quæ substantia caret? Nihil denique est aliud, nisi absentia vitæ, sicut tenebræ non sunt aliud nisi absentia lucis, Paterfamilias homo vocatur, quia principari debet super membra sua, quemadmodum paterfamilias in domo. *Non aini perfodi domum suam.* Cum sentiens et cum gaudens dies exitus, lætus egreditur, et corpus obdormiscit, ut de Joanne et Stephano scriptum est, quod obdormierunt in Domino. *Ideo et vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est.* Nesciente paterfamilias fur domum perfodit, dum a bonis operibus otiosus est. Quilibet missus Dei veniens habitaculum nostræ carnis dissipat, et habitatorem egredi compellit, quia cum ventura damna spiritus non prævidet, hunc mors ad supplicium rapit. Furi vero resisteret, si per bona opera vigilaret, ne impœnitens periret. *Quis putas est fidelis servus et prudens quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore.* Modo Dominus ipsos suos discipulos, et per eos magistros Ecclesiæ admonet, ut et ipsi vigilent et cæteris verbum divinum annuntient per quod vigilare et observare illam horam sciant. Illi ipsi tamen tunc erunt prudentes et fideles, si in tempore sciant dare conservis dapes verbi. Hoc est ut tempore congruo non abscondant, neque profunda et alta ignaris turbis ingerant, sed exemplo Domini perfectioribus secretiora, vulgaribus hordei pabulum ministrent. *Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit sic facientem.* Beatus dicitur bene auctus. Felix et beatus erit qui primo seipsum verbo divino repleverit, ut ipse primo faciat, postmodum aliis ore et opere verbi pabulum suggerat, quia sic de eodem Domino scriptum est : *Quæ cepit Jesus facere et docere.* Ante fecit, postea docuit. Et ipse supra de doctoribus ait : *Qui autem fecerit et docuerit, magnus vocabitur in regna cælorum.*

Amen dico vobis quod super omnia bona sua constituet eum. Magna distantia est inter bonos factores et prædicatores. Bonos enim auditores si vigilantes invenerit, facit discumbere, hoc est quiescere in vita æterna. Et transiens ministrabit quæ præparata sunt diligentibus Deum. Bonis autem prædicatoribus, si prudenter dispensaverint, ut ipsi satientur, et aliis sufficienter ministraverint, supra omnia bona sua constituet, id est supra omnia cælestis regni gaudia, non ut ipsi soli habeant, sed ut abundantius cæteris cum sanctis et æternaliter perfruantur. *Si autem dixerit malus servus in corde suo, moram facit Dominus meus venire, et cœperit percutere conservos suos, manducat autem et bibit cum ebriosis.* Hoc de unoquoque Christiano potest intelligi, maxime de magistris Ecclesiarum, regibus, episcopis, comitibus, qui proponunt sibi longa tempora vivendi, et percutiunt, vel alias injustitias faciunt Christianis, vacant comessionibus et ebrietatibus, et aliis vitiis. *Veniet illis Dominus.* Hoc est missus Domini, qui separabit animam de corpore eorum in tempore

1465 quando non sperant, partemque eorum ponet tam hypocritis, quibus superius dixit: *Vt vobis, hypocritæ: vel cum illis de quibus dixit: una assumetur, et una relinquetur*, hoc est cum his qui descendunt in infernum. Ibi erit fletus et stridor dentium, per quæ in durissima tormenta perducantur.

Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus.

Per superiorem parabolam de apostolis et doctoribus sub persona boni servi malique præmisit; ostendit quid ille habiturus qui bene ministraverit verbum divinum, et quid ille qui negligenter. Nunc generaliter de omni Ecclesia et auditoribus ejusdem Verbi divini parabolam ponit. More tamen prophetali, quo et apostoli omnesque illi auditores fuerunt eruditi. Habebant enim in usu illas animas dici virgines, quæ Deum alienum non adoraverunt, responsum uniuscujusque animæ Deum, sponsam animam Deum colentium. Quia sicut mulier omnia quæ facit, cum voluntate viri debet facere, et omnia ad opus ipsius et ad laudem ejus, sive ad profectum ejus dare quidquid dat: et non debet alium æstimare sapientiorum, speciosiorum, fortiorum quam virum suum. Sic anima uniuscujusque colentis Deum, quidquid facit cum Dei voluntate et in nomine Domini debet facere.

Non debet amare, neque patrem neque matrem, gemmas, aurum, argentum, prædia vel aliquam creaturam sub cælo plus quam Deum. Tunc autem amat Deum, si facit quæ ipse præcepit. Si autem justitiam deserit pro alia re, tunc amat plus illam rem quam Deum, et ibi fornicatur anima ejus. Hoc modo debet esse virgo omnis Ecclesia Christi, videlicet omnes Christiani. De talibus virginibus dicit Dominus: *Simile est regnum cælorum*: hoc est præsens Ecclesia quæ frequenter appellatur regnum cælorum. Recte per denarium numerum omne genus humanum exprimitur, quia denarius numerus perfectus et absolutus est, et ultra ipsum nullus numerus nisi de ipso multiplicatus. Et in hac parabola nullus est qui hic non designetur. In quinque autem sensibus corporis unusquisque subsistit homo. Geminatus autem quinquarius, denarium perficit. Et quia ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia similis decem virginibus denuntiatur. Virgo enim nomen est communis generis, et eodem modo dicitur virgo sancta Maria, et virgo sanctus Joannes. *Quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ.* Lampades autem corpora intelliguntur. Tunc exierunt obviam sponso et sponsæ, quando per baptismum introierunt Ecclesiam ejus. *Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes.* Illæ sunt fatuæ secundum Deum quæ mundum aut ea quæ in mundo sunt plus diligunt quam Deum. Et tunc fornicatur anima alicujus erga Deum, quando aliquod pretium ei plus placet quam Dei, id est retributio vite æternæ pro factis suis. *Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum.* Quia non habuere opera quæ Deo essent accepta, sive quia male fecerunt, seu qui si quid boni fecerunt pro humana laude fecerunt. *Prudentes vero*

1466 accepimus oleum in vasis suis cum lampadibus. Quæ exierunt pro solo Dei amore et retributionis æternæ.

Vasa, corda sunt electorum. Moram autem, sapientie sponse. Hæc mora minus agitur, quia adhuc non re-
1467 *nit judicium. Dormitaverunt omnes.* Infirmati sunt.

Et dormierunt. Mortui sunt. Hoc quotidia fit de fidelibus et infidelibus, sed generaliter in die judicii fit.

Media autem nocte clamor factus est. Quia sicut diximus, media nocte finem mundi credimus fore, et insperate. *Clamor factus est angelorum, cum tabis hominum, fulgurum et tonitruorum. Diceo sponso venit.* Veniet manifestus et non silabit. *Exite obviam et. Advocavit cælum desertum, et terram desertam* hoc est et qui in cælo sunt et in terra. *Tunc surserunt omnes virgines illæ.* Quia boni et mali resurgent

B cum corporibus. *Ornaverunt lampades suas.* Habuerunt corpora resuscitata. *Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Hoc est, adjuvate nos apud Deum. *Responderunt prudentes dicentes: Ne forte nos sufficiat nobis et vobis. Non dicant hoc pro avaritia,*

sed pro timore, quia vix poterunt sua opera nunquamque liberare. Unusquisque enim pro operibus suis recipiet mercedem, neque poterunt in illa die aliorum virtutes aliorum vitia sublevare. Sicut enim tempore captivitatis Babylonie Jeremias et Ezechiel et Habacuc, Daniel, Ananias, Misael non potuerunt alios liberare, sic et sancti in illa die non poterunt adjuvare alios, nisi quos bona sua opera adjuverint. Cum operibus bonis poterunt adjuvare preces sanctorum. *Ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Non consilium dederunt, sed crimen improbaverunt. Ac si dicant: *Ite ad adutores, pro quorum vanis laudationibus opera vestra exercuistis. Venditores namque olei adutores intelliguntur.* Qui enim alicujus opus pro aliquo dono laudat, quasi oleum vendit. De quo Psalmista: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

C *Dum autem irent emere, venit sponsus.* Quia cum non potuerunt esse cum Domino et electis, erant cum diabolis quos ausculturunt. *Venit sponsus.* Peragetur judicium. *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Illi qui habuerunt perfecta opera, recepti sunt, ut sint cum Deo et angelis suis, hoc est in illa cælesti beatitudine. *Et clausa est janua.* Aditus misericordiæ interclusus. Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus. Tunc erit clausa janua omnibus malis exclusis, quæ modo quotidie omnibus ex corde poenitentibus aperitur. Quod similiter beatus Beda in quodam rhythmici versiculo ingemiscit dicens: *Nulla erit suspicio salutis vel remedii, janua clausa thalami completis sponsi nuptiis.* *Novissime veniunt et reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.* Frustra tunc clamabant qui illum hinc clamantem per sua Evangelia et sacros prædicatores audire noluerant. Ingeminant, *Domine, Domine,* sed frustra, quia poenitentiae tempus erit, nunc quia poenitentia dicitur quasi poenitentia. Poenitentiae tempus erit, sed spes veniæ jam ultra non erit, quia

D *non potuerunt esse cum Domino et electis, erant cum diabolis quos ausculturunt. Venit sponsus.* Peragetur judicium. *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Illi qui habuerunt perfecta opera, recepti sunt, ut sint cum Deo et angelis suis, hoc est in illa cælesti beatitudine. *Et clausa est janua.* Aditus misericordiæ interclusus. Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus. Tunc erit clausa janua omnibus malis exclusis, quæ modo quotidie omnibus ex corde poenitentibus aperitur. Quod similiter beatus Beda in quodam rhythmici versiculo ingemiscit dicens: *Nulla erit suspicio salutis vel remedii, janua clausa thalami completis sponsi nuptiis.* *Novissime veniunt et reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.* Frustra tunc clamabant qui illum hinc clamantem per sua Evangelia et sacros prædicatores audire noluerant. Ingeminant, *Domine, Domine,* sed frustra, quia poenitentiae tempus erit, nunc quia poenitentia dicitur quasi poenitentia. Poenitentiae tempus erit, sed spes veniæ jam ultra non erit, quia

non potuerunt esse cum Domino et electis, erant cum diabolis quos ausculturunt. Venit sponsus. Peragetur judicium. *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Illi qui habuerunt perfecta opera, recepti sunt, ut sint cum Deo et angelis suis, hoc est in illa cælesti beatitudine. *Et clausa est janua.* Aditus misericordiæ interclusus. Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus. Tunc erit clausa janua omnibus malis exclusis, quæ modo quotidie omnibus ex corde poenitentibus aperitur. Quod similiter beatus Beda in quodam rhythmici versiculo ingemiscit dicens: *Nulla erit suspicio salutis vel remedii, janua clausa thalami completis sponsi nuptiis.* *Novissime veniunt et reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.* Frustra tunc clamabant qui illum hinc clamantem per sua Evangelia et sacros prædicatores audire noluerant. Ingeminant, *Domine, Domine,* sed frustra, quia poenitentiae tempus erit, nunc quia poenitentia dicitur quasi poenitentia. Poenitentiae tempus erit, sed spes veniæ jam ultra non erit, quia

nequaquam tunc veniam inveniet qui modo non vult poenitentiam agere, ut David dicit: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui.* Magna erit severitas post iudicium, quia ante iudicium ineffabilem misericordiam prærogavit. *At illa respiciens ait: Amen, dico vobis, nescio vos.* Nescio vos, subauditur per operationem meos fuisse! Nescire enim Dei, reprobare est. *Vix superbo quibus Deus ista dicitur est: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Quia multoties ipse per se clamavit in hoc sæculo vigilare, et audire designati sunt, clamabunt multipliciter, et non exaudientur. De quo vix præfatus Beda in iure dicto rhythmo prosequitur dicens: *O quam infelix anima privata hoc convivio, quæ ultra in memoriam non revertetur Domini.* Semper enim debemus ultimum diem metuere, quem nunquam possumus prævidere. Quem David metuens dicebat: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, ut sciam quid desit mihi.* Quia si quis iter pergere debet, vult accipere viæ sumptus sufficienter. *Ut sciam quid desit mihi.* Timebat ne exstingeretur lampas ejus, idcirco dicebat: *Ut sciam quid desit mihi.* Præparemus incessanter sumptus in via, ne in illa die excludamur clausa janua.

Sicut homo qui peregre proficiscens. Quia Dominus cito erat transiturus de sæculo corporaliter, et discipuli de die iudicii interrogaverunt, ipse autem noluerat certum tempus ostendere. Quantum timenda et præcavenda esset ipsa dies multis parabolis propositis ostendit. Dixit superius de vigilanti et prudenti servo, atque de negligenti. Iterum generaliter de omni Ecclesia sua, quæ Deum se adorare profitetur sub specie decem virginum. Nunc iterum principaliter de apostolis et doctoribus, et cum illis de omnibus hominibus. Homo iste, Dominus noster Jesus Christus, qui pro nobis sua gratuita pietate homo fieri dignatus est cum Deus esset. *Peregre proficiscens.* Peregre, id est longe, venit a nomine quod est pereger, inde est peregrinus, id est pergens longius. Proficiscens a verbo proficiscor deponens verbum venit participium. Ipse Dominus Christus peregre profectus est quando in cælum ascendit, quia licet in cælo divinitas fuerit, tamen homo ille quem de sancta Maria assumpsit in cælo antea non fuit. *Vocavit servos suos.* Apostolus ad quos hæc loquebatur, tradidit illis doctrinam evangelicam. *Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum.* Nam omnes apostoli æqualiter docti recesserunt a Domino, sed alii plus, alii minus. Minus enim erat sapiens Thomas qui dixit: *Domine, nescimus quo vadis, quam Petrus.* Item minus Philippus cui dictum est: *Tanto tempore vobiscum sum et non cognovistis me, Philippe,* quam Joannes dixit: *In principio erat Verbum.* Ideo in quinque talentis diversas gratias intelligere debemus, vel in quinque talentis donum quinque sensuum id est exteriorum scientia exprimitur, videlicet visus, auditus, gustus, odoratus et tactus. Quia satis abundeque honoratur, qui in his quinque sensibus vigere permittitur. In duobus talentis intellectus et

operatio designatur, in uno talento intellectus tantummodo designatur. Credimus tamen quia apostoli electi et quinque et duo talenta habuerint et adhuc in Ecclesia Christi multi habent similiter. *Unicuique secundum propriam virtutem.* Non pro largitate aut parcitate, alteri plus et alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus. Quia et in eremo quamvis septuaginta duo seniores eodem spiritu fuerint repleti quo et Moyses, non tamen sic profuse ut Moyses. *Et profectus est statim.* Quia tandiu conversatus est cum discipulis quousque vidit eos non indigere presentia corporalis instructionis, et post recessit ab eis corporaliter, quos tamen spiritualiter nunquam deseruit. *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque.* **B** *Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo.* De apostolis non dubitandum, quod talenta quæ a Deo acceperunt, juxta Dei voluntatem duplicaverint. Unde et sequax eorum Paulus habens et quinque et duo talenta, dicebat: *Vix mihi est, si non evangelizavero, quia dispensatio mihi credita est.* Item de exterioribus talentis. Ad ea quæ mihi opus erant et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Et item: *Omnia ostendi vobis, quia sic oportet laborare, et suscipere infirmos.* Ille exteriora talenta duplicat, qui de terrenis officiis vitam æternam sibi comparat. De unoquoque homine ista intelligere possumus, maxime tamen de his qui locum apostolorum in Ecclesia tenent, prædicatoribus videlicet divini Verbi. Potest quoque in duobus talentis, intellectus et charitas intelligi, quia operatio in hominis arbitrio est dimissa. Si enim operationem ibi intellexerimus, poterit surripi ut dicat quis, ideo non posse operari bonum, quia non acceperit talentum operationis. Scimus autem quia Deus hominem in libero arbitrio habet dimissum, utrum velit facere mandata Dei, an non. *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui.* Pecuniam in terra abscondere est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare. Lucrum spiritale non querere, cor a terrenis desideriis nunquam levare. Unum talentum Judas intelligentiæ accepit, quia similiter eruditus fuit a Domino ut cæteri, sed in terreno avaritiæ lucro cuncta convertit, qui loculos magistri habens quæ potuit furatus est, quousque et Dominum vendidit. Videat se unusquisque quia nullus est qui omnes sensus corporis sanos habeat, qui possit queri non accepisse aut accipere potuisse talentum. Potuit enim quia sanitate vigeat discere qua viveret; et sibi et aliis prodesse. Nam nullus se poterit excusare de ignorantia, quia non licet ignorare, quia repleta est terra Domini scientia, imo de pigritia condemnabitur, et dejectione talenti. Alius evangelista dicit: *Quod talentum in sudario ligaverit.* Ille doctrinam patrisfamilie in sudario ligat, qui donum intelligentiæ in luxuriis, aut comessionibus, aut ebrietatibus vel aliis hujus sæculi voluptatibus convertit. *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.* Generalis

examinatio omnium nominum operum in die iudicii A
erit. Sed et quotidie agitur, dum electi et reprobi de
hoc sæculo rapiuntur. *Et accedens qui quinque talenta
acceperat obtulit alia quinque talenta dicens.* Non
verbis dicent, sed opera perfecta monstrabuntur,
quia in illa die uniuscujusque opus manifestum erit.
Etiam in hoc sæculo hoc fit, cum quis quinque sensus
corporis in bono opere implicat, et alios suo
exemplo instruit et Deus eam intentionem rectam
perspicit. Largitus ei scientiam etiam ampliorem,
quam ei qui naturali ingenio pollebat: *Ait illi domi-
nus ejus: Euge, serve bone et fidelis.* Euge, Græcum
nomen est, et dicitur Latine bene, subauditur gaude,
bone serve. Servus non semper conditione dicitur
timoris, sed etiam dilectionis. De illo alio loco Do-
minus dicit: *Jam non dicam vos servos.* De isto et B
hic, *serve bone.* Et in alio loco: *Dicite, servi inutiles
sumus, quod debuimus facere fecimus.* De isto ergo
quod ad dilectionem pertinet dicitur servo, non ti-
moris sed amoris Deo placendi. *Fidelis.* Quia Dei
dona et custodivit in se, et in aliis ampliavit. *Super
pauca fuisti fidelis.* Super pauca, super terrena,
quia quamlibet in hoc sæculo terrena res cœlesti-
bus comparatæ, pauca et vilia sunt. *Intra in gau-
dium Domini tui.* Suscipe que oculus non vidit, nec
auris audivit, nec in cor hominis ascendit.

Accessit autem et qui duo talenta acceperat. Si hic
operationem pro talentis accipimus; dicent multi:
Non accepi a Domino talentum ut possim operari
quæ intelligo, et propterea non possum perficere
opera Dei. Sed scimus quia omnes homines liberum
habemus arbitrium ut operemur aut opera Dei aut
opera diaboli. Propterea melius est intelligere intel-
lectum atque charitatem. *Ait illi Dominus ejus:
Euge, serve bone.* Uterque servus simile gaudium
cepit, et qui de quinque decem, et qui de duobus
quatuor fecit, non considerans lucri magnitudinem,
sed studii voluntatem, quia Deus intentionem in uno-
quoque homine considerat, ut dixit ipse de vidua
que duo minuta in gazophylacium misit; inquit:
Dico vobis, quia vidua plus omnibus divitiis misit.
Quid autem majus dari potest fideli servo, quam
esse cum Deo, et videre gaudium Domini sui. *Acce-
dens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Do-
mine, scio quia homo durus es: metis ubi non semi-
nasti, et congregas ubi non sparsisti.* Per servum istum
omnes mali intelliguntur. Sive singulariter unusquis-
que malus, quia nullus prope potest inveniri qui non
a Deo acceperit talentum, quoniam unicuique res
de qua vivit, pro talenti acceptione deputabitur.
Etiam et qui locum apud divitem obtinet, si non in-
tercedit pro pauperibus, pro talenti retentione repu-
tabitur. *Homo durus es.* Justitiam Dei multi sæcula-
res duritiam putant. Sed sicut veritas naturaliter est,
sic etiam justus et justitia naturaliter, et injuste non
potest agere qui essentialiter bonus est. *Metis ubi
non seminasti.* Quia etiam in gentilium populo qui-
cunque bona studuit operari, Deo accepta fuerunt
eorum opera, ut in magis, quibus non fuerat prædi-

catum, ac reliquis quorum actus non habemus con-
scriptos. *Et colligis ubi non sparsisti.* Scilicet prædi-
cationis verbum. Unde datur intelligi, quia qui bene
operati sunt inter gentes, non habebunt in tartaro
tam dira tormenta ut illi qui ut nequius potuerunt
operati sunt? Seu alio sensu, quia non solum illos
punis qui cognoverunt quid debuissent facere, sed
et illos qui te ignoraverunt, et qui te non audierunt.
Et timens alii, et abscondi talentum in terram. Ac si
dicat: Cum consideravi quia et illos punis per igno-
rantiam, et illos qui per infirmitatem fragilitatis, et
quos recipis sine macula recipis, desperavi me
posse ad tuam gratiam vel ad tuum regnum perve-
nire, et ideo totum meum studium in terrenis col-
locavi, ut si amitterem vitam beatam in futuro, vel
præsentem dilectionem non amitterem. Etiam in
præsenti potest accipi, quia cum quilibet acumen
ingenii quod a Deo accepit non sequitur, perdit per
suam desidiam quod scire poterat, et assequitur
plerumque is qui hebes acumen habere videbatur;
per assiduitatem et per suam bonam voluntatem.
Ecce habes quod tuum est. Ex quo primus parens
noster in paradiso peccans, ipsas suas culpas in Do-
minum suum voluit reputare dicens: *Mulier quam
dedisti mihi dedit mihi, et comedi ex eo.* Omnium ho-
minum genus culpas suas in alios gestiunt retor-
quere. Unde et hic servus dicit: *Ecce habes quod
tuum est.* Quasi diceret: Et si alios non instruxi,
meipsum custodivi, et in me habes salvum talentum.
Qui enim debuit simpliciter inertiam suam et pecca-
tum confiteri, dicit se prudenti consilio egisse ne pe-
cuniam perderet, qui hoc solum timere debuit ne
sine lucro ad Deum reportaret. *Respondens autem
Dominus ejus, dixitque ei. Serve male et piger.* Ser-
vus malus appellatur, quia calumniam fecit Domino,
et peccatum suum in eum voluit retorquere. *Piger,*
quia noluit talentum dare ad erogationem. *Sciebas
quod meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi.*
Si et illud juxta tuam sententiam exquiro, quod ad
erogandum non dedi, quare tu, sciens voluntatem
meam, non dedisti pecuniam meam ad mensam? Num-
mularii a nummo dicuntur, quia ipsi eos percutiunt.
Et solent monetarii accipere argentum ab aliquibus, et
solent denarios formare et post annum integrum red-
dere quod acceperunt, et medietatem de ingenio suo
super acceptum. Quod divina lex de terrenis pecuniis
prohibet fieri: quoniam initium est cupiditatis, exigere
velle quæ te nescias commodasse. Unde Psalmista
dicit de justo viro: *Pecuniam suam non dedit ad usu-
ram.* De spiritali vero, id est, prædicatione divina,
quæ non studuerit multiplicari, exsolvet debitas pœ-
nas. *Tollite ab eo talentum, et date ei qui habet de-
cem talenta.* Conveniens videbatur ut cum talentum
ab illo tollebatur, ei daretur qui duo quam qui quin-
que. Sed si vim dicti perpendimus, plus ille habuit
qui duo, id est, intelligentiam et charitatem, quam
ille qui quinque sensus corporis accepit, quia scientia
Dei et charitas omnes apud Deum præcellunt
virtutes. Frequenter ergo videmus illum qui bene

exterioribus administrat (licet simplex frater) habeat A
 majora dona a Deo quam ille qui de sua scientia se
 jactans alios dedignatur. Et iste unus malus servus,
 Judæorum populus potest intelligi, qui doctrinam
 legis quam accepit noluit multiplicari in gentili po-
 pulo. Cui talentum ablatum est, sicut ipse alio loco
 dicit. Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti
 facienti fructus ejus. *Omni habenti dabitur.* Habenti
 fidem vel bonam voluntatem, dabuntur reliqua bona.
Ei autem qui non habet fidem vel bonam voluntatem,
et quod videtur habere per hypocrisin auferetur ab
eo. Sive terrenæ res, quas magis amavit quam vi-
 tam æternam. *Auferetur ab eo,* et tunc neutrum ha-
 bebbit. *Et inutilem servum ejicite in tenebras exterio-*
res. Superius dixi quia tenebras interiores cæcitas
 mentis appellatur; exteriores tenebræ erunt in in-
 ferno, ubi neque Deus, neque sol ei lucebit. Deus lux
 est, qui ab illo elongatur, in tenebris constituitur.
Ibi erit fletus et stridor dentium. Per fletum et strido-
 rem dentium dira tormenta prædicuntur et vera re-
 surrectio corporum demonstratur. Talentum genus
 ponderum est maximum. Sunt autem tria genera :
 minimum quinquaginta librarum, medium, septua-
 ginta duarum, summum centum viginti.

Cum autem venerit Filius hominis in sede majesta-
tis suæ, et omnes angeli cum eo. Multa Dominus dixit
 quæ ad diem judicii fienda sunt, sed quando ipse
 dies aut hora esse debeat, non dicit. Sed constat
 profecto quia qui alia scit secretiora mysteria hoc
 et ipsum sciat. Dixit superius admonitiones ad om-
 nes, nunc autem ostendit quid in novissima hora
 ipse facturus sit. Scimus quia judicium dedit Pater
 Filio, et qui in primo adventu venit judicandus, in
 secundo veniet judicaturus vivos et mortuos. Nulla
 autem lingua potest enarrare quanti terrores ibi
 erunt, cum cælum et terra ardebit, sonus tonitruo-
 rum et fulgurum audietur, angeli resonantes tubas
 mortalium turbam concutient. Cur enim non creda-
 mus quod illi angeli qui corpora de aere assumunt,
 ut frequenter visi a patribus leguntur, sono æreo
 debeant insonare, ut fecerunt quando Dominus per
 subjectam creaturam locutus est turbis. Ad hunc judi-
 cium diem omnes novem ordines angelorum venient,
 omnes homines boni et mali. *Tunc sedebit in sede*
majestatis suæ. Per sessionem auctoritas judicandi,
 majestas pro potestate. Multi autem putaverunt in
 valle Josaphat, qui est locus in Judæa, futurum esse
 judicium, sed nequaquam verum est, quamvis sonet
 Josaphat judicium, sed in aere erit, ut Paulus dicit :
Rapiemur in aere, et sic semper cum Domino erimus.

Et congregabuntur ante eum omnes gentes. Quicun-
 que spiritum vitæ habuerunt immortalem, sicut an-
 geli et homines, ibi aderunt. *Et separabit eos ab in-*
vicem sicut pastor separat oves ab hædis. Quia jam
 dixerat : *Ego sum pastor bonus,* perseverat in ipsa
 parabola, quod sicut pastor ad vesperam oves ab
 hædis segregat, ut hos mittat in unam mansionem,
 illos in alia. Similiter Deus tunc ad vesperam hujus
 mundi collecturus suas oves in ovile, hædos in Ere-

bum retrusurus. *Et statuet quidem oves a dextris.* Id
 est in bonam partem. *Hædos autem a sinistris.* Id est
 in malam partem. Videant nunc qui adhuc vivunt,
 ut festinent esse oves Christi ; vestiant nudos, et
 alant indigentes ; vivant simpliciter, non de rapina,
 neque noceant alicui, quia qui hædos in hac vita
 imitatus fuerit, socius tunc impiorum erit. Hædis
 comparantur quod lascivum est animal, et luxurio-
 sum, quorum similes sunt dissoluti in voluptatibus
 suis, luxuriosi et avari erga proximos suos. *Tunc*
dicit rex his qui a dextris ejus erunt : Venite, benedi-
cti Patris mei. Hoc est, mecum venite, cum quo hære-
 des esse debetis vitæ æternæ. *Benedicit ; quia ad ima-*
ginem Dei facti, ideo benedicti. Possidete. Hoc est,
 absque ulla contradictione, *Paratum vobis regnum,*
 B per præsentiam Dei. Regnum, latam mansionem,
 quæ non angustabitur vobis, sed dilatabitur spatiose.

A constitutione mundi. Quam unam beatam in prin-
 cipio a Deo credimus esse creatam, ubi fieret rece-
 ptaculum justorum. *Esurivi enim in membris meis.*
 Quod est Ecclesia mea. *Et dedistis mihi manducare.*
 Sive cibo terreno, sive spiritali. *Sitivi et dedistis*
mihi potum. Sicut cibus spiritalis, sic est et potus.
 Unde et beatus Paulus dicebat. *Bibebant de spiri-*
tali. Hospes eram, et collegistis me. Hospes dicitur et
 qui suscipit et qui suscipitur. *Hospes eram, hospiti-*
 indigebam et suscepistis me, quia hospes non
 solum suscipiendus, sed et trahendus et quærendus.
 Unde et beatus Tobias cum sederet ad mensam ini-
 sit filium quærere qui cum eo ederet. *Nudus, et co-*
 C *operuistis me.* Est nuditas corporalis et spiritalis.
 Unde dictum est : *Beatus qui custodit vestimenta*
sua, ne nudus ambulet.

Infirmus, et visitastis me. Et in infirmitate corporis
 et in infirmitate animæ visitandi sunt qui Deum Pa-
 trem invocant. Cum enim aliquis in tribulationibus
 hujus sæculi tristari ineipit, tunc infirmatur. Quem
 si quis visitaverit, et verbo suo confortaverit, mer-
 cede non carebit. *In carcere eram, et venistis ad me.*
 Carcer a coercendo dicitur, eo quod rei ibi coercean-
 tur. Hoc est constringantur. Carcer etiam angustia
 et pusillanimitas animi intelligi potest. Et hæc omnia
 pietatis opera et carnaliter et spiritaliter exer-
 cere possunt intelligi, et ad actualem vitam pertinent.
 Quæ qui studiose adimpleverit in hoc sæculo, post ad
 D theoricam Dei contemplationem pervenit, in qua
 sine fine oculi ejus videbunt regem in decore suo.
Amen dico vobis, quod uni de his fratribus meis mi-
nimis fecistis, mihi fecistis. Attendendum quod dixit,
 de his minimis fratribus suis, hoc est, qui Deum Pa-
 trem credunt, et ipsum invocant, et non sunt elati,
 sed humiles spiritu. *Tunc dicit his qui a sinistris*
erunt. Notandum quod non habet, ejus, sed tantum
 a sinistris, quia Deus sinistrum nihil habet. Unde
 scriptum est : *Vias quæ a dextris sunt, novit Domi-*
 nus. Perversæ vero sunt, quæ a sinistris sunt. *Dis-*
cedite a me. Ecce terribilis et timenda vox, etiam si
 nihil addidisset, quia qui a Deo recedit, diabolo tra-
 ditur. Et nihil aliud extra Deum, nisi malum inenar-

Maledicti. Maledictus non potest esse, ubi est benedictus. A Deo creati benedicti, operibus vestris maledicti. In ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. In ignem æternum discedere, id est inordinate cadere, præcipiuntur, quia jam ab illa die crudeliter tractandi sunt. Eternus erit eis ignis, quia licet ipsi finem peccandi habuissent, tamen voluntatem habuerunt, et semper vivere, et semper peccare, et ideo ex voluntate sine fine damnabuntur. Qui paratus est diabolo et angelis ejus. Hic apparet quod pœnæ inferorum non pro hominibus, sed pro angelis malis paratæ sunt. Quicumque in consortium eorum per mala opera seipsum jungit, sustinebit quæ ille habet sustinere. *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare.* Et cætera. De omnibus quibus justii coronantur impii condemnantur, quia contraria ejus egerunt. *Et ibunt hi in supplicium æternum.* Duabus vicibus in hoc loco Dominus affirmat quod supplicia æterna erunt impiis. Sic dicuntur impii in æternis suppliciis esse, sicut dicuntur justii in vita æterna. Et si impii non essent semper cruciandi, nec justii semper glorificandi, sicut dicunt Græci. Origenes eorum doctor eximius erravit, putans diem judicii spatium mille annorum obtinendum, ut hoc spatio venirent omnes impii acta pœnitentia ad veniam, et ipse diabolus. Et per multos annos ita docuit. Cum autem audisset ista duo verba, *ignem æternum, et supplicium æternum,* recognovit errorem suum, et venit in synodum, et publice confessus est se recognovisse errasse, quod impii æternaliter debuissent cruciari, sicut et justii in vita æterna æternaliter lætari, et accepit pœnitentiam, et abstinuit a missæ officio usque ad diem mortis suæ. Et hoc retinendum quod is qui judicaturus dicitur, filius hominis vocatur, ut sciamus quia qui judicatus est ipse idem erit judicaturus.

Et factum est cum consummasset Jesus sermones hos omnes. Consummatio ad perfectionem pertinet. Bonorum enim est consummare, id est ad perfectionem deducere. Consummavit, qui quantum voluit dixit et quod necessarium esse scivit.

Sequitur expositio Christiani Druthmari in Passionem Dominicam.

Dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet. Pascha Hebræum est, non Græcum, nec dicitur a passione, sed a transitu, eo quod percussor Ægyptiorum, qui diabolus intelligitur, percussis Ægyptiis, non fuerit ausus introire in domos Hebræorum propter sanguinem agni, quem in postibus videbat. Vel alio modo a transitu dicitur pascha, quoniam Dominus per domos Hebræorum transivit ipsa nocte, quando Ægyptii percutiebantur, ut salvaret populum suum. Hoc autem distat inter pascha et azyma, quia pascha ipsa prima dies erat quando agnum comedebant. Azyma autem septem dies qui sequebantur in quibus non audebant panem comedere de fecibus infectum, et ideo azymi dicebantur ipsi dies. *Et Filius hominis tradetur ut crucifigatur.* Biduum compositum nomen est ex adverbio *bis* et Græco *dio*, id est duo.

Post biduum, post duos, subauditur dies. Et ad hoc respicit quod dixit *Filius hominis tradetur post biduum.* Nam pascha et crastinum celebratum fuit, quia quarta feria hæc loquebatur in quinta feria pascha celebravit, hoc est agnum comedit. Sexta feria, quod est biduum, traditus est. *Et Filius hominis tradetur.* Recte Filius hominis, quia divinitas impassibilis et sola caro passa est. Tradetur a Judæis, quia quemcumque occidere volebant, adjudicabant eum morti, et tunc dabant potestati Romanæ, quia ipsis non licebat nec arma portare, nec quemquam occidere. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas.* Quia jam conspiraverant ut eum occiderent, nunc iterum congregantur agentes concilium, quo illum comprehendant sine turbis. Credebant namque eum invitum pati, et timebant si una vice de manibus eorum quocumque modo evaderet, quod ulterius eum non comprehenderent. Congregantes se ad summum sacerdotem, quia de sua gente majorem non habebant. Post transmigrationem denique semper sacerdotes eis præfuerant in honore regio usque ad Herodem. Congregantur ergo non timentes seditionem populi, sed caventes ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur. Caiphas interpretatur *inventor malorum.* *Consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.* Dolus est mentis calliditas, ab eo quod deludat, seu dolus cum quis aliud dicit et aliud cogitat. Sciebant enim quia ipse non erat dignus morte, licet lingua hoc dicerent.

Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi. Hoc antequam Dominus Jerusalem sedens super asinam veniret factum est. Sed Mattheus propterea repetit, quia ad mortem ejus præfigurandam factum est. Et significat Maria Ecclesiam Christi, quæ spiritaliter, cum bonum odorem notitiæ Domino dedit, et quotidie facit annuntiando de die in diem salutare ejus. Maria autem est soror Lazari, quæ jam laverat pedes ejus et exterserat capillis capitis sui, sicut Joannes Evangelista affirmat, et bonis operibus inhærendo et amando et serviendo Salvatori, hoc promeruit, ut digna fieret manus super caput Salvatoris mittere, cunctis pœnitentibus spem veniæ præstans, si ex corde pœnituerint, remissionem perfectam consecuturos. *Simonis leprosi.* Non quod tunc leprosus fuerit, quia nullus leprosus in civitate vel in villa cum aliis hominibus manebat, sed quia ante leprosus fuerat, et a Domino curatus, ut virtus Domini memoretur, nomine pristino inscribitur. Simon interpretatur *obediens, Bethania domus obedientia.* Alabastrum genus est marmoris candidi, variis coloribus intincti, de quo solent vascula cavare medici et in eo ponere, quia ibi melius conservatur, et ab ipso marmore ipsum unguentum vocatur, eo quod frequentius ibi conservetur, et per speciem metonymiam, per continentem id quod continetur ostendens. Pretiosum dicitur, quia sicut medici Græcorum dicunt, omnia alia unguenta antecellit. Marcus ipsam herbam aromaticam ponit, unde ipsum un-

guentum conficitur. Nardus enim aromatica frutex est habens nigram et crassam radicem et fragilem, sed pinguem. Odor ejus cum cypresso proximus, sapore aspero, folia parva et densa, cujus cacumina in aristas excrescunt, quæ et spicæ nominantur. Et inde dicit Marcus, *Nardi spicati*, id est de nardo spicas habentem, quia autem pretiosus esset, et de radicibus et de spicis et de foliis, factum fuerat. Joannes autem *nardi pistici* posuit. Pistis *fides* Græce dicitur, et a pisti pisticus derivatur. Et dicitur nardus fidelis, eo quod cum veritate factus, nullam imposturam aut misturam malæ rei habuerit. Quæritur autem quare ista mulier tunc hoc voluerit facere Domino quod ante non fecerat, vel quare permisit sibi fieri hoc pretiosum opus. Postquam Dominus Lazarum suscitaverat in Bethaniam non venerat nisi tunc primum, et illa non potuit amplius obsequium facere pro suscitato fratre. *Emit hoc unguentum, et unxit caput ejus.* Quia erat consuetudo Judæorum caput ungere de confectis unguentis, quoniam inerat eis copia de balsamo, quod in eorum terra nascebatur, et pro hac consuetudine divites et pauperes post lavationem faciei ungebant caput. Unde et Dominus dicit: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava.* Ex hac ergo consuetudine Dominus caput ungebat, et ideo sibi permisit fieri. Typice autem Ecclesia Christi caput ungit, cum mysteria assumptæ humanitatis digna reverentia suscipit. *Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes.* Per speciem synecdoche multi pro uno indignati fuisse dicuntur, cum Joannes solum Judam dicat fuisse indignatum. *Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus.* De ista causa Judas scandalum sumpsit contra Dominum, cum ante semper incredulus fuerat. Et iratus est quoniam non licuit ei vendere ipsum unguentum, et putavit non esse Deum, quoniam qui semper despecte vixerat, et gloriam hujus sæculi pro nihilo duxerat, tunc permittebat se ungi tam pretioso unguento. Erat namque consuetudo in ipsa terra, et in multis terris, in quibus non possunt vivere pro abundantia serpentium, nisi habeant medicinas, ut medici facerent et unguenta et theriacas, quia abundant eis herbæ et pigmenta, et vendant his qui hoc non habent. Unde et vestrates scamoniâ comparant, quod illi qui vendunt de vili herba conficiunt. *Dixit autem Judas: Ut quid perditio hæc? potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus. Venundari multo,* quia trecentis denariis, id est viginti quinque solidis venundari potuisset. Tamen Joannes dicit, quia libra unguenti fuit. Hoc est quod eum una libra poterat comparari. Non dare volebat pauperibus, sed avaritiam suam aggregare. *Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Molestus dicitur durus, iratus. Opus bonum operata est in me. Alii evangelistæ dicunt quare Deo placuerit opus hoc pretiosum fieri. Prævenit, inquit, ungere caput meum, in sepulturam meam.* Quoniam ipse non erat in monumento tam diu ut necessarium foret condire corpus ejus de aromatibus. Permisit

isti mulieri hoc sibi facere, ut et mortem suam per hoc factum ostenderet, et devotione mulieris adimpleret quæ ob hoc ipsum unguentum emerat. *Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.* De præsentia corporis loquebatur, quia recessurus erat ab eis. Nam præsentia divinitatis semper adest omnibus electis suis, sicut ipse post resurrectionem suis discipulis dixit: *Eccæ ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.*

Mittens enim hæc subauditur mulier, unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Hoc est officium quod post mortem meam mihi faciendum erit, prævenit facere, me inspirante, quod præ celeri resurrectione facere non poterit. *Amen dico vobis, ubique prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo.* Ac si dicat: Cum prædicabitur Evangelium meum, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus. Per omnem mundum et ipsa laudabitur et exemplum ab ipsa capietur Domino serviendi; et spiritualiter de Ecclesia potest accipi. *Et contristati, cæperunt singuli dicere: Nunquid ego sum, Domine? Quamvis conscii sibi essent nihil tale erga magistrum cogitasse, tamen plus credunt magistro quam sibi. Et contristantur eo quod talis sit inter eos qui hoc cogitavit. At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Paulatim et per indicia, sicut pius dominus et magister, eum volebat castigare, sed ipse irreverens factus, non solum contristatus non erat ut cæteri, sed etiam manum cum magistro in vasculum mittebat. Peccatum enim avaritiæ quod in mente habebat, etiam a cætero inverecundum reddebat. Paropsis autem est vas quadrangulum et quadrilaterum, id est paribus absidibus.

Tunc abiit unus de duodecim. Quod evangelistæ dicunt Judas post unctionem capitis Domini ad Pharisæos irit, et iterum referunt quod post buccellam abierit, sciendum quod ex illa hora animo delibera-verit se iturum. Auditum enim habebat quia principes sacerdotum decretum habebant ut si quis eum nosset proderet. *Qui dicitur Judas Iscariotes.* Iscariotes, a vico in quo ortus est sic vocatur. *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?* Inde etiam pessimus Judas, quia ipse prior abiit ad Pharisæos, et pretium Domini in potestate illorum dimisit. Et quicunque Christianus veritatem celat pro munere, vel membrum Christi propter munera injuste opprimit, similis Judæ est, quia ipse dixit: *Ego sum veritas.* Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Similis et ille qui concordiam fraternæ pacis dissipat, quia Deus charitas est. *At illi constituerunt ei triginta argenteos.* Non est inconveniens eodem pretio cretore Joseph venditum, quamvis auctores de hoc variant, quoniam Joseph in figuram Domini præcessit, et Joseph venditus est in servitio perpetuo, Dominus autem solummodo manifestatus est sine turbis esse. Constituerunt ei se daturos, non tamen dederunt, nisi post perditionem. *Ecce quærebatur opportunitatem, ut eum traderet.* Subauditur Sine turbis traderet et aliis, et ipse non haberet.

Prima enim azymorum. Hoc est prima die quo feru-
 mptatos panes abjiciabant, ipsa dies paschæ quo-
 niam tunc etiam azymos comedebant. Mane quinta
 feria interrogaverunt, et vespere venit ipse post eos
 in civitatem comedere agnum, *Accesserunt discipuli
 ejus, Petrus et Andreas qui seniores, et etate et sa-
 pientia erant.* Nam Joannes Junior illic erat: inter
 eos fuit Judas, qui pecuniam Domini custodiebat.
Ubi vis paremus tibi comedere pascha? Præceptum et
 usus erat in illa terra, ad festa præclara ad tem-
 plum Domini venire, agnum tamen comedere cum
 quo voluisset, tantum si minor esset familia in do-
 mo, assumeret vicinum domus suæ. Idcirco inter-
 rogabant ubi velit agnum manducare, quia Judæ
 ministerium erat ipsum agnum et alia necessaria
 comparare. *At Jesus dixit: Ite in civitatem ad
 quemdam et dicite ei. Quid necesse erat nomen dicere
 cum ipse ducem suum eis ostenderet dicens: In-
 troeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo am-
 phoram aquæ portans, sequimini eum in domum in
 quam intrat, et dicetis patrifamilias domus? Quod
 Matthæus intendens ad alia, alteri dicendum reli-
 quit Marcus similiter de lagenâ dicit. Sed amphora
 et lagena pro uno ponuntur et a Græco utraque no-
 mina oriuntur. Significant autem vasculum fictile
 ansas duas habens, quæ rustici ad conservandam
 aquam solent habere. Mystice per aquam lavacrum
 pro ablutione mundi ostenditur, pascha spiritale vol-
 entibus celebrare. Per amphoram et lagenam fragi-
 litas nostra, quæ erat abluenda per baptismum.
*Magister dicit tempus meum prope est, apud te facio
 pascha.* Quod dicit *tempus meum prope est*, subaudi-
 tur, ad celebrandum pascha. Neque enim ille sic fide-
 lis erat, ut ei de sua vicina morte indicare debuis-
 set, quia si fidelis fuisset, discipuli domum nossent,
 et frequentius Dominum suscepisset. *Et fecerunt dis-
 cipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pas-
 cha.* Videlicet paraverunt quæ necessaria erant, et
 ornaverunt domum. *Vespere autem facto discumbe-
 bat cum duodecim discipulis suis.* Agnus ad ves-
 peram jussus est immolari, ipsa nocte quando per-
 cussor debebat transire, sive quia nocte luna muta-
 tur, quando fit in quarta decima, quia potestas
 lunæ in nocte est, sive quia populus Israel in ipsa
 nocte fugit de terra Ægyptiorum. *Et edentibus illis
 dixit: Amen dico vobis quia unus vestrum me tradi-
 turus est.* Qui de passione prædixerat, prædixit de
 traditione, ut agat conscius pœnitentiam; et non de-
 signat cum specialiter, ne imprudens factus, pejor fie-
 ret. *Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est
 de illo. Vadit id est ad mortem. Sicut scriptum
 est.* In multis Scripturæ locis hoc dictum est,
 ut in Isaia: *Propter scelus populi mei percussi
 eum.**

Væ autem homini illi per quem tradetur. Hoc est
 perpetuum. *Væ autem homini illi imminet in inferno,*

^a Al., hoc est, vere in sacramento subsistens. Vide
 Sixtum Senensem, lib. v Bibliothecæ sanctæ ad-
 not. 112.

Quia pro avaritia sua illum tradet. Nam et Pater
 tradidit illum, et Filius tradidit seipsum. Sed Pa-
 ter et Filius pro charitate. Judas pro avaritia. *Bo-
 num erat ei si natus non fuisset.* Non quod aliquid
 bonum habiturus quis sit nisi nascatur, sed simpli-
 citer loquitur quod melius fuerit ei non esse quam
 male esse. *Respondens autem Judas dixit: Numquid
 ego sum Rabbi?* Superbia apparet in voce ipsius et
 incredulitas, cum alii majores illo dixerint *Domine*,
 et iste, quasi non esset Deus, dicit, *Magister.* Exspe-
 ctavit enim et non cum aliis se excusavit, quia vole-
 bat ut Deus illum proderet manifeste, ut haberet
 occasionem ut diceret: Jam quia tu ista improperas
 quæ non feci, debeo te derelinquere, et alium ma-
 gistrum quærere. Sed Deus præsciens cogitationum;
 non inveniet in illo occasionem. *Ait illi: Tu dixisti.* Ac
 si dicat: *Non ego dico*, sed tu. Non invenies in me
 occasionem ut me derelinquas. *Cœnantibus autem
 eis accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit.*
 Postquam veteris paschæ quod præceptum fuerat
 consummavit, et finem fecit umbrarum veterum, in-
 cœpit initiare initium novæ gratiæ novique sacrificii.
 Accipit panem qui confortat cor hominis, et quod
 corpora humana plus continet, et ponit in eo sacra-
 mentum sui amoris. Sed multo magis ille panis spi-
 ritualis plene confortat omnem hominem et creatu-
 ram, quia in ipso movetur et sumus. *Benedixit
 primum, quia in ipso homine hominum genus bene-
 dixit, et post, quem de sancta Maria assumpsit be-
 nedictionem divinæ immortalitatis, et potentiam
 veraciter inesse monstravit. Fregit, seipsum panem,
 quia ipse se voluntarius obtulit ad passionem, ubi
 pro satietate nostra fregit habitaculum animæ suæ,
 sicut ipse dixit. Potestatem habeo ponendi animam
 meam, et potestatem habeo iterum assumendi eam.
 Deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite,
 hoc est corpus meum.* Dedit discipulis suis sacra-
 mentum corporis sui in remissionem peccatorum, et con-
 servationem charitatis, ut memores illius facti, semper
 hoc in figura facerent, quod pro eis acturus erat, non
 obliviscerentur. *Hoc est corpus meum.* Id est, in sacra-
 mento ^a. *Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis,
 dicens: Quia inter omnes vitæ alimonias cibus panis et
 vinum valent ad confirmandam et recreandam nostram
 infirmitatem, recte per hæc duo ministerium sui
 sacramenti confirmare placuit. Vinum namque et
 lætificat et sanguinem auget. Et idcirco non incoe-
 venienter sanguis Christi per hoc figuratur, quoniam
 quidquid nobis ab ipso venit, lætificat lætitia vera,
 et auget omne bonum nostrum. Sicut denique si
 aliquis peregre proficiscens dilectoribus suis quod-
 dam vinculum dilectionis relinquit, eo tenore, ut
 omni die hæc agant, ut illius non obliviscantur, ita
 Deus præcepit agi a nobis transferens spiritualiter
 corpus in panem, vinum in sanguinem ^b, ut per hæc
 duo memoremus quæ fecit pro nobis de corpore ei*

^b Al., Panem in corpus et vinum in sanguinem.
 Vide Sixtum Senensem, eodem loco.

sanguine suo; et non simus ingrati tam amarissimi charitati. Quia autem aqua miscetur in sacramento sanguinis ejus, per aquam populus suus oslanditur pro quo mori voluit. Et neque vinum sine aqua, neque aqua sine vino, quia ipse pro nobis mortuus est, ita nos pro ipso vel pro fratribus nostris quod est Ecclesia, mori debemus. Unde et de corpore suo sanguis et aqua exiit. Quod autem dicit: *Hic est sanguis meus novi testamenti* ad distinctionem veteris testamenti dicit, quod sanguine hircorum peccatum non potuit emundare servientibus peccatis. *Disco autem vobis, non bibam amodo de hoc gemine vitis, nequa enim diem cum illud bibam vobiscum novum in regno patris mei.* Vitis Judæa, vinum patriarcharum et prophetarum ac reliquorum electorum. Usque tunc fecit Judæa racemos unde vinum flueret, id est opera per fidem. Ab occisione Domini labruscas, usquequo Enoch et Elias educant in regnum, in Ecclesiam Christi in fine sæculi. Sive simpliciter ab illa hora cœnæ non bibit vinum, quousque immortalis factus et incorruptibilis post resurrectionem. Quod vero sacramentum corporis et sanguinis sui post cœnam dare voluit discipulis suis, et nos jejuni capere illud jubemur, hæc ratio est: Dominus ostendit figurale testamentum a se præceptum donec veniret verum, imposuit illi terminum et dedit initium novi testamenti. Hac de causa novum ante vetus celebravit. Fecerunt autem multo apostoli tempore similiter post alium cibum Dominicum sumentes. Post vero cum venerunt Hebræi ad communicandum, tunc præceptum est in synodo ut unusquisque homo (si etiam de aliis peccatis purificatus fuerit) prius reficiatur de cibo spiritali, et postmodum de temporalis.

Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. Vel ex consuetudine Judæorum ipsa die ante cœnam cantavit centesimum duodecimum psalmum, id est, *Laudate pueri Dominum*, usque medium centesimum tertium decimum, *Non nobis, Domine, non nobis*, et post cibum, reliquum quod restat, usque centesimum octavum decimum psalmum. Seu orationem illam quam Joannes refert eum orasse ante comprehensionem. Exiit vero iterum de civitate, et pergit in montem Oliveti, ut daret locum traditori et comprehensoribus. *Tunc dicit eis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte*, prædicit quod passuri sint, ut cum venerit hora patiendi levius ferant. Et notandum quod dixit: *in ista nocte*, quia sicut qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt, sic qui scandalum patiuntur in nocte adhuc sunt, hoc est in ignorantia. Si enim perfecti essent in scientia, non posset terrena tentatio eis scandalum efficere, quia perfectorum est æquo animo inter adversa et prospera stare. *Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* Deus omnipotens ex persona sua hoc locutus est per Zachariam, quod ipse daturus esset unicum pro nobis morti, et apostoli præ timore relicturi. Sed Dominus fecit sicut bonus pastor cum vidit leones et lupos venientes, ivit ob-

viam et opposuit seipsum morti pro ovibus suis. Et interim fugere oves cum viderunt mortis pastorem. Dixit enim: *Si me queritis, stulte hinc abire!*

Postquam autem surrexero, præcedam vos in Galilæam. Cum duris miscet lala, ut recedat animos eorum. Postquam dixit quia ipsi dispergendi erant pro illius morte, subjungit quia resurget, et videbunt eum in Galilæa. Viderunt enim eum post resurrectionem aliqui discipulorum, sed pleniter in Galilæa. De qua apparitione beatus Paulus: *Deinde visus est apostolis omnibus.*

Respondens autem Petrus dixit: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Non de levitate Petrus hoc loquitur, sed de ardentissima voluntate. Verum is qui sciebat omnia, noverat quid homo faceret, non adhuc repletus Spiritu sancto. *Ait illi Jesus. Amen dico tibi quia in hac nocte, antequam Gallus cantet, ter me negabis.* Ecce et Petrus in nocte negat Dominum tertio, quia omne peccatum facilius in nocte subripit quam in die. Et omnis qui peccat in nocte est. *Tunc venit Jesus in vallem quæ dicitur Gethsemani.* Descendit de monte Oliveti in vallem Gethsemani, ubi est nunc Ecclesia, in loco quo ipse oravit. *Gethsemani vallis pinguium* dicitur, exemplo nos instruens, ut qui adorare desiderat, in montem luminis ascendat. Habeat quoque vallem pinguium, id est humilitatem. *Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cepit contristari et mæstus esse.*

Quia enim carnem assumpserat etiam passiones carnis habere necesse erat, præter illam solam quæ cum carne creata non fuerat, id est peccatum, quoniam contristari cœperat, ne tristitia noxia cum bona se misceret, accepit quos solitus erat in secretis, ut cum eis semper divina colloqueretur. Sic nos omnes facere debemus tempore tristitiæ, cum bonis et amicis loqui, ut non habeat in nobis locum tristitia, quæ mortem operatur, et tali modo vitabitur a nobis. *Tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem.* Secundum quod caro erat illud dicebat, non secundum impassibilem divinitatem. Tristabatur autem, sive pro Judaico populo, qui fuerat pars et populus Dei, sive pro apostolorum tribulatione, seu etiam pro perfido Juda, non autem pro morte sua, quam voluntarie subibat, ordinatam cum Patre ante multa curricula annorum. Nam et si dicamus secundum hominem contristatum, nihil obstat intelligi, quia caro erat et tristitia carnis passio est, nisi Dei virtute tolleretur. *Et progressus pusillum.* Lucas dicit: *Avulsus est ab eis, quantum jactus est lapidis.* Et qui veraciter se vult exaudiri, orationes secretas debet querere, quæ remotæ sunt ab omni strepitu et tumultu vitiorum. Præmonens etiam in omni tribulatione nostra refugium et murum nostrum Dominum assidue flagitemus, ut ab imminente periculo juxta illius placitum liberemur. *Mi Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Mi* vocativus possessivi est, *a meo* veniens. Dicit ergo pro Judæis: *Si possibile est salvari gentes sine abiectione Judæ,*

rum, ut non ipsi mihi inferant mortem, fiat. Verumtamen, non quod humano affectu loquor, sed magis quod tecum in divinitate disposui, fiat. Et hic exemplum capere debemus orandi, ut quancumque pro temporali nostra aliqua re Deo supplicamus, semper in fine illius placitam voluntatem amplius postulamus, ut si forsitan nos contra salutem nostram petimus, ille qui Salvator est noster, secundum suum consilium nos gubernet et exaudiat. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes. Et tristitia pro Domino eos deprimebat, etiam et tempus erat quo soliti erant dormire. Solet enim post lacrymas et tristitiam somnus accedere, maxime cibo indultis. Et dicit Petro sic: Non potuisti una hora vigilare mecum. Ut Petrus præparet se ad sustinendam tentationem, pro tristitia redarguitur: Ac si dicat: Si tristitia futura jam te oppressum habet, quid facies cum jam venerit? Apparet quia negabis, qui jam vigilare mecum non potes. *Vigilate et orate.* Et corpore vigilate et animo. *Et orate, ut non intretis in tentationem.* Non dixit, non tentemini, quod non potest esse, quia nullus fuit qui non fuerit tentatus. Et qui non est tentatus, non est probatus. Non debemus orare ut non tentemur, sed ne inducamur in tentationem. Ideo dicit *ut non intretis in tentationem*, quam ferre non potestis. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Spiritus, id est anima, parata est ad danda membra pro salute hominum, sed caro expavescit, sicut terrena res, terrena tormenta. Quid dicent qui puri homines sunt, si sic plenus divinitate Dominus noster loquebatur. *Iterum secundo abiit et oravit, dicens: Pater mi, si non potest transire hic calix, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Non quod humano affectu loquor, fiat, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. Si potest fieri ut sine interitu Judæorum gentium multitudo credat, passionem recuso. Si autem illi excæcandi sunt ut omnes gentes videant, non mea, Pater, sed tua voluntas fiat. *Iterum tertio abiit et oravit.* Sicut tentatio tribus modis perficitur, ita arma contra tentationem ter expetenda sunt. *Tunc venit ad discipulos suos et invenit eos dormientes.* Causæ superius comprehensæ opprimebant oculos eorum. *Dormite jam et requiescite.* Per contrarium intelligitur. Ac si dicat: Non est tempus dormiendi, quia appropinquabit qui me tradet. Et est ironiæ species. Si autem secundum Marcum qui dicit *Dormite*, et postea infert, *sufficit*, intelligimus eos aliquid spatii dormisse, et tunc dixisse Dominum satis habetis soporatum. *Surgite, eamus.* Ac si diceret: Non nos inveniant quasi timentes et retractantes, ultro pergamus ad mortem, ut sciant quia non devitamus, neque fugimus.

Adhuc ipso loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus exierunt, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi. Sacerdotes petierunt Pilatum, et Pilatus dedit unam cohortem, id est, quingentos milites, et cum his sacerdotes miserunt suos servos cum contis

A et sudibus, de quibus et Malchus fuit. *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum.* Timuit Judas, ne ipse seipsum absconderet, sicut fecit quando volebant eum præcipitare et lapidare. Et ideo tale eis signum dedit ut postquam eum osculatum habuisset, si ipse evanesceret, Judas non perderet prætium. Apparet autem quia pius Dominus hanc consuetudinem habuit, ut quando a foris suus revertetur discipulus, oscularetur eum. Quod nunc apud nos non fit, nisi post plures dies. Hoc signum et Cain habuit ut omnes oscularetur præ timore similibus in facto, similis in scelere, licet iste pejor. *Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave, Rabbi.* Ave Latine dicitur, Græce *Kere*: Hebraice sicut ipse Judas dixit, *Salamelech*: verbum saluatorium, per quod totus mundus ex præcepto Romanorum se salutabat.

Dixitque illi Jesus: Amice, ad quid venisti? Per antiphrasim intelligitur, id est per contrarietatem, quasi non amicus qui tales hostes adducit. Vel amicus per cognitionem non amicus per operationem. *Ad quid venisti subauditur perforce.* Sive ut alius evangelista dicit: *Osculo filium hominis tradis.* Quod signum pacis apud cunctas gentes est in discordiam convertis. Constituerunt autem antiqui hoc signum pacis esse, ut jungerentur illi quos homines solent facere concordare, aut discordare. Et esset hoc signum sicut nos duo membra jungimus, sic omnia membra erunt unum. *Tunc accesserunt, et manu injecerunt in Jesum.* Ante factum est quod Joannes refert, quia cum dixit eis: *Ego sum, abierunt retro sicut inviti solent ruere, et ceciderunt in terram.* Et cum habuerunt divisos discipulos, tunc ligaverunt eum. O miseri, qui debueratis osculari pedes ejus, inanus ligastis. *Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum eximit gladium.* Petrus hoc fecit eodem ardore fidei quo et cætera. Placuit autem Domino ita fieri, ut omnes cognoscerent quod ipse nollet se defendere et ut facta virtute, dimitterentur discipuli.

Et percussit servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. Quid cogitasti, princeps sacerdotum, quando vidisti servum tuum sanum, et illum qui hoc fecit morti adjudicasti. Typice, Malchus interpretatur rex; et populus Judæorum qui rex debuit esse se regendo, servus peccati factus est. *Et perdidit auriculam ejus dextram.* Per quam Dei audire præcepta debuit, sed eis Dominus restituit, qui credere voluerunt ex eis. *Ait illis Jesus: Omnes enim qui acceperint gladium (subauditur ad malefaciendum) gladio peribunt.* Si non materiali gladio, gladio invisibili, sive verbi Dei gladio. Sed et frequenter videmus, quod is qui injuste aliquem occidit nisi pœnitentiam agat frequenter et ipse in præsentem moritur. Ipsa videtur esse sententia, quam ipse ad Noe locutus est dicens: *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.*

An putas quia non possum rogare Patrem meum, et

exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum. Non est mihi necessarium auxilium duodecim apostolorum, qui possum habere si volo duodecim legiones angelorum. Nec debet habere duodecim, sed duodecim legiones. Una legio apud antiquos sex millibus complebatur, quod sunt septuaginta duo angelorum, in quot gentes linguæ divisæ sunt. Contra unamquamque gentem possum habere unam legionem angelorum. Frustra prophete prophetaverunt, nisi sicut ipsi prophetaverunt, ego faciam. *In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus. Venerant ad resistendum, si aliquis eum vellet liberare de turbis. Nam discipuli non habebant gladios, nisi illos duos quos emerant, quia nullus Judæ arma ad bellandum portabat. Apparet et istos Romanos ad prædicationem Domini retro venisse, quibus ista loquebatur. Nam de principibus Judæorum nullus ibi erat nisi servi eorum, qui venerant ut renuntiarent dominis suis, si Romani voluntatem habuissent comprehendere illum. Non enim certi erant, si comprehenderetur. Hæc est hora vestra. Omnis qui male agit, odit lucem, et omnes malefactores, plus amant noctem quam diem. Hoc autem totum factum est. Traditio, hoc est comprehensio. De traditione dicit Psalmista: Qui edebat panes meos, magnificavit adversum me supplantationem. De comprehensione: Sicut ovis ad occisionem ducetur.*

Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. Impleta sunt verba Domini dicentis: Scandalum patiemini in me in ista nocte. Permisit eos fugere sicut pius magister, et dedit se ad discrimina. At illi tenentes Jesum, duxerunt eum ad Caipham principem sacerdotum, ubi scribæ et pharisæi convenerant. Matthæus summam narrat, sed Joannes dicit, quia adductus est primum ad Annam, quia in via erat venientibus et fuerat præterito anno summus sacerdos. Deinde adductus est ad domum Caiphæ, qui erat ipso anno summus sacerdos. Dominus enim præceperat, ut summus sacerdos quandiu viveret, locum summi sacerdotii obtineret. Sed Herodes ut munera caperet adinvenit, ut nihil amplius haberet potestatem nisi uno anno, nisi iterum redimeret. Et Romani postea ita fecerunt, quandiu ipse locus stetit. Ad istum ergo quia princeps sacerdotum erat per redemptionem convenerunt alii primores, et ibi falso judicatus est morti, et de isto ductus est in prætorium. Ob hoc non debet haberi in Evangelio Joannis, adducunt Jesum ad Caipham, per d, sed a Caipha, ut sit ablativa præpositio, et ablativus casus Caipha, quia si ministri noluerunt introire in prætorium, quanto magis Caiphæ qui princeps sacerdotum erat? Qui putabant se contaminari inter paganos qui habebant jam ipsos septem dies azymos. In Græco quoque ἀπὸ τοῦ Caipha, ablativo casu. Petrus autem sequebatur a longe. A longe sequebatur, quia erat cito negaturus. Adhuc tamen non videbat tormenta præparari: propterea sequebatur. Sed in atrium principis Joannes illum introduxit, sicut ille refert, quia notus

A erat pontifici. Sicut dicunt quia Caiphæ habebat sororem Joannis in matrimonio, et Annæ sororem Caiphæ. *Ut videret in eum. Videntes quid judicarent de eo sacerdotes.*

Principes autem sacerdotum et omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti tradèrent. Sciebant quod Romani non illum occiderent nisi causam dicerent. Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Dicunt alia Evangelia, quod imputaverunt quod commoverit populum, et sequi se fecerit per suam prædicationem, et prohiberit tributa dare Casari, et dixerit de Christum regem esse. Quæ omnia falsi erant. Notissime venerunt duo falsi testes. Quia Dominus præceperat, ut ad unius testimonium nullus condemnaretur, propterea duos ordinabant ipsi principes. Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triiduum reedificare illud. Nec verba, nec sensum ita dixit Dominus. Vos solvite templum hoc, hoc est templum habitationis animæ meæ, et ego resuscitabo. Solvite, id est dissolvite, et resuscitabo. Plus pertinent ad corpus, quam destruere et reedificare quæ ad petrinam domum pertinent. Hic apparet quod omnis homo qui alio sensu dicit quam ille qui primus dixit, falsus testis est, quia non eo sensu dicit quo ille dixit. Et quid eis nocebant, si ille etiam sic dixisset; vel quod pertinebat ad ejus damnationem. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi. Quia sacerdos non audiebat, neque Christum, neque falsos testes dicentes, unde inveniret locum condemnandi illum, surgit de solio suo et adjurat ut inveniatur aliquam occasionem calumniandi. Jesus autem tacebat. Ipse enim sciebat quia magis ad calumniam vellent retorquere quam credere: propterea tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. Intellexit iste iniquissimus pontifex quia adjuratus per nomen Dei, non duceret in vanum, sed responderet veritatem. Sed Dominus ita responsum suum temperavit, ut nomen suum videretur contemnere, neque etiam pateretur ullam calumniam. Tu dixisti: Verum tamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris Dei. Id est, illum qui filius hominis appellatur, videbunt boni oculis cordis habere eandem virtutem quam Deus, cum ascenderit in cælum, et data fuerit ei omnis potestas in cælo et in terra, et venientem in nubibus ad judicandum totum mundum, qui a vobis judicatus est. Quid facerent sui martyres si ipsi sic tacuissent. Jam quia dispositum habebat quia mori pro populo annuntiavit veritatem, ut daret exemplum martyribus suis, quod constanter debeant annuntiare usque ad mortem. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua. Consuetudo Judæorum erat quando aliquid quasi blasphemix audirent, scinderent vestimenta sua. Quod Paulum et Barnabam in Lycaonia quando deorum cultu honorabantur fecisse legimus. Herodes autem quia non dedit honorem Deo, ut nomen Dei quod sibi imponebatur falso respiceret, ab

angelo percussus est. Intellexit ille sacerdos quod Dominus dixit, quod ipse ad dexteram Patris sessurus et mundum esset iudicaturus, quod nulli alii convenit nisi Deo. Sed quod ille putavit blasphemiam, nostra firma fides est. *Respondentes dixerunt: Reus est mortis.* Proprium hoc Romanorum est verbum eis assiduum, et dicitur *reus culpabilis.* Tunc *expuere in faciem ejus.* Usus etiam erat Judæis, ut quos pro nihilo ducebant, in faciem spuerent. Unde et Dominus de Maria sorore Aaron: *Si pater illius spuisset in faciem ejus, debuisset septem diebus rubore perfundi.*

Et colaphis eum ceciderunt. Colaphus Græce pugnum dicitur. *Alti autem palmis in faciem ei dedere.* Sicut alii evangelistæ referunt *cooperuerunt faciem ejus*, ut quia prophetam se dixerat, et irridendo dicebant: *Si propheta es, dic per prophetiam quis est qui te percussit.* De illa prophetia debueratis plorare, quod jam vobis habuit prophetatum, quod circumdaretur ab exercitu Hierusalem. *Petrus vero sedebat foris atrio.* Erat domus excellentior ubi sedebant illi sacerdotes, et stabat ante eos Dominus. Excepta illa, erat alia juxta ipsam. Quod hic atrium dicitur, ubi servi principis sacerdotum focum habebant, et poterant de ipsa videre sedentes in concilio. Ibi erat Petrus introducente Joanne: unde Dominus videre potuit Petrum, et Petrus ipsum: Non autem audebat appropinquare illi, ne agnosceretur. Nam illi qui adduxerunt, in domum Pilati intraverunt, et Dominum sacerdotibus dimiserunt. Atrium autem dicitur quasi atrum, videlicet ex fumo. Nam in templo Domini atria domus quæ ante principale tectum templi erant dicuntur. In illa ergo alia domo expectabat Petrus, volens scire utrum dimitterent eum sacerdotes, an adjudicaret morti. *Et accessit ad eum una ancilla dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras.* Curiosum animal est femina, et ardens novitate. Audierat ista femina a servis pontificis qui illic fuerant, quod ille fuerat ibi quando comprehensus est Dominus, et volebant dicere: sive ne audiret virtus per hoc quod ibi fecerat, sive quia non audebant manum levare super eum: quia lex Romanorum est, ut qui in conventu alium percussisset manum amitteret. Et ista vel illa alia femina non potuerunt tacere, sed statim cœperunt ei improperare quia cum Domino in comprehensione fuerit. Et quod pejus est, et iste sexus non defuit a persecutione Domini, sed tamen relimitur, et prima viris nuntiat resurrectionem. *Et pusillum, accesserunt qui stabant servi sacerdotis, et cognatus Malchi, ipse dixit: Et te vidi cum illo.* Alii dixerunt: *Loquela tua manifestum te facit.* Non quod alterius linguæ esset Petrus, quam illi arguebant, sed unaquæque provincia proprietates et sonos habet, quod habent aliæ in quibus cognoscuntur homines. Unde in Actibus apostolorum dicunt. Nonne omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos audivimus linguam nostram in qua nati sumus. Et Petrus prædicans dicit ita, ut appelleretur lingua eorum *aceldema.* Apparet in hoc dicto, quod aliter Hierosolymite, aliter Galilæi ipsum

locum appellabant. *Tunc cepit detestari et jurare, quia non novisset hominem.* Mellius fuerat beato Petro fugere cum reliquis quam stare et detestari, et negare Dominum, quia cum Dominum negavit, discipulum se illius esse negavit. Et hoc est quod modo faciunt qui tormentis cedunt, et negant se esse Christianos. *Et continuo gallus cantavit.* Ante respexit Dominus Petrum, et tunc Petrus recordatus verbi Domini. *Et egressus foras, flevit amare.* Fragilis erat adhuc beatus Petrus, qui nec plorare adus est in atrio sacerdotis. Spiritualiter designat quia non possumus inter malos perfecte agere poenitentiam, et multum nocent consortia malorum. Inter discipulos positus Christum Filium Dei confessus est, in atrio sacerdotis, eundem se negavit nosse.

Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. Vide instantiam mali. Tota nocte vigilarunt, ut homicidium perpetrarent. Invidia et odium non permittebat cogitare ipsos quid faciebant, quinimo innocentem et facientem etiam virtutes mortificabant. *Et vincum adduxerunt, et tradiderunt eum Pontio Pilato præsidi.* Habebant denique in consuetudine, ut quem adjudicabant morti, ligatum traderent potestati Romanæ, quia ipsi potestatem occidendi non habebant. Pontius dicebatur Pilatus in prænomine suo, a provincia quæ est prope Constantinopolim, quia ibi natus fuerat, de qua Ponticum mare dicitur. Unde dictum est mare Ponticum dulcius quam cætera maria. Pilatus, proprium est illi. Pontius, interpretatur *declinans consilium*, quia dixit se declinaturum consilium Judæorum. Sed si perfecte fecisset, hodie illi placuisset. Pilatus *os malleatoris* dicitur, pro principatu in quo inique gessit super Dominum. *Tunc videns Judas qui eum tradidit quod damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens.* Judas cupiditatis magnitudine non cogitavit exitum rei, et propterea tam immani præcipitio se tradidit. Sic multi faciunt, quando persuadet amor peccati, tam obliviscuntur poenas inferni, et omnia Dei magalia. Et cum perpetratum fuerit, tum sciunt quia concupiscentia vulneravit, et transit, occidit et abiit. Unde et de senibus in Susannæ fabula dicitur. Et averterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum justorum. O detestande Juda, pro triginta denariis Dominum et magistrum tradidisti, oblitus doctrinæ et beneficiorum ejus, etiam si Deus non esset. Cum ergo vidit quod potestati Romanæ traditus esset, tunc credidit quod ab ipso audierat, quod crucifigendus esset. Nam ante semper credidit, quod propitius sibi esse deberet et elapsurus de manibus Judæorum, et veniam a Domino impetrasset nisi se præoccupasset occidere. *Peccavi tradens sanguinem justum.* Ecce miser Judas testis Domini est, quod juste semper vixerit, et nihil mali in illo viderit. Dicit beatus Hieronymus, quia cum quis ita

peccat ut possit opus malum destruere, tunc potest agere poenitentiam. Si autem non destruit opus malum, non potest agere poenitentiam. Ait enim: Si quando sic peccat frater in fratrem, ut valeat emendare quod peccavit, potest ei dimitti. Si autem permanent opera, frustra vos assumitur poenitentia. Ista non cogitant qui aliis contra justitiam libertatem auferunt aut alodem. Ecce unum inseruit, aut auferunt alodem, et nascuntur illi illi; et in fine sæculi mille erunt qui contra ipsum clamabunt, quia sicut crescit progenies, sic crescit peccatum illius et cum venit ad malum confessorum, jubet abstinere ei a vino, aut a carne quadragesima dies. O perditio animarum, oblitus es quod Deus dixit: Si offers munus tuum ante altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum et vade reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. Nunc etiam dicitur quia in vanum agit poenitentiam, quando peccatum vegetavit et crescit. At illi dixerunt: Quid ad nos? Multum ad vos pertinet, quia si ille peccavit qui magistrum tradidit, vos qui principes populi eratis, non solum non prohibuistis mala facere, sed offerendo pecuniam discipulum ad hoc provocastis, et per mendacia ad iudicandum morti tradidistis. Tu videris. Videris, in hoc loco non est presentis temporis indicativi modi, sed conjunctivi præteriti temporis. Quasi dicant: Prævidere antequam pretium acciperes debuisti, ne tate opus ageres, unde poeniteres. Judas autem jam tunc non potuit destruere, sed principes potuissent si maluissent, quia Pilatus invitatus faciebat, etiam optionem dedit si voluissent dimittere. Et projectis argentis in templo recessit. Noluerunt principes recipere argentum, timentes si ipsi argentum reciperent, et non redderent Dominum, abiret ad præsidem, et cognosceret præses eorum malitiam. Ille vero sciens quod de templo ei data fuerant, in templum projecit. Et abiecit laqueo se suspendit. Sicut enim Achitophel cum vidit non factum suum consilium, statim intellexit quia David reverteretur in regnum et non potuit portare improperium quod futurum super eum erat, et ob hoc suspendio interit. Sic et iste cum vidit impleri quæ Dominus dixerat de seipso, videlicet tradetur gentibus, certus factus est reliqua secutura, id est, occident eum, et die tertia resurget, et non ferens verecundiam suam laqueo vitam sibi extorsit. Veruntamen cæli terræque perosus, in aere perit. Per triginta denarios quos accepit Judas, triginta maledictiones sunt super eum in psalterio inter quas dicitur, et episcopatum ejus accipiat alter. Unde pro certo cognoscitur, et ipsum cum aliis apostolum ordinatum.

Principes autem sacerdotum acceptis argentis auferunt: Non licet mittere eos in corbanam. Corbanam Hebraice nominatur, Græce gazophylacium, Latine divitiarum custodia. Quia pretium sanguinis est. O miseri, pretium non licet mittere cum denariis, et vos immundos fecistis de homicidio! Quomodo au-

detis in templo Domini aut sacrificium Dei, aut vasa ejus attingere? Ideo dixit vobis Dominus, quia similes estis sepulcris dealbatis. Argentum nihil fecit, et vos commacalastis vos ipsos, discipulum et argentum, et modo de immunditia argenti cogitastis de vobis nihil. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum: Tunc fuit in sepulturam peregrinorum, et modo idem ipse locus hospitale dicitur Francorum, ubi tempore Caroli villas habuit, concedente illo rege pro amore Caroli. Modo solummodo de eleemosyna Christianorum vivunt, et ipsi monachi et advenientes. Propter hoc vocatus est ager ille Haceldema, hoc est ager sanguinis. Non solum Christianorum scripta, verum paganorum ac locorum nomina sacrilegium Judæorum testantur usque hodie quamvis basilica ibi in una parte habeatur. Et videtur quasi a Latino quod est ager, et Græco quod est emath, id est sanguis compositum nomen. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem. Quia omnia acta Domini prædicta sunt a prophetis, minus possumus ambigere. Et dignum erat ut omnes homines qui veniebant de illo annuntiarent, et hoc etiam quia triginta denariis venundandus, et quia ager de ipsis comparandus erat.

Jesus autem stetit ante præsidem. Præses dicitur est eo quod præsideat ad tutelam loci. Ut enim minueret imperator vel Romani potentiam Judæorum, primo misit alienigenam Herodem. Post mortem ejus divisit in triarchas; inde in tetrarchas ad ultimum in præsides et prefectos. Et si ita non egerent, non delevisset eos quando voluissent. Paulatim et per partes hoc egerunt, ut sapientes. Idcirco totam domuerunt, et in potestatem suam redegerunt. Et interrogavit eum præses dicens: Tu es rex Judæorum? Pilatus nihil aliud interrogat, nisi de rege Judæorum, quia timebat ne aliquis sibi tyrannidem assumeret, sicut Theodas: quoniam ob hoc præsidebat ipse provincie, et hoc custodiret. Dicit illi Jesus: Tu dicis. Quando eis locutus est, semper ut Veritas veritatem locutus et moderate, ut nullus posset reprehendere nec loquacitatem, nec taciturnitatem ejus. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus populi, nihil respondit. Si enim voluisset per omnia respondere ut posset, dimitteretur, et non fieret necessaria redemptio. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quantum adversum te dicunt testimonia. Suadebat ei Pilatus se defendere, quia volebat eum liberare. Et non respondit ei verbum: ita ut miraretur præses vehementer. Mirabatur, quia volebat se excusare sicut reliqui homines, qui ad mortem imputantur. Quis enim nisi pro Deo moneretur, non quanta instantia posset egeret ne moreretur? Per diem autem festum consueverat præses dimittere populo unum vincitum quem voluissent. Ob reverentiam scilicet festi concedebatur vita uni reo. Habebat autem insignem vincitum, hoc est nominatum pro malitiis suis, qui dicebatur Barrabas. Bar, filius dicitur, Rabbi magistri: subauditur eorum, id est

Judæorum. Ab illo enim die a diabolo qui tanquam latro assassinator sanguinis Domini tecti sunt et regentur, usquequo convertantur. *Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittere vobis, Barrabam, an Jesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. Quanta agit invidia inter homines! Ecce Dominus nihil habebat in hoc seculo nisi victum et vestitum, et serviebat omnibus predicando, infirmos sanando, et tamen factione primorum oderunt illum, et occiderunt et elegerunt qui nunquam aliud nisi male fecerat. Tales sunt populi. Qui habet potentiam facile convertit inferiores ad voluntatem suam, licet multum sit. Non cogitant quis justior sit, sed quod principem suum intelligant velle, ad hoc convertuntur. Et hæc propter dona fiunt, quia scriptum est: *Divitiæ addunt amicos plurimos, a paupere autem, et hi avos habuit separantur.**

Sedente autem eo pro tribunali. Pro conditione, pro his quæ ad tribus pertinebant. *Misit ad eum uxor ejus.* Antequam in palatium veniret, laboravit multum Pilatus, ut Dominus dimitteretur. Sed cum uxor mandavit quia in somnis postquam dies factus fuerat multa de illo vidisset, tunc amplius satagebat. *Nihil tibi et justo illi.* Hoc est nihil tibi nocuit, nihil illi noceas. *Multa enim (subauditur somnia) passa sum hodie per visum propter eum.* Ab angelis videlicet. Diabolus enim cum suis satagebat ut Dominus crucifigeretur, æstimans verum hominem esse. Nec mirum si ad istam feminam angeli venerint, cum et Balaam Deus locutus sit, et Cornelio angelus apparuerit. *Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barrabam, Jesum vero perderent.* Non est peccatum pejus quam invidia. Ecce uxor Pilati et Pilatus justum pronuntiant Dominum, et ipse traditor et principes seducunt populum ut eligant Barrabam qui multa mala eis fecerat et de homicidio et de latrocinio, et tradant Dominum morti, qui multa bona opera operatus est eis. Sed adhuc talis est consuetudo apud plures, ut quidquid viderint vel audierint principes suos laudare, laudent absque examinatione, ut vituperent omne quod viderint eos vituperare. Sed unusquisque eum audit aliquem vituperare aut laudare, debet se custodire ne aut bonum dicat malum, aut malum dicat bonum, quia vœ veniet ei qui hoc facit. *Respondens autem præses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? Quia principibus persuadere non potuit, ut Dominum dimitterent, retulit hoc ad generalitatem, ut si principes propter invidiam volebant illum perdere, populus qui expertus fuerat ejus multiplicia beneficia, peteret eum vivere, quia si vulgaris populus eum petiisset, contra principum voluntatem servaret eum vitæ Pilatus. Vel quia hoc sacerdotes cognoverunt ante persuaserunt turbis, ut Barrabam eligerent. *At illi dixerunt Barrabam.* Sic est consuetudo hodie ut pro uno verbo principis, veritatem deserant. *Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus? Hæc omnia dicebat Pilatus**

ut liberaret eum. *Dicunt omnes: Crucifigatur.* Ante sex dies clamaverunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini!* et modo clamant: *Crucifigatur!* In istis sex diebus nihil aliud fecit, nisi vobis predicavit usque ad vesperam, et quomodo commisit illa peccata pro quibus clamatis, *Crucifige.* *Ait illis præses: Quid enim mali fecit? Plures anni erant, quo Pilatus ipsum habebat ministerium: malum ipsius non audierat, neque viderat, neque vos. At illi magis ac magis clamabant: Crucifigatur.* Crimen non dicebant, quia nesciebant, sed, ut seducti clamabant: *Crucifigatur.* *Videns autem Pilatus quia nihil proficeret in liberatione ejus, sed magis tumultus fieret. Cum perspexerunt sacerdotes quia Pilatus volebat eum liberare, intulerunt dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.* Timens et ista verba, et ne seditio in plebe fieret, quia satis prona erat gens ad excitandam seditionem, monstravit omnibus quam inique illi agerent, lavans manus suas coram populo. Ac si verbis dixisset: Ecce isti qui legem Dei habent, et præcepta ejus se dicunt custodire, faciunt de quo ego volo esse immunis, qui alienus a lege eorum sum. *Innocens ego sum a sanguine justis hujus.* Quia ego scio quod ipse justus est, et vos innocentem vultis occidere, vos sitis rei, non ego, vos videritis. *Et respondens universus populus dixit: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Quia Pilatus innocentem se pronuntiavit, ad hoc responderunt isti dicentes: Nos simus rei, ut requiratur sanguis hujus a nobis et a filiis nostris. *Exauditi fuerunt Judæi. Requisivit Dominus sanguinem ejus cum ipsa die Paschæ quo ipsi piaculum in Salvatore commiserint, a Vespasiano et Tito in Hierusalem quasi in carcere et illic ipsi homicidæ pessima morte perierunt.*

Tunc dimisit illis Barrabam: Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. Quod Pilatus eum flagellavit invitus, hoc fecit quia Romana lex præcipiebat, ut qui crucifigendus erat, ante flagellaretur. Traditus est itaque Dominus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus pectusque Dei capax flagella secuerunt. Est adhuc columna in Hierusalem, ad quam ligatus fuit interim. O quis tunc posset credere, quod Creator omnium in illo tempore haberetur, et multum miseri qui ibi interfuerunt. Jam frequenter habent dictum beati ventres, qui non genuerunt et ubera quæ non lactaverunt, et adhuc habent dicere. Attendendum autem quod dicit *tradidit eis*, id est ad eorum voluntatem. Quamvis milites illum suscepissent, tamen illis traditus est, et ipsi eum susceperunt. Milites manus præbuerunt et ligna; sed Judæi occiderunt, quia et Pilatus et milites inviti egerunt quod egerunt. Nec tamen Pilatus immunis fuit, quia potuit eum liberare si vellet. Perituro enim si non subvenit qui potest occidit. *Tunc milites suscipientes Jesum in prætorio.* De loco ubi Pilatus sedebat, qui *Lithostratos* dicebatur. *Dixerunt in domum Pilati. Lithos* Græce, Latine *lapis* dicitur. *Lithostratos lapide stratos.* A Prælore, prætorium derivatur. *Congregaverunt universam cohortem*

sem. Ipsa cohors, quæ illum comprehenderat, expectabat ibi ne forte aliquis tumultus eriretur. Congregaverunt ergo populum quia nullus sine populo rex potest esse. Et auerunt eum quis vestimentis, et circumdederunt ei chlamydem coccyneam. Chlamys illa coccynea, pro purpura quæ reges soliti erant indui, circumdata est ei. Est quoque purpura quædam rubra cocco simillima. Et plectent coronam de spinis, posuerunt super caput ejus. Pro diademate aures, spineam coronam, et pro sceptro quod reges solent ferre imposuerunt ei arundinem. Omnia ista ad illusionem fecerunt eo quod accusatus fuerit quia regem se dixerit. Corona spinea, ramus præcisus de spinis fuit, et plicatus sicut circulus, et impositus super caput ejus. Calamus autem ei datus, qui abundat in ipsa terra, et levitate ejus omnes propter hoc ferunt in manu. Typice per spinas peccata nostra significantur, quæ accepit ipse in corpore suo ut moreretur in cruce pro peccatis nostris, qui peccatum non fecerat ullum. Calamum habebat in manu, ut omnia venenata se deleturum ostenderet. Sive calamus tenebat ut sacrilegium scriberet Judæorum, quia cum calamo Græci et aliæ gentes scribunt. *Et genu flexo ante eum.* Sic erat consuetudo adorare regem, vel principes ejus. Quod quia Mardochæus noluit agere obviam Aman, deleri eum voluit cum progenie sua. *Ave, rex Judæorum.* Ave, Latinum verbum est, et non habet amplius nisi *ave* et *avete*, et est verbum saluatorium, sicut apud Græcos *χαίρει, χαίρειτε*. Nam Hebraice *Salamelach* dicitur. *Et exspuentes in eum acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus.* Qui pro bono non fecerant quod faciebant, ostenderunt in spuitione et percussione capitis ejus. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem.* Joannes dicit, quia primus ipse portaverit crucem, et post obviam habuerint Simonem quemdam. Spiritualiter innuit quia Dominus crucem suam portavit, videlicet mortificationem in corpore suo, quia omnia peccata mortua fuerunt in illo. Et post portavit et portat gentilis populus, sequens vestigia ejus. Cyrenen Libyæ civitas est et interpretatur *hæres*; et Simon *obediens*. Quia enim obediens fuit gentilis populus prædicatoribus, factus est hæres de illa hæreditate. Unde Judæus populus glorificabatur de adoptione filiorum. Et recte de villa veniebat. Villa, Græce *pagos* et inde pagani dicuntur. Et hoc congruit gentili populo quia de paganitate veniens, cœpit sequi Christum, et eum imitari. *Hunc angariaverunt*, id est imposuerunt portare crucem post Jesum. *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha.* Evangelista exposuit, quod est *Golgotha*, id est Calvariæ, subauditur locus. Syrum est, non Hebræum, tamen Hebræi sic appellabant ipsum locum. Quia ibi calvariæ auferebantur reis hominibus: locus extra civitatem. Placuit Deo ibi mori ubi rei puniebantur, ut erigeretur vexillum virtutum, ut quomodo crucem et reliqua improperia, sic etiam hoc pro nobis subiret. Qualiter autem in cruce fuerit, Sedulius pulchre comprehendit dicens:

Neve quis ignoret, speciem crucis esse ostendam. Quæ Dominum portavit ovans ratione potenti. Quattuor inde plagas quadrati colligit orbis. Splendidus auctoris de vertice fulget. Eos Occiduo: sacra lambuntur sidera piante. Arcion dextra tenet: medium læva erigit axem. Cunctaque de membris vivit natura creatis. Et cruce complexum Christus regit undique mundum. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum.* De ipso malo vino unde postea dederunt inde et modo dederunt, sive astimantes eum, sicut pro hajulatione crucis, sive quia latrones hoc petierunt. Et cum dedissent illis, dederunt etiam Domino, sive ut Lucas dicit: *Attulerunt illum, milites, acetum offerentes.* Typica vinea Domini Judæa, conversa erat in amaritudinem ut faceret vinum amarum. Quod autem dicit, *Et cum gustasset, noluit bibere*, ostendit B quia gustavit paululum, et ab ore removit.

Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes. Joannes apertius hoc exponit, quod alia vestimenta quattuor milites inter se partiti sunt. Tunicam autem, quia inconsutilis erat, sortem miserunt cuius esse deberet. Hoc significabatur quia Evangelium disseminandum per quattuor angulos terræ. Ecclesia autem ejus una esset futura per totum mundum. Quia licet terrarum spatia separentur, electi tamen unum corpus Christi sunt, et una est Ecclesia catholica, id est, universalis. *Et sedentes servabant eum.* Expectantes ut morerentur, et ne aliquis deponeret, usquequo præses juberet. *Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam:* *Hic est Jesus rex Judæorum.* Consuetudo erat apud Romanos, ut quando aliquis morti adjudicabatur, post omnium judicium scribebatur causa pro qua occidebatur, et in locubi plectendus erat legebatur. Ex hac consuetudine Pilatus jussit scribi, et quia iratus est Judæis, quia crucifigebant eum, sic dictavit ipsum titulum. Et cum Judæi petierunt aliter scribi, dixit: *Quod scripsi, scripsi.* Deo autem placuit ut sic scriberetur, ut cognoscant licet inviti Judæi quia ipse est rex universæ terræ et ipsorum. Spiritualibus quoque Judæis, hoc est confessoribus benignus rex. Fuit autem in tribus linguis scriptum, in Hebræo, propter Judæos, in Græco quia nobiles Romanorum Græce loquebantur: in Latino, propter Romanos. Et istæ tres linguæ excellentiores in toto mundo sunt, et propter perfectionem sui, et propter eas quæ eas loquebantur. Hebraica quia ipsa erat mater linguarum. Græca propter sapientiam. Quia sapientiores sunt omnibus gentibus et ipsa sonior aliis linguis. Latina propter Romanos qui tunc orbi terræ dominabantur. *Tunc crucifixerunt cum eo duos latrones, unum a dextris, et unum a sinistris.* Velint nolint Judæi, omnia mystice aguntur. Licet ipsi putent turpe supplicium. Ecce Dominus medicus crucifigitur ut ostendatur quia ipse est iudex populi boni et mali. Et sicut in iudicio boni ponentur ad dexteram, mali ad sinistram, ita et modo bonus ad dexteram, mali ad sinistram. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua.* Qui ante non poterant eum videre præ invidia, quando

virtutes faciebat, tunc ambulabant coram ipso, quia tunc enim videbant sicut ipsi semper optaverant. Movebant capita, sicut solent facere hi qui superiores se arbitrantur, contra eos quos despiciunt. *Vah! qui destruis templum Dei. Vah* interjectio est letantis, quia latabantur videntes quod semper cupierant. Fuit autem apud antiquos integra interjectio, *vah*, sed tamen multis gentibus est illa communis. Ob gratiam captandam de principibus vulgares populi ista loquebantur, et principes ut illi amplius hoc iterarent, postea eadem loquebantur, demonstrantes se sibi placere quæ dixerant. *Similiter et principes sacerdotum dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Nolentes Pharisei et invidi testimonium perhibent Christo, quod alios salvos fecerit, et in hoc apparet, quia si vellet, posset seipsum de presenti periculo liberare. *Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei.* Scandalum Judæorum in hoc maximum erat, quia Dominus Filium Dei sese dixerit, et regem Judæorum, et hoc semper replicant et impropertant. Quod autem dicunt, *descendat nunc de cruce*, vel pro impossibilitate dicunt quasi non posset hoc facere, vel demones suadebant eis dicere hoc, quia jam sentiebant virtutem Christi, videntes omnia elementa conturbari, et intelligentes creatorem mundi esse, pœnitentes quod crucifixissent eum, sicut Paulus apostolus dicit: *Si enim intellexissent, nunquam Dominum gloriosum crucifixissent.*

Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo, impropertabant ei. Per tropum qui appellatur syllepsis, utriusque latrones introducuntur blasphemasse eum, cum juxta Lucam uno blasphemante, alter confessus sit eum. Et potest fieri ut primo ambo blasphemassent, postea vero unus, cum vidit elementa turbari, conversus est, et credidit eum Dominum. Habuit vero idem latro tres virtutes in ipsa cruce, pro quibus Domini gratiam assecutus est, id est, fidem, spem et charitatem. Fidem habuit, quia Dominum credidit regnaturum, quem secum videbat mori. Habuit spem, quia illa præmia quæ nos sperabamus, et ipse postulavit dicens: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Habuit charitatem, qui socium suum inter tormenta castigare studuit dicens: *Nequiti times Deum, quia in eadem damnatione es.* Propterea meruit audire: *Hodie mecum eris in paradiso.* Hoc est in illo loco ubi dives Lazarus vidit cum Abraham. Qui paradisi recte vocatur ad comparationem aliorum locorum infernalium. Ubi etiam depositos credimus illos quos de pœnis inferni Dominus liberavit, usque quo in cœlum ascendens secum illos omnes in æternam Jerusalem duxit. Nam sicut Dominus primogenitus fuit ex mortuis, sic etiam primum suum corpus et animam in paradysum cœlestem introduxit, et post alios, quod non fuit antequam in cœlum ascenderet post quadraginta dies. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horam nonam.* Quia Dominus sexta hora crucem ascendit, sol abscondit radios suos tribus horis in quibus Dominus in cruce fuit,

et sicut ipse tribus horis in patibulo pependit, sic tribus diebus in sepulcro jacuit. Et sicut non omnes tres horæ completæ sunt in passione ejus, sic nec per omnes dies jacuit in sepulcro, sed a toto pars intelligitur. Judæi suspicati sunt quod eclipsis solis vel lunæ fuerit ipso tempore; sed non fuit, quia eclipsis solis non potest esse nisi in ortu lunæ, neque eclipsis lunæ nisi in veteri luna. Ea hora Dominus pependit in cruce qua Adam peccavit in paradiso. Nam scriptum est quod audierit Adam vocem Dei ambulantis in paradiso post meridiem. Eadem hora qua Adam mortem induxit, eadem hora secundus et verus Adam mortem vicit. Et sicut Dominus tribus horis pependit in cruce, sic Adam tribus horis fuit in paradiso. *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamma sabachthani.* Hebraica lingua ponitur idem versiculus, propter reverentiam Domini, quia oratio ejus est, ideo non est interpretatum. Non autem habet in Hebræo *respice in me*, sicut in nostris Psalteriis, neque *meus*, nisi una vice, nec etiam in Græco. Nam Græce dicitur, *Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, ἡνα τί βασανίζεις με.* Ex persona hominis qui patiebatur hæc loquitur, quia quasi omnia habebant Judæi secundum suam voluntatem impleta, eum illum viderent mori in cruce. Non autem debet conjungi *cum*, sed separatim, nec debet habere in capite aspirationem. *Ei* enim primum nomen est de decem nominibus quibus Deus appellatur apud Judæos, et invenitur in nominibus Hebræorum in fine, ut Michael, Gabriel, Raphael. Dicitur autem Græce *ἄρχυρος*, id est *fortis*. *Quidam autem illic stantes et audientes dicebant: Heliam vocat iste.* Milites hoc dicebant, quia ignari erant Hebrææ linguae. Sed et Judæi hoc dicebant irridendo, et commutando in malam partem, ut reliqua. Nam et Eli prophete nomen *Deus meus* interpretatur. *Et continuo currrens unus ex eis, accepit spongiam, implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere.* Sicut Lucas refert; milites illudentes hoc fecerunt, quia et hoc prophetatum fuerat, et Dominus dixerat, quia sciebat prophetatum de se, et nec dum completum dixit: *Sitio.* Hoc est scio de me prophetatum, et nec completum impleatur. Et tunc erunt omnia impleta quæ de mea passione fuerunt prophetata. Bene hunc potum fuit conveniens dari Christo, quia sicut acetum de bono vino sit, ita Judæi de bona progenie mali erant facti. *Jesus autem iterum clamans voce magna.* Id est circumstantibus et audientibus. Quod clamaverit Joannes scribens inquit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Ipse homo qui quærebatur se derelictum a patre, ipse animam suam illi tradidit, et illi commendat a quo creatum corpus et anima ejus fuerat, id est a divinitate. Quod Græce dicitur *eis cheiras sou parathesomai to pneuma mou: sicut χεῖρας σου παραθεσσαι τὸ πνεῦμά μου.* Quod bonum est homini Christiano dicere quando de corpore exire debuerit, exemplo Domini qui hoc ita dixit. *Emisi spiritum,* id est animam. Quia unde supra dixerat, *Potentiam habeo ponendi animam meam, inde dicunt modo Eant-*

ait spiritum. Quid enim emittere spiritum, nisi et animam ponere? Sed anima dicta propter quod vivit, spiritus autem vel pro spiritali natura, vel pro eo quod spiret in corpore. Similiter animus pars animæ est, id est, voluntas animæ; mens autem et ipsa pars animæ; hoc est memoria. Ita autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit, et pro efficientiis diversis diversa nomina sortiatur anima. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes.* Antè sancta sanctorum pendeat cortina satis pretiosa ultra quam nullus introibat nisi summus sacerdos, et hoc semel in anno et hoc quod intra erat dicebatur sancta sanctorum, quia non habebant Judæi sanctius aliquid. Ibi fuerat arca, antequam Jeremias illam absconderet, et ibi erat propitiatorium; tamen ex uno fronte apparebant, ex altera parte reliquum erat absconsum, et illud appellatur velum quia in illa velabat, hoc est, celabat. Aliud velum pendeat exterius, inter primum altare et populum. De isto dicunt Judæi quod scissum fuerit, et non primum sciandura velum templi, ut ostendat omnia sacra transeunda ad populum gentilium. Antè enim dicebatur: *Notus in Judæa Deus; modo dicitur: A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini.*

Et terra mota est, et petrae scissæ sunt. Refert Josephus, superliminare, quod infinitæ magnitudinis erat, fractum esse atque divisum, etiam angelicas virtutes tunc in ipso tempore clamasse: « Transeamus ex his sedibus. » In omnibus his signis elementorum creator debet agnosci, pro cuius morte elementa commoventur. Typice commovenda corda gentilium, et aperienda in Dei confessione. Aperta quidem tunc fuerunt, sed mortui ex eis non resurrexerunt, nisi post Dominum resurgentem, ut sit primogenitus ex mortuis, quia nulli ante Ipsum immortales resurrexerunt, sed omnes iterum mortui sunt, ut Lazarus. Isti autem immortales resurrexerunt, et cum Domino ascendente ascenderunt. Dormientes dicuntur mortui in omnibus Scripturis divinis, et locus ubi quiescunt κοιμητήριον, hoc est dormitorium, dicitur Græca lingua, ut veraciter ostendantur omnes resurgendi in fine mundi. *Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus.* Quod dicit resurrectionem ejus, et ad hoc respicit quod dicit, *surrexerunt, et ad hoc, exeuntes de monumentis. Venerunt in sanctam civitatem.* Adhuc vocatur Jerusalem sancta propter templum Domini, et vasa quæ ibi fuerant sanctificata, et multos sanctos qui ibi erant viventes, licet nos non per omnia habeamus de eis. Nam post invenimus apostolos ibi orasse, et omnem cultum religionis observasse, usque ad subversionem ejus, anno quadragesimo secundo ascensionis ejus. Quod tempus datum est eis ad penitentiam agendam. Et quia noluerunt agere penitentiam egressi duo ursi sunt, Vespasianus et Titus, de saltu gentilium, et occiderunt ex eis undecies centena millia, et eduxerunt centum millia. Quod dicit *apparuerunt multis*, ostenditur non fuisse generalis resurrectio, sed specialis, ut et hi resurgerent, quos Deus chariores habuit, et

illis apparerent qui electi erant ad cognoscendum arcanum Dei. *Centurio autem et qui cum eo erant custodientes Jesum, visæ terremotu et his quæ fiebant, valde timuerunt.* Centurio iste, sicut habemus scriptum, ipse fuit Longinus, qui jussu Pilati aperuit latus Domini. Noluit epim Pilatus ut ejus cura cum latronibus frangeretur, quod crudelis satis erat et inhonestum, et ne Judæi dicerent non eum fuisse mortuum, sed quasi spasmodum fuisse passum. Nulla autem causa sic miratus est centurio, quomodo quando voluit et quando dixit: *In manus tuas commendo spiritum meum*, tunc mortuus est. Alii enim homines nec quando volunt nascuntur, nec qua volunt hora moriuntur. Et in hoc maxime cognovit Deum esse, et propterea credidit, et baptizatus est: etiam pro Christo postea occisus est ab Octavio præfecto. Non solum autem ipse, sed milites glorificaverunt Deum. *Erant autem ibi mulieres multe a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei.* Fuit consuetudo inter Judæos quod prophetis et prædicatoribus legis mulieres ministrabant de substantiis suis victum atque vestitum, et non erat inter eos ulla reprehensio in gentibus. Quia scandalum potuit generare, noluit agere beatus Paulus. Unde dicit: *Nunquid non habemus potestatem mulierem circumducendi, sicut Cephæ et reliqui.* Ministrantes autem de substantiis suis Domino ut meterent ejus spiritalia verba: non quod Dominus indigeret eorum carnalia, sed ut ostenderet prædicatoribus hæc sibi jure deberi. Sed et Dominus, quamvis Deus esset, tales comites et ministros elegit, de quibus nec querela esse potuisset. *Inter quas erat Maria Magdalena, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* Maria a qua septem dæmonia ejecerat, et Maria Jacobi, et Joseph mater quæ erat matertera Domini, quia soror erat sanctæ Mariæ. Matertera dicitur quasi mater altera, et mater filiorum Zebedæi quæ illis suis ibi serviebat cum Domino. *Cum autem sero factum esset.* Præcipiebat lex ut qui suspensus fuisset in patibulo ad vesperam deponeretur, ut quod ei de quinque regibus Josuæ præcepit fieri, et ideoque crura fracta sunt, ut inorerentur et deponerentur. *Venit quidam homo dives.* Non propter aliquam jactantiam dicit evangelista quod iste dives fuerit, sed ut ostendatur ideoque potuisse impetrare corpus Domini quod dives fuerit et decuria ordine, unus videlicet de consiliariis. Pauperes enim non erant nisi accedere ad tam potentem præfectum, quia non curabat de hoc quod Salomon dixit: *Qui despicit pauperem, peccat.* Nostri enim de quibus præceptum est pauperes colligere, ipsi despiciant eos; quanto magis ille paganus. *Venit quidam homo ab Arimathæa. Ab Arimathæa.* Ipsa est Ramatha, civitas Samuelis prophætæ in regione Samnitica juxta Diospolim. *Nomine Joseph.* Non fuit iste nutritius Domini, quia ille pauper erat; non in allo loco Evangelii de hoc dicitur, nisi hic. Unde ostenditur multos discipulos Dominum habuisse, de quibus non habemus scriptum, et qui non sequebantur, sed in

domo sua faciebant quæ Dei erant. *Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu.* Potentia ipsius monstratur, quod ipse per se accessit, et non per alium mandavit, sed etiam ipse, quod illum quasi damnatum ausus est sepefere.

Et tradunt de eo quod Judæi pro hac causa miserunt illum in custodiam, et ipsa nocte Resurrectionis Domini elevata sit in aere domus in qua clausus habebatur, et venerit, et eduxerit eum Dominus. Et post eum Judæi requirebant corpus Domini a militibus, dicebant milites: Reddite vos Joseph et nos reddemus corpus. *Tunc Pilatus jussit reddi corpus.* Magis dignitatis fuit iste Joseph secundum sæculum, et secundum Deum, qui et potens fuit impetrare, et dignus ministerium sepulturæ peragere. De isto Joseph primus accipitur psalmus cantatus. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum,* et reliqua. *Et accepto corpore Joseph, involvit illud in sindone munda.* Sindon linteum dicitur, quod mercatum est novum, de quo nihil nullius operis factum fuit. Et involvit ibi cum aromatibus corpus Domini.

Erat jam proximum observatio sabbati, et idcirco non potuit aliud facere, nisi in gyro corporis posuit aromata, et involvit in sindone; et posuit in monumento sine cooperulo, ut post sabbatum revertetur cum aliis aromatibus et tunc diligenter aromatizaret Dominum. Sed quia Joseph conclusus fuit in custodia a Judæis, et mulieres pauperes non poterant in crastino præparari, tertia die volebant hoc perficere, si corpus invenissent. Et hac consuetudine mos obtinuit in Ecclesia, ut corpus Domini in altari quando consecratur non in serico, neque in panno tincto, sed in linteo consecratur. Juxta quod a beato Silvestro constitutum in gestis pontificum legimus. Et ex ista sepultura Domini simplici ambitio divitum condemnatur, qui nec in sepulcro volunt carere divitiis. *Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* In novo monumento ponitur, ne si alius antea positus fuisset, dubium esset quis resurrexisset. Et sicut in utero S. Mariæ, nec alius ante eum, nec post eum jacuit. Et in excisa petra positus est, ne si ex minutis lapidibus fuisset ædificatum, suffossis tumuli fundamentis furto ablatum crederetur. Omnia ista propter nostram credulitatem facta sunt. Ante homines in domibus sepeliebantur. Sed cum fetor inhabitantes necaret, præceperunt Romani publico edicto, ne in domo sepelirentur homines neque in civitate. Tunc quia grave videbatur sub dio puro sepelire cognatos et amicos, reversi sunt ad antiquam sepulturam, ut exciderent in petris, sive sub terra cryptas, et ibi sepelirent. Unde pleraque adhuc inveniuntur et juxta Romam, et in aliis terris, ut est cœmeterium Calixti, ubi jacuit sancta Cecilia, et sanctus Urbanus cum multis militibus. Referunt de ipso monumento quia mons est super naturalem petram, ubi stare terra perhibetur, et in ipsa petra excisa crypta, et in ipsa crypta excisum sarcophagum in latere Aquilonari: habet pedes septem in longitudine, tres palmos in altitudine; cæ-

terò pavimento ipsa crypta tantæ altitudinis est, ut intro stans homo extensa manu vix possit attingere culmen; et rotunda in gyro: Quam similitudinem et ex nostris quæ in hac terra excisa inveniuntur possumus colligere. Habet autem colorem albam cum rubicundo ipsa petra; et patens erat a Meridie, unde corpus Dominicum est illatum, et super petram erat hortus. Nunc vero est conclusus locus, et in ipsa crypta basilica consecrata. *Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti et abiit.* Idcirco advolvit Joseph lapidem ne bestia aliqua intraret, et corpus Dominicum tangeret. Licet in gyro clausuram habuerit pro hortu cura. *Erat autem ibi Maria Magdalena, et altera Maria.* Istæ sunt Mariæ de quibus supra dictum est: *soror Lazari, et mater Jacobi et Joseph.* Nam Maria pro nimio dolore, quod viderat in cruce, non potuit ad monumentum abire. Sed ista Lazari soror optime recognovit liberationem suam, quæ viros et mulieres de obsequendo Domino vicit. Aliis remeantibus ad sua, istæ aspiciabant quomodo poneretur corpus, ut ei tempore congruo possent manus devotionis impendere.

Altera autem die quæ est post pasceven. Pasceven Græco nomine, *preparatio* Latine dicitur, quam nos sextam feriam vocamus, in qua Dominus crucifixus est. Quæ ideo preparatio dicitur, eo quod tunc Judæi sibi parabant quod edere in sabbato solebant. In sexto die Domino placuit crucifigi, quia Adam in sexto peccavit, et in ipsa ejectus est de paradiso. Similes sunt illæ animæ quæ parant Domino de bonis operibus requiescentis locum in cordibus suis.

Dicunt in sabbato ad Pilatum: Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens, post tres dies resurgam. Ecce Judæi nostræ salutis et profectui in hoc loco servierunt, quia non solum evangelistas, sed et custodes habuimus resurrectionis Domini. Sic faciunt qui contra Deum pugnant. Unde ipsi satagunt ne fiat quod ipsi nolunt, unde ipsi præparant quod Deus habet dispositum. Optime fecerunt quando lapidem signaverunt et custodes adhibuerunt, certiores nos reddiderunt de Domini resurrectione. Sed tamen perspicendum quod adhuc vigeat in Judæa in mentibus eorum, quem nec nominare queunt præ invidia, sed seductorem eum appellent. Si sciretis qualia custodes nuntiaturi essent, nunquam eos ad custodiendum deputassetis.

Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Non quod ipsi Judæi milites habuissent, in potestate, sed quasi dixisset: Ecce custodiam de vobis: ordinate quomodo custodiat, ut non habeatis quid dicatis. *Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum.* Id est de custodia et sigillatione. Nam sabbatum erat, propterea nihil aliud optati sunt, nisi per verbum. Apparet autem quia prope erat monumentum quod in sabbato ausi sunt ambulare. Et hoc videndum quia Joseph, cum esset de Ramathaim, prope Hierusalem volebat se sepeliri, ut illic resurgeret cum multis sanctis qui ibi jacebant. Persecutores vero Domini talem leguntur exitum habuisse.

Primus, Herodes, qui illum voluit occidere, et pro ipso innocentes occidit jussitque omnes Scripturas divinas aduri, et pararetur progenies ejus de regali semine David esse, et accepit Mariamnam Aristoboli filiam, ut in perpetuum haberet ejus progenies regnum. Sed quia injuste et contra Dei voluit voluntatem, cito decidit. Ipse enim non plus quam tribus annis regnavit post innocentes jugulatos; urebatur autem a foris igne sacro seu lento, corpus ejus totum putridum erat de intus. Anhelitus ejus tetrum odorem reddebat, pedum inflatio, et verendorum, et pro his omnibus maxima febris. Jam habebat occisam uxorem suam Mariamnam et tres filios suos de ea: Aristobolum, Hircanum et Antipatrem, et alios tres. Et tamen in his doloribus præcepit omnium nobilium filios recludi in uno loco, et vocavit ad se socerum suum, et ait illi: Ego novi quod Judæi lætabuntur de morte mea, sed si tu voluisses, ego habuissem lugentes exsequias, ut cum mortuus fuisset, interfecisses nobilium filios, et tunc haberem lugentes exsequias. Ille promisit se ita facturum, sed nihil fecit; sed cum mortuus fuit, præcepit ille omnes dimitti. Postquam vero mala convaluerunt in eum, accepit ille cultellum quasi ad purgandum pomum, et occidit seipsum, et sic obiit. Archelaus vero filius ejus, in Vienna exsilio relegatus obiit. Herodes quoque tetrarcha, Herodis filius, qui Joannem decollavit et Pilato in passione consensit, Lugduno exsiliatus est; Herodes alius, nepos Herodis, Aristoboli filius, qui Jacobum fratrem sancti Joannis decollavit, per quinque dies a vermibus in ventre comestus obiit. Pilatus vero propria se manu interfecit.

Vespera autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati. Vespera a stella dicitur, quæ solet oriri prima ad-
 vesperascente die. Vespere autem sabbati, hoc est in sabbati vespere quæ incipit lucescere, pertinet tamen ad primam sabbati. Nam [ante] adventum Domini dies præcedebat vesperam, et quicumque integram diem volebat celebrare, ante celebrabat diem, et post vesperam et noctem, ut significaretur quia Adam de paradiso venit in mundum, quasi de luce ad tenebras, de innocentia ad peccatum. Post resurrectionem vero, vespera et nox præcesserunt, ut ostenderetur quia de peccato iterum venimus ad innocentiam per Christum. Quod diversa mulierum tempora describuntur in Evangeliiis, non mendacii est, sed frequentia mulierum. *Venerunt ad vesperam sabbati.* Post ipsius diei vesperam venerunt, cum adhuc tenebræ essent, id est, venerunt primo mane. Hoc ergo dicit vespere sabbati, ac si diceret, nocte quæ sequitur sabbatum. Ipso die quando passus est revertentes, paraverunt aromata et unguenta, et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum legis, ut a vespera usque ad aliam vesperam observarent sabbatum. Ideoque, sepulto Domino, quandiu licuit operari, id est, usque ad solis occasum, in unguentis præparandis fuerunt occupatæ, et quod tunc non valuerunt, transacto sabbato emerunt aromata; ut

venientes ungerent Jesum. Vespere et masculi et femini generis invenitur, tam apud Græcos quam apud Latinos, sed tamen illi dicunt *hespera* per aspirationem, nos per *v*, *vespere*, quod in multis nominibus agimus, cum in nostram linguam transeunt, aut *s* aut *v* ponentes pro aspiratione illorum, ut illi *hes*, nos *ses*. Quadraginta horas jacuit Dominus in sepulcro, et propterea per quadraginta dies apparuit eis. *Et ecce terræmotus factus est magnus.* Terræmotus factus est propter custodes ut terrentur, ut non auderent prohibere venientes, et tamen videntes, veritatemque annuntiarent. Nihil enim sic terret mortaliū pectora quam tonitruum et terræmotus. Spiritualiter, istæ duæ feminae duæ plebes sunt, Judaica et gentilis. Terræmotus, concussio Dei ex prædicatione Spiritus sancti. *Angelus Domini.* Obsequia angelorum, per quos illud ministerium perfectum est. *Revolvit lapidem.* Non ut Domino viam panderet, sed ut mulieribus monstraret jam abiisse Dominum, et ut claustra inferni dejecta et superata doceret. *Sedebat super eum.* Idcirco sedebat ut ostenderet omnia Christum habuisse devicta, et mortem et corruptionem. Nam quando natus est stantes apparuerunt angeli, ut monstraretur quia haberet pugnare cum diabolo: *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur.* Et hoc ad terrorem custodum (debet autem habere *v* in nominativo). Quia propter timorem custodum in fulgure apparuit. *Et vestimentum ejus sicut nix.* Ad blanditiem mulierum factum est, ut in unius specie appareret. *Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes.* Et propter custodes talis apparuit, et ut signaret quia is quem nuntiabat et terribilis reprobis et blandus futurus esset justis. In fulgure enim terror timoris, in nive blandimentum amoris. *Respondens autem angelus, dixit mulieribus.* Ad hoc alius evangelista dicit quia dicebant mulieres, *Quis revolvit nobis lapidem?* Ad hoc dicitur respondisse. Primo pellit timorem, quia sic est consuetudo et ratio ut primo pellatur timor, cum quo non potest homo bene intelligere. Post vero audiunt de quo loquebantur ipsæ mulieres: *Nolite timere vos.* Ac si aperte dicat: Illi timeant qui Jesum non amant, quia propter illos hæc terribilia facta sunt. Vos autem quæ Jesum quæritis, nolite timere, quia ad illius obsequium veni ad cujus et vos venitis, et unum Deum habemus et unam voluntatem. *Scio enim quod Jesum qui crucifixus est quæritis.* Quoniam ego scio quod propter obsequium Crucifixi venitis, nolo ut vos timeatis, vel me vel terræmotum. *Non est hic.* Corpus ipsius quæritis, non est hic. Nam per divinitatem ubique est. *Surrexit enim.* Per se surrexit, nullius indigens auxilio, quia quantum voluit jacuit, et quando voluit surrexit. *Sicut dixit.* Quando de morte prædixit. *Venite et videte locum.* Ut si verbis meis non creditis, vel oculis vestris credatis, cum vacuum sepulcrum videritis. Sicut Dominus ejus bonus, sic etiam missus ejus. Si aliquis superbus alicui aliquid dixisset, nollet ut post ejus dicta fidem cum oculis quæreret: sanctus autem angelus etiam

alibi requisitis feminis post sua verba explorare oculis jubet. *Ubi posuerunt eum.* Joseph scilicet et Gamaliel et Nicodemus. *Es cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit.* Quia discipuli fugerunt et vos semper stelistis, et hic eum frequenter requisistis, vos estote puncti illorum, ut per vos discant, quæ fragilis sexus estis, illi qui viri fuerunt et amplius vobis timuerunt. *Dicite etiam Petro.* Ut quia cum femina fecit negare, femina faciat confiteri, et qui per feminam elongatus est de discipulis, iterum per feminam aggregetur. *Et ecce præcedet vos in Galilæam.* Id est, antecedit vos in Galilæam. Et quamvis alio loco videatis, tamen generali visione discipulorum ibi eum videbitis, ubi non sunt homicidæ qui eum occiderunt. Typice, Galilæa *transmigratio facta*, vel *revelatio* interpretatur. Et recte Dominus in Galilæa videtur, ut ipso situ corporis mysterium suæ resurrectionis, discipulis loqueretur. In Galilæa videtur, qui jam de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna transmigraverat ad gloriam. Et nos exemplo discipulorum transmigramus de peccatis ad virtutes. Tunc videbimus Dominum in hoc sæculo mente, in futuro facie ad faciem. *Esierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno.* Duplex mulierum mentes metus invaserat, timoris et gaudii, et unus ex miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis. Et tamen uterque femineo more, concite actus nuntiantes discipulis: quia mulier viro mortem annuntiaverat et ad malum incitaverat, nunc mulier viris vitam denuntiat. *Et ecce Jesus occurrens illis, dixit: Ave.* Quia magnam curam habebant veniendi ad monumentum, et nunc iterum concitato gradu de Domino pergunt annuntiare, recte merentur obvium habere Dominum, et maledictam Evæ mulieris in mulieribus solveretur. *Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus.* Istæ accedunt et tenuerunt pedes ejus, et osculantur, et adorant, quia credebant eum Deum. Illi vero quæ eam Deum esse dubitabat, dicitur: *Noli me tangere.* Dicunt autem multi quia ipsa una eademque fuerit Maria Magdalena, et primo dubitaverit, post vero, ad vocem Domini correctæ, mernerit osculari pedes Domini et adorare eum. *Tunc ait illis: Nolite timere.* Naturale est hominum, cum aliquid supra naturam suam viderint, timere, maxime feminarum. Quia ergo videbant corpus incorruptibile et glorificatum ultra humanam naturam, pavebant. Quibus primo timor pellitur, ut æqua mente possint intelligere quæ dicuntur. *Ite, nuntiate fratribus meis.* Propterea apostoli fratres Domini dicuntur, quia eis sua clementia concesserat ut invocarent Patrem Dominum, dicentes: *Pater noster*, et reliqua. Et præceperat ne alium patrem auctoritatis nostræ invocarem, nisi Patrem ipsius, etiam primogenitus ipse frater ex resurrectione factus est. *Ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Visus est Dominus ab aliquibus discipulis antequam in Galilæam pergerent, sed tamen generalis visio discipulorum ibi fuit ubi non erant homicidæ qui illum occiderant. Et verbis et rebus Do-

minus discipulis ac suaque facta commendat. Quia enim ipse de corruptione ad incorruptionem, de mortali ad immortalitatem transierat, quasi in Galilæa videbatur. Galilæa namque *transmigratio facta* interpretatur, sive *revelatio*. Legi in quodam libro quod Galilæa illa pars civitatis vocaretur Hierusalem, pars quam Galilæi edificaverant. *Ibi me videbunt.* Hoc est, me videbunt qui occisus fui, non solum spiritum. Sedulius scribit quia Dominus resurgens primo Mariæ matri visus fuerit. Sic enim dicit:

Hoc luminis ortu
Virgo parens alimque simul cum muneræ matres,
Mensis aromatica: notum veppre gementes
Ad tumulum.

Quæ cum abissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem. Permissum est militibus videre ex parte resurrectionem Domini, sed sub terrore, ut non auderent prohibere. Attamen non est præceptum annuntiare, quia pro mala voluntate venerant: ideo non mereatur fieri nuptii Domini, sed tormentorum suorum. *Nuntiaverunt omnia quæ facta fuerant.* Quia non erant Judæi, non celabant veritatem, neque in malam partem convertiebant donec Judæi eos corrumpebant. *Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus.* Pecunia argentum dicitur. Unde et in Græco *argyron* dicitur. Ecce Judæi qui dixerunt Domino, Descende de cruce, et credimus tibi: surrexit de sepulchro, quod majus est, et non solum non crediderunt, sed et argentum de templo Domini tulerunt, et pro mendacio dederunt, dicentes: *Dicite quia discipuli ejus venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus.* Sapiens cito deprehendit veritatem et mendacium quod apparet in ambabus. Nunc suadet Judæi apertum mendacium. Si dormierunt, quomodo scierunt qui furarentur. Si vero vigilaverunt, quare non prohibuerunt. *Et divulgatum est verbum istud apud Judæos.* Videlicet, quod milites dixerant. Nam et Pilatus audivit de ipsa pecunia sic in epistola ad Tiberium in passione sancti Petri invenimus. *Undecim discipuli abierunt in Galilæam.* Undecim abierunt, quia duodecimus occisus est. Et de apostolis propter dignitatem solummodo evangelista dicit, nam et alii discipuli et feminae abierunt in montem ubi constituerat eis Jesus. *In montem*, id est Thabor, quem et ad secreta loquenda elegerat et ad adorandum. Constituerat autem ante resurrectionem, quando prædixerat de sua passione, et post resurrectionem, per feminas. *Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* Unde dubitaverunt Lucas ostendit dicens: *Existimantes se spiritum videre.* Putabant enim quod solummodo spiritum ejus viderint, quia corpus quod viderant subtilius aliis corporibus erat, quod jam immortale et impassibile erat. Existimabant se spiritum videre. *Quidam autem dubitaverunt.* Dubitatio eorum nostram auxit fidem, dum manifestius latus ostensum est Thomæ et loca clavorum in manibus ac pedibus. *Et accedens Jesus, locutus est eis, dicens. Et accedendo propius et loquendo du-*

bitationem aufert quod et corpus esset qui videretur et, qui loqueretur. *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra.* Ei data est potestas qui paulo [ante] crucifixus et mortuus erat, et qui resurrexerat. Nam secundum divinitatem semper habuit, quia hoc est ei habere quod esse, qui ante minoratus paulo minus ab angelis fuerat, supra angelos elevatus est. Per cælum et terram universa creatura intelligitur. Typice, ut ante regnabat in celo, per fidem credentium regnet in terris. *Euntes ergo docete omnes gentes.* Ordo pulcherrimus, ut primo doceantur qui sit Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, per quem fit remissio peccatorum, et quia nisi quis corde crediderit et ore confessus fuerit, non habet remissionem peccatorum. Cum hæc homo intellexerit, tunc debet baptizari. Nam si ætatem (sic) et hæc non crediderit, in vanum baptizatur, sicut pecus aut metallum. Infantibus vero parvis, pro eorum fide qui pro eis respondent, fit remissio, sicut de paralytico dicitur. *Videns Jesus fidem illorum qui offerebant, dixit paralytico: Confide, fili, dimittuntur tibi peccata tua.*

Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sicut est æqualitas in Trinitate, sic in vocatione et immersione æqualitas, cum unoquoque nomine et mersio celebrari debet. Baptizantes, id est lavantes, quia sicut a foris, ita interiori mentem lavat. Et ideo cum tali elemento res agitur, ut quod videt fieri a foris, credat similiter intus fieri, quia peccata quasi quædam sordes animarum. *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* Superius præcepit docere de credulitate Dei et de remissione peccatorum quæ fit in baptismo his qui credunt et confitentur, et credulitatem etiam habent, nunc præcepit ut doceantur baptizari quid servare debeant ut vestem quam acceperunt in baptismo immaculatam perferant ante tribunal Christi, et quia baptismum unum est et non potest iterari. *Omnia, inquit, quæcunque mandavi vobis.* Omnia, subauditur, præcepta quæ mandavi, id est commendavi custodienda vobis, ut qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Quod est quod dicit: *Ecce ego vobiscum sum,* cum alibi dicat, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem mortalis sicut et vos? Quod autem promittit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi,* de præsentia Divinitatis et adjutorio quo prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Quandiu viventes fuerunt, fuit cum eis omnibus invocationibus eorum, et modo vident factem ejus in contemplatione claritatis; quia corpore recedebat, divinitatis præsentiam pollicebatur, ne diffiderent, licet corpus non viderent. Est Deus ubique, et est etiam cum reprobis præsentia divinitatis, quia cuncta videt et penetrat. Sed aliter est cum electis, ut faciat eorum voluntatem et secundum suum placitum eos dirigat, ut Psalmista ait: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos.* Qui autem dicit, usque in finem sæculi debeat

A esse cum discipulis, ostendit se scire diem iudicii, et demonstrat quod post mortem discipuli esse debeant. Ecce ostendit duas sibi inesse naturas, unam quæ recedebat corporis, alteram quam pollicebatur divinitatis. Unde conticescat Eutyches abba et monachus, qui Christum post humanam assumptionem negavit assistere de duabus naturis, sed solam in eo divinam asseruit esse naturam. Cum enim hæc prædicaret, et non posset convinci ab aliquo, Martianus imperator congregavit synodum sexcentorum triginta episcoporum in Chalcidonia urbe adversus eum, et per quadraginta dies disputatum est ab episcopis contra eum et sex monachos ejus, et non potuerunt eos convincere. Tunc in angustia imperator constitutus dixit ad omnem cœtum: Ecce nos reliquimus idola et voluptates nostras quibus pagani delectabamur, et modo abdicatis delectationibus pro fide nostra patiemur infernum. Sed scitote quia nisi cognovero verissime quid debeam credere, convertam me ad sæculi voluptates cum omni orbe terrarum, ut si vitam æternam perdidero fruar delectatione sæculi, et non doleam in illa vita utrumque perdidisse. Ecce vos omnes episcopi, non potestis convincere istos septem, qui dicunt Verbi Dei et carnis naturam unam esse; et dicunt quia vos hæretici estis et vos hæreticos et contra eos putastis; sed in disputationibus contraire non potestis, et ideo ignoro quibus potissimum credere debeam. Vos qui columnæ et rectores Ecclesiarum esse debetis, invenite consilium quo non pereat mundus, qui vobis a Domino est commendatus. Tunc respondentes episcopi dixerunt: Oremus omnes Dominum ut ostendat populis suis, qui verum quive falsum dicat. Tunc exstitit quidam qui diceret quemdam esse reclusum in petra, in similitudinem sancti Simeonis, Achaïum nomine per triginta annos, qui virtutes faceret; et alium eremitam super Jordanem ejusdem famæ virum. Tunc consilio episcoporum præcepit illic ire, et adducere illos. Cumque venissent ad specum Achaïi duo episcopi, dixerunt ei mandatum imperatoris et episcoporum. At ille respondit: *Ego non egrediar de hoc specu vivus, quia nec ambulare possum, nec disputare.* Erat namque ad mensuram corpusculi ejus excisa petra; ita ut neque hac neque illic se posset convertere, sed quasi orans jacebat inclusus in petra. Panis autem dabatur ei per fenestram et potus. Quod de corpore ejus juxta purgationem humanam exibat, per foramen ad terram decidebat. Igitur cum episcopi quod nollet exire, præceperunt destrui specum, et expelli eum. Tunc cepit ille adjurare, ne viventem eum expellerent; sed episcopi pro salute populi non eum audierunt. Cumque eductus esset, fuit sic rigidus sicut in specu steterat; et non valuit se erigere aut ambulare, cum equo tamen deportaverunt eum ad imperatorem, simul cum illo alio eremita. Dixitque ad eos imperator: Quod vobis impedimentum fecimus, pro salute totius mundi fecimus. Quia ecce sunt septem monachi, qui dicunt quod una natura Filii fuerit in Filio Dei post assumptionem carnis. Quod omnes episcopi alique cum eis denegant; sed

in disputando non possunt convincere illos, et nisi subveneritis, omnes iterum ad paganitatem revertentur, quia nescimus quid credere debeamus. Respondens Achatius dixit: Ego non possum verbis contendere: quia diu est, ex quo disputare, vel syllogismos legere, desivi. Isti autem ab infantia usque nunc hoc studuerunt. Et magister gentium præcepit discipulo, dicens: *Noli verbis contendere: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Propterea necesse est converti ad Deum, ut ipse ostendat quis rectius credat, et si vult salvam fieri Ecclesiam suam. Tunc interrogavit si esset in vicino aliquis locus, ubi Deus virtutem ac signa per aliquem demonstraret. Dixeruntque ei, quod sancta Euphemia virgo miracula demonstraret frequenter in his qui per ejus suffragium Deum peterent, quasi milliaria duo a civitate. Abiit imperator cum omni synodo. Cumque pervenissent illuc, præcepit ille Achatius aperire sepulcrum ejus. Quod cum aperuissent visa est jacere quasi dormiens in lecto. Venitque rex, et osculatus est eam in pectore et episcopi, atque omnis populus. Hoc facto, præcepit præfatus vir episcopis et monachis, ut scriberet unusquisque fidem suam et sugillaret. Quod cum fecissent; posuit eas prædictus vir supra pectus ejus vidente rege et episcopis ac hæreticis. Quo facto, exierunt omnes de basilica, et clausæ sunt omnes in gyro, et sigillatæ de annulo regis, et episcoporum, atque hæreticorum. Dixitque Achatius ad omnem cœtum: *Jejunate et orate per tres dies in circuitu basilicæ, ut ostendat nobis Dominus quorum fides beneplacita habeatur.* Fecerunt ita ut præceperat. Die autem tertia, dixit Achatius episcopis et hæreticis: *Videte diligenter sigilla ve-*

stra si salva sunt, ne postea aliqua dabitatio habeatur. Responderunt episcopi et hæretici: *Salva sunt signacula nostra, quia per vices tam nostri quam illorum in die ac nocte vigilaverunt. Quodcumque nobis Deus ostenderit, absque dubitatione credamus nec contradicemus.* Tunc aperuerunt januas, et pervenerunt ad sepulcrum virginis, et viderunt quod unam chartam haberet de pectore suo elevatam, et super os suum missam, ac compressis manibus deoscularetur; aliam autem quasi corrosam a soricibus minutam sub pedibus calcabat. Non tamen cognoverunt quæ una esset et quæ altera. Dixitque Achatius ad cœtum: *Videatis quia unam fidem osculatur per quam ipsa salva facta est, aliam calcat sub pedibus? Quid vobis videtur?* Responderunt omnes: *illi fidei omnes nos subjeciemus, quam ipsa osculatur.* Elevatisque manibus ejus desuper charta apparuit esse charta episcoporum, et illa hæreticorum corrosa. Quod videntes omnes glorificaverunt Deum, et corroborati sunt in fide sua. Hæretici quoque hæc videntes, projecterunt se ad pedes Achatii, et crediderunt sicut in charta integra invenerunt; et egerunt poenitentiam ab errore suo. Postea vero reduxerunt illos honos homines ad loca sua, et illum primum recluserunt in ergastulo suo, sicut fuerat; et illum alterum dimiserunt in solitudine sua et salvavit Dominus Ecclesiam suam ab errore perfidorum. Quod et nos filii Ecclesiarum orare debemus ut Deus omnipotens eam custodiat usque in finem sæculi inconcussam et incontaminatam ut absque macula et ruga occurrat in die judicii. Quod annuere dignetur, qui pro ea effudit sanguinem suum Dominus noster Jesus Christus, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CHRISTIANI DRUTHMARI

CORBEIENSIS MONACHI

EXPOSITIO BREVIS IN LUCAM EVANGELISTAM.

(Bibl. vet. Patr. ibid.)

Lucas ipse consurgens causa scribendi Evangelium, ne pseudo-evangelistis esset facultas prædicandi falsa, sub nomine duodecim apostolorum falso fuisse Evangelia conscripta, quod David in viginti quatuor sortes divisit sacerdotes cum Levitis, et familias, et octava sors Abia, ut præco Novi Testamenti monstraretur. *Justi ante Dominum.* Non est justus ante Dominum, si justitia non ex mentis simplicitate formetur. Prius mandatum, posterius justificatio. Cum judicamus congrue, canere Domini justificationes videmur. Laus a genere, a moribus, ab æquitate, ab officio, a mandato, a justificatione. *Et sorte exiit.* Non tunc incensum erat ponendum; sed prisca sorte cum invicem Abia succederet in ipso anno. Incensum autem defertur decimo die septimi mensis expiationis, sive propitiationis, qui aliquando in Septembri, aliquando in Octobri occurrit, propter varium cursum lunæ. Corda patrum convertit in

filios. Prudentia justorum est, non de legis operibus justitiam præsumere. Taciturnitas, et signum, et poena incredulitatis fuit. Angeli cum ad nos mittantur sic exterius implent ministerium, ut tamen nunquam desint interius per contemplationem: quia circumscriptus non est. *Post hos dies.* Videlicet officii Zachariæ. Post diem expiationis, mutatio fiebat sacerdotii. Aliter: per Zachariam sacerdotium Judæorum, per Elizabeth legis sterilitas, quia nihil ad perfectum adduxit. Et licet Moysi temporibus et deinceps effluerit, in adventu tamen Domini quasi senectute confecta erat. Sacerdotium Dei secreta cognoscit. Hebetes foris stant, et quinque mensibus occultant; quia legifer per quinque libros mysteria Christi per ænigmata annuntiat, vel lex Christi dispensationem in quinque ætatibus præfigurat. *Erat pater ejus Joseph:* Opinionem vulgi expressit. Et multi adoptant, quos filios vocant. *In signum cui*

contradicitur. Nam de secta hoc notum est, quia ubique ei contradicitur. *Lapis offensibilis, ut reuelentur ex multis.* Incertum erat, qui Judæorum gratiam Christi recipere, qui respuere vellent Anna venerandæ conversationis dignæ ætatis dicitur fuisse Christo testimonium dare, et Ecclesiam significat. Numerus annorum viduitatis quo peregrinatur in sæculo, septies duodeni, octoginta quatuor sunt: septem ad hujus sæculi cursum, duodecim ad perfectionem apostolicæ doctrinæ pertinent. Quisquis totum vitæ suæ tempus apostolicis manciparet curat institutis, octoginta quatuor annis Domino servit. Per septem quos cum viro suo manserat, Dominicæ incarnationis tempus signatur, quia per septem perfectio significatur. Anna, *gratia Dei*; Phanuel, *facies Dei*; Aser, *beatus*; et octavus in ordine nascendi. *Reversi sunt in Nazareth.* Prætermisit Lucas quod dixit Matthæus, Dominum ex Ægypto deportatum. *Sapientia et gratia Dei.* Sapientia secundum carnem, quia in eo habitat plenitudo divinitatis corporaliter. Gratia ut dicit Joannes: *plenum gratia et veritate*: quod Lucas sapientiam dicit: *Et ibat in Pascha.* Lucas recte vitulo assimilatur, qui de Zacharia narrat. Maria ad templum mittit Dominum cum hostia: Joannem similiter non cum parentibus, et post laudantes Deum discipulos in templo. *Sed cum esset annorum duodecim Christus.* Ubi tempus affuit utramque suam naturam cœpit aperire, ne parvuli erubescant discere a senioribus, Deus au scultare voluit homines, ne infirmi docere audeant, non docuit usque ad triginta annos. *Stupebant super prudentia.* Quia ætatem parvam videbant. Quasi homo interrogabat seniores, quasi Deus respondit: quod seniores et docti mirarentur. *Jesus sapientia, ætate et gratia proficiebat.* Ætas ad carnem, sapientia ad animam, gratia ad intelligentiam naturalem, quæ concessa est causa rationis. Herodes et fratres ejus, filii alterius Herodis, inter quos et ipsum Herodem, Archelaus frater eorum decem annos regnavit. Anna ante, Caiphas ipso anno quo Dominus crucifixus est. *De lapidibus filios Abrahæ.* De quibus Paulus: *Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis.* *Securis,* Christus qui retinetur ex manubrio, incidit ex divinitate. *Arbor,* genus humanum. Videtur quod circa tempus nativitatis Domini pax per duodecim annos fuerit, ut compleretur quod propheta dicit: *Constabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces*: ut apostoli per orbem ire possent. Prima descriptio quæ orbem terræ totum descripserit, vel certe primo cœpisse, quando Cyrius Syriam venit. Augustus, Christum; consules, prædicatores. Denarius pro decem nummis de ære solvebatur quod significat decalogum. *Securis ad radices,* quando tota simul progenies tollitur. *Qui habet duas tunicas.* Per hæc quod tunica plus est necessaria quam pallium, præcipitur ut etiam valde necessaria cum proximis partiamur. *In igni.* Hoc est in purgatione sanctificationis et probatione tribulationis. Etiam Spiritus sanctus ignis nomine. Unde dicitur: *Baptizabimini Spiritu sancto.* Per paleam, justis examinis discretio.

Per aream Ecclesia. Paleæ, isti qui mysteriis imbuuntur divinis; zizania, qui non dignantur admittre divina mandata. Joannes Baptista figuram legis tenet: Cælum apertum propter nos; et propter nos Spiritus sanctus, et reliqua. *In te placitum meum constituit.* Hoc est per te gerere quod mihi placet, quia hunc non creasse pœnituit. Tricennalis, et a fide sanctæ Trinitatis et operatione decalogi, triginta cubitorum funiculus erat, qui mare ambrigeat, et sex metretas capiebat. Joseph trigesimo anno de carcere educitur. David trigesimo anno rex constituitur. Ezechiel trigesimo anno apertus cœlos vidit. Tabernaculum longitudine triginta cubitos habuit.

Jacob et Heli fratres fuerunt, mortuo Heli, Jacob in uxore generavit Joseph. Matthæus per quadraginta duas generationes præsentis sæculi significat laborem Ecclesiæ. Lucas autem per septuaginta septem a Christo usque ad Deum ascendens, significat ascensuram Ecclesiam post baptismum et remissionem peccatorum ad cœlum. In generationibus Mathæi nostrorum susceptio peccatorum a Christo. In Lucæ generationibus oblivio peccatorum a Christo. Et ille descendens, iste ascendens. Et Lucas de Septuaginta editione sumpsit hanc generationem, Enoch in septuagesimo loco, ut significet qui spiritualiter decalogum impleverint transferendos in requiem. *Non tentabis.* Suggerebatur enim tanquam homini, ut signo aliquo exploraret ipse quantum esset: id est quod multum apud Deum potest: quod vitiose sit cum fit. *Usque ad tempus.* Postea enim accessit non tentaturus, tribus fraudibus expositis, omnem tentationem dicit esse consummatam, quia videlicet his omnium vitiorum origines amplectentur, ut Joannes ait: *Omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Et in Evangeliiis, tribus solum negotiis ab æterna vita excluduntur. Primus pro villa, secundus pro bobus, tertius pro uxore. Uxor appetitus, sicut et gula ad concupiscentiam carnis pertinet. Villæ emptio pro avaritia ad superbiam vitæ respicit; probatio ad curiositatem, quæ est vana gloria. Ad quod Dominus triplici telo armari jussit: ut jejuniu contra concupiscentiam carnis; elemosyna contra avaritiam; precibus jactantia pellatur. In secundo libro Josephus repetit ea quæ ante Dominus ante traditionem fecit, scilicet primo anno; alii de secundo. *Virtute Spiritus.* Signa miraculorum dicit. Primo Dominus virtutum signa monstravit per sapientiam. Præceptum Judæis fecerat: *Vacate et videte.* Et domus synagoga dicebatur. Unctus est in Jordanie præ participibus suis, oleo spiritali et virtute cœlesti. Diem retributionis, quo filius hominis venturus est in gloria. Aperuit Dominus librum, qui aperuit Scripturam; reddit ministro, apostolis. Stetit, quando incarnatus est, sed quando in cœlum ascendit plicatum reddidit, quia non omnibus omnia sunt dicenda. Ideo impleta, quia sicut prædixerat ipsa et magna faciebat, et majora evangelizabat. Testimonium illi dabant eum esse, de quo prophete prædixerant.

Fabri filius. Quia pater Christi igne operatur et spiri- A
ritu: *Seipsum curata.* Hoc est virtutes in sua patria
jubet facere. Noluit. Dominus alia morte mori, nisi
in cruce. In potestate. *Sit sermo doctoris,* cum ea
quæ docet operatur. *Sins.* Quiesce a me torquendo.
Non voluntaria est ista confessio, quæ præmium non
sequitur, quoniam diabolus primus peccavit; ideo
primo lingua ejus oblecta est. *Et nihil ei nocuit.*
Non debilitavit in membris. Homines expellant dæ-
mones Dei verbo; Christus propria potestate. *Vir*
liberatus, animus hominis intelligitur, femina caro
intelligitur a concupiscentia refrenata. Non putavit
se diabolus morte Domini esse damnandum. *Maro*
Galilee et Tiberiadis et Genesar, unum est; et rotæ;
quasi retinentia dicuntur; non merse, sed periculi-
tate sunt. Nondum coeperat sacrificium sui corporis, B
quia non oportebat auferri velas, donec veniret no-
vam. In monte orat; in civitate prædicat: et satis
contemplative et active vitæ exempla donat. Caphar-
naum etiam dicta est civitas Christi, quam illustrando
virtutibus fecerat suam. Quatuor virtutes, sobrietas,
sapientia, justitia, et virtus. Paralyticus homo pec-
cator: turba, consuetudo peccandi; domus, Scrip-
tura sacra est, sub regulis, quia sub conceptibili ve-
lumine. Cum lecto: hoc est cum carne debet Chris-
tum cognoscere; et lectum tollere, ipsam carnem
refrenare per continentiam. Ad domum et ad para-
disum ire: vel interna custodia. Sanos, qui suam
justitiam nolentes constituere. Quicumque jejunant,
nisi in membris Christi incorporantur, frustra faci-
ciunt. Joannes jejunavit et meritum augetur Chris-
tus absque peccato, peccata donavit. *Nemo bi-*
bens vetus. Judæos dicit. *In secundo sabbato primo.*
Hoc est secundo sabbato, prima incarnatione:
videlicet secundum, quia per legem præceptum pri-
mum, quia ante legem a justis observatus est. Panes
ante sabbatum coquebantur, et in sabbato pone-
bantur in duabus cum thure patenis aureis, usque
ad illud sabbatum. *P* Hebræi non sonant. Alphæus
Cleopas dictus est, et Alphæus doctus dicitur. Judas
Tathæus Scarioth, memoria mortis. Maritima a mari,
in qua Tyrus erat. Raro infirmum in monte invenies
curatum. Et si generatim Christus loquitur, spe-
cialius tamen in discipulos oculos levat. Matthæus
propter resurrectionem, quinque ponit beatitudines.
Lucas virtutes amplectitur: in paupertate tempe-
rantiam, in esurie justitiam, in luctu prudentiam,
noscentes pro quibus debeant flere; in perfectione
fortitudinem, ut valeant tolerare. Omnia ista Dominus
habuit. Prophetas, pseudoprophetas, dicit. Peccatum
usque ad mortem. Impugnatio charitatis, fraterni-
tatis, pro quo Paulus non orat pro Alexandro. *Omni*
potenti. Id est honeste et iuste. Fructus malus, ope-
ratio carnis, fornicatio, etc. Fructus spiritus, boni-
tas, charitas. Spinæ, sæcni curas; fundamentum
singulariter, Christus; fundamenta pluraliter, doctores.
Fossio, intentio quæ de cordibus fidelium omnia
terrena eruit. Moraliter. Fundamenta, uniuscujusque
cogitationes vel intentiones bonæ. Fluminis inunda-

lio, portæ inferi, vel temperantia carnis. Domus
diaboli mundus. Sine fundamento, quia omne pec-
catum non habet substantiam vel discrimen extremi
judicii. *Erat moriturus.* Quare dicitur moriturus, cum
non fuerit? Quia revera erat moriturus, si Domini
præcibus non vixisset. Centurio fide accessit ad
Deum. Dominus et humilitatem ostendit in eundo,
et potentiam absens sanando. Ad regem filium ire
noluit, ne divitias honorare putaretur, hic, ne con-
ditionem sprevisse videretur. Iste gentium populum
figurat. Seniores quos misit, Ecclesie sunt boni viri
centum virti stipati. Quod significat perfectionem
virtutum. Centum annis ædificatur arca. Abraham
centannis filium accepit. Isaac centuplum invenit;
de læva centum transit in dexteram, centesimus
psalmus misericordiam canit. Mittit Joannes disci-
pulos ad Dominum, ut credant in eum; et ideo Do-
minus fecit virtutes, et dixit: *Beatus est, qui non*
fuerit scandalizatus in me. Qui minor est in regno
Dei, vel Dominus, vel angelus. Justificator Deus per
baptismum, dum se omnes peccata propria confitendo
justificant. *Spreverunt in semetipsis, contra semetip-*
sos. Hoc aliqui ex persona Domini, aliqui ex persona
evangelistæ dictum putant, et per hæc exponens de
Pharisæo. Generatio Judæorum de ipsis cantavimus
vobis prophetæ. Qui autem dixerunt ad eos: *Salsatio*
religiosa, agilitas membrorum, cantus exsultatio la-
mentum, convertimini ad me in jejuniis. Discipuli, filii
sapientiæ.

Maria primo in Galilee, secundo in Bethania na-
guento Dominum unxit; Ecclesia vel anima in præ-
senti carnis ejus mysteria celebrando, in futuro glo-
riam æternitatis, quod sibi turpiter exhibuit, hoc to-
tum in Domino replicavit. Pharisæi Judaicum popu-
lum significant. Domus Pharisæi custodia legis est.
discubuit, in carne apparuit.

Duo debitores duo populi, vel Pharisæus et me-
lier. Fenerator, creator. Chorozain, ministerium
meum. Joanna, Domini gratia, vel Dominus miseri-
cors. Susanna, filium. Maria hic, amarum mare; ma-
gdalum, turris. In petra non fuit perseverantiæ amor,
nec in lampadibus denarius perfectionis. Activa et
contemplativa in decalogo. In activa, dilectio pro-
ximi; in contemplativa dilectio Dei. Lucerna, ver-
bum Dei; vas electum carne, vel vas avaritiæ, ter-
renas voluptates, quæ sunt lectum, candelabrum
corpus. Qui enim habet idem amorem verbi, dabi-
tur sensus intelligendi. Navicula hic crucem signi-
ficat, gerasa colonum eiciens, vel advena eiciens,
gentilitatem significat. Urbs insignis trans Jorda-
nem juncta Galaad. Per virgam quæ secundum Mar-
cum portanda, potestas accipiendi in subjectis de-
signatur. Et ne induerentur duabus tunicis, præcep-
tum non dupliciter, sed simpliciter incedere. Diversi
convivantium discubitus diversas Ecclesias per or-
bem. Quinquaginta, quia quinquagesimus psalmus
pœnitentiæ. Dies assumptionis, tempus passionis di-
cit. *Videbam Satanam.* Non modo, sed prius vide-
bam quando corrui. *Scripta sunt nomina vestra,*

quasi litteris adnotata apud Dei memoriam fixa aeternaliter. *Revelasti parvulis.* Adventus sui sacramenta apostolis aperuit. Timore, damnat acumen. *Omnia mihi tradita sunt.* Id est omnia electa, ut ad me veniant. *Nemo scit qui sit Filius nisi Pater, et cui voluerit filius revelare.* Quia ad utrumque respicit, et ad Filium et ad Patrem. *Quis vestrum.* Amicus Dominus intelligitur. In media nocte, in tribulatione. In pane sui, intelligentia Trinitatis. Amicus qui venit de via, noster est animus qui de terrenis ad Deum revertitur. Ostium intelligentia divini sermonis. Pueri patrisfamilias, praedicatores veritatis in requie. Et fide intelligentia datur, est homo. Panis charitas; lapis, duritia; piscis, fides propter baptismum. Serpens, infidelitas; in ovo spes. Scorpio, desperatio. Malos dilectores saeculi, terrena bona quae nobis bona videntur data a Deo. Confessio haec ad laudem, quia Martha et Maria, et discipuli studiosi fuerunt ad audienda Domini secreta.

Lucerna humanitas; testa, lumen; divinitas, candelastrum; Ecclesia, lucerna; sub modio, sub mensura legis, vel intra terminos Judaeae gentis. Corporis nostri lucerna intentiori, corpus opera nostra: *Mortificate membra vestra quae sunt super terram.*

Qui declinatis has novi eleemosynas vestras, nec de his admoneo. Uno digito, hoc est nec in minimis perfectus. Non monumenta prophetarum aedificare, sed interfectorem amare, peccatum est. Consentitis operibus eorum, Dominum qui eis de prophetis pronuntiatus est injuriis agendo. Sapientia Dei, ipse videlicet. Per Abel et Zachariam, utriusque gradus martyres et laici, scilicet altaris officio mancipati. Clavis scientiae, humilitatis Christi est. Intrare, est non esse contentum superficie litterae, sed usque ad intelligentiae secretioris arcana penetrare. Doctor, qui exemplo docuit. *Nec intrat nec permittit intrare.* Fermentum Phariseorum, hypocrisis. Attendite ne aemuleniini stimulatōres, quia veniet tempus in quo eorum hypocrisis revelabitur. In templum Domini aedificatum tabulatium quinque cubitis super laquearia. Assis, si declinatur, masculini generis. Dipondius genus est ponderis levissimi, ex duabus assibus compositis. Quod de vobis non est cura Deo, cum de passeribus, subauditur dicit? Sed aliud scientia, aliud cura. *Nonne vos plures estis?* Hoc est majoris pretii. Est legendum quod ad comparisonem numeri pertinet. Sed plures estis, hoc est majoris apud Deum meriti et dignitatis, et aestimationis, quam innumera passerum vel corpora vel genera computamini. Non remittetur qui manifeste intelligens opera Dei, eadem stimulationis invidia. Calumniatur et Christum, et opera sancti Spiritus dicit Beelzebub, istis non dimittetur. *Anima plus est quam corpus.* Anima hic pro ista vita posita est, ut est illud. Qui amat animam suam. *Plures estis illis.* Id est charius valetis. *Quo minimum.* Id est adjuvare ad staturam suam. *Transiens.* Transit de iudicio, ad regnum redit. Quis pro difficultate non pro impos-

sibilitate posuit, id est rarum. Alio pro impossibilitate ponitur, ut *Quis similis tibi*, id est nullus. Supra omnia caelestis regni gaudia. Non ut soli docti Dominum teneant, sed ut abundantius ceteris sanctis aeterna possessione fruantur. *Qui docti fuerint fulgebunt, et qui ad justitiam erudiunt multos.* In uno malo servo cunctus populus malorum designatur. Aliud est nescire, aliud scire notuisse. Ignifer fervorū, Spiritus sancti gratia designatur. Sanguis, inquit, pro instinctione ponitur; et prius ab eo perfundi, et sic corda inflammare. Et quō ardor nostriangebatur et coarctabatur ætūnis tempore passionis, ex mora nostrae redemptionis, non ex metu mortis.

Quinque in una domo pater et mater, filius et filia natus vel socrus. Synagoga, Christus; filia, Ecclesia. Nimbus, caro Christi resurgens, ex quo imber praedicationis, Auster, aestus tribulationis, subauditur procedit. *Quid autem et a vobisipsis non iudicatis quod iustum est.* Hoc est quod homo est, nec mala quae caveat, nec dona potest ignorare quae appetit. Minutum sive quadrans, quarta pars unciae videtur, et quinta pars in atriō templi. Sacrificia deferebantur a laicis in interiora ad Pilatum. Os maledictoris, diabolus, miscuit bona opera cum vitis; et perdidit multos sicut et illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloam, id est primū Cairi. Significant eos qui nomen Domini iniqua spece imitantur, quia fidelem litteris nomen Domini scribitur. Turris Siloam quod interpretatur *missus*, et significat Dominum. Super quem ceciderit, conteret eum. Vel nos aedificare debemus turrim virtutum. *Vinea*, domus Israel. *Ficulinea*, Synagoga. Cultor vineae, ordo doctorum. *Succide eam per ramos.* Praedicationis apostolorum. *Fodiam.* Praedice stercora malorum. Quae fecit; commemorem. Si fecerit, non subjunxit, qui procliviorē videbat ad malum. *Mulier inclinata.* Pars Synagogae quia credidit. Per quatuordecim id est sex per aetates et sex tempora Domini visitationis in terrenis intenta. Vidit praedestinando, vocavit, per doctrinam, imposuit manus, spiritalia dona. Homo, Christus, ortus, Ecclesia, granum sinapis, verbum Evangelii, accepit a divinitate homo Christus. Rami, dogmatum diversitates, vel ipse Christus quem Joseph sepelivit in horto. Fermentum, dilectio Dei et proximi, donec perficiamus omnia mandata. Querunt intrare salutis amore, et non poterunt itineris asperitate. Claudet ostium, locum poenitentiae auferet. Manducavimus in obscurioribus locis Scripturarum, bibimus apertiora. Fletus de arbore, stridor dentium de frigore, duplex gehenna ostenditur.

Ejicio daemones et sanitates perficio, hodie et cras, tertia consumor. Referatur ad corpus ejus quod est Ecclesia. Expelluntur daemones, cum relictis paternis superstitionibus credunt in eum omnes gentes, et perficiuntur sanitates, cum secundum ejus praeccepta vivitur. Posteaquam fuerit diabolo et

hæc sæculo renuntiatum, usque in finem resurrectionis, quia tanquam tertia consummabitur, hoc est ad plenitudinem Evangelicam. Per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia, vel hodie et cras præsens, et in futurum, quo ipse prædicavit tertia die cum resurrexit, omnia scripta de se consummavit. Non prohibuit fratres vel cæteros imitare, sed discrevit illam imitationem ab elemosyna. Ideo non ait, ne fiat tibi peccatum, sed retributio. Sunt autem quædam convivia, quæ comessationes vocantur. Comessationes sunt luxuria, convivia. Si quis simpliciter exemplo facit filiorum Job, sicut cætera fraternalia officia, Deus remunerator erit. Panem in regno Dei manducat, si quis Christum in incarnationis sacramento frui meruerit, sed multius ore non corde. Ideo narrat parabolam de illis: cum duplo exercitu contra simplum venit, qui nos vix in solo opere præparatos, simul de corpore et cogitatione discutunt. Stola prima vestis innocentiae, servi, prædicatores, annulum, fidei signaculum in manibus, ut per opera fides clarescat; calceamenta in pedes, officium evangelizandi. Vitulus Christus. Hædos apud ipsos Christus. Unus de servis, propheta aliquis de Spiritu sancto. *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* De his dixit quæ ad Patris pertinent divinitatem. Ista parabola et ad duos, pœnitentem et justum, potest referri. *Deridebant eum.* Quia lex et prophetæ non præcipiebant, ita omnibus bonis imo abundaturos, si legem observarent. *Væ homini per quem scandalum venit.* Id est Pharisei iridebant doctrinam Domini, et avertabant alios ne in eum crederent. Utilius est innoxium pœna atrocissima vitam finire corpoream, quam fratri nocenti mortem animæ mereri perpetuam, id est pusillus est qui scandalizatur contra justitiam: non est curandum de scandalo fratris. Septuagies septies quadringentis nonaginta vicibus. *Auge nobis fidem.* Quia Dominus dixerat supra. Si in alieno fideles non feistis; idcirco hæc docuit. Granum sinapis gargarizatum purgat caput; per pistillum, persecutio, per morum arborem omnes arbores, vel verbum Evangelii in gentibus missum designatur. Servus arans aut pascens quilibet doctor intelligitur. Regreditur de agro, cum intermisso opere prædicationis ad conscientiam revertitur. Cui non dixit statim transi de hac vita in æternam, sed stude virtutibus; cui præcingi, est mentem ab omnibus malis cogitationibus constringere. Si homo ab homine multa servitia quærit, quanto magis creator noster. *Inutiles servi.* Quia Dominus vester bono vestro non indiget. *Qui fuerit in tecto.* In celsitudine virtutum. *Vasa ejus.* Concupiscentiæ carnales. *In agro.* In Ecclesia. *Uxor:* illos qui in tribulatione retro aspiciunt absque spe divinitatis. *In illa nocte.* In illa tribulatione. *In lecto.* In quieto, id est in otio. Neque negotiis sæcularibus, neque ecclesiasticis curis occupati. *Unus assumetur.* Et qui propter Deum faciunt. Qui aliter relinquetur. *Duæ molentes.* Qui in plebibus constituti reguntur a doctoribus seminarum,

A nomine quia peritorum regi eis expedit. Et molentes, propter temporalium negotiorum orbem atque circuitum designantur. *Una assumetur.* Ea pars quæ connubia propter amorem tantum generis exercuerit, terrenamque substantiam propter Deum dispensaverunt. *Duc in agro.* In Ecclesia prædicatores. *Unus assumetur.* Qui verbum Dei propter Dominum annuntiat. Tres ordines prædicatorum, continentes atque conjugati. *Ubi fuerit corpus, congregabuntur et aquilæ.* Ubi Dominus et electi cum illo, qui ejus passione tanquam carne satiantur. Aquila altius volat, per lapidem a serpentibus se defendit, baptizatur in Jordane. Semper orare, ea agere semper quæ justa sunt. *Judex quidam erat in civitate.* Parabolæ aut ex similitudine aut dissimilitudine ponuntur. Hic judex non ex similitudine, sed dissimilitudine adhibetur, scilicet ostendens quantum Deus curæ de deprecantibus et se. *Putas inveniet.* Charitatem bonorum ostendit Dominus futuram in die judicii. Non autem dubitat, sed arguit, sicut Paulus. Puto, et ego spiritum Dei habeo. Pro duobus modis justii dicuntur vindictam precari de malis. Quatuor sunt species, quibus homo superbus cum bonum se habere putat, sibi datum pro suis meritis putat; aut jactat se habere quod habet a singularitate, vult habere quod habet. Nolite effici sensibus, sed malitia; vel sicut pueri in discendo, non contradicendo. Neque rationes opponit, sed fideliter suscipit, sicut et oves. Verbum audierat iste princeps de introitu regni cælorum de pueris, propterea interrogat quibus operum meritis intrare possit. Non se magistrum bonum non esse, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur. Foramen acus, angustias passionum. Quæ scissa natura nostra resarcire dignatus est. *Possibile est apud Deum,* videlicet ut dives efficiatur pauper Christi, et sit humilis et reliqua. *In hoc tempore.* Hoc est societate omnium Christianorum. Zachæus justificatus dicitur: significat gentilem populum. Sycomorus crucem significat, quia a multis irridetur. Ascendere, in crucifixum credere; descendere, quia si noveramus Christum secundum carnem jam novimus. *Homo nobilis* Christus. *Regio longinqua* Ecclesia est: vel quia a finibus terræ ad eum clamat Ecclesia, vel quia *longe est a peccatoribus salus.*

D *Decem mnas.* Denarius numerus ad legem pertinet. Elegit discipulos per legem imbutos, dedit decem mnas. Quia legis dicta spiritaliter intelligere fecit. Mina, quam Græci mna dicunt, a drachmis appenditur. Cives, Judæi; rediet, ad judicium; sciret, scire faceret. Primus servus, ordo doctorum, qui in circuncisione mnam unam, hoc est unam Deum, unam fidem prædicare jussus est. Decem mnas acquisivit populum Judæorum. In modico in verbo divino. Decem civitates, animæ per legis verbum ad gratiam Evangelii venientes. Alius servus, cæcus qui prædicavit præputio, quinque mnas, gentilitas quinque sensibus dedita. *Esto super quinque civitates.* Hoc est super eos quos imbuisti esto

magnus et sublimis. Pecunia verbum Evangelii. Bethphage, domus buccæ, viculus sacerdotum. Bethania ibi juxta; civitas, Ecclesia super monumentum Lazari, quia multos ante passionem suam docendo donis pie confessionis et obedientiæ spiritualis implevit. *In monte.* Hoc est in ipso Domino qui unctiones spiritualium charismatum luce refovet. Duo mittuntur, vel propter geminam charitatem, vel propter locutionem et operationem, qui contradicebant, magistri errorum. Dimidius annus erat quo Dominus non fuit reversus in Galilæam quando venit ad passionem. Si isti tacuerunt quando ipse tacuerit, petrae scissione clamaverint. Monumenta aperta sunt: spiritaliter gentiles qui lapides dicti sunt. Civitas vel iste mundus, vel mens uniuscujusque hominis. Quando a Judæis susceptus est, decimus dies mensis fuit: Deo agnus jussus est accipi. Ob duas causas veritas celandi est, eamque indignus qui quærit, et qui inique quærit, a qua non est capax. Primus servus ad vineam, Moyses quem exacerberit. Alter David de quo dixerit: qui nobis pars David; tertius, prophetarum chorus: ambigendo dicitur: forsitan ut libera voluntas homini relinquatur. Lapidem: hoc est fidem Christi subtrahere. Qui peccator est, et credit in Deum, conquassatur quando peccat. Super quos veniet illis desuper in judicio cum pœna perditionis. Moraliter unusquisque vinea Domini per baptismum efficitur. Servi, lex, psalmi prophetæ vel alia scriptura Domini, occidit; a se Spiritum sanctum effugat. Gazophylacium erat arca foramen habens desuper posita, juxta altare ad dexteram. Ingredientibus domum Domini duo erant. Spiritaliter dicitur dilectio Dei et proximi. Vidua, Ecclesia; divites Judæi de justitia præsumentes. *Terror, quæ de cælo.* Stella gladio similis per annum totum supra Jerusalem pependit. *Signa magna.* Currus et equites armati per aerem discurrere visi sunt. Vitula ad sacrificium educta, enixa est agnam. *Tunc qui in Juda sunt fugiant in montes.* Ecclesiastica historia narrat quia fugerunt omnes Christiani trans Jordanem in civitatem nomine Pelam, donec desolatio completeretur. *Donec impleantur tempora nationum.* Hoc est donec credat multitudo eorum. *Sonitus maris et fluctuum:* quia delendum mare motus sui præmittet indicia. Et Matthæus ipsam judicii præsentiam narrat. Lucas præcedentia. Arescent qui in hoc mundo florere videantur; generationem autem, hominum genus, aut specialiter Judæorum. Cælum quod transibit non æthereum aut sidereum, sed aerium in quo aves cœli volant, ipsa quæ in aquis perierunt. Pascha primus dies quando agnus occidebatur. Azyma, in crastinum, quando egressi sunt de Ægypto, per septem dies, qui

A significant totum vite nostræ tempus, in quibus surgere debemus de Ægypto. *Cæperunt autem accusare.* Petrus cucurrit: quod Joannes se narrat fecisse; Petrus autem fecerat: et quia Lucas dixit, Joannes tacuit. Stadium, octava pars miliarii: id est sexaginta stadia octo passuum i. v. significant: id est octo et semis. Quod congruit his, qui de morte ac sepultura certi, de resurrectione autem erant dubii. Resurrectio post septimam sabbati facta est. Octavus numerus resurrectioni congruus. Discipuli illi incidebant, dolentes illum esse mortuum. Sextum sabbati compleverunt et septimum, quia hunc in sepulcro quiescere non debuerant. De octava dimidium tantum egerunt, quia resurrectionem non perfectè crediderunt. Qui falsum testimonium dicit contra Deum, pecuniam vendit, et qui fraternam concordiam dissipat. *Non bibam de gemine vitis.* Vel simpliciter vel mystice, potest intelligi. In pane aqua, in vino aqua designatur, ut ostendit per aquam populum super mensam. Mensa hæc cœlestis gloria. *Ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret.* Expetere Satanae, est ad afflictionem electorum anhelare. Quando misi vos sine sacco, etc. Sunt virtutes quæ semper tenendæ sunt; sunt aliæ quæ non sunt, ut fames, sitis, vigiliæ, nuditas, lectio. Similiter de isto in persecutionem præcipit habere pecuniam, victui necessaria, etiam et gladium. Gladii vero duo, sufficiunt ad testimonium sponte passi Salvatoris. Unus ad audaciam apostolorum, alius non exemptus patientiam ejus. *Quantum jactus est lapis.* Ut in eum dirigerent lapidem, id est intentionem legis quæ in lapide scripta est. Agonia, alacritas vel confidentia. *Sicut guttæ sanguinis decurrentis.* Significat terram irrigatam sanguine et per preces ejus obtenturas, ut fidem discipulorum per sanguinem suum purgaret, et orbem terræ sua morte resuscitaret ad vitam. *Sinite usque huc.* Id est non vos moveat quod futurum est: permittite ut me comprehendant. Dum interrogaverit, Petrus percussit. Servus, populum Judæorum significat: sacerdotum, ex quo eorum suggestu Barrabam elegerunt. Petrus ostendit divino judicio auditum legis ab eis ablatum esse. In eo quod sanata auris est, eos designat qui crederent de Judæis. Non per principes et sacerdotes venerunt corpore, sed mente, quia Herodes natura et religione Judæus erat, ideo mittit Pilatus ad eum Jesum. Alba vestis, quod Ecclesia dicit in Cantico canticorum: *Dilectus meus candidus et rubicundus.* Columna in Ecclesia montis Sion posita, Domini cruoris vestigia demonstrat. Barrabas Antichristum significat. Cyrene Lybiæ civitas est, et interpretatur hæres. Maria Magdalena soror Lazari. Joanna uxor Chuzi procuratoris Herodis: Maria Jacobi, soror sanctæ Mariæ.

CHRISTIANI DRUTHMARI CORBEIENSIS MONACHI EXPOSITIUNCULA IN JOANNEM EVANGELISTAM.

(Bibl. vet. Patr. ibid.)

Gratiam pro gratia, id est, primo fidem, deinde remissionem peccatorum, et vitam æternam. De plenitudine ejus misericordiae accepimus. Lex per Moysen data est, ostensa peccata: hoc est remissio peccatorum. Veritas, cognitio ipsius et vitæ æternæ datio. Trinitas unus Deus misit Joannem baptizare, et Joannes aliqua noverat de Domino: aliqua esse doctus in baptismo, videlicet quia ipse per omnes suos servos esset baptizaturus, et ipsius baptismus diceretur, non alicujus. Dolus est cum aliud agitur et aliud fingitur. In Nathanaele confessionem peccati laudavit, folia ficulnæ intelliguntur peccata Nathanael, populus qui de Judæis creditur designatur, Philippus prædicatores. Angeli, prædicatores, ascendentes supra filium hominis, supra Ecclesiam suam. Ascendentem unumquemque ut Paulus: *Qui audivit*, ait, *verba in paradiso, quæ non licet homini loqui.* Descendentem, cum dicit: *Non potui loqui vobis tantum spiritualibus, sed quasi carnalibus.*

Stabat Joannes. Id est in persecutione virtutum, unde merebatur celsitudinem considerare divinitatis. Stabant discipuli, quia magistrum ejus sequebantur in bonis. *Videns Jesum ambulans.* Hoc est in terra cum hominibus conversantem, et profectum vitæ demonstrantem. *Agnus.* Quia immolaturum erat pro nobis, et lanis sui velleris largiturus exempla virtutum. Bene duo discipuli, quia qui Dominum sequitur geminæ charitatis munere ornatus debet incedere. Vidit illos, quia qui intentionem bonam habent, Dominus et approbat et adjuvat. Quod mansionem ejus inquisierunt, docent ut omnes qui Dominum opere sequentur, pro vita æterna hoc agant. Hora erat decima, quia qui ad Domini mansionem vult venire, legem quæ in decem verbis comprehenditur debet habere consummatam. Die uno manserunt, quia *melior est dies una in atris tuis, super millia.* Sicut Andreas fratrem suum ad Dominum adduxit, sic unusquisque proximum suum debet ad Dominum ducere. Intuitus eum Jesus interioribus oculis cordis, et nomen quod a parentibus acceperat, dicit, et nomen quod Ecclesiæ congrue vel fundamento imposuit. Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, id est executorem. Nathanael, *Domus Dei* vel *Deus meus.* Die tertia, tertia ætate sæculi. Primo ante legem, patriarcharum exemplo, secundo sub lege, scriptis prophetarum: tertio, sub gratia Evangelii. Mater Domini, synagoga, mulier, Eva appellata est: statim ut facta, inquit: *Formavit eam in mulierem.* Vasa sex, lapidea corda sunt sanctorum, quæ posita sunt ad

exemplum credentibus, per sex sæculi ætates. Secundum purificationem Judæorum. Quia illis data solis est lex. Metretas binas, dilectionem Dei et proximi. Ternas, propter mysterium Trinitatis; ministri, apostoli. Implendo, id est intelligendo. Prima hydria sub Abel; secunda sub Noe; tertia sub Abraham; quarta sub David; quinta sub Jesu, populus de captivitate redactus; per septuaginta annos plenitudinem honorum operum; per dona Spiritus sancti vita intelligitur. Sexta ætate Dominus apparuit qui ipsam aquam in vinum mutavit. Triclinium est, tres ordines in Ecclesia, conjugatorum, continentium, doctorum. Per columbam Spiritus sanctus accipitur, per oves prædicatores, per oves, plebs. Quadraginta sex annis, quia Christus de Adam erat: et Adam interpretatur ibi quadraginta sex. Boves doctrina cœlestis; oves, opera munditiæ et pietatis, columbæ, spiritus intelligitur. Vendunt boves, qui doctrinam Dei pro terreno questu impendunt; vendunt oves, qui pro humano favore opera pietatis exercent; vendunt columbas, qui gratiam Spiritus sancti pro pretio ac pro vulgi opinionæ tradunt; nummos vendunt, qui aperte terrenis rebus inserviunt. Funiculi, multitudo peccatorum, effudit æs, qui aufert figurâs rerum quas dilexerunt. Prima ædificatio templi, sub Salomone septem annorum. Sub Zorobabel, quadraginta sex annorum. Et conceptio hominis in utero, sex diebus lactis similitudinem habet: novem, sanguinis; in duodecimo solidatur; in octavo decimo firmatur; sex et novem et duodecimo et decem et octo quadraginta quinque sunt. Adde unum quo in membra dividitur, quadraginta sex sunt. Nicodemum, interpretatur. *Si terrena dixi vobis.* Hoc est solvite templum hoc. *Cœlestia.* Spiritus ubi vult spirat. *Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit.* De purificatione, id est per baptismum, utrum Joannes an Christus esset melior. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, id est, Filio. Hominibus vero aliis datur per spiritum in sermone sapientiæ, et reliqua. *Pater diligit Filium, et omnia dedit ei in manum,* ut sit æqualis Patri subauditur. *Ænon dedicatio,* et cetera: Salim; Sichar, conclusio: Sichem humerus. Fatigatur ex itinere. Carnis assumptio, iter ipsius; hora sexta, sextam ætatem sæculi significat; ad puteum, ad profundum nostræ habitationis; mulier, Ecclesia de gentibus; hydria, cupiditas; aqua, voluptas sæculi. Donum Dei, Spiritus sanctus; aqua, fons vitæ; quinque viri, quinque sensus corporis. Messores prophetæ et patriarchæ designant deorsum semine nati; apostoli

surrexerunt, simul gaudeat qui seminat, et qui metet; apostoli et prophete annuntiant Christum paganis; biduo mansit, geminum charitatis præceptum dedit: hoc est Filio audire quod esse, et hoc videre quod esse. *De morte ad vitam.* A morte infidelitatis ad vitam fidei. *Qui audierint vivent.* Id est qui obaudierint vel obediuerint. Dedit Filio vitam, id est genuit Filium; qui esset vita in semetipso, gignendo dedit. De ista resurrectione animarum dicebant hæretici jam factam. *Pater non judicat quemquam.* Quia forma servi quæ judicata est, judicabit in fine, et non ibi videbitur divinitas. *Non facio voluntatem meam,* hoc est solam meam. *Omnia demonstrat Filio:* non faciendo, demonstrat Filio, sed demonstrando facit per Filium Pater, unum est facere et demonstrare. *Majora demonstrabit ei,* assumpto omnia, id est resurrectionem corporum. *Sicut Pater suscitavit mortuos, sic et Filius quos vult vivificat.* Id est similis de resurrectione animarum in resurrectione corporum. *Pater non judicat quemquam.* Stadiis viginti quinque legem significat, quia quinquies quini viginti quinque faciunt. Sed huic legi antequam Evangelium veniret, deerat perfectio. Perfectio autem in senario numero comprehenditur, quia Deus sex diebus mundum perfecit. Et quinque per sex multiplicentur ut lex per Evangelium impleatur, quia sexies quinque triginta faciunt. *Venit Christus.* Primo summatum dicit, postea recapitulat quomodo venerit, et ostendit, quia pedibus ipsum mare transiit, non per navim. *Deus Pater signavit.* Signum ponere, consignare. Dixerunt Judæi: Moyses dedit manna, tu hordeum. *Omne quod dat mihi Pater, non ejiciam foras.* De illa vita æterna unde dictum est: *Intra in gaudium Domini.* *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum.* Hoc est qui manet in me, et ego in eo. *Cum videritis filium hominis ascendentem ubi erat.* Tunc intelligitis non de carne corporis dixisse, quia caro hominis ad manducandum nihil prodest. Manet quis in Deo, cujus membrum est, manet ipse in nobis, cum sumus templum ejus. Qui perseveraverit, hic salvus erit. *Nolebat ambulare in Judæam.* Exemplum præbebat suis. *Tempus meum nondum advenit.* Tempus exultationis, quod erit in die judicii vel tempus passionis. *Ad diem festum huic.* Ubi gloriam humanam quærat. Scenopegia est in isto mundo tanquam in deserto, et Christus latet. *Ubi sum, vos non potestis venire.* Non dixit ubi ero, sed ubi sum per divinitatem. *Si quis sitit fluenta aquæ vivæ.* Charismatum, dona vel charitas intelligitur. Nondum spiritus datus sic profuse, sicut post resurrectionem suam, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quare post resurrectionem? quia perfectiores erant apostoli ad custodiendum spiritum, ut in resurrectione nostra flagret. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Hoc est qui perseveraverit, et reliqua. *Ego veni ut vitam habeant æternam.* Ingredients in Ecclesiam, ut abundantius habeant in vita æterna. Ingrediuntur per fidem in Ecclesiam: egrediatur, ad

vitam æternam. *Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem.* In hoc constat qui agnosco Patrem et cognoscor a Patre. *Quia animam meam pono pro ovibus meis.* Id est ea charitate qua pro ovibus meis morior, quantum Patrem diligam ostendo. *Facta sunt encenia.* Per tres vias celebravit Judæi enceniorum diem. Unum, quando Salomon dedicavit templum in mense Octobri, decimo die ejusdem mensis. Secundo, quando ab his dedicatum est qui de Babylone venerant. Tertio, quando a Juda Machabæo iterum dedicatum est: id est in Decembri vigesima quinta die ejusdem mensis. *Pater, clarifica Filium tuum.* Similitudine dedit nobis; in tentatione quid agere et dicere debeamus. *Et clarificavi.* Hoc est ante sæcula, et est quando stellam magi ad eum demonstrandum viderunt; et cum spiritus in specie columbæ super eum apparuit; et cum in monte transfiguratus est. *Clarificabo.* Cum resurget et ascendet in cælum. *Nunc judicium est mundi.* Judicium hic discretionis accipitur; ut psalmista. *Nunc princeps hujus mundi.* Id est diabolus. *Ejicietur foras.* Videlicet de cordibus electorum multorum. *Omnia traham ad meipsum.* Id est omnia de quibus diabolus erit ejectus. Non dixit omnia, sed omnia, corpus et animam, et reliqua omnia prædestinata, vel electa. *Si exaltatus fuero.* Si, pro cum. *Quis est iste filius hominis?* Superius dixit: *Venit hora ut glorificetur filius hominis;* et dixit: *Adhuc modicum lumen in vobis est.* Quasi dixerit Christus in domo manet in æternum. *Ne tenebræ vos comprehendant.* Hoc est si negaveritis ejus humanitatem. Propterea non poterant credere. Ubi intelligendum est, quia nolebant: quemadmodum dictum est Domino, *Si non credimus illi, ille fidelis est,* negare seipsum non potest; non quia mutari homines, sed quod vitalia sapiunt, non possunt credere. *Ego non judico quemquam.* Hoc est modo. *Verbum quod locutus sum.* Id est meipsum. *Dedit filio vitam,* id est gignendo. *Nunc clarificatus est filius hominis.* Quia exeunte immundo, omnes mundi remanserunt. *Et continuo clarificabit eum.* Scilicet passione et resurrectione sua. *Quæritis me* et sicut dixit Judæis: *Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo.* Judæis autem non dixit, modo subauditur. *Si quominus dixissem.* Hoc est si alicubi nisi in domo Patris mei fuissent multæ mansiones paratæ, dixissem vobis. Paravit nobis dum pro nobis mortuus est. *Si abiero.* Hoc est per carnis absentiam. *Philippe, qui videt me.* Tanquam melior esse Pater, cupiebat videre subauditur. *Majora faciet.* Etiam in salute gentium quo facerent dixit. *Quia ad Patrem vado et quod petieritis, hoc faciam.* *Et alium paraclytum.* Hoc est ut plus habeant. *Rogabo Patrem.* Per humanitatem, dabo per divinitatem. *Ego vivo.* Mox per resurrectionem immortalis. *Et vos vivetis.* In fine immortales. *Qui habet mandata mea.* Id est in memoria. *Et servat.* Id est in opere. *Diligam eum.* Hoc est ut perveniat ad visionem veritatis. *Et manifestabo ei meipsum.* Subauditur per eandem charitatem. *Et sermo qui ipse est. Pacem-*

in prima non dixit meam, sed in secunda; et ista **A** torrentem Cedron. Cedron, genitivus Græcus pluralis est, quod potest dici cedrorum. Aut ad sequentes dies vos ascendite, ego non ascendam. Videlicet ad istum primum ascendit. Veni ut qui non vident rideant. Et qui videbant, id est, videre putabant, noluerunt in eum credere, et ideo cæci permanserunt. Monumentum Dei dicitur ab evangelistis locus rotundus, ad cuius ostium advolutus fuit lapis. Sepulcrum vero dicitur locus in ipso tugurio, in Aquilonari parte monumenti, in quo Dominicum corpus quævit. Lapis rotundus istus est, et duo altaria desuper facta sunt.

Propter verbum quod locutus sum vobis. Hoc est credulitatis, quia sine verbo nihil est baptismus. Manere nos in Christo et Christum in nobis, hoc est nobis prodest, non illi. Præcepta Patris servari. Hoc est ut morerer pro hominibus. Gaudium vestrum impleatur. Hoc est habere consortium cum ipso. Aliud est esse servum timoris, aliud amoris. Omnia nota feci vobis. Significat quod se sciebat esse facturum.

Eatis volendo, fructum æternæ gloriæ percipiendo. Si non venissem, peccatum non haberent. Hoc est peccatum incredulitatis quo despexerunt credere in eum, videlicet homicidii, quo eum occiderunt. A patre procedit, et ego mittam. Unum est, quia procedit a Patre et Filio, et venit sua sponte. Perhibebit de me. Hoc est ut faciat eos credere in me. Hæc ab initio non dixi. Hoc est de promissione sancti Spiritus, vel de expulsionem Synagogæ, videlicet de occisione, et reliqua. Ille arguet mundum. Arguet ille Spiritus veritatis de his mundum, sed solummodo Judæam; tanquam si diceret: Ille infundet in vestris cordibus charitatem. Natus est homo in mundum. Subaudiendum est, vel Christus surrexit, vel Ecclesia parturiet filios in vitam æternam. Me non rogabitis. Id est non interrogabitis. Non petistis quidquam. Hoc est, quia in nomine Jesu non petierunt. Non rogabitis. Hoc de futuro dixit qui sufficienter habebunt. Quia vos me amastis. Subauditur: Pater prius amavit gratuitum, et effecit ut crederent in Filium, et amarent eum. Exivi a Patre. Subaudiendum est: quia in ea forma qua æqualis est Patri, et in assumpta creatura minor apparuit. Et venit in mundum. Hoc est, in forma servi: hujus mundi amatoribus præbuit. Reliqui mundum. Id est humanitatem ad Patris majestatem adduxit. Ecce nunc palam loqueris. Putabant apostoli adhuc rudes palam fuisse, quia profunditatem datorum capere non valebant. Nunc scimus. Dominus sciens cogitationes eorum, locutus est de his quæ ipsi interrogare volebant. Modo creditis, inquit Jesus, ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria. Hoc subaudiendum, in infidelitatis timorem. In me pacem habeatis. Id est, fidem non desideratis; vel etiam inter suos pacem habeant, et se ament. Claritatem quam dedisti mihi dedi eis. Hoc est cognitionem omnipotentis Patris in Filio. Trans

Septicrum sanctæ Mariæ est in valle Josaphat, in basilica in qua aliquando sepulta fuit. Sed de eodem sepulcro quomodo vel quâ tempore, an a quibus personis sanctum corpusculum ejus sit ablatum, nullus potest referre pro certo.

Corpus Simeonis et Joseph bajoli Domini in ipsa valle, in alia basilica sepulta sunt inter montem Sion et montem Oliveti, in valle Josaphat.

Sal terræ dicitur qui in terra invenitur, et non fit de aqua. Unde Dominus. Vos estis sal terræ.

In Draconitida regione est fons cui nomen Fialis, unde oriuntur fontes subterranei, centum viginti stadii usque ad Casaream Philippi: quæ et Paneas dicta est a Panio monte, ubi divisi oriuntur Jor et Dan. Et post paululum junguntur et fit fluvius centum viginti stadiis usque ad urbem Juliam; et tunc facit lacum Genesar, qui et Chennereth vocatur. De locustis, et mel silvestre. Locustæ sunt in ipsa terra minimum genus, quarum corpuscula in modum digiti manus exsilia et brevia sunt. Et quia earum brevis est volatus, similes sunt saltibus levium ranarum; et facile in herbis rapiuntur, et coctæ in oleo victum præbent pauperum. De melle vero silvestri. Sunt arbores parvæ, lata et rotunda habentes folia, lacteum colorem, et saporem mellei: quorum foliorum natura fragilis valde est; et qui volunt comedere, ea primum manibus confricant, deinde comedunt; et hoc est mel silvestre in silvis reperitum. Locus ubi Dominus quinque millia hominum pavit, citra mare Galileæ est; et post attatum habens fontem, de quo bibunt ipsi qui sunt Capharnaum, secus lacum Chennereth. Mons Thabor triginta stadiis sublimatur, super latus viginti quatuor, subauditur stadiis.

ANNO DOMINI DCCCLII.

AURELIANUS

REOMENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN AURELIANUM.

(Fabric. Bibliotheca med. et inf. Lat.)

Aurelianus clericus Reomensis (a) ecclesie, ad Bernardum archicantorem, postea episcopum, teste Sigeberto, cap. 110, scripsit Tonarium regularem, sive de Regulis modulationum, quas tonos sive tenores appellant, et de earum vocabulis. Ab hoc Aureliano epistolas Martiali Lemovicensi suppositas fuisse suspicatur Barthius xlv, 7 et 21, Adversar., nullo alio ductus argumento quam quod Vita et

Acta Martialis Lemovicensis sub Aureliani nomine feruntur, edita Parisiis 1522, 8°, et cum Abdia, Basilee, 1552, fol. Adde Acta sanctorum 30 Junii, tom. V, pag. 535. Sed ille Aurelianus commentitius se auditorem illius adeoque apostolorum temporibus propiorem profitetur. Noster, qui de musica scripsit, a Trithemio, cap. 294, notatur vixisse circa annum Christi 900.

(a) Vel potius Reomensis monachus, ut fert Martenius. Vide notulam infra in Bernardum. Edit.

AURELIANI

EPISTOLA AD BERNARDUM ARCHICANTOREM

FUTURUM ARCHIEPISCOPUM

Premissa libro de Musica ab eo composito.

(Marten., amplissima Collectio, tom. I, pag. 122)

INCIPIIT PRÆFATIO MUSICÆ DISCIPLINÆ.

Christianorum nobilissimo nobilium, virorumque præstantissimo, atque honoris culmine apostolici nobilissime sublimato, simulque imperiali dignitate decorato, et virtutum omni genere florenti in Christo feliciter BERNARDO ^b archicantori, ut opto totius sanctæ Ecclesiæ et vocato et futuro vero archiepiscopo, AURELIANUS vernaculus, quondam monasterii S. Joannis Reomensis, nunc tamen abjectus, sed tamen vester, et velit nolit mundus, vester, vester inquam, vester, servusque omnium minimus famulorum Christi.

Quoniam genuino ingenio præpollentem, et artificiali doctrina clientem, præ cæteris vosmet solum agnovi in harmonica philosophia, rogatus a fratribus ut super quibusdam regulis modulationum, quas tonos seu tenores appellant, sed et de ipsorum vocabulis rerum laciniosum præscriberem sermonem, ac ideo seriem harum litterarum ad censuram vestræ nobilitatis direxi, vestroque nomini dedicavi, ut si conspectui digno videntur, memoriæ commendentur; sin autem aliter, oblivioni ducantur. Scio enim quia nobilissimi inveniuntur cantores. Hujus autem, fateor, nisi vos solum, me neminem artis vidisse peritum. Quidam etenim nostrorum multa

B musicæ norunt statuta. Tamen ut fuerunt prisci, nusquam tamen, ut arbitror, invenitur musicas, ac per hoc quæ sparsim in veterum dictis invenire potui; sed et quæ a vobis et ab aliis audiui, ipse novum opus condere studui, illo donante qui donavit, et sine quo nihil possumus, cui et devotus gratias ago. His igitur prælibatis, agnoscite me vos amare, suscipere, colere, mirari, reminiscens pium animi affectum vestri erga me, quem pure dilexistis, monuistis, docuistis, enutristis. Animadvertito autem me reconciliatas amicitias pure colere, et non juxta Plautinam sententiam altera manu lapidem tenere, panem offerre altera. Ego certe ut homini nobilissimo et severissimo risum moveam, et imiteris aliquando Crassum, quem semel in vita risisse dicit Lucilius. Dicam quod sæpe rogitans risum tenere non possum. Dolebamus vos nimium esse patientem; sed ut video, exaltastis diu manum et suspendistis plagam, ut feriretis fortiter, et taciturnitas vestra dispensatio fuit, non consensus. Quorsum ista dixerim, uti bene nostis, in memet experimenta didici. Ideoque illud propheticum quotidie decanto: *Iram Domini sustinebo, donec justificet causam meam.* Multæ enim viæ hominibus rectæ videntur, quæ postea prævæ reperiuntur. Sed sæpe thesaurus in testaceis archicantorem, forte quod in musica arte omnibus præpolleret.

^a Ex ms. Elnonensi annorum circiter 800.

^b Eundem infra vocat abbatem suum, hic vero ar-

vaais conditur. In Evangelio importuna tandem mul-
lier audiri meruit; et clauso cum servis ostio, media
licet nocte panes amicus ab amico accepit. Deus ipse,
qui nullis contra se superari virtutibus potest, pu-
blici precibus vincitur. Ninive civitas fleibus ste-
tit. Christus, inquam, prodigum filium revertentem
lætus amplectitur. Paulus ex persecutore fit maxi-
mus prædicator. Petrus ter negantem amare in suum
locum lacrymæ restituere. Cui plus dimittitur, plus
amat. De toto grege siletur, et ob unius morbidæ pe-
cudis animæ angeli lætantur in cælo. Quod si cui
videtur indignum, audiat a Domino, Amice, si ego
bonus, quare oculus tuus nequam? Vale pars, imo
si dignaris, unitas animæ meæ, cæcorum baculus,
œcuricium cibus, spes miserorum, solamen lügen-
tium, decus Ecclesiæ, lux mundi, et noli despiciere
animam conservi, pro qua Christus est mortuus.

Explicit præfatio.

INCIPIUNT CAPITULA PRÆFATI OPERIS.

- I. De laude musicæ disciplinæ.
- II. De nomine et inventoribus ejus, et quomodo nu-
merorum formæ inventæ fuerint.
- III. Quod musicæ tria sint genera.
- IV. Quod habeat humana musica partes.
- V. De vocum nominibus.
- VI. Quod habeat musica cum numero maximam con-
cordiam.
- VII. Quid sit inter musicum et cantorem.
- VIII. De tonis octo.
- IX. Quæ ipsis inscribantur tonis.
- X. De autentu protii.
- XI. De plagis protii.
- XII. De autentu deuteri.
- XIII. De plagis deuteri.
- XIV. De autentu triti.
- XV. De plagis triti.
- XVI. De autentu tetrardi.
- XVII. De plagis tetrardi.
- XVIII. Deuterologium tonorum.
- XIX. Norma qualiter versuum spissitudo, raritas,
spissitudo profunditasque discernatur omnium to-
norum.
- XX. Quod ab hac disciplina composita exstant mo-
dulamina, quæ diu noctuque juxta constitutionem
patrum præcedentium præcinentur in ecclesia.

Post caput 20 hæc leguntur.

*Explicitus liber de Disciplina musicæ artis, editus
pro capto meo, quem rogatu fratrum, undecunque,
Christo supplicante, collegi, et unius libelli tenore
strictim conclusi, quemque percurrendum atque
examinandum domno et abbati meo reverentissimo
Bernardo ^a, futuro vero archiepiscopo obtuli, de-
precor, oro, obsecro, ut si quid, o prudens cantor,*

^a In veteri catalogo abbatum Reomensis monaste-
rii, quem refert Petrus Roverus in Historica ejus-
dem asceterii, reperitur Bernardus episcopus Augu-
stodunensis, qui Reomensibus præfuisse dicitur circa
annum 846. Sed et in privilegio Heretico abbati Cor-
thionensi anno 843 concessio in conventu Germinia-
ceasi subscripsit *Bernardus abbas S. Joannis* Reo-
mensis. At episcopi nomen non refert, sed neque in
vulgata serie episcoporum Augustodunensium locum
habet. Roverus eundem esse existimat cum Berno,
cui Carolus-Calvus episcopatum Augustodunensem
dedit, in cuius gratiam Guenilo archiepiscopus Seno-
nensis scribit Amoloni Lugdunensi antistiti, ut eum
episcopali caractere pro hac sede insigniret. Exstat

quisquis es, vituperabile in eo invenaris, mihi corri-
gendum insinues, calumniamque facere desistas.
At ubi ordinatè et rationabiliter actum videris, me-
cum Deo, qui donavit, gratias agas, cognoscasque,
quæ spòd antiquos tam turpe erat ignorare musi-
cam quàm litteras. Et enim et ipse mundus et cælum
supra nos, juxta philosophorum dogma, gestare in
semet dicuntur harmoniæ sonoritatem. Musica enim
hominum movet affectus, in diversum habitum pro-
vocat sensum. In bello quoque pugnantium vires re-
ficit, et quanto vehementior fuerit tubæ clangor,
tanto animus ad certamen efficitur fortior. Bestiæ
quoque, serpentes, volucres ac delphines ad auli-
tum provocat, sicut et supra in laude musicæ disci-
plinæ, prout potuimus, diximus. Et quid plura? mu-
sica ars omnes exsuperat artes. Angeli quoque,
quod Deo laudes more hujusce disciplinæ in arce re-
ferunt siderea, lector Apocalypsi nemoque dubi-
tet. Cæterum quod in terris angelorum resonare au-
diuntur voces multis perdoceamur exemplis, e quibus
duo hic ostendam. Veterum pandit memoria, ni
fallor, monachum quemdam ex monasterio S. Victo-
ris ^b, quod est juxta Cinnomannorum civitatem,
gratia orationis ad basilicam S. archangeli Michaelis
pervenisse in monte Gargano, noctemque ante
fores ecclesiæ pervigilem ducens, audivit chorum
angelorum cantantium responsorium quod in natale
apostolorum canitur, videlicet: *¶ Cives apostolorum
et domestici Dei advenerunt hodie, etc. ¶ Emitte,
Domine, spiritum.* Qui Romam veniens, retulit atque
Romanæ Ecclesiæ clericis sicut audierat memoriæ
contradidit, mutantesque versum, scilicet *¶ In om-
nem terram exivit sonus eorum*, non solum ab ipsis,
sed etiam ab omni cantatur Ecclesia. In civitate quæ
Antissioderensis vocatur, ferunt fuisse religiosum
presbyterum, qui inter cætera religionis augmenta,
hoc sibi asciverat, ut basilicæ signæ pulsante illico
assurgeret, extemploque ecclesiam præpararet. Dum
his et hujusmodi floreret actibus, quadam nocte cum
a propria egrederetur domo, quæ parieti hærebat
basilicæ in honorem S. Albani martyris, angelorum
audivit choram consona canere voce *alleluia* cum
psalmo *cklviii* ^c usque ad finem psalterii, qui attenti-
tis auribus ad cœlium ipsius oratorii obscurans fidi-
cit eam. Erat autem [mos] *alleluia* cum superiori ca-
nere psalmo diebus tantum Dominicis, quæ in primo
versu semel, in secundo bis, in tertio tribus reci-
procatur vicibus, et in tertio iterum a capite repe-
ejus hæc epistola apud Lupum Ferrariensem, 81.
Verum hic non episcopus, sed futurus archiepiscopus
dicitur; cujus autem sedis plane ignoratur. Fuit
quidem Bernardus Lugdunensis archiepiscopus, sed
paulo serius.

^b Id est S. Victorii episcopi Cenomanensis, cujus
nomine exstabat olim apud Cenomanos monasterium
prope Avium Sartæ, de quo in Gestis S. Domnoli,
tom. III Analectorum et in præcepto Caroli Magni,
ibidem, p. 264.

^c Hic ritus canendi *alleluia* ad singulos psalmi *cklviii*
versus, modo hic præscripto, qui olim in omnibus
Dominicis erat in usu, ut ex hoc loco patet, postea
proprius fuit Dominicæ Septuagesimæ.

utur, ut autem arbitror, in honorem sanctæ et indi-
viduæ competenter canitur Trinitatis. Quo autem li-
quidò cunctis appareret veritas rei, convocatis post
matutinorum solemniam clericis, eis memorie contra-
didit, atque ita a cordis recessit gremio, ut nisi vo-
cabulum laudis tantum remansisset, et merito, ut is
cui revelata sunt cœlestia, et alijs tradidit, quan-
quam amore boni ductus zeli, tamen ad Deo refe-
rendas laudes alijs iuaperet, et isti a memoria rece-
deret. Cujus rei concordat illud quod beatus Grego-
rius in libris Dialogorum de quodam puero refert,
qui cœlestia cum agnovisset verba, et proprietates
militarum sciret linguarum, in semet reversus cepit
pandere qui illo de loco, et quanti et quando migra-
turi essent. Quamobrem ille proprios dilacerans lac-
ertos, ultimam vitalemque emisit spiritum. Quod et
apostolus Paulus metuens de seipso dicit: *Audivi se-
creta verba, quæ non licet homini loqui.* Et Joanni
præcipitur ne scribat de voce septem tonitruorum.
Explicit.

Editum pro captu meo libellum hunc tibi, dilectis-
sime ac nimium desiderantissime abba meus Ber-
narde, percurrendum atque examinandum mitto, de-
precorque ut pro meis et corporis et animæ fragili-
tatis apud iudicem piùm intercedere digneris, no-
bilissime nobilium. Ego enim dum spiritus hos tegit
artus, dum vitæ hujus fruimur commentu, spondeo,
promitto, polliceor, vos semper mea lingua resona-
bit, nulla erit pagina nostra ab hodierna die quæ
non sonet Bernardum venerabilem, nobilem, san-

ctum, piùm atque benignum. Quocumque sermonis
nostri monumenta pervenerint, ipse cum meis scri-
ptis proficisceris, Christianorum nobilissime; nun-
quam enim in meis libris moriturus es. Audiet me
semper de te loquentem sexus uterque, senex, juve-
nis, puer, advena, civis; quorsum ista loquor? quò-
niam in filio Abraham tentatur, et fidelior inventi-
tur; in Ægypto venditur Joseph, ut patrem pascat
et fratres; monte vicina Ezedrias terretur, et fœsus
in lacrymas, quindecim annorum spatio protelatur
ad vitam. Apostolus Petrus Domini concepitur pas-
sione, et amariter fletus audit: *Pasce oves meas.* Lau-
sus rapax Paulus et Benjamin adolescentior in ex-
stasi cœcatur, et repente tenebrarum horrore cir-
cumdatur, Dominum vocat, quem dudum perseque-
batur ut hominem; cui plus dimittitur, uti præfa-
tiuncula præmisimus, plus amat. Nosti, mi reveren-
tissime Pater, quia multi, non contenti perditione
sua, volunt plures mortis habere participes, quasi
multitudo peccantium scelus minuat, Tamen nunc
et dico et dicam, illud vos tenere cupio mea de parte
quicumque infidelis exstiterit, detraxeritque seu su-
surraverit, aut aliquid vestra de parte sinistrorsum
aut conatus fuerit, aut dixerit, ita haberi illum a
nostris partibus alienum, ut quid agat, ubi sit, ne-
scire cupiam. Ipse denique viderit ubi possit absolvi.
Sanctam paternitatem vestram gratia superni adju-
toris conservare atque ad defensionem suæ sanctæ
Ecclesiæ semper corroborare dignetur. Amen, amen,
amen, fiat, fiat, fiat, amen.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

HILDUINUS, ABBES S. DIONYSII.

NOTITIA HISTORICA.	Col. 9
Ad Vitam S. Dionysii prolegomena.	13
I. — Epistola piissimi Augusti domini Ludovici, ad Hil- duinum venerabilem abbatem monasterii sanctissimorum martyrum Dionysii sociorumque ejus, de colligendis in corpus unius textus his quæ in Græcorum historiis ex præ- tiosissimi martyris Dionysii notitiâ passim scripta repe- runt.	13
II. — Rescriptum Hilduini abbatis ad serenissimam im- peratorem, dominum Ludovicum. Unde et qualiter sumpta sunt ea quæ in corpus unius textus, secundum jussionem ipsius, redegerat ex Græcorum et Latinorum historiis, de notitiâ excellentissimi martyris Dionysii.	15
III. — Epistola Hilduini abbatis indigni, ad eunotos san- ctæ Catholicæ matris Ecclesiæ filios et fideles, pandens quomodo invenire quisque seire desiderans valeat in epi- stola, ad Christianissimum imperatorem dominum Ludovi- cum exinde directa, unde et qualiter sumpta sunt ea quæ in corpus unius textus secundum jussionem ipsius re- degerat ex Græcorum et Latinorum historiis, de notitiâ excellentissimi martyris Christi Dionysii.	22
VITA SANCTI DIONYSII.	25
MAXENTIUS, AQUILEIENSIS PATRIARCHA.	
NOTITIA HISTORICA.	49
MAXENTII EPISTOLA AD CAROLUM MAGNUM, DE SIGNIFICATU RITUM BAPTISMI.	51

MAXENTII COLLECTANEA DE ANTIQUIS RITIBUS BAPTISMI.

De catechumenis.	53
De competentibus et de Symbolo.	56

CANDIDUS FULDENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA.	87
VITA SANCTI EIGILII PROSAICA ET METRICA.	87
OPUSCULUM DE PASSIONE DOMINI.	57
CANDIDI EPISTOLA. — Num Christus corporeis occu- lis Deum videre potuerit.	103

DODANA, SIVE DUODENA.

NOTITIA HISTORICA.	109
LIBER MANUALIS.	109
Præfatio duplex.	109
Capitula totius libri.	109
CAPUT PRIMUM. — De diligendo Deum.	111
CAP. VII. — Admonitio.	111
CAP. X. — De reverentia orationis.	112
CAP. XI. — Item.	114
CAP. XV. — Admonitio erga seniore.	114
CAP. XIX. — Ad propinquos seniorum tuorum.	114
CAP. XX. — Ad optimates ducum.	115
CAP. LX. — Pro immeritis digna inventes quid agas.	115
CAP. LXI. — Pro defunctis parentibus genitoris tui ora.	116

CAP. LXXVIII. — De temporibus tuis.	116
CAP. LXXIX. — Ad me recurrere lugeo.	116
Nomina Defunctorum.	118
CAP. LXXX. — De epitaphio sepulcri mei ut scribas rogo.	118
JONAS, AURELIANENSIS EPISCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA.	117
NOTITIA LITTERARIA.	119
NOTITIA LITTERARIA ALTERA.	121
Mopitum Basnagii in opus subsequens.	121
DE INSTITUTIONE LAICALI LIBRI TRES.	
JONÆ PRÆFATIO.	121
LIBER PRIMUS.	123
CAPUT PRIMUM. — Quod generaliter omnes fideles nosse oporteat in quantum prolapsionis damnationem, propter reatum primi hominis, devenerint.	123
CAP. II. — Quod in baptismo vetus homo exuatur, et novus induatur, et Christo commoriatur, et consépeliatur.	126
CAP. III. — Ut fideles semper meminisse debeant pacti quod cum Domino in baptismo fecerunt.	128
CAP. IV. — Quod in veteri testamento diversa fuerint baptismata; in novo autem unum tribus modis conferat remissionem peccatorum.	129
CAP. V. — De septem remissionibus peccatorum.	130
CAP. VI. — Quod Patres spirituales eos quos de sacro fonte suscipiunt verbis et exemplis ad meliora provocare debeant.	132
CAP. VII. — Ut ad accipiendum per manus pontificis impositionem Spiritus sancti donum sollicite et devote concurratur.	133
CAP. VIII. — Quod parvuli instruendi sint, cum ad intelligibilem ætatem venerint, et fidei sacramento, et baptismatis ministerio, et septiformis gratiæ spiritus dono.	134
CAP. IX. — Quod quia baptismus iterari non potest, necessario penitentia secundus sit baptismus.	135
CAP. X. — Quod penitentia modus in arbitrio sit sacerdotum constitutus.	138
CAP. XI. — Quod ad ecclesiam orandi gratia frequenter convenimus.	143
CAP. XII. — De instantia orationis.	145
CAP. XIII. — Quod in Ecclesia Christi non sit otiosus turpibusque fabulis vacandum; et quod qui hæc faciunt, non solum sibi peccata non minuunt, sed etiam majora accumbunt.	147
CAP. XIV. — Quod et in aliis competentibus locis, si locus basilicæ procul fuerit, oratio ad Dominum et confessio peccatorum fieri possit, et debet.	149
CAP. XV. — Quod confessio peccatorum, excepta ea quæ sacerdotibus ad consilium accipiendum, Deumque placandum sit, Deo in oratione sit facienda.	151
CAP. XVI. — De eo quod majora peccata sacerdoti, quotidiana vero et levia alterutrum sint manifestanda.	152
CAP. XVII. — De cogitationibus immundis cavendis; et quot modis peccatum in corde, et quot perpetretur in opere.	154
CAP. XVIII. — Quod quorundam peccatorum alienorum conscii, nisi ea emendationis et salutis causa prodiderint, delinquant.	156
CAP. XIX. — Quod gravius puniantur qui fidem Christi perceperunt, et in malis vitam suserunt, quam illi qui sine fide mortui sunt, et tamen bona opera egerunt.	158
CAP. XX. — Quod multi professionem Christianam verbis teneant, sed operibus negligant.	161
LIBER SECUNDUS.	
CAPUT PRIMUM. — Quod conjugium a Deo sit institutum; et non sit appetendum causa luxuriæ, sed liberorum procreatione.	167
CAP. II. — Ut qui uxores ducere voluerint, sicut eas castas et incorruptas cupiunt invenire, sic ad eas casti et incorrupti studeant accedere.	170
CAP. III. — Quod conjugatis carnali copulæ indifferenter servire non conveniat.	172
CAP. IV. — De conservanda fide inter virum et uxorem; et quod non liceat conjugatis neque pellicem neque concubinam habere.	174
CAP. V. — Quod viri uxores suas in castitate diligere, eisque, ut pote vas inferioribus, honorem debeant impendere.	177
CAP. VI. — Quod cum uxoris carnis commistio gratia fieri debeat proles, non voluptas.	179
CAP. VII. — Contra eos qui a coitu uxorum prægnantium se minime abstinere contendunt.	182
CAP. VIII. — De incestis.	183

CAP. IX. — Contra impudicos, qui dicunt, cum genitalia a sapientissimo creatore sint creata, cur mutuas adurat ardor, et non potius pro uniuscujusque libita libido exerceatur.	184
CAP. X. — Quod tempore menstruo omnino ab uxoribus sit abstinendum.	186
CAP. XI. — Post quot dies partus mulier ecclesiam ingredi, et post quantum temporis in carnis copulationem cum viro conjungi; et quod vir suæ conjugii permittis, non nisi prius aqua lotus, ecclesiam debeat intrare.	187
CAP. XII. — Quod nisi causa fornicationis, ut Dominus ait, non sit uxor dimittenda, sed potius sustinenda.	188
CAP. XIII. — Quod hi qui causa fornicationis dimissis uxoribus suis, alias ducunt, Domini sententia adulteri esse notentur.	191
CAP. XIV. — Ut parentes liberos suos diligenter in timore Dei erudiant, docentes eos qualiter caste vivere, Deumque colere, et parentibus debeat impendere honorem; et quale periculum eis immineat, qui id facere negligunt.	193
CAP. XV. — Quod filii debitum honorem parentibus impendere debeant.	195
CAP. XVI. — Ut conjugati in domibus suis pastorale se noverint exercere debere manus.	197
CAP. XVII. — Quod peccata fratribus sint remittenda; et tunc munus Deo offerendum.	199
CAP. XVIII. — Quod ad perceptionem Dominici corporis et sanguinis frequenter et discrete sit accedendum.	201
CAP. XIX. — De decimis.	204
CAP. XX. — Quod sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, honor debitus sit exhibendus.	203
CAP. XXI. — Quod nosse oporteat laicos sacerdotibus ligandi atque solvendi potestatem a Domino esse collatam; et quod eorum monitis libenter parere, atque excommunicationibus humiliter debeant succumbere.	211
CAP. XXII. — De his qui propter honores terrenes et caducos adeo extolluntur, ut pauperes natura sibi similes non recognoscant.	215
CAP. XXIII. — De his qui propter venationes et amorem canum, causam pauperum negligunt.	215
CAP. XXIV. — Juste judicandum, et munerum acceptionem vitandam.	218
CAP. XXV. — De vitanda juratione.	221
CAP. XXVI. — De falso testimonio.	225
CAP. XXVII. — De mendacio.	227
CAP. XXVIII. — De curiositate.	229
CAP. XXIX. — De sectanda hospitalitate.	231
CAP. XXX. — De principibus.	233
LIBER TERTIUS.	
CAPUT PRIMUM. — De charitate.	233
CAP. II. — De humilitate.	234
CAP. III. — De patientia.	236
CAP. IV. — De superbia.	238
CAP. V. — De odio et invidia.	241
CAP. VI. — De octo vitiis principalibus.	244
CAP. VII. — De detractone.	247
CAP. VIII. — De conciviis, et otiosis sermonibus, et maledictionibus cavendis.	248
CAP. IX. — De turpiloquio, et scurrilitate.	250
CAP. X. — De operibus misericordiæ; et quod unusquisque a seipso eleemosynam accipere debeat.	251
CAP. XI. — De tenacia.	253
CAP. XII. — Quod mors ante oculos semper sit constituenda.	255
CAP. XIII. — Quod de singulis temporibus quidquid boni loqui aut agere debuimus, fructum a nobis Dominus sit exacturus; et quod unicuique ob sui custodiam angelus sit deputatus.	257
CAP. XIV. — De infirmis visitandis, oleoque sancto perungendis.	258
CAP. XV. — De mortuis sepeliendis, et cura pro eorum animabus gerenda.	261
CAP. XVI. — Quod de resurrectione mortuorum fidelibus minime sit dubitandum.	263
CAP. XVII. — De die judicii.	269
CAP. XVIII. — De quatuor ordinibus in die judicii futuris.	271
CAP. XIX. — De æternis suppliciis reproborum.	273
CAP. XX. — De electorum sempiterna remuneratione.	275
Monitum in opusculum subsequens.	277
OPUSCULUM DE INSTITUTIONE REGIA.	
EPISTOLA JONÆ AD PIPPINUM REGEM.	279
Versus ad eundem.	285
Sequitur opusculum,	285

CAPUT PRIMUM. — Quod Ecclesia corpus Christi sit, et in ea duæ sint principaliter existentiæ personæ; et quod pro regibus sacerdotes Deo sint rationem reddituri.	285
CAP. II. — De potestate et auctoritate sacerdotali.	285
CAP. III. — Quid sit rex, quid esse, quidve debeat cavere.	287
CAP. IV. — Quid sit proprie ministerium regis.	290
CAP. V. — De periculo regis, et quod bene agentes remunerare, male vero agentes sua auctoritate comprimere, causamque pauperum ad se ingredi debeat facere.	292
CAP. VI. — Quod æquitas iudicii stabilimentum regni, et iniustitia sit ejus eversio.	294
CAP. VII. — Quod regnum non ab hominibus, sed a Deo, in cujus manu omnia regna consistunt, detur.	295
CAP. VIII. — Quod potestati regali, quæ non nisi a Deo ordinata est, humiliter atque fideliter cuncti parere debeat subjecti.	296
CAP. IX. — Quod ubi charitas non est, nulla bona inesse possint.	297
CAP. X. — De transgressoribus præceptorum Dei.	299
CAP. XI. — Quod multi professionem Christianam verbis tantum teneant, sed operibus negligant.	300
CAP. XII. — Quod gravius puniantur qui fidem Christi perceperunt, et in malis vitam finierunt quam illi qui sine fide mortui sunt.	302
CAP. XIII. — Quod ad ecclesiam orandi gratia frequenter conveniri debeat, etc.	302
CAP. XIV. — Quod in ecclesia non sit otiosus turpibusque fabulis vacandum; et quod qui hæc faciunt, non solum sibi peccata non minuant, sed etiam majora accumulent.	303
CAP. XV. — Quod et in aliis competentibus locis, si locus basilicæ procul fuerit, oratio ad Deum, et confessio peccatorum fieri possit et debeat.	303
CAP. XVI. — De observatione diei Dominici, et perceptione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi.	304
CAP. XVII. — Qui imperatorum vel regum veraciter felices dici possint et debeant.	304
DE CULTU IMAGINUM LIBRI TRES.	305
<i>Jonæ præfatio.</i>	305
LIBER PRIMUS.	307
<i>Libri secundi præfatio.</i>	341
LIBER SECUNDUS.	343
<i>Libri tertii præfatio.</i>	363
LIBER TERTIUS.	363
ARDO seu SMARAGDUS.	
VITA SANCTI BENEDICTI ANIANENSIS.	393
BENEDICTUS DIACONUS.	
CAPITULARIUM COLLECTIO.	395
HILDEMARUS ET LAMBERTUS.	
NOTITIA HISTORICA.	393
HILDEMARI EPISTOLA, AD URSUM BENEVENTANUM EPISCOPUM. — De recta legendi ratione.	395
LAMBERTI EPISTOLA, AD ALBERICUM ABBATEM. — De recta legendi ratione.	397
THEGANUS TREVIRENSIS CHOREPISCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA.	401
VITA LUDOVICI IMPERATORIS.	401
Pertzii monitum prævium.	401
Walafri Strabonis præfatio.	405
Incipit Vita.	405
AGNELLUS, QUI ET ANDREAS.	
ABBAS S. MARLE AD BLACHERNAS ET S. BARTHOLOMÆI RAVENNATIS.	
NOTITIA HISTORICA.	429
LIBER PONTIFICALIS.	431
L. A. Muratorii præfatio.	431
Bacchiniæ epistola dedicatoria.	433
Bacchiniæ præfatio.	435
Observationes in versiculos quosdam Agnelli libro Pontificali præfixos.	431
LIBRI PONTIFICALIS PARS PRIMA, COMPLECTENS VITAS EORUM QUI FLORUERE A SANCTI APOLLINARIS TEMPORE U. QUÆ AD ECCLESIAM.	
Prologus. — Historiæ scribendæ fontes aperit, eisdem fidem astruit; operis difficultatem exaggerat; Numinis opem implorat auctor.	439
<i>Dissertatio prima chronologico-historica. — De ætate</i>	

<i>priorum duodecim episcoporum, præcipue vero de tempore sedis Agapiti, Marcellini et Severi, ac de eorumdem successione.</i>	461
CAP. I. — Hieronymi, Rubei et Baronii circa questionem dissidii. Utriusque rationes exponuntur. Bollandi et sociorum sententia. Dictorum epitome.	461
CAP. II. — Incommoda uniuscujusque ex allatis sententiis. Tres solum episcopos spatio 142 annorum implendo non sufficere. Acta veterum episcoporum antiquis scriptoribus fere ignota. Ecclesiæ sanctis dicatæ, conventusque frequentissimi Christianorum ab Aureliani tempore? Agapiti II ignotus omnibus ante Rubicum scribentibus. Concilium Romanum perperam ad annum 348 dilatatum. Marcellinus inter Agapitum et Severum sedil. Idem incommode in Bollandi sententia. Marcellinum satis diu vixisse Agnellus asserit.	467
CAP. III. — Concilia Romana sub Julio piara. De illorum numero, occasione ac tempore controversiæ. Acta Romanæ synodi prioris supposititia Pagio, Labbeo, criticis. Series episcoporum Mediolanensium. Julius Firmicus Maternus minime Mediolanensis antistes. Loca ex opere de mysteriis profanarum religionum illustrata.	469
CAP. IV. — Severi ætas ex Geminiani Vita probatur. Nulla Agapitos Severosve multiplicandi necessitas. Episcoporum Ravennatum successio certa, cætera obscura. Agnelli fides et sinceritas.	474
Monitiuncula ad versus Vitæ sancti Apollinaris præfixos.	475
VITA SANCTI APOLLINARIS.	475
CAP. I. — Sancti Apollinaris patria, cultus, et ordinatio. Ravennam venit, Christi fidem prædicat, miracula patrat. Rufi patricii conversio, ejusdemque sepulcrum.	475
CAP. II. — Sancti Apollinaris carcer exilium et post reditum acta et martyrium.	477
Observationes ad Vitam sancti Apollinaris. — Pseudo-Dexter et Bivarius confutati. Ecclesiæ pro prolepsim memoratæ. Bident Stuvius. Ecclesiarum certo sancto dedicationes Apollinaris ævo recentiores. Rufus patricius Ravennas diversus ab episcopo et martyre Capuano synonymo. Capitulum Ravennæ. Recentiorum commenta explosa. Sanctus Apollinaris quo tempore sit martyrio coronatus. Ejusdem ex veteri martyrologio encomium.	477
VITA SANCTI ADERITII.	481
CAP. UNIC. — Aderitii ordinatio et prædicatio. Sepulcrum ejusdem dubium.	481
Observationes ad Vitam sancti Aderitii.	482
VITA SANCTI ELEUCADII.	481
CAP. UNIC. — Sancti Eleucadii nomen ordinatio, sapientia, scripta. Ejusdem sepulcrum.	482
Observationes ad Vitam sancti Eleucadii. — Sancti Apollinaris Acta Agnelli tempore exstasse. Sancti Eleucadii corpus Papiam minime translatum. Inter scriptores ecclesiasticos apostolicos sanctum Eleucadium referendum.	482
VITA SANCTI MARTIANI.	483
CAP. UNIC. — Sancti Martiani genus, ordinatio, vita et obitus.	483
Observationes ad Vitam sancti Martiani. — Martianus Ravennas perperam cum Dertonensi confusus. Rubeus in secundis curis emendatus.	483
VITA SANCTI CALOCERI.	483
CAP. UNIC. — Nominis etymon, Caloceri prædicatio, obitus.	483
Observationes ad Vitam sancti Caloceri. — Calocerus cujus fuerit. An præcedentium episcoporum vicarius. Tamius de Salazar, et Pseudo-Dextri fragmenta refutata.	483
VITA SANCTI PROCULI.	487
CAP. UNIC. — Sancti Proculi mores et obitus, sepulcrum dubium.	487
Observationes ad Vitam sancti Proculi. — Dies emortualis sancti Proculi incerta.	488
VITA SANCTI PROBI.	487
CAP. UNIC. — Sancti Probi miracula, mors et sepultura. Ecclesia speciale cultu habita.	487
Observationes ad Vitam sancti Probi. — Chronicon Pseudo-Dextri confutatum. Rubeus multifario impugnat. Quid missa super populum.	488
VITA SANCTI DATHI.	489
CAP. UNIC. — Sancti Dathi pietas et obitus.	489
Observationes ad Vitam sancti Dathi. — Sancti Dathi ætas incerta.	490

VITA SANCTI LIBERII.	489
Cap. unic. — Liberii pietas, sapientia, obitus.	489
Observationes ad Vitam sancti Liberii. — Liberii philosophia quæ? Subsequentium duorum episcoporum Vitæ observata in præcedenti dissertatione.	491
VITA SANCTI AGAPITI.	491
Cap. unic. — Sancti Agapiti liberalitas, obitus, sepulcrum.	491
VITA SANCTI MARCELLINI.	491
Cap. unic. — Sancti Marcellini vigil cura gregis, ætas gravis, Decus sepulcri.	491
VITA SANCTI SEVERI.	491
Cap. I. — Electio per columbæ apparitionem indicatur. Sardicensi concilio subscribit. Sancti Geminiani Mutinensis episcopi funus curat.	491
Cap. II. — Sancti Severi conjug defuncta eo iobente in latas alterum vertitur, ut filia spatium sepulcri præbeat. Ipse inter conjugem et filiam orans diem obit.	495
Cap. III. — Puer infirmus ad sancti Severi sepulcrum sanitati restituitur.	494
Cap. IV. — Sancti Severi electio ad episcopatum per columbæ speciem.	494
Cap. V. — Auctoris ad Vitam sancti Severi meditationes.	495
Observationes ad Vitam sancti Severi. — De columbæ apparitione in electione sanctorum episcoporum qui Severum præcesserunt. Agnelli tempore sancti Severi Acha desiderabantur. Translatio corporum sanctorum Severi, Vincentiæ et Innocentiæ, Moguntiam.	496
<i>Dissertatio secunda chronologico-historica. — De ætate episcoporum Ravennatum, qui florere a Severo ad Petrum.</i>	499
Cap. unic. — Rubei et Fabri sententiæ de Liberio II, Probo, Florentio ac Liberio III. Ursi episcopi ætas apud Agnellum delitescens. Rubeus multifarie emendatus.	499
VITA SANCTI LIBERII II.	505
Cap. unic. — Liberii elogium. Omnia incerta.	505
VITA SANCTI PROBI II.	505
Cap. unic. — Sancti Probi elogium et obitus.	505
VITA SANCTI FLORENTII.	505
Cap. unic. — Sancti Florentii elogium, obitus et sepulcrum.	505
VITA SANCTI LIBERII III.	505
Cap. unic. — Sancti Liberii pastoralis cura. Valentiniæ mors asserta, pontificis sepulcrum.	505
VITA SANCTI URSI.	505
Cap. unic. — Ecclesiæ Ursianæ constructio. Sancti Ursi obitus, sepulcrum, imago.	505
Observationes ad Vitam sancti Ursi. — Ecclesiæ in Ravennæ existit ante sancti Ursi ætatem. Sanctus Ursus prior ex effigie cognitus. Cujas fuerit. Descriptio sphalma.	507
<i>Dissertatio tertia historico-chronologica. — De ætate episcoporum Ravennatum, qui florere a Petro ejus nominis primo ad Ecclesium.</i>	507
Pars prior. — Exponuntur triecæ quæ ex Agnello et aliis documentis historiam et chronologiam impediunt.	507
Pars altera. — Queritur probabilis modus episcoporum seriem disponendi. Rubei anomalie referuntur. Agnelli probabilia ab improbabilibus discernuntur. Neonis locus restituitur. Reliqua series disposita.	510
VITA SANCTI PETRI.	515
Cap. I. — Petri et prædecessorum patria. Petriana ecclesia fundata. Salvatoris imago laudata. Eremitæ cojusdam ad eam accessus et obitus.	515
Cap. II. — Sancti Petri obitus et sepulcrum indicatur. Ejusdem corpus ab Agnello repertum.	515
Cap. III. — Gallia Placidia curante sancti Petri effigies dedicata. Ejusdem Placidia donaria. Alia per sanctum Petrum præstita.	516
Observationes ad Vitam sancti Petri. — Petri episcopi, ejus nominis primi, veritas asserta. An corpus ab Agnello inventum ejus fuerit, vel Petri III, dubiatur. Alapa Evangeliorum quid? Salvatoris imago antiquissima Templorum Regiæ. Eremitæ, an Ægyptius? Classensis ecclesia, et clerus.	516
VITA SANCTI NEONIS.	517
Cap. I. — Neonis ædificia in ecclesia Ravennati constructa.	517
Cap. II. — Neonis mors, et translatio corporis. Brachium forte quid.	519

Observationes ad Vitam sancti Neonis. — Quinque Dagubite et trichinim quid? Compatriis vocabulum, et ejus significatio. Mutui contrahendi solemnitates. Civis Fescius quid? Comium, cumba, cymba.

VITA SANCTI EXUPERANTII.

Cap. I. — Ecclesia B. Agnetis edificata. Civitas Argentea in processu constructa. Felix patricios occiditur. Eudoxiæ adventus. Tricolos ædificatur.

Cap. II. — Historice ratio redditur. Sancti Exuperantii obitus et sepulcrum.

Observationes ad Vitam sancti Exuperantii. — Civitas Argentea quid, quidve processu? Agnelli fides. Cetera, quæ de Exuperantio narratur, Agnelo ignota.

VITA SANCTI JOANNIS ANGELOPTI.

Cap. I. — Breve Joannis elogium. Basilicæ sancti Laurentii et sacelli sancti Stephani ædificatio. Laurentii Acha.

Cap. II. — Adventus Attilæ. Joannis occursum. Attila placatur.

Cap. III. — Odoacer a Theodorico devincitur, qui Ravenna potitur. Joannes regem placat, propitiumque Ravennatibus reddit. Alia de Theodorico.

Cap. IV. — Privilegium supposititium Valentiniani pro ecclesia Ravennati. Valentinianus Ravennam ornat, et munit.

Cap. V. — Ecclesia sanctæ Crucis ædificata a Gallia Placidia. Singleida alteram sancti Zachariæ construit. De Gallia Placidia alia.

Cap. VI. — Gallæ Placidia obitus. Aquileia capta ab Hunnis. Basilica sancti Joannis evangelistæ ædificatur.

Cap. VII. — Sanctus Joannes inter missarum solemniam angelum videt. Ejusdem obitus et sepulcrum.

Cap. VIII. — Auctoris ad Vitam sancti Joannis meditationes.

Observationes ad Vitam sancti Joannis Angelopti et Joannis II. — Chronologica recapitulatio. Cubiculariorum officium. Subdita in basilicis locus. Monasterii nomine ad Agnellum quid veniat? Mortuorum corpora an intra basilicas sepelirentur? Nonnulla ad chronologiam spectantia pro Attilæ et Theodorici ætate. Eorumdem Acta illustrata. Valentiniani privilegium pro Ravennate Ecclesiæ supposititium. Gallæ Placidia Stemmata, paternum ac maternum. Liturgica nonnulla.

VITA SANCTI PETRI CHRYSOLOGI.

Cap. I. — Petri Natale solum et ecclesia. Eutychetis hæresis. Chrysologi epistola ea occasione conscripta.

Cap. II. — Petri Chrysologi ordinatio cœlitus imperata.

Cap. III. — Ædes Petro curante constructæ. Ejusdem cum Projecto Corneliensæ synchronologia sancti Bartolomæi funus.

Cap. IV. — Petrus mortem suam prævidet, prædicatque. Forum Corneli pergit, ibique decedit. Locus sepulcri.

Observationes ad Vitam sancti Petri Chrysologi. — Petri ætas expensa. Narratio de ejusdem electione divino impulsu facta contra Dupiniam assertitur. Agnellus Ravennatem Ecclesiam Romanæ subditam agnoscit. Petri epistola ad Eutychetam. An aliam scripserit. An scripserit postremas illius periodos. Ædes Tricoli an a Chrysologo excitata. Petriana ecclesia, Sacellum S. Andreae an a Chrysologo constructum sit. Munera Corneliensi ecclesiæ tributa.

VITA SANCTI AURELIANI.

Cap. unic. — Pauca de Aureliano. Quærelæ in urgentes epus. Interpretatio versiculi ex psal. Tu dirupisti, etc. Mors Aureliani, et ejusdem sepulcrum.

Observationes ad Vitam sancti Aureliani. — Pomposianum monasterii initia an hic indicentur. Ætas Agnelli hæc scribens, et in aliud tempus reliqua differentis. Aurelianus Hormisdæ synchronus.

LIBRI PONTIFICALIS PARS SECUNDA, COMPLECTENS VITAS EORUM QUI FLORUERUNT AB ECCLESIA TEMPORE USQUE AD GEORGIUM.

Dissertatio chronologico-historica. — De Ecclesiâ, Urso, Victoris, Maximiani et Agnelli temporibus. — Chronologia Rubeo tradita. Quæ ex Agnello ad temporum rationem spectant perpensa. Ordinatur chronologia. Silverii ac Vigili Acta et tempora examinata. Series annorum expensa.

VITA SANCTI ECCLESII.

Cap. I. — B. Virginiæ ecclesia et imago. Ecclesiæ tempora. Sancti Vitalis basilica laudatur. Ecclesiæ obitus et sepulcrum.

Cap. II. — Turbæ inter clerum Ravennatem et episco-

- pam componuntur. Felicis papa litteræ. Rursus de Ecclesiæ obitu nonnulla. 585
- Observationes ad Vitam sancti Ecclesiæ. — Basilica S. Vitalis an Justiniani ære constructa? Dedicationi ejusdem non interfuit Augustus. Monogramma hand ad Narsetem pertinens. Julianus argentarius officio, non cognominæ. Ysaaci Strategii inscriptio. In Felicis Constitutionem analysi. 589
- VITA SANCTI URSICINI.** 597
- Cap. I. — Sæcularis historiæ analysis. Ecclesia sancti Apollinaris per Julianum argentarium finita. 597
- Cap. II. — Agnelli meditationes in sacram synaxim. Ursicini mors et sepulcrum. 597
- Observationes ad Vitam sancti Ursicini. — Agnelli historica emendantur, vel explicantur. 599
- VITA SANCTI VICTORIS.** 599
- Cap. I. — Ciborium argenteum ecclesiæ Ursianæ. Endothis oblata. Balinæ constructæ pro clero. 599
- Cap. II. — Fontis ad Petriam ecclesiam ornatus. Insectatio vitiorum. Victoris mors et sepulcrum. 601
- Observationes ad Vitam sancti Victoris. — Rubeus sciens volensque errat. Ciborii usus. Endothis quid? Fontis Petriani ædes. 602
- VITA SANCTI MAXIMIANI.** 605
- Cap. I. — Maximiani patria. Thesaurus inventus, cujus portio Justiniano exhibetur, altera sagaci consilio occultatur. Ordinatur episcopus. Ravennates in se aversos morum et actuum lenitate conciliat. 605
- Cap. II. — Ecclesia S. Stephani ædificatur. Monasteria sive ædificæ ad basilicæ latera. Materix noctis unius spatii prodigiöse paratæ. 605
- Cap. III. — Silva in rüstria ecclesiæ Ravennati asserta. Tricoli ædi coronis imponitur. 607
- Cap. IV. — Ecclesia B. Mariæ Poleosis. Ecclesia S. Andree refecta. Corpus S. Andree Constantinopoli. Ejusdem apostoli barba. Ædium diversarum coronis et dedicatio. 607
- Cap. V. — Maximiani scripta cum fragmento ex ejus analogia. Historiæ sæcularis quædam. 608
- Cap. VI. — Vascula chrismataria, endothes plures. Crux aurea. Libri ecclesiastici a Maximiano emendati. Insectatio vitiorum. 610
- Cap. VII. — Sancti Maximiani obitus, et sepulcrum ejus. Lipsanorum translatio. 611
- Observationes ad Vitam sancti Maximiani. — Pellium ab imperatore postulatum qui fieri potuerit? S. Stephani ecclesia que? Maximianus post sedem adeptam semel Constantinopolim venit. D. Andree ædes oratorum, an ecclesia? Quisnam Vitalis ad quem Venantii Fortunati carmina? D. Andree lipsana quando Constantinopoli? Bandus quid? Alexandrinæ Ecclesiæ turbæ a Maximiano narratæ. Sæcularis historiæ quædam. Chrismataria ovid? Libri pro usu Ecclesiæ Missalia. 612
- VITA SANCTI AGNELLI.** 617
- Cap. I. — Agnellus primogenitus et miles, inde diaconus. Moriens septem heredem scribit. 617
- Cap. II. — Gothorum ecclesiæ et res a Justiniano Ravennati Ecclesiæ donantur. Plures earum recensentur. Singularia de ecclesia S. Martini. Picturæ in ea existantis mystica interpretatio. 619
- Cap. III. — Fons ad B. Martini reconciliatus et ornatus. Crux argentea. Rus Argentæ acquisitum, Ecclesia sancti Georgii fundata. Sæcularia quædam. Agnelli obitus. Epitaphium. 621
- Observationes ad Vitam sancti Agnelli. — Agnelli episcopi ætas. Hujus epistola ad Armenium. Titulus ordinati. A Titulo ad Titulum translatio. Ecclesiæ Arianorum. Fons baptismalis Arianorum Ravennæ duplex. Inscriptio apud Rubeum ab Agnelliana diversa. Sæcularia ad sequentis dissertationis examen reservata. 622
- Dissertatio chronologico-historica. — De ætate Petri Senioris, Joannis, Mariniani et Joannis utriusque.* 623
- Cap. I. — Rubeo et Agnello diverse tradita laudatorum episcoporum ætas. In certa capita argumentum dividi et pertractari debere. 623
- Cap. II. — Petri Senioris ordinatio ab ejusdem electione distinguenda. Diuturnioris interpositici causa. Joannis episcopi initia. S. Severi basilica restituta. Inscriptio ad eam rem spectans. Joannis obitus certo tempori assignatus. 624
- Cap. III. — Langobardorum in Italiam ingressus. Narsesis mors. Epocha regni Langobardi diversa ab epocha eorundem in Italiam ingredientium. Sigonius a Camilli Peregrini censura vindicatus. 626
- Cap. IV. — Marinianus sedet in Romano concilio anni 595. Annus mortis Magni Gregorii. Rubeus emendatus. 630
- Cap. V. — Lues inguinaria. Rursus de epocha Alboini. Pugna inter Francorum reges. Cassinensis monasterii destructio quando acciderit. Agilulphi regis flæ a Calinico cepta. Reddito inde circa tempus quo Marinianus obiit. 631
- Cap. VI. — Joannes ejus nominis duo. Utriusque episcopi anni. Agnellus ex Paulo suppletur. Sæcularia Agnello narrata perpenduntur. 633
- VITA PETRI SENIORIS.** 635
- Cap. I. — Basilica S. Severi reparari cepta. Petrus Romæ ordinatus. Ordinato Ravennates cum acclamationibus obviam veniunt. 635
- Cap. II. — Langobardorum in Italiam ingressus. Ticinum obsessum. Theodorici statua que Ravennæ fuerat describitur. A Carolo Magno Aquisgranæ asportatur. 635
- Cap. III. — Italia vastatur. Ravennæ trëpidatum. Narses deletio Romanorum decore moritur. 637
- Cap. IV. — Alboini obruncatio Rosmundæ uxoris opera. Rosmunda Ravennæ a Longino cum honore recipitur. Ibidem ex veneno moritur. Petri episcopi mors et sepulcrum. 637
- Observationes ad Vitam Petri Senioris. — Ordinatio Petri Senioris absque jejunio. Status Theodorico positæ. Venetiarum nomine quid veniat. Historia Alboini occisi in nonnullis diversa a Paulo narrata. 641
- VITA JOANNIS ROMANI.** 641
- Cap. unic. — Joannis Patria. Basilica S. Severi solita, ac S. Severi corpus translatum. Ejusdem obitus. Sepulcrum et epitaphium ad oratorium SS. Marci, Marcellini ac Felicis. 641
- Observationes ad Vitam Joannis Romani. — De Pallii usu nonnulla. Mappulæ quid? Andreas, ad quem S. Gregorii epistola, minime episcopus. Monachi Rayenne frequentes Apocrisiarius Romanæ sedis Ravennæ. Joannes episcopus vindicatur a crimine schismatis, contra Rubeum, Blondum, Sigonium. Annus quo ædes SS. Marci Marcelli et Felicis consecrata est. 645
- VITA MARINIANI.** 645
- Cap. I. — Mariniani genus et patria. Sancti Gregorii Pastoralis liber. In episcopos simoniacos insectatio. 645
- Cap. II. — Synchrona ex historia Mariniano. Ejus mors et epitaphium. 647
- Observationes ad Vitam Mariniani. — Marinianus monachus et presbyter. An abbas cellæ fratrum? Liber Pastoralis Joanni, non Mariniano scriptus. Qua occasione scriptus. Argumenta epistolarum omnium D. Gregorii ad Joannem et Marinianum scripturarum. 648
- VITA JOANNIS.** 653
- Cap. unic. — Perpetua in sui temporis vita insectatio est. Joannis sepulcrum indicatur, et sedis tempus. 655
- VITA JOANNIS.** 657
- Cap. I. — Classis opibus Ecclesiæ redempta tribus vicibus. Moralla rursus ad episcopos. 657
- Cap. II. — Bella inducæque inter Langobardos et Romanos. Joannis et Eleutherii motus, et fata. Phocas imperat. Ecclesia Romana omnium Ecclesiarum mater. Pantheon dedicatur. Bella in Oriente. Heraclii Augusti initia. Joannis mors et sepulcrum. 658
- Dissertatio chronologico-historica. — De ætate sequentium pontificum Ravennatum, Boni, Mauri, Reparati, Theodori, Damiani et Felicis.* 659
- Pars I. — Rubi syntaxis exponitur. Plura in ea absque teste relata nequeunt sustineri. Agnellus cum Anastasio confertur. Sedes chronologicæ disponuntur. 659
- Pars II. — Statuta turbantur a pontificum Romanorum chronologia Papetrochiana. Ea ad examen revocatur. 663
- VITA BONI.** 667
- Cap. unic. — Episcopis Ravennatibus icones positæ. Rursus ad episcopos Parænesis. Boni mors et sepulcrum. 667
- Observationes ad Vitam Boni. — Episcoporum effigies in ecclesia apponi solitæ. Item Augustorum. Saracenorum ceptæ incurSIONES. 670
- VITA MAURI SCHISMATICI.** 669
- Cap. I. — Maurus diaconus et abbas S. Bartholomæi. Episcopus factus contendit cum Romano pontifice. 669
- Cap. II. — Benedictus diaconus Siciliæ rector. Siculi Patrimonii ad Ravennatem Ecclesiam spectantis divitiæ. Manipularius iterum in Siciliam missus; dives revertitur. 671

Cap. III. — Maurus Romanus pontifex vocatus pergeret venit. Anathemate punitus, anathema in Romanum pontificem dicere audeat. Mors utriusque. 671

Cap. IV. — Sepulcri lapis. Hunc Lotharius Augustus in Gallias abstulit. Corpus B. Apollinaris ex arca in medium basilicam translatum. Mauri epitaphium. 673

Observationes ad vitam Mauri Schismatice. — Oeconomia ecclesie, Latinis vicecomitibus: Abbates in clero S. Bartholomaei Ravennae, abbatia. Sedes episcoporum Ravennatum in synodis. Constantinii praecipua a Mauro obtentum. Emendantur chronologica, series exarchorum ex eo suppleta. Autocephalia exorta in schisma abiit. Agnellus confutatus. 674

VITA REPARATI.

Cap. unicus. — Reparati munera. Multa is ab imperatore obtinet. Cautum se electus episcopus Ravennas Romae ultra octo dies moretur. Reparati et Augustorum icones. In sui temporis episcopos querebat. 679

Observationes ad vitam Reparati. — Reparatus sub Mauro autocephalam obtinentiam procuravit. Ex monasterio assumptus. Monasterium, ex quo quasitus, quodnam? Privilegium a Pogonato obtinet, concordiam potius quam autocephalam juvenis. 681

VITA THEODORI.

Cap. I. — Quarta ecclesiastica clero dari solita tollitur. Documenta clero favorabilia collecta, igneque consumpta. 681

Cap. II. — Monasterium, sive oratorium B. Theodori a Theodoro exarcho constructum. Ejusdem exarchi pietas. Joannicus floret. Plura de eo. 684

Cap. III. — Clerus a Theodoro secedit in Nativitate Domini. Dissidium per exarchum componitur. Clerus in pristinum restituitur. 685

Cap. IV. — Theodorus pontifici Romano submititur. Statuta sub Agathone Leo II confirmat, certis conditionibus admissis. Theodori obitus, sedisque tempus. 688

Observationes ad vitam Theodori. — Theodorus ab Agnelli columnis vindicatus. Theodorus exarchus a Calliope diversus. Nonnulla indicata ad disciplinam spectantia, et ad Ravennatis episcopi autocephalam. 689

VITA DAMIANI.

Cap. I. — Puer ad vitam revocatur, qui chrismate consignatus denuo obit. Joannicus Ravennam revertitur. 691

Cap. II. — Ravennates cives consuevere inter se praesolari. Factiosi ab urbis portis nomen mutuati. Cedes ingens hominum, inde plures proditorie et clam occisi. Indicta publica prece, sceleris auctores inventi, et poena multati. 691

Cap. III. — Anonymi cujusdam Damiani sevo viventis nonnulla referuntur. Damianus ipse laudatur. 694

Cap. IV. — Joannes S. Joannis (trans Caesarem abbas. Constantinopoli rem suae Ecclesiae agit. Una nocte daemonum ope Ravennam venit. Facti poenitent. 695

Cap. V. — Judaei cujusdam conversio. Damiani patria, educatio. Archivi Ravennatis incendium. Pontificis obitus. Epitaphium. 697

Observationes ad vitam Damiani. — Quae de puero vitae reddito hic narrantur, alibi et aliter Rubeo narrata. Consignandi ritus illustratur ex quibusdam ineditis. Pugnae civilis abusus Parme ante paucos annos cessasse. Damiano ascriptum perperam quod de altero dictum est. Fabulosum quod de Joanne abbate narratur. Ex monachis mutuatus ritus. Saeculi illius barbaries ex epitaphio. 698

VITA SANCTI FELICIS.

Cap. I. — Felicis facies, mores, scripta. Abbas idem et oeconomus. Nonnulla de Georgio episcopo. 701

Cap. II. — Justinianus, qui hic Constantinus dicitur, naribus et auribus abscessis pelitur. Ad imperium redit. De Ravennatibus vindicta. Felix captus, et excaecatus. 701

Cap. III. — Novum Ravennatibus discrimen. Georgius Joannici filius dux cum summa potestate electus. Disponit omnia ad bellum extra, et intra civitatem. 704

Cap. IV. — Joannico per saevam laniam illata mors. Justinianus occiditur. Joannicii soror viso Justiniani capite quod optaverat, occumbit. 705

Cap. V. — Philippicus Felicem liberat, donatque multis. Reversurus hic Ravennam miraculis claret. Ob haec ab imperatore honoribus, et privilegiis cumulatus in suam sedem restituitur. Domum aedificat, quam Felicis dixere. 707

Cap. VI. — Joannicus ante praenarratam cladem officia sacra dispoenerat. Ejus genealogia. Ejusdem pietas miraculo probata. Caetera ad id spectantia. 709

Cap. VII. — Felicis opera. Ab eo reliquiae sanctorum conditae. Rogat ut a se scripta igni consumantur. Colligit S. Petri Chrysologi sermones. Ejus mors, sepulcrum et epitaphium. 710

Observationes ad vitam sancti Felicis. — Agnellus Felicis cum Romano pontifice dissidia silet. Recentiores minime vera tradunt. Itarum Justiniani in Ravennates caecitas. Alia Agnello omissa. Nonnulla Agnello narrata Rubeo neglecta. Agnelli genealogia ex Joannico. Felix inter sanctos. Scriptor ecclesiasticus. 711

Excursus chronologicus ad aetatem reliquorum Ravennatum pontificum de quibus Agnellus. — Morte et jejunio sequentium et episcoporum Vita. Rubeus et Ughettus quae tradant. Luitprandi, Aldeprandi, Rachis et Alstolphi tempora. Commutata apud Agnellum Stephani et Pauli pontificum nomina. Alia ad Ravennatum pontificum aetatem spectantia. 715

VITA JOANNIS.

Cap. I. — Ravenna a Luitprando civium proditorum capta. Joannes exsulat. Epiphanius scribarum curam se restituit. Idem Epiphanius de Joannis hostibus vindictas sumit. 721

Cap. II. — Pugna inter Ravennates et Graecum ministricum cum prodigio. Dies SS. Joannis et Pauli ob id festus, Joannis mors. 723

Observationes ad vitam Joannis. — Joannes hic ejus nominis sextus. Cur quintus dictus sit? Peculiaris de capta per Luitprandi exercitum Ravenna. Classis diruta. Joannes exsulat haud ob Iconoclastarum causam. Scribarum munus. Quae ad Ravennatum victoriam narrantur incerti temporis. Flumen Pantheum, sive Patereum; quodnam. 725

VITA SERGII.

Cap. I. — Sergius ex laico et uxurato episcopus. Ejus uxor Euphemia diaconissa effecta est. Clerus episcopo infensus. Episcopus novos sacerdotes creat et diaconos. Compositis rebus, hi diverso habitu et inferiori ordine ministrant. 725

Cap. II. — Zachariae pontificis, qui Pippinum regem uxerat, adventus Ravennam. Missam celebrat, et eucharistiam donat. Aistulphus et Romae et Ravennae dona offert. Petroniam ecclesiam restaurat. Alia de eodem. 725

Cap. III. — Sergius a Romano pontifice, uti contra canones ordinatus, iudicio sistitur. Novus pontifex Sergium suae sedi restituit. Hic D. Nicolao gratias agit. 725

Cap. IV. — Pontifex Ravennam venit. Clerus in eum infanda machinatur. Uvularis diaconi sanius consilium. Plura pontifex asportat. Sergius uti exarchus regionis imminet. In pontificem rei Romam abduci. Alia ad Sergium spectantia. Aliqua desunt. Omnia caute legenda. 726

Observationes ad vitam Sergii. — De veritate narratorum in Vita Sergii ad Romanos pontifices spectantium. Novus clerus a Sergio ordinatus. Superhumeralis diaconorum. Monasterium sancti Hilari Galatas. Tempus quo Sergius Romae detentus est. Ditionis Ravennatis fines. Descriptio hujus Codicis inepta supplementa. 729

VITA LEONIS.

Cap. unicus. — Carolus in Italiam allicit, et per Martinum iter ostendit. Desiderius capitur. Adelgisus fugit. 733

Observationes ad vitam Leonis. — Leo satis improbi ingenii vir deprehenditur. Quomodo primus iter ostenderit Francis in Italiam venientibus. Nullus inter Gratosum et Valerium episcopus medius. 736

VITA JOANNIS.

Cap. I. — Vita acephala. Dissidiorum cum episcopo quidpiam. Joannis abbas ecclasiis. 733

Cap. II. — Injusta maledictionis in insontem jactae fustis effectus. Infelix Joannis obitus. 733

Observationes ad vitam Joannis. — Dissidium inter episcopum et clericos indicatum. Quae de Joanne Rubeo narrantur. Calicodimia quid? 736

VITA GRATIOSI.

Cap. I. — Carolus rex Ravennae. Cum episcopo epulatur. Gratosi simplicitas, ob quam laudatur a Carolo. 737

Cap. II. — Prophetia auctoris, quae Gratosio tribuitur. Gratosi mors et sepulcrum. 737

Observationes ad vitam Gratosi. — Monasterium sancti Apollinaris in Veclio. Prodigia hic indicata non spectant ad Gratosi aetatem. Quae Agnellus Gratosi vitae subjicit, perperam Gratosi tribuuntur. 740

VITA MARTINI.

Cap. I. — Martini aetas cum a Leone III est ordinatus. Forma corporis proceri. Auctori monasterium S. Mariae ad Blachernas confert. S. Euphemiae sedem movit. Moritur Pippinus et Carolus. Romani pontificis expensis reparatur S. Apollinaris Classensis basilica. Martinus ab eodem offensus Romani vocatur. Joannes Arelatensis Ravennae mueneribus donatur. 741

Cap. II. — Moritur Leo III. Stephanus succedit, qui Ravennae missas celebrat, ostendens sandalia Salvatoris. 741

Ludovicus Imperator offert ecclesiæ Ravennati mensam argenteam.	743	LVIII; Joanne Papienae, archiepiscopo LIX; Herberto, archiepiscopo LX.	793
Observationes ad Vitam Martini. — Martini metas et acta nonnulla: Joannis Arelatensis tempora. Mensa argentea a Carolo Ravennati ecclesiæ legata. Sandaliu Salvatoris.	744	Monitum ad sequentem Constitutionem.	795
VITÆ PETRONACHI nonnulla a descriptore collecta.	745	INCIPIT CONSTITUTIO SACRÆ LEGIS DOMINI OTTHONIS IMPERATORIS, data XI Kal. Octobris, ind. 12, anno 5 pontificatus domini Gregorii V papæ, promulgata per manus Gerberti S. Ravennatis Ecclesiæ archiepiscopi in ea synodo in qua Mediolanensi episcopo Arnolpho nomine papalium ablatum est in basilica B. Petri, quæ vocatur ad Cellam Auream, et subscripserunt omnes qui adfuerunt episcopi.	795
Observationes de Patronacio. — Non potuit is honorem Carolo jurare. Agnellus Patronacio sedente librum ex parte scripsit. Cardinalis presbyteri appellatio in Ravennati Ecclesia Agnello rector. Paralipomena quedam.	745	Sequitur Chronica.	795
VITA GRÆGORII.	745	De Neomoto, archiepiscopo LXI; Federico, archiepiscopo LXII; Arnaldo, archiepiscopo LXIII; Eriberto, archiepiscopo LXIV; Gebeardo, archiepiscopo LXV.	794
Cap. I. — Gregorius IV Georgium consecrat. Gazas ecclesiæ is exilat. Papæ Lotharii filiam et sacro fonte levat. Prodigia. Ludovici Pii mors. Bella inter ejusdem filios.	745	De Hilmfrido, archiepiscopo LXVI; Henrico, archiepiscopo LXVII; Giberto, archiepiscopo LXVIII.	795
Cap. II. — Georgius obtinet se cum legatis a pontifice pro pace in Gallias mitti. Pompa et prodigalitas qua perrexit. Prælium Fontanis. Captur Georgius, et probris afficitur. Pro eo Caroli nxor intercedit. Revertens in sacerdotes suos crudelis. Moritur.	747	Adnotatio.	795
Observationes ad Vitam Georgii. — Rubeo multa de Georgio dicta haud vera. Lotharii filia Rotrudis, non Geltrudi vocata. Irmingardis ejus mater. Prodigia ad chronologiam perpensa. Illud de pane et oblatiis, quid singulare probet.	750	De Gualterio, archiepiscopo LXIX; Moysæ, archiepiscopo LXX.	795
APPENDIX AD AGNELLI PONTIFICALE.	751	De Anselmo, archiepiscopo LXXI; Guido, archiepiscopo LXXII; Gerardo, archiepiscopo LXXIII; Guilelmo, archiepiscopo LXXIV; Guidoto, archiepiscopo LXXV; Guglielmo (Gugelmo), archiepiscopo LXXVI; Albreto (Alberto), archiepiscopo LXXVII; Egidjo, archiepiscopo LXXVIII; Ubaldo, archiepiscopo LXXIX; Simeone, archiepiscopo LXXX; Theodorico, archiepiscopo LXXXI.	797
INCIPIT CHRONICA. — Reverendi Patres, et præsales archiepiscopi Ecclesiæ Ravennatis (seriatim) sub compendio missi. Usque ad 1286 fuit opus unius, et usque in præsentem diem opera alius.	751	De Philippo, archiepiscopo LXXXII; Bonifacio, archiepiscopo LXXXIII; Opizo, archiepiscopo LXXXIV.	798
De sancto Apollinari, archiepiscopo primo.	751	Continuatio Pauli Scordilæ.	799
De sanctis Aderito, archiepiscopo II, et Eleucadio archiepiscopo III.	752	Reliqua de Opizone; de Raynaldo, archiepiscopo LXXXV; Raynaldo, archiepiscopo LXXXVI; Aimerico, archiepiscopo LXXXVII.	799
De sanctis Martiano, archiepiscopo IV; Calocero, archiepiscopo V; Proculo, archiepiscopo VI; Probo, archiepiscopo VII; Datho, archiepiscopo VIII; Liberio, archiepiscopo IX; Agapito, archiepiscopo X; Marcellino, archiepiscopo XI; Severo, archiepiscopo XII.	755	De Guido, archiepiscopo LXXXVIII; Francisco, archiepiscopo LXXXIX; Nicolao, archiepiscopo XC; Fortunato, archiepiscopo XCI; Petrocino, archiepiscopo XCII.	800
Ad sequentem sancti Severi Vitam monitioneula.	755	De Piteo, archiepiscopo XCIII.	801
VITA SANCTI SEVERI ARCHIEPISCOPI RAVENNÆ.	754	De Cosmate, archiepiscopo XCIV.	804
Sequitur Chronica.	763	De Joanne, archiepiscopo XCV.	807
De Liberio, archiepiscopo XIII; Probo, archiepiscopo XIV; Floriano, archiepiscopo XV; Liberio, archiepiscopo XVI; Urso, archiepiscopo XVII.	765	CALENDARIUM ECCLESIE MUTINENSIS.	821
De Petro, archiepiscopo XVIII; Neone, archiepiscopo XIX; Exuperantio, archiepiscopo XX; Joanne, archiepiscopo XXI; Petro Ravennate, archiepiscopo XXII.	764	PALATINI SOCI, IN BULLA PASCHALIS PAPÆ I, AD PETRONACIUM RAVENNÆ ARCHIEPISCOPIUM.	831
Adnotatio.	764	PASCHALIS PAPA I AD PETRONACIUM.	831
Ad sequentem sancti Barbatiani Vitam monitum.	769	GREGORIUS IV, PONTIFEX ROMANUS.	
VITA SANCTI BARBATIANI CONFESSORIS.	769	NOTITIA HISTORICA.	841
Adnotatio.	778	GREGORII PAPÆ EPISTOLÆ.	853
Admonitio in sequentia Documenta.	779	EPISTOLA PRIMA. Ad universos episcopos. — De Aldrico Cenomanensi episcopo non alibi quam apud sedem apostolicam accusando, et de Romani pontificis potestate.	855
EXEMPLUM DOCUMENTORUM RAVENNATUM PRO FUNDIS SICILIENSIBUS.	779	EPIST. II. Ad episcopos et orthodoxos fideles. — Ebonem archiepiscopum Rhemensem depositum in pristinum gradum restituit.	858
Sequitur Chronica.	783	EPIST. III. Ad episcopos regni Francorum.	860
De Aureliano, archiepiscopo XXIII; Ecclesio, archiepiscopo XXIV; Ursicino, archiepiscopo XXV; Victore, archiepiscopo XXVI; Maximiano, archiepiscopo XXVII.	783	EPIST. IV. Ad Rabanum Maurum.	860
De Aguello, archiepiscopo XXVIII; Petro Seniore, archiepiscopo XXIX; Joanne Romano, archiepiscopo XXX; Mauritio, archiepiscopo XXXI; Joanne archiepiscopo XXXII.	784	FROTHARIUS TULLENSIS EPISCOPUS.	
De Joanne, archiepiscopo XXXIII; Bono, archiepiscopo XXXIV; Mauro, archiepiscopo XXXV; Reparato, archiepiscopo XXXVI; Theodoro, archiepiscopo XXXVII; Damiano, archiepiscopo XXXVIII; Felice, archiepiscopo XXXIX; Joanne, archiepiscopo XL.	785	NOTITIA HISTORICA.	863
De Sergio, archiepiscopo XLI; Leone, archiepiscopo XLII; Joanne, archiepiscopo XLIII; Gratioso, archiepiscopo XLIV; Joanne, archiepiscopo XLV; Valerio, archiepiscopo XLVI; Martino, archiepiscopo XLVII; Petronacio, archiepiscopo XLVIII.	786	FROTHARII EPISTOLÆ.	863
De Georgio, archiepiscopo XLIX; Deodato, archiepiscopo L; Joanne archiepiscopo LI.	787	EPISTOLA PRIMA. — Ad Hilduinum.	863
ACTA CONCILII ROMANI.	787	EPIST. II. — Ad Gerungum summum sacri palatii ostiarium.	864
Sequitur Chronica.	792	EPIST. III. — Ad Ludovicum imperatorem.	865
De Romano, archiepiscopo LII; Dominico, archiepiscopo LIII; Joanne, archiepiscopo LIV; Joanne archiepiscopo LV.	792	EPIST. IV. — Ad N....	866
Adnotatio.	792	EPIST. V. — Ad N....	867
De Constantio, archiepiscopo LVI.	792	EPIST. VI. — Ad Sichardum abbatem.	867
De Petro, archiepiscopo LVII; Honesto, archiepiscopo	792	EPIST. VII. — Ad Judith imperatricem.	867
		EPIST. VIII. — Ad Drogonem Metensem episcopum.	868
		EPIST. IX. — Ad Hilduinum.	868
		EPIST. X. — Ad Drogonem Metensem episcopum.	869
		EPIST. XI. — Ad Hilduinum.	870
		EPIST. XII. — Wicardi ad Frotharium.	872
		EPIST. XIII. — Aldrici ad Frotharium.	872
		EPIST. XIV. — Ad Hilduinum.	872
		EPIST. XV. — Ad eundem.	873
		EPIST. XVI. — Ad Eginhardum.	874
		EPIST. XVII. — Ad Judith imperatricem.	875
		EPIST. XVIII. — Ad Hetti episcopum Trevisensem.	875
		EPIST. XIX. — Ad Wigardum abbatem Indensem.	876
		EPIST. XX. — Ad Aglemarum abbatem.	876
		EPIST. XXI. — Ad Hugonem.	876
		EPIST. XXII. — Ad ...	877
		EPIST. XXIII. — Ad Gerungum summum sacri palatii ostiarium.	877
		EPIST. XXIV. — Ad eundem.	878
		EPIST. XXV. — Hetti ad Frotharium.	878
		EPIST. XXVI. — Frotharii ad Teutdericum.	879
		EPIST. XXVII. — Jeremiæ ad Frotharium.	880

BR. XXVIII. — Helli ad Frotharium.	880
BR. XXIX. — Lingoensis episcopus ad Frotharium.	880
BR. XXX. — Albericus ad Frotharium.	881
BR. XXXI. — Frotharius ad Histones.	882
ELDEFONSUS HISPANUS EPISCOPUS.	
Monitum in sequens Eldefonsi opusculum.	881
OPUSCULUM DE PANE EUCHARISTICO.	885
JOSEPHUS SACERDOS.	
NOTITIA HISTORICA.	889
HISTORIA TRANSLATIONIS CORPORUM SANCTORUM RAGNOBERTI ET ZENONIS.	891
CAPUT PRIMUM. — De admonitione sive translatione corporis.	891
CAP. II. — De aspectu terribili, et de vestimentis beati Ragnoberti, quæ in translatione ejus missæ apparuerunt.	892
CAP. III. — De introitu ecclesie quando monumenta eorum translata sunt, et de nebula quæ in crastino per universam illam regionem fuit.	894
CAP. IV. — De cæca a nativitate quæ lumen recepit; et de lumine quod ante illos ferebatur inextinguibili.	894
CAP. V. — De femina, quæ quadriduans febribus vexabatur, liberata, et de aliorum multis et de doloris dentium sanitate multorum.	895
CAP. VI. — De paralytica curata, et de ecclesie constructione admonitio.	896
CAP. VII. — De dedicatione ecclesie et de virtutibus quas Dominus ipso die per suos servos ostendit.	898
CAP. VIII. — De cæco a nativitate illuminato.	899
CAP. IX. — De elatione sacerdotis et errore fracto.	900
CAP. X. — De muliere a fluxu sanguinis liberata, facta vende Domino.	900
CAP. XI. — De lumine cæco restituto.	901
CAP. XII. — Item de filia cæca a nativitate, quæ non habuit lumen, et lumen accepit.	901
CAP. XIII. — De clauda sanata.	901
CAP. XIV. — De obedientia Hervei, et de infirmitate filii.	901
CAP. XV. — De uxore illius a febribus liberata.	902
CAP. XVI. — De incauta rapinarum præsumptione.	902
CAP. XVII. — Item adhuc simile miraculum.	903
CAP. XVIII. — De dolore dentium Karoli regis, et de dono quod sanctis largitus fuit.	904
SERGIUS PAPA II.	
NOTITIA HISTORICA.	905
EPISTOLA SERGII PAPÆ II AD EPISCOPOS TRANALPINOS. — De prælatione Drogonis vicarii sedis apostolicæ.	913
FRECVLPUS LEXOVIIENSIS EPISCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA.	915
FRECVLPUS CHRONICORUM TOMI DUO.	917
Præfatio in priorem tomum.	917
Auctor ad Elisacharum suum præceptorem carmen hexametrum.	919
INCIPIT TOMUS PRIOR, CONTINENS AB EXORDIO MUNDI USQUE AD NATIVITATEM SERVATORIS RERUM GESTARUM HISTORIAM.	919
LIBER PRIMUS.	919
CAPUT PRIMUM. — De eo quod pene omnes historiographi texere suas ceperint historias a Nino Assyriorum Rege.	919
CAP. II. — Cur homo novissimus id creatoris conditus sit.	920
CAP. III. — Quomodo ad imaginem et similitudinem Dei homo sit conditus.	920
CAP. IV. — De obedientia homini a Deo data.	921
CAP. V. — De ligno scientiæ boni et mali in paradiso, et de ligno vitæ.	921
CAP. VI. — De Abel a fratre suo Cain occiso, et de vindictis quas Cain pertulit.	921
CAP. VII. — De exordio duarum civitatum.	922
CAP. VIII. — Quomodo Deus primis hominibus loqueretur, et de eo quod scriptum est: <i>Nonne si recte offeras, facie autem non dividas, peccasti?</i>	922
CAP. IX. — De eo quod scriptum est: <i>Cognovit Cain matrem suam et peperit ei Enoch, ex ejus nomine nuncupavit civitatem quam edificaverat, et hoc qualiter convenit, ut tres homines, qui tunc tantum erant, civitatem edificarent.</i>	925
CAP. X. — Quod aliter sentiant philosophi Græcorum et Latinorum de primo seculo quam Hebræorum.	925
CAP. XI. — De Seth filio Adam, qui placuit Deo, ejusque	

filii ac nepotibus, qui usque ad septimam generationem mirabiliter sapientiam adinvenerunt, et de eorum in eorum scriptis.	926
CAP. XII. — De Enoch qui translatus est, qui etiam prophetias suas scriptas reliquit.	926
CAP. XIII. — De filio Seth, qui post septimam generationem Deo displicuerunt.	927
CAP. XIV. — De filiis Dei qui filias hominum acceperunt uxores.	927
CAP. XV. — Utrum homines primi sæculi sine conjugibus per tot curricula annorum fuerint, ut legitur post plures annos filios genuisse.	927
CAP. XVI. — De Matusala, utrum quatuordecim annos post diluvium vixerit, ut in Genesi contineri videtur.	928
CAP. XVII. — De hoc quod dicitur: <i>Ultio dabitur de Cain septuaginta; de Lamech vero septuaginta septies.</i>	928
CAP. XVIII. — De ira Dei, et de eo quod scriptum in Genesi: <i>Pœnitit me hominem fecisse, cum in Deo nulla sit penitentia, in quo est certa præsentia.</i>	929
CAP. XIX. — De eo quod dicit Deus: <i>Evans dies eorum centum viginti annorum.</i>	929
CAP. XX. — De Noe, quomodo decimus ab Adam princeps suæ gentis exstiterit.	929
CAP. XXI. — De magnitudine arce et cameris ejus.	930
CAP. XXII. — Quod de inmundis animantibus bina, de mundis septena in arca fuisse legitur.	931
CAP. XXIII. — De minutissimis bestiis et inutilibus utrum fuerint in arca.	931
CAP. XXIV. — Quomodo in arca viverent animalia quæ non sine carnis vesci putantur.	931
CAP. XXV. — De ingressu Noe in arcam, et ubi resideret arca post diluvium, et numero annorum ab Adam usque ad Noe, vel quid de arca gentium philosophi senserint.	932
CAP. XXVI. — De eo quod quibusdam hominibus impossibile videtur homines nongentos annos vixisse.	932
CAP. XXVII. — Quomodo ex tribus filiis Noe omne genus hominum sit propagatum, et quas orbis tertæ partes obtinuerint.	933
CAP. XXVIII. — De eo quod Falech divisio interpretatur, quia in diebus ejus divisio linguarum facta est, ut de edificatione turris, et de ejus constructore Nembrot, seu quid de ea gentium sapientes senserint.	933
CAP. XXIX. — De eo quod dictum est de terra Sennar exisse Assur, et edificasse Ninivem.	937
CAP. XXX. — Quid est quod, peccatis Cham, filius ejus Chanaan sententiam ultionis accepit.	937
CAP. XXXI. — Quomodo intelligendum sit: <i>Dixit Deus Japheth, et inhabitabit in tabernaculis Sem.</i>	937
CAP. XXXII. — De eo quod scriptum est: <i>De Sem nati sunt, patre omnium filiorum Hebræ, fratre Japheth majoris.</i>	938
CAP. XXXIII. — Cum non fiat commemoratio in Genesi a Noe usque ad Abraham, utrum aliquis justorum fuerit?	938
CAP. XXXIV. — Quomodo intelligendum sit descendisse Dominum, et nec desistent a cogitationibus suis donec eas opere compleant, et qualiter ex tribus filiis Noe per terras septuaginta duas linguæ esse ceperunt.	939
CAP. XXXV. — De numero annorum a diluvio usque ad nativitatem Abraham, quod aliter Josephus atque LXX interpretentur, sive Eusebius sentiant, quam in Hebraica veritate continetur.	940
CAP. XXXVI. — Quomodo Thara cum Abraham et Loth et Aram exierit de Chaldæa, et venerit in terram Chanaan.	941
CAP. XXXVII. — Post mortem Tharæ patris Abraham, quid legitur dixisse Dominum ad Abraham: <i>Exi de terra tua et de cognatione tua, etc.</i> , cum prius cum patre egressus sit ex ea, et de Nachor fratre Abraham, et ea quæ ad hanc rationem pertinent.	941
CAP. XXXVIII. — Cum stipiorum vitæ adnumeratur anni, cur aliorum taceantur in Genesi.	943
CAP. XXXIX. — Pater Melchizæ ipse est pater Iesæ, vel quæ fuit Iesæ.	943
CAP. XL. — Quomodo Sara, cum a Pharaone rapta fuerit, ab eo violata esse non credatur.	943
CAP. XLI. — Qui sint expediti quos Abraham numerasse legitur.	943
CAP. XLII. — Quis Melchisedech sit rex Salem quæ ab Abraham decimas accepit.	943
LIBER SECUNDUS.	943
CAPUT PRIMUM. — De Joseph exaltatione, et quam ob causam filii Israel inde discesserint, ethnicorum historicographorum partim imperfecta, partim falsa narratio.	945
CAP. II. — Patriarchæ Jacob luculentum de Christi adventu vaticinium. Et quo tempore Græcia frugibus uti ceperit.	946

CAP. III. — De obitu Josephi et subsequenti imperio filiorum Israel afflictione. 936

CAP. IV. — Callithias primus Argis sacerdotio summus. Quo tempore et Atlas astrologus insignis fuit. 947

CAP. V. — Syria unde nomen sortita. 947

CAP. VI. — Quo tempore ab quibus coelantibus Moses Egyptiorum philosophiam didicerit. 947

CAP. VII. — Quibus temporibus Atheniensium regnum reperit. Et de Athenarum appellatione deorum Neptunus et Minerva contentur. 948

CAP. VIII. — De Moseos nativitate, expositione, educatione, vita et rerum ab eo cum in Æthiopia, tum in Ægyptu gestarum historia. 949

CAP. IX. — De filiorum Danaï et Ægistu parricidiis; Ægypti prima appellatione et Busiridis in ea tyrannide. 954

CAP. X. — De Progne et Philomela, et regē Thebarum Callimo. 954

CAP. XI. — Ludi in honorem Apollinis instituti, quo tempore Hercules claruit et Dionysius vitem ostendit. Item de diluvio sub Deucalione et incendio sub Phaetonte. 955

CAP. XII. — Troja et Achaia. Triptolomeus frumenta per urbes distribuit. Theseum Hercules ab inferis reducit. 956

CAP. XIII. — De raptu Ganymedis, Medæ per cædes parvulorum pignorum grassatione, et Gorgonæ meretricis capite desecto. 957

CAP. XIV. — De Debbora prophetissa, et regnō Argivorum in Micenas translato. 958

CAP. XV. — Quo tempore Ilium et Troja condita, Aurea Saturni tempora. 958

CAP. XVI. — De Liberō et ejus Bacchanalibus sacris. Idem de Dædalo et Spinga, Argonautis quoque, et tandem de Scythis, Amazonibus et Scæza insula. 959

CAP. XVII. — Carthago a Didone condita. Hercules certamen olympicum instituit, et Antæum Terræ filium occidit. Trojanorum decennale oritur bellum. Quo tandem finito, Æneas alias sibi sedes querens in Latium venit, etc. 964

CAP. XVIII. — Hebræorum Judex Samson, Latinorum primus rex Æneas, et post eum Ascanius, etc. Item Ulyssis Scyllam fugientis historiam hoc tempore factam fabulæ tradunt. 967

CAP. XIX. — Heli sacerdoti mortuo Samuel propheta succedit, et Saul primus Hebræorum rex constituitur. 968

CAP. XX. — David primus tribu Juda Hebræorum rex constituitur. Sub idem tempus et Homerum floruisse quorundam fert opinio. Codrus Atheniensium rex, quo pacto patriam suam liberaverit. 969

CAP. XXI. — Annorum ab Adam usque ad Salomonem et templi ædificationem calculatio duplex. Una quidem, secundum Eusebii et divi Hieronymi, altera Josephi supputationem. 970

LIBER TERTIUS. 971

CAPUT PRIMUM. — Quomodo David ex pastorali habitu ad regnum pervenerit, et illud insigniter dilataverit. 971

CAP. II. — De impensis atque dispositionibus, seu ordine sacerdotum, quæ præparavit David ad templum Domini fabricandum. 971

CAP. III. — De Salomone, quam nobiliter sit in regnum sublimatus et qualiter ditissime patrem sepellerit. Quod claruit quando Hircanus post multa tempora illius sepulchrum effodit, et pecunias infinitas inde tulit. Similiter et Herodes postea fecit. 972

CAP. IV. — Assyriorum XXXI Laustenes, cujus in tempore Salomon templum Domini consummavit, usus amicitia Hyram regis Tyri; et quæ de utrisque gentium scriptores senserunt. 974

CAP. V. — Assyriorum XXXII Pirithibes, quo tempore regnum Hebræorum dividitur, templum etiam Domini Susachin rex Ægypti spoliavit, quod etiam eruditus gentium scriptor inde senserit. 974

CAP. VI. — Assyriorum XXXIII Ofrateus, cujus tempore Achab rex æquam in parte Israel regnabat, sub quo Helias. Et quid de siccitate illius temporis Meander scripserit. 975

CAP. VII. — Assyriorum XXXIV Ofratenes, quo regnante Tyberinus Latinorum erat rex. Et Homerus tunc fuisse traditur. Similiter et Licurgus legislator, Jotadas etiam justus pontifex templi, qui 150 annis post Moysen vixit, ut sacra refert historia. 976

CAP. VIII. — Assyriorum XXXV Acrapæus, quo remanente Zacharias propheta filius Jotadis sacerdotis occiditur inter templum et altare. Sylvius Homulus tunc etiam præsidium vovit inter montes, ubi nunc Roma est. 976

CAP. IX. — Assyriorum XXXVI Thones Cebéloros vocatus Sandarapates, qui muliere corruptior fuit. Ob quædam causam ab Arbace duce Medorum spretus atque dejectus est, et pariter cum eo regnum Assyriorum cœruit. 977

CAP. X. — Medorum I Arbaces: quo regnante prophetabant Osee, Ezeias, Amos et Jonas. Qui velut fontes proruperunt in prophetiam, ut prima cecidit Babylon et secunda cœpit oriri, id est Roma, sub cujus regnō Christus est natus. 978

CAP. XI. — Medorum II Sosarnus: quo regnante prima olympias cœpta est, reges Lacedæmoniorum atque Corinthiorum defecerunt, Lydorum autem regnū inchoavit, tyrannus Phalaris tunc in Sicilia autorem nefandissimi operis juste punivit. Sancti prophætæ etiam gentium salutem exorsi sunt prædicare. 978

CAP. XII. — Medorum III Madidus, quo regnante decem tribus quæ vocabantur Israel translatae sunt in montes Medorum, et Cuthæi (qui vocantur Samaritæ) pro eis in eorum regione collocantur. Romulus autem interfecto avo atque fratre, fundavit Romanam. Sibylla Eritrea hoc in tempore exstitit: quæ de Christo manifeste prophetavit. 980

CAP. XIII. — Medorum IV Cardicus, quo regnante, Numa rex Latinorum fuit qui multa vana instituit et superstiosa. 982

CAP. XIV. — Medorum V Dejoces, sub quo Manasses in Babyloniam captivus ductus, et poenitentiam agendo meruit absolvi. Romanorum vero Tullius rex, qui multa reipublicæ ad decorem pertinentia instituit, et quæ civitates tunc sunt conditæ. 983

CAP. XV. — Medorum VI Phraortes, sub quo Josias Judæorum rex, et Romanorum Ancus Martius. 984

CAP. XVI. — Medorum VII Cyzæres, quo regnante, Josias rex Judæorum occiditur, Judæi diversis calamitatibus opprimuntur, regesque eorum inter Ægyptios et Babilonicos infelici sorte affliguntur; Romanorum vero Tarquinius Priscus erat rex, qui senatum auxit, et multa insignia et decora adinvenit, quibus dignitas imperii eminet. 984

CAP. XVII. — Medorum VIII Astyages, quo regnante Hierusalem capta est, templumque incensum. Judæi in Babyloniam captivi sunt ducti. Quantæ etiam fortitudinis Nabuchodonosor exstitit, et qualia fortiter gesserit virtute et opere, succincte sunt adnotata. Quid etiam de eo gentium scriptores dixerint. Hoc quoque requiritur, cum Babiloniorum reges miræ fortitudinis essent, cur per reges Medorum annorum numerus observatur. De passionibus etiam Hieremiæ prophætæ, et quid invitus in Ægyptum descenderit, et Ægyptiorum vastationem prædixerit. De Pythagora etiam et de septem sapientibus Græcorum, qui per ea tempora fuerint. 988

CAP. XVIII. — Cyrus Persa qualiter Medorum destruxit imperium, et avunculum suum Astiagen bello superavit, Babyloniam subvertit, Gydem fluvium in quadringentos sexaginta alveos dividit, Lydiam petens Cræsum regem cepit. Demum, post multa fortiter gesta, in Scythia cum orni exercitu perit. Sub quo Judæi a captivitate relaxantur. Romanorum autem Tarquinius, cognomento Superbus, illis diebus rexerat regnum; et quod idem de pulsus est propter suam tyrannidem atque insolentiam, cum quo pariter et regiam potestatem Romani pepulerunt. 990

CAP. XIX. — Cambyses Persarum secundus rex templum reedificare in Hierosolymis prohibuit, Ægyptum bello obtinuit. Cui magi succedunt, quorum audaciam Darius redarguit, eorumque dolos detexit, et ipse regnavit; qui templum Domini ædificare præcepit, quod sub Cyro fuerat inchoatum, et eo jubente est consummatum. 994

LIBER QUARTUS. 995

CAPUT PRIMUM. — Darius Persarum rex quartus Scythis bellum intulit: Asiam Macedoniamque edomuit, et in campis Marathonis cum Atheniensibus conflixit, ubi decenta milia sui exercitus amisit, vicinasque in Persas refugit. 995

CAP. II. — Quo regnante, Brutus et Collatius post destructionem regum primi consules apud Romanos constituuntur, et ea que illis diebus cum Romanis gesta sunt, et quod Jucentis quadraginta tribus annis sub regibus, inde quadringentis sexaginta quatuor annis per consules et tribunos atque dictatores, iterumque consules, jura reipublicæ administrata sunt. 996

CAP. III. — De Melcho rege Carthaginiensium, qui infelicer in Sicilia dimicavit, domumque reversus propria manu se interemit. 997

CAP. IV. — De Esdra, qualiter gratiam Xerxis regis adeptus, Hierosolymam cum magna turba Judæorum et moeribus plurimis sit reversus. 998

CAP. V. — De Neemia, qui reedificavit muros Hierosolymæ, et in ea habitatores congregavit. 998

Cap. VII. — Qualiter Artaxerxes de regno septemgenta milia
armatorum, et de auxiliis trecenta, rostratas etiam naves
in mare duxit, ut in illa Sicilia habundante in ex-
cellu certet, cum Leonida Spartano dux cum maior
multitudine constitit, et hinc eam vicit. Deinde Phemidibus
Atheniensibus, qui valde praesto exercenti, eius sepe ratii.
Sic peris victus, amissis copiis, Tyrone, regem in patriam.
ni illa muniti, muniti in 998

Cap. VIII. — Artaxerces regnante libri Pythagora incensi
quibus Atheniensibus. Et memorabile philosophorum qui
tunc fuerunt, id est Milesii, Hippocratis medici ac Socra-
tis. 1001

Cap. VIII. — De Mammilio duce Tusculano, qui Latinos
in agro ac de primo agone Romae secit, et de magna pesti-
lentia qua Romanos tres ferme consumpsit, et de terra
quae tunc gesta sunt apud Romanos. 1002

Cap. IX. — De septuaginta hebdomadis a Daniele
prophetis, quae in ultimo imperii Neronis anno sunt, con-
summatas. 1003

Cap. X. — Regnante Dario, eodemque Noto, qui sa-
pientes tunc floruerunt, et Romani leges ab Atheniensibus
tunc petiverunt, et in duodecim tabulis scripserunt.
(Quod) ejectis consullibus, decemvros constituerunt, et
quantum malum ex hoc sit ortum; et quae illis diebus eis
conclingerint. 1005

Cap. XI. — De discordia Siciliensium, id est inter Cali-
nenses et Syracusanos, qui auxilia petentes a Lacedaemoni-
is atque Atheniensibus, non solum hac occasione Sicilia,
sed et tota Graecia gravissimis bellis atrita est. 1004

Cap. XII. — Qualiter Artaxerxes contra fratrem suum,
scilicet Cyrum, dimicaverit et vicerit; et de terramoto
Siciliae atque aestu gravi Aethnae; de peste etiam quae
Atheniensibus contigit, laboribusque Romanorum. 1005

Cap. XIII. — De Gallis qui Romam incenderunt, vasta-
verunt ac novissime vendiderunt. 1005

Cap. XIV. — Quibus diebus Socrates et Plato clare-
runt. 1006

Cap. XV. — Regnante Artaxerxe, qui et Ochus dice-
batur, Joannes summus sacerdos Judaeorum Jesum fra-
trem suum in templo interfecit. Pro quo scelere multa
passi sunt Judaei gravia. 1008

Cap. XVI. — Qualiter Artaxerxes Graecis pacem indi-
xerit, et Aegyptum eversam suo junxerit imperio. 1008

Cap. XVII. — Quibus diebus pestilentia ingens Romam
crudeliter vastaverit, terraque in Urbe dehiscens, Car-
tium virum equestrem absorbuerit vivum. Tunc etiam
Galli contra Romanos conspirantes, ter devicti sunt.
1009

Cap. XVIII. — De hoc quod nox longior solito facta est,
et veri lapides e caelo ruentes terram graviter attriverunt.
Et hoc factum est quando Magnus Alexander Macedo
nascitur. Quibus diebus Aristoteles celebratur insigne, et
Plato moritur. 1010

Cap. XIX. — Quod regnante Arxe, Romanorum ma-
trones in scelere venefico sunt deprehensa. Philippus
autem Macedonum rex, pater Alexandri Magni, bella plu-
rima peregit, civitates everit, nationes innumeras perdo-
navit. 1010

Cap. XX. — De gravissimis praелиis inter Samnites et
Romanos illis diebus gestis. Quibus et Romani a Samniti-
bus victi, et sub Joannem servitutis missi, iterumque Romani
victores per Papyrium ducem suum Samnites vicerunt et
jugum deposuerunt. 1013

Cap. XXI. — Regnante Dario, quem Alexander occidit,
Jaddus princeps et sacerdos Judaeorum depulit fratrem
suum Manassem a sacerdotio, quia duxerat uxorem filiam
satrapae Samaritae. Qua occasione aedificatum est templum
in monte Garzarim, ad instar Hierosolymitani. 1015

Cap. XXII. — Quibus diebus Alexander regnum adeptus
Macedonum, defuncto patre, quanta et qualia intra suam
egerit gentem, Parthosque primum bello superaverit,
inde autem Aegyptum Syriamque subjugando Hierosoly-
mam pervenit intactumque templum reliquit muneribus
honoratum, iterumque duobus praелиis copias Parthorum
delens, demum interemit Darium, in alienos crudelissimas,
in proximos impius existens. 1015

Cap. XXIII. — Constructa Alexandria in Aegypto, destru-
ctaque Persarum imperio, per quinquennium Alexander
monarchiam obtulit orbis: plurimas devincens gentes,
India potens subjugavit, caeterasque nationes inaccessa-
biles circa Oceani littora sitas bello oppressit et cepit.
Demum Babyloniam rediens, hausto venae interit.
1019

Cap. XXIV. — De bellis inter Romanos et Samnites
atque Gallos eo tempore gestis quo Alexander vastabat
Orientem, et de multimodis utriusque configendo miseris.
1020

Cap. XXV. — Qualiter Alexander monarchiam obtinue-

rit, quibusque regnum eodem adeptum esset; et
quae erant pars unificae orbis. 1022

Cap. XXVI. — Qualiter Alexander rege Macedonum, du-
ces ejus in bello consumpsit. 1023

Cap. XXVII. — Qualiter Ptholomaeus, Alexander suc-
cessor, filios in bello cepit, multosque Judaeorum
secum captivos in Aegyptum deduxit. 1025

Cap. XXVIII. — De praелиis quae Tarentum contra Ro-
manos, tunc cum Ptholomaeo, regem qui prius ele-
phantes in Italiam secum duxit, gesserunt, et a Romanis
victi atque edomiti, et de portibus diversimodis quae eo
tempore contigerunt. Et quod Italia tunc universa et Ro-
manis subiecta. 1026

Cap. XXIX. — Textus narrationis, qualiter Ptholo-
maeus Philadelphus Hierosolymam summam suam, et
Judaeorum honoravit, et templum, et quae etiam
in Judaeorum ultra caelum milia relaxavit. Septuaginta quo-
que ex senioribus sapientissimis ad us vendere seduli,
et divinas leges interpretari passit. 1029

Cap. III. — De diversis inter Romanos et Carthaginienses
terra marique praелиis, et innumera multitudo ex utris-
que partibus hominum interfecta, quae confuso miserri-
ma bella per annos viginti quinque duraverunt. 1033

Cap. III. — Quo tempore ignis et inundatio aquarum inso-
lita pene Urhem deleverunt. 1036

Cap. IV. — Regnante Ptholomaeo Evergete, Jesus li-
bram Baptistae composuit, Josephus autem Judae regis
gratiam in tantum promeruit, ut dux non solum Judaeae
et Samariae, sed etiam Syriae et Phoenicis constitueretur.
1036

Cap. V. — Eodem tempore Parthi a jugo Macedonum
recedunt, Romani per anni unius spatium pacifice sine
bello degerunt: quod eis non contigerat per annorum spa-
tium 450, id est, a tempore Numae regis. Hinc sequuntur
ingentia et gravia bella, quae inter Romanos et Gallos
atque Histros, Illyriosque gesta sunt. 1037

Cap. VI. — Ptholomaeus Philopatre regnante, Judaeorum
60,000 ab Antiocho sunt interfecti, et ea ab eo passi sunt,
quae in tertio continentur Machabaeorum libro. 1038

Cap. VII. — Quibus diebus infestissimus Romanorum
hostis Hannibal, cum copioso exercitu de Hispania profe-
ctus, in Italiam venit. In qua decem et tres annos conti-
nuo perseverans, quam gravia et quanta cum Romanis
gesserit bella, Romanosque atriverit usque ad ultimam
pene desperationem. Et qualiter ab Italia revoctus in
Aphricam, et in ea victus sit a Scipione, cum ante victor
frequentissime exstitisset. Et dum a domestico Romani
premerentur hoste quem in patria ferre nequibant, cum
quibus externis populis susceperit bella. 1039

Cap. VIII. — Rex Ptholomaeus Epiphanes per ducem
suum, nomine Scopam, humilem Syriam, Judaeam, atque
Samaritiam in suam recepit ditionem, quas Antiochus nuper
ab ejus abstulerat potestate. Iterumque Antiochus, devicto
Scopa, suae easdem regiones ditioni subiecit. 1044

Cap. IX. — Relatio qualiter Philippus Macedonum rex
a Romanis victus Demetrium filium suum obsidem dederit.
Similiter Naudes, Atheniensium dux, a Romanis victus,
filium suum Armenum obsidem tribuit. Cum quibus di-
versae nationes sunt Romanis subiectae. Antiochus etiam
rex Syriae cum omnibus suis copiis his victus, terra ma-
rique vaeigal solvere coactus. 1045

Cap. X. — Qualiter Antiochus Aegyptum occupaverit,
Romanis denuntiantibus, tempore percussus, ab ea discessit,
Hierosolymam petens, tum, lura spoliavit, et aram in ea
statuens, immundis sacrificiis polluit, civitatemque va-
stando destruxit, et arcem ob custodiam Macedonum in
eadem aedificavit, partem populi captivam duxit, et partem
in ore gladii consumpsit; reliquos ritu gentium vivere
instituit, contradicentes diversis poenis affici jussit. Et
unde hoc malum exordium sumpsisse credebatur. 1046

Cap. XI. — Quibus diebus Romani innumeras multitu-
dines hominum in Hispania trucidaverunt, oppida ultra
300 destruentes, everterunt, bellum etiam Macedonicum
merito inter maxima computandum tunc gestum est. Pun-
nicum etiam bellum exortum est tertium. Quo confecto,
igni ferroque Carthago penitus est eversa, anno postquam
libera est sexcentesimo. 1048

LIBER SEXTUS. 1051

CAPUT PRIMUM. — Qualiter Matathias resistens Antiochi
edictis leges patrias vendicaverit, Judam ducem populo
praefecerit, et ipse Judas quomodo ad principatum sacer-
dotii pervenerit. 1051

Cap. II. — Regnante Ptholomaeo Evergete, Simon post
obitum Jonathae principatum sacerdotii adeptus. 1053

Cap. III. — De eversione Tyri opulentissimae civitatis,
et qualiter Achaia per Metellum consulum Romanis sit

subjecta. Quibus temporibus, Androgeus Roma visus, quod portentum ingens pestilentia subsecuta est. Viriatus etiam vir pastoralis Lusitanus diversis præliis Romanos vicit et fugavit. Demum a suis interfectus est. 1054

Cap. IV. — Qualiter rex Parthorum Babyloniam diversasque nationes suo subiecit imperio. Et tunc Brutus in citeriore Hispania Calæcos Lusitanis auxilia ferentes bello oppressit. Et Lepidus proconsul Vaccros in Hispania innoxios, dum expugnare conatur, ab eis amisso exercitu victus est; quando etiam Romæ servi conspirantes, mox interfecti sunt. 1055

Cap. V. — Quibus diebus per Scipionem Africæ Numantia deleta est, et Atalus rex Asiæ per testamentum sibi succedere populum Romanum fecit, quam ejusdem frater invasit, ad cladem populi Romani, suamque interfectionem. 1056

Cap. VI. — Quo in tempore conspiratio servorum longe lateque afferebat, et mox a dominiis seu Romanorum consulibus penis atacti, deleti sunt. Quo in tempore Æthiæ ultra modum insolitis evanuit ignes, et in Africa locustarum magnitudo mari immersa ad litusque revoluta, nitumiam corrupto aere pestilentiam mortalibus incussit. 1057

Cap. VII. — De Joanne filio Simonis, qui Hircanus est nuncupatus: qualiter plures civitates Syriæ atque Samaritanorum, Idumæorumque, ceperit bellis, etiam prospere gestis, summa cum pace felicitateque consensit. Quomodo etiam filius ejus Aristobulus, qui primus post reversionem Judaici populi de Babylonia nomen regium usurpavit, matrem, fratremque Antigonom occidit, et ipse, vix anno expleto in regno, detestabiliter mortuus est. 1058

Cap. VIII. — De reædificatione Carthaginiæ, et de seditione servorum orta Roma spæ libertatis, qualiter etiam Galli Allobrogenses et Galli Avernorum a Romanis vici atque deleti sunt. Tuncque incendium Æthiæ Catinenses afflixit. 1060

Cap. IX. — De Jugurtha Numidarum rege. et de consulibus qui contra eum iuguraverunt atque vicerunt. 1061

Cap. X. — De consulibus Romanorum, qui contra Gallos infelicitè dimicantes vici atque interempti sunt. Contra quos Gallos, ob vindictam consulum, et fines tuendos, Marius consul quarto et quinto creatus dirigitur. Gallorum 410,000 interfecti, præter mulieres et parvulos, qui sese necaverunt, in Asia vero et Syria qui etiam tunc regnabant. 1062

Cap. XI. — De diversis præliis atque seditionibus, seu de paricidiis, quæ Alexander secundus rex et sacerdos Judæorum cum externis nationibus seu propria gente gessit. 1063

Cap. XII. — De bellis socialibus quæ Romani perpeSSI quando tota Italia ab eis defecit, et de portentis diris atque mirabilibus quæ hæc mala præcæserunt. 1064

Cap. XIII. — De civilibus bellis quæ inter Syllam et Marianos gesta sunt, et usque ad decimum annum protracta: quibus lætissimorum centum quinquaginta millia caesa sunt. 1065

Cap. XIV. — Regnante Pholomæo, Dionysio, Alexandra Salina, Alexandri regis uxor, Judæorum rexit populum; et ea quæ ibi illis contigerunt diebus. 1069

Cap. XV. — De diversis fragoribus bellorum quibus Roma perterrita est, quorum unum fuit in Hispania, aliud in Macedonia, tertium in Pamphylia, quartum in Dalmatia. 1070

Cap. XVI. — De gladiatoribus qui, e ludo effugientes, multa et perniciosissima bella contra Romanos dominos suos excitaverunt. 1072

Cap. XVII. — De diversis præliis in Oriente gestis, id est, quæ Mithridates prius prospere, demum infelicitè gessit. Et de his quæ Sylla et Lucullus et cæteri eo tempore Romani exercitus duces peregerunt. 1075

LIBER SEPTIMUS.

1075

CAPUT PRIMUM. — Cum Hircanus atque ejus frater Aristobolus de regni potestate confligunt, Pompeium judicem provocant: ex quo Romanis subdantur. 1075

Cap. II. — Qualiter crassus spoliaverit templum, et Parthico bello mox est extinctus. De patre etiam matreque Herodis, et fratribus atque sorore. Et quod aiter Africanus historiographus quæ Josephus de eodem patre Herodis seniret. De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanorum. 1079

Cap. III. — De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanæ. 1080

Cap. IV. — Qualiter Cæsari Galliarum provinciæ a senatu

sint distributæ; et de præliis, diversis in Gallia gestis. 1081

Cap. V. — Qualiter Julius Cæsar postquam Galliam in deditionem subjectam credidit, et in Italiam redire voluit, impetu Gallorum retractus, præliis diversis infectus, a Galliis in Britanniam transiit, et eam subjugavit, non sine magno discrimine suorum. 1082

Cap. VI. — Reverso Cæsare in Italiam, iterum Galli in arma conjurati: ad quos cito C. Cæsar revertitur, quos diversis præliis coarctavit, et æternæ servituti tradidit. 1086

Cap. VII. — De nece Crassi et Romani exercitus apud Parthos. 1088

Cap. VIII. — Orta hinc civilia bella inter Cæsarem et Pompeium, quia Pompeius instigavit senatum ut negaret iterum consulatum Cæsari. 1089

Cap. IX. — De præliis inter Cæsarem et Pompeium gestis, ac de victoria Cæsaris et nece Pompeii. De reliquis etiam bellis civilibus, per quatuor annos gestis, ac demum de interfectione Julii Cæsaris. 1090

Cap. X. — Qualiter Antipater gratiam Cæsaris sit adeptus: cui etiam nudato corpore vulnera quæ pro eo acceptat ostendit, dum ab Antigono accusaretur: et acceptam potestatem Judææ inter filios suos Herodem et Faselum divisit. 1095

Cap. XI. — De nece Antipatri genitoris Herodis. Et qualiter gratiam Antonii sint adepti Herodes et Faselus frater ejus. 1095

Cap. XII. — Antigonus parvum Hircanum patri tradidit, et sacerdotium dolo suscepit, et qualiter a Romanis et Herode, capta Hierosolyma, comprehensus atque securi occiditur, Herodesque rex constituitur. 1096

Cap. XIII. — Herode alienigena rege facta, prophetiæ completæ sunt quæ Christum tunc venturum prædixerant, et Judæorum regnum destruentium. 1100

Cap. XIV. — De Octaviano, qui nomen avunculi et regnum suscipiens, civilia bella et externa gerendo ad hoc pervenerit ut a senatu decretum sit quod in perpetuum tribunitiæ potestatis esset. 1102

Cap. XV. — Antonius, pro quibusdam successibus elatus, Octaviano Cæsari bellum deventiat. A quo ter victus ac demum captus et occisus est. 1104

Cap. XVI. — De eo quod Cæsar Octavianus totam Hispaniam per se subjugavit. Ubi et gloria Magni Alexandri in eo refusa est per legatos Indorum et cæterarum gentium Orientis; et qualiter tam per se, quam etiam per suos legatos, universum sibi subiecit orbem. 1106

Cap. XVII. — De præliis ab Herode gestis cum rege Arabum; et qualiter gratiam Octaviani Cæsaris adeptus sit. 1108

Cap. XVIII. — De operibus ab Herode excellentioribus factis. Et de interfectione filiorum ac conjugis, sive amicorum, ac demum de ejus execra illi morte. 1110

Cap. XIX. — Imperante octavo Christo natum esse, ut prædixerant prophetæ, et angeli annuntiarunt. Et qui memoria digni illustres eo tempore haberentur viri. 1114

In tomum posteriorum Chronicorum ad Judith Augustam auctoris prælatio. 1115

INCIPIT CHRONICORUM TOMUS POSTERIOR, CONTINENS AB OCTAVIANO AUGUSTO ET CHRISTI NATIVITATE USQUE AD FRANCORUM ET LONGOBARDORUM REGNÀ NUNCIO GESTARUM HISTORIAM. 1117

LIBER PRIMUS.

1117

CAPUT PRIMUM. — Quot priores libri diversorum regnorum historias contineant ab initio mundi usque ad nativitatem Christi. 1117

Cap. II. — De nativitate Christi ab angelis et prophetis annuntiata, quæ sextam mundi ætatem consecravit. 1117

Cap. III. — De Herode alienigena sub quo natus est Christus, quod tunc prophetiæ impletæ sunt, hanc nativitatem prædicantes. 1118

Cap. IV. — De Octaviano, qui non se permittebat dominum appellari, et quatenam vitam duxerit, vel quo fine præventus sit. 1119

Cap. V. — Tyberio imperante Joannes prædicat et baptizat. Dominus Jesus prædicando et miracula faciendo ad passionem venit. 1121

Cap. VI. — De terræmotu et tenebris quæ in passione Domini contigerunt quod scriptores gentium senserint, seu Josephus historiographus. 1121

Cap. VII. — De ordinatione Jacobi, et septem diaconorum. Simul etiam de conversione Abgari regis per Thaddæum. 1122

Cap. VIII. — De persecutione primæ Ecclesie, qua occasio se verbum Dei ad gentes pervenit. Ex quibus Æthiopia illud primum suscepit. 1125

Cap. IX. — Qualiter Pilatus Tiberio et senatui resurrectionem Domini et miracula eius, et quod Deus esset, Romam. 1124

Cap. X. — De vita et actibus Tiberii. Et qualiter in Antiochia Ecclesia Christi tum mirabiliter floruit. Ubi et primum Christiani uocantur sui, et cetera quae ea tempestate contigerunt. 1129

Cap. XI. — De Phione, qui tunc laudatus ecclesiam floravit. Et quanta iudei mala sub eodem principe sustulissent, et uisum crucis. 1136

Cap. XII. — De Herode ac Pato qui iustas inopunt regis, ac de nefariis actibus Gaii Caligulae. 1140

Cap. XIII. — De adventu beati Petri Romae sub Claudio, et de gestis eiusdem Claudii. Et quae eo imperante gesta sunt. 1148

Cap. XIV. — De Jacobo et Herode decollato, et de cruciatibus eiusdem Herodi per angulum. 1150

Cap. XV. — De Iudaea, ubi propheta, de quo legitur in Actis apostolorum, et de Claudio vitis subjecto, atque locustis necatis. 1159

Cap. XVI. — De Neronis actibus, sceleratis iniis, et de interfectione Seneca sui praecipuus, atque Lucani poete. 1151

Cap. XVII. — De Pauli resolutione et secunda eius praedicatione, antequam martyri coronaretur sub Nerone. 1153

Cap. XVIII. — De neca Jacobi Iusti, apostolorum episcopi, et quid de illo historia referant. 1153

Cap. XIX. — De Juda Jacobi fratre. 1155

Cap. XX. — De Simone Petro, qualiter dimicavit contra magnum Simonem, et de sceleratissima morte Neronis. 1158

Cap. XXI. — De tyrannis post turpissimam mortem Neronis exortis, et cito extinctis, usque ad Vespasiani principatum. 1158

Cap. XXII. — De inauditis apud alias gentes mortibus ac praedonum iustationibus in conditione Hierosolymorum. 1158

Cap. XXIII. — De Maria, quae proprium comedit filium, et sic praesones confusus abire cogit. 1162

Cap. XXIV. — De ultima ruina Hierusalem, et de multitudine interemptorum secundum Iosephi supputationem. 1165

LIBER SECUNDUS. 1165

Capitulum primum. — Praefatio de priore libro. 1165

Cap. II. — De Vespasiani actibus bonis. 1166

Cap. III. — De operibus magnificis Titi imperatoris. 1166

Cap. IV. — Sub praesatis principibus apostolorum viri, et reliqui doctores sacri, qui tunc floruerunt, quas mundi partes ad praedicationem susceperint, et quibus in locis consecuti sint palmam martyrii, per ordinem continetur. 1167

Cap. V. — De Iosepho historiographo, et quae de Salvatore protulerit. 1169

Cap. VI. — De Domitiani superbis gestis. 1170

Cap. VII. — De prosapia David, et propterea Christi ab illo requisiti. 1171

Cap. VIII. — De Nervae operibus, et Trajani gestis mirabilibus. 1172

Cap. IX. — De Joannis evangelistae mirabilibus et obitu. 1173

Cap. X. — De Clemente et eius virtutibus, qui sub Trajano passus est. 1173

Cap. XI. — De Simeone Clophae filio, ac de Ignatio Antiochenae Ecclesiae episcopo, qui sub Trajano passus est. 1173

Cap. XII. — De Haririano principe, et quae sub eo gesta sunt. Et tempora Quadratus et Aristides seu Agrippa doctores fuerunt. 1173

Cap. XIII. — De gestis Antonii Pii, et de Justino sui temporis doctore. 1173

Cap. XIV. — De gestis Marci Antonini et fratris eius Aurelii Commodi qui aliquandiu simul regnaverunt. 1173

Cap. XV. — De Polydoro Joannis apostoli discipulo, et Smyrnae episcopo. 1174

Cap. XVI. — De Justino philosopho, quantum profendendo Christianis non laboravit, et quam insignia monumenta, reliquerit. 1174

Cap. XVII. — Egesippus ecclesiae Historiae scriptor, quae aetate floruerit. 1175

Cap. XVIII. — De Apollinari Hieropolis, et Dionysio Corinthi episcopis. 1175

Cap. XIX. — De Tatiano Encratarum haesiarcha. 1176

Cap. XX. — Catalogus quorundam orthodoxorum, qui contra Marcionistarum haeresim libros ediderunt. 1176

Cap. XXI. — Cataphrygarum haeresis quo tempore exorta

1176

Cap. XXII. — De Commodi imperatore incommotis, quibus et illi qui ab eodem doctores fuerunt. 1176

Cap. XXIII. — De Helio Verianensi, et Juliano eius imperatore. 1176

Cap. XXIV. — De Severo imperatore et gestis. Et quod illo imperante honores non sunt, praesertim cum de Severo. 1176

Cap. XXV. — De Aurelio Antonino, et eius actibus. 1176

Cap. XXVI. — De Ophilo Macino principe. 1176

Cap. XXVII. — De doctores qui sub praedictis principibus floruerunt. 1176

LIBER TERTIUS. 1177

Cap. I. — De praesatis atque sceleribus pessimi principis Maximiani. 1177

Cap. II. — De Aurelio Alexandro principe. Et quid eo imperante gestum sit. Atque de Origene praecipuo doctore. 1177

Cap. III. — De Maximiano principe persecutore, et de successibus eius Gordiani patris et nepote, qui parvo intervallo sibimet succedentes interfecti sunt. 1177

Cap. IV. — Quo tempore Iohannes Africanus claruerit. 1178

Cap. V. — De Philippis, patre et filio, imperatoribus Christianis prius. 1178

Cap. VI. — De Decio persecutore Christianorum. 1178

Cap. VII. — De Gallo et Volusiano. Et quid gestum sit imperantibus illis tam in doctoribus quam in ceteris causis membra dignis. 1179

Cap. VIII. — De doctoribus aliquot orthodoxis, qui sub Gallo et Volusiano floruerunt. 1181

Cap. IX. — De gestis Valeriani et Gallieni principum, et qui doctores vel martyres ea tempestate exstiterint. 1182

Cap. X. — De Claudio et Quintilo imperatoribus. 1183

Cap. XI. — De Aureliani triumphis, atque persecutionibus Chiffisandrum, et qui sub eo floruerunt. 1186

Cap. XII. — De Tacito et Probo imperatoribus. 1187

Cap. XIII. — De Caro et Filio eius Carino principibus, et qui eo tempore clari habuerunt. 1187

Cap. XIV. — De Diocletiano principe, et Maximiano et ceteris Caesaribus, quos ipse creaverat; et de eorum praesatis, et persecutionibus Christianorum. 1188

Cap. XV. — De Galerio et Constantio, qui orbem Romanum primi dividerunt, et de multis principibus, qui illis debent scaturientes et uoluerunt et perierunt. Et qui doctores ea tempestate, vel martyres exstiterint. 1190

Cap. XVI. — Qualiter Constantinus ad imperium evectus sit, et quos imperatores persequentes Christianos oppreserit. 1195

Cap. XVII. — De vestigia Aetii, et de synodo in Nicra congregata, et quid in ea gestum sit. 1195

Cap. XVIII. — De Helena Constantini matre, et qualiter crucem Domini invenit. 1197

Cap. XIX. — Quo tempore populi Hyherorum et Armeniorum diversi sint ad fidem Christi. 1198

Cap. XX. — De subitidine pii principis Constantini quam non solum de suis subiectis, sed etiam de externis habuit pro filio Christi. 1199

Cap. XXI. — De diversis doctoribus sub Constantino imperatore florantibus. 1200

LIBER QUARTUS. 1203

Capitulum primum. — Quomodo post mortem Constantini ad tres ejus filios orbis Romanus pervenerit, et quas partes unusquisque obtinuerit. 1203

Cap. II. — Qualiter per quendam presbyterum haereticum Aetii ad familiaritatem Constantini pervenerunt. 1205

Cap. III. — De diversis synodis in quibus catholici Niceni concilii decreta Aetii solverent nisi sunt. 1206

Cap. IV. — De persecutione Athanasii et aliorum catholicorum episcoporum. 1205

Cap. V. — De praesatis Constantis contra Partbos et Francos, ac de morte ipsius, ubi tunc Franci habitaverat. 1205

Cap. VI. — De tyrannide Magnentii atque Nepotiani, et de eorum interfectionibus. 1206

Cap. VII. — De Gallo Cesare facta a Constantio, ac Maximiano interfecto. Et de Juliano Galli fratris praesatis contra Germanos et Francos. Et qualiter invasit imperium. 1207

Cap. VIII. — Memoria nobilium scriptorum ac mirabilium patrum, qui eo tempore claruerunt. 1207

Cap. IX. — Qualiter Julianus a Christianismo ad idololatriam sit conversus, ac iustas dentum luit penas. 1210

Cap. X. — De pedagogo Christiano et Juliano Saba, qui Iulij Caesaris apud Persidem praedixerunt perditionem. 1213

Cap. XI. — Qualiter Jovinianus a militibus imperator creatus, et exilium reducit a Perside. 1213

Cap. XII. — De revocatione Athanasii, et qualiter illius consilio usus ecclesiasticis tractat negotia Jovinianus. 1215

Cap. XIII. — De Valentiano imperatore facto. Et quid illi regnante dignum memoranda contigerit. 1216

Cap. XIV. — De gestis Valentianis, qui post eum regnavit partibus Occidentis, et de Valente Orientis Augusti o. 1215

Cap. XV. — De Ambrosio et ceteris doctoribus, qui sub principibus predictis claruerunt. 1216

Cap. XVI. — De male gestis Augusti, Valentis contra Catholicos, et de persecutione ejus. 1217

Cap. XVII. — Qualiter Edissoni, per mulierem filium trahentem ad martirium furoribus declinaverint, Valentis. 1218

Cap. XVIII. — De sanctis viris, qui tum floruerunt per Aegyptum et in ceteris locis. 1219

Cap. XIX. — De praeliis in Aethiopia, per Theodosium, Theodosii principis patrem, gestis, et de praelio in Gallia per Gratianum acto contra Alamanos. 1219

Cap. XX. — De Gethis, qui Valentianum principem bello vicerunt ac demum vicum incendunt. 1220

Cap. XXI. — De Dadylo et aliis doctoribus illius temporis. 1221

Cap. XXII. — De Gratiano, qui de exiliis revocavit episcopos et Theodosium consiliatorem imperatorem Orientis. 1221

Cap. XXIII. — De Theodosii gestis, et qualiter v. nit ad imperium accessit. 1222

Cap. XXIV. — De Justina imperatrice Ariana, quae dum Ambrosium in exilium trahere jubebat, ipsa exilium passa est. 1223

Cap. XXV. — Qualiter Theodosius Maximum tyrannum Gratiani interfectorem interemit. 1224

Cap. XXVI. — Quomodo beato Ambrosio revelata sunt martyrum corpora Prothasii et Gervasii. 1225

Cap. XXVII. — Quomodo Theodosius ab Ambrosio correptus penitendo satisfactionem promeruit. 1225

Cap. XXVIII. — De beato quod Theodosius gessit contra Arbogastem et Eugenium tyrannos. Et de actis mirabilibus uxoris illius. 1226

Cap. XXIX. — De doctoribus et mirabilium patratibus qui sub Theodosio claruerunt. 1228

Cap. XXX. — De subversione templorum atque destructione idolorum. 1250

LIBER QUINTUS. 1251

Capitulum primum. — De provectione Arcadii et Honorii post obitum patris ad imperium, et persecutione Joannis episcopi Constantiopolitani, qui iniuste damnatus in exilio moritur. 1251

Cap. II. — De tyrannia per Dei potentiam extinctis, et rege magno Scythiae sub Arcadio. 1252

Cap. III. — De doctoribus qui sub Arcadio et Honorio scribendo claruerunt. 1251

Cap. IV. — De tyrannide Gildis apud Africam. 1255

Cap. V. — De Alarico Gothorum rege, qui Romam vastavit, et alio rege Gothorum qui cum magno exercitu iuxta Italiam, cum omnibus copiis perit. 1256

Cap. VI. — De diversis gentibus quae se infuderunt per Gallias. 1258

Cap. VII. — De tyrannide sub Honorio emergentibus subito et extinctis. De Constantio et ejus fidei consule, quem demum creavit imperatorem. 1259

Cap. VIII. — De Johanne tyrannide et ejus matris morte. 1260

Cap. IX. — De gestis memoria dignis in partibus Orientis sub imperatore Theodosio. Item de Attico episcopo. 1261

Cap. X. — De Marutha et Attico episcopis, et de praelio contra Parthos pro Christianis susceptis. 1261

Cap. XI. — De Theodosii vita optima et uxoris. 1262

Cap. XII. — De reliquiis beati Stephani per Crosium ad Occidentum portectis. 1263

Cap. XIII. — De diversis apud Africam et Bithoniam gestis et obitu Augusti, et hinc Theodosii principis. 1264

Cap. XIV. — De praelio Hunorum regis contra Romanos et alias gentes. 1265

Cap. XV. — De Astii necis et depraedatione Romae per Vandalos. 1266

Cap. XVI. — De restauratione Orientis imperii per Marcianum principem et gestis Germani episcopi a. ad Britones. 1267

Cap. XVII. — De crebris mutationibus principum. Et quo pacto Occidentis imperium amiserit Romanus. 1267

Cap. XVIII. — De Theodoro Gothorum rege, qualiter obtinuit Italiam per Zenonis imperatoris datum. Et de gestis ejus. 1269

Cap. XIX. — De Zenone principe, qualiter a missum imperium receperit, et successore ejus Anastasio. 1251

Cap. XX. — De persecutione Catholicorum a regibus Wandalorum. Et quid in his partibus gestum sit. 1252

Cap. XXI. — De Belisario Justiniani consule, qui in Africa Wandalos debavit, et in Italia Gothos contrivit, qui etiam contra Parthos dimicavit. 1252

Cap. XXII. — Justiniano imperante, Franci contra Gothos dimicantes eos regno Galliae exulerunt. Qui et contra Saxonos pugnantem vicerunt, et Britones subjugaverunt. 1254

Cap. XXIII. — De Narsete patricio, qui Gothos debavit in Italia, et demum Longobardos, ut ferunt, provocavit ut possideant eam. 1255

Cap. XXIV. — De beato Gregorio et de ejus gestis. 1256

Cap. XXV. — De Longobardis Italiam invadentibus: et de martyrio Hermingoldi regis Gothorum IIII. 1258

Cap. XXVI. — De gestis Bonifacii papae. 1257

Cap. XXVII. — De sex universalibus synodis. 1257

COLUMBANUS SANCTI TRUDONIS ARBAS. 1257

CARMEN LUGUBRE DE OBITU REGIS CAROLI MAGNI. 1257

CHRISTIANUS DRUTHMARUS CORBEIENSIS MONACHUS. 1258

NOTITIA HISTORICA. 1259

EXPOSITIO IN MATTHEUM EVANGELISTAM. 1261

Prologus. 1261

Capitulum primum. — Incipit Expositio. 1265

In vigilia Natalis. 1276

Cap. II. — In Epiphania Domini. 1279

Cap. III. — In natale Innocentium. 1286

Cap. IV. — De predicatione Joannis. 1289

Cap. V. — De baptisatione Domini. 1291

Cap. VI. — De tentatione Domini. 1296

Cap. VII. — Quod Joanne tradito incipit Dominus predicare. 1300

Cap. VIII. — De vocatione apostolorum. 1301

Cap. IX. — De primis virtutibus Domini. 1302

Cap. X. — De octo beatitudinibus. 1303

Cap. XI. — De amplificatione legis. 1307

Cap. XII. — De formula Orationis Dominicæ. 1314

Cap. XIII. — De non serviendo d. nobis dominis. 1316

Cap. XIV. — De cavendo a falsis Christianis. 1321

Cap. XV. — De leproso mundato. 1325

Cap. XVI. — De sanato puero centurionis. 1328

Cap. XVII. — De socru Petri. 1328

Cap. XVIII. — De repulso scriba, et pauperie Domini. 1329

Cap. XIX. — De tempestate in mari. 1350

Cap. XX. — De sanatis duobus demoniis. 1351

Cap. XXI. — De paralytico sanato. 1352

Cap. XXII. — De vocatione Matthei. 1355

Cap. XXIII. — De filia Jaira resuscitata. 1358

Cap. XXIV. — De duobus caecis illuminatis. 1361

Cap. XXV. — De demoniaco curato. 1361

Cap. XXVI. — De duodecim apostolis ad predicandum missis. 1363

Cap. XXVII. — De persecutionibus apostolorum. 1368

Cap. XXVIII. — Quod Dominus non venit pacem mittere, sed gladium. 1371

Cap. XXIX. — Quod Joannes de carcere mittit ad Iosaphatum. 1373

Cap. XXX. — Confessio Domini ad Patrem, et jugum ejus leve. 1389

Cap. XXXI. — De eo quod discipuli spicas vellunt. 1361

Cap. XXXII. — De sanata manu arida. 1361

Cap. XXXIII. — De ira Pharisaeorum erga Donicum, et propheta Isaiam. 1361

Cap. XXXIV. — De demoniaco curato caeco et muto. 1365

Cap. XXXV. — De petitione signorum. 1369

Cap. XXXVI. — De transfiguratione Domini. 1401

Cap. XXXVII. — De lunatico. 1404

Cap. XXXVIII. — De statere dato. 1405

Cap. XXXIX. — De exemplo pueri. 1407

Cap. XL. — De parabola ovium. 1409

Cap. XLI. — De remittendo fratri. 1409

Cap. XLII. — De uxore non dimittenda. 1412

Cap. XLIII. — De divite tentate. 1415

Cap. XLIV. — De operariis conductis in vineam. 1422

Cap. XLV. — De filiis Zebedaei. 1424

Cap. XLVI. — De duobus caecis illuminatis. 1426

CAP. XLVII. — De susceptione Domini ab Hierosolymitanis.	1428
CAP. XLVIII. — De figa arefacto.	1433
CAP. XLIX. — Interrogatus a sacerdotibus Dominus.	1435
CAP. I. — De duobus filiis in vineam missis.	1436
CAP. LI. — De vinitoribus parabola.	1438
CAP. LII. — De filii regis nuptiis.	1438
CAP. LIII. — De reddendo quæ Dei sunt.	1441
CAP. LIV. — De muliere quæ septies nupta est.	1442
CAP. LV. — Quomodo Pharisei interrogant Deum de primo mandato.	1444

CAP. LVI. — Dominus interrogat Phariseos.
Sequitur expositio in Passionem Domini.

EXPOSITIO BREVIS IN LUCAM EVANGELISTAM.

EXPOSITIUNCULA IN JOANNEM EVANGELISTAM.

AURELIANUS REOMENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA.

EPISTOLA AD BERNARDUM ARCHICANTORIAM.

FINIS TOMI CENTESIMI SEXTI.